



ต้นฉบับสมบูรณ์

โครงการแปลหนังสือ

‘รัฐ อำนาจและการเมืองในตะวันออกกลางสมัยใหม่’

โดย ผศ.ดร.จรัญ มะลูลีม และ ดร. กิติมา อมรทัต

เดือน – ปี ที่เสร็จโครงกา กุมภาพันธ์ 2546

รัฐ อำนาจ และการเมือง

ในการสร้างตะวันออกกลางสมัยใหม่

ผู้เขียน โรเจอร์ โอเวน (ROGER OWEN)

ผู้แปล ดร. กิติมา อมรทัต

สำหรับ โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค (อปศ.5)

ต้นฉบับสมบูรณ์

โครงการแปลหนังสือ
“รัฐ อำนาจและการเมืองในตะวันออกกลางสมัยใหม่”

คณะผู้แปล

สังกัด

1. ผศ. ดร. จรัญ มะลูลีม

2. ดร. กิติมา อมรทัต

อิสระ

บรรณาธิการ

สังกัด

ผศ.ดร. หะสัน หมดหวาน วิทยาลัยอิสลามศึกษา

วิทยาเขตปัตตานี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงาน กองทุนสนับสนุน งานวิจัย

ชุดโครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค

คำนำของผู้แปล

เมื่อโครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค มีความประสงค์ที่จะสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับอาณานิคมตะวันออกกลาง จึงจำเป็นต้องมีหนังสือเกี่ยวกับความรู้ในบริเวณนี้เป็นภาษาไทยให้มีจำนวนพอเพียง

เมื่อโครงการดังกล่าวเปิดรับการแปลหนังสือด้านนี้ ผศ.ดร.จรัญ มะลูลีมกับข้าพเจ้าซึ่งเคยศึกษาด้านตะวันออกกลางหรือ Western Asian Studies มาจากมหาวิทยาลัยมุสลิมอาลีฮาร์ (Aligarh Muslim University) ประเทศอินเดียเห็นว่าเราทั้งสองคงจะสามารถสนองประโยชน์ในด้านนี้ได้บ้างจึงได้เสนอโครงการแปลหนังสือเกี่ยวกับตะวันออกกลางไปหลายเล่ม แต่คณะกรรมการบริหารได้คัดเลือกให้แปลเพียง 2 เล่ม ก่อนคือ A History of Arab People และ State , Power and Politics in the Making of Modern Middle East หนังสือเล่มแรกนั้นจะให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประเทศต่างๆ ในอาณานิคมในแง่ด้านลักษณะภูมิประเทศ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและความคิดความเชื่อของผู้คน ส่วนเล่มที่สองกล่าวถึงเรื่องรัฐ อำนาจ และการเมืองการปกครองสมัยเดิมมาจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบันของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคนี้เพื่อให้ผู้ที่ศึกษาได้เข้าใจหลายๆ สิ่งชัดเจนขึ้น ข้าพเจ้าเองผู้แปลเล่มที่สองนี้คือเล่ม State , Power and Politics ผู้เขียนคือ Roger Owen โดยใช้ชื่อหนังสือภาษาไทยว่ารัฐ อำนาจและการเมืองในตะวันออกกลางสมัยใหม่ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านผู้อ่านจะได้รับประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้บ้างตามสมควร

ผู้แปลมีความตั้งใจเป็นอย่างมากที่จะได้มีโอกาสให้ความรู้แก่ท่านผู้อ่านต่อไปในด้านนี้ซึ่งยังมีอีกมากมาย หากโครงการนี้ยังยืนยงอยู่ต่อไป

ดร.กิตติมาอมรทัต

(ผู้แปล)

สารบัญ

บทนำ

ภาคที่ 1 - รัฐและการสร้างรัฐ

คำนำ

- บทที่ 1 การสิ้นสุดแห่งจักรวรรดิ : การเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ต่างๆ ในตะวันออกกลาง
- บทที่ 2 ความเจริญเติบโตของอำนาจรัฐในโลกอาหรับ : ระบบการปกครองแบบพรรคเดียว
- บทที่ 3 ความเจริญเติบโตของอำนาจรัฐในโลกอาหรับภายใต้การปกครองของตระกูลและทางอื่นของลิเบีย
- บทที่ 4 ลัทธิชาตินิยมอาหรับ เอกภาพของชาวอาหรับและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในรัฐอาหรับ
- บทที่ 5 รัฐและการเมืองในอิสราเอล อิหร่าน และตุรกี ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2

ภาคที่ 2 - แนวเรื่องต่างๆ ในการเมืองร่วมสมัยของตะวันออกกลาง

- บทที่ 6 การเมืองในการวางโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่
- บทที่ 7 การเมืองด้านศาสนา
- บทที่ 8 การทหารในรัฐและสังคม
- บทที่ 9 พรรคการเมืองและการเลือกตั้ง
- บทที่ 10 ระบบพรรคเดียวและการกลับสู่ประชาธิปไตยมากขึ้น
- บทส่งท้าย - สิ้นศตวรรษที่ 21

บรรณานุกรม

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เป็นเล่มแรกในชุดที่มุ่งหมายจะให้บทนำทั่วไปที่ดีเกี่ยวกับแต่ละประเทศในตะวันออกกลาง และเกี่ยวกับกระบวนการสำคัญบางอย่างซึ่งเป็นส่วนสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองและประวัติศาสตร์สังคมของตะวันออกกลางในระยะเร็วๆ นี้เพื่อความมุ่งหมายของเรา ได้กำหนดภูมิภาคไว้อย่างกว้างๆ โดยรวมเอาประเทศสมาชิก 20 ประเทศของสันนิบาตอาหรับในเอเชียตะวันตกและแอฟริกาเหนือไว้ [สำหรับประเทศมอริตานิ (Mauritania) และโซมาเลีย (Somalia) นั้นไม่ได้รวมอยู่มากนัก] รวมทั้งอิสราเอล อิหร่านและตุรกีนี้คืออาณาบริเวณที่รู้จักกันในราชอาณาจักรอังกฤษไม่มากนักน้อยกว่าคือตะวันออกใกล้และตะวันออกกลางจนกระทั่งถึงสงครามโลกครั้งที่สองจึงทั้งคำว่าตะวันออกใกล้เสียจากเอกสารทางราชการส่วนใหญ่ตามที่วินสตัน เชอร์ชิลล์ใช้สำหรับเรื่องประวัติศาสตร์ของตะวันออกกลางนั้นเราได้ตัดสินใจที่จะจำกัดขอบเขตของเราอยู่เกือบเฉพาะในศตวรรษที่ 20 เท่านั้น โดยจำกัดการอ้างอิงเฉพาะแต่ในระยะต้นๆ ของเหตุการณ์และกระบวนการที่เราารู้สึกว่าจำเป็นที่จะทำให้เกิดความเข้าใจที่เหมาะสมในปัจจุบันนี้เท่านั้นประการสุดท้ายเราได้รวมเอาตุรกีไว้ในประเทศตะวันออกกลางด้วยเหตุผลที่ว่าตุรกีมีการติดต่อด้านประวัติศาสตร์กับภูมิภาคนี้มาเป็นเวลานาน ถึงแม้ว่าเราจะทราบดีว่ามีชาวเตอร์กหลายคน (รวมทั้งบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ *Le Monde* และ *Financial Times* ด้วย) ถือว่าตุรกีเป็นส่วนหนึ่งของยุโรปก็ตาม

การที่จะกล่าวอะไรบางอย่างเกี่ยวกับผู้อ่านดังที่เราตั้งใจไว้ก็เป็นเรื่องสำคัญเช่นเดียวกัน หนังสือชุดนี้มุ่งหมายให้อ่านที่ไม่ใช่ผู้ชำนาญการพิเศษหรือเรียกได้ว่าผู้อ่านชาวตะวันตกที่ต้องการจะทำความเข้าใจเรื่องราวในส่วนหนึ่งของโลก ซึ่งถึงแม้ว่าจะปรากฏอยู่บ่อยๆ ในข่าวสารแต่ก็ยังคงเป็นสิ่งที่ลึกลับเดาไม่ถูกและอยู่ใต้กฎเกณฑ์ความเคลื่อนไหวที่มักจะรุนแรงให้มีความเข้าใจได้มากขึ้นในความพยายามที่จะแสดงเรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น จริงจังยิ่งขึ้นและรอบด้านยิ่งขึ้นนี้ เราต้องเสี่ยงต่อการเผชิญหน้ากับผู้ที่ตั้งตัวเป็นคนกลางด้านวัฒนธรรมและคนที่พยายามจะอธิบายข้อปฏิบัติทางการเมืองชุดหนึ่งให้แก่ผู้คนที่อาศัยและทำงานอยู่ในวัฒนธรรมอีกแบบหนึ่งฟัง นี่คือโครงการที่มีหลุมพรางมากมายดังที่เอดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) และคนอื่นๆ ได้ชี้ให้เห็นมาแล้วแต่ก็ยังมีความหนทางที่จะพยายามลดอันตรายเช่นนั้นให้เหลือน้อยที่สุดอยู่เหมือนกันวิธีหนึ่งก็คือเลือกผู้เขียนที่เคยอยู่ในภูมิภาคนั้นเองมาหลายปีและผู้ที่อยู่ในสถานภาพที่จะใช้ประสบการณ์ของตนเองเป็นเครื่องตรวจตราความรู้ที่พวกเขาได้มาจากหนังสืออีกวิธีหนึ่งก็คือการถามว่าภาพที่เขาแสดงออกมานั้นเป็นภาพที่ผู้คนซึ่งอาศัยอยู่ในตะวันออกกลางเองจะยอมรับว่าเป็นความจริงหรือส่วนใหญ่เป็นความจริงได้หรือไม่เหล่านี้แหละคือวิธีที่เราใช้พิจารณางานของคนภายนอกที่เขียนถึงพวกเราเอง

เมื่อกลับมาพูดถึงหนังสือเล่มนี้ ณ ที่นี้ความมุ่งหมายของข้าพเจ้าก็คือจะหาบทนำทั่วไปให้แก่ประวัติศาสตร์การเมืองของตะวันออกกลางแนวเรื่องสำคัญอันแรกก็คือการเกิดขึ้นของรัฐแต่ละรัฐการสร้างสถาบันแห่งชาติโดยเฉพาะของรัฐและปฏิกริยาที่สถาบันเหล่านั้นมีต่อกันและกันเรื่องนี้จะเขียนไว้ในลักษณะเป็นประวัติศาสตร์ในภาคที่ 1 โดยจะเน้นเป็นพิเศษในเรื่องการสร้างระบบรัฐของตะวันออกกลางซึ่งมีขึ้นภายหลังการล่มสลายของจักรวรรดิออตโตมาน(Ottoman Empire)ในปลายสงครามโลกครั้งที่หนึ่งอิทธิพลของ

ลัทธิล่าเมืองขึ้นของอังกฤษและฝรั่งเศสการเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลของการปกครองแบบรวมศูนย์และอำนาจทางการเมืองในระดับต่างๆที่ได้รับเอกราชและสุดท้ายก็คือแบบแผนเฉพาะของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐซึ่งมีอยู่มากในอาณาบริเวณนั้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 1930 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังมีบทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ในอิหร่าน อิสราเอลและตุรกีอย่างสั้นๆ ซึ่งมีแนวทางค่อนข้างแตกต่างไปจากแนวทางของรัฐอาหรับส่วนใหญ่

ครั้นแล้วก็จะอธิบายแนวเรื่องสำคัญๆบางเรื่องที่เกิดจากการวิเคราะห์นี้โดยมีรายละเอียดเป็นอย่างมาก ในภาคที่ 2 ภาคนี้จะรวมเอาบทบาทการแพร่ขยายอิทธิพลทางการเมืองการทหารภายในระบบการเมือง คือการเมืองในการวางโครงสร้างทางเศรษฐกิจขึ้นใหม่ ลักษณะของนักการเมืองต่างๆในตะวันออกกลาง ความพยายามต่างๆที่จะกำหนด (และกำหนดอีก) ข้อปฏิบัติแบบประชาธิปไตยรวมทั้งความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไประหว่างศาสนากับการเมืองในประเทศมุสลิมจำนวนหนึ่งไว้ด้วย

มีเหตุผลหลายอย่างที่รับเอาแนวทางแบบเฉพาะนี้มาใช้เหตุผลประการแรกก็คือภูมิภาคนี้ประกอบไปด้วยรัฐสำคัญๆหลายรัฐเกินกว่าที่จะยอมให้มีการปฏิบัติในแบบเดิมคือการปฏิบัติระหว่างประเทศต่อประเทศ ประการที่สองเป็นเพราะข้าพเจ้ามีความเชื่อว่ามีเรื่องราวสำคัญๆอยู่จำนวนหนึ่งอย่างเช่นคำถามที่ว่าพรรคคืออะไร? จะจัดการเลือกตั้งได้อย่างไร? เส้นกั้นระหว่างส่วนรวมกับส่วนตัวสิ่งที่เป็นแนว ศาสนาและแนวโลก ด้านทหารกับด้านพลเรือนนั้นอยู่ที่ไหน? หากมีการวิเคราะห์ในลักษณะเปรียบเทียบโดยใช้ตัวอย่างจากประเทศต่างๆให้มากก็จะดีมากทีเดียว

เหตุผลประการที่สามซึ่งมีความสำคัญขึ้นมากนั้นมาจากความพยายามที่จะขบปัญหาที่น่ารำคาญที่สุดข้อหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์การเมืองของภูมิภาคเฉพาะใดๆในโลกนั่นคือปัญหาที่ว่าอะไรคือสิ่งที่รัฐและสังคมและระบบต่างๆมีอยู่ร่วมกัน? เท่าที่เกี่ยวข้องกับตะวันออกกลางเองนั้น ปัญหานี้มักจะถูกจัดการในลักษณะของผู้นิยมสารัตถะ (essentialist) และผู้นิยมการสรุป (reductionist) ซึ่งแลเห็นลูกกุญแจไขปัญหาของภูมิภาคทั้งหมดนี้อยู่ในรูปของส่วนประกอบของศาสนา ภูมิศาสตร์และเชื้อชาติที่มีอยู่ร่วมกัน จากทัศนคติเช่นนั้น (และเพื่อล้อเลียนมันนิดๆหน่อยๆ) สิ่งที่รวมตะวันออกกลางเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันและให้คำอธิบายแก่เกือบทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น ณ ที่นั่นก็คือข้อเท็จจริงที่ว่าประชากรส่วนมากของภูมิภาคนั้นเป็นชาวอาหรับและเป็นมุสลิมที่อาศัยอยู่ในทะเลทราย (อย่างน้อยที่สุดก็จวบจนถึงเมื่อเร็วๆนี้) ดังนั้น พรรคเช่นนี้จึงมักจะผสมกับความคิดแบบที่สองซึ่งช่วยอะไรไม่ได้พอๆ กันอยู่บ่อยๆ นั่นคือความคิดที่ว่าในตะวันออกนั้นไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไป ภายใต้ก้าวเดินอันน่าตื่นเต้นของการเปลี่ยนแปลงแต่ผิวเผินนั้น สิ่งต่างๆก็ยังคงเป็นอยู่อย่างเดิมไม่ว่าจะเป็นลักษณะของเผ่านิยม การปกครองแบบเผด็จการ หรือความปรารถนาของผู้คนที่จะประทัดประหารกันและกันไปในนามของศาสนาก็ตาม

สำหรับข้าพเจ้าพรรคเช่นนี้คือการสรุปเอาอย่างง่ายๆ โดยไม่ต้องพูดถึงความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และอธิบายได้เพียงเล็กน้อยเหลือเกินอย่างไรก็ตามก็ยังฝังอยู่ลึกมากในงานส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับตะวันออกกลางซึ่งเขียนโดยชาวตะวันออกกลางเองรวมทั้งคนภายนอกด้วย จนต้องมีความพยายามเป็นอย่าง

มากที่จะต่อต้านคนเหล่านี้ตามความคิดเห็นของข้าพเจ้านั้นจะเป็นการดีที่สุดถ้าเราจะเริ่มต้นด้วยการมองดู
 ตะวันออกกลางเป็นประการแรกและก่อนอื่นใดว่าตะวันออกกลางเป็นส่วนหนึ่งของโลกที่สามหรือโลกที่ไม่ได้
 เป็นยุโรปและอยู่ใต้กระบวนการทางประวัติศาสตร์อันเป็นสากลเช่นเดียวกัน คือนับตั้งแต่ที่มีการปกครอง
 แบบเมืองขึ้น ผ่านศักราชแห่งการวางแผนและพัฒนามาจนถึงสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีแบบแผนแห่งการ
 จัดการทางการเมืองและเศรษฐกิจที่มีทางเลือกได้มากกว่าวิธีเช่นนั้นมิประโยชน์หลายอย่างที่จะเปิดตะวันออก
 กลางให้มีการเปรียบเทียบภายในและทำให้มีการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจและการเมืองที่มีประโยชน์กว้างขวางขึ้น
 รวมทั้งจะแนะแนวเรื่องสำคัญๆจำนวนหนึ่งเพื่อให้มีการตรวจตราที่ใกล้ชิดขึ้นอย่างเช่นการปกครองแบบพรรค
 เดียวหรือการนำเอาประชาธิปไตยชนิดต่างๆที่กำหนดไว้แล้วมาใช้ทำให้ห่างจากความคิดที่ว่าภูมิภาคนั้น
 เป็นบริเวณที่มีลักษณะพิเศษ มีรูปแบบสังคมของตัวเองที่ชัดเจน มีพฤติกรรมทางการเมืองและการแสดงออก
 ทางวัฒนธรรมพิเศษของตัวเอง และจะทำให้มีการตรวจตราดูคำอธิบายชนิดที่เชื่อมั่นในความคิดที่ว่า
 ตะวันออกกลางนั้นมีความเป็นพิเศษอะไรอยู่ตัวอย่างเช่นความคิดที่ว่าศาสนาอิสลามนั่นเองที่สนับสนุนให้มี
 แนวโน้มไปสู่การปกครองแบบทหาร ในเมื่ออันที่จริงนั้นทหารที่มีความทะเยอทะยานทางการเมืองนั้นเป็น
 ปรากฏการณ์ที่มีอยู่ในโลกที่สามเช่นเดียวกับที่มีอยู่ในประเทศอื่นๆในภูมิภาคนั้นเหมือนกัน

ข้อสังเกตประการสุดท้าย เนื่องจากหนังสือชุดนี้ตั้งใจไว้เพื่อผู้อ่านภาษาอังกฤษเป็นเบื้องต้น
 ข้าพเจ้าจึงพยายามที่จะยกเอาหนังสืออ้างอิงจำนวนมากที่เป็นภาษาอังกฤษขึ้นมาใช้และจะใช้หนังสือภาษา
 ฝรั่งเศสและภาษาอาหรับก็แต่เพียงเมื่อมีความจำเป็นอย่างที่สุดเท่านั้น

โรเจอร์ โอเวน

วิทยาลัยเซนต์แอนโทนี อ็อกซ์ฟอร์ด

กิตติคุณประกาศ

หนังสือเล่มนี้มิได้อาศัยแต่เฉพาะแหล่งสิ่งตีพิมพ์และเอกสารตามปกติธรรมดาเท่านั้น ที่สำคัญยังอาศัยผู้ที่ข้าพเจ้าได้พบปะนับตั้งแต่ข้าพเจ้าไปเยือนอิสราเอล จอร์แดน เลบานอนและอียิปต์เป็นครั้งแรกในปีค.ศ. 1956 ด้วย ข้าพเจ้าเป็นหนี้บุญคุณโดยเฉพาะต่อคุณมาร์ค โคเฮน ซึ่งเป็นผู้วางแผนคนสำคัญในการผลิตหนังสือชุดนี้ขึ้นมาโดยมีเล่มนี้เป็นบทนำ และยังเป็นหนี้เพื่อนฝูงและเพื่อนร่วมงานของข้าพเจ้าอีกหลายคน ซึ่งข้าพเจ้าเคยอภิปรายกับพวกเขาถึงเรื่องการศึกษาการเมืองในตะวันออกกลางมาหลายปี ไม่ว่าที่วิทยาลัยเซ็นต์แอนโทนี ที่สำนักงาน MERIP ในกรุงวอชิงตันหรือในที่ประชุมประจำของกลุ่มอภิปรายตะวันออกกลางในราชอาณาจักรอังกฤษ และของคณะกรรมการสมทบระหว่างตะวันออกไกลและตะวันออกกลางในสาขาวิจัยสังคมศาสตร์ในนครนิวยอร์กและที่อื่นๆ หากปราศจากบุคคลเหล่านั้นเสียแล้ว ข้าพเจ้าก็คงไม่อาจเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาได้

นอกจากนั้นข้าพเจ้าใคร่ขอขอบคุณเป็นพิเศษต่อคุณโจเอล เบนิน คุณชากลาร์ คีร์เคอร์และคุณชาร์ลส์ ทริฟฟ์ในการที่ท่านเหล่านี้ได้ให้คำวิจารณ์อันมีประโยชน์ยิ่งในบทต่างๆขอขอบคุณคุณคุณมิเชล ชาเลฟ คุณเอลิซาเบธ ปีคาร์ดและคุณนาซิบ อายูบี ในการที่ได้ให้ข้าพเจ้าขอยืมความคิดบางอย่างของพวกเขามา อีกทั้งขอขอบคุณคุณตอลาล อะชาด คุณฮูรี อิสลาโมกลู คุณฆอสซาน สะลาเม คุณทิม มิตเชลล์ และคุณซามิ สุกัยยะ สำหรับอิทธิพลของพวกเขามีต่อความคิดของข้าพเจ้าซึ่งมีอยู่ตลอดหนังสือเล่มนี้

รายการคำย่อ

ACC	- Arab Co-operation Council สภาความร่วมมืออาหรับ
ANAP	- Motherland Party (Turkey) พรรคมาตุภูมิ (ตุรกี)
ASU	- Arab Socialist Union (Egypt) สหภาพสังคมนิยมอาหรับ (อียิปต์)
CIA	- Central Intelligence Agency (USA) สำนักข่าวกรองกลางหรือหน่วยสืบราชการลับ (สหรัฐ)
CU	- Constitutionalists' Union (Morocco) สหภาพผู้นิยมรัฐธรรมนูญ (โมร็อกโก)
DMC	- Democratic Movement for Change (Israel) ขบวนการประชาธิปไตยเพื่อการเปลี่ยนแปลง (อิสราเอล)
DISK	- Confederation of Revolutionary Worker's Union (Turkey) สหพันธ์แห่งสหภาพแรงงานปฏิวัติ (ตุรกี)
DP	- Democracy Party (Turkey) พรรคประชาธิปไตย (ตุรกี)
FDIC	- Front pour la Defense des Institutions Constitutionnelles (Morocco) แนวหน้าเพื่อปกป้องสถาบันรัฐธรรมนูญ (โมร็อกโก)
FIS	- Islamic Salvation Front (Algeria) แนวหน้าเพื่อความรอดพ้นของอิสลาม (แอลจีเรีย)
FLN	- National Liberation Front (Algeria) แนวหน้าเพื่อการปลดปล่อยแห่งชาติ (แอลจีเรีย)
GCC	- Gulf Co-operation Council สภาความร่วมมือแห่งอ่าว
IDF	- Israel Defence Force กองกำลังป้องกันอิสราเอล

IBRD	- International Bank for Reconstruction and Development (World Bank) ธนาคารระหว่างชาติเพื่อการบูรณะและพัฒนาการ (ธนาคารโลก)
IMF	- International Monetary Fund กองทุนการเงินระหว่างชาติ
IRP	- Islamic Republic Party (Iran) พรรคสาธารณรัฐอิสลาม (อิหร่าน)
JP	- Justice Party (Turkey) พรรคยุติธรรม (ตุรกี)
MP	- Mouvement Populaire (Morocco) ขบวนการประชาชน (โมร็อกโก)
MTI	- Mouvement de Tendance Islamique (Tunisia) ขบวนการแนวโน้มอิสลาม (ตูนิเซีย)
MAN	- Movement of Arab Nationalists ขบวนการนักชาตินิยมอาหรับ
NAP	- National Action Party (Turkey) พรรคปฏิบัติการแห่งชาติ (ตุรกี)
NDP	- National Democratic Party (Egypt) พรรคประชาธิปไตยแห่งชาติ (อียิปต์)
NIF	- National Islamic Front (Sudan) แนวหน้าอิสลามแห่งชาติ (ซูดาน)
NRP	- National Religious Party (Israel) พรรคศาสนาแห่งชาติ (อิสราเอล)
NSP	- National Salvation Party (Turkey) พรรคความรอดพ้นแห่งชาติ (ตุรกี)
NUC	- National Unity Committee (Turkey) คณะกรรมการเอกภาพแห่งชาติ (ตุรกี)
OYAK	- Armed Forces Assistance Fund (Turkey) เงินทุนเพื่อ Republic of ช่วยเหลือกองกำลังติดอาวุธ (ตุรกี)
PDRY	- People's Democratic Yemen (former South Yemen)

		สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนแห่งเยเมน (แต่ก่อนคือเยเมนใต้)
PLO	-	Palestine Liberation Organization องค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์
PSD	-	Parti Socisliste Destourien (Tunisia) พรรคเดสตูร์สังคมนิยม (ตูนิเซีย)
RCD	-	Rassemblement Contitutionnel Democratique (Tunisia) สภารัฐธรรมนูญประชาธิปไตย (ตูนิเซีย)
	-	Rally for Culture and Democracy (Algeria) การชุมนุมเพื่อวัฒนธรรมและประชาธิปไตย (แอลจีเรีย)
RNI	-	National Independent's Rally (Morocco) การชุมนุมเพื่อเอกราชแห่งชาติ (โมร็อกโก)
RPP	-	Republican People's Party (Turkey) พรรคประชาชนแห่งสาธารณรัฐ (ตุรกี)
PSP	-	Progressive Socialist Party (Lebanon) พรรคสังคมนิยมก้าวหน้า (เลบานอน)
SHP	-	Socialist Democratic Populist Party (Turkey) พรรคประชาชนประชาธิปไตยสังคมนิยม
SODEP	-	Social Democratic Party (Turkey) พรรคสังคมประชาธิปไตย (ตุรกี)
SSNP	-	Syrian Socialist Nationalist Party พรรคชาตินิยมสังคมนิยมแห่งซีเรีย
SSU	-	Sudan Socialist Union สหภาพสังคมนิยมแห่งซูดาน
TUSAID	-	Turkish Industrialists' and Businessmen's Association สมาคมนักอุตสาหกรรมและนักธุรกิจชาวตุรกี
UAE	-	United Arab Amirates สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์
UC	-	Union Constitutionnel (Morocco) สหภาพรัฐธรรมนูญ (โมร็อกโก)

UGTT	- Union Generale des Travailleurs Tunisiens สหภาพแรงงานทั่วไปแห่งตูนิเซีย
UMT	- Union Marocaine du Travail (Morocco) สหภาพแรงงานแห่งโมร็อกโก
UNFP	- Union National des Force Populaires (Morocco) สหภาพพลังประชาชนแห่งชาติ (โมร็อกโก)
USAID	- United States Aid Agency สำนักงานความช่วยเหลือแห่งสหรัฐอเมริกา หรือ United States Agency for International Development สำนักงานเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา
USFP	- Union Socialiste des Forces Populaires (Morocco) สหภาพสังคมนิยมพลังประชาชน (โมร็อกโก)

ภาคที่ 1

รัฐและการสร้างรัฐ

บทนำ

บททั้งห้าของภาคที่ 1 เกี่ยวกับการสถาปนาและพินิจกำลังของรัฐสมัยต่างๆ ในตะวันออกกลางซึ่งถือกำเนิดมาจากจักรวรรดิออตโตมานและจักรวรรดิเปอร์เซียในตอนปลายศตวรรษที่ 19 และตอนต้นศตวรรษที่ 20 วิธีการนำไปสู่แนวความคิดเรื่อง ‘รัฐ’ ที่ใช้ในที่นี่ต้องการคำอธิบายอยู่บ้าง

ดังที่ได้ชี้ให้เห็นอยู่บ่อยๆ แล้ว ความคิดเกี่ยวกับรัฐ (State) หรือรัฐชาติ (nation state) นั้นได้มาจากการผสมผสานทางประวัติศาสตร์ของตะวันตกโดยตรงดังที่ซามิ ซูบายดะ (Sami Zubaida) ชี้ให้เห็น นี่เป็นส่วนหนึ่งของ ‘ตัวอย่างที่จำเป็นต้องมี’ เมื่อถึงเวลาที่จะสถาปนาหน่วยทางการเมืองใหม่ๆ ขึ้นในโลกที่มียุโรป ถ้าหากว่าไม่มีทางเลือกใดๆ ที่สามารถจะทำให้บังเกิดผลได้ในสถานการณ์เหล่านี้ดูเหมือนจะสามารถจะวิเคราะห์ตะวันออกกลางโดยใช้คำนิยามของคำว่า ‘รัฐ’ ซึ่งก็มาจากความคิดทางการเมืองของตะวันตกด้วยเหมือนกัน ถ้าหากว่าทำไปด้วยความระมัดระวังรอบคอบและโดยการให้ความสนใจแก่ความแตกต่างตามท้องถิ่นไว้ในวิธีที่พูดคุยอย่างสรุปความของซูบายดะที่ว่า รัฐต่างๆ ในตะวันออกกลางนั้นไม่ใช่รูปแบบตะวันตก แต่เป็น ‘เหมือนกับรัฐตะวันตก’² รัฐเหล่านี้เป็นรัฐ ‘สมัยใหม่’ ด้วยเหมือนกันด้วยเหตุผลที่ว่า ปฏิบัติการพิเศษและวิถีทางพิเศษที่รัฐเหล่านี้ใช้ในการจัดตั้งสังคมที่อยู่ใต้การปกครองอยู่นั้นมีอยู่แต่เฉพาะในโลกสมัยใหม่นี้เท่านั้น³

ข้อที่สองซึ่งน่าสังเกตก็คือในหนังสือต่างๆ มีคำนิยามของคำว่า ‘รัฐ’ ต่างๆ กันอยู่จำนวนหนึ่ง คำนิยามหลายคำมีศัพท์ที่เกี่ยวข้องและทัศนวิสัยด้านทฤษฎีอยู่ด้วยในข้อความที่ตามมานี้ข้าพเจ้าจะใช้คำนิยามเช่นนั้นสองคำ คือความคิดที่ว่ารัฐก็คือองค์กรเมืองที่มีอำนาจสูงสุดและมีชาติต่างๆ เป็นผู้รับรอง มีขอบเขตของตัวเองมีธงและสีอื่นๆ ของตัวเองกับความคิดที่ว่ารัฐคือตัวตนที่มีอำนาจบังคับสูงสุดที่สร้างการปกครองขึ้นมาได้อย่างไรก็ดีข้าพเจ้ายังรู้สึกว่าการนิยามเช่นนี้ล้วนแต่มีปัญหา และรู้สึกว่ายังต้องการการขยายความและการต่อเติมให้ละเอียดอีกหลายวิธีซึ่งต้องมีการระบุนรายละเอียดลงไปอีก

จุดตั้งต้นซึ่งมีประโยชน์ก็คือการสังเกตว่าคำนิยามทั้งสองอย่างข้างต้นนี้ เนื้อหาของมันประกอบด้วยการอ้างสิทธิในการมีอำนาจและอธิปไตย ซึ่งตอนแรกจำเป็นต้องสร้างขึ้นมาก่อนแล้วต่อมาก็ต้องปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาการที่จะทำเช่นนี้ได้ในส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่มีให้แก่ผู้ที่ควบคุมการบริหารส่วนกลาง ไม่ว่าจะเป็นในด้านการเงิน อำนาจ ความสามารถของข้าราชการหรือความเข้ายวนในอุดมการณ์ แต่ก็ยังเป็นปัญหาทางการเมืองแสดงออกด้วยเหมือนกันในความหมายที่ว่า ตามปกติผู้ปกครองพยายามจะทำให้การอ้างสิทธิของตนมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นโดยใช้การพูดและการปฏิบัติที่เน้นการรวมกันของเครื่องมือของรัฐ และการแยกแยะทำให้มันแตกต่างไปจากส่วนที่เหลือของสังคมบางทีโครงการเช่นนั้นอาจจะใช้ได้ง่ายที่สุดในสถานการณ์ของเมืองขึ้น ในเมื่อรัฐ (ซึ่งมีคำนิยามอย่างข้างบนทั้งสองนั้น) สร้างขึ้นโดยคนต่างชาติอย่างที่เห็นได้ชัดมากและดำเนินการโดยบุคลากรต่างชาติเป็นส่วนใหญ่มารวมทั้งขึ้นอยู่กับอำนาจซึ่งได้มาจากแหล่งที่มีอยู่นอกประเทศที่กล่าวถึงนั้น อย่างไรก็ตามผู้ปกครองของรัฐหลายรัฐที่เกิดขึ้นหลังจากได้รับเอกราชก็สามารถที่จะทำให้เกิดผลชนิดเดียวกันได้มาก โดยอาศัยการสร้างระบบอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลขึ้นมา หรือด้วยการสร้างข้อปฏิบัติของข้าราชการแห่งรัฐขึ้นมาเช่นในกรณีของสาธารณรัฐตุรกีในปลายสมัยออตโตมาน เมื่อทำสำเร็จลง

ครั้งหนึ่งแล้ว ผลประโยชน์ของการที่สามารถจะแสดงให้เห็นว่ารัฐก็คือกิจการนามธรรมอันหนึ่งที่มีความเป็นหนึ่งเดียวกันได้ ก็ย่อมจะมีอย่างมากมามหาศาลคือจะทำให้อำนาจของผู้ปกครองมีมากที่สุดส่งเสริมให้มีความยำเกรงและความนับถือ รวมทั้งมีความจงรักภักดีเป็นกลุ่มก้อนของประชาชน ช่วยรัฐบาลให้สามารถควบคุมข้าราชการของตนเองได้และทำให้การแบ่งแยกภายในใดๆในการบริหารเป็นไปอย่างยากลำบากยิ่งขึ้น

จุดต่อไปที่จะต้องเน้นก็คือ อันที่จริงนั้นการกล่าวถึงการอ้างสิทธิที่ทำไปเพื่อรัฐเฉพาะรัฐหนึ่งรัฐใดนั้นมิได้บอกท่านได้มากนักดีกว่าที่จริงนั้นมันเป็นเรื่องอะไรแน่ เหมือนดังที่ฟิลิป อับราม (Philip Abram) เคยกล่าวไว้ว่ารัฐมิใช่สิ่งที่เป็นอะไรเพียงอย่างเดียว ถึงแม้ว่าผู้ที่ควบคุมรัฐเหล่านั้นจะต้องการให้เราเชื่อว่ามันเป็นเช่นนั้นเพียงไรก็ตามแต่ที่จริงรัฐก็คือโครงสร้าง สถาบัน สังเวียน ขอบปฏิบัติและข้ออ้างชุดหนึ่ง⁴ ข้าพเจ้าใครจะแนะนำด้วยว่าควรจะต้องตรวจตราดูความเป็นจริงของสิ่งเหล่านั้นในสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เป็นจริง และตรวจตราดูในระดับต่างๆ จึงจะดีที่สุดจุดเริ่มต้นที่มีประโยชน์เป็นพิเศษก็คือตรวจดูกระบวนการแยกแยะส่วนที่แตกต่างกันของระบบรัฐ กำหนดความสัมพันธ์ต่อกันและกันของส่วนต่างๆ เหล่านั้น แล้วก็ขีดขอบเขตล้อมรอบส่วนต่างๆ เหล่านั้นในตอนที่มีมันเปิดมากที่สุด ตัวอย่างเช่นในตอนเริ่มต้นของช่วงเวลาแห่งการเป็นเมืองขึ้นหรือช่วงเวลาที่อยู่ติดกับตอนที่ได้รับเอกราชแล้วเป็นต้น

จุดแนะนำเบื้องต้นข้อสุดท้ายนั้นเกี่ยวกับคำถามที่ยากที่สุดในเรื่องที่ว่าเราจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมได้อย่างไรในเรื่องนี้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการที่ข้าพเจ้าทำก็คือความสามารถบรรยายถึงความซับซ้อนของความสัมพันธ์นี้ได้โดยไม่ถูกบังคับให้อยู่ในสถานภาพที่จะกำหนดลักษณะของรัฐว่าเป็นผู้มีอำนาจปกครองตนเอง นั่นก็คือในฐานะที่เป็นอะไรบางอย่างที่เพียงแต่มีการทำการต่อสังคมด้วยตำแหน่งซึ่งอยู่ข้างนอกรัฐนั้นในเรื่องที่ว่าจะทำเช่นนี้ได้อย่างไรนั้น ข้าพเจ้ามีหน้ากระดาษพอที่จะให้ข้อสังเกตไว้สองสามข้อเท่านั้น ข้อแรก รัฐตะวันตกกลางสมัยใหม่ถูกสร้างขึ้นในเวลาซึ่งสังคมตะวันตกกลางกำลังอยู่ได้การเปลี่ยนแปลงอย่างเดียวกันซึ่งกำลังดำเนินอยู่ทั่วโลกที่มีโซ่โลกยุโรปในทางที่ดีที่สุดนั้นรวมถึงการพัฒนาแบบนายทุนแบบหนึ่งซึ่งถ้าพูดกันโดยทั่วไปจริงๆ แล้วก็คือการขยายการค้าระหว่างชาติ การเพิ่มความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่างทางด้านการเกษตรกรรม และการตั้งต้นปฏิบัติการทางอุตสาหกรรมสมัยใหม่เพื่อจะลบล้างการผูกพันกันแบบเก่าๆ เสียและเอาการผูกพันกันแบบอื่นๆ ซึ่งเกิดมาจากพลเมืองแต่ละกลุ่มอย่างเช่นพวกชาวชนบท ชาวนาหรือกรรมกรแรงงานมาแทนที่ ดังนั้นจึงสามารถจัดตั้งสมาคมในรูปแบบใหม่ๆซึ่งอาศัยกันขึ้นขึ้นมาได้

ข้อที่สอง เราจะต้องมองดูความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมว่าถูกสร้างขึ้นมาด้วยการใช้เวลาโดยวิธีที่เป็นลักษณะเฉพาะของโลกสมัยใหม่อีกด้วยความคิดที่ว่าสังคมคืออะไรอย่างหนึ่งที่ต้องมีการรวบรวม จัดการ และแยกออกเป็นส่วนประกอบที่ละเอียดลออนั้นเพิ่งจะก่อรูปขึ้นในเร็วนี้เอง ดังนั้นวิธีการส่วนมากที่ใช้บรรยายสิ่งนี้ก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน ตัวอย่างเช่นการแบ่งตามความเข้าใจออกเป็นสามสาธารณะ (แควดวงของรัฐ) กับเอกชน (แควดวงของสังคม) หรือความคิดที่ว่าประชาชนเป็นเสมือนกลุ่มของบุคคลซึ่งมีเอกลักษณ์ที่ถูกกำหนดหรือจำกัดวงไว้ตามกฎหมายอย่างเช่นเป็นผู้หญิงและผู้ชาย เป็นพ่อแม่และลูก เป็นเจ้าของทรัพย์สินหรืออะไรต่างๆควรจะตั้งข้อสังเกตไว้ในที่นี้ด้วยว่ากระบวนการของการสร้างอะไรใหม่ๆเหล่านี้ขึ้นมานั้นมักจะ

เป็นกระบวนการที่ยาวนานซึ่งมักจะถูกโต้แย้งอยู่เสมอและไม่มีวันที่จะเสร็จสมบูรณ์ไปได้ขอบเขตระหว่างแต่ละประเทศก็ยังคงคลุมเครือและเลื่อนลอยอยู่ ดังนั้นความพยายามที่จะจำกัดวงประชาชนจึงต้องถูกท้าทายอยู่เรื่อยมา

ข้อสาม การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมนั้นเกิดขึ้นในเวลาเดียวกับการสร้างสิ่งที่สืบทอดเรียกว่า ‘แคว้นการเมืองแห่งชาติ’ ซึ่งจะเน้นกิจกรรมทางการเมืองที่สำคัญๆเกือบทั้งหมดภายในนั้น การที่ขอบเขตภายนอกที่ตรงแนวหน้าแข็งแกร่งขึ้นนี้กลายเป็นการขัดขวางปฏิสัมพันธ์ข้ามเขตแดนและเป็นการมุ่งที่จะผลักดันเอาอำนาจหรือผลประโยชน์ของท้องถิ่นไปยังศูนย์กลางแห่งใหม่ในระหว่างนั้นส่วนใหญ่สิ่งที่มีเมื่อมองดูครั้งแรกดูเหมือนจะเป็นเพียงการตอบสนองแบบเก่าแก่ต่อระเบียบใหม่นั้น ต้องถูกตีความว่าเป็นความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อรัฐบาลในบางวิถีทางตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ก็คือเราควรจะมองว่า ฟัตวา (คำสั่งทางศาสนา) ที่พวกนักการศาสนาฝ่ายชีอะฮ์แห่งเมืองนาญาฟและกัรบลาบัญญัติขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1922 เพื่อประท้วงข้อเสนอที่จะให้มีการเลือกตั้งสภารัฐธรรมนูญใหม่ของอิรัก ซึ่งเป็นสิ่งที่มักจะถูกเรียกว่าเป็นการกระทำ ‘แบบจารีตนิยม’ หรือไม่ใช่สมัยใหม่นั้นเป็นความพยายามที่จะปกป้องบทบาทของนักการศาสนาเหล่านั้นในฐานะที่เป็นผู้นำซึ่งไม่ได้มาจากการเลือกตั้งในชุมชนของตนในกรอบของระบอบการเมืองที่กำลังพัฒนาของอิรักจะดีกว่า⁷ สำหรับส่วนอื่นๆ นั้นค่อนข้างจะมีกระบวนการทางการเมืองเกิดขึ้นมากขึ้นทุกที ในลักษณะที่เป็นสังเวียน สถาบัน รวมทั้งศัพท์ที่ถูกรัฐกำหนดขึ้นและส่งเสริมให้ดีขึ้น

ข้อสี่ซึ่งเป็นข้อสุดท้ายก็คือ รัฐสมัยใหม่ย่อมมีความสัมพันธ์เป็นพิเศษและความสัมพันธ์ที่เป็นปัญหากับองค์การพหุอีกหน่วยหนึ่งซึ่งถูกสร้างขึ้นมานั้นคือชาติเช่นเดียวกับที่อื่นๆ ในตะวันออกกลาง การก่อรูปของรัฐเกิดขึ้นในระหว่างระยะเวลาที่ประชาชนได้รับการเชิญชวนให้จินตนาการถึงตัวเองและให้ทำตนเป็นสมาชิกของชุมชนต่างๆ ที่มีอยู่หลายชุมชนบ้างก็เป็นชุมชนของเผ่าและท้องถิ่น หรือชุมชนแคบๆ ทางศาสนา บ้างก็เป็นชุมชนที่ใหญ่กว่านั้นอย่างเช่นขบวนการรวมอาหรับ (pan — Arab) ขบวนการรวมชาวเตอร์ก (pan — Turkish) ขบวนการไซออนนิสต์ (Zionist) หรือขบวนการรวมอิสลาม (pan — Islamic) เป็นต้น แล้วรัฐบาลต่างๆ ก็พยายามที่จะอำนวยความสะดวกรวมทั้งควบคุมกระบวนการนี้ไว้ในลักษณะของข้อปฏิบัติที่รัฐบาลสร้างขึ้นในรูปของเขตแดนหนังสือเดินทางระบบกฎหมายและอื่นๆ ถึงแม้ว่าจะถูกผลักดันไปในทิศทางที่จะสร้างเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่ตายตัวให้แก่พลเมืองของตัวเองอยู่ตลอดเวลาก็ตามการที่จะเข้าใจถึงวิธีที่กระบวนการนี้ดำเนินอยู่ในลักษณะของตะวันออกกลางนั้น จำเป็นต้องตรวจสอบตราดูความสัมพันธ์ระหว่างรัฐชาติและชุมชนทางศาสนาไม่ใช่ในระดับของวัฒนธรรมและจินตนาการเท่านั้น แต่ต้องดูในลักษณะของรูปแบบด้านการเมืองและการบริหารในลักษณะเฉพาะด้วย

ในที่สุดเมื่อหันกลับมาดูวิธีที่ข้าพเจ้าต้องการจะเข้าไปหาประวัติศาสตร์ของรัฐต่างๆ ในตะวันออกกลาง ก็ดูเหมือนจะเป็นประโยชน์ดีถ้าจะแบ่งรัฐเหล่านั้นออกเป็นสามประเภทคือรัฐที่เป็นเมืองขึ้น รัฐที่เพิ่งได้รับเอกราชใหม่ๆ และรัฐที่มีอำนาจเด็ดขาด แต่ละประเทศมีการเมือง ข้อปฏิบัติ และนโยบายจำเพาะของตนเอง บทที่ 1 จะกล่าวถึงขั้นตอนสองขั้นแรกนี้ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศอาหรับที่สำคัญๆ บทที่ 2 และ 3 กล่าวถึง

ขั้นตอนที่สาม แล้วตามมด้วยบทที่ 4 ซึ่งจะตรวจสอบปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐอาหรับหลายรัฐในด้านการผกผันกำลังกันในแบบต่างๆ ที่ผู้คนของพวกเขามีส่วนอยู่ รวมทั้งความขัดแย้งระหว่างความปรารถนาของพวกเขาคือต้องการจะให้เป็นเอกภาพทางการเมืองมากขึ้น กับความหวาดกลัวในผลที่จะเกิดขึ้นหลายอย่าง

ประวัติศาสตร์ในศตวรรษที่ 20 ของรัฐสำคัญๆ 3 รัฐที่ไม่ได้เป็นรัฐอาหรับนั้นจะกล่าวไว้ในบทที่ 1 และ 5 รัฐเหล่านี้มีแนวทางที่ออกจะแตกต่างกัน ทั้งสามรัฐนี้ได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ของตนเองในเรื่องการแทรกแซงและการควบคุมของชาวต่างชาติ ในแต่ละกรณี การสร้างรัฐของตนขึ้นมาจริงๆ นั้นเป็นงานของกลุ่มคนที่มีพลังภายในสังคมแห่งชาติของตัวเอง ซึ่งมักจะสร้างประวัติศาสตร์แห่งการพัฒนาทางด้านองค์กรและด้านการเมืองขึ้นมาเรื่อยๆ นี่เป็นการทำให้พวกเขามีความต่อเนื่องกับสิ่งที่ได้เกิดขึ้นมาแล้วเป็นอย่างมากและทำให้มีความเป็นอิสระมากขึ้นในการพยายามที่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมมีลักษณะเป็นสถาบันขึ้นมา

เชิงอรรถ

1. Sami Zubaida, *Islam, the People and the State* (London and New York : Routledge, 1989), หน้า 121.
2. เล่มเดียวกัน , หน้า 145.
3. Talal Asad, 'Conscripts of Western civilization' , ใน Christine Gailey (บก.) , *Essays in Honour of Stanley Diamond*.
4. 'Notes on the difficulty of studying the state' , *The Journal of Historical Sociology*, 1/1 (March, 1988), หน้า 58 — 89.
5. ขบวนการความคิดนี้ถูกขยายอยู่ใน Timothy Mitchell และ Roger Owen, 'Defining the state in the Middle East : Report on a workshop' , *Bulletin of the Middle East Studies Association of North America*, 24/2 (1990). โปรดดู Timothy Mitchell, 'The limits of the state : beyond statist approaches and their critics' , *American Political Science Review*, 85/1(1991)
6. Zubaida, *Islam , the People and the State*, หน้า 126, 162.
7. บรรยายใน Peter Sluglett, *Britain in Iraq 1914 — 1932* (London : I thaca Press, 1976), หน้า 82 — 3.

1 การสิ้นสุดแห่งจักรวรรดิ

การเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ต่างๆในตะวันออกกลาง

การสิ้นสุดแห่งจักรวรรดิออตโตมาน

ตอนต้นศตวรรษนี้ ตะวันออกกลางยังคงอยู่ภายใต้การครอบครองของจักรวรรดิออตโตมานอันเป็นจักรวรรดิโลกจักรวรรดิหนึ่งซึ่งอยู่มาประมาณ 400 ปีแล้วถึงแม้ว่ากำลังส่วนใหญ่ของจักรวรรดินี้จะได้มาจากแคว้นแคว้นในทวีปยุโรปก็ตาม แต่จักรวรรดินี้ก็ยังควบคุมเขตแดนอันกว้างขวางในดินแดนอาหรับทางปลายตะวันออกของแถบเมดิเตอร์เรเนียนรวมทั้งดินแดนที่รู้จักกันว่าเป็นซีเรีย อิรัก เลบานอน จอร์แดน เยเมน เหนือและอิสราเอล-ปาเลสไตน์ไว้ด้วย ยิ่งกว่านั้นยังมีที่มั่นแห่งหนึ่งในแอฟริกาเหนือรอบๆ กรุงทริโปลี (Tripoli) และเมืองเบงกาซี (Bengazi) ในลิเบียอีกด้วยถึงแม้ว่าจะสูญเสียการควบคุมดินแดนอื่นๆ ตามฝั่งทะเลแอฟริกาซึ่งเคยเป็นเจ้าของไปก็ตามไม่ว่าเสียให้แก่อังกฤษ (คืออียิปต์) หรือฝรั่งเศส (แอลจีเรียและตูนิเซีย) ก็ตามมีแต่เพียงดินแดนที่อยู่ตรงชายแดนจริงๆ ของภูมิภาคนั้นคือเปอร์เซีย คาบสมุทรอาระเบียกลางทางภาคตะวันออกและโมร็อกโกทางทิศตะวันตกเท่านั้นที่เอาตัวรอดจากการต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรออตโตมานโดยตรงได้นอกจากนั้นแล้วทุกๆ แห่งในตะวันออกกลางถูกผู้ปกครองที่มีความจงรักภักดีอย่างที่สุดต่ออิสตันบูล (Istanbul) ปกครองมานับร้อยๆ ปี และได้ผลิตมรดกแห่งข้อปฏิบัติด้านการบริหารของออตโตมานและวัฒนธรรมออตโตมานขึ้นมา ซึ่งมีผลต่อชีวิตทางการเมืองต่อไปในแบบที่มีความสำคัญอย่างมาก

ถึงกระนั้นก็ตามเนื่องจากขนาดและความสำคัญของจักรวรรดินี้ บรรดาผู้ปกครองจักรวรรดิได้ใช้เวลา นับร้อยๆ ปีในระยะหลังนี้ไปในการพยายามที่จะต่อต้านอำนาจของยุโรปที่มีมากขึ้น ซึ่งดำเนินต่อไปโดยอิทธิพลของการปฏิวัติใหญ่สองครั้งที่ได้ประสบพบเห็นมาในตอนปลายศตวรรษที่ 18 คือการปฏิวัติทางการเมืองในฝรั่งเศสนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1789 เป็นต้นไปกับการปฏิวัติอุตสาหกรรมในเกาะอังกฤษผลอย่างหนึ่งก็คือชายแดนของจักรวรรดิออตโตมานในแอฟริกาและเอเชียตะวันตกถูกทะลุแตกและได้เกิดเมืองขึ้นและแคว้นอิทธิพลของยุโรปขึ้นมาผลอีกอย่างหนึ่งคือความพยายามซ้ำแล้วซ้ำอีกที่จะปฏิรูปและฟื้นฟูชีวิตโครงสร้างของจักรวรรดิออตโตมานขึ้นมาซึ่งนับว่าเป็นวิธีป้องกันตัวเองจากการครอบครองของต่างชาติในตอนต้นของศตวรรษที่ 20 การปฏิรูปเหล่านี้ได้ทำประโยชน์ให้แก่การแปรรูปของปฏิบัติการทางกฎหมายและทางการบริหารทั่วจักรวรรดิเป็นอย่างมาก แต่ก็เพียงแต่เป็นไปโดยการยอมให้อิทธิพลด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของยุโรปเข้ามามากขึ้นเท่านั้น นอกนั้นก็กลับเป็นการปลุกเร้าให้เกิดขบวนการชาตินิยมขึ้นในหมู่ประชาชนหลายกลุ่มที่อยู่ใต้การปกครองของจักรวรรดินั้น อย่างเช่นกลุ่มชาวอาร์เมเนียแห่งแคว้นอนาโตเลีย (Anatolia)* และกลุ่มชาวคริสต์นิกายมาร์อนไนท์ (Maronite) แห่งเทือกเขาเลบานอน เป็นต้น

*อ่านตามสำเนียงภาษาอาหรับที่ถูกต้องว่าอิสตันบูล

ผลของกระบวนการเหล่านี้รุนแรงขึ้นเป็นอย่างมากในหลายปีก่อนหน้าค.ศ. 1914 สงครามบอลข่านที่เกิดขึ้นหลายครั้งทำให้จักรวรรดิออตโตมานต้องสูญเสียดินแดนที่เหลืออยู่ในทวีปยุโรปของคนไปเป็นส่วนใหญ่ ส่วนชาวอิตาเลียนก็ถือประโยชน์จากความอ่อนแอของอาณาจักรนี้ทำการโจมตีอาณาเขตรอบกรุงทริโปลีในแอฟริกาเหนืออยู่เนืองๆ ในระหว่างนั้นการปฏิวัติของพวกเตอร์กหนุ่มในปี 1980 ก็ได้นำอำนาจมาสู่ นายทหารและข้าราชการกลุ่มหนึ่งซึ่งมิได้เพียงแต่อุทิศตนไปในการเร่งรัดการปฏิรูปของสถาบันต่างๆ ของออตโตมานเท่านั้น แต่ยังนำอำนาจมาสู่ลัทธิชาตินิยมตุรกีที่เริ่มก่อตั้งขึ้นและคุกคามที่จะก่อความแตกแยกระหว่างชาวเตอร์กผู้ปกครองอาณาจักรกับชาวอาหรับซึ่งแต่ก่อนนั้นถูกถือว่าเป็นหุ้นส่วนสำคัญของชาวเตอร์กด้วยนี่ก่อให้เกิดความตึงเครียดบางอย่างขึ้นต่อความจงรักภักดีของนายทหารและข้าราชการชาวอาหรับจำนวนหนึ่งถึงแม้ว่าจะมีคนที่ไม่ไปไกลจนถึงกับโต้เถียงถึงความจำเป็นที่จะต้องมีรัฐเดี่ยวหรือหลายรัฐของพวกเขาเองอยู่เพียงไม่กี่คนก็ตาม แต่คนเหล่านี้ก็รู้สึกว่าเป็นการยากที่จะคิดว่าจะมีโลกที่ปราศจากสุลต่านออตโตมานเป็นผู้นำทางการเมืองและผู้นำทางศาสนาด้วย (ถ้าพวกเขาเป็นมุสลิม) เป็นที่เห็นได้ชัดเจนพอๆ กันว่ารัฐออตโตมานซึ่งมีรัชชูปถัมภ์และสถานทูตของตัวเองในยุโรปเป็นผู้คุ้มครองจากการรุกรานของยุโรปต่อไปแต่ผู้เดียวไม่มีที่ไหนที่จะทำให้เราเข้าใจเรื่องนี้ได้ดีกว่าในประเทศปาเลสไตน์อันเป็นที่ซึ่งชาวอาหรับวิตกกังวลว่าออตโตมานจะทำการขัดขวางการอพยพเข้ามาของชาวยิวได้ไม่เพียงพอการเอาดินแดนอื่นเป็นเมืองขึ้นกับบรรพบุรุษโดยการประจักษ์ถึงความจริงว่าการหนีจากอาณาจักรออตโตมานไปหาหาอำนาจอย่างอังกฤษหรือฝรั่งเศสให้ช่วยสนับสนุนนั้น ย่อมจะเหมือนกับการกระโดดจากกะทะน้ำมันที่คุ่นอยู่แล้วเข้าไปในกองไฟซึ่งรังแต่จะทำให้มีอันตรายมากขึ้นอีก

การที่ทหารออตโตมานพ่ายแพ้อังกฤษและฝรั่งเศสในระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอันรุนแรงขึ้นทั่วตะวันออกกลางผลของสนธิสัญญาต่างๆ ที่มีผลเจรจกันในช่วงสงครามก็คือ แคว้นอาหรับต่างๆ ของจักรวรรดิออตโตมานได้ถูกแบ่งแยกออกเป็นรัฐที่สืบต่อมาจำนวนหนึ่ง แต่ละรัฐตกอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้มีอำนาจที่เป็นผู้ชนะซีเรียและเลบานอนใหม่ตกไปอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศส ส่วนอิรัก ปาเลสไตน์และทรานสจอร์แดนใหม่อยู่ใต้การปกครองของอังกฤษอย่างไรก็ดีก็ยังมีความพยายามชนิดครึ่งๆ กลางๆ ของอังกฤษ และฝรั่งเศสในการที่จะนำเอาชาวอาหรับเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ด้วย ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะว่าชาวอาหรับบางกลุ่มโดยเฉพาะพวกราชวงศ์ฮาซิมียะฮ์ (Hashemiyyah) ซึ่งเป็นผู้ปกครองแคว้นหิญาซ (Hijaz) ได้กลายเป็นพันธมิตรทางทหารของอังกฤษและฝรั่งเศสต่อสู้กับพวกออตโตมาน ในระหว่างสงครามและส่วนหนึ่งเป็นการยินยอมให้มีสิ่งที่ในบางครั้งอังกฤษกล่าวว่าเป็น ‘ดวงวิญญาณแห่งยุคสมัย’ อันเป็นวลีที่เน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องเห็นพ้องให้ได้กับข้อที่เห็นว่าตอนนี้ชาวอเมริกันและผู้สถาปนาสันนิบาตชาติ (The League of Nation) ใหม่กำลังมุ่งอยู่กับเรื่องความคิดที่มีพลังอย่างเช่น อิสรภาพและการกำหนดสิ่งใดๆ โดยตัวเองผลที่ได้ก็คือการประดิษฐ์เครื่องมืออันใหม่สำหรับควบคุมทางการเมืองขึ้นมา ซึ่งก็คืออำนาจที่ได้รับมอบ (อาณัติ) ซึ่งถูกใช้เพื่อให้การเป็นเจ้าของดินแดนตะวันออกกลางของรัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายระบบนี้เป็นลักษณะหลายอย่างของอาณานิคมแบบเก่านั่นเอง แต่ก็

กำหนดไว้ด้วยว่าผู้มีอำนาจปกครองรัฐในอาณัตินั้นจะต้องยอมรับแนวนำบางอย่างซึ่งเป็นที่อนุมัติในนานาประเทศด้วย โดยเฉพาะความจำเป็นที่จะต้องสถาปนาการปกครองระบบรัฐธรรมนูญขึ้นในรัฐใหม่ๆ เหล่านั้น ในฐานะที่เป็นวิธีเตรียมประชาชนของตนให้ได้รับเอกราชในที่สุด แนวนำชุดหนึ่งที่สำคัญที่สุดอยู่ในรัฐบาลปาเลสไตน์ซึ่งอยู่ใต้อาณัติที่สนธิสัญญา กำหนดให้อังกฤษสนับสนุนการออกคำประกาศบัลฟอว์ (Balfour Declaration) เมื่อเดือนพฤศจิกายน 1917 เรียกร้องให้มีการสร้างที่อยู่ประจำชาติของชาวยิวขึ้นในรัฐนั้น

แต่ระเบียบใหม่ในตะวันออกกลางนี้ไม่เป็นที่ยอมรับอย่างง่ายของผู้คนจำนวนมากที่นั่น ในปี 1920 จึงมีการแข็งข้ออย่างรุนแรงต่ออังกฤษเกิดขึ้นในอิรักในปีเดียวกันก็มีการจลาจลต่อต้านอังกฤษและต่อต้านยิวขึ้นในปาเลสไตน์ในระหว่างนั้นการที่ฝรั่งเศสพยายามที่จะเอาซีเรียมาอยู่ในอาณัติของตนเองก็ได้รับการท้าทายผู้ท้าทายครั้งแรกคือรัฐบาลอาหรับซึ่งสถาปนาตนเองขึ้น ณ กรุงดามัสกัส (Damascus) หลังจากที่ถูกขับออกไปแล้วต่อมาได้มีการกบฏขึ้นในท้องที่ต่างๆ แล้วจบลงด้วยการลุกฮือทั่วประเทศ ในปี 1925 — 7 การท้าทายเหล่านั้นทั้งหมดมีอยู่เฉพาะในเขตแดนที่อยู่ในอาณัติแต่ในอียิปต์ซึ่งอังกฤษประกาศเป็นรัฐในอารักขาเมื่อปี 1914 นั้น บรรดานักชาตินิยมอียิปต์ได้พยายามสังหารผู้แทน (หรือ วาฟะ — *wafd*) ไปยังที่ประชุมสันติภาพ ณ กรุงปารีสเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแข็งข้อทั่วประเทศขึ้นในปี 1919 ซึ่งหนักหนาสาหัสพอที่จะเป็นสาเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ในนโยบายของอังกฤษและการอนุญาตแต่ฝ่ายเดียวให้อียิปต์ได้มีเอกราชอย่างมีเงื่อนไขขึ้นในปี 1922 มีแม้กระทั่งการต่อต้านอย่างเข้มแข็งในแคว้นอนาโตเลียต่อความพยายามของประเทศที่มีอำนาจจำนวนหนึ่งในยุโรปในอันที่จะสร้างวงอิทธิพลทางการทหารขึ้นซึ่งนำไปสู่การรวมพลังของตุรกีภายใต้นายพลมุสตาฟา กะมาล (Mustafa Kemal ซึ่งภายหลังเรียกว่า อตาเตอร์ก หรือบิดาแห่งตุรกี) และการสถาปนาสาธารณรัฐตุรกีขึ้นเมื่อปี 1922 เหตุการณ์เช่นเดียวกันนี้ได้เกิดขึ้นในเปอร์เซีย ซึ่งเรซา ข่าน (Raza Khan ต่อมาภายหลังเป็นเรชาซาค) ได้ใช้กองทัพของเขาเพื่อแย่งเอากการปกครองประเทศทั้งประเทศมาจากกองกำลังของอังกฤษ รัสเซีย และเผ่าพันธุ์ซึ่งได้สถาปนาตัวเองขึ้นในแคว้นหลายแห่งในประเทศนั้นในระหว่างสงครามและหลังสงคราม

อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าจะมีการต่อต้านจากในประเทศก็ตาม แต่ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่าในตอนกลางทศวรรษ 1920 อังกฤษและฝรั่งเศสก็ได้เป็นเจ้านายของตะวันออกกลางจนได้ ประเทศทั้งสองนี้เป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับเขตแดนเกือบทั้งหมด สองประเทศนี้เป็นผู้ตัดสินใจว่าผู้ใดควรจะจัดตั้งรัฐบาลในรูปแบบใดและประเทศทั้งสองนี้ร่วมกับอเมริกาผู้มีเสียงมากที่สุดว่าควรจะจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติของภูมิภาคนั้นอย่างไร โดยเฉพาะบ่อน้ำมันซึ่งเพิ่งจะถูกค้นพบตามอ่าวเปอร์เซียและในมณฑลโมซูล (Mosul) ทางภาคเหนือของอิรัก กำลังอำนาจของอังกฤษและฝรั่งเศสมีอยู่เช่นนี้จนกระทั่งพวกผู้ปกครองของประเทศเอกราชแต่ในนามอย่างตุรกี อียิปต์และเปอร์เซีย (ซึ่งมีชื่อใหม่ว่าอิหร่านเมื่อปี 1925) ถูกบังคับให้รับรองเขตแดนใหม่และระเบียบใหม่นี้ ในขณะที่พวกผู้นำอย่างเช่น अबดุล อะซีส อิบน์ ซาอุด (Abdal — Aziz Ibn Saud) ผู้มีความใฝ่ฝันที่จะสร้างรัฐใหม่ขึ้นในอาระเบียหลังจากเอาชนะราชวงศ์ฮาซิมียะฮ์ (Hashemiyyah) ได้แล้วและรู้ว่าตนสามารถจะบรรลุถึง

จุดมุ่งหมายนี้ได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนของอังกฤษเท่านั้นในข้อเขียนเมื่อต้นทศวรรษ 1960 เอลิซาเบธ มอนโรว์ (Elizabeth Monroe) ได้อ้างถึงช่วงเวลาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1914 ถึง 1956 ว่าเป็น ‘วันเวลา’ ของอังกฤษในตะวันออกกลาง¹ ถึงแม้ว่าช่วงเวลานี้จะคู่กันก็ตามแต่ตอนนั้นแหละได้มีการวางกรอบชีวิตด้านการเมืองของตะวันออกกลางไว้อย่างมั่นคง รวมทั้งปัญหาหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับเขตแดนที่เป็นข้อพิพาทซึ่งยังไม่ได้รับการแก้ไข สถาบันการเมืองที่ไม่เหมาะสมหรือการมีอยู่ของชนกลุ่มน้อยในชาติหลายกลุ่มซึ่งไม่มีรัฐของตัวเองอย่างเช่นพวกเคิร์ด หรือ กูรดู (Kurd) หรือมีละเมิดก็ถูกกีดกันมิให้ทำเช่นนั้นได้โดยถูกอำนาจบังคับอย่างเช่นชาวปาเลสไตน์ เป็นต้น

ปฏิบัติการทางการเมืองของรัฐซึ่งเป็นเมืองขึ้น

ถ้าจะพูดกันอย่างจริงจังแล้วในตะวันออกกลางเมื่อศตวรรษที่ 20 นั้นมีเมืองขึ้นอยู่เพียงหยิบมือเดียวเท่านั้น คือ เอเดน (ของอังกฤษ) ลิเบีย (ของอิตาลี) และแอลจีเรีย (ของฝรั่งเศส) สำหรับประเทศอื่นๆ นั้นก็มีการใช้อำนาจจักรวรรดินิยมด้วยชื่อต่างๆ กัน ที่สำคัญคือการปกครองระบบอาณัติ (mandate) และระบบรัฐในอารักขา (protectorate) นอกนั้นก็ยังเป็นไปโดยการทำสนธิสัญญากัน(อย่างเช่นในโอमानขณะพักรบชั่วคราว) และอีกกรณีหนึ่งคือการปกครองโดยผู้มีอำนาจสูงสุดสองฝ่ายมารวมกัน (คืออียิปต์รวมกับซูดานของอังกฤษ) (โปรดดูแผนที่) ในการปกครองรูปแบบต่างๆ นี้มีความแตกต่างกันอย่างสำคัญตัวอย่างเช่นการปกครองแบบมิกษัตริย์ หรือการปกครองแบบสาธารณรัฐ ความแตกต่างในระดับของการปกครองโดยตรงหรือโดยอ้อมและความสำคัญทางการเมืองของชุมชนผู้มาตั้งหลักแหล่งชาวยุโรป ไม่ว่าผู้ที่มีสัญชาติเดียวกันหรือมาอยู่ในฐานะผู้มีอำนาจปกครองอย่างเช่นฝรั่งเศสในแอลจีเรีย หรืออีกอย่างหนึ่งอย่างชาวยิวในปาเลสไตน์ เป็นต้น

อย่างไรก็ดีเพื่อความมุ่งหมายของการวิเคราะห์ระบบการเมืองของตะวันออกกลางในช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เราจะใช้จุดเริ่มต้นที่มีประโยชน์โดยการสังเกตว่ามีการควบคุมแบบเฉพาะอย่างหนึ่งซึ่งเรียกว่า ‘รัฐเมืองขึ้น’² ข้อสังเกตนี้อาจใช้เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะทั่วไปหลายประการซึ่งวางรูปการใช้อำนาจและกำหนดขอบเขตทางการเมืองในประเทศส่วนใหญ่ที่ถูกชาวยุโรปสร้างขึ้นหรือครอบครองอยู่ ข้าพเจ้าจะจัดกลุ่มลักษณะเหล่านี้ไว้เป็นสามหัวข้อ คือการบริหารส่วนกลาง นโยบายการใช้อำนาจของประเทศเจ้าของเมืองขึ้นและลัทธิล่าเมืองขึ้นในฐานะที่เป็นทางปล่อยให้อิทธิพลภายนอกเข้ามาได้

การบริหารส่วนกลาง

ในเรื่องที่เกี่ยวกับตะวันออกกลางโดยทั่วไปผู้ที่เป็นผู้สร้างลักษณะที่สำคัญๆ ของรัฐเป็นครั้งแรกก็คือมหาอำนาจเจ้าของเมืองขึ้นนั่นเองโดยการให้เงินทุน กำหนดระบบกฎหมายธงชาติและขอบเขตที่ได้รับการรับรองจากนานาชาติแก่รัฐนั้น ในบางกรณีสิ่งเหล่านี้ทำไปบนพื้นฐานขององค์กรบริหารที่มีอยู่ก่อนแล้ว เช่นในแอลจีเรียในรัฐอื่นๆ ก็ทำไปโดยการแยกบางส่วนของอาณัติจักรวรรดิโอมานเดิมออกมา (ตัวอย่างเช่นทรานส์จอร์แดน) หรือที่มักจะมียู่มากกว่าก็คือการผนวกแคว้นหลายแคว้นเข้าด้วยกัน (ตัวอย่างเช่น ซีเรีย

กับอิรัก) นี่ทำให้มีลักษณะที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นแก่รัฐใหม่ๆ โดยการมีชื่อใหม่เมืองหลวงใหม่ๆ การขาดความเป็นเนื้อเดียวกันทางสังคมและเขตแดนที่กำหนดไว้ตายตัวซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นงานของทางกิจการฝ่ายเมืองขึ้นของอังกฤษหรือฝรั่งเศสที่ใช้ผู้ปกครองเป็นตัวแทนอย่างไรก็ดีจุดนี้อาจจะถูกผลักไปไกลเกินไปก็ได้

มีอยู่บ่อยๆ เหลือเกินที่มีเหตุผลด้านการบริหาร ซึ่งถึงแม้จะมีได้กำหนดเขตแดนแต่อย่างน้อยก็กำหนดพื้นที่ที่ควบคุมจากจุดสำคัญแห่งหนึ่งอย่างเช่น เมืองตุนิสหรือเยรูซาเล็ม มีอยู่บ่อยๆ ด้วยเหมือนกันที่กระบวนการสำคัญบางกระบวนการคิดว่าจำเป็นที่จะต้องกล่าวว่าการสร้างนั้นกำลังดำเนินไปในปลายสมัยออกโตมาน ตัวอย่างเช่นการสร้างลัทธิอมาตยาธิปไตยสร้างตลาดประจำภูมิภาค และการเริ่มต้นของการแตกสลายของสิ่งที่มักจะเรียกว่าหน่วยสังคม ‘แบบเก่า’ อย่างเช่นเผ่าพันธุ์หรือครอบครัววงศ์ตระกูลที่ขยายออกไป

อย่างไรก็ตาม นี่เป็นข้อที่มีการถกเถียงกันอย่างเผ็ดร้อน โดยเฉพาะในท่ามกลางนักชาตินิยมชาวอาหรับผู้ซึ่งใช้ความคิดเรื่อง ‘ความไม่แท้’ เป็นข้อโต้แย้งสำคัญเพื่อให้เกิดเอกภาพของชาวอาหรับขึ้น รวมทั้งประวัติศาสตร์ด้านบูรพาศึกษาหลายคนผู้ซึ่งยังคงเห็นว่า ชุมชนทางศาสนาและชุมชนทางชาติพันธุ์นั้นเป็นรูปแบบพื้นฐานขององค์การและข้ออ้างทางการเมืองมากกว่าความเป็นพลเมืองหรือการมีสัญชาติของประเทศนั้นๆ ข้าพเจ้าจะกลับมาพูดถึงข้อถกเถียงอันสำคัญนี้อีกหลายครั้งในบทนี้และบทหลังๆ

เมื่อรัฐที่มีเขตแดนได้ถูกสถาปนาขึ้นแล้วก็ย่อมมีสิ่งอื่นๆ ตามมาอย่างรวดเร็วสิ่งหนึ่งก็คือการกำหนดการควบคุมและการจำกัดวงประชาชนที่อาศัยอยู่ที่นั่นเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับสิ่งหนึ่งในบรรดาสิ่งอื่นๆ คือการสำรวจสำมะโนประชากรและการกำหนดข้อกฎหมายซึ่งวางหลักการซึ่งตามปกติจะเป็นฐานแห่งสัญชาติของประชาชนไว้ในกรณีของรัฐอาหรับใหม่ๆ การกำหนดกฎหมายมักจะขึ้นอยู่กับการรวมเอาความคิดเรื่องเขตแดน (คือความคิดที่ว่าประชาชนทุกคนอาศัยอยู่ภายในเขตแดนใหม่ในระยะเวลาหนึ่ง) และครอบครัว (นั่นคือประชาชนสืบเชื้อสายต่อมาจากใครคนหนึ่งที่เกิดในประเทศนั้นก่อนวันที่กำหนดไว้) อย่างที่มีอยู่ในกฎหมายสัญชาติของทรานส์จอร์แดนในปลายทศวรรษ 1920 ผลประการที่สองก็คือความจำเป็นที่จะควบคุมดูแลเส้นเขตแดนใหม่ๆ เพื่อจะป้องกันการบุกรุกการลักลอบและอพยพเข้ามาโดยผิดกฎหมายผลประการที่สามคือการทำสนธิสัญญากับประเทศใกล้เคียงเกี่ยวกับสิทธิของการเดินทางและการข้ามเขตแดนมาเพื่อกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดที่ผิดกฎหมายเป็นธรรมดาอยู่เองที่ความพยายามด้านๆ เหล่านี้มีอยู่เพียงไม่กี่อย่างเท่านั้น ในทิศทางเหล่านี้จะมีผลโดยเฉพาะคนเผ่าต่างๆ และชนเร่ร่อนก็ยังเดินทางข้ามเส้นพรมแดนเข้าๆ ออกๆ รัฐใหม่ๆ ต่อไปราวกับว่าไม่มีการควบคุมใหม่อะไรอยู่เลยอย่างไรก็ดี พวกเขาที่มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมบทบาทของศูนย์การเมืองและการปูทางเพื่อให้เกิดรัฐบาลที่เข้มแข็ง และมีพลังอำนาจมากขึ้นในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

นอกจากนั้นรัฐใหม่ๆ ยังมีระบบข้าราชการใหม่ๆ และมีการเน้นเรื่องความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและความเสมอภาคกันแบบใหม่ๆ อีกด้วยตอนนี้ก็ต้องมีศูนย์อำนาจขึ้นศูนย์หนึ่ง ซึ่งจะออกกฎข้อบังคับที่เป็นมาตรฐานซึ่งกะว่าจะใช้กับทุกคนที่อยู่ภายในเขตแดนในฐานะที่เป็นราษฎรอย่างเท่าเทียมกันอย่างไรก็ดี เช่นเดียวกับในแง่มุมอื่นๆ ของการสร้างรัฐว่าจะมีการสถาปนาอุดมคตินี้ขึ้นมาได้ต้องใช้เวลาหลายปี และจะเป็นดังนั้นมากขึ้นในขณะที่รัฐบาลเจ้าของเมืองขึ้นและผู้สืบทอดของพวกเขาจะต้องคิดถึงความมั่นคงของ

ตัวเองรวมทั้งจะมีความสนใจที่แลเห็นได้ชัดเจนจำนวนหนึ่งอย่างเช่นการที่มีผู้ตั้งหลักแหล่งชาวผิวขาวผู้ละเมิดสิทธิพิเศษภาระผูกพันที่มีอยู่กับสันนิบาตชาติที่จะต้องคุ้มกันชนศาสนากลุ่มน้อยและอื่นๆ

ตัวอย่างที่สำคัญอย่างหนึ่งในเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับเอกลักษณ์ทางศาสนาอย่างน้อยก็ในทฤษฎีรัฐสมัยใหม่นั้นเป็นรัฐที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา (secular) ในลักษณะที่ว่าผู้ออกกฎหมายคือผู้มีอำนาจในส่วนหนึ่งของประชาชน ไม่ใช่ผู้มีอำนาจทางศาสนาและคาดหมายว่าจะใช้กฎหมายนั้นแก่คนทุกคนเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกของชุมชนศาสนาที่มีอำนาจเหนืออยู่หรือไม่อย่างไรก็ตามในบริบทของตะวันออกกลางผลของหลักการเช่นนั้นได้ลดลงเป็นอันมากเนื่องจากว่ากลุ่มที่ถูกนิยามในลักษณะของศาสนานั้น ไม่ใช่เพียงแค่ได้รับสิทธิพิเศษในการจัดการตนเองเท่านั้นแต่ยังได้มีที่ทางอยู่ภายในระบบการเมืองตามพื้นฐานของสังคมมากกว่าพื้นฐานส่วนบุคคลด้วย ดังนั้นในการออกกฎหมายส่วนใหญ่ของเจ้าของเมืองขึ้นจะมีการสงวนที่ไว้สำหรับชนกลุ่มน้อยด้วย

นี่เป็นกระบวนการที่ปฏิบัติกันอย่างสุดโต่งอยู่ในเลบานอน ซึ่งการเป็นผู้แทนในรัฐสภาและการแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการนั้นต้องได้รับการมอบหมายให้เป็นคนหนึ่งในกลุ่มศาสนาที่ถูกระบุไว้ซึ่งชาวเลบานอนทุกคนต้องสังกัดอยู่ตามคำนิยามเสียก่อน

ตารางที่ 1.1 ค่าใช้จ่ายของรัฐบาลเจ้าของเมืองขึ้นในทศวรรษ 1920 แบ่งตามความมุ่งหมาย (ร้อยละ)

	อินเดีย 1921-30	ไซปรัส 1923 — 38 ^ก	อิรัก 1921 - 30	ทรานส์จอร์แดน 1924 - 31	ซีเรีย 1923 — 40	รายละเอียด ข
การบริหารทั่วไป	19.7	32.0	34.6	20.8	35.4	28.5
การป้องกันและ ความปลอดภัยของ ประชาชน	33.8	17.5	34.4	45.8	28.1	31.9
บริการทางเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม	20.1	16.5	14.5	7.7	7.2	13.2
กิจการสาธารณะ(การ พัฒนา)		13.9	7.0	8.6	15.1	11.2
บริการสวัสดิการ สังคม	7.2	20.1	9.5	10.3	8.9	11.2
บริการเกี่ยวกับหนี้ใน ประเทศและค่าใช้จ่าย ที่ไม่เจาะจง	19.2	ไม่มีบัญชี	ไม่มีบัญชี	6.8	5.4	10.5
ค่าใช้จ่ายในประเทศ ทั้งหมด	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
การบริหารและความ ปลอดภัย	53.5	49.5	69.0	66.0	63.5	60.4
ด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการ พัฒนา	20.1	30.4	21.5	16.3	22.3	24.4

หมายเหตุ ก = รายละเอียดปี 1923 1934 1935 1937 1938

ข = จำนวนเฉลี่ยทางเลขคณิตของแต่ละบรรทัด ส่วนสองบรรทัดหลังสุดนั้นคือผลสรุป

แหล่งที่มา Nachum T. Gress and Jacob Metzger , ‘Public Finance in the Jewish economy in interwar Palestine’ , Table 18 , *Research in Economy History* , 3 (1978) , หน้า. 87 — 59

ลักษณะที่สำคัญข้อสุดท้ายของระบบการบริหารที่จัดตั้งขึ้นในระยะเวลาแห่งการเป็นเมืองขึ้นก็คือ การเน้นเป็นพิเศษในเรื่องการตำรวจและความปลอดภัยไม่ต้องสงสัยเลยว่านี่คือลักษณะของรัฐใหม่ๆทั้งหลาย แต่ในกรณีของประเทศที่มีอำนาจเหนือเมืองขึ้น โดยเหตุผลอันเห็นได้ชัดนั้นถือว่าเป็นลูกบุญใจการควบคุมทางการเมืองที่จะมีอยู่ต่อไปนี้อาจจะแลเห็นได้ง่ายๆ ด้วยการตรวจตรางบประมาณในช่วงเวลานั้นซึ่งตามธรรมดาค่าใช้จ่ายประมาณสองในสามของค่าใช้จ่ายทั้งหมดจะเกี่ยวข้องกับความปลอดภัย (ดูตาราง 1.1) ส่วนใหญ่ของค่าใช้จ่ายนี้ใช้ไปในการสร้างและพัฒนากำลังตำรวจและบางทีอาจจะสร้างและพัฒนาตำรวจภูธรด้วยที่สำคัญน้อยลงก็เกี่ยวข้องกับกองทัพในประเทศ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเหตุผลทางการเงิน อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะประเทศที่เป็นเจ้าของเมืองขึ้นเองเป็นผู้รับผิดชอบสำคัญในเรื่องการป้องกันตัวจากภายนอกอย่างไรก็ดีการจัดตั้งกองทัพเล็กๆ ซึ่งมีคนสองสามพันคนหรือทำนองนั้นมีขึ้นในรัฐที่เป็นเมืองขึ้นทุกรัฐและถึงแม้ว่ากองทหารเหล่านั้นจะได้รับอาวุธหนักสองสามอย่าง และส่วนใหญ่ใช้ไปในเรื่องความปลอดภัยภายในประเทศก็ตาม แต่มีการสร้างแบบอย่างการเกณฑ์ทหารและการทำให้เรื่องของทหารกลายเป็นการเมืองนั้นมีบทบาทสำคัญอยู่ในช่วงเวลาหลังจากได้รับเอกราชแล้วใหม่ๆ (ดูบทที่ 8) การเน้นในเรื่องความปลอดภัยเช่นนั้นทำให้มีเงินเหลืออยู่น้อยสำหรับการศึกษา การสาธารณสุขและสวัสดิการ ถึงแม้ว่าจะมีเงินพอใช้จ่ายในเรื่องโรงเรียนมัธยมศึกษาและสถาบันเทคนิค เพื่อจะผลิตจำนวนเยาวชนนักปฏิบัติการผู้มีความเต็มใจที่จะถูกเกณฑ์เข้าในกระบวนการต่อต้านจักรวรรดินิยมครั้งแรกในทศวรรษ 1920 และ 1930 ให้เพิ่มมากขึ้นก็ตาม (ดูตารางที่ 1.2)

ตารางที่ 1.2 การเพิ่มจำนวนนักศึกษาในประเทศอาหรับบางประเทศที่เลือกมา ระหว่างปี 1920 – 50

ประเทศ	สถาบันการศึกษา	จำนวน(1921/2)	จำนวน(1948/9)
อียิปต์ ^ก	ประถมศึกษา	342,820	1,069,383
	อนุบาล/ประถมศึกษา	126,066	321,315
	มัธยมศึกษา	15,442	90,353
	มหาวิทยาลัย	2,282	26,740
อิรัก ^ข	ประถมศึกษา	จำนวน(1920/1) 8,001	จำนวน(1939/40) 89,482
	มัธยมศึกษา	110	13,959
	วิทยาลัย	99	1,218(1940/1)
ซีเรีย ^ค	ประถมศึกษา	จำนวน(1945/6) 99,703	
	รัฐบาล	50,431	
	เอกชน	8,276	
	โรงเรียนชั้นกลาง	4,385	
	รัฐบาล		
	มัธยมศึกษา	1,058	
	เอกชน		
	มหาวิทยาลัย		

แหล่งที่มา

- ก. Donald C. Mead , *Growth and Structural Change in the Egyptian Economy* (Homewood , Illinois : Richard D. Irwin , 1967) , p. 299
- ข. Hanna Batatu , *The Old Social Classes and the Revolutionary Movement of Iraq* (Princeton) , NJ : Princeton UP , 1978) , p. 25 n.
- ค. International Bank for Reconstruction and Development , *The Economic Development of Syria* (Baltimore : The Johns Hopkins Press , 1955) , p. 457

นโยบายเกี่ยวกับเมืองขึ้น

ถ้าหากว่าจะมีหลักการบางอย่างหนุนอยู่ภายใต้การสร้างรัฐเมืองขึ้นขึ้นมา ก็ย่อมต้องมีข้อปฏิบัติอันเป็นปกติธรรมดาที่เกี่ยวกับเมืองขึ้นอยู่ด้วยข้อหนึ่งคือความพยายามที่จะสร้างความเป็นพันธมิตรกับพวกเจ้าของที่ดินใหญ่ๆ จะเป็นในทางลับหรือเปิดเผยก็ตามและในบางกรณีก็สร้างความเป็นพันธมิตรกับพวกหัวหน้าเผ่าซึ่งดูแลเนื้อที่ชนบทใหญ่ๆ อยู่ ในไม่ช้าคนเหล่านั้นก็ถูกถือว่าเป็นพลังสังคมที่ได้รับการสงวนไว้ซึ่งอาจจะถูกนำมาใช้เพื่อสนับสนุนสถานภาพของเมืองขึ้นได้ แม้กระทั่งเมื่อคนเหล่านั้นจำนวนมากได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแข็งข้อต่อต้านอังกฤษและฝรั่งเศสในระบะหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งอย่างเช่นในซีเรียและอิรักก็ตาม ความสำคัญของคนเหล่านี้มีอยู่สองประการประการที่หนึ่งอาจจะใช้พวกเขาเป็นเครื่องค้ำจุนความปลอดภัยในถิ่นชนบท ในช่วงที่รัฐบาลไม่มีเงินหรือทรัพยากรทางการบริหารที่จะรักษากำลังตำรวจให้กว้างขวางไว้ได้ ประการที่สอง ในรัฐต่างๆ ที่มีการนำเอาการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งทั่วไปโดยขึ้นอยู่กับการให้สิทธิเลือกตั้งแก่เพศชายบางอย่างมาใช้ในทศวรรษ 1920 ก็สามารถใช้เจ้าของที่ดินใหญ่ๆ ให้จัดการเลือกตั้งในแถบชนบทได้และในหลายๆ กรณีก็ให้พวกนั้นเองก้าวออกมาเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งสำหรับรัฐสภาใหม่เรื่องนี้อาจทำให้มีความปลอดภัยมากขึ้นได้เมื่อนำเอาระบบการเลือกตั้งสองชั้นมาใช้ อย่างในซีเรียและอิรักคือให้ผู้เลือกตั้งเพศชายลงคะแนนเสียงเลือกสมาชิกของหน่วยเลือกตั้งในประเทศ ซึ่งจะเลือกพวกเขาเองขึ้นมาจำนวนหนึ่งให้มาเป็นตัวแทนของถิ่นนั้นเพื่อจะย้าความเป็นพันธมิตรนี้ เจ้าของที่ดินใหญ่ๆ จึงได้รับสิทธิพิเศษหลายอย่างอย่างเช่นการยกเว้นภาษีและให้มีอำนาจทางกฎหมายเหนือผู้เช่าที่ดินในชนบทของตน รวมทั้งได้รับอนุญาตให้ได้ประโยชน์จากนโยบายที่เกี่ยวกับเมืองขึ้นในบางแง่บางมุมอย่างเช่นการออกกฎหมายที่ดินและการชลประทานที่ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น เป็นต้น

ลักษณะประการที่สองของนโยบายเกี่ยวกับเมืองขึ้นซึ่งมีความสำคัญเท่าๆ กันก็คือความเอาใจใส่ที่มอบให้แก่การแบ่งประชาชนออกตามนิกาย เชื้อชาติและเผ่าซึ่งโดยทั่วไปทำไปเพื่อความมุ่งหมายจะใช้ยุทธศาสตร์บางอย่างด้วยวิธี ‘แบ่งแยกแล้วปกครอง’ นี่เป็นความจริงในหมู่ชาวฝรั่งเศสในโมร็อกโกซึ่งเน้นเป็นพิเศษในเรื่องความแตกต่างระหว่างชาวอาหรับกับชาวเบอร์เบอร์ (Berber) ดังที่มีอยู่ในดินแดนในอาณัติทางแถบตะวันออก นโยบายเช่นนั้นอาจทำได้หลายรูปแบบและสามารถแสดงออกมาได้ในระบบกฎหมายต่างๆ เช่นในโมร็อกโกหรือศาลประจำเผ่าในทรานส์จอร์แดน หรือในการแบ่งตามภูมิศาสตร์จริงๆ ตัวอย่างเช่นนอกจากการแบ่งแยกซีเรียออกเป็นอย่างอื่นๆ แล้วยังแบ่งเป็นรัฐเล็กๆ รัฐหนึ่งสำหรับชาว อลาวิ (Alawi) ซึ่งอยู่ตามฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และอีกรัฐหนึ่งสำหรับชาวครูซ (Druze) การกระทำเช่นนี้ย่อมตรงข้ามกับกระบวนการรวมศูนย์และการทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งมีมาจากส่วนอื่นๆ ของระบบเมืองขึ้น

ประการสุดท้ายแต่มิได้มีความสำคัญน้อยที่สุดก็คือแบบอย่างเฉพาะของการจัดการทางเศรษฐศาสตร์ของเมืองขึ้นถึงแม้ว่าเจ้าของเมืองขึ้นจะมีได้จ่ายเงินให้เมืองขึ้นเหล่านั้นแต่จะต้องทำบัญชีของตนให้สมดุลและสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่กู้เงินจากส่วนกลางเลยนอกจากในสถานการณ์ที่เป็นพิเศษจริงๆ

ข้อบังคับเช่นนี้รวมทั้งการเน้นในเรื่องความปลอดภัยย่อมทำให้มีเงินเหลือเพียงเล็กน้อยสำหรับการพัฒนา

นอกเหนือไปจากเงินจำนวนเล็กน้อยที่ใช้จ่ายไปในงานสาธารณูปโภคเช่นการทำถนนทางรถไฟ ทำเรือและการระบายน้ำที่ปรับปรุงให้ดีขึ้นนอกจากนี้รัฐเมืองขึ้นยังคงอยู่ใต้การควบคุมจำเพาะในเรื่องการเงิน และรายได้ของประเทศโดยที่เงินตราของตนต้องผูกมัดกับเงินตราของประเทศที่เป็นเจ้าของเมืองขึ้นและต้อง ได้รับการจัดการจากคณะกรรมการเงินตราในมหานครสิ่งที่ทำให้เรื่องราวยุ่งยากขึ้นอีกก็คือประเทศเมืองขึ้น เหล่านี้ไม่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งธนาคารกลาง ซึ่งสามารถจะวางกฎเกณฑ์เรื่องเงินที่จ่ายให้หรือเปลี่ยนแปลง อัตราดอกเบี้ยในวิธีที่จะขยายหรือลดความต้องการในประเทศได้ในระหว่างนั้นรัฐใหม่ๆในตะวันออกกลางส่วนใหญ่ยังต้องตกอยู่ภายใต้สนธิสัญญาทางการค้าซึ่งทำกันในศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นการกีดขวางรัฐเหล่านี้มิให้ เรียกว่าอิทธิพลของตนเองได้จนกระทั่งรัฐเหล่านั้นพากันออกจากสนธิสัญญาดังว่านั้นเมื่อประมาณปี ค.ศ.1930 ผลก็คือมีการสร้างเศรษฐกิจแบบเปิดขึ้น ไม่มากก็น้อยซึ่งต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลที่มาจากเมืองใหญ่ๆและโลก โดยทั่วไปซึ่งรัฐไม่มีทางควบคุมได้หรือควบคุมได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้นการวิพากษ์วิจารณ์สิ่งที่เราเห็นได้ใน ภาวะของสิ่งต่างๆอันไม่น่าพึงพอใจนี้ได้กลายเป็นส่วนประกอบอันจำเป็นของข้อโต้เถียงของนักชาตินิยมที่ต่อต้านจักรวรรดินิยมและจะเป็นดังนั้นมากขึ้นในขณะที่อำนาจของเจ้าของเมืองขึ้นเองมักพยายามที่จะทำให้การ ปกครองของพวกเขาชอบธรรมอยู่บ่อยๆ โดยการกล่าวอ้างถึงผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจหลายอย่างที่อ้าง ว่าพวกเขาได้นำมาให้แก่ประเทศที่เป็นเมืองขึ้น

อิทธิพลภายนอก

ส่วนประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของรัฐเมืองขึ้นก็คือ วิธีที่รัฐนั้นทำตนเป็นเสมือนต่อที่พลังอันแรงกล้าจากภายนอกจะไหลหลังเข้ามานี้จะแลเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดในแวดวงการเมืองซึ่งอังกฤษและฝรั่งเศสได้ สร้างนโยบายของตนขึ้นในกรุงลอนดอนและปารีส ซึ่งตามปกติจะเป็นภาพสะท้อนโดยตรงของความสมดุล ระหว่างพรรคต่างๆ ในมหานครกับกลุ่มกดดันที่นั่น เท่าที่เกี่ยวกับประเทศเมืองขึ้นหรือประเทศที่ถูกครอบครอง นั้นหมายความว่าชีวิตทางการเมืองของตนเองได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากโดยเหตุการณ์อย่างเช่นการ เปลี่ยนแปลงรัฐบาลในอังกฤษและฝรั่งเศส หรือแม้กระทั่งการพ่ายแพ้สงครามซึ่งตัวเองไม่มีทางควบคุมได้ นอกจากนี้ยังหมายความว่าตนต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลและตัวอย่างที่มักจะขัดแย้งกันอยู่บ่อยๆ อย่างเช่นบทเรียนอันกำกวมที่ได้มาจากการปฏิบัติตามลัทธินิยมความหลากหลาย (pluralism) และ ประชาธิปไตยในส่วนกลางรวมกับประสบการณ์ประจำวันของรัฐบาลเผด็จการซึ่งทำตามอำเภอใจในประเทศ เมืองขึ้นนั่นเองในสถานการณ์เหล่านี้ย่อมไม่สามารถที่จะดำเนินกิจการเมืองในประเทศได้ในการที่พวกเขารู้จัก เอาวิธีการเลือกตั้งมาผสมผสานกันเหมือนอย่างที่ทำกันอยู่ในเรื่องคุณธรรมแห่งลัทธินิยมความหลากหลายหรือ ความเป็นอิสระในด้านตุลาการแต่ละ บทเรียนสองแบบนี้ปรากฏว่าเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่กลายเป็นผู้นำของ ขบวนการฝ่ายค้านของชาติ หรือรัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรีใดๆ ที่มหาอำนาจเจ้าของเมืองขึ้นเป็นผู้จัดตั้งขึ้น

บทบาทของประเทศเจ้าของเมืองขึ้นในการไกล่เกลี่ยระหว่างประเทศเมืองขึ้นและการเศรษฐกิจ นานาชาตินั้นก็มีความสำคัญเช่นกันโดยทั่วไปอังกฤษและฝรั่งเศสพยายามจะจัดการกิจการต่างๆ ด้วยวิธีที่พวก

เขาถือเอกสิทธิ์เหนือความสัมพันธ์เหล่านั้นเช่นให้สิทธิทำสัญญาและสัมปทานแก่คนชาติของตนเอง คอยดูแลผลประโยชน์ของพวกพ่อค้าของตนเอง และโดยทั่วไปจะพยายามเก็บประเทศเมืองขึ้นไว้เป็นสิ่งที่สงวนทางเศรษฐกิจของตนและมักจะมีเครื่องกีดกันระหว่างชาติที่ทำให้เรื่องนี้เป็นสิ่งที่ยากขึ้นด้วย ตัวอย่างเช่นข้อเท็จจริงที่เราู้กันว่าเป็นประเทศในอาณัติ ‘ก’ นั่นก็คือซีเรีย อิรักและปาเลสไตน์นั้นตามหลักวิชาการย่อมเป็นประเทศเอกราชที่ไม่สามารถนับรวมอยู่ในโครงการใดๆ ที่ออกแบบมาให้สนับสนุนความชอบของประเทศเจ้าของเมืองขึ้นโดยเอาเปรียบฝ่ายที่สามได้ อย่างไรก็ตามน้ำหนัของผลประโยชน์ที่จะได้รับนั้นได้มาจากการเข้าควบคุมแหล่งน้ำมันของตะวันออกกลาง หรือการเข้าไปสู่คลังเก็บเงินตราที่แข็งแกร่งซึ่งถูกเก็บไว้อย่างปลอดภัยในธนาคารของอังกฤษและธนาคารแห่งชาติของฝรั่งเศสนั่นเอง

ประเทศเจ้าของเมืองขึ้นในฐานะที่เป็นกรอบของการเมืองแบบใหม่

ขอบเขตของประเทศที่เป็นเจ้าของเมืองขึ้น และโครงสร้างทางการบริหารของประเทศเจ้าของเมืองขึ้นย่อมเป็นเครื่องกำหนดเวทีซึ่งบัดนี้ชีวิตการเมืองส่วนใหญ่เกิดขึ้นรวมทั้งการทำอะไรมากมายที่จะสร้างความเคลื่อนไหวโดยเฉพาะแก่ประเทศนั้นเอง ทั้งสองข้อนี้ต้องมีการขยายความให้เข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเวทีดังว่านั้น ส่วนใหญ่มักถูกกำหนดขึ้นโดยแรงกระตุ้นที่มีอิทธิพล หรือที่ดียิ่งกว่านั้นก็คือแรงกระตุ้นที่มีความยิ่งใหญ่เหนือสถาบันต่างๆ ที่สร้างขึ้น ณ ศูนย์กลางเมืองใหม่ นั่นก็คือเมืองที่เป็นเมืองหลวงนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีการจัดหากฎข้อบังคับใหม่ๆ และความเป็นไปได้ใหม่ๆ ให้ด้วยซึ่งเป็นผลของความเป็นจริงในรายวันของการปฏิบัติของประเทศเมืองขึ้น เพื่อให้บรรลุดูจุดหมายปลายทางนี้จึงได้มีการจัดรูปแบบที่มีอยู่ในปัจจุบันของสมาคมและการรวมกำลังกันขึ้นใหม่โดยทั่วไป และจะยิ่งดีขึ้นถ้ามันจะสามารถทำการกดดันรัฐบาลได้โดยตรง หรือจะสร้างรูปแบบขึ้นมาใหม่ก็ได้ ยิ่งกว่านั้นยังมีความเปลี่ยนแปลงในการจัดองค์กรและในการนั้นก็ยังมีเปลี่ยนแปลงในการใช้ศัพท์ทางการเมืองด้วย คือคำต่างๆ ที่มีต้นตออยู่ในการสนทนาแบบเดิมๆ บัดนี้ได้มีความหมายขยายออกไปหรือมีละนั้นก็เปลี่ยนไปเพื่อตอบรับต่อการท้าทายของสถานการณ์ใหม่ๆ ตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งในเรื่องนี้ก็คือการเปลี่ยนคำนิยามของคำภาษาอาหรับว่า ‘อุมมะ’ จากการหมายถึงชุมชนทางศาสนาทั้งหมดมาเป็นหมายถึงชาติอาหรับโดยทั่วไป นั่นคือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชุมชนทางศาสนาทั้งหมดนั่นเอง ตัวอย่างเช่นอียิปต์หรือซีเรีย ในระหว่างนั้นก็อาจใช้โอกาสที่เกิดขึ้นโดยกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เร่งรีบไปเป็นอย่างดี ซึ่งเมื่อผ่านเครื่องกระตุ้นก็ย่อมจะเกิดความเคลื่อนไหว เกิดการสร้างงานใหม่ๆ และสิ่งอื่นๆ ขึ้นมา แยกประชาชนออกจากชุมชนเก่าและความจงรักภักดีเดิมๆ ของพวกเขาและยอมให้พวกเขามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองใหม่ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมทางการเมืองที่ขึ้นอยู่กับเมือง

จุดนี้ได้กลายเป็นข้อขัดแย้งกันอีกครั้งหนึ่ง ในข้อวิเคราะห์เรื่องการเมืองของตะวันออกกลางหลายรายสิ่งที่เรียกว่าเผ่า นิคมหรือตระกูลประเภท ‘เก่าๆ’ นั้นยังคงอยู่ตายตัวไม่เปลี่ยนแปลง ทำให้มันมี

ลักษณะไร้กาลเวลา และการต่อสู้อันเดียวกันในเรื่องความแตกต่างของชุมชนหรือศาสนาจะมีแบบอย่าง
ที่ซ้ำซากกันอย่างไม่หยุดหย่อน และไม่มีใครมีอะไรเกี่ยวข้องกับเขตแดนของชาติหรือการเมืองของชาติเลย
หรือถ้าหากว่ามีการยอมให้สร้างความจงรักภักดีใหม่ที่ใหญ่หลวงกว่าเดิมขึ้นได้ มันก็จะมีคามสำคัญเหนือเขต
แดนใหม่นี้จนกระทั่งกำหนดความมุ่งหมายและรูปแบบในการรวมอิสลามหรือรวมชาวอาหรับขึ้นได้
จากจุดนี้ได้มีข้อสังเกตที่ยังมีอิทธิพลอยู่ในเรื่องที่ว่า การเมืองในโลกอาหรับนั้นยังคงเป็นการต่อสู้ระหว่างกลุ่ม
ต่างๆที่มีความหวังในสิ่งที่เล็กหรือมีค่านั่นก็ใหญ่กว่าเรื่องที่จะพบได้ในระดับรัฐ ในทรรศนะนี้เผ่า
ต่างๆ จะแข่งขันกับเผ่าอื่นๆอยู่เสมอถึงแม้ว่าในตอนนี้อันนี้จะรวมไปถึงอะไรๆ ที่แตกต่างกันอย่างกว้างขวางก็
ตาม ตัวอย่างเช่นนิกาย อย่างพวกที่ถือนิกายอลาไวท์(Alawite) หรือคนที่มาจากเมือง
ชนบทอย่างเมืองตักริต (Takrit) ซึ่งเป็นบ้านของผู้นำหลายคนของพรรคบาษ (Ba' th) ในประเทศอิรักแต่เรายัง
เห็นคำขวัญและหลักฐานต่างๆซึ่งเป็นตัวอย่างของสิ่งที่ยังคงเป็นคำศัพท์ทางศาสนาหรือคำศัพท์ ‘แบบเดิม’ ที่
มิได้มีการเปลี่ยนแปลงในพื้นฐานอยู่นั่นเอง

ข้าพเจ้าใคร่ได้แย้งในเรื่องนี้ว่าส่วนใหญ่สิ่งแวดล้อมจะเป็นเครื่องกำหนดวิธีการขององค์กรการเมือง
และแบบอย่างของการพูดเรื่องการเมืองนั้น ข้าพเจ้าใคร่จะบอกว่่านับตั้งแต่สมัยที่มีเมืองขึ้นเป็นต้น
มา สิ่งแวดล้อมนี้รัฐที่มีเขตแดนแน่นอนกำหนดขึ้น กว่าที่รู้สึกถึงผลของมันไปทั่วสังคม
หนึ่งสังคมใดทั้งหมดนั้นย่อมต้องใช้เวลานานแน่นอน ยังมีกลุ่มคนที่ทำตัวราวกับว่าพวกเขา
ยังคงกำลังต่อสู้กับเพื่อนบ้านหรือรัฐบาลบางรัฐบาลที่อยู่ห่างไกลออกไปซึ่งพวกเขาไม่ได้เป็นหนี่อะไรอยู่
แต่ส่วนมากแล้วผู้ที่ต้องการอำนาจ ต้องการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรหรือเพียงแต่ต้องการทำตัวเองให้ใหญ่โต
ก็ต้องจัดตัวเองด้วยวิธีที่ดูมีเหตุผลในลักษณะของความเป็นจริงใหม่ๆ ในขณะที่ผู้ที่ไม่ได้ทำดังนั้นอย่างเช่นนัก
ปล้นสะดมทางทหารจากอาระเบียซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของกลุ่มอิควาน (Ikhwan) หรือพวกนักการเมือง
ชาตินิยมชาวอาหรับผู้พยายามที่จะใช้ทรานสจอร์แดนเป็นฐานสำหรับการก่อการจลาจลต่อต้านฝรั่งเศสภายใน
ซีเรียนั้น ในไม่ช้าก็จะถูกตีถอยร่นไปอยู่แถวพรมแดนหรือมีจะนั้นก็ถูกทำลายไปเลย

ยังมีจุดอื่นๆ อีกสามข้อที่เกี่ยวกับลักษณะของเวทีใหม่นี้ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญ ข้อแรก
ก็คือเมื่อการแข็งข้อต่อต้านจักรวรรดินิยมซึ่งเกิดขึ้นในชนบทเป็นครั้งแรกถูกปราบปรามลง
จุดเน้นสำคัญของการเมืองใหม่ก็จะกลายเป็นเรื่องของในเมืองเสียเป็นส่วนใหญ่ และในหลายกรณีจะถูก
จำกัดอยู่แต่เฉพาะในเมืองหลวงเท่านั้นด้วย ผลก็คือการเมืองนั้นจะถูกครอบครองโดยพรรค
พวกของผู้นำเล็กๆ คนหนึ่งผู้ซึ่งจัดหาความเป็นผู้นำให้แก่ชาวเมืองชนบทที่มีการศึกษาซึ่งมีจำนวนมากขึ้นและ
ถูกดึงเข้ามาในชีวิตการเมืองของชาติ ตัวอย่างเช่นอียิปต์ ส่วนใหญ่นักปฏิบัติการจะถูก
ดึงออกมาจากผู้คนจำนวน 53,000 คนหรือราวๆ นั้นผู้ซึ่งถือกันว่าเป็นนักวิชาชีพและส่วนใหญ่เป็นครูโรงเรียน⁴
อยู่ในปี 1937 แต่ก็มีแนวโน้มที่พยายามจะเพิ่มความแข็งแกร่งให้แก่ขบวนการทางการเมืองอื่นๆ ด้วย
โดยการเที่ยวเกณฑ์คนมาจากผู้คนที่สามารถรวมกลุ่มกัน ณ ที่ใดก็ได้ในเมือง อย่างเช่นพวกคนงานหรือ

นักศึกษาซึ่งอาจนำไปใช้ในการสไตรค์ร่วมกันหรือการเดินขบวนประท้วงหรือการบอยคอตซึ่งถือกันว่าเป็นลักษณะที่จำเป็นของการเมืองในระบอบนี้ ดัดต่อกันได้หลายๆ ครั้ง

ลักษณะสำคัญที่สองก็คือความแตกต่างที่มีอยู่ระหว่างการปกครองระบอบประชาธิปไตยกับระบอบสาธารณรัฐ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอังกฤษนั้นอย่างแรกเป็นที่โปรดปรานมากกว่า ทั้งนี้เป็นเพราะแลเห็นว่าการกษัตริย์ซึ่งถูกรัฐธรรมนูญกำหนดอำนาจไว้นั้นเป็นเครื่องค้ำจุนสถานภาพของอังกฤษอย่างสำคัญ เนื่องจากว่าพระองค์ทรงให้ส่วนประกอบอันสำคัญแห่งความต่อเนื่อง และสามารถใช้ปลดรัฐบาลของฝ่ายชาตินิยมที่ได้รับการเลือกมาโดยมีผู้นิยมมากออกไปได้เสมอถ้าหากรัฐบาลนั้นทำท่าคุกคามว่าจะทิ้งหรือแก้ไขการจัดการนั้นเสีย (ซึ่งมักจะสรุปไว้ในสนธิสัญญาที่กำหนดสิทธิของอังกฤษ) กรณีเช่นนั้นเคยมีอยู่อย่างชัดเจนในอียิปต์ซึ่งกษัตริย์ฟูอัด (ค.ศ.1922 — 36) ทรงปลดรัฐบาลที่ขึ้นอยู่กับการจำนวนมากมายที่พรรควาฟด (Wafd) ได้รับมาในการเลือกตั้งก่อนหน้านี้เสียครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ก็นำเข้าที่โอรสของพระองค์คือกษัตริย์ฟารูก (Farouk) (1936 — 52) ถูกบังคับให้แต่งตั้งพรรคเดียวกันนั้นขึ้นไปมีอำนาจในปี 1942 เมื่อสภาพการณ์ใหม่ๆ ทำให้ต้องมียุทธวิธีที่แตกต่างกันออกไปคือต้องยอมให้ชนชาตินิยมคอยดูแลให้อียิปต์ซึ่งเป็นกลางสงบเงียบอยู่ได้ในสงครามโลกครั้งที่สอง

แต่ทว่าผลประโยชน์ของอังกฤษจะเป็นอะไรก็ตามที่ ระบบเช่นนั้นยอมเปลี่ยนกษัตริย์ให้กลายเป็นตัวแสดงทางการเมืองที่สำคัญไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กษัตริย์จะมีอำนาจในการยับยั้ง (veto) และอย่างน้อยที่สุดก็มีอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงต่อบรรดานักการเมืองในประเทศและการแข่งขันหาทรัพยากรในประเทศของนักการเมืองเหล่านั้น ต่อมาภายหลังเมื่อใกล้จะได้รับเอกราช ก็จะมีอะไรต่ออะไรมากมายที่ขึ้นอยู่กับการที่กษัตริย์จะจัดการเปลี่ยนแปลงที่เขายืนยันให้กลายเป็นการวางพระองค์ไว้เป็นหัวหน้าขบวนการของนักชาตินิยมในท้องถิ่นนั้นได้หรือไม่ ซึ่งกษัตริย์หลายองค์แห่งโมร็อกโกและกษัตริย์ฮุสเซน (Hussein) แห่งจอร์แดน (1953 -) ทำได้ (หรือว่ากษัตริย์จะไปเข้าข้างอย่างสนิทสนมกับโครงสร้างของลัทธิจักรวรรดินิยม ซึ่งกษัตริย์ก็มีได้อยู่ทนกว่ามันได้นานนัก ตัวอย่างเช่นในตูนิเซีย ลิเบีย อียิปต์และอิรัก) ส่วนทางฝ่ายฝรั่งเศสนั้นเต็มใจที่จะสนับสนุนการปกครองแบบสาธารณรัฐเสียมากกว่าเช่นในเลบานอนและซีเรีย และเต็มใจที่จะสละความได้เปรียบที่ไม่แน่นอนในบางครั้งของระบบกษัตริย์ทิ้งเสีย เพื่อแลกกับระบบที่จัดการได้ง่ายกว่ามากซึ่งมีประธานาธิบดีที่อ่อนน้อมง่ายเป็นผู้นำ

ลักษณะสำคัญประการสุดท้ายที่มีผลกระทบต่อการเมืองในสมัยที่มีเมืองขึ้นก็คือ การที่มีชุมชนผู้ตั้งหลักแหล่งชาวผิวขาวอยู่ในประเทศปาเลสไตน์และทั่วทวีปแอฟริกาเหนือ เราจะเห็นบทบาทของสิ่งนี้ได้ในรูปแบบเก่าแก่ของมันในประเทศที่เป็นเมืองขึ้นและประเทศในอารักขาของฝรั่งเศส เนื่องจากการติดต่ออย่างแข็งแกร่งกับประเทศแม่ ผู้ตั้งหลักแหล่งเหล่านี้จึงสามารถอยู่ในสถานภาพที่มีสิทธิพิเศษที่จะออกไปต่อกรกับความกดดันของนักชาตินิยมทั้งในประเทศเจ้าของเมืองขึ้นและในประเทศเมืองขึ้นเองได้ ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ระหว่างผู้ตั้งหลักแหล่งกับประชาชนที่ถูก

ครอบครองเป็นเมืองขึ้นทั้งในระดับการเมืองและการเศรษฐกิจ เรื่องเช่นนี้เป็นความจริงอยู่ในลิเบีย
 ทั่วๆ ที่ช่วงเวลาของการควบคุมของอิตาลีที่นั่นสั้นกว่ามากคือไม่มากกว่าสี่สิบปีในทริโพลิตาเนีย (Tripolitania)
 และเพียงสิบปีเท่านั้นในไซเรไนกา (Cyrenaia) ซึ่งมีการต่อสู้กับกลุ่มเซนุสซี (Senussi) และชาวเผ่าต่างๆ
 ต่อเนื่องกันมาจนถึงทศวรรษ 1930

อย่างไรก็ดีในอียิปต์ ส่วนประกอบสำคัญในเรื่องประชากรยุโรปนั้น ได้มาจากชาวกรีกและชาว
 อิตาลีและผู้ซึ่งถึงแม้จะได้รับการปกป้องโดยสนธิสัญญาอ้อมแพ้มาจนถึงทศวรรษ 1930 และโดยศาลผสมพิเศษ
 สำหรับไคสวนคนต่างด้าว แต่ก็ไม่เคยได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากผู้ปกครองชาว
 อังกฤษของประเศนั้นจนกระทั่งจะมีสิทธิพิเศษที่จะได้เป็นเจ้าของที่ดินหรือมีอำนาจที่จะจัดตั้งตลาดแรงงานที่
 แยกออกเป็นเสี่ยงๆ ให้เป็นสถาบันที่มีค่าจ้างแรงงานสูงขึ้นสำหรับพวกเขาเองได้เลย บางที
 เนื่องจากเหตุผลนี้เองความสัมพันธ์ของพวกเขากับนักชาตินิยมชาวอียิปต์จึงค่อนข้างจะเป็นไปอย่างกลมกลืนกัน
 และทำให้พวกเขามีบทบาทแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้นในชีวิตทางการเมืองในสมัยที่เป็นเมืองขึ้น ใน
 ปาเลสไตน์นั้นมีความแตกต่างออกไปอีก ถึงแม้ว่าพวกผู้ตั้งหลักแหล่งไซออนนิสต์จะได้รับการสนับสนุน
 ครั้งแรกจากอังกฤษ แต่ภายหลังก็เป็นที่รู้กันว่าโครงการของพวกเขาที่จะสถาปนาาตุภูมิของชาติขึ้นนั้น วิว
 ส่วนทางกับผลประโยชน์ของชาวปาเลสไตน์ซึ่งเป็นคนพื้นเมือง หลังจากนั้นผู้มีอำนาจใน
 อาณัติจึงพยายามที่จะแสดงบทบาทที่สมดุลมากขึ้นระหว่างชุมชนทั้งสองจนทำให้เกิดความเป็นปรปักษ์เพิ่มขึ้น
 จากทั้งสองฝ่าย ในสถานการณ์เหล่านี้มีโอกาสน้อยเหลือเกินที่จะนำเอาสถาบันการเมืองอย่างใด
 เข้า ได้แต่ปล่อยให้ชาวยิวและชาวอาหรับสร้างองค์กรของตัวเองขึ้นมาท่ามกลางความขัดแย้ง
 โดยตรงระหว่างกันและกันเท่านั้น

นอกจากการสร้างเวทีทางการเมืองแล้ว วิธีที่สองที่ประเทศอาณานิคมก่อให้เกิดการปฏิบัติทาง
 การเมืองใหม่ๆ ขึ้นก็คือการจัดให้มีการมุ่นเน้นใหม่ๆ เพื่อให้เกิดการต่อสู้ทางการเมืองขึ้น สิ่งสำคัญที่
 ประเทศเหล่านั้นทำขึ้นก็คือยกเหตุผลใหม่ๆ ขึ้นมาอ้างว่าผู้ปกครองฝ่ายเจ้าของอาณานิคมจำเป็นต้องสร้าง
 กองกำลังชาตินิยมขึ้นมาขับไล่การต่อต้านออกไปในที่สุด ในบริบทของตะวันออกกลาง นี้
 หมายความว่าเกือบทั่วบริเวณนั้นมหาอำนาจเจ้าของเมืองขึ้นได้ให้ทั้งการทำทาสและโอกาสที่เพียงพอที่จะทำให้
 กระบวนการการเมืองท้องถิ่นเกิดขึ้นจนกระทั่งถึงเวลาที่จะยอมหลักทางให้กระบวนการเหล่านั้นได้ง่ายยิ่งกว่าที่
 จะต่อต้านมันตลอดไป อย่างไรก็ตาม เรื่องราวก็ยุ่งยากสลับซับซ้อนขึ้นอีกเมื่อประเทศ
 ที่เป็นเจ้าของอาณานิคมได้สนับสนุนให้มีการต่อสู้อีกแบบหนึ่งโดยการให้ตำแหน่งแก่นักการเมืองและ
 ข้าราชการในท้องถิ่น และโดยการจัดหาทรัพยากรใหม่ๆ ให้มีการแข่งขันกันโดยอาศัยการควบคุมระบบ
 ข้าราชการที่ขยายตัวออกไป การต่อสู้คราวนี้มีขึ้นในกลุ่มหรือส่วนต่างๆ ของชาวพื้นเมืองนั่นเอง
 เรื่องที่ว่ากิจกรรมทางการเมืองเกี่ยวข้องกันอย่างไรภายในแต่ละกลุ่มของกลุ่มทั้งสองนี้เป็นปัญหาที่ยากแก่การ
 วิเคราะห์ และยังยากมากขึ้นในขณะทีกลุ่มที่สองคือคนในประเทศนั้นมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้ต่อต้าน
 จักรวรรดินิยมอยู่แล้ว

เมื่อได้รับเอกราชและหลังจากนั้น

เช่นเดียวกับที่สงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้สร้างเงื่อนไขซึ่งนำไปสู่การให้เอกราชอย่างเป็นทางการแก่อียิปต์เมื่อปี 1922 สงครามโลกครั้งที่สองก็ได้ปูทางไปสู่การสิ้นสุดของการครอบครองเจ้าของประเทศอาณานิคมในส่วนต่างๆ หลายส่วนของตะวันออกกลาง ได้เกิดความคาดหวังขึ้นว่าประเทศเหล่านั้นจะได้มีอิสรภาพ ความพ่ายแพ้ที่ฝรั่งเศสและอิตาลีได้รับและการเกิดขึ้นของสหรัฐอเมริกาและโซเวียตในในฐานะที่เป็นชาตินิยมอำนาจของโลกได้ทำลายศักดิ์ศรีของประเทศจักรวรรดิเก่าๆ ลงอย่างยับเยิน ในปาเลสไตน์ ความเจริญเติบโตของกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจของยิวในระหว่างสงครามและการเปิดเผยถึงเรื่องค่ายประหารของนาซีทำให้เกิดแรงกระตุ้นให้มีรัฐของยิวขึ้นจนกลายเป็นสิ่งที่ไม่อาจหยุดยั้งได้จริงๆ ผลก็คือซีเรียและเลบานอนได้รับเอกราชเป็นทางการในปี 1946

ถัดมาอิสราเอลก็ปรากฏตัวออกมาจากการแบ่งส่วนทางทหารของประเทศปาเลสไตน์ซึ่งอยู่ในอาณัติหลังจากอังกฤษถอนตัวไปในปี 1948 ปลอมให้เนื้อที่ทั้งหมดถูกสหประชาชาติมอบให้แก่อาหรับโดยมีชาวจอร์แดนเป็นผู้รับแทน และในปี 1951 ลิเบียก็ได้รับการสถาปนาขึ้นในฐานะที่เป็นประเทศรวมของอดีตเมืองขึ้นของอิตาลีสามแห่งคือทริโปลี ไชเรไนกา และเฟซซาน (Fezzan)

ครั้นแล้วก็มีการเว้นระยะสั้นๆ ในระหว่างที่อังกฤษและฝรั่งเศสพยายามเจรจาถึงสถานภาพของตนในอียิปต์และอิรักใหม่ (อิรักถูกพิชิตอีกครั้งหนึ่งจริงๆ โดยกองทัพอังกฤษในระหว่างสงคราม) และในแอฟริกาเหนือ แต่ในไม่ช้าการรัฐประหารของกลุ่มนายทหารอิสระเมื่อปี 1952 ก็ได้เปิดหนทางให้แก่ข้อตกลงปี 1954 ทำให้กองทัพอังกฤษต้องถอนทหารกองสุดท้ายออกไปจากอียิปต์และให้เอกราชแก่ซูดานในปี 1956 ในขณะที่ความพยายามที่จะยับยั้งการกบฏของชาวแอลจีเรียซึ่งปะทุขึ้นในปี 1954 ก็ทำให้ฝรั่งเศสต้องตัดหนทางที่จะสูญเสียคือยอมให้เอกราชแก่ตูนีเซียและโมร็อกโกในปี 1956 เช่นเดียวกัน ดังนั้นหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองยุติลงเพียงสิบปีกว่าๆ เท่านั้น ทุกรัฐในภูมิภาคนั้นก็ได้รับเอกราชหมด นอกจากแอลจีเรียซึ่งต้องรอไปจนกระทั่งถึงปี 1962 รวมทั้งประเทศที่เป็นเมืองขึ้นและประเทศในอารักขาของอังกฤษรอบๆ ฝั่งทะเล อาระเบียทางทิศใต้และทิศตะวันออกด้วย

แบบอย่างการถ่ายเทอำนาจนั้นแตกต่างกันเป็นอย่างมาก ในบางรายมีการเตรียมตัวอยู่ปีหนึ่งหรือประมาณนั้น จบลงด้วยการเลือกตั้งเพื่อตัดสินใจว่ากลุ่มการเมืองกลุ่มใดจะเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลคณะแรกหลังจากได้รับเอกราช บางรายอย่างเช่นซีเรียและเลบานอน กองทัพฝรั่งเศสยังรื้ออยู่ในนั้นกว่าจะถูกเกลี้ยกล่อมให้ออกไปได้ในที่สุดก็เป็นปี 1946 แล้ว เหตุการณ์เช่นนี้ได้เกิดขึ้นอีกในปาเลสไตน์ซึ่งอังกฤษไม่พยายามที่จะมอบอำนาจให้แก่ใคร ปลอมให้ชาวปาเลสไตน์ซึ่งเป็นชาวอาหรับสับสนไปหมด จึงยอมให้ชาวยิวอ้างว่ามีรัฐของตนเองเพราะว่าพวกเขายิวได้สร้างสถาบันที่คล้ายคลึงกับสถาบันรัฐอันสำคัญขึ้นไว้ก่อนหน้านั้นแล้ว

อย่างไรก็ดี ไม่ว่าเงื่อนไขที่พวกเขาได้รับอำนาจจะเป็นอันใดก็ตาม พวกผู้ปกครองของรัฐใน ตะวันออกกลางที่เพิ่งได้รับเอกราชมาใหม่ๆ ก็ยังต้องเผชิญหน้ากับปัญหาอย่างเดียวกันหลายประการ การสร้างรัฐบาลผสมของฝ่ายชาตินิยมมาแทนอำนาจประเทศจักรวรรดินิยมที่กำลังถดถอยไปนั้นเป็นอย่างหนึ่ง แต่การที่จะได้รับความจงรักภักดีจากพลเมืองใหม่ๆ ของตนทั้งหมดนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นอกนั้นก็ ยังมีปัญหาใหญ่หมิ่นซึ่งเกิดจากความยากจน การไม่รู้หนังสือ การแบ่งแยกทางศาสนาและสังคมและความ จำเป็นที่จะต้องหาเงินมาพัฒนาประเทศอีก เป็นธรรมดาที่บรรดานักการเมืองของนักชาตินิยมมักจะกล่าว คำหิเดียนนโยบายเศรษฐกิจของเจ้านายผู้เป็นเจ้าของเมืองขึ้นเก่าของตนก่อนหน้าได้รับเอกราชในเรื่องที่พวก นั้นไม่สามารถคำนวณการอุตสาหกรรมไว้ได้ รวมทั้งการใช้จ่ายเงินไปในการศึกษาและยอมให้จัดตั้งสถาบัน สำคัญๆ บางอย่างขึ้นอย่างเช่น ธนาคารแห่งชาติ บัดนี้เมื่อได้มีอำนาจของตนเองแล้ว โดยทั่วไป ข้อคำหานี้ก็วกกลับมาเป็นแผนที่จะต้องแก้ไขในทันที แต่จะทำเช่นนี้ได้ก็เฉพาะแต่ในเวลา ที่ โครงสร้างของรัฐซึ่งขาดการประสานกันเพราะความเป็นเมืองขึ้นนั้นออกจะเหลวเป๋วไม่มีรูปร่างที่แน่นอน มีโครงสร้างที่แตกแยกกันและมีระบบข้าราชการที่เต็มไปด้วยการเมืองเป็นอย่างมาก ในระหว่างนั้นก็ จำเป็นต้องหาเงินทุนมาเพื่อขยายและหาอุปกรณ์ให้แก่กองทัพของเมืองขึ้นซึ่งตอนนี้จำเป็นต้องมี ไม่ใช่เพื่อ ควบคุมดูแลเรื่องภายในประเทศเท่านั้น แต่ยังคงคอยป้องกันภัยจากภายนอกด้วย ตัวอย่างเช่นใน สงครามปาเลสไตน์ปี 1948 เป็นต้น

ในสถานการณ์ที่ลำบากยากเย็นเช่นนี้ บางทีอาจจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีความอ่อนแอขึ้นต้นซึ่ง นำไปสู่การรัฐประหารทางทหารในหลายราย ในซีเรีย อิรักและอียิปต์ รัฐบาลชุดแรกซึ่ง จำเป็นต้องประกอบด้วยพันธมิตรของชนชั้นสูงในเมืองและนักวิชาชีพในบริเวณชนบทซึ่งได้รับการสนับสนุน จากเจ้าของที่ดินใหญ่ๆ นั้นส่วนใหญ่เป็นคนฐานะดีมีการติดต่อย่างใกล้ชิดกับอังกฤษและฝรั่งเศส ในชูดานนักการเมืองคนสำคัญๆ เป็นผู้นำของนิกายศาสนาที่สำคัญสามนิกายของประเทศ ทั้งหมดพบว่าการที่จะตอบสนองการทำลายทางการเมืองในการที่จะบริหารรัฐที่ค่อนข้างจะยากจนนั้นเป็นเรื่อง ที่ยากลำบาก พวกเขายังถูกกล่าวหาด้วยว่าสถานการณ์ทางชนชั้นของพวกเขาทำให้พวกเขาไม่สามารถ รับปัญหาโดยเฉพาะในเรื่องการกระจายรายได้ใหม่ๆ และให้ความยุติธรรมทางสังคมได้ เพื่อตอบ ได้เรื่องนี้ พวกเขาจึงปกป้องตนเองจากการถูกโจมตีด้วยการจัดระบบการเลือกตั้งให้ตนได้ประโยชน์ใน ลักษณะที่ว่าคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงของคนเหล่านั้นจะทำให้เป็นสิ่งที่แน่นอนอย่างมีเหตุผลว่าพวกเขาจะ ไม่มีวันได้รับที่นั่งที่เพียงพอในรัฐสภาจนจะตั้งรัฐบาลได้ เมื่อมีอุปสรรคเช่นนั้นก็จะมีเหตุผลที่ ชัดเจนที่ฝ่ายค้านจะหันไปขอความช่วยเหลือจากฝ่ายทหาร นายทหารบกที่วุ่นวายใจก็มีความเต็มใจ เหลือเกินที่จะทำตาม ถึงแม้ว่ามักจะทำตามแบบของตนเองก็ตามที สิ่งนี้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกใน อิรักเมื่อปี 1936 และเกิดขึ้นซ้ำอีกในปี 1949 ในอียิปต์เกิดขึ้นเมื่อปี 1952 ในอิรักอีกครั้ง หนึ่งเมื่อปี 1958 และในชูดานเมื่อปีเดียวกัน

รัฐบาลต่างๆ ที่ได้จัดการเยียวยาปัญหาในระยะต้นๆ ที่เพิ่งได้รับเอกราชนั้นดูเหมือนจะไม่มีอะไรเหมือนกันมากนัก ในบางกรณีราชวงศ์สามารถหาทรัพยากรมาได้เพียงพอที่จะขับไล่หรือหลอกหลวงพวกผู้วางแผนที่เป็นทหารได้ ตัวอย่างนี้มีอยู่ในจอร์แดนเมื่อทศวรรษ 1950 ในโมร็อกโกเมื่อทศวรรษ 1960 และต้นทศวรรษ 1970 อีกแห่งหนึ่งคือในตูนิเซียพรรคเดสตูร์ใหม่ (Neo-Destour) และผู้นำของพรรคคือนายบูร์กิบา (Bourguiba) นั้นมีความชำนาญชาญฉลาดพอที่จะใช้เวลาติดๆ กันก่อนหน้าและหลังได้รับเอกราชเพื่อสร้างพรรคการเมืองเดียวที่ถือเอกสิทธิ์เหนือรัฐรวมทั้งกลุ่มและสมาคมที่ร่วมมือกันทุกกลุ่มทุกสมาคมภายในสังคมจนเพียงพอที่จะปราบปรามการต่อต้านที่มีอยู่ในตอนต้นๆ ได้ Lebanon เป็นตัวอย่างของหนทางที่สามสำหรับเดินไปข้างหน้า นั่นคือระบบที่นิยมความหลากหลายและการรับผิดชอบที่เอียงเอนไปอย่างไม่น่าสบายใจจากวิกฤตการณ์อันหนึ่งถึงวิกฤตการณ์อีกอันหนึ่ง แต่ในตอนสุดท้ายกลับดำเนินไปได้โดยไม่ติดขัดอะไร ซึ่งเป็นผลจากการสะสมเอาการทำลายทั้งภายนอกและภายในในระยะต้นทศวรรษ 1970 ไว้

นักวิเคราะห์การเมืองตะวันตกกลางหลายคน ดูเหมือนจะมีความลำบากล็กน้อยในการอธิบายถึงความไม่มั่นคงในระยะต้นๆ ของรัฐอาหรับที่เป็นเอกราชแล้วด้วยคำอธิบายที่เอาปัจจัยทางศาสนาและปัจจัยทางประวัติศาสตร์ซึ่งดูเหมือนเป็นเรื่องจำเพาะเจาะจงของภูมิภาคนั้นมารวมกัน ตัวอย่างอันหนึ่งคงจะเป็นบทบาทของศาสนาอิสลามซึ่งผู้ถกเถียงบางคนกล่าวว่าทำให้รัฐบาลทุกรัฐบาลเป็นสิ่งไม่ชอบธรรมไป อาจจะเนื่องจากว่ารัฐบาลเหล่านั้นเป็นรัฐบาลทางโลกที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา (secular) หรือเป็นเพราะว่ารัฐบาลเหล่านั้นทำลายคำมั่นสัญญาทางศาสนาซึ่งเป็นเรื่องสำคัญของการสร้างชุมชนที่โอบล้อมผู้ศรัทธาทั้งหมดไว้ก็ตาม อีกอย่างหนึ่งคือลัทธิอาหรับนิยม (Arabism) ซึ่งมักจะถูกสมมติอยู่บ่อยๆ ว่ามีบทบาทอย่างเดียวกับศาสนาเป็นอย่างมาก แต่ถึงแม้ว่าจะต้องคำนึงถึงความจงรักภักดีทางศาสนาหรือความสามัคคีซึ่งอยู่เหนือชาติอยู่เสมอก็ตาม ความยากลำบากที่ประสบมาในระยะสิบปีแรกหลังจากได้รับเอกราชก็ดูเหมือนจะไม่แตกต่างมากนัก จากที่ประสบอยู่ในที่อื่นๆ ในโลกที่สาม ซึ่งมีข้อผูกพันอันมีลักษณะตรงกันข้ามคือพันธะที่มีต่อการมีหลายพรรคและความนิยมในรัฐสภามักจะหลีกเลี่ยงให้แก่การปกครองแบบทหารหรือแบบมีพรรคการเมืองพรรคเดียว จะต้องชี้ให้เห็นด้วยว่าในตะวันออกกลางก็เป็นเช่นเดียวกับในภูมิภาคอื่นๆ อีกหลายแห่ง คือสามารถเอาชนะความไม่มั่นคงทางการเมืองส่วนใหญ่ได้ในฐานะที่เป็นผลของกรรมวิธีทั่วไปแห่งการขยายอำนาจของระบบข้าราชการส่วนกลางและการขยายอำนาจของกองกำลังรักษาความปลอดภัย พัฒนาการในเรื่องนี้จะเป็นเนื้อหาที่สำคัญของบทที่สอง

การสร้างระบบรัฐรวมอำนาจในตุรกีและอิหร่าน

การสร้างระบบรัฐรวมอำนาจในตุรกีและอิหร่านมีลักษณะสำคัญๆ ที่เหมือนกันอยู่หลายอย่าง ทั้งสองประเทศนี้ตั้งอยู่บนซากปรักหักพังของจักรวรรดิแห่งราชวงศ์ซึ่งถูกกลุ่มนิยมรัฐธรรมนูญและนักปฏิรูปทำลายเอาในต้นศตวรรษที่ 20 และถูกครอบครองด้วยกองทัพของต่างชาติ และในที่สุดก็ถูกรัฐบาลที่มีผู้นำ

เป็นนายทหารโคนลง นายทหารเหล่านั้นได้ยึดอำนาจร่วมกับกองกำลังของนักศึกษาในต้น
ทศวรรษ 1920 ครั้นแล้วทั้งสองประเทศก็ถูกวางรูปใหม่โดยอาศัยการสร้างกองทัพแห่งชาติ ระบบ
ข้าราชการที่รวมศูนย์อำนาจและระบบกฎหมายแบบทางโลกขึ้นมาจากตัวอย่างที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของ
ยุโรปตะวันตกเป็นอย่างมาก แล้วทั้งสองประเทศก็กลายเป็นสถานที่สำหรับโครงการพัฒนาแห่งรัฐซึ่งมีการ
ยึดเย็ดการปฏิรูปให้แก่สังคมโดยไม่ใคร่จะมีการอภิปรายถกเถียงหรือมีการพิจารณาพิจารณากันก่อนน้อย
เหลือเกิน

อย่างไรก็ดีในเรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทางการเมือง และชนิดของปฏิบัติการทางการเมืองนั้นก็ยังมี
ความแตกต่างที่สำคัญๆ หลายอย่างอยู่ระหว่างสองประเทศนี้ ข้าพเจ้าจะพูดถึงสิ่งเหล่านี้ในลักษณะ
ของตัวแปรที่สำคัญที่สุดสี่ประการคือ อิทธิพลของต่างประเทศและการเข้าครอบครองของต่างชาติ
บทบาทของระบบข้าราชการ บทบาทของชนชั้นกลางในท้องถิ่น และการมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของพรรคที่
ทำการปกครอง

สถาบันสำคัญของสาธารณรัฐตุรกีนั้นถูกสร้างขึ้นมาเป็นสองขั้นตอน⁶ ขั้นตอนแรกคือใน
ช่วงเวลาที่มุสโตฟา กะมาล (Mustafa Kemal) กำลังรวบรวมกำลังเพื่อต่อต้านการรุกรานของต่างชาติในเมือง
แองการา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องชักชวนพวกนักการเมือง ข้าราชการและคนอื่นๆ ที่มี
ความสำคัญให้หันเหความจงรักภักดีของพวกเขาไปจากรัฐบาลออกโตมานเก่าซึ่งถูกรอบครองโดยชาวอังกฤษ
ที่เหลืออยู่และยังปกครองอยู่ในกรุงอิสตันบูล เพื่อจะให้บรรลุจุดหมายมุสโตฟา กะมาลจึงได้
สร้างสิ่งที่เขาเรียกว่าสมัชชาใหญ่แห่งชาติ (The Grand National Assembly) ขึ้น โดยมีสภาแห่งชาติที่
ประกอบด้วยบรรดาสมาชิกของตนเองเพื่อให้มาทำการปกครองในแบบวันต่อวัน การที่สมัชชา
นี้เป็นตัวแทนแห่งความเชื่อด้านการเมืองและสังคมในขอบเขตอันกว้างขวางย่อมหมายความว่าเกือบทั่วประเทศ
ตุรกีนั้นยอมรับอำนาจหน้าที่ของสมัชชาขึ้น สมัชชาจึงกลายเป็นพาหะอันเป็นอุดมคติสำหรับ
สร้างระเบียบใหม่ ที่ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดการปกครองจากกรุงอิสตันบูลมาสู่กรุงแองการาและการสละอำนาจ
ทางโลกของสุลต่านออกโตมานในปี 1922 อย่างไรก็ตามจากทัศนะของมุสโตฟา กะมาลนั้นยังมี
ข้อบกพร่องอยู่บางประการ สิ่งที่เป็นข้อบกพร่องที่ไม่น้อยเลยก็คือสมัชชานั้นเต็มไปด้วยสมาชิก
ส่วนมากที่ยังแลเห็นสุลต่านเป็นผู้นำทางศาสนาในอุดมคติของรัฐที่ใช้รัฐธรรมนูญแบบอิสลาม
นี่จึงทำให้มุสโตฟา กะมาลใช้มาตรการที่จะเข้าครองที่ประชุมนั้น ตอนแรกก็โดยอาศัยการ
จัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ขึ้น (คือพรรคแห่งประชาชน — The People's Party) ต่อมาก็ใช้การเข้า
แทรกแซงของตนเพื่อให้แน่ใจว่าพรรคนั้นได้รับเลือกเป็นอย่างดีในการเลือกตั้งปี 1923 เป็นผลให้เขาสามารถ
แทรกแซงเข้าไปในการสละราชสมบัติของเคาะลีฟะฮ์ในปี 1942 ได้ และที่เป็นเรื่องทั่วๆ ไปยิ่งขึ้นก็
คือการใช้พรรคการเมืองใหม่นี้ซึ่งในไม่ช้าได้ชื่อใหม่ว่าพรรคสาธารณรัฐแห่งประชาชน (The Republican
People's Party — RPP) เพื่อจะโคตเคียวปรปักษ์คนสำคัญของเขา แล้วก็ผลักดันเข้าไปในการปฏิรูปอัน
รุนแรงชุดหนึ่งซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะวางรากฐานของระบอบใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา ก้าว

สำคัญก้าวหนึ่งที่เขาทำลงไปในตอนนั้นก็คือยืนยันว่าพวกนายทหารจะเข้ามามีส่วนในชีวิตทางการเมืองได้ก็ต่อเมื่อได้ลาออกจากงานอาชีพแล้วเท่านั้น ดังนั้นจึงเป็นการกีดกันผู้ที่ต้องการจะยังอยู่ในกองทัพไม่ให้เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจได้

ขั้นตอนที่สองเกี่ยวกับการจัดตั้งพรรค RPP ขึ้นตรงศูนย์กลางของสิ่งที่ป็นความจริงก็คือ ระบบพรรคการเมืองพรรคเดิวนั่นเอง เรื่องนี้ได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างมากจากกฎหมายรักษาระเบียบวินัยซึ่งออกมาในระยะต้นของการกบฏชาวกูร์คและกบฏศาสนาเมื่อปี 1925 เพื่อใช้ปราบปรามกิจกรรมทางการเมืองทั้งหมดที่มีอยู่นอกพรรค ในตอนต้นทศวรรษ 1930 ก็มีก้าวอื่นๆ ที่เด็ดขาดมากขึ้นตามมาเพื่อเปลี่ยนพรรค RPP ให้เป็นองค์การแห่งชาติซึ่งมีสมาชิกที่เป็นพวกหัวกะทิที่มีอุดมการณ์อย่างหนึ่งข้อแรกนั้นทำให้พรรคมีอำนาจอยู่เหนือระบบการเลือกตั้งขั้นตอนเพื่อจะได้แน่ใจว่าพรรคจะได้มีส่วนมากอย่างมหาศาลในสมัชชา สำหรับเรื่องอุดมการณ์นั้นได้รับมาจากหลักการหกข้อของลัทธิเคมาลนิยม (Kemalism) ซึ่งถูกนำมาใช้เมื่อเดือนพฤษภาคม 1931 รวมทั้งลัทธิสาธารณรัฐนิยม ลัทธิชาตินิยม ลัทธิประชานิยม (populism) ลัทธิรัฐนิยม (statism) ลัทธินิยมทางโลก (secularism) และบางสิ่งบางอย่างที่สามารถแปลมาเป็นลัทธิปฏิวัตินิยม (revolutionism) หรือปฏิรูปนิยม (reformism) ได้⁷ ความเคลื่อนไหวนี้มีได้เพียงมุ่งหมายที่จะกำหนดลักษณะพื้นฐานของรัฐขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะสร้างความเป็นเอกฉันท์ขึ้นในแนวทางซึ่ง ‘จะไม่มีวันเปลี่ยนแปลง’ และอยู่เหนือคำวิพากษ์วิจารณ์ใดๆ ซึ่งผู้ปฏิบัติการทางการเมืองทุกคนจะต้องมีความจงรักภักดีต่อแนวทางนั้น นับตั้งแต่นั้นมาก็ไม่มีใครจะมีความแตกต่างกันทางการปฏิบัติระหว่างพรรคกับรัฐบาลนัก แม้กระทั่งในตอนที่มีกฎข้อบังคับป้องกันไม่ให้เจ้าหน้าที่ในพรรคดำรงตำแหน่งของพรรคหลังจากปี 1939 แล้วก็ตามอำนาจของพรรคถูกแสดงมาให้เห็นต่อไปด้วยการที่ผู้ถูกเสนอชื่อคนหนึ่งของพรรคคือนายอิสเมท อีโนนู (Ismet Inonu) ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นประธานาธิบดีอย่างรวดเร็ว แล้วต่อมาก็ได้เป็นประธานของพรรค RPP หลังจากที่ถูกตาเตอร์กเสียชีวิตเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1938

ส่วนประกอบสุดท้ายของระบบใหม่นั้นก็คือขนบธรรมเนียมของฝ่ายรัฐนิยมซึ่งได้รับมรดกมาจากสมัยออกโตมานและพวกผู้นำข้าราชการพลเรือนได้รับช่วงต่อมาอย่างกระตือรือร้น ในสถานการณ์เหล่านี้ไม่มีปัญหาใหญ่ๆ อะไรในการแสดงว่ารัฐก็คือกิจการอย่างหนึ่งที่มีอำนาจปกครองตนเอง มีความต่อเนื่องกันและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและจะเป็นดังนั้นมากขึ้นในขณะที่พลังทางสังคมของกลุ่มแข่งขันอย่างเช่นเจ้าของที่ดินใหญ่ๆ ยังคงอ่อนแออยู่ ในสถานการณ์เช่นนี้การทำลายที่มีมากขึ้นต่อการรวบอำนาจของพรรค RPP ก็ได้เริ่มต้นขึ้นโดยการจัดตั้งพรรคเดโมแครต (Democrat Party) ขึ้นในปี 1946 เรื่องนี้จะอธิบายได้ดีที่สุดว่าเป็นการแข่งขันชิงดีกันภายในหมู่พวกผู้นำด้วยกัน⁸

อย่างไรก็ตาม ยังมีปัจจัยต่างๆ ที่แข็งแกร่งซึ่งกำลังทำงานอยู่จนทำให้แน่ใจว่าฝ่ายค้านได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวางตลอดเวลาจนกระทั่งได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้นในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อปี 1950 ปัจจัยข้อหนึ่งก็คือมีความไม่พอใจมากขึ้นในกฎข้อบังคับของพรรค RPP

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการที่พรรคจัดการกับเศรษฐกิจในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองอย่างหนักมือและท้าทายต่อการปฏิบัติของศาสนาอิสลามในถิ่นชนบท ปัจจัยที่สองคือความกดดันของอเมริกาที่มีเพิ่มขึ้นในการที่จะให้มีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเมื่อตุรกีต้องพึ่งพาความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจและด้านการทหารของอเมริกาหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ข้อสุดท้ายก็คือมีผลกระทบของนโยบายของพรรค RPP ในการสนับสนุนให้ชนชั้นกลางชาวพื้นเมืองตุรกีขยายตัวใหญ่ขึ้นซึ่งเป็นสิ่งที่เริ่มขึ้นจากเหตุผลด้านชาตินิยมแท้ๆ แต่ต่อมาได้รับการกระตุ้นอย่างสำคัญจากแผนการพัฒนาของกลุ่มรัฐนิยมในทศวรรษ 1930 โดยมีการเน้นในเรื่องธุรกิจร่วมทั้งของรัฐและของเอกชนในฐานะที่เป็นวิถีทางที่จะสร้างฐานเศรษฐกิจขึ้นมา สมาชิกบางคนของพรรค RPP กลายเป็นผู้ออกเสียงวิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมของหลักการลัทธิกะมาลนิยมในเรื่อง ‘ลัทธิรัฐนิยม’ ซึ่งเน้นถึงความจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องเข้าควบคุมจุดสำคัญๆ ในชีวิตด้านเศรษฐกิจทุกอย่าง และในระยะหลังจากปี 1945 คนเหล่านั้นก็ได้กลายเป็นโฆษกของผู้จัดการหลายคนที่เป็นกังวลในอันที่จะดำเนินกิจการของตนเองอย่างเป็นอิสระมากขึ้น ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากที่เอาใจออกห่างไปเข้ากับพรรคเดโมแครต

การที่พรรค RPP เต็มใจยอมยกตำแหน่งรัฐบาลให้แก่พรรคเดโมแครตผู้มีชัยชนะในปี 1950 นั้นเป็นเครื่องหมายของการเริ่มต้นของศักราชใหม่แห่งการเมืองแบบหลายพรรคของตุรกี แต่ก็เช่นเดียวกับในที่อื่นๆ ที่อยู่ในโลกซึ่งมิใช่ชาวยุโรป การที่มีพรรคเดียวปกครองมาเป็นเวลานานนั้นทำให้เกิดโครงสร้างซึ่งทำให้ชีวิตกลายเป็นเรื่องที่ยากลำบากสำหรับผู้สืบต่อมา ที่น่าสังเกตคือความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดระหว่างพรรค RPP กับพวกที่สนับสนุนพรรคนี้นั้นทั้งในกองทัพและท่ามกลางบรรดาข้าราชการ ข้าพเจ้าจะกลับมากล่าวถึงเรื่องนี้อีก ในบทที่ 5

การต่อต้านการเข้าครอบครองของต่างชาติและการสร้างระเบียบใหม่ในเปอร์เซียก็เป็นหนี่งต่อความพยายามของคนๆ เดียวคือพันเอก เรซา ข่าน(Reza Khan) เป็นอย่างมากเช่นกัน พันเอกเรซา ข่านผู้นี้ได้ใช้ประโยชน์ของวิกฤติการณ์ทางการเมืองในต้นทศวรรษ 1920 เพื่อสร้างตัวเองขึ้นมาสู่ตำแหน่งที่มีอำนาจสูงส่วนตัว จนสามารถทำให้สภารัฐธรรมนูญปลดผู้ปกครองราชวงศ์กาญูร์ (Kajar) คนเก่าออกจากตำแหน่งได้และมอบราชบัลลังก์ให้แก่ตัวเขาเองเมื่อเดือนธันวาคม 1925 อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้นวิธีการปกครองของเขาก็แสดงให้เห็นความแตกต่างอย่างสำคัญจากการปกครองของอตาเตอร์ก อย่างหนึ่งคืออิหร่านมีแต่เพียงประเพณีมาตยาธิปไตยที่อ่อนแอเท่านั้น ในขณะที่รัฐบาลกลางยังคงขึ้นอยู่กับการสนับสนุนอย่างหนักหน่วงของเจ้าของที่ดินใหญ่ๆ และพวกหัวหน้าเผ่าผู้ซึ่งมีอำนาจมากอยู่ในบริเวณชนบท อีกประการหนึ่งก็คือเรซา ข่านเลือกที่จะขู่ตะคอกและควบคุมรัฐสภา (มัจลีส) ที่เป็นเชลยของตนโดยใช้วิธีมีอำนาจเหนือเป็นส่วนตัวมากกว่าที่จะตั้งพรรคการเมืองพรรคเดียวขึ้นมา เพื่อให้บรรลุจุดหมายนี้เขาจึงได้จ้างผู้มีอำนาจและผู้อุปถัมภ์คนทั้งหมดให้ช่วยยกเขาขึ้นเป็นผู้ปกครอง ผลที่ได้ก็คือเผด็จการชนิดหนึ่งซึ่งใช้ไปเพื่อผลักดันโดยอาศัยการปฏิรูปบางอย่างเช่นเดียวกับที่อตาเตอร์กทำ ถึงแม้ว่าจะไม่มีระดับความมุ่งมั่นในทางบริหารและการจัดการเช่นเดียวกันก็ตาม ดังนั้นถึงแม้ว่าข่านเองจะ

ได้โจมตีสถาบันศาสนาโดยการขยายแควงของการศึกษาทางโลกและระบบกฎหมายทางโลกออกไปก็ตาม แต่ก็ยังคงปล่อยให้พวก *มุลาฮฺ* (นักการศาสนาอิสลาม) และบรรดา *อยาตุลลอฮฺ* (นักการศึกษาผู้มีบรรดาศักดิ์) ได้เป็นเจ้าของจำนวนเงินก้อนใหญ่ๆที่ได้มาจากการบริจาคและมีอิทธิพลเหนือระบบการศึกษาทางศาสนาอยู่ ซึ่งเป็นประกันได้ว่าอำนาจพื้นฐานของคนเหล่านั้นยังคงครบถ้วนบริบูรณ์อยู่เป็นอย่างมาก

วิธีที่สำคัญมากอีกอย่างหนึ่งที่ประวัติศาสตร์การเมืองอิหร่านแตกต่างจากของตุรกีนั้น มาจากการที่กองกำลังอังกฤษและโซเวียตเข้ามาครอบครองประเทศอีกครั้งในปี 1941 และการปลดระชา ชาห์ออกจากตำแหน่งเพื่อเอาอิสรของพระองค์คือมุฮัมมัดมาแทน เรื่องนี้ได้ปูทางให้มีช่วงเวลาที่ขาดตอนไปทำให้เกิดลัทธิพหุนิยมทางการเมืองขึ้นซึ่งนักการเมืองเปอร์เซียต่อสู้แย่งชิงอำนาจซึ่งกันและกันในเวทีที่ถูกครอบครองอย่างหนักโดยบรรดาตัวแทนของผู้มีอำนาจที่กำลังครอบครองอยู่ และโดยชาห์ผู้เยาว์วัยผู้ซึ่งอำนาจของพระบิดาของพระองค์ถูกริดรอนไปมากแล้วแต่ก็ยังสามารได้รับความจงรักภักดีจากกองทัพอยู่เป็นอันมาก สถานการณ์นั้นสลับซับซ้อนมากขึ้นในเมื่อข้อปฏิบัติทางการเมืองจำต้องเข้ากันได้กับผลของความขึ้นๆ ลงๆ ในการแบ่งแยกเผ่าและแบ่งแยกแคว้นและการทำประเทศให้เป็นอุตสาหกรรม รวมทั้งการขยายการศึกษาออกไปอย่างกว้างใหญ่ไพศาล สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดทำให้เกิดพลังสังคมต่างๆขึ้น แต่ก็ไม่มีพลังใดแข็งแรงพอที่จะมีอำนาจเหนือศูนย์กลางได้เหมือนอย่างชนชั้นกลางของตุรกี แต่ทั้งหมดนี้ก็ต้องมีตัวแทนบางอย่างอยู่ในรัฐสภา

ในสถานการณ์เหล่านี้ นักการเมืองได้มารวมกลุ่มกันเป็นก๊กเป็นเหล่าและมีการประสานกันอย่างหลวมๆ กว่าพรรคการเมือง และความไม่มั่นคงที่มีผลมาจากนั้นก็ได้ทำให้คณะรัฐบาลล้มคว่ำลงอย่างรวดเร็วจึงเป็นเหตุให้โดยเฉลี่ยแล้วเดือนในระหว่างปี 1941 ถึง 1953⁹ จะมีนายกรัฐมนตรีคนใหม่เกิดขึ้นทุกๆ แปด ในระหว่างนั้นสิ่งที่พวกผู้นำการเมืองซึ่งมีความชำนาญเฉพาะไม่ก็คนทำได้ดีที่สุดก็คือจัดตั้งรัฐบาลผสมที่มีอายุสั้นๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่พ้องกันชั่วคราว แต่ความพยายามอันยั่งยืนที่จะมีอำนาจเหนือระบบให้ยาวนานพอที่จะสร้างพลังทางการเมืองที่ถาวรขึ้นมาซึ่งสามารถจะเปลี่ยนแปลงความสมดุลย์ของอำนาจได้นั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุดก็คือกรณีของนายกรัฐมนตรี มุฮัมมัด โมสซาเดก (Muhammad Mossadegh) ผู้ไม่สามารถที่จะเอาประโยชน์จากการระเบิดออกของลัทธิชาตินิยมซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางหลังจากที่ชาวอิหร่านเข้าแทนที่ในบริษัทน้ำมันแองโกล — เปอร์เซียในปี 1951 มาใช้เพื่อจะจัดตั้งรัฐบาลที่มีรัฐธรรมนูญซึ่งถูกครอบครองโดยพันธมิตรทางการเมืองของเขาเอง คือ พรรคแนวหน้าแห่งชาติ (The National Front) ได้ แต่ตัวเขาเองกลับถูกทำลายลงโดยการรวมตัวกันของพวกนิยมเจ้า และฝ่ายค้านทางศาสนารวมทั้งฝ่ายค้านต่างประเทศซึ่งเป็นการปูทางให้แก่การกลับมาอย่างนำคืนคืนของชาห์จากการเนรเทศชั่วคราวของพระองค์ ทำให้เกิดการปกครองแบบเผด็จการของกษัตริย์ครั้งใหม่ ซึ่งขึ้นอยู่กับสิ่งที่อับราฮามิอัน (Abrahamic) เรียกว่า ‘ราชาธิปไตยแบบทหาร’¹⁰

เชิงอรรถ

1. Elizabeth Monroe , *Britain 's Moment in the Middle East 1914 — 1956* (London : Chatts and Windus , 1963).
2. หากต้องการจะดูการอภิปรายอันมีประโยชน์เกี่ยวกับปฏิบัติการด้านการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศที่เป็นเจ้าของเมืองขึ้น โปรดดู Hamza Ali , ‘The state in post — colonial societies : Pakistan and Bangladesh’ , *New Left Review* , 74 (July — August , 1972) ; และ A.G. Hopkins , *An Economic History of West Africa* (London : Longman , 1973) , Ch. 5.
3. ข้อถกเถียงในตอนนี้ได้มาจากข้อถกเถียงใน Sami Zubaida , *Islam , The People and The State* (London and new york : Routledge , 1989) , หน้า 145 — 52 เป็นอย่างมาก.
4. ตัวเลขจาก Jean — Jacques Waardenburg , *Les universities dans la monde Arabe* ซึ่งยกมาอ้างใน Ahmed Abdalla , *The Student Movement and National Politics in Egypt 1923 — 1978* (London : Al — Saqi Books , 1958) , หน้า 19.
5. ตัวอย่างเช่น Philip Khoury , *Syria and the French Mandate : The Politics of Arab Nationalism 1920 — 1945* (London : I. B. Tauris , 1987) , โดยเฉพาะภาคที่ห้าหรือเรื่อง ‘Syrian urban politics in transitiam : The quarters of Damuscus during the French Mandate’ , *International Journal of Middle East Studies* , 16 (Nov , 1984) , หน้า 507 — 40.
6. Feroz Ahmad , *The Making of Modern Turkey* (London : Routledge , 1992).
7. เล่มเดียวกัน.
8. Metin Heper , ‘Transtions to democracy reconsidered : A historical perspective’ , ใน Dankwart A. Rustow and Kenneth Poul Erickson (eds) *Comparative Political Dynamies : Globle Research Perspective* (New York : Harper and Row , 1990).
9. Fahkreddin Azimi , *Iran : The Crisis of Democracy* (London : I.B. Tauris , 1989) , บทที่.1.
10. Ervand Abrahamian , *Iran Between Two Revolutions* (Prinecton , NJ : Princeton University Press , 1982) , หน้า. 441.

2 ความเติบโตของอำนาจรัฐในโลกอาหรับ : ระบบการปกครองแบบพรรคเดียว

บทนำ

การแผ่ขยายอำนาจและการแพร่หลายแห่งเครื่องมือของรัฐออกไปอย่างมหาศาลนั้นเป็นลักษณะร่วมของตะวันออกกลางหลังจากได้รับเอกราช ส่วนใหญ่นี้เป็นผลของการเติบโตในด้านขนาดของระบบราชการ ตำรวจ ทหาร เช่นเดียวกับจำนวนของกิจการสาธารณะในหลายกรณี การขยายตัวแบบเดียวกันนี้ได้เกิดขึ้นในส่วนอื่นๆ ของโลกที่สามในเวลาเดียวกันและเกิดจากเหตุผลหลายประการ เหตุผลเหล่านี้รวมเอาความจำเป็นที่จะต้องรักษาความปลอดภัยไว้หลังจากประเทศมหาอำนาจเจ้าของเมืองขึ้นได้จากไปแล้ว แรงกระตุ้นที่จะต้องจัดตั้งการควบคุมขึ้นเหนือเขตแดนใหม่ทั้งหมดของชาติและความปรารถนาที่จะใช้รัฐเพื่อส่งเสริมแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสวัสดิการสังคมใหญ่ๆ เมื่อได้เริ่มขึ้นครั้งหนึ่งแล้ว กระบวนการนั้นก็จะได้รับแรงกระตุ้นต่อไปด้วยความช่วยเหลือของต่างชาติ โดยการสร้างอาณาจักรของข้าราชการและโดยความพอใจตามธรรมชาติของนักการเมืองฝ่ายชาตินิยมในการที่จะแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นเพราะการทำตนสมัยใหม่อย่างรวดเร็วด้วยอาศัยเทคโนโลยีมากกว่าจะด้วยการแก้ไขด้านการเมือง

นอกจากนั้นการที่การบริหารต้องขยายออกไปอีกนั้นยังเป็นเหตุผลโดยเฉพาะของตะวันออกกลางเองด้วย เหตุผลเหล่านี้รวมถึง : การใช้แผนปฏิรูปที่ดินในประเทศอาหรับจำนวนหนึ่งในทศวรรษ 1950 ความล้มเหลวอย่างปรากฏชัดของภาคเอกชนในอันที่จะตอบสนองต่อการท้าทายของการพัฒนาในระยะสั้นๆ ที่ได้รับเอกราช และการที่จู่ๆ พวกเจ้าหน้าที่นักธุรกิจและเกษตรกรชาวต่างชาตินับแสนคนต้องอพยพออกไปจากประเทศซึ่งเกิดขึ้นในอียิปต์ในระหว่างที่มีวิกฤตการณ์คลองสุเอซเมื่อปี 1956 และในแอฟริกาเหนือของฝรั่งเศสในทันทีหลังจากการสิ้นสุดของลัทธิจักรวรรดินิยม แรงกระตุ้นเพื่อเอกภาพของชาวอาหรับก็เป็นลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งในท้องถิ่น โดยที่รัฐบาลอียิปต์ได้เร่งรีบกระบวนการขยายรัฐในซีเรียในระหว่างการรวมกันของอียิปต์และซีเรียเป็นเวลาสามปีคือปี 1958 - 61 ครั้นแล้วก็สนับสนุนขบวนการเดียวกันนี้ในอิรักในปี 1963 /4 ซึ่งเป็นการเตรียมตัวที่จำเป็นสำหรับการรวมกันที่อาจเป็นไปได้ระหว่างไคโรกับแบกแดด ความมั่งคั่งก็มีส่วนของมันอยู่ด้วยคือมีการให้เงินช่วยเหลือในการวางแผนการพัฒนาประเทศที่มีพลเมืองมากมายอย่างเช่นแอลจีเรียและอิรักและบีบบังคับให้ผู้ปกครองของรัฐที่เล็กกว่าในทะเลทรายอย่างเช่นลิเบีย ซาอุดีอาระเบีย และรัฐหัวหน้าเผ่าแถบอ่าวให้เริ่มสร้างระบบสมัยใหม่ในการให้สวัสดิการเพื่อพลเมืองของตนเองขึ้นมา

ในบทนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงกระบวนการขยายการบริหารและการปกครองซึ่งมีผลต่อประเทศอาหรับห้าประเทศที่มีพลเมืองจำนวนมากซึ่งมีระบบการปกครองแบบพรรคเดียวซึ่งอุทิศตนให้แก่การพัฒนาที่มีรัฐเป็นผู้นำภายใต้ธงของลัทธิสังคมนิยมอาหรับบางรูปแบบ คือแอลจีเรีย อียิปต์ อิรัก ซีเรีย และตูนิเซีย ประเทศเหล่านี้ทุกประเทศล้วนแต่มีลักษณะหลายอย่างร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มขึ้นของอำนาจรัฐหรือชนิด

ของการเมืองที่เกิดขึ้นจากอำนาจรัฐ อย่างไรก็ตาม กระบวนการแบบเดียวกันบางอย่างก็ได้ดำเนินการอยู่ใน ชูดานซึ่งมีสภาพอาหารับสังคมนิยมที่ต้งขึ้นในต้นทศวรรษ 1970 และในเยเมนทั้งสองด้วย บทที่สาม จะได้ตรวจตราดูหัวข้อเดียวกันในบริบทของประเทศที่มีพลเมืองน้อยกว่า ซึ่งมีกษัตริย์และเชื้อพระวงศ์เป็นผู้ปกครองอย่างเช่นจอร์แดนและประเทศผู้ผลิตน้ำมันในทะเลทราย รวมทั้งกรณีของลิเบียที่ออกจะวิปริตอยู่บ้าง

สำหรับช่วงเวลาภายใต้การตรวจตราในบทนี้ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับอียิปต์ ซีเรียและตูนิเซีย ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับปีที่มีการจัดการของ ‘นักสังคมนิยม’ จนกระทั่งถึงปี 1969/70 คือเมื่อประเทศทั้งสามนี้ประสบกับสิ่งที่ถูกเรียกต่างกันว่า ‘การแก้ไข’ หรือ ‘การทำให้ถูกต้อง’ ซึ่งได้นำเอาลักษณะใหม่ๆ ที่สำคัญมาสู่ระบบเศรษฐกิจและการเมืองของตน แต่ในแอลจีเรียและอิรักซึ่งกระบวนการนั้นเริ่มต้นในภายหลังและสามารถรักษาไว้ได้นานกว่าอันเป็นผลของรายได้จากน้ำมันนั้น เราอาจจะได้ตัวอย่างมาจากทศวรรษ 1970 เช่นเดียวกัน

การขยายขนาดแห่งเครื่องมือของรัฐและความสามารถของรัฐที่จะกำหนดและควบคุมได้

จากแง่มุมทางด้านลำดับวันเดือนปี ประเทศแรกที่ประสบกับกระบวนการขยายระบบข้าราชการ ออกเป็นขนาดใหญ่ก็คืออียิปต์ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังการรัฐประหารของทหารในปี 1952 ซึ่งทำให้ พันเอกกะมาล อับเดล – นัสเซอร์ (Gamal Abdel – Nasser หรือ อับดุลนาซีร์) และพรรคพวกของเขาได้ขึ้นสู่อำนาจ ได้มีความตั้งใจในทันทีที่จะเพิ่มกำลังตำรวจและรักษาความปลอดภัยของสาธารณชนขึ้น ในทันทีที่มีข้อตกลงว่าอังกฤษต้องถอนกองทหารของตนออกจากแถบคลองสุเอซในปี 1954 พวกผู้ปกครองใหม่ๆ ก็ได้เริ่มขยายกองกำลังถืออาวุธขึ้นและมอบอาวุธสมัยใหม่ให้ทหารเหล่านั้นมากขึ้น กระบวนการนี้ สืบต่อมาจนถึงการรุกรานของอังกฤษ ฝรั่งเศสและอิสราเอลในปี 1956 การรุกรานของอียิปต์ในเยเมนเมื่อต้นทศวรรษ 1960 และสงครามตะวันออกกลางอันรุนแรงในปี 1967 รัฐบาลใหม่ยังได้ก้าวไปอย่างฉับพลัน โดยการสร้างมาตรการแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นมา ซึ่งขึ้นอยู่กับการคิดที่นักการเมืองที่เป็นพลเรือนหัวรุนแรงบางคนและขยายออกไปในปีสุดท้ายแห่งการครองราชย์ของกษัตริย์ฟารูก (Farouk) มาตรการเหล่านี้รวมเอาการปฏิรูปที่ดินในปี 1952 การตัดสินใจที่จะสร้างเขื่อนสูงอัสวานและการเริ่มต้นของกิจการเหล็กและเหล็กกล้าเฮลวันไว้ในปี 1954 การยึดเอาทรัพย์สินสมบัติของคนต่างชาติมาเป็นของชาติในระหว่างการรุกรานคลองสุเอซนั้น ได้ทำให้เกิดแรงกระตุ้นต่อไปแก่การพัฒนาที่มีรัฐเป็นผู้นำซึ่งกำลังจับแผนการห้าปีระยะแรกคือปี 1960 – 5 รวมทั้งการยึดธนาคาร โรงงานและกิจการอื่นๆ ซึ่งเป็นของเอกชนชาวอียิปต์ในปี 1960 – 1 ด้วย

เราอาจจะแลเห็นผลของสิ่งที่มีต่อขนาดและบทบาทของเครื่องมือของรัฐได้ดีที่สุดโดยการมองดูดัชนีสำคัญๆ ต่างๆ จำนวนคนที่ถูกจ้างในระบบข้าราชการและกิจการสาธารณประโยชน์ซึ่งเพิ่มขึ้นจากประมาณ 350,000 คนในปี 1951 – 2 ไปเป็นมากกว่า 1,000,000 คนในปี 1965 – 6 นั้น เป็นการขยายที่มากกว่าการจ้างงาน การผลิตหรือจำนวนประชากรทั่วไปทั้งหมด ในระหว่างนั้นจำนวนกระทรวงของ

รัฐบาลได้เพิ่มขึ้นเป็นเกือบสองเท่าคือจาก 15 เป็น 29 กระทรวงในช่วงเวลาเดียวกัน¹ นี่หมายความว่าในตอนที่มีการสำรวจสำมะโนประชากรปี 1960 นั้นมีข้าราชการอยู่ประมาณหนึ่งในสามของแรงงานที่ไม่ได้ทำการเกษตรกรรมของอียิปต์² สำหรับกองกำลังทหารนั้นจำนวนทหารบก ทหารเรือและทหารอากาศได้เพิ่มขึ้นจาก 80,000 คนในปี 1955 – 6 เป็นประมาณ 180,000 คนในปี 1966 บวกด้วยกำลังตำรวจกึ่งทหารอีกประมาณ 90,000 คน (โปรดดูตาราง 8.2) ดัชนีสุดท้ายคือค่าใช้จ่ายของรัฐบาลตามสัดส่วนของผลผลิตส่วนรวมของชาติของอียิปต์ ซึ่งเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 18.3 ในปี 1954 – 5 เป็นร้อยละ 55.7 ในปี 1970 (รวมทั้งค่าป้องกันประเทศด้วย)³

ในประเทศซีเรีย ช่วงเวลาสำคัญของการขยายตัวเกิดขึ้นในทศวรรษ 1960 อันเป็นผลของการส่งออกของระบบการจัดการทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองของอียิปต์ในระหว่างช่วงเวลานั้นๆ ของสหสาธารณรัฐอาหรับเป็นประการแรก แล้วก็เป็นผลของนโยบายของกลุ่มรัฐนิยมของพรรคบาษ (Ba'th Party) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการผลักดันที่จะสถาปนาตัวเองให้มีอำนาจมาตั้งแต่ปี 1963 เป็นต้นมา เป็นผลให้จำนวนข้าราชการเพิ่มขึ้นจาก 34,000 คนในปี 1960 มาเป็นประมาณ 170,000 คนในปี 1975 บวกอีก 81,000 คนในภาคประชาชน⁴ ถ้าเราจะเพิ่มเติมว่าในปีหลังนี้มีคนในกองทัพอยู่ 180,000 คนเหมือนกัน นั่นก็หมายความว่าประมาณสี่ส่วนหนึ่งของแรงงานทั้งหมดและประมาณครึ่งหนึ่งของผู้ที่เป็นลูกจ้างในเมืองนั้นอยู่ในบัญชีเงินเดือนของรัฐ⁵

ตาราง 2.1 การเพิ่มขึ้นในค่าใช้จ่ายของรัฐบาลกลางและกิจกรรมสาธารณประโยชน์เป็นสัดส่วนของผลผลิตมวลรวมประชาชาติ ในประเทศอาหรับบางประเทศในระหว่างทศวรรษ 1960

	1960 (ร้อยละ)	1970 (ร้อยละ)
แอลจีเรีย	25.3 (1963)	42.8 (1969)
อียิปต์	29.7	55.7
อิรัก	28.4	44.2
ซีเรีย	23.5	37.9
ตูนิเซีย	20.7	40.7

แหล่งที่มา : C.H. Moore , “The consolidation and dissipation of power in
unincorporated societies : Egypt and Tunisia” , *mimeo*

กระบวนการที่คล้ายคลึงกันมากนี้เกิดขึ้นในอิรักหลังจากการปฏิวัติปี 1958 ในตูนิเซียซึ่งจำนวนของลูกจ้างมุสลิมในท้องถิ่นกระโดดจาก 12,000 คนเป็น 80,000 คนระหว่างปี 1956 – 1960 และในแอลจีเรียหลังจากได้รับเอกราชในปี 1962⁶ ตัวเลขในตาราง 2.1 แสดงให้เห็นการขยายตัวนี้ในลักษณะที่สัดส่วนระหว่างค่าใช้จ่ายของรัฐบาลกับผลผลิตมวลรวมของชาติในระหว่างทศวรรษ 1960 เพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล ความแตกต่างอันสำคัญระหว่างประเทศต่างๆ นั้นเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการป้องกันประเทศซึ่งรัฐบาลตูนิเซียของนายฮาบีบ บูร์กิบา (Habib Bourguiba) มีความพยายามอย่างตั้งอกตั้งใจที่จะจำกัดขนาดของกองทัพลงเพื่อเป็นวิธีป้องกันไม่ให้มีรัฐประหารเกิดขึ้นได้ แต่ทางเลือกเช่นนี้ไม่ได้เปิดให้แก่แอลจีเรียซึ่งมีข้อพิพาทเรื่องเขตแดนอยู่กับโมร็อกโก หรือแก่รัฐบาลทหารของอิรักในทศวรรษ 1960 ซึ่งถูกบังคับให้เผชิญหน้ากับการฟื้นตัวขึ้นใหม่ของนักรบชาวกูรดูทางภาคเหนือหลังจากการกลับมาของผู้คนที่ถูกเนรเทศไปคือมูสตอฟา บาร์ซานิ (Mustafa Barzani) ในปี 1958 ผลก็คือการเติบโตขึ้นของขนาดกองทัพแอลจีเรียจาก 40,000 คนในปี 1962 มาเป็น 65,000 คน ในปี 1965 และของอิรักจาก 40,000 คนในปี 1955 มาเป็นประมาณ 80,000 คน ในปลายทศวรรษ 1960 (ดูตาราง 2.2)

ส่วนประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในการขยายตัวของรัฐก็คือ ค่าใช้จ่ายในการศึกษาและสวัสดิการที่เพิ่มขึ้น ทั้งสองประเทศนี้มีแรงงานมากมายในเรื่องจำนวนของแพทย์ ครูและคนงานฝ่ายสุขอนามัยซึ่งได้รับการว่าจ้างเพื่อจัดทำแผนแห่งชาติอันมีอยู่กว้างขวาง และในกรณีของการศึกษา ขนาดของประชากรในโรงเรียนได้เพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล ซึ่งขั้นแรกทำให้จำนวนข้าราชการเพิ่มขึ้น ครั้นแล้วก็ส่งเสริมการสร้างตำแหน่งให้แก่คนที่ออกจากโรงเรียนซึ่งยังไม่มีงานทำให้มากขึ้นอีกเรื่อยๆ เรื่องที่ว่า การเลื่อนตำแหน่งและย่นย่อขึ้นอยู่กับคุณวุฒิของการศึกษานั้นทำให้เกิดความเกี่ยวโยงกันมากขึ้นระหว่างกระบวนการทั้งสอง ในด้านที่เกี่ยวกับอียิปต์นั้นจำนวนเยาวชนในการศึกษาทุกประเภทเพิ่มขึ้นจาก 1,900,000 คนในปี 1953 – 4 มาเป็น 4,500,000 คนในปี 1965 – 6 และ 5,900,000 คนในปี 1972 – 3 ในจำนวนนี้ 54,000 คนอยู่ในมหาวิทยาลัยในตอนต้นของช่วงเวลานั้นและ 195,000 ในตอนปลาย⁷ ตัวเลขรายงานประจำปีของธนาคารโลกคือรายงานพัฒนาการของโลก แสดงว่ากระบวนการเช่นเดียวกันนี้กำลังมีอยู่ในซีเรีย ซึ่งสัดส่วนของเด็กในวัยเรียนที่เข้าเรียนในชั้นมัธยมศึกษาขึ้นจากร้อยละ 16 เป็นร้อยละ 48 ในระหว่างปี 1960 ถึง 1975 และในอิรักเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 19 เป็นร้อยละ 35 ในแอฟริกาใต้ในตอนแรกมีความก้าวหน้าช้าหน่อย แต่แล้วก็เร็วขึ้นเป็นอย่างมาก ถ้ามองดูเฉพาะที่แอลจีเรีย จำนวนเด็กนักเรียนในโรงเรียนชั้นมัธยมศึกษากระโดดจาก 164,000 คนในปี 1966 – 7 เป็น 742,000 คนหลังจากนั้นสิบปี⁸

เราจะสามารถแลเห็นกระบวนการขยายการควบคุมการบริหารได้ด้วยว่ากำลังมีอยู่ในนโยบายที่มีต่อเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมนั้น รัฐบาลของประเทศอาหรับทั้งห้าประเทศได้นำเอาที่ดินในชนบทจำนวนค่อนข้างมากมามอบให้ประชาชนเป็นเจ้าของ ตามปกติมักจะเป็นส่วนหนึ่งของแผนเวนคืนที่ดินผืนใหญ่ๆ ที่นำมาแจกจ่ายแก่เจ้าของที่ดินเล็กๆ และชาวไร่ชาวนาซึ่งไม่มีที่ดิน

ในการปฏิรูปของอียิปต์ในปี 1952 และ 1961 ได้มีการเวนคืนที่ดินหนึ่งในเจ็ดของที่ดินที่เพาะปลูกได้ทั้งหมดไปโดยวิธีนี้ ในซีเรียเมื่อปี 1958 แล้วก็นับตั้งแต่ปี 1963 เป็นต้นไปได้มีการเวนคืนที่ดินประมาณหนึ่งในห้า และในอิรักหลังปี 1958 เวนคืนที่ดินไปเกือบครึ่ง⁹ ปรากฏว่ามีแต่ในอียิปต์เท่านั้นที่ดินจำนวนมากเหล่านี้ผ่านไปสู่มือของชาวไร่ชาวนาโดยตรง แต่ทว่าแม้แต่จะมีการแจกจ่ายที่ดินไปเพียงส่วนเดียวเช่นในซีเรียและอิรัก ที่ดินที่เหลืออยู่ก็อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ เป็นโอกาสให้รัฐบาลกลางสามารถขยายอำนาจของตนเข้าไปในบริเวณชนบทส่วนมากได้ นี่เป็นการลดบทบาทของชนชั้นเจ้าที่ดินเก่าและเอาระบบการบริหารโดยตรงซึ่งกระทำโดยตำรวจ รัฐมนตรีและพรรคการเมืองเข้าไปแทนที่

ในตูนิเซียและแอลจีเรียนั้นเหตุการณ์ดำเนินไปอย่างผิดแผกไปเล็กน้อย การขยายความเป็นเจ้าของของรัฐครั้งแรกนั้นส่วนใหญ่เป็นผลของการยึดเอาที่ดินซึ่งพวก กอล็อง (ผู้ตั้งถิ่นฐานในอาณานิคม) ชาวฝรั่งเศสที่จากไปทิ้งเอาไว้ แต่ในแอลจีเรียมาตรการนี้นำมาด้วยการเวนคืนที่ดินในตอนต้นทศวรรษ 1970 จำนวน 1,300,000 เฮกตาร์ ซึ่งเป็นของเจ้าที่ดินที่ไม่อยู่ที่นั่นแล้ว คือประมาณร้อยละ 16 ของที่ดินทั้งหมดที่ทำการเพาะปลูก¹⁰ เช่นเดียวกับในที่อื่นๆ นี่จึงทำให้รัฐได้มีบทบาทที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้นในกิจการของชนบท ตามปกติมักจะอาศัยการจัดตั้งสหกรณ์ต่างๆ ไว้คอยดูแล

แผนการยึดกิจการต่างๆ เป็นของชาติและการนำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ขึ้นทำให้รัฐได้มีโอกาสต่อไปที่จะขยายอำนาจและการควบคุมออกไป เช่นเดียวกับที่อื่นๆ ในโลกที่สามถือว่าการสร้างฐานการอุตสาหกรรมเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นของการทำให้เศรษฐกิจทันสมัย และเช่นเดียวกับที่อื่นๆ กระบวนการของการแทนที่การสั่งสินค้าเข้าดูเหมือนจะเป็นหนทางเดินไปข้างหน้าที่ยั่งยืนโดยเริ่มต้นด้วยการเน้นถึงความยั่งยืนของผู้บริโภคซึ่งออกจะง่ายดายอยู่ และจบลงอย่างมีความหวังด้วยการผลิตเหล็กและเหล็กกล้าแล้วต่อมาก็ผลิตเครื่องจักร ผลก็คือสิ่งที่อัลเบิร์ต เฮิสชาแมน (Albert Herschman) กล่าวถึงในบริบทของลาติน อเมริกาว่าเป็น ‘ช่วงเวลาอันอุดมสมบูรณ์’ ของการทำประเทศให้เป็นอุตสาหกรรม คือตอนที่นักการเมืองและผู้วางแผนชาวอาหรับได้รับการสนับสนุนอย่างฟุ่มเฟือย โดยวิธีที่ความต้องการผลิตภัณฑ์หลายอย่างได้รับการตอบสนองอย่างรวดเร็วด้วยการผลิตเพิ่มขึ้นในท้องถิ่น¹¹ เพียงแต่ต่อมาภายหลังเท่านั้น ในอียิปต์และตูนิเซียในตอนปลายทศวรรษ 1960 และในอิรักและแอลจีเรียในตอนปลายทศวรรษ 1970 จึงได้เกิดปัญหาขึ้นในกลยุทธ์เช่นนั้น คือเกิดความขาดแคลนเงินคงคลังซึ่งเป็นเงินตราต่างประเทศสำหรับซื้อเครื่องจักรและวัตถุดิบจากต่างประเทศรวมทั้งการขาดความเอาใจใส่ในเรื่องการเกษตรและการส่งออกและปัญหาในการจัดการโรงงาน อุตสาหกรรมที่ใหญ่หลายๆ เรื่องเหล่านี้เริ่มเรียกร้องความเอาใจใส่อย่างจริงจัง (ดูบทที่ 6) ในระหว่างนั้นก็มีในจำนวนโรงงานใหม่ๆ และขนาดของโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ทำให้มีงานใหม่ๆ และโอกาสใหม่ๆ ที่จะสร้างผลกำไรและทำให้รัฐอยู่ท่ามกลางแรงกระตุ้นที่จะทำให้เศรษฐกิจก้าวหน้าไปได้

ข้อสังเกตข้อสุดท้ายก็คือกระบวนการของการขยายความเกี่ยวข้องของรัฐในเรื่องเศรษฐกิจนั้นมีเหตุผลอันควร คือความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วและต้องมีการกระจายรายได้ของชาติที่มีมากขึ้น

ออกไปให้เท่าเทียมกันมากขึ้น นี่ทำให้รัฐบาลมีแหล่งสำคัญของความชอบธรรม รวมทั้งเป็นการยอมให้รัฐบาลเหล่านั้นสามารถทำให้อำนาจของตนแข็งแกร่งขึ้นและลดความเป็นไปได้ที่จะมีการท้าทายด้วยการเรียกร้องให้หาความรู้ความชำนาญของนักวิทยาศาสตร์หรือนักวางแผน ความคิดเช่นนั้นสามารถแสดงออกมาในภาษาทางเทคโนโลยีอันมีชัยเสียงไพเราะหรือในภาษาที่ดูมีอุดมคติยิ่งขึ้นของลัทธิสังคมนิยมอาหรับ คำปราศรัยของพวกเขาผู้นำของประเทศทั้งห้าในอัสัยคำศัพท์ทั้งสองอย่างนั้นเป็นอย่างมากทั้งๆ ที่พวกเขามักจะระมัดระวังอยู่เสมอที่จะพูดให้ชัดเจนลงไปว่าในบริบทของตะวันออกกลางนั้น ลัทธิสังคมนิยมมิได้เกี่ยวข้องกับอะไรกับความคิดที่เต็มไปด้วยอันตรายในเรื่องการแบ่งแยกสังคมและการต่อสู้ของชนชั้น เพียงแต่มันไม่มีใครจะแนะนำว่าจะไม่ถือว่าชนชั้นหรือกลุ่มใดๆ ในท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแห่งชาติต่อไป และแม้กระทั่งตอนนั้น เช่นในการพูดถึงพวกศักดินาหรือพวกนายทุนที่เป็นกาฝากอยู่เป็นครั้งเป็นคราวก็มักจะมีการให้ความรู้สึกว่าคุณค่าเหล่านั้น ถ้าไม่เป็นคนต่างชาติก็ต้องเป็นผู้ที่ผูกพันใกล้ชิดกับกองกำลังของลัทธิจักรวรรดินิยมปฏิวัติเสียจนหมดสิทธิที่จะถูกเรียกว่าเป็นพลเมืองได้ โดยวิธีนี้การเน้นในเรื่องการวางแผนของนักสังคมนิยมจึงเป็นการจัดหาส่วนประกอบอันจำเป็นให้แก่อุดมการณ์รัฐของรัฐบาลซึ่งต้องเน้นอย่างหนักในเรื่องรัฐนิยม แผนองคร่วมของการพัฒนาและการควบคุมของชาติ

การควบคุมเครื่องมืออุปกรณ์ซึ่งมีขนาดใหญ่และมีภาระผูกพันอย่างมากเช่นนั้น ทำให้คนจำนวนน้อยขึ้นไปอยู่บนยอดของอำนาจอันมหิมาของรัฐบาลแต่ละรัฐบาลได้ ผลที่ได้รับก็คือเกิดระบบที่น่าจะนับได้เป็นอย่างดีที่สุดว่าเป็นระบบนิยมใช้อำนาจ¹² นี่คือระบบหนึ่งซึ่งมีการรวมศูนย์อำนาจเป็นอย่างมาก ลัทธิพหุนิยมถูกระวางสงสัย และรัฐบาลพยายามที่จะมีเอกสิทธิ์เหนือกิจกรรมทางการเมืองทั้งหมดที่ถูกต้องตามกฎหมาย เราอาจแลเห็นตรรกวิทยาบางอย่างในเรื่องนี้ในบริบทของอียิปต์ได้จากความรุนแรงซึ่งประธานาธิบดีนัสเซอร์และผู้สนับสนุนเขากล่าวประมาณการปรากฏขึ้นของสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า ‘ศูนย์กลางอำนาจอีกทางหนึ่ง’ ซึ่งมีอยู่รอบๆ ตัวจอมพลอับดุล – ฮากิม อามเอร์ (Abdal – Hakim Amer) หัวหน้ากองเสนาริการในระยะก่อนสงครามปี 1967 หลักฐานของคำปราศรัยและคำประกาศของคนเหล่านั้นที่มีอยู่ก็เป็นการเพียงพอแล้วที่จะให้ความสนใจแก่ความร้ายกาจของพัฒนาการเช่นนั้น โดยไม่ต้องอธิบายว่าเหตุใดการมีศูนย์อำนาจเช่นนั้นอยู่หลายแห่งจึงเป็นสิ่งที่ผิดจริงๆ

อย่างไรก็ตามระบบนิยมใช้อำนาจนั้นแตกต่างจากระบบรวมอำนาจไว้ในบุคคลหรือพรรคเดียว (Totalitarianism) เพราะมันขาดสถาบันอันมีอำนาจซึ่งจำเป็นต้องมีไว้เพื่อจะได้ควบคุมหรือเปลี่ยนรูปสังคมโดยใช้ระบบข้าราชการแต่อย่างเดียว ผลก็คือประชาชนต้องถูกกระตุ้นให้เคลื่อนไหว กลุ่มต่างๆ ต้องมารวมตัวกัน ฝ่ายค้านต้องถูกยับยั้งด้วยวิธีต่างๆ นับตั้งแต่วิธีใช้ความสยดสยองและใช้กำลังอย่างทารุณ (ไม้) จนถึงการใช้การชักนำด้านเศรษฐกิจ (ขนม) และการใช้ความผูกพันส่วนบุคคล ส่วนเผ่าพันธุ์หรือกลุ่มไปจนถึงการเป็นสมาชิกบังคับของสหภาพที่จัดตั้งขึ้นมาอย่างระมัดระวังและสมาคมนักวิชาชีพซึ่งมุ่งหมายที่จะเก็บผู้ที่ทำงานอยู่ในภาคนานสมัยใหม่ให้อยู่ในที่ทางของตนอย่างเข้มงวด ในสถานการณ์เหล่านี้เท่านั้นจึงจะสามารถบรรยายถึงกลยุทธ์สำคัญๆ บางอย่างที่ใช้อยู่ในรัฐอาหรับทั้งห้าเหล่านั้นได้

เมื่อก้าวถึงกลุ่มต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นในสังคม กลยุทธ์อุดมคติสำหรับรัฐบาลแบบนิยมใช้อำนาจก็คือ ต้องทำลายผู้ที่ตนไม่สามารถควบคุมได้เสียและต้องกล่อมเกล่าและจัดการกับผู้ที่ตนสามารถควบคุมได้เสียใหม่ อันที่จริงนั้นนี่ก็คือนโยบายซึ่งแต่แรกให้อยู่ในอียิปต์และตูนิเซีย อันเป็นประเทศที่สังคมออกจะเป็นอย่างเดียวกัน และโครงสร้างของระบบข้าราชการพัฒนาเป็นอย่างดีแล้ว ตอนที่รัฐบาลของนัสเซอร์และบูร์กิบาซึ่งขึ้นสู่อำนาจในไม่ช้าพรรคการเมืองที่เป็นอิสระก็ถูกปราบปรามหรือมิฉะนั้นก็ถูกผลักดันให้ปรับตัวเสียใหม่ตามกฎหมายข้อบังคับที่ออกมาใหม่ ผลก็คือการรักษาเอกสิทธิ์กิจกรรมทางการเมืองไว้สำหรับพรรคเดียวซึ่งเป็นพรรครัฐบาลหรือพรรคของชาติซึ่งก็คือพรรคเดสตูร์ใหม่ (Neo – Destour) ในตูนิเซีย ชุมนุมเพื่อการปลดปล่อย (The Liberation Rally) ตามมาด้วยสหภาพแห่งชาติ (Nation Union) แล้วก็สหภาพสังคมนิยมอาหรับ (The Arab Socialist Union) ในอียิปต์ ในขณะที่เดียวกันก็มีการจัดตั้งโครงสร้างของสหภาพแรงงานที่มีการควบคุมอย่างเข้มงวดขึ้นภายใต้ UGTT (The Union Generale Tunisienne du Travail หรือสหภาพแรงงานทั่วไปแห่งตูนิเซีย) และสหพันธ์คนงานอียิปต์ (The Confederation Egyptian Workers) สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งสมาคมจำนวนหนึ่งของนักศึกษา สตรี ชาวไร่ชาวนาและอื่นๆ ในขณะที่สมาคมนักวิชาชีพที่มีอยู่แล้วก็คือสมาคมแพทย์ นักกฎหมาย นักหนังสือพิมพ์และอื่นๆ ทำนองนี้ถูกนำมาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ การแต่งตั้งผู้นำใหม่ๆ และการเป็นสมาชิกของสมาคมหนึ่งสมาคมใดในอียิปต์นั้นเป็นสิ่งที่บังคับสำหรับผู้ที่ได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยทุกคน

เมื่อเข้าที่เข้าทางดีแล้วโครงสร้างเช่นนี้ก็ถูกใช้ไปไม่ใช่เพียงเพื่อจะให้แน่ใจว่าจะมีการรวมกลุ่มที่ได้รับการควบคุมเท่านั้นแต่จะเป็นเครื่องกำหนดหนทางที่กลุ่มต่างๆ จะแสดงการเรียกร้องและแสดงตัวด้านการเมืองในระดับชาติอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ในกรณีของสหภาพแรงงาน ข้อพิพาทเกี่ยวกับการอุตสาหกรรมหรือการเจรจาไกล่เกลี่ยเกี่ยวกับค่าจ้างและสภาพการทำงานไม่อาจจะแก้ไขโดยการสไตรค์ได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้กระบวนการของการตัดสินโดยอนุญาโตตุลาการอย่างเข้มงวด โดยทั่วไปแล้ว การแบ่งประชากรออกอย่างมากมายเป็นสหภาพและสมาคมต่างๆ นั้นทำให้รัฐบาลสามารถกำหนดบทบาทที่คาดหมายจะให้สมาชิกของสมาคมต่างๆ เหล่านั้นกระทำในกระบวนการทั่วไปของการทำให้ประเทศทันสมัยและการรวมชาติให้เป็นเนื้อเดียวกันได้ ตัวอย่างในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสตรีนี้มักจะเน้นถึงความจำเป็นของพวกเธอที่จะต้องออกไปทำงาน เป็นการลดค่าอุทธรณ์โดยการอ้างถึงบทบาทอื่นๆ ของสตรีเช่นการเป็นภรรยาและเป็นแม่ให้เป็นไปตามความต้องการของโอกาส

ในระดับชนบท ในขั้นแรกการควบคุมของรัฐเป็นไปโดยการใช้คนที่ได้รับการแต่งตั้งจากศูนย์กลางให้เป็นตำรวจประจำหมู่บ้านและครูในโรงเรียนชนบท แต่แล้วรัฐบาลทุกรัฐบาลก็ใช้กลไกของการปฏิรูปที่ดินและสหกรณ์เพื่อสร้างสถาบันใหม่ๆ ในระดับท้องถิ่นขึ้นมาซึ่งอาจรวมถึงสหกรณ์หมู่บ้าน สาขาของพรรค ในอียิปต์กับซีเรียมีสาขาของสหภาพชาวไร่ชาวนาอีกด้วย นอกจากนั้นรัฐบาลมักจะมีตัวแทนโดยตรงเป็นข้าราชการในกระทรวงเกษตรกรรมหรือกระทรวงปฏิรูปการกสิกรรมซึ่งรับผิดชอบในการจัดหาคำสอนเกี่ยวกับพืชชนิดต่างๆ ที่ควรปลูก วิธีที่ใช้ในการปลูกและวิธีขายพืชผลมาให้ ใน

สถานการณ์เช่นนี้ความสมดุลระหว่างความริเริ่มในท้องถิ่นกับการนำทางของส่วนกลางจะแตกต่างกันอย่างมากตามลำดับของการป้อนวัตถุดิบเข้าไปตามระดับของหมู่บ้านซึ่งพอจะทำได้หรือได้รับการสนับสนุนอย่างแท้จริง หากจะพูดให้เป็นแบบทั่วๆ ไปอย่างมากแล้ว ในขณะที่รัฐบาลพรรคบาชของซีเรียดูเหมือนจะพยายามอย่างแข็งแกร่งเป็นที่สุดในการที่จะส่งเสริมการเกณฑ์ลูกพรรคที่แข็งแกร่งเข้ามา บางทีอาจจะเป็นเพราะฐานในชนบทที่แข็งแกร่งของพรรค กลยุทธ์นี้จึงมีใช้ในอียิปต์เพียงระยะสั้นๆ ในทศวรรษ 1960 เท่านั้น และแทบจะไม่ได้ใช้เลยในอิรักอันเป็นที่ซึ่งทางพรรคเข้าไปหาภาคเกษตรด้วยวิธีที่มีน้อยกว่ามาก ขึ้นอยู่กับความคิดที่กำหนดไว้ว่าควรจะจัดการกับมันอย่างเหมาะสมอย่างไร¹³ ในกรณีของแอลจีเรียก็ผิดแผกไปอีกเหมือนกัน ที่นั่นสหกรณ์การผลิตและบริการที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือผู้รับประโยชน์จากการปฏิรูปที่ดินในปี 1971 นั้นได้รับอำนาจปกครองตนเองเป็นอย่างมากตามทฤษฎี แต่ก็ได้พบว่าตนเองถูกล้อมกรอบอย่างหนักด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า มีความต้องการให้ชาวไร่ชาวนาใช้ที่ดินของตนเพาะปลูกตามแผนการของชาติ รวมทั้งตามความจำเป็นของพวกเขาก็จะต้องเชื่อมั่นในการถือเอกสิทธิ์ของรัฐในเรื่องการป้อนวัตถุดิบทางการเกษตรและในการขายพืชผลบางอย่างของพวกเขาไป¹⁴

กลยุทธ์แบบที่สองใช้ในการขยายการควบคุมของรัฐเหนือระบบการศึกษาและระบบกฎหมายรวมทั้งสถาบันทางศาสนาด้วย ในสามกรณีทั้งหมดนี้แรงจูงใจสำคัญก็คือเพื่อรวมการควบคุมโอกาสที่โรงเรียนและมหาวิทยาลัย ศาลและมัสยิดจะผลิตฝ่ายต่อต้านทางการเมืองออกมาได้โดยมีความพยายามที่จะทำให้อารมณ์และการปฏิบัติของคนเหล่านั้นเป็นไปอย่างเหมาะสมกับความมุ่งหมายของรัฐบาล ในกรณีของระบบการศึกษาจะทำให้เป็นดังนั้นได้ค่อนข้างจะง่ายด้วยการจัดหลักสูตรแห่งชาติขึ้นมาและด้วยการห้ามนักเรียนนักศึกษาไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองโดยสิ้นเชิง หรือมิฉะนั้นก็ถือหางเสือนำไปในช่องทางที่ปลอดภัยกว่าซึ่งพรรคและองค์กรเยาวชนต่างๆ ที่อยู่ใต้การควบคุมของรัฐบาลเป็นผู้จัดหาให้ สำหรับด้านกฎหมายนั้น ศาลต่างๆ ถูกนำมาอยู่ใต้การควบคุมโดยกระบวนการสองอย่างคือการบังคับหรือการนำเอาผู้พิพากษาคนอื่นมาแทนผู้พิพากษาที่มีอยู่แล้ว แล้วก็จำกัดขอบเขตของระบบศาลเสียอย่างเข้มงวดด้วยการยกความรับผิดชอบในการพิจารณาคดีและบังคับใช้กฎหมายแก่ผู้มีอำนาจตามกฎหมายพิเศษหมู่หนึ่งตัวอย่างเช่นทหาร กองกำลังรักษาความปลอดภัยภายใน ผู้จัดการธุรกิจของรัฐหรือสภาระดับหมู่บ้าน ในบางประเทศยังผลักดันให้มีการหดตัวของระบบกฎหมายต่อไปด้วยการสร้างความคิดขึ้นมาว่ายังมีกฎหมายสังคมนิยมหรือกฎหมายปฏิวัติที่สูงกว่าอยู่อีกซึ่งถ้านำมาใช้ก็จะใช้แทนกฎหมายธรรมดาของประเทศได้

สำหรับศาสนานั้นดูเหมือนจะไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการควบคุมของรัฐต่อไปแล้ว อย่างน้อยก็ในช่วงเวลาของการฝึกกำลังของระบบข้าราชการ ไม่มีรัฐบาลใดรู้สึกละเลยศาสนาอิสลามได้โดยสิ้นเชิง เพราะนั่นจะเป็นการตัดสายสัมพันธ์ทางอุดมการณ์และวัฒนธรรมอันเดียวที่สำคัญที่สุดซึ่งมีอยู่ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนจำนวนมากเสีย อย่างไรก็ตามทุกครั้งรัฐบาลก็ยังยืนยันอย่างเปิดเผยหรือมิฉะนั้นก็อย่างเป็นนัยๆ ว่าการเมืองนั้นต้องมีความสำคัญเหนือศาสนา ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับมรดกสำคัญสองอย่างที่มีมาตั้งแต่อดีตของตะวันออกกลางในศตวรรษที่ 19 เป็นอย่างมาก ข้อหนึ่งคือข้อปฏิบัติของอาณาจักรออต

โศมานในการนำเอาสถาบันศาสนาไปอยู่ใต้การควบคุมของรัฐโดยการจ่ายเงินเดือนทางราชการให้แก่ อุลละมา (นักการศาสนา) ด้วยการจัดตั้งกระทรวงของรัฐบาลขึ้นมาจัดการกับทรัพย์สินของสถาบันศาสนา และด้วยการสร้างระบบการศึกษาและกฎหมายที่เป็นแบบทางโลกไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาขึ้นเพื่อท้าทายต่อความมีเอกสิทธิ์ในอดีตของศาสนาที่มีอยู่เหนือแวดวงทั้งสองนี้ อีกอย่างหนึ่งก็คือการใช้เหตุผลแบบสมัยใหม่ซึ่งมีอยู่มากในศาสนาอิสลามนิกายซุนนีเพื่อหาความชอบธรรมเป็นทางการให้แก่นโยบายของรัฐ การจัดตั้งกระทรวงการศึกษาแบบดั้งเดิมและกิจการศาสนาของแอลจีเรียขึ้นมานั้นนับเป็นตัวอย่างของนโยบายแบบแรก ส่วนความสามารถของประธานาธิบดีนัสเซอร์ที่ออกคำ ฟีตวา (คำประกาศทางศาสนา) ซึ่งแสดงถึงการตัดสินใจใช้นโยบายที่สำคัญๆ หลายอย่างของเขานั้นเป็นตัวอย่างที่ดีของแบบที่สอง โครงสร้างของการควบคุมนี้ถูกบังคับใช้ต่อไปโดยกฎข้อบังคับที่ทำให้สมาชิกภาพของพรรคและสมาคมทางศาสนาที่เป็นอิสระอย่างเช่น สมาคมภราดรภาพมุสลิม (Muslim Brotherhood) ของอียิปต์กลายเป็นเรื่องผิดกฎหมายไป นโยบายเช่นนั้นดูเหมือนจะดำเนินไปอย่างรวดเร็วในได้พักหนึ่ง แต่แล้วก็ถูกโจมตีมากขึ้นในบรรยากาศทางการเมืองใหม่ในทศวรรษ 1970 (โปรดดูบทที่ 7)

การควบคุมระบบการศึกษาและสถาบันศาสนารวมทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์นั้นทำให้รัฐบาลมีข้อได้เปรียบมากขึ้นอีก นั่นก็คือความสามารถที่จะสร้างความเป็นปรมาวุธทางอุดมการณ์ขึ้นมาในลักษณะของการพูดออกมาตามแนวรัฐนิยม (statism) และเป็นสากลซึ่งขึ้นอยู่กับความคิดของลัทธิชาตินิยมสังคมนิยมและประชานิยมซึ่งจะขับไล่หรือกลบเสียงทางการเมืองของฝ่ายอื่นๆ ไว้ นี่เป็นการให้อำนาจแก่พวกเขาในอันที่จะวางเงื่อนไขของการโต้เถียงใดๆ ในการที่จะทำการอภิปราย และโดยทั่วไปคือการที่จะทำให้เห็นได้ชัดเจนอย่างที่สุดว่าสิ่งใดพูดได้สิ่งใดพูดไม่ได้ เพื่อจะดูว่าจะสามารถใช้เป็นอาวุธที่มีพลังได้อย่างไรบ้างนั้นเราต้องอ่านเรื่องราวการประชุมของสมัชชาแห่งชาติหรือการประชุมพรรคใดๆ ดู

แนวทางสุดท้ายที่เกี่ยวกับการควบคุมของรัฐก็คือการมีกองทัพบกและตำรวจซึ่งมีบริการข่าวกรองศาลลับ ห้องทรมานและคุกตารางหลายอย่างหนุนหลังอยู่¹⁵ นี่ไม่ได้หมายความว่ารัฐบาลบางรัฐบาลนั้นไม่เป็นที่ชอบพอของประชาชนถึงแม้ว่าประชาชนเองจะได้ดำเนินการไปเพื่อทำลายวิธีการทั้งหลายที่อาจจะทดสอบความคิดเห็นเช่นนั้นได้ก็ตาม ประธานาธิบดีนัสเซอร์ ประธานาธิบดีบูร์กิบาและแนวทางนำปลดปล่อยแห่งชาติ (FLN) ในแอลจีเรียสามารถมีชัยชนะในการต่อสู้จริงๆ กับประเทศมหาอำนาจจักรวรรดินิยมเก่าๆ นอกจากนั้นการที่ชุมชนธุรกิจของคนต่างชาติถูกบังคับให้ถอยออกไปย่อมเป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่ผู้จัดการท้องถิ่น ในขณะที่การปฏิรูปที่ดินและการขยายตัวของระบบการศึกษาจะให้ออกาสอันชัดเจนที่จะให้มีชีวิตที่ดีขึ้นแก่ประชาชนนับล้านๆ คน อย่างไรก็ตาม ไม่มีรัฐบาลใดพร้อมที่จะแบ่งปันอำนาจให้แก่ผู้ร่วมมือที่ได้รับเลือกมาเป็นจำนวนจำกัดนั้นเลย การต่อต้านที่ถูกจัดให้รวมตัวขึ้นมาจากขบวนการอย่างดุเดือด และผู้ปกครองทุกคนก็ระมัดระวังในการที่จะสร้างบรรยากาศของการตัดสินใจโดยอำเภอใจและความหวาดกลัวขึ้นมา เช่นเดียวกับในระบบการเมืองที่นักเขียนนวนิยายชาวอังกาเรียนคือยอร์จ คอนราด (Georg Konrad) ได้บรรยายไว้ว่าตัวระบบเองนั้นต้องการนักโทษการเมือง¹⁶

และในขณะที่คนบางคนอย่างเช่นชาวอียิปต์ ชาวคูนิเซียและชาวแอลจีเรียสามารถที่จะ “สร้างระเบียบที่ยิ่งใหญ่ขึ้นด้วยความน่าสยดสยองเพียงเล็กน้อย” ตามคำของคอนราดนั้น คนอื่นๆ อย่างเช่นรัฐบาลบาซซึ่งขึ้นมา มีอำนาจในอิรักเมื่อปี 1968 ก็ได้ใช้ความรุนแรงและการคุกคามด้วยความรุนแรงเป็นเครื่องมือพื้นฐานสำหรับรักษาตัวเองให้อยู่ในอำนาจต่อไปได้¹⁷

เมื่อได้มีโครงสร้างที่ใหญ่ มีพลัง ทนทาน และมีอำนาจแล้วย่อมเป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่พลเมืองธรรมดาสามัญจะต้องปะทะกับรัฐในทุกๆ หัวเลี้ยว ไม่ว่าในมุกัมมา (Mugamma) อันเป็นตึกใหญ่มหึมาซึ่งอยู่ในกรุงไคโรตอนกลางซึ่งจำเป็นจะต้องมีหนังสือเดินทาง บัตรประจำตัว วิชาออกนอกประเทศและอะไรทำนองนั้น หรือถ้าออกไปยังหมู่บ้านซึ่งจะมีสหกรณ์ในท้องถิ่นมาแทนเจ้าที่ดินเก่าๆ ในฐานะที่เป็นผู้จัดหาเมล็ดพืช ปุ๋ยและเงินกู้ให้ ในระหว่างนั้นนโยบายของรัฐบาลก็จะวางรูปชีวิตของประชาชนโดยเปิดให้มีความเป็นไปได้ใหม่ๆ จัดหาแหล่งทรัพยากรใหม่ๆ ให้ บังคับให้พวกเขาเข้าไปอยู่ในองค์กรใหม่ๆ และสร้างความสัมพันธ์ใหม่ๆ ขึ้นระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง เจ้าของและผู้เช่า ผู้ปกครองและเด็กๆ แม้กระทั่งผู้ชายและผู้หญิง มีคนเพียงไม่กี่คนที่เลือกจะเผชิญหน้ากับรัฐ ส่วนที่เหลือก็พยายามจะไม่แยแสกับมันหรือมิฉะนั้นก็คิดเอาว่าตนจะหนีไปได้ แต่สำหรับคนส่วนมากซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากนั้นพวกเขาจะยังอยู่ที่นั่นเพื่อให้ถูกใช้ ถูกจัดการหรือถูกเอาเปรียบในเมื่อเป็นไปได้ สำหรับคนเหล่านั้น พวกเขาต้องการที่จะได้ไปถึงช่องทางที่มีอิทธิพลซึ่งจะทำให้พวกเขามีงานทำหรือมีเงินกู้หรือใบอนุญาตให้ประกอบอาชีพได้ ก็เท่านั้นเอง

การเมืองในรัฐที่นิยมใช้อำนาจ

รัฐที่นิยมใช้อำนาจเป็นปัญหาเฉพาะอย่างหนึ่ง สำหรับการวิเคราะห์การเมืองวิธีหนึ่งซึ่งรัฐบาลที่ควบคุมรัฐเหล่านั้นพยายามที่จะสร้างความประทับใจขึ้นในเรื่องการรวมตัวกันและการชุมนุมพลังและอำนาจ นั่นก็คือปกคลุมตัวเองไว้ในความลับ ตามปกติการตัดสินใจจะทำการกันข้างหลังประตูที่ปิดอยู่ การแบ่งแยกกันถูกซ่อนอยู่ในผลประโยชน์ของการแสดงตนว่าเป็นแนวหน้าร่วมกัน ทุกสิ่งดูเหมือนจะถูกล้นกลูญแจไว้ภายในเครื่องมือของระบบข้าราชการอันกว้างใหญ่และมีดมัว ในระหว่างที่ภายนอกก็ไม่มีใครจะมีที่ว่างให้แกกิจกรรมทางการเมืองที่เป็นอิสระเลย และมีโอกาสที่หายากในการที่มหาวิทยาลัย โรงงานหรือมัสยิดที่จะหนีไปจากการควบคุมของรัฐได้นานพอที่จะสร้างความเป็นผู้นำของตนเองและสร้างเวทีการแข่งขันทางการเมืองของตนขึ้นมาได้ การต่อต้านที่รวมกลุ่มกันไม่ว่าแบบใดๆ จะถูกบังคับให้หลบลงไปอยู่ใต้ดิน ไม่มีการลงคะแนนเสียง การเลือกตั้งหรือการลงประชามติต่างๆ ที่ถูกควบคุมไว้จะให้หลักฐานถึงสิ่งที่ประชาชนกำลังคิดอยู่ได้แต่เพียงเศษเสี้ยวเท่านั้นเอง

การเสาะหาวิธีแทรกการเมืองลงภายในระบบเฉพาะแบบนี้โดยทั่วไปมีอยู่แค่หนึ่งหรือสองรูปแบบเท่านั้น บางแบบที่มีอิทธิพลมากที่สุดก็คือการเน้นในเรื่องกิจกรรมของฝ่ายคู่แข่งกันในหมู่ผู้นำทางการเมือง¹⁸ กล่าวกันว่าวิธีการทั้งสองนี้เป็นสิ่งที่ถูกต้องเพราะมูลฐานที่ว่าระบบนิยมการใช้อำนาจที่พบได้ในตะวันออก

กลางนั้นมีลักษณะสำคัญที่เกี่ยวข้องกันอยู่สี่ประการคือ (1) มันไม่สามารถทนให้มีกลุ่มที่รวมตัวกันอยู่ในโครงสร้างของมันเองได้ (2) มันมักจะเกี่ยวข้องกับผู้คนไม่ใช่ในฐานะที่เป็นปัจเจกชนแต่ในฐานะของสมาชิกของส่วนรวมทางภูมิภาค เผ่าพันธุ์หรือศาสนา (3) มันขัดขวางการพัฒนาความสำนึกอย่างจริงจังในเรื่องชนชั้นอย่างเป็นระบบ ตัวอย่างเช่นด้วยการกีดกันมิให้ตั้งแรงงานอิสระขึ้น และ(4) มันลดนโยบายทางเศรษฐกิจไปเป็นมาตรการควบคุมทางการเมือง

อย่างไรก็ดีเป็นการง่ายที่จะโต้แย้งต่อลักษณะที่จำกัดของวิธีการเช่นนั้นและต่อหลักฐานที่วิธีการนั้นตั้งอยู่ได้ คำวิพากษ์วิจารณ์ถึงการศึกษาที่เน้นเฉพาะเพียงพวกผู้นำทางการเมืองอย่างแคบๆ นั้นเป็นที่รู้กันดีคือพวกเขายอมให้ผู้นำทางการเมืองมีอิสระมากเกินไปในการที่จะตัดสินใจอะไรก็ได้โดยไม่มีอะไรยับยั้ง พวกเขาลดการเมืองมาเป็นแค่การต่อสู้เพื่ออำนาจ พวกเขาละเลยต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของผู้ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นหมู่คณะมิใช่เป็นหน่วยที่มีอยู่แบบเดียว มันไม่ได้คงอยู่เหมือนเดิมตลอดไป และสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือไม่อาจกล่าวได้ว่ามันได้สร้างระบบของกิจกรรมทางการเมืองขึ้น เพราะถูกฝังอยู่ในโครงสร้างของสถาบัน ชนชั้นและผลประโยชน์ซึ่งกว้างขวางกว่าตัวมันเองมาก²⁰ การเน้นในเรื่องบทบาทของกลุ่มนั้นเปิดให้มีการทำทายเช่นเดียวกันอย่างมากมาย บทบาทของกลุ่มนั้นมีอยู่แน่นอนแต่มีอยู่ในรูปแบบต่างๆ ที่น่างงัน คือในรูปแบบของเผ่าบ้าง การสังกัดกับภูมิภาคบ้าง ในรูปแบบของนิคมหรืออื่นๆ บ้างจนไม่อาจจะจัดประเภทได้ง่ายๆ บทบาทของกลุ่มในชีวิตทางการเมืองของตะวันออกกลางก็มีอยู่แตกต่างกันมากพอๆ กันและจะแสดงให้เห็นได้ชัดเจนในประเทศอย่างเช่นแอลจีเรียและซีเรียมากกว่าในตูนิเซียหรืออียิปต์ ยิ่งกว่านั้นยังมีวิธีที่จะเข้าถึงอำนาจของรัฐและทรัพยากรของรัฐได้มากกว่าโดยวิธีใช้หน่วยส่วนรวม ตัวอย่างเช่นโดยอาศัยสถาบันอย่างเช่นหมู่คณะหรือกองทัพหรือโดยอาศัยสมาคมทางเศรษฐกิจหรือสมาคมทางวิชาชีพที่เป็นทางการเช่นหอการค้า เป็นต้น

ประการสุดท้าย การให้ลักษณะของระบบการเมืองของตะวันออกกลางซึ่งทฤษฎีเช่นนั้นพาดพิงอยู่นั้นถูกทำให้ง่ายมากพอๆ กันและถูกทิ้งไปเสียมากต่อมาก ชนชั้นมีอยู่ในฐานะผู้แสดงทางการเมืองไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะที่แข็งขันซึ่งมีความรู้สึกแห่งสามัญสำนึกอยู่อย่างเช่นในกรณีของกลุ่มคนงานใหญ่ๆ หลายกลุ่ม หรือในลักษณะที่เฉื่อยชายิ่งกว่านั้นอย่างเช่น เมื่อผู้นำทั้งหมดเลือกนโยบายที่ขึ้นอยู่กับการป้องกันทรัพย์สินส่วนตัวอย่างชัดเจนเช่นการปฏิรูปที่ดินของอียิปต์และซีเรียรวมทั้งการกีดกันการจัดการแบบอื่นๆ ที่เป็นไปได้เช่น การทำให้เป็นของทรัพย์สินส่วนรวม ตัวอย่างอีกอันหนึ่งคงจะเป็นการตัดสินใจร่วมกันที่จะจัดตั้งโรงงานทำรถยนต์ซึ่งเป็นรูปแบบการขนส่งส่วนบุคคลมากกว่าจะสร้างรถโดยสารซึ่งมีแต่มวลชนเท่านั้นที่ใช้ ปรากฏว่าข้อที่เกี่ยวกับการเมืองมีความสำคัญมากกว่าการพิจารณาด้านเศรษฐกิจนั้นยังต้องการคำอธิบายต่อไปอีก เมื่อมองดูจากมุมของการตัดสินใจโดยจับพลันเท่านั้นแล้ว มันก็มีอยู่อย่างชัดเจนเหมือนกับที่มีอยู่ในที่อื่นๆ ทั่วโลก แต่ก็ยังมีเหตุผลอีกอย่างหนึ่งซึ่งทำให้นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอุตสาหกรรมขึ้นมารวดเร็วหรือว่าความพยายามที่จะหาเงินตราต่างประเทศที่หายาก

ด้วยการสร้างอุตสาหกรรมท่องเที่ยวขึ้นนั้นมีเหตุผลและความเคลื่อนไหวของมันเองซึ่งมักจะดำเนินไปจนมีผลกระทบต่อแวดวงของชีวิตเศรษฐกิจ โดยไม่คำนึงถึงความพยายามในการที่จะควบคุมด้านการเมือง

ในสถานการณ์เช่นนี้เราควรจะมาตั้งต้นกันใหม่ดีกว่าโดยเน้นที่คำถามทั่วไปสองข้อคือ **การเมืองคืออะไร?** และ **กระบวนการแห่งกิจกรรมทางการเมืองจะเกิดขึ้นที่ไหน?** สิ่งนี้มีคุณค่าอย่างใหญ่หลวงในการที่จะส่งเสริมให้เราองให้กว้างในเรื่องนี้ แล้วก็บังคับให้เราศึกษารายละเอียดของตัวแสดงแบบต่างๆ และเวทีชนิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่รวมทั้งความสำคัญในลำดับต่างๆ ของมัน ในกรณีแรกนั้นเกี่ยวข้องกับการพิจารณาถึงบุคคลต่างๆ ที่ไม่มีตำแหน่งเป็นข้าราชการหรือรวมอยู่ในกลุ่มและชนชั้นต่างๆ และอื่นๆ ในกรณีหลังเราจำเป็นต้องพูดถึงถึงที่ตั้งต่างๆ ที่กิจกรรมทางการเมืองเกิดขึ้นเช่นแบบข้าราชการ แบบสถาบัน แบบภูมิภาค และแบบประเทศ เมื่อมองดูในทัศนวิสัยนี้ก็ไม่อาจจะมิใคร่ตอบคำถามที่กล่าวไว้แต่ต้นได้ และการวิเคราะห์จะต้องคำนึงระดับ พื้นที่และสถานการณ์ต่างๆ หลายอย่าง ข้าพเจ้าจะเริ่มด้วยการมองดูเครื่องมือของรัฐเองก่อน

เมื่อได้รวมเอาอำนาจไว้ในรัฐที่มีพรรคการเมืองเดียวซึ่งเป็นแบบรวมอำนาจแล้ว ตัวแสดงทางการเมืองที่สำคัญที่สุดก็คือประธานาธิบดีนั่นเอง ตามกฎประธานาธิบดีไม่ใช่เป็นแต่ประมุขของรัฐเท่านั้นแต่ยังเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของกองทัพและเป็นหัวหน้าพรรคด้วย ตามปกติเขาจะทำการตัดสินใจที่สำคัญๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์ของประชาชนตามความคิดของเขาเองโดยไม่ต้องขอคำแนะนำจากใคร แต่ต้องระมัดระวังในการที่จะมั่นใจว่าไม่มีผู้ใดอื่นในระบบที่จะสะสมอำนาจไว้ได้เพียงพอที่จะท้าทายอำนาจหน้าที่ของเขา ประธานาธิบดีจะมีอำนาจมากขึ้นด้วยการสามารถที่จะยืนอยู่เหนือสถาบันต่างๆ ของรัฐและหมู่คณะต่างๆ ที่มีอยู่ในสถาบันเหล่านั้นและจะสามารถวินิจฉัยหมู่คณะเหล่านั้นได้ เมื่อรัฐบาลอาหรับหารัฐบาลจัดการรวมตัวกันได้แล้ว ก็มีเพียงแต่ประธานาธิบดีคือนายเบน เบลลา (Ben Bella) แห่งแอลจีเรียคนเดียวเท่านั้นที่ถูกเพื่อนร่วมงานของเขาขับไล่ไป และมีคนอื่นๆ อีกสองคนคือนาย อะหมัด หะซัน อัลบักร์ (Ahmad Hasan al-Bakr) แห่งอิรัก และนายฮาบีบ บูร์กิบา (Habib Bourguiba) แห่งตูนิเซียที่ถูกคนหนุ่มกว่าซึ่งมีความทะเยอทะยานเหยียดออกไปในตอนปลายชีวิตของเขา เท่าที่มีหลักฐานอยู่ตอนนี้ความตายเป็นหนทางที่แน่นอนหนทางเดียวที่การปกครองของประธานาธิบดีสามารถนำมาให้ได้ในที่สุด

แม้กระนั้นก็ดีประธานาธิบดีก็ไม่สามารถทำตามที่ต้องการได้จริงๆ เลย อำนาจของพวกเขาจะต้องถูกขัดขวางอยู่เป็นอย่างมาก ดูโดยรวมแล้วพวกเขามีอิสรภาพน้อยที่สุดในแวดวงบางแวดวงของนโยบายในประเทศ ไม่มีประธานาธิบดีคนไหนมีฐานทางการเมืองหรือทางสังคมแข็งแรงพอที่จะขัดแย้งความคิดให้แก่คนอื่นๆ ในประเทศได้ และประธานาธิบดีทุกคนต้องให้สัมปทานแก่กลุ่มผู้สนับสนุนคนที่สำคัญๆ อย่างเช่นพวกชนชั้นสูงตระกูลลาวิในซีเรียหรือเจ้าของที่ดินจากแถบซาเฮลในตูนิเซีย ผู้ซึ่งมีความสนิทสนมเป็นอย่างมากกับประธานาธิบดีบูร์กิบา และเป็นเรื่องจำเป็นด้วยที่จะต้องมอบอำนาจอย่างพอเพียงให้แก่บุคคลบางคนและกลุ่มบางกลุ่มเพียงเพื่อจะทำให้สิ่งต่างๆ ดำเนินไปได้ ประธานาธิบดีอาจจะชอบคณะรัฐมนตรีที่เต็มไปด้วยผู้ที่เชื่อในระบอบการปกครองอันประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญ

ทางเทคนิค (technocrat) แต่ไม่มีฐานอำนาจของตัวเอง หรือชอบระบบความสมดุลทางสถาบันซึ่งมีการตั้งกระทรวงหนึ่งหรือตัวแทนหนึ่งขึ้นเพื่อเหี่ยวร้างอีกกระทรวงหนึ่งหรือตัวแทนอีกอันหนึ่งไว้ แต่เมื่อต้องเผชิญหน้ากับวิกฤติการณ์สำคัญ ทุกคนก็ได้รับรู้โดยทั่วไปว่านี่เป็นวิธีที่จะทำให้ผู้อื่นหมดสมรรถภาพและหมดความเคลื่อนไหวได้

ประธานาธิบดีเป็นประธานอยู่เหนือเครื่องมือของรัฐซึ่งในระยะแรกประกอบด้วยสถาบันที่เป็นส่วนประกอบสำคัญๆ คือทหาร พรรคการเมือง งานด้านความปลอดภัย ข้าราชการและกิจการด้านเศรษฐกิจนั้นทุกสถาบันล้วนแต่มีเหตุผลในการเป็นองค์กรที่จะได้รับทรัพยากร นโยบายที่ทรงอิทธิพล และสามารถส่งมอบอำนาจในการปกครองตนเองไว้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ตัวอย่างเต็มไปด้วยการแข่งขันกันของสถาบันต่างๆ ซึ่งพรรคอาจพยายามที่จะขยายอิทธิพลของตนเข้าไปในกองทัพเลยถูกต้องด้านไว้อย่างเข้มแข็ง ในบทหลังๆ จะยกตัวอย่างให้เห็นอีก นอกจากนั้นบางกระทรวงยังชอบเป็นตัวแทนของผลประโยชน์สำคัญๆ ทางเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วยซึ่งมันจะพยายามปกป้องและขยายออกไป ตัวอย่างเช่นความเชื่อมโยงระหว่างกระทรวงแรงงานกับสหภาพหรือกระทรวงเกษตรกับกลุ่มชาวไร่ชาวนาที่เป็นเจ้าของที่ดินกลุ่มต่างๆ เป็นต้น

แล้วรัฐเองก็จะจัดหาเวทีสำคัญๆ ให้แก่การเมืองของส่วนกลาง รัฐมีตัวแสดงในสถาบันที่สำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่ในกิจการของชาติและการกระจายทรัพยากรของชาติ ณ ที่นี้ย่อมมีตัวแสดงส่วนบุคคลที่สำคัญๆ อยู่เช่นกัน คือบุรุษ (กับสตรีเพียงไม่กี่คน) ผู้ควบคุมสถาบันใหญ่ๆ เหล่านี้หรือผู้ที่เป็นตัวแทนของผลประโยชน์สำคัญๆ ภายในและภายนอกเครื่องมือของรัฐ ตามกฎผู้ที่มีความสำคัญที่สุดจะมาจากกลุ่มผู้ร่วมงานซึ่งเป็นผู้ช่วยกันจัดตั้งรัฐบาลขึ้นในตอนแรก คือพวกนายทหารอิสระในอียิปต์หรือกลุ่มที่เรียกว่ากลุ่มอูจดา (Oujda) ซึ่งมีความใกล้ชิดทางทหารกับประธานาธิบดีบูมีเดีย (Boumedienne) แห่งแอลจีเรีย คนเหล่านี้คือผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้อยู่ในตำแหน่งสำคัญๆ อย่างเช่น กระทรวงป้องกันประเทศ (กลาโหม) และกระทรวงกิจการภายใน (มหาดไทย) แต่เมื่อเวลาผ่านไป จำนวนคนเหล่านี้จะน้อยลงและจะถูกแทนที่โดยคนอื่น ๆ ซึ่งหาทางเข้ามามีตำแหน่งอาวุโสในพรรคหรือในกองทัพและหน่วยข่าวกรอง โดยส่วนรวมแล้วนักการเมืองที่ได้รับเชิญมาดำเนินงานด้านเศรษฐกิจในประเทศจะมีอำนาจน้อยกว่ามาก ได้ควบคุมกระทรวงที่มีความสำคัญน้อยกว่าและมีอัตราการถูกปลดออกสูงกว่ามาก แหล่งอำนาจอันดับสุดท้ายนั้นคือ/หรืออาจได้รับการสนับสนุนจากตัวแสดงภายนอกที่สำคัญบางตัว บางทีอาจจะเป็นสถานเอกอัครราชทูตของประเทศมหาอำนาจอย่างเช่น โซเวียต รัสเซียหรือสหรัฐอเมริกา หรืออาจจะเป็นเจ้าชายซาอุดีอาระเบียผู้สูงศักดิ์และมีอิทธิพลเพียงพอที่จะส่งเงินก้อนใหญ่มาให้แก่รัฐบาลนั้นได้

นักการเมืองในรัฐบาลสำคัญๆ ที่มีความคงทนถาวรมากกว่านั้น โดยปกติจะเป็นผู้อุปถัมภ์ของเครือข่ายที่ค่อนข้างจะใหญ่โตและมีพรรคพวกเป็นจำนวนมาก ตามกฎคนเหล่านี้จะประกอบด้วยผู้คนที่เข้ามาเกาะเจอยู่กับประธานาธิบดีเนื่องจากความทะเยอทะยาน หรือมีเจตนาที่จะใช้ประธานาธิบดีให้ปกป้องหรือขยายผลประโยชน์อะไรบางอย่างของตน แต่ก็อาจเป็นไปได้ว่าเครือข่ายนั้นจะรวมอยู่ด้วยกันโดย

สถานภาพทางการเมืองหรือทางอุดมการณ์บางอย่างที่ร่วมกันก็ได้ ผู้อุปถัมภ์คนสำคัญๆ จะพยายามทำให้มั่นใจว่าลูกน้องของตนจะได้รับตำแหน่งในระดับสูงๆ บางทีอาจจะได้เป็นรัฐมนตรีหรือประธานของกิจกรรมด้านเศรษฐกิจอะไรสักอย่างเป็นการแลกเปลี่ยนกับการที่ให้ความร่วมมือแก่เขาในเรื่องนโยบายหรือแผนการของเขาเอง นี่เป็นสิ่งเตือนใจว่าการอุปถัมภ์นั้นอาจเป็นกรรมวิธีสองทางก็ได้คือทั้งผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ในอุปถัมภ์ย่อมต้องการกันและกัน และเป็นอะไรบางอย่างที่ต้องดำเนินการไป ต้องเข้าไปอยู่กับมันโดยใช้เวลา ไม่ใครจะมีนักวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายในโลกอาหรับที่คนนักที่เขียนจากทัศนวิสัยเช่นนี้คนหนึ่ง ในจำนวนไม่กี่คนที่ได้ตรวจสอบกระบวนการนี้เป็นรายละเอียดก็คือผู้เขียนถึงบริษัทแอลจีเรียที่ชื่อบรูโน เอเตียน (Bruno Etienne) เขาได้แนะไว้ว่าความเคลื่อนไหวที่อาจเป็นไปได้ก็คือสิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้อุปถัมภ์ (ซึ่งสถานภาพของเขาในการเมืองแห่งชาติขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของกลุ่มผลประโยชน์ที่สำคัญกลุ่มหนึ่งเป็นเบื้องต้น) พยายามจะลดความต้องการพึ่งพาสิ่งลงไปในระยะหนึ่ง²¹ ความเข้าใจที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของเอเตียนเกี่ยวข้องกับวิธีที่เครือข่ายต่างๆ อาจจะรวมกันอยู่พักหนึ่งเพื่อสร้างกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาเมื่อมีผลประโยชน์ร่วมกัน²²

บทบาททางการเมืองของชนชั้นและกลุ่มสังคมอื่นๆ ในสังคมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสังคมที่แบ่งแยก

การวิเคราะห์บทบาทของชนชั้นและกลุ่มสังคมอื่นๆ ภายในระบบนิยมการใช้อำนาจนั้นทำให้มีปัญหาเฉพาะบางอย่างเกิดขึ้น บางปัญหาที่เกิดจากความยากลำบากตามปกติในการจัดวางและกำหนดชนชั้นเฉพาะแต่ละชั้น โดยเฉพาะในสถานการณ์ซึ่งโอกาสทางการศึกษาและการจ้างงานของรัฐที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเป็นอย่างมากและความเปลี่ยนแปลงได้โดยทั่วไป ยิ่งกว่านั้นรัฐที่นิยมการใช้อำนาจเองมักจะมีบทบาทอันแข็งแกร่งในการวางรูปหรือปฏิเสธการแสดงออกของผลประโยชน์ของชนชั้นในบางกรณี ชนชั้นเฉพาะบางชนชั้นถูกทำลายลงหรือมีค่านั่นก็ถูกลดอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคมลงมากเหลือเกิน (ตัวอย่างเช่น เจ้าของที่ดินใหญ่ๆ ในอียิปต์ อิรักและซีเรีย) ในกรณีอื่นๆ นั้นพรรคสมาคมและสหภาพจะถูกสั่งห้ามหรือมีค่านั่นก็ถูกจัดใหม่ให้เป็นส่วนของเครื่องมือในการควบคุมของรัฐ มีค่านั่นแล้วอาจจะทำตนเป็นพาหนะสำหรับการเมืองของชนชั้นได้ ตามที่อะหมัด บิน ซอและฮ์ (Ahmad Bin Saleh) ผู้นำแรงงานของคูนิเซียได้กล่าวไว้หลังจากที่เขาถูกปลดจากสำนักงานของรัฐบาลในปี 1969 ว่า “จะอธิบายถึงพฤติกรรมของข้าพเจ้าได้ด้วยการเป็นสมาชิกสองด้านของข้าพเจ้า คือเป็นสมาชิกของพรรคและเป็นสมาชิกของสหภาพแรงงานด้วย” เป็นความจริงรักภักดีที่ถูกแบ่งแยกซึ่งขัดขวางมิให้เขาสามารถเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชนชั้นกรรมกรได้ในเมื่อผลประโยชน์นั้นเกิดขัดกับผลประโยชน์ของรัฐบาล²³ ด้วยเหตุผลทั้งหมดนี้ ความขัดแย้งทางชนชั้นซึ่งเป็นแรงดันสำคัญสำหรับสร้างความสำนึกทางชนชั้น จึงได้รับอนุญาตให้แสดงออกได้โดยไม่มีผู้มามีเสียงเท่านั้น

อย่างไรก็ดีก็ไม่สามารถทำให้การแสดงถึงผลประโยชน์ของชนชั้นหายไปเลยได้ ในด้านที่เกี่ยวกับภาคเอกชนไม่ว่าจะในการอุตสาหกรรม การค้าหรือเกษตรกรรมก็ตาม ส่วนประกอบอันจำเป็นของ

ความเป็นเจ้าของทรัพย์สินและการจ้างงานคนงานนั้นคือความขัดแย้งกันอย่างเป็นนัยๆ ระหว่างนายทุนกับกรรมกร ปรากฏเช่นกันว่าทั้งสองฝ่ายน่าจะรวมตัวเองขึ้นเป็นองค์กรถ้าพอจะทำได้ ไม่ว่าเพื่อมุ่งหมายที่จะเผชิญหน้ากันโดยตรงหรือเผชิญหน้ากันตามปกติยิ่งขึ้น เพื่อจะได้ไม่ต้องมีการแทรกแซงของรัฐต่อฝ่ายของตนเอง

บางครั้งก็ยากที่จะแลเห็นกิจกรรมของชนชั้นคนงานในภาครัฐได้ แต่ในอียิปต์ก็เช่นเดียวกับที่อื่นๆ กลุ่มคนงานมักจะสามารรถได้รับความเป็นอิสระอย่างพอเพียง พ้นจากการควบคุมของทางการจนสามารถทำการสไตรค์และนั่งประท้วงหรือสร้างความเป็นผู้นำในท้องถิ่นให้เป็นอิสระจากโครงสร้างสหภาพของทางการได้ ตัวแทนของคนงานก็สามารถใช้ความมีอยู่ของตนในการประชุมเป็นการเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจที่มีอยู่มากมายซึ่งรัฐบาลหรือพรรคได้เชิญมาเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขาในเรื่องความปลอดภัยในการทำงาน เรื่องค่าแรงต่ำสุดและเรื่องการมีส่วนร่วมในคณะกรรมการของกิจการของรัฐ และเพื่อต่อต้านความพยายามในการที่จะตัดทอนสิทธิพิเศษของพวกเขาเสีย ในโอกาสอื่นๆ พวกเขาได้พบผู้เก่งกาจอยู่ในท่ามกลางนักการเมืองอาวุโสของรัฐบาลซึ่งรู้ถึงสถานภาพอันสำคัญของตนภายในเศรษฐกิจ และบทบาทสำคัญที่พวกเขาได้รับมอบให้ทำในแผนพัฒนาของรัฐบาล ประการสุดท้าย มีตัวอย่างของการต่อต้านอย่างเปิดเผยในระดับชาติอยู่สองสามราย เช่นบทบาทนำของพวกคนงานที่บริษัทเหล็กและเหล็กกล้าใหญ่ริมอ่าวเฮลวาน (Helwan) ซึ่งอยู่นอกกรุงไคโรในการสร้างกระแสแห่งความไม่พอใจในรัฐบาลของนัสเซอร์เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 1968 ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในนโยบายการเมืองซึ่งแสดงออกโดยคำประกาศวันที่ 30 มีนาคมซึ่งมีการเคลื่อนไหวในเชิงทดลองที่นำไปสู่การปลดปล่อยทางเศรษฐกิจและความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นภายในสหภาพสังคมนิยมอาหรับ

ส่วนบทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางนั้นสลับซับซ้อนยิ่งกว่าและขึ้นอยู่กับความสามารรถที่จะสร้างเครื่องเชื่อมโยงระหว่างการเมืองที่มีทรัพย์สินส่วนตัวต่อเนื่องไปกับปฏิบัติการทางการเมืองของนายทหารอาวุโสข้าราชการระดับสูงและคนอื่นๆ ที่ปรารถนาจะได้มีแบบอย่างชีวิตแบบชนชั้นกลางภายในรัฐบาล²⁴ เครื่องเชื่อมโยงเช่นนั้นจะเห็นได้ชัดเจนที่สุดในกรณีของที่ดินในชนบท ณ ที่ซึ่งการเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่มักจะเป็นการทำลายต่อการปฏิรูปของรัฐบาล คือการสร้างพันธมิตรระหว่างคนสำคัญๆ ภายในรัฐบาลหลายรัฐบาลย่อมเป็นผลกระทบต่อนโยบายที่มีต่อภาคเกษตรและต่อสิ่งต่างๆ ไปมากขึ้นจนทำให้พวกเขาเป็นผู้คุ้มครองผู้นำทางการเมืองตามชนบทของประเทศได้เป็นอย่างดี

ที่มีอยู่ทั่วไปมากขึ้นก็คือสิ่งที่นักเขียนอย่างเช่นโรเบิร์ตส์ (Roberts) และเลคา (Laca) ได้อธิบายถึงเรื่องการที่มีเครื่องเชื่อมโยงสำคัญระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับทรัพย์สินของเอกชน ซึ่งขึ้นอยู่กับการปรารถนาของเจ้าหน้าที่รัฐจำนวนมากในการที่จะเพิ่มทุนทรัพยากรของตัวเองและของครอบครัวของตนเพื่อเป็นเครื่องประกันต่อความเป็นไปได้ในอันที่จะสูญเสียงานที่จะทำให้ตนเข้าไปถึงทรัพยากรของรัฐได้²⁵ นี่จึงส่งเสริมให้พวกเขาสร้างความเชื่อมโยงกับบรรดาเอกชนขึ้น ตามที่โรเบิร์ตส์กล่าวนั้นงานนี้จะง่ายเข้าถ้าหากว่าขอบเขตระหว่างสาธารณะกับเอกชนลื่นไหลดีและยอมให้มีการจัดการที่สามารถมีกำไรได้ทุกชนิดระหว่าง

ข้าราชการ ผู้จัดการของกิจการสาธารณะ บริษัทของเอกชนและส่วนบุคคล²⁶ กฎข้อบังคับที่ควบคุมการปฏิสัมพันธ์เช่นนั้นมักจะไม่มีการบังคับใช้อย่างดีนัก และการเสี่ยงสำคัญที่พวกผู้สนับสนุนต้องเสี่ยงก็คือการให้ร้ายจากศัตรูทางการเมืองหรือในบางครั้งก็คือการรณรงค์อย่างเป็นทางการต่อในความคิดเรื่อง ‘การทุจริต’ ที่ถูกนิยามไว้อย่างร้ายกาจ การที่มีเครื่องเชื่อมโยงซึ่งขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่มีส่วนแบ่งร่วมกันและความทะเยอทะยานที่จะได้มีแบบอย่างชีวิตเหมือนกันนั่นเองที่มีบทบาทสำคัญในการทำให้นโยบายของรัฐเอียงไปในทิศทางอันเป็นที่พอใจของการสะสมทรัพย์สินของเอกชนไม่ว่าจะเป็นในแวดวงของภาษีรายได้ (ทำให้ต่ำลง) การสนับสนุนบริษัทในท้องถิ่นให้ต่อต้านการแข่งขันกับต่างชาติ หรือการเอื้อไปให้ถึงการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศซึ่งหาได้ยาก

นโยบายของรัฐอีกแง่มุมหนึ่งซึ่งได้รับความสนใจเป็นอย่างมากก็คือ วิธีที่รัฐบาลคอยขัดขวางการพัฒนาของการฝึกกำลังของชนชั้นโดยการวางโครงสร้างของระบบการไปสู่อำนาจทางการเมืองของมันไว้ และโดยการกระจายทรัพยากรไปในลักษณะที่ว่าผู้คนจะได้ประโยชน์จากมัน ‘โดยมิได้ขึ้นอยู่กับฐานของการสังกัดอยู่ในชนชั้นใด แต่ได้รับในฐานะที่เป็นส่วนบุคคล ครอบครัว ชุมชนหมู่บ้านหรือถิ่นเฉพาะ’²⁷ ในกรณีของรัฐहारรัฐที่กล่าวถึงนั้นเรื่องนี้จะเป็นจริงในรายชื่อของซีเรีย อิรักและแอลจีเรียในบางระดับมากกว่าจะเป็นจริงในอียิปต์และตูนิเซีย ความแตกต่างอย่างหนึ่งที่เราเห็นได้ชัดเจนก็คือสามประเทศแรกนั้นมีความเป็นหนึ่งเดียวกันน้อยกว่า และมีการแบ่งแยกทางสังคมมากกว่าจะเป็นสังคมที่รัฐบาลต้องขึ้นอยู่กับการค้าจากถิ่นเฉพาะอย่างเห็นได้ชัดต่างๆ ดังในซีเรียตั้งแต่ปี 1966 รัฐบาลได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มอลาวิ (Alawi) นี่อาจแลเห็นได้อย่างง่ายๆ โดยมองดูที่ส่วนประกอบทางสังคมของสถาบันทางการเมืองที่สำคัญของรัฐเหล่านั้น ตัวอย่างเช่นในอิรักหลังจากที่พรรคบาชียัดอำนาจเมื่อปี 1968 สมาชิกทั้งหมดของสภาบัญชาการปฏิวัติ (The Revolutionary Command Council) และกองบัญชาการภูมิภาค (The Regional Command) ของพรรคนั้นมาจากถิ่นเล็กๆ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงแบกแดดกับเมืองตักริต (Takrit) ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่ถือินกายสุนนี²⁸ และถึงแม้ว่าภายหลังจะได้มีความพยายามที่จะขยายแวดวงของความเป็นผู้นำไปรวมเอาผู้ถือินกายชีอะฮ์และชาวคูรด (Kurd) รวมทั้งบุคคลที่มาจากแถบชนบทไว้ด้วยก็ตาม ข้อเท็จจริงที่ว่าบุคลากรชั้นยอดหลายคนก็ยังมาจากถิ่นเล็กๆ นั้นอยู่ต่อไปทำให้ผู้อาศัยอยู่ในถิ่นนั้นมีสิทธิพิเศษอย่างใหญ่หลวง ดังจะเห็นได้ว่าผู้ที่ได้ทำสัญญาก่อสร้างงานสาธารณูปโภคสำคัญๆ ของประเทศนั้นตอนนี้ล้วนมาจากเมืองตักริต²⁹ ในทำนองเดียวกันการต่อต้านสำคัญๆ ก็มักจะเป็นฝีมือของกลุ่มต่างๆ จากถิ่นหรือกลุ่มที่รู้สึกว่าการที่ตนเองถูกรัฐบาลใหม่ๆ ทำให้เสียเปรียบอย่างเป็นระบบ ตัวอย่างเช่นชาวสุนนีที่อาศัยอยู่ในเมืองฮามา (Hama) ในซีเรียผู้ซึ่งได้ให้การสนับสนุนอย่างมากแก่การแข็งข้อต่อต้านของกลุ่มภราดรภาพมุสลิม (Muslim Brothers) เมื่อปี 1982 หรือพวกผู้นำชาวเบอร์เบอร์ (Berber) ในการสไตรค์และการเดินขบวนประท้วงซึ่งเกิดขึ้นในแถบกาบิล (Kabyle) แห่งแอลจีเรียในปี 1980³⁰ เป็นต้น

บางทีอาจจะเป็นเรื่องสำคัญที่ว่า พัฒนาการของชนชั้นต่างๆ ได้ก้าวไปมากขึ้นในอียิปต์และตูนิเซียก่อนการสร้างลัทธิรัฐนิยมใช้อำนาจขึ้นมามากกว่าในแอลจีเรีย ซีเรียและอิรัก ดังที่โจเอล เบนิน (Joel

Beinin) เขียนถึงกรณีของอียิปต์ว่ามีความต่อเนื่องกันภายใต้ขบวนการกรรมกรก่อนและหลังปี 1952 ถึงแม้ว่ามันจะถูกซ่อนไว้ในวรรณกรรมโดยหนังสือต่างๆ ซึ่งทำเหมือนกับว่าประวัติศาสตร์ของแรงงานนั้นเป็นแค่เพียงประวัติศาสตร์ของสถาบันของสหภาพแรงงานทางการเมืองเท่านั้นก็ตาม³¹ เรื่องนี้เป็นความจริงเช่นเดียวกันในชนชั้นกรรมกรของตูนิเซียซึ่งอำนาจและองค์กรของพวกเขาทำให้มันยืนหยัดอยู่ได้ดีหลังจากที่ได้รับเอกราชแล้วและทั้งๆที่บุร์กิบาพยายามที่จะนำมันมาอยู่ใต้การควบคุมของเขาก็ตาม ในซีเรียและอิรักนั้นการอุตสาหกรรมและการค้าพัฒนาได้น้อย มีบริษัทใหญ่ๆ เพียงไม่กี่บริษัทที่รัฐบาลจะยึดมาเป็นของรัฐได้ และมีคนงานที่รวมตัวกันได้ดีเป็นจำนวนน้อยกว่านั้นอีกมาก ในกรณีของอิรัก ผลทางการเมืองของสถานการณ์ของมันถูกปิดบังไว้ระยะหนึ่งโดยความสามารถของพรรคคอมมิวนิสต์ในท้องถิ่นในอันที่จะเคลื่อนกำลังสมาชิกของตนเป็นจำนวนมากให้ออกมาเดินขบวนในถนนเมื่อทศวรรษ 1950 แต่การขาดฐานชนชั้นที่แข็งแกร่งในสังคมอิรักก็ได้รับการเปิดเผยขึ้นในไม่ช้าเมื่อตอนที่อิรักพยายามอย่างรวดเร็วแก่การโจมตีของข้าศึกนับตั้งแต่ปี 1959 เป็นต้นไป และหากว่าพรรคคอมมิวนิสต์จะถูกเชิญให้ไปร่วมกับแนวหน้าก้าวหน้าแห่งชาติ (The Nation Progressive Front) ซึ่งเต็มไปด้วยสมาชิกพรรคบาญเป็นเวลาสองสามปีในตอนกลางทศวรรษ 1970 ส่วนใหญ่ก็เป็นเพราะว่ามันยังคงมีภาพลักษณ์ที่ดีกว่าพรรคบาญคู่แข่งของมันในหมู่ชุมชนชนบทบางแห่งอยู่นั่นเอง สำหรับแอลจีเรียนั้นการทำให้ท้องถิ่นนั้นเป็นท้องถิ่นอุตสาหกรรมได้รับการคำจูนจากความตั้งใจของฝรั่งเศสเพื่อว่าลัทธิภูมิภาคนิยมจะได้กลายเป็นพื้นฐานอันสำคัญสำหรับการผนึกกำลังให้มากกว่าความมีทางชนชั้นเดียวกันนั่นเอง

ข้อโต้แย้งเรื่องการถือปฏิบัติของรัฐ

สำหรับนักเขียนหลายคนนั้น ข้าราชการจำนวนมหาศาลในประเทศส่วนใหญ่ของตะวันออกกลางและโลกที่สามถูกถือว่าเป็นเครื่องหมายของรัฐที่มีความเข้มแข็งมากหรือน้อย สิ่งนี้ทำให้พวกเขาต้องพิศวงว่าอะไรที่แข็งแรงถึงขนาดนั้นจะบรรลุความสำเร็จน้อยถึงอย่างนั้นได้อย่างไรกันเมื่อมีการผลักดันผ่านนักวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและการแปรรูปสังคมที่ได้รับการปาวร้องมากมายเช่นนั้นแล้ว³² แต่คำถามเช่นนี้เป็นคำถามที่ไม่ถูกต้องและอาจทำให้มีการมองหาคำตอบในที่ที่ไม่ถูกต้องด้วยก็ได้

มีข้อโต้แย้งซึ่งพยายามอธิบายถึงลักษณะที่ขัดกันอันแลเห็นได้ชัดเจนของรัฐที่แข็งแรงแต่มีอำนาจอ่อนแออันนั้นว่าเป็นไปเพราะสมมติฐานสองข้อที่นำไปสู่ความเข้าใจผิด ข้อหนึ่งก็คือรัฐนั้นเป็นหน่วยอันเดียวกันซึ่งมีความตั้งใจอันเดียว ข้อสองคือเจ้าหน้าที่เองแหละที่พยายามจะแทงทะลุเข้าไปและเปลี่ยนรูปหน่วยที่สองซึ่งเรียกว่า ‘สังคม’ อย่างไรก็ตาม ดังที่ได้อภิปรายไว้ในบทนำของภาคที่ 1 แล้วว่าความเป็นอันเดียวกันของรัฐนั้นเป็นเรื่องที่แสดงออกมากกว่าจะเป็นเรื่องจริง รัฐบาลส่วนมากมักจะปรารถนาให้อะไรๆ เป็นไปอย่างนี้ รัฐบาลมักจะถือว่าตนมีความชอบธรรมเพราะมีบทบาทเป็นนายของหนทางที่กำหนดไว้ดีแล้ว ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ นี่เป็นข้ออ้างซึ่งไม่เพียงแต่เสริมกำลังให้แก่ความมี

ลักษณะของควมมีใจเดียวเท่านั้น แต่ยังแก้ตัวให้อะไรก็ตามซึ่งมาแทรกแซงและขัดขวางโครงสร้างและความสัมพันธ์ของสังคมที่มีอยู่ในโครงสร้างสังคมที่มีอยู่แล้วซึ่งรัฐบาลอาจจะเลือกทำขึ้นอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อมาถึงเรื่องการวิเคราะห์ว่ามีการวางนโยบายและการทำตามนโยบายไปจริงๆ อย่างไรบ้าง สิ่งที่ถูกเปิดเผยให้เห็นก็คือจุดมุ่งหมายที่ขัดกันและผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันทั้งหมดซึ่งขัดกับจุดมุ่งหมายและผลประโยชน์ของสังคมกว้างในลักษณะที่จะทำให้ขอบเขตอันนั้นลางเลือนไป และตั้งปัญหาให้แก่ความคิดทั้งหมดของหน่วยที่ชัดเจนหน่วยหนึ่งซึ่งกระทำต่ออีกหน่วยหนึ่ง ตัวอย่างที่ติดันหนึ่งในบรรดาตัวอย่างมากมายก็คือแผนการปฏิรูปที่ดินของอียิปต์ ตามปกติสิ่งนี้จะเป็นเครื่องแสดงว่ามันเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการแปรรูปสังคมชนบท แต่อันที่จริงนั้นพิสุจน์ได้ว่ามันเป็นอะไรบางอย่างที่มีความหลากหลายและสลับซับซ้อนกว่านั้นมาก³³ เริ่มต้นด้วยได้มีกฎหมายปฏิรูปฉบับแรกออกมาหลังจากกลุ่มนายทหารอิสระขึ้นสู่อำนาจในปี 1952 เพียงหกสัปดาห์เท่านั้น จึงไม่สามารถถือว่าเป็นกฎหมายของสังคมที่ได้รับการพิจารณาเป็นอย่างดีแล้วได้ หลักฐานในทางลบต่อไปมีมาจากเรื่องที่ว่ามีความพยายามเพียงเล็กน้อยเหลือเกินที่จะทำให้เกิดผลของการปฏิรูปในด้านการเศรษฐกิจของเกษตรกรรมขึ้นในภายหลัง รวมทั้งเรื่องที่ว่าส่วนมากของทศวรรษ 1950 นั้นความตั้งใจในด้านบริหารส่วนใหญ่เน้นไปที่การแก้ปัญหาเรื่องประชากรล้นประเทศและความไม่มีที่ดินทำกิน มิใช่โดยการแจกจ่ายที่ดินให้ใหม่แต่โดยการนำเอาที่ดินใหม่ๆ จำนวนมากมาให้ทำการเพาะปลูก ตัวอย่างเช่นที่ทำอยู่ในถิ่นที่เรียกว่า ‘ถิ่นปลดปล่อย’ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงไคโรกับเมืองเล็กซานเดรีย แล้วต่อมาก็มีการจัดสรรน้ำให้โดยการสร้างเขื่อนสูงที่อัสวาน (Aswan)

เมื่อมองดูในแง่มุมนี้ แม้กระทั่งกฎหมายปฏิรูปกสิกรรมปี 1961 นั้นอย่างดีที่สุดก็เป็นแต่เพียงการโจมตีอำนาจของเจ้าที่ดินอย่างค่อนข้างจำกัดอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งถูกคลอเคลียออกมาอย่างรีบร้อนเป็นการตอบสนองต่อบทบาทที่ถูกกล่าวหาของพวกศักดินาและพวกนายทุนในตอนที่มีการรวมกันของประเทศทั้งสองกลายเป็นสาธารณรัฐสหรัฐอาหรับนั้นเกิดแตกแยกกันเท่านั้น ดังนั้นเมื่อรัฐบาลของนัสเซอร์หยิบเอาเรื่องของความคงกะพันของ ‘ลัทธิศักดินา’ ในอียิปต์เองมากล่าวถึงดังที่ถูกเปิดเผยออกมาโดยการไต่สวนหลังจากมีการคร่าชีวิตนักปฏิบัติการชาวไร่ชาวนาคนหนึ่งในหมู่บ้านแกมชิช (Kamshish) ในปี 1966 นั้น ก็มีความลำบากเป็นอย่างมากในอันที่จะบรรลุถึงความคิดสอดคล้องกันเป็นเอกฉันท์ในเรื่องที่ว่าถ้ามีอะไรผิดไป สิ่งนั้นคืออะไรและควรจะแก้ไขอย่างไร³⁴ มันไม่ได้ช่วยอะไรได้เลยในกรณีที่ขอบเขตซึ่งกำหนดว่าที่ดินผืนไหนเป็นของรัฐกับผืนไหนเป็นผลประโยชน์ของเอกชนยังลางเลือนอยู่เป็นอันมาก รวมทั้งในกรณีที่มีการกล่าวหาในเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันและการทำผิดอย่างอื่นๆ อาจจะมีการหนุนหลังมิใช่ด้วยการอุทธรณ์ให้มีการตีความในเรื่องความถูกต้องตามกฎหมายที่มีอยู่หลากหลายอย่างน่างงววย และการตีความในเรื่องนโยบายของรัฐเท่านั้น แต่ด้วยการหาผลประโยชน์ทางการเมืองอย่างแท้จริงด้วย

ทั้งหมดนี้จึงไม่สามารถรักษาความคิดในเรื่อง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐที่ว่ามันเป็นตัวแสดงตัวเดียวซึ่งมีแผนการเปลี่ยนรูปทางสังคมอย่างเป็นระบบเอาไว้ได้ สิ่งที่มีมาแทนก็คือขึ้นเล็กขึ้นน้อยต่างๆ ของสิ่งที่ใหญ่หึมาและน่ากลัวของฮอบส์ (Hobse) ในลักษณะของอียิปต์ซึ่งกระทำและต่อต้านกันในวิธีที่

อาจเข้าใจได้โดยอาศัยกระบวนการที่ไม่เข้ามารวมกันซึ่งเป็นการท้าทายให้เกิดการแบ่งออกเป็นสองส่วนที่ขัดแย้งกันตามแบบแผนของรัฐเทียบกับสังคม ตามความถูกต้องตามกฎหมายเทียบกับความผิดกฎหมาย หรือการวางแผนเชิงวิทยาศาสตร์เทียบกับการคิดถึงแต่ประโยชน์ของตนเอง ดังนั้นจึงไม่ใช่ปัญหาเรื่องการทดสอบกำลังของหน่วยที่สมมติเอาว่าเป็นหน่วยเดียว (คือรัฐ) หรือทดสอบความสามารถของมันที่จะปลูกปั่นอีกอย่างหนึ่ง (คือสังคม) ขึ้นมา แต่เป็นปัญหาที่ว่า จะตีความช่วงขณะอันสำคัญเมื่อมานั่งหาความมีอำนาจในทุกทางที่รัฐบาลซึ่งนิยมการใช้อำนาจสร้างขึ้นมาล้อมรอบตัวมันเองนั้น ได้หลุดเลื่อนออกไปและเผยให้เห็นผลประโยชน์กองใหญ่ที่ทำให้เกิดการแข่งขันกันชิงดีกัน (และมีอยู่บ่อยๆ ที่ขัดแย้งกัน) ซึ่งมักจะกองอยู่ข้างใต้นั้นว่าอย่างไรต่างหาก

เชิงอรรถ

1. Nazih N. M. Ayubi, *Bureaucracy and Politics in Contemporary Egypt* (London: Ithaca, 1980), หน้า 189.
2. Clement H. Moore, 'Authoritarian politics in unincorporated society: The case of Nasser's Egypt', *Comparative Politics*, IV/2 (Jan., 1974), หน้า 199.
3. เล่มเดียวกัน, ตารางที่ 2, หน้า 199; และ C. H. Moore, 'The consolidation and dissipation of power in unincorporated societies: Egypt and Tunisia', *mimeo*.
4. Hanna Batatu, 'Political power and social structure', ใน Samih K. Farsoun (ed.), *Arab Society: Continuity and Change* (London: Croom Helm, 1985), หน้า 39.
5. Nazih Ayubi, 'Arab bureaucracies: Expanding size, changing roles', ใน Adeed Dawisha และ I. William Zartman (eds), *Beyond Coercion: The Durability of the Arab State* (London: Croom Helm, 1988), หน้า 19.
6. Lisa Anderson, *The State and Social Transformation in Tunisia and Libya 1830 – 1980* (Princeton: Princeton University Press, 1985), หน้า 235 – 6.
7. Ahmad Abdalla, *The Student Movement and National Politics in Egypt* (London: Al – Saqi, 1985), ตาราง 6.1 และ 6.2, หน้า 102.
8. Mahfoud Bennoun, *The Making of Contemporary Algeria 1830 – 1987* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), ตารางที่ 9.3, หน้า 225.
9. E. R. J. Owen, 'Economic aspects of revolution in The Middle East', ใน P. J. Vatikiotis (ed.), *Revolution in the Middle East and Other Case Studies* (London: George Allen & Unwin, 1972),

- ตารางที่ 1, หน้า 53; Elisabeth Longuenesse ได้ให้สัดส่วนที่แตกต่างออกไปสำหรับการเวนคืนในซีเรีย (1/4) ไว้ใน ‘Structures sociales et rapports de classe dans les societes du Proche – Orient’, *Peuples Mediterraneens*, 20 (July/Sept., 1982) หน้า 169 – 70.
10. Bennoune, *The Making of Contemporary Algeria*, หน้า 176.
 11. A. O. Hirschman, ‘The political’ economy of import – substituting industrialization in Latin America’, *The Quarterly Journal of Economics*, 82/1 (Feb., 1968), หน้า 11 – 12.
 12. งานที่สำคัญคือ Samuel P. Huntington and Clement H. Moore (eds), *Authoritarian Politics in Modern Societies : The Dynamics of Established One Party Systems* (New York: Basic Books, 1970). โปรดดู Guillermo O’Donnell, *Modernization and Bureaucratic Authoritarianism* (Berkeley, California: Institute of International Studies, 1973) ด้วยและในเรื่อง Moore, ‘Authoritarian politics in unincorporated society’, หน้า 193 – 218.
 13. โปรดเทียบ Raymond H. Hinnebusch, ‘Local politics in Syria: organization and mobilization in four village cases’, *Middle East Journal*, XXX/1 (Winter, 1976), หน้า 1 – 24; Ilya Harik, *The Political Mobilization of Peasants: A Study of an Egyptian Peasant Community* (Bloomington, Indiana, and London: University of Indiana Press, 1974); และ Robert Sprinborg, ‘Baathism in practice: agriculture, politics and political culture in Syria and Iraq’, *Middle Eastern Studies*, 15 (1981), หน้า 191 – 206.
 14. Guathier de Villers, *Problemes de l’emploi rural en Algerie* (Geneva: ILO Programme Mondiale d’Emploi, December, 1978), หน้า 17 – 19.
 15. แหล่งข้อมูลที่ดีที่สุดคือรายงานหลายฉบับขององค์การนิรโทษกรรมนานาชาติในเรื่องตะวันออกกลาง ตัวอย่างเช่นโปรดดู, *Iraq: Report of an Amnesty International Mission* (London, 1983); *Syria: Report to the Government* (London, 1983); และ *Syria: Torture by the Security Forces* (London, 1987).
 16. Georg Konrad, *The Loser* (Londer: Penguin, 1984), หน้า 205.
 17. เล่มเดียวกัน และ Samir Al – Khalil, *The Republic of Fear: The Politics of Modern Iraq* (London: Radius, 1989), บทที่ 1 และบทที่ 2.
 18. ตัวอย่างเช่น, R. Sprinborg, *Family, Power and Politics in Eygpt* (Philadelphia, Pennsylvania: Pennsylvania University Press, 1982), หน้า 83; และ William Zartman, ‘L’elite algerienne sous le President Chadli Benjadid’, *Maghreb/Machrek*, 106 (Oct./Nov./Dec., 1984), หน้า 39.
 19. ตัวอย่างเช่น, Bruno Etienne, *L’Algerie Culture et revolution* (Paris: Editions du Seuil, 1977); และ Jean Leca, ‘Social structure and political stability: Comparative evidence from the Algerian, Syrian and Iraqi cases’, ใน Dawisha and Zartman (eds), *Beyond Coercion*, หน้า 165.

20. จุดนี้มีอยู่อย่างชัดเจนใน by Zartman, 'L'elite algerienne', หน้า 39; และ Leca, 'Social structure and political stability', หน้า 164 – 83.
21. Etienne, *L'Algerie*, หน้า 92 – 106.
22. เล่มเดียวกัน, หน้า 40 – 45.
23. อังไวใน Bassam Tibi, 'Trade unions as an organizational form of political opposition in Afro – Arab state – The case of Tunisia', *Orient*, 24/4(Dec., 1979) หน้า 88.
24. หัวข้อนี้มีการวิเคราะห์โดย John Waterbury, *The Egypt of Nasser and Sadat: The Political Economy of Two Regimes* (Princeton, N.J: Princeton University Press, 1983), หน้า 247 – 60; และโดย Hugh Roberts, *Political Delopment in Algeria: The Regime of Greater Kabylia*, D. Phil. Oxford 1980, หน้า 69 – 74.
25. การวิเคราะห์นี้อาศัยความคิดของ Roberts, *Political Development in Algeria*, หน้า 73 – 5.
26. เล่มเดียวกันหน้า; Leca, 'Social structure and political stability', หน้า 166 – 9,
27. Zubaida, *Islam, the people and the State*, หน้า 165.
28. Amatzia Baram, 'The ruling political elite in Ba'thi Iraq, 1968 – 1986: The changing features of a collective profile', *International Journal of Middle Eastern Studies*, 21/4 (Nov., 1989), หน้า 450 – 2.
29. Marion Farouk – Sluglett, 'Iraq's transition to capitalism', *MERIP*, 125/126 (July –Sept., 1984), หน้า 52.
30. Raymond A. Hinnebusch, *Authoritarian Power and State Formation in Ba'thist Syria: Army, Party, and Peasant* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1990),หน้า 286 – 90; Hugh Robert, 'The unforeseen development of the Kabyle question in Algeria' *Government and Opposition*, 17/3 (Summer, 1982), หน้า 312 – 34.
31. Joel Beinin, 'Labor, capital, and the state in Nasserist Egypt, 1952 – 1961', *International Journal of Middle Eastern Studies*, 21/1 (Feb., 1989), หน้า 72.
32. ตัวอย่างเช่น, Ayubi, *Bureaucracy and Politics*,บทที่. 2. แต่โปรดดู Joel Migdal, *Strong Societies, Weak State: State – Society Relations and State Capabilities in the Third World* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1988).หน้า 340ด้วย
33. ตัวอย่างเช่น, Hamied Ansari, *Egypt, The Stalled Society* (Albany, NY: The State University of New York Press, 1986), โดยเฉพาะบทที่ 1 และ 3 และ Leonard Binder, *In a Moment of Enthusiasm: Political Power and the Second Stratum in Egypt* (Chicago and London: University and Chicago Press, 1978), บทที่ 14.

34. Ansari, *Stalled Society*, หน้า 34 – 8, 42, 137 8. โปรดดูคำบรรยายของ Waterbury ในเรื่องเหตุการณ์ของพวกที่ถือ ‘ลัทธิแก้’ ที่เมืองคามชิซ (Khamshish) ใน, *The Egypt of Nasser and Sadat*, หน้า 340n.
-

3. ความเจริญเติบโตของอำนาจรัฐในโลกอาหรับภายใต้การปกครอง ของตระกูล และทางอื่นของลิเบีย

บทนำ

ความเติบโตในด้านขนาดและความแพร่หลายของเครื่องมือของรัฐบาลกลางมิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะรัฐทั้งหลายที่มีรัฐบาลพรรคเดียว แต่เกิดขึ้นภายใต้ระบบอื่นๆ ด้วยเหมือนกัน ที่น่าสังเกตที่สุดก็คือรัฐที่อยู่ภายใต้การปกครองแบบกษัตริย์หรือการปกครองของตระกูลในโมร็อกโก จอร์แดนและตลอดคาบสมุทรอาหรับเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างที่น่าตื่นตะลึงที่สุดในเรื่องนี้จะพบได้ในรัฐเล็กๆ ที่ปกครองโดยหัวหน้าเผ่า (เชค) ในแถบอ่าวซึ่งได้พบน้ำมันไม่ว่าจะก่อนหรือหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และได้ใช้ความมั่งคั่งที่พบใหม่ของตนไปในการสร้างจำนวนข้าราชการขึ้นมากมายรวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องสวัสดิการที่กว้างขวางเพื่อประชากรที่กำลังเพิ่มขึ้นของตน ตัวอย่างเช่นในประเทศคูเวต จำนวนข้าราชการเพิ่มขึ้นจาก 22,073 คนในปี 1966 เป็น 113,274 คนในปี 1976 และ 145,000 คนในปี 1980 คือเกือบเสี้ยวหนึ่งของจำนวนแรงงานทั้งหมด¹ ในซาอุดีอาระเบียก็มีความเติบโตรวดเร็วเกือบจะเหมือนกันคือจำนวนข้าราชการเพิ่มจากไม่กี่ร้อยคนในทศวรรษ 1950 ไปเป็นประมาณ 37,000 คนในปี 1962/3 เป็น 85,000 คนในปี 1970/1 และ 245,000 คนในปี 1979/80² เช่นเดียวกับในที่อื่นๆ การขยายโอกาสทางการศึกษาก็เป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของการเติบโตนี้ ในปี 1980 มีนักเรียน 1,280,000 คนในโรงเรียนชั้นประถมและชั้นมัธยมของซาอุดีอาระเบียและ 42,000 คนในมหาวิทยาลัยใหม่ๆ³ อย่างไรก็ตามก็มิได้เป็นเครื่องกระตุ้นอย่างเดียวกที่ทำให้จำนวนข้าราชการขยายขึ้น ในราชอาณาจักรจอร์แดนภายใต้ราชวงศ์ฮาซิมียะฮ์ (Hashemiyyah) ราชวงศ์ที่ทำการปกครองได้รับเงินช่วยเหลือจำนวนมากมาจากภายนอกคือตอนแรกได้จากอังกฤษ ต่อมาได้จากรัฐอาหรับที่ร่ำรวยซึ่งรัฐบาลได้ใช้ไปพัฒนาทั้งกองทัพและการบริหารส่วนกลาง ในปี 1982 มีข้าราชการประจำอยู่ 59,000 คนหรือน้อยกว่าร้อยละ 15 ของจำนวนแรงงานนิคหน้อยเท่านั้น และมีกำลังทหารอยู่ 70,000 – 100,000 คน⁴

การขยายจำนวนข้าราชการขนาดนี้ ย่อมทำให้อำนาจอันใหญ่หลวงตกอยู่ในมือของราชวงศ์ที่ทำการปกครองแต่ละราชวงศ์ แต่ก็ทำให้ราชวงศ์เหล่านั้นต้องได้รับความกดดันเป็นอย่างมากด้วย ทั้งกษัตริย์สุลต่านแห่งจอร์แดนและกษัตริย์อัซซันที่ 2 แห่งโมร็อกโกรอดจากการรัฐประหารได้อย่างหวุดหวิดตั้งหลายครั้ง ส่วนรัฐบาลหลายรัฐบาลในคาบสมุทรอาหรับ ก็ต้องประสบความยากลำบากมากพอสมควรในการจัดการกับการแข่งขันกันภายในราชวงศ์ซึ่งโกรธชิงเพราะความร่ำรวยที่ได้พบใหม่ของกษัตริย์และการแข่งขันกันเพื่อชิงตำแหน่งสูงๆ อย่างไรก็ตามแม้แต่เมื่อผู้ปกครองแต่ละคนถูกปลดจากตำแหน่งเหมือนอย่างในซาอุดีอาระเบียปี 1964 ในอะบูดาบีปี 1966 หรือโอมานในปี 1970 ก็ตาม แต่ราชวงศ์เหล่านั้นก็ยังอยู่รอดต่อมาเพื่อสร้างการเมืองในพระราชสำนักที่มีรูปแบบผิดปกติขึ้นซึ่งมีลักษณะมุ่งที่จะให้อำนาจแก่ส่วนบุคคลอย่างมากมาย มี

ความไม่เต็มใจอย่างแลเห็นได้ในการที่จะอนุญาตให้มีพรรคการเมืองอยู่ได้ รวมทั้งให้สหภาพแรงงานหรือองค์การที่คล้ายคลึงกัน (นอกจากในโมร็อกโก) มีความเคลื่อนไหวทางการเมืองและข้อผูกมัดพื้นฐานกับธุรกิจด้านเศรษฐกิจของเอกชนได้โดยจำกัด มีแต่ในคูเวตเท่านั้นที่ราชวงศ์ซึ่งปกครองอยู่ทั้งหมดได้ถูกปลดออกไปโดยอำนาจบังคับซึ่งเกิดมาจากการรุกรานของอิรักในเดือนสิงหาคม 1990

แนวเรื่องใหญ่ในบทนี้จะกล่าวถึงการปกครองของตระกูลในรูปแบบต่างๆ นอกจากนั้นข้าพเจ้าจะมองดูรัฐหนึ่งโดยเฉพาะซึ่งผ่านจากระบบราชาธิปไตยมาสู่ระบบที่มีเจตนาพยายามที่จะสร้างโครงสร้างทางการเมืองและการบริหารแบบใหม่ขึ้นมาด้วย นั่นคือประเทศลิเบีย

การเมืองของการปกครองโดยตระกูล : ข้อสังเกตทั่วไปบางประการ

ในตอนปลายของสมัยจักรวรรดินิยมนั้นรัฐหรือรัฐเล็กๆ ของอาหรับรวม 19 รัฐต่างก็มีกษัตริย์ อะมีร์ เชค สุลต่าน เบย์ หรืออิมามซึ่งมาจากตระกูลที่เป็นผู้ก่อตั้งรัฐนั้นขึ้นหรือมิฉะนั้นก็มีสิทธิทางเชื้อสายที่จะปกครองมาเป็นหัวหน้ารัฐ ต่อมาประมุขของรัฐเช่นนี้ก็ถูกปลดไป 6 คนในทศวรรษ 1950 และ 1960 คือใน อียิปต์ ตูนิเซีย อิรัก ลิเบีย และเยเมนเหนือ เหลืออีก 14 คนซึ่งยังมีอยู่จนทุกวันนี้คือโมร็อกโก จอร์แดน ซาอุดีอาระเบีย คูเวต บาห์เรน กาตาร์ โอมานและสมาชิกเจ็ดรัฐของสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ เมื่อดูครั้งแรกจะดูเหมือนว่าเป็นอะไรที่ออกจะล้าสมัย อย่างไรก็ตามเมื่อเราตรวจตราดูให้ใกล้ชิดมากขึ้นจะเห็นได้ว่ามีเหตุผลหลายอย่างที่ทำให้ตระกูลหรือราชวงศ์เหล่านี้รอดอยู่ได้ ที่น่าสังเกตที่สุดก็คือความสามารถของพวกเขาคือจะรวมเอาอำนาจไว้ในตัวเอง ความสามารถที่จะยับยั้งคู่แข่งภายในของตนเอง และการที่จะต่อต้านการเรียกร้องให้แบ่งปันกระบวนการตัดสินใจร่วมกับนักการเมืองที่จงรักภักดีต่อตนเพียงหยิบมือหนึ่ง ในการทำดังนี้พวกเขาแสดงให้เห็นว่าการปกครองด้วยตระกูลในตะวันออกกลางมีข้อได้ประโยชน์บางอย่างในการทำหน้าที่ซึ่งนักเขียนคนก่อนๆ มองไม่เห็น เพราะนักเขียนเหล่านั้นไปใส่ใจในความคิดของซามูเอล ฮันติงตัน (Samuel Huntington) ในสิ่งที่เขาเรียกว่า ‘อันตรายสองด้านของกษัตริย์’ มากเกินไป นั่นคือข้อสังเกตของฮันติงตันที่ว่า ‘การรวมศูนย์อำนาจซึ่งจำเป็นสำหรับส่งเสริมการปฏิรูปทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ (จะทำให้) เป็นการยากลำบากหรือเป็นไปไม่ได้สำหรับกษัตริย์แบบเก่าๆ ที่จะขยายฐานของตนให้กว้างออกไปและกลืนเอากลุ่มใหม่เข้าไป’ แต่ในการปฏิบัติจริงๆ นั้นปรากฏว่านี่เป็นปัญหาน้อยกว่าที่เคยคิดกันไว้ครั้งหนึ่ง ประการหนึ่งเพราะยังไม่มีใครมีความพยายามที่จะแบ่งปันอำนาจด้วยเหตุผลที่ว่ามันอาจจะทำให้มีการท้าทายต่ออำนาจของตระกูลนั้นมากเกินไป อีกประการหนึ่ง เหมือนดังที่ฮันติงตันได้ชี้ให้เห็นว่ากษัตริย์มีหนทางที่สามารถหลุดพ้นจากอันตรายสองด้านนั้นได้ โดยการแสดงบทบาทเป็นหัวหน้าของผู้ที่เป็นคนสมัยใหม่เสียเองและแล้วก็โดยการทำให้กระบวนการนั้นเชิงชาลงในลักษณะที่จะลดการจัดการที่ผิดพลาด และการเรียกร้องที่จะเข้ามามีส่วนร่วมลงให้เหลือน้อยที่สุด⁷

ข้อได้ประโยชน์เหล่านี้คืออะไร? และจะทำให้เป็นจริงได้อย่างไร? แน่นอนข้อแรกที่ต้องเข้าใจก็คือในบริบทของตะวันออกกลางนั้นกษัตริย์ไม่มีความชอบธรรมตามบัญญัติสืบสันตติวงศ์ที่ครั้งหนึ่ง

ได้มาจากความคิดเรื่องเทวสิทธิ์ของกษัตริย์ตามแบบชาวยุโรป อันที่จริงนั้นมีผู้ปกครองเพียงสามคนเท่านั้นที่เรียกตัวเองว่ากษัตริย์ – คือในจอร์แดน โมร็อกโกและซาอุดีอาระเบียด้วยเหตุผลที่ว่าพวกเขาตัดสินใจที่จะได้รับความนับหน้าถือตาจากมหาอำนาจดั้งเดิมอย่างอังกฤษและฝรั่งเศสยิ่งกว่าที่ต้องการจะให้ประชาชนของพวกเขาเองประทับใจ ที่จริงพวกที่อยู่ในตำแหน่งนั้นทุกคนมักจะใช้ยศตำแหน่งอย่างอื่นเสียมากกว่า อย่างเช่น ‘เชค (หัวหน้าเผ่า, ผู้อาวุโส, พ่อเผ่าที่ปกครองครอบครัว, หัวหน้า)’ ‘อะมีร์ (หัวหน้า)’ ‘อิมาม (ผู้นำ)’ เป็นต้น ซึ่งมีสืมเสี่ยงไปในทางประเพณีในท้องถิ่นมากกว่า ในขณะที่อย่างน้อยก็ในซาอุดีอาระเบีย การใช้ราชาศัพท์มักจะก่อให้เกิดความรู้สึกกระดากใจค้างคาอยู่ เพราะเหตุว่าสำหรับชาวมุสลิมสายสุนนีและสายชีอะฮ์จำนวนมากนั้นราชาศัพท์เป็นศัพท์ที่ควรใช้เฉพาะต่ออัลลอฮ์ (พระเจ้าผู้เป็นเจ้า) เท่านั้นเหมือนดังที่มีรายงานว่ากษัตริย์ไฟซอลได้บอกแก่สมาชิกคนอื่นๆ ในราชวงศ์ของพระองค์เมื่อปี 1964 ว่า “ฉันขอรับรองว่า พี่น้องเอ๋ย จงถือว่าฉันเป็นทั้งพี่น้องและคนรับใช้ก็แล้วกัน คำว่า ‘พระองค์’ นั้นควรสงวนไว้สำหรับพระเจ้าผู้เป็นเจ้าแต่พระองค์เดียวเท่านั้น และคำว่า ‘บัลลังก์’ ก็คือบัลลังก์ของสวรรค์และโลก”⁸ อะยาตุลลอฮ์ โคเมนี (Khomeini) ได้กล่าวเช่นนี้แต่อย่างแข็งเกร่งมากกว่านี้ในคำได้ปัญหาธรรมะของท่านซึ่งต่อต้านระบบราชาธิปไตยของซาอุดีอาระเบียเมื่อทศวรรษ 1980

ในสถานการณ์ของตะวันออกกลางนั้น สิทธิที่จะปกครองมิได้มีอยู่ในสถาบันของความเป็นกษัตริย์เอง แต่อยู่ในการผสมผสานกันของคุณธรรมส่วนตัวและคุณธรรมของตระกูล ในกรณีของกษัตริย์แห่งจอร์แดน และโมร็อกโกนั้นสืบเชื้อสายมาจากท่านศาสดามุฮัมมัดเอง ที่จริงนั้นความแข็งแรงของระบบนี้อยู่ที่ความถูกต้องชอบธรรมนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างรวมกัน ปัจจัยอย่างหนึ่งอย่างใดสามารถจะมีส่วนได้ในโอกาสที่เหมาะสม และปัจจัยทั้งหมดก็อาจใช้สลับที่กันได้หลายอย่างเพื่อสร้างตำนานที่มีพลังเกี่ยวกับต้นกำเนิดของตระกูลรวมทั้งความสำเร็จในอดีตและความเข้มแข็งในปัจจุบันที่มีอยู่เหนือเขตแดนที่ตระกูลนั้นปกครองอยู่ ณ บัดนี้ มันยังมีข้อได้เปรียบมากขึ้นอีกคือไม่ผูกมัดผู้ปกครองไว้กับต้นตอเฉพาะอันหนึ่งอันใดของความถูกต้องชอบธรรมซึ่งในบางสถานการณ์อาจจะเป็นเรื่องที่น่ากระดากใจหรือมีจะนั้นก็เป็นการกระทำที่ต้องฝืนใจเป็นอย่างมาก ตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ก็คือความกังวลใจของผู้ปกครองซาอุดีอาระเบียบางคน โดยเฉพาะกษัตริย์อับดุล – อะซิส อิบน์ ซาอุด (Abdal – Azis ibn Saud) ที่ไม่ต้องการจะถือว่าตัวเองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสถาบันศาสนาอย่างใกล้ชิดนักถึงแม้ว่าเรื่องนี้จะป็นเสาหลักพื้นฐานที่ทำให้ราชวงศ์ของพระองค์มีสิทธิที่จะปกครองก็ตาม

ความยืดหยุ่นอีกแบบหนึ่งมาจากความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างตระกูลนั้นกับตัวผู้ปกครองเอง นับเป็นคุณธรรมที่ทำให้คุณธรรมดั้งเดิมที่ฝ่ายหนึ่งเป็นตัวแทนอยู่นั้นเพิ่มพูนขึ้น จึงจำเป็นต้องมีคุณสมบัติมากขึ้นเพื่อจะได้มีความสำเร็จเหมือนกับอีกฝ่ายหนึ่ง อาจเป็นไปได้ว่าไม่ใช่ความบังเอิญเลยที่ทำให้รัฐซึ่งยังมีการปกครองโดยตระกูลเหลือรอดอยู่ก็คือครอบครัวชั้นนำทั้งหลายของเผ่าชนเร่ร่อน ซึ่งเคยมีบทบาทสำคัญมาในอดีตที่เพิ่งผ่านไป แต่เรื่องนี้ก็ได้ปลดปล่อยกษัตริย์สมัยนี้ให้พ้นจากการต้องพัฒนาความชำนาญอันเป็นเรื่องจำเป็นในการที่จะบังคับบัญชาข้าราชการจำนวนมากมายหรือเพื่อติดต่อทางการทูตระหว่าง

ประเทศที่สลับซับซ้อนได้เลย ถ้าสามารถจะพบความสมดุลที่ถูกต้องได้เช่นนั้นสถานการณ์ของตระกูลก็จะแข็งแกร่งขึ้น

อย่างไรก็ตามจะเป็นเรื่องไม่ถูกต้องหากจะกล่าวว่าการดำรงไว้ซึ่งการปกครองของตระกูลนั้นจะไม่มีปัญหาอะไร สิ่งที่เราได้เห็นได้ชัดเจนที่สุดและเป็นเรื่องที่ยากลำบากที่สุดก็คือความจำเป็นที่จะรักษาให้ตระกูลมีความสามัคคีกันอยู่ได้ เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับการหาหนทางที่จะจัดการกับปัญหาในเรื่องการสืบราชสมบัติรวมทั้งต้นตอของการแข่งขันกันที่อาจจะเป็นไปได้อย่างอื่นๆ ด้วยเช่นการแข่งขันเพื่อแย่งอำนาจตำแหน่งและความมั่งคั่งเป็นต้น ในตระกูลใหญ่ๆ ซึ่งผู้สร้างตระกูลคนเดียวหรือหลายคนก็ตามมีบุตรชายหลายคนจากภรรยาคนต่างๆ ย่อมมีปัญหาเพิ่มขึ้นว่าจะกำหนดให้ใครเป็นหรือไม่ได้เป็นกษัตริย์และใครบ้างที่จะได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้สมควรจะได้รับตำแหน่งสูง ในตอนแรกปัญหาเช่นนี้ได้เกิดขึ้นแก่กษัตริย์อับดุล – อะซิสเองในปี 1932 เมื่อพระองค์ทรงออกคำสั่งว่ามีแต่เพียงโอรสของพระองค์เองและของพระเชษฐาและพระอนุชาของพระองค์รวมทั้งของครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และการอภิเษกสมรสของพระองค์เท่านั้นจึงจะถือว่าเป็น ‘เจ้า’ และมีสิทธิได้รับเงินเดือนได้ ต่อมาภายหลังปัญหานี้ถูกกษัตริย์ไฟซอล (Faisal) ตัดออกเสียสองครั้งหลังจากปี 1958 จึงทำให้รายชื่อจำนวนมากถูกถอนออกไป⁹ ส่วนรัฐต่างๆ ในแถบอ่าวนั้น ในทศวรรษ 1980 มีหลายรัฐที่ได้เขียนรัฐธรรมนูญขึ้นเพื่อกำหนดว่าผู้ใดเป็นสมาชิกและผู้ใดอาจจะเป็นผู้มีชื่อในการสืบราชสมบัติต่อมาได้

การเลือกรัชทายาทนั้นสามารถทำได้โดยสิทธิที่ได้จากการเป็นโอรสคนแรกหรือโดยการตัดสินตามสูตรของญาติเพศชายที่มี ‘ความสามารถ’ และอาวุโสที่สุดของผู้ปกครองนั่นเอง ทั้งสองวิธีนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสีย การเลือกโอรสคนหัวปีนั้นทำได้ง่ายและเป็นการรวมเอาอำนาจและการตัดสินใจมาไว้ในสายของราชวงศ์สายเดียว อย่างไรก็ตามก็อาจทำให้ได้กษัตริย์ที่ยังคงทรงพระเยาว์และไม่เหมาะที่จะปกครองบ้านเมืองก็ได้ นอกจากนั้นมันจะตัดญาติสายอื่นออกเสียหมดโดยอัตโนมัติอันเป็นสิ่งที่อาจเพิ่มความตึงเครียดให้ได้โดยเฉพาะในตระกูลใหญ่ๆ ส่วนอีกวิธีหนึ่งนั้น ญาติผู้มีความสามารถและอาวุโสที่สุดมักจะเลือกรัชทายาทที่มีอายุมากพอที่จะมีประสบการณ์ในเรื่องการบริหารประเทศได้มากพอ และยังส่งเสริมให้มีการฝึกกำลังของตระกูลด้วยโดยการอนุญาตให้ญาติหลายสายมีส่วนร่วมในการปกครองได้หรืออย่างน้อยก็มีส่วนร่วมในการคาดหมายว่าตนจะได้ปกครอง ส่วนที่ไม่ดีของวิธีนี้ก็คือโดยทั่วไปมักจะนำไปสู่การครองราชย์ในระยะสั้นๆ อย่างเช่นในกรณีของซาอุดีอาระเบียซึ่งยังมีโอรสของกษัตริย์อับดุล – อะซิสอยู่อีก 31 องค์ที่มีชีวิตอยู่ในกลางทศวรรษ 1970 จึงต้องผ่านบัญชีของพี่ชายน้องชายและพี่ชายน้องชายต่างมารดาอีกยาวนานก่อนที่จะเลื่อนไปถึงคนอีกรุ่นหนึ่งได้¹⁰ ข้อสุดท้ายเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการประเมินความสามารถของผู้ที่จะเป็นผู้ปกครองได้ ไม่ใช่แต่เพียงว่านี่เป็นเรื่องที่อาศัยความคิดส่วนตัวอย่างมากเท่านั้น แต่ยังสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาอีกด้วย ขึ้นอยู่กับระดับของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและปัญหาที่ประเทศนั้นต้องเผชิญอยู่

ในการปฏิบัติจริงๆ นั้นตระกูลที่ปกครองใช้วิธีต่างๆ กันรวมทั้งในบางครั้งก็เปลี่ยนจากวิธีหนึ่งไปใช้วิธีหนึ่งด้วย ในบรรดาประเทศที่ตั้งบุตรชายคนหัวปีเป็นทายาทในทศวรรษ 1980 ก็มีโมร็อกโก

บาห์เรน กาตาร์ อะบูดาบี และคูไบ¹¹ ส่วนที่อื่นก็ใช้สูตรต่างๆ กันของญาติเพศชายผู้มีความสามารถ และมีอาวุโสสุด ส่วนมากมักจะช่วยเสริมโดยการแต่งตั้งเจ้าชายมกุฎราชกุมารไว้ก่อนเพื่อจะลดความเป็นไปได้ที่จะมีการทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัวซึ่งมักเกิดขึ้นทันทีหลังจากผู้ปกครองที่มีอยู่สิ้นชีวิตไปในซาอุดีอาระเบียได้สร้างกลไกอย่างหนึ่งขึ้นมาเพื่อชี้ว่าใครจะเป็นผู้ถูกถือว่าอยู่ในสายถัดไปจากเจ้าชายรัชทายาท บุคคลนี้จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรองประธานคนที่สองของสภารัฐมนตรี อย่างไรก็ตามระบบเหล่านี้ทั้งหมดก็อาจเปลี่ยนแปลงได้แล้วแต่การต่อรองกันในตระกูล ในรัชสมัยของกษัตริย์ฮุสเซน (Hussein) นั้น จอร์แดนมีเจ้าชายมกุฎราชกุมารสามพระองค์คือสององค์เป็นพระอนุชาของกษัตริย์ อีกองค์หนึ่งเป็นโอรสจากการอภิเษกสมรสกับสตรีที่ไม่ใช่มุสลิมซึ่งภายหลังถูกตัดออกจากการเป็นรัชทายาท ส่วนในกรณีชาร์ญาฮ์ (Sharjah) แห่งสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ การพิพาทในปี 1987 ระหว่างผู้ปกครองและพระอนุชาของพระองค์นั้นสามารถตกลงกันได้ด้วยการเปลี่ยนระเบียบการตั้งผู้สืบเชื้อสายโดยตั้งให้พระอนุชาเป็นองค์รัชทายาทเสียเอง

ถ้าหากว่าสามารถจะลดการวิวาทภายในตระกูลลงให้เหลือน้อยที่สุดได้ ผู้ปกครองก็จะมีบุคลากรที่จงรักภักดีเป็นจำนวนมากสำหรับใช้เป็นทีปรึกษาและจัดการกับงานตำแหน่งสูงๆ ของรัฐ ถ้าเป็นตระกูลใหญ่อย่างเช่นในซาอุดีอาระเบียและประเทศแถบอ่าว ตามปกติตัวผู้ปกครองเองหรือผู้ที่ถูกกำหนดให้เป็นทายาทของเขาก็จะเป็นนายกรัฐมนตรีเสียเอง และสำหรับตำแหน่งสำคัญๆ ในคณะรัฐบาลของเขาคือ รัฐมนตรีกลาโหม ต่างประเทศและมหาดไทยก็ให้ญาติที่ใกล้ชิดเป็น แม้แต่เมื่อตระกูลนั้นมีขนาดเล็กลงอย่างในจอร์แดนและโมร็อกโก พวกน้ำ อา ลุง และลูกพี่ลูกน้องของกษัตริย์ก็จะครองตำแหน่งสำคัญๆ อย่างเช่นผู้บัญชาการสูงสุดของกองทัพอากาศได้เป็นตัวแทนอยู่ในแวดวงที่สำคัญๆ ของการตัดสินใจอย่างเช่นการวางแผนและการพัฒนา ที่จริงนั้นข้อดีอย่างหนึ่งของการปกครองโดยตระกูลก็คือการแต่งตั้งเช่นนั้นมิได้ทำให้เกิดความน่าอับอายสอδυในเรื่องการเกื้อกูลกันในหมู่ญาติอย่างที่จะเกิดขึ้นในสาธารณรัฐเพราะเป็นการยากที่จะย้ายหรือโอนญาติสนิทไปจากตำแหน่งที่มีอำนาจ ดังนั้นสมาชิกผู้อาวุโสในตระกูลจึงมักจะได้อยู่ในตำแหน่งเดิมเป็นระยะเวลานานๆ

ปัญหาข้อที่สองที่เผชิญหน้ากับกษัตริย์หรือผู้ปกครองในตระกูลของอาหรับในอดีตก็คือจะหาทรัพยากรได้จากที่ไหนให้พอเพียงเพื่อหลีกเลี่ยงการต้องพึ่งพากลุ่มสังคมสำคัญๆ มากเกินไปและเพื่อจะได้สร้างการคำนวณตนเองขึ้นโดยการแจกจ่ายส่วนแบ่งกันได้ ปัญหานี้มีอยู่ทั้งในรัฐอาหรับที่ยากจนก่อนจะถึงยุคสมัยแห่งน้ำมัน และในประเทศอย่างเช่นจอร์แดนและโมร็อกโกซึ่งประเทศที่มีอำนาจจักรวรรดินิยมคอยควบคุมการเงินที่จ่ายให้แก่กษัตริย์ไว้อย่างเหนียวแน่น โดยมีแต่เพียงเงินปีที่รัฐบาลถวายแก่กษัตริย์เพียงก้อนเล็กๆ และมีโอกาสจำกัดในการที่จะสะสมที่ดินหรือสมบัติอันมีค่าอย่างอื่นได้ ครั้นแล้วการได้รับเอกราชหรือรายได้จากน้ำมันหรือทั้งสองอย่างก็ให้ทางออกแก่ผู้ปกครองเกือบทุกคน ผู้ที่มีน้ำมันตอนนี้มีรายได้มากมายส่วนหนึ่งพวกเขาสามารถแจกจ่ายให้แก่ตระกูลของตนได้ด้วยวิธีต่างๆ อีกส่วนหนึ่งเอาไว้ใช้พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการสังคมเพื่อประโยชน์ของราษฎรของเขาเอง ในระหว่างนั้นกิจกรรมทาง

เศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นก็ทำให้พวกเขามีทางเลือกโดยอนุญาตให้ญาติๆ ของพวกเขาทำธุรกิจได้ อย่างเช่นใน
คูเวตอนุญาตให้เข้าไปเกี่ยวข้องจัดการกับชุมชนพ่อค้าที่มีพลังอำนาจและเกลี้ยกล่อมชุมชนเหล่านั้นให้จำกัด
ความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อแลกเปลี่ยนกับอิสรภาพในการทำเงิน สำหรับประเทศ
ที่ไม่มีน้ำมันนั้นการได้รับเอกราชทำให้ผู้ปกครองเป็นอิสระจากการต้องพึ่งพาเงินช่วยในฐานะเมืองขึ้นและยอม
ให้พวกเขาหาแหล่งอุดหนุนทางการเงินอื่นๆ จากภายนอกได้ (ตัวอย่างเช่นเงินช่วยเหลือจากรัฐอาหรับอื่นๆ)
หรือให้ทำธุรกิจของตนเองได้อย่างกษัตริย์ฮัสซานที่ 2 แห่งโมร็อกโก¹² ในทั้งสองกรณีนี้การติดต่ออย่าง
เจียบๆ ของตระกูลผู้ปกครองกับธุรกิจเอกชนทำให้พวกเขาสามารถสร้างกลุ่มลูกค้าทางธุรกิจที่สำคัญๆ
ขึ้นมาได้

ปัญหาข้อที่สามที่ตระกูลผู้ปกครองต้องประสบก็คือความสัมพันธ์ของพวกเขากับกองทัพ
ยกเว้นเบย์ (Bay) แห่งตูนิสซึ่งถูกประธานาธิบดีบูร์กิบาเชิญออกไปหลังจากได้รับเอกราชแล้ว กษัตริย์อาหรับ
อีกสี่คนซึ่งต้องสูญเสียราชบัลลังก์ในทศวรรษ 1950 และ 1960 ล้วนแต่ถูกปลดจากตำแหน่งเพราะการ
รัฐประหารของทหารทั้งนั้น และชะตากรรมอย่างเดียวกันก็อาจจะเกิดขึ้นแก่กษัตริย์แห่งจอร์แดน
โมร็อกโกและซาอุดีอาระเบียได้ถ้าหากว่าพวกเขาโชคไม่ดีหรือไม่มีความเชี่ยวชาญพอที่จะรอดพ้นจากแผนการ
ที่กองกำลังของพวกเขาเองได้วางไว้ เมื่อต้องเผชิญกับปัญหานี้ ผู้ปกครองที่เป็นตระกูลก็มีทางเลือก
ที่เป็นไปได้เพียงสองทาง คือทางแรกที่เปิดให้แก่พวกที่อยู่ในคาบสมุทรอะหรับเป็นเวลาหลายทศวรรษก็คือ
ต้องมีกองทัพที่เล็กมากเท่านั้น มักจะมีส่วนสัดของทหารรับจ้างที่เป็นคนต่างชาติอยู่สูงและเอาไว้ภายใต้
การดูแลโดยตรงของญาติๆ ที่มีความจงรักภักดี อีกทางหนึ่งบังคับใช้แก่ผู้ที่เป็นอย่างกษัตริย์ของ
จอร์แดนและโมร็อกโกผู้จำเป็นต้องมีกองทัพขนาดใหญ่เพื่อป้องกันตัวเอง นี่เป็นหนทางสำหรับ
กษัตริย์ที่มีบทบาทเข้มแข็งเป็นผู้บังคับบัญชาทหารสูงสุด มักสวมเครื่องแบบทหารอยู่บ่อยๆ และไปร่วมใน
การเดินแถวและปฏิบัติเป็นประจำ กลยุทธ์นี้มีอยู่เป็นพิเศษในจอร์แดนซึ่งกษัตริย์ฮุสเซนแสดงความ
เชี่ยวชาญอย่างใหญ่หลวงในการได้รับความจงรักภักดีจากกองทัพของพระองค์หลังจากที่พระองค์ทรงสั่งปลด
นายพลกลุบบ์ (Glubb) ผู้บังคับบัญชาชาวอังกฤษออกไปเมื่อต้นปี 1956 และหลังจากหนึ่งทศวรรษกล่าว
กันว่าพระองค์ทรงเรียกทหารของพระองค์ด้วยชื่อต้นของพวกเขา ‘ราวกับว่าทรงรู้จักทหารทุกคน’¹³
โดยทั่วไปยิ่งขึ้นจากกล่าวได้ว่าสถาบันกษัตริย์ได้จัดหากลไกที่ดีกว่าสำหรับจะรักษาความสวามิภักดิ์ของกองทัพ
ไว้ได้ด้วยเรื่องที่ว่า การที่ทหารจะให้สัตย์ปฏิญาณแก่บุคคลใดมากกว่าแก่อะไรอย่างหนึ่งอย่างเช่น ชง หรือรัฐ
นั้นคุณจะมีเหตุผลมากกว่า

ปัญหาข้อสุดท้ายซึ่งมีอยู่เฉพาะตระกูลผู้ปกครองซึ่งได้รับความชอบธรรมส่วนหนึ่งจากการที่พวกเขา
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับศาสนาอย่างใกล้ชิดนั้นก็คือ จะได้ผลประโยชน์จากเรื่องนี้โดยไม่ต้องฝืนใจ
จนเกินไป โดยทั่วไปเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับเทคนิคหลายอย่างที่ใช้อยู่ในสาธารณรัฐอาหรับต่างๆคือรัฐบาล
เป็นฝ่ายควบคุมการแต่งตั้งและเงินทุนทางศาสนา ดูแลการสั่งสอนในวันสุกหรืออย่างใกล้ชิดและอื่นๆ ความ
คิดเห็นอีกอย่างหนึ่งคือสิ่งที่อาจได้เรียกว่า ‘การจัดการตามชนบประเพณี’ ตัวอย่างเช่นการนำเอาข้อ

ปฏิบัติบางอย่างซึ่งนำเอาความรู้โรจน์ในอดีตมาใช้ อย่างเช่นการบังคับให้ทำในสิ่งที่ถือกันว่าเป็นพฤติกรรมอันเหมาะสมแบบอิสลาม โดยตำราศาสนาชาอูเคาะเบียที่ดั่งขึ้นมาเป็นพิเศษหรือที่เรียกว่ามุตาวา

การที่มีตระกูลที่ทำการปกครองและราชสำนักของตระกูลอยู่นั้น ทำให้เกิดการเมืองที่แตกต่างจากระบบอื่นๆ ในแง่มุมสำคัญๆหลายอย่าง ประการหนึ่งคือเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของตระกูลเอง กระบวนการของปฏิสัมพันธ์ซึ่งปัญหาของบุคลิกภาพ ความทะเยอทะยาน นโยบายของรัฐ และการควบคุมสถาบันรัฐผสมปนเปกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งที่ทำให้เรื่องราวยิ่งสลับซับซ้อนมากขึ้นไปอีกก็คือข้อเท็จจริงที่ว่ามียุทธหลายกรณีที่เจ้าชายหรืออะมีร์อาวุโสยังรับหน้าที่ดูแลกระทรวงสำคัญที่สุดของรัฐบาล ซึ่งพวกเขาอาจใช้เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองหรือเป็นฐานอำนาจเพื่อคำนวณผลประโยชน์ โดยเฉพาะของตนเองได้ ในสถานการณ์เช่นนี้ การรักษาความสอดคล้องกลมเกลียวในตระกูลไว้อย่อมสำคัญกว่าความเต็มใจที่จะตัดสินใจในเรื่องอะไรที่ยากๆ อย่างไรก็ตามการที่สภาพการณ์อาจจะไม่เป็นที่ไม่น่าพอใจเหมือนอย่างนักทฤษฎีวิพากษ์วิจารณ์หลายคนพูดไว้ก็ได้ ตระกูลที่ทำการปกครองสามารถที่จะปิดบังกิจกรรมของตนไว้ด้วยผ้าคลุมแห่งความลับอย่างรอบคอบและไม่มีใครมีใครมาขอให้อธิบายว่านโยบายของพวกเขาเป็นอย่างไรหรือพวกเขาตัดสินใจได้อย่างไร ยิ่งกว่านั้นการต่อสู้เพื่ออำนาจนั้นก็ไม่ใช่จำเป็นต้องมีทรศนะในการแข่งขันก็ได้ ที่จริงนั้นแทนที่จะเป็นความอ่อนแอ บางทีถ้าเราแลเห็นว่ามันเป็นต้นตอแห่งความเข้มแข็งจะดีกว่าหากมันจะมีอยู่ภายในขอบเขตที่มีเหตุผล เน้นนอนการที่สมาชิกทุกคนของตระกูลที่ทำการปกครองมักจะใช้วิธีการเดียวกันก่อนนโยบายในเรื่องสำคัญๆ ย่อมเป็นการยืนยันว่าเรื่องต่างๆ นั้นมิได้ถูกเปิดเผยออกมาอย่างเหมาะสม และโดยทั่วไปอาจจะเป็นวิธีที่นำเอาความเดือดร้อนมาให้ก็ได้

ลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งของการปกครองโดยตระกูลก็คือ การมีราชสำนักกษัตริย์ซึ่งมีบรรยากาศเฉพาะและความเคลื่อนไหวเฉพาะของตัวเอง ลักษณะบางอย่างของราชสำนักดูเหมือนจะไร้กาลเวลาและคล้ายกับจะบรรยายได้ง่ายๆ ในงานของมาซิอาเวลลี(Machiavelli) หรือเชกสเปียร์ (Shakespeare) เท่าๆ กับที่มีอยู่ในหนังสือรัฐศาสตร์สมัยนี้ มีคำแนะนำแก่ข้าราชการในสมัยกลางให้หาว่าผู้ปกครองต้องการอะไรแล้วก็ให้ไปหาพระองค์พร้อมด้วยคำแนะนำว่าจะได้สิ่งนั้นมาอย่างไร มีเรื่องของความเข้าใจของกษัตริย์เลียร์ (Lear) ถึงเรื่องความสำคัญของการชุบชีวิตนิทานเมื่อพระองค์กล่าวว่าพระองค์ปรารถนาที่จะ ‘คุยถึงข่าวในพระราชสำนัก.....ใครแพ้ใครชนะ ใครเข้าไปข้างใน ใครออกมาข้างนอก’ ทั้งหมดเหล่านี้ในบริบทของมอร์ริสโก สมัยใหม่นั่นวอเตอร์เบอร์รี่ (Waterbury) ได้บรรยายไว้อย่างดีด้วยข้อสังเกตของเขาที่ว่า การเข้าใจถึงตัวกษัตริย์นั้นเป็นทั้งหมดทั้งปวงและจุดจบทั้งหมดของการจัดการทางการเมืองและที่ว่า การเฝ้าดูราชสำนักและการเดาอะไรเอาเองนั้นคือความหลงของพวกผู้นำ และว่าหลักฐานของความโปรดปรานของกษัตริย์นั้นจะเห็นได้ในการพบปะกันนานๆ และในภาพแห่งรอยยิ้ม¹⁴ แต่ชีวิตในราชสำนักนั้นมิได้เป็นแต่เพียงเรื่องเหลวไหลของบทละครการเมืองที่แต่งเอาเอง แบบแผนของมันถูกตั้งโครงสร้างไว้ด้วยค่านิยมการของระบบซึ่งพวกผู้ปกครองจำเป็นต้องมีคนรับใช้ทางการเมืองคอยให้คำปรึกษาและทำตามคำสั่งของพวกเขา และ

พบว่าเป็นการง่ายกว่าในอันที่จะได้สิ่งเหล่านั้นมาจากชนชั้นผู้นำเล็กๆ ที่มีความจงรักภักดีและวนอยู่รอบๆ ไปเรื่อยๆ

สำหรับประชาชนโดยทั่วไปนั้น ราชสำนักหรือสภาเปิดก็ยังจัดหาเวทีให้แก่การแสดงอันต่อเนื่องกันของสิ่งที่อาจเรียกว่าโรงละครแห่งความชอบธรรมซึ่งเหตุการณ์ทุกอย่างจะให้โอกาสแก่พิธีการบางอย่างซึ่งมีหน้าตัวอย่างสูงอันได้ออกแบบไว้เพื่อเตือนใจประชาชนถึงอำนาจและความยุติธรรมของผู้ปกครองรวมทั้งเชื้อพระวงศ์อันสูงส่งรวมทั้ง ความเอื้อเฟื้ออารีรอบและความศรัทธาในศาสนาของผู้ปกครองด้วย ‘การไม่ได้เห็นก็คือการลืม’ ดังที่เบจฮอท (Bagehot) ได้เขียนไว้เกี่ยวกับราชวงศ์อังกฤษสมัยศตวรรษที่ 19¹⁵ วอเตอร์เบอรีได้ยกตัวอย่างที่ดีในเรื่องพฤติกรรมของกษัตริย์ในแง่มุมนี้มาให้อีกครั้งหนึ่งพร้อมทั้งส่วนที่ตัดตอนจากพระราชดำรัสของกษัตริย์ฮัสซันที่ 2 แห่งโมร็อกโกในโอกาสที่พระองค์ทรงปลดปล่อยนักโทษบางคน ดังนี้ :

ความเมตตานี้เป็นข้อพิสูจน์ถึงธรรมชาติอันเป็นไปโดยกำเนิดของราชวงศ์ของเราซึ่งมีลักษณะแห่งความมีสติปัญญาลึกซึ้ง มีความดีงามอย่างใหญ่หลวงและการสื่อสารอย่างแข็งแกร่งซึ่งทำให้เราได้รวมตัวกับประชาชนของเราอย่างที่สุด ยิ่งกว่านั้นหากว่าเราได้ใช้ทำที่อันเต็มไปด้วยสติปัญญาและความเมตตากรุณาเช่นนี้ก็เพราะว่าเราตอบสนองต่อภาระหน้าที่อันเต็มไปด้วยมนุษยธรรมที่ผู้กษัตริย์ชาติและผู้ปลดปล่อยประชาราษฎร์ของเราคือพระบิดาผู้ล่วงลับไปแล้วของเราคือกษัตริย์มุฮัมมัดที่ 5 (ขอพระผู้เป็นเจ้าทรงอวยพรให้แก่ความทรงจำถึงพระองค์) ทรงมอบมาให้แก่เรานั้นเอง¹⁶

ข้อสังเกตประการสุดท้ายก็คือสัมพันธมิตรตามธรรมชาติระหว่างตระกูลที่ทำการปกครองกับคนที่มีหัวอนุรักษ์นิยมมากกว่าซึ่งอยู่ภายในสังคม ทั้งสองฝ่ายแลเห็นตัวเองเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่ระบบภายใต้การคุกคามจากขบวนการบางขบวนการและอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความสมัยใหม่และพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่รีบร้อนรวดเร็ว ทั้งสองฝ่ายออกจะนิยมชมชื่นค่านิยมแบบเผ่าและแบบชนบท ทั้งสองฝ่ายมักจะมีความระแวงในพรรคการเมืองและสหภาพแรงงาน ผลอย่างหนึ่งคือว่าราชสำนักประกอบด้วยจำนวนสมาชิกที่ไม่มีสัดส่วนเหมาะสมของตระกูลเก่าแก่อันเป็นตระกูลที่มีชื่อเสียง ผลอีกอย่างหนึ่งก็คือนโยบายของกษัตริย์มีแนวโน้มที่จะโปรดปรานทรัพย์สินของเอกชนและกิจกรรมของเอกชนมากกว่าการโอนสิ่งเหล่านั้นมาเป็นของชาติ หรือการปฏิรูปที่ดิน หรือการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจแบบอื่นๆ ของผู้นิยมส่วนรวม ข้าพเจ้าจะยกตัวอย่างของลักษณะเหล่านี้ของการปกครองโดยตระกูลไว้ในภาคต่อไปสองภาคของบทนี้

การเมืองแห่งการปกครองของราชวงศ์ในจอร์แดนและโมร็อกโก

ประวัติศาสตร์การเมืองของจอร์แดนและโมร็อกโกนับตั้งแต่ได้รับเอกราชเป็นต้นมานั้นมีสิ่งที่เหมือนกันอยู่มาก ทั้งสองประเทศมีประสบการณ์ในระยะสั้นๆ ซึ่งกษัตริย์ของพวกเขาพยายามจะปกครองในแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญก่อนที่จะจัดการปราบปรามชาตินิยมเสียแล้วรวมเอาอำนาจไว้ในการเมืองของตนเอง ทั้งสองประเทศมีการจลาจลทางทหารอย่างรุนแรงอยู่หลายครั้ง ทั้งสองประเทศมีกษัตริย์ที่เจตนาตั้งตัวเองขึ้นเป็นผู้นำของขบวนการแห่งชาติและเป็นผู้จัดการทำให้ประเทศของตนเป็นประเทศสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามสิ่งที่แวดล้อมที่พัฒนาการเหล่านี้เกิดขึ้นนั้นแตกต่างกันมาก ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของจอร์แดนเต็มไปด้วยความเกี่ยวข้องกับปาเลสไตน์และการรวมกันกับจำนวนประชากรอันมากมายของปาเลสไตน์และเต็มไปด้วยความใกล้ชิดกับอิสราเอล ส่วนกษัตริย์ฮัสซันที่ 2 แห่งโมร็อกโกได้เน้นความตั้งใจของชาตินิยมในการที่จะรวมเอาแคว้นสะฮาราเดิมของสเปนเข้ามาอยู่ในอาณาเขตของพระองค์และกำหนดเอาความจงรักภักดีต่อนโยบายนี้เป็นเกณฑ์สำหรับการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง อีกประการหนึ่งโมร็อกโกเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางเศรษฐกิจมากกว่าประเทศจอร์แดนซึ่งขาดแคลนทรัพยากรอย่างมาก และอาจจะเป็นเพราะเหตุนี้ก็ได้โมร็อกโกจึงมีความหลากหลายขององค์การทางการเมืองและสภาพแรงงานมากกว่าด้วยเสมอ ซึ่งกษัตริย์สามารถใช้ได้แต่ไม่เคยเอามาอยู่ใต้การควบคุมของพระองค์

จุดหักเหในการรวมศูนย์อำนาจของกษัตริย์ฮุสเซนแห่งจอร์แดนเกิดขึ้นเมื่อเดือนเมษายน 1957 เมื่อทรงปลดรัฐบาลของนายสุลัยมาน นาบูลซี (Sulaiman Nabulsi) ซึ่งควบคุมสมาชิกของพรรคต่างๆ ซึ่งต่อต้านลักษณะพื้นฐานหลายอย่างของการปกครองของราชวงศ์ฮาเซมีเย่สุออกไป นี่ถูกติดตามมาทันทีด้วยการสถาปนาอำนาจของพระองค์ในกองทัพหลังจากที่มีการขู่ว่า จะมีรัฐประหารของทหารหลังจากนั้นสองสามวัน และการที่มีเงินช่วยเหลือครั้งแรกของอเมริกามาถึง แล้วต่อมาก็มีเงินช่วยเหลือส่งมาจากรัฐอาหรับจำนวนหนึ่งเป็นเครื่องทดแทนเงินที่แต่ก่อนเคยได้มาจากอังกฤษ นับตั้งแต่นั้นมาพรรคการเมืองทั้งหลายก็กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายไปและสภาล่างของรัฐสภาจอร์แดนก็ไม่ใคร่จะมีการประชุมกัน (ในระหว่างปี 1974 ถึง 1984 มีการประชุมเพียงครั้งเดียว) กษัตริย์ได้ทำให้เกิดระบบที่ยอมให้พระองค์ตัดสินใจในเรื่องสำคัญๆ ทุกอย่างซึ่งมีผลกระทบต่อกิจการต่างประเทศและความมั่นคงภายนอกในขณะที่ทั้งการปฏิบัติตามนโยบายในวงการอื่นๆ ไว้ไว้ให้นักการเมืองผู้มีความจงรักภักดีกลุ่มเล็กๆ ผู้ซึ่งล้อมอยู่ระหว่างคณะรัฐมนตรีของพระองค์เองกับบรรดารัฐมนตรีที่รับหน้าที่บริหารประเทศประจำวันอย่างเต็มที่¹⁷

ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นกษัตริย์แห่งจอร์แดนทรงเป็นประมุขของรัฐและผู้บัญชาการทหารสูงสุด พระองค์ทรงเป็นผู้แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลโดยปรึกษาหารือกับนายกรัฐมนตรีตามประวัติศาสตร์นั้นทั้งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว คือในระหว่างปี 1947 – 1974 รัฐบาลมีอายุเพียง 7 เดือนเท่านั้น และตั้งแต่นั้นมาจนถึงกลางทศวรรษ 1980 มีอายุได้เพียงสองปี¹⁸ ในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี แต่ละคนจะได้รับสาส์นของรัฐบาลจากกษัตริย์ซึ่งวางแนวทางสำคัญๆ ซึ่งเขาจะต้องทำตามไว้ บทบาทของคณะรัฐบาลที่สำคัญคือการบริหาร ส่วนการตัดสินใจ

สำคัญๆ ทำไปโดยการปรึกษาหารือกับคณะที่ปรึกษากลุ่มเล็กๆ ในคณะรัฐมนตรีของกษัตริย์ ที่
สำคัญคือหัวหน้าของสภารัฐบาลหลวง รัฐมนตรีของสภารัฐบาลหลวง แม่ทัพและนายกรัฐมนตรีซึ่ง
ต้องมีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์มากกว่าต่อคณะรัฐบาล โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีมักจะได้รับ
เลือกให้ทำงานทางการเมืองในระยะสั้นๆ นายกรัฐมนตรีคนหนึ่งมีชื่อเสียงเพราะสามารถสร้าง
ความสัมพันธ์อันดีกับชาวซีเรีย อีกคนหนึ่งมีชื่อเสียงว่ามีความเต็มใจที่จะยืนหยัดต่อต้านชาว
ปาเลสไตน์อย่างเหนียวแน่น

สมาชิกของผู้นำทางการเมืองผู้ตั้งคณะรัฐมนตรีสองชุดนั้นมาจากกลุ่มเล็กๆ ของตระกูลหลายร้อย
ตระกูล¹⁹ ก่อนที่จะได้รับเอกราชผู้นำกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ประกอบด้วยบุคคลที่ชาวอังกฤษพาเข้ามาในท
รานสจอร์แดน (ดังที่มักเป็นอยู่ในตอนนั้น) หรือผู้ที่ย้ายจากปาเลสไตน์มาอยู่ที่นี่ หลังจากการ
ผนึกเอาดินแดนฝั่งตะวันตกแล้วก็ขยายไปรวมเอาครอบครัวชาวปาเลสไตน์ที่สำคัญๆ ซึ่งไม่มีคำนิยามที่มีความ
เกี่ยวข้องกับคู่แข่งขันตัวร้ายของกษัตริย์อับดุลลอฮ์ (Abdullah) คือมุฟตี (ผู้อธิบายกฎหมาย, ผู้ช่วยผู้พิพากษา)
ไว้ด้วย หลังจากนั้นก็ขยายต่อไปจนรวมเอาสมาชิกของครอบครัวชาวจอร์แดนที่สำคัญๆ เอาไว้
ที่น่าสังเกตคือพวกหัวหน้าเผ่า พ่อค้าและสมาชิกของชนกลุ่มน้อยที่สำคัญที่สุดสองกลุ่มคือ ชาวเซอร์คาส
เซียน (Circassian) และชาวคริสเตียน ด้วยวิธีนี้การแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีหนึ่งในสองคณะจึงทำ
หน้าที่เป็นตัวแทนนำเอากษัตริย์มาติดต่อกับกลุ่มภูมิภาคและกลุ่มสังคมต่างๆ ในลักษณะที่มิฉะนั้นแล้วพรรค
การเมืองอาจจะเป็นผู้กระทำแทน นี่ยังเป็นวิธีที่จะรวบรวมและรักษาการสนับสนุนไว้ด้วย
นี่คือความสำคัญที่มีต่อการรักษาความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพระราชวังซึ่งสมาชิกของกลุ่มผู้นำนี้มักเต็มใจที่
จะถูกปลดออกจากตำแหน่งโดยไม่คัดค้านเสมอ โดยรู้ว่าถ้าพวกเขาหลีกเลี่ยงการทำตัวให้เป็นข่าวได้ ใน
โอกาสหน้าพวกเขาจะถูกเรียกตัวกลับมาสู่ความโปรดปรานของกษัตริย์อีกได้

ชาวจอร์แดนที่อยู่นอกกลุ่มผู้นำเล็กๆ กลุ่มนี้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อนโยบายในระดับชาติเพียง
เล็กน้อยหรือไม่เลย ก่อนปี 1989 ไม่ใคร่จะมีการเลือกตั้งทั่วไปและมีการสั่งห้ามตั้งองค์กรทางการเมือง
ทั้งหมดด้วย ในสถานการณ์เช่นนี้ผู้ที่ต้องการจะเผยแพร่ความคิดเห็นของตนก็ต้องทำ
เช่นเดียวกันด้วยการไปติดต่อเป็นส่วนตัวกับสมาชิกสักคนหนึ่งของกลุ่มผู้นำนั้น หรือมิฉะนั้นก็ต้องเข้าไป
เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ผิดกฎหมายบางรูปแบบ ถึงกระนั้นก็ตามการสไตรค์และการเดินขบวน
ประท้วงก็มีอยู่น้อยมาก และโอกาสเดียวที่กษัตริย์ต้องเผชิญหน้ากับสิ่งที่เหมือนกับการต่อต้านที่มีการร่วมมือ
กันจากกลุ่มต่างๆ ของชาว จอร์แดนในท้องถิ่นก็คือในระหว่างเวลาหลายเดือนที่นำไปสู่การเผชิญหน้าด้วย
อาวุธกับขบวนการต่อต้านของชาวปาเลสไตน์ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อเดือนกันยายน 1970 นั่นเอง

ในระหว่างทศวรรษ 1970 ได้มีความพยายามที่จะนำเอาระบบการกระจายอำนาจอย่างจำกัดมาใช้
ตั้งแต่ปี 1976 ได้มีการเลือกตั้งของเทศบาลเป็นประจำ ในขณะที่มีการยกอำนาจบางอย่างให้แก่ผู้ปกครอง
ท้องถิ่น นายกเทศมนตรีและหัวหน้าสภาหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการเลือกตั้งเช่นนั้น
ได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดและบุคคลส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องจะเป็นข้าราชการหรือมิฉะนั้นก็เป็นทหารที่ปลด

เกษียณแล้วซึ่งมีความผูกพันอันใกล้ชิดกับรัฐบาล นี่จึงเป็นการเปิดช่องว่างให้แก่การเมืองแบบที่มี การแข่งขันกันซึ่งสามารถสะท้อนถึงเรื่องราวของชาติหรือของท้องถิ่นได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น สิ่ง ที่ยอมให้เกิดขึ้นในเทศบาลนครบางแห่งได้ก็คือการทำลายต่อพวกพันธมิตรของพวกข้าราชการและขุนนางใน ท้องถิ่นโดยการเลือกตั้งผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคที่มีการศึกษาเพียงไม่กี่คนรวมทั้งคนบางคนที่เป็สมาชิกของ พรรคการเมืองที่ถูกสั่งห้าม หรือมิฉะนั้นก็เป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับขบวนการภราดรภาพมุสลิมซึ่งเป็นองค์การใหญ่ที่ รัฐบาลของกษัตริย์ยอมทนให้ แต่แล้วพวกเขาก็ถูกบังคับให้กระทำการภายในขอบเขตที่จำกัด เป็นอย่างมากอีกครั้งหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากความพยายามอย่างรุนแรงที่จะป้องกันมิให้มีการเลือกตั้งอาสาสมัคร บางคนของสภาอิบริด (Irbid Council) ที่ถูกกล่าวหาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเดินขบวนประท้วงของนักศึกษาที่ มหาวิทยาลัยยารมุก (Yarmuk) เมื่อเดือนพฤษภาคม 1986 เข้าไปอีก

การต่อต้านการปกครองของกษัตริย์องค์ต่างๆ แห่งโมร็อกโกนั้นทรหดเหนียวแน่นมากและยากที่จะปราบปรามได้ อย่างไรก็ตามกษัตริย์มุฮัมมัดที่ 5 (Muhammad V) และกษัตริย์ฮัสซันที่ 2 (Hassan II) ซึ่งเป็นโอรสของพระองค์ ก็สามารถตั้งระบบการปกครองขึ้นมาซึ่งทำให้พระองค์สามารถรวม อำนาจอันมากมายไว้ในตัวพระองค์เองและสามารถกระทำตนเป็นอนุญาโตตุลาการระหว่างพลังทางการเมือง กลุ่มอื่นๆ ของประเทศได้ ตามแบบแผนของซาร์ทแมน (Zartman) นั้นประวัติของ กระบวนการนี้สามารถแบ่งได้เป็นสามช่วงเวลา²⁰ ช่วงเวลาที่หนึ่งคือนับตั้งแต่ได้รับเอกราชเมื่อปี 1956 จนถึง ปี 1965 พวกเขาได้พยายามสร้างระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญซึ่งรวมศูนย์อำนาจไว้อย่าง แข็งแกร่ง กษัตริย์ฮัสซันทรงล้มเลิกโครงการนั้นก็ต่อเมื่อไม่สามารถที่จะได้รับความร่วมมือจาก พรรคสำคัญๆ อย่างพรรคอิสติกลาล (Istiglal) และสาขาของมันซึ่งมีหัวรุนแรงยิ่งกว่าคือสหภาพพลังประชาชน แห่งชาติ(Union National des Force Populaires – UNFP) ได้ ดังนั้นจึงต้องเผชิญกับการต่อต้านของ ประชาชนเป็นอย่างมาก ซึ่งทำให้เกิดการจลาจลและการเดินขบวนประท้วงที่แผ่กว้างออกไปในเมืองคาซาบ ลังกา (Casablanca) และที่อื่นๆ รัฐสภาถูกยุบและกษัตริย์ทรงปกครองโดยอาศัยคณะรัฐมนตรีซึ่ง ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิค จนกระทั่งความพยายามที่จะทำการรัฐประหารของทหารในปี 1971 และ 1972 ทำให้พระองค์ทราบถึงอันตรายของการตั้งการปกครองไว้บนฐานที่แคบเกินไปซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์และนายทหารอาวุโสเท่านั้น ในที่สุดในช่วงเวลาที่สาม ซึ่งเริ่มเป็นผลในปี 1974 กษัตริย์ฮัสซันที่ 2 จึงได้รับความสำเร็จในการสร้างระบอบประชาธิปไตยระบบใหม่ซึ่ง มีการควบคุมอย่างแข็งแกร่งซึ่งพรรคการเมืองจำนวนหนึ่งถูกชักชวนให้เข้าร่วมในการเลือกตั้งอย่างสม่ำเสมอ และให้มีส่วนร่วมในการปกครองในรัชสมัยของพระองค์ ดังที่เป็นไปนั้น สูตรใหม่ของพระองค์มี ส่วนประกอบจำนวนหนึ่งมารวมกัน บรรดานักการเมืองที่จงรักภักดีต่อกษัตริย์ได้รับการส่งเสริมให้ จัดตั้งกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่นิยมกษัตริย์ขึ้นอย่างเช่น พรรค RNI (กลุ่มอิสระชนแห่งชาติ–National Independent’s Rally) และสหภาพผู้นิยมรัฐธรรมนูญ (Cu – Constitutionalists’ Union) ในระหว่าง นั้นพรรคอื่นๆ ก็ได้รับอนุญาตให้เข้าแข่งขันในการเลือกตั้งในปี 1977 และ 1984 ด้วย ถ้าหากว่าพวกเขา

สนับสนุนการรณรงค์แบบชาตินิยมอย่างแรงกล้าของพระองค์ในอันที่จะรวมแคว้นสะฮาราตะวันตกซึ่งเป็นเมืองขึ้นเดิมของ สเปนเข้ากับโมร็อกโกอย่างแข็งขัน ในที่สุดการเลือกตั้งเองก็ตกอยู่ภายใต้การจัดการของรัฐเป็นส่วนใหญ่รวมทั้งการควบคุมอย่างแน่นหนาในเรื่องที่พูดได้และพูดไม่ได้ในระหว่างการรณรงค์ด้วย

ผู้ที่อยู่รอบๆ กษัตริย์ก็คือกลุ่มผู้นำนักการเมืองและขุนนางกลุ่มเล็กๆ รวมทั้งบรรดาหัวหน้าของสหภาพแรงงานต่างๆ และกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอื่นๆ ซึ่งเอนเทลิส (Entelis) กล่าวว่ามิได้อยู่ไม่มากกว่าหนึ่งพันคน²¹ เช่นเดียวกับในจอร์แดน กษัตริย์ฮัสซันที่ 2 คู่เคียงกับคนเหล่านั้นส่วนมากเป็นการส่วนตัวและทรงทราบถึงนิสัยแปลกๆ และการแข่งขันของพวกเขาวงศ์อย่างดียิ่ง²² พระองค์มีความเชี่ยวชาญในการทำให้คนเหล่านั้นทำอะไรต่างๆ ได้เช่นเดียวกับกษัตริย์ฮัสซัน คนเหล่านั้นเป็นผู้จัดหาที่ปรึกษา ผู้บริหารนโยบายและผู้ที่เป็นหูเป็นตาให้แก่พระองค์ทั่วสังคมส่วนที่เหลืออยู่ของโมร็อกโก ส่วนสำคัญของระบบนี้ก็คือ ความสามารถของพระองค์ในการที่ทรงประทานช่องทางให้แก่ราชสำนักและนักการเมืองที่โปรดปรานของพระองค์ ได้มีโอกาสทำธุรกิจที่พระองค์สามารถให้ได้เพราะทรงมีบทบาทเป็นผู้จัดการของกิจกรรมใหญ่ๆ ในภาครัฐและเป็นผู้จัดการธุรกิจภาคเอกชนที่สำคัญๆ ของประเทศด้วย²³

เมื่อได้ทราบว่าผู้นำกลุ่มเล็กๆ ที่อยู่รอบๆ ราชสำนักอยู่เช่นนั้นแล้วนักวิเคราะห์ก็ย่อมจะจำกัดการศึกษาถึงการเมืองของโมร็อกโกของพวกเขาไว้ตรงการตรวจตราควบคุมคลั่งน่านที่เกี่ยวข้องและเครือข่ายการอุปถัมภ์ในแบบต่างๆ ของพวกเขาได้ แต่ก็เช่นเดียวกับในกรณีของรัฐบาลที่ชอบใช้อำนาจซึ่งมีพรรคการเมืองพรรคเดียว นี่คือนิติวิธีที่จะหลีกเลี่ยงการแทรกแซงของสถาบันสำคัญ อย่างกองทัพ รวมทั้งการมีกลไกอันจำเป็นที่จะแก้ไขการวิวาทอย่างใหญ่โตในเรื่องนโยบายสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ ในบริบทของโมร็อกโกนั้นพวกผู้นำมักจะมองข้ามบทบาทของพรรคและสหภาพแรงงานต่างๆ ในการก่อให้เกิดการทำตามอย่างชัดเจนขึ้นในหมู่สังคมส่วนต่างๆ ของโมร็อกโกซึ่งมองหากคนเหล่านั้นเพื่อจะให้เป็นผู้แทนผลประโยชน์เฉพาะบางอย่างของตนเอง²⁴

ข้อเสียอีกอย่างหนึ่งของวิธีเดียวกันนี้ก็คือ มันลดความสำคัญของกิจกรรมทางการเมืองที่อยู่นอกเมืองหลวงลงไป แต่เหมือนอย่างที่เซ็ดดอน (Seddon) ได้แนะไว้ในการศึกษาของเขาในเรื่องการเมืองชนบทที่เมืองริฟ (Rif) ภาคตะวันออกของโมร็อกโกว่า นี่คือการละเลยความเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในชนบทหลังจากได้รับเอกราช และผลกระทบของมันต่อวิถีที่คนในท้องถิ่นสามารถที่จะแสดงให้เห็นและปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขาเองได้²⁵ ในการวิเคราะห์ของเขามีปัจจัยที่สำคัญอยู่สามอย่างคือ : การขยายอำนาจการบริหารของรัฐเข้าไปในบริเวณชนบท บทบาทของพรรคการเมืองในการจัดหาเส้นทางสื่อสารต่างๆ ระหว่างศูนย์กลางและปริมณฑลและความสมดุลที่เปลี่ยนแปลงไปในความมั่งคั่งและอำนาจของท้องถิ่นแน่นอนในบรรดาปัจจัยเหล่านี้ ข้อแรกมีความสำคัญมากที่สุดและเป็นสิ่งที่กำหนดกรอบที่พลังทางการเมืองทั้งหลายจะต้องปฏิบัติการอยู่นั้น นอกจากนั้นมันยังทำให้การผินก้างที่มีอยู่แข็งแกร่งยิ่งขึ้นหรือทำการเพื่อลดความพยายามที่จะปลุกเร้าผู้คนในชนบทที่อยู่เบื้องหลังสถานภาพทางอุดมการณ์ที่จะแสดงออกมาในระดับชาติด้วย ขอบเขตของผู้เลือกตั้งสำหรับการเลือกตั้งของชุมชนที่ถูกสร้างขึ้น

ใหม่ๆ ซึ่งเริ่มต้นในปี 1960 นั้นค่อนข้างจะเป็นไปตามขอบเขตการบริหารหรือขอบเขตที่เผ่าชนเก่ากำหนดไว้ ดังนั้นจึงเป็นการเสริมกำลังความจงรักภักดีที่มีอยู่ก่อนแล้วให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ในระหว่างนั้นสภาของชุมชนเองก็ตกอยู่ภายใต้การควบคุมทางการเมืองอย่างแข็งแกร่งและโดยเฉพาะถูกห้ามสร้างทรศนะที่มี ‘ลักษณะทางการเมืองหรือการต่างประเทศที่จะขัดขวางต่อผลประโยชน์ของท้องถิ่น’ ขึ้นมา²⁶ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งส่วนใหญ่ในการเลือกตั้งท้องถิ่นจะรู้สึกว่าการเป็นผู้สมัครอิสระนั้นจะปลอดภัยยิ่งกว่า แต่อย่างน้อยบางคนก็เต็มใจที่จะเปิดเผยว่าตนมีการติดต่อกับพรรคการเมืองแห่งชาติพรรคหนึ่งพรรคใด ในระหว่างนั้นกลุ่มท้องถิ่นต่างๆ ก็สามารถหาผลประโยชน์ของตนได้โดยการเข้าเป็นพันธมิตรกับตัวแทนทางราชการต่างๆ ของรัฐ ซึ่งมีอยู่ในเมืองหรือจังหวัดของตน รวมทั้งกับเครือข่ายแห่งอำนาจและการอุปถัมภ์อื่นๆ ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่เมืองหลวงและราชวงศ์ ดังที่เช็ดคอนได้ชี้ให้เห็นว่าเรื่องราวทางการเมืองที่แท้จริงนั้นมีอยู่ในชนบท แต่เนื่องจากระบบการควบคุมที่เข้มงวดของรัฐ มันจึงสามารถแสดงออกมาได้เฉพาะในรูปแบบที่ถูกบิดเบือนและบางครั้งก็เป็นรูปของตัวบุคคลเท่านั้น²⁷

ข้อปฏิบัติในการปกครองโดยตระกูล: ชาอูดิอาระเบียและรัฐต่างๆ แถบอ่าว

ข้อปฏิบัติในการปกครองโดยตระกูลหรือราชวงศ์ดังที่มีอยู่ในชาอูดิอาระเบียนั้นมีลักษณะหลายอย่าง เช่นเดียวกับในจอร์แดนและโมร็อกโก โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญอยู่ว่าราชวงศ์ของชาอูดิอาระเบียนั้นใหญ่กว่ามาก ดังนั้นจึงสามารถเข้าไปครองตำแหน่งทั้งหมดของข้าราชการและทหารอาวุโสได้ อีกอย่างหนึ่งก็คือมีการแบ่งแยกอยู่ในคณะรัฐมนตรี (หรือในกรณีนี้คือสภารัฐมนตรี) กับราชสำนักเหมือนกัน รวมทั้งมีแนวโน้มเช่นเดียวกันในการที่ภักดิ์และบรรดาที่ปรึกษาที่ใกล้ชิดของพระองค์ (คือพวกเชื้อพระวงศ์อาวุโส) จะมีความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องต่างประเทศ การป้องกันประเทศและความมั่นคงภายใน (รวมทั้งเรื่องของความยุติธรรมและการศึกษาที่มีความอ่อนไหวในเชิงศาสนาด้วย) และทั้งเรื่องอื่นๆ อย่างเช่นการพัฒนาเศรษฐกิจไว้ให้เป็นหน้าที่ของบรรดาเชื้อพระวงศ์ที่ได้รับการศึกษาจากอเมริกาซึ่งเป็นคนรุ่นที่สามหรือผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคซึ่งไม่ใช่เชื้อพระวงศ์และไม่มีฐานอำนาจของตัวเอง

ระบบเช่นนี้ย่อมให้มีเฉพาะตัวแสดงทางการเมืองคนสำคัญกลุ่มเล็กๆ เท่านั้น บางคนเป็นโอรสของกษัตริย์อัปดุล - อะซิสหรือสมาชิกของตระกูลที่เกี่ยวข้องกัน อย่างเช่นตระกูลญิลวิส (Jilwis) และตระกูลอัล - เชค (Al - Shaikhs) และพวกหัวหน้าเผ่าและสมาชิกของนักการศาสนาสองสามคน สมาชิกในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับตระกูลดั้งเดิมที่มีความอาวุโส มีสิทธิพิเศษและมีความปรารถนาอันแข็งขันที่จะมีส่วนในงานของรัฐบาล นอกจากนี้บรรดานักที่มียุติในความเป็นสมาชิกเช่นนี้จะขึ้นหรือลงก็ได้ตามแต่ความจำเป็นทางการเมือง ส่วนความสำคัญของพวกหัวหน้าเผ่าต้องเสื่อมถอยลงไปตามกาลเวลาในขณะที่คนในเผ่านั้นไปตั้งหลักแหล่งอยู่ในที่ดินและอยู่ใต้การบริหารโดยตรงของส่วนกลางมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็ดูว่าราชวงศ์ในชาอูดิอาระเบียก็ไม่เหมือนกับในจอร์แดนและโมร็อกโก คือราชวงศ์จะใหญ่พอที่จะทำให้

สมาชิกของกลุ่มผู้นำใหม่ๆ ที่ได้รับการศึกษาต้องออกมาอยู่ข้างนอกการวางนโยบายอย่างเด็ดขาด เว้นไว้แต่บุคคลบางคนที่ยากอย่างนายซาคี ยามานี (Zaki Yamani) ผู้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงน้ำมันในช่วงเวลาส่วนใหญ่ของทศวรรษ 1970 และ 1980 เท่านั้น นอกจากนั้นก็ยังไม่มีความพยายามอย่างจริงจังในอันที่จะสร้างสถาบันซึ่งเป็นตัวแทนชนิดใดๆ ขึ้นมา ในขณะที่การรวมเข้าเป็นสมาชิกปลีกย่อยของกลุ่มผู้นำที่ทำการปกครองนั้นส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความสามัคคีที่มีต่อราชวงศ์และการมีความเข้าใจในคุณค่าของวัฒนธรรมของซาอุดีอาระเบีย รวมทั้งความตระหนักในความสำเร็จพิเศษของราชวงศ์ร่วมกันเป็นพิเศษ

เราจะเข้าใจถึงพัฒนาการของลักษณะสำคัญๆ ของการปกครองโดยกษัตริย์ได้ดีที่สุดด้วยการสำรวจดูประวัติศาสตร์การเมืองและการปกครองของซาอุดีอย่างคร่าวๆ²⁸ ในตอนที่กษัตริย์อับดุล - อะซิส อิบน์ ซาอุด สิ้นพระชนม์เมื่อปี 1953 นั้น ประเทศก็ยังคงถูกปกครองเหมือนอย่างที่เคยเป็นมาเมื่อทศวรรษ 1930 คือมีกลุ่มข้าราชการเล็กๆ ประกอบด้วยข้าราชการและที่ปรึกษาจำนวนไม่กี่ร้อยคน ซึ่งในยามจำเป็นจะได้รับการช่วยเหลือจากทรัพยากรจำนวนมากของบริษัทน้ำมันอารามโก (Aramco) จากแคว้นของมันเป็นวันออก อย่างไรก็ตามก็ก่อนจะสิ้นพระชนม์ กษัตริย์ได้เตรียมสิ่งสำคัญสองอย่างไว้สำหรับอนาคต อย่างหนึ่งก็คือความพยายามของพระองค์ที่จะวางกฎเกณฑ์การสืบราชสมบัติและจัดหาผู้นำไว้สำหรับอนาคตโดยการย่ำให้โอรสองค์โตที่สุดของพระองค์คือเจ้าชายซาอุดได้เป็นกษัตริย์ แต่ให้ทำงานร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับโอรสที่สองคือเจ้าชายไฟซอลผู้ซึ่งมีความชำนาญอย่างมากในทางการทูตและการบริหารซึ่งเจ้าชายซาอุดไม่มีอย่างที่สองก็คือการจัดตั้งสภารัฐมนตรีขึ้นเพื่อให้นำทางแก่นานขยายระบบราชการซึ่งเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ออกไปในขณะที่เงินค่าภาคหลวงน้ำมันเริ่มสูงขึ้น ด้วยการที่มีความสามารถแตกต่างกัน กษัตริย์องค์ใหม่คือกษัตริย์ซาอุดจึงทรงทำงานเพื่อรวบรวมอำนาจของพระองค์ที่มีอยู่เหนือราชสำนัก ในขณะที่เจ้าชายไฟซอลได้สร้างสภารัฐมนตรีขึ้นให้เป็นสถาบันอันสำคัญของรัฐแล้วใช้ไปเพื่อจัดหาประสบการณ์ทางการบริหารให้แก่บรรดาเชื้อพระวงศ์อาวุโสต่างๆ และเพื่อดูแลกิจการของกระทรวงต่างๆ ด้วย

การแข่งขันระหว่างกษัตริย์ซาอุดและเจ้าชายไฟซอลขึ้นถึงขีดสูงสุดในช่วงเวลาระหว่างปี 1958 กับ 1964 เมื่อการจัดการกับวิกฤตการณ์ด้านการทูตและการเงินอย่างผิดๆ ของกษัตริย์ซาอุดได้คุกคามรากฐานทั้งหมดของการปกครองของราชวงศ์ นี่รวมเอาภาวะเกือบล้มละลายที่เกิดจากการใช้เงินรายได้จากน้ำมันไปอย่างฟุ่มเฟือยรวมทั้งการที่ไม่สามารถหาหนทางโต้ตอบกับการท้าทายที่เกิดจากการที่ประธานาธิบดีนัสเซอร์ (Nasser) แห่งอียิปต์มีอำนาจมากขึ้นซึ่งทำให้มีการคุกคามมากขึ้นในปี 1962 ด้วยการส่งกองทหารอียิปต์มาช่วยพวกนายทหารที่ได้โค่นล้มผู้นำแห่งเยเมนเหนือลงไป ถึงกระนั้นก็ตามการถ่ายทอดอำนาจจากกษัตริย์ซาอุดมายังเจ้าชายไฟซอลก็ยังเป็นกระบวนการที่ยืดเยื้อ เพราะกินเวลานานกว่าพวกสมาชิกผู้อาวุโสในราชวงศ์จะยอมรับว่าจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเช่นนั้น ทั้งหมดนี้ผู้ที่มิพบทบาทสำคัญก็คือเจ้าชายสามองค์ซึ่งเจ้าชายไฟซอลเองทรงนำไปเข้ามาอยู่ในสภารัฐมนตรี คือเจ้าชายคอลิด (Khalid) ผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรองนายกรัฐมนตรีเมื่อปี 1962 เจ้าชายฟาฮัด (Fahd) ผู้กลายเป็นรัฐมนตรีศึกษาธิการในปี 1953 และเจ้าชายอับดุลลอฮ์ (Abdullah) ผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้

บัญชาการของกองรักษาการณ์แห่งชาติในปี 1963 ในกระบวนการฝึกกำลังที่เกิดขึ้นหลังจากกษัตริย์ชาอุดถูกปลดออกจากตำแหน่งและไฟซอลกลายเป็นกษัตริย์(และนายกรัฐมนตรี) ในปี 1964 นั้น เจ้าชายคอลิดได้เป็นมกุฎราชกุมาร (ในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นรองนายกต่อไป) โดยมีเจ้าชายฟาฮัดครองลงมา อันเป็นตำแหน่งที่เห็นได้โดยการแต่งตั้งให้พระองค์ได้ครองตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีคนที่สองในปี 1967 ทั้งหมดนี้ต้องมีการเจรจาในระหว่างราชวงศ์ซึ่งสลับซับซ้อน โดยเฉพาะกับโอรสองค์ถัดไปของอดีตกษัตริย์อับดุล – อะซิส คือเจ้าชายมุฮัมมัด (Muhammad) อย่างเคารพนับถือ เจ้าชายมุฮัมมัดนั้นมีอายุมากกว่าโอรสอีกสามพระองค์ จึงต้องใช้เวลาพอควรกว่าจะทรงตกลงมอบสิทธิของพระองค์ให้แก่เจ้าชายคอลิดผู้เป็นอนุชา

เมื่อได้มีอำนาจอย่างมั่นคงและมั่นใจในการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากราชวงศ์แล้ว กษัตริย์ไฟซอลก็ดำเนินการจัดหาเครื่องมือการปกครองอย่างใหม่ให้แก่พระองค์เอง ที่สำคัญก็คือการจัดตั้งคณะกรรมการระดับสูงของเจ้าผู้อาวุโสในราชวงศ์ซึ่งเป็นผู้แนะนำการตัดสินใจที่สำคัญๆทุกอย่างให้แก่พระองค์ ปลอ่ยให้สภานิติมนตรีจัดการกับเรื่องการบริหารที่เป็นงานประจำมากกว่ารวมทั้งการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเริ่มขึ้นอย่างแข็งขันเมื่อตอนปลายทศวรรษ 1960 พระองค์ยังทรงฉวยประโยชน์จากการสิ้นชีวิตของผู้พิพากษาใหญ่แห่งชาอุดีอะเราะเบียในปี 1970 โดยการจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมซึ่งนำเอาข้อนิติศาสตร์สำคัญๆ ของอิสลามมาอยู่ภายในกรอบการควบคุมของคณะรัฐมนตรีด้วย ในที่สุดก็ได้ทรงดำเนินนโยบายที่รอบคอบสุขุม คือทรงนำเอาบรรดาเจ้าชายรุ่นที่สามที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามาดำรงตำแหน่งของรัฐบาลโดยทรงส่งโอรสของพระองค์เองคือเจ้าชายชาอุด อัล – ไฟซอล ไปเข้าโรงเรียนและต่อมาก็ไปเข้ามหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาเมื่อทศวรรษ 1950 นี่เป็นเรื่องสำคัญในการที่จะป้องกันราชวงศ์จากการต้องอาศัยคำปรึกษาหารือและทักษะของผู้เชี่ยวชาญในเทคโนโลยีของชาอุดีในอนาคตกาลเป็นอย่างมาก แต่ก็มีผลในการเร่งกระบวนการที่ซามอร์ (Samore) เรียกว่าการพัฒนาของ ‘การยกอำนาจให้เป็นกรรมสิทธิ์ชั่วคราวชั่วคราว’ ท่ามกลางพวกราชวงศ์ที่อาวุโสซึ่งบางคนยังควบคุมกระทรวงเดียวกันหรือสถาบันเดียวกันไว้เป็นเวลาหลายปีหรืออาจเป็นสิบๆ ปีก็ได้²⁹ นี่ทำให้มีการจำกัดอำนาจของกษัตริย์เอง ทำให้การตัดสินใจร่วมกันเป็นไปอย่างยากลำบากมากขึ้น และทำให้การที่ผลประโยชน์ของสถาบันและการแข่งขันระหว่างตระกูลสามารถผสมปนเปกันอย่างมีอันตรายได้ ตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ เกิดขึ้นหลังจากการค้นพบความพยายามที่จะทำรัฐประหารที่วางแผนไว้ไม่ดีในหมู่หน่วยทหารอากาศในปี 1969 เมื่อกระบวนการตัดสินใจของราชวงศ์ดูเหมือนจะเป็นอัมพาตไปเป็นเวลาหลายๆ เดือนและกษัตริย์ก็ติดอยู่ได้คำแนะนำที่ขัดแย้งกันอย่างรุนแรงเกี่ยวกับว่าจะทำการปฏิรูปต่อไปมากขึ้นหรือว่าจะอนุญาตให้สถาบันทางศาสนาทำการควบคุมในเรื่อง จริยธรรมและค่านิยมต่างๆ มากขึ้นดี ในที่สุดพระองค์ก็ทรงตัดสินใจที่จะทำทั้งสองอย่างในขณะเดียวกัน

การที่กษัตริย์ไฟซอลถูกหลอกลวงโดยคนหนึ่ง of พระองค์ลอบปลงพระชนม์เมื่อปี 1975 ทำให้เกิดช่วงเวลาของการปกครองโดยตระกูลที่เป็นส่วนรวมมากขึ้น ครั้งแรกก็อยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์คอลิด(ค.ศ. 1975 – 72) และต่อจากนั้นมาอยู่ใต้การปกครองของกษัตริย์ฟาฮัด ใน

บางครั้งเรื่องนี้ก็ทำให้การลงมติเป็นเอกฉันท์เป็นไปได้ยากลำบากอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะในเวลาที่มีวิกฤตการณ์อย่างเช่นในตอนที่มีการยึดมัสยิดใหญ่ในนครมักกะฮ์เมื่อปี 1979 ซึ่งกระทำโดยมุสลิมที่คลั่งศาสนาอย่างสุดโต่งกลุ่มหนึ่งผู้หวังว่าการทำเช่นนั้นจะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนแข็งข้อต่อกษัตริย์ได้ อย่างไรก็ตามนั่นคือวิธีที่ราชวงศ์และพันธมิตรของราชวงศ์ใช้ยึดอำนาจในศูนย์กลางแห่งอำนาจสำคัญๆ และการปกครองของราชวงศ์ก็ไม่เคยถูกคุกคามอย่างจริงจังแม้แต่เมื่อมันถูกท้าทายโดยพลังแห่งการปฏิวัติของอิสลามในอิหร่านซึ่งอยู่ใกล้แค่ข้ามอ่าวไปจากแคว้นตะวันออกเท่านั้น ดังที่ชามอร์กล่าวไว้ว่าการสะสมความมั่งคั่งและการขยายโครงสร้างของรัฐอย่างต่อเนื่องกันนั้น ย่อมให้ความสะดวกเป็นอย่างมากในการแก้ปัญหาเรื่องความตึงเครียดของโครงสร้างภายในราชวงศ์และระหว่างราชวงศ์กับสังคมอื่นๆ ของซาอุดีอาระเบีย³⁰ ในระหว่างนั้นชาวซาอุดีอาระเบียที่มีได้เป็นเชื้อเจ้าซึ่งถูกทำให้เป็นผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคก็สามารถถูกดุดลันเข้าไปในเครือข่ายของการอุปถัมภ์ต่างๆ ของราชวงศ์ในฐานะที่เป็นส่วนบุคคลได้โดยไม่จำเป็นต้องรับพวกเขาไว้ในอำนาจจนหรือจะต้องให้การสนับสนุนพวกเขาแม้กระทั่งด้วยการมอบสถาบันตัวแทนแม้แต่ที่เป็นแบบเบื้องต้นที่สุดให้

เมื่อรู้สึกว่ตนถูกคุกคาม อย่างในตอนหลังจากการโจมตีมัสยิดในปี 1979 กษัตริย์และพวกราชวงศ์ผู้อาวุโสก็อาจพยายามที่จะหาการสนับสนุนจากประชาชนให้แก่ตัวเองมากขึ้นโดยการสัญญาว่าจะสำรวจความเป็นไปได้ในอันที่จะสถาปนาสภาที่ปรึกษาของประชาชนขึ้น แต่ก็เห็นได้ชัดเจนว่าสมาชิกส่วนใหญ่ของราชวงศ์นั้นมักจะต่อต้านการจัดการแบ่งอำนาจเช่นนั้นและในที่สุดเรื่องนั้นก็จะถูกทิ้งไปอย่างเงียบๆ

เมื่อสถาบันทั้งหมดของรัฐบาลตกอยู่ในมือของราชวงศ์หนึ่งอย่างแน่นหนา โดยมีการสั่งห้ามการมีพรรคการเมืองและ สหภาพแรงงานต่างๆ และมีฝ่ายค้านจำกัดอยู่แค่กลุ่มใต้ดินเพียงไม่กี่กลุ่มเท่านั้นเช่นนี้ ปฏิบัติการทางการเมืองในระดับชาติจึงแทบจะตกเป็นเอกสิทธิ์ของกษัตริย์แต่ผู้เดียว

ถึงกระนั้นก็ดี ถึงแม้ว่าจะยึดที่มั่นเข้าไปถึงศูนย์กลางและในจังหวัดต่างๆ เป็นอย่างดีแล้วเช่นนี้ ราชวงศ์ซาอุดีอาระเบียผู้ทำการปกครองก็ยังเหมือนกับผู้ปกครองอื่นๆ คือไม่สามารถที่จะสร้างนโยบายขึ้นมาในสุญญากาศได้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเอานโยบายส่วนสำคัญของตน มาอาศัยการเจรจาเป็นรายละเอียดกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่มีพลังอำนาจอย่างเช่นสถาบันศาสนา พ่อค้าและนักธุรกิจที่มั่งคั่ง

เรื่องนี้อาจแลเห็นได้ชัดเจนเป็นพิเศษจากความพยายามของรัฐบาล ที่จะแก้ไขปัญหายากๆ ที่เกี่ยวกับการล้มละลายและความล้มเหลวในอันที่จะตอบสนองความจำเป็นในเรื่องเงินกู้ ซึ่งกลายเป็นเรื่องเด่นในระหว่างการทำสัญญาทางเศรษฐกิจซึ่งมีมาตั้งแต่ราคาน้ำมันลดลงตั้งแต่ปี 1985 เป็นต้นไป

การเจรจาต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องราวกว้างขวางที่ขัดแย้งกันมากมายเช่นนั้นแสนจะซับซ้อนนัก อย่างเช่นเรื่องการเก็บดอกเบีย ซึ่งต้องมีการแก้ไขกฎหมายและคำสั่งต่างๆ อยู่เสมอเพราะได้รับการกดดันจากนักการศาสนาและจากชุมชนนักธุรกิจเป็นต้น

ตระกูลที่ทำการปกครองในคูเวต บาห์เรน กาตาร์ โอมานและรัฐที่มีการเลือกตั้งทั้งเจ็ดรัฐของสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ (ยูเออี) ซึ่งตั้งขึ้นในเดือนธันวาคม 1971 ก็สามารถรักษอำนาจส่วนใหญ่ไว้ในมือของตนได้เช่นเดียวกันในระหว่างยุคแห่งน้ำมัน

เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับกระบวนการที่คล้ายคลึงกันในเรื่องการผนึก

กำลังและการแก้ปัญหาในเรื่องการหาผู้สืบทอดการปกครองและการเข้าไปให้ถึงตำแหน่งสูงๆ ในคณะรัฐบาลเมื่อทำเช่นนั้นได้ครั้งหนึ่งแล้วก็เป็นไปได้ที่จะใช้สมาชิกในตระกูลให้เข้าไปครอบครองตำแหน่งที่สำคัญที่สุดในสภารัฐมนตรีต่างๆ

ตอนกลางทศวรรษ 1980 ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีทั้งในคูเวต บาห์เรน กาตาร์และยูเออีถูกยึดครองโดยผู้ปกครองหรือมกุฎราชกุมารในขณะที่รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหม (ถ้ามีอยู่) ถูกควบคุมโดยบรรดาญาติผู้อาวุโสเช่นเดียวกัน มีกรณีที่ยกเว้นอยู่รายเดียวคือกระทรวงกิจการต่างประเทศของยูเออีซึ่งอยู่ในมือของชนธรรมดาสาวมัญคนหนึ่ง ในโอมานพวกราชวงศ์ก็เข้าครอบครองเช่นเดียวกันทั้งๆ ที่มีระบบการบริหารประเทศแตกต่างออกไป³¹

ราชวงศ์ที่กล่าวถึงเหล่านี้ สามารถเข้าครอบครองการปกครองประเทศแบบนี้ได้ก็เพราะปัจจัยสำคัญสองประการ ประการแรกคือการที่พวกเขาได้รับการปกป้องคุ้มครอง เดิมทีก็จากการที่มีชาวอังกฤษอยู่ในอ่าวก่อนที่จะถอนตัวออกไปในปลายปี 1971 ต่อมาก็ได้รับความคุ้มครองจากซาอุดีอาระเบียและสหรัฐอเมริกา รวมทั้งระบบการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งพวกเขาได้จัดตั้งขึ้นมาเพื่อตัวเองโดยอาศัยการตั้งสภาความร่วมมือในอ่าว (The Gulf Co-operation Council - GCC) ขึ้นมาเมื่อปี 1981 จนกระทั่งมันถูกล้มเลิกไปด้วยการที่อิรักบุกคูเวต ประการที่สองคือการสามารถรับประโยชน์จากน้ำมัน ซึ่งส่วนใหญ่ทำให้พวกเขาเป็นอิสระพ้นจากการต้องพึ่งพาประชาชนทางการเมืองด้วยการเก็บภาษีรายได้ หรือพึ่งพาพ่อค้าในประเทศด้วยการกู้ยืมเงิน ผลที่ได้ก็คือความสามารถที่จะกระจายเงินส่วนแบ่งออกไปได้ไม่เฉพาะแต่ในตระกูลของตัวเองเท่านั้นแต่ทั่วทั้งสังคมเล็กๆ ของพวกเขาเองด้วยการกระจายส่วนแบ่งให้สังคมนั้นกระทำได้หลายรูปแบบเช่นโดยการมอบเงินสดให้ โดยการที่ให้รัฐซื้อที่ดินซึ่งเป็นของเอกชนด้วยราคาสูงมากๆ และด้วยรูปแบบที่อาศัยสถาบัน ด้วยการจัดตั้งบริการสวัสดิการขึ้นในแบบต่างๆ อย่างกว้างขวางตั้งแต่ให้การศึกษาและการดูแลสุขภาพโดยไม่ต้องเสียเงินไปจนถึงการจัดหาไฟฟ้า น้ำประปาและบ้านเรือนให้อย่างเอื้อเฟื้อเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นการขยายจำนวนข้าราชการและการเศรษฐกิจออกไป ย่อมทำให้มีโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนมากขึ้นโดยการจ้างงาน เงินกู้และความสามารถในการได้มีส่วนร่วมอยู่ในธุรกิจที่มีผลกำไรในทุกชั้นตอนในลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งของทั้งหมดนี้ก็คือ การจัดหาเอกสิทธิ์ซึ่งจะให้แก่ผู้คนที่ถูกกำหนดไว้ในกฎหมายเรื่องสัญชาติที่เข้มงวดเป็นอย่างมากว่าต้องเป็นชาวท้องถิ่นนั้นเท่านั้น ในบรรดารัฐส่วนใหญ่ในแถบอ่าวการถือเอกสิทธิ์เหล่านี้รวมไปถึงสิทธิที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สินและสิทธิที่จะทำธุรกิจด้วย ผลก็คือสภาพการณ์ที่กลุ่มผู้มีสิทธิพิเศษคือผู้มีสัญชาติของท้องถิ่นนั้น ได้รับประโยชน์อย่างดีจากการเปิดกิจการทั้งหลายเพื่อนำเงินซึ่งได้มาจากน้ำมันรวมทั้งประโยชน์ที่ได้มาจากการที่มีคนที่ไม่มียุติชนชาติถูกดึงดูดให้มาอยู่แถบอ่าวเพื่อหางานทำเป็นจำนวนหลายล้านคนด้วย³²

เมื่อได้มีทรัพยากรการเงินเป็นจำนวนมากและเป็นอิสระไม่ต้องพึ่งพาใครเช่นนี้ ตระกูลที่เป็นผู้ปกครองในแถบอ่าวจึงมีอิสระที่จะสร้างความสัมพันธ์กับทุกๆ ส่วนแห่งสังคมของตนได้คือทั้งพวกพ่อค้านักการศาสนา ชนส่วนน้อยที่ถือนิกายชีอะฮ์ ชาวเผ่าที่มาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่นั่น แต่ก็เป็นไปตามเงื่อนไขของ

พวกเขาเอง ในบางรายเช่นในคูเวต สิ่งนี้อาจรวมไปถึงการต่อรองอย่างเงิบๆ อย่างเช่นทำให้พวกพ่อค้า ขอมตกลงที่จะไม่ไปเกี่ยวข้องกับกาเมือง ส่วนพวกราชวงศ์ก็จะไม่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเป็นต้น

³³ ในรายอื่นๆ การขยายสิทธิพิเศษให้แก่คนกลุ่มใดๆ นั้นต้องไม่มากกว่าที่ได้กำหนดไว้ อย่างเช่นการจ้างชาวเผ่ามาอยู่ในกิจการทหารและตำรวจเป็นต้น ตามกฎแล้วการจัดการเช่นนี้จะได้ผลโดยมีความขัดแย้งกันน้อยมาก แต่มักจะมีความตึงเครียดอยู่เสมอในช่วงเวลาที่มีความเชื่องช้าทางเศรษฐกิจคือเมื่อเงินค่าตอบแทนจากน้ำมันลดต่ำลง ในเวลาเช่นนั้นพวกราชวงศ์จะต้องทำงานอันยากลำบากไม่ใช่ในการกระจายเงินและงานออกไปดอกแต่กลับต้องตัดมันออก ต้องทำสัญญาและต้องได้รับความลำบากลำบาก เราจะเห็นเรื่องนี้ได้ชัดเจนในคูเวตหลังจากการโค่นล้มของตลาดหุ้นซึ่งไม่เป็นทางการที่เรียกว่าตลาดมะนา (Sug al – Manakh) เมื่อปี 1982 เมื่อผู้ลงทุนซึ่งบางคนเป็นสมาชิกคนสำคัญของราชวงศ์กำลังมีหนี้สินเป็นเงินหลายพันล้านเหรียญอเมริกัน รัฐบาลต้องใช้เวลาดังหลายปีจึงวางนโยบายซึ่งเป็นที่ตกลงกันได้ และแม้แต่ตอนนั้นคนเหล่านี้ก็ยังถูกกล่าวหาว่าลำเอียงทำให้คนบางคนและบริษัทบางบริษัทได้รับเงินค่าชดเชยเป็นทางการมากกว่าคนอื่นๆ และบริษัทอื่นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ตามกฎแล้วความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองประเทศแถบอ่าวกับรัฐบาลและประชาชนมักเป็นไปตามแนวส่วนตัวที่ไม่มีแบบมีแผนโดยพึงพาสถาบันน้อยที่สุด มีอยู่สองรัฐเท่านั้นที่พยายามจะจัดตั้งสภาผู้แทนตามแบบแผนขึ้นมา นั่นคือคูเวตกับบาห์เรนในตอนถัดจากที่ได้รับเอกราชคือหลังปี 1962 และ 1973 ตามลำดับ แต่กระนั้นแม้แต่พรรคการเมืองในรัฐเหล่านี้ก็ยังถูกสั่งห้าม ผู้มีสิทธิเลือกตั้งถูกจำกัดอยู่แค่เพียงประชาชนเพศชายที่มีสิทธิเป็นราษฎรเต็มขั้นเท่านั้น และการเลือกตั้งก็มักจะถูกรัฐบาลเข้ามาก้าวท้าวเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นรัฐสภาแห่งชาติทั้งสองแห่งก็ต้องประสบกับปัญหาที่เดาได้ว่าต้องมาจากเรื่องที่ว่ามันมีแต่สมาชิกคนสำคัญของตระกูลที่ทำการปกครองอยู่ ไม่ว่าจะเป็นอดีตข้าราชการอย่างคณะรัฐมนตรีหรือเป็นผู้แทนที่ได้รับเลือกมาก็ตาม ความตึงเครียดระหว่างราชวงศ์กับฝ่ายค้านนำไปสู่การยุบสภาในปี 1975 หลังจากมีการประชุมในระยะสั้นๆ เพียงสองสมัย ส่วนสภาผู้แทนราษฎรในคูเวตนั้นอยู่ได้เป็นเวลานานกว่าโดยมีช่วงเวลาแห่งความร่วมมือสลบด้วยความขัดแย้งอย่างมากระหว่างสมาชิกผู้แทนราษฎรบางคนกับรัฐบาลซึ่งเต็มไปด้วยสมาชิกของราชวงศ์อัล – สะบะฮ์ (al – Sabah) ผู้ปกครองประเทศ ในตอนแรกสภาถูกยุบเมื่อปี 1976 แล้วก็เปิดขึ้นอีกในปี 1981 ก่อนที่จะถูกยุบครั้งที่สองในปี 1986 หลังจากการลาออกของรัฐมนตรียุติธรรมโดยถูกบังคับด้วยเหตุผลที่ว่าเขาได้ใช้ตำแหน่งไปในทางที่ผิดเพื่อประโยชน์ส่วนตัว และได้มีการดำเนินคดีอย่างรุนแรงแก่รัฐมนตรีอีกสองคน รวมทั้งพี่น้องคนละแม่ของผู้ปกครองคือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงน้ำมันด้วย

ลิเบีย : จากราชาติไปอยู่รัฐแบบใหม่คือรัฐญามะฮิรียะฮ์ (Jamahiriyyah)

ลิเบียได้รับเอกราชเมื่อปี 1951 เป็นสหพันธรัฐซึ่งประกอบด้วยแคว้น 3 แคว้นซึ่งแตกต่างกันเป็นอย่างมาก (คือทริโพลิทาเนีย – Tripolitania ซีเรไนกา – Cyrenaica และเฟซซาน – Fezzan) และอยู่ในระบอบการปกครองแบบมีกษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ มีกษัตริย์ชื่ออิद्रิส อัซ-ซานูซี (Idris al – Sanusi) ในบางแง่มุมประวัติศาสตร์การเมืองของลิเบียสะท้อนประวัติศาสตร์ของจอร์แดนและโมร็อกโก คือมีการโค่นล้มพรรคการเมืองชาตินิยมที่สำคัญคือพรรคองเกรสแห่งชาติทริโพลิทาเนียน (Tripolitanian National Congress) แต่เนิ่นๆ เมื่อปี 1952 หลังจากนั้นกษัตริย์ก็กุมอำนาจทั้งหมดไว้ในมือและทำการปกครองโดยอาศัยนักการเมืองที่มีความจงรักภักดีชุดหนึ่งในขณะที่รัฐสภาถูกควบคุมอย่างเหนียวแน่น มีระบบการปกครองอย่างเดียวกันด้วยคือมีคณะรัฐบาลของกษัตริย์ประกอบด้วยคนจากพวกขุนนางเผ่าต่างๆและผู้ที่มาจากตระกูลสำคัญๆจากเมืองชนบทต่างๆ ระคนกัน กับคณะรัฐมนตรีซึ่งรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง การทรงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทยอยู่ใต้การควบคุมอย่างเข้มแข็งของกษัตริย์⁴ นอกจากนี้ระบบสหพันธรัฐซึ่งมีการบริหารสื่ออย่างก็ได้ให้ตำแหน่งจำนวนมากแก่ผู้สนับสนุนซึ่งมีความจงรักภักดีก่อนที่จะถูกแทนที่โดยระบบรวมศูนย์อำนาจของรัฐบาลในปี 1963 ในขณะที่การค้นพบน้ำมันในปลายทศวรรษ 1950 ทำให้กษัตริย์มีแหล่งเงินสำหรับแจกจ่ายจำนวนมากเป็นแหล่งที่สอง

อย่างไรก็ตามยังมีความแตกต่างกันอยู่อย่างแลเห็นได้ชัดเหมือนกัน และนี่อาจจะเป็นการประกันอย่างเพียงพอได้ว่าน่าจะมีการโค่นล้มกษัตริย์อย่างที่ได้มีการรัฐประหารทางทหารเกิดขึ้นในปี 1969 ซึ่งมีร้อยเอก มุอัมมาร์ อัล – กอซาฟี (Muammar al – Qadhafi)* เป็นผู้นำ ข้อแตกต่างประการแรกก็คือขนาดและการรวมตัวกันของราชวงศ์ที่ทำการปกครอง ผลจากการเผชิญหน้ากับพวกญาติๆ ซึ่งไม่ลงรอยกันในปี 1954 คือญาติคนหนึ่งได้ประหารที่ปรึกษาอาวุโสของกษัตริย์เสีย การที่กษัตริย์อิद्रิสทรงจำกัดผู้สืบราชบัลลังก์ไว้ให้แก่บรรดาพระอนุชาและสมาชิกในพระราชวงศ์ของพระองค์นั้นทำให้คนที่เหลือไม่มีสิทธิ์ที่จะมีตำแหน่งหลวงหรือมีสิทธิที่จะดำรงตำแหน่งของรัฐเลย นี่เป็นการปิดความสามารถของตระกูลที่มีความจงรักภักดีออกไปเสียอย่างมาก ที่ร้ายยิ่งกว่านั้น พระองค์ไม่มีโอรสของพระองค์เองที่จะสืบราชบัลลังก์ต่อไป ดังนั้นการสืบราชสมบัติจึงต้องผ่านไปตามพระอนุชาของพระองค์จนถึงพระภาคิไนย (หลาน) ซึ่งเป็นคนที่เชื่อใจอย่างมากจนได้กลายเป็นรัชทายาทไป ประการที่สองกษัตริย์ไม่ได้ทรงแสดงว่ามีพลังงานของท่านสุสเซนหรือท่านฮัสซัน* เลยในการที่จะเสริมกำลังความชอบธรรมของพระองค์และในการเตือนราษฎรของ พระองค์ถึงอำนาจหน้าที่ของพระองค์ด้วยการแสดงออกมาให้ประชาชนเห็นซึ่งดีกว่าจะซ่อนพระองค์อยู่ในพระราชวังที่ห่างไกลและจัดการระบบการเมืองมาจากที่ไกลๆเช่นนั้น ความแตกต่างประการที่สามก็คือความล้มเหลวของกษัตริย์ในการที่จะเข้าควบคุมกองทัพประจำการ หรือการวางมาตรฐานแห่งพฤติกรรมที่ยินยอมให้แก่พระญาติใกล้ชิดและบรรดาที่ปรึกษาคนสำคัญๆ ของพระองค์ด้วยตนเองเมื่อพวกเขาทำการกดขี่หรือทุจริตคดโกง ประการสุดท้ายกษัตริย์อิद्रิสทรงแสดงความขำขานน้อยเหลือเกินในการที่จะแยกพระองค์เองออกจากชาวอังกฤษและอเมริกันซึ่งต่างก็มีฐานทัพอยู่ในประเทศ ดังนั้นในตอนทีพระองค์เริ่มพยายามที่จะปรับปรุงคนที่วางใจ ผู้เป็นนัก

ชาตินิยมชาวอาหรับของพระองค์เองหลังสงครามตะวันออกกลางปี 1967 โดยการใช้เงินค่าธรรมเนียน้ำมันเพื่อสนับสนุนชาวอียิปต์และจอร์แดนผู้พ่ายแพ้ การสนับสนุนของพระองค์ก็พังทลายลงอย่างที่ไม่อาจแก้ไขได้ ตามความหมายที่สำคัญอาจกล่าวได้ว่า พระองค์ได้ทรงทำลายทั้งตัวพระองค์เองและระบบการปกครองแบบกษัตริย์ทั้งหมดเสียจากสิทธิอันถูกต้อง เรื่องที่กลุ่มผู้สมคบคิดทางทหารจำนวนหนึ่งจะสามารถลงมือทำการรัฐประหารได้ก่อนหรือไม่ นั่นจึงเป็นเรื่องของโชคชะตาเสียมากกว่า

*บางคนอ่านว่า กอดาฟี ที่จริงอักษรตัวนี้เป็นเสียงที่อ่านยากในภาษาไทย

บรรดาหัวหน้าขบวนการนายทหารอิสระผู้ถือลัทธิเอกภาพนิยมแห่งลิเบีย (Libyan Free Unionist Officers) ที่ขึ้นสู่อำนาจในเดือนกันยายน 1969 ได้สถาปนาตนเองขึ้นเป็นสภาบัญชาการปฏิวัติในทันทีภายใต้ความเป็นประธานของกอดาฟีผู้ซึ่งได้รับการเลื่อนขั้นให้เป็นพันเอกและผู้บัญชาการกองทัพบกโดยทันที ในระยะสี่ปีแรกพวกเขาได้พยายามที่จะจัดระบบรัฐบาลเสียใหม่ให้เป็นไปตามแนวทางที่พันเอกกษัตริย์และผู้ร่วมงานของเขาได้วางไว้ คือรวมอำนาจไว้ในมือของพวกเขาเอง สร้างโครงสร้างการบริหารขึ้นใหม่เพื่อจำกัดอิทธิพลของพวกผู้นำชนบทของประเทศ และต่อมาก็จำกัดการชุมนุมมวลชน คือสหภาพสังคมนิยมอาหรับ(Arab Socialist Union) ด้วยเพื่อกระตุ้นการสนับสนุนของประชาชน อย่างไรก็ตามในเดือนเมษายน 1973 พวกเขาก็เริ่มมองหาสูตรของการรวมตัวแบบใหม่ซึ่งมีความคิดที่ว่าจะต้องมีการเลือกตั้งคณะกรรมการของประชาชนขึ้นในหมู่บ้าน โรงเรียน องค์การประชาชนและบริษัทต่างด้าวทุกแห่ง ในขั้นแรกคณะกรรมการเหล่านี้ได้รับอนุญาตให้มีบทบาทที่สำคัญเฉพาะแต่ในการปกครองท้องถิ่นและแคว้น ซึ่งพวกเขาทำหน้าที่ด้านการบริหารและด้านกฎหมายบางอย่างเท่านั้น แต่ในการริเริ่มอีกอย่างหนึ่งซึ่งประกาศเมื่อเดือนกันยายน 1975 กิจการของพวกเขาได้มีการแสดงออกในระดับชาติด้วยการจัดตั้งที่ประชุมทั่วไปของประชาชนขึ้นมาโดยมีนายกอดาฟีเป็นเลขาธิการใหญ่และมีตัวแทนจากคณะกรรมการตำบลต่างๆของประชาชน รวมทั้งสหภาพสังคมนิยมอาหรับและของสหภาพใหม่ๆ ซึ่งมีฐานจากสาขางานซึ่งชาวลิเบียกำลังทำอยู่ในปัจจุบันนี้³⁵

ระบบนี้นั่นเองที่ได้กลายเป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนรูปขั้นสุดท้ายของระบบลิเบียซึ่งเป็นไปตามหนังสือเล่มแรกของกอดาฟีคือหนังสือปกเขียวชื่อ *การแก้ปัญหาประชาธิปไตย* (1976) และคำประกาศของเขาเมื่อเดือนมีนาคม 1977 ว่าตั้งแต่นั้นต่อไปประเทศนี้จะกลายเป็น *ญามาฮิรียะฮ์* หรือ *‘รัฐของมวลชน’* สิ่งนี้มีความหมายในทางปฏิบัติจริงๆ อย่างไรนั้นเป็นปัญหาในการวิเคราะห์เป็นอันมาก ประการหนึ่งมันเป็นเรื่องของการเปลี่ยนรูปไปอย่างมาก รวมทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการปฏิวัติชุดใหม่ขึ้นมาในปี 1979 ซึ่งครั้งแรกถูกจัดตั้งขึ้นในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่างๆ ต่อมาก็ถูกจัดตั้งในหน่วยราชการหลายๆส่วน จนทำให้กระทรวงหลายกระทรวงกลายเป็นสำนักงานของประชาชนไป คณะกรรมการเหล่านี้มีอยู่เคียงข้างกับคณะกรรมการเก่าๆของประชาชน ต้องรายงานโดยตรงไปยังกอดาฟีเอง ในปี 1979 เขาได้ลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการใหญ่ของที่ประชุมทั่วไปของประชาชนเพื่อมารับตำแหน่งใหม่เป็น

‘ผู้นำการปฏิบัติ’ อีกประการหนึ่งในปลายทศวรรษ 1970 ได้มีการเริ่มโจมตีร่วมกันต่อผู้มีสิทธิพิเศษทางเศรษฐกิจซึ่งนำไปสู่การยึดเอาบริษัทเอกชนจำนวนมากมาเป็นของชาติ แต่ดูเหมือนจะเป็นที่ชัดเจนว่าตลอดการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อำนาจก็ยังคงอยู่ในกำมือของกษัตริย์รวมทั้งผู้ช่วยคนสนิทของเขาสองสามคนผู้ซึ่งควบคุมกลไกสำคัญของรัฐไว้อย่างเหนียวแน่น

* บุตรทั้งสองของคอลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ เป็นหลานของท่านศาสดามุฮัมมัด

ผลก็คือในตอนต้นทศวรรษ 1980 โครงสร้างของรัฐลิเบียจึงมีความแตกต่างอย่างมากจากโครงสร้างที่จะพบได้ในที่อื่นๆ ในตะวันออกกลาง เป็นความจริงที่ว่ามีความเคลื่อนไหวคือข้าราชการจำนวนมากมายู่ตรงกลางซึ่งหนุนหลังโดยกองทัพซึ่งเพิ่มกำลังทหารเป็น 55,000 – 65,000 คนในปี 1981 รวมทั้งกำลังตำรวจทหารอาสาสมัครและบุคคลอื่นๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในประเทศด้วย³⁶ แต่องค์การนี้ถึงแม้ว่าจะรับใช้กษัตริย์และผู้ร่วมงานของเขาอย่างที่สุดก็ตาม ก็ยังได้รับการดูแลในวิธีใหม่โดยส่วนผสมของเลขาธิการถาวร ที่ประชุมทั่วไปของประชาชน คณะกรรมการปฏิวัติกลุ่มต่างๆ และในบางแห่งก็มีส่วนที่เหลือนอยู่ของการปกครองโดยคณะบริหารแต่ก่อนที่ยังเหลืออยู่ในการทหารและกระทรวงบางกระทรวง ซึ่งตอนนี้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นสำนักงานของประชาชนไปแล้ว สิ่งนี้มีผลอันสำคัญต่อการเมืองของลิเบีย ในขณะที่รัฐบาลอาหรับสำคัญๆ ทั้งหมดพยายามที่จะสร้างกลไกที่จะนำเอาประชาชนของตนไปอยู่ใต้การควบคุมของฝ่ายบริหารนั้น ยังไม่มีรัฐบาลไหนเลยที่จะดำเนินไปไกลจนถึงกับจะเอาสิ่งนี้ไปรวมเข้ากับการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้จัดหาให้ ผลก็คือในบรรดาปฏิบัติการด้านการเมืองแบบใหม่ๆ มากมายนั้นมีอยู่สองสามอย่างที่ไม่เปิดให้คนภายนอกเข้าไปตรวจตราได้³⁷

สิ่งทั้งหมดเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไรนั้นยังเป็นปัญหาอยู่ในการที่จะอธิบายในด้านประวัติศาสตร์ เห็นได้ชัดว่าต้องมีอะไรบางอย่างเกี่ยวข้องอยู่กับการที่มีเงินจำนวนมากจากการส่งออกน้ำมัน อย่างน้อยก็ในเรื่องการจัดหาเงินทุนเพื่อสนับสนุนกระบวนการด้านเศรษฐกิจ สังคมและปฏิบัติการบริหารซึ่งกว้างขวางและต่อเนื่องกันเช่นนั้น ข้อเท็จจริงที่ว่าลิเบียมีจำนวนประชากรเพียงเล็กน้อยคือเพียงสองหรือสามล้านคนและเคยมีประวัติสั้นๆ ของโครงสร้างของระบบข้าราชการที่รวมศูนย์อำนาจไว้นั้นก็มีความสำคัญด้วยเหมือนกัน แต่ก็ไม่สามารถละเลยบุคลิกภาพและความคาดหวังของนายทหารยศปานกลางกลุ่มเล็กๆ เสียได้ ดังที่จอห์น เดวิส (John Davis) ผู้สังเกตการณ์เรื่องราวของลิเบียที่เชี่ยวชาญที่สุดคนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า *สมุดปกเขียว* นั้นดูเหมือนจะถูกเขียนขึ้นโดยคนๆ หนึ่งที่รู้สึกว่าการหลอกลวงและรู้สึกลับสนเพราะประสบการณ์ในแต่ละวันของรัฐบาล³⁸ ด้วยการถือกำเนิดในระบอบซึ่งตั้งอยู่ในทะเลทรายอันโหดเหี้ยมและมีการติดต่อกับข้าราชการไม่ว่าชนิดใดเพียงน้อยนิดก่อนที่จะเข้ามาเป็นทหารในปี 1964 พันเอกกษัตริย์จึงไม่มีส่วนแต่อย่างใดในการผูกมัดกับกรรมวิธีบริหารตามปกติที่นั่นเซอร์หรืออะชาดทำกัน นอกจากนั้นเขายังขาดความอดทนและความตั้งใจในรายละเอียดเหมือนอย่างนักเซอร์และอะชาดด้วย

ผลก็คือเขามีความอิสระที่จะทำการทดลองซึ่งยังคงเป็นลักษณะสำคัญของปฏิบัติการทางการเมืองและทางองค์การของลิเบีย หรือบางทีอาจเป็นความมีอิสระจากการบีบบังคับด้วยก็ได้

เชิงอรรถ

1. Nazih Ayubi, 'Arab bureaucracies: Expanding size, changing roles', ใน Adeed Dawisha and I. William Zartman (eds), *Beyond Coercion: The Durability of the Arab State* (London: Croom Helm, 1988), หน้า 17 บางทีตัวเลขของ Ayubi ในปี 1980 อาจจะไม่ได้นับบุคลากรทางการทหารและการทูตด้วยก็ได้ ซึ่งมีจำนวน 491,641 คนในปี 1980 แต่ในจำนวนนี้เป็นพลเมืองของคูเวตเสียมากกว่า 100,000 คน; State of Kuwait, Ministry of Planning, Central Statistical Office, *Annual Statistical Abstract 1983* (Kuwait: Nov., 1983) หน้า 105 – 6, 132 – 3.
2. เล่มเดียวกัน, หน้า 17 แต่โปรดสังเกตว่ากระทรวงวางแผนได้ใช้คำนิยามของคำว่าการทำงานผิดแผกออกไป ซึ่งรวมเอาคนงานที่ได้ค่าจ้างประจำวัน ไม่ได้จัดชั้นว่าเป็น 'ข้าราชการ' และให้จำนวนการจ้างงานข้าราชการพลเรือนเป็น 399,400 คน สำหรับปี ฮศ. 1400 (คศ. 1980) หรือร้อยละ 13.2 ของแรงงานทั้งหมด, Kingdom of Saudi Arabia, Ministry of Planning, *Fourth Development Plan* (Riyadh, 1405 AH/1985), ตาราง 2 – 6, หน้า 32.
3. John A. Shaw and David E. Long, *Saudi Arabian Modernization: The Impact of Change on Stability* (Washington, DC: Praeger, with Center for Strategic and International Studies, Georgetown University, 1982), หน้า 26.
4. Ayubi, 'Arab bureaucracies', หน้า 19; Mary C. Wilson, 'Jordan's malaise', *Current History* (Feb., 1987), หน้า 85.
5. ข้าพเจ้าได้ตัดผู้ปกครองของบรรดารัฐเล็กๆ ในผืนแผ่นดินหลังฝั่งทะเลของเอเดนซึ่งครั้งหนึ่งเรียกว่ารัฐในอารักขาของเอเดนออกเสียเพราะรัฐเหล่านี้ได้ถูกกวาดออกไปในทันทีหลังจากแนวหน้าปลดปล่อยยึดอำนาจหลังจากอังกฤษถอนตัวออกไปในปี 1967.
6. Samuel P. Huntington, *Political Order in Changing Societies* (New Haven, Conn: Yale University Press, 1968), หน้า 171 – 91.
7. อย่างเดียวกัน
8. อ้างใน Mordechai Abir, 'The consolidation of the ruling class and new elites in Saudi Arabia', *Middle Eastern Studies*, 23/2 (April, 1987), หน้า 156.
9. เล่มเดียวกัน, หน้า 157.

10. G. S. Samore, *Royal Family Politics in Saudi Arabia* (1953 – 1982), University Microfilms, Harvard University Ph. D. 1984, หน้า 308ff.
11. Rosemary Said Zahlan, *The Making of the Modern Gulf States* (London: Unwin Hyman 1989), หน้า 83, 88, 98, ๑๘๑.
12. ตัวอย่างเช่น, Remy Leveau, 'Apercu d'evolution du systeme politique morocain depuis vingt ans', *Maghreb/Machrek*, 106 (Oct./Nov./Dec., 1984), หน้า 15 – 18.
13. อังไว้ใน Samir A. Mutawi, *Jordan in the 1967 War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1987), หน้า 16.
14. John Waterbury, *The Commander of the Faithful: The Moroccan Political Elite: A Study of Segmented Politics* (London: Weidenfeld Nicholson, 1970), หน้า 162.
15. Walter Bagehot, *The English Constitution* (London: Chapman & Hall, 1967), หน้า 63, 70 – 1.
16. Waterbury, *Commander of the Faithful*, หน้า 150.
17. ย่อหน้าเรื่องระบบการเมืองของจอร์แดนได้มาจาก Mutawi, *Jordan* เป็นส่วนมาก โดยเฉพาะบทที่ 1 และมีเรื่องราวที่ยาวกว่านั้นเล็กน้อยอยู่ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของผู้เขียนคนเดียวกันซึ่งมีชื่อว่า 'Jordan in the 1967 War' เช่นเดียวกัน ซึ่งเขาเสนอแก่มหาวิทยาลัย Reading ในเดือนกันยายน, 1985 ข้าพเจ้ายังได้ข้อมูลมาจาก Marius Haas, *Hussein's Konigreich: Jordaniens Stellung im Nach Osten* (Munich: tuduv Buch, 1975) ด้วย
18. Sune Persson, 'Exile and success: Palestinian exiles in Jordan', *Mimeo* (Dept. of Political Science, University of Goteborg,
19. Persson, 'Exile and success', หน้า 22.
20. I. Willaim Zartman, 'Political dynamics in the Maghrib: The cultural dialectic', ใน Halim Barakat (ed.), *Contemporary North Africa* (Washington, DC: Center for Contemporary Arab Studies, Georgetown University, 1985), หน้า 28 – 9.
21. John P. Entelis, *Comparative Politics of North Africa: Algeria, Morocco and Tunisia* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1980), หน้า 65.
22. Leveau, 'Apercu d'evolution du systeme politique morocain', หน้า 23 – 6
23. เล่มเดียวกัน, หน้า 18.
24. David Seddon, *Moroccan Peasants: A Century of Change in the Eastern Rif 1870 – 1970* (Folkstone: Duckworth, 1981), หน้า 273.

25. เล่มเดียวกันบทที่ 10 โปรดดู J. David Seddon, 'Local politics and state intervention: Northeast Morocco from 1870 to 1970', ใน Ernest Gellner and Charles Micaud (eds), *Arabs and Berbers: From Tribe to Nation in North Africa* (London: Duckworth, 1973), หน้า 109 – 40.
26. ยกมาจากมาตรา 25 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งชุมชนชนบทในเล่มเดียวกัน, หน้า 137.
27. ดูโดยเฉพาะ, *Moroccan Peasants*, หน้า 277, 283.
28. ในภาคประวัติศาสตร์นี้ข้าพเจ้าเอามาจาก Samore, *Royal Family Politics* และ Summer Scott Huyette, *Political Adaptation in Sa'udi Arabia: A Study of the Council of Ministers* (Boulder, Colorado, and London: Weastview Press, 1985). เป็นส่วนมาก.
29. Samore, *Royal Family Politics*, หน้า 235, 286 – 7
30. เล่มเดียวกัน, หน้า 490.
31. Zahlan, *The Making of the Modern Gulf States*, บทที่ 8 และภาคผนวก.
32. Roger Owen, *Migrant Workers in the Gulf* (The Minority Rights Group, London. Report No. 68, Sept., 1985), และแหล่งที่อ้างไว้ที่นั่น.
33. Jill Crystal, *Oil and Politics in the Gulf: Rulers and Merchants in Kuwait and Qatar* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), หน้า 75.
34. Ruth First, *Libya: The Elusive Revolution* (London, Harmondsworth: Penguin Books, 1974), หน้า 78.
35. Nathan Alexander, 'Libya: The continuous revolution', *Middle Eastern Studies*, XVII/2 (April, 1981), หน้า 212 – 19.
36. ตัวเลขสำหรับการทหารได้มาจาก Anderson, *State and Social Transformation*, หน้า 266.
37. ตัวอย่างที่หายากมากตัวอย่างหนึ่งของการสังเกตโดยตรงก็คือคำบรรยายเรื่องการเลือกตั้งคณะกรรมการประชาชนแห่งชนบทใหม่คณะหนึ่งในปี 1978 ของ John David โปรดดูเรื่อง 'Theorie et pratique du gouvernement non representatif: les elections aux comites populaires d'Ajdabaiyah', *Maghreb/Machrek*, 93 (July/Aug./Sept., 1981). ของเขาด้วย.
38. Davis, 'Theorie et pratique', หน้า 39.

4. ลัทธิชาตินิยมอาหรับ เอกภาพของชาวอาหรับและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในรัฐอาหรับ

บทนำ

ข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐที่ได้เอกราชมาใหม่ๆ เหล่านั้นเป็นรัฐที่มีประชาชนผู้พูดภาษาอาหรับเป็นส่วนใหญ่ และเรื่องที่ว่าคนเหล่านั้นเรียกตัวเองอย่างมีสำนึกกว่าเป็นชาวอาหรับนั้น เป็นเรื่องที่มีบทบาทสำคัญอยู่ในการเมืองของตะวันออกกลางในศตวรรษที่ 20 แต่ความพยายามที่จะกำหนดบทบาทนี้และที่จะหาว่าการปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในรัฐอาหรับมีความแตกต่างอย่างมากจากความสัมพันธ์ในกลุ่มรัฐอื่นๆ อย่างเช่นรัฐในละตินอเมริกาหรือเอเชียตะวันออกเฉียงหรือไม่นั้นปรากฏว่าไม่ได้รับความสำเร็จมากนักประการหนึ่งก็เพราะ ข้อเขียนส่วนใหญ่ในเรื่องนี้มักจะเป็นไปในเชิงการเมืองเป็นอย่างมาก และมักจะเป็นไปในลักษณะข้อโต้เถียงมากกว่าในลักษณะวิชาการ บางทีอาจจะเป็นเพราะเรื่องนี้ก็ได้จึงไม่มีใครจะมีนักเขียนที่สนใจอย่างมากมาอะไรนักในการที่จะแบ่งแยกระหว่างลัทธิอาหรับนิยมชนิดต่างๆ ซึ่งดำเนินมาตลอดออกจากความรู้สึกว่าพวกเขามีประวัติศาสตร์ร่วมกัน มีวัฒนธรรมร่วมกัน และบางครั้งก็มีศาสนาเหมือนกันไปจนถึงการจัดตั้งพรรคและขบวนการต่างๆ ที่ได้วางลัทธิชาตินิยมอาหรับและเอกภาพของอาหรับไว้ตรงกลางของแผนการกระทำด้านการเมือง และยังมีแนวโน้มเช่นเดียวกันในอันที่จะไม่แยกแยะความแตกต่างระหว่างการผนึกกำลังของชาติในแบบต่างๆ ที่จะพบได้ในหมู่ชาวอาหรับ ตัวอย่างเช่น ความรู้สึกในเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในท้องถิ่นซึ่งมีอยู่อย่างแข็งแกร่งในหมู่ชาวอียิปต์หรือโมร็อกโก หรือลัทธินิยมปาเลสไตน์หลายแบบหลายอย่างที่เกิดขึ้นในหมู่ชาวปาเลสไตน์ซึ่งออกจะมีประสบการณ์ในเรื่องอาชีวะ เรื่องการเนรเทศ หรือการปกครองของต่างชาติไม่เหมือนกัน

เหนือสิ่งอื่นใดนักเขียนเกี่ยวกับเรื่องตะวันออกกลางมักได้รับอิทธิพลมากขึ้นจากการโต้เถียงอย่างมีชีวิตชีวาในระหว่างคำอธิบายทฤษฎีต่างๆ หรือคำอธิบายถึงลัทธิชาตินิยม รวมทั้งจากงานของคนอย่างเช่น ซามิ Zubaida (Sami Zubaida) ผู้โต้เถียงว่าลัทธิชาตินิยมเองนั้นมิได้สร้าง “ปรากฏการณ์ทั่วไปที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน” ขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้นทฤษฎีเช่นนั้นจึงไม่อาจเป็นไปได้หรือเหมาะสม¹ หากจะพูดกันโดยทั่วไปให้มากยิ่งขึ้นแล้วข้อเขียนเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมอาหรับส่วนใหญ่นั้นเขียนโดยผู้ที่แลเห็นมันเป็นอุดมการณ์ เป็นชุดแห่งความคิดซึ่งควรจะถูกต้องและวิเคราะห์เสียก่อนเป็นประการแรก และวิเคราะห์ให้มากในเรื่องที่ผู้เขียนกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม การเมืองและการวางระเบียบให้ถูกต้องของชาติอาหรับเพื่อจะได้มีความเป็นเอกภาพในอนาคต ตามปกติแล้วจะทำได้โดยการแยกผลงานของปัญญาชน นักการเมืองและนักอภิปรายชาวอียิปต์ผู้ซึ่งค่อนข้างจะถูกกำหนดเอาโดยอำเภอใจว่า เป็นนักชาตินิยมออกไปเสีย ถึงแม้ว่าในส่วนที่ดีที่สุดนั้นมักจะจัดเอาคนเหล่านั้นไว้ในกระแสแห่งความคิดด้านสังคมและการเมืองที่กว้างกว่าในสมัยของพวกเขาก็ตาม² อย่างไรก็ตาม เมื่อเร็วๆ นี้ก็ได้มี

ความตั้งใจที่จะวิเคราะห์ถึงพัฒนาการของขบวนการทางการเมืองของนักชาตินิยมอาหรับแบบต่างๆ และผลกระทบแห่ง กิจกรรมของคนเหล่านั้นอยู่บ้าง มิใช่แต่เพียงในเรื่องการเมืองของรัฐอาหรับและของชาวปาเลสไตน์แยกกันเท่านั้น แต่ในเรื่องความสัมพันธ์ภายในรัฐก็เป็นเช่นนั้นด้วยเช่นกัน³ ตามกฎผู้ที่ตั้งอกตั้งใจมุ่งอยู่กับข้อเขียนของนักชาตินิยมนั้นมักจะมีทรรศนะที่เอนเอียงหนักไปในด้าน “อุดมคติ” ของประวัติศาสตร์ซึ่งมีความคิดต่างๆ เป็นแรงกระตุ้นทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ขึ้น ส่วนผู้ที่เกี่ยวข้องกับลัทธิชาตินิยมในฐานะที่เป็นขบวนการทางการเมืองมากกว่าก็มักจะเอนเอียงไปในทาง “วัตถุนิยม” ซึ่งอิทธิพลที่สำคัญของมันได้มาจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมภายในแต่ละสังคมและในโลกทั่วๆ ไปมากกว่า⁴

เมื่อต้องเผชิญหน้ากับความขัดแย้งจำนวนมาก รวมทั้งผลงานที่ผิดพลาดเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมอาหรับ เช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงรู้สึกว่าจะจะเป็นประโยชน์มากหากข้าพเจ้าจะเริ่มตรวจตราดูโดยการมองดูความคิดในเรื่องลัทธิอาหรับนิยมและเรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรมอาหรับในปลายศตวรรษที่ 19 เสียก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ถึงผลทางการเมืองบางประการของลัทธินี้ นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่หนึ่งเป็นต้นมา ผลทางการเมืองอย่างหนึ่งก็คือ พัฒนาการของอุดมการณ์แนวชาตินิยมที่มีพลัง ส่วนผลอย่างอื่นๆ นั้นดำเนินมาตลอดทางตั้งแต่มีการผนึกกำลังกันหลายแบบหลายอย่างซึ่งได้เริ่มแสดงออกในทศวรรษ 1920 และ 1930 รวมทั้งมีกลไกต่างๆ สำหรับความร่วมมือในหมู่ชาวอาหรับไปจนถึงแผนการที่จะให้มีการรวมกันในพื้นที่อย่างเช่น การรวมกันของ อียิปต์กับซีเรียเมื่อปี 1958 – 1961 (กลายเป็นสหสาธารณรัฐอาหรับ – United Arab Republic) และการพูดกันถึงการรวมที่กว้างขวางกว่านั้นคือ การรวมกันระหว่างอียิปต์ ซีเรีย และอิรักในปี 1963⁵ เป็นต้น

จากลัทธิอาหรับนิยมไปสู่ลัทธิชาตินิยมอาหรับ

ตอนปลายศตวรรษที่ 19 ผู้คนจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในตะวันออกกลางมีข้ออ้างที่จะทำให้ถูกเรียกว่าเป็นชาวอาหรับก็เพราะเหตุผลทางภาษา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของพวกเขา คนเหล่านี้พูดภาษาอาหรับ และสิ่งที่สำคัญกว่านั้นก็คือผู้ที่อ่านออกเขียนได้กลับไปใช้ภาษาที่ต่อต้านการใช้ภาษาพื้นเมืองสำคัญๆ ซึ่งเป็นภาษาที่สามารถเข้าใจได้ตั้งแต่ประเทศโมร็อกโกมาจนถึงอ่าวเปอร์เซีย คนเหล่านี้เป็นทายาทของวัฒนธรรมและประสบการณ์ร่วมกันในด้านประวัติศาสตร์ซึ่งยังฝังอยู่ในความทรงจำถึงจักรวรรดิอาหรับและจักรวรรดิออตโตมานด้วย และคนเหล่านี้จำนวนมากมายมหาศาลซึ่งเป็นชาวมุสลิมก็มีได้เป็นเจ้าของเฉพาะแต่ศาสนาร่วมกันเท่านั้นแต่ยังเป็นเจ้าของการปฏิบัติหลักศาสนาซุนนีอีกด้วย เช่นการไปทำฮัจญ์ซึ่งทำให้พวกเขาได้มาอยู่ร่วมกันในสถานที่อันประเสริฐเป็นที่เคารพนับถือแห่งเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ความเป็นคนอาหรับก็เป็นเพียงหนึ่งในจำนวนความเหมือนกันอย่างอื่นๆ ที่เป็นไปได้ในสมัยนี้ และตามปกติก็มักจะมีค่าน้อยกว่าการอยู่ในตระกูลหรือเผ่าหรืออาณาบริเวณหรือเมืองใดๆ ร่วมกัน แม้กระทั่งเมื่อนักชาตินิยมคนแรกๆ ในแคว้นซีเรียของจักรวรรดิออตโตมานเริ่มเขียนยกย่องลัทธิอาหรับนิยมและพยายามที่จะทำให้ประชาชนคิดว่าตนเองเป็นชาวอาหรับก่อนสิ่งอื่นใดนั้น พวกเขาต้อง

แข่งขันกับเอกลักษณ์ทางชาติ ศาสนา หรือเอกลักษณ์ทางภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งได้เริ่มมีความสำคัญทางการเมืองขึ้นมาแล้ว มีผู้กล่าวอยู่บ่อยๆ ว่าในบรรดาผู้คนในจักรวรรดินั้นมีแต่ชาวอาหรับและชาวเตอร์กเท่านั้นที่เป็นพวกสุดท้ายที่มีขบวนการแห่งชาติของตนเอง คือมีหลังจากชาวกรีก ชาวอาร์เมเนียนและชาติอื่นๆ ตั้งหลายสิบปี แต่ก็เช่นเดียวกับผู้มาทีหลังทั้งหลาย พวกเขาได้มาถึงขั้นตอนที่ได้พัฒนาไปเป็นอย่างดีซึ่งมิได้ขึ้นอยู่กับความคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่นความเป็นพลเรือนและการเป็นตัวแทนทางการเมืองซึ่งอาจแลเห็นได้ว่าเป็นสมบัติของชนชาติที่ได้จัดการสร้างรัฐชาติ (nation state) ของตัวเองขึ้นมา⁶

นักเขียนอย่างแอนเดอร์สัน (Anderson) เกลล์เนอร์ (Gellner) และนaylor (Nairn) ได้พยายามจะวางเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์โดยจำเพาะบางอย่างไว้ ซึ่งทำให้ขบวนการแห่งชาติปรากฏขึ้นและมีผลกระทบก่อกำล้างขึ้นมาได้⁷ เงื่อนไขเหล่านี้รวมเอากระบวนการบางอย่างที่ผูกพันกลุ่มชนสำคัญไว้ด้วยกันอันเป็นสิ่งที่แอนเดอร์สันเรียกว่า “ชุมชนในจินตนาการ” ตัวอย่างเช่นการพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาค ความแพร่หลายของการพิมพ์และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ส่งเสริมให้เกิดการผ่านจากสภาพที่ประชาชนมีเอกลักษณ์ที่ขึ้นอยู่กับศาสนาหรือความจงรักภักดีเบื้องต้นอื่นๆ บางอย่างมาเป็นเอกลักษณ์ที่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมซึ่งตอนนั้นอาจจะเข้าใจได้ในลักษณะทางโลก (คือไม่เกี่ยวกับศาสนา) จะเป็นบางส่วนหรือทั้งหมดก็ได้ ตามธรรมดาสิ่งนี้จะเกี่ยวข้องกับความผูกพันกับภาษา ขนบธรรมเนียมและความเชื่อถือของชาวบ้านและผูกพันกับประวัติศาสตร์อันเป็นที่ยอมรับกันไม่ว่าจะเป็นความจริงหรือประดิษฐ์ขึ้นก็ตาม และมักจะเริ่มขึ้นจากงานของกวี ศิลปิน และนักเขียนพจนานุกรมซึ่งมีความสนใจเป็นพิเศษในการเน้นเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรม จากตรงนั้นมันก็อาจพัฒนาอย่างรวดเร็วกลายเป็นการยืนยันว่าผู้คนที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่ามีส่วนอยู่ใน วัฒนธรรมจำเพาะอย่างเดียวกันนั้นควรจะอยู่ด้วยกันในรัฐจำเพาะรัฐหนึ่งในผืนแผ่นดินจำเพาะแห่งหนึ่ง

สำหรับนักเขียนที่ถกเถียงในแบบนี้ นั้น ลัทธิชาตินิยมทุกลัทธิย่อมก่อให้เกิดทฤษฎีการเมืองที่คล้ายคลึงเป็นอย่างยิ่งซึ่งใช้ภาษาอย่างเดียวกันทั้งสิ้น ลัทธิเหล่านี้มักจะเกี่ยวข้องกับปัญหาอย่างเดียวกันคือ ในเรื่องคำนิยามของชาติที่ว่าแก่นแท้ของชาติคืออะไร? จะรักษามันไว้ตลอดประวัติศาสตร์ได้อย่างไร? ข้อเขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้มักจะถูกมองว่าเป็นการเรียกร้องให้ลงมือกระทำ มากกว่าจะเป็นคำแถลงที่ต่อเนื่องกันและเป็นที้นำพองานในด้านปรัชญา ความมุ่งหมายของข้อเขียนเช่นนี้คือ เพื่อเริ่มต้นขบวนการ มิใช่เพื่อทำให้ห้องสมุดเต็ม ถ้าจะให้ประสบความสำเร็จ พวกเขาจะต้องเกลี้ยกล่อมชักชวนผู้คนทั้งหลายที่พวกเขากำหนดไว้ว่าเป็นชาวสลาฟหรือชาวกรีกหรือชาวอาหรับหรือชาวอะไรก็ตามให้ลงมือกระทำ ราวกับว่านั่นคือเอกลักษณ์เบื้องต้นของพวกเขา และให้เอามันวางไว้ตรงกลางชีวิตทางการเมืองของพวกเขา มีอยู่บ่อยๆ ที่จะทำให้ได้ดีที่สุดโดยการผสมผสานคำพูดเข้ากับบทกวีและโดยการเรียกร้องไปสู่อดีตของชาติซึ่งเคยเจริญรุ่งโรจน์มาแล้วและเรียกร้องไปสู่อนาคตของชาติซึ่งจะเจริญรุ่งเรืองต่อไป

ส่วนเรื่องที่ว่าชนชั้นไหนหรือกลุ่มไหนจะทำตามคำเรียกร้องนั้นก่อนและพยายามจะผลักดันประชาชนคนอื่นๆ ในชาติให้ทำตามนั้นย่อมแตกต่างกันไปแล้วแต่กรณี นักเขียนบางคนมอบบทบาทนี้ให้แก่พวก

ผู้นำที่มีการศึกษา บ้างก็มอบให้แก่ชนชั้นกลาง แต่ตามปกติจะไม่มีการกำหนดกลุ่มคนได้อย่างถูกต้องเลย มีข้อตกลงที่เห็นพ้องกันโดยทั่วไปว่า ในบริบทของโลกที่สามนั้นขบวนการแห่งชาติมักจะเกิดขึ้นอย่างเห็นชัดเจนที่สุดว่า เป็นผลของความปรารถนาที่จะปลดการควบคุมของประเทศเจ้าของอาณานิคมออกไป อีกทั้งเป็นผลของการยอมรับว่าในโลกแห่งรัฐชาติต่างๆ นั้นมีอยู่ทางเดียวที่คนชาติหนึ่งจะปกป้องตนเองได้นั้นก็คือการมีรัฐของตัวเอง ไม่ว่าพวกเขาจะทำได้สำเร็จหรือไม่นั้นมิได้ขึ้นอยู่กับความสามารถของพวกเขาเองในการที่จะกระตุ้นคนชาติเดียวกับพวกเขาส่วนใหญ่ให้รวมตัวกันเท่านั้น แต่ก็ขึ้นอยู่กับอุบัติเหตุต่างๆ ทั้งหมดทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์และการเมืองด้วย อย่างเช่นการสงคราม การแข่งขันอำนาจกันอย่างใหญ่หลวงและกำลังของคนกลุ่มอื่นๆ ที่แข่งขันกันอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน

ในส่วนที่เกี่ยวกับชาวอาหรับทางปลายด้านตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียนนั้น พวกเขาเดินทางที่ละม้ายคล้ายคลึงกันอย่างคร่าวๆ จากการเน้นในเรื่องภาษาและวัฒนธรรมจนถึงกลุ่มการเมืองที่เปิดเผยและมีขนาดเล็กเป็นกลุ่มแรกซึ่งปรากฏขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเล็กน้อย เรียกร้องให้แคว้นอาหรับต่างๆ แยกตัวจากจักรวรรดิออตโตมานซึ่งแลเห็นได้ว่าเป็นการดำเนินการโดยข้าราชการซึ่งพูดภาษาตุรกีมากขึ้นทุกทีและดูเหมือนว่าข้าราชการเหล่านั้น จะมีความพิการอย่างน่าเศร้าหากจะต้องยืนหยัดขึ้นต่อต้านการรุกรานทั้งของชาวยุโรปและพวกไซออนนิสต์ สมาชิกของกลุ่มเช่นเดียวกันนี้บางกลุ่มรวมทั้งอดีตนายทหารออตโตมานเข้าร่วมในการกบฏที่มีราชวงศ์ฮาซิมียะฮ์ (Hashemiyyah) เป็นผู้นำเพื่อต่อต้านกับชาวเติร์กในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ต่อมาในช่วงเวลาสั้นๆ ได้มีราชอาณาจักรอาหรับซึ่งกษัตริย์ไฟซอล (Faisal) ได้สถาปนาขึ้นที่กรุงดามัสกัสในปี 1919/1920 อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นขบวนการนั้นก็ถูกบังคับให้ต้องรับความจริงที่ว่าไม่ใช่แต่เพียงโลกอาหรับในตะวันออกเท่านั้นดอกที่ถูกมหาอำนาจจักรวรรดินิยมทำให้แตกแยกออกเป็นรัฐต่างๆ ที่แยกกัน แต่รัฐเหล่านี้ได้พัฒนาท้องถิ่น กฎหมาย สัญลักษณ์และข้อปฏิบัติต่างๆ ของตนเองขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยซึ่งทำให้มีจุดเน้นอย่างอื่นสำหรับการแสวงหาความจงรักภักดีของชาวอาหรับ สิ่งนี้อาจแลเห็นได้อย่างชัดเจนในอิรักอันเป็นรัฐอาหรับตะวันออกแห่งแรกที่ได้รับเอกราชเป็นทางการในปี 1932 (และมีที่นั่งในสันนิบาตชาติด้วย) ได้มีความพยายามโดยเจตนาที่จะสร้างความรู้สึกรักชาติของชาวอิรักขึ้นโดยกษัตริย์องค์เดียวกันและนักการเมืองชุดเดียวกันซึ่งขึ้นอยู่กับแผนการที่จะขยายความร่วมมือ และแม้กระทั่งความเป็นเอกภาพของชาวอาหรับให้กว้างขวางขึ้น ตัวอย่างต่างๆ ของแนวทางก่อนๆ ตลอดระยะทางนับตั้งแต่มีการจัดให้มีการแข่งขันในหมู่กวีและนักดนตรีเพื่อหาถ้อยคำและดนตรีมาแต่งเพลงชาติเพลงแรกของอิรักขึ้นไปจนถึงการอภิปรายซึ่งเอนเอียงไปในทางนิยมบริการทางการทหารของมหาวิทยาลัย และการใช้คำวิงวอนร่วมกันทางการเมืองให้เกิดความรู้สึกรักชาติอิรักขึ้นมาโดยมุ่งหมายจะทำให้การแบ่งแยกซึ่งเกิดจากการแข็งข้อของชาวเผ่าเมื่อปี 1935 – 1936 ยุติลง

อย่างไรก็ตามถ้าหากว่าในช่วงเวลาที่ตกเป็นอาณานิคมจะได้มีการสร้างแนวเขตแดนใหม่ซึ่งแบ่งรัฐอาหรับที่เกิดใหม่ออกจากกันและกันแล้วไซร้เราก็ได้มีแนวโน้มที่ต่อต้านอย่างมีพลังเกิดขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน สิ่งหนึ่งที่ได้มาจากกระบวนการตามปกติของการปรับระบบเศรษฐกิจให้เป็นแบบสมัยใหม่ก็คือการที่

หนังสือพิมพ์ สถานีวิทยุกระจายเสียง ภาพยนตร์และการท่องเที่ยวไปต่างประเทศมีความสำคัญมากขึ้นเพื่อเสริมกำลังความรู้สึกในลัทธิอาหรับนิยม (Arabism) ซึ่งมีอยู่เหนือเขตแดนทางการเมืองที่เพิ่งมีขึ้นใหม่ๆ เหล่านั้น สิ่งเหล่านี้มีคู่เคียงไปกับการนำเอาการประชุมในกลุ่มอาหรับในแบบต่างๆ และการพัฒนาสถาบันต่างๆ เช่น ธนาคาร ซึ่งมีสาขาอยู่เป็นจำนวนมากในรัฐที่แยกออกไปเหล่านั้นมาใช้ นโยบายในการจ้างครู แพทย์และผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายที่พูดภาษาอาหรับไว้ในอิรัก คูเวตและบาห์เรนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของแนวโน้มเช่นนี้ แนวโน้มเพื่อต่อต้านแนวที่สองก็คือความช่วยเหลือที่ให้แก่บรรดาผู้ที่ต่อสู้กับการมีอยู่ของประเทศจักรวรรดินิยม ตัวอย่างเช่น การที่กษัตริย์ไฟซอลเสนอค่าจ้างให้แก่กบฏปฏิบัติการชาวซีเรียที่ต่อต้านฝรั่งเศสสองคนผู้ซึ่งลี้ภัยมาอยู่ในกรุงแบกแดดตอนต้นทศวรรษ 1930 เป็นต้น แต่แน่นอน ปัจจัยที่สำคัญที่สุดก็คือการเพิ่มการสนับสนุนของชาวอาหรับที่มีต่อชาวปาเลสไตน์ในการต่อสู้ของพวกเขากับผู้ตั้งหลักแหล่งทั้งที่เป็นชาวอังกฤษ และชาวยิวซึ่งจบลงด้วยการเกี่ยวข้องอย่างเข้มข้นระหว่างนักการเมือง และนักเขียนบทความในหนังสือพิมพ์ในระหว่างที่มีการแข่งขันต่ออังกฤษเมื่อปี 1936 – 1939 ดังที่เยโฮชัว พอราธ (Yehoshua Porath) ได้กล่าวไว้อย่างถูกต้องว่าปัจจุบันนี้เหตุการณ์ในปาเลสไตน์ได้ทำให้เกิด “ปัจจัยที่สำคัญที่สุดปัจจัยเดียวซึ่งเอื้อให้อุดมการณ์รวมอาหรับก่อกำเนิดขึ้น”⁸

ในสถานการณ์เหล่านี้เป็นการง่ายพอสมควรที่จะทำให้ความรู้สึกนิยมอาหรับมีชีวิตชีวาขึ้น และเน้นไปถึงเครื่องเชื่อมโยงที่จะรวมผู้คน πουพูดภาษาอาหรับซึ่งอาศัยอยู่ทั้งสองฟากของสิ่งที่ทำให้ดูเหมือนกับพรมแดนที่ถูกคนต่างชาติประดิษฐ์ขึ้นและยึดเยียดให้ เหมือนดังที่เบนซาอิด (Bensaid) กล่าวถึงสมาชิกสภาสามัญผู้หนึ่งซึ่งมาประชุมในสมัชชาผู้ออกเสียงเลือกตั้งแห่งซีเรียครั้งที่หนึ่งในปี 1928 ว่า เขาารู้สึกว่าไม่สามารถจะกล่าวหาปัญหาตนว่าจะจงรักภักดีต่ออะไรบางอย่างที่เลื่อนลอยเช่นเดียวกับความคิดในเรื่องประเทศ (“วาทัน”) ที่เรียกว่าซีเรียได้ สำหรับตัวเขาก็เช่นเดียวกับคนอื่นๆ อีกมากมาย รู้สึกว่าชาวอาหรับนั้นเป็นของรัฐหนึ่งซึ่งมีขนาดใหญ่โตและมีพรมแดนกว้างขวางกว่าที่อังกฤษและฝรั่งเศสจะอนุญาตให้มีได้เสียอีก

รัฐอาหรับใหม่ๆ : ระหว่างความร่วมมือกับการแข่งขันกัน

ความจำเป็นในการสร้างรัฐอาหรับต่างๆ ขึ้นมาอย่างชัดกับลัทธิอาหรับนิยม (Arabism) นั้นสะท้อนอยู่ในนโยบายของรัฐบาลอาหรับต่างๆ ในขณะที่รัฐเหล่านั้นได้รับเอกราช ครั้งแรกมีอยู่ทางตะวันออกก่อนต่อมาก็มีในแอฟริกาเหนือ แล้วก็ในแถบอาว รัฐทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแต่ประจักษ์ถึงพันธะข้ามพรมแดนหลายอย่างที่เชื่อมโยงพวกเขาเข้ากับเพื่อนบ้านและพยายามหาผลประโยชน์จากพันธะเหล่านั้น แต่ทั้งหมดต่างก็รู้ถึงอันตรายที่จะได้รับจากพันธะเดียวกันนี้ รวมทั้งความเป็นไปได้ที่พันธะเหล่านั้นจะเปิดทางให้แก่การแทรกแซงจากภายนอกในชีวิตด้านการเมืองของพวกเขาด้วย ไม่ใช่แต่เพียงจะเป็นไปไม่ได้จริงๆ ที่จะควบคุมการไหลบ่าอย่างเสรีของผู้คนและความคิดเท่านั้น แต่ยังมีสายสัมพันธ์ของเผ่าชนและตระกูลวัฒนธรรมและการค้าอีกมากด้วยที่เชื่อมโยงชาวอาหรับทางสองฟากพรมแดนใดๆ เอาไว้ด้วยกัน ในสถานการณ์เหล่านี้ รัฐบาลใหม่ๆ ได้เริ่มใช้ลัทธิอาหรับนิยมที่ถูกยกระดับขึ้นและเป็นไปในทางการเมืองเพื่อจะ

ได้รับการสนับสนุนจากคนในท้องถิ่น เพื่อเพิ่มความชอบธรรมของตนเองและเพื่อปกป้องตนเองจากการถูกกลุ่มต่างๆ ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นปากเสียงให้แก่ความร่วมมือที่มีมากขึ้นระหว่างชาวอาหรับเพื่อต่อต้านมหาอำนาจเจ้าของเมืองขึ้นหรือชาวยิวในปาเลสไตน์โจมตีเอา ในระหว่างนั้น สำหรับผู้ปกครองราชวงศ์ฮาซิมียะฮ์ในอิรักและ ทรานสจอร์แดนโดยเฉพาะ ความแพร่หลายของความรู้สึกชาตินิยมอาหรับทำให้พวกเขาฝันที่จะขยายอำนาจของตนเองออกไปเพื่อรวมเอารัฐใกล้เคียงเข้าด้วยกันอย่างเช่นซีเรียกับปาเลสไตน์เป็นต้น

ตัวอย่างที่ดีของการเมืองที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้เกิดขึ้นในอิรักเมื่อปี 1932 เมื่อกษัตริย์ไฟซอลพยายามจะทำให้อังกฤษเห็นชอบในการที่พระองค์จะทรงจัดการประชุมของอาหรับขึ้นในกรุงแบกแดดโดยใช้การถกเถียงว่าการสนับสนุนของชาวอาหรับจะช่วยลดความอ่อนแอของอิรักลงและจะเอาชนะอันตรายที่คุกคามความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมอิรักได้¹⁰ เรื่องนี้ถูกต่อต้านโดยนายฮัมฟรีย์ส (Humphreys) ข้าหลวงใหญ่ของอังกฤษผู้เขียนว่าความเคลื่อนไหวเช่นนั้นจะปลุกเร้าความมั่งร้ายของประเทศเพื่อนบ้านของอิรัก และจะส่งเสริมให้เกิดอันตรายที่กษัตริย์ทรงหวาดกลัวขึ้น ตามความคิดเห็นของนายฮัมฟรีย์สนั้นวิธีที่ดีที่สุดที่จะรับใช้วิถีทางของชาวอาหรับได้ก็คือให้อิรักเอาใจใส่ต่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของตนเอง หลังจากเหตุการณ์นั้นกว่า 50 ปีไปแล้วจึงสามารถแลเห็นคุณประโยชน์ของข้อถกเถียงทั้งสองอย่างนี้ได้ ความก้าวหน้าของลัทธิอาหรับนิยมอาจจะมียผลทั้งทางบวกและทางลบแล้วแต่สถานการณ์ ในกรณีเฉพาะของอิรักนี้อาจใช้ลัทธิอาหรับนิยมเพื่อเพิ่มการสนับสนุนรัฐบาลได้ แต่มันก็อาจกระตุ้นฝ่ายต่อต้านได้งายดายพอๆกัน ไม่ว่าจะจากชาวชีอะฮ์ในท้องถิ่นผู้เลเห็นว่าการลัทธิอาหรับนิยมก็คือหนทางที่จะทำให้พวกสุนนีมีอำนาจสูงกว่าพวก ชีอะฮ์ หรือจากผู้นำของรัฐอาหรับอื่นๆ อย่างเช่นซาอูดิอาระเบียผู้พร้อมจะต่อต้านอะไรก็ตามที่พวกเขาเห็นว่าจะทำให้อิรักได้เป็นผู้นำเหนือประเทศอื่นๆ ในโลกอาหรับ

ในสถานการณ์เช่นนี้ หนทางที่รัฐบาลอาหรับส่วนมากในทศวรรษ 1930 และ 1940 เลือกก็คือหนทางที่ส่งเสริมให้มีความร่วมมือมากขึ้นในพื้นฐานของรัฐต่อรัฐ เรื่องนี้อาจแลเห็นได้ในการทำสนธิสัญญามิตรภาพ การตัดสินโดยอนุญาโตตุลาการและการส่งผู้ร้ายข้ามแดนซึ่งมีการลงนามระหว่างรัฐต่างๆตั้งแต่ปี 1931 เป็นต้นมา และอาจเห็นได้ในสิ่งที่เรียกเป็นทางการว่า “สันนิบาตแห่งรัฐอาหรับ” ซึ่งตั้งขึ้นในปี 1945 โดยมีซีเรีย อิรัก ซาอูดิอาระเบีย อียิปต์และเลบานอนเป็นสมาชิกแรกด้วย ถึงแม้ว่าจะมีความลำบากค่อนข้างมากกระหว่างการเป็นปากเสียงให้แก่การรวมตัวกันอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น (โดยเฉพาะอียิปต์) กับประเทศที่ต้องการการจัดการแบบหลวมๆ กว้างๆ (ส่วนใหญ่คือเลบานอนกับซาอูดิอาระเบีย) ก็ตาม แต่ทุกประเทศต่างก็เห็นพ้องกันว่าสิ่งที่จำเป็นก็คือกรอบที่จะอนุญาตให้มีความร่วมมือกันมากขึ้นระหว่างสิ่งที่ป็นรัฐซึ่งมีอำนาจสูงสุดและเป็นอิสระโดยพื้นฐาน¹¹ ที่จริงตามที่โกรานี (Korany) ชี้ให้เห็นนั้น คำว่า “รัฐ” ในความหมายของอาณาเขตของมันปรากฏอยู่ในมาตราทั้ง 20 มาตราของกฎบัตรแห่งสันนิบาตอาหรับถึง 48 ครั้ง การเจรจาต่างๆ ก็สะท้อนให้เห็นถึงความสนใจที่แตกต่างกันของรัฐบาลต่างๆ ที่แยกกัน อียิปต์ซึ่งแสวงหาพันธมิตรในภูมิภาคนั้นมาตั้งแต่มีสนธิสัญญาระหว่างอังกฤษกับอียิปต์ในปี 1936 ได้ยอมให้สันนิบาตใช้นโยบายต่างประเทศที่ไม่พึงพาใครและสนับสนุนการรวมตัวกันอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้นด้วยเหตุผลที่ว่า การที่

สันนิบาตมีอำนาจและขนาดที่ใหญ่กว่าคงจะทำให้มันมีอำนาจในการจัดการใดๆ เช่นนั้นได้มากกว่าประเทศอื่น ด้วยเหตุผลอันเดียวกัน เลบานอนและซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเกรงว่าเพื่อนบ้านชาวอาหรับจะมีอำนาจเหนือตน ก็รู้สึกว่าการตนอาจจะมีผลกำไรดีที่สุดจากสถาบันที่ขึ้นอยู่กับความร่วมมือกันยิ่งกว่าการถูกบังคับให้มารวมตัวกัน

อย่างไรก็ตาม ทั้งๆ ที่มีการทำนายไว้ดังนั้นแต่ก็มีแรงกดดันในทันทีที่ทำให้รัฐอาหรับต้องเคลื่อนไปในทิศทางของอียิปต์ต่อไปอีก ความพ่ายแพ้ของกองทัพอาหรับในปาเลสไตน์เมื่อปี 1978 – 1979 การต่อสู้กับสิ่งที่เหลืออยู่จากการที่มีชาวอังกฤษและฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ และการแข่งขันที่มีมากขึ้นระหว่างอเมริกากับรัสเซียเพื่อจะได้มีอิทธิพลในตะวันออกกลาง ทั้งหมดนี้ดูเหมือนจะเน้นให้เห็นประโยชน์ของการรวมกันได้มากขึ้น การเน้นต่อไปมาจากการยืนยันของประธานาธิบดีนัสเซอร์ถึงความเป็นเอกราชของอียิปต์ ซึ่งนำไปสู่การยึดเอาคลองสุเอซมาเป็นของชาติรวมทั้งชัยชนะของเขาที่มีต่อการรุกรานของอังกฤษ – ฝรั่งเศสและอิสราเอลในเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน 1956 ซึ่งเขาได้ใช้ให้เป็นประโยชน์โดยทันทีในฐานะที่เป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของชาว“อาหรับ” ในบรรยากาศเช่นนี้ เป็นการง่ายที่จะปลุกเร้าผู้คนจำนวนมากโดยใช้คำขวัญแบบชาตินิยมต่อต้านจักรวรรดินิยมทั่วทั้งโลกอาหรับ ความสีกเหิมของประชาชนขึ้นถึงจุดสูงสุดพร้อมด้วยการก่อตั้ง สหสาธารณรัฐอาหรับ (United Arab Republic) ระหว่างอียิปต์กับซีเรียในปี 1958 และการเจรจาเรื่องการรวมตัวกันอีกครั้งหนึ่งเมื่อปี 1963 ในระหว่างนั้นตามถนนทั่วกรุงไคโรมีการปักธงรูปสี่ดาวซึ่งแสดงถึงประเทศที่จะมารวมกันเป็นมหารัฐใหม่คืออียิปต์ ซีเรีย อิรักและที่กำหนดไว้บางแห่งคือเยเมนเหนือด้วย

อย่างไรก็ตามความพยายามที่จะรวมตัวกันทางการเมืองให้มากขึ้นกลับล้มเหลวไป ส่วนใหญ่ก็เนื่องจากผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันของตัวประกอบสำคัญนั้นเอง ตัวอย่างอันหนึ่งก็คือบทบาทสำคัญที่อียิปต์และประธานาธิบดีนัสเซอร์แสดงอยู่ เมื่อได้ยกให้อียิปต์เป็นตัวสำคัญทางเศรษฐกิจและการทหารอยู่ในตะวันออกกลางในตอนนั้นแล้ว แผนการใดๆก็ตามในการรวมตัวกันย่อมมุ่งที่ให้อียิปต์ แต่เนี่ยคือสิ่งที่ทำให้ผู้นำอาหรับคนอื่นๆ วิพากษ์วิจารณ์จริงๆ โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลอียิปต์มิได้แสดงความเมตตาในการ เว้าวอนต่อประชาชนของตนเองซึ่งน่าจะมีอำนาจเหนือพวกเขา นักเขียนบทความคนหนึ่งได้เขียนลงในคอลัมน์ของหนังสือพิมพ์อัล - อะหฺรอม อันเป็นสื่อโฆษณาทางการเมืองของรัฐบาลของนัสเซอร์ ในวันที่ 29 ธันวาคม 1961 ว่า “ถ้าหากว่าในฐานะที่เป็นรัฐ อียิปต์จะยอมรับขอบเขตต่างๆ ในการติดต่อกับรัฐบาลอื่นๆ อียิปต์ในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติก็ไม่ควรจะรื้อหรือหยุดอยู่ตรงหน้าขอบเขตเหล่านี้ แต่ควรจะแพร่สารของมันออกไปให้พื้นพรมแดนของตนจนถึงประชาชนเพื่อจะได้ นำเอาสารแห่งการปฏิบัติของตนไปก่อนใครๆ ”¹³ ความหวาดกลัวเช่นนั้นยิ่งขยายใหญ่ขึ้นโดยการที่ซีเรียมารวมกับอียิปต์จริงๆ ซึ่งทำให้บุคคลสำคัญหลายคนตัดสินใจว่าจะไม่มีวันให้ประเทศของตนไปอยู่ในฐานะที่ต้องอยู่ได้บังคับบัญชาของอียิปต์อีกเลย ในจำนวนผู้นำเหล่านั้นมีประธานาธิบดีฮาฟิซ อัล - อะซาด (Hafiz al - Asad) ในอนาคตรวมอยู่ด้วยคนหนึ่ง

เรื่องของปาเลสไตน์ก็มีความสามารถเช่นเดียวกันทั้งในการที่จะรวม หรือจะแบ่งแยกชาวอาหรับก็ได้ ในระยะสิบปีหลังจากการตั้งรัฐอิสราเอลขึ้นมาและได้มีการขับไล่และหลบหนีของผู้ลี้ภัยประมาณ 750,000 คน นั้น มีรัฐอาหรับสองรัฐที่เข้าไปเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด นั่นคืออียิปต์และจอร์แดนซึ่งวนวายอยู่กับการพยายามที่จะปลูกปั่นชาวปาเลสไตน์ ให้ต่อสู้กันเองมากกว่าที่จะเตรียมแผนการที่จะต่อต้านอิสราเอลโดยความร่วมมือกันของชาวอาหรับ¹⁴ และมีความเต็มใจเพียงเล็กน้อยที่จะสนับสนุนชาวปาเลสไตน์ให้มีบทบาทในการปลดปล่อยดินแดนของตนเองในอนาคต¹⁵ อย่างไรก็ตามในตอนต้นทศวรรษ 1960 อะไรๆ ก็เปลี่ยนไปเมื่อความคิดที่จะสร้างสิ่งที่เรียกว่า “รัฐอิสระ” ของชาวปาเลสไตน์ได้เริ่มมีผู้สนับสนุน และในที่สุดก็ได้รับการเห็นชอบโดยบรรดาผู้นำชาวอาหรับเองซึ่งได้มาประชุมกันในการประชุมสุดยอดของอาหรับเป็นครั้งแรกในเดือนมกราคม 1964 นี่เป็นการปูทางให้อะหมัด – ชุกอยรี (Ahmad al – Shugairi) ได้จัดตั้งองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ (Palestine Liberation Organization – PLO) ขึ้นมาในตอนที่มีการประชุมริเริ่มของสภาแห่งชาติปาเลสไตน์ซึ่งจัดขึ้น ณ นครเยรูซาเล็มในเดือนพฤษภาคมต่อมา สำหรับผู้สังเกตการณ์ส่วนมาก การแข่งขันระหว่างอียิปต์กับรัฐบาลปฏิวัติใหม่ของนายพลจัตวา กอซิม (Qasim) ในอิรักเมื่อปี 1958 – 1963 นั้น เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่จะอนุญาตให้มีการจัดตั้งฟีแอลโอขึ้นมาเป็นอันมาก ในขณะที่คนอื่นๆ แลเห็นว่ามันเป็นสิ่งที่มุ่งต่อต้านจอร์แดนซึ่งคงจะต้องรู้สึกว่ามันถูกคุกคามโดยองค์การหนึ่งซึ่งได้ให้ทางเลือกแห่งความเป็นผู้นำแก่ชาวปาเลสไตน์หลายคนที่อยู่ภายใต้การควบคุมขององค์การนั้นเองในระหว่างนั้น ในเวลาเดียวกันนี้ ยัสเซอร์ (หรือยาซир) อะรอฟัต (Yasser Arafat) กับเพื่อนสองสามคนของเขาก็กำลังเตรียมตัวจะเริ่มปฏิบัติการแบบกองโจรต่ออิสราเอลด้วยองค์การฟาตะฮ์ (Fateh) ใหม่ซึ่งพวกเขาได้ตั้งขึ้นมาโดยความพยายามที่มีเจตนาจะให้ชาวปาเลสไตน์ได้ควบคุมชะตากรรมของตนเองหลังจากถูกรัฐอาหรับต่างๆ ละเลยมาหลายปี ในที่สุดเป็นเพราะความสามารถในการสู้รบซึ่งมีอยู่มากขององค์การฟาตะฮ์ที่ไม่เพียงแต่มีบทบาทในการเผชิญหน้ากับอิสราเอลอย่างรุนแรงซึ่งนำไปสู่สงครามในตะวันออกกลางปี 1967 เท่านั้น แต่ยังทำให้้องค์การฟาตะฮ์ได้มีอิทธิพลสำคัญอยู่ในฟีแอลโอเช่นกัน และนำไปสู่การที่นายอะรอฟัตได้รับเลือกให้เป็นประธานคณะกรรมการบริหารของฟีแอลโอในเดือนกุมภาพันธ์ 1969 ด้วย

ความตึงเครียดระหว่างชาวปาเลสไตน์กับรัฐอาหรับยังชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งข้อสาม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการกระตุ้นไปสู่ความเป็นเอกภาพด้วย นั่นคือเรื่องที่ว่าในทศวรรษ 1950 ส่วนประกอบของลัทธิชาตินิยมอาหรับก็คือ รัฐบาลอาหรับเอง ไม่ใช่แค่เพียงพวกเขาจะไม่เต็มใจที่จะพิจารณาถึงการลดอำนาจของตนเองและอำนาจสูงสุดลง ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการรวมตัวกันอย่างแท้จริงเท่านั้น แต่รัฐบาลเหล่านั้นยังวิตกอยู่เสมอว่าการสนับสนุนจุดหมายของนักชาตินิยมอาหรับอย่างไม่มีอะไรควบคุมนั้น อาจจะทำให้พวกเขาตกอยู่ในอันตราย คือ ต้องทำสงครามกับอิสราเอลด้วย ด้วยเหตุผลทั้งสองข้อนี้ พวกเขาจึงระวังระไวคอยเฝ้าดูกลุ่มรวมอาหรับที่เล็กกว่าอย่างเช่นขบวนการนักชาตินิยมอาหรับ (Movement of Arab Nationalists - MAN) ซึ่งจัดตั้งขึ้นในกรุงเบรุตตอนต้นทศวรรษ 1950 การเรียกร้องให้มีการรวมตัวกันและให้มีการเผชิญหน้ากับชาวอิสราเอลในทันทีนั้นเป็นเรื่องที่หวั่นอย่างน่าวิตก หลังจากลี้ภัยอยู่บ้างในตอนต้นแล้ว

ขบวนการเอ็มเอเอ็นนี้ก็ได้สนับสนุนการผลักดันให้ประธานาธิบดีเซอร์ได้เป็นผู้นำของอาหรับจนกระทั่งปี 1965 – 6 เมื่อองค์การนี้เริ่มมีท่าทีที่มีความพินิจพิจารณาขึ้น และได้เถียงว่ารัฐบาลที่มีอยู่เหล่านั้นแหละที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อเอกภาพของอาหรับจึงควรจะได้เปลี่ยนแปลงวิถีทางของตนเสียหรือมิฉะนั้นก็ควรจะถูกกำจัดเสียโดยการปฏิวัติจากเบื้องล่าง¹⁶

ในบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความเดือดร้อนอย่างมากหลังจากสงครามปี 1976 นั้น องค์การพีแอลโอ กองทัพแบบกองโจรและผู้สนับสนุนชาวอาหรับหัวรุนแรงต่างๆ นั้นเอง ที่ดูเหมือนจะได้แสดงให้โลกอาหรับได้เห็นหนทางก้าวไปข้างหน้าในแบบอื่นอยู่พักหนึ่ง แต่แล้วรัฐต่างๆ ที่มีอยู่ก็ได้เริ่มยื่นหัด เสริมกำลังการป้องกันตัวเองและทำการควบคุมได้อีก ทั้งหมดนี้พวกเขาได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างมากจากความร่ำรวยจากน้ำมันซึ่งซาอุดีอาระเบีย ลิเบีย และประเทศแถบอ่าวตกลงกันที่จะกระจายไปให้รัฐอื่นๆ ในที่ประชุมสุดยอดของอาหรับที่เมืองคาทุมในปี 1967 ติดตามมาด้วยการเผชิญหน้ากับขบวนการต่อต้านของชาวปาเลสไตน์ของจอร์แดนซึ่งได้รับความสำเร็จในปี 1970 – 71 แล้วก็ตามมาอีกด้วยปฏิบัติการที่ดุเดือดมากของกองทัพอาหรับซึ่งมีการรวบรวมขึ้นใหม่ในสงครามกับอิสราเอลปี 1973 หลังจากนั้นการกระตุ้นให้รวมตัวกันก็หายไปมาก และรัฐต่างๆ ก็ถูกทิ้งให้มีอิสระในการที่จะสร้างเอกลักษณ์โดยเฉพาะของตนเองขึ้นมาในบริบทของโลกอาหรับที่กว้างขึ้น

ลัทธิอาหรับนิยมในทศวรรษ 1970 และ 1980

ในบทความที่เป็นที่รู้จักกันดีซึ่งพิมพ์ในปี 1979 ฟุอาด อญามี (Fuad Ajami) ได้ประกาศถึง ‘จุดจบของลัทธิรวมอาหรับ (pan – Arabism)’¹⁷ ซึ่งดูเหมือนเขาจะหมายความว่าอำนาจของแต่ละรัฐในการที่จะต่อต้านการเรียกร้องให้รวมอาหรับนั้นมีมากขึ้น เพราะฉะนั้นการเรียกร้องเช่นนั้นจึงทำได้ยากขึ้น ท่าที่เป็นอยู่นี้ก็ถูกต้องอย่างไม่น่าสงสัย แต่อย่างไรก็ตาม ดังที่ข้าพเจ้าได้พยายามชี้ให้เห็นมาแล้วในภาคที่แล้วมาว่าการ ผลักดันให้มีเอกภาพนั้นมักจะมีลักษณะตรงกันข้ามอยู่ในสิ่งเดียวกันมากกว่าที่แสดงออกมาตามปกติอยู่เสมอ เรื่องที่สำคัญเท่าๆ กันก็คือ โครงการใดๆ ที่มุ่งจะให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐให้มากขึ้นนั้นจะถูกหนุนด้วยลัทธิอาหรับนิยมพื้นฐาน นั่นคือความรู้สึกเป็นเครือญาติกันระหว่างผู้คนที่พูดภาษาอาหรับ ซึ่งยังคงอยู่เป็น ข้อเท็จจริงสำคัญของชีวิตในตะวันออกกลางไม่ว่าอย่างอื่นจะดำเนินไปอย่างไรก็ตาม เมื่อมองดูในแง่มุมนี้ สิ่งที่อญามีพยายามจะบรรยายถึงนั้นมีใช้จุดจบของลัทธิอาหรับนิยมเอง แต่เป็นความเปลี่ยนแปลงอันสำคัญในวิธีที่จะตีความมันและนำมาใช้ในทางการเมืองต่างหาก

ในระหว่างทศวรรษ 1960 กับต้นทศวรรษ 1970 นอกจากการหลุดพ้นจากสงครามปี 1967 ในฉับพลันทันทีแล้ว สิ่งแวดล้อมของอาหรับยังได้เปลี่ยนไปในทางที่สำคัญๆ หลายอย่าง ปัจจัยอย่างหนึ่งคือการเสื่อมลงของอำนาจและศักดิ์ศรีของอียิปต์ซึ่งเป็นผลของการพ่ายแพ้ทางทหาร ความถดถอยทางเศรษฐกิจและการสิ้นชีวิตของประธานาธิบดีนัสเซอร์ ปัจจัยที่สองคือการที่ซาอุดีอาระเบียมีอิทธิพลทางการเงินเพิ่มขึ้น ปัจจัยข้อที่สามคือความสำคัญใหม่ทางการเมืองของซีเรียซึ่งมีมาหลังจากการผนึกกำลังของรัฐบาล

ประธานาธิบดี อะซาดในต้นทศวรรษ 1970 ถ้าเราจะบวกจำนวนที่เพิ่มขึ้นเป็นอันมากของรัฐอาหรับ ซึ่งมีเอกราชเข้าไป เราก็จะแลเห็นโลกอาหรับซึ่งมีอำนาจแผ่กระจายออกไปเป็นอย่างมาก อันเป็นผลให้การที่ผู้นำคนหนึ่งหรือรัฐบาลหนึ่งจะใช้อิทธิพลของตนในนั้นหรือเข้าไปควบคุมโลกอาหรับทั้งหมดได้นั้นยิ่งยากลำบากขึ้น

ปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้สิ่งแวดล้อมของอาหรับเปลี่ยนไปก็คือสิ่งที่เรียกกันว่า ‘ความยืนยาว’ ที่เพิ่มขึ้นของรัฐบาลอาหรับและรัฐอาหรับที่มีอยู่¹⁸ หลังจากรัฐประหารจำนวนมากมาย ซึ่งเกิดขึ้นในทศวรรษ 1950 และ 1960 แล้ว ก็ไม่มีรัฐบาลหรือราชวงศ์ที่ทำการปกครองใดถูกโค่นล้มโดยพลกำลังเลยในทศวรรษ 1970 และ 1980 เว้นแต่รัฐบาลของประธานาธิบดีนูเมรี (Numeiri) แห่งซูดานผู้ซึ่งถูกปลดออกเพราะการต่อต้านที่แพร่หลายออกไปของประชาชน (และกองทัพ) ในปี 1985 การเปลี่ยนแปลงที่ถูกบังคับให้เป็นไปอย่างอื่น ๆ อย่างเช่นเรื่องที่ประธานาธิบดีซาดัต (Sadat) ถูกลอบฆ่าตายในปี 1981 หรือเรื่องประธานาธิบดีบูร์กีบาถูกปลดออกจากตำแหน่งในปี 1987 นั้นมิได้นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงพื้นฐานแต่อย่างใดในวิธดำเนินการปกครองของแต่ละประเทศ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเหตุผลสำคัญสำหรับความยืนยาวนี้อยู่ในความเติบโตของอำนาจรัฐ มีแต่เลบานอนเท่านั้นที่แสดงหลักฐานอันเดียวของความไร้ความสามารถของรัฐบาล ในการที่จะยับยั้งพลังที่ขัดแย้งกันมิให้ออกมาพ่นพ้านอยู่ในผืนแผ่นดินของชาติได้ ดังนั้นจึงตกเป็นเหยื่อของการแข่งขันภายในกลุ่มชาวอาหรับและการแข่งขันระหว่างอาหรับ – อิสราเอล ซึ่งสามารถแสดงออกมาต่อผู้เป็นปรปักษ์ของตนบนผืนแผ่นดินของผู้อื่นโดยมีอันตรายน้อยหน้อย¹⁹

สถานการณ์ใหม่นี้ทำให้รัฐบาลสามารถใช้ความเป็นไปได้ที่มีอยู่ในลัทธิอาหรับนิยมโดยไม่ยอมเลิกการควบคุมเหนือนโยบายหรือที่ร้ายกว่านั้น คือเหนือความมีอำนาจสูงสุดของรัฐบาลเอง ยุทธศาสตร์ที่แลเห็นได้ชัดเจนอย่างหนึ่งก็คือการประกาศความผูกพันอย่างมั่นคงกับความเป็นเอกภาพในขณะที่หลีกเลี่ยงแผนการใดๆ ที่อาจจะเข้าไปเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดขึ้นกับการรวมตัวทางการเมืองกับประเทศอาหรับอื่นๆ หรือเผชิญหน้าทางการทหารอย่างแท้จริงกับอิสราเอล รัฐบาลสองรัฐบาลที่ใช้วิธีการนี้อย่างทรหดก็คือ รัฐบาลของพรรคบาซซึ่งจัดตั้งขึ้นในซีเรียเมื่อปี 1966 และในอิรักปี 1968 รัฐบาลทั้งสองนี้ได้รับการช่วยเหลือเนื่องจากว่าหนึ่งในหลักการสำคัญสามประการของพรรคบาซ (Ba'athism) ก็คือ ‘เอกภาพ’ นั้นตามคำจำกัดความหมายถึงการผูกมัดอย่างแข็งแกร่งกับลัทธิอาหรับนิยม จนไม่จำเป็นที่จะต้องแสดงพันธะนี้ให้เห็นโดยการกระทำสิ่งที่อาจเป็นอันตรายพันไปจากขอบเขตของแต่ละรัฐ ในฐานะที่เป็นข้อระมัดระวังล่วงหน้าเพิ่มเติม รัฐบาลทั้งสองจึงอาศัยช่วงเวลาแห่งการประหัตประหารเป็นอย่างมากทางอุดมการณ์ซึ่งในระดับการเจรจาพวกเขาได้ใช้วิธีการที่สุดโต่งอย่างนั้นเพื่อสนับสนุนชาวปาเลสไตน์และต่อต้านอิสราเอลเพื่อจะทำให้ไม่มี รัฐบาลอื่นใดสามารถเข้าเป็นพรรคพวกกับอิสราเอลได้ ผลของมันก็กลายเป็นอะไรบางอย่างที่น่าแปลกใจเมื่อหลังจากเดือนพฤศจิกายน 1978 ซึ่งมีการประชุมสุดยอดของอาหรับในกรุงแบกแดด รัฐบาลพรรคบาซทั้งสองได้ตกลงใจที่จะรวมตัวกัน อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจนั้นไม่ได้เป็นความพยายามอย่างจริงใจที่จะรวมกันอย่างที่เกียนเล (Kienle) ว่าไว้ แต่เป็น ‘เครื่องมือสำหรับเพิ่มสถานะภาพ

ของตนเอง’ โดยที่อิรักพยายามที่จะเข้าไปแทนที่อียิปต์ในฐานะที่เป็นผู้นำของโลกอาหรับและรัฐบาลซีเรียพยายามที่จะซื้อเวลาให้ตัวเองในขณะที่มีความอ่อนแอภายในเป็นอย่างมาก²⁰ ผู้นำทั้งสองคือนายฮาฟิซ อัล – อะซาด (Hafiz al – Azad) และซัดดัม ฮุสเซน (Saddam Hussain) ได้พบกันเพียงสามครั้งเท่านั้นก่อนที่ในที่สุดแผนการจะล้มพบบลงท่ามกลางข้อกล่าวหาซึ่งกันและกันว่าทำการแทรกแซงในกิจการของกันและกันอย่างยอมรับไม่ได้ในฤดูร้อนปี 1979

ความเปลี่ยนแปลงประการที่สองในทิศทางนี้ก็คือการที่แต่ละรัฐบาลต่างก็กดดันลัทธิชาตินิยมในเขตแดนท้องถิ่นของตนเองมากขึ้นทุกที นี่ออกจะเป็นการง่ายสำหรับประเทศต่างๆ ในแอฟริกาเหนือนอกจากลิเบีย แอฟริกาเหนือเป็นที่ที่ไม่เคยแลเห็นว่า การที่รัฐต่างๆ ต้องแยกกันนั้นจะเป็นข้อขัดแย้งสำคัญต่อการเรียกร้องของลัทธิอาหรับนิยมหรือความร่วมมือในหมู่ชาวอาหรับมากขึ้นเลย²¹ ตัวอย่างเช่นในกรณีของอียิปต์ ประธานาธิบดีสามารถหาประโยชน์ได้จากอารมณ์เหนียวหนำต่อสงครามอย่างแท้จริงที่มีมาจากหลังสงครามกับอิสราเอลในเดือนตุลาคม รวมทั้งความรู้สึกที่ว่าอียิปต์ได้หลังเลือดมามากเกินไปแล้วเพื่อขบวนการของชาวอาหรับ การตัดสินใจที่จะกลับมาใช้ชื่ออียิปต์แทนชื่อสหสาธารณรัฐอาหรับอีกนั้นก็ไม่มีใครจะมีใครต่อต้าน อย่างไรก็ตามเรื่องราวออกจะยากลำบากมากขึ้นที่ตรงส่วนตะวันออกของโลกอาหรับ ซึ่งรัฐต่างๆ ที่มีอยู่ยังคงดูเหมือนจะเป็นตัวตนปลอมๆ มากขึ้น และรัฐบาลที่แยกกันส่วนใหญ่ก็ไว้วางใจในคำเรียกร้องด้านการเมืองให้มาสู่ลัทธิอาหรับนิยมเพื่อจะเพิ่มความชอบธรรมของตนเองให้มากขึ้น แต่ใน อิรักและจอร์แดนได้เริ่มมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางภาษาอย่างเป็นนัยๆ ซึ่งมุ่งที่จะเสริมกำลังศัพทแสงของลัทธิชาตินิยมในท้องถิ่น ส่วน ในที่อื่นๆ ความจงรักภักดีต่อราชวงศ์ที่กำลังปกครองอยู่โดยทั่วไปทำให้ประชาชนมีความรู้สึกผูกพันกับรัฐเป็นเบื้องต้นภายในขอบเขตแคบๆ²² มีแต่ในเยเมนได้ซึ่งการเรียกร้องให้ไปสู่ลัทธิอาหรับนิยมหรือลัทธิชาตินิยมเยเมนถูกถือว่าไม่เหมาะสมในด้านการเมืองและในด้านการอุดมการณ์ เท่านั้นที่อำนาจหน้าที่แบบที่สาม (คืออำนาจหน้าที่ในแบบมาร์กซิสต์) เลนินนิสต์ถูกใช้เป็นจุดเน้นอีกทางหนึ่งสำหรับหาความจงรักภักดีจากประชาชน จนกระทั่งเกิดการกลับตัวในทันทีทันใดขึ้นในตอนปลายทศวรรษ 1980²³

เครื่องชี้อย่างหนึ่งถึงความเปลี่ยนแปลงไปสู่การใช้สัญลักษณ์และการปฏิบัติชนิดที่เป็นไปตามแบบท้องถิ่นมากขึ้นซึ่งได้เชื่อมโยงชาวอาหรับบางส่วนเข้ากับแผ่นดินบางส่วนก็คือ การสร้างที่ฝังศพของทหารนิรนามขึ้น อีกอย่างหนึ่งคือความเอาใจใส่ที่มีมากขึ้นต่อการฉลองวันสำคัญเป็นพิเศษของชาติ ที่มีส่วนประกอบทางสัญลักษณ์ของการรวมอาหรับซึ่งก็มีอยู่เพียงไม่กี่วันเท่านั้น²⁴ กระบวนการนี้ดำเนินไปอย่างมากที่สุดในอิรักในระหว่างที่ทำสงครามกับอิหร่านเมื่อทศวรรษ 1980 เมื่อมีการพูดถึงประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ในท้องถิ่นของประเทศนั้นเป็นพิเศษซึ่งถูกคำนวณไว้ว่าจะเน้นถึงความแตกต่างจากประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นอาหรับให้เห็นได้ ตัวอย่างที่ดีก็คือการแสดงภาพของภูมิประเทศอิรักว่าเป็น โอเอซิสอันอุดมไปด้วยน้ำมีดินอันทอผลัมขึ้นอยู่ และแวดล้อมด้วยทะเลทรายอาหรับอย่างเห็นได้ชัด

การเคลื่อนไหวเช่นนั้นย่อมเสริมกำลังแนวโน้มที่มีอยู่แล้วในการที่จะแยกตัวกันให้มากยิ่งขึ้นในหมู่ประชาชนชาวอาหรับซึ่งเคยมีมาแล้วในการใช้หนังสือเดินทางแบบต่างๆกัน ในระบบการศึกษาและกฎหมายที่แตกต่างกัน ในกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่แตกต่างกันสำหรับควบคุมการอพยพและความเป็นพลเมืองและอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ทั้งๆ ที่การเรียกร้องให้มีความเป็นเอกภาพจะลดน้อยลง แต่ลัทธิอาหรับนิยมก็ยังคงแสดงตนออกมาในวิธีต่างๆ ตัวอย่างเช่น โดยการกระทำร่วมกันที่จะขับไล่อิยิปต์ออกจากสันนิบาตอาหรับหลังจากที่อิยิปต์ไปทำสนธิสัญญาสันติภาพกับอิสราเอลในปี 1979 หรือการที่อิยิปต์และจอร์แดนให้การสนับสนุนแก่อิรักในระหว่างที่อิรักทำสงครามอันยาวนานกับอิหร่านตั้งแต่ปี 1980 ถึง 1988 ในแต่ละกรณีนี้ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐอาหรับก็แตกสลายไป ครั้งแรกเกิดจากอิยิปต์ ครั้งที่สองเกิดจากซีเรียผู้ซึ่งไปเข้าข้างศัตรูของอิรักคืออิหร่าน แต่ทว่าในแต่ละกรณี พันธะของลัทธิอาหรับนิยมก็ยังคงแข็งแกร่งพอที่จะทำให้มีความร่วมมือกันได้ในระดับสูงในระหว่างรัฐอาหรับจำนวนมาก

แนวโน้มเดิมนี้นี้ได้รับการเสริมกำลังให้เข้มแข็งขึ้น โดยการที่มีรายได้จากน้ำมันอย่างมากภายในทศวรรษ 1970 จึงส่งเสริมให้มีแผนการใหม่ๆ เกี่ยวกับความร่วมมือในระหว่างประเทศอาหรับซึ่งขึ้นอยู่กับการกระจายความมั่นคงจากคนที่ร่ำรวยไปสู่คนยากจนเสียใหม่ตามที่วางแผนไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาคอาหรับทั้งหมดให้รวดเร็วยิ่งขึ้น สิ่งที่สำคัญกว่านั้นก็คือการตัดสินใจที่จะใช้รายได้จากน้ำมันไปสนับสนุนสิ่งที่เรียกกันว่ารัฐ ‘แนวหน้า’ ในการทำสงครามกับอิสราเอลและในการรวมกำลังกันกำจัดบรรดาผู้ที่ต่อต้านข้อตกลงแคมป์เดวิด (Camp David Agreement) ปี 1978 และข้อตกลงสันติภาพระหว่างอาหรับ – อิสราเอลที่ได้วางแผนไว้ ในกรณีหลังนี้ซีเรียได้รับสัญญาว่าจะได้เงินปีละ 1.8 พันล้านเหรียญอเมริกันเป็นเวลาสิบปี จอร์แดนจะได้ปีละ 1.2 พันล้านเหรียญอเมริกัน ส่วนฟีแอลโอและชาวปาเลสไตน์ในดินแดนที่ถูกครอบครองในเขตฝั่งซ้ายและแถบกาซาจะได้ฝ่ายละ 150 ล้านเหรียญอเมริกัน²⁶ อย่างไรก็ตาม การที่มีรายได้จากน้ำมันเกิดลดลงไปและมีความขาดแคลนทางการเงินเนื่องจากสงครามอิรัก-อิหร่านและการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางการเมืองก็มีผลทำให้การที่จะส่งเงินทั้งหมดนี้ไปให้ได้จริงๆ อาจจะเป็นไปได้เป็นอย่างมาก

ลักษณะเฉพาะของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอาหรับ

ในกฎหมายระหว่างประเทศรวมทั้งในความเข้าใจของรัฐเหล่านั้นที่เกี่ยวกับตัวของตัวของตัวเองนั้น รัฐอาหรับแต่ละรัฐต่างก็เป็นหน่วยที่มีอำนาจอิสระของตนเอง เรื่องนี้ได้รับการยอมรับเป็นทางการในชื่อเรื่องและในกฎบัตรแห่งสันนิบาตของรัฐอาหรับดังที่มาตราที่ 8 ได้ยืนยันไว้อย่างแข็งขันว่า : “แต่ละรัฐที่มีส่วนร่วมอยู่ในสันนิบาตจักเคารพต่อรัฐบาลที่มีอยู่ในรัฐอื่นๆ ซึ่งเป็นสมาชิกของสันนิบาตโดยเชื่อว่าเป็นสิทธิ (พื้นฐาน) ของรัฐเหล่านั้นและจักปฏิเสธที่จะไม่กระทำการใดๆ ในอันที่จะเปลี่ยนแปลงรัฐบาลเหล่านั้น”²⁷ อย่างไรก็ตามในการปฏิบัติจริงๆ สันนิบาตกลับกระทำราวกับว่ารัฐอาหรับควรจะแสดงความสัมพันธ์ของพวกเขาในลักษณะของการคิดถึงภราดรภาพมากกว่าจะคิดว่ามันเป็นสนธิสัญญาขั้นต้น เราจะเห็นสิ่งนี้ได้

อย่างง่ายดายมากในการที่สันนิบาตชาดกลไกใดๆสำหรับการตกลงข้อพิพาทเนื่องจากการเข้าแทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน เริ่มแรกเรื่องราวเกิดขึ้นสองครั้งในปี 1985 คือครั้งแรกเลบานอนทำการประท้วงเป็นทางการต่อคำโฆษณาที่สื่อของสาธารณรัฐอาหรับ (ซึ่งตอนนั้นประกอบด้วยอียิปต์และซีเรีย) โจมตีเลบานอนและโจมตีการที่กลุ่มติดอาวุธข้ามพรมแดนเข้ามาแทรกแซง แทนที่จะตรวจตราการประท้วงนั้นเป็นรายละเอียดและพยายามที่จะให้คำตำหนิ สมาชิกรัฐอื่นๆกลับลงมติเพียงแต่เรียกร้องให้ทั้งสองรัฐยุติการวิวาทระหว่างกันเสีย ตามที่ผู้แทนของฝ่ายชูดานอธิบาย วิธีการนี้มีได้เกิดจากความคิดว่าสันนิบาตนั้นคือศาลสถิตยุติธรรมที่กำลังพิจารณาคดีระหว่างสองฝ่ายแต่เกิดจากความจำเป็นที่จะต้องทำการประลองระหว่างพี่น้องกัน ต่อมาอีกสองสามเดือนชาวตูนิเซียผู้หนึ่งได้ปราศรัยถึงคำร้องทุกข์ว่าอียิปต์ได้ให้ที่พักพิงแก่กลุ่มผู้ถูกเนรเทศทางการเมืองซึ่ง ตูนิเซียกล่าวหาว่าคบคิดวางแผนต่อต้านรัฐบาลตูนิเซียได้รับการปฏิเสธโดยไม่มีการตรวจสอบอีกเช่นกันว่าส่วนใหญ่เป็น “การก้าวร้าว” ต่อสันนิบาตแห่งรัฐอาหรับและเป็นการเสียหายต่อสมาชิกรัฐหนึ่งของสันนิบาต²⁸

สาเหตุในการที่ชาดกลไกที่เป็นทางการสำหรับใช้ตกลงข้อพิพาทระหว่างรัฐอาหรับนั้นมาจากข้อสันนิษฐานที่ว่ารัฐอาหรับต่างๆ นั้นแสนจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันจนกระทั่งกลไกเช่นนั้นกลายเป็นสิ่งที่ทั้งไม่จำเป็นและไม่เหมาะสม ดังที่กอซาฟีผู้เป็นผู้นำการปฏิวัติได้กล่าวอย่างแข็งกร้าวต่อประธานาธิบดีมูบาร็อกในเดือนธันวาคม 1989 ว่า : “ข้าพเจ้าต่อต้านการเป็นตัวแทนทางการทูต (ระหว่างอียิปต์กับลิเบีย) เพราะว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดจะต้องเป็นชาติอาหรับที่รวมตัวกันซึ่งไม่จำเป็นจะต้องมีการแลกเปลี่ยนภาระเช่นนั้น”²⁹ โอกาสเช่นนี้เป็นหลักฐานสำคัญในเรื่องวิธีการที่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอาหรับเคยมีมาแล้ว (และกระทำอยู่) จริงๆ ตามกฎแล้วประธานาธิบดีหรือประมุขของรัฐจะมาตกลงด้วยตัวเอง มียูบอยๆ ที่จะโทรศัพท์ไปยังฝ่ายคัดค้านของเขาหรือไปเยี่ยมเยียนด้วยตัวเองโดยอ้างถึงกระทรวงต่างประเทศของเขาเองหรือตัวแทนทางการทูตของเขาซึ่งอยู่ในเมืองหลวงอื่นๆ ให้น้อยที่สุด ลักษณะอีกอย่างหนึ่งก็คือบทบาทอันสำคัญที่มอบให้แก่สมาชิกอาวุโสในคณะรัฐบาลซึ่งมีการติดต่อเป็นส่วนตัวในรัฐอาหรับอื่นๆ ตัวอย่างเช่นในสมัยของนัสเซอร์สมาชิกผู้หนึ่งคือ นายอันวาร ซาดัต (Anwar Sadat) ผู้ถูกถือว่ามีความสัมพันธ์อันดีในบรรดารัฐอาหรับส่วนมาก หรือมิฉะนั้นก็รีฟาอัต อัล - อะซาด (Rifaat al-Azad) น้องชายของประธานาธิบดีแห่งซีเรียผู้มีความผูกพันใกล้ชิดกับเจ้าชายอับดุลลอฮ์ (Prince Abdullah) แห่งซาอุดีอาระเบียเป็นต้น

เรื่องที่มีความสำคัญเช่นกันก็คือโดยทั่วไปไม่มีการคำนึงถึงพรมแดนและอำนาจสูงสุดของชาติเมื่อถึงคราวที่จะพยายามมีอิทธิพลต่อรัฐเพื่อนบ้านอาหรับโดยจะใช้อิทธิพลต่อประเทศนั้นหรือพยายามที่จะยุติประเทศนั้นมิให้กดดันตน เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งนี้ก็กลายรูปเป็นการแทรกแซงทางทหารโดยตรงหรือการล้อมฆ่า การลักพาตัว ทุบระเบิด ก่อวินาศกรรม การรณรงค์ทางหนังสือพิมพ์และวิทยุ และการสนับสนุนผู้ต่อต้านทางการเมืองของรัฐบาลที่เป็นคู่แข่งกันไป ตัวอย่างสามรายของการแทรกแซงอย่างโจ่งแจ้งซึ่งสุมมาไม่มากนักน้อยนั้นก็มี แผนการของกษัตริย์ซาอุด์ที่จะล้อมฆ่าประธานาธิบดีนัสเซอร์ในปี 1958

การที่ชาวอียิปต์พยายามที่จะสังหารกษัตริย์ฮุสเซนในระหว่างปี 1958 ถึง 1960 รวมทั้งการลอบฆ่า
 นายกรัฐมนตรีของพระองค์ การรุกรานในระยะสั้นๆ ของซีเรียต่อจอร์แดนเหนือในปี 1970
 การที่ชาวจอร์แดนและชาว อิรักสนับสนุนองค์การภราดรภาพมุสลิมในการต่อสู้กับรัฐบาลซีเรียตั้งแต่ปี 1979
 เป็นต้นมา การที่แอลจีเรียจัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกในฐานะทัพให้แก่แนวหน้าโพลีซารีโอ
 (Polisario Front) ระหว่างที่ทำการต่อสู้กับกองทัพโมร็อกโกในแถบสะฮาราตะวันตก และการที่ลิเบีย
 สนับสนุนกองกำลังติดอาวุธให้รุกเข้าไปในตูนิเซียเมื่อปี 1980 เนื่องจากกิจกรรมทั้งหมดนี้ มีพวคนาย
 ทหารอาวุธหรือสมาชิกของตัวแทนกองสืบทอดราชบัลลังก์เป็นผู้จัดการ ต้นตอของกิจกรรมจึงถูกห่อหุ้มอยู่ใน
 ความลับเป็นอย่างมากอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และยากที่จะแลเห็นความมุ่งหมายที่แท้จริงของมันได้
 แต่อย่างไรก็ตามนั่นก็เป็นหลักฐานอย่างแน่นนอนของความเต็มใจอันคุ้นเคยเป็นนิสัยในการที่จะกระทำการข้าม
 พรมแดนซึ่งดูเหมือนจะไม่มีที่ไหนเทียบเคียงได้ในโลกที่ไม่ใช่ยุโรป

ความพยายามที่จะลดพฤติกรรมเช่นนั้นไปให้เหลือแต่หลักการหรือแบบแผนที่เป็นรากฐานนั้นปรากฏ
 ว่าไม่ได้รับความสำเร็จเป็นพิเศษ³⁰ อย่างไรก็ตาม เป็นไปได้ที่จะหาญกล่าวถึงข้อสรุปทั่วไป
 สองสามข้อเกี่ยวกับปฏิบัติการในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอาหรับ จุดมุ่งหมายของมันและผลที่ได้มา
 ข้อแรกก็คือข้อสันนิษฐานโดยทั่วไปที่ว่าเขตแดนนั้นมีช่องโหว่ ทำให้รัฐเพื่อนบ้านพยายามที่จะแทรกเข้ามา
 เรื่องนี้ทำให้รัฐบาลต้องทำการต่อสู้มากกว่าที่น้ำจะเป็นและมีอยู่บ่อยๆ ที่ต้องพยายามที่จะแก้ไขการแทรกแซง
 เช่นนั้นโดยทำการเคลื่อนไหวเองเสียก่อน ตามที่เป็นไปโดยทั่วๆ ไปยิ่งขึ้นนั้น ข้อสันนิษฐานนี้
 มักจะเกี่ยวพันกับความพยายามที่จะทำให้รัฐเพื่อนบ้านที่ก่อความเดือดร้อนให้ตนต้องอ่อนแอลง เป็นวิธีที่จะ
 ลดความสามารถที่จะเข้าแทรกแซงได้ลงไป ข้อที่สอง ปรากฏว่ามีข้อสันนิษฐานว่าจะมีศักยภาพของ
 ความขัดแย้งอยู่ด้วยซึ่งในหลายโอกาสก็ไม่มีเหตุผลที่เป็นจริงใดๆ ในอันที่จะพิพาทกัน ข้อที่สาม การ
 เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์และกระบวนการต่างๆ ทางอีกด้านหนึ่งของพรมแดนนั้นหมายความว่าต้องมีความ
 แตกต่างระหว่างนโยบายในประเทศกับนโยบายต่างประเทศอยู่น้อยกว่าในส่วนอื่นๆ ของโลก
 ตามปกติรัฐบาลพยายามที่จะหาผู้สนับสนุนและแม้กระทั่งหาความชอบธรรมในการข้ามพรมแดนไปเช่นนั้น
 แต่รัฐบาลก็ต้องเอาใจใส่ต่อความพยายามของ คู่แข่งขันที่จะทำเช่นเดียวกันนั้นด้วย

เมื่อมองดูโลกอาหรับทั้งหมดแล้ว ความสามรถที่จะใช้ข้อสรุปทั่วไปนี้ย่อมแตกต่างกันไปในแต่ละ
 ประเทศและแต่ละกาลเวลาอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างอันหนึ่งในเรื่องนี้ก็คือการที่ความสัมพันธ์ของ
 อียิปต์กับประเทศอาหรับเพื่อนบ้านลดความเข้มข้นลงไปเป็นอย่างมากหลังจากประธานาธิบดีนัสเซอร์สิ้นชีวิต
 ลง และอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่อียิปต์ถูกขับไล่จากสันนิบาตอาหรับเมื่อปี 1979 อีกเรื่องหนึ่งก็คือ
 ขั้นตอนต่างๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างอิรักกับซีเรียนับตั้งแต่ประเทศทั้งสองถูกรัฐบาลพรรคบาธปกครอง
 ตั้งแต่ปี 1968 เป็นต้นไป เริ่มต้นก็คือเหมือนอย่างที่เขาเบอร์ฮาร์ด เกียนเล (Aberhard Kienle) ได้
 กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าการพิพาทสำคัญระหว่างประเทศทั้งสองนั้นมักจะเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าประเทศไหนจะถูกถือ
 ว่าเป็นการแสดงออกที่แท้จริงว่าถือลัทธิบาธนิยม (Ba'thism)³¹ นี่เป็นเรื่องสำคัญอย่างน้อยก็ในสามทาง

ด้วยกัน ทางที่หนึ่ง การใช้อำนาจหน้าที่ของพรรคและของอุดมการณ์เป็นศูนย์กลางการจัดการทางการเมืองของแต่ละสังคมดังที่ข้าพเจ้าจะพยายามที่จะแสดงไว้เป็นรายละเอียดให้มากขึ้นในบทที่ 10 นอกจากนั้นยังถูกขยายออกในลักษณะที่ทำให้มีที่ทางสำหรับอำนาจหน้าที่อันชอบธรรมเพียงส่วนเดียวเท่านั้น อย่างเช่นในกรณีของการพิพาทระหว่างลัทธิมาร์กซ์กับแบบโซเวียตกับแบบจีนในทศวรรษ 1960 ทางที่สอง การที่ได้รับการรับรองว่าเป็นพรรคบาบที่แท้จริงนั้นย่อมเหมือนกับมีผลากซึ่งแสดงว่าเป็นกำลังของชาติชั้นนำ และเป็นกำลังที่ก้าวหน้าในโลกอาหรับติดตัวไปด้วยอย่างน้อยก็ในระยะหนึ่ง ทางที่สาม ดังที่ได้เขียนและชี้ให้เห็นแล้วว่ารัฐบาลทั้งสองนั้นแต่แรกอ่อนแอมากและเป็นที่ดึงดูดใจของสมาชิกพรรคบาบในจังหวัดที่เลือกตั้ง ซึ่งยังแว้งกว้างอยู่และยังไม่ได้ตัดสินใจว่าจะสนับสนุนรัฐบาลไหนในสองรัฐบาลนั้นดี³² อย่างไรก็ตามเนื่องจากว่ารัฐบาลซีเรียโดยเฉพาะนั้นน่าไว้วางใจและมีความมั่นใจในตัวเองมากกว่า การเผชิญหน้าทางอุดมการณ์จึงมีความสำคัญน้อยลงและถูกแทนที่ด้วยเรื่องที่เป็นจีนเป็นอันมากขึ้นอย่างเช่น การแข่งขันซึ่งกันและกันเพื่อชิงความเป็นผู้นำของโลกอาหรับรวมทั้งประวัติศาสตร์อันยืดยาวของความแตกร้าวกันอย่างรุนแรงซึ่งมีอยู่บ่อยๆ เกี่ยวกับปัญหาต่างๆ นานาในเรื่องนโยบายที่มีต่ออิสราเอล ปาเลสไตน์และการปฏิวัติของอิหร่าน

บทบาทของอิสราเอลและปาเลสไตน์ในความสัมพันธ์ระหว่างอาหรับ

นอกจากอิทธิพลของลัทธิอาหรับนิยมในด้านความสัมพันธ์ระหว่างอาหรับแล้ว อิทธิพลที่มีลักษณะพิเศษและไม่ธรรมดาอันที่สองก็คืออิทธิพลของความขัดแย้งระหว่างชาวอิสราเอล – ชาวปาเลสไตน์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอิสราเอลนั้นส่วนใหญ่เกิดมาจากข้อเท็จจริงที่ว่าในระยะ 30 ปีแรกที่มีรัฐอิสราเอลมา ความสัมพันธ์ของอิสราเอลกับประเทศเพื่อนบ้านอาหรับเกือบทั้งหมดเป็นไปโดยการใช้กำลังและใช้การคุกคาม ด้วยกำลังอันเป็นนโยบายที่สร้างขึ้นโดยนายกรัฐมนตรีผู้ดำรงตำแหน่งอยู่เป็นระยะยาวนานคือ นายเดวิด เบน – กูเรียน (David Ben-Gurion) และสถาบันการป้องกันประเทศในต้นทศวรรษ 1950 ในเวลาต่างๆ กัน นโยบายนั้นมุ่งหมายที่จะป้องกันการโจมตีของอาหรับ กีดกันการช่วยเหลือของอาหรับต่อชาวปาเลสไตน์และการทำสงครามกองโจรอื่นๆ รวมทั้งความพยายามที่จะกำจัดผู้นำอาหรับที่มีเจตนาร้ายต่ออิสราเอลอย่างเช่น ประธานาธิบดีนัสเซอร์เสีย³³ บรรดาเพื่อนบ้านอาหรับของอิสราเอลมักไม่เต็มใจที่จะลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพหรือจะทำให้ความสัมพันธ์เป็นปกติ ดังนั้นจึงถูกปล่อยให้เลือกได้ว่าจะเตรียมตัวเพื่อทำสงครามหรือสร้างความตกลงกันชั่วคราวซึ่งไม่เป็นทางการขึ้นมา ตามปกตินั้นอียิปต์และซีเรียเลือกหนทางแรกส่วนจอร์แดนและเลบานอนเลือกหนทางหลัง

ความขัดแย้งที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขนี้ ส่วนใหญ่เป็นต้นเหตุของการแข่งขันกันทางอาวุธของตะวันออกกลางรวมทั้งการสงครามหลายครั้งหลายคราและการที่ชาวอิสราเอลเข้าไปครอบครองฝั่งตะวันตก แถบกาซา และแหลมไซนายของอียิปต์ในปี 1967 และการปะทะกันเล็กๆ อีกนับครั้งไม่ถ้วน ปัจจัยเรื่องชาว

ปาเลสไตน์ได้เพิ่มมติพิเศษเข้าไปอีกโดยเฉพาะหลังจากการเพิ่มขนาดและความก้าวร้าวขององค์การจรรยาบรรณในปลายทศวรรษ 1960 ผลก็คือนำเอาเลบานอนและจอร์แดนเข้าไปสู่ความขัดแย้งโดยตรงมากขึ้นซึ่งเป็นผลของการที่อิสราเอลโจมตีฐานทัพต่างๆที่ตั้งขึ้นในเขตแดนของประเทศทั้งสองนี้ แต่นโยบายของอิสราเอลที่มีต่อรัฐทั้งสองก็ได้ขยายออกไปในไม่ช้า ยังไม่ทันที่กษัตริย์ฮุสเซนจะทรงตัดสินใจที่จะขับไล่ทหารกองโจรออกไปจากจอร์แดน อิสราเอลก็หันกลับไปสู่นโยบายเดิมของตนคือการสนับสนุนกษัตริย์ราชวงศ์ฮาเซมีเยฮ์ในฐานะที่เป็นกองกำลังอนุรักษ์นิยมอยู่ทางด้านตะวันออกของตน ในขณะเดียวกันการรุกรานต่อชาวปาเลสไตน์ในเลบานอนก็เข้มข้นยิ่งขึ้น นำไปสู่การรุกรานของอิสราเอลต่อเลบานอนในปี 1982 ความพ่ายแพ้ของชาวปาเลสไตน์และความพยายามในระยะสั้นๆที่จะทำการสถาปนารัฐบาลที่เป็นมิตรซึ่งส่วนใหญ่เป็นกองกำลังชาวเลบานอนซึ่งมีนายบาชิร เกมาเยล (Bashir Gemayel) เป็นผู้ควบคุมขึ้นนั้นถึงแม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จทางด้านการเมืองก็ตาม แต่การรุกรานของอิสราเอลก็ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในความสัมพันธ์ทางอำนาจภายในระหว่างนักรบชาวคริสเตียนชาวชีอะฮ์และชาวดรูซ (Druze) ซึ่งอำนาจผลอย่างสำคัญซึ่งทำให้ระบบอันเปราะบางของเลบานอนมีความแตกแยกต่อไป

เหตุผลอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวอิสราเอลสามารถใช้อำนาจของตนในเลบานอนได้ก็คือข้อเท็จจริงที่ว่าอียิปต์ได้ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับอิสราเอลแล้วในปี 1979 จากตรรกะของประธานาธิบดีซาดัตนี้หมายถึงการตกลงใจที่ได้พิจารณาแล้วว่าที่จะทำให้ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านผู้มีพลังอำนาจของตนอยู่ในสภาพปกติ นอกจากนั้นก็ยังเกี่ยวข้องกับการลดหรือขจัดสมการทางการเมืองโดยปริยาย ซึ่งหมายความว่า การสนับสนุนชาวปาเลสไตน์กับความมั่งร่ำรวยต่ออิสราเอลนั้นเป็นด้านสองด้านของเหรียญอันเดียวกัน สำหรับรัฐบาลอาหรับอื่นๆส่วนมากนั้นแลเห็นว่าเป็นการทรยศต่อขบวนการของอาหรับอย่างเลวทรามถึงแม้ว่าต่อมาไม่นานรัฐอาหรับจำนวนมากจะเริ่มเดินทางหนทางเดียวกับอียิปต์ก็ตาม กลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งของซีเรียก็คือการสร้างความสามารถทางการเมืองของตนขึ้นจนสามารถจะเผชิญหน้ากับอิสราเอลได้ ในขณะที่เวลาเดียวกันก็พยายามจะควบคุมขบวนการต่อต้านของปาเลสไตน์ในลักษณะที่ว่านโยบายของปาเลสไตน์ได้เป็นประโยชน์ต่อความต้องการความมั่นคงของซีเรียไป นี่ก็ทำให้เกิดความประสงค์ร้ายจากชาวอาหรับขึ้นอย่างมากมายเช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อเกี่ยวข้องกับการเผชิญหน้าทางทหารของซีเรียกับกองกำลังของฟีแอลโอในเลบานอน เมื่อปี 1976 ครั้นแล้วก็มีความพยายามของซีเรียที่จะแบ่งแยกชาวปาเลสไตน์และจะส่งเสริมให้นายฮัสเซอร์ อะรอฟัตได้เป็นผู้นำตั้งแต่ปี 1983 เป็นต้นไป

การวิเคราะห์อิทธิพลของชาวปาเลสไตน์ที่มีต่อการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างกันของอาหรับนั้นยิ่งสลับซับซ้อนมากกว่าอิทธิพลของอิสราเอลเสียอีก เพราะส่วนใหญ่ของเวลาสองทศวรรษหลังปี 1948 นั้นชาวปาเลสไตน์ไม่มีรัฐของตนเอง แต่หลังจากพวกเขาได้เริ่มยืนยันถึงความเป็นอิสระในการกระทำของตนในตอนปลายทศวรรษ 1960 แล้ว พวกเขาก็ได้ฝากปัญหาสำคัญไว้ให้แก่รัฐอาหรับที่พวกเขาขอร้องให้สนับสนุนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ละข้อหนึ่งก็คืออันตรายของการที่จะได้รับการ

ตอบสนองอย่างหนักจากอิสราเอล อีกข้อหนึ่งก็คือคำขอร้องแฟลต ซึ่งผู้นำปาเลสไตน์เต็มใจที่จะเรียกร้อง และสามารถเรียกร้องทั้งต่อรัฐบาลต่างๆ และประชาชนของรัฐบาลเหล่านั้น ถึงแม้ว่าหลักการสำคัญประการหนึ่งแห่งความเชื่อด้านการเมืองของหน่วยฟาตัส (Fatah) ก็คือต้องรักษาความเป็นอิสระในการกระทำของกระบวนการนั้นไว้ โดยการหลีกเลี่ยงไม่แทรกแซงในกิจการภายในของรัฐอาหรับก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติจริงๆ มันมักจะถูกละเลยเสียบ่อยๆ ในบางกรณีอย่างเช่นในจอร์แดนเมื่อปี 1970 และในเลบานอนอีกสองสามปีต่อมา เรื่องนี้หมายถึงความพยายามโดยตรงที่จะทำลายรัฐบาลที่มีการติดต่อกับกองกำลังของฝ่ายตรงข้าม ในประเทศอื่นๆ ก็มีแรงกดดันที่เป็นไปตามตรรกะของการปฏิบัติซึ่งทำให้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาหรับและความจำเป็นที่จะต้องประจันหน้ากับอิสราเอล อยู่เสมอนั้นมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ผลก็คือพวกผู้นำของรัฐบาลส่วนมากในตะวันออกกลาง จะได้รับการอภัยให้ได้ในการที่คิดว่าในขณะที่ชาวปาเลสไตน์ได้เห็นลัทธิชาตินิยมของตนสอดคล้องอย่างเต็มที่กับลัทธิอาหรับนิยมซึ่งกว้างกว่านั้น พวกเขา ก็พร้อมที่จะทำการหักหาญต่อผลประโยชน์แห่งชาติของจอร์แดนหรือเลบานอนได้ถ้าหากว่าผลประโยชน์นั้นมาขวางหนทางแห่งวัตถุประสงค์ของพวกเขา

นอกจากลัทธิชาตินิยมของพวกเขาเองแล้ว ชาวปาเลสไตน์ยังได้สร้างกลยุทธ์ที่กำลังพัฒนาเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายทางการเมืองของพวกเขาด้วย เรื่องนี้เริ่มต้นด้วยการเน้นอย่างแรงในเรื่องความเป็นเอกของการต่อสู้ที่ใช้อาวุธ แต่ก็เช่นเดียวกับในกรณีของขบวนการส่วนมากที่มีจุดมุ่งหมายจะปลดปล่อยชาติให้เป็นอิสระ มันกลับก้าวหน้ามากในเรื่องการเน้นในด้านการตกลงทางการทูตและการเจรจา ขั้นตอนที่สำคัญอันแรกในการเปลี่ยนรูปนี้สำเร็จลงในปี 1974 เมื่อการประชุมแห่งชาติของปาเลสไตน์ครั้งที่ 12 ยอมตกลงในสิ่งที่เรียกว่าแผน ‘ชั่วคราว’ หรือแผน ‘ที่เป็นขั้นตอน’ ในแผนนี้มีการตัดสินใจว่าให้จัดตั้ง ‘เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจแห่งชาติที่เป็นเอกราช’ ขึ้นเหนือส่วนหนึ่งส่วนใดของเขตแดนแห่งชาติของปาเลสไตน์ที่สามารถจะถูก ปลดปล่อยมาจากการควบคุมของอิสราเอลได้ ซึ่งโดยทั่วไปก็เป็นที่น่าพอใจกันว่าหมายถึงฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซ่านั้นเอง หลังจากนั้นต่อมาสิบสองปีแผนนั้นก็จบสิ้นลงด้วยคำแถลงการณ์ทางการเมืองที่การประชุมแห่งชาติครั้งที่ 19 ในเมืองอัลเจียร์เป็นผู้ออกเมื่อเดือนพฤศจิกายน 1988 ซึ่งยืนยันถึงการตัดสินใจเด็ดขาดของฟีแอโลที่จะให้บรรลุถึง ‘การตกลงกันทางการเมือง’ ในความขัดแย้งระหว่างอาหรับ – อิสราเอลโดยใช้วิธีประชุมสันติภาพนานาชาติ ซึ่งจะมีพรรคการเมืองทุกพรรคเป็นตัวแทนในพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน³⁴

ความก้าวหน้านี้ขึ้นอยู่กับพัฒนาการภายในชุมชนชาวปาเลสไตน์ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซามากกว่าจะขึ้นอยู่กับกิจกรรมทางการเมืองของอาหรับหรือผลประโยชน์ส่วนตัวของอาหรับที่เห็นได้ชัดเจน อันที่จริงนั้นมีรัฐบาลอาหรับจำนวนหนึ่งที่พยายามจะทำให้ขบวนการนั้นแตกแยกอย่างเต็มความสามารถ ต้องการที่จะเชิญผู้นำของขบวนการออกไปอยู่ริมนอกหรือจะจัดการทางการเมืองของพวกเขาเองกับอิสราเอลโดยไม่อ้างถึงฟีแอโล เรื่องนี้เป็นความจริงสำหรับชาวซีเรียผู้ซึ่งพยายามจะสร้างความเป็นผู้นำให้แก่นายฮัสเซอร์ อะรอฟัต หลังจากที่ฟีแอโลย้ายไปจากกรุง

เบรุตเมื่อตอนที่อิสราเอลรุกรานเลบานอนในฤดูร้อนปี 1982 และเป็นจริงด้วยเหมือนกันสำหรับชาวอียิปต์ซึ่งในการทำสนธิสัญญาสันติภาพต่างหากกับอิสราเอลในปี 1979 นั้นไม่มีการรับประกันใดๆ ว่าจะมีการเคารพต่อสิทธิชาว ปาเลสไตน์ อย่างไรก็ตามก็ผู้นำของฟีแอลโอก็สามารถเอาชนะการคุกคามเหล่านี้ได้ในหลายๆวิธี ฟีแอลโอสามารถสร้างเอกภาพของขบวนการขึ้นมาใหม่ได้เมื่อต้องการเพื่อจะปฏิบัติตามความริเริ่มใหม่ๆ ทางการเมือง นอกจากนั้นมันยังสามารถใช้ความไม่ลงรอยกันระหว่างรัฐอาหรับต่างๆ ได้อย่างชำนาญชาญเพื่อหาพันธมิตรใหม่ให้ตัวเองและเพื่อหลีกเลี่ยงการตกไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของรัฐบาลที่ประสกรัยรัฐบาลหนึ่งรัฐบาลใด ด้วยการทำดังนั้นมันจึงอยู่ในสถานการณ์ที่ได้เปรียบมากที่สุดจากการแข็งข้อต่อการปกครองของอิสราเอลในฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซา การแข็งข้อนั้นคือขบวนการอินติฟาดาเมื่อได้ปะทุขึ้นในเดือนธันวาคม 1987 และฟีแอลโอใช้สิ่งนี้เป็นความกดดันให้ดำเนินไปสู่รัฐปาเลสไตน์ที่เป็นเอกราชคือได้เริ่มทำขึ้นในการประชุมแห่งชาติครั้งที่ 19 ในกรุงอัลเจียร์

การเมืองเรื่องการรวมตัวทางเศรษฐกิจของอาหรับ

ในระหว่างช่วงเวลาดังนั้น แห่งการได้รับเอกราชนั้นเป็นธรรมดาอยู่เองที่ย่อมจะมีข้อสันนิษฐานว่าการผลักดันไปสู่การรวมมือทางการเมืองให้มากขึ้นในท่ามกลางรัฐอาหรับนั้น ควรจะเกี่ยวคู่ไปกับการผลักดันไปสู่การรวมตัวทางเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน ความรู้สึกเช่นนี้ได้รับอิทธิพลมาจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองเมื่อส่วนใหญ่ของภูมิภาคถูกจัดการไปเหมือนกับเป็นหน่วยเดียวโดยศูนย์จัดหาในตะวันออกกลาง (Middle East Supply Centre) ของอังกฤษ – อเมริกันซึ่งมีฐานอยู่ในกรุงไคโร ต่อมาก็ถูกจัดการให้เป็นเครื่องหมายของความก้าวหน้าไปสู่การจัดตั้งตลาดร่วมของยุโรป (European Common Market) แต่เนิ่นๆ บรรดาผู้สนับสนุนความเคลื่อนไหวนี้แลเห็นว่ามันเป็นหนทางที่จะส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจในระหว่างรัฐอาหรับด้วยเหมือนกัน การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจนี้ได้ลดลงเป็นอย่างมากเนื่องจากการที่มหาอำนาจจักรวรรดินิยมได้สร้างเศรษฐกิจของชาติต่างๆ ไว้ให้แยกจากกัน

อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีความยากลำบากอย่างสำคัญอยู่เหมือนกัน โอกาสในการเพิ่มการค้าถูกจำกัดเป็นอย่างมากเนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐอาหรับที่ได้รับเอกราชมาใหม่ๆ ส่วนใหญ่จะผลิตสินค้าด้านเกษตรและอุตสาหกรรมเป็นแนวเดียวกันโดยคร่าวๆ ข้อยกเว้นที่สำคัญอย่างเดียวก็น้ำมันซึ่งเอื้อประโยชน์ให้แก่การแลกเปลี่ยนระหว่างรัฐอาหรับเป็นสัดส่วนที่มากมายจนล้นเหลือ นอกจากนั้นรัฐบาลอาหรับส่วนใหญ่ยังไม่เต็มใจที่จะลดภาษีอากรลง รัฐบาลเคยต้องอาศัยภาษีอากรเป็นอย่างมากเพื่อปกป้องการอุตสาหกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นของตนเองหรือเพื่อเพิ่มรายได้หรือทั้งสองอย่างปรากฏว่ามีความยากลำบากทางด้านการเมืองด้วยเหมือนกัน ที่สำคัญคือความหวาดเกรงว่ารัฐที่มีความอ่อนแอทางเศรษฐกิจจะรู้สึกอยากเข้าไปร่วมกับรัฐที่มีความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจ ปัญหาที่

นำพิจารณาที่สุดนั้นเกี่ยวกับการจัดตั้งเลขาธิการระหว่างชาติของอาหรับขึ้นเพื่อดูแลและจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ๆ

ความพยายามที่จะส่งเสริมการรวมตัวด้านเศรษฐกิจของอาหรับนั้นมีรูปแบบสำคัญๆ อยู่สี่รูปแบบ³⁵ รูปแบบแรกซึ่งพยายามทำกันในตอนต้นทศวรรษ 1950 นั้นอาจกล่าวได้อย่างดีที่สุดว่าเป็นขั้นตอนของการค้าเสรีเมื่อมีความริเริ่มที่จะใช้สันนิบาตอาหรับและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับมันบางสถาบันไปในการลดอุปสรรคที่มีต่อการแลกเปลี่ยนสินค้า บริการ เงินทุนและแรงงาน ความสำเร็จอันสำคัญของการริเริ่มนี้ก็คืออนุสัญญาอำนวยความสะดวกแก่การค้าและกำหนดการขนส่งระหว่างรัฐอาหรับแห่งสันนิบาตอาหรับ (The Convention for Facilitating Trade and Regulating Transit between the states of the Arab League) ซึ่งมีการตกลงกันในการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจของอาหรับครั้งที่หนึ่งในปี 1953 ประเทศที่เข้มแข็งที่สุดประเทศหนึ่งคือเลบานอนซึ่งมีความสนใจเป็นพิเศษในการที่จะทำให้สินค้าของตนไปถึงตลาดอาหรับได้อย่างปลอดภัยเพื่อเป็นทางลัดการที่จะต้องพึ่งพาซีเรียลงหลังจากการแตกสลายของการรวมตัวกันทางด้านภาษีศุลกากรระหว่างสองประเทศนี้เมื่อปี 1950 อนุสัญญานี้ทำให้มีความก้าวหน้าอยู่บ้างในการล้มเลิกการเก็บภาษีสินค้าเกษตรและน้ำมันให้กันและกัน แต่ไม่มีใครมีความก้าวหน้าในเรื่องสินค้าอุตสาหกรรมซึ่งผู้ลงนามเกือบทุกประเทศต้องการจะปกป้องไว้

ขั้นตอนนี้ตามมา ด้วยความพยายามอันยั่งยืนในอันที่จะจัดตั้งตลาดร่วมอาหรับขึ้นมาโดยให้มีอัตราภาษีอากรภายนอกอันเดียวกันในปี 1957 ประเทศที่เป็นผู้นำในเรื่องนี้คือ อียิปต์ซึ่งมีความกังวลที่จะฉวยโอกาสที่เกิดจากความพ่ายแพ้ของอังกฤษ – ฝรั่งเศสในการรุกรานอียิปต์ เป็นเพราะความช่วยเหลือทางการเงินของชาอุดีอาระเบียอียิปต์จึงสามารถแสดงคามมีชัยทางด้านเศรษฐกิจและด้านการเมืองเพื่อให้มีการผนึกกำลังของอาหรับได้ ได้มีการตกลงกันในหลักการที่จะจัดตั้งตลาดเช่นนั้นขึ้นในการประชุมทางเศรษฐกิจของสันนิบาตอาหรับในเดือนมกราคม 1958 แต่กว่าอียิปต์ อิรัก จอร์แดน คูเวตและซีเรียจะลงนามในสนธิสัญญาที่ผูกมัดพวกเขาให้จัดตั้งตลาดร่วมอาหรับขึ้นมาก็ถึงเดือนสิงหาคม 1964 แล้วตลาดร่วมของอาหรับได้ถูกจัดตั้งขึ้นในวันที่ 1 มกราคม 1965 ทำให้มีการล้มเลิกภาษีและข้อจำกัดทางด้านจำนวนทั้งหมดที่มีอยู่ในการค้าระหว่างประเทศเหล่านั้นก้าวหน้าไปในเดือนมกราคม 1974 ปรากฏว่าสนธิสัญญานี้มีการให้สัตยาบันของรัฐที่เกี่ยวข้องเพียง 4 รัฐเท่านั้นคือไม่มีคูเวตด้วย และปรากฏว่าตกลงกันได้อย่างยากลำบากที่สุดในเรื่องสินค้าซึ่งจะมีการลดภาษีอากรและการยกเลิกโควต้า แต่รัฐที่มีส่วนร่วมต่างก็เสนอชื่อสินค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุตสาหกรรมซึ่งประเทศนั้นต้องการจะให้มีการยกเว้นภาษีและโควต้ากันเป็นรายการยืดยาว หลังจากได้มีการพิจารณาถึงสี่รอบก็ดูเหมือนจะมีความสำเร็จน้อยเต็มที ครั้นแล้วความริเริ่มทั้งหมดก็ได้แต่หายเงียบไป ส่วนการกำหนดภาษีศุลกากรภายนอกร่วมกันนั้นก็ขาดความก้าวหน้าเช่นเดียวกัน โดยการโต้เถียงด้วยการมองผลประโยชน์ด้วยตาหลังดูเหมือนว่ารัฐต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งตกลงที่จะเข้าสู่การร่วมกันนั้นส่วนใหญ่เป็นไปด้วยเหตุผลทางการเมือง ซึ่งห่างไกลจากการให้คำมั่นแก่พวกเขาถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเป็นตัวเป็นตน

ในไม่ช้าก็จะเห็นว่ามันเป็นการคุกคามต่อแผนการอุตสาหกรรมที่มีอยู่ซึ่งขึ้นอยู่กับการปกป้องตลาดแห่งชาติของตนเอง อย่างไรก็ตามถ้าจะพูดให้เบาลงก็ควรจะกล่าวได้ว่ากลุ่มส่วนภูมิภาคอื่นๆ ที่มีให้ยุโรปอีกจำนวนมากก็ต้องเผชิญต่อปัญหาชนิดเดียวกัน ตัวอย่างเช่นสมาคมการค้าเสรีลาตินอเมริกัน (The Latin American Free Trade Association) ในปี 1960³⁶ เป็นต้น

ความเคลื่อนไหวครั้งที่สามไปสู่การรวมตัวทางเศรษฐกิจให้มากขึ้น ซึ่งได้เริ่มขึ้นในระหว่างระยะที่มีความเฟื่องฟูจากน้ำมันในต้นทศวรรษ 1970 นั้นเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งเงินทุนและธนาคารให้มากขึ้นเพื่อเอาทรัพย์สินที่ได้มาใหม่ๆ มาลงทุนในรัฐอาหรับที่ขาดแคลนน้ำมัน ในที่สุดนี้ก็คือวิธีส่งเสริมการหาประโยชน์อย่างสำคัญโดยรัฐที่ร่ำรวยน้ำมันต้องการแรงงานและความถนัดเพื่อนำมาสร้างสถาบันสมัยใหม่ของตนเองและประเทศที่เหลือซึ่งมีความกังวลต้องการเงินทุนเพื่อมาพัฒนาเศรษฐกิจของตนอย่างสุดกำลังนั่นเอง นอกจากนั้นยังเป็นการเปิดช่องทางให้รวมทรัพยากรของอาหรับเข้ามาเป็นธุรกิจร่วมขนาดใหญ่ นับตั้งแต่ธนาคารไปถึงตัวแทนการส่งสินค้า นับตั้งแต่โรงงานผสมโลหะไปจนถึงแผนการใหญ่มหึมาที่คิดขึ้นเพื่อปรับปรุงผลทางการเกษตรของซูดานให้ดีขึ้น มีการจัดหาตัวอย่างของสถาบันพื้นฐานมาให้โดยชาวคูเวตผู้ซึ่งได้มีการจัดตั้งเงินกองทุนคูเวตเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของอาหรับ (Kuwait Fund for Arab Economic Development) ขึ้นในตอนที่ถูกเวตได้เป็นเอกราชจากอังกฤษเมื่อปี 1961 จุดหมายของกองทุนนี้เป็นไปในการเมืองมากพอๆกับเชิงเศรษฐกิจ คือมีความปรารถนาที่จะคำนวณความชอบธรรมที่ค่อนข้างจะเปราะบางของตนโดยการแสดงให้เห็นว่าตนพร้อมที่จะแบ่งปันความมั่งคั่งของตนไปในงานที่มีการร่วมมือกับ รัฐอาหรับเพื่อนบ้านที่ยากจนกว่าซึ่งต้องเสี่ยงแก่การขาดทุน แบบอย่างนี้ตามมาด้วยการจัดสร้างอุตสาหกรรมของอาหรับอื่นๆ เกือบ 200 แห่งมาตั้งแต่ปี 1970 ซึ่งมีคณะผู้ทำงานเป็นกลุ่มข้าราชการที่มีความจงรักภักดีต่ออาหรับเท่าๆ กับจงรักภักดีต่อผลประโยชน์ของรัฐในท้องถิ่นเป็นจำนวนมากขึ้นทุกที

รูปแบบที่สี่ซึ่งเป็นรูปแบบสุดท้ายของการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจของอาหรับก็คือ การจัดกลุ่มต่างๆ ตามส่วนย่อยของภูมิภาค ซึ่งแน่นอนสถาบันที่มีความสำเร็จที่สุดก็คือสภาความร่วมมือของอ่าว (The Gulf Co-operation Council - GCC) แต่แรกความคิดเรื่องนี้มีมาในรูปแบบของสหภาพแอฟริกาเหนือ (แอมักริบ) ซึ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นพร้อมกับสภาที่ปรึกษาที่เมืองตูนิซ (Tunis) ในปี 1966 แต่เป็นหมันไปแล้ว แต่ก็เช่นเดียวกับเรื่องตลาดร่วมของอาหรับ ความพยายามที่จะจัดอุปสรรคที่มีอยู่ในการค้าในท้องถิ่นนั้นถูกทำลายไปเพราะแผนการของชาติและตัวแทนการวางแผนแห่งชาติต่างๆ ที่แยกกันอยู่ และเพราะอิทธิพลของชุมชนเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community) ซึ่งดูเหมือนจะชอบข้อตกลงทางการค้าของแต่ละรัฐมากกว่า GCC ซึ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นในปี 1981 ได้ให้ตัวอย่างที่ออกจะแตกต่างออกไปซึ่งมีประโยชน์มากกว่าหลายประการอย่างแลเห็นได้ชัด นั่นคือการรวมตัวกันระหว่างรัฐที่ยังไม่พัฒนาทางเศรษฐกิจซึ่งทุกรัฐต่างก็มีแผนการที่ทะเยอทะยานใฝ่สูงอยากจะสร้างอุตสาหกรรมสมัยใหม่ๆ ต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับการที่มีแรงงานราคาถูกๆอยู่ เป็นแผนการที่น่าจะได้รับผลสำเร็จมากกว่าถ้าหากว่ารัฐ

ต่างๆจะสามารถตกลงกันได้ว่าจะแบ่งปันตลาดท้องถิ่นซึ่งมีมากขึ้นในหมู่พวกเขาได้อย่างไร³⁷ ต่อมาในปี 1987 ก็ได้มีการประกาศตั้งกลุ่มภูมิภาคย่อยขึ้นมาอีกสองกลุ่มคือ สหภาพอาหรับแอฟริกา (The Arab Maghreb Union) ซึ่งมีสมาชิกคือ แอลจีเรีย ลิเบีย มอริตานิ โมร็อกโกและตูนิเซีย กับสภาความร่วมมืออาหรับ (The Arab Co-operation Council – ACC) ซึ่งประกอบด้วยอียิปต์ อิรัก จอร์แดนและเยเมนเหนือ แต่ทว่าในแต่ละกรณีนั้นมีเหตุผลทางการเมืองในการจัดตั้งชัดเจนกว่าเหตุผลทางเศรษฐกิจมากนัก ในกรณีของ ACC นั้นมันได้ล้มพุดลงเนื่องจากความตึงเครียดอันเกิดจากการที่อิรักเข้าครองคูเวต อย่างไรก็ตามสหภาพอาหรับนั้นมีอนาคตมากกว่าเนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐต่างๆ ในแอฟริกาเหนือมีผลประโยชน์ต่อกันและกันในความร่วมมือกันกับชุมชนยุโรป และร่วมกับการจัดกลุ่มใหม่ๆ ในแถบเมดิเตอร์เรเนียนซึ่งมีอิตาลีเป็นผู้ริเริ่มในเดือนตุลาคมปี 1990 ด้วย

‘แบบแผน’ของอาหรับมีอยู่หรือไม่?

ที่พูดมาเพื่อสนับสนุนข้อโต้แย้งที่ว่ารัฐอาหรับมีปฏิสัมพันธ์กันในวิธีที่ออกจะไม่ปกตินั้นก็คงจะเพียงพอแล้ว ในโลกสมัยใหม่นี้ ถ้าจะพูดให้น้อยที่สุดก็ต้องพูดถึงความผูกพันอันใกล้ชิดกันของพวกเขาร่วมในเรื่องภาษา ดินแดนและวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นคำถามข้อสุดท้ายที่จะถามก็คือ แบบอย่างการปฏิสัมพันธ์ของพวกเขานั้นสม่ำเสมอ เป็นที่ทำนายได้และเป็นที่เข้าใจของกันและกันได้ดีพอที่จะประกอบกันขึ้นเป็นอะไรบางอย่างที่จะมีประโยชน์พอที่จะเรียกว่า ‘แบบแผน’ ได้หรือไม่?³⁸ ในเรื่องนี้การใช้คำศัพท์เองก็ยังไม่สำคัญเท่ากับการค้นคว้าโครงสร้างซึ่งมีความสำคัญพอที่จะบอกถึงความคิดของตัวเองแสดงสำคัญๆ ทุกคนซึ่งจะมีอิทธิพลต่อนโยบายของพวกเขาและวิธีที่พวกเขาสร้างความสัมพันธ์กันในระหว่างรัฐและระหว่างรัฐบาลต่างๆ ว่าเป็นอย่างไร

การที่จะตอบคำถามนี้ได้จำเป็นต้องพิจารณาถึงสิ่งสำคัญๆ หลายอย่างในสิ่งแวดล้อมทางภูมิภาคของตะวันออกกลางเสียก่อน ลักษณะแรกคือความเติบโตในด้านจำนวนและชนิดของรัฐอาหรับที่เป็นเอกราช ตั้งแต่ 5 รัฐที่ลงนามในกฎบัตรดั้งเดิมของสันนิบาตอาหรับมาจนกระทั่งถึง 21 รัฐในปัจจุบันนี้ เรื่องนี้แนะนำให้เห็นได้ในทันทีว่ากลยุทธ์ต่างๆ ที่ได้ออกแบบไว้เพื่อทำตนเป็นผู้นำและใช้อิทธิพลนั้นคงต้องมีความสลับ ซับซ้อนขึ้นมากมายเหลือเกิน นอกจากนั้นก็ยังมีความโน้มไปสู่การจัดตั้งกลุ่มภูมิภาคย่อยมากขึ้นอีกทั้งในแถบแอฟริกาเหนือและแถบอ่าวและจะทิ้งสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ไว้มากมายในดินแดนอันเป็นใจกลางเก่าแก่ของลัทธิอาหรับนิยมและที่ปลายด้านตะวันออกของแถบเมดิเตอร์เรเนียนด้วย

ลักษณะประการที่สองก็คือความสำคัญที่เพิ่มมากขึ้นในการที่ต้องมีความสัมพันธ์กับรัฐที่มีโซอาหรับในท้องถิ่นนั้น เริ่มต้นด้วยอิสราเอลแล้วขยายออกไปถึงอิหร่าน เอธิโอเปียและรัฐในแอฟริกาเหนือที่อยู่รอบๆ ใกล้เคียงไปอย่างเช่น ชาด (Chad) ในทุกกรณี รัฐเหล่านั้นได้ผ่านจากการเป็นศัตรูหรืออย่างน้อยก็เป็นเพื่อนบ้านที่คบยากและไร้ระเบียบวินัยไปจนกลายเป็นพันธมิตรของรัฐบาลอาหรับนั้นหนึ่งรัฐบาลหรือ

มากกว่านั้นด้วยการพิพาทกับคู่แข่งซึ่งเป็นรัฐอาหรับอื่นๆ ในท้องถิ่นนั้น ในขั้นตอนหนึ่งคือในทศวรรษ 1950 ประธานาธิบดีนัสเซอร์สามารถที่จะเข้ารัฐอย่างเช่นอิรักซึ่งมาร่วมสนธิสัญญาแบกแดดปี 1955 กับพันธมิตรที่ไม่ใช่รัฐอาหรับออกไปได้ แต่แบบอย่างนี้ได้หมดไปอย่างแน่นอนแล้วในตอนปลายทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 เพราะข้อตกลงสันติภาพระหว่างอียิปต์กับอิสราเอลต่อมาก็ด้วยการเป็นพันธมิตรกันเพื่อผลทางยุทธศาสตร์ระหว่างซีเรียกับอิหร่านหัวปฏิวัติ ในระหว่างนั้นลิเบียกับซูดานก็เข้ามาเกี่ยวข้องกับการจัดการแบบชั่วคราวหลายอย่างในกลุ่มที่กำลังต่อสู้ซึ่งกันทั้งในเอธิโอเปียและซูดาน

ลักษณะสำคัญที่สามและสี่นั้นเกี่ยวข้องกับบทบาทของชาติอภิมหาอำนาจซึ่งมีอยู่ในภูมิภาคนั้นทางด้านหนึ่งและชุมชนยุโรปอีกด้านหนึ่ง ส่วนที่เกี่ยวกับชาติอภิมหาอำนาจนั้น ช่วงเวลาที่สำคัญก็คือการตัดสินใจของอเมริกาซึ่งเกิดขึ้นในตอนกลางทศวรรษ 1950 ในอันที่จะละทิ้งการแสวงหาความเป็นพันธมิตรกับพวกผู้นำชาตินิยมอาหรับแบบทางโลก (secular) อย่างเช่นประธานาธิบดีนัสเซอร์ และการนำเอาสถานภาพของตนในตะวันออกกลางไปพึ่งพิงกับการสนับสนุนของรัฐบาลแบบกษัตริย์ที่มีลักษณะอนุรักษนิยมหรือ ‘หัวปานกลาง’ อย่างเช่นซาอุดีอาระเบีย จอร์แดนและโมร็อกโก ซึ่งไม่มีผู้ใดมีท่าจะคุกคามพันธมิตรอีกฝ่ายหนึ่งของตนคืออิสราเอล นี่จึงเป็นการให้โอกาสแก่สหภาพโซเวียตที่จะได้มีอิทธิพลสำคัญขึ้นทันทีโดยการให้ความร่วมมือทางทหารและการเงินแก่รัฐบาลที่หัวรุนแรงกว่าอย่างเช่นอียิปต์ ซีเรียและอิรัก แต่เมื่อฝ่ายหลังต้องพ่ายแพ้อย่างยับเยินต่ออิสราเอลในปี 1976 จึงทำให้มีที่ว่างเปิดให้แก่สหรัฐอเมริกาในอันที่จะใช้ความเป็นผู้นำที่ไม่มีผู้ใดแข่งขันได้มาเป็นเวลาสองทศวรรษแล้วก่อนที่สหภาพโซเวียตจะเริ่มกลับมานิดๆ หน่อยๆ ในต้นสมัยของกอร์บาเชฟ (Gorbachev) อิทธิพลทางการเมืองของยุโรปมีความสำคัญน้อยกว่ามากแต่ก็มีบทบาทสำคัญในด้านเศรษฐกิจด้วยการบีบบังคับให้รัฐอาหรับจำนวนมากต้องลุกขึ้นมาร่วมตัวกันเพื่อจะปรับปรุงเงื่อนไขซึ่งทำให้พวกเขาหวังว่าจะสามารถเข้าไปถึงตลาดร่วมได้

เมื่อมองดูเงื่อนไขทั้งหมดนี้ก็จะดูเหมือนกับว่าถ้าจะมีแบบแผนของอาหรับอยู่ มันก็ต้องเป็นแบบแผนที่วิวัฒนาการไปโดยได้รับอิทธิพลอย่างแรงจากความสมดุลทางอำนาจที่เปลี่ยนไปของตะวันออกกลางรวมทั้งอำนาจของนานาชาติด้วย มีขั้นตอนอยู่สามประการ ขั้นตอนที่หนึ่งนั้นแลเห็นได้อย่างชัดเจนจากการที่อียิปต์ของนัสเซอร์มีอำนาจมากขึ้น ถึงแม้ว่าจะถูกท้าทายอยู่บ่อยๆ แต่ก็เข้มแข็งพอที่จะสามารถบัญชาให้การตัดสินใจนโยบายที่สำคัญของอาหรับเป็นไปตามนั้นได้ การที่ทำได้ง่ายดายเช่นนั้นก็เพราะอียิปต์เป็นผู้ควบคุมสันนิบาตอาหรับในทศวรรษ 1950 และเพราะประธานาธิบดีนัสเซอร์มีอำนาจเหนือการประชุมสุดยอดต่างๆ ของอาหรับในตอนต้นทศวรรษ 1960 นั่นเอง

ขั้นตอนที่สองซึ่งถูกนำมาพร้อมกับชัยชนะของอิสราเอลเมื่อปี 1967 ซึ่งนำดินแดนเป็นอย่างมากนั้นก็คือความเป็นผู้นำทางทหารของอิสราเอลซึ่งถูกทำให้แข็งแกร่งขึ้นในตอนต้นทศวรรษ 1970 ด้วยการที่อิสราเอลเป็นพันธมิตรทางกลยุทธ์กับสหรัฐอเมริกา กลยุทธ์เช่นนี้ถูกใช้อยู่เสมอเพื่อจะทำให้รัฐอาหรับแต่ละรัฐสูญเสียความสมดุลไป ส่วนขั้นตอนที่สามอันเป็นขั้นตอนสุดท้ายนั้นเริ่มขึ้นเมื่อกลางทศวรรษ

1980 ด้วยความพยายามที่จะรวมอาหรับซึ่งมีผลสำเร็จมากขึ้น ตอนแรกก็ด้วยการสนับสนุนอิรักในสงครามอ่าว ต่อมาก็ด้วยการเข้าไปอยู่เบื้องหลังขบวนการอินติฟาดาของปาเลสไตน์ เครื่องหมายอย่างหนึ่งของขั้นตอนนี้คือการประชุมสุดยอดที่กรุงอัมมานในเดือนพฤศจิกายน 1987 ซึ่งเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่ปี 1982 เป็นต้นมา เครื่องหมายอีกอย่างหนึ่งคือการบูรณะความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างอียิปต์กับรัฐอาหรับส่วนใหญ่ซึ่งถูกตัดขาดไปเมื่อปี 1979 แต่ขั้นตอนนี้ก็ต้องหยุดชะงักลงโดยฉับพลันเมื่ออิรักรุกรานคูเวต

เชิงอรรถ

1. Sami Zubaida, 'Theories of nationalism', ใน G. Littljohn, B. Smart, J. Wakeford and N. Yuval – Davis (eds). *Power and the State* (London : Croom Helm, 1978).
2. ตัวอย่างเช่น. Sylvia G. Haim (ed), *Arab Nationalism: An Anthology* (Los Angeles, California: University of California Press, 1962), Introduction: Albert Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age 1978 – 1939* (Oxford: Oxford University Press, 1962), บทที่. 11
3. ตัวอย่างเช่น. C. Ernest Dawn, 'The formation of a Pan – Arab ideology in the inter – war years', *International Journal of Middle Eastern Studies*, 20/1 (Feb., 1988); Glenn Bowman, '“Tales of a lost land”: Palestinian identity and the formation of national consciousness', *New Formations*, 4 (Spring, 1988).
4. ตัวอย่างที่ดีเยี่ยมตัวอย่างหนึ่งของความแตกต่างระหว่างวิธีการแบบอุดมคตินิยมกับวัตถุนิยมนั้นมีอยู่ในคำพูดของศาสตราจารย์ Ernest Gellner ในการสัมมนาเรื่อง 'ลัทธิชาตินิยม' ที่วิทยาลัย St. Antony, Oxford เมื่อวันที่ 18 ต.ล. 1980 ซึ่งเขากล่าวว่า 'เช่นเดียวกับที่มาร์กซ์ได้ทำให้วิธีการของเฮเกลหมุนหัวกลับ ท่านเสนอที่จะทำเช่นเดียวกันนั้นต่อคำยืนยันของศาสตราจารย์ Elie Kedouri ที่ว่าสิ่งที่สร้างความเป็นอย่างเดียวกันทางวัฒนธรรมก็คือลัทธิชาตินิยมนั่นเอง ท่านเถียงว่าตรงกันข้าม สิ่งหลังต่างหากที่มีมาก่อนและเป็นของจำเป็นที่จะนำเอาสิ่งแรกมา ความคิดนี้มีข้ออยู่ใน Gellner's *Nations and Nationalism* (Oxford: Basil Blackwell, 1983), หน้า. 35 – 8
5. ข้าพเจ้าเองได้ยกข้อนี้มากล่าวถึงในเล่ม 'Arab nationalism, Arab unity and Arab solidarity' ใน Talal Asad and Roger Own (eds), *Sociology of 'Developing Societies': The Middle East* (London: Macmillan, 1983).
6. Said Bensaid, 'Al – Watan and Al – Umma in contemporary Arab use', ใน Ghassan Salame (ed.), *The Foundations of the Arab State* (London : Croom Helm, 1987), หน้า. 152 – 9

7. Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism* (London: Verso, 1983); Tom Nairn, 'Marxism and the modern Janus', *New Left Review*, 94 (Nov./Dec., 1975).
8. *In Search of Arab Unity, 1930 – 1945* (London: Frank Cass, 1986), หน้า 162.
9. Bensaid, 'Al – Watan and Al – Umma', หน้า 152.
10. Khaldun S. Husri, 'King Faysal 1 and Arab unity 1930 – 33', *Journal of Contemporary History*, 10/2 (April, 1975), หน้า 324 – 5.
11. Ahme Gomaa, *The Foundation of the League of Arab State: Wartime Diplomacy and Inter – Arab Politics* (London and New York: Longman, 1977), หน้า 247 – 8.
12. Bahgat Korany, 'Regional system in transition: The Camp David order and the Arab World 1978 – 1990', ใน Barbara Allen Roberson (ed.), *Middle East Regional Order* (London and Basingstoke: Macmillan, 1992).
13. อ้างใน Adeed Dawisha, *The Arab Radicals* (New York: Council for Foreign Relations, 1986), หน้า 24.
14. Moshe Shemesh, *The Palestinian Entity 1956 – 1974: Arab Politics and the PLO* (London: Frank Cass, 1988), หน้า 11, 19 , 21.
15. ตัวอย่างเช่น Helena Cobban, *The Palestine Liberation Organisation: People, Power and Politics* (Cambridge University Press. 1984). หน้า 23; Andrew Gowers and Yony Walker, *The Man Behind the Myth: Yasser Arafat and the Palestinian Revolution* (London: W. H. Allen, 1990), หน้า 25
16. Walid Kazziha, *Revolutionary Transformation in the Arab World: Habash and his Comrades from Nationalism to Marxism* (London: Charles Knight, 1975), บทที่ 4; Fred Halliday, *Arabia Without Sultans* (London, Harmondsworth: Penguin, 1975), หน้า 21 – 5
17. 'The end of Pan – Arabism', *Foreign Affairs*, 57/2 (Winter, 1978/9).
18. นี่เป็นส่วนหนึ่งของ Dawisha and Zartman's *Beyond Coercion*.
19. Georges Corm, *Fragmentation of the Middle East: The Last Thirty Years* (London: Hutchinson Education, 1988), บทที่ 6
20. Eberhard Kienle, *Ba 'th v Ba 'th: The Conflict Between Syria and Iraq 1969 – 1989* (London and New York: I. B. Tauris, 1990), บทที่ 4
21. Elbaki Hermassi, 'State – building and regime performance in the Greater Maghreb', ใน Salame (ed.), *Foundations of the Arab state*, หน้า 76 – 7

22. ตัวอย่างเช่น, Amatzia Baram , ‘Qawmiyya and Wataniyya in Ba’thi Iraq: The search for a new balance’, *Middle Eastern Studies*, 19/2 (April, 1983).
23. ข้าพเจ้าได้ความคิดนี้มาจากศาสตราจารย์ Michael Cook.
24. Emmanuel Sivan, ‘The Arab nation – state: In search of a usable past’, *Middle East Review* (Spring, 1987), หน้า. 25 – 8
25. Amatzia Baram, ‘Mesopotamian identity in Ba’thi Iraq’, *Middle Eastern Studies*, 19/4 (Oct., 1983).
โปรดดูเล่ม *Culture, History and Ideology in the Formation of Ba’thist Iraq*, 1968 – 89 (London and Basingstoke: Macmillan/St Antony’s, 1991), ของเขาด้วยโดยเฉพาะบทที่ 6 และ 7
26. Patrick Seale, *Asad: The Struggle for the Middle East* (London: I. B. Tauris, 1988), หน้า. 313.
27. Muhammad Khalil, *The Arab State and the Arab League: A Documentary Record*, II, *International Affairs* (Beirut: Khayats, 1962), หน้า. 59.
28. เล่มเดียวกัน, หน้า 203.
29. อ้างโดย *Middle East News Agency*, 12 Dec. 1989.
30. ตัวอย่างที่ดีที่สุดยังคงเป็น Patrick Seale, *The Struggle for Syria: A Study of Post – War Arab Politics 1948 – 1958* (Oxford: Oxford University Press, 1956), หน้า. 1 – 4. สำหรับอีกทฤษฎีหนึ่งดู Bahgat Korany and Ali E. Hilal Dessouki (eds), *The Foreign Policies of the Arab States* (Boulder, Colorado, and London: Westview Press, and Cairo: The American University of Cairo Press, 1984).
31. Kienle, *Ba’th v Ba’th*, บทที่ 1
32. เล่มเดียวกัน, หน้า 31 – 2
33. Dan Horowitz, ‘The Israeli concept of national security and prospects for peace in the Middle East’, ใน Gabriel Sheffer (ed.), *Dynamics of a Conflict: A Re – examination of the Arab – Israeli Conflict* (Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 1974).
34. ข้อความที่ตัดตอนมาจากคำแปลภาษาอังกฤษจะพบได้ใน *Middle East International*, 339 (2 Dec. 1988), หน้า. 22 – 3.
35. สำหรับแหล่งที่มาและคำอธิบายเพิ่มเติมต่อข้อถกเถียงอันเดียวกันนี้โปรดดูในบทความของข้าพเจ้าที่ชื่อ ‘Arab integration in historical perspective: Are there any lessons?’, *Arab Affairs*, 1/6 (April, 1988).
36. ตัวอย่างเช่น, M. J. H. Finch, ‘The Latin American Free Trade Association’, ใน Ali M. El – Agra (ed.), *International Economic Integration* (London and Basingstoke: Macmillan, 1982).
37. Abdullah Ibrahim El – Kuwaiz, ‘Economic integration of the Cooperation Council of the Arab State of the Gulf: Challenges, achievement and future outlook’, ใน John A. Sanswick (ed.), *Gulf Cooperation Council: Moderation and Stability in an Interdependent World* (Boulder, Colorado:

Westview Press, 1988); Michael Cain and Kais Al – Badri, ‘An assessment of the trade and restructuring effects of the Gulf Co – operation Council’, *International Journal of Middle East Studies*, 21/1 (Feb., 1989).

38. Patrick Seale, ‘Regional order: the implications for Syria’, in Roberson (ed.), *Middle East Regional Order*.
-

5. รัฐและการเมืองในอิสราเอล อิหร่านและตุรกี ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง

บทนำ

บทนี้จะตรวจสอบกระบวนการทางการเมืองหลังปี 1945 ในรัฐที่สำคัญสามรัฐซึ่งไม่ใช่รัฐอาหรับในตะวันออกกลางคือ อิสราเอล อิหร่านและตุรกี ประวัติศาสตร์ของประเทศเหล่านี้ไม่มีใครมีอะไรที่เหมือนกันนอกจากในลักษณะที่เป็นพื้นฐานบางประการ ตัวอย่างเช่นการเป็นพันธมิตรและความช่วยเหลือจากอเมริกามีความสำคัญอย่างมาก (ยกเว้นในอิหร่านหลังปี 1979) ในกรณีของอิสราเอลและตุรกีก็คือปัญหาของการค้ามนุษย์ไปโดยแบบมีหลายพรรคเอาไว้นอกจากนี้แล้วก็ไม่มีใครมีอะไรมากนักในการที่จะแสวงหาความคล้ายคลึงกันเช่นนั้น และข้าพเจ้าจะกล่าวเพียงสั้นๆ ถึงเรื่องราวที่ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นลักษณะเด่นๆ ของแต่ละระบบที่เกี่ยวกับการสร้างรัฐและการกระจายอำนาจ ข้าพเจ้าจะเน้นให้มากในจุดที่ว่ากระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนรูปได้และได้รับการโต้แย้งอย่างต่อเนื่องมาด้วย

เช่นเดียวกับการวิเคราะห์ถึงระบบการเมืองในโลกอาหรับแต่ก่อนนั้น ข้าพเจ้าจะกลับไปกล่าวถึงเรื่องสำคัญๆบางเรื่องอีกในภาคที่ 2 อันเป็นที่ที่สามารถจะกล่าวถึงเรื่องเหล่านั้นได้ในลักษณะที่เป็นระบบกว่า ซึ่งจะรวมถึงบทบาทของการทหาร อิทธิพลทางการเมืองของศาสนาและความจำเป็นที่จะต้องสร้างโครงสร้างของเศรษฐกิจขึ้นใหม่อันเป็นผลของความกดดันในประเทศและความเปลี่ยนแปลงในระเบียบเศรษฐกิจของโลก

อิสราเอล

รัฐอิสราเอลเกิดขึ้นเป็นทางการในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1948 ในตอนปลายของสงครามกลางเมืองอันดุเดือดระหว่างประชาชนชาวอาหรับกับชาวยิวแห่งประเทศปาเลสไตน์ ซึ่งอยู่ในอาณัติของอังกฤษและจบลงด้วยการถอนทหารอังกฤษออกไปอย่างรีบด่วน ในตอนนี้ชาวยิวได้เข้าควบคุมในบริเวณส่วนใหญ่ที่ถูกยกให้แก่พวกเขาภายใต้ข้อตกลงแบ่งประเทศของสหประชาชาติซึ่งทำขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน 1947 ยกเว้นแต่ทะเลทรายเนกฟ (Negav) ทางตอนใต้เท่านั้น แต่พวกเขาก็ต้องเผชิญกับการบุกรุกของกองทัพเล็กๆของชาวอาหรับรวมทั้งการต่อสู้อันยุ่งยากกับราชอาณาจักรฮาชิมียะฮ์แห่งจอร์แดนด้วย อันเป็นการต่อสู้ซึ่งในที่สุดก็ต้องทิ้งดินแดนที่ต่อมาถูกเรียกว่าฝั่งตะวันตก (ของแม่น้ำจอร์แดน) ไว้ในมือของจอร์แดน รวมทั้งกรุงเยรูซาเล็มที่ถูกแบ่งแยกด้วย ในตอนที่การต่อสู้สิ้นสุดลงเนื่องจากข้อตกลงวางอาวุธในปี 1949 นั้น รัฐอิสราเอลใหม่ได้กวาดล้างเอาประชาชนเดิมของประเทศออกไปจนเหลือเพียง 160,000 คนจากเดิมซึ่งมีถึง 850,000 คน¹

ตามคำประกาศเอกราชซึ่งออกโดยสภาชั่วคราวของอิสราเอล อิสราเอลได้เริ่มกลายเป็น ‘รัฐยิวซึ่งถูกสถาปนาขึ้นโดยประชาชนชาวยิวและเพื่อประชาชนชาวยิว’ ไป ดังที่ยูวอล – เดวิส (Yuval – Davis) ได้

กล่าวไว้ว่า ในขณะที่คำประกาศนี้ปราศจากอำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมายนั้นมันยังมีคุณค่าทางสัญลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่อยู่ เนื่องจากว่ามันเป็นตัวแทนของประชาชาติที่ทำงานเพื่อจะสร้างสิ่งที่มีอยู่จริงๆ เช่นนั้นขึ้นมา² อย่างไรก็ตามความแตกต่างระหว่างคนในกลุ่มเดียวกันนี้ก็ใหญ่หลวงมาก จนทำให้ไม่สามารถร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้นมาได้ สิ่งที่เกิดขึ้นแทนก็คือการจัดตั้งสถาบันกฎหมายและข้อปฏิบัติต่างๆ ซึ่งบ้างก็ขึ้นอยู่กับองค์การยิวที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศปาเลสไตน์ที่อยู่ได้อาณัติ บ้างก็เกิดขึ้นเพราะเหตุฉุกเฉินทางการเมืองในระยะสองสามเดือนแรกนับจากการได้เป็นเอกราช และเพราะเหตุที่การเมืองยังคงตกอยู่ใต้อำนาจของพรรคมาปาย (Mapai) ซึ่งอยู่ภายใต้ผู้นำที่มีอำนาจและนายกรัฐมนตรีคนแรกของอิสราเอลคือนายเดวิด เบน-กูเรียน ประวัติศาสตร์การเมืองในช่วงเวลานี้ จึงให้ความเข้าใจลึกซึ้งอย่างน่าหลงใหลแต่ทว่าสลับซับซ้อนถึงวิธีที่รัฐสมัยใหม่รัฐหนึ่งถูกก่อตั้งขึ้นมา นั่นเป็นสิ่งที่มิตเชล (Mitchell) เรียกอย่างเหมาะสมเจาะว่ามีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการของ ‘การประสานงานและการขนานนามให้ใหม่’³

ลักษณะอันสำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการนั้นก็คือ ระดับของการเลือกซึ่งนักการเมืองชั้นนำกระทำต่อสิ่งที่ถูกและไม่ถูกนิยามเป็นทางการว่าเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือสำคัญของรัฐ ในบางกรณีการตัดสินใจเป็นไปอย่างตรงไปตรงมาไม่มากนักน้อย เช่นในตอนที่พวกเขาเพิ่งได้รับเอาเครื่องมือบริหารของรัฐเจ้าของอาณานิคมรวมทั้งเครื่องมือทางกฎหมายของมัน ซึ่งไม่ขัดแย้งกับเป้าหมายสำคัญของพวกไซออนนิสต์มาใช้อย่างมากมาย ตัวอย่างเช่นลบกฏข้อบังคับต่างๆ ของรัฐบาลที่เป็นเจ้าของอาณัติในเรื่องการจำกัดผู้อพยพชาวยิวและการซื้อที่ดินของชาวยิวออกเสีย ยังมีกฎข้อบังคับเช่นเดียวกันนี้อีกมากที่ใช้ในการระบุถึงสำนักงานและสถาบันสำคัญที่มีชื่ออยู่ในกฎหมายชั่วคราวที่ออกในเดือนกุมภาพันธ์ 1949 ซึ่งมีหน้าที่แต่งตั้งประธานาธิบดี คณะรัฐบาล สภาคนสเสต (หรือสภาผู้แทนราษฎร) และอื่นๆ ขึ้นมา อย่างไรก็ตามในกรณีอื่นๆ นั้น องค์การสำคัญๆ บางองค์การก็ถูกทิ้งให้เป็นองค์การที่ไม่ใช่ของรัฐหรือมีจะนั้นก็ถูกนำมาอยู่ใต้อำนาจของรัฐในขณะที่ยังคงตกอยู่ใต้การควบคุมของพรรคการเมืองหรือของระบบข้าราชการกลางอยู่มาก เช่นเดียวกับทุกๆ ที่ เหตุผลของการเลือกนั้นขึ้นอยู่กับ การต่อสู้ระหว่างผลประโยชน์ทางการเมืองรวมทั้งความจำเป็นบางอย่างของพวกไซออนนิสต์ อย่างเช่นความปรารถนาที่จะดึงดูดผู้อพยพชาวยิวให้เข้ามาอีก ความสัมพันธ์กับประชากรชาวยิวในโลกและทัศนคติแบบมีเจตนาร้ายที่เพิ่มทวีขึ้นต่อผู้อพยพชาวยิวซึ่งไม่ใช่ชาวยิวที่เหลืออยู่ในอิสราเอล เราควรจะสนใจในเรื่องนี้ด้วยว่าถึงแม้ว่ากระบวนการบางอย่างนี้จะถูกกระทำไปในลักษณะของแนวความคิดที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ของนายเบน-กูเรียนคือ ‘มัมลัคดุต’ (ความจำเป็นที่จะต้องเอาองค์การที่มีอยู่ก่อนและสถาบันที่มีฐานอยู่บนพรรคการเมืองมาอยู่ใต้การควบคุมของรัฐยิวซึ่งเขาถือว่าเป็นการแสดงออกที่สูงสุดของลัทธิไซออนนิสต์) ก็ตาม แต่ก็ควรจะตีความด้วยว่านั่นมีความมุ่งหมายที่จะยกสถานภาพของตัวเองให้ดีขึ้นและทำให้สถานภาพของพรรคของเขาดีขึ้นด้วย เหมือนดังที่เปรี (Peri) กล่าวว่า ผู้นำของพรรคมาปายนั้นได้รับประโยชน์อย่างใหญ่หลวงจากการแข่งขันของพรรคเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในอันที่จะสามารถพูดในนามของรัฐบาล ของรัฐและของชาติได้ มิใช่แต่เฉพาะในนามของพรรคเองเท่านั้น⁴

ที่นี้เราจะย้ายไปพูดถึงลักษณะเฉพาะบ้าง เราสามารถยกตัวอย่างเฉพาะที่สำคัญๆ ของกระบวนการนี้มาให้เห็นได้เพียงสองสามรายเท่านั้น ข้าพเจ้าจะเลือกกล่าวถึงตัวอย่างที่เกี่ยวข้องโดยตรงที่สุดกับปัญหาสำคัญของการเป็นพลเมือง ความเป็นรัฐและการสร้างข้อปฏิบัติใหม่ๆ ที่อนุญาตให้กลุ่มการเมืองที่สำคัญของอิสราเอลมีการควบคุมในระดับสูงได้

สำหรับนักประวัติศาสตร์การเมืองส่วนใหญ่แล้ว การสร้างกองทัพใหม่ของอิสราเอลขึ้นมานั้นแสดงให้เห็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของแรงผลักดันของนายเบน-กูเรียนในการที่จะสร้างสถาบันของรัฐหรือของชาติให้อยู่แยกจากการสังกัดอยู่กับหน่วยเฉพาะหรือพรรคเดโมแครตของประเทศ ดังนั้นจึงเกิดองค์การไอดีเอฟ (IDF – The Israeli Defence Force – กองกำลังป้องกันของอิสราเอล) ขึ้นมาจากหน่วยฮากานาห์ (Haganah) ปาลมัค (Palmach) และกองทัพอาสาสมัครขนาดเล็กกว่าเช่นหน่วยอิร गुน (Irgun) ไอดีเอฟเป็นองค์การทางการทหารเดียวๆ หน่วยเดียวซึ่งสมาชิกของมันต้องไม่ไปสามัคคีในด้านสังคมหรือด้านการเมืองต่อผู้ใดยกเว้นแต่รัฐบาลโดยผ่านทางกระทรวงกลาโหม⁵ ลักษณะสำคัญของกระบวนการนี้ถูกเน้นต่อไปโดยความคิดอย่างเช่นว่ามันเป็นกระบวนการเชิงวิชาชีพ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเมืองซึ่งฝ่ายทหารได้รับไปใช้เสียเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของภาพลักษณ์ทางองค์การของตน⁶ แต่ดังที่เปรีแสดงให้เห็น นายเบน-กูเรียนก็สามารถใช้กระบวนการนี้เป็นเครื่องปกปิดเพื่อกระทำการควบคุมกิจการทหารด้วยตนเองต่อไปในฐานะที่เขาเป็นนายกรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเพื่อส่งเสริมให้บรรดานายทหารจงรักภักดีต่อตัวเขาและพรรคของเขาโดยเขียนคนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองของเขาออกไปเสีย และกีดกันการควบคุมดูแลที่มีประสิทธิภาพของสภาคนตเศตและคณะรัฐมนตรีเสียโดยยกเอาข้ออ้างที่ว่าความมั่นคงของชาตินั้นเป็นเรื่องจำเป็นกว่าขึ้นมาเป็นเหตุผล⁷

สถานภาพใหม่ของสถาบันที่มีมาก่อนรัฐที่สำคัญอีกสถาบันหนึ่งคือองค์การฮิสตาดรุต (Histadrut หรือองค์การทั่วไปของแรงงานยิวในปาเลสไตน์ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 1920) นั้นตกอยู่ภายใต้ตรรกวิทยาทางการเมืองที่เปิดเผยมากกว่านี้ ในกรณีนี้มีการตัดสินใจว่ามันควรอยู่ภายนอกเครื่องมือซึ่งเป็นทางการของรัฐ แต่ก็หลังจากที่ยอมยกหน้าที่บางอย่างของมันให้แก่กระทรวงใหม่ๆ อย่างเช่น กระทรวงการศึกษาไปแล้ว ตัวอย่างเช่นการควบคุมโรงเรียนของรัฐเป็นต้น กล่าวกันว่าตรงจุดนี้เหตุผลในการโอนเอาบริการต่างๆ ที่แต่ก่อนเคยทำหน้าที่เป็นฐานของพรรคมาปาม (Mapam) อันเป็นคู่แข่งทางการเมืองที่สำคัญของพรรคมาปายออกไปเสียและทิ้งหน้าที่อื่นๆ คือหน้าที่ที่เคยช่วยนำทางเศรษฐกิจให้พรรคมาปายหรือช่วยให้พรรคได้ไปถึงประชากรส่วนใหญ่รวมทั้งผู้อพยพใหม่ๆ โดยอาศัยการจัดการทางสวัสดิการสังคมให้อย่างเช่นเงินกองทุนเพื่อคนป่วยและเงินบำนาญ⁸ โดยข้อเท็จจริงที่ว่าองค์การฮิสตาดรุตนั้นมีได้เป็นแต่เพียงตัวแทนแห่งผลประโยชน์ของแรงงานเท่านั้นแต่ยังเป็นนายจ้างคนสำคัญและเจ้าของกิจการสำคัญๆ อย่างเช่นบริษัทก่อสร้างคือซอลบอนห์ (Sol Boneh) บริษัทผลิตเครื่องหัตถกรรมคือบริษัทกูร์ (Koor) และธนาคารซึ่งใหญ่เป็นที่สองของอิสราเอลอีกด้วย ความเป็นประโยชน์ขององค์การนี้ที่มีต่อรัฐบาล ก็คือพยายามจะจัดการกับเศรษฐกิจที่ย่ำแย่คู่ขนานไปกับบทบาทในการเกณฑ์ผู้ลงคะแนนที่เป็นคนงานหรือผู้อพยพเข้ามาใหม่ๆ ที่มันสนับสนุนอยู่จากกลุ่ม

ผู้สมัครแข่งขันให้เข้ามาสู่ตลาดแรงงานที่มันจ้างไว้ คังที่ชาเลฟ (Shalev) กล่าวไว้ว่า ได้มีการจัดหาประโยชน์อีกอย่างหนึ่งให้โดยความสามารถขององค์กรนี้ที่จะแบ่ง และควบคุมคนงานชาวอาหรับเมื่อคนงานเหล่านั้นจำเป็นต้องแสวงหางานทำในแวดวงเศรษฐกิจของอิสราเอลในทศวรรษ 1950⁹

สูตรชนิดที่สามนั้นใช้กับองค์การสำคัญอีกสององค์การของไซออนนิสต์ซึ่งมีอยู่ก่อนรัฐ นั่นคือตัวแทนชาวยิว (Jewish Agency) ซึ่งรับผิดชอบเรื่องความสัมพันธ์กับประชากรยิวโลก กับอาวุธที่ใช้ในการซื้อที่ดินของมันเป็นคือกองทุนแห่งชาติยิว (Jewish National Fund) ในกรณีนี้ได้มีการตัดสินใจว่าบทบาทขององค์กรทั้งสองนี้ในการส่งเสริมการอพยพเข้ามาและการตั้งหลักแหล่งของชาวยิวต่อไปนั้นควรกระทำไปในนามของประชาชนชาวยิวทั่วโลกมากกว่าจะเป็นไปในนามของรัฐอิสราเอล เหตุผลอย่างหนึ่งก็คือมันจะทำให้ตัวแทนนั้นสามารถได้รับเงินทุนจากสหรัฐอเมริกาซึ่งสามารถจะเป็นประโยชน์ได้เมื่อมีสถานภาพที่จะได้รับการยกเว้นจากภาษีภายใต้กฎหมายอเมริกัน ถ้าหากว่าองค์การช่วยเหลือมนุษยชนไม่ใช่รัฐต่างประเทศเป็นผู้ส่งเงินทุนเหล่านั้นมาให้¹⁰ ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือองค์การเหล่านี้อนุญาตให้มีการรับเอาข้อปฏิบัติพิเศษบางอย่างที่มีต่อประชากรอาหรับไปใช้ได้ ตัวอย่างเช่นที่ดินซึ่งเป็นของกองทุนนั้นจะนำไปขายหรือให้ผู้ที่ไม่ใช่คนยิวเช่าไม่ได้ ซึ่งตามที่ชาเลฟกล่าวไว้ ว่ามันทำให้สามารถที่จะมีการเลือกปฏิบัติคือลำเอียงเข้าข้างประชากรยิวโดยไม่ทำให้ใครสนใจในการเลือกปฏิบัตินั้นโดยคิดว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายว่าด้วยสิทธิและความเกี่ยวข้องกับระหว่างรัฐและประชาชน¹¹ อย่างไรก็ตามเมื่อได้พูดมาทั้งหมดนี้ ตัวแทนและเงินทุนก็ยังคงอยู่ใต้การควบคุมของพรรคการเมืองสำคัญๆ ของอิสราเอลซึ่งเป็นตัวแทนในการจัดการในลักษณะที่เป็นสัดส่วนกับเสียงเลือกตั้งที่ได้รับมาในการเลือกตั้งปี 1946 จากการประชุมแห่งชาติซึ่งมีมาก่อนรัฐ อันเป็นข้อปฏิบัติที่รู้จักกันในภาษาอิสราเอลว่า ‘ลูกกุญแจ’ ความคิดในเรื่องลูกกุญแจนี้มีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นแนวทางให้แก่การกระจายเงินทุนที่ได้รับมาจากต่างประเทศซึ่งถูกแบ่งออกในหมู่พรรคต่างๆ ในสัดส่วนเดียวกัน¹² เมื่อมองจากทัศนวิสัยนี้ การที่ทั้งตัวแทนและเงินกองทุนมักจะถูกนักรัฐศาสตร์อิสราเอลเรียกว่ากิจการ ‘กึ่งรัฐ’ อยู่บ่อยๆ นั้นแสดงถึงสถานภาพที่เป็นจริงของมันโดยมิได้แะถึงข้อต่อไปว่าในประเทศใดๆ ก็ตามขอบเขตระหว่างสิ่งที่ถูกนิยามและไม่ถูกนิยามว่าเป็นของรัฐนั้นเป็นทั้งสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้และสิ่งที่อยู่ใต้การยกย้ายถ่ายเททางการเมือง

ระบบที่สร้างขึ้นในระยะสองสามปีแรกหลังจากปี 1948 นั้นมีลักษณะสำคัญจำนวนหนึ่งซึ่งยังคงเป็นส่วนสำคัญในปฏิบัติการทางการเมืองของอิสราเอล อย่างน้อยก็จนกระทั่งถึงสงครามตะวันออกกลางปี 1967 ข้อแรกคืออำนาจยังคงอยู่กับพวกผู้นำของพรรคมาปาย (ซึ่งต่อมาเรียกว่าพรรคแนวกรรมกร-Labour Alignment) ซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่เคยทำให้สภาพเนสเสต์ได้เสียงข้างมากในการเลือกตั้งอย่างชัดเจนภายใต้ระบบการเป็นตัวแทนตามสัดส่วนที่ได้สืบทอดมาจากสมัยก่อนที่จะมีรัฐอิสราเอล แต่ก็ยังได้ที่นั่งถึงสองเท่าของคู่แข่งที่ใกล้เคียงที่สุดของมัน¹³ นอกจากนั้นพรรคมาปายยังได้ประโยชน์จากสถานภาพที่อยู่ตรงใจกลางของอำนาจทางซ้ายและขวาซึ่งหมายความว่าไปไม่ได้ที่จะพิจารณาถึงการจัดตั้งรัฐบาลผสมโดยไม่มีพรรคนี้ ในสถานการณ์เหล่านี้พรรคมาปายจึงสามารถจัดหานายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีต่างประเทศ รัฐมนตรีกระทรวง

คลังและรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม (ตลอดเวลาทั้งหมดยกเว้นแค่สองสามเดือน) ขึ้นได้ นอกจากนั้น ความสามารถที่จะปกครองของพรรคนี้ย่อมเพิ่มทวีขึ้น โดยที่มันมีอำนาจควบคุมองค์การสำคัญๆ อย่างเช่น การทหารและข้าราชการรวมทั้งองค์การอิสตาดูทและตัวแทนชาวยิวด้วย องค์การทั้งสองนี้ได้เปิดทาง ให้พรรคมาปายเข้าถึงทรัพยากรพิเศษต่างๆ นานานับตั้งแต่หนังสือพิมพ์ของอิสตาดูท สำนักพิมพ์และธนาคาร ไปจนถึงเงินกองทุนขององค์การตัวแทนชาวยิวซึ่งรวบรวมขึ้นในอเมริกาเหนือและที่อื่นๆ¹⁴ ข้อสุดท้าย ตามที่ชาเลฟว่าไว้ คือพรรคมาปายสามารถแสดงบทบาทของผู้เป็นประมุขในลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งได้ ในไม่ช้าพลเมืองชาวยิวส่วนใหญ่ซึ่งมีอยู่มากมายในประเทศก็ยอมรับการตีความของพรรคนี้เกี่ยวกับเรื่อง ภาระกิจแห่งชาติของอิสราเอลรวมทั้งเรื่องกลยุทธ์ทางการทหารและเรื่องวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจหลักๆ ด้วย

15

ข้อสอง พรรคมาปายเต็มใจที่จะแบ่งปันตำแหน่งและกระจายทรัพยากรไปโดยอาศัยการสร้างรัฐบาล ผสมที่กว้างขวางกว่ารัฐบาลผสมที่มีขึ้นเพราะความจำเป็นอย่างเข้มงวดที่จะต้องประกันถึงการมีเสียงข้างมากใน สภาเคนเนสเซต วิธีหนึ่งที่จะบรรยายถึงกระบวนการนี้ก็คือใช้วลีของกัลนูร (Galnoor) ที่ว่า ‘การเมืองแห่งความ อาริอรอบ’¹⁶ แต่ในความเป็นจริงแล้วมีอะไรมากกว่านี้มาก อย่างหนึ่งคือพรรคมาปายได้ส่งเสริม ให้พรรคอื่นๆ พยายามวางรูปแบบของตัวเองให้เป็นไปตามภาพพจน์ของกรรมกรต่อไปและแสวงหาทางไปสู่ ทรัพยากรจากรัฐบาลรวมทั้งจากธนาคารและสถาบันเงินเชื่อของตัวเอง จากองค์การด้านเศรษฐกิจและสังคม ของตัวเอง และจากความเชื่อมโยงของตัวเองกับชุมชนชาวยิวโพ้นทะเลด้วย¹⁷ อีกอย่างหนึ่งพรรคต่างๆ จะกลายเป็นเครื่องเชื่อมโยงอันจำเป็นระหว่างองค์กรต่างๆ ที่เป็นทางการและกึ่งทางการ ซึ่งประกอบกันเข้าเป็น รัฐอิสราเอล

ลักษณะสำคัญประการที่สามของอิสราเอลในระยะยี่สิบปีแรกก็คือการที่อิสราเอลมีการบริหารที่เข้มแข็ง ซึ่งถูกควบคุมโดยพรรคการเมืองพรรคหนึ่งซึ่งเป็นผู้จัดหาสมาชิกอาวุโสเกือบทั้งหมดให้แก่คณะรัฐบาลรวมทั้ง นายกรัฐมนตรีที่เข้มแข็งซึ่งมีอำนาจกว้างขวางและมีเจตนาร้าย ก็พรรคและคณะรัฐบาลนี้แหละที่เป็นผู้ ริเริ่มออกกฎหมายใหม่ๆ โดยมีการทำทลายเพียงเล็กน้อยเท่านั้นจากสภาเคนเนสเซตหรือจากสภานิติบัญญัติ ด้วยการหยิบยืมเอามาจากชาวอังกฤษผู้มาก่อน พรรคจึงมีอำนาจในการปกครองอย่างสูงสุดอย่างน่ากลัว (อย่างน้อยก็ในกระดาษ) ดังนั้นตามกฎหมายพื้นฐานของสภาเคนเนสเซตแห่งปี 1958 (ซึ่งถูกนำมาเป็น เครื่องทดแทนสำหรับรัฐธรรมนูญส่วนที่เป็นของถาวร) จึงไม่มีใครสามารถวิพากษ์กฎหมายของสภาเคนเนสเซตได้ ในขณะที่มีแต่สภาเคนเนสเซตเท่านั้นที่สามารถจะยุบตัวเองได้ แต่เช่นเดียวกับในกรณีของอังกฤษ อำนาจ ของพรรคที่ควบคุมสมาชิกของพรรคในรัฐสภาไว้อย่างเข้มแข็งก็สามารถที่จะทำให้สิทธิพิเศษเหล่านี้กลายเป็น ไร้ความหมายจริงๆ ไปได้จริง

ข้อสี่ รัฐบาลและสถาบันต่างๆ ที่รัฐบาลควบคุมอยู่จะดำเนินไปตามนโยบายที่เข้าแทรกแซงทาง เศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งนโยบายเหล่านี้จำเป็นสำหรับการสร้างสถาบันสำหรับป้องกันตัวขึ้นมา และจำเป็นสำหรับการจัดการกับการอพยพของคนจำนวนมหาศาลในระยะสี่ปีแรกหลังจากได้รับเอกราชซึ่งตอนนั้น

ประชากรยิวเพิ่มขึ้นเกือบสองเท่า แต่นโยบายเช่นนั้นก็ถูกส่งเสริมเพราะการขาดเงินลงทุนภาคเอกชนในเศรษฐกิจของอิสราเอลในขณะนี้และเพราะการที่รัฐบาลเอื้อมมือเข้าไปถึงกองทุนใหญ่ๆ จากนอกประเทศด้วยตามตัวเลขที่อ้างโดยเบนิน (Beinin) นั้นอิสราเอลได้รับเงิน 6 พันล้านเหรียญอเมริกันจากเงินทุนที่เข้ามาในระหว่างปี 1948 – 1965 สองในสามส่วนของจำนวนนั้นประกอบด้วยการโอนด้านเดียวมาจากประชากรยิวทั่วโลก จากสหรัฐอเมริกาและจากค่าซ่อมแซมหลังสงครามซึ่งเยอรมนีตะวันตกจ่ายให้¹⁸ ผลก็คือรัฐบาลสามารถจะลงทุนเงินสองในสามของเงินทุนทั้งหมดที่นำมาลงทุนในอิสราเอลเมื่อทศวรรษ 1950 และสองในห้าส่วนของเมื่อทศวรรษ 1960 ได้ ทั้งนี้ทำให้รัฐบาลได้มีอำนาจพิเศษควบคุมภาครัฐไว้ได้โดยร่วมกับองค์การอิสตาดรุต รัฐบาลจ้างแรงงานได้ร้อยละ 40 และยังมีอำนาจควบคุมภาคเอกชนด้วยโดยอาศัยความสามารถของรัฐบาลที่จะให้เงินกู้ สัมปทานและการทำสัญญาต่างๆ¹⁹ อำนาจมากกว่านั้นมาจากความสามารถของพรรคมาปายในการที่จะใช้องค์การอิสตาดรุตไปควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างคนงานกับนายจ้าง ในสถานการณ์เหล่านี้พรรคจึงอยู่ในตำแหน่งที่ดีไม่ใช่แต่เพียงเพื่อจะเป็นผู้นำทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้นแต่ยังสามารถเก็บเกี่ยวผลรางวัลทางการเมืองหลายอย่างได้จากนั้นด้วย ดังที่ชาเลฟได้ไว้²⁰

ลักษณะสำคัญอันสุดท้ายของชีวิตการเมืองของอิสราเอลในระยะต้นๆ ก็คือ มันเกิดขึ้นภายในบริบทของนโยบายรักษาความมั่นคงแบบก้าวร้าวต่อเพื่อนบ้านคือรัฐอาหรับของอิสราเอล และในทางกลับกันก็ได้ใช้นโยบายนี้เพื่อแก้ตัวการปฏิบัติต่อรัฐอาหรับต่อประเทศตนเองดังสิ่งที่โคเฮน (Cohen) เรียกว่า ‘สมาชิกแห่งประชากรของศัตรูผู้พ่ายแพ้’²¹ คนเหล่านั้นต้องตกอยู่ภายใต้กฎอัยการศึกมาจนกระทั่งถึงปี 1965 พวกเขาต้องสูญเสียที่ดินที่เหลืออยู่ไปมากมาย และถึงแม้ว่าพวกเขาจะมีสิทธิออกเสียงได้ ก็ไม่มีการอนุญาตให้พวกเขาจัดตั้งพรรคการเมืองของพวกเขาเองได้ ดังนั้นขณะที่พวกเขาเป็นสมาชิกของประชาธิปไตยตามแบบของอิสราเอล ที่จริงนั้นกลับต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมต่างๆ นานาซึ่งทำให้พวกเขาตกอยู่ใต้เจตนาธรรม ของนักการเมืองและข้าราชการชาวยิว²² ความขัดแย้งระหว่างความคิดที่ว่าอิสราเอลเป็นรัฐที่มีความเสมอภาคสำหรับคนทุกคนกับการปฏิบัติที่ไม่ให้ความเสมอภาคแก่คนบางส่วนอันเป็นผลที่ได้มาในส่วนใหญ่มักจะถูกปิดบังซ่อนเร้นไว้จนกระทั่งถึงปี 1967 เมื่อชาวอาหรับยังคงมีประชกรน้อยกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด แต่ต้องถือว่าเป็นลักษณะที่เห็นได้ชัดเจนมากขึ้น เมื่ออิสราเอลทำการควบคุมชาวปาเลสไตน์เชื้อชาติอาหรับจำนวนมากกว่านั้นมากซึ่งอยู่ในฝั่งตะวันตก (ของแม่น้ำจอร์แดน) และฉนวนกาซาในระหว่างสงครามปี 1967

สำหรับนักวิเคราะห์ชาวอิสราเอลนั้น ประเทศของพวกเขาได้ชัยชนะอย่างท่วมท้นและไม่คาดฝันในปี 1967 การพิชิตสถานที่ต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วซึ่งได้ฝังลึกอยู่ในประวัติศาสตร์โบราณของยิวอย่างเช่นกรุงเยรูซาเล็มตะวันออกและฝั่งตะวันตกนั้นนับเป็นเครื่องหมายแห่งความสูงส่งทางการเมืองของประเทศของชาวยิวแน่นอนในเรื่องนี้ย่อมมีความจริงบางอย่างอยู่ ดังที่กัลนุร ได้กล่าวไว้ว่ามันนำไปสู่การฟื้นคืนโดยฉับพลันของการได้เอียงที่ร้อนแรงยิ่งในเรื่องวัตถุประสงค์ของพวกไซออนนิสต์เกี่ยวกับเขตแดนและการปฏิบัติต่อประชาชนจำนวนมากที่ไม่ใช่ยิว คนเหล่านั้นบัดนี้อยู่ใต้การควบคุมของยิว นั่นทำให้พรรค

กรรมกร (Labour Party) กลายเป็นอัมพาตไป ลดคุณค่าของลัทธิไซออนนิสม์แบบกรรมกร (Labour Zionism) ลง และให้ประโยชน์ในฉบับล้นทันทีแก่พวกนักชาตินิยมเคร่งศาสนาผู้ดูเหมือนจะสามารถหาคำตอบที่ชัดเจนในด้านอุดมการณ์ให้แก่ปัญหาต่างๆ ในปัจจุบันได้²³ อย่างไรก็ตาม ดั่งที่กัลนุรกล่าวไว้ด้วยว่า ควรจะมองดูสงครามเองว่าเป็น ‘ตัวประสาน’ แนวโน้มต่างๆ ที่ได้เริ่มแสดงตัวเองออกมาแล้วก่อนปี 1967²⁴ แนวโน้มสามอย่างมีความสำคัญเป็นพิเศษ

แนวโน้มอันแรก เกี่ยวกับอิทธิพลต่อการเมืองของกระบวนการการเปลี่ยนแปลงบางอย่างของสังคมและเศรษฐกิจซึ่งได้เริ่มเร่งจังหวะขึ้นในตอนต้นทศวรรษ 1960 อิทธิพลอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่ว่าส่วนใหญ่ของฐานทางประวัติศาสตร์แห่งการสนับสนุนของพรรคมาปาย คือชนชั้นคนงานแชนเคนาซี (Ashkenazi ซึ่งมีกำเนิดเดิมมาจากยุโรป) นั้นได้รับการส่งเสริมให้มีบทบาทเป็นผู้จัดการหรือเสมียนหลังปี 1948 และหลังจากที่ตำแหน่งเหล่านี้ถูกชาวยิวตะวันออกจากเอเชียและแอฟริกาเหนือยึดครองไว้ และต่อมาชาวอาหรับปาเลสไตน์ก็เข้ามายึดครอง ปัจจุบันและปัจจัยอื่นๆ จึงสนับสนุนให้ชาวตะวันออกเหล่านี้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองมากขึ้น สัดส่วนของคนเหล่านี้ต่อจำนวนพลเมืองทั้งหมดเพิ่มจากหนึ่งในสามเมื่อปี 1951 กลายเป็นกว่าครึ่งในทศวรรษ 1970 ในขณะที่จำนวนของพวกเขาเพิ่มขึ้นและในขณะที่พวกผู้อพยพรุ่นที่สองเริ่มรู้สึกว่าคุณต้องพึ่งพาพรรคมาปายและอิสราเอลน้อยลงในการหางานทำ หาที่อยู่อาศัยและความมั่นคงทางสังคมนั้นพวกเขาก็เริ่มรู้สึกแค้นเคืองมากขึ้นเหมือนกันในการที่มีช่องว่างทางการศึกษาและทางวัฒนธรรมซึ่งแยกพวกเขาออกจากชาวยิวที่มีกำเนิดจากยุโรปอย่างมากมาย ถ้าจะยกตัวอย่างเพียงกรณีเดียวก็คือมีรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลแค่สามคนเท่านั้นที่เป็นชาวตะวันออกที่ได้รับการแต่งตั้งในระหว่างปี 1948 กับ 1973²⁵ การที่ชาวตะวันออกถอยห่างออกจากพรรคกรรมกรนั้นจะแสดงให้เห็นได้ก่อนปี 1967 ถึงแม้ว่าจะยังไม่ได้เริ่มกลายเป็นกระแสจนกระทั่งถึงพรรคคุดของเมนาซิม เบกินเริ่มดูเหมือนเป็นทางเลือกที่สามารถเติบโตได้ใน ทศวรรษ 1970 ก็ตาม ชาวอาหรับเองก็เริ่มใช้อำนาจที่พวกเขาได้มาจากการที่พวกเขาเข้ามาสู่ตลาดแรงงานของอิสราเอลและไม่สามารถไว้วางใจในการลงเสียงให้พรรคมาปายตามแบบที่พวกเขาเคยทำมาครั้งหนึ่งนั้น

แนวโน้มที่สองที่ปรากฏชัดเจนก่อนปี 1967 ก็คือการประจักษ์ถึงความจริงมากขึ้นของสมาชิกหนุ่มๆ บางคนของพรรคศาสนาแห่งชาติ (National Religious Party) ซึ่งไม่มีความสามารถที่จะแพร่อิทธิพลแก่ชาวยิวอิสราเอลได้มากกว่าแค่กระจัดกระจายเท่านั้น ในขณะที่ทำงานเป็นหุ้นส่วนประจำคนหนึ่งของรัฐบาลผสมนี้จะมีผลอันสำคัญหลังสงครามเนื่องจากพวกเขาได้บีบบังคับพรรคของตนให้มีความสนใจในปัญหาของชาติให้กว้างขวางขึ้น ตัวอย่างเช่นในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องมียิวที่อยู่อาศัยของยิวที่ฝั่งตะวันตก ในขณะที่ละทิ้งบทบาทเดิมๆ ของตนในฐานะที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างรัฐบาลกับชนส่วนใหญ่ของชุมชนผู้ปฏิบัติตามไปเสีย²⁶

แนวโน้มที่สามคือพรรคมาปายซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับพรรคอื่นๆ ที่มีอำนาจอยู่เป็นเวลาช้านานได้เริ่มแสดงสัญญาณของความแค้นและความเคียดแค้นออกมาโดยแสดงให้เห็นความแตกแยกภายในพรรคเนื่องจากการรวมศูนย์อำนาจมากเกินไปและสูญเสียความกระตือรือร้นและความเข้มแข็งด้านสติปัญญาโดย

ทั่วๆ ไปอย่างชัดเจนที่สุด ร้ายกว่านั้นพรรคได้ประสบกับความยากลำบากในการจัดการหน่วยเลือกตั้งต่างๆ ของตนในการที่จะหาทรัพยากรที่จำเป็นมาให้หน่วยเลือกตั้งเหล่านั้น เราสามารถแลเห็นอาการป่วยกระเสาะกระแสะนี้ได้จากการลาออกของผู้นำที่ทำงานอยู่เป็นเวลานานคือนายเบน – กูเรียนในปี 1963 รวมทั้งการที่เขาได้จัดตั้งพรรคคู่แข่งคือพรรคราฟี (Rafi) ขึ้น อีกทั้งจากการที่มีการสไตรด์ต่อต้านรัฐบาลเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในระหว่างที่เศรษฐกิจตกต่ำในปี 1967 – 69 ทั้งหมดนี้ถูกทำให้ยากลำบากขึ้นอีกเป็นอย่างมากหลังจากปี 1967 เมื่อมีการขึ้นๆ ลงๆ อย่างมากในเรื่องเงินลงทุนของเอกชนจากภายนอกและมีการขยายภาคเศรษฐกิจอย่างเช่นความยุ่งยากในด้านการทหารและการอุตสาหกรรมซึ่งพรรคสามารถเข้าควบคุมได้น้อยลงมาก²⁷

อย่างไรก็ตาม ในส่วนที่เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ ที่เกี่ยวกับแบบแผนการลงคะแนนเสียงนั้น การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้เริ่มเปิดเผยตัวเองออกมาในการเลือกตั้งทั่วไปซึ่งมีขึ้นหลังจากปี 1967²⁸ ในปี 1969 พรรคแนวกรรมกร – มาปาม (ในภาษาฮีบรูเรียกว่ามะอาร์ค – Ma'arach) ยังคงสามารถได้คะแนนเสียงถึงร้อยละ 46.22 (ได้ที่นั่ง 56 ที่จาก 120 ที่) ในปี 1973 คะแนนเสียงลดลงเหลือร้อยละ 39.7 (และได้ที่นั่ง 51 ที่) เอมยังมีผู้กล่าวว่าจะได้คะแนนเสียงน้อยกว่านี้เสียอีกถ้าไม่ได้มีการเลือกตั้งในทันทีหลังจากสงครามตะวันออกกลางปี 1973 แต่หลังจากนั้นอีกสองสามเดือนเมื่อหลักฐานเกี่ยวกับความไม่พร้อมของรัฐบาลเพื่อการโจมตีของอียิปต์และซีเรียเป็นที่รู้เห็นกันกว้างขวางขึ้น หลังจากนั้นจึงได้ปรากฏการทำลายใหม่ต่อพรรคนั้นในรูปของการจัดตั้งขบวนการประชาธิปไตยเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Democratic Movement for Change – DMC) ขึ้นซึ่งได้คะแนนเสียงร้อยละ 11.6 ในการเลือกตั้งปี 1977 เพียงพอที่จะลดคะแนนเสียงของพรรคมะอาร์คลงให้เหลือเพียงร้อยละ 26 จึงทำให้พรรคลิคุด (Likud) ซึ่งได้คะแนนเสียงร้อยละ 33.4 ได้จัดตั้งรัฐบาลผสมร่วมกับพรรคศาสนาแห่งชาติและพรรคศิเอมซี

หลังจากที่พรรคกรรมกรมีอำนาจมากกว่าทั้งในช่วงเวลาก่อนมีรัฐ และในระหว่างที่มีรัฐแล้วมาเป็นเวลาหลายสิบปี ความตระหนกตกใจที่เกิดขึ้นจากชัยชนะของพรรคลิคุดในปี 1977 นั้นถูกโฮโรวิทซ์ (Horowitz) เรียกอย่างเหมาะสมว่าเป็นยิ่งกว่า ‘แค่การเปลี่ยนรัฐบาล’²⁹ แต่ในขณะที่จะแลเห็นได้อย่างง่ายๆ ว่าแบบอย่างของการออกเสียงซึ่งมั่นคงของยุคสมัยเก่าได้ถึงคราวสิ้นสุดลงแล้ว ก็ปรากฏว่าการที่จะหาว่าจะมีอะไรมาแทนมันนั้นเป็นเรื่องที่ยากกว่ามาก เมื่อมองคุณสมบัติการเลือกตั้งแต่อย่างเดียวก็ดูเหมือนจะเป็นไปได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นน่าจะเรียกได้ดีที่สุดว่าคือระบบ ‘รัฐบาลผสมสองพรรค’ นั่นเอง คะแนนเสียงที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ของพรรคลิคุดเกิดหยุดขังลงในปี 1984 และถูกแทนที่ด้วยอะไรบางอย่างที่คล้ายกับการจมนุมโดยพรรคลิคุดและพรรคกรรมกรได้ที่นั่ง 41 และ 44 ที่นั่งตามลำดับในการเลือกตั้งทั่วไปปีนั้นและได้ 40 และ 38 ที่นั่งในปี 1988 จึงไม่มีกลุ่มใดมีคะแนนเสียงข้างมากอย่างชัดเจนในอันที่จะปกครองในเวลาที่เขาเข้ากันอย่างกว้างขวางว่าเป็นเวลาวิกฤติอย่างใหญ่หลวงของชาติ และการเรียกร้องที่ดังแสบหูมากขึ้นที่ต้องการให้มีพรรคเล็กๆ กว่ำนั้นก็ทำให้การจัดตั้งรัฐบาลผสมตามแบบเดิมเป็นไปอย่างยากลำบากมาก กลุ่มใหญ่ๆ ทั้งสองกลุ่มจึงอาศัยสูตรใหม่ในการเลือกคณะรัฐมนตรีแบบ ‘เอกภาพของชาติ’ ซึ่งมีการแบ่งตำแหน่งสำคัญๆ ไป

ระหว่างสองกลุ่มนี้ตามกฎหมายข้อบังคับที่ได้กำหนดไว้ก่อนแล้ว ดังนั้นจึงนำไปสู่ข้อปฏิบัติหลายอย่างที่ เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งรัฐบาลผสมในระบบสองพรรคทุกแห่งในโลก คือความลำบากในการตั้งนโยบายให้ ชัดเจน โดยมีความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน และความรู้สึกที่ว่าอย่างน้อยหนึ่งฝ่ายหนึ่งก็คอยเฝ้าหาโอกาส เหมาะๆ อยู่เสมอที่จะโค่นรัฐบาลลงและจะต่อสู้กันในการเลือกตั้งทั่วไปอีกครั้งหนึ่งในลักษณะที่ตนจะเป็นต่อ อย่างไรก็ตามในกรณีของอิสราเอล สิ่งที่ทำให้คณะรัฐบาลของชาตินิยมกันอยู่ได้จนกระทั่งถึงฤดูใบไม้ผลิปี 1990 ก็คือความเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางของมัน อย่างน้อยก็ในระยะสองปีแรก การมีวิกฤติการณ์ด้าน เศรษฐกิจ ศาสนาและการเมืองซึ่งจบลงด้วยการแข็งข้อก่อกบฏของชาวอาหรับปาเลสไตน์ซึ่งรู้จักกันในนามของ อินติฟาดา (Intifada) และอย่างน้อยก็ในส่วนที่เกี่ยวกับพวกหัวหน้าพรรคก็คือความเข้าใจของพวกเขาที่ว่าพวกเขาอยู่ดีกินดีเมื่ออยู่ในคณะรัฐบาลยิ่งกว่าเมื่ออยู่นอกคณะรัฐบาล เพราะว่ามีทั้งตำแหน่งและเงินทอง

ในระหว่างนั้นการรวมตัวกันซึ่งครั้งหนึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจรัฐในสมัยที่พรรคกรรมกรเป็นผู้นำ นั้นได้ลดลงมากแล้ว ซึ่งอาจจะเห็นได้จากการตรวจดูจำนวนของปัจจัยใหม่ๆ³⁰ ปัจจัยหนึ่งคืออำนาจ หน้าที่ของพรรคการเมืองต่างๆ ซึ่งมีบทบาทเป็นตัวแทนของผลประโยชน์ทางการเมืองซึ่งมีอยู่กว้างขวางนั้นได้ ลดลงเนื่องจากการท้าทายที่มีมากขึ้นจากองค์กรใหม่ๆที่มีพลังอำนาจและจากกลุ่มผลประโยชน์ด้วยอย่างเช่น กลุ่มกูช เอมูนิม (Gush Emunim) ซึ่งทำตนเป็นพระเอกของพวกผู้ตั้งหลักแหล่งชาวยิวที่ฝั่งตะวันตกเป็นต้น สิ่งนี้คู่เคียงมากับการลดลงเช่นเดียวกันในอำนาจของสถาบันกึ่งรัฐอย่างเช่นองค์การอิสตาดรุต ในสถาบัน หลายแห่งนั้นธุรกิจของสถาบันเริ่มประสบกับความยากลำบากอย่างหนักในระหว่างช่วงเวลาอันยาวนานเมื่อ เศรษฐกิจซบเซาในระหว่างปลายทศวรรษ 1970 ถึง 1980 ความเปลี่ยนแปลงอีกหลายอย่างมีผลกระทบ ต่ออำนาจของฝ่ายบริหารซึ่งได้รับการท้าทายมากขึ้นทั้งฝ่ายตุลาการและกลุ่มต่างๆ อย่างกลุ่มนักการศาสนาได้ ดินซึ่งได้เริ่มยื่นหยัดขึ้นมาในฝั่งตะวันตกโดยการคร่ำชีวิตและก่อเหตุร้ายต่อชาวอาหรับที่ต่อต้านกฎหมายข้อบังคับ ของอิสราเอล ผลก็คือกระบวนการแห่งความแตกแยกเป็นกึกเป็นเหล่าซึ่งเป็นการลดอำนาจของกลุ่ม หนึ่งกลุ่มใดในอันที่จะนำทางนโยบายของอิสราเอลไป แลเห็นได้ชัดว่านี่เป็นสถานการณ์ที่แตกต่างเป็น อันมากจากสถานการณ์ที่มีอยู่ในช่วงเวลาที่ถัดจากการได้รับเอกราชและอาจจะทำให้คนบางคนโหม่นสเสียใจได้ อย่างไรก็ตามอาจจะกล่าวได้ว่าระบบปัจจุบันนี้ใกล้ชิดกับมาตรฐานที่มีอยู่ในบางส่วนของยุโรปและอเมริกายิ่ง กว่าระบบเดิมซึ่งถูกแทนที่ไปแล้ว

อิหร่าน

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 อิหร่านถูกรอบครองโดยกองกำลังอังกฤษ อเมริกาและโซเวียตผู้ซึ่ง ได้ปลดเรซา ชาห์ (Reza Shah) ออกในปี 1941 และเอาโอรสของพระองค์คือมูฮัมมัด ชาห์มาแทนที่ ใน สถานการณ์เหล่านี้ราชบัลลังก์ได้สูญเสียอำนาจหน้าที่ของตนไปมากและถูกกดดันเป็นอย่างมากจากกลุ่ม การเมืองภายในมัจลิส (รัฐสภา) ซึ่งวิตกกังวลที่จะยับยั้งอำนาจของกษัตริย์ต่อไปและจะเปลี่ยนการปกครองให้ เป็นอะไรที่คล้ายๆ ระบบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ได้มีการต่อสู้กันอย่างรุนแรงที่สุดในเรื่องการเข้า

ครอบครอง สิ่งที่ถูกเห็นว่าเป็นเครื่องคำนวณอันจำเป็นสองอย่างของรัฐบาลคือ กองทัพและกระทรวง
กิจการภายใน กระทรวงกิจการภายในนั้นรับผิดชอบทั้งส่วนตำรวจและการแต่งตั้งข้าหลวงใหญ่ประจำ
แคว้นกับสภาท้องถิ่น ซึ่งดูแลการเลือกตั้ง นอกจากนี้อำนาจในชนบทก็ถูกแบ่งปันกันระหว่างเจ้าที่ดิน
ใหญ่และพวกหัวหน้าเผ่าต่างๆ ในจำนวนนี้มีเพียงบางคนเท่านั้นที่มีความจงรักภักดีต่อชาห์ (กษัตริย์)
ในระหว่างนั้นในเมืองชนบท การที่อำนาจหน้าที่ของกษัตริย์ได้อ่อนแอลงรวมทั้งมีความตึงเครียดทาง
เศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นจากสงครามที่ขยายใหญ่ขึ้นได้ทำให้องค์การหัวรุนแรงต่างๆ อย่างพรรคทูเดฮ์มาร์ก
ซิสต์ (The Marxist Todeh Party ซึ่งก่อตั้งในปี 1941) สามารถสร้างช่องว่างภายในที่จะเกณฑ์ หาสมาชิกใหม่และ
โฆษณาถึงนโยบายของตัวเอง (ในกรณีของพรรคทูเดฮ์เอง) ที่จะสร้างพรรคที่กว้างขวางทั่วประเทศซึ่งมีความ
เชื่อมโยงอย่างแข็งแกร่งกับบรรดาสหภาพกรรมกรและมีความสามารถเพิ่มขึ้นในอันที่จะปลุกเร้าประชาชน
จำนวนมากให้เดินขบวนประท้วงในเมืองใหญ่ๆ ได้³¹

อย่างไรก็ตามเมื่อสงครามสิ้นสุดลงและกองทัพต่างชาติก็ถูกถอนออกไป ชาห์ก็สามารถเคลื่อนไหวได้
อย่างรวดเร็วในอันที่จะสถาปนาการปกครองของกษัตริย์ขึ้นมาใหม่ พระองค์ทรงเพิ่มขนาดของ
กองทัพ ปรามปรามพรรคทูเดฮ์ สร้างผู้คำนวณขึ้นจากสมาชิกของตระกูลเจ้าที่ดินในรัฐสภา แล้วในปี
1949 ก็ทรงฉวยโอกาสจากการพยายามลอบปลงชีวิตพระชนม์พระองค์ เพื่อประกาศกฎอัยการศึกและเรียก
ประชุมผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่อ่อนน้อมซึ่งได้ลงคะแนนเพิ่มอำนาจให้พระองค์ในทันที แล้วความสำเร็จนี้ก็
ถูกขัดขวางโดยวิกฤตการณ์ที่ยืดเยื้ออยู่ถึงสามปี (1950 – 3) ซึ่งจบลงด้วยการต่อต้านของประชาชนต่อข้อเสนอ
ซึ่งจะให้ยึดเวลาข้อตกลงกับบริษัทราน้ำมันอังกฤษ – อิหร่านไปอีก ในสถานการณ์เช่นนี้ชาห์มีทางเลือกอยู่
น้อย นอกจากต้องแต่งตั้งรัฐบาลซึ่งมีคู่ปรปักษ์เก่าของกษัตริย์คือ ดร.มุฮัมมัด โมซซาเดก (Muhammad Mossadeq)
ขึ้นเป็นผู้นำ ดร.โมซซาเดกไม่ได้แค่ยึดเอาอุตสาหกรรมน้ำมันมาเป็นของชาติเท่านั้นแต่ยังใช้รัฐบาลผสม
ของเขาต่อต้านกองกำลังของกษัตริย์ซึ่งมีชื่อว่าแนวหน้าแห่งชาติ (The National Front) และถอดถอนกษัตริย์ออก
จากอำนาจเกือบทั้งหมดที่พระองค์ทรงเอาคืนไปได้ในปี 1941 อีกด้วย แต่แล้วการสนับสนุนของโมซซา
เดกเองก็กลับอ่อนกำลังลงทำให้เป็นการง่ายที่เขาจะถูกโค่นล้มลงโดยการรัฐประหารของพวกนายทหารอิหร่าน
ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยสืบราชการลับของอเมริกา

เมื่อมีอำนาจกลับมาอยู่ในมือแล้ว มุฮัมมัด เรซา ชาห์ก็เคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วเพื่อบดขยี้ศูนย์แห่งการ
ต่อต้านทุกศูนย์ ครั้นแล้วก็ทรงจัดตั้งเผด็จการทางทหารแบบรวมอำนาจอย่างแข็งแกร่งขึ้น ฐานของ
มันอยู่ที่การขยายจำนวนข้าราชการและกองทัพออกไปรวมทั้งการมีเครื่องมือรักษาความปลอดภัยที่มี
ประสิทธิภาพมากขึ้นซึ่งขึ้นอยู่กับการรวมหน่วยสืบราชการลับเข้ากับตัวแทนสำหรับควบคุมดูแลกิจการชา
วัก (Savak หรือ National Information and Security Organization หรือ องค์การข่าวสารและความมั่นคงแห่งชาติ)
ซึ่งตั้งขึ้นในปี 1957 โดยทั้งหมดนี้พระองค์ได้รับประโยชน์อย่างใหญ่หลวงจากความช่วยเหลือใน
ระดับสูงของสหรัฐอเมริกา รวมทั้งได้เงินเพิ่มขึ้นจากการขายน้ำมันซึ่งเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 11 ถึงร้อยละ 41 ของ
รายได้ทั้งหมดของรัฐบาลในระหว่างปี 1948 – 1960³² อย่างไรก็ตามถ้าหากว่ารายได้จำนวนมหาศาลจาก

ภายนอกจะทำให้ชาห์สามารถขยายอำนาจราชการ ใช้จ่ายเงินไปในงานสาธารณะและลดความที่พระองค์ต้องขึ้นอยู่กับกลุ่มสังคมสำคัญๆ อย่างเช่นเจ้าที่ดินใหญ่ๆ อย่างที่ผู้อธิบายความคิดว่าอิหร่านเป็นรัฐให้เขาได้ยืนยันไว้แล้วนั้น สิ่งนี้ก็ได้ให้ผลในทางลบอย่างเช่นสถานการณ์เงินเฟ้อและแนวโน้มเศรษฐกิจซึ่งทำให้อิหร่านเซถลาจากช่วงเวลาแห่งความเฟื่องฟูลงมากลายเป็นช่วงเวลาของเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนักในทันที³³

ตัวอย่างที่ดีของความเสียเปรียบในการต้องพึ่งพารายได้จากภายนอกนั้น อาจพบได้ในช่วงเวลาที่มีความไม่มั่นคงทางการเมืองซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างปี 1960 – 1963 ซึ่งเป็นการผสมผสานของการตกต่ำของรายได้ ความขาดแคลนและการมีภาวะเงินเฟ้ออย่างกว้างขวางในปลายทศวรรษ 1950 เริ่มแรกได้มีการสไตรค์และอาการอื่นๆ ที่แสดงถึงความไม่พอใจของประชาชนประทุขึ้น ต่อมาก็เป็นช่วงเวลาของการบีบบังคับด้วยความเข้มงวดทำให้จำเป็นต้องกู้เงินจำนวนมากซึ่งสหรัฐอเมริกาและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) สามารถให้ได้แต่ต้องมีสัญญาว่าจะมีแผนตัดทอนทางเศรษฐกิจเพื่อการประหยัดอย่างมาก ความกดดันจากวอชิงตันเพื่อให้มีการปฏิรูปที่กว้างขวางก็ตามมาเมื่อรัฐบาลใหม่ของประธานาธิบดีจอห์น เคนเนดี (John Kennedy) พยายามเกลี้ยกล่อมชักชวนพันธมิตรที่นิยมการใช้อำนาจหลายประเทศของอเมริกาให้ตัดหน้าการต่อต้านของประชาชนเสียก่อนโดยการปฏิรูปสังคม การตอบสนองของชาห์ก็คือการประกาศสิ่งที่พระองค์เรียกว่า ‘การปฏิรูปสีขาว’ ในปี 1962 ลักษณะที่สำคัญที่สุดของการปฏิรูปนี้ก็คือแผนการกระจายที่ดินใหม่อย่างใหญ่โต ซึ่งทำให้เกิดความเสี่ยงต่อต้านเพิ่มขึ้นจากกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในเมืองอย่างกว้างขวางซึ่งรวมเข้ากับความไม่พอใจในการแทรกแซงของอเมริกาและวิธีการแบบเผด็จการของชาห์ด้วย กลุ่มเหล่านั้นประกอบด้วยพรรคทุเคซึ่งคืนชีวิตขึ้นมาใหม่ และแนวหน้าแห่งชาติรวมทั้งกลุ่มของนักการศาสนาหัวรุนแรงซึ่งมีอาyatollah โคหมัยนี (Ayatullah Khomeini) เป็นผู้นำ ขบวนการนี้สิ้นสุดลงด้วยการเดินขบวนประท้วงของประชาชนอย่างมหาศาลเป็นเวลาสามวันในกรุงเตหะรานและเมืองสำคัญอื่นๆ เมื่อเดือนมิถุนายน 1963 ซึ่งถูกกองทัพไล่กระจัดกระจายไปและเสียชีวิตไปมากมาย ชาห์ได้เคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วอีกครั้งหนึ่งเพื่อบดขยี้ผู้ต่อต้านที่เหลือในขณะที่ยุคโคหมัยนีถูกเนรเทศไปตุรกีและหลังจากนั้น เขาก็ย้ายไปยังที่อยู่อันถาวรมากขึ้น ณ เมืองนาญาฟ (Najaf) ในประเทศอิรัก

การสนับสนุนจากอเมริกาที่ได้มาใหม่ รวมทั้งการเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ของรายได้จากน้ำมันและแผนปฏิรูปที่ดินซึ่งทำลายอำนาจของคนใหญ่คนโตในชนบทลงไปนั้น ได้กลายเป็นพื้นฐานสำหรับความพยายามต่อไปที่จะผนึกกำลังรัฐบาลของชาห์ สิ่งนี้ขึ้นอยู่กับกรขยายกำลังกองทัพ ข้าราชการและบริการรักษาความปลอดภัยเหมือนแต่ก่อน ทำให้จำนวนข้าราชการเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าในระหว่างปี 1963 – 1977³⁴ ผลปรากฏว่ารัฐบาลสามารถจับผู้อยู่เบื้องหลังการต่อต้านทั้งหมดไว้ได้อย่างแน่นอนหารวมทั้งสามารถขยายการควบคุมไปเหนือแวดวงใหม่ๆ ทั้งในเมืองและชนบทด้วย ตัวอย่างอันหนึ่งของเรื่องนี้ก็คือบทบาทขององค์การชาวกีในการจัดตั้งแล้วก็ควบคุมดูแลสหภาพกรรมกรต่างๆ ที่ได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐบาล อีกอย่างหนึ่งคือการรวมเอาพวกหัวหน้าในหมู่บ้านและคนอื่นๆ เข้ามาอยู่ในระบบของการควบคุมชนบทในระหว่างนั้นการที่รัฐบาลมีสถานภาพเป็นศูนย์กลางในการจัดการเศรษฐกิจทำให้รัฐบาลสามารถดูแลและ

ควบคุมผู้จัดการธุรกิจในภาคเอกชนได้ในขอบเขตที่กว้างขวางโดยใช้วิธีให้เงินช่วย ให้เงินเชื่อและอนุญาตให้ทำสัญญากับรัฐบาลได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อเน้นแต่ในเรื่องการย้ายถ่ายเทและการควบคุมที่กระทำไปโดยไม่มีรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแต่อย่างใด แผนของชาห์จึงล้มเหลวไม่สามารถสร้างการสนับสนุนชนิดที่ความริเริ่มที่คล้ายๆ กันนั้นทำให้เกิดขึ้นในที่อื่นๆ ขึ้นได้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในเรื่องนี้คือแผนการปฏิรูปที่ดินซึ่งถึงแม้ว่าจะได้แจกจ่ายที่ดินผืนเล็กๆ ให้แก่ชาวไร่ชาวนาถึงสองล้านคนก็ตาม แต่ก็ไม่มีเหตุผลทางบวกโดยการพยายามที่จะบีบบังคับให้คนเหล่านี้จำนวนมากต้องยอมยกที่ดินผืนเดียวกันนี้ให้ส่วนกลางเพื่อจะยอมให้มีการสร้างไร่นาที่มีสหกรณ์ขนาดใหญ่และคิดว่ามีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังที่โมฆอดัม (Moqhadam) กล่าวว่า – ในขณะที่ไร่นาเหล่านั้นถูกสร้างขึ้นมาจริงๆ เพียงไม่กี่แห่งนั้นมรดกแห่งความขมขื่นที่เหตุการณ์ทั้งหมดทิ้งไว้ข้างหลังกลับหมายความว่ารัฐบาลได้สูญเสียความเป็นไปได้ทั้งหมด ในการที่จะได้รับการำนาจทางการเมืองจากผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงไปเสียแล้ว³⁵

ระบบการปกครองของชาห์ ยังคงมีความอ่อนแอเป็นอย่างมากต่อสิ่งที่ก่อให้เกิดความตื่นตกใจจากภายนอกด้วย สิ่งนี้ได้แสดงให้เห็นอย่างพอเพียงในปี 1975 – 6 เมื่อความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจที่ได้รับการส่งเสริมโดยการที่ราคาน้ำมันขึ้นไปถึงสี่เท่าในต้นทศวรรษ 1970 ได้เริ่มลดหายไปท่ามกลางหลักฐานของการทุจริต น้อยลงอย่างกว้างขวางและการใช้ทรัพยากรในทางที่ผิด การตอบโต้ของชาห์ต่อสิ่งนี้ตามที่ฮอลล์ลiday (Halliday) กล่าวไว้ก็คือการสร้างเครื่องมือแห่งการควบคุมขึ้นมา นั่นคือพรรคราสตาเคซ (Rastakhiz หรือการฟื้นฟูชีวิตใหม่) อันเป็นองค์การมวลชนซึ่งสนับสนุนข้าราชการและบุคคลที่มีอิทธิพลและความสำคัญทั้งมวลของอิหร่านและต่อมาคนเหล่านั้นก็ถูกบังคับให้เป็นสมาชิก³⁶ ไม่ว่าจุดหมายที่แท้จริงของการริเริ่มนี้ในลักษณะของการเชื่อมที่ว่างระหว่างรัฐบาลของชาห์กับสังคมที่กว้างขึ้นจะเป็นอะไรก็ตาม ผลที่สำคัญที่สุดของการใช้พรรคนี้ในฐานะเป็นตัวแทนของการดูแลและขับเคลื่อนก็คือทำให้เกิดความหวาดกลัวและความไม่พอใจภายในกลุ่มต่างๆ ขยายกว้างและรุนแรงขึ้น แต่บางกลุ่มก็ยังไม่ถูกระเบียบของรัฐบาลแต่ต้องมาจนถึงเวลานี้ กลุ่มเหล่านี้รวมเอาพวกนักการศาสนาเข้าไว้ด้วยซึ่งตอนนี้เริ่มมีการโจมตีการที่พวกเขาเข้าควบคุมเงินบริจาคทางศาสนาและระบบการศึกษา รวมทั้งพวกพ่อค้าในตลาดผู้ซึ่งพบว่าพวกเขาต้องถูกปรับและถูกจับในฐานะที่เป็นส่วนของการรณรงค์ต่อต้านเงินเฟ้อของรัฐบาลซึ่งมุ่งหมายที่จะต่อต้านการขึ้นราคาสินค้าและการหากำไรเกินควร ตอนนี้แหละที่ชาห์เองเริ่มตกอยู่ภายใต้ความกดดันจากการปกครองของประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ (Jimmy Carter) แห่งอเมริกาซึ่งมุ่งหมายที่จะจัดการกระทำที่เลวทรามเกินควรของหน่วยข่าวกรองและหน่วยรักษาความปลอดภัยอื่นๆ ออกไปในนามของสิทธิมนุษยชนที่ถูกปรับปรุงให้ดีขึ้น

นักเขียนส่วนมากกล่าวว่า การเริ่มต้นของคลื่นลูกใหญ่ลูกสุดท้ายของการต่อต้านชาห์นั้นมีมาในปี 1977 เมื่อสัญญาแห่งความไม่พอใจทางด้านเศรษฐกิจเริ่มปรากฏขึ้นตามกันมา พร้อมด้วยความเต็มใจมากขึ้นที่จะดำเนินรัฐบาลซึ่งคิดกันว่ากำลังสูญเสียการอุดหนุนจากอเมริกาไป³⁷ นักเขียนเหล่านั้นยังเห็นพ้องกันด้วยว่าการประท้วงของประชาชนจำนวนมากนั้นแสดงให้เห็นการเริ่มต้นของกระบวนการปฏิวัติซึ่งไม่ใช่เพียงแต่จะกีด

เขาระรากฐานของรัฐบาลชาห์ให้กร่อนเท่านั้น แต่ยังดำเนินต่อไปเพื่อแสดงตนออกมาในการทดลองอันมีอยู่เรื่อยๆ ซึ่งมุ่งหมายจะสร้างระเบียบการเมืองใหม่ขึ้นอีกด้วย สำหรับความสำคัญของบทบาทของส่วนประกอบต่างๆ ของรัฐบาลผสมซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อกษัตริย์นั้น ตรงนี้มีความไม่เห็นพ้องกันอยู่มากกว่าบางคนก็เน้นถึงความสำคัญของการสไตรค์ซึ่งมีอยู่เกือบจะทั่วไปที่ทำให้อุตสาหกรรมน้ำมัน ธนาคารและที่ทำการของรัฐบาลเป็นอัมพาตไปในปี 1978³⁸ สำหรับนักเขียนคนอื่นๆ นั้นมันคือปรากฏการณ์ทางศาสนาซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างนับตั้งแต่กลยุทธ์ประจำวัน อุดมการณ์และการเป็นผู้นำทั้งหมดนั้นมันคือการศาสนาเป็นผู้จัดหาให้³⁹

ความเป็นจริงหาได้ง่ายดายเช่นนั้นไม่ ประการหนึ่งเพราะกระบวนการทำลายรัฐบาลของชาห์นั้นเป็นงานของกองกำลังทางสังคมต่างๆ ซึ่งมีผลประโยชน์ค่อนข้างจะแตกต่างกัน อีกประการหนึ่งก็คือพวกนักการศาสนาเองก็มิได้สามัคคีกลมเกลียวกันเลย ข้อสำคัญประการที่สามนั้นเกี่ยวกับบทบาทของโคมัยนีเอง ถึงแม้ว่าการเป็นผู้นำในขบวนการต่อต้านชาห์ของเขาจะเข้มแข็งมาตลอดปี 1978 ก็ตามแต่อิทธิพลของมันก็ยิ่งมากกว่าที่จะเป็นเพียงความสำคัญทางศาสนาล้วนๆ เขามีความมุ่งมั่นอย่างไม่เปลี่ยนใจว่าไม่มีทางที่จะเจรจากับชาห์ได้เลยก่อนที่จะละราชบัลลังก์ไป จึงพยายามป้องกันมิให้ผู้นำฝ่ายต่อต้านต่างๆ แยกคละออกมาเพื่อพยายามที่จะตกลงกับรัฐบาล นอกจากนั้นเขายังเป็นเอกในการพุดจาปราศรัยกับประชาชนด้วย รู้จักเน้นในเรื่องสำคัญๆ อย่างเช่นการต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม ประชาธิปไตยและความยุติธรรมในสังคมซึ่งดูเหมือนจะเป็นการทำให้มีการลงประชามติซึ่งผู้ต่อต้านชาห์ทั้งหมดสามารถรวมตัวกันได้ ดังที่ซุบายดะ (Zubaida) กล่าวไว้ว่า ลักษณะอันเป็นศูนย์กลางแห่งความคิดของโคมัยนีนั้นเกี่ยวข้องกับ การเรียกร้อง ‘ประชาชน’ (แน่นอนย่อมไม่ใช่แนวความคิดแบบดั้งเดิมของอิสลาม?)* ให้ลุกขึ้นมาต่อต้านผู้ปกครอง ผู้กดขี่ที่อยุติธรรมและไม่มีพระเจ้าอยู่ในหัวใจ และเขาได้ดำเนินการต่อไปเพื่อทำให้จุดสำคัญของการเรียกร้องอันเดียวกันนี้กลายเป็นแก่นแท้ของลัทธิชาตินิยมของประชาชนประเภทหนึ่งซึ่งมองเห็นอิสลาม ‘เป็นเครื่องหมายที่พิสูจน์ได้ว่าเป็นแนวทางสังคมของนครธรรมดาสามัญมิใช่ของ ‘ต่างด้าว’ (และนิยมตะวันตก) ในประเทศของพวกเขาเองซึ่งกีดกันพวกเขาออกไปและทำให้พวกเขาเป็นประชาชนชั้นรอง’⁴⁰

แง่มุมสุดท้ายแห่งความเป็นผู้นำของโคมัยนีก็คือการมีจุดมุ่งหมายที่จะยึดและใช้สถาบันต่างๆ ของรัฐอิหร่านดังที่เคยมีอยู่ในทศวรรษ 1970 ไม่ใช่เพราะจะพยายามย้อนยุครันกลับไปสู่ระเบียบการเมืองที่มีอยู่ในนครมะดีนะฮ์ในศตวรรษที่ 7 เมื่อตอนที่มิสาคามุฮัมมัดเป็นผู้นำ เรื่องนี้อาจแลเห็นได้ชัดเจนในการที่โคมัยนีและพันธมิตรของเขาได้เข้ายึดกองทัพ บริการวิทยุกระจายเสียงและกระทรวงต่างๆ ของรัฐบาลไว้และปลดนายทหารและข้าราชการที่ดูเหมือนจะไม่สนับสนุนการปฏิวัติอย่างจริงจังออกไป งานชิ้นต่อมาของโคมัยนีคือริบทำให้สถานการณ์ใหม่มีความมั่นคงอย่างรวดเร็วเท่าที่จะเป็นไปได้โดยการนำเอารัฐธรรมนูญเข้ามาใช้ซึ่งได้ตั้งตัวแทนสำคัญของรัฐบาลอิสลามใหม่และบุคลากรอาวุโสของรัฐบาลนั้นขึ้น ถ้าทุกอย่างเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็คงจะเป็นรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นส่วนผสมของรัฐธรรมนูญ

* ไม่เข้าใจว่าเหตุใดผู้เขียนจึงเขียนดังนี้ ในเมื่ออิสลามเองมีแนวคิดเช่นนี้คืออนุญาตให้ประชาชนปลดผู้ปกครองที่กดขี่ ไม่ยุติธรรม และไม่ธรรมออกไปได้ (ผู้แปล)

อิหร่านปี 1906 กับรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสภายใต้สาธารณรัฐที่ห้า เมื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกนี้ถูกท้าทายจากนักเสรีนิยมบางคนในสภาผู้ชื่อยาว (ซึ่งทำงานเป็นสภาร่างรัฐธรรมนูญ) มันจึงได้รับการทบทวนแก้ไขในลักษณะที่รวมเอาการดูแลของนักการศาสนาโดยตรงเข้าไปอีกมากกว่าทั้งข้อกล่าวอ้างโดยเฉพาะถึงความคิดสำคัญที่ให้เหตุผลปี 1906 กับรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสภายใต้สาธารณรัฐที่ห้า เมื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกนี้ถูกท้าทายจากนักเสรีนิยมบางคนในสภาผู้ชื่อยาว (ซึ่งทำงานเป็นสภาร่างรัฐธรรมนูญ) มันจึงได้รับการทบทวนแก้ไขในลักษณะที่รวมเอาการดูแลของนักการศาสนาโดยตรงเข้าไปอีกมากกว่าทั้งข้อกล่าวอ้างโดยเฉพาะถึงความคิดสำคัญที่ให้เหตุผลแก่การที่เอาศาสนา มารวมกับการเมืองตามคำสอนของโคมัยนีเรื่อง วิลายัต – อิ ฟากิฮ์ (การปกครองของนักนิติศาสตร์ผู้ยุติธรรม)⁴¹

ความเข้าใจในรัฐธรรมนูญและการร่างรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐอิสลามนี้เอง ที่จะอธิบายถึงความคลุมเครือของมัน ได้เป็นอย่างดี ในระดับหนึ่งรัฐธรรมนูญนั้นบรรจุลักษณะสำคัญอันเป็นแบบอย่างของรัฐธรรมนูญแบบเสรีนิยมแห่งศตวรรษที่ 19 ของยุโรป ซึ่งเน้นการแบ่งแยกอำนาจระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายตุลาการและฝ่ายนิติบัญญัติ (รัฐสภา) หรือการออกกฎหมายไว้เหมือนดังที่หลังจากนั้นผู้นำทางการเมืองนายอาลี คาเมเนอี (Ali Khamenei) ประธานาธิบดีคนที่สองของสาธารณรัฐได้อธิบายไว้ว่าสิ่งนี้ทำให้เกิดความมั่นใจในเวลาที่จะต้องมีการตรวจสอบและควบคุมเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงเผด็จการอย่างที่มีอยู่ในระบบของชาห์ มิให้เกิดขึ้นอีก⁴² อย่างไรก็ตามในอีกระดับหนึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็มีการอ้างถึงสถาบันและบุคลากรทางศาสนาไว้ด้วยรวมทั้งความคิดที่จะให้ข้อจำกัดแก่สถาบันและบุคลากรที่มีลักษณะในทางโลกหรือสากล ตัวอย่างเช่นนี้อาจพบได้ในหลักการที่ 26 ซึ่งยืนยันว่า ‘การจัดตั้งพรรค กลุ่ม สมาคมทางการเมืองและวิชาชีพ ย่อมเป็นไปได้โดยอิสระ ถ้าหากว่าจะไม่เป็นอันตรายต่อหลักการแห่งอิสรภาพ อำนาจอธิปไตย เอกภาพของชาติ มาตรฐานของอิสลามและรากฐานของสาธารณรัฐอิสลาม’ ที่สำคัญพอๆกันก็คือรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้สร้างองค์กรใหม่ๆ สำหรับอำนาจการขึ้นมามีอำนาจเช่นสภาผู้พิทักษ์ 12 คน (Council of Guardians) ซึ่งมีหน้าที่คอยดูแลให้การออกกฎหมายทุกฉบับสอดคล้องกับ ‘คำสั่งของอิสลาม’ (มาตราที่ 96)

เอกสารของรัฐธรรมนูญไม่ได้กล่าวถึงสถานภาพของสถาบันและองค์กรต่างๆ ไว้อย่างแน่นอน อย่างเช่นผู้พิทักษ์การปฏิบัติและศาลปฏิบัติซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มีอำนาจสองฝ่ายในปี 1979 เมื่อกลุ่มศาสนาจำเป็นต้องตั้งรัฐบาลของตนเองขึ้นมาโดยคณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่ประกอบด้วยนักเสรีนิยมและผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิค⁴³ ตัวอย่างในกรณีของผู้พิทักษ์การปฏิบัติมีปรากฏอยู่ในมาตราที่ 150 ว่าด้วยข้อจำกัดของหน้าที่และขอบเขตของอำนาจหน้าที่ของผู้พิทักษ์การปฏิบัติที่เกี่ยวกับกองกำลังใช้อาวุธอื่น ๆ จะต้อง ‘กำหนด’ ไว้ในกฎหมาย อันที่จริงนี้ไม่เคยทำสำเร็จเลยทั้งๆที่ใช้เวลานานหลายปีมาแล้ว รวมทั้งการจัดตั้งกระทรวงที่แยกกันอยู่เพื่อดูแลผู้พิทักษ์เหล่านี้ ก่อนที่อาจจะกล่าวได้ว่าองค์กรนี้ได้ถูกรวมไว้ในโครงสร้างของรัฐอย่างเป็นทางการสำเร็จแล้ว

เมื่อมีการแยกอำนาจออกและมีสถาบันที่อยู่ขนานกันอยู่มากมายอย่างเช่นศาลปฏิวัติเช่นนั้นแล้ว การรวมตัวกันจะเป็นไปได้ก็แต่ในระดับสูงสุดเท่านั้น อย่างตัวของโคมัยนีเองซึ่งมีบทบาทตราไว้ในรัฐธรรมนูญว่าเป็น *ฟากิส* (ผู้เชี่ยวชาญทางนิติศาสตร์และศาสนวิทยา) และผู้นำแห่งการปฏิวัติ (มาตราที่ 107 – 10) อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติยาลุลลอฮ์ก็ได้รับร้อนที่จะลงเข้าข้างใดข้างหนึ่งในการพิพาทของเหล่าคณะซึ่งติดตามเขามาและเขามักจะถูกใช้ให้เป็นผู้ตัดสินใจคนสุดท้ายผู้ซึ่งในบางโอกาสอาจจะถูกชักชวนเกลี้ยกล่อมให้ให้คำพิพากษาที่ตรงไปตรงมาเมื่อถูกกระตุ้น สำหรับส่วนที่เหลือนั้น เครื่องมืออย่างอื่นๆ ของการรวมตัวของรัฐบาลที่มีอยู่ก็คือพรรคไออาร์พี (The Islamic Republic Party-พรรคสาธารณรัฐอิสลาม) ซึ่งถูกก่อตั้งขึ้นในปี 1979 ทันเวลาที่จะได้คะแนนเสียงส่วนมากในปี 1980 เมื่อมีการเลือกตั้งรัฐสภา ครั้งหนึ่งพรรคนี้เติบโตอย่างแข็งแกร่งพอที่สมาชิกของพรรคจะได้ครองตำแหน่งประธานาธิบดี (หลังจากประธานาธิบดีบาณิชาดร์ Bani-Sadr ถูกไล่ออกในปี 1981) และรัฐมนตรีเกือบทั้งหมดในคณะรัฐมนตรีได้เข้ามาเป็นตัวแทนในรัฐสภาอย่างเข้มแข็ง พรรคผู้นำของมันก็อยู่ในสถานภาพที่จะวางนโยบายได้ถ้าหากว่าพวกเขาสามารถได้รับความยินยอมเป็นเอกฉันท์ในหมู่นักการศาสนาที่แข็งขันในเรื่องการเมือง แต่นี่ก็ไม่ใช่ว่าจะได้มาอย่างง่ายดายเสมอไปดอก ในปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับต่างประเทศที่มีอำนาจและในเรื่องขอบเขตของการเสียสละทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อความจำเป็นของชุมชนหรือความยุติธรรมในสังคมว่าควรจะมีอยู่เท่าไรนั้น มักจะมีการแบ่งพวกกันอยู่เสมอในทันที นั่นคือความแข็งแกร่งของความรู้สึกที่ว่าร่างพระราชบัญญัติที่เสนอให้มีแต่การแจกจ่ายที่ดินในชนบท ซึ่งเป็นที่ดินที่มีได้ทำการเพาะปลูกไปในระดับปานกลางนั้น ซึ่งสภาผู้พิทักษ์ถือว่าไม่เป็นแบบอิสลามมาตั้งแต่ปี 1980 แล้ว⁴⁴

การทำสงครามกับอิรักนั้นช่วยส่งเสริมให้มีความสามัคคีกันอย่างพอเพียงที่จะยอมให้กลไกของรัฐบาลปฏิบัติการด้วยความเป็นหนึ่งเดียวกันอยู่บ้างจนกระทั่งถึงกลางทศวรรษ 1980 แต่เมื่อรายได้จากน้ำมันเริ่มตกลงเป็นอย่างมากในปี 1986 แล้วตามมาด้วยความปราชัยทางการทหารหลายครั้งก็เริ่มมีการแตกแยกกันในหมู่ผู้นำ สิ่งเหล่านี้รุนแรงขึ้นหลังจากที่มีการตัดสินใจตกลงหยุดยิงในฤดูร้อนปี 1988 และในตอนแรกมีแนวโน้มมารวมกันตรงสิ่งซึ่งเรียกกันว่าปัญหาเรื่องผู้นำซึ่งได้มีการโต้เถียงกันก่อนหน้านี้ที่ยาลุลลอฮ์โคมัยนีถึงแก่อนิจกรรมในปี 1989 เพียงนิดเดียว ปัญหาเรื่องนี้มีอยู่สองส่วน ส่วนหนึ่งคือบทบาทของ *ฟากิส* (คือนักกฎหมายผู้ยุติธรรม) หลังจากการสิ้นชีวิตของโคมัยนีซึ่งคาดการณ์ไว้แล้ว เรื่องนี้กลายเป็นเรื่องยุ่งยากมากขึ้นหลังจากที่โคมัยนีเองพยายามที่จะกำหนดอำนาจของ *ฟากิส* เสียใหม่และขยายอำนาจนั้นออกไปด้วยในเดือนมกราคม 1988 ดูเหมือนว่าเพื่อที่เขาจะได้หลุดพ้นจากอำนาจหน้าที่ทางศาสนาของนักการศาสนาอาวุโสในสภาผู้พิทักษ์ ซึ่งใช้ไปเพื่อให้เหตุผลแก่การวิโต้ต่อการออกกฎหมายที่เขาเองเป็นผู้เห็นชอบ (ดูบทที่ 7) ปัญหาอีกอย่างหนึ่งก็คือปัญหาในเรื่องการวางนโยบายโดยแบ่งอำนาจในรัฐธรรมนูญออกเป็นฝ่ายบริหาร ฝ่ายออกกฎหมาย (รัฐสภา) และฝ่ายตุลาการ ตามที่ประธานาธิบดีอาลี คาเมเนอีกล่าวไว้ในคำเทศนาที่แสดงเมื่อเดือนเมษายน 1988 ว่านั่นอาจจะใช้เป็นเหตุผลได้ในตอนเริ่มต้นของการปฏิวัติอิสลาม แต่มันก็ทำให้การ

ควบคุมเกิด 'การจัดกระจายและกระเด็นไปคนละทิศละทาง' ซึ่งเต็มไปด้วยอันตรายจนจำต้องกล่าวถึงไว้ในตอนนี้⁴⁵

ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น การสิ้นชีวิตของโคมัยนีและการที่ตำแหน่ง *ฟากิส* ของเขาถูกสืบทอดโดยนักการศาสนาที่อายุน้อยกว่าและมีอำนาจหน้าที่ทางศาสนาน้อยคือนายอาลี คาเมเนอี (Ali Khamenei) นั้นหมายความว่าความพยายามของท่านอยาตุลลอฮ์ที่จะให้คำนิยามเสียใหม่นั้นกลายเป็นดुฟุ่มเฟือยเกินไป แต่ปัญหาเรื่องการแบ่งแยกอำนาจนั้นก็ถูกจัดการโดยตรงในการลงประชามติเรื่องรัฐธรรมนูญซึ่งมีขึ้นในเวลาเดียวกันกับการเลือกตั้งประธานาธิบดี เมื่อเดือนสิงหาคม 1988 นี่ทำให้ประธานาธิบดีคนใหม่คือนายอาลี ฮาเชมี ราฟซันจานี (Ali Hashemi Rafsanjani) สามารถรวมตำแหน่งนายกรัฐมนตรีกับประธานาธิบดีเข้าเป็นตำแหน่งเดียวกันได้ นั่นเป็นมาตรการที่ให้ความสะดวกแก่เขาอย่างมากภายในอันที่จะพยายามสร้างแหล่งอำนาจหน้าที่และการวางนโยบายที่จะรวมศูนย์อำนาจไว้ในแหล่งเดียวกันได้ อย่างไรก็ตามก็ยังมีปัญหาบางอย่างเหลืออยู่ คือการที่ประธานาธิบดีราฟซันจานีต้องพ่ายแพ้ครั้งแรกแล้วครั้งเล่าในการที่จะรวมเอาผู้พิทักษ์การปฏิบัติเข้าไปไว้ในกองทัพประจำและการที่อิหร่านยังคงเป็นรัฐศาสนาซึ่งปกครองและบริหารโดยนักการศาสนานั้นหมายความว่าความที่คู่แข่งทางการเมืองวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของเขานั้นสามารถแสดงออกมาด้วยคำพูดในลักษณะที่เป็นสำนวนโวหารเชิงสัญลักษณ์และเชิงศาสนาซึ่งผู้คนจำนวนมากยังคงรู้สึกว่าเป็นเหมือนกับการเกลี้ยกล่อมได้

ตุรกี

เช่นเดียวกับในประเทศอื่นๆ การเปลี่ยนจากการปกครองโดยพรรคเดียวมาเป็นการใช้การแข่งขันกันระหว่างหลายพรรคมิใช่เป็นเรื่องง่ายในประเทศตุรกี ทั้ๆ ที่มีชัยชนะอย่างท่วมท้นในการเลือกตั้งทั่วไปในปี 1950 พวกผู้นำของพรรคเดโมแครต (Democrat Party) ที่ตั้งขึ้นใหม่ก็ยังคงมีความสงสัยใคร่จะพิสูจน์ให้ได้ว่าข้าราชการและนายทหารอาวุโสยังคงมีความจงรักภักดีอย่างที่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ต่อพรรคอาร์พีพี (Republican People's Party) ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านต่อไป สิ่งนี้สามารถอธิบายได้มากถึงมาตรการรุนแรงที่เพิ่มมากขึ้นซึ่งคนเหล่านั้นใช้ไปในการพยายามที่จะยับยั้งอำนาจและอิทธิพลของกลุ่มที่นำสังเกตมากที่สุดก็คือข้อเสนอของพวกเขาที่จะจัดตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่งขึ้นเพื่อไต่สวนข้อกล่าวหาที่มีอยู่ว่าพรรคอาร์พีพีมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมลบล้างระบอบการปกครองอันเป็นแผนการซึ่งเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งอยู่เบื้องหลังการก่อรัฐประหารของทหารที่เป็นปรปักษ์ต่อพรรคเดโมแครตในปี 1960⁴⁶

การเปลี่ยนแปลงที่ยากลำบากประการที่สองนั้นเกี่ยวข้องกับผลกระทบของการแข่งขันของพรรคหลายพรรคในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพรรคต่างๆ การบริหารส่วนกลาง และผลประโยชน์ที่จะพบได้ในสังคมที่กว้างขึ้น เหมือนดังที่คีย์เดอร์ (Keyder) ชี้ให้เห็นว่า การเมืองก่อนปี 1950 นั้นเป็นการเก็บพวกผู้ดีชั้นสูงกลุ่มเล็กๆ ไว้ภายในระบบข้าราชการ รวมทั้งพวกผู้ประกอบการและนักธุรกิจที่มีจำนวนน้อยกว่านั้นซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นที่รู้จักกันและกัน⁴⁷ บัดนี้หลังจากการเลือกตั้งอย่างเปิดเผยเป็นครั้งแรก นักการเมืองตุรกีก็

จำต้องตอบสนองต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนมากมายในชาติ และหาหนทางที่จะกระจายทรัพยากร และตำแหน่ง ออกไปอย่างกว้างขวางให้มากที่สุด ความพยายามที่จะวิเคราะห์ปรากฏการณ์นี้มักจะให้ความสำคัญจนเกินจริงแก่การสนับสนุนคำพูดของพรรคเดโมแครตเกี่ยวกับความคิดเรื่องธุรกิจเสรีอยู่บ่อยๆ แต่อันที่จริงนั้น ช่วงเวลาที่พวกเขาพยายามที่จะทำตามนโยบายเศรษฐกิจเสรีนั้นเป็นเพียงช่วงเวลาสั้นๆเท่านั้นเอง นับตั้งแต่ปี 1954 เป็นต้นมาคนเหล่านั้นก็ได้หันไปหามาตรการของรัฐที่เปิดเผยกว่าซึ่งเกี่ยวข้องกับการเสริมกำลังการควบคุมข้าราชการเกี่ยวกับสัดส่วนอันสำคัญของกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้พรรคเดโมแครตยังได้ใช้วิถีทางใหม่สองทางในการอุปถัมภ์ผู้สนับสนุนและผู้มีศักยภาพที่จะเป็นลูกน้องของพวกเขา ทางหนึ่งคือระบบการเก็บภาษีอากรและการออกโควต้าแบบคุ้มครองซึ่งสามารถใช้ได้ตามแต่ละเลือกเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผลประโยชน์หรือบุคคลโดยเฉพาะ อีกทางหนึ่งคือแผนการที่ได้รับความนิยมสำเร็จในการเปิดพื้นที่ชนบทของตุรกีโดยให้มีถนน ไฟฟ้าและรูปแบบของการขนส่งใหม่ๆขึ้น

การก่อรัฐประหารของนายทหารในปี 1960 นั้นมุ่งหมายที่จะขับไล่พรรคเดโมแครตซึ่งนิยมการใช้ อำนาจมากขึ้นออกไปจากแวดวงอำนาจ แต่นอกเหนือจากนั้นก็ไม่มีใครจะมีความมุ่งหมายอะไรที่เป็น อันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ผู้วางแผนทางทหารนักในขณะที่กลุ่มอิทธิพลซึ่งประกอบด้วยปัญญาชนและ ข้าราชการฉวยประโยชน์จากสถานการณ์เพื่อนำเอาผู้วางแผนปฏิรูปของตนเองออกมาให้มีความสำคัญ อีกประการหนึ่งคือการเอารัฐธรรมนูญฉบับใหม่มาแทนที่รัฐธรรมนูญปี 1923 เพื่อให้ทันทั่วทั้งกับการปฏิบัติ แบบประชาธิปไตยในสมัยปัจจุบัน รวมทั้งการนำเอากฎหมายใหม่ๆ ซึ่งอนุญาตให้มีการจัดตั้งสหภาพแรงงาน และสถาบันการต่อรองส่วนรวมระหว่างนายจ้างกับคนงานมาใช้ อีกอย่างหนึ่งก็คือความพยายามที่จะ รวมเอาการแทรกแซงทางเศรษฐกิจซึ่งแต่ก่อนนั้นเป็นไปตามบุญตามกรรมให้เข้ามาอยู่ในองค์การวางแผนใหม่ ของรัฐซึ่งมีอำนาจหน้าที่กำหนดอัตราเงินกู้ราคาถูกๆ ของรัฐบาลและการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศที่หา ยากได้ มาตรการเช่นนั้นมิผลทั้งในการเพิ่มอำนาจบริหารและในการเพิ่มพูนการเรียกร้องอันรีบด่วนมากขึ้น ให้แก่กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ นอกจากนี้มาตรการเหล่านั้นยังช่วยให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมและเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการขยายการทำให้ประเทศเป็นอุตสาหกรรม การให้คน มาอยู่ในเมืองและการให้แรงงานอพยพไปอยู่ต่างประเทศอย่างเข้มแข็งขึ้น ผลคือทำให้เกิดชนชั้นใหม่ๆ (รวมทั้งชนชั้นกรรมกรที่ขบถต่อผู้มีอำนาจมากขึ้น) และความสัมพันธ์ใหม่ๆระหว่างกลุ่มผลประโยชน์กับ รัฐบาลมากขึ้น และในระดับชาติก็มีการกำหนดส่วนเลือกตั้งและส่วนการเมืองตามภูมิศาสตร์ขึ้นใหม่ด้วย

ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากกระบวนการเหล่านี้ในทันทีก็คือพรรคยุติธรรม (Justice Party) ซึ่งเป็นผู้สืบท่อ จากพรรคเดโมแครตที่ถูกยุบไป ทั้งๆ ที่ใช้ความพยายามทางทหารที่จะกีดกันมันไว้ แต่พรรคนี้ก็กลับ ได้รับเสียงเลือกตั้งมากกว่าพรรคอาร์พีพีคู่แข่งของมันในการเลือกตั้งทั่วไปในระหว่างปี 1961 – 1971 ใน ระยะแรกพรรคนี้ถูกบังคับให้เข้าไปสมทบในรัฐบาลผสมที่มีอายุสั้นๆ ร่วมกับพรรคอาร์พีพีหลายครั้ง แต่หลังจากที่ได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาดในการเลือกตั้งปี 1965 พรรคนี้จึงสามารถตั้งรัฐบาลของตนเองได้ ภายใต้ผู้นำคนใหม่คือนายสุลัยมาน เดมิเรล (Sulaiman Demirel) นายเดมิเรลนี้เองที่เป็นผู้ผลักดันการ

ของพรรคโดยใช้การควบคุมของเขาเองเหนือสิ่งที่ยังเหลืออยู่อันเป็นแผนที่ทำให้การเมืองของการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ถูกวางแผนไว้กลายเป็นเรื่องการเมืองไป⁴⁸ แต่นายเดมิเรลเองกลับได้แลเห็นความเข้มแข็งอันนี้อ่อนแอลงในขณะที่พวกฝ่ายขวาต้องได้รับความเสียหายจากการเป็นผู้นำของเขาในการที่จัดตั้งองค์การใหม่ๆ อย่างเช่นพรรคเนชันแนลแอคชั่น (National Action Party) และพรรคระเบียบแห่งชาติแบบอิสลาม (Islamic National Order Party) ขึ้นมา (ดูบทที่ 9) เหตุผลอย่างหนึ่งที่โดยมากจะใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์นี้ก็คือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ขัดแย้งกันซึ่งมีเพิ่มพูนขึ้นต่อไปโดยไม่อาจถูกจำกัดให้อยู่ในองค์การเดียวได้อีกต่อไป ตัวอย่างเช่นการต่อสู้ ซึ่งมีเพิ่มขึ้นในระหว่างตัวแทนของธุรกิจขนาดใหญ่ซึ่งได้ผลกำไรจากการทำประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วกับตัวแทนของช่างฝีมือและช่างหัตถกรรมเล็กๆ ผู้ไม่ได้ผลกำไรแต่อย่างใด⁴⁹ เหตุผลอีกอย่างหนึ่งก็คือความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นขององค์การต่างๆ ของกรรมกรและนักศึกษานิยมซ้ายจำนวนหนึ่งซึ่งปลุกเร้าให้ฝ่ายตรงข้ามคือฝ่ายขวามีความหวาดเกรงอย่างมีเหตุผลที่ควรหวาดเกรง⁵⁰

เป็นที่เห็นได้ชัดเจนนว่ามีนายทหารจำนวนมากที่ร่วมอยู่ในความหวาดเกรงนี้ด้วย และพร้อมที่จะลงมือแทรกแซงครั้งที่สองในปี 1971 เพื่อจะยุติสถานการณ์ซึ่งมีความวุ่นวายทางการบริหารและความรุนแรงทางการเมืองที่เพิ่มขึ้นนั้นเสีย อย่างไรก็ตามพวกนายพลอาวุโสซึ่งมีหน้าที่ดูแลเหตุการณ์ก็ไม่มีแผนปฏิรูปที่เห็นพ้องกันอีกครั้งหนึ่งแต่มีความพอใจอยู่เพียงการแก้ไขรัฐธรรมนูญเล็กๆ น้อยๆ ที่มุ่งหมายจะยับยั้งอิสรภาพบางอย่างที่เคยให้มาเมื่อปี 1961 เสีย สิ่งที่สำคัญมากขึ้นสำหรับอนาคตก็คือความแตกแยกภายในพรรคอาร์พีพีเกี่ยวกับการสนับสนุนการรัฐประหารทางทหารของผู้นำพรรคและเรื่องที่นายบูลเลนท์ เอเชวิต (Bulent Ecevit) เข้ามาครอบครองพรรค นายเอเชวิตผู้นี้ได้ใช้อำนาจของเขาอย่างฉับพลันในการผลักดันพรรคไปทางซ้ายมากขึ้นในขณะที่พรรคกำลังหาผู้มีสิทธิเลือกตั้งจากชนชั้นกรรมกรและชนกลุ่มน้อยให้มาเข้าข้างตนเองมากขึ้น นี่จึงเป็นการปูทางไปสู่การแตกแยกออกเป็นขั้วต่างๆ กันมากขึ้นในเรื่องการเมืองของตุรกี ที่ในเมือง รัฐสภาได้รับการบูรณะขึ้นม่อีกในปี 1973 ในขณะที่พรรคยุติธรรมกำลังแข่งขันกับพรรคเนชันแนลแอคชั่น (เอ็น เอ พี) และพรรคเนชันแนล ซัลเวชัน (National Salvation Party หรือ NSP ซึ่งเป็นผู้สืบทอดของพรรคระเบียบแห่งชาติแบบอิสลาม) ในการสนับสนุนพวกฝ่ายขวาในตุรกีและพรรคอาร์พีพีพยายามเก็บคะแนนเสียงจากกลุ่มหัวรุนแรงต่างๆ ทางฝ่ายซ้าย ได้มีการปูทางไว้สำหรับการเผชิญหน้าทางอุดมการณ์กันอย่างร้อนแรงมากขึ้น ซึ่งในไม่ช้าก็ได้สั่นหลังออกมาตามถนนและเมืองชนบทต่างๆ ทั่วประเทศตุรกี ที่ร้ายยิ่งกว่านั้น คือทั้งพรรคอาร์พีพีหรือพรรคยุติธรรมต่างก็ไม่สามารถได้เสียงข้างมากอย่างชัดเจนในการเลือกตั้งใดๆ ซึ่งมีมาตั้งแต่ปี 1973 เป็นต้นมา ทำให้พวกเขาต้องเลือกเอาระหว่างการจัดตั้งรัฐบาลส่วนน้อยหรือการรวมกับพรรคเล็กหนึ่งพรรคหรือมากกว่านั้นเพื่อจะจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้นมา

การที่บรรยากาศทางการเมืองเป็นไปอย่างรุนแรงในตุรกีเมื่อทศวรรษ 1970 รวมทั้งข้อเท็จจริงที่ว่ามันมีผลทำให้เกิดการแทรกแซงทางทหารอีกครั้งหนึ่งในทศวรรษ 1980 นั้น จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่บรรดานักวิเคราะห์มักจะเน้นคำอธิบายที่ค่อนข้างจะแตกต่างกันเกี่ยวกับเรื่องการขาดรัฐบาลที่มั่นคงและการทำให้การบริหารส่วนมากของรัฐกลายเป็นเรื่องของการเมืองที่มีความรุนแรงมากขึ้น สำหรับนักวิเคราะห์บางคนนั้นข้อ

คำหนึ่ที่สำคัญอยู่ที่การทะเลาะเบาะแว้งของพวกนักการเมืองซึ่งถูกทำให้เลวร้ายลงไปอีกด้วยความบกพร่องในระบบพรรคของตุรกีและโครงสร้างรัฐธรรมนูญของประเทศ ส่วนบางคนก็เน้นที่ความกดดันและความเครียดที่แฝงอยู่ซึ่งเกิดขึ้นในตอนแรกในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนรูปของสังคมอย่างรวดเร็ว แล้วต่อด้วยช่วงเวลาอันยาวนานของวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปี 1973 เป็นต้นไปในเมื่อราคาน้ำมันที่ขึ้นสูงบวกด้วยการสูญเสียความช่วยเหลือของอเมริกาไปหลังจากการรุกรานเกาะไซปรัสเหนือ และการที่คนงานตุรกีส่งเงินจากยุโรปกลับมาบ้านลดน้อยลงทำให้เกิดการขาดเงินตราต่างประเทศจนดูพิกลพิการไป บางคนก็จับจุดในเรื่องที่มีกลุ่มต่างๆ ทั้งฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายซึ่งดูเหมือนจะทำให้มีการแย่งชิงอำนาจกันขึ้นอย่างรุนแรงด้วยวิธีใช้รัฐสภาเป็นเวที

แน่นอนในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นปัจจัยทั้งหมดนี้ต่างก็มีบทบาทอยู่ด้วยกัน อย่างไรก็ตามก็ควรจะจำไว้ด้วยว่าในปี 1980 อันเป็นปีที่มีการแทรกแซงทางทหารเป็นครั้งที่สามนั้นสถานการณ์ทางเศรษฐกิจดีขึ้นเป็นอย่างมากซึ่งเป็นผลของการนำเอาแผนการทำให้เศรษฐกิจมีความมั่นคงจากการตกลงกับIMFเมื่อเดือนมกราคมปี 1980 มาใช้ รวมทั้งการกลับฟื้นคืนมาของความช่วยเหลือทางทหารของสหรัฐเมื่อรัฐบาลอเมริกาตัดสินใจว่าคนจำเป็นจะต้องมีประเทศตุรกีที่แข็งแรงมาเป็นพันธมิตรเพื่อต่อสู้กับพลังที่การปฏิวัติของอิหร่านก่อให้เกิดขึ้น⁵¹ นอกจากนั้นตามที่อะห์มัด (Ahmad) กล่าวไว้ กฎอัยการศึกซึ่งประกาศใช้ใน 13 จังหวัดเมื่อเดือนธันวาคม 1978 ควรจะลดความรุนแรงทางการเมืองที่เคยมีอยู่จริงๆ ลงได้⁵² เหตุใดจึงเป็นดังนั้นยังเป็นเรื่องที่น่าขงขงอยู่ และยิ่งขงขงหนักขึ้นในขณะที่ทางการสามารถทำให้สถานการณ์ตักอยู่ใต้การควบคุมได้อย่างรวดเร็วหลังจากที่ทหารยึดอำนาจได้ในเดือนกันยายน 1980 นี่อาจจะมีอะไรบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าพวกนายพลต่างก็ไม่ยินดีเลยที่จะยอมให้เรื่องต่างๆ ตกต่ำลงจนทำให้การรัฐประหารของพวกเขาเองมีเหตุผลดีขึ้นดังที่อะห์มัดได้กล่าวไว้⁵³ แต่ก็อาจเป็นไปได้ด้วยว่ากองกำลังตำรวจมีลักษณะทางการเมืองมากเกินไปถูกผู้สนับสนุนพรรคเอ็นเอพีเข้ามาแทรกแซงจนมันไม่สามารถทำการได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกต่อไปสำหรับการปกครองแบบเทศบาลและรัฐบาลท้องถิ่นอื่นๆ ซึ่งตกมาอยู่ในการควบคุมของพรรคเอ็นเอพีหรือกลุ่มสุดโต่งกลุ่มอื่นๆ นั่นก็เป็นจริงเช่นเดียวกันนี้

ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าเมื่อการแทรกแซงของทางทหารได้มาถึงในปี 1980 ก็ได้มีประชาชนสนับสนุนกันอย่างกว้างขวาง แต่นี่มิได้หมายความว่าประชาชนชาวเตอร์กส่วนใหญ่พร้อมที่จะได้เห็นการปกครองของทหารเป็นเวลานานๆ อันที่จริงนั้นเป็นเรื่องที่มีเหตุผลที่จะกล่าวเช่นเดียวกับอะห์มัดว่าคำอธิบายสำคัญข้อหนึ่งสำหรับความสำเร็จที่มีได้คาคำหมายของพรรคใหม่คือพรรคมาตุภูมิ (Motherland Party – ANAP) ของนายตุรกุต โอซาล (Turgut Osal) ในการเลือกตั้งปี 1983 นั้นเป็นเพราะในสายตาของคนจำนวนมากพรรคนี้นับเป็นองค์การที่ยึดมั่นอยู่กับพวกนายพลอย่างใกล้ชิดน้อยที่สุดและมีทางที่จะกลับมาสู่การปกครองของพลเรือนอย่างเต็มที่ไ้มากที่สุดนั่นเอง⁵⁴ ข้อเท็จจริงที่ทำให้พรรคเอ็นเอพีสามารถมีอำนาจเหนือการเมืองตุรกีได้ในส่วนที่เหลือของทศวรรษ 1980 นั้นอาจเป็นเพราะเหตุผลเฉพาะ 3 ประการ ประการแรกคือความสำเร็จส่วนหนึ่งของพรรคนี้นั้นนโยบายในประเทศซึ่งมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนรูปตุรกีจากการที่มีเศรษฐกิจแบบถูกปกป้อง

และมองเข้าไปภายใน ไปเป็นเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมไปในตลาดโลกซึ่งมีการแข่งขันกันสูง เป็นเคราะห์ดีของรัฐบาลนายโอซาลที่นโยบายส่งเสริมการส่งออกได้มีการลงมือทำทันเวลาที่สงครามอิรัก – อิหร่านกำลังก่อให้เกิดความต้องการสินค้าของตุรกีเป็นอย่างมาก แต่เรื่องที่ตุรกีสามารถจะรุกเข้าไปในตลาดยุโรปตะวันตกได้อย่างมากนั้นส่วนมากก็เป็นเพราะเรื่องที่ว่ารัฐบาลทหารแต่ก่อนนี้ได้ทำลายสถาบันต่างๆ ที่คุ้มครองผลประโยชน์ของแรงงานเสียหายหมดและอนุญาตให้เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมจ่ายค่าจ้างต่ำๆ ได้ เรื่องที่ว่าเหตุใดความเป็นนักสู้ที่ยิ่งใหญ่ของบรรดาสหภาพกรรมกรในทศวรรษ 1970 ต้องพุบลงไปอย่างรวดเร็วอย่างที่เป็นไปนั้นเป็นเรื่องที่ไม่ชัดเจน แต่อาจจะเป็นไปได้ว่ามีอะไรบางอย่างเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่ว่า ชนชั้นกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมของตุรกีเพิ่งจะรวมตัวกันได้เมื่อเร็วๆ นี้และมีแบบแผนในการปฏิบัติด้านการเมืองเพียงในระยะสั้นๆ เท่านั้น⁵⁵

เหตุผลที่สองของความสำเร็จของพรรคเอเอ็นเอพีก็คือ ความสามารถของนายโอซาลที่จะปลดตัวเองออกจากพรรคของเขาและระบบการเมืองทั้งหมดออกจากการปกครองของทหาร (โปรดดูบทที่ 8 ด้วย) นี่เป็นกระบวนการแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งพรรคที่สืบต่อจากพรรคเก่าๆ ที่ถูกพวกนายพลยึดไว้และเป็นการกลับมาของนักการเมืองเก่าๆ แทบจะทั้งหมดหลังจากได้มีการลงประชามติเมื่อปี 1987 ซึ่งทำให้การเนรเทศเป็นเวลา 10 ปีซึ่งยึดเย็บให้แก่วกเขาภายใต้รัฐธรรมนูญ ปี 1982 สิ้นสุดลง และยังเกี่ยวข้องกับการแบ่งความรับผิดชอบที่เป็นไปตามพหุนัยระหว่างรัฐบาลของนายโอซาลกับกองทัพด้วย คือรัฐบาลของนายโอซาลได้รับอนุญาตให้จัดการเรื่องเศรษฐกิจในขณะที่ทหารคอยควบคุมเรื่องความมั่นคงในประเทศเกือบทั้งหมด ผลก็คือสถานการณ์ขัดขวางเสรีภาพในการกระทำของนายตุรกุต โอซาลค่อยๆ หมดไปจนกระทั่งเขาอยู่ในสถานภาพที่จะใช้เสียงส่วนมากในรัฐสภาของพรรคเอเอ็นเอพี (ANAP) เพื่อให้ตัวเองได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีได้ในปี 1989 นี่ทำให้เขามีอำนาจหน้าที่พอเพียงที่จะมีอำนาจเหนือพรรคของเขาและเหนือรัฐสภาได้ รวมทั้งสามารถฉวยโอกาสจากวิกฤติการณ์อ่าว ทำให้เขามีอำนาจมากขึ้นในฤดูร้อนถัดไป

เหตุผลที่สามซึ่งเป็นเหตุผลข้อสุดท้ายก็คือความอ่อนแอและการแตกแยกกันของฝ่ายค้านดังที่ปรากฏอยู่ในประเทศอื่นๆ หลายประเทศ พรรคที่มีสถานภาพดีที่สุดในการแก้ปัญหาวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของทศวรรษ 1970 นั้นสามารถที่จะตั้งระเบียบวาระการประชุมทางการเมืองและจัดการให้ฝ่ายค้านเข้าไปอยู่ในสถานภาพซึ่งทำได้แต่เพียงการเลียนแบบขอบเขตนโยบายแห่งพรรคของพวกเขาเองเท่านั้น นอกจากนั้นการที่นักการเมืองมารวมกันเป็นพรรค ANAP (พรรคมาตุภูมิ) ในตอนแรกนั้นได้ทำให้มีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งอยู่ในกลุ่มศาสนา กลุ่มนักชาตินิยมและกลุ่มภูมิภาคต่างๆ ซึ่งทำให้พรรคนั้นมีเสน่ห์มากกว่าคู่แข่งของมัน ในที่สุดนักการเมืองเก่าๆ ซึ่งเริ่มตั้งพรรคเก่าๆ ของพวกเขาก็ขึ้นมาในคราบใหม่ก็ดูเหมือนจะได้รับการดำเนิน ดิเคียนเป็นอย่างมากสำหรับความรุนแรงในทศวรรษ 1970 และการแทรกแซงทางทหารที่ตามมา

ทั้งหมดเหล่านี้เพียงพอที่จะประกันถึงชัยชนะของพรรค ANAP ในการเลือกตั้งปี 1987 ได้ถึงแม้ว่าเสียงส่วนมากของประชาชนจะลดลงไปอย่างมากก็ตาม อย่างไรก็ตามก็เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของกฎหมายเลือกตั้งปี 1983 และการแก้ไขมันอย่างชาญฉลาดก่อนหน้านี้จะมีการเลือกตั้งนัดเดียวเท่านั้น การที่พรรคได้คะแนนเสียงเป็นที่สามจึงกลายเป็นมีที่นั่งถึงสองในสามของที่นั่งในสภาใหญ่แห่งชาติ นี่ก็เพียงพอที่จะทำให้นายโอซาลได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีได้รวมทั้งสามารถต่อต้านความกดดันจากฝ่ายค้าน ในอันที่จะยุบสภาหลังจากคะแนนเสียงของพรรค ANAP ในการเลือกตั้งเทศบาลนครเมื่อปี 1989 ให้ตกลงมาเหลือเพียงร้อยละ 21.7 คือน้อยกว่าคู่แข่งพรรคสำคัญสองพรรคของมันมากทีเดียว

การที่พรรค ANAP มีอำนาจอยู่เหนือกระบวนการทางการเมืองในระหว่างทศวรรษ 1980 นั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากในบทบาทและลักษณะของระบบข้าราชการให้มีลักษณะเป็นการเมืองในทศวรรษที่แล้ว ตัวอย่างเช่น โดยการนำเอาพรรคพวกของตนมารับตำแหน่งสูงๆ ในกระทรวงการคลังและการค้า แต่พวกข้าราชการอาวุโสก็ได้ส่งวนการปกครองตนเองและของตัวแทนสำคัญๆ ของรัฐไว้ส่วนหนึ่ง⁵⁶ อย่างไรก็ตามในกรณีของพรรคมาตุภูมินั้นการตัดสินใจในเรื่องเศรษฐกิจพร้อมทั้งการแตกกิ่งก้านสาขาอย่างสำคัญของการและธุรกิจเฉพาะอย่างเช่นการจัดหาเงินอุดหนุนในการส่งออกหรือเงินเชื่อที่ได้มาจากเงินอุดหนุนก็เริ่มที่จะเป็นการกระทำของพวกรัฐมนตรีเองมากกว่าที่จะเป็นผลของกระบวนการของข้าราชการประจำเป็นส่วนมาก ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปจะแก้ตัวได้ว่าเป็นเพราะจำเป็นต้องตัดระเบียบราชการที่ล่าช้าเกินควรออกและต้องเร่งรัดกรรมวิธีของทางราชการในเวลาที่เปิดให้มีเศรษฐกิจเสรีก็ตาม ก็ไม่น่าสงสัยเลยว่าการกระทำนั้นมีได้ถูกใช้ไปเพื่อเอาใจผู้สนับสนุนพรรคและลงโทษผู้ที่ลงคะแนนให้แก่ฝ่ายตรงข้าม เราจะแลเห็นแนวโน้มเช่นเดียวกันนี้ได้ในการที่รัฐบาลได้ให้ทรัพยากรแก่เทศบาลนครและองค์กรอื่นๆ ของรัฐบาลท้องถิ่น ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามสีสันการเมืองของสถาบันที่เกี่ยวข้องอยู่

เชิงอรรถ

1. สำหรับเรื่องราวซึ่งเป็นรายละเอียดของการต่อสู้ที่เกิดขึ้นในปี 1948/9 นั้นโปรดดู Benny Morris, *The Birth of the Palestine Refugee Problem: 1947 – 1949* (Cambridge: Cambridge University Press, 1987); และ Avi Shlaim, *Collusion Across the Jordan: King Abdullah, the Zionist Movement and the Partition of Palestine* (Oxford: Clarendon Press, 1988), บทที่ 7 – 12.
2. Nira Yuval – Davis, 'The Jewish collectivity', Khamsin 13, *Women in the Middle East* (London: Wed Books, 1987), หน้า 62 – 3.
3. E. Roger Owen, 'State and society in the Middle East', *Items* (Social Science Research Council, New York), 44/1 (March, 1990), หน้า 10 – 14.
4. Yoram Peri, *Between Battles and Ballots: Israeli Military in Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), หน้า 45 – 6.

5. ตัวอย่างเช่น, Lissak, *Origins* Dan Horowitz and Moshe of the Israeli Polity: Palestine Under the Mandate (Chicago and London: Chicago University Press, 1978), หน้า 190 – 1 และ Don Peretz, *The Government and Politics of Israel*, 2nd edn (Boulder, Colorado: Westview, 1983), หน้า 144.
6. Peri, *Between Battles and Ballots*, หน้า 39 – 40.
7. เล่มเดียวกัน, หน้า 48.
8. Horowitz and Lissak, *Origins*, หน้า 193 – 4.
9. Michael Shalev, 'Jewish organized labor and the Palestinians: A study in state/society relations in Israel', ใน Baruch Kimmerling (ed.), *The Israeli State and Society: Boundaries and Frontiers* (Albany, NY: State University of New York Press, 1989), หน้า 103 – 13.
10. Horowitz and Lissak, *Origins*, หน้า 194 – 5.
11. Shalev, 'Jewish organized labor', หน้า 93; Uri Davis and Walter Lehn, 'And the Fund still lives', *Journal of Palestine Studies*, VII/4 (Summer, 1978), หน้า 4 – 16.
12. Dan Horowitz and Moshe Lissak, *Trouble in Utopia: The Overburdened Polity in Israel* (Albany, NY: State University of New York Press, 1989), หน้า 35.
13. สำหรับประวัติศาสตร์ของระบบการเลือกตั้งของอิสราเอลและความยากลำบากในการเปลี่ยนแปลงโปรดดู Misha Louvish, 'The making of electoral reform', *The Jerusalem Post* (13 April 1977)
14. Dan Horowitz, 'More than a change of Government', *Jerusalem Quarterly*, V (Fall, 1977), หน้า 14 – 15; Michael Shalev, 'The political economy of Labor Party dominance', in T. J. Pempel (ed.), *Uncommon Democracies: the One Party Dominant Regimes* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1990), หน้า 104 – 7.
15. Shalev, 'Political economy', หน้า 85, 118.
16. Itzhak Galnoor, 'Israeli democracy in transition', *Mimeo* (1987), หน้า 28 – 35.
17. Horowitz and Lissak, *Origins*, หน้า 206 – 10.
18. Joel Beinin, 'Israel at forty: the political economy/political culture of constant conflict', *Arab Studies Quarterly*, 10/4 (Fall, 1988), หน้า 437 – 8. และตารางที่ 1.
19. เล่มเดียวกัน, หน้า 440 – 1.
20. Shalev, 'Political economy', หน้า 122 – 5.
21. Erik Cohen, 'Citizenship, nationality and religion in Israel and Thailand', in Kimmerling (ed.), *Israeli State and Society*, หน้า 72.
22. Shalev, 'Jewish organized labor', หน้า 110 – 15.
23. Itzhak Galnoor, 'Transformations in the Israeli political system since the Yom Kippur War', ใน A. Arian (ed.), *The Elections in Israel – 1977* (Jerusalem: Jerusalem Academic Press, 1980), หน้า 123.
24. เล่มเดียวกัน, หน้า 123 – 4.

25. Peretz, *Government and Politics*, หน้า 62.
26. Galnoor, 'Israeli democracy in transition', หน้า 12 – 13.
27. ตัวอย่างเช่น, Michael Shalev, 'Israel's domestic policy regime: Zionism, dualism and the rise of capital', in Frances G. Castles (ed.), *The Comparative History of Public Policy* (Cambridge, Mass: Polity, 1989), หน้า 131 – 2.
28. สำหรับตัวเลขโปรดดู Peretz, *Government and Politics*, หน้า 80 – 1.
29. นี่คือชื่อของบทความของ Horiwitz ใน *Jerusalem Quarterly* (Fall, 1977).
30. ที่นี้ข้าพเจ้ากล่าวตามคำโต้เถียงของ Galnoor ใน 'Israeli democracy in transition', หน้า 35 – 43.
31. Ervand Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1982), หน้า 281 – 305.
32. Hossein Mahdavy, 'Patterns and problems of economic development in rentier states: The case of Iran', in M. A. Cook (ed.), *Studies in the Economic History of the Middle East* (Oxford: Oxford University Press, 1970), ตารางที่ 2, หน้า 430.
33. สำหรับการประเมินค่าของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่มองไปในทางที่ดีเกินไปของลัทธิให้เข้าประเทศของMahdavy โปรดดูเล่มเดียวกัน, หน้า 432.
34. Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions*, หน้า 438.
35. Fatemeh E. Moghadam, 'An historical interpretation of the Iranian Revolution', *Cambridge Journal of Economics*, 12 (1988), หน้า 413.
36. Fred Halliday, *Iran: Dictatorship and Development* (London, Harmondsworth: Penguin Books, 1979), หน้า 47.
37. ตัวอย่างเช่น, Henry Munson Jr, 'Conclusion: Why only in Iran?', in Munson, *Islam and Revolution in the Middle East* (New Haven and London: Yale University Press, 1988), หน้า 126 – 7.
38. Halliday ดึงความสนใจที่ 'ความสมัยใหม่' ของการปฏิบัติของอิหร่านเมื่อเปรียบเทียบกับการปฏิบัติของรัสเซียและฝรั่งเศสโดยกล่าวถึงการใช้การสไตรค์ทางการเมืองเป็นตัวอย่างอันหนึ่งของสิ่งนี้ โปรดดู Fred Halliday, 'The Iranian Revolution', *Political Studies*, XXX/3 (Sept., 1982), หน้า 438.
39. ตัวอย่างเช่น, Hamid Algar, *The Roots of the Islamic Revolution* (London: The Open Press, 1983), หน้า 123 – 4.
40. Zubaida, Islam, *The People and the State*, หน้า 18 – 20, 33.
41. ท่านจะได้พบการวิเคราะห์ถึงความคิดทางการเมืองในรายละเอียดมากกว่านี้ของโคหมัยนีในบทที่ 7 คำแปลของคำว่า 'ฟากิฮ์' ว่า 'เป็นเพียงนักนิติศาสตร์' นั้นจะพบได้ใน 'The Constitution of the Islamic Republic of Iran', *Middle East Journal*, 34/2 (Spring, 1980), หน้า 181 – 204.
42. คำเทศนาในวันศุกร์ของนายอาลี คาเมเนอี ในวันที่ 28 เมษายน 1989 ใน BBC, SWB, ME/0447 A/1 (1 May 1989).

43. ‘The Constitution of the Islamic Republic of Iran’, หน้า 202 – 4.
 44. Asghar Schirazi, *The Problems of the Land Reform in the Islamic Republic of Iran: Complications and Consequences of an Islamic Reform Policy*, Freie Universitat Berlin, Forschungsgebietsschwerpunkt, Occasional Papers, 10 (Berlin: Das Arabische Buch, 1987), หน้า 13 – 22.
 45. Ali Khamanei’s Friday prayers sermon of 28 April 1989.
 46. Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (London: Routledge, 1993).
 47. Caglar Keyder, *State and Class in Turkey: A Study of Capitalist Development* (London and New York: Verso, 1987) หน้า 117.
 48. Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (London: Routledge, 1993).
 49. เล่มเดียวกัน
 50. Ahamet Samim, ‘The tragedy of the Turkish Left’, *New Left Review*, 126 (March/April, 1981), หน้า 72 – 6.
 51. Tosun Aricanli, ‘The political economy of Turkey’s external debt: The bearing of exogenous factors’, ใน Tosun Aricanli and Dani Rodrick (eds), *The Political economy of Turkey: Adjustment and Sustainability* (London: Macmillan, 1990), หน้า 230 – 49.
 52. Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (London: Routledge, 1993).
 53. เล่มเดียวกัน
 54. เล่มเดียวกัน
 55. นี่คือนโยบายที่โต้เถียงที่ใช้โดย Egypt and Turkey’, *mimeo*, paper prepared for workshop on ‘Socio – Economic Transformation, State and Political Regimes I Turkey and Egypt’, Istanbul, July 1990.
 56. ณ ที่นี้ข้าพเจ้ากล่าวตามข้อโต้เถียงของ Korkut Boratav, ‘Contradictions of “structural adjustment”: Capital and the state in post – 1980 Turkey’, *mimeo*, paper prepared for workshop on ‘Socio – Economic Transformation, State and Political Regimes in Turkey and Egypt’, Istanbul, July 1990.
-

บทนำ

ในภาคที่สองนี้ข้าพเจ้าได้ตรวจตราถึงเรื่องราวต่างๆที่ได้กล่าวไว้ในภาคที่หนึ่งให้เป็นรายละเอียดมากขึ้น เรื่องเหล่านี้คือเรื่องการเมืองแห่งการพัฒนาและปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ ผลกระทบของการฟื้นฟูทางศาสนา (ของชาวคริสเตียนและชาวยิวรวมทั้งชาวมุสลิมด้วย) บทบาทที่เปลี่ยนไปของการทหาร การปฏิบัติของระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีหลายพรรคและวิวัฒนาการของรัฐบาลที่มีพรรคเดียว ในการทำเช่นนี้ข้าพเจ้าจะยกตัวอย่างที่เหมาะสมมาจากรัฐอาหรับส่วนใหญ่รวมทั้งอิสราเอล อิหร่านและตุรกีด้วย

ในด้านที่เกี่ยวกับช่วงเวลานั้น การเน้นที่สำคัญจะอยู่ที่ช่วงทศวรรษต่างๆ หลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเน้นเฉพาะในเรื่องโครงการของรัฐที่ดำเนินไปโดยรัฐบาลซึ่งเพิ่งได้รับเอกราชมาใหม่ๆ และการท้าทายที่มีต่อรัฐบาลเหล่านั้นในทศวรรษ 1970 ในเกือบจะทุกประเทศของตะวันออกกลาง ช่วงเวลาแห่งความกระตือรือร้นในการที่จะรวมศูนย์อำนาจและวางแผนติดตามมาด้วยกระบวนการบังคับให้มีการปรับตัวใหม่ซึ่งความเปลี่ยนแปลงในบรรยากาศเศรษฐกิจระหว่างชาติ การขาดทรัพยากรและความกดดันทางสังคมจากเบื้องล่างต่างก็มีบทบาทสำคัญอยู่ในนั้น ในบางรายเรื่องนี้ได้กดดันพวกผู้นำท้องถิ่นให้นำเอายุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจและการเมืองใหม่ๆ มาใช้ ตัวอย่างเช่น ยุทธศาสตร์อินฟิตาฮ์ (infithah) หรือเปเรสตรอยก้าของโซเวียตฉบับของแอลจีเรีย ส่วนในรายอื่นๆได้นำไปสู่การปฏิวัติหรือการรัฐประหารของการทหาร อย่างในอิหร่านและตุรกี

ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของนโยบายทางราชการของการปรับใหม่ได้แก่การอ้างเหตุผลด้วยภาษาที่ได้รับอิทธิพลอย่างมากมาจากอุดมการณ์ที่เป็นปรีภักย์ต่อรัฐในแบบต่างๆซึ่งจะพบได้ในเวทินานาชาติ ไม่ว่าจะเป็นการเน้นของตะวันตกในเรื่องการทำให้เป็นเสรีหรือการทำให้เป็นของเอกชนหรือว่าการเน้นของตะวันออกในเรื่องเปเรสตรอยก้าการสนอสน์และจุดสิ้นสุดของการถือเอกสิทธิ์ของพรรคเดียวทางเศรษฐกิจและการเมือง อย่างไรก็ตามในกรณีส่วนมากนี้เป็นเพียงบทนำไปสู่กระบวนการรวบรวมใหม่และให้คำนิยามใหม่แก่โครงสร้างของรัฐซึ่งทั้งการบริหารไว้ใหญ่โตและเป็นไปในทางที่ไม่ถูกต้องเกือบเหมือนก่อนหน้านี้ สิ่งนี้มีมาพร้อมกับการเริ่มต้นของกระบวนการซึ่งอุดมการณ์ของนักชาตินิยมและอุดมการณ์ถูกรวบยอดไว้ในช่วงเวลาของนักรัฐนิยม (ตัวอย่างเช่นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับอตาเตอร์ก นัสเซอร์หรือพรรคบาช) ถูกท้าทายโดยการเสนาเรื่องการเมืองในรูปแบบที่แตกต่างออกไปมากมายซึ่งเปิดทางให้แก่การจัดกลุ่มทางศาสนาและการจัดกลุ่มในภูมิภาคอย่างกว้างขวางในอันที่จะวางพื้นฐานเพื่อข้ออ้างของบรรดาคนที่พิถีพิถันซึ่งไม่เคยได้รับการพิจารณามาก่อนหน้านั้น

6. การเมืองในการวางโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่

บทนำ

ในระหว่างทศวรรษ 1970 นักเศรษฐศาสตร์ได้เริ่มวิพากษ์วิจารณ์ในสิ่งที่พวกเขาถือว่าเป็นแนวโน้มที่กว้างขวางทั่วโลกไปสู่การให้เสรี การทำเป็นของเอกชนและสิ่งที่ถูกกล่าวถึงอยู่บ่อยๆว่าเป็น ‘การหดตัว’ ของรัฐมากขึ้น นั่นคือการลดลงอย่างมีเจตนาในสัดส่วนของทรัพยากรของชาติที่รัฐได้ดูดกลืนเข้าไป ไม่น่าแปลกใจเลยว่าปรากฏการณ์เช่นเดียวกันเหล่านี้ได้เริ่มดึงดูดความสนใจของนักเขียนเรื่องตะวันออกกลาง กล่าวได้ว่าความสนใจส่วนใหญ่เน้นหนักที่นโยบายอินฟิตาห์ของอียิปต์ซึ่งมีการแปลต่างๆ กันไปว่าเป็น ‘การให้เสรี’ หรือ ‘การเปิดกว้าง’ ซึ่งประธานาธิบดีซาดัตได้ประกาศใช้ในปี 1974 แต่ในไม่ช้าก็ได้มีร่องรอยที่คล้ายคลึงกันนั้นเกิดขึ้นในประเทศอื่นๆ ของภูมิภาคนั้น ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่ในคำเรียกร้องของฝ่ายพรรคลิคุด (Likud) ซึ่งเรียกร้องให้มีการล้มเลิกกฎข้อบังคับและการลดบทบาทของรัฐในการจัดการด้านเศรษฐกิจในระหว่างการเลือกตั้งของอิสราเอลเมื่อปี 1977 ลงไป การปรับโครงสร้างใหม่ที่เริ่มมีขึ้นในตุรกีโดยนายตุรกุต โอซาล ก่อนหน้าที่จะมีรัฐประหารทางทหารปี 1980 หรือการทำทนายร่วมกันต่อการวางแผน ‘แบบสังคมนิยม’ ซึ่งได้พัฒนาขึ้นใน แอลจีเรียในทันทีที่นายชาดลิ เบนญาดิดเข้ามาแทนที่นายฮุอารี บุมิเดียน (Houari Boumedienne) ในฐานะประธานาธิบดีเมื่อปี 1978

เมื่อกระบวนการที่คล้ายคลึงกันนี้ดูเหมือนจะกำลังขยายไปทั่วโลก ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่คำอธิบายที่ตอนนั้นเริ่มถูกแสดงออกมาควรจะแสดงออกมาในลักษณะระหว่างประเทศหรือมีจะนั้นก็ขึ้นอยู่กับตัวอย่างการพัฒนาที่เป็นไปตามภูมิภาคอื่นๆ ให้มาก ตัวอย่างของแบบแรกคือกระบวนการที่ยืนยันถึงความเชื่อมโยงระหว่างการตกต่ำทางเศรษฐกิจของโลกในทศวรรษ 1970 การเป็นหนี้เพิ่มขึ้นและนโยบายที่มีอยู่ในแผนการทำให้มั่นคงและการปรับโครงสร้างที่ไอเอ็มเอฟ (กองทุนการเงินระหว่างประเทศ) และธนาคารโลกต้องการจะเห็นว่ามีให้นำมาใช้ในประเทศอียิปต์ ชูแดน ตูนิเซีย ตุรกีและโมร็อกโก ในปลายทศวรรษเดียวกันนั้น ในบรรดาตัวอย่างของชนิดที่สองนั้น บางทีตัวอย่างที่มีอิทธิพลที่สุดก็คือผู้ที่ได้แรงคลบบรรดาลใจมาจากผลงานของ จี. โอคอนเนล (G. O'Donnell) และเน้นในเรื่องความคิดอย่างเช่นวิกฤติการณ์ที่เผชิญหน้ากับประเทศต่างๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นซึ่งกลยุทธในการพัฒนาของประเทศเหล่านั้นขึ้นอยู่กับ การรับสินค้าเข้าแทนการ อุตสาหกรรมซึ่งนำไปสู่การแทรกแซงของรัฐมากเป็นประการแรก และเมื่อการนี้ล้มเหลวลงก็นำไปสู่นโยบายการลดงบประมาณลง การเพิ่มการส่งออกให้มากขึ้นและการสนับสนุนภาคเอกชนมากขึ้น ซึ่งได้รับการบรรดาลใจมาจากไอเอ็มเอฟ ในบริบทของตะวันออกกลางมีงานสำคัญสองชิ้นซึ่งให้คำอธิบายแก่ทั้งสองอย่างได้เป็นอย่างมาก คืองานเรื่อง *State and Class in Turkey* (รัฐกับชนชั้นในตุรกี) ของคากลาร์ คีเดอร์ (Caglar Keyder) และเรื่อง *The Egypt of Nasser and Sadat* (อียิปต์ของนัสเซอร์และซาดัต) ของจอห์น วอเตอร์เบอรี (John Waterbury)

อย่างไรก็ดี วิธีการชนิดนี้ใช้ว่าจะไม่ทำให้มีปัญหาเอาเสียเลยก็หาไม่ได้ เริ่มแรกนั้นตามปกติย่อมมีความยากลำบากค่อนข้างมากเกี่ยวกับการลำดับวันเดือนปีและความสามารถที่จะให้รายละเอียดของความเชื่อมโยงที่แท้จริงระหว่างเศรษฐกิจของโลกที่กำลังตกต่ำและผลกระทบของมันที่น่าจะมีต่อเศรษฐกิจเป็นพิเศษในด้านที่เกี่ยวกับตะวันออกกลาง การกลับลำที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาที่รัฐเป็นผู้นำได้มาถึงตุนิเซียเมื่อปี 1969 ในสมัยที่เศรษฐกิจระหว่างชาติยังอยู่ในขั้นตอนของการขยายออกไปอย่างรวดเร็วต่อมาข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐอาหรับหลายรัฐยังคงได้รับประโยชน์จากราคาน้ำมันสูงตลอดทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 อย่างต่อเนื่อง ซึ่งหมายความว่าความบังคับให้ใช้น้ำมันจะสามารถจะผลักดันไปได้ยาวนานกว่าที่มีกฎอยู่ในแอฟริกาหรือ ละตินอเมริกา นี่มิได้ปฏิเสธว่าเครื่องเชื่อมโยงระหว่างชาตินั้นไม่มีอยู่ มันมีอยู่จริง ๆ มิใช่เพียงแต่ในลักษณะของแรงกดดันและอิทธิพลที่แท้จริงเท่านั้นแต่มีอยู่ในความคิดของบรรดาผู้วางนโยบายและนักโต้เถียงปัญหาผู้ซึ่งการหยิบยืมมาจากข้อปฏิบัติหรือแม้แต่ศัพท์แสงของรัฐอื่นๆ นั้นเป็นผลของการแสดงระหว่างชาติทุกส่วนที่ได้ช่วยกระจายความคิดที่มีพลังให้แพร่ขยายออกไป อย่างเช่นการแปรรูปให้เป็นของเอกชนหรือการลดข้อบังคับลงไป อย่างไรก็ตามสิ่งที่แลเห็นได้ชัดเจนว่ารัฐมนตรีคนหนึ่งของแอลจีเรียได้ยกเอาคำแก้ตัวที่เป็นที่รู้จักกันดีของเติ้งเจียวปิง (Deng Xiaoping) เกี่ยวกับภาคเอกชนที่ได้รับการฟื้นฟูในประเทศจีนที่ว่า “ไม่จำเป็นหรือกว่าแมวจะมีสีอะไรตราบเท่าที่มันยังจับหนูได้” ขึ้นมากล่าวนั้นเป็นเรื่องหนึ่ง ส่วนการที่จะคัดค้านเป็นรายละเอียดว่าปัจจัยภายนอกมีผลกระทบต่อการเมืองวันต่อวันในกระบวนการอันยาวนานแห่งการปฏิรูปเศรษฐกิจของแอลจีเรียนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง²

ปัญหาชุดที่สองนั้นเกี่ยวกับความคิดทั้งหมดในเรื่อง ‘วิกฤติการณ์’ และความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบด้านเศรษฐกิจและด้านการเมือง ส่วนใหญ่แล้วสิ่งที่มักถูกอ้างถึงบ่อยๆ ว่าเป็นวิกฤติการณ์นั้น มิใช่เป็นแต่เพียงเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจซึ่งมีสาเหตุและผลที่แลเห็นได้อย่างชัดเจนเท่านั้น แต่เป็นกิจการทางการเมืองที่มีการจัดการอย่างดีมีการควบคุมและจัดการโดยวิธีที่ขึ้นอยู่กับความสมดุลของกำลังภายในประเทศมากกว่าขึ้นอยู่กับข้อกำหนดในตำราใดๆ เมื่อมองดูในมุมนี้แล้วเหตุการณ์บางอย่างซึ่งภายหลังถูกเรียกว่าเป็นวิกฤติการณ์ ตัวอย่างเช่นการที่ชาวอียิปต์ไม่สามารถทำให้เกิดแผนห้าปีระยะที่สองในปี 1964/5 ได้ ในตอนนั้นยังไม่แน่ว่าเป็นวิกฤติการณ์ในขณะที่มันมักจะเปิดโอกาสให้ผู้นำของชาติคนไหนๆ ก็ตามกล่าวถึงความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจอันเรื้อรังของประเทศของเขาว่าหนักหนาสาหัสทุกครั้งที่เขารู้สึกว่าเขาอาจจะได้รับผลประโยชน์ทางการเมืองในระยะสั้น

ปัญหาข้อสามอันเป็นข้อสุดท้ายที่มีอยู่ในวิธีของผู้ไม่นิยมการถือชาติ อย่างน้อยก็ที่มีจะถูกแสดงออกมา ก็คือมันค่อนข้างจะมุ่งไปที่อุปสรรคซึ่งเผชิญหน้าอยู่กับอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ซึ่งถูกมองว่าเป็นเครื่องกำหนดรายได้และการมีงานทำที่สำคัญ ก็เลยละเลยข้อเท็จจริงที่ว่าภาคเกษตรนั้นเป็นสมรภูมิสำหรับสนับสนุนภาครัฐและภาคเอกชนทั้งในระดับชาติและระดับระหว่างชาติอยู่เหมือนกัน

หันมายังตะวันออกกลางเอง สิ่งที่จะต้องสะดุดใจผู้สังเกตการณ์คนไหนๆ ก็ตามที่รู้เรื่องอะไรบางอย่างเกี่ยวกับกระบวนการที่ใช้อยู่ในภูมิภาคนั้นก็คือความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงระบบของรัฐในการจัดการด้าน

เศรษฐกิจนั้นช่วงมีอยู่หลากหลายเหลือเกิน และที่สำคัญพอๆกันก็คือการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นจะดำเนินไปยาวนานมาก ด้วยความพยายามที่จะทำให้เรื่องราวง่ายขึ้น ข้าพเจ้าจึงจะตรวจสอบเฉพาะแต่ตัวอย่างที่รัฐบาลพยายามปรับในด้านอุปทานเท่านั้น ไม่เหมือนกับแผนการระยะสั้นที่ทำให้เกิดความมั่นคงซึ่งเน้นในด้านอุปสงค์และมาตรการที่เกี่ยวข้องซึ่งนำมาใช้ค่อนข้างง่าย อย่างเช่นการเปลี่ยนแปลงในอัตราแลกเปลี่ยนหรือการลดการขาดงบประมาณลงไป การปรับด้านอุปทานด้วยความตั้งใจที่จะเพิ่มผลผลิตโดยเฉพาะการส่งออกนั้นเป็นการวิ่งทวนกระแสของผลประโยชน์ที่มีอยู่ดั้งเดิมของชนชั้นผู้ดีซึ่งจำเป็นต้องมีการจัดการทางการเมืองที่สลับซับซ้อน ในข้อความต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะพยายามทำความเข้าใจถึงภาพของความหลากหลายทางประวัติศาสตร์และโครงสร้างอันมากมายนี้ แต่ข้าพเจ้าก็จะพยายามนำมันมาไว้ภายใต้การควบคุมบางอย่างด้วยโดยจะมองดูมันภายใต้หัวข้อสามหัวข้อ

หัวข้อแรกจะบรรยายถึงการเมืองของการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจใหม่ซึ่งจะพบได้ในประเทศอาหรับจำนวนหนึ่งในทวีปแอฟริกาเหนือ โดยเฉพาะอียิปต์ คูนิเซีย และแอลจีเรียซึ่งมีพรรคการเมืองพรรคเดียวเป็นผู้นำทางอยู่ ได้อำนาจของรัฐ กลยุทธ์การพัฒนาตกอยู่ภายใต้การวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นซึ่งเป็นผลของความไม่ต่อเนื่องกันของการพัฒนาเองและความไร้ประสิทธิภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องโดยต้องตกเป็นนี้ระหว่างชาติเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากกว่าที่รายได้จากน้ำมันเท่านั้นที่จะช่วยไว้ได้ส่วนหนึ่ง ณ ที่นี้มีการเล่นการเมืองกันไม่ใช่แต่เพียงในระดับระหว่างชาติโดยอาศัยการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ต่างชาติเป็นเวลานานๆเท่านั้น แต่มีอยู่ในเวทีที่รวมระดับชาติเข้ากับระดับนานาชาติด้วย ตัวอย่างเช่นกระทรวงเกษตรกรรมซึ่งบังคับให้ส่วนประกอบของการควบคุมของรัฐปกป้องสถานภาพของกระทรวงจากผลประโยชน์ของการเป็นเจ้าของที่ดิน ซึ่งได้รับการอุดหนุนจากภายนอกคือยูเซด (USAID หรือองค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างชาติของสหรัฐอเมริกา) และตัวแทนอื่นๆอีกต่างหาก บางอย่างที่พูดไว้ ณ ที่นี้อาจใช้ได้กับโมร็อกโกซึ่งนำเอาแผนการสำคัญในการปรับโครงสร้างมาใช้ในปลายทศวรรษ 1980 ส่วนภาคที่สองจะบรรยายเกี่ยวกับซีเรียและอิรักอันเป็นสองประเทศที่มีการมีรายได้เป็นจำนวนมากจากน้ำมันทำให้สามารถใช้กลยุทธ์การพัฒนาซึ่งเห็นได้ชัดว่ามีได้ถูกจำกัดด้วยการต้องหยิบยืมเงินในตลาดระหว่างชาติมาใช้ อย่างไรก็ตามรัฐบาลพรรคบาชทั้งสองรัฐบาลนี้ก็สนับสนุนการขยายงานภาคเอกชนเพื่อจุดหมายทางการเมืองและเศรษฐกิจของตนเอง ข้อสุดท้ายข้าพเจ้าจะวิพากษ์วิจารณ์โดยทั่วไปสักเล็กน้อยเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของภาครัฐกับภาคเอกชนในตุรกี อิหร่านและอิสราเอลอันเป็นสามประเทศที่จัดขั้นตอนของการนำเอาอุตสาหกรรมแทนการรับสินค้าเข้าได้สำเร็จแล้วหรือเกือบจะสำเร็จในปลายทศวรรษ 1970 และพร้อมที่จะใช้แผนการปรับอุปทานซึ่งมีจุดหมายที่จะรื้อการควบคุมออกและเพิ่มการส่งออกให้มากขึ้น (ในกรณีของอิหร่านคงจะพร้อมแล้วถ้าหากว่า รัฐบาลของชาห์ยังอยู่)

การปฏิรูปทางเศรษฐกิจภายใต้สภาพของการเพิ่มหนี้ระหว่างประเทศในแอฟริกาเหนือ : กรณีของอียิปต์ ตูนิเซีย และแอลจีเรีย

ขั้นตอนแห่งการวางแผนเศรษฐกิจซึ่งมีรัฐเป็นผู้นำนั้นขึ้นอยู่กับทำให้ประเทศเป็นประเทศอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว การควบคุมเงินทุนต่างประเทศอย่างแน่นหนาและการเป็นเจ้าของกิจการของรัฐอย่างกว้างขวางนั้นกินเวลาประมาณสิบปีในอียิปต์และตูนิเซีย (อย่างคร่าวๆคือในทศวรรษ 1960) และในแอลจีเรียก็ใช้เวลาเท่าๆ กัน (โดยคร่าวๆคือในทศวรรษ 1970) ในแต่ละกรณีความไม่ต่อเนื่องกันและความสับสนอย่างแท้จริงซึ่งเกิดขึ้นบ่อยๆ ในปีแรกๆ นั้นในตอนนั้นถูกปิดบังด้วยการเน้นแผนการซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือของการจัดการทรัพยากรเชิงวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก แต่แม้กระทั่งในตอนนั้นก็ยังมีผู้เลเห็นอย่างชัดเจนอยู่ไม่กี่คนว่าไม่มีเหตุผลโดยเฉพาะอันใดอยู่เบื้องหลังการตัดสินใจที่จะเอาบริษัทต่างๆ ที่ละกันยุ่งเหยิงซึ่งส่วนมากเป็นของคนต่างชาติเข้ามาให้รัฐเป็นเจ้าของหรือเอาไว้อยู่เบื้องหลังธุรกิจอุตสาหกรรมใหม่ๆ ที่ตั้งใจจะสร้างขึ้น³ มีการควบคุมโดยกลไกการบริหารต่าง ๆ นานาและส่วนที่น้อยลงไปก็ควบคุมโดยรัฐบาลที่ประกอบด้วยพรรคการเมืองพรรคเดียว [คือพรรคสหภาพสังคมนิยมอาหรับ (the Arab Socialist Union) พรรคแดชตูรใหม่(Neo – Destour) และพรรคเอ็ฟแอลเอน (FLN – National Liberation Front หรือแนวหน้าปลดปล่อยแห่งชาติของ แอลจีเรีย)] ซึ่งเคยได้รับการอุดหนุนจากกลุ่มสังคมนิยมต่างๆ จำนวนหนึ่งโดยเฉพาะพวกคนงานที่รวมกลุ่มกันอยู่ในสหภาพ ในที่สุดเมื่อได้ยกบทบาทให้แก่การอุตสาหกรรมเป็นสิ่งแรก เกษตรกรรมจึงถูกกันออกไปจากกระบวนการวางแผนเสียเป็นส่วนใหญ่แต่กลับต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลในระดับสูงพอใช้โดยอาศัยสหกรณ์ของชาวไร่ชาวนาในชนบทซึ่งทำงานบนที่ดินของตัวเองหรือมีฉันทันกับที่ดินซึ่งถูกริบไปเป็นของรัฐ

รัฐบาลแรกที่พยายามแก้ไขกระบวนการนี้ก็คือรัฐบาลตูนิเซียซึ่งเริ่มในปี 1969 เมื่ออูารัฐมนตรียที่รับผิดชอบในการสร้างระบบรวมของการจัดการด้านเศรษฐกิจแบบ ‘สังคมนิยม’ ขึ้นมาคือ นายอะหฺมัด เบน ซอและฮ์ (Ahmad Ben Saleh) ได้ถูกปลดออกอย่างกะทันหันและได้มีการนำเอากลยุทธ์ใหม่ของการกระจายอำนาจขึ้นมาใช้ ในปี 1971 สิ่งนี้ตามมาด้วยการก้าวไปสู่ระบบ อินฟิตะฮ์ (Infitah) ชื่อลองทำดูเป็นครั้งแรกในอียิปต์ กระบวนการนี้เริ่มจะได้รับการนิยามดีขึ้นในเอกสารการทำงาน ‘เดือนตุลาคม’ ของประธานาธิบดีซาดัต (Sadat) ในเดือนเมษายน 1974 พร้อมทั้งเรียกร้องให้ปลดปล่อยภาครัฐเสียและยอมรับว่าภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนา เหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงนโยบายเหล่านี้ดูเหมือนจะมีอยู่ต่าง ๆ กันมากมาย ในขณะที่บางทีการปลดนายเบนซอและฮ์ออกจะแสดงให้เห็นได้ดีที่สุดว่าเป็นการตอบโต้ของประธานาธิบดีบูร์กีบา (Bourguiba) เมื่อกิจกรรมของผู้อยู่ได้บังคับบัญชาคนหนึ่งของเขาซึ่งมีความทะเยอทะยานและมีความสามารถเกิดความรู้สึกต่ออำนาจของเขาเอง การให้เสรีในอียิปต์ก็คือจุดสิ้นสุดของกระบวนการอันยืดเยื้อที่มีประธานาธิบดีนัสเซอร์เป็นผู้ริเริ่ม ซึ่งการพ่ายแพ้สงครามปี 1967 การหยุดนิ่งทางเศรษฐกิจและความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาทรัพยากรใหม่ๆ ไว้สำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมล้วนแต่มีบทบาทที่สำคัญ⁴ ความแตกต่างที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือในขณะที่บูร์กีบาเป็นกังวลที่จะปกป้องบทบาท

ที่เป็นศูนย์กลางของพรรคเดโมแครตใหม่ไว้นั้นนโยบายเศรษฐกิจของชาติกลับเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับความพยายามที่ค่อนข้างนานไปของเขาในอันที่จะจำกัดแล้วก็จะทำลายองค์การของสหภาพสังคมนิยมอาหรับเซีย ซึ่งเขาถืออย่างถูกต้องว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างฐานอำนาจของกลุ่มนิยมนัสเซอร์ซึ่งเป็นคู่แข่งของเขา

การหันหน้ามาสู่นโยบายใหม่ในด้านเศรษฐกิจของแอลจีเรียยังไม่ได้เกิดขึ้นจนกระทั่งปลายปี 1978/9 การที่มันล่าช้าอยู่นั้นนานเช่นนี้ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเรื่องที่ว่าช่วงเวลาของการวางแผน ‘แบบสังคมนิยม’ ของแอลจีเรียเริ่มขึ้นช้ากว่าในอียิปต์และตูนิเซียมาก อีกส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะแอลจีเรียได้รับการปกป้องให้พ้นจากปัญหาทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ 1970 โดยความมั่งคั่งจากน้ำมันของตนเอง อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ชัดเจนแล้วว่าพลังเพื่อการเปลี่ยนแปลงได้มีขึ้นพักหนึ่งแล้วก่อนที่จะประธานาธิบดีบูมีเดีย (Boumedienne) จะถึงแก่อนิจกรรมอย่างกะทันหันตอนต้นปี 1978 และแม้แต่ในระหว่างที่บูมีเดียกำลังล้มป่วยเป็นครั้งสุดท้ายนั้นผู้สืบทอดที่มีศักยภาพที่สุดของเขาก็ได้ตกลงกันว่าจะต้องเปลี่ยนนโยบายของเขาเสียใหม่⁵ ได้มีการเปิดเผยนโยบายทันทีในการอภิปรายซึ่งนำไปสู่การจัดพิมพ์แผนห้าปีฉบับต่อไปขึ้นมา (ปี 1980 – 4) ซึ่งบรรจุการวิพากษ์วิจารณ์แผนเดิมซึ่งเน้นในเรื่องการอุตสาหกรรมหนักที่ดำเนินการโดยองค์กรภาครัฐที่มีขนาดใหญ่แต่ ไร้ประสิทธิภาพและเรียกร้องให้มีการกระจายอำนาจการบริหารออกไปโดยให้ความสนใจต่ออุตสาหกรรมเบาและส่งเสริมภาคเอกชนเป็นพิเศษนั้นอย่างรุนแรง

ในแอฟริกาเหนืออื่นๆ ที่เริ่มต้นอย่างน่าตื่นเต้น แต่่นโยบายเปิดเสรีกลับพัฒนาไปอย่างเชื่องช้าเพราะเป็นไปตามสภาพทั่วไปของเศรษฐกิจ การต่อสู้ภายในวงการผู้นำทางการเมืองขึ้นไปจนถึงความกดดันจากการเป็นหนี้ต่างชาติที่เพิ่มพูนขึ้นรวมทั้งความพยายามที่จะจำกัดค่าใช้จ่ายส่วนรัฐลงและการลุกฮือจลาจลอย่างรุนแรงของประชาชนซึ่งเกิดจากเรื่องนี้ เช่นเดียวกับที่อื่นๆ ในโลก การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจนำมาสู่การมีรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันเป็นอย่างมากและการตกงานที่มีมากขึ้นรวมทั้งการทุจริตฉ้อฉลในวงราชการที่เห็นได้ชัดเจนขึ้น ส่วนการตัดเงินอุดหนุนและการรับเข้าสินค้าก็กระตุ้นให้เกิดเงินเฟ้อ การลดค่าของเงินและความเติบโตขึ้นของตลาดมืด และก็เช่นเดียวกับที่อื่นๆ ด้วยที่ผลคือความไม่พอใจของประชาชน ในขณะที่เป็นสิ่งท้าทายอย่างสำคัญต่อรัฐบาลแล้วยังเป็นการให้โอกาสชนิดต่างๆ แก่กลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในนั้นด้วย เมื่อตกอยู่ใต้การตีความว่าเป็นคู่แข่งกันจึงทำให้เกิดมีทั้งนักปฏิรูปและนักต่อต้านการปฏิรูปโดยใช้เงินทุนทางการเมืองตามแต่สถานการณ์จะเป็นไป

ประเทศที่การวางแผนโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่ดำเนินไปได้เร็วที่สุดก็คืออียิปต์ซึ่งการสนับสนุนบทบาทสำคัญของภาครัฐเป็นไปในเชิงรุกและเป็นไปเพื่อให้ตลาดที่มีรัฐเป็นผู้จัดการถูกจำกัดลงลงไปยังอย่างง่ายดายที่สุด นอกจากนั้นระบบการเมืองที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ของประธานาธิบดีซาดัตก็มีที่ว่างอยู่มากซึ่งในนั้นผู้มีผลประโยชน์ในภาคเอกชนสามารถใช้อิทธิพลของตนให้มีผลต่อการตัดสินใจในนโยบายสำคัญๆ ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยการอาศัยคณะกรรมการของผู้เชี่ยวชาญต่างๆ ของสภาประชาชนและบทบาทของรัฐที่ได้มอบอำนาจให้แก่กลุ่มธุรกิจสำคัญๆ อย่างเช่นสมาคมนักธุรกิจชาวอียิปต์ซึ่งมีความสำคัญโดยมีตัวแทนสามคนเข้าไปอยู่ในคณะกรรมการของผู้มีอำนาจในการลงทุนของต่างชาติ การสนับสนุนของต่างชาติที่มีต่อไปนั้นมาจาก

บทบาทที่เพิ่มขึ้นของศาลต่างๆ ซึ่งประธานาธิบดีชาติได้ปลดปล่อยให้มีอิสระเพื่อจะให้ส่วนหนึ่งเป็นเครื่องหมายที่ชัดเจนว่ารัฐบาลเป็นห่วงเป็นใยในการปกป้องทรัพย์สินของเอกชนและความปลอดภัยของการลงทุนทั้งในประเทศและในต่างประเทศ ในสถานการณ์เช่นนี้ ความสมดุลระหว่างภาครัฐและเอกชนซึ่งดูเหมือนจะถูกกำหนดโดยความเข้มแข็งของทั้งสองฝ่ายนั้นเป็นไปอย่างมากเท่ากับที่ถูกกำหนดโดยความจำเป็นทางการเมืองที่จะต้องรักษาการควบคุมของรัฐบาลไว้ นี่คือข้อสำคัญที่จะชี้ให้เห็นว่าเขตจำกัดแห่งความเติบโตของภาคเอกชนนั้นส่วนใหญ่ถูกกำหนดโดยความอ่อนแอในเนื้อแท้ของมันเองโดยที่มันต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากรัฐบาล และต้องพึ่งพาภาครัฐเพื่อให้มีวัตถุดิบราคาถูก รวมทั้งต้องพึ่งพาธุรกิจต่างประเทศด้วยเพื่อจะได้เงินทุนและวิธีการทางเทคโนโลยีมาใช้

ในขณะเดียวกันก็มีความจำเป็นที่รุนแรงพอๆกันในการที่จะต้องทำให้ภาครัฐมีประสิทธิภาพมากขึ้นหรือมิฉะนั้นก็ขายบางส่วนของมันเสีย มีธุรกิจบางส่วนเท่านั้นที่มีประสิทธิภาพในลักษณะสากลพอที่จะดึงดูดหุ้นส่วนต่างชาติให้มาร่วมกิจการได้ ในขณะที่ส่วนที่เหลือให้ประโยชน์เพิ่มเติมอันเป็นที่ต้องการยิ่งแก่ระบบสวัสดิการสาธารณะของรัฐซึ่งกว้างขวางเกินไปโดยการจัดหางานที่ปลอดภัยและจัดหาสินค้าราคาถูกและได้รับเงินอุดหนุนมาให้ หากว่าข้อถกเถียงนี้ถูกต้องแล้วไซ้เราจะต้องเห็นการเรียกร้องในบางโอกาสให้แปรกิจการภาครัฐส่วนหนึ่งให้เป็นภาคเอกชนว่าเป็นการปฏิบัติที่ส่วนใหญ่เป็นแค่คำพูดเท่านั้นและน่าสนใจแต่เฉพาะเมื่อมันบังคับให้รัฐบาลแจ้งเหตุผลของนโยบายของตนในรูปแบบที่เปิดเผยมากกว่าปกติ กรณีในอียิปต์เมื่อปี 1987 ก็เป็นเช่นนั้นเมื่อประธานาธิบดีมูบาร็อก (Mubarak) ถูกคุกคามด้วยคำแนะนำของรัฐมนตรีกระทรวงการท่องเที่ยวของเขาว่าธุรกิจภาครัฐควรจะถูกแปรรูปเป็นภาคเอกชนเสียโดยโจมตีเอาด้วยคำยืนยันว่าการที่ความมุ่งหมายสำคัญของมันคือการจัดหาสิ่งจำเป็นให้แก่ประชาชนด้วยราคาก่อนนั้นไม่ใช่จุดขายของมัน⁶ จนกระทั่งในปี 1991 อียิปต์จึงยอมตกลงตามแผนการที่รวมเอาการปฏิรูปอย่างมากในภาครัฐเข้าไว้กับคำสัญญาว่าจะขายหุ้นในองค์กรที่รัฐเป็นเจ้าของไปเป็นจำนวนมาก ด้วยความพยายามที่จะหาประโยชน์จาก บทบาทของตนในสงครามอ่าวที่มีการต่อสู้กับอิรักเพื่อจะได้รับการยกหนี้สินเป็นจำนวนมากจากเจ้าหนี้ นานาชาติของตนเท่านั้น นี่เป็นส่วนหนึ่งของบันทึกแสดงเจตนาอีกฉบับหนึ่งซึ่งลงนามร่วมกับไอเอ็มเอฟ หลังจากการเจรจาเกลี้ยกล่อมอยู่เป็นเวลาสามปีจึงได้ประกาศนโยบายที่วางไว้เพื่อลดค่าใช้จ่ายของภาครัฐลงในฐานะที่เป็นวิธีการลดการขาดงบประมาณซึ่งเกิดขึ้นในระดับสูงที่ไม่อาจรับได้ลงไป

ในตูนิเซียความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วน้อยกว่า ที่นั่นนโยบายใหม่ซึ่งถูกนำมาใช้หลังจากปลดนายเบนชอและฮ้อออกไปแล้วจะมีความสำเร็จสมเหตุสมผลในด้านความเติบโตทางเศรษฐกิจในส่วนใหญ่ของทศวรรษ 1970 เพียงแต่ได้รับการกระทบกระเทือนที่หนักหนาสาหัสเป็นครั้งแรกโดยการสไตรค์ทั่วไปเมื่อเดือนมกราคม 1978 รวมทั้งการแตกแยกซึ่งเป็นผลในภายหลังระหว่างรัฐบาลกับสหภาพกรรมกรอันเดียวที่มีอยู่ คือ UGTT (Union Generale des Travailleurs Tunisiens = สหภาพทั่วไปแห่งกรรมกรตูนิเซีย) ซึ่งเคยเป็นหุ้นส่วนสำคัญของพรรคนีโอเดซตุร์มาตั้งแต่ตูนิเซียได้รับเอกราชเท่านั้น การที่มีความเดือดร้อนด้านเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นทำให้ความรุนแรงของประชาชนมีมากขึ้นจึงนำไปสู่

การจลาจล ‘อาหาร’ ซึ่งแผ่ขยายกว้างไกลในเดือนมกราคม 1984 เมื่อประธานาธิบดีูร์กิบาไม่ได้เพียงแค่พยายามจะซื้อเวลาให้ตัวเองจากพวกเจ้าหนีนานาชาติของคูนิเซียเท่านั้นแต่ได้พยายามที่จะทำให้สหภาพ UGTT แยกแยกออกไปอีกด้วยและต้องการกวาดล้างผู้นำคนสำคัญของสหภาพนั้นออกเสียจากคณะรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง ต่อเมื่อมีความเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วในความสมดุลของรายจ่ายในปี 1986 เท่านั้นเองจึงได้มีความพยายามอย่างสำคัญครั้งใหม่ที่จะวางโครงสร้างใหม่ให้แก่ระบบการจัดการทางเศรษฐกิจโดยหันกลับไปสู่การสนับสนุนการส่งออก การส่งเสริมธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลางและความพยายามที่จะปลดรัฐออกจากการจัดการภาครัฐของคูนิเซียเป็นครั้งแรก เพียงแค่นี้ก็พอเพียงที่จะได้รับการอุดหนุนจากนายธนาคารตะวันตกซึ่งทางรัฐบาลต้องการเป็นอย่างมากกลับมาใหม่แล้ว⁷

กระบวนการวางโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่ดำเนินไปอย่างเชื่องช้าเช่นเดียวกันในแอลจีเรียที่ซึ่งฝ่ายต่อต้านการปฏิรูปภายในคณะรัฐบาลและภายในพรรคที่มีอยู่พรรคเดียวได้รุกเข้าไปอย่างรุนแรงมากกว่าในคูนิเซีย ณ ที่นี้ก็เช่นกัน ช่วงเวลาแห่งกิจกรรมของนักปฏิรูปได้ระเบิดออกมาเป็นระยะเวลาสั้นๆ เพราะถูกวิกฤตการณ์ใหม่ในเรื่องดุลการชำระเงินและการปะทุออกของการจลาจลใหม่ๆ ของประชาชนแต่ละครั้งกระตุ้นให้เกิด ตอนต้นทศวรรษ 1980 มีช่วงเวลาเช่นนั้นอยู่ระยะหนึ่งซึ่งมีการกระจายอำนาจที่สำคัญรวมทั้งการลดข้อบังคับและการแตกสลายของไร่นาขนาดใหญ่ของรัฐลงไป ส่วนช่วงต่อไปต้องรอเพราะราคาน้ำมันของนานาชาติตกฮวบลงเป็นอย่างมากในปี 1986 ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้ต้องมีการตัดการรับสินค้าเข้าลงอย่างใหญ่หลวง [กับการจลาจลที่เป็นผลในภายหลังในกรุงคอนสแตนตินโอเปิลและกรุงเซติฟ (Setif)] เท่านั้น แต่ยังนำไปสู่ความพยายามใหม่ๆ ที่จะกระตุ้นความมีประสิทธิภาพของภาครัฐด้วยมาตรการอย่างเช่นการล้มเลิกกระทรวงวางแผน การให้อิสระมากขึ้นแก่ผู้จัดการธุรกิจของรัฐและการสนับสนุนการแข่งขันในหมู่ธนาคารซึ่งมีรัฐเป็นเจ้าของอีกด้วยขั้นตอนที่สามได้ถูกจุดชนวนขึ้นจากการจลาจลที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในเดือนตุลาคม 1988 อันเป็นการตอบโต้ต่อการมีความเข้มงวดเพิ่มขึ้นและมีมาตรฐานการครองชีพตกต่ำลงไปเป็นเวลาสองปีอีกด้วย แต่ในโอกาสนี้การปฏิรูปเศรษฐกิจต่อไปมีมาพร้อมกับการวางโครงสร้างใหม่อย่างสำคัญของระบบการเมืองรวมทั้งการลดอำนาจของ FLN (National Liberation Front = แนวหน้าเพื่อการปลดปล่อยแห่งชาติ) ลง (ดูบทที่ 10)

เมื่อมองดูแอฟริกาเหนือโดยภาพรวมก็จะดูเหมือนกับว่ากระบวนการต่างๆ ที่ข้าพเจ้าเพิ่งจะพยายามบรรยายไว้นั้นมีลักษณะสำคัญอยู่ที่ประการ ประการแรก – มีความเหมือนกันอยู่ระดับหนึ่งในเรื่องจุดมุ่งหมายอันชัดเจนของการปฏิรูปซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นไปเพื่อจะกระตุ้นภาครัฐที่ไร้ประสิทธิภาพและเพื่อส่งเสริมภาคเอกชนให้มีบทบาทมากขึ้นในการสร้างงาน เพื่อจะสนับสนุนการส่งออกและการลงทุนใหม่ๆ อย่างไรก็ตามก็ผิดที่คิดไปซึ่งพยายามจะทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นก็ไม่ได้ทำงานได้ดีเป็นพิเศษ โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวอันเป็นการทดลองไปสู่การลดการรวมศูนย์อำนาจและยกเลิกกฎข้อบังคับนั้นมิได้ทำให้ผู้ประกอบการและผู้จัดการมีอิสระภาพดังที่ได้คาดหมายไว้ ยังมิได้มีการสำรวจถึงเหตุผลในเรื่องนี้มากนักแต่ก็มีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างของการควบคุมทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมากพอๆ กับที่เกี่ยวข้องกับ

ความสามารถของบรรดาผู้ที่ต่อต้านการปฏิรูปจะทำการแข็งข้อต่อต้านได้ แม้กระทั่งในที่ซึ่งองค์การใหญ่ๆ ของรัฐถูกรื้อถอนไปอย่างรวดเร็วเช่นที่อียิปต์ในตอนกลางทศวรรษ 1970 และแอลจีเรียในทศวรรษ 1980 บรรดาผู้จัดการของภาครัฐสามารถหาผลกำไรที่พวกเขาถูกขอร้องให้ทำได้โดยคงอยู่ในระบบและยอมรับคำสั่งของรัฐมนตรีเศรษฐกิจที่มีอำนาจเท่านั้น

ในระหว่างนั้นเรื่องที่ว่าธุรกิจภาครัฐต่างๆ มากมายหลายอย่างที่ยังคงดำเนินการอย่างขาดทุนอยู่นั้นทำให้การแปรรูปเป็นธุรกิจของเอกชนเป็นไปได้โดยยาก และประเทศเดียวที่พอจะก้าวหน้าไปได้เล็กน้อยก็คือตูนิเซียซึ่งสามารถขายธนาคารและบริษัทสิ่งถักทอไปได้บ้าง สำหรับการล้มเลิกกฎข้อบังคับและการยกเลิกระเบียบราชการที่ล่าช้าเกินควรไปบางระดับขั้นนั้นมีความหมายแต่เพียงว่าแทนที่จะต้องเที่ยวขออนุญาตข้าราชการตั้ง 30 – 40 คนก่อนที่จะได้ใบอนุญาตรับสินค้าเข้าหรือได้ทำสัญญาในธุรกิจนั้น บัดนี้ต้องขออนุญาตจากข้าราชการซึ่งมีอำนาจ (และบางทีมีราคา) สูงขึ้นตามส่วนเพียงสองหรือสามคนเท่านั้น เมื่อมีอุปสรรคแบบนี้รัฐบาลในอียิปต์ ตูนิเซียและแอลจีเรียก็ได้รับการสนับสนุนให้ก้าวไปข้างหน้าด้วยคลื่นการปฏิรูปลูกที่สองที่นอกจากสิ่งอื่นๆ แล้วยังเกี่ยวข้องกับการใช้ระบบธนาคารที่ลดข้อบังคับลงไปและมีการแข่งขันกันมากขึ้นเพื่อจะกระตุ้นให้เกิดธุรกิจด้านเศรษฐกิจขึ้นจากสิ่งเหล่านั้น⁸ ด้วย โดยทั่วไปความพยายามที่จะปรับปรุงผลผลิตทางการเกษตรให้ดีขึ้นโดยการยินยอมให้ชาวไร่ชาวนามีอิสระมากขึ้นในอันที่จะปลูกพืชอะไรก็ได้ตามที่พวกเขาชอบและจะได้รับราคาใกล้เคียงกับตลาดโลกนั้นตามปกติก็จะมีความสำเร็จมากกว่า

ลักษณะทั่วไปประการที่สองก็คือคนที่ถูกถือว่ามีความใกล้ชิดที่สุดกับกระบวนการปฏิรูปทางเศรษฐกิจนั้นมักจะมีความรู้ดีกว่าพวกเขาต้องการให้มีการปฏิรูปทางการเมืองคู่เคียงมาด้วย สิ่งเหล่านี้อาจแลเห็นได้อย่างชัดเจนในอียิปต์ซึ่งประธานาธิบดีซาดัตได้เรียกร้องให้มีการปลดปล่อยทางการเมืองในบางรูปแบบคู่เคียงมาด้วย ในเอกสารแผนการทำงาน 'เดือนตุลาคม' ของเขาในกรณีนี้จุดมุ่งหมายขั้นแรกของประธานาธิบดีสามารถจะวางรูปแบบใหม่ให้แก่พรรคการเมืองเดียวในลักษณะที่จะทำให้กลุ่มนิคมัสเซอร์ที่เหลืออยู่ถูกลบล้างไปและนำเอาพวกเขามาอยู่ใต้การควบคุมของซาดัตได้อย่างมั่นคง ที่อื่นๆ คือในตูนิเซียและแอลจีเรียนั้นการปฏิรูประยะแรกมีมาพร้อมกับความพยายามที่จะจัดการและให้ความเข้มแข็งแก่พรรคการเมืองพรรคเดียวนั้นเสียใหม่ มีแต่เพียงตอนหลังเท่านั้นเมื่อพรรคการเมืองนั้นถูกมองว่าเป็นพลังอนุรักษ์นิยมอย่างแรง จึงมีความพยายามที่จะลดอำนาจของพรรคนี้ที่มีต่อรัฐบาลและเศรษฐกิจลง ในระหว่างนั้นทั้งรัฐบาลอียิปต์และตูนิเซียก็ได้พยายามอย่างไม่เต็มใจนักที่จะแบ่งฝ่ายค้านทางการเมืองออกเป็นกลุ่มๆ ซึ่งได้รับอนุญาตให้ท้าทายพรรคที่มีอิทธิพลมากในการเลือกตั้ง ถึงแม้ว่าในทั้งสองกรณีนั้นพวกเขาจะสนใจเป็นอย่างมากที่จะรับว่าพวกเขามีความหวังอยู่เล็กน้อยเหลือเกินในการที่จะได้เสียข้างมากจากประชาชนก็ตาม

ลักษณะที่สามก็คือการวางโครงสร้างใหม่ของเศรษฐกิจนั้นมีความพยายามอยู่ในพื้นภูมิหลังซึ่งมีปัญหาเศรษฐกิจระยะสั้นเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการที่ราคาน้ำมันตกฮวบลงและหนี้ต่างประเทศเพิ่มขึ้น มาตรการต่างๆ ที่จะจัดการกับวิกฤตการณ์เหล่านี้ได้ทำให้เกิดการเมืองแบบของตนเองขึ้นมาโดยมีรัฐบาลเข้าครอบครองในกระบวนการที่แทบจะไม่มีเวลาหยุดพักในการต่อรองกับเจ้าหนี้ต่างชาติด้วยความพยายามที่จะกีดกันความกดดัน

ไว้ข้างนอกให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะรับได้ นี่อาจเกี่ยวกับการกล่าวจนเกินจริงถึงอันตรายของการทำอะไรที่อาจจุดชนวนการจลาจลเรื่อง ‘อาหาร’ ขึ้นมาได้และการเลือกเอาชนาการระหว่างชาติหรือสมาคมของเจ้าหน้าที่ชุดหนึ่งมากกว่าจะเลือกอีกชุดหนึ่ง หรือการให้คำมั่นคำสัญญาว่าจะมีการปฏิรูปเศรษฐกิจหรืออัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา การเมืองเช่นนั้นมิปฏิเสธกับการเมืองเรื่องการปฏิรูปเศรษฐกิจซึ่งในบางครั้งก็ทำให้งานของนักปฏิรูปยากยิ่งขึ้น หรือบางครั้งก็ถูกทางไปข้างหน้าโดยยอมให้พวกเขาเกลี้ยกล่อมฝ่ายตรงกันข้ามในคณะรัฐบาลและในพรรคว่าวิกฤติการณ์นั้นใหญ่หลวงนัก จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง

การเมืองของการปฏิรูปโครงสร้างและการเป็นหนึ่งระหว่างชาติยังมีมาด้วยกันในลักษณะของกลยุทธ์ของรัฐบาลในอันที่จะยับยั้งการต่อต้านของชนชั้นกรรมกรอีกด้วย ทางด้านหนึ่งคนงานส่วนมากยังคงไม่ได้รับสิทธิให้เลือกตั้งโดยมีการกีดขวางเป็นทางการมิให้มีการจัดตั้งพรรคของกรรมกรที่แท้จริงขึ้นได้ อีกด้านหนึ่งมีการใช้ขบวนการสหภาพแรงงานให้ผูกมัดสมาชิกส่วนใหญ่ของสหภาพแรงงานนั้นไว้กับรัฐบาลให้ใกล้ชิดที่สุดเท่าที่จะทำได้ไม่ว่าจะเป็นไปโดยการให้สถานภาพอันมีสิทธิพิเศษแก่UGTTของตูนิเซียหรือโดยการใช้กลยุทธ์ของประธานาธิบดีชาดัดในอันที่จะรับประกันว่าประธานของสหพันธ์กรรมกรแห่งอียิปต์จะต้องได้ที่นั่งในคณะรัฐบาลหนึ่งที่เสมอ – ซึ่งตามปกติมักจะเป็นรัฐมนตรีที่รับผิดชอบในเรื่องแรงงาน’ การให้กำลังใจต่อไปซึ่งทำได้โดยการจัดหาเงินอุดหนุนให้เป็นค่าสิ่งของที่จำเป็นขั้นพื้นฐานบางอย่างนั้นเป็นมาตรการที่เริ่มกินงบประมาณของแต่ละประเทศมากขึ้นทุกทีและปรากฏว่ายากที่จะตัดทอนลงได้ทั้งที่ได้มีการกระตุ้นอย่างแรงจาก IMF (กองทุนการเงินระหว่างประเทศ) และธนาคารโลกแล้วก็ตาม ในระหว่างนั้นกลุ่มกรรมกรสามารถที่จะใช้ความสัมพันธ์กับพรรครัฐบาลเพื่อปกป้องสถานภาพของตนภายในภาครัฐและทำการต่อสู้อันดุเดือดต่อต้านความพยายามใดๆ ที่จะลดกิจกรรมความมั่นคงหรือพยายามที่จะเปิดภาครัฐไปสู่ธุรกิจร่วมที่เป็นอิสระจากกฎข้อบังคับของทางการเกี่ยวกับเรื่องค่าจ้างและการไม่มีงานทำ

ก่อนที่จะยุติการกล่าวถึงเรื่องนี้ต้องขอเตือนเรื่องที่สำคัญไว้อย่างหนึ่ง เนื่องจากการวิเคราะห์ของข้าพเจ้าในเรื่องการเมืองของการปฏิรูปในหมู่ประเทศอาหรับในทวีปแอฟริกาเหนือขึ้นอยู่กับการคิดที่ว่าเศรษฐกิจแบ่งออกเป็นภาค ‘รัฐ’ กับ ภาค ‘เอกชน’ ในขณะที่ตรงจุดนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่จำเป็นและตามมาด้วยคำศัพท์ที่รัฐบาลเหล่านั้นใช้อยู่เองนั้น การแบ่งเช่นนี้มีส่วนประกอบด้านอุดมการณ์ที่เข้มแข็งและแนบชิดขอบเขตที่ดูง่ายกว่าที่มีอยู่ในกรณีนั้น ดังเป็นที่ทราบกันดี – แนวความคิดเรื่องภาครัฐและภาคเอกชนนั้นเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในยุโรปสมัยใหม่บนเส้นทางแห่งการต่อสู้อันยาวนานระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆเพื่อกำหนดขอบเขตและอำนาจของรัฐ ปรากฏว่าการที่คานียามเช่นนั้นอันหนึ่งอันใดมีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งนั้นย่อมได้รับการสนับสนุนจากกฎหมายและข้อบังคับในด้านบริหารจำนวนมากที่มุ่งหมายจะให้อำนาจและความถาวรแก่มันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังที่เป็นอยู่เสมอๆ – การถ่ายทอดแนวความคิดบางอย่างเหล่านี้และข้อปฏิบัติในองค์การที่เกี่ยวข้องกับตะวันออกกลางที่มีตามมาย่อมก่อให้เกิดปัญหาอันยากเย็นขึ้นในการวิเคราะห์ในระดับต่างๆ และยังมีผลทางการเมืองที่สำคัญตามมาอีกด้วย

บางทีข้อแรกที่เราควรจะกล่าวก็คือ ถึงแม้ว่าจะมีความเกี่ยวพันกันโดยทั่วไประหว่างฝ่ายซ้ายทางการเมืองกับชนชั้นกรรมกรและการปกป้องภาครัฐในแอฟริกาเหนือก็ตาม สภาพทางอุดมการณ์ของสมาชิกผู้มั่งคั่งของภาคเอกชนก็เลื่อนลงยิ่งกว่านั้นมาก เรื่องนี้เกี่ยวข้องเป็นอย่างมากกับบทบาทที่เต็มไปด้วยอำนาจของรัฐรวมทั้งข้อเท็จจริงที่ว่ากลุ่มผลประโยชน์ในภาคเอกชนยังคงอ่อนแออยู่มาก หากจะพูดกันโดยทั่วไปแล้วรัฐบาลของแอฟริกาเหนือได้ทำอย่างดีที่สุดแล้วในอันที่จะปกป้องอุดมการณ์เสรีที่ต่อเนื่องกันซึ่งในสถานการณ์อื่นๆอาจจะมีหน้าที่เป็นการข่มขู่เอาเสียงเพื่ออิทธิพลของชนชั้นกลาง เรื่องนี้สามารถแลเห็นได้อย่างชัดเจนมากในอียิปต์ซึ่งประธานาธิบดีซาดัตได้กระทำการอย่างรวดเร็วยิ่งในการทำให้นักหนังสือพิมพ์อย่างอาลีและมุสฏอฟา อามีนเจียบบลง เมื่อเร็ว ๆ นี้สองคนนี้เป็นบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ อัล - อะหฺรอม (Al - Ahram) และ อัล - อักบาร (Al - Akhbar) ในทศวรรษ 1970 ซึ่งข้อเขียนของเขาทั้งสองอาจเห็นได้ว่าเป็นคำแนะนำถึงความเป็นที่ที่จะต้องนำเอาความคิดที่มีพลังทั้งสองเรื่องคือในเรื่องอิสรภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองมารวมกัน ความพยายามในภายหลังของกลุ่มใหม่ๆอย่างเช่นพรรควafd (Wafd) ในอันที่จะแสดงตนว่าเป็นผู้ซุกรเสรีนิยมนั้นก็เป็นเรื่องที่ขบขันได้ง่ายๆเช่นกัน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะโดยทั่วไปพวกเขาถูกมองว่ามาจากคนที่ต้องการจะย้อนยุคไปถึงก่อนการปฏิวัติปี 1952 และส่วนหนึ่งเป็นเพราะรัฐบาลไม่มีความยากลำบากในอันที่จะเข้าไปพัวพันกับผู้นำของกลุ่มวafd นี้ในกิจกรรมทางการเมืองของพรรคเอง ดังนั้นจึงเท่ากับทำให้คำอ้างของพรรคที่ว่าจะยืนหยัดเพื่อเสรีภาพและอิสรภาพต้องเลิกรูปไป

ความอ่อนแอของภาคเอกชนนั้นเป็นเพียงอีกด้านหนึ่งของเหรียญอันเดียวกันโดยการต้องพึ่งพาการคุ้มครองของข้าราชการเป็นอย่างมากและการที่ผู้มีอิทธิพลต่อตลาดซึ่งควบคุมตลาดไว้แตกแยกออกเป็นกลุ่มเล็กๆ สมาชิกของมันจึงย่อมไม่อาจมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือมีความมั่นใจในตนเองจนจะสร้างการทำลายทางอุดมการณ์ให้แก่รัฐได้ ความพยายามที่จะสร้างกลุ่มอิสลามของแวดวงเศรษฐกิจขึ้นโดยกลุ่มภราดรภาพมุสลิม (Muslim Brothers) และกลุ่มอื่นๆอาจจะยังทำให้โครงการเช่นนั้นยากเย็นมากขึ้นได้เนื่องจากว่าทั้งๆที่คนเหล่านั้นเป็นกังวลที่จะปกป้องตัวเองจากการควบคุมที่มากเกินไปของรัฐ แต่พวกเขาก็ถูกกีดกันจากการสร้างสถานภาพทางอุดมการณ์ขึ้นมาซึ่งทำให้พวกเขาแสดงตนว่าเป็นผู้เผยแพร่อิสรภาพในลักษณะที่เป็นเสรีและตรงไปตรงมาจนเกินไป

ในสถานการณ์เหล่านี้ความพยายามร่วมกันในอันที่จะผลักดันขอบเขตระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนไปเสียทางหนึ่งหรืออีกทางหนึ่งนั้นเป็นเรื่องที่ออกจะมีความจำกัดอยู่ ตรงไหนที่ประสบความสำเร็จก็มักจะเป็นผลลัพธ์ของความเป็นพันธมิตรกันทางการเมืองบางอย่างเป็นการชั่วคราวในฐานะที่เป็นแรงกดดันของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีพลังอำนาจ เมื่อมองดูครั้งแรกนี้ดูเหมือนจะเป็นอะไรที่มีลักษณะขัดกัน ทำให้เกิดสิ่งๆที่ดูเหมือนว่าการได้เถียงระหว่างผู้สนับสนุนภาครัฐกับผู้สนับสนุนภาคเอกชนนั้นเข้มข้นมาก อย่างไรก็ตามเมื่อตรวจตราดูภาษาที่ใช้อย่างใกล้ชิดก็จะเห็นได้ว่าการได้เถียงนั้นมักเป็นไปในระดับทั่วไป ตัวอย่างเช่นการโจมตีความไร้ประสิทธิภาพในงานอุตสาหกรรมของรัฐย่อมถูกตอบโต้ด้วยข้อกล่าวหาถึงความทุจริตฉ้อฉลและความไม่เสมอภาคในการสะสมทรัพย์สินของเอกชนโดยไม่มีการควบคุมเป็นต้น¹⁰

ข้อจำกัดของความมั่งคั่งจากน้ำมัน : การส่งเสริมผลกำไรส่วนเอกชนในซีเรียและอิรัก

ในซีเรียเมื่อทศวรรษ 1960 ได้มีการยึดเอากิจการต่างๆมาเป็นของชาติอย่างมากมารวมทั้งการจัดตั้งการควบคุมของรัฐขึ้นเหนือเศรษฐกิจเป็นส่วนมากด้วย ครั้นแล้วแนวโน้มนี้นี้ก็ถูกตรึงไว้หลังจากการยึดอำนาจเป็นของตนเพียงผู้เดียวของนายฮาฟิซ อัล – อะซาด (Hafiz al-Asad) ในปี 1970 ได้ไม่นาน เมื่อผู้ปกครองคนใหม่นี้พยายามที่จะผนึกกำลังสถานภาพของเขาด้วยการคล้ายข้อบังคับเรื่องการรับสินค้าเข้าให้หลวมขึ้น อนุญาตให้มีการค้าเสรีมากขึ้นและสนับสนุนชาวซีเรียร่ำรวยที่หนีออกจากประเทศให้กลับมาเอาเงินมาลงทุนที่บ้านเกิดของตน¹¹ ผลประโยชน์สำคัญทางการเมืองจากระบบอินฟิเตฮฺในระยะต้นนี้คือหนทางที่ต่อมาถูกใช้ให้เป็นเครื่องผูกพันอันสำคัญระหว่างรัฐบาลที่ถูกครอบครองโดยนายอะลาวี (Alawi) และพวกพ่อค้าสายสุนนีที่มีอิทธิพลแห่งกรุงดามัสกัสซึ่งมีการเชื่อมโยงมิตรกันในช่วงที่เศรษฐกิจรุ่งเรืองหลังสงครามตะวันออกกลางปี 1973 เมื่อซีเรียเปิดตัวให้แก่เงินทุนตะวันตกและเงินทุนอาหรับ นี่ได้กลายเป็นพื้นฐานให้แก่ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วเป็นระยะสิบปีซึ่งมีมาถึงต้นทศวรรษ 1980 โดยได้จากผลิตภัณฑ์น้ำมันของซีเรียเองและเงินก้อนใหญ่ที่ประธานาธิบดีอะซาดสามารถหามาได้จากชาอุดีอาระเบีย ลิเบีย และ คูเวต

ฮินเนบัสช์ (Hinnabusch) ได้แนะว่าหากมิใช่เพราะการควบคุมอำนาจที่เพิ่มขึ้นซึ่งจำเป็นต้องมีเพื่อยับยั้งการทำลายของกลุ่มภราดรภาพมุสลิมในปลายทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 แล้ว แนวโน้มของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจก็อาจได้รับอนุญาตให้มีมากขึ้นก็ได้¹² ที่เป็นเรื่องทั่วไปยิ่งขึ้นคือ ฮินเนบัสช์ได้อธิบายถึงความเป็นพันธมิตรที่มีอยู่ระหว่างพวกผู้จัดการภาครัฐ สมาชิกสหภาพกรรมกร เจ้าหน้าที่ในพรรคบาซ (Ba'ath) และคนอื่นๆซึ่งมีความเข้มแข็งทั้งในการรักษาหนทางของรัฐในอันที่จะเข้าไปสู่ทิศทางของเศรษฐกิจและการป้องกันความพยายามใดๆที่จะส่งเสริมการพัฒนาต่อไปของกลุ่มผลประโยชน์ในภาคเอกชน ยิ่งกว่านั้นเขาแลเห็นความเป็นพันธมิตรนี้ทำงานอยู่ทั้งในภาคอุตสาหกรรมและในชนบท แรงกดดันที่จะอนุญาตให้การสร้างหน่วยงานของเอกชนที่ใหญ่กว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่ามักจะถูกผู้ปกป้อง สหกรณ์ชนบทและการปฏิรูปอื่นๆกีดกันอยู่เสมอ

ผลอย่างหนึ่งของนโยบายเช่นนั้นก็คือนโยบายนี้ยอมให้มีการพัฒนาระบบที่ทางการมีความอดกลั้นในเรื่องการทุจริตฉ้อฉลได้โดยที่ในระบบนั้นหมู่คณะของพวกผู้จัดการในภาครัฐและผู้จัดการของภาคเอกชนซึ่งมีความเชื่อมโยงอย่างสนิทสนมกับรัฐบาลสามารถรวมกันเพื่อจัดการยกย้ายถ่ายเทเศรษฐกิจเพื่อผลประโยชน์ของพวกเขาเองได้ แต่ขณะที่สิ่งนี้ทำให้ประธานาธิบดีอะซาดได้ประโยชน์ทางการเมืองเป็นอย่างมากในการที่สามารถทำตนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างหมู่คณะที่มีการแข่งขันกัน มันก็ยังนำไปสู่การกล่าวหาอย่างกว้างขวางว่าเขาทำงานในด้านเศรษฐกิจผิดพลาดอีกด้วย และที่หนักหนาสาหัสยิ่งกว่านั้น มันได้นำไปสู่ความล้มเหลวในการที่จะสร้างกลยุทธ์ทางอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องกันซึ่งสามารถจะปิดบังไว้ได้แต่เพียงเมื่อรายได้จากน้ำมันของรัฐจากแหล่งทรัพยากรภายในและนอกประเทศมาเพิ่มพูนรายได้ให้แก่รัฐเท่านั้น การใช้จ่ายเงินอย่างมากไปในการป้องกันประเทศและเรื่องที่ว่า การเกษตรของซีเรียนั้นถึงแม้ว่าจะก้าวหน้าไป

อย่างรวดเร็วยิ่งกว่าในประเทศอาหรับประเทศอื่นๆก็ตามแต่ก็สามารถผลิตสิ่งที่จำเป็นของประเทศเพิ่มขึ้นได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้นยิ่ง ทำให้เรื่องราวเลวร้ายลงไปมากขึ้น

ความพยายามที่จะฟื้นฟูภาคผลิตของเศรษฐกิจมักจะถูกระงับไปโดยความจำเป็นที่จะต้องรักษาการควบคุมทางการเมืองไว้ ทางด้านหนึ่งมาตรการใหม่ๆที่นำมาใช้ในปี 1985 นั้นมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการลงทุนในภาคเอกชนด้วยการให้การนำสินค้าเข้ามาได้อย่างเสรีและจัดตั้งธุรกิจร่วมกับบริษัทต่างชาติหลายๆ ชาติเป็นไปได้อย่างขึ้น อีกด้านหนึ่งรัฐบาลได้เริ่มเป็นห่วงต่อสิ่งที่เรียกว่า ‘การจัดการที่ดี’ ในภาครัฐเพื่อจะพยายามแก้ปัญหาความไร้ประสิทธิภาพ ผลผลิตต่ำและการใช้เงินทุนต่ำกว่าควรเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามถ้าตรวจสอบดูให้ใกล้ชิดขึ้นก็จะเห็นได้ว่าในการริเริ่มอย่างหลังนั้นดูราวกับว่าได้รับการจัดการโดยเจตนาที่จะกีดกันมิให้มีคำถามที่น่าจะอึดอัดใจในเรื่องความเกี่ยวข้องระหว่างการใช้ปฏิบัติที่ไม่ดีกับระบบการควบคุมของรัฐบาลโดยสิ้นเชิง อย่างน้อยนี่ก็เป็นข้อสรุปที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของเอลิซาเบธ ลองเนส (Elizabeth Longuenesse) เกี่ยวกับวิธีที่ปฏิบัติต่อเรื่องต่างๆในการประชุมแห่งชาติครั้งที่ 8 ของพรรคบาษในปี 1985 ซึ่งทั้งการเรียกร้องของประธานาธิบดีอะซาดให้ ‘ความรับผิดชอบ’ และ ‘การลงโทษผู้ทำผิด’ หรือคำตำหนิอย่างแรงซึ่งบรรดาตัวแทนของกรรมการได้กล่าวตำหนิพวกผู้จัดการผู้ละเลยคำสั่งอันสำคัญเสียมิได้ถูกผลักดันไปไกลพอที่จะจะต้องกับปัญหาที่เป็นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเหล่านั้นมากขึ้น¹³ ปัญหาเช่นนี้มีส่วนเกี่ยวข้องมากมายกับบทบาทของสมาชิกของพรรคการเมืองพรรคเดียวอย่างในแอลจีเรีย และได้รับการรักษาไว้โดยระบบการควบคุมทางการเมืองซึ่งรัฐบาลยอมให้ผู้อุดหนุนของตนก้าวข้ามเครื่องกีดขวางที่มีอยู่ระหว่างแวดวงของรัฐและแวดวงของเอกชนเพื่อจะได้หาผลกำไรจากการเอาเปรียบรัฐบาลได้ ตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งในเรื่องนี้ซึ่งได้เกิดขึ้นในการประชุมครั้งที่ 8 ก็คือการปฏิบัติของบรรดาผู้จัดการภาครัฐซึ่งอ้างอย่างมดเท็จว่าสินค้าอื่นๆ ของภาครัฐนั้นไม่มีคุณภาพสูงพอ ดังนั้นจึงออกใบอนุญาตให้รับเข้าสินค้าที่มีราคาสูงมาจากต่างประเทศมาได้โดย- ไม่ต้องสงสัยเลยว่าทำไปโดยอาศัยตัวแทนของสมาคมต่างๆในภาคเอกชน¹⁴

การเกิดขึ้นของธุรกิจภาคเอกชนในอิรักมีเส้นทางที่แตกต่างไปจากนี้ สิ่งที่เป็นเงินทุนส่วนตัวของเอกชนที่มีอยู่เพียงนิดหนึ่งนั้นส่วนใหญ่หมดไปด้วยการถูกยึดไปเป็นของชาติในทศวรรษ 1960 จนทำให้กิจการใหม่ๆที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นในทศวรรษ 1970 นั้นส่วนใหญ่เป็นของรัฐบาลเองซึ่งมีความกังวลที่จะป้องกันมิให้รายได้จากการขายน้ำมันผ่านไปอยู่ในมือของบริษัทต่างชาติได้ ผู้ได้รับประโยชน์คนสำคัญของนโยบายนี้ก็คือภาคการก่อสร้างซึ่งสามารถแลเห็นรัฐบาลยื่นมือเข้าไปในนั้นได้โดยข้อเท็จจริงที่ว่าบริษัทใหม่ๆหลายบริษัทนั้นกู้เงินจากรัฐบาลไปจริงๆเพื่อจะเริ่มต้นธุรกิจของตน เราสามารถจะแลเห็นลัทธิอุปถัมภ์ของรัฐบาลได้เช่นเดียวกัน โดยวิธีที่อย่างน้อยครั้งหนึ่งของบริษัทใหญ่ๆที่มีอิทธิพลอยู่ในภาคนี้ถูกรักษาควบคุมโดยตระกูลต่างๆที่มาจากเมืองตักริต (Takrit) และอัล-อัมบาร์ (Al-Ambar) อันเป็นมาตุภูมิของผู้อุดหนุนคนสำคัญของรัฐบาลหลายคน - ดังที่อิสลาม อัล-เคาะฟากี (Islam al-Khafagi) ได้กล่าวไว้¹⁵

ระยะที่สองของการส่งเสริมเงินทุนภาคเอกชนตามมาในทศวรรษ 1980 ส่วนใหญ่เกิดจากการกระตุ้นโดยปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจในเวลาสงครามเมื่อมีการต่อสู้อันยาวนานกับ

อิหร่าน เรื่องนี้เริ่มต้นในภาคเกษตรซึ่งกฎหมายฉบับหนึ่งในปี 1983อนุญาตให้ส่วนบุคคลและกลุ่มบุคคลเช่าที่ดินของรัฐได้อันเป็นการปฏิบัติที่ได้รับการยินยอมให้มาพักหนึ่งแล้ว¹⁶ ครั้นแล้วก็ขยายไปสู่ภาคอื่นๆอีกซึ่งได้รับการอุดหนุนเป็นพิเศษในปี 1987 โดยมีการใช้แผนเปิดเสรีแก่การแปรรูปอุตสาหกรรมบางอย่างที่รัฐเป็นเจ้าของไปเป็นของเอกชนและความพยายามในการที่จะให้การปกครองตนเองมากขึ้นแก่ธุรกิจของรัฐเพื่อจะได้มีผลผลิตให้มากขึ้นและลดการขาดทุนที่จำเป็นต้องแบกรับต่อไปในงบประมาณส่วนกลาง เรื่องนี้ได้ติดตามมาด้วยการแปรรูปโรงงานต่างๆของรัฐและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมาเป็นของเอกชนในปี 1988 และได้มีการสร้างธนาคารใหม่ขึ้นคือธนาคารรอชิด (Rashid) เพื่อให้มีการแข่งขันกับธนาคารรอฟิเดย์น (Rafidain) ซึ่งแต่ก่อนนี้เคยมีเอกสิทธิ์แต่เพียงผู้เดียว

โดยที่ไม่ใครจะมีข้อมูลเกี่ยวกับอิรักมากนักจึงเป็นไปได้ที่จะกล่าวว่าการเริ่มธุรกิจภาคเอกชนนั้นมิอะไรเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเหล่านี้หรือไม่ แต่ดูเหมือนว่าคงจะไม่เป็นเช่นนั้น สิ่งที่น่าจะน่ากว่านั้นก็คือการปฏิรูปได้พบกับการต่อต้านภายในพรรคบาเยอ เรื่องนี้มีสัญญาณอยู่ในการที่รัฐบาลล้มเลิกสภาเกษตรกรรมระดับสูง (The Higher Council of Agriculture) ซึ่งกองบัญชาการแห่งภาคพื้นของพรรคมีสมาชิกอยู่สามคนและภายหลังก็มีสัญญาณอยู่ในคำปราศรัยของประธานาธิบดีซัดดัมฮุสเซนซึ่งเขาได้เรียกร้องให้ลดการควบคุมของพรรคที่มีอยู่เหนือรัฐบาลและเศรษฐกิจด้วยคำพูดที่ดูเหมือนจะจงใจทำให้คิดถึงคำพูดที่บรรดาผู้สนับสนุนประธานาธิบดีกอร์บาชอฟ (Gorbachev) ในสหภาพโซเวียตเคยใช้มา แต่ดูเหมือนว่าความเอนเอียงไปสู่ความถูกต้องของพรรคของเขาที่เห็นได้ชัดเจนมากที่สุดจะมีมาในต้นปี 1987 โดยการยืนยันด้วยเสียงก้องกังวานของเขาว่า ‘ถ้าหากไม่เคยมีภาคเอกชนในอิรักมาแต่ก่อนก็ต้องเป็นหน้าที่ของผู้นำที่จะต้องสร้างมันขึ้นมา’ และ ‘ตราแห่งสังคมนิยมของเราจะอยู่ไม่ได้หากไม่มีภาคเอกชนไม่ว่าจะเป็นตอนนี้หรือหลังสงครามก็ตาม’¹⁷

ถึงกระนั้นก็ดีพลังงานทั้งหมดที่ดูเหมือนประธานาธิบดีจะบรรจุเข้าไปในการเปลี่ยนแปลงนโยบายนั้นก็น่าจะก้าวหน้าไปได้ไกลนัก¹⁸ ในอิรักก็เช่นเดียวกับในที่อื่นๆ มีข้อจำกัดที่เห็นได้ชัดเจนซึ่งเป็นอุปสรรคต่อความเจริญเติบโตของภาคเอกชน โดยเฉพาะข้อจำกัดที่ทำให้บริษัทขนาดใหญ่และขนาดกลางจำนวนหนึ่งต้องพึ่งพารัฐอย่างหนักในเรื่องการทำสัญญาและการคุ้มครอง และรัฐยังมีอำนาจที่จะตัดสินใจได้ว่าบริษัทภาคเอกชนและภาคผสมจะลงทุนทำอุตสาหกรรมใหม่ๆอะไรได้บ้างและอยู่ภายใต้เงื่อนไขใด ตัวอย่างเช่นมติของสภาบัญชาการปฏิวัติในเดือนมกราคม 1988 ไม่เพียงแต่ระบุรายการชนิดของธุรกิจผลิตชิ้นส่วนของรถที่จะอนุญาตให้ทำได้เท่านั้นแต่ยังกำหนดสิทธิพิเศษที่จะอนุญาตให้ได้ด้วย รวมทั้งเงินกู้จากธนาคารอุตสาหกรรมไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของค่า ‘เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบที่จะส่งเข้าและความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาหารือด้านเทคนิค’¹⁹ สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือได้มีความเคลื่อนไหวเพื่อส่งเสริมภาคเอกชนไปโดยมีการผ่อนปรนทางการเมืองน้อยที่สุด เป็นที่แน่ชัดว่าโครงสร้างของอำนาจทำให้หมดโอกาสที่จะเคลื่อนไหวอย่างจริงจังไปในทิศทางที่มีอิสระเสรีมากขึ้น

ตุรกี อิหร่านและอิสราเอล

ตุรกีก็จะได้รับการกล่าวถึงอยู่บ่อยๆว่าเป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดของประเทศที่เคยผจญกับวิกฤตการณ์เรื่องดุลการชำระเงิน อย่างหนักมาในทศวรรษ 1970 ครั้นแล้วภายใต้ความกดดันจาก IMF ก็ได้เริ่มกระบวนการปรับโครงสร้างและการให้เสรีทางเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง มีการเน้นที่สำคัญอยู่ที่การสนับสนุนให้มีการส่งออกซึ่งมีราคาเพิ่มขึ้นเป็นสามเท่าในระหว่างปี 1980 – 1987 ทำให้เกิดเงินส่วนเกินในต่างประเทศซึ่งมีพร้อมไปกับความพยายามที่จะกระตุ้นการลงทุนภาคเอกชนของต่างชาติ และการล้มเลิกการควบคุมของรัฐบาลเหนือราคาสินค้าทางเกษตรส่วนใหญ่ ส่วนความริเริ่มอย่างอื่นนั้นมีความสำเร็จน้อยกว่า ธุรกิจด้านเศรษฐกิจส่วนใหญ่ของรัฐยังขาดทุนเป็นอย่างมากต่อไปทั้งๆที่ได้รับอิสรภาพมากขึ้นในการที่จะจัดการธุรกิจของตัวเองแล้ว มีเพียงธุรกิจไม่กี่อย่างเท่านั้นที่สามารถเข้าแข่งในการแปรรูปเป็นของเอกชนได้ – แล้วก็หลังจากที่มีการเตรียมเป็นเวลานานด้วย

บริบททางการเมืองที่เกิดขึ้นนั้นได้รวมเอาช่วงเวลาที่ผ่านมา 3 ช่วงด้วยกัน นับตั้งแต่ความไม่กินเส้นกันระหว่างพรรคต่างๆในตอนปลายทศวรรษ 1970 ไปจนถึงการแทรกแซงทางการเมืองในปี 1980 แล้วก็หันมาสู่ระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีการควบคุมหลังจากปี 1983 บุคคลสำคัญทั้งสามช่วงเวลาเหล่านี้คือนายตุรกุต โอซาล (Turgut Ozal) ผู้ซึ่งในฐานะที่เป็นประธานของคณะกรรมการวางแผนของรัฐ (และอดีตนายกรัฐมนตรี) เป็นผู้นำที่แห่งธนาคารโลก)เป็นผู้รับผิดชอบส่วนใหญ่ในการนำเอาแผนความมั่นคงและการวางแผนโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่มาใช้ในปี 1979 ซึ่งเป็นแผนที่เขายังจัดการอยู่ต่อไป ตอนแรกในฐานะที่เป็นรองนายกรัฐมนตรีภายใต้รัฐบาลทหาร ต่อมาก็ในฐานะนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ปี 1983 เป็นต้นไป ปัจจัยเฉพาะบางอย่างทางด้านระหว่างต่างชาติก็มีความสำคัญเช่นกัน โดยเฉพาะการที่สหรัฐอเมริกาส่งเสริมสนับสนุนตุรกีใหม่เพราะอเมริกาแลเห็นตุรกีเป็นทรัพย์สินด้านกลยุทธ์ที่มีค่าขึ้นอีกในตอนต่ออเมริกาประเมินค่าทางเลือกทางการเมืองของตนในวันออกกลางเสียใหม่ในสมัยที่การปฏิวัติของอิหร่านเริ่มเกิดขึ้น

ลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งของวิธีการที่ได้รับการบันดาใจจาก IBRD (International Bank for Reconstruction and Development = ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและการพัฒนา หรือธนาคารโลก) ในระยะต้นนั้นคือการกลับไปสู่ความมีค่าของการให้เงินเชื่อโดยวิธีควบคุมเงินเพื่อและค่าใช้จ่ายของรัฐบาลและการเน้นในเรื่องการส่งออกใหม่โดยส่งเสริมด้วยการล้มเลิกกฎข้อบังคับ การให้เสรีทางการค้าและมาตรการอื่นๆ เพื่อบังคับให้การอุตสาหกรรมของตุรกีเผชิญกับการท้าทายของการแข่งขันระหว่างชาติได้ เราไม่อาจกล่าวได้ว่าแผนการนี้เป็นไปโดยไม่มีการแทรกแซงทางการเมืองได้อย่างไร แต่เมื่อมีรัฐบาลที่ตัดสินใจแน่วแน่ด้วยเหตุผลทางการเมืองของตนเองในการที่จะทำลายอำนาจของสหภาพต่างๆลง ภาคอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของตุรกีจึงได้รับการจัดวางเป็นอย่างดีเพื่อจะได้ประโยชน์จากการเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลของตลาดในตะวันออกกลางซึ่งเกิดจากความรุ่งเรืองจากการค้าน้ำมันครั้งที่สองและโดยการปะทุขึ้นของสงครามอิรัก – อิหร่าน ข้อได้เปรียบนี้มีไปจนถึงทศวรรษ 1980 หลังจากปี 1983 ก็ได้รับการอุดหนุนจากข้อบังคับ

อันเข้มงวดซึ่ง ยึดเยียดให้แก่กฎปฏิบัติการที่เป็นชนชั้นกรรมกรในรัฐธรรมนูญฉบับปี 1982 และรัฐบาลที่มีนายโฆซาลเป็นผู้นำซึ่งเต็มใจที่จะให้เงินกู้และการรับประกันในระดับสูงแก่ผู้ส่งสินค้าออก

การนำเอาแผนการวางโครงสร้างใหม่มาใช้ซึ่งติดตามมาอย่างใกล้ชิดด้วยการแทรกแซงทางทหารนั้น มีผลอันสำคัญต่อความสมดุลระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจต่างๆ ในตุรกี²⁰ ก่อนหน้าปี 1979 ภาคธุรกิจสมัยใหม่ของเศรษฐกิจตุรกีถูกรอบงำด้วยกลุ่มธุรกิจของรัฐกลุ่มหนึ่งและบริษัทเอกชนขนาดใหญ่ซึ่งทำงานอยู่ในตลาดในประเทศที่ได้รับการคุ้มครองอย่างมากและมีกฎข้อบังคับเข้มงวด นี่ทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมสำหรับพรรคการเมืองต่างๆ ที่มีการแข่งขันกันในการที่จะใช้หนทางเข้าไปถึงส่วนต่างๆ ของภาครัฐ เพื่อจะให้รางวัลแก่ผู้สนับสนุนของพรรคและเพื่อจะสร้างแวดวงผู้สนับสนุนขึ้นมาโดยการให้งานพวกเขาทำ หรือโดยสนับสนุนผู้จัดตั้งที่เป็นเอกชนให้มาลงทุนในงานอุตสาหกรรมที่เลือกเอาโดยวิธีให้ใบอนุญาตและเงินอุดหนุน เมื่อสิ่งนี้สิ้นสุดลงในกลางทศวรรษ 1970 พรรคต่างๆ ในคณะรัฐบาลรู้สึกว่าการใช้เงินไปเช่นนั้นเป็นการสิ้นเปลืองไม่ว่าจะได้มาจากเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศหรือมาจากการใช้เงินเกินรายได้ก็ตาม

ลักษณะอีกอย่างหนึ่งของเศรษฐกิจในทศวรรษ 1970 ก็คือการแบ่งแยกทั้งนายจ้างและคนงานออกเป็นกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่มีจะแข่งขันกัน ในกรณีของนายจ้าง การแบ่งที่สำคัญมีอยู่ระหว่างบริษัทสมัยใหม่จำนวนน้อยซึ่งส่วนมากมีฐานอยู่ที่เมืองอิสตันบูล ซึ่งมารวมกันอยู่ในสมาคมนักอุตสาหกรรมและนักธุรกิจตุรกี (Turkish Industrialists' and Businessmen's Association หรือ TUSIAD) กับธุรกิจขนาดเล็กกว่าจำนวนมากซึ่งมักจะมิมีฐานอยู่ในอนาโตเลียอันเป็นธุรกิจที่รู้สึกว่าจะตนถูกคุกคามโดยนโยบายที่อาจทำให้พวกเขาตกไปอยู่ภายใต้การแข่งขันที่ใหญ่กว่าได้ ในขณะที่เดียวกันพวกคนงานกรรมกรก็ถูกแบ่งออกเป็นสหพันธ์ของ สหภาพสี่สหพันธ์ สหพันธ์ที่ใหญ่ที่สุดคือสหพันธ์เตอร์กิส (Turk – Is) ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้เริ่มขึ้นเมื่อปี 1952 เพื่อให้เป็นตัวแทนของลูกจ้างในธุรกิจของรัฐบาล สหพันธ์ที่ใหญ่เป็นที่สองคือสหพันธ์แห่งสหภาพคนงานหัวปฏิวัติ (The Confederation of Revolutionary Workers' Unions หรือ DISK) ซึ่งมีผู้นำหัวรุนแรงกว่ามาก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการแบ่งนี้เองที่ทำให้เกิดความพยายามในระยะสั้นๆ ของ TUSAID ที่จะเป็นพันธมิตรกับเตอร์กิสเมื่อตอนกลางทศวรรษ 1980 โดยต่างก็มีความสนใจในเรื่องประชาธิปไตยของสังคมและเงินค่าจ้างแพงๆ รวมทั้งเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพสูงอันเป็นกลยุทธ์ที่ถูกกลุ่มคนงานและนายจ้างกลุ่มอื่นๆ ส่วนใหญ่คัดค้านอย่างรุนแรง

การแทรกแซงทางทหารได้เปลี่ยนแปลงแผนแห่งผลประโยชน์ทางการเมืองนี้ไปในประการที่สำคัญสองประการ ประการแรกคือการต่อรองที่ร่วมกันทั้งหมดถูกแขวนค้ำไว้และสหพันธ์ของสหภาพกรรมกรสามในสี่แห่งถูกปิด สหพันธ์ DISK ซึ่งมีสมาชิก 400,000 คนและมีประวัติว่าเป็นกลุ่มนักปฏิบัติการที่ได้รับการปฏิบัติอย่างแข็งกระด้างเป็นพิเศษ ผู้นำส่วนใหญ่ของสหพันธ์นี้ถูกนำตัวไปไต่สวนด้วยข้อหาว่าสมคบคิดกันจะสถาปนารัฐบาลคอมมิวนิสต์ขึ้นมา การจัดตั้งสหภาพก็ถูกฟาดฟันต่อไปโดยกฎหมายสหภาพแรงงานและข้อตกลงร่วมกันของฝ่ายทหารพร้อมด้วยการนำเอากระบวนการต่อรองร่วมกันที่ยู่ยากมาใช้รวมทั้งข้อจำกัดอีกมากมายเกี่ยวกับสิทธิที่จะทำการนัดหยุดงาน ก็จริงอยู่ที่องค์การของคนงานได้รับ

อนุญาตให้เป็นสมาชิกโดยตำแหน่งอยู่ในคณะกรรมการตัวแทนต่างๆของรัฐ แต่นั่นก็ยังคงกีดกันพวกเขาให้อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางสำคัญของการวางแผนนโยบายและการตัดสินใจ ประการที่สอง – ความพยายามของฝ่ายทหารในการที่จะเปลี่ยนรูปแบบการเมืองนั้นเกี่ยวข้องกับความพยายามอย่างมีสำนึก ในการที่จะทำให้เครื่องเชื่อมโยงระหว่างพรรคใหม่ๆและกลุ่มผลประโยชน์ใดๆ ที่จะพบได้ในสังคมที่กว้างกว่านั้นแตกสลายลง (ถึงแม้ว่าจะมีความสำเร็จในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้นก็ตาม)

แบบแผนใหม่ของตัวแทนแห่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นหลังปี 1983 ได้ถูกอิลเกย์ สุนาร์ (Ilkay Sunar) วิเคราะห์ในลักษณะของการแตกแยกใหม่ออกเป็นกักเป็นเหล่าของกลุ่มนายจ้างและความอ่อนแอที่มีอยู่ต่อไปของบรรดาสหภาพที่ถูกควบคุมอย่างหนักหน่วง²¹ ตามที่สุนาร์แลเห็นนั้น กลุ่มนายจ้างมีการรวมตัวกันในระยะสั้นๆ เพราะความชอบให้ทหารปราบปรามชนชั้นคนงานกรรมกรที่เป็นนักปฏิวัติการก่อนที่จะแยกออกจากกันไปตามแนวทางที่คุ้นเคยโดยมีผู้ที่อยู่ในภาครัฐกิจสมัยใหม่ได้รับประโยชน์จากนโยบายการส่งเสริมการส่งออกของรัฐบาลนายโฆซาลอีก ส่วนโรงงานหัตถกรรมทั้งขนาดเล็กและขนาดกลางก็ปั่นป่วนไปเพราะลัทธิอุปถัมภ์ที่ปรากฏขึ้นนี้ ต่างก็วิตกกังวลถึงความสามารถของคนที่จะรักษาที่ทางของตนไว้ในตลาดท้องถิ่นได้ สุนาร์ยังได้บรรยายถึงความพยายามของนายกรัฐมนตรีที่จะรักษาความเชื่อมโยงของเขากับกลุ่มทั้งสองไว้ด้วย โดยเฉพาะการที่เขาจัดตั้งสหภาพหอการค้าและการอุตสาหกรรมขึ้นและปล่อยให้ผู้นำของมันตกไปอยู่ในกำมือของบรรดาตัวแทนของธุรกิจเล็กๆด้วยความหวังว่าจะสามารถรวมกันเข้าเป็นพื้นฐานของกลุ่มอนุรักษนิยมแบบอิสลามเพื่อพรรคมาตุภูมิ (Motherland Party) ของเขาได้ แต่ตามข้อถกเถียงของสุนาร์ ความขัดกันระหว่างผลประโยชน์ของสองกลุ่มนี้มีมากเกินไปจนไม่สามารถปรองดองกันได้ง่ายๆ จึงเปิดโอกาสอย่างชัดเจนให้แก่พรรคฝ่ายขวาคือพรรคหนึ่งคือพรรควิถีทางที่แท้จริง (True Path) ให้ดึงเอาสมาชิกบางคนที่มีความไม่พอใจจากทั้งสองพรรคไปได้

สุนาร์ยังได้ให้ข้อสรุปทั่วไปที่สำคัญจากการวิเคราะห์ของเขาอีกด้วย เมื่อกล่าวถึงอำนาจและอิทธิพลของสมาคมนักอุตสาหกรรมและนักธุรกิจตุรกี (TUSAD) สมาคมนี้อันและสมาคมอื่นๆ ที่มันเป็นตัวแทนให้ต่างก็มีความสนใจอย่างเห็นได้ชัดในการพยายามที่จะทำตนให้เป็นผู้นำเหนือชุมชนธุรกิจของตุรกีทั้งหมดในลักษณะที่เป็นโครงการเสรีที่มุ่งในการที่จะทำให้เศรษฐกิจของประเทศมีประสิทธิภาพพอที่จะเข้าไปร่วมในชุมชนยุโรป (European Community) ได้ แต่หนทางนี้ถูกปิดกั้นโดยข้อเท็จจริงที่ว่า จะเป็นไปได้ดังนั้นก็เพียงแต่เมื่อผู้ผลิตที่มีประสิทธิภาพน้อยกว่ายอมอุทิศทรัพยากรให้ในการเลือกตั้งที่มีความสำคัญเกินกว่าที่นักการเมืองในพรรคจะเมินเฉยเสียได้²² อาจจะชี้ให้เห็นได้ด้วยว่ามาตรการหลายอย่างของรัฐบาลซึ่งมุ่งที่จะลดกฎข้อบังคับนั้นสามารถจะเห็นได้ดีเท่าๆ กันว่าเป็นแต่เพียงการจัดองค์การแห่งการจัดการเศรษฐกิจของรัฐขึ้นใหม่เพื่อผลประโยชน์ของบริษัทขนาดใหญ่ที่มุ่งในการส่งสินค้าออกเท่านั้น

สำหรับเรื่องแรงงานที่ถูกจัดเป็นองค์การขึ้นนั้น ผู้ที่มีอิทธิพลมากก็คือสหพันธ์เตอร์กิสซึ่งสุนาร์ กล่าวว่า เป็นตัวแทนของกรรมกรที่อยู่ในสภาพมากกว่าร้อยละ 85 ในปี 1987 อย่างไรก็ตามทั้งๆ ที่บรรดาสมาชิกของสหพันธ์นี้ต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์ของการไม่มีงานทำมากขึ้นและการที่ค่าจ้างที่แท้จริงตก

ต่ำลงหลัง ปี 1983 เช่นกัน ผู้นำของสหพันธ์ก็ยังคงเชื่อว่าการที่จะตอบรับการเรียกร้องให้ใช้ความรุนแรงยิ่งขึ้น นี่ไม่ใช่เป็นผลของอุปสรรคด้านกฎหมายเท่านั้นแต่เป็นเพราะว่ามັນมีคนงานในภาครัฐอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งต้องพึ่งพา รัฐบาลในเรื่องงานและการอุปถัมภ์ด้วย ในสภาพการณ์เหล่านี้ การต่อต้านของคนงานต่อผลพวงของการวางโครงสร้างใหม่ส่วนใหญ่ยังไม่ได้ผลนัก²³

เมื่อมองดูบริบทระหว่างประเทศ ปฏิบัติการด้านเศรษฐกิจของตุรกีในระหว่างทศวรรษ 1980 จึงมักจะถูกลือว่าประสบผลสำเร็จอย่างสะดุดตา แต่เมื่อตรวจสอบอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น ก็ดูเหมือนจะเป็นผลของปัจจัยสำคัญบางอย่างที่เกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกันอย่างเช่นการปฏิบัติด้วยความชาญฉลาดตามแบบแผนเป็นต้น ประการหนึ่งเศรษฐกิจได้จบสิ้นขั้นตอนของการทำหน้าที่แทนกันไปแล้วไม่มากนักและพร้อมที่จะเปลี่ยนไปเป็นการส่งเสริมการส่งออก เรื่องที่สำคัญพอๆกันก็คือยังไม่ทันที่จะมีการนำเอานโยบายใหม่ไปใช้เลย ตลาดสำหรับสินค้าของตุรกีก็ได้เปิดขึ้นในตะวันออกกลางแล้วซึ่งเป็นผลของความเจริญรุ่งเรืองจากการค้าน้ำมันและการเกิดขึ้นของสงครามอิรัก – อิหร่าน เหตุการณ์นี้และจากการวิเคราะห์ที่กล่าวมาแล้วข้างบนนี้จึงไม่น่าเป็นไปได้ว่าสินค้าของตุรกีจะเป็นอะไรที่มีคู่แข่งขันถ้าไม่ใช่เพราะการแทรกแซงทางทหารและการที่มันไปโจมตีอำนาจของสหภาพกรรมกรเข้า อย่างน้อยก็ในกรณีของตุรกี ส่วนประกอบอันจำเป็นสำหรับ ‘การรวมกำลังกัน’ ของธนาคารโลกที่จะทำให้นโยบายใหม่ประสบความสำเร็จได้ก็คือกองทัพนั่นเอง

เศรษฐกิจของอิหร่านมีการปรับโครงสร้างใหม่ในลักษณะที่แตกต่างออกไปมากอันเป็นผลของกระบวนการปฏิวัติซึ่งเริ่มต้นในปี 1979 ก่อนหน้านีรัฐบาลของชาห์ ได้ใช้ความมั่งมีจากน้ำมันของประเทศซึ่งมีเพิ่มขึ้นไปในการสนับสนุนให้ภาครัฐเจริญงอกงามต่างๆที่มีข้อผูกมัดทางด้านอุดมการณ์ที่จะทำให้มีธุรกิจเสรี นับตั้งแต่ทศวรรษ 1960 รัฐบาลได้เริ่มลงทุนอย่างหนักในโครงการผลิตสินค้าต่างๆซึ่งใหญ่โตเกินกำลังของกลุ่มธุรกิจเอกชนและยังได้สร้างการถือเอกลิทธิของรัฐเหนือเศรษฐกิจบางส่วนด้วยรวมทั้งภาคขนส่งและสาธารณูปโภค สิ่งนี้มีความสำคัญยิ่งกว่าความพยายามอย่างไม่เต็มใจในการที่จะแปรรูปกิจการของรัฐให้เป็นของเอกชนซึ่งได้เริ่มขึ้นเป็นผลงานของ ‘การปฏิวัติขาว’ ในปี 1963 และอีกครั้งหนึ่งในตอนกลางทศวรรษ 1970 อย่างไรก็ตามภาคเอกชนก็ได้ขยายออกไปอย่างรวดเร็วเช่นกันทั้งๆที่ถูกถ่วงด้วยค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับน้ำมันและต้องขึ้นอยู่กับรัฐเป็นอย่างมากในการที่จะขอใบอนุญาต เงินอุดหนุนและการคุ้มครอง

ความเปลี่ยนแปลงอันสำคัญในแบบแผนนี้เกิดขึ้นในปีแรกของการปฏิวัติแห่งอิสลาม โดยมีการยึดเอาโรงงานขนาดใหญ่ของเอกชนรวมทั้งธนาคารและธุรกิจแบบอื่นๆอีกมากมายมาเป็นของชาติ เหตุผลที่ต้องทำดังนี้มีอยู่หลายประการรวมทั้งการที่ชนชั้นเจ้าของอุตสาหกรรมและการเงินเก่าๆยึดเอาธุรกิจเหล่านั้นเป็นของตน การที่ผู้จัดการและคนงานยึดเอาทรัพย์สินต่างๆไป การที่ช่างเทคนิคต่างชาติหนีไปและการเชื่อว่าเศรษฐกิจจะล่มจมด้วย ดังที่บาเคซ (Bakhash) ได้บรรยายไว้ว่าบรรดาผู้ที่มีอำนาจในสภาพปฏิวัติได้ช่วงชิงโอกาสนี้ในฤดูร้อนปี 1979 ด้วยการออกกฎหมายหลายฉบับอย่างเช่นการเปลี่ยนระบบธนาคารมาเป็นของรัฐและกฎหมายคุ้มครองและขยายการอุตสาหกรรมของอิหร่านซึ่งเป็นผลทำให้รัฐได้เป็นเจ้าของกิจการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ส่วนมากของเอกชน²⁴ ฝ่ายปฏิวัติอ้างว่าต้องการจะส่งเสริมเศรษฐกิจและความ

ยุติธรรมทางสังคม เสี่ยงสะท้อนที่สำคัญในเรื่องนี้จะพบได้ในมาตราที่ 44 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี 1979 พร้อมกับการพาดพิงไปถึงภาคเอกชนว่าควรเป็น ‘เครื่องเสริม’ กิจกรรมของรัฐบาลและภาคสหกรณ์ รวมทั้งมาตราที่ 47 ซึ่งกล่าวว่าทรัพย์สินส่วนเอกชนควรจะ ‘ได้รับเกียรติ’ แต่เฉพาะเมื่อมันได้มาโดย ‘วิถีทางที่ชอบธรรม’ เท่านั้น²⁵

การยึดธุรกิจมาเป็นของชาตินั้นดำเนินต่อไปในลักษณะที่กระจายมากขึ้นจนกระทั่งถึงปี 1982 แล้วก็หยุดลง เหตุผลในเรื่องนี้ดูเหมือนจะมีอยู่สองประการ ประการแรก – ตอนนั้นเมื่อประเทศกำลังมีสงคราม เจ้าหน้าที่อาวุโสของรัฐบาลจำนวนหนึ่งได้ประกาศว่ารัฐเองกำลังจะมีความลำบากเป็นอย่างมากในการที่จะจัดการกับธุรกิจต่างๆที่รวบรวมไว้ได้เป็นจำนวนมากโดยมีประสิทธิภาพในระดับหนึ่งเท่านั้น เช่นเดียวกับที่อื่นๆ ในตะวันออกกลาง รายการเกี่ยวกับบริษัทต่างๆที่จะถูกยึดมาเป็นของรัฐนั้นได้ถูกเขียนขึ้นในลักษณะที่ออกจะเป็นไปตามบุญตามกรรมมิได้มีลักษณะที่ถูกต้องตามเหตุผลที่จะแลเห็นได้อย่างชัดเจนมากนักว่าจะสร้างภาคงานของรัฐให้ดำเนินไปด้วยดีได้ แนวโน้มนี้ได้ถึงที่สุดลงในบัญญัติแปดข้อของอายาตุลลอฮ์ โคมัยนี (Ayatullah Khomeini) ที่ประกาศในเดือนธันวาคม 1982 ซึ่งเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องเคารพในสิทธิและทรัพย์สินของปัจเจกบุคคล นับตั้งแต่ปี 1983 เป็นต้นไปธุรกิจอุตสาหกรรมสองสามอย่างที่ถูกลิดไว้เป็นของชาติก็ได้เริ่มถูกคืนไปให้แก่เจ้าของเดิมถึงแม้ว่ากระบวนการนี้มักจะถูกยับยั้งโดยความจำเป็นที่มีอยู่ในการที่จะต้องจัดหางานให้แก่คนจำนวนมากมายกก็ตาม ในปี 1986 ผู้ที่ทำงานอยู่ในโรงงานใหญ่ๆจำนวนมากกว่าร้อยละ 90 ก็ยังคงมีงานทำอยู่ในกิจการที่ถูกรัฐบาลควบคุมโดยตรงหรือมีฉะนั้นก็ถูกควบคุมโดยองค์กรที่เป็นทางราชการอย่างเช่นมูลนิธิของผู้ที่สิ้นชีวิตไป²⁶ แล้วเป็นต้น

เหตุผลประการที่สองของการยุติการยึดธุรกิจมาเป็นของชาติก็คือการเกิดขึ้นของสภาผู้พิทักษ์ (The Council of Guardians) ในฐานะที่เป็นผู้ปกป้องสิทธิในทรัพย์สินของเอกชนและปกป้องเสรีภาพในอันที่จะเกี่ยวข้องในกิจกรรมด้านเศรษฐกิจของเอกชนได้ นี่เป็นการพัฒนาที่มีความสำคัญอย่างใหญ่หลวงเนื่องจากมันได้ช่วยจ่ายเงินให้แก่แผนการเกือบทั้งหมดเพื่อกระจายความมั่งคั่งซึ่งมีอยู่ในรัฐสภา (มัจลิส) และที่อื่นๆไปให้ กระนั้นก็ตามก็ยังเป็นเรื่องสำคัญที่จะจำไว้ว่าการต่อสู้ทางการเมืองและอุดมการณ์ที่เกิดจากสิ่งนี้มีได้มีผลกระทบต่อกรยึดทรัพย์สินมาเป็นของชาติที่ได้เกิดขึ้นแล้ว แต่พาดพิงเกือบจะเป็นพิเศษถึงปัญหาสองข้อที่มีความละเอียดอ่อนในด้านศาสนามากกว่า คือปัญหาที่เกี่ยวกับสิทธิการเป็นเจ้าของในฐานะเอกชนของทรัพย์สินในเมืองและทรัพย์สินทางการเกษตรและปัญหาที่เกี่ยวกับอิสรภาพในการค้า ตรงนี้เองที่จะได้พบข้อบ่งคับขันต้นอยู่ในชะรีอะฮ์ (กฎหมายอิสลาม) ที่ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนที่สุดซึ่งกองกำลังแบบอนุรักษนิยมต่างๆ ซึ่งมีสภา ผู้พิทักษ์เป็นตัวแทนจะสามารถหาจุดยืนของมันได้ง่ายดายที่สุด ในระหว่างนั้นจะได้เห็นพลังแห่งสถานภาพของมันได้อย่างชัดเจนโดยความจริงที่ว่าทั้งๆที่นักการเมืองแบบอิสลามอย่างเช่นนายอาลี – อักบาร์ ราฟซานญานีได้ใช้ความพยายามอย่างที่สุดแล้วก็ยังต้องใช้เวลาราวห้าปีในการที่จะชักชวนให้อายาตุลลอฮ์ โคมัยนีเข้าไปแทรกแซงในเรื่องนี้อย่างเด็ดขาดได้ และทั้งนี้ – ทั้งๆที่ประเทศกำลังอยู่ในระหว่างสงคราม ก็ยังเป็นที่ยืนยันว่าได้เกิดความไม่พอใจของประชาชนขึ้น และเชื่อกันว่าส่วนตัวอายาตุลลอฮ์เองนั้นนิยม

นโยบายส่งเสริมให้มีเศรษฐกิจที่ดีขึ้นและมีความเป็นธรรมในสังคมมากขึ้น อย่างเช่นแผนการปฏิรูปที่ดิน ซึ่งมักจะถูกสภาผู้พิทักษ์คัดค้านอยู่เป็นประจำ²⁷ แม้กระทั่งการตีความใหม่ของอยาตุลลอฮ์โคมัยนี เกี่ยวกับอำนาจของ *ฟากิฮ์* (faqih = ผู้เชี่ยวชาญในกฎหมายอิสลาม) เมื่อเดือนกรกฎาคม 1988 และการจัดที่เขาก่อตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อพยายามทำให้พรรคนะของสภามัจลิสและสภาผู้พิทักษ์ปรองดองกันได้ (โปรดดูบทที่ 7) ก็ยังทำให้เกิดความแตกต่างจริงๆ ขึ้นได้น้อยมากและมีได้นำไปสู่หนทางที่จะมีมาตรการใดๆ เกิดขึ้นทันทีทันใดเลยเพราะคนอื่นๆ ได้ใช้สิทธิ์คัดค้านอยู่เป็นเวลานาน ความจนมุมนี้มีผลกระทบอย่างสำคัญในถิ่นชนบทด้วยเพราะเกิดข้อวิาทบางอย่างที่ยังแก้ไขไม่ได้เกี่ยวกับความเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่มีผลต่อที่ดินซึ่งมีผลผลิตในการเกษตรมากที่สุดบางแห่งในประเทศ

ในการปราศรัยเมื่อปี 1984 นายอาลี-อักบาร์ ราฟซานญานีได้กล่าวถึงกลุ่มพื้นฐานสองกลุ่มที่อยู่ในคณะรัฐบาลปฏิวัติของอิหร่านในส่วนที่เกี่ยวกับการเศรษฐกิจว่าเป็นอย่างเดียวกัน กลุ่มหนึ่งคือพวกที่สนับสนุน ‘การยึดเอาอุตสาหกรรมส่วนใหญ่มาเป็นของชาติ’ และอีกกลุ่มหนึ่งคือผู้ที่สนับสนุน ‘ธุรกิจภาคเอกชน’²⁸ เมื่อคนเหล่านี้ทำให้สถานภาพของตนเองมั่นคงได้หลังจากปี 1982 แล้ว ทั้งสองกลุ่มก็ได้รับชัยชนะมากพอใช้แต่ก็ไม่มีฝ่ายไหนเลยที่สามารถจะเป็นมือบนได้ ถ้าพวกอนุรักษนิยมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการยึดกิจการมาเป็นของรัฐในตอนต้นๆ ได้เป็นส่วนมากหรือไม่สามารถป้องกันมิให้รัฐใช้อิทธิพลอันแข็งแกร่งเข้าควบคุมเศรษฐกิจโดยการเข้าควบคุมราคาและเงินเชื่อกรวมทั้งบทบาทสำคัญของมันที่มีต่อการรับสินค้าเข้าได้แล้ว กลุ่มพวกหัวรุนแรงก็จะถูกกีดกันมิให้ผลิตแผนการณ์ห้าปีซึ่งต้องการเงินกู้จากต่างประเทศและพวกเขาจะไม่สามารถใช้จำนวนส่วนมากของตนในสภามัจลิสเพื่อกดดันให้มีมาตรการซึ่งมุ่งที่จะทำการกระจายเงินรายได้ส่วนใหญ่เสียใหม่ได้ต่อไป ในระหว่างนั้นพื้นที่ตรงกลางระหว่างกลุ่มทั้งสองนั้นก็มักมีกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เข้ามาครอบครองอย่างเช่นสมาคมของตลาดและช่างฝีมือต่างๆ แห่งกรุงเตหะราน หรือหอการค้า หอการอุตสาหกรรมและเหมืองแร่อันเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่สำคัญที่สุดในภาคเอกชนซึ่งล้วนแต่พยายามที่จะทำให้ท่านอยาตุลลอฮ์รับฟังพวกเขาและยึดเย็ดค่านิยมของพวกเขาเองในเรื่องขอบเขตระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนซึ่งยังคงไม่แน่นอนอยู่จนบัดนั้น

จนกระทั่งถึงตอนปลายสงครามกับอิรักและการเลือกตั้งประธานาธิบดีราฟซานญานีในปี 1989 นั้นแหละจึงได้มีการลงมติกันว่า จะต้องทำประชามติอย่างรีบด่วนเพื่อหยุดเศรษฐกิจไว้ไม่ให้ทรุดลงไปอีกและไม่ให้ความตกต่ำอย่างมหาศาลในรายได้ที่แท้จริงเช่นระหว่างเวลาสิบปีก่อนนั้น ซึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนกลับไปสู่การสนับสนุนธุรกิจภาคเอกชนอย่างจริงจังโดยวิธีขายกิจการหัตถกรรมทั้งหมดที่ไม่ได้อยู่ในยุทธศาสตร์รวมทั้งการบริการและกิจการพาณิชย์ที่มีรัฐเป็นเจ้าของไปเสีย อีกทั้งต้องให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมอย่างสำคัญอยู่ในแผนห้าปีสำหรับบูรณการหลังสงครามซึ่งประกาศในเดือนมีนาคม 1990 ด้วย แต่ยังมีอุปสรรคอยู่อีกสองอย่าง อย่างหนึ่งคือการเข้าไปหาเงินทุนต่างประเทศ ถึงแม้ว่ารัฐสภา(มัจลิส)จะขอมตกลงว่าแผนการนั้นต้องใช้เงิน 27 พันล้านดอลลาร์จากเงินกู้โพ้นทะเลก็ตาม แต่นักการเมืองอาวุโสจำนวนมากก็ยังกังขียินทรานถึงอันตรายของการกู้เงินจากต่างประเทศอยู่ในขณะที่ผู้ลงทุนต่างชาติก็มีความระมัดระวังอย่างสุดๆ

เกี่ยวกับโครงการใดๆที่ไม่สามารถจะให้ผลตอบแทนโดยการผลิตสินค้าที่สามารถส่งออกได้ทันที อย่างที่สอง คือกิจการแลกเปลี่ยนหุ้นในกรุงเตหะรานยังคงมีขอบเขตเล็กเกินกว่าที่จะสามารถมีบทบาทอันสำคัญในงานที่ได้รับมอบหมายให้มาทำคือการขายทรัพย์สินของรัฐบาลได้²⁹ ในสถานการณ์เหล่านี้วิธีง่าย ๆ ที่มีอยู่ข้างหน้าดูเหมือนจะเป็นการพยายามที่จะมีหุ้นส่วนร้อยละ 49 ในงานอุตสาหกรรมของภาครัฐ อย่างเช่นอุตสาหกรรมที่เป็นขององค์การอุตสาหกรรมแห่งชาติอิหร่านให้ได้

แบบแผนในการวางโครงสร้างใหม่ของอิสราเอลในทศวรรษ 1970 และ 1980 นั้นแตกต่างไปเป็นอย่างมากอีกและจำเป็นต้องมองดูภายใต้หัวข้อสองหัวข้อ หัวข้อแรกก็คือ การสนองตอบทางการเมืองแก่การชะงักงันทางเศรษฐกิจเป็นเวลานานคือตั้งแต่ปี 1973 ถึงปี 1984 หัวข้อที่สองคือความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนซึ่งเริ่มจะถูกจัดการในระหว่างที่มีความตกต่ำทางเศรษฐกิจในปี 1965 - 6 ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงเรื่องเหล่านี้ทีละอย่าง

ปี 1973 คือปีสิ้นสุดของความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจเป็นระยะยาวนาน นับตั้งแต่นั้นมาจนถึงการเกิดขึ้นของแผนทำความมั่นคงให้แก่เศรษฐกิจในเดือนกรกฎาคม 1985 เศรษฐกิจเติบโตขึ้นเพียงร้อยละหนึ่งต่อปีเท่านั้น นี่มีมาพร้อมกับเงินเฟ้อซึ่งมีสภาพทรุดลงอย่างรวดเร็ว ปัญหาในเรื่องดุลการชำระเงิน ซึ่งมีมากขึ้นและทั้งๆที่มีคนทำงานกันเกือบเต็มงานแต่ก็มีการนัดหยุดงานเพิ่มขึ้นและมีความห่างของช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมากขึ้น เหตุผลที่ทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างเลวร้ายเช่นนี้มีอยู่หลายข้อแต่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมากกับการขึ้นราคาน้ำมันที่เป็นสินค้าเข้ามาในประเทศรวมทั้งการชะงักงันของการค้าในโลกและรายจ่ายในการป้องกันประเทศที่เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากหลังจากเริ่มสงครามปี 1973

การที่จะประเมินผลกระทบของความเชื่อทางเศรษฐกิจที่มีต่อการPAYOFFของพรรคแนวกรรมกร (Labour Alignment) ในการเลือกตั้งปี 1977นั้นเป็นเรื่องยาก เน้นอนปัจจัยที่สำคัญที่สุดก็คือการที่ผู้อุดหนุนเดิมๆของอิสราเอลในหมู่ชาวยิวตะวันออกและชาวอาหรับปาเลสไตน์ได้ละทิ้งไปหลายคน นับเป็นการสิ้นสุดของกระบวนการที่ดำเนินมาเป็นเวลาหลายปี แต่กระนั้นพรรคลิคุด (Licud) ก็ได้ออกนโยบายซึ่งดูเหมือนจะทำให้ตัวเองเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ โดยเฉพาะการเปิดเสรีและการลดกฎข้อบังคับ³¹ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าความคิดริเริ่มเหล่านี้บางเรื่องจะได้ถูกนำไปใช้โดยรัฐบาลพรรคลิคุดสองรัฐบาลที่ขึ้นสู่อำนาจในระหว่างปี 1977 และ 1984 แต่ก็มีผลกระทบทางเศรษฐกิจเพียงเล็กน้อย ในขณะที่ไม่ช้าผลของมันก็ถูกโปรแกรมอื่นๆกลืนไปอย่างเช่นการประกันค่าจ้างต่ำสุด การใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากเพื่อฟื้นฟูเมือง รัฐบาลที่ใช้เงินต่างประเทศใหม่รัฐบาลหนึ่งซึ่งได้ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลในการป้อนเงินและการจัดการอย่างจงใจที่จะทำให้ผู้บริโภครู้สึกดีขึ้นมากมาก่อนการเลือกตั้งปี 1981และ 1984 นั้นมีการคาดหมายไว้แต่เพียงจะทำให้ประชาชนสนับสนุนพรรคนี้มากขึ้นเท่านั้น³² ผลก็คือการทำให้เงินเฟ้อซึ่งอาจจะสูงถึงร้อยละ 450 ต่อปีหมดไปในระยะที่มันขึ้นสูงสุดและตกอยู่ภายใต้การควบคุมได้โดยการแก้ไขเงินเฟ้ออย่างรุนแรงซึ่งกระทำโดยคณะรัฐบาลที่มีความสามัคคีกันในชาติเมื่อปี 1985 เท่านั้น แผนสร้างความมั่นคงแก่เศรษฐกิจที่นำมาใช้ในตอนนั้นซึ่งเกี่ยวกับการใช้มาตรการยับยั้งค่าจ้างและราคา การลด

ค่าเงินและการตัดค่าใช้จ่ายของรัฐบาลออกอย่างมหาศาลคล้ายคลึงกับแผนที่ใช้ในอาร์เจนตินา โบลิเวียและบราซิล แต่ไม่เหมือนกับในลาตินอเมริกาซึ่งแผนเช่นนั้นประสบความสำเร็จเพียงส่วนเดียวและเพียงชั่วคราว การขึ้นราคาส่งของถูกลดลงอย่างรวดเร็วจนพอทนได้มากขึ้นคือเหลือร้อยละ 20 เท่านั้น คนที่ไม่มียานพาหนะก็เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยจนถึงกับมีความเคียดแค้นในการกลับเข้าทำงานใหม่อยู่คนเดียวตามความคิดเห็นของนักการเศรษฐกิจผู้เคยเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งอิสราเอลอยู่ในตอนนั้นคือ นายมิเชล บรูโน (Michael Bruno) นั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากความเอาใจใส่ในการเสนอแผนเช่นนั้นแก่ทั้งฝ่ายนายจ้างและคนงานใน สหภาพ อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการผนึกกำลังของสังคมซึ่งมีอยู่ในระดับสูงซึ่งจะพบได้ในประเทศเล็กๆอย่างอิสราเอลซึ่งสามารถบังคับการควบคุมราคาส่งของได้ง่ายกว่าและผู้คนมีความรู้สึกรายได้ที่ตกต่ำลงชั่วคราวนั้นคนทุกคนต่างก็ต้องมีส่วนอยู่เท่าๆกัน³³

อย่างไรก็ดีแผนความมั่นคงนั้นก็มีได้มีมาพร้อมกับความพยายามอันยังยืนใจที่จะเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานของเศรษฐกิจ ในระยะสองสามปีต่อมาอัตราค่าจ้างแรงงานและจำนวนคนว่างงานก็เริ่มสูงขึ้นอีก ในขณะที่รัฐบาลยังคงจัดหาเงินเชื่อให้แก่บริษัทที่ไม่ได้กำไรต่อไป³⁴ ผลก็คือแผนความมั่นคงฉบับที่สองซึ่งออกมาใน ปี 1989 ซึ่งจัดการโดยนายชิมอน เปเรส (Shimon Peres) รัฐมนตรีกระทรวงการเงินและผู้นำพรรคแนวกรรมกรซึ่งรวมเอาการลดค่าเงินเข้าไปอีกครั้งหนึ่งโดยมุ่งที่จะสนับสนุนการส่งออกพร้อมกับการบังคับใช้อัตราการลดอัตราค่าจ้างอย่างแท้จริง เรื่องที่ สหภาพฮิสตาดรุต (Histadrut) เห็นพ้องกับแนวทางการปฏิบัติเช่นนั้นเพราะเห็นแก่สมาชิกสหภาพของตนนั้นเป็นราคาที่สหภาพต้องจ่ายให้แก่การสนับสนุนรัฐบาลต่อไปเพื่อสถาบันทางเศรษฐกิจและการเงินที่ป่วยกระเสาะกระแสะของสหภาพเองหลายสถาบัน อย่างเช่นสถาบันกูร์ (Koor) และโซลโบเนห์ (Sol Boneh) รวมทั้งสถาบันกูปีตฮาโพลิม (Kupat Hapolim) กองทุนประกันสุขภาพของสหภาพซึ่งดูแลประชากรประมาณร้อยละ 40 รวมทั้งกิบบูตซิม และโมชาวิม ด้านเกษตรที่เกี่ยวข้องอยู่ด้วย³⁵

มีเหตุผลหลายอย่างที่จะอธิบายถึงการที่ความเจริญทางเศรษฐกิจของอิสราเอลอยู่ในอัตราที่ต่ำในทศวรรษ 1970 และ 1980 รวมทั้งเรื่องค่าเสียหายที่เพิ่มขึ้นในการป้องกันและการตั้งบ้านเรือนในฝั่งตะวันตก(ของแม่น้ำจอร์แดน)ด้วย เหตุผลอีกอย่างซึ่งเหมาะกับเรื่องโดยเฉพาะข้อถกเถียงที่มีอยู่ในบทนี้นั้นเกี่ยวกับความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงความสมดุลระหว่างธุรกิจอุตสาหกรรมภาครัฐและภาคเอกชนซึ่งเริ่มขึ้นในตอนเศรษฐกิจตกต่ำในปี 1966 - 7 เมื่อรัฐบาลกรรมกรซึ่งมีอำนาจอยู่ในตอนนั้นต้องเผชิญหน้ากับการลดลงอย่างรุนแรงของความสนับสนุนทางการเงินจากภายนอกซึ่งตามมาหลังจากการจ่ายเงินค่าบูรณะของเยอรมันงวดสุดท้ายเมื่อปี 1965 การตอบโต้ของรัฐบาลนั้นก็คือพยายามที่จะใช้ความตกต่ำทางเศรษฐกิจเพื่อแยกการอุตสาหกรรมของอิสราเอลออกจากความต้องการพึ่งพาอาศัยเงินอุดหนุนจากรัฐบาลและเพื่อบังคับให้มันมีลักษณะแข่งขันกับผู้อื่นได้มากขึ้นและมีความสามารถมากขึ้นที่จะหาเงินตราต่างประเทศจากการส่งออกที่เพิ่มขึ้นได้มีการทำตามนโยบายนี้อย่างแข็งขันมากขึ้นในบรรยากาศใหม่ของเศรษฐกิจที่ตามหลังสงครามปี 1967 มา มีลักษณะของการได้รับความช่วยเหลือจากอเมริกามากขึ้น ใช้จ่ายไปในการป้องกันประเทศมากขึ้นและเปิดโอกาสใหม่ๆ มากมายให้แก่การขยายธุรกิจทั่วไป บริษัทต่างๆ ของรัฐถูกขายไปให้แก่เอกชน มี

การจัดการในทางธุรกิจและแสวงหากำไรมากขึ้นในฝ่ายอุตสาหกรรมของสหภาพอิสราเอลในขณะที่บริษัทต่างๆของอิสราเอลได้รับการสนับสนุนให้ไปประมูลทำสัญญาในภาคป้องกันประเทศที่ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว

ผลที่ได้ – จากการอภิปรายของมิเชล ซาเลฟก็คือภาคอุตสาหกรรมของเอกชนมีบริษัทใหญ่ๆ ครอบครองอยู่เพียงไม่กี่บริษัทและความรุนแรงเพิ่มขึ้นในการเข้าหารัฐบาลเพื่อขอการอุดหนุน³⁶ และมีลักษณะที่ทั้งๆ ที่มีการลงทุนเงินทุนในกระบวนการใหม่ๆ และหันไปสู่ตลาดส่งออกของต่างชาติอย่างประสบผลสำเร็จแล้วก็ตาม แต่เศรษฐกิจก็ยังเจริญขึ้นอย่างช้าๆ หลังปี 1973 และเพิ่มการมีงานทำขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเอง เหตุผลของสถานการณ์เช่นนี้ตามความคิดเห็นของซาเลฟก็คือการที่บริษัทใหญ่ๆ ไปเกี่ยวข้องกับการผลิตด้านป้องกันประเทศของอิสราเอลซึ่งสามารถทำกำไรได้อย่างมหาศาลและเป็นผลจากการทำสัญญากับรัฐบาล การอุดหนุนทางการเงินของรัฐบาลและการที่รัฐบาลช่วยเหลือให้ได้รับใบสั่งจากต่างประเทศมากขึ้นนั่นเอง³⁷ อย่างไรก็ตาม โครงสร้างอุตสาหกรรมแบบนี้ก็มีความอ่อนแอเป็นอย่างมากในสิ่งที่มีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องค่าใช้จ่ายด้านการทหารและได้เริ่มประสบกับความลำบากมากขึ้นในตอนกลางทศวรรษ 1980 อันเป็นผลจากการทำสัญญาที่ทำกับรัฐบาลน้อยลงหลังจากที่ทหารอิสราเอลถอนตัวออกจากเลบานอนและเกิดตลาดค้าอาวุธระหว่างชาติขึ้นอย่างเหลือเฟือ นี่จึงเป็นการปูทางให้รัฐบาลเอกภาพแห่งชาติพยายามที่จะได้อำนาจปกครองตนเองของรัฐที่สูญเสียไปกลับมาโดยการตัดเงินอุดหนุนที่ให้แก่กิจการอุตสาหกรรมออก ปฏิเสธที่จะประกันให้บริษัทที่ล้มเหลวและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเหนือสิ่งใดก็คือในที่สุดได้รวบรวมความกล้าที่จะเอาชนะการแสดงกำลังต่อผู้รับเหมาด้านการป้องกันประเทศที่ใหญ่ที่สุดในประเทศเนื่องจากตัดสินใจที่จะไม่ก้าวต่อไปกับนักรบลาวี (Lavi) ซึ่งมีค่าตัวแพงสุดๆ อย่างไรก็ตามการแปรรูปอุตสาหกรรมที่เป็นของรัฐมาเป็นของเอกชนก็ยังยากอยู่ ส่วนหนึ่งเนื่องจากต้องใช้เงินก้อนใหญ่ และส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีการต่อต้านไม่ยอมให้โรงงานผลิตสิ่งที่ใช้ในยุทธศาสตร์อย่างเช่น โรงงานสารเคมีของอิสราเอลตกไปอยู่ในมือของต่างชาติ ในตอนปลายปี 1990 จึงได้มีความสำเร็จในการขายเพียงไม่กี่ครั้ง ตัวอย่างเช่นขายหุ้นในบริษัทเบเซก (Bezek) อันเป็นบริษัทที่มีเอกสิทธิ์ในเรื่องการสื่อสารทางไกลซึ่งเป็นของรัฐ ได้มีความก้าวหน้ามากขึ้นในการปรับโครงสร้างหนี้ของบริษัทกูเรียห์ใหม่ บริษัทนี้เป็นกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดในประเทศแต่คิดหนี้สินมากมายต่อรัฐบาลอิสราเอล ธนาคารต่างชาติ และนักลงทุนทั้งหลาย เรื่องนี้เพิ่งทำสำเร็จในเดือนมีนาคม 1991³⁸

เชิงอรรถ

1. Guillermo A. O'Donnell, 'Reflections on the pattern of change in the Bureaucratic Authoritarian state', *Latin American Research Review*, 13 (1973), หน้า 3 – 7 ; และ 'Tensions in the bureaucratic authoritarian state and the question of democracy', ใน David Collier (ed.), *The New Authoritarianism in Latin America* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1979).
2. คำแถลงการของรัฐมนตรีมีอยู่ใน Yves Gazzo, 'Les economies arabes face a la crise: les solutions liberals et ses limites', *Maghreb/Machrek*, 120 (April/May/June, 1988), หน้า 110 – 11.
3. เรื่องราวที่ดีที่สุดสองเรื่องในช่วงเวลานี้เขียนโดยนักเศรษฐศาสตร์ผู้เคยอยู่ในอียิปต์ในตอนต้นทศวรรษ 1960 และรู้จักผู้วางแผนส่วนใหญ่เป็นส่วนตัวคือ: P. K. O'Brien, *The Revolution in Egypt's Economic System: From Private Enterprise to Socialism* (Oxford: Oxford University Press, 1966), บทที่ 5 และ Bent Hansen (กับGirgis Mazouk), *Development and Economic Policy in the UAR (Egypt)*, (Amsterdam: North – Holland Publishing Company, 1965), บทที่ 11.
4. L. B. Ware, 'The role of the Tunisian military in the Post – Bourguiba society', *Middle East Journal*, 39/1 (Winter, 1985); John Waterbury, *The Egypt of Nasser and Sadat: The Political Economy of Two Regimes* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1983), บท 6 และ 15; และ Mark H. Cooper, *The Transformation of Egypt* (London: Croom Helm, 1982), บท 4.
5. Mahfoud Bennoune, *The Making of Contemporary Algeria, 1830 – 1987* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), โดยเฉพาะ หน้า 262 – 3.
6. อ้างถึงในMinte Palmer, Ali Lila and E Sayed Yassin, *The Egyptian Bureaucracy* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1984), หน้า 17 – 18.
7. Clement Henry Moore, 'La Tunisie après vingt ans de crise de succession', *Maghreb/Machrek*, 120 (April/May/June, 1988), หน้า 8 – 9.
8. เล่มเดียวกัน , หน้า 9 – 10 โปรดดู Clement Henry Moore's 'Money and power: The dilemma of the Egyptian infitah', *Middle East Journal*, 40/4 (Fall, 1984).ด้วย
9. Robert Bianchi, 'The corporation of the Egyptian labor movement', *Middle East Journal*, 40/3 (Summer, 1986), หน้า 438 – 41.
10. ตัวอย่างเช่นลองเปรียบเทียบภาษาของเอกสารสำหรับการทำงานของอียิปต์ (จะพบส่วนตัดตอนได้ใน Cooper, *The Transformation of Egypt*, บท 7) และ the Algerian National Charter of 1976: *Content*,

- Public Reaction, and Significance* (Washington, DC: Center for Contemporary Arab Studies, Georgetown University, June 1980), หน้า 7 – 18.
11. Malcolm H. Kerr, 'Hafiz Asad and the changing pattern of Syrian politics', *International Journal*, XXVIII, 4 (Autumn, 1973).
 12. Raymond A. Hinnebusch, *Authoritarian Power and State Formation in Ba'thist Syria: Army, Party and Peasant* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1990); โปรดดู Fred H. Lawson, 'Liberalisation economique en Syrie et en Iraq', *Maghreb/Machrek*, 128 (April/May/June, 1990), หน้า 35 – 6. ด้วย
 13. Elizabeth Longueness, 'Secteur public industriel: les enjeux d'une crise', *Maghreb/Machrek*, 109, หน้า 6.
 14. เล่มเดียวกัน , หน้า 16 – 20.
 15. 'Isam al – Khafagi, 'The parasitic basis of the Ba'thist regime', ในCARDRI – Committee Against Repression and for Democratic Rights in Iraq, *Saddam's Iraq: Revolution or Reaction* (London: Zed Press, 1986), หน้า 73 – 88.
 16. Robert Springborg, 'Iraqi *infitah*: agrarian transformation and growth of the private sector', *Middle East Journal*, 40/1 (Winter, 1986), หน้า 37.
 17. คำปราศรัยที่ยกมาใน *Middle East Economic Digest*, 31/13 (28 March 1987), หน้า 18.
 18. Marion Farouk – Sluglett, 'Iraq after the war (2) – the role of the private sector', *Middle East International*, 17 March 1989, หน้า 17 – 18.
 19. *Alwaqai Aliraqiya* (หนังสือราชกิจจานุเบกษาของสาธารณรัฐอิรัก), XXXI/14 (6 April 1988), หน้า 4 – 5.
 20. การวิเคราะห์อักษะ Caglar Keyder,: *A Study State and Class in Turkey of Capitalist Development* (London and New York: Verso, 1987), บท IX; และ Ilkay Sunar, 'Redemocratization and organized interests in Turkey', *mimeo* (paper presented to the annual conference of the British Society for Middle Eastern Studies, Exeter, 12 – 15 July 1987). เป็นอย่างมาก
 21. Sunar, 'Redemocratization in Turkey'
 22. จากที่เดียวกัน
 23. จากที่เดียวกัน
 24. Shaul Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs* (London: I. B. Tauris, 1985), หน้า 193.
 25. 'Constitution of the Islamic Republic of Iran', *Middle East Journal*, 34/2 (Spring, 1980), หน้า 193.
 26. Parick Clawson, 'Islamic Iran's economic policies and prospects', *Middle East Journal*, 42/3 (Summer, 1988), หน้า 381.

27. Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs*, มท. 8; และ Asghar Schirazi, *The Problems of the Land Reform in the Islamic Republic of Iran: Complications and Consequences of an Islamic Reform Policy*, Freie Universitat Berlin, Forschungsgebietsschwerpunkt, Occasional Papers, 10 (Berlin: Das Arabische Buch, 1987), หน้า 16 – 23.
 28. ยกมาอ้างอิงใน Shahrough Akhavi, 'Elite factionalism in the Islamic Republic of Iran', *Middle East Journal*, 41/2 (Spring, 1987), หน้า 184,]
 29. Vahid Nowshirvani, 'Problem and prospects of privatisation', *mimeo* (paper presented to conference on 'Iran's Economy: Perspectives and Prospects', Geneva, Switzerland, Nov. 1990, หน้า 10 – 11).
 30. ส่วนนี้อาศัย Michael Shalev, 'Israel's domestic policy regime: Zionism, dualism and the rise of capital', ใน Frances G. Castles (ed.), *The Comparative History of Public Policy* (Cambridge, Mass.: Policy 1989), หน้า 100 – 40. เป็นอย่างมาก
 31. Ira Sharansky and Alex Radian, 'The Likud Government and domestic policy change', *Jerusalem Quarterly*, 18 (Winter, 1981), หน้า 91 – 5.
 32. Uriel Ben – Hanan and Benny Temkin, 'The overloaded juggler: The changing character of the electoral – economic cycle in Israel 1951 – 1984', ใน Asher Arian and Michal Shamir (eds), *The Elections in Israel – 1984*, (New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1986).
 33. Dr Michael Bruno, Hicks Lecture, Oxford, 3 May 1988.
 34. Gideon Eshrat, 'Interview', *Middle East Report* (March/April, 1989), หน้า 23 – 5.
 35. Peretz Kidron, 'The pay off', *Middle East International*, 17 Feb. 1989, หน้า 10 – 11.
 36. Shalev, 'Israel's domestic policy regime', หน้า 131 – 8.
 37. จากที่เดียวกัน
 38. *Financial Times*, 5 March 1991.
-

7 การเมืองด้านศาสนา

คำนำ

เรื่องของการเมืองและศาสนานี้เป็นเรื่องที่ยุกและซับซ้อนทั้งในบริบททั่วไปและบริบทโดยเฉพาะใน ตะวันออกกลาง นี่ทำให้ยังเป็นเรื่องสำคัญมากขึ้นที่จะต้องให้คำนิยามเรื่องนี้ให้ถูกต้องแม่นยำที่สุดเท่าที่จะทำได้ก่อนที่จะก้าวไปถึงการวิเคราะห์ต่อไป เริ่มต้นก็คือมันไม่ใช่การศึกษาถึงตัวศาสนาเอง แต่ว่าเป็น การศึกษาถึงอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อนโยบายและการกระจายอำนาจภายในรัฐสมัยใหม่ต่างหาก ดังนั้น การตรวจตราถึงศาสนวิทยาโดยเฉพาะหรือระบบของกฎหมายศาสนาจึงมีความสำคัญแค่เพียงแต่ในขอบเขตที่ มันให้แรงกระตุ้นและรายการต่างๆแก่การกระทำด้านการเมืองเท่านั้น

คำนิยามในทางลบประการที่สองเกี่ยวข้องกับขอบเขตของการตรวจตราดูเช่นนั้นตามความคิดเห็นของ ข้าพเจ้าควรจะขยายไปจนถึงการตรวจตราดูอิทธิพลทางการเมืองของศาสนาสำคัญๆทั้งสามของตะวันออกกลาง ด้วย คือคริสต์ศาสนา ศาสนาฮินดู และศาสนาอิสลาม เหตุผลในเรื่องนี้มีอยู่สองประการ คือ การศึกษาแต่เรื่องกิจกรรมทางศาสนา—การเมืองที่จำกัดวงอยู่แต่เฉพาะชาวมุสลิมเท่านั้นมักจะทำให้แลเห็นการ ปฏิบัติทางการเมืองโดยเฉพาะของอิสลามอย่างเกินความจริงไป และมักจะดูรุนแรงและลึกซึ้งมากกว่าที่เป็นอยู่ จริงๆ ด้วย นอกจากนั้นถ้าจะถือว่าการใช้ศาสนาอย่างแพร่หลายนั้นเป็นเครื่องหมายทางชาติพันธุ์หรือ ทางการเมืองแล้วก็ยังมีแวดวงการเมืองอีกหลายอย่างที่จะสามารถเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อได้เห็นการต่อสู้กันระหว่าง ผู้คนที่มีความเชื่อทางศาสนาแตกต่างกันเท่านั้น ตัวอย่างเช่นในเลบานอน อิหร่าน และชูดาน (คือชาวมุสลิมกับชาวคริสเตียน) หรืออิสราเอลและฝั่งตะวันตก (คือชาวมุสลิม ชาวยิวและชาวคริสต์)

คำถามต่อไปที่จะถามก็คือว่า : ขบวนการและการปฏิบัติทางการเมือง – ศาสนาสมัยใหม่ในตะวันออก กลางมีอะไรร่วมกันบ้างถ้าหากจะมีอยู่? ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าใคร่จะกล่าวตามข้ออุปมาของซูบัยดะ (Zubaida) ที่ว่า – ถึงแม้ว่าจะมีกิจกรรมทางการเมืองที่ได้รับการบันดลใจจากศาสนาอยู่มากมายหลายอย่าง ต่างๆกันซึ่งมีรูปแบบขององค์กรและชนิดของผู้คนที่แตกต่างกันมากมายก็ตามแต่กิจกรรมเหล่านี้ก็มีส่วนอยู่ในบาง สิ่งบางอย่างร่วมกันซึ่งได้มาจากบริบททางประวัติศาสตร์อย่างเดียวกันที่มันมีอยู่ในนั้น¹ ตามที่ซูบัยดะ ว่าไว้ – อย่างแรกก็คือ กิจกรรมทางการเมืองเหล่านั้นเป็นไปเพื่ออำนาจภายในเวทีการเมืองเฉพาะในท้องถิ่นซึ่ง อาณาเขตของรัฐนั้นๆกำหนดไว้ ให้เสมอ² นี่ชี้ว่าจะปฏิเสธว่าไม่มีขบวนการใดที่เกี่ยวข้องอยู่จะมีสายใย ข้ามเขตหรือโยงใยระหว่างชาติก็ได้และก็มีได้ปฏิเสธว่าบางกิจการก็ได้โจมตีความชอบธรรมของรัฐสมัย ใหม่ด้วยเหตุผลทางศาสนวิทยา แต่หมายความว่ามีความแตกต่างทางการเมือง – ศาสนาจำนวนมากมายที่ ทำ ต่อกันว่าจุดมุ่งหมายขั้นแรกของพวกเขาก็คือการมีอิทธิพลเหนือนโยบายและเหตุการณ์ภายในระบบที่ กำหนดไว้นั้นๆ

มีความหมายอื่นๆ ตามมาอีกสามอย่าง อย่างแรกก็คือในความเป็นห่วงว่าจะให้ได้อำนาจและ อิทธิพลของพวกเขามานั้นตัวแสดงตัวเดียวกันเหล่านี้ต่างก็มีส่วนร่วมในคำพูดและการปฏิบัติเช่นเดียวกับที่

นักการเมืองคนอื่นๆ ภายในเวทียันเดียวกันพูดและทำอยู่หลายอย่าง พวกเขาพูดถึงประชาธิปไตย พูดถึงสิทธิของประชาชน พูดถึงสิ่งที่ต้องมีรัฐธรรมนูญ เหนือสิ่งอื่นใดพวกเขาดูเหมือนจะมีส่วนร่วมในความเป็นห่วงของคนทั่วไปในเรื่องชาตินิยมและอนาคตของโครงการแห่งชาติแต่ละโครงการ แม้กระทั่งเมื่อพวกเขาขมถนลำปากที่จะเน้นถึงความห่างไกลระหว่างความรักชาติรักประเทศของพวกเขาเองกับความรักประเทศของคู่ปรปักษ์ที่เอนเอียงไปทางโลกอย่างทีกลุ่มภราดรภาพมุสลิมแห่งอียิปต์ทำอยู่³ อย่างที่สอง การที่พวกเขาอยู่ในเวทีการเมืองย่อมทำให้พวกเขาต้องต่อสู้กับกลุ่มการเมืองอื่นๆ ซึ่งจะพยายามที่จะตีความหรือให้คำนิยามคำพูดของพวกเขาอย่างผิดๆ และทำให้มันหมดความคมคายลงไป อียิปต์มีตัวอย่างที่ดีอีกอย่างหนึ่งในเรื่องนี้คือการที่รัฐบาลได้ทำการรณรงค์อย่างเข้มข้นเพื่อจะทำให้ประชาชนมั่นใจว่าคนหนุ่มๆ ในกลุ่มอิสลาม – คือกลุ่มที่ถูกสอบสวนในเรื่องที่คร่าชีวิตประธานาธิบดีชาติัด (Sadat) นั้นมีความเข้าใจผิดในคำสอนพื้นฐานของอิสลามโดยการไปมุ่งอยู่ที่หลักการสำคัญของอิสลามเพียงสองสามข้อมากเกินไปจนละเลยหลักการอื่นๆ เสีย อย่างที่สาม – เมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องโต้ตอบต่อสถานการณ์ทางการเมืองบางอย่าง กลุ่มศาสนาทั้งหมดก็จะถูกบังคับให้เปลี่ยนกลยุทธ์และชั้นเชิงของพวกเขาไปตามกาลเวลา เรื่องนี้อาจแลเห็นได้มากในกรณีของการตอบโต้ของนักการเมืองเคร่งศาสนาของอิสราเอลที่มีต่อการก่อตั้งรัฐอิสราเอลเมื่อปี 1948 เป็นขั้นแรก ต่อมาก็มีการตอบโต้ต่อชัยชนะทางทหารปี 1967 อย่างที่เห็นได้ว่าการโจมตีรัฐบาลอาหรับน้อยลงและทำตามนโยบายปรองดองในกลุ่มมุสลิมส่วนใหญ่หลังจากต้นทศวรรษ 1980 มากขึ้น

บริบททางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญด้วยเหตุผลอีกอย่างหนึ่งคือมันทำให้เกิดแรงกระตุ้นขึ้นมา ถ้าหากว่าเราไม่ได้ทำให้มีความสำนึกในศาสนามากขึ้นในตะวันออกกลาง แต่อย่างน้อยก็ทำให้กิจกรรมด้านการเมือง – ศาสนาเข้มข้นขึ้นในคนบางกลุ่ม ในขณะที่ไม่อาจมีคำอธิบายในเรื่องนี้ได้แม้แต่อย่างเดียว แต่ก็ดูเป็นจะมีอะไรบางอย่างเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ปรากฏชัดของอุดมการณ์ทางโลกที่นิยมการพัฒนาอันเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลอันน่าเจ็บปวดของสงครามตะวันออกกลางปี 1967 ที่มีต่อชาวยิว ชาวคริสเตียน และชาวมุสลิมเหมือนกัน รวมทั้งอะไรบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของโลกในทศวรรษ 1970 และแรงกระตุ้นซึ่งได้ให้แก่การสร้างความช่วยเหลือตัวเองซึ่งมีพื้นฐานอยู่ที่ชุมชนของตนและกลุ่มคนในท้องถิ่นที่จะต้องจัดหาความสุขสบายและการคุ้มครองให้แก่คนยากจนและคนที่ไม่มียานทำ ในขณะที่เดียวกันยังมีลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือสิ่งที่ วี. เอส. ไนพอล (V.S. Naipaul) เรียกว่า ‘การตื่นขึ้น’ มามีความสำนึกในตนเองทางด้านประวัติศาสตร์ของกลุ่มและชุมชนทุกประเภทที่ได้รับการสนับสนุนให้แลเห็นตัวเองเหมือนกับที่คนอื่นแลเห็น – ซึ่งมักจะเห็นว่าเป็นพวกล้าหลัง ตกขอบ มีดมนและเป็นผู้ที่ตอบสนองต่อสิ่งนี้ด้วยการสร้างขบวนการแห่งการยืนหยัดเป็นตัวของตัวเองที่กล้าหาญขึ้นมา⁴ ก็ลักษณะนี้เองแหละ(รวมทั้งสิ่งอื่นๆ ด้วย) ที่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกว่าตนกำลังถูกคุกคามเพราะฉะนั้นจึงมีอารมณ์ด่วนได้ใจร้อนขึ้นมาซึ่งเป็นลักษณะเด่นของการเมืองส่วนมากของพวกเขา

กลุ่มศาสนาที่มีเสียงดังที่สุด รุนแรงที่สุดและปรากฏว่าเล็กที่สุด (ในจำนวนที่เป็นตัวเลข) ในตะวันออกกลางนั้นมักจะถูกเรียกอยู่บ่อยๆว่าพวกหัวโบราณ (fundamentalist) แต่นี้เป็นศัพท์ที่ไม่น่าพอใจอยู่ในหลายๆ ด้าน แนวความคิดในเรื่องนี้ต้องการจะกล่าวถึงคำสอนของกลุ่มที่นับถือนิกายโปรเตสแตนต์บางกลุ่มในสหรัฐอเมริกาภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อในความสัจธรรมอันสมบูรณ์ของพระคัมภีร์อันบริสุทธิ์ต่างๆรวมกับการปฏิเสธโลกสมัยส่วนใหญ่⁵ แต่อย่างที่มีผู้ขี้อยู่บ่อยๆ ว่าชาวมุสลิมจำนวนมากเป็นและเคยเป็นผู้นิยมพระคัมภีร์อยู่เสมอ คือความศรัทธาของพวกเขาขึ้นอยู่กับความเชื่อในความไม่ผิดพลาดเลยตามตัวอักษรของพระคัมภีร์กุรอาน(Quran)⁶ เรื่องที่สำคัญพอๆกันก็คือศาสนาอิสลาม – เช่นเดียวกับศาสนาสำคัญๆอื่นๆ – นั้นคือธรรมเนียมปฏิบัติที่ยังมีชีวิตอยู่ ในนั้นผู้คนจะถูกห้อมล้อมด้วยสถาบันและตัวแทนต่างๆ (คือมัสยิดและโรงเรียนและครู) เพื่อเตือนใจพวกเขาถึงประวัติศาสตร์ของศาสนานั้น และมีการบังคับใช้ข้อปฏิบัติทางศาสนาที่ถูกต้องบางชนิด⁷ แต่สถาบันเหล่านี้ไม่มีอันไหนที่สามารถหยุดนิ่งอยู่ได้ ทุกสถาบันมีส่วนอยู่ในกระบวนการของการตีความเรื่องความเชื่อและการปฏิบัติใหม่ไปตามสภาพปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา การตีความบางอย่างก็จะก่อให้เกิดแผนและมุมมองทางการเมืองขึ้นสำหรับผู้ที่ต้องการใช้มัน ในกรณีของอิสลามนั้นอย่างน้อยคำที่ดีกว่าซึ่งน่าจะใช้บรรยายถึงการเมืองของศาสนาในทศวรรษ 1970 และ 1980 ก็คือคำที่พวกผู้ปฏิบัติกรเหล่านั้นใช้กันเอง คือคำว่าตัจดีด (tajdid) หรือ ‘การทำให้เป็นของใหม่’ นั่นเอง⁸

แนวความคิดที่มีค่ามากขึ้นที่จะทำให้เข้าใจถึงการปฏิบัติในปัจจุบันของการเมืองด้านศาสนาก็คือแนวความคิดเรื่องชุมชนนิยม (communalism) ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้วข้างบนนี้ คำนี้ได้มาจากใช้ศาสนาเป็นเครื่องหมายบอกเผ่าพันธุ์โดยการกำหนดอาณาเขตของชุมชนหนึ่งที่สัมพันธ์กับอีกชุมชนหนึ่งและเรียกกันในด้านศาสนาเช่นเดียวกัน⁹ ตามที่สุบัยยะได้กล่าวไว้ในบริบทของอิสลามนั้นความคิดในเรื่องชุมชนนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องหมายถึงความคิดทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างใดมากไปกว่าการแยกออกไปและความต่ำต้อยกว่าของศาสนาอื่นๆ¹⁰ และก็ไม่ได้รวมคนทั้งหมดที่ถูกถือว่าเป็นของชุมชนเฉพาะชุมชนหนึ่งเอาไว้ด้วย นอกจากในสถานการณ์ที่หายากเท่านั้น แต่ความคิดเหล่านั้นสามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากเพื่อจะกระตุ้นผู้คนจำนวนมากมายให้พอใจในขบวนการที่เรียกร้องมาสู่รูปแบบจำเพาะอย่างหนึ่งทางศาสนาที่ขึ้นอยู่กับความยืนยันหยัดเป็นตัวของตัวเองหรือการคุ้มครองตนเอง มักจะอยู่ภายใต้รูปแบบของผู้นำของนักสอนศาสนาบางรูปแบบ ตัวอย่างเช่นองค์การอะมัล (Amal) และองค์การเตาฮีด (Tawhid) ในเลบานอนหรือรูปแบบที่มีความสำคัญทางการเมืองสูงซึ่งจะพบได้ในหมู่ชาวอียิปต์เผ่าพันธุ์คอปต์ (Copt) ในทศวรรษ 1970 และ 1980

สำหรับส่วนที่เหลือนั้นถ้าเราจะยกตัวอย่างขององค์การ รายการและการปฏิบัติต่างๆที่มีอยู่มากมายซึ่งเกี่ยวข้องกับการเล่นการเมืองด้านศาสนามาให้ฟังเสียก่อนที่จะให้ข้อสรุปที่กว้างขวางกว่านั้นคงจะดีกว่า ข้าพเจ้าจะเริ่มด้วยการตรวจสอบบริบทของอิสลามก่อนเพราะว่าในช่วงทศวรรษสุดท้ายของจักรวรรดิออตโตมานตรงนี้เองที่การแบ่งแยกสมัยใหม่ระหว่างคริสตจักรกับรัฐ ศาสนากับการเมืองได้รับการยืนยันและการปฏิบัติ

เป็นครั้งแรกและการเมืองของชุมชนได้ถูกทำให้เป็นสถาบันขึ้นเป็นครั้งแรกด้วยวิธีที่มีอิทธิพลหลายวิธี ครั้นแล้วข้าพเจ้าก็จะดำเนินไปสู่การอภิปรายถึงการปฏิบัติของอิหร่านอันเป็นตัวอย่างหนึ่งของขบวนการที่ได้รับการบรรดาใจจากศาสนาเป็นส่วนใหญ่ซึ่งมุ่งที่จะสร้างรัฐอิสลามที่เป็นพิเศษขึ้น ดังนั้นมันจึงกลายเป็นห้องทดลองอันสำคัญแก่การปฏิบัติด้านศาสนา – การเมืองหลายแบบในทันทีเท่าๆ กับเป็นตัวอย่างแก่องค์กรมุสลิมชาวอาหรับหลายองค์กรซึ่งได้รับความบรรดาใจจากความสำเร็จของอิหร่าน จะมีการตรวจตราถึงบริบทอิสลามของอาหรับในภาคที่สาม แล้วตามมาด้วยบริบทของคริสเตียนในภาคต่อไปและของยิวในภาคสุดท้าย

บริบทของอิสลาม : คำนำ

การเริ่มต้นของโลกสมัยใหม่เท่าที่เกี่ยวกับการปฏิบัติทางการเมืองนั้นคือการนำเอาประมวลกฎหมายพานิชย์และกฎหมายอาญาของตะวันตกเข้ามาในจักรวรรดิออตโตมาน (Ottoman Empire) ในตอนกลางศตวรรษที่ 19 ก่อนหน้าความเคลื่อนไหวนี้ถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายซึ่งเป็นที่ยอมรับอยู่แล้วสองชนิดคือกฎหมายศาสนา(ชะรีอะฮ์– Sharia) และกฎหมายของสุลต่าน (กอนุน – Qanun) อยู่ก็ตาม แต่กฎหมายทั้งสองนี้ก็บริหารโดยบุคลากรคนเดียวกันเพื่อความตั้งใจและความมุ่งหมายทุกอย่างและได้รับการจัดเข้าเป็นระบบอันเดียวที่มีการบังคับใช้ซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามเมื่อ *นิซามียะ* (Nizamiye หรือศาลแบบตะวันตก) ซึ่งมีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้บริหารได้แพร่หลายออกไป รูปแบบที่มีอยู่อย่างเดียวนี้ก็มิได้เพียงแต่แตกสลายออกเท่านั้นแต่ยังเริ่มเป็นไปทำให้มีความแตกต่างสมัยใหม่ขึ้นระหว่างศาสนากับรัฐ อันเป็นอะไรที่ไม่เคยคิดหรือเคยมีมาก่อน¹¹ และในทางกลับกันก็กลายเป็นพื้นฐานของการเมืองแบบสมัยใหม่ในรัชสมัยของสุลต่านอับดุลฮามิดที่ 2 (Abdul – Hamid II ปี 1876 – 1909) ซึ่งพระองค์และที่ปรึกษาของพระองค์พยายามที่จะใช้มันเพื่อให้ศาสนาอิสลามเป็นเครื่องมือในการรวมชนชาวมุสลิมแห่งจักรวรรดินั้นและทำให้การปกครองของสุลต่านเป็นเรื่องที่ชอบธรรม ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งสาธารณรัฐตุรกีขึ้นในปี 1923 ความแตกต่างอันเดียวกันนั้นก็ถูกใช้เป็นพื้นฐานของนโยบายมุ่งทางโลก (secularization) ซึ่งมุ่งจะลดอำนาจของศาสนาในอันที่จะมีอิทธิพลเหนือนโยบายของรัฐลงโดยอาศัยการโจมตีโดยตรงต่อสถาบันศาสนาเองทีเดียว

เหตุการณ์ใหม่ครั้งที่สองในศตวรรษที่ 19 ซึ่งมีผลอันสำคัญสำหรับอนาคตของการเมืองด้านศาสนาก็คือการที่อาณาจักรออตโตมานตอบสนองต่อความกดดันของยุโรปให้มอบความเท่าเทียมกันทางกฎหมายแก่พลเมืองชาวคริสเตียนและชาวยิวด้วย นี่จึงเกิดเป็นรูปแบบประกอบกันของคำประกาศทั่วไปในเรื่องความเป็นสากลกับการสร้างกรอบของชุมชนสำหรับผู้คนที่มีความเชื่อและนิกายแตกต่างกันซึ่งเป็นที่อนุญาตให้แก่พวกเขาจนกระทั่งได้รับการสนับสนุนให้ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์และภาษาของตนไว้ได้ การแบ่งอย่างเดียวกันนี้หลายเรื่องได้ดำเนินต่อไปถึงสมัยอาณานิคมแต่มีความชัดเจนยิ่งขึ้นจนตอนนี้พวกเขาเป็นตัวแทนของ ‘ชนส่วนน้อย’ ซึ่งต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษจากชาวมุสลิมซึ่งเป็น ‘ชนส่วนใหญ่’ นี่เป็นความคิดสมัยใหม่ที่มีพลังอีกความคิดหนึ่ง

การสนองตอบของชาวมุสลิมบางคนในตะวันออกกลางที่มีต่อการพัฒนานี้มีอยู่สองรูปแบบ ทั้งสองรูปแบบนั้นขึ้นอยู่กับความคิดใหม่เกี่ยวกับศาสนาว่าคืออะไรบางอย่างที่แตกต่างจากการเมืองและรัฐรูปแบบหนึ่งเป็นความพยายามที่เริ่มต้นในอียิปต์และจักรวรรดิออตโตมานที่จะแสวงหาการทำให้อิสลามมีความชอบธรรมอยู่ในบริบทสมัยใหม่ด้วยการหาสิ่งที่เป็คูกันในทฤษฎีการเมืองของอิสลามกับแนวความคิดของตะวันตกในเรื่อง ‘ประชาธิปไตย’ ‘รัฐธรรมนูญ’ และ ‘อำนาจสูงสุดของประชาชน’ อีกรูปแบบหนึ่งคือการต่อต้านการคุกคามจากความนิยมในทางโลก (secularism) ไม่ว่าจะโดยการสร้างรุ่มแห่งการปกป้องของสถาบันขึ้นเพื่อเป็นการป้องกันซึ่งภายในนั้นชาวมุสลิมที่ดีจะสามารถปฏิบัติกิจการศาสนาของตนได้โดยไม่ต้องถูกรบกวนหรือโดยการให้ความกดดันต่อรัฐให้เปลี่ยนความก้าวหน้าของมันเสียด้วยการนำเอาชะรีอะฮ์กลับมาเป็นพื้นฐานของระบบกฎหมายทั้งหมด ไม่ต้องสงสัยเลย องค์การที่มีพลังและอิทธิพลมากที่สุดซึ่งเกี่ยวข้องกับการเมืองแบบที่สองนี้ก็คือสมาคมภราดรภาพมุสลิม (The Society of Muslim Brothers) ซึ่งตั้งขึ้นในอียิปต์เมื่อปี 1928 ข้าพเจ้าจะอธิบายถึงบทบาทของสมาคมนี้ในบทนี้ภายหลัง

ขบวนการแรกในตะวันออกกลางที่จะเรียกร้องอย่างเปิดเผยให้มีการสร้างรัฐอิสลามขึ้นคือขบวนการไดนันนั้นยังคงเป็นสิ่งที่ยังถกเถียงกันอยู่ บางคนอาจกล่าวว่คือสมาคมภราดรภาพมุสลิมในทศวรรษ 1930 บางคนก็บอกว่าการพัฒนานี้ต้องรอไปอีกนานจนถึงสงครามโลกครั้งที่สอง¹² ส่วนปัญหาที่ว่าคิดว่อะไรคือส่วนประกอบสำคัญนั้นมีการลงความเห็นเป็นเอกฉันท์มากกว่า การคิดถึงเรื่องนี้คงจะต้องมุ่งไปที่จุดสำคัญสองจุดซึ่งเกือบจะไม่เกี่ยวกับเรื่องอื่นๆเลย จุดหนึ่งคือปัญหาเรื่องผู้นำและเรื่องการบ่งว่าผู้ใดมีคุณสมบัติอันจำเป็นที่จะปกครองรัฐดังกล่าวนี้ได้ จุดที่สองคือความเชื่อว่ารัฐเช่นนั้นจะต้องอยู่ใต้การปกครองของ กฎหมายอิสลาม การอธิบายในเรื่องที่ว่าจะนำเอาชะรีอะฮ์มาใช้ได้ทั้งหมดอย่างไรหรือจะทำให้ชะรีอะฮ์เป็นพื้นฐานของระบบกฎหมายสมัยใหม่ได้อ่างไรนั้นใช้เวลาไม่น้อยกว่ามากเพราะถึงอย่างไรมันก็เป็นคำสั่งทางศาสนาและทางสังคมมากพอๆกับที่เป็นประมวลกฎหมายอยู่แล้ว¹³ เราสามารถจะแน่ใจได้อย่างมีเหตุผลอย่างที่จะฮาซาด (Asad) ได้ยืนยันไว้ว่า – ‘ไม่เคยมีสังคมมุสลิมที่ไหนเลยที่กฎหมาย ‘ชะรีอะฮ์’ ควบคุมมากกว่าส่วนเสี้ยวของชีวิตด้านสังคมของมัน’¹⁴ แม้กระนั้นก็ดีสำหรับนักปฏิบัติการทางการเมืองที่เป็นมุสลิมจำนวนมากมาย่อมมีความกังวลเกี่ยวกับเรื่องที่คุณเหมือนว่ศาสนาของพวกเขาจะถูกขับไล่ออกไปเสียจากแวดวงสาธารณะและการใช้ศาสนาไม่ว่าจะโดยตรงหรือในฐานะที่เป็นพื้นฐานสำหรับระบบกฎหมายทั้งหมดก็ตาม จึงกลายเป็นเสียงเรียกร้องหาพรรคพวกอันสำคัญของพวกเขาและเป็นเกณฑ์สำหรับวัดว่รัฐหนึ่งจะถูกถือว่เป็นรัฐอิสลามได้หรือไม่ สำหรับพวกเขาเหล่านั้นช่องว่างระหว่างศาสนากับการเมืองและศาสนากับรัฐซึ่งเกิดขึ้นอย่างรู้ความสรีทธาโดยการแทรกแซงของตะวันตกนั้นจักต้องถูกปิดกั้นเสียให้ได้ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดๆ ก็ตาม

ศาสนากับการเมืองในสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่าน

ก่อนหน้าการโค่นล้มรัฐบาลของชาห์ในเดือนมกราคม 1979 ได้ไม่นาน ผู้นำของรัฐบาลผสมปฏิวัติได้นำเอาคำขวัญ ‘เอกราช อิสราภาพ สาธารณรัฐอิสลาม’ มาใช้¹⁵ นี่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสำคัญของบทบาทของอยาตุลลอฮ์ โคหมัยนีและพันธมิตรที่เป็นนักการศาสนาของเขา แต่ก็เป็นเรื่องสำคัญด้วยเหมือนกันที่จะจำไว้ว่าพวกเขายังคงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกำลังผสมของผู้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาห์ซึ่งมีขนาดใหญ่ประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ ซึ่งมีสถานภาพทางอุดมการณ์ต่างๆ กันอย่างกว้างขวาง และนั่นเป็นเวลาก่อนหน้าที่จะมีการกำหนดบทบาทของศาสนาในโครงสร้างอำนาจใหม่อย่างชัดเจนตั้งหลายปีและเกิดขึ้นหลังจากช่วงเวลาหนึ่งของการต่อสู้อย่างเข้มข้นทางการเมืองและวัฒนธรรมเท่านั้น เนื่องจากข้าพเจ้าได้เล่าเรื่องราวสังเขปของความสำเร็จแห่งการปฏิวัติของอิหร่านไว้แล้วในบทที่ 5 ตอนนี้อย่างยิ่งจะมุ่งเน้นอยู่ที่เรื่องซึ่งเป็นศูนย์กลางของความเข้าใจถึงบทบาทของการเมืองที่เกี่ยวกับศาสนาที่มีอยู่ภายในนั้นแต่อย่างเดียว

ยังไม่ทันที่กลุ่มผู้นำการปฏิวัติจะได้มารวมกันในกรุงเตหะรานหลังจากที่ชาห์หนีไปแล้วเลย กลุ่มผู้นำเหล่านั้นก็ได้จัดตั้งสภาปฏิวัติและรัฐบาลชั่วคราวขึ้นให้รับผิดชอบร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นแล้วก็จัดให้มีการเลือกตั้งเพื่อบรรจุคนลงในหน้าที่สำคัญของรัฐ แล้วตามมาด้วยการลงประชามติในเดือนมีนาคม 1979 ซึ่งมีคำถามอยู่ข้อเดียวว่า – ท่านเห็นด้วยหรือไม่ในการที่จะใช้การปกครองระบอบสาธารณรัฐอิสลามแทนระบอบกษัตริย์? ผลก็คือการลงคะแนนเสียงในทางรับมากมายอย่างท่วมท้นถึงแม้จะมีหลักฐานอยู่ว่ามีความกดดันมากพอใช้ในกลุ่มข้าราชการก็ตาม บาคาช (Bakhash) พูดยกอย่างแน่นอนที่กล่าวว่าผลการลงคะแนนเสียงนั้นเป็นตัวแทนแห่งความปรารถนาของประชาชนส่วนใหญ่¹⁶

ได้มีการเห็นพ้องในทำนองเดียวกันว่าควรที่จะกำหนดโครงสร้างสถาบันของสาธารณรัฐดังกล่าวไว้ในเอกสารของรัฐธรรมนูญใหม่ด้วย ร่างรัฐธรรมนูญครั้งแรกได้ถูกร่างขึ้นโดยบรรดาสมาชิกของรัฐบาลชั่วคราว ร่างนี้ขึ้นอยู่กับการคิดที่จะพบได้ในรัฐธรรมนูญของอิหร่านฉบับปี 1906 และรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศสฉบับที่ห้าเป็นอย่างมาก สิ่งที่จะออกจะน่าแปลกใจก็คือร่างนี้ได้รับการเห็นพ้องจากอยาตุลลอฮ์โคหมัยนีและเพื่อนร่วมงานที่สนิทที่สุดของเขาโดยมีการแก้ไขเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเองถึงแม้ว่ามันจะมีได้สร้างสถานภาพที่มีสิทธิพิเศษอันใดให้แก่การศาสนาและให้อำนาจไว้ได้เพียงจำกัดแก่สภาผู้พิทักษ์ในการที่จะคัดค้านการออกกฎหมายที่เห็นว่าไม่เป็นแบบอิสลามก็ตาม¹⁷ เรื่องที่ว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้นยังคงเป็นเรื่องที่ไม่แจ่มแจ้ง แต่อาจจะมียะไรบางอย่างที่เกี่ยวกับความปรารถนาของโคหมัยนีที่จะตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อว่าเขาจะสิ้นชีวิตไปก่อนที่จะตั้งได้สำเร็จ¹⁸ นอกจากนั้นในขั้นตอนนี้ดูเหมือนว่าเขาจะไม่ใคร่ไว้วางใจในความสามารถของนักการศาสนานักว่าจะปกครองประเทศได้เอง ดังนั้นเขาจึงต้องการจะให้ความสมดุลมากขึ้นระหว่างนักการศาสนาและบุคคลธรรมดา

อย่างไรก็ตามต่อมาภายหลังเมื่อร่างรัฐธรรมนูญนี้ถูกส่งให้อภิปรายกันโดยที่ประชุมของผู้เชี่ยวชาญซึ่งได้รับการคัดเลือกมาโดยมีนักการศาสนาเป็นสมาชิกส่วนใหญ่มันก็ได้รับการแก้ไขเป็นอย่างมาก ข้อแรก

ที่สุด แนวความคิดของการปกครองโดยผู้เชี่ยวชาญในกฎหมายอิสลามที่มีความเที่ยงธรรมและฉลาดสุขุม (วิลายา-ติ ฟากิฮฺ) ได้กลายให้เป็นแก่นกลางของการปกครอง ถึงแม้ว่าจะมีการถกเถียงกันอย่างยืดเยื้อที่แสดงให้เห็นความหวั่นหวาดเป็นอย่างมากในส่วนของ *มุลเลาะห์* (ผู้รู้ทางศาสนา) บางคนเกี่ยวกับอันตรายที่จะมีมาจากการที่นักการศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างใกล้ชิดเกินไปก็ตาม นอกจากความสงสัยเกี่ยวกับคำนิยามของคำว่า ฟากิฮฺ (Fagih) ตามเหตุผลด้านศาสนวิทยาแล้วก็ยังมีบางคนมองเห็นว่าการที่สถาบันศาสนาจะเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดเกินไปกับการเมืองประจำวันอาจจะต้องเดือดร้อนจากปฏิกิริยาอย่างรุนแรงจากประชาชนก็ได้ถ้าหากว่ามีอะไรผิดพลาดไป แต่ในที่สุดตามที่บาเคซเขียนไว้ – คำโต้เถียงที่ว่าบทบาทของฟากิฮฺนั้นจำเป็นต่อการทำให้รัฐอิสลามเป็นจริงขึ้นมาได้ก็เป็นฝ่ายมีชัย¹⁹ ข้อแก้ไขข้อที่สองก็คือการมอบอำนาจในการตรวจตราการออกกฎหมายในรัฐสภาด้วยตัวเองให้แก่สภาผู้พิทักษ์ให้มากกว่าที่มีอยู่ในศาลสูงสุดของประเทศฝรั่งเศส นั่นเป็นอะไรบางอย่างที่มีผลทางการเมืองอันสำคัญในอนาคต²⁰

การประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ไม่ใช่เป็นการปูทางให้แก่การเลือกตั้งประธานาธิบดีและสมาชิกรัฐสภา (มัจลิส–Majlis) เท่านั้นแต่เป็นการปูทางให้แก่การต่อสู้เพื่ออำนาจอย่างดุเดือดซึ่งทำให้พรรครีพับลิกันอิสลาม (Islamic Republican Party – IRP) ที่ตั้งขึ้นใหม่ปะทะกับกองกำลังทางศาสนาและทางโลกซึ่งมีอยู่มากมายและต่อต้านกับสิ่งที่ในไม่ช้าพวกเขาก็ถือว่าเป็นการพยายามที่จะยึดเอกลิทธิในอำนาจด้วย ในตอนเริ่มต้นบรรดาหัวหน้าพรรคออกจะเป็นฝ่ายรับอยู่มากและไม่สามารถอาศัยการอุดหนุนอยู่ตลอดเวลาของโคมัยนีเองได้ แต่เมื่อเวลาผ่านไปพวกเขาก็มีอิทธิพลมากขึ้นในองค์การปฏิบัติต่างๆ อย่างเช่นศาลปฏิบัติและผู้พิทักษ์การปฏิบัติรวมทั้งในเครือข่ายสำคัญของนักการศาสนาตามจังหวัดต่างๆ เพื่อจะสนับสนุนแรงดันที่มีอยู่เรื่อยไปของพวกเขานั่นที่จะไปสู่สิ่งที่ในไม่ช้าก็ได้กลายเป็นการปกครองระบอบศาสนาธิปไตยที่แท้จริงซึ่งมี *มุลเลาะห์* เป็นผู้ควบคุมการปกครองทุกด้าน ดังนั้นถึงแม้ว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรค IRP จะได้รับคะแนนเสียงเพียงเล็กน้อยในการเลือกตั้งประธานาธิบดีเมื่อเดือนมกราคม 1980 ก็ตาม ความสำเร็จของพรรคในการเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาในเดือนมีนาคมก็ทำให้พรรคมีฐานพอใหญ่ที่จะได้ตำแหน่งสำคัญๆ ส่วนมากในคณะรัฐบาลต่างๆ ที่ได้มีการต่อต้านอย่างรุนแรงจากคนที่กำลังจะขึ้นมาเป็นคู่ปรับที่น่ากลัวที่สุดของพรรคคือประธานาธิบดีบานี – ซาดร (Bani – Sadr) ได้ การขวนขวายหาอำนาจของพรรค IRP ได้รับการช่วยเหลือต่อมาโดยการลงมือทำการในสิ่งที่เรียกว่าการปฏิวัติ ‘วัฒนธรรม’ เป็นขั้นแรกซึ่งมุ่งหมายที่จะยึดยึดตราประทับแห่งความชอบธรรม แบบอิสลามให้แก่มหาวิทยาลัยทั้งหลาย ต่อมาก็โดยการปฏิวัติการบริหารซึ่งใช้การจัดตั้งคณะกรรมการต่างๆ ในกรมกองและสำนักงานทุกแห่งของรัฐบาลเพื่อจะกวาดล้างปรปักษ์ของตนออกไปและเพื่อจะบรรจุ ผู้สนับสนุนตนเองไว้ให้ทั่วระบบข้าราชการ สถาบันเดียวที่สามารถจะต่อต้านการแทรกแซงนี้ได้ก็คือกองทัพซึ่งบทบาทของมันในการปกป้องประเทศจากการรุกรานของอิรักในเดือนกันยายน 1980 นั้นสำคัญเกินกว่าจะถูกทำลายลงโดยเจตนาได้ แต่แม้กระทั่งตรงนี้พรรค IRP ก็ยังได้รุกเข้าไปได้มากพอใช้โดยการให้ผู้พิทักษ์การปฏิวัติในฐานะที่เป็นสาขาของทางการทหารที่คู่ขนานกันและรุกต่อไปโดยการแต่งตั้งพวก *มุลเลาะห์* ให้ประจำอยู่ในหน่วยต่างๆ ในนั้น

บทบาทของอยาตุลลอฮ์ โคหมินีในกระบวนการนี้ไม่เป็นที่ชัดเจนนัก ในเรื่องที่บาคาชกล่าวถึงการต่อสู้ระหว่างประธานาธิบดีบานี – ชาครและพรรค IRP นั้นถึงแม้ว่าเขาจะเห็นใจฝ่ายหลังอยู่เป็นพื้นฐานแต่เขาก็มักจะเข้าข้างฝ่ายแรกอยู่บ่อยๆ อย่างน้อยก็ในระยะแรกๆ²¹ อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปความไว้นี้ในตัวของเขาเกี่ยวกับบทบาทของพวก *มุลเลาะห์* ในคณะรัฐบาลก็ดูเหมือนจะลดลงไปเป็นอย่างมากในระหว่างการทำอันพิศพลาดของบานี-ชาครเองไม่ได้ทำให้เขาคงความไว้วางใจอยู่ต่อไปไม่ว่าจะเป็นในเรื่องทักษะหรือความไว้วางใจได้ของบรรดาผู้เชี่ยวชาญที่มีได้เป็นนักการศาสนา ในระหว่างนั้นเขาได้ตกอยู่ใต้อำนาจของพลังเคลื่อนไหวอันมีอยู่ตลอดเวลาของแรงกระตุ้นในการแสวงหาอำนาจของพรรค IRP และความสำเร็จของมันในการที่ทำให้ฝ่ายต่อต้านที่แตกเป็นก๊กเป็นเหล่าและหมดหวังมากขึ้นนั้นเงียบเสียงลงได้ ผลก็คือเมื่อรัฐสภา (*มัจลิส*) เริ่มทำการฟ้องร้องบานี – ชาครในเดือนมิถุนายน 1981 โคหมินีจึงไม่มีทางเลือกมากนักนอกจากต้องคล้อยตามการตัดสินใจนั้นแล้วก็ต้องตกลงที่จะแต่งตั้งผู้สมัครเลือกตั้งของพรรค IRP คือนายมุฮัมมัด อาลีรญาอี (Muhammad – Ali Raja'i) ให้เป็นผู้สืบทอดของเขา อีกสองเดือนหลังจากนั้นนายรญาอีก็ถูกฆ่าตายในการระเบิดครั้งใหญ่ครั้งที่สองซึ่งมุ่งจะเอาชีวิตผู้นำพรรค IRP โดยกลุ่มผสมระหว่างกลุ่มอิสลามหัวรุนแรงและกลุ่มฝ่ายซ้ายซึ่งนำโดยขบวนการมุญาฮิดีนของประชาชน (The People's Mojahedin) ผู้ที่ได้ตำแหน่งต่อจากเขาคือนายอาลี คาเมเนอี (Ali Khamenei) ผู้ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีในเดือนตุลาคม 1981

ในระหว่างสองปีต่อมาพวก *มุลเลาะห์* ซึ่งรวมหัวกับพรรค IRP ได้บังคับฝ่ายค้านทั้งหมดและได้จัดตั้งรัฐบาลและการเมืองในระบบศาสนธิปไตยแบบหนึ่งขึ้นซึ่งดำเนินงานไปจนถึงตอนที่โคหมินีถึงแก่อนิจกรรมเมื่อปี 1989 เป็นเรื่องน่าสนใจที่จะถามว่าศาสนามีบทบาทอะไรอยู่ในโครงสร้างสถาบันและข้อปฏิบัติของรัฐบาลนี้ และยิ่งน่าถามมากขึ้นในเมื่อการที่นักการศาสนาเข้าครอบครองการปกครองนั้นเป็นสิ่งที่หาได้ยากมากในประวัติศาสตร์ของโลกปัจจุบัน

เราสามารถมองคำถามนี้ได้จากมุมสองมุม อย่างแรกก็คือมองดูสิ่งที่โคหมินีและนักการศาสนาซึ่งเป็นนักการเมืองคนสำคัญๆ พูดมาเกี่ยวกับลักษณะของศาสนาอิสลามในการปกครองของพวกเขาเองเมื่อพิจารณาจากคำพูดของคนเหล่านี้ พวกเขาค่อนข้างจะรู้สึกอย่างชัดเจนว่าการมีอยู่ของรัฐธรรมนูญแบบอิสลามรวมทั้งการนำเอาความคิดในเรื่อง *วิลายัต-อิฟาเกีย* (*Wilayat-e fagih*) มาใช้นั้นหมายความว่าตามคำนิยามเกือบจะทั้งหมดว่าอิหร่านเป็นรัฐอิสลาม (Islamic state) นี่อาจเห็นได้อย่างเช่นในคำปราศรัยของประธานาธิบดีอาลี คาเมเนอีในงานเฉลิมฉลองการปฏิวัติครบรอบแปดปีเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 1987 ซึ่งเขาได้ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางที่การปฏิวัตินั้นได้นำมาว่า : “บัดนี้สิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นสิ่งแวดล้อมแบบอิสลาม มีสิ่งแวดล้อมแบบตะวันตกแล้ว มันเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีงาม พ่อแม่ไม่ต้องเป็นกังวลเกี่ยวกับหลักศีลธรรมของลูกๆ อีกต่อไปแล้ว”²²

ถ้าหากว่าจำเป็นจะต้องมีข้อพิสูจน์ต่อไปมากกว่านี้ แน่อบนบรรดามุลเลาะห์ทั้งหลายก็คงจะชี้ไปยังการทำให้ระบบกฎหมายให้เป็นแบบอิสลามด้วยอันเป็นสิ่งที่โคหมินีเองได้ให้ความสำคัญไว้เป็นอย่างมาก²³ สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการกำจัดผู้พิพากษาที่มีได้เป็นนักการศาสนาออกไปเสียทีละน้อย รวมทั้งการเขียนกฎหมาย

หลายฉบับขึ้นใหม่เพื่อให้แน่ใจว่ามันสอดคล้องกับคำสอนของอิสลาม เรื่องที่ว่าการปฏิบัติจริงๆเช่นนี้จะถูกทิ้งไว้ตรงไหนนั้นยังไม่ชัดเจนนัก นักเขียนหลายคนยืนยันว่าทั้งๆที่นักกฎหมายอิสลามจะพยายามกันแล้ว ระบบนั้นก็ยังมีศาลและกฎหมายชนิดต่างๆปะปนกันเป็นระบบจับจ่ายอยู่²⁴ คงจะต้องมีคนอื่นๆได้เพียงจากมุมมองทางกฎหมายอิสลามว่าความพยายามใดๆที่จะแก้ไขชะรีอะฮ์หรือเข้าไปยุ่งกับสิทธิอันเด็ดขาดของผู้พิพากษาในอันที่จะตัดสินคดีตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายนั้นเองย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะก่อให้เกิดความระแวงสงสัยอย่างหนักหน่วงในลักษณะพื้นฐานทางศาสนาของมัน²⁵ สำหรับร่างพระราชบัญญัติที่รัฐสภาผ่านออกมาเมื่อเดือนธันวาคม 1990 อนุญาตให้จำเลยมีสิทธิแต่งตั้งตัวแทนของตนในศาลได้ – ซึ่งเป็นเรื่องที่ขัดกับข้อปฏิบัติในชะรีอะฮ์แต่ก่อนนี้โดยตรง²⁶ แต่กระนั้นก็ตาม สำหรับมุสลิมชาวอิหร่านส่วนใหญ่ซึ่งมีจำนวนมากมายแล้ว การที่มีระบบกฎหมายซึ่งถูกทำให้เป็นแบบอิสลามนั้นก็คือข้อพิสูจน์ได้ว่ามีรัฐอิสลามอยู่

ยังมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับลักษณะแบบอิสลามของรัฐบาลสมัยหลังการปฏิวัติของอิหร่านอีกสองข้อที่พวกผู้สนับสนุนรัฐบาลนี้ได้อ้างไว้ ข้อหนึ่งก็คือความตั้งใจที่มอบให้แก่ความถูกต้องในเรื่องจริยธรรมเช่นเดียวกับในขบวนการอื่นๆที่ได้รับการคลอบรรคาลงมาจากศาสนา ขบวนการของอิหร่านมีความห่วงใยในเรื่องคำสอนทางศาสนาอย่างแลเห็นได้อย่างเด่นชัดรวมทั้งการต่อสู้กับสิ่งที่คิดกันว่าจะเป็นอิทธิพลอันเต็มไปด้วยอันตรายโดยการใช้การศึกษาที่ถูกต้องและการเน้นในเรื่องครอบครัวในฐานะที่เป็นต้นตอแห่งคำสอนด้าน ศีลธรรมจรรยา เช่นเดียวกับในที่อื่นๆ – เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะทำให้แน่ใจว่าสตรีต้องทำตามตัวอย่างที่มีบทบาทที่ดีและผู้ที่เปี่ยมมารดาจะต้องอยู่บ้านคอยดูแลบุตร ถึงแม้ว่าในตอนหลังจะมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากในเรื่องบางเรื่องอย่างเช่นการทำแท้งและการคุมกำเนิดก็ตาม เครื่องแสดงประการที่สองเกี่ยวกับความเที่ยงธรรมของอุดมการณ์ซึ่งทำให้ต้องมีคณะกรรมการผู้นำทางอิสลามอย่างมากมายอยู่ทั่วระบบราชการโดยเน้นจำเพาะผู้ที่ได้รับการมอบหมายให้ทำงานดูแลการสื่อสารและการพิมพ์รวมทั้งความประพฤติของบุคลากรในสถาบันสำคัญๆอย่างในกองทัพ เป็นต้น

เมื่อมองจากภายนอกและเน้นมากขึ้นในเรื่องการปฏิบัติด้านการเมือง ภาพที่เห็นดูจะผิดแผกไปและความขัดแย้งระหว่างลักษณะแบบอิสลามกับแบบสมัยใหม่ก็กระจางชัดมากขึ้น จากจุดมองนี้ลักษณะสำคัญสองอย่างของโครงสร้างการปกครองจะเด่นชัดออกมา ลักษณะแรกคือเรื่องอำนาจที่มอบให้แก่ส่วนประกอบที่เอียงไปทางศาสนาอย่างชัดเจนซึ่งส่วนมากคือตำแหน่งฟากิฮ์และสภาผู้พิทักษ์ (Council of Guardians) ตามที่บาชาชกล่าวนั้น อยาตุลลอฮ์โคมัยนีได้รับ ‘ตำแหน่งอันสูงส่ง’ ในระบบใหม่นี้ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถพิเศษส่วนตัวของเขา บทบาทของเขาในฐานะที่เป็นสถาปนิกแห่งการปฏิวัติและอำนาจของเขามีอยู่เหนือเครือข่ายของนักการศาสนาที่สำคัญๆซึ่งทั้งหมดได้รับการสนับสนุนจากอำนาจทางรัฐธรรมนูญที่กว้างขวางของเขา²⁷ ดังนั้นเขาจึงยังคงเป็นผู้ตัดสินคนสุดท้ายในปัญหาสำคัญๆทั้งหมดเกี่ยวกับนโยบายและจุดรวมของข้อถกเถียงทางการเมืองที่สำคัญๆเป็นส่วนใหญ่ แม้กระนั้นก็ตาม เขาก็ยังต้องเผชิญหน้ากับคู่แข่งของเขาในหมู่นักการศาสนาอาวุโสที่อยู่ในสภาผู้พิทักษ์อยู่บ่อยๆผู้ซึ่งการตีความในเรื่องที่ว่าสิ่งใดเป็น

แบบอิสลามที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมนั้นทำให้คนเหล่านั้นสามารถถกกันกฎหมายสำคัญๆไม่ให้ผ่านรัฐสภาออกมาได้หลายฉบับทั้งๆที่ผู้เป็น*ฟากิฮ*เห็นชอบด้วยตนเองแล้ว เรื่องที่ว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเป็นเรื่องที่ไม่แจ่มแจ้ง แต่เมื่อมีข้อเท็จจริงอยู่ว่าการตอบสนองของโคมัยนีต่อการวิไล่นั้นมักจะเป็นแบบเกลี้ยกล่อมรัฐสภาให้ร่างพระราชบัญญัติเสียใหม่ในลักษณะที่จะได้รับความเห็นชอบจากพวกผู้พิทักษ์นั้นทำให้ดูเหมือนว่าเขารู้สึกไม่เต็มใจที่จะทำการท้าทายโดยตรงต่อองค์กรที่เกี่ยวข้องกับลักษณะแบบอิสลามของรัฐอย่างใกล้ชิดถึงอย่างนั้น

ลักษณะสำคัญข้อที่สองอันเป็นลักษณะรองลงไปของสาธารณรัฐอิสลามก็คือการนิยมนิยมความหลากหลาย (pluralism) ข้อนี้ไม่เพียงแต่ได้มาจากการแบ่งอำนาจตามรัฐธรรมนูญออกเป็นฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการเท่านั้น แต่ยังมาจากลักษณะพิเศษของสถาบันศาสนาของอิหร่านสมัยก่อนการปฏิวัติอีกด้วย รวมทั้งการสร้างองค์การต่างๆที่*มุลเลาะห์*มีอิทธิพลครอบครองอยู่ขึ้นมามากมายในระหว่างที่มีการจลาจลจากการปฏิวัติเมื่อปี 1979 และหลังจากนั้นด้วย ตามประวัติศาสตร์ การควบคุมการศึกษาอิสลามและมุณินิทางศาสนาที่เกี่ยวข้องอยู่เป็นหน้าที่ของอัยยัตุลลอฮ์ตำแหน่งสูงกลุ่มเล็กๆผู้ถูกถือว่าเป็นศักดิ์ศรีและความถนัดในเรื่องกฎหมายเท่าๆกันไม่มากนักน้อย²⁸ เมื่อคิดถึงบทบาทในระยะหลังของผู้นำทางศาสนาในการปฏิวัติบางทีอาจจะเล็งไม่ได้ว่าการแข่งขันซึ่งมีอยู่ตามสถาบันระหว่างพวกเขาจะต้องถูกนำเข้ามาในการเมืองของสาธารณรัฐอิสลามด้วย พวก*มุลเลาะห์*เป็นผู้ได้รับประโยชน์จากช่วงเวลาแห่ง ‘อำนาจสองทาง’ นี้ในสมัยรัฐบาลปฏิวัติระยะแรก เมื่อพวกเขาได้สร้างและควบคุมสถาบันที่ทำหน้าที่คู่ขนานกันจำนวนมากมายาวอย่างเช่น ศาลและผู้พิทักษ์ต่างๆ ซึ่งในทางกลับกันก็ได้ให้โอกาสใหม่ๆในเรื่องอำนาจและการได้รับการอุปถัมภ์ค้ำจุนอย่างมหาศาล ส่วนลักษณะสุดท้ายของโครงสร้างซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น ‘การนิยมนิยมความหลากหลายของ*มุลเลาะห์*’ นั้นคือการที่รัฐบาลใช้มัสยิดเป็นที่ทำงานสำคัญๆหลายอย่าง นับตั้งแต่การรับรองหนังสือแนะนำตัวแบบอิสลามของข้าราชการผู้เสาะหางานราชการไปจนถึงเป็นที่แจกจ่ายอาหารปันส่วนในระหว่างที่มีสงครามกับอิรัก

การผสมผสานกันของลักษณะเหล่านี้ทั้งหมดนั้นแหละที่ให้ลักษณะเฉพาะแก่การเมืองในระยะสิบปีแรกของสาธารณรัฐอิสลามเป็นอย่างมากทั้งๆที่มีบทบาทของโคมัยนีและพรรค IRP ในอีกระดับหนึ่งเป็นผู้ชี้ขาดอยู่แล้ว การที่มีศูนย์อำนาจต่างๆซึ่งส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันกันอย่างดุเดือดทำให้การประสานงานเป็นไปอย่างยากลำบาก และยังเป็นธรรมดาด้วยว่าการแข่งขันนี้จะแฝงอยู่ในศัพท์ทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่จะเอาชนะการโต้เถียงได้ในเวทีที่มี*ฟากิฮ*และสถาบันผู้พิทักษ์เป็นใหญ่อยู่ แต่นี่ก็ไม่อาจจะปิดบังการแก่งแย่งชิงดีกันในแบบเก่าๆที่มีมากขึ้นเพื่อจะได้มีตำแหน่งและอิทธิพลเหนือนโยบายซึ่งทำให้พวก*มุลเลาะห์*ที่เป็นนักการเมืองมีชีวิตชีวาขึ้นเช่นเดียวกับคนอื่นๆ

ปัญหาที่การนิยมนิยมความหลากหลายทำให้เกิดขึ้นแก่การจัดการทางการเมืองนั้นได้รับการบรรยายไว้แล้วในบทที่ 5 ยังเหลือแต่การมองดูให้ลึกลงไปในความหมายทางด้านการเมือง-ศาสนาแห่งความพยายามของ อัยยัตุลลอฮ์ โคมัยนีในการที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้บางข้อให้ได้ก่อนที่จะมาถึงแก่ระบอบการปกครอง สิ่งนี้

เริ่มขึ้นด้วยคำโต้ตอบของเขาต่อสิ่งที่ดูเหมือนจะไม่มีอะไรมากไปกว่าการกล่าวซ้ำของประธานาธิบดีคาเมเนอีถึงลัทธิศาสนาที่ถูกตั้งที่มีอยู่ในตอนนั้นอย่างเป็นระบบที่ใช้กันอยู่เป็นประจำว่าในรัฐอิสลามนั้นทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติย่อมขึ้นต่อกฎหมายศาสนาอันสูงส่ง²⁹ ในสิ่งที่คงจะเป็นการตีความใหม่ในทฤษฎีของเขาเองอย่างแน่นอนนั้น โคมัยนีได้เขียนตอบกลับไว้ว่า: ‘ดูเหมือนว่าท่าน (คาเมเนอี) จะไม่ยอมรับรัฐบาลนี้ว่าเป็นตัวแทนสูงสุดที่พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของและส่งมอบให้แก่ท่านศาสดาผู้ประเสริฐและไม่ยอมรับว่ามันอยู่ในบรรดาสิ่งที่สำคัญที่สุดของกฎหมายแห่งพระเจ้าและมีความเป็นลำดับแรกอยู่เหนือกฎหมายอื่นๆแห่งพระเจ้าที่อยู่ออกนอก’ แล้วเขาก็ถกเถียงต่อไปว่าหน้าที่นับร้อยของรัฐบาลจะไม่ได้รับการร่วมมือถ้าหากว่าคำโต้เถียงของคาเมเนอีเป็นเรื่องที่ต้อง และกล่าวว่า ‘รัฐบาลย่อมมีอำนาจเพียงฝ่ายเดียวในการที่จะปลูกเร้าให้เห็นพ้องกับชะรีอะฮ์ซึ่งรัฐบาลได้สัญญาไว้กับประชาชนในเมื่อข้อตกลงเหล่านี้ขัดต่อผลประโยชน์ของประเทศหรือศาสนาอิสลาม’³⁰

การเข้าแทรกแซงของ โคมัยนีนี้ถือกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นบทบาทของการโจมตีอำนาจหน้าที่ของสภาผู้พิทักษ์และยังก่อให้เกิดคำถามที่ยังไม่มีคำตอบอีกมากมายเกี่ยวกับสถานภาพใหม่ของเขาที่เกี่ยวกับบทบาทของ *ฟากิฮ์* ด้วย เขากำลังกล่าวว่า *ฟากิฮ์* นั้นสามารถลบล้างกฎหมาย *ชะรีอะฮ์* ได้เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนเช่นนั้นหรือ? หรือว่าเขากำลังอ้างกว้างกว่านั้นว่ารัฐบาลอิสลามย่อมมีความถูกต้องโดยอัตโนมัติเพียงเพราะว่ามันเป็นรัฐบาลอิสลาม? แต่แล้วคำโต้เถียงใดๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ก็ได้ยุติลงอย่างน่าทึ่งเริ่มด้วยการสิ้นชีวิตของ โคมัยนี ต่อมาก็ด้วยการแต่งตั้งผู้สืบทอดจากเขาซึ่งแสนจะขาดอำนาจบังคับบัญชาจนไม่อยู่ในสถานภาพที่จะมีจุดยืนได้ว่าอะไรมีความสำคัญด้านศาสนา ผลก็คือรัฐบาลใหม่ของประธานาธิบดีราฟซานจานี (Rafsanjani) จำเป็นต้องยืนหยัดเป็นตัวของตัวเองและเคลื่อนไหวต่อต้านศูนย์กลางอำนาจต่างๆ ซึ่งเป็นคู่แข่งกันโดยวิธีโจมตีรวมทั้งการผลักดันที่ละน้อยให้คู่ต่อสู้ซึ่งเป็นนักการศาสนาต้องออกจากสภาผู้เชี่ยวชาญไปอย่างได้ผล องค์การนี้ได้รับความไว้วางใจให้เลือก *ฟากิฮ์* คนใดๆ สำหรับอนาคตและให้ใช้ผู้เชี่ยวชาญที่มีนักการศาสนาได้มากขึ้นในคณะรัฐบาล แต่กระนั้นก็คือปัญหาที่ยาตุลลอฮ์ โคมัยนีได้สร้างขึ้นก็มีความสำคัญอย่างมากต่อปฏิบัติการของรัฐบาลอิสลามจนผู้สืบทอดจากเขาหรือผู้ใดก็ตามที่คิดจะสถาปนารัฐบาลในทำนองเดียวกันนั้นจำเป็นต้องเผชิญหน้ากับมันไม่ช้าก็เร็ว

การเมืองด้านศาสนาในประเทศอาหรับต่างๆ

การปฏิวัติอิสลามมีผลกระทบอย่างมหาศาลในประเทศอาหรับต่างๆ ทั้งต่อประชาชนชาวชีอะฮ์ในท้องถิ่นทั้งหลายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวมุสลิมนิกายสุนนี โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ภายใต้รัฐบาลเผด็จการหรือรัฐบาลที่เป็นพันธมิตรกับตะวันตกรวมทั้งผู้ที่อยู่ใต้การครอบครองของอิสราเอลในเขตฝั่งตะวันตกและกาซาด้วย ถึงกระนั้นก็ดีก็ยังเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องทราบว่าการปฏิวัติของอิหร่านนั้นมีมาในตอนท้ายแห่งการมีความสำนึกทางศาสนาและกิจกรรมด้านศาสนา – การเมืองเพิ่มขึ้นมาเป็นเวลากว่าสิบปีซึ่งนักวิจารณ์ส่วนมากลงความเห็นว่าเป็นผลกระทบของการพ่ายแพ้ของนักต่อสู้อิสราเอลในสงครามปี 1967 รวมทั้งการมี

อำนาจทางการเงินและศักดิ์ศรีของนักอนุรักษนิยมทางศาสนามากขึ้นอย่างเช่นของประเทศซาอุดีอาระเบีย
 ตอนนีรัฐบาลและอุดมการณ์ทางโลก (secular) และรัฐบาลของนักชาตินิยมอาหรับกำลังอยู่ในฐานะตั้งรับเป็น
 อย่างมาก ในระหว่างนั้นตัวแสดงทางการเมืองหลายคนก็ได้ค้นพบความแข็งแกร่งและพลังเคลื่อนไหวใหม่
 ในการกล่าวถึงอิสลาม โดยเฉพาะเมื่อมันรวมกับแนวคิดอื่นๆ ที่มีพลังอย่างเช่นเรื่องลัทธิชาตินิยมและความเป็น
 ธรรมในสังคมเป็นต้น³¹ ไม่ใช่เพียงแค่ดูเหมือนว่าศาสนาจะมีได้ถูกทำให้ด่างพร้อยไปด้วยความพ่ายแพ้ของ
 ลัทธิ นัสเซอร์นิยม (Nasserism) และโครงการคล้ายคลึงกันนั้น แต่กลับให้ภาษาที่ดีขึ้นในการกล่าวถึงความ
 ทุกข์ยากที่เกิดขึ้นจากการละเมิดต่อความเคารพตนเองและศักดิ์ศรีของมนุษย์³² มัสยิดเป็นหนึ่งในพื้นที่
 เพียงไม่กี่แห่งซึ่งรัฐบาลนิยมใช้อำนาจรู้สึกว่ายากที่จะเข้าไปควบคุม แต่การใช้มัสยิดเป็นเครื่องมือของ
 การเปลี่ยนศาสนาและการเกณฑ์คนยังเป็นสิ่งสำคัญมากขึ้น

ในการพยายามที่จะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ของการฟื้นคืนชีวิตของศาสนาอิสลามที่เน้นในทางการเมือง
 ในประเทศอาหรับต่างๆนี้ข้าพเจ้าจะเริ่มต้นด้วยการบรรยายถึงขบวนการฝ่ายสุนนีบางขบวนการที่มีอิทธิพลมาก
 ที่สุดเสียก่อน ก่อนที่จะหันไปยังบทบาทขององค์กรที่ทรงอิทธิพลของฝ่ายชีอะฮ์ในประเทศเลบานอนและอิรัก

ขบวนการที่อยู่ไกลและนานมาแล้ว ที่สำคัญที่สุดของกลุ่มมุสลิมสายสุนนีทั้งในด้านของผลกระทบ
 ต่อเนื่องและในด้านของตัวอย่างทางด้านการตั้งองค์กรและตัวอย่างทางอุดมการณ์ที่มันมีอยู่ก็คือขบวนการ
 ภราดรภาพมุสลิม (The Muslim Brothers) ขบวนการนี้เริ่มขึ้นโดยครูชาวอียิปต์คนหนึ่งชื่อหะซัน อัล –
 บันนา (Hasan al – Banna) ในเมืองอิสไมลียะ (Ismailiyya) เมื่อปี 1982 ครั้นแล้วได้ย้ายไปยังกรุงไคโรเมื่อปี
 1932 ในตอนแรกมันเป็นแค่หนึ่งในบรรดาสมาคมอิสลามสมาคมเล็กๆซึ่งเกี่ยวข้องกับงานกุศลและการ
 อุดหนุนซึ่งกันและกันที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก อัล – บันนาเองนั้นแต่ก่อนนี้เคยอยู่ในสมาคมหลายแห่ง
 มาแล้วอย่างเช่น สมาคมเพื่อพฤติกรรมที่มีศีลธรรม (The Society for Moral Behaviour) สังคมเพื่อ
 ป้องกันสิ่งต้องห้าม (The Society for the Prevention of the Forbidden) เป็นต้น³³ อย่างไรก็ตามสมาคม
 ภราดรภาพมุสลิมนี้ได้เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็วเกินกว่าสมาคมอื่นๆในเรื่องจำนวนสมาชิกและขอบเขตของ
 มันและเป็นเรื่องสำคัญที่จะถามว่าเป็นเพราะเหตุใด แน่นอนปัจจัยก็คือความเชี่ยวชาญในการจัดตั้ง
 องค์กรของผู้นำซึ่งมีความสามารถพิเศษนั่นเอง นี่ทำให้เขาสร้างโครงสร้างอย่างหลวมๆไว้ซึ่งทำให้
 สามารถเชื่อมโยงและนำกลุ่มเพื่อนบ้านในถิ่นนั้นซึ่งอุดหนุนตนเองจำนวนมากมาในระดับชาติให้เข้ามา
 รวมกันโดยอาศัยกิจกรรมของผู้นำที่มีภาพพจน์สูงส่งซึ่งสามารถสื่อสารกับหนังสือพิมพ์และการสื่อสารโดยตรง
 ในรูปแบบอื่นๆได้ ปัจจัยที่สองก็คืออัล – บันนาได้สร้างสิ่งที่อยู่บี (Ayubi) เรียกว่าแนวความคิดอันเป็น
 พิเศษในเรื่อง ‘ความเข้าใจในอิสลามอย่างกว้างขวาง’ ขึ้น การสร้างมัสยิด โรงเรียนและคลินิกขึ้นจะ
 จัดหารอบซึ่งทำให้ชาวมุสลิมในเมืองได้อาศัยใช้ชีวิตของเขาได้เป็นอย่างมากโดยไม่ต้องคิดถึงอิทธิพลของ
 ตะวันตกและอิทธิพลทางโลก (secular) ที่มีอยู่รอบๆ ตัวเขา³⁴

เมื่อมีความเข้มแข็งต่างๆ เหล่านี้ ขบวนการภราดรภาพมุสลิมจึงสามารถที่จะหาคนมาเป็นสมาชิกได้
 ในอัตราที่รวดเร็วในบรรยากาศเฉพาะซึ่งมีอยู่ในทศวรรษ 1930 จนในไม่ช้าก็ใหญ่พอที่จะแข่งขันกับกองกำลัง

สำคัญๆอย่างอื่นได้ในเวทีการเมือง เรื่องนี้มีผลที่สำคัญหลายประการ ประการแรก – ทำให้สมาชิกของขบวนการนี้คัดแปลงคำสอนของพวกเขาให้ดึงดูดใจบุคคลต่างๆ อย่างเช่นคนงาน กรรมกรหรือข้าราชการซึ่งแต่ก่อนนี้เคยอยู่กับพรรคพวกหรือในกลุ่มนักศึกษาตินิยมที่มีหัวรุนแรงกว่านั้นกลุ่มอื่นๆ ประการที่สอง – หะซัน อัล – บันนาและลูกพรรคของเขาได้ถูกรบกวและถูกนักการเมืองคนอื่นๆ โจมตีอยู่เป็นระยะๆในวิธีที่ทำให้จำเป็นต้องพยายามจะกำหนดบทบาททางการเมืองของตนให้ถูกต้องมากขึ้น ในขณะที่อัล – บันนาเองดูเหมือนจะพอใจที่จะทำตนเป็นเสมือนตัวอย่างของความสำนึกในด้านศาสนาของชาติ ตัวอย่างเช่นเขาได้เขียนจดหมายไปถึงกษัตริย์โดยให้พรศนะของเขาเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆที่มีความสำคัญแก่ชาติ ส่วนคนอื่นๆก็เริ่มตระเตรียมขบวนการให้มีบทบาทแข็งขันยิ่งขึ้นไม่ว่าจะโดยการพยายามที่จะแสวงหาอำนาจโดยตรงด้วยการเปลี่ยนมันเป็นพรรคการเมืองแบบเก่าหรือมิฉะนั้นเมื่อพวกเขารู้สึกว่าองค์กรนั้นและทรัพย์สินของมันกำลังตกอยู่ในอันตรายจากการที่ถูกโจมตีโดยตรงจากฝ่ายตรงข้าม ก็จะจัดตั้ง ‘เครื่องมือลับ’ ซึ่งได้เริ่มทำการคว่ำชีวิตแบบที่วางแผนไว้ก่อนต่อผู้ที่ขบวนการนั้นถือว่าศัตรูที่เป็นอันตรายที่สุดหลายต่อหลายครั้ง³⁵ บทบาทของอัล – บันนาเองในการพัฒนาครั้งหลังๆ นี้ได้มีผู้โต้เถียงกันอย่างไม่มีวันสิ้นสุด³⁶ แต่การที่จะสังเกตว่าเหตุผลของขบวนการทางศาสนาใหญ่นั้นย่อมเลียงไม่ได้ที่จะกระตุ้นมันให้เผชิญหน้ากับการเลือกเอาอย่างนั้นอย่างนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญกว่า และในเกือบทุกกรณีก็จะมีพลังภายในที่ผลักดันให้ขบวนการเหล่านั้นดำเนินไปในทิศทางต่างๆเท่าที่จะเป็นไปได้

ประวัติศาสตร์ช่วงหลังของขบวนการภราดรภาพมุสลิมหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้ให้หลักฐานมากมายแก่ข้อสังเกตนี้ ในขณะที่มันทำตนเหมือนกับพรรคการเมืองที่สำคัญพรรคอื่นๆมากขึ้นทุกทีในระหว่างปลายทศวรรษ 1940 และได้สูญเสียตัวหะซัน อัล – บันนาไปเมื่อเขาถูกลอบปลงชีวิตเมื่อปี 1949 ตอนนั้นมันจึงใกล้ชิดเป็นอย่างมากกับรัฐบาลปฏิวัติคณะใหม่ของกลุ่มนายทหารอิสระของนัสเซอร์จนกระทั่งสมาชิกใหม่ที่สำคัญมากที่สุดคนหนึ่งของมันคือซัยยิด กุฎบ (Sayyid Qutb) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเลขาธิการใหญ่ของคณะปลดปล่อย(Liberation Rally)ของรัฐบาลนั้นในปี 1953³⁷ แต่ในไม่ช้าความสัมพันธ์ก็เสื่อมโทรมลง และในปี 1954 องค์กรนั้นก็ถูกสั่งปิด ส่วนกุฎบและพวกผู้นำส่วนมากถูกจับหลังจากพยายามเอาชีวิตของนัสเซอร์แต่ไม่สำเร็จ กุฎบจึงได้ใช้เวลาสิบปีในคุกไปในการผลิตงานเขียนใหม่ที่ทรงพลังในเรื่องประวัติศาสตร์อิสลามขึ้นมาซึ่งเขามักจะใช้สนับสนุนข้อถกเถียงของเขาว่าอียิปต์ไม่ใช่ประเทศอิสลามแต่อยู่ในภาวะของญาฮิลียะฮ์ (คือความอวิชชาในด้านศาสนา) และว่ามุสลิมไม่สามารถจะดำเนินชีวิตทางศาสนาที่เหมาะสมได้โดยไม่โค่นล้มระบบการเมืองปัจจุบันเสียทั้งรากเหง้าและกิ่งก้านสาขาก่อน³⁸ ข้อถกเถียงนี้กลายเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางหลังจากที่กุฎบถูกประหารชีวิตในปี 1965 ทำให้เกิดแรงบันดาลใจแก่กลุ่มศาสนาเล็กๆ ที่มีความสุดโต่งซึ่งตั้งขึ้นในทศวรรษ 1970

ขบวนการภราดรภาพมุสลิมได้รับอนุญาตจากประธานาธิบดีชาติให้สถาปนาตัวเองขึ้นใหม่ในต้นทศวรรษ 1970 ในไม่ช้ามันก็มีบทบาทที่สลับซับซ้อนเหมือนที่เคยเป็นอยู่ในทศวรรษ 1940 อีก ในขณะที่สมาชิกจำนวนมากของขบวนการพอใจอยู่กับการสร้างมัสยิด โรงเรียนและคลินิกใหม่ๆขึ้นมามากมาย

นั้นสมาชิกคนอื่นๆก็ฉวยโอกาสจากการปลดปล่อยทางเศรษฐกิจของชาติเริ่มต้นตั้งบริษัทและสถาบันการเงินแบบอิสลามขึ้นในแบบต่างๆ ในขณะที่บางคนแหวกแนวเข้าไปร่วมกับองค์กรทางศาสนา - การเมืองกลุ่มหนึ่งซึ่งดำเนินกิจการภายใต้ชื่อต่างๆไปว่าอัล-ญะมาอะตุลอิสลามียะฮ์ (กลุ่มต่างๆของอิสลาม) ซึ่งมีที่มั่นพิเศษอยู่ตามมหาวิทยาลัยต่างๆซึ่งรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนเป็นปณมในฐานะที่เป็นฝ่ายปรปักษ์ที่แข็งขันต่อกลุ่มนิยมนัสเซอร์และกลุ่มพลังอื่นๆที่เป็นฝ่ายตรงข้าม สมาชิกบางคนในกลุ่มเหล่านี้เองที่พยายามจะโค่นล้มรัฐบาลของชาติตลง แต่อย่างไรก็ดีพวกเขาก็มีจำนวนน้อยและใจร้อนเกินไปจึงไม่สามารถจะจัดการอะไรได้มากไปกว่าทำการโจมตีที่แยกกันต่ออาคารสาธารณะและโบสถ์ของพวกเขาตลอดทั้งลอบปลงชีวิตคนไปสองสามคน ความสำเร็จที่สำคัญอย่างหนึ่งของพวกเขาก็คือการลอบฆ่าประธานาธิบดีเองในวันเดินทางของกองทัพบกในเดือนตุลาคม 1981 หลังจากนั้นประธานาธิบดีคนใหม่คือนายฮุสนี มุบาร็อก (Husni Mubarak) ก็ดำเนินนโยบายสองด้านต่อขบวนการต่างๆทางศาสนา คือสนับสนุนให้ขบวนการมุสลิมเข้าไปมีส่วนในกระบวนการทางการเมืองของรัฐบาลและในการเลือกตั้ง (ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เคยเป็นพรรคการเมืองมาก็ตาม) ในขณะที่พยายามโค่นเคียวกลุ่มต่างๆ ที่เล็กกว่าและหัวรุนแรงกว่าด้วยการเผชิญหน้าและการจับเข้าคุกไปในสถานการณ์เช่นนี้ขบวนการภราดรภาพมุสลิมที่เป็นสายใหญ่ก็ได้กลับไปใช้กลยุทธ์ผลักดันให้นำเอาส่วนต่างๆ ของชะรีอะฮ์มาใช้ทีละน้อยในขณะที่ได้จัดตั้งสถาบันอื่นๆที่มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมแบบอิสลามขึ้นมา รอคอยวันที่พวกเขาจะได้มีอำนาจทางการเมืองที่แท้จริง

กลุ่มที่เรียกตัวเองว่าภราดรภาพมุสลิมได้รับการจัดตั้งขึ้นในประเทศซีเรียและปาเลสไตน์ในทศวรรษ 1940 ในจอร์แดนเมื่อปี 1953 และในชูดานเมื่อปี 1954 ตามกฎพวกเขาได้นำเอาแบบอย่างการจัดองค์กรแบบเดียวกันมาใช้คือการมีเครือข่ายในท้องถิ่นซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับมัสยิด การรวมกันโดยมีผู้นำระดับชาติเพื่อทำให้เกิดการเกาะกลุ่มกันและมีอุดมการณ์อันเดียวกัน นี่ได้เปรียบในการที่จะสามารถนำเอาสมาคมการกุศลและสวัสดิการของอิสลามที่มีอยู่ก่อนซึ่งจะพบได้เกือบจะทุกเมืองมาใช้ และยังมีประโยชน์อีกในการที่จะสนับสนุนการใช้โครงสร้างแบบหลวมๆ ซึ่งยอมให้เกือบทุกส่วนขององค์กรรักษาตัวเองไว้ได้ถ้าหากองค์กรแม่อุกสั่งปิด ยิ่งกว่านั้นการรวมกลุ่มในท้องถิ่นก็สามารถจะใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการจัดตั้งระบบหน่วยลับได้ถ้าหากว่าจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติการใต้ดินอย่างในอียิปต์ แม้กระนั้นทั้งๆ ที่มีความคล้ายคลึงกันอย่างเห็นได้ชัดทั้งหมดนี้ก็ตาม สิ่งที่น่าสังเกตที่สุดก็คือความแตกต่างกันอย่างพิเศษในประสบการณ์ของขบวนการต่างๆเหล่านี้ซึ่งต้องเผชิญหน้าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้กับสิ่งแวดล้อมทางการเมืองของอาหรับที่ค่อนข้างจะไม่เหมือนกัน ข้าพเจ้าจึงจะมองดูขบวนการเหล่านี้สามขบวนการอย่างสั้นๆโดยใช้จุดมมองอันเดียวกัน

ในระยะแรกๆขบวนการภราดรภาพมุสลิมของซีเรียทำตามแบบของอียิปต์อย่างใกล้ชิดในเรื่องการจัดตั้งองค์กรและการปฏิบัติในด้านการเมือง พวกเขาได้ใช้ประโยชน์ของการที่มีกลุ่มอิสลามอื่นๆอยู่เช่นเดียวกัน พวกเขาดึงดูดสมาชิกได้อย่างรวดเร็วเหมือนกันโดยการจัดหากิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางได้ยิ่งกว่าขบวนการอื่นๆที่เคยมีมาก่อน³⁹ แต่ที่ไม่เหมือนกับคู่ของตนในอียิปต์ก็คือพวกเขารวมตัวกันเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งทั่วไปต่างๆในซีเรียได้อย่างรวดเร็วโดยได้ที่นั่งใน

รัฐสภา 3 ที่นั่งเมื่อปี 1949 ได้ 5 ที่นั่งเมื่อปี 1954 และ 10 ที่นั่งในปี 1961 พวกเขาได้ประโยชน์อย่างเห็นได้ชัดจากเรื่องที่ถูกประธานาธิบดีสเซอร์สังยุบในสมัยสั้นๆ ที่มีสหสาธารณรัฐอาหรับเกิดขึ้น⁴⁰

ขบวนการการฆาตกรรมมุสลิมของซีเรียมีบทบาทเพียงเล็กน้อยในตอนที่มีการจลาจลทางการเมืองในทศวรรษ 1960 แต่แล้วก็เกิดขึ้นมาเป็นปรปักษ์ที่รุนแรงที่สุดของพรรคบาซ (Ba'ath) ในทศวรรษต่อไป ถึงแม้ว่าจะไม่เคยมีจำนวนมากกว่า 5,000 – 7,000 คนก็ตาม พวกเขาก็ยังประสบความสำเร็จในการที่ได้รับการอุดหนุนอย่างเงียบๆ จากประชากรในเมืองชาวสุนนีเป็นจำนวนมากพอใช้ผู้ซึ่งไม่พอใจในการที่ตนถูกปกครองโดยรัฐบาลที่พวกเขาเห็นว่าเป็นแบบทางโลก สังคมนิยม เป็นคนชนบทและที่เหนือสิ่งอื่นใดเป็นรัฐบาลของนายอลาวิ (Alawi)⁴¹ ในการทำเช่นนี้พวกเขาฉวยโอกาสขึ้นแรกจากเรื่องที่ว่ากลุ่มมุสลิมต่างๆ ที่พวกเขาเป็นพันธมิตรอยู่นั้นได้รับการฝึกฝนการใช้อาวุธมาจากพันธมิตรภายในองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ (Palestine Liberation Organization – PLO) ในตอนปลายทศวรรษ 1960 เพื่อทำการโจมตีแบบ ‘ตีแล้ววิ่งหนี’ ต่อเป้าหมายคือ อลาวิและพรรคบาซ แต่สิ่งที่ได้เปลี่ยนรูปขบวนการของคนเหล่านี้ไปเป็นผู้ที่มีศักยภาพมากขึ้นก็คือความไม่พอใจที่เพิ่มพูนขึ้นต่อนโยบายบางอย่างของรัฐบาลของนายอะซาด (Asad) – โดยเฉพาะการจัดการด้านเศรษฐกิจอย่างไม่ถูกต้องและการบุกรุกเลบานอนในปี 1976 โดยไปเข้าข้างฝ่ายคริสเตียนโจมตีฝ่ายมุสลิมและพันธมิตรชาวปาเลสไตน์ ครั้นแล้วก็มีอิทธิพลของการปฏิวัติของอิหร่านซึ่งดูเหมือนจะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าแม้แต่รัฐบาลที่มีพลังอำนาจมากที่สุดก็อาจถูกการกระทำของประชาชนส่วนมากโค่นล้มลงได้ นี่ทำให้ขบวนการการฆาตกรรมมุสลิมมีโอกาสที่จะเป็นผู้นำในการรณรงค์อันกว้างขวางโดยการแสดงความไม่เชื่อฟังรัฐบาลในเมืองอเล็ปโปในเดือนต้นๆ ของปี 1980 อย่างไรก็ตามเมื่อถูกกองกำลังรักษาความมั่นคงปราบลงเสียครั้งหนึ่งพร้อมกับแสดงการต่อต้านขนาดเล็กๆ ในกรุงดามัสกัสและที่อื่นๆ พวกเขาก็ไม่สามารถที่จะก่อให้เกิดการสนับสนุนโดยมวลชนตามที่พวกเขาต้องการเพื่อจะให้การรณรงค์นั้นดำเนินต่อไปได้ สถานการณ์ยิ่งลำบากมากขึ้นในเดือนกรกฎาคม 1980 เมื่อผู้เป็นสมาชิกองค์การถูกทำโทษถึงชีวิต ผลก็คือพวกเขาต้องเผชิญหน้ากับการปะทะด้วยอาวุธเป็นครั้งสุดท้ายในเมืองฮามา (Hama) เมื่อต้นปี 1982 โดยลำพังตนเองและทุกๆ ที่มีการต่อต้านอย่างรุนแรงโดยพรรคพวกที่ถืออาวุธของพวกเขา ในที่สุดพวกเขาก็ตกอยู่ท่ามกลางความพินาศและการสูญเสียชีวิตอย่างใหญ่หลวง หลังจากนั้นพวกผู้นำขบวนการก็เริ่มแตกกระจัดกระจายไป ส่วนใหญ่ถูกเนรเทศ ในขณะที่รัฐบาลพรรคบาซจัดการสร้างอำนาจของตนขึ้นใหม่ในเมืองและมัสยิดต่างๆ ในประเทศอย่างขนานใหญ่ด้วยวิธีเกณฑ์เอาพวกผู้นำนัซซาริ (อิมาม) ที่มีความจงรักภักดีไปเสียหมด⁴²

สถานการณ์ในชุดานออกจะแตกต่างออกไปอีก ที่นั่นขบวนการการฆาตกรรมมุสลิมต้องปฏิบัติการอยู่ในเวทีที่มีกลุ่มอิสลามใหญ่สองกลุ่มที่มีความเห็นแยกจากกันภายในใหญ่ครอบครองอยู่คือกลุ่มอันซอร์ (Ansar) และกลุ่มคอฏุมิยะฮ์ (Khatmiyya) ทั้งสองกลุ่มมีพรรคที่เกี่ยวข้องกับมันเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการเมืองของชุมชนในประเทศในระหว่างช่วงเวลาที่มิรัฐบารปกครอง ดังนั้นจึงมีขอบเขตสำหรับความเข้าใจทางอุดมการณ์ของกลุ่มการฆาตกรรมมุสลิมอยู่น้อย ต้องใช้เวลาหลายสิบปีกว่าพวกเขาจะสามารถทำให้คนรู้จัก

ได้ ที่พวกเขาทำได้ก็เป็นเพราะผลของความเป็นผู้นำที่เชี่ยวชาญมากพอๆกับอย่างอื่น หลังจากการแตกแยกตอนกลางทศวรรษ 1970 แล้วกลุ่มที่มีหะซัน อัลดุรอบี (Hasan al – Turabi) เป็นหัวหน้า [ซึ่งบัดนี้ได้รวมกันขึ้นใหม่เป็นแนวหน้าอิสลามแห่งชาติ (National Islamic Front หรือ NIF)] สามารถจะฉวยโอกาสเอานโยบายของ นายไนเมรี (Nimeiri) ที่จะปรองดองกับฝ่ายตรงข้ามเพื่อจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดกับรัฐบาลให้เป็นประโยชน์ในการที่จะหาตำแหน่งสำคัญๆในระบบการบริหารและการศึกษาให้แก่สมาชิกบางคนของตนแล้วจะได้มีชัยได้ที่นั่งจำนวนมากๆในการเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาปี 1980⁴³ ครั้นแล้วก็ยังสามารถหาประโยชน์จากการตัดสินใจของนายไนเมรีในการที่จะนำเอาบางส่วนของกฎหมายชะรีอะฮ์เข้ามาในปี 1983 เพื่อจะทำให้อิทธิพลของตนเพิ่มพูนมากขึ้นอีกต่อไป นี่ไม่ใช่เพียงแต่ทำให้พรรค NIF ทำท่าเป็นผู้ส่งเสริมกฎหมายศาสนาคนสำคัญเท่านั้นแต่ยังได้กำไรจากความตึงเครียดที่เพิ่มขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวคริสเตียนรวมทั้งผู้นับถือภูติผีปิศาจซึ่งมิใช่มุสลิมซึ่งตอนนี้ไม่เต็มใจที่จะยอมทำตามบทบัญญัติของชะรีอะฮ์อีกด้วย ผลรางวัลต่อไปก็คือการใช้หลักการของชะรีอะฮ์ทำให้การเก็บดอกเบี้ยของธนาคารแห่งซูดานเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายนั้นเป็นการปูทางให้ธนาคารอิสลามขยายไปได้อย่างมหาศาลจึงทำให้แนวหน้านั้นมีแหล่งเงินทุนที่สำคัญของตนเองได้

เราสามารถเห็นอำนาจของตัวอย่างที่เพิ่มขึ้นของ NIF ได้จากการที่พวกผู้นำของพรรคสามารถเจรจาไกล่เกลี่ยในเรื่องการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสถานการณ์ทางการเมืองหลังจากปี 1983 ความพยายามทำรัฐประหารต่อนายไนเมรีเมื่อเดือนมกราคม 1985 แต่ไม่สำเร็จนั้นหมายความว่าแนวหน้านี้ต้องออกจากคณะรัฐบาลของเขาไปและต่อมาสองสามเดือนก็ถูกโค่นล้มไป แต่นี่กลับทำให้คนเหล่านั้นได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งทั่วไปต่อมาในเดือนเมษายน 1986 ซึ่งพวกเขาและผู้สนับสนุนพวกเขาได้รับที่นั่งอย่างเพียงพอและมีสถานภาพอันทรงอำนาจพอทีเดียวในรัฐบาลผสมคณะใหม่นั้นจนสามารถที่จะกีดขวางความเคลื่อนไหวใดๆที่จะถอนกฎหมายชะรีอะฮ์ออกไปหรือการใช้ทัศนคติที่ปรองดองกันมากขึ้นกับพวกกบฏที่เป็นปรปักษ์ต่อรัฐบาลซึ่งได้เริ่มฟื้นตัวขึ้นใหม่ทางภาคใต้⁴⁴ ในที่สุดพวกเขาก็สามารถที่จะมีบทบาทอันมีอำนาจอยู่หลังจากในรัฐบาลทหารคณะใหม่ซึ่งขึ้นสู่อำนาจกันมากขึ้นและใช้การเมืองของซูดานระหว่างชาวมุสลิมกับผู้ที่มิใช่มุสลิมให้เป็นประโยชน์ได้มากที่สุดโดยพยายามที่จะแสดงทุกสิ่งทุกอย่างออกมาในลักษณะที่มีความขัดแย้งกันอย่างง่ายคือระหว่างกลุ่มที่เป็นอิสลาม (หมายถึงชะรีอะฮ์) กับกลุ่มที่ไม่เป็นอิสลาม (หมายถึงชาวซูดานที่นิยมในทางโลกหรือชาวคริสเตียน)⁴⁵ ในสมการเช่นนั้น NIF ย่อมต้องถูกมองว่าเป็นผู้ปกป้องชะรีอะฮ์และเป็นผู้ต่อต้านคนสำคัญต่อนโยบายใดๆ ที่อาจจะตีความได้ว่าเป็นการอนุญาตให้สัมปทานที่ชาวมุสลิมให้แก่ผู้ที่มิใช่มุสลิม ในปลายปี 1990 การใช้กลยุทธ์เช่นนี้ทำให้ NIF มีอิทธิพลเพียงพอที่จะชักชวนประธานาธิบดีทหารคือ นายพลบาชีร์ (Bashir) ให้ประกาศในเดือนมีนาคม 1991 ถึงการนำเอากฎหมาย ชะรีอะฮ์ฉบับใหม่มาใช้เพราะเกี่ยวข้องกับกำหนดยุทธศาสตร์ทางศาสนาไม่ใช่การสถาปนารัฐอิสลามซึ่งเคยกดดันมาอย่างหนักแล้ว

ตัวอย่างสุดท้ายของภราดรภาพมุสลิมมาจากบริเวณอิสราเอล / ปาเลสไตน์ / จอร์แดน เท่าที่เกี่ยวกับ
 ฉนวนกาซาซึ่งตกมาอยู่ภายใต้การปกครองของอียิปต์ในปี 1949 นั้นองค์การนี้ไม่มีชีวิตรอดไปได้เพราะที่รัฐบาล
 ของนัสเซอร์ได้ทำลายขบวนการนั้นเสียเมื่อปี 1954⁴⁶ อย่างไรก็ตามก็ถือว่าการนี้ได้จัดการอะไรบางอย่างให้
 พื้นชีวิตขึ้นมาได้ในสถานการณ์ใหม่ซึ่งเกิดขึ้นโดยการครอบครองของอิสราเอลเมื่อปี 1967 เมื่อตอนที่องค์การ
 สามารถใช้ประโยชน์ความรู้สึกทางชาตินิยมของชาวปาเลสไตน์และสามารถใช้ให้กลุ่มอิสลามเล็กๆ จำนวน
 มากมายช่วยกันหาสมาชิกให้ภายใต้การคุ้มครองโดยทั่วไปของที่ประชุมอิสลามได้ ทั้งๆ ที่ม
 ความสัมพันธ์ที่ไม่ใคร่จะดีกับ PLO แต่ในไม่ช้าขบวนการนี้ก็สามารถควบคุมสถาบันศาสนาเกือบทั้งหมดใน
 ฉนวนกาซาได้ อย่างไรก็ตาม ขณะที่หน่วยอินติฟาดา (Intifada) กำลังจะเกิดขึ้นนั้นก็ได้นั้นถึงความสำคัญอัน
 มากมายของการฟื้นฟูศาสนาและ กลยุทธ์ของมันในการหลบเลี่ยงจากเผชิญหน้าโดยตรงกับชาวอิสราเอลซึ่ง
 ได้ส่งเสริมให้สมาชิกบางคนขององค์การจัดตั้งกลุ่มที่มีความแข็งขันมากขึ้นมากคือกลุ่มฮามาส (Hammas หรือ ฮา
 รากัตตุล – มุกอวามะอัล – อิสลามียะฮ์ (Haraka al – Muqawama al – Islamiya) หรือขบวนการต่อต้านของ
 อิสลาม) ซึ่งพยายามนำการต่อต้านของ ประชาชนอย่างเช่นการสไตรค์หรือการสำแดงพลังทางการเมืองใน
 ระหว่างปี 1988 นี่ทำให้ขบวนการนั้นกลายเป็นฝ่ายตรงข้ามกับพวกอิสราเอล (ซึ่งส่งยุบกลุ่มฮามาส) และ
 กับองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ (PLO) และกองบัญชาการรวมแห่งชาติ (Unified National Command) ในท้องถิ่น
 ทันที หลังจากการแทรกแซงของนายยัสเซอร์ (ยัสซир) อะรอฟัต (Yassir Arafat) และพวกผู้นำของ
 ขบวนการภราดรภาพมุสลิมในอียิปต์เท่านั้นฮามาสจึงยอมเข้ามามีกิจกรรมประสานกับ PLO และยอมรับความ
 เป็นผู้นำขององค์การนั้นในการต่อสู้ของชาติ⁴⁷

ประวัติศาสตร์ของขบวนการภราดรภาพมุสลิมที่ฝั่งตะวันตก (ของแม่น้ำจอร์แดน) ก็แตกต่างไปอีก
 ในระหว่างที่มีการปกครองของจอร์แดน องค์การนี้ได้รับประโยชน์จากเรื่องสมาชิกของตนคือได้รับอนุญาต
 ให้ปฏิบัติการได้อย่างเปิดเผยในประเทศจอร์แดนเองเนื่องจากจอร์แดนรับรู้ถึงการสนับสนุนที่พวกเขาให้แก่
 รัฐบาลราชวงศ์ฮาเซมียะฮ์ต่อต้านกับคู่ปรปักษ์ฝ่ายซ้ายและพวกที่เป็นนักชาตินิยมอาหรับ แต่ทว่าหลังจากปี
 1967 องค์การนี้ต้องใช้รูปแบบการจัดองค์กรที่ซ่อนเร้นมากขึ้นในขณะที่ยังรักษาความสัมพันธ์กับขบวนการ
 เดียวกันในกรุงอัมมานไว้ได้ เช่นเดียวกับพวกเดียวกันที่ฉนวนกาซา ขบวนการนี้ได้ใช้กำลังที่เพิ่มขึ้นของ
 ตนนับตั้งแต่ปลาย ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมาเพื่อท้าทายอิทธิพลของ PLO และกลุ่มต่างๆ ที่สังกัดกับPLO ใน
 สถาบันสำคัญๆ ในฝั่งตะวันตกอย่างเช่น มหาวิทยาลัย สหภาพและคณะกรรมการของประชาชน⁴⁸
 อย่างไรก็ตามขบวนการนี้ก็ไม่ใคร่จะมีสถานภาพเป็นผู้มีอิทธิพลได้อย่างในฉนวนกาซาและถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า
 มันกำลังทำให้ขบวนการของชาติแตกแยกออกดังนั้นจึงเป็นการทำงานของอิสราเอลให้แก่อิสราเอล
 ความอึดอัดใจเช่นเดียวกันนี้ยังคงมีอยู่หลังจากการเกิดขึ้นของขบวนการอินติฟาดา หลังจากช่วงเวลา
 แห่งการทำหายกองบัญชาการรวมแห่งชาติในปี 1988 ขบวนการนี้จึงได้ยอมประสานงานกิจกรรมของตนกับ
 พวกผู้นำของการลุกฮือขึ้นเพื่อเห็นแก่ความสามัคคี

นอกจากขบวนการภราดรภาพมุสลิมและสาขาที่มีหัวรุนแรงมากกว่าแล้ว ขบวนการอิสลามอื่นๆ ของฝ่ายสุนนีก็ได้เริ่มปรากฏขึ้นตอนปลายทศวรรษ 1970 มีหลายขบวนการที่ได้รับการกระตุ้นโดยตรงจากผลกระทบของการปฏิวัติในอิหร่าน หากจะพูดโดยกว้างๆ แล้วก็มียุทธวิธีสองแบบ แบบแรกซึ่งมีอยู่ในประเทศอย่างเช่นตูนิเซียและแอลจีเรียคือขบวนการของมวลชนซึ่งได้รับการจัดตั้งตามแนวของขบวนการภราดรภาพมุสลิมเป็นอย่างมากโดยมีจุดมุ่งหมายที่ประกาศไว้ว่าจะหาอำนาจโดยผ่านทางรัฐสภา แบบที่สองเป็นกลุ่มที่มีขนาดเล็กกว่า รุนแรงกว่าซึ่งอุทิศตนให้แก่การจัดตั้งรัฐอิสลามขึ้นมาซึ่งมักจะจะเป็นไปโดยวิธีรุนแรง ข้าพเจ้าจะอภิปรายถึงตัวอย่างของแต่ละแบบนี้ทีละครั้ง

องค์การอิสลามที่สำคัญของตูนิเซียคือ ขบวนการแห่งแนวโน้มนิสลาม (The Mouvement de la Tendance Islamique หรือ MTI) เป็นการตั้งกลุ่มของคนที่ถูกทำให้มีความคิดรุนแรงโดยการสไตรค์ทั่วไปเมื่อปี 1978 แล้วต่อมาก็โดยการปฏิวัติของอิหร่านซึ่งทำให้พวกเขามั่นใจว่าศาสนาควรจะมีบทบาทแข็งขันในชีวิตทางการเมือง การตอบสนองของพวกเขาคือการตั้งสมาคมอิสลามแห่งตูนิเซีย (Islamic Association of Tunisia) ขึ้นมาซึ่งได้สร้างผู้สนับสนุนตนเองไว้ตามโรงเรียนและในมัสยิดต่างๆ ซึ่งพวกผู้นำนมาซมิได้มีการติดต่อโดยตรงกับรัฐบาลและสถาบันศาสนาซึ่งเป็นทางการ⁴⁹ เราสามารถจะเข้าใจลักษณะของสารทางการเมืองขององค์การนี้ได้ดีจากคำแถลงของผู้นำของสมาคมนี้คือนายรอชิด อัล – กันนุชี (Rashid al – Gannushi) ที่ว่า : ‘การที่จะทำตนให้มีค่าควรแก่ศาสนาอิสลามนั้นการนมาซวันละห้าครั้งและการถือศีลอดเท่านั้นยังไม่เพียงพอ อิสลามคือการปฏิบัติภารกิจโดยอยู่ข้างฝ่ายคนยากจนและผู้ถูกกดขี่’⁵⁰

ในปี 1981 ผู้นำสมาคมได้เปลี่ยนชื่อสมาคมไปเป็น MTI เมื่อประธานาธิบดีบูร์กิบา (Bourguiba) ได้ประกาศแผนการปลดปล่อยทางการเมืองของเขาออกมาด้วยความพยายามที่จะได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติการได้อย่างเปิดเผยเหมือนเป็นพรรคการเมืองธรรมดาแต่ไม่ได้รับความสำเร็จ หลังจากนั้นสมาคมนี้ได้พยายามขยายอิทธิพลออกไปโดยสองวิธี วิธีหนึ่งคือเริ่มเครือข่ายกิจการสวัสดิการ การช่วยเหลือด้านกฎหมายและให้การดูแลทางการแพทย์โดยไม่คิดเงิน วิธีที่สองคือการร่วมมือกับกองกำลังฝ่ายต่อต้านกลุ่มอื่นๆ ในการสนับสนุนสิทธิมนุษยชนและเรื่องราวด้านสังคม กิจกรรมอันหลังนี้เองที่ทำให้ขบวนการนี้แตกต่างไปอย่างมากจากขบวนการภราดรภาพมุสลิมของอียิปต์ในสมัยเดียวกันซึ่งกันนุชีกล่าวหาว่ามีแต่ยุ่งอยู่กับการสั่งสอนสังคมโดยไม่ได้พยายามจะเปลี่ยนแปลงสังคม⁵¹ ทั้งๆ ที่พวกผู้นำของขบวนการนั้นก็เข้าๆ ออกๆ คุกอยู่เสมอรวมทั้งหนังสือพิมพ์และองค์การสำหรับจัดพิมพ์ของมันก็ต้องถูกรบกวอยู่เสมอ MTI ยังพยายามหาการรับรองว่าตนเป็นพรรคการเมืองอยู่ต่อไปแต่ก็ถูกรัฐบาลใหม่ของนายเบน อาลี (Ben Ali) ปฏิเสธอีกก่อนหน้าที่จะมีการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนเมษายน 1989 เพียงนิดเดียวด้วยเหตุผลที่ว่ามันอาจจะได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจนกลายเป็นผู้ท้าทายรัฐบาลอย่างจริงจังไปได้ อย่างไรก็ตามต่อมาอีกสองปีพวกผู้นำของขบวนการก็ถูกสงครามอ่าวในเดือนมกราคม 1991 ทำให้แตกแยกไปโดยสิ้นเชิงและถูกบังคับให้ประกาศว่า MTI ไม่ได้เป็นพลังที่สามัคคีกันอีกต่อไป

องค์การทางการเมือง – ศาสนาแบบที่สองของมุสลิมสายสุนนีนั้นประกอบด้วยกลุ่มต่างๆที่เรียกร้องให้
โค่นล้ม รัฐบาลที่กำลังมีอยู่เสียและให้จัดตั้งรัฐอิสลามขึ้นมาทันที กลุ่มเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเล็กๆ ที่
จัดตั้งขึ้นอย่างลับๆและพร้อมที่จะใช้กำลัง พวกเขาได้แนวทางมาจากอุดมการณ์ของนักการปฏิวัติอิหร่าน
เน้นถึงความสำคัญของความร่วมมือระหว่างชาวชีอะฮ์และชาวสุนนีและบางครั้งก็ได้รับการอุดหนุนทางการเงิน
และอื่นๆ จากกรุงเตหะราน ชื่อของกลุ่มเหล่านี้เช่นกลุ่มญิฮาด (สงครามศาสนา) หรือกลุ่มเตาฮิด
(เอกภาพ) มักจะแสดงให้เห็นการติดต่ออันเดียวกัน เนื่องจากความแข็งแกร่งทางด้านทหารและความใจ
ร้อนของสมาชิก พวกเขาจึงมักจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการปะทะกับรัฐบาลที่พวกเขาต่อต้านอยู่บ่อยๆและใน
หลายกรณีความรู้สึกว่าเป็นสหายนส่วนตัวกันระหว่างสมาชิกของกลุ่มก็เกิดขึ้นในคุก กลุ่มเช่นนี้มีอยู่ในอิยิปต์
ตูนีเซีย โมร็อกโก เลบานอน จอร์แดนและในหมู่ชาวปาเลสไตน์ในฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซา⁵²

สิ่งแวดล้อมซึ่งชาวชีอะฮ์มักต่อสู้มักจะปฏิบัติอยู่นั้นแตกต่างออกไปอีก ตามประวัติศาสตร์นั้น
ชุมชนชาวชีอะฮ์ได้ถูกบังคับให้อยู่รอบนอกของโลกอาหรับ เพราะราชวงศ์ที่ทำการปกครองอยู่เป็นเวลานานๆ
ของพวกสุนนีและพวกเขายังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่อันกันดารซึ่งเป็นภูเขาและทะเลทรายซึ่งมีทางไปถึงทรัพยากร
ได้น้อยและเป็นที่ดินที่กันดารที่สุด ดังนั้นสมาชิกของพวกเขาจึงมักจะตอบสนองต่อขบวนการใน
ศตวรรษที่ 20 ที่มุ่งในการยืนหยัดเป็นตัวของตัวเองในชุมชนไม่ว่าจะแสดงออกในลักษณะของศาสนาหรือชน
ชั้นก็ตาม ลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งของชีวิตชาวชีอะฮ์ก็คือบทบาทนักการศาสนาของพวกเขา
ตัวอย่างเช่นที่นั่นเองที่นักการศาสนาบางคนคุ้นเคยกับความคิดของคนอย่างเช่นอยาตุลลอฮ์ โคมัยนีหรือมุฮัมมัด
บักร อัซ – ซาดร (Muhammad Bakr al – Sadr) แห่งเมืองนะญาฟ (Najaf) ผู้ที่ความคิดของเขามีส่วนประกอบทาง
การเมืองอย่างเห็นได้ชัดคือรวมเอาการเน้นในเรื่องการปฏิบัติภารกิจของนักการศาสนาเข้ากับคำพูดอันทรง
พลังของลัทธิมาร์กซิสม์และความนิยมทางโลกซึ่งพวกเขาใช้แข่งขันกันเพื่อหาสมาชิก ในสถานการณ์
เหล่านี้ การปฏิวัติของอิหร่านย่อมต้องมียผลโดยเฉพาะแฝงอยู่ทั้งต่อองค์การของชุมชนที่แสวงหาความเสมอภาค
มากขึ้นให้แก่ชาวชีอะฮ์และแก่กระบวนการที่มีแรงกระตุ้นของอุดมการณ์มากขึ้นซึ่งตั้งใจที่จะโค่นล้มรัฐบาลที่มี
อยู่และจะก่อตั้งรัฐอิสลามขึ้นในทันที

ตัวอย่างของขบวนการของชุมชนชีอะฮ์ที่ออกจะแตกต่างกันสองแบบซึ่งได้รับการกระตุ้นจากเหตุการณ์
ในอิหร่านนั้นมีอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบียและเลบานอน ในประเทศแรกบางคนในหมู่ชาวชีอะฮ์
400,000 คนหรือประมาณนั้นซึ่งอาศัยอยู่ในแคว้นด้านตะวันออกของประเทศเกิดความกลัวที่จะเฉลิมฉลองวันอา
ชูรอ* ในที่สาธารณะเมื่อปี 1979 ทั่วๆ ที่ทางการออกคำสั่งห้ามไว้ ดังนั้นตำรวจจึงยิงปืนทำให้คนตายไป
17 คน ดังที่เคยเป็นอยู่บ่อยๆ ในกรณีเช่นนี้ รัฐบาลซาอุดีอาระเบียได้รับความสำเร็จในการทำให้
สถานการณ์สงบลงโดยการแสดงการตอบสนองให้ชุมชนที่มีอยู่อย่างชัดเจนโดยเทเงินและโครงการ
สาธารณูปการเข้ามาในบริเวณนั้น⁵³

บริบทของเลบานอนก็แตกต่างไปอีก ที่นั่นการล้มครืนลงของรัฐบาลกลางในระหว่างสงคราม
กลางเมืองและความเสียหายที่เกิดจากการบุกรุกของอิสราเอลเข้าไปทางใต้อยู่บ่อยๆได้ปลดปล่อยให้ประชากร

ชีอะฮ์พ้นจากการบีบบังคับของการเมืองที่อยู่ในสถาบันและได้รับอนุญาตให้จัดตั้งองค์การการเมืองในรูปแบบใหม่ได้พร้อมกับโครงการต่างๆ สำหรับการบูรณะรัฐและสังคม⁵⁴ อันหนึ่งคือองค์การอะเราะกะตอมัล (Harakat Amal) ซึ่งก่อตั้งขึ้นตอนปลายทศวรรษ 1970 รวมเอาหน่วยนักต่อสู้ซึ่งโน้มน้าวไปสู่การฝึกกำลังของ

* วันรำลึกถึงการสิ้นชีวิตของท่านหะซันและหุสَيْنในเมื่องกัรบลาด้วยน้ำมือของผู้สถาปนาราชวงศ์อุมัยยะฮ์

ชาวชีอะฮ์ซึ่งได้พบเสียงสะท้อนอยู่ทั่วส่วนใหญ่ของชุมชน⁵⁵ นี่ทำให้หน่วยนี้กลายเป็นตัวแสดงสำคัญทางการเมืองในความพยายามที่จะสร้างระเบียบทางการเมืองใหม่ของเลบานอนขึ้นมาทันที อย่างไรก็ตาม เรื่องที่ว่าหน่วยดังกล่าวนี้ถูกผู้นำทางโลกแบบพื้นๆ นำทางไปอย่างไม่ได้เรื่องนั้นหมายความว่าสมาชิกของหน่วยอาจถูกกลุ่มอื่นๆ ลากเอาไปได้ค่อนข้างจะง่ายดาย โดยเฉพาะขบวนการฮิซบอลลอฮ์ (Hizballah) ที่มีนักการศาสนาเป็นผู้นิยมอิหร่านซึ่งตั้งขึ้นในปี 1982 เช่นเดียวกับองค์การอื่นๆ ของเลบานอนซึ่งหวังว่าจะได้มีอิทธิพลทางการเมืองในสมัยนั้นมันจึงต้องอาศัยกองอาสาสมัคร แต่สิ่งที่ทำให้ขบวนการนี้แตกต่างจากองค์การอมัล ก็คือการที่ขบวนการประกาศว่าภาระธุระของมันมิใช่เพื่อปรับปรุงสถานภาพของชาวชีอะฮ์ในฐานะที่เป็นชุมชนให้ดีขึ้นแต่เพื่อจัดตั้งรัฐอิสลามต่างหาก ในฐานะที่เป็นพรรคซึ่งประกาศตัวว่ามีลักษณะปฏิวัติและมีศรัทธอยู่มากมาย โครงสร้างขององค์กรของมันจึงถูกเก็บเป็นความลับ รวมทั้งความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับกลุ่มญิฮาดที่ลึกลับซึ่งเป็นผู้ลักพาตัวชาวต่างประเทศในกรุงเบรุตไปหลายคนในตอนกลางทศวรรษ 1980 แต่ก็เป็นที่รู้กันว่ามันถูกบังคับให้กลายเป็นขบวนการที่รวมศูนย์อำนาจและรับผิดชอบมากขึ้นโดยพวกอิหร่านที่จัดหาอาวุธ เงินทุนและการอุดหนุนให้มันต่อสู้กับกองทัพซีเรียในกรุงเบรุต⁵⁶

ขบวนการของชาวชีอะฮ์ขบวนการสุดท้ายที่จะตรวจตราดูก็คือขบวนการที่เกิดขึ้นจากสภาพการเมือง โดยเฉพาะของอิรักสมัยนั้น นั่นก็คือพรรคดะวะฮ์อิสลาม (Islamic Dawa Party) ซึ่งตั้งขึ้นในทศวรรษ 1950 และยังคงเป็นตัวแทนของผลประโยชน์ด้านศาสนาของนิกายชีอะฮ์บนเวทีหน้าแนวโน้มนำทางโลกของรัฐบาลรุ่นต่อๆ มาด้วย แนวโน้มนั้นเห็นได้ชัดเจนเป็นพิเศษหลังปี 1968 เมื่อรัฐบาลใหม่ของพรรคบาชเขมงวดในเรื่องกิจกรรมทางศาสนาและพยายามจะควบคุมชีวิตแห่งสถาบันในเมืองศาสนาคือเมืองนะญาฟและกัรบลา (Kerbala) ให้เข้มงวดมากขึ้น จึงทำให้เกิดการต่อต้านขึ้นเป็นพักๆ ซึ่งถึงจุดสูงสุดในระหว่างการแสดงพลังทางการเมืองที่แพร่หลายไปในระหว่างช่วงอะฮฺรอในเดือนกุมภาพันธ์ปี 1977 เช่นเดียวกับในซาอุดีอาระเบียเมื่อสองปีต่อมา การตอบโต้ในระยะแรกของรัฐบาลก็คือพยายามที่จะเอาชนะใจชาวชีอะฮ์ในฐานะที่เป็นชุมชนโดยเปิดพรรคบาชและคณะรัฐบาลให้แก่ตัวแทนของชีอะฮ์เป็นจำนวนมากขึ้น⁵⁷ อย่างไรก็ดีในไม่ช้านโยบายนี้ก็ถูกกลับไปโดยความตึงเครียดที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติของอิหร่านซึ่งทำให้พวกผู้นำของพรรคดะวะฮ์ต้องจัดองค์การขบวนการของตนเสียใหม่เพื่อเตรียมตัวเผชิญหน้ากับสิ่งที่พวกเขาคิดว่าเป็นกลุ่มผู้มาปกครองที่มุ่งในทางโลกและชั่วร้าย ส่วนประกอบอันหนึ่งของนโยบายของพวกเขาก็คือฟัตวา* ซึ่งออกโดยมุฮัมมัด บักรุ อัซ-ชาดรุในเดือนมิถุนายน 1979 ที่สั่งห้ามชาวมุสลิมเข้าร่วมในพรรคบาชและ

เรียกร้องให้มีการสนับสนุนการปฏิบัติของอิหร่านทุกอย่าง ส่วนประกอบอันที่สองคือการรณรงค์โดยมีการสาธิตพลังและพยายามเอาชีวิต การโต้ตอบของรัฐบาลก็เป็นไปอย่างรวดเร็วและเหี้ยมโหด บักรอซ์ – ชาครถูกประหารชีวิต บรรดาสมาชิกในพรรคดาวะฮ์ก็ถูกลงโทษถึงตาย และในตอนที่ยังรักรุกรานอิหร่านในเดือนกันยายน 1980 นั้น ขบวนการนี้ได้ถูกบดขยี้ลงอย่างสิ้นเชิงแล้วจนกระทั่งคงเหลือแต่เงาอยู่นอกประเทศเช่นที่เตหะรานและคูเวต⁵⁸ แล้วยังมีการฉวยโอกาสต่อไปที่จะลดอำนาจของนักการศาสนาชาวชีอะฮ์

* คำสั่งทางศาสนา

ต่อไปด้วยในขณะที่พยายามจะเอาชนะใจประชากรจำนวนมากด้วยโปรแกรมพัฒนาเศรษฐกิจจนถึงกับการเปิดโอกาสให้ได้มีตำแหน่งอย่างกว้างขวางในพรรคและในคณะรัฐบาล⁵⁹ นี่ดูเหมือนจะเป็นการเพียงพอแล้วที่จะได้รับความจงรักภักดีจากชาวชีอะฮ์ ส่วนใหญ่ในระหว่างที่มีการสงครามอย่างยืดเยื้อกับอิหร่าน แต่ก็ไม่ใช่ในระหว่างการแตกสลายแห่งการควบคุมของรัฐบาลกลางที่ตามมาหลังจากการสิ้นสุดของสงครามอ่าวในเดือนกุมภาพันธ์ / มีนาคม 1991

ชาวคริสเตียนในท่ามกลางลัทธิชุมชนนิยมและชาตินิยม

ชาวอาหรับที่เป็นคริสเตียนได้รับการกระทบกระเทือนจากกระบวนการเดียวกันเหมือนกับชาวอาหรับที่เป็นมุสลิม ที่เห็นได้ชัดที่สุดคือความตระหนกตกใจจากสงครามปี 1967 และบรรยากาศที่มีความสำคัญอันสูงส่งเรื่องศาสนาที่เกิดขึ้นจากสงครามนั้น แต่ก็เช่นเดียวกับชาวมุสลิม การโต้ตอบของพวกเขาก็เป็นไปตามสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมากและขึ้นอยู่กับตำแหน่งแห่งที่ของพวกเขาภายในขบวนการแห่งชาติและความสัมพันธ์ของพวกเขากับเพื่อนบ้านที่ไม่ใช่ชาวคริสเตียนเป็นอย่างมากด้วย ข้าพเจ้าจะยกตัวอย่างข้อต่างๆ เหล่านี้โดยอ้างถึงพื้นที่ 3 แห่ง ซึ่งประชากรคริสเตียนตั้งตัวขึ้นเป็นชุมชนเล็กๆอย่างสิ้นๆ นั่นคือในอียิปต์ ซูดาน และอิสราเอล – ปาเลสไตน์

นับตั้งแต่ปี 1923 เป็นต้นมารัฐบาลต่างๆที่ต่อเนื่องกันมาได้พยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าชนกลุ่มน้อยชาวคอปต์ (Copt) กลุ่มเล็กๆซึ่งมีไม่มากกว่าร้อยละ 6 – 7 ของประชากรทั้งหมดนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นเนื้อเดียวกับชุมชนในชาติและได้รับความสำเร็จอย่างใหญ่หลวง เรื่องนี้ทำสำเร็จได้ง่ายในสมัยพรรคพวกซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญของการเมืองคริสเตียน แต่เมื่อได้มีการล้มเลิกพรรคเก่าๆ ในปี 1953 แล้วตัวแทนที่เด่นที่สุดของชุมชนนั้นก็กลายเป็นพวกพระ พวกพระเหล่านั้นเองที่ได้สนับสนุนส่งเสริมกระบวนการยื่นหยัดด้วยตัวเองให้แก่พวกคอปต์ซึ่งได้เริ่มขึ้นในระยะต้นของรัฐบาลนายชาติคัตภายใต้ความเป็นผู้นำที่เข้มแข็งของสันตะปาปา เซนูด้า (Shenouda) ที่ 3 ผู้ได้รับเลือกเป็นพระสังฆราช เมื่อปี 1971

นี่จึงกลายเป็นรูปแบบแห่งความเคลื่อนไหวของชุมชนซึ่งมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่โบสถ์ต่างๆ และมีการจัดตั้งสมาคมใหม่ๆ ประจำชุมชนที่ให้ประโยชน์ขึ้นมากมาย⁶⁰ แล้วก็ถูกเติมเชื้อไฟด้วยการจลาจลทั่วไป

เพราะนโยบายบางข้อของชาตินำไปสู่การให้คำนิยามที่เป็นอันตรายที่ว่าอียิปต์เป็นรัฐมุสลิม นอกจากกลุ่มอื่นๆ แล้วยังมีกลุ่มภราดรภาพมุสลิมเข้าไปร่วมในการอภิปรายในเรื่องรัฐธรรมนูญฉบับปี 1971 ด้วยอีกไม่นานกลุ่มภราดรภาพมุสลิมก็ได้เผชิญหน้ากับการต่อต้านจากกลุ่มอิสลามหัวรุนแรงบางกลุ่มซึ่งเริ่มต้นด้วยการทะเลาะวิวาทเกี่ยวกับความพยายามที่จะเปลี่ยนสมาคมช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์สมาคมหนึ่งไปเป็นโบสถ์ที่เมืองกันกอ (Kanka) ใกล้กับกรุงไคโรเมื่อปี 1972 เหตุการณ์ขึ้นถึงขีดสูงสุดด้วยการวางระเบิดและโจมตีหลายครั้งต่อทรัพย์สินของชาวคริสเตียนในกรุงไคโรและส่วนบนของอียิปต์ในปี 1980⁶¹ การตอบโต้ของประธานาธิบดีชาติคัตก็คือการสั่งจับกุมนักปฏิบัติการทั้งชาวคริสเตียนและชาวมุสลิมในฤดูร้อนปี 1981 การต่อสู้ระหว่างชุมชนดำเนินต่อไปภายใต้การปกครองของประธานาธิบดีมูบาร็อก (Mubarak) ด้วยความพยายามที่จะดึงเอาชาวคอปต์ไปอยู่ในสถาบันที่มีโบสถ์เป็นผู้นำให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่พวกผู้นำของชุมชนก็ได้พยายามมากขึ้นด้วยที่จะทำให้การแยกกันที่มีอยู่โดยปริยายนั้นบรรเทาเบาบางลงด้วยการเน้นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมศาสนาในประวัติศาสตร์ของอียิปต์และบทบาทของชาวคอปต์ในการเป็นนักบุญและวีรบุรุษ⁶²

ประชากรชาวคริสเตียนในชูดานก็ถูกแบ่งออกด้วยเหมือนกันให้ทำตนเป็นพื้นฐานของการตอบโต้ของชุมชนเช่นเดียวกันเมื่อพวกเขาารู้สึกว่าสถานภาพของตนในฐานะที่เป็นพลเมืองชาวชูดานได้รับการคุกคาม ดังนั้นจึงได้มีการต่อต้านในหลายรูปแบบต่อสิ่งที่เห็นว่าที่ชาวมุสลิมมีอิทธิพลอยู่เหนือรัฐในตอนหลังปี 1983 ด้วยความพยายามที่จะขัดแย้งบางส่วนของกฎหมายชะรีอะฮ์ให้แก่ผู้ที่มีใจมุสลิม ซึ่งมีตั้งแต่การประท้วงจากโบสถ์แถบเหนือไปจนถึงบทบาทของพวกผู้นำชาวคริสเตียนในการกบฏทางภาคใต้⁶³

บริบทที่สามคือสถานการณ์ของชาวปาเลสไตน์ที่เป็นคริสเตียนภายใต้การยึดครองของอิสราเอล เมื่อชาติประเทศของตนเองและชาติแม่กระทั้งความเป็นไปได้ที่จะสร้างสถาบันแห่งชาติขึ้น การรักษาความสามัคคีจึงตกเป็นงานของส่วนบุคคลและกลุ่มต่างๆที่ได้รับการช่วยเหลือจาก PLO จากนอกประเทศ เมื่อมีข้อจำกัดเหล่านี้บางทีจึงอาจหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่กิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นไปในด้านวัฒนธรรมอันเป็นแวดวงหนึ่งซึ่งไม่ได้ตกอยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงของอิสราเอล⁶⁴ ตรงนี้เองจึงได้มีความพยายามอย่างแข็งขันที่จะทำให้การอ่านเรื่องที่นิยมปาเลสไตน์และประวัติศาสตร์ของชาวปาเลสไตน์ซึ่งเห็นศาสนาเป็นประเพณีด้านวัฒนธรรมมิใช่เป็นเครื่องหมายของเอกลักษณ์เป็นที่นิยมกันแพร่หลาย⁶⁵ ทั้งหมดนี้ปรากฏว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากในระหว่างที่มีขบวนการอินติฟาดาซึ่งให้ความสำคัญมากขึ้นแก่กลุ่มต่างๆอย่างกลุ่มภราดรภาพมุสลิม – และกลุ่มฮามาสซึ่งพยายามตีความทุกสิ่งทุกอย่างในเชิงศาสนาเสียใหม่ ขบวนการอินติฟาดาทำให้การเผชิญหน้ากับความพยายามของอิสราเอลในการที่จะทำให้โบสถ์คริสเตียนต่างๆในกรุงเยรูซาเล็มแตกแยกกันด้วยการใช้ความกดดันแก่คริสต์จักรออร์ทอดอกซ์โดยเฉพาะเพื่อให้เกิดจุดยืนของประชาชนต่อต้านต่อการใช้นโยบายแบบทหารในฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซา⁶⁶

เรื่องสุดท้ายเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของระบบคอนเฟสชั่น (นิกายหนึ่งของคริสต์ศาสนา) ในเลบานอน ที่ซึ่งศาสนามีความสำคัญมากขึ้นๆ ในฐานะที่เป็นต้นกำเนิดแห่งเอกลักษณ์ในขณะที่สงครามกลางเมืองยังดำเนินต่อไป สงครามนั้นมีสาเหตุหลายอย่าง แต่แน่นอนสาเหตุหนึ่งก็คือสถานภาพที่มีสิทธิพิเศษ

ซึ่งมอบให้แก่ชาวคริสเตียนนิกายมารอนไนท์ (Maronite) ในรัฐเลบานอนนี้รวมทั้งการพัฒนาของสถาบัน
คู่ขนานกันอย่างเช่นกองทหารอาสาสมัครซึ่งสามารถใช้ได้เมื่อตำรวจและกองทัพของรัฐเองไม่สามารถจะ
จัดการกับแรงกดดันของการปฏิรูปซึ่งมีมาจากพันธมิตรของกลุ่มมุสลิมฝ่ายซ้ายและกลุ่มหัวรุนแรงซึ่งได้รับการ
สนับสนุนทางทหารจากปาเลสไตน์⁶⁷ และยักรวมถึงความพยายามซึ่งส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จในอันที่จะ
ระดมพลในชุมชนของตนเองและจะทำลายแรงดันทางอุดมการณ์ของฝ่ายตรงข้ามลงด้วยการเจตนาแบ่งมันออก
เสียให้เป็นก๊กเป็นหมู่เล็กๆ ในทันทีที่มันเริ่มเกิดขึ้นด้วยการให้ความสำคัญแก่เอกลักษณ์ด้านศาสนาในเลบานอน
จึงเป็นเรื่องที่ออกจะง่ายคายในการที่จะระดมยิงกันที่มีมุสลิมอยู่มากในนครเบรุตและที่อื่นๆ ได้ แล้วก็โทษว่า
การต่อสู้กันนั้นเกิดจากความขัดแย้งที่มีอยู่เป็นพื้นฐานระหว่างชาวคริสเตียนกับมุสลิม

ศาสนาและการเมืองในรัฐยิว

นับตั้งแต่ปี 1948 เป็นต้นมาได้มีการลงประชามติซึ่งเกือบจะทั่วโลกในหมู่ชาวอิสราเอลที่เป็นยิวว่า
ประเทศอิสราเอลควรเป็นรัฐของยิว เรื่องนี้ได้มีการแสดงออกในปี 1949 ในข้อปรองดองหลายครั้ง
ระหว่างรัฐบาลนายเบน - กูเรียน (Ben - Gurion) กับพรรคศาสนาแห่งชาติ (National Religious Party - NRP)
ที่ได้ตั้งขึ้นใหม่และได้ชัยชนะได้ที่นั่ง 16 ที่ในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรก ข้อปรองดองเหล่านั้นรวมเอา
ข้อตกลงที่ว่าจะไม่มีการร่างรัฐธรรมนูญถาวรอันเป็นอะไรบางอย่างที่พรรค NRP ได้รับรู้ว่าจะต้องขึ้นกับ *ฮา*
ลาชา (halacha) หรือกฎหมายศาสนาและต้องไม่มีการจัดตั้งกระทรวงกิจการศาสนาซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามแบบ
แผนเหนือชีวิตของชาวยิวหลายแห่งหลายมุม ตัวอย่างเช่นการแต่งงานขึ้นมา ด้วยพื้นฐานนี้เองพรรค NRP
จึงได้มีบทบาทอันสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างรัฐกับชาวอิสราเอลผู้เคร่งศาสนาส่วนใหญ่ พรรค
ที่เกี่ยวกับศาสนาพรรคอื่นๆ อย่างเช่นพรรคอฮุดัตยิสราเอล (Aghudat Yisrael หรือ สมาคมชาวยิว) ซึ่งเป็น
ตัวแทนของ ชุมชนที่เป็นทางการจนเกินไปก็ได้ที่นั่งในสภาเน็สเสต (Knesset) เหมือนกันแต่ไม่มีใครจะได้
ตำแหน่งในคณะรัฐบาลผสมซึ่งมีพรรคกรรมกรเป็นส่วนใหญ่ในทศวรรษ 1950 และ 1960 นัก

การได้ชัยชนะอย่างท่วมท้นเหนือกองทัพอาหรับในปี 1967 และการเข้ายึดครองฝั่งตะวันตก [ทาง
ประวัติศาสตร์เรียกว่ายูเดีย (Judea) และสะมาเรีย (Samaria)] ทำให้การจัดการทั้งหมดเหล่านี้เป็นปัญหา
สงครามนั้นถูกตีความว่าเป็นสงครามศาสนาหรือบางครั้งก็เป็นสงครามของพระเจ้าผู้มาโปรด ทำให้สามารถ
ที่จะให้คำนิยามใหม่ๆ ของการเป็นชาวอิสราเอลและชาวยิวและส่งเสริมให้ใช้คำที่มีรูปแบบเข้มข้นเป็นอย่างมาก
ในด้านชาตินิยมทางเขตแดนและชาติพันธุ์ซึ่งเป็นข้อบังคับทางศาสนาให้ไปตั้งหลักแหล่งในฝั่งตะวันตกและ
ผืนดินแดนนั้นเข้าเป็นของตนแม้กระทั่งให้กวาดล้างประชากรที่มีเชื้อชาวยิวเสียให้หมดคนนั้นได้รับความสำคัญ
มากขึ้น ดังนั้นในการเลือกตั้งโดยทั่วไปครั้งหลังๆ ทุกครั้งถึงแม้ว่าส่วนแบ่งของคะแนนเสียงที่ให้แก่พรรค
ที่มุ่งทางศาสนาแต่ๆ จะคงเป็นอย่างเดิมอยู่ไม่มากก็น้อยก็ตาม หนทางก็ยังเปิดให้แก่บรรดานัก
ปฏิบัติการเชิงรุกในอันที่จะสร้างรูปแบบใหม่ให้แก่การเมืองซึ่งขึ้นอยู่กับการผสมผสานความนิยมในชุมชน
ความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันและลัทธิชาตินิยมของยิวในรูปแบบที่สุดโต่งเข้าด้วยกันเสียใหม่⁶⁸

องค์การแรกที่ตอบรับสิ่งแวดลอมใหม่นี้คือพรรคNRPซึ่งแม้กระทั่งก่อนปี 1967 ก็ยังประกอบด้วยกลุ่มหนึ่งที่เป็นปากเสียงให้แก่การใช้จารีตทางศาสนาในแบบที่เข้มข้นมากขึ้นเพื่อบอกเล่าถึงเรื่องราวด้านสังคมและการเมืองในวงที่กว้างขวางขึ้น ผลลัพธ์อย่างหนึ่งก็คือการเน้นอย่างแรงในเรื่องปัญหาอย่างเช่นการตั้งถิ่นฐานในฝั่งตะวันตก (ของแม่น้ำจอร์แดน) อันเป็นที่ซึ่งปัจจัยทางศาสนาและการเมืองผสมผสานกันอย่างใกล้ชิด ในทางกลับกันนี้นำไปสู่การจัดตั้งขบวนการกูชอิมูนิม (Gush Emunim หรือกลุ่มผู้ศรัทธา) ขึ้นมาโดยสมาชิกของNRPในปี1974พร้อมด้วยแผนแบบปฏิบัติการเชิงรุกที่รวมเอาแรงกดดันในการที่จะสร้างถิ่นฐานใหม่ๆ เข้ากับการสร้างการแนะนำชักชวนสมาชิกรัฐสภาให้ผนึกเอาฝั่งตะวันตกไว้ทั้งๆ ที่ขัดกับข้อปรองดองเรื่องเขตแดนกับชาวปาเลสไตน์หรือชาวจอร์แดน⁶⁹ เพื่อจะหนุนหลังการนี้สมาชิกของขบวนการจึงได้จัดตั้งอาณานิคมของยิวขึ้นชุดหนึ่งให้อยู่ใกล้ชิดกับศูนย์ประชากรปาเลสไตน์สำคัญๆ อย่างเช่นที่กิริยาต อะราบา k(Kiryat Araba)ซึ่งอยู่ข้างนอกติดกับเมืองเฮบรอน (Hebron) ต่อมาภายหลังเมื่อผู้นำของขบวนการกูช อิมูนิมมีความผิดหวังจากการอุดหนุนที่พวกเขาได้รับจากรัฐบาลพรรคลิคุดหลังจากปี 1977 พวกเขาก็หาวิธีอื่นที่จะทำตามจุดมุ่งหมายสำคัญของพวกเขาซึ่งตอนนี้ก็คือการรวมเอาฝั่งตะวันออกมาไว้ภายในขอบเขตการควบคุมอย่างจริงจังของอิสราเอล พวกเขาได้รับความสำเร็จมากเสียจนถึงแม้ว่าจำนวนของผู้ตั้งหลักแหล่งของขบวนการกูชอิมูนิมจะไม่มากไปกว่า 5,000 คนในปลายทศวรรษ 1980 ก็ตาม แต่ก็ได้รับความไว้วางใจอย่างมากให้มีหน่วยเลือกตั้งที่มีพลังสำหรับดำเนินการต่อไปในเขตแดนที่ถูกยึดครอง⁷⁰ นอกจากนั้นผู้แทนของพวกเขายังได้รับบทบาทเป็นทางการจากรัฐบาลในการสนับสนุนการจัดตั้งถิ่นฐานของชาวยิวในฝั่งตะวันตกต่อไปด้วย⁷¹

ขบวนการกูช อิมูนิมตามมาด้วยการจัดตั้งพรรคและขบวนการอื่นๆ ซึ่งมีโครงการด้านการเมือง – ศาสนาใหม่ๆ หนึ่งในพรรคแรกๆ เหล่านี้คือพรรคาค (Kach) ซึ่งจัดตั้งโดยนายเมียร์ กาฮาน (Meir Kahane) ซึ่งได้ที่นั่งหนึ่งในการเลือกตั้งปี 1984 มีนโยบายรวมเอาความจำเป็นที่จะกวาดล้างดินแดนศักดิ์สิทธิ์ของพวกที่ไม่ใช่ชาวยิว เช่นชาวปาเลสไตน์ เป็นต้นให้หมดไป สารของกาฮานยังรวมเอาการโจมตีอย่างรุนแรงผิดธรรมดาต่อชาวยิวประเภทที่เขาเรียกว่า ‘พวกเฮเลนนิสต์’ หรืออีกนัยหนึ่งพวกกลืนชาติด้วย ทักษะเช่นนั้นปลุกให้เกิดการต่อต้านอย่างกว้างขวางซึ่งในที่สุดก็ทำให้พรรคของเขาหลุดจากสถานะเสตด้วยเหตุผลว่าถือเชื้อชาติและทำลายลักษณะประชาธิปไตยของรัฐ⁷²

แล้วก็ได้มีการจัดตั้งพรรคใหม่ๆ อื่นๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนของส่วนต่างๆ ของชุมชนที่หัวเก่าและหัวโบราณเกินควร บางทีอาจจะเป็นเพราะต้องมีการแข่งขันกัน สมาชิกของพรรคอูদ্มัตยิสราเอลจึงได้มีบทบาทที่เข้มข้นขึ้นในเรื่องการเมืองหลังจากที่ผู้นำทางจิตวิญญาณของพรรคคือนักบวชลูบาวิตเซอร์ (Lubavitcher) ได้เริ่มสั่งให้ผู้สนับสนุนเขาซึ่งแต่ก่อนนี้หลายคนไม่ได้ไปลงคะแนนเสียงให้ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง พรรคดังกล่าวเหล่านั้นได้ที่นั่งเพียงหยิบมือเดียวแต่ก็ถูกถือว่าเป็นหุ้นส่วนรัฐบาลผสมที่มีศักยภาพในระหว่างการเจรจาไกล่เกลี่ยอันยุ่งยากซับซ้อนซึ่งมีมาก่อนหน้าการจัดตั้งรัฐบาลแห่งชาติในปี 1984 และ 1988 และกลับกันนี้ได้ช่วยให้พวกเขาได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีรวมทั้งคำสัญญาว่าจะได้เงินทุนและการใช้มาตรการที่

เกี่ยวข้องกับพวกเขาอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่นการจำกัดความเคลื่อนไหวในวันซับบาร(วันศุกร์ของชาวยิว) ในตอนปลายทศวรรษ 1980 พวกเขาได้จัดการสร้างเครือข่ายของโรงเรียน คลินิกและบ้านที่ได้รับเงินอุดหนุนสำหรับสาวกของพวกเขา นี่ทำให้พวกเขาได้รับประโยชน์อย่างมากที่สุดจากการลดหย่อนในปี 1978 ของนายกรัฐมนตรีค็องคเว่นนักเรียนทั้งหมดในเยซีวาส (โรงเรียนศาสนา) จากการเป็นทหารอีกด้วย ผลก็คืออย่างที่มีมาร์กาไลต์ (Magalit) ได้กล่าวไว้คือได้รับการสนับสนุนในการเลือกตั้งเพิ่มขึ้นซึ่งทำให้พรรคอูมุดัตยิสราเอลได้ที่นั่ง 5 ที่นั่งในการเลือกตั้งปี 1988 พรรคชาส [ซึ่งตั้งขึ้นโดยหัวหน้านักบวชนิกายเซฟาร์ดีค (Sephardic) เมื่อปี 1984] ได้อีก 5 ที่นั่งและพรรคเดเกลฮาทอราห์ (Degel Hatorah ซึ่งเป็นพรรคที่แยกมาจากพรรคอูมุดัตยิสราเอลในปีนั้นเอง) ได้ 2 ที่นั่ง⁷³

เชิงอรรถ

1. คำถามนี้มีอยู่ใน Sami Zubaida, 'Reading history backwards', *MEREPOR*, 160 (Sept., 1989), หน้า 39 – 41. สำหรับการอภิปรายที่สมบูรณ์กว่านี้โปรดดู *Islam, The People and the State* (London and New York : Routledge, 1989), หน้า 152 – 5.
2. เล่มเดียวกัน, หน้า 39.
3. ตัวอย่างเช่นคำถกเถียงของ Hasan al – Banna ใน Charles Wendell (ed. And trans.), *Five Tracts of Hansan Al – Banna* (1906 – 1949) (Berkeley : University of California Press, 1978), หน้า 40 – 65.
4. V. S. Naipaul, 'The Shadow of the guru', *New York Review of Books*, 20 Nov. 1990, หน้า 69.
5. Roger Savory, 'Ex Oriente Nebula : An inquiry into the nature of Khomeini's ideology', ใน Peter J. Chelkowski and Robert J. Pranger (eds), *Ideology and Power in the Middle East* (Durham, NC, and London : Duke University Press, 1988), หน้า 340.
6. ตัวอย่างเช่น เล่มเดียวกัน , หน้า 341.
7. ข้าพเจ้าเขียนจากความคิดที่ได้มาจาก Talal Asad, *The Idea of an Anthropology of Islam* (Washington, DC: Center for Contemporary Arab Studies, Georgetown University, Occasional Papers, March 1986), หน้า 14 – 15
8. ตัวอย่างเช่น, Richard T. Antoun and Mary Elaine Hegland (eds), *Religious Resurgence: Contemporary Cases in Islam, Christianity, and Judaism* (Syracuse: Syracuse University Press, 1987) หน้า 259.
9. Zubaida, *Islam, The People and the State*, หน้า 152 – 4.
10. เล่มเดียวกัน , หน้า 153.
11. ข้าพเจ้าหยิบยืมความคิดเหล่านี้มาจาก Dr Huri Islamoglu – Inan. โปรดดู Roberic H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire 1856 – 1876* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963), หน้า 251 – 6 ด้วย.

12. ตัวอย่างเช่น, Nazih N. Ayubi, *Political Islam: Religion and Politics in the Arab World* (London and New York: Routledge, 1991), หน้า 131.
13. ตัวอย่างเช่น, J. Schacht, 'The schools of law and later developments of Jurisprudence', ใน Majid Khadduri and Herbert J. Leibesny (eds), *Law in the Middle East, 1, Origin and Development of Islamic Law* (Washington, DC: Middle East Institute, 1955).
14. Asad, *The Idea of an Anthropology of Islam*, หน้า 13.
15. Fred Halliday, 'The Iranian revolution and religious populism', *Journal of International Relations*, 36/2 (Fall/Winter, 1982/83), หน้า 197.
16. Shaul Bakhash, *Reign of the Ayatollahs* (London: I. B. Tauris, 1985), หน้า 73.
17. เล่มเดียวกัน , หน้า 74.
18. นี่เป็นคำแนะนำของสมาชิกผู้หนึ่งในสภาปฏิวัติในสมัยนั้น.
19. Bakhash, *Reign of the Ayatollahs*, หน้า 84 – 5.
20. Chibli Wajdi Mallat, *The Renaissance of Islamic Law: Constitution, Economics and Banking in the Thought of Muhammad Baqer As Sadr* (Ph. D., London University, Sept. 1989), หน้า 131, 146.
21. Bakhash, *Reign of the Ayatollahs*, หน้า 99 – 110 และบทที่ 6.
22. SWB, ชุดที่ 2, ME/8491 (13 Feb. 1987), A/3.
23. Bakhash, *Reign of the Ayatollahs*, หน้า 227, 241.
24. ตัวอย่างเช่น, Zubaida, *Islam, The People and the State*, หน้า 173 – 4.
25. เล่มเดียวกัน , หน้า 174.
26. *The Independent* (London), 31 Dec. 1990.
27. Bakhash, *Reign of the Ayatollahs*, หน้า 241 – 2.
28. Zubaida, *Islam, The People and the State*, หน้า 174 – 7; Mallat, *Renaissance of Islamic Law*, หน้า 54.
29. เล่มเดียวกัน , หน้า 110.
30. เล่มเดียวกัน , หน้า 111.
31. Albert Hourani, 'Conclusion', ใน James P. Piscatori (ed.). *Islam in the Political Process* (Cambridge University Press, 1983), หน้า 228 – 9
32. นี่คือการคิดอีกอันหนึ่งของ Dr. Huri Islamoglu – Inan.
33. R. P. Mitchell, *The Society of Muslim Brothers* (Oxford: Oxford University Press, 1969) หน้า 2.
34. Ayubi, *Political Islam*, หน้า 131.
35. Mitchell, *Society of Muslim Brothers*, หน้า 30 – 2.
36. ตัวอย่างเช่น เล่มเดียวกัน , หน้า 54 – 7, 62, 73, 88.

37. Ayubi, *Political Islam*, หน้า 138.
38. ตัวอย่างเช่น Zubaida, *Islam, The People and the State*, หน้า 51 – 3.
39. Ayubi, *Political Islam*, หน้า 87.
40. Raymond A. Hinnebusch, *Authoritarian Power and State Formation in Ba’thist Syria: Army, Party, and Peasant* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1990), หน้า 287.
41. เล่มเดียวกัน , หน้า 282 – 5, 292 – 7; Hanna Batatu, ‘Syria’s Muslim Brethren’, ใน Fred Halliday and Hamza Alavi (eds), *State and Ideology in the Middle East and Pakistan* (Basingstoke and London: Macmillan, 1988), หน้า 127 – 30.
42. ตัวอย่างเช่น โปรดุ Al – Nazeer, 61 (Oct., 1983). อัล-นาซีรเป็นองค์กรหนึ่งของฝ่ายค้านของอิสลาม
43. Alexander S. Cudsi, ‘Islam and politics in Sudan’, ใน Piscatori (ed.), *Islam in the Political Process*, หน้า 48 – 53.
44. Ayubi, *Political Islam*, หน้า 108 – 12.
45. นี่คือนิตยสารหนึ่งของ Idriss al – Hassan ดังที่รายงานโดย Ghassan Salame ใน ‘Note de lecture: La religion dans la societe Arabe’, *Maghreb/Machrek*, 129 (July/Aug./Sept., 1990) หน้า 146 – 7.
46. Mohammad K. Shadid, ‘The Muslim Brotherhood movement in the West Bank and Gaza’, *Third World Quarterly*, 10/2 (April, 1988), หน้า 659 – 62.
47. 679 – 80; Ze’ev Schiff and Ehud Ya’ari, *Intifada: The Palestine Uprising – Israel’s Third Front* (New York: Simon & Schuster, 1989), หน้า 234 – 5.
48. Shadid, ‘Muslim Brotherhood’, หน้า 662, 679 – 80.
49. Ayubi, *Political Islam*, หน้า 114 – 115; Ben Wilkinson, ‘Who will succeed Bourguiba?’, *The Middle East* (London), 130 (Oct., 1985), หน้า 42 – 3.
50. Linda G. Jones, ‘Portrait of Rashid al – Gannoushi’, *MEREPORT* (July/Aug., 1988), หน้า 20.
51. Ayubi, *Political Islam*, หน้า 115.
52. ตัวอย่างเช่น, Jamal Benomar, ‘The Islamic movement and religious discourse in Morocco’; Marion Boulby, ‘The Islamic challenge: Tunisia since independence’; Saad Eddin Ibrahim, ‘Egypt’s Islamic activism in the 1980s’; Marius Dceb, ‘Shia movements in Lebanon: Their formation, ideology, social basis, and links with Iran and Syria’; ทั้งหมดอยู่ใน *Third World Quarterly*, 10/2 (April, 1988). และ Thomas Mayer, ‘Pro – Iranian fundamentalism in Gaza’, in Emmanuel Sivan and Menachem Friedman (eds), *Religious Radicalism and Politics in the Middle East* (Albany, NY: State University of New York Press, 1990), หน้า 146 – 9.

53. Joseph P. Kechechian, 'Islamic revivalism and change in Saudi Arabia', *The Muslim World*, LXXX/1 (Jan., 1992), หน้า 4 – 5.
54. Michael Humphrey, 'Islam, state and society: the Lebanese case', หน้า 2.
55. Augustus Richard Norton, *Amal and the Shi'a – A Struggle for the Soul of Lebanon* (Austin, Texas: University of Texas Press, 1987). AMAL เป็นชื่อย่อของ Afwaj al – muqawama al – Lubnaniya.
56. Martin Kramer, 'The Moral logic of Hizballah', *Occasional Paper*: Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, Tel Aviv 1987, หน้า 2 – 3.
57. Ofra Bengio, 'Shi'is and politics in Ba'thi Iraq', *Middle Eastern Studies*, 21/1 (Jan., 1981) หน้า 2 – 4.
58. Amatzia Baram, 'The radical Shi'ite opposition movements in Iraq', ใน Sivan and Friedman (eds), *Religious Radicalism*, หน้า 96 – 7.
59. Bengio, 'Shi'is and politics', หน้า 9 – 11.
60. Hamied Ansari, 'Sectarian conflict in Egypt and the political expediency of religion', *Middle East Journal*, 38/3 (Summer, 1984), หน้า 398 – 400.
61. เล่มเดียวกัน , หน้า 408 – 15.
62. ตัวอย่างเช่น , William Suliman Kilada, 'Christian – Muslim relations in Egypt', in Kail C. Ellis (ed.), *The Vatican, Islam and the Middle East* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1987), หน้า 258 – 9.
63. Abdullah Ahmed An – Naim, 'Christian – Muslim relations in the Sudan: Peaceful coexistence at risk', ในเล่มเดียวกัน, หน้า 267 , 269 , 273.
64. Glenn Bowman, 'Nationalising the sacred: Transformations in Christian Palestinian identities in the Israeli – Occupied Territories', *Review of Middle East Studies*, V (1992).
65. ที่เดียวกัน
66. Daoud Kuttub, 'Christians, Israel and the intifada', *Middle East International*, 353 (7 July 1989), หน้า 18 – 19.
67. Kamal S. Salibi, *Crossroads to Civil War: Lebanon 1958 – 1976* (London: Ithaca Press, 1976), หน้า 43 – 6; Frank Stoakes, 'The supervigilantes: The Lebanese Kataeb party as builder, surrogate and defender of the state', *Middle Eastern Studies*, 11/3 (Oct., 1975), หน้า 219 – 24, 230 – 1.
68. Itzhak Galnoor, 'The 1984 elections in Israel: Political results and open questions', *Middle East Review*, XVIII/4 (Summer, 1986), หน้า 54.

69. David J. Schnall, 'Religion and political dissent in Israel: the case of Gush Emunim', ใน Antoun and Hegland (eds). *Religious Resurgence*, หน้า 171.
 70. เล่มเดียวกัน , หน้า 172, 187 – 9; Avishai Margalit, 'Israel: the rise of the Ultra – Orthodox', *New York Review of Books* (9 Nov. 1989), หน้า 43.
 71. Schnall, 'Religion and political dissent', หน้า 191.
 72. Aviezer Ravitsky, 'Religious radicalism and political Messianism in Israel', ใน Sivan and Friedman (eds), *Religious Radicalism*, หน้า 33 – 37.
 73. Margalit, 'Israel: the rise of the Ultra Orthodox', หน้า 41 – 2.
-

8. การทหารในรัฐและสังคม

หนทางด้านทฤษฎีไปสู่การศึกษาเรื่องบทบาททางการเมืองของทหาร

ได้มีการเขียนถึงการศึกษาในเรื่องบทบาททางการเมืองของกองทัพตะวันตกกลางจากมุมมองหนึ่งหรือสองมุม คือไม่ว่าจะเป็นความพยายามที่จะอธิบายการที่มี “รัฐประหาร” ทางทหารที่เกิดขึ้นหรือมิฉะนั้นก็เป็นการอธิบายถึงปัญหาที่ใหญ่กว่านั้นคือที่ตั้งของกองทัพ ภายในกระบวนการทั้งหมดของการสร้างรัฐหรือการสร้างชาติ นี่อาจจะเป็นที่เข้าใจได้เมื่อได้ทราบถึงประวัติศาสตร์เมื่อเร็วๆ นี้ของอาณานิคมนี้ แต่มันก็ไม่ได้ทำให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งได้เพียงเล็กน้อย โดยทั่วไปผู้เขียนเกี่ยวกับการรัฐประหารในตะวันตกกลางมักจะใช้การอธิบายของพวกเขาโดยอาศัยหลักฐานที่มีอยู่ง่ายๆ ว่าหนทางเดียวที่กองทัพจะใช้อำนาจทางการเมืองก็คือโดยการใช้วิธีโค่นล้มรัฐบาลพลเรือนลง นอกจากนั้นพวกเขามักจะให้ความสำคัญแก่ปัจจัยในท้องถิ่นเป็นพิเศษ อย่างเช่นการยกเลิกลักษณะของศาสนาอิสลาม หรือวัฒนธรรมอาหรับซึ่งมักจะถูกกล่าวหาว่ามีลักษณะเป็นแบบทหารมาเป็นเหตุผลในการเข้าแทรกแซงทางทหาร อย่างไรก็ตามนายทหารในกองทหารก็สามารถมีอิทธิพลได้เหมือนกับนายทหารในคณะรัฐบาลเหมือนกัน รัฐประหารและรัฐบาลทหารนั้นเป็นลักษณะธรรมดาของโลกสมัยหลังอาณานิคม จนจะต้องเกิดจากปัจจัยในส่วนใหญ่จนถึงทั่วโลกมากกว่าจะเป็นปัจจัยที่มีอยู่ในตะวันตกกลางเท่านั้น ความคิดอย่างเช่นความคิดที่พยายามจะนิยามบทบาทการสร้างชาติของกลุ่มนายทหารว่าเป็นบทบาทของ ‘ชนชั้นกลางในเครื่องแบบ’ นั้นก็ปรากฏว่าใช้ไม่ได้พอๆ กัน กองทัพที่มีความจำเป็นทางสถาบันของตนเอง ซึ่งหมายความว่าทรัพยากรทางเทคโนโลยีทางการศึกษาหรือทางการบริหารมิได้มีไว้ให้แกคนอื่น ๆ ในสังคมไม่ว่าพวกเขาจะบังเอิญจำเป็นต้องมีอย่างใดก็ตาม เรื่องที่มีความสำคัญเช่นเดียวกันก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างทหารในฐานะที่เป็นองค์กรกับข้าราชการพลเรือนหรือชนชั้นนายทุนอุตสาหกรรมนั้นสลับซับซ้อนเกินกว่าที่การวิเคราะห์จะชี้ให้เห็น

เมื่อได้ทราบถึงลักษณะที่ไม่น่าพอใจของวิธีการที่ทำให้ง่ายเกินไปเช่นนั้นแล้ว หากเราจะตรวจสอบบทบาทของกองทัพภายในกรอบของการอ้างอิงที่กว้างขึ้นกว่านั้น คือกรอบที่จะบอกตำแหน่งแห่งที่ของมันทั้งภายในรัฐและภายในสังคมได้ตามผลงานของ มัวริซ จูโนวิทซ์ (Maurice Janowitz) โรบิน ลูแคม (Robin Lucham) และคนอื่นๆ ก็จะเป็นการช่วยได้มากขึ้น สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการเพ่งเล็งในเรื่องลักษณะสำคัญ โดยเฉพาะ 3 ลักษณะ¹ ลักษณะแรก คือความคิดที่ว่ากองทัพเป็นองค์กรชนิดพิเศษขององค์กรหนึ่งซึ่งมีรูปแบบการปกครองตามลำดับชั้นโดยเฉพาะของมันเอง มีขอบเขตที่กำหนดไว้ดีแล้วของตัวเองและมีลักษณะของวิชาชีพของตัวเอง เป็นลักษณะวิชาชีพซึ่งอาจรู้สึกได้อย่างดีว่าตนมีส่วนร่วมกับการทหารอื่นๆ และชาติอื่นๆ ตามปกติการทหารจะต้องมีการควบคุมอย่างสมบูรณ์ในเรื่องวิธีการที่จะได้ทหารมา การฝึกฝนทหารและการเลื่อนตำแหน่งนายทหารของตนเอง – และจะพยายามป้องกันตัวเองจากอิทธิพลต่างๆ ที่มาคุกคามความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแห่งสถาบันของตนรวมทั้งประสิทธิภาพของตนด้วย ตัวอย่างเช่น การเลื่อนยศให้แก่นายทหารผู้เป็นที่ถูกใจของทางการเมืองอย่างรวดเร็ว หรือการใช้การเมืองกับ

นายทหารยศอื่นๆ แนนอนความจำเป็นทางสถาบันทั้งหมดเหล่านี้สามารถสังเกตเห็นได้ในบริบทของ
 ตะวันออกกลาง แต่เคราะห์ร้ายมีการวิจัยเกี่ยวกับวิธีที่พวกเขาทำงานกันจริงๆ ในแง่ปฏิบัติอยู่น้อย
 เหลือเกิน ยกเว้นที่เกี่ยวข้องกับกองทัพตุรกีแค่สองเล่มและอีกสองสามเล่มเกี่ยวกับอิสราเอล² เรื่องยัง
 สลับซับซ้อนไปกันใหญ่ในเมื่อภูมิภาคนี้มีองค์การทางทหารชนิดต่างๆอยู่มากมายหลายแบบนับตั้งแต่กองทัพ
 อาชีพของอียิปต์ หรือตุนิเซียไปจนถึงกองกำลังของเผ่าต่างๆ ในคาบสมุทรอาระเบียโดยไม่ต้องพูดถึงความ
 พยายามที่จะจัดตั้งกองทัพปฏิวัติของประชาชนขึ้นมาในลิเบีย อิหร่านและเยเมนใต้ หรือกองทัพกองโจรของ
 ชาวปาเลสไตน์ด้วย

พื้นที่ของการตรวจตราอย่างที่สองเกี่ยวกับแคว้นระหว่างชาติ กองทัพในโลกที่สามนั้นส่วนมากใน
 ตอนต้นมักจะเลียนแบบองค์การของยุโรป ซึ่งมีไว้ต่อสู้ในสงครามอาณานิคมที่ใช้อาวุธและชั้นเชิงแบบยุโรป
 ต่อมาภายหลังได้มีการพึ่งพาแบบใหม่เกิดขึ้นต่อระบบอาวุธทันสมัยที่ยังยากขึ้นซึ่งได้มาเป็นของขวัญหรือซื้อหา
 มา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องบงการชนิดของโครงสร้างขององค์การและชั้นเชิงของมันและต้องการทักษะ
 เครื่องอาหุทัยและการสนับสนุนทางเทคนิคโดยทั่วไปซึ่งมีอยู่ในต่างประเทศเท่านั้น ในสถานการณ์เหล่านี้
 คณะนายทหารท้องถิ่นมักจะต้องรับเอาเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ที่คนอื่น ๆ เลือกให้พวกเขา โอกาสเดียวของ
 พวกเขาที่จะได้รับอะไรที่ดีขึ้น ก็คือการได้รับการสนับสนุนทางการทูตอย่างเข้มแข็งจากรัฐบาลของตนเองหรือ
 ด้วยการสร้างความสัมพันธ์เป็นพิเศษกับผู้ที่จัดหาอาวุธในกรุงวอชิงตัน กรุงมอสโกหรือยุโรป ความ
 พยายามที่จะสร้างอุตสาหกรรมทำอาวุธขึ้นในประเทศนั้นมักจะถูกจำกัดไว้เช่นเดียวกัน ในบริบทของ
 ตะวันออกกลางมีแต่กองทัพอิสราเอลเท่านั้นที่จะปลดปล่อยตัวเองจากการต้องพึ่งพาเช่นนั้นได้ในบางระดับ
 ด้วยการมีคุณสมบัติรู้ถึงวิธีการทางเทคนิคของมันและมีความผูกพันอย่างใกล้ชิด - ตอนแรกกับฝรั่งเศส
 ต่อมาก็กับอเมริกา ถึงกระนั้นก็ตามความอ่อนแอของพวกเขาก็มิได้ป้องกันทั้งกองทัพชาวเตอร์กหรือ
 กองทัพชาวอาหรับจำนวนมากจากการจงใจลอกเลียนแบบข้อปฏิบัติทางการทหารสากลไปได้ ตัวอย่างเช่น
 การเน้นอย่างมากภายในอันที่จะส่งนายทหารไปเรียนโดยการฝึกฝนในต่างประเทศ เป็นต้น

ลักษณะสำคัญประการที่สามและประการสุดท้ายซึ่งต้องตรวจตราก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพ
 กับรัฐซึ่งมันเป็นส่วนหนึ่งอยู่ นี่เป็นเรื่องที่ซับซ้อนอย่างสุดๆอีกเรื่องหนึ่ง สิ่งหนึ่งที่มีประโยชน์ใน
 อันที่จะเริ่มต้นก็คือการสังเกตว่าทั้งภาคทหารและภาคพลเรือนของรัฐบาลพยายามที่จะให้ความมั่นใจว่า
 ความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขามีคนที่อยู่ระดับสูงสุดเพียงไม่กี่คนคอยใกล้ชิด โดยมากมักจะเป็นประธานาธิบดี
 และรัฐมนตรีกระทรวงป้องกันประเทศผู้ซึ่งมักจะเป็นผู้บัญชาการทหารในกองทัพด้วย นี่มีประโยชน์ใน
 การรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสถาบันไว้จากการเข้าแทรกแซงของคนอื่นๆ ตามปกติแล้ว
 กองทัพย่อมต้องการที่จะรักษาการควบคุมกิจการภายในของตนไว้ในขณะที่ข้าราชการพลเรือนก็พยายามที่จะ
 ป้องกันมิให้ฝ่ายทหารมาเป็นพันธมิตรทางการเมืองภายนอกคณะรัฐบาล นอกจากนี้ทั้งสองฝ่ายจะ
 พยายามใช้อิทธิพลต่อการปฏิบัติงานทั้งมวลซึ่งควบคุมความสัมพันธ์ของพวกเขาไว้ ตัวอย่างเช่นใน
 วิธีการร่างงบประมาณดังที่ปรากฏอยู่ในระบบส่วนใหญ่ ผลขั้นสุดท้ายจะต้องมีการต่อรองกันอย่างหนัก

ซึ่งความสำเร็จในการแหวกทางไปได้ในแวดวงที่ต่างๆจะตัดสินความเข้มแข็งของพวกเขาได้
 อย่างเช่นในเรื่องเงินงบประมาณประจำปีส่วนของทหาร หรือขนาดของอุตสาหกรรมป้องกันประเทศ หรือ
 ปัญหาที่มักจะกวนใจอยู่บ่อยๆ ในเรื่องที่ว่ากองทัพควรจะมีส่วนอยู่ในหน้าที่เกี่ยวกับความมั่นคงภายในร่วมกับ
 กองกำลังที่ติดอาวุธที่คล้ายกับ กองทหารซึ่งมันไม่อาจควบคุมได้หรือไม่ นอกจากนั้นฝ่ายทหารอาจจะ
 รู้สึกว่าตนมีความเกี่ยวข้องโดยชอบธรรมกับการกล่อมเกลารูปแบบของการพัฒนาต่างๆในสิ่งแวดล้อมที่
 กว้างขวางกว่าอย่างเช่น ระบบการศึกษา การเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชนชั้นหรือในกาย
 ต่างกัน ตัวอย่างที่ดีของทัศนะที่เกี่ยวกับข้อสุดท้ายนี้มีอยู่ในวลีหนึ่งซึ่งอยู่ในหลุมฝังศพของทหารนิรนาม
 คนหนึ่งของอียิปต์ที่ว่า: ‘ไม่มีใครอาจกำหนดตำแหน่งของศาสนาบนสัญลักษณ์อันเป็นที่รักนี้ได้เพราะเขา
 มิใช่สิ่งใดมากไปกว่าทหารอียิปต์คนหนึ่งเท่านั้นเอง’³

แล้วอะไรเล่าจะกำหนดความแข็งแกร่งของพวกเขาได้? ในระดับนี้จะมีปัจจัยอื่นๆอีกมากมายที่
 มีส่วนอยู่ในเรื่องนี้ รวมทั้งศักดิ์ศรีของกองทัพ ความสามารถของกองทัพในอันที่จะชูคณะรัฐบาลพลเรือนให้
 กลัวหรือเพียงแต่ผ่านพวกนั้นไปเท่านั้นโดยไม่เข้าไปแตะต้อง ความสามัคคีของพวกนายทหารอาวุโส
 และบางทีสิ่งที่สำคัญที่สุดคือระดับความเข้าใจของประเทศว่าตนตกอยู่ในอันตรายทางทหารแค่ไหน เมื่อ
 มองดูจากมุมมองเหล่านี้จึงไม่ควรจะกำหนดสถานภาพของกองทัพภายในรัฐและสังคมที่ใหญ่กว่านั้นไว้ตายตัว
 หรือมักจะไม่นับคงอย่างถาวรและจำเป็นต้องเปลี่ยนไปตามกาลเวลา หัวหน้าคณะทหารจะดิ้นรนต่อสู้อย่าง
 สืบเนื่องต่อไปที่จะให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่หายากหรือพยายามที่จะกำหนดบทบาทของตนเองในการรักษาความ
 มั่นคงของชาติ นักการเมือง –ไม่ว่าจะเป็นพลเรือนหรือนายทหารที่ปลดเกษียณแล้วก็ตามจะพยายามเก็บ
 กิจกรรมทางทหารไว้ภายใต้การควบคุมบางอย่าง ทั้งสองฝ่ายจะจัดการกับความคิดเห็นของประชาชน
 มองหาพันธมิตร พยายามที่จะเอาชนะใจหรือแบ่งแยกฝ่ายตรงข้ามที่สำคัญออก จะต้องมีการตกลงกัน
 ในกฎข้อบังคับแห่งการสถาปนาความสัมพันธ์ของพวกเขา ครั้นแล้วก็ถูกทำลายแล้วก็แตกสลายไป
 จะมีการบรรลุถึงความสมบูรณ์ชั่วคราวแล้วก็จะแยกกันออกไปอีก นี่คือการแทนแห่งความสัมพันธ์ระหว่าง
 ฝ่ายพลเรือนกับฝ่ายทหารในตะวันออกกลาง และบัดนี้ข้าพเจ้ากำลังจะพูดถึงบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับ
 เรื่องนี้เป็นรายละเอียดภายในบริบททางสถาบันและทางประวัติศาสตร์หลายแบบแตกต่างกัน

ความเจริญของกองทัพใหญ่ๆ ภายในรัฐอาหรับที่เข้มแข็ง : กรณีของอียิปต์ ซีเรีย และอิรัก

กองทัพสมัยใหม่ของอียิปต์ ซีเรียและอิรักล้วนแต่ได้รับการจัดตั้งขึ้นใหม่ทั้งสิ้นโดยมหาอำนาจเจ้าของ
 อาณานิคมคืออังกฤษและฝรั่งเศส หลังจากการปลดการจัดตั้งกองทหารแต่ก่อนออกไปหมดแล้ว กองทัพ
 เหล่านี้ถูกรักษาไว้ให้มีขนาดเล็กยกเว้นแต่จะต้องมีบทบาทภายนอกประเทศเท่านั้น (ตัวอย่างเช่นในอิรักตอน
 ที่มีการคุกคามของชาวเตอร์กตอนกลางทศวรรษ 1920) กองทัพจะได้รับแต่เพียงอาวุธง่ายๆเท่านั้นและ
 ตามปกติมักจะมิได้อยู่คู่กับกองกำลังตำรวจที่คล้ายกับทหาร ความเจริญเติบโตอย่างแท้จริงนั้นเกิดขึ้นภายหลัง
 การได้รับเอกราชซึ่งนำไปสู่การขยายจำนวนของนายทหารหนุ่มๆที่เกณฑ์มาฝึกฝน เช่นเดียวกับในสมัย

อาณานิคมบทบาทสำคัญของกองทัพคือการรักษาความสงบภายใน กองทัพจึงมีหน้าที่ควบคุมหน่วยอื่นๆ ที่ถืออาวุธต่างๆ ไป เช่นเดียวกับในสมัยอาณานิคม ยังมีการเน้นต่อไปในเรื่องความจำเป็นที่นายทหารจะต้องเชื่อฟังเจ้านายที่เป็นพลเรือนและไม่ข้องเกี่ยวกับการเมือง แต่เดิมนี่เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ควบคุมได้ยากขึ้นในขณะที่กองทัพพบว่าตัวเองต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่เป็นไปทางการเมืองอย่างมากเช่นในการปราบปรามการประท้วง และในขณะที่นายทหารของมันเป็นกลายเป็นเป้าหมายของการเกลี้ยกล่อมไปเป็นพวกโดยกลุ่มนักศึกษาตินิยมเล็กๆ ที่มีหัวรุนแรงซึ่งพยายามเพิ่มความแข็งแกร่งของตนด้วยการสนับสนุนจากฝ่ายทหาร

รัฐประหารครั้งแรกในอิรักเกิดขึ้นในปี 1936 ในซีเรียเมื่อปี 1949 และในอียิปต์เมื่อปี 1952 สามารถอธิบายได้ว่ารัฐประหารเหล่านี้เป็นการผสมผสานกันของปัจจัยด้านสถาบันและด้านการเมือง ในกรณีของอิรักนั้นกองทัพมีขนาดใหญ่พอและมีศักดิ์ศรีเพียงพอจากบทบาทของมันในการปราบปรามให้แก่ผู้บังคับบัญชาสูงสุดของตนคือนายพลบักร์ ซิดกี (Bakr Sidgi) จนทำให้เขาได้รับการชักชวนให้ให้นำนักรบเก่าฝ่ายนักการเมืองที่นิยมการปฏิรูปบางกลุ่มได้ง่ายๆ⁴ ในซีเรียหลังจากนั้นเพียงสิบกว่าปีแรงคล้อยสำคัญที่ทำให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดอีกคนหนึ่งคือนายพลสุสนี ซาอิม (Husni Zaim) ทำการยึดอำนาจรัฐบาลก็คือเพื่อปกป้องเกียรติของกองทัพในท่ามกลางการทะเลาะวิวาทอย่างเผ็ดร้อนระหว่างนักการเมืองฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือนเกี่ยวกับความรับผิดชอบในปฏิบัติการอันไม่ได้ความของมันในสงครามปาเลสไตน์ แต่ทั้งสองกรณีนี้ในหมู่นายทหารอาวุโสไม่มีใครจะมีความสามัคคีกันในเรื่องว่าจะทำอย่างไรกับอำนาจที่ตนยึดมา จึงนำไปสู่การวิวาทกันอย่างรุนแรงภายในและมีการคร่ำครวญนายพลบักร์และนายพลซาอิมรวมทั้งการกระทำอื่นๆ ด้วยภายในเวลาเพียงไม่กี่เดือนหลังจากรัฐประหารของแต่ละครั้ง ตามมาด้วยช่วงเวลาแห่งความไม่มั่นคงทางการเมืองอย่างใหญ่หลวงซึ่งทำให้กองทัพอิรักและซีเรียสามารถมีอำนาจเหนือคณะรัฐบาลฝ่ายพลเรือนได้โดยไม่มีความแข็งแรงพอที่จะขึ้นครองอำนาจแทนรัฐบาลพลเรือนได้

การโค่นล้มนายพลซาอิมลงโดยนายพันเอกคนหนึ่งเมื่อปี 1949 นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของยุคสมัยใหม่ของการแทรกแซงทางทหาร คือการทำรัฐประหารซึ่งนำโดยพวกนายทหารหนุ่ม โดยตอนแรกได้กำจัดบรรดานายพลของตนเองเสียก่อนที่จะจัดตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้น คนเช่นนั้นมักจะกลายbecome นักชาตินิยมหัวรุนแรงในขณะที่อยู่ในโรงเรียนทหาร พวกเขามีตำแหน่งที่ดีสำหรับการจัดการรัฐประหารด้วยเนื่องจากในโครงสร้างของการทหารส่วนมากนั้นนายพันเอกเป็นทหารที่อาวุโสที่สุดที่ทำการบังคับบัญชาเหนือกองทหารในค่ายทหารโดยตรง การยึดอำนาจสถาบันสำคัญๆ ในกรุงไคโรเมื่อเดือนกรกฎาคม 1952 ที่มีการวางแผนไว้เป็นอย่างดีของนายพันเอกนัสเซอร์นั้นนับเป็นตัวอย่างที่สมบูรณ์แบบของการแทรกแซงแบบใหม่นี้ แม้กระนั้นก็ดีถึงแม้ว่าจะมีการควบคุมอย่างสมบูรณ์เหนือกองทัพและรัฐบาลพลเรือนแล้วก็ตาม การจัดตั้งรัฐบาลทหารขึ้นมาก็ยังถูกขัดขวางอย่างแรงโดยการไม่ตกลงกันในหมู่นายทหารอิสระเหล่านั้นเองในขณะที่ปัญหาเรื่องการสร้างความสมดุลใหม่ระหว่างกองทัพกับคณะรัฐบาลที่ถูกทหารเข้าครอบครองได้รับการแก้ไขได้ด้วยการให้จอมพล อับดุล-หะกิม อัมร์ (Abd al-Hakim Amr) เป็นผู้มีอิสระมากขึ้นในการที่จะใช้อำนาจของเขาไปในทางใดๆ ก็ได้ที่เขาต้องการเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด ที่อื่นๆ ก็มี รัฐประหารที่กระทำโดยนายทหารยศต่ำกว่านาย

พลที่ตั้งต้นขึ้นอีกในอิรักเมื่อปี 1958 และในซีเรียตอนต้นทศวรรษ 1960 ที่นั่นผู้ปกครองแต่ละคนต่างก็ได้พบว่าเป็นการยากอย่างสุดๆ ที่จะสร้างความสัมพันธ์ของรัฐบาลกับกองทัพได้อย่างน่าพอใจเนื่องจากว่าพวกนายทหารนั้นเป็นผู้ที่คิดถึงการเมืองเป็นอย่างมาก ผลก็คือพวกผู้บัญชาการทหารมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับกิจการภายในประเทศเกินกว่าที่จะสามารถดำเนินงานในสถาบันของพวกเขาให้เป็นเครื่องมือต่อสู้ที่มีประสิทธิภาพ แน่นอนนี่เองเป็นเหตุผลประการหนึ่งในจำนวนหลายๆ ประการที่ทำให้พวกเขาทำการต่อสู้อย่างไม่ได้ความเมื่อตอนที่ทำสงครามกับอิสราเอลในปี 1967

ความพ่ายแพ้ในปี 1967 ซึ่งตามมาติดๆกันด้วยการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ที่น่าโดยทหารในอิรักเมื่อปี 1968 และในซีเรียเมื่อปี 1970 รวมทั้งการได้เป็นประธานาธิบดีต่อไปของนายชาดัดในอียิปต์นั้นเป็นการปูทางให้แก่ความเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งในความสมดุลระหว่างกองทัพกับรัฐ ลักษณะสำคัญสามประการของสถานการณ์ใหม่นั้นมีความสำคัญโดยเฉพาะ ประการแรก กองทัพทั้งสามได้รับการขยายออกได้รับการแต่งเติมใหม่ด้วยอาวุธที่ทันสมัยของรัสเซีย ทำให้มีทหารซึ่งมีการศึกษาที่ดีขึ้น และโดยทั่วไปเปลี่ยนการทหารให้เป็นสถาบันที่เป็นวิชาชีพมากขึ้นซึ่งความมุ่งหมายของมันได้ถูกกล่าวออกมาอย่างชัดเจนอย่างยิ่งว่าเพื่อป้องกันประเทศจากศัตรูภายนอก เราสามารถแลเห็นผลประการแรกของนโยบายใหม่นี้ได้ในการปฏิบัติที่ดีขึ้นของกองทัพทั้งสามในการทำสงครามกับอิสราเอลครั้งต่อไปในปี 1973 ประการที่สอง ได้มีการพัฒนาองค์การกึ่งทหาร (paramilitary) หลายๆ แบบเพื่อให้ยึดเอาความรับผิดชอบอย่างสำคัญในเรื่องความมั่นคงภายใน ในประเทศอียิปต์นี่คือกรมตำรวจรักษาความมั่นคงส่วนกลาง ในซีเรียคือบริษัทป้องกันประเทศซึ่งคือมิริฟัต อัล-อะซาด (Rifat al-Asad) น้องชายของประธานาธิบดีเองเป็นผู้บัญชาการ ประการที่สาม รัฐบาลทั้งสามนี้ประสบผลสำเร็จมากขึ้นในการควบคุมการทหาร บางครั้งก็ด้วยการใช้วิธีการเก่าๆที่เคยทดลองมาแล้วอย่างเช่นการเปลี่ยนรัฐมนตรีกระทรวงป้องกันประเทศและหัวหน้าคณะเจ้าหน้าที่ซำๆกันของชาดัดเสีย บางครั้งก็ด้วยการใช้วิธีการใหม่ๆ อย่างเช่นใช้องค์การพรรคบาชของอิรักเป็นสุนัขเฝ้าบ้านชนิดหนึ่งให้คอยเฝ้ากองทัพไว้โดยใช้ผู้ตรวจการทางการเมืองที่มีอยู่ในประเทศจีนหรือโซเวียตรัสเซียในแบบของอิรักเอง⁵

ตารางที่ 8.1 **สัดส่วนของกองกำลังถืออาวุธเทียบกับจำนวนประชากรและรายได้ของชาติในอียิปต์ อิรักและซีเรียปี 1989**

	กองกำลัง ถืออาวุธ	ประชากร (ล้านคน)	ค่าใช้จ่ายในการป้องกัน ประเทศ (พันล้านเหรียญ อเมริกัน)	ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (พันล้านเหรียญอเมริกัน)
อียิปต์	450,000	54.774	6.81	102.01
อิรัก	1,000,000	19.086	12.87 (ปี 1988)	46.09 (ปี 1988)
ซีเรีย	400,000	12.983	2.49	20.26

แหล่งที่มา: International Institute for Strategic Studies , The Military Balance 1990 – 91 (London ; Bassey's , 1990)

ถึงแม้จะกล่าวได้ว่าเป็นกองทัพที่ไม่มีการรัฐประหารก็ตาม แต่กองทัพของซีเรีย อียิปต์และอิรักก็มีขนาดใหญ่และมีความสำคัญเกินกว่าที่จะไม่ได้ครอบครองตำแหน่งที่เด่นๆ ภายในรัฐและสังคมได้ (ดูตารางที่ 1.8) เราไม่มีตัวเลขที่ถูกต้องแม่นยำแต่ก็ดูเหมือนว่าตอนต้นถึงกลางทศวรรษ 1980 นั้นกองกำลังถืออาวุธของซีเรียซึ่งมีการระดมกันอย่างหนักอยู่ในเลบานอนและกำลังเผชิญหน้ากับการทำสงครามกับอิสราเอลที่อาจจะเกิดขึ้นได้นั้นได้ขยายไปมีจำนวนถึง 400,000 คน ซึ่งเท่ากับประมาณร้อยละ 5 ของประชากรทั้งหมดและมากกว่าร้อยละ 20 ของแรงงานในประเทศ⁶ ในขณะเดียวกันค่าใช้จ่ายในการทหารก็มีอยู่อย่างน้อยร้อยละ 30 ของงบประมาณประจำปีและเท่ากับร้อยละ 15 ถึง 16 ของผลผลิตแห่งชาติ การทำสงครามกับอิหร่านอย่างยืดเยื้อหมายความว่ากองกำลังของอิรักยิ่งขยายใหญ่ขึ้น คือบางทีอาจถึงหนึ่งล้านคนในตอนกลางทศวรรษ 1980 ในสถานการณ์เหล่านี้ความเด่นของกองทัพในฐานะที่เป็นสถาบันแห่งหนึ่งจึงย่อมจะมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อนโยบายของชาติทุกชนิด ตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ก็คือวิธีที่กองทัพซีเรียและอิรัก ได้รับการสนับสนุนให้ใช้ทรัพยากรของตนเองเพื่อสร้างโรงงานและโรงซ่อมอาวุธ ซึ่งจำเป็นต้องมีไว้เพื่อบำรุงรักษาลังอาวุธสมัยใหม่และในที่สุดก็เป็นไปได้ที่จะลดการต้องพึ่งพาการนำเข้าอาวุธจากต่างประเทศด้วยการผลิตอาวุธเองให้มากเท่าที่อุปกรณ์ของพวกเขาจะช่วยให้ทำได้ เรื่องนี้มีมาพร้อมกับความโน้มเอียงที่จะเคลื่อนมาอยู่ในพื้นที่บางแห่งของการทำกิจกรรมที่ไม่ใช่การทหารด้วย ซึ่งในซีเรียได้มีการบุกเบิกโดยบริษัทที่ดำเนินการโดยทางทหารคือบริษัท ชะรีกัต อัล – อีสกัน อัล – อัศการี (Sharikat al-Iskan al-Askari) ซึ่งกล่าวกันว่าตอนกลางทศวรรษ 1980 ได้กลายเป็นธุรกิจสำคัญของประเทศไป⁷ บทบาทที่คล้ายคลึงกันก็คือบทบาทของกระทรวงอุตสาหกรรมทหารอันทรงพลังในอิรัก⁸

ส่วนการพัฒนาในอียิปต์นั้นมีหนทางที่แตกต่างจากนี้ออกไป ที่นั่นประธานาธิบดีชาติได้ช่วยประโยชน์จากการทำข้อตกลงสันติภาพกับอิสราเอลทำการลดขนาดของกองทัพลงเป็นอย่างมากและกำหนด

บทบาทของมันเสียใหม่เนื่องจากตอนนี้ไม่ได้คิดว่ากองทัพจะต้องเผชิญหน้ากับศัตรูที่มีมายาวนานคืออิสราเอลต่อไปแล้ว การริเริ่มทั้งสองอย่างนี้มีผลอันเป็นอันตรายต่อขวัญกำลังใจของกองทัพและถูกคนบางคนดำเนินคดีจนกระทั่งในที่สุดประธานาธิบดีก็ถูกพวกทหารที่มีความครุ่นแค้นลอบปลงชีวิตเสีย ตรงกันข้ามประธานาธิบดีคนใหม่คือนายฮุสนี มุบาร็อก (Husni Mubarak) ผู้มีจิตใจเป็นทหารมากกว่าผู้ที่มาก่อนเขาได้พยายามแก้ไขกระบวนการนั้นเสียใหม่โดยสร้างกองทัพให้มีขนาดใหญ่ขึ้นและเอาอาวุธใหม่ๆ จากสหรัฐอเมริกาแทนที่อาวุธเก่าๆ จากรัสเซียรวมทั้งให้สิทธิพิเศษนานาประการแก่นายทหาร ในการนี้เขาได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างมากจากรัฐมนตรีกระทรวงป้องกันประเทศและผู้บัญชาการใหญ่ของกองกำลังติดอาวุธคือนายพลอะบู มอซซอลและฮุ (Abu Ghazzaleh) อย่างไรก็ตามภายในเวลาไม่กี่ปีนายพลอะบู มอซซอลและฮุ ก็ได้ขยายบทบาทของทหารเข้าไปในแวดวงใหม่ๆ หลายแวดวงในชีวิตชาวอียิปต์จนกระทั่งเกิดความตึงเครียดที่เห็นได้ชัดระหว่างตัวเขากับประธานาธิบดี ทำให้นักวิจารณ์หลายคนเปรียบเทียบความสัมพันธ์อันไม่น่าสบายใจนี้กับความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างประธานาธิบดีสเซอร์กับจอมพลอมาร์ในตอนกลางทศวรรษ 1960' การเปรียบเทียบเช่นนั้นมิมีแนวโน้มที่จะทำให้ความแตกต่างระหว่างบริบททางประวัติศาสตร์ลางเลือนไป แต่ในกรณีนี้ก็ได้ประโยชน์ในการทำให้เกิดคำถามจำนวนหนึ่งขึ้นเกี่ยวกับสถานการณ์ที่กองทัพสามารถจะได้รับสิ่งที่มันต้องการไม่มากนักน้อย ด้วยวิธีที่มีการปกครองตนเองและการเข้าถึงทรัพยากรของชาติแต่ต้องแลกด้วยการมีความขัดแย้งเพิ่มขึ้นกับกลุ่มต่างๆ ของพลเรือน และต้องเสี่ยงต่อการที่ความสามัคคีของทหารและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานที่ลดลงอย่างฮวบฮาบ บัดนี้ข้าพเจ้าจะได้ตรวจตราดูการเมืองของกระบวนการนี้โดยมีรายละเอียดมากขึ้นบ้าง

การขยายบทบาทของกองทัพอียิปต์หลังปี 1981 มีผลอยู่ในแวดวงสำคัญสามประการ ประการแรกก็คือความมั่นคงภายในซึ่งสามารถสร้างการควบคุมพลังสำคัญๆ ที่เป็นกึ่งทหารคือตำรวจรักษาความมั่นคงส่วนกลางขึ้นมาได้หลังจากที่ต้องใช้กองทัพไปปราบปรามการจลาจลที่เกี่ยวข้องกับหน่วยหลายหน่วยในกรุงไคโรเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 1986 เสียหลายวัน ดังที่ในตอนหลังจอมพลอะบู มอซซอลและฮุได้นิยามความสัมพันธ์ใหม่ไว้ในปีเดียวกันว่า “บทบาทของตำรวจและทหารเป็นบทบาทที่ช่วยเหลือกันและกันและไม่อาจแยกจากกันได้ สำหรับทั้งสองฝ่ายมีงานที่เป็นพิเศษไม่มีงานอื่นเหมือนอยู่อย่างหนึ่งคือ : เพื่อประกันความมั่นคงของอียิปต์ทั้งภายในและภายนอกประเทศ”¹⁰ การมีอยู่ของกองทัพในประเทศก็ได้รับการรักษาไว้โดยอาศัยการใช้ศาลทหารต่อไปเพื่อไต่สวนพลเรือน – โดยเฉพาะพวกที่เรียกว่าพวกฟิคนะเมนตัลอิสลาม (Islamic fundamentalist) ซึ่งถูกกล่าวหาว่าวางแผนต่อต้านรัฐ แวดวงที่สองคือแวดวงของอุตสาหกรรมทหารซึ่งกองทัพใช้การควบคุมของตนเหนือองค์การแห่งชาติเพื่อการผลิตทางทหาร (The Nation Organization for Military Production) และองค์การอาหรับเพื่อการอุตสาหกรรม (The Arab Organization for Industry) เพื่อจะเริ่มแผนการอันทะเยอทะยานในอันที่จะผลิตและบูรณะเครื่องอุปกรณ์ไม่ว่าจะใช้เองหรือเพื่อส่งออกก็ตาม ในการทำเช่นนี้กองทัพสามารถได้รับประโยชน์จากเรื่องที่ว่าอียิปต์มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าเท่าที่จะมีอยู่ในโลกอาหรับ รวมทั้งมีประสบการณ์อันยาวนานในระบบอาวุธของรัสเซียซึ่งพวกเพื่อน

บ้านหลายประเทศใช้อยู่ ประการที่สามซึ่งเป็นประการสุดท้ายคือการขยายการทหารเข้ามาในแวดวงการทำงานของรัฐโดยอาศัยองค์การสินค้าบริการแห่งชาติ (The Nation Service Products Organization) ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 1978 ครั้นแล้วก็รุกเข้าไปในส่วนของการเศรษฐกิจอื่น ๆ จำนวนมากมาย โดยเฉพาะที่สุดคือส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเวนคืนที่ดินสำหรับการผลิตอาหาร

กิจกรรมทั้งหมดเหล่านี้ได้สร้างความตึงเครียดใหม่ๆ ขึ้น ตัวอย่างเช่นในกรณีของความมั่นคงบทบาทที่ขยายใหญ่ออกของกองทัพได้นำไปสู่การแข่งขันกันระหว่างการทหารทางฝ่ายหนึ่งกับตัวแทนชาวกรองของตำรวจและพลเรือนอีกฝ่ายหนึ่ง อยู่ที่ว่าฝ่ายไหนจะเป็นฝ่ายที่สามารถเข้าใจผู้วางแผนและผู้รักษาสันติภาพได้ ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาส่วนประกอบทางอุตสาหกรรมฝ่ายทหารที่อยู่นอกองค์การฝ่ายบัญชีทั่วไปที่ทำการควบคุมของรัฐบาลและดำเนินการโดยผู้คนที่มีความเสี่ยงพอที่จะเจรจาใกล้เคียงกิจการร่วมกับบริษัทของต่างประเทศและการจัดการของกิจการตัวเองเพื่อขายสินค้าของตนเองแก่รัฐบาลอาหรับอื่นๆ ย่อมจะนำเอาการแข่งขันและความขัดแย้งที่แฝงอยู่มาสู่กองทัพโดยอัตโนมัติโดยมีกระทรวงทางพลเรือนต่างๆ มากมายมีส่วนเกี่ยวข้องในการวางแผนเศรษฐกิจและความสัมพันธ์กับต่างประเทศด้วย

ถึงปี 1986 บทบาทของกองทัพได้ขยายออกไปกว้างขวาง และเริ่มมีผลต่อชีวิตของชาวอียิปต์ในหลายวิถีทางเสียจนไม่สามารถซ่อนเร้นตัวเองจากคำวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนได้ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่เป็นฝ่ายต่อต้าน อาจเป็นไปได้ด้วยที่ประธานาธิบดี มุบาร็อก มีความสบายใจที่จะใช้ความเป็นอิสระมากขึ้น รวมทั้งใช้กิจกรรมของระบบหลายพรรคเพื่อยอมให้สิ่งนี้เกิดขึ้นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์ที่วางแผนไว้ เพื่อจะนำเอาสถานการณ์กลับไปสู่ภายใต้การควบคุมของเขาให้มากขึ้น กองทัพได้ปะทะกับการรณรงค์ประชาสัมพันธซึ่งได้แสดงตัวเองออกมาว่า เป็นองค์การที่มีการจัดการที่ดีและมีประสิทธิภาพเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสวัสดิการของชาติอย่างแข็งขัน ผลก็คือการโต้เถียงต่อไปซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่เป็นไปได้ในการอภิปรายถึงบทบาทอันเหมาะสมของกองทัพภายในสังคมอียิปต์¹¹ นี่มีประโยชน์บางอย่างสำหรับอะบูมอซซอและสุคือทำให้เขาได้มีเหตุผลที่จะขยายงบประมาณทางทหารออกไปได้ในสมัยที่ประเทศกำลังขาดข้าศึกที่มีพลัง แม้กระนั้นก็ดี การโต้เถียงก็ได้้นำเอาปัญหาที่ยากลำบากบางอย่างเข้ามาซึ่งดูเหมือนต้องการการแก้ปัญหา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกองทัพเองนั้น เรื่องที่ค่อนข้างที่สุดบางอย่างก็คือข้อกล่าวหาว่าการเน้นในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมันได้ลดประสิทธิภาพทางการทหารลงไป รวมทั้งคำกล่าวหาที่ว่าโรงงานต่างๆ ของกองทัพไม่มีประสิทธิภาพคุ้มค่าเสียหยาและที่ว่าการเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดระหว่างพวกนายทหารและนักธุรกิจพลเรือนนั้นเป็นสถานที่เพาะการทุจริตฉ้อฉลให้เกิดขึ้น

ลักษณะสำคัญอันหนึ่งจากการวิเคราะห์นี้ก็คือบทบาทของการทหารนั้นเป็นลักษณะที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอต่อเนื่องกันและจำเป็นต้องมีการปรับและการเจรจาใกล้เคียงใหม่ๆ อยู่เสมอ ตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้เกิดขึ้นในอียิปต์เมื่อมีการปลดนายอะบูมอซซอและสุออกในเดือนเมษายน 1990 หลังจากเขาสูญเสียการสนับสนุนจากอเมริกาไปเนื่องจากการที่เขาเข้าไปเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะลักเอาชิ้นส่วนของจรวดไปให้อียิปต์ ผลก็คือประธานาธิบดีมุบาร็อกสามารถควบคุมงบประมาณทางทหารและการซื้ออาวุธจากสหรัฐ

ได้มากขึ้น การเคลื่อนไหวนี้ยังช่วยลดความขัดแย้งระหว่างกองทัพกับตัวแทนชาวกองของตำรวจและพลเรือนด้วย ในขณะที่เดียวกันคล้ายกับว่านายทหารจำนวนมากที่มีความรู้เกี่ยวกับการขยายบทบาททางการทหารของอะบู มอซซอและสุนัทำให้มันอยู่ห่างไกลหน้าที่แรกๆ ของมันคือการฝึกฝนและการป้องกันชาติ

สถานการณ์ในซีเรียและอิรักในปีทศวรรษ 1980 นั้นมีความแตกต่างไปเป็นอย่างมากเพราะเรื่องที่ทั้งสองประเทศต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเผชิญหน้าทางทหารที่สำคัญนี้ทำให้มีการเพิ่มขนาดของกองกำลังติดอาวุธและในแหล่งเงินที่จะใช้เลี้ยงดูมันขึ้นอย่างมหาศาล และยังเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างประธานาธิบดีกับนายทหารอาวุโสของเขาด้วย โดยเฉพาะในอิรัก ทางด้านหนึ่งประธานาธิบดีจำเป็นต้องมีผู้บัญชาการทหารที่มีประสิทธิภาพ ส่วนอีกด้านหนึ่งเขาต้องมั่นใจว่านายทหารเหล่านั้นยังคงเชื่อฟังคำสั่งของเขาและจะไม่คิดที่จะเอาคนอื่นมาแทนที่เขาเนื่องจากชัยชนะหรือการพ่ายแพ้อย่างใหญ่หลวง นี่ทำให้ยิ่งลำบากมากขึ้นไปอีกด้วยเรื่องที่ว่าอย่างน้อยกองทัพนั่นจะต้องมีความสามัคคีกัน และจะต้องไม่เปิดตัวให้แก่นโยบายแบ่งแยกแล้วปกครองและนโยบายของการควบคุมโดยส่วนตัวโดยเด็ดขาดไม่ว่าที่ไหน ดูเหมือนว่าประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน (Saddam Hussain) จะได้จัดการกับสถานการณ์ที่ยากเย็นนี้ด้วยการใช้นโยบายสับเปลี่ยนบรรดานายพลของเขาจากตำแหน่งหนึ่งไปอยู่อีกตำแหน่งหนึ่งอย่างรวดเร็วเพื่อว่าจะได้ไม่มีใครสะสมบริวารส่วนตัวเอาไว้ได้ และแสดงความเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดในเรื่องขวัญกำลังใจของทหารในระหว่างที่ไปเยือนหน่วยแนวหน้าตามสนามรบมากมายหลายครั้ง

ความเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่งที่สงครามทำให้เกิดขึ้นก็คือการณรงค์เพื่อเกณฑ์ทหารจำนวนมากมาสู่กองทัพของประชาชนคือบางหน่วยที่ถูกส่งไปต่อสู้กับชาวอิหร่าน นี่ย่อมทำให้ลักษณะของพรรคบาซในด้านการปลงของหน่วยที่เหมือนทหารลดความเข้มข้นลง ประธานาธิบดีอะซาดเองก็มีปัญหากับพวกผู้บัญชาการกองกำลังทหารอาสาสมัคร ของเขาเองเหมือนกันในขณะที่นายทหารเหล่านั้นต่างแข่งขันกันและกันเพื่อจะเข้าครอบครองถนนสายต่างๆ ในกรุงดามัสกัสในระหว่างที่มีวิกฤตการณ์ ติดต่อกันซึ่งเกิดจากความเจ็บป่วยอย่างหนักของเขาในฤดูร้อนปี 1984 ครั้งหนึ่งเขาได้เนรเทศผู้บัญชาการที่มีปัญหาของเขาไปหลายคนรวมทั้งนายริฟัต (Rifat) น้องชายของเขาด้วย ตอนนั้นดูเหมือนว่าเขาจะได้เอาบริษัทที่ทำงานด้านการป้องกันประเทศบางบริษัทมารวมอยู่ในกองทัพประจำการ¹² ทั้งหมดเหล่านี้ทำให้สถานการณ์ในอิรักและซีเรียยากลำบากต่อการวิเคราะห์มากขึ้นเป็นอย่างยิ่ง ทั้งๆ ที่มีส่วนประกอบหลายอย่างที่ได้ผลักดันกองทัพไปสู่สภาพที่ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีความต้องการทรัพยากรของชาติใหม่ๆ เป็นอย่างมากในอียิปต์และทำให้กองทัพมีการติดต่อกับของชีวิตด้านเศรษฐกิจและการเมืองเกือบจะทุกแวดวง

บทบาทของการทหารในรัฐอาหรับกลับลดลง

ในบรรดารัฐอาหรับอื่นๆ นั้นไม่มีรัฐใดที่มีสถาบันทางทหารที่มีขนาดเดียวกับในอียิปต์ ซีเรียและอิรัก เมื่อมองดูตัวเลขในตาราง 8.1 จะเห็นได้ว่ามีกองทัพอีกสองกองเท่านั้นที่มีจำนวนคนถึงแสนคน ได้แก่ โมร็อกโกซึ่งมีจำนวนทหารมากขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1970 โดยความจำเป็นที่จะต้องเผชิญหน้ากับทหารกองโจร

โปลิชาริโอในทะเลทรายสะฮาราและทะเลทรายแอลจีเรีย แต่กระนั้นก็ตามก็ยังมีอีกหลายประเทศที่แม้แต่จะมีสถาบันทหารขนาดเล็กแต่ก็มีบทบาทอย่างสำคัญในการฟื้นฟูรัฐบาล ตัวอย่างเช่นในจอร์แดน ลิเบีย และเยเมนทั้งสอง (คือเหนือและใต้) และแม้กระทั่งในกรณีที่มีเจตนาที่จะทำให้กองทัพอ่อนแอเพื่อจะได้ให้มีความสามารถที่จะเข้าแทรกแซงทางทหารโดยตรงให้น้อยที่สุด แต่นายทหารที่มีความมั่งคั่งใหญ่โตสูงก็ยังสามารถทำให้เงินทุนทางการเมืองอยู่นอกเหนือการควบคุมของสิ่งที่ยังคงเป็นกองกำลังอาวุธที่มีพลังมากที่สุดภายในสังคมของพวกเขาได้อยู่ ตัวอย่างเช่นบทบาทอันแข็งขันของพวกทหารในซูดานนับตั้งแต่รัฐประหารของนายพลอับบูด (Abboud) ในปี 1985 จนถึงรัฐประหารของนายพลอุมร์ ฮัสซัน อัล – บาชิร (Omar Hassan al – Bashir) ในปี 1989 หรือการที่นายพลซัยน์ เบน อาลี (Zain Ben Ali) อดีตผู้อำนวยการความมั่นคงทางทหารเข้ามาแทนที่นายฮาบีบ บูร์กิบา (Habib Bourguiba) ในฐานะประธานาธิบดีของตูนิเซียในปี 1987 เป็นต้น

กล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว กองทัพอาหรับขนาดเล็กสามารถแบ่งออกเป็นหลายแบบ คือมีกองทัพอาชีวะแบบสมัยใหม่ (ตัวอย่างเช่นในแอลจีเรีย จอร์แดน โมร็อกโก ซูดาน ตูนิเซีย และอียิปต์เหนือ) กองทัพอาชีวะสมัยใหม่ที่อยู่ร่วมกับองค์การทหารซึ่งมีฐานอยู่ที่เผ่า (เช่นในซาอุดีอาระเบียและโอมาน) การทดลองมีกองทัพปฏิวัติของประชาชน (เช่นในลิเบียตอนต้นทศวรรษ 1980 และสาธารณรัฐประชาธิปไตยแห่งประชาชนเยเมน) กองทัพผู้สวามิภักดิ์ (ในเลบานอน) กองทัพซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารรับจ้าง (ในสหภาพอาหรับเอมิเรตก่อนวิกฤตการณ์อ่าวเปอร์เซีย) และกองทัพกองโจรหรือกองทัพจรยุทธ์ (การต่อต้านของชาว ปาเลสไตน์) บัดนี้ข้าพเจ้าจะได้ตรวจสอบถึงความสำคัญทางการเมืองของกองทัพสองสามแห่งจากแต่ละแห่งเหล่านี้ยกเว้นแต่สองแบบหลังสุดเท่านั้น

ตารางที่ 8.2 การเติบโตในกองกำลังทหารและกองกำลังเสริมกำลังทหาร, 1966 - 1984

ประเทศ	ทหารประจำการ			ทหารกองเสริม		
	1966	1975	1984	1966	1975	1984
อียิปต์	180,000	298,000	460,000	90,000	100,000	140,000
อิรัก	80,000	101,000	640,000	10,000	19,000	650,000
ซีเรีย	60,000	137,000	362,000	8,000	9,500	38,500
แอลจีเรีย	65,000	63,000	130,000	8,000	10,000	25,000
จอร์แดน	35,000	68,000	68,000	8,500	22,000	20,000
เลบานอน	10,800	15,200	20,300	2,500	5,000	7,500
ลิเบีย	5,000	25,000	73,000	n.a.	23,000	10,000
โมร็อกโก	35,000	56,000	144,000	3,000	23,000	30,000
ซาอุดีอาระเบีย	30,000	43,000	51,000	20,000	32,000	45,000
ซูดาน	12,000	38,600	58,000	3,000	5,000	7,000
เยเมนเหนือ	n.a.	20,900	36,500	n.a.	n.a.	25,000
เยเมนใต้	10,000	9,500	27,000	n.a.	n.a.	45,000
ตูนิเซีย	20,000	24,000	35,000	5,000	10,000	8,500

กองกำลังติดอาวุธทั้งหมด				
	1969	1973	1979	1983/4
บาห์เรน	n.a.	3,000	2,000	2,700
คูเวต	10,000	14,000	10,000	12,400
กอดาร์	n.a.	3,000	n.a.	6,000
โอมาน	n.a.	9,600	13,000	19,950
ยูไนเต็ดอาหรับเอมิเรต	n.a.	11,150	26,100	46,000

แหล่งที่มา : Elizabeth Picard, 'Arab military in politics: From revolutionary Plot to authoritarian state', ใน Added Dawisha and I. William Zartmant (eds) , *Beyond Coecion : The Durability of the Arab State* (London: Croom Helm, 1988). หน้า 119 ; International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance* , 1969-84

รัฐบาลในตะวันออกกลางสองรัฐบาลที่ต้องอาศัยการอุดหนุนของกองทัพอาชีวะเป็นอย่างมากเพื่อการอยู่รอดก็คือรัฐบาลกษัตริย์ในจอร์แดนและโมร็อกโก ทั้งสองนี้มีอะไรเหมือนกันอยู่เป็นส่วนใหญ่ ในแต่ละรายส่วนใหญ่กองทัพของพวกเขาประเทศมหาอำนาจอาณานิคมเป็นผู้ก่อตั้งขึ้นจึงมีการบังคับบัญชาและการควบคุมโดยนายทหารต่างด้าวต่อไปเป็นระยะสองสามปีหลังจากได้รับเอกราช แล้วก็ในแต่ละรายกระบวนการของการทำให้คณะนายทหารที่มีขนาดใหญ่ “กลายเป็นชาวพื้นเมือง” นั้นเป็นเรื่องยากและนำไปสู่ความพยายามทำรัฐประหารซึ่งปราบปรามได้ยาก ข้อสุดท้ายคือทั้งกษัตริย์ฮุสเซน (Hussein) แห่งจอร์แดนและกษัตริย์ฮัสซัน (Hassan) แห่งโมร็อกโกต่างก็ใช้สูตรเดียวกันเพื่อจะได้รับความจงรักภักดีจากกองกำลังของตน คือใช้ความสนใจของกษัตริย์ต่อความต้องการประจำวันของพวกเขาในฐานะที่เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดรวมทั้งเป็นการสร้างอาชีวะที่มีเกียรติและได้รับค่าจ้างดีสำหรับผู้ที่ถูกเกณฑ์มาจากพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นเผ่าและมีลักษณะอนุรักษนิยมเป็นส่วนใหญ่และมีโอกาสมากมายในการที่จะเข้ามาสู่ธุรกิจหรือการเป็นข้าราชการหลังจากออกจากทหารแล้ว หากทำได้สำเร็จดังนี้ กษัตริย์ก็จะมีกองกำลังสำหรับต่อสู้ที่มีประสิทธิภาพและไว้วางใจได้ซึ่งจะทำการรบในสนามรบได้ดีและสามารถใช้เพื่อรักษาความมั่นคงภายในได้ด้วย เนื่องจากเรื่องที่ว่ามันมีมาตรการควบคุมกองกำลังที่คล้ายกับทหารได้เป็นอย่างดี

ในส่วนที่เกี่ยวกับจอร์แดนนั้นพื้นฐานของกองทัพก็คือสมาคมสหยาวยศกรามในอาหรับ ซึ่งมีชาวอังกฤษเป็นนายทหารและมีพลทหารส่วนใหญ่ที่มาจากสมาชิกของเผ่าเล็กๆทางภาคใต้ สมาคมนี้ย้ายออกไปอย่างรวดเร็วในปลายทศวรรษ 1940 และต้นทศวรรษ 1950 และได้ประสบกับวิกฤติการณ์สำคัญอันแรกเมื่อได้เข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเมืองของนักศึกษาตินิยมหัวรุนแรงชาวปาเลสไตน์และชาวอาหรับในช่วงเวลาที่ตามมาหลังการที่อังกฤษ – ฝรั่งเศสและอิสราเอลรวมกันเข้าโจมตีคลองสุเอซเมื่อตอนที่บาร์มีของประธานาธิบดีนัสเซอร์ขึ้นถึงขีดสูงสุด ส่วนกษัตริย์ฮุสเซนนั้นได้จัดการป้องกันพระองค์เองด้วยการรวบรวมนายทหารที่มีความจงรักภักดีต่อพระองค์เพื่อวางแผนการรัฐประหารทางทหารที่เป็นไปได้ในเดือนเมษายน 1957 มีการกวาดล้างผู้คนที่ไว้วางใจไม่ได้ออกไปแล้วก็จัดกองทัพเสียใหม่ในพื้นฐานที่ปลอดภัยกว่า¹³ นี่รวมถึงการลดความสำคัญของทหารชาวปาเลสไตน์ที่มีการศึกษาคิดว่าและมีหัวทางการเมืองมากกว่าด้วยการจำกัดพวกเขาไว้กับอาวุธที่ต้องใช้เทคนิคสูง ครั้นแล้วก็ไปเกณฑ์คนจำนวนมากมาจากเผ่าต่างๆให้มาคอยควบคุมหน่วยรบถึงและทหารราบซึ่งคาดว่าจะต้องทำการต่อสู้อย่างมากมาย ผลก็คือได้มีกองทัพจำนวนมากที่ยังคงจงรักภักดีต่อกษัตริย์อยู่ตลอดเวลาที่มีความเดือดร้อนนับตั้งแต่การพ่ายแพ้ฝ่ายอิสราเอลที่ฝั่งตะวันตกในระหว่างสงครามเดือนมิถุนายน 1967 ไปจนถึงการต่อสู้อย่างดุเดือดกับกองกำลังทหารกองโจรของหน่วยต่อต้านของปาเลสไตน์ในกรุงอัมมานและทางภาคเหนือในปี 1970/71 อย่างไรก็ตามคำโสมงในการทบทวนการกองกำลังเช่นนั้นก็มักจะมีราคาแพง จึงต้องการความช่วยเหลือจากต่างประเทศเป็นจำนวนมากและกินงบประมาณในประเทศเป็นจำนวนมากพอใช้

แกนกลางของกองทัพสมัยใหม่ของโมร็อกโกซึ่งเกิดขึ้นเป็นทางการเมื่อเดือนเมษายน 1956 นั้นมีชาวโมร็อกโกเป็นผู้จัดหาให้ ส่วนใหญ่เป็นชาวเบอร์เบอร์ (Berber) จากภาคใต้ซึ่งเคยทำงานกับหน่วยรบของ

ฝรั่งเศสและสเปนในสมัยอาณานิคม จนกระทั่งปี 1960 จึงได้อาศัยพวกนายทหารฝรั่งเศส และ ทหาร
 ชั้นประทวนให้เป็นผู้นำและช่วยฝึกฝนให้ หัวหน้านายทหารคนแรกคือโอรสของกษัตริย์เอง – เจ้าชาย
 อัสซันผู้ซึ่งได้อุทิศความสนใจเป็นอย่างมากต่อเรื่องนี้ทั้งก่อนและหลังจากพระองค์ทรงสืบอำนาจต่อจากพระ
 ราชบิดาใน ปี 1961 ทั้งนี้จึงมีส่วนเกี่ยวข้องโดยอัตโนมัติกับปัญหาการควบคุมกองทัพในการต่อสู้อย่าง
 ดุเดือดกับนักการเมืองชาตินิยมที่เป็นกังวลในการที่จะลดสิทธิพิเศษของกษัตริย์ลงไป โดยทั่วไปแล้วพวก
 นายทหารก็ยังจงรักภักดีต่อกษัตริย์อยู่ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามที่นำโดยทหารในอันที่จะลอบปลงพระชนม์
 พระองค์ในปี 1971 และ 1972 ก็ตาม นับตั้งแต่นั้นมากองทัพที่ได้รับการกวาดล้างแล้วมีการจัดการใหม่ก็
 ได้กลายเป็นป้อมปราการอันสำคัญของอำนาจกษัตริย์ที่คอยควบคุมความมั่นคงภายในโดยการจับหานายทหาร
 ให้แก่กองกำลังตำรวจที่คล้ายทหารหน่วยต่างๆและมีบทบาทสำคัญอย่างแข็งขันในตอนที่ยกษัตริย์อัสซันได้ไปยึด
 แถบทะเลทรายสะฮาราของสเปนมาได้

บางทีตัวอย่างที่ดีที่สุดขององค์การทหารแบบที่สอง คือแบบที่มีกองกำลังของเผ่ารวมกับกองทัพอาซิฟ
 ก็คือชาอูดีอาระเบียนั่นเอง ในช่วงสิบปีแรกที่มีรัฐนี้ขึ้นมา ราชวงศ์ที่ปกครองต้องอาศัยเผ่าต่างๆเพื่อหา
 ทหารมาให้เป็นจำนวนมากด้วยการชักชวนบางคนให้มาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรอยู่ในที่ตั้งซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่
 สำคัญและคอยรวบรวมคนอื่นๆ อีกเมื่อถึงโอกาสที่ต้องการ ปรากฏว่าเป็นที่น่าพอใจเป็นอย่างมากใน
 สมัยที่มีการมีชาวอังกฤษอยู่ในสถานที่ต่างๆ หลายแห่งรอบๆคาบสมุทรอาระเบียกลายเป็นเครื่องป้องกันชาว
 ชาอูดีอาระเบียจากพลังอื่นๆ ที่ทันสมัยกว่าซึ่งอาจจะพยายามโค่นล้มพวกเขา ตอนนี้มีเงินเพื่อใช้จ่ายใน
 การทหารอยู่ไม่มากรวมทั้งมีความหวาดกลัวจากเหตุผลที่ว่าการที่มีหน่วยของนายทหารวิชาชีพอยู่อาจจะสร้าง
 พื้นฐานของการต่อต้านทางการเมืองขึ้นได้ ถึงกระนั้นก็ดียังมีแรงกดดันให้สร้างกองกำลังที่ถาวรมาก
 ขึ้นมา โดยเฉพาะหลังจากการส่งน้ำมันงวดแรกออกไปขายในต่างประเทศแล้วซึ่งไม่ใช่เพียงแต่จะทำให้ได้เงิน
 สดมาเท่านั้นแต่ยังทำให้ชาวชาอูดีมีสถานที่ที่มีค่าซึ่งจะต้องปกป้องเอาไว้ด้วย ผลก็คือมีการเกณฑ์ทหารรักษา
 พระองค์จำนวนไม่มากนัก ต่อมาก็มีแกนกลางของกองทัพมีอาซิฟที่ได้รับการฝึกฝนจากชาวอเมริกัน

แรงกระตุ้นอันต่อไปที่ทำให้กองทัพขยายออกไปนั้นมีมาในปี 1962 ซึ่งมีการโค่นล้มรัฐบาลของอิ
 มามอะหฺมัด (Ahmad) ในเยเมนเหนือ โดยนายทหารที่นิยมนัสเซอร์กลุ่มหนึ่ง ตามมาด้วยสงครามกลาง
 เมืองซึ่งผู้นิยมกษัตริย์ซึ่งได้รับการอุดหนุนจากชาอูดีอาระเบียต้องเผชิญหน้ากับรัฐบาลสาธารณรัฐซึ่งมีกองกำลัง
 อาสาสงครามชาวอียิปต์ที่มีขนาดใหญ่มากขึ้นและมีเจตนาร้ายซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีจำนวนถึง 70,000 นาย ถึง
 กระนั้นก็ดีราชวงศ์กษัตริย์ของชาอูดีก็ยังคงดำรงต่อไปด้วยความระมัดระวังเช่นเคย มีความสำนึกถึง
 ความสำคัญของการระมัดระวังตัวเป็นอย่างมากในตอนที่ยกทัพของนัสเซอร์เข้ามาใกล้พรมแดนของรัฐเข้า
 ทุกทีและถูกสนับสนุนให้วางแผนการทหารอย่างรุนแรงอย่างน้อยสองครั้งเพื่อต่อสู้กับกองทัพนั้น สูตรที่
 ใช้สำหรับควบคุมนั้นมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้คือ การใช้เจ้าชายในพระราชวงศ์ทำหน้าที่ดูแลความมั่นคง
 ภายในในกองทหารพิทักษ์ชาติซึ่งแยกออกไป ส่วนใหญ่เป็นผู้คนที่มาจากเผ่าที่มีความจงรักภักดี กับการ
 จ้างนายทหารต่างชาติเพื่อให้จัดหาคำแนะนำด้านเทคนิครวมทั้งการป้องกันรัฐประหารซึ่งอาจมีต่อไปด้วย

นอกจากนั้นทางราชวงศ์ยังพร้อมที่จะจ่ายเงินก้อนโตไม่ใช่เพียงเพื่อจัดซื้ออาวุธใหม่ๆเท่านั้นแต่เพื่อสร้างโรงทหาร บ้านเรือนและโรงพยาบาลของทหารด้วย ผลที่ได้ดูเหมือนจะทำให้ชนชั้นนายทหารที่ไว้วางใจได้ได้รับสิทธิพิเศษสูงขึ้นมา ยกเว้นแต่พวกนักบินในกองทัพอากาศต้องใช้เวลาในการฝึกฝนหรือจัดการเพียงเล็กน้อยและไม่อาจคาดได้ว่าจะต่อสู้อย่างมีประสิทธิภาพใหญ่หลวงนักในสงครามใดๆ ในระหว่างนั้นพวกเพื่อนบ้านประเทศเล็กๆ แถบอ่าวของซาอุดีอาระเบียต่างก็ทำตามตัวอย่างเหมือนอย่างนั้นกันมาก ทั้งหมดล้วนแต่สร้างกองทัพเล็กๆ ที่ประกอบด้วยอาวุธราคาถูก ได้รับการฝึกฝนโดยผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศและอยู่ใต้การบังคับบัญชาของสมาชิกของราชวงศ์ที่ปกครองอยู่นั่นเอง ความอ่อนแอไม่เป็นนักรบที่เก่งกาจได้ถูกเปิดเผยออกมาอย่างทารุณในตอนที่ยิรฎุกกุเวตในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1990

ตัวอย่างที่สาม – ได้มีการทดลองตั้งกองทัพของประชาชนขึ้นเป็นระยะเวลาสั้นๆ ทั้งในลิเบียและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเยเมน (คือ PDRY หรือเยเมนใต้) ในรายของลิเบียนั้นการโค่นล้มกษัตริย์ของพันเอก กอฮาฟี (Qadhafi) และเพื่อนร่วมงานของเขาพยายามที่จะระดมเอาการสนับสนุนจากประชาชนมา อย่างไรก็ตามในตอนต้นทศวรรษ 1980 เมื่อนึกถึงความไม่พอใจที่เพิ่มขึ้นภายในกลุ่มนายทหารกอฮาฟีก็เริ่มพูดถึงการล้มเลิกกองทัพประจำเสียอย่างเป็นทางการและเอากองกำลังใหม่ของประชาชนซึ่งประกอบด้วยพลเมืองทั้งหมดซึ่งตอนนี้จะได้รับการฝึกฝนอาวุธมาแทนที่ เขาบอกว่าไม่ควรจะทิ้งอำนาจทางการทหารไว้ในมือของกองทัพอาชีฟ เขากล่าวว่า “มิฉะนั้นแล้วพวกเขาก็จะมีอำนาจเหนือประชาชน”¹⁴ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าโปรแกรมการฝึกฝนเช่นนั้นจะได้มีขึ้นเพื่อนักศึกษาและกลุ่มคนงานต่าง ๆ อย่างเช่นคนงานในภาคน้ำมันก็ตาม แต่ก็ไม่มี ความพยายามที่จะจัดกองทัพขึ้นมามากกว่าที่จะลดสิทธิพิเศษของพวกนายทหารลงไปและส่งสมาชิกของกองทหารพิทักษ์การปฏิบัติและคณะกรรมการของประชาชนเข้าไปในกองทหารเพื่อควบคุมพวกนายทหารและทหารของพวกเขา นี่จึงมีผลโดยฉับพลันแก่ขวัญกำลังใจของทหารและอาจจะ เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้มีความพยายามที่จะปลงชีวิตของกอฮาฟีในปี 1984 และ 1985¹⁵ กอฮาฟีก็ได้ตอบด้วยการปราศรัยอีกหลายครั้งถึงความจำเป็นที่จะต้องเอา ‘กองทัพของประชาชน’ มาแทนกองทัพประจำการ¹⁶ แต่จนป่านนั้นก็ยังไม่มี การลงมืออย่างใดที่สนับสนุนโครงการนี้ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเป็นเพราะกองทัพประจำซึ่งมีคลังอาวุธใหญ่โตเต็มไปด้วยอาวุธอันทันสมัยของรัสเซียนั้นเป็นเครื่องมือที่จะขาดเสียมิได้ของนโยบายรัฐบาลทั้งภายในประเทศลิเบียและข้ามเขตแดนทางใต้เข้าไปในประเทศชาด (Chad)

ความพยายามที่จะสร้างองค์การทางทหารปฏิบัติแบบใหม่ขึ้นมานั้นได้รับผลสำเร็จแต่เพียงเล็กน้อยในเยเมนใต้ ที่นั่นหลังจากการถอนกลับไปของอังกฤษในปี 1968 ได้ไม่นาน รัฐบาลแนวหน้าปลดปล่อยแห่งชาติ (the National Liberation Front Government) ก็ได้สร้างมาตรฐานจำนวนหนึ่งขึ้นมาเพื่อจัดตั้งกองทัพที่ได้เป็นมรดกมาจากสมัยอาณานิคมและโอนมันไปอยู่ใต้การควบคุมของพลเรือนที่ไว้วางใจได้ได้มีการ

นำเอาเลขานุการแห่งการเมืองเข้ามาในกองกำลังติดอาวุธทุกระดับในขณะที่มีการจัดการเกณฑ์ทหารและเลื่อนขั้นเพื่อจะลดการแบ่งแยกทางเผ่าในท่ามกลางกองทหารลง¹⁷ อย่างไรก็ตามนี้ไม่เป็นการเพียงพอที่จะหยุดยั้งกองทัพบกให้มาเกี่ยวข้องในการต่อสู้กันภายในเพื่อชิงอำนาจระหว่างพวกผู้นำของพรรคสังคมนิยมเยเมน (Yemen Socialist Party) ดังที่แสดงอยู่ในลักษณะที่น่าตื่นเต้นที่สุดในการต่อสู้อย่างดุเดือดระหว่างผู้สนับสนุนทางทหารแก่ประธานาธิบดีอาลี นาซิรมุฮัมมัด (Ali Nassir Muhammad) กับผู้สนับสนุนคู่แข่งของเขาเมื่อเดือนมกราคม 1986

กองทัพอาหรับแบบสุดท้ายคือกองทัพสาธารณภาพผิวดำนั้นมีลักษณะพิเศษอย่างยิ่งสำหรับเลบานอนได้รูปแบบพิเศษแห่งการจัดองค์กรและบทบาทภายในระบบการเมืองมาจากปัจจัยสำคัญสองประการ ประการหนึ่งคือวิธีที่ความสมดุลของนิกายศาสนาได้สะท้อนอยู่เฉพาะแต่ในความพยายามที่จะเกณฑ์เอาชาวคริสเตียนกับชาวมุสลิมมาในจำนวนเท่าๆ กันอย่างคร่าวๆ เท่านั้น แต่มีอยู่ในการแบ่งกองทัพออกเป็นหน่วยต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยนิกายหนึ่งนิกายใดด้วย ประการที่สองคือความเห็นเป็นเอกฉันท์ในหมู่นักการเมืองคนสำคัญที่ว่าควรสร้างกองทัพให้มีขนาดเล็กๆ คงจะเป็นเพราะเพื่อป้องกันมิให้กองทัพเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองในประเทศรวมทั้งเพื่อป้องกันมิให้ประเทศถูกดึงเข้าไปอยู่ในความขัดแย้งทางทหารกับเพื่อนบ้านของมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิสราเอล ผลปรากฏว่าในปีแรกๆ หลังจากได้รับเอกราชในปี 1943 แล้ว กองทัพก็ยังคงมีขนาดเล็กยิ่งกว่ากองตำรวจเสียอีกและมีอำนาจจำกัดเพื่อรักษาความสงบและเพื่อดูแลให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยเหมาะสม ถึงกระนั้นก็ดี เนื่องจากกองทัพสามารถทำตัวเป็นกองกำลังที่เป็นกลางอยู่ได้ตราบเท่าที่มันยังรวมตัวกันอยู่ กองทหารภายใต้ผู้บังคับบัญชาสูงสุดคนแรกจึงได้เริ่มมีบทบาทที่สำคัญยิ่งขึ้น สิ่งนี้เกิดขึ้นครั้งแรกในปี 1952 เมื่อนายเชฮาบ (Chehab) ปฏิเสธไม่ยอมเข้ามาแทรกแซงเพื่อปราบปรามการประท้วงต่อต้านความพยายามของประธานาธิบดี เบชะรอ อัลคูรี (Beshara al-Khoury) ในการที่จะเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญแล้วก็ทำตนเป็นประธานาธิบดีที่ดูแลเอาใจใส่ทหารเพื่อให้ความสะดวกแก่การโอนอำนาจไปยังประธานาธิบดีคนต่อไปคือนาย คามิล ชามูน (Camille Chamoun) และได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในปี 1958 เมื่อนายเชฮาบได้เก็บกองทัพของเขาไว้ไม่ให้ไปต่อสู้ระหว่างพวกที่นิยมและพวกที่ต่อต้านนายชามูนและในที่สุดเขาก็ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีเสียเอง

เนื่องจากตอนที่นายเชฮาบอยู่ในอำนาจนั้นเขามีเจตนาที่จะเริ่มใช้กองทัพเพื่อสนับสนุนความพยายามที่จะปฏิรูปทางการเมืองและการบริหาร จึงเป็นการปูทางที่จะให้มีรัฐบาลทหารของอาหรับเกิดขึ้นอีกได้รัฐบาลหนึ่ง แน่นอนนี่คือสิ่งที่นายทหารหลายคนและนักการเมืองพลเรือนบางคนเชื่อเช่นนี้ อย่างไรก็ตาม ครั้นแล้วนายเชฮาบเองก็กลับก้าวถอยออกมาจากเส้นทางเฉพาะของเขาโดยชูว่าจะลาออกเพื่อเป็นทางที่จะได้การสนับสนุนจากทหาร ครั้นแล้วก็พยายามจะสร้างความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างกองทัพกับรัฐซึ่งกองทัพจะหนุนหลังความพยายามของเขาอย่างเข้มแข็งโดยอยู่หลังจาก อย่างไรก็ตามก็ผลที่ได้นั้น ไม่ใช่ความมั่นคงแต่กลับเป็นสถานการณ์ที่มีนักการเมืองจำนวนมากขึ้นที่หวาดกลัวและไม่พอใจการเข้าแทรกแซงของทหาร โดยเฉพาะองค์การข่าวกรองของทหารคือสำนักที่สอง (the Deuxieme Bureau) กระบวนการนี้ได้สิ้นสุด

ลงในการเลือกตั้งประธานาธิบดีปี 1970 เมื่อคนส่วนมากที่ไม่ยอมรับนายเซฮาบได้เลือกนายสุไลมาน ฟรานญีเอห์ (Suliman Franjeh) ผู้มีอำนาจที่จะลดความสามารถของกองทัพในการที่จะเข้ามาก้าวภายในกระบวนการเมืองลงเสียได้ ในสถานการณ์เหล่านี้กองทัพจึงไม่สามารถที่จะมีบทบาทที่เข้มแข็งในวิกฤติการณ์ที่มีมากขึ้นซึ่งนำไปสู่สงครามกลางเมืองในปี 1975 และทิ้งให้กองกำลังอื่นๆ โดยเฉพาะกองอาสาสมัครชาวคริสเตียนและฝ่ายซ้ายซึ่งมีทหารกองโจรชาวปาเลสไตน์เป็นผู้ช่วย—สู้รบกันในหมู่พวกตัวเอง ความพยายามของนายทหารในเดือนกุมภาพันธ์ 1976 นั้นเป็นความพยายามครั้งสุดท้ายบรรดาของบรรดานายทหารในการที่จะใช้กองทัพเป็นกำลังซึ่งเป็นกลาง แต่ตอนนี้กองทัพก็อ่อนแอและแตกแยกกันเกินไปจนกว่าจะมีบทบาทเช่นนั้นได้ และต่อมาอีกไม่กี่ปีการแข็งข้อต่อต้านของนายทหารมุสลิมหนุ่มคนหนึ่งก็ได้เริ่มกระบวนการแบ่งแยกขึ้นซึ่งทำให้พลทหารชาวคริสเตียนและมุสลิมละทิ้งกองทัพไปและไปรวมกลุ่มกันใหม่เป็นหน่วยตามนิกายศาสนาซึ่งสังกัดอยู่กับกองทหารอาสาสมัครกองใหญ่อย่างหลวมๆ

การทหารและการเมืองในตุรกี อิหร่านและอิสราเอล

การวิเคราะห์บทบาทของทหารในตุรกี อิหร่านและอิสราเอลแสดงให้เห็นปัญหาพิเศษจำนวนหนึ่งในขณะที่ในตุรกีกองทัพได้เข้าครอบครองสถานภาพที่สำคัญมากในระบบการเมืองโดยมีการเข้าแทรกแซงอย่างสำคัญในปี 1960 1971 และ 1980 ในอิสราเอลอิทธิพลอันมากมายของฝ่ายทหารมักอยู่เบื้องหลังหน้าฉากของการปกครองแบบพลเรือน สำหรับในอิหร่านนั้น ปัญหาสำคัญก็คือการกำหนดสถานภาพที่แตกต่างกันมากระหว่างกองทัพภายใต้ชาห์กับภายใต้รัฐบาลการปฏิวัติแห่งอิสลามหลังปี 1979

ในขณะที่นักสังเกตการณ์ต่างก็เห็นพ้องกันในการรับรู้ว่าการทหารมีบทบาทเด่นเป็นพิเศษในตุรกีนั้นกลับไม่มีการเห็นพ้องต้องกันโดยทั่วไปว่าจะอธิบายเรื่องนี้ได้อย่างไร ปัจจัยหนึ่งซึ่งมักจะถูกกล่าวถึงอยู่บ่อยๆ ก็คือการที่กองทัพมีความสำคัญต่อเนื่องกันมายาวนานนับตั้งแต่สมัยออตโตมานแล้วก็มาถึงการสร้างสาธารณรัฐในปี 1923 แต่สิ่งที่สำคัญพอๆ กันดูเหมือนจะเป็นความสามารถของกองทัพในการควบคุมกระบวนการเกณฑ์ทหาร การฝึกฝนและการเลื่อนขั้นของกองทัพเองซึ่งทำให้ตนมีความสามารถเป็นพิเศษที่จะสร้างนักเรียนนายทหารของตัวเองและสร้างวัฒนธรรมของทหารเป็นพิเศษซึ่งแสดงถึงทัศนคติของกองทัพเองในเรื่องบทบาทของมัน ภายในสังคมตุรกีขึ้นมา เรื่องนี้ได้ถูกอธิบายไว้เป็นอย่างดีในข้อเขียนของมะห์เม็ต อาลี บิรันด์ (Mahmet Ali Birand) เกี่ยวกับวิธีที่กองทัพเกณฑ์เด็กหนุ่มๆ มาจากทั่วแคว้นอนาโตเลียตั้งแต่วันที่พวกเขาอายุได้ 12 ปีและเอาพวกเขามาอยู่ใต้กระบวนการที่มีระเบียบวินัยและการฝึกฝนที่มีความมุ่งหมายอย่างชัดเจนที่จะทำให้พวกเขาแยกห่างจากผู้ที่มีความจงรักภักดีและความผูกพันแบบพลเรือนกับรัฐ¹⁸ ผลที่ได้ก็คือองค์กรนั้นจะจัดการเพื่อความมุ่งหมายทางการเมืองจากภายนอกได้ยากและมีความสามารถอย่างเด่นชัดในการที่จะรักษาความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในองค์กรในเวลาซึ่งสังคมตุรกีเองกำลังแตกแยกออกเป็นชนชั้นต่างๆ ที่แข่งขันกันเป็นกลุ่มเป็นก๊กทางเผ่าพันธุ์และศาสนา

การทำทลายสำคัญข้อแรกต่อการที่จะกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของกองทัพเสียใหม่ภายในรัฐสมัยใหม่นี้ได้มาถึงเมื่อปี 1950 ในตอนที่รัฐบาลของพรรคประชาธิปไตย (Democratic Party) ซึ่งมีนายอัดนัน เมนเดเรส (Adnan Menderes) เป็นหัวหน้าได้เข้าแทนรัฐบาลของพรรค RPP (Republican People's Party = พรรคประชาชนรีพับลิกัน) ที่ทำให้ทหารต้องสูญเสียหุ้นส่วนทางการเมืองที่ตนมีอยู่เป็นเวลานานไป เช่นเดียวกับส่งเสริมให้นายเมนเดเรสพยายามทดสอบความจงรักภักดีที่ไม่แน่นอนของทหารโดยเข้าไปก้าวก่ายในการเลื่อนขั้นผู้อาวุโส ความเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้นเมื่อตุรกีเข้าสมทบกับ NATO (North Atlantic Treaty Organization – องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ) อันเป็นเหตุการณ์ที่ถึงแม้ว่าพวกนายทหารจำนวนมากจะชื่นชอบ แต่ก็ทำให้พวกเขาหลายคนได้ตระหนักว่าพวกตนได้รับการฝึกฝนและมีอาวุธมาอย่างเลวเพียงใดเมื่อเทียบกับประเทศสำคัญๆ ในทวีปยุโรป ความไม่พอใจอันเป็นผลที่ได้มานี้ได้ขึ้นถึงขีดสูงสุดในปี 1950 เมื่อพฤติกรรมแบบเผด็จการของสมาชิกพรรคประชาธิปไตยซึ่งมีมากขึ้นได้จุดประกายการกบฏของทหารขึ้นโดยนายทหารหนุ่มๆ กลุ่มหนึ่งซึ่งถูกนายพลบางคนที่สามารถนำการรัฐประหารโดยอาศัยการจัดตั้งคณะกรรมการเอกภาพแห่งชาติ (National Unity Committee – NUC) ขึ้นมานำมาอยู่ได้บังคับบัญชาของตนและมีความเป็นเอกภาพเพียงพอที่จะเห็นพ้องกันว่าหลังจากการประกาศรัฐธรรมนูญฉบับใหม่และมีการเลือกตั้งครั้งใหม่แล้วกองทัพควรจะคืนอำนาจไป แต่การที่จะหาทางให้ฝ่ายทหารมีความร่วมมือกับรัฐบาลพลเรือนได้ในอนาคตกินเวลามากกว่านั้น แก้ปัญหาได้ด้วยการจัดตั้งองค์กรที่ถาวรขึ้นใหม่คือ สภาความมั่นคงแห่งชาติ (The National Security Council) ซึ่งบทบาทตามรัฐธรรมนูญขององค์กรนั้นยอมให้สถาบันให้ ‘คำแนะนำ’ ในเรื่องราวที่เกี่ยวกับการทหารแก่คณะรัฐบาลได้ รวมทั้งมีความเป็นพันธมิตรโดยปริยายขึ้นระหว่างนายทหารอาวุโสกับนายสุไลมาน เดมิเรล (Suleyman Demirel) หัวหน้าพรรคยุติธรรม (Justice Party) ในฐานะที่เป็นผู้สืบทอดที่ประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งต่อจากพรรคประชาธิปไตยที่ถูกสั่งให้เลิกไป¹⁹

การแทรกแซงที่สำคัญครั้งต่อไปมีลักษณะหลายอย่างเหมือนกับครั้งแรก มันได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเวลาที่กำลังมีความเคียดแค้นทางเศรษฐกิจมากขึ้นและทำให้มันเด่นขึ้นมาในโอกาสนี้โดยความรุนแรงทางการเมืองซึ่งส่วนใหญ่มาจากฝ่ายซ้าย นอกจากนั้นยังมีเครื่องหมายมากมายที่แสดงว่ามีการบังคับให้พวกนายพลทั้งหลายต้องทำเช่นนั้นเพราะกลัวว่าบรรดานายทหารชั้นรองๆ จะก่อรัฐประหารขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แต่ในโอกาสนี้พวกนายพลกลับแตกแยกกันมากกว่าครั้งที่แล้ว ก็จึงสามารถเห็นพ้องกับการจัดตั้งรัฐบาลพลเรือนใหม่ซึ่งมีอำนาจที่จะแนะนำการแก้ไขรัฐธรรมนูญซึ่งจำกัดเสรีภาพทางการเมืองในบริเวณพื้นที่จำนวนหนึ่งได้น้อยกว่าครั้งก่อน นักการเมืองได้ใช้การแบ่งแยกกันในหมู่ทหารเพื่อป้องกันมิให้ผู้สมัครซึ่งเป็นคนของพวกนายพลที่จะสมัครเป็นประธานาธิบดีได้รับการเลือกตั้ง ผลก็คือเป็นการเปิดหนทางให้การปกครองของพลเรือนได้กลับมาอย่างโปร่งใสหลังจากการเลือกตั้งที่มีขึ้นในเดือนตุลาคม 1973

มีเหตุผลดีๆ ที่จะทำให้คิดว่ากองทัพคงจะได้บทเรียนจำนวนหนึ่งจากการแทรกแซงในปี 1971 – 3 ซึ่งทำให้มั่นใจว่าการแทรกแซงครั้งต่อไปของกองทัพคือในปี 1980 นั้นค่อนข้างมีลักษณะที่แตกต่างออกไป²⁰ ในโอกาสนี้แน่นอนคงต้องมีการวางแผนไว้ก่อนรวมทั้งมีการตัดสินใจโดยทั่วไปที่จะรักษากองทัพไว้ให้มีความ

สามัคคีกันให้มากเท่าที่จะเป็นไปได้ในขณะที่ได้นำเอารัฐธรรมนูญฉบับใหม่กับโครงสร้างใหม่ทางการเมืองซึ่งทำการกวาดล้างนักการเมืองเก่าๆออกไป²¹ แต่เราจะต้องระวังอยู่เสมอในการที่จะยอมรับคำอธิบายของฝ่ายทหารเกี่ยวกับแรงกระตุ้นของพวกเขาเองเพื่อจะเอาหน้า โดยเฉพาะเมื่อมีการรณรงค์ในเรื่องความสัมพันธ์ร่วมกับประชาชนเพื่อแสดงว่ากองทัพคือผู้ตัดสินใจและผู้รับใช้ผลประโยชน์แห่งชาติของตุรกีอย่างเป็นทางการซึ่งถูกบีบบังคับอย่างไม่เต็มใจให้เข้าไปก้าวท้าวในสถานการณ์ของความวุ่นวายทางสังคมและการแตกสลายลงโดยสิ้นเชิงของการบริหาร²² ในขณะที่มีความจริงอย่างแน่นอนว่าความรุนแรงทางการเมืองและนิยายศาสนาได้เริ่มทรุดโทรมลงจนกลายเป็นสงครามกลางเมืองและยังมีเหตุผลทางทหารที่รีบด่วนอีกด้วยในการที่ทหารจะต้องเข้าไปแทรกแซง ที่สำคัญก็คือความกลัวว่าความขัดแย้งจะท่วมท้นเข้าไปในกองทหารและความเป็นห่วงว่าสิ่งแวดล้อมด้านเศรษฐกิจและสังคมจะเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ของฝ่ายทหารในด้านการเกณฑ์ทหาร การผลิตอาวุธและกิจกรรมต่างๆ ของเงินทุนเพื่อช่วยเหลือกองกำลังติดอาวุธ (Armed Forces Assistance Fund – OYAK) กองใหญ่ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อจัดการกับเงินบำนาญให้ทหารเมื่อปี 1961²³ นอกจากนี้ยังมีความสนใจของฝ่ายทหารเป็นพิเศษที่คล้ายคลึงกันในการที่จะได้พ้นเสียจากฉากทางการเมืองให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ดังจะเห็นได้จากคำปราศรัยของนายพลเอฟเรน (Evren) ซึ่งกล่าวแก่นักเรียนนายทหารบางคน ที่วิทยาลัยสถานสงครามเพียง 12 วันหลังจากรัฐประหารในเดือนกันยายน 1980 ว่า :

เมื่อใดก็ตามที่กองทัพก้าวเข้าไปในการเมือง มันก็จะเริ่มสูญเสียระเบียบวินัยของมันไป และจะถูกนำไปสู่ความทุจริตฉ้อฉลที่ละน้อย _____ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอส่งพวกท่านไว้อีกครั้งหนึ่งว่าจงอย่าได้เอาการกระทำในปัจจุบันนี้ของเราเป็นตัวอย่างแก่พวกท่านเลยและจงอย่าได้ไปเกี่ยวข้องกับการเมือง เราต้องกระทำเช่นนั้นตามคำสั่งและการบังคับบัญชาเพื่อรักษากองทัพไว้ให้พ้นจากการเมืองและเพื่อทำให้มันสะอาดปลอดจากสิ่งสกปรกจากการเมือง²⁴

ได้มีการอธิบายถึงความพยายามของฝ่ายทหารที่จะวางโครงสร้างระบบการเมืองของตุรกีเสียใหม่เพื่อทำให้มันเป็นปกติพ้นจากสิ่งที่ถือว่าเป็นอิทธิพลอันเต็มไปด้วยอันตรายของการเมืองซึ่งเกิดขึ้นที่อื่น (โปรดดูบทที่ 5) แต่ในระดับที่มีลักษณะทั่วไปยิ่งขึ้นความพยายามเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดคำถามสำคัญเกี่ยวกับการวิเคราะห์ของนายทหารถึงสิ่งที่ได้ผิดพลาดไปในตุรกีและเรื่องที่ว่าจะทำให้ถูกต้องได้อย่างไรจึงจะดีที่สุดเมื่อมองจากมุมมองของพวกเขา คำอธิบายไม่ได้เริ่มต้นด้วยการตรวจตราดูปัญหาเหล่านั้นซึ่งเกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว แต่เริ่มต้นด้วยความรู้สึกที่ว่าไม่ความยากลำบากอะไรก็ตามที่มีอยู่นั้นมิได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมโดยพวกนักการเมืองที่กระหายอำนาจและใจแคบหรือมิฉะนั้นก็ถูกทำให้เลวร้ายลงยิ่งขึ้นโดยเจตนาโดยชาวเตอร์กที่ถูกนำไปในทางที่ผิดภายใต้อิทธิพลของอุดมการณ์ต่างประเทศที่เต็มไปด้วยอันตราย จากนั้นจึงเป็นไปว่าหนทางข้างหน้าก็คือจะต้องสร้างโครงสร้างซึ่งจะทำให้พรรคแห่งชาติใหม่ๆ ที่มีบุคคลที่มีจิตใจเห็นแก่ประโยชน์ของประชาชนเป็นผู้นำ สามารถสร้างนโยบายสร้างสรรค์ที่จะแยกห่างออกจากอิทธิพลอันเต็มไปด้วยอันตรายของกลุ่มชนชั้นหรือกลุ่มผลประโยชน์ที่ตั้งอยู่ในสังคมมากกว่านี้ได้ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าพวกนายทหารในกองทัพอื่นๆ หลายกองทัพย่อมเห็นด้วย

แต่ปัญหามีอยู่ว่าไม่สามารถจะเลิกล้มชีวิตด้านการเมืองของสังคมอุตสาหกรรมที่มีลักษณะแบบเมืองอย่างมากนั้นไปอย่างง่ายๆ ได้ด้วยวิธีนี้ และในบรรดาสิ่งอื่นๆ หลายอย่างนั้นพรรคใหม่ๆ จำเป็นจะต้องเชื่อมโยงกับผลประโยชน์ที่มีอยู่หรือมีจะนั้นก็จะต้องสูญเสียไปจากการเลือกตั้ง

หลังจากการเลือกตั้งซึ่งทำให้พรรคมาตุภูมิ (Motherland Party) ของนายตุรกัต โอซาล (Turgat Ozal) ขึ้นสู่อำนาจในปี 1983 ชีวิตทางการเมืองของตุรกีก็เริ่มค่อยๆ เคลื่อนไปสู่ความสมดุลย์ใหม่ระหว่างฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือน ทางด้านหนึ่งประธานาธิบดีซึ่งเป็นฝ่ายทหาร คือนายพลเอเฟเรน หรือสมาชิกของสภาความมั่นคงแห่งชาติต่างก็ไม่สามารถหาโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อรัฐบาลพลเรือนในพื้นฐานประจำวันได้ทั้งๆ ที่มีอำนาจมากในเมื่อพวกเขาได้ละทิ้งการอาศัยการใช้กำลังแบบเผด็จการประจำไปแล้ว อีกด้านหนึ่งแม้แต่ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ นายกรัฐมนตรีที่ได้รับการเลือกตั้งมาก็มีอำนาจหน้าที่พอเพียงที่จะเริ่มวางนโยบายของตนเอง และเมื่อมีความมั่นใจพอที่จะท้าทายฝ่ายทหารได้จากจุดยืนส่วนหนึ่งของตนเอง ตัวอย่างเช่นโดยการพยายามจะมีอิทธิพลต่อการเลื่อนตำแหน่งของทหารอาวุโสเป็นต้น ปัจจุบันอื่นๆ ที่ทำให้สถานการณ์ของพลเรือนมีมากกว่าฝ่ายทหารก็คือความมั่นคงที่รัฐบาลพรรคมาตุภูมิจัดหาให้เกือบตลอดทศวรรษ 1980 และการตกลงใจที่จะสมัครเป็นสมาชิกของชุมชนยุโรป (Europe Community) ในเดือนเมษายน 1987 ผลก็คืออะไรบางอย่างที่เป็นการแบ่งแรงงานทางการเมืองออกโดยปริยายโดยฝ่ายทหารได้รับงบประมาณของชาติเกือบสองเท่าในระหว่างปี 1980 – 1985 และมีบทบาทอันสำคัญอยู่ในเรื่องความมั่นคงภายในประเทศโดยละการวางนโยบายในด้านอื่นๆ ส่วนใหญ่ไว้ให้แกรัฐบาลพลเรือน²⁵ เหตุการณ์เช่นนี้ดำเนินต่อไปหลังจากที่นายโอซาลได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีคนแรกของตุรกีที่ไม่ใช่ทหารในปี 1989 โดยอาศัยการใช้สภาความมั่นคงแห่งชาติ (ซึ่งประกอบด้วยรัฐมนตรีอาวุโส 4 คนและหัวหน้าของหน่วยงานทัพลำคัญๆ 4 หน่วยคือ กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศและกองตำรวจภูธร) เป็นอย่างมากกว่าคณะรัฐมนตรีของเขาเองในฐานะที่เป็นองค์กรที่ปรึกษาและวางนโยบายที่สำคัญ ความคิดบางอย่างในเรื่องการจัดการสภาของประธานาธิบดีนั้นได้มาจากการลาออกของผู้บัญชาการกองทัพบกคือนายพลโตรัมเตย์ (Torumtay) ในเดือนธันวาคม 1990 นายพลโตรัมเตย์นั้นเป็นคนที่นายโอซาลเลือกมาเองเมื่อตอนที่เขาได้รับการแต่งตั้งในเดือนกันยายน 1987 แต่นั่นก็ไม่เพียงพอที่จะป้องกันสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการไม่เห็นด้วยอย่างสำคัญเกี่ยวกับวิธิตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องราวด้านทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความตึงเครียดอย่างแรงหลังจากตอนที่อิรักบุกคูเวต

ทั้งๆ ที่มีความคล้ายคลึงกันหลายอย่างระหว่างนโยบายของอตาเตอร์กในตุรกีกับนโยบายของชาห์ในอิหร่าน แต่บทบาทของทหารที่มีอยู่ในสองประเทศนี้ก็ค่อนข้างจะแตกต่างกัน บางทีเหตุผลที่สำคัญที่สุดในเรื่องนี้อาจจะเป็นเรื่องที่ว่าในอิหร่านนั้นกองทัพจะอยู่ภายใต้การควบคุมของกษัตริย์อย่างเหนียวแน่นอยู่เสมอและไม่เคยได้รับอนุญาตให้สร้างเอกลักษณ์ทางสถาบันของตัวเองหรือทัศนะในเรื่องตำแหน่งแห่งที่ของตนภายในชาติได้เลย ชาห์ทั้งสององค์ล้วนแต่หลงใหลอยู่กับความจงรักภักดีของพวกนายทหารและไปไกลจนถึงกับแสดงอำนาจส่วนตัวของพระองค์ออกมาโดยกีดกันมิให้พวกนายพลกระทำการสิ่งใดอย่างมีเสรีและ

โดยการเป็นประธานอยู่เหนือระบบการนํารายการบังหลวงที่มีใบอนุญาตซึ่งนายทหารแต่ละคนสามารถทำเงินได้ก่อนโตเว้นแต่ต้องเสี่ยงจากการถูกไต่สวนและลงโทษถ้าหากว่าผู้ปกครองเกิดไม่ถูกกับเขาขึ้นมาในสถานการณ์เหล่านี้ทั้งๆ ที่กองทัพจะมีขนาดใหญ่โตและได้รับงบประมาณมากแค่ไหนก็ตาม โดยเฉพาะในทศวรรษ 1970 แต่กลับมีบทบาทเพียงเล็กน้อยในการวางแผนนโยบายและเป็นแค่เพียงผู้ได้รับอาวุธอันก้าวหน้าของอเมริกาจำนวนมากมายมหาศาลเท่านั้น โดยไม่มีสิทธิ์ที่จะถามว่าจะใช้อย่างไรหรือว่าจะใช้ต่อผู้ที่อาจจะเป็นศัตรูได้แค่ไหน ผลประโยชน์อย่างใหญ่หลวงที่ข้าห้ได้จากระบบนี้ได้ถูกแสดงให้เห็นในระหว่างการแสดงพลังของ ประชาชนซึ่งมีอยู่ในขั้นตอนสุดท้ายแห่งการปฏิวัติในปี 1978 ทั้งๆ ที่ไม่มีการแข็งข้อและกองทัพก็ยังคงมีความสวามิภักดิ์อยู่อย่างเต็มทีจนกระทั่งหลังจากพระองค์เสด็จออกจากประเทศไป แต่ก็ไม่สามารถใช้อำนาจอันมากมายของทหารได้อย่างถาวรเพื่อต่อต้านฝ่ายตรงข้ามเพราะว่าต้องขึ้นอยู่กับคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุดของกษัตริย์ซึ่งใช้แต่อารมณ์และไม่อยู่กับร่องรอย²⁶ ในขณะที่อำนาจของข้าห์เริ่มพังทลายลงนั้นปัญหาเรื่องการควบคุมฝ่ายทหารในอนาคตก็ได้เริ่มมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสำหรับอียิปต์ ลอว์รีและบรรดาที่ปรึกษาของเขาในนครปารีสและผู้วางแผนนโยบายชาวอเมริกันในกรุงวอชิงตัน สำหรับพวกอเมริกันนั้น ความที่กลัวว่ากองทัพอาจจะล้มครืนลงหรือมิฉะนั้นก็อาจจะไปเข้ากับฝ่ายปฏิวัติจึงได้สนับสนุนให้จัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้นเพื่อแทนที่โดยเร็วเท่าที่จะเร็วได้ สำหรับลอว์รีนั้นเขาเองก็ต้องการจะได้มีอำนาจทางการเมืองในการควบคุมกองทัพเหมือนกัน ถึงแม้ว่าในตอนปลายอาจจะเหมาะสมสำหรับเขาถ้าหากว่ากองทัพจะแตกสลายออกเป็นชิ้นๆ ในทันทีหลังจากที่เขากลับมาถึงกรุงเตหะรานเพื่อจะได้เกิดสุญญากาศซึ่งเขาจะได้เข้าแทนที่โดยเร็วด้วยการก่อตั้งกองกำลังพิทักษ์การปฏิวัติที่เหมือนกับทหารขึ้นก็ตาม และนี่จะเป็นการให้เวลาสำหรับกวาดล้างบรรดานายทหารอาวุโสของข้าห์เสียและเอาคนที่มิจิตใจในการปฏิวัติที่ต่ำกว่าเข้าไปแทนที่ได้ด้วย

หลังจากนี้ไม่นานอิรักซึ่งได้ประมาณการในเรื่องความตกต่ำทางกำลังใจของกองทัพเดิมแล้วจึงตัดสินใจที่จะบุกเข้ามาทางตะวันตกเฉียงใต้ของอิหร่านเป็นการบีบบังคับให้สาธารณรัฐอิสลามใหม่นี้ต้องสร้างกองกำลังทหารของตนขึ้นใหม่เพื่อจะตอบโต้ต่อการคุกคาม คำตอบของอิหร่านคือการใช้หน่วยประจำการผสมกับกองกำลังพิทักษ์การปฏิวัติ มิฉะนั้นแล้วกองทัพที่ยังไว้วางใจไม่ได้ก็จะถูกล่อลวงให้ฉวยประโยชน์ของชัยชนะที่มันได้รับมาเพื่อก่อการปฏิวัติอีกครั้งหนึ่ง กองกำลังทั้งสองทำงานร่วมกันได้ดีพอใช้ในการขับไล่ผู้รุกรานข้ามเขตแดนกลับไปและได้ยึดเขตแดนสำคัญจำนวนหนึ่งทางทิศใต้ของอิรักไว้ได้ด้วย แต่ความมีประสิทธิภาพในระยะยาวของมันนั้นยังเป็นเรื่องที่ต้องเดาเอา สำหรับนักวิจารณ์หลายคนสิ่งสำคัญที่ทำให้อิหร่านประสบความสำเร็จในระยะต้นนั้นเป็นเพราะกองกำลังพิทักษ์การปฏิวัติซึ่งมีความกระตือรือร้นและความเต็มใจของพวกเขาในการที่จะอุทิศตนอย่างใหญ่หลวงนั่นเอง แต่ก็เป็นที่เห็นได้อย่างชัดเจนด้วยว่ากองทัพประจำที่มีบทบาทที่สำคัญเหมือนกันและก็ได้รับผลประโยชน์ภายในขอบเขตจำกัดจากความจำเป็นที่จะสร้างชั้นเชิงใหม่ๆ ที่ไม่ได้เป็นไปตามแบบแผนมากขึ้นในเมื่อการที่จะใช้อาวุธที่ทันสมัยมากขึ้นในคลังแสงอาวุธอันใหญ่มหึมาของข้าห์เป็นไปไม่ได้อีกต่อไปเนื่องจากการเลิกส่งความช่วยเหลือทาง

เทคนิคและเครื่อง อาหรัยของอเมริกามาให้²⁸ อย่างไรก็ตามการที่ขวัญกำลังใจของชาวอิหร่านหมดลงไป ในทันทีในฤดูใบไม้ผลิปี 1988 นั้นแน่นอนส่วนใหญ่เนื่องมาจากการสูญเสียอาหารและอาหารชั้นประทวนไป เป็นจำนวนมากในการโจมตีในระยะต้นๆ และความยากลำบากเป็นอย่างมากในการที่จะได้ทหารเกณฑ์ใหม่ๆ ที่ จำเป็นที่จะต้องมึเพื่อทำให้งองกำลังพิทักษ์การปฏิวัติมีกำลังความเข้มแข็งอย่างเต็มที่

การวิเคราะห์ถึงบทบาทของทหารอิสราเอลในรัฐและในสังคมนั้นกลายเป็นปัญหาอีกแบบหนึ่ง เริ่มต้นก็คือกองทัพเป็นองค์การที่มีรูปแบบผิดปกติเป็นอย่างยิ่ง ได้รับการจัดตั้งขึ้นในปี 1949 ด้วย สมมติฐานที่ว่าเนื่องจากประเทศไม่มีเงินพอที่จะทุนบำรุงกองทัพประจำขนาดใหญ่ได้ ฉะนั้นสิ่งที่ต้องการก็คือ ‘กองอาสาสมัครพลเรือนซึ่งได้รับการฝึกฝนและมีอาวุธสำหรับต่อสู้ สามารถจะเคลื่อนกำลังได้ใน ระยะเวลาเพียงสั้นๆหลังจากออกคำสั่ง’²⁹ ผลก็คือการสร้างอะไรบางอย่างขึ้นมาซึ่งนักสังเกตการณ์จำนวน มากเลือกที่จะเรียกว่า ‘กองทัพของพลเรือน’ ซึ่งกำลังส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับขบวนพลสำรอง สิ่งนี้มีความสำคัญราบเท่าที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือน – ทหาร ก่อให้เกิดสิ่งที่โฮโรวิทซ์ (Horowitz) ให้ ลักษณะว่าเป็น ‘ทหารที่เป็นแบบพลเรือนในสังคมที่ส่วนหนึ่งเป็นแบบทหาร’³⁰ แต่นั่นก็ค่อนข้างจะบดบัง ข้อเท็จจริงที่มีความสำคัญพอๆกันที่ว่าทหารที่จะมึกองทัพเช่นนั้นได้จำเป็นต้องมีแกนอยู่ในกองทหารอาชีพที่ ทำงานมาเป็นเวลานานเพื่อจะรักษาความสามารถของมันไว้ระหว่างการรณรงค์ต่างๆ และแกนเหล่านั้น นั้นเองที่มีสถานภาพพอที่จะมีบทบาทสำคัญในการมีอิทธิพลต่อเรื่องที่สำคัญมากอย่างเช่น ขนาดของ งบประมาณทางทหารและในบางครั้งแม้กระทั่งเรื่องการทำสงครามเองด้วย³¹

เรื่องที่ว่าสถาบันทหารจะใช้อิทธิพลนี้ได้อย่างไรนั้นเป็นคำถามที่สลับซับซ้อน แต่ไม่เป็นที่น่าสงสัย เลยว่าตัวแสดงสำคัญในการนี้ก็คือนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีกระทรวงป้องกันประเทศและหัวหน้าคณะทหาร นั้นเอง ในช่วงเวลาปี 1984 – 52 และ 1955 – 1967 นายกรัฐมนตรีสองคนคือนายเดวิด เบน – กูเรียน (David Ben – Gurion) ต่อมาก็นายเลวี เอชโกล (Levi Eshkol) ซึ่งทำหน้าที่เป็นรัฐมนตรีกระทรวงป้องกัน ประเทศได้จัดการให้ (ในหลักการ) อำนาจในการควบคุมการทหารเป็นอย่างมากแก่คณะรัฐบาล แต่นี่ ไม่ใช่กรณีที่เป็นปกติ ความเชื่อในความสำคัญอย่างมากของความมั่นคงของชาติที่นายเบน – กูเรียนมีอยู่ อย่างแข็งแกร่งนั้นทำให้เขาต้องปิดบังเรื่องหลายเรื่องจากเพื่อนร่วมงานที่เป็นพลเรือนของเขา หลังจากที่เขาลาออกในปี 1961 ผู้สืบทอดของเขาที่ขาดอำนาจในการที่จะป้องกันไม่ให้หัวหน้าคณะทหารผู้มีความเข้มแข็ง เติลิดเปิดเปิงไปตามทางของตนเองได้ ดังนั้นในวิกฤตการณ์ที่นำไปสู่สงครามเดือนมิถุนายน 1967 ผู้ที่ เริ่มทำการตัดสินใจสำคัญๆ จึงเป็นฝ่ายทหารหาใช่นายกรัฐมนตรีไม่ โดยเฉพาะหลังจากที่มันได้กดดันให้นาย เอชโกลยอมมอบตำแหน่งรัฐมนตรีป้องกันประเทศให้แก่ นายพลโมเช ดายัน (Moshe Doyan) นายพลดา ยันได้เป็นรัฐมนตรีไปจนถึงปี 1974 แล้วนายชิมอน เปเรส (Shimon Peres) สืบทอดเป็นครั้งแรก หลังจาก ปี 1977 ก็มีนายพลผู้เข้มแข็งอีกคนหนึ่งมาทำหน้าที่แทน นั่นคือนายพลเอเซอร์ วีซแมน (Ezer Weizman) แต่แน่นอนรัฐมนตรีที่มีความสามารถมากที่สุดซึ่งมีอิทธิพลเหนือคณะรัฐบาลก็คือนายพลเอเรียล ชารอน (ปี 1980 – 3) ผู้ได้ตำแหน่งของตนให้กลายเป็นสิ่งที่โฮโรวิทซ์เรียกว่า ‘อภิผู้บังคับบัญชาสูงสุด’ นั่นคือผู้ที่

แข็งแกร่งพอที่จะใช้การควบคุมของเขาเหนือสถาบันการป้องกันประเทศทั้งหมดเพื่อบังคับให้มีการตัดสินใจอย่างสำคัญเกี่ยวกับสันติภาพและสงคราม ที่เด่นที่สุดก็คือการที่เขาถูกรานเลบานอนในปี 1982 เพื่อพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงความสมดุลของอำนาจทั้งหมดทางการเมืองระหว่างอิสราเอลกับพวกเพื่อนบ้านชาวอาหรับของเขา³²

ความพยายามของเปรี (Peri) ที่จะนิยามความสัมพันธ์ต่างๆ สี่แบบ คือความสัมพันธ์ระหว่างนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีกระทรวงป้องกันประเทศและหัวหน้าคณะทหารนั้นแข็งแกร่งจนเกินไป และไม่สนใจต่อความสำคัญอันใหญ่หลวงของบุคลิกภาพ³³ สิ่งที่ตรงประเด็นมากขึ้นก็คือข้อถกเถียงของเขาที่ว่าในแวดวงอันสำคัญต่างๆ หลายแวดวงในชีวิตของชาตินั้น ขอบเขตระหว่างทหารกับพลเรือนได้ขยายออกไปอย่างเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายทหาร เรื่องนี้เขาได้อธิบายโดยใช้ปัจจัยจำนวนหนึ่งซึ่งรวมทั้งบทบาททางการเมืองอันสูงส่งของทหารในฐานะที่เป็นผู้ปกครองของฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซาหลังจากที่ถูกยึดครองเมื่อปี 1967 และ การเข้ามาสู่การเมืองของนายทหารสำรองผู้อาวุโสที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างเช่น นายพลราบิน (Rabin) อีดัน (Eytan) และชาร์อน (Sharon) บางทีเรื่องที่สำคัญกว่าเรื่องอื่นๆ ก็คือเรื่องที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือนกับทหารได้พัฒนาไปเป็นเหมือนเป็นหุ้นส่วนกันมากกว่าจะเป็นระบบที่ฝ่ายพลเรือนจะสามารถควบคุมฝ่ายทหารได้เป็นประจำ³⁴ เขายังชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงอีกด้วยว่าความพยายามสองครั้งคือในปี 1968 และ 1975 ในอันที่จะกำหนดความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายตามรัฐธรรมนูญนั้น ไม่แสดงให้เห็นเลยว่าเป็นสิ่งที่น่าพอใจ³⁵ และความพยายามครั้งที่สามในทิศทางนี้ก็เช่นเดียวกัน คือความพยายามของคณะกรรมการกาฮาน (Kahan Commission) ในปี 1983 ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีผลทำให้นายพลชาร์อนถูกปลดออกเนื่องจากนำคณะรัฐบาลไปในทางที่ผิดแต่ก็มิได้นำเอากลไกใหม่ๆ สำหรับป้องกันมิให้สถานการณ์ทำนองเดียวกันเกิดขึ้นอีกในอนาคตมาใช้เลย นับตั้งแต่นั้นมาบทบาททางการเมืองของกองทัพก็ได้เพิ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่งเนื่องจากมันมีบทบาทในการปราบปรามการลุกฮือของชาวปาเลสไตน์หรือขบวนการอินติฟาดา (Intifada) ซึ่งเกิดขึ้นในเดือนธันวาคม 1987

แม้กระนั้นก็ดี สำหรับการไว้วางใจของฝ่ายทหารเพราะต้องอุทิศพลังงานและทรัพยากรไปอย่างมากมายเพื่อรักษาความมั่นคงภายในประเทศจนอาจจะทำให้เกิดความเสียหายแก่การเตรียมพร้อมของมันสำหรับทำสงครามครั้งสำคัญนั้น นักวิจารณ์ส่วนใหญ่ของอิสราเอลรวมทั้งเปรีด้วยต่างก็เชื่อว่าต้องมีความจำกัดในความเกี่ยวข้องทางการเมืองของกองทัพซึ่งไม่น่าจะมีมากจนเกินไป เหล่านี้มีได้ถูกอธิบายในลักษณะของโครงสร้างตามแบบแผนมากนักแต่มีการอธิบายในด้านของค่านิยมที่ต่างก็มีส่วนร่วมอยู่ด้วยกันซึ่งเกี่ยวกับความสำคัญของการรักษาความสำคัญยิ่งของฝ่ายพลเรือนไว้ รวมทั้งความสำคัญของบทบาทของบรรดานายพลที่เปลี่ยนมาเป็นนักการเมืองในการที่จะเก็บเพื่อนร่วมงานในอดีตของพวกเขาไว้ได้การควบคุมของตน³⁶

เชิงอรรถ

1. Maurice Janowitz, *The Military in the Political Development of New Nations* (Chicago: Chicago University Press, 1964); Robin Luckham, *The Nigerian Military: A Sociological Analysis of Authority and Revolt 1960 – 67* (Cambridge: Cambridge University Press, 1971), Introduction.
2. ตัวอย่างเช่น Mehmet Ali Birand, Emret Kapitan, ที่แปลมาใช้ชื่อว่า *Shirts of Steel: An Anatomy of the Turkish Army* (London: I. B. Tauris, 1991); Yoram Peri, *Between Battles and Ballots: Israeli Military in Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983).
3. William Suliman Kilada, ‘Christian-Muslim relations in Egypt’, ใน Kail C. Ellis (ed.), *The Vatican, Islam and the Middle East*, Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1987, หน้า 258 – 9.
4. Mohammad A. Tarbush, *The Role of the Military in Politics: A Case Study of Iraq to 1941* (London and New York: Kegan Paul International, 1985), หน้า 123 – 33.
5. ตัวอย่างเช่น Robert Springborg, *Mubarak’s Egypt: Fragmentation of the Political Order* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1989), หน้า 96 – 7; Peter Sluglett and Marion Farouk – Sluglett, *Iraq Since 1958: From Revolution to Dictatorship* (London and New York: Kegan Paul International, 1987), หน้า 120.
6. Brig – Gen (Res.) Aharon Levrant, ‘Syria’s military strength and capability’, *Middle East Review*, XIX (Spring, 1987), หน้า 8.
7. Elizabeth Picard, ‘Arab military in politics: From the revolutionary plot to the authoritarian state’, ใน Adeed Dawisha and I. William Zartman (eds), *Beyond Coercion: The Durability of the Arab State* (London: Croom Helm, 1988), หน้า 139.
8. Peter Sluglett and Farouk – Sluglett, ‘Iraq since 1986: The strengthening of Saddam’, *Middle East Report*, 167 (Nov./Dec., 1990), หน้า 21.
9. ตัวอย่างเช่น Springborg, *Mubarak’s Egypt*, หน้า 98.
10. อ้างใน *Al Yassar Al Arabi / L’Egypte Gauche* (Paris); 79 (Dec., 1986) หน้า 13.
11. Springborg, *Mubarak’s Egypt*, หน้า 118 – 23.
12. Alastair Drysdale, ‘The succession question in Syria’, *Middle East Journal*, 39/2 (Spring, 1985), หน้า 252.

13. P.J. Vatikiotis. *Politics and the Military in Jordan: A Study of the Arab Legion 1921 – 1957* (London: Cass, 1967), หน้า 127 – 34; Uriel Dann, *King Hussein and the Challenge of Arab Radicalism: Jordan 1955 – 1967* (Oxford: Oxford University Press, 1989), หน้า 55 – 67.
14. อ้างอิงจาก Jamahariya Review in ‘Libya’, Colin Legum, Haim Shaked and Daniel Dishon (eds), *Middle East Contemporary Survey*, VI, 1981 –2 (New York and London: Holmes&Meier, 1984), หน้า 736.
15. Yehudit Ronen, ‘Libya’, ใน Itamar Rabinovitch and Haim Shaked (eds), *Middle Est Contemporary Survey*, IX, 1984 – 85 (Tel Aviv: The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, The Shiloah Institute, Tel Aviv University, 1987), หน้า 561- 2.
16. จากที่เดียวกัน
17. Helen Lackner, *P. D. R. Yemen: An Outpost of Socialism Development in Arabia* (London: Ithaca Press, 1985), หน้า 102.
18. Birand, *Shirts of Steel*, บท 1.
19. Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey*: (London: Harper Collins, 1991, forthcoming).
20. Mehmet Ali Birand, *The Generals’ Coup in Turkey: An Inside Story of 12 September 1980* (London: Brassey’s, 1987), หน้า 137 – 8, 198 – 208; William Hale, ‘Transition to civilian governments in Turkey: The military perspective’, ใน Metin Heper and Ahmet Evin (eds), *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s* (Berlin and New York: Walter de Gruyter, 1988) หน้า 163 – 6.
21. ตัวอย่างเช่น, Feroz Ahmad, ‘Military intervention and the crisis in Turkey’, *MERIP*, 93 (Jan., 1981), หน้า 5 – 6.
22. เล่มเดียวกัน, หน้า 6 – 7.
23. Alan Richards and John Waterbury, *A Political Economy of the Middle East: State, Class and Economic Development* (Boulder, Colorado: Westview, 1990), หน้า 365 – 6.
24. Hale, ‘Transition to civilian governments’, หน้า 163.
25. Metin Heper, ‘The state, the military, and democracy in Turkey’, *Jerusalem Journal of International Relations*, 9/3 (1987), หน้า 61 – 3; และ William Hale, ‘Generals and politicians in Turkey 1983 – 1990: The process of disengagement’, *mimeo* (of paper prepared for Colloquium, ‘Turquie 1980 – 1990’, Institut d’ Etudes Turques, Universite des Sciences Humaines de Strasbourg, Nov., 1990). ตัวเลขต่างๆ ได้มาจาก Office of the Joint Chiefs of Staff, *Milliyet* (2 May 1986).
26. Shaul Bakhash, *Reign of the Ayatollahs* (London: I. B. Tauris, 1985), หน้า 16 – 18.
27. Sepehr Zabih, *The Iranian Military in Revolution and War* (London and New York: Routledge, 1988), บท 5.

28. เล่มเดียวกัน , บท 9.
 29. Edward Luttwak and Dan Horowitz, *The Israeli Army* (London: Allen Lane, 1975), หน้า 76
 30. Dan Horowitz, 'The Israeli Defence Forces: A civilianized military in a partially militarized society',
ใน R. Kolkowicz and A. Korbanski (eds), *Soldiers, Peasants and Bureaucrats* (London: Allen &
Unwin, 1982).
 31. Peri, *Between Battles and Ballots*, หน้า 130 – 1.
 32. Dan Horowitz, 'Changing patterns of civil/military relations in Israel' (Lecture), Oxford, 26 Oct.
1982.
 33. Peri, *Between Battles and Ballots*, บท 7.
 34. เล่มเดียวกัน , หน้า 172 – 4.
 35. เล่มเดียวกัน , หน้า 131 – 43.
 36. เล่มเดียวกัน , บท 5.
-

9 พรรคการเมืองและการเลือกตั้ง

คำนำ

ในระหว่างต้นศตวรรษที่ 20 ได้มีองค์กรทางการเมืองต่างๆเกิดขึ้นในตะวันออกกลางโดยเรียกตัวเองว่า พรรคบ้าง สหภาพ แนวน้ำ สมาคมบ้าง หรือในกรณีขององค์กรที่ใหญ่ที่สุดและได้รับความสำเร็จมากที่สุดนั้นเรียกตัวเองว่า *ตัวแทน* [คือตัวแทนวาฟุ (Wafd) ของอียิปต์] เรื่องนี้มีจุดเริ่มต้นอยู่ในตอนที่เริ่มสร้างแวดวงการเมืองสมัยใหม่ในอาณัติออตโตมานและรัฐอื่น ๆ ที่สืบต่อมาของอาณัติออตโตมานโดยมีการใช้คำศัพท์ ความคิดและการปฏิบัติด้านการเมืองที่ร่วมกันโดยมีรากฐานอยู่บนแนวความคิดของลัทธิรัฐธรรมนูญนิยมและผู้แทนในรัฐสภาเช่นเดียวกับลัทธิชาตินิยมและในบางกรณีก็รวมทั้งการปฏิวัติด้วย¹ องค์กรเหล่านั้นมีรูปแบบต่าง ๆ นานา และมีความสัมพันธ์หลายแบบกับสังคมที่กว้างกว่า ในบทนี้ข้าพเจ้าจะมุ่งกล่าวแต่เฉพาะพรรคที่มีโครงสร้างที่จะทำให้ตัวเองได้เข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการเลือกตั้งที่มีการแข่งขันกันซึ่งในบางครั้งผู้ชนะจะได้รับอนุญาตให้ตั้งรัฐบาลได้

ในบทต่อไป (คือบทที่ 10) ข้าพเจ้าจะได้พิจารณาต่อไปถึงลักษณะของพรรคเหล่านี้ ซึ่งเป็นผู้สร้างหรือการสร้างรัฐบาลที่มีพรรคเดียวซึ่งกำจัดการแข่งขันออกไปเนื่องจากพรรคนั้นๆเองเป็นผู้มีเอกสิทธิ์ในกิจกรรมทางการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมาย ในทั้งหมดนี้ข้าพเจ้าเสียใจที่จะต้องตัดการกล่าวถึงพรรคคอมมิวนิสต์ต่าง ๆ ของอาหรับซึ่งมักจะไม่ได้รับอนุญาตให้มีอยู่อย่างเปิดเผยและถูกต้องตามกฎหมายจึงไม่สามารถที่จะรับประกันได้ถึง การเลือกตั้งของสมาชิกคนใด ๆ ของตนให้ได้เข้ารัฐสภาของอาหรับก่อนความสำเร็จของนายคอลิด บักดาซ (Khalid Bagdash) ในการเลือกตั้งของซีเรียปี 1954

พรรคและการเลือกตั้งในประเทศอาหรับในสมัยอาณานิคมและหลังจากนั้น

รัฐอาหรับทั้งหมดที่สืบต่อมาจากจักรวรรดิออตโตมานยกเว้นแต่ปาเลสไตน์นั้นมีรัฐธรรมนูญซึ่งระบุว่าจะให้มีการเลือกตั้งเป็นประจำ อย่างไรก็ตามไม่น่าแปลกใจเลยได้มีการตีความต่าง ๆ กันไปในเรื่องที่จะดำเนินการเลือกตั้งเหล่านี้ได้อย่างไร รวมทั้งในเรื่องกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในกฎข้อบังคับของการเลือกตั้งโดยปกติคือในความสนใจที่จะดึงมันมาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลให้มากขึ้น กระบวนการหลังนี้มีอยู่มากที่สุดในอียิปต์ซึ่งมีการแข่งขันอย่างเข้มข้นเพื่อจะได้เปรียบทางการเมืองระหว่างชาวอังกฤษ กษัตริย์ และพรรคต่าง ๆ มากพอที่จะทำให้แน่ใจได้ว่าการเลือกตั้งทุกครั้งจะมีการต่อสู้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่แตกต่างกัน

ในซีเรียและอิรักนั้นมหาอำนาจเจ้าของอาณานิคมชอบที่จะใช้ข้อปฏิบัติของจักรวรรดิออตโตมานต่อไป คือมีการแข่งขันระหว่างสองข้างซึ่งผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งที่มีขนาดใหญ่พอควรเลือกผู้สมัครจำนวนน้อยกว่ามาจำนวน

หนึ่งซึ่งจะเป็นผู้เลือกสมาชิกรัฐสภาหรือสมาชิกสภาแห่งชาติ นี่ทำให้รัฐบาลสามารถจะเข้าไปแทรกแซงได้มากพอใช้ในการเลือกในขั้นที่สอง สิ่งนี้ได้ถูกทำลายไปในบรรยากาศทางการเมืองใหม่หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองเท่านั้น ในซีเรียคือในสมัยที่มีการเลือกตั้งทั่วไปในปี 1947 และในอิรักในปี 1952 ตรงกันข้ามในเลบานอนและจอร์แดนระบบพรรคเดโมแครตนั้นใช้กันอยู่ตลอดสมัยอาณานิคม ส่วนในอียิปต์มีแนวโน้มที่จะถอยไปถอยมาอยู่ระหว่างสองอย่างนี้จนกระทั่งถึงปลายทศวรรษ 1930

ความแตกต่างชุดที่สองซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากนั้นเกี่ยวกับปัญหาที่ว่าควรจะอนุญาตให้ใครลงคะแนนหรือสมัครเป็นผู้รับเลือกตั้งได้ เมื่อได้กล่าวถึงบรรยากาศของความคิดเห็นหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งแล้วก็เป็นการยากที่จะให้สิทธิในการเลือกตั้งขึ้นอยู่กับความคิดเรื่องให้สิทธิการเลือกตั้งแก่ผู้ชายที่เป็น ผู้ใหญ่เท่านั้นถึงแม้ว่าจะได้มีความพยายามที่จะจำกัดสิทธิ์นี้ลงไปอยู่บ่อยๆ ด้วยการบร่ำว่าผู้ออกเสียงเลือกตั้งควรจะมีทรัพย์สินจำนวนหนึ่งด้วย เป็นต้นว่าในซีเรียตอนต้นทศวรรษ 1920 สิทธิในการเลือกตั้งมีอยู่แต่เฉพาะเพศชายอายุ 25 ปี และยิ่งกว่านั้นต้องเป็นคนที่มีทรัพย์สินเท่านั้น ในขณะที่ในอิรักในช่วงเวลาเดียวกันนั้นให้สิทธิแก่เพศชายทุกคนที่มีอายุเกิน 21 ปีที่จ่ายภาษีแล้ว เป็นขั้นแรกและอายุ 25 ปีขึ้นไปเป็นขั้นที่สอง อย่างไรก็ตามโดยส่วนรวมแล้วความคิดเช่นนั้นปรากฏว่ายากลำบากมากกว่าที่จะทำได้ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะเมื่อมีความกดดันจากพรรคหัวรุนแรงอย่างพรรคบาซ (Ba'ath) ซึ่งรู้ว่าตนสามารถจะทำการรุกรานทางการเมืองได้แต่เฉพาะในบริเวณที่มีพวกเจ้าที่ดินใหญ่ ๆ และพันธมิตรของพวกเขาอยู่เท่านั้น ถ้าบริเวณนั้นอนุญาตให้ผู้ใหญ่เพศชายได้เข้าร่วมในการลงคะแนนได้เป็นจำนวนมากที่สุด

สำหรับอียิปต์นั้น ระบบเดิมที่ให้สิทธิแก่เพศชายทั้งหมด ให้เลือกตั้งได้เมื่ออายุครบ 21 ปี ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากภายใต้รัฐธรรมนูญใหม่และกฎหมายเลือกตั้งปี 1930 เมื่อได้มีการนำเอาข้อจำกัดในเรื่องคุณภาพทางการศึกษาและทรัพย์สินมาใช้ ซึ่งวาติคิโอติส (Vatikiotis) กล่าวว่าได้ทำให้ประชากรประมาณร้อยละ 80 ต้องหมดสิทธิ์ในการเลือกตั้งไป⁴ ในขณะเดียวกัน กฎข้อบังคับใหม่อีกข้อหนึ่งก็อนุญาตให้ *อุมดะฮ์* (หัวหน้าหมู่บ้าน) ผู้ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลสมัครเป็นผู้รับเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาได้ แต่ไม่ให้สมาชิกของผู้มีวิชาชีพเสรีที่อยู่นอกเมืองโคโรซึ่งเป็นบุคคลประเภทที่อยู่ใต้การควบคุมของส่วนกลางน้อยกว่าสมัครได้ ดังนั้นอียิปต์จึงได้ย้อนกลับไปสู่ระบบเดิมของตนซึ่งมีการบูรณะรัฐธรรมนูญปี 1923 ขึ้นในปี 1935 ไม่ต้องแปลกใจเลยว่าสตรีจะถูกกีดกันอย่างแข็งขันจากการได้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งในประเทศอาหรับในตะวันออกกลางทั้งหมด จนกระทั่งซีเรียกลายเป็นประเทศแรกที่ให้สิทธิเลือกตั้งแก่พวกเธอในปี 1947 ตามมาด้วยเลบานอนในปี 1952 และอิรักในปี 1953

แม้กระนั้นถึงแม้ว่าจะมีข้อจำกัดในเรื่องสิทธิเลือกตั้ง ขนาดของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และข้อเท็จจริงที่ว่ามันต้องมีจำนวนผู้ลงคะแนนในชนบทและผู้ลงคะแนนที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้เป็นจำนวนมากนั้นย่อมทำให้เกิดทั้งปัญหาและความเป็นไปได้สำหรับรัฐบาลและนักการเมืองที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะชี้ถึงจุดที่แลเห็นได้ชัดเป็นข้อแรก — เป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนมากอาศัยอยู่นอกเมืองสำคัญ ๆ ใน

สภาพที่ต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลของเจ้าที่ดินใหญ่ ๆ เป็นอย่างมาก จึงเป็นผลให้รัฐบาลอาณานิคมต่าง ๆ มักจะใช้ระบบที่มีตัวแทนมากเกินไปในการลงคะแนนในชนบทในขณะที่พรรคใหม่ๆ ให้ความร่วมมือกับเจ้าที่ดินหลายคนเท่าที่จะทำได้ หรือมีฉะนั้นก็ปล่อยให้พวกเขาเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งอิสระในการเลือกตั้งด้วยความหวังว่าคนเหล่านั้นอาจจะตกมาอยู่ใต้อิทธิพลของตนเองเมื่อพวกเขามองหาที่นั่งในรัฐสภา วิธีการอื่นๆ ที่ใช้จัดการกับเสียงในชนบทที่มีการแทรกแซงของข้าราชการเหล่านั้นที่ออกไปทำงานในชนบท และมีการควบคุมความอยู่ดีกินดีของชาวไร่ชาวนาโดยตรงเกือบจะทุกแห่งทุกมุม ในอียิปต์ฝ่ายที่สำคัญฝ่ายหนึ่งก็คือ อุมคะฮ์ เป็นข้อปฏิบัติตามปกติที่พรรคหนึ่งๆ จะต้องแต่งตั้งผู้สนับสนุนคนให้มีตำแหน่งเมื่อตนเป็นรัฐบาลและต้องปลดคนที่ตนเป็นฝ่ายต่อต้านตนออกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้⁵

สำหรับปัญหาเรื่องความไม่รู้หนังสือนั้นอาจจะไม่มีใครทำให้เกิดความแตกต่างขึ้นเท่าไรนักแก่การออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งจริงๆ ในสมัยก่อนที่จะมีการนำเอาการลงคะแนนในบัตรลับมาใช้ อันเป็นวิธีปฏิบัติที่ไม่เคยเกิดขึ้นในเลบานอนจนกระทั่งปี 1952 และในซีเรียจนกระทั่งปี 1954 แต่หลังจากนั้นรัฐบาลก็ต้องตั้งระบบการใส่บัตรลงคะแนนไว้ในซองที่ปิดผนึก (ซีเรีย ปี 1954) หรือมีฉะนั้นก็ใช้เครื่องหมายที่แสดงถึงผู้แข่งขันลงคะแนนเสียงหรือพรรคต่าง ๆ (ซูดาน ปี 1958) หรือมีฉะนั้นก็เพียงแค่ต้องยอมรับสถานการณ์ที่ผู้เลือกตั้งจำเป็นต้องบอกแก่เจ้าหน้าที่ในหน่วยเลือกตั้งด้วยปากว่าเขาจะเลือกใครซึ่งทำให้สามารถทำให้พวกที่ฟังอยู่ใกล้ๆ ดิดสินบนหรือขู่บังคับเอาได้ง่าย ๆ ⁶

ความแตกต่างที่สำคัญข้อสุดท้ายซึ่งเกี่ยวกับการปฏิบัติการเลือกตั้งนั้นเกี่ยวกับวิธีที่แต่ละระบบพยายามให้ความสะดวกแก่การมีอยู่ของชนกลุ่มน้อย ความสำคัญของกฎข้อบังคับที่คุ้มครองชนกลุ่มน้อย เช่นนั้นได้มีกล่าวไว้ในคำสั่งแต่ละข้อของสันนิบาตชาติ (League of Nations) ที่ให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศสและอย่างน้อยในบางกรณีก็ทำหน้าที่หนุนนโยบายแบ่งแยกแล้วปกครองให้มีอยู่ทั่วไปมากขึ้น สิ่งนี้มีอยู่โดยเฉพาะในเลบานอน ซึ่งระบบทั้งหมดขึ้นอยู่กับการของตัวแทนของลัทธิคอนเฟสชัน แต่ก็มีความสำคัญอยู่ในจอร์แดนและอิรักด้วยซึ่งมีที่นั่นเฉพาะไว้ต่างหากให้แก่ชนกลุ่มน้อยที่เลือกไว้เป็นทางการเช่นชาวคริสเตียนและชาวยิว และในจอร์แดนคือสมาชิกของชุมชนชาวเซอร์คาสเซียน (Circassian) ส่วนในประเทศอื่นๆ อย่างซีเรียได้จัดที่นั่นเป็นพิเศษให้แก่ตัวแทนของผลประโยชน์ของเผ่าชน มีอยู่ประเทศหนึ่งซึ่งไม่มีการจัดในเรื่องนี้ได้แก่อียิปต์ ซึ่งเมื่อได้รับเอกราชหลังจากการแข็งข้อก่อกบฏของชาติแล้วก็ได้มีรัฐธรรมนูญซึ่งเจตนาที่จะไม่ให้มีความแตกต่างใด ๆ ในระหว่างพลเมืองของตน

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นแนวทางที่ดีซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติทางการเมืองจริงๆ ดังที่เราทราบกันอยู่แล้ว ในแต่ละกรณีการเลือกตั้งจะถูกจำกัด มิใช่ด้วยการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องอยู่ตัวอย่างเช่น สิทธิที่จะจัดตั้งพรรคหรือการถูกตรวจตราจากทางราชการเท่านั้น แต่ยังถูกจำกัดด้วยการจัดการและการแทรกแซงทั้งหลายเหล่านี้ ซึ่งหมายความว่า การลงคะแนนเสียงในประเทศอาหรับในสมัยอาณานิคมและต้นสมัยที่ได้รับเอกราชแล้วนั้นมิใช่เพียงไม่กี่รายเลขที่สามารถถือได้ว่าเป็นไปโดยอิสระจริงๆ จะมีอยู่ก็

แต่เพียงไม่กี่ประเทศอย่างเช่นการเลือกตั้งของซีเรียในปี 1943, 1947 และ 1954 การเลือกตั้งในเลบานอนปี 1943, การเลือกตั้งในจอร์แดนในปี 1956 และการเลือกตั้งครั้งแรกของอิรักปี 1954 รวมทั้งการเลือกตั้งสองสามครั้งในอียิปต์ซึ่งการสนับสนุนพรรคพวกอย่างกว้างขวางของประชาชนได้มีอยู่ในสมาชิกรัฐสภาส่วนใหญ่ (ที่น่าสังเกตคือปี 1924, 1929, 1936 และ 1950) สำหรับส่วนที่เหลือ รายการแทรกแซงและการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมชนิดต่าง ๆ นั้นมีอยู่อย่างยืดยาว เริ่มต้นด้วยการใช้กฎอัยการศึก หรือการออกกฎหมายริบฉนวนแบบอื่น ๆ บางอย่างเพื่อควบคุมกิจกรรมทางการเมือง และจบลงด้วยการให้สินบน การขู่เชิญให้หวาดกลัวและการใส่บาตรฝังไปในหีบบาตรเอาตรง ๆ⁷

ดังนั้นจึงเป็นสิ่งแวดล้อมซึ่งผู้ที่จะเป็นนักการเมืองถูกบังคับให้ต้องอยู่นั้น มีคนหลายคนที่มีสมัครรับเลือกตั้งเป็นพวกอิสระไม่สังกัดพรรคใด บางคนก็ทำงานให้แก่กลุ่มโน้นกลุ่มนี้ในรัฐสภาซึ่งตั้งขึ้นโดยคนเด่น ๆ เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์เฉพาะของตนเอง มีแต่ในอียิปต์และซีเรียเท่านั้น (รวมทั้งในโมร็อกโกและซูดานเป็นระยะเวลาสั้นๆ) ที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งส่วนใหญ่แสดงตนเป็นสมาชิกของกลุ่มหนึ่งซึ่งมีการจัดการองค์กรและการรวมตัวกันเพียงพอที่จะเรียกได้ว่าเป็นพรรค แต่กระนั้นก็คิกลุ่มเหล่านี้ก็มีแต่เพียงหยิบมือเดียวเท่านั้นที่เป็นสมาชิกประจำหรือสาขาประจำที่จ่ายเงินค่าสมาชิกอย่างถูกต้องซึ่งอยู่นอกเมืองสำคัญ ๆ

องค์การทางการเมืองที่สำคัญที่สุดในอียิปต์และซีเรียก็คือ ที่ประชุมแห่งชาติสองอย่างคือวาล์ดและกลุ่มแห่งชาติ (National Bloc) วาล์ดนั้นมีอะไร ๆ ที่คล้ายกับที่ประชุมแห่งชาติ (National Congress) ของอินเดียมากที่สุดทีเดียวในฐานะที่มันเริ่มขึ้นโดยเป็นขบวนการต่อต้านอาณานิคมซึ่งอ้างตนว่าเป็นตัวแทนอันเดียวแห่งผลประโยชน์ของชาติก่อนที่จะต้องปรับตัวเองใหม่เพื่อให้เข้าร่วมในการแข่งขันการเลือกตั้งครั้งแรกที่เริ่มในปี 1923-4 ได้ ผลก็คือแบบอย่างขององค์การซึ่งพรรคถูกควบคุมอย่างมีประสิทธิภาพโดยผู้นำขององค์การและผู้ร่วมงานที่ใกล้ชิดสนิทสนมของเขาที่อยู่ในรัฐสภาและวุฒิสภาโดยมีคณะกรรมการชุดต่างๆ ในระดับภูมิภาคและจังหวัดซึ่งช่วยประสานงานการณรงค์เลือกตั้งที่มีอยู่บ่อยๆ รวมทั้งช่วยปลุกให้มีการสนับสนุนจากระดับรากหญ้าเมื่อไรก็ตามที่ต้องการ อย่างไรก็ตามไม่มีสมาชิกภาพแบบเป็นทางการ ไม่มีการเสียค่าสมาชิกและการประชุมประจำปีเพียงครั้งเดียวเท่านั้นคือในปี 1935⁸ นอกจากนั้นบางครั้งพรรคก็พยายามอย่างจริงจังที่จะจัดรวบรวมประชากรส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะขึ้น โดยเฉพาะเขาวชน สตรีและกรรมการ ดังนั้นจึงมีกลุ่มเขาวชนเกิดขึ้นในคณะกรรมการท้องถิ่นในทศวรรษ 1920 ส่วนในปี 1931 ได้มีการจัดตั้งสมาคมกลางของกลุ่มวาล์ดหนุ่มเพื่อต่อต้านอิทธิพลที่เพิ่มขึ้นของกลุ่มนอกรัฐสภาใหม่ๆบางกลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้นในตอนนั้น โดยเฉพาะกลุ่มอียิปต์หนุ่ม (Miss al-Fatat) และกลุ่มภราดรภาพมุสลิม⁹

เช่นเดียวกับขบวนการชาตินิยมที่คล้ายคลึงกันหลายขบวนการ พวกผู้นำของวาล์ดได้แสดงแนวโน้มมาแต่เนิ่นๆที่จะแตกแยกกันเพราะเรื่องบุคลิกภาพและนโยบายซึ่งชวนให้สมาชิกเกิดความไม่พอใจจนแยกออกมาจัดตั้งองค์การการเมืองหลายองค์การขึ้นมาแข่งขัน กระบวนการนี้เริ่มมีขึ้นในปี 1922 ด้วยการ

จัดตั้งพรรคผู้นิยมรัฐธรรมนูญเสรี (Liberal Constitutionalist Party) โดยผู้ที่เป็นอดีตสมาชิกของพรรควafd ซึ่งเชื่อในวิธีการต่อสู้เพื่อเอกราชแบบค่อยเป็นค่อยไป การแบ่งแยกในภายหลังนั้นเป็นผลทำให้มีการจัดตั้งพรรค สะอ์ดนิยัม (Saadist Party) ขึ้นในปี 1938 และจัดตั้งกลุ่มวafd นิยัมอิสระ (Independent Wafdist Bloc) ของนายมักรอม โอเบด (Makram Obeid) ขึ้นในปี 1942 ในบรรดากลุ่มที่แยกออกมาเหล่านี้มีแต่กลุ่มสะอ์ดนิยัมเท่านั้นที่ได้พยายามสร้างองค์การหนึ่งขึ้นตามแนวทางที่คล้ายคลึงกับพรรคที่พวกเขาละทิ้งมาโดยมีคณะกรรมการเลือกตั้งส่วนท้องถิ่นร่วมอยู่ด้วย อย่างไรก็ตามพวกเขาก็เหมือนกับพรรคผู้นิยมรัฐธรรมนูญเสรี ซึ่งมีมาก่อนพวกเขานั้นเอง ดูเหมือนจะรู้สึกว่าเป็นการง่ายกว่าสำหรับพวกเขาในการที่จะเข้าถึงผู้ลงคะแนนเสียงในชนบทรวมทั้งการหาเงินกองทุนเพื่อการรณรงค์ซึ่งเป็นที่จำเป็นมากโดยเพียงแต่ลงนามรับรองให้แก่ผู้สมัครเลือกตั้งที่เป็นสมาชิกของครอบครัวเจ้าที่ดินใหญ่ ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการให้ความอุดหนุนทางการเงิน¹⁰ เมื่ออยู่ในคณะรัฐบาล พรรคเหล่านี้ก็มีทางเลือกพิเศษเช่นเดียวกันในการที่จะเปลี่ยนแปลงกฎต่างๆ ที่ควบคุมการเลือกตั้งได้หรือสามารถแต่งตั้ง *อุมดะฮ์* ใหม่ๆ เพื่อจะปรับปรุงอนาคตในการเลือกตั้งของคนเหล่านั้นให้ดีขึ้น

องค์การของนักชาตินิยมซีเรียที่สำคัญก็คือกลุ่มแห่งชาติ (National Bloc) ซึ่งเป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อเอกราชกับฝรั่งเศสในทศวรรษ 1930 เช่นเดียวกับพรรควafd กลุ่มแห่งชาตินี้ได้มีส่วนอยู่ในการเมืองเกี่ยวกับการเลือกตั้งของช่วงเวลานั้นมาแต่มีโครงสร้างการบริหารที่ออกจะอ่อนแอกว่าซึ่งประกอบด้วยสำนักงานที่ดำเนินการโดยเลขานุการถาวรคนหนึ่งในกรุงดามัสกัสที่ได้รับการสนับสนุนโดยหนังสือพิมพ์ของตัวเองสองฉบับ พลัฏที่สำคัญของกลุ่มอยู่ที่เรื่องที่ว่าพวกผู้นำของกลุ่มเป็นพวกผู้ดีชั้นสูงกลุ่มเล็กๆ และมีเครือข่ายของบริวารผู้ซึ่งสามารถที่จะหาเงินทุนมาให้ได้ทั้งยังหาคะแนนเสียงจากบริเวณต่าง ๆ ในเมืองได้ด้วย¹¹ ได้มีความพยายามเพียงเล็กน้อยเท่านั้นในการที่จะได้รับความสนับสนุนในชนบทซึ่งได้เปลี่ยนพวกเจ้าที่ดินและหัวหน้าเผ่าต่าง ๆ ให้อยู่ในสถานะที่เป็นอิสระต่อไป หลังจากได้รับเอกราชแล้วกลุ่มนี้ก็เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นพรรคแห่งชาติ (National Party) ให้ทันต่อการเลือกตั้งปี 1947 แต่ตอนนี้ซีเอล (Seale) กล่าวว่า พวกเขาได้ “สูญเสียความสามัคคีทั้งหมดไปแล้ว” และในปี 1948 ก็ได้เกิดการแตกแยกกันครั้งใหญ่ซึ่งทำให้บรรดาสมาชิกจากเมืองอเลปโป (Aleppo) และจากภาคเหนือเอาใจออกห่างไปจัดตั้งพรรคของประชาชน (People's Party) ซึ่งเป็นคู่แข่งกันขึ้นมา¹² พรรคนี้เป็นที่ชุมนุมของคนมีชื่อเสียงทั้งหลายเช่นกัน และประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมากกว่าผู้เข้าแข่งขันเลือกตั้งซึ่งมีชื่อเสียงและสถานภาพทางสังคมของพวกเขาเองเล็กน้อย¹³ ในการเลือกตั้งปี 1954 พรรคของประชาชนนี้ได้รับ ที่นั่ง 30 ที่ จาก 142 ที่นั่ง ส่วนพรรคแห่งชาติได้ 19 ที่นั่ง และพวกผู้สมัครอิสระได้ 64 ที่นั่ง

ลักษณะสำคัญอย่างที่สองในการเมืองของซีเรียและอียิปต์ในสมัยอาณานิคมและสมัยที่ได้รับเอกราชใหม่ ๆ ก็คือลักษณะของโครงสร้างทางการเมืองใหม่ ๆ ที่มีการกระตุ้นใจด้านอุดมการณ์มากขึ้น มีการจัดองค์กรที่ดีขึ้นซึ่งมักจะเริ่มขึ้นในฐานะที่เป็นกลุ่มกดดันนอกสภาก่อนที่จะตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการ

เลือกตั้งเมื่ออาจจะทำให้พวกเขาได้ผลประโยชน์มากขึ้น องค์การชนิดนี้มักจะคงอยู่เป็นขนาดเล็ก ๆ ตามที่ जानโกสกี (Jankowsky) คิดนั้น กลุ่มอียิปต์หนุ่มซึ่งเปลี่ยนมาเป็นพรรคการเมืองทางการเมืองในปี 1936 ไม่เคยมีสมาชิกที่กระทำการมากกว่า 1,000 คนเลย¹⁴ แต่กระนั้นก็ดีมันก็ได้ให้ผู้แข่งขันเข้าเป็นสมาชิกรัฐสภาจำนวนหนึ่งด้วยเหตุผลที่ว่าพรรคนี้เลือกตั้งนั้นเป็นเวทีที่ดีสำหรับกระจายนโยบายของพรรคออกไปและดึงดูดเอาสมาชิกใหม่ ๆ เข้ามา และเมื่อในที่สุดสมาชิกคนหนึ่งของมันคืออิบรอฮีม ชุกรี (Ibrahim Shukri) ได้รับเลือกตั้งในปี 1950 เขาก็สามารถทำให้เกิดอิทธิพลเป็นอย่างมากได้ด้วยคำพูดของเขาและข้อเสนอให้มีการออกกฎหมายใหม่ เขายังมีอิทธิพลมากขึ้นในเมื่อสมาชิกรัฐสภาส่วนใหญ่ซึ่งอยู่ในกลุ่มที่ใหญ่กว่าไม่ว่าใครจะเปิดปากพูดอะไรในสภาอาเสียเลย¹⁵

ในซีเรียพรรคการเมืองจำนวนหนึ่งซึ่งเดินตามแนวทางที่คล้ายคลึงกันนี้ได้แก่พรรคชาตินิยมสังคมนิยมซีเรีย (Syrian Socialist Nationalist Party – SSNP) ซึ่งเดิมจัดตั้งขึ้นเป็นสมาคมลับในเลบานอน เมื่อปี 1932 พรรคสังคมนิยมอาหรับ (Arab Socialist Party) ซึ่งแตกออกมาจากพรรคชาตินิยม สังคมนิยมซีเรียในปี 1945 และพรรคบาซ (Ba'ath) ซึ่งจัดตั้งขึ้นในปี 1943 สองพรรคหลังนี้ได้เข้าสมทบกำลังกันในปี 1952 เพื่อจัดตั้งเป็นพรรคสังคมนิยมอาหรับบาซ (Ba'ath Arab Socialist Party) และมีการจัดตั้งอย่างดีพอที่จะชนะได้ที่นั่ง 22 ที่ในการเลือกตั้งเปิดในปี 1954 ในขณะที่พรรค SSNP ได้แค่ 2 ที่นั่ง¹⁶ แม้กระนั้นก็ดี ในเมื่อพวกเขาที่คิดใหญ่ ๆ เป็นผู้ควบคุมการออกเสียงในบริเวณชนบทจึงไม่อาจเข้าใจได้ว่าทำไมพรรคแบบนี้จึงสามารถมีอำนาจได้โดยอาศัยหีบลงคะแนนเสียง และนี่กลายเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการสนับสนุนให้พวกหัวหน้าของพรรคไปเป็นพันธมิตรกับพวกนายทหารเพื่อจะนำเอาน้ำหนักของฝ่ายทหารมาไว้กับฝ่ายตน

ในอิรัก จอร์แดนและเลบานอนไม่มีพรรคชาตินิยมใหญ่ ๆ เลย ความสามัคคีที่มีอยู่เล็กน้อยในชีวิตทางการเมืองนั้นมีขึ้นด้วยกลุ่มต่างๆ ที่เป็นผู้ลงคะแนนซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นในรัฐสภาโดยนักการเมืองที่ได้ตั้งตัวดีแล้ว ไม่น่าแปลกใจอะไรที่กลุ่มเหล่านั้นไม่มีใครจะมีชีวิตของตัวเอง พวกผู้นำของกลุ่มเหล่านี้มีฐานการเมืองที่เป็นอิสระของเขาเองในขณะที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับพวกเขามักจะเปลี่ยนความสามัคคีของตนจากกลุ่มหนึ่งไปอีกกลุ่มหนึ่งอยู่บ่อย ๆ เพื่อแสวงหาความได้เปรียบชั่วคราว¹⁷ พรรคการเมืองที่มีการจัดองค์กรดีขึ้นและมีอุดมการณ์มากขึ้นเริ่มปรากฏขึ้นในทศวรรษ 1940 และ 1950 เพียงในตอนแรกที่พรรคเหล่านี้เปลี่ยนจากการเป็นองค์การผิวดินมาเป็นองค์การที่ได้รับการยอมรับตามกฎหมายและพร้อมที่จะส่งผู้แข่งขันไปเข้ารัฐสภาเท่านั้น พรรคคาตาอับเลบานอน (Lebanese Kataib หรือ Phalangis Lebanaises) เป็นหนึ่งในตัวอย่างเช่นนั้น¹⁸ พรรคนี้ได้ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นขบวนการกึ่งทหารซึ่งอยู่นอกรัฐสภาในปลายทศวรรษ 1930 จึงไม่ได้ลงทะเบียนเป็นพรรคการเมืองเป็นทางการจนกระทั่งปี 1952 ในตอนนั้นมีสมาชิกถึง 40,000 คนแล้วโดยมีการบริหารส่วนกลางและมีสำนักงานอยู่ทั่วประเทศ ตามมาด้วยการจัดตั้งพรรคสังคมนิยมแห่งชาติ (Popular Socialist Party) ของนายกะมัล จุมบลัตต์ (Kamal Jumblatt) ซึ่งกล่าวว่าสมาชิก 18,000 คน ในปี 1953¹⁹ อย่างไรก็ตามก็ดิ้นรนขององค์การใหม่ ๆ เหล่านี้ก็ยังคงเล็กน้อยอยู่และในปี 1951 มีผู้แทนซึ่งเป็น

สมาชิกของพรรคหนึ่งในสองพรรคนี้เพียง 10 ใน 77 คน ที่ได้รับเลือกเข้ารัฐสภาเลบานอน²⁰ ในอิรัก พรรคที่ถูกกฎหมายซึ่งใหญ่ที่สุดคือพรรคประชาธิปไตยแห่งชาติ (National Democratic Party) มีสมาชิกไม่ถึง 7,000 คนเท่านั้น และได้ที่นั่งเพียง 5 ที่ในการเลือกตั้งปี 1947 ส่วนในจอร์แดนพรรคการเมืองที่สำคัญที่สุดซึ่งได้รับอนุญาตให้มีอยู่ในระหว่างปี 1951-1957 ล้วนแต่เป็นสาขาขององค์การที่ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกไม่ว่าที่ไหนในโลกอาหรับ²¹

เมื่อได้กล่าวถึงการปฏิบัติทั่วไปในชีวิตทางการเมืองและความไม่สามารถของพรรคการเมืองส่วนใหญ่ในการที่จะจัดการกับปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมอันรีบด่วนของช่วงเวลานั้น การปฏิบัติของระบบประชาธิปไตยชนิดหลายพรรคมีคำวิจารณ์มากมายและมีผู้ที่ออกเสียงปกป้องเพียงเล็กน้อยในประเทศอาหรับในทศวรรษ 1940 และ 1950²² นี่เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ว่าทำไมระบบนั้นจึงได้ถูกรัฐบาลทหารในอียิปต์และที่อื่นๆ กวาดล้างออกไปอย่างง่ายดายแล้วก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์อยู่ตลอดไปและถูกเรียกว่าเป็นการริเริ่มของตะวันตกเพื่อจะสนับสนุนการแบ่งแยกทางการเมืองและสังคมในเวลาที่มีรัฐใหม่ๆ จำเป็นต้องมุ่งมั่นอยู่กับพลังของตนในปัญหาสำคัญๆ อย่างเช่นความเป็นเอกราชของชาติ การพัฒนาเศรษฐกิจ การสร้างมรดกวัฒนธรรมในสังคมและการพิทักษ์สิทธิของชาวปาเลสไตน์²³ ในฐานะที่เป็นผู้นำคนหนึ่งของขบวนการเหล่านี้ พรรคส่วนตัวของประธานาธิบดีนัสเซอร์เองในเรื่องนี้ย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งใหญ่หลวงที่สุด ดังที่เขาได้กล่าวไว้ในการให้สัมภาษณ์ต่อบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์อินเดียนฉบับหนึ่งในเดือนมีนาคม 1957 ว่าดังนี้ :

ขอผมถามอะไรคุณสักข้อหนึ่งได้ไหมว่าประชาธิปไตยคืออะไร? เราสมมติกันว่าเรามีระบบประชาธิปไตยมาในระหว่างปี 1923-1953 แต่เจ้าประชาธิปไตยนี้มันคืออะไรหรือ แก่ประชาชนของเรา? ผมจะบอกให้ พวกเจ้าที่ดินและกษัตริย์ต่าง ๆ ปกครองประชาชนของเรา พวกเขาใช้ประชาธิปไตยแบบนี้เป็นเครื่องมือง่าย ๆ สำหรับหาผลกำไรให้แก่ระบบเจ้าขุนมูลนาย คุณคงเคยเห็นพวกเจ้าที่ดินรวมพวกชาวไร่ชาวนาเข้าด้วยกันแล้วดื้อนพวกเขาไปยังที่ลงคะแนนเสียง ที่นั่นพวกชาวชนบทก็ลงคะแนนเสียงให้พวกเขาตามคำสั่งของเจ้านายของพวกเขา.... ผมต้องการปลดปล่อยชาวไร่ชาวนาและบรรดากรรมกรเหล่านั้นทั้งทางด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจเพื่อว่าเขาจะได้พูดว่า “เอา” ได้ ผมต้องการให้ชาวชนบทและพวกกรรมกรพูดว่า “เอา” และ “ไม่เอา” ได้โดยสิ่งนี้ไม่ไปกระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่และอาหารประจำวันของเขา ในทรรศนะของผมนี้แหละคือรากฐานสำหรับอิสราเอลและประชาธิปไตย²⁴

การแข่งขันกันของพรรคในสมัยหลังจากได้รับเอกราช : โมร็อกโกและเลบานอน

มีประเทศอาหรับเพียงสองประเทศเท่านั้นซึ่งการปฏิบัติในการแข่งขันระหว่างพรรคหลายพรรคยังมีอยู่ต่อไปเป็นอย่างดีในสมัยหลังจากได้รับเอกราช นั่นคือประเทศโมร็อกโกและเลบานอน น่าสนใจและจะเป็นการสร้างสรรค์หากเราจะได้ลองตรวจสอบว่าเหตุใดสิ่งนี้จึงเกิดขึ้นและเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขอะไร

ในโมร็อกโกมีช่วงขณะหนึ่งในปลายทศวรรษ 1950 ซึ่งดูราวกับว่าพรรคของชาติที่สำคัญคือพรรคอิสติกลาล (Istiqlal) คงจะบรรลุถึงตำแหน่งที่มันสามารถมีอิทธิพลเหนือชีวิตทางการเมืองของประเทศได้ แต่ต้องไม่ปล่อยให้เป็นอย่างนั้น พรรคอิสติกลาลนี้เป็นผู้นำในการต่อสู้เรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส และทั้งๆ ที่ถูกบังคับให้กระทำการได้ดินเป็นส่วนมากของช่วงเวลานั้น พรรคนี้ก็ยังสามารถเปลี่ยนรูปตัวมันเองให้กลายเป็นองค์กรใหญ่ได้ในปลายทศวรรษ 1940 โดยมีการสนับสนุนที่เข้มแข็งจากประชาชนในเมืองชนบทและความร่วมมือของสุลต่านมุฮัมมัดที่ 5 หนทางไปสู่การได้รับเอกราชในปี 1955 ได้ทำให้เกิดแรงกระตุ้นต่อไปให้ขยายขอบเขตออกไปในฐานะที่เป็นวิธีการของการผนึกพลังแห่งสถานภาพของพรรคซึ่งเป็นพลังทางการเมืองสำคัญของชาติและเพื่อต่อต้านกับแรงกดดันในการเกณฑ์คนของบรรดาคู่แข่งของพรรค²⁵ นั่นคือความสำเร็จของพรรคนี้ซึ่งในปี 1956 คงจะมีผู้สนับสนุนประมาณสองล้านคนจากประชากรทั้งหมดสิบล้านคน²⁶ นี่ทำให้พรรคมีเวทีอันเป็นที่จำเป็นสำหรับการยืนยันสิทธิของตนให้เป็นผู้มีเอกสิทธิ์และมีอำนาจในสิ่งที่ตนหวังว่าจะได้เป็นรัฐบาลที่มีเพียงพรรคเดียวได้

การที่พรรคอิสติกลาลล้มเหลวไม่บรรลุจุดมุ่งหมายของตนได้นั้นอาจเป็นเพราะมีการต่อต้านจากกษัตริย์ (มุฮัมมัดที่ 5 ได้รับตำแหน่งเป็นกษัตริย์ ในปี 1955) รวมทั้งการขาดความสามัคคีภายในพรรคเอง ส่วนที่เกี่ยวกับกษัตริย์นั้นพระองค์ได้ใช้ฐานอำนาจอันเป็นอิสระของพระองค์เองเพื่อป้องกันพรรคจากการที่จะมีสถานภาพที่เข้มแข็งพอที่จะท้าทายอำนาจหน้าที่ของพระองค์ได้ ลูกพรรคอิสติกลาลเพียงสิบคนเท่านั้นได้รับการแต่งตั้งเข้าไปเป็นสภารัฐบาลสภาแรกของโมร็อกโกที่เป็นเอกราชแล้ว และถึงแม้ว่าจำนวนนี้จะได้เพิ่มขึ้น ในคณะรัฐบาลหลัง ๆ โดยเฉพาะในปี 1958 พรรคก็ยังไม่เคยได้มีเอกสิทธิ์ในคณะรัฐบาลที่มันต้องการ²⁷ ในระหว่างนั้นกษัตริย์ก็ได้ทำการเพื่อประกันการที่พระองค์จะได้เข้าควบคุมกองทัพ ทหารและข้าราชการรวมทั้งแหล่งสำคัญของการอุปถัมภ์ค่าชูทางการเมืองด้วย นอกจากนั้นพระองค์ยังสนับสนุนการจัดตั้งองค์กรคู่แข่งขึ้นอย่างเช่นพรรค MP (Mouvement Populaire หรือขบวนการประชาชน) ซึ่งได้รับการสนับสนุนอย่างเข้มแข็งจากพวกเจ้าที่ดินและชนชั้นสูงในบริเวณต่างๆ ของประเทศ เช่นแถบเทือกเขาเบอร์เบอร์ (Berber) หรือตามชนบทที่พรรคอิสติกลาลพบว่ายากที่จะเจาะเข้าไปได้ อาวุธอันสุดท้ายก็คือความสามารถของกษัตริย์ในอันที่จะสร้างกฎข้อบังคับของเกมการเมืองขึ้นมาได้โดยใช้มาตรการบางอย่าง เช่นกฎบัตรแห่งเสรีภาพประชาชน (Charter of Public Liberties) ปี 1958 ซึ่งกำหนดชนิดของพรรคที่อนุญาตให้ตั้งขึ้นได้ และรัฐธรรมนูญปี 1962 ซึ่งรวมเอามาตราเฉพาะที่ห้ามการจัดตั้งรัฐบาลที่มีพรรคการเมืองเดียวไว้เป็นต้น²⁸

แรงผลักดันของกษัตริย์ในอันที่จะปกป้องสถานภาพของพระองค์เองนั้นได้รับการช่วยเหลือเป็นอย่างมากโดยความแตกแยกกันในกลุ่มผู้นำพรรคอิดิตาลเองซึ่งขึ้นถึงจุดสูงสุดในปี 1959 เหตุผลในเรื่องนี้ได้มีการตีความแตกต่างกันไปต่าง ๆ นานา²⁹ นักเขียนบางคนชี้ไปถึงความสำคัญของการปะทะกันระหว่างบุคลิกภาพ บางคนก็ชี้ไปถึงเรื่องที่ว่าพรรคนั้นไม่เคยเป็นอะไรมากไปกว่าการผสมผสานของผลประโยชน์ที่แตกต่างกันโดยมีความสัมพันธ์ที่ไม่สู้ดีกับส่วนประกอบสำคัญอื่นๆ ของขบวนการแห่งชาติ สหภาพแรงงาน (UMT) กองทัพปลดปล่อยและฝ่ายกษัตริย์เอง มีความเห็นพ้องกันมากขึ้นว่าสาเหตุปัจจุบันของการแตกแยกก็คือการโต้เถียงในเรื่องที่ว่าพรรคควรจะจัดองค์การอันเป็นตัวอย่างในการเตรียมการเลือกตั้งในท้องถิ่นที่ในที่สุดได้เกิดขึ้นในปี 1960 ผลก็คือการย้ายออกไปของกลุ่มที่ไม่ลงรอยกันภายใต้นามะหุดี บินบารกา (Mehdi ben Barka) และการจัดตั้งกลุ่มคู่แข่งขึ้นมาคือ UNFP (Union Nationale des Forces Populaires หรือสหภาพกองกำลังประชาชนแห่งชาติ)

การเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกของโมร็อกโก มิได้เกิดขึ้นจนกระทั่งปี 1963 ซึ่งสองสามปีคาบอยู่ในรัชสมัยของกษัตริย์องค์ใหม่คือกษัตริย์ฮัสซันที่ 2 (Hasson II) นี่ทำให้พวกผู้สนับสนุนกษัตริย์มีเวลามากมายที่จะสร้างองค์การใหม่ขึ้น คือ FDIC (Front pour le Defense des Institutions Constitutionnelles หรือ แนวหน้าเพื่อการปกป้องสถาบันรัฐธรรมนูญ) ซึ่งประกอบด้วยอดีตสมาชิกของรัฐสภาหลายคนที่ได้รับการช่วยเหลืออย่างพอเพียงจากตำรวจและการบริหารส่วนกลางจนได้ที่นั่งถึง 69 ที่ในรัฐสภาในขณะที่พรรคอิดิตาลได้ 41 ที่ และ UNFP ได้ 28 ที่ การที่พรรคอิดิตาลทำได้เช่นนั้นก็เป็นเพราะศักดิ์ศรีที่พรรคได้รับในระหว่างการต่อสู้เพื่อชาติมารวมทั้งเรื่องที่ว่าพรรคมีการจัดองค์การเป็นอย่างดี ในเมืองสำคัญ ๆ โดยมีสมาชิกที่เสียค่าบำรุงถูกต้องดี และมีระบบผู้ตรวจสอบซึ่งมีการติดต่ออย่างสม่ำเสมอระหว่างสำนักงานใหญ่ต่าง ๆ ของพรรคกับสาขาในท้องถิ่น³⁰ บางทีเพราะความสามารถของพรรคที่จะป้องกันมิให้พรรค FIDC ได้รับเสียงส่วนใหญ่อันตรงๆ นั้นเองที่ทำให้ทั้งสองพรรคต้องตกอยู่ใต้การณรงคจากการรบกวนของทางการซึ่งสิ้นสุดลงด้วยการจับกุม พวกผู้นำส่วนมากของ UNFP ไป ในตอนหลังในปีเดียวกันนั้นหลังจากที่ได้ค้นพบว่ามี การวางแผนที่ได้รับการกล่าวหาว่าเพื่อจะต่อต้านกษัตริย์ ตามมาด้วยช่วงเวลาของวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจที่หนักหนาสาหัส ซึ่งนำไปสู่การจลาจลและความไม่พอใจ การประกาศกฎอัยการศึกในปี 1965 และการยุบสภาผู้แทนราษฎรไปเป็นเวลาห้าปี

กษัตริย์ฮัสซันได้ใช้ความพยายามสองครั้งที่จะสร้างระบบกิจกรรมหลายพรรคขึ้นใหม่คือใน ค.ศ. 1969-70 และ 1977 อีกครั้งหนึ่ง ในตอนแรกนั้นการทดลองมีรัฐสภาใหม่ซึ่งเลือกตั้งโดยวิธีตรงและวิธีทางอ้อมผสมกันได้มาถึงจุดจบโดยกระทันหันซึ่งเป็นผลจากความพยายามที่จะทำรัฐประหารทางทหารในปี 1971 และ 1972 การเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่สามของโมร็อกโกมีขึ้นในปี 1977 มีการแข่งขันกันด้วยการเลือกตั้งโดยตรงสำหรับ 176 ที่นั่ง และอีก 88 ที่นั่งเลือกโดยคณะกรรมการเลือกตั้ง ด้วยการใช่วิธีทั้งสองนี้รวมกัน ผู้สมัครที่มีได้สังกัดพรรคใด²³² ได้ที่นั่งไป 141 ที่นั่งและพรรคอิดิตาลได้ไป 49 ที่นั่ง พรรคขบวนการ

ประชาชนได้ 44 ที่นั่ง และพรรคใหม่พรรคหนึ่งคือพรรค USFP (สหภาพพลังสังคมนิยมประชาชน – Union Socialiste des Forces Populaires) ซึ่งจัดตั้งโดยสมาชิกฝ่ายหัวปานกลางของ UNFP ได้ 16 ที่นั่ง

ได้มีการใช้การแก้ไขรัฐธรรมนูญต่อไปเพื่อยืดเวลาของรัฐบาลไป 6 ปี จนกระทั่งปี 1983 การเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่สี่ของโมร็อกโกตามมาในปี 1984 ภายใต้กฎข้อบังคับใหม่อีกครั้งหนึ่ง ในโอกาสนี้ 204 ที่นั่งเลือกตั้งด้วยวิธีตรงและ 102 ที่นั่งเลือกตั้งด้วยวิธีทางอ้อม มีการใช้เล่ห์กะเท่ห์นอกขอบเขตในการเลือกตั้งเป็นจำนวนมากพอที่จะแน่ใจได้ว่าหน่วยเลือกตั้งสำคัญ ๆ ในเมืองหลายหน่วยได้เสียงจากชนบทเป็นจำนวนมาก³¹ ตามที่เซฮิมิ (Sehimi) กล่าว ประชาชนให้ความสนใจน้อยมากในการเลือกตั้งและการกลับความคาดหวังตามมาตรฐานของโมร็อกโกก็มีอยู่น้อย เขาแสดงความเห็นเช่นนี้ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่าไม่มีอะไรให้เลือกมากนัก ในระหว่างแผนการที่เสนอโดยพรรคทั้งแปด ทั้งหมดล้วนแต่ถูกบังคับให้ต้องแสดงความจงรักภักดีต่อ กษัตริย์ และนโยบายสำคัญ ๆ ของพระองค์ ถ้าพรรคเหล่านั้นจะได้รับอนุญาตให้เข้าแข่งขันได้³² จำนวนที่นั่งมากที่สุดคือ 83 ที่นั่ง นั่นผู้ได้รับคืออีกพรรคหนึ่งที่สนับสนุนกษัตริย์ นั่นคือพรรค UC (Union Constitutionel หรือสหภาพผู้สนับสนุนรัฐธรรมนูญ) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี 1983 ในขณะที่ 47 คนได้เป็นสมาชิก รัฐบาล อีก 43 คนย้ายไปพรรคอดีตกลางและ 39 คนไปอยู่พรรค USFP ถึงกระนั้นก็คิดคะแนนตรึงใหม่ซึ่งจัดตั้งในปี 1985 ก็ยังประกอบด้วยสมาชิกของพรรคต่าง ๆ ที่เป็นแกนกลางเท่านั้นและไม่มีสมาชิกจากกลุ่มหลังสุดสองกลุ่มนี้เลย

แนวทางเมืองของโมร็อกโกในระหว่างทศวรรษ 1970 และ 1980 ได้ให้หลักฐานต่อไปเป็นอย่างมากที่จะสนับสนุนทฤษฎีของวอเตอร์เบอร์รี่ (Waterbury) และซาร์ตแมน (Zart man) ที่ว่าจุดมุ่งหมายของกษัตริย์ก็คือ จะสร้างระบบพรรคหลายพรรคที่รวมตัวกันซึ่งตัวพระองค์เองจะแสดงบทบาทเป็นตัวกลางในฐานะที่เป็น ผู้ชี้ขาดระหว่างกลุ่มต่างๆที่แข่งขันกันอันเป็นกลยุทธ์ที่วอเตอร์เบอร์รี่ให้ลักษณะว่า “แบ่งแยกและมีชีวิตอยู่ได้”³³ แต่ทั้งๆที่มีสิ่งที่พวกเขาเขียนถึงอำนาจของกษัตริย์และการแตกแยกของสังคมโมร็อกโก แต่กษัตริย์ก็รู้สึกว่ามันไม่ใช่งานที่ง่ายนัก ระบบเช่นนี้ในเนื้อแท้ของมันมักจะไม่นั่นคงและต้องมีการแทรกแซงของกษัตริย์อยู่ตลอดเวลาเพื่อคอยให้พรรคทุกพรรคแสดงบทบาทอยู่ในสถานการณ์ที่จะมีเพียงไม่กี่พรรคที่ได้รับอนุญาตให้ ได้ผลคือได้รับตำแหน่ง ส่วนพรรคที่เหลือก็คงถูกกักอยู่ในการเป็นฝ่ายค้านในรัฐสภาอย่างถาวรไม่มากนัก น้อย แล้วยังมีปัญหาของการส่งเสริมให้พรรคเก่าๆมีส่วนในการเลือกตั้งที่ต่อต้านกับกลุ่มต่างๆ ที่มีกษัตริย์ หนุนหลังซึ่งพวกเขารู้ยู่ล่วงหน้าแล้วว่าจะได้รับประโยชน์ทุกอย่างจากการอยู่เบื้องหลังการบริหาร และ ทั้งหมดเหล่านี้มีอยู่ในประเทศที่มีการแสดงความไม่พอใจทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างกว้างขวางอย่างต่อเนื่องกัน

ถ้าจะให้ทำได้จริงๆ ระบบเช่นนั้นก็จำเป็นต้องให้พรรคการเมืองต่างๆ ที่มีอยู่เปลี่ยนรูปไปเป็นอะไรบางอย่างที่คล้ายคลึงกับกลุ่มกดดันซึ่งเป็นตัวแทนของผลประโยชน์โดยเฉพาะแต่ละอย่างซึ่งความสามัคคีของพวกเขาได้มาจากความสามารถที่จะได้ทรัพยากรสำหรับพรรคพวกของพวกเขามากกว่าที่จะได้มาจากการบำรุงเลี้ยงดู

องค์การที่มีการวางแผนการอย่างละเอียดละออซึ่งเป็นที่ต้องการจริงๆ เพียงเพื่อจะจัดการในเรื่องผู้เข้าแข่งขันในระหว่างที่มีการเลือกตั้งทั่วไปของโมร็อกโกซึ่งนาน ๆ จะมีสักครั้งเท่านั้น นอกจากนั้นแล้วพวกหัวหน้าพรรคต่างก็รู้ว่าพวกเขาจะได้รับอนุญาตให้กระทำการในหน้าที่อันจำกัดเหล่านี้ได้ก็เพียงแต่ถ้าพวกเขาแสดงความจงรักภักดีแก่ลัทธิการสำคัญ ๆ ของนโยบายของกษัตริย์เท่านั้น อย่างเช่นเรื่องการผนึกดินแดนทะเลทรายสะฮาราของสเปนเข้ากับโมร็อกโก ในขณะที่ต้องจำไว้ว่าจะต้องกระทำการวิพากษ์วิจารณ์แบบที่แนวทางนำของกษัตริย์มุฮัมมัดที่ 5 ปี 1957 แนะนำไว้ว่าควรจะเป็นไปอย่าง “จริงใจและสร้างสรรค์”³⁴ อยู่เสมอด้วยการยอมตกลงในเรื่องเหล่านี้ คนเช่นนั้นก็จะอยู่ในสถานภาพที่จะได้รับผลประโยชน์เล็กๆ น้อยๆ บางอย่างจากวิกฤติการณ์ของโมร็อกโกที่มีมาเป็นระยะ ๆ เมื่อกษัตริย์ต้องการให้พวกเขาจัดการให้หน่วยเลือกตั้งที่จำกัดวงไว้เป็นอย่างดีของพวกเขาสนับสนุนแผนการปฏิรูปเศรษฐกิจของพระองค์แผนหนึ่งแผนใด

ส่วนเหตุผลของการที่ระบอบรัฐสภาและพรรคการเมืองของเลบานอนมีชีวิตอยู่ได้ยาวนานนั้นก็แตกต่างออกไปอีก ที่นี้รัฐสภามีบทบาทสำคัญเป็นศูนย์กลางของกระบวนการตัวแทนผู้สารภาพผิด และการต่อรองภายในกลุ่ม ในขณะที่ตามเหตุผลที่กว้างกว่านั้น ประชาธิปไตยบางรูปแบบเป็นกลไกอันสำคัญสำหรับการรวมพวกหัวหน้าของนิกายสำคัญๆ เข้าไปในแวดวงการเมืองของเลบานอนแล้วก็วางกฎเกณฑ์ควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขาซึ่งมักจะมียู่ในลักษณะที่ไม่จริงจังไว้ กิจกรรมของพรรคเป็นแต่เพียงส่วนประกอบเล็กๆ อันหนึ่งของสถานการณ์ทั้งหมดแต่มีความไม่เป็นระเบียบเพิ่มขึ้นทุกที แต่กระนั้นถ้าไม่สามารถที่จะควบคุมสถานการณ์ไว้ภายในกฎข้อบังคับและการปรองดองกันที่ไม่ใคร่จะถูกตั้งไว้อย่างฉันทันทีก็จะมียุทธศาสตร์สำคัญทำให้เกิดการแตกสลายของรัฐบาลและรัฐหลังจากปี 1975 ได้ในที่สุด

นักเขียนหลายคนเขียนเรื่องเลบานอนได้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของรัฐสภาที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับปี 1926 และ 1943 ไว้ แต่แล้วก็ได้อธิบายต่อไปว่าเป็นผลของความพยายามโดยเจตนาของคนอย่างนักธนาคารและนักคิดทางการเมือง คือนายไมเคิล ชิฮา (Michel Chiha) ที่จะจัดหากฎให้แก่การปรองดองกันของกลุ่มผู้สารภาพผิด³⁵ อันที่จริงนั้นดูคล้ายกับว่าชิฮาไม่ใคร่จะมีอะไรเกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญฉบับปี 1926 นักและสิ่งที่เขาเขียนไว้นั้นอย่างมากที่สุดก็เป็นการให้เหตุผลแบบมีผลย้อนหลังอันตบตาคนให้แก่กลไกที่มีอยู่แล้ว³⁶ สิ่งโดยตรงกับประเด็นมากขึ้นก็คือความใกล้ชิดกันระหว่างระบบผู้แทนรัฐสภาที่ฝรั่งเศสใช้อยู่ในการบริหารส่วนกลางที่อ่อนแอและชนิดของโครงสร้างด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีอยู่แล้วในบริเวณนั้นในสมัยออกโตมานระยะปลาย เมื่อฝรั่งเศสได้ขยับขยายที่มั่นในรัฐสภาใหม่นี้ควรจะยกให้แก่สมาชิกของนิกายที่มีจำนวนมากที่สุด ตามส่วนสัดส่วนทั่วๆ กับจำนวนของพวกเขาภายในจำนวนประชากรทั้งหมด จึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ผู้ซึ่งได้รับการเลือกตั้งส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวที่สำคัญๆ ของประเทศซึ่งมีอำนาจเพราะได้ควบคุมแหล่งทรัพยากรสำคัญ ๆ ทางเศรษฐกิจและสังคม การที่พวกเขาอยู่ในรัฐสภาทำให้พวกเขาสามารถจะได้ตำแหน่งในคณะรัฐบาลและอาจได้มีอำนาจเพิ่มขึ้นต่อไป ในขณะที่เรื่องที่ว่าความเป็นไปได้ที่เปิดให้แก่พวกขุนนางมุสลิมมากเท่าๆ กับเปิดให้แก่ชาวคริสต์เช่นนั้นได้กลายเป็นเครื่องส่งเสริมอย่างใหญ่

หลวงให้พวกเขาล้มการคัดค้านการแบ่งแยกเลบานอนจากซีเรียเสียและยอมเข้าไปร่วมอยู่ในระบบใหม่นี้ ส่วนสุดท้ายของการโต้เถียงนั้นเกี่ยวกับความพยายามที่จะทำให้แน่ใจว่าการบริหารส่วนกลางยังคงอ่อนแออยู่ เรื่องนี้มีอะไรบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าเศรษฐกิจของเลบานอนถูกรบครองโดยผลประโยชน์ของพ่อค้าและธนาคาร แต่การที่ความสามารถของพวกขุนนางในการที่จะทำความพอใจให้แก่ พรรคพวกทางการเมืองของตนนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการที่จะจัดหาแหล่งทรัพยากรและบริการให้พวกเขาเป็นส่วนตัวได้นั้นเป็น ผลจากสถานการณ์ซึ่งในคณะรัฐบาลที่มีการพัฒนาที่ดีขึ้นนั้นฝ่ายข้าราชการจะเป็นผู้จัดหาให้เอง

ในระบบเช่นนั้นจึงมีขอบเขตเหลืออยู่น้อยสำหรับพรรคการเมืองที่จะได้รับการจัดตั้งขึ้น ในด้านหนึ่ง ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมส่วนใหญ่สามารถจะแสดงออกได้ในระดับรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นไปโดยตรงโดยพวกนักการเมืองที่เด่นๆหรือโดยทางอ้อมโดยองค์การหนึ่งในจำนวนหลายองค์การที่ขึ้นอยู่กับนิยาย อย่างเช่นคริสต์จักรมารอนไนท์ หรือสมาคมมะกอซิด (Maqasid Society) ซึ่งเป็นองค์กรการกุศลสำคัญของ ชาวมุสลิมเป็นต้น อีกด้านหนึ่งเศรษฐกิจซึ่งขึ้นอยู่กับกาเกษตรและบริการเป็นส่วนใหญ่ไม่น่าใครได้ ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสหภาพหรือการผนึกกำลังใด ๆ ในเมืองซึ่งอาจจะหาขอบเขตให้แก่พรรคการเมืองที่ขึ้นอยู่กับชนชั้นได้ ในสถานการณ์เหล่านี้ ผู้แทนส่วนใหญ่ที่ได้รับเลือกเข้ารัฐสภา (ในปี 1964 มีอยู่สองในสาม) จึงเป็นผู้สมัครส่วนตัวหรือมีจะนั้นก็อยู่ในบัญชีผู้สมัครของคนที่มีชื่อเสียงโด่งดังบางคน ในขณะที่รูปแบบดั้งเดิมของสมาคมการเมืองยังเป็นกลุ่มของรัฐสภาซึ่งมีการสนับสนุนจากประชาชนอยู่น้อยหรือไม่มีเลย นอกจากผู้นำจะมีความสามารถเป็นพิเศษส่วนตัว³⁷

องค์กรทางการเมืองต่างๆเพิ่งจะเริ่มลงทะเบียนเป็นพรรคการเมืองด้วยความมุ่งหมายที่จะเข้าแข่งขันในการเลือกตั้งในระยะสิบปีหลังจากได้รับเอกราชแล้ว องค์กรแรกขององค์กรหนึ่งก็คือองค์กรกาตีบ (Kateab) ซึ่งสโต๊คส์ (Stokes) กล่าวว่าได้ลงทะเบียนเป็นพรรคการเมืองโดย “ไม่มีใครเต็มใจนัก” เมื่อปี 1952³⁸ สโต๊คส์หมายความว่าองค์กรนี้ไม่รู้สึกละทิ้งอำนาจทางการเมืองของตนเองเสียได้ ซึ่งในตอนหลังได้ถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพในสงครามกลางเมืองระยะสั้นเมื่อปี 1958 จนพรรคนี้ถูกดันเข้าไปในจำนวนผู้ที่มีชื่อเสียงของชาติโดยได้ที่นั่ง 9 ใน 99 ที่ของรัฐสภาในการเลือกตั้งครั้งถัดไป และมีที่นั่งในคณะรัฐมนตรีอยู่เรื่อยๆ การควบคุมพรรคกระทำโดยหัวหน้าของพรรคคือนายปีแอร์ เกมายาล (Pierre Gemayal) ซึ่งทำงานโดยอาศัยสำนักงานการเมืองที่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่พิเศษหีบมือหนึ่งซึ่งมีคณะเจ้าหน้าที่ตำรวจกลุ่มเล็ก ๆ ในระหว่างนั้นก็มีความตึงเครียดเป็นอย่างมากในการรับสมัครสมาชิกที่มีระเบียบวินัย (ร้อยละ 85 เป็นชาว คริสเตียน) เข้ามาซึ่งในระหว่างทศวรรษ 1960 มีจำนวนทั้งหมดถึง 60,000 กว่าคน³⁹ พรรคอื่น ๆ ที่มีการจัดองค์กรอย่างเพียงพอจนได้ที่นั่งสองสามที่ในรัฐสภาก็คือพรรคสังคมนิยมก้าวหน้า (Progressive Socialist Party-PSP) พรรค SSNP และพรรคทาสเน็กแห่งอาร์เมเนีย (Armenian Tasnag)

ในประเทศเลบานอนก็เช่นเดียวกับที่อื่นๆ การจัดตั้งองค์กรที่เรียกตัวเองว่าพรรคนั้นมีอยู่เพื่อ ความมุ่งหมายหลายอย่างมากกว่าจะมีเพื่อแข่งขันกันในการเลือกตั้ง บ้างก็เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของ

ชุมชนผู้สสารภาพผิดในท้องถิ่น บ้างก็มีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับพรรคต่าง ๆ ของชาวอาหรับ หรือในบางกรณีก็เกี่ยวข้องกับรัฐบาลที่สำคัญ ๆ ของชาวอาหรับอย่างเช่นรัฐบาลของประธานาธิบดีนัสเซอร์ ในขณะที่ความรุนแรงกลายเป็นลักษณะสำคัญมากขึ้นในชีวิตการเมืองของชาวเลบานอนหลังปี 1967 ได้มีพรรคหลายพรรคเริ่มจัดตั้งกองกำลังต่อสู้ของตนเองขึ้นและได้ทำการวิพากษ์วิจารณ์รัฐสภาเลบานอนและระบบของเลบานอนอย่างรุนแรง ตัวอย่างที่ดีของกลุ่มเช่นนั้นก็คือขบวนการนัสเซอร์นิยมแบบอิสระของนายอิบรอฮิม กุลัยลัต (Ibrahim Qulailat) ที่ชื่อ อัล-มูรอบิตุน (al- Murabitun) ซึ่งรวมเอาหน้าที่ในบริเวณที่ยากจนบางส่วนในนครเบรุตเข้ากับการเน้นในเรื่องการเกณฑ์ทหารมากขึ้น⁴⁰ ในปี 1972 พรรคการเมืองหัวรุนแรงได้เข้าร่วมตัวกับพรรค PSP ของนายกะมัด จุมบรัตต์ (Kamal Jumbratt) และองค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ (Palestine Liberation Organization–PLO) ในเลบานอน กลายเป็นองค์กรที่ภายหลังรู้จักกันว่าขบวนการแห่งชาติ (National Movement) ด้วยจุดหมายที่จะผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ในระบบการเมือง แต่สิ่งนี้ได้รับการท้าทายอย่างแข็งขันโดยพวกผู้นำองค์กรกาต๊ิบ ซึ่งเห็นตัวเองว่าเป็นผู้ปกป้องสถานภาพเดิมกลุ่มสำคัญ ตัวอย่างที่ดีของความคิดของพวกเขาเมื่ออยู่ในจดหมายเปิดผนึกซึ่งพวกเขาส่งไปยังประธานาธิบดีเลบานอนในปี 1973 เพื่อเตือนถึงสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าเป็นอันตรายจากความตั้งใจของพวกนิคมมาร์กซ์ในการที่จะยึดเยี่ยระบบของคนเหล่านั้นให้แก่ประชาชนทั้งประเทศ สโต๊กส์ได้แปลจดหมายนี้มาดังต่อไปนี้ :

เราขอขอบพระคุณพระผู้เป็นเจ้าที่ทางรัฐได้ตัดสินใจที่จะกระทำอย่างมั่นคงในการที่จะเผชิญหน้ากับการท้าทายนี้ เราขอสนับสนุนท่านและจุดยืนของท่าน แต่ถ้าทางรัฐล้มเหลวในการทำหน้าที่ของตนหรืออ่อนแอหรือมัวลังเลใจแล้วละก็ท่านประธานาธิบดี เราจะเผชิญหน้าการสำแดงกำลังนั้นด้วยการสำแดงกำลังที่ยิ่งใหญ่กว่า จะเผชิญหน้าการประทุ้งด้วยการประทุ้งที่ใหญ่โตกว่า จะเผชิญหน้าความแข็งแกร่งด้วยความแข็งแกร่ง และเผชิญหน้าการใช้กำลังด้วยการใช้กำลัง⁴¹

เมื่อการต่อสู้เริ่มขึ้นในปี 1975 กองกำลังของพรรคนั้นเองที่เป็นฝ่ายต่อต้านสำคัญจนกระทั่งมีการแตกแยกในกองทัพเมื่อต้นปี 1976 ตามมาด้วยการเข้าแทรกแซงมากขึ้นของชาวปาเลสไตน์กลุ่มต่าง ๆ และกลุ่มชาวซีเรีย

การจัดการเลือกตั้งโดยไม่มีพรรค : จอร์แดนและคูเวต

องค์กรต่าง ๆ ที่เรียกตนเองว่าพรรคนั้น ได้ตกเป็นผู้ต้องสงสัยของรัฐบาลอาหรับหลายรัฐบาล โดยเฉพาะรัฐบาลในแถบอ่าวและในซาอุดีอาระเบียซึ่งมักจะสั่งให้เลิกองค์กรต่างๆเหล่านี้ไปเสมอ และในประเทศจอร์แดนซึ่งการมีอยู่โดยถูกต้องตามกฎหมายขององค์กรมักมีระยะสั้น เป็นกฎเกณฑ์เดียวที่พรรคเหล่านี้จะถูกถือว่าเป็นเครื่องแบ่งแยกสังคมและเป็นผู้อธิบายอุดมการณ์ซึ่งเป็นอันตรายจริงๆ หรือมิฉะนั้นก็มีท่าทางว่าจะเป็นดังนั้น และเป็นห้วสะพานที่จะทำให้มีการแทรกแซงทางการเมืองของต่างชาติได้ ความรู้สึกเช่นเดียวกันนี้อาจจะป้องกันผู้ปกครองหลายคนมิให้จัดตั้งพรรคกษัตริย์นิยมขึ้นมาโดยการสนับสนุน

ของตนเอง ดังนั้นในที่สองสามแห่งซึ่งอนุญาตให้มีการแข่งขันการเลือกตั้งกันเป็นครั้งเป็นคราวนั้นผู้สมัครรับเลือกตั้งจึงถูกบังคับให้เป็นผู้สมัครอิสระซึ่งเพียงแต่มีการกล่าวขวัญถึงแนวโน้มหรือกลุ่มที่เขาอาจอ้างว่าเป็นตัวแทนได้เท่านั้น

ตอนแรกกลุ่มต่างๆก็ได้รับอนุมัติให้ขอใบอนุญาตเป็นพรรคการเมืองในจอร์แดนภายใต้กฎหมายพรรคการเมืองปี 1955 ได้ พรรคการเมืองบางพรรคได้เกิดขึ้นในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนตุลาคม ปี 1956 หลังจากนั้นพรรคสังคมนิยมแห่งชาติซึ่งได้ที่นั่ง 12 จาก 40 ที่ จึงสามารถจัดตั้งคณะรัฐมนตรีที่มีชีวิตในระยะสั้น ๆ ขึ้นมาได้ แต่แล้วพรรคการเมืองก็ถูกสั่งเลิกอีกในระหว่างที่มีวิกฤติการณ์ทางการเมืองในเดือนเมษายน 1957 และเป็นอยู่อย่างนั้นนับตั้งแต่นั้นมา ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสมัครในฐานะอิสระไม่สังกัดต่อพรรคใดในการเลือกตั้งทั่วไปสองสามครั้งจนถึงปี 1967 หลังจากนั้นกษัตริย์คิดว่าเป็นการฉลาดที่จะยุติชีวิตของรัฐบาลเสียเกือบทั้งหมดเนื่องจากปัญหาที่เกิดจากการที่อิสราเอลเข้ามาควบคุมประชาชนพลเมืองปาเลสไตน์แห่งจอร์แดนซึ่งอาศัยอยู่บนฝั่งตะวันตกที่ถูกครอบครอง นับแต่นั้นมาสภาล่างก็มิได้มีการประชุมอีกเลยในระหว่างปี 1974 และ 1984 ด้วยเหตุผลที่ว่าการที่ PLO ควรจะเป็นตัวแทนของประชาชนชาวปาเลสไตน์แต่ผู้เดียวนั้นจะเป็นการฝ่าฝืนมติของที่ประชุมสุดยอดของอาหรับในเมืองเราะบัต (Rabat)

ในที่สุดก็ได้มีการเรียกประชุมรัฐสภาอีกในเดือนมกราคม 1984 เพื่อให้เตรียมการเลือกตั้งใหม่ในฝั่งตะวันออก ต่อมาอีกสองปีจึงได้มีการนำเอากฎหมายเลือกตั้งที่ได้รับการแก้ไขใหม่มาใช้ แต่ก็ยังไม่มีการเลือกตั้งจนกระทั่งถึงเดือนพฤศจิกายน 1989 ในตอนนี้สถานการณ์ในประเทศได้เปลี่ยนรูปไปเกือบทั้งหมด ครั้งแรกก็โดยการเกิดขึ้นของขบวนการอินติฟาดา (Intifada) ของชาวปาเลสไตน์ ต่อมาก็โดยการจลาจลและการเดินขบวนในเดือนเมษายน 1989 เพื่อประท้วงการขึ้นราคาส่งของ การตัดค่าใช้จ่ายของรัฐบาลและมาตรการอื่น ๆ ที่ใช้จัดการกับวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ได้มีการแต่งตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้นเพื่อจัดการกับสถานการณ์ และมีการสัญญาว่าจะมีการเลือกตั้งอิสระโดยไม่มีการแทรกแซงของทางการ ในเดือนพฤศจิกายนต่อมาได้มีการเลือกตั้งเกิดขึ้นโดยมีผู้สมัคร 1,400 คน แข่งขันกันเพื่อชิงเก้าอี้ 80 ที่ในฝั่งตะวันออก 17 ที่นั่งได้รับการสงวนไว้เพื่อชาวคริสเตียน และ 3 ที่นั่งเก็บไว้สำหรับสมาชิกของชุมชนชาวเซอร์คาสเซียและชาวเซเชน สตรีได้ลงคะแนนเสียงเป็นครั้งแรกในการเลือกตั้งทั่วไปและมีสตรีเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง 12 คน คะแนนเสียงมีอยู่ประมาณ 40 %

ถึงแม้ว่าพรรคการเมืองต่างๆ จะถูกสั่งให้เลิกจากการสมัครเข้ารับเลือกตั้งในปี 1980 ก็ตาม แต่ทางการก็อนุญาตให้มีความเป็นอิสระอย่างมากแก่ผู้สมัครที่เลือกจะโฆษณาถึงความเกี่ยวข้องกับขบวนการและแนวโน้มเฉพาะใดๆ ก็ได้ ผลก็คือพวกเขาหลายคนอยู่ในสถานภาพที่จะได้ประโยชน์จากสิ่งใดก็ตามที่กลุ่มดันตอของพวกเขาสามารถจัดหาให้ได้ในด้านของเงินทุนและการจัดองค์การ ผู้สมัครบางคนก็เช่ารถบรรทุกผู้ลงคะแนนเสียงไปรอบ ๆ หน่วยเลือกตั้ง บางคนก็มีผู้สนับสนุนอยู่ที่หน่วยลงคะแนนเองอย่างเพียงพอเพื่อหาข้อได้เปรียบจากข้อเท็จจริงที่ว่าผู้ลงคะแนนเสียงเป็นผู้ที่ถูกเรียกว่า“ผู้ไม่รู้หนังสือ”นั้นย่อมสามารถตะโกนชื่อคน

ที่พวกเขาเลือกด้วยเสียงอันดังพอที่จะได้ยินได้ในหมู่คนที่ฟังอยู่ข้างนอกแล้วภายหลังก็จะได้รับรางวัล เป็นที่สมมติกันโดยทั่วไปว่าสมาชิกของขบวนการกราฟาพมุสลิมของจอร์แดนที่ได้รับการจัดการอย่างดีนั้นชนะได้ที่นั่งประมาณ 20 ที่ ส่วนอีก 10-15 ที่นั่งตกเป็นของคนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มฝ่ายซ้าย กลุ่มปฏิรูปและกลุ่มเสรีนิยมต่าง ๆ รวมทั้งผู้จัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์จอร์แดน (Jordanian Communist Party) ที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นอาวุธของแนวหน้าประชาธิปไตยจอร์แดนเพื่อปลดปล่อยชาวปาเลสไตน์ (Democratic Front for the Liberation of Palestine)⁴³

การเลือกตั้งได้เพิ่มความกดดันให้แก่กษัตริย์ฮุสเซนจนต้องกำหนดเงื่อนไขควบคุมการที่พระองค์จะอนุญาตให้มีพรรคการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายซึ่งเหมาะสมและสิทธิของพรรคการเมืองเหล่านั้นในการที่จะตั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งเข้ารัฐสภา คำตอบของพระองค์ในเรื่องนี้ก็คือการจัดตั้งคณะกรรมการหลวงซึ่งมีคน 60 คน ขึ้นในเดือนเมษายน 1990 ให้ร่างกฎบัตรแห่งชาติเพื่อหาแนวทางที่จำเป็นให้ เท่าที่เกี่ยวข้องกับตัวพระองค์เองนั้นดูเหมือนพระองค์ต้องการที่จะทำให้แนพระทัยว่าพรรคเหล่านั้นจะตกลงกันล่วงหน้าว่าจะสนับสนุนทั้งรัฐธรรมนูญและกษัตริย์และเชื่อมั่นว่าจะมีกฎข้อบังคับที่จะใช้ป้องกันมิให้พรรคเหล่านั้นถูกจัดการจากภายนอกได้ สมาชิกของคณะกรรมการถูกเลือกมาจากองค์กรการเมืองที่มีอยู่หลังจากการปรึกษาหารือและในระหว่างนั้นพรรคเหล่านั้นควรจะตกลงที่จะอยู่ในขอบเขตของแนวทางของกษัตริย์⁴⁴ กฎบัตรนี้จะถูกเสนอแก่ที่ประชุมแห่งชาติในเดือนมิถุนายน 1991

ความคิดในเรื่องกฎบัตรแห่งชาติซึ่งตัวแทนของกลุ่มการเมืองต่างๆจำนวนมากมาอยู่รวมกันเพื่อจะสร้างกฎข้อบังคับพื้นฐานสำหรับชีวิตทางการเมืองในอนาคตของประเทศขึ้นมานั้นมีอยู่ในตูนิเซียและประเทศอาหรับอื่นๆจำนวนหนึ่งในเวลาเกือบจะตรงกัน จึงทำให้ผู้มีอำนาจในรัฐบาลรู้สึกเป็นกังวลว่าจะมีอันตรายเกิดขึ้นในการเปิดระบบของตนให้แก่การแข่งขันระหว่างพรรคการเมืองหลายพรรค ได้มีการประกาศใช้ความคิดเดียวกันนี้ในลักษณะที่ได้รับการแก้ไขแล้วในคูเวตก่อนที่จะถูกอิรักรุกรานในฤดูร้อนปี 1990 ไม่นานนัก²

การทดลองประชาธิปไตยของคูเวตได้ดำเนินไปเป็นพักๆ การได้รับเอกราชในปี 1961 ตามมาด้วยการสร้างสภาที่ปรึกษาขึ้นซึ่งก็ทำให้มีการร่างรัฐธรรมนูญปี 1962 ขึ้น พร้อมทั้งการจัดการเตรียมสภาแห่งชาติที่ถูกเลือกตั้งขึ้นด้วย การเลือกตั้งเกิดขึ้นในปี 1963 มีผู้สมัครแบบอิสระ 205 คน แข่งขันกันเพื่อที่นั่ง 50 ที่ ผู้สมัครที่ได้รับความสำเร็จรวมเอาสมาชิกของตระกูลที่กำลังปกครองประเทศไว้ด้วยคือตระกูลอัล-ซอบะฮ์ (al-Sabah) และพวกพ่อค้า ปัญญาชน พวกชีอะฮ์และเบคูอิน⁴⁵ จำนวนผู้เลือกตั้งนั้นจึงใจทำให้มีจำนวนน้อยคือประกอบด้วยประชาชนเพศชายเพียง 17,000 คนเท่านั้น คือเลือกเอาเฉพาะสมาชิกของครอบครัวที่อยู่ในคูเวตมาติดต่อกันตั้งแต่ปี 1920 นี่หมายความว่าหน่วยเลือกตั้งมีขนาดเล็กมีลักษณะที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งจะเป็นที่รู้จักกันเป็นส่วนตัว โดยผู้ลงคะแนนเสียงเกือบทุกคนและในบางโอกาสก็สามารถเชื้อเชิญผู้ลงคะแนนเสียงจำนวนมากไปเลี้ยงอาหารครั้งใหญ่ที่จัดขึ้นตามถนนใกล้บ้านของเขาได้ การเลือกตั้งครั้งต่อไปมีขึ้นในปี 1967 และ 1975 ก่อนที่จะมีระบอบได้ส่งยุบสภาแห่งชาติเสียโดยกระทันหัน ในปี 1976 ด้วย

ความกลัวว่าอาจจะก่อให้เกิดความตึงเครียดขึ้นได้ระหว่างชุมชนชาวอาหรับที่เป็นคู่แข่งกัน ในตอนต้นของสงครามกลางเมืองของเลบานอนได้เกิดปัญหาขึ้นแล้วจากความพยายามของฝ่ายค้านกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งมีผู้แทนเพียงสิบคนหรือประมาณนั้นเพื่อจะขัดขวางอำนาจบางอย่างของราชวงศ์อัสซ-ชอบะฮ์ และได้มีข้อกล่าวหาด้วยว่าราชวงศ์นี้ได้เข้ามาแทรกแซงในการเลือกตั้งเพื่อจะกีดกันไม่ให้เลือกตั้งผู้วิจารณ์ราชวงศ์คนสำคัญบางคน⁴⁶

อะมีรยอมให้มีการเลือกตั้งใหม่ในปี 1981 แต่ก็ได้มีการเข้าแทรกแซงของรัฐบาลในการเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่ง และการแบ่งหน่วยเลือกตั้งออกเป็นหน่วยเล็กกว่าเดิมเข้าไปอีกก็ทำให้เป็นการยากที่สมาชิกของฝ่ายค้านที่ไม่เป็นทางการจะได้ชัยชนะ แต่กลุ่มใหม่ ๆ ก็สามารถได้ผู้แทนของตนในสภา เป็นพวกคนมีชื่อเสียงที่เน้นถึงหลักความเชื่อทางศาสนาของตนว่าเป็นสุนนีหรือชีอะฮ์ การเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่งมีขึ้นในปี 1985 ทำให้เกิดสภาพหนึ่งขึ้นซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่ปีเตอร์สัน (Peterson) เรียกว่า “การแบ่งกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ” โดยมี “นโยบายของพรรคที่จัดทำไว้แล้ว”⁴⁷ คนเหล่านี้มีฝ่ายประชาธิปไตยของนายอะหมัด อัล-คอดีบ (Ahmad al-Khatib) สมาคมปฏิรูปสังคม (The Social Reform Society) สมาคมวัฒนธรรมสังคม (the Social Cultural Society) และสมาคมฟื้นฟูมรดก (The Heritage Revival Society) นอกจากนั้นยังมีนักชาตินิยมชาวอาหรับสองคนที่เน้นในเรื่องความสำคัญของบทบาทของคูเวตในโลกอาหรับอีกด้วย สภาอันเป็นสภาที่หกของคูเวต มีอายุอยู่ได้เพียงปีเดียวและถูกล้มไปในปี 1986

ความกดดันให้กลับไปสู่ชีวิตแบบประชาธิปไตยได้ก่อตัวขึ้นอย่างช้าๆ แต่ในตอนต้นปี 1990 ก็มีกำลังแข็งแรงเพียงพอที่จะบังคับให้รัฐบาลต้องเสนอการจัดตั้งสภาแห่งชาติซึ่งความมุ่งหมายสำคัญก็คือจะถกกันถึงหนทางที่จะควบคุมรัฐสภาในลักษณะที่ว่าจะได้ไม่เกิดการเผชิญหน้าเหมือนในอดีตระหว่างรัฐมนตรีของฝ่ายราชวงศ์ อัสซ-ชอบะฮ์กับพวกผู้แทนราษฎร การลงคะแนนเสียงของสองในสามของ 75 ที่นั่งเพื่อให้มีการเลือกตั้งโดยตรงได้เกิดขึ้นในเดือนมิถุนายน ผู้ที่ถูกขับออกมีจำนวนต่ำเมื่อเทียบกับปี 1985 ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการพร้อมใจกันต่อต้านโดยอดีตสมาชิกรัฐสภาจำนวนมาก⁴⁸ การถกเถียงซึ่งอาจนำไปสู่การแก้ไขรัฐธรรมนูญต่อไปหรือนำไปสู่กฎบัตรแห่งชาติของคูเวตก็ถูกตัดบทไปโดยกะทันหันจากการรุกรานของอิรัก

อิหร่านก่อนและหลังการปฏิวัติของอิสลาม : พรรคเดียวหรือหลายพรรค?

นับตั้งแต่ปี 1945 เป็นต้นมาอิหร่านได้ผ่านวงจรสามวงจรซึ่งในระหว่างนั้นระบบหลายพรรคซึ่งกำลังก่อรูปขึ้นได้หลีกทางให้แก่ความพยายามที่จะสร้างรัฐที่มีพรรคการเมืองเดียวขึ้นแต่ไม่ได้ผล วงจรแรกนี้มีอยู่ระหว่างช่วงเวลาปี 1941-1953 เมื่อการสละราชสมบัติซึ่งถูกบีบบังคับของกษัตริย์เรซา (Reza Shah) ทำให้เกิดช่องว่างขึ้นในชีวิตการเมืองที่ออกจะเป็นอิสระขึ้น แต่นี่ก็กลับทำให้เกิดสมาคมใหม่ ๆ ขึ้นหลายสมาคม ซึ่งส่วนใหญ่จะมีรูปแบบหนึ่งหรือสองรูปแบบ รูปแบบแรกก็คือการกลับมารวมกันของกลุ่มสมาชิกสภามัจลิส (Majlis) ในลักษณะที่เรียกว่า “เป็นก๊กเป็นเหล่า” ซึ่งเป็นวิธีที่จะเพิ่มพลังในการลงคะแนนเสียงและ

อิทธิพลทางการเมืองของพวกเขา รูปแบบที่สองประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ ที่เอลเวลล์-ซัตตัน(Elwell-Sutton) เรียกว่า “จัดตั้งมาจากเบื้องบน” โดยบุคคลสำคัญบางคนซึ่งมักจะใช้เงินจากนายทุนผู้มั่งคั่ง⁴⁹ พรรคเดียวที่มีองค์กรกว้างขวางทั่วประเทศก็คือพรรคตุเดห์ (Tudehหรือพรรคของมวลชนอิหร่าน) ซึ่งถึงแม้ว่าจะจัดตั้งโดยพวกมาร์กซิสต์ ในปี 1941 ก็ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอาชีวะต่าง ๆ อย่างกว้างขวางรวมทั้งสมาชิกของวงการศาสนาด้วย⁵⁰ พรรคนี้ได้รับประโยชน์มากมายจากการที่คบค้าสมาคมกับขบวนการกรรมกรในเมืองชนบทที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ ๆ และแข็งแกร่งพอที่จะได้รับที่นั่ง 8 ใน 23 ที่จากผู้สมัครรับเลือกตั้งที่สนับสนุนอยู่ในการเลือกตั้งทั่วไปในปี 1943 อย่างไรก็ตาม ในตอนหลังได้ถูกรัฐบาลจอมติหลายครั้งอย่างต่อเนื่องในปี 1946 แล้วก็ในปี 1949 และ 1953 อีกจนเกือบจะยอมรับว่าเป็นพลังการเมืองที่เข้มแข็งไม่ได้

ความสำเร็จชั่วคราวของพรรคตุเดห์ได้เป็นกำลังใจให้กลุ่มอื่นๆ พยายามสร้างองค์การแห่งชาติขึ้นมาในรูปแบบเดียวกัน ในบรรดาองค์การเหล่านั้นที่สำคัญที่สุดคือ พรรคประชาธิปไตยอิหร่าน (The Iran Democrat Party) ซึ่งจัดตั้งโดยนายกรัฐมนตรี นายอะหมัด กอวัม (Ahmad Qavam) เมื่อปี 1946 พรรคใหม่นี้ได้รับการช่วยเหลืออย่างมากด้วยการเป็นพันธมิตรในระยะสั้นๆ กับพรรคตุเดห์ในระยะสองสามเดือนแรกที่ได้รับการจัดตั้งมาก่อนที่จะกลับเป็นปรปักษ์กับพรรคตุเดห์ แต่ในขณะเดียวกันก็เลียนแบบลักษณะโครงสร้างของตุเดห์ต่อไป พรรคนี้ได้สร้างกิ่งก้านสาขาขึ้นทั่วประเทศเช่นเดียวกันรวมทั้งองค์การสนับสนุนอีกมากมายเช่น องค์การสำหรับสตรี นักศึกษาและคนงานกรรมกรเป็นต้น นี่ทำให้พรรคมีกำลังพอที่จะได้ที่นั่ง 80 ที่ในการเลือกตั้งซึ่งมีขึ้นในฤดูหนาวปี 1946/7 ก่อนที่มันจะพิการไปเพราะความบกพร่องของตัวเองและในที่สุดก็ทรุดลงไปโดยสิ้นเชิงหลังจากนายกอวัมลาออกจากรัฐบาลในฤดูร้อนปี 1947

ความพยายามครั้งสุดท้ายที่จะจัดตั้งองค์การการเมืองแห่งชาติขึ้นได้มีขึ้นโดยนักการเมืองอาวูโสผู้เป็นที่นับถืออย่างกว้างขวางคือนายมุฮัมมัด โมซซาเดก (Muhammad Mossadeq) ซึ่งสังกัดแนวหน้าแห่งชาติที่เขาจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 1949 ที่แท้คือการรวมตัวอย่างหลวม ๆ ของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งมารวมตัวกันด้วยการที่พวกเขาต่อต้านทั้งอิทธิพลของอังกฤษและความทะเยอทะยานของชาห์ในการที่จะเป็นมากไปกว่าเป็นเพียงกษัตริย์ที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ โมซซาเดกเองนั้นยืนยันกรานว่าองค์กรเท่านั้นที่ควรจะได้รับอนุญาตให้รวมตัวกันได้ มิใช่ส่วนบุคคล ตามพระสนะของเขา อิหร่านยังไม่ถึงขั้นที่จะพร้อมสำหรับการมีพรรคการเมืองแบบตะวันตก แต่หากมีการรวมตัวกันทั่วประเทศเท่านั้นจึงจะทำให้บรรดาผู้นำของพรรคได้พูดในนามของชาติ⁵¹ ถึงแม้ว่าแนวหน้าดังกล่าวจะสามารถทำให้ผู้สนับสนุนพรรคได้รับเลือกตั้งในการเลือกตั้งทั่วไปปี 1950 เพียง 8 คนเท่านั้นก็ตาม แต่ก็ยังมีบทบาทสำคัญต่อไปในคณะรัฐบาลในระหว่างวิกฤติการณ์การยึด น้ำมันเป็นของชาติในตอนต้นทศวรรษ 1950 ก่อนที่จะสูญเสียการสนับสนุนของพวกนักการศาสนาและกลุ่มสำคัญอื่นๆ ไปและในที่สุดก็ถูกขับออกมาจากการเป็นรัฐบาล โดยการรัฐประหารของชาห์ในปี 1953 ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากอเมริกา

วงจรที่สองเริ่มขึ้นด้วยการทดลองแบบจำกัดของชาห์ในการมีรัฐบาลสองพรรคซึ่งได้เริ่มขึ้นหลังจากการเลิกใช้กฎอัยการศึกในปี 1957 บรรดาสมาชิกสภามัจลิสซึ่งได้รับเลือกในสภาพที่มีการดูแลควบคุมอย่างแน่นหนาของรัฐบาลเมื่อปีก่อนนั้นก็ได้รับการเชื้อเชิญให้เข้าร่วมในกลุ่มที่ดั่งใหม่หนึ่งในสองกลุ่มซึ่งเรียกกันว่าพรรคแห่งชาติและพรรคแห่งประชาชน (The National Party, the People's Party) อย่างไรก็ตามการจำไว้ว่าทั้งสองกลุ่มนี้ไม่มีชีวิตด้านองค์การของตัวเองเลย เพราะไม่จำเป็นต้องมีสมาชิกประจำของตัวเอง ไม่มีผลประโยชน์ที่ตัวเองจะเป็นตัวแทน และมีการควบคุมเหนือกระบวนการเลือกตั้งเพียงเล็กน้อย ซึ่งชาห์และหน่วยลับของพระองค์มักจะเป็นผู้คัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งเองเสียมากกว่าที่จะได้รับการเลือกโดยองค์กรเหล่านี้ นอกจากนี้ชาห์เองยังเป็นคนเลือกนายกรัฐมนตรีและเป็นผู้ปลดนายกรัฐมนตรีด้วยถ้าปรากฏว่าไม่เป็นที่พอใจหรือเป็นตัวของตัวเองมากเกินไป คณะรัฐบาลจึงเปลี่ยนไประหว่างพรรคต่าง ๆ จนกระทั่งปี 1963 เมื่อต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสมาชิกแห่งพรรคชาติไปจนถึงปี 1975 ซึ่งในจุดนี้ชาห์ได้ตัดสินใจที่จะจัดตั้งองค์การการเมืองแห่งชาติองค์การเดียวขึ้นมาที่เรียกกันว่า *ราสตาคิซ* หรือการเกิดใหม่ (Rastakhiz หรือ Resurgence) ได้มีการจัดตั้งสาขาต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างรวดเร็วทั่วประเทศ ข้าราชการและบุคคลสำคัญทุกประเภทถูกบังคับให้เข้าร่วมกันทั้งหมด รวมทั้งสมาชิกสภามัจลิส (รัฐสภา) เกือบทั้งหมดด้วย

ไม่มีใครทราบเหตุผลที่แท้จริงของการที่ชาห์ตัดสินใจตัดสินพระทัยเช่นนี้ แต่ฮอลล์เดย์ (Halliday) แนะนำว่าเรื่องนี้จะต้องเป็นอะไรที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนาของพระองค์ที่ต้องการจะให้มีการเปลี่ยนแปลงวินัยในสังคมมากขึ้น และให้มีการควบคุมในเวลาที่มีความพลาดพลังทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วขึ้นในตอนปลายของสมัยที่มีความรุ่งเรืองเพราะน้ำมัน เขาได้ยกหลักฐานมาจากข้อความที่น่าตกใจตอนหนึ่งที่ชาห์ตรัสไว้ ในเดือนมีนาคม 1975 ที่ว่า “เราจะต้องขยายสมาชิกในพรรคของอิหร่านออกไป การที่จะทำเช่นนั้นเราจะแบ่งพวกเขาออกเป็นประเภท ๆ คือ พวกที่เชื่อในระบบบักย์ดรีย ผู้ที่เชื่อในระบบรัฐธรรมนูญ ผู้ที่เชื่อในการปฏิวัติบาหมันที่ 6 และผู้ที่ไม่เชื่อ ผู้ที่ไม่เชื่อนั้นเป็นพวกทรยศต้องเข้าไปอยู่ในคุก”⁵² แต่ก็อาจเห็นได้ด้วยว่ามันเป็นการจัดการทางการเมืองและสังคมซึ่งเจตนาที่จะทำขึ้นเพื่อต่อต้านผลอันเต็มไปดด้วยอันตรายจากการตัดสินใจที่มีการรวมศูนย์อำนาจมากเกินไปและเพื่ออุดช่องแคบอันใหญ่โตที่มีอยู่ระหว่างชาห์กับสังคม อิทธิพลสำคัญในการวางแผนเรื่องนี้มาจากนักเทคโนโลยีนิยมชาวอิหร่านซึ่งได้รับการศึกษามาจากอเมริกาและทำตามวิธีการปลูกเร้าสังคมของนักรัฐศาสตร์ศาสตร์คนสำคัญของสหรัฐและเป็นที่รู้จักกันในท้องถิ่นว่าแมสซาชูเซตส์ (Massachusetts) เพราะเหตุที่พวกเขาสำเร็จเรียนมาจากสถาบันเทคโนโลยีแห่งรัฐแมสซาชูเซตส์ ผลของการสร้างองค์การ *รอสตาคิซ* ขึ้นมาซึ่งมีทั้งการบ่อนทำลายรัฐบาลและการปูทางให้แก่การปฏิวัติซึ่งโค่นล้มชาห์ลงไปในนั้นได้ถูกเน้นถึงแล้วในบทที่ 5

วงจรที่สามซึ่งเป็นวงจรสุดท้ายนั้นเริ่มขึ้นในปี 1979 ระยะเวลาสั้น ๆ ของความเป็นอิสระทางการเมืองได้ส่งเสริมให้มีการก่อตั้งกลุ่มพรรคและหมู่คณะขึ้นเป็นจำนวนมากมายขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในบรรดากลุ่มพรรคและคณะเหล่านี้ที่สำคัญที่สุดคือ พรรคสาธารณรัฐอิสลาม (The Islamic Republic Party – IRP)

ซึ่งยาตุลลอฮ์เบเฮสตี (Ayatullah Beheshti) เป็นผู้จัดตั้งขึ้น เบเฮสตีนั้นเป็นสมาชิกที่ทรงอิทธิพลคนหนึ่ง
ของสภาปฏิวัติของโคมัยนี เขาเป็นเครื่องมือสำหรับความมีอิทธิพลของนักการศาสนา การ
สนับสนุนมีมาจากฝ่ายนักการศาสนาหัวการเมือง และการให้เหตุผลทางอุดมการณ์นั้นไม่ใช่มาจาก
ความคิดของโคมัยนีในเรื่องบทบาทของ ฟากิฮ์ (คูบทที่ 7) แต่อย่างเดียวนั่น แต่ยังได้มาจากการบงการของ
ยาตุลลอฮ์ เบเฮสตีด้วยว่าศีลธรรมและชื่อเสียงที่ดีนั้นเป็นหลักเกณฑ์แห่งงานของรัฐบาลที่ดีกว่าประสบการณ์
และความถนัด⁵³ อย่างไรก็ตาม พรรค IRP ก็ได้ใช้เวลาอยู่พักหนึ่งเหมือนกันก่อนที่จะรับเอาการสนับสนุน
ของโคมัยนีไว้อย่างเต็มที่ โคมัยนียังมิได้มองดูนักการศาสนาที่นิยมเทคโนโลยีคนใดอย่างประธานาธิบดี
คนแรกคือนายอะบูฮะซันบานี-ซาદร (Abu Hasan Bani-Sadr) และคิดว่าจะให้มาดำเนินงานบริหาร
หลังจากที่พรรคนี้ได้ใช้องค์การซึ่งกว้างขวางทั่วประเทศของตนจนได้ชัยชนะได้ที่นั่งมา 80 ที่หรือประมาณนั้น
(จาก 270 ที่) ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี 1980 แล้วก็เริ่มโจมตี บานี-ซาદรเองอยู่เรื่อยๆ ที่นั่นที่นั่น
ตุลลอฮ์จำเป็นต้องเปลี่ยนความคิดของตนเองและหันไปสนับสนุนประธานาธิบดีและคณะรัฐบาลที่สมาชิก
พรรค IRP มีอิทธิพลอยู่ แล้วเบเฮสตีก็กับเพื่อนร่วมงานของเขาจึงได้ใช้ห้วงเวลานี้สร้างวิธีที่เกือบจะถือเอาก
สิทธิ์ในอำนาจเพื่อพวกของตัวเองโดยได้รับการหนุนหลังจากเครือข่ายของการสนับสนุนของนักการศาสนาซึ่ง
ขยายจากกรุงเตหะรานลงมายังตำบลที่เล็กที่สุดซึ่งบัดนี้ยอมรับการปกครองโดยศาสนาอย่างแท้จริง

แต่พรรค IRP ได้รับอำนาจเป็นเอกสิทธิ์ได้ไม่เท่าไรก็เริ่มแตกแยกและขาดความสามัคคีกัน การ
มองดูพรรคนี้ในด้านหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าพรรคนี้มิได้มีความมุ่งหมายเดิมในเรื่องการใช้อิทธิพลของนักการ
ศาสนาอย่างที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นจุดมุ่งหมายของตนที่เคยทำได้สำเร็จอีกต่อไปแล้ว ข้อที่สำคัญพอ ๆ กันก็คือ
ความรับผิดชอบในการปกครองและการตัดสินใจประจำวัน หมายความว่าสมาชิกของพรรคหลักเล็ง
ไม่ได้ที่จะพบว่าตัวเองอยู่ฝ่ายตรงกันข้ามของการแบ่งทางการเมืองแบบใหม่ที่กำลังปรากฏขึ้นอย่างรวดเร็วเหลือเกิน
ในระยะต้น ๆ อย่างในปี 1984 พรรคไม่สามารถที่จะนำเอารายชื่อของผู้สมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งทั่วไปที่
ตกลงกันไว้มารวมกันได้ในขณะที่จำนวนของผู้สนับสนุนพรรคลดลงไปแม้กระทั่งในเมืองที่นักการศาสนามี
อิทธิพลอยู่อย่างเมืองกุม (Qum) เป็นต้น พรรคนี้จึงโซซัดโซเซต่อไปในฐานะที่เป็นองค์การจนกระทั่งปี
1987 ซึ่งในที่สุดก็ถูกโคมัยนีมีวนล้อมเลีย ซึ่งดูเหมือนจะได้รับคำแนะนำจากประธานาธิบดีคอบานี
(Khmanie) และประธานสภาผู้แทนราษฎร คือนายอาลีอักบาร์ ราฟซานญานี (Ali Akbar Rafsanjani) ผู้เชื่อว่าพวกเขา
คงจะแสวงหาอำนาจได้ดีกว่าโดยไม่มีพรรคนี้⁵⁴

การเมืองแบบหลายพรรคในอิสราเอลและตุรกี

นักเขียนทุกคนที่เขียนเรื่องการเมืองในอิสราเอลต่างก็เห็นพ้องกัน ในบทบาทสำคัญของพรรคการเมือง
สำคัญๆ ในชีวิตทางการเมืองของประเทศ นักเขียนคนหนึ่งไปไกลจนถึงกับกล่าวว่าพรรคเหล่านั้นใช้
อิทธิพลที่ “กว้างขวางกว่าในรัฐอื่น ๆ รัฐใดนอกจากรัฐที่มีพรรคการเมืองพรรคเดียวเท่านั้น”⁵⁵ และได้มีการ

เห็นพ้องกันทั่วไปในเรื่องเหตุผลที่สำคัญสำหรับปรากฏการณ์นี้ด้วย เหตุผลข้อแรกก็คือบทบาทของพรรคเหล่านี้ในอิสราเอลก่อนที่จะมาเป็นรัฐคือในตอนที่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการเอกราชปาเลสไตน์มาเป็นอาณานิคมทั้งหมดและแรงผลักดันไปสู่การจัดตั้งบ้านแห่งชาติด้วย เมื่อครั้งที่ยังไม่มีรัฐบาลยิวนั้นพรรคการเมืองที่เด่น ๆ อย่างเช่น พรรคมาปาย (Mapai) และพรรคมาปัม (Mapam) ทำงานอย่างหนักในการดูดซึมเอาพวกผู้อพยพเข้ามารวมทั้งจัดหาการศึกษาบริการสุขภาพและสวัสดิการให้คนเหล่านั้นด้วย อีกทั้งการปกป้องทางการเมืองการทหารโดยอาศัยกองกำลังแบบทหาร (militia) ของพวกเขาเอง นอกจากนี้พรรคเหล่านี้ยังเป็นแหล่งสำคัญในการแจกจ่ายเงินทุนไปช้อนนิสิตจากต่างประเทศซึ่งส่งมายังพวกเขาตามกลไกที่เรียกกันว่า“ลูกกุญแจ” ซึ่งทำให้พวกเขาได้รับเงินเป็นสัดส่วนกับคะแนนเสียงที่พวกเขาได้รับในการเลือกตั้งในชุมชนชาวยิว⁶ พรรคมาปายซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 1930 ได้กลายเป็นพรรคที่มีอิทธิพลมากอยู่ในช่วงเวลาที่มันได้ชัยชนะในการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง

หลังจากปี 1948 สถานภาพที่เป็นเสมือนศูนย์กลางของพรรคนี้ก็ได้รับการเจือจางให้แข็งแรงอีกต่อไป เมื่อการจัดตั้งรัฐบาลและบทบาทของพรรคในการรับเอากระแสของชาวยิวที่อพยพเข้ามาใหม่ทำให้พรรคมีโอกาสใหม่ๆ อย่างมากมายที่จะขยายกิจการของพรรคออกไป ตอนนี้มีได้มีแต่เพียงเงินทุนก้อนใหญ่กว่าเดิมจากต่างประเทศที่จะต้องแจกจ่ายไปแต่ยังมีการควบคุมเหนือสถาบันใหม่ๆ และการให้ตำแหน่งในรัฐบาลใหม่ของอิสราเอลเป็นรางวัลอีกด้วย พรรคมาปายซึ่งมีจำนวนผู้รับสมัครเลือกตั้งมากที่สุดซึ่งทำหน้าที่นำในการจัดรัฐบาลผสมจำนวนหนึ่งซึ่งแจกจ่ายทรัพยากรของรัฐบาลไปให้แก่พรรคการเมืองสำคัญ ๆ ของยิวยกเว้นแต่ พรรคเฮรูต (Herut) ของนายเบนนาซิม เบกิน (Benachim Begin) เท่านั้น ผลก็คือมีการจัดตั้งระบบซึ่งประชาชนส่วนใหญ่เรียกร้องกันรวมทั้งการแจกจ่ายงานบริหารซึ่งพรรคเป็นผู้คิดขึ้น⁷ ผลอีกอย่างหนึ่งก็คือการมีส่วนร่วมเป็นทางการในระดับสูงอยู่ในกิจกรรมของพรรค ซึ่งบางทีมีชาวยิวอิสราเอลผู้ทำการเลือกตั้งมาสมัครเป็นสมาชิกของพรรคกันเป็นจำนวนหนึ่งในสี่ถึงหนึ่งในสามทีเดียว⁸

อิทธิพลที่สำคัญอีกประการหนึ่งในเรื่องการพัฒนาของพรรคของอิสราเอลก็คือ กลไกของการปฏิบัติการเลือกตั้ง ในเนื้อหาสาระแล้วนี่คือการสืบเนื่องมาจากวิธีการก่อนที่จะเป็นรัฐซึ่งรวมเอาผู้แทนตามสัดส่วนเข้ากับหน่วยเลือกตั้งแห่งชาติของยิวที่มีอยู่หน่วยเดียวอันเป็นที่ ๆ แต่ละพรรคต้องยื่นรายชื่อผู้เลือกตั้งมาให้ วิธีเดียวกันนี้ถูกใช้แบบสำหรับการเลือกตั้งสภาผู้ร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีขึ้นในขณะที่การต่อสู้ยังดำเนินอยู่ต่อไป และยังไม่เป็นที่กระจ่างแจ้งว่าขอบเขตสุดท้ายของอิสราเอลจะเป็นอันใด⁹ หลังจากนั้นทั้งๆ ที่นายเบน-กูเรียนและผู้ร่วมงานหลายคนของเขาเป็นกังวลที่จะย้ายไปใช้ระบบหลายหน่วยเลือกตั้งก็ตามแต่การเปลี่ยนแปลงเช่นนั้นก็มักจะถูกขัดขวางโดยพรรคการเมืองเล็ก ๆ ซึ่งรู้สึกว่าการคุกคามโดยระบบนั้นเสมอผลที่ออกมาค่อนข้างจะขัดแย้งกัน ทางด้านหนึ่งระบบนี้ได้ให้ความเข้มแข็งแก่อำนาจของพวกเขาหน้าพรรคผู้ทำการควบคุมบรรดาผู้ที่ได้รับอนุญาตให้สมัครเป็นผู้รับเลือกตั้งในพรรคของตนทั้งหมดในรายชื่อของชาติซึ่งมีอันเดียวมาจนถึงปลายทศวรรษ 1970 ส่วนอีกด้านหนึ่งเรื่องที่ว่าภายใต้วิธีการมีผู้แทนตามสัดส่วน

ของอิสราเอลนั้นพรรคหรือรายชื่อใด ๆ สามารถได้ที่นั่งในสภาเนสเส็ตได้เมื่อได้รับคะแนนเสียงเพียง 20,000 คะแนนนั้นกลายเป็นเครื่องสนับสนุนให้เกิดกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยและหมู่คณะเล็ก ๆ จำนวนมากมายซึ่งทำให้มั่นใจว่า รัฐบาลทุกรัฐบาลจะต้องเป็นรัฐบาลผสมทั้งนั้น

เป็นการสะดวกที่เราจะแบ่งพรรคการเมืองสำคัญ ๆ ออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้คือ กลุ่มฝ่ายซ้าย กลุ่มฝ่ายขวา และกลุ่มศาสนาโดยจำไว้ในใจว่าคำว่าซ้ายหรือขวานั้นเพียงแต่ใช้เรียกสถานภาพที่เกี่ยวข้องกับนโยบายป้องกันประเทศและนโยบายต่างประเทศเท่านั้น พรรคที่สำคัญที่สุดในประเภทแรกก็คือพรรคมาปัยและอีกสองพรรคที่แยกมาจากมัน คือ พรรคอาคดูท ฮาอโวดา (Achdut Ha'avoda) และพรรคราฟิ (Rafi) ซึ่งมารวมกันอีกในปี 1968 เพื่อกลายเป็นพรรคกรรมกร กับพรรคมาปัยซึ่งเข้ามาร่วมกับพรรคกรรมกรในการเลือกตั้งปี 1969 เพื่อกลายเป็นพรรคผสมที่มีชื่อว่าพรรคมะอาร์ค (Ma'arach หรือ พรรคแนวร่วม-The Alignment) ในระหว่างนั้นพรรคที่สำคัญในกลุ่มขวาก็คือพรรคเฮรุต (Herut) และ พรรคเสรีนิยม (The Liberals) ซึ่งประกอบด้วยพวกไซออนนิสต์ทั่วไปกับพวกหัวก้าวหน้า) ซึ่งมารวมกับพรรคเฮรุตกลายเป็นพรรคกาฮาล (Gahal) ในปี 1965 และกลุ่มเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกจำนวนหนึ่งซึ่งมารวมกับพรรคกาฮาลในปี 1977 เพื่อก่อตั้งกลุ่มเลือกตั้งที่เรียกว่าลิคุด (Likud) ส่วนพรรคศาสนาที่สำคัญคือพรรคศาสนาแห่งชาติ (The National Religious Party) พรรคอะกูดัทอิสราเอล (Agudat Israel) และพรรคโปเลอิสรเอล (Poalei Israel) รวมทั้งพรรคใหม่ ๆ บางพรรคที่สร้างขึ้นในทศวรรษ 1980 อย่างพรรคชาส (Shas) เป็นต้น

พรรคต่างๆ จากกลุ่มทั้งสามนี้มีอิทธิพลต่อการเมืองของอิสราเอลมาหลายปีและได้รับคะแนนเสียงอย่างเช่น 80% ของคะแนนเสียงในปี 1973 และได้ที่นั่ง 100 ที่ ใน 120 ที่นั่งของสภาเนสเส็ต⁶⁰ องค์การการเมืองอื่น ๆ ที่สำคัญก็มีพรรคคอมมิวนิสต์ (The Communist Party) ซึ่งแยกออกเป็นสองพรรคในระหว่างปี 1965-1973 ครั้นแล้วก็ได้ผนึกกำลังตนเองกลายเป็นพรรคคอมมิวนิสต์ใหม่ (The New Communist List หรือ Rakah) กับขบวนการประชาธิปไตยเพื่อเปลี่ยนแปลง (The Democratic Movement for Change) ซึ่งได้ 15 ที่นั่งในการเลือกตั้งปี 1977 แต่แล้วก็แตกออกไปในตอนต้นทศวรรษ 1980 ส่วนที่เหลือคือกลุ่มและบัญชีรายชื่อต่าง ๆ ทั้งหมดรวมทั้งองค์การที่มีคนๆ เดียวกันได้ที่นั่งหนึ่งหรือสองที่นั่งในการเลือกตั้งครั้งต่างๆ แต่กลุ่มเหล่านี้ไม่มีสมาชิกประจำซึ่งจะเป็นทางให้ได้รับเงินทุนหรือเข้าร่วมในการบริหารส่วนกลางได้จึงไม่ถือว่าเป็นพรรคในความหมายที่เป็นที่ยอมรับกันนั้น

ได้บรรยายไว้แล้ว (ในบทที่ 5) ว่าพรรคมาปัยแล้วต่อไปก็คือพรรคกรรมกร (The Labour Party) ได้ขึ้นมาใช้อำนาจต่อระบบการเมืองของอิสราเอลตั้งแต่ปี 1949 ถึง 1977 ได้อย่างไร หลังจากนั้นเมื่อแนวร่วมลิคุดและแนวร่วมมะอาร์คกรรมกรเกิดขึ้น การเมืองของอิสราเอลก็ได้เปลี่ยนรูปไปเป็นสิ่งที่น่าจะเรียกได้ดีที่สุดว่าเป็นระบบสองผสม (two-coalition system) ซึ่งจำนวนที่นั่ง (99 ที่นั่งในปี 1981-85 ที่นั่งในปี 1984 และ 79 ที่นั่งในปี 1988) ถูกแบ่งไประหว่างสองฝ่ายนั้น พรรคลิคุดได้คะแนนเสียงส่วนใหญ่มากกว่าพันธมิตรของมันในปี 1977 และ 1981 จึงได้ตั้งรัฐบาล แต่ในปี 1984 คือเวลาที่มีวิกฤติการณ์ใหญ่ของชาติ ทั้งสอง

ฝ่ายต่างก็ไม่สามารถหากลุ่มสภาคเนสเสตกลุ่มเล็ก ๆ ได้พอที่จะตกลงทำงานกับตน ผลก็คือต้องตั้งคณะรัฐบาลเอกภาพของชาติขึ้นซึ่งประกอบด้วยรัฐมนตรีจากรัฐบาลผสมทั้งสอง การทดลองนี้เกิดขึ้นซ้ำอีกในปี 1988 แต่ยุติลงในฤดูใบไม้ผลิปี 1990 โดยการถอนตัวของพรรคกรรมกรและได้มีการจัดตั้งรัฐบาลที่มีพรรคลิกุดเป็นส่วนใหญ่ขึ้นในเดือนพฤษภาคม

ในบริบทของอิสราเอลนั้นการเอาพรรคเล็กๆที่ยังคงรักษาความเป็นอยู่ที่แยกกันของตัวเองเอาไว้ มาผสมกันนั้นมีลักษณะสำคัญของการจัดองค์การที่เด่นชัดหลายประการ ในขณะที่พรรคเหล่านี้ยังสามารถทำการเรียกร้องด้านอุดมการณ์อย่างเปิดเผยต่อสมาชิกของตนเองได้ การเรียกร้องเช่นนั้นจำเป็นต้องเจ็บเสียวลงในลักษณะของรัฐบาลผสมเพื่อเห็นแก่ผลประโยชน์ทั่วไปของความเป็นเอกภาพ นอกจากนี้ยังมีกระบวนการอันซับซ้อนโดยเฉพาะอยู่ด้วย ซึ่งต้องการให้ร่างรายชื่อผู้เลือกตั้งร่วมกันขึ้นมาซึ่งมันจำเป็นต้องมั่นใจว่าประการแรกพวกผู้นำของพรรคต่างๆอยู่ในหน่วยเลือกตั้งนั้น ครั้นแล้วสมาชิกคนสำคัญที่สุดของพรรคนั้นก็จะได้ตำแหน่งสูงสุด⁶¹ ทั้งหมดนี้ยังสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นในปลายทศวรรษ 1970 เมื่อรัฐบาลผสมทั้งสองเคลื่อนย้ายไปสู่ระบบที่อนุญาตให้บรรดาตัวแทนของการประชุมคัดเลือกมีบทบาทที่แข็งขันอยู่ในกระบวนการนั้นได้

ส่วนประกอบสุดท้ายของระบบของอิสราเอลก็คือการแข่งขันกันเพื่อจะได้คะแนนเสียงจากชาวอาหรับ ซึ่งถึงแม้ว่าในระยะต้นทศวรรษ 1950 จะมีไม่มากกว่า 8% ของคะแนนเสียงทั้งหมดก็ตาม แต่ก็เป็นจำนวนมากที่สุดในบรรดาผู้ลงคะแนนเสียงที่ไม่มีความผูกพันกัน ด้วยการมีอำนาจที่ได้ใช้ไปกับตัวแทนต่างๆของรัฐบาลรวมทั้งกองทัพของอิสราเอลในระหว่างช่วงเวลาที่มิรัฐบาลทหารในบริเวณของชาวอาหรับตั้งแต่ปี 1948-1965 พรรคมาปาย (แล้วก็พรรคกรรมกร) จึงได้จัดการหาคะแนนเสียงนี้ได้มากกว่าครึ่งในการเลือกตั้งทุกครั้ง จนถึงปี 1977⁶² ในการทำเช่นนั้นจะต้องมีรายชื่อแยกกันของคนสำคัญๆ ชาวอาหรับที่สมาชิกของตนจะต้องสนับสนุน แต่ในปี 1976 เมื่อรู้สึกว่าการยึดชาวอาหรับเป็นพรรคพวกไว้กำลังจะหลุดมือไป พรรคจึงอนุญาตให้ชาวอาหรับเป็นสมาชิกเต็มตัวได้ นอกจากนี้พวกผู้นำการเมืองอิสราเอลยังพยายามที่จะเพิ่มอิทธิพลของตนด้วยการสั่งห้ามจัดตั้งพรรคที่มีชาวอาหรับล้วนๆด้วย ในสถานการณ์เหล่านี้ประชากรชาวอาหรับส่วนที่เหลือส่วนมากจึงมักจะไปลงคะแนนเสียงให้สมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์เสียด้วยเหตุผลที่ว่าพรรคนี้ประกอบไปด้วยผู้คนที่มักจะตำหนิโครงการของพวกเขาไซออนนิสต์และเป็นพรรคเดียวเท่านั้นที่อนุญาตให้ผู้เป็นหัวหน้าของชาวอาหรับมีบทบาทที่สำคัญร่วมอยู่ได้ องค์การของชาวอาหรับแท้ๆ คือพรรคอาหรับประชาธิปไตย (The Democratic Arab Party) ได้รับการจัดตั้งขึ้นในที่สุดเมื่อปี 1988 ทันเวลาที่จะได้ที่นั่ง 1 ที่ ในการเลือกตั้งปี 1989 นี่เป็นการจัดตั้งของสมาชิกชาวอาหรับผู้หนึ่งในสภาคเนสเสตชื่อนายอับดุล วาฮับ ดารอชี (Abdul Wahab Darawshi) ผู้ซึ่งลาออกจากพรรคกรรมกรเพื่อประท้วงนโยบายของมันที่ต่อต้านขบวนการอินติฟาดา (Intifada) การที่เขาสามารถได้รับความสำเร็จในโครงการของเขาโดยใช้ความได้เปรียบที่ว่าก่อนหน้านี้ยังมีสมาชิกหลายคนได้รับอนุญาตให้จัดตั้งพรรคของตัวเองได้นั้นเป็นเรื่องสำคัญ

ความเคลื่อนไหวของเขาถูกพรรคอื่นๆ ชัดขวางจึงจำเป็นที่เขาจะต้องขู่พวกนั้นว่าจะเอาตัวคนเหล่านั้นขึ้นศาล เพื่อจะได้รับการหนุนหลังที่จำเป็นจากที่ปรึกษาทางกฎหมายของรัฐบาล

การแข่งขันการเลือกตั้งครั้งแรกของตุรกีเกิดขึ้นในปี 1950 คู่ต่อสู้สำคัญๆ ได้แก่ พรรคที่ปกครองประเทศแต่ก่อนนั้นคือพรรค RPP (Republican People's Party หรือพรรคประชาชนของสาธารณรัฐ) และพรรค DP (Democrat Party หรือพรรคประชาธิปไตย) ซึ่งก่อตั้งเมื่อปี 1945 โดยบรรดาผู้สนับสนุนพรรค RPP ทั้งคู่ได้เสนอแผนการที่เกือบจะเหมือนกันให้แก่ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง⁶³ แต่กระนั้นพรรค DP ก็ยังสามารถได้รับประโยชน์จากความเป็นศัตรูต่อพรรค RPP ซึ่งมีอยู่อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในแถบชนบทจนได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้นคือได้คะแนนเสียงร้อยละ 53.35 ในขณะที่คู่แข่งสำคัญของมันได้เพียงร้อยละ 38.38 เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าระบบเลือกตั้งที่ใช้อยู่ในตอนนั้นมักจะบอกจำนวนผู้ชนะเสียงเป็นส่วนมากจนเกินจริงเมื่อพูดถึงการได้รับที่นั่ง ชัยชนะนี้ได้แปลเป็นจำนวนที่นั่ง 408 ที่ใน 450 ที่ของสภาใหญ่แห่งชาติซึ่งพรรค RPP ได้เพียง 39 ที่นั่ง⁶⁴ พรรค RPP สามารถได้กำลังกลับคืนมาบ้างในระหว่างการเลือกตั้งครั้งต่อๆ มา แต่ตามชนบทพรรคนี้ได้รับการสนับสนุนน้อยเสียจนไม่สามารถที่จะได้คะแนนมากกว่าหนึ่งในสามของการลงคะแนนทั้งหมดและยังถูกโคตด้วยด้วยในฐานะที่เป็นพลังการเมืองที่สำคัญเนื่องจากการแทรกแซงทางทหารปี 1960 และเนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าพวกผู้นำทางทหารต้องการจะเห็นพรรคนี้กลับมาใช้อำนาจอีก ความบกพร่องเช่นนี้มีให้เห็นอีกตลอดทศวรรษ 1960 เมื่อพรรค Jp (Justice Party-พรรคยุติธรรม) ซึ่งเป็นผู้สืบท่อของพรรค DP ซึ่งถูกสั่งให้ยกเลิกไปได้คะแนนเสียงส่วนมากของประชาชนในการเลือกตั้งทุกครั้งในระหว่างปี 1961 ถึงการแทรกแซงทางทหารครั้งต่อไป ในปี 1971

ระบบสองพรรคซึ่งค่อนข้างจะเอียงไปข้างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในทศวรรษ 1950 และ 1960 นั้นมีลักษณะสำคัญหลายอย่าง ทั้งสองพรรคได้รับการจัดตั้งขึ้นในวิธีที่สะท้อนถึงระบบการบริหารและระบบการเลือกตั้งของประเทศโดยมีผู้นำแห่งชาติที่ได้รับการสนับสนุนโดยสำนักงานในระดับจังหวัดและตำบล ได้มีการดำเนินการเพื่อทำให้แน่ใจถึงมาตรการบางอย่างของประชาธิปไตยภายในพรรค ตัวอย่างเช่นพรรค RPP ได้จัดให้มีการเลือกตั้งเป็นประจำปีต่อครั้งเพื่อเลือกตั้งประธานพรรคในทศวรรษ 1940 แต่ระบบนี้ก็ยังไม่ปล่อยให้คนในระดับสูงสุดมีอำนาจมากจนไม่ใคร่จะมีการท้าทายจากระดับล่าง⁶⁵ เหตุผลประการหนึ่งในเรื่องนี้ก็คือวิธีที่พรรคต่างๆ ถูกสร้างขึ้นนั้นมิใช่เพื่อเป็นสื่อสำหรับผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและการเมืองแต่เพื่อเป็นเครือข่ายของวงการผู้สนับสนุนซึ่งจะทำให้ทรัพยากรของรัฐบาลผ่านไปยังผู้สนับสนุนต่าง ๆ นั้นได้ ในสถานการณ์เหล่านี้องค์การในท้องถิ่นโดยทั่วไปมักอยู่ใต้อิทธิพลของนักปฏิบัติกรกลุ่มเล็กๆ ผู้ซึ่งอำนาจของพวกเขาจากการที่พวกเขาสามารถควบคุมทางเข้าไปหาพวกผู้นำระดับสูงขึ้นไปได้ การจัดองค์การค่อนข้างจะเป็นไปอย่างหลวมๆ รายงานเกี่ยวกับสมาชิกก็ไม่ได้ทำไว้ดีนักและสาขาต่างๆ จะมีชีวิตชีวาขึ้นจริงๆ ก็เพียงแต่ในระหว่างที่จะมีการเลือกตั้งระดับชาติหรือระดับเทศบาลเท่านั้น⁶⁶

เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆที่เกิดขึ้นก่อน ระบบการเลือกตั้งของตุรกีใหม่นั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบที่สลับซับซ้อนของการมีผู้แทนตามสัดส่วนซึ่งถูกนำมาใช้ในปี 1961 ซึ่งโน้มเอียงไปในการเลือกที่รักมักที่ชังและต่อต้านพรรคเล็ก ๆ ⁶⁷ ฝ่ายทหารซึ่งเป็นเหมือนผู้ดูแลซึ่งตั้งตัวเองขึ้นมาตามประเพณีของดาเตอร์ก็ยื่นมือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการปิดพรรคใดๆก็ตามที่ฝ่ายทหารเชื่อว่ามีแนวโน้มไปทางศาสนามากเกินไปหรือมีหัวรุนแรงเกินไป ตอนปลายทศวรรษ 1960 ได้มีการจัดตั้งองค์กรใหม่ขึ้นสององค์กรซึ่งได้รุกรานเข้าไปในการค้าจนพรรค JP มากพอใช้ในหมู่กลุ่มต่างๆ ที่มีความไม่พอใจทางด้านขวาของภาพทางการเมืองของตุรกี ดังนั้นจึงมีกำลังที่จะแสดงบทบาทสำคัญในการเมืองแบบมีหลายพรรคในทศวรรษ 1970 กลุ่มหนึ่งในประเภทนี้ถูกก่อตั้งขึ้นเมื่อนายเนคมัตติน เออร์бакาน (Necmettin Erbakan) แยกตัวออกมาจากพรรค JP ในปี 1968 เพื่อตั้งพรรคระเบียบแห่งชาตินิยมอิสลาม (The Islamist National Order Party) ขึ้น ครั้นแล้วเมื่อพรรคนี้ถูกสั่งเลิกก็ได้ตั้งพรรค NSP (National Salvation Party = พรรคทางรอดแห่งชาติ) ขึ้นซึ่งได้คะแนนเสียง 11.8% ในการเลือกตั้งทั่วไปปี 1973 อีกพรรคหนึ่งคือพรรค NAP (National Action Party- พรรคปฏิบัติการแห่งชาติ) นั้นเป็นผลของการที่พันเอกอัลปาร์สลัน เดอร์เกส (Alparslan Turkes) ได้ยึดเอาพรรคชาติแห่งชาติไรรักษาชาวสาธารณรัฐ (The Republican Peasant's Nation Party) ซึ่งเป็นพรรคเล็ก ๆ ไป เมื่อตอนกลางทศวรรษ 1960

พรรคใหม่ๆ ก็ถูกจัดตั้งในแนวเดียวกับพรรคเก่าๆ นั่นเอง พรรคเหล่านี้ได้สร้างองค์กรที่รวมศูนย์อำนาจอย่างแข็งแกร่งซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสาขาต่างๆ ทั่วตุรกีด้วยเหมือนกัน ⁶⁸ พรรคเหล่านี้มีอิสระในเรื่องการเข้าไปหาการอุปถัมภ์จากรัฐบาลเช่นกัน แต่ได้ผลประโยชน์มากมายจากเรื่องที่ว่ามันเป็นที่ต้องการในฐานะหุ้นส่วนของรัฐบาลผสมที่ได้เสียงส่วนน้อยซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยพรรค RPP ในปี 1973-4 และจัดตั้งโดยพรรค JP ในปี 1975-7 อย่างไรก็ตามก็ดีพรรคเหล่านี้ก็มีลักษณะพิเศษที่ไม่เหมือนใครอยู่บางประการ ทั้งสองเป็นเครือข่ายของพันธมิตรซึ่งติดต่อกับกลุ่มเยาวชนและสหภาพแรงงานซึ่งมีอุดมการณ์ทั่วไปอย่างเดียวกัน ทั้งสองพรรคมีสาขาอยู่ท่ามกลางคนงานชาวตุรกี ซึ่งอาศัยอยู่ในเยอรมนีตะวันตก และต้องอาศัยพวกเขาเป็นอย่างมากในการอุดหนุนทางการเงินและอื่น ๆ แต่ก็มีข้อแตกต่างกันที่สำคัญอยู่อย่างหนึ่งคือโดยเฉพาะพรรค NAP นั้นถือว่าการเมืองในการเลือกตั้งเป็นเพียงแง่มุมหนึ่งของการแสวงหาอำนาจของตนเท่านั้นและให้ความเอาใจใส่เป็นอย่างมากแก่การพัฒนาอาวุธทางทหารซึ่งพรรคใช้ไปในการพยายามที่จะมีอำนาจอยู่ตามถนน และใช้ฆ่าหรือขับไล่สมาชิกของกลุ่มที่พรรคถือว่าเป็นผู้ทรยศต่อวิสัยทัศน์แบบชาตินิยมอันรุนแรงในเรื่องประเทศตุรกีใหม่ออกไป

การปรากฏตัวของพรรคใหม่นี้เป็นอาการของการเปลี่ยนรูปอย่างสำคัญในระบบทั้งหมดของตุรกี พรรคเหล่านี้ได้นำเอามิติทางด้านอุดมการณ์ที่แหลมคมมาไว้ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นกำลังใจให้พรรค RPP และ JP ก้าวต่อไปทางซ้ายและทางขวาเท่านั้น แต่ยังทำให้ความเป็นไปด้านการเมืองของสถาบันหลายแห่งของตุรกี รวมทั้งสถาบันข้าราชการ มหาวิทยาลัยและโรงเรียน สื่อสารและตำรวจเข้มขึ้นขึ้นด้วย โดยเฉพาะ

ข้าราชการนั้นมีได้อยู่ในตำแหน่งที่ดีพอที่จะทนต่อการรับเจ้าหน้าที่ที่พรรคพวกของพรรค NAP และ NSP ได้ยึดเยียดเข้ามา⁶⁹ ทั้งหมดนี้มีอิทธิพลอย่างรุนแรงต่อบรรดาผู้บัญชาการกองทัพผู้มักจะแลเห็นพวกผู้นำพรรคเองเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงต่อความรุนแรงและความยุ่งยากสับสนเป็นอย่างมากที่มีอยู่ในปลายทศวรรษ 1970 ผลที่เกิดขึ้นดังที่ได้เขียนไว้แล้วในบทที่ 5 และ 8 ก็คือความพยายามอย่างแข็งแกร่งในระหว่างที่มีการแทรกแซงทางทหารระหว่างปี 1980-83 ในอันที่จะชำระล้างระบบการเมืองให้สะอาดด้วยการยุบพรรคเก่า ๆ แล้วก็สนับสนุนให้มีการตั้งพรรคใหม่ๆ ขึ้นมาโดยไม่มีการติดต่อกับกลุ่มผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและสังคมซึ่งจะมีบทบาทอย่างที่ดีกันว่าเป็นไปในทางสร้างสรรค์มากกว่าบทบาทที่แบ่งแยกในชีวิตของชาติ⁷⁰

กรอบของระบบใหม่นี้คงจะเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปี 1982 และกฎหมายเลือกตั้งรวมทั้งกฎหมายพรรคการเมืองในปี 1983 สิ่งเหล่านี้ถูกออกแบบมาอย่างชัดเจนเพื่อส่งเสริมให้มีพรรคแห่งชาติใหม่ ๆ เกิดขึ้นเพียงไม่กี่พรรค ซึ่งตามลักษณะของสถาบันและในเงื่อนไขของความเป็นผู้นำจะไม่อะไรเกี่ยวข้องกับองค์การต่าง ๆ ในระยะก่อนปี 1980 อย่างไรก็ดีก็ได้เป็นเช่นนั้นไม่ ถึงแม้ว่าการเลือกตั้งทั่วไปในปี 1983 จะมีแข่งขันกันระหว่างพรรคเช่นนั้น 3 พรรค คือ พรรค ANAP (พรรคมาตุภูมิ – Motherland Party) ของนายตุรกุต โอซาล (Turgut Ozal) พรรคประชาธิปไตยชนชาตินิยม (The Nationalist Democracy) และพรรคประชาชนนิยม (Populist Party) ก็ตาม แต่ในไม่ช้าสองพรรคหลังก็ถูกแทนที่ด้วยกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นตัวแทนซึ่งเกือบจะต่อเนื่องมาโดยตรงจากพรรคเก่า ๆ ในอดีต ซึ่งมีพรรค SODEP ผู้สืบทอดพรรค RPP (ซึ่งไปรวมกับสมาชิกของพรรคประชาชนนิยมประชาธิปไตยสังคมในปี 1985) พรรคหนทางที่แท้จริง (The True Path) ซึ่งเป็นผู้สืบทอดจากพรรค JP พรรคความพยายามแห่งชาติ (The National Endeavour) และพรรคสวัสดิการ (Welfare) ซึ่งเป็นผู้สืบทอดจากพรรค NAP และ NSP ตามลำดับ เหตุผลของการพัฒนาเช่นนี้มีอยู่หลายประการ แต่ที่รวมเอาข้อเท็จจริงที่ว่าพรรคเก่า ๆ ได้พัฒนาโครงสร้างทางองค์กรและมีการเชื่อมโยงกับหน่วยเลือกตั้งที่พิถีพิถันและแข็งแกร่งพอที่จะรอดชีวิตมาได้จากการแทรกแซงของทหารซ้ำแล้วซ้ำเล่าและเรื่องที่ว่านักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งในแบบประชาธิปไตยได้ให้ความมีสิทธิตามกฎหมายมากกว่าประธานาธิบดีที่มาจากทหารผู้พยายามจะควบคุมพวกเขาได้อย่างรวดเร็วไว้ด้วย⁷¹

ระบบพรรคที่มีความเข้มแข็งขึ้นในตอนปลายของทศวรรษ 1980 นั้นมีลักษณะเด่นที่สำคัญหลายประการ ตรงกลางมีพรรคมาตุภูมิเนื่องจากความสำเร็จในการเลือกตั้งและการเป็นผู้นำที่ซ้ำของของนายกรัฐมนตรี แล้วหลังจากปี 1989 ประธานาธิบดีตุรกุต โอซาลก็มีอำนาจเหนือคณะรัฐมนตรีรวมทั้งรัฐบาลและสถาบันสำคัญ ๆ ทั้งหมดของรัฐนอกจากกองทัพเท่านั้น ด้วยการที่เป็นองค์การใหม่พรรคจึงจำเป็นต้องเป็นพันธมิตรของนักการเมืองระดับสองจากพรรคอื่นๆ ผู้ได้ร่วมกับมันมา ในปี 1983 นอกจากนั้นพรรคนี้อย่างได้ก่อตั้งองค์กรแห่งชาติของตนเองขึ้นอีกด้วย ซึ่งมีรูปแบบเก่า ๆ เป็นอย่างมาก โดยมีหัวหน้าที่มีอำนาจเหนือองค์การเหมือนกับที่เกิดขึ้นก่อนปี 1980 ตัวอย่างเช่นกล่าวกันว่านายโอซาลได้แต่งตั้งบรรดารัฐมนตรีของเขาในปี 1983 โดยมีได้ปรึกษาหารือพรรคของเขาเลย⁷² ทั้งหมดนี้มีอยู่ทั้ง ๆ ที่

ฝ่ายทหารมีความพยายามที่จะทำให้ประชาธิปไตยภายในพรรคและการมีส่วนร่วมมีมากขึ้น โดยเน้นในเรื่องความเป็นอันดับหนึ่งของพรรคและการเลือกตั้งประธานพรรคเป็นประจำ พรรคอื่นๆก็ได้รับผลประโยชน์จากเครือข่ายของคํการเก่า ๆ ของตน แต่ก็ต้องเสียเปรียบเพราะเหตุว่าพรรคเหล่านั้นไม่อาจเข้าถึงการอุปถัมภ์ของรัฐบาลต่อไปได้อีกแล้ว รวมทั้งในบางกรณีก็ต้องร่วมรับคำดำเนินคดีในสายตาของประชาชนเนื่องจากที่มีการจลาจลเมื่อตอนปลายทศวรรษ 1970 นี่อาจเห็นได้อย่างชัดเจนในผลของการเลือกตั้งทั่วไปปี 1987 ซึ่งพรรคมาตุภูมิได้คะแนน 36.29% (และได้ที่นั่ง 292 จาก 450 ที่นั่ง) พรรค SHP ได้คะแนนเสียง 24.81% และพรรคหนทางที่แท้จริงได้ 19.81% ทั้งพรรคสวัสดิการและพรรคความพยายามแห่งชาติต่างก็ไม่ได้คะแนนเสียงถึง 10% ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้จึงไม่ได้รับที่นั่งเลย

เชิงอรรถ

1. Sami Zubaida, *Islam, The People and the State* (London and New York : Routledge, 1989, หน้า 122.
2. ความคิดเรื่องการเลือกตั้งเปรียบเทียบกับนั้นเป็นจุดสำคัญอยู่ในคำจำกัดความของประชาธิปไตยของ Karl Pepper ซึ่งอ้างอยู่ใน Chalmers Johnson, 'South Korean democratization : The role of economic development', *The Pacific Review*, 2/1 (1989), หน้า 3-4.
3. Patrick Seale, *The Struggle for Syria : A Study of Post-War Arab Politics 1945-1958* (Oxford : Oxford University Press, 1965), หน้า 173.
4. P.J. Vatikiotis, *The Modern History of Egypt* (London : Weidenfeld & Nicolson, 1969), หน้า 283. สำหรับเรื่องของ Sidgi ดู เรื่องของเขาเองคือ *Mudhakkirati* (Cairo : Dar al-Hilal Press, 1950), หน้า 119-38.
5. Gabriel Baer, "The village shaykh", ใน Baer, *Studies in the Social History of Modern Egypt* (Chicago and London : University of Chicago Press, 1969), หน้า 33.
6. Seale, *Struggle for Syria*, หน้า 173 ; Harold F. Gosnell, 'The 1958 elections in the Sudan', *Middle East Journal*, XII (Autumn, 1958), หน้า 411 ; George Grassmuck, "The electoral process in Iraq, 1952-1958", *Middle East Journal*, IV (Autumn, 1960), หน้า 407-8.
7. ตัวอย่างเช่น Philip Khoury, *Syria and the French Mandate : The Politics of Arab Nationalism 1920-1954* (London : I.B. Tauris, 1987), หน้า 365-6 ; หรือ Michael C. Hudson, *The Precarious Republic : Political Modernisation in Lebanon* (New York : Random House, 1968), หน้า 252-3.
8. Marius Deeb, *Party Politics in Egypt : The Wafd and its Rivals 1919-1939* (London : Ithaca Press, 1979), หน้า 163-72.
9. อย่างเดียวกัน

10. Robert Springborg , *Family, Power and Politics in Egypt* (Philadel-Phia ; University of Pennsylvania Press, 1982) , หน้า 125 ; Eric Davis, *Challenging Colonialism : Bank Misr and Egyptian Industrialization 1920-1941* (Princeton, NJ : Princeton University Press, 1983), หน้า 140n.
11. Khoury, *Syria and the French Mandate*, หน้า 266-73.
12. Seale, *The Struggle for Syria*, หน้า 24.
13. เล่มเดียวกัน , หน้า 28-31 , 174-6.
14. James P.Jankowski, *Egypt's Young Rebels : 'Young Egypt' : 1933-1952* (Stanford, CA ; Hoover Inst., 1975), หน้า 31.
15. เล่มเดียวกัน , หน้า 189.
16. Seale, *The Struggle for Syria*, หน้า 177,181.
17. Abdo I. Baaklini, *Legislative and Political Development : Lebanon 1842-1972* (Durham, NC : Duke University Press, 1976) , หน้า 181-2.
18. John P.Entelis, *Pluralism and Party Transformation in Lebanon : Al-Kataeb, 1936-1970* (Leiden : E.J. Brill, 1970) , หน้า 44.
19. Hudson, *The Precarious Republic*, หน้า 187-8.
20. Baaklini, *Legislative and Political Development*, หน้า 181.
21. Hanna Batatu, *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq : A Study of Iraq's Old Landed Classes and of Its Communists, Ba'thists, and Free Officers* (Princeton, NJ : Princeton University Press, 1978) , หน้า 465n ; Ammon Cohen, *Political Parties in the West Bank under the Jordanian Regime 1949-1967* (Ithaca and London : Cornell University Press, หน้า 25.
22. สำหรับคำบอกเล่าเกี่ยวกับการปกป้องประชาธิปไตยอย่างไม่เต็มใจของนักคิดชาวอียิปต์คนสำคัญ ๆ ในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สองในระยะทศวรรษ 1930 โปรดดู Ami Ayalon, 'Egyptian intellectuals versus Fascism and Nazism in the 1930s' , ใน Uriel Dann (ed.), *The Great Powers in the Middle East 1919-1939* (New York : Holmes & Meier, 1988).
23. Malcolm Kerr, 'Arab radical notions of democracy' , *St Antony's Papers*, 16 (London : Chatto & Windus, 1963), หน้า 9-11.
24. BBC, SWB, 194 , 12 March 1957.
25. I. William Zartman, 'Political pluralism in Morocco' , ใน I. William Zartman (ed.) , *Man, State, and Society in the Contemporary Maghrib* (London : Pall Mall Press, 1973) , หน้า 247-8.

26. Douglas E. Ashford, *Political Change in Morocco* (Princeton, NJ : Princeton University Press, 1961) , หน้า 246.
27. เล่มเดียวกัน , หน้า 97.
28. John Waterbury, *The Commander of the Faithful : The Moroccan Political Elite : A Study of Segmented Politics* (London : Weidenfeld & Nicolson, 1970) , หน้า 145.
29. ตัวอย่างเช่น Ashford, *Political Change*, บทที่ 8; Waterbury, *Commander of the Faithful*, บทที่ 9.
30. Stuart Schaar, 'King Hassan's alternatives' , ใน Zartman, *Man, State and Society*, หน้า 239.
31. Mustapha Seimi, 'Les elections Iegislatives au Maroc' , *Maghreb/Machreq*, 107 (Jan./Feb./March, 1985), หน้า 25.
32. เล่มเดียวกัน , หน้า 27.
33. Waterbury, *Commander of the Faithful*, หน้า 145-9 ; Zartman, 'Political pluralism' , หน้า 252-3.
34. Ashford, *Political Change*, หน้า 307.
35. ตัวอย่างเช่น Kamal Salibi, *The Modern History of Lebanon* (London : Weidenfeld & Nicolson, 1966) , หน้า 166.
36. Edmond Rabbath, *La formation historique du Liban politique et. Constitutionnel : Essai de synthese*, 2nd ed. (Beirut: Librairie Orientale, 1986) , I, หน้า 393-7. ที่อ้างมาจาก Chiha ซึ่งใช้ในการสนับสนุนความคิดของบทบาทอันสำคัญของเขาโดยทั่วไปมาจากทศวรรษ 1940 และ 1950 ตัวอย่างเช่น, Baaklini, *Legislative and Political Development*, หน้า 109-12.
37. Hudson, *Precairous Republic*, หน้า 232.
38. Frank Stoakes, 'The supervigilantes : The Lebanese Kataeb Party as builder, surrogate and defender of the state', *Middle Eastern Studies*, 11/1 (Jan., 1975) , หน้า 215.
39. เล่มเดียวกัน, หน้า 216-17.
40. Marion Farouk-Sluglett and Peter Sluglett, 'Aspects of the changing nature of Lebanese confessional politics: Al-Murabitun, 1958-1979' , *Peuples Meditteraneens*, 20 (July/Sept., 1982) , หน้า 67-8.
41. Stoakes, "The supervigilantes" , หน้า 222.
42. Valerie Yorke, *Domestic Politics and Regional Security : Jordan, Syria and Israel* (Aldershot : Gower, 1988) , หน้า 79-85 ; Lamis Andoni, 'King Hussein leads Jordan into a new era' , *Middle East International*, 17 Nov. 1989 , หน้า 3.
43. เหมือนกัน

44. Lamis Andoni, 'Preparing a national charter' , *Middle East International*, 2 Feb. 1990, หน้า 10; และ 'Incorporating all trends', *Middle East International*, 13 April 1990, หน้า 10.
45. J.E. Peterson, *The Gulf Arab States: Steps Towards Political Participation* (New York : Praeger, 1988), หน้า 39-40; Rosemary Said Zahlan, *The Making of the Modern Gulf States* (London : Unwin Hyman, 1988), หน้า 37, 40-1.
46. เล่มเดียวกัน , หน้า 43-4.
47. Peterson, *Gulf Arab States*, หน้า 42-6.
48. Nadim Jaber, 'Protracted in internal struggle' , *Middle East International*, หน้า 12-13; และ 'The debate continues' , *Middle East International*, 22 June 1990, หน้า 11-12.
49. L.P. Elwell-Sutton, 'Political parties in Iran : 1941-1948' , *Middle East Journal*, III/1 (Jan.,1949) , หน้า 49.
50. Ervand Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1982), หน้า 281-5.
51. เล่มเดียวกัน, หน้า 251-3.
52. Fred Halliday, *Iran : Dictatorship and Development*, (London , Har-mondsworth: Penguin, 1979), หน้า 47.
53. Shaul Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs* (London : I.B. Tauris, 1985) , หน้า 105-6.
54. Ali Behrooz, 'Iran ponders the next move' , *The Middle East* (Aug., 1987), หน้า 6-7.
55. Benjamin Azkin, 'The role of parties in the Israeli democracy' , ใน Gregory S. Mahler (ed.), *Readings in the Israeli Political System: Structure and Processes* (Washington, DC: University Press of America, 1982) , หน้า 51-2.
56. Dan Horowitz and Moshe Lissak, *Trouble in Utopia: The Overburdened Polity In Israel* (Albany, NY: State University of New York Press, 1989), หน้า 35.
57. Itzhak Galnoor, "Transformations in the Israeli political system since the Yom Kippur war" , ใน A. Arian (ed.) , *The Elections in Israel 1977* (Jerusalem : Jerusalem Academic Press, 1980) , หน้า 134.
58. Azkin, 'Parties' , หน้า 65.
59. Misha Louvish, 'The making of electoral reform' , *The Jerusalem Post* (13 April 1977).
60. Don Peretz, *Government and Politics of Israel*, 2nd edn (Boulder, Colorado : Westview, 1983), หน้า 75.
61. Benjamin Azkin, 'Likud' , ใน Howard R. Penniman (ed.) , *Israel at the Polls: The Knesset Elections of 1977* (Washington, DC; American Enterprise Institute, 1979) , หน้า 107.

62. Ian Lustick, *Arabs in the Jewish State* (Austin and London : University of Texas Press, 1980), หน้า 228.
63. Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (London : Harper Collins, 1991, forthcoming).
64. เล่มเดียวกัน , ข้าพเจ้าได้สืบทอดการเลือกตั้งทั้งหมดมาจากเล่มนี้.
65. Ilter Turan, 'Political parties and the party system in post-1983 Turkey' , ใน Metin Heper and Ahmet Evin (eds), *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s* (Berlin and New York : Walter de Gruyter, 1988), หน้า 63-6.
66. เล่มเดียวกัน , หน้า 64 ; Binnaz Toprak, 'Politicisation of Islam in a secular state: the National Salvation Party in Turkey' , ใน Said Amir Arjumand (ed.) , *From Nationalism to Revolutionary Islam* (London : Macmillan, 1984), หน้า 127.
67. William Hale, 'The role of the electoral system in Turkish politics' , *International Journal of Middle Eastern Studies*, 11 (1980), หน้า 402-11.
68. Toprak, 'Politicisation of Islam', หน้า 127-9; Jacob M. Landau, "The Nationalist Action Party in Turkey" , *Journal of Contemporary History*, 17 (1982), หน้า 592-7.
69. C.H. Dodd, 'Aspects of the Turkish state: Political culture, organized interests and village communities' , British Society for Middle Eastern Studies, *Bulletin*, 15/1 1 and 2 (1988) , หน้า 80.
70. โปรดดูหน้า 129 และ 214-5 ในเล่มนี้
71. Ergun Ozbudun, 'The Turkish party system: Institutionalization, polarization and fragmentation', *Middle Eastern Studies*, 17/2 (April, 1981), p.235; C.H. Dodd, *The Crisis of Turkish Democracy* (Beverly P Eothen Press, 1984), หน้า 78.
72. Feroz Ahmad, "The transition to democracy in Turkey", *Third World Quarterly*, 7/2 (April, 1985), หน้า 217.

10 ระบบพรรคเดียวและการกลับมาสู่ประชาธิปไตยมากขึ้น

บทนำ

การจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวซึ่งมีการถือเอกสิทธิ์กิจกรรมทางการเมืองนั้นเป็นลักษณะเด่นตามปกติธรรมดาของโลกที่สามในสมัยหลังจากได้รับเอกราช ในบางกรณีนี้คืองานขององค์การซึ่งนำไปสู่การต่อสู้เพื่อเอกราช ในบางกรณีองค์การเหล่านั้นถูกก่อตั้งขึ้นใหม่โดยกลุ่มผู้นำพลเรือนหรือผู้นำทหารกลุ่มใดก็ตามที่สามารถยึดอำนาจได้ในปีต่อ ๆ มา เหตุผลสำหรับปรากฏการณ์นี้มักจะเป็นแบบเดียวกันอยู่มาก ทางด้านหนึ่งการแข่งขันระหว่างหลายพรรคมีมาพร้อมกับการแบ่งแยก ความเปลี่ยนแปลงและความไร้ประสิทธิภาพ ซึ่งได้รับการแสดงให้เห็นว่าเป็นความพิการต่อการสร้างและพัฒนาชาติ อีกด้านหนึ่งเชื่อกันว่าระบบพรรคเดียวนั้นเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการนำทิศทางของเศรษฐกิจที่ได้รับการวางแผนไว้แล้วและการควบคุมดูแลระบบของการระดมพลและการควบคุมทั่วประเทศ

ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศอาหรับในตะวันออกกลางนั้น รัฐบาลพรรคเดียวมีอยู่ราวหนึ่งในสามของประเทศต่าง ๆ มาตั้งแต่ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา ได้แก่อียิปต์และแอลจีเรียซึ่งพรรคเองเคยเป็นแนวหน้าของการต่อสู้กับฝรั่งเศสมา ในซีเรียและอิรักซึ่งการรัฐประหารของทหารโดยพวกนายทหารร่วมกับพรรคบาธ (Ba'ath) ได้นำไปสู่การขยายกิจกรรมของพรรคออกไปอย่างกว้างขวาง รวมทั้งอียิปต์ ชูแดน และลิเบียซึ่งรัฐบาลทหารได้จัดตั้งการชุมนุมใหญ่ของมวลชนเพื่อให้ตนเองได้รับการสนับสนุนจากพลเรือน หากจะตรวจสอบปรากฏการณ์นี้ให้เหมาะสมก็จะต้องมีการวิเคราะห์ไม่แต่เพียงในเรื่องการจัดองค์การของพรรคเหล่านี้เท่านั้น แต่ต้องวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่มันมีอยู่กับฝ่ายบริหาร ฝ่ายทหาร ฝ่ายกองกำลังความมั่นคง และพวกผู้นำของแต่ละรัฐบาลด้วย นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่ยากลำบากอีกในการที่จะรู้ว่าจะให้ผู้นำนักแก้อุดมการณ์ของพวกเขาแค่ไหน ไม่ตอนนี้ก็ตอนนั้นทุกฝ่ายต่างเรียกตัวเองว่า “นักสังคมนิยม” และนี่จำเป็นต้องมีการตีความ แต่สิ่งที่ตามปกติมักจะมีค่าสำคัญมากกว่าก็คือการใช้อุดมการณ์ซึ่งเป็นทางการเพื่อรวบเอกสิทธิ์ในเรื่องภาษาการเมืองที่ถูกต้องและการพยายามที่จะควบคุมเนื้อหา รวมทั้งขอบเขตจำกัดของการจําแนกรางอันเป็นที่ยอมรับได้ คำถามข้อสุดท้ายเกี่ยวกับวิธีที่บรรดาผู้นำคนต่าง ๆ ของตะวันออกกลางยอมพ่ายแพ้ต่อความกดดัน-หรือพยายามที่จะได้รับประโยชน์จากความกดดันที่ดูเหมือนว่าจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ซึ่งก่อให้เกิด “การนับถือบุคคล” ต่าง ๆ กันมากมาย

ในบทนี้ข้าพเจ้าจะมองดูเรื่องเหล่านี้ในลักษณะของการวิเคราะห์พรรค และสถานการณ์ตามประวัติศาสตร์แบบต่าง ๆ กัน 3 แบบก่อนที่จะไปถึงการตรวจสอบกรณีเหล่านั้น ซึ่งมีความพยายามที่จะเปลี่ยนรูปการปกครองด้วยพรรคเดียวไปเป็นหลายพรรค และในบางครั้งก็เป็นการปกครองที่เป็นระบบประชาธิปไตยมากขึ้น

ตูนิเซียและแอลจีเรีย

พรรคนีโอ-เดสตูร์ (Neo-Destour) ของตูนิเซียตั้งขึ้นในปี 1934 โดยนายฮาบีบ บูร์กิบา (Habib Bourguiba) และผู้ร่วมงานด้วยความตั้งใจที่จะทำให้พรรคนี้เป็นองค์กรของประชาชนที่ใหญ่โตไม่เหมือนกับพวกผู้นำที่มาก่อนคือพรรคเดสตูร์ (Destour) และก็ได้ประสบความสำเร็จในส่วนนี้เป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าพรรคนี้จะทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นพลังทางการเมืองที่กว้างขวางทั่วประเทศเป็นพักๆ เท่านั้นก็ตาม แต่ก็ยังสามารถได้รับความสนับสนุนอย่างพอเพียงจนได้รับการรับรองทั้งจากฝรั่งเศสและจากคนส่วนใหญ่ชาวตูนิเซียว่าเป็นพลังสำคัญอยู่ในขบวนการแห่งชาติ¹ ในปี 1955 อันเป็นปีก่อนที่ตูนิเซียจะได้รับเอกราชพรรคนี้มีสำนักงานการเมืองหนึ่งแห่ง ที่ประชุมแห่งชาติหนึ่งแห่ง สาขา 100 สาขา และกองทัพลีเล็ก ๆ กองทัพหนึ่ง² แล้วยังสามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้ในเมื่อมีการแตกแยกกันภายในอย่างรุนแรงเมื่อตอนที่ความเป็นผู้นำของนายบูร์กิบาและการยอมรับอนุสัญญาระหว่างฝรั่งเศส-ตูนิเซียของเขาทำให้ฝรั่งเศสมีสิทธิพิเศษในด้านเศรษฐกิจและมีสถานภาพในด้านทหารและได้รับการทำหายโดยเลขาธิการของพรรคคือนายซอและฮ์ เบนยูซุฟ (Salah ben Youssef) ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ทั้งหมดนี้พรรคจึงสามารถมีชัยอย่างเด็ดขาดได้ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาหน่วยเลือกตั้งซึ่งมีขึ้นหลังจากได้รับเอกราชในเดือนมีนาคม 1956 นิดเดียว และได้รับการขอร้องจากผู้ปกครองประเทศให้จัดตั้งรัฐบาลแห่งชาติชุดแรกของตูนิเซียขึ้น

เช่นเดียวกับผู้นำแห่งชาติคนอื่น ๆ ที่เพิ่งจะได้มีอำนาจ นายบูร์กิบาต้องเผชิญหน้ากับงานอันยุ่งยากซับซ้อนในการสร้างอำนาจหน้าที่ของเขาขึ้นมา และในขณะเดียวกันก็ต้องควบคุมดูแลความสัมพันธ์ใหม่ๆ ระหว่างพรรคกับพลังอื่น ๆ ในเวทีการเมืองของตูนิเซียด้วย เขาดูแลงานชิ้นแรกในบรรดางานเหล่านี้ด้วยการเกลี้ยกล่อมสภาหน่วยเลือกตั้งให้ปลดผู้ปกครองประเทศออกเสียแล้วประกาศตั้งให้ตัวเองเป็นประธานาธิบดีของสาธารณรัฐใหม่นี้ แล้วเขาก็ใช้อำนาจใหม่ของเขาไปไม่ใช่เพื่อให้พรรคแข็งแกร่งขึ้นเท่านั้น แต่ยังทำให้แน่ใจด้วยว่าองค์กรของพรรคเข้ากับโครงสร้างของฝ่ายบริหารของรัฐบาลได้ด้วย นี่เป็นงานที่สำคัญเนื่องจากว่าหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีหน้าที่ซับซ้อนกันอยู่บ้างเมื่อสมาชิกพรรคจำเป็นต้องเข้าทำงานในสำนักงานสำคัญ ๆ ของรัฐด้วย คำตอบของนายบูร์กิบาก็คือถอนรัฐมนตรีส่วนมากของคณะรัฐมนตรีของเขาไปจากสำนักงานการเมืองของพรรคนีโอ-เดสตูร์ แล้วในปี 1958 ก็เอาคณะกรรมการพรรคซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ประจำอยู่ในแต่ละหน่วยปกครอง (หรือจังหวัดที่สร้างขึ้นใหม่) 13 หน่วยนั้นเข้ามาแทนที่สหพันธภูมิภาคของพรรค³

แม้กระนั้นก็ดี ถึงแม้ว่าความเคลื่อนไหวนี้จะออกแบบไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้พรรคเข้ากับรัฐได้โดยสะดวกอย่างตรงไปตรงมาก็ตาม แต่นายบูร์กิบาก็ยังเชื่อในความสำคัญขององค์กรแห่งชาติที่เข้มแข็ง มีฐานกว้างว่าเป็นเครื่องมือของการเคลื่อนไหวกำลังของประชาชนและเป็นหนทางที่จะถือเอกลัทธิเหนือกิจกรรมการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมาย ในฐานะที่เป็นประธานพรรคนีโอ-เดสตูร์ เขาได้เป็นประธานของ

สมาชิกจำนวนมากมาขอใช้ซึ่งในขั้นตอนหนึ่งอาจมีจำนวนถึง 600,000 คนก่อนที่จะคงตัวอยู่ที่ 400,000 คน ในทศวรรษ 1960 จากจำนวนประชากรทั้งหมด 3,800,000 คน⁴ นอกจากนั้นพรรคยังมีอิทธิพลเหนือองค์กรแห่งชาติที่สำคัญ ๆ อีก 5 องค์กร คือองค์กรสำหรับคนงาน สตรี นักศึกษา เกษตรกร และพ่อค้า นักธุรกิจซึ่งส่วนใหญ่พรรคได้สร้างขึ้นมาเอง ในที่สุดเมื่อมีการตั้งล้มเลิกพรรคคอมมิวนิสต์ตูนิเซีย (The Tunisian Communist Party) ในปี 1963 พรรคนีโอ-เดซตูร์จึงได้กลายเป็นพลังทางการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายหน่วยเดียวของประเทศ

พรรคนี้ได้มีบทบาทแข่งขันกันขึ้นอีกด้วยการนำเอานโยบายเศรษฐกิจใหม่ซึ่งขึ้นอยู่กับการควบคุมรัฐมากขึ้นและมีการรวบรวมดินแดนของตูนิเซียเข้าด้วยกันเป็นอันมาก ในปี 1964 ชื่อพรรคได้เปลี่ยนเป็นทางการกลายเป็นพรรคสังคมนิยมเดซตูร์ (The Parti Socialiste Destourien-PSD) พรรคเคยเชื้อเชิญให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนด้วยโดยจัดการสัมมนาและการอภิปรายขึ้นมากมาย รวมทั้งการที่พรรคได้เข้าไปร่วมกับคณะกรรมการประสานงานในภูมิภาคที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ ๆ ซึ่งช่วยวางนโยบายในระดับท้องถิ่นด้วย⁵ ผลอย่างหนึ่งก็คือดึงเอาพรรคกับฝ่ายบริหารเข้ามาใกล้ชิดกันมากขึ้น ตัวอย่างเช่น คณะกรรมการประสานงานของพรรคมีผู้ว่าราชการของจังหวัดต่าง ๆ เป็นประธาน การเน้นในเรื่องการวางแผนได้กระตุ้นให้เกิดการเรียกร้องให้พรรคเปลี่ยนรูปเป็นองค์กรที่มีแบบอย่างเป็นแนวหน้ามากขึ้นเพื่อให้เหมือนกับสถาบันใหม่ ๆ อย่างเช่นสหกรณ์ที่ได้รับการควบคุมดูแลซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นทั่วตูนิเซียภายใต้การปกป้องของนายอะหมัด เบนชอและฮ์ รัฐมนตรีการวางแผนและการเงิน ที่จริงตามที่เอนเทลิส (Entelis) กล่าวนั้นกำลังของสหกรณ์เหล่านี้ในไม่ช้าก็ “ได้เริ่มแข่งขันกับขอบเขตและประสิทธิภาพของพรรค PSD เอง”⁶

เรื่องขึ้นถึงจุดสูงสุดในปี 1969 เมื่อมีการต่อต้านนโยบายของนายเบนชอและฮ์ และการคุกคามที่เขากระทำต่ออำนาจของนายบูร์กีบามากขึ้น ทำให้ประธานาธิบดีต้องรีบยื่นยันอำนาจหน้าที่ของตนอย่างแข็งขัน เขาได้ปลดนายเบนชอและฮ์ออก ให้คำจำกัดความลัทธิสังคมนิยมของพรรคเดซตูร์เสียใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการที่จะเปลี่ยนไปยังนโยบายด้านเศรษฐกิจที่มีทิศทางไปทางการตลาดมากขึ้น ครั้นแล้วหลังจากการทดลองให้เสรีทางการเมืองในตอนต้นทศวรรษ 1970 เป็นระยะสั้น ๆ แล้วก็ได้จัดตั้งการควบคุมทั้งพรรคและรัฐบาลอย่างแน่นหนาจนพรรค PSD เกือบจะหายไปโดยสิ้นเชิงจากการเป็นพลังทางการเมือง (โปรดดูบทที่ 6 ด้วย) การยุติกระบวนการนี้เกิดขึ้นในระหว่างการประชุมพรรคเมื่อปี 1974 เมื่อตอนที่นายบูร์กีบามีใช้เพียงประกาศตัวเป็นประธานาธิบดีตลอดชีวิตเท่านั้น แต่ยังทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนด้วยว่าเขาคือผู้ที่กำลังจะแต่งตั้งสมาชิกของสำนักการเมืองเองมากกว่าที่จะอนุญาตให้คนเหล่านั้นได้รับการเลือกตั้งโดยคณะกรรมการกลางเหมือนดังที่ได้ตกลงกันไว้ในที่ประชุมครั้งก่อนเมื่อ 3 ปีก่อนนั้น หลังจากนั้นเขาได้ให้ความสำคัญแก่พรรคเพียงเล็กน้อยในฐานะที่เป็นโครงสร้างซึ่งมีอำนาจปกครองตนเองจนพวกสมาชิกของสำนักการเมืองถูกทำให้ไม่ขึ้นต่อบุคคลหนึ่งซึ่งกำลังไต่เต้าขึ้นไปตามลำดับขั้นของพรรค แต่กลับไปขึ้นอยู่กับการที่เขาจะถูกแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลหรือไม่มากกว่า⁷

ความพยายามที่จะประเมินค่าบทบาทของพรรค PSD ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1970 เป็นต้นไป ทำให้เราไม่ต้องสงสัยเลยในเรื่องสถานภาพที่ไม่สำคัญของมัน ตัวอย่างเช่นเอนเทลิสได้กล่าวว่ามันทำหน้าที่แค่เพียง “บรรเลงดนตรีประกอบประจักษ์ผู้นำเท่านั้น”⁸ แต่เมื่อดูบทบาทที่มันยังแสดงอยู่ในการเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง สำหรับการเลือกตั้งของสภาแห่งชาติและบทบาทที่ช่วยในการจัดการองค์การแห่งชาติองค์การอื่น ๆ แล้ว คำตัดสินนี้ก็ออกจะรุนแรงเกินไป แต่กระนั้นก็ตามก็ยังทำให้เกิดคำถามพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติและทางเดินของรัฐบาลพรรคเดียวของตูนิเซียด้วยว่าเหตุใดความนิยมในสถาบันซึ่งมีอยู่สูงซึ่งบรรดานักเขียนหลายคนกล่าวถึงในทศวรรษ 1960 จึงได้กลับกลายไปอย่างง่ายดายเช่นนี้? อะไรทำให้มันพ่ายแพ้ต่อการเคารพบูชาบุคคลของนายบูร์กิบาอย่างรวดเร็วเช่นนี้? เมื่อมองดูบันทึกทางประวัติศาสตร์ก็จะดูเหมือนว่าพรรคเองก็ไม่เคยได้มีองค์การซึ่งจะยอมให้มันป้องกันตัวมันเองจากแรงกดดันภายนอกได้เลย ทั้ง ๆ ที่พรรคมีสมาชิกอยู่เป็นจำนวนมากมายเช่นนั้น แต่ในตอนปลายทศวรรษ 1960 ก็ยังได้รับอนุญาตให้มีระบบข้าราชการกลางซึ่งมีขนาดเล็กคือประมาณ 140 คนเท่านั้น⁹ ยิ่งกว่านั้น แม้แต่ในช่วงที่มันเป็นสังคมนิยม ก็ดูเหมือนจะไม่เคยมีผู้สมัครที่ได้รับการคัดกรองมาแล้วเพื่อเป็นสมาชิกเลยและไม่เคยเคลื่อนไหวที่จะสร้างโครงสร้างแบบสองเสาที่มีฝ่ายทหารและคนอื่น ๆ คำจูนอยู่เลยจนกระทั่งในขั้นตอนหนึ่งที่นายบูร์กิบาได้แนะนำ¹⁰ การที่มันถูกทำให้เป็นรองต่อการบริหารส่วนกลางอย่างรวดเร็วเช่นนั้นยิ่งทำให้อะไร ๆ เลวร้ายลงไปอีก

การต่อต้านการมีอำนาจแต่ผู้เดียวของพรรค PSD ได้ถูกแสดงออกมาแรก ๆ ในปี 1976 เมื่อคนกลุ่มหนึ่งซึ่งนำโดยนายอะหมัด เมสติรี (Ahmad Mestiri) อดีตรัฐมนตรีกระทรวงภายในประเทศได้ออกประกาศฉบับหนึ่งกล่าวว่าระบบพรรคเดียวกัน “ไม่สามารถนำมาใช้ให้เข้ากับความเป็นและความปรารถนาของประชาชนได้อีกต่อไปแล้ว” และได้เรียกร้องให้รวมตัวกันต่อต้านภายในพรรคแชนซัวร์เอง¹¹ หลังจากนั้นสองปีก็ได้มีการทำทลายเกิดขึ้นโดยการแสดงความเป็นอิสระโดยสหภาพสำคัญคือ UGTT (โปรดคูบทที่ 2) สิ่งนี้นำไปสู่ความพยายามในเชิงทดลองที่จะสร้างระบบหลายพรรคที่มีการควบคุมขึ้นมา ข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงเรื่องนี้ในตอนสุดท้ายของบทนี้

แนวหน้าปลดปล่อยแห่งชาติแอลจีเรีย (The Algerian Front de Liberation Nationale-FLN) ได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 1954 เป็นองค์การปกป้องซึ่งได้นำประเทศผ่านสงครามปลดปล่อยแล้วก็ได้เจรจาขอเอกราชจากฝรั่งเศสในปี 1958 แต่ไม่ใช่โครงสร้างที่เป็นหน่วยเดียว และแม้แต่หลักการของการเป็นผู้นำที่เป็นส่วนของวิทยาลัยก็หายไปในตอนนั้นที่แนวหน้าถูกเรียกร้องให้ตั้งรัฐบาลขึ้นมาในปี 1962 ผลที่เกิดขึ้นก็คือการต่อสู้เพื่ออำนาจและการควบคุมโครงสร้างแห่งการบริหารใหม่ที่บอบบางซึ่งองค์การของแนวหน้าเป็นผู้กระทำการแต่ผู้เดียวในบรรดาหลาย ๆ หน่วยด้วยกัน ผู้ที่มีอำนาจควบคุมเครื่องมือในการบริหารของแนวหน้าโดยตรงอย่างเช่นเลขาธิการใหญ่คือนายมุฮัมมัด ไคดिर (Muhammad Khider) ได้พยายามที่จะสร้างบทบาทที่มีอิทธิพลให้แก่พรรคในฐานะที่เป็นพรรคแนวหน้าตามแนวของแผนทริโปลิสซึ่งได้กำหนดไว้เมื่อ

เดือนพฤษภาคม 1962 ก็พอตีพรรคได้ประกาศว่า พรรค FLN คือผู้ที่ “ตัดสินใจในนโยบายทั้งหมดของชาติและแนะนำในเรื่องกิจกรรมของรัฐบาล”¹² แต่ความพยายามของไคริที่จะสร้างองค์กรที่เป็นผู้นำขึ้นนั้น ก็ถูกนายอะหมัด เบน เบลลา (Ahmad ben Bella) ประธานาธิบดีคนแรกของแอลจีเรียขัดขวางไว้อย่างง่ายดาย ส่วนนายไคริก็ถูกปลดออกในปี 1963 แล้วนายเบนเบลลาก็ขึ้นเป็นเลขาธิการใหญ่เสียเองและใช้การประชุมครั้งแรกของพรรคซึ่งได้รอมานานและในที่สุดได้จัดขึ้นในเดือนเมษายน 1964 เพื่อเริ่มเปลี่ยนรูปแบบของแนวหน้ามาเป็นเครื่องมือที่จะสนับสนุนตัวเองในการต่อสู้กับบรรดาคู่แข่งทางการเมือง แต่ความพยายามที่ยังคงค้างๆ กลางๆ ของเขาก็ไม่ได้แก้ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ในอนาคตรหว่างพรรคกับรัฐบาลได้ เขาไม่สามารถที่จะหยุดยั้งกิจกรรมของสมาชิกพวกที่ชอบต่อสู้เพื่อเป็นปากเสียงให้แก่ลัทธิสังคมนิยมแบบรุนแรงและการที่ไคริเข้าควบคุมกองทัพได้ก่อความเดือดร้อนให้แก่นายทหารอาวุโสหลายนายมีหน้าจ้ำยังเป็นปัจจัยหนึ่งในหลาย ๆ ปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดการรัฐประหารทางทหารของนายฮุอารี บูเมเดีย (Houari Boumedienne) ขึ้นในเดือนมิถุนายน 1965¹³

ประธานาธิบดี บูเมเดียมักจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ของพรรค FLN อยู่เสมอในคำปราศรัยของเขา แต่ในการปฏิบัติจริง ๆ แล้วเขาจะปฏิเสธไม่ยอมให้พรรคเข้าแทรกแซงในคณะรัฐบาลและได้กระทำการอย่างเด็ดขาดในการที่จะโค่นล้มการบริหารส่วนกลางของพรรคเสีย และเอาพรรควางไว้ในกำมือของนายทหารเก่าผู้จงรักภักดีจากสมัยสงครามกลางเมืองอย่างแน่นหนา¹⁴ ผลที่ได้ก็คือถึงแม้ว่าพรรค FLN จะยังคงมีเอกลักษณ์อยู่เหนือการเมืองของแอลจีเรียซึ่งเป็นมาแต่ก่อนก็ตามแต่ก็ไม่มีสถานภาพใด ๆ ที่จะลงมือกระทำการได้¹⁵ จากการประเมินผลของโรเบิร์ต (Robert) นี่เป็นการทิ้งให้แนวหน้านั้นมีหน้าที่บางอย่างในนามของผู้บริหารส่วนกลางและมีบทบาทจำกัดในการควบคุมดูแลสหพันธ์ของนักศึกษาและเกษตรกรกับการจัดหาที่ประชุมเพื่อเจรจาไกล่เกลี่ยกันระหว่างผลประโยชน์ที่แข่งขันชิงดีกันในระดับท้องถิ่น¹⁶

นายบูเมเดียได้พูดเป็นครั้งเป็นคราวถึงความจำเป็นที่จะต้องฟื้นฟูชีวิตพรรค FLN ขึ้นมาใหม่ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญของการระดมพลทางการเมือง แต่เขาได้เริ่มลงมือทำอะไรที่จริงจังก็ต่อเมื่อถึงกลางทศวรรษ 1970 เท่านั้น กระบวนการนี้เริ่มต้นด้วยคำปราศรัยของเขาในเดือนมิถุนายน 1975 ซึ่งเขาได้ประกาศว่าในทศวรรษที่สองแห่งการปกครองของเขาจะเน้นในเรื่องความมีประชาธิปไตยมากขึ้น ซึ่งได้นำไปสู่การร่างกฎบัตรแห่งชาติในปี 1976 และการแปรรูปเป็นแนวทางซึ่งมีลักษณะทางการเมืองสำคัญต่าง ๆ นานาและมีหน้าที่เตรียมการประชุมพรรคไว้ การประชุมครั้งแรกมีตั้งแต่ปี 1964 เราอาจแลเห็นความตั้งใจบางอย่างของเขาได้ในเรื่องที่ว่ากฎบัตรนั้นอ้างถึงบทบาท “กองระวังหน้า” ของพรรค FLN และจะเห็นได้จากการยืนยันใหม่ ๆ ของเขาที่ว่าผู้ใดก็ตามต้องการมีบทบาททางการเมืองในระดับใด ๆ ของรัฐบาลสามารถจะทำเช่นนั้นได้ก็ต้องมาเป็นสมาชิกของพรรคเสียก่อนเท่านั้น¹⁷

แต่การเปิดประชุมก็ล่าช้าไปจนถึงเดือนมิถุนายน 1979 เนื่องจากการสิ้นชีวิตของนายบูเมเดียในขณะที่ตำแหน่งหัวหน้าพรรคซึ่งมีบทบาทขยายออกไปตกอยู่แก่นายพันเอกมุฮัมมัด ซอและฮ์ ยาเฮียอุย (Muhammad

Salah Yahiaoui) ผู้ประสานงานคนใหม่ของ FLN แผนการของนายยาเฮียอูยได้ถูกเปิดเผยขึ้นทันทีโดยที่เขาได้ก่อตั้งโครงสร้างองค์กรใหม่ขึ้นตามแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตเป็นอย่างมากโดยประกอบด้วยคณะกรรมการเลือกตั้งกลางซึ่งเปลี่ยนกันเลือกสำนักงานการเมืองอันประกอบด้วยคน 17 คน รวมทั้งคณะกรรมการพิเศษซึ่งมีคน 11 คนรับผิดชอบคอยดูแลพื้นที่สำคัญ ๆ ของรัฐบาล แต่ในตอนนี้สถานการณ์ทางการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก แทนที่จะมีประธานาธิบดีคนหนึ่งอย่างนายบูเมเดียเป็นผู้เป็นกังวลที่จะสร้างพรรคองระวังหน้าขึ้นไว้ดูแลควบคุมและกระตุ้นข้าราชการ ตอนนี้กลับมีประธานของรัฐคนใหม่คือนายชาดลี เบนญาดิด (Chadli Ben Jadid) ผู้คิดว่างานอันดับแรกของเขาก็คือการสร้างอำนาจหน้าที่ของเขาขึ้นมาเหนือสถาบันสำคัญ ๆ ทุกแห่งของประเทศรวมทั้งพรรค FLN เอง¹⁸ ในสถานการณ์เช่นนี้เองเขาจึงได้ยอมให้ตั้งองค์กรใหม่ ๆ บางองค์กรขึ้นมาแต่ให้อยู่ในระดับที่วอองค์กรเหล่านั้นจะไม่มาท้าทายตัวเองหรือผู้สนับสนุนสำคัญของเขา ได้มีการประชุมทั่วไปเป็นพิเศษขึ้นในปี 1980 ซึ่งให้อำนาจเขาแต่งตั้งสมาชิกของสำนักงานการเมืองได้แทนที่พวกนั้นจะถูกเลือกมาอย่างแต่ก่อนและเขายังยึดตำแหน่งเลขาธิการไว้ด้วยรวมทั้งเลิกลี้มนหน้าที่ของผู้ประสานงาน และลดจำนวนคณะกรรมการพรรคลงจาก 11 คนลงเป็น 5 คนด้วย

เมื่อถึงเวลาการเลือกตั้งกลับของนายชาดลีเสร็จสิ้นลง ทั้งหมดที่เหลืออยู่จากการปฏิรูปก็คือสำนักงานการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งและคณะกรรมการกลางที่อ่อนแอเปื้อน ทั้งสองอย่างนี้ไม่ใช่อะไรมากไปกว่าองค์กรที่ปรึกษาของประธานาธิบดีซึ่งไม่มีอำนาจที่จะทำอะไรในฐานะเครื่องมือสำหรับควบคุมการบริหารได้¹⁹ สำหรับพรรคนั้นก็ได้รับลงด้วยการมีบทบาทค่อนข้างจะขยายออกมากขึ้นในการควบคุมดูแลองค์กรต่างๆ ของชาติและในการจัดการการเลือกตั้งเพื่อที่ประชุมแห่งชาติ เพราะผู้สมัครทุกคนต้องได้รับการรับรองจากพรรคเป็นพิเศษ ได้มีการใช้พรรคมากกว่าในอดีตเพื่อได้มีการควบคุมโดยทั่วไปเหนือชีวิตทางการเมืองของแอลจีเรีย ตัวอย่างเช่นโดยการยืนยันกฎข้อบังคับว่าข้าราชการของรัฐบาลทุกคนต้องเป็นสมาชิกของพรรค²⁰ การถือเอกสิทธิ์เช่นนี้ถูกโจมตีหลังจากที่มีการจลาจลและการสำแดงพลังต่อต้านนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล ซึ่งปะทุขึ้นในเดือนตุลาคม 1988 ดังจะได้บรรยายไว้ในตอนสุดท้ายของบทนี้

ระบบพรรคเดียวในซีเรียและอิรัก

เมื่อมองดูครั้งแรกก็ดูเหมือนว่าจะมีอะไรที่เหมือนกันอยู่มากระหว่างระบบการปกครองที่มีพรรคเดียวซึ่งมีอยู่ในซีเรียกับอิรัก ทั้งสองประเทศนี้มีผู้นำเป็นผู้ที่เข้าร่วมกับพรรคบาซในระหว่างช่วงเวลาที่มีความเดือดพล่านทางอุดมการณ์ครั้งใหญ่ในโลกอาหรับในทศวรรษ 1950 และ 1960²¹ ทั้งสองรัฐบาลเป็นผลของการรัฐประหารซึ่งพรรคในฐานะที่เป็นองค์กรลับขนาดเล็กๆ ได้ขึ้นมาใช้อำนาจด้วยความช่วยเหลือของผู้เห็นอกเห็นใจในกองทัพ ทั้งสองพรรคต่างก็ได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากในระยะต้น ๆ ของมันจากตัวอย่างพรรคของโซเวียตในฐานะที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติ มีหน้าที่แยกออกจากสำนักกลาง มีงานดูแลควบคุมรัฐบาล ฝ่ายทหารและองค์กรของประชาชนอย่างเช่นสหภาพต่าง ๆ สุดท้ายก็คือทั้งสองฝ่ายต่างก็

รับเอาข้อปฏิบัติด้านอุดมการณ์บางอย่างซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะเสริมกำลังแก่ความถูกต้องตามกฎหมายและอำนาจหน้าที่ของพรรคด้วยการขยายบทบาทของตนในอดีตและด้วยการเน้นถึงการเข้าถึงศาสตร์แห่งการเมืองซึ่งทำให้พรรคมีความเข้าใจลึกซึ้ง ในปัจจุบันและอนาคตอย่างไม่มีใครเหมือน

ทั้งหมดนี้เป็นความจริงและสำคัญถ้าหากจะไม่ถูกกล่าวให้เกินความจริงนัก ในบรรดาสິงอื่น ๆ พรรคนี้มีข้อได้เปรียบอย่างมากในการยกเอาพื้นที่สำคัญๆซึ่งรัฐบาลพรรคบาซถูกบังคับให้เผชิญหน้ากับปัญหาการจัดองค์กรที่คล้ายคลึงกันมากและตรงที่ ๆ มีสภาพแตกต่างกันค่อนข้างจะเห็นได้ชัดขึ้นมาพูดเป็นเรื่องเด่น นอกจากนั้นพรรคยังจัดหาหนทางให้ได้มีการอภิปรายถึงเรื่องราวบางเรื่องที่สำคัญเป็นศูนย์กลางและสลับซับซ้อนมากขึ้นด้วย รวมทั้งหน้าที่ของอุดมการณ์ซึ่งเป็นทางการ ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคและหัวหน้าซึ่งตกอยู่ในลัทธิความเชื่อตัวบุคคลและลักษณะของการแข่งขันระหว่างพรรคต่าง ๆ ที่มีหลักการอันเดียวกันและอ้างว่ามีความถูกต้องตามประวัติศาสตร์อย่างเดียวกัน อย่างไรก็ตามเมื่อได้พูดมาทั้งหมดนี้นับเป็นเรื่องสำคัญอย่างชัดเจนที่จะต้องจำไว้ว่าสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์และการเมืองที่ออกจะแตกต่างกันซึ่งเผชิญหน้ากับพรรคต่าง ๆ ที่จะเป็นพรรคแนวหน้าในตะวันออกกลางนั้นตรงข้ามกับพรรคในสหภาพโซเวียต รวมทั้งข้อเท็จจริงที่ว่าระบบของอิรักและซีเรียนั้นแตกต่างจากกันและกันในแง่มุมสำคัญ ๆ หลายอย่างด้วย

บรรดาผู้สนับสนุนพรรคบาซของซีเรียได้ขึ้นสู่อำนาจเป็นครั้งแรกในปี 1963 ถึงแม้ว่าพวกเขาจะยังไม่ใคร่หนักแน่นในการควบคุมประเทศนักจนกระทั่งมีรัฐประหารครั้งที่สองในปี 1966 ก็ตาม ในระหว่างสามปีแรกนี้ พวกเขามัวยุ่งอยู่กับการโต้เถียงกันอย่างมากมายและมีการต่อสู้กันภายในการเมืองในขณะที่สมาชิกหนุ่ม ๆ ที่หัวรุนแรงก็ต่อสู้กันเพื่อยึดความเป็นผู้นำจากพวกผู้ก่อตั้งพรรคคือนายไมเคิล อัฟลัก (Michel Aflak) นายซอลเฮ์ อัลดิน บิตาร์ (Salah al-Din Bitar) และเพื่อนร่วมงานของพวกเขา นี่คือการบวนการที่เกี่ยวข้องกับการทำให้หลักการสำคัญ ๆ บางหลักการของอุดมการณ์เก่า ๆ ของพรรคบาซแหลมคมยิ่งขึ้นในทิศทางที่มีการเน้นมากขึ้นในลัทธิสังคมนิยมและการเปลี่ยนรูปสังคมในลักษณะปฏิวัติ²² แล้วยังเกี่ยวข้องกับการสร้างองค์กรของพรรคเสียใหม่ตั้งแต่ส่วนบนลงมาในลักษณะที่เป็นไปตามแบบของลัทธิเลนินนิยมซึ่งรวมเอาการเตรียมที่จะเข้าทำการควบคุมกองทัพและรัฐบาลไว้ด้วย²³ ความพยายามในทิศทางนี้ได้ถูกทำให้เข้มข้นมากขึ้นหลังจากรัฐประหาร ปี 1966 ซึ่งนำเอานายพลซอลเฮ์ ญาดิดเข้ามาเป็นเลขานุการพรรคโดยพฤตินัย อย่างไรก็ตามแรงกระตุ้นที่จะยกพรรคให้สูงขึ้นนั้นก็ต้องตกไปเนื่องจากการพ่ายแพ้ที่น่ากลัวที่รัฐบาลมีต่ออิสราเอลในสงครามปี 1967 รวมทั้งโดยข้อเท็จจริงที่ว่ามันไม่มีทางที่จะเข้าควบคุมเครื่องอุปกรณ์ของพรรคบาซ ในกองทัพที่มีนายพล ฮาฟิซ อัล-อะซาด (Hafiz al-Asad) มีอิทธิพลอยู่ได้ และในตอนท้ายนายพลฮาฟิซ อัล-อะซาดนี่เองที่ได้ชัยชนะเหนือองค์การพลเรือนของนายญาดิดในการรัฐประหารครั้งที่สามเมื่อปี 1970

นักวิจารณ์หลายคนได้ชี้ให้เห็นว่าเหตุผลสำคัญข้อหนึ่งที่ทำให้นายพลอะซาดทำรัฐประหารก็คือการที่เขาไม่พอใจมากขึ้นในบทบาทของพรรคและสิ่งที่เขาเห็นว่าเป็นการโคດเคี้ยวตัวเองของพรรคจากสังคม

ซีเรียเกือบจะทุกด้านนั่นเอง²⁴ ดังนั้นเมื่อเขามาสร้างปิรามิดแห่งอำนาจซึ่งภายใต้มันฮินเนบัส (Hinnebusch) ได้เรียกว่า “ความเป็นประธานาธิบดีนครอานา” ของเขาเองขึ้น เขาก็มีความระมัดระวังในการที่จะทำให้แน่ใจว่าอุดมการณ์ของพรรคบาซได้หมดไปเป็นส่วนมากแล้ว และองค์การของบาซมีแต่เพียงบทบาททางการเมืองที่เป็นรองเท่านั้น²⁵ อย่างที่เขาเห็นนั้นพรรคนี้จะเป็นประโยชน์มากที่สุดในฐานะที่เป็นเครื่องมือของการระดมพลและการควบคุมสังคมและเป็นเครื่องช่วยการบริหารนโยบายของรัฐบาลในแวดวงที่ได้ให้คำนิยามไว้ดีแล้วอย่างเช่น การปฏิรูปที่ดินและการจัดการภาคสาธารณะในด้านเศรษฐกิจ แต่เขาก็ไม่เต็มใจที่จะยอมให้มันมีบทบาทมากนักในเรื่องความมั่นคงภายในหรือในการเฝ้าดูแลความจงรักภักดีของกองทัพซึ่งมีองค์การทางทหารของบาซ ที่แยกไปอยู่แล้ว ผลก็คือมีแรงดันอย่างรุนแรงให้มีการรับสมาชิกใหม่ ๆ ของพรรคโดยเฉพาะในบริเวณชนบท รวมทั้งให้ขยายองค์การของประชาชนออกไปอีกเช่น องค์การสำหรับคนงานกรรมกร ชาวไร่ชาวนา สตรีและเยาวชนซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมทั่วไปของบาซ กระบวนการนี้ต่อมาก็ได้ขยายออกไปอีกด้วยความพยายามที่จะผลักดันการสนับสนุนให้แกรัฐบาลเพื่อต่อต้านฝ่ายตรงข้ามซึ่งเป็นฝ่ายศาสนานับตั้งแต่ปี 1979 เป็นต้นไป (ดูบทที่ 7) การคำนวณจำนวนเต็มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้จะแสดงให้เห็นว่าจำนวนของสมาชิกเต็มที่เพิ่มจากประมาณ 10,000 คนในปลายทศวรรษ 1960 จนถึงอาจจะ 100,000 คน เมื่อปี 1984 ในขณะที่ในเวลาเดียวกันผู้ที่มีการติดต่ออย่างกับพรรคนี้กลุ่มใหญ่ที่สุดมีถึง 250,000 คน²⁶

ความเจริญเติบโตโดยรวดเร็วของพรรคและข้อเท็จจริงที่ว่ามีความพลุกพล่านจำนวนมากหรือผู้คนที่ถูกเกณฑ์มาจากพื้นที่ที่อยู่อาศัยหรือลัทธิในภายหลังที่ตนนับถือมากกว่าจะมาจากแนวอุดมการณ์เข้ามาร่วมด้วยนั้น ได้กลายเป็นข้อจำกัดต่อไปของความสามารถของพรรคที่จะมีบทบาทเป็นกองระวังหน้า²⁷ สถานภาพของพรรคนี้ได้รับผลกระทบด้วยพัฒนาการอื่น ๆ อีกสองอย่าง ซึ่งจะได้อภิปรายไว้ข้างล่างนี้ คือการผ่อนปรนอุดมการณ์ของพรรคให้เบาบางลงและการที่ประธานาธิบดีอะซาดเข้าไปมีอิทธิพลส่วนตัวเพิ่มขึ้นโดยได้รับการสนับสนุนจากเครื่องมือของการรักษาความมั่นคงของเขาคือนายอะลาวี (Alawi) ทั้งหมดนี้ทำให้เป็นการยากที่จะประเมินค่าของบทบาทที่เปลี่ยนไปของพรรคบาซภายในสถาบันจำนวนมากและศูนย์กลางของอานา ซึ่งสร้างระบบการเมืองของซีเรียขึ้นได้ ในการวิเคราะห์ของฮินเนบัส พรรคนี้ยังคงทำหน้าที่ให้รัฐบาลเป็นรัฐบาลที่ต้องตามกฎหมายและจัดหากลไกสำหรับการรับคนขึ้นห้วกะติและเลือกผู้สืบทอดจากประธานาธิบดีอะซาดมาให้ ถึงแม้ว่าในที่สุดสิ่งนี้อาจไม่มีใครนำพา เพราะได้มีการต่อสู้เพื่ออำนาจขึ้นมาใหม่ อย่างเช่นการต่อสู้ที่เกิดขึ้นเมื่อต้นปี 1984²⁸ ก็ตาม นอกจากนั้นพรรคยังมีบทบาทในการวางนโยบายและฮินเนบัสได้ให้เกียรติแก่พรรคว่าเป็นผู้ปกป้องภาคเกษตรอย่างมีความกล้าหาญและมีความสามารถที่จะกีดกันการเคลื่อนไหวไปสู่การปลดปล่อยทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น³⁰ ในที่สุดพรรคยังรักษาประโยชน์ของตนเองในฐานะเป็นเครื่องมือในการควบคุมการบริหารมากขึ้นโดยมีเครือข่ายของสมาชิกซึ่งมีความผูกพันอย่างพอเพียงกับรัฐบาลเพื่อจะคอยเฝ้าดูส่วนอื่นๆ ของสังคมและเพื่อควบคุมดูแลองค์การต่าง ๆ อย่างเช่นกองระวัง

หน้าบาซ (ซึ่งเด็ก ๆ อายุระหว่าง 6-11 ขวบทุกคนต้องเป็นสมาชิก) ทำให้เป็นการยากสำหรับทุกคนนอกจากองค์กรการเมืองซึ่งเป็นทางการสองสามแห่งที่มีความอดกลั้นอย่างเช่นพรรคคอมมิวนิสต์ซีเรียในการที่จะยืนหยัดเป็นตัวของตัวเอง

ในอิรักพรรคบาซได้มีอำนาจขึ้นในเดือนกรกฎาคม 1968 ด้วยการช่วยเหลืออีกครั้งหนึ่งจากรัฐประหารทางทหารซึ่งผู้สนับสนุนของพรรคมีบทบาทสำคัญอยู่ เริ่มต้นด้วยฐานทางการเมืองของพรรคนี้แคบมากจนสามารถจะรักษาตัวเองไว้ได้ก็แต่โดยใช้วิธีการร้าย ทรมาณ และการปราบปรามอย่างรุนแรงเท่านั้น แต่ในระหว่างต้นทศวรรษ 1970 โดยเฉพาะหลังจากที่ได้แก้ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับบริษัทราน้ำมันนานาชาติได้ในที่สุด คือในปี 1974 แล้ว อิรักก็เริ่มทำตัวเองให้เป็นสถาบันโดยใช้พื้นฐานของความร่วมมืออย่างสม่ำเสมอระหว่างประธานาธิบดีอัสซัน อัลบักร์ (Hassan al-Bakr) ผู้ได้รับความสวามิภักดิ์จากฝ่ายทหาร กับรองประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน (Saddam Hussain) ผู้ได้ก่อสร้างเครื่องมือคือพรรคพลเรือนที่มีระเบียบวินัยขึ้นมาอย่างระมัดระวัง ไม่เหมือนกับพวกผู้นำพรรคของซีเรีย ซัดดัมเลือกที่จะรับสมาชิกพรรคไปอย่างช้าๆ ด้วยก้าวเดินที่มีการควบคุมและมีการเน้นอย่างมากที่สุดในเรื่องความจงรักภักดี ตามการคำนวณของบางคนต้องใช้เวลา 7 หรือ 8 ปี จึงจะผ่านขั้นตอนต่าง ๆ จนได้รับอนุญาตให้เป็นสมาชิกเต็มตัวได้³¹ นอกจากนั้นพรรคยังมีองค์การที่จงใจให้เป็นองค์การลับไว้ด้วย ได้จัดการประชุมสองสามครั้ง (ในระหว่างปี 1974-1982 ไม่มีการประชุมเลย) และออกกฎข้อบังคับที่เจตนาห้ามสมาชิกคนใดให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับองค์การจำนวนและการอภิปรายภายในของพรรคแก่ผู้ใดด้วย³²

เมื่อองค์การของพรรคมีขนาดใหญ่พอแล้ว ซัดดัม ฮุสเซนก็ใช้พรรคนี้เป็นเครื่องควบคุมดูแลการบริหาร (ซึ่งแต่ก่อนนั้นเคยเป็นไปอย่างอิสระ) การทหาร ระบบการศึกษา องค์การต่าง ๆ ของประชาชน และสังคมอิรักขนาดใหญ่ในฐานะที่เป็นสถาบันแบบทางโลก (แยกจากศาสนา) ซึ่งมีความผูกพันอย่างเข้มแข็งกับชุมชนสุन्นีซึ่งมีอิทธิพลมากกว่า ครั้นแล้วก็มีช่วงเวลาแห่งการขยายตัวอีกช่วงหนึ่งในปลายทศวรรษ 1970 เมื่อพรรคเริ่มรับสมาชิกที่มาจากชุมชนชีอะฮ์อย่างมากมายในฐานะที่เป็นหนทางที่จะพยายามรักษาความจงรักภักดีไว้ในขณะที่มีการต่อต้านทางศาสนาเพิ่มขึ้นต่อรัฐบาลพรรคบาซซึ่งได้รับกำลังมาจากการปฏิวัติของอิหร่านในตอนต้นทศวรรษ 1980 อาจจะเขียนได้ว่ามีสมาชิกสมทบถึงประมาณ 1,500,000 คน และมีสมาชิกของพรรคนี้อยู่ในกรมกองของรัฐบาลทุกกรมกอง มีเจ้าหน้าที่ของพรรคอยู่ในหน่วยทหารทุกหน่วย และมีหน่วยของพรรคนี้อยู่ในโรงเรียน มหาวิทยาลัย ชุมชนใกล้เคียงทุกแห่งและในบางกรณีก็มีอยู่ในทุกช่วงตึกที่ในเมือง³³

การขึ้นสู่ความเป็นประธานาธิบดีของนายซัดดัม ฮุสเซนในปี 1979 นั้นในไม่ช้าก็ตามมาด้วยการเริ่มต้นสงครามอันยาวนานกับอิหร่านในปี 1980 ซึ่งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในบทบาทของพรรคของอิรักซึ่งยากที่จะประเมินค่าได้อีก ตั้งแต่เริ่มต้นมาซัดดัม ฮุสเซนได้ทำให้เห็นเป็นที่ชัดเจนว่าเขาได้สนใจในการที่จะแสดงภาพของผู้นำรอบด้านอีกต่อไปแล้วแต่กลายเป็นผู้นำที่มีอำนาจเป็นส่วนตัว เรื่องนี้ได้ถูก

กระทำมาตั้งแต่ต้นโดยการกวาดล้างฝ่ายตรงข้ามในพรรคอย่างถึงเลือดถึงเนื้อ ครั้นแล้วก็มีการเสริมกำลัง โดยกระบวนการยกย่องสรรเสริญอย่างครึกโครมซึ่งถึงระดับสูงอย่างพิชิตรรมาในระหว่างขั้นตอนแรกของ สงคราม ตัวอย่างเช่นในการประชุมส่วนภูมิภาคของพรรคครั้งที่ 9 ในปี 1982 นั้น ได้มีการยืนยันว่าชาดัม นี้แหละที่เป็นผู้นำการต่อสู้กับอิหร่านในทุกแง่มุมคือทางทหาร ทางยุทธศาสตร์ ทางการระดมพล ทาง การเมือง เศรษฐกิจและจิตวิทยาในลักษณะที่สร้างสรรค์ กล้าหาญและเป็นประชาธิปไตย³⁴ ทั้งหมดนี้ ก่อนข้างจะทำให้ความสำคัญของพรรคบาชของอิรักและอุดมการณ์ของพรรคต้องจืดจางไป อันเป็นเรื่องที่ทำให้ การทำสงครามก็ทำให้เป็นเช่นนั้นอยู่เองแล้ว และได้รับการจัดการโดยตัวประธานาธิบดีเองด้วยการติดต่อโดย ทางตรงกับพวกนายพลต่าง ๆ โดยมีได้กล่าวถึงพรรคเอาเลย

แต่ทั้งหมดนี้ได้หายจากพรรคไปในปลายทศวรรษ 1980 แต่จะเป็นตรงไหนนั้นไปไม่เป็นที่ชัดเจน ทางด้านหนึ่ง ปรากฏว่าพรรคได้สูญเสียบทบาทของการควบคุมดูแลกิจกรรมของฝ่ายทหารและการบริหาร ส่วนกลางไปแล้ว³⁵ อีกด้านหนึ่งทั้ง ๆ ที่พรรคได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางแต่ก็ยังคงรักษาสมาชิกพรรค ผู้มีระเบียบวินัยที่เป็นแกนกลางไว้ได้ส่วนหนึ่ง ซึ่งสามารถใช้ในหน้าที่ควบคุมและดูแลได้มากมายหลายอย่าง ส่วนที่เหลือก็ยังคงเป็นอย่างที่เป็นอยู่เสมอคือเป็นเพียงเครื่องมือของบรรดาผู้ที่ผู้นำของอิรัก ผู้ซึ่งควบคุม สภาพปัญหาการปฏิบัติและการบัญชาการส่วนภูมิภาคของพรรคอันเป็นองค์กรที่มีอำนาจมากที่สุดสององค์กรใน คณะรัฐบาล พรรคบาชได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญไปในวิธีที่พรรคถูกเสนอแก่สาธารณชน ทั่วไป ซึ่งข้าพเจ้าใคร่จะอธิบายถึงในตอนนี้

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์นั้นทั้งพรรคของอิรักและซีเรียได้ผ่านกระบวนการเจือจางมาแล้วซึ่ง คำพูดกลายเป็นเรื่องที่ว่างเปล่าแทบจะไม่มีสาระอะไรเลย เริ่มต้นด้วยในปีแรกที่พรรคขึ้นสู่อำนาจ และเมื่อ มันยังอยู่ในการแข่งขันอย่างร้อนแรงกับอุดมการณ์อื่น ๆ อย่างเช่น ลัทธิคอมมิวนิสต์และลัทธิสังคมนิยม (Nasserism) นั้น โฆษกของพรรคเป็นกังวลที่จะอธิบายถึงพรรคในลักษณะที่มีเหตุผลกระจายออกไปอย่าง กว้างขวางให้ถึงนักปฏิบัติการ (activist) ทางการเมืองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นี่ได้กลายเป็นปัจจัยของ การทำสงครามด้วยคำพูดอย่างดุเดือดในระหว่างพรรคทั้งสองในซีเรียและในอิรักด้วยในตอนปลายทศวรรษ 1960 และต้นทศวรรษ 1970 ในฐานะที่ทั้งสองพรรคเป็นทาสโดยถูกต้องตามกฎหมายขององค์กรที่เดิม ได้รับความก่อตั้งขึ้นโดยนายอัสซาดและนายปัสดาร์ เช่นในกรณีการต่อสู้กันทางคำพูดในแบบเดียวกันระหว่าง สหภาพโซเวียตและจีนในทศวรรษ 1960 ได้มีการสร้างข้ออุทธรณ์ต่อเจ้าหน้าที่ของลัทธิมาร์กซิสต์ – เลนิน นิสม์ ในวิธีที่ทำให้มีที่ว่างอยู่สำหรับต้นตอของความจริงทางอุดมการณ์แต่อย่างเดียวนั้น จึงปรากฏตามที่ เกียนเล (Kienle) กล่าวว่าพวกผู้นำของซีเรียและอิรักต่างก็ให้คุณค่าอย่างใหญ่หลวงแก่เครื่องอำพรางของลัทธิ บายที่แท้จริงว่าเป็นเครื่องช่วยเหลือที่มีอาจจะขาดเสียได้ในการสร้างรัฐบาลของแต่ละฝ่ายขึ้นมานบนพื้นฐานที่ มั่นคง รวมทั้งการที่จะเกณฑ์สมาชิกมาจากแหล่งของนักต่อสู้ของพรรคบาชในซีเรีย อิรัก จอร์แดนหรือแหล่ง เดิมไหน ๆ ทั้งนี้ซึ่งอยู่ในสภาพที่จะมอบชีวิตของตนให้แก่รัฐบาลหนึ่งรัฐบาลใดได้³⁶

อย่างไรก็ดีในตอนหลังทั้งหมดนี้กลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญน้อยลงไป และลัทธิบาบในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ก็สูญเสียความคมชัดของมันไปในลักษณะเดียวกับลัทธิคอมมิวนิสต์และลัทธิอื่น ๆ อีกหลายลัทธิ นอกจากนั้นยังมีเหตุผลด้านท้องถิ่นเป็นพิเศษอีกด้วย ข้อหนึ่งก็คือเรื่องที่ว่าลัทธิบาบเองนั้นไม่เคยประกอบด้วยอะไรที่มากไปกว่าหลักการทั่ว ๆ ไป จำนวนเล็กน้อยซึ่งพิสูจน์ได้ว่าไม่สามารถจะขยายความตามทฤษฎีให้มีความหมายได้ ไม่เหมือนกับลัทธิมาร์กซ์ ตัวอย่างเช่นบาบไม่มีผลงานสำคัญ ๆ ทางด้านปรัชญาหรือประวัติศาสตร์ที่จะใช้เป็นพื้นฐานของเรื่องเช่นนั้นได้ อันที่จริงนั้นมันใกล้เคียงกับลัทธิชาตินิยมชนิดหนึ่งซึ่งมีการเรียกร้องเป็นพิเศษให้มีการต่อสู้เป็นส่วนรวมเพื่อให้ถึงจุดหมายในอนาคตแห่งความก้าวหน้าและการพัฒนาสังคมมากกว่าจะเป็นศาสตร์แห่งสังคมอย่างที่บางครั้งพวกผู้นำของลัทธิได้อ้างไว้ ยิ่งกว่านั้นในการก่อตั้งสถาบันทั้งหมดของพรรคสำหรับการฝึกฝนและการวิจัยก็แทบจะไม่มีเครื่องหมายของความปรารถนาที่จะก่อให้เกิดองค์กรที่มีความสามัคคีกันตามคำสอนของบาบเลย ตัวอย่างเช่นในอิรัก ถือกันว่าซัดดัม ฮุสเซนเป็นนักอุดมการณ์ที่สำคัญคนเดียวเท่านั้น และในต้นทศวรรษ 1980 เขาได้รับเกียรติว่าเป็นผู้เขียนหนังสือ บทความและความเรียงในชื่อของเขาเองมากกว่า 200 ชิ้นทีเดียว³⁷

ผลก็คือกลายเป็นอุดมการณ์แบบทางการซึ่งในบริบทของอิรักถูกเรียกว่า “การเล่นสำนวน” และ “จงใจพูดซ้ำซาก”³⁸ อย่างไรก็ตามถ้านักวิเคราะห์จะมุ่งอยู่กับเนื้อหาทางด้านอุดมการณ์หรือความขาดอุดมการณ์ของหนังสือเหล่านั้นเท่านั้นก็เท่ากับพลาดเป้าไปมากทีเดียวเช่นเดียวกับในกรณีของสหภาพโซเวียตก่อนสมัยเปเรสตรอยก้า หน้าที่ของอุดมการณ์เช่นนั้นมิใช่เป็นหนทางที่จะให้ประเทืองสติปัญญา แต่เป็นเครื่องมือของการควบคุมทางการเมืองต่างหาก สิ่งนี้ทำได้หลายวิธี ในระดับหนึ่งการเรียกลัทธิบาบว่าเป็นวิทยาศาสตร์นั้นก็เพื่อจัดหาผู้นำซึ่งจะมีรัศมีเปล่งออกมาเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนที่มีความสามารถมองดูตกลงไปเบื้องล่างพื้นผิวของเหตุการณ์ได้ ซึ่งหมายความว่าพวกเขาจะไม่มีความประหลาดใจเลย จะเห็นว่าแผนการณ์ของเขาผู้นั้นถูกต้องอยู่เสมอไม่มีทางที่จะคำนวณอะไรผิดพลาดได้เลย³⁹ ในอีกระดับหนึ่งอุดมการณ์ย่อมจัดหาทางนำชุดหนึ่งให้ซึ่งมิใช่แต่จะเป็นเพียงการจัดแนวทางไว้ให้สมาชิกและผู้คนเท่านั้นแต่ยังเสริมกำลังความมีเอกสิทธิ์ของผู้นำในการที่จะพูดอะไรก็ได้โดยตำแหน่งได้ด้วย ในกรณีของอิรัก นี่อาจจะเห็นได้จากการที่ซัดดัม ฮุสเซน เน้นว่าอุดมการณ์นั้นเป็น “พื้นฐานอย่างเดียวของชีวิต ซึ่งคนในพรรคมามีความเชื่อถือ” คู่เคียงกับการเน้นของพรรคในเรื่อง “ความสามารถสร้างสรรค์” ด้านอุดมการณ์ของท่านผู้นำอันเป็นลักษณะที่คำนวณได้ในทันที แต่กระนั้นก็ยังเป็นไปไม่ได้ที่จะตะเกียกตะกายเอาอย่างด้วยเกรงว่าอาจจะนำเอาใครก็ได้ นอกจากตัวเองไปสู่ความเดือดร้อนอย่างสาหัสได้⁴⁰

การถือเอกสิทธิ์ที่กระทำโดยประธานาธิบดีทั้งสองคนนี้ในการประกาศอุดมการณ์ในนามของลัทธิบาบนิยม รวมทั้งพรรคมายังและการปฏิวัตินั้นได้ถูกทำให้เข้มแข็งต่อไปโดยการตั้งลัทธิบูชาบุคคลขึ้นมา เรื่องที่ว่าทำไมเรื่องนี้จึงมีอยู่ในรัฐบาลรัฐที่มีพรรคเดียวแต่ไม่มีในรัฐอื่น ๆ นั้นยากที่จะอธิบายได้ ถ้าเรามองดูโลกคอมมิวนิสต์ก่อนสมัยเปเรสตรอยก้า (perestroika) เราก็จะได้เห็นตัวอย่างการปฏิบัติทุกอย่างเช่นนี้

ได้อย่างมากมาย นับตั้งแต่การยกย่องนายคิมอิลซุง (Kim il Sung) แห่งเกาหลีเหนืออย่างเลิศจนกระทั่งทัศนคติที่มีต่อผู้นำทางการเมืองที่หมองคล้ำลงไปมากอย่างเช่น นายโกมุลกา (Gomulka) แห่งโปแลนด์ เห็นได้ชัดว่ามีการเลือกอยู่ข้างแม้แต่ในรัฐที่นิยมการใช้อำนาจที่สุดซึ่งประชากรมีความหลากหลายเป็นที่สุด ผู้นำเสนอจะสนับสนุนหรือไม่สนับสนุนการพัฒนาเช่นนั้นก็ได้ ในระหว่างนั้นในตะวันออกกลางเองก็มีวิธีต่าง ๆ กันหลายอย่างที่สื่อมวลชนที่เป็นของทางการจะถูกเรียกร้องให้แชร์เรื่องราวสรรเสริญ นัสเซอร์ บูร์-กิบาอะชาด หรือซัดดัม ฮุสเซน สิ่งที่คุณเหมือนจะตรงกับประเด็นก็คือสิ่งที่เกิดในซีเรียและอิรัก ผู้นำทั้งสองแลเห็นข้อได้เปรียบเป็นอย่างมากในการเสนอตัวเองว่าเป็นหัวและไหล่ที่อยู่เหนือคู่แข่งชั้นของตน เป็น“ผู้ที่ขาดเสียมิได้” (นี่เป็นคำคุณศัพท์ที่มักจะใช้กับประธานาธิบดีฮุสเซนอยู่บ่อยๆ) และเป็นเสมือนแหล่งแห่งสติปัญญาด้านการเมืองและอำนาจหน้าที่ทั้งหมดทีเดียว

เมื่อได้สร้างลัทธิเช่นนั้นขึ้นแล้วก็จะมีแนวโน้มที่บทบาทของพรรคและอุดมการณ์ของพรรคจะลดลงไปอีก คนที่แสดงตัวว่าเป็นผู้นำของประชาชนทั้งหมดของเขาย่อมไม่ต้องการที่จะเลือกที่รักมักที่ชังคือโปรดปรานสมาชิกพรรคของเขาให้ใครเห็นได้ชัดเจนนัก เขาอาจจะเชื่อดูด้วยก็ได้ว่าการควบคุมของเขานั้นทำไปอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าถ้าหากจะมีโซ่แห่งการบังคับบัญชาเพียงเส้นเดียวโยงจากตำแหน่งประธานาธิบดีผ่านคณะรัฐมนตรีมาถึงฝ่ายบริหารส่วนกลาง มากกว่าการที่จะมีโซ่สองเส้นซึ่งพรรคจะต้องแสดงตัวออกมาในทุกระดับ สำหรับเรื่องอุดมการณ์นั้นบางทีผู้นำเช่นนั้นอาจจะต้องมีอิสระอย่างเต็มที่ในการที่จะกำหนดมันอย่างไรก็ได้ตามแต่เขาจะเลือกโดยไม่ต้องกล่าวถึงแหล่งอำนาจหน้าที่อันอื่นอีกซึ่งอาจจะขัดแย้งกับเขาก็ได้ ปัจจัยทั้งหมดเหล่านี้อาจแลเห็นได้อย่างชัดเจนในระดับต่าง ๆ ในกรณีของอิรักและซีเรียถึงแม้ว่าคำสรรเสริญประธานาธิบดีอะชาดจะไม่ได้ไปไกลเหมือนอย่างของประธานาธิบดี ฮุสเซนก็ตามที

การชุมนุมและสหภาพที่รัฐบาลในอียิปต์ ชูดานและลิเบียก่อตั้งขึ้น

รัฐบาลของประธานาธิบดีนัสเซอร์ได้จัดตั้งการชุมนุมแห่งชาติ หรือสหภาพแห่งชาติขึ้นหลายครั้งเพื่อระดมพลการสนับสนุนของประชาชน ได้แก่การชุมนุมเพื่อปลดปล่อย (The Liberation Rally) สหภาพแห่งชาติ (The National Union) และในที่สุดคือสหภาพนักสังคมนิยมอาหรับ (The Arab Socialist Union-ASU) ทั้งหมดถูกถือว่เป็นองค์การมวลชนซึ่งมีการถือเอกสิทธิ์ในเรื่องกิจกรรมทางการเมืองซึ่งถูกต้องตามกฎหมาย การเลือกชื่อก็มีความสำคัญเช่นกัน ในแต่ละกรณีจะหลีกเลี่ยงคำว่า“พรรค” โดยเจตนา เพราะนั่นมีความหมายถึงการแตกแยกกันและการขาดความมุ่งหมายของชาติอย่างแรง⁴¹

ได้มีการประกาศให้มีการชุมนุมเพื่อปลดปล่อยในปี 1953 หลังจากการยุบพรรคต่าง ๆ ที่มีอยู่ก่อนการปฏิวัติอย่างเป็นทางการไม่นาน และในเวลาที่เกิดกันว่าจำเป็นที่จะต้องพยายามจัดการสนับสนุนรัฐบาลหลังจากที่ได้มีการทำหายอย่างเอาจริงเอาจังจากประธานาธิบดีคนแรกคือนายพลนากีบ (Naguib) และบรรดาผู้ที่ได้ใช้เขาบีบให้กลับไปสู่ชีวิตแบบประชาธิปไตยในทันทีในปี 1956 สิ่งนี้ถูกแทนที่โดยสหภาพแห่งชาติโดยความ

พยายามที่จะสร้างองค์การที่แข็งแกร่งยิ่งขึ้นมาเพื่อจะรักษาความเป็นเอกภาพของอียิปต์ไว้ต่อหน้าการโจมตีสามด้านของอังกฤษ ฝรั่งเศสและอิสราเอล ครั้นแล้วองค์การนั้นก็ได้ถูกใช้เป็นองค์การการเมืองที่สำคัญร่วมกันทั้งในซีเรียและอียิปต์ในระหว่างช่วงเวลาสั้น ๆ ของสหภาพนั้นตั้งแต่ปี 1958-61⁴² ในที่สุดก็มีการประกาศการจัดตั้งสหภาพสังคมนิยมอาหรับขึ้นโดยประธานาธิบดีนัสเซอร์ในเดือนตุลาคม 1961 โดยเหตุผลที่ว่าสหพันธ์แห่งชาติเต็มไปด้วยพวกปฏิกิริยาซึ่งต้องรับผิดชอบในการแยกดินแดนของซีเรียออกไป และจำเป็นต้องถูกจัดตั้งขึ้นมาใหม่เพื่อว่าจะได้กลายเป็น“เครื่องมือแบบปฏิกิริยาสำหรับมวลชนแห่งชาติได้”⁴³ ต่อมาอีกหนึ่งเดือนคือเดือนพฤศจิกายนนัสเซอร์จึงได้วางแผนกระบวนการสืบทอดสำหรับปฏิรูประบบการเมืองของอียิปต์ คือเรียกร้องให้มีสภาเตรียมการเพื่อจัดการประชุมของกองกำลังประชาชนซึ่งจะต้องอภิปรายถึงการร่างกฎบัตรแห่งชาติ การก่อตั้งสหภาพนักสังคมนิยมอาหรับ และในที่สุดคือการใช้กลไกใหม่ ๆ เพื่อควบคุมดูแลการเลือกตั้งสภาแห่งชาติซึ่งมีสมาชิก 350 คน

ความพยายามสองข้อแรกของการตั้งองค์การการเมืองแห่งชาตินั้นมักจะถูกตัดออก เพราะเป็นอะไรที่ไม่มากไปกว่าความพยายามที่ไร้ผลในการระดมพลตอบโต้ นั่นคือเพื่อป้องกันชาวอียิปต์จากการเข้าไปสมทบกับกลุ่มที่อาจเป็นผู้ต่อต้านรัฐบาลได้ แต่ดังที่บินเดอร์ (Binder) กล่าวไว้ พวกเขาได้จัดตั้งสิ่งสำคัญ ๆ ที่มีมาก่อนไว้ให้สหภาพนักสังคมนิยมอาหรับเดินตาม⁴⁴ ประการแรกทั้งสามองค์กรเดินตามเส้นทางสำคัญของโครงสร้างทางการเมืองของประเทศโดยมีคณะกรรมการอยู่ที่ระดับสำคัญ ๆ 4 ระดับ คือระดับหมู่บ้านในชนบทหรือย่านที่อยู่อาศัยในเมือง ระดับตำบล ระดับจังหวัดและระดับชาติ นี่ก่อให้เกิดความตึงเครียดที่พอทำนายได้ต่อข้าราชการของรัฐตามธรรมดา แต่ก็ยังอนุญาตให้องค์กรนั้นควบคุมชุมนุมหรือสหภาพได้ง่าย ประการที่สองคือองค์กรระดับท้องถิ่น ซึ่งมักจะถูกสร้างขึ้นด้วยการไปบุกที่นั่นหรือจะส่งคนที่มิมีชื่อเสียงทางการเมืองเด่น ๆ ไปที่หมู่บ้านหนึ่งเพื่อเกณฑ์สมาชิกผู้ซึ่งต่อไปก็จะเลือกตั้งคณะกรรมการที่เหมาะสมขึ้น หรือมิฉะนั้นก็แต่งตั้งคนสำคัญที่มีอิทธิพลคนหนึ่งขึ้นรับทำงานอย่างเดียวกันนี้ ผลก็คือการเป็นผู้นำส่วนใหญ่จะกระทำโดยผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการบริหารในท้องถิ่น นอกจากนั้นยังหมายความว่าตามที่บินเดอร์ได้พบด้วยว่ามีความซับซ้อนอย่างมากระหว่างสมาชิกของคณะกรรมการท้องถิ่นของสหภาพแห่งชาติกับผู้ที่เป็นผู้สืบเนื่อง⁴⁵ ประการที่สามชุมนุมและสหภาพทั้งสามเหล่านี้ถูกจัดขึ้นในพื้นฐานของมวลชนซึ่งประชากรเพศชายทั้งหมดสามารถเป็นสมาชิกได้ สหภาพแห่งชาติมีสมาชิก 6 ล้านคนในขณะที่ ASU ได้สมาชิกราว 5 ล้านคนในปีแรก⁴⁶

โครงสร้างองค์การพื้นฐานของ ASU ถูกสร้างขึ้นในเวลา 14 เดือน ในปี 1963 และ 1964 ถึงแม้ว่าจะมีความวิปริตและช่องโหว่อยู่มากก็ตาม ในระดับสูงสุดมีคณะกรรมการบริหารระดับสูงซึ่งตั้งอยู่สำหรับเป็นคณะกรรมการกลางถาวรซึ่งบางคนหวังว่าจะไม่มีการตั้งขึ้นอีกในภายหลัง ต่อมาก็เป็นคณะกรรมการจังหวัดชั่วคราวซึ่งเป็นประธานในการจัดตั้งคณะกรรมการในระดับตำบล ที่ระดับล่างของใหม่อย่างหนึ่งคือการจัดตั้งสิ่งที่เรียกว่า “หน่วยพื้นฐาน” ในระดับท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับผู้อยู่ในหมู่บ้านหรือแหล่งที่อยู่หรือ

สถานที่ทำงาน มีหน่วยพื้นฐานเช่นนี้อยู่เกือบ 7,000 หน่วย แต่ละหน่วยดำเนินการโดยคณะกรรมการซึ่งมี 20 คน ครอบคลุมอยู่ทั่วประเทศอียิปต์แต่ไม่เกี่ยวกับทหารหรือตำรวจ⁴⁷ โครงสร้างอันใหญ่ซึ่งมีรูปเหมือนประมุขีปฐพีผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งเพศชายอาจจะเท่ากับร้อยละ 70⁴⁸ อย่างไรก็ตามมันแทบจะไม่ได้เป็นองค์การที่มีการปกครองตัวเองเลย มีการเหลื่อมล้ำกันอย่างมากระหว่างพรรคกับรัฐบาล โดยมีคน ๆ เดียวกันดำรงตำแหน่งอยู่ทั้งในระดับชาติและระดับจังหวัด นอกจากนี้ยังมีความตั้งใจเพียงเล็กน้อยที่จะสร้างระบบของสมาชิกภาพที่สม่ำเสมอขึ้น และไม่มีคามหมายใด ๆ ที่จะกำหนดวินัยให้แก่สมาชิกพรรค ยกเว้นในบางครั้งบางครั้งด้วยการขู่จะจับไปปล่อยไป การอนุมัติครั้งหลังนี้อาจจะมีอำนาจอยู่บ้างเล็กน้อยเนื่องจากในระยะเวลาสั้น ๆ สมาชิกของพรรค ASU กลายเป็นที่ต้องการอันจำเป็นสำหรับผู้ใดก็ตามที่มีตำแหน่งอยู่ในคณะกรรมการอันเป็นทางการต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งผู้ที่ปรารถนาจะได้รับเลือกตั้งไปอยู่ในสภาของส่วนภูมิภาคหรือสภาแห่งชาติด้วย⁴⁹

สิ่งที่พรรค ASU ยังขาดอยู่ก็คือบทบาทที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนและอุดมการณ์ที่ติดต่อกันได้เรื่องได้ราว และสิ่งนี้ได้ก่อให้เกิดความสับสนอลหม่านขึ้นเป็นอย่างมากในหลายปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะส่วนที่ยังมิได้กำหนดไว้ให้ชัดเจนก่อให้เกิดความขัดแย้งกันนั้นมีอยู่สามส่วน ส่วนแรกคือความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับสถาบันอื่น ๆ ของอียิปต์ โดยเฉพาะกองทัพ ข้าราชการและสมาคมวิชาชีพ เมื่อนายอาลี ซอบรี (Ali Sabri) เข้ามาแทนที่นายฮุซัยน์ อัช-ชาฟิอี (Husayn al-Shafi'i) ในฐานะผู้อำนวยการสหภาพได้ไม่นาน เขาก็ได้กล่าวออกมาอย่างชัดเจนว่าจุดมุ่งหมายสุดท้ายของเขาก็คือจะสร้างเครื่องมืออย่างหนึ่งที่สามารถใช้ให้ครอบงำทุกอย่างได้ นอกจากกองทัพ และแม้แต่ตรงนี้ก็ยังมีสิ่งที่ทำให้ควบคุมฝ่ายพลเรือนได้มากขึ้น⁵⁰ ส่วนที่สองคือลักษณะของความเป็นพันธมิตรของกองกำลังคนงานซึ่งประธานาธิบดีสเซอร์เคยพูดว่า ASU ควรจะเป็นตัวแทนแต่ส่วนใหญ่ก็ยังไม่กำหนดลงไปให้แน่นอนเลย เรื่องราวมิได้แจ่มชัดอะไรขึ้นเลย ด้วยคำสั่งที่ว่า 50% ของที่นั่งในการเลือกตั้งใด ๆ ก็ตามต้องถูกสงวนไว้สำหรับ “คนงานและชาวไร่ชาวนา” ไม่ใช่แค่เพียงคำนิยามที่ว่าใครควรจะถูกแบ่งประเภทเป็นคนงานหรือชาวไร่ชาวนาจะเปลี่ยนไปตามกาลเวลาเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดปัญหาที่ใหญ่ขึ้นและไม่เคยแก้ไขได้เลยในเรื่องที่ว่าตัวแทนในฝ่ายพันธมิตรที่ ASU ก่อตั้งขึ้นนั้นควรจะอยู่บนพื้นฐานของชนชั้นหรือนิติบุคคลกันแน่⁵¹ ส่วนสุดท้ายก็คือเรื่องของอุดมการณ์ หรือถ้าจะพูดให้ถูกต้องมากขึ้นก็คือสิ่งที่หมายถึงลัทธิสังคมนิยมนั่นเอง โกเชรี มะหฟูซ (Kosheri Mahfoz) ถือว่ากระแสสำคัญสองกระแสในการโต้เถียงกัน ก็คืออันเดียวกัน กระแสหนึ่งคือกระแสที่ต้องการจะวางอุดมการณ์ไว้ในบริบทของอาหรับหรือของท้องถิ่นตะวันออกกลาง อีกกระแสหนึ่งค่อนข้างจะถือว่ามันเหมือนกับการปฏิบัติของยุโรปหรือโซเวียต⁵² ข้อนี้มีความสำคัญมากที่สุดอย่างที่เราเห็นได้ชัดเจน ก็ด้วยการรบเร้าให้มีลักษณะของอาหรับ รัฐบาลก็จะสามารถเก็บการวางแผนอย่างละเอียดละออไว้ในมือของตัวเองต่อไปได้ การร้องขอให้มีความหมายที่เป็นสากลและกว้างกว่าจะเปิดทางให้แก่การโต้เถียงทั่วไปมากขึ้นซึ่ง

รัฐบาลจะควบคุมได้น้อยลง ความไม่แน่นอนในเรื่องเหล่านี้เป็นเหตุผลข้อหนึ่งในหลายข้อที่ทำให้กิจกรรมของพรรค ASU ถูกกลุ่มต่าง ๆ ภายในการบริหารของฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนต่อต้านอย่างรวดเร็ว

ได้มีความตึงเครียดเพิ่มขึ้น โดยปัญหาที่ว่าสหภาพควรจะมิกองทหารหรือกองระวังหน้าซึ่งมีลักษณะเป็นนักสู้และเป็นกิจกรรมที่ผูกมัดกับสหภาพมากขึ้นหรือไม่ อะหมัด ฮัมรุช (Ahmad Hamrush) กล่าวว่า แต่แรกกองระวังหน้าเช่นนั้นถูกสร้างขึ้นโดยประธานาธิบดีนัสเซอร์เอง ในปี 1963 หรือ 1964 เพื่อให้เป็นหนทางที่เขาจะคอยระวังและควบคุมดูแลได้⁵³ แล้วในปี 1965 มันก็ได้รับการจัดองค์กรเสียใหม่ให้เข้ากับโครงสร้างที่ได้รับการพัฒนาแล้วของ ASU อย่างกระชับมากขึ้น ในที่สุดการควบคุมได้ตกไปอยู่ในมือของนายอาลี ซอบรี ผู้ใช้มันเป็นส่วนหนึ่งของแผนการของเขาที่จะสูบน้ำความเคลื่อนไหวมากขึ้นเข้าไปในองค์กรซึ่งในท่ามกลางสิ่งอื่นๆนั้นเกี่ยวข้องกับการสร้างคณะเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นนักปฏิบัติการของพรรคผู้ทำงานเต็มเวลาและกลุ่มที่เรียกว่า “กลุ่มผู้นำ” ที่มีนักกิจกรรมเหล่านี้บางคนขึ้นมาเป็นผู้ควบคุมแทนคณะกรรมการที่มีจำนวน 20 คนนั้น

นักเขียนทุกคนต่างก็เห็นพ้องกันว่า เป็นเพราะความพ่ายแพ้ทางทหารอย่างมหาศาลของอียิปต์เมื่อสงครามเดือนมิถุนายน 1967 นั้นเอง ที่ทำให้แผนการณ์ของนายซอบรีที่จะเปลี่ยนพรรค ASU ไปเป็นเครื่องมือที่สามารถใช้ในการควบคุมภาคประชาชนและรัฐบาลได้ตามที่เขาได้ให้สัมภาษณ์ไว้ในเดือนเมษายน 1967 ต้องสิ้นสุดลง⁵⁴ ทางองค์กรเองก็ได้รับการโจมตีอย่างรุนแรงจากฝ่ายตรงข้ามผู้ซึ่งวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงในเรื่องการบริหารที่ใช้ระบบข้าราชการจนเกินไปและการมีอยู่ของมันที่เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจอีกแห่งหนึ่งของประธานาธิบดีนัสเซอร์ได้พยายามที่จะเดินทางสายกลางระหว่างผู้ที่ต้องการจะตัดมันให้เล็กลงและผู้ที่ต้องการเปลี่ยนมันให้กลายเป็นองค์กรที่เปิดกว้างและเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ในรายการของเขาเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 1968 เขาได้เรียกร้องให้มีการฟื้นฟูพรรค ASU และจัดองค์กรของมันเสียใหม่ แต่ให้ใช้วิธีมีการเลือกตั้งใหม่หลาย ๆ ครั้งเพื่อหาคณะกรรมการในทุกระดับ กระบวนการนี้ทำสำเร็จในปีเดียวกันนั้นเอง รวมทั้งการจัดตั้งการประชุมแห่งชาติของ ASU ซึ่งได้ช่วยให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการกลางขึ้นด้วย และในระดับยอดของคณะกรรมการกลางก็มีคณะกรรมการบริหารระดับสูง อย่างไรก็ตามเรื่องที่ว่าแรงผลักดันไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยภายในพรรคให้มากขึ้นนี้อยู่ใต้การควบคุมดูแลของนายชะอารี โกมาอะ (Sha'ari Goma'a) หัวหน้าฝ่ายงานเพื่อความมั่นคงภายในของอียิปต์นั้นนับเป็นเรื่องสำคัญ จุดมุ่งหมายสำคัญอย่างหนึ่งก็คือเพื่อลดอำนาจของนักต่อสู้ของพรรค ASU ลง เรื่องนี้จะเห็นได้จากการล้มเลิกกลุ่มผู้นำในระดับท้องถิ่นและการเอาคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยกรรมการ 20 คน แบบเดิมซึ่งจะควบคุมโดยพวกขุนนางในชนบทได้ง่ายกว่านั้นมาแทนที่

นโยบายของประธานาธิบดีนัสเซอร์ ที่มีต่อ ASU หลังจากปี 1967 นั้นเป็นตัวอย่างอีกอันหนึ่งของทัศนคติที่คลุมเครือเป็นอย่างมากของเขามีต่อการสร้างองค์กรชนิดพรรคเดียวขึ้น ทางด้านหนึ่งเขาเชื่อในความสำคัญของการสนับสนุนรัฐบาลอย่างเป็นกลุ่มก้อนและการโคดเคี้ยวศัตรูคู่ปรปักษ์ทางการเมืองของรัฐบาล

ไม่ว่าจะแยกจากกลุ่มศาสนาหรือจากสิ่งที่เขาคิดว่าเป็นทิศทางแบบปฏิกริยาก็ตาม นอกจากนั้นเขายังเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำให้การควบคุมเศรษฐกิจที่มีมากขึ้นของรัฐบาลเข้ากับองค์กรของประชาชนซึ่งจะสามารถรักษาความกระตือรือร้นต่อแผนการของเขาในเรื่องการพัฒนาสังคมอย่างรวดเร็วไว้ได้ อีกด้านหนึ่งนั้นเขามีความวิตกต่อความริเริ่มในการให้อำนาจแก่กลุ่มและองค์กรต่างๆ ที่มีใ้ได้อยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงของเขา และเช่นเดียวกับพวกผู้นำคนอื่น ๆ เขาจะต้องทำให้มีความสมดุลย์ในระหว่างผลประโยชน์ของหน่วยเลือกตั้งต่างๆ ซึ่งมีอยู่หลายหน่วย และได้รับการรบกวนอย่างมากจากอำนาจที่มีอยู่จริง ๆ หรือที่แฝงอยู่ของพรรค ASU ในสถานการณ์เหล่านี้ สเซอร์ได้เน้นถึงความริเริ่มที่มักจะขัดแย้งกันจำนวนหนึ่งที่เกี่ยวกับพรรค ASU ในขณะที่ทางการปฏิบัติจริง ๆ นั้น ปฏิบัติต่อองค์กรเหมือนกับเป็นอะไรที่ยิ่งกว่าส่วนที่ขยายออกมาจากฝ่ายบริหารส่วนกลางเพียงเล็กน้อยเท่านั้นให้ถูกควบคุมไว้โดยการบรรจุเอาพวกพันธมิตรที่มีความจงรักภักดีต่อเขาเข้าไปจนเต็มที⁵⁶

การจัดองค์กรใหม่ในปี 1968 ได้ทำให้พรรค ASU พื้นดินชีวิตขึ้นมาได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้นและในตอนนั้น นายอาลี ซอบรี ถูกปลดออกในฐานะเลขานุการคนแรกเมื่อเดือนกรกฎาคม 1969 ตามคำของวอเตอร์เบอรี (Waterbury) นั้น พรรคกำลังมีอาการร่อแร่ “จวนจะตายอยู่แล้ว”⁵⁷ แต่กระนั้นก็คิมนก็ยังรักษาสถานภาพที่เป็นศูนย์กลางในชีวิตทางการเมืองของอียิปต์ไว้ได้และยังคงมีเอกลักษณ์ในกิจกรรมซึ่งเป็นทางการต่อไปได้จนถึงการปฏิรูปทั้งรากทั้งกิ่งของประธานาธิบดีซาดัต (Sadat) ในทศวรรษ 1970 ซึ่งจะได้อธิบายไว้ในภาคสุดท้ายของบทนี้

ในขณะที่พรรค ASU ของอียิปต์กำลังจะถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิตอันสั้นของมันนั้น ได้มีการเลียนแบบโครงสร้างองค์กรของพรรคนี้ทั้งในซูดานและลิเบีย ณ ที่ซึ่งผู้วางแผนทางทหารเรียกตัวเองว่า “พวกนายทหารอิสระ” เป็นการเลียนแบบความสำนึกของประธานาธิบดีนัสเซอร์และผู้ร่วมงานของเขาที่ยึดอำนาจได้ในปี 1969 ในลิเบียความริเริ่มทางการเมืองครั้งแรกของพวกเขามีมาในรูปของการจัดตั้งสหภาพสังคมนิยมอาหรับแห่งลิเบีย (The Libyan Arab Socialist Union) ซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะสร้างสายใยอันเดียวขึ้นระหว่างรัฐบาลกลางกับประชาชน ประกอบด้วยสมาชิกและคณะกรรมการ 3 ระดับ คือระดับชาติ ระดับรัฐบาล และระดับท้องถิ่น ซึ่งได้มีการจัดตั้งหน่วยพื้นฐานต่าง ๆ ในแบบอียิปต์⁵⁸ การประชุมระดับชาติครั้งแรกของพรรค ASU ได้มีขึ้นในเดือนมีนาคม 1972 เมื่อประธานาธิบดีของลิเบียคือนายมุอัมมาร์ อัล-กาดดาฟี (Muammar al-Qadhafi) ประกาศว่า สหภาพนั้นจะเป็นองค์กรอันเดียวที่ยอมให้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองในลิเบีย แต่ในปี 1973 สมาชิกของสภาบัญชาการปฏิวัติซึ่งทำการปกครองอยู่เกิดความไม่พอใจในความไม่สามารถขององค์กรใหม่นี้ที่จะได้รับไม่ว่าจะเป็นความไว้วางใจจากประชาชนบทหรือความร่วมมือจากพวกผู้ที่อยู่ในระดับนำของมัน⁵⁹ นอกจากนั้นยังได้ก่อให้เกิดปัญหาปกติที่เกิดขึ้นจากการขาดการประสานงานระหว่างองค์กรของพรรคกับข้าราชการอีกด้วย ในปี 1973 จึงได้มีระบบใหม่ขึ้นอยู่กับการจัดตั้งคณะกรรมการของประชาชนมาแทนที่

มีความพยายามที่คงทนกว่าในการที่จะก่อตั้งองค์การทางการเมืองขึ้นในซูดานตามแนวของอียิปต์ หลังจากมีรัฐประหารได้เพียงเดือนเดียวก็มีการประกาศการตัดสินใจที่จะจัดตั้งสหภาพสังคมนิยมซูดาน (Sudan Socialist Union-SSU) ขึ้น แต่ก็ตามมาด้วยเวลาสองปีซึ่งให้ความสำคัญอันดับแรกแก่การจัดตั้งสิ่งที่เรียกว่า “องค์การทำหน้าที่และองค์การประชาชน” สำหรับสตรี เยาวชนและอื่น ๆ รวมทั้งเครือข่ายของสหภาพหมู่บ้านขึ้นจำนวนหนึ่ง ทั้งหมดนี้มุ่งหมายที่จะจัดหาพื้นฐานสำหรับแผนการเปลี่ยนแปลงสังคมที่รุนแรง แต่แรงผลักดันของนโยบายนี้ได้ถูกเปลี่ยนไปในปี 1971 อันเป็นผลของการที่รัฐบาลตัดขาดจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งซูดาน (Sudanese Communist Party) และได้มีการตัดสินใจโดยฉับพลันที่จะจัดตั้งสหภาพ SSU ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนของประชาชนและเอกภาพแห่งชาติ⁶⁰ ได้มีการจัดเตรียมการประชุมเพื่อก่อตั้งขึ้นอย่างรวดเร็วสำหรับเดือนมกราคม 1972 มีการนำเอากฎบัตรแห่งชาติมาใช้ เรียกร้องให้มีองค์การ “การเมืองเพียงองค์การเดียว” ซึ่งมีบทบาทขยาย “การควบคุมของประชาชนไปเหนือองค์กรของรัฐ”⁶¹ ดังนั้นจึงมีการสร้างโครงสร้างรูปปิรามิดตามปกติขึ้นโดยมีองค์กรต่างๆอยู่ทุกระดับนับตั้งแต่ระดับชาติไปจนถึงระดับหมู่บ้าน เป็นเรื่องที่สำคัญที่ว่าในขณะที่ SSU ใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษบรรยายถึง “หน่วยพื้นฐาน” ที่ฐานล่างแต่ศัพท์เฉพาะที่ใช้กับสถาบันสำคัญๆในส่วนยอดกลับสะท้อนให้เห็นความปรารถนาที่จะเป็นองค์การแบบเลนินนิยมมากขึ้น ดังนั้นจึงมีที่ประชุมแห่งชาติและคณะกรรมการกลางที่จะเลือกสำนักงานการเมืองซึ่งขึ้นกับการเสนอชื่อสำหรับเลือกตั้ง ซึ่งได้รับมาจากผู้นำของ SSU คือประธานาธิบดีไนเมรี (Nimeiri)

ในเดือนมกราคม ปี 1972 นายไนเมรีสามารถรายงานแก่ที่ประชุมครั้งแรกของ SSU ว่าบัดนี้หน่วยพื้นฐานและองค์การสาขาทุกแห่งนั้นเข้าที่เข้าทางแล้ว เขายังได้ประกาศด้วยว่าองค์การใหม่นี้มีสมาชิกถึง 2 ¼ ล้านคนด้วย⁶² ไม่ต้องสงสัยเลยว่านี่แสดงถึงภาพที่มองในทางดีมากเกินไป ตามการวิจัยอันกว้างขวางของไนบล็อค (Niblock) ซึ่งทำระหว่างปี 1974-1977 นั้น มีผู้ที่มีความแข่งขันทางการเมืองอยู่ในหน่วยพื้นฐานขณะนั้นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น นอกจากนั้นเขายังพบด้วยว่ามีความสับสนอยู่มากทีเดียวซึ่งเกิดจากการเหลื่อมล้ำระหว่างรัฐบาลกับพรรค ทั้งหมดนี้เขาได้สรุปว่าหน่วยต่าง ๆ เช่นนั้นมีแต่เพียงบทบาทที่ไม่สำคัญไม่ว่าในการทำให้ประชาชนมีความสำนึกทางการเมืองหรือในการนำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประชาชนขึ้นไปสู่ผู้นำทางการเมืองระดับบน⁶³ ที่เป็นเรื่องทั่วไปยิ่งกว่านั้นก็คือการวิเคราะห์ถึง SSU ได้ยืนยันว่าพรรคนั้นมีอำนาจปกครองตัวเองเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลย และมีความสำคัญด้านการเมืองแต่เฉพาะในระดับชาติ เพราะมันเป็นอาวุธอย่างหนึ่งของรัฐบาลเท่านั้น ในสถานการณ์เหล่านี้บทบาทสำคัญพรรคถูกมองเห็นว่าเป็น “เวทีที่ได้รับอนุญาตเป็นทางการสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มบุคคล กลุ่มการเมือง กลุ่มลัทธิและกลุ่มประเพณีต่าง ๆ”⁶⁴

กระบวนการปรองดองแห่งชาติซึ่งได้ริเริ่มขึ้นเพื่อปรองดองกับบรรดาผู้เป็นปรปักษ์ของรัฐบาลได้นำไปสู่ความพยายามในระยะสั้น ๆ ที่จะขยายพรรค SSU ออก และทำให้พรรคเปิดกว้างต่ออิทธิพลทาง

การเมืองและสังคมต่าง ๆ มากขึ้น นายศอดิก อัล-มะหะดี (Sadiq al-Mahdi) ผู้นำของกลุ่มอันซอร์ (The Ansar) ได้ตกลงที่จะเข้าร่วมกับฝ่ายบริหาร SSU ในปี 1977 แต่ในไม่ช้าเขาก็ได้ถอนตัวไปในขณะที่ผู้นำของกลุ่มอุมมะห์และกลุ่มภราดรภาพมุสลิมถูกดึงดูดให้เข้าไปใกล้องค์กรนี้ยิ่งขึ้น⁶⁵ นี่ปรากฏว่าเป็นประโยชน์แก่รัฐบาลในระยะสั้น ๆ รัฐบาลจึงสามารถรวมตัวกันขึ้นเป็นที่ประชุมครั้งที่สามได้ในเดือนมกราคม 1980 เพื่อจัดการการล่าแมงป่องซึ่งมีความมั่นใจโดยมีการสนับสนุนระดับชาติสำหรับแผนการเศรษฐกิจใหม่ของตน รวมทั้งแผนการถ่ายโอนการบริหารมาเป็นมรดกโดยวิธีจัดตั้งรัฐบาลประจำภูมิภาคขึ้น การประชุมนี้เคยเลือกตั้งคณะกรรมการกลางซึ่งประกอบด้วยคน 300 คน ขึ้นมาเลือกตั้ง สำนักการเมืองซึ่งประกอบด้วยคน 17 คน เพื่อให้จัดการกับงานประจำวันของตนด้วย แต่นี่ก็ติดตามมาด้วยวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งมีเพิ่มขึ้น และมีการเริ่มต้นของสิ่งที่ในบล็อคเรียกว่า “การแตกแยกของรัฐ”⁶⁶ การจลาจลอย่างกว้างขวางในเดือนมกราคม 1982 ทำให้ประธานาธิบดีในเมรีมั่นใจว่าพรรค SSU กำลังล้มเหลวในการที่จะเป็นเครื่องมือของการผลักดันการสนับสนุนของประชาชนให้แก่รัฐบาล เขาจึงได้ยุบสำนักการเมือง คณะกรรมการกลางและสถาบันสำคัญ ๆ ของพรรคเสียทั้งหมดและนำเอาคณะกรรมการกลางสำหรับเตรียมตัวซึ่งอยู่ภายใต้การนำทางของเขาเองมาแทนที่ การประชุมแห่งชาติซึ่งกะว่าจะมีขึ้นเพื่อแก้ไขการจลาจลครั้งใหม่ ๆ ที่เสนอไว้ก็ได้ออกเลื่อนไปหลายครั้งและยังคงไม่ได้ประชุมกันเลยจนกระทั่งรัฐบาลถูกโค่นลงเพราะรัฐประหารในเดือนเมษายน 1985

การวางโครงสร้างการเมืองใหม่ และการทดลองกลับมาสู่ระบบหลายพรรค

ในตะวันออกกลางชุดานเป็นประเทศเดียวเท่านั้นที่ระบบพรรคเดียวหายไปในช่วงสั้นเดียว ที่นั่นการรัฐประหารปี 1985 นำไปสู่การยุบพรรค SSU ลงในทันที ครั้นแล้วหลังจากการปกครองโดยรัฐบาลทหารได้หนึ่งปี ก็ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นในเดือนเมษายน 1986 ภายใต้ระบบอย่างเดียวกับที่เคยใช้ในการแข่งขันการเลือกตั้งอย่างเปิดเผยเมื่อปี 1968 โดยมีกลุ่มการเมืองสำคัญ 3 กลุ่มอย่างเดิมเข้าแข่งขันกันคือพรรคประชาชาติ (Umma Party) ซึ่งมีนายศอดิก อัล-มะหะดี เป็นผู้นำ พรรคสหภาพประชาธิปไตย (The Democratic Unionist Party) และแนวหน้าอิสลามแห่งชาติ (The National Islamic Front) ซึ่งเต็มไปด้วยสมาชิกขบวนการภราดรภาพมุสลิม⁶⁷ อย่างไรก็ตามการทดลองนี้ก็มีอายุสั้นและระบบหลายพรรคก็มาถึงจุดหยุดชะงักด้วยการรัฐประหารของนายพล อุมร์ อัลบาชिर (Omer el-Bashir) เมื่อเดือนมิถุนายน 1989

ไม่ว่าที่ใดกระบวนการเปลี่ยนรูปแบบพรรคเดียวให้กลายเป็นระบบหลายพรรคนั้นปรากฏว่าเป็นระบบที่ใช้เวลานานและสลับซับซ้อนเต็มไปด้วยอุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งในภายหลังรัฐต่าง ๆ ในยุโรปตะวันออกก็ได้ประสบในระยะหลังจากปี 1989 ในตะวันออกกลางประเทศอาหรับที่เริ่มเดินทางนี้ก็คืออียิปต์ในกลางทศวรรษ 1970 เมื่อประธานาธิบดีชาติต้องเผชิญหน้ากับปัญหาว่าจะทำอย่างไรกับสหภาพสังคมนิยมอาหรับอันเป็นองค์กรที่ตัวเองและผู้สนับสนุนที่ใกล้ชิดของเขาไม่ไว้วางใจและดูเหมือนจะมาขวางทางนโยบาย

ปลดปล่อยและให้อิสระมากขึ้นในเรื่องเศรษฐกิจและการเมืองของเขา ตามทฤษฎีนั้นชาติก็เหมือนกับผู้นำคนอื่น ๆ ที่อยู่ในสถานภาพเดียวกันก็ต้องเผชิญหน้ากับทางเลือกที่เป็นไปได้ 3 อย่างคือ เขาสามารถปฏิรูปพรรคเดียวและเปิดพรรคให้แก่แนวโน้มภายในต่าง ๆ กัน หรือเขาสามารถจะยุบมันเสียและอนุญาตให้เออองค์การทางการเมืองอื่นๆจำนวนหนึ่ง มาแทนที่ หรือว่าจะเก็บไว้เป็นพรรคของรัฐบาลภายในระบบหลายพรรคใหม่ ในที่สุดเขาก็เลือกทางที่สาม แต่ก็หลังจากการถกเถียงและอภิปรายกันเป็นเวลานานซึ่งทำให้เขาเลิกจากการสนับสนุนการจัดตั้ง *มิมบร* จำนวนหนึ่งขึ้นภายในพรรค ASU เพื่ออนุญาตให้เวทีเหล่านี้ 3 เวที ทำการแข่งขันเลือกตั้งทั่วไปในเดือนพฤศจิกายน 1976 ในฐานะที่เป็นพรรคอิสระ⁶⁷ เวทีเหล่านี้คือที่ชุมนุม นักสังคมนิยมอาหรับของอียิปต์ (Arab Socialist Egypt Rally) ซึ่งภายหลังกลายเป็นพรรคอียิปต์ (The Egypt Party) ของรัฐบาล โดยมีพรรคสังคมนิยมเสรี (The Liberal Socialists) อยู่ทางขวาและพรรคสหภาพก้าวหน้าแห่งชาติ (The National Progressive Unionists) อยู่ทางซ้าย

การบรรยายถึงกระบวนการนี้ชี้ให้เห็นว่าด้วยความปรารถนาทั้งหลายของเขาที่จะให้รัฐบาลของเขาอาศัยหลักการต่าง ๆ ที่แตกต่างจากประธานาธิบดีนัสเซอร์ ประธานาธิบดีชาติได้แสดงความระมัดระวังอย่างมากในการจัดโครงสร้างใหม่แก่ระบบการเมืองของอียิปต์ และในบางครั้งบางครั้ง ก้อนอนุญาตให้ตัวเองถูกลากไปโดยความกดดันจากภายในกลุ่มพวกผู้นำ⁶⁸ หลังจากที่เขาได้กวาดล้างนายอาลี ซอบริ และพรรคพวกออกไปจากความเป็นผู้นำในปี 1971 แล้ว การเรียกร้องครั้งแรกของเขาเพื่อให้มีการยกเลิกพรรค ASU โดยตลอดก็ไม่มีขึ้นจนกระทั่ง ปี 1974 ถึงกระนั้นก็ดีก็มีแต่เพียงความคิดคร่าวๆอยู่คนเดียวเท่านั้นเกี่ยวกับว่าสิ่งนี้จะนำไปสู่ที่ใด ที่น่าสังเกตมากที่สุดก็คือคำแนะนำของเขาว่าอาจเป็นไปได้ที่จะยอมให้ความคิดเห็นหลาย “ชั่ว” เกิดขึ้นในองค์กรนั้น ต่อไปเขาก็ได้เปลี่ยนเรื่องนั้นไปให้กลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า “คณะกรรมการรับฟัง” เพื่อเพื่อยังความคิดเห็นต่าง ๆ จากผู้แทนของกลุ่มและผลประโยชน์ต่าง ๆ การเรียกร้องให้จัดตั้งพรรคการเมืองต่าง ๆ ขึ้นก็ได้รับการตอบสนองโดยทันทีด้วยการประท้วงที่มีการจัดการเป็นอย่างดีจากพวกผู้นำคนงานและองค์กรอื่นๆ ผู้รู้สึกว่สถานภาพของพวกเขาจะต้องเสี่ยงอันตรายถ้าถอนความสนับสนุนของ ASU ออกไป การปรึกษาหารือขึ้นไปถูกผลักดันไปมากกว่าอีกหนึ่งปี ก่อนที่สมาชิกส่วนมากของคณะกรรมการกลางจะจบการถกเถียงอันยืดเยื้อยาวลงไปได้ พร้อมกับการลงคะแนนเสียงเพื่อแนะนำให้มีการก่อตั้งเวทีการพูดที่ “ตายตัว” ขึ้นภายใน ASU แล้วเรื่องนี้ก็ถูกแก้ไขในทันทีโดยประธานาธิบดี ชาติตัวเองในเดือนมีนาคม 1976 และอีกสองสามวันต่อมาผู้สนับสนุนของเขาก็ได้ย้ายไปเกณฑ์เอาผู้แทนส่วนใหญ่ของสภาประชาชนเข้ามาในองค์กรกลางอย่างรวดเร็ว ในขณะที่กลุ่มอื่นๆ ถึง 40 กลุ่มแข่งขันกันเพื่อตั้งฝ่ายค้านในแบบต่าง ๆ ขึ้นมาทั้งทางซ้ายและทางขวา ครั้นแล้วกลุ่มเหล่านี้ก็ลดลงเหลือสามกลุ่ม ในที่สุดต่อมาก็เหลือเพียงสองกลุ่มเท่านั้น

เมื่อได้สร้างระบบหลายพรรคขึ้นแรกขึ้นแล้วต่อมาก็จำเป็นที่จะต้องสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นควบคุมการเลือกตั้งและการก่อตั้งพรรคอื่นๆ อีก ในส่วนที่เกี่ยวกับการเลือกปี 1976 นั้นดูเหมือนว่าการตัดสินใจที่สำคัญ

จะกระทำโดยรัฐบาลเองโดยดำเนินการผ่านเวทีองค์การใหม่ของรัฐในสภาของประชาชน⁷⁰ มีการตัดสินใจว่าจะดำเนินระบบที่มีสมาชิกสองคนของหน่วยเลือกตั้ง 175 หน่วยต่อไป แต่ละหน่วยควรมีผู้สมัครรับเลือกตั้งคนหนึ่งผู้ซึ่งถูกจัดขึ้นเป็นทางการให้เป็นชาวไร่ชาวนาหรือคนงาน สำหรับเรื่องอื่น ๆ ความพยายามต่อต้านการร่างกฎข้อบังคับขึ้นเพื่อป้องกันการแทรกแซงทางการเมืองนั้นไม่มีใครสนับสนุน และในตอนท้ายพรรคกลางของรัฐบาลก็ได้รับผลประโยชน์อย่างท่วมท้นจากเรื่องที่ว่า การเลือกตั้งนั้นดูแลควบคุมโดยกระทรวงกิจการภายใน และเรื่องที่ว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งหลายคนมีการติดต่อกับฝ่ายบริหารระดับต่าง ๆ นี่เพียงพอที่จะทำให้พรรคของรัฐบาลได้ที่นั่งถึง 280 ที่ใน 350 ที่ 12 ที่นั่งได้แก่ พรรคสังคมนิยมเสรี 2 ที่นั่งได้แก่พรรคก้าวหน้า นอกนั้นเป็นผู้สมัครอิสระ

ครั้นแล้วก็ได้มีการออกกฎหมายพรรคใหม่ในปี 1977 ลักษณะที่สำคัญของกฎหมายนี้ก็คือพรรคใหม่ทุกพรรคจะต้องยอมรับหลักการในรัฐธรรมนูญ กฎบัตรแห่งชาติ ปี 1962 และเอกสาร “เดือนตุลาคม” ของชาติ ปี 1974 และพรรคจะต้องไม่ขึ้นอยู่กับชนชั้น ลัทธิความเชื่อหรือพื้นฐานด้านภูมิศาสตร์ (ท้องถิ่น)⁷¹ เห็นได้ชัดเจนนี้นี้เป็นไปเพื่อจะจำกัดการโต้เถียงทางการเมืองและในขณะเดียวกันก็ป้องกันการก่อตั้งองค์การใดๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับศาสนาหรือหน่วยเลือกตั้งเก่าของกรรมกรคนงานและชาวไร่ชาวนาผู้ได้รับผลประโยชน์ที่สำคัญจากนโยบายด้านเศรษฐกิจและสังคมของนัสเซอร์ ผลที่ได้ก็คือบรรดาผู้นำพรรคจะเป็นตัวแทนของแนวโน้มด้านอุดมการณ์มากกว่าเป็นตัวแทนของแนวโน้มของผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและสังคม ในระหว่างนั้นประชากรส่วนที่สำคัญ ๆ อย่างเช่นคนงานและชาวไร่ชาวนาก็ถูกทิ้งไว้โดยไม่มีผู้แทนเฉพาะของตนในระดับสูงสุดเลย ดังนั้นจึงไม่อาจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งอย่างมีประสิทธิภาพได้

ในไม่ช้าประธานาธิบดีชาติก็ถูกบังคับให้ถอยกลับไปในการทดลองของเขาที่จะมีประชาธิปไตยซึ่งมีการควบคุมอันเป็นผลมาจากการคัดค้านที่เพิ่มขึ้นของประชาชนต่อนโยบายหลายข้อของเขา ที่สำคัญคือความพยายามที่จะตัดระดับของเงินอุดหนุนลงไปตามความจำเป็นพื้นฐานและการเคลื่อนไหวไปสู่การทำสนธิสัญญาสันติภาพกับอิสราเอล กลุ่มฝ่ายค้านต่างๆ ได้รับการรบกวนในขณะที่ชาติตนเองนั้นชอบที่จะจัดการกับความคิดเห็นของประชาชนของอียิปต์ โดยผ่านการรวมเอาการลงประชามติของประชาชนเข้ากับการจัดการกับสหภาพ สมาคมและองค์การที่สร้างใหม่ของเขา คือ มัจลิสอัชชูเราะฮ์ (สภาที่ปรึกษา) ซึ่งมีอำนาจทางกฎหมายอย่างจำกัดและมีสมาชิกที่ถูกเลือกตั้งมาครึ่งหนึ่งถูกแต่งตั้งมาครึ่งหนึ่งในปี 1980⁷²

ความเคลื่อนไหวไปสู่ระบบการเมืองที่เปิดกว้างขึ้นได้ถูกตั้งต้นขึ้นใหม่โดยประธานาธิบดีมูบาร็อก (Mubarak) แต่ยังคงเน้นอย่างมากอยู่ในเรื่องการควบคุม สิ่งใหม่ๆ ที่สำคัญของเขา ก็คือการแก้ไขกฎหมายเลือกตั้งปี 1983 มาเป็นปี 1972 ซึ่งมีการก่อตั้งระบบผู้แทนใหม่ทั้งระบบซึ่งออกแบบมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่พรรคของรัฐบาลแต่เหลือขอบเขตไว้ให้แก่ฝ่ายค้านเพียงนิดหน่อย นี่ทำให้ต้องมีหน่วยเลือกตั้งใหญ่ ๆ 48 หน่วย แทนที่จะมีหน่วยเล็ก ๆ 175 หน่วยเหมือนแต่ก่อนนั้น พรรคต่าง ๆ ที่ต้องการสมัครเลือกตั้งจะต้องเสนอรายชื่อไปยังทุกหน่วย ดังนั้นจึงทำให้ความพยายามใดๆ ที่จะรวมศูนย์ทรัพยากรของตนมีอยู่เพียงแค่

ในตำบลสองสามตำบลที่พวกเขาสนับสนุนมากที่สุดเท่านั้น พรรคต่าง ๆ จะต้องได้รับคะแนนเสียงอย่างน้อย 8% ของคะแนนเสียงในระดับชาติด้วยก่อนที่จะมีสิทธิ์ได้รับที่นั่งใด ๆ ข้อกำหนดที่สำคัญอีกข้อหนึ่งก็คือสังเิกผู้สมัครรับเลือกตั้งที่เป็นอิสระไม่สังกัดพรรคใดเพราะมีฉะนั้นแล้วก็จะทำให้รัฐบาลควบคุมคนที่เข้ามาในสภาได้ยาก ในฐานะที่เป็นสถาปนิกของระบบที่ปฏิรูปแล้ว นายกรัฐมนตรีฟูอัด มูฮิดดิน (Fuad Muheiddin) ได้กล่าวในการสนทนาส่วนตัวว่าเขาไม่ต้องการให้ “คนใหม่ๆ” มาสมัครรับเลือกตั้งเพราะว่า “เราไม่รู้จักพวกเขา”⁷³

เมื่อกลไกอันใหม่ของการเลือกตั้งอยู่ในที่ในทางแล้วก็จำเป็นที่จะต้องทำให้มีความเชื่อมั่นในการปฏิบัติทั้งหมดนี้ด้วยการชักชวนนักการเมืองฝ่ายค้านรวมทั้งผู้ลงคะแนนเสียงชาวอียิปต์ว่าจะมีอิสรภาพและความเปิดกว้างอย่างเพียงพอซึ่งมีค่าพอแก่การที่พวกเขาจะมีส่วนร่วม ตรงนี้มีกระทำอย่างฉลาดพอโดยการยอมให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งฝ่ายรัฐบาลได้รับความพ่ายแพ้ในการเลือกตั้งย่อยในเมืองเล็กซานเดรียเมื่อเดือนพฤศจิกายน 1983 แล้วก็อนุญาตให้พรรคนีโอ-วาฟด์สมัครรับเลือกตั้งได้ในการเลือกตั้งทั่วไปเดือนพฤษภาคม 1984 ทั้ง ๆ ที่มันยังไม่ได้ลงทะเบียนตามกฎหมายให้เป็นพรรคที่ถูกต้องเป็นทางการ ผลก็คือมีผู้เลือกตั้งที่ลงทะเบียนแล้วไปเลือกตั้งกัน 43% ⁷⁴ และแม้แต่พรรคของรัฐบาลซึ่งมีชื่อใหม่ว่าพรรคประชาธิปไตยแห่งชาติ (The National Democratic Party – NDP) จะได้คะแนนเสียง 73% (ดังนั้นจึงได้ที่นั่ง 390 ที่จาก 448 ที่นั่ง) ก็ตามแต่พรรคนีโอ-วาฟด์ ก็ทำได้ดีพอควร โดยได้ที่นั่งที่เหลือไปด้วยคะแนนเสียง 15% การทำเช่นนี้มีได้อาศัยเพียงแต่ทักษะในการจัดการของพวกผู้นำอาวุโสของพรรคซึ่งมีอายุมากพอที่มีส่วนร่วมอยู่ในการเมืองสมัยก่อนการปฏิวัติเท่านั้น แต่ยังอาศัยการเป็นพันธมิตรกับกลุ่มภราดรภาพมุสลิมซึ่งได้ให้การสนับสนุนทางการเงินและทางองค์กรที่มีประโยชน์มาให้มันด้วย ส่วนพรรคอื่น ๆ นั้นได้รับความทุกข์มากมาจากการไม่มีการประสพการณ์ของตนรวมทั้งจากการเข้าแทรกแซงจากรัฐบาลด้วยโดยเฉพาะในถิ่นชนบท⁷⁵ ไม่น่าประหลาดใจเลยว่าจะต้องมีปัญหาในทางบริหารอีกหลายอย่างซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่ว่า การแข่งขันเลือกตั้งนี้ยังเป็นเรื่องที่ไม่คุ้นเคยกับชาวอียิปต์จำนวนมาก ทะเบียนราษฎรก็ไม่ได้รับการทำให้ทันสมัย และประชาชนจำนวนมากก็ไม่สามารถที่จะหาทางไปยังสถานที่เลือกตั้งที่ถูกต้องของตนได้⁷⁶

การเลือกตั้งทั่วไปครั้งต่อไปของอียิปต์มีขึ้นในต้นปี 1987 เป็นผลของการท้าทายทางกฎหมายอันมีผลสำเร็จต่อการสังเิกผู้สมัครรับเลือกตั้งอิสระด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นการละเมิดต่ออิสรภาพซึ่งเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี 1971 เมื่อแลเห็นว่าเป็นการคุกคามที่จะทำลายความถูกต้องตามกฎหมายของสภาแห่งชาติซึ่งมีหน้าที่เลือกเขาให้เป็นประธานาธิบดีอีกต่อมาในปีเดียวกันนั้น มุบาร็อกจึงได้อนุญาตให้ผู้สมัครอิสระได้หนึ่งคนต่อหนึ่งหน่วยเลือกตั้งแล้วก็เรียกชาวอียิปต์ให้มาลงคะแนนในเดือนเมษายน ในโอกาสนี้พรรค NDP ได้ที่นั่ง 308 ที่โดยได้คะแนนเสียง 70 % ส่วนพรรคนีโอ-วาฟด์ได้ 35 ที่นั่งด้วยคะแนนเสียง 11% และพันธมิตรใหม่ขององค์กรทั้งสามคือองค์กรกรรมกรสังคมนิยม (Socialist Liberals) และองค์กรภราดรภาพมุสลิม (Muslim Brotherhood) ซึ่งได้ 56 ที่นั่งโดยได้คะแนนเสียง 17% ยังมีผู้สมัคร

อิสระอีก 4 คน⁷⁷ ฝ่ายค้านได้กล่าวหาอย่างรุนแรงอีกครั้งหนึ่งว่ารัฐบาลได้เข้าไปแทรกแซงในการเลือกตั้ง รวมทั้งอ้างว่าสถานที่เลือกตั้งสามในสี่แห่งไม่มีผู้สังเกตการณ์ที่เหมาะสม⁷⁸ จากข้อนี้จึงเป็นที่สมมุติกัน โดยทั่วไปว่าในเมื่อมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดระหว่างฝ่ายบริหารกับ NDP พรรคของรัฐบาลจึงน่าจะได้เสียงข้างมากอย่างแน่นอนและทางเลือกทางเดียวที่เปิดให้แก่ผู้ลงคะแนนก็คือการเลือกเอาว่าพรรคอื่นๆ พรรคไหนจะสามารถเป็นฝ่ายค้านซึ่งเป็นทางการได้⁷⁹

ระบบหลายพรรคซึ่งพรรคฝ่ายรัฐบาลมีอิทธิพลมากกว่าและน้อยนักที่จะพ่ายแพ้การเลือกตั้ง (ถึงหากว่า จะเคยพ่ายแพ้ก็ตาม) มีอยู่ในส่วนอื่น ๆ ของโลกที่มียุโรป และได้รับการวิเคราะห์หลายครั้ง ตามที่กาย เฮอร์เมท (Guy Hermet) กล่าว รัฐบาลในประเทศเหล่านั้นมิได้ต้องการการเลือกตั้งเพื่อจะดำรงอยู่ในตำแหน่งต่อไป แต่ต้องอาศัยการเลือกตั้งเพื่อหน้าที่อื่น ๆ จำนวนหนึ่งอย่างเช่นเพื่อระดมความคิดเห็นสาธารณะและ จัดหาความถูกต้องตามกฎหมายเป็นพิเศษให้แก่ตัวเอง⁸⁰ แล้วยังหาโอกาสให้แก่ผู้นำของพรรครัฐบาลด้วย ในอียิปต์ประธานาธิบดีอดดอนผู้สนับสนุนเขาออกจากรายชื่อเลือกตั้งและลบล้างความจำเป็นของการชำระล้างที่ก่อให้เกิดความกระดากอายเพื่อจะทำให้ผู้สนับสนุนเขามีระเบียบวินัย แต่ก็มีผู้ชี้ให้เห็นด้วยว่าการกระทำหน้าที่เหล่านี้ ระบบเช่นนั้นจะต้องละเมิดหลักการหลายอย่างอันเป็นที่ยอมรับกันของประชาธิปไตย ถ้าเราใช้ดัชนีของเฮอร์เมทมองดูเรื่องที่เกิดความแตกต่างระหว่างการเลือกตั้งที่เป็นอิสระและการเลือกตั้งที่มีการควบคุม เราก็จะพบว่าในประเทศอียิปต์มีผู้ลงคะแนนเสียงหลายคนที่ไม่เชื่อในทะเบียนรายชื่อเพราะ พวกเขาถูกสมมุติกันว่ามีอายุ 18 ปีแล้ว ผู้ลงคะแนนเสียงต้องตกอยู่ใต้ความกดดันทางด้านบริหารต่าง ๆ และพวกเขาไม่สามารถที่จะคาดหมายว่าจะมีการนับและรายงานจำนวนคะแนนเสียงอย่างถูกต้องได้⁸¹ ลักษณะสุดท้ายนี้สังเกตได้โดยเฉพาะในปี 1987 เมื่อฝ่ายค้านทำทนายการตัดสินใจของกระทรวงกิจการในประเทศในการที่จะให้ที่นั่ง 78 ที่นั่งแก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งบางคน เนื่องจากผลของกระบวนการลับ ๆ และ สลับซับซ้อนอย่างที่สุดในการให้คะแนนเสียงแก่สมาชิกของพรรคซึ่งไม่ได้คะแนนถึง 8% ของคะแนนเสียงทั้งหมดของชาติต้องมอบให้แก่พรรคที่ได้คะแนนเสียงถึง 8% ใหม่

การเลือกตั้งในปี 1990 เป็นการเลือกตั้งครั้งที่สองที่มีขึ้นก่อนเวลาสองปีอันเป็นผลจากการทำทนายทางกฎหมายต่อการเลือกตั้งก่อนหน้านั้นที่ได้รับผลสำเร็จอีกครั้งหนึ่ง ผลก็คือการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งในระบบการเลือกตั้งซึ่งมีจุดเด่นตรงที่มีการกลับมาสู่ระบบของหน่วยเลือกที่มีสมาชิกสองคนที่เคยใช้มาก่อนปี 1984 และมีการกำจัดอุปสรรคทั้งหมดที่มีต่อผู้รับสมัครอิสระออกไปในที่สุด อย่างไรก็ตาม ความพยายามของฝ่ายค้านในการที่จะให้มีการยกเลิกภาวะการใช้กฎอัยการศึกที่โซมาเลีย 9 ปีแล้วซึ่งทำให้เกิดความตึงเครียดเป็นอย่างมากต่อกิจกรรมของพวกเขาในระหว่างการแข่งขันเลือกตั้งใด ๆ นั้นไม่ได้รับผลสำเร็จและนำไปสู่การพร้อมกันต่อต้านของพรรควาฟด์ และสมาชิกทั้งมวลของกลุ่มพันธมิตรกรรมกร สังคมนิยม เสรีสังคมนิยม และกราดราฟมุสลิม นี่เป็นการปูทางให้แก่ชัยชนะอย่างท่วมท้น อีกครั้งหนึ่งของพรรครัฐบาล โดยมีฝ่ายค้านจากสมาชิกของพรรคก้าวหน้าและผู้สมัครอิสระเพียงไม่กี่คน⁸³

รัฐบาลอาหรับอื่นๆอีกสองรัฐบาลที่พยายามจะเปิดรัฐบาลชนิคมพรรคเดียวของตนออกในทศวรรษ 1980 ก็คือรัฐบาลตูนิเซียและแอลจีเรีย ในตูนิเซียกระบวนการเริ่มขึ้นในลักษณะตะกุกตะกักเมื่อปี 1981 เมื่อผู้สมัครที่ไม่ได้สังกัดพรรค PSD ได้รับอนุญาตให้เข้ารับเลือกตั้งสำหรับสภาแห่งชาติได้ อย่างไรก็ตามไม่มีใครได้รับผลสำเร็จ ในขณะที่พรรครัฐบาลในฐานะที่เป็นแนวหน้าแห่งชาติกับสหภาพแรงงานที่ตั้งขึ้นใหม่ ๆ คือ UNGTT ได้คะแนนเสียง 94.8% และได้ที่นั่งทั้งหมด ยิ่งกว่านั้นกลุ่มฝ่ายค้านกลุ่มหนึ่งใน 5 กลุ่มที่ได้คะแนนเสียงถึง 5% ก็ไม่ได้รับอนุญาตให้เป็นพรรคการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมาย⁸⁴

กระบวนการได้เริ่มต้นขึ้นใหม่หลังจากนายเบนอาลี (Ben Ali) ได้ปลดนายฮาบีบ บูร์กิบา ออกจากตำแหน่งประธานาธิบดีในเดือนพฤศจิกายน 1987 และได้สัญญาที่จะเปลี่ยนสิ่งที่เขาเรียกว่า “รัฐพรรคการเมืองเดียวที่ฉ้อฉล” ให้กลายเป็นระบบหลายพรรคที่มีขันติธรรมมากขึ้น⁸⁵ หนึ่งปีต่อมาเขาได้เรียกประชุมผู้แทนจากองค์กรด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองจำนวนมากเพื่อมาอภิปรายกันถึงแนวทางที่จำเป็น สำหรับการเปลี่ยนรูปเช่นนั้น ผลปรากฏเป็นสนธิสัญญาแห่งชาติที่ลงนามโดยกลุ่มที่เกี่ยวข้อง 16 กลุ่ม รวมทั้งพรรคที่ได้รับการรับรองอีก 6 พรรค สนธิสัญญานั้นเน้นโดยเฉพาะถึงสิทธิที่จะได้รับอนุญาตให้ก่อตั้งพรรคและความจำเป็นที่จะจัดการเลือกตั้งอิสระและที่จะส่งเสริมการแข่งขันทางการเมืองที่ “จงรักภักดี”⁸⁶ และติดตามมาด้วยการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนเมษายน 1989 ซึ่งขึ้นอยู่กับรูปแบบที่ได้รับการแก้ไขแล้วของผู้แทนที่มีตามสัดส่วนซึ่งออกแบบขึ้นเพื่อเอาใจพรรคของรัฐบาลโดยให้ที่นั่งทุกที่นั่งในแต่ละหน่วยเลือกตั้งที่มีสมาชิกหลายพรรคจำนวน 25 หน่วยแก่องค์กรที่ชนะได้คะแนนเสียงส่วนมาก ผลก็คือชัยชนะอันท่วมท้นของพรรค PSD ซึ่งมีชื่อใหม่ว่าพรรค Rassemblement Constitutionnel Democratique (RCD) ซึ่งได้คะแนนเสียง 80% และที่นั่งทั้งหมด 143 ที่นั่ง การแข่งขันที่สำคัญอย่างเดียวนอกจากสมาชิกของขบวนการแนวโน้มแบบอิสลาม(Mouvement de Tendance Islamique-MTI) ซึ่งเป็นผู้สมัครอิสระได้คะแนนเสียง 13% แต่ไม่ได้ที่นั่ง ในระหว่างนั้นคะแนนเสียงรวมกันของพรรคทางโลก (secular) 5 พรรคซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยนายเบนอาลีด้วยความพยายามที่จะใช้พรรคเหล่านั้นเป็นฝ่ายค้านที่จงรักภักดีต่อรัฐบาลนั้นมีอยู่น้อยกว่า 6%

การเคลื่อนไหวต่อไปที่มีในการแข่งขันทางการเมืองซึ่งมีมากขึ้นก็เลยถูกปิดกั้นเพราะเหตุผลสำคัญ 2 ประการ เหตุผลแรกคือนายเบนอาลีไม่ยอมอนุญาตให้พรรค MTI ซึ่งบัดนี้มีชื่อใหม่ว่าฮารากัต อัน-นะฮฺดา (Harakat al-Nahda หรือขบวนการเพื่อการเกิดใหม่) ลงทะเบียนเป็นองค์การการเมืองเป็นทางการด้วยเหตุผลที่ว่าตูนิเซียไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีพรรคศาสนา เขาจึงล้มเหลวในการที่จะพบสูตรของการเลือกตั้งที่เป็นที่พอใจของพรรคฝ่ายค้านที่ได้รับการยอมรับเป็นทางการส่วนใหญ่ได้ ทุกพรรคก็เลยพร้อมใจกันต่อต้านการเลือกตั้งท้องถิ่นในเดือนมิถุนายน 1990 ซึ่งพรรค RCD ได้ที่นั่งไป 98%⁸⁷ ผลก็คือการจมนมเป็นอย่างมาก นายเบนอาลีสามารถใช้การคุกคามการแข่งขันเลือกตั้งเพื่อจะจัดองค์การใหม่และฟื้นฟูชีวิตของพรรคเดียวขึ้นมาแต่ก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จในความพยายามของเขาที่จะใช้สูตรของสนธิสัญญาแห่งชาติเพื่อจัดการรอบที่ตกลงกันได้ไว้ สำหรับควบคุมระบอบประชาธิปไตยชนิดหลายพรรค⁸⁸

กระบวนการวางโครงสร้างทางการเมืองใหม่ในแอลจีเรียนั้นแตกต่างไปจากของตูนิเซียในวิธีที่สำคัญ ๆ หลายวิธี อย่างหนึ่งคือมันถูกแยกออกไปเนื่องจากการเดินขบวนการประชาชนหลายครั้ง ซึ่งดูเหมือนจะมุ่งมาที่รัฐบาลซึ่งเต็มไปด้วยพรรค FLN และนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลโดยเฉพาะ อีกอย่างหนึ่งด้านการเมืองของกระบวนการมักจะถูกมองว่าเป็นเครื่องส่งเสริมเศรษฐกิจ และมีความเกี่ยวข้องกันโดยตรงมากกว่าที่มีอยู่ในตูนิเซียโดยบทบาทของพรรค FLN ในการจัดการเรื่องเศรษฐกิจและการคัดค้านของบุคคลสำคัญ ๆ ซึ่งมีอาวุโสหลายคนของพรรคต่อการโจมตีใด ๆ ต่อภาครัฐ และการที่พรรคเน้นในเรื่องอุตสาหกรรมหนัก ที่จริงนั้นถ้าหากจะมีความเป็นคู่ขนานกับกระบวนการอยู่ ณ ที่ใด ก็คงจะเป็นในปีแรกๆของขบวนการเปรสตรอยก้าในสหภาพโซเวียตเสียมากกว่า อันเป็นข้อที่ประธานาธิบดีชาดลี (Chadli) และเพื่อนร่วมงานอาวุโสของเขามักจะเน้นให้เห็นอยู่บ่อยๆ⁸⁹

การประกาศถึงการปฏิรูปทางการเมืองครั้งแรกของประธานาธิบดีชาดลีมีขึ้นเพียงไม่กี่วันหลังจากการเดินขบวนในเดือนตุลาคม 1988 ตามมาด้วยการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในเดือนกุมภาพันธ์ 1989 ซึ่งโดยเฉพาะได้เอาคำกล่าวถึงลัทธิสังคมนิยมแอลจีเรีย และสถานภาพอันมีสิทธิพิเศษของ FLN ออกไปหมด ต่อมาก็ได้มีกฎหมายพรรคออกมาในเดือนกรกฎาคม ซึ่งได้สร้างกฎข้อบังคับใหม่ซึ่งองค์การใหม่ ๆ จะเป็นที่ยอมรับได้เป็นทางการภายใต้กฎนี้ เช่นเดียวกับในอียิปต์ กฎหมายนี้จะสั่งห้ามพรรคใด ๆ ก็ตามที่ขึ้นอยู่กับการศาสนาหรือภูมิภาคโดยเฉพาะ แต่ก็เช่นเดียวกับในอียิปต์เหมือนกัน นี่ก็มิได้ป้องกันมิให้มีการจัดตั้งพรรคเช่นนั้นขึ้น โดยเฉพาะพรรคแนวหน้าอิสลามเพื่อความรอดพ้น (Front Islamique de Salut - FIS) และการชุมนุมเพื่อวัฒนธรรมและประชาธิปไตย (The Rally for Culture and Democracy - RCD) ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งผลประโยชน์ของชาวเบอร์เบอร์ (Berber) ในเดือนมิถุนายน 1989 ก็ได้มีการผ่านกฎหมายเลือกตั้งใหม่ซึ่งมีข้อกำหนดว่ารายชื่อของพรรคใดก็ตามที่ได้รับคะแนนเสียงส่วนใหญ่ในหน่วยเลือกตั้งเดียวหน่วยใด ๆ ย่อมจะได้ที่นั่งทั้งหมดเช่นเดียวกับในตูนิเซีย นี่เป็นการออกแบบเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พรรคของรัฐบาลอย่างชัดเจนอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตามเมื่อได้มีการเลือกตั้งในท้องถิ่นแบบหลายพรรคเป็นครั้งแรกในเดือนมิถุนายน 1990 ข้อกำหนดเช่นเดียวกันนี้ก็ไม่ได้เพียงพอที่จะป้องกันพรรค FIS จากการได้รับชัยชนะอย่างกว้างขวางคือได้ที่นั่ง 32 ที่จาก 48 ที่ในสภาจังหวัด (ซึ่งพรรค FLN ได้ 14 ที่นั่ง) ได้คะแนนเสียง 55% ของสภาท้องถิ่น (ซึ่งพรรค FLN ได้ 32%) และได้ปกครองเมืองสำคัญ ๆ ทุกเมืองได้⁹⁰

ในระหว่างนั้นผู้นำพรรค FLN เองก็กำลังได้รับความลำบากมากที่สุดในการที่ต้องตัดสินใจว่าพรรคของตนจะปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่นี้อย่างไร ประธานาธิบดีชาดลีเองนั้นแต่เดิมดูเหมือนจะชอบทั้งสองอย่าง ประการแรกเขาต้องการจะเน้นความแตกต่างระหว่างพรรคกับรัฐบาลโดยในท่ามกลางสิ่งอื่น ๆ เขาได้ออกจากการเป็นเลขาธิการของพรรคแนวหน้าแล้วก็ตั้งชื่อคณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี ซึ่งหลายคนมีความเชื่อมโยงอย่างเหนียวแน่นกับพรรค FLN เพื่อให้ดำเนินการปฏิรูปตัวเองและเปิดกว้างให้แก่แนวโน้มทางการเมืองต่าง ๆ ภายใต้อำนาจคนใหม่คือนายมุฮัมมัด เมห์รี (Muhammad Mehri) อย่างไรก็ตาม

ตาม ความเคลื่อนไหวทั้งหมดนี้ก็ถูกต่อต้านโดยกองกำลังภายในองค์กรนั่นเองซึ่งแข็งแกร่งพอที่จะยึดสถานภาพของตนภายในคณะกรรมการกลางไว้ในช่วง การประชุมของ FLN เมื่อเดือนธันวาคม 1988 บางทีอาจจะเพื่อเป็นการตอบโต้ นายชาดลิจังได้เริ่มเป็นปากเสียงให้แก่ระบบการเมืองที่มีการแข่งขันกันมากขึ้น ซึ่งพรรคแนวหน้ายังคงมีบทบาทสำคัญอยู่ แต่ก็อาจจะถูกองค์กรการเมืองอื่นๆ ที่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งแต่แรกเขาเรียกว่า “สมาคม” แต่ต่อมาเรียกว่า “พรรค” ทำลายเอาได้

นี่คือสถานภาพของประธานาธิบดีในฤดูร้อนปี 1989 หลังจากการออกกฎหมายเลือกตั้งและกฎพรรคฉบับใหม่แล้ว ถึงกระนั้นก็ดี เขาก็ยังล่าช้าในการที่จะอนุญาตให้มีการแข่งขันอย่างเปิดเผยระหว่างพรรค FLN กับพรรคฝ่ายตรงข้ามของมัน และได้เลื่อนการเลือกตั้งรัฐบาลท้องถิ่นออกไปถึงสองครั้งก็จากเดือนธันวาคม 1989 ไปเป็นเดือนมีนาคมต่อมาแล้วก็ในเดือนมิถุนายน 1990 ในระหว่างนั้นพรรค FLN ได้จัดจรรยาวัธความสามัคคีกันไว้อย่างเหนียวแน่นถึงแม้ว่าจะมีการวิวาทกันอย่างใหญ่โตระหว่างพวกนักปฏิรูปกับผู้พิทักษ์เก่าในการประชุมของพรรคเมื่อเดือนธันวาคม 1989 ก็ตาม⁹¹ ได้มีปัญหาคือไปติดตามความพ่ายแพ้อย่างน่าอับอายของพรรคแนวหน้าในการเลือกตั้งของท้องถิ่นเมื่อเดือนมิถุนายน 1990 ซึ่งแสดงถึงความไม่สามารถของมันในการสร้างการสนับสนุนของมวลชนหรือในการดำเนินการรณรงค์ทางการเมืองที่ไม่ได้รับผลสำเร็จ⁹² ความหวังใด ๆ ก็ตามที่พรรคอาจจะมียู่ต่อไปนั้นอยู่ที่การมุ่งไปที่กฎหมายเลือกตั้งซึ่งผ่านออกมาในเดือนเมษายน 1991 ที่ออกแบบไว้เพื่อจะจัดหาความได้เปรียบแก่พรรคให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ในการต่อสู้กับฝ่ายปรปักษ์ที่เป็นกลุ่มศาสนา

รัฐบาลแบบพรรคเดียวซึ่งมีการเคลื่อนไหวเพียงเล็กน้อยไปในทิศทางของการปฏิรูปทางการเมืองก็คือรัฐบาลในซีเรียและอิรัก ผู้นำของทั้งสองประเทศนี้เลือกที่จะให้ความเอาใจใส่เพียงเล็กน้อยแก่ความหมายส่วนท้องถิ่นของเปเรสตรอยก้าในสหภาพโซเวียตหรือการโค่นล้มของพรรคคอมมิวนิสต์ต่าง ๆ ทั่วส่วนใหญ่ของยุโรปตะวันออกในปี 1989/90 ในซีเรียการยินยอมอย่างเต็มที่ที่ประธานาธิบดีอะซาดยอมให้ก็คือ เพิ่มจำนวนที่นั่งซึ่งเก็บไว้สำหรับผู้สมัครอิสระขึ้น 1 ใน 3 ส่วนในระหว่างการเลือกตั้งสภาแห่งชาติเดือนพฤษภาคม 1990 ผลก็คือระบบซึ่งพรรคแนวหน้ากำหนดให้สภาซึ่งมีสมาชิกพรรคบาซออยู่มากได้รับการแต่งตั้งไป 2 ใน 3 ส่วนของผู้แข่งขันสำหรับที่นั่งที่เหลืออยู่ ตามที่ประธานาธิบดีเองกล่าวไว้ในคำปราศรัยแก่ที่ประชุมสหภาพนักศึกษาว่าถึงแม้ว่าผู้คนจำนวนมากในประเทศซีเรียจะมั่นใจว่าการเลือกตั้งโดยใช้พื้นฐานของพรรคเป็นการเลือกตั้งที่ดีที่สุดก็ตาม แต่ตัวเขาเองเชื่อว่านั่นไม่เหมาะสมกับ “ขั้นตอนปัจจุบัน” ของประเทศ เขาจึงชอบให้อาณัติสำคัญ ๆ ของระบบพรรคกับระบบปัจเจกชนมารวมกัน⁹³ มีการปฏิบัติเช่นเดียวกันนี้ในอิรัก ณ ที่ซึ่งการเลือกตั้งในปี 1980, 1984 และ 1988 กระทำโดยการรวมเอาพรรคบาซอเข้ากับผู้สมัครอิสระ ซึ่งพรรคบาซอได้ที่นั่งไประหว่างครึ่งหนึ่งกับสามในสี่ส่วน⁹⁴

เชิงอรรถ

1. Lars Rudebeck, *Party and People : A Study of Political Change in Tunisia* (Stockholm : Almqvist & Wiksell, 1967) , หน้า 29-32.
2. Michael C. Hudson, *Arab Politics : The Search for Legitimacy* (New Haven : Yale University Press, 1977), หน้า 386.
3. Rudebeck, *Party and People*, หน้า 33-4.
4. เล่มเดียวกัน, หน้า 33, Clement Henry Moore, *Politics in North Africa : Algeria, Morocco and Tunisia* (Boston, MA : Little, Brown , 1970) หน้า 319.
5. เล่มเดียวกัน, หน้า 229.
6. John P. Entelis, *Comparative Politics of North Africa : Algeria, Morocco and Tunisia* (Syracuse, NY : Syracuse University Press, 1980) , หน้า 136.
7. Asma Larif-Beatrix, 'L' evolution de l'etat tunisien' , *Maghreb/Machreq*, 116 (April/May/June, 1987) หน้า 43.
8. Entelis, *Comparative Politics of North Africa*, หน้า 139.
9. Clement Henry Moore, "Tunisia : The prospects for institutionalization' , ใน Samuel P.Huntington and Clement Henry Moore (eds), *Authoritarian Politics in Modern Societies : The Dynamics of Established One Party Systems* (New York : Basic Books, 1970), หน้า 318.
10. เล่มเดียวกัน, หน้า 319-20; Elbaki Hermassi, *Leadership and National Development in North Africa; A Comparative Study* (Berkeley, CA: University of California Press, 1972), หน้า 165 ; Rudebeck, *Party and People*, หน้า 143-4.
11. Entelis, *Comparative Politics of North Africa*, หน้า 140.
12. David and Marina Ottoway, *Algeria : The Politics of a Socialist Revelotion* (Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 1970) , หน้า 71-4.
13. เล่มเดียวกัน, หน้า 117, 123-4.
14. Henry F.Jackson, *The FLN in Algeria : Party Development in a Revolutionary Society* (Westport, Connecticut, and London : Greenwood Press, 1977), หน้า 203-4.
15. Hugh Roberts, 'The politics of Algerian socialism' , ใน R.I. Lawless และ Allan M.Findlay (eds), *North Africa: Contemporary Politics and Economic Development* (London : Croom Helm, 1984), หน้า 27-8.
16. Hugh Roberts, 'The Algerian bureaucracy', ใน Talal Asad and Roger Owen (eds), *Sociology of 'Deoeolping Societies' : The Middle East* (London and Basingstoke : Macmillan, 1983), หน้า 113.

17. Entelis, *Comparative Politics of North Africa*, หน้า 115-16.
18. Roberts, "The politics of Algerian Socialism", หน้า 31-2.
19. เล่มเดียวกัน, หน้า 35-8.
20. Entelis, *Comparative Politics of North Africa*, หน้า 115-16.
21. ตัวอย่างเช่น, ดูพื้นฐานของประธานาธิบดีอะซาดเองใน Patrick Seale, *Asad : The Struggle for the Middle East* (London : I.B. Tauris, 1988) , บทที่ 3, หรือวันที่ซึ่งนำไปสู่การที่ชาวอิรักเข้าสมทบใน Amatzia Baram, "The ruling political elite in Ba'thi Iraq, 1968-1986 : The changing features of a collective profile", *International Journal of Middle East Studies*, 21/4 (Nov., 1989) , บทผนวก 3.
22. ตัวอย่างเช่น ดู "Theoretical Propositions adopted by the VIth Congress of the Party in Oct. 1963", *Nadal hizb al Ba'th al-'Arabi al-Isthiraki 'abra mu'tamartih al-qawmiya (1947-1964)* (Beirut : Dar al-Tali'a 1971), หน้า 172ff.
23. Raymond A. Hinnebusch, *Authoritarian Power and State Formation in Ba'thist Syria: Army, Party and Peasant* (Boulder, Colorado : Westview Press, 1990) หน้า 130-3.
24. ตัวอย่างเช่น, Seale, *Asad*, หน้า 145-8; Malcolm H. Kerr, 'Hafiz Asad and the changing patterns of Syrian politics', *International Journal*, XXVIII, 4 (Autumn, 1973), หน้า 697-700.
25. Hinnebusch, *Authoritarian Power*, หน้า 145-7, 166-77.
26. เล่มเดียวกัน, หน้า 178-9.
27. เล่มเดียวกัน, หน้า 177-85.
28. เล่มเดียวกัน, หน้า 312 ; Yahia M. Sadowski, 'Ba' thist ethics and the spirit of state capitalism', ใน Peter J. Chelkowski and Robert J. Pranger (eds), *Ideology and Power in the Middle East* (Durham, NC, and London : Duke university Press, 1988) , หน้า 168-70.
29. Alasdair Drysdale, "The succession question in Syria", *Middle East Journal*, 39/2 (Spring, 1985) , หน้า 246-57.
30. Hinnebusch, *Authoritarian Power*, หน้า 316-17.
31. Christine Moss Helms, *Iraq : Eastern Front of the Arab World* (Washington , DC : The Brookings Institute, 1984), หน้า 87.
32. ตัวอย่างเช่น ดู the Ba'th Party's newspaper *al-Thawra*, 14 Feb. 1980, คัดลอกอยู่ใน Ofra Bengio, 'Iraq', ใน Colin Legum (ed.), *Middle East Contemporary Survey*, IV, 1979-80 (London and New York : Holmes & Meier, 1981), หน้า 505.
33. Youssef M. Ibrahim, 'How the Baath rules Iraq: With a very tight fist', *New York Times* (11 Jan. 1981) .

34. 'Statement of the Iraqi Ba'th Party Ninth Regional Congress – 27 June 1982' , ถัดออกอยู่ใน Ofra Bengio, 'Iraqi' , ใน Legum และคนอื่นๆ(eds), *Middle East Contemporary Survey*, 6, 1981-2 (London and New York : Holmes & Meier, 1983), หน้า 588-90.
35. 'Iraq privatises its tourist industry' , *CAABU Bulletin*, 4/17 (15 Sept., 1988) , หน้า 8.
36. Eberhard Kienle, *Ba'th v Ba'th : The Conflict Between Syria and Iraq 1968-1989* (London and New York : I.B. Tauris, 1990), หน้า 38-46.
37. Helms, *Iraq*, หน้า 105-6.
38. เล่มเดียวกัน, หน้า 104.
39. ตัวอย่างเช่น, Saddam Hussein's 'Interview with Arab and foreign journalists' , , *Saddam Hussein on Current Events in Iraq*, trans. (London : Longman, 1977), หน้า 48 ; หรือ 'Arab Ba'th Social Party' , *The Revolution of the New Way* by Tariq 'Aziz (n.p.,n.d., printed in March 1977), หน้า 30, 37.
40. 'Statement of the Iraqi Ba'th Party Ninth Regional Congress' , หน้า 616-618.
41. John Waterbury, *The Egypt of Nasser and Sadat: The Political Economy of Two Regimes* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1983), หน้า 313.
42. Leonard Binder, *In a Moment of Enthusiasm : Political Power and the Second Stratum in Egypt* (Chicago and London : University of Chicago Press , 1978), หน้า 36, 41, 43.
43. เล่มเดียวกัน, หน้า 307.
44. เล่มเดียวกัน, หน้า 36-7, 43-4.
45. เล่มเดียวกัน, หน้า 315.
46. เล่มเดียวกัน, หน้า 43, 310 ; Raymond Baker, *Egypt's Uncertain Revolution Under Nasser and Sadat* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978) , หน้า 96.
47. Binder, *In a Moment of Enthusiasm*, หน้า 310; El Kosheri Mahfouz, *Socialisme et pouvoir en Egypte* (Paris : Librairie Generale de Droit et de Jurisprudence, 1972), หน้า 173.
48. Mark H. Cooper, *The Transformation of Egypt* (London : Croom Helm,1982) , หน้า 31.
49. Clement Henry Moore, *Images of Development : Egyptian Engineers in Search of Industry* (Cambridge, Mass., and London : The MIT Press, 1980) , หน้า 58; Baker, *Egypt's Uncertain Revolution*, หน้า 84-5.
50. Weterbury, *Egypt of Nasser and Sadat*, หน้า 323; Mahfouz, *Socialisme et Egypt*, หน้า 31.
51. Waterbury, *Egypt of Nasser and Sadat*, หน้า 315; Cooper, *Transformation of Egypt*, หน้า 31.
52. Mahfouz, *Socialisme et pouvoir*, หน้า 125-7.
53. กล่าวถึงใน Binder, *In a Moment of Enthusiasm*, หน้า 332-3.

54. Mahfouz, *Socialisme et pouvoir*, หน้า 177.
55. Binder, *In a moment of Enthusiasm*, หน้า 370.
56. Baker, *Egypt's Uncertain Revolution*, หน้า 108.
57. Waterbury, *Egypt of Nasser and Sadat*, หน้า 331.
58. Nathan Alexander, 'Libya: The continuous revolution' , *Middle Eastern Studies*, 17/2 (April , 1981), หน้า 214-16.
59. Omar I. Fethaly and Monte Palmer, 'Opposition to rural change in Libya', *International Journal of Middle East Studies*, 11 (1980), หน้า 247.
60. T. Niblock, *Class and Power in Sudan : The Dynamics of Sudanese Politics 1898-1985* (Basingstoke and London : Macmilan, 1987), หน้า 256-9.
61. Peter Woodward, ' Parliaments and parties' , ใน Muddathir Abd al-Rahim, Raphael Badel, Alan Hardallo and Peter Woodward (eds), *Sudan Since Independence : Studies in Political Development Since 1956* (Aldershot and Brookfield, Vermont : Gower, 1986), หน้า 61.
62. Niblock, *Class and Power*, หน้า 259-60.
63. เล่มเดียวกัน, หน้า 268ff.
64. เล่มเดียวกัน, หน้า 272 ; Peter K. Bechtold, 'The contemporary Sudan' , *American-Arab Affairs*, 6 (Fall, 1983), หน้า 93.
65. Woodward, 'Parties and parliaments' , หน้า 62.
66. T.Niblock, "The background to the change of government in 1984" , ใน Peter Woodward (ed.), *Sudan Since Nimeri* (London : Centre for Middle Eastern Studies, School of African and Oriental Studies, London University 1986), หน้า 38-9.
67. ดูรายละเอียดใน Christian Lachon, 'Apropos elections soudanaises d'avril 1986' , *L'Afrique et L'Asie Moderns* (Spring, 1987).
68. Cooper ได้ให้เรื่องราวที่เข้าใจได้มากที่สุดของกระบวนการนี้ไว้ในเล่ม *Transformation of Egypt*, บทที่ 8-11.
69. เล่มเดียวกัน, บทที่ 11 ; Raymond A. Hinnebusch Jr, *Egyptian Politics Under Sadat : The Post-Populist Development of An Authoritarian-Modernizing State* (Cambridge : Cambridge University Press, 1985), หน้า 354-9, 364-6.
70. Cooper, *Transformation of Egypt*, หน้า 194-8.
71. Waterbury, *Egypt of Nasser and Sadat*, หน้า 368.

72. Robert Bianchi, *Unruly Corporatism : Associational Life in Twentieth Century Egypt* (Oxford University Press, 1989) , หน้า 84-6.
73. ข้อมูลได้มาจาก Ahmad Bahaeddin.
74. สำหรับผลเต็มที่, ดู *Revue de la Press egyptienne* (Cairo), 13 (July 1984), หน้า 11-27.
75. Bertus Hendricks, 'Egypt's elections, Mubarak's bond' , *MERIP* , 14/1 (Jan., 1985).
76. ผู้เลือกตั้งที่ไม่สามารถหาสถานที่เลือกตั้งพบนั้นมีรัฐมนตรีกิจการต่างประเทศของมลรัฐ ก็อนาขบูโกรส บูโทส ขอติ รวมอยู่ด้วย
77. สำหรับผล, ดู *Revue de la Press egyptienne*, 27 (1987), หน้า 245.
78. Bertus Hendricks, 'Egypt's new political map : Report from the election campaign', *MERIP*, 17/4 (July-August, 1987) ; Adel Darwish, 'Mubarak's electoral triumph' , *The Middle East*, 151 (May, 1987), หน้า 11-14.
79. ตัวอย่างเช่น เล่มเดียวกัน, หน้า 11.
80. Guy Hermet, 'State controlled elections: A framework' , ใน Guy Hermet, Richard Rose and Alian Rouquie (eds), *Elections Without Choices* (London and Basingstoke : Macmillan , 1978) , หน้า 3-16.
81. เล่มเดียวกัน, หน้า 3.
82. Eni Hill, 'Political issues an Justifiable questions : Adjudicating the constitutionality of laws in Egypt' , *mimeo* (paper presente to panel on 'Law and Society' , Middle East Studies Association, San Antonio, November 1990, หน้า 12-19.
83. Max , Rodenbeck, 'Egypt : disdain and apathy' , *Middle East International*, 7 December 1990, หน้า 15-16.
84. John R. Nellis, 'A comparative assessment of the development performances of Algeria and Tunisia' , *Middle East Journal*, 37/3 (1983) , หน้า 375.
85. Fred Halliday, "Tunisia's uncertain future' , *Middle East Report* , 163 (March / April, 1990), หน้า 25.
86. Lisa Anderson, The Tunisian National Pact of 1988' , *Government and Opposition*, 26/2 (Spring, 1991), หน้า 244-60.
87. 'Tunisia : Sharp contrast' , *Middle East International*, 378 (22 June 1990), หน้า 10.
88. คนเดียวกัน
89. แต่ความคล้ายคลึงก็ถูกแสดงออกโดยบางคน ตัวอย่างเช่น Mahfoud Bennoune, 'Algeria's façade of democracy' , *Middle East Report* , 163 (March-April, 1990) , หน้า 13.

90. Arun Kapil, 'Algeria's elections show Islamist strength' , *Middle East Report*, 166 (Sept.-Oct., 1990), หน้า 30.
91. Bennoune, 'Algeria's façade of democracy', หน้า 12-13.
92. Kapil , 'Algeria's elections' , หน้า 34-5.
93. Reuters, RTU 242 4 XEL 316, 'Syria-Elections' , Damascus, 16 May 1990.
94. Ofra Bengio, 'Iraq' , ใน Itimar Rabinovitch และ Haim Shaked (eds), *Middle East Contemporary Survey*, IX (Tel Aviv University, 1989) , หน้า 464.

บทส่งท้าย – สู่ศตวรรษที่ 21

สงครามอ่าวในเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม 1991 คือการทดสอบอย่างสำคัญถึงข้อถกเถียงหลายข้อที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ นั่นคือความคงทนของรัฐบาล ความสำคัญของลัทธิชาตินิยมแห่งรัฐ ซึ่งตรงข้ามกับการพินิกกำลังของชาวอาหรับทั่วทั้งภูมิภาคหรือการพินิกกำลังทางศาสนา ความเป็นไปได้ของการควบคุมของฝ่ายพลเรือนเหนือฝ่ายทหาร และบางทีที่สำคัญที่สุดก็คือความเข้มแข็งของระเบียบทั้งหมดในตะวันออกกลางสมัยหลังอาณานิคม โดยทั่วไปผลของสงครามนี้ก็คือการพิสูจน์ให้โลกเห็นสมมติฐานเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่ สงครามนั้นเริ่มขึ้นโดยสหรัฐอเมริกาและประเทศอาหรับซึ่งเป็นพันธมิตรของอเมริกาเพื่อเอาชนะการทำหายอย่างเปิดเผยของอิรักต่อเขตแดนและรัฐบาลที่มีอยู่ขณะนั้น อย่างน้อยในระบอบสันมันก็ก่อให้เกิดการแบ่งแยกอย่างรุนแรงขึ้นภายในกลุ่มนักชาตินิยมและนักอิสลามนิยมชาวอาหรับ ยืนยันถึงแบบแผนของการควบคุมทางการเมืองเหนือฝ่ายทหาร ในอิรักซึ่งขัดดัม สุสเซน ยังละเลยต่อคำแนะนำของผู้บัญชาการทหารผู้อาวุโสของเขาต่อไป ในคูร์ก ในซาอุดีอาระเบียและประเทศแถบอ่าว ณ ที่ซึ่งราชวงศ์ที่กำลังปกครองอยู่แลเห็นว่าการร้องขอความช่วยเหลือจากอเมริกาเป็นผลอันจำเป็นของความไม่สามารถจะสร้างกองทัพอาชีพขึ้นมาให้ใหญ่พอที่จะปกป้องตัวเองได้ทั้งด้วยเหตุผลด้านเทคนิคและด้านการเมือง

แต่กระนั้น ในระยะไกลออกไปนิดหน่อย ผลกระทบของสงครามย่อมจะต้องเกิดขึ้นต่อสถานภาพเดิมที่กำลังมีอยู่ในหลายทางด้วยกัน เรื่องนี้อาจแลเห็นได้อย่างชัดเจนมากที่สุดในด้านของอนาคตทางการเมืองของรัฐทั้งสองที่เกี่ยวข้องกับสงครามนั้นอย่างใกล้ชิดที่สุดคืออิรักกับคูเวต ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอิรักนั้น สงครามและผลตามหลังของมันย่อมเป็นสิ่งท้าทายอย่างใหญ่โตมิใช่ต่อระบบการควบคุมของขัดดัม สุสเซนเองเท่านั้น แต่ยังเป็นการทำหายต่อความเป็นหนึ่งเดียวของอำนาจอิทธิปไตยของอิรักด้วยในฐานะที่เป็นผลของแรงกดดันที่เพิ่มขึ้นต่อการปกครองตนเองของชาวคูร์ด (เคิร์ด) ทางตอนเหนือ สำหรับคูเวตนั้นทำให้เกิดปัญหาของความถูกต้องตามทำนองคลองธรรมของการที่ราชวงศ์นั้นจะปกครองอยู่เป็นอย่างมากอันเป็นผลของการที่ราชวงศ์นั้นมีความล้มเหลวในการที่จะขับไล่การคุกคามของอิรักออกไปเป็นประการแรก ประการต่อมาก็คือปัญหาในการสร้างโครงสร้างด้านการเมืองและสังคมที่แตกสลายไปขึ้นมาใหม่ตามแนวทางอันเป็นที่พอใจของพลเมืองส่วนใหญ่

สิ่งที่เกิดขึ้นในอิรักและคูเวตจะถูกเฝ้ามองอย่างใกล้ชิดจากประเทศที่อยู่ใกล้เคียงเบื้องหลังอิรักก็คือซีเรีย ซึ่งมีระบบการควบคุมทางการเมืองคล้ายคลึงกันและบัดนี้กำลังถูกรุกรานอย่างหนักจนทำให้สถาปนิกของซีเรียคือประธานาธิบดี ฮาฟิซ อัล-อะซาด (Hafiz al-Asad) เกือบจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอะไรได้โดยไม่ต้องกีดกันอำนาจของตัวเองลงไปอย่างมาก และเบื้องหลังคูเวตก็มีรัฐอื่น ๆ ที่ปกครองด้วยราชวงศ์ซึ่งความเชี่ยวชาญของผู้นำและรัฐบาลของพวกเขา กำลังถูกทดสอบเกือบจะพอ ๆ กัน ผู้ปกครองรัฐเหล่านี้ก็กำลังเผชิญ

ปัญหาของการรักษาความเป็นเอกภาพของพวกเขาไว้ในขณะที่กล่าวถึงงานอันยากเย็นในการที่จะหาว่าพวกเขาจะสามารถอนุญาตให้ประชาชนได้เพิ่มความร่วมมือกันบ้างเล็กน้อยโดยไม่ทำให้เกิดการทำลายอย่างสำคัญต่ออำนาจหน้าที่ของพวกเขาเองจะได้หรือไม่ ข้อถกเถียงที่สำคัญของหนังสือเล่มนี้ก็คือการผ่านไปสู่การปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญนั้นย่อมเป็นไปได้จริง ๆ เพราะราชวงศ์ต่าง ๆ ต้องอาศัยสิทธิในการปกครองโดยความสามารถของคนที่ดูแลเรื่องราวสำคัญ ๆ เกี่ยวกับความมั่นคงภายในประเทศ นโยบายต่างประเทศ และการป้องกันประเทศ ถ้าหากว่าเรื่องเหล่านี้ถูกถอนออกไปก็ยากที่จะแลเห็นได้ว่าพวกเขาจะคาดหมายที่จะแสดงบทบาทอะไรที่น้อยไปกว่านี้ได้

สงครามอ่าวยังมีผลกระทบต่อความสมดุลของอำนาจในภาคตะวันออกของภูมิภาคนี้ด้วยในทันทีอย่างน้อยในขณะนี้กำลังของอิรักได้อ่อนแอลงไปมาก ในระหว่างนี้ ตุรกีก็ถูกเพิ่มเข้าไปในรายชื่อของตัวแสดงซึ่งไม่ใช่ชาวอาหรับ โดยเฉพาะอิสราเอลและอิหร่านซึ่งความเป็นพันธมิตรหรือความสัมพันธ์กับรัฐต่าง ๆ ของอาหรับเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นส่วนหนึ่งในระเบียบที่กำลังมีอยู่ นี่จะมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อความพยายามที่จะจัดการกับเรื่องราวในท้องถิ่นที่มีความอ่อนไหวมากที่สุดคือความพยายามของบรรดารัฐในกลุ่ม GCC (สภาความร่วมมือแห่งอ่าว Gulf Co-operation Council) ที่จะหาวิธีป้องกันตัวเอง การบูรณะเลบานอนขึ้นมาใหม่ และอนาคตของชนชาติที่ไร้รัฐสองชนชาติคือชาวคูรด์ (เคิร์ด) กับชาวปาเลสไตน์ ผลที่ได้จะเป็นที่แน่ใจกันอย่างพอเพียงทีเดียวว่าตะวันออกกลางส่วนนี้คงจะอยู่ในสภาพที่มีความตึงเครียดระหว่างประเทศเป็นอย่างมากในเวลาหลายปีที่จะมาถึงนี้

ในแอฟริกาเหนือ สงครามอ่าวก่อให้เกิดผลที่ปั่นป่วนอยู่หลายอย่าง ในส่วนที่เกี่ยวกับรัฐบาลต่าง ๆ นั้นส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์บางอย่างจากสงครามในระยะสั้น คือในอียิปต์ได้รับเงินค่าทดแทนจากการที่สมาชิกของรัฐบาลผสมซึ่งมีอเมริกาเป็นผู้นำได้กระตุ้นรัฐบาลให้กล้าพอที่จะลงนามในข้อตกลงกับ IMF และธนาคารโลก ซึ่งมุ่งหมายที่จะหาประโยชน์จากสถานการณ์อันน่าพอใจนี้เพื่อจะได้ลดหนี้สินซึ่งติดเจ้าหนี้สำคัญๆ ที่จับกลุ่มกันอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า “สโมสรแห่งปารีส” ลงเป็นจำนวนมาก ในการทำเช่นนั้นมันต้องยอมตกลงที่จะขึ้นราคาส่งของและตัดเงินอุดหนุนลงเพื่อจะลดงบประมาณซึ่งติดลบลงรวมทั้งยอมตกลงที่จะยืดเวลาของแผนการวางโครงสร้างทางเศรษฐกิจใหม่ให้ยาวขึ้นซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการบิดเบือนทางราคา และการขยายของกิจกรรมการค้าส่งในภาครัฐเสียใหม่ ในตูนิเซีย แอลจีเรียและโมร็อกโกนั้นข้อได้เปรียบในขณะนั้นได้มาจากความยุ่งเหยิงของฝ่ายค้านของกลุ่มศาสนาอิสลามซึ่งติดอยู่ระหว่างความจงรักภักดีต่อชาอูดีอาระเบียซึ่งได้ให้การอุดหนุนทางการเงินและอื่นๆ แก่ตนกับความหวาดกลัวอิทธิพลของอเมริกาและโลกตะวันตกที่จะขยายออกไปอีกในท่ามกลางเรื่องอื่น ๆ นี่ทำให้รัฐบาลแอลจีเรียและสภาแห่งชาติซึ่งยังคงเต็มไปด้วยอิทธิพลของพรรค FLN ยอมเปิดทางมากขึ้นเมื่อถึงคราวที่จะต้องร่างกฎหมายเลือกตั้งซึ่งจะควบคุมการเลือกตั้งทั่วไปในอนาคต ในขณะเดียวกัน รัฐบาลในแอฟริกาเหนือรัฐบาลเดียวซึ่งถูกทำให้อ่อนแอลง

เป็นอย่างมากเพราะสงครามนี้ก็คือรัฐบาลของชุดานซึ่งได้สูญเสียการสนับสนุนจากนานาชาติไปเป็นอย่างมาก อันเป็นผลจากการที่มันแสดงความนิยมในอิรักออกมาอย่างเปิดเผย

การแตกแยกในฝ่ายค้านของประเทศหลายประเทศในแอฟริกาเหนือได้กลายเป็นอุปสรรคอย่างรุนแรง ต่อบรรดาผู้ที่เคยหวังว่าจะมีการรวบรวมชาวอาหรับหรือมีการรวมศาสนาขึ้นเพื่อได้ตอบกับวิกฤติการณ์นี้ อันที่จริงนั้นได้มีคนบางคนที่ยืนยันว่าพลังจากการเกิดใหม่ของอิสลามได้รับการคุกคามอย่างแรงแก่การที่มัน เคยอ้างว่าตนเป็นตัวแทนของขบวนการอันหนึ่งอันเดียวกันที่กว้างขวางทั่วภูมิภาค แต่นี่ก็เป็นคำอ้างที่ ง่ายดายเกินไป ในขณะที่พวกผู้นำของขบวนการต่าง ๆ แตกแยกกันอย่างลึกซึ้งจริง ๆ นั้นก็มีหลักฐาน มากมายที่ยืนยันว่าสาวกของพวกผู้นำเหล่านั้นได้รับผลกระทบอย่างลึกซึ้งโดยคำวิงวอนต่าง ๆ นานาให้มาสู่ ขบวนการอาหรับนิยมของซัดดัม ฮุสเซน และให้ต่อต้านสงครามซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำเพื่อจะได้คูเวต กลับคืนมา และปรากฏว่าถึงแม้ว่าเอกภาพของชาวอาหรับจะคงเป็นความปรารถนาที่อยู่ไกลแสนไกล ความรู้สึกในลัทธิการรวมชาวอาหรับของประชาชนและความจำเป็นของการผนึกกำลังของชาวอาหรับก็ยังมี ชีวิตชีวาอยู่เหมือนเดิม หรือแม้กระทั่งมากกว่านั้นด้วยเมื่อพิจารณาจากผู้เดินขบวนต่อต้านสงครามนับแสน ๆ คนในแอลจีเรียและโมร็อกโกอันเป็นประเทศอาหรับสองประเทศที่ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์แล้วอยู่ไกล ที่สุดจากศูนย์กลางของวิกฤติการณ์อ่าว อย่างไรก็ตามความรู้สึกของประชาชนเช่นนั้นต้องการการนำทาง และความเป็นผู้นำทางการเมืองด้วย ถ้าหากว่าจะให้มันมีผลกระทบร่วมกันข้ามเขตแดนของรัฐต่าง ๆ ไปได้ จริงๆ

การแบ่งแยกระหว่างแอฟริกาเหนือกับปลายด้านตะวันออกของตะวันออกกลางนั้นทำให้มีหลักฐานที่ สำคัญของพัฒนาการในอนาคต ในแอฟริกาเหนือซึ่งอาจจะยกเว้นลิเบียเสียซึ่งปัญหาที่สำคัญคือปัญหา ในประเทศและปัญหาภายในของแต่ละรัฐ จึงต้องการกระบวนการปฏิรูปด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่น่าพอใจ นี่จึงทำให้ภูมิภาคนั้นเป็นอะไรบางอย่างที่มีสภาพเช่นเดียวกับยุโรปตะวันออกซึ่งมีความลำบากยากเย็นเช่น เดียวกันในความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงระบบที่ฝังลึกอยู่ในเรื่องการจัดการด้านเศรษฐกิจซึ่งคำนึงถึงแต่เรื่อง ผลประโยชน์ดั้งเดิมและการถือเอกสิทธิ์ต่าง ๆ ซึ่งมีมาตั้งแต่ได้รับเอกราชเป็นต้นมา รัฐเหล่านั้นยังมีปัญหา ร่วมกันในเรื่องที่จะให้ความสะดวกแก่อำนาจที่เพิ่มขึ้นของชุมชนยุโรปอย่างไรจึงจะดีที่สุด ทั้งหมดนี้ทำ ให้เกิดเรื่องที่สำคัญมากขึ้นอีกด้วย คือถึงแม้ว่าปัญหาที่ว่าจะก้าวหน้าไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมและมี สวัสดิการมากแค่ไหนแล้วก็ตามจะสามารถรวมกับสมาชิกที่อยู่ในระเบียบระหว่างชาติซึ่งทำให้มันต้องละทิ้ง นโยบายพื้นฐานของตนในการปกป้องและควบคุมได้หรือไม่? ข้อกังวลที่สำคัญข้อสุดท้ายนั้นอยู่ที่เรื่องการ ปฏิบัติได้จริงๆ ในการจัดการเลือกตั้งและกรรมวิธีในเรื่องรัฐสภาเนื่องจากจะมีต้องรวมเอาการควบคุมของ รัฐบาลเข้ากับการเรียกร้องให้มีอิสรภาพและความรับผิดชอบของรัฐบาลให้มากขึ้น

อย่างไรก็ตามในตะวันออกกลางนั้น ความสัมพันธ์กันอันไม่เรียบร้อยระหว่างรัฐต่าง ๆ ทั้งที่เป็น อาหรับและไม่ใช่ออาหรับย่อมจะมีบทบาทมากมายในการเมืองในประเทศต่อไปในบางกรณี อย่างเช่นใน

ฝั่งตะวันตกและเลบานอนยังมีปัญหาเรื่องอำนาจสูงสุดที่จะต้องตกลงกันอีก ในที่อื่น ๆ เช่นจอร์แดน อิรัก และคูเวต เขตแดนของพวกเขายังไม่มั่นคงพอที่รัฐบาลจะไว้วางใจได้อย่างเต็มที่ว่าพวกเขาจะยังมีอำนาจสูงสุดอยู่เหนือเขตแดนในปัจจุบันของตนในเวลาข้างหน้าหรือไม่ ส่วนหนึ่งเพราะเรื่องนี้เอง กระบวนการทั่วไปในทิศทางของการปฏิรูปเศรษฐกิจและการเมืองในรัฐอาหรับของตะวันออกกลางส่วนนี้จึงคงจะเคลื่อนไหวต่อไปอีกเป็นเวลานาน การเคลื่อนไหวเช่นนั้นคงจะจำเป็นต้องมีต่อไปอีกเนื่องจากว่ารายได้ก่อนใหญ่จากน้ำมันได้ลดความกดดันด้านเศรษฐกิจที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทันทีลงไปแล้ว

เมื่อมองจากมุมมองนี้ ประเทศอาหรับที่สำคัญที่สุดในด้านผลกระทบทางภูมิภาคจากนโยบายของประเทศก็คงจะเป็นอียิปต์ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างภาคตะวันออกของภูมิภาคนี้กับแอฟริกาเหนือ รัฐบาลอียิปต์เป็นรัฐบาลแรกที่พยายามจะสร้างรูปแบบพรรคเดียวซึ่งอุทิศตนให้แก่การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว และเป็นรัฐบาลแรกที่จะเริ่มเดินไปบนหนทางอันยากลำบากแห่งการปฏิรูปสังคมและเศรษฐกิจ ในทั้งสองกรณีปรากฏว่าบทเรียนของการทดลองเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากมาต่อพวกเพื่อนบ้านอาหรับ มีหน้าซ้ำยังเป็นการคุกคามรัฐเหล่านั้นด้วย นโยบายต่างประเทศของอียิปต์ก็มีความสำคัญมากเหมือนกันเพราะอียิปต์เป็นผู้นำของสันนิบาตอาหรับและใช้ความกดดันอย่างมากในทางการทูตของมันไปในการพยายามที่จะสร้างกรอบใหม่สำหรับความร่วมมือและปฏิสัมพันธ์ของชาวอาหรับในขณะที่มีการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับอิสราเอลและสหรัฐอเมริกาด้วย ถ้าหากว่าทั้งหมดนี้เกิดล้มเหลว ถ้าหากว่ารัฐบาลจะถูกขบวนการหัวรุนแรงทางการเมืองหรือขบวนการอิสลามหัวรุนแรงโค่นล้มลง สิ่งนี้ก็จะมีความกระทบกระเทือนอย่างสำคัญไปทั่วส่วนอื่น ๆ ของภูมิภาคด้วย

เมื่อกลับมาดูประเทศสำคัญๆที่ไม่ใช่อาหรับในตะวันออกกลาง อนาคตทางการเมืองของประเทศเหล่านั้นสองประเทศคืออิสราเอลกับอิหร่านจะยังได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากความต้องการการทดลองทางด้านศาสนาและสังคมของตนเองในฐานะที่เป็นรัฐยิวและรัฐอิสลามตามลำดับ เช่นเดียวกับเมื่อก่อนนี้ สิ่งนี้จะมีผลกระทบอย่างมากต่อคำพูดด้านการเมืองและการปฏิบัติด้านการเมือง ต่อคำนิยามของความเป็นพลเมืองและต่อความพยายามที่จะสร้างเรื่องใหม่ๆ ที่จะต้องพิจารณาในที่ประชุมขึ้นมา มักจะทำหน้าที่เป็นเหมือนเครื่องยับยั้งในเรื่องต่างๆเพื่อลดอำนาจของภาคประชาชนที่มีอยู่เหนือเศรษฐกิจซึ่งจะถูกปกป้องไว้ในฐานะที่เป็นความจำเป็นในด้านอุดมการณ์อันเป็นศูนย์กลางของโครงการแห่งชาติแต่ละ โครงการเลยทีเดียว ตรงกันข้ามอนาคตทางเศรษฐกิจและการเมืองของตุรกีจะต้องขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของตุรกีกับชุมชนยุโรปมากขึ้นทุกทีไม่ว่ามันจะได้เป็นสมาชิกของชุมชนยุโรปอย่างเต็มที่หรือไม่ก็ตาม ความสัมพันธ์เช่นนั้นควรจะมียุ่อย่างเพียงพอเพื่อให้แน่ใจว่าการปฏิบัติในด้านการเมืองและเศรษฐกิจในปัจจุบันนี้จะดำเนินต่อไปในหนทางทั่วไปอย่างเดียวกัน

ท้ายที่สุด แนวเรื่องสำคัญของหนังสือเล่มนี้แสดงให้เห็นว่าการเมืองในตะวันออกกลางนั้นเป็นเรื่องที่มีไหว่วางจะไม่ออกอย่างที่มีมักจะคิดกัน และนี่มาจากข้อเท็จจริงที่ว่าโครงสร้างที่รองรับการเมืองไว้นั้นมี

ความมั่นคงและมีเหตุผลพอที่จะทำให้มีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบได้ ข้อพิสูจน์การยืนยันนี้ต้องไม่มีอยู่ แต่เฉพาะในเรื่องที่ว่าวิธีการเช่นนั้นจะนำไปสู่ปัจจุบันหรือไม่เท่านั้น แต่อยู่ในเรื่องที่ว่ามันสามารถจะทนต่อการทดสอบของกาลเวลาได้หรือไม่ด้วยเช่นกัน

บรรณานุกรม

บทที่ 1 การสิ้นสุดแห่งจักรวรรดิ : การเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่ต่าง ๆ ในตะวันออกกลาง

- Albert Hourani, *A History of the Arab Peoples* (London: Faber, 1991; Cambridge, MA : Belknap/Harvard, 1991)
- Philip S. Khoury, *Syria and the French Mandate : The Politics of Arab Nationalism 1920 – 1945* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1987 ; London : I.B. Tauris, 1987)
- Elizabeth Monroe , *Britain's Moment in the Middle East 1914 – 1956* (London : Chatto & Windus, 1963).
- Clement Henry Moore, *The Politics of North Africa : Algeria, Morocco and Tunisia* (Boston, MA: Little, Brown, 1970).
- M.E. Yapp, *The Near East Since the First World War* (London and New York: Longman, 1991).
- Sami Zubaida, *Islam, the People and the State* (London and New York: Routledge, 1989).

บทที่ 2 ความเติบโตของอำนาจรัฐในโลกอาหรับ : ระบอบการปกครองแบบพรรคเดียว

- Adeed Dawisha and I. William Zartman (eds), *Beyond Coercion: The Durability of the Arab State* (London : Croom Helm, 1988).
- Bruno Etienne, *L'Algerie : Cultures et revolution* (Paris: Editions du Seuil, 1977).
- Raymond A. Hinnebusch, *Authoritarian Power and State Transformation in Ba'thist Syria: Army, Party and Peasant* (Boulder, CO: Westview Press, 1990).
- Michael C. Hudson, *Arab Politics: The Search for Legitimacy* (New Haven, CN, and London: Yale University Press, 1977).
- Samir Al – Khalil, *The Republic of Fear : The Politics of Modern Iraq* (London : Radius, 1989).
- Joel S. Migdal, *Weak States and Strong Societies : State – Society Relations and State Capabilities in the Third World* (Princeton, NJ : Princeton University Press, 1988).

- C.H. Moore, 'Authoritarian politics in unincorporated society', *Comparative Politics*, 4/2 (Jan., 1974).
- Peter Sluglett and Marion Farouk – Sluglett, *Iraq Since 1958 : From Revolution to Dictatorship* (London and New York : Kegan Paul International, 1987).
- John Waterbury, *The Egypt of Nasser and Sadat : The Political Economy of Two Regimes* (Princeton , NJ : Princeton University Press, 1983).

บทที่ 3 ความเติบโตของอำนาจรัฐในโลกอาหรับภายใต้การปกครองของตระกูล และทางอื่นของลิเบีย

- Nathan Alexander, 'Libya: The continuous revolution', *Middle Eastern Studies*, XVII/2 (April, 1981).
- John Davies, *Libyan Politics: Tribe and Revolution* (London: I.B. Tauris, 1987). Giacomo Luciani (ed.), *The Arab State* (London: Routledge, 1990).
- G.S. Samore, *Royal Family Politics in Saudi Arabia (1953 – 1982)* , Harvard University PhD, 1984 (University Microfilms).
- John Waterbury, *The Commander of the Faithful: The Moroccan Political Elite: A Study of Segmented Politics* (London : Weidenfeld & Nicholson, 1970).
- Valerie Yorke, *Domestic Politics and regional Security: Jordan Syria and Israel* (Aldershot Gower, 1988).
- Rosemary Said Zahlan, *The Making of the Modern Gulf States* (London : Unwin Hyman, 1989).

บทที่ 4 สิทธิชาตินิยมอาหรับเอกภาพของชาวอาหรับและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในรัฐอาหรับ

- Benedict Anderson, *Imagined Communities : Reflections on the Origin And Spread of Nationalism* (London : Verso, 1983).
- Amatzia Baram, *Culture, History and Ideology in the Formation of Ba'this Iraq, 1968 – 89* (Basingstoke and London Macmillan / St Antony's, 1991).
- Georges Corm, *Fragmentation of the Middle East : The Last Thirty Years* (London : Hutchinson Education , 1988).

- C. Ernest Dawn, *From Ottomanism to Arabism. Essays on the Origins of Arab Nationalism* (Urbana, IL: University of Illinois Press, 1973).

- Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (Oxford: Basil Blackwell, 1983) Sylvia G. Haim (ed.), *Arab Nationalism: An Anthology* (Los Angeles, CA: University of California Press, 1962).

- Ahmed M. Goma'a, *The Foundations of the League of Arab States: Wartime Diplomacy and Inter-Arab Politics 1941 to 1945* (London and New York: Longman, 1977).

- Malcolm Kerr, *The Arab Cold War: A Study of Ideology in Politics* (Oxford: Oxford University Press, 1965).

- Baghat Korany and Ali E. Hilal Dessouki, *The Foreign Policy of the Arab States* (Boulder, CO, and London: Westview Press; Cairo: The American University of Cairo Press, 1984).

- Yehoshua Porath, *In Search for Arab Unity, 1930 – 1945* (London: Frank Cass, 1986).

บทที่ 5 รัฐและการเมืองในอิสราเอล อิหร่าน และตุรกีตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง

- Ervand Abrahamian, *Iraq Between Two Revolutions* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1982).

- Fakhreddin Azimi, *Iran: The Crisis of Democracy* (London: I.B. Tauris, 1989). Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (London: HarperCollins, 1991).

- Metin Heper and Ahmet Evin, *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s* (Berlin and New York: Walter de Gruyter, 1988).

- Dan Horowitz and Moshe Lissak, *Origins of the Israeli Polity: Palestine under the Mandate* (Chicago, IL, and London: Chicago University Press, 1978).

- Caglar Keyder, *State and Class: A Study of Capitalist Development* (London and New York: Verso, 1987).

- Don Peretz, *The Government and Politics of Israel*, 2nd edn (Boulder, CO: Westview Press, 1983).

บทที่ 6 การเมืองในการวางโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่

- Tusun Aricali and Dani Rodrick (eds), *The Political Economy of Turkey :Adjustment and Sustainability* (London: Macmillan, 1990).
- R. Bianchi, *Unruly Corporatism: Associational Life in Twentieth – Century Egypt* (Oxford University Press, 1989).
- Patrick Clawson, 'Islamic Iran's economic policies and prospects', *Middle East Journal*, 42/3 (Summer, 1988).
- S. El Naggar (ed.) , *Privatization and Structural Adjustment in the Arab Countries* (Washington, DC: International Monetary Fund, 1989).
- Mustafa Kamel Al Sayyid, 'Privatization: The Egyptian Debate', *Cairo Papers in Social Science* (The American University in Cairo), 13/4 (Winter, 1990).
- Michael Shalev, *Labour and the Political Economy of Israel* (Oxford: Oxford University Press, 1991).
- Rosemary Thorp and Lawrence (eds), *Latin American Debt and the Adjustment Crisis* (London : Macmillan/St Antony's 1987).

บทที่ 7 การเมืองด้านศาสนา

- Ervand Abramian, 'Khomeini: Fundamentalist or populist ?', *New Left Review*, 186 (March/April, 1991).
- Richard T. Antoun and Mary Hegland (eds) , *Religious Resurgence: Contemporary Cases in Islam, Christianity and Judaism* (Syracuse,NY: Syracuse University Press, 1987).
- Nazih Ayubi, *Political Islam: Religion and Politics in the Arab World* (London and New York: Routledge, 1991).
- R.P. Mitchell, *The Society of the Muslim Brothers* (Oxford : Oxford University Press, 1969).
- Henry Munson, Jr, *Islam and Revolution in the Middle East* (New Haven,CN, and London : Yale University Press, 1988).

- James P. Piscatori (ed.) *Islam in the Political Process* (Cambridge:Cambridg University Press, 1983).
- Emmanuel Sivan, *Radical Islam: Medieval Theology and Modern Politics*(New Haven, CN: Yale University Press. 1985).
- Emmanuel Sivan and Menachem Friedman (eds), *Religious Radicalism and Politics in the Middle East* (Albany, NY: State University of New York Press, 1990).
- Sami Zubaida, 'An Islamic state ? The case of Iran', *Middle East Report*, 15(July/Aug., 1988).

บทที่ 8 การทหารในรัฐและสังคม

- William Hale, 'Military rule and political change in Turkey', in A. Gokal(ed.), *La Turquie en transition* (Paris: Maisonneuve Larose, 1986).
- Mehmet Ail Birand, *The Generals, Coup in Turkey: An Inside Story of 12 September 1980* (London: Brassey's, 1987).
- Robin Luckham, *The Nigerian Military: A Sociological Analysis of Authority and Revolt 1960 – 67* (Cambridge: Cambridge University Press, 1971).
- Yoram Peri, *Between Battles and Ballots: Israeli Military in Politics*(Cambridge: Cambridge University Press, 1983).
- Elizabeth Picard, 'Arab military in politics: from the revolutionary plot to the authoritarian state', in Dawisha and Zartman (eds), *Beyond Coercian*.
- Robert Springorg, *Mubarak's Egypt: Fragmentation of the Political Order* (Boulder, CO, and London: Kegan Paul International, 1987).
- P.J. Vatikiotis, *Politics and the Military in Jordan: A Study of the Arab Legion 1921 – 1957* (London: Frank Cass, 1967).
- Sepehr Zabih, *The Iranian Military in Revolution and War* (London and New York: Routledge, 1988).

บทที่ 9 พรรคการเมืองและการเลือกตั้ง

- Feroz Ahmad, 'The transition to democracy in Turkey', *Third World Quarterly*, VIII/2 (April, 1985).

- Asher Arian and Michael Shamir (eds), *The Elections in Israel – 1984* (New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1986) ; and *The Elections in Israel – 1988* (Boulder, CO: Westview Press, 1990).
- Abdo I. Baaklini, *Legislative and Political Development: Lebanon 1842 – 1972* (Durham, NC: Duke University Press, 1976).
- Izthak Galnoor, 'The 1984 elections in Israel: Political and open Questions', *Middle East Review*, XVIII (1986).
- J.E. Peterson, *The Arab Gulf States: Steps Towards Political Participation* (New York: Praeger, 1988).
- I William Zartman, 'Political pluralism in Morocco', in I. William Zartman (ed.) *Man, State and Society in the Contemporary Maghrib* (London: Pall Mall Press, 1973).

บทที่ 10 ระบบพรรคเดียวและการกลับมาสู่ประชาธิปไตยมากขึ้น

- C.M. Helms, *Iraq : Eastern Flank of the Arab World* (Washington, DC: The Brookings Institution, 1984).
- Guy Herment, Richard Rose and Alain Rouquie, *Elections Without Choices* (Basingstoke and London: Macmillan, 1978).
- Clement Henry Moore, *Tunisia Since Independence: The Dynamics Of One Party Government* (Berkeley, CA: University of California Press, 1965).
- T. Niblock, *Class and Power in Sudan: The Dynanics of Sudanese Politics 1898 – 1985* (Basingstoke and London: Macmillan, 1987).
- Hugh Roberts,, 'The politics of Algerian Socialism', in R.I. Lawless and Alla m. Findley (eds), *North Africa: Contemporary Politics and Economic Development* (London: Croom Helm, 1984).

ประวัติศาสตร์ของชนชาติอาหรับ
(A History of the Arab People)
โดย อัลเบิร์ต ฮูรานี (Albert Hourani)
จรัญ มะลูลีม แปล

โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค (อบศ.5)

ประวัติศาสตร์ของชนชาติอาหรับ แปลจากหนังสือเรื่อง

A History of the Arab People

โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค (อบศ.5)

แต่เพื่อนร่วมงานและนักศึกษา
ที่เซนต์ แอนโทนี คอลเลจ, มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด

สารบัญ

ภาคที่ 1 การเกิดขึ้นของโลกหนึ่ง

(คริสต์ศตวรรษที่ 7-10)

1. อำนาจใหม่ในโลกเก่า

โลกที่ชาวอาหรับเข้ามาอยู่

ภาษาแห่งกวีนิพนธ์

มุฮัมมัดกับการเกิดขึ้นของอิสลาม

2. การก่อตัวของจักรวรรดิหนึ่ง

การสืบต่อจากมุฮัมมัด : การพิชิตจักรวรรดิ

สถาบันเคาะลีฟะฮ์แห่งดามัสกัส

สถาบันเคาะลีฟะฮ์แห่งแบกแดด

3. การก่อตัวของสังคมหนึ่ง

จุดจบแห่งเอกภาพทางการเมือง

สังคมที่รวมตัวกัน : พื้นฐานทางเศรษฐกิจ

โลกอิสลาม : เอกภาพแห่งความศรัทธาและภาษา

4. การกล่าวถึงอิสลามอย่างชัดเจน

ปัญหาเรื่องอำนาจหน้าที่

อำนาจและความยุติธรรมของพระเจ้า

ซาริอะฮ์

หะดีษของท่านศาสดา

วิถีทางแห่งความดี

วิถีแห่งเหตุผล

ภาคที่ 2 สังคมของชาวอาหรับมุสลิม

(คริสต์ศตวรรษที่ 11 – 15)

5. โลกของชาวอาหรับมุสลิม

รัฐและราชวงศ์ต่างๆ

ชาวอาหรับ ชาวเปอร์เซีย ชาวเติร์ก

การแบ่งทางภูมิศาสตร์

ชาวอาหรับมุสลิมและอื่นๆ

6. ชนบท

ผืนแผ่นดินและการใช้ประโยชน์

สังคมชนเผ่า

7. ชีวิตในเมือง

ตลาดและเมือง

ประชากรในเมือง

กฎหมายและอุละมา

ทาส

มุสลิมกับผู้ที่มิใช่มุสลิมในเมือง

สตรีในเมือง

รูปร่างของเมือง

บ้านเรือนในเมือง

สายใยแห่งเมืองต่างๆ

8. เมืองกับผู้ปกครอง

การก่อตั้งราชวงศ์

การร่วมผลประโยชน์กัน

การควบคุมชนบท

ความคิดเรื่องอำนาจหน้าที่ทางการเมือง

9. วิถีแห่งอิสลาม

เสาหลักแห่งอิสลาม

มิตรแห่งพระเจ้าผู้เป็นเจ้า

10. วัฒนธรรมอุละมา

อุละมากับชารีอะฮ์

การถ่ายทอดความรู้

กะลาม

อัล-สมอซาลี

11. วิถีความคิดอันแตกต่างกัน

อิสลามของนักปรัชญา

อิบนุ อะรอบีและปรัชญาเรื่องปัญญาญาณของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า

อิบนุ ตัยมียะฮ์กับธรรมเนียมแบบฮัมบาลี

การพัฒนาของนิกายชีอะฮ์

การเรียนรู้ของชาวยิวและคริสเตียน

12. วัฒนธรรมของราชสำนักและมวลชน

ผู้ปกครองและผู้อุปถัมภ์

บทกวีและนิยาย

ดนตรี

ความเข้าใจโลก

ภาคที่ 3 สมัยออตโตมาน

(คริสต์ศตวรรษที่ 16 – 18)

13. จักรวรรดิออตโตมาน

ขีดจำกัดของอำนาจทางการเมือง

รัฐบาลออตโตมาน

ชาวออตโตมันกับชนบประเพณีอิสลาม

การปกครองในแคว้นต่างๆ ของอาหรับ

14. สังคมในจักรวรรดิออตโตมาน

ประชากรและความมั่งคั่งในจักรวรรดิ

มณฑลต่างๆ ของอาหรับ

นอกจักรวรรดิ : อาระเบีย ชูดาน โมร็อกโก

15. การเปลี่ยนดุลแห่งอำนาจในคริสต์ศตวรรษที่ 18

อำนาจหน้าที่ส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น

สังคมและวัฒนธรรมของชาวอาหรับในจักรวรรดิออตโตมาน

โลกอิสลาม

ความสัมพันธ์กับยุโรปที่เปลี่ยนไป

ภาคที่ 4 สมัยจักรวรรดิยุโรป

(ค.ศ. 1800-1860)

16. อำนาจของยุโรปและรัฐบาลปฏิรูป (ค.ศ. 1800-1860)

การขยายอาณาเขตของยุโรป

การเริ่มต้นของจักรวรรดิยุโรป

รัฐบาลปฏิรูป

17. จักรวรรดิยุโรปและผู้นำทางการเมืองที่สำคัญ (ค.ศ. 1860-1914)

ขีดจำกัดของความเป็นเอกราช

การแบ่งแอฟริกา : อียิปต์กับประเทศกลุ่มมัฆริบ

พันธมิตรแห่งผลประโยชน์สำคัญ

การควบคุมที่ดิน

สภาพของประชาชน

สังคมทวิลักษณ์

18. วัฒนธรรมแห่งลัทธิจักรวรรดินิยมและการปฏิรูป

วัฒนธรรมจักรวรรดินิยม

กำเนิดปัญญาชน

วัฒนธรรมของการปฏิรูป

กำเนิดของลัทธิชาตินิยม

การสืบทอดชนบทรหมนิยมอิสลาม

19. จุดสูงสุดแห่งอำนาจของยุโรป (ค.ศ. 1914-1919)

อำนาจสูงสุดของอังกฤษและฝรั่งเศส

ความเป็นเอกของผลประโยชน์ของอังกฤษและฝรั่งเศส

ผู้อพยพเข้ามาและที่ดิน

ความเติบโตของชนชั้นนำชาวพื้นเมือง

ความพยายามทำข้อตกลงทางการเมือง

20. วิถีชีวิตและความคิดที่เปลี่ยนไป (ค.ศ. 1914-1939)

ประชากรกับชนบท

ชีวิตในเมืองใหม่ๆ

วัฒนธรรมของลัทธิชาตินิยม

อิสลามของชนชั้นนำและมวลชน

ภาคที่ 5 สมัยแห่งชาติ-รัฐ

(ตั้งแต่ ค.ศ. 1939)

21. จุดจบของจักรวรรดิ (ค.ศ. 1939-1962)

สงครามโลกครั้งที่สอง

เอกราชของชาติ (ค.ศ. 1945-1956)

วิกฤติการณ์คลองสุเอซ

สงครามแอลจีเรีย

22. สังคมที่กำลังเปลี่ยนไป (ทศวรรษ 1940 และ 1950)

ความเติบโตของประชากรและเศรษฐกิจ

ผลกำไรแห่งความเติบโต : พ่อค้ากับเจ้าของที่ดิน

อำนาจของรัฐ

คนรวยและคนจนในเมือง

23. วัฒนธรรมของชาติ (ทศวรรษ 1940 และ 1950)

ปัญหาเรื่องการศึกษา

ภาษาและการแสดงออก

ชบวนการอิสลามต่างๆ

24. จุดสูงสุดของลัทธินิยมอาหรับ (ทศวรรษ 1950 และ 1960)

ลัทธิชาตินิยมของประชาชน

ความเฟื่องฟูของลัทธินิยมนาซี

วิกฤติการณ์ ค.ศ. 1967

25. เอกภาพและความแตกแยกของชาวอาหรับ (ตั้งแต่ ค.ศ. 1967)

วิกฤติการณ์ ค.ศ. 1973

การครอบงำของอิทธิพลอเมริกัน

การพึ่งพาซึ่งกันและกันของประเทศอาหรับ

ความแตกแยกของชาวอาหรับ

26. ความระส่ำระสายทางจิตใจ (ตั้งแต่ ค.ศ. 1967)

การแบ่งแยกเผ่าพันธุ์และศาสนา

คนร้ายและคนยากจน

สตรีในสังคม

มรดกดั้งเดิมกับการฟื้นฟู

ความมั่นคงของระบอบการปกครอง

ความบอบบางของระบอบการปกครอง

แผนที่

ตาราง

ครอบครัวศาสนา

อิมามของฝ่ายชีอะฮ์

เคาะลีฟะฮ์

ราชวงศ์สำคัญ

เชื้อสายผู้ปกครองในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20

คำอธิบาย

บรรณานุกรม

ดรชนีศัพท์เฉพาะ

ดรชนีทั่วไป

รายชื่อแผนที่

1. พื้นที่ซึ่งหนังสือเล่มนี้ครอบคลุมแสดงให้เห็นลักษณะที่สำคัญทางภูมิศาสตร์และชื่อซึ่งใช้บ่อยครั้ง
2. การขยายอาณาจักรอิสลาม
3. เคาละลีพะฮ์ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 9
4. ตะวันออกกลางและแถบมัชริบในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 11
5. ตะวันออกกลางและแถบมัชริบในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15
6. มุสลิมในสเปน
7. จักรวรรดิออตโตมันในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17
8. การขยายตัวของจักรวรรดิยุโรปจนถึง ค.ศ. 1914
9. ข้อตกลงหลังสงคราม ค.ศ. 1918-1923
 - (i) ข้อตกลงไซกัส – ปิโกต์ ค.ศ. 1916
 - (ii) การปกครองแบบอาณัติ
10. การแบ่งแยกปาเลสไตน์
 - (i) แผนการแบ่งแยกของคณะกรรมการรอยัล ค.ศ. 1937
 - (ii) แนวเส้นการพักรบ ค.ศ. 1949 และการยึดครองของอิสราเอลใน ค.ศ. 1967
11. ตะวันออกกลางและแถบมัชริบใน ค.ศ. 1988
12. เส้นทางการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ ศาสนสถาน และศูนย์กลางการศึกษา

คำนำ

เนื้อเรื่องของหนังสือเล่มนี้คือประวัติศาสตร์ของโลกอิสลามที่ใช้ภาษาอาหรับ นับตั้งแต่การเกิดขึ้นของศาสนาอิสลามจนถึงปัจจุบันนี้ อย่างไรก็ตามในบางช่วงเวลาข้าพเจ้าต้องกล่าวถึงเนื้อหาที่นอกเหนือออกไป ตัวอย่างเช่น เมื่อข้าพเจ้าได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ตอนต้นของระบบเคาะลีฟะฮ์ จักรวรรดิออตโตมัน และการขยายตัวทางการค้าและจักรวรรดิในยุโรป อาจมีการโต้แย้งว่าเนื้อเรื่อนั้นกว้างเกินไปหรือแคบเกินไป หรือเถียงได้ว่าประวัติศาสตร์ของแถบมัชริบต่างจากประวัติศาสตร์ของตะวันออกกลาง หรือประวัติศาสตร์ของประเทศต่างๆ ที่ใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาหลักนั้น ไม่สามารถมองแยกจากประเทศมุสลิมอื่นๆ ได้ อย่างไรก็ตาม จะต้องมีการวางขอบเขต และขอบเขตซึ่งข้าพเจ้าเลือกที่จะขีดเส้นไว้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความรู้อันจำกัดของข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าหวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะแสดงให้เห็นว่ามีความเป็นเอกภาพแห่งประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างภูมิภาคต่างๆ มีครอบคลุมอยู่อย่างเพียงพอที่จะทำให้สามารถคิดและเขียนเกี่ยวกับภูมิภาคเหล่านั้นด้วยเค้าโครงเดียวกันได้

หนังสือนี้มีเจตนาจะให้นักศึกษาผู้เริ่มต้นศึกษาเรื่องนี้และเพื่อนักอ่านทั่วไปผู้ปรารถนาจะได้อ่านรู้บางอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ศึกษา ย่อมเป็นที่ชัดเจนแก่บรรดาผู้เชี่ยวชาญว่าในหนังสือซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางมากเช่นนี้ ส่วนใหญ่ที่ข้าพเจ้าพูดถึงจะได้มาจากการวิจัยของคนอื่นๆ ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะให้ข้อเท็จจริงที่จำเป็นและตีความไปตามแนวทางที่คนอื่น ๆ ได้เขียนเอาไว้ ความเป็นหนักแน่นของคุณของข้าพเจ้าที่มีต่อผลงานเหล่านั้นได้แสดงไว้ในบรรณานุกรม

ในการเขียนหนังสือซึ่งครอบคลุมระยะเวลาอันยาวนานเช่นนี้ ข้าพเจ้าจะต้องตัดสินใจเกี่ยวกับชื่อต่างๆ ข้าพเจ้าได้ใช้ชื่อประเทศสมัยใหม่เพื่อชี้ให้เห็นเขตแดนทางภูมิศาสตร์ ถึงแม้ว่าชื่อเหล่านั้น มิได้ใช้มาในอดีตก็ตาม คงเข้าใจง่ายกว่าในการใช้ชื่อเดียวกันตลอดเล่มแทนที่จะเปลี่ยนชื่อจากระยะเวลาหนึ่งไปยังอีกระยะเวลาหนึ่ง ดังนั้นชื่อ 'แอลจีเรีย' จึงใช้สำหรับดินแดนส่วนหนึ่งในแอฟริกาเหนือ ถึงแม้ว่าชื่อนี้จะเป็นชื่อในศตวรรษปัจจุบันก็ตาม โดยทั่วไปข้าพเจ้าได้ใช้ชื่อซึ่งผู้ที่อ่านภาษาอังกฤษเป็นหลักมีความคุ้นเคย คำว่า 'มัชริบ' อาจจะเป็นที่คุ้นเคยพอที่จะนำมาใช้มากกว่าคำว่า 'แอฟริกาตะวันตกเฉียงเหนือ' แต่คำว่า 'มัชริก' ไม่คุ้นหู ดังนั้นข้าพเจ้าจึงใช้คำว่า 'ตะวันออกกลาง' แทน ข้าพเจ้าได้เรียกดินแดนของชาวมุสลิมแถบคาบสมุทรไอบีเรียว่าอันดาลุส เพราะเรียกง่ายกว่าวลียาวๆ เมื่อข้าพเจ้าใช้ชื่อของรัฐซึ่งปัจจุบันเป็นรัฐเอกราชในการเขียนถึงช่วงระยะเวลาก่อนที่จะมีรัฐนั้นเกิดขึ้น ข้าพเจ้าเพียงแต่อ้างถึงดินแดนบริเวณนั้นอย่างคร่าวๆ เมื่อข้าพเจ้าเขียนถึงช่วงเวลาสมัยใหม่เท่านั้น ข้าพเจ้าจึงตั้งใจที่จะอ้างถึงพื้นที่ซึ่งรวมอยู่ในเขตแดนของรัฐนั้น ตัวอย่างเช่น ในหนังสือเกือบตลอดเล่ม คำว่า 'ซีเรีย' หมายถึงดินแดนแห่งหนึ่งที่มีลักษณะสำคัญร่วมกันทั้งทางกายภาพและสังคม และโดยทั้งหมดแล้ว มี

ประสบการณ์เดียวกันในด้านประวัติศาสตร์ แต่ข้าพเจ้าหมายถึงรัฐซีเรีย ก็ต่อเมื่อซีเรียถือกำเนิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งแล้วเท่านั้น ข้าพเจ้าแทบจะไม่จำเป็นจะต้องย้ำว่าการใช้ดังกล่าวมิได้หมายความว่าความถึงการตัดสินใจทางการเมืองใดๆ ว่ารัฐไหนควรมีอยู่ และพรมแดนของรัฐควรจะอยู่ที่ไหนเลย

ชื่อหลักทางภูมิศาสตร์ปรากฏอยู่ในแผนที่หมายเลข 1

คำขอบคุณ

ข้าพเจ้าขอขอบคุณต่อคุณแพทริก ซี ผู้ให้กำลังใจข้าพเจ้าในการเขียนหนังสือเล่มนี้ และจัดการตีพิมพ์ รวมทั้งมิตรสหายหลายท่านผู้ให้เวลาหลายชั่วโมงที่จะอ่านและแก้ไขข้อผิดพลาด และแนะนำว่าจะปรับปรุงให้ดีขึ้นได้อย่างไร ซึ่งได้แก่ คุณแพทรีเซีย โครน, คุณพอล เดรช, คุณลัลลา ฟาวาซ, คุณคอร์เนล ฟลีเชอร์ ผู้ล่วงลับไปแล้ว และที่น่าเสียใจอย่างยิ่งคือ คุณมาร์ติน ฮินดส์, คุณชาร์ลส์ อิชซาวี, คุณตอร์ฟ คอลิด, คุณฟิลิป คูรี, คุณอีรา ลาบีตส์, คุณวิลเฟรด มาดีลุง, คุณบาซิม มุซอลลัม, คุณโรบิน ออสเตบ, คุณโรเจอร์ โอเวน, คุณมิเชล โรเจอร์ส และคุณแมรี วิลสัน ในบรรดาท่านเหล่านี้ ข้าพเจ้าเป็นหนี้เป็นพิเศษต่อคุณพอล เดรช ผู้ติดตามแนวความคิดของข้าพเจ้าด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และความรู้ที่กว้างขวาง

มิตรสหายและเพื่อนร่วมงานท่านอื่นๆ ได้มอบข้อมูลที่ข้าพเจ้าต้องการให้ ในบรรดามิตรสหายเหล่านี้ ได้แก่ คุณจูเลียน บอลดิค, คุณคาร์ล บัรบริ, คุณตุรคาน การ์ดเจ, คุณอิสราเอล เกอร์โซนี, และคุณเวนีเซีย พอร์เตอร์

ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณ คุณอลิซาเบธ บุลล็ค อย่างมากที่ได้พิมพ์ฉบับร่างอย่างต่อเนื่อง ด้วยการอุทิศตนและมีทักษะ ขอขอบคุณกองบรรณาธิการของข้าพเจ้าที่บริษัทเฟเบอร์และเฟเบอร์, คุณวิล สุลกิน และคุณจอห์น บอดเลย์ ขอขอบคุณ คุณจอห์น ฟลาวเวอร์ ผู้วาดแผนที่, คุณเบร์นดา ทอมสัน ผู้ตรวจแก้สำเนาต้นฉบับต่างๆ อย่างละเอียดละออและชาญฉลาด ขอขอบคุณ คุณไบรอัน อับราฮัม ผู้ทำการพิสูจน์อักษรด้วยความระมัดระวังอย่างพิถีพิถัน รวมทั้งคุณฮิลารี เบิร์ต ผู้ทำดรรชนี

การแปลจากภาษาอาหรับบางแห่งเป็นของข้าพเจ้าเอง บางแห่งทำโดยผู้แปลคนอื่นๆ บางแห่งข้าพเจ้าก็ได้ปรับจากการแปลที่มีอยู่แล้ว ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณสำนักพิมพ์ต่อไปนี้ในการที่อนุญาตให้ข้าพเจ้าใช้คำแปลหรือตัดตอนมาจากหนังสือต่างๆ ซึ่งได้แก่ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ สำหรับการแปลจาก A.J.Arberry เรื่อง *Arabic Poetry* (1965) และ *Poems of al-Mutanabbi* (1967) และจาก John A.Williams, *Al-Tabari : the Early Abbasid Empire, Vol.1* (1988)

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สำหรับบทกวีบางบรรทัดที่เขียนโดย Badr Shakir al-Ayyab ที่แปลโดย Christopher Middleton และ Lena Jayyusi ใน Salma Khadra Jayyusi, ed. *Modern Arabic Poetry*, copyright © Columbia University Press, New York (1987)

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเอดินเบิร์ก สำหรับข้อความจาก Gorge Makdisi, *The Rise of Colleges* (1981)

สำนักพิมพ์ Quarter Books สำหรับข้อความจาก Alifa Rifaat, *Distant View of a Minaret* แปลโดย Denys Johnston – Davies (1983)

สำนักพิมพ์ State University of New York สำหรับข้อความจาก *The History of al-Tabari* บรรณาธิการทั่วไปคือ E.Yar-Shater : Vol.27, *The 'Abbasid Revolution*, แปลโดย J.A. Williams, copyright © State University of New York (1988)

บริษัท Unwin Hyman สำหรับการอ้างอิงจาก A.J. Arberry, *The Koran Interpreted*, copyright © George Allen and Unwin Limited (1955)

สำนักพิมพ์ Wayne State สำหรับการแปล J.Lassner, *Topography of Baghdad in the Early Middle Ages* (1970)

ข้อสังเกตเรื่องตัวสะกด

คำหรือชื่อต่างๆ ซึ่งมีรูปแบบเป็นภาษาอังกฤษที่คุ้นเคยกันแล้วได้ใช้ในรูปแบบนั้น สำหรับการอ่านคำหรือชื่อต่างๆ ภาษาอาหรับ ข้าพเจ้าได้ใช้ระบบง่ายๆ ของ *International Journal of Middle East Studies*

ไม่มีการใช้เครื่องหมายการออกเสียง

อักษร ‘เฮย์น’ จะใช้เครื่องหมาย ‘ และ ฮัมซะฮ์ จะใช้เครื่องหมาย ‘ แต่เฉพาะเมื่อมันเข้ามาเป็นคำที่อยู่ตรงกลาง (ในการออกเสียงคำต่างๆ ผู้ที่มีได้สนใจกับรูปแบบภาษาอาหรับก็สามารถละเลยเครื่องหมายทั้งสองนี้ได้) :

สำหรับพหูพจน์ของคำต่างๆ ข้าพเจ้าได้ใช้ & ใส่เข้าไป ยกเว้นพหูพจน์ของคำว่า อาลิม ซึ่งใช้คำว่า อุละมา สระชอนตอนกลางของคำได้บ่งบอกโดย – คำว่า อียยะ หรือ อุวะ

สระควบบ่งบอกโดย – คำว่า เอา หรือ -ฮัย อัล- เป็นคำเสริมข้างหน้าชื่อภาษาอาหรับที่กล่าวเป็นครั้งแรก แต่เมื่อเรียกตอนหลังจะตัดออก (ตัวอย่างเช่น อัล-ฆอซาลี, ฆอซาลี) ชื่อและคำต่างๆ ภาษาเติร์กโดยทั่วไปจะออกเสียงตามรูปแบบภาษาเติร์กสมัยใหม่

ข้อสังเกตเรื่องวันที่

ตั้งแต่ตอนต้นของสมัยอิสลาม ชาวมุสลิมใช้วันที่ของเหตุการณ์ต่างๆ โดยนับจากวันที่ ศาสดามุฮัมมัดอพยพจากนครมักกะฮ์ไปยังมะดีนะฮ์เมื่อปี ค.ศ. 622 การอพยพนี้รู้จักกันใน ภาษาอาหรับว่า *ฮิจญ์เราะฮ์* และวิธีปกติของการอ้างอิงถึงปีต่างๆ ของชาวมุสลิมในภาษายุโรปทั้งหลายคือการใช้ตัวย่อว่า ฮ.ค. (AH.)

ปีตามปฏิทินมุสลิมนั้น มีจำนวนวันน้อยกว่าปีปฏิทินของคริสเตียน ปฏิทินของคริสเตียน นั้น จะวัดโดยการครบรอบการโคจรของโลกรอบดวงอาทิตย์ ซึ่งใช้เวลาประมาณ 365 วัน แต่ ปฏิทินของอิสลามนั้น ประกอบด้วยเดือน 12 เดือน แต่ละเดือนเท่ากับการโคจรอย่างสมบูรณ์ ของดวงจันทร์รอบโลก จำนวนวันของปีที่ใช้วัดในแถบนี้จะน้อยกว่าปีสุริยคติราว 11 วัน

ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีเปลี่ยนวันของมุสลิมไปเป็นวันที่ของคริสเตียนหรือกลับกัน สามารถพบ ได้ใน G.S.P. Freeman – Grenville, *The Muslim and Christian Calendars* (London, 1977)

ในหนังสือเล่มนี้ใช้วันที่ของศักราชคริสเตียน ยกเว้นเมื่อมีความสำคัญที่จะต้องบอกวันที่ หรือศตวรรษเป็นแบบมุสลิม

สำหรับผู้ปกครองนั้น จะระบุวันที่ของการครองบัลลังก์และการสิ้นชีวิต (หรือการหมด อำนาจ) ส่วนบุคคลอื่นๆ จะบอกปีเกิดและตาย เมื่อไม่ทราบปีเกิด ก็จะทำให้ปีที่เสียชีวิต (ตัวอย่างเช่น สิ้นชีวิต ค.ศ. 1456) เมื่อบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่ก็จะให้เฉพาะปีเกิด (ตัวอย่างเช่น เกิด ค.ศ. 1905) เมื่อรู้โดยประมาณเท่านั้นก็จะใช้คำว่า ประมาณ (c.) (ตัวอย่างเช่น ประมาณ ค.ศ. 1307-58)

อารัมภกถา

ใน ค.ศ. 1382 นักวิชาการชาวอาหรับมุสลิมผู้รับใช้ผู้ปกครองแห่งตูนิซ ได้ขออนุญาตไปประกอบพิธีฮัจญ์ยังนครมักกะฮ์ เมื่อได้รับอนุญาตจึงลงเรือจากเมืองอเล็กซานเดรียในอียิปต์ เขาออกเดินทางเมื่ออายุห้าสิบปี แต่ปรากฏว่าเขาจากประเทศต่างๆ แถบมัฆริบ ซึ่งตัวเขาและบรรพบุรุษของเขามีบทบาทสำคัญอยู่มากไปตลอดกาล

อับดุลเราะห์มาน อิบน์ ค็อลดูน ('Abd al-Rahman ibn Khaldun ค.ศ. 1332-1406) มาจากครอบครัวที่เดินทางจากอาระเบียได้ไปยังสเปนหลังจากที่ชาวอาหรับพิชิตสเปน และไปตั้งรกรากอยู่ในเมืองเซวิล (Seville) เมื่อราชอาณาจักรคริสเตียนของสเปนเหนือได้ขยายไปทางใต้ ครอบครัวของเขาก็ไปยังเมืองตูนิซ (หลายครอบครัวที่มีวัฒนธรรมและประเพณีการรับใช้รัฐก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน) และในเมืองต่างๆ ของแถบมัฆริบ (ส่วนตะวันตกของโลกอิสลาม) พวกเขาก่อตัวขึ้นเป็นชนชั้นขุนนาง ซึ่งผู้ปกครองท้องถิ่นใช้งานพวกเขา ปู่ทวดของอิบน์ ค็อลดูน มีบทบาทสำคัญทางการเมืองในราชสำนักของตูนิซ แล้วตกจากความโปรดปรานและถูกสังหารชีวิต ปู่ของเขาก็เป็นข้าราชการเช่นกัน แต่บิดาของเขาละทิ้งการเมืองและราชการไปเป็นนักวิชาการ ตัวเขาเองได้รับการศึกษาที่ดีตามแบบอย่างของสมัยนั้นจากบิดาและจากนักวิชาการที่สอนอยู่ในมัสยิดและโรงเรียนต่างๆ ในเมืองตูนิซ หรือการไปเยี่ยมเยียนเมืองต่างๆ และเขาได้ทำการศึกษาต่อไปในระแวกวัยรุ่นที่เขาอาศัยอยู่ในเมืองอื่นๆ เพราะนั่นเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีที่เขาได้รับมา นั่นคือบุรุษควรแสวงหาความรู้จากทุกแห่งที่เขาสามารถแสวงหาได้ ในอัตชีวประวัติของเขา เขาได้ให้ชื่อของคนที่เขาได้ฟังการบรรยายและวิชาที่คนเหล่านั้นสอน ได้แก่ วิชาคัมภีร์กุรอาน ซึ่งชาวมุสลิมถือว่าเป็นพระดำรัสของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของที่วิวัฒนาการมาเป็นภาษาอาหรับ ผ่านมาทางศาสดามุฮัมมัด หะดีษหรือประเพณีในสิ่งที่ท่านศาสดาเคยกล่าวและกระทำไว้ นิติศาสตร์คือศาสตร์แห่งกฎหมายและหลักศีลธรรมทางสังคมซึ่งขึ้นอยู่กับกุรอานและหะดีษ ภาษาอาหรับซึ่งถ้าขาดไปก็ไม่อาจจะเข้าใจศาสนศาสตร์และศาสตร์แห่งเหตุผล คณิตศาสตร์ ตรรกวิทยาและปรัชญาได้ เขาได้บอกถึงรายละเอียดของบุคลิกลักษณะและชีวิตของบรรดาครูของเขา และบอกเราว่าพวกเขาส่วนใหญ่รวมทั้งบิดามารดาของเขาเสียชีวิตด้วยกาฬโรค อันเป็นโรคระบาดซึ่งแพร่ไปทั่วโลกในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14

ตั้งแต่ยังหนุ่ม ความเชี่ยวชาญภาษาและความรู้ในด้านหลักกฎหมายของอิบน์ ค็อลดูน ทำให้เขาได้รับราชการกับผู้ปกครองแห่งตูนิซ ครั้งแรกในฐานะเลขานุการ และต่อมาก็ได้งานที่มีความรับผิดชอบมากขึ้น เพราะฉะนั้นตำแหน่งของเขาจึงไม่มั่นคงนัก หลังจาก 20 ปีแห่งชะตากรรมที่ขึ้นๆ ลงๆ เขาออกจากเมืองตูนิซและทำงานให้กับผู้ปกครองคนอื่นๆ ในแถบมัฆริบ เขาได้

เดินทางไปแกรนาด้า เมืองหลวงของราชอาณาจักรมุสลิมสเปนที่ยังคงดำรงอยู่เป็นราชอาณาจักรสุดท้าย ได้รับความโปรดปรานที่นั่น และถูกส่งไปในฐานะผู้แทนยังผู้ปกครองชาวคริสเตียนแห่งเมืองเซวิล อันเป็นเมืองแห่งบรรพบุรุษของเขา แต่ก็ตกเป็นผู้ต้องสงสัย จึงต้องเดินทางไปแอลจีเรีย อีกครั้งหนึ่งที่เขาได้ตำแหน่งคือทำงานราชการในตอนเช้า แล้วหลังจากนั้นก็ไปสอนในมัสยิด เขามีบทบาทในการนำเอาหัวหน้าชาวอาหรับหรือเบอร์เบอร์จากที่ราบใหญ่และเทือกเขาเข้ามาสวามิภักดิ์ทางการเมืองต่อผู้ปกครองที่เขาไว้ใจ อิทธิพลที่เขาได้มาจากคนเหล่านั้นมีประโยชน์เมื่อเขาตกจากความโปรดปรานของผู้เป็นนายของเขาซึ่งเกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า ในช่วงตกอานาดังกล่าว เขาใช้เวลา 4 ปี (ค.ศ. 1375-9) อาศัยอยู่ในปราสาทแห่งหนึ่งในชนบทแอลจีเรียภายใต้การปกป้องของหัวหน้าเผ่าชาวอาหรับ เมื่อเขาไม่มีงานราชการจึงใช้เวลาเขียนประวัติศาสตร์ราชวงศ์ต่างๆ ของแถบมักริบที่ภายในกรอบกว้างๆ

ช่วงแรกของประวัติศาสตร์นี้คือ หนังสือ *มุกออดิมะฮ์* (บทนำ) ยังคงได้รับความสนใจมาถึงทุกวันนี้ ในเล่มนี้ อิบน์ ค็อลดูน พยายามที่จะอธิบายถึงความรุ่งเรืองและตกต่ำของราชวงศ์ด้วยวิธีการที่เป็นมาตรฐานและสามารถทดสอบความน่าเชื่อถือของการเล่าประวัติศาสตร์ได้ เขาเชื่อว่ารูปแบบที่ง่ายที่สุดและเป็นอันดับแรกสุดของสังคมมนุษย์นั้น คือสังคมของผู้คนในทุ่งกว้างและแถบภูเขาซึ่งมีการปลูกพืชผลหรือเลี้ยงปศุสัตว์ และทำตามผู้นำซึ่งไม่มีอำนาจบังคับเป็นแบบแผน ผู้คนดังกล่าวมีความดีโดยธรรมชาติและพล้งบางประการแต่ไม่อาจสร้างรัฐบาลนคร หรือวัฒนธรรมที่สูงส่งขึ้นมาได้เอง จึงจำเป็นจะต้องมีผู้ปกครองที่มีอำนาจเป็นพิเศษ และผู้ปกครองดังกล่าวสามารถตั้งตัวขึ้นมาก็ต่อเมื่อเขามีความสามารถที่จะสร้างและมีอำนาจเหนือกลุ่มของผู้ตามที่มี *อะซอบียะฮ์ (asabiyya)* กล่าวคือจิตวิญญาณร่วมกันที่โน้มเอียงไปสู่การได้มาและการรักษาอำนาจไว้ กลุ่มนี้สามารถได้มาอย่างดีที่สุดจากพวกผู้คนที่มียุทธแห่งทุ่งหญ้าหรือแถบภูเขา พวกเขาสามารถรวมตัวกันได้ด้วยความรู้สึกว่ามีบรรพบุรุษร่วมกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องจริงหรือเรื่องแต่งขึ้น หรือโดยสายสัมพันธ์ของการพึ่งพาอาศัยกัน และเสริมกำลังด้วยการยอมรับศาสนาหนึ่งร่วมกัน ผู้ปกครองคนหนึ่งที่มีกลุ่มของผู้ตามที่สามัคคีกันจะสามารถก่อตั้งราชวงศ์ขึ้นมาได้ เมื่อการปกครองของตนมีความมั่นคง เมืองต่างๆ ที่เต็มไปด้วยผู้คนก็จะเจริญเติบโตขึ้นและในเมืองเหล่านั้นก็จะมีช่างฝีมือที่มีความเชี่ยวชาญ มีวิถีความเป็นอยู่ที่โอ้อ่าและมีวัฒนธรรมสูงสุดได้

อย่างไรก็ตาม ในทุกๆ ราชวงศ์จะมีเมล็ดพันธุ์แห่งความตกต่ำฝังตัวอยู่ในตัวเอง ราชวงศ์อาจอ่อนแอเพราะความกดขี่ ความฟุ่มเฟือยและการสูญเสียคุณภาพของการบังคับบัญชาไปได้ อำนาจที่มีประสิทธิภาพอาจผ่านจากผู้ปกครองไปยังสมาชิกในกลุ่มของเขาเอง แต่ไม่ช้าหรือเร็วราชวงศ์นั้น ก็อาจจะถูกแทนที่ด้วยราชวงศ์อีกราชวงศ์หนึ่งซึ่งก่อตั้งขึ้นมาด้วยวิธีที่คล้ายคลึงกัน เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้นไม่เฉพาะแต่ผู้ปกครองเท่านั้น แต่ประชาชนทั้งหมดซึ่งเป็นฐาน

อำนาจของเขา รวมทั้งชีวิตที่ได้ร่วมกันสร้างอำนาจก็อาจสลายไปได้ ดังที่ อิบน์ ค็อลดูน ได้กล่าวไว้ในข้อความอีกแห่งหนึ่งว่า ‘เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง สภาพทั่วไปก็ดูราวกับว่าสิ่งสร้างสรรค์ทั้งหมดได้เปลี่ยนไป และโลกทั้งหมดก็ถูกเปลี่ยนแปลงไป’ ชาวกรีกและเปอร์เซีย ‘มหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกในสมัยของพวกเขา’² ได้ถูกแทนที่โดยชาวอาหรับซึ่งความเข้มแข็งและการรวมตัวกันของพวกเขาได้ก่อให้เกิดราชวงศ์หนึ่งซึ่งมีอำนาจแผ่ขยายจากอาระเบียไปถึงสเปน แต่ในทางกลับกัน พวกเขาก็ได้ถูกแทนที่โดยชาวเบอร์เบอร์ในสเปนและมักริบ และโดยชาวเติร์กที่อยู่ไกลออกไปทางตะวันออก

ชะตากรรมที่เปลี่ยนไปของผู้ปกครองได้เปลี่ยนชะตากรรมของผู้รับใช้ของพวกเขาไปด้วย เมื่อออกจากเมืองอเล็กซานเดรีย อิบน์ ค็อลดูน ได้เริ่มต้นอาชีพใหม่ เขาไม่ได้ประกอบพิธีฮัจญ์ในตอนนั้น ถึงแม้ว่าเขาจะได้กระทำในเวลาต่อมาก็ตาม แต่ได้เดินทางไปยังกรุงไคโร ซึ่งดึงดูดใจเขาในฐานะเมืองหนึ่งที่มีขนาดแตกต่างจากเมืองอื่นๆ ที่เขารู้จักมา ‘เป็นมหานครของโลก เป็นอุทยานแห่งจักรวาล เป็นสถานที่พบปะของนานาชาติ เป็นจอมพลวของประชาชน เป็นสถานที่อันสูงส่งของอิสลาม เป็นแหล่งอำนาจ’³ ไคโรเป็นเมืองหลวงของสุลต่านราชวงศ์มัมลุก หนึ่งในรัฐมุสลิมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเวลานั้น ซึ่งครอบคลุมไปถึงซีเรียรวมทั้งอียิปต์ เขาถูกนำตัวไปเฝ้าผู้ปกครองและได้รับความโปรดปราน และได้รับเงินช่วยเหลือเป็นครั้งแรก แล้วก็ได้รับตำแหน่งในฐานะครูในโรงเรียนแล้วโรงเรียนเล่า เขาได้เรียกครอบครัวจากเมืองตุนิซให้มาหาเขา แต่ทุกคนกลับจมน้ำตายในการเดินทางทางทะเล

ิบน์ ค็อลดูน อาศัยอยู่ในนครไคโรจนกระทั่งเสียชีวิต เขาใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อการอ่านและเขียน แต่แบบแผนของชีวิตช่วงต้นก็ซ้ำรอยอีก ในการมีอิทธิพลสลับกับการตกจากความโปรดปราน ซึ่งเขาได้โทษศัตรูของเขา แต่มันอาจมาจากบุคลิกลักษณะของเขาเองก็ได้ หลายครั้งที่ผู้ปกครองแต่งตั้งเขาเป็นผู้พิพากษาในศาลใหญ่ๆ แต่ในแต่ละครั้งเขากลับสูญเสียหรือไม่ถึงตำแหน่งไป เขาเดินทางไปซีเรียกับสุลต่านและได้ไปเยือนสถานที่อันประเสริฐที่เมืองเยรูซาเล็มและเมืองเฮบรอน เขาไปที่นั่นเป็นครั้งที่สองเมื่อกรุงดามัสกัสถูกปิดล้อมโดยติมูร์ (ตาเมอร์เลน) หนึ่งในผู้พิชิตที่ยิ่งใหญ่ของทวีปเอเชีย ผู้สร้างราชอาณาจักรซึ่งขยายจากภาคเหนือของอินเดียไปยังซีเรียและอนาโตเลีย เขาได้สนทนากับติมูร์ และได้เห็นตัวอย่างอำนาจบัญชาการในตัวของพระองค์ ซึ่งขึ้นอยู่กับพลังของกองทัพและประชาชนของพระองค์ จนสามารถสร้างราชวงศ์ขึ้นมาได้ เขาไม่มีความสามารถที่จะรักษาดามัสกัสจากการปล้นชิงได้ แต่ก็สามารถหาทางกลับอียิปต์ได้ อย่างไรก็ตามบนเส้นทางนี้ เขาถูกจับและถูกปล้นบนเนินเขาในปาเลสไตน์

ชีวิตของ อิบน์ ค็อลดูน ตามที่เขาได้บรรยายมานั้นได้ออกพวกเราถึงบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับโลกที่เขาเห็น มันเป็นโลกที่เต็มไปด้วยเครื่องเตือนให้ระลึกถึงความเปราะบางแห่งความพยายามของมนุษย์ อาชีพของเขาแสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นคงของการเป็นพันธมิตรกันในเรื่อง

ผลประโยชน์ซึ่งราชวงศ์ต่างๆ ต้องพึ่งพิงเพื่อรักษาอำนาจ การพบปะกับติมูร ณ เบื้องหน้านครดามัสกัส ทำให้เป็นที่กระจ่างชัดว่าการเกิดอำนาจใหม่อาจมีผลต่อชีวิตของเมืองและประชาชนได้อย่างไร ที่นอกเมืองระเบียบมีความเปราะบางเพราะตัวแทนของผู้ปกครองอาจถูกปล้นชิงได้ ข้าราชการสำนักที่ตกจากความโปรดปราน สามารถแสวงหาที่พักพิงซึ่งพ้นจากการควบคุมของเมืองได้ การเสียชีวิตของพ่อแม่ของเขาด้วยโรคระบาด การเสียชีวิตของลูกๆ ของเขาจากเรือแตกได้สอนบทเรียนแห่งความไร้ความสามารถของมนุษย์ที่ต้องตกอยู่ในกำมือของโชคชะตา อย่างไรก็ตาม บางสิ่งก็มีความมั่นคงหรือดูเหมือนจะเป็นเช่นนั้น โลกหนึ่งซึ่งครอบครัวยากอาละเบียได้สามารถย้ายไปสู่สเปน และหลังจากเวลา 600 ปี ก็ได้กลับมาใกล้กับสถานที่ดั้งเดิมของตนและยังคงพบสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคยมีเอกภาพซึ่งอยู่เหนือการแบ่งแยกของกาลเวลาและสถานที่ ภาษาอาหรับสามารถเปิดประตูตำแหน่งและอิทธิพลทั่วโลกได้ เป็นองค์แห่งความรู้ที่ส่งผ่านไปเป็นเวลาร้อยๆ ปี โดยสายโซ่ของครูผู้เป็นที่รู้จัก รักษาชุมชนแห่งศีลธรรมเอาไว้แม้เมื่อผู้ปกครองได้เปลี่ยนไป สถานที่แห่งการประกอบพิธีฮัจญ์คือนครมักกะฮ์และเยรูซาเล็มนั้นเป็นเสาหลักของโลกมนุษย์ที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง ถึงแม้ว่าอำนาจจะย้ายจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่ง ความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียวผู้ทรงสร้างและคำจูนโลกก็สามารถให้ความหมายแก่การฟาดฟันของชะตากรรมได้

ภาคที่ 1

การเกิดขึ้นของโลกหนึ่ง

(ศตวรรษที่เจ็ด-สิบ)

ในตอนต้นของศตวรรษที่ 7 ขบวนการทางศาสนาขบวนการหนึ่งได้ปรากฏตัวขึ้นตรงชายขอบของอาณาจักรอันยิ่งใหญ่คืออาณาจักรของชาวไบเซนไทน์ (Byzantine) และชาวซาซาเนียน (Sasanian) ซึ่งมีอำนาจอยู่เหนือซีกตะวันตกของโลก ในนครมักกะฮ์ (Mecca)* อันเป็นเมืองชนบทในอาระเบียตะวันตก มุฮัมมัดได้เริ่มต้นเรียกร้องให้ชายและหญิงมาสู่การปฏิรูปด้านศีลธรรมและการยอมตนต่อความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งแสดงออกมาในสิ่งที่ท่านและสาวศิษย์ของท่านยอมรับว่าเป็นสารจากพระผู้เป็นเจ้าซึ่งเปิดเผยให้แก่ท่าน และต่อมาภายหลังได้ถูกบรรจุลงในคัมภีร์กุรอาน ในนามของศาสนาใหม่คือศาสนาอิสลามนี้กองทัพซึ่งเกณฑ์มาจากประชากรของอาระเบียสามารถพิชิตประเทศที่อยู่รอบๆ จึงได้ก่อตั้งอาณาจักรใหม่ขึ้นมาคืออาณาจักรที่ใช้ระบบกาหลิบ** (Caliphate) ซึ่งรวมเอาดินแดนส่วนใหญ่ของอาณาจักรไบเซนไทน์และดินแดนทั้งหมดของอาณาจักรซาซาเนียนแล้วได้ขยายจากเอเชียกลางไปจนถึงสเปน ศูนย์กลางแห่งอำนาจได้ย้ายจากอาระเบียไปสู่กรุงดามัสกัส (Damascas) ในซีเรียกลางใต้เคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อุมัยยะด*** (Umayyad) และจากนั้นก็ไปถึงกรุงแบกแดด ในอิรัก ภายใต้ราชวงศ์อับบาซิด**** (Abbasid)

ในศตวรรษที่ 10 อาณาจักรเคาะลีฟะฮ์นี้ก็แตกสลายลง เคาะลีฟะฮ์ที่เป็นคู่แข่งกันก็ปรากฏตัวขึ้นในอียิปต์และสเปน แต่ความเป็นเอกภาพทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งสร้างขึ้นภายในอาณาจักรนั้นก็ยังคงดำเนินต่อไป ประชากรส่วนใหญ่กลายเป็นมุสลิม (นั่นคือเป็นผู้ถือศาสนาอิสลาม) ถึงแม้ว่าชาวยิว ชาวคริสเตียน และชุมชนอื่นๆ จะยังคงอยู่ต่อไปก็ตาม ภาษาอาหรับก็ได้แพร่หลายออกไป และได้กลายเป็นสื่อของวัฒนธรรมซึ่งรวมเอาส่วนประกอบต่างๆ จากชนบทประเพณีของประชาชนที่ได้ซึมซับเข้าไปในโลกมุสลิมและแสดงตัวออกมาในวรรณกรรมและในระบบกฎหมาย เทววิทยาและจิตวิญญาณ ภายในบรรยากาศทางกายภาพต่างๆ นั้น สังคมมุสลิมได้สร้างสถาบันและรูปแบบที่เด่นเป็นพิเศษ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่าง

* ตัวสะกดที่ถูกต้องตามภาษาอาหรับคือ มักกะฮ์ (Maccah) ดังนั้นสำหรับคำคำนี้จะใช้ตามคำในภาษาอาหรับคือมักกะฮ์ (ผู้แปล)

** ต่อไปจะเรียกระบบกาหลิบ (Caliphate) ว่าระบบเคาะลีฟะฮ์ (Khalifah) และเรียกกาหลิบ (Caliph) ว่าเคาะลีฟะฮ์ ตามคำเดิมในภาษาอาหรับ (ผู้แปล)

*** เรียกตามภาษาอาหรับและชื่อที่ถูกต้องว่าอุมัยยะฮ์ซึ่งในการแปลเป็นภาษาไทยจะเรียกว่า อุมัยยะฮ์

**** เรียกตามภาษาอาหรับและชื่อที่ถูกต้องว่าอับบาซียะฮ์ในการแปลเป็นภาษาไทยจะเรียกว่า อับบาซียะฮ์

ประเทศต่างๆ ในบริเวณทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและในมหาสมุทรอินเดียก่อให้เกิดระบบการค้าระบบหนึ่งขึ้นมาและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านเกษตรกรรมและงานฝีมือ เป็นการปูพื้นฐานให้แก่ความเจริญเติบโตของเมืองใหญ่ต่างๆ ซึ่งมีอารยธรรมเมืองแสดงออกในรูปของอาคารบ้านเรือนแบบอิสลามที่โดดเด่น

อำนาจใหม่ในโลกเก่า

โลกที่ชาวอาหรับเข้ามาอยู่

โลกของอิบนุ ค็อลดูน (Ibn Khaldun) ต้องดูเหมือนว่าไม่มีที่สิ้นสุดสำหรับผู้ที่อยู่ขณะนั้น เป็นส่วนใหญ่ แต่ตัวอิบนุ ค็อลดูนเองรู้ว่ามันได้เข้ามาแทนที่โลกก่อนหน้านี้ เมื่อ 700 ปีก่อนสมัยของเขา ประเทศต่างๆ ที่เขารู้จักมีโฉมหน้าต่างออกไปภายใต้อิทธิพลของ ‘สองมหาอำนาจที่ใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น’

ประเทศต่างๆ ในบริเวณทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตกเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิโรมันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ผู้ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามชนบทเป็นผู้ผลิตข้าว ผลไม้ เหล้าองุ่น น้ำมัน และการค้าดำเนินไปตามเส้นทางทางทะเลที่สันติ ในเมืองใหญ่ๆ ชนชั้นร่ำรวยซึ่งมาจากแหล่งกำเนิดหลายแห่งได้มีส่วนร่วมอยู่ในวัฒนธรรมกรีกและละตินของจักรวรรดิ นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 4 ศูนย์กลางแห่งอำนาจของจักรวรรดินั้นได้เคลื่อนไปทางตะวันออก กรุงคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) กลายเป็นเมืองหลวงแทนกรุงโรม ที่นั่นจักรพรรดิคือศูนย์กลางแห่งความจงรักภักดีและเป็นสัญลักษณ์ของการรวมตัวเข้าด้วยกัน ในเวลาต่อมาได้มีสิ่งที่เรียกว่า ‘การแบ่งเส้นขอบฟ้า’ เกิดขึ้นซึ่งยังคงอยู่ต่อไปในรูปแบบอื่นๆ จนกระทั่งถึงสมัยของเรานี้ ในเยอรมนี อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปนและอิตาลีเหนือ กษัตริย์ของคนป่าเถื่อนได้เข้ามาปกครอง ถึงแม้ว่าความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิโรมันยังคงมีอยู่ต่อไป อิตาลีได้ ซิซิลี ชายฝั่งแอฟริกาเหนือ อียิปต์ ซีเรีย อะนาโตเลียและกรีซก็ยังคงตกอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงคอนสแตนติโนเปิลโดยตรง ในรูปแบบอันย้อนแย้งนี้จักรวรรดินี้มีความเป็นกรีกมากกว่าความเป็นโรมัน (ในระยะหลังเรียกกันโดยทั่วไปว่าจักรวรรดิ ‘ไบเซนไทน์’ มากกว่าจะเรียกกันว่าจักรวรรดิโรมันตามชื่อแรกของคอนสแตนติโนเปิลคือ ไบแซนติอุม) จักรพรรดิทำการปกครองโดยผ่านข้าราชการที่พูดภาษากรีก เมืองใหญ่ๆ ทางแถบเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก คือเมืองแอนติออก (Antioch) ในซีเรีย และอเล็กซานเดรีย (Alexandria) ในอียิปต์เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมกรีกและได้ส่งชนชั้นนำในท้องถิ่นไปรับใช้จักรวรรดิ

ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอันลึกซึ้งอีกอย่างหนึ่งคือ จักรวรรดินั้นกลายเป็นคริสเตียนมิใช่เพียงโดยคำสั่งอย่างเป็นทางการของผู้ปกครองเท่านั้น แต่เกิดจากการเปลี่ยนศาสนาในระดับต่างๆ ด้วย ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคริสเตียน ถึงแม้ว่าจะมีปรัชญานอกศาสนาสอนอยู่ในโรงเรียนของนครเอเธนส์จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 6 ก็ตาม ชุมชนชาวยิวอาศัยอยู่ในเมืองต่างๆ และความทรงจำถึงเทพเจ้านอกศาสนาก็ยังคงฝังอยู่ตามวิหารต่างๆ ที่เปลี่ยนมาเป็นโบสถ์คริสต์ คริสต์ศาสนาได้มอบมิติใหม่ให้แก่ความจงรักภักดีที่มีต่อจักรพรรดิ และกรอบใหม่แห่งเอกภาพสำหรับวัฒนธรรมท้องถิ่นของบรรดาผู้ที่ถูกปกครอง ความคิดและภาพพจน์ของคริสเตียนได้ถูกแสดงออกมาด้วยภาษาวรรณกรรมของภูมิภาคต่างๆ ของจักรวรรดิทั้งภาษากรีกในเมือง

ต่างๆ ภาษาอาร์เมเนียน (Armenian) ในอะนาโตเลียตะวันออก ภาษาซีรีแอก (Syriac) ในซีเรีย ภาษาคอปติก (Coptic) ในอียิปต์ หลุมศพของนักบุญและสถานที่แสวงบุญแห่งอื่นๆ อาจเก็บรักษาความเชื่อและการปฏิบัติแบบโบราณของภูมิภาคนั้นไว้ในรูปแบบของคริสเตียน

สถาบันการปกครองตนเองในนครต่างๆ ของกรีกได้หายไปพร้อมกับการขยายตัวของการปกครองแบบอมาตยาธิปไตย แต่บิชอปแห่งนครสามารถเป็นผู้นำท้องถิ่นได้ เมื่อจักรพรรดิออกไปจากกรุงโรม บิชอปของนครคือ สันตะปาปาก็สามารถใช้อำนาจหน้าที่อย่างที่พระสังฆราชและพวกบิชอปในนครของโรมันตะวันออกทำให้ไม่ได้ พวกเขามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับรัฐบาลของจักรพรรดิ แต่ก็ยังคงแสดงความรู้สึกของท้องถิ่นและปกป้องผลประโยชน์ของท้องถิ่นต่อไป ผู้ถือสันโดษหรือนักบุญซึ่งแสดงปาฏิหาริย์ที่อาศัยอยู่ที่ชายขอบนครหรือตั้งถิ่นฐานอยู่ในแคว้นอะนาโตเลียหรือซีเรียก็เหมือนกัน พวกเขาส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งหรือเป็นปากเสียงให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น และพระในทะเลทรายอียิปต์ก็ให้ตัวอย่างทางสังคมที่แตกต่างไปจากโลกของเมืองที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา นอกจากคริสต์จักรออร์ทอดอกซ์ที่เป็นทางการแล้วก็ยังมีความเชื่ออื่นๆ ที่แตกต่างออกไปจากหลักการและการปฏิบัติของฝ่ายออร์ทอดอกซ์ซึ่งแสดงออกถึงความจงรักภักดีและความเป็นฝ่ายตรงข้ามกับอำนาจส่วนกลางของผู้ที่ใช้ภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษากรีก

ความแตกต่างสำคัญทางหลักคำสอนนั้นเกี่ยวกับลักษณะของพระคริสต์ สถานแห่งชาลcedon (Chalcedon) ใน ค.ศ. 451 ได้นิยามถึงบุคคลที่สองแห่งไตรภาคีว่ามีสองลักษณะคือเป็นทั้งพระเจ้าและมนุษย์ นี่เป็นรูปแบบซึ่งเป็นที่ยอมรับจากองค์กรคริสต์จักรหลักไม่ว่าจะเป็นในตะวันออกหรือตะวันตกและได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลของจักรพรรดิ ในสมัยต่อมาและอย่างค่อยเป็นค่อยไปเท่านั้น ได้เกิดการแบ่งแยกระหว่างคริสตจักรซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องของอำนาจในอาณาเขตไบแซนไทน์ คือคริสต์จักรออร์ทอดอกซ์ตะวันออกซึ่งมีบรรดาสังฆราชเป็นประมุขทางศาสนากับผู้ที่อยู่ในยุโรปตะวันตกซึ่งถือว่าสันตะปาปาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด อย่างไรก็ตามมีชุมชนบางแห่งซึ่งถือว่าพระคริสต์มีลักษณะเดียวซึ่งประกอบขึ้นจากสองลักษณะ นี่คือคำสอนของนิกายโมโนฟิไซต์ (Monophysite) ซึ่งเป็นที่ยึดถือของคริสต์จักรอาร์เมเนียนในอะนาโตเลียชาวคริสเตียนเชื้อชาติอียิปต์เป็นส่วนมาก (รู้จักกันในนาม ‘ชาวคอปส์’ (Copts) อันเป็นชื่อโบราณของอียิปต์) และชาวพื้นเมืองคริสเตียนแห่งซีเรียจำนวนมากซึ่งพูดภาษาซีรีแอก (เรียกว่านิกายออร์โธดอกซ์ ของชาวซีเรียหรือ ‘ยาโคไบต์ส’ – Jacobites ซึ่งมาจากชื่อของนักเทววิทยาผู้มีชื่อเสียงที่สุดของพวกเขา) ฝ่ายอื่นๆ ก็ได้แบ่งลักษณะทั้งสองนั้นออกอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นเพื่อคงความเป็นมนุษย์อย่างเต็มที่ของพระเยซูไว้ และคิดว่าคำรัสของพระผู้เป็นเจ้านั้นอยู่ในพระเยซูผู้เป็นมนุษย์ มาตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิ นี่เป็นคำสอนของผู้ที่เรียกกันทั่วไปว่าพวกเนสโตเรียน (Nestorians) ซึ่งมาจากชื่อของนักคิดที่ตรงกับคำสอนนี้ ความเชื่อของพวกเขามีความสำคัญ

ที่สุดในหมู่ชาวคริสเตียนในอิรัก ซึ่งอยู่เลยไปจากชายแดนตะวันตกของจักรวรรดิไบแซนไทน์ ในคริสต์ศตวรรษที่ 7 ได้มีคนอีกกลุ่มหนึ่งปรากฏขึ้นซึ่งเป็นผลของความพยายามที่จะปรองดองกันระหว่างสถานภาพของพวกออร์ทอดอกซ์กับพวกโมโนฟิไซท์ นั่นคือกลุ่มพวกโมโนธีลิต (Monothelete) ผู้ที่ถือว่าพระคริสต์มีสองลักษณะ แต่มีเจตนารมณ์เดียว

ทางทิศตะวันตกของจักรวรรดิไบแซนไทน์ ข้ามแม่น้ำยูเฟรติสไปมีอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ อีกหนึ่งอาณาจักรตั้งอยู่ นั่นคือ อาณาจักรของชาวซาซาเนียน การปกครองของอาณาจักรนี้ได้ขยายออกไปเหนือแผ่นดินที่ในเวลานี้เรียกว่าอิหร่านและอิรัก* และขยายเข้าไปยังเอเชียกลาง ดินแดนซึ่งเวลานี้เรียกว่าอิหร่านหรือเปอร์เซีย นั้นประกอบขึ้นมาจากดินแดนจำนวนหนึ่งที่มีวัฒนธรรมสูงและมีเมืองโบราณที่มีประชาชนมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน แบ่งแยกออกจากกันโดยที่ราบกว้างใหญ่หรือทะเลทราย ไม่มีแม่น้ำใหญ่ที่จะทำให้พวกเขาติดต่อกันได้ง่ายๆ มีบ้างเป็นครั้งคราวที่พวกเขาได้รวมตัวกันภายใต้ราชวงศ์ที่เข้มแข็งและยั่งยืน ราชวงศ์ล่าสุดคือราชวงศ์ของชาวซาซาเนียนอันเป็นราชวงศ์ที่อำนาจดั้งเดิมอยู่ในหมู่ประชาชนภาคใต้ของอิหร่านที่พูดภาษาเปอร์เซีย รัฐของพวกเขาคือรูปแบบครอบครัวซึ่งปกครองโดยเจ้าหน้าที่เป็นลำดับชั้น และพวกเขาพยายามที่จะปูพื้นฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นเอกภาพและความจงรักภักดีด้วยการฟื้นฟูศาสนาโบราณของอิหร่านขึ้นมา ซึ่งโดยประเพณีแล้วเกี่ยวข้องกับคำสอนของท่านศาสดาไซโรแอสเตอร์ สำหรับศาสนานี้ จักรวาลคือสมรภูมิระหว่างจิตใจที่ดีกับจิตใจที่ชั่วร้ายภายใต้พระผู้เป็นเจ้าผู้สูงส่ง จิตใจฝ่ายดีจะเป็นผู้ชนะเสมอ แต่ชายและหญิงผู้มีคุณธรรมและมีความบริสุทธิ์ทางพิธีกรรมสามารถเร่งให้มีชัยชนะเร็วขึ้นได้

หลังจากอเล็กซานเดอร์มหาราชพิชิตอิหร่านในปี 334-33 ก่อนคริสต์ศักราชและนำเอาอิหร่านเข้ามามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับโลกเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก ความคิดจากโลกของกรีกได้เคลื่อนไปทางตะวันออกในขณะที่ความคิดของมานี (Mani) ครูผู้หนึ่งจากอิรักได้พยายามรวมเอาบรรดาศาสนาและครูทั้งหมดเข้าเป็นระบบของศาสนาหนึ่งเดียว (เรียกว่าลัทธิมานี – Manischaeism) ซึ่งเคลื่อนตัวไปทางตะวันตก ภายใต้ราชวงศ์ซาซาเนียนคำสอนที่เกี่ยวข้องกับไซโรแอสเตอร์นี้ได้รับการฟื้นฟูขึ้นในรูปของปรัชญาโดยมีการย้ามากขึ้นในลัทธิทวิลักษณ์ (dualism) ของความดีและความชั่วพร้อมทั้งมีพระและการเคารพบูชาที่เป็นพิธีการ นี่คือสิ่งที่รู้จักกันว่าลัทธิมาซดา (Mazdaism) หรือลัทธิไซโรแอสเตอร์ (Zoroastrianism) ในฐานะที่เป็นศาสนาของรัฐ ลัทธิมาซดาจึงสนับสนุนอำนาจของผู้ปกครองซึ่งถือว่าเป็นกษัตริย์ผู้ทรงความยุติธรรม ผู้รักษาความกลมกลืนระหว่างชนชั้นที่แตกต่างกันของสังคม

* ชื่อที่ถูกต้องของประเทศอิหร่านคืออิหร่าน และอิรักคืออิรัก ดังนั้นในการแปลหนังสือเล่มนี้ผู้แปลจะใช้คำว่าอิหร่านแทนคำว่าอิหร่าน และอิรักแทนคำว่าอิรัก

เมืองหลวงของราชวงศ์ซาซาเนียนมีได้อยู่ในที่ราบสูงของอิหร่านแต่อยู่ที่เตซิฟอน (Teshik) ในอิรักภาคกลางซึ่งเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์และมีประชาชนหนาแน่น เลี้ยงด้วยน้ำจากแม่น้ำไทกริสและยูเฟรติส นอกเหนือจากผู้ที่ถือลัทธิโซโรแอสเตอร์และสาวกของมานีแล้ว อิรักยังมีชาวคริสต์เียนจากคริสตจักรเนสโตเรียนผู้ที่มีความสำคัญในการรับใช้รัฐอีกด้วย บริเวณนี้ยังเป็นศูนย์กลางสำคัญของความรู้ทางศาสนาของชาวยิว และเป็นทีลัทธิของนักปรัชญานอกศาสนาและนักวิทยาศาสตร์การแพทย์จากนครต่างๆ ของกรีกแห่งโลกเมดิเตอร์เรเนียนอีกด้วย ภาษาเปอร์เซียในรูปแบบต่างๆ ได้ขยายออกไปกว้างไกล รูปแบบในการเขียนที่ใช้อยู่ในเวลานั้นเรียกว่าปาห์ลาวี (Pahlavi) ภาษาอื่นที่แพร่หลายเช่นกันก็ได้แก่ ภาษาอารามาอิก (Aramaic) อันเป็นภาษาตระกูลเซมิติก (Semitic) ที่เกี่ยวข้องกับภาษาฮีบรู (Hebrew) และภาษาอาหรับ (Arabic) และเป็นภาษาที่ใช้อยู่ทั่วทั้งตะวันออกกลางในเวลานั้น ซีเรียก (Syriac) ก็เป็นภาษาเซมิติกรูปแบบหนึ่ง

สองอาณาจักรนี้ยังรวมถึงดินแดนใหญ่ที่มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานและมีวัฒนธรรมอันสูงส่งในซีกตะวันตกของโลก แต่เมื่อลงไปทางใต้ยังทั้งสองฝั่งของทะเลแดง (Red Sea) ก็มีสังคมอีกสองสังคมซึ่งมีชนบประเพณีของการรวบรวมอำนาจและอารยธรรมซึ่งรักษาไว้ได้โดยการเกษตรและการค้าระหว่างแถบมหาสมุทรอินเดีย (Indian Ocean) และแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนสังคมหนึ่งคือ เอธิโอเปีย อันเป็นราชอาณาจักรโบราณซึ่งมีคริสต์ศาสนาในรูปแบบคอปติกเป็นศาสนาที่เป็นทางการ อีกสังคมหนึ่งคือเยเมนทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอาระเบียเป็นดินแดนที่เป็นหุบเขาที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นจุดที่พักสำหรับการค้าในระยะไกลๆ ในสมัยหนึ่งรัฐเล็กๆ ในท้องถิ่นก็ได้ถูกรวมเข้ากับราชอาณาจักรขนาดใหญ่กว่าที่เริ่มอ่อนแอลงเมื่อการค้าตกต่ำลงในตอนต้นคริสตศตวรรษแต่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นในเวลาต่อมา ชาวเยเมนมีภาษาของตัวเองซึ่งแตกต่างไปจากภาษาอาหรับที่พูดกันในที่อื่นๆ ในอาระเบียและมีศาสนาของตนเอง คือการมีเทพเจ้าจำนวนมากซึ่งมีพระเป็นเจ้าผู้รับใช้ในวัดอันเป็นสถานที่แห่งการแสวงบุญ การบวงสรวงเพื่อแก้บนและการสวดมนต์เป็นส่วนตัว ไม่ใช่เป็นกลุ่ม และยังเป็นศูนย์กลางของที่ดินใหญ่ๆ อีกด้วย ในศตวรรษหลังๆ ต่อมา อิทธิพลของคริสต์เียนและยิวได้ลงมาจากซีเรียตามเส้นทางการค้าหรือข้ามทะเลมาจากเอธิโอเปีย ในศตวรรษที่ 6 ศูนย์กลางของศาสนาคริสต์ได้ถูกทำลายลงโดยกษัตริย์ที่ไปติดใจศาสนาユดาヤ (Judaism) แต่การรุกรานจากเอธิโอเปียได้ฟื้นฟูอิทธิพลบางประการของคริสต์เียนขึ้นใหม่ ทั้งชาวไบแซนไทน์และชาวซาซาเนียนก็มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ในเหตุการณ์เหล่านี้

ระหว่างจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ทางเหนือและราชอาณาจักรแห่งทะเลแดงนั้น มีดินแดนแบบที่ต่างออกไปตั้งอยู่ ส่วนใหญ่ของคาบสมุทรอาระเบียเป็นที่ราบหรือทะเลทรายที่มีโอเอซิสตั้งอยู่แยกจากกันซึ่งมีน้ำพอเพียงสำหรับการเพาะปลูกเป็นประจำ ผู้ที่อยู่ที่นั่นพูดภาษาอาหรับแบบท้องถิ่นต่างๆ และใช้วิถีชีวิตแบบต่างๆ บางคนเป็นพวกเร่ร่อนซึ่งเลี้ยงอูฐ แกะ หรือแพะใน

ห้องทุ่งโดยใช้แหล่งน้ำในทะเลทรายซึ่งมีอยู่น้อย คนเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันมาแต่ดั้งเดิมว่าชาว ‘เบคูอิน’ บางพวกก็ตั้งถิ่นฐานด้วยการเพาะปลูกข้าวหรือต้นอินทผลัมในโอเอซิส หรือเป็นพ่อค้าและช่างฝีมือในเมืองเล็กๆ ที่มีตลาดค้าขาย บางคนก็ใช้ชีวิตวิตรวมกันมากกว่าหนึ่งแนวทาง ความสมดุลระหว่างพวกเร่ร่อนและคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่กับที่นั้น ไม่มีความแน่นอน ถึงแม้ว่าพวกเขาจะเป็นประชากรกลุ่มน้อยแต่ก็เป็นพวกเร่ร่อนที่ขี้ฉ้อ มีการเคลื่อนไหวและพกพาอาวุธซึ่งเมื่อรวมกับกลุ่มพ่อค้าในเมืองก็มีอำนาจเหนือผู้เพาะปลูกและช่างฝีมือ ลักษณะพื้นฐานแห่งความกล้าหาญ มีน้ำใจ รักดีต่อครอบครัว และภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของพวกเขาก็เป็นเรื่องที่มีอิทธิพลเช่นกัน พวกเขามีได้ถูกควบคุมโดยอำนาจอันมั่นคงที่มาจากการบีบบังคับ แต่ถูกนำโดยพวกหัวหน้าที่เป็นของตระกูลต่างๆ รอบๆ นั้น ซึ่งได้มีการรวมตัวกันกลายเป็นกลุ่มของผู้สนับสนุนที่ถาวรไม่มากนักน้อย แสดงความเหนียวแน่นและความจงรักภักดีในลักษณะของการมีบรรพบุรุษร่วมกัน กลุ่มเหล่านี้โดยปกติเรียกว่าชาวเผ่า

อำนาจของผู้นำเผ่าเหล่านั้นใช้จากโอเอซิสซึ่งพวกเขามีความเชื่อมโยงใกล้ชิดกับพ่อค้าที่ทำการค้าโดยอาศัยดินแดนที่ถูกชาวเผ่าควบคุม อย่างไรก็ตาม ในโอเอซิสตระกูลอื่นๆ ก็สามารถที่จะสร้างอำนาจชนิดต่างๆ ขึ้นมาได้โดยอาศัยพลังทางศาสนา ศาสนาของพวกผู้เลี้ยงสัตว์และผู้เพาะปลูกดูเหมือนจะไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน เทพเจ้าท้องถิ่นซึ่งคิดว่าเป็นอย่างเดียวกับวัตถุต่างๆ ในท้องฟ้านั้นถือกันว่ามีอยู่ในก้อนหิน ต้นไม้ และสิ่งธรรมชาติอย่างอื่น เชื่อกันว่าปิศาจดีและปิศาจเลวนั้นท่องเที่ยวไปในรูปร่างของสัตว์ต่างๆ พวกหมอดูก็อ้างว่าตนพูดด้วยลิ้นแห่งวิทย์ปัญญาเหนือธรรมชาติ มีผู้ออกความเห็นบนพื้นฐานของการปฏิบัติแบบสมัยใหม่ทางตอนใต้ของแหลมอาระเบียว่า เทพเจ้าต่างๆ นั้นอาศัยอยู่ในสักการสถาน **หะรอม (haram)** หรือที่หวงห้าม อันเป็นสถานที่หรือเมืองที่แยกออกมาจากความขัดแย้งของเผ่า ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการแสวงบุญ การบวงสรวง การพบปะและการพิพากษาชี้ขาด โดยมีตระกูลหนึ่งภายใต้การคุ้มครองของเผ่าเพื่อนบ้านเผ่าหนึ่งเป็นผู้คอยดูแล ตระกูลดังกล่าวสามารถมีอำนาจหรืออิทธิพลได้โดยการใช้สิทธิพิเศษทางศาสนาของตนอย่างชำนาญชาญฉลาด ใช้บทบาทในฐานะผู้ตัดสินความขัดแย้งของเผ่า และใช้โอกาสต่างๆ เพื่อการค้าของตน

ทั่วทั้งโลกแห่งตะวันออกใกล้นี้สิ่งต่างๆ ได้เปลี่ยนไปมากในศตวรรษที่ 6 และต้นศตวรรษที่ 7 อาณาจักรไบแซนไทน์และซาสซานีเยนติดพันอยู่ในสงครามอันยาวนานซึ่งกินเวลาจากปี ค.ศ. 540-629 โดยหยุดเป็นบางช่วง ส่วนใหญ่อาณาจักรทั้งสองนี้ต่อสู้อยู่ในซีเรียและอิรัก ในระยะเวลาหนึ่งกองทัพของซาสซานีเยนได้เดินทางมาไกลจนถึงทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เข้าครอบครองเมืองแอสติออค (Astioch) และอเล็กซานเดรีย (Alexandria) รวมทั้งนครศักดิ์สิทธิ์แห่งเยรูซาเล็ม (Jerusalem) แต่ในทศวรรษ 620 พวกเขาถูกผลักดันกลับไปโดยจักรพรรดิเฮราคลิอุส (Heraclius) ในช่วงเวลาหนึ่งเช่นกัน การปกครองของราชวงศ์ซาสซานีเยนได้ขยายออกไปจนถึงตะวันตกเฉียงใต้ของอาระเบีย ณ ที่ซึ่งราชอาณาจักร

ของเยเมนได้สูญเสียนานส่วนใหญ่ที่มีอยู่แต่ก่อนเพราะการรุกรานจากเอธิโอเปียและความตกต่ำในด้านเกษตรกรรม สังคมต่างๆ ของผู้ตั้งหลักแหล่งซึ่งถูกปกครองโดยจักรวรรดิต่างๆ ส่วนเต็มไปด้วยปัญหาเกี่ยวกับความหมายของชีวิตและแนวทางที่ควรใช้ดำรงชีวิต ซึ่งแสดงออกในวิหารของศาสนาที่ยิ่งใหญ่ต่างๆ

อำนาจและอิทธิพลของอาณาจักรต่างๆ นั้นได้สัมผัสเข้าบางส่วนของการคาบสมุทรอาระเบีย และเป็นเวลาหลายศตวรรษที่พวกอาหรับเร่ร่อนที่ทำการเลี้ยงสัตว์จากภาคเหนือและภาคกลางของคาบสมุทรได้เคลื่อนเข้าไปในชนบทของบริเวณซึ่งในเวลานี้มักเรียกกันว่า ดินแดนจันทร์เสี้ยวอันอุดมสมบูรณ์ (Fertile Crescent) ได้แก่อินแดนชั้นในของซีเรีย และดินแดนที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำยูเฟรติสในอิรักตอนล่าง และบริเวณระหว่างแม่น้ำยูเฟรติสและไทกริสในอิรักตอนบน (ญะซีเราะห์ – Jazira) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประชากรชาวอาหรับ พวกเขาได้นำเอาลักษณะพื้นฐานและรูปแบบการจัดการหน่วยสังคมมาพร้อมกับพวกเขาด้วย ผู้นำเผ่าบางคนเป็นผู้นำของเมืองที่มีโอเอซิสและถูกรัฐบาลของจักรวรรดิใช้กันคนเร่ร่อนอื่นๆ ให้อยู่ห่างจากดินแดนที่มีผู้ตั้งถิ่นฐานและใช้ให้เก็บภาษี ดังนั้นพวกเขาจึงสามารถจะสร้างหน่วยทางการเมืองที่มีความมั่นคงมากขึ้นขึ้นมาได้ ดังเช่นแคว้นลักมิดส์ (Lukmids) ซึ่งมีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองฮิรอ (Hira) ในดินแดนซึ่งชาวซาซาเนียนมิได้ปกครองโดยตรง และดินแดนของพวกกอซซานิดส์ (Ghassanids) ในดินแดนที่จักรวรรดิไบแซนไทน์มิได้ปกครองโดยตรง ประชาชนของรัฐเหล่านี้มีความรู้ด้านการเมืองและการทหารและเปิดรับความคิดและความเชื่อซึ่งมาจากดินแดนของจักรวรรดิ ฮิรอเป็นศูนย์กลางของคริสเตียน จากรัฐเหล่านี้ จากเยเมนและโดยการเดินทางของพวกพ่อค้าตามเส้นทางการค้าด้วย ความรู้บางประการและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกและผู้ตั้งถิ่นฐานบางคนจากที่นั่นได้เข้ามาถึงอาระเบีย มีช่างฝีมือ พ่อค้าและเกษตรกรชาวอียิปต์ โอเอซิสแห่งแคว้นหิญาซ (Hijaz) ในอาระเบียตะวันตก พระชาวคริสเตียนและผู้เปลี่ยนศาสนาในอาระเบีย กลางด้วย

ภาษาแห่งบทกวี

เป็นที่ปรากฏเช่นกันว่าความรู้สึกในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเติบโตขึ้นในหมู่ชาวเผ่าผู้ทำการเลี้ยงสัตว์ที่แสดงออกเป็นภาษาบทกวีที่ใช้ร่วมกัน ซึ่งเกิดมาจากภาษาอาหรับท้องถิ่นต่างๆ เป็นภาษาแบบแผนพร้อมไวยากรณ์และคำศัพท์ที่ละเอียดประณีตซึ่งวิวัฒนาการขึ้นมาตามลำดับจากภาษาท้องถิ่นภาษาหนึ่งโดยเฉพาะ หรือบางทีก็อาจเป็นการผสมผสานกันของภาษาหลายภาษา ภาษาเช่นนี้ใช้โดยกวีจากกลุ่มเผ่าที่แตกต่างกัน หรือที่มาจากเมืองโอเอซิส บทกวีของพวกเขาอาจพัฒนาขึ้นมาจากการใช้ภาษาที่มีจังหวะ ความสูงส่งและคล้องจองซึ่งใช้ในการสวดหรือคาถาศักดิ์สิทธิ์ แต่ภาษาที่ตกทอดมาถึงเรานั้นไม่มีลักษณะป่าเถื่อน มันเป็นผลิตผลของชนบทประเพณีที่สะสมกันมาช้านาน ซึ่งไม่ได้มีอยู่แต่ในการชุมนุมของเผ่าและเมืองที่เป็นตลาดเท่านั้น แต่ยังมีในราชสำนัก

ของราชวงศ์อาหรับตามชายแดนของจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแคว้นอิรอนฝั่งแม่น้ำยูเฟรติสซึ่งเปิดรับอิทธิพลคริสเตียนและอิทธิพลของลัทธิมาซาดังที่เป็นอยู่

ระเบียบแบบแผนด้านบทกวีซึ่งเกิดจากจารีตนี้มีความประณีตบรรจง รูปแบบของบทกวีที่มีค่าสูงสุดคือ บทกวีสำหรับร้องหรือ *กอซิดา* (*gasida*) อันเป็นบทกวีที่มีความยาวถึง 100 บรรทัด เขียนขึ้นในฉันทลักษณ์ที่ได้รับการยอมรับ มีการสัมผัสอย่างเดียวกันตลอดบทกวีนั้น แต่ละบรรทัดประกอบด้วยสองวรรค คำสัมผัสมีอยู่ในวรรคทั้งสองในบรรทัดแรก แต่มีเฉพาะในวรรคหลังของบรรทัดต่อไป โดยทั่วไปหนึ่งบรรทัดก็คือหน่วยหนึ่งของความหมาย หากได้ยากที่จะมีความจากบรรทัดหนึ่งต่อเนื่องอยู่ในบรรทัดต่อไป แต่ก็มิได้กีดกันความต่อเนื่องของความคิดหรือความรู้สึกจากบรรทัดหนึ่งไปยังอีกบรรทัดหนึ่งและตลอดบทกวีทั้งบท

ไม่มีการเขียนบทกวีเป็นลายลักษณ์อักษรถึงแม้ว่าจะทำเช่นนั้นได้ก็ตาม เพราะในคาบสมุทรนั้นก็รู้จักการเขียนอยู่แล้ว เช่นข้อความที่จารึกไว้ในภาษาของอาระเบียภาคใต้ที่สามารถย้อนกลับไปได้หลายร้อยปี ข้อความที่จารึกไว้เป็นภาษาอาหรับในระยะแรกสุดซึ่งอยู่ในรูปตัวอักษรแบบอราไมอิกนั้น สามารถย้อนกลับไปได้ถึงศตวรรษที่ 4 และต่อมาตัวอักษรภาษาอาหรับก็พัฒนาขึ้น นอกจากการเขียนคำจารึกแล้ว งานเขียนอาจจะใช้ได้เป็นอย่างดีในการค้าขายทางไกล อย่างไรก็ตามบทกวีถูกประพันธ์ขึ้นเพื่อจะอ่านในที่สาธารณะ อาจจะอ่านโดยกวีเองหรือโดย *เราะวี* (*rawi*) คือผู้ท่องบทกวีก็ได้ เหตุนี้จึงหมายความว่าความรู้สึกจะถูกถ่ายทอดลงในบรรทัดเป็นหน่วยหนึ่งของถ้อยคำซึ่งผู้ฟังสามารถจับความหมายได้ และผู้แสดงทุกคนมีเอกลักษณ์ของตนเองและแตกต่างจากคนอื่น กวีหรือ *เราะวี* มีขอบเขตที่จะแต่งทันท่วงทีในกรอบของรูปแบบและแบบแผนของถ้อยคำที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป รวมทั้งการใช้ถ้อยคำบางถ้อยคำหรือการผสมผสานถ้อยคำเหล่านั้นเพื่อจะแสดงความคิดหรือความรู้สึกบางประการ เพราะฉะนั้นจึงอาจจะไม่มีบทกวีฉบับแท้จริงอยู่แม้แต่บทเดียว เมื่อบทกวีเหล่านั้นตกทอดมาถึงพวกเราจึงได้มีการผลิตต้นฉบับขึ้นภายหลังโดยนักภาษาศาสตร์หรือนักวิจารณ์วรรณกรรมในรูปของมาตรฐานทางภาษาหรือบทกวีในสมัยของพวกเขาเอง ในกระบวนการดังกล่าว พวกเขาอาจนำเอาส่วนประกอบใหม่ๆ เข้ามาสู่บทกวีเหล่านั้นด้วยก็ได้และอาจเปลี่ยนภาษาให้เหมาะสมกับความคิดของพวกเขาว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และแม้กระทั่งอาจจะวางรูป *กอซิดา* ขึ้นมาใหม่ด้วยการผสมผสานบทกวีสั้นๆ ขึ้นต่างๆ เข้าด้วยกัน ในช่วงทศวรรษ 1920 นักวิชาการสองคนคนหนึ่งเป็นชาวอังกฤษ อีกคนหนึ่งเป็นชาวอียิปต์ได้สร้างทฤษฎีขึ้นมาจากข้อเท็จจริงดังกล่าวแล้วว่าบทกวีเหล่านั้นเป็นผลิตผลของสมัยหลัง แต่ตอนนี้ผู้ที่ทำการศึกษาเรื่องนี้ส่วนใหญ่จะเห็นด้วยว่าโดยเนื้อหาแล้วบทกวีมาจากสมัยที่กวีเขียนขึ้นแต่เดิม

ในหมู่นักวิชาการและนักวิจารณ์สมัยต่อมานั้น นับเป็นเรื่องธรรมดาที่จะกล่าวถึงบทกวีบางบทในบรรดาบทกวีที่หลงเหลืออยู่มาจนกว่าเป็นตัวอย่างอันยอดเยี่ยมของบทกวีอาหรับโบราณ

บทกวีเหล่านี้ถูกเรียกว่า *มุลลละกอต (Muallaqat)** หรือ ‘บทกวีที่เขียนค้าง’ อันเป็นชื่อซึ่งที่มาและความหมายยังคลุมเครืออยู่ กวีซึ่งเขียนบทกวีเหล่านี้ได้แก่ ลาบิด สุฮัยร อิมรุล ก็อยส์ (Labid, Zuhayr, Imur'1 – Qays) และกวีอื่นๆ อีก 6 คนซึ่งถือกันว่าเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ของศิลปะนี้ เป็นประเพณีที่จะเรียกบทกวีของสมัยนี้ว่า *ดิวาน (Diwan)* ของชาวอาหรับ เป็นการบันทึกในสิ่งที่พวกเขาได้กระทำหรือเป็นการแสดงถึงการรวบรวมความทรงจำของพวกเขา แต่ก็ยังมีรอยประทับแห่งบุคลิกภาพของกวีแต่ละคนอยู่ในบทกวีด้วย

นักวิจารณ์และนักวิชาการในสมัยต่อมานั้นคุ้นเคยในการแยกความแตกต่างของส่วนประกอบ 3 ประการของ *กอซียะฮ์* แต่นี่เป็นการวางรูปแบบให้แก่ข้อปฏิบัติหลวมๆ และหลากหลาย บทกวีนั้นมักจะเริ่มต้นด้วยการรำลึกถึงสถานที่ซึ่งกวีเคยอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นการรำลึกถึงความรักที่สูญเสียชีวิต โดยที่อารมณ์มิได้ข้องเกี่ยวกับเรื่องความพิศวาทมากเท่ากับการรำลึกถึงความไม่ยั่งยืนแห่งชีวิตมนุษย์ ดังเช่น

บ้านเรือนเหล่านี้ล้วนแต่ถูกทิ้งให้รกร้าง สถานที่ต่างๆ ที่เราหยุดพักและที่พวกเราตั้งค่ายพักอยู่ในมินา มอวัลและริฎาน ทั้งมอวัลและริฎานต่างก็ถูกทอดทิ้ง ในทางน้ำที่รอยยานนั้นท้องแม่น้ำเปล่าเปลี่ยวและราบเรียบเหมือนกับรอยเขียนถูกเก็บรักษาไว้บนหิน มวลสัตว์ซึ่งกลายเป็นสีดำกองอยู่อย่างไม่ถูกรบกวนนับตั้งแต่บรรดาผู้ที่อยู่ที่นี่ได้จากไป กาลเวลาหลายขวบปีได้ผ่านพ้นไปเหนือเจ้าสิ่งนั้น ทั้งขบปีของเดือนอันศักดิ์สิทธิ์และธรรมดา สายธารซึ่งดวงดาวทำให้ไหลไปหล่อเลี้ยงมัน และมันได้รับการทำนุบำรุงด้วยน้ำจากเมฆฝน ทั้งที่ตกลงมาอย่างหนักและประปรายมาเบาๆ หมู่มะขามคำเค็ม หมู่มะขามที่ครอบคลุมท้องฟ้ายามเช้าและหมู่มะขามเย็นซึ่งเสียงของมันตอบรับกันและกัน

หลังจากนี้ก็อาจมีการเดินทางบนหลังอูฐซึ่งกวีจะบรรยายถึงเรื่องอูฐ แลบทชนบทและการล่าสัตว์ และกล่าวเป็นนัยๆ ถึงเรื่องถึงความเข้มแข็งและความมั่นใจของเขากลับมาใหม่เมื่อถูกทดสอบด้วยพลังแห่งธรรมชาติ บทกวีอาจจะจบลงด้วยการสรรเสริญเผ่าของกวีเองดังนี้

ได้มีการสร้างบ้านหลังสูงชันสำหรับพวกเรา ทั้งคนหนุ่มสาวและแก่ชราต่างก็พยายามที่จะยื่นมือออกไปให้ถึงความสูงของมัน... พวกเขาคือผู้ที่ต่อสู้เมื่อเผ่าตกอยู่ในความทุกข์โศก ทั้งอัศวินและผู้ขี่ชาด พวกเขาเป็นเหมือนกับฤดูใบไม้ผลิสำหรับผู้แสวงหาความช่วยเหลือจากพวกเขา หรือสำหรับหญิงหม้ายซึ่งขบปีของความโศกเศร้ายาวนาน พวกเขาเป็นเผ่าพันธุ์เช่นนั้น ความอิจฉาริษยาไม่อาจทำอันตรายพวกเขาได้ และไม่มีคนใดในหมู่พวกเขาที่ไร้คุณค่าพอที่จะไปกับศัตรู

อย่างไรก็ตาม ภายใต้การสรรเสริญและการโอ้อวดนั้น บางครั้งก็จะได้ยินสำเนียงอีกอย่างหนึ่งที่พูดถึงขีดจำกัดแห่งความเข้มแข็งของมนุษย์เมื่อเผชิญหน้ากับธรรมชาติที่เต็มไปด้วยอำนาจทุกอย่างดังนี้

ข้าเหนื่อยอ่อนจากภารกิจของชีวิต ไม่คิดอะไรหรอก ใครก็ตามที่มีชีวิตอยู่ในวัยแปดสิบย่อมรู้สึกเหนื่อยอ่อน ข้ารู้ว่าอะไรกำลังจะเกิดขึ้นในวันนี้ และอะไรได้เกิดขึ้นเมื่อวานนี้ แต่ข้าไม่อาจบอกได้ว่าพรุ่งนี้จะ

* มุลลละกอต เป็นบทกวีชั้นยอดเยี่ยมซึ่งชนะการแข่งขันในยุคก่อนอิสลาม บทกวีที่ชนะการแข่งขันนี้จะถูกนำไปแขวนไว้ที่ เกาะบะธ - ผู้แปล

นำอะไรมา ข้าได้เห็นชะตากรรมกระต๊อบท่าเหมือนกับอุฐในความมืด ผู้ที่มันจะต้องก็จะถูกฆ่าและผู้ที่ยังมันข้ามไปก็จะอยู่ต่อไปเพื่อจะแก่ชราลง

มุฮัมมัดกับอิสลาม

ในตอนต้นศตวรรษที่ 7 ได้มีการผสมผสานกันของโลกที่มีผู้ตั้งถิ่นฐานอยู่ซึ่งสูญเสียบางอย่างในความเข้มแข็งและความมั่นใจไป กับอีกโลกหนึ่งตรงชายแดนซึ่งมีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดกับเพื่อนบ้านทางเหนือและเปิดตัวเองสู่วัฒนธรรมของคนเหล่านั้น การพบปะที่ส่งผลมากระหว่างโลกทั้งสองนี้เกิดขึ้นในตอนกลางของศตวรรษนั้น ได้มีการสร้างระเบียบใหม่ทางการเมืองขึ้นซึ่งรวมเอาคาบสมุทรอาระเบียทั้งหมด ดินแดนทั้งหมดของชาวซาซาเนียนและมณฑลซีเรียและอียิปต์แห่งจักรวรรดิไบแซนไทน์ พรหมแดนดั้งเดิมถูกลบทิ้งไป และพรหมแดนใหม่ถูกสร้างขึ้นมา ในระเบียบใหม่นี้กลุ่มผู้ปกครองมิได้เป็นชาวอาณาจักรต่างๆ แต่เป็นชาวอาหรับจากอาระเบียตะวันตกและจากนครมักกะฮ์เป็นส่วนมาก

ก่อนสิ้นศตวรรษที่ 7 กลุ่มผู้ปกครองชาวอาหรับได้ชี้ว่าระเบียบใหม่เป็นการวิวัฒน์ที่พระเจ้าทรงประทานให้แก่มุฮัมมัด (Muhammad) ผู้เป็นพลเมืองคนหนึ่งของนครมักกะฮ์ ในรูปของคัมภีร์อันประเสริฐคือ กุรอาน อันเป็นการวิวัฒน์ซึ่งเป็นการทำให้คัมภีร์ต่างๆ ที่ทรงมอบให้ไว้แก่ศาสดาหรือผู้ถือสารของพระเจ้าเป็นเจ้าคนก่อนๆ สมบูรณ์ครบถ้วน และก่อให้เกิดศาสนาใหม่คือศาสนาอิสลาม แยกออกจากศาสนายูดาและคริสต์ศาสนา ยังมีเนื้อที่สำหรับการอธิบายอย่างเป็นวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาของความเชื่อเหล่านี้ แหล่งข้อมูลภาษาอาหรับที่กล่าวถึงชีวิตของมุฮัมมัดและการก่อรูปของชุมชนรอบตัวเขานั้นมีมาในตอนหลัง นักเขียนชีวประวัติคนแรกที่เราารู้จักนั้น มิได้เขียนงานของเขาจนกระทั่งหลังการเสียชีวิตของมุฮัมมัดผ่านไปมากกว่าหนึ่งศตวรรษแล้ว แหล่งข้อมูลที่ได้เขียนขึ้นในภาษาอื่นๆ นั้นยืนยันอย่างเต็มที่ในเรื่องที่ชาวอาหรับพิชิตจักรวรรดิหนึ่ง แต่สิ่งที่พวกเขาพูดถึงเกี่ยวกับภารกิจของมุฮัมมัดนั้นแตกต่างไปจากที่จารึกของชาวมุสลิมกล่าวถึง และยังคงจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาและถกเถียงกันต่อไป อีกด้านหนึ่งดูไม่น่าสงสัยว่าโดยเนื้อหาคุรอานคือเอกสารของอาระเบียในศตวรรษที่ 7 ถึงแม้ว่าอาจจะใช้เวลาอยู่บ้างในการเข้าสู่รูปแบบวรรณกรรมที่แน่นอน ยิ่งกว่านั้นดูเหมือนจะมีส่วนประกอบอยู่ในชีวประวัติและประวัติศาสตร์เก่าๆ ซึ่งไม่น่าจะมีการประดิษฐ์ขึ้นเอง ไม่สงสัยเลยว่างานเขียนเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในระยะหลังๆ ในการที่จะทำให้ศาสนาอิสลามดูเหมาะสมกับแบบอย่างของนักบุญแห่งตะวันออกใกล้และแบบอย่างของชาวอาหรับในความเป็นชายผู้มีเชื้อสายอันดงามสูงส่ง และยังคงสะท้อนให้เห็นความขัดแย้งในคำสอนที่เกิดในกาลเวลาและสถานที่ที่มันถูกแต่งขึ้นคืออิรัก ในศตวรรษที่ 8 ด้วย อย่างไรก็ตามข้อเขียนเหล่านี้บรรจุข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชีวิตของมุฮัมมัด ครอบครัวของท่านและมิตรสหายที่อยากที่จะประดิษฐ์ขึ้น ดังนั้นจึงดูเหมือนว่าเป็นการคิดที่สุดที่จะเชื่อตาม

เรื่องราวดั้งเดิมเกี่ยวกับกำเนิดของอิสลาม ถึงแม้ว่าจะต้องระมัดระวังอยู่บ้างก็ตาม การทำเช่นนั้นก็มีประโยชน์เนื่องจากเรื่องราวนั้นและเนื้อหาของกุรอานยังดำรงอยู่ต่อไปโดยมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาอย่างมากในความคิดและจินตนาการของผู้ศรัทธาในศาสนาอิสลาม การทำดังนั้นจะทำให้สามารถเข้าใจทหรณะในเรื่องประวัติศาสตร์ของพวกเขาและสิ่งที่ชีวิตมนุษย์ควรจะเป็น

ส่วนที่คลุมเครือที่สุดในชีวิตมุฮัมมัด ตามที่นักเขียนชีวประวัติบรรยายไว้นั้นก็คือเรื่องของชีวิตช่วงต้นของท่าน พวกเขาบอกเราว่าท่านเกิดที่นครมักกะฮ์อันเป็นเมืองหนึ่งในอาระเบียตะวันตก บางทีอาจจะในปี ค.ศ. 570 หรือใกล้เคียงกันนั้น ครอบครัวของท่านอยู่ในเผ่ากูร็อยช์ (Quraysh) แม้ว่าจะไม่ได้เป็นส่วนที่มีอำนาจมากที่สุดของเผ่านี้ก็ตาม สมาชิกของเผ่าเป็นพ่อค้าผู้ซึ่งมีข้อตกลงกับเผ่าผู้เลี้ยงสัตว์รอบๆ นครมักกะฮ์และความสัมพันธ์กับชีเรียและอาระเบียตะวันตกเฉียงใต้ด้วย พวกเขายังได้รับการกล่าวถึงอีกว่าเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับสักการะสถานศักดิ์สิทธิ์ของเมืองคือ กะอ์บะฮ์ที่ซึ่งรูปเคารพของเทพเจ้าในท้องถิ่นถูกเก็บรักษาไว้ มุฮัมมัดแต่งงานกับเคาะดีญะฮ์ผู้เป็นหม้ายที่มีอาชีพค้าขายและท่านเป็นผู้ดูแลธุรกิจของนาง มีเกร็ดพงสาวดารต่างๆ ที่ถูกบันทึกไว้โดยผู้ที่ต่อมาได้เขียนชีวิตของท่านซึ่งบรรยายถึงโลกที่กำลังรอคอยผู้นำทางและคนผู้หนึ่งที่แสวงหาภารกิจ ผู้แสวงหาพระเจ้าผู้เป็นเจ้าได้แสดงความสามารถที่จะได้รับการสอนโดยกล่าวออกมาว่า ‘โอ้พระเจ้าผู้เป็นเจ้า หากข้าพระองค์รู้ว่าพระองค์ทรงปรารถนาที่จะได้รับการเคารพสักการะเช่นใด ข้าพระองค์ก็จะเคารพสักการะพระองค์เช่นนั้น แต่ข้าพระองค์หาไม่รู้!’ พวกพระยิว พระคริสเตียนและโหรชาวอาหรับได้ทำนายถึงการมาของศาสดาผู้หนึ่ง พระรูปหนึ่งที มุฮัมมัดได้พบในขณะที่เดินทางไปค้าขายที่ชีเรียได้ ‘ได้มองไปที่หลังของท่านแล้วจะได้เห็นเครื่องหมายแห่งความเป็นศาสดาอยู่ระหว่างไหล่ของท่าน’ สิ่งต่างๆ ในธรรมชาติได้ทำการเคารพท่าน ‘ไม่มีก้อนหินหรือต้นไม้ใดที่ท่านผ่านไป ที่จะไม่กล่าวว่า ‘สันติสุขจงมีแด่ท่าน โอ้สาวกแห่งพระเจ้าผู้เป็นเจ้า!’

ท่านได้กลายเป็นผู้ที่สัญจรไปอย่างโดดเดี่ยวท่ามกลางหินผาต่างๆ และแล้ววันหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นตอนที่ท่านอายุประมาณสี่สิบปีก็มีอะไรบางอย่างเกิดขึ้น ท่านได้ติดต่อกับสิ่งที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นที่รู้จักในคนรุ่นหลังว่าคือคำคืนแห่งอำนาจหรือคำคืนแห่งการเปลี่ยนชะตากรรมของโลก ในคำแปลฉบับหนึ่งกล่าวว่า ทูตสวรรค์ได้ปรากฏตัวขึ้นในรูปของชายคนหนึ่งที่มีขอบฟ้า เรียกร้องท่านให้เป็นศาสนทูตของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ในอีกเล่มหนึ่งกล่าวว่าท่านได้ยินเสียงเรียกของทูตสวรรค์ที่สั่งให้ท่านอ่าน ท่านจึงถามว่า ‘จะให้ฉันอ่านอะไรหรือ?’ ก็มีเสียงกล่าวว่า

จงอ่าน ในนามของพระเจ้าผู้ทรงสร้าง
ทรงสร้างมนุษย์มาจากก้อนเลือด

จงอ่าน และพระผู้อภิบาลของเจ้านั้นเป็นผู้ที่อริที่สุด
ผู้ทรงสอนมนุษย์ด้วยปากกา
ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้

ณ จุดนี้เองได้ปรากฏเหตุการณ์ซึ่งรู้จักกันในชีวิตของคนอื่นๆ ที่อ้างว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติ ข้ออ้างนี้ได้รับการยอมรับโดยบางคนที่ได้รับการบอกเล่า และการยอมรับนี้ได้ยืนยันถึงสิ่งที่อยู่ในใจของท่านซึ่งเป็นผู้บอก ผู้ที่ทำให้การยอมรับมีจำนวนน้อย และรวมถึงเคาะตีญะฮ์กรรยาของท่านด้วย ‘จงยินดีเถิด โอ้บุตรชายแห่งลุงของฉัน จงเป็นผู้มีหัวใจที่ดี ในนามแห่งผู้ที่ดวงวิญญาณของเคาะตีญะฮ์อยู่ในมือของพระองค์’ ดิฉันหวังว่าท่านจะเป็นศาสดาแห่งประชาชนของพระองค์

นับจากนี้ไปมุฮัมมัดก็ได้เริ่มบอกกับบรรดาผู้ที่ยึดมั่นในตัวท่านถึงสารของพระผู้เป็นเจ้าอย่างต่อเนื่อง ซึ่งท่านเชื่อว่าทูตสวรรค์ของพระผู้เป็นเจ้าได้เปิดเผยให้แก่ท่าน โลกนี้จะต้องสิ้นสุดลง พระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงอำนาจทั้งหมด ทรงเป็นผู้สร้างมนุษย์และจะเป็นผู้พิพากษาพวกเขาทั้งหมดด้วย ความสุขแห่งสรวงสวรรค์และความปวดร้าวแห่งนรกได้รับการบรรยายอย่างมีสีสัน และเห็นภาพ หากว่าในชีวิตของพวกเขา พวกเขาได้มอบตนต่อเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้า พวกเขาจะสามารถไถ่ล้างใจในความเมตตาของพระองค์เมื่อพวกเขาถูกพิพากษา และพระผู้เป็นเจ้าทรงมีเจตนารมณ์ว่า พวกเขาจะต้องแสดงความกตัญญูรู้คุณด้วยการสวดอ้อนวอน* เป็นประจำ และปฏิบัติตามอย่างอื่นๆ ด้วย และด้วยการมีความเมตตากรุณาและการยับยั้งชั่งใจในเรื่องเพศ ชื่อที่ใช้สำหรับพระผู้เป็นเจ้าก็คือ อัลลอฮ์ (Allah) ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้อยู่แล้วสำหรับเทพเจ้าท้องถิ่นองค์หนึ่ง (ในเวลานี้ชาวยิวและคริสเตียนผู้พูดภาษาอาหรับยังใช้เรียกพระผู้เป็นเจ้า) บรรดาผู้ที่ยอมตนต่อเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้านั้นในที่สุดเรียกว่ามุสลิม ส่วนอิสลามอันเป็นชื่อศาสนาของพวกเขาอันนั้นมาจากรากศัพท์เดียวกัน

ครั้นแล้วก็ค่อยๆ มีผู้ศรัทธากลุ่มเล็กๆ มารวมตัวกันอยู่รอบๆ มุฮัมมัด สมาชิกหนุ่มๆ สองสามคนจากครอบครัวต่างๆ ของเผ่ากูร็อยช์ซึ่งมีอิทธิพล สมาชิกบางคนของครอบครัวเล็กๆ ผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ของเผ่าอื่นๆ ผู้ขอเข้าอยู่ภายใต้การคุ้มครองของเผ่ากูร็อยช์ รวมทั้งช่างฝีมือและทาสบางคน เมื่อการสนับสนุนมุฮัมมัดมีมากขึ้นความสัมพันธ์ของท่านกับครอบครัวชั้นนำของเผ่ากูร็อยช์ได้เสื่อมทรามลง พวกเขาไม่ยอมรับข้ออ้างในการเป็นศาสนทูตของพระผู้เป็นเจ้าของท่าน และมองท่านว่าเป็นผู้หนึ่งที่มารุกรานวิถีชีวิตของพวกเขา ‘โอ้อะบู ฏอเล็บ’ พวกเขาพูดกับลุงของท่านซึ่งเป็นผู้คุ้มครองของพวกเขา ‘หลานของท่านได้สาปแช่งเทพเจ้าของเรา ดูหมิ่นศาสนาของเรา เยาะเย้ยวิถีชีวิตของเรา และกล่าวหาบรรพบุรุษของเราว่ากระทำผิด’ สถานการณ์

* ต่อไปนี้จะเรียกว่าการละหมาดหรืออนมาซ

ของท่านทรุดลงอีกเมื่อเคาะตีญะฮ์รเราะฮ์ของท่านและอะบู ฏอลิบ (Abu Talib) เสียชีวิตลงในปีเดียวกัน

เมื่อคำสอนของท่านพัฒนาขึ้น ความแตกต่างจากความเชื่อที่เคยยอมรับกันก็ปรากฏชัดเจนขึ้น รูปเคารพของเทพเจ้าและพิธีการที่เกี่ยวข้องอยู่กับสิ่งเหล่านั้นถูกโจมตี รูปแบบใหม่ของการเคารพได้รับการนำมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการละหมาดร่วมกันเป็นประจำรวมทั้งการกระทำที่ดีแบบใหม่ๆ ท่านได้วางตัวของท่านเองตามแนวทางจารีตของบรรดาศาสดาของยิวและคริสเตียนโดยเปิดเผยยิ่งขึ้น

ในที่สุดสถานภาพของท่านยิ่งลำบากขึ้น จนในปี ค.ศ.622 ท่านจึงออกจากนครมักกะฮ์ไปยังหมู่บ้านแห่งหนึ่งในโอเอซิสซึ่งอยู่ห่างไปทางเหนือ 200 ไมล์คือ เมืองยัธริบ (Yathrib) ซึ่งในอนาคตกลายเป็นที่รู้จักกันในชื่อ มะดีนะฮ์ ผู้คนจากเมืองยัธริบซึ่งเดินทางมานครมักกะฮ์เพื่อทำการค้าขายได้เป็นผู้เตรียมปูทางไว้ พวกเขาสังกัดอยู่ในเผ่าสองเผ่าและต้องการผู้ตัดสินในความขัดแย้งเกี่ยวกับเผ่า ด้วยการอาศัยอยู่อย่างเกียบป่าเคียงไหล่กับชนชาวยิวในโอเอซิสแห่งนี้ พวกเขาพร้อมที่จะยอมรับคำสอนที่แสดงโดยศาสดาและคัมภีร์อันประเสริฐ การย้ายมาสู่นครมะดีนะฮ์ซึ่งคนรุ่นหลังถือว่าเป็นการเริ่มต้นของศักราชมุสลิมที่รู้จักกันในนามว่า ฮิจเราะฮ์ (Hijra) คำนี้มีได้มีความหมายในทางลบ คือการหนีมาจากนครมักกะฮ์เท่านั้น แต่เป็นไปในทางบวกด้วย คือการแสวงหาความคุ้มครองด้วยการตั้งหลักแหล่งในที่อื่นซึ่งไม่ใช่ของตัวเอง ในศตวรรษต่อมา มาของอิสลาม คำนี้ยังใช้ในความหมายว่าการยกเลิกการเป็นคนนอกศาสนาหรือการเป็นชุมชนที่ชั่วร้ายด้วยการมีชีวิตอยู่ตามคำสอนด้านศีลธรรมของอิสลามอีกด้วย นักเขียนชีวประวัติในระยะแรกๆ ได้รักษาต้นฉบับของข้อตกลงซึ่งกล่าวกันว่าได้จัดทำขึ้นระหว่างมุฮัมมัดและสานุศิษย์ของท่านฝ่ายหนึ่ง กับเผ่าที่สำคัญสองเผ่าร่วมกับชาวยิวบางกลุ่มอีกฝ่ายหนึ่ง นับเป็นข้อตกลงที่เหมือนกันกับข้อตกลงที่ได้กระทำขึ้นในอาระเบียได้สมัยใหม่เมื่อมีการสร้าง หารอม* ขึ้น แต่ละฝ่ายจะต้องรักษากฎหมายและประเพณีของตัวเอง แต่บริเวณทั้งหมดของ หารอม จะต้องเป็นบริเวณที่มีสันติ ข้อวิวาทจะไม่ได้รับการแก้ไขด้วยการใช้กำลัง แต่จะถูกตัดสินโดย ‘พระผู้เป็นเจ้าและมุฮัมมัด’ และพันธมิตรจะปฏิบัติกรร่วมกันเพื่อต่อต้านผู้ทำลายสันติภาพ

จากนครมะดีนะฮ์ มุฮัมมัดได้เริ่มรวบรวมอำนาจที่แผ่รัศมีผ่านโอเอซิสและทะเลทรายที่ล้อมรอบอยู่ ในไม่ช้าท่านก็ถูกดึงเข้าสู่การต่อสู้ด้วยอาวุธกับเผ่ากุร็อยช์ อาจจะเพื่อควบคุมเส้นทางการค้าและในเส้นทางของการต่อสู้ ลักษณะของชุมชนก็ได้ก่อรูปขึ้น พวกเขาเชื่อว่ามี ความจำเป็นที่จะต้องต่อสู้เพื่อสิ่งที่ถูกต้อง ‘เมื่อชนเผ่ากุร็อยช์เป็นผู้วัดดีต่อพระผู้เป็นเจ้า และปฏิเสธความมุ่งหมายอันกรุณาของพระองค์... พระองค์ทรงอนุญาตให้ศาสดาของพระองค์ต่อสู้ และปกป้องตัวเอง’ พวกเขามีความมั่นใจว่าพระผู้เป็นเจ้าและทูตสวรรค์ก็กำลังต่อสู้อยู่ฝ่าย

* เขตที่ล่งละเมิดมิได้หรือสักการะสถาน - ผู้แปล

เดียวกับพวกเขา จึงยอมรับความhayนะเมื่อมาถึงว่าเป็นการทดสอบที่พระผู้เป็นเจ้าทรงทดสอบผู้มีศรัทธา

ในช่วงเวลาที่มีการขยายอำนาจและการต่อสู้เเองที่คำสอนของท่านศาสดามีรูปแบบขึ้นสุดท้าย ในส่วนของกูรอ่านซึ่งคิดกันว่าได้รับการวิวัฒน์ลงมาแล้วในตอนนั้นก็มีความเป็นห่วงมากขึ้นเกี่ยวกับการกำหนดธรรมเนียมปฏิบัติทางศาสนาและหลักศีลธรรมทางสังคม กฎเกณฑ์ในเรื่องสันติภาพของสังคม ทรัพย์สิน การแต่งงานและการรับมรดก ในบางเรื่องก็มีคำสั่งเฉพาะให้ไว้ ในบางเรื่องจะเป็นเรื่องของหลักการทั่วไป ในเวลาเดียวกัน คำสอนก็มีความหมายเป็นสากลมากขึ้นโดยมุ่งไปสู่คนนอกศาสนาทั้งหมดในอาระเบีย และมีความหมายต่อทั้งโลก และได้แยกตัวเองออกมาอย่างชัดเจนจากคำสอนของชาวยิวและคริสเตียน

พัฒนาการแห่งคำสอนของท่านศาสดาอาจจะมีความเกี่ยวพันอยู่กับความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของท่านที่มีต่อชาวยิวแห่งนครมะดีนะฮ์ แม้ว่าพวกเขาจะเป็นส่วนหนึ่งของพันธมิตรดั้งเดิมก็ตาม แต่สถานการณ์ของพวกเขาที่มีความยากลำบากมากขึ้นเมื่อคำอ้างของมุฮัมมัดในการกิจของท่านขยายตัวออกไป พวกยิวไม่สามารถยอมรับท่านว่าเป็นศาสนทูตที่แท้จริงของพระผู้เป็นเจ้าตามประเพณีของพวกเขาได้ และในทางกลับกันกล่าวกันว่าท่านศาสดาได้กล่าวหาพวกเขาว่าได้บิดเบือนวิวัฒนาการที่พวกเขาได้รับ ‘พวกท่านปิดบังสิ่งที่พวกท่านถูกสั่งให้เปิดเผย’ ในที่สุดกลุ่มของชาวยิวบางตระกูลก็ถูกขับออกไป และยิวอื่นๆ ก็ถูกสังหาร

การที่ทิศทาง (กิบละฮ์ - *Qiblah*) ซึ่งชุมชนหันไปในการละหมาดได้เปลี่ยนจากนครเยรูซาเล็มไปยังนครมักกะฮ์นั้น อาจจะเป็นเครื่องหมายของความแตกแยกกับชาวยิวก็ได้ ได้มีการเน้นใหม่ในแนวทางของการสืบทอดทางจิตวิญญาณซึ่งผูกพันศาสดามุฮัมมัดไว้กับศาสดาอับราฮัม** ความคิดที่ว่าอับราฮัมเป็นผู้สร้างศรัทธาอย่างสูงในพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว และเป็นผู้สร้างสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งมักกะฮ์นั้นมีอยู่แล้วในตอนนั้น อับราฮัมมิได้ถูกมองว่าเป็นคริสเตียนหรือชาวยิวแต่เป็นบรรพบุรุษร่วมกันของทั้งสองฝ่ายและของชาวมุสลิมด้วย ความเปลี่ยนแปลงนี้มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของมุฮัมมัดกับเผ่ากูร็อยช์และนครมักกะฮ์ด้วยการประนีประนอมกันในเรื่องผลประโยชน์รูปแบบหนึ่งได้เกิดขึ้น พ่อค้าแห่งนครมักกะฮ์ต่างอยู่ในอันตรายแห่งการสูญเสียความเป็นพันธมิตรของพวกเขากับพวกหัวหน้าเผ่าและสูญเสียการควบคุมการค้าของพวกเขา และในตัวเมืองเองก็มีจำนวนผู้ถือศาสนาอิสลามเพิ่มขึ้นด้วย ข้อตกลงกับผู้ที่มีอำนาจใหม่นี้จะจัดอันตรายบางประการออกไปในขณะที่ทางส่วนชุมชนของมุฮัมมัดนั้นไม่อาจจะรู้สึกปลอดภัยได้ตราบใดที่มักกะฮ์ทำตัวเป็นศัตรู มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ความเชี่ยวชาญของชนชั้นสูงชาวมักกะฮ์ เนื่องจากเชื่อกันว่าศาสดาอับราฮัมเป็นผู้สร้างหะรอมแห่งมัก

** ชาวมุสลิมเรียกอิบรอฮีม - ผู้แปล

กะฮ์ จึงยอมรับได้ว่าเป็นสถานที่ซึ่งอนุญาตให้ประกอบพิธีฮัจญ์ได้ ถึงแม้ว่าความหมายจะเปลี่ยนไปก็ตาม

เมื่อถึง ค.ศ. 629 ความสัมพันธ์นั้นมีความใกล้ชิดพอเพียงที่จะอนุญาตให้ชุมชนไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครมักกะฮ์ ในปีต่อมาพวกหัวหน้าของเมืองนั้นก็ยอมจำนนต่อมุฮัมมัดผู้ซึ่งเข้าครอบครองที่นั่นอย่างแท้จริงโดยปราศจากการต่อต้านและได้ประกาศถึงหลักการแห่งระเบียบใหม่ว่า ‘ฉันขอยกเลิกการอ้างถึงสิทธิพิเศษหรือสายโลหิตหรือทรัพย์สิน ยกเว้นการเป็นผู้ดูแลวิหารและการให้น้ำแก่ผู้ประกอบพิธีฮัจญ์’

อย่างไรก็ตามนครมะดีนะฮ์ยังคงเป็นเมืองหลวงของท่านต่อไป ที่นั่นท่านได้ใช้อำนาจหน้าที่เหนือสาวกของท่านในการปกครองปกครองดินนอกว่าการจัดการทางการเมืองและความยิ่งใหญ่ส่วนตัว ในเรื่องการแต่งงานหลายครั้งซึ่งมีขึ้นหลังการสิ้นชีวิตของท่านหญิงเคาะดีญะฮ์นั้น เป็นไปเพราะเหตุผลทางการเมือง ในบางรายถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ทั้งหมด ไม่มีการบริหารหรือกองทัพที่ใหญ่โตอะไร เพียงแต่มุฮัมมัดเป็นผู้ตัดสินสูงสุดโดยมีผู้ช่วยจำนวนหนึ่ง มีการเก็บภาษีทางทหารของศรัทธาชนและมีกองคลังสาธารณะซึ่งเต็มไปด้วยของขวัญที่มีผู้สมัครใจมอบให้ และโดยการเก็บภาษีจากเผ่าต่างๆ ที่ยอมจำนน หนี้ออกไปจากเมือง สันติสุขของมุฮัมมัดได้ขยายออกไปเหนือบริเวณอันกว้างขวาง หัวหน้าเผ่าต้องการจะทำความตกลงกับท่าน เพราะท่านเป็นผู้ควบคุมโอเอซิสและตลาดต่างๆ ลักษณะของข้อตกลงมีอยู่หลายแบบ ในบางกรณีก็มีการเป็นพันธมิตรกันและการยกเลิกความขัดแย้งกัน บางกรณีก็มีการยอมรับความเป็นศาสนดาของมุฮัมมัดและกฎเกณฑ์ของการละหมาดและการมอบเงินบรรณาการให้เป็นประจำ

ใน ค.ศ. 632 มุฮัมมัดได้ไปเยือนนครมักกะฮ์เป็นครั้งสุดท้าย และสุนทรพจน์ของท่านที่นั่นได้รับการบันทึกลงด้วยการเขียนตามจารีตในฐานะที่เป็นแถลงการณ์สุดท้ายแห่งคำสอนของท่าน ‘จงรู้เถิดว่ามุสลิมทุกคนเป็นพี่น้องกันของมุสลิมอีกคนหนึ่ง และจงรู้ว่ามุสลิมคือพี่น้องกัน’ ควรหลีกเลี่ยงการต่อสู้ระหว่างพวกเขา และการหลีกเลี่ยงในสมัยอยู่นอกศาสนาก็ไม่ควรได้รับการแก้แค้น ท่านได้กล่าวไว้ด้วยว่า ท่านจะต้องสู้ไปจนกว่าทุกคนจะยอมรับว่า ‘ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระเจ้า’

ต่อมาในปีนั้นเองท่านก็เสียชีวิตลง ท่านได้ทิ้งมรดกไว้มากกว่าอย่างหนึ่ง มรดกอย่างแรกก็คือบุคลิกของท่านตามที่ได้เห็นผ่านสายตาของสาวกผู้ใกล้ชิด หลักฐานของพวกเขาส่วส่วนใหญ่ได้ตกทอดมาโดยอาศัยการถ่ายทอดทางวาจา จึงมิได้มีรูปแบบที่ตายตัวจนกระทั่งหลังจากนั้นอีกเป็นเวลานาน และในเวลานั้นเองมันได้ขยายตัวออกมามากมาย แต่ก็มีเหตุผลเพียงพอที่จะแนะนำว่าจากระยะเวลาแรกเริ่มนั้นบรรดาผู้ที่รู้จักและเชื่อฟังมุฮัมมัดพยายามที่จะบันทึกพฤติกรรมของพวกเขาให้เหมือนกับท่าน เมื่อเวลาผ่านไปได้มีวิวัฒนาการแบบฉบับบุคลิกภาพของมนุษย์ซึ่งอาจสะท้อนถึงบุคลิกภาพของท่านในระดับหนึ่ง ในสายตาของสาวกของท่านนั้น ท่านปรากฏตัวในชีวิตช่วงแรกในฐานะผู้แสวงหาความจริง จากนั้นก็ถึงลงไปด้วยความรู้สึกว่ามีอำนาจบางอย่าง

จากที่สูงมายังท่าน ทำให้มีความกระตือรือร้นที่จะสื่อสารสิ่งที่ท่านได้รับการเปิดเผย ท่านเกิดความมั่นใจในภารกิจของท่านและมีความสำนึกในอำนาจหน้าที่ ขณะที่บรรดาผู้ศรัทธาล้อมรอบท่านอยู่ ท่านเป็นผู้ชี้ขาดในเรื่องการสร้างสันติภาพและการประนีประนอมความขัดแย้งด้วยการใช้หลักการของความยุติธรรมซึ่งเชื่อกันว่ามาจากพระผู้เป็นเจ้า ท่านเป็นนักจัดการที่ใช้พลังทางการเมืองอย่างเต็มไปด้วยความชำนาญ เป็นคนที่มีได้หันหลังให้กับการกระทำของมนุษย์ซึ่งเป็นไปตามลักษณะนิสัย แต่พยายามที่จะทำให้พวกเขามาอยู่ในขอบเขตซึ่งท่านเชื่อว่าเป็นคำบัญชาจากพระผู้เป็นเจ้า

ถ้าหากว่าภาพพจน์ของศาสดามุฮัมมัดค่อยๆ เผยให้เห็นอย่างละเอียดขึ้น และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งแล้ว ไซร้ ชุมชนที่ท่านสร้างขึ้นมาก็เป็นเช่นเดียวกัน จากภาพที่ปรากฏขึ้นสมัยต่อๆ มา เป็นชุมชนที่ให้ความเคารพต่อท่านศาสดาและระลึกถึงท่านด้วยความจงรักภักดี พยายามที่จะเดินตามหนทางของท่าน และฝ่าฟันในหนทางของอิสลามเพื่อรับใช้พระผู้เป็นเจ้า เป็นการรวมตัวกันโดยพิธีกรรมพื้นฐานแห่งความศรัทธาซึ่งทุกสิ่งเป็นแง่มุมของส่วนรวม เช่นชาวมุสลิมเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ในเวลาเดียวกัน ถือศีลอดตลอดเดือนเดียวกัน และทำการมาชรวมกันอันเป็นกิจกรรมที่ทำให้พวกเขาแตกต่างไปจากโลกส่วนอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัดเจน

เหนือสิ่งอื่นใด มีมรดกตกทอดของกูรอานอันเป็นคัมภีร์ซึ่งบรรยายโดยภาษาที่มีพลังและความงดงามที่ยิ่งใหญ่ถึงพระผู้เป็นเจ้าผู้ส่งเสริมนิยามของชาติ ทรงเป็นแหล่งแห่งอำนาจและความดีทั้งมวล เข้าไปสู่โลกมนุษย์ที่พระองค์ทรงสร้างขึ้น การเปิดเผยถึงเจตนารมณ์ของพระองค์โดยอาศัยแนวทางของบรรดาศาสดาที่ถูกส่งมานั้นเป็นไปเพื่อจะตักเตือนมนุษย์และนำพวกเขากลับไปสู่ตัวตนที่แท้จริงของพวกเขาในฐานะผู้ถูกสร้างที่มีความกตัญญูและเชื่อฟัง พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ตัดสินมนุษย์เมื่ออวสานมาถึงและจะมีรางวัลและการลงโทษตามมาจากคำตัดสินนั้น

ชาวมุสลิมผู้เคร่งครัดจะเชื่ออยู่เสมอว่ากูรอานคือถ้อยคำของพระผู้เป็นเจ้าที่เปิดเผยเป็นภาษาอาหรับโดยผ่านทูตสวรรค์มายังมุฮัมมัดในเวลาต่างๆ กัน และในลักษณะที่เหมาะสมกับความจำเป็นของชุมชน ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมเพียงไม่กี่คนจะยอมรับความเชื่อนี้ทั้งหมด อย่างมากที่สุดพวกเขາบางคนจะคิดว่าเป็นไปได้ในขั้นหนึ่งที่ว่ามุฮัมมัดจะได้รับแรงบันดาลใจจากภายนอกโลกมนุษย์ แต่จะถือว่าเป็นสิ่งที่ได้มาจากบุคลิกลักษณะของท่านและแสดงออกมาด้วยคำพูดของท่าน ไม่มีวิธีที่ใช้เหตุผลแต่อย่างใดที่จะแก้ไขความแตกต่างแห่งความเชื่อนี้ได้ แต่สำหรับผู้ที่ไม่เห็นแตกต่างเพราะเรื่องนี้ก็สามารถปรองดองกันได้ ปัญหาบางปัญหาซึ่งอาจจะถูกถามอย่างถูกต้องสมควรเกี่ยวกับเรื่องกูรอาน

คำถามแรกก็คือ กูรอานมีรูปแบบสุดท้ายเมื่อไรและอย่างไร มุฮัมมัดได้นำเสนอสิ่งที่ได้รับการเปิดเผยนั้นต่อสาวกของท่านในเวลาต่างๆ กัน และพวกเขาได้บันทึกมันไว้ด้วยการเขียนหรือเก็บมันไว้ในความทรงจำ นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่ากระบวนการซึ่งต้นฉบับต่างๆ ได้รับการเก็บรวบรวมและข้อความที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปและการเรียบเรียงที่เกิดขึ้น

นั่นมิได้สิ้นสุดลงจนกระทั่งหลังจากมุฮัมมัดเสียชีวิต จากเรื่องราวดั้งเดิมก็คือการรวบรวมกุรอาน ได้เกิดขึ้นระหว่างสมัยของผู้สืบทอดท่านที่สามในฐานะที่เป็นหัวหน้าประชาคม นั่นคือท่าน ‘อุษมาน’ (Uthman – 644-56) แต่ได้มีการเสนอแนะว่าอาจเป็นหลังจากนั้น และชาวมุสลิมบางนิกาย ได้กล่าวหานิกายอื่นๆ ว่าได้ใส่ข้อความที่มีได้ถ่ายทอดมาจากท่านศาสดาลงไปด้วย

ปัญหาที่สำคัญมากกว่านั้นก็คือความเป็นต้นแบบของกุรอาน นักวิชาการต่างก็พยายามที่จะวางกุรอานไว้ในบริบทของความคิดและสถานที่ที่มีอยู่ในเวลานั้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่าได้มีคำสอนของศาสนาที่มีมาก่อนสะท้อนอยู่ในนั้น นั่นคือมีความคิดของชาวยิวอยู่ในคำสอนนั้น มีการสะท้อนบางอย่างของความศรัทธาแบบพระของชาวคริสต์ยืนตระวันออกอยู่ในการรำพึงถึงในเรื่องความน่าสยดสยองของคำพิพากษาและการบรรยายถึงสวรรค์และนรก (แต่ก็มีเพียงนิดเดียวที่อ้างถึงคำสอนหรือพิธีสวดมนต์ของคริสต์ยืน) เรื่องราวในคัมภีร์ไบเบิลในรูปแบบที่แตกต่างไปจากพระคริสต์ธรรมเก่าและใหม่ (Old and New Testament) เสียงสะท้อนจากความคิดของลัทธิมานิในเรื่องที่เกี่ยวกับการสืบทอดการวิวัฒน์ที่มอบให้แก่ผู้คนชาติต่างๆ และยังมีร่องรอยของประเพณีพื้นเมืองอยู่ด้วยคือความคิดด้านศีลธรรมสืบทอดความคิดที่มีอยู่แล้วในอาระเบียในบางลักษณะ ถึงแม้ว่าในลักษณะอื่นๆ จะต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง ในวิวัฒน์แรกๆ น่าเสียงจะคล้ายคลึงกับโหราชาวอาหรับซึ่งพิมพ์ออกมาอย่างไม่ปะติดปะต่อกันถึงความรู้สึกรักของเขาในยามที่เผชิญกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

ร่องรอยของอดีตดังกล่าวนี้ไม่ได้ทำให้เกิดความกังวลแก่ชาวมุสลิมผู้ซึ่งสามารถถือว่าสิ่งเหล่านั้นก็คือสัญญาณว่ามุฮัมมัดมาถึงเป็นท่านสุดท้ายแห่งเส้นทางของบรรดาศาสดาผู้สั่งสอนถึงสัจธรรมเดียวกัน เพื่อจะให้สัมฤทธิ์ผล วิวัฒนาการสุดท้ายนั้นอาจจะใช้ถ้อยคำและภาพพจน์อันเป็นที่รู้จักและเข้าใจกันอยู่แล้ว ถ้าหากว่าความคิดหรือเรื่องราวต่างๆ มีรูปแบบที่แตกต่างไปในกุรอานนั้นก็เพราะว่าผู้ยึดถือศาสดาคนแรกๆ ได้บิดเบือนสารที่พวกเขาได้รับมา อย่างไรก็ตาม นักวิชาการที่มีไข่มุสลิมบางคนมีบทสรุปที่แตกต่างออกไป เช่นว่ากุรอานมีส่วนประกอบที่ไม่มากไปกว่าการหยิบยืมจากสิ่งที่มุฮัมมัดอาจหาได้ในสมัยนั้นและสถานที่นั้น อย่างไรก็ตามการกล่าวเช่นนี้เป็นการเข้าใจผิดว่าอะไรคือต้นแบบ สิ่งใดก็ตามที่ได้มาจากวัฒนธรรมทางศาสนาของยุคสมัยนั้นได้รับการเรียบเรียงใหม่ และเปลี่ยนรูปไป สำหรับผู้ที่ยอมรับคำสอนนั้นโลกที่พวกเขาคุ้นเคยได้ถูกสร้างใหม่

บทที่ 2

การก่อรูปของจักรวรรดิหนึ่ง

การสืบต่อจากมุฮัมมัด

การพิชิตของจักรวรรดิหนึ่ง

เมื่อศาสนามุฮัมมัดสิ้นชีวิตลงก็ได้มีช่วงเวลาแห่งความสับสนขึ้นในหมู่สาวกของท่าน อะบูบักร์ (Abu Bakr) หนึ่งในผู้นำของพวกเขาได้ประกาศต่อชุมชนว่า ‘โอ้ท่านทั้งหลาย หากว่าท่านเคารพท่านมุฮัมมัด ท่านศาสนามุฮัมมัดได้สิ้นชีวิตลงแล้ว ถ้าหากว่าท่านเคารพพระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้ายังทรงชีพอยู่’ ภายใต้พระผู้เป็นเจ้านั้นยังคงมีบทบาทอีกอย่างหนึ่งที่จะต้องทำให้ครบสมบูรณ์นั่นคือการเป็นผู้ตัดสินการวิวาทและเป็นผู้ตัดสินใจภายในชุมชน ในหมู่สาวกของมุฮัมมัดมีอยู่สามกลุ่มที่สำคัญ คือ สาวกแต่แรกเริ่มผู้ทำการ อิજเราะฮ์ พร้อมกับท่านอันเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องด้วยการแต่งงาน ผู้มีชื่อเสียงแห่งนครมะดีนะฮ์ซึ่งมีการรวมเป็นปึกแผ่นกับท่านที่นั่น และสมาชิกจากครอบครัวชั้นนำชาวมักกะฮ์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้เปลี่ยนศาสนาเมื่อเร็วๆ นั้น ในการชุมนุมกันของผู้ใกล้ชิดและบรรดาผู้นำ คนหนึ่งในกลุ่มแรกนั่นเองที่ เป็นผู้ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้สืบทอดจากท่านศาสดา (คือ เราะลีฟะฮ์ซึ่งจากนั้นก็กลายเป็นคำว่า ‘กาหลิป’) นั่นคือท่านอะบูบักร์ผู้เป็นสาวกของท่านตั้งแต่ช่วงโมฆะแรกและซึ่งบุตรของท่านคือท่านหญิงอาอีชะฮ์ได้เป็นภริยาของท่านศาสดา

เราะลีฟะฮ์นั้นมิใช่ศาสดา เป็นผู้นำของชุมชนแต่มิใช่ในความหมายของศาสนทูตแห่งพระผู้เป็นเจ้า ผู้ที่เป็นเราะลีฟะฮ์ไม่อาจอ้างได้ว่าตนเป็นผู้แถลงวิโรจน์ที่ต่อเนื่องได้ แต่รัศมีแห่งความประเสริฐและการเลือกของพระผู้เป็นเจ้ายังคงวนเวียนอยู่รอบๆบุคคลนั้นและตำแหน่งของเราะลีฟะฮ์ท่านแรกๆ และพวกเขาก็อาจอ้างได้ว่าตนมีอำนาจหน้าที่ทางศาสนาบางประเภท ในไม่ช้าอะบูบักร์และผู้สืบทอดคนต่อมาของท่านก็พบว่าพวกท่านได้รับการเรียกร้องให้ใช้ความเป็นผู้นำในขอบเขตที่กว้างไกลมากกว่าท่านศาสดา มีความหมายที่เป็นสากลนิยมอยู่ในคำสอนและการปฏิบัติตนของศาสนามุฮัมมัด ท่านมีอำนาจหน้าที่ซึ่งเป็นสากล ครอบคลุมซึ่งท่านตั้งขึ้นนั้นไม่มีขอบเขตตามธรรมชาติ ในปีท้ายๆก่อนท่านสิ้นชีวิตได้มีการส่งกองทัพไปสู่กับดินแดนชายแดนจักรวรรดิไบแซนไทน์ และกล่าวกันว่าท่านได้ส่งทูตไปยังผู้ปกครองของรัฐที่ยิ่งใหญ่ต่างๆ เพื่อเรียกร้องผู้ปกครองเหล่านั้นให้ยอมรับคำสอนท่าน เมื่อท่านสิ้นชีวิตลงสัมพันธมิตรที่ท่านสร้างไว้กับหัวหน้าเผ่าก็ทำท่าจะสลายลง ตอนนี้พวกเขบางคนได้ปฏิเสธการอ้างว่าเป็นศาสดาของท่านหรืออย่างน้อยก็ปฏิเสธการควบคุมทางการเมืองจากนครมะดีนะฮ์ เมื่อเผชิญกับการท้าทายนี้ชุมชนภายใต้การปกครองของท่านอะบูบักร์ก็ยืนยันในอำนาจของตนเองโดยใช้ปฏิบัติการทางทหาร (สงครามริดวะฮ์) ในกระบวนการนี้มีการสร้างกองทัพขึ้นมากองหนึ่ง

และพลังเคลื่อนไหวกแห่งปฏิบัตินั้นก็ได้เคลื่อนสู่บริเวณชายแดนของจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ต่างๆ และเข้าไปสู่ใจกลางของจักรวรรดิเหล่านั้นเมื่อการต่อต้านเป็นไปอย่างอ่อนแอ ในตอนปลายสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ท่านที่สองคือท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ (Umar ibn al-Khattab – 643-44) ดินแดนอาระเบียทั้งหมดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิซาซาเนียนรวมทั้งมณฑลซีเรียและอียิปต์แห่งจักรวรรดิไบแซนไทน์ก็ถูกพิชิต ดินแดนซาซาเนียนส่วนที่เหลือก็ถูกเข้าครอบครองหลังจากนั้นไม่นาน

ครั้นแล้วในช่วงระยะเวลาไม่กี่ปีหลังจากนั้น แนวเขตแดนทางการเมืองทั้งหลายของตะวันออกใกล้ก็ได้เปลี่ยนแปลงไป และศูนย์กลางแห่งชีวิตทางการเมืองได้เคลื่อนตัวออกจากดินแดนจันทร์เสี้ยวอันอุดมซึ่งร่ำรวยและมีพลเมืองหนาแน่นไปสู่เมืองชนบทเล็กๆ ที่ตั้งอยู่ชายขอบของโลกซึ่งมีวัฒนธรรมสูงและมีความมั่งคั่ง การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างทันทีทันใดจนคาดไม่ถึงซึ่งจำเป็นต้องอธิบาย หลักฐานซึ่งนักโบราณคดีเปิดเผยให้เห็นนั้นแสดงว่าความรุ่งเรืองและความเข้มแข็งของโลกแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเสื่อมโทรมลงอันเนื่องมาจากการรุกรานของพวกคนป่าเถื่อน ความล้มเหลวในการที่จะรักษาระดับที่ราบต่างๆ และงานด้านเกษตรกรรมอื่นๆ เอาไว้ได้ รวมทั้งการหดตัวของตลาดในเมืองด้วย ทั้งจักรวรรดิไบแซนไทน์และซาซาเนียนอ่อนแอลงเนื่องจากการแพร่ระบาดของกาฬโรคและสงครามอันยาวนาน ความมีอำนาจของไบแซนไทน์เหนือซีเรียได้รับการฟื้นฟูขึ้นก็ต่อเมื่อมีการพ่ายแพ้ของชาวซาซาเนียนในค.ศ. 629 เท่านั้นและยังคงอ่อนแออยู่ต่อไป ชาวอาหรับผู้รุกรานจักรวรรดิทั้งสองนี้มิได้เป็นกลุ่มชนเผ่าแต่เป็นกองกำลังที่ได้รับการจัดตั้ง สมาชิกบางคนมีทักษะทางทหารและมีประสบการณ์ในการรับใช้จักรวรรดิต่างๆ หรือในการต่อสู้ หลังจากมรณกรรมของท่านศาสดา การใช้รัฐเพื่อการขนส่งทำให้พวกเขาได้เปรียบในการรณรงค์ต่อสู้ในดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาล ความหวังว่าจะได้ดินแดนและความมั่งคั่งทำให้เกิดการรวมกันเพื่อผลประโยชน์ในหมู่พวกเขาและความรื้อฟื้นแห่งศรัทธาในศาสนาที่ทำให้พวกเขามีความเข้มแข็งที่แตกต่างออกไป

อย่างไรก็ตาม บางทีอาจจะใช้การอธิบายอีกแบบหนึ่งเพื่อชี้สาเหตุที่ประชาชนของประเทศที่ถูกพิชิตยอมรับการปกครองของชาวอาหรับ ส่วนใหญ่คนเหล่านั้นไม่มีใครจะถือเป็นเรื่องสำคัญนักกว่าพวกเขาจะถูกปกครองโดยชาวอิหร่าน ชาวกรีก หรือชาวอาหรับ ส่วนใหญ่แล้วการปกครองได้รูล้ำเข้าไปสู่ชีวิตในเมืองต่างๆ และดินแดนถัดออกไป นอกจากพวกเจ้าหน้าที่และชนชั้นต่างๆ ซึ่งผลประโยชน์ทั้งหลายเกี่ยวพันอยู่กับพวกเขา และนอกจากผู้มีตำแหน่งต่างๆ ในชุมชนทางศาสนาบางชุมชนแล้ว ผู้ที่พำนักอยู่ในเมืองก็อาจจะไม่สนใจมากนักว่าใครจะมาปกครองพวกเขา ขอให้พวกเขาปลอดภัย มีความสงบสุขและถูกเก็บภาษีอย่างเหมาะสมก็พอแล้ว ส่วนประชาชนชนบทและทุ่งหญ้าก็อยู่ภายใต้การปกครองของหัวหน้าของพวกเขาและปฏิบัติตามจารีตประเพณีของพวกเขาเอง ไม่แตกต่างอะไรมากนักในเรื่องที่ว่าใครจะมาปกครองเมืองต่างๆ สำหรับคนเหล่านั้นบางคนแล้วการที่ชาวอาหรับเข้ามาแทนที่ของชาวกรีก

และอิหร่านยังเป็นประโยชน์แก่พวกเขา บรรดาผู้ที่ต่อต้านการปกครองของจักรวรรดิไบแซนไทน์เรื่องความไม่ลงรอยกันทางศาสนาก็อาจรู้สึกว่าเป็นเรื่องง่ายกว่าในการที่จะอยู่ใต้การปกครองของผู้ที่ไม่ลำเอียงต่อคริสเตียนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาใหม่ซึ่งยังมิได้พัฒนาระบบคำสอนหรือกฎหมายอย่างเต็มที่ มิได้เป็นสิ่งที่แปลกแยกไปจากพวกเขาแต่อย่างใด ในส่วนต่างๆ ของซีเรียและอิรักซึ่งถูกยึดครองโดยประชาชนที่มีเชื้อชาติและภาษาอาหรับอยู่แล้วจึงเป็นการง่ายสำหรับผู้นำของพวกเขาที่จะโอนความจงรักภักดีจากจักรพรรดิทั้งหลายมาให้แก่พันธมิตรใหม่คือชาวอาหรับ และยังง่ายขึ้นอีกเพราะการควบคุมที่มีอยู่เหนือพวกเขาแต่แรกโดยชาวลักมิด (Lankhמידs) และกัซซานิดส์ (Ghassanids) อันเป็นรัฐอาหรับที่เป็นบริวารของจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ทั้งสองนั้นได้สิ้นสุดลง

เมื่อการพิชิตดินแดนขยายตัวออกไป แนวทางการปกครองดินแดนก็ต้องเปลี่ยนไป ผู้พิชิตได้ใช้อำนาจของพวกเขาจากค่ายติดอาวุธซึ่งมีทหารอาหรับประจำอยู่ ในซีเรียค่ายติดอาวุธเหล่านี้ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ตามเมืองต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว แต่ในที่อื่นๆ ก็มีการตั้งถิ่นฐานใหม่ขึ้นมา เช่นเมืองบัสเราะฮ์ (Basra) และเมืองคูฟะฮ์ (Kufa) ในอิรัก เมืองฟุสตัต (Fustat) ในอียิปต์ (ซึ่งต่อมาภายหลังได้เจริญเติบโตขึ้นเป็นกรุงไคโร) และเมืองอื่นๆ ทางชายแดนทิศตะวันออกเฉียงเหนือในแคว้นคุรอซาน (Khurasan) เมื่อเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจเช่นนี้ค่ายเหล่านี้จึงกลายเป็นเสาหลักแห่งความสนใจสำหรับผู้อพยพมาจากอาระเบียและดินแดนต่างๆ ที่ถูกพิชิต และเติบโตขึ้นเป็นเมืองต่างๆ โดยมีวังของผู้ครองนครและสถานที่ชุมนุมของประชาชนคือมัสญิดเป็นศูนย์กลาง

ในนครมะดีนะฮ์และเมืองค่ายใหม่ๆ ซึ่งเชื่อมโยงกับมะดีนะฮ์ด้วยเส้นทางบกนั้น อำนาจตกอยู่ในมือของกลุ่มใหม่ที่เข้ามาปกครอง สมาชิกบางคนของกลุ่มผู้ปกครองก็คือสาวกของท่านศาสดามาตั้งแต่ต้น และเป็นสาวกผู้มีศรัทธา แต่ส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวของชาวมักกะฮ์ซึ่งมีความชำนาญทางการทหารและการเมือง และมาจากครอบครัวที่คล้ายๆ กันในเมืองชนบทที่อยู่ใกล้ๆ นั่นคือเมืองฏออีฟ (Ta'if) เมื่อการพิชิตดำเนินต่อไป ก็มีพวกอื่นๆ ซึ่งมาจากครอบครัวชั้นนำของเผ่าต่างๆ ที่มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ แม้จนกระทั่งผู้ที่พยายามโค่นล้มการปกครองของมะดีนะฮ์หลังจากท่านศาสดาสิ้นชีวิตไปแล้ว กลุ่มต่างๆ มักผสมผสานกันพอสมควร เราะลีฟะฮ์อุมัยรได้ตั้งระบบการให้เงินปีแก่ผู้ที่ทำการต่อสู้เพื่อหนทางของอิสลามขึ้นโดยกำหนดให้เป็นไปตามลำดับของการเปลี่ยนศาสนาและการทำงาน และสิ่งนี้ได้เพิ่มพูนการรวมตัวกันของชนชั้นนำที่ทำการปกครองหรืออย่างน้อยก็ทำให้พวกเขาแยกส่วนจากผู้ที่พวกเขปกครองอยู่ จึงได้มีสัญญาณของความตึงเครียดระหว่างสมาชิกของชนชั้นนำซึ่งร่ำรวยขึ้นใหม่ๆ กับประชาชนผู้ยากจนกว่ามาตั้งแต่ระยะต้นแล้ว

ทั้งๆ ที่มีการรวมตัวกันอย่างที่สุดแล้ว กลุ่มนี้ก็ยังคงแตกออกโดยความไม่ลงรอยกันเป็นส่วนตัวและเป็นก๊กเป็นเหล่า บรรดาสาวกคนแรกๆ ของท่านศาสดามองดูผู้ที่เข้ารับศาสนาใหม่

ที่มีอำนาจเหล่านี้ด้วยสายตาแห่งความกลางแกล้งใจ การอ้างว่าพวกเขาเป็นผู้เปลี่ยนศาสนามาตั้งแต่ต้นและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับศาสดามุฮัมมัดนั้น อาจจะปะทะกับผู้ที่อ้างว่าเป็นผู้มีตระกูลเก่าแก่และมีบรรพบุรุษผู้มีเกียรติ ประชาชนในนครมะดีนะฮ์ได้แลเห็นอำนาจถูกดึงไปทางเหนือไปสู่ดินแดนที่มั่งคั่งและมีผู้คนอยู่หนาแน่นของซีเรียและอิรัก ซึ่งพวกข้าหลวงพยายามที่จะทำให้อำนาจของพวกเขาเป็นอิสระมากขึ้น

ความตึงเครียดเช่นนั้นได้ปรากฏตัวขึ้นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์ท่านที่สามคือท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน (Uthman ibn Affan – 644-56) ท่านได้รับเลือกมาโดยสมาชิกกลุ่มเล็กๆ ของเผ่ากูร็อยช์หลังจากที่ท่านอุมร่ถูกสังหารเนื่องจากการแก้แค้นส่วนตัว ดูเหมือนว่าท่านอุษมานนั้นจะให้ความหวังว่าจะทำการประนีประนอมระหว่างก๊กเหล่าต่างๆ ได้เนื่องจากท่านมาจากแกนในของเผ่า กูร็อยช์ แต่เปลี่ยนศาสนามาตั้งแต่ต้น อย่างไรก็ตามในเหตุการณ์นี้ นโยบายของท่านได้แก่การแต่งตั้งสมาชิกจากตระกูลของท่านเองให้เป็นผู้ครองแคว้นต่างๆ ได้ก่อให้เกิดการต่อต้านขึ้นทั้งในนครมะดีนะฮ์ ก็มาจากบรรดาบุตรชายของสาวกคนต่างๆ และจากท่านหญิงอาอีชะฮ์ (Aisha) ภริยาของท่านศาสดา รวมทั้งในเมืองคูฟะฮ์ (Kufa) และฟุสตาด (Fustat) ด้วย เพราะเผ่าบางเผ่าไม่พอใจให้คนจากนครมักกะฮ์มาปกครองพวกเขา ความเคลื่อนไหวซึ่งก่อความไม่สงบจึงเกิดขึ้นในนครมะดีนะฮ์โดยได้รับการสนับสนุนจากพวกทหารอียิปต์และนำไปสู่การฆาตกรรมท่านอุษมานใน ค.ศ. 656

นี่คือการเปิดสมัยแรกแห่งสงครามกลางเมืองในประชาคม ท่านอะลี อิบน์อะบีฏอลิบ (Ali Ibn Abi Talib 656-61) ผู้อ้างว่าเป็นผู้สืบทอดของท่านศาสดานั้นเป็นชาวเผ่ากูร็อยช์และเป็นผู้เปลี่ยนศาสนามาตั้งแต่ต้น เป็นลูกพี่ลูกน้องของศาสดามุฮัมมัด และได้แต่งงานกับท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ (Fatima) บุตรสาวของท่านศาสดา ท่านอะลีพบว่าตัวท่านต้องเผชิญกับการต่อต้านเป็นสองเท่า ญาติๆ ของท่านอุษมานต่อต้านท่าน แต่คนอื่นๆ ที่มีความขัดแย้งในเรื่องของความชอบธรรมในการเลือกตั้งก็ต่อต้านท่านด้วย การต่อสู้เพื่ออำนาจในนครมะดีนะฮ์ได้ลุกลามเข้าไปสู่เมืองค่ายต่างๆ ท่านอะลีได้สถาปนาตัวเองขึ้นเป็นเคาะลีฟะฮ์ในเมืองคูฟะฮ์ ส่วนผู้ที่ไม่ลงรอยกับท่านอยู่ที่เมืองบัศเราะฮ์ ท่านเอาชนะคนเหล่านี้ได้ แต่ในตอนนี้ท่านต้องเผชิญกับการท้าทายใหม่จากซีเรียซึ่งผู้ครองแคว้นชื่อ มูอาวิยะฮ์ อิบน์ อะบีสุฟยาน (Muawiyah Ibn Abi Sufyan) เป็นญาติสนิทของท่านอุษมาน กองกำลังทั้งสองได้พบกันที่เมืองซิฟฟิน (Siffin) บนฝั่งแม่น้ำยูเฟรติสตอนบน แต่หลังจากการต่อสู้ระยะหนึ่งสองฝ่ายก็เจรจากันโดยมีการตัดสินโดยผู้แทนที่ได้รับการคัดเลือกมาจากทั้งสองฝ่าย เมื่อท่านอะลียอมรับจะเจรจา ผู้สนับสนุนท่านบางคนก็ละทิ้งท่านไป เพราะพวกเขาไม่ต้องการยอมรับการประนีประนอม และไม่ยินยอมให้เจตนารมณ์ของพระเจ้าเป็นเจ้าเป็นไปตามการตัดสินของมนุษย์อย่างที่เขาคิด เกียรติยศอันเนื่องมาจากการเข้ารับอิสลามตอนต้นๆ ตกเป็นเดิมพัน ในเดือนที่มีการถกเถียงกันระหว่างผู้ตัดสินนั้น พันธมิตรของท่านอะลีอ่อนกำลังลง ในที่สุดท่านก็ถูก

ลังหารในเมืองคูฟะฮ์อันเป็นเมืองของท่านเอง มุอาวิยะฮ์ประกาศตนเป็นเคาะลีฟะฮ์ และหะซัน บุตรชายคนโตของท่านอะลีก็ยินยอม

เคาะลีฟะฮ์แห่งดามัสกัส

การที่มุอาวิยะฮ์ (ค.ศ. 661-80) ขึ้นสู่อำนาจมักถือกันว่าเป็นการสิ้นสุดของขั้นตอนหนึ่งและเป็นการเริ่มต้นของอีกขั้นตอนหนึ่ง เคาะลีฟะฮ์สี่ท่านแรกจากอะบูบักร์ถึงท่านอะลีเป็นที่รู้จักแก่ชาวมุสลิมส่วนใหญ่ว่าเป็น รอชิดุน (*Rashidun*) คือ ‘เคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม’ หรือ ‘ผู้ที่ได้รับการนำทางอย่างถูกต้อง’ ส่วนเคาะลีฟะฮ์คนหลังๆ กลับถูกมองในด้านที่แตกต่างกันออกไป ประการแรกนับแต่นี้ไป เคาะลีฟะฮ์ได้กลายเป็นตำแหน่งที่สืบทอดโดยทายาท ถึงแม้ว่ายังมีความคิดบางประการในการเลือกหรืออย่างน้อยการยอมรับอย่างเป็นทางการโดยบรรดาผู้นำของชุมชนยังคงเหลืออยู่ก็ตาม ความจริงแล้วจากตอนนี้อำนาจได้ตกไปอยู่ในมือของตระกูลหนึ่งซึ่งรู้จักกันในนามว่า อุมัยยะฮ์ เนื่องจากบรรพบุรุษมีนามว่า อุมัยยะฮ์ เมื่อมุอาวิยะฮ์ สิ้นชีวิตลง บุตรชายของท่านก็สืบทอดต่อมาแล้วก็สืบทอดไปอีกเป็นระยะสั้นๆ โดยบุตรของบุตร หลังจากนั้นก็เป็นเวลาช่วงที่สองของสงครามกลางเมือง ราชบัลลังก์จึงถูกส่งผ่านไปยังอีกสายหนึ่ง

มีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครอง เมืองหลวงของอาณาจักรได้ถูกย้ายไปที่ดามัสกัสอันเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในชนบท จึงสามารถที่จะจัดหาผลผลิตส่วนเกินไว้เลี้ยงราชสำนัก รัฐบาลและกองทหารเอาไว้ และอยู่ในถิ่นที่ฝั่งทะเลทางตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและดินแดนทางตะวันออกของเมืองสามารถควบคุมได้ง่ายกว่าจากนครมะดีนะฮ์ เรื่องนี้มีความสำคัญมากกว่าเนื่องจากการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ยังคงขยายตัวต่อไป กองกำลังต่างๆ ของมุสลิมได้ขยายข้ามแคว้นมักริบ (*Maghrib*) ไป พวกเขาได้ตั้งฐานสำคัญแห่งแรกขึ้นที่เมืองคัยรอวาน (*Qayrawan*) ซึ่งอยู่ในมณฑลโรมันเก่าในแอฟริกา (คือ อิฟริกียะฮ์หรือตูนิเซียในปัจจุบันนี้) จากที่นั่นพวกเขาได้เคลื่อนไปทางทิศตะวันตกจนถึงชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกของโมร็อกโกในตอนปลายของศตวรรษที่ 7 แล้วข้ามเข้าไปในสเปนทันทีหลังจากนั้น ส่วนทางปลายสุดอีกด้านหนึ่งคือดินแดนที่อยู่ไพนจากแคว้นคูรอซานไปจนถึงหุบเขาออกซัส (*Oxus*) ได้ถูกพิชิตและมุสลิมกลุ่มแรกได้เข้าไปยังอินเดียภาคตะวันตกเฉียงเหนือ

อาณาจักรดังกล่าวต้องการรัฐบาลรูปแบบใหม่ ความคิดอย่างหนึ่งได้แพร่ขยายมาถึงคนรุ่นต่อๆ มา เมื่อราชวงศ์อุมัยยะฮ์ถูกเข้าแทนที่โดยราชวงศ์ที่เป็นปรปักษ์ซึ่งถือว่าราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้นำรัฐบาลมุ่งไปสู่จุดหมายในทางโลกซึ่งกำหนด โดยผลประโยชน์ส่วนตัวเข้ามาแทนจุดมุ่งหมายของเคาะลีฟะฮ์ท่านแรกๆ ผู้ซึ่งอุทิศตัวให้แก่ความเป็นอยู่ที่ดีของศาสนา อาจจะยุติธรรมกว่าที่จะกล่าวว่า ราชวงศ์อุมัยยะฮ์พบว่าพวกเขาต้องเผชิญกับปัญหาการปกครองจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ ดังนั้นจึงต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการประนีประนอมในเรื่องอำนาจ จากการเป็นหัวหน้าเผ่าอาหรับพวกเขาก็ค่อยๆวางรูปวิถีชีวิตไปตามประเพณีของผู้ปกครองของตะวันออกใกล้

ให้การต้อนรับแขกหรือพลเมืองของพวกเขาตามแบบอย่างพิธีการของจักรพรรดิไบแซนไทน์ หรือพระมหากษัตริย์ของอิหร่าน กองทัพกองแรกๆ ของชาวอาหรับถูกแทนที่โดยกองกำลังประจำการที่ได้รับเงินเดือนประจำ กลุ่มผู้ปกครองโดยส่วนใหญ่ก่อตัวมาจากผู้นำของกองทัพหรือหัวหน้าเผ่า ครอบครัวชั้นแนวหน้าในนครมักกะฮ์และนครมะดีนะฮ์หมดความสำคัญลงไป เพราะพวกเขาอยู่ห่างไกลจากแหล่งของอำนาจ พวกเขาพยายามจะก่อกบฏมากกว่าหนึ่งครั้ง เมืองต่างๆ ของอิรักก็เช่นกัน คือมีความจงรักภักดีที่ไม่แน่นอนจึงต้องถูกควบคุมโดยข้าหลวงที่เข้มแข็งและจงรักภักดีต่อเคาะลีฟะฮ์ พวกผู้ปกครองต่างๆ เป็นชาวเมืองที่ต้องการอยู่เป็นที่และต่อต้านการอ้างอำนาจและความเป็นผู้นำที่อยู่บนพื้นฐานความเป็นปึกแผ่นของเผ่า ข้าหลวงแห่งอิรักคนแรกในสมัยอุมัยยะฮ์ได้เดือน (พวกหัวหน้าเผ่า) ว่า “ท่านกำลังให้ความสำคัญกับเชื้อสายมากกว่าศาสนา” และฮัจญาซึ่งเป็นข้าหลวงต่อมายังปฏิบัติต่อหัวหน้าเผ่าและลูกน้องอย่างเข้มงวด

ถึงแม้ว่าอำนาจทางอาวุธจะตกอยู่กับคนใหม่ๆ ก็ตาม การบริหารการเงินก็ยังคงดำเนินอยู่ต่อไปเหมือนแต่ก่อน โดยมีบรรดาเลขานุการซึ่งดึงมาจากกลุ่มต่างๆ ที่เคยรับใช้ผู้ปกครองคนก่อนๆ โดยใช้ภาษากรีกทางแถบตะวันตกและภาษาปาห์ลาวีทางแถบตะวันออก นับจากทศวรรษ 690 เป็นต้นไป ภาษาที่ใช้ในการบริหารได้ถูกเปลี่ยนมาเป็นภาษาอาหรับ แต่นี่อาจจะไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในเรื่องของตัวบุคคลหรือวิธีการ สมาชิกของครอบครัวเลขานุการผู้รู้ภาษาอาหรับยังคงทำงานต่อไป และมีจำนวนมากที่เปลี่ยนศาสนาเป็นมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในซีเรีย

พวกผู้ปกครองใหม่ได้สร้างตัวเองขึ้นมาอย่างมั่นคง ไม่เฉพาะแต่ในเมืองเท่านั้นแต่ในชนบทของซีเรีย ในที่ดินหลวงและในที่ดินที่ผู้ที่เป็นเจ้าของหนีไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งดินแดนภายในซึ่งเปิดออกสู่ที่ราบของอาระเบียเหนือ ดูเหมือนว่าพวกเขามีความระมัดระวังที่จะรักษาระบบการชลประทานและการเพาะปลูกซึ่งพวกเขาพบที่นั่นเอาไว้ วังและบ้านเรือนที่พวกเขาสร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการควบคุมทางเศรษฐกิจและศูนย์กลางการต้อนรับแขกได้ถูกจัดและตกแต่งตามแบบอย่างของพวกผู้ปกครองที่พวกเขาเข้ามาแทนที่ มีห้องประชุมและห้องอาบน้ำที่มีพื้นปูกระเบื้องโมเสกมีประตูทางเข้าและเพดานที่ประดับประดาด้วยการแกะสลัก

ในด้านนี้และด้านอื่นๆ ราชวงศ์อุมัยยะฮ์จะดูว่ามีความคล้ายคลึงกับพวกกษัตริย์ของคนป่าเถื่อนของจักรวรรดิโรมันตะวันตก เป็นผู้ตั้งถิ่นฐานที่ไม่มีความสบายอยู่ในโลกอันแปลกหน้าซึ่งชีวิตยังคงอยู่ภายใต้การปกป้องจากอำนาจของพวกเขาต่อไป อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีความแตกต่างกัน ผู้ปกครองทางตะวันตกไม่ใคร่จะได้นำเอาอะไรที่เป็นของตนเองซึ่งสามารถยืนหยัดต่อสู้กับพลังของอารยธรรมละตินคริสเตียนที่พวกเขาถูกดึงดูดเข้าไปอยู่ ส่วนกลุ่มผู้ปกครองอาหรับได้นำเอาบางสิ่งบางอย่างมาเกี่ยวกับพวกเขาด้วย ซึ่งพวกเขาจะต้องรักษาไว้ท่ามกลางวัฒนธรรมอันสูงส่งของตะวันออกใกล้ เป็นสิ่งที่เมื่อได้ปรับและพัฒนาขึ้นโดยวัฒนธรรมนั้น ก็จะทำให้มีสื่อ

ซึ่งสามารถแสดงออกได้ นั่นคือความเชื่อในวิวรรณ์ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานมาให้ศาสดามุฮัมมัดเป็นภาษาอาหรับนั่นเอง

การยืนยันอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกในเรื่องความถาวรและความเป็นพิเศษของระเบียบใหม่ ได้มาถึงในทศวรรษ 690 คือในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก (Abd al-Malik ค.ศ. 685-705) ในเวลาเดียวกับที่ภาษาอาหรับได้ถูกนำมาใช้เพื่อความมุ่งหมายในการบริหารนั้น รูปแบบใหม่ของเหรียญที่ใช้เป็นเงินตราก็ถูกนำมาใช้และนี่เป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากเหรียญเช่นนั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจและอัตลักษณ์ แทนที่เหรียญจะเป็นรูปคนซึ่งรับมาจากราชวงศ์ซาสาเนียนหรือดีโดยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ในกรุงดามัสกัส เหรียญใหม่ๆ ที่ผลิตขึ้นมาจะมีแต่ถ้อยคำเพียงอย่างเดียวซึ่งประกาศเป็นภาษาอาหรับถึงความมีหนึ่งเดียวของพระผู้เป็นเจ้าและสัจธรรมแห่งศาสนาที่ศาสนทูตของพระองค์นำมา

สิ่งที่ยิ่งสำคัญกว่านั้นก็คือการสร้างอาคารที่ยิ่งใหญ่โดยที่ตัวอาคารเองเป็นการแสดงต่อสาธารณะว่า ศาสนาซึ่งถูกเปิดเผยมอบผ่านมุฮัมมัดมายังมนุษยชาตินั้นเป็นศาสนาสุดท้ายและเป็นศาสนาที่สมบูรณ์ที่สุด และราชอาณาจักรแห่งศาสนานั้นย่อมจะดำรงอยู่ชั่ววันจิรันดร์

สถานที่แห่งแรกๆ ของการอื้อนอวนถาวรร่วมกัน (คำว่า มัสญิดในภาษาอังกฤษคือคำว่า ‘Mosque’ บางทีคำนี้อาจจะมาจากภาษาสเปน คือคำว่า เมซควิดา – *mezquita*) ก็ได้ใช้สำหรับการชุมนุมของชุมชนทั้งหมดเพื่อทำกิจการสาธารณะด้วย อาคารเหล่านี้ไม่มีเครื่องหมายที่จะแยกแยะได้อย่างชัดเจนจากอาคารชนิดอื่นๆ ความจริงแล้วมัสญิดบางแห่งเป็นอาคารเก่าที่นำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์นี้ ในขณะที่มัสญิดอื่นๆ เป็นอาคารใหม่ตั้งอยู่ในใจกลางหมู่บ้านของมุสลิม สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวยิวและชาวคริสเตียนยังคงติดอยู่ในจินตนาการของบรรดาผู้นำใหม่ๆ ท่านอุมร์ได้ไปเยือนนครเยรูซาเล็มหลังจากนครแห่งนี้ถูกยึดได้และมูอาวิยะฮ์ได้ประกาศความเป็นเคาะลีฟะฮ์ที่นั่น ในทศวรรษ 690 ก็ได้มีการสร้างอาคารใหญ่ๆ ขึ้นเป็นครั้งแรกซึ่งเป็นการยืนยันอย่างชัดเจนว่าอิสลามมีความเด่นและจะคงทนถาวร นั่นคืออาคารที่มีชื่อว่าโดมออฟเดอะร็อก (Dome of the Rock) ซึ่งได้สร้างขึ้นในบริเวณวิหารของยิวในนครเยรูซาเล็ม ซึ่งในตอนนี้ได้กลายเป็นหะรอมของมุสลิมไปแล้ว มันเป็นที่เดินสำหรับผู้แสวงบุญรอบๆ ก่อนหน้านั้นซึ่งตามประเพณีของพวกพระยิวถือว่าพระผู้เป็นเจ้าได้เรียกให้ศาสดาอับราฮัมเชือดไอแซค* (Isaac) เป็นพลีทานที่นั่น การสร้างโดมในสถานที่นี้ถูกตีความอย่างน่าเชื่อถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นสัญลักษณ์ด้วยการวางศาสนา อิสลามไว้ในเชื้อสายของศาสดาอับราฮัมและแยกออกมาจากศาสนายูดาห์และคริสต์ศาสนา คำจารึกรอบๆ ด้านในของอาคารนั้นเป็นการแสดงทางรูปธรรมอันแรกเท่าที่รู้จักกันของข้อความที่มาจากกุรอานซึ่งประกาศถึงความยิ่งใหญ่ของพระผู้เป็นเจ้า ‘ผู้ทรงเกรียงไกร ผู้ทรงปรีชาญาณ’ โดยประกาศว่าพระผู้เป็นเจ้าและมลาอิกัต

* ชาวมุสลิมเรียก อิสฮาก -ผู้แปล

(เทวทูต) ของพระองค์ต่างก็อำนวยการแก่ท่านศาสดา' และเป็นการเรียกร้องให้คริสเตียนยอมรับพระเยซูในฐานะผู้เผยแพร่วรรณกรรมของพระเจ้า ถ้อยคำของพระองค์และจิตวิญญาณของพระองค์ แต่พระเยซูมิใช่บุตรของพระองค์

ต่อมาไม่นานก็ได้เริ่มมีการสร้างมัสยิดใหญ่ๆ ขึ้นหลายหลังซึ่งออกแบบขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์มากขึ้นในกรุงดามัสกัสและอเลปโป นครมะดะนะฮ์และนครเยรูซาเล็ม และต่อมาที่เมืองค็อยราวันอันเป็นศูนย์กลางแห่งแรกของชาวอาหรับในแคว้นมักริบและในคอร์โดบาอันเป็นเมืองหลวงของอาหรับในสเปน ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นการออกแบบพื้นฐานที่เหมือนกัน มีลานโล่งซึ่งนำไปสู่พื้นที่ที่มีหลังคาปกคลุมให้มีรูปร่างที่จะบรรจุผู้ละหมาดซึ่งยืนเป็นแถวยาวและมีผู้นำ (อิมาม) คนหนึ่งให้หันหน้าไปในทิศทางของนครมักกะฮ์ได้ ส่วนเว้าในกำแพง (มิห์รอบ) แสดงถึงกำแพงที่พวกเขาจะหันหน้าไปหา และใกล้ๆ นั้นมีธรรมาสน์ (มิมบร) ซึ่งเป็นที่นั่งของผู้เทศนาสั่งสอนในระหว่างการละหมาดตอนเที่ยงในวันศุกร์ ส่วนที่ติดอยู่กับตัวอาคารหรือตั้งอยู่ติดๆ กันก็คือหอคอยซึ่งเป็นที่ๆ มุอ์ซซิน (mu'adhin - ผู้เรียกมาละหมาด) เรียกศรัทธาชนมาสู่การละหมาดตามเวลาที่กำหนดไว้

อาคารดังกล่าวนี้มิได้เป็นแต่เพียงเครื่องหมายของอำนาจใหม่เท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องหมายของความเติบโตของชุมชนใหม่และเด่นชัดด้วย จากการเป็นศาสนาของกลุ่มผู้ปกครองกลุ่มหนึ่ง การยอมรับศาสนาที่มอบให้แก่ศาสดามุฮัมมัดก็ค่อยๆ ขยายตัวออกไป เรามีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการนี้เพียงเล็กน้อยจึงได้แต่เพียงคาดการณ์ถึงเส้นทางของมันเท่านั้น ชาวอาหรับที่อาศัยอยู่ในซีเรีย และตามชนบทของอิรักแล้วนั้นก็สามารถให้การยอมรับได้ง่าย เนื่องจากการได้มีการผนึกกำลังกับพวกผู้ปกครองใหม่อยู่แล้ว [ถึงแม้ว่าส่วนหนึ่งของเผ่าหนึ่ง คือเผ่าฆ็อซซาน (Ghossan) จะไม่ยอมรับก็ตาม] พวกข้าราชการที่ทำงานให้ผู้ปกครองใหม่อาจจะยอมรับศาสนาของพวกเขาเพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง หรือเพราะความสนใจตามธรรมชาติที่มีต่ออำนาจก็ได้ และพวกนักโทษที่ถูกจับในสงครามแห่งการพิชิตหรือพวกทหารชาวซาชานิเยนผู้ซึ่งร่วมรบกับชาวอาหรับก็อาจจะยอมรับเช่นเดียวกัน พวกผู้อพยพมาสู่เมืองใหม่ๆ เหล่านี้อาจจะเปลี่ยนศาสนาเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงการจ่ายภาษีพิเศษที่ต้องจ่ายโดยผู้ที่มิใช่มุสลิม พวกไซโรแอสเทเรียนซึ่งถือศาสนาสมัยเปอร์เซียโบราณอาจพบว่าเป็นเรื่องง่ายที่จะเป็นมุสลิม มากกว่าพวกคริสเตียน เนื่องจากสถาบันศาสนาของพวกเขาถูกทำให้อ่อนแอลงเมื่อการปกครองของราชวงศ์ซาชานิเยนต้องสิ้นสุดลง อย่างไรก็ตาม คริสเตียนบางคนที่ได้พบกับความขัดแย้งเกี่ยวกับลักษณะของพระเจ้าและการวิจารณ์ก็อาจได้รับการดึงดูดด้วยความเรียบง่ายของมุสลิม สมัยต้นที่ตอบปัญหาดังกล่าว ซึ่งภายในนั้นก็มีความคิดในแนวเดียวกันอยู่ด้วย การที่ศาสนาอิสลามไม่มีศาสนจักรมุสลิมหรือพิธีกรรมที่ยู่งยากสำหรับผู้เปลี่ยนศาสนา ที่มีความจำเป็นแค่เพียงกล่าวคำง่ายๆ บางคำเท่านั้น เหล่านี้ได้ทำให้การยอมรับอิสลามง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นเรื่องง่าย แต่การกระทำนี้หมายความว่าเป็นการยอมรับภาษาอาหรับในฐานะที่เป็นภาษา

ที่การวิวัฒนาการถูกประทอนลงมา และสิ่งนี้พร้อมกับความจำเป็นที่จะต้องติดต่อกับพวกผู้ปกครองชาวอาหรับ ทหารและพวกเจ้าของที่ดินก็สามารถนำไปสู่การยอมรับภาษาอาหรับว่าเป็นภาษาในชีวิตประจำวัน เมื่อศาสนาอิสลามมาถึง ภาษาอาหรับก็แพร่หลายออกไป อย่างไรก็ตามกระบวนการนี้ก็ยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น นอกดินแดนอาระเบีย พวกอุมัยยะฮ์ปกครองดินแดนที่ประชาชนส่วนใหญ่มิได้เป็นมุสลิมและไม่ได้พูดภาษาอาหรับ

ขนาดและความเข้มแข็งที่กำลังเติบโตขึ้นของชุมชนมุสลิมมิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ บริเวณมณฑลตอนกลางคือซีเรียนั้นเป็นห่วงที่อ่อนแออยู่ในสายโซ่ของประเทศต่างๆ ที่ถูกดึงเข้ามาอยู่ในจักรวรรดิ ไม่เหมือนกับเมืองใหม่ๆ ในอิหร่าน อิรัก และแอฟริกา เมืองต่างๆของซีเรียนั้นมาก่อนศาสนาอิสลามและมีวิถีชีวิตที่เป็นอิสระจากผู้ปกครองของพวกเขา การค้าของเมืองเหล่านั้นได้หยุดชะงักลงเนื่องจากซีเรียถูกแยกออกมาจากอนาโตเลียซึ่งยังคงตกอยู่ภายใต้จักรวรรดิไบแซนไทน์ เข้ามาสู่พรมแดนใหม่ซึ่งมักจะถูกรบกวนบ่อยครั้งด้วยสงครามระหว่างชาวอาหรับกับชาวไบแซนไทน์

พลังอันสำคัญของชุมชนมุสลิมอยู่ไกลไปทางทิศตะวันออก เมืองต่างๆ ของอิรักกำลังมีขนาดใหญ่ขึ้นในขณะที่มีผู้อพยพมาจากอิหร่านและคาบสมุทรอาหรับ พวกเขาสามารถดึงเอาความมั่งคั่งมาจากดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยการชลประทานของอิรักภาคใต้อันเป็นที่ซึ่งชาวอาหรับบางคนได้ตั้งตัวขึ้นมาเป็นเจ้าของที่ดิน เมืองใหม่มีความเป็นอาหรับมากกว่าเมืองของซีเรียและชีวิตของพวกเขาที่อุดมสมบูรณ์ขึ้นเมื่อสมาชิกของอดีตชนชั้นผู้ปกครองของอิหร่านถูกดึงเข้ามาเป็นข้าราชการและผู้เก็บภาษีอากร

กระบวนการที่คล้ายคลึงกันนี้ได้เกิดขึ้นที่แคว้นกูรอซานซึ่งอยู่ไกลออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจักรวรรดิด้วย เนื่องจากตั้งอยู่บนพรมแดนของอิสลามที่ขยายออกไปจนถึง เอเชียกลาง กูรอซานจึงมีกองทหารประจำการขนาดใหญ่ ดินแดนที่ทำการเพาะปลูกและทุ่งหญ้าก็ดึงดูดใจผู้ตั้งถิ่นฐานชาวอาหรับด้วยเหมือนกัน ดังนั้นตั้งแต่ช่วงต้นๆ จึงมีประชาชนชาวอาหรับจำนวนมากอยู่เคียงข้างกับชาวอิหร่าน ซึ่งชนชั้นผู้ปกครองเก่าผู้มีที่ดินยังรักษาสถานภาพของพวกเขาเอาไว้ การอยู่ด้วยกันแบบไม่เสียเปรียบได้ค่อยๆ เกิดขึ้นในขณะที่พวกเขาเลิกที่จะเป็นนักรบและหันมาสร้างถิ่นฐานอยู่ที่ชนบทหรือในเมืองต่อไปคือ เมืองนิซาปูร์ (Nishapur) เมืองบัลค์ (Balkh) และมาร์ฟ (Marv) ชาวอาหรับถูกดึงดูดเข้ามาในสังคมอิหร่าน ชาวอิหร่านค่อยๆ เข้ามาในกลุ่มของผู้ปกครอง

ความเจริญเติบโตของชุมชนมุสลิมในเมืองและแคว้นทางทิศตะวันออกก่อให้เกิดความตึงเครียด ความทะเยอทะยานส่วนตัว ความทุกข์ยากในท้องถื่นและความขัดแย้งของฝ่ายต่างๆ ได้แสดงออกมามากกว่าหนึ่งด้านทั้งในภาษา ชาติพันธุ์ เผ่าและศาสนา และจากระยะทางนี้เป็นการยากที่จะกล่าวได้ว่าเส้นแบ่งถูกขีดไว้อย่างไร

ประการแรกสุด ในหมู่ผู้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวอิหร่านนั้นมีความไม่พอใจเกี่ยวกับสิทธิพิเศษเรื่องการเงินและอื่นๆ ที่ให้แก่ผู้มีเชื้อสายอาหรับ และความไม่พอใจนี้เติบโตขึ้นเมื่อความทรงจำถึงการพิชิตครั้งแรกได้เลือนรางลง ผู้เปลี่ยนศาสนาบางคนได้ผูกพันตัวเองอยู่กับพวกผู้นำเผ่าชาวอาหรับในฐานะที่เป็น ‘บริวาร’ (มะวาลี) แต่นี้ก็มิได้ลบล้างเส้นกั้นระหว่างพวกเขากับชาวอาหรับออกเสียได้

ความตึงเครียดยังแสดงตัวออกมาในเรื่องความแตกต่างและความเป็นศัตรูกันของเผ่ากองทัพนักรบต่างๆ ที่มาจากอาระเบียได้นำเอาความภักดีต่อเผ่ามาให้กับพวกเขาด้วย และในสถานการณ์ใหม่ๆ ความตึงเครียดนี้ยิ่งเข้มข้นขึ้น ในเมืองและสถานที่อื่นๆ ของการอพยพ กลุ่มต่างๆ ที่อ้างว่ามีบรรพบุรุษร่วมกันจะมาอยู่ด้วยกัน ในที่อยู่ซึ่งใกล้ชิดกันมากกว่าในทุ่งหญ้าอาหรับ พวกผู้นำซึ่งมีอำนาจที่อ้างว่ามีเชื้อสายที่มีเกียรติจะสามารถดึงดูดผู้ติดตามได้มากกว่า การมีโครงสร้างทางการเมืองที่เป็นเอกภาพทำให้ผู้นำและเผ่าต่างๆ สามารถติดต่อกันและกันได้ภายในบริเวณอันกว้างขวางและบางครั้งก็ทำให้พวกเขามีความสนใจร่วมกัน การต่อสู้เพื่อชิงอำนาจรัฐบาลกลางสามารถใช้ประโยชน์จากชื่อของเผ่าและความจงรักภักดีต่อเผ่า สายหนึ่งของราชวงศ์อุมัยยะฮ์มีความผูกพันด้วยการแต่งงานกับวงศ์วานกัลบ์ (Banu Kalb) ซึ่งได้ตั้งรกรากอยู่แล้วในซีเรียก่อนการพิชิต ในการต่อสู้เพื่อสืบทอดอำนาจหลังจากมรณกรรมของบุตรชายของมูอาวีเยฮ์นั้นมิใช่ไม่ว่าวงศ์อุมัยยะฮ์ที่อ้างตนเป็นเคาะลีฟะฮ์ได้รับการสนับสนุนจากคนอีกกลุ่มหนึ่งของเผ่าต่างๆ บางครั้งบางครั้งผลประโยชน์ร่วมกันในบางอย่างก็สามารถให้แก่นสารแก่ความคิดเรื่องกำเนิดซึ่งทุกเผ่าล้วนอ้างว่ามาจากอาระเบียกลางหรือจากทางใต้ (ชื่อของเผ่าเหล่านี้คือ กัยยัสและเยเมน ซึ่งยังคงเป็นสัญลักษณ์ของความขัดแย้งแห่งท้องถิ่นในบางส่วนของซีเรียจนกระทั่งถึงศตวรรษปัจจุบันนี้)

ความสำคัญที่คงทนอยู่มากกว่านั้นก็คือข้อพิพาทในเรื่องการสืบทอดอำนาจของเคาะลีฟะฮ์และลักษณะของอำนาจหน้าที่ในชุมชนมุสลิม ผู้ที่ต่อต้านการอ้างของมูอาวีเยฮ์และราชวงศ์ของเขาเมื่ออยู่สองกลุ่ม ถึงแม้ว่าแต่ละกลุ่มจะไม่มีรูปปรำที่แน่นอนจนน่าจะเรียกว่ามีแนวโน้มจะดีกว่ากลุ่มแรกคือกลุ่มต่างๆ ที่ถูกเรียกว่าพวก คอริญญ์ (Kharijis) กลุ่มแรกสุดได้แก่ พวกผู้ที่ถอนการสนับสนุนของพวกเขามาจากท่านอะลี เมื่อท่านได้ตกลงที่จะให้มีการตัดสินในวันแห่งชิฟฟิน พวกเขาลุกบดขยี้แต่ขบวนการหลังจากนั้นก็ใช้ชื่อเดียวกันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบที่อยู่ใต้การควบคุมของเมืองบัสเราะฮ์ (Basra) เพื่อต่อต้านการอ้างของผู้นำเผ่า พวกเขายืนยันกรานว่า ไม่มีสิ่งใดสำคัญกว่าในอิสลามนอกจากคุณธรรม เฉพาะมุสลิมที่มีคุณธรรมเท่านั้นที่จะปกครองในฐานะ อิมาม ได้ และหากว่าเขาออกนอกกลุ่มทางก็ควรจะเลิกเคารพเชื่อฟังอย่างเช่นท่านอูษมานผู้ซึ่งให้ความสำคัญแก่ครอบครัวเป็นประการแรก และท่านอะลีผู้ซึ่งตกลงที่จะประนีประนอมในปัญหาของหลักการ ทั้งสองท่านได้กระทำผิด มิใช่ว่าพวกเขาทั้งหมดจะมีบทบาทในเรื่องนี้เหมือนกันหมด บางคนก็ยอมรับการปกครองของราชวงศ์อุมัยยะฮ์อยู่ระยะ

หนึ่ง บางคนก็ถูกขึ้นกบฏต่อต้าน และบางคนก็เชื่อว่าผู้ศรัทธาที่แท้จริงจะต้องพยายามสร้างสังคมที่มีคุณธรรมด้วยการ *ฮิจญ์เราะฮ์* ใหม่ไปสู่ดินแดนที่ห่างไกล

อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มที่สนับสนุนการอ้างว่าครอบครัวของท่านศาสดาควรเป็นผู้ปกครอง นี่เป็นความคิดซึ่งมีรูปแบบต่างๆ กันหลายรูปแบบ ที่สำคัญที่สุดในระยะยาวคือกลุ่มที่ถือว่าท่านอะลีและสายแห่งเชื้อสายของท่านก็คือหัวหน้าที่ชอบธรรมของชุมชนหรือเป็น *อิมาม* นั้นเอง ที่อยู่รอบๆ ความคิดนี้ก็คือความคิดแบบอื่นซึ่งบางกรณีมาจากวัฒนธรรมทางศาสนาของประเทศต่างๆ ที่ถูกพิชิต พวกเขาถือว่าท่านอะลีและบรรดาทายาทของท่านเป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดคุณสมบัติพิเศษบางอย่างของดวงวิญญาณและความรู้ในความหมายภายในของกูรานมาจากศาตามุฮัมมัด จนถึงกับเชื่อว่าท่านเป็นมากกว่ามนุษย์ หนึ่งในทายาทก็จะลุกขึ้นมาเริ่มต้นสร้างการปกครองที่ยุติธรรม ความคาดหวังในการมาถึงของ *มะฮ์ดี (mahdi)* ‘ผู้ซึ่งได้รับการนำทาง’ ได้เกิดขึ้นในตอนต้นๆ ของประวัติศาสตร์อิสลาม ใน ค.ศ. 680 ฮุเซน (Husayn) บุตรของท่านอะลีได้ย้ายไปอยู่ในอิรักพร้อมกับญาติและผู้ติดตามกลุ่มเล็กๆ โดยหวังว่าจะได้รับการสนับสนุนจากภายในตัวเมืองและรอบๆ เมืองกุฟะฮ์ ท่านได้ถูกสังหารในการต่อสู้ที่กัรบลา (Karbala) ในอิรัก และการเสียชีวิตของท่านทำให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นในการระลึกถึงท่านผู้สละชีพเพื่อศาสนาแก่ผู้ยึดมั่นต่อท่านอะลี (*ชีอะฮ์หรือกลุ่มชีอะฮ์ – shiat Ali or Shiis*) สองสามปีต่อมาได้มีการกบฏอีกครั้งเพื่อสนับสนุนมุฮัมมัด อิบнул หะนาฟิยะฮ์ (Muhammad ibn al-Hanafiyya) ซึ่งเป็นบุตรชายของท่านอะลีเช่นกัน แม้ว่าจะไม่ได้เกิดจากท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ก็ตาม

ในระหว่างทศวรรษแรกๆ ของศตวรรษที่ 8 พวกผู้ปกครองของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้ใช้ความพยายามหลายครั้งที่จะจัดการกับความเคลื่อนไหวต่างๆ ของฝ่ายตรงกันข้ามซึ่งแสดงออกหลายวิถีทางด้วยกัน และด้วยความยากลำบากที่มีอยู่เป็นประจำในการปกครองจักรวรรดิที่แสนจะกว้างขวางและมีความหลากหลายเช่นนี้ พวกเขาสามารถสร้างความเข้มแข็งด้านการเงินและทางทหารอันเป็นฐานในการปกครองของพวกเขาและต้องเผชิญกับการกบฏใหญ่ๆ สองสามครั้งอยู่ระยะหนึ่ง หลังจากนั้นในทศวรรษ 740 อำนาจของพวกเขาก็สลายลงเมื่อเผชิญกับสงครามกลางเมืองอีกครั้งหนึ่งและการรวมตัวของขบวนการต่างๆ ที่มีจุดมุ่งหมายแตกต่างกันไป แต่ก็รวมตัวเข้าต่อต้านพวกอุมัยยะฮ์ ขบวนการเหล่านี้มีความเข้มแข็งขึ้นทางแถบตะวันออกมากกว่าแถบตะวันตกของจักรวรรดิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความเข้มแข็งอยู่ในเมืองกูรอซาน ในหมู่ของกลุ่มผู้ตั้งถิ่นฐานชาวอาหรับบางกลุ่มที่กำลังจะถูกกลืนเข้าไปในสังคมท้องถิ่นของอิหร่าน ตลอดจนในหมู่ ‘บริวาร’ ของอิหร่านด้วย ที่นั่นก็เหมือนกับที่อื่นๆ คืออารมณ์ความรู้สึกของชาวชีอะฮ์แพร่ออกไปอย่างกว้างขวางแต่ก็ไม่ได้มีการรวมตัวกันเป็นองค์กร

ความเป็นผู้นำที่มีผลมากกว่านั้นมาจากอีกสายหนึ่งของตระกูลของท่านศาสดา คือเชื้อสายของอับบาซผู้เป็นลุงของท่านศาสดาที่อ้างว่าบุตรชายของมุฮัมมัด อิบнулหะนาฟิยะฮ์

(Muhammad Ibn al-Hanafiyya) ได้มอบสิทธิแห่งการสืบทอดมาให้พวกเขา จากที่อยู่ของพวกเขาที่ชายขอบของทะเลทรายซีเรีย พวกเขาได้ตั้งองค์กรหนึ่งขึ้นมาซึ่งมีศูนย์กลาง อยู่ที่เมืองคูฟะฮ์ พวกเขาได้ส่งชายคนหนึ่งซึ่งมีต้นกำเนิดอันคลุมเครือ บางทีอาจจะเป็นผู้ที่มาจากครอบครัวชาวอิหร่านก็ได้ คือ อะบูมุสลิมไปยังคูรอซาน อะบูมุสลิมมีความสามารถจัดตั้ง กองทัพและรวบรวมผู้ที่ไม่พอใจจากชาวอาหรับและอื่นๆ เพื่อออกมาแข็งข้อก่อกบฏภายใต้ธงสีดำ อันเป็นเครื่องหมายของขบวนการนั้นและในนามแห่งสมาชิกของตระกูลท่านศาสดา ไม่มี สมาชิกคนใดถูกกล่าวถึงเป็นพิเศษ ดังนั้นจึงได้รับการสนับสนุนในการเคลื่อนไหวอย่าง กว้างขวาง กองทัพได้เคลื่อนไปจากคูรอซานทางทิศตะวันตก ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ประสบความ พ่ายแพ้ในการรบหลายครั้งเมื่อ ค.ศ. 749-50 และมรวานที่สอง (Marwan II) ผู้เป็นเคาะ ลีฟะฮ์คนสุดท้ายของราชวงศ์ได้หนีไปยังอียิปต์และถูกสังหารที่นั่น ในระหว่างนั้นผู้นำซึ่งไม่มี ชื่อเสียงได้ประกาศตัวขึ้นในเมืองคูฟะฮ์ เขาคืออะบูลอับบาสผู้มีได้เป็นเชื้อสายของท่านอะลีแต่ เป็นเชื้อสายของอับบาส

อ็อต-ตะบารี (ค.ศ. 839-923) ผู้เป็นนักประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงวิธีการประกาศตัว ราวคผู้เป็นน้องชายของอะบูลอับบาส (Abul-Abbas) ได้ยืนบนบันไดของธรรมาสน์ ของมัสญิดในเมืองคูฟะฮ์ และกล่าวสุนทรพจน์ต่อศรัทธาชนดังนี้

ขอความสรรเสริญมีแด่พระผู้เป็นเจ้า ด้วยความกตัญญูรู้คุณ –ความกตัญญูรู้คุณและความกตัญญูรู้คุณอีก! การสรรเสริญจะมีแด่พระผู้ทำให้ศัตรูของเราพินาศ และนำเอามรดกจากท่านมุฮัมมัดศาสดาของพวกเรามาให้ เรา ขอให้คำอำนายพรของพระผู้เป็นเจ้าและความสันติสุขจะมีแด่ท่าน! โอ้พวกท่านผู้เป็นประชาชน ทั้งหลาย บัดนี้คำคำอันมีมิดมิดของโลกต้องหนีเตลิดไปแล้ว สิ่งที่ถูกคลุมโลกอยู่ได้เปิดออก ขณะนี้แสงสว่าง สาดส่องไปในโลกและในสรวงสวรรค์ และดวงอาทิตย์ขึ้นมาจากสายธารแห่งวัน ในขณะที่ดวงจันทร์ขึ้นจาก สถานที่กำหนดไว้ ผู้ใดที่สร้างคันธนูขึ้นและชมมันขึ้น แล้วลูกศรก็ย้อนกลับไปหาผู้ที่ยิงมันออกมา ความ ถูกต้องได้กลับคืนมายังที่ซึ่งเป็นจุดกำเนิด ในหมู่ประชาชนแห่งครอบครัวของท่านศาสดา ผู้คนที่มีความ เมตตากรุณาพวกท่านและเห็นอกเห็นใจพวกท่าน... พระผู้เป็นเจ้าทรงให้พวกท่านได้แลเห็นสิ่งที่ท่านรอคอย และหวังจะได้เห็น พระองค์ได้ทรงให้เคาะลีฟะฮ์แห่งตระกูลของฮาซิมปรากฏตัวต่อหน้าพวกท่านแล้ว ทำให้ใบหน้าของพวกท่านแจ่มใสและทำให้พวกท่านมีชัยเหนือกองทัพของซีเรีย และทรงส่งทอดอำนาจสูงสุด และความรุ่งเรืองของอิสลามให้พวกท่าน... มีผู้สืบทอดจากศาสนทูตของพระผู้เป็นเจ้าคนไหนบ้างที่ได้ขึ้นมายัง มิมบ์รของพวกท่านนี้ได้นอกจากท่านอะลี อิบน์อบีฏอลิบผู้บัญชาการแห่งศรัทธาชน และอับดุลลอฮ์ อิบน์ มุฮัมมัด (Abd Allah Ibn Muhammad) ผู้บัญชาการแห่งศรัทธาชน? แล้วท่านก็จะมีมือของท่าน ไปยังอะบูลอับบาส

เคาะลีฟะฮ์แห่งแบกแดด

ตระกูลผู้ปกครองตระกูลหนึ่งเข้ามาแทนที่ผู้ปกครองอีกตระกูลหนึ่ง และอีรักได้เข้ามาแทนที่ซีเรีย ในฐานะศูนย์กลางของเคาะลีฟะฮ์มุสลิม อำนาจของอะบูลอับบาส (ค.ศ. 749-54) และผู้ สืบทอดของเขาซึ่งได้นามมาจากบรรพบุรุษของพวกเขา คือราชวงศ์อับบาสิยะฮ์นั้นมีอยู่ใน

ประเทศแถบตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน หรือในแคว้นหิญาซซึ่งขยายตัวมาจากแถบที่กล่าวข้างต้นนั้น น้อยกว่าในเขตแดนที่แต่ก่อนเป็นของราชวงศ์ซาฟาเนียน นั่นคือภาคใต้ของอิรัก รวมทั้งโอเอซิสและที่ราบสูงของอิหร่าน คูรอซานและดินแดนที่แผ่ไพ่นอกไปยังเอเชียกลาง เป็นเรื่องยากกว่าที่เคาะลีฟะฮ์จะปกครองแถบมัฆริบได้ แต่นั่นมีความสำคัญน้อยกว่าเช่นเดียวกัน

ในบางประการการปกครองของอับบาสิยะฮ์มิได้แตกต่างมากนักจากการปกครองของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ตอนหลังๆ ตั้งแต่ต้นพวกเขาก็พบว่าตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของราชวงศ์ใหม่ นั่นก็คือเรื่องที่จะเปลี่ยนอำนาจอันจำกัดที่ได้มาจากการรวมกันอย่างยากลำบากของผลประโยชน์ที่แตกต่างกันให้มีความมั่นคงและถาวรมากขึ้นได้อย่างไร พวกเขาได้ราชบัลลังก์มาโดยอาศัยการผสมผสานของกองกำลังต่างๆ ที่รวมตัวกันเพื่อจะต่อต้านราชวงศ์อุมัยยะฮ์เท่านั้น และตอนนี้จะต้องกำหนดความสัมพันธ์ของกำลังภายในกลุ่ม แรกเริ่มทีเดียวเคาะลีฟะฮ์ใหม่ต้องการสลัดตัวเองออกจากบรรดาผู้ที่ทำให้เขามีอำนาจขึ้นมาได้ อะบูมูสลิมและคนอื่นๆ จึงถูกสังหาร ภายในตระกูลเองมีความขัดแย้งเช่นกัน ในตอนแรกพวกเขาสมาชิกในตระกูลได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองต่างๆ แต่บางคนในหมู่พวกเขาก็มีอำนาจมากเกินไปภายในคนรุ่นเดียวจึงเกิดชนชั้นนำฝ่ายปกครองที่เป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูงใหม่ๆ ขึ้นมา บางคนก็มาจากครอบครัวชาวอิหร่านซึ่งมีประเพณีการรับใช้รัฐและเพิ่งจะมารับอิสลามใหม่ๆ ส่วนคนอื่นๆ ก็มาจากสมาชิกของครอบครัวผู้ปกครอง บางคนก็เป็นทาสที่ได้รับอิสรภาพ

การรวมศูนย์อำนาจอยู่ในมือของผู้ปกครองเช่นนี้ได้เกิดขึ้นในสมัยของผู้ที่สืบต่อมาจากอะบูลอบาส โดยเฉพาะ อัล-มันซูร (al-Mansur – ค.ศ. 754-75) และฮารูน อรรอชีด (Harun al-rashid – ค.ศ. 789-809) อำนาจนี้แสดงออกด้วยการสร้างกรุงแบกแดดขึ้นเป็นเมืองหลวงใหม่ อัล-ตะบารี (Al-Tabari) ได้บันทึกเรื่องราวตอนที่มันซูรไปเยือนที่ตั้งของเมืองในอนาคตไว้ว่า

‘ท่านได้มาที่บริเวณสะพานและข้ามมา ณ ที่ที่ตั้งในปัจจุบันของกอสร์ อัล-สลาม แล้วท่านได้ละหมาดตอนบ่าย ตอนนั้นเป็นฤดูร้อนและบริเวณที่ก่อสร้างพระราชวังตอนนั้นมีโบสถ์คริสต์ตั้งอยู่ ท่านได้ค้างคืนที่นั่นและตื่นขึ้นในเช้าวันต่อมาโดยผ่านคำกั้นที่หวานซึ่งและอ่อนละมุนที่สุดในโลกมา ท่านพักอยู่ที่นั่นและทุกสิ่งที่ท่านเห็นทำให้ท่านพอใจ ครั้นแล้วท่านจึงพูดขึ้นว่า ‘นี่คือที่ๆ ข้าจะสร้าง สิ่งต่างๆ สามารถมาถึงที่นี่โดยทางแม่น้ำยูเฟรติส ไทรกิสและเครือข่ายของคลองต่างๆ ที่เช่นนี้เท่านั้นแหละที่จะค้าจุนกองทัพอันและประชาชนทั่วไปได้’ ดังนั้นท่านจึงจัดแจงวางผังและมอบเงินสำหรับการก่อสร้างให้แล้วก็วางอิฐก้อนแรกลงไปด้วยมือของท่านเอง พลางกล่าวว่า ‘ด้วยพระนามแห่งพระผู้เป็นเจ้า ขอการสรรเสริญจงมีแด่พระองค์ แผ่นดินนี้เป็นของพระผู้เป็นเจ้า พระองค์ได้ให้เป็นมรดกแก่ผู้ที่พระองค์ประสงค์ในหมู่บ่าวของพระองค์ และผลที่ออกมาจะได้แก่ผู้ที่อภัยแก่พระองค์’ ครั้นแล้วท่านก็กล่าวว่า ‘จงสร้างเถิด ขอพระผู้เป็นเจ้าทรงอำนวยพรให้ท่าน!’

นครแบกแดดตั้งอยู่ในจุดที่แม่น้ำไทกริสและยูเฟรติสไหลมาใกล้ชิดกัน ณ ที่ซึ่งระบบของคลองต่างๆ ได้ทำให้เกิดชนบทที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งสามารถผลิตอาหารสำหรับเมืองใหญ่ๆ และรายได้

สำหรับรัฐบาลได้ มั่นตั้งอยู่บนเส้นทางยุทธศาสตร์ซึ่งนำไปสู่อิหร่านและโพนจกันนั้นไปทาง
แคว้นญะซีเราะฮ์ (Jazira) ของอิรักเหนือซึ่งมีการผลิตข้าว แล้วก็ไปถึงซีเรียและอียิปต์ที่ซึ่งความ
จงรักภักดีต่อราชวงศ์อุมัยยะฮ์ยังเข้มแข็งอยู่ ในเมื่อแบกแดดเป็นเมืองใหม่ผู้ปกครองจึงสามารถ
เป็นอิสระจากความกดดันที่มาจากประชากรชาวอาหรับมุสลิมซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองคูฟะฮ์และบัศ
เราะฮ์ ตามประเพณีอันยาวนานซึ่งผู้ปกครองจะวันออกใกล้มักจะแยกตัวเองจากผู้ที่พักเขาถูก
ปกครอง จึงได้มีการวางแผนเมืองให้แสดงถึงความโอ่อ่าและความห่างไกลของผู้ปกครอง ตรง
ศูนย์กลางคือบนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำไทกริสมีพระราชวังที่เป็นเหมือน ‘เมืองรูปร่างกลม’ มีโรง
ทหารและสำนักงาน ตลาดและที่ตั้งบ้านเรือนอยู่นอกเมืองนั้น

ในคำบรรยายถึงการต้อนรับเอกอัครราชทูตไบแซนไทน์ของเคาะลีฟะฮ์ อัล-มุกตะดีร์ (al-Muqtadir) ใน ค.ศ. 917 อัล-คอดิบ อัล-บัฆดาดี (al-Khatib al-Baghdadi – ค.ศ. 1002-71) ซึ่งเป็น
นักประวัติศาสตร์แห่งนครแบกแดดได้กล่าวถึงความโอ่อ่าของราชสำนักและราชพิธี เมื่อได้มาเฝ้า
เคาะลีฟะฮ์แล้ว พวกเขาก็ถูกนำไปชมพระราชวังโดยคำสั่งของพระองค์ ได้ชมห้องโถง
พระราชฐานและอุทยาน ทหาร ขันที จางวางและมหาดเล็ก ทรัพย์สมบัติที่อยู่ในห้องเก็บของ
ช้างที่แต่งด้วยผ้าไหมปักดอกสีเหมือนนกยูง ในห้องพฤกษชาติพวกเขาได้เห็น
ต้นไม้ต้นหนึ่งขึ้นอยู่กลางถึงรูปวงกลมใบใหญ่ซึ่งมีน้ำใสอยู่เต็ม ต้นไม้นั้นมีกิ่งสลับแปดกิ่ง แต่ละกิ่งมีกิ่งเล็กอยู่
มากมาย บนนั้นมีนกทุกชนิดที่ทำด้วยทองและเงิน ทั้งตัวใหญ่ตัวเล็กเกาะอยู่ กิ่งก้านส่วนใหญ่ของต้นไม้ทำ
ด้วยเงิน แต่บางกิ่งก็ทำด้วยทอง สิ่งต่างๆ เหล่านั้นยื่นออกไปในอากาศโดยมีใบสีต่างๆ ใบของต้นไม้จะ
ไหวไปเมื่อมีลมพัด ในขณะที่นกจะส่งเสียงและร้องเพลง

ในที่สุดพวกเขามาอยู่ต่อหน้าเคาะลีฟะฮ์อีกครั้งหนึ่ง

พระองค์ทรงแต่งพระองค์ด้วยเสื้อผ้า... ที่ปักด้วยดินทอง ประทับอยู่บนราชบัลลังก์ซึ่งทำด้วยไม้มะเกลือ...
ทางขวาของบัลลังก์มีวงกลมที่ทำด้วยอัญมณีห้อยลงมาแกว่ง...และทางซ้ายก็เช่นเดียวกัน ล้วนเป็นเพชรพลอยที่มี
ชื่อเสียง... ก่อนที่เคาะลีฟะฮ์จะทรงยืนขึ้นพร้อมกับโอรสห้าองค์ สามองค์อยู่ทางขวา อีกสององค์อยู่ทางซ้าย

ภายในพระราชวังที่แยกเป็นสัดส่วนเหล่านี้ เคาะลีฟะฮ์ได้ใช้อำนาจไปตามรูปแบบที่ได้มา
จากผู้ปกครองก่อนๆ ซึ่งราชวงศ์อื่นๆ จะลอกเลียนแบบไป พิธีการเฉลิมฉลองอย่างประณีตบรรจง
ของพระราชสำนักแสดงให้เห็นความโอ่อ่าของพระองค์ เจ้าหน้าที่ประจำราชสำนักคอยเฝ้าที่ทาง
ที่จะมาถึงตัวพระองค์ มีเพศฆาตยืนอยู่ใกล้ๆ พระองค์เพื่อให้ความยุติธรรมด้วยการประหาร ใน
รัชสมัยอื่นๆ ได้เกิดตำแหน่งหนึ่งที่กลายมาเป็นสิ่งสำคัญ นั่นคือตำแหน่ง วะซิร์ (wazir) วะซิร์ ก็
คือที่ปรึกษาของเคาะลีฟะฮ์ ซึ่งมีอิทธิพลในระดับที่แตกต่างกันไป และต่อมาก็จะกลายเป็นหัวหน้า
ฝ่ายบริหารและเป็นตัวกลางระหว่างฝ่ายบริหารกับผู้ปกครอง

การบริหารถูกแบ่งออกเป็นสายงานจำนวนหนึ่งหรือเรียกว่า คิวาน (diwan) ซึ่งเป็นแนวทาง
ที่จะปรากฏขึ้นอีกภายใต้ราชวงศ์อื่นๆ มี คิวาน สำหรับกิจการของกองทัพ มีสำนักงานซึ่งเป็น
ผู้เขียนจดหมายและเอกสารต่างๆ ในรูปแบบที่สมบูรณ์และเก็บรักษามั่นไว้ มีกองคลังซึ่งดูแลและ
เก็บบันทึกรายได้และรายจ่าย ผู้ปกครองจะปกครองโดยผ่านข้าราชการตามลำดับชั้นซึ่งขยาย

ออกไปบริเวณกว้างขวางต้องมั่นใจว่าพวกเขาจะไม่กลายเป็นผู้ที่มีอำนาจจนเกินไป หรือใช้อำนาจอย่างผิดๆ ไปในนามของพระองค์ ระบบการสืบราชการลับทำให้เคาะลีฟะฮ์ได้รับการบอกกล่าวถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในมณฑลต่างๆ พระองค์เองและบรรดาเจ้าเมืองของพระองค์จะเปิดการประชุมสาธารณะขึ้นเพื่อรับฟังและแก้ไขการร้องทุกข์ของราษฎร

การปกครองที่เด็ดขาดซึ่งทำการผ่านระบบข้าราชการนั้นจำเป็นที่จะต้องมียาได้ และ กองทัพ ในสมัยราชวงศ์อับบาซียะฮ์นี้เองจึงได้มีการบัญญัติระบบในการเก็บภาษีขึ้นมาจากการปฏิบัติในสมัยต้นๆ ของอิสลาม มันเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานของอิสลามเท่าที่จะเป็นไปได้ ภาษีสำคัญมีสองประเภท ประเภทแรกคือภาษีที่ดินหรือผลผลิตจากที่ดิน (*เคาะรียอญ์* – *Kharaj*) เริ่มขึ้นด้วยความแตกต่างระหว่างอัตราและชนิดของภาษีที่จ่ายโดยผู้ที่เป็นมุสลิม และผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน แต่สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญน้อยในภาคปฏิบัติ ถึงแม้ว่ามันจะยังคงมีอยู่ในหนังสือกฎหมายก็ตาม ประเภทที่สองคือภาษีรัชชูปการซึ่งเรียกเก็บจากผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม ซึ่งมีการวางอันดับอย่างคร่าวๆ ตามความมั่งคั่งของพวกเขา (*ญิซยะฮ์* – *Jizya*) นอกจากนั้นยังมีการเก็บภาษีต่างๆ จากสินค้าที่นำเข้าหรือส่งออกไปรวมทั้งที่เก็บจากช่างฝีมือในเมืองด้วย ตลอดจนมีการเก็บภาษีเป็นครั้งคราวจากทรัพย์สินของชาวเมือง ซึ่งเป็นไปตามความจำเป็น สิ่งเหล่านี้ได้รับการประณามอย่างเป็นทางการจากผู้ที่ยึดถือกฎหมายอิสลามตามตัวอักษรอย่างเคร่งครัด

บรรดาทหารแห่งคูรอซานซึ่งทำให้ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ได้อำนาจนั้นถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ ภายใต้ผู้นำที่แยกกันออกไป มิใช่เรื่องง่ายเลยสำหรับเคาะลีฟะฮ์ที่จะรักษาความจงรักภักดีของคนเหล่านี้ไว้ได้ พวกเขากลายเป็นกองกำลังทางทหารที่มีประสิทธิภาพน้อยลงในเมื่อพวกเขาถูกดึงเข้ามาเป็นประชากรของกรุงแบกแดด หลังการมรณกรรมของ ฮารูน อรรอซิด ก็ได้มีสงครามกลางเมืองขึ้นระหว่างโอรสของพระองค์คือ อัล-อมีน (al-Amin) และอัล-มะอฺมูน (al-Ma'mun) อมีนได้รับการประกาศเป็นเคาะลีฟะฮ์และกองทัพอของแบกแดดได้ทำการต่อสู้เพื่อพระองค์ แต่ก็ประสบความพ่ายแพ้ ในตอนต้นศตวรรษที่ 9 ความจำเป็นที่จะต้องมิกองทัพที่มีประสิทธิภาพและจงรักภักดีได้รับการแก้ปัญหาด้วยการซื้อทาส และด้วยการเกณฑ์ทหารจากเผ่าต่างๆ ที่มีอาชีพเลี้ยงสัตว์และพูดภาษาเตอร์ก ซึ่งอยู่พรมแดนในเอเชียกลางหรือข้ามพรมแดนออกไป ชาวเตอร์กเหล่านี้และกลุ่มที่คล้ายคลึงกันจากพรมแดนที่มีการปกครองเป็นหลักเป็นฐานเหล่านั้นเป็นชาวต่างชาติไม่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมที่พวกเขาไปช่วยปกครอง และเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ในการเป็นบริวารส่วนพระองค์ของเคาะลีฟะฮ์ การเข้ามาของทหารชาวเตอร์กเพื่อรับใช้ราชวงศ์อับบาซียะฮ์เริ่มเป็นกระบวนการที่ไร้รูปธรรมชัดเจนแก่ชีวิตทางการเมืองของโลกอิสลาม

การที่เคาะลีฟะฮ์ อัล-มูอตะซิม (al-Mutasim – ค.ศ. 833-42) ทรงย้ายเมืองหลวงของพระองค์จากนครแบกแดดไปยังเมืองซามาร์รอ (Samarra) อันเป็นเมืองใหม่ซึ่งอยู่ทางเหนือของแม่น้ำไทกริสขึ้นไปอีกนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะต้องการจะกันพวกทหารไว้ให้ห่างจากประชากร

ในนครแบกแดดซึ่งได้กลายเป็นปรปักษ์ต่อการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ไปแล้ว ที่ตั้งของรัฐบาลยังคงอยู่ที่นั่นต่อไปอีกครั้งศตวรรษ แต่ถึงแม้ว่าจะมีความผ่อนคลายจากแรงกดดันของประชากร รัฐบาลก็กลับไปตกอยู่ใต้อิทธิพลของผู้นำของทหารเตอร์ก ผู้เข้ามามีอิทธิพลอยู่เหนือการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ นี่เป็นช่วงสมัยเดียวกับที่บรรดาผู้ปกครองของแคว้นที่ตั้งอยู่ข้างนอกจักรวรรดิมีเอกราชอย่างแท้จริง และในอิรักเองนั้นอำนาจของเคาะลีฟะฮ์ได้ถูกคุกคามโดยการกบฏขนาดใหญ่ที่ยึดเชื้อของพวกทาสผิวดำในไร่อ้อยและแอ่งเกลือของอิรักภาคใต้ คือการกบฏของซานจ์ (Zanj ค.ศ. 868-83) สองสามปีต่อมาคือใน ค.ศ. 892 เคาะลีฟะฮ์อัล-มูอตะดีด (al-Mutadid) ได้กลับมาขึ้นนครแบกแดด

ยิ่งเคาะลีฟะฮ์อยู่ห่างไกลและมีอำนาจมากก็ยิ่งมีความสำคัญสำหรับพระองค์ที่จะให้อำนาจของพระองค์หยั่งรากลงด้วยในความรู้สึกทางศีลธรรมของผู้ที่พระองค์ปกครอง ด้วยความมีระบบมากกว่าราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์พยายามที่จะหาความชอบธรรมในการปกครองของตนในวิถีของอิสลาม นับตั้งแต่ต้น พวกเขาได้ใช้สัญลักษณ์ทางศาสนา เคาะลีฟะฮ์อ้างว่าตัวเองปกครองด้วยอำนาจหน้าที่ของพระผู้เป็นเจ้าในฐานะที่เป็นสมาชิกแห่งครอบครัวของท่านศาสดา พระองค์ยังได้อ้างว่าทรงปกครองไปตามอัลกุรอานและกฎข้อบังคับของพฤติกรรมที่ถูกต้องซึ่งได้มีการกำหนดเพิ่มขึ้นตามความประพฤติที่ท่านศาสดาได้กระทำอยู่เป็นประจำ (ซุนนะฮ์) จากแนวทางที่อ้างนี้จึงได้ให้ผู้เชี่ยวชาญทางศาสนาเข้ามามีบทบาทบางส่วนในการปกครองของพระองค์ มีการให้ความสำคัญเป็นอย่างมากต่อตำแหน่งผู้พิพากษา (กอฎี) หน้าที่ของผู้พิพากษาถูกแยกออกมากหน้าที่ของข้าหลวง เขาไม่มีหน้าที่ในทางการเมืองหรือการเงิน บทบาทของเขาคือการตัดสินข้อขัดแย้งและให้คำตัดสินไปตามแนวทาง ซึ่งค่อยๆ ปรากฏขึ้นมาเป็นระบบของกฎหมายอิสลามหรือบรรทัดฐานของสังคม หัวหน้า กอฎี คือขุนนางที่มีความสำคัญอยู่ในลำดับข้าราชการของรัฐ

ในการที่จะทำให้ผู้ปกครองอ้างได้ว่ามีความชอบธรรมนั้น ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ในระยะต้นๆ ต้องเผชิญหน้ากับครอบครัวของท่านศาสดาอีกสายหนึ่ง คือเชื้อสายของท่านอะลีและผู้สนับสนุนพวกเขา – นั่นคือพวกชีอะฮ์- พวกชีอะฮ์นั้นไม่ได้เป็นปรปักษ์ต่อราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ไปเสียทั้งหมด ยะอ์ฟร็อฮ์-ศอดิก (Ja ‘far al-Sadig – ค.ศ. 700-65) ผู้ซึ่งชาวชีอะฮ์ถือว่าเป็น อิมาม ท่านที่ 6 เป็นผู้ถือหลักการนั่งเจียบซึ่งสอนศาสนิกย์ของท่านให้ทำการต่อต้านแบบอยู่เฉยๆ จนกว่าท่าน มะฮ์ดี (Mahdi) ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าจะส่งมาบูรณะการปกครองทางศาสนาและความยุติธรรมจะมาปรากฏตัว อย่างไรก็ตามในสองรุ่นแรกของการปกครองของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ได้มีขบวนการต่างๆ ที่แข็งข้อขึ้นโดยใช้ชื่อสมาชิกในครอบครัวของท่าน อะลี และเพื่อเป็นการตอบโต้ขบวนการดังกล่าว บุตรชายของเคาะลีฟะฮ์ฮารูน คือมะอ์มูน (ค.ศ. 813-33) ได้ใช้ความพยายามถึงสองครั้งในการที่จะตั้งตำแหน่งในการปกครองที่มั่นคงขึ้นให้แก่ตนเอง ขึ้นแรกได้ประกาศตัวท่านอะลี อรรริฎอ (Ali al-Rida) ซึ่งชาวชีอะฮ์จำนวนมากกล่าวว่าท่านเป็น อิมาม ท่านที่แปด

ว่าเป็นผู้ที่สืบทอดตำแหน่งของพระองค์ ข้อถกเถียงที่นำมาถกเถียงก็คือ ท่านเป็นสมาชิกที่ทรงคุณค่าที่สุดของครอบครัวของท่านศาสดาที่จะมาสืบทอดราชวงศ์และหลักการนี้หมายความว่า ถ้าหากว่าการสืบทอดตำแหน่งเป็นไปโดยอาศัยคุณค่าทางศีลธรรมภายในครอบครัวแล้ว โดยหลักการเชื้อสายของท่านอับบาสก็จะมีสิทธิ์อย่างมากเช่นเดียวกับลูกหลานของท่านอะลี ต่อมา มะอ์มูนได้ให้การสนับสนุนความคิดของนักศาสนวิทยาที่นิยมเหตุผลบางคน และพยายามที่จะทำให้การยอมรับของคนเหล่านั้นเป็นเงื่อนไขในการเข้ารับราชการ แต่ความพยายามนี้ต้องพบกับ การต่อต้านจากบรรดานักศาสนวิทยาซึ่งมีผู้นำคืออะหมัด อิบน์ ฮันบัล (Ahmad Ibn Hanbal) ผู้ซึ่ง ถือว่ากูรานและพฤติกรรมที่ท่านศาสดาทำอยู่ประจำและได้มีการตีความตามตัวอักษรนั้นเป็น เครื่องนำทางที่พอเพียงแล้ว หลังจากช่วงเวลาหนึ่งซึ่งมีการประหัดประหารกัน ความพยายามที่จะใช้อำนาจของผู้ปกครองยึดเหนี่ยวการตีความแต่ฝ่ายเดียวในเรื่องศาสนาก็ต้องสิ้นสุดลง โดย เกือบจะไม่เคยหวนกลับมาอีกเลย ความเชื่อในเอกภาพซึ่งรวมเอาความแตกต่างในความคิดเห็น ด้านกฎหมายและความสำคัญของพระมหาคัมภีร์อัลกูรานและการปฏิบัติตน (ซุนนะฮ์) ของท่านศาสดาที่ใช้เป็นพื้นฐาน ก่อให้เกิดแบบอย่างความคิดซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่านิกายซุนนี (Sunnism) ซึ่งแตกต่างไปจากนิกายชีอะฮ์ (Shi'ism)

บทที่ 3

การรูปของสังคมหนึ่ง

จุดจบแห่งเอกภาพทางการเมือง

แม้กระทั่งเมื่ออำนาจของเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาซียะฮ์อยู่ในช่วงสูงสุด การปกครองอันมีประสิทธิภาพของพระองค์ก็มีอยู่อย่างจำกัด ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในเมืองต่างๆ และพื้นที่สำหรับการผลิตรอบๆ เมืองเหล่านั้น แต่ดินที่ห่างไกลที่เป็นภูเขาและทุ่งหญ้ามิได้ถูกปราบให้อยู่ใต้อำนาจเมื่อเวลาผ่านไปอำนาจหน้าที่ของพระองค์ก็ตกอยู่ในความขัดแย้งของระบบการปกครองแบบข้าราชการซึ่งมีการรวมศูนย์อำนาจ เพื่อจะปกครองแคว้นต่างๆ ที่อยู่ไกลออกไป เคาะลีฟะฮ์ต้องให้อำนาจแก่พวกข้าหลวงของพระองค์ในการเก็บภาษีต่างๆ และใช้ส่วนหนึ่งของเงินที่รวบรวมได้จากการเก็บภาษีนี้เพื่อบำรุงรักษากองกำลังท้องถิ่น พระองค์พยายามที่จะควบคุมคนเหล่านั้นเอาไว้โดยใช้ระบบการสืบราชการลับ แต่ก็ไม่อาจป้องกันมิให้ข้าหลวงบางคนสร้างอำนาจของตัวเองขึ้นมาถึงจุดที่พวกเขาสามารถจะส่งทอดอำนาจไปยังครอบครัวของพวกเขาเองได้

ในขณะที่ยังแสดง – อย่างน้อยก็ในหลักการ – ความจงรักภักดีต่อผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของผู้มีอำนาจสูงสุด ด้วยวิธีนี้ราชวงศ์ท้องถิ่นจึงได้เจริญเติบโตขึ้น เช่น ราชวงศ์ของพวกซัฟฟาวิดะฮ์* ในอิหร่านตะวันออก (ค.ศ. 867-1495) ราชวงศ์ซามานียะฮ์** ในแคว้นกูรอขาน (ค.ศ. 819-1005) ราชวงศ์ตุลูนียะฮ์*** ในอียิปต์ (ค.ศ. 868-950) และราชวงศ์อฮฺลาบียะฮ์**** ในตูนิเซีย (ค.ศ. 800-909) จากตูนิเซียราชวงศ์อฮฺลาบียะฮ์ได้เข้าพิชิตเกาะซิซิลี (Sicily) ที่ยังคงถูกปกครองโดยราชวงศ์อาหรับมาจนกระทั่งพวกนอร์แมน (Normans) ยึดไปได้ในครั้งที่หลังของศตวรรษที่สิบเอ็ด ในขณะที่สิ่งนี้เกิดขึ้นรายได้ที่เข้ามายังนครแบกแดดจึงลดน้อยลง ในเวลาที่มีความตกต่ำบางประการในระบบการชลประทานและการผลิตทางการเกษตรในอิรักตอนล่าง เพื่อที่จะทำให้ตำแหน่งของตนเข้มแข็งขึ้นในแคว้นต่างๆ ทางตอนกลาง เคาะลีฟะฮ์จะต้องไว้วางใจกองทหารอาชีพของพระองค์มากขึ้นซึ่งทำให้ผู้นำของพวกเขา มีอำนาจมากกว่าเคาะลีฟะฮ์ ใน ค.ศ. 945 ตระกูลหนึ่งของบรรดาผู้นำทางทหารคือ

* เรียกในภาษาอังกฤษว่าราชวงศ์ซัฟฟาวิด (Saffarid) – ผู้แปล

** เรียกในภาษาอังกฤษว่า ราชวงศ์ซามานิด (Samanid) – ผู้แปล

*** เรียกในภาษาอังกฤษว่าราชวงศ์ตุลูนิด (Tulunid) – ผู้แปล

**** เรียกในภาษาอังกฤษว่าราชวงศ์อฮฺลาบิด (Aghlabid) – ผู้แปล

พวกบุญยะฮ์***** ซึ่งมาจากริมทะเลแคสเปียนได้เข้าควบคุมบางแคว้นแล้วเข้ายึดอำนาจในนครแบกแดดเอง

พวกบุญยะฮ์ได้ตั้งตนเองในตำแหน่งต่างๆกันรวมทั้งตำแหน่งของอิหร่านโบราณคือ ซาฮัน ซาห์ ‘กษัตริย์แห่งกษัตริย์ทั้งหลาย’ แต่ไม่ตั้งตนเป็นเคาะลีฟะฮ์ ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ยังคงอยู่ดำรงอยู่ต่อไปมากกว่าสามศตวรรษ แต่ได้มีขั้นตอนใหม่เริ่มขึ้นในประวัติศาสตร์ของพวกเขา จากนั้นต่อไปอำนาจที่มีประสิทธิภาพในแถบตอนกลางของจักรวรรดิตกอยู่ในมือของราชวงศ์อื่นๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากทหารกลุ่มต่างๆ แต่พวกเขายังให้การยอมรับความเป็นเคาะลีฟะฮ์ของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ซึ่งบางครั้งบางครั้งสามารถยืนยันอำนาจหน้าที่ส่วนที่เหลือได้ อย่างไรก็ตาม อำนาจหน้าที่นี้ก็ให้อยู่ในบริเวณที่จำกัดยิ่งกว่าแต่ก่อน และมีบางส่วนของจักรวรรดิเดิมซึ่งผู้ปกครองท้องถิ่นไม่ได้มีเพียงอำนาจเท่านั้น แต่ยังไม่ยอมรับแม้กระทั่งอำนาจที่เป็นทางการของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ด้วย

ในบางพื้นที่ได้มีการเคลื่อนไหวของฝ่ายต่อต้านและมีการแยกตัวออกไปในนามของรูปแบบอิสลามนอกรีต ขบวนการดังกล่าวเป็นผลให้เกิดหน่วยทางการเมืองที่แยกกันขึ้น แต่ในเวลาเดียวกันพวกเขาได้ช่วยเผยแพรศาสนาอิสลามโดยให้รูปแบบที่มีได้กระเทือนต่อระเบียบสังคม

ขบวนการเหล่านี้บางขบวนการเป็นขบวนการในนามของลัทธิคอรีญี (Kharijism) หรืออย่างน้อยก็เป็นสาขาหนึ่งได้แก่ พวกอิบาดี (Ibadis) ความเชื่อที่ว่าตำแหน่งของผู้นำชุมชนหรืออิมามควรจะเป็นบุคคลที่มีคุณค่าที่สุดผู้ซึ่งถ้าเขาทำตัวไม่มีค่าก็จะต้องถูกขจัดออกไปนั้นเหมาะสมดีต่อความจำเป็นในการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ ของกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสถานที่อันห่างไกล ผู้อาจมีความต้องการผู้นำหรือผู้ชี้ขาดบ้างเป็นครั้งคราว แต่ก็ไม่ต้องการให้เขาสร้างหรือมีอำนาจขึ้นมาอย่างถาวรแต่อย่างใด ดังนั้นระบบอิมาม (Imamate) ของพวกอิบาดีจึงปรากฏขึ้นในโอมาน (อูมาน) ทางตะวันออกเฉียงใต้ของอาระเบียตั้งแต่กลางศตวรรษที่แปดจนถึงปลายศตวรรษที่เก้าเมื่อมันถูกราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ปราบปราม ในส่วนต่างๆ ของแถบมัฆริบ (Maghrib) ประชาชนชาวเบอร์เบอร์บางส่วนได้ต่อต้านการเข้ามาปกครองของอิสลาม และเมื่อพวกเขาได้กลายเป็นมุสลิม ความคิดแบบคอรีญีก็แพร่ไปในหมู่พวกเขา ได้มีราชวงศ์ที่เข้มแข็งของบรรดา อิมาม ของพวกอิบาดีขึ้นมาเป็นระยะเวลาหนึ่งนั่นก็คือราชวงศ์รัสตามิยะฮ์* โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่เมือง ทูฮาร์ต (Tahart) ในแอลจีเรียตะวันตก (777-909) ข้ออ้างของพวกเขาได้รับการยอมรับจากพวกอิบาดีในอูมานเช่นกัน

สิ่งที่แพร่ขยายออกไปกว่านั้นก็คือขบวนการต่างๆ ที่สนับสนุนข้ออ้างในความเป็น อิมาม ของเชื้อสายของท่านอะลี อิบนุอะบีฏอลิบ องค์การใหญ่ของชีอะฮ์ทั้งภายในและรอบๆ อิรัก

***** เรียกในภาษาอังกฤษว่าพวกบุญญิด (Buyids) -ผู้แปล

* เรียกในภาษาอังกฤษว่า รัสตามิด (Rustamid) -ผู้แปล

ให้การยอมรับการปกครองของราชวงศ์อับบาซียะฮ์หรืออย่างน้อยก็นิ่งเฉยเสีย **อิมาม** ที่พวกเขาให้การยอมรับนั้นมีชีวิตอยู่อย่างเงิบๆ ภายใต้ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ ถึงแม้ว่าในบางเวลาพวกเขาจะถูกกักบริเวณอยู่ในเมืองหลวงก็ตาม พวกญูญียะฮ์เป็นชาวชีอะฮ์ในลักษณะที่คลุมเครือแต่ก็มิได้ทำทลายอำนาจสูงสุดของเคาะลีฟะฮ์ ราชวงศ์ท้องถิ่นของพวกฮัมดานียะฮ์* ทางตอนเหนือของซีเรีย (ค.ศ. 905-1004) ก็เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามได้มีขบวนการชีอะฮ์อื่นๆ ที่จบลงด้วยการสร้างราชวงศ์ต่างๆ ที่แยกออกไป พวกซัยดี (Zaydis) มีความเชื่อว่าอิมามควรจะต้องเป็นสมาชิกที่ทรงคุณค่าที่สุดของครอบครัว ท่านศาสดาซึ่งเต็มใจที่จะต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่ชอบธรรม พวกเขาไม่ให้การยอมรับมุฮัมมัด อัล-บากิร (Muhammad Al-Baqir – เสียชีวิตใน ค.ศ. 731) ซึ่งเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์สำคัญ of ชาวชีอะฮ์ยอมรับว่าเป็นอิมาม ท่านที่ 5 แต่ยอมรับซัยด์ซึ่งเป็นพี่ชายของท่านแทน (ดังนั้นจึงใช้เป็นชื่อของพวกเขา) พวกเขาได้สร้างระบบอิมามขึ้นในเยเมนในศตวรรษที่ 9 และยังมีระบบอิมาม ของพวกซัยดีอยู่ในแถบทะเลแคสเปียนด้วย

การทำทลายโดยตรงมากขึ้นต่อราชวงศ์อับบาซียะฮ์มาจากขบวนการที่เชื่อมโยงกับสาขาอีกสาขาหนึ่งของนิกายชีอะฮ์ นั่นคือพวกอิสมาอีลียะฮ์ (Isma' ilis) ที่มาของพวกเขายังไม่กระจ่างชัด แต่ดูเหมือนพวกเขาจะเริ่มขึ้นโดยเป็นขบวนการลับโดยมีศูนย์กลางแห่งแรกอยู่ในอิรักและคุซิสถาน (Khuzistan) ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอิหร่าน ครั้งแล้วก็ในซีเรีย พวกอิสมาอีลียะฮ์สนับสนุนข้ออ้างความเป็นอิมามของท่านอิสมาอีลบุตรชายคนโตของท่านยะฮ์อีฟร อัสศอดิก ซึ่งโดยองค์หลักของพวกชีอะฮ์ถือว่าเป็น อิมาม ท่านที่หก ท่านอิสมาอีลเสียชีวิตใน ค.ศ. 760 คือห้าปีก่อนที่บิดาของท่านจะเสียชีวิต ในที่สุดชาวชีอะฮ์ส่วนใหญ่ก็ให้การยอมรับท่านมุซา อัล-กาซิม (Musa al-Kazim – เสียชีวิตใน ค.ศ. 799) ในฐานะอิมาม อย่างไรก็ตามพวกอิสมาอีลียะฮ์เชื่อว่าท่านอิสมาอีลได้รับการแต่งตั้งในฐานะผู้สืบต่อจากบิดาของท่านอย่างไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงได้ และเชื่อว่าบุตรชายของท่านคือ มุฮัมมัดกลายเป็นอิมามหลังจากท่าน พวกเขาเชื่อว่ามุฮัมมัดจะกลับมาไม่เร็วก็ช้าในฐานะของมะฮ์ดีซึ่งถูกส่งมาเพื่อเปิดเผยถึงความหมายภายในแห่งวิวัฒนาการของกูรออันและเพื่อปกครองโลกด้วยความยุติธรรม

ขบวนการนี้ได้จัดให้มีกิจกรรมของนักเผยแผ่ศาสนาในขนาดที่ใหญ่ขึ้น ผู้ยึดมั่นในขบวนการนี้กลุ่มหนึ่งได้สร้างสาธารณรัฐชนิดหนึ่งขึ้นมาในอาระเบียตะวันออก นั่นคือสาธารณรัฐของพวกเกาะรอมีญะฮ์ (Carmathians) และอีกกลุ่มหนึ่งสถาปนาตัวเองขึ้นมาในแถบมัฆริบ เกณฑ์ทหารเบอร์เบอร์มาและเข้ายึดเมืองคัยราวาน ใน ค.ศ. 910 อุบายดูลลอฮ์ (Ubaydullah) ผู้อ้างว่าเป็นเชื้อสายของท่านอะลีและท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ (Fatima) ได้มาถึงตูนิเซียและประกาศตนว่าเป็นเคาะลีฟะฮ์ และอีกครั้งศตวรรษต่อมาครอบครัวของท่านก็ได้

* เรียกในภาษาอังกฤษว่า ฮัมดานิด (Hamdanid) -ผู้แปล

ก่อตั้งราชวงศ์ที่มั่นคงขึ้นให้ชื่อว่าราชวงศ์ฟาฏิมิด* ตามชื่อของท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ บุตรสาวของท่านศาสดา ทั้งด้วยเหตุผลทางศาสนาและทางการเมืองราชวงศ์นี้ได้ย้ายไปทางตะวันออกไปยังดินแดนของราชวงศ์อับบาซียะฮ์ และใน ค.ศ. 969 ก็เข้าครอบครองอียิปต์ จากนั้นก็ได้ขยายอำนาจไปยังอาระเบียตะวันตกและซีเรีย แต่ในไม่ช้าก็สูญเสียคูนิเซียไป

พวกฟาฏิมียะฮ์นี้ใช้ทั้งตำแหน่งอิมามและเคาะลีฟะฮ์ ในฐานะอิมามพวกเขาอ้างถึงอำนาจหน้าที่ซึ่งเป็นสากลเหนือชาวมุสลิมและรัฐของพวกเขาได้กลายเป็นศูนย์กลางซึ่งส่งนักเผยแผ่ศาสนาออกไป หลังจากรัฐฟาฏิมียะฮ์ได้หมดสิ้นไปเป็นเวลายาวนานชุมชนต่างๆ ซึ่งตั้งขึ้นโดยบรรดาผู้ที่มีความเกี่ยวพันอยู่กับรัฐนั้นก็ยังคงมีอยู่ต่อไปในเยเมน ซีเรีย อิหร่านและต่อมาก็มีในอินเดียตะวันตกด้วย

สายฟาฏิมียะฮ์ไม่ได้เป็นแค่อิมาม แต่ยังเป็นผู้ปกครองของรัฐใหญ่ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในลุ่มแม่น้ำไนล์ (Nile) ด้วย พวกเขาสร้างกรุงไคโรเป็นราชนครที่สร้างขึ้นทางตอนเหนือของเมืองฟุสตาตและเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจและความเป็นเอกราชของพวกเขา การปกครองของพวกเขาก็เป็นไปตามแนวทางที่เคาะลีฟะฮ์ในนครแบกแดดวางไว้ อำนาจรวมศูนย์อยู่ในมือของเคาะลีฟะฮ์ และแสดงออกมาโดยอาศัยพิธีเฉลิมฉลองอันโอ่อ่าและประณีต มันเป็นการปฏิบัติของเคาะลีฟะฮ์สายฟาฏิมียะฮ์เพื่อแสดงตัวเองต่อประชาชนแห่งนครไคโรด้วยขบวนแห่ที่ดูเคร่งขรึม นายทหารใหญ่ๆ ของรัฐจะเข้ามาในท้องพระโรงของพระราชวัง เคาะลีฟะฮ์ก็ออกทาสจะออกมาจากหลังม่าน พระองค์จะทรงม้าและออกไปที่ประตูของพระราชวังซึ่งจะมีแตรบรรเลงเพลงข้าราชการและพวกทหารของพระองค์จะนำหน้าและตามหลังพระองค์ไป พระองค์จะขี่ม้าไปตามถนนที่ได้รับการตกแต่งโดยผ้าปักดอกและผ้าลินินเนื้อดีที่พวกพ่อค้าเอามาประดับประดาไว้ ขบวนแห่นั้นแสดงให้เห็นถึงลักษณะการปกครองของราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ทั้งสองด้าน ส่วนหนึ่งเป็นด้านศาสนาในขณะที่อีกส่วนหนึ่งแสดงเอกลักษณ์ของผู้ปกครองด้วยชีวิตของนครและแม่น้ำ

พื้นฐานอำนาจของราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์คือรายได้จากดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ของสามเหลี่ยมปากน้ำและลุ่มแม่น้ำไนล์ งานช่างฝีมือของเมืองต่างๆ และการค้าในบริเวณริมทะเลเมดิเตอร์เรเนียนรวมทั้งทะเลแดง นี่ก็เพียงพอแล้วที่ใช้ทำนุบำรุงกองทัพที่นำมาจากนอกเขตแดนอียิปต์ได้แก่ชาวเบอร์เบอร์ คนผิวดำจากซูดานและชาวเตอร์ก เคาะลีฟะฮ์มิได้ใช้ความพยายามอย่างเป็นระบบที่จะขจัดเยียดหลักการของนิกายอิสมาอีลีย์ให้แก่ชาวอียิปต์มุสลิม ซึ่งยังคงเป็นชาวซุนนีอยู่เป็นส่วนใหญ่ โยมีประชาชนคริสเตียนและชาวยิวจำนวนมากอยู่ร่วมกับพวกเขาอย่างสงบสุข

* ชื่อที่ถูกต้องของราชวงศ์ฟาฏิมิด (Fatimid) คือฟาฏิมียะฮ์ ดังนั้นต่อไปจะเรียกราชวงศ์ฟาฏิมิดว่าฟาฏิมียะฮ์ – ผู้แปล

การอ้างตนว่าเป็นเคาะลีฟะฮ์ของพวกฟาฏิมียะฮ์นั้นเป็นการท้าทายโดยตรงต่อราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ การท้าทายอีกอย่างหนึ่งทั้งต่อ ‘ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์และราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์’ นั้นมาจากด้านตะวันตกโพ้นของโลกมุสลิม ดินแดนที่ถูกชาวอาหรับพิชิตได้ โมร็อกโกและส่วนใหญ่ของ สเปน นั้นเป็นดินแดนที่จะควบคุมจากแถบเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออกได้ยากและเป็นไปไม่ได้ที่จะควบคุมจากอิรัก ในไม่ช้าพวกทหารและข้าราชการอาหรับที่นั่นก็ต้องการผลประโยชน์ของตัวเองและสามารถแสดงออกมาอย่างง่าย ๆ ในลักษณะที่ทำให้เรานึกถึงแรงกระตุ้นซึ่งนำพวกเขาออกมาห่างไกลมาจากอาระเบีย ตอนปลายศตวรรษที่แปด อิดริส (Idris) เหลนคนหนึ่งของท่านอะลีได้เดินทางไปโมร็อกโกและได้รับการสนับสนุนจากที่นั่นจึงได้ตั้งราชวงศ์ขึ้นมาซึ่งมีความสำคัญอยู่ในประวัติศาสตร์ของโมร็อกโก เพราะพวกอิดริส (Idrisid) ได้สร้างเมืองเฟซ (Fez) ขึ้นมา และเริ่มสร้างประเพณีซึ่งยังคงมีอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ คือประเพณีของราชวงศ์ที่เป็นอิสระซึ่งปกครองโมร็อกโกด้วยการอ้างความชอบธรรมว่าสืบเชื้อสายท่านศาสดา

ที่สำคัญสำหรับประวัติศาสตร์ของโลกมุสลิมทั้งหมดยิ่งกว่านั้นก็คือ วิถีทางที่แยกออกมาของสเปนหรืออันดาลุสหากจะใช้ชื่ออาหรับ ชาวอาหรับได้มาถึงสเปนใน ค.ศ. 710 และในไม่ช้าก็ได้ก่อตั้งแคว้นของเคาะลีฟะฮ์ขึ้นมาซึ่งได้ขยายไกลไปจนถึงทางตอนเหนือของคาบสมุทรชาวอาหรับและชาวเบอร์เบอร์ตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นรุ่นแรกตามด้วยคลื่นลูกที่สองของพวกทหารจากซีเรียซึ่งต่อมามีบทบาทสำคัญเพราะหลังจากการปฏิวัติของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ สมาชิกคนหนึ่งของราชวงศ์อุมัยยะฮ์สามารถเข้าไปลี้ภัยอยู่ในสเปนและได้พบผู้สนับสนุนที่นั่น ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ใหม่จึงได้สถาปนาขึ้นและได้ปกครองต่อมาเกือบสามร้อยปี ถึงแม้ว่าผู้ปกครองจะไม่ได้ใช้ตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์จนกระทั่งตอนกลางของศตวรรษที่สิบก็ตาม

ในราชอาณาจักรใหม่ของพวกเขา พวกอุมัยยะฮ์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างที่เกิดขึ้นในตะวันออก สังคมซึ่งชาวมุสลิมได้ปกครองเหนือชนส่วนใหญ่ที่ไม่ใช่มุสลิมก็ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นสังคมที่ประชากรส่วนมากหันมายอมรับศาสนาและภาษาของผู้ปกครอง รัฐบาลซึ่งได้ปกครองตามแนวทางการกระจายอำนาจในตอนแรก แต่ด้วยลูกเล่นทางการเมืองได้กลายมาเป็นรัฐบาลที่รวมศูนย์อำนาจซึ่งปกครองโดยใช้การควบคุมของข้าราชการ

อีกครั้งหนึ่งที่ได้มีการสร้างเมืองหลวงใหม่คือ คอร์โดบา (Cordoba) ขึ้นมา โดยตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำกวาดัลกีวีร์ (Guadalquivir) แม่น้ำสายนี้มีทางน้ำที่จะนำเอาสินค้าจำนวนมากที่จำเป็นสำหรับใช้เป็นอาหารและการอุตสาหกรรมมาได้ ในที่ราบรอบๆ แม่น้ำนั้นมีการปลูกข้าวและผลิตผลอื่นๆ ที่จำเป็นสำหรับเมืองในที่ดินซึ่งมีการชลประทาน เมืองคอร์โดบายังเป็นเมืองที่ถนนสายต่างๆ มาบรรจบกันและเป็นตลาดสำหรับแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ระหว่างอาณาบริเวณต่างๆ เมื่อราชวงศ์มีอำนาจเด็ดขาดมากขึ้น ก็ถอยห่างไปจากชีวิตของเมืองอีกครั้งหนึ่ง ผู้ปกครองได้ย้ายจากเมืองคอร์โดบาไปยังเมืองของกษัตริย์คือมะดีนะตุลชะหฺร็อว (Madina al-Zahra) ซึ่งอยู่ห่างไปจากเมืองหลวงพอดูว ที่นั่นพระองค์ได้ครองราชย์อย่าง

โอ้อ่า แวดล้อมด้วยขุนนางซึ่งรวมทั้งผู้มาจากตระกูลอาหรับและตระกูลที่รับอารยธรรมอาหรับ – เพราะการแยกผู้ปกครองออกจากสังคมนั้นไม่ใหญ่หลวงเท่าในนครเบกแดด แต่ก็มีบุคลากรทาง ซึ่งนำมาจากบริเวณทะเลดำ อิตาลีและอื่นๆ กองทัพก็มีแกนกลางจากทหารรับจ้างต่างชาติด้วย เช่นกัน ถึงแม้ว่าจะรวมเอาชาวอาหรับและชาวเบอร์เบอร์ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่บนพื้นแผ่นดินที่ได้รับ เป็นค่าตอบแทนสำหรับการเป็นทหารไว้ด้วย

เช่นเดียวกับในซีเรีย พวกอุมัยยะฮ์ซึ่งเป็นชาวเมืองมีเชื้อสายมาจากแคว้นหิญาซ (Hijaz) ได้ใช้อำนาจของพวกเขาเพื่อหาผลประโยชน์ให้แก่เมืองและชนบทที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ให้ มากขึ้น เมืองต่างๆ เจริญเติบโตขึ้น –เมืองแรกคือ คอร์โดบา ต่อไปก็เป็นเมืองเซวิล (Seville)- เพราะได้รับการค้าขายด้วยที่ดินซึ่งมีการชลประทาน ทำให้สร้างผลผลิตส่วนเกินได้ ด้วยเทคนิคต่างๆ ที่นำมาจากตะวันออกไกล ในบริเวณเหล่านี้ชาวอาหรับมีความสำคัญในฐานะ เจ้าของที่ดินและผู้เพาะปลูก ถึงแม้ว่าประชาชนพื้นเมืองจำนวนมากยังคงอยู่ที่นั่นต่อไปก็ตาม พันออกไปจากที่ราบที่มีการชลประทานแล้ว ตามที่ราชวงศ์มีชาวเบอร์เบอร์ที่ได้อพยพมาจากเทือกเขาของดินแดนมักริบ (Maghrib) อาศัยอยู่ด้วยการทำเกษตรกรรมขนาดเล็กและเลี้ยงแกะใน ทุ่งหญ้า

การเคลื่อนย้ายของชาวเบอร์เบอร์จากดินแดนมักริบไปยังสเปนดำเนินต่อไปนานมากกว่าที่ ชาวอาหรับอพยพมาจากตะวันออกและอาจมีจำนวนมากกว่าด้วย ไม่นานชาวพื้นเมืองส่วนหนึ่ง ก็ได้เปลี่ยนมารับนับถือศาสนาอิสลามด้วย และในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 10 นั้นอาจ เป็นไปได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ของอันดาลุส (Adulus) เป็นมุสลิม แต่เคียงข้างพวกเขาก็มี ผู้ที่มีได้เปลี่ยนศาสนาซึ่งได้แก่ประชากรคริสเตียนและชาวยิวจำนวนมากที่เป็นช่างฝีมือและพ่อค้า ชนกลุ่มต่างๆ มาอยู่ร่วมกันเพราะขันติธรรมของพวกอุมัยยะฮ์ที่มีต่อชาวยิวและคริสเตียน และโดย การเผยแพร่งของภาษาอาหรับซึ่งได้กลายเป็นภาษาของคนส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นชาวยิวและคริสเตียนตลอดจนชาวมุสลิมเมื่อถึงคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ด ขันติธรรม การใช้ภาษาร่วมกันและ ประเพณีอันยาวนานของการปกครองที่แยกเป็นสัดส่วนได้ร่วมกันสร้างความสำนึกและสังคมอัน โดดเด่นของสังคมชาวอันดาลุสขึ้นมา วัฒนธรรมแบบอิสลามของชาวอันดาลุสได้พัฒนาไปใน แนวทางแตกต่างไปจากประเทศอื่นๆ ทางตะวันออกและวัฒนธรรมของชาวยิวแห่งอันดาลุสก็ได้ เป็นอิสระเช่นกันจากวัฒนธรรมของอิรักซึ่งเป็นศูนย์กลางสำคัญแห่งชีวิตทางศาสนาของชาวยิว

เพราะฉะนั้นการที่ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์จึงมิได้เป็นแต่เพียงผลประโยชน์ของราชวงศ์ เท่านั้น แต่ยังเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใครของอันดาลุสด้วย ซึ่งแสดงออกด้วยการที่อับดุลเราะห์มานที่สาม (Abd al-rahman III – ค.ศ. 912-61) สถาปนาตนเป็นคอลีฟะฮ์ รัชสมัยของพระองค์เป็นสมัยที่ราชวงศ์อุมัยยะฮ์แห่งสเปนมีอำนาจที่เป็นอิสระสูงสุด หลังจาก นั้นไม่นานคือในคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ดราชอาณาจักรของพวกเขาก็แตกออกเป็นราชอาณาจักร เล็กๆ จำนวนหนึ่งซึ่งปกครองโดยราชวงศ์ต่างๆ ของอาหรับหรือของชาวเบอร์เบอร์ (ซึ่งเรียกว่า

‘กษัตริย์ของหมู่คณะ’ หรือ ‘กษัตริย์แห่งก๊กเหล่าต่างๆ’ (มุลุก อัล-ฏอวาอ็ฟ-*muluk al-tawaif*) โดยกระบวนการที่คล้ายคลึงกับที่เคยเกิดขึ้นในจักรวรรดิอับบาซียะฮ์

สังคมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน : พื้นฐานทางเศรษฐกิจ

การที่โครงสร้างแบบเดียวๆของรัฐบาลในตะวันออกและตะวันตกได้หายไปนั้นมิได้เป็นเครื่องหมายแห่งความอ่อนแอทางสังคมหรือวัฒนธรรมแต่อย่างใด ในเวลานี้ได้มีโลกมุสลิมที่สร้างขึ้นด้วยการรวมตัวกันโดยมีเครื่องเชื่อมหลายอย่างและมีศูนย์กลางแห่งอำนาจและวัฒนธรรมอันสูงส่งอยู่หลายแห่ง

การดูดซับเอาพื้นที่อันกว้างใหญ่เข้าไปในจักรวรรดิเดียวไม่ช้าไม่นานได้ทำให้เกิดหน่วยเศรษฐกิจหนึ่งซึ่งมีความสำคัญไม่เฉพาะแต่ด้วยขนาดของมันเท่านั้น แต่เนื่องจากมันโยนโยเอาลุ่มน้ำของทะเลใหญ่สองแห่งของโลกที่เจริญแล้วนั้นคือทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและมหาสมุทรอินเดียเข้าด้วยกัน ความเคลื่อนไหวของกองทัพ พ่อค้า ช่างฝีมือ นักวิชาการและผู้ประกอบพิธีฮัจญ์ระหว่างดินแดนเหล่านั้นกลายเป็นเรื่องง่ายขึ้น รวมทั้งความคิด แบบอย่างและเทคนิคต่างๆ ด้วยภายในขอบเขตอันกว้างขวางแห่งการปฏิสัมพันธ์จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ที่จะมีรัฐบาลอันเข้มแข็ง มีเมืองใหญ่ๆ มีการค้าระหว่างประเทศและมีชนบทที่รุ่งเรือง ณ ที่นั่น โดยดำรงสภาพแห่งการมีชีวิตอยู่ของกันและกันไว้

การก่อตั้งจักรวรรดิมุสลิมและการก่อตั้งรัฐต่างๆ ภายในอาณาเขตเดิมของมัน นำไปสู่ความเจริญของเมืองใหญ่ๆ ณ ที่ซึ่งพระราชวัง รัฐบาลและประชากรในเมืองมีความต้องการเครื่องบริโภคนิยมสำหรับโรงงาน และของฟุ่มเฟือยเพื่อแสดงถึงความมั่งคั่งและอำนาจ และที่ซึ่งการเปลี่ยนแปลงและความสลับซับซ้อนของชีวิตในเมืองได้นำไปสู่ความปรารถนาที่จะมีสิ่งใหม่ๆ และมีการลอกเลียนแบบสมัยนิยมของผู้มีอำนาจหรือคนแปลกหน้า ความต้องการของชาวเมืองและความสะดวกสบายของการคมนาคมได้ให้ทิศทางใหม่แก่วิธีการจัดการการค้าระยะไกลซึ่งมีอยู่เสมอ สินค้าที่มีขนาดใหญ่หลายๆ นั้นมิอาจให้กำไรได้ด้วยการนำไปเป็นระยะไกลมากๆ ดังนั้นสำหรับอาหารส่วนใหญ่ เมืองจะต้องมองหาพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่อยู่ติดๆ กัน แต่สำหรับสินค้าบางอย่าง การส่งกลับมานั้นก็ต้องถูกนำมาเป็นระยะทางไกลเช่นกัน พริกไทยและเครื่องเทศอื่นๆ อัญมณีที่มีค่า ผ้าเนื้อดีและเครื่องถ้วยชามมาจากประเทศอินเดียและจีน ขนสัตว์มาจากประเทศทางภาคเหนือ ปะการัง งาช้างและสิ่งทองถูกส่งกลับมาเป็นการตอบแทน เมืองต่างๆ ทางตะวันออกกลางนั้นไม่ได้เป็นแค่ผู้บริโภคเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรมสำหรับส่งออกและสำหรับใช้เองอีกด้วย สิ่งผลิตบางอย่างมีการผลิตเป็นจำนวนมากเช่นอาวุธสงครามถูกผลิต

ขึ้นเพื่อคลังอาวุธของรัฐ สิ่งทอชนิดดีสำหรับราชวัง โรงงานกลั่นน้ำตาลและโรงงานผลิตกระดาษ –แต่ส่วนใหญ่จะผลิตในโรงงานเล็กๆ สำหรับผลิตสิ่งทอหรืองานโลหะ

ก่อนที่จะมีรางรถไฟแล้วก็รถยนต์ในสมัยใหม่นั้น การขนส่งทางน้ำมีราคาถูกกว่า รวดเร็วกว่าและปลอดภัยกว่าทางบก การที่จะเลี้ยงดูประชากรของตนเองนั้นเกือบจะเป็นเรื่องจำเป็นเอาทีเดียวสำหรับเมืองใหญ่ที่มักตั้งอยู่ใกล้กับทะเลหรือแม่น้ำที่เดินเรือได้ และเส้นทางหลักในการค้าขายระยะทางไกลในสมัยนั้นก็เช่นกันก็คือเส้นทางทางทะเล โดยเฉพาะเส้นทางในมหาสมุทรอินเดียภายใต้ราชวงศ์อับบาสิยะห์ ศูนย์กลางแห่งการจัดการอันสำคัญสำหรับการค้าในเส้นทางทะเลเหล่านี้ ได้แก่เมืองบัสเราะห์ (Basra) ในอิรักตอนล่าง และเมืองสิราฟ (Siraf) บนชายฝั่งของอ่าวเปอร์เซีย ทั้งสองเมืองนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของราชวงศ์อับบาสิยะห์ และตั้งอยู่ในตำแหน่งที่จะสนองตอบความต้องการของเมืองหลวงได้ ในศตวรรษที่ 10 ได้มีความเปลี่ยนแปลงทางการค้าบางอย่างจากอ่าวเปอร์เซียไปยังทะเลแดงเนื่องมาจากการเติบโตของกรุงไคโรในฐานะศูนย์กลางทางการค้ารวมทั้งอำนาจและความต้องการสินค้าที่มีเพิ่มขึ้นจากเมืองที่ทำการค้าขายของอิตาลี แต่นี่เป็นแค่เพียงการเริ่มต้นเท่านั้น

จากเมืองบัสเราะห์และสิราฟ การค้ากับตะวันออกส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยพ่อค้าชาวอิหร่านชาวอาหรับหรือชาวยิวบนเรืออาหรับซึ่งแล่นไปยังท่าเรือของอินเดียตะวันตกหรือแม้กระทั่งไปไกลกว่านั้น ครั้งหนึ่งพวกเขาได้เดินทางไปไกลถึงประเทศจีนแต่หลังจากศตวรรษที่ 10 พวกเขาก็มิได้ไปไกลกว่าท่าเรือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เลย พวกเขาเดินทางไปทางใต้ด้วยเช่นกัน คือไปยังอาระเบียภาคใต้และภาคตะวันตกและแอฟริกาตะวันออก จากเมืองบัสเราะห์สินค้าต่างๆ สามารถลำเลียงทางแม่น้ำไปยังนครแบกแดด แล้วจากนั้นก็เดินทางต่อไปในเส้นทางในทะเลทรายซีเรียเพื่อไปยังประเทศซีเรียและอียิปต์ หรือโดยผ่านแคว้นอนาโตเลียไปยังเมืองคอนสแตนติโนเปิลและทรีบิซอนด์ (Trebizond) หรือโดยเส้นทางใหญ่จากนครแบกแดดไปยังเมืองนิซาปูร์ในอิหร่านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วจากนั้นก็ไปยังเอเชียกลางและจีนตลอดเส้นทางอันยาวไกล สินค้าต่างๆ ได้ถูกลำเลียงไปบนหลังอูฐในกองคาราวานใหญ่ที่มีการจัดการอย่างดี ส่วนในระยะทางที่สั้นกว่าก็จะใช้ล้อหรือลา ในส่วนใหญ่ของตะวันออกใกล้ การขนส่งที่ใช้ล้อเลื่อนได้หายไปหลังจากการเกิดขึ้นของอาณาจักรมุสลิม และไม่ได้กลับมาอีกจนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 19 มีเหตุผลต่างๆ สำหรับเรื่องนี้ นั่นก็คือถนนของโรมันเสียหายไปและกลุ่มผู้ปกครองอาหรับมีความสนใจในการเลี้ยงอูฐ และการขนส่งบนหลังอูฐนั้นประหยัดมากกว่าการใช้เกวียน

ในครั้งแรกนั้นการค้าในแถบเมดิเตอร์เรเนียนไม่มีใครจะปลอดภัยและมีข้อจำกัดมากกว่า ยุโรปตะวันตกยังมิได้มาถึงจุดแห่งการฟื้นตัวซึ่งจะทำการผลิตจำนวนมากเพื่อส่งออกหรือสามารถซึมซับเอาสินค้าเข้ามาได้ยาก และครั้งหนึ่งอาณาจักรไบแซนไทน์พยายามที่จะจำกัดอำนาจทางเรือและการพาณิชย์ทางทะเลในอาหรับ การค้าที่สำคัญมากที่สุดคือการค้าที่ดำเนินไปตามชายฝั่ง

ทะเลทางใต้เชื่อมสเปนและแถบมัฆริบเข้ากับอียิปต์และซีเรียโดยมีตูนิเซียเป็นที่รวมสินค้า ตามเส้นทางนี้บรรดาพ่อค้าซึ่งหลายคนในหมู่พวกเขาเป็นชาวยิวได้จัดการค้าผ้าไหมของสเปน ทองที่นำมาจากแอฟริกาตะวันตก โลหะและน้ำมันมะกอก ต่อมาในศตวรรษที่ 10 การค้าขายกับเมืองเวนิซและเมืองอมาลฟี (Amalfi) เริ่มมีความสำคัญขึ้นมา

รัฐบาลที่มีความเข้มแข็งและเมืองใหญ่ๆ ไม่อาจอยู่ได้โดยปราศจากชนบทอันเป็นที่ผลิตแต่ในทางกลับกันชนบทก็ไม่อาจเจริญเติบโตได้นอกจากจะมีรัฐบาลที่เข้มแข็งและเมืองต่างๆ ที่จะลงทุนในการผลิต ในบรรดาประเทศที่ชาวอาหรับพิชิตนั้น โดยเฉพาะในที่ๆ มีชาวอาหรับอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก ชนชั้นเจ้าของที่ดินก็เจริญเติบโตขึ้น ที่ดินซึ่งได้มาจากเจ้าของเดิมและเป็นของผู้ปกครองอย่างเป็นทางการนั้น ได้ถูกยกให้แก่ชาวอาหรับโดยมีเงื่อนไขให้จ่ายภาษี ต่อมาภายหลังคือในศตวรรษที่สิบ ได้เริ่มมีการจัดการให้ข้าราชการหรือผู้บัญชากองทัพเป็นผู้เก็บภาษี ผู้ซึ่งโดยวิธีการนี้จะกลายเป็นเจ้าของที่แท้จริงและมีความสนใจในการดูแลให้มีการผลิต ผู้ทำการเพาะปลูกที่เคยอยู่ที่นั่นมาก่อนยังคงทำงานในที่ดินต่อไปเป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่าในบางที่ชาวไร่ชาวนาและผู้เลี้ยงสัตว์จะอพยพไปอยู่ที่อื่นก็ตาม หลักฐานตามที่มีอยู่แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถือครองที่ดินและผู้เพาะปลูกเป็นไปในแบบแบ่งพืชผลกันในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หลังจากจ่ายภาษีแล้วผลผลิตจะถูกแบ่งออกไปตามสัดส่วนที่ได้ตกลงกันไว้ระหว่างผู้ที่ให้ที่ดิน เมล็ดพันธุ์ สัตว์และแรงงาน มีการตกลงที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้นในที่ดินที่มีการชลประทานหรือที่ดินที่จะต้องปลูกต้นไม้

ผู้ถือครองที่ดินซึ่งสะสมเงินจากการค้าหรือจากทางอื่นๆ สามารถใช้ที่ดินสำหรับการผลิตทางการเกษตร และด้วยการช่วยเหลือจากเงินทุนของพวกเขาจึงมีการนำเอาเทคนิคใหม่ๆ มาใช้ มีหลักฐานว่าการขยายตัวของจักรวรรดิมุสลิมได้นำเอาพืชผลใหม่ๆ เข้ามา หรืออย่างน้อยก็มีการขยายตัวของการปลูกพืชซึ่งเป็นที่รู้จักกันอยู่แล้ว โดยทั่วไปขบวนการดังกล่าวจะมาทางตะวันตกคือจากจีนหรืออินเดียโดยผ่านอิหร่านไปยังลุ่มทะเลเมดิเตอร์เรเนียน มีข้าว น้ำตาลอ้อย ฝ้าย แดงโม มะเขือ ส้มและมะนาวปลูกไว้บนพื้นที่อันกว้างใหญ่ พืชผลเหล่านี้ต้องการการลงทุนทางด้านการชลประทานและการพัฒนาที่ดินขนาดใหญ่ งานชลประทานแบบเก่าได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ ตัวอย่างเช่นการชลประทานในภาคใต้ของอิรักและมีที่ทำขึ้นมาใหม่ด้วย เราจะเห็นการเคลื่อนไปทางตะวันตกได้ในสเปน ซึ่งนำเอากังหันน้ำ (นะอูรอหรือโนเรีย – *na'ura, noria*) มาจากซีเรียและคลองใต้ดิน (กอนัต – *qanat*) จากอิหร่าน ได้มีวิธีการใหม่ๆ ในการปลูกพืชหมุนเวียนเข้ามาสู่สเปนด้วย

ด้วยการปรับปรุงเช่นนั้น ผลผลิตส่วนเกินทางเกษตรก็มีมากขึ้นและสิ่งนี้พร้อมด้วยความเติบโตด้านหัตถกรรมและการค้าได้เพิ่มความสำคัญของเงินในเศรษฐกิจของตะวันออกใกล้และที่ราบลุ่มเมดิเตอร์เรเนียน ระบบการเงินที่ได้รับการยอมรับกันเป็นสากลได้เติบโตขึ้น การไหลบ่าของโลหะที่มีค่าต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทองจากแอฟริกาเข้ามาในดินแดนของเคาะลีฟะฮ์ทำให้การ

ขยายตัวของการทำเหรียญกษาปณ์สามารถเป็นไปได้ เหรียญดinar (dinar) ทองคำยังคงเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนต่อไปอีกหลายศตวรรษรวมทั้งเหรียญเงินอิสลามซึ่งถูกค้นพบในสแกนดิเนเวียและป่าวิชวูด (Wychwood Forest) ทางตอนเหนือของเมืองออกซ์ฟอร์ดด้วย สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของเหรียญกษาปณ์ก็คือระบบสินเชื่อ พ่อค้าใหญ่ๆ รับฝากเงินและให้กู้ยืมเจ้าของเงินกู้และพวกผู้เก็บภาษีก็เช่นกัน จะเอาเงินสดของพวกเขาที่สะสมไว้ไปให้กู้ พ่อค้าซึ่งมีผู้ติดต่อหรือมีลูกค้าอยู่ในถิ่นอื่นจะออกหนังสือสำคัญเก็บเงินให้แก่พวกเขาหรือออกหนังสือส่งจ่ายให้

เศรษฐกิจที่ซับซ้อนและขยายออกไปไกลย่อมไม่อาจอยู่ได้หากไม่มีระบบการคาค้างร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกันและกัน โดยไม่มีการติดต่อหรือมีความรู้จักกันเป็นการส่วนตัว ในบางครั้งความผูกพันทางครอบครัวก็อาจทำให้มีสิ่งนี้ได้ ตัวอย่างเช่นในหมู่พ่อค้าชาวอียิปต์ที่ได้เดินทางไปทั่วโลกแถบเมดิเตอร์เรเนียนและที่ไปไกลกว่านั้น โดยข้ามเขตแดนระหว่างประเทศมุสลิมและคริสเตียนไป ถ้าหากว่าความผูกพันดังกล่าวไม่มีอยู่ก็จำเป็นต้องมีกฎหมายหรือบรรทัดฐานทางศีลธรรมของสังคมอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ในทำนองเดียวกันผู้ถือครองที่ดินและผู้เพาะปลูกจะต้องมีกฎข้อบังคับที่แน่นอนและยอมรับได้เกี่ยวกับทรัพย์สิน การแบ่งปันผลผลิต การเก็บภาษีและสิทธิเหนือหัวน้ำ ดันไม้และสินแร่ใต้พื้นดิน

ดังนั้นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจจึงต้องการระบบแห่งพฤติกรรมร่วมกัน และเรื่องนี้ก็เป็นไปได้เพราะประชากรในดินแดนที่ถูกปกครองโดยชาวมุสลิมได้กลายมาเป็นมุสลิมเป็นจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ดังนั้นหลักศาสนาที่ศาสดามุฮัมมัดได้รับมอบจึงถูกนำออกมาใช้ในความหมายแห่งชีวิตทางสังคม

เอกภาพแห่งความศรัทธาและภาษา

มิใช่เรื่องง่ายที่จะค้นพบอะไรมากนักเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ ที่ประชาชนพลเมืองได้กลายมาเป็นมุสลิม แต่การศึกษาที่ขึ้นอยู่กับหลักฐานของการรับเอาชื่อมุสลิมมาใช้ได้ให้ลำดับของความสำคัญซึ่งดูเหมือนจะมีเหตุผลพอฟังได้ ตามการประมาณดังกล่าว ปรากฏว่าในตอนปลายของสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ (นั่นก็คือปีกลางๆของศตวรรษที่สองของอิสลามหรือศตวรรษที่แปดของ คริสเตียน) ประชากรของอิหร่านและอิรัก ซีเรียและอียิปต์ ตูนิเซียและสเปนเป็นมุสลิมไม่ถึงร้อยละ 10 ถึงแม้ว่าสัดส่วนในคาบสมุทรอาระเบียจะต้องมากกว่าก็ตาม นอกจากชาวอาหรับเผ่าต่างๆ ซึ่งอยู่ในอิรักและซีเรียมาก่อนการพิชิตของมุสลิมแล้ว ผู้เปลี่ยนศาสนาส่วนมากมาจากคนระดับล่างของสังคม—ตัวอย่างเช่นทหารที่ถูกจับในการสู้รบ—หรือจากข้าราชการของรัฐบาลซาซาเนียนผู้ซึ่งมาทำงานให้กับผู้ปกครองใหม่ ไม่มีความกดดันหรือแรงกระตุ้นอย่างแข็งขันที่จะทำให้คนอื่นๆ เปลี่ยนศาสนา ส่วนใหญ่ผู้เปลี่ยนศาสนาจะอาศัยอยู่ในหรือใกล้ๆ ตัวเมืองใหญ่ๆ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของประชากรและอำนาจของอาหรับ ณ ที่ซึ่งมีการเริ่มต้นของสถาบันจำเพาะของอิสลามเช่น

มัสยิด ศาลและเมืองเหล่านี้ซึ่งได้แก่เมืองของอิรักและอิหร่าน เมืองค็อยรวานในแอฟริกาและคอร์โดบาในสเปน นี่แหละที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางสำหรับขยายวงของอิสลามออกไป

ตอนปลายของทศวรรษที่สี่ของอิสลาม (ศตวรรษที่สิบของคริสเตียน) ภาพก็ได้เปลี่ยนไป ประชากรส่วนใหญ่กลายเป็นมุสลิมไป โดยเฉพาะแต่ชาวเมืองเท่านั้นแต่ยังรวมทั้งชาวชนบทจำนวนมากพอควรที่เปลี่ยนศาสนาไปด้วย เหตุผลของเรื่องนี้อาจจะเป็นเพราะว่าศาสนาอิสลามมีลักษณะชัดเจนมากขึ้น และเส้นคันระหว่างมุสลิมและมิใช่มุสลิมก็ได้ปรากฏอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น บัดนี้มุสลิมมีชีวิตอยู่ภายในระบบของพิธีการ หลักการและกฎหมายที่ละเอียดละออแตกต่างไปจากสิ่งเดียวกันของผู้ที่มิใช่มุสลิม พวกเขามีความสำนึกในความเป็นมุสลิมมากขึ้น สถานะของคริสเตียน ยิวและโซโรแอสเตเรียนได้ถูกกำหนดไว้อย่างแน่นอนยิ่งขึ้นและค่อนข้างด้อยกว่ามุสลิม พวกเขาถูกถือว่าเป็น ‘ชาวพระคัมภีร์’ คือผู้ที่มีคัมภีร์ที่ได้รับการเปิดเผยมา หรือเป็น ‘ชาวสัญญา’ ซึ่งได้มีการทำข้อสัญญาเพื่อคุ้มครองกับมุสลิม (ซึ่งเรียกว่าข้อสัญญาของท่านอุมรฺ) โดยทั่วไปพวกเขามีได้ถูกบังคับให้เปลี่ยนศาสนา แต่ก็ได้รับความลำบากจากข้อจำกัดต่างๆ คือพวกเขาต้องจ่ายภาษีพิเศษ ถูกห้ามมิให้สวมเสื้อผ้าบางสี ไม่สามารถแต่งงานกับสตรีมุสลิม หลักฐานของพวกเขาได้รับการยอมรับถ้ามีคดีกับชาวมุสลิม บ้านเรือนหรือสักการสถานของพวกเขาไม่ควรจะโอ้อ่า พวกเขาถูกกีดกันออกไปจากตำแหน่งที่มีอำนาจ (ถึงแม้ว่าในสถานที่ต่างๆ ชาวยิวและคริสเตียนได้ทำงานเป็นเลขานุการหรือเจ้าหน้าที่การเงินให้แก่ผู้ปกครองชาวมุสลิมก็ตาม) กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่นำมาใช้จะรุนแรงแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของท้องถิ่น แต่แม้กระทั่งในสถานการณ์ที่ดีที่สุดสภาพของคนกลุ่มน้อยก็ไม่สะดวกสบาย จึงยังคงมีมูลเหตุที่จะเปลี่ยนศาสนาอยู่ต่อไป

อย่างไรก็ตาม กระบวนการเปลี่ยนศาสนาก็ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ชาวยิวถูกกันออกจากส่วนใหญ่ของคาบสมุทรอาหรับในระยะแรกเริ่มของอิสลาม แต่พวกเขาก็ยังคงมีอยู่ในเมืองใหญ่ๆ ของประเทศมุสลิมอื่นๆ ในฐานะพ่อค้าและช่างฝีมือ และในฐานะพ่อค้าเล็กๆ ในเขตชนบทต่างๆ ในอิรักภาคเหนือ เยเมน โมร็อกโก การที่พวกเขามีชีวิตอยู่มาได้และรุ่งเรืองมาได้ นั้นมิได้เป็นเพราะความเข้มแข็งในการจัดการในกลุ่มของพวกเขาเท่านั้น แต่อยู่ที่ความสามารถของพวกเขาในการที่จะเข้าครองบางตำแหน่งทางเศรษฐกิจในช่องว่างของสังคมที่ซับซ้อนด้วยและเนื่องจากพวกเขามีได้แสดงตัวเองว่าเข้ากับรัฐใดรัฐหนึ่งที่ผู้ปกครองมุสลิมทำสงครามในบางครั้ง บางคราวอีกด้วย

แต่สถานการณ์ของคริสเตียนมิใช่อย่างเดียวกัน บางคนมีความเชื่อมโยงทางศาสนากับจักรวรรดิไบแซนไทน์และอาจก่อให้เกิดความระแวงสงสัยขึ้นในเวลาที่มีสงครามได้ พวกเขาได้มีการรวมกลุ่มกันอย่างใกล้ชิดเหมือนชาวยิว ในส่วนของผู้ที่อยู่ตามชนบทพวกเขาอาจจะไม่ใช่ คริสเตียนที่เคร่งครัดนัก ในบางพื้นที่คริสต์ศาสนาได้ตายลงโดยสิ้นเชิงแล้วถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นเวลานานก็ตาม ในที่อื่นๆ คริสต์ศาสนายังคงเป็นศาสนาของคนกลุ่มน้อยอยู่ ใน

สเปนประชาชนส่วนใหญ่ยังสังกัดอยู่ในคริสตจักรโรมันคาทอลิกต่อไป ในที่อื่นๆ บรรดาคริสเตียนที่เหลืออยู่มักจะสังกัดอยู่กับโบสถ์ต่างๆ ที่ขัดแย้งกัน ซึ่งแตกออกมาจากสายหลักอันเนื่องมาจากความขัดแย้งอย่างรุนแรงในศตวรรษแรกๆ เกี่ยวกับคุณลักษณะของพระคริสต์ คือพวกเนสโตเรียน (Nestorian) พวกโมนิฟิไซต์ (Monophysite) พวกโมนิเธเลต (Monothelite) คริสเตียนมิได้อาศัยอยู่เฉพาะในเมืองต่างๆ เท่านั้น แต่อยู่ในส่วนต่างๆ ของชนบทด้วย โดยเฉพาะอียิปต์ตอนบน ตามเทือกเขาในเลบานอนและอิรักภาคเหนือ

ภาษาอาหรับแพร่ขยายไปพร้อมกับศาสนาอิสลามหรือในบางแห่งก็แพร่ขยายไปก่อนอิสลามก็มี ที่ตอนในของซีเรียและอิรักตะวันตกนั้น ประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษาอาหรับอยู่แล้วในตอนที่มีมุสลิมเข้าพิชิต เมืองใหม่ๆ พร้อมกับประชากรที่อพยพเข้ามาและรัฐบาลของพวกเขามีชาวอาหรับอยู่มากและทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการแพร่ขยายภาษาออกไปอย่างกว้างขวาง มันได้แพร่ขยายออกไปทั้งในฐานะที่เป็นภาษาพูด เป็นภาษาท้องถิ่นต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาเดิมที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน และในฐานะที่เป็นภาษาเขียนในรูปแบบที่มีเอกภาพและยังคงได้รับการสืบทอดต่อไปโดยพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอานซึ่งถูกส่งลงมาเป็นภาษาอาหรับ

ในด้านที่เกี่ยวกับภาษาพูดนั้น ภาษาอาหรับได้เข้ามาปะทะกับพรมแดนในอิหร่านซึ่งยังคงมีการใช้ภาษาเปอร์เซียอยู่ต่อไป อย่างไรก็ตามภาษาอาหรับมิได้พบเครื่องกั้นพรมแดนอะไรภายในโลกอิสลาม ศาสนาได้นำเอาภาษามากับมันด้วย ผู้เปลี่ยนศาสนาที่มีได้มีเชื้อสายอาหรับ โดยเฉพาะชาวอิหร่านก็อ่านกุรอานด้วยภาษาอาหรับและได้เป็นส่วนสำคัญในการอธิบายระบบความคิดและกฎหมายซึ่งได้มาจากกุรอานให้ชัดเจนขึ้น ส่วนผู้ที่มิได้เปลี่ยนศาสนาก็ยังคงใช้ภาษาของพวกเขาอยู่ต่อไป เพื่อความมุ่งหมายทางศาสนาและวรรณกรรม คือพิธีส่วนของคริสตจักรตะวันออกบางแห่งยังคงเป็นภาษาซีรีแอกและคอปติก ส่วนภาษาฮิบรูและอารามาอิกนั้นเป็นภาษาในการสักการบูชาและภาษาในความรู้ทางศาสนาของชาวยิว ตัวอักษรโซโรแอสเตเรียนได้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นสุดท้ายในภาษาปาร์สลาวี อันเป็นรูปแบบของภาษาเปอร์เซียที่ใช้ก่อนการพิชิต หลังการเข้ามาของอิสลาม อย่างไรก็ตาม แม้แต่ที่นี่ก็มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ภาษาอาหรับกลายเป็นภาษาสำหรับแสดงความเคารพสักการะและเป็นภาษาในวรรณกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาในคริสตจักรตะวันออกบางแห่ง ชาวยิวในสเปนก็ใช้ภาษาอาหรับสำหรับเรื่องปรัชญาวิทยาศาสตร์และกวีนิพนธ์ การยับยั้งอย่างจริงจังต่อการแผ่ขยายของภาษาอาหรับเป็นครั้งแรกเกิดขึ้นในศตวรรษที่เก้าเมื่อภาษาเปอร์เซียเริ่มปรากฏตัวขึ้นมาเป็นภาษาทางวรรณกรรมในรูปแบบที่เป็นอิสลาม แต่ในอิหร่านภาษาอาหรับยังคงเป็นภาษาหลักในความรู้ทางศาสนาและกฎหมายอยู่ด้วย

ดังนั้นในการเขียนของสมัยดังกล่าวคำบางคำเช่น คำว่า ‘อาหรับ’ และ ‘ภาษาอาหรับ’ จะมีความหมายกว้างขวางจนบดบังคำเก่าแก่เสียหมด คำเหล่านี้อาจพาดพิงถึงผู้ที่ต้นกำเนิดของพวกเขาอยู่ในคาบสมุทรอาหรับ โดยเฉพาะบรรดาผู้ที่สามารถอ้างว่าตนเป็นของเผ่าชนเร่ร่อนต่างๆ ที่

มีประเพณีชอบสู้รบ หรือมันอาจใช้ในการติดต่อกับคนเหล่านั้นที่มาจากโมร็อกโกและสเปนไปจนถึงพรมแดนของอิหร่าน ผู้ซึ่งรับเอาภาษาอาหรับมาเป็นภาษาในชีวิตประจำวันของพวกเขา หรืออีกอย่างหนึ่งคำเหล่านี้ อาจขยายออกไปไกลกว่านั้น จนรวมถึงผู้ที่ภาษาอาหรับได้กลายเป็นสื่อสำคัญในการแสดงออกถึงวัฒนธรรมทางวรรณกรรมอันสูงส่งด้วย

ภายใต้ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ประเพณีการแต่งบทกวียังคงรุ่งเรืองอยู่ต่อไป และกวีที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในสมัยแรกยังคงเป็นชาวอาหรับเชื้อสายเบดูอินคือ อัคตัล (Akhtal) ฟาราซดาก (Farazdaq) และญาริร (Jarir) อย่างไรก็ตามมีความแตกต่างในเรื่องของการอุปถัมภ์จากราชสำนักคือของราชวงศ์อุมัยยะฮ์เองในนครดามัสกัส และรวมถึงพวกผู้นำชาวเผ่าที่มีอำนาจด้วย คนเหล่านี้ได้ขยายระยะทางทางภูมิศาสตร์ของกวีนิพนธ์ออกไปและยังชอบเปลี่ยนลักษณะของมันอีกด้วย การยกย่องสรรเสริญผู้ปกครองและผู้มีอำนาจอย่างมากมากลายเป็นสิ่งที่เด่นมากขึ้น และในเวลาเดียวกัน ก๊าซัล (Ghazal) คือบทกวีรักก็ได้กลายเป็นเรื่องส่วนตัวมากขึ้น

ในสมัยหลังของราชวงศ์อุมัยยะฮ์และในสมัยต้นของการปกครองของราชวงศ์อับบาซียะฮ์นั้น การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นมูลฐานมากขึ้นได้เกิดขึ้น การเข้ามาของอิสลามได้เปลี่ยนแปลงทัศนคติซึ่งประชาชนมีต่อภาษาอาหรับ กุรอานเป็นคัมภีร์เล่มแรกที่ได้เขียนเป็นภาษาอาหรับ และชาวมุสลิมเชื่อว่ามันเป็นภาษาที่ได้รับการเปิดเผยจากพระเจ้าเป็นเจ้า กุรอานถูกกล่าวด้วยภาษาชั้นสูงซึ่งเคยเป็นภาษาที่ใช้แต่งบทกวีเมื่อก่อนนี้ แต่บัดนี้ถูกใช้ด้วยความมุ่งหมายที่แตกต่างออกไป มันเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับผู้ที่ยอมรับกุรอานว่าเป็นถ้อยคำของพระเจ้าที่จะต้องเข้าใจภาษาในกุรอาน สำหรับพวกเขา บทกวีสมัยโบราณมิได้เป็นเพียง คีวาน ของชาวอาหรับเท่านั้น แต่ยังเป็นบรรทัดฐานของภาษาที่ถูกต้องอีกด้วย

บัดนี้ภาษาอาหรับได้กลายเป็นสื่อของการแสดงออกไม่เฉพาะสำหรับผู้ที่มาจากอาณาจักรต่างๆ ของคาบสมุทรอาระเบียเท่านั้น แต่สำหรับผู้ที่มีเชื้อสายอื่นๆ ที่ยอมรับศาสนาอิสลามหรือผู้ที่อย่างน้อยก็จำเป็นที่จะใช้ภาษาเพื่อความมุ่งหมายของงานหรือชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับข้าราชการชาวเปอร์เซียและอื่นๆ ที่ทำงานให้แก่ผู้ปกครองใหม่อีกด้วย ศูนย์กลางแห่งกิจการทางวรรณกรรมได้ย้ายไปจากเมืองที่มีโอเอซิสและมีการตั้งค่ายของชนเผ่าไปยังเมืองใหม่ๆ คือบัศเราะฮ์และกูฟะฮ์ก่อน ครั้นแล้วก็ไปยังนครแบกแดดอันเป็นเมืองหลวงใหม่ของอาณาจักร สิ่งแวดล้อมทางวรรณกรรมได้เปลี่ยนแปลงและขยายตัวออกไป จนรวมเอาเคาลีฟะฮ์และข้าราชการสำนักของพระองค์ ข้าราชการชั้นสูงและชนชั้นนำใหม่ๆ ในเมืองที่มีเชื้อสายผสมด้วย ถึงแม้ว่าการฝึกฝนการแต่งบทกวีด้วยวาจาและการอ่านบทกวียังคงมีอยู่ต่อไปด้วยดี แต่งานวรรณกรรมก็เริ่มใช้วิธีเขียนลงเป็นลายลักษณ์และจากตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่เก้าการเผยแพร่งานเขียนได้รับการสนับสนุนด้วยการนำเอากระดาษมาใช้ แต่เดิมมีการใช้กระดาดปาปิริสและแผ่นหนัง แต่ในระยะหลังของคริสต์ศตวรรษที่แปด ได้มีการนำเอาเทคนิคการทำกระดาษมา

จากประเทศจีน มีการผลิตครั้งแรกในคูรอซานแล้วขยายไปยังส่วนอื่นๆ ของอาณาจักร และในตอนกลางของศตวรรษที่สิบ กระดาษที่ผลิตขึ้นนี้ก็ได้เข้ามาแทนที่กระดาษปาปิร์สไม่มากนัก

นับเป็นผลตามธรรมชาติของการเผยแพร่ของภาษาอาหรับที่ผู้ใช้ภาษานั้นบางคนจะต้องมีความปรารถนาที่จะเข้าใจมัน ศาสตร์ของภาษาจึงถูกสร้างขึ้นอย่างกว้างขวางสำหรับผู้ที่ต้องใช้ภาษาอาหรับ ดังนั้นพวกเขาจึงต้องคิดถึงเรื่องภาษา การเขียนพจนานุกรมอันเป็นการรวบรวมและจำแนกถ้อยคำต่างๆ ได้ถูกพัฒนาขึ้นโดยนักวิชาการที่เข้าไปในตลาดที่มีชาวเบดูอินเข้ามาอยู่บ่อยครั้ง ไวกรรมที่กล่าวถึงการใช้ภาษาอาหรับได้รับการอธิบายอย่างเป็นระบบเป็นครั้งแรก โดยผู้ที่มีเชื้อสายอาหรับ คือซิบาเวย์ห์ (Sibawayh – เสียชีวิตปี 793) งานในสมัยต่อมาทั้งหมดก็ได้มาจากงานเขียนของเขา เรขกระตุ้นเช่นเดียวกันทำให้นักวิชาการทั้งหลายรวบรวมและศึกษาบทกวีโบราณของชาวอาระเบีย พวกเขาจะเปลี่ยนแปลงบทกวีเหล่านั้นไปบ้างในระหว่าง

ที่รวบรวมเรียบเรียงบทกวีเหล่านั้น และในเวลาเดียวกันก็มีการต่อเติมรูปแบบที่เป็นหลักการของการแต่งบทกวีให้ซับซ้อนมากขึ้น และสิ่งเหล่านี้คงต้องมีอิทธิพลอย่างมากต่อนักกวีในเวลาต่อมา อิบน์ กุฏอยบะฮ์ (Ibn Qutayba – 828-89) ผู้เป็นนักทฤษฎีเกี่ยวกับวรรณกรรมคนสำคัญคนแรกได้บรรยายถึงแบบอย่างของบทกวีแบบ เกาซิฎะฮ์ (*qasida*) ซึ่งนักกวีในสมัยต่อมาจะต้องคำนึงถึง เขาแนะนำว่า เกาซิฎะฮ์ นั้นจะเริ่มต้นขึ้นด้วยการกล่าวถึงการสูญเสียที่อยู่อาศัยและสูญเสียความรัก ตามมาด้วยพรรณนาถึงการเดินทางและจบลงด้วยเนื้อหาอันแท้จริงในเรื่องการสรรเสริญ การไว้อาลัยหรือการเสียสละเย้าย

ข้อเขียนของนักทฤษฎีนี้อาจมีความสำคัญต่อการพัฒนาการของบทกวีน้อยกว่าการฝึกฝนของนักกวีแบบใหม่ๆ บทกวีของพวกเขาเป็นเรื่องส่วนตัวมากกว่าบทกวีของผู้ประพันธ์ เกาซิฎะฮ์ ก่อนสมัยอิสลาม บางคนมิได้มีเชื้อสายอาหรับ อาศัยอยู่เมือง เป็นผู้รู้ถึงแบบอย่างของบทกวีที่ตกทอดมาถึงพวกเขา แต่ก็ใช้มันด้วยความสำนึกของตนเองในแบบที่เป็นงานศิลปะทางวรรณกรรม บทกวีแบบ บาดิ (*badi*) ที่เป็นรูปแบบใหม่เจริญขึ้น มีลักษณะเด่นโดยการใช้ภาษาที่ประณีตบรรจง มีลักษณะเป็นวาทศิลป์ และมีการใช้คำศัพท์ที่หายาก คำต่างๆ ที่มีความหมายกลับกันถูกวางไว้ติดๆ กัน ทั้งหมดนี้แสดงออกมากลายในโครงสร้างอันเข้มงวดของการใช้จังหวะและคำสัมผัสซึ่งเป็นเครื่องหมายของกวีนิพนธ์ในระยะแรกๆ

เรื่องราวของบทกวีมีความหลากหลายมากกว่าเดิม กวีได้เขียนถึงความรักในแนวเสน่หา ไม่ใช่เพียงแต่เป็นไปตามรูปแบบของการแสดงความเสียใจในการสูญเสียคนที่รักไปหรือถูกห้ามมีความรัก บางคนก็เขียนถึงความขัดแย้งทางศาสนาและจริยธรรมแห่งศตวรรษต้นๆ ของอิสลาม ด้วย อบุล-อะลา อัล-มะอรรี (Abu'l- 'Ala al-Ma'arri 973-1057) กวีชาวซีเรียได้เขียนบทกวีและงานร้อยแก้วที่วิจิตรบรรจง ซึ่งแฝงความสงสัยต่อความคิดที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในเรื่องวิวัฒนาการและชีวิตหลังความตาย

เป็นเรื่องธรรมดาว่าการสวดจะต้องได้รับการเน้นเป็นพิเศษ การสรรเสริญเผ่าพันธุ์ของกวีเองมีไม่มากเท่ากับการสวดผู้ปกครองหรือผู้อุปถัมภ์ในคำสวดนั้น ส่วนแรกของสิ่งที่อิบน์ กุฏัยบะฮ์ (Ibn Qutayba) ถือว่าเป็นแบบอย่างแรกของ *เกาะซิญาฮ์* นั้นสั้นลงไปกลายเป็นแต่เพียงบทนำของเนื้อเรื่องสำคัญเท่านั้น ผู้ปกครองหรือผู้อุปถัมภ์จะได้รับการสรรเสริญด้วยภาษาที่ประณีตบรรจงและเป็นทางการ ซึ่งบางครั้งอาจปรากฏบุคลิกภาพของกวีและความรู้สึกของเขายู่ในนั้นด้วย

อัล-มุตะนับี (Al-Mutanabbi 915-68) ได้รับการยอมรับจากนักวิจารณ์วรรณกรรมสมัยต่อมาว่าเป็นกวีเอกที่เขียนบทกวีชนิดนี้ เขาถือกำเนิดในเมืองกูฟะฮ์ มีเชื้อสายอาหรับเขาใช้ระยะเวลาช่วงสั้นๆ ของเขาไปในเผ่าของบะนู กัลบ์ (Banu Kalb) ซึ่งเป็นชนเผ่าของอาหรับ เขาใช้ช่วงแห่งวัยหนุ่มของเขาไปในกิจกรรมทางการเมือง และใช้เวลาในช่วงหลังๆ ของเขาในฐานะนักกวีของราชสำนักอยู่หลายรัชสมัยในเมืองอเล็ปปัส ไคโร แบกแดดและชีราซ ปีที่มีผลมากที่สุดของเขาอาจเป็นระหว่างที่เขาเป็นกวีของชัยฟี อัลดะลา (Sayff al-Dawla) ผู้ปกครองราชวงศ์ฮัมดานียะฮ์แห่งเมืองอเล็ปปัสและซีเรียเหนือ ผู้ปกครองได้รับการสรรเสริญด้วยถ้อยคำที่เกินจริง เมื่อพระองค์พ้นจากความเจ็บป่วยกวีของพระองค์ได้ประกาศว่าความสูงส่งและเกียรติยศกลับมาเมื่อพระองค์หายป่วย และความเจ็บปวดได้ผ่านจากพระองค์ไปสู่ศัตรูของพระองค์... แสงสว่างซึ่งได้ละทิ้งดวงอาทิตย์ไปราวกับว่าต้องสูญเสียมันไปและกลายเป็นความเจ็บป่วยอยู่ในร่างกายก็ได้กลับคืนมายังดวงอาทิตย์แล้ว... ชาวอาหรับเป็นหนึ่งในโลกในความเป็นเผ่าพันธุ์ของเขา แต่ชาวต่างชาติมีส่วนร่วมด้วยชาวอาหรับในความกรุณาของเขา... มิใช่เฉพาะพระองค์เท่านั้นที่ข้าพระองค์ขอแสดงความยินดีในการหายจากการเจ็บป่วยของพระองค์ เมื่อพระองค์มีสุขภาพทุกคนก็ย่อมมีสุขภาพดีด้วย² อย่างไรก็ตาม การผสมผสานเข้าด้วยกันเช่นนี้ย่อมทำให้มีการยกย่องตัวเองอยู่ด้วยอย่างที่มีอยู่ในบทกวี เมื่อคิดเช่นนี้แล้ว ชัยฟี อัลดะลา ก็ได้เปลี่ยนความโปรดปรานด้วยกวีอีกบทหนึ่ง ใ้ผู้ที่ยุติธรรมที่สุดในหมู่มนุษย์ เว้นแต่การปฏิบัติของพระองค์ที่มีต่อข้าพระองค์ การวิพากษ์ของข้าพระองค์อยู่กับพระองค์ พระองค์ทรงเป็นทั้งศัตรูและผู้พิพากษาของข้าพระองค์... ข้าพระองค์เป็นผู้ที่แม้แต่คนตาบอดก็สามารถเห็นในสิ่งที่เขาเขียนไว้และเป็นผู้ที่เป็นสาเหตุให้แม้กระทั่งคนหูหนวกก็ยังสดับฟังถ้อยคำของเขา ข้าพระองค์หลับไปโดยที่หน้าตาของข้าพระองค์ปิดต่อถ้อยคำที่เร่าร้อนไปทั่ว ในขณะที่คนอื่นๆ มิได้หลับนอนเนื่องด้วยถ้อยคำเหล่านั้น พวกเขาแข่งขันกันและกัน... พระองค์ ผู้ไร้ค่าเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นชาวอาหรับหรือชาวเปอร์เซียประกาศบทกวีของพวกเขาต่อหน้า นี่เป็นคำติเตียนต่อพระองค์ แต่ได้กระทำให้ขึ้นด้วยความรัก มันมีไข่มุกฝังไว้ภายใน แต่มันก็คือถ้อยคำของข้าพระองค์³

กวีทั้งหลายยังคงใช้แบบแผนเดิมต่อไป แต่การเขียนร้อยแก้วด้วยภาษาอาหรับนั้นเป็นของใหม่ คุรอานเป็นงานร้อยแก้วงานแรกที่ประพันธ์ขึ้นด้วยภาษาอาหรับชั้นสูง (หรืออย่างน้อยก็เป็นร้อยแก้วชิ้นแรกที่ดำรงอยู่) และการผลิตของคนอื่นๆ ก็คือสิ่งที่ตามมาโดยธรรมชาติ ได้มีการรวบรวมเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับศาสดาและชัยชนะของชาวอาหรับและเขียนลงไว้และนักเทศน์ที่ได้รับความนิยมก็ได้สร้างศิลปการพูดที่มีแนวเรื่องของอิสลามขึ้นมา ออกจะในตอน

หลังร้อยแก้วชนิดใหม่ที่มีลักษณะศิลปะก็ได้ปรากฏขึ้น โดยสำรวจหาแนวเรื่องมาจากวัฒนธรรมอื่นๆ ตัวอย่างในระยะแรกสุดและมีชื่อเสียงที่สุดตัวอย่างหนึ่งของร้อยแก้วแบบนี้ได้แก่ เรื่อง *กาลิลาและดิมนา (Kalila and Dimna)* ซึ่งเป็นการรวบรวมนิยายเชิงศีลธรรมเกี่ยวกับชีวิตสัตว์ซึ่งรับมาจากภาษาสันสกฤตโดยผ่านมาทางภาษาปาห์ลาวี และแต่งเป็นร้อยแก้วภาษาอาหรับโดยอิบนุล-มุกัฟฟา (Ibn al-Muqaffa – ประมาณ ค.ศ. 720-56) ผู้เป็นข้าราชการในสมัยอับบาซียะฮ์ที่มีเชื้อสายอิหร่าน

เขาเป็นตัวอย่างของเลขาการแบบอิสลามและแบบอาหรับคนหนึ่งผู้ซึ่งได้นำเอาความคิดและวรรณกรรมเรื่องราวในชีวิตประจำวันมาจากเรื่องเก่าแก่ที่ตกทอดมาถึงพวกเขาเข้ามาสู่ภาษาอาหรับ แต่ที่เคียงคู่มากับคนเหล่านี้ก็คือนักเขียนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งดึงเอาความบันเทิงใจของพวกเขาจากโลกอันกว้างใหญ่ที่ถูกทำให้มีอยู่โดยการแพร่ขยายของอิสลามและอาณาจักรของอิสลาม นั่นคือประชาชนและประเทศต่างๆ หลากหลาย ลักษณะใหม่ๆ ต่างๆ ของมนุษย์ ปัญหาใหม่ๆ ในเรื่องศีลธรรมและพฤติกรรม นักเขียนเหล่านี้พยายามที่จะมองสิ่งเหล่านี้จากมุมมองแห่งบรรทัดฐานของศาสนาใหม่คือศาสนาอิสลาม และแสดงมันออกมาในรูปแบบของวรรณกรรมที่น่าอ่าน ในหมู่ผู้ปฏิบัติกรตามรูปแบบของวรรณกรรมชนิดใหม่คือ *อะดาบ (adab)* นั้นมีอัล-ญาฮิซ (al-Jahiz ค.ศ. 776/7-868) เป็นผู้เด่นดังในฐานะนักเขียนระดับพิเศษและได้รับการตอบรับอย่างแข็งขัน ด้วยการแสดงออกโดยภาษาที่เป็นแบบอย่างที่ดี เขามีรากเหง้าอยู่ในครอบครัวของชาวแอฟริกันที่มีเชื้อสายทาส ซึ่งติดต่อกับเผ่าต่างๆ ของชาวอาหรับ แต่ได้ถูกเปลี่ยนให้เป็นอาหรับมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เขาได้รับการเลี้ยงดูในเมืองบัสเราะฮ์ แต่ต่อมาได้ไปอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของเคาะลีฟะฮ์ อัล-มะอฺมูน (Caliph al-Ma'mun) ความอยากรู้อยากเห็นในด้านวิจิตรปัญญาของเขามีอยู่อย่างกว้างขวาง และงานของเขาก็เป็นการรวบรวมความรู้ที่เขาได้ยากและน่าสนใจเกี่ยวกับมนุษย์และโลกธรรมชาติ ประเทศต่างๆ สัตว์ สิ่งแปลกๆ ในมนุษย์ ภายใต้สิ่งนี้ยังมีการสอดแทรกคำอธิบายเรื่องศีลธรรมเข้าไปด้วย เช่น เรื่องมิตรภาพและความรัก ความอิจฉาและความหยิ่งทรนง ความตระหนี่ ความเท็จและความจริงใจอย่างเช่น

คนที่ดีงามนั้นมิได้เสแสร้งว่าเป็นคนดีงาม สิ่งที่เป็นมากไปกว่าการมีโวหารนั้นก็คือ การพูดจาคล่องแคล่วที่เสแสร้ง เมื่อคนๆ หนึ่งพูดถึงคุณภาพของเขามากเกินจริง ก็เป็นเพราะว่าในตัวของเขาขาดอะไรบางอย่างไป นักเลงทำท่าอวดดีก็เพราะรู้ถึงความอ่อนแอของตนเอง ความหยิ่งผยองนั้นเป็นความน่าเกลียดในคนทุกคน... มันเลวทรามเสียยิ่งกว่าความโหดร้ายซึ่งเป็นบาปที่เลวร้ายที่สุด และความถ่อมตนนั้นดีกว่าความเมตตาซึ่งเป็นการกระทำที่ดีที่สุดเสียอีก

ร้อยแก้วแบบ *อะดาบ* ที่เกิดขึ้นในตอนต้นของสมัยอับบาซียะฮ์นั้นตั้งใจที่จะอบรมศีลธรรมและให้ความบันเทิง ผู้พิพากษาคนหนึ่งของกรุงแบกแดดคือ อัล-ตานุกกี (al-Tanukhi ค.ศ. 940-94) ได้เขียนเรื่องเล่าขึ้นมาสามเล่มซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ให้ความบันเทิง

และเป็นเอกสารชุดหนึ่งเกี่ยวกับโลกของเสนาบดี ผู้พิพากษาและผู้สูงศักดิ์ชั้นรองๆ ลงมาที่วนเวียนอยู่กับราชสำนักอับบาสิยะห์ ในศตวรรษต่อมาอะบูฮัยยาน อัต-เตาฮีดี (Abu Hayyan al-Tauhidi – เสียชีวิตใน ค.ศ. 1023) ได้เขียนบทความและตำราในหัวข้อต่างๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งกลายเป็นที่นิยมกันในหมู่นักวิชาการและนักเขียนในสมัยของเขา แต่งขึ้นด้วยรูปแบบของวรรณกรรมที่น่าดึงดูดใจ วรรณกรรมเหล่านี้เปิดเผยถึงความรู้ที่กว้างขวางและจิตใจที่ยอดเยียม ความบันเทิงเป็นจุดมุ่งหมายหลักของ *มะกอมาต (maqamat)* ซึ่งเป็นการเขียนเชิงพรรณนาของร้อยแก้วที่มีสัมผัสใน (ซาจ – *saj*) เป็นตอนต่อๆ กันมาซึ่งผู้เล่าจะกล่าวถึงเรื่องราวต่างๆ ของนักหลอกลวงหรือคนเร่ร่อนซึ่งเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ผู้ที่นำไปสู่จุดสูงสุดของการพัฒนาร้อยแก้วแบบนี้ก็คือ อัล-ฮะมาดฮานี (al-Hamadhani ค.ศ. 968-1110) และอัล-หะรีรี (al-Hariri ค.ศ. 1054-1122) เรื่องราวในชีวิตประจำวันแบบนี้ยังได้รับความนิยมอยู่ในแวดวงวรรณกรรมอาหรับจนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบ

การบันทึกสิ่งที่ได้เกิดขึ้นในอดีตนั้นมีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ทั้งมวล แต่มันมีความสำคัญเป็นพิเศษในชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นบนความเชื่อที่ว่าเหตุการณ์ที่มีลักษณะไม่เหมือนใครจะเกิดขึ้น ในเวลาและสถานที่บางแห่งเท่านั้น ก่อนการเกิดขึ้นของอิสลาม ชาวอาหรับเผ่าต่างๆ มีบันทึกทางคำพูดของพวกเขาเองเกี่ยวกับการกระทำของบรรพบุรุษของพวกเขา สิ่งเหล่านี้จะเข้าไปอยู่ในบทกวีซึ่งตกทอดมาถึงพวกเราจากสมัยนั้นบ้างเหมือนกัน ในศตวรรษต้นๆ ของอิสลาม ประวัติศาสตร์เป็นความสำคัญชนิดใหม่จึงเริ่มถูกบันทึกไว้ด้วยการเขียน ได้เกิดการเขียนประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันสองชนิดซึ่งเกี่ยวข้องกันและกันอย่างใกล้ชิด ด้านหนึ่งนักภาษาศาสตร์และนักชาดิงส์วิทยาได้รวบรวมและเขียนประวัติศาสตร์ของเผ่าต่างๆ ของชาวอาหรับที่เล่าด้วยวาจาเอาไว้ สิ่งเหล่านี้มิได้มีความสำคัญแค่เพียงสำหรับการศึกษาภาษาอาหรับเท่านั้น แต่ยังอาจให้หลักฐานสำคัญที่เหมาะสม คำถามที่มีอยู่จริงๆ เกี่ยวกับการแจกจ่ายของที่ยึดได้จากการพิชิตดินแดนหรือเกี่ยวกับที่ดินในถิ่นที่ไปตั้งถิ่นฐานใหม่ อีกด้านหนึ่งมันมีความสำคัญยิ่งขึ้นไปอีกสำหรับบันทึกเหตุการณ์ในชีวิตของท่านศาสดา เคาะลีฟะฮ์ท่านแรกๆ การพิชิตครั้งแรกและกิจการสาธารณะของชุมชนมุสลิม ด้วยการถ่ายทอดของนักวิชาการที่มีความรับผิดชอบ บางครั้งก็มีการเปลี่ยนแปลงหรือแม้กระทั่งการประดิษฐ์เรื่องขึ้นมาในช่วงเวลาที่มีความขัดแย้งทางการเมืองและทางศาสนวิทยา บางทีผู้เล่าก็ตกแต่งต่อเติมขึ้นมาบ้าง จึงค่อยๆ มีการรวมเรื่องเล่าต่างๆ ขึ้นมา และจากสิ่งนี้วรรณกรรมหลายรูปแบบก็ปรากฏขึ้น คือการรวมรวบ *หะดีษ* เรื่องประวัติของศาสดา การรวบรวมชีวประวัติของผู้ถ่ายทอด *หะดีษ* และในที่สุดก็คืองานเล่าประวัติศาสตร์ซึ่งบันทึกสิ่งที่เป็นอุทาหรณ์ แต่เป็นเรื่องที่มีแก่นของความจริงอย่างมาก การประดิษฐ์ปฏิทินอิสลามขึ้นมา การจัดลำดับเหตุการณ์ซึ่งเริ่มตั้งแต่ *อิญญะเราะฮ์* นั้นได้ให้เค้าโครงงานสำหรับบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ไว้

ประเพณีการเขียนประวัติศาสตร์ได้บรรลุถึงความสมบูรณ์ในศตวรรษที่เก้า พร้อมกับ การปรากฏขึ้นของประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่มีขอบเขตกว้างขวาง และสามารถทำให้เข้าใจได้เป็นอย่างดี มากมีประวัติศาสตร์ของ อัล-บาลาดหุรี (al-Baladhuri – เสียชีวิตปี ค.ศ. 892) อัด-ตะบารี (al-Tabari ค.ศ. 839-923) และอัล-มัซอูดี (al-Mas'udi เสียชีวิตปี ค.ศ. 928) นักเขียนดังกล่าวได้นำเอาประวัติศาสตร์ทั้งหมดของอิสลามมาเป็นเนื้อหาของตน และบางครั้งก็นำเอาเรื่องราวทั้งหมดที่พวกเขาคิดว่าเป็นประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่สำคัญๆ ด้วย ดังนั้นมัซอูดี จึงเกี่ยวข้องกับบันทึกลำดับเหตุการณ์ของคอนโบราณเจ็ดชาติที่เขาถือว่ามีความสำคัญอันแท้จริง นั่นคือ ชาวเปอร์เซีย คัลเดีย กรีก อียิปต์ เทอร์ก อินเดียและจีน ข้อมูลมากมายต้องถูก จัดระเบียบ ในกรณีของประวัติศาสตร์อิสลามจัดโดยอาศัยปีต่างๆ ส่วนในประวัติศาสตร์อื่นๆ ก็ใช้เกณฑ์ต่างๆ อย่างเช่น การครองราชย์ของกษัตริย์ การเขียนประวัติศาสตร์จะต้องถูกตัดสิน โดยมาตรฐานของการวิพากษ์วิจารณ์ด้วย เกณฑ์ที่เห็นชัดเจนที่สุดก็คือเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นโดย อิส นาด (Isnad) นั่นคือห่วงโซ่ของผู้เห็นเหตุการณ์นั้นๆ และหลักฐานของพวกเขาก็จะไว้วางใจ ได้แค่ไหน? อย่างไรก็ตามมีเกณฑ์อื่นๆ อีกเช่นกัน อย่างเช่นบันทึกที่ถูกถ่ายทอดมานั้นอาจถือ ได้ว่าเป็นเรื่องที่เชื่อถือได้ หรือเชื่อไม่ได้ก็ต้องอาศัยความเข้าใจทั่วไปในเรื่องที่ว่า ผู้ปกครอง กระทำอย่างไร และสังคมมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

อัล-บิรูนี (al-Biruni ค.ศ. 973 – ประมาณ 1050) เป็นนักเขียนอีกคนหนึ่งที่มี เอกลักษณะเฉพาะตัวในเรื่องความสนใจและความเข้าใจของเขา งานที่มีชื่อเสียงของเขาเป็นเรื่อง ตะห์กีค มาลิลฮินด์ (Tahqiq mali'l-hind – หรือประวัติศาสตร์ของอินเดีย) นั้นบางที อาจเป็นความพยายามที่ถาวรอันยิ่งใหญ่ที่สุดของนักเขียนมุสลิมในการที่จะไปให้ไกลกว่าโลก อิสลามและมีความเข้าใจถึงสิ่งที่มีคุณค่าในประเพณีด้านวัฒนธรรมของผู้อื่น งานของเขามีได้เป็น เรื่องของการโต้เถียง ดังที่เขาได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนในคำนำว่า

นี่มิใช่หนังสือแห่งความขัดแย้งและโต้เถียงกันซึ่งแสดงข้อโต้แย้งของฝ่ายตรงข้ามและแยกแยะว่าสิ่งใดเป็นเท็จ สิ่งใดแท้จริงจากการโต้เถียงนั้น แต่เป็นเรื่องราวที่ตรงไปตรงมา เป็นการให้ถ้อยแถลงของชาวฮินดู (Hindus) และได้เพิ่มเติมด้วยสิ่งที่ชาวกรีกได้พูดถึง ในเรื่องที่คล้ายคลึงกันนั้นเพื่อที่จะได้เปรียบเทียบใน ระหว่างพวกเขา

ความคิดทางศาสนาและทางปรัชญาของอินเดียได้ถูกบรรยายอย่างดีที่สุดว่า เนื่องจากเรากำลังพูดถึงว่ามีอะไรอยู่ในอินเดีย เราได้พูดถึงการถือศาสนาของพวกเขา แต่เราควรจะให้ เห็นทางแห่งเหตุผลและข้อโต้เถียง และผู้ที่ต้องการความจริงย่อมจะหลีกเลี่ยงการเคารพสักการะผู้ใดนอกจากพระ ผู้เป็นเจ้าแต่เพียงพระองค์เดียวหรือเคารพรูปเคารพของพระองค์ที่แกะสลักไว้

ในที่สุดเขาก็ได้ชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อของชาวฮินดูนั้นคล้ายคลึงกับความเชื่อของชาวกรีก ในหมู่ ชาวกรีกก็เช่นเดียวกัน คนทั่วไปเคารพบูชาในสมัยแห่งความเขลาทางศาสนา ก่อนการมาถึงของ คริสต์ศาสนา แต่ผู้ที่มีการศึกษาก็มีพระศนะคล้ายคลึงกับพระศนะของชาวฮินดู อย่างไรก็ตาม ในด้านหนึ่งนั้นแม้แต่ชนชั้นนำของฮินดูก็แตกต่างไปจากมุสลิมดังนี้

ชาวอินเดียในสมัยของเราได้ให้ความแตกต่างอย่างมากหลายในหมู่มนุษย์ เราแตกต่างจากพวกเขาในเรื่องนี้ เพราะเราถือว่าคนทุกคนเท่าเทียมกัน ยกเว้นในเรื่องของความศรัทธา นี่เป็นอุปสรรคอันยิ่งใหญ่ระหว่างพวกเขา กับศาสนาอิสลาม

โลกอิสลาม

ในศตวรรษที่สามและที่สี่ของอิสลาม (คริสต์ศตวรรษที่เก้าหรือสิบ) ได้มีบางอย่างที่อาจยอมรับว่าคือ ‘โลกอิสลาม’ ปรากฏขึ้น ผู้เดินทางรอบโลกจะสามารถบอกถึงสิ่งที่เขาเห็นและได้ยินว่าดินแดนแห่งหนึ่งถูกปกครองโดยมุสลิมและมีชาวมุสลิมอยู่หรือไม่ รูปแบบภายนอกเหล่านี้เกิดขึ้นจากความเคลื่อนไหวของชนชาติต่างๆ คือ โดยราชวงศ์และกองทัพของราชวงศ์นั้นๆ โดยพ่อค้าที่เดินทางผ่านโลกของมหาสมุทรอินเดียและทะเลเมดิเตอร์เรเนียนไป และช่างฝีมือก็ได้รับแรงดึงดูดใจให้ไปจากเมืองโน้นเมืองนี้โดยการอุปถัมภ์ของผู้ปกครองหรือคนร่ำรวย รูปแบบภายนอกเห็นได้ด้วยเหมือนกันโดยสิ่งของที่ถูกนำเข้าและส่งออกซึ่งมีรูปแบบเฉพาะเช่น หนังสืองานโลหะ เครื่องถ้วยชาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจจะเป็นสิ่งทองซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์สำคัญของการค้าขายทางไกลก็ได้

เหนืออื่นใด ตึกใหญ่ๆ ก็ยังเป็นสัญลักษณ์ภายนอกของ ‘โลกอิสลาม’ นี้ด้วย ในสมัยหลังๆ แบบอย่างของอาคารมัสยิดในภูมิภาคจะปรากฏให้เห็น แต่ในศตวรรษต้นๆ นั้นมีลักษณะร่วมกันที่จะพบได้จากคอรัโดบาจนถึงอิรักและไปไกลกว่านั้น นอกจากมัสยิดใหญ่ๆ ก็มีมัสยิดเล็กๆ สำหรับถิ่นตลาดแถบต่างๆ หรือหมู่บ้านที่มีการละหมาดแต่ไม่มีการเทศนาในวันศุกร์ มัสยิดเหล่านี้น่าจะสร้างขึ้นด้วยวัตถุดิบของท้องถิ่นซึ่งจะสะท้อนถึงรสนิยมและขนบประเพณีของท้องถิ่นออกมา

ในตอนนั้นมัสยิดน่าจะตั้งอยู่ตรงกลางของระบบอาคารทางศาสนาทั้งหมดซึ่งประกอบด้วยบ้านซึ่ง *กอฎี* * ให้ความยุติธรรม หอฟักสำหรับผู้เดินทางไกลหรือผู้มาทำพิธีทางศาสนาและโรงพยาบาลสำหรับผู้ป่วย การสร้างและดูแลรักษาอาคารเหล่านี้เป็นงานการกุศลที่ถูกรานสั่งให้ทำ ยังมีอาคารอีกชนิดหนึ่งซึ่งมีส่วนสำคัญเป็นพิเศษในการผูกพันชุมชนมุสลิมเข้าด้วยกัน ซึ่งอยู่ไต่ขึ้นไปจากขอบเขตของเมืองหนึ่งหรืออาณาบริเวณหนึ่ง นั่นก็คือสักการะสถาน สักการะสถานบางแห่งเป็นเครื่องหมายของการประกอบพิธีฮัจญ์และการละหมาด ซึ่งนำมาจากจารีตประเพณีของศาสนาสมัยแรกเริ่มและความหมายแบบอิสลามคือ กะอ์บะฮ์ ในนครมักกะฮ์ โดมออฟเดอะร็อก (Dome of the Rock) ในนครเยรูซาเล็ม ที่ฝังศพของบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อิสลามสมัยแรก ถึงแม้ว่าชาวมุสลิมจะถือว่าศาสดามุฮัมมัดเป็นมนุษย์เหมือนกับคนอื่นๆ ก็ยังมีความคิดที่ได้รับการยอมรับว่า ท่านจะวิงวอนให้แก่ผู้คนของท่านในวัน

* ผู้พิพากษา - ผู้แปล

แห่งการตัดสิน (Day of Judgement) ชาวมุสลิมจึงมาเชื่อนที่ฝังศพของท่านในนครมะดีนะฮ์ในระหว่างที่มาประกอบพิธีฮัจญ์ยังนครมักกะฮ์ บรรดาอิมามของชาวชีอะฮ์ โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับความทุกข์ยากนั้น สิ่งที่น่าสนใจของผู้ประกอบพิธีฮัจญ์มาตั้งแต่สมัยต้นๆ ก็คือที่ฝังศพของท่านอะลีที่เมืองนะญาฟ (Najaf) ซึ่งบางส่วนมีมาตั้งแต่ศตวรรษที่เก้า ที่ฝังศพของบรรดาผู้ที่ได้รับการถือว่าเป็น ‘มิตรของพระเจ้า’ และมีอำนาจที่วิงวอนขอจากพระองค์ได้มีจำนวนมากขึ้นเป็นทวีคูณทั่วโลกมุสลิม ไม่เป็นที่น่าสงสัยเลยว่าที่ฝังศพเหล่านี้บางแห่งก็เกิดขึ้นในสถานที่ซึ่งถือว่าศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของศาสนาที่มีมาก่อน หรือชนบประเพณีเก่าแก่จนจำไม่ได้ว่ามีมาตั้งแต่เมื่อไรของถิ่นชนบท

อาคารชนิดที่สองก็คืออาคารที่แสดงถึงอำนาจของผู้ปกครอง ในหมู่อาคารเหล่านี้มีงานที่ยิ่งใหญ่ที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน คือที่พักคนเดินทาง (Carvanserais) ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าและสะพานสำหรับวางท่อส่งน้ำหรืองานชลประทานอื่นๆ ในประเทศต่างๆ ที่ร้อนจนแห้งผากในตะวันออกกลางและแถบมักริบ การจะนำน้ำมาให้แก่ผู้อาศัยอยู่ในเมืองนั้นเป็นการกระทำที่ต้องมีนโยบายอย่างชัดเจน และการท่อน้ำมาสู่ที่ดินก็เป็นการปฏิบัติที่แพร่ขยายออกไปพร้อมๆ กับการขยายตัวของชาวอาหรับในแถบเมดิเตอร์เรเนียน อย่างไรก็ตามพระราชวังนั้นแหละคืออาคารที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของจักรพรรดิได้อย่างดีที่สุด มีศาลสำราญตั้งอยู่กลางอุทยานและกลางสายน้ำไหลเป็นสัญลักษณ์ของสรวงสวรรค์ที่อยู่โดดเดี่ยว มีวังที่เป็นทางการ ศูนย์กลางต่างๆ ของการปกครองและความยุติธรรมรวมทั้งชีวิตแบบเจ้า เราได้รู้ถึงบางสิ่งบางอย่างซึ่งเป็นของพระราชวังของราชวงศ์อับบาซียะฮ์จากคำพรรณนาของเหล่านักเขียนและชาวปรักหักพังที่ยังคงเหลืออยู่ที่ซามัรรอ (Samarra) จะเข้ามาถึงวังเหล่านี้ได้ด้วยการข้ามที่ว่างซึ่งเปิดโล่งไว้สำหรับการเดินพาเหรดหรือเกมการขี่ม้า อยู่ภายในกำแพงสูง มีทางเดินทางผ่านอุทยานซึ่งนำไปถึงประตูด้านในที่เรียงกันเป็นลำดับจนถึงตรงกลางซึ่งจะมองเห็นที่พักอาศัยและที่บริหารงานของเคาะลีฟะฮ์ และห้องโถงหลังคาโดมซึ่งเคาะลีฟะฮ์ทรงออกขุนนางได้ อาคารเหล่านี้แสดงถึงอำนาจ ความโอ้อ่าและความสำราญ แยกจากโลกภายนอกและได้รับการเลียนแบบไปทั่วโลกมุสลิม จึงก่อให้เกิดรูปแบบอันเป็นสากลขึ้นซึ่งยังคงดำรงอยู่เป็นเวลาหลายศตวรรษ

ในแง่หนึ่งก็ไม่มีอะไรที่เป็น ‘อิสลาม’ เป็นการเฉพาะเกี่ยวกับพระราชวัง อีกครั้งหนึ่งการรวมเอาอะไรต่างๆ มากมายในโลกมาอยู่ในอาณาจักรเดียวได้นำเอาส่วนประกอบที่มีต้นกำเนิดแตกต่างกันมาเข้ามาสู่เอกภาพใหม่ ผู้ปกครองได้มีการติดต่อกันและกันจนไปไกลกว่าโลกของอิสลาม มีการแลกเปลี่ยนของกันและกัน สถาบันที่เป็นตัวแทนของประเทศทั้งหลายต่างก็นำเอาเรื่องราวที่น่าพิศวงกลับมาบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำที่เป็นผู้ปกครองก็เปิดกว้างไปสู่ความปรารถนาที่จะมีสิ่งใหม่ๆ การตกแต่งพระราชวังแสดงถึงแนวชีวิตแบบดั้งเดิมของพวกเขาของในที่ทุกแห่งรวมทั้งการสู้รบและการล่าสัตว์ สุราเมรัย และการจับระบำรำฟ้อน

แนวเรื่องเหล่านี้นำมาใช้ในภาพเขียนบนผนัง ซึ่งรูปของสัตว์ต่างๆ และมนุษย์เป็นที่สะดุดตา อย่างไรก็ตามในอาคารที่มีความมุ่งหมายทางศาสนาก็หลีกเลี่ยงภาพของสิ่งมีชีวิต แม้ว่าการแสดงภาพของสิ่งมีชีวิตจะไม่ได้เป็นสิ่งที่ต้องห้ามโดยเปิดเผยในกุรอานก็ตาม นักนิติศาสตร์ที่ยึดมั่นอยู่กับหะดีษ (Hadith) ก็มีความเห็นว่าเป็นการละเมิดอำนาจหนึ่งเดียวของพระเจ้าในการสร้างสรรค์มนุษย์ ในมัสญิดสมัยอุมัยยะฮ์แห่งกรุงดามัสกัส กระเบื้องชิ้นเล็กๆ ที่ประดิษฐ์ขึ้นประดับลวดลายตามฝาผนังที่สร้างขึ้นในสมัยแรกๆ แสดงภาพของโลกธรรมชาติ และบ้านเรือนในลักษณะที่เป็นจริงเป็นอย่างมาก ที่ชวนให้นึกถึงภาพเขียนบนกำแพงของโรมัน แต่ในรูปเหล่านั้นไม่มีสิ่งมีชีวิตอยู่ อย่างไรก็ตาม ผนังของมัสญิดและอาคารสาธารณะอื่นๆ จะปล่อยไว้โล่งๆ เลย พื้นผิวจะครอบคลุมไปด้วยการตกแต่งเช่นเป็นภาพพืชและดอกไม้ ซึ่งมักจะมิลักษณะสละสลวยเป็นอย่างมาก และเป็นลวดลายของเส้นสายและวงกลมที่เกี่ยวข้องกันอย่างประณีต และซ้ำกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เหนือสิ่งอื่นใดก็คือ ศิลปะการเขียนตัวอักษร ศิลปะของการเขียนอย่างวิจิตรบรรจงอาจจะสร้างชิ้นเป็นส่วนใหญ่โดยข้าราชการในอาคารเก็บเอกสารของผู้ปกครอง แต่มันมีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับชาวมุสลิมผู้เชื่อว่าพระเจ้าได้ทรงสื่อสารกับคนจำนวนมากโดยพระดำรัสของพระองค์เป็นภาษาอาหรับ การเขียนภาษานั้นจึงได้รับการพัฒนาขึ้นโดยนักประดิษฐ์ตัวอักษรในลักษณะที่เหมาะสมสำหรับการตกแต่งด้านสถาปัตยกรรม ถ้อยคำในหลายรูปแบบจะถูกเขียนซ้ำๆ กันหรือเขียนในรูปประโยคผสมผสานไปกับรูปร่างของพืชหรือรูปร่างเรขาคณิต ดังนั้นศิลปะการเขียนตัวอักษรจึงเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญที่สุดในศิลปะอิสลาม และการเขียนภาษาอาหรับนั้นไม่เพียงแต่จะประดับประดาอาคารเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเหรียญ วัตถุต่างๆ ที่ทำจากทองเหลืองหรือเครื่องดินเผาและสิ่งทอด้วย โดยเฉพาะผ้าที่ทอในโรงงานของหลวงและมอบให้เป็นของกำนัล การเขียนถูกใช้เพื่อประกาศถึงความสูงส่ง และความเป็นนิรันดร์ของพระเจ้า เช่นในคำจารึกรอบๆ โคมออฟเดอะรีคหรือประกาศถึงความเอื้อเฟื้อและความดีเลิขของผู้เกื้อกูล หรือมีฉนวนเพื่อแสดงทักษะของสถาปนิก บ้านเรือนที่สร้างขึ้นในสมัยนี้โดยประชากรมุสลิมของเมืองต่างๆ ได้หมดไปแล้ว แต่วัตถุสิ่งของที่ประดิษฐ์ด้วยมือคนซึ่งเคยใช้อยู่กับบ้านเรือนเหล่านั้นก็ยังเหลือพอที่จะแสดงว่าบางอย่างมีงานศิลปะที่คล้ายคลึงกับงานที่มีอยู่ในพระราชวัง ได้มีการคัดลอกและเขียนภาพประกอบสำหรับหนังสือไว้สำหรับพ่อค้าและนักวิชาการ แก้ว งานโลหะ และเครื่องปั้นดินเผาที่สร้างขึ้นสำหรับพวกเขา สิ่งทอมีความสำคัญเป็นพิเศษ คือ ผนังจะปูด้วยพรม โครงสร้างเก้าอี้สวมตัวเตี้ยๆ ติดด้วยสิ่งถักทอ ผนังก็มีพรมหรือผ้าไว้แขวน โดยทั้งหมดแล้วสิ่งเหล่านี้แสดงการตกแต่งอย่างเดียวกับในอาคารทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นพืชหรือดอกไม้ตามแบบแผนลวดลายเรขาคณิตและถ้อยคำภาษาอาหรับ ไม่มีแนวเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์โดยเฉพาะ แต่รูปมนุษย์ก็ไม่ได้หายไปหรืออย่างน้อยก็ได้หายไปเป็นเวลานานนัก เครื่องปั้นดินเผาที่สร้างขึ้นใน

อียิปต์แสดงให้เห็นรูปคนและต้นฉบับที่ใช้ภาพสัตว์และมนุษย์เพื่อแสดงประกอบเรื่องนิยายหรือเพื่อบรรยายฉากที่ได้มาจากชีวิตประจำวัน

ดังนั้นในศตวรรษที่ 10 หญิงชายในตะวันออกใกล้และแถบมัฆริบจึงมีชีวิตอยู่ในจักรวาลที่ถูกกำหนดขึ้นตามแบบของอิสลาม โลกถูกแบ่งออกเป็นที่อยู่ของอิสลามและที่อยู่ของสงคราม สถานที่ต่างๆ ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ต่อชาวมุสลิมหรือมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ช่วงแรกของมุสลิมได้ให้ลักษณะพิเศษอันเด่นชัดของมันแก่ที่อยู่ของอิสลาม เวลาถูกกำหนดด้วยการละหมาดห้าครั้งต่อวัน การเทศนาประจำสัปดาห์ในมัสยิด การถือศีลอดประจำปีในเดือนเราะมะฎอน การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ยังนครมักกะฮ์ และปฏิทินมุสลิม

อิสลามยังได้ให้อัตลักษณ์แก่นมนุษย์เพื่อที่พวกเขาด้วยการติดต่อกับคนอื่นๆ เช่นเดียวกับคนอื่นๆ มุสลิมมีชีวิตอยู่ในระดับต่างๆ กัน พวกเขามีได้คิดถึงการพิพากษาและสรวงสวรรค์อยู่ตลอดเวลา นอกไปจากการมีชีวิตอยู่อย่างปัจเจกบุคคล พวกเขายังกำหนดตัวเองเพื่อความมุ่งหมายประจำวันเกี่ยวกับเรื่องของครอบครัวหรือกลุ่มเครือญาติที่กว้างขวางกว่า หน่วยของหมู่บ้านหรือเผ่า หมู่บ้านหรือตำบลในชนบท เขตหรือเมืองเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม นอกเหนือไปจากสิ่งเหล่านี้แล้ว พวกเขายังทราบดีว่าพวกเขาเป็นกลุ่มชนหนึ่งที่มีความกว้างขวางกว่านั้น เช่นเป็นชุมชนของผู้ศรัทธา (*Ummah – อุมมะฮ์*) การปฏิบัติตามพิธีการที่พวกเขากระทำร่วมกันก็ดี การยอมรับทัศนะคติที่มีอยู่ร่วมกันในเรื่องชะตากรรมของมนุษย์ในโลกนี้และโลกหน้าก็ดี ล้วนแต่ผูกพันพวกเขาเข้าไว้ด้วยกันและกัน และได้แยกพวกเขาออกจากผู้คนที่ยึดศาสนาอื่นๆ ไม่ว่าจะอยู่ในหมู่พวกเขาในที่อยู่ของอิสลามหรือโพนไปจากเขตแดนของมันก็ตาม

ภายใน ‘โลกแห่งอิสลาม’ นี้ ในระดับกลางระหว่างโลกของอิสลามกับหน่วยเล็กๆ ที่รวมกันอยู่ของชีวิตประจำวัน โดยรวมแล้วมีเอกลักษณ์ชนิดหนึ่งที่ไม่ก่อให้เกิดความจงรักภักดีที่เข้มแข็งและถาวรเช่นนั้น การรับใช้หรือการเชื่อฟังต่อราชวงศ์หนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากว่าราชวงศ์นั้นมีความคงทนถาวร นั่นแหละที่สามารถสร้างความจงรักภักดีขึ้นมาได้ การใช้ภาษาร่วมกันก็เช่นกัน คงจะต้องสร้างความรู้สึกระส่ำระสายขึ้นในการสื่อสารและสร้างสภาพภูมิใจชนิดหนึ่งขึ้นในศตวรรษที่สิบเอ็ด การถือว่าชาวอาหรับคือสิ่งเดียวกับศาสนาอิสลามยังคงมีความแข็งแกร่งพอที่จะทำให้ อัล-บิรูนี ซึ่งมีเชื้อสายอิหร่านกล่าวว่า

‘ศาสนาของเราและอาณาจักรของเราคืออาหรับและคู่แข่งของมัน สิ่งหนึ่งนั้นได้รับการคุ้มครองด้วยอำนาจของพระผู้เป็นเจ้า ส่วนหนึ่งได้รับการคุ้มครองโดยพระผู้อภิบาลแห่งสรวงสวรรค์ บ่อยครั้งแคไหนที่มีเผ่าต่างๆ ของพลเมืองได้รวมตัวกันเพื่อจะขัดแย้งลักษณะที่มิใช่ของอาหรับให้เกรงู! แต่พวกเขาก็ไม่ได้รับความสำเร็จในจุดมุ่งหมายของพวกเขาได้’

แนวความคิดชาตินิยมทางชาติพันธุ์ของสมัยใหม่ที่ว่า บรรดาผู้ใช้ภาษาร่วมกันควรมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมการเมืองที่เป็นเฉพาะอย่างนั้น แน่นอนมิได้มีอยู่ หรือชาติที่มีดินแดนซึ่งอยู่ใน

พื้นแผ่นดินหนึ่งแยกออกมาจากพื้นแผ่นดินอื่นๆ โดยพรมแดนธรรมชาติก็มีได้มีอยู่ อย่างไรก็ตามได้มีจิตสำนึกอยู่บ้างในเรื่องลักษณะพิเศษของเมืองหนึ่ง และดินแดนหลังชายทะเลของมันซึ่งสามารถแสดงตนออกมาในลักษณะของอิสลาม การศึกษาถึงอียิปต์แสดงให้เห็นว่าความสำนึกในลักษณะพิเศษของมันยังคงยืนยงได้อย่างไร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของพรสวรรค์และความอุดมสมบูรณ์ที่ได้จากธรรมชาติ สถานที่ในประวัติศาสตร์อิสลาม วีรบุรุษผู้เสียชีวิตในหนทางศาสนาและนักบุญเบื้องหลังสิ่งนี้ยังมีความทรงจำบางประการของอดีตที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งย้อนกลับไปก่อนหน้าอิสลามด้วย เช่นสิ่งมหัศจรรย์ที่หลงเหลือมาจากโลกโบราณ พีรามิดและสฟิงซ์ รวมทั้งสักการสถานสมัยโบราณ พิธีกรรมและความเชื่อของชนบทซึ่งทั้งสตรีและบุรุษยังคงมองหาการคุ้มครองอยู่ต่อไปได้

บทที่ 4

การกล่าวถึงอิสลามอย่างชัดเจน

ปัญหาเรื่องอำนาจหน้าที่

การขยายตัวของภาษาอาหรับสู่ชนชาติอื่นๆ ได้เปลี่ยนลักษณะของสิ่งที่เคยถูกขีดเขียนในภาษานั้น สิ่งนี้มีได้เพียงแค่แสดงให้เห็นในข้อเขียนแบบทางโลกเท่านั้น แต่มีการเขียนที่น่าทึ่งมากขึ้นในวรรณกรรมรูปแบบใหม่ ซึ่งกล่าวถึงความหมายและนัยยะของวิวัฒนาการที่ถูกประทานให้แก่ศาสนา มุฮัมมัดออกมาอย่างชัดเจน บรรดาผู้ที่ยอมรับอิสลามพบว่าพวกเขาต้องเผชิญกับปัญหานี้อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เป็นคำถามซึ่งเกิดขึ้นไม่เฉพาะจากความอยากรู้อยากเห็นด้านสติปัญญาเท่านั้น แต่มาจากการวิพากษ์วิจารณ์ของชาวคริสต์ชน ชาวยิวและโซโรแอสเทรียนด้วย และบางทีจะมีมากกว่านั้นอีก จากความจำเป็นที่จะดึงเอาความหมายแห่งความศรัทธาสำหรับชีวิตในสังคมออกมา เป็นธรรมดาที่พวกเขาพยายามจะตอบคำถามเช่นนั้นไปตามความรู้ที่ตนมีอยู่และตามวิธีการคิดของตนเอง ซึ่งพวกเขาได้นำเข้าสู่ชุมชนใหม่ของตน หรือที่ได้พบในหมู่ผู้ที่มีได้เปลี่ยนศาสนา เพราะว่าในศตวรรษต่างๆ นั้น ศาสนายูดาห์ คริสต์ศาสนาและศาสนาอิสลาม ยังเปิดกว้างให้แก่กันและกันมากกว่าที่เป็นอยู่ในเวลาต่อมา เป็นธรรมดาอีกเช่นกันที่กระบวนการนี้จะเกิดขึ้นอย่างได้ผลที่สุดในที่ต่างๆ ที่ซึ่งประเพณีของความคิดและองค์ความรู้มีความเข้มแข็งที่สุด การเปลี่ยนแปลงขนาดและการถ่ายทอดศูนย์กลางแห่งความถ่วงซึ่งเกิดขึ้นในองค์การเมืองของอิสลามนั้นมีแนวโน้มกันอยู่ในขอบเขตแห่งความคิด นครมะดีนะฮ์และมักกะฮ์มิได้หมดความสำคัญลงไป แต่ซีเรียมีความสำคัญยิ่งกว่า และอิรักก็สำคัญมากกว่าใครทั้งสิ้น เนื่องจากเป็นดินแดนที่ร่ำรวยไปด้วยวัฒนธรรมของศาสนายูดาห์ เนสโตเรียน คริสต์ศาสนาและศาสนาต่างๆ ของอิหร่าน

การกล่าวถึงอิสลามที่มีอยู่ในร่างแห่งศาสนศาสตร์และการปฏิบัติด้านศาสนาได้เกิดขึ้นในอิรักเป็นส่วนใหญ่ในสมัยราชวงศ์อับบาซียะฮ์ และในความหมายหนึ่งสิ่งนี้เป็น การสืบเนื่องของกระบวนการทางความคิด ซึ่งได้เริ่มต้นมาเป็นเวลายาวนานก่อนการปรากฏตัวของอิสลาม กระนั้นการกล่าวเช่นนี้ก็มิได้หมายความว่า อิสลามไม่ได้ให้ทิศทางใหม่ในเรื่องดังกล่าว

วัตถุต่างๆ ซึ่งบรรดานักวิชาการและนักคิดสามารถนำมาใช้งานได้นั้นมีมากกว่าหนึ่งประการ อย่างแรกก็คือ อัล-กุรอาน เมื่อไรก็ตามที่อัล-กุรอานอยู่ในรูปแบบที่สมบูรณ์แล้ว ก็ดูเหมือนว่าไม่มีเหตุผลใดที่จะสงสัยถึงเนื้อหาที่มีอยู่ในสมัยของท่านศาสดา คือเรื่องพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงมีฐานะภาพ เรื่องบรรดาศาสดาผู้ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงติดต่อสัมพันธ์กับบรรดามนุษยชาติ ความศรัทธา ความกตัญญูและงานต่างๆ ของการเคารพภักดีและการกุศลซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงมี

บัญชาให้กับมนุษย์ประพฤติปฏิบัติ และการพิพากษาในวันสุดท้ายที่จะแสดงให้เห็นซึ่งความเมตตาของพระองค์ ตลอดจนความยุติธรรมของพระองค์ ประการที่สอง ได้มีประเพณีที่ยังดำรงอยู่ในเรื่องที่ว่าชุมชนมีพฤติกรรมอย่างไรนับตั้งแต่สมัยของท่านศาสดาเป็นต้นไป ซึ่งได้รับการสืบทอดต่อมาเพิ่มเติมให้ละเอียดขึ้นโดยคนรุ่นหลัง ซึ่งถือเป็นหัวใจของการปฏิบัติในความทรงจำร่วมบางชนิดในเรื่องที่ว่าท่านศาสดาเป็นอย่างไร ยังมีความทรงจำถึงการกระทำร่วมกันในชุมชนและผู้นำของพวกเขา บรรดาเคาะลีฟะฮ์ นโยบายและความขัดแย้งของบรรดาเคาะลีฟะฮ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกแยกและความขัดแย้งที่มีในสมัยของท่านอูษมาน ขบวนการของฝ่ายค้านที่ทำให้สมัยของท่านอูษมานต้องจบลง และสมัยของท่านอะลี ตลอดจนความแตกแยกครั้งแรกในหมู่ศาสนิกษย์ของศาสนาฮัมมัด

ไม่เพียงแต่ชนบประเพณีของผู้เปลี่ยนศาสนาที่มีการศึกษาเท่านั้น ลักษณะที่สำคัญของอิสลามเอง คือ การเปิดเผยถ้อยคำ เพราะฉะนั้นจึงเป็นการเปิดเผยถึงความคิดและความรู้ต่างๆ ต่างก็ทำให้เกิดความจำเป็นขึ้นว่าบรรดาผู้ที่มีความปรารถนาที่จะทำให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าควรจักต้องแสวงหาความรู้และใคร่ครวญในเรื่องนั้น การแสวงหาความรู้ทางศาสนา (*อิลม์ - ilm*) จึงเริ่มต้นขึ้นนับแต่แรกของประวัติศาสตร์อิสลาม และจากนั้นก็ค่อยๆ พัฒนากลายเป็นองคาพยพของนักวิชาการมุสลิมที่มีความรู้และความหวังไข (*อาลิม พหุพจน์คือ อุละมา (Ulama)*)

แนวแห่งความคิดและการเรียนรู้ที่กล่าวถึงอิสลามอย่างชัดเจนนั้นมีอยู่มากมาย แต่ต่างก็มีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างชัดเจน ปัญหาที่ปรากฏขึ้นครั้งแรกและมีความเร่งด่วนที่สุดนั้นเป็นเรื่องของอำนาจหน้าที่ การเผยแพร่ของศาสนาฮัมมัดก่อให้เกิดชุมชนที่ผูกพันอยู่กับการมีชีวิตตามบรรทัดฐานที่มีหรือแสดงเป็นนัยอยู่ในกุรอาน ใครควรจะมีอำนาจหน้าที่อยู่ในชุมชนนั้น และอำนาจหน้าที่อะไรที่เขาควรจะมี? ความไม่ลงรอยและความขัดแย้งกันในครั้งแรกของ

ศตวรรษที่หนึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหาหนึ่งขึ้นมาและให้คำตอบไปตามการใคร่ครวญถึงอุปสรรคเหล่านั้น การสืบทอดจากศาสนาฮัมมัดคือตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์หรือคัมที่ที่มีการเรียกขานกันว่าระบบ *อิมาม (imamate)* ควรจะเปิดกว้างให้แก่ชาวมุสลิมทุกคน หรือเฉพาะแต่สาวกของท่านศาสดา หรือเฉพาะครอบครัวของท่านเท่านั้น? จะคัดเลือกเคาะลีฟะฮ์กันอย่างไร? ข้อจำกัดแห่งการปฏิบัติที่มีความชอบธรรมของเคาะลีฟะฮ์คืออะไร? หากว่าท่านปฏิบัติตนโดยขาดความยุติธรรมก็ไม่ต้องเชื่อฟังท่านหรือควรถูกปลดจากตำแหน่งหรือไม่?

ค่อยๆ เกิดการแตกสลายของทัศนคติต่างๆ ที่มีต่อปัญหาต่างๆ เหล่าๆ นั้น ทัศนคติของผู้ที่ในจุดหนึ่งถูกเรียกว่าชาวซุนนินั้นก็คือ มีความสำคัญที่ชาวมุสลิมจะมาอยู่ร่วมกันอย่างสันติและอย่างมีเอกภาพ และเรื่องนี้หมายความว่าพวกเขาควรจะยอมรับสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้ว พวกเขาให้การยอมรับเคาะลีฟะฮ์ทั้งสี่ท่านแรกในฐานะที่เป็นผู้ชอบธรรมและเปี่ยมผู้ที่มีคุณธรรมหรือผู้ถูกนำทางที่ถูกต้อง (*รอชีดุน - rashidun*) เคาะลีฟะฮ์ท่านอื่นๆ อาจจะมิได้ปฏิบัติตนอย่างมี

ความยุติธรรมเสมอไป แต่พวกเขาควรจะได้รับการยอมรับด้วยว่ามีความชอบธรรม ตราบใดที่พวกเขามีได้ละเมิดบัญญัติพื้นฐานของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า มีหลักฐานบางประการว่า เคาะลีฟะฮ์วงศ์อุมัยยะฮ์นั้นมิได้เพียงแต่อ้างว่าเป็นผู้สืบทอดของท่านศาสดามุฮัมมัดในฐานะของผู้นำชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแทนของพระเจ้าเป็นเจ้าบนโลกนี้ และเป็นผู้ให้คำอธิบายสุดท้ายของกฎหมายแห่งพระเจ้าด้วย อย่างไรก็ตามสำนักคิดซุนนีในรูปแบบที่พัฒนาแล้วต่างยึดถือว่าเคาะลีฟะฮ์มิได้เป็นทั้งศาสดาหรือผู้ตีความศาสนาที่ปราศจากมีความผิดพลาด แต่เป็นผู้นำซึ่งภารกิจคือการเชิดชูสันติภาพและความยุติธรรมในชุมชนเอาไว้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงควรมีคุณธรรมความรู้ด้านกฎหมายศาสนาที่เพียงพอ เป็นที่ยอมรับกันโดยกว้างขวางว่าเคาะลีฟะฮ์ควรจะสืบเชื้อสายมาจากเผ่ากุร็อยช์ (Quraysh) ซึ่งเป็นเผ่าของท่านศาสดา

ขบวนการต่างๆ ซึ่งท้าทายอำนาจหน้าที่ของเคาะลีฟะฮ์ได้ค่อยๆ สร้างทฤษฎีการมีอำนาจหน้าที่อันชอบธรรมของตนเองขึ้นมา พวกอิบาดี (Ibadi) ถือว่าไม่มีความจำเป็นที่จะเป็น *อิมาม* อยู่ตลอดเวลา แต่มุสลิมทุกคนสามารถเป็น *อิมาม* ได้ ไม่จำเป็นจะต้องมาจากครอบครัวหรือเชื้อสายของ*อิมาม*คนเดิม *อิมาม* ควรจะได้รับเลือกโดยชุมชน ท่านควรจะทำกรอย่างยุติธรรมตามกฎหมายที่ได้มาจากกูรานและหะดีษ และหากว่าเขาได้รับการพิสูจน์ว่าขาดความยุติธรรมตามกฎหมายที่ได้มาจากกูรานและหะดีษ และหากว่าเขาได้รับการพิสูจน์ว่าขาดความยุติธรรมเขาก็ควรจะถูกลดออก ขบวนการชีอะฮ์ไม่ยอมรับข้ออ้างของเคาะลีฟะฮ์สามท่านแรก แต่เชื่อว่าท่าน อะลี อิบนิ อะบีฏอลิบ เป็นผู้ชอบธรรมเพียงท่านเดียว และได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้สืบทอดศาสดาในฐานะ *อิมาม* อย่างไรก็ตามพวกเขามีความแตกต่างในหมู่พวกเขาเองเกี่ยวกับสายการสืบทอดจากท่านอะลีและอำนาจหน้าที่ของ *อิมาม* พวกซัยดี (Zaydis) มีความใกล้ชิดกับพวกซุนนีที่สุดในบรรดาของพวกเข พวกเขาถือว่าเชื้อสายของท่านอะลีที่มาทางท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ ภริยาของท่านสามารถเป็น *อิมาม* ถ้าเขามีความรู้ที่จำเป็นและมีความศรัทธาและแสดงถึงความเข้มแข็งที่จะลุกขึ้นต่อต้านความอยุติธรรม ดังนั้น สายของ *อิมาม* ก็จะมีขึ้นใหม่ๆ ตลอดไป พวกเขาไม่เชื่อว่า *อิมาม* จะมีเป็นผู้ปรามจากบาป หรือมีมากกว่าอำนาจมนุษย์

อย่างไรก็ตาม ขบวนการชีอะฮ์ที่สำคัญอีกสองขบวนการต่างไปไกลกว่านี้ ทั้งสองขบวนการมีต่างยึดถือว่าระบบ *อิมาม* ได้ตกทอดมาด้วยการแต่งตั้งของ *อิมาม* ประจำยุค และเชื่อว่า *อิมาม* ที่ได้รับการแต่งตั้ง จึงเป็นผู้เดียวที่สามารถตีความวิวัฒนาการของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าโดยผ่านท่านศาสดาได้โดยไม่ผิดพลาด ขบวนการซึ่งมีผู้เชื่อถือมากที่สุดถือว่าการสืบทอดตำแหน่งได้ตกทอดเข้ามาในหมู่ลูกหลานของท่านอะลี โดยเรียงลำดับมาถึงท่านที่สิบสองผู้ซึ่งได้หายตัวไปในคริสต์ศตวรรษที่เก้า (ดังนั้นชาวชีอะฮ์กลุ่มนี้จึงมีชื่อว่า ‘ผู้นำถืออิมามสิบสองคน’ หรือ *อิมานอะฮารียะฮ์* – *Itha ‘ashariyya*) โดยที่โลกมีอาจดำรงอยู่ได้โดยปราศจาก*อิมาม* จึงเชื่อกันว่า*อิมาม*ท่านที่สิบสองยังมิได้เสียชีวิตลงไป แต่ยังคงอยู่ในสภาพเร้นลับอยู่ (คือยะบะห์ –

ghayba) ในตอนแรกท่าน *อิมาม* ได้ติดต่อกับประชาชนมุสลิมโดยผ่านสื่อกลาง แต่หลังจากนั้นท่านจึงหายตัวไปจากโลกที่กำลังดำเนินอยู่โดยยังคงคาดหวังกันว่าท่านจะกลับมาอีก เพื่อนำเอายุคสมัยของความยุติธรรมมาอบให้ ในส่วนของพวกอิสมาอีล (Ismailis) นั้นยอมรับว่า *อิมาม* เป็นผู้ตีความสังขารซึ่งไม่อาจผิดพลาดได้ แต่ก็เชื่อว่าเส้นทางของบรรดา *อิมาม* ที่เห็นได้ ได้จบลงที่ *อิมาม* ท่านที่เจ็ดคือ *อิมามมุฮัมมัด อิบน์อิสมาอีล (Muhammad Ibn Isma'il)* (อย่างไรก็ตามพวกเขาบางคนได้แก้ไขความเชื่อของพวกเขาเมื่อเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีซอ้างว่าตนเองเป็น *อิมาม*)

พรรคที่มีความแตกต่างในเรื่องเคาะลีฟะฮ์หรือระบบ *อิมาม* ต่างมีความหมายที่แตกต่างกันไปในระยะหนึ่ง เนื่องมาจากลักษณะของการปกครองและตำแหน่งแห่งที่ของตนในสังคมทั้งพวกอิมบาดี และซัยดี (Zaidi) นั้นเป็นชุมชนที่ได้ถอนตัวออกมาจากสังคมอิสลามสากลด้วยการปฏิเสธการปกครองของรัฐบาลที่อยู่ยุติธรรม พวกเขาปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่ภายใต้กฎหมายศาสนาตามการตีความของตน และไม่เต็มใจที่จะให้ *อิมาม* หรือผู้ปกครองอื่นใดมีอำนาจ ซึ่งอาจนำไปสู่การกระทำที่อยู่ยุติธรรมได้ อีกด้านหนึ่งทั้งชาวซุนนี ชาวชีอะฮ์ที่ถืออิมามสิบสองท่าน และชาวชีอะฮ์กลุ่มอิสมาอีล ต้องการอำนาจหน้าที่ที่สามารถทั้งคำจูงกฎหมายและรักษาระเบียบของสังคมไว้ได้เมื่อยุคแรกผ่านไป ผลที่ตามมาคือการแยกกันที่มีอยู่จริงระหว่างบรรดาผู้รักษากฎหมาย (สำหรับชาวซุนนีก็คือ *อูลมะ* และสำหรับชาวชีอะฮ์คือ *อิมาม* ที่อยู่ในสภาพเร่ร่อน) กับผู้คนที่ชอบใช้ดาบผู้ซึ่งมีอำนาจที่จะบังคับให้มีระเบียบแบบแผนในทางโลก

อำนาจและความยุติธรรมของพระผู้เป็นเจ้า

ปัญหาเรื่องอำนาจหน้าที่ของมนุษย์นั้นในลักษณะหนึ่งเป็นเรื่องของการใคร่ครวญในปัญหาพื้นฐานมากขึ้นซึ่งเกิดจากพระคัมภีร์อัล-กุรอาน นั่นคือคำถามที่เกี่ยวกับลักษณะของพระผู้เป็นเจ้าและความเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติของพระองค์ และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเอกภาพและความยุติธรรมของพระองค์

พระผู้เป็นเจ้าของกุรอานนั้นอยู่เหนือธรรมชาติมีหนึ่งเดียว แต่กุรอานได้กล่าวถึงพระองค์ในฐานะของผู้ที่มีคุณลักษณะต่างๆ อย่างเช่นมีเจตนารมณ์ มีความรู้ เป็นผู้ทรงไต่ฝัน ผู้ทรงเห็นและทรงตรัส และในบางความหมายกุรอานก็คือพระคำรัสของพระองค์ การมีคุณลักษณะต่างๆ เป็นเจ้าของจะสมพงศ์กับเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้าได้อย่างไร? โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุใดคุณลักษณะเหล่านั้นซึ่งเป็นคุณลักษณะของมนุษย์ด้วย จึงถูกกล่าวถึงโดยทำให้เกิดความห่างไกลอันไม่มีที่สิ้นสุดระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับมนุษย์? ความสัมพันธ์ของกุรอานกับพระผู้เป็นเจ้าคืออะไร? จะเรียกได้ว่าเป็นคำตรัสของพระผู้เป็นเจ้าโดยมีต้องหมายความว่าพระผู้เป็นเจ้ามีลักษณะของการตรัสที่คล้ายคลึงกับสิ่งถูกสร้างของพระองค์ได้หรือไม่? สิ่งเหล่านี้คือปัญหาชนิดต่างๆ ซึ่งมีอยู่แต่กำเนิดในศาสนาใดๆก็ตามที่เชื่อว่ามีพระผู้เป็นเจ้าที่สูงที่สุดผู้ทรงเปิดเผยพระองค์แก่มนุษย์

ชาติในบางรูปแบบ สำหรับชาวคริสเตียนนั้นการวิจารณ์เป็นเรื่องของส่วนบุคคล และปัญหาพื้นฐานทางด้านเทววิทยาในศตวรรษอื่นๆ ก็คือเรื่องความสัมพันธ์ของส่วนบุคคลนี้กับพระผู้เป็นเจ้า สำหรับชาวมุสลิมแล้ววิจารณ์ก็คือพระคัมภีร์ ดังนั้นปัญหาของสถานภาพของพระคัมภีร์ซึ่งเป็นเรื่องพื้นฐาน

ปัญหาในเรื่องลักษณะของพระผู้เป็นเจ้านั้น นำไปสู่การเกี่ยวข้องของพระองค์กับมนุษย์อย่างมีเหตุผล ความประทับใจสองประการที่ตราตรึงอยู่ในความคิดของผู้ใดก็ตามที่ได้อ่านหรือได้ฟังการอ่านพระคัมภีร์นั้นก็คือพระผู้เป็นเจ้าทรงอำนาจยิ่งและทรงรอบรู้อยิ่ง แต่ในบางอย่างมนุษย์เป็นผู้รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และพระผู้เป็นเจ้าจะทรงตัดสินพวกเขา แล้วข้อแถลงสองอย่างนี้จะประนีประนอมกันได้อย่างไร? อีกประการหนึ่งก็คือปัญหาที่ปรากฏอยู่ในศาสนาที่เชื่ออยู่ในพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว คือหากพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงมีอำนาจยิ่งแล้วพระองค์จะอนุญาตให้มีความชั่วได้อย่างไร แล้วพระองค์จะทรงประณามมนุษย์ในการกระทำที่ชั่วช้าได้อย่างไรงอวยุติธรรมอย่างไร? ถ้าจะพูดให้กว้างขึ้นก็คือ มนุษย์นั้นมีอิสระที่จะเริ่มต้นการกระทำของตัวเอง หรือว่าการกระทำของคนทุกคนมาจากพระผู้เป็นเจ้า? หากว่าเขาเป็นอิสระ และจะต้องถูกพระผู้เป็นเจ้าตัดสิน เขาจะถูกตัดสินด้วยหลักความยุติธรรมบางอย่างที่เขายอมรับได้หรือไม่? ถ้าเป็นเช่นนั้นจะไม่มีหลักการแห่งความยุติธรรมใดมาตัดสินการกระทำของพระผู้เป็นเจ้าดอกหรือ? แล้วจะเรียกได้ไหมว่าพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงมีอำนาจทั้งปวง? ชาวมุสลิมจะได้รับการตัดสินอย่างไร? ตัดสินโดยความศรัทธาเท่านั้นหรือโดยความศรัทธาร่วมกับการแสดงออกทางวาจาในเรื่องนั้น หรือรวมทั้งการกระทำด้วย?

ปัญหาดังกล่าวนั้นมีอยู่เป็นนัยๆ ในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน และจะเผชิญกับผู้ใดก็ตามที่ถือว่าเรื่องนี้เป็นจริงจัง แต่ความคิดที่เป็นระบบเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้มิได้มีอยู่เฉพาะแต่ในคำราเพื่อจะให้หามีพิจารณาดูเท่านั้น แต่ยังรวมทั้งวิธีการที่จะทำเช่นนั้นด้วย นั่นคือ ความเชื่อที่ว่าความรู้นั้นหาได้โดยเหตุผลของมนุษย์ที่ทำงานไปตามกฎเกณฑ์บางประการ ความเชื่อในเหตุผลที่ได้รับ การขึ้นอย่างถูกต้องนี้ได้ก่อให้เกิดชีวิตทางด้านสติปัญญาในดินแดนต่างๆ ที่อิสลามแผ่ขยายไปถึง รวมทั้งในหิญาซ (Hijaz) ด้วย ร่องรอยของการหาเหตุผลแบบวิภาษวิธีอยู่ในตัวกุรอานเอง ดังนั้นจึงไม่เป็นที่แปลกใจเลยว่าบางทีในตอนปลายของศตวรรษที่หนึ่งของอิสลามหรือคริสต์ศตวรรษที่เจ็ด เอกสารต่างๆ ที่มีอยู่ในระยะแรกได้แสดงให้เห็นว่าสิ่งนี้ถูกประยุกต์ใช้กับคำอธิบายเหตุผลของกุรอานในหิญาซ ซีเรีย และอิหร่าน กลุ่มแรกซึ่งสามารถเรียกได้ว่าเป็นสำนักคิดที่ปรากฏตัวขึ้น ได้แก่บรรดาผู้ที่โต้แย้งว่ามนุษย์มีเจตนารมณ์อิสระและสร้างการกระทำของตัวเองขึ้นมา กับบรรดาผู้ที่ถือว่า มนุษย์ไม่มีเจตนารมณ์อิสระและดังที่ว่าพระผู้เป็นเจ้าไม่มีคุณลักษณะที่จะแบ่งปันให้กับมนุษย์ และโดยวิธีนี้จึงสามารถบรรยายถึงพระองค์ได้

ในตอนกลางของศตวรรษที่สองของอิสลาม (คริสต์ศักราชที่แปด) ได้มีสำนักคิดขึ้นในความหมายที่เต็มรูปแบบของบรรดานักคิดซึ่งมีทรรศนะกระจัดกระจายและอยู่กับร่องกับรอย ผู้

คิดถึงปัญหาต่างๆ ทั้งหมด แต่แต่ละ การที่เรียกพวกเขาว่าสำนักคิดนั้นมิได้หมายความว่าพวกเขาทั้งหมดมีความคิดไปในทางเดียวกันอย่างไม่ผิดเพี้ยน หรือว่าความคิดของพวกเขามิได้พัฒนาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง นักคิดเหล่านี้ได้แก่พวก มุอ์ตะซิละฮ์ (Mutazilis หรือ ‘ผู้ที่แยกตัวออกมา’) พวกเขาเชื่อว่าการใช้เหตุผลซึ่งมีอยู่ในอัล-กุรอานจะทำให้บรรลุถึงความจริงได้ด้วยวิธีเช่นนี้เอง พวกเขาได้รับคำตอบต่อปัญหาที่มีอยู่ไว้เรียบร้อยแล้วนั่นคือพระผู้เป็นเจ้าทรงมีหนึ่งเดียว พระองค์ไม่มีคุณลักษณะที่เป็นของแก่นแท้ของพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระองค์ไม่มีคุณลักษณะของมนุษย์ กุรอานจึงไม่ใช่พระคำรัสของพระองค์ กุรอานจะต้องถูกสร้างขึ้นในอีกวิธีหนึ่ง พระผู้เป็นเจ้าทรงยุติธรรมและถูกผูกมัดด้วยหลักการแห่งความยุติธรรม ดังนั้นมนุษย์จะต้องเป็นอิสระ เพราะการที่จะพิพากษามนุษย์ด้วยการกระทำที่พวกเขาไม่มีอิสระที่จะกระทำย่อมไม่เป็นความยุติธรรม หากว่าการกระทำของมนุษย์เป็นอิสระ และอยู่ใต้การพิพากษาก็ต้องถือว่าความศรัทธาอันไม่เป็นการเพียงพอถ้าปราศจากการงานที่ดี มุสลิมผู้มีความผิดจากการทำบาปใหญ่ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นคนนอกศาสนาหรือเป็นผู้ศรัทธาที่แท้จริง แต่มีตำแหน่งอยู่ระหว่างกลางของทั้งสองประเภทนั้น

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่เดียวกันยังมีแนวทางอีกแนวทางหนึ่งเกิดขึ้นในการมองดูปัญหาเหล่านี้ เป็นแนวทางที่มีความระมัดระวังและมีความสงสัยมากกว่าเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของการบรรลุถึงความจริงในการใช้เหตุผล และมีสติสำนึกมากกว่าด้วยเช่นกันถึงอันตรายต่อชุมชนในการที่จะดำเนินการถกเถียงข้อโต้แย้งที่มีเหตุผลที่ไปไกลเกินไป ผู้ที่คิดวิธีนี้ให้ความสำคัญต่อการมีเอกภาพของผู้คนของพระเจ้าให้อยู่เหนือกว่าการบรรลุถึงการตกลงกันในเรื่องของหลักการโดยไม่ดูความเป็นจริง สำหรับกลุ่มคนเหล่านี้คำกล่าวของกุรอานเป็นพื้นฐานที่มั่นคงเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้นที่มีความศรัทธาและความสงบสุขของชุมชนจะดำรงอยู่ได้ กุรอานควรได้รับการตีความตราบใดที่การตีความยังมีความจำเป็นตามแนวทางของการปฏิบัติจนเป็นนิสัยของศาสนาและบรรดาสาวกของท่านคือ ชุหนะฮ์ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลังๆ นี่เป็นอารมณ์ซึ่งจะต้องมีอยู่มาตั้งแต่สมัยแรกๆ แต่ด้วยธรรมชาติมันมักจะก่อรูปขึ้นเป็นตัวตนของหลักการมากกว่าที่จะมีอยู่ในสำนักคิดที่มีลักษณะของการคาดการณ์มากกว่า บุคคลที่รับผิดชอบมากที่สุดในการสร้างอารมณ์นั้นขึ้นได้แก่ อะหมัด อิบน์ ฮัมบัล (Ahmad Ibn Hanbal 780-855) ผู้ถูกสังหารโดยคำสั่งของเคาะลีฟะฮ์มะฮ์มูน จุดยืนอันเดียวที่นำมาใช้นั้นคือพระคัมภีร์อัล-กุรอานและชุหนะฮ์ของท่านศาสดา และสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าพระผู้เป็นเจ้ามีอำนาจและความยุติธรรมของพระองค์ไม่เหมือนความยุติธรรมของมนุษย์ หากกุรอานได้กำหนดคุณลักษณะให้แก่พระองค์ คุณลักษณะเหล่านั้นก็ควรได้รับการยอมรับว่าเป็นของพระผู้เป็นเจ้ามิใช่ด้วยการเปรียบเทียบกับคุณลักษณะของมนุษย์ และโดยไม่ต้องถามว่ามันมีอยู่โดยธรรมชาติในตัวพระองค์ได้อย่างไร ในบรรดาคุณลักษณะเหล่านี้ก็มีกุรอานซึ่งเป็นพระคำรัสของพระองค์เนื่องจากกุรอานเองได้กล่าวไว้เช่นนั้น สิ่งนี้มิได้คงอยู่โดยมิได้ถูกสร้างขึ้นมาจาก ‘ไม่มี

อะไรของพระผู้เป็นเจ้าถูกสร้างขึ้นมา และกูรואนเป็นของพระผู้เป็นเจ้า’ มนุษย์จึงควรสนองตอบเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าด้วยการกระทำต่างๆ กับความศรัทธา แนวความคิดของพระผู้เป็นเจ้าตัดสินในวิธีที่ลึกลับนี้อาจเหมือนเป็นสิ่งที่รุนแรง แต่สิ่งที่แฝงอยู่ภายในนั้นก็คือความมั่นใจชนิดหนึ่งว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงเอาใจใส่ดูแลโลก ถึงแม้ว่าวิธีการดูแลนั้นจะไม่ได้เป็นของมนุษย์ก็ตาม รวมทั้งความมั่นใจที่ว่าสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของมนุษย์นั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งของเจตนารมณ์แห่งพระผู้เป็นเจ้าที่มีไว้ให้แก่พวกเขา ด้วยองค์แห่งความคิดต่างๆ เช่นนี้ สำนักคิดซุนนีจึงเป็นสิ่งที่กล่าวไว้อย่างชัดเจน

ความขัดแย้งระหว่างนักนิยมเหตุผลและศาสนีย์ของอิบนุ ฮัมบัลมีอยู่ต่อไปเป็นเวลานาน แต่แนวทางของการโต้แย้งได้เปลี่ยนแปลงไป นักคิดมูอตะฮิละฮ์ในสมัยหลังๆ ได้รับอิทธิพลอย่างลึกซึ้งมาจากความคิดของกรีก คนเหล่านี้ค่อยๆ หดความสำคัญลงไปในชุมชนชาวซุนนีที่ปรากฏขึ้นมา แต่อิทธิพลของพวกเขายังคงเข้มแข็งอยู่ในสำนักคิดของชีอะฮ์โดยได้พัฒนาขึ้นจากศตวรรษที่สิบเอ็ด นักคิดผู้หนึ่งซึ่งสนับสนุน ‘นักนิยมเหตุผล’ อย่างกว้างขวางได้ใช้วิธีการของการโต้เถียงแบบใช้เหตุผล (*กะลาม*) ปกป้องอิทธิพลนี้ไว้ คืออัลอัชอะรี (*al-Ash'ari* – เสียชีวิตปี 935) เขายึดเอาการตีความของกูรואนตามตัวอักษร แต่ก็ถือว่าสามารถพิสูจน์กูรואนได้โดยเหตุผลอย่างน้อยก็ในระดับหนึ่ง ที่เหนือจุดนั้นขึ้นไปจะต้องยอมรับเพียงประการเดียวว่าพระผู้เป็นเจ้ามีหนึ่งเดียว คุณลักษณะของพระองค์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของแก่นแท้ของพระองค์ ลักษณะเหล่านั้นมิใช่ตัวของพระผู้เป็นเจ้า แต่ก็ไม่ได้เป็นสิ่งอื่นใดมากไปกว่าพระผู้เป็นเจ้า ในบรรดาคุณลักษณะเหล่านี้ได้แก่ การได้ยิน ได้เห็น และการพูด แต่สิ่งเหล่านี้ไม่เหมือนกับการฟัง การอ่านและการพูดของมนุษย์ มนุษย์จะต้องยอมรับ ‘โดยไม่ต้องถามว่าเป็นไปได้อย่างไร’ (*Bila Kayf*) พระผู้เป็นเจ้าเป็นสาเหตุโดยตรงของทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในจักรวาล และไม่ถูกจำกัดโดยสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่อยู่นอกตัวของพระองค์ ในช่วงขณะแห่งการกระทำ พระองค์ทรงให้อำนาจในการกระทำแก่มนุษย์ พระองค์ทรงมีเจตนารมณ์และทรงสร้างทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ชั่วร้ายขึ้นในโลก การสนองตอบที่เหมาะสมของมนุษย์ต่อคำสั่งที่ทรงเปิดเผยมาของพระผู้เป็นเจ้าก็คือความศรัทธา ถ้าเขามีความศรัทธาโดยปราศจากการประพฤติปฏิบัติ เขาก็ยังคงเป็นผู้ศรัทธาอยู่ และท่านศาสดาจะขอความการไถ่โทษให้แก่เขาในวันตัดสินพิพากษา

ในความคิดของอัชอะรี ได้มีการย้ำถึงความสำคัญของการไม่ทะเลาะเบาะแว้งกันในเรื่องศาสนา รวมทั้งการยอมรับการปกครองของอิมามหรือเคาะลีฟะฮ์ และไม่แข็งข้อต่อต้านผู้ปกครองด้วยอาวุธ อย่างไรก็ตาม ก็มีความคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับความชอบธรรมของการตีความแบบเปรียบเทียบอันเป็นการต่อต้านการตีความกูรואนตามตัวอักษร เกี่ยวกับความคิดอันถูกต้องว่ากูรואน ‘มิได้ถูกสร้างขึ้นมา’ – เรื่องนี้อ้างอิงถึงข้อความในกูรואนเอง หรือเพียงแต่อ้างถึงการส่งทอดข้อความนั้นไปยังมนุษย์เท่านั้น? – และเกี่ยวกับความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติภาระกิจ

และต้องมีความศรัทธาด้วย อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างเหล่านั้นก็มักไม่ใช่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งภายในชุมชนของชาวนูนี

ชาร์อะฮ์ (SHARI‘A)

กูรอานมิได้บรรจุเอาระบบของนิกายต่างๆ ไว้ในตัวเองนอกจากในความหมายเท่านั้น แต่ได้บอกมนุษย์ว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงปรารถนาให้พวกเขาทำอะไร เหนืออื่นใดสิ่งนี้คือการเปิดเผยถึงเจตนารมณ์ของพระองค์ นั่นก็คือสิ่งที่มนุษย์จะต้องกระทำให้พระองค์พึงพอพระทัย และพวกเขาจะถูกตัดสินอย่างไรในวันโลกหน้า

กูรอานบรรจุเอาคำบัญชาเฉพาะเจาะจงบางอย่างไว้ ตัวอย่างเช่น ในส่วนที่เกี่ยวกับการแต่งงานและการแบ่งทรัพย์สินมรดกของมุสลิมหลังการเสียชีวิต แต่สิ่งเหล่านี้ก็มีอยู่อย่างจำกัด ส่วนใหญ่ได้มีการแสดงเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าออกมาในลักษณะที่เป็นหลักการทั่วไป คำสั่งและหลักการเกี่ยวข้องกันทั้งในเรื่องวิธีที่มนุษย์ควรจะทำ การเคารพภักดีพระผู้เป็นเจ้า และในเรื่องที่พวกเขาจะต้องปฏิบัติต่อกันและกัน แต่ในบางกรณีนี้คือความแตกต่างที่ไม่จริงใจอะไร เพราะว่าการกระทำในภาคของการภักดีนั้นมีแง่มุมด้านสังคม และการกระทำด้านความยุติธรรมและการกุศลนั้นก็เป็นการมุ่งตรงไปสู่พระผู้เป็นเจ้าเช่นกัน

การใคร่ครวญในเรื่องกูรอานและการปฏิบัติของชุมชนในระยะต้นๆ นั้น ในไม่ช้าได้ก่อให้เกิดการตกลงร่วมกันในเรื่องข้อบังคับพื้นฐานบางประการของชาวมุสลิมที่เรียกกันว่า ‘เสาหลักของอิสลาม’ ซึ่งรวมเอาการปฏิญาณโดยทางวาจาว่า ‘ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระผู้เป็นเจ้า และมุฮัมมัดคือศาสดาของพระผู้เป็นเจ้า’ ประการที่สองมีพิธีสวดอ้อนวอนภาวนาร่วมด้วยรูปแบบของถ้อยคำบางประการที่กล่าวซ้ำๆ กันจำนวนครั้งตามที่กำหนดเอาไว้ ประกอบด้วยการใช้ท่าทางของร่างกาย สิ่งเหล่านี้ควรทำห้าเวลาในหนึ่งวัน ‘เสาหลักอื่นๆ’ ได้แก่ การมอบส่วนหนึ่งจากรายได้ของตน เพื่อเป็นการกุศลที่เฉพาะเจาะจงบางอย่าง หรือเพื่อผลประโยชน์ของสาธารณชน การถือศีลอดอย่างเคร่งครัดจากรุ่งอรุณจนถึงดวงอาทิตย์ตกตลอดเดือนของปีนั้นก็ถือเดือนเราะมะฎอนซึ่งจะสิ้นสุดลงด้วยเทศกาลที่มีการเฉลิมฉลองกัน และการทำฮัจญ์เป็นการเดินทางไปประกอบพิธี ณ นครมักกะฮ์ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ของปี โดยมีพิธีกรรมจำนวนหนึ่งที่จะต้องปฏิบัติ และสิ้นสุดด้วยการที่ชุมชนทั้งหมดเข้าร่วมเฉลิมฉลองในเทศกาลนั้น นอกจากการกระทำอันเจาะจงเหล่านี้ก็ยังมีคำสอนทั่วไปเพื่อทำการต่อสู้ในหนทางของพระผู้เป็นเจ้า (ญิฮาด – *jihad*) ซึ่งอาจจะมีความหมายอย่างกว้างขวาง หรือความหมายที่กระตือรือร้นกว่าก็คือการต่อสู้เพื่อขยายขอบเขตของอิสลาม

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่เริ่มต้นมีความจำเป็นอย่างอื่นมากกว่าการตกลงกันเกี่ยวกับการปฏิบัติที่จำเป็นในการแสดงความเคารพภักดี ทางด้านหนึ่งมีผู้ที่ยึดเอากูรอานอย่างจริงจังและเชื่อว่ากูรอานบรรจุเอาไว้ซึ่งความหมายแห่งคำสอนเพื่อชีวิตทั้งหมด ในเมื่อการกระทำของมนุษย์ทั้งหมดมีความสำคัญในสายตาของพระผู้เป็นเจ้า และการกระทำทุกอย่างจะถูกนำมาพิจารณาใน

วันพิพากษา (Day of Judgement) อีกด้านหนึ่งมีผู้ปกครองและผู้ช่วยของพวกเขาที่พวกเขาให้เหตุผลแก่การปกครองตนเองว่าจะนำพวกเขาไปสู่การตัดสินที่จะไม่ขัดแย้งเลยกับสิ่งที่ถูกรอานหมายมาถึง

ดังนั้นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์ท่านแรกๆ และสมัยอุมัยยะฮ์จึงได้มีขบวนการสองอย่างเกิดขึ้น ผู้ปกครอง ผู้ว่าราชการของท่านและผู้ช่วยพิเศษต่างๆ คือบรรดา กอฎี จึงได้บริหารความยุติธรรมและการตัดสินข้อพิพาท จึงได้นำเอาขนบประเพณีและกฎหมายของท้องถิ่นต่างๆ ที่มีอยู่มาใช้ ในขณะเดียวกัน ชาวมุสลิมที่เอาจริงเอาจังและมีความหวังไข พยายามที่จะนำเอาการกระทำทุกอย่างของมนุษย์เข้าไปอยู่ภายใต้การพิพากษาแห่งศาสนาของพวกเขา เพื่อจะสร้างระบบแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ที่เป็นอุดมคติขึ้นมา ในการกระทำเช่นนั้นพวกเขาต้องพิจารณาถึงถ้อยคำของ กุรอานและต้องตีความถ้อยคำเหล่านั้น และยังต้องถ่ายทอดความทรงจำต่างๆ ของชุมชนด้วย คือเรื่องที่คาดว่าท่านศาสดาได้ทำอะไรไว้บ้าง (พฤติกรรมด้านอุปนิสัยหรือ ซุนนะฮ์) ซึ่งมีการบันทึกกันเพิ่มมากขึ้นอยู่ใน ‘จารีตหรือหะดิษ’ เคาะลีฟะฮ์ท่านแรกๆ ตัดสินอย่างไร เชื่อกันว่าอะไรคือภูมิปัญญาที่ชุมชนได้สะสมไว้ ซึ่งเชื่อว่าเป็นหนทางในการปฏิบัติที่ถูกต้อง (คือซุนนะฮ์ของชุมชน)

กระบวนการทั้งสองนี้ มิได้แตกต่างจากกันและกันโดยสิ้นเชิง ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเคาะลีฟะฮ์ ผู้ครองแคว้นหรือกอฎี นั้น จะไม่แก้ไขประเพณีที่มีอยู่ไปตามแนวทางของความคิดต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นมาในสิ่งที่อิสลามเรียกร้อง นักวิชาการจะนำเอาบางสิ่งบางอย่างที่อยู่ในชุมชนของพวกเขาเข้าสู่ระบบอุดมคติของพวกเขา อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นๆ สิ่งนี้ยังคงแยกห่างจากกันเป็นอย่างมาก ยิ่งกว่านั้นในแต่ละขบวนการก็ยังมีแนวโน้มที่แตกต่างกันด้วย เปิดหนทางไปสู่การที่จักรวรรดิถูกสร้างขึ้นและได้รับการบริหาร ประเพณีและกฎข้อบังคับของอาณาบริเวณต่างๆ นั้น คงจะต้องมีความแตกต่างกันอย่างกว้างขวาง นักวิชาการจึงต้องกระจัดกระจายออกไปในนครต่างๆ ได้แก่ มักกะฮ์และมะดีนะฮ์ กุฟะฮ์และบัสเราะฮ์ และเมืองต่างๆ ของประเทศซีเรีย โดยที่แต่ละเมืองนั้นมีวิธีคิดของตนเอง ซึ่งสะท้อนถึงความทรงจำและความจำเป็นและการปฏิบัติต่างๆ ของอาณาบริเวณนั้น และก่อรูปขึ้นเป็นข้อตกลงร่วมกันในท้องถิ่น (อิญมา - *Ijma*)

จากการเข้ามาของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ในตอนกลางแห่งศตวรรษที่ 2 ของอิสลาม (คริสต์ศตวรรษที่แปด) สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป การสร้างรัฐที่มีการรวมศูนย์อำนาจการปกครองระบบข้าราชการของรัฐ ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการตกลงในเรื่องวิธีตัดสินความขัดแย้งและการควบคุมดูแลสังคม และข้ออ้างของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ในการหาเหตุผลทางศาสนาสำหรับการปกครองของพวกเขาทำให้มีความจำเป็นที่ว่าจะอะไรก็ตามที่มีการตกลงกัน จะต้องเห็นว่าตั้งอยู่บนคำสอนของอิสลาม ดังนั้นขบวนการทั้งสองจึงเคลื่อนเข้าใกล้กันและกันอย่างน้อยในทางทฤษฎี ผู้พิพากษาก็เป็นอิสระจากอำนาจฝ่ายบริหารและทำการตัดสินไปตาม

แนวทางคำสอนของศาสนา ดังนั้นความจำเป็นจึงมีมากขึ้นที่จะต้องมีการตกลงบางประการซึ่งโดยทั่วไปเกี่ยวกับความหมายทางการปฏิบัติของอิสลามกูรอาน การปฏิบัติหรือ*ซุนนะฮ์*ของท่านศาสดาซึ่งมีอยู่ใน*หะดีษ*ต่างๆ ความคิดเห็นของกลุ่มนักวิชาการ การปฏิบัติที่พัฒนาขึ้นหรือ*ซุนนะฮ์*ของชุมชนท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดล้วนมีความสำคัญ แต่จนบัดนี้ก็ยังไม่มีข้อตกลงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพวกเขา นักวิชาการได้มีทรรศนะต่างกันออกไป เช่น อะบูหะนีฟะฮ์ (Abu Hanifa – ประมาณ ค.ศ. 699-767) เน้นในเรื่องความคิดที่มาจากการใช้เหตุผลของส่วนบุคคลมากกว่า มาลิก (Malik – ประมาณ ค.ศ. 715-95) เน้นในเรื่องการปฏิบัติของชาวนครมะดีนะฮ์ ถึงแม้ว่าตัวท่านจะยอมรับการใช้หลักของเหตุผลตามแนวทางของการยึดถือเอาประโยชน์แห่งชุมชนเป็นที่ตั้งก็ตาม

อัช-ชาฟีอี (al-Shafi 'i ค.ศ. 767-820) เป็นผู้กระทำให้ซึ่งถือเป็นการที่เด็ดขาดในการนิยามความสัมพันธ์ระหว่างพื้นฐานที่แตกต่างกันในการตัดสินใจในเรื่องกฎหมาย ท่านถือว่ากูรอานเป็นคำสั่งที่เป็นไปตามตัวอักษรของพระผู้เป็นเจ้า กูรอานแสดงถึงเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าทั้งในรูปแบบที่เป็นหลักการทั่วไป และเป็นบทบัญญัติเฉพาะอย่างที่เกี่ยวข้องกับการกล่าวถึงเรื่องบางเรื่อง (คือการละหมาด การให้ทาน การถือศีลอด การประกอบพิธีฮัจญ์ ข้อห้ามเรื่องผิดประเวณี การดื่มสุราและการบริโภคเนื้อหมู) อย่างไรก็ตาม การให้ความสำคัญเท่าๆ กันนั้นเป็นการปฏิบัติหรือ*ซุนนะฮ์* ของท่านศาสดา เป็นการเผยเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าอย่างเห็นได้ชัด และสถานภาพของสิ่งนี้ก็ได้รับการยืนยันจากโองการในกูรอานดั่งว่า ‘โอ้พวกเจ้าซึ่งเป็นผู้ศรัทธา จงเชื่อฟังพระผู้เป็นเจ้าและศาสดาของพระองค์’ การกระทำและถ้อยคำของท่านศาสดานั้นได้ดึงเอาความหมายของส่วนต่างๆ โดยทั่วไปของกูรอานออกมาและยังมอบทางนำในเรื่องต่างๆ ที่กูรอานมิได้กล่าวถึงด้วย ตามความคิดของชาฟีอี (Shafi 'i) ทั้งกูรอานและ*ซุนนะฮ์*เป็นสิ่งที่ไม่มีข้อผิดพลาด *ซุนนะฮ์*ไม่สามารถยกเลิกกูรอานได้ และกูรอานก็ไม่สามารถยกเลิก*ซุนนะฮ์*ได้เช่นเดียวกัน ทั้งสองอย่างไม่สามารถขัดแย้งกันได้ ความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นสามารถประนีประนอมกันได้ หรือมีฉะนั้นโองการหลังของกูรอานหรือคำกล่าวของศาสดาก็อาจถือได้ว่าเป็นการยกเลิกโองการหรือ*หะดีษ* แรก

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าการแสดงเจตจำนงค์ของพระผู้เป็นเจ้าในกูรอานหรือ*ซุนนะฮ์*จะมีความชัดเจนแค่ไหนก็ตาม ปัญหาการตีความหรือการใช้หลักการกับสถานการณ์ใหม่ๆ ก็ยังคงมีอยู่ สำหรับวิธีคิดที่กล่าวออกมาอย่างชัดเจนโดยท่านชาฟีอี วิธีเดียวที่จะหลีกเลี่ยงความผิดพลาดสำหรับชาวมุสลิมธรรมดาก็คือ จะปล่อยให้ผู้รู้ในศาสนาได้ใช้เหตุผลของตนเพื่อที่จะอธิบายว่ามีอะไรอยู่ในกูรอานและ*หะดีษ* และให้กระทำการดั่งนั้นภายในขอบเขตที่จำกัดอย่างเคร่งครัด เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ๆ บรรดาผู้ที่มีความสามารถที่จะใช้เหตุผลของพวกเขา ก็ควรจะได้อ้างอิงเปรียบเทียบ (กียาส – *giyas*) พวกเขาควรพยายามที่จะหาปัจจัยบางประการในสถานการณ์นั้นที่มีความคล้ายคลึงกันกับเหตุการณ์ซึ่งมีกฎเกณฑ์อยู่แล้ว ระเบียบวินัยดังกล่าว

นั้น ซึ่งเป็นการนำหลักเหตุผลมาใช้ปฏิบัติโดยเรียกกันว่า *อิญติฮาด (ijtihad)* และการหาเหตุผลในเรื่องเช่นนั้นสามารถพบได้ใน *หะดีษ* ที่กล่าวว่า ‘ผู้รู้คือทายาทของบรรดาศาสดา’ เมื่อมีข้อตกลงโดยทั่วไปอันเป็นผลของการใช้เหตุผลดังกล่าวแล้วก็จะถือว่า การลงความเห็น (*อิญมา – Ijma*) นี้ มีสถานภาพเป็นความจริงที่แน่นอนและไม่มีปัญหาอีกแล้ว

ท่านชาฟีอีเองได้กล่าวถึงหลักการนี้ในรูปแบบที่กว้างขวางที่สุดว่า เมื่อชุมชนทั้งหมดได้บรรลุข้อตกลงกันในเรื่องหนึ่งแล้ว ปัญหาที่ยุติลงตลอดไปตาม *หะดีษ* ที่กล่าวว่า ‘ในชุมชนทั้งหมดนั้นย่อมไม่มีความผิดพลาดที่เกี่ยวกับความหมายของกูราน *ซุนนะฮ์* และการเปรียบเทียบ’ อย่างไรก็ตาม บรรดานักคิดในสมัยต่อมา รวมทั้งผู้ที่ถือว่าท่านชาฟีอีเป็นครูของพวกเขา ได้สร้างหลักการที่ค่อนข้างมีความแตกต่างออกไปขึ้นมา คือหลักการที่ว่า *อิญมา* ที่ใช้ได้เหมือนกันเป็นเรื่องของนักวิชาการ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้ *อิญติฮาด* ในสมัยนั้น โดยเฉพาะ

สำหรับหลักการของการตีความส่วนเพิ่มเติมชนิดหนึ่งนั้น ท่านชาฟีอีได้กล่าวเพิ่มเติมไว้และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ผู้ที่ตีความกูรานและ *ซุนนะฮ์* ไม่สามารถกระทำเช่นนั้นได้โดยปราศจากความรู้ในภาษาอาหรับอย่างเพียงพอ ท่านชาฟีอีได้ยกข้อความจากกูรานหลายตอนซึ่งกล่าวถึงข้อเท็จจริงที่ว่า กูรานหลายตอนได้ถูกเปิดเผยโดยภาษาอาหรับว่า ‘เราได้เปิดเผยกูรานที่เป็นภาษาอาหรับให้แก่พวกเจ้า ...เป็นภาษาอาหรับที่ชัดเจน’ ในทรรศนะของท่านชาฟีอีนั้น มุสลิมทุกคนต้องเรียนภาษาอาหรับอย่างน้อยก็ถึงระดับที่เขาสามารถกระทำการปฏิญาณ (*ชะฮาดะฮ์ – Shahada*) ได้ อ่านกูรานและเอ่ยนามของพระเจ้าเป็นเจ้าได้ (*อัลลอฮ์อักบร – พระผู้เป็นเจ้าทรงยิ่งใหญ่ที่สุด*) ส่วนนักวิชาการทางศาสนาจำเป็นต้องมีความรู้มากกว่านี้

เมื่อหลักการเหล่านี้ได้รับการกล่าวถึงและมีการยอมรับโดยทั่วไปแล้ว ก็เป็นไปได้ที่จะพยายามกล่าวถึงองค์กฎหมายและคำสอนทางศีลธรรมทั้งหมดให้พวกเขาฟัง กระบวนการแห่งความคิดนี้เรียกกันว่า *ฟิคว์* และผลผลิตในที่สุดของเรื่องนี้เรียกว่า *ซารีอะฮ์* ได้มี ‘สำนักคิด’ ทางกฎหมาย (*มัซฮับ – madhab*) มีจำนวนค่อยๆ เพิ่มมากขึ้นโดยได้ชื่อนักเขียนสมัยต้นซึ่งพวกเขาได้สืบร่องรอยเชื้อสายของพวกเขามาถือสำนักคิดหะนะฟี (*Hanafis*) จากอะบูหะนีฟะฮ์ (*Abu Hanifa*) สำนักคิดมาลิกี (*Malikis*) จากมาลิก (*Malik*) สำนักคิดชาฟีอี (*Shafiis*) จากอัช-ชาฟีอี (*al-Shafi'i*) สำนักคิดฮัมบาลี (*Hambalis*) จากอิบนุ ฮัมบัล (*Ibn Hanbal*) และอื่นๆ อีกบางคนซึ่งมิได้หลงเหลืออยู่ พวกเขามีความแตกต่างกันและกันในเรื่องที่สำคัญบางจุดของกฎหมาย รวมทั้งการให้เหตุผลทางกฎหมาย (*อุซูลุลฟิคว์ – usul al-fiqh*) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสถานที่ลงหะดีษและความชอบธรรม ข้อจำกัดและวิธีการของ *อิญติฮาด (ijtihad)*

ทั้งสี่สำนักคิดล้วนตั้งอยู่ภายในชุมชนของซุนนี มุสลิมกลุ่มอื่นๆ ก็ได้จัดตั้งระบบกฎหมายและหลักศีลธรรมทางสังคมของตนเองขึ้นมา กลุ่มอิบาดี (*Ibadis*) และกลุ่มซัยดี

(Zaydis) มิได้แตกต่างไปจากสำนักคิดของชาซุนนีมากนัก แต่ในหมู่ชาวชีอะฮ์ (อิมามสิบสอง –Twelver) พื้นฐานแห่งกฎหมายถูกนิยามไว้ในแนวทางที่แตกต่างกันออกไป การลงความเห็นของชุมชนจะกระทำได้ดีก็เพียงแต่ถ้าเรื่องของอิมามรวมอยู่ด้วย มีข้อแตกต่างบางประการในเนื้อหาทางกฎหมายของชีอะฮ์ด้วย

ทั้งๆ ที่เป็นลักษณะส่วนหนึ่งทางทฤษฎีของ ชารีอะฮ์ หรือบางทีอาจจะเพราะชารีอะฮ์ อุลละมา คือผู้สอนตีความและบริหาร ชารีอะฮ์จึงเป็นผู้ที่มีตำแหน่งสำคัญและสังคมของมุสลิมในฐานะที่เป็นผู้คุ้มครองบรรทัดฐานอันละเอียดละออของพฤติกรรมทางสังคม พวกเขาจึงสามารถกำหนดขอบเขตให้แก่การกระทำของผู้ปกครองได้ในระดับหนึ่ง หรืออย่างน้อยก็ให้ข้อเสนอแนะแก่พวกเขา และยังสามารถทำตนเป็นโฆษกให้กับชุมชนหรืออย่างน้อยก็ส่วนอาศัยที่อยู่ในเมืองอย่างใดก็ตาม โดยส่วนรวมแล้วพวกเขาพยายามที่จะรักษาตัวเองให้อยู่ห่างจากรัฐบาลและสังคมรักษาความรู้สึกว่าเป็นชุมชนของพระเจ้าเป็นเจ้าเอาไว้ ด้วยการยืนหยัดผ่านการเวลาโดยไม่ได้เกี่ยวพันกับผลประโยชน์ของผู้ปกครอง หรือการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกตามอำเภอใจของประชาชน

หะดีษของท่านศาสดา

ความขัดแย้งทางการเมืองและศาสนวิทยาในสามศตวรรษแรกทำให้หะดีษมีประโยชน์ และใช้สำหรับระบบนิติศาสตร์ในขณะที่มีการพัฒนาขึ้นด้วย หะดีษมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นฐานอันหนึ่งของกฎหมาย อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ของศาสนวิทยากับกฎหมายและหะดีษมีความซับซ้อนมากกว่านั้น ไม่เฉพาะแต่ว่าพวกเขาจะใช้ประโยชน์ของหะดีษอย่างมากจนก่อให้เกิดโครงร่างของชนบประเพณีต่างๆ ที่ตกทอดมาถึงพวกเรา และขบวนการนี้ได้นำไปสู่ศาสตร์ทางศาสนาอีกอย่างหนึ่งนั่นก็คือการวิจารณ์หะดีษ การพัฒนาและการใช้เกณฑ์เพื่อแยกแยะหะดีษซึ่งถือได้ว่าเป็นของแท้ จากหะดีษซึ่งมีความน่าสงสัยมากกว่า หรือมีความผิดพลาดอย่างเห็นได้ชัด

นับตั้งแต่ต้นมา ชุมชนซึ่งเจริญเติบโตอยู่รอบๆ ศาสดามุฮัมมัดมีระบบแห่งพฤติกรรมที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติคือ ซุนนะฮ์ (sunna) เป็นสองความหมายที่แตกต่างกัน ในฐานะที่เป็นชุมชนหนึ่งมันค่อยๆ สร้างแบบแผนพฤติกรรมที่เที่ยงธรรมของตัวเองขึ้นมา พัฒนาขึ้นและได้รับการประกันโดยความเป็นเอกฉันท์บางประการ มันยังได้รวมเอาประชาชนผู้พยายามจะรักษา ซุนนะฮ์ ของท่านศาสดาคือความทรงจำในสิ่งที่ท่านทำและพูดเอาไว้ในตัวด้วย บรรดาสาวกของท่านจะจดจำท่านได้และจะถ่ายทอดสิ่งที่พวกเขาเรียนรู้ไปยังคนรุ่นต่อไป บันทึกถึงพฤติกรรมและคำพูดของท่านคือ หะดีษ ถูกส่งผ่านไปไม่เฉพาะโดยทางวาจาเท่านั้นแต่ยังคงอยู่ในรูปของการเขียนมาตั้งแต่ในสมัยต้นๆ แม้ว่าชาวมุสลิมผู้เคร่งครัดบางคนจะมองดูการเขียน หะดีษทั้งหลาย อย่างตกตะลึง โดยคิดว่ามันอาจถูกบิดเบือนไปจากสถานภาพที่มีเอกลักษณ์ของพระ

คัมภีร์ก็ได้ บางคนก็ให้การสนับสนุนและในตอนปลายของสมัยอุมัยยะฮ์ หะดีษจำนวนมากซึ่งในภายหลังได้นำมารวมเข้าด้วยกันเป็นชีวประวัติของท่านศาสนานั้น เกิดขึ้นในรูปของการเขียน

อย่างไรก็ตาม กระบวนการนี้ได้สิ้นสุดลงตรงนั้น ทั้งฐานะของชุมชนและบันทึกของท่านศาสดาแตกต่างกันจากที่ต่างๆ และจากสมัยต่างๆ ความทรงจำเริ่มเลือน เรื่องราวต่างๆ จากการบอกเล่าถูกเปลี่ยนแปลงไป ผู้ที่บันทึกไว้ก็มีใช้ว่าจะถูกต้องไปทั้งหมด ในตอนแรกฐานะของชุมชนมีความสำคัญมากกว่าในบรรดาสองอย่างนั้น แต่เมื่อเวลาผ่านไป นักกฎหมายและนักศาสนวิทยาบางคนก็ได้เน้นมากขึ้นในฐานะของท่านศาสดา ผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายต้องการเข้าถึงขนบธรรมเนียมทางสังคมและกฎข้อบังคับทางการบริหาร ซึ่งได้เจริญขึ้นและเป็นหลักการทางศาสนา และวิธีหนึ่งในการทำเช่นนี้ก็คือการย้อนร่องรอยกลับไปสู่ท่านศาสดา บรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ใหญ่หลวง เกี่ยวกับเรื่องที่จะวางอำนาจหน้าที่ไว้ที่ไหน หรือเกี่ยวกับลักษณะของพระผู้เป็นเจ้าและกูรอัน ก็พยายามที่จะหาทางสนับสนุนพระชนของพวกเขามาจากชีวิตและคำกล่าวของท่านศาสดามุฮัมมัด ดังนั้นในระหว่างศตวรรษที่สองและสามของอิสลาม (โดยคร่าวๆ คือคริสต์ศักราชที่แปดและเก้า) จำนวนของคำกล่าวที่อ้างว่าเป็นของท่านศาสดามุฮัมมัดขยายออกไป สิ่งนี้ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปในฐานะเป็นเครื่องมือทางวรรณกรรม ตัวมันเองได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นความจริงโดย หะดีษ ที่กล่าวว่า ‘สิ่งใดที่กล่าวกันว่าเป็นคำพูดที่ดีนั้นเป็นคำพูดของฉัน’ อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ระยะแรกมาแล้วที่มีผู้ตระหนักถึงอันตรายต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในสิ่งนี้และขบวนการวิพากษ์วิจารณ์ก็เริ่มต้นขึ้นด้วยความมุ่งหมาย ที่จะแยกสิ่งที่เป็นจริงออกจากสิ่งเท็จ การปฏิบัติเช่นนี้ได้เติบโตขึ้น บางทีอาจจะเป็นตอนปลายของศตวรรษแรกของอิสลาม โดยที่ผู้เชี่ยวชาญต่างเดินทางออกไปในแดนไกลเพื่อแสวงหาประจักษ์พยานที่ตนได้รับหะดีษนั้นมาจากบิดามารดา และพยายามที่จะหาร่องรอยของหะดีษนั้นกลับไปโดยผ่านสายโซ่แห่งประจักษ์พยานไปจนถึงท่านศาสดาหรือสาวกของท่าน ในการทำเช่นนั้นจึงสามารถรวมหะดีษพื้นบ้านต่างๆ เข้าด้วยกันได้

โดยกระบวนการนี้คือส่วนหนึ่งเป็นการรวบรวมขึ้นใหม่และส่วนหนึ่งถูกประดิษฐ์ขึ้น บรรดา หะดีษ จึงอยู่ในรูปที่ถูกรักษาไว้ แต่ละหะดีษจะมีอยู่สองส่วนคือ เนื้อหาซึ่งเก็บเรื่องราวบางอย่างที่ท่านศาสดาพูดและกระทำไว้ และในบางกรณีจะบรรจุถ้อยคำต่างๆซึ่งท่านศาสดากล่าวอ้างว่าได้รับจากพระผู้เป็นเจ้า กับบันทึกสายโซ่ของพยานที่ย้อนกลับไปจนถึงสาวกของท่านศาสดาที่มักจะให้เห็นและได้ยินหะดีษเหล่านี้ ส่วนประกอบทั้งสองอย่างนี้อาจเปิดทางให้สงสัยได้ คือข้อความอาจถูกแต่งขึ้นมาหรือถูกจดจำมาอย่างผิดๆได้ ในเรื่องห่วงโซ่ของพยานก็เช่นกัน ดูเหมือนว่ามีอยู่หลายรายเป็นนัยน้อยที่การยึดห่วงโซ่ออกไปยังท่านศาสดา ก็เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของนักกฎหมายหรือนักโต้เถียงปัญหาธรรม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นสำหรับศาสตร์ของการวิจารณ์ หะดีษ ที่จะต้องให้มีการแยกแยะสิ่งที่จริงออกจากสิ่งเท็จตามหลักการที่ชัดเจน

ความสนใจอันสำคัญของนักวิชาการผู้ถือเป็นภาระของพวกเขาที่จะต้องตรวจสอบอย่างละเอียดละออถึง *หะดีษ* ที่ได้รับการบันทึกไว้โดยประจักษ์พยานหลายต่อหลายคนเป็นดังลูกโซ่ (*อิสนาด - isnad*) ไม่ว่าจะเป็นวันเกิด วันสิ้นชีพและสถานที่อยู่ของพยานในรุ่นต่างๆ เพื่อที่จะให้มีความเป็นไปได้ที่จะได้หาให้พบและเพื่อจะดูว่าพวกเขาเชื่อถือได้หรือไม่ เพื่อที่จะทำการนี้อย่างเหมาะสม จึงเกี่ยวข้องกับความรู้สึบบางอย่างในเรื่องความแท้จริงหรือความเชื่อถือได้ของข้อความนั้นเอง นักเขียนหะดีษผู้มีประสบการณ์ย่อมจะสร้างความรู้สึกรู้สึกในการแยกแยะได้

ด้วยการใช้กฎเกณฑ์เหล่านี้ นักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวกับหะดีษจึงมีความสามารถที่จะจัดชั้นของหะดีษไปตามระดับแห่งความน่าเชื่อถือ การรวบรวมครั้งยิ่งใหญ่สองครั้งได้แก่การรวบรวมของท่านอัล-บุคอรีย์ (al-Bukhari 810-70) และท่านมุสลิม (ประมาณ ค.ศ. 8167-75) ได้ยกเลิกหะดีษทั้งหมดยกเว้นแต่หะดีษซึ่งท่านมั่นใจว่าเป็นความจริง ส่วนการรวบรวมของรายอื่นๆ โดยทั่วไปถูกถือว่ามีความแท้จริงอยู่ในขั้นไม่เข้มงวดนัก ส่วนชาวชีอะฮ์นั้นมีการรวบรวม *หะดีษ* ต่างๆ ของบรรดาอิมามเอาไว้เป็นของตนเองด้วย

นักวิชาการตะวันตกส่วนใหญ่และชาวมุสลิมสมัยใหม่บางคนมีความระแวงสงสัยยิ่งกว่าท่านบุคอรีย์และท่านมุสลิมเสียอีก และถือว่าหะดีษต่างๆ หลายบทที่ท่านทั้งสองถือว่ามีความแท้จริงนั้นเป็นผลผลิตของการโต้เถียงเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่และคำสอนหรือการพัฒนากฎหมายอย่างใดก็ตาม การกล่าวเช่นนี้ได้เป็นการตั้งข้อสงสัยในบทบาทอันสำคัญยิ่ง ซึ่งพวกเขามีอยู่ในประวัติศาสตร์ของชุมชนมุสลิม สิ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าปัญหาเรื่องที่มาของหะดีษเหล่านี้ก็คือวิธีที่ใช้หะดีษเหล่านี้ไป ในเวลาที่มีความตึงเครียดทางการเมือง เมื่อศัตรูมาอยู่ที่หน้าประตูผู้ปกครองอาจขอให้ผู้ละมาอ่านหะดีษที่คัดเลือกมาจากท่านบุคอรีย์ในมัสยิดใหญ่ เป็นการสร้างความมั่นใจในแบบหนึ่งในสิ่งที่พระเจ้าทรงกระทำให้แก่ผู้คนของพระองค์ ต่อมา นักเขียนในเรื่องกฎหมาย นักศาสนวิทยาหรือศาสตร์ที่ใช้เหตุผล สามารถสนับสนุนความคิดของพวกเขาด้วย *หะดีษ* ต่างๆ ที่มาจากคลังหะดีษอันมหึมาซึ่งยังคงดำรงอยู่ ถึงแม้ว่าท่านบุคอรีย์และท่านมุสลิมจะได้ทำงานของท่านเสร็จแล้วก็ตาม

วิถีทางแห่งความถี่ลับ

ศาสตร์แห่งศาสนวิทยา กฎหมายและหะดีษทั้งหมดนี้ เริ่มต้นจากสิ่งให้ไว้ในกูรอ่านและจบลงด้วยการเสริมข้ออ้างของอิสลาม และทำให้เครื่องกีดกันสูงขึ้นระหว่างอิสลามและศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียวซึ่งเป็นญาติของศาสนาอิสลามสูง อย่างไรก็ตาม ยังมีความคิดอย่างอื่นที่เริ่มต้นค่อนข้างไปในแบบเดียวกันนั้น ที่นำไปสู่การยืนยันถึงบางสิ่งบางอย่างที่มุสลิมอาจจะมีร่วมกับผู้อื่น

หนึ่งในนั้นคือ แนวความคิดและการปฏิบัติซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า ‘ลัทธิหัสยานัย’ (mysticism) ซึ่งในภาษาอาหรับตรงกับคำว่า ‘ตะเซาวัฟ’ (Tasawwuf – อันเป็นคำที่มาจากรูปแบบที่ทำเป็นภาษาอังกฤษของคำว่า ลัทธิซุฟี – sufism) ซึ่งอาจจะมาจากเชื้อคลุมขนสัตว์ (ซุฟ – suf) ซึ่งคิดกันว่านักซุฟีเป็นหนึ่งในกลุ่มแรกเป็นผู้สวมใส่เสื้อคลุมเช่นนั้น ในปัจจุบันนี้เป็นที่เห็นพ้องต้องกันว่าซุฟีได้รับแรงคล้อยจากกูราน ผู้ศรัทธาที่เข้ามาในความหมายนี้อาจจะเต็มไปด้วยความรู้สึกถึงความอยู่เหนือธรรมชาติอันเปรียบล้นของพระผู้เป็นเจ้า และความรู้สึกที่ว่าสิ่งมีชีวิตทุกอย่างต้องขึ้นอยู่กับพระองค์โดยสิ้นเชิง พระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงมหิธานุภาพ ผู้ไม่มีใครหยั่งรู้ถึงพระองค์ได้ ผู้ทรงนำทางแก่บรรดาผู้ที่มีศรัทธาในพระองค์ ความยิ่งใหญ่ของพระองค์ทั้งมวลนั้นเป็นที่ประจักษ์และใกล้ชิดกับดวงวิญญาณของมนุษย์ทุกคนที่วางใจในพระองค์ดังที่ว่า ‘อยู่ใกล้ชิดกับพวกเจ้ายิ่งกว่าเส้นเลือดที่ค่อหอยของพวกเจ้าเสียอีก’ กูรานได้แสดงภาพพจน์ที่ชัดเจนของความใกล้ชิดของพระผู้เป็นเจ้ากับมนุษย์และวิถีทางที่มนุษย์สามารถขานรับ ก่อนที่โลกจะถูกสร้างขึ้นมานั้น กล่าวกันว่า พระผู้เป็นเจ้าได้ทรงทำสัญญา (มัยก) ไว้กับมนุษยชาติ พระองค์ทรงถามพวกเขาว่า ‘เรามิได้เป็นพระเจ้าของพวกเจ้าดอกหรือ?’ และพวกเขาก็ตอบว่า ‘ใช่แล้ว พวกเราเป็นพยาน’ ในชีวิตของท่านศาสดามุฮัมมัดนั้น กล่าวกันว่าท่านได้เดินทางอย่างลึกลับ ครั้งแรกไปยังนครเยรูซาเล็ม และจากนั้นจึงไปยังสรวงสวรรค์ที่ท่านได้รับอนุญาตให้เข้าไปได้ถึงระยะหนึ่งห่างจากพระผู้เป็นเจ้าและได้แลเห็นพระพักตร์ของพระองค์

สมัยต้นประวัติศาสตร์ของอิสลามนั้นดูเหมือนว่าจะมีกระบวนการอยู่สองอย่างที่เกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด คือมีขบวนการของความศรัทธาของผู้ทำละหมาดซึ่งมุ่งหวังอยู่ที่ความตั้งใจอันบริสุทธิ์และการปฏิเสธแรงผลักดันในความใคร่อยากของตนเองและความสำราญทางโลก อีกอย่างหนึ่งคือการใคร่ครวญถึงความหมายของกูราน ทั้งสองขบวนการนี้เกิดขึ้นในซีเรียและอิรักมากกว่าที่ในหิญาซและเป็นธรรมดาที่ว่าพวกเขาคงจะดึงเอาพลังมาจากแบบอย่างความคิดและการปฏิบัติด้านศีลธรรมที่มีอยู่แล้วในโลกซึ่งมุสลิมกำลังอาศัยอยู่ บรรดาผู้ที่ได้เปลี่ยนมายอมรับศาสนาใหม่ได้นำเอาแนวทางที่เป็นมรดกของตนเข้ามาสู่อิสลามด้วย พวกเขามีชีวิตอยู่ในบรรยากาศที่ยังคงความเป็นคริสเตียนและยิวมากกว่าความเป็นมุสลิม นี่เป็นยุคอันยิ่งใหญ่ยุคสุดท้ายของนักพรตของคริสเตียนตะวันออกและของความคิดและการปฏิบัติแบบนักพรต โดยหลักการแล้วท่านศาสดาไม่เห็นด้วยกับการทำตนแบบนักพรต ‘ในอิสลามไม่มีนักพรต’ นี่เป็นหะดِيثที่มีชื่อเสียงบทหนึ่ง กล่าวกันว่าสิ่งที่เท่าเทียมกับลัทธินักพรตในอิสลามนั้นคือ ‘ญิฮาด’ (Jihad) อย่างไรก็ตาม ความจริงแล้วอิทธิพลของพระชาวยุสตาซียันดูเหมือนจะแพร่หลายไป ความคิดของพวกเขาก็เกี่ยวกับโลกแห่งคุณธรรมอันลึลับ ซึ่งอยู่เหนือจากการเชื่อฟังกฎหมายและความเชื่อในเรื่องการสละโลก การละเสียซึ่งเรื่องของเนื้อหนังมังสา และการกล่าวนามของพระผู้เป็นเจ้าซ้ำๆ กันในการสวดภาวนานั้น อาจชำระล้างจิตใจและทำให้จิตใจหลุดพ้นจากเรื่องทาง

โลกทั้งหลาย เพื่อจะเคลื่อนไปสู่ความรู้ที่สูงส่งโดยญาณวิสัย ด้วยความช่วยเหลือของพระผู้เป็นเจ้า

เชื้อของความคิดดังกล่าวในรูปแบบของมุสลิมนั้นสามารถแลเห็นได้ตั้งแต่ศตวรรษแรกของอิสลาม อัล-หะซัน อัล-บัสรี (al-Hasan al-Basri 642-708) ได้กล่าวไว้ดังนี้ ผู้ศรัทธาตื่นขึ้นมาอย่างเศร้าโศกและเข้านอนด้วยความโศกเศร้า นี่คือนิสัยทั้งหมดที่ห้อมล้อมเขาอยู่ เพราะว่าเขายู่ระหว่างสิ่งที่เต็มไปด้วยความน่ากลัวสองอย่าง นั่นก็คือบาปซึ่งได้ผ่านไปโดยที่เขาไม่รู้ว่าพระผู้เป็นเจ้าจะทรงกระทำกับเขาอย่างไร กับสิ่งที่ถูกกำหนดไว้ ซึ่งยังคงอยู่โดยที่เขาไม่รู้ว่าความพิณาสอย่างใดจะตกอยู่กับเขา... จงระวังที่อยู่เช่นนี้เถิด เพราะไม่มีพลังหรืออำนาจใดนอกจากของพระผู้เป็นเจ้า และจนถึงชีวิตในอนาคต

ในลัทธิความลึกลับสมัยต้นๆ ความรู้สึกในเรื่องความห่างไกลและความใกล้ชิดกับพระผู้เป็นเจ้าได้ถูกแสดงออกมาด้วยภาษาแห่งความรักว่า พระผู้เป็นเจ้าคือเป้าหมายอันพอเพียงอย่างเดียวของความรักของมนุษย์ที่จะให้ความรักต่อพระองค์เท่านั้น ชีวิตของผู้ศรัทธาที่แท้จริงนั้นควรเป็นเส้นทางที่นำไปสู่ความรู้จักพระองค์ และในขณะที่มนุษย์ได้เข้าใกล้พระผู้เป็นเจ้า พระองค์ก็จะเข้ามาใกล้มนุษย์ด้วย และกลายเป็น ‘สายตาของเขา การได้ยินของเขา มือของเขา และลิ้นของเขา’

ในอัตชีวประวัติส่วนหนึ่งนั้น นักเขียนในเรื่องที่เกี่ยวกับจิตวิญญาณในระหว่างศตวรรษที่สามของอิสลามหรือคริสต์ศตวรรษที่เก้า คืออัล-ติรมิดี (al-Tirmidhi) ได้แสดงให้เห็นว่าดวงวิญญาณสามารถจะถูกดึงไปสู่เส้นทางนั้นได้อย่างไร ในขณะที่กำลังไปประกอบพิธีฮัจญ์และละหมาดอยู่ในมัสญิด *หะรอม (haram)* ท่านได้รู้สึกผิดขึ้นมาขณะหนึ่งในการที่เคยทำบาปไว้ ในขณะที่ท่านแสวงหาแนวทางที่ถูกต้องที่จะมีชีวิตอยู่ ท่านได้พบหนังสือเล่มหนึ่งซึ่งเขียนโดย อัล-อันตะกิ (al-Antaki) ซึ่งช่วยให้ท่านเปลี่ยนไปสู่ความมีวินัยในตนเอง ท่านค่อยๆ สร้างความก้าวหน้าในหนทางนี้ด้วยการหยุดยั้งอารมณ์รุนแรงของท่านและถอนตัวออกจากสังคม ท่านได้รับการช่วยเหลือด้วยการฝันถึงท่านศาสดา ภรรยาของท่านก็ฝันและแลเห็นท่านศาสดาเหมือนกัน ท่านถูกกลั่นแกล้งและหมิ่นประมาทจากผู้ที่ยังว่าท่านกำลังนำเอาของใหม่ที่ไม่น่าชอบธรรมเข้ามาสู่ศาสนา แต่ความเจ็บปวดเหล่านี้ช่วยชำระล้างจิตใจของท่านให้บริสุทธิ์ ดังนั้นเย็นวันหนึ่งเมื่อท่านกลับมาจากการรำลึกถึงพระผู้เป็นเจ้า หัวใจท่านก็เปิดกว้างและท่วมท้นไปด้วยความหวานชื่น

ในศตวรรษต่อมาการสำรวจถึงแนวทางที่ทั้งชายและหญิงอาจเข้าไปใกล้พระผู้เป็นเจ้าได้และการคาดการณ์เกี่ยวกับความสิ้นสุดของมันได้ดำเนินต่อไป บางทีอาจจะเกิดพิธีกรรมของการกล่าวพระนามของพระผู้เป็นเจ้า (*ซิกร์ – Dhirk*) เข้าไปเข้ามา ร่วมไปกับการเคลื่อนไหวของร่างกายในท่าต่างๆ การออกกำลังด้วยการสูดลมหายใจหรือดนตรีขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่แปดก็เป็นได้ มันมิใช่เป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดความดีด้วยตนเองจากการได้แลเห็นพระผู้เป็นเจ้าอยู่ต่อหน้า

แต่เป็นวิธีปลดปล่อยดวงวิญญาณจากความวุ่นของโลก ความคิดของผู้ชำนาญในด้านซูฟีเกี่ยวกับลักษณะของความรู้ซึ่งจะมีมาในตอนปลายของการฝึกฝนนี้ ในตอนแรกนั้นถูกเก็บไว้ได้โดยการท่องจำ และหลังจากนั้นก็ถูกบันทึกด้วยการเขียนไว้โดยผู้ที่มาหาเยี่ยมเยือนเพื่อเรียนรู้แนวทางนั้น ด้วยแบบอย่างเช่นนี้จึงได้เกิดภาษาที่ถูกรวบรวมขึ้น ซึ่งสามารถแสดงถึงลักษณะของการเตรียมการ และประสบการณ์อันลึกลับ รวมทั้งความรู้สึกถึงการมีเอกลักษณ์ร่วมกันในหมู่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางนั้น

ในศตวรรษที่สามของอิสลาม (อยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่เก้า) นี่เองที่เส้นทางไปสู่การรู้จักพระผู้เป็นเจ้าและลักษณะของรูปร่างนั้น ได้ถูกแสดงออกมาในรูปแบบที่เป็นระบบเป็นครั้งแรก ในงานเขียนของอัล-มุฮาซิบิ (al-Muhasibi – เสียชีวิตปี ค.ศ. 857) นั้นได้บรรยายถึงเส้นทางชีวิตของผู้แสวงหาความรู้ไว้ และในงานของอัล-ญุนายด์ (al-Junayd – เสียชีวิตปี ค.ศ. 910) นั้นได้มีการวิเคราะห์ถึงลักษณะของประสบการณ์ซึ่งวางอยู่ตอนปลายของเส้นทาง ผู้ที่ศรัทธาอย่างแท้จริงและจริงใจอาจจะพบว่า ตัวเองกำลังเผชิญหน้าอยู่กับพระผู้เป็นเจ้า เหมือนดังที่มนุษย์ทุกคนเคยอยู่ในช่วงขณะแห่งการทำสัญญา – ในลักษณะที่คุณลักษณะพระผู้เป็นเจ้าได้เข้ามาแทนที่ตัวเองและความมีอยู่ของตัวเองเองก็หายไป แต่ก็เพียงช่วงขณะหนึ่งเท่านั้น หลังจากนั้นเขาก็จะกลับมายังความเป็นตัวเองและกลับมายังโลก แต่จะจดจำช่วงขณะแห่งการได้ใกล้ชิดกับพระผู้เป็นเจ้า แต่ยังคงจดจำรำลึกถึงความทรงจำในขณะนั้น รวมทั้งความอยู่เหนือธรรมชาติของพระองค์ด้วยไว้ในตัวเขา

แก่นแท้แห่งความรักพระผู้เป็นเจ้าคือความสว่างไสวในหัวใจเนื่องจากความปิติที่ได้มาจากความใกล้ชิดกับผู้เป็นที่รัก และเมื่อหัวใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความปิติอันเป็นประกายสว่างไสว มันก็จกพบกับความอึดอัดในการได้อยู่ตามลำพังกับการรำลึกถึงผู้เป็นที่รัก... และเมื่อความโดดเดี่ยวรวมเข้ากับการมีปฏิสัมพันธ์อย่างลับๆ กับพระผู้เป็นเจ้า ความปิติจากปฏิสัมพันธ์นั้นก็จะท่วมท้นจิตใจจนกระทั่งมันปลดปล่อยไปจากโลกียวิสัยและสิ่งที่อยู่ภายในโลกนี้อีกต่อไป

มุฮาซิบิและญุนายด์มีชีวิตอยู่และเขียนหนังสือในจารีตของชาวซุนนีที่สุบุม พวกเขาเป็นผู้ที่รู้ซารีอะฮ์ และมีความหวังว่าถึงแม้ว่ามุสลิมคนหนึ่งอาจจะมีความก้าวหน้าในหนทางของลัทธิรหัสยานิยมก็ตาม เขาควรจะทำตามคำสั่งของมันด้วยความจริงใจ ความรู้สึกของพวกเขาถึงความยิ่งใหญ่และอำนาจอันมหาศาลของพระผู้เป็นเจ้านั้นมิได้อยู่ไกลไปกว่าความคิดของนักศาสนวิทยาอย่างอัล-อัชอารี (al-Ash ‘ari) ซึ่งมีความคิดว่าอำนาจแห่งการกระทำนั้นมาจากพระผู้เป็นเจ้า และผู้ศรัทธาสามารถหวังที่จะได้รับทางนำของพระองค์ได้ ในทั้งสองอย่างนั้นมีความรู้สึกของการรुकلاءเข้ามาของพระผู้เป็นเจ้าสู่ชีวิตของมนุษย์ เป็นความกรุณาของพระผู้เป็นเจ้าซึ่งมนุษย์มีอาจหยั่งรู้ได้ ซึ่งจะปั่นชีวิตของมนุษย์ไปตามวิถีทางของมันเอง ความรู้สึกของความ เป็นอยู่ถูกเติมให้เต็มด้วยการปรากฏตัวของพระผู้เป็นเจ้าแม้จะเป็นเพียงช่วงขณะเดียวก็ตาม ก็สามารถทำให้มันมาได้ และซูฟีบางคนผู้ซึ่งความคิดของเขาพวกเขาอาจจะไม่แตกต่างออกไปจากญ

เนคมานัก ก็มีความพยายามที่จะแสดงประสบการณ์ที่ไม่สามารถแสดงออกมาได้เป็นภาษาที่สูงส่งและมีสีสันที่อาจก่อให้เกิดการต่อต้านขึ้นมาได้ อบูยาซิด อัล-บิสตามิ (Abu Yazid al-Bistami, ลึนชีวิตประมาณปี ค.ศ. 875) พยายามที่จะบรรยายถึงชั่วขณะหนึ่งของความคัมค่านั้น เมื่อเขาหลุดพ้นจากความเป็นอยู่ของเขาเอง และเต็มไปด้วยความมียู่ของพระผู้เป็นเจ้า แต่กระนั้นในท้ายที่สุดเขาก็เข้าใจได้ว่าชีวิตนี้มันคือภาพลวงตา และเข้าใจอย่างดีที่สุดว่าชีวิตมนุษย์ก็เต็มไปด้วยการสลับกันของการมียู่และการหายไปของพระผู้เป็นเจ้า กรณีที่มีชื่อเสียงมากกว่านี้ก็คือของ อัล-ฮัลลาจ (al-Hallaj – ประมาณ ค.ศ. 857-922) ซึ่งถูกประหารชีวิตในนครแบกแดดเพราะกล่าวถ้อยคำดูหมิ่นศาสนา เขาเป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของญุนเนด คำสอนของเขาอาจจะไม่แตกต่างมากนักจากคำสอนของผู้ที่เป็นครูของเขา แต่เขาได้แสดงออกมาในน้ำเสียงที่คัมค่ออย่างเหลือล้นและแสดงถึงความรักที่สัมฤทธิ์ผล การกล่าวออกมาว่า ‘ข้าคือสัจธรรม (หรือพระผู้เป็นเจ้า)’ อาจเป็นสิ่งที่ไม่มากไปกว่าความพยายามที่จะบอกถึงประสบการณ์อันลึกลับซึ่งในนั้นลักษณะของมนุษย์ถูกแทนที่ด้วยคุณลักษณะของพระผู้เป็นเจ้า แต่อาจจะหมายถึงสิ่งอื่นๆ ยิ่งกว่านั้นก็ได้ เช่นเดียวกับข้อแนะนำของเขาที่ว่า การประกอบพิธีฮัจญ์ที่แท้จริงนั้นไม่ได้อยู่ที่การไปนครมักกะฮ์ แต่เป็นการเดินทางของจิตวิญญาณ ซึ่งผู้นิยมความลึกลับจะทำได้ในท้องของเขาเองนั้น อาจจะหมายความว่า การบรรลุผลในการทำตามกฎเกณฑ์แห่งศาสนาตามตัวอักษรนั้นไม่ใช่สิ่งที่สำคัญ อาจจะมียางสิ่งบางอย่างในตัวเขาซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดดังกล่าวเพราะเขาได้รับอิทธิพลจากแนวโน้มในความคิดแบบซูฟี (ของกลุ่ม มาลามาดิส – *malamatis*) ซึ่งอาจจะมาจากลัทธินิยมความสันโดษของคริสเตียนตะวันออกก็ได้ นั่นก็คือ ความปรารถนาที่จะทำตนเองให้ดูต่ำต้อยลงด้วยการกระทำที่ก่อให้เกิดการติเตียนของโลก นั่นคือการลดความนับถือตนเองลงชนิดหนึ่ง

หนทางแห่งเหตุผล

การคาดการณ์ของซูฟีในสมัยหลังเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาได้อย่างไร และมนุษย์สามารถกลับไปสู่พระองค์ได้อย่างไรนั้น ได้รับอิทธิพลอย่างมากมาจากกระบวนการแห่งความคิดอีกกระบวนการหนึ่งซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ระยะแรกๆ เป็นความพยายามที่จะคัดดึงเอาธรรมเนียมด้านวิทยาศาสตร์และปรัชญาของกรีกเข้าไปสู่ภาษาอาหรับ หรืออาจกล่าวได้ว่าเพื่อสืบเนื่องและพัฒนาธรรมเนียมนั้นโดยผ่านสื่อของภาษาอาหรับ

การเข้ามาสู่อำนาจของราชวงศ์อาหรับราชวงศ์หนึ่ง มิได้ทำให้เกิดการขาดตอนอย่างกะทันหันในชีวิตด้านสติปัญญาของอียิปต์ ซีเรีย อิรักหรืออิหร่าน สำนักคิดอเล็กซานเดรีย (Alexandria) ยังคงมีอยู่ต่อไปช่วงเวลาหนึ่ง ในที่สุดถึงแม้ว่าบรรดานักวิชาการของสำนักคิดนี้ได้ย้ายไปยังซีเรียภาคเหนือก็ตาม โรงเรียนการแพทย์ที่จุนดิชาปุร (Jundishapur) ทางตอนใต้ของ อิหร่านซึ่งสร้างขึ้นโดยชาวคริสเตียนนิกายเนสโตเรียนภายใต้ความอุปถัมภ์ของ

ชาวซาซาเนียน (Sasanians) ก็ยังคงมีอยู่ต่อไป ในที่เหล่านี้และที่อื่นๆ ประเพณีทางความคิดและวิทยาศาสตร์แบบกรีกยังมีชีวิตอยู่ ถึงแม้ว่าในตอนนี้นี้ความสนใจในเรื่องนั้นจะลดน้อยลงกว่าเดิมก็ตาม และมันได้ถูกนำมาใช้ต่อไปโดยอาศัยภาษาซีรีเอามากกว่าภาษากรีก ยังมีธรรมเนียมอันสูงส่งในการเรียนรู้ของชาวอิหร่านในอิรัก และธรรมเนียมของชาวอิหร่านที่แสดงออกมาในภาษาปาห์เลวี (Pahalavi) ซึ่งรวมเอาส่วนประกอบที่สำคัญบางอย่างซึ่งมาจากอินเดียเข้าไว้ด้วย

ในระหว่างการปกครองของมุสลิมรุ่นแรกนั้น ไม่มีความจำเป็นที่จะแปลจากภาษากรีกเป็นภาษาซีเรียแล้วเป็นภาษาอาหรับ เนื่องจากผู้ที่ดำเนินธรรมเนียมนี้ต่อไปส่วนมากยังคงเป็นชาว คริสเตียน ชาวอิหร่านหรือชาวโซโรแอสเทรียน แม้กระทั่งผู้ที่เปลี่ยนศาสนาก็ยังคงรักษาความรู้ในภาษาทางความคิด หรืออย่างน้อยก็ยังคงมีการติดต่อกับผู้ที่ทำเช่นนั้นอยู่ กลุ่มชาวอาหรับผู้ทำการปกครองไม่ได้สนใจมากนักที่จะรู้ว่าพลเมืองของตนกำลังศึกษาอะไรอยู่ และคงจะทำเช่นนั้นไม่มากนัก เพราะว่าภาษาอาหรับยังไม่มีความสามารถพอ ที่จะแสดงแนวความคิดด้านวิทยาศาสตร์และปรัชญาออกมาได้อย่างถูกต้องพอ

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ตอนปลายของศตวรรษที่สองและที่สี่ของอิสลาม (อยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 8-10) ได้มีงานแปลกันอย่างมากมายอันเป็นปรากฏการณ์ที่หายาก – พร้อมกับการสนับสนุนโดยตรงจากเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาซียะฮ์บางคน ส่วนใหญ่แล้วทำโดยชาว คริสเตียนผู้ซึ่งภาษาวัฒนธรรมภาษาแรกคือ ภาษาซีเรีย ผู้แปลได้อัดความมาจากภาษาซีเรียเป็นภาษาอาหรับ แต่งานบางชิ้นมีการแปลโดยตรงมาจากภาษากรีกเป็นภาษาอาหรับ งานของพวกเขาส่วนที่สำคัญคือการขยายทรัพยากรในภาษาอาหรับคำศัพท์และสำนวนโวหารออกไปเพื่อให้เป็นสื่อที่พอเพียงสำหรับชีวิตด้านวุฒิปัญญาทั้งหมดของยุคสมัย ส่วนที่สำคัญส่วนหนึ่งในงานนี้กระทำโดยนักแปลผู้ยิ่งใหญ่คือ หุนัยน์ อิบน์ อิสฮาก (Hunayn ibn Ishaq ค.ศ. 806-73)

ความจริงแล้ววัฒนธรรมกรีกทั้งหมดของสมัยนั้นที่ได้มีการเก็บรักษาไว้ในสำนักต่างๆ ได้ถูกกลืนเข้ามาในภาษาที่ได้ถูกขยายออกไปนั้น ในบางอย่างมันเป็นวัฒนธรรมที่ย่นย่อลง ศิลปะในการเขียนบทกวี บทละครและประวัติศาสตร์ก็ไม่ได้มีการสอนหรือการศึกษาอีกต่อไปมากนัก การศึกษาที่คุ้นเคยกันนั้นมีวิชาปรัชญา (ส่วนใหญ่เป็นปรัชญาของอริสโตเติล การสนทนาบางตอนของเพลโต งานบางเรื่องของปรัชญาอีโอะ-เพลโต) การแพทย์ วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์และศาสตร์แห่งความลึกลับ โหราศาสตร์และมายากล วิชาปรัชญา วิทยาศาสตร์และการเรียนรู้เรื่องลึกลับ มิได้ถูกแยกแยะออกไปอย่างชัดเจนอย่างที่เป็นอยู่ในเวลานี้ ขอบเขตของสิ่งที่ถือกันว่าเป็น ‘วิทยาศาสตร์’ นั้นได้เปลี่ยนไปตามกาลสมัยและค่อนข้างจะเข้ากันได้กับสิ่งที่รู้กันว่าเป็นธรรมชาติของจักรวาล ในอันที่จะเชื่อว่าธรรมชาติเป็นผู้กำหนด

ชีวิตของมนุษย์ นั่นก็คือฟากฟ้าเป็นผู้ควบคุมสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกที่อยู่ใต้ดวงจันทร์ และพยายามที่จะเข้าใจพลังเหล่านี้เพื่อนำไปใช้

แรงผลักดันของผู้แปลและผู้อุปถัมภ์ของพวกเขาคือ เคาะลีฟะฮ์นั้น ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเรื่องที่เข้าใจจริงๆ ทักษะการแพทย์กำลังเป็นที่ต้องการ และการควบคุมพลังทางธรรมชาตินั้นก็สามารถนำเอาอำนาจและความสำเร็จมาให้ได้ อย่างไรก็ตามมีความอยากรู้อยากเห็นทางด้านภูมิปัญญาอย่างกว้างขวางอยู่เหมือนกัน อย่างเช่นที่ได้แสดงออกมาในคำพูดของอัล-คินดี (al-Kindi – ประมาณ ค.ศ.801-66) ผู้เป็นนักคิดซึ่งทำให้ประวัติศาสตร์ปรัชญาของอิสลามเริ่มขึ้นอย่างแท้จริง อัล-คินดีได้กล่าวไว้ว่า

เราไม่ควรอายที่จะยอมรับความจริงไม่ว่ามันจะมาจากแหล่งใดจนมาถึงเรา ถึงแม้ว่ามันจะถูกนำมาถึงเราโดยคนรุ่นก่อนๆ และคนต่างประเทศก็ตาม สำหรับผู้ที่แสวงหาความจริงนั้น ไม่มีอะไรมีค่าสูงไปกว่าความจริงเอง

ถ้อยคำเหล่านี้มิได้เพียงแค่แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวที่เกิดขึ้นจากการค้นพบที่ขนบประเพณีของกรีกได้ปลูกเร้าขึ้นมาเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงความมั่นใจในตนเองของวัฒนธรรมหลวงอย่างหนึ่งที่ตั้งอยู่บนอำนาจทางโลกและความมั่นใจในการสนับสนุนของพระผู้เป็นเจ้า

งานแปลต่างๆ เกี่ยวกับต้นตอของประเพณีอันเป็นวิทยาศาสตร์ซึ่งเขียนเป็นภาษาอาหรับมันสืบต่อพัฒนาแบบยุคหลังของกรีกเสียเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเครื่องหมายของการต่อเนื่องนี้เองที่นักประวัติศาสตร์ด้านการแพทย์ของอาหรับคือ อิบน์ อะบี ฮุซัยบ์ฮะ (Ibn Abi Husaibi'a) ได้เขียนคำปฏิญาณของอิฟอกเครติส* ของบรรดาแพทย์ชาวกรีกไว้อย่างเต็มที่ว่า ‘ข้าขอสาบานด้วยพระนามของพระผู้เป็นเจ้า ผู้เป็นเจ้าแห่งชีวิตและความตาย... และข้าฯ ขอสาบานด้วยนามของเอสคลีพีอัสและข้าขอสาบานด้วยนักบุญทุกคนของพระผู้เป็นเจ้า...’

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เหมาะสมกับศาสตร์ต่างๆ ซึ่งมีต้นกำเนิดจากกรีกนั้นก็คือส่วนประกอบที่มาจากประเพณีของชาวอิหร่านและอินเดียนั่นเอง นับแต่ต้นๆของคริสต์ศตวรรษที่ 9 นักคณิตศาสตร์นามว่า อัล-ควาราซมี (al-Khwarazmi – ประมาณ ค.ศ. 800-47) ได้เขียนเกี่ยวกับการใช้ตัวเลขอินเดีย – ที่เรียกกันว่าตัวเลขอาหรับ ในการคำนวณทางคณิตศาสตร์ การผสมผสานกันของส่วนประกอบต่างๆ เหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญ เช่นเดียวกับที่เคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ได้นำเอาดินแดนแถบมหาสมุทรอินเดียและทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเข้ามาเป็นบริเวณการค้า ประเพณีต่างๆ ของชาวกรีก ของอิหร่านและอินเดียก็ถูกนำมารวมในทำนองเดียวกัน กล่าวกันว่า ‘เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่วิทยาศาสตร์ได้กลายเป็นเรื่องสากลที่มีขนาดกว้างใหญ่’

ไม่ว่าต้นตอของมันจะเป็นอย่างไรก็ตาม วิทยาศาสตร์ก็ได้รับการยอมรับอย่างไม่ลำบากยากเย็นในวัฒนธรรมและสังคมซึ่งแสดงออกมาในภาษาอาหรับ นักดาราศาสตร์กลายเป็นผู้รักษา

* นักปราชญ์กรีก – บิดาแห่งวิชาแพทย์ – ผู้แปล

เวลา กำหนดเวลาละหมาด และบ่อยครั้งเป็นผู้กำหนดเวลาทำพิธีกรรม แพทย์ได้รับความนับถือโดยทั่วไปและสามารถมีอิทธิพลเหนือผู้ปกครองทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม วิทยาศาสตร์บางอย่างก่อให้เกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับการจำกัดความรู้ของมนุษย์ แพทย์หลายคนได้ปฏิเสธข้ออ้างของนักโหราศาสตร์ที่ว่าการทำหน้าที่ของอารมณ์ขันในร่างกายถูกควบคุมโดยการทำหน้าที่ของดวงดาว ข้ออ้างของนักเล่นแร่แปรธาตุก็ไม่ได้รับการยอมรับไปทั้งหมดเช่นกัน เหนือสิ่งอื่นใดปรัชญานั้นแหละที่มีคำถามมากมาย เพราะในบางอย่างวิธีการและข้อสรุปทางปรัชญาของกรีกดูเหมือนจะเป็นการยากที่จะประนีประนอมกับคำสอนพื้นฐานของอิสลาม อย่างที่มันถูกสร้างขึ้นโดยนักศาสนวิทยาและนักกฎหมาย

การตั้งสมมติฐานของปรัชญามีอยู่ว่า เหตุผลของมนุษย์ที่ใช้ไปอย่างถูกต้อง ย่อมสามารถให้ความรู้บางอย่างในเรื่องเกี่ยวกับจักรวาลได้ แต่การเป็นมุสลิมก็คือการเชื่อว่าความรู้บางอย่างจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์และมาสู่มนุษย์โดยผ่านการเปิดเผยคำดำรัสของพระผู้เป็นเจ้าไปสู่ศาสดาต่างๆ เท่านั้น ถ้าอิสลามเป็นความจริง อะไรคือข้อจำกัดของปรัชญา? ถ้าข้ออ้างของนักปรัชญาถูกต้อง การพยากรณ์จะจำเป็นอะไรเล่า? กุรอานสอนว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างโลกด้วยคำดำรัสแห่งการสร้างสรรค์ของพระองค์ว่า ‘จงเป็น’ แล้วนี่จะเข้ากันได้กับทฤษฎีของอริสโตเติลที่ว่าสารเป็นสิ่งที่มีอยู่ชั่วกาลปาวสาร สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นก็คือรูปแบบของมันเท่านั้นเช่นนั้นหรือ? เพลโตเป็นที่รู้จักในโลกที่พูดภาษาอาหรับ บรรดานักคิดในสมัยหลังได้ตีความไว้ แม้แต่อริสโตเติลก็ถูกตีความในแนวทางของงานนีโอ-เพลโตที่เรียกกันอย่างผิดๆ ว่า ‘เทววิทยาของอริสโตเติล’ สำหรับบรรดานักคิดในสมัยหลังเหล่านี้ พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างโลกขึ้นมาและรักษามันไว้โดยอาศัยปัญญาระดับกลางที่เปล่งออกมาจากพระองค์ ทรรศนะเช่นนี้จะเข้ากันได้กับความคิดในเรื่องของเทพเจ้าที่มีอำนาจทั้งมวลผู้ซึ่งเข้าไปข้องเกี่ยวโดยตรงในโลกของมนุษย์ได้หรือ? จิตวิญญาณของมนุษย์นั้นเป็นอมตะใช่หรือไม่? เป็นไปได้อย่างไรที่ทรรศนะแบบเพลโตที่ว่า รูปแบบของการปกครองที่ดีที่สุดก็คือการปกครองของกษัตริย์นักปรัชญา (philosopher-king) จะเข้ากันได้กับทรรศนะของมุสลิมที่ว่า การปกครองในสมัยท่านศาสดาและเคาะลีฟะฮ์ท่านแรกๆ ที่ถือเป็นการปกครองที่ดีที่สุด นั้นสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าที่จะให้แก่มนุษย์ได้อย่างไร?

อะบูบักร์ อัร-รอซี (Abu Bakr al-Rasi ค.ศ. 865-925) นักเขียนเรื่องการแพทย์ที่มีชื่อเสียงของศตวรรษที่เก้า ได้ตอบปัญหาดังกล่าวในลักษณะที่ไม่อ้อมแอ้ม เหตุผลของมนุษย์เพียงอย่างเดียวสามารถให้ความรู้บางอย่างได้ หนทางแห่งปรัชญาได้เปิดให้แก่การใช้ประโยชน์ทุกอย่าง ข้ออ้างในเรื่องการวิวัฒน์นั้นเป็นเท็จและศาสนาต่างๆ ก็เป็นเรื่องอันตราย

บางทีบรรดานักปรัชญาที่ถือเป็นต้นแบบได้มากกว่าซึ่งยังคงดึงดูดชาวมุสลิมอยู่ก็คือทรรศนะคติของอัล-ฟะรอบี (al-Farabi – เสียชีวิตปี ค.ศ. 950) เขาเชื่อว่านักปรัชญาสามารถบรรลุความจริงด้วยเหตุผลของตนเองและสามารถอยู่กับเหตุผลนั้นได้ แต่มนุษย์ทั้งหมด

ก็มีได้เป็นนักปรัชญาจึงไม่มีความสามารถที่จะจับความจริงได้โดยตรง ส่วนใหญ่แล้วจะบรรลุถึงความจริงได้โดยผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ เท่านั้น มีนักปรัชญาบางคนที่มีอำนาจในการเข้าใจความจริง โดยใช้จินตนาการและสติปัญญาและโดยการบอกเล่าในรูปของภาพและความคิด คนเหล่านี้ก็คือศาสดา ดังนั้นศาสนาของศาสดาจึงเป็นวิธีการกล่าวถึงความจริง โดยใช้สัญลักษณ์ที่คนทั้งหลายสามารถเข้าใจได้ ระบบต่างๆ ของสัญลักษณ์ทั้งหลายก่อให้เกิดศาสนาต่างๆ แต่ทุกศาสนาต่างก็พยายามที่จะแสดงความจริงอันเดียวกันออกมา ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องหมายความว่าทุกศาสนาจะแสดงความจริงของมันออกมาได้อย่างทัดเทียมกัน

ดังนั้นปรัชญาและศาสนาของอิสลามจึงไม่ได้ขัดแย้งกัน ทั้งสองอย่างนี้ได้แสดงความจริงอย่างเดียวกันในรูปแบบที่แตกต่างกัน และส่งสารไปในระดับที่ต่างกันซึ่งมนุษยชาติสามารถจะเข้าใจได้ มนุษย์ที่มีความสว่างไสวในใจสามารถอยู่ได้โดยปรัชญา ใครก็ตามที่จับความจริงได้โดยอาศัยสัญลักษณ์ แต่ได้มาถึงระดับหนึ่งของความเข้าใจแล้ว ย่อมสามารถจะถูกนำทางไปโดยศาสนวิทยาได้ ส่วนคนธรรมดาควรจะมีชีวิตอยู่โดยการเชื่อฟังต่อกฎหมาย ชารีอะฮ์

สิ่งที่แฝงอยู่ในความคิดของอัล-ฟะรอบีก็คือ ข้อเสนอแนะที่ว่าปรัชญาในรูปแบบที่บริสุทธิ์นั้นไม่ได้มีไว้เพื่อคนทุกคน ความแตกต่างระหว่างปัญญาชนชั้นนำกับคนส่วนใหญ่ได้กลายมาเป็นเรื่องธรรมดาในทางความคิดของอิสลาม ปรัชญายังคงมีอยู่ต่อไปแต่ก็ดำเนินไปในฐานะกิจกรรมส่วนตัว ส่วนใหญ่ก็โดยแพทย์ซึ่งต้องดำเนินไปด้วยความรอบคอบและพบกับความสงสัยอยู่บ่อยๆ อย่างไรก็ตาม ความคิดบางประการของนักปรัชญาเหล่านั้นจึงได้แทรกซึมเข้าไปในความคิดในยุคสมัยนั้นและสมัยต่อมา ช่วงสมัยของอัลฟะรอบีอยู่ในยุคฟาลิมียะฮ์เช่นกัน

และความคิดแบบนีโอ-เพลโตเกี่ยวกับการปกครองที่สำแดงจากพระผู้เป็นเจ้าก็สามารถพบได้ในระบบที่พัฒนาขึ้นอย่างเต็มที่แล้วของกลุ่มอิสมาอิลี ต่อมาในยุคหลังๆ ความคิดเหล่านี้ได้เข้ามาในระบบทาง ทฤษฎีซึ่งนักเขียนซูฟีได้พยายามที่จะอธิบายการแสวงหาของพวกเขาและสิ่งที่ตนหวังว่าจะพบในวาระสุดท้าย

ภาค 2

สังคมของชาวอาหรับมุสลิม

(ศตวรรษที่11-15)

หัวข้อของภาคนี้ซึ่งจะครอบคลุมช่วงห้าศตวรรษซึ่งเป็นช่วงสมัยซึ่งโลกแห่งอิสลามถูกแบ่งออกเป็นบางแ่งมุม แต่ยังคงรักษาเอกภาพของตนในด้านอื่นๆ เอาไว้ เขตแดนของโลกมุสลิมเปลี่ยนไป มันขยายออกไปในอนาโตเลียและอินเดีย แต่ได้สูญเสียสเปนให้กับราชอาณาจักรต่างๆ ของคริสเตียน ภายในเขตแดนเหล่านี้ได้ปรากฏการแบ่งแยกขึ้นระหว่างพื้นที่ที่ใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาหลักของชีวิตและวัฒนธรรม กับพื้นที่ที่ภาษาอาหรับยังคงเป็นภาษาหลักทางศาสนาและการเขียนด้านกฎหมาย แต่ภาษาเปอร์เซียที่ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ ได้กลายเป็นสื่อสำคัญของวัฒนธรรมทางโลกไป ชาวเตอร์กผู้ซึ่งเป็นชนชั้นนำในการปกครองดินแดนส่วนใหญ่ของทางตะวันออกของโลกมุสลิม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มภาษาที่สามซึ่งมีความสำคัญภายในภูมิภาคต่างๆ ที่พูดภาษาอาหรับนั้น เคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ยังคงดำรงอยู่ต่อไปในนครแบกแดดจนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 13 แต่การแบ่งแยกทางการเมืองอย่างกว้างขวางเกิดขึ้นระหว่างพื้นที่สามแห่งคืออิรักซึ่งตามปกติจะเชื่อมกับอิหร่าน อียิปต์ซึ่งตามปกติจะปกครองซีเรียและอาระเบียตะวันตกกับแถบมัฆริบ (Maghrib) พร้อมกับส่วนต่างๆ อีกหลายส่วนของภูมิภาคนั้น

อย่างไรก็ตาม ทั้งๆ ที่มีการแบ่งแยกทางการเมืองและความเปลี่ยนแปลงก็ตาม โลกมุสลิมส่วนที่พูดภาษาอาหรับก็มีรูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งค่อนข้างจะมั่นคงในระหว่างระยะเวลานี้ และแสดงให้เห็นความคล้ายคลึงกันจากถิ่นหนึ่งถึงอีกถิ่นหนึ่ง ในส่วนนี้จะสำรวจถึงโลกของชาวเมืองชนบท ชาวนาและคนเลี้ยงสัตว์ผู้เร่ร่อนและเชื่อมโยงระหว่างพวกเขา และจะแสดงให้เห็นว่าความเป็นพันธมิตรแห่งผลประโยชน์ได้เกิดขึ้นอย่างไรระหว่างประชาชนชาวเมืองที่มีจำนวนมากมาย กับพวกผู้ปกครองซึ่งอำนาจของพวกเขาเป็นที่พิสูจน์ว่าควรมีได้ด้วยความคิดในเรื่องอำนาจหน้าที่จำนวนหนึ่ง ที่ใจกลางของวัฒนธรรมอันสูงส่งของเมืองต่างๆ นั้น มีจาริตประเพณีทางศาสนาและความรู้ทางกฎหมาย ซึ่งส่งผ่านเข้าไปในสถาบันจำเพาะ คือ มัคเราะเซฮ์ (Madrasas) สิ่งที่เกี่ยวข้องกับมัคเราะเซฮ์ก็ได้แก่ จารีตธรรมเนียมอื่นๆ ของวรรณกรรมทางโลก ความคิดทางปรัชญาวิทยาศาสตร์ และการคาดการณ์อย่างถี่ถ้วนซึ่งส่งผ่านมาจากกลุ่มภราดรภาพของซูฟี ที่มีบทบาทสำคัญในการรวมระบอบต่างๆ ของสังคมมุสลิมเข้าด้วยกัน ถึงแม้ว่าจำนวนของชาวยิวและคริสเตียนจะน้อยลงไปก็ตาม แต่ก็ยังคงรักษาประเพณีทางศาสนา

ของพวกเขาเองเอาไว้ได้ โดยเฉพาะชาวยิวยังได้มีส่วนร่วมในการทำให้ความคิดและวรรณกรรมรุ่งเรืองและมีความสำคัญในการค้าขายตามเมืองต่างๆ ด้วย

บทที่ 5

โลกของชาวอาหรับมุสลิม

รัฐและราชวงศ์ต่างๆ

เมื่อสิ้นสุดคริสต์ศตวรรษที่ 10 โลกอิสลามถือกำเนิดขึ้นมาโดยรวมตัวขึ้นเป็นวัฒนธรรมทางศาสนาที่เป็นเอกภาพซึ่งแสดงออกด้วยภาษาอาหรับ และการเชื่อมโยงของมนุษย์ด้วยการค้า การอพยพและมีการฟื้นฟูการประกอบพิธีฮัจญ์ อย่างไรก็ตาม โลกนี้มีได้รวมอยู่ในหน่วยการเมืองหน่วยเดียวกันอีกต่อไป โดยมีผู้ปกครองสามคนที่อ้างว่ามีตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์ในนครแบกแดด ไคโรและคอร์โดบาและบุคคลอื่นๆ ซึ่งความจริงแล้วเป็นผู้ปกครองของรัฐต่างๆ ที่เป็นเอกราช เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องที่น่าแปลกใจ การที่จะเก็บประเทศหลายประเทศที่มีประเพณีและผลประโยชน์ที่แตกต่างกันเอาไว้ในอาณาจักรเดียวกันเป็นเวลานานนั้นนับเป็นความสำเร็จที่น่าทึ่ง สิ่งนี้แทบจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลยโดยปราศจากพลังความมั่นใจทางศาสนา ซึ่งเป็นกลุ่มการปกครองที่มีประสิทธิภาพในอาระเบียตะวันตก แล้วก็ได้สร้างพันธมิตรแห่งผลประโยชน์ขึ้นระหว่างกลุ่มและส่วนแห่งสังคมขยายออกไปตามที่พวกเขาได้ปกครอง ไม่ว่าทรัพยากรทางทหารหรือการบริหารของเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ก็เป็นแบบที่พวกเขาสามารถใช้มันเพื่อรักษากรอบแห่งเอกภาพทางการเมืองเอาไว้ได้ตลอดไป ในจักรวรรดิที่ขยายออกไปจากเอเชียกลางจนถึงชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกและจากคริสต์ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นไป ประวัติศาสตร์ทางการเมืองของประเทศต่างๆ ที่ซึ่งผู้ปกครองและส่วนของประชากรที่เพิ่มขึ้นเป็นชาวมุสลิม จะต้องเป็นประวัติศาสตร์ส่วนภูมิภาคขึ้นมาจนถึงการพุ่งขึ้นและเสื่อมลงของราชวงศ์ซึ่งแผ่อำนาจจากเมืองหลวงของพวกเขาไปยังชายแดนซึ่งทั้งหมดมิได้รับการนิยามอย่างกระจ่างชัด

ในที่นี้มิได้มีความพยายามที่จะให้รายละเอียดทางประวัติศาสตร์ของราชวงศ์เหล่านี้ทั้งหมดแต่อย่างน้อยควรจะทำให้แบบอย่างทั่วไปของเหตุการณ์ต่างๆ ชัดเจนขึ้น ด้วยความมุ่งหมายนี้โลกอิสลามจึงสามารถแบ่งออกเป็นพื้นที่กว้างๆ ได้ 3 พื้นที่ด้วยกัน แต่ละพื้นที่ก็มีศูนย์กลางอำนาจของตนเอง พื้นที่แรกของพื้นที่เหล่านี้รวมเอาอิหร่าน ดินแดนที่อยู่โพน้จากเทือกเขาโอซุส (Oxus) และอิรักทางตอนใต้ไว้ ศูนย์กลางใหญ่แห่งอำนาจของพื้นที่นี้คงอยู่ต่อไปในนครแบกแดด ซึ่งตั้งอยู่ตรงใจกลางของแคว้นที่อุดมสมบูรณ์ในด้านเกษตรกรรม และเครือข่ายการค้าอันกว้างขวางและมีอิทธิพล และสิทธิพิเศษที่สะสมไว้ในช่วงเวลานับร้อยๆ ปีของการปกครองโดยเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ พื้นที่ที่สองประกอบด้วยอียิปต์ ซีเรีย และอาระเบียตะวันตก

โดยมีศูนย์กลางแห่งอำนาจของตนอยู่ ณ กรุงไคโร อันเป็นเมืองที่ราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์สร้างขึ้นในตอนกลางของชนบทที่กว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ และอยู่ตรงใจกลางของระบบการค้าซึ่งเชื่อมโยงโลกแห่งมหาสมุทรอินเดียเข้ากับโลกแห่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน พื้นที่ที่สามารถรวมเอาแถบมัฆริบ (Maghrib) และส่วนต่างๆ ของชาวมุสลิมแห่งสเปนซึ่งรู้จักกันในชื่อว่าอันดาลุส (Andalus) ในพื้นที่นี้ไม่มีศูนย์กลางแห่งอำนาจที่มีอิทธิพลแต่เพียงแห่งเดียวแต่มีอยู่หลายแห่ง คือตั้งอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ซึ่งมีการเพราะปลุกกันอย่างกว้างขวางและอยู่ในจุดที่สามารถควบคุมการค้าระหว่างแอฟริกาและส่วนต่างๆ ของโลกเมดิเตอร์เรเนียนได้

เพื่อเป็นการเข้าใจได้ง่ายๆ ประวัติศาสตร์ทางการเมืองของพื้นที่ทั้งสามนั้นสามารถแบ่งออกเป็นช่วงต่างๆ ได้จำนวนหนึ่ง ช่วงตอนแรกของมันครอบคลุมเอาคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ดและสิบสอง ในช่วงนี้พื้นที่ทางตะวันออกถูกปกครองโดยพวกซัลจุก (Saljugs) อันเป็นราชวงศ์หนึ่งของเตอร์กิกที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทัพเตอร์กิกและถือศาสนาอิสลามนิกายซุนนี ผู้คนเหล่านี้สร้างตนเองขึ้นมา ณ นครแบกแดดเมื่อปี ค.ศ. 1055 ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองที่มีประสิทธิภาพ อยู่ภายใต้อำนาจของราชวงศ์อับบาซียะฮ์ โดยมีอิทธิพลของอิหร่าน อิรักและส่วนใหญ่ของซีเรียและเข้าพิชิตส่วนต่างๆ ของอนาโตเลียจากจักรพรรดิไบแซนไทน์ (ค.ศ. 1038-1194) พวกเขามีได้อ้างตัวว่าเป็นเคาะลีฟะฮ์ ในบรรดาคำเรียกราชวงศ์นี้และราชวงศ์ต่อๆ มานั้น คงจะเป็นเรื่องที่สะดวกที่สุดถ้าจะใช้คำว่า ‘สุลต่าน’ (sultan)* ซึ่งมีความหมายกว้างๆ ว่า ‘ผู้ทรงอำนาจ’

ราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ยังคงปกครองต่อไปในอียิปต์จนถึงปี ค.ศ. 1171 แต่แล้วก็เสาะลาฮุดดิน (Salah al-Din) หรือสาลาดีน (Saladin ค.ศ. 1169-93) ผู้นำทางทหารคนหนึ่งที่มีเชื้อสายชาวคูร์ด** (Kurdish) เข้ามาเถลิงอำนาจแทน การเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองได้นำเอาความเปลี่ยนแปลงของพันธมิตรทางศาสนาเข้ามาด้วย ราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์นั้นมาจากนิกายชีอะฮ์สาขาอิสมาอีลียะฮ์ (Isma‘ili) แต่เสาะลาฮุดดินเป็นซุนนีและเขามีความสามารถที่จะระดมกำลังและความกระตือรือร้นทางศาสนาของชาวมุสลิมอียิปต์และซีเรีย เพื่อที่จะเอาชนะพวกครูเสด (Crusaders) ของยุโรป ผู้ได้สถาปนารัฐคริสเตียนขึ้นบนดินแดนปาเลสไตน์และบนชายฝั่งของซีเรียได้ในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 11 ราชวงศ์ที่ก่อตั้งขึ้นโดยเสาะลาฮุดดินคือ

* คนไทยออกเสียงเป็นสุลต่าน -ผู้แปล

** คนไทยออกเสียงเป็นชาวเคิร์ด -ผู้แปล

ราชวงศ์อัยยูบิยะส์^{***} ซึ่งปกครองอียิปต์มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1169 จนถึงปี ค.ศ. 1252 ปกครองซีเรียจากปี ค.ศ. 1260 และปกครองส่วนหนึ่งของอาระเบียตะวันตกจนถึงปี ค.ศ. 1229

ส่วนพื้นที่ทางตะวันตกนั้น เกาะลิฟะฮ์ราชวงศ์อุมัยยะฮ์แห่งคอร์โดบาได้แตกออกเป็นราชอาณาจักรเล็กๆ จำนวนหนึ่งในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 11 เป็นเหตุให้รัฐคริสเตียนซึ่งเหลืออยู่ทางเหนือของสเปนสามารถเริ่มต้นขยายตัวไปทางใต้ได้ อย่างไรก็ตามการขยายตัวของรัฐเหล่านี้ ก็ได้ถูกสกัดกั้นอยู่ระยะหนึ่งด้วยการปรากฏตัวอย่างต่อเนื่องของราชวงศ์สองราชวงศ์ ซึ่งได้อำนาจมาจากความคิดในเรื่องการปฏิรูปทางศาสนา รวมกับกำลังของประชาชนชาวเบอร์เบอร์ (Berber) จากชนบทของโมร็อกโก ราชวงศ์แรกคือ ราชวงศ์อัลมูรอวิยะฮ์^{*} ซึ่งมาจากชายขอบทะเลทรายทางเหนือของโมร็อกโก (ค.ศ. 1056-1147) แล้วก็มีราชวงศ์อัลโมฮาดิยะฮ์^{**} ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชาวเบอร์เบอร์ตามแถบเทือกเขาแอตลาส และอาณาจักรของพวกเขาซึ่งขยายออกไปอย่างกว้างขวางที่สุดนั้น รวมเอาโมร็อกโก แอลจีเรียและบางส่วนของชาวมุสลิมในสเปน (ค.ศ. 1130-1269) เข้าไว้ด้วย

ช่วงเวลาที่สองเป็นช่วงที่ครอบคลุมอย่างคร่าวๆมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13 และคริสต์ศตวรรษที่ 14 ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13 พื้นที่ทางทิศตะวันออกถูกรบกวนโดยการไล่ต้อนเข้าไปสู่โลกมุสลิม โดยราชวงศ์มองโกล (Mongol) ผู้ที่มีไข่มุสลิมจากเอเชียตะวันออกซึ่งมีกองทัพประกอบขึ้นจากชาวเผ่าของมองโกลีและเตอร์กจากดินแดนอันเป็นทุ่งกว้างของเอเชียส่วนใหญ่ใน พวกเขาเข้าพิชิตอิหร่านและอิรักและทำให้เกาะลิฟะฮ์แห่งราชวงศ์อับบาสิยะฮ์แห่งนครแบกแดดต้องพบกับจุดจบในปี ค.ศ. 1258 สาขาของตระกูลผู้ปกครองได้ปกครองเหนืออิหร่านและอิรักอยู่เกือบจะถึงหนึ่งศตวรรษ (ค.ศ. 1216-1336) และได้เปลี่ยนมารับนับถือศาสนาอิสลามในระหว่างนั้นเอง พวก มองโกลพยายามที่จะย้ายอำนาจไปทางตะวันตก แต่ต้องมาหยุดลงในซีเรียเพราะกองทัพจากอียิปต์ที่เกิดมาจากการรวมตัวของทหารทาส (มัมลู๊ก-*mamluks*) ซึ่งถูกนำเข้ามาในประเทศโดยพวกอัยยูบิยะฮ์ พวกผู้นำของกองทัพได้ปลดพวกอัยยูบิยะฮ์ และได้จัดตั้งชนชั้นนำทางทหารขึ้นมาซึ่งเป็นตัวของตนมาตลอดโดยนำมาจากแคว้นคอเคซัสและเอเชียกลาง ซึ่งยังคงปกครองอียิปต์ต่อมามากกว่าสอง ทศวรรษ (ค.ศ. 1250-1257) พวกมัมลู๊กปกครองซีเรียตั้งแต่ปี ค.ศ. 1260 และเข้าควบคุมเมืองต่างๆ ทางศาสนาในอาระเบียตะวันตก ในพื้นที่ทางตะวันตกราชวงศ์อัลโมฮาดิยะฮ์ได้หลีกเลี่ยงให้แก่อารักขาต่างๆ จำนวน

^{***} เรียกในภาษาอังกฤษว่า ราชวงศ์อัยยูบิด (Ayyubid) -ผู้แปล

^{*} เรียกในภาษาอังกฤษว่าราชวงศ์ อัลมูรอบิด (Almoravid) -ผู้แปล

^{**} เรียกในภาษาอังกฤษว่า อัลโมฮาด (Almohad) -ผู้แปล

หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้สืบทอดรวมทั้งพวกมารินิดส์*** ในโมร็อกโก (1196-1465) และราชวงศ์ฮัฟซิดียะฮ์**** ซึ่งทำการปกครอง ณ เมืองตูนิซ (ค.ศ. 1228-1574) เมืองหลวงของพวกเขายู่ด้วย

ช่วงที่สองนี้เป็นช่วงหนึ่งที่เขตแดนของโลกมุสลิมได้เปลี่ยนไปอย่างมาก ในบางแห่งชายแดนต้องหดตัวเพราะถูกรัฐคริสเตียนต่างๆ โจมตีจากยุโรปตะวันตก ต้องเสียเกาะซิซิลี (Sicily) ไปให้แก่พวกนอร์แมนส์ (Normans) จากยุโรปทางเหนือ และส่วนใหญ่ของสเปนฝ่ายแพ้แก่ราชอาณาจักรคริสเตียนทางเหนือ ในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 14 พวกเขายึดประเทศได้ทั้งหมดเว้นราชอาณาจักรกรานาดา (Granada) ในทางใต้ ทั้งในซิซิลีและสเปนนั้น ประชาชนชาวอาหรับมุสลิมยังคงอยู่ที่นั่นต่อไปอีกระยะหนึ่ง แต่ในท้ายที่สุดพวกเขาก็ถูกกำจัดให้หมดไปโดยการเปลี่ยนศาสนาหรือไม่ก็ถูกขับไล่ออกไป อีกด้านหนึ่งรัฐต่างๆ ที่พวกครูเสดสร้างขึ้นในซีเรียและปาเลสไตน์ได้ถูกทำลายไปในที่สุด โดยพวกมัมลุกและการขยายตัวเข้าไปในอนาโตเลียซึ่งเริ่มต้นขึ้นภายใต้พวกซัลญุกส์ (Seljuks) ดำเนินต่อไปอีกโดยราชวงศ์อื่นๆ ของชาวเตอร์ก เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้นลักษณะของพลเมืองจึงเปลี่ยนไป ด้วยการเข้ามาของชนเผ่าเตอร์กและการเปลี่ยนศาสนาของประชาชนชาวกรีกเป็นส่วนใหญ่ มีการขยายตัวในการปกครองของมุสลิมและการขยายตัวของประชากรไปทางทิศตะวันออกไปสู่อินเดียทางเหนือด้วย ในแอฟริกาที่เช่นกันอิสลามยังคงแพร่ขยายต่อไปตามเส้นทางการค้าสู่เมืองซาฮิล (Sahil) ตรงขอบตอนใต้ของทะเลทรายซาฮารา (Sahara desert) ทอดตัวไปตามลุ่มแม่น้ำไนล์ (Nile) และตามชายฝั่งทะเลของแอฟริกาตะวันออก

ในระยะที่สามซึ่งครอบคลุมเอาคริสต์ศตวรรษที่ 15 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 อย่างคร่าวๆ นั้น รัฐต่างๆ ของชาวมุสลิมต้องเผชิญกับการท้าทายใหม่จากรัฐต่างๆ ของยุโรปตะวันตก การผลิตและการค้าของเมืองต่างๆ ในยุโรปเจริญเติบโตขึ้น สิ่งทอถูกส่งออกโดยพ่อค้าจากเมืองเวนิซ (Venice) และเจนัว (Genoa) เพื่อแข่งขันกับสิ่งทอที่ผลิตในเมืองต่างๆ ของโลกมุสลิม การพิชิตสเปนของคริสเตียนจบลงด้วยการสูญเสียของราชอาณาจักรกรานาดา (Granada) ในปี ค.ศ. 1492 บัดนี้คาบสมุทรทั้งหมดถูกปกครองโดยกษัตริย์คริสเตียนแห่งโปรตุเกสและสเปน อำนาจของสเปนคุกคามต่อการยึดครองแถบมัฆริบของมุสลิม เช่นเดียวกับที่พวกยุโรปได้ปล้นสะดมอยู่ในแถบเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก

*** เรียกในภาษาอังกฤษว่า มารินิด (Marinids) -ผู้แปล

**** เรียกในภาษาอังกฤษว่า ฮัฟซิด (Hafsid) -ผู้แปล

ในขณะที่เดียวกันความเปลี่ยนแปลงทางทหารและเทคนิคการเดินเรือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้ดินปืนได้นำมาซึ่งการมุ่งมั่นในอำนาจให้มากขึ้น และการสร้างรัฐที่มีอำนาจมากขึ้นและถาวรยิ่งขึ้น จึงเป็นไปได้โดยขยายเข้าไปในส่วนใหญ่ของโลกมุสลิมในช่วงนี้ ทางตะวันตกไกลออกไปนั้นราชวงศ์ใหม่ได้เข้ามาแทนที่ราชวงศ์มารินียะฮ์และราชวงศ์อื่นๆ ราชวงศ์แรกคือราชวงศ์ซะอ์ดียะฮ์* (ค.ศ. 1511-1628) แล้วก็เป็นราชวงศ์อลาวิยะฮ์** ซึ่งได้ปกครองตั้งแต่ปี ค.ศ. 1631 จนถึงปัจจุบัน อีกปลายหนึ่งของแถบเมดิเตอร์เรเนียนราชวงศ์ของชาวเตอร์กิก คือราชวงศ์ออตโตมาน (Ottomans) ซึ่งเติบโตขึ้นในอนาโตเลียบนพรมแดนที่พิพาทกับอาณาจักรไบแซนไทน์ จึงขยายตัวจากที่นั่นเข้าสู่ยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ จากนั้นก็เข้าพิชิตส่วนที่เหลือของอนาโตเลีย คอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) เมืองหลวงของไบแซนไทน์กลายเป็นเมืองหลวงของออตโตมานไป ขณะนี้รู้จักกันในนามว่าอิสตันบูล (Istanbul – ค.ศ. 1453) ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 พวกออตโตมานมีชัยต่อมัมลุกและผนวกเอาซีเรีย อียิปต์และอาระเบียตะวันตกเข้ามาในอาณาจักรของตน (ค.ศ. 1516-17) ครั้นแล้วพวกเขาก็ทำการปกป้องชายฝั่งทะเลของแถบมัฆริบจากสเปน และด้วยการทำเช่นนั้นจึงได้กลายเป็นผู้สืบทอดของราชวงศ์อัฟซีดียะฮ์ และเป็นผู้ปกครองแห่งดินแดนแถบมัฆริบไปไกลจนถึงชายแดนโมร็อกโก อาณาจักรของพวกเขายืนอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งจนถึงปี ค.ศ. 1922

ไกลออกไปทางตะวันออกได้มีการบุกรุกที่ครั้งใหญ่ที่สุดครั้งสุดท้ายของผู้ปกครองคนหนึ่งพร้อมกับกองทัพที่มาจากชนเผ่าแห่งเอเชียด้านใน เขาคือติมูร์ (หรือตามเมอร์เลน – Tamerlane) ซึ่งได้ทิ้งราชวงศ์ในอิหร่านและทรานโซซซานีย (Transoxania) ไว้เบื้องหลัง แต่ก็เป็นไปได้ไม่นานนัก (ค.ศ. 1370-1506) ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 ราชวงศ์ใหม่ที่มีความยั่งยืนกว่าได้เข้ามาแทนที่ นั่นคือราชวงศ์ซาฟาวิยะฮ์* ซึ่งได้ขยายการปกครองของตนจากภูมิภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอิหร่านไปจนทั่วประเทศและไกลออกไปอีก (ค.ศ. 1501-1732) ราชวงศ์มุกัล** (Mughals) อันเป็นราชวงศ์ที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลผู้ปกครองและจากติมูร์ได้สร้างราชอาณาจักรขึ้นมาในอินเดียเหนือ โดยมีเดลี (Delhi ค.ศ. 1926-1858) เป็นเมืองหลวง

* เรียกในภาษาอังกฤษว่าราชวงศ์ซะอ์ดีด (Sa‘did) -ผู้แปล

** เรียกในภาษาอังกฤษว่าราชวงศ์ อลาวิ (Alawi) -ผู้แปล

* เรียกในภาษาอังกฤษว่า ซาฟาวิด (Safavid) -ผู้แปล

** ชื่อที่คุ้นเคยคือ โมฆอล -ผู้แปล

ไกลออกไปจากรัฐอันยิ่งใหญ่ทั้งสี่รัฐ คือ รัฐของราชวงศ์อลาวิ ออตโตมาน ซาฟาวิดียะฮ์ และมุคัลแล้ว ยังมีราชวงศ์เล็กๆ ตั้งอยู่ในแคว้นไครเมียและในดินแดนที่อยู่โพน้ไปจากเทือกเขาไฮซุสในอาระเบียกลางและอาระเบียตะวันออก และในดินแดนที่เปลี่ยนมารับนับถือศาสนาอิสลามใหม่ๆ ในแอฟริกาด้วย

ชาวอาหรับ ชาวเปอร์เซีย ชาวเตอร์ก

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเหล่านี้มิได้ทำลายเอกภาพทางวัฒนธรรมของโลกอิสลามลง วัฒนธรรมยังลึกซึ้งขึ้นเมื่อประชากรได้กลายมาเป็นมุสลิมมากขึ้นๆ ทุกที่ และความศรัทธาในอิสลามได้เชื่อมต่อดังเข้ากับระบบความคิดและสถาบัน อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาหนึ่งได้เริ่มปรากฏการแบ่งแยกขึ้นภายในเอกภาพทางวัฒนธรรมอันกว้างขวางนี้ ทางส่วนตะวันออกของโลกอิสลาม การเข้ามาของอิสลามมิได้ซึมซับเข้าไปในความสำนึกแห่งอดีตในระดับเดียวกับที่มันได้เกิดขึ้นในตะวันตก

ส่วนทางตะวันตกของโลกมุสลิมนั้น ภาษาอาหรับค่อยๆ ทำให้ภาษาพื้นเมืองหมดไป อย่างไรก็ตาม ในอิหร่านและภูมิภาคทางตะวันออกอื่นๆ ยังคงใช้ภาษาเปอร์เซียต่อไป ความแตกต่างระหว่างชาวอาหรับและชาวเปอร์เซียยังคงมีอยู่ตั้งแต่ตอนที่ผู้พิชิตชาวอาหรับได้เข้าล้อมกรอบอาณาจักรซาซานิไว้ และนำเอาข้าราชการของตนเข้ามารับใช้เคาะลีฟะฮ์อับบาสิยะฮ์ และนำเอาชนชั้นผู้มีการศึกษาของตนไปสู่กระบวนการสร้างวัฒนธรรมอิสลาม ความรู้สึกแตกต่างกันซึ่งหนักไปในทางเป็นศัตรูได้พบการแสดงออกในหนังสือ *ชูบียะฮ์ (Shu'ubiyya)* อันเป็นวรรณกรรมที่มีความขัดแย้งที่ยังเขียนเป็นภาษาอาหรับต่อไป เกี่ยวกับคุณธรรมของบุคคลสองคนในการก่อตั้งศาสนาอิสลาม ภาษาปาห์ลาวียังคงถูกใช้ต่อไปโดยชาวเปอร์เซียทั้งในงานเขียนของศาสนาโซโรแอสเตเรียน และในการบริหารของรัฐบาลอยู่ระยะหนึ่ง

ในคริสต์ศตวรรษที่สิบได้มีของใหม่บางอย่างเริ่มปรากฏขึ้นมา นั่นคือวรรณกรรมชั้นสูงเป็นภาษาเปอร์เซียชนิดใหม่ ซึ่งมีได้มีความแตกต่างทางโครงสร้างไวยากรณ์จากภาษาปาห์ลาวีมากนัก แต่เขียนด้วยอักษรภาษาอาหรับและมีคำศัพท์ที่อุดมไปด้วยคำที่มาจากภาษาอาหรับ สิ่งนี้ดูเหมือนจะเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในอิหร่านตะวันออก ณ ราชสำนักของผู้ปกครองท้องถิ่นซึ่งไม่คุ้นเคยกับงานเขียนในภาษาอาหรับ วรรณกรรมใหม่นี้สะท้อนให้เห็นการเขียนภาษาอาหรับชนิดต่างๆ ซึ่งใช้กันอยู่ในตอนนั้นที่ราชสำนักอื่นๆ คือบฏกวีสั้นๆ ที่แสดงความรู้สึกร่าเริงและบทสวดดีประวัติศาสตร์และงานทางศาสนาในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามมีงานเขียนอีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นภาษาเปอร์เซีย อย่างชัดเจน บทกวีเกี่ยวกับความกล้าหาญซึ่งบันทึกประวัติศาสตร์โบราณของอิหร่านและผู้ปกครองของอิหร่านนั้น มีอยู่ในสมัยก่อนอิสลามมาแล้ว ตอนนี้ได้ถูกฟื้นฟูและ

แสดงออกมาด้วยภาษาเปอร์เซียแบบใหม่ รูปแบบสุดท้ายของมันมีอยู่ในบทกวีเรื่อง *ชาห์นามะห์* (*Shah-nameh*) ของฟิรเดอซี (Fir dawsī ค.ศ. 940-1020) ความจริงแล้วในหมู่ประเทศมุสลิม อิหร่านมีเอกลักษณ์ที่แท้จริงในการมีความเชื่อมโยงทางความสำคัญอันเข้มแข็งต่ออดีตของตนก่อนสมัยอิสลาม อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้มีได้นำไปสู่การปฏิเสธมรดกอิสลามของตนแต่อย่างใด นับจากเวลานี้เป็นต้นไป ชาวเปอร์เซียยังคงใช้ภาษาอาหรับต่อไปในงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและศาสนาและใช้ภาษาเปอร์เซียในงานวรรณกรรมทางโลก และอิทธิพลของวัฒนธรรมสองอย่างที่ควบคู่กันนี้ได้ขยายออกไปยังทางเหนือสู่ทรานโซคาเนียและทางตะวันออกไปจนถึงภาคเหนือของอินเดีย

ด้วยวิธีนี้ประเทศมุสลิมทั้งหลายจึงถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งภาษาอาหรับเป็นภาษาเฉพาะของวัฒนธรรมชั้นสูง กับอีกส่วนหนึ่งซึ่งใช้ภาษาอาหรับและภาษาเปอร์เซียสำหรับความมุ่งมั่นที่ต่างกัน สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งแยกภาษานั้นเป็นเรื่องที่อยู่ท่ามกลางศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองด้วยเหมือนกัน การขึ้นสู่อำนาจของราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ทางแถบตะวันตกติดตามมาด้วยก็พวกซัลญุกทางแถบตะวันออกได้ก่อให้เกิดเขตแดนขึ้นมาระหว่างซีเรียและอิรัก ถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องของการโยกย้าย ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 การล้มเลิกเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์และการทำลายศูนย์กลางอำนาจในนครแบกแดดเสียโดยพวกมองโกล ครั้นแล้วการพ่ายแพ้แก่พวกมัมลุกในซีเรียในเวลาต่อมาทำให้การแบ่งแยกนี้กลายเป็นสิ่งถาวรไป จากเวลานี้เป็นต้นไป ทางทิศตะวันออกจะมีดินแดนที่ปกครองโดยรัฐต่างๆ ที่มีศูนย์กลางอยู่ในอิหร่าน ทรานโซคาเนียหรืออินเดียภาคเหนือ ส่วนทางตะวันตกมีดินแดนที่ถูกปกครองโดยรัฐที่ถูกปกครองจากกรุงไคโรหรือเมืองต่างๆ ในแถบมัฆริบและสเปน อิรักทางตอนใต้ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางได้กลายเป็นภูมิภาคทางชายแดนไป การแบ่งนี้ยังคงมีอยู่ต่อไปในอีกรูปแบบหนึ่งเมื่อราชวงศ์ซาฟาวิยะฮ์ขึ้นสู่อำนาจในอิหร่าน และออกโตมานได้ผนวกเอาประเทศส่วนใหญ่ที่พูดภาษาอาหรับเข้าไว้ในจักรวรรดิของตน จักรวรรดิทั้งสองต่างต่อสู้กันอยู่ระยะหนึ่งเพื่อที่จะควบคุมอิรัก

อย่างไรก็ตาม การแบ่งแยกทางการเมืองนี้ไม่อาจเรียกว่าเป็นการแบ่งแยกระหว่างอาหรับกับเปอร์เซีย เพราะว่ามันแต่คริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ดเป็นต้นไป กลุ่มผู้ปกครองส่วนใหญ่ในดินแดนทั้งสองมิได้มีเชื้อสายทั้งของอาหรับหรือเปอร์เซีย หรือในเรื่องภาษาหรือประเพณีทางการเมืองก็ตาม แต่เป็นชาวเตอร์กซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพวกเร่ร่อนที่อยู่ตามทุ่งเลี้ยงสัตว์ของทวีปเอเชียส่วนใน พวกเขาเริ่มเคลื่อนย้ายข้ามเขตแดนตะวันออกเฉียงเหนือของอาณาจักรอิสลามไปในสมัยราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ ในตอนแรกมีการเคลื่อนย้ายเป็นรายบุคคล แต่ต่อมาคนทั้งกลุ่มก็ย้ายข้ามเขตแดนเข้ามาและกลายเป็นมุสลิม บางคนก็เข้าทำงานในกองทัพของผู้ปกครองต่างๆ และในช่วงที่เหมาะสมจึงได้ตั้งราชวงศ์ต่างๆ ขึ้นในหมู่พวกเขา พวกซัลญุกเป็นผู้ที่มีเชื้อสายเตอร์ก

และขณะที่พวกเขาขยายออกไปทางตะวันตกจนถึงอนาโตเลียนั้น ชาวเตอร์กก็ย้ายไปกับพวกเขาด้วย ชาวหมั้ญหลายคนที่ได้ปกครองอียิปต์นั้นมาจากดินแดนเตอร์ก กองทัพของพวกเขาองโกลจึงมีชาวเตอร์กเป็นส่วนใหญ่ และการรุกรานพวกเขามองโกลนั้น มีผลอันถาวรต่อการตั้งถิ่นฐานของชาวเตอร์กจำนวนมากในอิหร่านและอนาโตเลีย ต่อมาภายหลังราชวงศ์ออตโตมาน ชาฟาวิยะฮ์และมองโกลก็ล้วนดึงเอากำลังมาจากกองทัพเตอร์ก

ราชวงศ์ต่างๆ ที่สถาปนาขึ้นโดยชาวเตอร์กยังคงใช้รูปแบบของภาษาเตอร์กในกองทัพและในพระราชวัง แต่ในเวลาหนึ่งพวกเขาก็ถูกดึงเข้าไปสู่โลกของภาษาอาหรับหรือวัฒนธรรมอาหรับ-เปอร์เซีย หรืออย่างน้อยก็ทำหน้าที่ในฐานะผู้อุปถัมภ์และเป็นผู้ปกป้องวัฒนธรรมดังกล่าว ใน อิหร่าน ภาษาเตอร์กเป็นภาษาของผู้ปกครองและของกองทัพ ภาษาเปอร์เซียใช้ในการบริหาร ส่วนวัฒนธรรมทางโลกและภาษาอาหรับเป็นภาษาศาสนาและวัฒนธรรมทางกฎหมาย สำหรับแถบตะวันตกไม่ว่าภาษาในการปกครองจะเป็นภาษาอะไรก็ตาม ภาษาอาหรับก็ใช้เป็นภาษาของข้าราชการและวัฒนธรรมชั้นสูง ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในระดับหนึ่งเมื่อการขึ้นมาของอาณาจักรออตโตมานนำไปสู่การก่อรูปของภาษาและวัฒนธรรมออตโตมานเตอร์กที่แตกต่างออกไป โดยเป็นภาษาของข้าราชการระดับสูงตลอดจนราชสำนักและกองทัพ ในแถบมัฆริบและในส่วนที่เหลือของสเปนที่เป็นมุสลิมนั้น ภาษาอาหรับเป็นภาษาที่มีความสำคัญในการปกครองและเป็นภาษาแห่งวัฒนธรรมชั้นสูงด้วย ถึงแม้ว่าชาวเบอร์เบอร์จากภูเขาแอตลาสและรอบนอกของทะเลทรายซาฮาราจะมีบทบาทสำคัญทางการเมืองอยู่ในเวลานั้น จนถึงระดับที่ว่าเมื่อเกิดขึ้นเช่นนี้พวกเขาก็ถูกดึงเข้าไปสู่วัฒนธรรมอาหรับ อย่างไรก็ตามแม้แต่ในที่นี้ การพิชิตในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ของจักรวรรดิออตโตมานก็ได้นำเอาบางสิ่งบางอย่างจากภาษาและวัฒนธรรมทางการเมืองของตนไปสู่ชายฝั่งทะเลของแถบมัฆริบด้วย

หนังสือเล่มนี้เกี่ยวข้องกับส่วนตะวันตกของโลกอิสลามซึ่งภาษาอาหรับเป็นภาษาที่มีความสำคัญทั้งในวัฒนธรรมชั้นสูงและในภาษาพูดไม่รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง นั่นจะเป็นเรื่องผิคนัดที่จะคิดว่านี่คือภูมิภาคที่ถูกตัดออกอย่างเด็ดขาดจากโลกที่อยู่รอบๆ โลกอิสลาม ประเทศต่างๆ ที่ใช้ภาษาอาหรับในการพูดยังคงมีหลายอย่างร่วมกันกับผู้ที่ใช้ภาษาเปอร์เซียและภาษาเตอร์ก ดินแดนที่ตั้งอยู่รอบๆ มหาสมุทรอินเดียหรือทะเลเมดิเตอร์เรเนียนนั้นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดต่อกันและกัน ไม่ว่าศาสนาที่มีอิทธิพลเหนือของพวกเขาจะเป็นศาสนาอิสลามหรือไม่ก็ตามมันเป็นโลกทั้งโลกที่อยู่ภายในข้อจำกัดอย่างเดียวกันที่ถูกบังคับโดยความจำกัดของทรัพยากรมนุษย์และความรู้ทางเทคนิคที่จะใช้มัน ดูออกจะง่ายเกินไปที่จะคิดถึงอาณาบริเวณอันกว้างขวางนี้ว่าเป็นการก่อรูปขึ้นมาของ ‘ประเทศ’ เดียว หากเป็นการดีกว่าที่จะคิดถึงสถานที่ต่างๆ ที่ภาษาอาหรับเป็นภาษาที่มีความสำคัญเช่นนั้นว่า เป็นกลุ่มของดินแดนซึ่งมีความแตกต่างจากกันและกันในเรื่องที่ตั้งและ

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ และมีชนชาติต่างๆ ผู้ได้สืบทอดประเพณีทางสังคมและวัฒนธรรมมาต่างกัน ซึ่งยังคงดำเนินอยู่ต่อไปในวิถีชีวิต และบางทีอาจจะเป็นเรื่องอุปนิสัยทางความคิดและความรู้สึก แม้กระทั่งเมื่อความสำคัญถึงสิ่งที่เคยมีมาก่อนการมาถึงของอิสลามจะอ่อนแอลงไปหรือหายไปก็ตาม เราสามารถแลเห็นกระบวนการทางสังคมที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกันได้ ในภูมิภาคภาษาและวัฒนธรรมร่วมกันที่แสดงออกมาในกลุ่มคนเหล่านี้ ทำให้ชนชั้นผู้อ่านออกเขียนได้ที่อยู่ในเมืองมีความสะดวกที่จะมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันได้บ้าง

การแบ่งทางภูมิศาสตร์

ภายในพื้นที่ที่ภาษาอาหรับมีอิทธิพลอยู่นั้น เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ที่จะแบ่งออกเป็นห้าอาณาบริเวณเพื่อให้เข้าใจได้ง่าย อาณาบริเวณแรกคือคาบสมุทรอาระเบียที่ซึ่งชุมชนมุสลิมที่พูดภาษาอาหรับเจริญเติบโตขึ้น คาบสมุทรนี้เป็นดินแดนกว้างใหญ่ที่แยกออกจากโลกที่ล้อมรอบอยู่ในสามด้านโดยทะเลแดง อ่าวเปอร์เซียและทะเลเมดิเตอร์เรเนียน (อันเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรอินเดีย) และแบ่งออกเป็นพื้นที่ต่างๆ ที่แตกต่างจากกันและกันในลักษณะทางกายภาพและในการพัฒนาทางประวัติศาสตร์เป็นระยะเวลาส่วนใหญ่ เส้นแบ่งแยกพื้นฐานนั้นเป็นเส้นที่ทอดตัวอย่างคร่าวๆ จากทางเหนือไปทางใต้ขนานกับทะเลแดง ทางทิศตะวันตกของเส้นนี้คือพื้นที่ซึ่งเต็มไปด้วยหินภูเขาไฟ ที่ราบชายฝั่งทะเลที่เรียกว่าติฮามาฮ์ (Tihama) นั้นสูงขึ้นเป็นเทือกเขาและที่ราบสูง แล้วก็สูงขึ้นเป็นเทือกเขาสูง –คือเทือกเขาฮิญาซ (Hijaz) –อะซิริ (Asir) และเยเมนซึ่งมียอดเขาสูงมากถึง 4,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลในตอนใต้ เทือกเขาทางภาคใต้นั้นทอดยาวไปทางตะวันออกเฉียงใต้โดยมีหุบเขาใหญ่ชื่อวาดิหะฎะมะฮ์ (Wadi Hadramaut) ตัดผ่านมันไป

เทือกเขาเยเมนตั้งอยู่ตรงปลายสุดของพื้นที่ที่สัมผัสกับลมมรสุมจากมหาสมุทรอินเดียและนี้เป็นพื้นที่ที่มีการเพาะปลูกผลไม้และธัญพืชอยู่เป็นประจำ และทำอยู่เช่นนี้เป็นเวลาช้านานแล้ว ไกลขึ้นไปทางเหนือมีฝนอยู่อย่างจำกัดและไม่สม่ำเสมอ ไม่มีแม่น้ำขนาดใดๆ อยู่เลย แต่มีน้ำเป็นจำนวนจำกัดซึ่งมาจากน้ำพุ บ่อและลำธารตามฤดูกาล วิถีชีวิตที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้ดีที่สุดได้แก่ การเลี้ยงอูฐร่วมกับสัตว์อื่นๆ โดยการโยกย้ายถิ่นไปมาบ้างน้อยบ้างในปีหนึ่งๆ พร้อมกับปลูกอินทผลัมและต้นไม้อื่นๆ ในโอเอซิสซึ่งมีน้ำบริบูรณ์

ทางภาคตะวันออกของภูเขาพื้นดินจะลาดลงไปทางตะวันออกไปสู่อ่าวเปอร์เซีย ตอนเหนือและตอนใต้เป็นทะเลทรายที่เต็มไปด้วยทราย (คือทะเลทรายเนฟูด – Nafud) และ ‘ส่วนที่ว่างเปล่า’ และระหว่างทั้งสองนี้เป็นทุ่งหินชื่อ นัจญด์ (Najd) ซึ่งขยายไปถึงฝั่งของอ่าวเปอร์เซียที่เรียกว่า อัล-ฮาซา (al-Hasa) ยกเว้นแต่บริเวณที่ราบสูงบางแห่งทางตอนเหนือ

แล้วมีฝนตกน้อย แต่ลำธารและน้ำที่ไหลมาตามฤดูกาลได้ทำให้การมีชีวิตตั้งถิ่นฐาน ที่ขึ้นอยู่กับ การเพาะปลูกในโอเอซิสนั้นเป็นไปได้ ในที่อื่นๆ อุณหภูมิจะได้อินทรีย์โดยมีการอพยพตามฤดูกาลไป เป็นระยะทางไกล ทางมุทิสตะวันตกเฉียงใต้ของคาบสมุทรนั้นมีพื้นที่ที่สามอยู่คือ โอมาน (Oman) ซึ่งไม่ติดกับเยเมนตะวันตกเฉียงใต้ จากที่ราบชายฝั่งทะเลมีเทือกเขาซึ่งมีความสูง มากกว่า 3,000 เมตร ที่นี้ น้ำพุและลำธารได้ให้น้ำซึ่งได้มาจากระบบการระบายน้ำแบบ โบราณทำให้สามารถตั้งถิ่นฐานทำการเกษตร ตามชายฝั่งทะเลมีท่าเรือติดต่อกันไป ซึ่งมีการตก ปลาที่นาน้ำในอ่าวและการมไข่มุกดำเนินมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว

ในส่วนตะวันตกของคาบสมุทร เส้นทางที่ทอดจากทางใต้ไปทางเหนือจะเชื่อมดินแดน ต่างๆ ที่ตั้งอยู่รอบๆ มหาสมุทรอินเดียเข้ากับประเทศต่างๆ แถบลุ่มน้ำเมดิเตอร์เรเนียน ในส่วน ตะวันออกเส้นทางสายหลักได้แก่ เส้นทางที่ทอดไปตามโอเอซิสต่างๆ ติดต่อกันไปจนถึงซีเรียและอิรัก ท่าเรือตามชายฝั่งของอ่าวและชายฝั่งของโอมานนั้นเชื่อมต่อกัน โดยเส้นทางทางทะเลกับ ชายฝั่งของ อินเดียและแอฟริกาตะวันออก อย่างไรก็ตามการผลิตอาหารและวัตถุดิบมีอยู่น้อยเกิน กว่าที่เมืองต่างๆ ที่เป็นท่าเรือและเมืองตลาดจะได้เติบโตขึ้นเป็นเมืองใหญ่ เป็นศูนย์กลางของ หัตถกรรมและอำนาจได้ นครมักกะฮ์และมะดีนะฮ์อันเป็นเมืองศาสนาดำรงอยู่ได้ด้วยเงินบริจาค จากประเทศเพื่อนบ้าน

ในทางเหนือ คาบสมุทรอาหรับเข้ามาต่อกับบริเวณที่สองคือดินแดนจันทร์เสี้ยวอันอุดม (Fertile Crescent) แผ่นดินที่มีรูปร่างเหมือนจันทร์เสี้ยวนี้ทอดไปรอบๆ ขอบของฮามัด (Hamad) หรือทะเลทรายของซีเรีย ซึ่งเป็นการขยายไปทางเหนือของท้องทุ่งและทะเลทราย ของนัจญด์ นี่เป็นดินแดนโบราณซึ่งมีอารยธรรมที่โดดเด่น ซึ่งครั้งหนึ่งทางทิศตะวันตกโอบ ล้อมด้วยวัฒนธรรมของกรีกและโรม และในทิศตะวันออกโอบล้อมด้วยวัฒนธรรมของอิหร่าน ซึ่งมีสังคมเฉพาะและวัฒนธรรมอิสลามได้พัฒนาขึ้นมามากกว่าที่จะเป็นในคาบสมุทรเอง

อีกครั้งหนึ่งทางตะวันตกของดินแดนจันทร์เสี้ยวอันอุดมนี้ ได้ก่อรูปเป็นอาณาบริเวณที่รู้จัก กันในบรรดานักวิชาการรุ่นแรกๆ และนักเดินทางว่า 'ซีเรีย' ที่นี้ก็เหมือนกับอาระเบียตะวันตก การแบ่งทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญทอดจากทิศตะวันตกไปยังทิศตะวันออก เบื้องหลังพื้นที่แคบๆ ชายฝั่งทะเลอันเป็นที่ราบมีที่ราบสูงเป็นแนวอยู่ ตอนกลางสูงขึ้นเป็นเทือกเขาของเลบานอนและ จมลงไปทางใต้ไปสู่เนินเขาของปาเลสไตน์ ไกลออกไปจากเทือกเขาเหล่านี้ไปทางตะวันออกจะมี ส่วนกลวงๆ ของรอยแยกใหญ่ซึ่งวิ่งผ่านเดดซี (Dead Sea) และจากทะเลแดง (Red Sea) ไปยังแอฟริกาตะวันออก ไกลออกไปจากรอยแยกนี้ก็คือบริเวณที่ราบสูงอีกแห่งหนึ่งคือที่ราบ หรือที่ราบสูงอันกว้างขวางของส่วนภายในซึ่งค่อยๆ เปลี่ยนไปเป็นท้องทุ่งและทะเลทรายฮามัด ในบางแห่งระบบการทน้ำแบบโบราณได้ใช้น้ำจากแม่น้ำโอโรนเตส (Orontes) และแม่น้ำสาย

เล็กๆ กว้านั้นเพื่อทนุบำรุงโอเอซิสที่อุดมสมบูรณ์เอาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโอเอซิสที่ตั้งอยู่รอบๆ กรุงดามัสกัสโบราณ อย่างไรก็ตาม โดยส่วนใหญ่แล้วความเป็นไปได้ที่จะทำการเพาะปลูกขึ้นอยู่กับฟ้าฝน บนเนินลาดของเนินเขาและภูเขาตามชายฝั่งทะเลนั้นมีฝนตกเพียงพอที่จะทำการเพาะปลูกอย่างสม่ำเสมอโดยยึดพื้นดินให้มันอยู่กับที่ด้วยการทำให้เป็นขั้นๆ ตามไหล่เขา ในที่อื่นๆ สภาพความเปลี่ยนแปลงมีอยู่มากกว่าซึ่งแตกต่างกันอย่างมากในแต่ละปี และความร้อนจัดและความเย็นจัดก็รุนแรงเช่นกัน ดังนั้นในที่ราบที่อยู่ด้านใน ผลที่ได้จากการเพาะปลูกธัญพืชและการเลี้ยงอูฐหรือแกะ จึงมีความแตกต่างกันอย่างมากในแต่ละครั้ง

ซีเรียนั้นมีความเกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิดกับแถบชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนทางชายฝั่งตะวันออกในส่วนที่เหลือ โดยใช้เส้นทางทางทะเลจากท่าเรือต่างๆ และโดยเส้นทางบกที่ทอดไปตามฝั่งทะเลไปถึงอียิปต์ ส่วนที่อยู่หลังชายทะเลเมดิเตอร์เรเนียนก็ติดกับอาระเบียตะวันตกโดยเส้นทางที่ทอดข้ามทะเลทรายฮามัดหรือรอบๆ ของด้านเหนือของทะเลทรายนี้ โดยมีดินแดนต่างๆ ที่ตั้งอยู่ทางตะวันออก การผสมผสานกันของการค้าทางไกลกับการเพิ่มผลผลิตของเครื่องบริโภคและวัตถุดิบทำให้เมืองใหญ่เจริญรุ่งเรืองขึ้น คือเมืองอเล็ปโป (Aleppo) ซึ่งตั้งอยู่ทางเหนือของที่ราบของส่วนในที่เชื่อมต่อกับชายฝั่งทะเลและเมืองดามัสกัส (Damascus) ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนกลาง

เส้นทางซึ่งทอดข้ามหรือทอดไปรอบๆ ทะเลทรายฮามัดนั้น นำไปสู่ลุ่มน้ำของแม่น้ำสองสายคือ ยูเฟรติสและไทกริส แม่น้ำทั้งสองสายนี้เกิดขึ้นในอนาโตเลียถ้าหากจะพูดคร่าวๆ ก็ไหลไป ทางตะวันออกเฉียงใต้ เข้ามาประจบกันแล้วก็แยกตัวออกและในที่สุดก็เข้ามาประจบกันเพื่อที่จะไหลไปทางเหนือสุดของอ่าว ดินแดนที่ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำสองสายและรอบๆ แม่น้ำนี้ถูกแบ่งออกเป็นสองพื้นที่ ทางเหนือคือญาซีเราะฮ์ (Jazira) อันเป็นที่รู้จักกันของนักเดินทางและนักวิชาการในระยะแรกๆ ว่าเมโสโปเตเมียตอนบน (upper Mesopotamia) ลักษณะของการทอดตัวสูงของมันทำให้เกิดความยากลำบากในการส่งน้ำเพื่อการชลประทานและการปลูกธัญพืช ยกเว้นแต่พื้นที่ที่อยู่ติดกับแม่น้ำหรือแควต่างๆ เท่านั้น ไกลออกไปจากแม่น้ำมีฝนตกไม่แน่นอนและผิวดินก็บาง ส่วนใหญ่จะมีความสมดุลเหมาะสมแก่การเลี้ยงแกะ ปศุสัตว์และอูฐ อย่างไรก็ตาม ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของแม่น้ำมีที่ดินอีกประเภทหนึ่งเป็นส่วนของเทือกเขานาโตเลีย ซึ่งบ่อยครั้งเรียกว่าคอร์ดิสถาน (Kurdistan) ตามชื่อชาวคอร์ดที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่นี่ ที่นี้ก็เช่นเดียวกับในหุบเขาตาชายฝั่งทะเลซีเรีย สามารถใช้ที่ดินและน้ำสำหรับการเพาะปลูกต้นไม้ในที่ราบสูงและปลูกธัญพืชในที่ที่ต่ำลงมาได้ แต่ยังใช้สำหรับการเลี้ยงแกะและแพะด้วยการย้ายปศุสัตว์ไปตามฤดูกาลจากทุ่งหญ้าในฤดูหนาว ตามลุ่มแม่น้ำไปจนถึงทุ่งหญ้าฤดูร้อนบนภูเขาสูง

ไหลออกไปทางตอนใต้ของอิรัก ลักษณะของที่ดินมีแตกต่างกันออกไป หิมะบนภูเขาของอนาโตเลียละลายในฤดูใบไม้ผลิและน้ำจำนวนมากก็จะไหลลงมาที่แม่น้ำ และไหลต่อไปตามทีราบสูงซึ่งอยู่รอบๆ นั้น การทับถมกันของตะกอนที่ถูกทิ้งไว้จากน้ำท่วมมาเป็นเวลานานนับพันปีก่อนให้เกิดที่ราบกว้างใหญ่ที่ดินทรายทับถมกันอยู่ คือสะวาด (Sawad) ที่ซึ่งมีการปลูกข้าวและอินทผลัมเป็นจำนวนมาก การชลประทานจึงง่ายกว่าในทางเหนือ เนื่องจากที่ราบของพื้นดินมีระดับแทบไม่แตกต่างกันเลย นับแต่สมัยบาบิโลนโบราณมาได้มีระบบส่งน้ำขนาดใหญ่ของคลองต่างๆ ซึ่งนำเอาน้ำไปสู่สะวาด ความราบเรียบของที่ราบและความรุนแรงของน้ำท่วมทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องคอยดูแลให้คลองเป็นระเบียบ ถ้าหากว่ามันไม่มีการทำความสะอาดและการซ่อมแซมมัน น้ำที่ท่วมก็สามารถไหลท่วมไปบนฝั่งแม่น้ำได้และอาจท่วมประเทศที่อยู่รอบข้างทำให้เกิดเป็นบริเวณหนองบึงถาวรขึ้นมา การขาดระดับแตกต่างกันของพื้นดินยังทำให้พวกเร่ร่อนเลี้ยงสัตว์จากท้องทุ่งย้ายเข้าไปในลุ่มแม่น้ำนัจญด์ และใช้ที่ดินสำหรับเลี้ยงสัตว์แทนทำการเกษตรได้ง่ายด้วย ความปลอดภัยและความรุ่งเรืองของสะวาดนั้นขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของรัฐบาลต่างๆ แต่รัฐบาลก็ได้อาหาร วัตถุดิบและความมั่งคั่งจากชนบทที่รัฐบาลนั้นๆ ให้การคุ้มครองต่างๆ ความสำเร็จของเมืองใหญ่มีมากในใจกลางของสะวาดที่ซึ่งแม่น้ำไทกริสและยูเฟรติสเข้ามาประชิดกัน ได้แก่ บาบิโลน เตไชฟอง ซาซานิดส์ (Sasanids) และนครแบกแดด ซึ่งเป็นเมืองหลวงของอับบาสิยะฮ์

นอกเหนือไปจากการเชื่อมต่อกับซีเรียและนัจญ์แล้ว เส้นทางต่างๆ ที่ทอดตัวมาจากอิรักสู่ที่ราบสูงของอิหร่านไปทางตะวันออก แต่จะง่ายกว่าในทางตอนใต้มากกว่าตอนเหนือ การเดินเรือในแม่น้ำทำได้ไม่ถนัดตลอดความยาวส่วนใหญ่ของแม่น้ำ แต่จากจุดที่มันเชื่อมต่อและไหลไปด้วยกันสู่อ่าว เส้นทางทะเลจะออกไปยังท่าเรือของอ่าวและมหาสมุทรอินเดีย บัสเราะฮ์เป็นจุดพักหลักของเส้นทาง โดยในช่วงหนึ่งเป็นท่าเรือสำคัญที่สุดของจักรวรรดิอับบาสิยะฮ์

ทางทิศตะวันตกของคาบสมุทรอาระเบียจะมีทะเลแดงตั้งขวางอยู่ และมีดินแดนเชื่อมต่อแคบๆ ไปทางตอนเหนือของมัน มีทะเลทรายที่มีพื้นทรายมากและเหนือขึ้นไปก็มีดินแดนที่สามคือ หุบเขาแห่งลุ่มน้ำไนล์เกิดขึ้นในที่ราบสูงแห่งแอฟริกาตะวันออก แม่น้ำเสริมพลังขึ้นเมื่อมันเคลื่อนตัวไปทางตอนเหนือ และรวมเข้าด้วยกันโดยสาขาของแม่น้ำที่ลงมาจากภูเขาเอธิโอเปีย โดยไหลผ่านที่ราบลุ่มที่เป็นดินทรายซึ่งน้ำพัดผ่านมา จนก่อให้เกิดโคลนที่มันตกตะกอนมานานนับศตวรรษๆ ส่วนหนึ่งเป็นที่ราบอันกว้างขวาง และอีกส่วนหนึ่งเป็นฉนวนแคบๆ และในขั้นตอนสุดท้ายจึงได้แบ่งออกเป็นสาขาต่างๆ และวิ่งผ่านสามเหลี่ยมที่อุดมสมบูรณ์ไปสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ในหน้าร้อนหลังจากหิมะละลายในที่ราบสูงของแอฟริกาตะวันออก ระดับของน้ำสูงขึ้นและแม่น้ำก็ไหลลงมาท่วมตั้งแต่สมัยแรกที่ได้มีการใช้เครื่องมือต่างๆ จำนวนหนึ่งคือ -ตะปูก่เลี้ยว

ระหัดวิดน้ำ ถึงซึ่งอยู่ตอนปลายของเสา- ทำให้มีการนำน้ำขึ้นมาจากแม่น้ำได้เป็นจำนวนเล็กน้อย ในที่ต่างๆ โดยเฉพาะในทางเหนือมีการสร้างเขื่อนกั้นน้ำแบบโบราณ ซึ่งหันเหเส้นทางของน้ำไปเมื่อแม่น้ำไนล์ (Nile) ไหลท่วมไปสู่ที่ราบลุ่มของแผ่นดินที่ล้อมรอบด้วยริมฝั่งแม่น้ำ โดยกักเก็บไว้อยู่พักหนึ่งแล้วปล่อยให้ไหลกลับไปสู่แม่น้ำ เมื่อหมดหน้าน้ำท่วมก็จะทิ้งตะกอนของมันเอาไว้เบื้องหลังเพื่อทำให้พื้นดินอุดมสมบูรณ์ ในแผ่นดินที่มีการขาดน้ำเช่นนี้ รัชูปิซและพืชพันธุ์อื่นๆ จึงเจริญเติบโตอย่างอุดมสมบูรณ์ ในทะเลทรายซึ่งแผ่ออกไปทิศตะวันตกของกลุ่มแม่น้ำมีโอเอซิสบางแห่งที่ทำการเพาะปลูกอย่างถาวรด้วย

ทางตอนเหนือของกลุ่มแม่น้ำไนล์คือแผ่นดินของอียิปต์ ซึ่งเป็นประเทศที่มีประเพณีแห่งวัฒนธรรมที่สูงส่ง และมีการสร้างเอกภาพทางสังคมหรือทำให้เอกภาพทางสังคมคงทนถาวร โดยประวัติศาสตร์อันยืนยาวของการควบคุมทางการเมือง ที่กระทำโดยผู้ปกครองจากเมืองที่ตั้งอยู่ในจุดที่แม่น้ำแบ่งออกเป็นแควต่างๆ และไหลผ่านสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ กรุงไคโรเป็นเมืองล่าสุดในบรรดาเมืองต่างๆ ที่สืบกลับไปได้ถึงเมืองเมมฟิส (Memphis) ในคริสต์สหัสวรรษที่สาม มันตั้งอยู่ตรงใจกลางเครือข่ายของเส้นทางที่ทอดไปทางเหนือไปยังท่าเรือต่างๆ บนฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และจากที่นั่นจึงใช้เส้นทางทางทะเลไปยังซีเรีย อนาโตเลีย มัฆริบและอิตาลี ทางตะวันออกไปสู่ซีเรียโดยถนนเลียบชายฝั่งทะเลทางตะวันออกไปยังทะเลแดงด้วย และจากที่นั่นจึงมุ่งสู่มหาสมุทรอินเดีย และทางตอนใต้แม่น้ำไนล์ตอนบน และไปยังแอฟริกาตะวันออกและตะวันตก

ในส่วนบนของกลุ่มแม่น้ำไนล์ การมีอำนาจทางสังคมของดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำและเมืองหลวงค่อนข้างจะอ่อนแอ แม่น้ำไนล์ไหลผ่านภูมิภาคซึ่งแทบจะไม่มีฝนตกบนฝั่งแม่น้ำทางตะวันออก ที่ดินที่มีการเพาะปลูกมีแต่เพียงที่แคบๆ ยาวๆ เท่านั้น แต่ทางตะวันตกความราบเรียบของพื้นที่ทำให้สามารถขยายพื้นที่ ซึ่งเคยเพาะปลูกโดยใช้การชลประทาน ทางใต้ของพื้นที่ที่ปราศจากฝนนี้เป็นพื้นดินที่มีฝนตกหนักในหน้าร้อนซึ่งอาจจะยาวนานตั้งแต่เดือนเมษายนไปจนถึงเดือนกันยายน ที่นี้รัชูปิซสามารถเติบโตได้และปศุสัตว์ก็เลี้ยงกันในพื้นที่ซึ่งขยายออกไปทางตะวันตก พันธุ์แม่น้ำไนล์จนกระทั่งไปถึงดินแดนถึงทะเลทรายที่พื้นที่เป็นทราย และทางตอนใต้ก็ไปถึงพื้นที่กว้างๆ ที่ปลูกพืชผักได้ตลอดปี นีคือ ชูดานอันเป็นดินแดนแห่งการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ของหมู่บ้านของค่ายของผู้เร่ร่อนและของเมืองตลาดแต่มีไข่ของเมืองใหญ่ โดยเชื่อมกับอียิปต์ทางแม่น้ำไนล์ และโดยทางบกกับเอธิโอเปียและซาฮิลอันเป็นอาณาบริเวณที่ตั้งอยู่รอบๆ ขอบทางใต้ของทะเลทรายซาฮารา

จากทะเลทรายทางตะวันตกของอียิปต์ไปจนถึงชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติก มีดินแดนที่สี่ซึ่งแผ่ขยายออกไป รู้จักกันในภาษาอาหรับว่าดินแดนมัฆริบ เป็นดินแดนทางตะวันตกหรือ

ดินแดนแห่งดวงอาทิตย์ตก ดินแดนนี้รวมเอาประเทศต่างๆ ที่รู้จักกันในเวลานี้ว่า ลิเบีย* (Libya) หรือตูนิเซียหรือแอลจีเรียและโมร็อกโก ภายในบริเวณนี้การแบ่งตามธรรมชาติที่ชัดเจนทอดจากทางเหนือไปทางใต้แผ่นดิน แผ่นดินที่แผ่ไปตามชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและมหาสมุทรแอตแลนติกก็คือที่ลุ่มแคบๆ ยาวๆ ซึ่งขยายกว้างออกไปในที่ต่างๆ ไปเป็นที่ราบ นั่นคือชายฝั่งของตูนิเซียและที่ราบบนฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกของโมร็อกโก แผ่นดินที่อยู่หลังพื้นที่แคบๆนี้จะสูงขึ้นจนกลายเป็นเทือกเขาต่างๆ คือเทือกเขาญะบัล อัคห์ดาร์ (Jabal Akhdar) ในลิเบีย เทือกเขาต่างๆ ของตูนิเซียภาคเหนือคือภูเขาเทลเลียนแอตลาส (Tellian Atlas) และภูเขาarif (Rif) ในโมร็อกโก ในพื้นที่ที่ถัดเข้าไปอีกมีที่ราบสูงหรือทุ่งกว้าง และพ้นจากดินแดนเหล่านี้ออกไปก็มีเทือกเขาอื่นๆ คือภูเขาออเรส (Aures) ในแอลจีเรีย ภูเขาแอตลาสกลางและภูเขาแอตลาสสูงซึ่งอยู่ไกลออกไปทางตะวันตก ทางตอนใต้มีทุ่งกว้างซึ่งค่อยๆ เปลี่ยนไปเป็นทะเลทรายคือทะเลทรายซาฮารา ส่วนหนึ่งของพื้นที่เป็นหินและส่วนอื่นๆ เป็นทรายรวมทั้งโอเอซิสที่มีต้นอินทผลัม ในทางใต้ของทะเลทรายซาฮาราเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นที่ชุ่มน้ำที่ได้รับน้ำจากฝนที่ตกลงมาและจากแม่น้ำไนเจอร์ (Niger) ในชายฝั่งของซูดานตะวันตก

แถบมัฆริบมีแม่น้ำสองสามสายที่สามารถใช้ในการชลประทานได้ จำนวนและเวลาของฝนตกนั้นเป็นเครื่องกำหนดลักษณะและความกว้างขวางของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ในที่ราบชายฝั่งทะเลและภูเขาส่วนที่ลาดลงไปสู่ทะเล ซึ่งทำให้เมฆฝนที่มาจากทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและมหาสมุทรแอตแลนติกกลายเป็นฝนนั่น สามารถทำการเพาะปลูกอย่างถาวรได้คือปลูกธัญพืช มะกอก ผลไม้และผักต่างๆ และทางลาดตอนบนของภูเขาก็คือเป็นป่าชั้นดี อย่างไรก็ตามถัดขึ้นไปจากภูเขาเหล่านี้คือในที่ราบสูงจะมีฝนตกแตกต่างกันในแต่ละปีหรือแม้แต่ในปีเดียวกัน และสามารถใช้พื้นดินแบบผสมผสานได้ คือเพาะปลูกธัญพืชและเลี้ยงแพะแกะโดยการโยกย้ายไปตามฤดูกาล ไกลออกไปทางใต้ ในทุ่งกว้างและทะเลทรายนั้น ที่ดินมีความเหมาะสมที่จะทำการเลี้ยงสัตว์เช่น การผสมพันธุ์แกะ รวมทั้งการผสมพันธุ์อูฐโดยในฤดูร้อนจะเคลื่อนย้ายจากทะเลทรายไปทางเหนือ อันที่จริงนั้นทะเลทรายซาฮาราเป็นเพียงส่วนเดียวของแถบมัฆริบ ซึ่งมีการเลี้ยงอูฐกันในบริเวณนี้ในศตวรรษต่างๆ ก่อนการถือกำเนิดขึ้นของอิสลาม ภูมิภาคที่เป็นทรายของซาฮารามีผู้คนอยู่น้อย แต่ในส่วนอื่นๆ การผสมพันธุ์ปศุสัตว์จะผสมผสานกับการเพาะปลูกต้นอินทผลัมและต้นไม้อื่นๆ ในโอเอซิส

เส้นทางสายหลักซึ่งเชื่อมต่อแถบมัฆริบกับโลกที่อยู่รอบๆนั้น ทอดตัวจากทางเหนือสู่ทางใต้ด้วยเช่นกัน ท่าเรือต่างๆ ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและมหาสมุทรแอตแลนติก จะเชื่อมต่ออาณา

* รู้จักกันในชื่อลิเบีย -ผู้แปล

บริเวณคาบสมุทรไอบีเรีย (Iberian peninsula) อิตาลีและอียิปต์ เส้นทางที่ทอดไปทางใต้ของดินแดนเหล่านี้ทอดผ่านชนบทที่มีผู้ตั้งถิ่นฐานและโอเอซิสที่เรียงรายกันไปในทะเลทรายซาราส จนไปถึงซาฮิลและโพนออกไป ในสถานที่บางแห่งเส้นทางที่มาถึงทะเลจะตัดผ่านพื้นที่เพาะปลูกที่กว้างใหญ่ และ ณ ที่นี้เมืองใหญ่ๆ สามารถเจริญเติบโตและเลี้ยงตัวเองได้ บริเวณทั้งสองแห่งดังกล่าวนี้มีความสำคัญโดยเฉพาะ บริเวณหนึ่งตั้งอยู่ฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติก ณ ประเทศโมร็อกโก ที่นี้เมืองเฟซ (Fez) เจริญเติบโตขึ้นในสมัยต้นของอิสลาม ในขณะที่ไกลออกไปทางใต้ก็มีเมืองมรรากิช (Marrakish) เกิดขึ้นมาในช่วงหลัง อีกที่หนึ่งคือที่ราบชายฝั่งทะเลของตูนิเซีย ที่นี้เมืองสำคัญในสมัยต้นของอิสลามได้แก่ เมืองคัยรวาน (Qayrawan) แต่ต่อมาสถานที่ของเมืองนี้ถูกเมืองตูนิซซึ่งตั้งอยู่บนชายฝั่งใกล้กับที่ตั้งของเมืองโบราณชื่อคาร์เธจ (Carthage) ยึดได้ พื้นที่ทั้งสองนี้พร้อมทั้งเมืองใหญ่ๆจึงแผ่อำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมสู่เหนือดินแดนที่อยู่รอบๆ และที่อยู่ระหว่างบริเวณทั้งสองนั้น แอลจีเรียซึ่งตั้งอยู่ระหว่างบริเวณทั้งสองไม่มีพื้นที่ที่มนุษย์มาตั้งหลักแหล่งใหญ่ๆอยู่ และมันคงพอที่จะให้กำเนิดแก่ศูนย์กลางแห่งอำนาจที่คล้ายคลึงกันนั้น จึงออกไปอยู่ในวงอิทธิพลของเพื่อนบ้านทั้งสอง ในทำนองเดียวกันอำนาจของตูนิซได้ขยายออกไปเหนือลิเบียตะวันตกหรือตรีโปลิตาเนีย (tripolitania) ในขณะที่ซีรีนัยกา (Cyrenaica) ในทางตะวันออกแยกออกจากส่วนที่เหลือของแถบมัฆริบโดยมีทะเลทรายลิเบีย (Libyan) กั้นอยู่ ซึ่งตรงนี้จึงนำมาสู่ชายขอบทะเลโดยอยู่ใต้อิทธิพลในเครือข่ายของอียิปต์เสียมากกว่า

พื้นที่ที่หาได้แก่คาบสมุทรไอบีเรียหรืออันดาลุส ส่วนหนึ่งของคาบสมุทรนี้ถูกปกครองและมีประชากรมุสลิมเป็นจำนวนมาก (ส่วนที่ใหญ่กว่าในคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ด แต่ก็ค่อยๆ หดตัวลงไปจนกระทั่งหายไปในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบห้า) มีบางเรื่องที่คล้ายคลึงกับซีเรียคือประกอบไปด้วยดินแดนเล็กๆ ที่ตัดออกจากกันไม่มากนักน้อย ศูนย์กลางของคาบสมุทรเป็นที่ราบกว้างใหญ่ที่ล้อมรอบและมีเทือกเขาหลายลูกตัดผ่าน จากที่นี้แม่น้ำหลายสายไหลผ่านที่ลุ่มไปยังชายทะเล แม่น้ำเอิบโร (Ebro) ไหลไปยังทะเลเมดิเตอร์เรเนียนทางตอนเหนือ แม่น้ำทาгуส (Tagus) ไหลเข้าไปยังมหาสมุทรแอตแลนติกทางที่ลุ่มของโปรตุเกสและแม่น้ำกัวดาลควิเวอร์ (Guadalquivir) เข้าไปในมหาสมุทรแอตแลนติกทางใต้ไกลออกไปในระหว่างภูเขาซึ่งล้อมรอบที่ราบสูงตรงกลางและทะเลเมดิเตอร์เรเนียน มีพื้นที่เป็นภูเขาแห่งคาตาโนเลียในทางเหนือและที่ราบไกลออกไปทางใต้ ความแตกต่างของลมฟ้าอากาศและฝนตกก่อให้เกิดความแตกต่างในลักษณะของผืนแผ่นดินและวิธีการใช้ผืนดินนี้ บริเวณที่มีอากาศอันหนาวเย็นของภูเขาสูงจะมีป่าไม้ค็อร์ค ดันโอ๊ก และดันสน และในท่ามกลางป่าไม้เหล่านี้ก็มีทุ่งหญ้าซึ่งใช้เป็นที่พักพิงและเลี้ยงสัตว์ ในที่ราบสูงตรงกลางซึ่งมีอากาศรุนแรงนั้น เหมาะสมสำหรับงานผสมผสานคือการ

ปลูกพืชและต้นมะกอกและการเลี้ยงแพะแกะ บริเวณที่มีอากาศอบอุ่นตามลุ่มแม่น้ำและที่ราบแถบฝั่งทะเลมีการปลูกส้มและผลไม้อื่นๆ ที่นี่เองคือในบริเวณที่มีการเพาะปลูกอย่างอุดมสมบูรณ์และอยู่ติดกับเส้นทางในช่องทางแม่น้ำ มีเมืองใหญ่ๆ ตั้งอยู่คือเมืองคอร์โดบา และเซวิลล์ (Seville)

สเปนเป็นส่วนหนึ่งของโลกเมดิเตอร์เรเนียน และเมืองท่าที่ตั้งอยู่บนฝั่งทะเลด้านตะวันออกของประเทศเชื่อมโยงกับประเทศอื่นๆ ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันคือ อิตาลี แอมะนริบ อียิปต์และซีเรีย การติดต่อที่สำคัญที่สุดก็คือการติดต่อกับโมร็อกโกอันเป็นเพื่อนบ้านทางใต้ของมัน ช่องแคบต่างๆ ที่แยกแผ่นดินทั้งสองนั้น มีใช้อุปสรรคทางการค้า การอพยพโยกย้ายหรือการเคลื่อนย้ายของความคิดหรือกองทัพที่ได้ชัยชนะ

ชาวอาหรับมุสลิมและผู้อื่น

ในคริสต์ศตวรรษที่ 11 อิสลามเป็นศาสนาของบรรดาผู้ปกครอง คนกลุ่มที่มีอำนาจและประชากรที่เพิ่มจำนวนขึ้น แต่ก็ไม่แน่นอนว่าเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ในทีเดียว ที่อยู่นอกคาบสมุทรอาหรับ ในทำนองเดียวกันในขณะที่ภาษาอาหรับเป็นภาษาแห่งวัฒนธรรมชั้นสูงและเป็นศาสนาของพลเมืองที่เป็นชาวเมืองเป็นส่วนใหญ่ นั่น ก็ยังมีภาษาอื่นๆ ที่ดำรงอยู่ก่อนที่มุสลิมผู้พิชิตจะเข้าครอบครอง ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ศาสนาอิสลามของชาวอาหรับได้หลั่งล้นเข้ามาครอบคลุมอาณาบริเวณทั้งหมดและส่วนใหญ่จะเป็นอิสลามในรูปของนิกายซุนนี ถึงแม้ว่าผู้ยึดถือนิกายที่เกิดขึ้นในศตวรรษแรกๆ จะยังคงมีอยู่ก็ตาม ในอาระเบียตะวันออกเฉียงใต้และรอบนอกทะเลทรายซาฮารามีชุมชนต่างๆ ของพวกอิบาดีซึ่งอ้างว่าสืบทอดทางจิตวิญญาณมาจากพวกคอรียัย (Kharijis) หรือคอวาริยฺซึ่งปฏิเสธการเป็นผู้นำของท่านอะลีหลังจากสงครามชิฟฟิน และได้ลุกขึ้นมาต่อต้านบทบาทของเคาะลีฟะฮ์ในอิรักและแอมะนริบ ในเยเมนประชากรจำนวนมากที่ยึดมั่นอยู่กับนิกายชีอะฮ์สาขาซัยดี นิกายชีอะฮ์สาขา ‘อิมามสิบสอง’ และสาขา ‘อิสมาอีลีย์’ ซึ่งครอบครองส่วนใหญ่ของโลกอาหรับตะวันออกในคริสต์ศตวรรษที่ 10 นั้นถดถอยลง สาขา ‘อิมามสิบสอง’ ยังคงมีอยู่มากมายในส่วนต่างๆ ของเลบานอน อิรักใต้ที่ซึ่งพวกเขามีศาสนสถานสำคัญๆ อยู่ และทางชายฝั่งทะเลตะวันตกของอ่าวเปอร์เซีย ส่วนผู้ถือสาขาคอวาริยฺก็ยังคงยึดติดอยู่กับศรัทธาของพวกเขา ในส่วนต่างๆ ของเยเมน อิหร่านและซีเรียที่ซึ่งพวกเขาสามารถทำการต่อต้านผู้ปกครองซุนนีในท้องถิ่นได้ คือราชวงศ์อัยยูบียะฮ์ในซีเรียและพวกซัลญุกที่อยู่โพ้นไปทางตะวันออก (ข่าวในเรื่องกิจกรรมของพวกเขาได้ถูกนำกลับมาถึงยุโรปในช่วงของสงครามครูเสดได้ก่อให้เกิดคำว่า ‘ฆาตกร’ [Assassins] ขึ้นมา รวมทั้งเรื่องราวที่มีได้มีปรากฏอยู่ในแหล่งภาษาอาหรับที่มีว่า พวกเขามีชีวิตอยู่ภายใต้การปกครองแบบใช้อำนาจเด็ดขาดของ ‘ชายชราแห่ง

ภูเขา' ผู้ถือนิกายชีอะฮ์สาขาอื่นๆ ได้แก่ พวกดรูซ (Druzes) และนุซัยรี (Nusayris) นั้นมีอยู่ในซีเรียเช่นกัน ในอิรักเหนือก็มีพวกยาซิดี (Yazidis) ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติตามศาสนาซึ่งส่วนประกอบมาจากทั้งคริสต์ศาสนาและอิสลาม และในทางใต้ก็มีพวกมานดาอัน (Mandaeans) ซึ่งถือศรัทธาที่นำมาของความเชื่อและการปฏิบัติจากศาสนาเก่าแก่

ในคริสต์ศตวรรษที่สิบสอง คริสต์จักรในแถบมัชริบได้หายไปอย่างแท้จริง แต่ส่วนใหญ่ของประชากรของราชอาณาจักรอันดาลุสของมุสลิม เป็นคริสเตียนแห่งคริสต์จักรโรมันคาทอลิก ชาวคอปติกคริสเตียนแห่งแถบมัชริบยังคงเป็นส่วนประกอบสำคัญของประชากรอียิปต์อยู่ในคริสต์ศตวรรษที่สิบห้า ถึงแม้ว่าจำนวนของพวกเขาจะลดลงไปเพราะการเปลี่ยนศาสนาที่ตามไกลออกไปทางใต้ในซูดานเหนือคริสต์ศาสนาได้หมดไปในคริสต์ศตวรรษที่สิบห้าหรือสิบหก เมื่ออิสลามแพร่ขยายข้ามทะเลแดงมาและลงมาทางลุ่มแม่น้ำไนล์ ชุมชนคริสเตียนยังคงมีอยู่ต่อไปในซีเรียทั้งหมดและภาคเหนือของอิรัก ถึงแม้ว่าจะอยู่ในรูปแบบที่ลดน้อยลงก็ตาม บางคนซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเมืองสังกัดอยู่ในคริสต์จักรออร์ทอดอกซ์ตะวันออก แต่คนอื่นๆ เป็นสมาชิกของคริสต์จักรอื่นๆ ซึ่งมีที่มาจากความขัดแย้งในเรื่องลักษณะของพระคริสต์ เช่นพวกซีเรียออร์ทอดอกซ์ หรือโมโนฟิไซต์ (Monophysites) และพวกเนสโตเรีย ในเลบานอนและส่วนอื่นๆ ของซีเรียมีคริสต์จักรที่สี่ คือคริสต์จักรของพวกมาโรไนต์ (Maronites) พวกเขายังถือคำสอนที่ว่าพระคริสต์มีลักษณะร่วมของพระเจ้าและมนุษย์อยู่ด้วยกัน แต่ในคริสต์ศตวรรษที่สิบสองเมื่อพวกครูเสดเข้าปกครองชายฝั่งทะเลของซีเรีย พวกเขาก็ยอมรับคำสอนของโรมันคาทอลิกและความมีอำนาจสูงสุดของสันตะปาปา

ชาวยิวได้แพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั่วโลกอิสลามของชาวอาหรับ ในแถบมัชริบนั้นพวกชาวไร่ชาวนาส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนมาเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามก่อนการมาถึงของอิสลามและยังคงมีชุมชนชาวยิวชนบทเช่นที่มีอยู่ในเยเมนและส่วนต่างๆ ของดินแดนจันท์เลี้ยวอันอุดมชาวยิวมีอยู่ในเมืองต่างๆ ส่วนมากของภูมิภาคนั้นด้วย เนื่องจากพวกเขามีบทบาทสำคัญในทางการค้า หัตถกรรม การเงินและการแพทย์ พวกเขาก็นำมาจากราชอาณาจักรใหญ่ผู้ซึ่งยอมรับกฎหมายทางวาจาและการตีความกฎหมายนั้นที่บรรจุอยู่ในคัมภีร์ทัลมุด (Talmud) และเก็บรักษาไว้โดยผู้ที่ได้รับการฝึกฝนในความรู้เกี่ยวกับเรื่องคัมภีร์ทัลมุด อย่างไรก็ตามในอียิปต์ปาเลสไตน์และอื่นๆ ก็ยังมีชาวกระรอไต์ (Karaites) ซึ่งไม่ยอมรับคัมภีร์ทัลมุด และมีกฎหมายของตนเองที่คณาจารย์ของพวกเขาได้นำมาจากคัมภีร์ต่างๆ ด้วย

ชุมชนยิวส่วนใหญ่ในตอนนี้นำภาษาอาหรับ ถึงแม้ว่าพวกเขาจะใช้ในรูปแบบภาษาอาหรับเป็นพิเศษสำหรับพวกเขาและยังคงใช้ภาษาฮีบรูเพื่อความมุ่งหมายในพิธีสวดอยู่ก็ตาม ในหมู่คริสเตียนก็เช่นกัน ภาษาอาหรับได้แพร่หลายออกไปในดินแดนจันท์เลี้ยวอันอุดม ในอียิปต์และใน

สเปน ภาษาอราเมอิกและภาษาซีเรียแอกตกลงไปเป็นภาษาอ่านและภาษาเขียนแล้ว ถึงแม้ว่าจะยังคงใช้อยู่ในการสวดภาวนาก็ตาม และในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ภาษาคอปติกของอียิปต์ก็ไม่ได้ใช้ไปในด้านใดๆอย่างจริงจัง ยกเว้นเพื่อความมุ่งหมายทางศาสนา คริสเตียนจำนวนหนึ่งแห่งอิตาลีได้ยอมรับเอาภาษาอาหรับมาเป็นภาษาของตนเอง ถึงแม้ว่าภาษาโรแมนซ์* ซึ่งพวกเขาได้รับการสืบทอดมาจะยังมีอยู่และเริ่มต้นที่จะฟื้นฟูก็ตาม ตามชายขอบที่ภาษาอาหรับไหลบ่าเข้ามาในภูเขาและแคว้นที่เป็นทะเลทรายได้มีการพูดภาษาอื่นๆ ด้วยเช่นภาษาคุรด์ (Kurdish) ในแถบภูเขาของอิรักภาคเหนือ ภาษานูเบียน (Nubian) ในซูดานภาคเหนือและภาษาต่างๆ ทางตอนใต้ ภาษาถิ่นของชาวเบอร์เบอร์ตามเทือกเขาแห่งแอตลัสและซาฮารา อย่างไรก็ตามชาวคุรด์และชาวเบอร์เบอร์เป็นชาวมุสลิมและในระดับที่พวกเขาได้รับการศึกษา พวกเขาก็จะเข้ามาอยู่ในแวดวงของภาษาอาหรับ

* คือภาษาที่สืบเนื่องมาจากภาษาละติน โดยเฉพาะหมายถึงภาษาที่พูดกันในฝรั่งเศสและสเปน -ผู้แปล

บทที่ 6

ชนบท

ผืนแผ่นดินและการใช้งาน

ประเทศเหล่านี้เรียงรายไปตามเส้นทางจากชายฝั่งต่างๆ ของแอตแลนติกจนถึงชายฝั่งของมหาสมุทรอินเดีย ประเทศเหล่านี้มีส่วนร่วมไม่เฉพาะแต่ศาสนาและวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นส่วนใหญ่เท่านั้น แต่ยังได้มีส่วนร่วมบางประการอยู่ในลักษณะลมฟ้าอากาศ ความแตกต่างในระดับพื้นดิน เนื้อดินและพืชผลด้วยจนถึงระดับหนึ่ง บางครั้งก็มีการอ้างว่าองค์ประกอบสองตัวอย่างเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด นั่นคือ ศาสนาอิสลามนั้นมีความเหมาะสมโดยเฉพาะกับสิ่งแวดล้อมบางประการ หรือความจงใจสร้างสิ่งแวดล้อมนั้นขึ้น นั่นก็คือทะเลทรายหรืออย่างน้อยก็ความสัมพันธ์บางประการระหว่างทะเลทรายและเมืองนั้นมีความเหมาะสมของมุสลิม อย่างไรก็ตามทฤษฎีดังกล่าวก็มีอันตราย เพราะมีบางประเทศที่มีลมฟ้าอากาศและสังคมที่แตกต่างกัน ซึ่งศาสนาอิสลามได้แพร่ขยายไปและหยั่งรากลง อย่างเช่นส่วนต่างๆ ของเอเชียใต้และตะวันออกเฉียงใต้ เพราะฉะนั้นการที่จะมององค์ประกอบสองอย่างนี้แยกกันไปจึงเป็นเรื่องดีกว่า

เราสามารถให้คำแถลงทั่วๆ ไปบางประการเกี่ยวกับลมฟ้าอากาศส่วนใหญ่ของประเทศต่างๆ ที่ในช่วงเวลานี้เป็นชาวมุสลิม โดยศรัทธาและพูดภาษาอาหรับ ตามชายฝั่งซึ่งลมที่พัดเข้ามาจากทะเลเป็นลมขึ้น อากาศย่อมขึ้น ดินแดนที่เป็นที่ดอนจะมีอากาศแบบ 'ภาคพื้นทวีป' ซึ่งมีความหลากหลายเป็นอย่างมากระหว่างอุณหภูมิในตอนกลางวันและกลางคืน และระหว่างฤดูร้อนกับฤดูหนาว ในที่ทุกแห่ง เดือนมกราคมจะเป็นเดือนที่หนาวที่สุด ส่วนเดือนมิถุนายน กรกฎาคมและสิงหาคมเป็นเดือนที่ร้อนที่สุด ในบางพื้นที่มีฝนตกจำนวนมากและสม่ำเสมอส่วนใหญ่แล้วพื้นที่เหล่านี้คือพื้นที่ซึ่งตั้งอยู่ตามชายฝั่งหรือเป็นภูเขาที่ลาดลงสู่ทะเล เมฆฝนที่มาจากทะเลนั้นกลายเป็นฝนตกตามภูเขาต่างๆ คือภูเขาแอตลาส (Atlas) ที่อยู่ตามบริเวณชายฝั่งทะเลแอตแลนติกของโมร็อกโก เทือกเขาริฟ (Rif) อันเป็นเทือกเขาของแอลจีเรียและตูนิเซียเหนือและส่วนกลางของภูเขาไซเรนัยกา (Cyrenaica) บนชายฝั่งทางใต้ของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และบนชายฝั่งตะวันออกคือภูเขาของเลบานอน และในที่ดอนซึ่งลึกเข้าไปไกลมีเทือกเขาทางตะวันออกเฉียงเหนือของอิรัก ทางตะวันตกเฉียงใต้ของอาระเบีย เมฆซึ่งมาจากมหาสมุทรอินเดียจะนำฝนมาให้ ที่นี้ในฤดูฝนคือฤดูที่มีลมมรสุมในเดือนต่างๆ ของฤดูร้อน ส่วนในที่ยี่อื่นส่วนใหญ่ฝนจะตกตั้งแต่เดือนกันยายนจนถึงเดือนมกราคม ในพื้นที่เหล่านี้ฝนตกประจำปีโดยเฉลี่ยจะสูงกว่า 500 มิลลิเมตร และในบางแห่งจะตกมากกว่านั้นมาก

ในอีกฝั่งหนึ่งของเทือกเขาตามชายฝั่งทะเลในที่ราบสูงนั้น มีฝนตกน้อยคือโดยเฉลี่ย 250 มิลลิเมตรต่อปี อย่างไรก็ตาม ค่าเฉลี่ยอาจไม่เป็นจริง ในพื้นที่ข้างในมีฝนตกต่างกันอย่างมากในแต่ละเดือนและแต่ละปี สิ่งนี้สามารถส่งผลกระทบต่อพืชผลได้ ในบางปีฝนไม่ตกเลย และการเก็บเกี่ยวอาจไม่ได้ผล

โพ้นไปจากแถบที่มีฝนตกค่อนข้างมาก แต่ไม่สม่ำเสมอก็มีที่อื่นๆ ที่ฝนตกน้อยหรือแทบไม่มีฝนตกเลย พื้นที่เหล่านี้บางแห่งอยู่ใกล้กับชายฝั่งทะเล อย่างเช่น ในอียิปต์ตอนล่างไม่มีภูเขาที่จะทำให้เกิดฝนตกได้และพื้นที่อื่นๆ คือพื้นที่ที่อยู่ลึกเข้าไปไกลๆ ในที่นี้ฝนอาจตกแตกต่างกันไประหว่างไม่ตกเลยจนถึง 250 มิลลิเมตรต่อปี อย่างไรก็ตาม บริเวณเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ใช่ว่าจะไม่มีน้ำเอาเสียเลย ในบางส่วนแม้แต่ในทะเลทรายอาระเบียและทะเลทรายซาฮาราก็มีลำธารและบ่อน้ำซึ่งได้รับน้ำจากฝนที่ตกลงมาเป็นครั้งคราว โดยการซึมเข้ามาของน้ำจากใต้ดินจากเชิงเขาหรือเทือกเขาซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับทะเล ในสถานที่อื่นๆ แผ่นดินซึ่งตัวของมันเองมิได้รับฝนก็อาจจะมีน้ำจากแม่น้ำต่างๆ ที่นำเอาฝนตกมาจากภูเขาที่อยู่ห่างไกล แม่น้ำหลายสายมิได้เป็นอะไรมากกว่า วาดีส์ (แม่น้ำหรือแอ่งน้ำ) ที่มีอยู่ตามฤดูกาล คือ แห้งในหน้าร้อนและเต็มไปด้วยน้ำที่ท่วมท้นในฤดูฝน แต่แม่น้ำอื่นๆ จะเป็นแม่น้ำที่มีน้ำตลอดทั้งปี ได้แก่ แม่น้ำที่ไหลจากภูเขาสู่ทะเลในสเปน โมร็อกโกแถบแอตแลนติก แอลจีเรียและซีเรีย และเหนืออื่นใด คือลำแม่น้ำใหญ่สองสาย นั่นคือ ลุ่มแม่น้ำไนล์ (Nile) และลุ่มแม่น้ำไทกริส (Tigris) และยูเฟรติส (Euphrates)

แม่น้ำทั้งสองนี้นำเอาชีวิตมาสู่พื้นที่ที่แบนราบขนาดใหญ่ที่มันไหลผ่าน แต่แม่น้ำทั้งสองก็มีความแตกต่างอยู่ในท่วงทำนองของมัน แม่น้ำไนล์และสาขาของมันได้นำน้ำมาจากฝนซึ่งตกลงในที่สูงของประเทศเอธิโอเปียและแอฟริกาตะวันออก น้ำเหล่านี้จะเข้ามาในฤดูใบไม้ผลิและหน้าร้อน ก่อให้เกิดน้ำท่วมอย่างต่อเนื่อง ครั้งแรกก็ด้วยแม่น้ำไนล์ขาว (White Nile) ครั้นแล้วก็ด้วยแม่น้ำไนล์น้ำเงิน (Blue Nile) และสาขาของมัน น้ำท่วมมาถึงอียิปต์ในเดือนพฤษภาคม แล้วก็สูงขึ้นจนกระทั่งสูงที่สุดในเดือนกันยายน หลังจากนั้นจะลดระดับลง และหมดไปในเดือนพฤศจิกายน ในที่สูงของอนาโตเลียซึ่งทั้งแม่น้ำไทกริสและยูเฟรติสไหลมาถึงนั้น หิมะละลายในฤดูใบไม้ผลิ น้ำในแม่น้ำไทกริสจะท่วมตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม ส่วนแม่น้ำยูเฟรติสจะท่วมที่หลังเล็กน้อย น้ำท่วมจากแม่น้ำทั้งสองนี้จะมี ความรุนแรงพอที่จะไหลท่วมฝั่งแม่น้ำและบางครั้งก็จะเปลี่ยนเส้นทางของมัน ในทางใต้ของอิรักจะมีหนองบึงถาวรเกิดขึ้นก่อนการเข้ามาของอิสลามเพียงเล็กน้อย เนื่องมาจากพื้นดินที่จมตัวลง

ความแตกต่างของระดับพื้นดิน อุณหภูมิและการจ่ายน้ำร่วมกันทำให้เกิดเนื้อดินชนิดต่างๆ ในที่ราบชายฝั่งทะเลและบนพื้นที่ที่ลาดลงมาจากภูเขาสู่ทะเล ทำให้ผืนดินอุดมสมบูรณ์ แต่ตามภูเขานั้นจำเป็นจะต้องรักษาเอาไว้อย่างเดิมด้วยการทำเป็นระดับขั้น ถ้าหากว่าจะไม่ให้

มันพังทลายลงมาเพราะน้ำในฤดูฝน ในที่ราบต่างๆ ของพื้นที่ซึ่งอยู่ข้างในจะมีฝนน้อยกว่า แต่ก็ยังคงอุดมสมบูรณ์ในขณะที่ตรงที่ราบที่อยู่ด้านในซึ่งแผ่ตัวออกไปเป็นทุ่งกว้างและทะเลทรายนั้น ลักษณะของแผ่นดินจะเปลี่ยนไป จะมีผืนดินเป็นหย่อมๆ ตรงที่มีน้ำใต้ดินอยู่มากและล้อมรอบไปด้วยพื้นที่ที่เป็นหินและกรวด ส่วนกลางของภูเขาไฟและกองทรายอย่างเช่น กองทรายของ 'ส่วนที่ว่างเปล่า' (Empty quarter) และ นาฟูด (Nafud) ในอาระเบียและตำบลเออร์ก (Erg) ในซาฮารา

นับจากโบราณมาแล้ว ที่ใดมีดินและน้ำ ผลไม้และพืชผลก็เจริญเติบโต แต่เงื่อนไขที่ดินก็เป็นความจำเป็นสำหรับผลผลิตบางอย่าง มีการเพาะปลูกที่มีความสำคัญเป็นการเฉพาะอยู่สามชนิด ชนิดแรกคือต้นมะกอกซึ่งนำมาเป็นอาหาร น้ำมันทำอาหาร และเป็นเชื้อเพลิงสำหรับแสงสว่าง พืชชนิดนี้สามารถเจริญเติบโตได้ในที่ซึ่งมีฝนตกมากกว่า 180 มิลลิเมตร และพื้นดินเป็นทราย ชนิดที่สองคือการปลูกข้าวสาลีและธัญญาหารอื่นๆ เพื่อการบริโภคของมนุษย์และเพื่อให้ปศุสัตว์กิน ซึ่งต้องมีฝนตกมากกว่า 400 มิลลิเมตร หรือมีการชลประทานจากแม่น้ำหรือลำธาร พืชชนิดที่สามคืออินทผลัมซึ่งจำเป็นต้องมีอุณหภูมิอย่างน้อย 16 องศาเซลเซียสเพื่อผลิตผลไม้แต่สามารถเติบโตได้ในที่ซึ่งมีน้ำน้อย หากมีน้ำอย่างพอเพียงและมีการเลี้ยงสัตว์พื้นดินก็สามารถใช้สำหรับเลี้ยงปศุสัตว์รวมทั้งทำการเพาะปลูกได้ แพะและแกะต้องการทุ่งหญ้าและการเล็มหญ้าเป็นระยะๆ ซึ่งไม่ต้องเดินทางไปไกลเกินไป อูฐสามารถเดินทางได้ในระยะไกลระหว่างทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ และต้องการดื่มน้ำไม่บ่อยนัก

เนื่องจากความหลากหลายของสภาพทางธรรมชาตินี้ตั้งแต่ก่อนการก่อกำเนิดของอิสลาม ตะวันออกกลางและแถบมัฆริบจึงแยกออกมาเป็นพื้นที่ของการผลิตอันกว้างขวางที่ตั้งอยู่ระหว่างจุดปลายสองแห่ง ที่ปลายด้านหนึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งสามารถปลูกพืชได้เสมอ คือพื้นที่แถบยาวตามชายฝั่งทะเลซึ่งต้นมะกอกสามารถเจริญเติบโตได้ ที่ราบและหุบเขาที่มีแม่น้ำซึ่งสามารถปลูกธัญพืชได้และโอเอซิสที่มีต้นอินทผลัม ในพื้นที่ทั้งหมดมีการผลิตผลไม้และผัก และในผลลัพธ์ประการหนึ่งของการก่อรูปของสังคมอิสลามที่ขยายจากมหาสมุทรอินเดียสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนนั้นจะมีลักษณะใหม่ๆ หลากหลาย ปศุสัตว์ แกะและแพะมีทุ่งหญ้าพร้อมอยู่ ณ ที่นี้ และในภูเขาสูงจะมีต้นไม้นานาชนิด มีการผลิตไม้ ถั่วชม ยางไม้หรือไม้ก๊อก ที่อีกปลายด้านหนึ่งอันเป็นพื้นที่ที่มีน้ำและการชลประทานพอเพียง และมีพืชผักและยังเพียงพอสำหรับการเลี้ยงอูฐหรือสัตว์อื่นที่อพยพมาจากดินแดนที่มีระยะทางไกลตามฤดูกาลเท่านั้น พื้นที่ดังกล่าวสองชนิดที่มีความสำคัญเป็นการเฉพาะ ได้แก่ทะเลทรายอาระเบีย และส่วนที่ขยายไปทางเหนือคือทะเลทรายซีเรีย ที่ซึ่งคนเลี้ยงอูฐจะใช้เวลาในฤดูหนาวในนาฟูด และย้ายไปทางตะวันตกเฉียงเหนือไปยังซีเรีย หรือไปทางตะวันออกเฉียงเหนือไปยังอิรักในฤดูร้อน และแถบซาฮาราที่ซึ่งพวกเขาจะย้ายจากทะเลทรายไปยังที่ราบสูง หรือตามชายตะเข็บแถบใต้ของเทือกเขาแอตลาส

ระหว่างจุดปลายสุดสองจุดนี้ จุดหนึ่งเป็นชีวิตการเพาะปลูกแบบอยู่กับที่ ซึ่งเป็นชีวิตที่แน่นอนไม่มากนัก และอีกจุดหนึ่งเป็นชีวิตที่จำเป็นต้องเป็นคนเลี้ยงสัตว์แบบคนเร่ร่อน ณ ที่ซึ่งเป็นพื้นที่ที่แม้ว่าจะเพาะปลูกได้ แต่ก็มีชีวิตที่ไม่แน่นอนเป็นอย่างมาก และเป็นที่ซึ่งดินและน้ำสามารถใช้เลี้ยงสัตว์ได้ดีเท่าๆ กัน นี่เป็นเรื่องที่เป็นจริงโดยเฉพาะในภูมิภาคต่างๆ ที่ตั้งอยู่ขอบทะเลทรายที่มีฝนตกไม่สม่ำเสมอ เช่น ที่ราบโล่งในซีเรีย กลุ่มแม่น้ำยูเฟรติส ตะเข็บรอบนอกของสามเหลี่ยมปากน้ำไนล์และพื้นที่อื่นๆ ที่มีการทดน้ำในหุบเขาไนล์ ที่ราบคอริโดฟาน (Kordofan) และดาร์ฟูร์ในซูดาน ที่ราบสูงซาฮาราและแอตลาสในมักริบ ในสถานการณ์บางอย่าง เกือบทุกพื้นที่ที่ทำการเพาะปลูกนั้น สามารถใช้เลี้ยงสัตว์ ถ้าหากว่ามันจะได้รับการปกป้องโดยระดับความสูงของพื้นดินแถบนั้น ตัวอย่างเช่น การเลี้ยงสัตว์จากแถบซาฮารามีได้รุกขึ้นไปบนภูเขาสูงแอตลาส (Atlas) ในโมร็อกโก

ดังนั้นจึงเป็นเรื่องง่ายเกินไปที่จะคิดว่าชนบทถูกแบ่งออกเป็นพื้นที่ที่ชาวนาอยู่ประจำที่คอยดูแลพืชผลของพวกเขา กับพื้นที่ซึ่งพวกเร่ร่อนไปไหนมาไหนพร้อมกับปศุสัตว์ของพวกเขา ส่วนตำแหน่งที่อยู่ตรงกลางจะมีความเป็นไปได้ว่าเป็นชีวิตที่อยู่ระหว่างชีวิตที่อยู่ประจำตลอดเวลา กับชีวิตที่เร่ร่อนอยู่ตลอดเวลา และสิ่งเหล่านี้เองที่ใช้เป็นบรรทัดฐาน มีความหลากหลายที่กว้างขวางในเรื่องวิธีใช้ที่ดิน ในพื้นที่บางแห่งจะมีผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานคอยควบคุมที่ดินของตนเองไว้อย่างมั่นคง สำหรับคนเหล่านี้มีปศุสัตว์เพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่ได้รับการดูแลโดยพวกเขา ในพื้นที่อื่นๆ ผู้ทำการเพาะปลูกที่ตั้งถิ่นฐานอยู่กับคนเลี้ยงแกะ จะใช้ที่ดินร่วมกันในอื่นๆ อีก ประชากรจะเป็นผู้เลี้ยงสัตว์เร่ร่อนที่อพยพไปพร้อมกับฝูงสัตว์ จากทุ่งหญ้าในที่ต่ำไปยังทุ่งเลี้ยงสัตว์ในที่สูง แต่ก็ทำการเพาะปลูกในบางฤดูกาล ในที่อื่นๆ อีกจะเป็นพวกเร่ร่อนแท้ๆ แต่ก็อาจควบคุมพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานบางแห่งในโอเอซิส หรือตามขอบทะเลทรายซึ่งมีพวกชาวไร่ชาวนาทำงานหาผลกำไรให้แก่ผู้เร่ร่อน

ความสัมพันธ์ระหว่างพวกที่ไถคราดผืนแผ่นดิน กับผู้ที่เคลื่อนย้ายไปพร้อมกับปศุสัตว์ของพวกเขา นั้น ไม่อาจอธิบายได้ในลักษณะของความเป็นปฏิปักษ์กัน บางอย่างที่แสนจะเก่าแก่และลบล้างมิได้ระหว่าง 'ชาวทะเลทรายกับผู้หว่านเมล็ดพืช' ผู้เพาะปลูกที่ตั้งถิ่นฐานและผู้เลี้ยงสัตว์เร่ร่อน ต่างก็ต้องการกันและกันเพื่อจะแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งแต่ละฝ่ายต้องขายไป เช่น ผู้เลี้ยงสัตว์เท่านั้น ไม่อาจผลิตอาหารทุกอย่างที่พวกเขาต้องการได้ ไม่ว่าจะเป็นธัญพืชหรืออินทผลัม ส่วนผู้ที่ตั้งถิ่นฐานก็ต้องการเนื้อ หนังสัตว์ ผาขนสัตว์ของสัตว์ที่ผู้เลี้ยงไว้เพื่อการขนส่งและอูฐลาหรือฟัว ในพื้นที่ที่มีคนทั้งสองกลุ่มนั้น พวกเขาใช้แหล่งน้ำอันเดียวกัน และพื้นดินเดียวกัน พร้อมด้วยพืชผลของมัน และหากเป็นไปได้ก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการที่ยอมรับได้ที่คงทนถาวรต่อกันและกัน

อย่างไรก็ตาม การอยู่ร่วมกันระหว่างผู้เพาะปลูกและผู้เลี้ยงสัตว์ ก็เป็นเรื่องที่เปราะบาง และง่ายต่อการเปลี่ยนไปสู่นับสนุนกลุ่มหนึ่งหรือกลุ่มอื่นๆ ในด้านหนึ่งความเคลื่อนไหวและความยากเย็นของผู้เลี้ยงสัตว์ที่เร่ร่อนนั้น มักจะทำให้พวกเขามีสถานภาพที่เหนือกว่า นี่เป็นเรื่องที่เป็นจริง โดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนเลี้ยงอูฐในทะเลทรายและผู้ที่ย้ายอยู่ในโอเอซิส โอเอซิสใหญ่บางแห่งซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าสำคัญอาจจะมีชนชั้นพ่อค้าที่สามารถรักษาการควบคุมเหนือตลาดและต้นอินทผลัม แต่ในที่อื่นๆ ผู้เลี้ยงสัตว์นั้นแหละที่สามารถควบคุมที่ดินและทำการเพาะปลูกโดยอาศัยชาวนาหรือในบางที่ก็ใช้ทาส ตามขอบทะเลทรายก็เช่นกัน ผู้เลี้ยงสัตว์อาจมีความแข็งแกร่งพอที่จะเรียกเก็บชนิดเครื่องบรรณาการ (*ควะห์ – khuwwa*) ชนิดหนึ่งตามหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งหลักแหล่ง ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันนี้ถูกแสดงออกมาในวัฒนธรรมของผู้เลี้ยงสัตว์ชาวอาหรับ โดยแนวความคิดบางอย่างเกี่ยวกับลำดับชั้นบางอย่างของโลกชนบท พวกเขาถือว่าตัวเองเป็นผู้ที่มีเสรีภาพ มีความสูงส่งและมีเกียรติ ซึ่งพวกเขาไร้ชาวนา พ่อค้าและช่างฝีมือไม่มี ในอีกด้านหนึ่ง อาจจะมีการบังคับในการทำงานซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อเสรีภาพและความเข้มแข็งของผู้เลี้ยงสัตว์ และจะดึงพวกเขามาสู่ชีวิตที่ตั้งหลักแหล่งคราใดก็ตามที่พวกเขามายังที่ราบหรือชนบทที่เป็นที่ราบโล่ง

เพราะฉะนั้นเมื่อการอยู่ร่วมกันถูกรบกวนอย่างรุนแรง มันก็ไม่ได้เป็นเพราะสภาวะของสงครามที่มีอยู่ตลอดไป ระหว่างสังคมสองแบบ แต่เป็นเพราะเหตุผลอื่นๆ ความเปลี่ยนแปลงในดินฟ้าอากาศและการมีน้ำอาจเกิดขึ้นมานับศตวรรษแล้ว เราอาจยืนยันถึงความแห้งแล้งอย่างต่อเนื่องของแถบซาฮาราที่มีอยู่ช้านานนั้นได้เป็นอย่างดี มีการเปลี่ยนแปลงความต้องการผลิตผลของชนบทและทะเลทราย เช่นความต้องการน้ำมันมะกอก ข้าว หนังสัตว์ ผ้าขนสัตว์ เนื้อ หรืออูฐเพื่อการขนส่งทั้งในจำนวนมากหรือจำนวนน้อย อาจมีวิกฤติการณ์ในเรื่องประชากรมากเกินไปในหมู่พวกเร่ร่อนเป็นครั้งคราว ซึ่งโดยรวมแล้วมีชีวิตที่มีสุขภาพดีมากกว่าชนบท ดังนั้นจึงอาจเพิ่มจำนวนขึ้นมากกว่าปัจจัยดำรงชีวิตของพวกเขา บางครั้งบางครั้งก็มีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้นเมื่อผู้ปกครองมีความเข้มแข็ง พวกเขาก็มักจะขยายพื้นที่ทางการเกษตรซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานออกไป ซึ่งจากนั้นพวกเขานำเอาอาหารมาเลี้ยงเมืองต่างๆ และจ่ายภาษีเพื่อสนับสนุนกองทัพ

การพิชิตของชาวอาหรับต่อประเทศที่อยู่รอบๆ ในตอนต้นของสมัยอิสลามนั้น มิใช่เป็นการป่าทวมของพวกเร่ร่อน ซึ่งเข้าไปล้อมรอบโลกซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานและพลิกผันการอยู่ร่วมกันเสีย กองทัพอาหรับเป็นกองทัพเล็กๆ เป็นหน่วยทหารที่มีระเบียบมีที่มาต่างกันและมีวินัยพอสมควร กองทหารเหล่านี้ติดตามด้วยการอพยพของชนเลี้ยงสัตว์ชาวอาหรับจำนวนมาก อันเป็นขนาดซึ่งไม่สามารถประมาณการได้ อย่างน้อยก็ในอิรักและอิหร่าน อย่างไรก็ตาม ความสนใจของพวกผู้ปกครองใหม่ๆ ก็คือต้องการรักษาระบบของการเพาะปลูกไว้ ดังนั้นก็เป็นการ

รักษาการเก็บภาษีและรายได้ไว้ด้วย บรรดาผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินมาก่อน ส่วนใหญ่จะถูกเข้าแทนที่หรือไม่ก็ถูกซื้อมาเข้าไปในกลุ่มชนชั้นนำใหม่ที่ทำการปกครอง แต่ชาวไร่ชาวนาพื้นเมืองยังคงอยู่ต่อไป พวกเขาและผู้อพยพได้ไปตั้งรกรากบนที่ดินหรือในเมืองใหม่ๆ ความเจริญเติบโตของเมืองต่างๆ มีขนาดใหญ่กว่าเมืองทั้งหลายที่มีอยู่ก่อนนั้น จากแคว้นคูรอซานและทรานโซคาเนียนทางตะวันออกไปยังแคว้นอันดาลุสในทางตะวันตก แสดงให้เห็นว่ามีชนบทซึ่งมีผู้คนตั้งรกรากอยู่ มีขนาดใหญ่และมีผลผลิตเพียงพอที่จะส่งอาหารของพวกเขาเข้าไปอีกด้านหนึ่งความเจริญเติบโตของการค้าทางไกล ภายในชุมชนอิสลามที่กว้างใหญ่ไพศาล และการไปประกอบพิธีฮัจญ์ประจำปียังนครมักกะฮ์ทำให้มีความต้องการธัญและสัตว์อื่นๆ สำหรับการขนส่ง

เรื่องที่มีความยุ่งเหยิงของการอยู่ร่วมกันนั้นมีมาในภายหลังคือ นับจากคริสต์ศตวรรษที่สิบหรือสิบเอ็ดเป็นต้นไป บริเวณขอบนอกของโลกมุสลิมได้มีกลุ่มผู้เร่ร่อนรุกรานเข้ามา ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสมดุลของประชากร ผู้เลี้ยงสัตว์ชาวเตอร์กิก ได้ย้ายเข้าไปในอิหร่านและดินแดนที่ถูกพิชิตใหม่แห่งแคว้นอนาโตเลีย และการเคลื่อนไหวนี้ดำเนินต่อไปในระหว่างและหลังจากการรุกรานของพวกมองโกล ในทางตะวันตกไกลนั้น ชาวเบอร์เบอร์จากภูเขาสาฮาราและรอบนอกของทะเลทรายซาฮาราได้เคลื่อนตัวไปทางเหนือสู่โมร็อกโกและอันดาลุส อย่างไรก็ตาม ในส่วนที่เป็นใจกลางของโลกมุสลิมนั้น กระบวนการเช่นนี้อาจจะมีความแตกต่างออกไป การศึกษาซึ่งกระทำขึ้นในบริเวณหนึ่ง ได้แสดงให้เห็น¹ บริเวณนั้นคือที่ตั้งอยู่รอบๆ แม่น้ำดิยาลา (Diyala) อันเป็นสาขาหนึ่งของแม่น้ำไทกริส ในที่ราบใหญ่ที่มีการชลประทานของอิรักตอนใต้ ซึ่งจัดหาอาหารและวัตถุดิบสำหรับประชากรจำนวนมหาศาล ระบบของการชลประทานซึ่งได้พัฒนามาจากสมัยบาบิโลนเป็นต้นมานั้น จำเป็นต้องมีรัฐบาลที่มีความเข้มแข็งที่จะรักษาระบบนั้นไว้ได้ รัฐบาลดังกล่าวมีอยู่ในช่วงต้นสมัยของอับบาซียะฮ์ เมื่อระบบนั้นได้รับการบูรณะและฟื้นฟูขึ้นมาจากความเสื่อมโทรมในตอนปลายสมัยของราชวงศ์ซาซานิด เมื่อศตวรรษต่างๆ ผ่านไปเหตุการณ์ก็เปลี่ยนไปด้วย ความเจริญเติบโตของกรุงแบกแดดและการค้าขายย่อมหมายถึงว่าทรัพย์สินที่ได้มาจากผลผลิตของชนบทกลับถูกใช้ไปในเมืองมากกว่าที่จะใช้ไปเพื่อการดูแลรักษาชนบท เมื่อรัฐบาลกลางมีความอ่อนแอที่เพิ่มขึ้น จึงเป็นสาเหตุให้การควบคุมชนบทตกไปอยู่ในมือของเจ้าเมืองท้องถิ่น หรือผู้เก็บภาษี ซึ่งผู้มีผลประโยชน์ที่ถาวรอยู่น้อยมากในการรักษาดูแลงานชลประทานท้องถิ่น อาจมีการเปลี่ยนแปลงบางประการทางด้านนิเวศน์ ทำให้เกิดพื้นที่ที่เป็นบึงขนาดใหญ่ ในสถานการณ์เช่นนี้ระบบการชลประทานจึงค่อยๆ เสื่อมลงนับเป็นศตวรรษๆ พวกผู้เพาะปลูกเองมิได้มีทรัพยากรเพียงพอเพียงที่ควรจะมี เพื่อดูแลรักษามันให้อยู่

¹ เรียกในภาษาอังกฤษว่าพวกซีริด (Zirids) - ผู้แปล

ในระเบียบได้ น้ำที่จะไหลไปสู่คลองก็หมดไป บริเวณเพาะปลูกจึงถูกทอดทิ้งหรือมิฉะนั้นก็กลับไปเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์

เพราะฉะนั้นการแพร่ขยายของการเลี้ยงสัตว์ของพวกเขาเร็วขึ้น จึงเป็นผลแห่งความเสื่อมโทรมของการเกษตรมากกว่าที่จะเป็นสาเหตุ อย่างไรก็ตามสิ่งที่เกิดขึ้นในแถบมัฆริบ อาจจะเป็นไปได้ในทางตรงกันข้ามกับที่นี้ได้ นักประวัติศาสตร์สมัยใหม่ที่มีความคิดตั้งแต่แรกอาจจะเป็นของ อิบน์ ค็อลดูน มักจะให้เหตุผลถึงความตกต่ำของชีวิตที่มั่งคั่งรกรากอยู่ในแถบมัฆริบว่า เป็นเพราะการมาของชาวอาหรับบางเผ่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเผ่าบะนูฮิลาล (Hilal) ในคริสต์ศตวรรษที่สิบสอง คิดกันว่าการรุกรานและการปล้นสะดมของพวกเขามีผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อประวัติศาสตร์ระยะหลังทั้งหมดแถบมัฆริบ เป็นการทำลายรัฐบาลต่างๆ ที่เข้มแข็งซึ่งเป็นผู้ดูแลทุกข์สุขของผู้มาตั้งถิ่นฐาน เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากการเกษตรไปเป็นการเลี้ยงสัตว์ และทำให้คนท้องถิ่นต้องจมลงสู่ทะเลแห่งการอพยพใหม่ๆ ของชาวอาหรับ อย่างไรก็ตาม การวิจัยสมัยใหม่แสดงให้เห็นว่ากระบวนการนั้นไม่ใช่เป็นไปอย่างง่าย ๆ เช่นนั้น ความจริงชาวเผ่าฮิลาลจาก อียิปต์ได้เข้าสู่ดินแดนในครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ด พวกเขาเข้าไปเกี่ยวข้องกับความพยายามของราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ในอียิปต์ เพื่อทำให้อำนาจของพวกเขาชียะฮ์* อ่อนแอลงในฐานะผู้ปกครองท้องถิ่นแห่งแคว้นค็อยรอวานซึ่งเคยเป็นทาสของราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ แต่ได้สละความจงรักภักดีของตนออกไป อย่างไรก็ตาม พวกเขาชียะฮ์ก็ได้สูญเสียความเข้มแข็งของตัวเองลงไป เนื่องจากความตกต่ำในทางการค้าของแคว้นค็อยรอวาน และรัฐของพวกเขาได้แตกแยกไปเป็นเขตปกครองเล็กๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับเมืองชนบทของแคว้นต่างๆ อาจจะเป็นเพราะความอ่อนแอในอำนาจหน้าที่และความตกต่ำทางการค้า และอุปสงค์ก็ได้ที่ทำให้การเลี้ยงสัตว์ในท้องทุ่งขยายตัวออกไป ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าการขยายตัวของพวกเขา ก่อให้เกิดการทำลายและความไม่เป็นระเบียบ แต่ก็ไม่ปรากฏว่าบะนูฮิลาลเป็นศัตรูกับชีวิตที่มั่งคั่งรกรากดังกล่าวแต่อย่างใด พวกเขาสัมพันธ์ที่ดีกับราชวงศ์อื่นๆ ถ้าหากว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงสมดุลของชนบทในเวลานี้มันก็อาจเป็นผลมาจากสาเหตุอื่นๆ และดูเหมือนว่าจะไม่ได้เป็นไปโดยทั่วไปหรือดำรงอยู่ตลอดไป ส่วนต่างๆ ของชนบทนี้เชื่อกันว่าฟื้นฟูกขึ้นมาเมื่อมีการบูรณะรัฐบาลที่เข้มแข็งขึ้นมาโดยพวกอัลโมฮาดียะฮ์ และผู้สืบทอดของพวกเขาคือพวกฮัฟซียะฮ์ เพราะฉะนั้นการขยายตัวของ การเลี้ยงสัตว์อย่างที่เป็นอยู่นั้น จึงอาจเป็นไปได้ว่าจะเป็นผลที่ตามมามากกว่าจะเป็นสาเหตุสำคัญของการแตกสลายของการรวมตัวกันของชนบท ถ้าหากว่าในภายหลังมันถูกถือว่าเป็นสาเหตุ นั่นก็เป็นวิธีมองดูกระบวนการที่สลับซับซ้อนในแบบสัญลักษณ์ ยิ่งกว่านั้นไม่ปรากฏว่า บะนูฮิลาล จะมีอยู่จำนวนมาก จนกระทั่งจะเอาชาวอาหรับเข้ามาแทนประชากรชาวเบอร์เบอร์ได้ ความจริงแล้วจากเวลานี้เป็นต้นไป ได้มีการขยายตัวของภาษาอาหรับและพร้อมกับภาษาอาหรับ ก็มีความคิดถึงความเกี่ยวพันระหว่างประชากรชนบทของแถบมัฆริบกับประชากรชนบทในคาบสมุทรอาละ

เบีย แต่สาเหตุของมันไม่ใช่เพราะการขยายตัวของชนเผ่าอาหรับ มากเท่ากับการผสมกลมเกลืนของชาวเบอร์เบอร์ที่พวกเขาจับเอาไว้

สังคมชาวเผ่า

ยังไม่มี การเขียนประวัติศาสตร์ของชนบทในศตวรรษเหล่านี้ และหากจะมีก็หาได้ยากมาก เนื่องจากขาดข้อมูลที่สำคัญ ในสมัยออตโตมานนั้น มีแหล่งข้อมูลอยู่ในห้องเก็บเอกสารอันกว้างขวางของออตโตมาน ซึ่งเวลานี้ได้เริ่มต้นที่จะมีการสำรวจ และเมื่อเร็วๆ นี้เอง มีความเป็นไปได้ ที่ได้ใช้การสังเกตโดยตรงเข้าไปเสริมเอกสารต่างๆ เป็นเรื่องอันตรายที่จะกลับไปโต้แย้งกับสิ่งที่มือของสามศตวรรษก่อนและสิ่งที่มืออยู่เวลานี้ เพื่อโต้แย้งกับสิ่งที่อาจมีอยู่เมื่อหลายศตวรรษก่อน อย่างไรก็ตาม มันอาจช่วยให้พวกเราเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ และกระบวนการของช่วงเวลาเหล่านั้นได้ ถ้าหากว่าเราใช้ความรู้ในสมัยหลังๆ ของเราเพื่อสร้าง ‘แบบอุดมคติ’ ของสิ่งที่สังคมชนบทอาจจะเป็นอยู่ในบรรยากาศของสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ อย่างเช่นสิ่งแวดล้อมของตะวันออกกลางและแถบมักริบ

ถ้าหากปล่อยพวกเขาให้อยู่กันเองในหมู่บ้านเอง กระบวนการทางเศรษฐกิจและสังคมในบริเวณชนบทดังกล่าว มักจะผลิตสังคมชนิดที่เรียกกันว่า ‘เผ่า’ และเป็นความจำเป็นประการแรกก่อนสิ่งอื่นใดที่จะถามว่าเผ่าเหล่านั้นหมายความว่าอะไร

ในชุมชนเลี้ยงสัตว์และชุมชนชนบทก็เหมือนกัน หน่วยพื้นฐานก็คือครอบครัวเดี่ยวที่มีคนสามรุ่นคือปู่ย่าตายาย พ่อแม่และลูกๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบ้านที่ชนบทซึ่งทำขึ้นจากหิน อิฐ ดินเหนียวหรือวัสดุอะไรก็ตามที่หาได้ในท้องถิ่น หรือในกระโจมที่ถักทอขึ้นของพวกเร่ร่อน ผู้ชายจะรับผิดชอบในการดูแลที่ดินหรือปศุสัตว์เป็นสำคัญ ส่วนสตรีก็จัดหาอาหารทำความสะอาดและเลี้ยงดูบุตร แต่พวกนางก็ยังช่วยทำงานในท้องทุ่งหรือดูแลฝูงสัตว์ด้วย ความรับผิดชอบสำหรับการติดต่อกับโลกภายนอกซึ่งโดยปกติแล้วจะอยู่กับพวกผู้ชาย

มีเหตุผลที่จะสมมุติเอาว่าค่านิยมซึ่งแสดงออกมาในแนวความคิดเรื่อง ‘เกียรติศักดิ์’ ซึ่งมีการศึกษากันอย่างมากโดยนักมานุษยวิทยานั้น ได้มีอยู่ในชนบทตั้งแต่โบราณกาลมาแล้ว หรืออย่างน้อยก็ในส่วนต่างๆ ของมันที่ศาสนายังมิได้รับการสัมผัสอย่างลึกซึ้งที่เป็นทางการจากในเมือง จากสมมุติฐานนี้จึงเป็นไปได้ที่จะกล่าวว่าตามกาลเวลาและสถานที่ต่างๆ ที่ไม่เหมือนกันที่สตรีในหมู่บ้านทุ่งโล่งนั้น แม้ว่าจะมิได้ปกปิดร่างกายอย่างมิดชิดหรืออยู่แยกออกไปตามแบบแผนแต่ก็เป็นรองบุรุษในหลายทางที่สำคัญๆ ด้วยจารีตประเพณีที่แพร่หลายออกไป ถึงแม้ว่าจะมิใช่โดยกฎหมายอิสลาม ทรัพย์สินที่เป็นที่ดินจะเป็นของบุรุษแล้วก็ผ่านจากพวกเขาไปสู่บุตรที่เป็นเพศชาย ‘บุตรชายคือทรัพย์สินของบ้าน’ นับเป็นส่วนหนึ่งของเกียรติศักดิ์ของบุรุษที่จะปกป้องสิ่งที่เป็นของเขาและตอบรับข้อเรียกร้องจากสมาชิกครอบครัวของเขา หรือจากเผ่าหรือ

กลุ่มใหญ่ที่เขาเป็นส่วนหนึ่งอยู่นั้น เกียรติศักดิ์เป็นส่วนส่วนตัวบุคคล โดยการเป็นสมาชิกของส่วนทั้งหมดที่ใหญ่กว่า สตรีจากครอบครัวของบุรุษคือ มารดา พี่สาว น้องสาว ภรรยาและบุตร ซึ่งอยู่ภายใต้การคุ้มครองของเขา แต่อะไรที่พวกนางทำอาจมีผลกระทบต่อเกียรติศักดิ์ของเขาได้ เช่นการขาดความสงบเสงี่ยมหรือพฤติกรรมซึ่งรบกวนความรู้สึกแรงกล้าในตัวบุรุษที่เขาไม่อาจควบคุมไว้ได้ ซึ่งอาจทำหายนะเปียบทางสังคม ผสมผสานไปกับความเคารพของพวกผู้ชายต่อพวกผู้หญิง เพราะฉะนั้นจึงมักมีความระแวงสงสัยบางอย่าง หรือแม้กระทั่งความกลัวว่าสตรีจะเป็นตัวอันตรายอย่างหนึ่ง การศึกษาของสตรีเบดูอินในทะเลทรายตะวันตกของอียิปต์ ได้ดึงดูดความสนใจไปยังบทกวีและบทเพลง ซึ่งสตรีได้แลกเปลี่ยนในหมู่พวกเธอเอง และโดยการปลูกฝังความรู้สึกส่วนตัว และความรักซึ่งสามารถบดบังหน้าที่ที่ได้รับการยอมรับ หรือข้ามพรมแดนอันต้องห้ามไปได้ นั่น ก่อให้เกิดความสงสัยต่อระเบียบสังคม ซึ่งพวกเธอมีชีวิตอยู่และซึ่งพวกเธอยอมรับอย่างเป็นทางการดังนี้

เขามาถึงท่อนแขนของเธอซึ่งยื่นยาวอยู่บนหมอน ลืมพอ ลืมปูของเธอสิ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อสตรีมีอายุมากขึ้น นางอาจต้องการอำนาจหน้าที่มากขึ้นในฐานะที่เป็นมารดาของเด็กผู้ชายหรือภรรยาอาวุโส (หากว่ามีภรรยามากกว่าหนึ่งคน) ไม่เฉพาะมีอำนาจเหนือสตรีในครอบครัวที่อายุน้อยกว่าเท่านั้น แต่ยังรวมถึงพวกผู้ชายด้วย

ในสถานภาพส่วนใหญ่ครอบครัวเดี่ยวเช่นนั้นไม่มีความพอเพียงในตัวเองไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจหรือสังคม มันสามารถรวมเป็นของหน่วยที่ใหญ่กว่าได้สองชนิด หนึ่งคือกลุ่มญาติมีคนที่เกี่ยวโยงกันหรืออ้างว่าเกี่ยวโยงกัน โดยสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษร่วมกันสี่หรือห้ารุ่นก่อนนั้น นี่เป็นกลุ่มซึ่งสมาชิกของพวกเขาสามารถมองหาความช่วยเหลือในกรณีที่จำเป็น และจะมีความรับผิดชอบที่จะทำการแก้แค้นหากว่าสมาชิกของตนถูกทำร้ายหรือถูกฆ่าตาย

หน่วยอีกชนิดหนึ่งถูกสร้างขึ้นด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ถาวร สำหรับผู้ที่ทำการเพาะปลูกในที่ดินและมิได้ย้ายไปไหนนั่น หมู่บ้านหรือ 'บริเวณที่อยู่อาศัย' ถ้าหากว่าหมู่บ้านนั้นมีขนาดใหญ่อย่างที่มีอยู่ในที่ราบและลุ่มแม่น้ำคือหน่วยดังกล่าว ทั้งๆ ที่มีความแตกต่างระหว่างครอบครัว ก็จะต้องมีการจัดการสำหรับการเพาะปลูกในที่ดิน สิ่งนี้ได้กระทำขึ้นในบางสถานที่โดยการแบ่งที่ดินในหมู่บ้านออกเป็นสวนที่แน่นอนในระหว่างครอบครัวต่างๆ โดยมีทุ่งเลี้ยงสัตว์ร่วมกัน ในที่อื่นๆ มีการแบ่งกันเป็นช่วงเวลากระทำขึ้นในวิธีที่แต่ละครอบครัวจะได้รับส่วนแบ่งซึ่งสามารถทำการเพาะปลูกได้ (เรียกว่าระบบ *มูซา - mush a'system*) ในที่ที่ดินที่การชลประทานจะต้องมีการแบ่งน้ำกันด้วย สิ่งนี้สามารถทำได้หลายวิธีด้วยกัน ตัวอย่างเช่นการแบ่งน้ำในลำธารหรือลำคลองไปเป็นส่วนต่างๆ แต่ละส่วนจะแจกจ่ายออกไปเป็นการถาวรหรือเป็นช่วงเวลา ให้แก่ผู้เป็นเจ้าของที่ดินผืนหนึ่งโดยเฉพาะ อาจมีการจัดการไปตามการเพาะปลูกก็ได้ คือ ผู้เพาะปลูกซึ่งมีที่ดินไม่เพียงพอ หรือไม่มีที่ดินของตนเอง อาจดูแลที่ดินของคนอื่นเพื่อแลก

เอาผลผลิตที่ตายตัว หรือไม่ก็อาจปลูกและดูแลต้นผลไม้ในที่ดินของคนอื่นๆ และถือว่าตนเองเป็นเจ้าของต้นไม้เหล่านั้น ในกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ หน่วยของคนเลี้ยงสัตว์ คือผู้ที่เคลื่อนย้ายไปพร้อมๆ กันจากทุ่งเลี้ยงสัตว์หนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่งนั้น เป็นหน่วยที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เนื่องจากว่าผู้เลี้ยงสัตว์เร่ร่อน ไม่อาจทำการได้โดยไม่มีความร่วมมือและระเบียบวินัยทางสังคมในบางระดับ อย่างไรก็ตาม ในการนี้ไม่มีการแบ่งที่ดิน ที่ดินเลี้ยงสัตว์และน้ำถูกถือว่าเป็นทรัพย์สินรวมกันของผู้ที่ใช้นั้น

ระหว่างหน่วยทั้งสองแบบนี้ แบบหนึ่งขึ้นอยู่กับเครือญาติ และอีกแบบหนึ่งขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ร่วมกันนั้น มีความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนต่อกัน ในสังคมที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ มีอยู่ไม่กี่คนที่จดจำบรรพบุรุษย้อนหลังไปห้ารุ่นได้ และการอ้างว่ามาจากบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นวิธีที่เป็นสัญลักษณ์ของการแสดงว่า มีผลประโยชน์ร่วมกันเป็นการให้ความเข้มแข็งซึ่งจะมีได้ก็ด้วยวิธีนี้ อย่างไรก็ตามในบางสถานการณ์อาจมีความขัดแย้งกันได้ สมาชิกของกลุ่มเครือญาติที่ได้รับการเรียกร้องขอความช่วยเหลือ อาจจะไม่ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ เพราะว่ามันไปขัดขวางผลประโยชน์ของคนอื่นหรือความสัมพันธ์ของบุคคลได้

นอกเหนือไปจากกลุ่มเล็กๆ ที่มีความถาวรอยู่ไม่มากนักอยู่นั้น อาจจะมีกลุ่มใหญ่ๆ อยู่หมู่บ้านทั้งหมดในตำบลหนึ่ง หรือกลุ่มเลี้ยงสัตว์ทั้งหมดของบริเวณทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์แห่งหนึ่ง หรือแม้แต่กลุ่มที่แยกจากกันอย่างกว้างขวาง อาจคิดว่าพวกเขาเองเป็นของส่วนรวมที่ใหญ่กว่าเป็นกลุ่มหนึ่งที่ 'แตกออกมา' หรือ 'เผ่า' ซึ่งพวกเขาถือว่ามีความแตกต่างจากจุดยืนในการต่อต้านกลุ่มอื่นๆ ที่มีความคล้ายคลึงกัน การมีอยู่และเอกภาพของเผ่าพันธุ์โดยปกติจะแสดงออกด้วยเรื่องของการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน แต่แนวทางที่แน่นอนซึ่งฝ่ายที่แตกตัวออกไปหรือครอบครัวอาจจะสืบทอดมาจากการตั้งชื่อบรรพบุรุษซึ่งโดยปกติไม่เป็นที่รู้จักกัน และลำดับของวงศ์ตระกูลซึ่งถ่ายทอดออกมาจากช่วงหนึ่งถึงอีกช่วงหนึ่ง เพื่อที่จะแสดงถึงความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไประหว่างกลุ่มต่างๆ แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมา พวกเขาก็สามารถได้มาซึ่งกองกำลังและความเข้มแข็งด้วยการแต่งงานกันภายในกลุ่ม

ประการแรกที่สุดเผ่าเป็นชื่อ ซึ่งมีอยู่ในจิตใจของผู้ที่อ้างว่ามีความเกี่ยวพันกัน มันมีอิทธิพลที่แฝงอยู่เหนือการกระทำต่างๆ ตัวอย่างเช่น ที่ใดก็ตามที่มีอันตรายร่วมกันจากภายนอกหรือในช่วงเวลาที่มีการอพยพขนานใหญ่ สิ่งนี้สามารถสร้างจิตวิญญาณแห่งหมู่คณะ (อะซอบีเยฮ์) ซึ่งจะนำสมาชิกของตนไปช่วยกันในเวลาที่ย่ำแย่ บรรดาผู้ที่ใช้ชื่อร่วมกันก็ยังคงมีความเชื่อในลำดับขั้นของเกียรติยศในทะเลทราย การเลี้ยงดูของพวกเร่ร่อน ถือว่าพวกเขาเองเป็นผู้มีเกียรติมากที่สุด เพราะว่าชีวิตของพวกเขาเป็นอิสระและมีความเครียดน้อยที่สุดจากอำนาจหน้าที่ภายนอก ในทรรคนะของพวกเขา ภายนอกระบบเผ่าเป็นพ่อค้าของตลาดเล็กๆ ในเมือง คน

เดินเท้าที่วนเวียนไปในที่ต่างๆ และช่างฝีมือ (อย่างเช่นคนงานทำโลหะในซาฮาราและโซลูบบา (Solubba) ก็เป็นคนงานทำโลหะเช่นกันในทะเลทรายอาหรับ) และแรงงานเกษตรแห่งโอเอซิส

ชื่อต่างๆ พร้อมด้วยความภักดีทั้งหลาย และการอ้างต่างๆ ซึ่งรวมอยู่รอบๆ พวกเขา ยังคงดำรงอยู่ต่อไปนับศตวรรษๆ บะนูฮิลาลได้มอบตัวอย่างแนวทาง ซึ่งชื่อถูกจารึกอยู่ในวรรณกรรม ที่ได้รับความนิยม ที่สามารถยืนหยัดและสามารถให้รูปแบบแก่กลุ่มต่างๆ ที่มี 'ที่มาต่างกัน' ในทำนองเดียวกัน ทั้งชาวอาหรับและเบอร์เบอร์ในทางตะวันตกเฉียงใต้ของอาระเบียชื่อของ ฮาซิด (Hashid) และบากิล (Bakil) ยังคงดำรงอยู่ต่อไปในแคว้นเดิม อย่างน้อยก็จากตอนต้นสมัยของอิสลามจนถึงปัจจุบัน และในส่วนของชาวปาเลสไตน์ ชื่อเผ่าอาระเบียโบราณของ กัยยส์ (Qays) และเยเมน ยังให้อยู่จนถึงสมัยใหม่ในฐานะที่เป็นวิถีทางของการบ่งชี้ และการเรียกร้องร่วมกันเพื่อช่วยเหลือในหมู่พันธมิตรของหมู่บ้าน และการเรียกร้องร่วมกันเพื่อช่วยเหลือในหมู่พันธมิตรของหมู่บ้าน ในดินแดนเบอร์เบอร์ของมัฆริบชื่อของสันฮาจา (Sanhaja) และซานาตา (Zanata) มีบทบาทที่คล้ายคลึงกัน

ในกลุ่มของผู้เลี้ยงสัตว์และหมู่บ้าน (หรือที่อยู่อาศัย) อำนาจหน้าที่ดังกล่าวอย่างที่มีนัยเป็นอยู่ วางอยู่ที่ผู้อาวุโสหรือกลุ่มของครอบครัวต่างๆ ผู้รักษาความทรงจำร่วมกันของกลุ่มวางกฎเกณฑ์ของความสนใจร่วมกัน และไกล่เกลี่ยความแตกต่างซึ่งอาจทำให้กลุ่มต้องแตกแยกออกไป อาจจะมีปรากฏการณ์เป็นผู้นำแบบอื่นๆ ในระดับที่สูงกว่าทั้งในกลุ่มผู้ตั้งถิ่นฐานและเลี้ยงสัตว์ขึ้นมาในหมู่บ้านต่างๆ จำนวนหนึ่งในระหว่างภูเขาหรือแคว้นของที่ราบต่างๆ หรือในกลุ่มของผู้เลี้ยงสัตว์จำนวนหนึ่งที่ใช้ชื่อเดียวกัน ก็อาจมีครอบครัวผู้มีอำนาจซึ่งสมาชิกจะถือว่ามีความเป็นผู้นำของกลุ่มทั้งหมด ไม่ว่าจะโดยการเลือกหรือความอาญาญา ครอบครัวดังกล่าวอาจเข้ามาจากภายนอก และเรียกร้องตำแหน่งของพวกเขาเองโดยเกียรติยศทางทหาร ตำแหน่งทางศาสนาหรือทักษะในการตัดสินพิพากษา หรือโดยการประนีประนอมสำหรับกลุ่มในความเกี่ยวข้องกับเมืองและรัฐบาลของตนเอง ไม่ว่าพวกเขาจะมีพื้นฐานอย่างไร พวกเขาจะถูกถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเผ่า โดยมีต้นตระกูลเดียวกันซึ่งจะจริงหรือไม่จริงก็ตาม

อำนาจของบรรดาผู้นำดังกล่าวและครอบครัวทั้งหลายแตกต่างกัน โดยข้ามพ้นขั้นตอนอันกว้างขวางออกไป ที่ตอนปลายสุดจะมีบรรดาผู้นำ (ซัยค์) ผู้เร่ร่อนจากเผ่าเลี้ยงสัตว์ ผู้มีอำนาจที่มีประสิทธิภาพเพียงเล็กน้อย ยกเว้นอำนาจที่มอบให้โดยชื่อเสียงของพวกเขาในเมือง และกลายเป็นผู้ปกครองในอีกรูปแบบหนึ่ง พวกเขาไม่มีอำนาจที่จะบังคับใช้ มีแต่เพียงความดึงดูดใจ ดังนั้นเผ่าของผู้เร่ร่อนจึงสามารถเจริญเติบโตหรือลดลงได้ ขึ้นอยู่กับความสำเร็จหรือล้มเหลวของครอบครัวชั้นนำ ผู้ปฏิบัติตามอาจร่วมมือหรือทิ้งพวกเขาไปก็ได้ แม้ว่าการกระบวนการณ์นี้อาจซ่อนเร้นโดยวงศักรานที่ประดิษฐ์ขึ้นมา ดังนั้นผู้ที่เข้าร่วมกลุ่มจะปรากฏขึ้นมาราวกับว่าพวกเขามาจากที่นั่น

ใกล้กับปลายสุดของลำดับชั้นต่างๆ ก็มีครอบครัวชั้นนำของชุมชนทางเกษตรต่างๆ ที่ตั้งรกรากอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในแบบที่แยกตัวออกไปอยู่ตามหุบเขา พวกเขาอาจอยู่ที่นั่นอย่างมั่นคงมาเป็นเวลานาน หรือไม่ก็เป็นผู้รุกรานมาจากภายนอก ซึ่งได้รับตำแหน่งมาโดยการรุกรานทางทหารหรือเกียรติยศทางศาสนา หรือถูกส่งไปอยู่ที่นั่นโดยรัฐบาลของเมืองที่เป็นเพื่อนบ้าน สายสัมพันธ์แห่งความเป็นปึกแผ่นของเผ่าเกี่ยวข้องกับพวกเขากับประชากรท้องถิ่นซึ่งอาจอ่อนแอลงไป แต่ความมั่นคงที่เป็นอำนาจบังคับบัญชา ซึ่งพวกเขามีอยู่ในบางระดับ ขึ้นอยู่กับการควบคุมสถานที่ ซึ่งมีความเข้มแข็งและเป็นเจ้าของกองกำลังติดอาวุธ ไปถึงจุดที่ว่าอำนาจตกอยู่ในมือของพวกเขา อะชอบียะฮ์ ของเผ่าหนึ่งถูกแทนที่โดยความสัมพันธ์ที่แตกต่างในรูปของเจ้าที่ดินและผู้ที่พักพิงทั้งหลาย

บทที่ 7

ชีวิตในเมือง

ตลาดและเมือง

ชาวไร่ชาวนาและชนพวกเร่ร่อนสามารถผลิตในสิ่งที่ตนมีความต้องการเพื่อตนเองได้มากตามที่ปรารถนา ชาวไร่ชาวนาสามารถสร้างบ้านของตัวเองด้วยอิฐ-ที่ทำด้วยโคลน พวกเขาผู้หญิงช่างฝีมือที่น่าทึ่งก็สามารถถักทอพรมและเสื้อผ้าของพวกเขา สามารถทำหรือซ่อมแซมงานโลหะได้ อย่างไรก็ตามพวกเขาก็จำเป็นต้องแลกเปลี่ยนผลิตผลที่เหลือใช้ของตนเองกับสินค้าชนิดอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นผลิตผลจากส่วนอื่นๆของชนบท หรือสินค้าหัตถกรรมที่ทำขึ้นโดยช่างฝีมือ กระโอบ เครื่องตกแต่งบ้าน เครื่องสวมของสัตว์ เครื่องมือ เครื่องใช้ประกอบอาหารและอาวุธ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับชีวิตของพวกเขา

มีการพบปะกันของแหล่งผลิตทางการเกษตรจากที่ต่างๆ มีการตั้งตลาดซึ่งมีขึ้นเป็นประจำ ณ สถานที่บางแห่งที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป เพราะง่ายต่อการเข้าถึงและได้รับการยอมรับว่าเป็นสถานที่ที่เป็นกลาง สถานที่เหล่านี้จะมีการตั้งตลาดเป็นรายสัปดาห์จึงรู้จักกันอย่างนั้น ตัวอย่างเช่น ซูก อัล-อรับะอะห์ (Suq al-arba ‘a) หรือ ‘ตลาดวันพุธ’ (Wednesday market) – หรือปีละครั้งคือ ในวันที่เกี่ยวข้องกับสักการะสถานของชายหรือหญิงบางคนที่ถูกถือว่าเป็น ‘พระสหายของพระเจ้า’ เมื่อเวลาผ่านไปตลาดเหล่านี้บางแห่งก็กลายเป็นถิ่นที่อยู่ถาวร เป็นเมืองซึ่งพ่อค้าและช่างฝีมือไม่จำเป็นต้องเพาะปลูกอาหารของตัวเองหรือเลี้ยงดูฝูงปศุสัตว์ของตนเอง จึงสามารถดำเนินกิจการพิเศษของพวกเขาได้ ส่วนใหญ่ของเมืองตลาดเช่นนั้นมีขนาดเล็ก ความจริงแล้วเล็กกว่าหมู่บ้านบางแห่งเสียอีก คือมีประชากรไม่กี่ร้อยหรือไม่กี่พันคน มีตลาดกลางและถนนสายหลักซึ่งมีร้านรวงและโรงงานตั้งอยู่บ้าง เมืองเหล่านี้มิได้ดูเด่นจากชนบทที่อยู่รอบๆ มัน ประชากรสามารถโยกย้ายไปมาระหว่างเมืองและชนบทไกลออกไปจากแกนกลางของที่อยู่อาศัยอันถาวรของชาวเมืองชนบทตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ในเมืองชนบทเล็กๆ ที่ห่างไกลจากเมืองใหญ่ๆ หรือตั้งอยู่ในโอเอซิสอาจจะอยู่ภายใต้อำนาจของชัยค์ (Shaykh) คือหัวหน้าเผ่าเพื่อนบ้านหรือเจ้าของที่ดินในท้องถิ่น ในตลาดจะไม่มี ความอมาตพยาบาทระหว่างเผ่าหรือในชนบทอีกต่อไป ช่างฝีมือและพ่อค้าเล็กๆ อาจถูกถือว่าเป็นผู้ที่อยู่นอกระบบเผ่า ไม่ได้อยู่ภายใต้กฎแห่งเกียรติยศและการแก้แค้นซึ่งคนในเผ่าถือกันอยู่

อย่างไรก็ตาม เมืองชนบทบางเมืองก็เป็นมากกว่าเมืองตลาดท้องถิ่น มันเป็นจุดที่เขตทำการเกษตรชนิดต่างๆจำนวนหนึ่งมาพบกัน และมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันอย่างกว้างขวางและซับซ้อน ตัวอย่างเช่น เมืองอเล็ปโป ภูมิภาคเหนือของซีเรียกลายเป็นที่พบปะของผู้ซื้อหรือผู้ขายรัฐพืชจากที่ราบด้านในของซีเรีย ผลผลิตจากต้นผลไม้และป่าจากหุบเขาที่ตั้งอยู่ทางเหนือ มีเกาะที่เลี้ยงตามภูเขาและอุฐในทะเลทรายซีเรียที่กว้างใหญ่ ถ้าหากว่าบริเวณที่ล้อมรอบอยู่สามารถผลิตอาหารและวัตถุดิบจำนวนมากจนเหลือใช้ที่สามารถนำมาสู่ตลาดได้ง่ายๆ แล้ว เมืองนั้นก็สามารถกลายมาเป็นศูนย์กลางสำหรับช่างผู้มีฝีมือ ซึ่งจะผลิตสินค้าหัตถกรรมเป็นจำนวนมาก ถ้าหากว่าเมืองนั้นตั้งอยู่ใกล้ทะเลหรือเส้นทางในทะเลทราย ซึ่งเชื่อมต่อกับเมืองอื่นๆในแบบเดียวกัน ก็สามารถกลายมาเป็นศูนย์กลางหรือท่าเรือสำหรับการขนส่งทางเรือไปค้าขายในระยะไกลๆ ด้วย เป็นสินค้าที่มีค่าซึ่งจะได้ผลกำไรมากจนคุ้มต่อการที่จะลงทุนค่าสัหุ้ยและเสี่ยงภัยในการขนส่ง

เมื่อมีสถานภาพดังกล่าวอยู่และถ้ามีความมั่นคงบางอย่างในชีวิตนานนับสิบๆ ปีหรือร้อยๆ ปีแล้ว เมืองใหญ่ก็สามารถเจริญเติบโตและเลี้ยงตนเองได้ การสร้างจักรวรรดิอิสลามและการพัฒนาของสังคมอิสลามนั้น ทำให้โลกของมหาสมุทรอินเดียเชื่อมโยงกับโลกแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ก่อให้เกิดเงื่อนไขที่เป็นของการเกิดขึ้นของเมืองใหญ่ๆ ที่เรียงรายกันอยู่จากปลายหนึ่งของโลกอิสลามไปยังอีกปลายหนึ่งคือ คอรัโดบา เซวิลและแกรนาดาในอันดาลุส เฟซและมรรากิชในโมร็อกโก คีอราวานและภายหลังก็มีเมืองตูนิซในตูนิเซีย ฟุสตาตและกรุงไคโรในอียิปต์ ดามัสกัสและอเล็ปโปในซีเรีย มักกะฮ์และมะดีนะฮ์ในอาระเบียตะวันตก แบกแดด โมลุตและบัสเราะฮ์ในอิรัก ถัดจากเมืองเหล่านี้ไปก็ได้แก่เมืองต่างๆ ของอิหร่าน ทรานส์ไซซานียะฮ์และอินเดียภาคเหนือ เมืองเหล่านี้บางเมืองมีอยู่ก่อนแล้วก่อนการเข้ามาของอิสลาม ส่วนเมืองอื่นๆเป็นผลของการพิชิตของอิสลามหรืออำนาจของราชวงศ์ต่างๆ ในสมัยหลังๆ เมืองส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ที่ส่วนในของแผ่นดินไม่ได้ตั้งอยู่ที่ชายฝั่งทะเล ที่มั่นของมุสลิมทางชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนนั้นไม่ใคร่มั่นคง และท่าเรือต่างๆ ก็ง่ายต่อการที่ศัตรูจากทะเลจะบุกเข้าโจมตี

ในคริสต์ศตวรรษที่ 10 และ 11 เมืองใหญ่ๆ ของประเทศอิสลามเป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดในครึ่งทางตะวันตกของโลก ตัวเลขนั้นไม่อาจมีอะไรมากไปกว่าการกะประมาณอย่างคร่าวๆ แต่ก็ดูเหมือนจะเป็นไปได้เมื่อดูพื้นที่ของเมืองรวมทั้งจำนวนและขนาดอาคารสาธารณะของมัน ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 ไคโรเคยเป็นศูนย์กลางของประชากรนับล้าน แต่ในระหว่างศตวรรษนั้นจำนวนพลเมืองได้ลดจำนวนลงเนื่องมาจากของกาฬโรคระบาดที่เรียกกันว่า ‘มรณะดำ’ กว่าจำนวนพลเมืองจะเพิ่มขึ้นจนมีขนาดเท่าเดิมก็กิน

เวลา บางครั้งตัวเลขก็บอกว่าในนครแบกแดดมีประชากรหนึ่งล้านคนหรือมากกว่านั้น ในระหว่างที่ราชวงศ์อับบาซียะฮ์มีอำนาจสูงสุดนั้น แน่นนอนเกือบจะคูณมากขึ้นไป แต่มันจะต้องเป็นเมืองหนึ่งที่ยังน้อยก็เปรียบได้กับขนาดของไคโร ในปี ค.ศ. 1300 นครแบกแดดเสื่อมถอยลงอย่างหนักเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมของระบบชลประทานในชนบทที่อยู่รอบๆ และการถูกพวกมองโกลพิชิตรวมถึงการทิ้งเมือง เมืองคอร์โดบาในสเปนนั้นอาจจะเป็นเมืองหนึ่งที่มีขนาดดังกล่าวก็ได้ เมืองอเล็ปโป คามัสกัสและตุนิซอาจจะมีประชากรอยู่ 50-100,000 คนในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ในยุโรปตะวันตกตอนนั้นไม่มีเมืองขนาดเดียวกับไคโร เมืองฟลอเรนซ์ เวนิช มิลานและปารีสอาจมีประชากรหนึ่งแสนคน ในขณะที่เมืองต่างๆ ของอังกฤษ ประเทศที่อยู่ต่ำกว่าระดับน้ำทะเล เยอรมนีและยุโรปตอนกลางมีขนาดเล็กกว่า

ประชากรในเมือง

ส่วนที่มั่งคั่งและมีประชากรในเมืองมากกว่านั้นประกอบไปด้วยพ่อค้าจำนวนมาก คือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนำเอาอาหารและวัตถุดิบจากชนบทมาขาย หรือเกี่ยวข้องการขายสินค้าที่มีค่าเป็นระยะทางไกล สินค้าสำคัญในระบายนี้นี้ได้แก่ สิ่งทอ แก้ว เครื่องเคลือบจากจีนและบางทีที่สำคัญที่สุดกว่าเพื่อนก็คือ เครื่องเทศ ของเหล่านี้ถูกนำมาจากเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยต้นของอิสลามส่งไปยังท่าเรือต่างๆ ของอ่าวเปอร์เซียสิราฟและบัศเราะฮ์ และในเวลาต่อมาก็ไปถึงทะเลแดงจนถึงท่าเรือแห่งหนึ่งของอียิปต์ จากนั้นก็ไปยังนครไคโรแล้วก็กระจายออกไปทั่วโลกแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนโดยเส้นทางบกหรือเส้นทางอื่นๆ ทางทะเลจากท่าเรือของเมืองดาเมียตตา (Damietta) โรเซตตา (Rosetta) และอเล็กซานเดรีย ทองคำถูกนำมาจากเอธิโอเปียล่องมาทางแม่น้ำไนล์และบรรทุกการาวนมาสู่กรุงไคโร และนำมาจากดินแดนของแม่น้ำไนเจอร์ (Niger) ข้ามทะเลทรายซาฮาราไปจนถึงแถบมัฆริบ ทาสถูกนำมาจากซูดานและเอธิโอเปียและจากดินแดนสลาฟ

มิใช่ว่าการค้าทั้งหมดจะอยู่ในมือของพ่อค้ามุสลิม สินค้าที่นำมาโดยชาวเมดิเตอร์เรเนียนถูกควบคุมอย่างกว้างขวางโดยเรือและพ่อค้าชาวยุโรป ครั้งแรกก็ถูกควบคุมที่เมืองอะมาลฟี (Amalfi) จากนั้นก็ที่เมืองเจนัวและเวนิซ ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ชาวฝรั่งเศสและอังกฤษก็เริ่มปรากฏตัวให้เห็นเช่นกัน พ่อค้าในเมืองต่างๆ ของมุสลิมเข้าควบคุมเส้นทางบกอันใหญ่ในแถบมัฆริบและเอเชียตะวันตกและเอเชียกลาง ตลอดจนเส้นทางในมหาสมุทรอินเดียด้วย จนกระทั่งโปรตุเกสเปิดเส้นทางรอบแหลมกัวดัลโซป

(Cape of Good Hope) ในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 15 พ่อค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวมุสลิม อย่างเช่น พ่อค้าการิมิ (Karimi merchants) ผู้ครอบครองการค้าเครื่องเทศของอียิปต์อยู่ระยะเวลาหนึ่ง แต่ก็ยังมีชาวยิวแห่งแบกแดด ไคโรและเมืองอื่นๆ ของมัฆริบที่มีความเกี่ยวข้องทางตระกูลและชุมชนกับเมืองต่างๆ ของอิตาลี ยุโรปตอนเหนือและอาณาจักรไบแซนไทน์ นอกจากนี้พ่อค้าจากเมืองใหญ่ๆ ก็ยังมีกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นวงแคบๆ จากสถานที่ต่างๆ ที่มีขนาดเล็กกว่าซึ่งเป็นผู้ที่สามารถควบคุมการค้าบางชนิด (ประเพณีนี้ยังดำรงอยู่ต่อไปจนถึงสมัยใหม่ เช่นในมัฆริบในสมัยหลังๆ กลุ่มดังกล่าวมาจากเกาะญีร์บา (Jarba) นอกฝั่งทะเลตูนิเซีย โอเอซีส มะซาบ (Mzab) บนขอบทะเลทรายและแคว้นซุซ (Sus) ในโมร็อกโกภาคใต้)

สำหรับการทำกิจการของพ่อค้านั้นมีการจัดการธรรมดาๆ อยู่สองแบบ แบบแรกเป็นแบบหุ้นส่วน บ่อยครั้งระหว่างสมาชิกในตระกูลเดียวกัน หุ้นส่วนสองคนหรือมากกว่าจะร่วมอยู่ในความเสี่ยงและผลกำไรเป็นสัดส่วนตามที่แต่ละคนลงทุน อีกแบบหนึ่งเป็นแบบลงทุน (มูออรอบะฮ์) ที่ผู้ลงทุนจะมอบหมายสินค้าหรือเงินทุนกับใครสักคนหนึ่งเพื่อนำไปค้าขาย หลังจากนั้นก็คืนเงินทุนนั้นให้แก่ผู้ลงทุนพร้อมด้วยส่วนแบ่งของผลกำไรตามที่ตกลงกันไว้ พ่อค้าในเมืองหนึ่งอาจมีสาขาในเมืองอีกแห่งหนึ่งก็ได้ ถึงแม้ว่าจะยังไม่มีธนาคาร แต่ก็ยังมีวิธีต่างๆ ที่สามารถให้สินเชื่อแก่ผู้ที่อยู่ไกลๆ ได้ ตัวอย่างเช่น มีการออกใบเสร็จ พื้นฐานของระบบการค้าเป็นเรื่องการไว้วางใจต่อกันและกัน ซึ่งมีจุดหมายอยู่ที่การใช้ค่านิยมและกฎเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับร่วมกัน

เมืองใหญ่ต่างๆ ก็เป็นศูนย์กลางของหัตถกรรมด้วย มีการผลิตสินค้าสำคัญเพื่อตลาดในท้องถิ่น เช่นสิ่งทอ งานโลหะ เครื่องปั้นดินเผา สินค้าที่ทำจากหนังและอาหารแปรรูป รวมทั้งสินค้าที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งทอเนื้อละเอียดสำหรับตลาดที่กว้างขวางขึ้น อย่างไรก็ตามมีหลักฐานบางประการที่แสดงว่าการผลิตสำหรับตลาดนอกโลกมุสลิมได้มีความสำคัญน้อยลงไปในนับตั้งแต่จากคริสต์ศตวรรษที่ 12 เป็นต้นไป และสินค้าที่ส่งผ่านก็ผลิตขึ้นจากที่อื่น เช่น อินเดียหรือยุโรปตะวันตกมีความสำคัญมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงนี้เกี่ยวข้องกับการฟื้นคืนมาของชีวิตในเมืองในยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญเติบโตของ อุตสาหกรรมสิ่งทอในอิตาลี

โดยทั่วไปหน่วยของการผลิตจะมีขนาดเล็ก ผู้เป็นนายจะมีคนงานและช่างฝีมือเพียงสองสามคนเท่านั้นในโรงฝึกงานของเขา อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้แก่อุตสาหกรรมที่ผลิตสิ่งของสำหรับผู้ปกครองหรือกองทัพเช่น กองทหารปืนใหญ่และโรงงานหลวงที่ผลิตสิ่งทอ และโรงงานน้ำตาลของอียิปต์และที่อื่นๆ บางแห่ง พวกพ่อค้า

มิได้เป็นเพียงชนชั้นเดียวที่ยังรากลงอย่างแน่นแฟ้นอยู่ในเมือง พวกเจ้าของร้านและช่างฝีมือซึ่งมีทักษะก็ได้ก่อตัวขึ้นเป็นชนชั้นหนึ่งในเมือง พร้อมไปกับความต่อเนื่องของตนเอง มีการถ่ายทอดทักษะจากพ่อไปสู่ลูก ความเป็นเจ้าของร้านหรือโรงงานสามารถส่งต่อไปเป็นรุ่นๆ และจำนวนของสิ่งเหล่านี้ก็มีจำกัดเนื่องจากขาดพื้นที่ และบางครั้งก็เป็นเพราะกฎข้อบังคับของเจ้าหน้าที่ นักประวัติศาสตร์ผู้หนึ่งจากเมืองเฟซ (Fez) ชื่อว่า สถานการณ์และขนาดตลาดใหญ่ๆ และเนื้อที่ของโรงงานโดยคร่าวๆ เท่าที่มีอยู่ในตอนต้นทศวรรษที่ 20 ก็เป็นเหมือนกับที่เป็นอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ตามที่ลีโอ อัฟริกันัส (Leo Africanus- ค.ศ.1485-1554) ซึ่งเป็นนักเขียนในสมัยนั้นกล่าวไว้ ผู้ที่อยู่ในระดับนี้ของสังคมนั้นมีระดับรายได้ต่ำกว่าพ่อค้าใหญ่ๆ รายได้จากการเป็นช่างฝีมือหรือการค้าปลีก ก็ไม่มากไปกว่ารายได้ที่มาจากการค้าสินค้าระยะไกล ช่างฝีมือจำนวนมากมิได้เป็นเจ้าของเงินทุนมากๆ การศึกษาถึงวิถีชีวิตของกรุงไคโรแสดงให้เห็นว่า ร้านรวงและโรงงานจำนวนมากมีพ่อค้าใหญ่ๆ หรือมูลนิธิการศาสนาเป็นเจ้าของ อย่างไรก็ตามพวกเขายังได้รับสิทธิพิเศษในฐานะมั่นคง ทำการค้าที่มีเกียรติเป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่งความซื่อสัตย์ซึ่งได้รับการยอมรับและความเป็นคนทำงานที่ดีงาม มีลำดับขั้นของความเคารพนับถือในงานฝีมือเริ่มจากงานโลหะที่มีค่า กระดาษและน้ำหอมลงไปจนถึงงานที่ 'ไม่สะอาด' อย่างเช่น การฟอกหนัง การย้อมสีและการฆ่าสัตว์ เป็นต้น

ผู้ที่ล้อมรอบประชากรที่มีความมั่นคงซึ่งเป็นพวกช่างฝีมือและเจ้าของร้านที่มีสถานที่ถาวรตายตัวโดยอาศัยอยู่ในเมืองก็คือประชากรจำนวนมากซึ่งเกี่ยวข้องกับงานที่ต้องการทักษะน้อยลงไป เช่น พ่อค้าเร่ผู้เดินทางไปขายของในที่ต่างๆ คนกวาดถนน ชนชั้นกรรมาชีพถึงลูกจ้างในเมืองใหญ่ๆ ในสถานการณ์ส่วนใหญ่ ชนชั้นนี้จะต้องรวมเอาผู้อพยพชาวชนบทเข้าไว้ด้วย เส้นขั้นระหว่างเมืองและชนบทไม่มีอยู่อย่างชัดเจน คือรอบๆ เมืองจะเป็นส่วนที่เป็นสวนตลาดอย่างเช่น ในเมืองกูตา (Ghuta) อันเป็นอาณาบริเวณกว้างขวางอยู่รอบๆ เมืองดามัสกัสที่มีการชลประทาน มีการปลูกผลไม้ และผู้ที่ทำสวนอาจจะอาศัยอยู่ในเมือง ที่ชนเมืองมีตำบลต่างๆ ซึ่งมีการจัดการการค้าด้วยกองคาราวานทางไกลอย่างแข็งขัน มีการซื้อสัตว์ต่างๆ และใช้เป็นพาหนะ และสิ่งเหล่านี้ดึงดูดประชากรที่หลั่งไหลมาจากชนบท เมื่อยามเกิดความแห้งแล้งหรือไร้ข้อแปก็อาจจะทำให้ชาวไร่ชาวนาหนีออกมาจากหมู่บ้านของพวกเขาได้

กฎหมายกับอุละมา

ชีวิตในเมืองใหญ่ๆ มีความจำเป็นอย่างแตกต่างไปจากผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้านและกระโจมปฏิสัมพันธ์ของคนงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การพบปะของ

ประชาชนซึ่งมีที่มาและศาสนาที่แตกต่างกัน โอกาสและปัญหาที่แตกต่างกันของชีวิตในท้องถนนและในตลาด ทั้งหมดนี้ต้องการความคาดหวังร่วมกันว่า คนอื่นๆ จะทำอย่างไร ในสถานการณ์นั้นๆ และต้องการบรรทัดฐานว่าพวกเขาควรจะทำอย่างไร กฎเกณฑ์และอุปนิสัยซึ่งโดยทั่วไปได้รับการยอมรับว่าใช้ได้ และได้รับการเชื่อฟังมากกว่าการถูกปฏิเสธ ประเพณีท้องถิ่น (*urf-urf*) ซึ่งได้รับการรักษาไว้และมีการตีความโดยผู้อาวุโสของชุมชนนั้น ไม่มีความพอเพียงในตัวเองอีกต่อไป จากช่วงเวลาของราชวงศ์อับบาซียะฮ์เป็นต้นมา กฎหมายชารีอะฮ์ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปจากชาวเมืองมุสลิม และได้รับการเชิดชูโดยบรรดาผู้ปกครองมุสลิมในฐานะที่เป็นผู้นำทางให้แก่แนวทางที่ชาวมุสลิมควรปฏิบัติต่อกันและกัน มีการกำหนดรูปแบบสัญญาด้านพาณิชย์และข้อจำกัดว่าจะได้ผลกำไรเท่าไรจึงจะเป็นการชอบธรรม ความสัมพันธ์ของสามีและภรรยาและการแบ่งปันทรัพย์สิน

ผู้พิพากษาผู้บริหาร กฎหมายชารีอะฮ์ได้รับการฝึกฝนมาใน *มัดเราะซะฮ์ (madrasas)* อันเป็นโรงเรียนพิเศษ กอฎี (*Qadi*) จะนั่งอยู่ที่บ้านตัวเอง หรือในศาลพร้อมกับเลขานุการผู้บันทึกการตัดสิน โดยหลักการแล้วการให้การโดยวาจาจากพยานที่มีชื่อเสียงเท่านั้นถือเป็นที่ยอมรับ ได้มีกลุ่มพยานที่ถูกต้องตามกฎหมาย (*อูดูล - 'udul*) ผู้ซึ่งจะรับรองและให้สถานภาพที่ยอมรับได้แก่คำให้การของคนอื่นๆ ในทางปฏิบัติเอกสารที่เขียนขึ้นนั้นความจริงแล้ว จะได้รับการยอมรับ หากว่าถ้ามี *อูดูล* รับรองว่าเป็นเอกสารที่แท้จริงแล้ว จึงเปลี่ยนมาเป็นหลักฐานทางวาจา ในช่วงเวลาหนึ่งราชวงศ์บางราชวงศ์ได้ยอมรับ *มัชฮับ (madhhabs)* หรือสำนักกฎหมายทั้งสี่สำนักว่าใช้ได้เท่าเทียมกัน ภายใต้ราชวงศ์มัมลุกได้มีการแต่งตั้งบรรดากอฎีจากสำนักคิดทั้งหมดเป็นทางการ แต่ละกอฎีจะให้คำตัดสินไปตามคำสอนของ *มัชฮับ* ของตนเอง ไม่มีระบบอุทธรณ์ และคำสั่งของผู้พิพากษา จะไม่มีผู้ใดล้มล้างได้ยกเว้นแต่หากเกิดความผิดพลาดทางข้อกฎหมาย

โดยหลักการผู้พิพากษาจะบริหารเฉพาะแต่กฎหมายที่ได้รับการยอมรับซึ่งมาจาก *วิวรณ์* แต่ในทางปฏิบัติระบบนั้นยังไม่ใช่เป็นสากลนัก หรือไม่สามารถยื่นหยุ่นเท่ากับที่ควรจะเป็น อันที่จริงแล้วกฎหมายชารีอะฮ์มิได้ครอบคลุมขอบเขตทั้งหมดของกิจกรรมมนุษย์ มันมีความเข้มงวดมากที่สุดในปัญหาเรื่องสถานภาพส่วนบุคคล (การแต่งงาน การหย่าและมรดก) มีเรื่องการค้าอยู่น้อย และน้อยที่สุดในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านอาญาและรัฐธรรมนูญ *กอฎี* มีความสามารถในการเรื่องอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำบางอย่างที่ฝ่าฝืนกฎอานซึ่งสั่งห้ามไว้เป็นพิเศษ และที่ซึ่งมีกำหนดโทษทัณฑ์ไว้อย่างชัดเจนรวมอยู่ด้วย (เช่น การมีเพศสัมพันธ์โดยผิดกฎหมาย การลักขโมยและการดื่มสุรา) ศาลยังมีความสามารถ

ทั่วๆ ไปที่จะลงโทษการกระทำที่ละเมิดศาสนาด้วย (อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้วการบริหารความด้านอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการของรัฐจะตัดสินโดยผู้ปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมิใช่ กอฎี)

แม้แต่ในด้านความยุติธรรมซึ่งโดยทั่วไปจะปล่อยให้เป็นเรื่องของกอฎี กฎหมายที่เขาบริหารก็ยังไม่ยืดหยุ่นนัก อย่างที่มั่นคงเหมือนจะเป็นจากตำรากฎหมาย เขาอาจตีความบทบาทของเขาในฐานะของผู้ประนีประนอม มีความพยายามที่จะรักษาความสอดคล้องทางสังคมด้วยการบรรลุถึงการแก้ปัญหาก็เห็นพ้องกันในเรื่องที่ขัดแย้งกัน มากกว่าที่จะใช้กฎหมายที่เข้มงวดตามตัวอักษร นอกเหนือไปจากกอฎีแล้วก็มีผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายชนิดอื่นๆ อีกคือที่ปรึกษาทางกฎหมาย (มุฟตี – *mufti*) ซึ่งมีความสามารถในการวินิจฉัย (ฟัตวา – *fatwa*) ในปัญหาทางกฎหมาย กอฎีสามารถยอมรับฟัตวาและรวมมันไว้ด้วยกันในตำรากฎหมายในระยะเวลาอันสมควร

กอฎีเป็นบุคคลสาธารณะที่เป็นศูนย์กลางของชีวิตในเมือง เขามีได้เพียงแต่บริหารกฎหมายเท่านั้น แต่ยังรับผิดชอบในการแบ่งทรัพย์สินของบุคคลที่สิ้นชีวิตไปตามกฎหมายในเรื่องการแบ่งมรดกและสามารถมีอำนาจอื่นๆ ในการดูแลตามที่เขาได้รับมาจากผู้ปกครอง

ผู้สอน ผู้ตีความและบริหารกฎหมายรวมทั้งผู้ที่ใช้น้ำที่อื่นๆ ทางศาสนาบางอย่างเช่น ผู้นำละหมาดในมัสญิดหรือผู้เทศนาสอนในการเทศน์วันศุกร์- เป็นชนอีกชั้นหนึ่งในสังคมเมืองนั่นคือ *อุละมา* ซึ่งเป็นผู้เรียนศาสนา ผู้พิทักษ์ระบบความเชื่อ ค่านิยมและการปฏิบัติร่วมกัน ไม่อาจถือได้ว่าคนเหล่านี้เป็นชนชั้นเดียว เพราะพวกเขาได้ขยายไปทั่วสังคมทั้งหมด ทำหน้าที่แตกต่างกันและได้รับความเคารพนับถือจากสาธารณชนในระดับต่างๆ กัน อย่างไรก็ตามสุดยอดของคนเหล่านี้ก็คือ กลุ่มที่เป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นนำในเมือง คือ *อุละมา* ระดับบนได้แก่ ผู้พิพากษาในศาลใหญ่ๆ ครูในโรงเรียนใหญ่ๆ ผู้สอนศาสนาในมัสญิดหลักๆ ผู้ดูแลศาสนสถาน ถ้าหากว่าเขาเป็นผู้มีชื่อเสียงในเรื่องความรู้และความศรัทธามั่น คนเหล่านี้บางคนอ้างว่าสืบเชื้อสายมาจากท่านศาสดาโดยผ่านท่านหญิงฟาฏิมะฮ์บุตรธิดาของท่าน อะลี ابن อะบีฏอลิบ (Ali ibn Abi Talib) ผู้เป็นสามีของนาง ในเวลานี้ถือกันว่าลูกหลานของท่านศาสดาคือ พวกซัยยิด (*sayyids*) หรือพวกชาร์ฟ (*Sharifs*) เป็นผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือเป็นพิเศษ ในบางแห่งสามารถเป็นผู้นำได้ เช่น ในโมร็อกโก ราชวงศ์ทั้งสองซึ่งปกครองมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นไป ได้วางข้ออ้างของพวกเขาไว้บนความชอบธรรมจากสถานภาพของพวกเขาเองในการที่เป็นชาร์ฟ

อุละมาชั้นสูงมีความเชื่อมโยงใกล้ชิดกับคนอื่นๆที่เป็นชนชั้นนำในเมือง พ่อค้าและช่างฝีมือชั้นเอกที่ได้รับความนิยมนับถือ พวกเขามีวัฒนธรรมร่วมกัน พวกพ่อค้าต่างส่งบุตรของพวกเขาไปรับการศึกษาจากนักวิชาการทางศาสนาในโรงเรียน เพื่อที่จะหาความรู้ภาษาอาหรับและกูรานและบางทีก็ในเรื่องกฎหมายด้วย มิได้เป็นเรื่องผิดธรรมดาสำหรับผู้ชายที่จะทำงานทั้งเป็นครู เป็นนักวิชาการและพ่อค้า พวกพ่อค้าจำเป็นจะต้องมีอุละมา ในฐานะผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมาย เพื่อที่จะเขียนเอกสารทางการด้วยภาษาที่ถูกต้อง แก้ไขข้อพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สิน และดูแลการแบ่งทรัพย์สินหลังสิ้นชีวิตไป พวกพ่อค้าที่มีความมั่งคั่งและเป็นที่นับหน้าถือตา สามารถทำหน้าที่เป็นอูดูลคือคนที่มีชื่อเสียงดี ซึ่งกอฎีจะยอมรับหลักการของพวกเขา

มีหลักฐานการแต่งงานกันระหว่างตระกูลของพวกพ่อค้า ช่างฝีมือเอกและอุละมารวมทั้งการเกี่ยวพันในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจจะแสดงออกมาในการแต่งงาน โดยรวมๆ แล้วพวกเขาควบคุมทรัพย์สินส่วนมากของเมือง ลักษณะส่วนตัวแห่งความสัมพันธ์ซึ่งการค้าต้องพึ่งพิงอยู่นั้น ทำให้เงินที่ลงทุนไปในการค้าเกิดการขึ้นและลงอย่างรวดเร็ว แต่ตระกูลของอุละมามีแนวโน้มที่จะดำรงอยู่นานกว่า บิดาจะฝึกฝนบุตรให้สืบทอดจากตน ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสูงสามารถใช้อิทธิพลของตน เพื่อเป็นประโยชน์แก่สมาชิกหนุ่มๆ ของตระกูลได้

ไม่ว่าพ่อค้าหรืออุละมาชั้นสูงก็ตามถือเป็นเรื่องเป็นไปได้ที่ผู้ที่มีความมั่งคั่งจะส่งผ่านความมั่งคั่งจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยวิธีของเงินบริจาคทางศาสนาที่ซาริอะฮ์ได้ให้อำนาจไว้ (วักฟ์ - *waaf* หรือ ฮุบัส *hubus*) วักฟ์เป็นการมอบหมายรายได้จากทรัพย์สินส่วนที่อุทิศให้เป็นการกุศล ตัวอย่างเช่น การดูแลรักษามัสญิด โรงเรียน โรงพยาบาล น้ำพุสาธารณะหรือหอพักสำหรับผู้เดินทาง การปล่อยนกโหรหรือการดูแลสัตว์ป่วย อย่างไรก็ตามเงินนี้อาจถูกใช้เพื่อผลประโยชน์ของผู้ก่อตั้งตระกูล ผู้ก่อตั้งตระกูลสามารถกำหนดว่าสมาชิกคนหนึ่งตระกูลสามารถทำหน้าที่เป็นผู้บริหารและตั้งเงินเดือนให้เขา หรือมิฉะนั้นเขาก็อาจจัดให้รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากเงินทุนนั้นแก่ลูกหลานของเขาตราบใดที่พวกเขามีชีวิตอยู่ และอุทิศรายได้นั้นให้เป็นการกุศลก็ต่อเมื่อสายของการจัดเช่นนั้นอาจทำให้เกิดการใช้เงินไปในทางที่ผิดได้ วักฟ์ต่างๆ ถูกจัดให้อยู่ภายใต้การดูแลของกอฎีและของผู้ปกครองในที่สุด ดังนั้นพวกเขาจึงจัดให้มีการปกป้องในบางประการแก่การส่งทอดทรัพย์สินจากการเสี่ยงภัยทางการค้า การใช้จ่ายฟุมเพื่อยกโทษบาปหรือการแย่งชิงของผู้ปกครอง

ทาส

การแบ่งประชากรในเมืองตามแนวตั้งในเรื่องความมั่งคั่งและความมีหน้ามีตาทางสังคม ได้ถูกตัดขวางด้วยการแบ่งอีกชนิดหนึ่งคือการแบ่งระหว่างทาสและอิสระชนมุสลิมและผู้ที่มีไขมันมุสลิม ชายและหญิง

ส่วนประกอบที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนไม่มากนัก้อยู่ในประชากรที่ทำงาน ได้แก่คนรับใช้ในบ้าน คนเหล่านี้อยู่แยกออกมาเนื่องจากพวกเขาหลายคนเป็นผู้หญิง เพราะทำงานด้านบริการ หรืองานอื่นๆ ซึ่งสามารถทำในบ้านได้ เกือบจะเป็นอาชีพชนิดเดียวในเมืองซึ่งเปิดให้แกสตรี และเป็นเพราะว่าพวกเธอหลายคนเป็นทาส ความคิดในเรื่องความเป็นทาสนั้นในสังคมมุสลิมไม่ได้เป็นเหมือนกับที่ประเทศต่างๆ ของอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ค้นพบ และประกอบด้วยคนชาติต่างๆ ของยุโรปตะวันตกนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นไป ความเป็นทาสเป็นสถานภาพหนึ่งที่กฎหมายอิสลามยอมรับ ตามกฎหมายนั้นมุสลิมที่เกิดมาเป็นอิสระชนไม่สามารถทำให้เป็นทาสได้ ฉะนั้นทาสจึงไม่ใช่มุสลิม แต่เป็นผู้ที่ถูกจับตัวมาจากสงครามหรือไม่กี่ถูกซื้อหามา หรือเป็นเด็กที่มีพ่อแม่เป็นทาสและเกิดมาในความเป็นทาส พวกเขาไม่มีสิทธิ์ตามกฎหมายเต็มที่เหมือนอย่างอิสระชน แต่กฎหมายชารีอะฮ์ได้กำหนดไว้ว่าพวกทาสควรจะได้รับดูแลด้วยความยุติธรรมและกรุณา การปลดปล่อยพวกเขาเป็นการกระทำที่ควรได้รับการยกย่องอย่างหนึ่ง ความสัมพันธ์ของนายและทาสควรจะสนิทสนมกันและอาจจะดำรงอยู่ต่อไปหลังจากทาสได้รับอิสระภาพแล้ว เช่น เขาอาจแต่งงานกับบุตรสาวของนายหรือทำธุรกิจให้นายก็ได้

ชนิดของทาสตามกฎหมายนั้นรวมเอากลุ่มทางสังคมต่างๆ กัน จากช่วงต้นๆ ในสมัยราชวงศ์อับบาซียะฮ์นั้น เคาลีฟะฮ์ได้เกณฑ์ทาสที่มาจากชาวเตอร์กแห่งเอเชียกลางเข้าไปอยู่ในกองทัพของตน และการปฏิบัติเช่นนี้ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป ทหารทาสและอิสระชนส่วนใหญ่มาจากเอเชียกลางและแคว้นคอเคซัส ในมัฆริบและอันดาลุสจากดินแดนของสลาฟนั้นเป็นผู้สนับสนุนราชวงศ์ต่างๆ และสามารถเป็นผู้ก่อตั้งราชวงศ์เหล่านั้นได้ด้วย พวกมัมลุกซึ่งปกครองอียิปต์และซีเรียตั้งแต่ ค.ศ. 1250 ถึงปี ค.ศ. 1517 นั้นเป็นกลุ่มทหารเกณฑ์ที่สร้างตัวเองขึ้นมาให้มั่นคง และถูกฝึกให้เป็นทาสเข้ารับศาสนาอิสลามและถูกปลดปล่อยให้เป็นอิสระชน

อย่างไรก็ตาม ทหารทาสเหล่านี้เป็นกลุ่มที่เป็นประเภทที่แตกต่างออกไป ซึ่งเกือบจะไม่สามารถกล่าวว่ามีสถานภาพเดียวกันกับบรรดาผู้ที่เป็็นทาสส่วนใหญ่ ในบาง

พื้นที่ที่มีทาสเกษตรกรที่ถูกนำมาจากทวีปแอฟริกาตะวันออก มีความสำคัญอยู่ในทางภาคใต้ของอิรักในระหว่างช่วงหนึ่งของสมัยอับบาซียะฮ์ เช่นทาสเป็นผู้เพาะปลูกในที่ดินที่หุบเขาตอนบนของแม่น้ำไนล์และโอเอซิสในทะเลทรายซาฮารา อย่างไรก็ตาม โดยส่วนใหญ่แล้วทาสจะเป็นผู้รับใช้ภายในบ้านและเป็นนางบำเรอในเมืองต่างๆ พวกเขาถูกนำมาจากกาฟทวีปผ่านมาทางมหาสมุทรอินเดียและทะเลแดงลงมาตามแม่น้ำไนล์หรือโดยเส้นทางที่ข้ามทะเลทรายซาฮารา ส่วนใหญ่ของทาสเหล่านี้เป็นสตรี แต่ก็มีพวกชายที่รวมอยู่ด้วยเพื่อคอยดูแลความเป็นส่วนตัวของบ้านเรือน

มุสลิมกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมในเมือง

เมืองเป็นสถานที่ของการพบปะและการแยกกัน ภายนอกคาบสมุทรอาระเบียเกือบทุกเมืองจะมีผู้ตั้งหลักแหล่งที่มาจากชุมชนใดชุมชนหนึ่งของชาวยิวและคริสเตียน พวกเขา มีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งในกิจการสาธารณะของเมือง แต่ได้ก่อตัวขึ้นเป็นส่วนที่แตกต่างออกไปในสังคมของเมือง มีหลายปัจจัยที่ทำให้พวกเขาแยกออกจากชาวมุสลิม พวกเขาจ่ายภาษีรัฐูปการ (ญิซยะฮ์) ให้แก่รัฐบาลโดยกฎหมายและธรรมเนียมปฏิบัติของอิสลาม พวกเขาต้องพกพาเครื่องหมายความแตกต่างของตนไปด้วย เช่นต้องสวมเสื้อผ้าชนิดพิเศษ หลีกเลี่ยงการใช้สิ่งบางสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาของอิสลาม (โดยเฉพาะอย่างยิ่งสีเขียว) ไม่พกพาอาวุธหรือขี่ม้า พวกเขาไม่ควรสร้างสถานที่ใหม่สำหรับการสักการะ และไม่ซ่อมแซมสถานที่เก่าโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือสร้างสถานที่เหล่านั้นในแบบที่จะมาบดบังสักการะสถานของชาวมุสลิม อย่างไรก็ตาม ข้อห้ามดังกล่าวมิได้ถูกนำมาใช้อยู่ตลอดเวลาหรือเป็นไปในรูปแบบเดียวกัน ที่มีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดได้แก่กฎหมายเกี่ยวกับการแต่งงานและมรดก ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมไม่อาจรับมรดกจากมุสลิมได้ แต่ผู้ชายชาวมุสลิมสามารถแต่งงานกับสตรีชาวยิวหรือคริสเตียนได้ การเปลี่ยนชาวมุสลิมให้เป็นศาสนาอื่นถูกห้ามอย่างเด็ดขาด

การที่ชาวยิวและคริสเตียนมีแนวโน้มที่จะเข้าครอบครองตำแหน่งที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ ในกิจการทางเศรษฐกิจบางประการนั้น คือเครื่องหมายของความเป็นอยู่ที่แยกออกไปของพวกเขาจริงๆ แล้วพวกเขาได้แยกออกไปจากคนอื่นๆ ในระดับสูงนั้นชาวยิวและ คริสเตียนบางคนได้รับตำแหน่งสำคัญในราชสำนักของผู้ปกครองบางคนหรือในคณะบริหารของพวกเขา ในอียิปต์ภายใต้ราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ อัยยูบียะฮ์และมัมลุกนั้นเจ้าหน้าที่ชาวคอปติกมีความสำคัญอยู่ในการงานทางด้านการเงิน การแพทย์เป็นอาชีพที่ชาวยิวมีความเด่นดัง และนายแพทย์ยิวในราชสำนักสามารถมีอิทธิพลเป็นอย่างมาก หาก

ว่าชาวยิวหรือคริสเตียนเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม เขาก็จะรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไปอีก เช่นผู้เปลี่ยนศาสนาบางคนได้กลายเป็นมุขมนตรีและมีอำนาจสูง

ชาวยิวแห่งเมืองมุสลิมมีส่วนสำคัญอยู่ในการค้าทางไกลกับท่าเรือต่างๆ ของยุโรป แถบเมดิเตอร์เรเนียนและคาบสมุทรอินเดียนกระทั่งถึงสมัยมัมลุก ในบรรดางานช่างนั้นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับยา ทองและเงินมีแนวโน้มว่าจะตกอยู่ในมือของชาวยิวหรือคริสเตียนที่ทำงานเพื่อตนเองหรือเพื่อชาวมุสลิม

ความสัมพันธ์ของมุสลิมและผู้ที่มีใจมุสลิมเป็นเพียงส่วนหนึ่งแห่งความสลับซับซ้อนของความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งบรรดาผู้ที่อยู่เคียงข้างกันในเมืองเดียวกันจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและสถานการณ์จะเป็นตัวตัดสินว่าส่วนที่สลับซับซ้อนส่วนไหนจะมีอิทธิพลเหนือกว่าในช่วงเวลาสถานะนั้นๆ ในศตวรรษต้นแห่งการปกครองของอิสลามปรากฏว่าได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ระหว่างผู้เชื่อถือของสามศาสนาอยู่เป็นอันมาก ความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมและชาวยิวในสเปนสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ และระหว่างชาวมุสลิมและคริสเตียนนิกายเนสโตเรียนในอับบาติยะฮ์ณ นครแบกแดด มีความใกล้ชิดและเป็นกันเอง อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปอุปสรรคก็มีมากขึ้น การเปลี่ยนศาสนาของชาวคริสเตียนหรือในระดับน้อยของชาวยิวไปเป็นอิสลามได้เปลี่ยนคนส่วนใหญ่ไปเป็นชนกลุ่มน้อยซึ่งกำลังจะหมดไป เมื่ออิสลามเปลี่ยนจากการเป็นศาสนาของชนชั้นนำในการปกครองไปเป็นศาสนาของประชาชนในเมืองจำนวนมาก อิสลามจึงได้สร้างสถาบันทางสังคมของตนขึ้น ซึ่งทำให้มุสลิมสามารถอยู่ได้โดยมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่มีใจมุสลิม

ในหลายศตวรรษที่ยาวนานของการปกครองของมุสลิม มีอยู่บางช่วงตอนที่ผู้ปกครองมุสลิมมีการจงใจประหัตประหารผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น ในสมัยเคาะลีฟะฮ์ อัล-หะกิม (al-Hakim – ค.ศ. 996-1026) ของอียิปต์ ในสมัยของราชวงศ์ของพวกอัลโมฮาดิยะฮ์ในแถบมัฆริบ และในสมัยของผู้ปกครองชาวมองโกลบางคนในอิหร่านและอิรัก หลังจากพวกเขาเปลี่ยนมารับนับถืออิสลามแล้ว การประหัตประหารดังกล่าวมิได้เกิดจากการชั่วร้ายหรือให้เหตุผลจากผู้เป็นปากเสียงของศาสนาอิสลามสายซุนนี อย่างไรก็ตาม ผู้รู้ทางศาสนา คือ อุละมา ก็มีส่วนเกี่ยวข้องในอันที่จะยืนยันว่า ผู้ที่มีใจมุสลิมมิได้ละเมิดกฎหมายต่างๆ ที่ใช้ควบคุมสถานภาพของพวกเขา แต่ภายในข้อจำกัดเหล่านั้นพวกเขาได้ใช้การปกป้องตามที่กฎหมาย ชารีอะฮ์ ได้มอบให้แก่พวกเขา แรงกดดันต่อชาวยิวและชาวคริสเตียนส่วนใหญ่อาจจะมาจากมวลชนในเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนที่มิสครามหรือมีความยากแค้นทางเศรษฐกิจ เมื่อความเป็นศัตรูอาจจะมุ่งตรงมาที่เจ้าหน้าที่ ซึ่งมีได้เป็นมุสลิมของผู้ปกครองมุสลิม ในช่วงขณะดังกล่าว

ผู้ปกครองอาจจะตอบโต้ด้วยการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด หรือปลดเจ้าหน้าที่ซึ่งมิได้เป็นมุสลิมออก แต่ก็ใช้อยู่ไม่นานนัก วิกฤตการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นหลายครั้งในสมัยที่ราชวงศ์มัมลุกปกครองอียิปต์และซีเรีย

องค์การของชุมชนชาวยิวและชาวคริสเตียนสามารถจัดการปกป้องบางประการ และรักษาความเป็นปึกแผ่นอยู่ได้ต่อหน้าความกดดันในบางครั้งบางคราว และความเสียเปรียบอย่างถาวรในความเป็นชนกลุ่มน้อย ชุมชนต่างๆ ของชาวยิวและคริสเตียนรวมตัวเข้าด้วยกันโดยความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มในท้องถิ่น ซึ่งรวมกันอยู่รอบๆ โบสถ์คริสต์หรือโบสถ์ยิวและโดยผู้มีอำนาจหน้าที่ชั้นสูง ในหมู่ชาวยิวในสมัยเคาะลีฟะฮ์อับบาสิยะฮ์นั้น เกียรติยศเบื้องต้นถูกมอบให้แก่ ‘เอกซิลาร์ซู’ หรือ ‘หัวหน้าของผู้ถูกจับกุม’ อันเป็นสำนักงานซึ่งมาจากผู้ที่อ้างว่าสืบเชื้อสายมาจากษัตริย์เดวิด อย่างไรก็ตามตำแหน่งผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะถูกมอบให้แก่หัวหน้าของวิทยาลัยใหญ่ๆ หรือกลุ่มของผู้มีความรู้ซึ่งในอิรักมีสองคนและใน ปาเลสไตน์หนึ่งคน คนเหล่านี้เป็นผู้ที่แต่งตั้งผู้พิพากษาสำหรับที่ประชุมที่ต่างๆ ต่อมาเมื่อเคาะลีฟะฮ์แตกแยกออกไป ผู้นำท้องถิ่นก็ปรากฏตัวขึ้นมา เช่น ผู้พิพากษา นักวิชาการและผู้นำ ‘ทางโลก’ อย่างเช่น นากิด (nagid) หรือรอฮิส อัล-ยาฮูด (*ra'is al-yahud*) ในอียิปต์ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ถูกหลานของนักคิดมัยโมนิเดส (Maimonides) ผู้ยิ่งใหญ่ดำรงอยู่

ในทำนองเดียวกัน ในชุมชนต่างๆ ของชาวคอปต์ พระราชาคณะและบิชอปเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ภายใต้เคาะลีฟะฮ์อับบาสิยะฮ์ พระราชาคณะเนสโตเรียนในกรุงแบกแดดเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ และภายใต้ราชวงศ์อียิปต์สมัยหลังพระราชาคณะชาวคอปต์ในกรุงไคโร มีตำแหน่งพิเศษที่มีอิทธิพลและได้รับความเคารพนับถือ หัวหน้าของชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบเพื่อให้มั่นใจว่าจะมีการปฏิบัติตาม *ดิมมะฮ์* (*dimma*) หรือสัญญาการคุ้มครองระหว่างผู้ปกครองมุสลิมกับผู้ที่มีไม่ใช่มุสลิมให้มีความสุข การเชื่อฟังและระเบียบวินัย พวกเขาอาจมีส่วนอยู่ในการกำหนดภาษีรัฐูปการ แต่โดยทั่วไปแล้วดูเหมือนเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจะเป็นผู้รวบรวม พวกเขายังมีหน้าที่อยู่ในชุมชนอีกด้วยคือให้คำแนะนำแก่โรงเรียนต่างๆ และบริการทางสังคม และพยายามที่จะป้องกันความเบี่ยงเบนในคำสอนหรือการปฏิบัติในเรื่องพิธีสวดภาวนา นอกจากนั้น ยังดูแลศาลต่างๆ ซึ่งผู้พิพากษาเป็นผู้บริหารกฎหมายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกสองคนของชุมชน หรือการประนีประนอมความไม่ลงรอยกัน อย่างไรก็ตาม หากเป็นความต้องการของพวกเขา ชาวยิวและคริสเตียนก็สามารถนำเอาคดีของพวกเขาไปฟ้องคดีกอกฎีที่เป็นมุสลิมได้ และดูเหมือนว่าพวกเขาจะทำอยู่บ่อยๆ

สตรีในเมือง

เท่าที่เรามีข้อมูลสตรีมีบทบาทอย่างจำกัดอยู่ในชีวิตทางเศรษฐกิจของเมือง พวกเธอเป็นผู้รับใช้ในบ้าน บางคนอาจช่วยสามีของตนในการค้าและงานฝีมือ มีสตรีผู้ให้ความบันเทิงต่างๆ เช่น นักเต้นรำและนักร้อง อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วพวกเธอมีส่วนอยู่ในกิจกรรมสำคัญของเมืองใหญ่ๆ คือการผลิตสินค้าที่มีคุณค่าจำนวนมากเพื่อการส่งออก ผู้ที่มีความแข็งแกร่งอย่างเปิดเผย ก็คือสตรีจากตระกูลที่ยากจน ในระดับตระกูลที่มีความมั่งคั่ง มีอำนาจและได้รับความนับหน้าถือตา มักจะแยกสตรีของตนไปอยู่ในส่วนพิเศษของบ้านคือ *หะริม (harim)* เมื่อพวกเธอต้องออกจากบ้านไปที่ถนนและที่ทำงานสาธารณะ ก็จะต้องใช้ผ้าคลุมผม นักกฎหมายชาวอียิปต์ของสำนักคิดมาลิกี (Maliki) คืออิบน์ อัลฮัจญ์ (Ibn al-Hajj – เสียชีวิตปี ค.ศ. 1336) กล่าวว่าสตรีไม่ควรออกไปซื้อสิ่งของต่างๆ ในตลาด เพราะมันอาจนำไปสู่การกระทำที่ไม่เหมาะสมหากว่าพวกเธอไปนั่งกับคนขายของ

ผู้อาวุโสที่มีศรัทธามั่นบางท่าน (ขอให้พระองค์ทรงโปรดปรานพวกเขาด้วย) กล่าวว่าสตรีควรออกจากบ้านของเธอในสามโอกาสเท่านั้น คือเมื่อเธอต้องไปอยู่ในบ้านเจ้าบ่าวของเธอ เมื่อพ่อแม่ของเธอเสียชีวิตและเมื่อเธอไปหลุมศพของเธอเอง

การแยกไปอยู่ใน *หะริม* นั้นมิได้เป็นการแยกจากชีวิตของพวกเธอโดยสิ้นเชิง ภายในส่วนของสตรีในบ้านที่ใหญ่โตนั้น การเย็บเยียนกันและกัน การไปยังที่อาบน้ำสาธารณะซึ่งสงวนไว้สำหรับสตรีในเวลาพิเศษ และในการเฉลิมฉลองการแต่งงานหรือการถือกำเนิดของเด็กๆ สตรีจะพบกันและกัน และรักษาวัฒนธรรมของพวกเธอเองเอาไว้ พวกเธอบางคนมีบทบาทที่แข็งแกร่งอยู่ในการบริหารทรัพย์สินของตนโดยอาศัยคนกลาง และได้มีกรณีที่บ้านทักเอาไว้ว่าสตรีได้ปรากฏตัวในศาลกอกฎีเพื่อเรียกร้องสิทธิของพวกเธอสำหรับในชนบท เมื่อสตรีมีอายุมากขึ้นและถ้าเธอให้กำเนิดลูกชาย เธอก็สามารถมีอำนาจอย่างมากอยู่ในตระกูล

อย่างไรก็ตาม แบบแผนทางสังคมนั้นขึ้นอยู่กับอำนาจและสิทธิอันสูงส่งของบุรุษ การปกปิดร่างกายและ*หะริม*เป็นเครื่องหมายในเรื่องนี้ที่มองเห็นได้ วรรณคดีของความสัมพันธ์ระหว่างบุรุษและสตรี ซึ่งหยั่งรากลึกอยู่ในวัฒนธรรมตะวันออกกลาง ที่มีอยู่ก่อนการเข้ามาของอิสลามเป็นเวลานาน และได้รับการรักษาไว้ในชนบทโดยชนบทธรรมเนียมที่มีมาช้านานนี้ก็ยังเข้มแข็งอยู่ แต่ก็เปลี่ยนไปในเมืองอันเนื่องมาจากพัฒนาการของกฎหมาย*ชาร์อะฮ์*

กูรอานได้ย้อย่างชัดเจนถึงความสำคัญแห่งความเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรีไว้
 ดังนี้ ใครก็ตามทำสิ่งที่ถูกต้องไม่ว่าบุรุษหรือสตรีและเขาเป็นผู้ศรัทธา ผู้คนทั้งหมดนี้จะ
 เข้าสู่สวนสวรรค์¹² กูรอานยังให้ความยุติธรรมและความกรุณาในการจัดการระหว่างชาว
 มุสลิม ดูเหมือนว่าการจัดสรรของกูรอานในเรื่องที่เกี่ยวกับการแต่งงานและมรดก ทำให้
 สตรีมีตำแหน่งที่ดีกว่าที่เธอเคยเป็นมาในอาระเบียสมัยก่อนการเข้ามาของอิสลาม (ถึงแม้ว่า
 จะไม่ได้เป็นดินแดนที่มุสลิมเข้าพิชิตก็ตาม) **ซาริอะฮ์**ซึ่งเป็นระบบกฎหมายและหลัก
 ศีลธรรมทางสังคมซึ่งเป็นอุดมคติ ได้แสดงออกมาอย่างเป็นทางการถึงสิทธิของสตรี แต่ก็
 ได้วางข้อจำกัดเอาไว้เช่นกัน

ตามกฎหมายซาริอะฮ์แล้ว สตรีทุกคนควรมีผู้ปกครองเพศชาย คือบิดาของเธอ
 พี่ชายหรือสมาชิกอื่นๆ จากตระกูลของเธอ การแต่งงานของสตรีเป็นข้อสัญญาทางแพ่ง
 ระหว่างเจ้าบ่าวและผู้ปกครองของเธอ บิดาในฐานะผู้ปกครองสามารถให้บุตรสาวของ
 แต่งงานโดยไม่ต้องให้เธอยินยอมหากเธอยังอายุไม่ถึงวัยรุ่น แต่ถ้าเธออายุถึงวัยรุ่นแล้วก็
 จำเป็นต้องให้เธอยินยอมด้วย แต่ถ้าหากว่าเธอไม่ได้แต่งงานมาก่อน การยินยอมนั้นอาจ
 ทำได้โดยการนิ่งเงียบ ข้อสัญญาในการแต่งงานต้องมีสินสอด (*มะฮัร* – *mahr*) ซึ่ง
 เจ้าบ่าวจะเป็นผู้ให้เจ้าสาว นับเป็นทรัพย์สินของเธอ และอะไรก็ตามที่เธอเป็นเจ้าของอยู่
 หรือได้รับเป็นมรดกก็ยังเป็นทรัพย์สินของเธออยู่ ภรรยาต้องเชื่อฟังสามีของเธอ แต่ในทาง
 กลับกันเธอก็มีสิทธิที่จะได้รับเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและการดำรงชีพ และการมีเพศสัมพันธ์กับ
 สามีอย่างเหมาะสม ถึงแม้ว่านักเขียนกฎหมายจะยอมรับว่าการทำแท้งได้รับการอนุญาตให้
 ทำในสถานการณ์บางอย่างก็ตาม สามีก็ไม่ควรกระทำโดยไม่ได้รับความยินยอมจากภรรยา

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาก็ยังมีความไม่เท่าเทียมอยู่หลาย
 อย่าง คือในขณะที่ภรรยาสามารถหย่าสามีได้ก็ด้วยเหตุผลที่ดีเท่านั้น คือเมื่อสามีตายด้าน
 วิกลจริต ปฏิเสธสิทธิของภรรยาโดยการขอความช่วยเหลือจากกอฎี หรือมีฉันทนก็ด้วยการ
 ตกลงร่วมกัน สามีของเธอกลับสามารถปฏิเสธภรรยาของเขาโดยไม่ใช้เหตุผลใดๆ และ
 ด้วยการกล่าวถ้อยคำออกมาง่ายๆ ต่อหน้าพยาน (ในกฎหมายของซาริอะฮ์ กฎเกณฑ์
 สำหรับการปฏิเสธภรยานั้นเป็นเรื่องที่เข้มงวดกว่า แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับมีการอนุญาต
 ให้มีการแต่งงานชั่วคราว (*มุดอะฮ์-mut 'a*) สำหรับระยะเวลาพิเศษบางระยะ) สัญญา
 การแต่งงานสามารถเป็นเครื่องป้องกันบางประการในเรื่องนี้ ถ้าหากว่ากำหนดว่าสามี
 จะต้องจ่ายส่วนหนึ่งของสินสอดที่เรียกกันว่าส่วน ‘ที่เลื่อนออกไป’ (*มูัจญัล – mu 'a
 jjal*) ให้เธอเมื่อเขาทอดทิ้งภรรยาของเขาเท่านั้น ภรรยาสามารถหวังการอุปถัมภ์และการ
 ปกป้องที่ญาติฝ่ายชายของเธอเองจะมอบให้ หากว่าสามีทอดทิ้งเธอไปเธอก็สามารถ

กลับมายังบ้านของครอบครัวเธอได้พร้อมกับทรัพย์สินนั้น เธอสามารถดูแลลูกๆ ที่เกิดจากการแต่งงานของเธอได้ และมีหน้าที่เลี้ยงดูพวกเขาให้เติบโตจนกระทั่งถึงวัยหนึ่งที่ได้มีการกำหนดไว้ แตกต่างกันในประมวลกฎหมายต่างๆ หลังจากนั้นผู้เป็นบิดาหรือตระกูลของเขาก็จะเป็นผู้ดูแลบุตรเอง

กฎหมาย*ซาริอะฮ์*ขึ้นอยู่กับกุรอ่านและตัวอย่างของท่านศาสดา อนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยามากกว่าหนึ่งคนแต่จำกัดไว้เพียงสี่คน ถ้าหากว่าเขาสามารถเลี้ยงดูภรรยาทั้งหมดได้ด้วยความยุติธรรมและมีได้ทอดทิ้งหน้าที่ของการสมรสแก่ภรรยาคนใด เขาสามารถมีนางบำเรอที่เป็นทาสจำนวนเท่าใดก็ได้โดยที่พวกนางไม่มีสิทธิ์อย่างใดเหนือเขา อย่างไรก็ตาม ข้อตกลงในการแต่งงานอาจจะวางเงื่อนไขไว้ว่าเขาจะมีภรรยาเพิ่มขึ้นหรือมีนางบำเรออีกไม่ได้ก็ได้

ความไม่เท่าเทียมกันมิให้เห็นเช่นกันในกฎหมายมรดก ทั้งๆ ที่มาจาก*ซาริอะฮ์*อันเป็นถ้อยคำที่ได้มาจากกุรอ่าน ผู้ชายได้รับอนุญาตให้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินของเขาให้ได้ไม่มากกว่าหนึ่งในสามให้แก่บุคคลหรือกำหนดว่าจะไม่ให้แก่ผู้ที่เขาไม่ต้องการให้ตามที่เขาปรารถนา ส่วนที่เหลืออยู่ก็จะถูกแบ่งไปตามกฎเกณฑ์ที่เข้มงวด ภรรยาของเขาจะได้รับมากเพียงหนึ่งในสาม ถ้าหากว่าเขาทิ้งบุตรชายและบุตรสาวเอาไว้ บุตรสาวจะได้มรดกเพียงครึ่งหนึ่งจากส่วนแบ่งของลูกชาย ถ้าเขามีแต่ลูกสาว พวกเธอจะได้ส่วนหนึ่งจากทรัพย์สินของเขา ส่วนที่เหลือจะตกเป็นของญาติผู้ชายของผู้ตาย (นี่เป็นกฎหมายของสายซุนนี อย่างไรก็ตาม ในกฎหมายชีอะฮ์บุตรสาวจะได้รับทุกอย่างหากว่าผู้ตายไม่มีบุตรชาย) ส่วนแบ่งที่บุตรสาวจะได้เพียงครึ่งหนึ่งจากที่บุตรชายได้รับนี้สะท้อนถึงเงื่อนไขอีกข้อหนึ่งของกฎหมาย*ซาริอะฮ์*คือในกรณีการเป็นคดีตามกฎหมาย คำให้การของสตรีมีน้ำหนักแค่เพียงครึ่งเดียวของคำให้การของบุรุษ

รูปร่างของเมือง

เมืองเป็นสถานที่ซึ่งพ่อค้าและช่างฝีมือทำงาน นักวิชาการทำการศึกษาและสอนผู้ปกครองหรือผู้ว่าราชการงานอยู่ที่ราชสำนักโดยได้รับการดูแลจากทหาร ผู้พิพากษาบริหารความยุติธรรม ชาวนบพและผู้อยู่อาศัยในทะเลทรายเข้ามาขายผลิตผลของพวกเขาและซื้อสิ่งที่พวกเขาต้องการ พวกพ่อค้าที่ห่างไกลมาซื้อและขาย และนักศึกษามาเรียนกับครูที่มีชื่อเสียงบางคน โครงสร้างของเมืองต้องอำนวยความสะดวกให้แก่สิ่งที่พวกเขาต้องการทุกอย่าง

ใน *มะดีนะฮ์* ซึ่งเป็นใจกลางของเมืองใหญ่ทุกๆ เมือง (แม้ว่าไม่จำเป็นจะต้องเป็นศูนย์กลางทางภูมิศาสตร์ก็ตาม) จะมีอาคารอยู่สองชนิด หนึ่งในนั้นรวมเอามัสยิดใหญ่สำหรับการพบปะชุมนุม การศึกษารวมทั้งการละหมาดและเป็นที่แสดงความสำนึกของประชากรมุสลิมที่ออกมาชุมนุมในช่วงที่มีความวิกฤต ใกล้เคียงนั้นจะเป็นบ้านเรือน ศาลของหัวหน้ากอฎิ โรงเรียนระดับสูงต่างๆ และร้านรวงของผู้ขายหนังสือ หรือเทียนและสิ่งของอื่นๆ สำหรับการแสดงความเคารพสักการะอาจมีสักการะสถานของนักบุญ ซึ่งชีวิตของเขารับรู้กันได้ด้วยแนวทางที่พิเศษบางประการกับชีวิตที่ใช้ไปในเมือง ส่วนประกอบอื่นๆ นั้นก็คือตลาดกลาง (*ซูก-สุก*) อันเป็นจุดศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยน ข้างในตลาดหรือใกล้เคียง กับตลาดจะมีร้านของคนขายสิ่งทอ เพชร เครื่องเทศและสินค้าที่มีค่าอื่นๆ ที่เก็บของเพื่อเก็บสิ่งของที่รับเข้ามาและที่ทำงานของคนงานแลกเงิน ผู้ทำหน้าที่ในฐานะนายธนาคารเพื่อใช้จ่ายในการค้าต่างประเทศ ร้านรวงที่เก็บของและสำนักงานเหล่านี้สามารถจัดให้เรียงเป็นแถวมีตามสี่ด้านของถนนที่ขนานหรือตัดข้ามกันและกันหรืออาจเป็นกลุ่มอาคารที่แออัด ซึ่งเชื่อมต่อกันอย่างใกล้ชิดเกินกว่าที่ถนนจะตัดผ่านได้ กลุ่มอาคารระบบที่สามซึ่งจะพบอยู่ใกล้กับศูนย์กลางของเมืองสมัยใหม่นั้นไม่เด่นนัก อำนาจของรัฐบาลมีอยู่ในที่นั่นคือในผู้ที่คอยเฝ้าดูแล คนดูแลตลาดและกองกำลังตำรวจ แต่จะไม่แสดงตนในอาคารที่กว้างใหญ่และโอ้อวด

เนื้อที่ตลาดส่วนใหญ่จะเป็นที่สำหรับแลกเปลี่ยน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานที่ซึ่งเก็บสินค้ามีค่าไว้ในนั้นจะถูกลักขโมยและมีการเฝ้ายามในตอนกลางคืน โรงงานและสถานที่ต่างๆ สำหรับสิ่งทอและงานโลหะจะตั้งอยู่ห่างจากที่นั่นไปเล็กน้อย และใช้เป็นสถานที่อยู่ของคนทำงานที่นั่นด้วย พวกพ่อค้าและนักวิชาการที่ร่ำรวยอาจอาศัยอยู่ใกล้ๆ นั้น แต่ประชากรส่วนใหญ่จะอยู่นอกส่วนกลางนี้ออกไปคือ ในบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนในย่านที่อยู่อาศัย แต่ละย่านมีถนนเล็กๆ ทางตันมากมายเปิดออกสู่ถนนสายหลัก ในบางสมัยบริเวณที่อยู่อาศัยจะมีประตูซึ่งปิดและมีคนเฝ้าในตอนกลางคืน ย่านที่อยู่อาศัยอาจจะมีผู้อยู่อาศัยสองสามร้อยคนหรือสองสามพันคนก็ได้ ในนั้นจะมีมัสยิด โบสถ์คริสต์หรือโบสถ์ยิว ตลาดชั้นในท้องถิ่น (*ซุwayเกาะ - suwayqa*) ที่ขายสินค้าที่จำเป็นประจำวันและบางทีก็มีที่อาบน้ำสาธารณะ (*ฮัมมาม - hamman*) อันเป็นสถานที่พบปะที่มีความสำคัญ ตระกูลที่มั่งคั่งและมีอำนาจบางตระกูลจะมีบ้านของพวกเขาอยู่ในย่านที่อยู่อาศัย ซึ่งพวกเขาอาจจะรักษาอิทธิพลและวางโตได้ แต่บางคนอาจจะมีบ้านใหญ่หรือบ้านรองอยู่ที่ชานเมือง ที่สามารถจะสร้างบ้านที่กว้างใหญ่มากขึ้นได้โดยมีสวนอยู่รอบๆ ผ่านที่อยู่ซึ่งเป็นของผู้อยู่อาศัยในนั้นและเป็นส่วนของบ้านในลักษณะหนึ่ง ในกรณีที่มีความ

จำเป็น ความเป็นส่วนตัวในบ้านจะได้รับการคุ้มครองโดยคนหนุ่มๆ ในย่านนั้นซึ่งบางครั้งก็รวมตัวกันขึ้นเป็นกลุ่ม (ซุอาร์, อัยยารูน, ฟิตยาน – *zu 'ar, 'ayyarun, fityan*) ซึ่งยังคงมีอยู่ต่อไป โดยมีอุดมคติทางศีลธรรมบางประการ กลุ่มดังกล่าวอาจมีขอบเขตการปฏิบัติงานที่กว้างขวางในขณะที่มีความวุ่นวายขึ้นในเมือง

ไกลออกไปจากศูนย์กลางเมือง ใกล้กับกำแพงหรือถัดจากกำแพงไปเป็นที่อยู่ของผู้อพยพชาวชนบท ณ ที่นี้กองคาราวานจะได้จัดหาเครื่องใช้ไม้สอยและจัดการส่งเข้าของออกไปและรับเข้าของมา สัตว์ที่ใช้ในการบรรทุกของถูกซื้อและขายไป และผู้ที่อยู่ตามชนบทก็จะนำเอาผลไม้พืชผักและปศุสัตว์ของตนมาขาย ที่นี้เช่นกันจะมีโรงงานที่ส่งเสียงดังหรือส่งกลิ่นเหม็นตั้งอยู่อย่างเช่น โรงงานฟอกหนังหรือโรงเชือดสัตว์ที่ดำเนินการอยู่ ถัดจากย่านเหล่านี้ไป และนอกกำแพงเมืองจะมีสุสานซึ่งเป็นสถานที่พบปะสำคัญมิใช่เฉพาะเวลาที่มีการฝังศพเท่านั้น

มีแนวโน้มสำหรับผู้อยู่อาศัยในย่านที่อยู่อาศัยที่จะมีความเกี่ยวโยงกันโดยการมีชาติกำเนิดร่วมกัน มีศาสนา ชาติพันธุ์ หรือภูมิภาคเดียวกัน หรือโดยความเป็นญาติหรือการแต่งงานกัน การเชื่อมโยงดังกล่าวก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นที่อาจเข้มแข็งขึ้นได้ ชาวฮิวและคริสเตียนมีแนวโน้มที่จะอาศัยอยู่ในถิ่นที่อยู่บางแห่งมากกว่าจะอยู่ในที่อื่นๆ เนื่องจากความเป็นญาติกันหรือมีชาติกำเนิดเดียวกันหรือเนื่องจากพวกเขาต้องการอยู่ใกล้กับสักการะสถานของพวกเขา หรือมีฉะนั้นก็เพราะความแตกต่างในขนบธรรมเนียมของพวกเขานั่นเอง เรื่องการแยกสตรีออกไป ทำให้พวกเขามีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับตระกูลมุสลิมอย่างยากลำบาก ในแถบมัฆริบชาวฮิวเชื้อชาติเบอร์เบอร์ เชื้อชาติตะวันออก อาจอยู่แยกออกไปจากผู้ที่มาจากอันดาลุส อย่างไรก็ตาม ย่านที่อยู่ซึ่งพวกเขาอาศัยอยู่ อาจมิใช่สถานที่ของคริสเตียนหรือชาวฮิวโดยเฉพาะก็ได้ ในที่ส่วนมากไม่มีถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวฮิว อย่างไรก็ตาม ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 โมร็อกโกกลายเป็นช้อยกเว้น เช่นในเมืองเฟซ (Fez) และเมืองอื่นๆ ผู้ปกครองได้สร้างถิ่นที่อยู่ของชาวฮิวแยกออกไปเพื่อที่จะปกป้องชาวฮิวจากการถูกรบกวนจากคนอื่นๆ

ในรูปแบบทั่วไปนี้มีความหลากหลายกันอยู่ ขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ ประเพณีทางประวัติศาสตร์และการกระทำของราชวงศ์ต่างๆ ตัวอย่างเช่น เมืองอเล็ปโปเป็นเมืองโบราณซึ่งเจริญเติบโตมานานก่อนการเข้ามาของอิสลาม ใจกลางของเมืองยังคงตั้งอยู่อย่างที่มันเคยเป็นในสมัยเฮลเลน (Hellenistic) และไบแซนไทน์ ถนนสายหลักคูแคบกว่าที่มันเคยเป็น เนื่องจากการขนส่งโดยอูฐและลาถูกแทนที่โดยยานพาหนะที่ใช้ล้อ ถนนจึงมีความจำเป็นในสมัยนั้น โดยเฉพาะต้องกว้างพอให้สัตว์สองตัวที่บรรทุกของผ่านกัน

ไปได้ อย่างไรก็ตาม รูปแบบของถนนสายหลักที่เป็นสี่เหลี่ยม ก็ยังคงมีอยู่ต่อไปโดยมีตรอกเล็กๆ ที่คดเคี้ยวทำด้วยหินและมีหลังคาแบบอุโมงค์อยู่ในซอก* มัสยิดใหญ่ตั้งอยู่ในจุดที่ถนนตอนกลางที่มีเสาของเมืองแบบกรีกขยายออกไปเป็นที่ประชุมถกเถียงหรือสถานที่พบปะที่สำคัญ

หากพูดอีกมุมหนึ่งกรุงไคโรได้รับการรังสรรค์ขึ้นมาใหม่ ในระหว่างศตวรรษต้นๆ ของการปกครองแบบอิสลามในอียิปต์นั้น ศูนย์กลางแห่งอำนาจและการปกครองได้ย้ายเข้าไปตอนในของประเทศ จากเมืองอเล็กซานเดรียไปยังจุดที่แม่น้ำไนล์เข้ามาสู่ดินแดนรูปสามเหลี่ยมและศูนย์กลางของเมืองก็ถูกสร้างขึ้นต่อๆ กันมาทางตอนเหนือของที่มั่นของชาวไบแซนไทน์ที่เรียกกันว่ากรุงบาบิโลน (Babylon) ฟุสตาต (Fustat) กอตาอี (Qata' i) และในที่สุดก็คือกรุงอัล-กอฮิเราะฮ์ (al-Qahira) หรือไคโร ซึ่งเป็นศูนย์กลางที่สร้างขึ้นโดยราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ และไม่ได้ย้ายไปไหนเลยจนกระทั่งถึงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ใจกลางของเมืองมีมัสยิดอัซฮัร (Azhar Mosque) ตั้งอยู่ มัสยิดนี้ถูกสร้างขึ้นโดยราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์เพื่อสอนศาสนาอิสลามในรูปแบบของอิสมาอีลียะฮ์ (Isma'ili) มันยังคงมีอยู่ต่อไปในฐานะศูนย์กลางของการศึกษาด้านศาสนาของสายซุนนี และเป็นมัสยิดรวมที่สำคัญในเมืองนั้น สิ่งที่อยู่ติดกับมัสยิดก็คือสุสานของท่านฮุเซนบุตรของอะลีพะอ์ซ่านที่สี่ คือท่านอะลีและท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ภริยาของท่านผู้เป็นบุตรของท่านศาสดา มีความเชื่อซึ่งเป็นที่นิยมกันว่าศีรษะของท่านอะลีได้ถูกนำมาที่นั่นหลังจากท่านถูกสังหารที่กัรบลา (Karbala) ภายในระยะทางใกล้ๆ มีถนนสายกลางซึ่งทอดมาจากประตูด้านเหนือของเมือง (บาบอัล-ฟุตุห์ – Bab al-Futuh) ไปยังประตูด้านใต้ (บาบซุวัยลา – Bab Zuwayla) ตามสองฟากของถนนนี้และตามตรอกซอยที่นำไปด้านนอกถนนมีมัสยิด โรงเรียน ร้านรวงและโกดังของพ่อค้าที่ขายเสื้อผ้า เครื่องเทศ ทอง และเงิน

เมืองเฟซนั้นเกิดขึ้นในลักษณะที่แตกต่างกันไปอีก คือโดยการรวมตัวกันของหมู่บ้านสองแห่ง ซึ่งตั้งอยู่แต่ละฝั่งของแม่น้ำสายเล็กๆ สายหนึ่ง ในที่สุดศูนย์กลางของเมืองก็ถูกกำหนดให้อยู่ ณ จุดนั้นคือในเมืองแห่งหนึ่งในสองเมืองนั้น ซึ่งเป็นที่ตั้งของสุสานของผู้ที่กล่าวกันว่าเป็นผู้ก่อตั้งเมืองนั้นคือ เมอเลย์ อิดริส (Mawlay Idris) ใกล้ๆ กันนั้นคือมัสยิดใหญ่แห่งกอราวียีน (Qarawiyyin) ซึ่งเป็นมัสยิดที่ใช้สอนหนังสือ โดยมีโรงเรียนที่สังกัดอยู่กับมัสยิดมีเครือข่ายของตลาดซึ่งได้รับการคุ้มครองในเวลากลางวัน

* ตลาด -ผู้แปล

ด้วยประตูเมือง ซึ่งใช้เป็นทั้งเก็บและขายเครื่องเทศ ทองคำและเครื่องเงิน เครื่องทองที่สั่งเข้าและรองเท้าและทำด้วยหนังอันเป็นสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองนั้น

มัสยิดใหญ่และซุคกลางศูนย์กลางของเมืองเป็นจุดซึ่งอำนาจทางด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจแผ่รัศมีออกมา แต่อำนาจของผู้ปกครองมีที่ตั้งของตนอยู่ที่อื่น ในสมัยของอิสลามผู้ปกครองและข้าหลวงในท้องถิ่นของเขาอาจจะว่าความอยู่ในใจกลางของเมือง แต่ในสมัยต่อมาการแยกบางประการระหว่างมะดีนะฮ์ซึ่งเป็นศูนย์กลางกิจการที่สำคัญของเมืองออกจากพระราชวังของกษัตริย์หรือถิ่นที่อยู่อาศัยนั้นกลายเป็นเรื่องธรรมดา ดังนั้นราชวงศ์อับบาซียะฮ์จึงได้ย้ายออกจากนครแบกแดดอันเป็นเมืองซึ่งพวกเขาได้สร้างขึ้นไปทางแคว้นซามารา (Samara) แล้วขึ้นต่อไปทางแม่น้ำไทกริส ตัวอย่างของพวกเขาก็ได้รับการปฏิบัติตามโดยผู้ปกครองในสมัยหลังๆ ในกรุงไคโรพวกอียิปะฮ์และมัมมูฏึกว่าความในป้อมปราการที่สร้างขึ้นโดยเสาะลาฮุดดีน (Salah al-din) ที่เนินเขามุค็อตตัม (Muqattam) ซึ่งชะงักงันอยู่เหนือตัวเมือง ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ของสเปนได้สร้างวังของพวกเขาขึ้นที่เมืองมะดีนะตุล-ชะฮ์เราะฮ์ (Madinat al-Zahra) ซึ่งอยู่นอกเมืองคอร์โดบา ต่อมาผู้ปกครองชาวโมร็อกโก (Moroccan) ได้สร้างเมืองของกษัตริย์คือเมืองเฟซใหม่ (New Fez) ขึ้นที่หุบเขาเมืองเก่า ไม่ใช่เรื่องยากเลยที่จะหาเหตุผลของการแยกออกดังกล่าว การแยกออกไปเป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจและความอลังการ หรือมิฉะนั้นผู้ปกครองอาจต้องการแยกตัวเองให้พ้นไปจากความกดดันของความคิดเห็นของประชาชน และเพื่อให้ทหารของตนอยู่ห่างจากการเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของเมือง ซึ่งอาจทำให้ความจงรักภักดีต่อผลประโยชน์ของผู้ปกครองอ่อนแอลงไป

ภายในเมืองของกษัตริย์หรือบริเวณที่อยู่ของพระองค์จะมีพระราชวังพร้อมด้วยคลังสมบัติหลวง โรงกษาปณ์และสำนักงานต่างๆ สำหรับพวกเลขาธุการ ในลานด้านนอกของพระราชวังมีการทำกิจการสาธารณะ เช่นต้อนรับเอกอัครราชทูต ตรวจตรากองทัพลอง ประชุมสภาเพื่อความยุติธรรมและรับฟังการฟ้องร้อง ผู้ที่มีธุรกิจจะได้รับอนุญาตให้มาที่พระราชวังส่วนนี้ และผู้ปกครองก็จะปรากฏตัว ณ ที่นั่นในบางวันเพื่อความมุ่งหมายบางอย่าง พระราชสำนักส่วนในมิใช่เพื่อผู้ปกครองเอง คือตระกูลของพระองค์ เหล่าสตรีของพระองค์จะได้รับการคุ้มครองโดยขันทีและทาสและพระราชวังผู้ทำการขยายบารมีของพระองค์ออกไป อย่างไรก็ตามระดับของการแยกตัวออกไปก็มีกันแต่ละราชวงศ์ พวกฮัฟซียะฮ์อยู่ในที่สาธารณะไม่มีใครจะแยกตัวไปอยู่ต่างหาก ส่วนพวกมัมมูฏึกมักจะแยกตัวออกไปต่างหาก

ในเมืองของกษัตริย์จะมีโรงทหารสำหรับทหารราชองครักษ์ พระราชวังหรือบ้านเรือนของเจ้าหน้าที่ชั้นสูงและตลาดพิเศษที่ให้สินค้าตามความจำเป็นของราชสำนักและกองทัพเช่นคลังแสงสรรพาวุธ ตลาดสำหรับม้าและอาวุธ โรงงานซึ่งผลิตสิ่งทอเนื้อดีสำหรับใช้ในพระราชวัง ผู้ที่ทำงานในงานฝีมือดังกล่าวอาจอาศัยอยู่ใกล้ๆ นั้น เช่นถิ่นที่อยู่อาศัยของช่างทองและช่างเงินชาวยิวตั้งอยู่ในเมืองเฟซซึ่งเป็นเมืองกษัตริย์

บ้านเรือนในเมือง

ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ตลาดต่างๆ ของเมืองทั้งหลายประกอบไปด้วยอาคารใหญ่สร้างขึ้นรอบๆ ลาน โดยมีห้องเก็บของอยู่ชั้นล่าง ชั้นบนมีหอพักสำหรับพวกพ่อค้าที่เดินทางและคนอื่นๆ ดึกเหล่านี้ซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น ข่าน (*khan*) ในซีเรียและอิรัก วิกาลาส (*wikalas*) และฟุนดุคส์ (*Funduqs*) ในแถบมัฆริบ อาคารอีกชนิดหนึ่งอย่างน้อยก็ในแถบมัฆริบเรียกว่า กัยซารียะฮ์ (*Qaysariyya*) ซึ่งเป็นที่เก็บสินค้าที่มีค่า อาคารเหล่านี้จำนวนมากถูกสร้างขึ้นโดยผู้ปกครองหรือคนใหญ่คนโตของเมือง และรวมเข้าเป็น วักฟ์ เพื่อจะได้ใช้รายได้จากอาคารเหล่านี้เพื่อวัตถุประสงค์ทางศาสนาหรือการกุศล

จนถึงบัดนี้เท่าที่รู้จักกัน อาคารที่อยู่อาศัยของเมืองแบ่งออกเป็นสามประเภท ในบางเมืองบ้านเรือนของคนยากจนส่วนใหญ่จะประกอบด้วยลานโล่งพร้อมด้วยกระท่อมในใจกลางกรุงไคโรที่มีคนอยู่หนาแน่น คนยากจนตลาดจนช่างฝีมือและพ่อค้าขายปลีกจำเป็นจะต้องอยู่ใกล้สถานที่ทำงานของตน ก็อยู่ในอาคารห้องชุด บ้านที่เป็นแบบฉบับอาจสร้างขึ้นรอบๆ โดยมีโรงงานอยู่ชั้นล่างและบันไดจำนวนหนึ่งนำไปสู่ชั้นที่สองหรือชั้นที่สาม เปิดสู่ห้องที่ให้เช่าหลายๆ ห้อง

สำหรับตระกูลที่อยู่ในสภาพสบายๆ หรืออยู่ในบริเวณที่อึดอัดน้อยนั้นค่อยๆ มีบ้านชนิดต่างๆ เกิดขึ้นในอาระเบียตะวันตกเฉียงใต้ สิ่งเหล่านี้เป็นแบบที่โดดเด่นออกไปสร้างขึ้นด้วยหินและออกแบบอย่างพิถีพิถัน มีลักษณะเท่ากันทั้งสองข้างและมีหลายชั้นสัตว์ต่างๆ ถูกเลี้ยงไว้ที่พื้นชั้นล่าง มีรั้วพืชเก็บไว้ข้างบนสัตว์เหล่านั้น ยังมีห้องรับแขกสองหรือสามชั้น และห้องต้อนรับใหญ่อยู่ชั้นบน โดยมีอากาศและทัศนียภาพที่ดีที่สุดในที่อื่นๆ แบบฉบับของบ้านตระกูลใหญ่อาจจะได้รับการพัฒนาขึ้นตามความหลากหลายของพื้นที่และยุคสมัยจากการผสมผสานบ้านแบบเมดิเตอร์เรเนียนของกรีก-โรมัน (Greco-Roman) เข้ากับบ้านแบบสมัยของอิหร่านและอิรัก

ทางเข้าบ้านนั้นผ่านตรอกที่นำออกไปสู่ถนนใหญ่ ไม่มีอะไรที่จะแสดงถึงความมั่งคั่งของผู้เป็นเจ้าของ จนเป็นที่อิจฉาของผู้ปกครองหรือความอยากรู้อยากเห็นของผู้ที่ผ่านมายกเว้นขนาดของประตูบ้านถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ดูจากด้านในไม่ใช่จากด้านนอก ประตูเป็นลักษณะสำคัญของภายนอกทำด้วยเหล็กหรือไม้โดยมีหินแกะสลักอยู่รอบๆ และบางทีก็มีหน้าต่างอยู่ข้างบนเพื่อจะได้เห็นผู้ที่เข้ามาได้ เมื่อเข้าประตูไปจะมีระเบียงที่หักเป็นมุมเพื่อจะไม่มีอะไรมองเห็นได้จากถนน ระเบียงนี้พาไปยังลานบ้านตรงกลางซึ่งห้องจำนวนหนึ่งรวมทั้งห้องต้อนรับกลาง (*majlis* หรือ *qo'as* - *majlis* หรือ *qa'a*) ในบริเวณที่แออัด ลานบ้านอาจจะถูกแทนที่โดยห้องกลางที่หลังคาคลุม บ่อยครั้งที่ห้องรับแขกจะตั้งอยู่ที่ด้านข้างลาน บ้านหันหน้ามายังทางเข้าและเข้าถึงได้จากทางประตูหรืออิวาน (*iwan*) ซึ่งเป็นโถงกลมอันใหญ่ซึ่งแพร่หลายจากอิหร่านไปสู่ตะวันตก ในบางแห่งห้องใหญ่จะมีห้องนอกสำหรับนั่งคอยอยู่ข้างหน้า ในสมัยราชวงศ์มัมลุกของกรุงไคโร ห้องได้พัฒนาขึ้นมาเป็นแบบลานที่มีหลังคาคลุม พร้อมด้วยบริเวณที่ลาดพื้นลงไปและมีน้ำพุอยู่ตรงกลางมีพื้นที่นั่งข้างใดข้างหนึ่งที่แยกไปจากห้องรับแขก พร้อมด้วยห้องคนรับใช้และห้องทำงานต่างๆ นั้นเป็นบริเวณของตระกูลซึ่งสตรีกับลูกๆ และผู้รับใช้สามารถแยกไปอยู่ต่างหากตามที่พวกเธอหรือเจ้าของบ้านปรารถนา ในบ้านที่ใหญ่มากทุกบ้าน การแบ่งบริเวณสำหรับตระกูลและการรับแขกจะแสดงออกโดยการมีลานบ้านสองลาน ในบ้านขนาดเล็กมีหน้าที่แตกต่างกันระหว่างชั้นล่างกับชั้นบน ในบ้านใหญ่จะมีโรงอาบน้ำหรือ*ฮัมมาม*อยู่ด้วย

การสร้างด้วยหินในที่ส่วนใหญ่จะมีราคาแพง ที่บ้านจึงมักจะสร้างด้วยอิฐหรืออิฐที่ทำด้วยโคลน โดยประตูใหญ่จะก่อหินไว้รอบๆ เพดานของห้องใหญ่ที่พื้นล่างมักจะเป็นเพดานแบบอุโมงค์ที่เสริมด้วยอิฐเพื่อจะป้องกันความชื้นและรับน้ำหนักของห้องชั้นบน เพดานห้องอื่นๆ จะทำด้วยไม้ ที่เพดานมีเครื่องประกอบต่างๆ เพื่อให้มีช่องลมผ่านและมีการหมุนเวียนลม กำแพงประตูและเพดานมีการตกแต่ง ไม้จะทาสีต่างๆ (สีประจำของโมร็อกโกเป็นสีเขียวส่วนของคูนิเซียเป็นสีน้ำเงิน) กำแพงฉาบปูนผนังและประดับด้วยปูนปั้นลายดอกไม้ หินสลักเป็นลวดลายตัวอักษรประดิษฐ์หรือลายดอกไม้ หน้าต่างมีบานเกล็ดไม้ ไม้ทำเป็นตารางที่เรียกว่า *มัชรอบียะฮ์* (*mashrabiyya*) นั้น รู้จักกันในอียิปต์ในสมัยราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์และกลายเป็นของธรรมดาในสมัยมัมลุก

บ้านมีเครื่องประดับที่ถาวรน้อยออกไปจากหีบและตู้เก็บของ นักประวัติศาสตร์ของไคโรแนะนำว่าบทบาทของเครื่องเรือนไม้ที่มีอยู่ในบ้านของชาวยุโรปในที่นี้จะใช้สิ่งถักทอแทน ห้องรับแขกมีเก้าอี้นอนพร้อมกับมีเบาะวางอยู่ บนโซฟาผูกมัดใส่และหมอนวางอยู่

บนพื้นหรือบนฐานที่ทำด้วยไม้หรือหินแทนเตียง กำแพงประดับด้วยเครื่องแขวน มีพรมปูพื้น ในเวลากลางคืนใช้ตะเกียงทองแดงที่ใช้น้ำมัน ในฤดูหนาวภาชนะทองแดงสำหรับเผ่าถ่านไม้หรือไม้ที่มีกลิ่นหอมจะถูกนำเข้ามา อาหารบรรจุในภาชนะรูปกลมทำด้วยเงินหรือทองแดงซึ่งตั้งอยู่บนตั้งไม้ ชามและถ้วยทำด้วยดินเผาหรือในหมู่คนรวยก็ใช้เครื่องกระเบื้องของจีนสำหรับใส่อาหาร ถ้วยทองแดงและแก้วหรือถ้วยดินเผาใช้สำหรับดื่ม อาจใช้ชิ้นขนมปังแบนๆแบ่งอาหารจากร่างกายได้ แต่ช้อนและมีดจะใช้ในหมู่คนร่ำรวยเท่านั้น

ขนมปังมีความสำคัญพื้นฐานในชีวิตของคนจน รัฐบาลได้เน้นอย่างมากในเรื่องความจำเป็นที่จะประกันการส่งข้าวให้แก่เมือง และการจลาจลของประชาชนเกิดขึ้นเมื่อขาดแคลนข้าวหรือมีราคาแพง ในที่ต่างๆ ส่วนใหญ่ขนมปังจะทำขึ้นจากแป้งสาลี ถูกทำให้นิ่มด้วยน้ำมันมะกอกและกินพร้อมกับผักต่างๆ เช่น หัวหอม กระเทียมหรือผักบางอย่างเช่น ผลอบเชยซึ่งถูกนำเข้ามาสู่โลกเมดิเตอร์เรเนียนด้วยการแพร่ขยายเข้ามาของศาสนาอิสลาม คนส่วนใหญ่จะกินเนื้อกัณน้อย มีแต่ในเทศกาลหรือโอกาสสำคัญเท่านั้น อาหารของผู้มีฐานะดีจะมีความหลากหลายมากกว่าเช่น ผักต่างๆที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ผลไม้ (เท่าที่จะปลูกได้หรือรับเข้าได้ เช่น องุ่น ส้ม ลูกท้อและแอปเปิ้ลในประเทศแถบเมดิเตอร์เรเนียน อินทผลัมในอิรัก ตามขอบทะเลทรายและโอเอซิส) และเนื้อซึ่งมีเนื้อแกะเสียบมากกว่าเนื้อวัวและสัตว์ปีก ปลาใกล้ทะเลหรือแม่น้ำและทะเลสาบ เนื้อได้รับการปรุงนํ้ามันมะกอกหรือน้ำมันงาและเครื่องเทศตามฤดูกาล แม้ว่ากูรานจะห้ามการดื่มแอลกอฮอล์ เหล้าและสุราอย่างอื่นๆ ที่ทำขึ้นโดยชาวคริสเตียนในท้องถิ่น หรือส่งมาจากยุโรปตะวันตกก็ดูเหมือนจะมีการดื่มกันอย่างกว้างขวาง

สายโซ่แห่งเมืองต่างๆ

ตราบเท่าที่ระเบียบของเมืองและการควบคุมชนบทที่ยังต้องพึ่งพาเมืองยังดำเนินต่อไป และได้รับการคุ้มครองจากพันธมิตรร่วมผลประโยชน์ระหว่างผู้ปกครองและชนชั้นนำในเมืองนั้น ความมั่งคั่งและอำนาจก็สามารถส่งผลจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้พร้อมกับสิ่งเหล่านี้ก็มีการส่งผ่านวัฒนธรรม ระบบแห่งการเรียนรู้ ค่านิยม แบบแผนพฤติกรรมและบุคลิกภาพแบบอุดมคติ มีข้อเสนอแนะว่าแบบแผนแห่งพฤติกรรมที่ได้รับการยอมรับ (*กออิดะห์* – *qa'ida*) ซึ่งอยู่ในเมืองเฟซในปีต้นๆ ของศตวรรษที่ 20 นั้นเหมือนกันอย่างมากกับที่ลีโอ แอฟริกันัส (Leo Africanus) ได้พรรณนาไว้ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นอย่างมาก หลักการของพฤติกรรมและความคิดที่ถูกต้อง หลักการของการเรียนรู้และทักษะระดับสูงเป็นเครื่องเชื่อมโยงระหว่างคนรุ่นต่างๆ แต่มันก็

เชื่อมโยงเมืองต่างๆ เข้าด้วยกันด้วย มีเครือข่ายของเส้นทางวิ่งผ่านโลกอิสลามไป และไปไกลยิ่งกว่านั้น บนเส้นทางเหล่านั้นมิได้มีแต่กองคาราวานของอูฐและล่านำเอาผ้าไหม เครื่องเทศ แก้ว และโลหะมีค่าเข้ามาเท่านั้น แต่ยังนำเอาความคิด ข่าวสาร แฟชั่น แบบแผนแห่งความคิดและพฤติกรรมเข้ามาด้วย เมื่อพวกพ่อค้าและหัวหน้าคาราวานมาพบกันที่ตลาดก็มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารและการประเมินความหมายของข่าวสารเหล่านั้น พ่อค้าจากเมืองหนึ่งจะไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองอื่นๆ มีความใกล้ชิดและความผูกพันถาวรระหว่างกัน จากสมัยหนึ่งไปอีกสมัยหนึ่งจะมีขบวนการที่มีความรุนแรงผ่านลงไปตามเส้นทางต่างๆ อย่างเช่นกองทัพที่นำเอาอำนาจของผู้ปกครองคนหนึ่งหรือของผู้ทำทลายคนหนึ่งไปสู่อำนาจที่กำลังมีอยู่ และสิ่งเหล่านี้ก็เช่นกัน อาจจะนำเอาความคิดว่าจะอยู่ในสังคมอย่างไรเข้ามาด้วย และนำเอาคนชาติพันธุ์ใหม่ๆ มาเพิ่มเข้าไปในจำนวนประชากรด้วย

จากตอนต้นของประวัติศาสตร์อิสลามก็เช่นกัน ผู้คนย้ายที่ไปเพื่อแสวงหาความรู้ เพื่อที่จะนำเอาหะดีษที่ว่าท่านศาสดาได้กระทำและพูดอะไรจากผู้ที่ได้รับหะดีษมาโดยเส้นทางของการส่งผ่านจากบรรดาสาวกของท่านไปเผยแพร่ เมื่อเวลาผ่านไปความมุ่งหมายของการเดินทางก็ได้ขยายออกไป คือการศึกษาศาสตร์ของศาสนาจากครูผู้มีชื่อเสียง หรือเพื่อได้รับการฝึกฝนทางจิตวิญญาณจากผู้เป็นเอกในชีวิตทางศาสนา ผู้แสวงหาความรู้หรือปัญญาจะมาจากหมู่บ้านหรือเมืองชนบทเล็กๆ ไปสู่นครใหญ่ เช่น จากภาคใต้ของโมร็อกโกไปยังมัสญิด กอรวียะฮ์ ในเมืองเฟซจากแอลจีเรียและตูนิเซียตะวันออกไปยังซัยตูนะฮ์ (Zaytuna) ในเมืองตูนิซ มหาวิทยาลัยอัลซฮัรในกรุงไคโรดึงดูดนักศึกษามาจากที่ต่างๆ ตามที่ชื่อของหอพักนักศึกษาแสดงให้เห็น เช่น ริวัค (*riwaq*) หรือวัดของแถบมัฆริบชีเรียหรือเอริโอเปีย โรงเรียนต่างๆ ในเมืองศักดิ์สิทธิ์ทางสายชีอะฮ์ของอิรัก คือนะญัฟ (Najaf) กัรบลา (Karbala) ซามัรรอ (Samarra) และกาซิมายน์ (Kazimayn) ซึ่งอยู่ที่ซานเมืองของแบกแดดดึงดูดนักศึกษาจากชุมชนชีอะฮ์อื่นๆ ในซีเรียและอาระเบียตะวันออกเข้ามา

ชีวิตของอิบนุ บะตุฏเฆาะฮ์ (Ibn Battura ค.ศ. 1304 – ค.ศ.1307-1377) นักเดินทางผู้มีชื่อเสียงแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างเมืองและดินแดนต่างๆ ของอิสลาม การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ของเขาเมื่อเขามีอายุยี่สิบเอ็ดปีนั้น เป็นเพียงการเริ่มต้นชีวิตแห่งผู้พเนจรไปในที่ต่างๆ เขาเริ่มเดินทางออกจากถิ่นกำเนิดที่เมืองแทนเจีย (Tangier) ในโมร็อกโกไปยังนครมักกะฮ์ ซีเรีย ผ่านนครแบกแดดและอิหร่าน ตะวันตกเฉียงใต้ ไปเยเมน แอฟริกาตะวันออก โอมานและอ่าวเปอร์เซียไปยังเอเชียย่อย

แคว้นคอเคซัสและรัสเซียได้ไปยังอินเดีย เกาะมัลดีฟ (Maldiv Islands) และจีน ครั้นแล้วก็กลับมาที่มัมบริถันเดิม และจากที่นั่นก็ไปยังอันดาลูสและซาฮารา เขาเดินทางไปที่ใดก็ตาม เขาก็จะไปเยือนหลุมศพของนักบุญและไปเยี่ยมเยือนนักวิชาการซึ่งเขาเข้าร่วมด้วย โดยความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมร่วมกันซึ่งแสดงออกด้วยภาษาอาหรับ เขาได้รับการต้อนรับอย่างดีที่ราชสำนักของเจ้าชายทั้งหลาย เจ้าชายบางคนแต่งตั้งให้เขาดำรงตำแหน่งเป็นกอธิเกียรติยซึ่งถูกมอบให้เขาจากแดนไกล เช่น เกลลีและหมู่เกาะมัลดีฟ นี่แสดงให้เห็นศักดิ์ศรีของผู้อธิบายความรู้ทางศาสนาด้วยภาษาอาหรับ

บทที่ 8

เมืองกับผู้ปกครอง

การก่อรูปของราชวงศ์

การรักษากฎหมายและระเบียบของเมืองนั้นจำเป็นต้องมีอำนาจที่จะใช้บังคับได้ ผู้ปกครองซึ่งตำแหน่งของเขาแตกต่างไปจากชัยค์ (Shaykh) หรือหัวหน้าเผ่าซึ่งได้รับอำนาจหน้าที่ไม่มีความมั่นคงมาจากประเพณีและความยินยอม

ด้วยสิ่งนี้อาจดูเหมือนว่ามีความขัดแย้งอะไรอย่างหนึ่งอยู่ในประวัติศาสตร์อิสลามและ (บางทีอาจจะมิอยู่ในประวัติศาสตร์อื่นๆ ด้วยเช่นกัน) ราชวงศ์ต่างๆ ของผู้ปกครองทั้งหลายมักจะรับเอาความเข้มแข็งของตนมาจากชนบทและบางคนก็ยังมีพื้นฐานดั้งเดิมอยู่ที่นั่นด้วย แต่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ก็โดยการสถาปนาตัวเองขึ้นมาในเมืองต่างๆ และดึงเอาความเข้มแข็งใหม่ๆ มาจากผลประโยชน์ที่รวมกันกับประชาชนในเมือง

เพื่อที่จะมีชีวิตอยู่ได้ราชวงศ์จึงจำเป็นต้องหยั่งรากลงในเมือง มันจำเป็นต้องมีทรัพย์สินที่ได้มาจากการค้าและอุตสาหกรรมและต้องมีความชอบธรรมซึ่งมีแต่ *อุละมา* เท่านั้นที่สามารถรับรองได้ กระบวนการก่อรูปของราชวงศ์ต่างๆ นั้นมิอยู่ในการพิชิตเมืองต่างๆ ผู้พิชิตอาจจะเคลื่อนที่ไปตามห้วงโง่งของเมืองต่างๆ ที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้า ในทางกลับกันการสร้างและความเจริญเติบโตของเมืองนั้น ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับอำนาจของราชวงศ์ เช่นเมืองที่ใหญ่ที่สุดบางเมืองในโลกอิสลามนั้นที่แท้เกิดจากการสร้างของราชวงศ์ต่างๆ กรุงแบกแดดสร้างโดยราชวงศ์อับบาซียะฮ์ กรุงไคโรสร้างโดยราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ กรุงเฟซสร้างโดยราชวงศ์อิดริซียะฮ์* เมืองคอร์โดบาสร้างโดยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ภายในขอบเขตจำกัดผู้ปกครองที่มีอำนาจสามารถเบี่ยงเบนเส้นทางการค้าและดึงดูดเส้นทางเหล่านั้นมายังเมืองหลวงของตนได้ เช่นเมืองหนึ่งอาจจะเสื่อมโทรมลง เมื่อผู้ปกครองทิ้งเมืองนั้นไปหรือไม่สามารถปกป้องเมืองได้อีกต่อไป อย่างเช่นเมืองคือยรวานเสื่อมโทรมลงไป เมื่อราชวงศ์ซิริยะฮ์** ทิ้งเมืองนี้ไป

ความมุ่งหมายประการแรกของราชวงศ์คือการรักษาตัวเองไว้ให้มีอำนาจ ดังนั้นผู้ปกครองจะอาศัยอยู่ห่างออกไปจากประชากรของเมือง ซึ่งล้อมรอบไปด้วยราชสำนักซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารหรือมีกำเนิดเป็นคนต่างด้าว คือครอบครัวของเขาและทาสส่วนตัวของเขา ซึ่งเป็นชาว ออฟริกันผิวดำหรือชาวคริสเตียนผู้เปลี่ยนศาสนาในแถบมัฆริบ ชาวเตอร์ก ชาวครุต์ หรือชาวเซอร์คาสเซียนที่อยู่ไกลไปทางตะวันออก –และเจ้าหน้าที่ชั้นสูงในวัง ซึ่งส่วนใหญ่จะ

* เรียกในภาษาอังกฤษว่า อิดริสิด (Idrisid) -ผู้แปล

** เรียกในภาษาอังกฤษว่า ซิริด (Zirid) -ผู้แปล

นำมาจากกลุ่มทาสต่างๆ เหล่านี้ ทหารอาซีฟซึ่งเข้ามาประจำการแทนทหารที่ทำให้ราชวงศ์มีอำนาจขึ้นก็มาจากนอกเมืองเช่นกัน กองทัพส่วนใหญ่เป็นชาวเตอร์ก ก็พวกอัยยูบิยะฮ์ซึ่งมีการผสมอย่างมากคือในซีเรีย ผู้นำของพวกเขามาจากทหารที่เป็นคนชั้นสูงที่มีเชื้อชาติต่างๆ ทั้งชาวเตอร์ก ชาวคูร์ด (Kurds) หรือชาวกรีกที่เปลี่ยนศาสนา ในอียิปต์ส่วนใหญ่จะมาจากชาวเตอร์ก และคูร์ดผู้มาใหม่ ภายใต้อาณัติมัมลุกก็เช่นเดียวกัน มีกองทัพอันเกิดจากผู้คนที่มีผสมผสานกัน เกณฑ์ของมันเป็นประกอด้วยพวกทาสของกษัตริย์กลุ่มหนึ่งซึ่งถูกผู้ปกครองเกณฑ์มาหรือถูกนำมาจากบรรพบุรุษของเขาและเอามาฝึกฝนในโรงเรียนของพระราชสำนัก แต่นายทหารชั้นสูงแต่ละคนจะมีหน่วยทหารประจำของตัวเองกลุ่มหนึ่ง ซึ่งทำการฝึกอยู่ในบ้านของตนเอง ความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มซึ่งได้รับการเลี้ยงดูมาจากบ้านเดียวกันนั้นอาจยืนยาวไปชั่วชีวิตหรือมากกว่านั้น ทหารมัมลุก มิได้เป็นกลุ่มที่สืบกันมาตามเชื้อสาย บุตรชายของ มัมลุก จึงไม่อาจกลายเป็นสมาชิกของกองกำลังทหารส่วนกลางได้ อย่างไรก็ตามก็มีกองกำลังอีกกองหนึ่งที่ประกอด้วยชาวมุสลิมที่เป็นอิสลามและลูกชายของ มัมลุก สามารถเข้ามาร่วมในกองทหารนั้นและรุ่งเรืองอยู่ในตำแหน่งได้ ในหมู่ราชวงศ์อัสซิริยะฮ์นั้น กองทัพดั้งเดิมถูกดึงมาจากเผ่าต่างๆ ของชนบท แต่เมื่อราชวงศ์สถาปนาตัวเองขึ้นมาอย่างมั่นคง อำนาจกลับขึ้นอยู่กับทหารรับจ้างซึ่งเป็นชาวอาหรับจากแคว้นอันดาลุส ชาวยุโรปที่เป็นคริสเตียนซึ่งเปลี่ยนศาสนาและชาวเตอร์กมากขึ้น

เมื่อมาถึงจุดที่ราชวงศ์สามารถสถาปนาตนเองขึ้นมาอย่างมั่นคงแล้ว มันก็พยายามที่จะแต่งตั้งผู้ปกครองแคว้นจากกลุ่มที่ทำการปกครอง แต่ทำได้โดยมีความสำเร็จในระดับที่แตกต่างกัน ลักษณะของชนบทและประเพณีของครอบครัว ผู้ปกครองอาจจะทำให้สิ่งนี้ยากลำบาก พวกซัลญุกเข้าปกครองจักรวรรดิกว้างขวางของบริเวณต่างๆ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีภูเขาหรือทะเลทรายคั่นให้แยกออกจากกัน และสืบทอดประเพณีซึ่งอำนาจหน้าที่มีอยู่ในครอบครัวมากกว่าในสมาชิกคนหนึ่งคนใดของครอบครัวนั้นจะมี ฉะนั้นจักรวรรดิของพวกเขาจึงเป็นรัฐที่รวมศูนย์ อำนาจน้อยกว่ากลุ่มของราชอาณาจักรกึ่งเอกราช ซึ่งอยู่ภายใต้สมาชิกต่างๆ ของครอบครัว ในซีเรีย ราชวงศ์อัยยูบิยะฮ์ได้ปกครองในแบบเดียวกัน นั่นก็คือใช้รูปแบบกลุ่มของรัฐต่างๆ เป็นศูนย์กลางของในเมืองต่างๆ แต่ละเมืองก็ปกครองโดยสมาชิกของราชวงศ์อัยยูบิยะฮ์ผู้ให้สัตยาบันอย่างเป็นทางการต่อหัวหน้าของราชวงศ์ แต่ก็ไม่อนุญาตให้เขาเข้ามาข้องเกี่ยวมากนัก อย่างไรก็ตาม ในอียิปต์ลักษณะของดินแดนและประเพณีอันยาวนานของการปกครองแบบรวมศูนย์ ทำให้มีความเป็นไปได้สำหรับราชวงศ์อัยยูบิยะฮ์ที่คงการควบคุมโดยตรงเอาไว้ ภายใต้อาณัติมัมลุกก็เช่นกันผู้ปกครองแคว้นในซีเรียนั้น แม้ว่าจะมาจากชั้นชั้นนำทางการทหาร แต่ก็อยู่ใต้การปกครองของไคโรอย่างเต็มที่ น้อยกว่าผู้ที่อยู่ในอียิปต์ตอนล่าง อย่างไรก็ตามที่อียิปต์ตอนบน พวกมัมลุกพบว่าเป็นเรื่องยากที่จะทำการควบคุมอย่างสิ้นเชิงเอาไว้ได้ เนื่องจากความเจริญเติบโตของตระกูลที่มีอำนาจของพวกซัคคือพวก ฮาวารา (Harwara) พวกอัสซิริยะฮ์ก็เช่นกัน มีความยากลำบากในการเข้าควบคุมส่วนที่อยู่ห่างไกลออกไปของรัฐตน พวกหัวหน้า

บางคนและเมืองบางเมืองที่อยู่ห่างไกลออกไปเป็นพวกที่มีการปกครองตนเองอยู่ไม่มากนักน้อย
 อยากรู้ก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปอำนาจของรัฐบาลกลางก็เพิ่มขึ้น

การควบคุมจักรวรรดิอันกว้างขวางนั้น จำเป็นต้องมีระบบข้าราชการใหญ่โตในรัฐส่วน
 ใหญ่นั้น การแบ่งแยกอย่างสำคัญระหว่างข้าราชการต่างๆ ยังคงเป็นเรื่องที่มีอยู่ภายใต้ราชวงศ์อับ
 บาสิดะฮ์ มีที่เก็บเอกสารราชการ (ดิวัน อัล-อินชา – *Diwan al-insha*) ณ ที่ซึ่ง
 จดหมายและเอกสารต่างๆ เขียนขึ้นด้วยภาษาที่ถูกต้องและกระชับ และเป็นไปตามรูปแบบที่ได้รับ
 การยอมรับและสิ่งที่มีมาแต่ก่อน จดหมายและเอกสารเหล่านั้นได้รับการเก็บรักษาเอาไว้ มีคลัง
 สมบัติซึ่งควบคุมดูแลการประเมินผล การเก็บรวบรวมรายได้และการใช้จ่ายจากรายได้ที่ได้มา
 และมีแผนกพิเศษที่เก็บรักษาบัญชีและบันทึกทางการทหารด้วย ภายใต้ราชวงศ์ซัลตุก วะซีร์
 (*wazir*) ยังคงเป็นเจ้าหน้าที่เป็นผู้ควบคุมข้าราชการพลเรือนทั้งหมด เหมือนอย่างที่เขาเคย
 เป็นอยู่ในสมัยราชวงศ์อับบาสิดะฮ์ แต่ภายใต้ราชวงศ์อื่นๆ บางราชวงศ์ เจ้าหน้าที่และอำนาจของ
 เขามีความจำกัดมากกว่า ในรัฐของราชวงศ์มัมลุกเขามีได้เป็นอะไรมากไปกว่าผู้จัดการกองคลัง
 เท่านั้น ในราชวงศ์อัสซาลิฮียะฮ์ได้มีวะซีร์ที่แยกกันสำหรับในแต่ละแผนก ซึ่งมีอยู่สามแผนกและมี
 กรมวังแผนกศาล (*ฮาญิบ – hajib*) ซึ่งเป็นผู้ควบคุมทางที่จะเข้าไปหาผู้ปกครอง เป็นผู้ม
 ความสำคัญมากกว่าคนอื่นๆ

วะซีร์ และข้าราชการระดับสูงคนอื่นๆ นั้นอาจจะมาจากชนชั้นนำทางการทหาร แต่
 โดยทั่วไปแล้วนั้น การบริหารฝ่ายพลเรือนอยู่ในขอบข่ายการปกครอง ซึ่งสมาชิกที่เป็นประชากร
 ในเมืองสามารถมีส่วนร่วมอยู่ด้วย พวกเขาเหล่านั้นเองเป็นผู้ที่มีการศึกษาและได้รับการฝึกฝน ไม่ใช่
 พวกทหารจำเป็นสำหรับงานในด้านการเก็บเอกสารของราชการหรือกองคลัง ในบางระดับ
 ข้าราชการอาจจะถูกเอามาจากผู้ที่มีการศึกษาอย่างเต็มที่จาก อาลิม (ผู้รู้) คนหนึ่ง แต่อาจจะเป็น
 เรื่องที่ธรรมดามากกว่าในการที่ผู้อยากทำงานในที่ทำงานของรัฐจะเข้ามาทำงานตั้งแต่อายุน้อยๆ
 หลังจากการศึกษาเบื้องต้นในเรื่องศาสตร์แห่งภาษาและศาสนา และจะต้องเรียนรู้ถึงทักษะพิเศษ
 ในการร่างเอกสารหรือทำบัญชีโดยกระบวนการฝึกหัด และผู้ที่อยากเป็นข้าราชการอาจจะนำ
 ตัวเองเข้าไปสัมพันธ์อยู่กับข้าราชการระดับสูง ด้วยความหวังที่จะได้รับผลประโยชน์ที่ไม่ใช่มา
 จากตัวอย่างของข้าราชการระดับสูงนั้นเท่านั้น แต่มาจากผู้อุปถัมภ์ของเขาด้วย ในสถานการณ์
 เช่นนี้จะต้องมีคนทีสืบทอดมาโดยเชื้อสายอยู่ในงานฝ่ายพลเรือนด้วย บุตรชายจะได้รับการฝึกฝน
 และสนับสนุนจากบิดา และดูเหมือนว่ามักจะมีการต่อเนื่องกันบางอย่างแม้กระทั่งเมื่อมีการ
 เปลี่ยนราชวงศ์ ข้าราชการจากราชวงศ์ก่อนจะรับใช้ราชวงศ์ใหม่ต่อไป และแน่นอนที่สุดจะมี
 การต่อเนื่องกันในงานด้านการเก็บเอกสารราชการหรือกองคลัง

ด้วยวิธีนี้สมาชิกของสังคมเมืองที่ถูกปกครองโดยราชวงศ์หรือกลุ่มต่างดาวจึงสามารถเข้า
 ไปสู่ชนชั้นนำที่มีอิทธิพลได้ อย่างน้อยก็ในบางระดับข้าราชการชาวเปอร์เซียรับใช้ราชวงศ์ซัลตุ
 กซึ่งเป็นชาวเตอร์ก ชาวอียิปต์และซีเรียทำงานให้กับราชวงศ์มัมลุก อยากรู้ก็ตาม ผู้ปกครอง

ยังสามารถนำเอาข้าราชการซึ่งมาจากภายนอกและผู้ที่มีจะขึ้นอยู่กับพวกเขาเข้ามาสู่ชนชั้นนำในเมืองได้ ราชวงศ์อียิปต์ในซีเรียนำเอาพวกข้าราชการมาจากอียิปต์ อีรัก และอิหร่าน ตะวันตก ราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ได้ใช้ผู้ถูกเนรเทศจากแคว้นอันดาลุสและภายใต้ราชวงศ์มัมลุกในอียิปต์ก็มีข้าราชการชาวอิหร่านและชาวคอปต์มาอยู่ ส่วนใหญ่ได้หันมารับนับถือศาสนาอิสลาม

การบริหารความยุติธรรมนั้นเป็นหน้าที่สำคัญอย่างต่อเนื่องของผู้ปกครองชาวมุสลิม และที่นี้เช่นกัน มีแนวทางซึ่งสมาชิกผู้มีการศึกษาของประชากรเมืองจะสามารถถูกนำมารับใช้ ผู้ปกครองได้ ผู้ปกครองเป็นผู้แต่งตั้งบรรดา *กอฎี* จากผู้ที่ศึกษามาจากโรงเรียนศาสนาและอยู่ในโรงเรียนกฎหมายที่เขาต้องการส่งเสริม ส่วนใหญ่แล้ว *กอฎี* และ *มุฟตี* จะมาจากประชากรท้องถิ่น แต่ผู้ปกครองที่มีความเข้มแข็งอาจแต่งตั้งคนจากภายนอกก็ได้ ตัวอย่างเช่น ราชวงศ์อัสฟิยะฮ์ได้มอบตำแหน่งระดับสูงให้แก่นักวิชาการชาวอันดาลุสเซียน เป็นต้น

พันธมิตของผู้ถืออำนาจทางทหารและสมาชิกในกลุ่มชนชั้นนำที่มีความรู้ในเมืองจะถูกแสดงตัวให้เห็นเช่นกันเมื่อตัวผู้ปกครองเองหรือผู้ปกครองแคว้นของเขาให้ความยุติธรรม มิใช่ว่าทุกคดีและข้อพิพาททุกอย่างจะต้องถูกส่งไปหา *กอฎี* ผู้ปกครองสามารถตัดสินใจว่าจะส่งคดีใดไปและจะเก็บคดีไหนไว้ตัดสินเองได้ นั่นคือคดีอาชญากรรมส่วนใหญ่ อันได้แก่อาชญากรรมที่ส่งผลกระทบต่อระเบียบสาธารณะหรือผลประโยชน์ของรัฐ และคดีที่เป็นปัญหาทางกฎหมายอันยากลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากที่ผู้ปกครองที่มีอำนาจปกครองตนเองที่จะต้องฟังคำฟ้องร้อง (*มาซาลิม - mazalim*) ต่อข้าราชการซึ่งเขาได้แต่งตั้งให้มีอำนาจ เขาจะต้องเปิดทางให้พลเมืองทั้งหลายได้เข้าถึง ในสมัยของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ก็ให้มีช่วงกำหนดไว้เป็นประจำโดยที่ข้าราชการพิเศษจะคอยฟังคำร้องทุกข์ ภายใต้ราชวงศ์หลังๆ ต่อมา กระบวนการนี้ยังคงมีอยู่ต่อไป เรื่องราวบางเรื่องจะเกี่ยวข้องกับวิธีการบริหารแบบธรรมดา แต่ตัวผู้ปกครองเองจะต้องใช้เวลาสำหรับรับคำร้องและออกคำสั่ง ทุกๆ สัปดาห์ผู้ปกครองราชวงศ์มัมลุกในกรุงไคโรจะนั่งในสภากฎหมายที่เคร่งครัด ล้อมรอบด้วยหัวหน้าข้าราชการที่เป็นทหารและพลเรือน บรรดา *กอฎี* ของ *มัชฮับ* ทั้งสี่ ผู้พิพากษาพิเศษด้านทหารและ *มุฟตี* คนสำคัญๆ เขาจะตัดสินใจหลังจากได้ปรึกษาหารือคนเหล่านั้นแล้ว และจะไม่ถูกผูกมัดอย่างเข้มงวดโดยกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย ในวิธีเดียวกัน ในราชวงศ์อัสฟิยะฮ์แห่งตูนิซ ผู้ปกครองจะพบกับ *กอฎี* และ *มุฟตี* คนสำคัญๆ ในแต่ละสัปดาห์

การร่วมผลประโยชน์กัน

ระหว่างเสาหลักสองต้นของเมือง คือพระราชวังและตลาดจะมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดแต่ก็สลับซับซ้อน ขึ้นอยู่กับความจำเป็นที่มีต่อกันและกัน แต่ก็เป็นผลประโยชน์ที่หลากหลาย ผู้ปกครองต้องการให้กิจการทางเศรษฐกิจของเมืองเป็นเครื่องจัดหาอาวุธให้แก่ตัวเขาเองและจัดหายุทธโศปกรณ์ต่างๆ ให้แก่กองทัพบกและเรือ จัดหาเครื่องประดับและตกแต่งให้แก่ตัวเขาเอง ข้า

ราชบริพารและครอบครัวของเขาและจัดหาเงินที่จะจ่ายให้แก่คนเหล่านั้น ไม่ว่าจะอาศัยการเรียกเก็บภาษีประจำหรือภาษีพิเศษ พวกพ่อค้าก็จะมอบเงินสำรองของตนให้ ซึ่งสามารถเปลี่ยนเป็นเงินได้ เมื่อเขาต้องการเงินมากกว่าที่ภาษีประจำจะให้ได้ ในวิธีเดียวกันชนชั้นผู้มีความรู้ก็ได้เตรียมคนเอาไว้ซึ่งเขาสามารถนำมาเป็นข้าราชการพลเรือนและข้าราชการด้านกฎหมายได้ กวีและศิลปินจะประดับประดาราชนักของเขาและทำให้เขามีชื่อเสียงในความโอ่อ่าภาคภูมิใจ ในส่วนของประชากรเมือง โดยเฉพาะผู้ที่มีความมั่งคั่งและสถานภาพย่อมต้องการอำนาจของผู้ปกครอง เพื่อที่จะรับประกันการส่งอาหารและวัตถุดิบจากชนบทมาให้ รวมทั้งปกป้องเส้นทางการค้าและสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองคนอื่นๆ เพื่อจะทำให้เส้นทางการค้าราบรื่น

คนเหล่านั้นต้องการให้ผู้ปกครองรักษาระเบียบและโครงสร้างของกฎหมายด้วย ถ้าขาดสิ่งเหล่านี้ชีวิตที่อยู่ในความซับซ้อนและในชุมชนที่เจริญแล้วก็ไม่สามารถดำเนินไปได้ กิจกรรมของตลาดจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ ท้องถนนต้องสว่างไสว มีความสะอาดและได้รับการคุ้มครองจากพวกโจรผู้ร้ายและผู้ก่อความวุ่นวาย ต้องมีการเก็บขยะออกไป ท่อน้ำได้รับการทำความสะอาด และมีการดูแลรักษา เพื่อความมั่งคั่งดังกล่าวยุติการจึงได้แต่งตั้งเจ้าเมืองขึ้นซึ่งเรียกชื่อต่างๆ กันในสถานที่ต่างๆ กัน เขามีกองกำลังตำรวจ (ชอร์ต – *shurta*) ไว้ใช้ ซึ่งโดยปกติแล้วเกณฑ์มาจากคนท้องถิ่นและยังมียามดูแลในถิ่นที่อยู่และคนยามในเวลากลางคืน สำหรับตลาดและถนนต่างๆ ด้วย ในตลาดจะมีเจ้าหน้าที่พิเศษคือ มุห์ตะซิบ (*muhtazib*) ซึ่งเป็นผู้ควบคุมดูแลในเรื่องราคา น้ำหนัก การชั่งตวงวัด คุณภาพของสินค้าและการดำเนินธุรกิจ อำนาจหน้าที่ของเขานั้นมาจากโองการหนึ่งในกุรอานซึ่งสั่งให้ชาวมุสลิมทำหน้าที่ของ ‘การสั่งให้ทำแต่สิ่งที่ดีและปฏิเสธสิ่งที่ไม่ได้รับการยอมรับ’ ในบางสถานการณ์เขาได้รับการแต่งตั้งจากชนชั้นนักการศาสนา แต่บางคนก็ได้รับการแต่งตั้งจากทหาร ในบางเมืองตัวอย่างเช่นเมือง คีอนอา (San ‘a) ในประเทศเยเมนนั้นได้มีกฎเกณฑ์ที่ถูกเขียนขึ้น แสดงถึงข้อตกลงตามขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับวิธีที่ควรทำธุรกิจ

การรักษาระเบียบและการหารายได้นั้นมีการเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิด รายได้ส่วนใหญ่หรืออาจจะส่วนใหญ่มักกว่านั้นของผู้ปกครองมาจากภาษีที่ได้จากผลผลิตของชนบท แต่ภาษีอากรในเมืองนั้นมีอยู่มากมายและมีความสำคัญ นอกจากภาษีรัชชูปการที่เก็บจากชาวยิวและชาวคริสเตียนแล้วยังมีภาษีอากรที่เก็บจากสินค้าซึ่งมาจากเมืองหรือออกไปจากเมือง และค่าธรรมเนียมชนิดต่างๆ อื่นๆ ที่เจ้าของร้านหรือเจ้าของโรงงานต้องจ่าย

ไม่สามารถปกครองเมืองได้หากปราศจากความร่วมมือในบางระดับระหว่างผู้ปกครองและประชาชน หรืออย่างน้อยก็บรรดาผู้ที่มีความสนใจในระเบียบที่มั่นคง นอกจากผู้ที่เป็นข้าราชการตามความหมายที่แท้จริงของมัน ก็ยังมีสมาชิกของชุมชนต่างๆ ในเมืองซึ่งได้รับการยอมรับโดยผู้ปกครองในฐานะที่เป็นโหมกหรือตัวแทนของพวกเขา และฐานะของผู้รับผิดชอบสำหรับรักษาระเบียบและการเชื่อฟัง และการแบ่งภาษีอะไรก็ได้แล้วแต่นั้น ต้องแบ่งไปในหมู่สมาชิกของชุมชนผู้

ที่สำคัญที่สุดในหมู่พวกเขา ซึ่งทำหน้าที่รักษาระเบียบของเมืองก็คือผู้นำของเขตต่างๆ ผู้รวบรวมภาษีเช่นนั้นที่เก็บจากครอบครัวหรืออาคารที่ใช้เป็นบ้านเรือน มีหัวหน้าของช่างฝีมือหรือพ่อค้ากลุ่มต่างๆ ด้วย ทุกคนซึ่งทำงานช่างชนิดเดียวกันนั้นไม่จำเป็นจะต้องถูกถือว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน อาจจะมีอยู่หลายกลุ่มที่แยกไปตามเขตต่างๆ ดูเหมือนจะไม่มีหลักฐานที่เป็นแก่นสารใดๆ ที่แสดงว่ากลุ่มต่างๆ เหล่านั้น ถูกจัดตั้งขึ้นมาในฐานะ ‘สมาคมช่าง’ ตามความหมายของยุโรปสมัยกลาง โดยมีการรวมกันเพื่อปกครองตนเอง ซึ่งแสดงออกมาในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือมีกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดเกี่ยวกับการเข้ามาเป็นสมาชิกหรือผู้ฝึกงาน แต่ความจริงที่ว่าผู้ปกครองปฏิบัติต่อพวกเขาเสมือนเป็นหน่วยเดียวกันทำให้พวกเขาต้องจ่ายค่าธรรมเนียมพิเศษบางอย่างหรือต้องทำงานพิเศษบางอย่างให้ และพวกเขาทำงานร่วมกันในส่วนเดียวกันของตลาดนั้น คงจะต้องทำให้พวกเขามีความเป็นปึกแผ่นบางอย่าง กลุ่มชนิดที่สาม ได้แก่กลุ่มที่ประกอบไปด้วยสมาชิกของชุมชนชาวยิวหรือชาวคริสเตียนโดยเฉพาะ คนเหล่านี้ก็ต้องมีโฆษณาของพวกเขาเองซึ่งรับผิดชอบในการรวบรวมภาษีรัฐูปการและภาษีความภักดีของพวกเขา ซึ่งในสถานการณ์บางอย่างอาจนำไปสู่ความระแวงสงสัยได้

ในระดับสูงขึ้นไปก็อาจจะมีโฆษณาสำหรับผลประโยชน์ทั่วไปมากขึ้น ตัวอย่างเช่นภายใต้ราชวงศ์อัลฟิยะฮ์ ได้มี อะมีน อัล-อุมานะฮ์ (*amin al-umana*) ผู้พูดแทนพวกหัวหน้าช่างฝีมือทั้งหมด อาจจะมีรอฮิส อัล-ตุญญาร (*rais al-tujjar*) คือตัวแทนของพ่อค้าส่วนใหญ่ที่ข้องเกี่ยวกับการค้าทางไกลที่มีผลกำไรงาม เขาคงจะมีความสำคัญโดยเฉพาะเมื่อผู้ปกครองจำเป็นต้องหาเงินจำนวนมากอย่างรีบร้อน ในระดับที่สูงขึ้นไปอีกก็อาจจะมีผู้ที่พูดแทนคนทั้งเมืองได้ ถึงแม้ว่าเมืองนั้นอาจไม่มีสถาบันที่รวมกันอย่างเป็นทางการก็ตาม มันจะมีความเป็นเอกภาพทางจิตใจชนิดหนึ่งซึ่งสามารถแสดงออกมาได้ในชั่วขณะที่มีวิกฤตการณ์ ตัวอย่างเช่น เมื่อราชวงศ์หนึ่งเข้ามาสืบท่ออีกราชวงศ์หนึ่ง หัวหน้า *กอฎิ* อาจจะทำตามวิธีนี้คือ นอกจากจะเป็นเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ปกครอง เขาก็เป็นหัวหน้าของผู้ที่รักษา *ซาริอะฮ์* ไว้ เป็นคำแถลงการณ์ที่กำหนดสิ่งที่การใช้ชีวิตรวมกันควรจะเป็นไป เพราะฉะนั้นเขาจึงสามารถแสดงความสำนึกร่วมของชุมชนได้ ในบางแห่งบางเวลาก็มี ‘หัวหน้า’ (รอฮิส) สำหรับเมืองทั้งเมืองด้วย แต่ก็ไม่เป็นที่กระจ่างชัดว่าเขาทำอะไร

เป็นที่รู้กันไม่มากนักถึงวิธีที่หัวหน้าหรือโฆษกของกลุ่มต่างๆ ได้รับการแต่งตั้ง พวกเขาจะต้องมีอยู่หลากหลาย อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าคนเหล่านั้นไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้หากพวกเขาไม่มีความมั่นใจทั้งในตัวผู้ปกครองหรือเจ้าเมืองของเขา และของผู้ที่พวกเขาพูดแทนด้วย

การเชื่อมโยงระหว่างผู้ปกครองกับเมือง ซึ่งข้าราชการได้รักษาไว้โดยและโฆษณาทั้งหลายนั้น เป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนและเปลี่ยนแปลงไปได้โดยเปลี่ยนไประหว่างจุดที่มีความเป็นพันธมิตรกับความเป็นศัตรู มีชุมชนพื้นฐานแห่งผลประโยชน์ซึ่งสามารถทำให้เข้มแข็งได้ด้วยความร่วมมือทาง

เศรษฐกิจ สมาชิกต่างๆ ของชนชั้นนำซึ่งปกครองอยู่ คงจะต้องลงทุนอยู่ในกิจการพาณิชย์ร่วมกัน พวกเขาเป็นเจ้าของอาคารสาธารณะที่มีขนาดใหญ่ ที่อาบน้ำ ตลาดและบ้านเรือน ผู้ปกครองและข้าราชการชั้นสูงจะสร้างงานสาธารณะขนาดใหญ่ๆ และเป็น *วิกพี* การศึกษาถึงเมืองใหญ่ๆ ทั้งหลายของรัฐมัมลุกแสดงให้เห็นว่ามีอาคาร 171 หลังที่ใช้สำหรับความมุ่งหมายทางศาสนา ซึ่งสร้างขึ้นหรือได้รับการซ่อมแซมในกรุงคัมสัทส สิบหลังที่สุลต่านเป็นผู้จ่ายเงินเอง แพลตสิบสองหลังข้าราชการชั้นสูงเป็นผู้จ่าย สิบเอ็ดหลังข้าราชการอื่นๆ เป็นผู้จ่าย ยี่สิบห้าหลังพ่อค้าจ่าย และสี่สิบสามหลังจ่ายโดย *อุละมา* ในทำนองเดียวกันการสำรวจถึงอาคารต่างๆ ในนครเยรูซาเล็มระหว่างสมัยของราชวงศ์มัมลุก แสดงให้เห็นว่าอาคาร *วิกพี* จาก 86 หลังนั้นอย่างน้อย 31 ข้าราชการมัมลุกซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในสังคมท้องถิ่นเป็นผู้สร้าง และจำนวนน้อยกว่านั้นข้าราชการ *อุละมา* และพ่อค้าเป็นผู้สร้าง

การร่วมผลประโยชน์กันนี้แสดงให้เห็นในการเฉลิมฉลองครั้งยิ่งใหญ่ ซึ่งเมืองทั้งเมืองเข้าร่วมและผู้ปกครองได้ปรากฏตัวให้ประชาชนเห็น เมื่อผู้ปกครองคนหนึ่งขึ้นครองบัลลังก์ได้มีงานฉลองการได้รับตำแหน่ง (*บัยอะฮ์* – *bay 'a*) อันเป็นหลักฐานที่เหลืออยู่ของสนธิสัญญาในระยะต้นของอิสลามที่แสดงว่า ผู้ปกครองได้รับการคัดเลือกมาโดยประชาชน ตัวอย่างเช่น ในคูนียะฮ์สมัยราชวงศ์ฟาติมียะฮ์ได้มีการเฉลิมฉลองสองอย่างเช่นนั้น อย่างแรกข้าราชการของรัฐบาลได้ให้สัตยาบัน อย่างที่สอง ผู้ปกครองได้มาปรากฏต่อหน้าประชาชนในเมืองหลวง การปรากฏตัวและการยอมรับนี้มีขึ้นกันทุกๆ วันศุกร์เมื่อมีการเอ่ยชื่อของผู้ปกครองที่ชอบธรรม ในการเทศนาในตอนละหมาดเที่ยงวัน ได้มีการเฉลิมฉลองอันยิ่งใหญ่ประจำปีด้วยเหมือนกัน การฉลองบางอย่างแต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมดนั้นมีความหมายในด้านศาสนา เมื่อผู้ปกครองปรากฏตัวในที่สาธารณะบันทึกเหตุการณ์ประจำปีของกรุงไคโร ในสมัยราชวงศ์มัมลุกคือในสมัยของอิบนุอิยาส (Ibn Iyas) ในแต่ละปีพูดถึงการเฉลิมฉลองวันเกิดของท่านศาสดา การตัดกำแพงกันน้ำซึ่งทำให้น้ำจากแม่น้ำไนล์ไหลเข้าไปยังกรุงไคโรในช่วงฤดูน้ำท่วม การเริ่มต้นและสิ้นสุดของเดือนเราะมะฎอน การจากไปของกองคาราวานที่มาประกอบพิธีฮัจญ์จากกรุงไคโรไปยังนครมักกะฮ์ และการกลับมาของกองคาราวานดังกล่าว มีโอกาสพิเศษอยู่ด้วยเช่นกัน คือเมื่อเอกอัครราชทูตจากต่างชาติได้รับการต้อนรับหรือบุตรชายของผู้ปกครองถือกำเนิดขึ้นมา เมืองจะสว่างไสวโดยการเสียสะของพวกพ่อค้าและเจ้าของร้านทั้งหลาย และผู้ปกครองอาจจะปรากฏตัวในที่สาธารณะด้วยก็ได้

อย่างไรก็ตามการร่วมผลประโยชน์กัน ซึ่งแสดงตัวออกมาในวิธีดังกล่าวอาจแตกสลายลงได้ในกลุ่มของผู้ปกครองเอง สมดุลแห่งอำนาจระหว่างผู้ปกครองและผู้ที่ยื่นอยู่ใต้อำนาจการปกครองอาจจะสั่นคลอนได้ ตัวอย่างเช่นในรัฐของมัมลุก หน้าที่สำคัญบางอย่างของข้าราชการของผู้ปกครองจะถูกรับไปทำโดยผู้นำทางทหารคนสำคัญของมัมลุกและคนในครอบครัวของพวกเขาเอง ในบางสถานการณ์ทหารจะเลิกเชื่อฟัง และรบกวนความสงบของเมือง หรือคุกคามอำนาจของผู้ปกครอง นี่เป็นวิธีหนึ่งซึ่งราชวงศ์อัยยูบียะฮ์เข้ามาสืบทอดแทนราชวงศ์ฟาติมียะฮ์ใน

กรุงไคโร แล้วราชวงศ์มัมลุกก็เข้ามาแทนที่ราชวงศ์อียิปต์ และจากนั้นตระกูลหนึ่งของมัมลุกก็เข้ามาแทนที่ข้าราชการคนอื่นๆ ในส่วนของประชากรเมืองนั้น โฆษกผู้นำเอาความปรารถนาและคำสั่งของผู้ปกครองมาสู่ประชาชนสามารถที่จะแสดงถึงความทุกข์โศกและความต้องการของกลุ่มต่างๆ ซึ่งพวกเขาเป็นตัวแทนได้ เมื่อการเสวยอำนาจเพ่งเกินไป พวกทหารก็จะควบคุมไม่อยู่ ข้าราชการต่างก็ใช้อำนาจของตนไปในทางผิดๆ หรือเกิดการขาดแคลนอาหารต่อนั้น *อุละมา* ชั้นสูงก็มีบทบาทที่จะแสดง ดังนั้นพวกเขาจึงพยายามที่จะรักษาความเป็นอิสระบางอย่างไว้จากผู้ปกครอง

ความไม่พอใจของชนชั้นที่มีทรัพย์สินในเมืองนั้นโดยปกติจะมีรูปแบบของการไม่เชื่อฟังอย่างเปิดเผย พวกเขามีอะไรที่จะต้องสูญเสียอย่างมากเพราะความไร้ชื่อไร้แปร์ ช่วงเวลาที่หายากที่พวกเขาจะทำอะไรได้อย่างเป็นอิสระมาถึงเมื่อผู้ปกครองพ่ายแพ้แก่ศัตรูและคู่แข่ง และชนชั้นนำของเมืองก็กระจายยอมแพ้แก่เจ้านายใหม่ อย่างไรก็ตาม ในหมู่ประชาชนธรรมดา ความไม่พอใจอาจมาในรูปของการก่อความวุ่นวายวินัย นายช่างที่มีฝีมือและเจ้าของร้านจะไม่ลุกฮือขึ้นอย่างง่ายๆ ยกเว้นแต่จะตกอยู่ภายใต้ความกดดันจากความยากลำบาก การกดขี่ของบรรดาข้าราชการ ราคาข้าวของที่แพง การขาดแคลนอาหารหรือวัตถุดิบ สภาพปกติของพวกเขาเป็นไปในลักษณะที่นิ่งเฉย เนื่องจากผลประโยชน์ของพวกเขาอยู่ที่การรักษาระเบียบไว้ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามชนชั้นกรรมาชีพ มวลชนจากผู้อพยพมาจากชนบท กรรมกรที่ไร้ฝีมือซึ่งไม่มีงานประจำ คนขอทานและอาชญากรโดยสันดานจากชนเมือง จะอยู่ในสภาพไม่สงบซึ่งค่อนข้างมีอยู่อย่างถาวร

ในช่วงของความหวาดกลัวหรือความยากลำบากนั้น ประชาชนทั้งหมดของเมืองอาจได้รับความเดือดร้อนได้ บางทีก็หวนไหวไปด้วยนักเทศน์ซึ่งเป็นที่นิยมที่ประณามการกดขี่ (*ซุลม์ - zulm*) และเผยถึงวิสัยทัศน์แห่งความยุติธรรมตามแบบแผนอิสลาม ผู้ชนก็อาจจะบุกเข้ามาในตลาด พ่อค้าก็จะพากันปิดร้านและโฆษกบางคนของประชาชนจะนำเอาคำร้องทุกข์ต่อต้านข้าราชการของผู้ปกครอง หรือต่อต้านพ่อค้าที่ถูกสงสัยว่าก่อให้เกิดการขาดแคลนอาหารขึ้นอย่างหลอกล่อๆ ไปฟ้องผู้ปกครอง เมื่อเผชิญกับขบวนการเช่นนั้นผู้ปกครองก็อาจจะปรับนโยบายของเขาเพื่อสนองตอบต่อข้อเรียกร้องบางประการ ข้าราชการจะถูกปลดออกหรือถูกประหารชีวิต โรงเก็บข้าวของพ่อค้าถูกเปิดออก ตลาดจะเปิดขึ้นอีกครั้ง การรวมกันของกองกำลังต่างๆ ถูกยุบไป แต่มวลชนในเมืองจะคงอยู่ที่นั่นต่อไป ถูกทำให้สงบหรือถูกควบคุมอยู่ระยะหนึ่ง แต่ก็ยังเป็นไปตามแบบแผนอันยุติธรรมของอิสลามเช่นที่เคยเป็นมา

การควบคุมชนบท

ผู้ปกครองและประชาชนเมือง (หรืออย่างน้อยที่สุด ผู้มีอิทธิพลอยู่ในนั้น) มีผลประโยชน์ร่วมกันในการที่จะเข้าควบคุมชนบท และทำให้มั่นใจว่าส่วนเกินของผลผลิตจากชนบทที่นอกเหนือไปจากที่

ผู้เพาะปลูกต้องการสำหรับตัวเอง ควรที่จะถูกนำเข้ามาในเมืองโดยเงื่อนไขที่น่าพอใจเท่าที่จะทำได้ ผู้ปกครองต้องการตัวผลผลิตเอง หรือเปลี่ยนมันมาเป็นเงินเพื่อทุนบำรุงราชสำนัก เจ้าหน้าที่ต่างๆ และกองทัพเอาไว้ เขาต้องการที่จะควบคุมตัวชนบทเองด้วย เพื่อที่จะปกป้องการโจมตีไม่ว่าจะมาจากภายนอก หรือจากกระบวนการซึ่งราชวงศ์ใหม่อาจจะขึ้นมาท้าทายการยึดครองของเขาเหนือเมืองหลวง ในส่วนของประชากรเมืองนั้นต้องการผลผลิตส่วนเกินจากชนบท เพื่อที่จะเลี้ยงตัวเอง และได้มีวัตถุดิบเพื่อทำงานฝีมือของตน ผู้ที่มีอิทธิพลก็มีความโน้มเอียงที่จะมองดูชนบทและผู้อยู่อาศัยที่นั่นว่าเป็นอันตราย เพราะยืนอยู่นอกโลกแห่งวัฒนธรรมของเมืองและ ชารีอะฮ์ และความรู้สึกมั่นคง ดังนั้นนักเขียนอียิปต์ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 คือ อัล-ชะอ์รอณี (al-Sha 'ranmi - เสียดชีวิตปี ค.ศ. 1565) จึงกล่าวขอบคุณต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของสำหรับ ‘การอพยพของข้าพเจ้าจากชนบทมาสู่กรุงไคโร ซึ่งท่านศาสดาอำนวยการให้... จากอาณาบริเวณที่ทุกข์เข็ญและขาดแคลนไปสู่นครแห่งความสุขและความรู้’

ก่อนยุคสมัยใหม่นั้น เขตแดนมิได้มีการจำกัดอย่างชัดเจนและแน่นอน จะเป็นการดีที่สุดที่จะคิดถึงอำนาจของราชวงศ์ มิใช่ในรูปของการปฏิบัติที่มีรูปแบบเดียวกันภายในเนื้อที่ที่ตายตัว และได้รับการยอมรับโดยทั่วไป แต่เป็นเหมือนกับการปล่อยอำนาจอย่างหนึ่งออกมาจากศูนย์กลางจำนวนหนึ่งในเมือง ซึ่งมีแนวโน้มที่จะอ่อนลงไปตามระยะทาง และการมีอยู่ของอุปสรรคจากธรรมชาติหรืออุปสรรคจากมนุษย์ ภายในเนื้อที่ของการแผ่барมีแห่งอำนาจออกมานี้จะมีด้วยกันสามภาค ในแต่ละบริเวณลักษณะและขอบเขตของการควบคุมจะแตกต่างกันออกไป ชนิดแรกสุดในที่ราบกว้างใหญ่หรือประเทศที่เป็นทะเลทรายหรือบริเวณแถบภูเขาที่เร้นแค้นเกินไป อยู่ไกลหรือไม่มีทางเข้าไป เพื่อจะใช้ความพยายามพิชิตมันให้มีค่านั่น ผู้ปกครองจะจำกัดตัวเองในการเปิดเส้นทางการค้าสำคัญเอาไว้และป้องกันการแข็งข้อก่อกบฏ หัวหน้าเผ่าท้องถิ่นไม่อาจถูกยับยั้งหรือบีบบังคับให้มอบผลผลิตส่วนเกินจาก (ถ้าจะมีอยู่) ชนบทให้ได้ ถ้ามีเงื่อนไขที่ไม่เป็นที่พอใจของพวกเขา พวกเขาอาจมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับเมือง ขายสินค้าของพวกเขาที่มีได้ผลิตขึ้นเพื่อตัวเอง ในอาณาบริเวณเช่นนี้ผู้ปกครองจะสามารถมีอิทธิพลบางประการก็ต่อเมื่อ ใช้การย้ายถ่ายทางการเมืองเท่านั้น เช่น ตั้งหัวหน้าเผ่าหนึ่งให้ต่อต้านอีกเผ่าหนึ่ง หรือมอบอำนาจอย่างเป็นทางการแก่สมาชิกคนหนึ่งในตระกูลมากกว่าจะให้แก่อีกคนหนึ่ง อย่างไรก็ตามในบางสถานการณ์ ผู้ปกครองสามารถมีอิทธิพลอีกแบบหนึ่งซึ่งมอบให้เขาโดยบาร์มีทางศาสนาที่สืบทอดมา นี่เป็นเรื่องที่เป็นจริงในบรรดา อิมาม นิกายซัยดี ในเยเมน อิมาม นิกายอิบาดีในโอมานและบรรดาผู้ปกครองแห่งโมร็อกโกนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ซึ่งอ้างตัวเองว่าเป็น ชารีฟ คือเชื้อสายของท่านศาสดา

มิเชตที่สองที่เป็นภูเขา โอเอซิส หรือชนบทที่มีที่ราบอันกว้างใหญ่ปกครอง อาจมีความสามารถที่จะใช้อำนาจโดยตรงมากขึ้น เนื่องจากมันตั้งใกล้กับเมืองมากขึ้นหรือมีเส้นทางการค้ามากมาย และผลิตผลผลิตส่วนเกินได้เป็นจำนวนมาก ในบริเวณเช่นนั้น ผู้ปกครองจะไม่

เข้ามาบริหารโดยตรง แต่จะทำผ่านหัวหน้าท้องถิ่นซึ่งตำแหน่งของพวกเขาจะมีลักษณะคลุมเครือมากกว่าพวกหัวหน้าแถบภูเขาสูงหรือทะเลทราย พวกเขาจะได้รับอำนาจเป็นการตอบแทนเงินจ่ายรายปีหรือบรรณาการเป็นระยะ ซึ่งถูกบังคับใช้เมื่อมีความจำเป็นด้วยการส่งกองทัพไปยับยั้งหรือยกเลิกการยอมรับแล้วโอนไปให้คนอื่น

เส้นแบ่งระหว่างเขตทั้งสองเหล่านี้มิได้จำกัดตายตัว มันขึ้นอยู่กับอำนาจของผู้ปกครองและการเปลี่ยนความสมดุลระหว่างการใช้ที่ดินสำหรับการเกษตร และการใช้เป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ บริเวณที่มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานแล้วนั้น ควบคุมได้ง่ายกว่าบริเวณที่ยกให้แก่คนเลี้ยงสัตว์ที่เร่ร่อน มีหลักฐานบางอย่างว่า นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สิบหรือสิบเอ็ดเป็นต้นไป เขตแบบแรกขยายใหญ่ขึ้น โดยมาเบียดเบียนของเขตแบบที่สอง ในอียิปต์ตอนบน กลุ่มเผ่าพันธุ์ซึ่งสามารถควบคุมได้จากไคโร ‘อรับ อัฏ-ฏออา ‘arab al-ta ‘a หรืออาหรับผู้เชื่อง’ ได้ถูกเข้ามาแทนที่ในระหว่างสมัยราชวงศ์มัมลุกโดยพวกฮาวรา คือคนเลี้ยงสัตว์ตามทุ่งหญ้าที่มีเชื้อสายเบอเบอร์ ซึ่งยังคงครอบครองดินแดนส่วนมากในบริเวณนั้นจนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า ในทำนองเดียวกันในแถบมัฆริบกระบวนการทางเศรษฐกิจสังคมที่ซับซ้อนซึ่งภายหลังกลายเป็นคำพูดแบบสัญลักษณ์ในเรื่องราวแห่งการรุกรานของบะยู ฮิลาล (Banu Hilal) นำไปสู่การลดน้อยลงของอำนาจผู้ปกครองของเมืองต่างๆ ซึ่งยังคงดำรงอยู่ต่อไปนับเป็นร้อยๆ ปี

อย่างไรก็ตามยังมีเขตแบบที่สามอันเป็นเขตที่ราบโล่งและลุ่มแม่น้ำ ที่ซึ่งมีการเพาะปลูกธัญพืชหรือข้าวหรืออินทผลัม และมีตลาดสวนซึ่งผลไม้และพืชผักได้ถูกนำเข้ามาสู่เมือง ที่นี้ผู้ปกครองและชนชั้นชาวเมืองที่ผู้ปกครองติดต่ออยู่ต้องมีการควบคุมโดยตรงเอาไว้อย่างเข้มแข็งและมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในที่ต่างๆ ที่การผลิตต้องพึ่งพาอยู่กับงานชลประทานขนาดใหญ่ กองทหารรักษาการรักษาระเบียบของเขตนี้เอาไว้ได้ และป้องกันมิให้หัวหน้าเผ่าทั้งหลายของท้องถิ่นปรากฏตัวขึ้นมา

ในชนบทที่ต้องพึ่งพาเมืองนี้ การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจจะดำเนินไปเพื่อประโยชน์ของเมือง วิถีทางสำคัญซึ่งผลผลิตส่วนเกินในชนบทถูกนำเข้ามามีด้วยเงื่อนไขที่เป็นที่พอใจ ได้แก่ระบบการเก็บภาษีตามหลักการ เรื่องนี้มักจะเป็นอย่างเดียวกันทั่วทุกประเทศของอิสลาม ผู้ปกครองจะได้ทรัพยากรของเขามาจากภาษีสามชนิด คือ ภาษีรัชชูปการที่จ่ายโดยสมาชิกของชุมชนต่างๆ ที่มีได้เป็นมุสลิมแต่ได้รับการรับรองแล้ว ภาษีชนิดต่างๆ จากการค้าและงานฝีมือ และภาษีจากผลผลิตของที่ดิน ในบริเวณที่ทำการเพาะปลูก อาจมีการเก็บภาษีจากที่ดินโดยการประเมินค่าซึ่งในบางประเทศจะเปลี่ยนไปตามกาลสมัย (เช่น อียิปต์ซึ่งมีการประเมินใหม่เป็นครั้งคราวมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว) หรือสามารถกำหนดไว้เป็นสัดส่วนกับผลผลิต ภาษีจากรัฐพืชและผลผลิตอื่นๆ ซึ่งสามารถเก็บรักษาเอาไว้ได้ซึ่งบ่อยครั้งนั้นก็จะจ่ายในรูปของสิ่งของ ส่วนภาษีจากผลผลิตที่เนาเปื่อยได้ก็จ่ายเป็นเงิน ในทำนองเดียวกัน ภาษีจากที่ดินที่ใช้เลี้ยงสัตว์ ในที่ต่างๆ

ซึ่งรัฐบาลมีความเข้มแข็งพอที่จะเก็บภาษีนั่น สามารถประเมินได้ไม่ว่าจะโดยขนาดที่ดินหรือโดยจำนวนปศุสัตว์บางส่วนก็ได้

นับตั้งแต่สมัยราชวงศ์บุญยะฮ์ในศตวรรษที่สิบ การปฏิบัติในเรื่องที่มอบหมายให้ดำเนินการเก็บภาษีในชนบทได้มีมากขึ้นในบางประเทศ การมอบหมายหน้าที่นี้อาจมอบให้แก่สมาชิกของครอบครัวผู้ปกครองหรือมอบให้แก่ข้าราชการชั้นสูงแทนการให้เงินเดือนก็ได้ ทรัพยากรที่มาจากภาษีทั่วแคว้นนั้นอาจจะมอบให้แก่ผู้ครองแคว้นนั้น ซึ่งจะเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการบริหารและการเก็บภาษีและเก็บบางส่วนของมันเอาไว้แทนเงินเดือน หรือมิฉะนั้นการเก็บภาษีจากที่ดินบางผืนอาจจะมอบหมายให้แก่นายทหารคนใดก็ได้ เพื่อเป็นการตอบแทนการรับใช้ด้วยทหารจำนวนหนึ่ง ซึ่งตัวของเขาเองได้ตั้งขึ้นพร้อมทั้งจัดอาวุธและจ่ายเงินให้ การมอบหมายงานแบบสุดท้ายนี้ได้กลายเป็นสิ่งสำคัญและแพร่หลายออกไป ได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นอย่างมาก โดยราชวงศ์ซัลญุกในอิหร่านและอิรัก ถูกนำไปสู่ทางตะวันตกโดยราชวงศ์อัยยูบียะฮ์และได้พัฒนาต่อไปโดยราชวงศ์มัมลุก ในแถบมัฆริบระบบที่คล้ายคลึงกันเจริญเติบโตขึ้น การควบคุมที่ดินบางแห่งถูกมอบให้แก่ผู้นำเผ่าเพื่อแลกกับการรับใช้ทางทหารคือทหารที่เกณฑ์มาจากเผ่าต่างๆ หรือจัดการในวิธีที่เรียกกันว่า *ญัยช* (*j a y s h*) หรือเผ่าที่เป็นทหาร คงจะไม่ใช้ความตั้งใจของผู้ปกครองคนใดมากนักในที่จะแยกตัวจากภาษีตลอดไป หรือในการจะมอบให้ผู้ที่ได้รับการมอบหมายให้เก็บและได้ควบคุมที่ดินนั้นได้ตลอดไป ได้มีวิธีการหลายอย่างที่ใช้เพื่อที่จะจำกัดให้กับ *อิกฎอ* (*iqta*) ในราชวงศ์มัมลุกแห่งอียิปต์นั้น เรามีข้อมูลอย่างมากมาเป็นพิเศษ มีเพียงครั้งหนึ่งของที่ดินทั้งหมดเท่านั้นที่มอบให้เป็น *อิกฎอ* ที่ดินส่วนที่เหลือได้ถูกเก็บไว้สำหรับผู้ปกครองและครอบครัวของเขา ส่วนซึ่งมอบอำนาจให้มันมอบให้แก่พวกทาสของผู้ปกครองเอง หรือมิฉะนั้นก็มอบให้แก่นายทหารชั้นสูง ผู้ซึ่งโดยหลักการแล้วได้รับอนุญาตให้เก็บบางส่วนของมันไว้ให้พวกเขาเอง และคาดว่าจะใช้ส่วนที่เหลือเพื่อใช้จ่ายในส่วนของการทหารม้า 10 คน 40 คนหรือ 100 คน ซึ่งพวกเขามีพันธะผูกมัดที่จะหาให้แก่กองทัพตามปกติ ผู้ได้รับการมอบหมายไม่มีการติดต่อเป็นส่วนตัวกับพื้นที่ที่เป็น *อิกฎอ* ของเขา หากว่าเขาได้รับมากกว่าหนึ่ง *อิกฎอ* ที่ดินเหล่านั้นจะไม่ติดต่อกัน เขามีได้ทำหน้าที่เก็บภาษี แต่ปล่อยเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของผู้ปกครอง *อิกฎอ* มิได้ตกทอดมาถึงบุตรของพวกเขาอย่างน้อยก็จนถึงปลายสมัยของมัมลุก อย่างไรก็ตามในประเทศอื่นๆ ในสมัยอื่นๆ เหมือนว่าผู้ได้รับมอบหมายจะตกอยู่ภายใต้การควบคุมที่มีความเข้มแข็งและถาวรน้อยลง และสิทธิที่จะดำเนินการเก็บภาษีกลายเป็นอำนาจของการเก็บภาษีไป รวมทั้งเป็นการควบคุมดูแลการผลิตและการมีอำนาจเหนือชาวชนบทไป

^{*} เรียกในภาษาอังกฤษว่า บูยิด (Buyid) -ผู้แปล

การเก็บภาษีหนทางหนึ่งซึ่งทำให้การควบคุมชนบทซึ่งเป็นพื้นแผ่นดินหลังฝั่งทะเลโดยตรงของผู้ปกครอง เปลี่ยนมาเป็นการปกครองโดยตัวบุคคลที่อาศัยอยู่ในเมือง ซึ่งสามารถจะแบ่งเอาส่วนเกินจากชนบทไว้เพื่อตนเอง เป็นเรื่องง่ายที่จะเรียกคนเหล่านี้ว่าเป็นเจ้าของที่ดิน แต่ก็อาจจะทำให้เข้าใจผิดไปได้ เรื่องสำคัญก็คือพวกเขาสามารถสร้างข้ออ้างเหนือผลผลิตส่วนเกินทางการเกษตรได้ และทำให้ข้ออ้างนั้นมีผลได้โดยอาศัยการใช้อำนาจทางทหารของผู้ปกครอง ผู้ที่ได้รับมอบหมายอำนาจอาจจะได้ส่วนแบ่งส่วนใหญ่ แต่พวกเจ้าหน้าที่ซึ่งมีส่วนอยู่ในการเก็บภาษี พวกพ่อค้าซึ่งออกเงินไปก่อนเพื่อเป็นทุนในการเพาะปลูกหรือจ่ายภาษีไปเมื่อถึงเวลากำหนด และ *อุละมา* ผู้ควบคุม *วัคฟ* ก็อาจจะอยู่ในสถานภาพที่คล้ายคลึงกัน

เมื่อขาดเอกสารก็ดูเหมือนว่าจะเป็นเรื่องปลอดภัยกว่าที่จะเชื่อว่า รูปแบบของสัญญาทางการเกษตรที่ *ซาริอะฮ์* ให้อำนาจและควบคุมได้ได้ถูกแพร่หลายออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งดูเหมือนว่าหนึ่งในนั้นจะมีอยู่ทุกเวลา นั่นคือ *มุซารอะฮ์* (*muzara'a*) หรือ การแบ่งพืชผลหรือระบบที่เกษตรกรจะจ่ายพืชผลส่วนหนึ่งให้แทนเงินค่าเช่าที่ดิน นี่เป็นการตกลงกันระหว่างเจ้าของและผู้เพาะปลูกในที่ดินผืนนั้น พวกเขาจะแบ่งผลผลิตออกเป็นส่วนๆ ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมที่แต่ละคนมีอยู่ ถ้าเจ้าของที่ดินให้เมล็ดพืช สัตว์ที่ใช้ในการทำงานและเครื่องมือ เขาก็อาจได้รับสี่ในห้าส่วนและเกษตรกรจะได้รับหนึ่งในห้าส่วน ตามกฎหมายแล้วข้อตกลงดังกล่าวสามารถทำได้ในระยะเวลาจำกัดเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติมักจะได้รับการขยายเวลาออกไปอย่างไม่สิ้นสุด การเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ และดูเหมือนจะเป็นไปได้ที่ส่วนแบ่งที่แน่นอนของผลผลิต จะขึ้นอยู่กับปัจจัยอย่างเช่นการจัดหาที่ดินและแรงงาน ให้และความเข้มแข็งของสองฝ่าย ในระดับสูงสุด ผู้เพาะปลูกต้องถูกกำหนดให้อยู่ในที่ดินนั้นๆ เพราะว่าเขาเป็นลูกหนี้อย่างถาวรของเจ้าของที่ดิน จึงไม่อาจตัดทอนอำนาจของเจ้าของที่ดิน และไม่สามารถหาที่ดินอื่นๆ มาเพาะปลูกได้

ความคิดในเรื่องอำนาจหน้าที่ทางการเมือง

ระหว่างผู้ปกครองกับชนบทห่างไกล คือตามหุบเขาที่ราบอันกว้างใหญ่และทะเลทรายนั้น ความสัมพันธ์อยู่ห่างไกลและไม่เป็นไปในทางตรงเกินกว่าที่จำเป็นจะต้องแสดงออกมาในด้านจริยธรรมเช่นจะต้องยอมรับอำนาจของผู้ปกครองถ้ามันไม่ได้เข้ามาใกล้ชนิดนัก ผู้คนในแถบภูเขาและทุ่งราบจะต้องจัดหาทหารให้แก่กองทัพของผู้ปกครอง ระหว่างผู้ปกครองกับพลเมืองที่มีได้เป็นมุสลิมก็เช่นกัน ความสัมพันธ์มิได้ถูกทำให้เข้มแข็งขึ้นโดยพันธะทางธรรมจริยา ถึงแม้ว่ามันจะเป็นความสัมพันธ์ที่สงบและมั่นคง ก็ยังมีความรู้สึกอยู่ว่าชาวคริสเตียนและชาวยิวอยู่นอกชุมชน พวกเขาไม่สามารถให้ความเข้มแข็งและความจงรักภักดีอย่างจริงจังแก่ผู้ปกครองได้ เหมือนกับผู้ที่มีความมุ่งหมายและความเชื่ออย่างเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ประชากรมุสลิมจากเมืองต่างๆ ก็ยังมีสถานภาพแตกต่างกัน ผู้ปกครองและเจ้าหน้าที่ต่างๆ มีผลกระทบโดยตรงต่อพวกเขาและอยู่เหนือ

ชีวิตของพวกเขาตลอดไป เป็นผู้เก็บภาษี รักษาระเบียบ บริหารความยุติธรรม คนเหล่านั้นใช้อำนาจซึ่งอุตสาหกรรมและการพาณิชย์หรือประเพณีทางกฎหมายไม่อาจรุ่งเรืองได้ หากปราศจากอำนาจเช่นนั้น ในสถานการณ์เหล่านี้จึงเป็นธรรมดาที่ว่าผู้ที่สร้างและรักษาโลกแห่งศีลธรรมของอิสลามคือ พวก *อุละมา* ควรจะถามว่า ใครคือผู้ปกครองที่ชอบธรรม และอะไรคือกรอบจำกัดซึ่งผู้ปกครองควรจะได้รับ การเชื่อฟัง และถามว่าในส่วนของผู้ปกครองนั้น ควรจะเรียกร้องการเชื่อฟังจากสิทธิและอำนาจหรือไม่

มีความสัมพันธ์อยู่หลายรูปแบบระหว่างผู้ปกครองกับตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มของบุคคล คือการสัญญาว่าจะจงรักภักดีซึ่งแสดงออกโดยการให้สัตยาบันและคำปฏิญาณ การขอบคุณสำหรับผลประโยชน์ที่ได้รับ และความหวังต่อการที่จะได้รับความโปรดปรานในอนาคต อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากสิ่งเหล่านี้แล้ว ก็ยังมีความคิดพื้นฐานบางประการในเรื่องอำนาจอันชอบธรรม ซึ่งสามารถยอมรับได้โดยคนกลุ่มใหญ่ขึ้นไปหรือโดยชุมชนทั้งหมด

ปัญหาที่ว่าใครคือผู้มีสิทธิปกครองนั้นได้ถูกตั้งคำถามอย่างรุนแรงในระหว่างศตวรรษแรกของประวัติศาสตร์อิสลามแล้ว ใครคือผู้สืบทอดท่านศาสดาในฐานะของผู้นำชุมชน –เคาะลีฟะฮ์ หรือ อิหม่าม? เขาควรถูกเลือกมาอย่างไร? ข้อจำกัดแห่งอำนาจหน้าที่ของเขาคืออะไร? เขามีสิทธิอย่างไม่มีเงื่อนไขที่จะได้รับการเชื่อฟังไหม? เป็นความชอบธรรมที่จะแข็งข้อหรือปลดผู้ปกครองที่ไม่มีความศรัทธาเคร่งครัดหรือไร้คุณธรรมออกไป? พวกที่ถือนิกายอิมานีและพวกชีอะฮ์แบบต่างๆ ได้ให้คำตอบแก่คำถามเช่นนั้น *อุละมา* ฝ่ายซุนนีค่อยๆ เคลื่อนไปสู่ความเชื่อที่ว่าเคาะลีฟะฮ์ ก็คือหัวหน้าของชุมชนแต่มิได้เป็นผู้ตีความศาสนาที่ปราศจากความผิดพลาดและ *อุละมา* คือผู้ปกป้องศาสนา เพราะฉะนั้นในเหตุผลหนึ่งจึงเป็นทายาทของท่านศาสดา พวกเขายอมรับความเป็นไปได้ว่า เคาะลีฟะฮ์อาจไม่ใช่ผู้เที่ยงธรรมจึงอาจเป็นหน้าที่ของผู้ศรัทธาที่จะปฏิเสธเขา นี่เป็นข้อโต้แย้งที่ผู้สนับสนุนราชวงศ์อับบาซียะฮ์นำมาใช้ ในอันที่จะหาเหตุผลเพื่อแข็งข้อต่อต้านราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ซึ่งถูกกล่าวว่าเป็นผู้เปลี่ยนอำนาจหน้าที่ของพวกเขาไปเป็นกษัตริย์ในแบบทางโลก

จนกระทั่งถึงศตวรรษที่สี่ของอิสลาม (คริสต์ศักราชที่ 10) จึงมีทฤษฎีของเรื่องเคาะลีฟะฮ์ที่เป็นสูตรสำเร็จเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งคุกคามต่อสถานภาพของเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ ทำให้เกิดความพยายามที่จะปกป้องมันด้วยวิธีการกำหนดสถานภาพนั้นให้แน่นอน การคุกคามมาจากทั้งสองแห่งที่แตกต่างกัน การก่อตั้งเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ในกรุงไคโร และการฟื้นฟูระบบเคาะลีฟะฮ์ของอุมัยยะฮ์ในแคว้นอันดาลุสนั้น มิได้นำไปสู่ปัญหาว่าใครคือเคาะลีฟะฮ์ที่ชอบธรรมเท่านั้น แต่ทำให้เกิดปัญหาอีกข้อหนึ่งที่ว่า สามารถจะมีเคาะลีฟะฮ์มากกว่าหนึ่งท่านได้ไหม หรือว่าเอกภาพของอุมมะฮ์ (ประชาชาติมุสลิม) นั้นหมายความว่า ควรจะมีหัวหน้าเพียงท่านเดียว? ภายในดินแดนที่ยังคงยอมรับอำนาจอธิปไตยของราชวงศ์อับบาซียะฮ์นั้น ผู้นำท้องถิ่นต่างได้รับอิสระอย่างจริงๆ แม้แต่ในกรุงแบกแดดซึ่งเป็นเมืองหลวง ราชวงศ์

ทหารคือพวกบุญยะฮ์ได้สร้างการควบคุมเหนือที่ทำการของเสนาบดีของเคาะลีฟะฮ์ เพราะฉะนั้นจึงสามารถที่จะออกกฤษฎีกาในชื่อของตนได้ มีบางครั้งที่พวกบุญยะฮ์ดูเหมือนจะอ้างถึงอำนาจหน้าที่อันอิสระของตน ด้วยการฟื้นฟูการใช้ตำแหน่งโบราณของอิหร่านว่า *ชาห์อันชาห์*^๕ ขึ้นมา

ในบริบทนี้เองที่มีการเขียนถึงทฤษฎีซึ่งมีชื่อเสียงและการปกป้องเคาะลีฟะฮ์ นั่นคือข้อเขียนของ อัล-มัววาดิ (al-Marwadi เสียชีวิตปี ค.ศ. 1058) เขากล่าวว่าการมีอยู่ของเคาะลีฟะฮ์นั้นมีได้เป็นความจำเป็นทางธรรมชาติ เหตุผลเรื่องนี้ขึ้นอยู่กับคำกล่าวของกูรอานที่ว่า ‘โอ้ ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเชื่อฟังพระผู้เป็นเจ้าและเชื่อฟังศาสนทูตและผู้ที่มีอำนาจหน้าที่เหนือพวกเจ้า’ ดังนั้นมันจึงเป็นคำบัญชาของพระผู้เป็นเจ้า ความมุ่งหมายของมันคือเพื่อปกป้องชุมชนและการบริหารกิจการไว้บนพื้นฐานของศาสนาที่แท้จริง เคาะลีฟะฮ์จะต้องมีความรู้ทางศาสนา มีความรู้สึกในความยุติธรรม และมีความกล้าหาญ เขาจะต้องอยู่ในเผ่ากูร็อยช์ (Quraysh) ซึ่งเป็นเผ่าของท่านศาสดาและสามารถมีเคาะลีฟะฮ์ได้เพียงท่านเดียวในเวลาหนึ่ง เคาะลีฟะฮ์สามารถมอบหน้าที่ให้ผู้อื่นทำแทนได้เพื่อความมุ่งหมายที่จำกัดหรือไม่จำกัดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในแคว้นแคว้นแห่งอาณาจักรของเขา หรือในอาณาจักรทั้งหมด แต่ *วะซีร* หรือ *อมีร* ซึ่งเป็นผู้ได้รับมอบอำนาจควรจะได้รับรู้ถึงอำนาจหน้าที่ของเคาะลีฟะฮ์ และใช้อำนาจของเขาไปภายในขอบเขตของ *ชาร์อะฮ์* การวางรูปแบบเช่นนี้ทำให้เป็นไปได้ที่จะประนีประนอมการกระจายอำนาจที่มีอยู่กับอำนาจหน้าที่ในทางทฤษฎีของเคาะลีฟะฮ์เข้าด้วยกัน และมอบสิทธิ์ในการรักษาอำนาจดังกล่าวให้แก่เคาะลีฟะฮ์ในขณะที่เขายังมีอำนาจนั้นอยู่ และนำอำนาจที่เขาได้ปล่อยให้แก่ราชวงศ์ต่างๆ กลับคืนมา

จนกระทั่งการสิ้นสุดของเคาะลีฟะฮ์แห่งนครแบกแดด สามารถรักษาความสมดุลระหว่างหน้าที่กับอำนาจไว้ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง *อูละมา* สามารถยอมรับว่าสุลฏอนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจทางทหาร มีสิทธิ์ที่จะใช้อำนาจนั้น ตราบใดที่เขายังคงภักดีต่อเคาะลีฟะฮ์และปกครองไปตามศาสนาอันถูกต้อง อย่างไรก็ตามมันมิได้เป็นความสมดุลที่มั่นคง เคาะลีฟะฮ์ยังคงมีสิทธิ์อำนาจอันมีประสิทธิภาพอยู่ภายในและรอบๆ เมืองหลวงและพยายามที่จะเพิ่มอำนาจนั้นขึ้นมา โดยเฉพาะในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อัน-นาซิริ (Caliph al-Nasir – ค.ศ. 1180-1225) ซึ่งเป็นสุลฏอนที่มีความเข้มแข็ง ผู้พยายามจะขยายอำนาจอันเป็นอิสระของท่านออกไป และยังมีอำนาจหน้าที่ที่สามอีก – นั่นคือ *อูละมา* ซึ่งอ้างว่าเป็นผู้ตัดสินว่าศาสนาที่ถูกต้องนั้นเป็นอย่างไร เพื่อที่จะกำหนดเงื่อนไขที่จะทำให้มีความมั่นคง อัล-ฆอซาลิ (al-Ghazali – ค.ศ. 1058-1111) และคนอื่นๆ ซึ่งอยู่ในจารีตของศาสนาจึงได้ให้ความคิดไว้ว่าอำนาจเป็นของเคาะลีฟะฮ์ แต่การใช้อำนาจนั้นสามารถแบ่งออกได้ระหว่างบุคคลมากกว่าหนึ่งคน ระบบเคาะลีฟะฮ์ (หรือ *ระบบอิมาม* ตามที่ทฤษฎีต่างๆ มักจะเรียกกัน) นั้น มีส่วนประกอบอยู่สามประการ นั่นคืออำนาจการสืบทอดโดยชอบธรรมต่อ

^๕ กษัตริย์แห่งกษัตริย์ทั้งปวง - ผู้แปล

จากท่านศาสดา อำนาจการกำกับกิจการต่างๆ ของโลกและอำนาจการดูแลศาสนา มอชาลีถือว่า โดยอุดมการณ์แล้ว แม้ทั้งสามนี้ควรจะรวมอยู่ในคนคนเดียว แต่ในกรณีที่มีความจำเป็น มันอาจแบ่งแยกได้ นี่เป็นสถานการณ์ในสมัยของเขา เคาะลีฟะฮ์เป็นผู้มีสิทธิ์สืบทอดจากท่านศาสดา สุลฏอนซึ่งเป็นผู้ครองอำนาจทางทหารเป็นผู้ทำหน้าที่ในการปกครอง และ *อูละมา* เป็นผู้ดูแลความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนา

ต่อมาความสัมพันธ์สามฝ่ายก็กลายเป็นความสัมพันธ์สองฝ่าย ระบบเคาะลีฟะฮ์ของแบกแดดสิ้นสุดลงเมื่อพวกมองโกล (Mongols) ได้เข้ามายึดครองนครแบกแดดในปี ค.ศ. 1258 และเคาะลีฟะฮ์อับบาสิยะฮ์ซึ่งยังดำรงอยู่ต่อไปในกรุงไคโรโดยพวกสุลฏอนของราชวงศ์มัมลุกมิได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไป ถึงแม้ว่าความทรงจำเกี่ยวกับระบบเคาะลีฟะฮ์ยังคงมีอยู่ต่อไป และได้รับการยอมรับโดยตำรากฎหมายว่า เป็นรูปแบบอุดมคติของอำนาจหน้าที่แบบอิสลาม และถึงแม้ว่าผู้ปกครองบางคนที่มีอำนาจอย่างเช่นผู้ปกครองของราชวงศ์อับบาสิยะฮ์จะยังคงใช้ตำแหน่งนี้อยู่ก็ตาม ความมุ่งหมายหลักของความคิดทางการเมืองในหมู่นักเขียนหนังสือในจาริตของกฎหมายก็ต้องกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองที่ถือดาบกับ *อูละมา* ผู้ดูแลศาสนาที่ต้องและอ้างว่าเป็นผู้พูดในนามของประชาชาติอิสลาม มีคำกล่าวโบราณที่ตกทอดมาจากสมัยราชวงศ์ซายาเนียน และถูกกล่าวซ้ำอยู่บ่อยๆ ว่า ‘ศาสนากับความเป็นกษัตริย์นั้นเป็นพี่น้องคู่กัน คนหนึ่งไม่อาจขาดอีกคนหนึ่งได้’ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าอำนาจย่อมได้มาด้วยดาบ และด้วยการยินยอมโดยทั่วไปซึ่งแสดงออกมาในพิธี *บัยอะฮ์* อย่างไรก็ตาม มันสามารถกลายเป็นอำนาจหน้าที่อันถูกต้องชอบธรรมหากว่า อำนาจจึงถูกใช้ไปเพื่อรักษา *ซารีอะฮ์* เอาไว้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นโครงสร้างของชีวิตที่มีคุณธรรมและที่เจริญแล้ว ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ส่งเสริมศาลยุติธรรมให้ความเคารพต่อ *อูละมา* และปกครองด้วยการปรึกษาหารือกับพวกเขา ภายในขอบเขตของ *ซารีอะฮ์* เขาสามารถใช้รัฐศาสตร์ ออกกฎหมายบังคับและตัดสินใจและให้ความยุติธรรมในเรื่องอาชญากรรม ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการของสังคมและความมั่นคงของรัฐ ในทางกลับกัน *อูละมา* ควรจะให้การยอมรับแก่สุลฏอนที่ยุติธรรมตลอดไป โดยการแสดงออกด้วยการกล่าวชื่อของผู้ปกครองในการเทศนาในวันสุกฺรทุกสัปดาห์

อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ก็เหมือนกับเรื่องอื่นๆ อิบน์ ตัยมียะฮ์ (Ibn Taymiyya – ค.ศ. 1263-1328) นักเขียนคนหนึ่งในบรรดานักเขียนด้านศาสนาคนแรกสุดในสมัยของราชวงศ์มัมลุกได้ใช้ความหมายที่เป็นเหตุผลมาจากสถานการณ์ในสมัยของเขา สำหรับเขาแล้วเอกภาพของ *อุมมะฮ์** คือ เอกภาพของความเชื่อในพระเจ้าและการยอมรับคำสอนของท่านศาสดานั้น – มิได้หมายถึงเอกภาพทางการเมืองจะต้องมีอำนาจหน้าที่อยู่ใน *อุมมะฮ์* เพื่อที่จะรักษาความยุติธรรมและรักษาปัจเจกบุคคลเอาไว้ภายในขอบเขตของพวกเขา แต่ความยุติธรรมนั้นสามารถใช้ได้โดยผู้ปกครอง

* หมายถึงประชาชาติอิสลาม – ผู้แปล

มากกว่าคนเดียว การที่จะรักษาอำนาจของตนไว้ได้อย่างไรนั้น มีความสำคัญน้อยกว่าเรื่องที่ว่าจะใช้อำนาจนั้น อย่างไร การใช้อำนาจอย่างยุติธรรมก็งานทางศาสนาชนิดหนึ่ง เขาควรจะใช้รัฐศาสตร์ภายในขอบเขตของ *ซารีอะฮ์* และควรจะปกครองด้วยการร่วมมือกับ *อูลมะ* ความสัมพันธ์ของผู้ปกครองและ *อูลมะ* นี้มีมาพร้อมกับความหมายที่ว่าผู้ปกครองควรจะให้ความเคารพต่อผลประโยชน์ของชนชั้นนำชาวมุสลิมในเมือง ในประเทศต่างๆ ที่อยู่ทางตะวันออกของมัฆริบนับจากคริสต์ศตวรรษที่สิบเป็นต้นไป ผู้ปกครองส่วนมากจะมีเชื้อสายเตอร์กหรือมีกำเนิดจากต่างชาติ และมีความหมายต่อไปว่าประชากรท้องถิ่นที่พูดภาษาอาหรับ ควรจะได้รับการศึกษาหรือและได้มีส่วนร่วมในกระบวนการของรัฐบาลด้วย

ถึงแม้ว่าผู้ปกครองจะอธรรมหรือไม่เคร่งครัดในศาสนา ก็เป็นที่ยอมรับกันว่าเขายังคงได้รับการเชื่อฟังอยู่ เพราะว่าการมีระเบียบชนิดใดๆ ก็ดี ย่อมดีกว่าอนาธิปไตย อย่างที่มอฮาลิได้กล่าวไว้ว่า ‘ความเป็นเผด็จการของสุลต่านผู้หนึ่งเป็นเวลาร้อยปี ก่อให้เกิดความเสียหายน้อยกว่าความเป็นเผด็จการที่ก่อขึ้นโดยพลเมืองเพื่อต่อต้านกันและกัน’ การแข็งข้อก่อกบฏจะได้รับการยอมรับก็ต่อเมื่อ การกบฏนั้นเป็นไปตามคำบัญชาของพระผู้เป็นเจ้า หรือศาสดาของพระองค์อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม นี่มิได้หมายความว่า *อูลมะ* จะต้องมองดูผู้ปกครองที่อธรรมเช่นเดียวกับที่มองดูผู้ปกครองที่ยุติธรรม ธรรมเนียมที่มีอำนาจอยู่ในหมู่ *อูลมะ* (ในหมู่ชาวนูนีและซารีอะเหมือนกัน) ก็คือพวกเขาควรจะรักษาระยะห่างระหว่างพวกเขากับผู้ปกครองของโลกไว้ มอฮาลิได้ยกหะดีษ มาอ้างว่าในรรมิหุบเขาที่จงไว้เป็นการเฉพาะสำหรับ *อูลมะ* ที่ไปหาญัตริย์ ผู้รู้ที่มีคุณธรรมไม่ควรจะไปเยียนเจ้าชายหรือบรรดาเจ้าหน้าที่ต่างๆ สามารถจะไปเยียนผู้ปกครองที่ยุติธรรม แต่จะต้องไม่เป็นผู้ตกอยู่ใต้อำนาจ และควรจะดำเนินชีวิตนั้หากเห็นว่าเขาทำในสิ่งที่ไม่ดี หากผู้นั้นเกรงกลัวแล้วเขาก็ควรจะเจียบเสีย แต่จะเป็นการดีกว่าที่จะไม่ไปหาเขาแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม หากมีเจ้าชายมาเยียนผู้รู้ เขาควรจะแสดงความเคารพตอบ และแนะนำเขาไปสู่คุณธรรม อย่างไรก็ตาม การที่จะหลีกเลี่ยงเขาเสียเลยนั้นจะดีกว่า (อย่างไรก็ตาม *อูลมะ* คนอื่นๆ ถือว่าพวกเขาควรจะสนับสนุนผู้ปกครองในทุกๆ ทางซึ่งในเรื่องความถูกต้อง ถึงแม้ว่าผู้ปกครองคนนั้นจะมีความอยุติธรรมก็ตาม)

การพัวพันกันของความคิดดังกล่าวซึ่งได้ถูกนักเทววิทยาและนักกฎหมายทั้งหลายนำมาเสนอกับสิ่งอื่นๆ ที่มาจากขนบประเพณีของปัญญาชนนั้น ช่วยให้มีการก่อรูปวัฒนธรรมของโลกอิสลามขึ้น ในคริสต์ศตวรรษที่ 10 นักปรัชญาชื่อ อัล-ฟะรอบี (*al-Farabi*) ได้นิยามถึงการตัดสินใจมาตรฐานของรัฐต่างๆ ไว้ ในหนังสือชื่อ อัล-มะดีนะฮ์ อัล-ฟาลิดะฮ์ (*al-Madina al-Fadila* – หรือ *ความคิดของพลเมืองในเมืองที่มีคุณธรรม*) รัฐที่ดีที่สุดก็คือรัฐที่ปกครองโดยผู้ที่เป็นทั้งนักปรัชญาและศาสดา โดยผ่านการติดต่อทั้งกับปัญญาและจินตนาการของเขา พร้อมกับความรู้ที่อันแข็งขันซึ่งมาจากพระผู้เป็นเจ้า ในตอนที่ไม่มีผู้นำดังกล่าว รัฐสามารถมีคุณธรรมได้หากว่าถูกปกครองโดยการผสมผสานกันของผู้ที่มีลักษณะที่จำเป็นร่วมกัน หรือโดยผู้ปกครองที่ดำรงรักษา

และตีความกฎหมายที่ผู้ก่อตั้งได้ให้ไว้ (นั่นน่าจะเป็นช่วงต้นๆ ของระบบเคสลิฟส์) ที่จุดปลายสุดอีกจุดหนึ่งก็มีสังคมซึ่งผู้ที่ทำการปกครองไม่ใช่ผู้มีความรู้ในสิ่งที่ดี สังคมเหล่านี้ไม่มีความดีร่วมกันและรวมกันอยู่ได้ด้วยการใช้กำลัง หรือโดยลักษณะทางธรรมชาติบางประการ อย่างเช่นมีเชื้อสาย ลักษณะหรือภาษาร่วมกันเป็นต้น

อิทธิพลต่างๆ ไปที่ค่อนข้างจะมีน้ำหนักก็คือ ทฤษฎีที่มาจากต้นตออีกแหล่งหนึ่ง เช่น ความคิดเรื่องพระราชอำนาจในการปกครองของอิหร่านสมัยโบราณ บางครั้งสิ่งเหล่านี้ก็แสดงออกมาในรูปของภาพวงกลมวงหนึ่ง โลกนี้คือสวน รั้วของมันก็คือผู้ปกครองหรือราชวงศ์ ผู้ปกครองได้รับการสนับสนุนโดยพวกทหาร ทหารได้รับการหนุนด้วยเงิน เงินนั้นได้มาจากพลเมือง พลเมืองก็ได้รับการคุ้มครองโดยความยุติธรรม และความยุติธรรมนั้นมีผู้ปกครองคอยรักษาไว้ เพื่อวางรูปการปกครองไปในแบบอื่น- โลกของมนุษย์ประกอบไปด้วยระเบียบต่างๆ กัน ระเบียบแต่ละอย่างก็มุ่งไปยังกิจการและผลประโยชน์ของตัวเอง ดังนั้นพวกเขาควรจะอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง และทำประโยชน์ให้แก่สังคม จำเป็นที่จะต้องมีอำนาจที่วางระเบียบกฎเกณฑ์ได้ และเพื่อสิ่งนี้จึงทำให้ต้องมีกษัตริย์ มันเป็นระเบียบตามธรรมชาติของมนุษย์ที่พระเจ้าทรงรักษาไว้ ‘ในทุกยุคทุกสมัย พระผู้เป็นเจ้า (พระองค์ทรงสูงส่ง) ทรงเลือกสมาชิกผู้หนึ่งจากเผ่าพันธุ์ของมนุษย์และทรงมอบคุณธรรมความดีและคุณธรรมแห่งกษัตริย์จัดดึยะให้แก่เขา ทรงมอบหมายผลประโยชน์ของโลกและความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่ข้าของพระองค์’ เพื่อการทำหน้าที่ของเขา เหนือสิ่งอื่นใดทั้งหมด เขาต้องการความฉลาดรอบรู้และความยุติธรรม เมื่อเขาขาดสิ่งเหล่านี้หรือขาดอำนาจที่จะส่งเสริมสิ่งเหล่านี้ได้แล้ว ‘การฉ้อฉล ความสับสนและความไร้ระเบียบก็จะแพร่ขยายออกไป... ความเป็นกษัตริย์ก็จะหายไปด้วย คาบของฝ่ายตรงข้ามจะถูกชักออกมา และใครก็ตามที่มีมือที่แข็งแรงกว่าก็จะทำสิ่งที่ตัวต้องการทำ’

ในการที่จะกระทำสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทรงเลือกให้ผู้ปกครองกระทำนั้น เขาจะต้องยืนอยู่นอกระเบียบต่างๆ ของสังคม ผู้ปกครองมิได้ถูกคัดเลือกมาโดยระเบียบสังคมเหล่านั้น - สมมติฐานทั่วไปของงานเขียนดังกล่าวก็คือ เขาเป็นผู้ได้รับตำแหน่งสืบทอดมา- และเขาก็ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อระเบียบสังคมเหล่านั้นด้วย เพียงแต่ต้องรับผิดชอบต่อหิริโอดีปะของเขาเองเท่านั้น และในวันแห่งการพิพากษาเขาจะต้องรับผิดชอบต่อพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเป็นผู้ที่เขาจะต้องมอบคืนตำแหน่งหน้าที่ของเขากลับไป ควรจะมีการแยกแยะอย่างชัดเจนระหว่างผู้ที่ปกครองและผู้ที่ถูกปกครอง กษัตริย์และเจ้าหน้าที่ของพระองค์ควรจะต้องอยู่ห่างออกมาจากผลประโยชน์ที่ตนเองกำหนดไว้ ตลอดจนประวัติศาสตร์ของอิสลามได้มีการสืบทอดงานเขียน ซึ่งแสดงถึงความคิดดังกล่าวออกมาและดึงเอาความหมายมาจากความคิดเหล่านั้น อย่างเช่น งานของนักกฎหมายที่แสดงถึงผลประโยชน์และมุมมองของ อุละมา และชนชั้นต่างๆ ซึ่ง อุละมา เป็นปากเสียงแทนให้ ดังนั้นงานเขียนชนิดอื่นๆ นี้จึงแสดงถึงประโยชน์ต่างๆ ของผู้ที่ยืนอยู่ใกล้ๆ กับการใช้อำนาจ คือ พวกข้าราชการผู้ซึ่งอาจรับใช้ราชวงศ์หนึ่งแล้วก็อีกราชวงศ์หนึ่ง โดยการรักษาประเพณีแห่งการรับ

ใช้ของพวกเขาเอาไว้ งานเขียนดังกล่าวที่มีชื่อเสียงมากที่สุดได้แก่ หนังสือชื่อ *ตำราของรัฐบาล* (*Book of Government*) ของนิซอม อัล-มุลค์ (Nizam al-Mulk – ค.ศ. 1012-92) ผู้เป็นมุขมนตรีของ สุลต่านราชวงศ์ซัลญุกองค์แรกที่ปกครองแบกแดด หนังสือของเขาและของคนอื่นๆ ที่เหมือนกัน จะรวมเอาไม่เฉพาะแต่หลักการต่างๆ ไปเท่านั้น แต่จะมีคำแนะนำที่ปฏิบัติได้จริงๆ ในเรื่อง ศิลปะแห่งการดำเนินกิจการของบ้านเมืองสำหรับผู้ปกครองและเพื่อใช้ในการศึกษาของบรรดา เจ้าชายด้วย ดังนั้นจึงมีชื่อซึ่งบางทีทำให้รู้ถึงเรื่องราวนี้ นั่นคือชื่อ ‘กระจกเงาสำหรับเจ้าชาย’ (เป็น คำที่ถูกใช้สำหรับวรรณกรรมที่คล้ายคลึงกันในยุโรป) เจ้าชายได้รับการแนะนำว่าจะเลือก ข้าราชการอย่างไร จะควบคุมพวกเขาโดยมีความคิดเกี่ยวกับพวกเขาอย่างไร จะจัดการกับคำร้อง และความทุกข์ยากของพลเมืองของตนอย่างไร ทั้งนี้เพื่อที่จะปกป้องข้าของพระองค์จากการใช้อำนาจในนามของพระองค์ไปในทางผิด จะได้รับคำปรึกษาจากผู้อาวุโสและคนฉลาด และเลือกเพื่อนในเวลาว่างอย่างไร จะเกณฑ์ทหารจากเชื้อชาติต่างๆ และให้พวกเขารักษาความจงรักภักดีต่อพระองค์อย่างไร ข้อเสนอแนะนี้มุ่งหมายไปสู่การป้องกันอันตรายเป็นส่วนใหญ่ ที่อาจเกิดมี ผู้ปกครองที่เผด็จการเปิดเผยตัวออกมา นั่นคือ การแยกตัวออกมาจากพลเมืองของตน และการยอมให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาใช้อำนาจอย่างผิดๆ ไปในนามของพระองค์

บทที่ 9

วิถีแห่งอิสลาม

เสาหลักแห่งอิสลาม

ระหว่างชุมชนต่างๆ เหล่านี้ซึ่งอาศัยอยู่รอบๆ วงกลมอันกว้างใหญ่ของดินแดน ซึ่งทอดตัวจากมหาสมุทรแอตแลนติกจรดอ่าวเปอร์เซีย ถูกแยกออกโดยทะเลทรายต่างๆ และอยู่ใต้ราชวงศ์หลายราชวงศ์ซึ่งรุ่งเรืองและตกต่ำและแข่งขันกันและกัน เพื่อจะได้ควบคุมทรัพยากรอันมีอยู่จำกัด อย่างไรก็ตาม ชุมชนเหล่านั้นก็มีความเชื่อมโยงร่วมกัน ในตอนแรกเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลเหนือกว่า ต่อมาคนส่วนใหญ่ในจำนวนสมาชิกของพวกเขาเป็นชาวมุสลิม ซึ่งมีชีวิตอยู่ภายใต้อำนาจแห่ง พระดำรัสของพระผู้เป็นเจ้าคือกูรอาน ซึ่งได้ถูกเปิดเผยต่อท่านศาสดามุฮัมมัดเป็นภาษาอาหรับ ผู้ที่ยอมรับอิสลามได้จัดตั้งชุมชน (อุมมะฮ์ – *umma*) ขึ้นมา ‘พวกเขาคืออุมมะฮ์’ ที่ดีที่สุดที่ถูกนำมาสู่มนุษยชาติ ซึ่งถูกสั่งให้ทำดีและปฏิเสธสิ่งที่ต้องห้าม เป็นผู้ที่ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า พระดำรัสเหล่านี้จากกูรอานได้แสดงให้เห็นบางสิ่งบางอย่างที่มีความสำคัญเกี่ยวกับการยึดถืออิสลาม ด้วยความพยายามที่จะเข้าใจและเชื่อฟังคำบัญชาของพระผู้เป็นเจ้า บารุขและสตรีจึงสร้างความสัมพันธ์อันถูกต้องมิใช่กับพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น แต่สร้างความสัมพันธ์ต่อกันและกันด้วย ตามที่ท่านศาสดาได้กล่าวไว้ในการ ‘ประกอบพิธีฮัจญ์อ้อลา’ ของท่านว่า ‘จงรู้เถิดว่ามุสลิมทุกคนต่างก็เป็นพี่น้องของชาวมุสลิม และจงรู้เถิดว่ามุสลิมเป็นพี่น้องกัน’

การกระทำหรือพิธีกรรมบางอย่างมีบทบาทเป็นพิเศษอยู่ในการรักษาความรู้สึกว่าตนเป็นของชุมชนหนึ่ง สิ่งเหล่านี้เป็นข้อบังคับของชาวมุสลิมทุกคนที่มีความสามารถที่จะกระทำได้ และพวกเขาได้สร้างสายสัมพันธ์ขึ้นไม่เฉพาะระหว่างผู้ที่กระทำเช่นนั้นเท่านั้น แต่ยังได้สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นต่อๆ มาด้วย ความคิดในเรื่อง ซิลซิละฮ์ (*silsila*) คือห่วงโซ่แห่งประจักษ์พยานที่ขยายจากท่านศาสดาไปจนถึงสุดโลก และการถ่ายทอดสังขารโดยส่งผ่านโดยตรงจากคนรุ่นหนึ่งไปถึงคนอีกรุ่นหนึ่งนั้น เป็นความสำคัญอันยิ่งใหญ่ในวัฒนธรรมอิสลาม ด้วยเหตุผลที่ว่าห่วงโซ่นี้ได้ก่อรูปประวัติศาสตร์อันแท้จริงของมนุษยชาติขึ้น เบื้องหลังความรุ่งเรืองและตกต่ำของราชวงศ์และประชาชาติต่างๆ

การกระทำและพิธีการต่างๆ เหล่านี้รู้จักกันโดยทั่วไปว่า ‘เสาหลักแห่งอิสลาม’ (The pillars of Islam) เสาหลักแรก ได้แก่ *ชะฮาดะฮ์* (*shahada*) คือการปฏิญาณตนว่า ‘ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระผู้เป็นเจ้า และมุฮัมมัดเป็นศาสดาแห่งพระผู้เป็นเจ้า’ การปฏิญาณนี้เป็นการกระทำอันเป็นแบบแผนซึ่งทำให้ผู้นั้นกลายเป็นมุสลิม และประโยคนี้จะกล่าวซ้ำๆ กันอยู่เสมอในพิธีละหมาด แก่นของมันบรรจุเอาเรื่องราวต่างๆ แห่งความศรัทธา ซึ่งทำให้มุสลิมแตกต่างจากผู้ไม่ศรัทธาและผู้เชื่อในพระเจ้าหลายองค์ และจากชาวยิวและชาวคริสเตียน

ผู้อยู่ในประเพณีเดียวกันแห่งการนับถือพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว คือมีศรัทธาว่ามีพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวเท่านั้น และพระองค์ได้ทรงเปิดเผยเจตนารมณ์ของพระองค์ให้แก่มนุษยชาติโดยผ่านสายของบรรดาศาสดา และมีศรัทธาว่ามุฮัมมัดเป็นศาสดาซึ่งอยู่ ณ สุดปลายทางของสายนั้น จึงเป็น ‘ตราผนึกของศาสดาทั้งหลาย’ การยืนยันเป็นประจำถึงพื้นฐานความเชื่อนี้ ควรกระทำเป็นประจำวันในพิธีละหมาด [*ศอลาต - salat*] ซึ่งเป็นเสาหลักอันที่สอง แต่เดิมมีการทำ *ศอลาต* วันละสองครั้ง แต่ต่อมาเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าควรจะทำวันละห้าครั้ง คือ ตอนเช้าตรู่ ตอนเที่ยงวัน บ่ายคล้อย หลังจากดวงอาทิตย์ตก และในช่วงแรกของเวลากลางคืน เวลาของการละหมาดจะมีการประกาศโดยการเรียกเป็นการทั่วไป (*อะซาน - adhan*) ซึ่งทำโดย มุอาซซิน (*มุอ์ซซิน - mu 'adhdhin*) จากที่สูง โดยปกติจะเป็นหอคอยหรือหอสูงที่อยู่ติดกับมัสญิด (*mosque*) การละหมาดมีรูปแบบที่ตายตัว หลังจากการทำพิธีชำระล้าง (*วูดู - wudu*) ผู้ละหมาดจะทำการเคลื่อนไหวร่างกายหลายครั้งด้วยการก้ม คุกเข้า กราบกรานลงที่พื้น – และกล่าวคำอ่านซึ่งไม่เปลี่ยนแปลงจำนวนหนึ่ง ประกาศถึงความยิ่งใหญ่ของพระผู้เป็นเจ้าและความด้อยค่าของมนุษย์ต่อหน้าพระองค์ หลังจากการละหมาดจบลง ก็อาจมีการวิงวอนหรืออ้อนวอน (*ดุอา - du 'a*) เป็นการส่วนตัวด้วย

การละหมาดเหล่านี้สามารถกระทำที่ใดก็ได้ ยกเว้นในสถานที่บางแห่งที่ถือว่าไม่สะอาด แต่คิดกันว่าการกระทำที่สมควรแก่การยกย่องคือการละหมาดร่วมกันกับคนอื่น ๆ ในที่สาธารณะกับคนอื่น ๆ เช่นในชุมชนหรือ *มัสญิด (masjid)* มีการละหมาดอย่างหนึ่งเป็นการเฉพาะซึ่งกระทำในที่สาธารณะ นั่นคือการละหมาดตอนบ่ายวันศุกร์ ซึ่งมีขึ้นในมัสญิดด้วยรูปแบบพิเศษ (*ญามิอ์ - jam'i*) โดยใช้ธรรมมาศก์ (*มิมบร - mimbur*) หลังจากพิธีละหมาดแล้ว ผู้เทศนา (*คอฏิบ - khatib*) จะขึ้นไปบนธรรมมาศก์และกล่าวคำเทศนา (*คุฏบะฮ์ - khutba*) ซึ่งเป็นไปในรูปแบบเฉพาะอย่างหนึ่งไม่มากนักน้อย คือมีการสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้า ขอคำอวยพรให้ท่านศาสดา แล้วก็เทศนาด้วยเรื่องศีลธรรมซึ่งมักจะเกี่ยวกับกิจการสาธารณะของชุมชนทั้งหมด และในท้ายที่สุดก็จะมีการขอการอำนวยพรจากพระผู้เป็นเจ้าให้แก่ผู้ปกครอง การกล่าวตามแนวทางเช่นนี้ใน *คุฏบะฮ์* ถูกถือว่าเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของความเป็นอธิปไตย

เสาหลักที่สามก็คือการขยายการกระทำอันแสดงความจงรักภักดีออกไป นั่นคือ *ชะกาต* คือการให้ทานจากรายได้ของเราเพื่อความมุ่งหมายเฉพาะบางอย่างคือ สำหรับคนยากจน ผู้ขัดสน การปลดหนี้ การปลดปล่อยทาส สวัสดิการของผู้เดินทาง การออก *ชะกาต* ถูกถือว่าเป็นข้อบังคับอย่างหนึ่งสำหรับผู้ที่มียาได้สูงกว่าจำนวนหนึ่ง เขาก็ควรจะแบ่งบางส่วนจากรายได้ของพวกเขาให้เป็นทาน เงินนั้นจะถูกรวบรวมและแจกจ่ายไปโดยผู้ปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของเขา แต่การให้ทานต่อไปอาจจะมอบให้กับนักการศาสนาเป็นผู้แจกจ่าย หรือไม่ก็มอบให้แก่ผู้ที่ขัดสนนั้นโดยตรง

มีข้อบังคับอีกสองประการที่ได้มีการผูกมัดสำหรับมุสลิมน้อยไปกว่าข้ออื่นๆ แต่เป็นการทำตามข้อบังคับนั้นบ่อยครั้งน้อยกว่า เพื่อเป็นการเตือนอย่างจริงจังให้นึกถึงอิปไตฺยของพระผู้เป็นเจ้าและการยอมตนของมนุษย์ต่อพระองค์ ในเวลาหนึ่งของปีตามปฏิทินทางจันทรคติ (ซึ่งตามจุดมุ่งหมายด้านศาสนาใช้ปฏิทินที่สั้นกว่าปีทางสุริยคติประมาณสิบเอ็ดวัน ดังนั้นพิธีการนั้นอาจมีขึ้นในฤดูกาลที่ไม่ตรงกันกับปีสุริยคติ ปฏิทินที่ใช้เพื่อความมุ่งหมายทางศาสนาและที่ได้ใช้กันโดยทั่วไปในเมืองนั้นนี้อาจนำไปใช้กลับกลกร ซึ่งสำหรับพวกเขาแล้วเหตุการณ์สำคัญคือ ฝนน้ำในแม่น้ำท่วม การเปลี่ยนแปลงของความร้อนและหนาว โดยส่วนใหญ่แล้วพวกเขาใช้ปฏิทินสุริยคติโบราณมากกว่า)

เสาหลักอีกสองเสาหลักได้แก่ *เศม* (*sawn*) หรือการถือศีลอดปีละหนึ่งครั้งในเดือนเราะมะฎอน และการไปประกอบพิธีฮัจญ์หรือจาริกยังนครมักกะฮ์อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต ในระหว่างเดือนเราะมะฎอนอันเป็นเดือนที่กูรออันได้ถูกเปิดเผยลงมาเป็นครั้งแรก ชาวมุสลิมทั้งหมดที่มีอายุเกิน 10 ปี จำเป็นต้องละเว้นจากการกิน การดื่มและการมีเพศสัมพันธ์นับจากรุ่งอรุณไปจนถึงเวลาค่ำ มีข้อยกเว้นสำหรับผู้ที่มีร่างกายอ่อนแอเกินไปจนไม่อาจทนได้ ผู้ที่สติไม่สมประกอบ ผู้ที่ทำงานหนักหรือออกสงครามและผู้เดินทาง การกระทำนี้ถือว่าการแสดงความสำนึกผิดในบาปอย่างจริงจัง และผู้ที่ปฏิเสธตัวเองเพื่อพระผู้เป็นเจ้า ชาวมุสลิมซึ่งถือศีลอดควรจะเริ่มต้นวันด้วยการกล่าวถึงความตั้งใจ และควรจะทำให้เวลากลางคืนเต็มไปด้วยการละหมาดเป็นพิเศษ ในการเข้าใกล้พระผู้เป็นเจ้าตามวิธีนี้ มุสลิมก็จะมีจิตใจซึ่งกันและกัน ประสบการณ์ของการถือศีลอดร่วมกันทั่วทั้งหมู่บ้านหรือเมือง จะสร้างความเข้มแข็งให้แก่ความรู้สึกในการเป็นชุมชนหนึ่งเดียวกันที่ขยายออกไปเหนือกาลเวลาและพื้นที่ ช่วงเวลาหลังจากตกค่ำอาจจะใช้ไปในการเยี่ยมชมกันและการรับประทานอาหารร่วมกัน ในตอนสิ้นเดือนเราะมะฎอนจะมีการเฉลิมฉลองในฐานะที่เป็นหนึ่งในสองเทศกาลใหญ่ในปีจันทรคติ คือมีการเฉลิมฉลอง การเยี่ยมชมและการให้อภัยของขวัญ (*อิดิลฟิตรี* – *id al – fitr*)

อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต ชาวมุสลิมทุกๆ คนผู้มีความสามารถที่จะจาริกไปยังนครมักกะฮ์ควรจะทำเช่นนั้น เขาสามารถไปเยือนในเวลาใดๆ ของปีก็ได้ (เรียกว่า *อุมเราะฮ์* – *umra*) แต่การไปทำฮัจญ์ในความหมายที่สมบูรณ์ก็คือการไปที่นั่นพร้อมกับชาวมุสลิมอื่นๆ ในเวลาพิเศษของปีคือในเดือนซุลฮิจญะฮ์ (*Dhu' l-Hijja*) ผู้ที่ไม่เป็นอิสระหรือมีจิตใจไม่ปกติ หรือมิได้เป็นเจ้าของทรัพยากรทางการเงินที่จำเป็น ผู้ที่มีอายุหนึ่งและ (ตามข้อกำหนดของบางแห่ง) สตรีผู้ไม่มีสามีหรือผู้ปกครองที่จะไปกับพวกเขาด้วยก็ไม่จำเป็นต้องไป มีการบรรยายถึงนครมักกะฮ์ และการประกอบพิธีฮัจญ์ที่มีขึ้นในศตวรรษที่สิบสอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าได้มีข้อตกลงเกี่ยวกับแนวทางซึ่งผู้จาริกควรปฏิบัติ และสามารถหวังได้ว่าจะพบอะไรในตอนท้ายของการไปประกอบพิธีฮัจญ์

ผู้ประกอบพิธีฮัจญ์ส่วนมากจะไปกันเป็นกลุ่มใหญ่โดยมารวมตัวกันอยู่ในเมืองใหญ่ๆ เมืองหนึ่งของโลกมุสลิม ในสมัยของราชวงศ์มัมลุกผู้ประกอบพิธีฮัจญ์จากไคโรและดามัสกัส เป็นผู้ที่มีความสำคัญมากที่สุด ผู้ที่มาจากแถบมัฆริบมักจะเดินทางโดยทางทะเลหรือทางบกไปยังไคโรไปพบผู้ประกอบพิธีฮัจญ์ชาวอียิปต์ที่นั่น หรือเดินทางโดยทางบกข้ามไปยังแหลมซีนาย (Sinai) และผ่านลงไปทางอาระเบียตะวันตกไปสู่นครอันประเสริฐ โดยกองคาราวานที่ได้รับการจัดตั้งการปกป้องและถูกพาไปในนามของผู้ปกครองของอียิปต์ การเดินทางจากไคโรใช้เวลา ระหว่าง 30 ถึง 40 วัน และบางทีในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบห้ามีผู้ไปประกอบพิธีฮัจญ์จำนวน 30-40,000 คนในทุกๆ ปี ผู้ที่มาจากอานาโตเลีย อิหร่าน อิรัก และ ซีเรียจะพบกันในกรุงดามัสกัส การเดินทางก็มาโดยกองคาราวานที่ได้รับการจัดตั้งโดยผู้ปกครองแห่งดามัสกัส โดยใช้เวลาระหว่าง 30-40 วันเช่นกัน กล่าวกันว่าในแต่ละปีจะมีผู้ไปประกอบพิธีฮัจญ์ 20-30,000 คน กลุ่มเล็กๆ เดินทางไปจากแอฟริกาตะวันตกข้าม ชูดานและทะเลแดงมา และจากภาคใต้ของอิรักและท่าเรือต่างๆ ในอ่าวข้ามเอเชียกลางมา ในจุดจุดหนึ่งใกล้จะถึงนครมักกะฮ์ ผู้ประกอบพิธีฮัจญ์จะทำตัวเองให้บริสุทธิ์โดยการอาบน้ำละหมาด สวมใส่เสื้อผ้าสีขาวซึ่งทำมาจากผ้าฝ้ายเดียว (อิห์รอม – *ihram*) และประกาศความตั้งใจของเขาที่จะทำฮัจญ์โดยการอุทิศตนชนิดหนึ่งว่า ‘ข้าพระองค์อยู่ที่นี้ โอ้พระผู้เป็นเจ้าของข้าฯ ข้าพระองค์อยู่ที่นี้ พระองค์ผู้ไม่มีสิ่งใดคู่เคียงได้ ข้าพระองค์อยู่ที่นี้แล้ว แท้จริง การสรรเสริญและความเมตตาและอาณัติกรนั้นเป็นของพระองค์’

เมื่อมาถึงนครมักกะฮ์ ผู้ประกอบพิธีฮัจญ์จะเข้าไปสู่สถานอันประเสริฐ คือ มัสญิด หารอม ณ ที่นั่นสถานที่ตั้งและอาคารต่างๆ จะเต็มไปด้วยการมารวมกันทางศาสนา ภายในคริสต์ศตวรรษที่สิบสองเป็นอย่างช้า สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้เกิดขึ้นในลักษณะที่พวกเขาได้เก็บรักษาไว้ นั่นคือบ่อน้ำซัมซัม (Zamzam) ซึ่งเชื่อกันว่ามาลิกะฮ์* ญิบรีล (Gabriel) เป็นผู้เปิดให้เพื่อช่วยชีวิตท่านหญิง ฮาญูร (Hagar) และท่านอิสมาอีล (Ishmael) บุตรชายของเธอ หินซึ่งมีรอยเท้าของท่านศาสดาอับราฮัม (Abraham) ประทับอยู่ สถานที่บางแห่งที่เกี่ยวข้องกับ อิหม่าม ท่านต่างๆ จากสำนักกฎหมาย (*madhhabs*) ต่างๆ ที่ใจกลางของมัสญิด หารอม มีกะอ์บะฮ์อันเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าซึ่งท่านศาสดามุฮัมมัดได้กวาดล้างรูปเคารพออกไป และทำให้เป็นศูนย์กลางของความศรัทธาของมุสลิม โดยมีหินดำที่ฝังอยู่ที่กำแพงด้านหนึ่งของกะอ์บะฮ์ ผู้ทำฮัจญ์จะเดินไปรอบๆ กะอ์บะฮ์ เจ็ดรอบ และสัมผัสหรือจูมพิตหินดำ (Black Stone) เมื่อพวกเขาเดินผ่านไป ในวันที่แปดของเดือนนั้นพวกเขาจะออกไปจากเมืองไปทางทิศตะวันออก มุ่งสู่หุบเขา อะรอฟะห์ (*Arafah*) ที่นั่นพวกเขาจะยืนอยู่เป็นเวลาหนึ่ง นี่เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ทำเป็นของพิธีฮัจญ์ ขากลับสู่นครมักกะฮ์ คือที่ทุ่งมินาจะมีการกระทำที่เป็น

* อรูปัญญาณชนิดหนึ่งซึ่งเป็นผู้รับใช้พระผู้เป็นเจ้า คล้ายๆ กับเทพทูตที่คนทั่วไปเข้าใจ -ผู้แปล

สัญลักษณ์อีกสองอย่าง คือ การขว้างหินไปที่เสาซึ่งเป็นเครื่องหมายของมารร้าย และการอุทิศสัตว์
นี่เป็นเครื่องหมายการสิ้นสุดระยะเวลาของการอุทิศตนซึ่งเริ่มต้นด้วยการสวมใส่ ผู้ประกอบพิธี
ฮัจญ์จะถอดผ้าอิฮ์รอมออกและกลับไปสู่วิถีชีวิตธรรมดา

ในหลายๆ แนวทางการประกอบพิธีฮัจญ์ คือเหตุการณ์สำคัญของปี หรือบางทีอาจจะ
เป็นเหตุการณ์สำคัญของชีวิตหนึ่ง ซึ่งความสามัคคีของชาวมุสลิมที่มีต่อกันและกันได้รับการ
แสดงออกอย่างเต็มที่ในความรู้สึกหนึ่งมันเป็นภาพย่อๆ ของการเดินทางทุกชนิด ผู้ที่ไปละหมาด
ในนครมักกะฮ์อาจอยู่ศึกษาต่อคนนครมะดีนะฮ์ พวกเขาอาจจะนำเอาสินค้าติดตัวมาด้วยเพื่อใช้
จ่ายเป็นค่าเดินทาง พวกพ่อค้าจะเดินทางเป็นกองคาราวานเพื่อขายสินค้าไปตามทางหรือในเมือง
อันประเสริฐ การประกอบพิธีฮัจญ์ยังเป็นตลาดสำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดที่มาจาก
ทั่วทุกส่วนของโลกอิสลามด้วย

นักเดินทางผู้มีชื่อเสียง คือ อิบน์ บะตุฏเฆาะฮ์ (Ibn Battuta) ได้กล่าวถึงบางสิ่ง
บางอย่างในความหมายของประสบการณ์แห่งการไปทำฮัจญ์ไว้ดังนี้

ในบรรดาการกระทำอันน่าทึ่งของพระเจ้าผู้ทรงสูงส่งนั้นเป็นดังนี้ นั่นคือพระองค์ทรงสร้างดวงใจของ
มนุษย์ขึ้นพร้อมด้วยความปรารถนาโดยสัญชาตญาณ เพื่อแสวงหาสถานที่อันบริสุทธิ์พึงเคารพเหล่านั้น และความ
ใฝ่ฝันที่จะได้อยู่ ณ ที่ทางอันเรืองรองเหล่านั้น และทรงให้ความรักต่อสิ่งเหล่านั้นเหนือหัวใจของมนุษย์ ซึ่งไม่
มีสิ่งใดที่จะทำให้มันสว่างไสวได้ แต่สิ่งเหล่านั้นกลับครอบงำจิตใจทั้งหมดของพวกเขา หรือไม่มีสิ่งใดที่จะ
ทำให้มันหยุดลงได้นอกจากความโสโครกในยามที่ต้องแยกจากสิ่งเหล่านั้นมา

ฮัจญ์คือการกระทำที่เป็นการเชื่อฟังต่อคำสั่งของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าตามที่แสดงไว้ในพระมหาคัมภีร์
กุรอาน ‘เป็นหน้าที่ที่มนุษย์ทุกคนจะต้องกระทำแด่พระเจ้าในอันที่จะมายังบ้านของการ
ทำฮัจญ์ หากเขาสามารถหาทางมาได้’ นับเป็นการแสดงความศรัทธาในพระเจ้าผู้เป็นเจ้าเพียงองค์
เดียว และยังเป็นการแสดงออกให้แลเห็นเอกภาพของ อูมมะฮ์ อีกด้วย ผู้ทำฮัจญ์จำนวนหลาย
พันหลายหมื่นคนจากโลกมุสลิมจะมาประกอบพิธีฮัจญ์ในเวลาเดียวกัน พวกเขาจะเดินไปรอบๆ
กะอ์บะฮ์ ด้วยกัน ไปยืนอยู่ที่ทุ่ง ‘อะรอฟะฮ์’ ขว้างมารร้ายและอุทิศสัตว์ของพวกเขา ในการ
กระทำเช่นนั้นพวกเขาจะมีความเชื่อมโยงกับโลกอิสลามทั้งหมด การจากไปและกลับของผู้
ประกอบพิธีฮัจญ์มีการแสดงเครื่องหมายโดยการเฉลิมฉลองอย่างเป็นทางการ ซึ่งถูกบันทึกไว้ใน
บันทึกเหตุการณ์ของท้องถิ่น ในสมัยหลังๆ ซึ่งอย่างน้อยก็ได้แสดงไว้ตามกำแพงของบ้านต่างๆ
ในเวลาที่คุณประกอบพิธีฮัจญ์อุทิศสัตว์ของพวกเขาที่ทุ่งมินา (Mina) นั้น ครอบครัวชาวมุสลิม
ทุกครอบครัวก็จะฆ่าสัตว์เช่นเดียวกัน เป็นการทำให้เกิดเทศกาลอีกเทศกาลหนึ่งที่ยิ่งใหญ่ของปี
นั่นคือเทศกาลแห่งการพลี (อิดีลอัฎฮา - *i d a l - a d h a*)

ความรู้สึกว่าตนเป็นของชุมชนหนึ่งของผู้ศรัทธานั้น แสดงให้เห็นในตัวเองใน
ความคิดที่ว่ามันเป็นหน้าที่ของชาวมุสลิมที่จะดูแลสติสำนึกของกันและกัน และเพื่อคุ้มครอง
ชุมชนและขยายขอบเขตของมันออกไปในที่ที่จะเป็นไปได้ ส่วน ญิฮาด นั้นคือสงครามต่อต้านผู้

คุกคามชุมชนไม่ว่าจะเป็นผู้ไม่ศรัทธาจากภายนอกที่มีเจตนาร้ายหรือผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมที่อยู่ภายใน ซึ่งเป็นผู้ที่ละเมิดข้อตกลงในการปกป้องคุ้มครองนั้น โดยปกติถูกถือว่าเป็นข้อบังคับซึ่งในทางปฏิบัติจะเทียบได้กับเสาหลักต้นหนึ่ง หน้าที่ของ *อูฮาด* ก็เหมือนกับหน้าที่อื่นๆ คือวางอยู่บนถ้อยคำของกูรานที่ว่า ‘โอพวกเจ้าผู้ศรัทธา จงต่อสู้กับผู้ไม่ศรัทธาซึ่งอยู่ใกล้พวกเจ้า’ ลักษณะและขอบเขตของข้อบังคับนี้ได้รับการนิยามด้วยความระมัดระวังโดยผู้เขียนกฎหมาย มันมิได้เป็นข้อบังคับของชาวมุสลิมแต่ละคน แต่เป็นข้อบังคับต่อชุมชนที่จะจัดหาสมาชิกนักต่อสู้ให้พอเพียงหลังจากการขยายตัวอย่างใหญ่หลวงของอิสลามในศตวรรษต้นๆ และเมื่อการเริ่มต้นได้กลับจากยุโรปตะวันตก *อูฮาด* ก็ค่อนข้างที่จะถูกมองไปในเรื่องของ การป้องกันมากกว่าการขยายดินแดน

แน่นอนมิใช่ว่าทุกคนที่เรียกตัวเองว่าเป็นมุสลิมจะถือข้อบังคับนี้ว่าเป็นเรื่องจริงจังเท่าๆ กัน หรือให้ความหมายเหมือนๆ กันในการทำตามข้อบังคับเหล่านั้นดอก มีระดับความเชื่อมั่นของตัวบุคคลที่แตกต่างกัน และมีความแตกต่างกันโดยทั่วไประหว่างอิสลามในเมือง ในชนบทและในทะเลทราย มีระดับของการปฏิบัติต่างๆ กันตั้งแต่เน้นกวีการหรือพวกพ่อค้าผู้เคร่งศาสนาในเมืองที่ทำการละหมาดประจำวันและถือศีลอดประจำปี มีความสามารถที่จะจ่ายซะกาตและไปประกอบพิธีฮัจญ์ ไปจนถึงชาวเบดูอินทั่วไปซึ่งมิได้ละหมาดอย่างสม่ำเสมอ มิได้ถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน เพราะว่าชีวิตทั้งชีวิตของพวกเขาจะยากแค้นขาดแคลนอยู่เสมอ มิได้ไปทำฮัจญ์แต่ยังคงเชื่อมั่นว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระผู้เป็นเจ้าและมุฮัมมัดเป็นศาสดาของพระองค์

พระสหายแห่งพระผู้เป็นเจ้า

นับมาตั้งแต่แรกแล้วที่มีสาวกบางคนของท่านศาสดาซึ่งการปฏิบัติภายนอกของพวกเขาไม่มีคุณค่าอะไรจนกว่าพวกเขาได้แสดงความตั้งใจอันจริงจัง ความปรารถนาที่จะเชื่อฟังคำสั่งของพระผู้เป็นเจ้าจากความรู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์และความเลื่อมใสของมนุษย์ และจนกว่าจะถือว่าความรู้สึกเหล่านี้เป็นรูปแบบเบื้องต้นแห่งระเบียบวินัยทางศีลธรรมซึ่งควรจะขยายต่อไปจนชั่วชีวิต

จากวาระแรกๆ มาแล้วที่ความปรารถนาที่จะได้มีความตั้งใจอันบริสุทธิ์ได้นำไปสู่การปฏิบัติในแบบนักพรตซึ่งบางทีอาจจะได้รับอิทธิพลของพระคริสเตียนแถบตะวันออกมาก็ได้ โดยนัยสิ่งเหล่านี้คือความคิดที่ว่าสามารถจะมีความสัมพันธ์ระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับมนุษย์ที่นอกเหนือไปจากคำสั่งและการเชื่อฟังได้ เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่มนุษย์เชื่อฟัง

เจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าเนื่องมาจากความรักพระองค์และปรารถนาที่จะเข้าใกล้พระองค์ และในการกระทำเช่นนั้นเขาก็จะรู้ถึงการตอบสนองความรักที่พระผู้เป็นเจ้าทรงส่งมายังมนุษย์

ความคิดดังกล่าวและการฝึกฝนซึ่งพวกเขาทำให้เกิดขึ้นได้ถูกพัฒนาต่อไปในระหว่างศตวรรษเหล่านี้ ได้มีการแสดงความคิดในเรื่องหนทางซึ่งผู้ศรัทธาผู้เที่ยงธรรมจะสามารถเข้าใกล้พระผู้เป็นเจ้าได้มากขึ้นตามลำดับ ผู้ที่ยอมรับความคิดนี้และพยายามที่จะนำมาปฏิบัตินั้นเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าพวกซุฟี (Sufis) การลงความเห็นร่วมกันก็ค่อยๆ เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน แม้ว่าจะยัง

ไม่สมบูรณ์นักเกี่ยวกับขั้นตอนสำคัญๆ (มะกอม – *magam*) ของหนทางนั้นก็ตาม ขั้นตอนแรกๆ เป็นเรื่องของการสำนึกผิด การหันห่างจากความบาปในชีวิตที่ผ่านมา สิ่งนี้จะนำไปสู่การละเว้น แม้กระทั่งจากสิ่งต่างๆ ซึ่งถูกต้อง แต่สามารถทำให้ดวงวิญญาณหันเหไปจากการแสวงหาสิ่งที่เหมาะสมของมัน ผู้เดินทางซึ่งอยู่ในแนวทางนี้ควรจะได้เรียนรู้ความไว้วางใจในพระผู้เป็นเจ้าต่อไป รวมทั้งความเชื่อมั่นต่อพระองค์และการรอคอยเจตนารมณ์ของพระองค์อย่างอดทน หลังจากช่วงเวลาของความกลัวและความหวัง ก็อาจจะมีการเปิดเผยของพระผู้เป็นเจ้ามาถึงก็ได้ นั่นคือการตื่นขึ้นของจิตวิญญาณซึ่งจะทำให้วัตถุทั้งหลายหมดสิ้นไปและมีเพียงพระผู้เป็นเจ้าอยู่เท่านั้น คุณสมบัติของผู้เดินทางถึงจุดนี้จะถูกทำลายลง และคุณภาพของพระผู้เป็นเจ้าจะเข้ามาแทนที่ มนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้าจะรวมกันอยู่ในความรัก ประสบการณ์ในช่วงของการหยั่งรู้ถึงพระผู้เป็นเจ้า (มะอ์ริฟะฮ์ – *ma'rifah*) นี้จะทิ้งเครื่องหมายของมันไว้ คือจิตวิญญาณจะถูกเปลี่ยนรูปไป เมื่อมันได้กลับมาสู่โลกแห่งชีวิตประจำวัน

การเคลื่อนไหวเข้าไปสู่การรวมกับพระผู้เป็นเจ้านี้ เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งมีผลต่ออารมณ์ตลอดจนความคิดและจิตวิญญาณ และนำไปสู่ขั้นตอนต่างๆ ซึ่งอาจเป็นความกรุณา (*ฮัล – hal* พหุพจน์คืออะฮ์วัล – *ahwal*) ขั้นตอนต่างๆ ทางอารมณ์หรือประสบการณ์อันมีชีวิตชีวา ซึ่งสามารถแสดงออกได้โดยการอุปมาหรือจินตนาการเท่านั้น (ถ้าหากว่ามันจะแสดงออกได้) ในภาษาอาหรับและในภาษาด้านอักษรศาสตร์ของอิสลามมีการพัฒนามโนภาพทางระบบแห่งกวี ซึ่งนักกวีพยายามที่จะปลุกสภาวะแห่งความเมตตา ซึ่งอาจมาจากหนทางนั้นไปสู่ความรู้ในพระผู้เป็นเจ้า และประสบการณ์ในเรื่องเอกภาพซึ่งเป็นเป้าหมายของมัน นั่นคือภาพความรักของมนุษย์ซึ่งคู่รักและผู้เป็นที่รักเป็นกระจกส่องให้แก่กันและกัน ภาพของผู้ที่มินเมาไปด้วยเมรัย มินเมาไปด้วยดวงวิญญาณประดุจดั่งหยดน้ำหยดหนึ่งในห้วงสมุทรแห่งพระผู้เป็นเจ้า หรือประดุจดั่งนกในดงเกลที่แสวงหาดอกกุหลาบซึ่งก็คือการเปิดเผยพระองค์ของพระผู้เป็นเจ้า อย่างไรก็ตามมโนภาพของกวีนั้นมีความคลุมเครือและไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายเสมอไปที่จะกล่าวว่า กวีกำลังพยายามที่จะแสดงความรักของมนุษย์หรือความรักของพระผู้เป็นเจ้าออกมาแก่นั่น

มุสลิมผู้มีความเอาใจจริงเอาใจและมีคามหวังใญ่ย้อมรู้ถึงอันตรายของหนทางนี้ ผู้เดินทางอาจหลงทางไปได้ ความเมตตาอาจจะล่อลวงเขา เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าดวงวิญญาณของมนุษย์บางคนสามารถที่จะเดินไปบนเส้นทางนั้นได้ตามลำพัง และเกิดความปิติยินดีอย่างหลงใหลขึ้นโดยฉับพลัน หรือถูกชี้นำโดยความเป็นผู้นำโดยตรงของครูผู้เสียชีวิตไปแล้วหรือจากตัวของท่านศาสดาเอง อย่างไรก็ตามนักเดินทางส่วนใหญ่คิดว่าเป็นเรื่องจำเป็นที่จะยอมรับคำสอนและทางนำของคนบางคนที่จะเดินไปตามหนทางนั้นแล้ว เป็นครูแห่งชีวิตทางจิตวิญญาณ (*ชัยค์ ,มุรชีด – shaykh, murshid*) ตามคำสอนซึ่งกลายมาเป็นสิ่งที่คุ้นเคยว่า ‘ผู้ใดที่ไม่มีครูชาดานของเขาก็จะเป็นครูของเขาเอง’ ผู้เป็นสาวกควรจะติดตามครูของตนไปอย่างเต็มที่ เขาควรจะวางตัวเฉยอย่างยิ่งเช่นเดียวกับศพที่อยู่ภายใต้มือของผู้อาบน้ำศพทีเดียว

ในปลายศตวรรษที่ 10 และ 11 ได้เริ่มมีการพัฒนาต่อไป ผู้ที่ปฏิบัติตามครุคนเดียวกันก็เริ่มแสดงตนว่าเป็นครอบครัวเดียวทางจิตวิญญาณ เคลื่อนไหวไปตามหนทางเดียวกัน (*ฏอริเกาะฮ์ - tariqa*) ครอบครัวเหล่านี้บางครอบครัวยังดำรงอยู่ต่อไปเป็นเวลานาน และอ้างว่ามีเชื้อสาย ซึ่งย้อนกลับไปยังครูผู้ยิ่งใหญ่แห่งชีวิตทางจิตวิญญาณบางคน ซึ่งเป็นต้นตอของคำว่า *ฏอริเกาะฮ์* นั้นๆ และผ่านเข้าไปถึงท่านศาสดาทงท่านอะลีหรือมีฉะนั้นก็ทางท่าน อะบูบักร์ ‘หนทาง’ บางหนทางหรือ ‘ระบบ’ บางอย่างได้ขยายออกไปเหนือเขตแดนอันกว้างไกลภายในโลกอิสลาม นำไปโดยสาวกต่างๆ ซึ่งผู้เป็นครูได้ให้ ‘ใบอนุญาต’ ให้สอนไปตามแนวทางของเขาส่วนใหญ่แล้วพวกเขาไม่มีการจัดการอย่างดี สาวกของครูสามารถสร้างแบบแผนของตัวเองขึ้นมาได้ แต่โดยทั่วไปแล้วพวกเขายอมรับว่าสังกัดอยู่กับครูซึ่งพวกเขาได้เรียนรู้ถึงหนทางนั้นมา ในหมู่ระบบที่แพร่หลายออกไปและมากที่สุดยืนนานที่สุดนั้นคือระบบที่เริ่มขึ้นในอิรัก ระบบเหล่านั้นได้แก่ ระบบริฟาอียะฮ์ (*Rifa'iyya*) ซึ่งย้อนกลับไปถึงคริสต์ศตวรรษที่สิบสองระบบซุห์เราะวดียยะฮ์ (*Suhrawardiyya*) ในคริสต์ศตวรรษที่สิบสามและทุกๆ ระบบที่ขยายออกไป – คือระบบ กอดิรียะฮ์ (*Qadiriyya*) อันเป็นชื่อที่ได้มาจากนักบุญชาวแบกแดดคนหนึ่งคือ อับดุลกอดิร อัล-ญิลานี (*Abd al - Qadir al - Jilani - ค.ศ. 1077/8-1166*) แต่ระบบซึ่งเจริญเติบโตในอียิปต์ คือ ชาชิลียะฮ์ (*Shadhiliya*) ซึ่งแพร่หลายมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบมัฆริบซึ่งได้รับการวางรูปแบบโดยอัล - จาซูลี (*al - Jazuli - เสียชีวิตประมาณ ปีค.ศ 1465*) ในส่วนอื่นๆ ของโลกมุสลิมระบบอื่นๆ หรือกลุ่มของระบบต่างๆ ก็มีความสำคัญ ตัวอย่างเช่น ระบบเมาลาวิยะฮ์ (*Mawlawiyya*) ในอนาโตเลียและระบบนัคชบันดียะฮ์ (*Naqshbandiya*) ในเอเชียกลาง ระบบบางระบบเหล่านั้นต่อมาได้แพร่หลายเข้าไปในประเทศที่พูดภาษาอาหรับด้วยเหมือนกัน

สาธุศิษย์ของระบบเหล่านั้นที่อุทิศชีวิตทั้งชีวิตให้แก่หนทางนั้นโดยไปอาศัยอยู่ในสถานที่อยู่รวมกัน (*ซาวียะฮ์ - zawiya, หรือคอนเกาะฮ์ - khanqa*) นั้นมีอยู่เป็นส่วนน้อย ที่อยู่เหล่านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองอาจเป็นอาคารหลังเล็กๆ แต่ที่อื่นๆ อาจจะใหญ่กว่า ในนั้นมีมัสญิด สถานที่ฝึกฝนจิตวิญญาณ โรงเรียน หอพักสำหรับผู้มาเยือน ทั้งหมดนี้จะรวมกันเป็นกลุ่มอยู่รอบๆ หลุมศพของผู้เป็นครูซึ่งระบบนั้นใช้ชื่อตามท่าน อย่างไรก็ตามสมาชิกส่วนใหญ่ของระบบใช้ชีวิตอยู่ในโลก อาจมีทั้งหญิงและชาย สำหรับคนบางคน การสังกัดอยู่ในระบบอาจจะมิได้เป็นอะไรมากไปกว่าแค่ในนามนิตนอยเท่านั้น แต่สำหรับคนอื่นๆ มันหมายถึงการเริ่มเข้าสู่คำสอน และการปฏิบัติ ซึ่งสามารถช่วยพวกเขาดำเนินไปบนหนทางที่จะนำไปสู่ความปิตินดีแห่งการรวมกัน

ระบบต่างๆ มีความแตกต่างกันในทรรศนะที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวิถีทั้งสองของอิสลาม นั่นคือ *ซารีอะฮ์* หรือการเชื่อฟังกฎหมายที่ได้มาจากคำสั่งของพระผู้เป็นเจ้า ดังที่ปรากฏอยู่ในกุรอาน และ *ฏอริเกาะฮ์* คือการแสวงหาประสบการณ์โดยตรงในความรู้เกี่ยวกับพระองค์

ในด้านหนึ่งมันเป็นเรื่องของระบบที่ ‘เดินสายกลาง’ ซึ่งสอนว่า หลังจากการทำลายอัตตาและได้พบกับความมืดดำแห่งภาพอันลึกลับแล้ว ผู้ศรัทธาก็ควรจะกลับมายังโลกแห่งกิจการประจำวันและอยู่ภายในขอบเขตของ*ซาริอะฮ์* ทำหน้าที่ของตนที่มีต่อพระผู้เป็นเจ้าและต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่ได้ให้ความหมายใหม่แก่พวกเขา อีกด้านหนึ่งมีพวกที่ประสบการณ์ในการรวมตัวเข้ากับพระผู้เป็นเจ้าทำให้เขามึนเมาไปกับการมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า จนกระทั่งตั้งแต่นั้นเป็นต้นไปชีวิตจริงของพวกเขาอยู่ในความสันโดษ พวกเขาไม่สนใจว่าตนจะถูกดำเนินว่าเป็นผู้ละทิ้งหน้าที่ต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้ใน *ซาริอะฮ์* และอาจแม้กระทั่งยินดีต่อการประณามดังกล่าวในฐานะที่เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยพวกเขาให้หนีเหินห่างจากโลก (มะลามาทิส – *Malamatis*) แนวโน้มแรกได้แก่การสมาคมกับผู้ที่อ้างว่าสืบเชื้อสายมาจากญุนเอด (Junayd) แนวโน้มที่สอง คือผู้ที่มองว่า *อะบู ยาซิด อัล-บิสตามิ* (Abu Yazid al-Bistami) เป็นครูของเขา

มีกระบวนการของการริเริ่มไปสู่ระบบหนึ่ง – คือการให้สัตยาบันว่าจะจงรักภักดีต่อการรับเสด็จลุมพิเศษของครู การติดต่อกับท่านด้วยการละหมาดอย่างลับๆ (*เวิร์ด-ward-หรือ hizb - hizb*) อย่างไรก็ตามนอกจากการละหมาดส่วนตัวแล้ว ก็ยังมีพิธีกรรมซึ่งเป็นการกระทำอันสำคัญของ *ฏอริเกาะฮ์* นั้นๆ และลักษณะที่ทำให้มันมีความแตกต่างไปจากหนทางอื่นๆ นั่นคือ *ซิกร์ (dhir)* หรือการกล่าวนามของอัลลอฮ์ซ้ำๆ กันด้วยความมุ่งหมายที่จะหนีเหินห่างจิตวิญญาณออกไปจากการรบกวนทั้งหลายของโลก และทำให้เป็นอิสระที่จะโยยบินไปสู่การรวมตัวกับพระผู้เป็นเจ้า *ซิกร์* อาจใช้ได้มากกว่าหนึ่งรูปแบบ ในบางระบบ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบนักซันดียะฮ์) นั้นมีการกล่าวซ้ำๆ กันอย่างเงียบๆ รวมทั้งต้องมีเทคนิคของการหายใจ รวมทั้งการเพ่งความตั้งใจของความคิดไปยังร่างกายบางส่วนหรือมุ่งไปที่ครูซึ่งเป็นผู้สถาปนาระบบนั้นขึ้นมา และเป็นผู้ให้ชื่อแก่ระบบนั้น หรือที่ท่านศาสดา ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการทำพิธีกรรมร่วมกัน (*ฮัดเราะฮ์ - hadra*) ซึ่งกระทำขึ้นเป็นประจำในบางวันของสัปดาห์ในที่อยู่อาศัยของผู้ที่ถือระบบนั้น เมื่อเข้าแถวกันแล้วผู้เข้าร่วมจะกล่าวนามของอัลลอฮ์ซ้ำๆ กันโดยอาจมีคนตรีและบทกวีเข้ามาร่วมด้วย ในบางระบบก็มีพิธีเต้นรำ อย่างเช่น การเต้นเป็นวงกลมที่อ่อนช้อยของพวกเมาลาวิ อาจมีการสาธิตถึงการสวดภาวนาเวลารับประทานอาหาร การเอามือเสียบเข้าไปในแก้มหรือการอมไฟ การกล่าวพระนามของพระผู้เป็นเจ้าซ้ำๆ กันและการกระทำอื่นๆ จะยิ่งเร็วขึ้นและเร็วขึ้นจนกระทั่งผู้เข้าร่วมจะเกิดอาการแน่นิ่งไม่รู้สีกตัว สูญเสียความรู้สึกเกี่ยวกับโลกรอบตัวไปหมด

สิ่งที่มียู่อรอบๆ การแสดงสาธารณะเหล่านี้ก็มีการสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้า การแสดงความรักเพื่อพระองค์ การวิงวอนขอความเมตตาทางจิตวิญญาณ บางครั้งก็มีการอุทธานสั้นๆ สรรเสริญพระผู้เป็นเจ้าหรือวิงวอนให้พระองค์ทรงอวยพรแก่ท่านศาสดา ส่วนบางระบบก็หรูหรามากขึ้น

ขอการสรรเสริญจะมีแค่พระองค์ผู้ซึ่งขุนเขาต่างสรรเสริญด้วยสิ่งที่มีอยู่ในตัวมัน

ขอการสรรเสริญจะมีแค่พระองค์ผู้ซึ่งบรรดาพฤกษาล้วนแต่สรรเสริญเมื่อมันได้ผลิบานออก

ขอการสรรเสริญจะมีแค่พระองค์ผู้ซึ่งต้นอินทผลัมต่างก็สรรเสริญเมื่อมันเติบโตจนผลผลิตได้

ขอการสรรเสริญจะมีแค่พระองค์ผู้ซึ่งสายลมสรรเสริญไปตามหนทางแห่งทะเล

การรวบรวมสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา กลายเป็นการทำประโยชน์ต่อบรรดาครูผู้ยิ่งใหญ่แห่งชีวิตด้านจิตวิญญาณ

ความคิดในเรื่องหนทางที่จะเข้าใกล้พระผู้เป็นเจ้า หมายความว่ามนุษย์มิได้เป็นเพียงสิ่งถูกสร้างและผู้รับใช้ของพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น แต่ยังอาจเป็นพระสหายของพระองค์ (วะลี - wali) ได้ด้วย ความเชื่อดังกล่าวสามารถหาเหตุผลได้จากข้อความในคัมภีร์กูรออันที่ว่า ‘โอ้พระผู้ทรงสร้างฟากฟ้า และผืนแผ่นดิน พระองค์คือมิตรของข้าพระองค์ในโลกนี้และโลกหน้า’ ทฤษฎีของความเป็นนิกบุญ (วะลายะฮ์ - walaya) ค่อยๆ เกิดขึ้น มิตรแห่งพระผู้เป็นเจ้าก็คือผู้ที่ยืนอยู่เคียงข้างพระองค์อยู่เสมอ ผู้ซึ่งความคิดของเขาจะอยู่กับพระองค์เสมอ และผู้ซึ่งควบคุมอารมณ์ของมนุษย์ที่ทำให้มนุษย์ห่างไกลจากพระองค์ไว้ได้ สตรีและบุรุษสามารถเป็นนิกบุญได้ มีนิกบุญอยู่เสมอในโลกและจะมีอยู่ต่อไป เพื่อรักษาโลกให้อยู่กับแกนของมัน ความคิดนี้ทำให้เกิดคำพูดปกติที่ว่า จะมีนิกบุญจำนวนหนึ่งอยู่เสมอในโลก เมื่อคนหนึ่งสิ้นชีวิตลงก็จะถูกแทนที่โดยคนอื่นๆ และนิกบุญเหล่านี้จะประกอบขึ้นเป็นผู้ปกครองตามลำดับชั้น เป็นผู้ปกครองของโลกที่ไม่มีใครรู้จักผู้มี *กูบ์ (qubs)* คือหัวใจของโลกที่โลกหมุนรอบอยู่ - ณ ศีรษะของพวกเขา

‘พระสหายของพระผู้เป็นเจ้า’ สามารถวิงวอนขอความกรุณาจากพระผู้เป็นเจ้าเพื่อคนอื่นได้ และการขอความกรุณาของพวกเขาจะมีผลที่แลเห็นได้ในโลกนี้ อาจนำไปรักษาคนป่วยหรือคนที่เปราะบางหรือให้บรรเทาจากโศกเศร้าได้ และเครื่องหมายแห่งความเมตตา (*กะเราะมัด - karamat*) ยังเป็นการพิสูจน์ถึงความน่าเคารพของพระสหายของพระผู้เป็นเจ้าได้ด้วย มีผู้

ยอมรับอย่างกว้างขวางว่าอำนาจเหนือธรรมชาติที่นิกบุญใช้เรียกถึงความเมตตาไปสู่โลกนั้นสามารถทำให้เขาหรือเธอรอดจากความตายได้ และการวิงวอนขอความกรุณาให้แก่ผู้อื่นนั้นสามารถทำให้หลุมศพของเขาหรือเธอก็ได้ การไปเยือนหลุมศพของนิกบุญ การสัมผัสหลุมศพ

เหล่านั้นหรือการละหมาดต่อหน้าหลุมศพกลายเป็นการปฏิบัติที่เพิ่มเติมเข้ามาของความมีศรัทธา ถึงแม้ว่านักคิดมุสลิมบางคนจะถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นอันตราย เพราะมันกั้นกลางการเป็นตัวกลางระหว่างพระผู้เป็นเจ้าและผู้ศรัทธาแต่ละคน หลุมศพของนิกบุญรูปสี่เหลี่ยมมีโดมรูปอุโมงค์ทาบุนขาวอยู่ภายใน ตั้งอยู่ตามลำพังหรืออยู่ในมัสยิดหรือทำหน้าที่เป็นอนุสาวรีย์อยู่รอบๆ ซึ่ง

ชาวียะฮ์ได้เติบโตขึ้นเป็นลักษณะที่คุ้นเคยของภูมิทัศน์และผังเมืองของอิสลาม

เช่นเดียวกับที่อิสลามมิได้ปฏิเสธ *กะอ์บะฮ์ (Ka'ba)* แต่ได้ให้ความหมายใหม่แก่มัน

การเปลี่ยนมาสู่ศาสนาอิสลามได้นำเอาลัทธิแห่งความเชื่อเก่าแก่ของคนเหล่านั้นเข้ามาด้วยความคิดว่าสถานที่บางแห่งเป็นที่อยู่ของเทพเจ้าต่างๆ หรือภูติผีปีศาจที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ได้แพร่หลายออกไปนับตั้งแต่ในสมัยโบราณมาแล้ว ก่อนหินที่มีรูปร่างผิดปกติ ต้นไม้โบราณ น้ำ

ที่ไหลพุ่งออกมาตามธรรมชาติจากพื้นดิน ถูกมองว่าเป็นเครื่องหมายในการมีอยู่ของเทพหรือภูติผีปิศาจที่สามารถวิงวอนขออะไรก็ได้ และสามารถบวงสรวงได้ด้วยการแขวนเศษผ้าที่ใช้แก้บนหรือการบวงสรวงสัตว์ ทัวโลกที่อิสลามแพร่ขยายออกไป สถานที่ดังกล่าวจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับนักบุญมุสลิม ดังนั้นจึงมีความสำคัญอย่างใหม่ขึ้นมา

หลุมศพของนักบุญบางคนได้กลายเป็นศูนย์กลางของการกระทำพิธีสวดภาวนาของสาธารณชน วันเกิดของนักบุญหรือวันอื่นๆ บางวันที่เกี่ยวข้องกับนักบุญนั้นเป็นพิเศษ จะมีการเฉลิมฉลองโดยเทศกาลที่ได้รับความนิยม โดยมีมุสลิมจากถิ่นรอบๆ นั้นหรือที่อยู่ไกลออกไปจะมารวมกันเพื่อสัมผัสหลุมศพหรือละหมาดต่อหน้าหลุมศพนั้น และเข้าร่วมอยู่ในงานรื่นเริงชนิดต่างๆ การชุมนุมกันในบางครั้งเป็นเรื่องที่สำคัญเฉพาะในท้องถิ่น แต่การชุมนุมกันอย่างอื่นอาจดึงเอาผู้มาเยือนจากที่ห่างไกลเข้ามาด้วย อย่างเช่นที่ฝังศพ ‘แห่งชาติ’ หรือที่ฝังศพสากลของเมาเลย์ อิด ริส (Mawlay Idris – เสียชีวิตปี ค.ศ. 791) ผู้สร้างเมืองเฟซ (Fez) ที่มีชื่อเสียง คืออะบู มิดยาน (Abu Midyan ประมาณปีค.ศ.1126-97) ที่ทเลมเซ็น (Tlemcen) ในแอลจีเรียตะวันตก ซิดี มะห์ราซ (Sidi Mahraz) นักบุญผู้อุปถัมภ์ชาวเรือในเมืองตูนิซ อะห์มัด อัล-บะดาวิ (Ahmad al-Badawi ประมาณปี ค.ศ. 1199-1276) ที่เมืองฏอนฏอน (Tanta) ในดินดอนสามเหลี่ยมของอียิปต์ เหล่านี้เป็นต้นตอของลัทธิความเชื่อซึ่งนักวิชาการได้เห็นว่ารอดชีวิตมาในรูปแบบใหม่ของการเคารพบูชาบุพการีแบบโบราณของชาวอียิปต์ และอับดุลกอดีร์ ซึ่งเป็นต้นตอของชื่อระบบกอดีร์ในกรุงแบกแดด เป็นต้น

ในช่วงเวลาที่ท่านศาสดาและครอบครัวของท่านถูกมองในภาพของความเป็นนักบุญ การวิงวอนขอความกรุณาของท่านศาสดาในวันแห่งการพิพากษา ได้รับการเชื่อถือกันโดยทั่วไปว่าเป็นงานเพื่อการหลุดพ้นของผู้ที่ยอมรับภารกิจของท่าน ท่านศาสดาถูกถือว่าเป็น วะลี (wali) เท่าๆ กับที่เป็นศาสดา หลุมศพของท่านที่นครมะดีนะฮ์ก็กลายเป็นสถานที่ของการละหมาดและการวิงวอนขอ ในฐานะที่เป็นสถานที่ที่น่าไปเยือนไม่ว่าจะด้วยตัวมันเอง หรือเป็นสิ่งเพิ่มเติมจากการทำฮัจญ์ก็ตาม วันเกิดของท่านศาสดา (เมาลิด – *maulid*) กลายเป็นโอกาสของการเฉลิมฉลองที่ได้รับความนิยม การกระทำเช่นนี้ได้เริ่มเติบโตขึ้นในสมัยของราชวงศ์เคาะลีฟะฮ์ฟาฏิมียะฮ์ และแพร่หลายออกไปในคริสต์ศตวรรษที่สิบสามและสิบสี่

นักบุญซึ่งมีชีวิตอยู่หรือเสียชีวิตไปแล้วสามารถก่อให้เกิดอำนาจทางโลกได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามชนบทที่ซึ่งไม่มีรัฐบาลที่ให้อำนาจข้าราชการอย่างเป็นทางการจะเป็นระบบจะอนุญาตให้มีการแสดงพลังทางสังคมอย่างอิสระ บ้านหรือหลุมฝังศพของนักบุญกลายเป็นพื้นที่เป็นกลางซึ่งประชาชนสามารถใช้ฟังกันได้ และสมาชิกของกลุ่มต่างๆ ซึ่งอยู่ห่างไกลกันหรือเป็นศัตรูกันในที่อื่นๆ สามารถมาพบปะกันได้เพื่อการจัดการด้านธุรกิจ เทศกาลของนักบุญจะเป็นงานนัดแบบชนบทซึ่งมีการซื้อและขายสินค้า และหลุมศพของนักบุญผู้นั้นก็อาจเป็นผู้ดูแลตลาดาวหรือผู้

นางของเผ่าผู้เร่ร่อนได้ นักบุญหรือผู้สืบทอดและผู้ดูแลหลุมศพของเขาสามารถได้ผลประโยชน์จากชื่อเสียงสำหรับความสำเร็จของเขาจากการอุทิศให้ โดยที่ผู้ที่มาทำสัญญาจะนำเอาทรัพย์สินและสิทธิพิเศษมาให้เขา และคนเหล่านั้นอาจได้รับการเยี่ยมชม เพื่อขอให้ทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินข้อพิพาทก็ได้

ผู้มีความรู้และผู้มีความศรัทธามั่นที่มีชื่อเสียงในการสร้างปาฏิหาริย์และแก้ไขข้อพิพาท อาจกลายเป็นจุดกลางที่ขบวนการทางการเมืองมารวมอยู่รอบๆ เพื่อต่อต้านผู้ปกครองที่ถูกถือว่าอธรรม หรือขาดความชอบธรรม ในบางสถานการณ์ความมีชื่อเสียงของครุศาสนาดังกล่าวสามารถดึงดูดความเข้มแข็งมาได้จากความคิดที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย นั่นคือความคิดเรื่อง *มะห์ดี (mahdi)* คือบุรุษที่ได้รับทางนำจากพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า และพระองค์ถูกส่งมาฟื้นฟูกฎแห่งความยุติธรรม ซึ่งจะมาก่อนการสิ้นสุดของโลก เราสามารถพบเห็นตัวอย่างของขบวนการนี้ได้ตลอดประวัติศาสตร์ของอิสลาม ผู้ที่มีชื่อเสียงและประสบความสำเร็จมากที่สุดในบรรดาผู้ที่ได้รับการยอมรับจากศาสนิกย์ของพวกเขาว่าเป็น *มะห์ดี* นั้นบางทีอาจจะเป็น อิบน์ ตูมาร์ท (Ibn Tumart ประมาณปี ค.ศ. 1078-1130) ผู้เป็นนักปฏิรูปทางศาสนาเกิดในโมร็อกโก หลังการศึกษาจากตะวันออกกลางแล้ว เขาได้กลับไปยังมัฆริบและเริ่มต้นเรียกร้องให้มีการฟื้นฟูความบริสุทธิ์ดั้งเดิมของอิสลามขึ้น เขาและผู้ที่เกี่ยวข้องตัวกันอยู่รอบๆเขา ได้ก่อตั้งจักรวรรดิโมฮาดิยะส (Almohad Empire) ขึ้น ซึ่งในตอนที่ยักรวรรดินี้มีความเจริญสูงสุดได้ขยายไปทั่วแถบมัฆริบและส่วนที่เป็นมุสลิมของประเทศสเปน ซึ่งความร่ำลือถึงมันได้ช่วยให้เกิดความชอบธรรมแก่ราชวงศ์ที่ติดตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งราชวงศ์อัลฟิซียะสแห่งตูนิเซีย

บทที่ 10

วัฒนธรรมของอุละมา

อุละมากับชาชีอะฮ์

มีนักวิชาการทางศาสนา (อุละมา - *ulama*) อยู่ ณ ใจกลางแห่งชุมชนของผู้ยอมรับคำสอนของ ศาสดามุฮัมมัดอุละมาคือผู้มีความรู้ในเรื่องกุรอาน หะดีษและกฎหมาย ซึ่งอ้างว่าเป็นผู้ปกครอง ชุมชน เป็นผู้สืบทอดจากท่านศาสดา

การต่อสู้เพื่อสืบทอดทางการเมืองในระหว่างศตวรรษแรกของอิสลาม ได้นำมาซึ่ง ความหมายในปัญหาเรื่องผู้มีอำนาจหน้าที่ทางกฎหมาย ใครคือผู้ที่มีสิทธิ์ที่จะตีความคำสอนที่ นำเสนอในพระมหาคัมภีร์กุรอานและในชีวิตของศาสดามุฮัมมัด? สำหรับชาชีอะฮ์และกลุ่มต่างๆ ที่แตกแขนงออกไป อำนาจหน้าที่นั้นอยู่ที่สายของบรรดา อิมาม ซึ่งเป็นผู้ตีความสังขารที่บรรจุ อยู่ในกุรอานอย่างไม่ผิดพลาด อย่างไรก็ตาม นับจากอิสลามสมัยแรกชาวมุสลิมส่วนใหญ่ใน ประเทศที่พูดภาษาอาหรับนั้นเป็นชาวนูนี อาจพูดได้ว่าพวกเขาปฏิเสธความคิดในเรื่อง อิมาม ที่ ปราศจากความผิดพลาด ซึ่งในความหมายหนึ่งสำหรับพวกเขาก็คือผู้ที่ทำให้การเปิดเผยเจตนารมณ์ ของพระผู้เป็นเจ้ายืนยาวต่อไป เจตนารมณ์นั้นได้ถูกเปิดเผยมาในที่สุดและอย่างสมบูรณ์อยู่ในกุ ร่ออันและซุนนะฮ์ ของท่านศาสดา และผู้ที่มีความสามารถที่จะตีความสองสิ่งนี้ก็คือ อุละมา อัน เป็นผู้รักษาความสำนึกทางศีลธรรมของชุมชนนั่นเอง

ถึงคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ดได้มีการแยกแยะอย่างชัดเจนระหว่าง มัซฮับ ต่างๆ หรือ ‘สำนัก’ ของการตีความทางศีลธรรมและกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือสี่สำนักที่แพร่หลายและถาวร ที่สุด คือสำนัก ชาฟีอี (Shafiris) มาลิกี (Malikis) หะนาฟี (Hanafis) และฮัมบาลี (Hambalis) ในบางครั้งได้มีความสัมพันธ์อันไม่ราบรื่นขึ้นในระหว่างบรรดาสาวกของ มัซฮับ ต่างๆ นี้ ณ กรุงแบกแดดระหว่าง ‘สมัยอับบาซียะฮ์’ สำนักชาฟีอีและหะนาฟีมีชื่อเสียงอยู่ในหมู่คณะ ในเมืองซึ่งมีการต่อสู้ระหว่างกันและกัน อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาความแตกต่างกัน ก่อให้เกิด ความขัดแย้งน้อยลงไป ในบางพื้นที่ มัซฮับ หนึ่งหรืออีก มัซฮับ หนึ่งเกือบจะมีความเป็นสากล สำนักมาลิกีเกือบจะเป็นสำนักเดียวในแถบมักริบ สำนักชาฟีอีได้แพร่ขยายออกไปในอียิปต์ ซีเรีย อิรัก อิหร่าน และहिญาซ ส่วนสำนักหะนะฟีนั้นอยู่ในเอเชียกลางและอินเดีย สำนักฮัมบาลีเป็น ผู้ที่มีความสำคัญอยู่ในนครแบกแดดและในเมืองต่างๆ ของซีเรียมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สิบสองเป็น ต้นมา เมื่อสำนักศาสนวิทยายอมรับซึ่งกันและกัน สำนักกฎหมายก็ยอมรับกันด้วย จนถึงกับ ราชวงศ์หนึ่งยังแต่งตั้งบางสำนักให้เข้ารับตำแหน่งทางกฎหมาย ส่วนราชวงศ์อื่นๆ ก็อาจจะแต่งตั้ง ผู้พิพากษาและผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายจากสำนักอื่นๆ ได้

ความแตกต่างบางประการระหว่าง *มัซฮับ* ต่างๆ นั้น เกี่ยวข้องกับคำนิยามที่กระตัดรัดและนำหน้าของหลักการที่เกี่ยวข้องกับความคิดทางกฎหมาย (*อุซูลุฟิห์* – *usul al – fiqh*) ในส่วนของ *อิญมาอ์* (*ijma*) นั้น สำนักฮัมบาลียอมรับเฉพาะบรรดาสาวกของท่านศาสดา แต่ไม่ยอมรับนักวิชาการในสมัยหลัง ดังนั้นจึงให้ขอบเขตที่กว้างขวางกว่าแก่ *อิญติฮาด* (*ijtihad*) หากว่าผู้ที่ใช้อิญติฮาดนั้นคือนักวิชาการ โดยสอดคล้องกับกฎเกณฑ์การอุปมาอย่างเคร่งครัด อีกสำนักหนึ่งคือสำนัก *ซอฮิรียะฮ์* (*Zahiris*) ซึ่งมีความเข้มแข็งอยู่ในแคว้นอันดาลุส (*Andalus*) อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ต่อมาก็หมดไปนั้น ยึดอยู่เฉพาะเรื่องของความหมายตามตัวอักษรของกุรอานและหะดีษ ดังที่ได้มีการตีความโดยบรรดาสาวกทั้งหลายของท่านศาสดา และปฏิเสธ *อิญติฮาด* และการลงมติในสมัยหลังๆ คำสอนค่อนข้างจะคล้ายคลึงกันได้รับการสอนโดย *อิบนุ ตูมาร์ท* (*Ibn Tumart*) ผู้ก่อตั้งขบวนการและราชวงศ์อัลโมฮาดียะฮ์ แต่เขายกตำแหน่งของผู้ที่ไม่มีผิดพลาดแต่ผู้เดียวให้แก่ตนเองว่า เป็นผู้ตีความกุรอานและหะดีษ สำนักคิดสองสำนักคิดยอมให้มีความยืดหยุ่นได้บ้างในการใช้อิญติฮาด คือสำนักคิดหะนะฟี ถือว่าไม่จำเป็นที่จะใช้ข้อเปรียบเทียบที่เข้มงวดอยู่เสมอ และนักวิชาการสามารถใช้อำนาจอันจำกัดในการที่จะเลือกเอาหลักการของบุคคลก็ได้ในการตีความกุรอานและหะดีษ (*อิสติห์ซาน* – *istihsan*) สำนักมัลิกียะฮ์ก็เชื่อเช่นเดียวกันว่านักวิชาการสามารถทำได้มากกว่าการเปรียบเทียบที่เข้มงวด เพื่อให้เกิดผลประโยชน์แก่สวัสดิการของมนุษย์ (*อิสติสลาห์-istislah*)

หลักการเหล่านี้มิได้สร้างขึ้นและนำมาอภิปรายกันเพื่อตัวของพวกเขาเอง แต่พวกเขาได้วางรูปพื้นฐานของ *ฟิห์* (*fiqh*) ขึ้นมา นั่นคือความพยายามของมนุษย์ที่มีความรับผิดชอบในการที่จะกำหนดรายละเอียดในเรื่องวิถีชีวิต (*ซารีอะฮ์*) ซึ่งมุสลิมควรปฏิบัติตาม เพื่อจะได้เชื่อฟังเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้า การกระทำทั้งหมดของมนุษย์ในความสัมพันธ์โดยตรงต่อพระผู้เป็นเจ้า หรือต่อมนุษย์คนอื่นๆ นั้น สามารถตรวจสอบได้จากแนวทางของกุรอานและ*ซุนนะฮ์* ตามที่ได้ตีความโดยผู้ที่มีคุณสมบัติที่จะใช้อิญติฮาด ได้ และถูกแยกแยะเป็นบันทัดฐานห้าประการด้วยกัน สามารถถือว่าเป็นข้อบังคับ (ไม่ว่าจะเป็นไปเพื่อชุมชนทั้งหมดหรือเพื่อสมาชิกคนใดของชุมชนก็ตาม) เป็นสิ่งที่ถูกแนะนำ เป็นกลางทางศีลธรรม เป็นการลงโทษ หรือเป็นข้อห้าม

บรรดานักวิชาการของ *มัซฮับ* ต่างๆ ได้ค่อยๆ รวมหลักการแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นมาโดยครอบคลุมถึงการกระทำทั้งหมดของมนุษย์ในส่วนที่อาจได้รับการนำทางจากกุรอานและหะดีษ หลักการตัวอย่างอันหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะ คือ หลักการของ *อิบนุอะบี ซัยด์ อัล-คัยรอวานี* (*Ibn Abi Zayd al-Qayrawani* – เสียชีวิตในปี ค.ศ. 996) ผู้เป็นนักวิชาการคนหนึ่งของสำนักคิดมัลิกียะฮ์ ซึ่งเริ่มต้นด้วยความจริงทั้งหลาย ‘ซึ่งลึ้นจะเอ่ยออกมาและหัวใจจะเชื่อถือ’ เป็นรูปแบบหนึ่งของการมีศรัทธา ครั้นแล้วก็เกี่ยวข้องกับการกระทำซึ่งมุ่งตรงไปสู่พระผู้เป็นเจ้า นั่นคือการทำการเคารพภักดี (*อิบาดัต* – *ibadat*) คือการละหมาดและพิธีอาบน้ำละหมาดซึ่งเป็นขั้นต้นของ การละหมาด การบริจาคทานบังคับ การประกอบพิธีฮัจญ์และหน้าที่ของการต่อสู้ใน

หนทางของอิสลาม (ญิฮาด) หลังจาก อิบาวัต ก็คือการกระทำซึ่งมนุษย์มีความเกี่ยวข้องต่อกัน และกัน (มุอามะลาต - *mu'amalat*) ประการแรกเป็นเรื่องความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของมนุษย์ การแต่งงานและแนวทางที่จะทำสัญญาต่อกันและการสิ้นสุดลงของสัญญา จากนั้นก็เป็นความสัมพันธ์ที่มีขอบเขตกว้างขึ้นและมีความสนิทสนมทางส่วนตัวน้อยลง เช่นการค้าขายและการทำสัญญาในลักษณะดังกล่าวนี้ รวมทั้งข้อตกลงเพื่อหาผลกำไร การรับมรดกและสิ่งที่ยกให้ การให้ วกฟี ต่างๆ ต่อจากนั้นก็เป็นเรื่องอาชญากรรม และการกระทำบางประการที่เป็นข้อห้าม อย่างเช่น การผิดประเวณีและการดื่มเหล้า ซึ่งกูรออันได้วางการลงโทษที่ได้ขาดเอาไว้ ครั้นแล้ว ก็ให้ข้อบังคับสำหรับการดำเนินการของผู้พิพากษาผู้ที่จะวินิจฉัยสิ่งที่เป็นข้อห้าม และจบลงด้วยส่วน ที่เกี่ยวกับการรบเร้าด้านศีลธรรม

นับเป็นข้อบังคับสำหรับผู้ศรัทธาทุกคนที่จะจดจำเอาไว้ในใจเสมอว่า ในถ้อยคำหรือการกระทำที่เป็นกุศลทุกอย่าง นั้นจะต้องมีความรักในพระผู้เป็นเจ้า ถ้อยคำหรือการกระทำของผู้ที่มีจุดมุ่งหมายอื่นๆ ยิ่งไปกว่าความรักในพระผู้ เป็นเจ้านั้นเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ความหน้าไหว้หลังหลอกก็คือการตั้งภาคีขนาดเล็ก การสำนึกผิดในบาปทุก อย่างนั้นเป็นสิ่งบังคับ และเรื่องนี้ย่อมไม่เกี่ยวข้องกับการพากเพียรที่จะทำผิด การชดใช้ความอยุติธรรมที่ได้กระทำ ขึ้น การละเว้นจากการกระทำที่เป็นข้อห้ามและความตั้งใจที่จะไม่กลับไปทำอีก ขอให้ผู้ทำบาปเอ่ยขออภัยต่อ พระผู้เป็นเจ้า หวังในการอภัยโทษจากพระองค์ หวาดเกรงการลงโทษของพระองค์ ใส่ใจในผลกำไรจาก พระองค์และแสดงความกตัญญูต่อพระองค์.... มนุษย์ไม่ควรหมัดหวังจากความเมตตาของพระผู้เป็นเจ้า¹

ในเรื่องที่มีความสำคัญตลอดจนหลักการต่างๆ ของการตีความนั้นมีความแตกต่างกัน บางอย่างระหว่าง มัซฮับ แต่ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญเพียงเล็กน้อย แม้กระทั่งภายใต้ มัซฮับ ไค มัซฮับ หนึ่งก็อาจมีความแตกต่างกันทางความคิดเห็นได้ เพราะไม่มีหลักเกณฑ์ใด ถึงแม้ว่าจะมี รายละเอียดและถูกต้องเพียงไรก็ตาม อาจจะครอบคลุมสถานการณ์ต่างๆ ที่อาจเป็นไปได้ทั้งหมด มักจะมีการประกาศคำขวัญอยู่บ่อยๆ ว่าจากคริสต์ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นไป ไม่สามารถจะมีการ ใช้การตัดสินจากส่วนบุคคลต่อไปได้ มีการลงความเห็นว่ ‘ประตูลูกของ อัจญ์ดิฮาด ได้ปิดลงแล้ว’ อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนจะไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนว่ากฎเกณฑ์นี้ไม่เคยก่อรูปขึ้นมาหรือได้รับการ ยอมรับโดยทั่วไป และความจริงแล้วภายในแต่ละ มัซฮับ นั้นก็ยังใช้ อัจญ์ดิฮาด อยู่ ไม่ได้ใช้แต่ เฉพาะบรรดาผู้พิพากษาที่จะทำการตัดสินเท่านั้น แต่โดยที่ปรึกษากฎหมาย (มุฟตี - *muftis*) ด้วย มุฟตี จะต้องเป็นนักวิชาการส่วนตัว ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในเรื่องการเรียนรู้และความสามารถ ของเขาที่จะตัดสินปัญหาข้อพิพาทโดยใช้การ อัจญ์ดิฮาด ความคิดเห็น (ฟัตวา-*fatwa*) ของ บรรดา มุฟตี ที่มีชื่อเสียง สามารถจะถูกรวบรวมไว้ในหนังสือ ฟิกห์ ที่เป็นทางการหลังจากช่วงเวลา หนึ่ง แต่กิจกรรมของการออก ฟัตวา จะต้องมิต่อไป อาจจะเป็นคริสต์ศตวรรษที่ 13 เป็นต้น ไปบรรดาผู้ปกครองได้แต่งตั้ง มุฟตี ที่เป็นทางการขึ้นซึ่งอาจได้รับเงินเดือน แต่นักวิชาการอิสระ ได้รับค่าธรรมเนียมจากผู้ต้องการคำตัดสินจากเขา และมีได้อยู่ภายใต้ข้อบังคับของผู้ปกครองนั้น เป็นผู้มีสถานภาพที่มีคนนับหน้าถือตาเป็นพิเศษอยู่ในชุมชน

เป็นธรรมเนียมที่จะต้องอ้างถึงงานด้าน *ฟิสิกส์* หรือ *ชาริอะฮ์* ในฐานะที่เป็น ‘กฎหมายอิสลาม’ เรื่องนี้มีเหตุผลเนื่องจากนับตั้งแต่สมัยของอับบาซียะฮ์เป็นต้นไป กฎหมายนี้ทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นองค์ความคิดซึ่ง *กอฎี* จะได้รับการแต่งตั้งจากผู้ปกครอง ซึ่งขึ้นอยู่กับ การตัดสินหรือการประนีประนอมความเห็นที่ไม่ลงเอยกัน อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงทั้งสองอย่างนั้น มันเป็นที่มากและน้อยกว่าสิ่งที่ตามปกติในเวลานี้ถือว่าเป็นกฎหมาย มันเป็นมากกว่ากฎหมายเพราะมันรวมเอาการกระทำที่เป็นส่วนตัว ซึ่งไม่เกี่ยวกับเพื่อนบ้านหรือผู้ปกครองของใคร คือการกระทำการเคารพภักดีส่วนตัวหรือพฤติกรรมทางสังคมหรือสิ่งที่เรียกกันว่า ‘มารยาท’ มันเป็นแบบฉบับของการกระทำของมนุษย์ทั้งหมด เป็นความพยายามที่จะแบ่งประเภทของการกระทำเหล่านั้น และด้วยการทำเช่นนั้นก็เป็นการให้ทางนำแก่มุสลิมเกี่ยวกับวิถีทาง ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าปรารถนาให้พวกเขามีชีวิตอยู่เช่นนั้น มันก็น้อยกว่ากฎหมาย เพราะว่าข้อกำหนดบางส่วนของมันเป็นเพียงทฤษฎีเท่านั้น ไม่เคยมีการปฏิบัติจริงๆ หรือนานๆ ครั้งจะปฏิบัติเสียที และยังเป็นเพราะว่ามันได้ละเลยการปฏิบัติ ซึ่งจะรวมอยู่ในประมวลกฎหมายอื่นๆ ไปทุกด้านด้วย มันมีความเพียงพอมากที่สุดในเรื่องที่เกี่ยวกับสถานะส่วนตัว – การแต่งงานและการหย่าร้าง การให้และการรับมรดก ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสัญญาและข้อบังคับต่างๆ ยังมีน้อยเข้าไปอีกและทุกอย่างซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจการทางเศรษฐกิจ มันมิได้ครอบคลุมทุกด้านของสิ่งที่บัดนี้คงจะเรียกกันว่ากฎหมายอาชญากรรม การฆาตกรรมถูกถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัวระหว่างครอบครัวของผู้เข้ามาเกี่ยวข้อง มากกว่าเรื่องที่ชุมชนควรจะเข้าไปแทรกแซงโดยอาศัยผู้พิพากษา และความจริงแล้วมิได้มีการพูดถึงกฎหมาย ‘รัฐธรรมนูญ’ หรือกฎหมายบริหารแต่อย่างใด

แม้แต่ในด้านต่างๆ ที่กฎหมายนั้นเที่ยงตรงมากที่สุด ความแท้จริงของมันก็อาจได้รับการท้าทายจากอำนาจของผู้ปกครองหรือการปฏิบัติจริงๆ ของสังคมได้ ผู้ปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐส่วนมากมักจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการกระทำที่เป็นอาชญากรรมหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่มีความมั่นคงของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย เขาจะเป็นผู้ตัดสินใจในกระบวนการและการลงโทษในชนบทก็เช่นกัน เรื่องต่างๆ จะมีการตัดสินใจไปตาม *อูर्फ* (*urf*) คือธรรมเนียมของชุมชนที่ถูกรักษาและนำมาใช้โดยผู้อาวุโสของหมู่บ้านหรือเผ่า ในบางแห่งดูเหมือนจะถูกเขียนขึ้นโดยกฎเกณฑ์ของประเพณี และในบางแห่งอาจจะมีศาลหรือสภาเป็นประจำ เรื่องนี้อาจจะเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งของชุมชนชาวเบอร์เบอร์ในแถบมักริบ อย่างไรก็ตามเรื่องนี้อาจเป็นกรณียกเว้นก็ได้

เช่นเดียวกับที่ *ชาริอะฮ์* เติบโตขึ้นโดยกระบวนการของปฏิสัมพันธ์ที่เชื่อมซ้ำและซับซ้อนระหว่างบรรทัดฐานที่มีอยู่ในกูรานและหะดีษ กับประเพณีในท้องถิ่นและกฎหมายของชุมชน ซึ่งนำมาใช้ภายใต้กฎเกณฑ์ของอิสลาม ดังนั้นจึงมีขบวนการต่อเนื่องของการปรับตัวซึ่งกันและกันระหว่าง *ชาริอะฮ์* ในเมื่อมันมีรูปแบบที่สมบูรณ์แล้วกับการปฏิบัติของสังคมมุสลิม ตัวอย่างเช่น มีการแสดงให้เห็นว่ากฎเกณฑ์ของกฎหมาย *หะนะฟี* ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติด้านการพาณิชย์นั้น

สอดคล้องกับการปฏิบัติของพ่อค้าชาวฮีบลิ์ ดังที่ถูกเปิดเผยอยู่ในเอกสารจิปาละ สิ่งที่ *ซาริอะฮ์* กล่าวไว้เกี่ยวกับข้อสัญญาอันนั้น ได้ถูกแก้ไขโดยการยอมรับเข้ามาสู่กฎเกณฑ์ของ *หิยัล (hiyal)* หรือ ยุทธศาสตร์ของ *หะนาฟี* ทางกฎหมาย ซึ่งการปฏิบัติอย่างเช่นการเรียกดอกเบี้ยถูกนำมาเข้ามาอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมาย ในทำนองเดียวกันการออกกฎข้อบังคับและการใช้อำนาจตัดสินคดี โดยผู้ปกครองและเจ้าหน้าที่ของเขาที่ได้รับการพิสูจน์โดยหลักการของ *ซียาอะฮ์ ซารียะฮ์ (siyas a shar' iyya)* ศิลปะการดำเนินนโยบายของบ้านเมืองภายในขอบเขตของ *ซาริอะฮ์* เนื่องจากผู้ปกครองคือผู้ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงวางไว้ในสังคมมนุษย์ เพื่อที่จะรักษาศาสนาและหลักศีลธรรมไว้ และเนื่องจากอำนาจของเขาได้รับการอนุมัติด้วยการยอมรับของชุมชน เขาจึงมีสิทธิ์ที่จะออกกฎข้อบังคับเหล่านั้นได้ และมีสิทธิ์ที่จะใช้การตัดสินใจเหล่านั้นซึ่งเป็นเรื่องจำเป็น เพื่อจะรักษาระเบียบอันยุติธรรมของสังคมไว้ ครบใดที่เขาไม่ได้ละเมิดข้อจำกัดที่ *ซาริอะฮ์* กำหนดไว้ ผู้ปกครองถูกถือว่ามิมีสิทธิ์ที่จะตัดสินใจว่าคดีใดควรจะส่งให้ *กอฎี* พิพากษาและกรณีใดเขาควรจะเก็บไว้ตัดสินเอง

ถึงแม้ว่าจะมีอยู่บ่อยๆ ที่ *อูर्फ (urf)* และ *ซาริอะฮ์* ถูกวางไว้ตรงข้ามกันและกันเพื่อความมุ่งหมายด้านการพูด แต่ทั้ง *อูर्फ* และ *ซาริอะฮ์* ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องขัดแย้งกัน อะไรก็ตามใน *อูर्फ* ที่ไม่ได้คัดค้าน *ซาริอะฮ์* ก็จะได้รับการยอมรับในฐานะของสิ่งที่ยอมให้ทำได้ ความจริงในแถบมัฆริบนั้นได้มีความพยายามที่จะตีความ *ซาริอะฮ์* ไปตามแนวทางของจารีต อย่างน้อยนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นไป ได้มีบันทึกในโมร็อกโกที่ *กอฎี* นำมาใช้ในกระบวนการที่รู้จักกันในชื่อว่า *อะมัล (amal)* *กอฎี* ได้รับสิทธิ์ที่จะเลือกเอาสิ่งที่เข้ากันได้เป็นอย่างดีที่สุดกับจารีตประเพณีหรือผลประโยชน์ท้องถิ่นจากความคิดของนักกฎหมายได้ ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่เรื่องที่นักวิชาการส่วนใหญ่สนับสนุนก็ตาม

เราไม่รู้จะรบกวนนักเกี่ยวกับกฎหมายที่เป็นไปตามประเพณีในชนบทในช่วงเวลานี้ แต่การศึกษาว่ามีอะไรเกิดขึ้นในสมัยที่ใหม่กว่าขึ้นไปอีก ได้แนะว่าขบวนการตรงข้ามอาจเกิดขึ้นได้นั่นคือ การที่ *ซาริอะฮ์* สอดแทรกเข้าไปในธรรมเนียมปฏิบัติ การแต่งงานอาจทำให้มีความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นโดยการใช้ถ้อยคำของอิสลาม แต่สิทธิและหน้าที่ต่างๆ ตลอดจนปัญหาเรื่องการหย่าร้างและการรับมรดก ซึ่งเกิดจากสิทธิเหล่านี้จะถูกตัดสินโดยประเพณี ในหลายๆ แห่งการที่บุตรหญิงจะรับมรดกที่ดินนั้นตรงข้ามกับจารีตประเพณี ถึงแม้ว่าจะเป็นไปตาม *ซาริอะฮ์* ก็ตาม ข้อพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สินหรือความเป็นหุ้นส่วนอาจนำไปหา *กอฎี* ในเมืองที่อยู่ใกล้ที่สุดเพื่อให้ตัดสินหรือปรองดองกัน สัญญาหรือข้อตกลงซึ่งกลุ่มต่างๆ ประารถนาที่จะให้มีความหวังบางประการหรือความคงทนถาวร ก็อาจนำไปสู่ *กอฎี* ได้เช่นกัน เพื่อให้เขาแสดงออกมาอย่างเป็นแบบแผนในภาษาของ *ซาริอะฮ์* แต่หลังจากนั้นเอกสารนั้นก็จะถูกตีความไปตามแนวทางแห่งชนบทประเพณีท้องถิ่น หากจะใช้คำพูดของนักวิชาการที่ได้ทำการศึกษาเอกสารดังกล่าวจากหุบเขาจอร์แดนก็ต้องกล่าวว่า ‘ส่วนใหญ่ในธรรมเนียมประเพณีให้เนื้อหาและ *ซาริอะฮ์* ให้รูปแบบ’

การถ่ายทอดความรู้

ผู้ทรงความรู้ทางกฎหมายคือ บรรดาผู้ที่ได้พัฒนาและรักษาความเป็นเอกฉันท์ของชุมชนไว้ คือผู้ที่มีความเท่าเทียมอย่างใกล้ชิดกับผู้มีอำนาจหน้าที่ในการสอนในอิสลามนิกายซุนนี เป็นความจำเป็นสำหรับพวกเขาที่จะต้องมั่นใจว่าความเข้าใจในเรื่อง *ฟิคว์** และพื้นฐานของ *ฟิคว์* ได้รับการสืบทอดอย่างเต็มที่จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง

จากสมัยต้นๆ ดูเหมือนจะมีกระบวนการที่เป็นแบบแผนอย่างหนึ่งในการสืบทอดการเรียนรู้ทางศาสนา ในมัสยิดต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมัสยิดซึ่งมีการละหมาดรวมขนาดใหญ่ นักศึกษาจะจับกลุ่มขึ้นรอบๆ ครูที่นั่งพิงเสาต้นหนึ่งและอธิบายวิชา โดยใช้การอ่านและการวิจารณ์หนังสือ อย่างไรก็ตาม อย่างน้อยก็นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา ได้มีสถาบันชนิดหนึ่งซึ่งอุทิศตนอย่างแข็งขันให้แก่การเรียนรู้ทางกฎหมาย นั่นคือ *มดเราะซะฮ์ (madrasa)* บ่อยครั้งที่นิซอม อัล-มุลค์ (Nizam al-Mulk – ค.ศ. 1018-92) ถูกอ้างถึงว่าเป็นต้นกำเนิดผู้เป็น *วะซีร ** (*wazir*) ของผู้ปกครองท่านแรกของราชวงศ์ซัลญุกแห่งนครแบกแดด แต่ความจริงมันกลับย้อนไปไกลจนถึงสมัยแรกๆ ที่เดียว *มดเราะซะฮ์* คือโรงเรียนที่บ่อยครั้ง มักจะอยู่ติดกับมัสยิด มันรวมเอาสถานที่ซึ่งมีบ้านพักสำหรับนักศึกษาไว้ด้วย *มดเราะซะฮ์* ถูกสถาปนาขึ้นเป็น *วัคฟ* แห่งหนึ่ง โดยที่มีบุคคลหนึ่งอุทิศให้ นี่คือการอุทิศอย่างหนึ่งและเป็นการประกันถึงความถาวรของมัน เนื่องจากทรัพย์สินซึ่งรายได้ที่มาจากทรัพย์สินนั้น ได้ถูกอุทิศให้หรือเพื่อความมุ่งหมายทางการกุศล จึงมีอาจนำไปใช้อย่างอื่นได้ เงินบริจาคนี้จึงถูกใช้เพื่อดูแลรักษาอาคาร จ่ายให้แก่ครูประจำคนหนึ่งหรือมากกว่านั้นและในบางกรณีก็เป็นค่าจ้างหรือเพื่อแจกจ่ายอาหารให้แก่นักเรียน *วัคฟ* ดังกล่าวอาจทำขึ้นโดยบุคคลใดก็ได้ที่มั่งคั่ง แต่ *วัคฟ* ที่ยิ่งใหญ่และคงทนมากที่สุดได้แก่ สิ่งที่ถูกสร้างโดยผู้ปกครองหรือเจ้าหน้าที่ชั้นสูง ในอิรักและอิหร่านภายใต้ราชวงศ์ซัลญุก ในซีเรียและอียิปต์ภายใต้พวกอัยยูบียะฮ์และมัมลุก และในแถบมัฆริบภายใต้ราชวงศ์มารินียะฮ์ และฮัฟซียะฮ์

สถาบันบางแห่งได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อการสอนกุรอานหรือหะดีษ แต่วัตถุประสงค์หลักของสถาบันส่วนใหญ่ คือ การเรียนและการสอน *ฟิคว์* ที่ยกมาเป็นตัวอย่างได้ก็คือ *มดเราะซะฮ์* ตันกีซียะฮ์ (*Madraza Tankiziya*) ในนครเยรูซาเล็ม ซึ่งได้สร้างขึ้นในช่วงราชวงศ์มัมลุกนั้น มีห้องโถง (*อิวาน*) สี่ห้องเปิดออกไปสู่ลานตรงกลางในแต่ละแห่งเพื่อสอนหะดีษ กฎหมายชะนาฟี และลัทธิซุฟี (*Sufism*) ส่วนที่กำแพงที่สี่จะเป็นมัสยิด โรงเรียนนี้มีที่นั่งสำหรับนักศึกษา กฎหมายสิบห้าคน นักศึกษาหะดีษยี่สิบคน และนักศึกษาลัทธิซุฟีสิบห้าคน และสำหรับครูของแต่ละ

* กฎหมาย

* เสนาบดี -ผู้แปล

ละวิชา นักศึกษาจะหลับนอนใน*มัดเราะซะฮ์* และยังมี ที่พักสำหรับแม่หม้ายสิบเอ็ดคน *มัดเราะซะฮ์* สามารถจะอุทิศให้เพื่อความมุ่งหมายในการสอนเฉพาะ *มัซฮับ* เดียวหรือที่มีมากกว่าหนึ่ง*มัซฮับ* หรือมีทั้งสี่*มัซฮับ* *มัดเราะซะฮ์* ดังกล่าวได้แก่ *มัดเราะซะฮ์* ของสุลฏอนหะซันในกรุงไคโรซึ่งมีโรงเรียนสี่แห่ง หนึ่ง *มัซฮับ* ต่อหนึ่งโรงเรียนซึ่งเปิดออกไปสู่กลางราชสำนัก วิชาที่สอนกันอยู่ประจํามากหรือน้อยนั้นสอนโดย *มุดร์ริส* ผู้เป็นเจ้าของเก้าอี้แห่งการอุทิศให้ และผู้ช่วยของเขาซึ่งสอนวิชาประกอบ นักศึกษาที่เข้ามาเรียนใน *มัดเราะซะฮ์* โดยปกติจะผ่านโรงเรียนระดับต่ำจาก *มัคดับ* หรือ *กุดตาบ* (*maktab* หรือ *kuttab*) มาแล้ว ที่นั่นเขาจะเรียนภาษาอาหรับและอาจจะท่องจำกุรอ่าน ที่ *มัดเราะซะฮ์* จะเรียนวิชาการคือไวยากรณ์อาหรับและประวัติศาสตร์สมัยแรกของอิสลาม แต่วิชาหลักจะเป็นศาสนศาสตร์ คือวิธีอ่านและตีความกุรอ่าน หะดีษ หลักเบื้องต้นของความเชื่อในศาสนา หลักนิติศาสตร์ (*อุซูลุฟิห์* – *usul al – figh*) และกฎหมาย วิธีการสอนที่สำคัญเป็นการให้คำอธิบายโดย *มุดร์ริส* (*mudurris*) คนหนึ่ง บางครั้งภายหลังผู้ช่วยสอนจะมาอธิบายเพิ่มเติม มีการเน้นในเรื่องการท่องจำในสิ่งที่ถูกสอน และความเข้าใจในสิ่งที่ต้องจดจำด้วย

ในขั้นแรกของการศึกษาซึ่งโดยปกติจะต้องใช้เวลาหลายปีนั้น นักเรียนจะเรียนประมวลกฎหมาย ประกอบไปด้วยการลงความเห็นเป็นเอกฉันท์ของผู้ทรงความรู้ของ *มัซฮับ* นั้น นักเรียนจำนวนมากจะไปไม่ไกลเกินกว่านี้ และมีใช้พวกเขาทั้งหมดจะได้รับการฝึกฝนสำหรับตำแหน่งงานด้านกฎหมาย บุตรชายของพ่อค้าและคนอื่นๆ อาจใช้เวลาสองสามปีในการศึกษาชนิดนี้ ในระดับที่สูงกว่าก็มีคำถามทางกฎหมายที่มีความคิดเห็นต่างกันไป แม้กระทั่งภายใน *มัซฮับ* เดียวกัน เนื่องจากความหลากหลายของสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งหลักการทางกฎหมายที่จะถูกนำมาใช้นั้นไร้เขตจำกัด นักศึกษาผู้ปรารถนาที่จะเป็นอาจารย์ทางกฎหมาย หรือ *กอฎี* ในระดับสูงหรือ *มุฟตี* ก็จะต้องการศึกษาต่อไปอีก ในระดับสูงนี้จะมีการฝึกฝนในเรื่อง *อิญญ์ดิฮาด* โดยใช้วิธีถกเถียงกันด้วยตรรกะทางกฎหมายตามแบบแผน การวางสมมติฐานไว้ซึ่งจะต้องตอบโดยการโต้สมมติฐาน ซึ่งจะตามมาด้วยการกล่าวถึงการปฏิเสธและการตอบคำถาม

เมื่อนักศึกษาอ่านหนังสือเล่มหนึ่งจบจากครูคนหนึ่ง เขาก็สามารถขอ *อิญาซะฮ์* (*ijasa*) คือใบรับรองซึ่งมีผลว่า นาย ก. ได้ศึกษาหนังสือเล่มนั้นกับนาย ข. ในระดับที่สูงกว่าเขาก็สามารถขอ *อิญาซะฮ์* ชนิดที่ต่างกันไป เป็นการรับรองว่าเขามีความสามารถที่จะใช้ *อิญญ์ดิฮาด* (*ijtihad*) ในฐานะ *มุฟตี* หรือสอนหนังสือบางเล่มหรือวิชาบางวิชาได้ ในระดับที่สูงขึ้นไปนั้น นับเป็นประเพณีสำหรับนักศึกษาที่จะอำลาครูคนหนึ่งไปหาครูอีกคนหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่งและไปยังเมืองอื่นๆ ต่อไป และขอใบ *อิญาซะฮ์* ในวิชาที่พวกเขาได้เรียนมาแล้ว กระบวนการดังกล่าวมีเหตุผลอยู่ใน หะดีษ ซึ่งใช้ให้ชาวมุสลิมแสวงหาการเรียนรู้ที่ใดก็ตามที่เขาจะได้พบความรู้

อิญาซะฮ์ อาจเป็นเอกสารที่มีรายละเอียดกล่าวถึงห่วงโซ่ทั้งหมดของการสืบทอดต่อๆ ไปจากครูไปสู่ผู้ศึกษาในรุ่นต่างๆ ดังนั้นจึงสอดแทรกผู้ได้รับใบรับรองนั้นลงไปในห่วงโซ่อันยืดยาว

ของบรรพบุรุษผู้เป็นปัญญาชน โดยความหมายมันสามารถแสดงถึงความคิดบางประการในเรื่องที่ว่ามุสลิมผู้รู้และมีความหวังไขว่คว้าจะรู้อะไรบ้าง ไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะมีการนำเอาระบบไปใช้ในทางที่ผิดอย่างมาก เราได้อ่านถึงความเกียจคร้านและความเฉลาของการอุทิศที่ถูกฉ้อฉล หรือการใช้ไปในด้านอื่นๆ อย่างนอกกลุ่มนอกทาง อย่างไรก็ตามนักวิชาการก็เป็นหนึ่งในบรรดาชาวมุสลิมในอุดมคติซึ่งมีมาหลายศตวรรษ นี่เป็นวิธีหนึ่งซึ่งนักวิชาการทางกฎหมายและการแพทย์ คือ अबดุลละตีฟ (‘Abd al-Latif – ค.ศ. 1162-3-1231) ได้บรรยายไว้ว่านักวิชาการควรจะเป็นเช่นไร ดังนี้

ฉันขอแนะนำท่านว่าอย่าเรียนรู้ศาสตร์ต่างๆ จากหนังสือที่ช่วยอะไรไม่ได้ ถึงแม้ว่าตัวท่านอาจไว้วางใจความสามารถของท่านว่าจะเข้าใจได้ก็ตาม จงพึ่งพาอาจารย์ในแต่ละศาสตร์ที่ท่านต้องการจะเรียนรู้ และถ้าหากว่าอาจารย์ของท่านมีความรู้จำกัดจงรับเอาทั้งหมดที่เขาสามารถให้ได้ จงคิดว่าท่านจะพบผู้ที่ทรงคุณวุฒิมากกว่าเขา ท่านต้องนับถือและเคารพเขา... เมื่อท่านอ่านหนังสือจงใช้ความพยายามทุกอย่างที่ท่องจำมันให้ได้และรู้ถึงความหมายให้ดี แล้วจงคิดเอาว่าหนังสือนั้นหายไปแล้ว และคิดว่าท่านจะสามารถใช้มันโดยไม่มีผลกระทบจากการต้องสูญเสียตำราชิ้นนั้นไป... เราควรอ่านประวัติศาสตร์ ศึกษาชีวประวัติและประสบการณ์ของชาติต่างๆ ด้วยการทำความเข้าใจมันก็จะเหมือนเหมือนกับว่า ในช่วงชีวิตสั้นๆ นั้น เราได้มีชีวิตร่วมสมัยกับผู้คนในอดีต มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับคนเหล่านั้นและรู้ถึงสิ่งดีและเลวในหมู่พวกเขา... ท่านควรจะทำหลอมพฤติกรรมของท่านเองให้เป็นเหมือนมุสลิมในระยะแรกๆ เหล่านั้น ดังนั้น จงอ่านชีวประวัติของท่านศาสดา เรียนรู้การกระทำและการกระทำของท่าน เดินตามรอยเท้าของท่าน และพยายามอย่างที่สุดที่จะทำตามท่าน... ท่านไม่ควรจะวางใจในนิสัยของตัวเองมากกว่าที่จะมีความคิดเห็นใดๆ ในนิสัยของท่าน มอบหมายความคิดของท่านไว้กับผู้รู้และงานของพวกเขา ทำต่อไปด้วยความระมัดระวังและหลีกเลี่ยงความรีบร้อน... คนที่ไม่สามารถอดทนต่อความเครียดของการศึกษาย่อมจะไม่ได้ลิ้มรสชาติแห่งความปิติในความรู้อย่างแท้จริง เมื่อท่านสำเร็จการศึกษาและความคิดใคร่ครวญแล้ว ก็จงควบคุมมันของท่านไว้ด้วยการกล่าวนามของพระผู้เป็นเจ้า และกล่าวสรรเสริญพระองค์ท่าน... อย่าได้บ่นว่าถ้าโลกจะหันหลังให้กับท่าน นั่นอาจจะทำให้ท่านหันห่างออกไปจากการเฝ้าหาคุณภาพที่ดีเลิศ... จงรู้เถิดว่าการเรียนรู้ได้ทั้งร่ำรวยและกลิ่นหอม ซึ่งประกาศถึงเจ้าของของมัน เป็นรัศมีแห่งแสงสว่างและความรุ่งโรจน์ที่ฉายอยู่บนตัวเขา ทำให้เขาโดดเด่นออกมา...

งานเขียนแบบอิสลามที่สำคัญและเด่นดังนั้น เกิดมาจากแรงกระตุ้นที่มีความคล้ายคลึงกับแรงกระตุ้นที่นำไปสู่การให้ *อียาซะฮ์* คือปทานานุกรมชีวประวัติ ที่มาของมันจะพบได้ในการรวบรวม *หะดีษ* เพื่อที่จะตรวจสอบ *หะดีษ* มีความจำเป็นที่จะต้องรู้ว่าใครเป็นผู้สืบทอด *หะดีษ* มา และเขาได้รับรู้มาจากใคร เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องแน่ใจว่าการสืบทอดนั้นเป็นเรื่องที่ต่อเนื่องกัน รวมทั้งต้องแน่ใจเช่นเดียวกันว่าผู้ที่ได้สืบทอด *หะดีษ* นั้น ต้องมีความซื่อสัตย์และไว้วางใจได้ การรวบรวม ชีวประวัติจึงค่อยๆ ขยายตัวจากผู้เล่า *หะดีษ* ไปถึงกลุ่มอื่นๆ -คือนักวิชาการด้านกฎหมาย ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในลัทธิซุนนีและอื่นๆ งานชนิดที่เด่นได้แก่ ปทานานุกรมท้องถิ่นที่อุทิศ

ให้แก่ผู้ที่มีชื่อเสียง บางครั้งเป็นสตรี จากเมืองหรือภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่ง ด้วยการแนะนำถึงภูมิภาคประเทศและประวัติศาสตร์ของมัน ตัวอย่างสำคัญอันแรกของเรื่องเล่าชนิดนี้คืองานรวบรวมสำหรับกรุงแบกแดดในคริสต์ศตวรรษที่ 12 โดยอัล-กาติบ อัล – บัฆดาดี (al – Khatib al – Bagh dadi – ค.ศ. 1002 – 71) เมืองบางเมืองมีงานดังกล่าวสืบเนื่องกันมา สำหรับกรุงดามัสกัสเรามีปทานานุกรมบุคคลสำคัญในศตวรรษที่เก้า สิบ สิบเอ็ด สิบสองและสิบสามของอิสลาม (คือคริสต์ศตวรรษที่สิบห้า-สิบเก้า) ผู้ประพันธ์ผู้มีความทะเยอทะยานมากที่สุด ได้แก่ ผู้ที่พยายามจะครอบคลุมประวัติศาสตร์อิสลามทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อิบน์ ค็อลลิคอน (Khallikan – ค.ศ. 1211 – 82)

งานของอิบน์ ค็อลลิคอน เพิ่มไปด้วยเรื่องผู้ปกครองและเสนาบดี กวีและนักไวยากรณ์ ตลอดจนนักวิชาการอิสลาม อย่างไรก็ตามในหนังสือเช่นนั้น นักวิชาการของมัสญิด และ *มัดเราะซะฮ์* มีตำแหน่งสำคัญอยู่ ราวกับจะแสดงให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ของชุมชนมุสลิม จำเป็นที่จะต้องมีการสืบทอดที่ไม่ขาดสายในเรื่องความจริงและอารยธรรมอันสูงส่งของอิสลาม ชีวิตประวัติของนักวิชาการอาจเริ่มต้นด้วยสถานที่และวันเกิดของเขา อาจมีรายละเอียดเรื่องการศึกษาของเขา เช่นเขาศึกษาหนังสือเล่มไหนกับใคร และ *อิญาซะฮ์* อะไรที่เขาได้รับ ดังนั้นมันจะแสดงให้เห็นเชื้อสายของเขาทั้งสองทาง คือทางกายภาพและสติปัญญา ทั้งสองอย่างนี้ไม่จำเป็นต้องแตกต่างจากกันและกันอยู่ตลอดไป เนื่องจากว่าเด็กผู้ชายอาจเริ่มต้นศึกษากับบิดาและมีประวัติศาสตร์นักวิชาการอันยืดยาว อาจกล่าวถึงงานและการเดินทางของเขา เขาเขียนหนังสืออะไรและเขาสอนใครบ้าง และอาจมีเกร็ดเล็กๆ น้อยๆ ส่วนตัว มันจะบรรจุคำสรรเสริญคุณภาพต่างๆ ของเขาที่มีได้แตกต่างมากนัก จากคำสรรเสริญนักวิชาการคนอื่นๆ เพื่อที่จะบรรจุเขาลงไปในกรอบของบุคคลชนิดที่เป็นแบบอุดมคติ

กะลาม*

ผู้ที่ทำการศึกษา *ฟิกฮ์* ใน *มัดเราะซะฮ์* ยังได้ศึกษาหลักพื้นฐานแห่งความเชื่อทางศาสนาด้วย ถึงแม้ว่ากระบวนการซึ่งพวกเขาเกี่ยวข้องกับอยู่และวิธีที่จะปกป้องพวกเขานั้น ดูเหมือนจะมีส่วนอยู่ในหลักสูตรไม่มากนักก็ตาม ในตอนที่ระบบของโรงเรียนได้เจริญเติบโตขึ้นอย่างเต็มที่ มีการโต้เถียงอภิปรายกันอย่างมากในเรื่องการให้คำนิยามนิกายซุนนีซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้สิ้นสุดลง

แม้แต่หลังช่วงเวลาที่ลัทธิ มุอะตะซิละฮ์ (Mu ‘tazilism) ได้รับการสนับสนุนจากเคาะลีฟะฮ์ อับบาสิยะฮ์ มันก็ยังเป็นสำนักคิดที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ต่อไป และมีความสำคัญไปอีกศตวรรษหนึ่งหรือประมาณนั้น นักคิดคนสำคัญท้ายสุดซึ่งเป็นนักคิดที่มีระบบก็คือ อับดุลญับบ์ร (‘Abd al-jabbar ประมาณปี ค.ศ.936-1025) เพียงคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ดเท่านั้นที่คำสอนของ

* ความรู้ - ผู้แปล

สำนักมูฮัตะซัลฮะฮ์ได้ถูกปราบปรามในกรุงแบกแดดและที่อื่นๆ ภายใต้อิทธิพลของเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ และผู้ปกครองราชวงศ์ซัลญุก มันยังมีความสำคัญอยู่ต่อไปในการก่อรูปศาสนาวิทยาแนวชีอะฮ์ และยังคงมีสอนอยู่ในโรงเรียนของชีอะฮ์ อย่างไรก็ตามในโลกชนนี้การสอนนี้ได้กลายเป็นกระแสความคิดที่จืดจางไปแล้วจนกระทั่งมีการฟื้นฟูความสนใจบางอย่างของมันขึ้นในสมัยใหม่

ความเสื่อมโทรมของแนวความคิดแบบมูฮัตะซัลฮะฮ์ ส่วนหนึ่งเกิดจากความเข้มแข็งอย่างต่อเนื่องของคำสอนแบบเก่าๆ ของอิบนุฮัมบัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงแบกแดดและดามัสกัส แต่ยิ่งรวมถึงการพัฒนาแนวความคิดซึ่งเริ่มต้นโดย อัชฮารี (Ash'ari) อีกด้วย คือการอธิบายและปกป้องสิ่งที่ให้ไว้ในกูรอ่านและหะดีษโดยการโต้เถียงอย่างมีเหตุผล ซึ่งวางอยู่บนหลักการทางตรรกะ (วิชาวิธีทางศาสนาวิทยา - *ilm al-kalam*) มันเป็นเครื่องหมายของการแพร่หลายของลัทธิอัชฮารีหรือแม้กระทั่งเป็นสาเหตุของลัทธินี้ ซึ่งมาได้รับการยอมรับโดยผู้รู้ทางกฎหมายหลายท่านว่าเป็นการจัดหาพื้นฐานแห่งศรัทธาซึ่ง *ฟิคว์* ของพวกเขาอยู่ นี่เป็นเรื่องที่ถูกต้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักวิชาการแห่งสำนักคิดชาฟีอี

การรวมเข้าด้วยกันของ *กะลาม* และ *ฟิคว์* ของอัชฮารี นั้น ไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการโดยกลุ่มฮัมมาลีคัศค่าน *กะลาม* เช่นเดียวกับกลุ่มชาฟีอีบางคน ในแถบมัฆริบก็เช่นเดียวกัน สำนักคิดมาลิกีที่มีอิทธิพลมากไม่ส่งเสริมการคาดการณ์ด้านศาสนาวิทยา และกลุ่มอัลโมราวิยะฮ์ส่งเสริมการสอนศาสนาวิทยาเสีย อย่างไรก็ตาม อิบนุ ตูมาร์ท (Ibn Tumart) กลับสนับสนุน *กะลาม* ซึ่งอยู่ในรูปแบบของอัลอัชฮารีเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าในด้านกฎหมาย พวกเขาเป็นผู้ยึดตามตัวอักษรของสำนักคิดซอฮิรี (Zahiri school) อย่างเข้มงวดก็ตาม ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของโลกมุสลิม *กะลาม* อีกลักษณะหนึ่งซึ่งมีกำเนิดมาจาก อัล-มาตุริดี (al-Maturidi - เสียชีวิตปี 944) ได้รับการยอมรับทั่วไปในสำนักคิดทางกฎหมายหะนะฟี (Hanafi law schools) มันแตกต่างไปจาก *กะลาม* ของลัทธิอัชฮารี (Ash'arism) ในหลายข้อด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องเจตนารมณ์อิสระ (Free will) ของมนุษย์และความสัมพันธ์กับการมีอำนาจทุกอย่างและความยุติธรรมของพระเจ้าเป็นเจ้าคือสำนักมูตาริดีสอนว่าการกระทำของมนุษย์เกิดขึ้นด้วยอำนาจของพระเจ้า แต่ผู้ที่เต็มไปด้วยบาปจะไม่ได้รับความโปรดปรานหรือความรักของพระองค์ สุลฏอนสัลญุกสมัยต้นซึ่งตัวของพวกเขาเองมาจากภาคพื้นที่มีการรวมกันระหว่าง *กะลาม* ของมาตุริดีและ *ฟิคว์* ของหะนะฟีมีอยู่แพร่หลายนั้นพยายามจะนำมันไปพร้อมกับพวกเขาด้วยในขณะที่พวกเขาเคลื่อนไปทางตะวันตก อย่างไรก็ตามยังไม่มีความต้องการหรือความเป็นศัตรูที่ถาวรระหว่างนักคิดกลุ่มอัชฮารีและกลุ่มมาตุริดีแต่อย่างใด และความแตกต่างระหว่างพวกเขาก็มิได้มีความสำคัญที่ยั่งยืน ใน *มัดเราะซะฮ์* ของนิกาซุนนีในศตวรรษหลังๆ คำราชซึ่งสรุปหลักการพื้นฐานของศาสนาได้แสดงถึงการลงความเห็นที่เป็นเอกลักษณ์ของนักวิชาการต่างๆ

อัล-ฆอซาลี (Al-Ghazali)

แม้ว่าแนวทางสายหลักแห่งความคิดแบบซุนนีจะให้การยอมรับศาสนาวิทยาของอัซฮารีและข้อสรุปที่มันนำไปถึงก็ตาม แต่ก็ทำดั่งนั้นด้วยการรักษาเอาไว้และอยู่ในขอบเขต การรักษาไว้ดังกล่าวได้แสดงออกมาในรูปแบบที่เป็นเอกโดย อัล-ฆอซาลี ผู้เป็นนักเขียนที่มีอิทธิพลอย่างถาวรและด้วยพรรณนาอันกว้างขวางของกระแสความคิดหลักๆ ทุกอย่างที่มีอยู่ในสมัยของเขา ตัวเขาเองเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่อง *กะลาม* ของอัซ-ฮารี เขาทราบดีถึงหนทางอันเต็มไปด้วยอันตรายซึ่งอาจจะนำเขาไป เขาพยายามที่จะนิยามถึงขอบเขตที่ทำให้ *กะลาม* เป็นเรื่องที่ถูกต้อง มันเป็นกิจกรรมปกป้องที่จำเป็น คือควรจะใช้เหตุผลของการพูดอ้อมค้อมและการโต้แย้งเพื่อที่จะปกป้องลัทธิของความเชื่อที่ได้มาจากกูรานและหะดีษเพื่อต่อต้านผู้ที่ปฏิเสธมัน และยังเป็นการต่อต้านผู้ที่พยายามที่จะให้การตีความที่เป็นเท็จหรือเป็นการคาดการณือีกด้วย อย่างไรก็ตาม มันไม่ควรจะได้รับการปฏิบัติโดยที่ผู้ศรัทธาของพวกเขาอาจเดือดร้อนจากมันได้ และไม่ควรจะถูกใช้ไปเพื่อจะสร้างโครงสร้างของความคิดที่ไปไกลกว่าสิ่งที่ให้ไว้ในกูรานและหะดีษ มันเป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญเท่านั้นที่จะทำงานอย่างเป็นอิสระอยู่นอกโรงเรียน

เรื่องที่ว่ามุสลิมควรจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่มาจากเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้า ตามที่ได้แสดงให้เห็นในกูรานและหะดีษ เป็นหลักการความคิดของฆอซาลี การละทิ้งกูรานและหะดีษย่อมเป็นการหลงทางอยู่ในโลกแห่งเจตนารมณ์ของมนุษย์ที่ไม่ตรงไปตรงมา และการคาดการณืเอาเอง มนุษย์ควรจะทำตามเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้า แต่ควรทำดั่งนั้นในวิธีที่จะนำเขาเข้าไปใกล้พระผู้เป็นเจ้ายิ่งขึ้น นั่นเป็นแนวเรื่องอันหนึ่งในบรรดางานด้านศาสนาอิสลามที่ยิ่งใหญ่ที่สุดและมีชื่อเสียงที่สุดของฆอซาลี คือ หนังสือชื่อ *อิห์ยาอุลมุคดิม (Ihya'ulum al-Din - การฟื้นฟูศาสตร์แห่งศาสนา)*

ในงานชิ้นหนึ่งคือ *อัล-มุนกิ? มินอัล-ฎอลาล (Al-Munqidh min al-dalal - การปลดปล่อยจากความผิด)* ซึ่งถูกกล่าวถึงบ่อยครั้งว่าเป็นเหมือนกับชีวประวัติของท่าน (อย่างไม่มีใครจะถูกต้องนั้น) ฆอซาลีย้อนกลับไปทบทวนซึ่งนำท่านไปสู่ข้อสรุปนี้ หลังจากการศึกษาในระยะต้นของท่านในแคว้นคุรอซาน (Khurasan) ที่เมืองตุซ (Tus) และนิซาปูร์แล้ว ท่านก็ได้กลายเป็นครูคนหนึ่งใน *มัดเราะซะฮ์* ที่มีชื่อเสียง ซึ่งตั้งขึ้นโดย นิซอม อัลมุลก์ (Nizam al Mulk) วะซีร แห่งสุลฏอนราชวงศ์ซัลญุกสุลฏอน ที่นั่นท่านมีความมั่นใจว่าการทำตาม *ซารีอะฮ์* แต่เพียงภายนอกนั้นยังไม่เพียงพอ และพบว่าตัวของท่านเองได้กระโดดเข้าไปสู่การแสวงหาหนทางที่ถูกต้องของชีวิต ‘ความปรารถนาทางโลกได้เริ่มดึงตัวข้าพเจ้าด้วยการอ้างถึงการที่จะอยู่อย่างที่ข้าพเจ้าเป็นอยู่ ในขณะที่ผู้ถือสารแห่งศรัทธากำลังร้องออกมาว่า ‘ออกไปเถิด! จงลุกขึ้นมาแล้วออกไปเสีย!’

ท่านรู้สึกมั่นใจว่าท่านจะไม่สามารถพบสิ่งที่ท่านต้องการได้โดยอาศัยการใช้ปัญญาของท่านเท่านั้น ในการเดินทางหนทางของนักปรัชญาและสร้างสัจธรรมของจักรวาลขึ้นจากหลักการแรก

นั่นคือการหลงอยู่ในปลักแห่งของใหม่ๆ ที่ไม่ถูกต้อง หนทางของชีอะฮ์ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามคำสอนจากการตีความศรัทธาที่ไม่ผิดพลาดนั้นเป็นอันตราย มันอาจนำไปสู่การละเลยสิ่งที่ได้ให้ไว้ในวิวรณ์เพื่อเห็นแก่กิจกรรมภายในบางประการ และจะเป็นการยอมรับว่าใครก็ตามที่รู้ถึงกิจกรรมภายในย่อมเป็นอิสระจากข้อผูกมัดของ *ซารีอะฮ์*

ขอชาลีมีความเชื่อว่าครุฑที่ไม่มี ความผิดพลาดเพียงผู้เดียวก็คือ ศาสดามุฮัมมัด และหนทางที่ถูกต้องคือ ยอมรับวิวรณ์ของท่านด้วยความศรัทธาและเชื่อว่า ‘แสงสว่างซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงฉายลงสู่หัวใจของพระองค์ก็คือของขวัญและของกำนัลอย่างหนึ่งจากพระองค์’ และทำตามหนทางที่กำหนดไว้ แต่การจะเช่นนั้นได้ก็ต้องมีความจริงใจด้วยหัวใจจริงๆ และด้วยการทิ้งทุกอย่างไปนอกจากการรับใช้พระผู้เป็นเจ้า

หนังสือ *อิห์ยาอูลูมุดดิน* นั้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างการกระทำและการกำหนดจิตวิญญาณหรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า ระหว่างการปฏิรูปภายนอกกับดวงจิตซึ่งให้ความหมายและค่านิยมแก่มัน ท่านเชื่อว่ามีความสัมพันธ์ที่เป็นไปทั้งสองฝ่ายคือคุณธรรมและอุปนิสัยที่ดี ย่อมก่อรูปขึ้นและมีความเข้มแข็งขึ้น โดยการกระทำที่ถูกต้อง

ผู้ใดก็ตามปรารถนาที่จะขัดเกลาคดวงวิญญาณของเขาให้บริสุทธิ์ สมบูรณ์และทำให้มันหวานชื่น โดยการกระทำที่ดี ย่อมไม่อาจทำได้ด้วยการทำความเคารพภักดีเพียงวันเดียว หรือป้องกันมันด้วยการแข็งข้อเพียงวันเดียวได้ และนั่นคือสิ่งที่เราหมายถึง เมื่อเรากล่าวว่าบาปเพียงอย่างเดียวย่อมไม่เหมาะที่จะได้รับการลงโทษชั่วฉับวินาที แต่การละเลยจากคุณธรรมเพียงวันเดียวย่อมนำไปสู่การละเลยอีกอย่างหนึ่ง และแล้วจิตวิญญาณก็จะเสื่อมลงทีละเล็กทีละน้อย จนกระทั่งจมลงในความเลื่อยชา

อย่างไรก็ตาม การกระทำจะมีค่าก็ต่อเมื่อพวกเขากระทำด้วยจิตใจและจิตวิญญาณที่มุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายของการรู้จักและการรับใช้พระผู้เป็นเจ้า

สิ่งที่กำหนดเนื้อหาและการเรียบเรียงเนื้อหาของหนังสือ *อิห์ยา* นี้ก็คือความปรารถนาที่จะทำความเข้าใจกับความสว่างไสวแก่ความสัมพันธ์นี้เอง ภาคแรกในบรรดาสี่ภาคของหนังสือเป็นการตรวจสอบเสาหลักของอิสลามคือหน้าที่พื้นฐานของศาสนา อันมีการละหมาด การถือศีลอด การให้ทานบิณฑบาต และการประกอบพิธีฮัจญ์ และในการพูดถึงแต่ละอย่างนั้นจึงไปไกลเกินกว่าการปฏิบัติแต่ภายนอกคือกฎข้อบังคับอันถูกต้องที่ว่าจะทำหน้าที่อย่างไรบ้าง – คือมีการอธิบายความหมายของกฎนั้นๆ และประโยชน์ที่จะได้รับจากมันหากว่าเป็นการกระทำไปด้วยจิตใจที่ถูกต้อง การละหมาดจะมีคุณค่าอย่างเต็มที่ก็ต่อเมื่อเพียงถ้าหากว่ามันกระทำไปด้วยจิตวิญญาณ ด้วยความเข้าใจในถ้อยคำที่ถูกใช้และด้วยการขัดเกลalahให้บริสุทธิ์ภายใน การยกเว้นจากความคิดทุกอย่างนอกจากพระผู้เป็นเจ้าด้วยการเคารพบูชา ยำเกรงและมีความหวัง การถือศีลอดจะมีคุณค่าถ้าหากมันทำให้จิตวิญญาณเป็นอิสระที่จะหันกลับไปสู่พระผู้เป็นเจ้า การให้ซะกาตควรกระทำด้วยความปรารถนาที่จะเชื่อฟังพระผู้เป็นเจ้า และด้วยการถือว่าเข้าของต่างๆ ในโลกนี้มีค่าเพียงเล็กน้อย การประกอบพิธีฮัจญ์ควรจะทำขึ้นด้วยความตั้งใจอันบริสุทธิ์และด้วยความคิดถึงการสิ้นสุดของชีวิตนี้ถึงถึงความตายและการตัดสิน

ภาคที่สองของหนังสือนี้ไปไกลเกินกว่าเรื่องการปฏิบัติต่างๆ ในแบบพิธีกรรมไปจนถึงการกระทำอื่นๆ ด้วยความหมายทางศีลธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องต่างๆ ซึ่งผูกพันมนุษย์ชาติเข้าด้วยกันและกันคือการกินและการดื่ม การแต่งงาน การแสวงหาสิ่งของวัตถุ การฟังดนตรี ในการกล่าวถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้แต่ละอย่างนั้น คำถามที่ว่ามันเป็นสิ่งถูกต้องที่จะกระทำหรือไม่ และถ้าเป็นเช่นนั้นก็มีขอบเขตแค่ไหนและอยู่ในสถานการณ์อย่างไร ได้ถูกพิจารณาไปในแง่ของจุดมุ่งหมายสำคัญของมนุษย์ นั่นคือการที่จะได้เข้าใกล้พระผู้เป็นเจ้า ตัวอย่างเช่นการแต่งงานถูกมองว่าเป็นการแสดงความสมดุลของการได้ประโยชน์และการเสียประโยชน์ เป็นการทำให้มนุษย์มีลูกหลาน ป้องกันเขาจากการแสดงอารมณ์ทางเพศที่ไม่ถูกต้อง และอาจทำให้เขาได้ลิ้มรสของสวรรค์ก่อน ในอีกด้านหนึ่งมันอาจทำให้เขาเข้าไปจากการแสวงหาความรู้จักพระผู้เป็นเจ้าด้วยการกระทำหน้าที่ทางศาสนาที่เหมาะสมของเขา

ภาคที่สามประกอบด้วยการศึกษาอารมณ์และความปรารถนาของมนุษย์อย่างเป็นระบบ ซึ่งถ้าหากได้รับการตามใจอย่างไม่เหมาะสมแล้ว ก็จะเป็นการกีดกันมนุษย์จากการได้รับประโยชน์ทางจิตวิญญาณจากการกระทำภายนอกของศาสนาและนำไปสู่ความหายนะ มารร้ายจะเข้าไปยังหัวใจมนุษย์ได้โดยผ่านสัมผัสทั้งห้า จินตนาการและความหายนะในคัมภีร์หาคะ มอซาลีได้กล่าวถึงการบูชาทอง เรื่องของกามารมณ เรื่องของลิ้น การใช้มันในความขัดแย้ง ความหยาบโลน การโกหก การเยาะเย้ย การใส่ร้าย และการประจบประแจง ความโกรธ ความเกลียดและความริษยา ความปรารถนาในความรุ่งเรืองหรือความรุ่งเรืองทางโลก และความปรารถนาความรุ่งเรืองทางจิตวิญญาณซึ่งนำไปสู่ความหน้าไหว้หลังหลอก ความหยิ่งทะนงในความรู้หรือในความมีศรัทธา หรือในกำเนิด ในสุขภาพทางกายหรือความงามทางกาย

แรงกระตุ้นดังกล่าวสามารถควบคุมได้ด้วยการขอความกรุณาจากพระผู้เป็นเจ้า –ซึ่งมักจะทำในเวลาของการปฏิบัติพิธีกรรม การละหมาด การถือศีลอดและการประกอบพิธีฮัจญ์- ด้วยการกล่าวนามของพระผู้เป็นเจ้าซ้ำๆ กัน การตั้งสมาธิและความรู้ตัวเอง และด้วยความช่วยเหลือของเพื่อนหรือผู้นำทางจิตวิญญาณ ในวิธีดังกล่าวหนทางซึ่งจิตวิญญาณนำไป สามารถกลับเป็นตรงกันข้ามได้ และสามารถเริ่มต้นบนอีกหนทางหนึ่งที่มุ่งไปสู่ความรู้จักพระผู้เป็นเจ้า

ภาคสุดท้ายของหนังสือเกี่ยวกับหนทางนี้ซึ่งนำไปสู่พระผู้เป็นเจ้า ซึ่งจุดหมายปลายทางสุดท้าย คือ ‘การขัดเกลาร่างอย่างทั่วถึงของดวงวิญญาณให้พ้นจากทุกสิ่งทุกอย่างนอกจากพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงสูงส่งที่สุด...ที่หัวใจถูกดูดดึงไปสู่การรำลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าโดยสิ้นเชิง’ ในที่นี้ความคิดของมอซาลีสะท้อนถึงความคิดของบรรดาผู้เป็นซุฟีเอกทั้งหลาย หนทางไปสู่พระผู้เป็นเจ้านั้นจะขัดค้นโดยขั้นตอนต่างๆ (*มะกอม-maqam*) แรกสุดก็คือการสำนึกผิด การหันเหจิตวิญญาณออกจากการถูกคุมขังอยู่ในพระเจ้าจอมปลอม ครั้นแล้วก็เป็นความอดทน ความยำเกรงและความหวัง การยกเลิกแม้กระทั่งสิ่งต่างๆ ซึ่งมีได้เป็นบาปแต่อาจเป็นอุปสรรคในหนทางนั้น การมอบความไว้วางใจแด่พระผู้เป็นเจ้าและยอมตนต่อพระองค์ ในแต่ละขั้นตอนจะมีการเปิดเผยและภาพที่เห็นได้บางอย่าง

รวมทั้งการปลอบประโลมทางจิตวิญญาณสำหรับนักเดินทางที่ว่า ถ้าหากว่าเขามาก็ด้วยความกรุณาของพระผู้เป็นเจ้าและเขาจะไม่ตกค้างอยู่

ในขณะที่จิตวิญญาณเคลื่อนขึ้นไปตามทางนั้น ความพยายามของตัวมันเองจะน้อยลงและจะถูกนำไปโดยพระผู้เป็นเจ้ามากขึ้นๆ ทุกที งานของจิตวิญญาณเองก็คือ ‘การจัดเกลาให้บริสุทธิ์ การลบเลือนมลทินและการขัดให้สุกใส จากนั้นก็เตรียมพร้อมและรอไป ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น’ ในทุกขั้นตอนมีอันตรายของการตกค้างไม่ไปไกลกว่านั้น หรือหลงทางไปในมายาภาพ แต่ก็อาจปรากฏได้ว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงมาดูแล และทรงมอบของขวัญแห่งการไตร่ตรองถึงพระองค์ให้แก่ดวงวิญญาณนั้น นี่เป็นจุดสูงสุดในการขึ้นไป แต่มันจะมาถึงก็ด้วยความเมตตา ซึ่งอาจมอบให้หรือถูกเก็บเอาไปเสียก็ได้

แสงสว่างแห่งธรรมจะฉายลงในหัวใจของเขา ในตอนต้นมันจะเหมือนกับสายฟ้าแลบที่รวดเร็ว และจะไม่คงอยู่ ครั้นแล้วจะกลับมาและอาจรั้งรออยู่ได้ ถ้ามันกลับมามันอาจจะคงอยู่ต่อไปหรือจะถูกฉกฉวยเอาไปเสียก็ได้

ณ จุดสูงสุดนี้เองเมื่อนุญช์ได้สูญเสียความสำคัญในตัวเองไปในการไคร่ครวญถึงพระผู้เป็นเจ้าผู้ซึ่งทรงเปิดเผยพระองค์เองโดยอาศัยความรัก เขาก็จะเข้าใจความหมายที่แท้จริงของหน้าที่ต่างๆ ที่ *ซาริอะฮ์* สั่งให้ทำ และสามารถที่จะทำสิ่งเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตามเขาสามารถกลายเป็นผู้รู้ถึงความเป็นจริงอื่นๆ ได้อีกด้วย มอซาลิได้แนะนำถึงความรู้อีกชนิดหนึ่ง (*มะอ์ริฟะฮ์* – *ma'rifa*) นั่นคือความรู้ของมลาอิกะฮ์และซัยยูน สวรรค์และนรก และความรู้เกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าเอง แก่นแท้ของพระองค์ คุณสมบัติของพระองค์และพระนามต่างๆ – ซึ่งเป็นความรู้ที่พระผู้เป็นเจ้าทรงเปิดเผยต่อมนุษย์ในจิตวิญญาณภายในสุดของเขา ท่านไม่ได้เขียนถึงเรื่องนี้ไว้ในงานเขียนนี้ ถึงแม้ว่าจะมีหนังสือเล่มอื่นๆ ที่เชื่อว่าเป็นของท่านซึ่งท่านได้ขยายรายละเอียดไว้ ภาวะนี้มีใช้การซึมซับเข้าไปในพระผู้เป็นเจ้าอย่างสมบูรณ์หรือการเป็นหนึ่งเดียวกับพระองค์ ณ จุดสูงสุดที่สุดมันเป็นเพียงความใกล้ชิดกับพระองค์เพียงชั่วขณะ เป็นการลองลิ้มรสของชีวิตหลังความตาย เมื่อนุญช์อาจแลเห็นภาพของพระผู้เป็นเจ้าอยู่ใกล้ๆ แต่ก็ยังอยู่ห่างไกล

บทที่ 11

วิถีความคิดอันแตกต่างกัน

อิสลามของนักปรัชญา

ในมัสญิดและมัสยิดอะซฮ์ ฟิรส์ และวิชาประกอบของมันเป็นเรื่องพื้นฐานของการศึกษา แต่นอกจากวิชาเหล่านั้นก็มีความคิดชนิดอื่นๆ ได้ดำเนินไปด้วย สิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างถาวรได้แก่ความคิดของนักปรัชญา คือพวกที่เชื่อว่าเหตุผลของมนุษย์ซึ่งทำงานไปตามกฎเกณฑ์การปฏิบัติที่ถูกกำหนดไว้ในตรรกวิทยาของอริสโตเติล (Aristotle) นั้น สามารถนำไปสู่การรู้ความจริงซึ่งสามารถแสดงให้เห็นได้

เส้นทางความคิดนี้ซึ่งผู้บุกเบิกในโลกอิสลามได้แก่ อัล-คินดี (al-Kindi) และอัล-ฟะรอบี (al-Farabi) ได้บรรลุถึงจุดสูงสุดในงานของอับนุ ลีนา (อวิซซินา – Avicenna, ค.ศ. 980-1037) ซึ่งมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมอิสลามสมัยหลังอย่างลึกซึ้ง ในเศษอัฐชีวะประวัติของท่าน ท่านได้พูดถึงการศึกษาของท่านในพระมหาคัมภีร์กูรานและศาสตร์ของภาษาอาหรับ ในกฎหมายและศาสตร์แห่งเหตุผล ตรรกวิทยา คณิตศาสตร์และอภิปรัชญาซึ่งขณะนี้ได้กลายมาเป็นประเพณีไว้ดังนี้ ‘เมื่อข้าพเจ้ามีอายุสิบแปดปี ข้าพเจ้าเรียนศาสตร์เหล่านี้จบทั้งหมด... วันนี้ความรู้ของข้าพเจ้ามีวิญญูณมากขึ้นหรือไม่ก็เหมือนเดิม ไม่มีอะไรมาสู่ข้าพเจ้านับตั้งแต่นั้นมา’

ท่านได้ทำประโยชน์ในศาสตร์เหล่านี้มากกว่าหนึ่งอย่าง แต่ที่มีอิทธิพลทั่วไปและแผ่ไปกว้างที่สุดต่อความคิดในระยะหลังๆ ก็คือความพยายามของท่านที่จะพูดถึงสัจธรรมของอิสลามออกมาในแบบตรรกวิทยาอริสโตเติลและอภิปรัชญากรีกสมัยหลัง ปัญหาพื้นฐานที่เกิดขึ้นโดยการวิवरณ์ของอิสลามสำหรับผู้แสวงหาความจริงที่แลเห็นได้นั้น วางอยู่ในความขัดแย้งระหว่างความคิดอันสมบูรณ์ของพระผู้เป็นเจ้า และความชั่วร้ายของโลกที่แลเห็นอยู่อย่างชัดเจน เส้นทางของนักปรัชญาซึ่งถึงจุดสูงสุดในอับนุลีนาได้พบคำตอบต่อคำถามในแบบฉบับนีโอพลาโตนิคแห่งปรัชญากรีก ทำให้ได้รับการยอมรับมากขึ้นด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า งานสำคัญของสำนักคิดนี้ซึ่งเป็นแบบถ่ายทอดข้อความในเรื่อง Enneads ของพลอติโนส (Plotinus) นั้น โดยทั่วไปถือว่าเป็นงานของอริสโตเติล (ที่เรียกกันว่า ‘เทววิทยาของอริสโตเติล’) สำนักคิดนี้มีความคิดว่าการจรรวสนั้นก่อรูปขึ้นโดยการฉายรัศมีจำนวนหนึ่งของพระผู้เป็นเจ้า ด้วยวิธีนี้มันจึงสามารถประนีประนอมความเป็นเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้ากับความมีหลายหลากได้ ตามสูตรของอับนุลีนา พระผู้เป็นเจ้าคือสาเหตุแรกหรือเป็นผู้สร้าง เป็นสิ่งที่จำเป็นซึ่งในนั้นแก่นแท้และการมีอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จากพระองค์จึงได้มีวุฒิปัญญาสืบประการเกิดขึ้น เริ่มจากวุฒิปัญญาขั้นแรกถึงวุฒิปัญญาปกครองโลกแห่งสิ่งต่างๆ ที่มีตัวตน จากวุฒิปัญญาที่เกิดขึ้นนี้ความคิดได้

ถูกสื่อถึงร่างกายของมนุษย์โดยการฉายรัศมีของพระผู้เป็นเจ้า และดังนั้นดวงวิญญาณของมนุษย์จึงถูกสร้างขึ้น

สัญลักษณ์ของแสงสว่างซึ่งเป็นเรื่องที่มีอยู่ทั่วไปในลัทธิซูฟี เช่นเดียวกับในความคิดรหัสยอื่นๆ นั้นอาจมาจากแหล่งของกูรอาน

อัลลอฮ์ทรงเป็นรัศมีแห่งฟากฟ้าและแผ่นดิน

อุปมารัศมีของพระองค์ อุปมาคั้งช่องทึบที่มีตะเกียงติดอยู่

(ตะเกียงนั้นอยู่ในแก้ว แก้วนั้นประดุจดังดาวอันส่องแสงประกายที่ถูกจุดขึ้น)

จากต้นไม้อันยังประโยชน์อ่อนเอนกอนันต์

มันคือต้นชัยตุณ ไม่เพียงแต่รับแสงขณะตะวันขึ้น

และไม่เพียงรับแสงขณะตะวันตกเท่านั้น

เพียงน้ำมันของมันนั้นเกือบจะส่องแสงโชติช่วง

ทั้งๆ ที่แม้ว่าจะยังไม่มีไฟมาสัมผัสกับมันเลยก็ตาม

รัศมีที่เหนือกว่ารัศมีใดๆ

(อัลลอฮ์ทรงชี้นำสู่รัศมีของพระองค์แก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์)

เช่นเดียวกับการที่ดวงวิญญาณถูกสร้างขึ้นมาโดยกระบวนการของการลงมาจากผู้มีอยู่เป็นครั้งแรก เป็นกระบวนการที่ถูกทำให้มีชีวิตขึ้นโดยการริบหลังความรักของพระผู้เป็นเจ้ามาให้ ดังนั้นชีวิตมนุษย์จึงควรจะเป็นกระบวนการของการขึ้นสู่ที่สูงอันเป็นการกลับไปสู่ผู้ที่มีอยู่เป็นครั้งแรก โดยผ่านระดับต่างๆ ของความเป็นอยู่โดยหนทางของความรักและความปรารถนา

ถ้าหากว่ารัศมีของพระผู้เป็นเจ้าฉายเข้าไปในจิตวิญญาณของมนุษย์และถ้าหากว่าจิตวิญญาณสามารถกลับไปยังพระผู้สร้างได้ด้วยความพยายามของตนเองแล้ว การที่มีการพยากรณ์หรือการเปิดเผยเป็นพิเศษของพระผู้เป็นเจ้านั้นจะจำเป็นอย่างไรรเล่า? อินนูสินายอมรับความจำเป็นของศาสดาต่างๆ ในฐานะของครูผู้ให้ความจริงเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าและชีวิตในอนาคต และใช้ให้มนุษย์กระทำการต่างๆ ซึ่งทำให้พวกเขาประจักษ์ถึงพระผู้เป็นเจ้าและความเป็นอมตะคือการละหมาดและการกระทำอื่นๆ ที่เป็นการแสดงความเคารพภักดีอย่างเป็นพิธีการ อย่างไรก็ตามท่านเชื่อว่าการพยากรณ์นั้นมีได้เป็นแต่เพียงความกรุณาจากพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น แต่เป็นเรื่องปัญญาญาณอย่างหนึ่งของมนุษย์ และที่จริงแล้วเป็นปัญญาญาณชนิดที่สูงที่สุด ศาสดาจะมีส่วนอยู่ในลำดับขั้นของปัญญาญาณนี้และสามารถขึ้นไปสูงจนถึงขั้นวุฒิปัญญาขั้นแรกได้ อย่างไรก็ตามนี้มิได้เป็นของขวัญที่มอบให้เฉพาะแก่บรรดาศาสดาเท่านั้น ผู้คนที่มิพรสวรรค์ด้านจิตวิญญาณสูงสามารถบรรลุถึงมันได้โดยวิธีใช้ความสันโดษได้เหมือนกัน

แบบแผนแห่งความคิดดังกล่าว ดูเหมือนจะปะทะกับเนื้อหาของการเปิดเผยของพระผู้เป็นเจ้าในพระมหาคัมภีร์กูรอาน อย่างน้อยก็ถ้าหากว่าดูตามตัวอักษร ในความขัดแย้งที่มีชื่อเสียงที่สุดของประวัติศาสตร์อิสลามนั้น ท่านฆอซาลี (Ghazali) ได้วิจารณ์อย่างรุนแรงถึงเรื่องแนว

ปรัชญาของอิบนุสินาที่ตรงข้ามกับความเข้าใจของท่านในเรื่องการเปิดเผยที่มีอยู่ในกูราน ในงานเขียนของท่านเรื่อง *ฏอฮาฟุด อัล-ฟะลาซิฟะฮ์ (Tahafut al-falasifa* – ความไม่ต่อเนื่องของนักปรัชญา) นั้นท่านได้เน้นในเรื่องความผิดพลาดสามประการอย่างที่ท่านคิดถึง สิ่งเหล่านั้นตามแนวความคิดของนักปรัชญา พวกเขาเชื่อในความไม่สิ้นสุดของสสาร คือ การส่องรัศมีออกมาจากแสงสว่างของพระผู้เป็นเจ้าที่ซึมซาบลงในสสาร แต่มิได้สร้างสสารนั้นขึ้นมา พวกเขาจำกัดความรู้ของพระผู้เป็นเจ้าอยู่แค่จักรวาลเท่านั้น คือแค่ความคิดซึ่งก่อรูปสิ่งที่เป็นอย่างเฉพาะอย่าง มิใช่จำกัดอยู่แต่สิ่งที่เป็นอยู่โดยตัวของมันเอง ทรศนะนี้ไม่สอดคล้องกับภาพลักษณ์ของพระผู้เป็นเจ้าในกูราน ซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งถูกสร้างทุกอย่างในความเป็นตัวของมันเอง ประการที่สามพวกเขาเชื่อว่าในความเป็นอมตะของวิญญาณแต่ไม่เชื่อความเป็นอมตะทางกาย พวกเขาคิดว่าวิญญาณเป็นสิ่งที่แยกออกไป ซึ่งซึมซาบเข้าในกายวัตถุโดยการทำงานของปัญญาญาณที่แข็งแกร่ง และในบางจุดในการกลับมายังพระผู้เป็นเจ้า ร่างกายที่มันยึดติดอยู่ก็จะกลายเป็นอุปสรรค นั่นคือหลังความตาย ดวงวิญญาณจะถูกปลดปล่อยจากร่างกายและไม่ต้องการมันอีก

สิ่งที่หมอชาลีได้กล่าวไว้ก็คือว่าพระผู้เป็นเจ้าของนักปรัชญานั้น มิใช่พระผู้เป็นเจ้าในกูรานที่ตรัสต่อมนุษย์ทุกคน ตัดสินเขาและรักเขา ในทรศนะของหมอชาลีบทสรุปซึ่งปัญญาอันอ้อมค้อมของมนุษย์สามารถเข้าถึงได้ โดยปราศจากการนำทางจากภายนอกนั้น ไม่สอดคล้องกับที่ได้รับการเปิดเผยแก่มนุษยชาติโดยผ่านบรรดาศาสดา การท้าทายนี้ได้พบการโต้ตอบในอีกหนึ่งศตวรรษต่อมา โดยผู้เป็นยอดแห่งแนวทางของนักปรัชญาทั้งหลายคือ อิบนุ รุชด์ อเวโรส (Ibn Rushd Averroes – ค.ศ. 1126-98) ท่านถือกำเนิดและได้รับการศึกษาในแคว้นอันดาลุสซึ่งชนบประเพณีของปรัชญามาถึงช้าแต่มีรากเหง้าที่มั่นคง อิบนุรุชด์วางตัวเองเป็นผู้ปฏิเสธรายละเอียดของคติความทางปรัชญาของหมอชาลี ในงานเขียนที่ใช้ชื่อพาดพิงถึงหนังสือของหมอชาลีเอง คือเรื่อง *ฏอฮาฟุด อัล-ฏอฮาฟุด (Tahafut al-Tahafut - ความไม่ต่อเนื่องแห่งความไม่ต่อเนื่อง)* งานอีกชิ้นหนึ่งที่ชื่อ *ฟะฮ อัลมะกอล (Fas al-maqal – คำราที่แน่นอน)* ท่านได้เข้าไปเกี่ยวข้องอย่างชัดเจนถึงสิ่งที่ปรากฏต่อหมอชาลีว่า เป็นความขัดแย้งระหว่างวิวัฒนาการโดยอาศัยบรรดาศาสดาและการสรุปของนักปรัชญาทั้งหลาย ท่านกล่าวว่ากิจกรรมทางปรัชญามิได้เป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง มันสามารถพิสูจน์ได้โดยการอ้างไปถึงกูรานที่ว่า ‘พวกเรามีได้พิจารณาถึงอาณาเขตของฟ้าและผืนแผ่นดินและสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างขึ้นดอกหรือ?’ เป็นที่กระจางชัดจากพระดำรัสของพระผู้เป็นเจ้าว่าจะไม่มีความตรงกันข้ามระหว่างบทสรุปของนักปรัชญาทั้งหลายกับข้อความในกูรานที่ว่า

ในเมื่อศาสนานี้เป็นความจริงและเรียกร้องให้มีการศึกษาซึ่งนำไปสู่ความรู้ถึงสัจธรรม พวกเราชุมชนมุสลิมจึงรู้อย่างแน่นอนว่า การศึกษาแบบสาธิตนั้นมิได้นำไปสู่ (บทสรุป) ที่ขัดแย้งกับสิ่งที่คัมภีร์ให้แก่เรา เพราะความจริงย่อมไม่ค้านกับความจริงแต่ย่อมพ้องกับมันและเป็นพยานต่อมัน

แล้วจะอธิบายอย่างไรว่าความจริงเหล่านี้อาจจะขัดแย้งต่อกันและกัน? คำตอบของอิบนุรุซด์ก็คือว่าเราจะต้องไม่ถือเอาถ้อยคำทั้งหมดของกูรานตามตัวอักษร เมื่อความหมายตามตัวอักษรของกูรานปรากฏว่าขัดแย้งกับความจริงซึ่งนักปรัชญาได้มาจากการใช้เหตุผล โองการเหล่านั้นจำเป็นต้องมีการตีความว่าเป็นการเปรียบเทียบ อย่างไรก็ตามมนุษย์ส่วนใหญ่ไม่สามารถใช้เหตุผลทางปรัชญา หรือยอมรับการตีความแบบอุปมาอุปมัยของกูรานได้ จึงไม่ควรจะสื่อสารกับคนเหล่านั้นแต่ควรสื่อสารเฉพาะกับผู้ที่ยอมรับมันเท่านั้น

ผู้ใดก็ตามที่มีได้เป็นผู้รู้ นั้น จำเป็นต้องรับเอาข้อความเหล่านี้ในความหมายที่ปรากฏอยู่ และการตีความเชิงเปรียบเทียบของข้อความเหล่านั้น สำหรับเขาแล้วเป็นสิ่งที่ไม่น่าเชื่อ เพราะมันนำไปสู่ความไม่ศรัทธา... ผู้ใดก็ตามที่มาจากชนชั้นนักคิดความซึ่งเปิดเผย (การตีความดังกล่าว) ต่อเขา ย่อมนำเขาไปสู่ความไม่เชื่อ เพราะฉะนั้นการตีความแบบเชิงเปรียบเทียบ จะต้องมิอยู่ในหนังสือสาริตเท่านั้น เพราะหากว่ามันอยู่ในหนังสือที่สาริตให้เห็นแล้ว มันก็จะไม่มีใครมาตอบได้นอกจากคนที่อยู่ในชนชั้นผู้สาริตเอง

ปรัชญามีไว้สำหรับชนชั้นนำ (คือชชา - *Khassa*) สำหรับคนทั่วไป (อามม์ - *'amma*) นั้นความหมายตามตัวอักษรก็พอเพียงแล้ว ศาสดาพยากรณ์เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับทั้งสองฝ่ายคือสำหรับ *คือชชา* ก็เพื่อที่จะรักษาพวกเขาเอาไว้บนหนทางด้านศีลธรรมอันเที่ยงธรรมและสำหรับ *อามม์* ก็เพื่อแสดงความจริงในภาพพจน์ที่ยอมรับได้ *กะลาม* (*Kalam*) ซึ่งเป็นการให้เหตุผลในแบบวิภาษวิธีนั้น มีไว้สำหรับคนที่มีความคิดในจุดกลางๆ เนื่องจากมันใช้ตรรกวิทยาเพื่อที่จะสนับสนุนระดับแห่งความจริงที่มีความเหมาะสมต่อ *อามม์* แต่มันก็มีอันตรายในตัวเองเพราะหลักการที่มีเหตุผลของมันยังมิได้มีการพิสูจน์อย่างพอเพียง

งานของอิบนุ รุซด์มิได้ปรากฏว่าแพร่หลายและมีอิทธิพลยั่งยืน เหนือความคิดแบบอิสลามในเวลาต่อมา ถึงแม้ว่าการแปลหนังสือของเขาบางเล่มเป็นภาษาละตินจะมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อปรัชญาคริสเตียนตะวันตกก็ตาม อย่างไรก็ตามความคิดของอิบนุสินายังมีความสำคัญเป็นอย่างมากในความคิดทางศาสนาตลอดจนความคิดทางด้านปรัชญา ในคริสต์ศตวรรษที่สิบสอง ทั้งๆ ที่ยังมีอิทธิพลของฆอลิอยู่ ก็ได้มีการเริ่มต้นของการปรองดองกันระหว่าง *กะลาม* และปรัชญา จากสมัยของฟัครุดดีน อัร-รอซี (*Fakhr al-Din al-Razi* - ค.ศ. 1149-1209) เป็นต้นไป งานด้าน *กะลาม* ได้เริ่มต้นขึ้นด้วยการอธิบายถึงเหตุผลและลักษณะของความเป็นอยู่ และดำเนินจากที่นั่นไปสู่การคาดการณืด้านเหตุผลในเรื่องความคิดเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้า โดยวิธีนี้โครงสร้างทางตรรกวิทยาจึงถูกสร้างขึ้นมาเพื่อปกป้องและอธิบายถึงการเปิดเผยของกูราน และหลังจากนี้เท่านั้นที่งานแบบนั้นจะเกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่ควรได้รับการยอมรับโดยสิ้นเชิงบนพื้นฐานของการวิวรรณ์

อิบนุอะรอบี และปรัชญาเรื่องแสงสว่างหรือปัญญาญาณของพระผู้เป็นเจ้า (Theosophy)

ในงานเขียนของอิบนุสินามีการอ้างไปถึง *อิซร็อก* (*Ishraq*) นั่นคือ การฉายรังสีจากแสงสว่างของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งมนุษย์มีความสามารถที่จะติดต่อได้ตามลำดับขั้นของความเข้าใจได้

จากงานเขียนของนักเขียนระยะหลังๆ บางคนคำว่า *อิซร็อก* มีความหมายถึงวิทยปัญญาอันลึกลับของ ตะวันออกโบราณ (ซาร์ก –sharrq เป็นคำภาษาอาหรับ แปลว่า ‘ตะวันออก’) และถูกใช้ใน ลักษณะที่หมายถึงการวางรูปอันเป็นระบบของความเป็นจริงสูงสุด (Ultimate Reality) ซึ่งวางอยู่เบื้องหลังด้อยคำในกูรอันและให้ความหมายถึงประสบการณ์ของพวกเขา

ความพยายามที่จะวางรูปลัทธิที่เชื่อในแสงสว่างหรือปัญญาญาณของพระผู้เป็นเจ้านั้น เกิดขึ้นโดย อัซซุรฮาวดี (al-Suhrawardir) และก่อให้เกิดเรื่องอื้อฉาวขึ้น การประหารชีวิตเขาโดยผู้ปกครองแห่งราชวงศ์อัยยูบิด (Ayyubid) แห่งอเล็ปโปในปี ค.ศ. 1191 การวางรูปที่มีความละเอียดละออและคงทนที่สุดนั้นเป็นของ อิบน์ อะรอบี (ค.ศ. 1165-1240) เขาเป็นชาวอาหรับแห่งแคว้นอันดาลุส บิดาของเขาเป็นเพื่อนกับอิบน์ รุชด์ และตัวเขาเองได้พบกับนักปรัชญาผู้นั้นและได้ไปในงานศพของเขาด้วย หลังจากได้รับการศึกษาตามปกติในแคว้นอันดาลุสและมัรริบแล้ว เขาได้ออกเดินทางในช่วงระยะเวลาหนึ่งสู่ดินแดนทางทิศตะวันออก เขาได้ไปประกอบพิธีฮัจญ์ยังนครมักกะฮ์ และนี่ดูเหมือนจะเป็นเรื่องสำคัญในการก่อรูปความคิดของเขา โดยอาศัยการฝันถึงกะอับฮ์ทำให้เขาประจักษ์ว่าสถานที่นั้นเป็นจุดซึ่งความเป็นจริงสูงสุดได้ปรากฏอยู่บนโลกที่แลเห็นได้ และที่นี้เอง เขาได้เริ่มต้นเขียนงานที่ประณีตบรรจงที่สุดของเขาที่ชื่อว่า *อัล-ฟุตุฮัตตุลมักกียะฮ์* (al-Futuhāt al-makkiyya – การเปิดเผยแห่งนครมักกะฮ์) หลังจากอาศัยอยู่พักหนึ่งในรัฐสุลต่านซัลญุกในแคว้นอนาโตเลีย เขาจึงตั้งหลักแหล่งอยู่ในกรุงคาสกัสและได้เสียชีวิตลงที่นั่น หลุมศพของเขาที่กูยากอชียูน (Qasiyun) มีความเด่นเหนือเมืองในตะวันตกจนกลายเป็นสถานที่แห่งการจาริกแสวงบุญ

ในหนังสือเรื่อง *ฟุตุฮัต* และงานชิ้นอื่นๆ เขาพยายามที่จะแสดงภาพของจักรวาลในฐานะที่เป็นความเป็นอยู่ที่ไหลมาและไหลกลับไปสู่ความเป็นอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าอย่างไม่มีสิ้นสุด เป็นการหลังไหลซึ่งมีสัญลักษณ์แรกเริ่มคือแสงสว่างแห่งพระผู้เป็นเจ้า กระบวนการนี้ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในแง่มุมของมัน เหมือนกับการล้นหลังของความรักจากพระผู้เป็นเจ้า ความปรารถนาของสิ่งที่เป็นอย่างอื่นจำเป็น เพื่อจะได้รู้จักตัวเองด้วยการแลเห็นความมีอยู่ของตนสะท้อนกลับมาสู่ตัวเอง เหมือนดังหะดีษบทหนึ่งของท่านศาสดา ซึ่งได้รับการอ้างถึงบ่อยครั้งโดยนักเขียนซูฟี ซึ่งกล่าวไว้ว่า ‘ข้าฯ คือทรัพย์สินสมบัติที่ซ่อนเร้นอยู่และข้าฯ ปรารถนาที่จะเป็นที่รู้จัก ดังนั้นข้าฯ จึงสร้างสิ่งถูกสร้างขึ้นมาเพื่อว่าข้าฯ จะได้เป็นที่รู้จัก’

การสร้างนี้เกิดขึ้นโดยการแสดงตัวของพระผู้เป็นเจ้าโดยอาศัยพระนามหรือคุณลักษณะต่างๆ ของพระองค์ พระนามต่างๆ นั้นอาจจะเห็นได้ในสามแง่มุมคือ ในนามเหล่านั้นเองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแก่นแท้แห่งความเป็นอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า ในฐานะที่เป็นแม่พิมพ์หรือรูปร่างอันเป็นนิรันดร์ และในสิ่งที่ปรากฏเป็นความจริงอยู่ในความเป็นอยู่ที่มีรูปเฉพาะและจำกัด ในรูปแบบที่แข็งขันนั้น ชื่อต่างๆ รู้จักกันว่าเป็นพระผู้อภิบาล (Lord) มันแสดงตัวมันเองในภาพลักษณ์ที่

เกิดขึ้นโดยจินตนาการในแบบสร้างสรรค์ของพระผู้เป็นเจ้า และสิ่งที่มีอยู่จริงๆ ก็คือร่างที่เห็นได้ของภาพลักษณ์เหล่านั้นนั่นเอง

เพราะฉะนั้นสิ่งถูกสร้างทั้งหมดก็คือการแสดงตนของนามเฉพาะต่างๆ โดยอาศัยการสื่อสารของภาพลักษณ์เหล่านั้น แต่มนุษย์มีความสามารถที่จะแสดงได้ทุกชื่อ ความคิดในเรื่องสถานภาพพิเศษของมนุษย์นี้เกี่ยวข้องกับข้อตกลง (*มิตฮาก-mithaq*) ซึ่งตามกรูอาน พระผู้เป็นเจ้าได้ทำไว้กับมนุษย์ก่อนที่โลกจะถูกสร้างขึ้น อิบ努อะรอบีและนักเขียนอื่นๆ เรียกแม่พิมพ์ที่มนุษย์ถูกสร้างขึ้นมานั้นว่า ‘แสงสว่างของมุฮัมมัด’ หรือ ‘สัจธรรมของมุฮัมมัด’ นี่เป็น ‘กระเจงกอนอันชัดเจน’ ซึ่งความเป็นอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าสามารถแลเห็นตัวเองสะท้อนออกมาได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นจึงถือได้ว่ามนุษย์ชาติทั้งมวลเป็นการปรากฏตัวอันสมบูรณ์ของพระผู้เป็นเจ้า แต่ก็มีอีกด้านหนึ่งซึ่งเป็นสิทธิพิเศษของคนบางคนเท่านั้น ความคิดในเรื่อง ‘มนุษย์ที่สมบูรณ์’ (*อัล-อินซาน อัล-กามิล al-insan al-kamil*) ของอิบนุอะรอบีได้ดำเนินต่อไปโดยศิษย์คนหนึ่งของเขาชื่อ อัล-จิลี (*al-Jili* – เสียชีวิต ประมาณ ค.ศ. 1428) บุคคลนี้เป็นคนหนึ่งซึ่งได้แสดงลักษณะของพระผู้เป็นเจ้าได้อย่างเต็มที่ เหมือนกับพระองค์ที่สุด เขาเป็นร่างที่มองเห็นได้ของแม่พิมพ์เดิมอันเป็นนิรันดร์กาลนั่นเอง นั่นคือ ‘แสงสว่างของมุฮัมมัด’

ศาสดาทั้งหลายคือ มนุษย์ที่มีสิทธิพิเศษผู้ซึ่งแสดงออกถึงพระนามของพระผู้เป็นเจ้า ในงานอันมีชื่อเสียง คือ *ฟูซุซ อัล-ฮิกาม (Fusus al-hikam - อัญมณีแห่งวิทยปัญญา)* อิบ努อะรอบี ได้เขียนลำดับของศาสดาทั้งหลายนับจากศาสดาอาดัมจนถึงศาสดามุฮัมมัด และได้แสดงให้เห็นว่าชื่อใดได้รับการยกเว้นโดยแต่ละท่าน มุฮัมมัดศาสดาท่านสุดท้ายเป็นผู้ที่สมบูรณ์ที่สุดของศาสดาพยากรณ์ที่ได้แสดงตัวออกมา อย่างไรก็ตามยังมีนักบุญผู้ซึ่งถือสันโดษและเป็นเจ้าของความรู้ภายใน (*มาอ์ริฟะฮ์-ma' rifa*) ที่สามารถได้ตำแหน่งของการเป็นกระเจงกอน ซึ่งแสงของพระผู้เป็นเจ้าจะสะท้อนออกมา บรรดาศาสดาก็เป็นนักบุญเหมือนกัน แต่สามารถมีนักบุญที่มีได้เป็นศาสดาเพราะท่านเหล่านั้นได้มีหน้าที่เฉพาะในการเป็นผู้สื่อสารการเปิดเผยความจริงหรือกฎข้อบังคับ มีลำดับขั้นของนักบุญไม่อาจมองไม่เห็นได้ ผู้รักษาระเบียบของโลกและที่ศีรษะของพวกเขา ‘ขั้วแม่เหล็ก’ (*กูฎบ์-qutb*) สำหรับแต่ละยุคสมัยอยู่ (อิบนุ อะรอบี คิดว่าตัวเขาเองมี *กูฎบ์* อย่างชัดเจน และความจริงแล้วคิดว่าตัวเองเป็นท่านสุดท้ายหรือคนสมบูรณ์ที่สุดในหมู่ท่านเหล่านั้น)

ผู้เป็นเจ้าของแห่ง *มาอ์ริฟะฮ์* ก็เหมือนคนธรรมดาที่ไม่ได้รับความสว่างแจ้ง ยังจะต้องมีชีวิตอยู่ต่อไปภายในขอบเขตของกฎหมายที่เปิดเผยให้ศาสดา อิบ努อะรอบีเองผูกพันอยู่กับสำนักคิดซอฮิรี (*Zahiri School*) ซึ่งมีการตีความกฎหมายการเปิดเผยของกรูอานและหะดีษอย่างเข้มงวดตามตัวอักษร อย่างไรก็ตามเขาเชื่อว่าการเปิดเผยทั้งหมดที่ผ่านบรรดาศาสดาและผู้ออกกฎหมายมา เป็นการเปิดเผยถึงความเป็นจริงเดียวกัน มนุษย์ทุกคนเคารพภักดีพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวกันในรูปแบบที่ต่างกัน

การไหลออกไปจากพระผู้เป็นเจ้าสามารถเห็นได้เช่นกันในแง่มุมอื่นๆ เช่นเดียวกับการไหลเข้ามา สิ่งที่ถูกสร้างคือกระจกเงาซึ่งสะท้อนความรู้ของพระผู้เป็นเจ้ากลับมายังพระองค์ การสืบทอดลงมาของสิ่งถูกสร้างจากความคงอยู่ที่จำเป็นก็เป็นการขึ้นไปสู่พระองค์เช่นเดียวกัน หนทางของการขึ้นไปได้ถูกส่องให้สว่างโดย *มาอ์รีฟะฮ์* ที่นำผ่านขั้นตอนต่างๆ เป็นการก้าวที่ถาวรเข้าไปสู่ความก้าวหน้าทางจิตวิญญาณ เหล่านี้คือขั้นตอนต่างๆ ในความรู้จักตัวเอง นั่นคือ ‘ใครที่รู้จักตัวของเขาเองย่อมรู้จักพระผู้เป็นเจ้าของเขา’ ตามทางนั้นเขาสามารถบรรลุถึงโมทัศน์ที่เป็นแม่พิมพ์คือการประจักษ์ถึงพระนามต่างๆ ของพระผู้เป็นเจ้าในระหว่างกลางของ ‘โลกแห่งโนทัศน์’ (*อะลัม อัล-มัยลัล – alam al-mithal*) ได้ นอกเหนือไปจากนั้น เขาอาจได้เห็นภาพของพระผู้เป็นเจ้าซึ่งม่านคลุมได้ถูกยกขึ้นชั่วขณะ และพระผู้เป็นเจ้าทรงแสดงตัวของพระองค์เองให้เหล่าผู้แสวงหา มีอยู่สองชั่วขณะในภาพดังกล่าว นั่นคือ ตอนที่ผู้แสวงหาเลิกรับรู้ถึงตัวตนของเขาเอง และสิ่งถูกสร้างอื่นๆ ในรัศมีแห่งภาพของพระผู้เป็นเจ้า (*ฟะนา-fana*) และในตอนที่เขาเห็นพระผู้เป็นเจ้าในสิ่งถูกสร้างของพระองค์ (*บะกอ-Baqa*) มีชีวิตอยู่และเคลื่อนไหวไปในระหว่างพวกเขา แต่ยังคงรู้สึกถึงภาพนั้นอยู่

ในความพยายามของเขาที่จะอธิบายถึงความเป็นจริงแห่งจักรวาล ตามที่ได้เปิดเผยขึ้นในชั่วขณะของการเห็น อิบ努ะรอบีได้ใช้คำว่า *วะหฺดัต อัล-วุยูด (wahdat al-wuyud – เอกภาพของความเป็นอยู่หรือมีอยู่)* และในเวลาต่อมาได้มีความขัดแย้งอย่างมากเกี่ยวกับความหมายของคำนี้ มันอาจหมายถึงว่าไม่มีอะไรมีอยู่ยกเว้นพระผู้เป็นเจ้า นอกนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริงหรือมิฉะนั้นเป็นส่วนหนึ่งของพระผู้เป็นเจ้า อย่างไรก็ตามมันอาจหมายถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่จำเป็น กับสิ่งที่บังเอิญเกิดขึ้น ซึ่งเป็นของธรรมดาสำหรับนักปรัชญานั้นคือเฉพาะพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นที่เป็นสิ่งที่จำเป็น ทรงอยู่ได้ด้วยธรรมชาติของพระองค์เอง สิ่งอื่นๆ ทั้งหมดสามารถมีอยู่ได้ด้วยการปฏิบัติการของการสร้างหรือกระบวนการของการสาธิตมีออกมา หรืออาจกล่าวถึงประสบการณ์ของการเห็นชั่วขณะหนึ่ง เมื่อผู้แสวงหาหมดสติลงในการประจักษ์ถึงการปรากฏตัวของพระผู้เป็นเจ้า นั่นคือเขาอยู่ในพระผู้เป็นเจ้าหรือพระผู้เป็นเจ้าอยู่ในตัวเขา โดยเข้ามาแทนที่คุณลักษณะแบบมนุษย์ของเขาโดยคุณลักษณะของพระผู้เป็นเจ้าเองชั่วขณะหนึ่ง

ด้วยการตีความตามวิธีต่างๆ เหล่านี้บางอย่างก็ย่อมเป็นการยากที่จะประนีประนอมความคิดในเรื่อง *วะหฺดัต อัล-วุยูด* กับการแยกกันระหว่างพระผู้เป็นเจ้าและสิ่งถูกสร้างของพระองค์ ซึ่งมีความห่างกันอย่างค่านวมิได้ระหว่างสองฝ่าย ซึ่งดูเหมือนจะเป็นคำสอนที่ชัดเจนของกูรานมี นักวิชาการผู้หนึ่งได้ทำรายการงานวิจารณ์งานเขียนของอิบนุอะรอบีในสมัยต่างๆ ไว้ งานเหล่านี้ถูกแบ่งออกเท่าๆ กันไม่มากนักน้อย ระหว่างผู้ที่คัดค้านแนวคิดพื้นฐานของเขาว่า ไม่อาจเปรียบได้กับความจริงของอิสลาม กับบรรดาผู้ที่ปกป้องงานเหล่านั้น ได้มีการออก *ฟัตวา* จำนวนมากมายจากนักปราชญ์ทางศาสนาและกฎหมาย ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการต่อต้านเขา แต่ก็มิได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป ที่เป็นการถือการถือศาสนาแบบจารีตนิยมของเขาอย่าง

น่าสะอิดสะเอียนที่สุดนั้น มาจาก *สุลฏอน เซลิมที่ I* (Sultan Selim I – ค.ศ. 1512-20) ผู้บูรณะหลุมฝังศพของอิบน์อะรอบี ในนครดามัสกัส หลังจากการพิชิตซีเรียในปี ค.ศ. 1516 ในโอกาสนี้ได้มีการออก *ฟัตวา* เพื่อสนับสนุนเขา โดยนักวิชาการที่มีชื่อเสียงของจักรวรรดิออตโตมาน คือ *กะมัล ปาซา-ซาดี* (Kamal Pasa-zade – ค.ศ. 1468/9-1534) แม้แต่ในหมู่นักซูฟีเอก งานของอิบน์อะรอบียังคงเป็นหัวข้อของการโต้แย้งกันอยู่ ในขณะที่ระบบซูฟีบางสายยอมรับมันว่าเป็นการแสดงออกที่ถูกต้องของ *มาอ์รีฟะฮ์* ซึ่งเป็นเป้าหมายของการค้นหาของพวกเขา กลุ่มชาซิลี (Shadilis) ในแถบมัฆริบและกลุ่มนักชับันดี (Naqshbandis) ในโลกมุสลิมตะวันออกกลับมีความสงสัยในเรื่องนี้มากกว่า

อิบน์ตัยมียะฮ์กับหะดีษแบบฮัมบาลี

ศาสนาอิสลามสายซุนนีไม่มีองค์การสอนที่เป็นทางการซึ่งมีอำนาจของผู้ปกครองคำจุนอยู่ และตลอดประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของซุนนีได้มีกระแสความคิดที่มุ่งหน้าไม่ลดละทั้งที่เป็นปรีภักย์ต่อนักปรัชญาและผู้ถือลัทธิเรื่องปัญญาญาณของพระผู้เป็นเจ้า (Theosophy) และแปลกแยกไปจากความพยายามในเรื่องของ *กะลาม* (kalam) ที่จะให้การปกป้องที่มีเหตุผลต่อการรักษาความศรัทธาไว้

ประเพณีแห่งความคิดซึ่งมาจากคำสอนของอิบน์ ฮัมบัล (Ibn Humbal) ยังคงมีอยู่ในประเทศมุสลิมที่อยู่ทางตอนกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งในนครแบกแดดและดามัสกัส ด้วยความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างพวกเขา บรรดาผู้ที่สืบค้นถึงบรรพบุรุษที่เป็นปัญญาชนของพวกเขาไปถึง อิบน์ ฮัมบัล จะรวมตัวกันด้วยความพยายามที่จะรักษาสัญลักษณ์ที่พวกเขาถือว่าเป็นคำสอนที่แท้จริงของอิสลามไว้ ซึ่งได้แก่ ผู้ที่ยึดมั่นอย่างเข้มงวดอยู่กับวิวรรณ์ของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งผ่านมาทางศาสดามุฮัมมัด สำหรับพวกเขา พระผู้เป็นเจ้าคือพระผู้เป็นเจ้าของกูรานและหะดีษที่มนุษย์ต้องยอมรับและเคารพภักดี ในความจริงของพระองค์ตามที่พระองค์เปิดเผยให้เห็น ชาวมุสลิมที่แท้จริงได้แก่ผู้ที่มีความศรัทธา มิใช่เป็นเพียงผู้ที่ยอมรับวิวรรณ์ของพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าที่ได้ถูกวิวรรณ์ลงมาด้วย ชาวมุสลิมทั้งหมดได้จัดตั้งชุมชนขึ้นมา ซึ่งควรจะรวมตัวกันต่อไป ไม่ควรมีใครที่จะถูกตัดออกจากชุมชนนั้น ยกเว้นบรรดาผู้ที่ตัดตัวของพวกเขาเองด้วยการไม่ยอมเชื่อฟังข้อบัญญัติของศาสนา หรือด้วยการแพร่กระจายคำสอนต่างๆ ซึ่งมีได้สอดคล้องกับความจริงที่ได้เปิดเผยผ่านศาสดาต่างๆ ภายใต้ชุมชนควรจะหลีกเลี่ยงความไม่ลงรอยและการคาดการณ์ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่พอใจและความขัดแย้งกันเสีย

ในคริสต์ศตวรรษที่สิบสาม ซีเรียอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์มัมลุก *หะดีษ* นี้ได้รับการเอ่ยออกมาอีกครั้งหนึ่งด้วยเสียงที่เต็มไปด้วยพลังและเป็นตัวของตัวเองของ อิบน์ตัยมียะฮ์ (Ibn Taymiyya ค.ศ. 1263-1328) เขาเกิดทางตอนเหนือของซีเรียและใช้ชีวิตของ

เขาส่วนใหญ่ระหว่างกรุงดามัสกัสกับไคโร เขาได้เผชิญหน้ากับสถานการณ์ใหม่อย่างหนึ่ง สุลฏอนในราชวงศ์มัมลุกและทหารของสุลฏอนเหล่านั้นเป็นชาวมุสลิมสายซุนนี แต่พวกเขาหลายคนเพิ่งจะมารับศาสนาอิสลามใหม่ๆ และเป็นไปอย่างผิวเผิน จึงมีความจำเป็นที่จะตักเตือนพวกเขาถึงความหมายแห่งความศรัทธาของพวกเขา ในชุมชนส่วนใหญ่ สิ่งที่ยิบนุคัยมียะฮ์ ถือว่าเป็นความผิดพลาดที่มีอันตรายได้แพร่ขยายออกไปกว้างไกล บางคนเข้าไปเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของรัฐอย่างเช่น ชาวชีอะฮ์ และกลุ่มกบฏอื่นๆ บางคนอาจได้รับผลกระทบจากความศรัทธาของชุมชนอื่นๆ อย่างเช่น ความคิดของอิบน์ลีนา และอิบน์อะรอบี เป็นต้น

เพื่อต่อต้านอันตรายดังกล่าว อิบน์นุคัยมียะฮ์ ถือว่าเป็นภารกิจของเขาที่จะเน้นลักษณะที่เป็นสายกลางของนิกายฮัมบาลี (Hambalis) นั่นคือ การยืนยันแบบไม่ประนีประนอมถึงหลักการต่างๆ ของความจริงที่ได้รับการเปิดเผย แต่มีความใจกว้างต่อความหลากหลายภายในชุมชนของผู้ที่ยอมรับความจริงนั้น

ท่านศาสดาได้กล่าวว่า ‘มุสลิมเป็นพี่น้องของมุสลิม’... แล้วเป็นไปได้อย่างไรที่จะยอมให้ชุมชนของมุฮัมมัดแบ่งแยกตัวเองออกมาเป็นความคิดที่แตกต่างกัน ซึ่งมนุษย์จะเข้าร่วมกับกลุ่มหนึ่งและรังเกียจกลุ่มอื่นเพียงแค่ว่าพื้นฐานแห่งการตั้งสมมติฐานหรือด้วยความเอาแต่ใจส่วนตัวเท่านั้น โดยปราศจากข้อพิสูจน์ใดๆ จากพระเจ้า?... เอกภพนั้นเป็นเครื่องหมายแห่งความเมตตาของพระเจ้าเป็นเจ้า ความไม่ลงรอยกันเป็นการลงโทษของพระองค์

พระเจ้าเป็นเจ้าทรงเป็นหนึ่งในและเป็นหลาย เป็นหนึ่งในแก่นแท้ของพระองค์ เป็นหลายในคุณลักษณะของพระองค์ซึ่งควรได้รับการยอมรับดังที่กูรานได้บรรยายไว้ คุณลักษณะที่สำคัญที่สุดของพระองค์สำหรับชีวิตมนุษย์ก็คือเจตนารมณ์ของพระองค์ พระองค์ทรงสร้างทุกสิ่งทุกอย่างจากความไม่มีอะไรโดยการกระทำแห่งเจตนารมณ์ของพระองค์ในคัมภีร์ต่างๆ ที่ได้รับการเปิดเผยมาตามเส้นทางของศาสดาทั้งหลายซึ่งสิ้นสุดลงที่ศาสดามุฮัมมัด พระองค์ทั้งอยู่ห่างไกลอย่างไม่สิ้นสุดจากสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างทั้งใกล้ชิดกับสิ่งเหล่านี้ ทรงรู้จักสิ่งเฉพาะต่างๆ รวมทั้งสิ่งที่เป็นสากล เป็นผู้เลเห็นความลับที่อยู่ภายในหัวใจ ทรงรักผู้ที่เชื่อฟังพระองค์

มนุษย์ควรจะมีชีวิตอยู่เพื่อรับใช้พระเจ้าเป็นเจ้าภายใต้ทางนำของท่านศาสดา โดยการยอมรับคำรัสที่ได้รับการเปิดเผยมาจากพระองค์ และทำให้ชีวิตของเราเป็นไปตามอุดมคติของมนุษย์ที่ปรากฏอยู่ในพระคำรัสนั้นอย่างจริงจัง เจตนารมณ์ของพระเจ้าควรได้รับการตีความอย่างไรเล่า? เช่นเดียวกับอิบน์ฮัมบัล ขั้นแรกที่สุดอิบน์นุคัยมียะฮ์ได้มองไปสู่กูรานด้วยความเข้าใจอย่างเข้มงวดเป็นไปตามตัวอักษร จากนั้นก็มองไปที่หะดีษ แล้วก็ไปที่บรรดาสาวกของศาสดาซึ่งการลงความเห็นของพวกเขามีความถูกต้องเท่าเทียมกับหะดีษ นอกเหนือจากสิ่งนี้ การดำรงรักษาสัจธรรมขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนา โดยองคาพยพที่เกี่ยวข้องและโดยชาวมุสลิมที่มีความรู้เป็นอย่างดี มีความจำเป็นต่อเนื่องสำหรับการ *อิญติฮาด (ijtihad)* โดยส่วนบุคคลผู้ซึ่งสามารถทำได้ พวกเขาสามารถทำได้ด้วยความยืดหยุ่นบางอย่าง ให้การ

ยอมรับต่อการกระทำบางอย่างซึ่งกฎหมาย ชารีอะฮ์ มิได้บังคับให้กระทำอย่างเข้มงวด อิบน์ค็อยมียะฮ์ มิได้คิดถึงผู้ที่ทำการอิญญัตฮาด ในฐานะที่เป็นการก่อรูปองค์กรที่เป็นคล้ายบริษัท การลงประชามติของนักวิชาการในยุคสมัยนั้นๆ มีน้ำหนักบางประการ แต่ไม่อาจถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ผิดพลาดได้เลย

ภาคที่เกี่ยวกับอิสลามของเขานั้นค้ำกับความคิดบางประการที่ได้นำเสนอโดยอิบนุสินา (Ibn Sina) นั่นคือจักรวาลถูกสร้างจากความไม่มีอะไร โดยการกระทำที่เป็นเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้า มิใช่จากการฉะริคัมของพระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้าทรงรู้จักมนุษย์โดยรายละเอียดของพวกเขา พวกเขาเรารู้จักพระองค์มิใช่ด้วยการใช้เหตุผล แต่ด้วยการเปิดเผยของพระองค์ต่อพวกเขา การที่อิบนุค็อยมียะฮ์คัดค้านความคิดของอิบนุอะรอบีนั้น ยังรุนแรงกว่านี้อีก เพราะว่ามันก่อให้เกิดปัญหาระดับต่างๆ แก่ชุมชนทั้งหมด สำหรับเขา เช่นเดียวกับผู้ที่ถือสำนักฮัมบาลิตคนอื่นๆ นั้นการมีอยู่ต่อนักบุญทั้งหลายหรือ ‘มิตรของพระผู้เป็นเจ้า’ ไม่ได้เป็นเรื่องยากที่จะยอมรับได้ พวกเขาเป็นผู้ที่ได้รับความจริงทั้งหลายด้วยการคลั่งคลุ้ม มิใช่ด้วยการสื่อสารของภารกิจของศาสดาพยากรณ์ พวกเขาสามารถเป็นผู้ที่ได้รับความกรุณาจากพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งทำให้พวกเขาสามารถหลุดพ้นจากข้อจำกัดทางอุปนิสัยแห่งการกระทำของมนุษย์ บุรุษและสตรีดังกล่าวควรจะได้รับความสะดวกสบาย แต่ไม่ควรที่จะมีรูปแบบภายนอกของการบูชาพวกเขา ไม่มีการไปเยี่ยมเยียนหลุมศพของพวกเขา หรือทำการละหมาดที่นั่น พิธีการของชิกร์ (*dhikr*) ของซูฟีคือการเอ่ยนามพระเจ้าซ้ำๆ กันนั้น เป็นรูปแบบของการเคารพบูชาที่ใช้ได้ แต่มีคุณค่าทางจิตวิญญาณน้อยกว่าการละหมาดและการอ่านกุรอาน ลัทธิที่เชื่อในปัญญาญาณของพระผู้เป็นเจ้าที่เป็นการคาดการณืเอาซึ่ง อิบนุอะรอบีและคนอื่นๆ ตีความนั้น ประสิทธิภาพด้านรหัสญาณจะต้องได้รับการปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง มนุษย์มิได้ปรากฏขึ้นจากแสงสว่างของพระผู้เป็นเจ้า แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น เขาไม่อาจถูกดูดซับเข้าสู่ความเป็นอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าหนทางเดียวที่เขาสามารถเข้าใกล้พระผู้เป็นเจ้าก็คือการเชื่อฟังต่อเจตนารมณ์ของพระองค์ที่ถูกเปิดเผยให้ทราบ

อิบนุค็อยมียะฮ์มีบทบาทสำคัญอยู่ในสังคมมุสลิมในสมัยของเขาเอง และหลังจากเขาสิ้นชีวิตไปแล้ว การกำหนดประเพณีของฮัมบาลิตของเขา ก็ยังคงอยู่เป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งในอารยธรรมทางศาสนาของดินแดนอิสลามที่อยู่ตอนกลาง แต่โดยส่วนรวมแล้วมันเป็นส่วนประกอบที่ถูกฝังไว้จนกระทั่งการปะจักษ์แจ้งในเรื่องนั้นได้ถูกยกขึ้นสูงในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดโดยขบวนการหนึ่งซึ่งมีความหมายทางการเมือง นั่นคือขบวนการของพวกอะหะบียะฮ์นำไปสู่การสร้างรัฐชาอุดีอาระเบียตอนกลาง ทั้งๆ ที่มีความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างทฤษฎะในเรื่องอิสลามของอิบนุค็อยมียะฮ์กับทฤษฎะของอิบนุอะรอบี โดยสัญชาตญาณของชุมชนอิสลามนิกายซุนนี ที่มีความใจกว้างในความเข้าใจ จึงทำให้เป็นไปได้สำหรับพวกเขาที่จะอยู่ร่วมกันและความจริงแล้วชาวมุสลิมบางคนสามารถประนีประนอมกับทั้งสองฝ่ายได้ นักวิชาการคน

หนึ่งได้บันทึกการพบปะของอิบนุ ดัยมียะฮ์ในอเล็ปไปกับกลุ่มซูฟีสายนักซันดี ผู้กำลังศึกษา
งานของอิบนุอะรอบีและอิบนุดัยมียะฮ์เคียงคู่กันไป พวกเขาลงความเห็นว่ายิบนุดัยมียะฮ์เป็น อี
มาม (ผู้นำ) แห่ง ชารีอะฮ์ ส่วนอิบนุอะรอบีเป็น หะกีกะฮ์ (*haqqiqah*) คือความจริงซึ่งผู้
แสวงหาจากแนวทางซูฟีปรารถนา มุสลิมที่สมบูรณ์ควรจะสามารถรวมแง่มุมทั้งสองในเรื่อง
ความเป็นจริงของอิสลามนี้ไว้ในตัวของเขาเอง

การพัฒนาของนิกายชีอะฮ์

ด้วยการอาศัยอยู่ท่ามกลางชาวมุสลิมส่วนใหญ่ที่พูดภาษาอาหรับ ผู้ยอมรับความศรัทธา
แบบซุนนินั้น บางครั้งก็มีความขัดแย้งกับพวกเขาและบางครั้งก็มีสันติภาพ ได้แก่ ชุมชนชีอะฮ์
แห่ง ‘อิมามสิบสอง’ (*Twelver Shi'is*) พวกเขาค่อยๆ พัฒนาทฤษฎีของตนเอง
เกี่ยวกับสิ่งที่ได้เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์และสิ่งที่ควรจะเกิดขึ้น ชื่ออ้างของท่านอาลี ('Ali)
และผู้สืบทอดของท่านนั้นได้รับการสนับสนุน และเคาะลีฟะฮ์สามท่านแรกก็ถูกด่าว่าและถือว่าเป็น
ผู้ปล้นชิง ประวัติศาสตร์ภายนอกของชาวมุสลิมคือ เรื่องราวของอำนาจทางการเมืองถูกมอง
ว่าเป็นการแซ่ซ้องไปจากประวัติศาสตร์ภายในที่แท้จริง

สำหรับมุสลิมชีอะฮ์นั้น ประวัติศาสตร์ภายในที่กล่าวถึงนี้เป็นประวัติศาสตร์ของการรักษา
ไว้และการถ่ายทอดความจริงที่ได้รับการเปิดเผย โดยใช้สายของอิมามทั้งหลาย ตามทฤษฎีของ
ระบบอิมาม (*imamate*) ซึ่งค่อยๆ พัฒนามาจากคริสต์ศตวรรษที่สิบเป็นต้นไป พระผู้
เป็นเจ้าได้วาง อิมาม ไว้ในฐานะที่เป็นข้อพิสูจน์ ฮุจยะฮ์ (*hujja*) ของพระองค์ในโลกนี้อยู่
ตลอดเวลา เพื่อจะสอนสัจธรรมของศาสนาที่ในฐานะเป็นต้นตำรับและปกครองมนุษยชาติให้
เป็นไปตามความยุติธรรม อิมาม คือผู้สืบทอดของศาสดาโดยผ่านฟาฎิมะฮ์บุตรสาวของท่านและ
สามีของนางคือ อะลี ผู้เป็น อิมาม ท่านแรก แต่ละท่านจะได้รับการแต่งตั้งโดยผู้อยู่ในตำแหน่ง
คนก่อน แต่ละท่านเป็นผู้ที่ปราศจากความผิดพลาดในการตีความกุรอานและ ซุนนะฮ์ ของท่าน
ศาสดา โดยอาศัยความรู้อันเร้นลับซึ่งเขาได้รับมาจากพระผู้เป็นเจ้า แต่ละ อิมาม จะปราศจาก
บาป

ชีอะฮ์สาขาหลักมีความคิดว่าสายซึ่งเป็นที่รู้จักของ อิมาม สิ้นสุดลงที่ อิมาม ท่านที่สิบสอง
คือมุฮัมมัดผู้หายตัวไปในปี ค.ศ.874 เหตุการณ์นี้เรียกกันว่า ‘การซ่อนตัวครั้งย่อย’ (Lesser
Occultation) เพราะจำนวนปีที่เชื่อกันว่าท่าน อิมาม ซึ่งซ่อนตัวได้มีการติดต่อกับศรัทธาชน
โดยผ่านตัวแทนของท่าน หลังจากนั้นก็เป็นการ ‘ซ่อนตัวครั้งใหญ่’ (Greater
Occultation) เมื่อการติดต่ออย่างสม่ำเสมอได้สิ้นสุดลง และมีการแลเห็น อิมาม ที่ซ่อนตัว
อยู่เป็นบางโอกาสเท่านั้น โดยการปรากฏตัวที่ผ่านไปอย่างรวดเร็วหรือในความฝันหรือด้วยมโน
ภาพ ท่านจะปรากฏตัวขึ้นในเวลาที่สูงงมเพื่อนำเอาการปกครองที่ยุติธรรมมาให้ ในการ
ปรากฏตัวอีกครั้งหนึ่งนี้ท่านจะเป็นมะหฺดี หรือ ‘ผู้ได้รับการนำทาง’ (guided one) (นี่เป็น

ชื่อที่มีความหมายอันถูกต้องในความคิดของพวกเขาชื่ออะฮ์ มากกว่าในหลักความเชื่อของชนนี้อันเป็นที่นิยมกัน)

จนกว่า อิหม่าม จะปรากฏตัว มนุษยชาติยังคงต้องการการนำทาง ชาวชีอะฮ์บางคนเชื่อว่ากูรานและหะดีษซึ่งส่งทอดกันมาและได้รับการตีความโดยบรรดา อิหม่าม มีความพอเพียงแล้วที่จะเป็นทางนำ อย่างไรก็ตาม คนอื่นๆ มีความคิดว่ายังคงมีความจำเป็นอย่างต่อเนื่องที่จะต้องการตีความและการเป็นผู้นำ นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สิบสาม พวกเขามองหาผู้มีความรู้ ซึ่งมีความสามารถในด้านสติปัญญา อุปนิสัยใจคอและการศึกษาเพื่อที่จะตีความการสั่งสมความศรัทธาโดยอาศัยความพยายามทางด้านสติปัญญาคือ อิญญ์ติฮาด (*ijtihad*) [ซึ่งมาจากชื่อที่พวกเขารู้จักกัน นั่นคือ มุญญ์ตะฮิด (*mujtahid*)] คนเหล่านี้มิได้ปราศจากบาป และไม่มีการนำทางโดยตรงจากพระผู้เป็นเจ้า เพียงแต่ตีความคำสอนของบรรดา อิหม่าม ได้ตามความสามารถที่ดีที่สุดของพวกเขา ในคนรุ่นใหม่ทุกรุ่น มุญญ์ตะฮิด ใหม่เป็นที่ต้องการเสมอ และชาวมุสลิมธรรมดาๆ จำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามคำสอนของบรรดา มุญญ์ตะฮิด ในยุคสมัยของพวกเขา

ในสมัยนั้นได้เกิดศาสนวิทยาซึ่งใช้เหตุผลขึ้นมาเพื่ออธิบายและหาเหตุผลให้แก่ความศรัทธาของชาวมุสลิมฝ่าย ชีอะฮ์ ชาวชีอะฮ์คนแรกๆ เป็นนักจารีตนิยม แต่ตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบ อัล-มุฟิด (*al-Mufid* ประมาณ ค.ศ.945-1022) มีความเห็นว่าการจริงที่ได้รับการเปิดเผยควรได้รับการปกป้องโดย *กะลาม* หรือศาสนวิทยาแบบวิภาษวิธี และสาวกของท่านคือ อัลมูร ตะฎอ (*al-Murtada* – ค.ศ. 966-1044) ได้อ้างว่าสังฆกรรมของศาสนาสามารถก่อตั้งขึ้นได้ด้วยเหตุผล นับตั้งแต่ตอนนั้นเป็นต้นมา คำสอนของนิกายชีอะฮ์ที่ได้รับการยอมรับมากที่สุด บรรลุเอาส่วนประกอบที่มาจากสำนักคิดมุอ์ตะซิลี (*Mu'tazili school*) ไว้ด้วย

ในภายหลังบรรดานักคิดของชีอะฮ์ได้รวมตัวเอาส่วนประกอบที่มาจากทฤษฎีต่างๆ แบบนีโอพลาโตนิค (*Neo Platonic*) ซึ่งอิบนุสินาและคนอื่นๆ ได้ให้รูปแบบอิสลามไว้ เข้ามาในระบบของตน มุฮัมมัด ฟาฏิมะฮ์และบรรดา อิหม่าม ถูกถือว่าเป็นตัวตนของสติปัญญา ซึ่งทำให้จักรวาลถูกสร้างขึ้นมา อิหม่าม ทั้งหลายถูกมองว่าเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณบนหนทางแห่งความรู้ของพระผู้เป็นเจ้า สำหรับฝ่ายชีอะฮ์นั้นเป็นตำแหน่งที่เท่าเทียมกับตำแหน่ง ‘พระสหายของพระผู้เป็นเจ้า’ ของฝ่ายซุนนี

การเน้นอย่างเดียวกันในการใช้เหตุผลของมนุษย์ เพื่อเป็นเครื่องชี้แจงเหตุผลของความศรัทธานำไปสู่พัฒนาการของสำนักคิดทางกฎหมายของชีอะฮ์ นี่เป็นผลิตผลของกลุ่มนักวิชาการในอิรัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาผู้ที่รู้จักกันในชื่อ อัล-มุฮักกิก (*al-Muhaqqiq* – ค.ศ. 1205-77) และอัล-อัลละมะฮ์ อัล-ฮิลลี (*al-Allama al-Hilli* – ค.ศ. 1250-1325) งานของพวกเขาได้ถูกนำเสนอต่อไปโดยมุฮัมมัด อิบนุ มักกี อัล-อะมีลี (*Muhammad Ibn Makki al-Amili* – ค.ศ. 1333/4-87) ซึ่งรู้จักกันว่าเป็น

‘ผู้สละชีพเพื่อศาสนาเป็นคนแรก’ เนื่องจากลักษณะของการเสียชีวิตของเขาในชีเรีย โดยส่วนใหญ่แล้วหลักการต่างๆ ของกฎหมายชีอะฮ์ถูกนำมาจากฝ่ายซุนนี แต่มีความแตกต่างที่สำคัญซึ่งเกิดขึ้นจากทฤษฎีเฉพาะทางศาสนาและโลกของชาวชีอะฮ์ มีแต่เพียง *หะดีษ* เหล่านั้นของท่านศาสดาซึ่งถูกถ่ายทอดมาโดยสมาชิกแห่งครอบครัวท่านเท่านั้นที่ได้รับการยอมรับ ส่วน *หะดีษ* ซึ่งบรรดา *อิมาม* ได้พูดหรือกระทำนั้นถูกถือว่าอยู่ในสถานะเดียวกันกับ *หะดีษ* ของท่านศาสดา ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถลบล้างการอ่านหรือ *หะดีษ* ของท่านศาสดาได้ก็ตาม การลงประชามติของชุมชนไม่ได้มีความสำคัญเหมือนกับในนิกายซุนนี ถ้าหากว่ามี *อิมาม* ที่ไม่มีความผิดพลาดเลยท่านหนึ่งปรากฏตัวอยู่ *อิมมะฮ์* ที่ได้รับการยอมรับก็คือ *อิมมะฮ์* ของชุมชนที่อยู่รอบๆ *อิมาม อักล (‘Aql)* หรือเหตุผลที่ใช้ในวิธีที่มีความรับผิดชอบโดยผู้ที่มีความสามารถที่จะใช้มันได้ จึงมีสถานะที่สำคัญเช่นเดียวกับแหล่งของกฎหมายแหล่งหนึ่ง งานของ *มุญตะฮิด* ที่สืบต่อมาในเรื่องแหล่งเดิมนั้น ในช่วงเวลาหนึ่งก็ได้ก่อให้เกิดโครงร่างของกฎหมายชีอะฮ์ ซึ่งแตกต่างจากของสี่สำนักคิดของฝ่ายซุนนีในบางแง่มุม มีการอนุญาตให้มีการแต่งงานชั่วคราวชนิดหนึ่งได้ ซึ่งสิทธิและข้อบังคับของทั้งสองฝ่ายไม่เหมือนกับในการแต่งงานแบบสมบูรณ์ กฎเกณฑ์ของการรับมรดกก็แตกต่างจากในกฎหมายของฝ่ายซุนนีด้วย มีบางเรื่องที่ยังเป็นข้อถกเถียงกันในหมู่นักวิชาการ โดยเฉพาะข้อบังคับของฝ่ายชีอะฮ์ที่มีต่อผู้ที่ปกครองโลก เมื่อตอนที่ว่างเว้นจาก *อิมาม* ไม่อาจถือได้ว่าพวกเขามีอำนาจหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎหมายอย่างที่ *อิมาม* มี แต่จะเป็นการถูกต้องหรือไม่ที่จะจ่ายภาษีให้แก่พวกเขาหรือเข้าไปรับใช้พวกเขา ถ้าพวกเขาใช้อำนาจเพื่อผดุงความยุติธรรมและกฎหมาย? เมื่ออยู่ในสภาพว่างเว้น *อิมาม* การละหมาดวันศุกร์และการสั่งสอนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมันนั้นจะเป็นเรื่องที่ต้องหรือไม่? จะประกาศ *ญิฮาด* ได้หรือไม่และถ้าได้ ใครจะเป็นผู้ประกาศ? นักวิชาการทางกฎหมายทั้งหลายได้โต้แย้งว่าบรรดา *มุญตะฮิด* สามารถประกาศ *ญิฮาด* ได้ และยังทำหน้าที่ในฐานะผู้เก็บและแจกจ่าย *ชะกาต* อันเป็นทานที่ต้องตามบัญญัติได้ด้วย ภารกิจนี้เองที่ได้มอบบทบาททางสังคมที่เป็นอิสระบางประการให้พวกเขา และทำให้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพวกเขา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทั้งหมด

นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สิบเป็นอย่างน้อย หลุมศพของบรรดา *อิมาม* ได้กลายเป็นเรื่องของการแสวงบุญ *อิมาม* สี่ท่านถูกฝังในนครมะดีนะฮ์ หากท่านฝังในอิรัก – ที่เมืองนะญาฟ (ซึ่งมีหลุมศพของท่านอะลี) ที่เมืองกัรบะลา (ซึ่งมีหลุมศพของท่านฮุเซน) ที่เมืองกาซิมายน์และชะมรรอ (Kazimayn และ Samarra)- และท่านหนึ่งฝังที่เมืองมัชฮัด (Mashad) ในแคว้นคูรอซาน รอบๆ ศาสนสถานของท่านเหล่านี้ได้เกิดโรงเรียน หอพักและสุสานซึ่งชาวชีอะฮ์ที่เสียชีวิตถูกนำมาฝังที่นั่น หลุมศพของบุตรหลานบรรดา *อิมาม* สาวกของท่านศาสดาและนักวิชาการผู้มีชื่อเสียงก็ได้รับความเคารพนับถือ

อย่างไรก็ตาม เราก็ไม่ควรถือว่าความแตกต่างระหว่างซุนนีและชีอะฮ์ในเรื่องสถานที่ทำการเคารพภักดีเป็นเรื่องเข้มงวดมากนัก ทุกคนก็เหมือนกันคือเดินทางไปทำฮัจญ์ที่นครมักกะฮ์และเยี่ยมหลุมศพของท่านศาสดาที่นครมะดีนะฮ์ ชาวชีอะฮ์จะเดินทางไปทำศาสนสถานของนักบุญซูฟี และในบางแห่งประชาชนชาวซุนนีก็ให้ความเคารพนับถือต่อ อิมาม และครอบครัวของพวกเขาด้วยเช่นกัน ในนครไคโร ศาสนสถานซึ่งคิดกันว่าศิระของ อิมาม ฮุเซน (Husayn) ฝังอยู่ก็เป็นศูนย์กลางการเคารพให้เกียรติของประชาชน

อย่างไรก็ตาม ได้มีการเฉลิมฉลองประจำปีซึ่งมีความหมายพิเศษสำหรับชาวชีอะฮ์นั่นคืองานอาชูรอ (‘ashura) ซึ่งเป็นการรำลึกถึงการต่อสู้ ณ เมืองกัรบลาซึ่งท่าน อิมาม ฮุเซนถูกสังหารในวันที่สิบของเดือนมุฮัรรัม (Muharram) เมื่อปี ค.ศ. 680 สำหรับชาวชีอะฮ์นี่เป็นหนึ่งในวันสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ ถือเป็นการชี้ชัดลงไปถึงหนทางที่เห็นได้ของโลกได้บิดเบือนไปจากสิ่งที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้ามีความปรารถนาให้เป็นไป การเสียชีวิตของท่านฮุเซนถูกมองว่าเป็นการสละชีพเพื่อศาสนา เป็นการเสียสละด้วยความสมัครใจ เพื่อความดีงามของชุมชนและเป็นสัญญาณว่าในท้ายที่สุดพระเจ้าผู้เป็นเจ้าจะฟื้นฟูระเบียบการที่ถูกต้องของสิ่งต่างๆ ในวันนั้นชาวชีอะฮ์จะสวมใส่เครื่องหมายไว้ทุกข์ และในมัสญิดจะมีการบรรยายบอกเล่าถึงการเสียสละของท่านฮุเซนและอธิบายความหมายของการเสียสละนั้น บางสมัยการบอกเล่าเรื่องของท่านฮุเซนได้ถูกพัฒนาต่อเติมให้มีสีสันเป็นแบบละคร

จากขั้นตอนเบื้องต้นในการพัฒนาระบบของชีอะฮ์นั้น การให้ความเคารพต่อบรรดา อิมามก่อนข้างจะเปลี่ยนท่านเหล่านั้นไปสู่อะไรที่ยิ่งกว่ามนุษย์ เป็นการแสดงถึงจิตวิญญาณที่เห็นได้ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า และเบื้องหลังความหมายภายนอกอันชัดเจนของกูรอนั้น เชื่อกันว่ามีลักษณะที่ซ่อนเร้นอยู่ ความคิดดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ เมื่อราชวงศ์นั้นปกครองอียิปต์และซีเรีย พวกที่ถือนิกายอิสมาอีลียะฮ์คือกลุ่มของชีอะฮ์ซึ่งเป็นที่มาของราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์หรือที่พวกเขาอ้างว่าสังกัดอยู่นั้น มีความเชื่อซึ่งต่อมาภายหลังถูกทำให้คลุมเครือไปโดยระบบความคิดที่เกิดขึ้นโดยนักวิชาการซึ่งอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์และแพร่ขยายไปโดยความช่วยเหลือของอำนาจแห่งราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์

คำสอนซึ่งราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์พึงใจก็คือ คำสอนที่ให้ความถูกต้องชอบธรรมต่อการอ้างของพวกเขาที่ว่า ระบบอิมาม (imamate) ได้ผ่านจาก อะลี อับดุลลาฮ์ (Ja‘far al-Sadiq) ไปสู่หลานปู่ คือ มุฮัมมัด ในฐานะ อิมาม ท่านที่ 7 ซึ่งเป็น อิมาม ท่านสุดท้ายที่ปรากฏตัวในสายของท่าน เพื่อหาเหตุผลและอธิบายความเชื่อนี้ จึงได้มีการนำเสนอคำจำกัดความที่ว่า อิมาม คืออะไร ซึ่งวางอยู่บนความคิดบางประการทางประวัติศาสตร์ ตลอดประวัติศาสตร์ทั้งหมดอ้างกันว่า มนุษยชาติจำเป็นต้องมีครูผู้ได้รับทางนำจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าและไม่มีบาป และครูเช่นนั้นมิได้อยู่แค่แวดวง แต่ละแวดวงเริ่มต้นด้วยผู้สื่อสาร (นาศิก – natiq) ผู้เปิดเผยสัจธรรมให้แก่โลก ต่อไปก็คือผู้ตีความ (วะซี – wasi) ผู้สอนความหมายภายในสอง

สามอย่างของการเปิดเผยของผู้สื่อสาร ความหมายนี้เป็นความหมายซึ่งวางอยู่ภายใต้รูปแบบภายนอกของทุกศาสนา พระผู้เป็นเจ้ามีหนึ่งและไม่เป็นที่รู้จักได้ จากพระองค์จะปรากฏปัญญาสากล (Universal Intelligence) ซึ่งรวมเอารูปแบบของสิ่งถูกสร้างทุกอย่าง และรูปแบบเหล่านี้ได้แสดงตัวของมันเองให้เห็น โดยอาศัยกระบวนการส่งทอดสายธาร ะชีแต่ละคนจะถูกตามมาด้วย อิมาม เจ็ดคนติดๆ กัน คนสุดท้ายก็คือ ผู้สื่อสารของศตวรรษต่อไป นาทิก (natiq) ของศักราชที่เจ็ดและศักราชสุดท้ายจะเป็น มะห์ดี (mahdi) ที่ได้รับการคาดหมายไว้ ผู้จะมาเปิดเผยความจริงภายในแก่ทุกคน ศักราชแห่งกฎหมายภายนอกจะสิ้นสุดลง และศักราชแห่งความรู้ในเรื่องธรรมชาติของจักรวาลซึ่งมิได้บิดเบือนจะเริ่มต้นขึ้น

มีเวลาหนึ่งเรื่องที่เป็นฉบับของนิกายชีอะฮ์ซึ่งราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ให้การสนับสนุนได้ ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ถึงแม้ว่าจะมีในชีเรียมากกว่าในอียิปต์หรือแถบมัชรบก็ตาม เมื่ออำนาจของราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์เสื่อมสลายลง และในที่สุดถูกแทนที่โดยราชวงศ์อัยยูบียะฮ์ ชุมชนที่ถือนิกายอิสมาอิลิกก็หดตัวลง แต่ยังคงมีอยู่ในแถบเทือกเขาตามเส้นทางชายฝั่งตอนเหนือของชีเรียและในเยเมนรวมทั้งในอิหร่านด้วย ส่วนที่ปะปนไปกับคนเหล่านี้ตามแถบภูเขาชายฝั่งของชีเรีย ก็คือ ชุมชนอื่นอีกสองชุมชนที่มีความเชื่อในนิกายชีอะฮ์แบบอื่นๆ ความศรัทธาของชาวดรูซ (Druz) เกิดจากคำสอนของฮัมซะฮ์ อิบน์อะลี (Homza ibn ‘Ali) เขาได้ขยายความคิดของนิกายอิสมาอิลิกออกไปจากเรื่องที่ว่าบรรดา อิมาม คือตัวตนแห่งปัญญา ซึ่งกระจายออกมาจากพระผู้เป็นเจ้าผู้หนึ่งเดียว และถือว่าตัวตนของพระองค์ผู้หนึ่งนั้นได้ถูกแสดงตนต่อมนุษยชาติ และในที่สุดก็มารวมอยู่ในเกาะลิฟะฮ์ของราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ คือ อัลหะกิม (al-Hakim – ค.ศ. 996-1021) ผู้ซึ่งหายไปจากสายตามนุษย์แต่ก็จะกลับมา ชุมชนอื่น เช่น พวกนุซัยรี (Nusayris) ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากมุฮัมมัด อิบน์นุซัยร์ (Muhammad ibn Nusayr) ผู้สอนว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นหนึ่งเดียวไม่อาจแสดงตนได้ แต่จากพระองค์ได้ปรากฏคนอื่นๆ ขึ้นมาตามลำดับ ท่านอะลีเป็นตัวตนที่สูงสุดในบรรดาคนเหล่านั้น (นั่นเป็นที่มาของชื่อ อะลาวิ (Alalwis – ซึ่งพวกเขามักถูกเรียกขานอยู่บ่อยๆ)

กลุ่มที่มีความคลุมเครือในเรื่องต้นกำเนิดก็คือ ชุมชนสองชุมชนซึ่งพบได้เป็นส่วนใหญ่ในอิรัก พวกยาซิดี (Yazidis) ทางตอนเหนือมีศาสนาซึ่งรวมเอาส่วนประกอบต่างๆ ที่ได้มาจากทั้งศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม พวกเขามีความเชื่อว่าโลกนี้ถูกสร้างขึ้นโดยพระผู้เป็นเจ้า แต่ถูกรักษาไว้ได้โดยผู้ที่ป็นรองลงมาตามลำดับ และมนุษยชาติจะค่อยๆ มีความสมบูรณ์ในชีวิตที่ต่อๆ กันไป พวกมานดาอิน (Mandaeans) ทางตอนใต้ของอิรัก ก็เก็บรักษาประเพณีโบราณของศาสนาไว้ พวกเขาเชื่อว่าดวงวิญญาณของมนุษย์ลอยขึ้นสูงด้วยวิธีมีแสงสว่างภายใน เพื่อจะเข้าร่วมกับสิ่งสูงสุด ส่วนสำคัญอย่างหนึ่งในข้อปฏิบัติทางศาสนาก็คือการล้างบาป (baptism) อันเป็นกระบวนการของการชำระตนให้บริสุทธิ์

เมื่อถูกตัดออกจากแหล่งแห่งอำนาจและทรัพย์สินในเมืองใหญ่ๆ และอาศัยอยู่ในที่ๆ ส่วนใหญ่ ถ้าไม่เป็นศัตรูกับบรรดาผู้ปกครองของฝ่ายขุนนี้ก็จะถูกตั้งข้อสงสัย ชุมชนเช่นนั้นก็จะถอยเข้าไปอยู่ในหมู่พวกกันเองและพัฒนาวิธีการปฏิบัติต่างๆ ซึ่งแตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ ในขณะที่คำสอนและกฎหมายของพวกอิบาดี (Ibadi) และซัยดี (Zaidi) ไม่ได้แตกต่างไปจากของพวกขุนนี้ ในหมู่ชาวดรูซและพวกนุซัยรียัน เกิดความแตกต่างกันขึ้นถึงจุดที่ว่าพวกเขาได้รับการพิจารณาจากนักกฎหมายขุนนี้ว่า อย่างดีที่สุดก็อยู่แค่ขอบๆ ของอิสลามเท่านั้นเอง และภายใต้ราชวงศ์มัมลุกได้มีช่วงเวลาหนึ่งที่พวกเขาถูกประหัตประหาร พวกเขามีสถานที่ของตัวเองในการปฏิบัติศาสนา ซึ่งแตกต่างไปจากพวกชีอะฮ์และซุนนี นั่นคือ คัลวา (Khalwa) แบบง่ายๆ ของชาวดรูซซึ่งตั้งอยู่บนยอดเนินเขาเหนือเมืองชนบทหรือหมู่บ้าน เป็นที่ๆ คนที่มีความรู้ทางศาสนาและนักบุญได้อาศัยอยู่อย่างสันโดษหรือ มัจญ์ลิส (majlis) ของพวกอิสมาอิลี ประเพณีการเรียนรู้ได้ส่งทอดกันมาโดยนักวิชาการทางศาสนา ในโรงเรียนหรือในบ้านของพวกเขา และเมื่ออยู่ในวาระว่างเว้น อิمام พวกเขานั้นเองที่มีอำนาจหน้าที่ในด้านจริยธรรมในชุมชนของพวกเขาเอง

การเรียนของชาวยิวและชาวคริสเตียน

จนถึงตอนต้นของสมัยใหม่ ศูนย์กลางอันสำคัญของการประชากรชาวยิวและของวัฒนธรรมทางศาสนาอยู่ในประเทศที่ปกครองโดยชาวมุสลิม ชาวยิวส่วนใหญ่ดำรงชีวิตของตนอยู่ในกระแสหลักของการใช้ชีวิตแบบยิว ซึ่งยอมรับในอำนาจของคัมภีร์ทัลมุด (Talmud) อันเป็นองค์ประกอบของการตีความและการอธิบายถึงกฎหมายของชาวยิวซึ่งได้ถูกรวบรวมไว้ ณ นครบาบิโลเนียหรืออิรัก ถึงแม้ว่าจะมีชุมชนที่เล็กกว่าอยู่หลายชุมชน เช่น พวกการัยท์ (Karaites) ผู้ถือว่าคัมภีร์โตราห์ (Torah) คือคำสอนของพระเจ้าที่เปิดเผยมาและรวมอยู่ในพระคัมภีร์นั้น เป็นต้นตอของกฎหมายแต่เพียงแหล่งเดียว และนักวิชาการทุกคนควรจะต้องศึกษาเพื่อตัวของเขาเอง กับชาวสะมาริตัน (Samaritans) ผู้แยกออกไปจากชาวยิวสายหลักในสมัยโบราณ

ระหว่างช่วงต้นสมัยของอิสลามอิรักยังคงเป็นศูนย์กลางสำคัญของการเรียนรู้ทางศาสนาของชาวยิว ในสถาบันการศึกษาที่ยิ่งใหญ่สองแห่งได้มีนักวิชาการผู้ที่ยิ่งใหญ่กว่าเป็นดังผู้รักษาประเพณีการบอกเล่าเรื่องศาสนาของชาวยิวมาช้านาน และเป็นผู้ที่รับเอาปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับการตีความซึ่งถูกส่งมาจากชาวยิวทั่วโลก อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาเมื่ออาณาจักรอับบาซียะฮ์เกิดแตกแยกกัน อำนาจหน้าที่อันเป็นอิสระก็ได้รับการปฏิบัติโดยวิทยาลัย (yeshivot) ต่างๆ ซึ่งเจริญเติบโตขึ้นในศูนย์กลางสำคัญๆ ของประชากรยิว คือ กรุงไคโร ค็อยรวานและเมืองต่างๆ ของชาวสเปนที่เป็นมุสลิม

ในระยะแรกๆ ของสมัยอิสลาม ชาวยิวมีชีวิตอยู่ในประเทศต่างๆ ซึ่งภาษาอาหรับกลายเป็นภาษาหลักของรัฐบาล และประชากรมุสลิมรับเอามันมาใช้ราวกับว่าเป็นภาษาของตนเองในชีวิตทางโลก ถึงแม้ว่าพวกเขายังคงใช้ภาษาฮีบรู (Hebrew) สำหรับพิธีสวดภาวนาและความมุ่งหมายทางศาสนาก็ตาม อิทธิพลทางศาสนาต่างๆ และความคิดทางด้านกฎหมายของชาวยิวที่มีต่อการพูดถึงอิสลามที่เข้ามาสู่ระบบความคิดได้สะท้อนอยู่ในศาสนายูดาห์ และได้พัฒนาขึ้นเป็นเทววิทยาและปรัชญาของชาวยิว ซึ่งได้รับอิทธิพลที่เข้มแข็งโดย *กะลาม* และปรัชญาอิสลาม นอกจากนั้นยังมีการผลิตงานของบทกวีฮีบรูทั้งด้านศาสนาและทางโลกในแคว้นอันดาลุส (Andalus) ภายใต้การกระตุ้นของระเบียบแบบแผนและลักษณะของภาษาอาหรับอย่างใดก็ตาม ด้วยการเข้ามาของราชวงศ์อัลโมฮาดียะฮ์ ในคริสต์ศตวรรษที่สิบสองการพัฒนาอย่างเต็มที่ของวัฒนธรรมและชีวิตยิวในแคว้นอันดาลุสได้ยุติลง บุคคลที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของศาสนายูดาห์ในสมัยกลางคือ มูซา อิบน์มัยมูน (Musa ibn Maimun หรือ Maimonides – ค.ศ. 1135-1204) ได้พบกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นอิสระในกรุงไคโร ภายใต้ราชวงศ์อัยยูบียะฮ์* มากกว่าในแคว้นอันดาลุสที่เขาจากมา หนังสือเรื่อง *การนำทางแก่ผู้สับสนงวย (Guide of the Perplexed)* ของเขา ซึ่งเขียนเป็นภาษาอาหรับได้ให้การตีความด้านปรัชญาถึงศาสนาและงานอื่นๆ ในภาษาอาหรับและฮีบรู อธิบายถึงกฎหมายของชาวยิว เขาเป็นแพทย์ประจำตัวของเสาะลาฮุดดีน (Salah al-Din) และบุตรชายของเขา ชีวิตและความคิดของเขาคือพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่ย่ำแย่ระหว่างมุสลิมและชาวยิว ผู้มีการศึกษาและมีตำแหน่งในประเทศอียิปต์ในสมัยของเขา อย่างไรก็ตาม ในศตวรรษต่อมา มาเกิดความห่างไกลกันมากขึ้น และถึงแม้ว่าชาวยิวบางคนยังคงรุ่งเรืองอยู่ต่อไปอย่างเช่น พวกพ่อค้าและที่มีอำนาจอย่างเช่นข้าราชการในกรุงไคโรและเมืองใหญ่ๆ ของมุสลิมก็ตาม ยุคสมัยแห่งการสร้างสรรค์วัฒนธรรมยิวในโลกอิสลามจึงสิ้นสุดยุติลงแล้ว

ในระยะต้นๆ ของการปกครองของอิสลาม ความสัมพันธ์ระหว่างชาวคริสเตียนกับมุสลิมก็มีผลเช่นเดียวกับการสัมพันธ์กับชาวยิว ชาวคริสเตียนยังคงเป็นประชากรส่วนใหญ่ อย่างน้อยก็ในส่วนของโลกอิสลามซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกของอิหร่าน

การมาถึงของอิสลามได้ทำให้สถานภาพของศาสนจักรเนสโตเรียน (Nestorian) และโมโนฟิไซต์ (Monophysite) ดีขึ้น ด้วยการขจัดความอ่อนแอซึ่งพวกเขาเคยได้รับมาภายใต้การปกครองของพวกไบแซนไทน์ออกไป บาทหลวงนิกายเนสโตเรียนเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอยู่ในกรุงแบกแดดภายใต้เคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ และศาสนจักรซึ่งมีเขาเป็นหัวหน้าได้ขยายตัวออกไปทางตะวันออก เข้าไปในเอเชียด้านในและไกลไปจนถึงประเทศจีน เมื่ออิสลามได้พัฒนาขึ้นซึ่งพัฒนาขึ้นในสิ่งแวดล้อมของคริสเตียน และนักวิชาการคริสเตียนก็มีบทบาทอย่าง

* เรียกในภาษาอังกฤษว่า อัยยูบิด (Ayyubid) – ผู้แปล

สำคัญอยู่ในการถ่ายทอดความคิดเชิงวิทยาศาสตร์และปรัชญาของกรีกมาเป็นภาษาอาหรับ ภาษาต่างๆ ซึ่งเป็นภาษาที่ชาวคริสเตียนใช้พูดและเขียนมาแต่ก่อน ก็ยังคงใช้ต่อไป (ภาษากรีก ซีรีแอก (Syriac) และคอปติกทางภาคตะวันออก ภาษาละตินในแคว้นอันดาลุส) และศาสนสถานบางแห่งก็เป็นศูนย์กลางที่สำคัญทางความคิดและวิชาการคือ เดร์ ซะอ์ฟราน (Dayr Za 'Fran) ทางตอนใต้ของแคว้น อนาโตเลีย มาร มัตตัย (Mar Mattai) ทางตอนเหนือของอิรัก และวาดี นัตรูน (Wadi Natrun) ในทะเลทรายทางตะวันตกของอียิปต์ อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปสถานการณ์ก็เปลี่ยนแปลงไป ชนกลุ่มน้อยชาวมุสลิมที่มีอิทธิพลได้กลายมาเป็นคนส่วนใหญ่ และได้มีการปกครองตนเองอย่างเข้มแข็ง และมีชีวิตด้านวิทยปัญญาและด้านจิตวิญญาณที่มั่นใจในตนเองในทางตะวันออก ศาสนจักรเนสโตเรียนที่กว้างไกลไปทั่วโลกเกือบจะสูญสิ้นไปจากการพิชิตของกษัตริย์ติมูร์ (Timur) เช่น ในแถบมัฆริบ ในแคว้นอันดาลุสคริสต์ศาสนาจึงจบลง การค่อยๆ ขยายตัวของรัฐคริสเตียนจากทางเหนือไปสู่ความตึงเครียดมากขึ้นระหว่างชาวคริสเตียนและชาวมุสลิม ทั้งในอันดาลุสและในประเทศต่างๆ ทางตะวันออกซึ่งชาวคริสเตียนอาศัยอยู่ คือในอียิปต์ ซีเรียและอิรัก พวกเขาส่วนใหญ่ได้ละทิ้งภาษาของตัวเองไปใช้ภาษาอาหรับ แต่ภาษาอาหรับก็มิได้มีผลที่ทำให้มีชีวิตชีวาเหมือนกับที่มีอยู่ในชุมชนชาวยิวจนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า

ถึงแม้ว่าจะมีความสัมพันธ์ที่ง่ายและใกล้ชิดกันระหว่างชาวมุสลิม ชาวยิวและชาวคริสเตียนก็ตาม ก็ยังมีช่องว่างระหว่างความไม่รู้และอคติระหว่างพวกเขาอยู่ พวกเขาทำการมโนสการแยกกันและมีสถานที่ต่างๆ อันสูงส่งสำหรับการเคารพสักการะและการแสวงบุญของพวกเขาเอง คือ มินครเยรูซาเล็มสำหรับชาวยิว นครเยรูซาเล็มอีกที่หนึ่งสำหรับชาวคริสเตียนและนอกจากนั้นยังมีศาสนสถานท้องถิ่นสำหรับนักบุญต่างๆ ความแตกต่างอาจจะมิอยู่ในเมืองต่างๆ มากกว่าในชนบท อย่างไรก็ตาม ชุมชนต่างๆ อยู่อาศัยใกล้ชิดกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบต่างๆ ซึ่งมีของรัฐบาลในเมืองไม่อาจเอื้อมเข้าไปถึงโดยตรง ก็อาจอยู่ด้วยการผสมกลมกลืนอย่างใกล้ชิดซึ่งขึ้นอยู่กับความจำเป็นซึ่งกันและกัน หรือความเชื่อฟังและความจงรักภักดีต่อขุนศึกท้องถิ่นร่วมกัน ลัทธิ ดันไม์ และก๊อนนินซึ่งถูกถือว่าเป็นสถานที่ของการวิงวอนขอหรือการเยียวยามาตั้งแต่ก่อนการเกิดขึ้นของศาสนาอิสลาม หรือแม้แต่ก่อนคริสต์ศาสนา ในบางครั้งก็เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่อผู้ถือศาสนาต่างๆ ตัวอย่างบางประการในเรื่องนี้ได้ถูกบันทึกไว้ในสมัยใหม่ เช่น ในซีเรีย คิดร (Khidr) หรือปีศาจที่ลึกลับนั้นก็คือเซนต์ จอร์จ (St George) ซึ่งได้รับการเคารพในฤดูใบไม้ผลิ และสถานศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ เช่นในอียิปต์ ชาวคอปต์และชาวมุสลิมต่างก็ทำการเฉลิมฉลองวันแห่งเซนต์ดาเมียนา (St Damiana) ซึ่งสละชีวิตเพื่อศาสนา ในระหว่างการประชุมประหารชาวคริสเตียนครั้งสุดท้ายในจักรวรรดิโรมันในโมร็อกโก ชาวมุสลิมและชาวยิวทำการฉลองร่วมกันในเทศกาลต่างๆ ณ ศาสนสถานของผู้ทรงศีลทั้งชาวยิวและมุสลิม

บทที่ 12

วัฒนธรรมของราชสำนักและประชาชน

ผู้ปกครองและผู้อุปถัมภ์

ความแตกแยกของเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาซียะฮ์กับการล่มสลายไปเป็นครั้งสุดท้ายของราชวงศ์ได้จัดสถาบันที่เป็นศูนย์กลางของอำนาจของการอุปถัมภ์ อันนำมาซึ่งความเจริญของอารยธรรมอิสลามแบบอาหรับสากล กวีและนักการศาสนาและการศึกษาในทางโลกได้มาพบกัน ณ กรุงแบกแดด และชนบประเพณีทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ก็ได้ผสมผสานกันและกันเพื่อผลิตบางสิ่งบางอย่างที่ใหม่ขึ้นมา การแบ่งทางการเมืองของดินแดนต่างๆของเคาะลีฟะฮ์ ได้นำเอาการแพร่กระจายของพลังและความสามารถบางอย่างเข้ามาด้วย แต่ก็นำไปสู่การถือกำเนิดของราชสำนัก และเมืองหลวงต่างๆ ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของการผลิตผลทางศิลปะและทางวุฒิปัญญา การแบ่งนี้ยังไม่เสร็จสิ้นลง แต่ในตอนนี้ได้มีภาษาการแสดงออกทางวัฒนธรรมร่วมกัน และการเคลื่อนไหวของนักวิชาการและนักเขียนทั้งหลาย จากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่งซึ่งได้รับการรักษาไว้และถูกพัฒนาขึ้นมา อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาหนึ่งความแตกต่างของรูปแบบและการเน้น ซึ่งมีอยู่เสมอระหว่างภูมิภาคสำคัญของมุสลิมชาวอาหรับจะขยายกว้างออกไป เพื่อพูดให้ง่ายเข้าอีริกยังคงอยู่ภายในวงรังสีของอิหร่าน ซีเรีย และอียิปต์ได้สร้างหน่วยวัฒนธรรมขึ้นมา ซึ่งอิทธิพลของมันได้ขยายสู่บางส่วนของคาบสมุทรอาหรับและของแถบมัฆริบ และในตะวันตกไกลก็ได้มีการพัฒนาอารยธรรมอันดาลูเซียขึ้น ซึ่งแตกต่างในบางประการจากที่มีอยู่ทางตะวันออก

สังคมของชาวอันดาลูเซียก่อรูปขึ้นโดยการผสมผสานกันของส่วนประกอบต่างๆ คือของชาวมุสลิม ชาวยิวและชาวคริสเตียน คือชาวอาหรับ เบอ์เบอร์ ชาวสเปนพื้นเมืองและบรรดาทหารผู้ได้รับโชคจากยุโรปตะวันตกและตะวันออก (ชาวสากอลิบา - Saqaliba หรือ ‘สลาฟ’) ทั้งหมดเหล่านี้ได้มารวมกันโดยเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ในคอร์โดบาและที่อยู่รอบๆราชสำนักของเคาะลีฟะฮ์ เป็นชนชั้นนำชาวอันดาลูเซียจากครอบครัวที่อ้างว่ามีเชื้อสายอาหรับ สืบทอดมาจากบรรดาผู้ตั้งถิ่นฐานรุ่นแรกๆ ซึ่งมีทรัพย์สินและอำนาจทางสังคมที่มาจากตำแหน่งทางราชการและการควบคุมที่ดิน การปรากฏครั้งแรกของวัฒนธรรมชั้นสูงนั้นอยู่ภายในและรอบๆ ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ในสมัยหลังนั้น นักศาสนวิทยาและนักกฎหมายต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ถือตามสำนักคิดมาลิกี แต่บางคนก็ยึดมั่นกับสำนักคิดซอฮิรี (Zahiri) ซึ่งสอนการตีความโดยผู้ตีความตามตัวอักษรของศาสนา แต่ภายหลังได้หมดไป พวกแพทย์และข้าราชการศึกษาปรัชญาและธรรมชาติวิทยากันอย่างเป็นทางการ อำนาจของผู้ปกครองและชนชั้นนำ ถูกแสดงออกมาด้วยอาคารที่งดงามและในบทกวี

วัฒนธรรมนี้ได้รุ่งเรืองต่อไปอยู่รอบๆ ราชสำนักของราชอาณาจักรเล็กๆ ซึ่งเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ทรงทำให้แตกออกมาเป็นมัมลุก อัก-เฆาะวอิฟ (muluk al-tawa ‘if) หรือ ‘กษัตริย์ที่เป็นพรรคพวก’ พวกอัลมูรอวียะฮ์ (Almuviyyah) ผู้มาจากชายขอบของทะเลทรายแถบมัฆริบได้นำเอาอารมณัอันรุนแรงซึ่งยึดมั่นต่อกฎหมายแบบมาลิกีที่เข้มงวด และการคาดการณ์แบบใช้เหตุผล

แบบเสรี อำนาจของผู้สืบทอดทั้งหลายของพวกอัลมูรอวิยะฮ์ คือพวกอัลโมฮาดียะฮ์ยังได้สร้างขึ้นจากแรงกระตุ้นของการฟื้นฟูความมีศรัทธาขึ้นมาด้วย การเน้นในเรื่องเอกภาพของพระเจ้า และการปฏิบัติตามกฎหมาย แต่มันได้นำเอาการสนับสนุนมาจากความคิดทางศาสนาของโลกมุสลิมตะวันออก ซึ่งผู้สถาปนามันขึ้นคือ อิบน์ तुมาร์ต (Ibn Tumart) ได้ทำการศึกษาและก่อรูปความคิดของเขาขึ้น และบรรดาผู้ที่นำเอาความคิดนั้นไปทั่วแถบมัฆริบและอันดาลุส มาจากชาวเบอร์เบอร์ผู้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เทือกเขาแอตลาส ช่วงสมัยของพวกเขาคือช่วงเวลาที่ยิ่งใหญ่แห่งวัฒนธรรมของชาวอันดาลุเซีย และในด้านหนึ่งมันคือสุดยอดยุคของมัน คือความคิดของิบน์ รัชด์ (Ibn Rushd) เป็นการแสดงออกครั้งสุดท้ายด้วยภาษาในเรื่องจิตใจด้านปรัชญา ปรัชญาของิบน์ อะรอบี (Ibn Arabi) คือการใช้อิทธิพลเหนือประเพณีของซูฟีในตะวันตกและตะวันออกมาหลายศตวรรษ หลังจากราชวงศ์อัลโมฮาดียะฮ์ กระบวนการขยายดินแดนของชาวคริสเตียนได้ทำให้ศูนย์กลางแห่งชีวิตของอาหรับมุสลิมแห่งแล้วแห่งเล่าสูญหายไป จนกระทั่งเหลืออยู่เฉพาะราชอาณาจักรแกรนาดา อย่างไรก็ตาม ประเพณีที่ได้สร้างก็ยังคงดำเนินต่อไปในวิธีต่างๆ ในเมืองต่างๆ ของแถบมัฆริบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโมร็อกโกที่ชาวอันดาลุเซียอพยพเข้าไปอาศัย

อาคารซึ่งเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ยั่งยืนที่สุดของมนุษย์นั้นเป็นการแสดงออกซึ่งความศรัทธา ความมั่งคั่งและอำนาจของผู้ปกครองและชนชั้นนำอยู่เสมอ มัสยิดใหญ่ๆ ทั้งหลายต่างก็เป็นเครื่องหมายถาวรที่ทิ้งไว้ให้โดยผู้นำมุสลิมระยะแรกๆ ในดินแดนที่พวกเขาเข้าพิชิตและการปรากฏขึ้นมาของศูนย์กลางแห่งอำนาจและความมั่งคั่งในท้องถิ่น ในขณะที่อำนาจของราชวงศ์อับบาซียะฮ์เริ่มอ่อนแอลง แล้วก็หายไป ก่อให้เกิดการแพร่หลายของอาคารทั้งหลายที่อุทิศให้แก่การปฏิบัติทางศาสนา และชีวิตแห่งวัฒนธรรมซึ่งมีมาด้วย – โดยวิธีต่างๆ การพัฒนาระบบ *วักฟ* (*waqf*) ส่งเสริมให้เกิดอาคารเช่นนั้นขึ้นเช่น *มัจเราะชะฮ์** *ซาวียะฮ์* ที่ฝังศพ โรงพยาบาล น้ำพุสาธารณะและโรงเรียนสำหรับพวกพ่อค้า บางแห่งก็สร้างขึ้นโดยคนร่ำรวยและมีอำนาจ แต่ที่ใหญ่ที่สุดสร้างโดยพวกผู้ปกครองผู้สร้างปราสาทราชวังและป้อมปราการด้วยศูนย์กลางของเมือง ซึ่งยังมีร่องรอยเหลืออยู่ในกรุงไคโรและตุนิซ อเล็ปโป ดามัสกัสและเฟซ และศูนย์กลางของการประกอบพิธีทางศาสนาอย่างเช่นนครเยรูซาเล็มนั้นส่วนใหญ่เป็นการสร้างในศตวรรษหลังๆ ของสมัยนี้ ไคโรเป็นเมืองที่ยิ่งใหญ่และมีขนาดใหญ่ที่สุด มีป้อมปราการและพระราชวังต่างๆ ของพวกมัมลุกส์อยู่บนทิวเขาต่ำๆ ที่ยื่นออกมาของเนินเขามุกออตัม (Muqattam) มีมัสยิดที่ฝังศพของพวกสุลต่านในสุสานอันกว้างขวางที่อยู่นอกกำแพงเมือง และบริเวณสถานที่ต่างๆ อย่างเช่นมัสยิดและมัจเราะชะฮ์ของสุลต่านอะซันที่สร้างขึ้นตรงสี่ด้านของลาน

ในศตวรรษที่สิบ รูปแบบพื้นฐานของอาคารสาธารณะได้ถูกสร้างขึ้นมานั่นคือ มัสยิดพร้อมกับ *กิบละฮ์* (*qibla*) คือด้านที่หันไปทางนครมักกะฮ์ *มิห์รอบ* (*miharab*) คือเว้าในกำแพงที่เป็นที่ตั้งแท่นเทศนาของอิมามผู้นำการละหมาดและหอคอย (หอเรียกผู้คนมาละหมาด) ซึ่งเข้าได้ทางลานที่มีกำแพงล้อมซึ่งมีน้ำพุเพื่อชำระล้าง (ทำน้ำละหมาด) กับราชวังและเป็นสถานที่ของผู้ปกครอง

* โรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม

ที่ปิดกันโดยกำแพงหรืออยู่ห่างจากเมือง และดำเนินชีวิตของมันเองอยู่ท่ามกลางห้องหอและร้านเล็ก ๆ ซึ่งวางอยู่ในอุทยาน ในอาคารเช่นนั้นของสมัยแรกๆ นั้นด้านหน้าภายนอกของอาคารไม่มีใครได้รับความสนใจ ส่วนกำแพงภายในแสดงถึงอำนาจหรือความเชื่อ โดยประดับอยู่ในลวดลายดอกไม้ใบไม้หรือรูปเรขาคณิตหรือด้วยคำจารึก ในสมัยหลังๆ อาคารทั้งหลายในเมืองต่างๆ ที่อยู่ไกลออกไปก็มีส่วนร่วมอยู่ในภาษาของการตกแต่งแบบเดียวกันในบางระดับ จากนั้นนครแบกแดดไปถึงคอร์โดบา มีการใช้ผนังฉาบปูนขาวผสมทรายและหินอ่อนปน การใช้กระเบื้องหรือไม้สลักที่มีลวดลายต่างๆ หรือจารึกด้วยภาษาอาหรับ อย่างไรก็ตาม ได้มีแบบอย่างเด่นๆ ปรากฏขึ้น มีการเน้นมากขึ้นในรูปร่างภายนอก คือที่ด้านหน้า ที่ประตูทางเข้าอันใหญ่โต ที่หลังคาโดมและหอคอย และที่นี่มีความแตกต่างกันอย่างสำคัญ ในเมืองต่างๆ ของซีเรียและอียิปต์ภายใต้ราชวงศ์อียิปต์และภายใต้การปกครองของมัมลุก ด้านหน้าของอาคารบุด้วยหินเป็นแผ่นสลักสีกัน นี่เป็นแบบที่เรียกว่า *อับลัก (ablaq)* ซึ่งเป็นมรดกของโรมันซึ่งเคยใช้ในซีเรียแล้วเผยแพร่ไปยังอียิปต์ และจะเห็นได้ในโบสถ์ต่างๆ ในอัม เบรีย (Umbria) และทัสคานี (Tuscany) ในอิตาลีได้ด้วย หลังคาทรงกลม (โดม) กลายเป็นสิ่งที่เด่นมาก มีการตกแต่งอาคารด้านนอกด้วยลวดลายเรขาคณิตต่างๆ หรืออื่นๆ ส่วนภายในนั้นมีการเปลี่ยนจากห้องโถงที่เหลี่ยมไปเป็นโดมกลมๆ ก่อให้เกิดปัญหา ซึ่งได้รับการแก้ไขโดยการใช้บัวโค้ง ซึ่งบ่อยครั้งจะประดับด้วยรูปคล้ายหินย้อยหรือส่วนโค้งหน้าตัดสามเหลี่ยมซึ่งยื่นออกมา

ทางตะวันตกไกลของโลกมุสลิมอาหรับ ได้มีการริเริ่มแบบอย่างหนึ่งที่เด่นงดงามของการสร้างมัสยิดโดยนำมาใช้ ณ มัสยิดใหญ่แห่งคอร์โดบา มีทางเดินแบ่งพื้นที่เป็นตอนๆ หลายตอน มีการประดับด้วยหินอ่อนสลัก และเสาที่มีรูปร่างงดงามมีเสาสูงชูรองรับโค้งรูปเกือกม้า ราชวงศ์อัลมูรอวิยะฮ์ และอัลโมฮาดิยะฮ์ได้ถึงความทรงจำถึงพวกเขาไว้ในมัสยิดใหญ่ๆ หลายหลังในอันดาลุส โมร็อกโก แอลจีเรียและตูนิเซีย มัสยิดคอรอวียีน (Qarawiyyin) ในเมืองเฟซ (Fez) เป็นการสร้างสรรค์ของราชวงศ์อัลมูรอวิยะฮ์ สามารถถือเป็นตัวอย่างของแบบแผนเช่นนั้นได้ มีลานยาวๆ แคบๆ มีหอคอยสองหอวางอยู่เหมือนกันที่ตรงปลายสองข้าง ส่วนของห้องละหมาดมีเสานานกันไปกับผนังซึ่งมี *มิหْرอบ* อยู่ หลังคามุงกระเบื้องสีเขียว หออะซานในแถบมักริบมักจะ เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยมีรูปสี่เหลี่ยมเล็กๆ ยกขึ้นไปจากการยกพื้นข้างบน บางแห่งก็สูงมากและเด่นมาก เช่น มัสยิดกิรอลดา (Giralda) ที่เมืองเซวิล (Seville) และมัสยิดกูตูปบียะฮ์ (Kutubbiyya) ที่เมืองมัรรอเกิช (Marrakish) เป็นต้น

อนุสรณ์ที่ยังยืนอยู่อย่างน่าประทับใจในรูปแบบของอันดาลูเซียนั้น มิใช่มัสยิดแต่เป็นพระราชวังคือ พระราชวังอัลฮัมบรา (Alhambra) ที่เมืองแกรนาดา (Granada) โดยส่วนใหญ่สร้างขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่สิบสี่ ซึ่งมีได้เป็นแค่พระราชวัง แต่เกือบจะเป็นเมืองของผู้ปกครองที่แยกออกมาจากเมืองใหญ่ที่ตั้งอยู่ด้านล่างไป ภายในกำแพงพระราชวังจะมีอาคารต่างๆ มากมาย คือมีโรงทหารและป้อมปราการอยู่ภายนอก และที่ตอนกลางมีลานหลวงสองแห่งคือ ลานไม้หอมและลานสิงห์ ซึ่งมีแผ่นน้ำล้อมรอบด้วยดอกไม้สวนและอาคารต่างๆ ตรงที่ปลายสุดของมันมีห้องโถงทำพิธีหลายห้อง วัตถุที่ใช้เป็นอิฐตกแต่งอย่างวิจิตรพิศดารด้วยปูนขาวหรือกระเบื้อง มีคำจารึกเป็น

ตัวอักษรจากพระคัมภีร์กูรานและจากบทกวีภาษาอาหรับ ที่เขียนขึ้นโดยเฉพาะเพื่ออาคารเหล่านี้ การมีน้ำอยู่แสดงให้เห็นลักษณะร่วมกันในรูปแบบของชาวอันดาลุส และชาวมัฆริบ ตรงใจกลางของสวนมีธารน้ำหรือสระน้ำตั้งอยู่ล้อมรอบด้วยประติมากรรมรูปสัตว์สี่เท้าที่เคลือบสีฟ้า ศาลาดอกไม้และพุ่มไม้จะถูกคัดเลือกมาและปลูกอย่างระมัดระวัง ทั้งหมดนี้ล้อมรอบด้วยกำแพงสูงๆ สร้างด้วยอิฐทาสีด้วยปูนขาว

การตกแต่งสำคัญภายในอาคารต่างๆ ก็คือการตกแต่งผนังด้วยกระเบื้อง ปูนขาวหรือไม้ ในพระราชวังและเรือนอาบนํ้า ปรากฏว่ามีภาพเขียนผนังแสดงภาพของมนุษย์และสัตว์ที่กำลังถูกล่าหรือทำสงครามหรืออยู่ในงานเลี้ยงแห่งความสำราญ อันเป็นเนื้อเรื่องที่ไม้อาจแสดงให้เห็นได้ในมัสยิด เพราะคำสอนของศาสนาที่เข้มงวดไม่ยอมรับการแสดงภาพของสิ่งมีชีวิต โดยถือว่าเป็นความพยายามที่จะลอกเลียนลักษณะเฉพาะในอำนาจการสร้างสรรค์ของพระเจ้า ตามผนังไม่มีรูปภาพแขวนแต่อาจแสดงภาพหนังสือได้ มีต้นฉบับของหนังสือ*กาลิลาะดิมนา* (*กาลิลากับดิมนา*) จากคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ดและสิบสอง ซึ่งประกอบไปด้วยรูปภาพของนกและสัตว์ มีต้นฉบับของหนังสือ*มะกอมาต* (*Maqamat*) ของฮาริรี (*Hariri*) อันเป็นฉากต่างๆ ของชีวิตเช่นภาพ มัสยิด ห้องสมุด ตลาด และบ้านเรือน มีต้นฉบับหนังสือเล่มอื่นๆ ที่แสดงให้เห็นเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ประเพณีนี้ยังคงดำรงอยู่ต่อไปในสมัยมัมลุก แต่ก็ไม่เข้มแข็งเหมือนกับที่ในอิหร่านซึ่งอยู่ห่างออกไปทางตะวันออก

ที่มีชื่อเสียงที่สุดในการตกแต่งบ้านเรือนส่วนตัวและอาคารสาธารณะเช่นกันก็คือ งานกระฉกเครื่องปั้นดินเผาและโลหะ มีความสำคัญไม่เฉพาะสำหรับใช้หรือเพราะความสวยงามของรูปทรงเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้นำเอาจินตนาการต่างๆ ซึ่งอาจเป็นสัญลักษณ์แห่งสัจธรรมของศาสนาหรือแห่งอำนาจของผู้ปกครอง เช่นต้นไม้ ดอกไม้ ถ้วยคำ สัตว์หรือผู้ปกครอง เครื่องปั้นดินเผาในช่วงแรกๆ ทำด้วย ดินเผาเคลือบ แต่ต่อมาภายหลังมีการผลิตเครื่องใช้ที่เป็นมันวาวขึ้นมา มีการนำเข้าเครื่องกระเบื้องสีขาวสลักนํ้าเงินจากจีนและได้รับการลอกเลียนแบบมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สิบสี่ อียิปต์เป็นศูนย์กลางสำคัญของการผลิต แต่หลังจากการแตกสลายของเมืองฟุสตาต (*Fustat*) ในคริสต์ศตวรรษที่สิบสอง พวกช่างฝีมือจึงเดินทางอพยพไปยังซีเรียและที่ไกลกว่านั้น เช่นในเมืองโมซูล (*Mosul*) ดามัสกัส ไคโรและที่อื่นๆ ซึ่งอยู่ส่วนใน ได้มีการประดิษฐ์ภาชนะทองแดง บรอนซ์และทองเหลืองขึ้น มีการผลิตตะเกียงแก้วอันประณีตงดงามขึ้นมาเพื่อแขวนไว้ในมัสยิด

บทกวีและนิทาน

บทกวีมีบทบาทสำคัญอยู่ในวัฒนธรรมของบรรดาผู้ปกครองและผู้มีมั่งคั่ง เมื่อใดก็ตามที่มีผู้อุปถัมภ์ เมื่อนั้นก็มีกวีที่ยกย่องพวกเขา มีอยู่บ่อยครั้งที่การสรรเสริญจะใช้รูปแบบที่คุ้นเคย นั่นคือ *กอซิดา* (*qasida*) ซึ่งได้ถูกแต่งขึ้นโดยนักกวีแห่งสมัยอับบาซียะฮ์ อย่างไรก็ตาม ในอันดาลุสนั้นภายในและรอบๆ ราชสำนักของราชวงศ์อุมัยยะฮ์และผู้สืบทอดบางคน รูปแบบใหม่ของบทกวีได้ถูกสร้างขึ้นมา ที่สำคัญที่สุดคือ *มุวัชชะฮ์* (*muwashshah*) ซึ่งปรากฏขึ้นในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่สิบ และยังคงถูกปลูกฝังต่อมาเป็นเวลานับร้อยๆ ปี ไม่เฉพาะในอันดาลุสเท่านั้นแต่ในแถบมัฆริบด้วย มันเป็นบทกวีแบบโคลงสำหรับสวดหรือร้อง ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นบทกวีที่ทุกๆ

บรรพตมิได้สิ้นสุดลงด้วยคำสัมผัสอันเดียวกัน แต่มีลีลาของคำสัมผัสในทุกๆบรรทัดที่ไม่ตรงกัน หรือบรรทัดที่ตามกันมาและคำนี้กล่าวซ้ำๆ กันจนตลอดบท จังหวะและภาษาที่ใช้โดยพื้นฐานแล้วมีความเหมือนกันกับบทกวี กอศิยะห์ แต่แต่ละบรรทัดที่ไม่ตรงกันจะจบลงด้วยคำปิดท้าย (กือรญา - *kharja*) เกี่ยวกับต้นกำเนิดของบทกวีนี้นักวิชาการมีการคาดเดากันอย่างมาก ภาษาที่ใช้เขียนใกล้เคียงกับภาษาพื้นเมือง และบางครั้งก็มีใช้ภาษาอาหรับแต่เป็นภาษาพื้นเมืองของสมัยนั้นบ่อยครั้งแสดงออกถึงความรักแบบประโลมโลกย์ ด้วยภาษาที่ถูกใส่เข้าไปในปากของคนบางคนที่มิใช่กวี เรื่องราวของ มุวัซซะห์ ยังรวมทั้งเอาบทกวีภาษาอาหรับทั้งหมดไว้ด้วย เช่นการบรรยายธรรมชาติ สดุดีผู้ปกครอง ความรัก ความสูงส่งของพระผู้เป็นเจ้า และหนทางไปสู่ความรู้อันลึกลับของพระองค์ ยิ่งกว่านั้นในระยะหลังได้ปรากฏกวีอีกรูปแบบหนึ่งขึ้นมา คือ *ชะญัล (zajal)* ซึ่งเป็นบทกวีแบบโคลงสวดหรือร้องเช่นกัน แต่แต่งด้วยภาษาอาหรับที่เป็นภาษาพื้นเมืองอันดาลูเซีย

ในบทกวีรักของอันดาลูเซียบางบทแสดงความรู้สึกส่วนตัวอย่างรุนแรง เป็นการแสดงจุดหมายปลายทางของปัจเจกบุคคล อย่างเช่นบทกวีของอิบน์ ซัยดาน (Ibn Zaydan - ค.ศ. 1003-71) เขาถูกเลี้ยงดูมาในเมืองคอร์โดบาในช่วงเวลาแห่งความเสื่อมโทรมของเคาะลีฟะฮ์อับบาซียะฮ์ ในสมัยยุคสมัยของเขาเข้าไปเกี่ยวข้องกับอย่างลึกซึ้งกับชีวิตทางการเมือง เมื่อถูกคุมขังโดยรัฐบาลของเคาะลีฟะฮ์ ครั้งแรกเขาได้ลี้ภัยไปอยู่กับผู้ปกครองท้องถิ่นคนหนึ่ง แล้วก็ไปอยู่กับอีกคนหนึ่งในเมืองเซวิล เมื่อผู้ปกครองของเมือง เซวิล พิชิตเมืองคอร์โดบาได้ เขาจึงกลับมาที่นั่นชั่วคราวหนึ่ง อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่ในชีวิตของเขา จะหมดไปกับการลี้ภัยอยู่นอกเมืองของเขาเอง และคร่ำครวญถึงการสูญเสียถิ่นกำเนิดของตนเอง ผสมผสานกับความเสียใจสำหรับวัยหนุ่มที่ผ่านพ้นไป สะท้อนแนวเรื่องที่เป็นประเพณีของบทกวี กอศิยะห์ แบบโบราณ แต่เป็นไปในแนวทางซึ่งเปิดเผยบุคลิกภาพของเขา ในบทกวีที่เกี่ยวกับเมืองคอร์โดบา เขาได้รำลึกถึงเมืองและวัยหนุ่มของเขาว่า พระผู้เป็นเจ้าได้ส่งฝนโปรยปรายมายังสถานที่อยู่ซึ่งถูกทอดทิ้งของที่เรารัก พระองค์ทรงรักทอญูนาแห่งบุปผามาดี เป็นลายริ้วหลากหลายสีไว้เหนือพวกเขา และทำให้ดอกไม้ดอกหนึ่งชูช่อขึ้น เหมือนดังดวงดาวอยู่ท่ามกลางสิ่งเหล่านั้น มีหญิงสาวที่คนหนอที่ลากเสื้อผ้าของเธอไปเหมือนดังเงาในหมู่ดอกไม้เช่นนั้น เมื่อชีวิตแสนสดใสและเวลายังรับใช้เราอยู่... มันช่างแสนสุขอะไรอย่างนั้น -วันเวลาที่ผ่านไป วันเวลาแห่งความสำราญเมื่อเรายู่กับผู้มีผมสีดำ สายขลิบไสวและหัวไหล่อันขาวผ่อง... บัดนี้จึงกล่าวแก่จุดหมายปลายทาง ซึ่งความโปรดปรานของมันได้สิ้นสุดลงไปแล้ว -เป็นความโปรดปรานที่ ข้าฯ คร่ำครวญหายมเมื่อคำคืนผ่านพ้นไป สายลมอ่อนของมันได้สัมผัสกับตัวข้าฯ อย่างแผ่วเบาเหลือเกินในยามเย็นของข้าฯ แต่สำหรับเขาผู้เดินไปในยามรัตติกาล ดวงดาวยังคงสาดแสงทักทายท่าน โอ้คอร์โดบา -ด้วยความรักและความหวังหาอาหาร

บันทึกส่วนตัวที่แสดงความเสียใจและเจ็บปวดนั้น มีอยู่ในบทกวีรักของเขาที่แสดงต่อเจ้าหญิงวัลลดา (Wallada) เจ้าหญิงแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ที่เขาเคยรักในวัยหนุ่ม แต่ได้ทิ้งเขาไปหาคนอื่น ถูกแล้ว, ฉันคิดถึงเธอด้วยความหวังหาที่อัช-ชะห์เราะห์ (al-Zahra) เมื่อขอบฟ้าใสสว่างและโฉมหน้าของโลกให้ความสุขสำราญและลมเย็นพัดเอื่อยๆ มาในยามบ่ายคล้อยราวกับว่ามันสงสารฉัน สวนดอกไม้วาววามไปด้วยหัวน้ำสีเงินยวง ราวกับว่าสร้อยคอที่เปลือยลงมาจากทรวงอกถูกเหวี่ยงลงไปในนั้น มันเป็นวันที่เหมือนวันเวลาทั้งหลายแห่งความสำราญของเรา ซึ่งบัดนี้ได้พรากจากเราไปแล้ว เราผ่านคำคืนไปเหมือนดังพวกหวัชโมยที่ลักเอาความสุขสำราญในขณะที่โชคชะตาหลับไหล... กุหลาบดอกหนึ่งวาววามอยู่ในเปล่งของมันเผยตัวต่อดวงอาทิตย์และยามที่ขยับเงาขึ้นเมื่อแลดูมัน ดอกบัวดอกหนึ่งลอยน้ำผ่านไปแผ่สร้างคามหอมหวานของมันแก่ผู้หลับใหล

คนหนึ่งซึ่งเปิดดวงตาออกด้วยรุ่งอรุณ... สิ่งมีค่าที่สุดสุดใสดุที่สุด เป็นของรักมากที่สุดของข้าฯ- ถ้าหากว่าผู้รักจะสามารถเป็นเจ้าของสิ่งใดได้ -ก็ย่อมไม่สามารถทดแทนความบริสุทธิ์แห่งความรักของเราได้ ในยามที่เรารอนแรมไปในสวนแห่งความรักอย่างเสรี บัดนี้ ข้าฯ ขอบคุณพระผู้เป็นเจ้าสำหรับเวลาที่ฉันได้อยู่กับเธอ เธอได้พบการปลอบโยนแล้ว แต่ฉันยังคงเป็นผู้รักอยู่

นี่คือความเข้มนานแห่งดอกไม้ดอกสุดท้ายของบทกวี โคลงแสดงความรู้สึกส่วนตัวอันเป็นของดั้งเดิมนี้ก่อนสมัยใหม่ ยังคงมีการเขียนต่อไปอีกมากมายในฐานะที่เป็นกิจกรรมสำหรับการศึกษาศึกษา แต่ผลผลิตของมันที่ได้รับความสนใจในสมัยหลังๆ นั้นมีอยู่น้อย ข้อยกเว้นสำคัญในเรื่องนี้ได้แก่บทกวีบางบทที่ได้รับแรงบันดาลใจจากลัทธิซูฟี อย่างเช่นบทกวีของอุมร์ อิบน์ อัล-ฟาริด (Umar ibn al-Farid – ค.ศ. 1181- 1235) ด้วย ภาพแห่งความรักและความหลงใหลของมันจึงสามารถแสดงออกได้มากกว่าหนึ่งความหมาย

เหตุผลหนึ่งสำหรับความรุ่งเรือง อันดาลุสอาจจะเป็นการผสมผสานกับของประชาชน ภาษาและวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน อย่างน้อยที่นั่นก็มีการใช้ภาษาถึงห้าภาษา สองภาษา เป็นภาษาพูดซึ่งเป็นภาษาอาหรับแคว้นอันดาลุสซึ่งเป็นพิเศษ และเป็นภาษาย่อยของโรมันซึ่งในภายหลังได้พัฒนาขึ้นเป็นภาษาสเปน ทั้งสองภาษาได้ถูกใช้ในระดับต่างๆ กัน โดยชาวมุสลิม คริสเตียนและชาวยิว และยังมีภาษาเขียนอยู่สามภาษาเช่นกัน คือ ภาษาอาหรับชั้นสูง ภาษาลาติน และภาษาฮีบรู (Hebrew) ชาวมุสลิมใช้ภาษาอาหรับ ชาวคริสเตียนใช้ภาษาลาติน ชาวยิวใช้ทั้งภาษาอาหรับและภาษาฮีบรู ชาวยิวที่เขียนปรัชญาหรือวิทยาศาสตร์จะใช้ภาษาอาหรับเป็นหลัก แต่กวีจะใช้ภาษาฮีบรูในวิธีใหม่ เกือบจะเป็นครั้งแรกที่บทกวีในภาษาฮีบรูได้ถูกใช้ในเรื่องอื่นๆ มากกว่าเพื่อความมุ่งหมายในพิธีสดภาวนา ภายใต้การอุปถัมภ์ของชาวยิวที่มั่งคั่งและมีอำนาจ ซึ่งมีบทบาทสำคัญอยู่ในชีวิตของราชสำนักและเมืองต่างๆ พวกเขาได้นำเอารูปแบบของบทกวีอาหรับมาใช้อย่างเช่น *กอสีเดฮ์* และ *มูวซฮะห์* และได้ใช้ไปในทางโลกรวมทั้งในพิธีสดภาวนาด้วย กวีที่มีชื่อเสียงที่ยิ่งใหญ่ที่สุดได้แก่ จูดาห์ ฮาเลวี (Judah Halevi – ค.ศ. 1075-1147)

บทกวีชั้นสูงถูกเขียนขึ้นด้วยภาษาที่เข้มงวดด้านไวยากรณ์ เป็นการเฉลิมฉลองแนวเรื่องบางอย่างอันเป็นที่ยอมรับและกึ่งก้องไปด้วยเสียงสะท้อนของบทกวีในอดีต แต่ที่แคว้นลอมมันอยู่ได้แก่วรรณกรรมที่กระจายออกไปในวงกว้างขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องง่ายเกินไปที่จะเรียกมันว่า (เป็นที่นิยม) แต่อาจเป็นที่นิยมชมชอบของชนชั้นต่างๆ อันกว้างขวางของสังคม ส่วนมากของมันเป็นไปอย่างชั่วคราวแต่ขึ้นอย่างสดๆ ไม่มากนักน้อย โดยมีได้ถูกเขียนเอาไว้ ส่งผ่านด้วยวาจา แล้วหลังจากนั้นก็หายลับไปกับกาลเวลา แต่บางชิ้นก็ยังคงอยู่ต่อไป บทกวีแบบซาญัล (Zajal) ได้ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในอันดาลุสในคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ด แล้วแพร่หลายออกไปทั่วโลกที่พูดภาษาอาหรับ นอกจากนั้นยังมีประเพณีของการแสดงละครอีกด้วย การแสดงละครเลาบางอย่างที่เขียนขึ้นโดยนักประพันธ์แห่งคริสต์ศตวรรษที่สิบสามคือ อิบน์ ดาเนียล (Ibn Daniyal) ซึ่งแสดงโดยหุ่นหรือโดยมือข้างหน้าแสงไฟ และข้างหลังจอยังคงเป็นเช่นเดิม

เรื่องราวที่แพร่หลายและคงทนมากที่สุดก็คือเรื่องเริงรมย์ ได้มีวงจรรันใหญ่หลวงของเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับวีรบุรุษเดบโดมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ ต้นกำเนิดของเรื่องเหล่านั้นได้สูญหายไป

ความพรวัวของกาลเวลา สามารถพบภาคที่แตกต่างกันได้ประเพณีทางวัฒนธรรมอันหลากหลาย เรื่องเหล่านั้นอาจมีอยู่ด้วยประเพณีการบอกเล่าก่อนที่จะมีการบันทึก รวมถึงเรื่องราวของ อันตาร์ อิบน์ ชัดดาด ('Antar ibn Shaddad) ผู้เป็นบุตรชายของนางทาส ผู้กลายมาเป็นวีรบุรุษของชาวเผ่าอาระเบีย อิสกันดาร์ (Ishandar) หรืออเล็กซานเดอร์มหาราช (Alexander the Great) บัยบาร์ส (Baybars) ผู้มีชัยชนะเหนือพวกมองโกล (Mongols) และผู้ก่อตั้งราชวงศ์มัมลุกในอียิปต์ และบานู ฮิลาล (Banu Hilal) เผ่าอาหรับผู้อพยพไปยังประเทศต่างๆ ของแถบมักริบ แนวเรื่องของวงจรต่างๆ นั้นมีหลากหลาย บางเรื่องเป็นเรื่องราวของการผจญภัย หรือการเดินทางที่เล่าไว้เพื่อบรรยายในสิ่งที่เห็น บางเรื่องก็ปลุกจักรวาลแห่งพลังเหนือธรรมชาติซึ่งอยู่รอบชีวิตมนุษย์ขึ้นมาเช่น ฤกษ์ปีศาจที่มีคุณสมบัติทางเวทมนตร์ ภาคาของเมืองแห่งความฝัน ที่ใจกลางเรื่องเหล่านี้คือความคิดถึงวีรบุรุษหรือพรรคพวกของวีรบุรุษคนๆ หนึ่งหรือกลุ่มของผู้คนที่รวมกันต่อต้านพลังของความชั่ว -ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือปีศาจหรือกิเลสตัณหาของพวกเขาเอง- และเอาชนะสิ่งเหล่านั้นได้

เรื่องราวที่แต่งขึ้นเหล่านี้ได้รับการท่องอ่านผสมผสานกับบทกวี คำสัมผัส ร้อยแก้วที่เป็นจังหวะจะโคน (*สาจ – saji*) และร้อยแก้วธรรมดา มีเหตุผลสำหรับสิ่งนี้คือจังหวะเป็นส่วนช่วยให้จำได้ง่าย และยังทำให้การบอกเล่าผุดผ่องไปจากชีวิตธรรมดาและวาทกรรม การผสมผสานของแบบอย่างต่างๆ สามารถทำให้ผู้เล่าเคลื่อนไหวจากเรื่องหนึ่งไปยังอีกเรื่องหนึ่ง ตามแต่ผู้ฟังต้องการและความประทับใจที่เขาต้องการทิ้งไว้ให้ ผู้ฟังในชนบทอาจมีความหวังที่แตกต่างไปจากผู้ที่อยู่ในเมือง และผู้มีการศึกษาก็แตกต่างไปจากคนที่อ่านหนังสือไม่ออก ในช่วงเวลาหนึ่งๆ เรื่องราวต่างๆ ได้ถูกเขียนลงไว้ โดยนักเขียนหลายคนที่มีทักษะทางอักษรศาสตร์บางอย่าง และผู้ที่อ่านเรื่องราวเหล่านั้นอาจมีความรู้ในคำราที่เขียนขึ้นมา แต่จะมีขอบเขตอยู่เสมอสำหรับการเขียนขึ้นมาสดๆ หรือการรับเอาไปใช้ตามกาลเวลาหรือสถานที่ใดเป็นการเฉพาะ

ประวัติศาสตร์ของความเจริญเติบโตของวงจรเหล่านี้ยังไม่ได้รับการศึกษามากนัก และบางทีอาจจะศึกษาไม่ได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้ค่อยๆ เจริญเติบโตผ่านศตวรรษต่างๆ ไป และแตกต่างกันไปในประเทศต่างๆ การศึกษาวงจรของอันตาร์แสดงให้เห็นว่าต้นกำเนิดของมันอยู่ที่นิทานพื้นเมืองที่มีอยู่ในสมัยก่อนหน้าศาสนาอิสลามในอาระเบีย แต่มันค่อยๆ รวมเอาวัตถุดิบอื่นๆ เข้าไปในขณะที่มันเคลื่อนจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง คำราที่เรามีอยู่เวลานี้ได้ก่อรูปขึ้นมาไม่ช้าไปกว่าปลายทศวรรษที่สิบสี่แห่งค.ศ. ได้มีการแนะนำว่ากระบวนการการพัฒนาเช่นนั้น มีมากกว่าความสำคัญทางวรรณกรรมล้วนๆ แต่เพียงอย่างเดียว แต่มันยังได้ทำหน้าที่ให้ความชอบธรรมแก่การทำให้ประชาชนเป็นมุสลิม หรือการเป็นอาหรับใหม่ด้วยการจัดประวัติศาสตร์ของพวกเขาเข้าไปในแบบแผนของอาหรับเอง เช่นคนในเผ่าเร่ร่อนแห่งทะเลทรายซาฮาราได้เล่าถึงประวัติศาสตร์ของอันตาร์หรือบานู ฮิลาล โดยอ้างว่าตนเองมีแหล่งกำเนิดมาจากชาวอาหรับ

วงจรของนิทานที่รู้จักกันในนาม พันหนึ่งทิว (*Thousand and One Nights*) หรือรู้จักกันในยุโรปว่า *อาหรับราตรี (Arabian Nights)* แม้ว่าจะแตกต่างจากนิทานปรัมปราโลกอยู่หลายวิธีด้วยกัน แต่ก็สะท้อนถึงแนวเรื่องของพวกเขาและดูเหมือนจะเจริญเติบโตในแบบที่คล้ายคลึงกัน ไม่ใช่เรื่องแบบปรัมปราโลกซึ่งถูกสร้างขึ้นรอบๆ ชีวิตและการผจญภัยของคนๆ

เดียวหรือกลุ่มคน แต่เป็นการรวมเรื่องราวต่างๆ หลายชนิดซึ่งค่อยๆ นำมาผูกเข้าด้วยกันโดยการใช้คนคนเดียวที่เล่าเรื่องต่างๆ ให้แก่สามีของนางคืนแล้วคืนเล่า คำเชื่อแห่งการรวบรวมนี้คิดกันว่าได้วางไว้ในกลุ่มของเรื่องราวต่างๆ ที่แปลมาจากภาษาปาห์ลาวีเป็นภาษาอาหรับในตอนต้นศตวรรษของอิสลาม ได้มีการอ้างถึงมันอยู่บ้างในคริสต์ศตวรรษที่สิบ ซึ่งเป็นเศษของต้นฉบับแรกๆ ที่มีอยู่แต่ต้นฉบับสมบูรณ์ที่เก่าแก่ที่สุดมีมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สิบสี่ วงจรของนิทานต่างๆ ดูเหมือนจะก่อร่างขึ้นในกรุงแบกแดดระหว่างคริสต์ศตวรรษที่สิบและสิบสอง โดยขยายออกไปยังกรุงไคโรในระหว่างสมัยมัมลุกและเรื่องราวต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นมา หรือถูกแต่งขึ้นมาในเวลานั้น ไปถึงกรุงแบกแดดในสมัยเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ ฮารูน อัร-รอชิด (Harun al-Rashid) สิ่งที่เพิ่มเข้ามาได้มีขึ้นในสมัยหลัง นิทานบางเรื่องถูกแปลเป็นภาษายุโรปในระยะต้นที่สุดก็คือในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด และตีพิมพ์เป็นภาษาอาหรับเป็นครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า นั้นมิได้มีปรากฏอยู่แต่อย่างใดในต้นฉบับของสมัยต้นๆ

การเล่าเรื่องที่ค่อนข้างจะแตกต่างจากสิ่งเหล่านี้ ได้ผลิตขึ้นในสมัยสุดท้ายอันยิ่งใหญ่ของวัฒนธรรมอันดาลูซิยา นั่นคือสมัยราชวงศ์อัลโมฮาดียะฮ์คือ เรื่องฮัยยิบน์ญักฮาน (*Hayy ibn Yaqdhan*) โดยอิบน์ तुฟัยล์ (ibn Tufayl เสียชีวิตปี ค.ศ. 1185-6) เป็นตำราทางปรัชญาที่เขียนในรูปของนิทาน โดยเล่าถึงเด็กคนหนึ่งที่เกิดบนเกาะที่โดดเดี่ยวแห่งหนึ่ง เขาใช้เหตุผลตามลำพัง และเติบโตขึ้นตามขั้นตอนต่างๆ ของความเข้าใจถึงสากลโลก แต่ละขั้นตอนใช้เวลาเจ็ดปีและมีรูปแบบความคิดที่เหมาะสมของมัน ในที่สุดเขาก็บรรลุถึงจุดสุดยอดแห่งความคิดของมนุษย์ เมื่อเขาเข้าใจกระบวนการซึ่งเป็นลักษณะสุดท้ายของจักรวาล จังหะอันเป็นนิรันดร์ของการเกิดและการกลับคืน การมีอยู่ของผู้ทรงเอกะจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งลงมาถึงดวงดาวต่างๆ อันเป็นจุดซึ่งจิตวิญญาณจะอยู่ในรูปวัตถุ และจิตวิญญาณจะต่อสู้ดิ้นรนเพื่อจะเคลื่อนขึ้นไปสู่ผู้ทรงเอกะ

อย่างไรก็ตามความเข้าใจดังกล่าวเป็นไปสำหรับคนไม่กี่คนเท่านั้น เมื่อในที่สุดฮัยยิบได้พบมนุษย์อีกคนหนึ่ง และทั้งสองได้เดินทางจากเกาะไปยังโลกที่มีมนุษย์อาศัยอยู่ในระยะเวลาหนึ่ง เขาก็ได้เข้าใจว่ามีระดับขั้นแห่งปัญญาของมนุษย์มีเพียงบางคนเท่านั้นที่สามารถรักษาความจริงไว้ด้วยการใช้เหตุผลแต่เพียงอย่างเดียว คนส่วนน้อยอื่นๆ สามารถรักษาสัจธรรมไว้ด้วยการใช้เหตุผลของพวกเขาเพื่อถอดรหัสสิ่งที่ได้ถูกมอบให้พวกเขาโดยอาศัยสัญลักษณ์แห่งการวิวรรณ์ทางศาสนา คนอื่นๆ ยอมรับกฎหมายต่างๆ ที่วางอยู่บนสัญลักษณ์เหล่านั้น แต่ไม่สามารถตีความสัญลักษณ์เหล่านั้นโดยใช้เหตุผลได้ มนุษย์จำนวนมากไม่ใส่ใจทั้งต่อสัจธรรมที่เป็นเหตุผลหรือกฎหมายของศาสนา แต่สนใจเฉพาะสิ่งต่างๆ ในโลกนี้เท่านั้น ในสามกลุ่มแรกนั้นแต่ละกลุ่มมีความสมบูรณ์และมีข้อจำกัดของมันเอง จึงไม่ควรต่อสู้ดิ้นรนมากไปกว่านั้น จากการเดินทางไปยังแผ่นดินผืนใหญ่ เขาได้พบกับคนกลุ่มที่สามว่า

ฮัยยิบบอกพวกเขาว่าเขามีความคิดเห็นเหมือนคนพวกนั้น และยอมรับว่ามีความจำเป็นที่พวกเขาจะอยู่ในขอบเขตของกฎหมายของพระเจ้าและการปฏิบัติภายนอก ละเว้นจากการถลำลึกในสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับพวกเขา มีศรัทธาในสิ่งที่เข้าใจได้อย่างคลุมเครือและยอมรับมัน หลีกเลียงสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ๆ และสิ่งนี้คิดนึกเอาใจเอง สร้าง

แบบอย่างตัวของพวกเขาเองตามบรรพบุรุษที่มีความศรัทธาแน่น และละทิ้งความคิดต่างๆ ที่สร้างขึ้นใหม่ๆ เขาได้รับเร้าคนเหล่านั้นให้หลีกเลี่ยงแนวทางของชาวบ้านธรรมดาๆ ผู้ละทิ้งหนทางแห่งศาสนาและยอมรับทางโลก... นี่เป็นเพียงหนทางเดียวสำหรับผู้คนอย่างพวกเขา และหากว่าพวกเขาพยายามที่จะขึ้นสูงเหนือมันไปสู่ความสูงส่งของความเข้าใจลึกซึ้งในสิ่งที่พวกเขามี พวกเขาที่จะเดือดร้อน พวกเขาจะไม่สามารถไปถึงระดับของผู้ที่ได้รับการอำนวยความสะดวกได้แต่จะระส่ำระสายและตกต่ำลง

ดนตรี

ในยุคต่างๆ และที่ต่างๆ ดนตรีได้กลายเป็นเครื่องประดับของชีวิตที่เต็มไปด้วยอำนาจและความมั่งคั่ง และการเข้ามาเป็นเพื่อนของบทกวีบางชนิด บทกวีแบบมุวัซซะห์แห่งอันดาลูเซียถูกเขียนขึ้นเพื่อการขับร้องและมันได้รับการประพันธ์อย่างหนึ่งซึ่งเริ่มเจริญเติบโตขึ้นในสมัยต้นของอิสลาม และตัวของมันเองเป็นการดำรงประเพณีเก่าแก่กว่านั้นของอิหร่านเอาไว้ให้ยาวนาน ในสมัยราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ดนตรีเป็นของคนของราชสำนัก เล่นดนตรีถวายผู้ปกครอง และรักษาความห่างของพวกเขาวีด้วยการซ่อนตัวอยู่หลังม่าน บทกวีกรองที่เลือกคัดตัดตอนมาจากหนังสือกวีนิพนธ์หลายเล่มที่มีชื่อเสียงเล่มหนึ่งคือ *กิตาบ อัล-อะกอณี (Kitab al-aghani – หนังสือบทเพลง)* ได้บันทึกโอกาสดังกล่าวเอาไว้ ในราชสำนัก อับบาสิยะฮ์ ผู้ประพันธ์เพลงกล่าวว่า

ฉันได้เข้าไปในห้องขนาดใหญ่และสวยงาม ที่ปลายห้องมีม่านแพรอันวิจิตรตระการตาห้อยอยู่ ตอนกลางห้องมีที่นั่งหลายที่ที่หันมาทางม่าน และที่นั่งที่ม่านคนดนตรีสี่คนนั่งอยู่ เป็นผู้หญิงสามคนและผู้ชายหนึ่งคนพร้อมกับขลุ่ยอยู่ในมือของพวกเขา ฉันถูกจับให้นั่งถัดไปจากชายผู้นั้น และมีคำสั่งให้เริ่มแสดงดนตรี หลังจากทั้งสี่คนขับร้องเพลงแล้ว ฉันได้หันไปที่ผู้ที่นั่งอยู่ข้างฉัน และขอให้เขาเป่าเครื่องดนตรีของเขาคลอฉันไปด้วย... แล้วฉันจึงร้องเพลงที่ฉันแต่งขึ้นเอง... ในที่สุดประตูก็เปิดออก ฟาฏิล อิบน์ รอบี ประกาศออกมาว่า ‘ท่านผู้บัญชาการแห่งศรัทธาชน’ แล้วเคาะลิฟะฮ์ฮารูนก็ปรากฏตัวออกมา

ในบางจุดศิลปะถูกนำมาเสนอโดยนักดนตรีจากพระราชสำนักแห่งราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ถึงราชวงศ์อุมัยยะฮ์ในคอร์โดบา มีประเพณีของอันดาลูเซียและมัฆริบ ซึ่งมีความแตกต่างจากประเพณีของอิหร่านแห่งพระราชสำนักตะวันออก

เนื่องจากดนตรีถูกถ่ายทอดมาโดยตรงด้วยคำพูด จึงไม่มีบันทึกของสิ่งที่ได้แสดงหรือร้องไว้จริงๆ จนกระทั่งถึงศตวรรษต่อมา แต่บางสิ่งบางอย่างสามารถเรียนรู้ได้จากงานของนักเขียนทฤษฎีทางดนตรี ตามคำของบรรดานักคิดชาวกรีก นักปรัชญามุสลิมแลเห็นว่าดนตรีเป็นศาสตร์อย่างหนึ่ง คือการลำดับเสียงซึ่งสามารถอธิบายได้ตามหลักการทางคณิตศาสตร์ การอธิบายถึงมันมีความสำคัญโดยเฉพาะในหมู่พวกเขา เพราะว่าพวกเขาคิดว่าเสียงต่างๆ คือเสียงสะท้อนของคนตรีแห่งโลกต่างๆ คือการเคลื่อนไหวของฟากฟ้า ซึ่งก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทุกอย่างในโลกที่อยู่เบื้องล่างดวงจันทร์ นอกจากการคาดการณ์ด้านปรัชญาของพวกเขาแล้ว งานด้านดนตรีดังกล่าวอย่างเช่นงานของอิบนุ ลีนา (Ibn Sina) ได้ให้รายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับแบบแผนของการแต่งและการแสดงดนตรีรวมทั้งเครื่องดนตรีต่างๆ แสดงว่าดนตรีในพระราชสำนักนั้นเป็นดนตรีที่ใช้เสียงเป็นปฐม มีการนำบทกวีต่างๆ มาร้องพร้อมกับการใช้เครื่องดนตรีต่างๆ เช่นเครื่องสายที่ใช้ดีดและสี ขลุ่ย เครื่องตีหรือเคาะ มีการจัดเสียงตาม ‘แบบอย่าง’ ที่ได้รับการยอมรับจำนวนหนึ่ง แต่ภายในแบบแผนที่กำหนดไว้นี้ ก็มีที่ทางไว้สำหรับส่วนตกแต่งแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาสดๆ ดนตรียังเป็น

ส่วนประกอบของการเดินรำที่แสดงโดยนักเดินอาชีพรที่เป็นสตรีในราชสำนักและในบ้านเรือนของเอกชน

ทุกระดับชั้นของสังคม ในทะเลทราย ในชนบทและในเมืองมีดนตรีของพวกเขาสำหรับโอกาสสำคัญต่างๆ เช่นในสงคราม ในการเก็บเกี่ยวพืชผล ในการทำงานและการแต่งงาน แต่ละภูมิภาคก็มีประเพณีของตัวเอง มีเพลงของมันเองที่ร้องทั้งที่ใช้กลองและไม่ใช้ ขลุ่ยตันอ้อหรือเครื่องสายที่มีสายเดียว บางโอกาสก็มีการเฉลิมฉลอง ด้วยการเดินรำเช่นเดียวกัน ซึ่งแสดงไม่เฉพาะแต่โดยนักเดินอาชีพรเท่านั้น แต่โดยบุรุษหรือสตรีเป็นแถวหรือเป็นกลุ่มๆ การอพยพของประชาชนและการแพร่หลายของภาษาอาหรับและทุกสิ่งที่ไปกับประชาชน ย่อมสามารถขับเคลื่อนประเพณีเหล่านี้ไปในทิศทางที่เป็นไปในแบบเดียวกัน แต่ความแตกต่างยังคงมีอยู่ต่อไปในแต่ละหมู่บ้านหรือเผ่าพันธุ์หนึ่ง

ดนตรีในราชสำนักจะผสมผสานกับชีวิตทางโลกของราชสำนัก และดนตรีของประชาชนก็เช่นกัน อาจประกอบไปด้วยการเฉลิมฉลองทางโลกด้วยก็ได้ นักศาสนาไม่ยอมรับมัน แต่พวกเขาก็ไม่อาจประณามดนตรีได้เหมือนกัน เนื่องจากในไม่ช้าดนตรีก็ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติทางศาสนา คือการเชิญชวนผู้คนมาสู่การละหมาดที่มีจังหวะทำนองของมันเอง พระคัมภีร์กูรานถูกอ่านในแบบต่างๆ กัน และซิกข์ (*Dhir*) อันเป็นพิธีการที่เคร่งครัดของการเอ่ยพระนามของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของชีวิตทั้งปวง โดยมิคนตรีประกอบ และมีแม้กระทั่งใช้ความเคลื่อนไหวของร่างกายในกลุ่มภราดรของพวกเขามากกลุ่ม เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้เขียนที่เขียนภายในกรอบประเพณีทางกฎหมาย เพื่อกำหนดเงื่อนไขว่าการแสดงและการฟังดนตรีแบบไหนจึงจะได้รับอนุญาต ในส่วนที่มีชื่อเสียงส่วนหนึ่งของหนังสือ อิห์ยาอูลุมุดดีน (*Ibn ulum al-din*) ท่านฆอซาลิ (*Ghazali*) ได้ยอมรับพลังของดนตรีที่มีต่อจิตใจของมนุษย์ไว้ดังนี้

ไม่มีทางเข้าสู่จิตใจได้ยกเว้นแต่ต้องมาทางห้องด้านหน้าของหู เสียงดนตรีซึ่งระมัดระวังและน่าฟัง ย่อมนำเอาสิ่งที่อยู่ในจิตใจออกมา และแสดงให้เห็นต่อความงามและข้อบกพร่องของมัน... เมื่อใดก็ตามที่ดวงวิญญาณแห่งดนตรีและบทเพลงเข้าถึงหัวใจ ณ ที่นั่นก็จะสั่นไหวสิ่งที่ครอบงำอยู่ในหัวใจ

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดกฎเกณฑ์การใช้พลังที่มีอำนาจนี้ บทกวีและดนตรีมิได้ถูกสั่งห้ามเพราะตัวของมันเอง แต่เป็นไปตามสภาพแวดล้อม ดนตรีได้รับอนุญาตให้ใช้ได้เมื่อมันปลุกเร้าความใฝ่ฝันในการประกอบพิธีฮัจญ์ หรือกระตุ้นมนุษย์ให้เข้าสงครามในสถานการณ์ที่สงครามเป็นสิ่งที่ถูกต้อง หรือปลุกให้เกิดความโศกเศร้าอันน่าสรรเสริญ คือ ‘ความเศร้าโศกของมนุษย์สำหรับความขาดตกบกพร่องไปในเรื่องของศาสนา หรือบาปของพวกเขา’

หรือความรักเมื่อสิ่งที่จะรักเป็นสิ่งที่อนุญาตให้ หรือความรักในพระเจ้าเป็นเจ้า ‘ไม่มีเสียงใดจะเข้าไปในหูของมนุษย์ได้นอกจากเขาจะฟังจากพระเจ้าเป็นเจ้าและในพระเจ้าเป็นเจ้า’ อย่างไรก็ตาม มันจะถูกห้ามถ้าหากผู้ท่องหรือผู้ร้องเป็นผู้ที่ปลุกเร้าสิ่งชั่วร้าย หรือเป็นเพลงที่ลามกหรือดูหมิ่นศาสนาหรือก่อให้เกิดคัมภีร์ เครื่องดนตรีบางอย่าง - โดยเฉพาะขลุ่ยและเครื่องสายเป็นสิ่งที่ต้องห้าม เนื่องจากมันสัมพันธ์กับผู้ที่มามายหรือมีลักษณะพิเศษ

ความเข้าใจโลก

ไม่เฉพาะแต่นักวิชาการทางศาสนาและนักศึกษาใน *มัตเราะชะฮ์* เท่านั้นที่อ่านหนังสือ แต่สมาชิกของครอบครัวในเมืองซึ่งอ่านหนังสือออกก็จะอ่านเช่นกัน จนถึงเวลานี้ได้มีงานจำนวนมากมาที่เขียนขึ้น

ในภาษาอาหรับสำหรับให้พวกเขาไว้อ่านและได้มีการพัฒนาขึ้นของความสำนึกในตนเองทางวัฒนธรรม การศึกษาและการไตร่ตรองในเรื่องวัฒนธรรมที่สะสมไว้ ซึ่งแสดงออกด้วยภาษาอาหรับ เงื่อนไขแรกของกิจกรรมเช่นนั้นก็คือหนังสือหาได้ง่าย การขยายตัวของโรงงานและการใช้กระดาษตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่เก้าเป็นต้นไป ทำให้การคัดลอกหนังสือมีราคาถูกและง่ายขึ้น ผู้ประพันธ์หนังสือหรือโดยนักวิชาการผู้มีชื่อเสียงจะบอกข้อความให้อาลักษณ์จดบันทึก แล้วหลังจากนั้นเขาก็จะฟังหรืออ่านสำเนาและให้การรับรองมันด้วย *อิญาซะฮ์ (ijaza)* คือใบรับรองว่าเป็นการถ่ายทอดที่แท้จริง กระบวนการนี้เป็นการโฆษณาตัวเอง เพราะผู้ที่ได้คัดลอกหนังสือให้อ่านาต่อผู้อื่นให้คัดลอกมันได้ สำเนาหนังสือเล่มจะถูกขายโดยคนขายหนังสือ ซึ่งร้านของเขามักจะตั้งอยู่ใกล้ๆ มัสยิดใหญ่ๆ ในเมือง และหนังสือบางเล่มก็ถูกส่งไปยังห้องสมุดต่างๆ

ห้องสมุดขนาดใหญ่แห่งแรกๆ ซึ่งเรามีบันทึกไว้ที่ได้ถูกสร้างโดยผู้ปกครองต่างๆ ได้แก่ ‘บ้านแห่งวิทย์ปัญญา’ (*บัยตุลฮิกมะฮ์ – Bayt al-hikma*) ในนครแบกแดด ซึ่งสร้างโดยเคาะลีฟะฮ์ฮะอ์มุน (ค.ศ. 813-33) แล้วก็มี ‘บ้านแห่งการเรียนรู้’ (*ดาร์รูลอิหม์ – Dar al-im*) ซึ่งตั้งขึ้นในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ดแห่งราชวงศ์ฟาฏิมียะฮ์ในกรุงไคโร ทั้งสองแห่งนี้ยิ่งกว่าที่รวมของหนังสือเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางสำหรับการเรียนรู้และโฆษณาความคิดต่างๆ ที่บรรดาผู้ปกครองโปรดปรานด้วย ซึ่งได้แก่ ตรรกวิทยาภายใต้ราชวงศ์ฮะอ์มุนซึ่งเป็นของพวกอัสมาลีในกรุงไคโร ต่อมาห้องสมุดต่างๆ จึงเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีการยอมรับว่าหนังสือซึ่งมอบให้แก่การศึกษาและการสอนศาสนานั้นสามารถถือว่าเป็นการอุทิศทางศาสนา (*วักฟ์*) มัสยิดและ *มัตเราะชะฮ์* หลายแห่งจะติดต่อกับห้องสมุด ไม่เฉพาะเพื่อการใช้ของนักวิชาการต่างๆ ที่ใช้ทำการศึกษาเป็นส่วนตัวของพวกเขาเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางสำหรับการคัดลอกต้นฉบับต่างๆ และส่งผ่านมันออกไปให้ไกลออกไปด้วย

นักกฎหมายทางศาสนาจะยอมรับเฉพาะหนังสือที่นำไปสู่ความรู้ทางศาสนาในฐานะที่เป็นของ *วักฟ์* เท่านั้น แต่บรรดาผู้ปกครองและผู้มีอำนาจนั้นไม่มีความจำเป็นที่จะทำการแยกแยะเช่นนั้น วังและบ้านใหญ่ๆ จึงมีห้องสมุด ห้องสมุดบางแห่งบรรจุหนังสือที่เขียนด้วยการประดิษฐ์ตัวอักษรที่สวยงามและมีภาพประกอบด้วย

การผลิตส่วนใหญ่ของผู้ที่อ่านหนังสือและเขียนหนังสือขึ้นมา มักเป็นของสิ่งที่นักวิชาการสมัยใหม่เรียกว่า ‘วรรณกรรมแห่งการรวบรวม’ ได้แก่บทานานุกรม อรรถาธิบายในเรื่องวรรณกรรม สมุดคู่มือของการบริหารในทางปฏิบัติ เหนือสิ่งทั้งหลายก็คือศิลปะการเขียนประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ การเขียนประวัติศาสตร์ เป็นลักษณะเด่นของสังคมชาวมุสลิมในเมืองผู้มีความรู้ทั้งหลาย และสิ่งที่ได้เขียนขึ้นดูเหมือนจะมีการอ่านอย่างกว้างขวาง งานด้านประวัติศาสตร์และวิชาการที่มาจากเดียวกัน เป็นหน่วยที่ใหญ่ที่สุดของการเขียนในภาษาหลักของอิสลาม นอกเหนือไปจากงานวรรณกรรมทางศาสนา ถึงแม้ว่าจะมิได้ก่อรูปเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรกลางของ *มัตเราะชะฮ์* ก็

ตาม แต่ประวัติศาสตร์ดูเหมือนจะได้รับการอ่านอย่างมาก จากบรรดานักวิชาการและนักศึกษา ตลอดจนสาธารณชนผู้มีการศึกษาในวงกว้าง สำหรับส่วนหนึ่งของสาธารณชนที่อ่านหนังสือ นั้นมีความสำคัญเป็นพิเศษ สำหรับผู้ปกครองและผู้ทำงานให้ผู้ปกครอง ประวัติศาสตร์ได้มอบให้ไม่ใช่แต่เพียงบันทึกเรื่องราวแห่งความรุ่งเรืองและความสำเร็จทั้งหลายของราชวงศ์หนึ่งเท่านั้น แต่ยังได้รวบรวมตัวอย่างต่างๆ ซึ่งอาจเรียนรู้บทเรียนแห่งรัฐศาสตร์ได้ด้วย

เมื่อเอกภาพของเคาะลีฟะฮ์หายไปและราชวงศ์ต่างๆ ปรากฏตัวขึ้นพร้อมด้วยราชสำนัก ข้าราชการและชนชั้นกลางของราชวงศ์ซึ่งรวมกันอยู่รอบๆ พวกเขา ทั่วโลกอิสลาม ประเพณีของอิสลามในการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเช่นกัน นักวิชาการ ข้าราชการ หรือนักประวัติศาสตร์ในราชสำนัก ได้เขียนบันทึกเหตุการณ์ประจำปีของเมืองหรือภูมิภาค ในงานดังกล่าวเหล่านี้ อาจเป็นการสรุปประวัติศาสตร์สากลซึ่งได้มาจากนักประวัติศาสตร์ใหญ่ๆ แห่งสมัยอับบาซียะฮ์ แต่สิ่งนี้จะตามมาด้วยลำดับเหตุการณ์ในท้องถิ่นหรือของราชวงศ์ซึ่งบันทึกไว้ปีต่อปี อาจจะมีเพิ่มด้วยชีวประวัติของผู้ที่เสียชีวิตในปีนั้นด้วยก็ได้ ดังนั้นในซีเรีย อิบน์ลุอะษีร์ (Ibn al-Athir – ค.ศ. 1163-1233) ได้วางเหตุการณ์ต่างๆ ในสมัยของเขาเองเอาไว้ และใส่มันไว้ในบริบทแห่งประวัติศาสตร์สากล ในอียิปต์มีประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นต่างๆ ถูกเขียนขึ้นโดย อัล-มักริซี (al-Maqrizi – เสียชีวิตปี ค.ศ. 1442) และอิบน์อียาส (Ibn Iyas – เสียชีวิตปี ค.ศ. 1524) ครอบคลุมสมัยต่างๆ ของพวกมัมลู๊ก ณ แผ่นดินมักริบนั้นแล้ว ประวัติศาสตร์ของชาวอาหรับและชาวเบอร์เบอร์ของอิบน์คอลลูนถูกนำเสนอโดยหนังสือ *มุกอดดิมะฮ์ (Muqaddima หรือบทนำ)* ของเขา ซึ่งแสดงหลักการต่างๆ ของการเลือกสรรและการตีความ

การเขียนประวัติศาสตร์ที่รับผิดชอบไว้ดังนี้

บุคคลที่มีความสามารถและนักประวัติศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญจำนวนมาก มีความผิดพลาดในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องราวและความคิดเห็นเช่นนั้น และได้ยอมรับมันเหล่านั้นโดยปราศจากการตรวจสอบอย่างสำคัญ... และเพราะฉะนั้นประวัติศาสตร์จึงมีความสับสน... ผู้ใดก็ตามที่ปฏิบัติศาสตร์นี้ จำเป็นที่จะต้องรู้จักเกณฑ์ต่างๆ ของศิลปะการปกครอง บ้านเมือง ธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ และความแตกต่างระหว่างชาติ ภูมิภาคและเผ่าพันธุ์ทั้งหลายในเรื่องวิถีชีวิต คุณภาพของลักษณะนิสัย ขนบประเพณี นิกาย สำนักคิด ฯลฯ เขาจะต้องแยกแยะความคล้ายคลึงกัน และความแตกต่างระหว่างปัจจุบันและอนาคตได้ และรู้จักต้นกำเนิดต่างๆ ของบรรดาของราชวงศ์และชุมชนทั้งหลาย เหตุผลที่ทำให้สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นมา สถานการณ์ทั้งหลายของบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยและประวัติศาสตร์ของพวกเขา เขาจะต้องดำเนินต่อไปจนกระทั่งเขามีความรู้อย่างสมบูรณ์ ในเรื่องสาเหตุของเหตุการณ์ทุกอย่าง แล้วหลังจากนั้นเขาก็จะตรวจสอบข้อมูลซึ่งส่งทอดลงมาไปตามหลักการของการอธิบายของเขา ถ้าหากว่าหลักการเหล่านั้นมีความสอดคล้องกัน ข้อมูลนี้จึงไว้วางใจได้ มิฉะนั้นแล้วมันก็จะไม่เป็นของไม่แท้

ความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ได้แสดงให้เห็นเช่นกันในการเขียนอีกชนิดหนึ่ง นั่นคือเรื่องของภูมิศาสตร์และการเดินทาง บรรดาผู้เขียนเรื่องภูมิศาสตร์ได้อาศัยความรู้ที่มาจากงานเขียนของชาวกรีก อีหร่าน และอินเดีย รวมเข้ากับข้อสังเกตของทหารและนักเดินทาง พวกเขาบางคนจะเกี่ยวข้องกับการบอกเล่าเรื่องราวการเดินทางของพวกเขาเองและสิ่งที่พวกเขาสังเกตเห็น งานของ อิบน์ บัตตุฏเฐฮ์ (Ibn Battuta – เสียชีวิต ค.ศ. 1377) เป็นงานที่กว้างมากที่สุด และนำไปให้ความรู้สึกถึงการขยายตัวของโลกอิสลามและสังคมมนุษย์ที่หลากหลายซึ่งอยู่ภายในนั้น

บุคคลอื่นๆ ได้วางตนเองไว้ได้อย่างเป็นระบบ เพื่อที่ศึกษาถึงประเทศต่างๆ ของโลกที่มีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน เพื่อบันทึกเรื่องราวแห่งทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ รวมทั้งประชาชนและประเพณีของพวกเขาและเพื่อที่จะสืบค้นถึงเส้นทางต่างๆ ที่เชื่อมโยงพวกเขาเอาไว้ และระยะทางระหว่างพวกเขาด้วย ดังนั้น อัล-มุกอดดาสี (al-Muqaddasi เสียชีวิตปี ค.ศ. 1000) จึงได้เขียนหนังสือที่ย่อมาจากหนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวกับภูมิศาสตร์กายภาพและภูมิศาสตร์ของมนุษย์ของโลกที่เรารู้จัก ซึ่งขึ้นอยู่กับการสังเกตด้วยตัวเอง และบรรดาประจักษ์พยานที่ไว้วางใจได้ และ อัล-ยากูต (al-Yagut – เสียชีวิตปี ค.ศ. 1229) ได้แต่งปทานานุกรมทางภูมิศาสตร์หนึ่งขึ้นมา

รสนิยมของชนชั้นกลางอาจค่อนข้างจะไม่เหมือนกับของนักวิชาการทางศาสนาและนักศึกษา ใน *มัคเราะซะฮ์* โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครอบครัวที่จัดหาเลขานุการ นักบัญชีและแพทย์ให้แก่ผู้ปกครองทั้งหลาย นั้นมีความสนใจ ด้วยลักษณะงานของพวกเขาในความคิดซึ่งเป็นผลผลิตของการสังเกตและสรุปเหตุผลจากหลักการที่มีเหตุผล การคาดการณ์ของนักปรัชญาทั้งหลายถูกสำนักกฎหมายศาสนาและผู้ปกครองบางคนมองอย่างระแวง แต่แนวทางอื่นๆ ของการใช้เหตุผลเพื่ออธิบายให้แจ่มแจ้งถึงธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ก่อให้เกิดความระแวงสงสัยน้อยลง และมีประโยชน์ในทางปฏิบัติจริงๆ

ดาราศาสตร์เป็นค่านิยมในทางปฏิบัติ เพราะว่ามันได้จัดหาแนวทางแห่งการคำนวณวันที่และเวลาให้ นี่เป็นหนึ่งในแวดวงต่างๆ ซึ่งการใช้ภาษาอาหรับเหนือบริเวณอันกว้างใหญ่นับตั้งแต่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนไปจนถึงมหาสมุทรอินเดีย ทำให้เป็นไปได้ที่จะนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของกรีกมารวมกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของอิหร่านและอินเดียได้

ศาสตร์อีกอย่างหนึ่งมีประโยชน์โดยทั่วไปมากขึ้น แพทย์เป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างมากในสังคมมุสลิม โดยอาศัยการดูแลสุขภาพของผู้ปกครองและผู้คนที่มียอำนาจ พวกเขาสามารถได้มาซึ่งอิทธิพลทางการเมืองเป็นอย่างมาก พวกเขาไม่สามารถทำงานของตนได้โดยปราศจากความเข้าใจบางประการในธรรมชาติและกิจกรรมต่างๆ แห่งร่างกายมนุษย์ รวมทั้งส่วนประกอบทางธรรมชาติซึ่งร่างกายได้ถูกสร้างมา แก่นความรู้ด้านการแพทย์ของมุสลิมได้มาจากทฤษฎีการแพทย์และทฤษฎีของสรีรศาสตร์ของกรีก โดยเฉพาะจากงานของกาลเลน (Galen) นักสังเคราะห์ทางเคมีผู้ยิ่งใหญ่ พื้นฐานของทฤษฎีคือความเชื่อที่ว่าร่างกายของมนุษย์ถูกสร้างขึ้นจากธาตุทั้งสี่ ซึ่งโลกแห่งวัตถุทั้งหลายถูกประกอบขึ้นมาคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ธาตุเหล่านี้สามารถผสมผสานกันได้หลายทางมิใช่ทางเดียว และการผสมผสานต่างๆ ก่อให้เกิดอารมณ์และความ ‘ความขบขัน’ ต่างๆ กัน ความสมดุลที่เหมาะสมของธาตุต่างๆ นี้เป็นการรักษาสุขภาพของร่างกายและการขาดความสมดุลย่อมนำไปสู่ความเจ็บป่วยซึ่งจำเป็นต้องใช้ของศิลปะการรักษาของแพทย์

หลักการของศิลปะทางการแพทย์ได้รับการอธิบายในระหว่างสมัยอับบาซียะฮ์ในงานสังเคราะห์ที่ยิ่งใหญ่สองชิ้นดังนี้ คือ *ฮาวิ* (Hawi – หนังสือที่กินความกว้างขวาง) โดยอะบูบักร์มุฮัมมัด อัล-รอซี (Abu Bakr Muhammad al-Razi – ค.ศ. 863-925) และ *กอนูน* (Qanun – หลักแห่งยา) ของอิบน์ซีนาน งานเหล่านี้วางอยู่บนพื้นฐานงานของนักวิทยาศาสตร์กรีกผู้ยิ่งใหญ่ ถึงกระนั้นก็ถึงงานเหล่านี้ได้แสดงพัฒนาการแห่งจาริตที่เด่นชัดของอิสลาม ซึ่งในบาง

วิธีได้นำเอาศาสตร์แห่งการแพทย์ก้าวไปข้างหน้า หนังสือของอิบนุสีนาตุกแปลเป็นภาษาละติน และภาษาอื่นๆถือเป็นตำราทางการแพทย์อันสำคัญของยุโรปอย่างน้อยจนถึงคริสต์ศตวรรษที่สิบหก

ศิลปะทางการแพทย์ตามที่แพทย์มุสลิมเข้าใจนั้นมิได้ถูกสอนใน *มดเราะชะฮ์* แต่อาศัยการฝึกหัด หรือใน *บิมาริสถาน (Bimaristans)* คือโรงพยาบาลที่อุทิศให้เป็น *วักฟ์* ซึ่งมีอยู่ในเมืองสำคัญๆ มันเป็นคัมภีร์ประกอบศิลปะแห่งการรักษาซึ่งแพทย์มุสลิมได้มีคุณูปการอยู่อย่างสำคัญที่สุด พวกเขาได้แพร่ขยายเทคนิคของการผ่าตัดออกไป พวกเขาได้สังเกตคุณทางของโรคต่างๆ และบรรยายถึงมันไว้ บางทีอิบนุอัล-กาติบ (Ibn al-Khatib – ค.ศ. 1313-74) อาจเป็นคนแรกที่เข้าใจวิธีที่โรคระบาดแพร่หลายไปด้วยการติดต่อ พวกเขาได้ทำการศึกษาถึงการทำยาจากสมุนไพรต่างๆ และผลของสมุนไพรเหล่านั้นที่มีต่อร่างกายของมนุษย์และตำราปรุงยาที่มีอยู่อย่างกว้างขวาง กล่าวกันว่าเภสัชกรรมศาสตร์ในฐานะที่เป็นสถาบันนั้นเป็นการสร้างสรรค์ของอิสลาม พวกเขายังมีความเข้าใจถึงความสำคัญของปัจจัยต่างๆ ซึ่งสามารถป้องกันความไม่สมดุลของธาตุต่างๆ ตามที่พวกเขาเชื่อว่าจะนำไปสู่ความป่วยไข้ นั่นคืออาหารที่ดี อากาศบริสุทธิ์และการออกกำลังกาย

ในศตวรรษหลังๆ ต่อมาได้มีความพยายามที่จะสร้างระบบอีกอย่างหนึ่งของแพทยศาสตร์ นั่นคือ ‘ยาแห่งศาสดา’ (*ติบน์นะบาวี – tibb nabawi*) สิ่งนี้แสดงถึงปฏิกริยาต่อต้านต่อจารีตที่มาจากการเล่น ระบบของมัมมูฏีสร้างขึ้นจากหะดีษที่ได้รับการบันทึกถึงการปฏิบัติต่างๆ ของท่านศาสดาและสาวกของท่านในส่วนที่เกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วย อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้มีได้สร้างขึ้นมาโดยผู้เป็นแพทย์ แต่โดยนักกฎหมายและนักประเพณีนิยมผู้มีทรรศนะที่เข้มงวดว่ากุรอานและหะดีษมีทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งเป็นความจำเป็นสำหรับพฤติกรรมของชีวิตมนุษย์ มันเป็นทรรศนะของคนส่วนน้อย แม้แต่ในหมู่นักวิชาการทางศาสนาก็ตาม และอิบนุค็อลดูน (Ibn Khaldun) ได้มีความคิดเห็นสำคัญที่แสดงออกมาด้วยความรู้สึกที่ดีแห่งวินัยอันแข็งแกร่ง คอลดูนยืนยันว่ายาชนิดนี้จะถูกต้องได้ทั้งโดยโอกาสหรือโดยบังเอิญ แต่มันก็ขึ้นอยู่กับหลักการของเหตุผล เหตุการณ์และความคิดเห็นต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นได้ถูกบันทึกไว้โดยเกี่ยวพันกับชีวิตของท่านศาสดา มิได้เป็นส่วนที่เกิดจากวิวัฒนาการของพระผู้เป็นเจ้า

ท่านศาสดา (ขอความสันติจงมีแด่ท่าน) ถูกส่งมาเพื่อสอนพวกเราถึงกฎหมายศาสนา มิใช่เรื่องยาหรือเรื่องธรรมดาอย่างอื่นทั่วๆ ไป... ไม่มีคำพูดใดๆ เกี่ยวกับยาซึ่งมีอยู่ในหะดีษที่ถูกต้อง ควรจะได้รับการพิจารณาให้มีผลใช้บังคับทางกฎหมาย

รอบๆ คำสอนที่เป็นทางการของศาสนศาสตร์และการคาดการณ์ของบรรดานักปรัชญา ได้มีเงาสลัวอันกว้างขวางของความเชื่อและการปฏิบัติซึ่งมนุษย์หวังจะมีความเข้าใจ และสามารถควบคุมพลังต่างๆ ของจักรวาลได้ ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความหวาดกลัวและความงงววย ต่อหน้าของสิ่งที่อาจดูว่าเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะเข้าใจได้ และบางครั้งก็เป็นชะตากรรมที่โหดร้าย มันอาจเป็นมากกว่านั้น เส้นแบ่งระหว่าง ‘วิทยาศาสตร์’ และ ‘ไสยศาสตร์’ มิได้ขีดไว้ในที่เดียวกันอย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ และผู้มีการศึกษาจำนวนมากทั้งสตรีและบุรุษยอมรับความเชื่อและการปฏิบัติดังกล่าว เพราะความเชื่อเหล่านั้นขึ้นอยู่กับการคิดที่มีอยู่อย่างกว้างขวางและมีเพียงบรรดานักปรัชญาและนักศาสนวิทยาบางคนเท่านั้นที่ปฏิเสธด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน

การอ้างถึงโหราศาสตร์นั้นวางอยู่บนความคิดซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง และมีส่วนที่ได้รับความนับถือ นั่นคือโลกแห่งฟากฟ้าเป็นเครื่องกำหนดกิจการต่างๆ แห่งโลกมนุษย์ซึ่งอยู่ใต้ดวงจันทร์ พรมแดนระหว่างโลกทั้งสองนี้ถูกแสดงด้วยดาวเคราะห์และดวงดาวต่างๆ และการศึกษาถึงทรวดทรงสัณฐานของมันและการเคลื่อนไหวของดาวเคราะห์ จะไม่เป็นเพียงแค่การอธิบายถึงสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในโลกที่กำลังดำเนินอยู่และโลกที่ผ่านพ้นไปเท่านั้น แต่อาจเป็นไปได้ที่สิ่งหนึ่งจะเปลี่ยนแปลงอีกสิ่งหนึ่ง นี่เป็นความคิดที่มีอยู่ทั่วไปในหมู่ชาวกรีก และบรรดานักคิดชาวมุสลิมได้นำพาเอาไปและทำให้เป็นรูปแบบพิเศษของอิสลามโดยพวกซูฟีผู้อ้างว่าได้รับแรงบันดาลใจจากพระผู้เป็นเจ้า คือเทวดาต่างๆ บนท้องฟ้าจะถูกมองว่าเป็นการส่งรัศมีออกมาของพระผู้เป็นเจ้านักโหราศาสตร์มุสลิมที่สร้างเทคนิคต่างๆ ของการทำนายและอิทธิพล ตัวอย่างเช่นโดยการเขียนคำจารึกของตัวเลขหรือตัวอักษรที่เรียงลงในแบบต่างๆ ลงบนวัตถุชนิดต่างๆ แม้แต่นักคิดที่มีชื่อเสียงบางคนก็ยอมรับข้ออ้างของนักโหราศาสตร์ และคิดว่าดวงดาวอาจมีอิทธิพลต่อสุขภาพของร่างกายได้ อย่างไรก็ตาม นักกฎหมายที่เข้มงวดและบรรดานักปรัชญาที่มีเหตุผลได้ประณามศาสตร์นี้ อิบน์ ค็อลดูนคิดว่ามันไม่มีพื้นฐานในสังคมที่ถูกเปิดเผย และถือว่าศาสตร์นี้ปฏิเสธบทบาทของพระผู้เป็นเจ้าในฐานะที่เป็นตัวแทนแต่เพียงผู้เดียว

ความเชื่อของนักเล่นแร่แปรธาตุก็มีอยู่อย่างกว้างขวางที่ว่า ทองและเงินสามารถผลิตออกมาจากธาตุโลหะต่างๆ ได้ ถ้าหากว่าจะสามารถพบวิธีที่จะทำเช่นนั้นได้ การปฏิบัติต่างๆ ในการเล่นแร่แปรธาตุยังมีพื้นฐานอยู่ในทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ซึ่งมาจากพวกกรีกด้วยคือ ความคิดที่ว่าโลหะต่างๆ ก่อรูปขึ้นมาจากสายพันธุ์ทางธรรมชาติอันเดียว และมีความแตกต่างจากกันและกัน ก็โดยอุบัติเหตุเท่านั้น และอุบัติเหตุต่างๆ เหล่านั้นจะค่อยๆ เปลี่ยนไปในทิศทางของการกลายเป็นของมีค่ามากขึ้น เพราะฉะนั้นการที่จะพยายามเปลี่ยนมันมาเป็นทองและเงิน จึงมิได้เป็นการด้านกฏธรรมชาติ แต่กลับเป็นการช่วยเร่งกระบวนการหนึ่งซึ่งพร้อมจะเกิดขึ้นด้วยการเข้ามาเกี่ยวข้องของมนุษย์ อีกครั้งหนึ่งที่มีความขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องนี้ในหมู่ผู้รู้ อิบน์ ค็อลดูนเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะผลิตทองและเงินโดยเวทมนตร์คาถาหรือโดยปาฏิหาริย์ของพระผู้เป็นเจ้า แต่มิใช่โดยใช้ฝีมือของมนุษย์ ถึงแม้ว่าจะเป็นไปได้ มันก็ไม่ใช่ที่พึงปรารถนา เนื่องจากว่าหากว่าทองและเงินมีใช้ของหายากอีกต่อไป มันก็มีได้ทำหน้าที่เป็นมาตรการวัดคุณค่าได้

ความเชื่อที่แพร่หลายมากกว่านั้น และความจริงเป็นความเชื่อสากลก็คือความเชื่อในเรื่องภูติผีปิศาจและความจำเป็นที่จะหาหนทางที่จะควบคุมภูติผีเหล่านั้น จินน์ (Jinns) เป็นวิญญาณที่มีเรือนร่างเป็นควันหรือเปลวไฟ ซึ่งสามารถปรากฏต่อความรู้สึกได้ มีอยู่บ่อยๆ ที่ปรากฏในรูปของสัตว์และอาจมีอิทธิพลต่อมนุษย์ได้ ในบางครั้งพวกมันก็ชั่วร้ายหรือน้อยก็เป็นผู้ประสกร้าย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องพยายามควบคุมพวกมัน อาจมีมนุษย์ที่มีอำนาจเหนือการกระทำและชีวิตของคนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเพราะลักษณะบางอย่างซึ่งพวกเขาไม่สามารถควบคุมได้คือ -‘นัยน์ตาปิศาจ’- หรือโดยอาศัยการใช้เล่ห์เหลี่ยมบางอย่างโดยจงใจ ตัวอย่างเช่นการกระทำพิธีกรรมที่นำสฟิงก์ลไว้ในสถานการณ์ที่เป็นพิเศษซึ่งสามารถปลุกพลังเหนือธรรมชาติขึ้นได้ นี่เป็นภาพสะท้อนอันบิดเบือนของอำนาจซึ่งผู้มีคุณธรรมหรือ ‘มิตรแห่งพระผู้เป็นเจ้า’ อาจได้มาจากความกรุณาของพระผู้

เป็นเจ้า แม้แต่อิบนุ ค็อลดูนผู้ตั้งข้อสงสัยก็ยังเชื่อว่าเวทมนตร์นั้นมีอยู่จริง และมนุษย์บางคนสามารถหาหนทางต่างๆ ที่จะใช้อำนาจเหนือคนอื่นๆ ได้ แต่เขาคิดว่ามันเป็นเรื่องที่เลวทราม มีความเชื่อทั่วไปว่าอำนาจดังกล่าวสามารถถูกควบคุมได้หรือทัดทานได้ โดยการใช้เสน่ห์และเครื่องรางของขลังที่วางไว้บนส่วนต่างๆ ของร่างกาย หรือการจัดการทางไสยศาสตร์ด้วยถ้อยคำหรือตัวเลข การร่ายเวทมนตร์หรือทำพิธีไล่ผี หรือการสะเดาะเคราะห์ อย่างเช่น ชัร (zar) อันเป็นพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์อย่างหนึ่ง ซึ่งยังคงแพร่หลายอยู่ในลุ่มแม่น้ำไนล์

ถ้อยกันโดยทั่วไปว่าในทุกอารยธรรมก่อนหน้าสมัยใหม่นั้น ความฝันและมโนภาพสามารถเปิดประตูออกสู่โลกอื่นนอกเหนือไปจากโลกแห่งความรู้สึกนี้ได้ มันอาจนำสารมาจากพระผู้เป็นเจ้า อาจเปิดเผยถึงมิติที่ซ่อนเร้นของดวงวิญญาณของบุคคลผู้นั้นเอง มันอาจมาจาก ญิน หรือปีศาจก็ได้ ความปรารถนาที่จะไขความหมายอันลึกลับแห่งความฝันคงจะต้องขยายออกไปกว้างไกล และโดยทั่วไปถูกถือว่าเป็นความชอบธรรม เพราะความฝันได้บอกเราถึงบางสิ่งบางอย่างซึ่งจำเป็นจะต้องรู้จริงๆ แล้ว อิบนุ ค็อลดูนถือว่าการตีความความฝันนั้นเป็นหนึ่งในศาสตร์ทางศาสนา นั่นคือเมื่อการรับรู้ถึงความรู้สึกแบบธรรมดาถูกเคลื่อนย้ายออกไปโดยการนอนหลับ วิญญาณก็สามารถจับเอาความเป็นจริงของตนเองได้ เมื่อออกมาพัวร่างกาย วิญญาณก็สามารถได้รับความเข้าใจจากโลกของตนเอง และเมื่อวิญญาณทำเช่นนั้นมันก็สามารถกลับไปยังร่างกายพร้อมกับความเข้าใจเหล่านั้นได้ มันสามารถผ่านความเข้าใจไปสู่จินตนาการซึ่งจะก่อภาพที่เหมาะสมขึ้นมา ซึ่งผู้หลับจะแลเห็นราวกับได้ใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ บรรดานักเขียนมุสลิมได้รับช่วงศาสตร์แห่งการตีความความฝันมาจากชาวกรีก แต่ได้เพิ่มเติมบางสิ่งบางอย่างที่เป็นของตนเองลงไป กล่าวกันว่าวรรณกรรมที่เกี่ยวกับความฝันของอิสลามมีความรู้รุ่มรวยกว่าใครอื่นทั้งหมด

ภาคที่ 3

สมัยออตโตมาน

(คริสต์ศตวรรษที่สิบหก-คริสต์ศตวรรษที่สิบแปด)

ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่สิบห้าและสิบหก ส่วนใหญ่ของโลกมุสลิมได้รวมเข้ากับสามจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่นั้นคือ จักรวรรดิออตโตมาน (*Ottomans*) จักรวรรดิซาฟาวิยะห์และจักรวรรดิมุกดัล (*Mughals*)* ประเทศต่างๆ ที่พูดภาษาอาหรับได้รวมอยู่ในจักรวรรดิออตโตมาน โดยมีอิสตันบูลเป็นเมืองหลวง ยกเว้นบางส่วนของอาระเบียคือ ซูดานและโมร็อกโก จักรวรรดินี้ยังรวมเอาแคว้นอนาโตเลียและยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ไว้ด้วย เทอร์กิช (*Turkish*) เป็นภาษาของตระกูลผู้ปกครอง ทหารและชนชั้นบริหารซึ่งส่วนใหญ่มาจากผู้ที่เปลี่ยนมารับศาสนาอิสลาม โดยมาจากแหลมบอลข่าน (*Balkans*) และแคว้นคอเคซัส (*Caucasus*) ชนชั้นนำทางศาสนาและกฎหมายมีเชื้อสายผสม ได้รับการฝึกฝนจากโรงเรียนใหญ่ๆ ของจักรพรรดิในกรุงอิสตันบูล และได้ถ่ายทอดงานเขียนด้านกฎหมายจำนวนหนึ่งที่แสดงออกมาในภาษาอาหรับ

อาณาจักรนี้เป็นรัฐข้าราชการ มีภาคต่างๆ อยู่ภายใต้ระบบการบริหารและการเงินที่เป็นหน่วยเดียวกัน อย่างไรก็ตาม มันเป็นการแสดงถึงความเป็นสากลของโลกอิสลามที่ยิ่งใหญ่ จักรวรรดิสุดท้าย มีการรักษากฎหมายศาสนาไว้ ปกป้องและขยายเขตแดนของโลกมุสลิมออกไป ดูแลรักษาเมืองสำคัญๆ ทางศาสนาของอาระเบียไว้ และจัดการเรื่องการประกอบพิธีฮัจญ์ให้เมืองเหล่านั้น และยังเป็นรัฐที่มีหลายศาสนาด้วย ให้การรับรองสถานะของชุมชนต่างๆ ของชาวคริสเตียนและชาวยิว ประชากรมุสลิมของเมืองในแคว้นต่างๆ ถูกดึงดูดเข้ามาในระบบการปกครองและในประเทศอาหรับต่างๆ ก็ได้มีการสร้างวัฒนธรรมอาหรับแบบออตโตมานขึ้น ดำรงรักษามรดกและในบางระดับได้สร้างมันขึ้นในวิธีใหม่ๆ ด้วย โพนซายเขตแดนไปในโมร็อกโกได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นในลักษณะที่ค่อนข้างจะแตกต่างออกไปภายใต้ราชวงศ์ต่างๆ ของตนเอง ซึ่งอ้างว่าตนมีอำนาจหน้าที่ซึ่งขึ้นอยู่กับการปกป้องศาสนาของตนด้วยเหมือนกัน

ในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด ความสมดุลระหว่างรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นในจักรวรรดิออตโตมานได้เปลี่ยนไปและในบางส่วนของท้องถิ่นของจักรวรรดิออตโตมานครอบครัวยุโรปหรือกลุ่มผู้ปกครองออตโตมานหรือกลุ่มต่างๆ ออกจะมีการปกครองตนเอง แต่ก็ยังคงซื้อสัตย์ต่อผลประโยชน์สำคัญๆ ของรัฐออตโตมานอยู่ มีความเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกันในความสัมพันธ์ระหว่างจักรวรรดินั้นกับรัฐต่างๆ ของยุโรป ส่วนที่จักรวรรดินี้ขยายเข้าไปยังยุโรปในศตวรรษก่อนๆ นั้น พอถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดจึงตกอยู่ภายใต้การคุกคามทางทหารจากด้าน

* หรือรู้จักกันทั่วไปว่าโมกุล -ผู้แปล

ตะวันตกและด้านเหนือ มีการเริ่มต้นความเปลี่ยนแปลงเช่นกันในลักษณะและทิศทางของการค้า เมื่อรัฐบาลต่างๆ ในยุโรปและพ่อค้าชาวยุโรปมีความเข้มแข็งขึ้นในมหาสมุทรอินเดียและทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ในตอนปลายของศตวรรษที่สิบห้าทางการปกครองของออตโตมานมีความรู้สึกถึงความเสื่อมโทรมในอำนาจและความเป็นเอกราช และเริ่มมีการตอบโต้ต่อสถานการณ์ใหม่ของพวกเขาคือครั้งแรกในเชิงการโยนหินถามทาง

จักรวรรดิออตโตมาน

จิตจำกัศของอำนาจทางการเมือง

การที่อูละมาและบรรดาผู้ที่พวกเขากล่าวถึงยอมรับในผู้ปกครองนั้น เป็นเหมือนอาวุธสองคม ตราบใดที่ผู้ปกครองมีอำนาจที่จะรักษาตัวเอง และปกป้องผลประโยชน์ของชาวเมืองซึ่ง เกี่ยวพันกับตัวเองไว้ได้ เขาก็สามารถหวังได้ว่าเมืองต่างๆ และดินแดนหลังฝั่งทะเลที่พึ่งพา เมืองเหล่านั้นอยู่จะรับได้ เพราะการที่ผู้ทรงความรู้ทางกฎหมายและมีการร่วมมือในบางระดับ ยอมรับ ทั้งๆ ที่มีความระมัดระวังในการที่พวกเจ้าชายมาเยี่ยมเยือนซึ่งท่านฆอซาลี (Ghazali) และคนอื่นๆ กล่าวถึง แล้วก็ยังมี อูละมา ผู้กระตือรือร้นที่จะรับใช้ผู้ปกครองในฐานะผู้ตัดสินหรือเจ้าหน้าที่เพื่อหาเหตุผลให้แก่การกระทำของตัวเองอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม หากว่าอำนาจของเขาลดลง เมืองนั้นก็อาจไม่เคลื่อนไหวอะไรที่จะช่วยเขา และอาจเปลี่ยนความ จงรักภักดีของตนไปสู่ผู้ปกครองใหม่ ผู้มีอำนาจที่ทรงประสิทธิภาพก็ได้ ในชั่วขณะที่เมืองล่ม สลายลงก็เป็นจุดหนึ่งที่จะทำให้เมืองนั้นกระทำการอย่างอิสระคือ กอฎี (ผู้พิพากษา) และผู้นำคน อื่นๆ ก็อาจจะออกไปพบกับผู้นำคนใหม่และมอบเมืองให้เขาได้

ในระหว่างคริสต์ศตวรรษหลังจากจักรวรรดิอับบาซียะฮ์เริ่มแตกแยก และก่อนที่จักรวรรดิ ออตโตมานจะมีอำนาจเหนือโลกอิสลามทางตะวันตกส่วนมากนั้น ความรุ่งเรืองและล่มสลายของ ราชวงศ์ต่างๆ ได้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า มีคำอธิบายสองอย่างที่ทำเป็นสำหรับเรื่องนี้ อย่างแรก เป็นเรื่องของอำนาจที่อ่อนแอของราชวงศ์ที่กำลังปกครองอยู่ อีกเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องของการ สะสมอำนาจของผู้ท้าทายมัน ผู้สังเกตการณ์ร่วมสมัยและบรรดานักเขียนมักจะเน้นไปที่ความ อ่อนแอภายในของราชวงศ์นั้น และอธิบายสิ่งเหล่านี้ในด้านของศีลธรรม สำหรับนิซอมอัล- มุลค์ (Nizam al-Mulk) นั้นคำอธิบายคือ มีความเปลี่ยนแปลงที่ไม่สิ้นสุดใน ประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ราชวงศ์หนึ่งสามารถหมดสิ้นวิทย์ปัญญาและความยุติธรรม ซึ่งพระเจ้า เป็นเจ้าได้มอบให้ไว้แล้ว โลกก็จะตกอยู่ภายใต้ความไร้ระเบียบ จนกระทั่งผู้ปกครองคนใหม่ที่ พระผู้เป็นเจ้ากำหนดไว้ และมีคุณภาพที่ทำเป็นได้ปรากฏตัวขึ้น

ความพยายามอย่างเป็นระบบที่สุดในการที่จะอธิบายว่าทำไมราชวงศ์ต่างๆ จึงตกเป็นเหยื่อ ของความอ่อนแอของตนเอง ก็คือความพยายามของอิบนุคัลดูน (Ibn Khaldun) เขาได้ อธิบายอย่างซับซ้อนดังนี้ อะซอบียะฮ์ ของกลุ่มผู้ปกครองคือ การฝึกกำลังที่มุ่งไปสู่การ แสวงหา และรักษาอำนาจซึ่งค่อยๆ หมดไปภายใต้อิทธิพลของชีวิตในเมือง และผู้ปกครองก็ เริ่มต้นมองหาการสนับสนุนจากกลุ่มอื่นๆ ต่อไป

ผู้ปกครองจะได้อำนาจก็ต่อเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากประชาชนของเขาเอง... ผู้ปกครองใช้คนเหล่านั้นให้ ต่อสู้กับบรรดาผู้ที่ถูกยึดต่อต้านราชวงศ์ของเขา พวกเขาเข้าไปอยู่เต็มสำนักงานการบริหารของผู้ปกครองและ เขาก็แต่งตั้งให้เป็น วัซิร์ และผู้เก็บภาษี พวกเขาช่วยให้ผู้ปกครองได้มีอำนาจและเข้าร่วมในกิจการต่างๆ ที่มี

ความสำคัญของเขา นี่เป็นเรื่องจริงตราบไคที่ขึ้นตอนแรกของราชวงศ์ยังอยู่ แต่เมื่อมีขึ้นตอนที่สองเข้ามา ผู้ปกครองได้แสดงตัวเองให้เห็นว่าไม่ได้ขึ้นอยู่กับประชาชนของตน นั่นคือเขาอ้างเอาความรู้เรื่องทั้งหมดเพื่อตัวเองและผลักดันประชาชนของเขาให้ห่างออกไป... ผลก็คือประชาชนเหล่านั้นได้กลายเป็นศัตรูของผู้ปกครอง และเพื่อป้องกันมิให้พวกเขามายึดอำนาจ เขาจึงต้องการเพื่อนคนอื่นๆ ที่มีได้เป็นประชาชนของเขา ซึ่งเขาจะได้อาศัยต่อต้านประชาชนของเขา

ช่วงเวลาหนึ่ง ผู้ปกครองก็จะยุติที่จะรักษา *ซาริอะฮ์* อันเป็นพื้นฐานความรู้เรื่องการเมือง และสัญญาต่อประชาชนของเขาเอาไว้ ผู้ที่อยู่รอบๆ เขาตกเป็นเหยื่อของความปรารถนาในความฟุ่มเฟือย และการใช้จ่ายที่สุรุ่ยสุร่ายซึ่งได้มาจากการเรียกภาษีจากทรัพยากรของประชาชนมากเกินไป และในทางกลับกันพวกเขาก็จะตกอยู่ใน ‘ความเลื่อยซา’ ซึ่งจะมาถึงผู้คนเมื่อพวกเขาได้สูญเสียการควบคุมเหนือกิจการต่างๆ ของตนเอง และต้องกลายเป็นเครื่องมือของคนอื่นๆ และขึ้นอยู่กับคนเหล่านั้น

เมื่อความเรียกร้องต้องการของผู้ปกครองไปไกลเกินกว่าความสามารถของสังคมที่จะสนองตอบความต้องการเหล่านั้นได้ ก็ไม่จำเป็นจะต้องเป็นไปตามนั้น เพราะทางฝ่ายกษัตริย์อาจมีความสุรุ่ยสุร่ายเพิ่มขึ้น แต่อาจเนื่องมาจากความจำกัดของความสามารถในการผลิตของสังคมก็เป็นได้ เพราะการที่รัฐจะมีความมั่นคงนั้น ชนบทที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ จำเป็นที่จะต้องผลิตอาหารให้เพียงพอ เพื่อเลี้ยงดูประชาชนของตนและชาวเมืองด้วย และต้องมีวัตถุดิบสำหรับการหัตถกรรม สำหรับผู้ที่เลี้ยงดูปศุสัตว์ ทำการเพาะปลูกในที่ดินและผลิตสินค้าต่างๆ ก็จำเป็นที่จะต้องผลิตให้เพิ่มขึ้นอย่างพอเพียงด้วย เพื่อจะได้เลี้ยงดูราชสำนักของผู้ปกครอง รัฐบาลและกองทัพ ด้วยการเสียภาษี สิ่งนี้จะเป็นไปได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับตัวแปรหลายประการ บางตัวแปรก็อาจเปลี่ยนไปได้ อาจจะเป็นความเปลี่ยนแปลงในด้านเทคนิคของการผลิต คือการปรับปรุงให้ดีขึ้น ตัวอย่างเช่น ด้วยการนำเอาพืชผลหรือวิธีการชลประทานใหม่ๆ มาใช้ ซึ่งจะทำให้เป็นไปได้ที่จะเพิ่มการผลิตและมีผลิตผลเหลือใช้ หรือหาไม่แล้วก็จะมีการสูญเสียทักษะทางเทคนิค ซึ่งจะทำให้มีผลตรงกันข้าม การเปลี่ยนแปลงในขนาดของจำนวนผลิตผลที่เป็นส่วนเกิน จะมีผลต่อความสามารถที่จะลงทุนในการผลิตด้วยการนำที่ดินใหม่เข้าสู่การผลิตหรือการเพาะปลูกด้วยวิธีใหม่ๆ ความต้องการผลผลิตของที่ดินและของเมืองซึ่งมาจากประเทศต่างๆ อาจเพิ่มขึ้นหรือหมดไปหรือเปลี่ยนไปในวิธีการหรือค่าเสียหายของการขนส่งหรือความปลอดภัยในการเดินทางทางบกหรือทางทะเล จะส่งผลต่อความสามารถของประเทศที่จะสนองตอบความต้องการดังกล่าวได้ ในระยะเวลาขนาดกลางหรือระยะยาว อัตราการเกิดหรือการตายสามารถเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงในทางการแพทย์หรือในมารยาทและศีลธรรมของสังคม

ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการซึ่งจะแลเห็นผลของมันได้ในระยะยาว อย่างไรก็ตามอาจมีเหตุการณ์กระทันหันพร้อมกับผลที่ตามมาทำให้เสียหาย เช่น สงครามที่ขัดขวางเส้นทางการค้า ทำลายเมืองต่างๆ และงานฝีมือของมันและการทำลายชนบท การเก็บเกี่ยวที่ไม่ได้ผลหรือผลที่ตามมาของ

สิ่งเหล่านี้เนื่องมาจากความแห้งแล้งในดินแดนต่างๆ ที่มีการชลประทานโดยใช้น้ำฝน หรือ ความไม่พอเพียงของกระแสน้ำในแม่น้ำใหญ่ทั้งหลาย โรคติดต่อที่สามารถคร่าชีวิตประชากร จำนวนมากได้ ในระยะที่การแพร่ขยายของโรคสามารถควบคุมได้เป็นส่วนใหญ่ และบางโรคก็ หายไปได้อย่างแท้จริงนั้น เป็นการยากที่จะเข้าใจถึงผลที่เกิดขึ้นอย่างกระทันหัน และผลเสียหาย ของโรคระบาดต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคระบาดใหญ่อย่างหนึ่งในศตวรรษเหล่านี้ คือกาฬโรค ซึ่งมีอาการบวมที่ไขสันหลังและรักแร้ แพร่โดยหนูดำซึ่งนำมาจากบริเวณที่ๆ ซึ่งมีโรคระบาด อย่างเช่น ทางตอนเหนือของอิรัก และส่วนต่างๆ ของอินเดีย ไม่ว่าจะได้โดยเส้นทางทางบกหรือทางทะเลไปยัง แถบเมดิเตอร์เรเนียน ซึ่งมันสามารถแพร่ขยายอย่างรวดเร็วในเมืองและหมู่บ้านต่างๆ คร่าชีวิต ประชากรจำนวนมากและปลุสตัวของพวกเขา (ในปี ค.ศ. 1739-41 อันเป็นระยะแรกซึ่งเรามีความรู้ ทางด้านสถิติที่เชื่อถือได้มากขึ้น เมืองอิซมีร์อันเป็นเมืองท่าทางทิศตะวันออกของเมดิเตอร์เรเนียน สูญเสียประชากรไปร้อยละ 20 อันเนื่องมาจากการระบาดของกาฬโรค และในอีกสามสิบปีต่อมา เกิดการระบาดเช่นนั้นอีก และต้องสูญเสียประชากรในส่วนนั้นไปมากกว่านั้นอีก)

กระบวนการดังกล่าวมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน และบางกระบวนการก็มีการการสะสม อยู่ตลอดเวลาในตัวของมัน กระบวนการดังกล่าวช่วยอธิบายความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ ระหว่างความต้องการของผู้ถืออำนาจ กับความสามารถของสังคมที่จะสนองความต้องการนั้น และ การปรากฏขึ้นของการทำทาสจากบรรดาผู้นำหรือกลุ่มต่างๆ ซึ่งสามารถก่อให้เกิดอำนาจและใช้มัน ไปในการขยายการควบคุมเหนือทรัพยากรทั้งหลาย ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสามารถเกิดขึ้น ภายในระบบของการปกครองที่กำลังมีอยู่ คือทหารของผู้ปกครองสามารถยึดอำนาจที่มี ประสิทธิภาพจากเขาได้แล้ว ยังสามารถมีขึ้นด้วยวิถีทางของการสะสมอำนาจไว้ภายนอกบริเวณที่ ผู้ปกครองควบคุมไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำจะระดมกำลังคนจากเทือกเขาหรือจากทุ่งโล่งโดย วิธีการเรียกร้อยบุคคลบางคนหรือไม่ก็โดยความคิดในด้านศาสนา ไม่ว่าการยึดอำนาจจะมาจก ภายในหรือภายนอกก็ตาม อำนาจที่มีแรงขับเคลื่อนมักจะมาจากบรรดาทหารที่นำมาจากภายนอก แถบศูนย์กลางของรัฐ จากเทือกเขาหรือจากทุ่งหญ้าหรือจากข้ามเขตแดนออกไป พวกเขามีความ ทหารดและมีทักษะในการจัดการกับม้าและอาวุธที่จำเป็นในการทำสงครามในสมัยนั้น ก่อนที่อาวุธ ที่สำคัญจะกลายเป็นปืนใหญ่และทหารราบที่ได้รับการฝึกฝนในการใช้อาวุธปืน มีหลักฐานบาง ประการที่แสดงว่าก่อนหน้านี้จะมีการแพทย์สมัยใหม่นั้น ผู้คนจากเทือกเขาและทุ่งหญ้ามียุทธภาพ ดึกว่าคนอื่นๆ และมีคนหนุ่มเป็นจำนวนมากที่สามารถสมัครมาอยู่ในกองทัพต่างๆ ผู้นำที่ ปราารถนาที่จะเป็นผู้ปกครองชอบเลือกที่จะเกณฑ์ทหารมาจากนอกสังคมที่เขาต้องการจะควบคุม หรืออย่างน้อยก็จากภูมิภาคที่อยู่ห่างไกลแล้ว ผลประโยชน์ของคนเหล่านั้นก็จะเชื่อมโยงอยู่กับ ผลประโยชน์ของเขา เมื่อเขาได้สถาปนาตัวเองขึ้นมา ทหารก็อาจจะสูญเสียความสามัคคีไปหรือ เริ่มที่จะแสวงหาผลประโยชน์ต่างๆ จากราชวงศานั้น และเขาก็อาจพยายามที่จะเอากองทหารอาชีพ ใหม่พร้อมทั้งครอบครัวของผู้ที่ติดสอยห้อยตามส่วนตัวมาแทนที่ได้ พวกทหารที่ได้รับการฝึกฝน

ในครอบครัวของเขาจะถูกถือว่าเป็น *มัมลุก* (mumluk) หรือทาสของเขาในความหมายที่มีได้หมายถึงความตกต่ำส่วนบุคคล แต่หมายถึงความตกต่ำของบุคลิกของเขา และผลประโยชน์ของผู้เป็นนายของเขา ในระยะเวลาหนึ่งผู้ปกครองใหม่ก็อาจเกิดขึ้นมาภายในกองทัพหรือในครอบครัวนั้นและตั้งราชวงศ์ใหม่ขึ้นมาได้

นี่เป็นบริบทซึ่งอาจดูเหมือนกับมีขบวนการที่ไร้ความหมายของราชวงศ์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์อิสลามที่สามารถเข้าใจได้อยู่ในนั้น ในศตวรรษแรกๆ กลุ่มผู้ปกครองใหม่ที่มาจากเมืองชนบทของอาระเบียตะวันตกนั้นสามารถที่จะสร้างและทนุบำรุงกองทัพ ระบบการปกครองซึ่งข้าราชการประจำมีอำนาจและระบบของกฎหมายซึ่งสามารถทำให้ชีวิตตั้งหลักปักฐานและเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้ มีการรักษาระเบียบในบริเวณพื้นที่หลังฝั่งทะเลของเมืองใหญ่ๆ มีการบูรณะหรือขยายงานชลประทานออกไป มีการนำเอาผลผลิตและเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ การรวมกันของดินแดนต่างๆ ที่ตั้งอยู่รอบๆ ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน รอบๆ มหาสมุทรอินเดียในบริเวณที่มีการเมืองและวัฒนธรรมเดียวกัน ก่อให้เกิดการค้าระหว่างประเทศที่กว้างขวาง สิ่งทีหลักฐานที่มีอยู่น้อยชี้ให้เห็นก็คือการเพิ่มขึ้นของประชากร นี่เป็นสมัยของรัฐบาลที่มีความมั่นคงในเมืองและชนบทที่อยู่รอบๆ เมืองเหล่านั้นที่กำลังรุ่งเรือง กรุงแบกแดดทางตอนใต้ของอิรัก เมืองต่างๆ ของแคว้นคูรอซาน กรุงดามัสกัสในซีเรีย เมืองฟุสตาตในอียิปต์ เมืองค็อยรอวานในตูนิเซีย เมืองคอร์โดบาในสเปน

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สิบเอ็ดเป็นต้นไป มีช่วงระยะเวลาของการโยกย้ายถิ่นเป็นเวลานานซึ่งอาการที่ปรากฏขึ้นชัดเจนก็คือความแตกแยกของเคาะลีฟะฮ์อับบาสิยะฮ์ การก่อรูปของเคาะลีฟะฮ์คู่แข่งในอียิปต์และอันดาลุส และการเข้ามาสู่โลกอิสลามของราชวงศ์ใหม่ๆ ซึ่งดึงดูดกำลังมาจากคนเชื้อชาติอื่นๆ ซึ่งบางคนย้ายมาด้วยความมีศรัทธาแรงกล้าทางศาสนา นั่นคือ ชาว คริสเตียนในสเปนขยายตัวมาบนความเสียหายของรัฐมุสลิมต่างๆ ซึ่งเคาะลีฟะฮ์ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ทางตะวันตกได้กำจัดเสีย ราชวงศ์อัล-มูรอวียะฮ์และอัลโมฮาดิยะฮ์ในแถบมักริบและอันดาลุส เกิดขึ้นจากขบวนการทางศาสนาที่ระดมพลชาวเบอร์เบอร์มาจากเทือกเขาและทะเลทราย ซึ่งอยู่รอบนอกโมร็อกโก รวมทั้งพวกเตอร์กและพวกมองโกลทางตะวันออก ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อาจเป็นอาการของความปั่นป่วนอันลึกล้ำในความสมดุลระหว่างรัฐบาลประชากรและการผลิตซึ่งเกิดจากสาเหตุอื่นๆ นั่นคือ การหดตัวของบริเวณที่ประชาชนตั้งถิ่นฐานอยู่ในอิรักและตูนิเซีย อันเนื่องมาจากการแตกสลายของระบบเก่าแก่ของการชลประทานหรือการขยายบริเวณการเคลื่อนไหวของผู้คนที่เลี้ยงสัตว์ออกไป บางทีอาจเกิดจากการลดลงของประชากรในที่บางแห่งหรือการลดลงของความต้องการผลผลิตในเมืองมุสลิมต่างๆ ที่เชื่อมโยงกับการฟื้นฟูชีวิตในเมืองและการผลิตในประเทศอิตาลี

ในคริสต์ศตวรรษที่สิบสามมีช่วงขณะหนึ่งของการฟื้นตัว ในขณะที่อำนาจและความมั่งคั่งของอิรักหดตัวลง อันเนื่องมาจากการทำลายล้างที่เกิดจากการรุกรานของพวกมองโกลและการสิ้นสุดของเคาะลีฟะฮ์แห่งราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ ราชวงศ์บางราชวงศ์สามารถสร้างระเบียบที่มั่นคง

ขึ้นได้โดยไม่ถูกทำลายจากกองกำลังอันทรงพลังจากภายนอกโลกอิสลามที่มีการตั้งหลักแหล่งแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกฮัฟซียะฮ์ในเมืองตูนิซอันเป็นรัฐที่สืบทอดมาของจักรวรรดิอัลโมฮาดียะฮ์ และพวก *มัมลู๊ก* ในอียิปต์และซีเรีย อันเป็นชนชั้นนำทางทหารที่เจริญเติบโตขึ้นด้วยการรับใช้ราชวงศ์ก่อน คือราชวงศ์อัยยูบียะฮ์ การเพาะปลูกได้ดำเนินการต่อไปบนบริเวณที่กว้างไกลและบางที่ข้าราชการสามารถนำผลผลิตที่เหลือใช้จากชนบทเข้ามาในเมืองได้ การผลิตในเมืองและการค้าก็เจริญรุ่งเรืองอยู่ภายในกรอบซึ่งได้รับการยอมรับอยู่ทั่วไปใน *ชาร์อะฮ์* ของสายซุนนี ได้มีการรักษาลักษณะการอยู่ร่วมกันอย่างสนิทสนมบางอย่างไว้ระหว่างกลุ่มผู้ปกครองและประชาชนในเมือง

อย่างไรก็ตามมันก็เป็นระเบียบที่เปราะบาง และภายในคริสต์ศตวรรษที่สิบสี่มันก็เริ่มสั่นคลอนไปด้วยพลังหลายอย่าง ในบรรดาพลังเหล่านั้นที่สำคัญมากที่สุดก็คือโรคระบาดกาฬโรค อันยิ่งใหญ่ที่เป็นที่รู้จักกันในประวัติศาสตร์ยุโรปว่า ‘มัจจุราชสีดำ’ (Black Death) ซึ่งได้โจมตีประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่ในทางตะวันตกของโลก ในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่สิบสี่ และดำเนินต่อไปเกือบหนึ่งศตวรรษหลังจากนั้น ด้วยการแพร่ขยายไม่รู้จบสิ้น มีการประมาณอย่างคร่าวๆ ปรากฏว่าหนึ่งในสามของประชากรแห่งกรุงโคโรเสียชีวิตลงในการระบาดครั้งแรก และในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่สิบห้าประชากรของเมืองนั้นเหลือมากกว่าครึ่งหนึ่งจากที่เคยมีเมื่อร้อยปีก่อนเล็กน้อย (ประมาณการว่ามี 150,000 คน แทนที่จะเป็น 250,000 คน) เหตุผลในเรื่องนี้มีได้เป็นเพราะการมาครั้งแรกของกาฬโรคที่ตามมาด้วยโรคอื่นๆ แต่ยังเป็นเพราะว่ากาฬโรคได้ส่งผลกระทบต่อชนบทเช่นเดียวกับในเมือง ดังนั้นการอพยพของชาวชนบทจึงไม่สามารถเติมประชากรในเมืองให้เต็มได้อีก เนื่องมาจากความตกต่ำของประชากรชนบทและปศุสัตว์ของพวกเขา รวมทั้งผลผลิตทางการเกษตรของพวกเขา ดังนั้นทรัพยากรที่รัฐบาลจะสามารถเก็บภาษีได้จึงหดตัวลง

สำหรับผลกระทบที่ทับทวีของกาฬโรคนั้นมีตัวแปรอื่นๆ เสริมเข้ามาด้วย ความเจริญเติบโตของการผลิตสิ่งทอในอิตาลีและประเทศยุโรปอื่นๆ และการขยายการเดินทางเรือของชาวยุโรปในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน มีผลกระทบต่อความสมดุลทางการค้า และดังนั้นจึงทำให้มีความยากลำบากมากขึ้นสำหรับรัฐบาลมุสลิมที่จะหาทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นไว้ได้ นอกจากนั้นยังมีความเปลี่ยนแปลงเช่นกันในเรื่องศิลปะของสงคราม การต่อเรือและการเดินเรือและการใช้ดินปืนกับปืนใหญ่และอาวุธปืนอื่นๆ ในแบบใหม่

ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเหล่านี้ระเบียบทางการเมืองที่มีอยู่ในรัฐ *มัมลู๊ก* และในรัฐต่างๆ ในแถบมัฆริบจึงถูกทำลายโดยราชวงศ์ใหม่ๆ ทั้งหลาย ซึ่งสามารถหาทรัพยากรต่างๆ มากำล้างคนและทรัพย์สิน เพื่อสร้างกองทัพขนาดใหญ่และมีประสิทธิภาพ สามารถควบคุมการผลิตในชนบท และนำเอาผลผลิตที่เหลือใช้ของมันมาและทุนบำรุงหัตถกรรมและการค้าของเมืองทั้งหลาย ในแถบเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตก การทำลายนั้นมีต่อระเบียบทางศาสนาพอๆ กับระเบียบทาง

การเมือง จักรวรรดิออตโตมันต่าง ๆ แห่งสเปนซึ่งรวมเข้าเป็นหนึ่ง ก่อนการสิ้นสุดลงของราชวงศ์สุดท้ายของมุสลิมในปี ค.ศ. 1492 ไม่นานและในไม่ช้าก็มีทรัพย์สินที่ได้มาจากการพิชิตจักรวรรดิหนึ่งในอเมริกา ส่วนทางภาคตะวันออกของแถบเมดิเตอร์เรเนียน อำนาจใหม่ที่รุ่งเรืองเป็นของราชวงศ์หนึ่งของมุสลิม ที่ใช้ชื่อมาจากผู้สถาปนาราชวงศ์คือ อุษมาน (Uthman) หรือที่สะกดในภาษาเตอร์กีกว่า ออสมาน (Osman) ดังนั้นชื่ออิสลามคือออสมานลี (Osmanli) หรือที่ใกล้เคียงกันซึ่งเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่าออตโตมาน (Ottoman)*

รัฐบาลออตโตมาน

โดยกำเนิดแล้วรัฐออตโตมานเป็นหนึ่งในของอาณาเขตที่มีเจ้าปกครองของชาวเตอร์กซึ่งถือกำเนิดขึ้นโดยการขยายตัวของพวกซัลญุกและผู้อพยพชาวเตอร์กทางตะวันออกไปสู่แคว้นอนาโตเลีย ด้วยความขัดแย้งและการเปลี่ยนเขตแดนกับจักรวรรดิไบแซนไทน์ จึงได้เกิดอาณาจักรที่มีเจ้าปกครองดังกล่าวขึ้นมาจำนวนหนึ่ง ซึ่งยอมรับความมีอำนาจสูงสุดของพวกซัลญุกเพียงในนาม แต่ความจริงเป็นอาณาจักรที่ปกครองตนเอง อาณาจักรที่สถาปนาขึ้นโดยออสมานนั้นตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นอนาโตเลีย ตรงที่เป็นจุดสำคัญของการติดต่อกับอาณาจักรไบแซนไทน์ พวกนักรบ ในสงครามต่างๆ ที่ชายแดนและพวกเร่ร่อนชาวเตอร์กที่กำลังเคลื่อนเข้ามาทางตะวันตกเพื่อแสวงหาดินแดนต่างๆ ให้กับตนเองซึ่งเป็นทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์ แต่มันก็ยังมีที่สำหรับทำการเกษตรที่กว้างขวาง และทำให้ผลผลิตมาอยู่ในเขตแดนของตนเองด้วย รวมทั้งเมืองชนบทที่เป็นถิ่นตลาด บางแห่งก็เป็นจุดสำคัญซึ่งอยู่บนเส้นทางการค้าที่ทอดจากอิหร่านและเอเชียที่อยู่ไกลออกไปสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ในขณะที่เขตแดนขยายออกไป ทรัพยากรก็มีมากขึ้นและสามารถจะใช้อาวุธสมัยใหม่และเทคนิคต่างๆ ของการทำสงครามและจัดตั้งกองทัพขึ้นได้ตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบสี่ กองกำลังนี้ได้ข้ามช่องแคบต่างๆ เข้าไปสู่ยุโรปตะวันออก และขยายตัวอย่างรวดเร็ว ณ ที่นั่น จักรวรรดิยุโรปตะวันออกได้เพิ่มความเข้มแข็งให้แก่พวกออสมานมากกว่าด้านเดียว ได้มีการติดต่อและความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐต่างๆ ในยุโรปและหาแหล่งกำลังคนใหม่ๆ ได้ กลุ่มผู้ปกครองแต่ก่อนถูกรวมเข้าไปในระบบรัฐบาลของออตโตมาน และทหารที่เกณฑ์มาจากชนบทแถบบัลข่านได้ถูกรับเข้ามาในกองทัพ ด้วยความเข้มแข็งที่เพิ่มขึ้น ออตโตมานจึงสามารถหันไปทางตะวันออกสู่แคว้นอนาโตเลียได้ทั้งๆ ที่ได้มีการหยุดยั้งไว้ชั่วคราว เมื่อกองทัพของออตโตมานต้องพ่ายแพ้แก่ผู้พิชิตชาวเตอร์กอีกคนหนึ่งจากตะวันออกคือ สุลฏอนติมูร์ (หรือตาเมอเลน) ในปี ค.ศ. 1453 จึงได้ดูดยกคืนเอาสิ่งที่เหลืออยู่ของจักรวรรดิไบแซนไทน์เข้าไป และยึดเอาคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) เป็นเมืองหลวงใหม่โดยให้ชื่อว่าอิสตันบูล (Istanbul)

* คำว่า Osmanli เป็นชื่อเรียกชาวมุสลิมเตอร์กซึ่งมาจากคำภาษาอาหรับ - ผู้แปล

อย่างไรก็ตาม ทางตะวันตกอำนาจของออตโตมานถูกท้าทายโดยราชวงศ์ฮาพส์บวร์ช ซึ่งเป็นราชวงศ์หนึ่งที่เกิดขึ้นจากต้นกำเนิดที่ไม่แน่นอน รอบๆ ราชวงศ์นี้มีเผ่าชนชาวเตอร์กมารวมกันอยู่ ได้มีการต่อสู้อย่างยาวนานเพื่อควบคุมบริเวณต่างๆ ทางชายแดน ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างศูนย์กลางใหญ่แห่งอำนาจของจักรวรรดิคือ อนาโตเลียตะวันตกและอิรัก นครแบกแดดถูกออตโตมานพิชิตในปี ค.ศ. 1534 และเสียให้แก่พวกฮาพส์บวร์ชในปี ค.ศ. 1623 และออตโตมานมิได้นำกลับมาอีกจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1638 โดยส่วนหนึ่งเป็นผลของการต่อสู้กับพวกฮาพส์บวร์ช จนพวกออตโตมานต้องย้ายมาทางใต้เข้าไปสู่ดินแดนของพวกมัมลุกซึ่งปกครองโดยสุลต่านส่วนใหญ่แล้วเนื่องมาจากความเหน็ดเหนื่อยของพวกออตโตมานในเรื่องอำนาจในการสู้รบ และการจัดการทางทหาร พวกเขาจึงสามารถเข้าครอบครองซีเรีย อียิปต์และอาระเบียตะวันตกได้ในปี ค.ศ. 1516-17

จักรวรรดิออตโตมานในเวลานี้จึงมีอำนาจทางทหารและอำนาจทางเรือทางแถบเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตกและในทะเลแดงด้วย และสิ่งนี้ได้นำไปสู่ความขัดแย้งที่แผ่อยู่กับพวกโปรตุเกส ในแถบมหาสมุทรอินเดียและพวกสเปนทางตะวันตกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ในบริเวณทะเลแดงนโยบายของออตโตมานเป็นนโยบายป้องกันตัว เพื่อป้องกันการรุกเข้ามาของพวกโปรตุเกส แต่ในแถบเมดิเตอร์เรเนียน ออตโตมานได้ใช้กำลังทางเรือเพื่อสกัดการขยายตัวของชาวสเปน และได้สร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งอันประกอบด้วยจุดต่างๆ ที่แข็งแรงคือกรุงแอลเจียร์ (ในช่วงทศวรรษของ ค.ศ. 1520) ตริโปลี (ในช่วงทศวรรษ 1550) และตูนิซ (ค.ศ. 1554) แต่ไม่ได้เข้าสู่โมร็อกโกทางตะวันตก สงครามทางทะเลยังดำเนินต่อไประยะหนึ่งระหว่างพวกออตโตมานกับพวกสเปน แต่ตอนนี้พลังของสเปนส่วนใหญ่จะมุ่งไปสู่โลกใหม่ของอเมริกาเสียเป็นส่วนใหญ่ กำลังทางเรือในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนที่มีความมั่นคงไม่มากนักน้อยก็ได้เจริญเติบโตขึ้น และจากปีค.ศ. 1580 เป็นต้นไป สเปนกับออตโตมานจึงมีความสัมพันธ์ที่เต็มไปด้วยสันติภาพ

ในเหตุผลหนึ่ง การก่อรูปของออตโตมานเป็นตัวอย่างอีกอันหนึ่งของกระบวนการซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้งในประวัติศาสตร์ของประชาชนมุสลิม นั่นคือ การท้าทายในการที่จะสถาปนาราชวงศ์ต่างๆ ขึ้นโดยกำลังทางทหาร ซึ่งส่วนใหญ่นำเอามาจากผู้คนพวกเร่ร่อน ต้นกำเนิดของออตโตมานมีความคล้ายคลึงกับรัฐอื่นๆ ที่ยิ่งใหญ่อีกสองรัฐ ซึ่งโดยคร่าวๆ แล้วเกิดขึ้นมาในเวลาเดียวกัน นั่นคือรัฐของราชวงศ์ฮาพส์บวร์ชในอิหร่านและรัฐมุสลิมในอินเดีย ทั้งสามรัฐเหล่านี้ได้รับพลังกำลังในตอนต้นมาจากบริเวณต่างๆ ที่มีชาวเผ่าเตอร์กอาศัยอยู่ และทั้งสามรัฐได้รับความสำเร็จทางทหารจากการที่พวกเขานำเอาอาวุธที่ใช้ดินปืน ซึ่งถูกนำมาใช้ในตะวันตกครั้งหนึ่งของโลกมาใช้ ความสำเร็จทั้งหมดในการสร้างแผนการปกครองที่มั่นคงและยั่งยืน อำนาจทางทหาร องค์การแบบรวมศูนย์และการจัดการแบบข้าราชการ ทำให้สามารถเก็บภาษีและรักษากฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่มีอยู่เหนือดินแดนอันกว้างใหญ่ได้เป็นเวลายาวนาน จักรวรรดิออตโตมานเป็นหนึ่งในโครงสร้างทางการเมืองที่ใหญ่ที่สุดซึ่งส่วนตะวันตกของโลกเคยรู้จักมา นับตั้งแต่จักรวรรดิ

โรมันแตกสลาย ออตโตมานปกครองยุโรปตะวันออก เอเชียตะวันตก และส่วนใหญ่ของแถบมัชฌิม และรวมเอาดินแดนต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมากในด้านประเพณีทางการเมือง มีกลุ่มชาติพันธุ์มากมาย เช่นชาวกรีก ชาวเซอร์บ ชาวบัลกาเรีย โรมานีเย อาร์มาเนีย เตอร์ก และอาหรับและชุมชนของศาสนาต่างๆ คือชุมชนมุสลิมซุนนีและชีอะฮ์ คริสเตียนจากทุกคริสตจักร และชาวยิวให้มาอยู่ด้วยกัน และยังคงรักษาการปกครองของคนเหล่านั้นเอาไว้ได้เป็นเวลานานถึง 400 ปี หรือในราวๆ นั้น และการปกครองเหนือดินแดนอื่นซึ่งคงอยู่เป็นเวลานานถึง 600 ปี

ณ จุดยอดสุดของระบบการควบคุมจักรวรรดิที่กว้างใหญ่ก็คือ ผู้ปกครองและครอบครัวของเขา คือ ‘บ้านของออสมาน’ อำนาจหน้าที่อยู่ในครอบครัวทั้งหมดมากกว่าอยู่ที่สมาชิกที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างชัดเจนคนหนึ่งคนใด ไม่มีกฎเกณฑ์ของการสืบทอดตำแหน่งที่ตายตัว แต่ประเพณีบางอย่างของครอบครัว นำไปสู่การสืบทอดตำแหน่งอย่างสันติและรัชสมัยที่ยาวนาน ก่อนหน้าต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด ผู้ปกครองปกติจะสืบทอดไปยังบุตรชายคนหนึ่งของตน แต่จากนั้นเป็นต้นไปก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เมื่อผู้ปกครองสิ้นชีวิตหรือสิ้นสุดการปกครอง เขาจะถูกตามมาโดยสมาชิกอาวุโสที่สุดของครอบครัวที่ยังมีชีวิตอยู่ ผู้ปกครองจะอยู่ท่ามกลางครอบครัวใหญ่ซึ่งรวมเอาพวกผู้หญิงของ *หะรอม** และบรรดาผู้อารักขาพวกนาง คนรับใช้ประจำตัว คนสวนและทหารยามผู้พิทักษ์วัง

ที่ส่วนหัวของระบบการปกครองที่เขารักษาการควบคุมเอาไว้ นั่นคือ ศาครี-อะซาม (Sadri-azam) คือข้าราชการชั้นสูงซึ่งบรรดาศักดิ์ซึ่งเป็นที่คุ้นเคยกันในภาษาอังกฤษก็คือ วิเซียร์หรือวะซีร์ใหญ่ (*Grand Vizir*) คืออัครมหาเสนาบดีนั่นเอง หลังจากสมัยแรกของออตโตมาน บุคคลผู้นี้ถูกถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสมบูรณ์ภายใต้ผู้ปกครอง รองลงไปก็มี วะซีร์ (เสนาบดี) อื่นๆ จำนวนหนึ่ง คนเหล่านี้ควบคุมกองทัพอิสลามและการปกครองท้องถิ่นตลอดจนงานราชการพลเรือน

ในขั้นตอนแรกของการขยายตัวออกไป กองทัพออตโตมานส่วนใหญ่เป็นกองกำลังเหล่าทหารม้าที่นำมาจากชาวเติร์กและคนอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในแคว้นอนาโตเลียและชนบทของบัลข่าน นายทหารของเหล่าทหารม้า (*ซิปาห์-ซิ-สิปาห์*) ได้รับสิทธิในการเก็บและรักษาเงินภาษีในที่ดินต่างๆ ที่ใช้ในการเกษตร เพื่อแลกเปลี่ยนกับงานของพวกเขาในระบอบที่มีความจำเป็น จะมีทหารจำนวนหนึ่งตามที่ได้กำหนดไว้ นี่เรียกว่าระบบ *ติมาร์* (*timar*) เมื่อเวลาผ่านไปกองกำลังนี้ก็กลับมีประสิทธิภาพและความสำคัญน้อยลงไป ทั้งสองอย่างนี้เกิดจากความเปลี่ยนแปลงในศิลปะของสงคราม และจากการที่ผู้มีตำแหน่ง *ติมาร์* ไม่ค่อยมีความกระตือรือร้นที่จะโยกย้ายตัวเองออกจากที่ดินของเขาเพื่อไปต่อสู้เป็นเวลานานๆ ในส่วนต่างๆ ที่ห่างไกลของจักรวรรดิที่กำลังเติบโตขึ้นจากระยะแรกๆ ได้มีการสร้างกองทัพประเภทหนึ่งขึ้นมาคือ กองกำลังทหารราบสำรองที่มีระเบียบ

* เป็นคำที่มาจากภาษาอาหรับ *หะรอม* หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า *ฮาเร็ม* หมายถึงเขตหวงห้าม ในที่นี้หมายถึงนางสนม (ผู้แปล)

วินัยสูง (Janissaries) กับกองทหารม้าซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยวิธีการของ *เดฟชีร์มี* (*devsirme*) กล่าวคือ การเกณฑ์เด็กหนุ่มๆ จากหมู่บ้านชาวคริสเตียนในแถบบัลข่านที่เปลี่ยนมารับนับถืออิสลามมาเป็นระยะๆ

ในช่วงเวลาของคริสต์ศตวรรษที่สิบหก ระบบข้าราชการ (*kalemiye*) ได้เจริญเติบโตขึ้น ระบบนี้ส่วนใหญ่ประกอบขึ้นด้วยบุคคลสองกลุ่มคือ กองเลขานุการซึ่งเป็นผู้ร่างเอกสาร เช่น คำสั่งกฎข้อบังคับ และคำตอบต่อผู้ร้องทุกข์ในรูปแบบที่กำหนดไว้และเก็บรักษามันไว้ กับบรรดาผู้เก็บบันทึกด้านการเงิน การประเมินทรัพย์สินที่ต้องเสียภาษี และบัญชีที่แสดงว่าได้เก็บภาษีมาเท่าไรแล้ว และถูกใช้ไปอย่างไร (เอกสารต่างๆ และบัญชีทั้งหลายได้รับการเก็บรักษาไว้อย่างระมัดระวัง กลายเป็นที่เก็บเอกสารสำคัญที่ไม่มีอะไรจะมาเปรียบได้เลยกับโลกของอิสลาม และมีความสำคัญสำหรับประวัติศาสตร์อีกครั้งหนึ่งของตะวันตกครั้งหนึ่งของโลก การสำรวจการเก็บเอกสารอย่างเป็นระบบนี้เพิ่งจะเริ่มต้นในช่วงทศวรรษที่แล่วมานี้เอง

เจ้าหน้าที่ชั้นสูงสุดของกองทัพและการปกครองจะพบกันอยู่เป็นประจำในวัง ในสภา (*ดิวาน—diwan*) ซึ่งเป็นผู้ตัดสินใจนโยบาย ต้อนรับบรรดาเอกอัครราชทูตต่างประเทศ ร่างระเบียบต่างๆ ตรวจสอบการฟ้องร้องและรับคำร้องทุกข์ โดยเฉพาะพวกที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจไปในทางที่ผิด ในสมัยต้นๆ ตัวผู้ปกครองเองจะทำหน้าที่เป็นประธานในที่ประชุมของสภา แต่ตอนหลังผู้ที่ทำหน้าที่เป็นประธานก็คือ อัครมหาเสนาบดี

ระบบควบคุมนี้ถูกทำขึ้นใหม่ทั่วจักรวรรดิ เมื่อแผ่นดินใหม่ๆ ถูกผนวกเข้ามา ก็ได้มีการตั้งเจ้าเมือง สำหรับเมืองสำคัญ และพื้นแผ่นดินหลังฝั่งทะเลของพวกเขา และที่ตั้งของกองทหารจักรวรรดิตั้งอยู่ในแผ่นดินเหล่านั้น ในภายหลังรัฐบาลท้องถิ่นจำนวนมาก (*ซานกัค—sancak*) ก็ถูกรวมเข้าด้วยกันเป็นจังหวัดที่ใหญ่ขึ้น (*eyalet—อียาลัต*) จำนวนเล็กน้อย รัฐบาลท้องถิ่นก็เหมือนกับรัฐบาลกลางขนาดเล็กๆ นั่นก็คือ เจ้าเมืองมีครอบครัวใหญ่ๆ มีเลขานุการและผู้ทำบัญชีและสภาของเจ้าหน้าที่ชั้นสูงจะพบกันอยู่เป็นประจำ ในบรรดาหน้าที่ที่สำคัญๆ ของรัฐบาลก็คือการเก็บภาษี ซึ่งรัฐต้องพึ่งพาอาศัยการใช้จ่ายจากภาษีนี้ บันทึกทางการเงินซึ่งเก็บไว้อย่างระมัดระวัง อย่างน้อยก็ในสมัยต้นๆ และถูกเก็บรักษาไว้ในที่เก็บเอกสารสำคัญนั้น บรรจुरายละเอียดของการประเมินภาษีที่จะเรียกเก็บจากโรงเรือนและที่ดินซึ่งทำการเพาะปลูก และงบประมาณประจำของรายได้และรายจ่าย เช่นเดียวกับรัฐมุสลิมแต่ก่อนๆ มีภาษีประจำอยู่สามชนิด ชนิดแรกคือภาษีผลผลิตของชนบท พืชผล การจับปลาและการเลี้ยงปศุสัตว์ ในที่บางแห่งได้ภาษีข้าวและผลผลิตทางการเกษตรอื่นๆ ซึ่งถูกเก็บตามสัดส่วนของพืชผล (ตามหลักการสิบชักหนึ่ง แต่ในทางปฏิบัติเรียกเก็บมากกว่านั้นมาก) ในที่อื่นๆ มีการประเมินภาษีตามสัดส่วนของที่ดินที่เพาะปลูกได้ ภาษี

บางอย่างเก็บเป็นเงินสด บางอย่างก็เก็บเป็นสิ่งของโดยเฉพาะที่เก็บตามข้าวซึ่งสามารถเก็บรักษาไว้ได้เป็นเวลานาน ชนิดที่สองมีภาษีและค่าธรรมเนียมต่างๆ ที่เก็บในกิจกรรมที่เกี่ยวกับเมือง เช่น ค่าธรรมเนียมสินค้าที่ขายในตลาดต่างๆ ค่าธรรมเนียมร้าน สถานอาบน้ำและโรงเตี๊ยม กิจการ

อุตสาหกรรม (การทอ การย้อมสี การฟอกหนัง) และสินค้าต่างๆ ที่นำเข้าและส่งออก มีการเก็บเงินค่าผ่านถนนสายหลักๆ เพื่อใช้เป็นค่าบำรุงรักษาถนนเหล่านั้น ชนิดที่สามมีภาษีต่างๆ ส่วนตัว (ญิซยะฮ์-Jizya) ที่จ่ายโดยชาวคริสเตียนและชาวยิว ชาวมุสลิมไม่ต้องจ่ายภาษีส่วนตัวที่ชาวคริสเตียนและชาวยิวต้องจ่าย แต่มุสลิมไม่ต้องจ่ายภาษีส่วนตัวเหล่านี้ นอกจากภาษีประจำเหล่านี้ก็มีการเก็บภาษีตามโอกาสในเวลาจำเป็น ในช่วงสมัยแรกๆ ของจักรวรรดิ ภาษีต่างๆ เหล่านี้ มีการมอบหมายให้เก็บอย่างระมัดระวังเพื่อจุดประสงค์ต่างๆ คือสำหรับกระเป๋าส่วนตัวของผู้ปกครองหรือสมาชิกแห่งครอบครัวของเขา เงินเดือนและการใช้จ่ายทั้งหลายของผู้ว่าการแห่ง*อียาลัต*และ*ซานคัก*ทั้งหลาย เงินชดใช้ต่อผู้เป็นเจ้าของ*คัมร์* อย่างไรก็ตาม ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดระบบนี้เริ่มเสื่อมโทรมลง เพราะว่างบประมาณประจำปีของรัฐบาล (โดยเฉพาะของกองทัพ) นั้น มากเกินกว่าที่ใช้การเก็บภาษีด้วยวิธีนี้ให้ดำเนินต่อไปได้ ดังนั้นจึงถูกแทนที่ด้วยระบบภาษีไร่นา (tax-farms) ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าหรือข้าราชการก็ตามแต่ละคนจะเป็นผู้เก็บภาษีบางอย่างและส่งไปตามความมุ่งหมายตามที่รัฐบาลอาจตัดสินใจ หลังจากหักเอาบางส่วนออกเป็นค่านายหน้าแล้ว ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด ภาษีไร่นาบางอย่างจึงกลายเป็นสมบัติที่สืบทอดกันต่อไปในที่สุด

ในช่วงต้นของจักรวรรดิตำแหน่งที่มีอำนาจควบคุมในรัฐบาลส่วนใหญ่จะเป็นของขุนบัญชาการทหาร สมาชิกของกลุ่มผู้ปกครองเก่าของรัฐต่างๆ ที่รวมเข้ามาอยู่ในจักรวรรดิและประชากรผู้มีการศึกษาของเมืองต่างๆ อย่างไรก็ตามในคริสต์ศตวรรษที่สิบหกตำแหน่งที่มีอำนาจบัญชาการ คือ *วะซีร์* หรือเสนาบดี หัวหน้ากองทัพ เจ้าเมืองต่างๆ ส่วนใหญ่จะดึงมาจากครอบครัวของผู้ปกครองเอง สมาชิกของครอบครัวมาจากผู้คนที่ถูกเกณฑ์เข้ามาในกองทัพโดย *เดฟชีร์มี* จากพวกทาสที่ถูกนำมาจากแคว้นคอเคซัส หรือจากสมาชิกต่างๆ ของครอบครัวผู้ปกครองเดิมเป็นไปได้เช่นกันที่ถูกขายของผู้มีตำแหน่งสำคัญ ในรัฐบาลจะเข้าไปสู่ครอบครัว ไม่ว่าเทือกเถาเหล่ากอของพวกเขาก็เป็นอย่างไรก็ตาม ถึงกระนั้นคนทั้งหมดนี้ถูกถือว่าเป็น 'ทาส' ของผู้ปกครอง พวกเขาได้รับการฝึกฝนอย่างระมัดระวังสำหรับงานรับใช้ในวัง ครั้นแล้ว ก็ได้รับการเลื่อนขั้นเข้าสู่ตำแหน่งต่างๆ ที่นั่น หรือในกองทัพหรือในคณะรัฐบาล การเลื่อนขั้นนั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับ การอุปถัมภ์ (*อินติสาฟ - intisap*) นั่นคือ เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจสามารถให้ตำแหน่งแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับตนโดยทางครอบครัวหรือโดยการแต่งงานหรือทางต้นกำเนิดทางชาติพันธุ์หรือวิธีการอื่นๆ กองเลขานุการและเจ้าหน้าที่ทางการเงินดูเหมือนจะได้รับการฝึกฝนโดยระบบการฝึกงาน หลังจากได้เรียนขั้นพื้นฐานตามแบบแผนใน *มัตเราะซะฮ์* แล้ว และมีส่วนประกอบที่สืบทอดกันได้ ใน*กาลิมียะ* (*kalemiye*) นั่นคือบุตรชายหรือโอรสจะถูกบิดานำเข้ามาทำงาน

ด้วยวิธีนี้ผู้ปกครองจึงสามารถที่จะธำรงการควบคุมเหนือระบบการปกครองทั้งหมดไว้ได้ อย่างไรก็ตามการทำสิ่งนี้ได้ก็ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของเขาที่จะบริหารการควบคุม และในส่วนของคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดมีช่วงเวลาหนึ่งที่อำนาจของผู้ปกครองอ่อนแอลง มีเหตุผลหลายประการในเรื่องนี้ เหตุผลอย่างหนึ่งก็คือเงินเพื่ออันเกิดมาจากความตกต่ำของสกุลเงินและ

โดยการส่งโลหะที่มีค่าเข้าไปสู่ดินแดนแถบเมดิเตอร์เรเนียนจากประเทศอาณานิคมทั้งหลายของสเปนในอเมริกา สิ่งนี้ตามมาด้วยการฟื้นฟูความเข้มแข็งของรัฐบาลแต่ในรูปแบบที่แตกต่างกัน นั่นคือ วรรชิ อัครมหาเสนาบดีกลายเป็นผู้มีอำนาจมากขึ้น และเส้นทางการเลื่อนขั้นที่ผ่านมาจากที่เคยมีอยู่กับครอบครัวของผู้ปกครอง จึงมีอยู่น้อยกว่าเมื่อเทียบกับอำนาจที่ผ่านมาจากอัครมหาเสนาบดีและบรรดาเจ้าหน้าที่ชั้นสูงอื่นๆ จักรวรรดิจึงค่อนข้างที่จะมีอำนาจปกครองตนเองน้อยลง และมีลักษณะคณาธิปไตยของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจที่มี *อะซอบียะฮ์* ('asabiyya) ที่เกิดจากการเลี้ยงดูในบ้านเดียวกัน โดยได้รับการศึกษาร่วมกันและบ่อยครั้งโดยความเป็นญาติหรือการแต่งงานเข้ามาเกี่ยวข้อง

องค์การและแบบแผนของกิจกรรมของรัฐบาล สะท้อนให้เห็นถึงอุดมคติของความเป็นกษัตริย์ของเปอร์เซียในการปกครอง ซึ่งแสดงให้เห็นโดยนิซอมอัลมุลค์และนักเขียนคนอื่นๆ ในแบบเดียวกัน ผู้ปกครองที่ยุติธรรมและเฉลียวฉลาด ควรจะยืนอยู่ให้ห่างจากระเบียบของสังคมที่แตกต่างกัน เพื่อที่พวกเขาจะสามารถวางกฎเกณฑ์ของกิจกรรมต่างๆ ของคนเหล่านั้น และรักษาความสอดคล้องกันของทั้งหมดเอาไว้ โดยหลักการแล้วสังคมออตโตมานได้ถูกแบ่งอย่างชัดเจนออกเป็นผู้ปกครอง (*อาสเกอร์*—asker ตามตัวอักษรหมายถึงพวกทหาร) กับพลเมือง (*เรยา*—*เรีย* ตามตัวอักษรหมายถึงฝูง) โดยคำนยามแล้ว *อาสเกอร์* จะรวมทั้งเจ้าหน้าที่ชั้นสูงผู้ถือครอง *ดิมีร์* และสมาชิกของกองทหารติดอาวุธแบบต่างๆ ทั้งที่ประจำการและกำลังเสริม พวกเขาได้รับการยกเว้นจากการเก็บภาษีพิเศษตามโอกาส ซึ่งได้กลายเป็นภาษีส่วนตัวชนิดหนึ่งในบางโอกาส และมีระบอบการศาลของตัวเอง ในทางหลักการแล้ว เฉพาะผู้ที่มีสถานะนี้เท่านั้นที่จะสามารถได้รับการแต่งตั้งให้มีตำแหน่งในรัฐบาลได้ โดยเฉพาะตำแหน่งทหารราบจะถูกเก็บรักษาไว้ภายใต้ระบอบที่เข้มงวดที่แยกออกไป พวกเขาไม่ได้รับการอนุญาตให้แต่งงานในขณะที่กำลังทำงานอย่างจริงจัง ไม่ทำการค้า ถ้าหากว่าพวกเขาแต่งงานหลังจากปลดงานแล้ว บุตรชายของพวกเขาที่ไม่สามารถเข้ามาเป็นทหารได้ การแบ่งแยกนี้จึงแสดงให้เห็นได้ในชีวิตของผู้ปกครองที่แยกตัวอยู่ในราชสำนักชั้นในในพระราชวังทอปกาปี (Topkapi) ของเขา บนเนินเขาที่ชะง่อนเงื้องอมอยู่เหนือช่องแคบบอสฟอรัส (Bosphorus) มีชีวิตอยู่ท่ามกลางพวกทาสและ *หะรึม* ของตน หลังจากสมัยของกษัตริย์สุลัยมาน (Sulayman ค.ศ. 1520-66) ไม่เคยมีสัญญาแต่งงานกับครอบครัวของชาวออตโตมาน ซึ่งด้วยวิธีนี้ที่เขาได้รับอิทธิพลมากเกินไป เป็นการแสดงออกเช่นกันในการมีอยู่ของวัฒนธรรมแห่งราชสำนัก อันเป็นแบบแผนมรดกที่ละเอียดอ่อน การใช้ภาษาออตโตมานเตอร์กีถูกประดับประดาด้วยการหยิบยืมคำมาจากภาษาเปอร์เซีย และภาษาอาหรับ เป็นการศึกษาซึ่งรวมเอาวรรณกรรมอันสุภาพของเปอร์เซียและวรรณกรรมศาสนาของอาหรับไว้ด้วย

อย่างไรก็ตาม ในบางระดับก็ไม่สามารถรักษาระเบียบไว้ได้ หรือไม่สามารถเก็บภาษีได้ โดยปราศจากความร่วมมือของ *เรีย* (ราษฎร) ผู้ปกครองและ *อาสเกอร์* (ทหาร) ของเขามองดู *เรีย* ว่ามิได้เป็นกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรง แต่เป็นจำนวนของกลุ่มต่างๆ เสีย

มากกว่า (ในภาษาเตอร์กีกคือ *ไต้เฟ* หรือ *ซีมาต* – taife หรือ cemaat) ถ้าหากว่ามีเรื่องราวบางประเภทที่จะต้องเกี่ยวข้องด้วยอย่างแยกจากกัน เพื่อความมุ่งหมายที่จะเก็บภาษีหรือการงานอื่นๆ ของรัฐ สิ่งเหล่านี้ถูกถือว่าหน่วยหนึ่งและคนหนึ่งในพวกเขาได้รับการยอมรับว่าเป็นตัวกลางซึ่งรัฐบาลสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องแทนทั้งหน่วย โดยปกติแล้วเขาจะเป็นคนซึ่งเป็นที่ยอมรับของกลุ่มนั้นและของรัฐบาลด้วย เพราะฉะนั้นจึงอาจจะเป็นเจ้าของตำแหน่งที่เกี่ยวกับจริยธรรม และแม้กระทั่งเป็นผู้มีอำนาจในตัวเองในเรื่องการกระทำบางอย่างทั้งในการเจรจาไกล่เกลี่ย ในเรื่องระเบียบการและข้อเรียกร้องต่างๆ ของรัฐบาลไปยังกลุ่มนั้น และแสดงความทุกข์ยากและการขอร้องไปยังรัฐบาล เขาจะช่วยรักษาความสงบและกฎระเบียบในกลุ่มและตกลงในข้อพิพาทและข้อขัดแย้ง โดยตัดสินใจตามอำเภอใจไปก่อนที่จะมาถึงจุดซึ่งจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องเข้ามาแทรกแซง

หน่วยต่างๆ เหล่านี้มีอยู่หลายชนิด เพื่อความมุ่งหมายในการเก็บภาษี *ซานคัก* แบ่งออกเป็นหน่วยที่เล็กลง เมืองชนบทเล็กๆ หมู่บ้านหรือเผ่าชนที่เลี้ยงสัตว์ เมืองก็ถูกแบ่งออกเป็นบริเวณต่างๆ (*มะฮัลเล*, *หะรอ*-Mahalle, Hara) ถึงแม้ว่าการใช้คำนี้ดูเหมือนจะแตกต่างกันเป็นอย่างมากก็ตาม ในบริเวณหนึ่งนั้นสามารถรวมเอาผู้คนสองสามร้อยคนหรือหลายพันคนก็ได้ ทั้งเพื่อการเก็บภาษีและสำหรับกำลังคนที่มีฝีมือ จึงได้จัดองค์การทางการค้าและงานฝีมือไว้แยกกัน ในบางโอกาส พวกเขาจะจัดตั้งขบวนการที่เอาจริงเอาจัง ในสมัยออกโตมานจะพูดถึงกลุ่มงานฝีมือเหล่านี้อย่างคร่าวๆ ว่า เท่ากับสมาคมช่างของยุโรปสมัยกลาง โดยมีหน้าที่บางประการมากกว่าการเก็บภาษีหรือจัดหาแรงงานที่มีฝีมือ อย่างไรก็ตาม พวกเขาก็มิได้มีความพอใจเพียงในตัวเอง ในลักษณะที่ว่าพวกเขาได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยการยอมรับของออกโตมาน

ชุมชนต่างๆ ของชาวยิวและชาวคริสเตียนนั้น มีสถานภาพพิเศษเพราะว่าพวกเขาจ่ายภาษีรัฐูปการและมีระบบกฎหมายส่วนบุคคลของตนเอง และยังเป็นเพราะรัฐบาลจะต้องมั่นใจในความจงรักภักดีของพวกเขาอีกด้วย ในเมืองหลวงและจังหวัดต่างๆ รัฐบาลให้การยอมรับผู้นำทางจิตวิญญาณของแต่ละชุมชนว่าเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจทางกฎหมายบางอย่าง และเป็นผู้รับผิดชอบในการรวบรวมภาษี *ญิซยะฮ์* และรักษากฎระเบียบ ด้วยวิธีนี้เองผู้ที่มีโชคร้ายจึงถูกรวมเข้าไปในองค์การเมือง พวกเขามีได้เป็นขององค์การเมืองนั้นอย่างเต็มที่ แต่บุคคลหนึ่งอาจขึ้นไปมีตำแหน่งที่มีอำนาจหรืออิทธิพลได้เช่น ชาวยิวมีความสำคัญในงานด้านการเงินในคริสต์ศตวรรษที่สิบหก และตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด ชาวกรีกได้กลายเป็นหัวหน้าล่ามในสำนักงานของ อัครมหาเสนาบดีและเป็นเจ้าเมืองของสองจังหวัดของโรมันคือ วัลลาเซีย (wallacia) และ โมลดาเวีย (Moldavia) ดูเหมือนว่าพวกเขาจะไม่ได้มีชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือตกอยู่ภายใต้ความกดดัน อย่างไรก็ตามพวกเขาเป็นของชนชั้นที่ทำการค้าหรือช่างฝีมือ การเคารพบูชาและการศึกษาของพวกเขามีความเป็นอิสระภายในขอบเขต พวกเขาสามารถทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้เกือบทุกอย่าง ชาวยิวมีความสำคัญในฐานะนายธนาคาร ชาวกรีกในฐานะการค้าทางทะเล และในคริสต์ศตวรรษที่สิบหก ชาวอาร์เมเนียนก็เริ่มมีความสำคัญในทางการค้าผ้าไหมของอิหร่าน

ชาวออตโตมานกับชนบประเพณีของอิสลาม

คำเรียกชื่อของผู้ปกครองออตโตมานอย่างเช่น ปาดีชาห์ (padishah) หรือสุลฏอนแสดงถึงความเกี่ยวพันของเขากับประเพณีของชาวเปอร์เซียในเรื่องความเป็นกษัตริย์ แต่เขายังเป็นทายาทพิเศษของชนบประเพณีอิสลามด้วย และสามารถอ้างที่จะใช้อำนาจหน้าที่อันชอบธรรมตามความหมายของอิสลามได้ การอ้างอิงสองอย่างคู่กันนี้แสดงให้เห็นในคำเรียกชื่อที่ใช้ในเอกสารทางการว่าดังนี้

พระมหากษัตริย์ สุลฏอนผู้ทรงชัยชนะและทรงความสำเร็จ ผู้เป็นผู้ปกครองซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากพระเจ้า เป็นเจ้า ผู้ซึ่งเครื่องทรงชั้นในของพระองค์คือชัยชนะ ปาดีชาห์ ผู้ซึ่งความรุ่งเรืองของพระองค์สูงส่งดุจสวรรค์ เป็นจอมราชันย์ผู้เหมือนกับหมู่ดวงดาว เป็นมงกุฎแห่งเศียรของกษัตริย์ เป็นเงาของพระเจ้าผู้ทรงประทานให้เป็นปลายสุดของความเป็นกษัตริย์ เป็นหัวใจแห่งคัมภีร์ของโชคชะตา เป็นเส้นวิมุติแห่งความยุติธรรม เป็นความสมบูรณ์แห่งกระแสน้ำแห่งอำนาจ เป็นท้องทะเลแห่งความเมตตา การุณย์ และมนุษยธรรม เป็นบ่อแห่งอัญมณีแห่งความเอื้ออารี เป็นแหล่งความทรงจำในความกล้าหาญ เป็นการเปิดเผยของแสงสว่างแห่งความมั่งคั่งสมบูรณ์ เป็นผู้วางมาตรฐานของอิสลาม ลิขิตความยุติธรรมลงบนหน้ากระดาษแห่งกาลเวลา เป็นสุลฏอน ของสองทวีปและสองหัวทะเล เป็นผู้ปกครองของทิศตะวันออกทั้งสองและทิศตะวันตกทั้งสอง เป็นบ่าวของศาสนสถานอันประเสริฐสองแห่ง เป็นผู้ที่มีชื่อเดียวกันสาวกแห่งมนุษย์และญินน์ พระองค์คือ สุลฏอนมุฮัมมัด ข่าน

ในบางโอกาสพวกออตโตมานได้ใช้คำเรียกชื่อว่าเคาะลีฟะฮ์ด้วยเหมือนกัน แต่ในเวลานั้นมิได้หมายถึงการมีอำนาจหน้าที่เป็นสากลหรือเป็นพิเศษ ซึ่งเป็นที่ทราบกันว่าบรรดาเคาะลีฟะฮ์สมัยก่อนมียูอยู่ แต่ตำแหน่งนี้หมายถึงแต่เพียงว่าสุลฏอนของอาณาจักรออตโตมานเป็นยิ่งกว่าผู้ปกครองท้องถิ่น และทรงใช้อำนาจของพระองค์ไปเพื่อความมุ่งหมายที่ศาสนานุญาตให้ มีบางโอกาสที่นักเขียนออตโตมานอ้างถึงสุลฏอนว่า เป็นตำแหน่งที่มีอำนาจสูงสุดในโลกของอิสลามเป็น ‘เคาะลีฟะฮ์ที่สูงส่ง’

พวกออตโตมานปกป้องเขตแดนต่างๆ ของอิสลาม และขยายดินแดนเหล่านั้นออกไปเมื่อไปได้ พวกเขาต้องเผชิญกับการคุกคามจากหลายๆ ฝ่าย ทางตะวันออกก็มีราชวงศ์ซาฟาวิยะฮ์ของอิหร่าน การต่อสู้ของออตโตมานและกับซาฟาวิยะฮ์เพื่อควบคุมแคว้นอนาโตเลียและอิรักค่อยๆ มีสีสันของศาสนา พวกซาฟาวิยะฮ์ประกาศว่านิกายชีอะห์คือศาสนาที่เป็นทางการของราชวงศ์นั้นในขณะที่ออตโตมานค่อยๆ กลายมาเป็นนิกายซุนนีที่เข้มงวดมากขึ้น ในขณะที่จักรวรรดิของพวกเขาขยายเข้าไปรวมเอาศูนย์กลางสำคัญๆ ของวัฒนธรรมชาวเมืองอันสูงส่งของอิสลาม อีกด้านหนึ่งมีอำนาจของยุโรปซึ่งเป็นชาวคริสต์ยืนตั้งอยู่ จักรวรรดิไบแซนไทน์ได้สิ้นสุดลงพร้อมกับการล่มสลายของกรุงคอนสแตนติโนเปิลในปี ค.ศ. 1453 รัฐที่เคร่งครัดในศาสนาได้เจริญเติบโตขึ้นในรัสเซีย และอ้างว่าเป็นทายาทของอาณาจักรไบแซนติอุม โดยยังมีได้เริ่มรุกไปทางใต้มุ่งสู่ทะเลดำจนกระทั่งถึงตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด การทำทายสำคัญยังมีได้มาจากที่นั่นแต่มาจากมหาอำนาจคาทอลิกสามแห่งทางตอนเหนือ และทางตะวันตกของกลุ่มทะเลเมดิเตอร์เรเนียน คือสเปน จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งขยายออกไปทางใต้สู่อิตาลี และเว

นิช ซึ่งมีอาณาบริเวณอยู่ทางตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่สิบหก ได้มีการต่อสู้กับสเปนเพื่อควบคุมแถบเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตกและแถบมัลริบ โดยมีเวนิสควบคุม หมู่เกาะต่างๆทางตะวันออกของเมดิเตอร์เรเนียน และมีจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์เพื่อควบคุมลุ่มน้ำดานูบ (Danube) ตอนปลายของศตวรรษได้มีการสร้างเขตแดนที่มีความมั่นคงไม่มากนักน้อยขึ้น นั่นคือ สเปนเข้าควบคุมทะเลเมดิเตอร์เรเนียนทางตะวันตก (แต่เป็นเพียงจุดเล็กๆ สองสามจุดบนชายฝั่งทะเลแถบมัลริบเท่านั้น) ออตโตมานเข้าปกครองลุ่มน้ำดานูบไกลไปจนถึงฮังการี เวนิสต้องสูญเสียเกาะไซปรัสและหมู่เกาะอื่นๆ ไป แต่ยังรักษาเกาะครีต (Crete) เอาไว้ได้ ความสมดุลนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปส่วนหนึ่งในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด คือพวกออตโตมานเข้าพิชิตเกาะครีต อันเป็นกองรักษาด่านสุดท้ายที่ใหญ่หลวงของเวนิส แต่ได้สูญเสียฮังการีให้กับจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ และส่วนอื่นๆ ของดินแดนในทวีปยุโรปของตนไปในสงคราม ซึ่งจบลงด้วยสนธิสัญญาคาร์โลวิทซ์ (Treaty of Carlowitz – ค.ศ. 1699)

สุลต่านมิได้เป็นเพียงผู้ปกป้องเขตแดนของอิสลามเท่านั้น พระองค์ยังเป็นผู้ปกป้องสถานที่ทางศาสนาของอิสลามอีกด้วย คือ นครมักกะฮ์และมะดีนะฮ์ในแคว้นหิญาซ นครเยรูซาเล็ม และเฮบรอนในปาเลสไตน์ ในฐานะผู้ปกครองของนครมักกะฮ์และมะดีนะฮ์ พระองค์จึงมีหน้าที่นำภาคภูมิใจว่า เป็นผู้รับใช้ของศาสนสถานอันประเสริฐสองแห่ง และพระองค์ยังได้ควบคุมเส้นทางสายหลักต่างๆ ซึ่งผู้ทำฮัจญ์เดินทางไปยังนครทั้งสองนั้นด้วย ซึ่งกระทำไปอย่างมีพิธีรีตองอย่างใหญ่หลวงและเป็นการกระทำที่เป็นสาธารณะอันสำคัญ การประกอบพิธีฮัจญ์เป็นการเน้นย้ำประจำปีถึงอธิปไตยของออตโตมานในใจกลางของโลกมุสลิม

ทุกๆ ปีผู้ทำฮัจญ์นับพันนับหมื่นคนได้เดินทางมายังเมืองต่างๆ ซึ่งมีความสำคัญทางศาสนาจากทั่วโลกของอิสลาม ผู้เดินทางชาวยุโรปผู้หนึ่งซึ่งอยู่ในนครมักกะฮ์ระหว่างการทำฮัจญ์ของปี ค.ศ. 1814 ได้ประมาณการว่ามีผู้ทำฮัจญ์อยู่ที่นั่นราว 70,000 คน กลุ่มต่างๆ ของผู้ทำฮัจญ์ได้เดินทางไปยังเมืองศาสนาหลายแห่งจากเยเมน จากแอฟริกากลางโดยผ่านเมืองท่าต่างๆ ของซูดาน และจากอิรักโดยผ่านอาระเบียกลาง แต่การรวนใหญ่ของผู้ทำฮัจญ์ไปจากกรุงไคโรและดามัสกัสอยู่ต่อไป ในสองเมืองนี้ กลุ่มที่มาจากดามัสกัสมีความสำคัญมากกว่าในสมัยออตโตมาน เพราะมันเชื่อมต่อกับกรุงอิสตันบูลโดยเส้นทางบกสายหลัก และสามารถควบคุมได้อย่างมั่นคง ทุกๆ ปีตัวแทนพิเศษที่สุลต่านแต่งตั้งจะออกจากกรุงอิสตันบูลไปยังกรุงดามัสกัส และร่วมเดินทางไปกับข้าราชการชั้นสูง หรือสมาชิกของครอบครัวชาวออตโตมาน ผู้ตั้งใจที่จะทำฮัจญ์และนำเอา *สุรรอ* (surra) เงินและเสบียงอาหารที่ตั้งใจจะนำไปให้พลเมืองในเมืองศาสนาไปพร้อมกับเขาด้วย และส่วนหนึ่ง *วักฟ* (waqf) ที่อุทิศให้เพื่อความมั่งคั่งนั้น (จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด *สุรรอ* นี้ถูกส่งไปทางทะเลสู่อียิปต์ แล้วถูกนำไปพร้อมกับผู้ทำฮัจญ์จากนครไคโร) ณ กรุงดามัสกัส พวกเขาจะเข้าร่วมกับกองคาราวานผู้ทำฮัจญ์ ซึ่งจัดโดยเจ้าเมืองของเมืองนั้นและนำโดยเจ้าหน้าที่ซึ่งได้รับการแต่งตั้งในฐานะผู้นำของผู้ทำฮัจญ์ (*อะมีร์ลฮัจญ์-amir al-hajj*) จากตอนต้น

คริสต์ศตวรรษที่สิบแปดตำแหน่งนี้เป็นของเจ้าเมืองดามัสกัสเอง ศตวรรษต่อๆ มาคือในตอนปลายสมัยออตโตมาน และก่อนที่วิถีทางใหม่ของการสื่อสารจะเปลี่ยนแปลงวิถีทางของการทำฮัจญ์ได้ไม่นาน นักเดินทางชาวอังกฤษ ซี.เอ็ม. โดติ (C.M. Doughty) ได้บรรยายถึงการเดินทางจากนครดามัสกัสไว้ว่า

ยามรุ่งอรุณเริ่มปรากฏขึ้น พวกเรายังไม่ทันได้ขยับตัวเลย เมื่อดวงอาทิตย์โผล่ขึ้น กระโจมก็ถูกจัดเก็บอย่างเรียบร้อย เจ้าอูฐก็ถูกนำไปรวมไว้กับฝูง ปลอ่ยให้มันยืนใกล้สัณหาระ พวกเรารอฟังเสียงปิ่นเพื่อทำพิธีเปิดปีแห่งการบำเพ็ญฮัจญ์ เราได้อินเสียงปิ่นดังขึ้นเมื่อเกือบสิบนาฬิกาแล้ว ต่อมา ภูบก็ถูกโยนขึ้นไปผูกมัดไว้บนหลังอูฐที่กำลังคุกเข่าเตรียมบรรทุกสัณหาระ ผู้คนที่พร้อมจะขึ้นอูฐนับพันๆ คน ซึ่งทั้งหมดนั้นเป็นผู้ที่เกิดในเมืองคาราวานอยู่ในทางเจียบสงบ ในเมื่อทุกอย่างเรียบร้อยผู้ลงอูฐทั้งหลายก็ถูกปลอ่ยให้ขึ้นหรือนั่งของๆ พักผ่อนชั่วคราว พวกเขาร่วมคนในค่ายอื่นและคนใช้จำเป็นต้องเดินเท้าเปล่าในระยะทางถึง 300 ลี ในสภาพอดโรย แม้ว่าพวกเขาจะรู้สึกอ่อนเพลีย เขาก็จำเป็นต้องออกเดินทางด้วยเท้าเปล่าจากสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์อย่างเมื่อยล้า สักครู่หนึ่งเสียงปิ่นครั้งที่สองก็ดังขึ้น แคร่ของปาชาก็เคลื่อนตัวออกไป ติดตามด้วยหัวหน้ากองคาราวาน อีกประมาณ 15 หรือ 20 นาที เราซึ่งมีที่นั่งด้านหลังต้องหยุดรอนกว่าขบวนสัณหาระอันยาวเหยียดจะจัดการเรียบร้อย จึงได้กระตุกอูฐของเราให้อยู่ในท่าเตรียมพร้อม และแล้วขบวนบำเพ็ญฮัจญ์อันยิ่งใหญ่ก็เคลื่อนตัว

ผู้ทำฮัจญ์จะเคลื่อนออกมาจากเมืองด้วยขบวนแถวที่เจียบขริมที่นำเอา *มะห์บัล* (mahbal) คือโครงไม้ที่ปกคลุมโดยผ้าปกดอกและธงของท่านศาสดาซึ่งถูกเก็บเอาไว้ในป้อมปราการของกรุงดามัสกัส พวกเขาจะเคลื่อนลงไปตามเส้นทางของสถานที่พักต่างๆ ที่มีป้อม ที่ตั้งกองทหารและเสบียงอาหารจนกว่าจะมาถึงนครมักกะฮ์ เมื่อไปถึงที่นั่นแล้วท่านเจ้าเมืองของนครดามัสกัสก็จะถูกถือว่าเป็นผู้ควบคุมดูแลผู้ไปทำฮัจญ์ทั้งหมด การจัดการและนำคาราวานของผู้แสวงบุญไปนั้นอันที่จริงเป็นภารกิจที่สำคัญของเขอย่างหนึ่ง และการจ่ายเงินเพื่อการทำฮัจญ์นี้เป็นข้อเรียกร้องสำคัญซึ่งจะหารายได้ให้แก่นครดามัสกัสและจังหวัดอื่นๆ ของซีเรีย กองคาราวานซึ่งเริ่มต้นจากนครไคโรก็มิได้มีความสำคัญน้อยไปกว่า มันรวมเอาผู้ทำฮัจญ์จากแถบมัฆริบ ผู้มาถึงอียิปต์โดยทางบกหรือทางทะเล รวมทั้งชาวอียิปต์ด้วยซึ่งมี อะมีรุลฮัจญ์ พามาเช่นกันและนำเอา *มะห์บัล* และ *กิสวา* (kiswa) คือม่านที่คลุมภายนอกกะอ์บะอ์มาด้วย กองคาราวานจะผ่านภูเขาซีนายและอาระเบียตะวันตกมุ่งสู่นครมักกะฮ์ มีการนำเอาเงินบำรุงสำหรับชนเผ่าต่างๆ ที่อยู่บนเส้นทางติดตัวด้วย อย่างไรก็ตามเป็นไปได้ยากที่จะป้องกันกองคาราวานกองใดกองหนึ่งจากการถูกโจมตีสักจากพวกชนเผ่าได้เสมอไป ไม่ว่าจะเนื่องมาจากยังไม่ได้รับเงินบำรุงไปหรือเนื่องมาจากฤดูฝนแล้งซึ่งกระตุ้นให้ชาวเบดูอินพยายามปล้นน้ำจากกองคาราวานก็เป็นได้

หน้าที่พื้นฐานที่สุดของผู้ปกครองมุสลิมและหน้าที่ซึ่งได้แสดงออกมาทำให้ความเป็นพันธมิตรของเขากับประชาชนมุสลิมเป็นไปอย่างเข้มแข็งก็คือการรักษากฎหมาย *ชารีอะฮ์* เอาไว้ในสมัยออตโตมานสถาบันต่างๆ ซึ่งเก็บรักษา *ชารีอะฮ์* ไว้ อาจถูกดึงเข้ามาใกล้ชิดกับผู้ปกครองมากกว่าเดิม สำนักกฎหมายที่ออตโตมานชอบ คือสำนักหะนาฟี บรรดาผู้พิพากษาซึ่งบริหารกฎหมายนี้รัฐบาลจึงเป็นผู้แต่งตั้งและจ่ายเงิน ออตโตมานได้สร้างคณะอูลมะฮ์อย่างเป็นทางการ

(คือ *อิลมีเย*) ที่คุ้นเคยไปกับคณะกรรมการเมืองและคณะข้าราชการ มีความเท่าเทียมกันระหว่างยศต่างๆ เหล่านั้นในคณะ *อูละมา* ที่เป็นทางการมีบทบาทสำคัญในการบริหารของจักรวรรดิ ตรงระดับสูงสุดของคณะมีผู้พิพากษาทางทหารสองคน (*กอฎีอาสเกอ-kodiasker*) ผู้เป็นสมาชิก *คิวาน** ของสุลฏอน ถัดลงไปก็มีพวก *กอฎี* ของเมืองใหญ่ๆ และถัดลงไปอีกคือหัวเมืองเล็กๆ หรือตำบลเพื่อความมุ่งหมายที่เกี่ยวกับการพิจารณาคดีตามกฎหมาย แต่ละตำบลถูกแบ่งออกเป็นตำบล (*กอดา-qada*) ต่างๆ แต่ละตำบลจะมี *กอฎี* ประจำอยู่ หน้าที่ของเขามีมากกว่าการพิจารณาคดี เขาจัดการกับคดีแพ่ง พยายามหาข้อตกลงหรือตัดสินในข้อพิพาทต่างๆ เขาบันทึกกิจการทางการเงิน คือการขาย เงินกู้ ของกานัล สัญญา ในรูปแบบที่ตรงกับ *ชาร์อะฮ์* เขาเกี่ยวข้องกับเรื่องมรดก การแบ่งทรัพย์สินสมบัติในหมู่ทายาทให้เป็นไปตามบทบัญญัติของ *ชาร์อะฮ์* เขายังเป็นตัวกลางคอยรับคำสั่งและประกาศของสุลฏอนและเจ้าเมือง (เอกสารชนิดต่างๆ เหล่านี้ทั้งหมดได้รับการลงทะเบียนอย่างระมัดระวังและเก็บรักษาไว้ในที่เก็บเอกสารสำคัญของศาลของ *กอฎี* พวกเขาเป็นแหล่งที่สำคัญที่สุดของเราในเรื่องประวัติศาสตร์ของการบริหารและสังคมของดินแดนต่างๆ ที่ปกครองโดยพวกออตโตมาน ในขณะนี้นักประวัติศาสตร์ทั้งหลายเริ่มใช้เอกสารสำคัญเหล่านั้น)

พวก *มุฟตี* ของสำนักหะนาฟีได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐบาลเพื่อตีความกฎหมาย ตรงจุดสูงสุดของพวกเขามี *มุฟตี* ของอิสตันบูลคือ *เชคุลอิสลาม (shaykh al-Islam)* ผู้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางศาสนาของสุลฏอน เขาถูกถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญที่สูงส่งที่สุดในลำดับทางศาสนา การที่เขาได้เป็นสมาชิกของ *คิวาน* ของข้าราชการชั้นสูงของสุลฏอนนั้น นับเป็นเครื่องหมายแห่งความมีอิสระของเขาในการตัดสิน และอำนาจที่จะเหนี่ยวรั้งและดำเนินผู้มีอำนาจ

บรรดาผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งไปสู่ตำแหน่งสูงในการปกครองในลำดับชั้นทางกฎหมายจะได้รับการฝึกฝนในโรงเรียนหลวง โดยเฉพาะโรงเรียนที่อยู่ในเมืองหลวง สุลฏอนเมห์เมตที่ II (Mehmet II) ผู้พิชิตกรุงคอนสแตนติโนเปิลในคริสต์ศตวรรษที่สิบห้าเป็นผู้จัดตั้งส่วนต่างๆ อันซับซ้อนของโรงเรียนขึ้น สุลฏอนสุลัยมาน ‘ผู้เอื้ออารี’ ตามที่แหล่งข่าวของยุโรปเรียกเขาได้สร้างโรงเรียนอีกแห่งหนึ่งขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่สิบหก ที่จริงนั้นเจ้าหน้าที่ชั้นสูงทั้งหลายที่ทำงานล้วนแต่จบการศึกษาจากโรงเรียนเหล่านี้ทั้งนั้น ที่นี้ก็เหมือนกับในงานอื่นๆ มีส่วนประกอบของการอุปถัมภ์และการสืบทอดสิทธิพิเศษอยู่ด้วย ซึ่งกลายมามีความสำคัญมากขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป บุตรชายของข้าราชการชั้นสูงได้รับอนุญาตให้ข้ามขั้นตอนแห่งการเลื่อนขั้นขึ้นมาได้ เป็นไปได้เช่นกันสำหรับผู้มีการศึกษาที่จะทำงานใน *อิลมีเย (ilmiye)* เพื่อจะได้ย้ายไปเป็นข้าราชการหรือแม้กระทั่งไปสู่การทำงานด้านทหาร การเมืองโดยการอุปถัมภ์หรือโดยวิธีทางอื่นๆ

ตามหลักการแล้วสุลฏอนใช้อำนาจของพระองค์เพื่อเชิดชู *ชาร์อะฮ์* และเป็นการแสดงออกของสิ่งนี้ว่าบรรดาผู้บริหารกฎหมายย่อมถูกถือว่าเป็น *อาสเกออร์* คือเป็นสมาชิกของชนชั้นนำและเป็นเจ้าของสิทธิพิเศษทางการเงินและการพิจารณาคดีตามกฎหมาย เช่นเดียวกับพวก

ชัยยิด (sayyids) คือผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้สืบเชื้อสายของท่านศาสดา ผู้ซึ่งชื่อของพวกเขาถูกเก็บรักษาไว้โดยการลงทะเบียน ที่หนึ่งในจำนวนของพวกเขา คือ ‘นายพลแห่งขุนนาง (นากิบัล-อัชราฟ - *naquib al-ashraf*)’ ซึ่งสุลต่านทรงแต่งตั้งขึ้นในแต่ละเมืองใหญ่ๆ เป็นผู้เก็บรักษาไว้หัวหน้าในสายของพวกเขาชัยยิด คือ นากิบัล (*naquib*) ในกรุงอิสตันบูลเป็นบุคคลสำคัญที่ยิ่งใหญ่ในจักรวรรดิ

ความจริง *ชาร์อะฮ์* มิได้เป็นกฎหมายฉบับเดียวของจักรวรรดิ เช่นเดียวกับผู้นำคนก่อนๆ สุลต่านออตโตมานพบว่ามีความจำเป็นที่จะออกคำสั่งและกฎข้อบังคับของพระองค์เอง เพื่อที่จะรักษาอำนาจหน้าที่ของพระองค์ไว้หรือมั่นใจว่ามีความยุติธรรมจริงๆ พระองค์จึงจะทำหน้าที่นี้โดยใช้อำนาจซึ่งกฎหมาย *ชาร์อะฮ์* เองมอบให้แก่ผู้ปกครองตราบท่าที่พวกเขาใช้มันภายในขอบเขตของ*ชาร์อะฮ์* ผู้ปกครองมุสลิมทุกคนออกกฎและทำการตัดสินใจต่างๆ แต่สิ่งที่เป็นหนึ่งไม่มีใครเหมือนในระบบออตโตมานก็คือ การที่พวกเขาได้จัดสร้างประเพณีที่สะสมกันมา ซึ่งแฝงอยู่ในประมวลกฎหมายต่างๆ (*กอนูน-นามะ - kanun-name*) ซึ่งโดยปกติเกี่ยวข้องกับพระนามของสุลต่านเมห์เมตที่ 2 (Mehmet II) หรือสุลต่านสุลัยมาน (Suleyman) ที่รู้จักกันในประเพณีของออตโตมานว่า กอนูนี (Kanuni-ผู้ประสาทกฎหมาย) ประมวลกฎหมายเหล่านี้มีหลายชนิด บางชนิดได้ออกกฎระเบียบระบบภาษีตามประเพณีของจังหวัดต่างๆ ในขณะที่พวกเขาเข้าพิชิต บางชนิดก็เกี่ยวข้องกับเรื่องราวด้านอาชญากรรม และความพยายามที่จะนำเอากฎหมายและขนบธรรมเนียมต่างๆ ของจังหวัดที่ถูกพิชิตให้คล้อยตามประมวลกฎหมายเดียวแห่งความยุติธรรมของออตโตมาน บางชนิดก็เกี่ยวกับระบบการเลื่อนขั้นในงานของรัฐบาล พิธีการในราชสำนักและกิจการต่างๆ ของราชวงศ์ผู้ปกครอง *กอฎี* เป็นผู้บริหารประมวลต่างๆ ดังกล่าว แต่เรื่องอาชญากรรมมีความสำคัญมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของรัฐจะถูกนำสู่การพิจารณาใน *ดีวาน* ของสุลต่าน หรือสู่เจ้าเมืองหนึ่งๆของพระองค์ ในสมัยหลังกฎหมายอาชญากรรมดูเหมือนจะถูกยกเลิก

การปกครองในแคว้นต่างๆ ของอาหรับ

จักรวรรดิออตโตมานเป็นจักรวรรดิที่มีอำนาจในยุโรปเอเชียและแอฟริกา โดยมีผลประโยชน์สำคัญที่จะต้องปกป้องและมีศัตรูที่ต้องเผชิญหน้าในทั้งสามทวีป ในเวลาส่วนใหญ่ที่มันมีอยู่ ทรัพยากรและพลังงานส่วนใหญ่ของมัน ถูกใช้ให้แก่การขยายดินแดนเข้าไปในยุโรปตะวันออกและยุโรปกลาง และการควบคุมจังหวัดต่างๆ ของยุโรป ซึ่งมีประชากรของจักรวรรดิอยู่มากและได้รายได้อย่างมาก ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดเป็นต้นไป มันเกี่ยวข้องอยู่กับการป้องกันต่อต้านการขยายดินแดนของออสเตรียจากทิศตะวันตกและจากรัสเซียซึ่งมาจากทางเหนือ ในบริเวณรอบๆ ทะเลดำเราจะต้องมองดูจังหวัดต่างๆ ของอาหรับในจักรวรรดินั้น ในบริบทของการเข้าไปอยู่ในแถบบัลข่านและแคว้นอนาโตเลียก่อน อย่างไรก็ตามดินแดนเหล่านั้นมีความสำคัญของตนเอง นครแอลเจียร์ทางทิศตะวันตกเป็นจุดที่มีความเข้มแข็งสำหรับการต่อต้านการขยายดินแดนของ

สเปน และนครแบกแดดทางทิศตะวันออกต่อต้านกับราชวงศ์ซาฟาวิยะห์ ซีเรีย อียิปต์ และหิญาซ ไม่ได้อยู่ในสภาพของการถูกคุกคาม ในลักษณะเช่นเดียวกันนั้นจากอำนาจต่างชาติ เมื่อความพยายามของโปรตุเกสที่จะขยายอำนาจทางเรือของตนสู่ทะเลแดง (Red Sea) ได้ยุติลง ในคริสต์ศตวรรษที่สิบหก อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีตามจังหวัดต่างๆ ของอาหรับก็มีความสำคัญในทางอื่นๆ เช่น รายได้ของอียิปต์เป็นส่วนสำคัญของงบประมาณของอาณาจักรออตโตมาน และสถานที่เหล่านี้เป็นแหล่งซึ่งผู้ทำฮัจญ์ประจำปีที่นครมักกะฮ์ต้องเดินทางผ่าน การได้เป็นเจ้าของเมืองทางศาสนาทำให้ชาวออตโตมานมีความชอบธรรม และมีข้ออ้างอันเป็นที่สนใจของโลกอิสลามซึ่งรัฐมุสลิมอื่นๆ ไม่มี

เพราะฉะนั้นจึงเป็นความสำคัญสำหรับรัฐบาลของสุลต่านที่จะรักษาจังหวัดต่างๆ ของอาหรับเอาไว้ภายใต้การควบคุมของตน แต่การทำเช่นนี้มีมากกว่าวิธีเดียว ในจังหวัดที่ตั้งห่างไกลจากกรุงอิสตันบูล ซึ่งไกลเกินกว่ากองทัพหลวงจะไปประจำการ วิธีการก็อาจเหมือนกับในจังหวัดที่ตั้งอยู่ใกล้ๆ และอยู่บนเส้นทางหลวงสายใหญ่ ในช่วงเวลาหนึ่งหลังจากการพิชิตครั้งแรก ระบบต่างๆ ของรัฐบาลได้เจริญเติบโตขึ้น โดยมีความสมดุลระหว่างการควบคุมจากส่วนกลางกับอำนาจของท้องถิ่น

จังหวัดต่างๆ ของซีเรีย คือเมืองอเล็ปโป ดามัสกัสและตรีโปลีถูกควบคุมโดยตรง เนื่องจากรายได้ที่จะต้องเสียภาษีของเมืองเหล่านี้ ตำแหน่งของเมืองอเล็ปโปในระบบการค้าระหว่างประเทศ ตำแหน่งของกรุงดามัสกัสอันเป็นหนึ่งในบรรดาศูนย์กลางต่างๆ ซึ่งมีการจัดการทำฮัจญ์ขึ้นมา และตำแหน่งของนครเยรูซาเล็มและเฮบรอน (Hebron) ในฐานะที่เป็นเมืองศาสนา (เยรูซาเล็มเป็นสถานที่ซึ่งเชื่อกันว่า เป็นที่ๆ ท่านศาสดาขึ้นสู่สรวงสวรรค์ในการเดินทางในยามค้ำคินของท่าน ส่วนเฮบรอนเป็นสถานที่ฝังศพของศาสดาอับราฮัม*) รัฐบาลในกรุงอิสตันบูลสามารถที่จะควบคุมโดยตรงไว้ได้ทั้งในเรื่องถนนหนทางต่างๆ ที่ผ่านแคว้นอนาโตเลียและโดยทางทะเล แต่นี่จำกัดอยู่แต่เพียงเมืองใหญ่ๆ และมีที่ราบซึ่งผลิตธัญพืชอยู่รอบๆ เมืองเหล่านั้น มีท่าเรือต่างๆ ตามชายฝั่งทะเล ในภูเขาและทะเลทราย การควบคุมจะยากมากขึ้นเนื่องจากภูมิประเทศ และมีความสำคัญน้อยลงเนื่องจากที่ดินแถบนั้นทำรายได้ได้น้อย เป็นการพอเพียงสำหรับรัฐบาลออตโตมานที่จะให้การยอมรับครอบครองท้องถิ่นของเจ้าที่ดินทั้งหลาย ถ้าหากว่าพวกเขาเก็บและส่งรายได้ไปให้ และไม่คุกคามเส้นทางการค้าและการขนส่งอาวุธ ในแบบเดียวกันพวกหัวหน้าเผ่าที่เลี้ยงสัตว์อยู่ในทะเลทรายซีเรีย และบรรดาผู้ที่อยู่บนเส้นทางการทำฮัจญ์ไปถึงนครมักกะฮ์ จะได้รับการยอมรับเป็นทางการ นโยบายของการจัดการ ของการจัดตั้งครอบครองหรือการที่สมาชิกของครอบครองหนึ่งต่อต้านอีกครอบครองหนึ่งนั้น ตามปกติเป็นการเพียงพอที่จะรักษาความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ของอาณาจักรกับผลประโยชน์ท้องถิ่น แต่บางครั้งมันก็อาจถูกคุกคามได้

* ชาวมุสลิมเรียกว่าศาสดาอิบรอฮีม (อะลียิสลาม) -ผู้แปล

ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดเจ้าเมืองที่ทำการกบฏของเมืองอเล็ปโป และเจ้าที่ดินคนหนึ่งที่มีอำนาจมากมาอยู่ในเทือกเขาซูฟ (Shuf) ของเลบานอนคือ ฟัครุดดีน อัล-มาอีนี (Fakhr al-Din al-Ma'ni สิ้นชีวิตปี ค.ศ. 1635) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากพวกผู้ปกครองอิตาลี สามารถที่จะทำลายอำนาจของออตโตมานได้ระยะหนึ่ง ในที่สุดเขาก็ถูกจับและถูกประหารชีวิต และหลังจากนั้นออตโตมานได้จัดตั้งแคว้นที่สี่ โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองซัยดา (Sayda) เพื่อจับตาดูพวกเจ้าที่ดินของเลบานอน

อิรักส่วนใหญ่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นที่มั่นต่อต้านการรุกรานจากอิหร่าน ทรัพย์สินของชนบทหมดสิ้นไปเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่ระบบการชลประทานเกิดเสื่อมสลายลง และบริเวณอันกว้างขวางตกอยู่ภายใต้การควบคุมของชนเผ่าเลื่องลือและพวกหัวหน้าของพวกเขา มิใช่แต่เฉพาะทางทิศตะวันออกของแม่น้ำยูเฟรติสเท่านั้นแต่ ในดินแดนที่ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำยูเฟรติสและแม่น้ำไทกริสด้วย การควบคุมโดยตรงของออตโตมานนั้นส่วนใหญ่จะจำกัดอยู่ที่นครแบกแดดอันเป็นศูนย์กลางซึ่งการปกป้องชายแดนกับอิหร่าน จะมีการจัดระเบียบและไปทางเมืองใหญ่ๆ ตามเส้นทางซึ่งทอดจากกรุงอิสตันบูลไปยังนครแบกแดด โดยเฉพาะเมืองโมซูล (Mosul) บนฝั่งแม่น้ำไทกริสตอนบน ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือครอบครัวยูรด์ (Kurdish) จำนวนหนึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นเจ้าเมืองของท้องถิ่น หรือผู้เก็บภาษีเพื่อที่จะรักษาชายแดนไว้เพื่อต่อต้านชาวอิหร่าน เจ้าผู้ครองแคว้นชาห์ริซอร์ (Shahrizor) ของออตโตมานยังคงอยู่ในตำแหน่ง เพื่อที่จะมีการควบคุมเหนือเมืองเหล่านั้นไว้บ้าง ทางตอนใต้ กรุงบัสเราะฮ์ (Basra) มีความสำคัญในฐานะที่เป็นฐานทัพเรือรบเท่าที่มีการคุกคามจากโปตุเกสหรือดัตช์ในบริเวณอ่าว แต่ภายหลังหน่วยนาวิกโยธินออตโตมานที่นั่นก็ถูกปล่อยให้เสื่อมโทรมลง อย่างไรก็ตามมีจุดอ่อนอยู่ในระบบของออตโตมาน คือ เมืองสำคัญทางศาสนาของฝ่ายชีอะฮ์คือเมืองนัจญาฟ และกัรบลา ซึ่งมีการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับศูนย์กลางของชีอะฮ์ในอิหร่าน และเป็นจุดที่นิกายชีอะฮ์สาครมีไปเหนือชนบทที่อยู่รอบๆ

อียิปต์ก็เหมือนกับซีเรีย มีความสำคัญในเรื่องยุทธศาสตร์ การเงินและเหตุผลทางศาสนา มันเป็นหนึ่งในปราการแห่งการควบคุมของอาณาจักรออตโตมานทางทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก เป็นประเทศซึ่งผลิตรายได้จากภาษีเป็นจำนวนมาก เป็นศูนย์กลางอันเก่าแก่ของการศึกษา อิสลามและเป็นจุดที่มีการจัดการไปทำฮัจญ์ อย่างไรก็ตามมีความลำบากมากกว่าซีเรียที่จะรักษาเอาไว้ได้ เนื่องจากระยะทางของเมืองนี้จากกรุงอิสตันบูลและความยาวของเส้นทางทางบกทอดผ่านซีเรีย และเนื่องจากมันมีทรัพยากรที่จะมาสนับสนุนศูนย์กลางแห่งอำนาจอันเป็นอิสระเป็นชนบทที่ร่ำรวยด้วยการผลิตผลผลิตเหลือใช้จำนวนมาก สำหรับเพื่อให้รัฐบาลใช้และเป็นเมืองใหญ่ที่มีประเพณีอันยาวนานในฐานะเมืองหลวง นับตั้งแต่ระยะต้นแล้วรัฐบาลออตโตมานไม่เต็มใจที่จะให้อำนาจจนมากเกินไปแก่เจ้าเมืองในกรุงไคโร เขาถูกปลดออกอยู่บ่อยๆ และอำนาจของเขาก็ถูกขัดขวางอยู่รอบๆ ด้วยข้อจำกัดต่างๆ เมื่อออตโตมานพิชิตอียิปต์พวกเขาได้จัดตั้งกอง

ทหารขึ้นมาจำนวนหนึ่ง บางครั้งในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดกองทหารนี้ถูกดึงเข้าไปในสังคมของอียิปต์ พวกเขาจึงแต่งงานกับครอบครัวของชาวอียิปต์และเข้าสู่อาชีพการค้าหรือช่างฝีมือ ชาวอียิปต์จึงได้รับสิทธิของความเป็นสมาชิกในกองทหาร ถึงแม้ว่าผู้บัญชาการของกองทหารเหล่านี้จะถูกส่งมาจากกรุงอิสตันบูล แต่นายทหารคนอื่นๆ ก็เป็นชาวออตโตมานท้องถิ่น ซึ่งมีความเป็นปึกแผ่นของท้องถิ่นนั้น

ในทำนองเดียวกัน ความเป็นปึกแผ่นได้เจริญขึ้นในกลุ่มชาวมัมลุกบางกลุ่ม เมื่อออตโตมานเข้ายึดครองกรุงไคโร พวกเขาได้ซึมซับเอาอดีตชนชั้นนำทางทหารจากรัฐของพวกมัมลุกบางคนเข้ามาสู่ระบบของรัฐบาลของพวกเขา ไม่เป็นที่ชัดเจนว่าพวกมัมลุกเหล่านี้มีความสามารถที่จะดำรงครอบครัวของพวกเขา โดยการนำเข้าทหารเกณฑ์จากแคว้นคอเคซัสมาได้ หรือไม่หรือว่าเป็นนายทหารผู้สร้างครอบครัวใหม่ขึ้นมา โดยการไ้ระบบการเกณฑ์ทหารและการฝึกฝนที่คล้ายคลึงกัน ไม่ว่าชาติกำเนิดของพวกเขาจะเป็นอย่างไร ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดได้เกิดทหาร มัมลุกกลุ่มต่างๆ ที่มาจากแคว้นคอเคซัสและที่อื่นๆ ผู้มีความเข้มแข็งพอที่จะดำรงตำแหน่งสำคัญ ในคณะรัฐบาลและสามารถควบคุมทรัพย์สินของเมืองและชนบทของอียิปต์ที่มีจำนวนมากเอาไว้ได้ นับแต่ราวๆ ปี ค.ศ. 1630 ครอบครัวพวกมัมลุก จึงมีอำนาจมากมาย ในทศวรรษของ ค.ศ. 1660 พวกเจ้าเมืองก็สามารถฟื้นฟูตำแหน่งของพวกเขาได้ แต่สิ่งนี้อีกครั้งหนึ่งเป็นการทำลายอย่างมาก ได้ถูกนายทหารชั้นสูงของกองทหารราบเตอร์กีทำลายเอาอีกครั้งหนึ่งในตอนปลายของศตวรรษ

เพราะฉะนั้นกระบวนการได้รับอำนาจตกทอดมา จึงเริ่มต้นขึ้นในอียิปต์และสืบทอดต่อไปในดินแดนซึ่งอยู่รอบนอกที่ห่างออกไปของจักรวรรดิ ในแคว้นहिญาซจึงถือเป็นการพอเพียงสำหรับออตโตมานที่จะรักษาการควบคุมเมืองท่าญิดดะห์ (Jidda) ที่ซึ่งมีเจ้าเมืองที่เป็นออตโตมาน และเพื่อยืนยันถึงอำนาจของพวกเขาในเมืองสำคัญทางศาสนาปีละครั้งเมื่อการทำฮัจญ์มาถึง นำโดยเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐบาล ซึ่งนำเอาเงินบำรุงสำหรับพลเมืองของนครมักกะฮ์ มะดีนะฮ์และเผ่าชนต่างๆ ตามเส้นทางมามอบให้ แคว้นนั้นยากจนมากเกินกว่าที่จะส่งรายได้ให้กับนครอิสตันบูล ซึ่งอยู่ไกลและยากลำบากเกินกว่าที่จะควบคุมได้อย่างใกล้ชิดและถาวร อำนาจของท้องถิ่นในเมืองสำคัญทางศาสนาถูกปล่อยไว้ในมือของสมาชิกที่ได้รับการแต่งตั้งของครอบครัว ชารีฟ หรือผู้เป็นเชื้อสายของท่านศาสดา ไกลออกไปทางทิศใต้คือในเยเมน แม้กระทั่งการควบคุมในระดับนั้นก็ไม่สามารถรักษาไว้ได้อย่างถาวร จากตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดไม่มีอำนาจของออตโตมานอยู่ แม้แต่ในเมืองท่าต่างๆ ของชายฝั่งทะเลที่ซึ่งการค้ากาแฟมีความสำคัญเพิ่มขึ้น ตามเทือกเขา ซึ่งไม่มีอำนาจของออตโตมานอยู่ จึงทำให้เกิดความเป็นไปได้ที่พวกอิมามสายซัยดีใหม่ๆ จะสถาปนาตนเองขึ้นมา

ในแถบมัฆริบบริเวณภายใต้การปกครองของออตโตมานนั้น ครั้งแรกถูกควบคุมโดยเจ้าเมืองแอลเจียร์ แต่จากทศวรรษ ค.ศ. 1570 เป็นต้นไป กลายเป็นมีสามแคว้นซึ่งมีเมืองหลวงอยู่ที่กรุงตรีโปลี ตูนิซ และแอลเจียร์ ที่นี้รูปแบบการปกครองแคว้นของออตโตมานที่เป็นแบบฉบับ

ได้ถูกสร้างขึ้นคือ มีการส่งเจ้าเมืองไปจากกรุงอิสตันบูลพร้อมด้วยครอบครัวของเขา คณะบริหารซึ่งทำงานโดยชาวออตโตมานพื้นเมือง กองทหารราบเตอร์กีที่เป็นทหารอาชีพ ซึ่งเกณฑ์มาจากแคว้น อนาโตเลีย *กอฎี* ของสำนักหะนาฟี (ถึงแม้ว่าพลเรือนส่วนใหญ่จะถือตามสำนักมาลิกีกีก็ตาม) และนาวิกโยธินเกณฑ์มาจากแหล่งต่างๆ รวมทั้งชาวยุโรปที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม และส่วนใหญ่ถูกใช้สำหรับการจับกุมเรือพาณิชย์ของรัฐต่างๆในยุโรป ซึ่งสุลต่านออตโตมานหรือเจ้าเมืองท้องถิ่นทำสงครามอยู่

อย่างไรก็ตาม ภายในหนึ่งศตวรรษความสมดุลระหว่างรัฐบาลกลางกับอำนาจท้องถิ่นจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเพื่อส่งเสริมฝ่ายหลังในกรุงตริโปลี ทหารราบเตอร์กีได้เข้ายึดครองอำนาจอย่างมีประสิทธิภาพในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด และโหมยกของพวกเขาที่ได้รับเลือกหรือ *เดย์* (dey) ได้ร่วมใช้อำนาจกับเจ้าเมือง อย่างไรก็ตามมันเป็นอำนาจที่ไม่แน่นอน มาตรฐานของชีวิตในแคว้นนั้น เหมือนกับจะทำให้เป็นไปได้ที่จะรักษาการบริหารและกองทัพที่ใหญ่โตและถาวร เอาไว้ได้ หัวเมืองต่างๆ มีขนาดเล็ก ชนบทที่มีผู้ตั้งถิ่นฐานและการเพาะปลูกก็มีจำกัด ถือเป็นเรื่องยากที่จะเป็นไปได้สำหรับรัฐบาลที่จะควบคุมพวกกัปตันเรือ ซึ่งการจับกุมเรือศัตรูของพวกเขาคือที่รัฐบาลมอบอำนาจให้ จึงเป็นเหตุให้กองเรือของยุโรปเปิดฉากถล่มยิงกรุงตริโปลีมากกว่าหนึ่งครั้ง

ในเมืองตูนิซการควบคุมโดยตรงของผู้ปกครองออตโตมานมีอยู่เป็นระยะเวลาสั้นกว่านั้นเสียอีก ก่อนสิ้นสุดคริสต์ศตวรรษที่สิบหก นายทหารระดับต่างๆ ของทหารราบเตอร์กีก่อการกบฏ และจัดตั้งสภาขึ้นสภาหนึ่ง โดยเลือกผู้นำ *เดย์* และร่วมใช้อำนาจกับเจ้าเมือง ในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดบุคคลที่สามคือ *เบย์* (bey) ผู้บัญชาการกองทหารราบเตอร์กีซึ่งมีหน้าที่เก็บภาษีในชนบท ได้เข้ายึดส่วนหนึ่งของการใช้อำนาจในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด พวกเขาคนหนึ่งสามารถสถาปนาราชวงศ์ของพวก *เบย์* ขึ้นมา คือตระกูลหุซัยนียะฮ์* พวก *เบย์* และรัฐบาลของพวกเขาก็ประสบความสำเร็จในการโจมตีรากเหง้าของท้องถิ่น และสร้างพันธมิตรแห่งผลประโยชน์ขึ้นกับประชากรของเมืองตูนิซ อันเป็นเมืองหนึ่งซึ่งมีขนาดใหญ่โต มีทรัพยากรและความสำคัญมากพอควร ตำแหน่งทางการเมือง และทางการทหารส่วนใหญ่อยู่ในมือของ *มัมลุก* ที่เป็นชนชั้นนำชาวคอเคเซียน และชาวออร์เจีย รวมทั้งชาวกรีกและชาวยุโรปตะวันตกบางคน ที่หันมารับนับถือศาสนาอิสลาม ได้รับการฝึกฝนในครอบครัวของ *เบย์* อย่างไรก็ตาม ชนชั้นนำนี้กลายเป็นชาวตูนิเซียเสียมากกว่า โดยผ่านการแต่งงานระหว่างกันหรือในทางอื่นๆ สมาชิกของครอบครัวตูนิเซียท้องถิ่นมีตำแหน่งเป็นเลขานุการหรือผู้บริหาร ทั้งชนชั้นนำทางการปกครองที่เป็นชาวเตอร์ก-ตูนิเซีย (Turco-Tumisian) และสมาชิกของครอบครัวท้องถิ่นที่มีฐานะมีผลประโยชน์ร่วมกัน ในการควบคุมชนบทและผลผลิตที่เหลือใช้ บริเวณที่เข้าถึงได้ง่ายของ

* เรียกในภาษาอังกฤษว่าหุซัยนิด (Husaynids) -ผู้แปล

ดินแดนที่ราบ คือ ซาฮิล (Sahil) นั้นมีขนาดใหญ่ และพวกเบย์ก็มีทหารท้องถิ่นซึ่งพวกเขาเก็บภาษีประจำปีจากกองทัพด้วย รัฐบาลและเมืองก็มีผลประโยชน์ร่วมกันในกิจการด้านการจับกุมเรือข้าศึกเช่นกัน กัปตันและกลาสีส่วนใหญ่จะมาจากชาวยุโรปที่เปลี่ยนศาสนาหรือจากแคว้นต่างๆ ทางตะวันออกของจักรวรรดิ แต่รัฐบาลท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาเรือให้และติดตั้งอุปกรณ์ให้ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งจัดหาโดยครอบครัวที่มั่งคั่งของเมืองตูนิซ

ในบรรดาศูนย์กลางแห่งอำนาจของออตโตมานในแถบมัฆริบสามแห่งนี้ แอลเจียร์ส์มีความสำคัญมากที่สุด เป็นความจำเป็นสำหรับสุลต่านออตโตมานที่จะต้องรักษาที่มั่นอันแข็งแกร่งไว้ตามพรหมแดนด้านตะวันตก ในสมัยที่สเปนกำลังขยายดินแดน แม้กระทั่งเมื่อความสนใจสำคัญ of สเปนถูกเปลี่ยนจากภูมิภาคเมดิเตอร์เรเนียนไปยังอาณานิคมต่างๆ ในอเมริกา แต่ก็ยังคงมีอันตรายอยู่ที่สเปนจะยึดเมืองท่าต่างๆ บนฝั่งทะเลของแถบมัฆริบ เมืองอะห์รอน (Oran-โออรอน) ตกอยู่ภายใต้การปกครองของสเปนในช่วงปี ค.ศ. 1509 ถึง ค.ศ. 1792 แอลเจียร์ส์เป็นฐานทัพเรือของออตโตมาน ซึ่งปกป้องผลประโยชน์ของอาณาจักรออตโตมานในแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตก และเกี่ยวข้องกับการจับกุมเรือของพ่อค้าชาวยุโรปในเวลาสงคราม (รัฐต่างๆ ของยุโรปก็เกี่ยวข้องกับการจับกุมเรือข้าศึกเท่าๆ กัน และใช้ชาวแอลจีเรียที่ถูกจับกุมมาเป็นทาส) มันยังเป็นที่ตั้งของกองทัพทหารราบชาวเตอร์กิกที่สำคัญด้วย ซึ่งบางทีจะใหญ่ที่สุดในจักรวรรดิที่มีอยู่ภายนอกเมืองอิสตันบูล ด้วยกองกำลังที่เข้มแข็งนี้เจ้าเมืองแอลเจียร์ส์จึงสามารถใช้อิทธิพลเหนือดินแดนริมทะเลของแถบมัฆริบได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ความสมดุลได้เปลี่ยนไปในบริเวณนี้เช่นกัน จนกระทั่งถึงตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด อำนาจยังคงอยู่อย่างเป็นทางการในมือของเจ้าเมืองซึ่งถูกส่งมาจากกรุงอิสตันบูลและมีการสับเปลี่ยนทุกๆ สองสามปี อย่างไรก็ตาม ภายใต้การควบคุมของเจ้าเมืองนั้น กัปตันเรือยากที่จะอยู่ใต้การควบคุมของเขา อย่างไรก็ตาม ทหารราบเตอร์กิกจะอยู่ในโอวาท เฉพาะในระดับที่เขาสามารถเก็บภาษีและจ่ายค่าจ้างให้พวกเขาได้ ในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด สถานของนายทหารระดับสูงของกองทัพเตอร์กิก สามารถเข้าควบคุมการเก็บภาษีและเลือก *เดย์* ขึ้นคนหนึ่ง เพื่อเก็บภาษีเหล่านั้น และมั่นใจว่าพวกเขาจะได้รับสิ่งที่พวกเขาควรได้รับ ในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดกระบวนการได้มาถึงข้อสรุปที่มีเหตุผลของมันเป็นและ *เดย์* ก็สามารถได้รับตำแหน่งและยศของเจ้าเมือง

เช่นเดียวกับในกรุงตริโปลีและตูนิซ ผลประโยชน์ร่วมกันได้รวมชนชั้นปกครองและพวกพ่อค้าของแอลเจียร์ส์เข้าด้วยกัน พวกเขาได้จัดหาเครื่องมือให้แก่กิจการของการจับกุมเรือข้าศึกของกัปตันเดินทะเลร่วมกัน และแบ่งปันผลกำไรจากการขายสินค้าที่จับมาได้ และค่าไถ่ตัวของผู้ถูกจับ ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด เรือของแอลจีเรียไปไกลจนถึงชายฝั่งทะเลของอังกฤษและไปไกลแม้กระทั่งถึงไอซ์แลนด์ เมืองแอลเจียร์ส์มิได้เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมโบราณของเมืองเหมือนกับเมืองตูนิซ ไคโร ดามัสกัสหรือเล็ปโปหรือชนชั้นกลางชาวพื้นเมืองผู้มั่งคั่ง ทหารราบเตอร์กิกส่วนใหญ่จะถูกนำมาจากแคว้นอนาโตเลียและส่วนต่างๆ ทางตะวันออกของจักรวรรดิ ส่วน

กับต้นดินทะเลนั้น ส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรปและพวกพ่อค้าซึ่งจำนวนมากเป็นชาวยิวจะเป็นผู้ขายสินค้าที่จับได้โดยการอนุญาตจากรัฐบาลให้ทำการจับกุมเรือเข้าศึกได้ โดยอาศัยการติดต่อของพวกเขาในเมืองท่าลิวอร์โน (Livorno) ของอิตาลี ศูนย์กลางชีวิตของคนเมืองในแอลจีเรียนั้นอยู่บนดินแดนส่วนในซึ่งอยู่ภายในและรอบๆ เมืองชนบทซึ่งตั้งอยู่บนที่ราบสูงขนาดใหญ่ ณ ที่นี้เจ้าเมืองซึ่งแต่งตั้งโดย เคย์ แห่งแอลเจียร์สมีกองกำลังของตนเองที่เกณฑ์มาจากชาวแอลจีเรีย หรือจากสมาชิกของครอบครัวทหารเตอร์กีผู้มีได้รับอนุญาตให้อยู่ในกองทหารราบของเตอร์กีในเมืองแอลเจียร์ส ที่นี้ก็ทำนองเดียวกันมีชนชั้นกลางท้องถิ่นซึ่งผูกพันใกล้ชิดกับรัฐบาล ถัดไปจากพื้นแผ่นดินหลังฝั่งทะเลของเมืองชนบทเหล่านี้ การปกครองของแอลเจียร์สจึงมีการเจรจาตกลงกันโดยอาศัยพวกหัวหน้าชนบท ผู้เก็บรวบรวมภาษีต่างๆ และนำเอาเงินนั้นเพื่อใช้เป็นค่าเดินทางไปสำรวจภาษีร่วมกันประจำปี อย่างไรก็ตามมีจังหวัดต่างๆ ที่แม้แต่การควบคุมเพื่อทำการประนีประนอมกันก็มีได้ปรากฏให้เห็น ที่มากที่สุดก็มีการยินยอมบางประการในอำนาจหน้าที่ของแอลเจียร์สและอิสตันบูลของออตโตมาน นั่นคืออาณาเขตที่มีเจ้าปกครองตามเทือกเขากาบีเล (Kabyle หรือ กาบีเลีย (Kabelia)) เป็นบริเวณของผู้เร่ร่อนซึ่งมีอาชีพเลี้ยงอูฐแห่งทะเลทรายซาฮารา และเมืองชนบทต่างๆ ของโอเอซิส มซาบ (Mزاب) ซึ่งพวกที่ถือนิกายอิมาดีเข้าไปอาศัยอยู่ และมีชีวิตอยู่ภายใต้การปกครองของสภาผู้อาวุโสผู้คงแก่เรียนและผู้มีศรัทธาเคร่งครัด

บทที่ 14

สังคมในจักรวรรดิออตโตมาน

ประชากรและความมั่นคงในจักรวรรดิ

หลายประเทศต่างรวมกันอยู่ในจักรวรรดิออตโตมาน มีชีวิตอยู่ภายในระบบการควบคุมของข้าราชการและภายใต้อำนาจตัดสินคดีของกฎหมายเดียว ทำการค้าอย่างกว้างขวางซึ่งบุคคลและสินค้าสามารถเคลื่อนย้ายไปได้อย่างปลอดภัยพอควรตามเส้นทางการค้าที่มีกองกำลังคุ้มกันของราชจักรพรรดิและมีบ้านพักเป็นที่หารายได้โดยไม่ต้องจ่ายภาษีใดๆ ถึงแม้ว่าจะต้องจ่ายค่าธรรมเนียมต่างๆ ในท้องถิ่นก็ตาม บริเวณนี้ด้านหนึ่งเชื่อมต่อกับอิหร่านและอินเดีย ซึ่งการปกครองของราชวงศ์ซาฟาวิเยฮ์และราชวงศ์มุกัลล (Moghals) ยังคงรักษารอบของชีวิตอันมั่นคงเอาไว้ได้ และชาวยุโรป-โปรตุเกส ดัตช์ ฝรั่งเศสและอังกฤษเข้าสู่มหาสมุทรอินเดียโดยใช้เส้นทางนี้ – ซึ่งแบบแผนดั้งเดิมของการค้าและการเดินเรือยังไม่ถูกทำลายเสียหาย ทางทิศตะวันตกมึนนั้น เชื่อมกับประเทศต่างๆ ของยุโรปตะวันตก ซึ่งกำลังอยู่ในกระบวนการของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เนื่องมาจากการคงอยู่ของระบบกษัตริย์แบบรวมศูนย์อำนาจที่เข้มแข็ง ความเติบโตของประชากรและการเกษตร และการนำเข้าโลหะที่มีค่าจากโลกใหม่ในประเทศอเมริกาของสเปนและโปรตุเกส นอกจากสินค้าเก่าๆ ของการค้าระหว่างประเทศแล้ว ก็ยังมีสินค้าใหม่ๆ ที่มีค่าสูงถูกบันทึกไปตามเส้นทางการค้าระยะยาวนั้นด้วย การค้าเครื่องเทศยังคงต้องผ่านกรุงไคโรต่อไปจนถึงราวๆ คริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด ชาวดัตช์เริ่มต้นนำเอาเครื่องเทศจำนวนมากอ้อมมาทางแหลมกู๊ดโฮป (Good Hope) ไหมเปอร์เซียถูกนำมาตามเส้นทางต่อเนื่องของเมืองการค้าต่างๆ จากจักรวรรดิซาฟาวิเยฮ์ของอิหร่าน ผ่านแคว้นอนาโตเลียสู่อิสตันบูล บรูซาหรือเอเล็ปโป กาแฟถูกนำมาเป็นครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่สิบหก โดยถูกนำเข้ามารุงไคโรจากเยเมนและจากที่นั่นก็กระจายไปทั่วโลกเมดิเตอร์เรเนียน ในแถบมัฆริบทาสทองและงาช้างถูกนำมาจากทุ่งหญ้าทางใต้ของทะเลทรายซาฮารา

สินค้าหัตถกรรมของเมืองต่างๆ แห่งจักรวรรดิออตโตมานมิได้มีความสำคัญในตลาดโลกอย่างที่เคยเป็นอีกต่อไป แต่สิ่งทอของซีเรียและ ซาซีญะ ซึ่งเป็นผ้าโพกศีรษะที่มีชื่อเสียงที่ทำในเมืองตุนิซเป็นที่ต้องการในตัวเองมาก ในบางส่วนของการค้านี้พวกพ่อค้ายุโรปตะวันตกต่างมีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างมาก แต่การค้าที่มีความสำคัญมากที่สุดยังคงอยู่กับประเทศต่างๆ แถบมหาสมุทรอินเดีย และ ณ ที่นั่นพวกพ่อค้าออตโตมานมีบทบาทที่สำคัญ

รัฐบาลที่เข้มแข็ง ความมีระเบียบในหมู่ประชาชนและการค้าที่รุ่งโรจน์นั้น เกี่ยวข้องอยู่กับปรากฏการณ์อื่นๆ รวมสองประการในสมัยที่จักรวรรดิออตโตมานมีอำนาจ หนึ่งในนั้นคือ

ความเติบโตของประชากร นี่เป็นสิ่งปกติธรรมดาในโลกเมดิเตอร์เรเนียนทั้งหมดในคริสต์ศตวรรษที่สิบหก ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะว่าเกิดจากการฟื้นตัวจากความตกต่ำอันยาวนานจากกาฬโรค แต่ก็ยังเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ของกาลเวลาด้วย เมื่อประเมินอย่างคร่าวๆ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปก็คือ ประชากรของจักรวรรดินี้อาจเพิ่มขึ้นราวร้อยละห้าสิบในช่วงแห่งศตวรรษนั้น (ในอนาโตเลียประชาชนผู้จ่ายภาษีเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าแต่โดยการควบคุมอย่างมั่นคง ซึ่งทำให้เป็นไปได้ว่าจะมีการลงทะเบียนและการเก็บภาษีจากประชาชนจำนวนมากขึ้น) ในตอนปลายของศตวรรษนั้นจำนวนประชากรทั้งหมดอาจจะอยู่ระหว่าง 20-30 ล้านคน และได้ถูกแบ่งออกไปตามส่วนต่างๆ กันไม่มากนัก้อยเป็นส่วนยุโรป เอเชีย และแอฟริกาของจักรวรรดินั้น ในเวลานั้นประชากรของฝรั่งเศสอาจจะสิบหกล้าน ประชากรของอิตาลีมีสิบสามล้านและประชากรสเปนมีแปดล้าน อิสตันบูลเจริญเติบโตจากเมืองที่ค่อนข้างมีขนาดเล็ก ในระยะเวลาติดๆ กันทั้งก่อนหน้าและหลังจากการพิชิตของจักรวรรดิกลายเป็นเมืองที่มีประชากรออกโตมานจำนวน 700,000 คนในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด มันมีขนาดใหญ่กว่าเมืองที่ใหญ่ที่สุดของยุโรปคือ เนเปิล ปารีสและลอนดอน อย่างไรก็ตามการเพิ่มขึ้นนี้มีได้ดำเนินต่อไป ทั้งในส่วนของชาวคริสเตียนหรือมุสลิมในกลุ่มน้ำเมดิเตอร์เรเนียนในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด

ประชากรทั้งในชนบทและในตัวเมืองปรากฏว่าได้เจริญเติบโตขึ้น หลักฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการขยายตัวทางการเกษตร และการเพิ่มขึ้นของผลผลิตจากชนบทในบางส่วนของอาณาจักรเป็นอย่างน้อย นี่เป็นผลของระเบียบการที่ดีกว่า อันเป็นระบบการเก็บภาษีที่มีความยุติธรรมมากขึ้น การเพิ่มความต้องการของประชาชนเมือง และการเพิ่มเงินทุนสำหรับลงทุน ซึ่งได้มาจากความรุ่งเรืองของเมือง อย่างไรก็ตามในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดมีหลักฐานว่า ได้มีการเคลื่อนย้ายของชีวิตชนบทที่ตั้งถิ่นฐานไว้แล้ว การรวบรวมจากอนาโตเลียในระหว่างต้นๆ ของศตวรรษซึ่งรู้จักกันในชื่อว่าการลุกฮือของ ซิลาติ (*celati*) อาจจะเป็นสัญญาณของการมีประชากรมากเกินไปในชนบท รวมทั้งการเสื่อมโทรมลงในความสามารถของรัฐบาลที่จะรักษาความเป็นระเบียบในชนบทเอาไว้ได้

อย่างที่เคยเป็นอยู่เสมอ ผู้ที่รับประโยชน์คนสำคัญจากความเป็นระเบียบและความเติบโตทางเศรษฐกิจของจักรวรรดิออกโตมานก็คือเมืองต่างๆ นั่นเอง หรืออย่างน้อยก็คือชนชั้นบางชนชั้นที่อาศัยอยู่ในเมือง เมื่อสุลฏอนเมห์เมดที่สอง (*Mehmet II*) เข้าสู่กรุงคอนสแตนติโนเปิลนั้น สิ่งที่เคยเป็นเมืองของกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่คงเหลืออยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น พระองค์และผู้สืบทอดของพระองค์ได้สนับสนุนหรือแม้กระทั่งบังคับให้ชาวมุสลิม ชาวคริสเตียนและชาวยิวจากที่อื่นๆ มาตั้งรกรากอยู่ที่นั่น และมอบเมืองอิสตันบูลใหม่พร้อมกับบริเวณอาคารใหญ่ๆ ไว้ให้บนเนินเขาซึ่งชะโงกเงื้อมอยู่เหนือแหลมทองนั้นคือพระราชวังทอปกาปี (*Topkapi*) ในลานชั้นนอกธุรกิจสาธารณะยังคงดำเนินต่อไป ภายในราชสำนักชั้นในเป็นที่ประทับของสุลฏอนและ

ครอบครัวยุคใหม่ ความจริงนั้นพระราชวังก็คือเมืองภายในซึ่งมีผู้อาศัยอยู่หลายพันคน ล้อมรอบด้วยกำแพง เลย์ออกไปคือใจกลางของเมืองแห่งการผลิต กลุ่มศูนย์กลางของตลาดและมูลนิธิของหลวง กลุ่มมัสยิด โรงเรียน โรงเตี๊ยมและห้องสมุดทั้งหลาย สิ่งที่เป็นเครื่องหมายแห่งลักษณะของเมืองในราชจักรวรรดิออตโตมานอันยิ่งใหญ่ ได้แก่ สิ่งอุทิศ (*waqfs*) ของจักรพรรดิซึ่งการดำเนินการของร้านรวงและตลาดอุทิศให้แก่การใช้เพื่อศาสนาและการกุศล แหล่งแห่งกิจกรรมแห่งที่สามนั้นพาดผ่านแหลมทองซึ่งอยู่ที่ขานเมืองของเมือง เปรา (*Pera*) อันเป็นที่ซึ่งบรรดาพ่อค้าต่างชาติอาศัยอยู่และโดยแท้จริงแล้วเป็นเมืองของชาวอิตาลี

การจัดหาเสบียงอาหารของเมืองเป็นภาระสำคัญของรัฐบาล ประชาชนในเมืองจะต้องมีบัญชีสำหรับทำขนมปัง มีกะสำหรับกินเนื้อและมีปัจจัยจำเป็นอื่นๆ ของชีวิตและต้องมีสิ่งเหล่านี้ในราคาที่พวกเขาสามารถจ่ายได้ ตามหลักการนั้นข้าวที่ผลิตในตำบลหนึ่ง จะต้องใช้บริโภคที่นั่น แต่ก็มีข้อยกเว้นไว้สำหรับบริเวณที่ต้องรับใช้เมืองใหญ่ๆ ในการเลี้ยงดูประชาชนจำนวนมหาศาล ในเมืองอิสตันบูล แถบฝั่งทะเลดำของยุโรป แคว้น เธรซ (*Thrace*) และแคว้นอนาโตเลียทางตอนเหนืออันมีความสำคัญโดยเฉพาะ พ่อค้าบางคนได้รับมอบอำนาจให้ทำการค้าข้าว โดยจัดซื้อในราคาตายตัวภายใต้การควบคุมดูแลของ กอฎี (ผู้พิพากษา) ซึ่งส่วนใหญ่ขนส่งทางทะเลและขายไปในราคาที่รัฐบาลกำหนดไว้ เรือและท่าเรือต่างได้รับการควบคุมดูแลอย่างเข้มงวดเพื่อให้มั่นใจว่าไม่ได้ส่งข้าวไปที่อื่นๆ

ความมั่งคั่งของบริเวณที่ทำการผลิตและการค้าอันกว้างใหญ่ซึ่งเป็นของจักรวรรดิ ส่วนหนึ่งนั้นไหลหลั่งเข้ามาในฐานะที่เป็นรายได้เข้าไปสู่มือของรัฐบาล เพื่อค่าจูงกองทัพและข้าราชการและส่วนหนึ่งเข้าสู่มือของเอกชน ชนชั้นนำที่มีอำนาจเหนือที่อาศัยในเมือง ยังคงเป็นการรวมตัวกันของพ่อค้าขนาดใหญ่และ อุลละมา ชันสูง ซึ่งเป็นลักษณะของเมืองที่มีความเด่นในโลกอิสลาม พวกพ่อค้าที่เกี่ยวข้องกับการค้าทางไกล ผู้ผลิตสิ่งทอชั้นดี พวกซรร่าฟส์ (*sarrafs*) หรือนายธนาคาร ผู้ให้เงินกู้ยืมแก่รัฐบาลหรือพวกพ่อค้าจะได้กำไรจากสินค้านำเข้าจำนวนมากและความง่ายขายของการดำเนินงานพวกเขาได้รับการปกป้องและได้มีสถานภาพอันมีสิทธิพิเศษ เพราะถ้ารัฐบาลต้องการหาเงินเพื่อความมุ่งหมายพิเศษบางอย่างก็ย่อมจะมองมาที่พวกเขา นี่เอง อุลละมา ชันสูงมีกำไรไม่เฉพาะจากเงินเดือนและการพิจารณาซึ่งพวกเขาได้รับจาก สุลฏอน เท่านั้น แต่ยังได้จากสิ่งที่ยกให้ศาสนา (*วักฟ*) ซึ่งพวกเขาบริหารอยู่และเพิ่มพูนรายได้ให้แก่พวกเขา อย่างไรก็ตามความมั่งคั่งของพวกเขา และของพวกพ่อค้าอันนั้นมีมากกว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนระดับสูงเสียอีก พวกเขาได้รับผลกำไรจากหน่วยภาษีที่มอบให้แก่พวกเขา แต่ทรัพย์สินของพวกเขามีความล่อแหลมเพราะอาจจะถูก สุลฏอน ยึดเอาไปได้ ถ้าเขาพ้นไปจากความโปรดปรานของพระองค์ เพราะถือกันอย่างเป็นทางการว่าพวกเขาดังตาสของพระองค์ ดังนั้นจึงไม่สามารถรับมรดกได้ แต่ด้วยโชคและความเชี่ยวชาญ พวกเขาจึงสามารถถ่ายทอดมันไปยังครอบครัวของพวกเขา ในขณะที่มีการนำระบบการทำไร่นาแบบเสียดาชิ ก็ดู

เหมือนว่ามีกรรมร่วมกันระหว่างผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินของชนบทและในเมือง คือพวกข้าราชการ พ่อค้าและอื่นๆ- เพื่อให้ได้รับอนุญาตให้ทำไร่นาชนิดที่ต้องเสียภาษี ในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดผู้เป็นเจ้าของ *มาลิกันเนส (malikanes)* -ซึ่งได้รับอนุญาตให้ทำไร่นาได้ตลอดชีวิต- ได้กลายเป็นชนชั้นเจ้าของที่ดินใหม่ ซึ่งทำการเพาะปลูกบนพื้นฐานของการพาณิชย์

จังหวัดต่างๆ ของอาหรับ

เท่าที่ได้มีการศึกษาประวัติศาสตร์ของจังหวัดต่างๆ ที่พูดภาษาอาหรับของอาณาจักรออตโตมานนั้น ดูเหมือนจะแสดงลักษณะเด่นที่เหมือนกันหลายอย่างเหมือนกับบรรดาลักษณะเด่นของภูมิภาคยุโรปและอนาโตเลีย ปรากฏว่าประชากรได้เพิ่มขึ้นทันทีในช่วงหลังจากการพิชิตของออตโตมาน เนื่องจากความปลอดภัยที่ดีกว่าและความรุ่งเรืองโดยทั่วไปของอาณาจักร แต่หลังจากนั้นมันก็ยังอยู่อย่างคงที่หรือแม้กระทั่งได้เสื่อมโทรมลงเล็กน้อย นอกจากอิสตันบูลแล้ว เมืองใหญ่ๆ ของอาหรับเป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดในอาณาจักร ประชากรของไคโรได้เพิ่มขึ้นอาจจะถึง 200,000 คนในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่สิบหกและ 300,000 คนในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด ในเวลาเดียวกันอเล็กซ์ไปเป็นเมืองที่มีผู้อยู่อาศัยราว 100,000 คน ดามัสกัสและตูนิซอาจะเล็กกว่าแต่มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เมืองแบกแดดนั้นไม่เคยพ้นจากความเสื่อมโทรมของระบบการชลประทานของอิรักตอนใต้ การรุกรานของพวกมองโกลและการเคลื่อนไหวของการค้าในมหาสมุทรอินเดียตั้งแต่อ่าวเปอร์เซียจรดทะเลแดง แบบเดิมมีจำนวนประชากรน้อยกว่าเมืองใหญ่ๆ ของซีเรีย เมืองแอลเจียร์ส (Algiers) นั้น ส่วนใหญ่เป็นการสร้างของอาณาจักรออตโตมาน ในฐานะที่เป็นจุดที่แข็งแรงเพื่อต่อต้านกับชาวสเปน โดยมีผู้อยู่อาศัยระหว่าง 50,000 ถึง 100,000 คน ในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด

ความเจริญเติบโตของประชากรมีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและการขยายตัวของเมืองต่างๆ การปกครองของออตโตมานได้รับการรักษาแบบแผนของเมืองเอาไว้ โดยมีกองกำลังตำรวจสำหรับกลางวันและกลางคืนแยกกันออกไป และมีผู้คุ้มครองอยู่ในส่วนต่างๆ มีการดูแลควบคุมงานสาธารณูปโภค (การส่งน้ำ การทำความสะอาดและการจุดโคมไฟตามถนน การดับเพลิง) และการควบคุมถนนและตลาดอย่างระมัดระวังนั้นดูแลโดย *กอฎี* ด้วยการปฏิบัติตามตัวอย่างของ*สุลฏอน*ในอิสตันบูล เจ้าเมืองและผู้บัญชาการทหารของออตโตมาน จะริเริ่มงานสาธารณะประโยชน์อันยิ่งใหญ่ขึ้นในศูนย์กลางต่างๆ ของเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคริสต์ศตวรรษที่สิบหก บรรดามัสยิดและโรงเรียนพร้อมด้วยอาคารพาณิชย์ ซึ่งรายได้ถูกใช้ไปเพื่อทะนุบำรุงรักษาสถาปัตยกรรมเหล่านี้เอาไว้ได้ถูกสร้างขึ้นมา ตัวอย่างเช่นมุลนิซิแห่งดูกากินซาดีเมห์เมต ปาชาห์ (Dugakin-zade Mehmet Pasha) ในเมืองอเล็กซ์ไป ซึ่งมีโรงเรียนสอนศาสนา (*กอดารียาส - qadariyyas*) สามแห่ง บ้านพัก (*Khans*) และ ตลาด (*suqs*) สี่แห่ง เป็นที่หารายได้ไว้ให้สำหรับค่าใช้จ่ายประจำของมัสยิดใหญ่ *ตะกีเยฮ์ (Takiyya)* ใน

เมืองดามัสกัส บริเวณของมัสญิด โรงเรียนและหอพักสำหรับผู้ทำฮัจญ์ ซึ่งสร้างขึ้นโดยสุลต่านสุลัยมานผู้ยิ่งใหญ่ (Suleyman the Magnificent) และหลังจากนั้นอีกก็มีอาคารต่างๆ ที่รวมกัน ซึ่งสร้างขึ้นโดยขุนนางทหารซึ่งรู้จักกันในนาม ริควาน เบย์ (Ridwan Bey) ในกรุงไคโร

กำแพงของเมืองใหญ่ๆ ส่วนมากมิได้ใช้ประโยชน์อีกต่อไป ทั้งที่กำแพงมันเป็นแบบแผนของออตโตมานที่ยังคงรักษาเอาไว้ในชนบทที่อยู่รอบๆ และเป็นเพราะการพัฒนาเหล่าทหารปืนใหญ่จึงทำให้กำแพงเหล่านี้ขาดประสิทธิภาพในการป้องกันเมือง กำแพงเหล่านี้บางกำแพงพังลง บางกำแพงก็ไม่ได้ใช้แล้ว เมืองต่างๆ ขยายตัวเข้าไปในเขตที่อยู่อาศัยนอกตัวเมืองเนื่องจากความเจริญเติบโตของประชากร คนร่ำรวยอาศัยอยู่แถบกลางเมืองใกล้กับที่ตั้งของอำนาจ หรือในแถบที่พวกเขามีอิทธิพลหรือมีฉะนั้นก็อยู่ที่ชานเมืองซึ่งมีอากาศสดใและมีที่ดินอยู่มากมาย ช่างฝีมือ พ่อค้าเล็กๆ และชนชั้นกรรมกรอาศัยอยู่ในบริเวณที่เป็นที่นิยม ซึ่งขยายออกไปตามเส้นทางการค้าในเมืองอเล็ปโป จูดยดา (Judeyda) บาบ เนย์ราบ (Bab Nayrab) และบันกูซา (Banqusa) ในเมืองดามัสกัสตลาดซารูจา (Suq Saruja) และมายดาน (Maydan) ขยายไปตามเส้นทางของถนนที่มุ่งไปทางใต้ซึ่งมีการนำเอาธัญพืชมาจากเมืองเฮราน (Hawran) และผู้ทำฮัจญ์ออกไปสู่เมืองอันประเสริฐทั้งหลาย ในกรุงไคโรมี หุซัยนียะฮ์ (Husayniyya) ตั้งอยู่ตอนเหนือของกลางเมืองเก่า ไปตามเส้นทางที่กองคาราวานของชาวซีเรียไปๆ มาๆ บุลัค (Bulaq) ซึ่งเป็นท่าเรือตั้งอยู่ริมแม่น้ำ

ในบริเวณที่อยู่อาศัยเหล่านี้มีหลักฐานบางประการว่า ครอบครัวเหล่านี้ยกเว้นแต่ที่ยากจนที่สุดจะมีบ้านเป็นของตนเอง ดังนั้นประชากรจึงมีความมั่นคง ดูเหมือนจะมีแนวโน้มในสมัยออตโตมานในลักษณะที่บริเวณต่างๆ จะแยกตัวไปตามแนวศาสนาหรือชาติพันธุ์เช่นแถบญูดยดาในเมือง อเล็ปโปส่วนใหญ่เป็นชาวคริสเตียน มีบริเวณของชาวยุโรปในเมืองดามัสกัสและดามัสกัสรอบๆ มัสญิดอิบน์ตุลูน (Ibn Tulun) ในไคโรส่วนใหญ่จะมีประชาชนจากแถบมัฆริบอาศัยอยู่ สิ่งที่ยังรวมกันเป็นกลุ่มรอบๆ มัสญิดคือ น้ำพุสาธารณะและตลาดเล็กๆ บริเวณนี้จึงเป็นศูนย์รวมทางชีวิตของผู้อยู่อาศัย พวกเขาซึ่งรวมตัวกันโดยการเฉลิมฉลองไม่ว่าจะเป็นงานสาธารณะ (การออกเดินทางไปทำฮัจญ์และการกลับมาจากการทำฮัจญ์ วันจัดเลี้ยงอาหารประจำปีของชาวยิวและชาวคริสต์ คือพิธีฉลองการข้ามทะเลแดงของโมเสสและการเสด็จจากหลุมฝังศพของพระเยซูหรือวันอีสเตอร์) หรืองานส่วนตัว (วันเกิด วันแต่งงานและวันตาย) ในตอนกลางคืนมียามเฝ้าประตูเข้าออกคอยดูแล อย่างไรก็ตามในกิจการต่างๆ ด้านเศรษฐกิจอย่างน้อยผู้คนที่ข้ามชายแดนเข้ามา และประชากรทุกส่วนได้พบกันในบริเวณตลาด

นโยบายในด้านรายได้ของแผ่นดินของจักรวรรดิออตโตมานและความเจริญเติบโตทางการค้ากับยุโรป นำไปสู่ความเจริญเติบโตในความสำเร็จของชาวคริสเตียนและชาวยิวในชีวิตของเมืองต่างๆ ชาวยิวมีอิทธิพลในฐานะที่เป็นเจ้าของเงินกู้และนายธนาคารต่างๆ ซึ่งให้เงินกู้แก่

รัฐบาลกลางหรือทัพหลวงของจังหวัดและในฐานะผู้จัดการไร่นาที่เก็บภาษี ในอีกระดับหนึ่งก็คือในฐานะช่างฝีมือและผู้จำหน่ายโลหะที่มีค่า พ่อค้าชาวอียิปต์มีความสำคัญในการค้าของนครแบกแดดและในหมู่ชาวยิวที่อยู่ในกรุงตุนิซและแอลเจียร์สสนั้น พวกเขาหลายคนมีเชื้อสายสเปน มีความเด่นในเรื่องการแลกเปลี่ยนกับประเทศแถบเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตกและทางเหนือ ครอบครัวยิวกรีกซึ่งอาศัยอยู่ในแถบพานาร์ (Phanar) ของเมืองอิสตันบูลเข้าควบคุมการค้าส่วนมากในบริเวณทะเลดำในด้านรัฐพิธีและขนสัตว์ ชาวอาร์เมเนียนมีบทบาทสำคัญในด้านการค้าผ้าไหมกับอิหร่าน ในเมืองอเล็กซานเดรียและที่อื่นๆ ที่ซึ่งพ่อค้าชาวยุโรปอาศัยอยู่นั้น ชาวคริสเตียนทำหน้าที่ในฐานะคนกลางคอยช่วยเหลือพวกเขาในการซื้อสินค้าเพื่อการส่งออกและกระจายสิ่งที่นำมาจากยุโรป ชาวซีเรียที่เป็นคริสเตียนมีความสำคัญในทางการค้าระหว่างเมืองดามัสกัส (damietta) และชายฝั่งซีเรีย ชาวคอปติกที่เป็นคริสเตียนทำงานในฐานะที่เป็นนักบัญชีและผู้จัดการ สำหรับบรรดาเจ้าหน้าที่และชาวต่างชาติในอียิปต์

เนื่องด้วยรัฐบาลออตโตมานต้องการรากฐานที่มั่นคงในศูนย์กลางใหญ่ๆ ของจังหวัด กลุ่มผู้ปกครองในท้องถิ่นของออตโตมานจึงได้เติบโตขึ้นมา ในจังหวัดต่างๆ ภายใต้การควบคุมโดยตรงของจักรวรรดิออตโตมานผู้ว่าการและ กอฎี ได้รับการแต่งตั้งจากกรุงอิสตันบูลและเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ศาลฎีกาท้องถิ่นทั้งหลายมักจะถูกเชิญตัวมาจากครอบครัวยิวออตโตมานซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองต่างๆ ในมณฑล และมีความรู้ความชำนาญถ่ายทอดกันมาจากบิดาไปสู่บุตร กองทหารราบท้องถิ่นก็เช่นกัน ถูกนำมาเข้ามาสู่ชุมชนด้วยการมีความถนัดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ทั้งๆ ที่มีความพยายามที่จะป้องกันเรื่องนี้ด้วยการส่งกองข่อยใหม่ๆ ไปจากอิสตันบูล เจ้าเมืองหรือผู้นำของกองกำลังทั้งหลายสามารถสร้างกลุ่มครอบครัวยิวมัมลุกของพวกเขาเองได้ และแต่งตั้งคนเหล่านั้นให้อยู่ในตำแหน่งสำคัญๆ ได้ หากว่าพวกเขาอยู่ในเมืองเป็นเวลานาน

กลุ่มท้องถิ่นเหล่านี้ถูกนำเข้ามาเป็นพันธมิตรกับพวกพ่อค้าและอูละมา เจ้าของทรัพย์สินในเมืองที่มีมากที่สุดก็คือ พวกคนแลกเงินและนายธนาคารและพ่อค้า ซึ่งเกี่ยวข้องกับการค้าทางไกล ทั้งๆ ที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นของชาวต่างประเทศคือชาวยุโรปและบรรดาพ่อค้าชาวคริสเตียนและชาวยิวแล้ว การค้าขายที่สำคัญและได้กำไรงามที่สุดก็คือการค้าระหว่างส่วนต่างๆ ของจักรวรรดิหรือการค้าขายกับประเทศต่างๆ ในแถบมหาสมุทรอินเดียซึ่งตกอยู่ในมือของพวกพ่อค้าชาวมุสลิม พวกเขาได้เข้าควบคุมการค้ากาแฟของกรุงไคโร ทำรวมไปกับการไปทำฮัจญ์ยังนครมักกะฮ์ และเส้นทางคาราวานซึ่งผ่านทะเลทรายซีเรียและทะเลทรายซาฮารา ความร่ำรวยของพ่อค้าสองสามคนนั้นดูเหมือนว่าจะอยู่ต่อไปได้อีกหลายรุ่น ที่มีความมั่นคงมากกว่าได้แก่ครอบครัวยิวซึ่งมีความรู้ทางศาสนาแบบเก่าๆ พวกเขาเป็นชนชั้นที่มีความสำคัญในด้านที่มีจำนวนมาก ในกรุงไคโรเมื่อคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด อูละมา ในความหมายกว้างๆ จะรวมเอาผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางกฎหมาย การศึกษาหรือการนมัสการพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งประมาณการว่ามีจำนวนมากถึง

4,000 คน ที่มาจากประชากรชายที่มีความแข็งแกร่งจำนวน 50,000 คน ในเมืองต่างๆ ของอาหรับพวกเขามีลักษณะที่แตกต่างไปจากพวกที่มาจากเมืองอิสตันบูล *อุละมา* ชั้นสูงของอิสตันบูลนั้นเป็นส่วนของกลไกของรัฐบาลเป็นสำคัญอย่างมาก ได้รับการฝึกฝนจากโรงเรียนหลวง ได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการและหวังว่าจะขึ้นไปสู่ตำแหน่งสูงในงานนั้น อย่างไรก็ตามผู้ที่มาจากเมืองอาหรับต่างๆ ก็เป็นคนในท้องถิ่นนั้น พวกเขาจำนวนมากมีเชื้อสายโบราณสามารถย้อนกลับไปยังสมัย *มัมลุก* หรือแม้แต่ก่อนหน้านั้นได้ และบางคนก็อ้างว่าเป็น *ชัยยิด* คือผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากท่านศาสดา (โดยไม่ได้มีเหตุผลเพียงพอเสมอไป) ส่วนใหญ่คนเหล่านี้ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนท้องถิ่น (จากมหาวิทยาลัยอัซฮัร (Azhar) ในไคโร มหาวิทยาลัยซัยตูนะฮ์ (Zaytuna) ในตูนิซ โรงเรียนต่างๆ ในเมืองอเล็ปโปและดามัสกัส) และได้รับการสืบทอดภาษาและประเพณีทางวัฒนธรรม ซึ่งย้อนกลับไปไกลกว่าการมาถึงของชาวออตโตมานเสียอีก พวกเขาที่เต็มใจที่จะถูกดึงเข้าไปทำงานในท้องถิ่นของ *สุลฏอน* ในขณะที่ยังคงรักษาเสรีภาพบางประการของตนไว้ได้ *กอฎี* ในสำนักคิด *หะนาฟี* ของเมืองใหญ่ๆ โดยปกติจะส่งมาจากอิสตันบูล แต่ผู้ช่วยของเขาซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวก *มูฟตี* พวก *นากิบ อัล-อัชรอฟ (naqib al ashraf)* และพวกครูใน *มัดเราะซะฮ์* ส่วนมาก จะถูกแต่งตั้งมาจากหน่วยงานของ *อุละมา* ในท้องถิ่น ในเมืองต่างๆ ซึ่งประชากรมุสลิมมาจาก *มัชฮับ* ต่างๆ แต่ละ *มัชฮับ* จะมี *กอฎี* และ *มูฟตี* ของตนเองในเมืองตูนิซ ประชากรมุสลิมทั้งหมด นอกเหนือไปจากผู้มีเชื้อสายเตอร์กีแล้วจะอยู่ใน *มัชฮับ* มาลิกี และ *กอฎี* ของ *มัชฮับ* มาลิกีจะมีตำแหน่งเป็นทางการเมื่อเปรียบเทียบกับ *กอฎี* ของ *มัชฮับ* *หะนาฟี*

ระหว่างชาวออตโตมานท้องถิ่น พ่อค้าและ *อุละมา* ท้องถิ่นนั้น มีความสัมพันธ์แบบต่างๆ ระหว่างกันอยู่ มีการมอบความถาวรมั่นคงและสถานะที่มีอยู่นั้นแล้วก็จะไม่มีให้แก่แต่ละกลุ่ม กัน ในบางระดับพวกเขามีวัฒนธรรมร่วม บุตรชายทั้งหลายของพวกเขาพ่อค้าจะถูกส่งไปเรียนที่ *มัดเราะซะฮ์* พวกข้าราชการและทหารอาจจะส่งบุตรชายไปที่นั่นด้วย เป็นการให้โอกาสที่จะมีอนาคตที่มีความมั่นคงมากขึ้นแก่พวกเขา *เบย์ตัน (Baytan)* นายทหารเตอร์กีในจังหวัดตูนิซ ได้สร้างสายของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงขึ้นคือ อัล-ญะบ์รติ (al-Jabarti) นักประวัติศาสตร์แห่งคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดของอียิปต์มาจากครอบครัวของพวกเขา พวกเขาได้แต่งงานกับกันและกัน และมีความผูกพันทางการเงิน คือเป็นส่วนในธุรกิจการค้ากันด้วยเมื่อระบบการทำไร่ในที่เก็บภาษีแผ่ขยายออกไป พวกข้าราชการและพ่อค้าอาจร่วมมือกันประมูลราคาในการทำไร่เช่นนั้น โดยรวมแล้วผู้เป็นทหารและข้าราชการจะเป็นผู้ควบคุมภาษีไร่ในชนบท เพราะว่าภาษีเหล่านี้ไม่อาจจะเก็บได้หากไม่มีอำนาจและการสนับสนุนของเจ้าเมือง พวกพ่อค้าและ *อุละมา* มีส่วนแบ่งอย่างมากในภาษีอากรของท้องถิ่น เป็นผู้บริหาร *วักฟ* รายสำคัญๆ ดังนั้นจึงมีเงินทุนเพื่อลงทุนในกิจการทางธุรกิจหรือทำไร่นาชนิดเสียภาษีได้

ในอีกระดับหนึ่ง ยังมีพันธมิตรกันในอีกแบบหนึ่ง ทั้งๆ ที่มีความพยายามของ *สุลฏอน* ที่จะรักษาทหารอาชีพของพระองค์ไว้แยกออกไปจากประชากรในท้องถิ่นก็ตามแต่ ในระยะหนึ่งคนเหล่านั้นก็เริ่มผสมผสานกัน ในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดกองทัพทหารราบของเตอร์กิกก็ทำงานฝีมือและการค้าไปด้วย และความเป็นสมาชิกของทหารเหล่านี้เป็นใหญ่กลายเป็นทรัพย์สินรูปแบบหนึ่งไป มีสิทธิที่จะได้รับสิทธิพิเศษและเงินบำนาญ ซึ่งสามารถถ่ายทอดต่อไปยังบุตรชายหรือถูกซื้อไปโดยสมาชิกต่างๆ ของประชากรที่เป็นพลเมืองได้ การเป็นพันธมิตรแห่งผลประโยชน์ในบางเวลาได้แสดงตนออกมาในขบวนการที่รุนแรง โดยมีร้านค้าแพที่ทำหน้าที่เป็นจุดที่การพูดคุยจะระเบิดออกเป็นการกระทำ การกระทำดังกล่าวสามารถมีได้สองแบบ มันอาจเป็นการเมืองอยู่พักหนึ่ง ในอิสตันบูลหมู่คณะต่างๆ ในพระราชวังหรือข้าราชการพลเรือนหรือข้าราชการทหารที่ต่อสู้กันเพื่ออำนาจ จะใช้กองทัพเพื่อระดมมวลชนในเมือง ในปี ค.ศ. 1703 การกบฏส่วนหนึ่งของกองทัพได้กลายเป็นขบวนการแข็งข้อทางการเมือง ซึ่งข้าราชการระดับสูงของครอบครัวใหญ่ๆ ทหารราบ *อุละมา* และพ่อค้าแต่ละกลุ่มมีผลประโยชน์ของตน แต่ทั้งหมดรวมกันอยู่ในความต้องการความยุติธรรม ได้นำเอาการโค่นล้ม *ชัยคุลอิสลาม (Shaykh al-Islam)* คือหัวหน้าของประชากรมุสลิมซึ่งพวกเขาไม่ชอบอิทธิพลของท่านที่อยู่เหนือ *สุลฏอน มุสฏอฟาที่สอง (Sultan Mustafa II)* ครั้นแล้วก็มีการโค่นล้ม *สุลฏอน* เอง ในหัวเมืองต่างๆ ก็อาจมีขบวนการที่คล้ายคลึงกันและเกิดระเบิดออกในขณะเดียวกันด้วย เมื่ออาหารขาดแคลนและมีราคาสูง และข้าราชการ ของเจ้าเมืองหรือผู้เป็นเจ้าของไร่นาในชนบทที่ต้องเสียภาษี ถูกกล่าวหาว่าทำให้เกิดการขาดแคลนแบบหลอกๆ ด้วยการกักตุนข้าวเอาไว้จนกว่าราคาจะพุ่งขึ้นไป ขบวนการดังกล่าวเหล่านี้อาจได้รับความสำเร็จในทันที ในการเข้ามาแทนที่เจ้าเมืองหรือข้าราชการซึ่งไม่ได้รับความนิยม แต่ชนชั้นนำของเมืองมองดูพวกเขาด้วยความรู้สึกสองอย่างผสมกัน *อุละมา* ขึ้นสูงในฐานะที่เป็นปากเสียงของประชาชนในเมืองอาจเข้าร่วมกับการประท้วง แต่ในที่สุดผลประโยชน์และความรู้สึกของพวกเขาไปอยู่กับฝ่ายที่นำความสงบเรียบร้อยกลับคืนมา

วัฒนธรรมของแคว้นต่างๆ ของอาหรับ

ชัยชนะของอาณาจักรออตโตมานได้ทิ้งร่องรอยไว้ในเมืองต่างๆ ของแคว้นที่พูดภาษาอาหรับ ในอนุสรณ์ด้านสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่ บางแห่งถูกสร้างขึ้นโดยบรรดา *สุลฏอน* เองเพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความยิ่งใหญ่และความศรัทธาของพระองค์ บางแห่งก็สร้างโดยผู้อุปถัมภ์ในท้องถิ่น เพราะถูกเร้าโดยพลังของการชอบเลียนแบบซึ่งถูกเกิดขึ้นโดยอำนาจและความสำเร็จในเมืองหลวงของแคว้นมัสญิดต่างๆ ถูกสร้างขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่สิบหกและสิบเจ็ดในรูปแบบของออตโตมานลานขนาดใหญ่นำไปสู่ห้องละหมาดที่มีหลังคาโดม ซึ่งมีหอขึ้นไปหนึ่งหรือสองหรือสี่หอซึ่งสูง ผอมและมียอดแหลม หอโถงอาจตกแต่งด้วยกระเบื้องสีแบบอิซนิก

(Iznik) ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบอยู่ในราชสำนักออตโตมาน มีดอกไม้ซึ่งออกแบบเป็นสีเขียว แดง และน้ำเงิน มัสยิดเช่นนี้คือมัสยิด คุสรวียะฮ์ (Khusrawiyya) ในเมืองเอเลปโป ซึ่งออกแบบโดยสถาปนิกที่ยิ่งใหญ่ของออตโตมาน ชื่อ ซินาน (Sinan) มัสยิดของสุลต่านปาชาห์ในป้อมแห่งไคโร มัสยิดที่อยู่เหนือศาสนสถานของ ซิดี มะห์ราซ (Sidi Mahraz) ในเมืองตุนิซ และ ‘มัสยิดใหม่’ ในเมืองแอลเจียร์ส สิ่งก่อสร้างที่น่าชมมากที่สุดในแคว้นของออตโตมาน ได้แก่ ตะกีเยา (Takiyya) ในเมืองดามัสกัสอันเป็นระบบของอาคารต่างๆ ขนาดใหญ่ซึ่งออกแบบโดยซินานเช่นกัน และอุทิศให้แก่ความต้องการของผู้แสวงบุญ ณ นครดามัสกัสมีกองคาราวานใหญ่ของผู้แสวงบุญมารวมกันหนึ่งในสองกอง และด้วยเหตุนี้มันจึงมีความสำคัญมากกว่าในบรรดาสองกองคาราวานนั้น เพราะว่ามันเป็นที่ๆ ทูตผู้แทนของสุลต่านมาและบางครั้งสมาชิกในราชวงศ์ของสุลต่านก็มา ที่พักคนเดินทางที่ยาวต่อเนื่องกันตั้งอยู่ตามเส้นทางของผู้แสวงบุญจากเมืองอิสตันบูลผ่านแคว้นอนาโตเลียและซีเรียตอนเหนือ และตะกีเยฮ์เป็นที่พักคนเดินทางที่วิจิตรพิสดารที่สุดในบรรดาที่พักทั้งหลายนั้น มัสยิดหลังคาโดมมีหอสูงสองหอตั้งอยู่แต่ละข้าง สร้างด้วยหินซึ่งมีแถบสีดำกับสีขาวคาดสลับกันซึ่งเป็นลักษณะแบบซีเรียมาช้านาน รอบๆ ลานมีห้อง โรงอาหารและครัวสำหรับผู้แสวงบุญ ในเมืองเยรูซาเล็มอันประเสริฐก็เช่นกัน สุลต่านสุลต่านได้ทิ้งร่องรอยของพระองค์ไว้ที่กระเบื้องบนกำแพงภายนอกของมัสยิดโดมออฟเดอะร็อก (Dome of the Rock) และกำแพงใหญ่ซึ่งล้อมรอบเมืองอยู่เมืองใหญ่ๆ ของจักรวรรดิออตโตมานนั้น เฉพาะในกรุงแบกแดดที่เป็นอิทธิพลของแบบแผนใหม่ที่รู้สึกกัน แบบแผนเก่าของเปอร์เซียยังคงมีอิทธิพลอยู่ต่อไป ในเมืองอื่นๆ ก็เช่นกัน มัสยิดเล็กๆ และอาคารสาธารณะยังคงถูกสร้างอยู่ต่อไปตามแบบแผนเก่าๆ ถึงแม้ว่าจะมีส่วนประกอบบางอย่างของออตโตมานค่อยๆ เข้าไปอยู่ในรายการของการตกแต่งด้วยก็ตาม

ภายใต้การปกครองของออตโตมาน ตำแหน่งแห่งที่ของภาษาอาหรับมิได้หมดไป แต่กลับเข้มแข็งขึ้น ศาสตร์ทางศาสนาและกฎหมายสอนด้วยภาษาอาหรับในโรงเรียนใหญ่ๆ ของเมืองอิสตันบูลไม่น้อยไปกว่าในกรุงไคโรและกรุงดามัสกัส นักเขียนของออตโตมานได้เขียนหนังสือหลากหลายชนิดโดยเขียนเป็นภาษาอาหรับ บทกวีและงานด้านทางโลกก็อาจจะถูกเขียนขึ้นด้วยภาษาเตอร์กิบ่อยออตโตมาน ซึ่งพัฒนาขึ้นในสมัยนี้ในฐานะที่เป็นสื่อของวัฒนธรรมชั้นสูง แต่งานต่างๆ ทางศาสนาและกฎหมายแม้กระทั่งประวัติศาสตร์และชีวประวัติก็อาจใช้ภาษาอาหรับ ดังนั้น ฮัจญี เคาลีฟะฮ์ (Hajji Khalifa – ค.ศ. 1609-57) ข้าราชการของรัฐบาลคนหนึ่งในกรุงอิสตันบูลจึงใช้ทั้งสองภาษาในงานเขียน แต่งานที่สำคัญที่สุดของเขาเขียนด้วยภาษาอาหรับ นั่นคือ *ประวัติศาสตร์สากล* และปทานุกรมหนังสือของบรรดาผู้ประพันธ์ชาวอาหรับ (กัซฟี อัซ-ซุนุน – Kashf al-zunun)

ในเมืองใหญ่ๆ ของอาหรับประเพณีทางด้านอักษรศาสตร์ยังดำเนินต่อไป บทกวีและวรรณคดีแบบอย่าง มิได้มากเหมือนกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชีวประวัติและงานเรียบเรียงด้าน

กฎหมายและหะดีษ โรงเรียนใหญ่ๆ ยังคงเป็นศูนย์กลางสำหรับการศึกษาศาสตร์ทางศาสนา แต่มีความแตกต่างกันในบางประการ ด้วยข้อยกเว้นบางประการ สำนักงานกฎหมายระดับสูงสุดเป็นการจัดตั้งของผู้ที่ไม่ได้จบจากมหาวิทยาลัยฮัซรัหรือโรงเรียนในกรุงดามัสกัสและอเล็ปโป แต่เป็นของผู้ที่มาจากมุสนิหฺลวงต่างๆ ในกรุงอิสตันบูล แม้กระทั่งพวกหัวหน้า กอฎี สำนักหะนาฟีของเมืองหลวงของแคว้นต่างๆ ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นชาวเตอร์กที่ถูกส่งมาจากอิสตันบูลอยู่ในตำแหน่งสูงสุดของทางการ ซึ่งผู้จบการศึกษาจากท้องถิ่นสามารถก้าวขึ้นไปได้ซึ่งได้แก่ผู้ที่เป็นรองผู้พิพากษา (นาอิบ-na'ib) หรือ มุฟตี (อย่างไรก็ตามในเมืองตุนิซความเข้มแข็งของประเพณีท้องถิ่นของกฎหมายมาลิกีก็เป็นไปดังนี้คือมี กอฎี สองคน เป็นผู้มาจากสำนักคิดหะนาฟีหนึ่งคนและมาลิกีหนึ่งคน ซึ่งมีอิทธิพลเท่าเทียมกัน และใกล้ชิดกับผู้ปกครองท้องถิ่น คนหลังจบการศึกษาจากโรงเรียนใหญ่ของตุนิซนั่นคือโรงเรียนมัสนูดซัยตูนะฮ์)

การเข้ามาของพวกออตโตมานนำไปสู่การสนับสนุนแนวคิดซูฟีบางสาย แต่ก็เป็นการควบคุมพวกเขาไปด้วยในตัว การกระทำอันแรกของสุลฏอนเซลิมที่ 2 (Selim II) หลังการเข้ายึดครองซีเรียจึงมีการสร้างหลุมศพที่หุรเราะเหนือที่ฝังศพของ อิบน์ อะรอบี ในกรุงดามัสกัส หนึ่งในกลุ่มภราดรภาพที่คำสอนของพวกเขาได้รับอิทธิพลจากอิบน์ อะรอบี คือพวกคัลวadiyah (Khalwatiyya) ได้แพร่หลายจากแคว้นอนาโตเลียไปทั่วอาณาจักรออตโตมาน และก่อให้เกิดสาขาต่างๆ ในซีเรีย อียิปต์ และที่อื่นๆ พวกชาดิลียะฮ์ (Shadhiliyya) ก็เช่นกัน เป็นที่แพร่หลาย บางทีอาจจะเนื่องมาจากอิทธิพลของพวกเขาที่จากแถบมัฆริบก็ได้ คนหนึ่งในครอบครัว อะลามิ (Alami) จากโมร็อกโกมาตั้งถิ่นฐานในกรุงเยรูซาเล็มเป็นรองหัวหน้าพวกชาดิลียะฮ์ที่นั่น และหลุมศพของเขาซึ่งอยู่บนภูเขาโอลิเวอร์ (Oliver) ได้กลายเป็นสถานที่แสวงบุญแห่งหนึ่ง

ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดได้มีอิทธิพลใหม่มาจากทางตะวันออกของโลกอิสลาม กลุ่มภราดรภาพสาขานักซันดี (Naqshbandi) มีอยู่ในกรุงอิสตันบูลและที่อื่นๆ มาตั้งแต่สมัยแรกๆ แต่ในปี ค.ศ. 1670 หรือราวๆ นั้นครูซูฟีผู้หนึ่งจากแคว้นซามาร์คันด์ (Samarkand) ชื่อมูรูด (Murad) ผู้เคยศึกษาอยู่ในอินเดียได้มาอาศัยอยู่ในกรุงอิสตันบูล จากนั้นจึงเดินทางสู่อยู่กรุงดามัสกัส กัส และนำเอาคำสอนใหม่ของสำนักนักซันดีซึ่งได้รับการสร้างโดยอะหมัด อัล-เซอร์ฮินดี (Ahmad al-Sir Hindi) ในอินเดียทางเหนือเมื่อตอนต้นของศตวรรษ เขาได้รับความโปรดปรานจากสุลฏอนและได้สร้างครอบครัวหนึ่งขึ้นในกรุงดามัสกัส ในบรรดานักเขียนผู้ได้สัมผัสคำสอนของสำนักนักซันดีใหม่นี้ที่มีชื่อเสียงที่สุดได้แก่อับลุด มอนี อัล-นาบูลซี (Abd al-Ghani al-Nabulsi - ค.ศ. 1941-1731) ชาวดามัสกัสซึ่งงานจำนวนมากของเขา รวมทั้งการอธิบายคำสอนของอิบน์ อะรอบี และคำบรรยายการเดินทางสู่ศาสนสถานต่างๆ นั้นเป็นการบันทึกความก้าวหน้าทางจิตวิญญาณอีกด้วย

ภายนอกวัฒนธรรมชนนิจของเมืองใหญ่ๆ ซึ่งได้รับการอุปถัมภ์โดยเจ้าหน้าที่ของอาณาจักรออตโตมาน รูปแบบอื่นๆ ของวัฒนธรรมทางศาสนายังคงดำรงอยู่ต่อไป ในขณะที่พวกออตโตมานกลายเป็นชนนิจที่เคร่งครัดยิ่งขึ้น สถานะต่างๆ ของชาวชีอะฮ์ในชีเรียจึงมีความยากลำบากมากขึ้น ประเพณีการเรียนรู้ของพวกเขาในเวลานี้ลดลงไปอยู่ในเมืองและหมู่บ้านเล็กๆ ทางตอนใต้ของเลบานอน แต่ยังคงดำเนินต่อไปโดยครอบครัวของนักวิชาการทั้งหลาย นักเขียนคนหนึ่งของสมัยออตโตมานตอนต้นคือ ซัยน์ อัลดีน อัล-อามิลี (Zyn al-Din al-‘Amili เสียชีวิตปี ค.ศ. 1539) ถูกเรียกตัวไปยังอิสตันบูลแล้วถูกประหารชีวิต เขาเป็นที่รู้จักกันในจารีตของชีอะฮ์ว่าเป็น ‘ผู้สละชีพเพื่อศาสนาคนที่สอง’ (อัช-ชะฮีด อัช-ษานี – al-Shahid al-thani) อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ของชีอะฮ์ยังคงรุ่งเรืองอยู่ต่อไป เหนืออำนาจหน้าที่โดยตรงของออตโตมานคือในเมืองศาสนาต่างๆ ของอิรักและในจังหวัดต่างๆ ของฮาซา (Hasa) และบาห์เรน (Bahrayn) ทางด้านตะวันตกของอ่าว แนวทางชีอะฮ์เหล่านี้ได้รับความเข้มแข็งใหม่ขึ้นมาด้วยการประกาศให้นิกายชีอะฮ์ (Shi‘ism) เป็นศาสนาที่เป็นทางการของอาณาจักรซาฟาวียะฮ์ รัฐบาลของซาห์ต้องการผู้พิพากษาและครูแต่ไม่สามารถหาคนเหล่านี้ได้ในอิหร่านเอง ดังนั้นนักวิชาการทั้งหลายจากอิรัก บาห์เรนและเลบานอนทางตอนใต้จึงไปยังราชสำนักของซาห์และพวกเขาบางคนได้รับตำแหน่งสำคัญ คนหนึ่งในจำนวนนี้คือ นูรุดดิน อะลี อัล-การากี (Nur al-Din ‘al-Karaki) จากเลบานอน (ประมาณปี ค.ศ. 1466-1534) ซึ่งงานที่กว้างขวางและมีอิทธิพลของเขาในปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยการรับเอานิกายชีอะฮ์มาเป็นศาสนาของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของผู้ศรัทธาควรจะทำลายต่อผู้ปกครองหรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง *อุละมา* ควรจะรับใช้ผู้ปกครองหรือไม่ และไม่ว่าจะเป็นเรื่องการละหมาดวันศุกร์ที่ควรจะต้องให้มีการชุมนุมหรือไม่ เมื่ออิมามยังไม่ปรากฏกาย

ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดโลกของนักวิชาการชีอะฮ์ถูกฉีกกระชากด้วยความขัดแย้งเกี่ยวกับที่ทางของ *อิญติฮาด* (*ijtihad*) ในการสร้างกฎหมาย ในขณะที่ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่มีอิทธิพลคือพวก อุซูลี (Usulis) ซึ่งยอมรับความจำเป็นว่าต้องมีการโต้เถียงที่มีเหตุผลในการตีความและการใช้คำสอนของกูรออันและหะดีษ ในตอนนี้ที่นั่นได้เกิดสำนักคิดอีกสำนักหนึ่งนั่นคือพวกอัคบารี (Akhbari) ผู้ต้องการที่จะจำกัดการใช้เหตุผลในการตีความด้วยการใช้ *กียาส* (การอุปมา – *qiyas*) และเน้นถึงความจำเป็นที่จะยอมรับความหมายตามตัวอักษรของหะดีษของอิมามต่างๆ สำนักคิดนี้มีอิทธิพล อยู่ในเมืองศาสนาต่างๆ ในระหว่างช่วงที่สองของศตวรรษ

อิทธิพลต่างๆ ที่มาจากภายนอกยังคงหลงเหลืออยู่ในชุมชนชาวยิวของอาณาจักรออตโตมานแต่เป็นอีกชนิดหนึ่ง การเข้ามามีอิทธิพลอีกครั้งหนึ่งของชาวคริสต์แคว้นอันดาลูซนำไปสู่การทำลายชุมชนชาวยิวที่นั่น พวกเขาต้องลี้ภัย บางคนก็ไปที่อิตาลีและที่อื่นๆ ในยุโรป แต่พวกเขาจำนวนมากอยู่ในอิสตันบูลและเมืองอื่นๆ ของอาณาจักรออตโตมาน ชาวยิวเหล่านี้ได้นำเอาประเพณีที่แตกต่างออกไปของพวกเขาชาวเซฟาร์ดิก (Sephardic) หรือยิวแห่งแคว้น

อันดาลูเซียนมากับพวกเขาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความแบบรหัสลับของศาสนาคือ กับบาลา (Kabbala) ซึ่งถูกสร้างขึ้นที่นั่น จากกลางคริสต์ศตวรรษที่สิบหกเป็นต้นไป ศูนย์กลางที่สร้างสรรค์ที่สุดแห่งความคิดแบบรหัสลับได้แก่ เมืองซาฟัด (Safad) ในปาเลสไตน์ นักคิดคนหนึ่งที่มีความริเริ่มยิ่งใหญ่มากที่สุดได้แก่ ไอแซค ลูเรีย (Isaac Luria - ค.ศ. 1534-72) ได้มาที่เมืองซาฟัดในตอนปลายชีวิตของเขาและมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อสาวกของ กับบาลา ที่นั่น

หนึ่งในเครื่องหมายแห่งการสอนของเขาได้แก่คำสอนบางประการเกี่ยวกับจักรวาล ชีวิตของจักรวาลนั้นเป็นสิ่งที่ขาดระเบียบ จึงเป็นภาระของมนุษยชาติโดยเฉพาะชาวยิวในการที่จะช่วยเหลือพระผู้เป็นเจ้าในงานของการไถ่บาปโดยการมีชีวิตอยู่ตามเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้า คำสอนดังกล่าวก่อให้เกิดความคาดหวังในการเปิดเผยให้เห็นการณ์ล่วงหน้าว่าการไถ่บาปนั้นอยู่ใกล้ และบรรยากาศก็อำนวยสำหรับการปรากฏตัวของผู้ไถ่บาป ในปี ค.ศ. 1665 ชับบัตัย เซวี (Sabbatai Sevi - ค.ศ. 1626-76) ถือกำเนิดในเมืองอิซมिर และรู้จักกันว่าเป็นผู้หนึ่งซึ่งกระทำการแปลกๆ ในขณะที่อยู่ในสถานะแห่งความสว่างไสวได้รับการยอมรับโดยศาสนาในท้องถิ่นในฐานะผู้มาโปรดโลก ในขณะที่ไปเยือนแผ่นดินอันประเสริฐ ชื่อเสียงของเขาจึงแพร่ขยายออกไปเกือบจะโดยทันทีทั่วทั้งโลกของชาวยิว แม้กระทั่งในยุโรปภาคเหนือและภาคตะวันออก ซึ่งชุมชนของชาวยิวถูกรบกวนด้วยการฆ่าหมู่ในโปแลนด์และรัสเซีย การกลับมาของชนชาวยิวยังแผ่นดินอันประเสริฐดูเหมือนจะใกล้เข้ามา แต่ความหวังได้ดับสิ้นลงเกือบจะทันที คือ ชับบัตัยเซวีได้ถูกเรียกตัวมาต่อหน้าเสนาบดีของสุลต่าน ชับบัตัย เซวี ถูกสั่งให้เลือกเอาระหว่างความตาย และการเปลี่ยนศาสนาเป็นอิสลาม เขาเลือกการเปลี่ยนศาสนาและในขณะที่สานุศิษย์ของเขาบางคนยังคงเชื่อตรงต่อไป ส่วนใหญ่ก็ไม่สามารถจะเชื่อในตัวเขาได้อีกต่อไป

ในหมู่ประชากรชาวคริสเตียนของแคว้นที่พูดภาษาอาหรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแคว้นต่างๆ ของซีเรีย นั้น ความเปลี่ยนแปลงบางประการในความรู้และความคิดได้เกิดขึ้นในระหว่างศตวรรษเหล่านี้ นี่ได้ถูกนำมาโดยการเผยแพร่ของนักสอนศาสนาโรมันคาทอลิก พวกเขาได้เข้าไปอยู่ในบริเวณเหล่านั้นเป็นพักๆ เป็นเวลายาวนาน พวกสาขาฟรานซิสกันก็อยู่ที่นั่นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สิบห้าในฐานะผู้ดูแลศาสนสถานคาทอลิกในเมืองศาสนา ส่วนพวกเยซุอิตส์ (Jesuits) พวกคาร์มีไลเตส (Carmelites) พวกโดมินิกัน (Dominicans) และอื่นๆ มาที่หลัง จากตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบหกวิทยาลัยจำนวนหนึ่งได้ถูกตั้งขึ้นมาโดยสังฆราชในกรุงโรม เพื่อฝึกฝนบรรดาพระของคริสตจักรตะวันออก คือวิทยาลัยของนิกายมาโรไนท์ (Maronite) และวิทยาลัยกรีกในปี ค.ศ. 1584 วิทยาลัยแห่งการรวมตัวเพื่อเผยแพร่ศรัทธา (Congregation for Propagation of the Faith ในปี ค.ศ. 1627) ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด จำนวนของพระนักสอนศาสนาในประเทศต่างๆ ของตะวันออกกลาง

เพิ่มจำนวนขึ้น กระบวนการนี้มีผลสองประการ คือได้ขยายจำนวน คริสตจักรตะวันออกผู้ยอมรับอำนาจของสันตะปาปา ในขณะที่ต้องการรักษาพิธีสวดมนต์ ขนบประเพณีและกฎหมายศาสนาของตนเองเอาไว้ พวกมาโรไนท์เคยอยู่ในตำแหน่งนี้มาตั้งแต่สมัยสงครามครูเสด และในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดพวกเขาได้ทำสนธิสัญญาไมตรีกับสันตะปาปา ซึ่งความสัมพันธ์ของพวกเขาถูกกำหนดไว้กับรัฐอื่นพร้อมกับตำแหน่งสังฆราช ในคริสตจักรอื่นๆ ปัญหาความมีอำนาจสูงสุดของสันตะปาปามีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองอเล็กซานเดรียเหนือได้มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคาทอลิกและมีโซคาทอลิกในการควบคุม คริสตจักรอื่นๆ ในตอนต้นของศตวรรษที่สิบแปดการแยกกันอย่างจริงจัง ได้เกิดขึ้น นับจากเวลานั้น ได้มีพวกบาทหลวงและพระชั้นบิชอปในการปกครองแบบพ้องกับลูกของฝ่ายออร์ทอดอกซ์ของกรุงคอนสแตนติโนเปิลอยู่สองสาย คือสายหนึ่งยอมรับความมีอำนาจสูงสุดของการปกครองแบบพ้องลูกของคริสตจักรสากลแห่งกรุงคอนสแตนติโนเปิล อีกสายหนึ่งคือสายพวก ‘ยูนิเอท (Uniate)’ หรือ ‘คาทอลิกแบบกรีก’ กล่าวคือยอมรับอำนาจหน้าที่ของสันตะปาปา* การพัฒนาที่คล้ายคลึงกันได้เกิดขึ้นในเวลาต่างๆ กันในนิกายเนสโตเรียน ซีเรียนออร์ทอดอกซ์ คริสตจักรอาร์เมเนียนและคริสตจักรคอปติก ถึงแม้ว่าสุลต่านออตโตมานจะยอมรับพวกยูนิเอทเป็นทางการว่าเป็น *มิลเลต* หรือชุมชนที่แยกออกไปก็ถึงต้นศตวรรษที่สิบเก้าเข้าไปแล้ว

ผลประการที่สองคือการพัฒนาวัฒนธรรมคริสเตียนที่ชัดเจนซึ่งแสดงออกมาในภาษาอาหรับ สิ่งเหล่านี้บางอย่างได้ปรากฏมานานแล้ว แต่เวลานี้ได้เปลี่ยนแปลงลักษณะของมันไป พวกบาทหลวงซึ่งเรียนรู้การศึกษาในวิทยาลัยในกรุงโรมได้กลับมาพร้อมกับความรู้ภาษาละตินและอิตาเลียน พวกเขาบางคนทำการศึกษาภาษาอาหรับอย่างจริงจัง บางคนก็ได้สร้างระเบียบเกี่ยวกับโบสถ์ขึ้นมาตามตัวอย่างตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบรรยากาศที่ๆ ไม่มีภูเขาของเลบานอนเป็นอุปสรรค สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางทั้งสำหรับที่ดินเพาะปลูกและสำหรับการศึกษาศาสนาวิทยาและประวัติศาสตร์

นอกจักรวรรดิออตโตมาน คืออาระเบีย ชูดาน โมร็อกโก

โพ้นเขตแดนออตโตมานในอาระเบียออกไปมีดินแดนต่างๆ ตั้งอยู่พร้อมกับเมืองเล็กๆ ของพ่อค้าหรือท่าเรือและชนบทที่ซึ่งมีพลเมืองอยู่น้อยและมีทรัพยากรในเมืองอยู่อย่างจำกัด รัฐบาลเองก็มีขนาดเล็ก มีอาณาเขตที่มีเจ้าปกครองของเมืองโอเอซิสในอาระเบียภาคกลางและภาคตะวันออก รวมทั้งเมืองท่าต่างๆ แถบชายฝั่งตะวันตกของอ่าว หนึ่งในเมืองเหล่านั้นมีความสำคัญกว่าเมืองท่าอื่นๆ มุมทางตะวันออกเฉียงใต้ของคาบสมุทรคือประเทศโอมานนั้น ออกจะเป็นชุมชนชนบทที่มีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองอยู่ในหุบเขาอันอุดมสมบูรณ์ที่ค่อนข้างไปทางทะเล คือหุบเขา ญาบัล

* แต่ยึดมั่นกับวินัย พิธีการและพิธีสวดมนต์ของคริสตจักร -ผู้แปล

อัคร์คาร (Jabal Akhdar) ผู้อาศัยอยู่แถบนั้นจะเป็นพวกที่ถือนิกายอิบาดี (Ibadis) และบรรดา อิมาม (imamate) ของพวกเขา ซึ่งได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาในตอนต้นศตวรรษที่เจ็ดภายใต้ราชวงศ์หนึ่งซึ่งมาจากตระกูลยะอ์ริบิ (Ya ‘ribi) ได้ก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพที่เป็นอันตรายบางอย่างต่อสังคมของชาวหุบเขา บนฝั่งทะเลเมืองท่ามัสซ็อต (Masqat) กลายเป็นศูนย์กลางที่สำคัญสำหรับการค้าในมหาสมุทรอินเดีย ชาวโอมาน (Omanis) จากโปรตุเกสเข้ายึดครองเมืองท่านี้ในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด และพ่อค้าชาวโอมานได้สถาปนาตัวเองตามชายฝั่งตะวันออกของแอฟริกา ในขอบรอบนอกของแหลมอาระเบียเหล่านี้ ชาวออตโตมานมิได้ใช้อำนาจของตนนอกจากในท่าเรือแห่งหนึ่งของอ่าวบาห์เรน ซึ่งตกอยู่ภายใต้การปกครองของชาวอิหร่านตั้งแต่ ค.ศ. 1602 ถึงค.ศ. 1783 ในที่นี้และในส่วนอื่นๆ ของอ่าวประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวชีอะฮ์ ดินแดนอัล-ฮาซา (al-Hasa) ซึ่งอยู่ทางเหนือของบาห์เรนนั้น เป็นศูนย์กลางสำคัญแห่งการเรียนรู้ของชาวชีอะฮ์โดยแท้จริง ในทางตะวันตกเฉียงใต้ของคาบสมุทร เยเมนมิได้อยู่ภายใต้การควบคุมของอาณาจักรออตโตมานอีกต่อไป ณ ที่นี้เมืองท่าต่างๆ ได้มีการค้าขายกับอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นกัน โดยเฉพาะในการค้ากาแฟ และพวกผู้อพยพจากตอนใต้ของแหลมอาระเบียก็สมัครเข้าเป็นทหารในกองทัพของอินเดียด้วย

ทางตอนใต้ของอียิปต์นั้นอำนาจหน้าที่ของออตโตมานถูกจำกัด มันได้ขยายขึ้นไปตามลุ่มแม่น้ำไนล์ไปจนถึงแ่งที่สาม และบนชายฝั่งทะเลแดงมีกองทหารที่เมืองซาวากิน (Sawakin) และมัซซาวา (Massawa) ซึ่งอยู่ใต้การควบคุมของเจ้าเมืองญิดดะฮ์ ไกลออกไปจากเมืองเหล่านี้ก็มีระบบสุล ฏอน ซึ่งค่อนข้างมีอำนาจมากและมั่นคงคือสุลฏอนราชวงศ์ฟันญี (Funj) ที่สถาปนาขึ้นในบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานทำการเพาะปลูก ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำไนล์สีน้ำเงินและแม่น้ำไนล์สีขาว (Blue and White Niles) ราชวงศ์นี้ดำรงอยู่อย่างยาวนานกว่าสามศตวรรษ (คือตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบหกจนถึงปี ค.ศ. 1821)

โพ้นชายแดนทางตะวันตกของอาณาจักรออกไปในทิศตะวันตกอันห่างไกลของแถบมัฆริบ มีรัฐอยู่รัฐหนึ่งซึ่งเป็นระบบที่แตกต่างออกไปตั้งอยู่ นั่นคือ –อาณาจักรโมร็อกโกโบราณ การเดินเรือของอาณาจักรออตโตมานไม่ได้ขยายออกไปเกินทะเลเมดิเตอร์เรเนียนสู่น่านน้ำในมหาสมุทรแอตแลนติก และรัฐบาลออตโตมานมิได้ปลูกฝังตนเองลงในส่วนที่เป็นฝั่งทะเลของโมร็อกโกหรือทำการควบคุมเหนือภูเขาและที่ราบโล่งของภูเขาริฟ (Rif) และแอตลาส (Atlas) ที่นี้เจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นซึ่งบางคนใช้ศาสนาเข้ามาจูงใจมีอิทธิพลอยู่ ในสภาพบางอย่างได้กลายเป็นกองกำลังท้องถิ่นอยู่รอบๆ ผู้นำคนหนึ่งซึ่งใช้ศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงสามารถผลิตหน่วยการเมืองขนาดใหญ่แห่งหนึ่งขึ้นมาได้ ในคริสต์ศตวรรษที่สิบห้าได้ปรากฏปัจจัยใหม่อย่างหนึ่งขึ้นมา ซึ่งเปลี่ยนแปลงลักษณะของขบวนการดังกล่าว นั่นคือการที่ชาวคริสเตียนได้เข้าพิชิตสเปนและโปรตุเกสใหม่อีก และข่มขู่ที่จะไหลหลั่งเข้าไปในโมร็อกโก และทำให้ชาวมุสลิมต้องอพยพ

ออกมาจากอันดาลุสเข้ามาอยู่ในเมืองต่างๆ ของโมร็อกโก เพราะฉะนั้นขบวนการใดๆ ก็ตาม ซึ่งดูเหมือนจะมีความสามารถและเต็มใจที่จะปกป้องประเทศจากพวกครูเสดใหม่นี้จึงต้องมีสิ่งดึงดูดใจเป็นพิเศษ ขบวนการดังกล่าวจากเวลานี้เป็นต้นไปได้มุ่งที่จะอ้างความชอบธรรมด้วยการเอาตัวเองสอดเข้าไปในสายพันธุ์ทางจิตวิญญาณกลางของโลกมุสลิม ในปี ค.ศ. 1510 ครอบครัวหนึ่งซึ่งอ้างว่าสืบเชื้อสายมาจากท่านศาสดา นั่นคือพวกชาریف^{*} ชะฮ์ดีด (Sa 'did) สามารถสถาปนารัฐหนึ่งขึ้นมาทางตอนใต้ของเมืองซูซ (Sus) ได้ควบคุมเมืองแห่งการค้าที่ชื่อมรรอกิช (Marrakish) แล้วหลังจากนั้นก็เคลื่อนไปทางเหนือ พวกชะฮ์ดีดได้สร้างระบบของการปกครองขึ้นมา ซึ่งสามารถปกครองประเทศส่วนใหญ่ได้ ถึงแม้ว่าจะมีวิธีที่จำกัดอยู่ก็ตาม ราชสำนักและการบริหารส่วนกลางคือ มัคฆาน (Makhzan) เป็นตัวอย่างให้แก่อาณาจักรออตโตมานในระดับหนึ่ง สุลฏอนอัสัยกองกำลังสองแบบคือกองทัพส่วนตัวของพระองค์ซึ่งเป็นทหารพิรค่านำมาจากผู้มีฐานะ เป็นทาสซึ่งอาศัยอยู่ในโอเอซิสภาคใต้และหุบเขาของแม่น้ำไนเจอร์ (Niger) และชาวอาหรับบางกลุ่มซึ่งอยู่ตามที่ราบซึ่งเป็นเผ่าญัยช (Jaysh) หรือเผ่า 'ทหาร' คนเหล่านี้ได้รับการยกเว้นจากการเก็บภาษี ด้วยเงื่อนไขที่ว่าพวกเขาเป็นผู้เก็บภาษีและรักษาระเบียบตามชนบทและในเมืองในบางโอกาส นี่เป็นสมัยที่มีความรุ่งเรืองเพิ่มขึ้น เมืองการค้าต่างๆ ทางภาคเหนือ เมืองท่าในมหาสมุทรแอตแลนติกและเมืองเฟซ (Fez) และทิตวาน (Titwan) ซึ่งอยู่ไม่ติดชายทะเลได้รับการฟื้นฟูขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการเข้ามาของชาวอันดาลุสเซียน ผู้นำเอาทักษะทางอุตสาหกรรมและการติดต่อกับส่วนต่างๆ ของโลกแถบเมดิเตอร์เรเนียนเข้ามา หลังจากช่วงเวลาตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่สิบหก เมื่อสเปนโปรตุเกสและออตโตมานเข้าต่อสู้เพื่อจะได้ควบคุมประเทศนั้น พวกชะฮ์ดีดก็สามารถที่จะรักษาความเป็นเอกราชบางประการเอาไว้ จนกระทั่งขยายออกไปทางใต้ได้ด้วย จากที่มั่นของพวกเขาในเมืองมรรอกิช บรรดาสุลฏอน จึงสามารถควบคุมการค้าทองและทาสของแอฟริกาตะวันตกได้ในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบหก พวกเขาได้ชัยชนะ และยึดเอาเมืองชนบทต่างๆ ที่อยู่บนเส้นทางการค้าแถบทะเลทรายซาฮาราไว้ได้ ไกลออกไปจนถึงเมืองติมบักตู (Timbuktu) ได้เป็นเวลาสั้นๆ

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลของพวก ชาریف เหล่านี้มีความอ่อนแอกว่ารัฐบาลของสุลฏอนออตโตมาน ทรัพย์สินในเมืองและอำนาจก็จำกัดกว่า เมืองเฟซซึ่งเป็นศูนย์กลางของเมืองที่มีความสำคัญที่สุดเป็นเมืองหนึ่ง ซึ่งมีประเพณีการเรียนรู้แบบในเมืองที่สำคัญมาก แต่มีขนาดเท่ากับครึ่งหนึ่งของเมืองอเล็ปโป ดามัสกัสหรือตูนิซเท่านั้น และมีขนาดเล็กกว่าอิสตันบูลหรือไคโร เมืองชนบทอื่นๆ และเมืองท่าต่างๆ ของชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกเป็นศูนย์กลางการค้ากับต่างประเทศและการจับกุมเรือข้าศึกโดยใช้เรือส่วนตัว บรรดากัปตันของท่าเรือแผ่คือ

^{*} คือคำเรียกชื่อผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากท่านศาสดามุฮัมมัด, หรือผู้มียศหรือชาติตระกูลสูง, ขุนนาง -ผู้แปล

ทำราบาต (Rabat) และทำซาเล (Sale) แห่งเมืองเฟซนั้นเป็นคู่แข่งกับชาวเมืองแอลเจียร์อยู่ระยะหนึ่ง อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นการค้าของเมืองชนบทต่างๆ หรือการผลิตก็ยังพอเพียงพอที่จะทำให้ สุลฏอน รักษาระบบข้าราชการที่ใหญ่โตหรือกองทัพประจำการขนาดใหญ่เอาไว้ได้ พระองค์จึงได้ใช้อำนาจบางอย่างด้วยการเดินทัพทางทหารเป็นครั้งคราว การย้ายถ่ายทางการเมืองและความมีเกียรติของเชื้อสายของพระองค์ ซึ่งสืบต่อจากท่านศาสดาไปพ้นจากดินแดนที่มีข้อจำกัดบางอย่าง พระองค์และ มัคฆาน ของพระองค์ ไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกับรัฐบาลแบบข้าราชการรวมศูนย์อำนาจของอาณาจักรออตโตมาน และรัฐบาลของประเทศยุโรปบางประเทศในสมัยของพระองค์น้อยกว่าระบบกษัตริย์ที่สมบูรณ์ในสมัยกลาง ผู้ปกครอง ราชสำนัก และเสนาบดีของพระองค์ เลขาธุการและกรมคลังซึ่งมีอยู่สองสามคนกับกองทัพส่วนพระองค์ก็ไปข้างหน้าอยู่เป็นประจำโดยผ่านแคว้นต่างๆ ของประเทศที่อยู่ใกล้กว่า เพื่อรวบรวมเงินทองให้พอเพียงที่จะใช้จ่ายในกองทัพ และพยายามใช้การจัดการทางการเมืองที่ละเอียดละออ เพื่อว่าอย่างน้อยก็จะมีอำนาจสูงสุดขั้นสุดท้ายเหนือดินแดนที่กว้างใหญ่เท่าที่จะเป็นไปได้ แม้กระทั่งในเมืองต่างๆ การถือครองของพระองค์ก็ใกล้เคียงอันตราย พระองค์ต้องควบคุมเมืองเฟซ มกนาส (Magnas) และเมืองอื่นๆ เพื่อที่จะให้มีดำรงอยู่ได้ อุลละมา ของเมืองเหล่านั้นได้มอบความชอบธรรมให้แก่พระองค์ และสุลฏอนต้องการรายได้จากค่าธรรมเนียมการค้าและอุตสาหกรรม พระองค์สามารถปกครองคนเหล่านั้น โดยอาศัยข้าราชการที่แต่งตั้งไปหรือโดยการให้หรือถอนการสนับสนุนในบางระดับได้ แต่พระองค์ยังคงอยู่นอกเมือง ประชาชนเมืองไม่ต้องการให้อำนาจของ สุลฏอน หมดสิ้นลงทั้งหมดเนื่องจากพวกเขาต้องการพระองค์ไว้เพื่อปกป้องเส้นทางการค้า และป้องกันจากการโจมตีของชาวยุโรปบนชายฝั่งทะเล แต่พวกเขาก็ปรารถนาให้ความสัมพันธ์อยู่ในเงื่อนไขของพวกเขาเองคือ ไม่ต้องการจ่ายค่าภาษี ไม่ต้องถูกข่มขู่จนหงอโดยชาวเผ่า ญัยซ์ ที่อยู่รอบๆ พวกเขาต้องการจะมีเจ้าเมืองและ กอฎี ที่เลือกมาด้วยตนเอง หรืออย่างน้อยก็ให้เป็นคนที่พวกเขายอมรับได้ ในบางครั้งพวกเขาสามารถระดมกำลังของตนเองเพื่อจู่โจมหมายเหล่านี้

ด้วยข้อจำกัดดังกล่าวที่มีในทรัพยากรและอำนาจของพวกเขา พวกชาร์ฟ/ชะอีดีจึงไม่สามารถสร้างระบบการปกครองที่ถาวรและมีกำลังของตนเองเหมือนกับราชวงศ์ออตโตมานและซาฟาวิยะฮ์ได้ หลังจากหนึ่งศตวรรษหรือราวๆ นั้นได้มีความแตกร้าวกันในครอบครัว และได้เกิดการผสมผสานกันของกองกำลังท้องถิ่นที่อยู่รอบๆ ผู้นำ ที่อ้างความชอบธรรมในเรื่องศาสนาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง หลังจากช่วงเวลาของความขัดแย้งซึ่งพวกออตโตมานในเมืองแอลเจียร์สและพวกพ่อค้าชาวยุโรปตามเมืองท่าต่างๆ ได้เข้ามาแทรกแซง พวก ชาร์ฟ อีกครอบครัวหนึ่งคือตระกูลฟีลาลิ (Filali) หรืออะลาวิ (Alawi) จากโอเอซิสตาฟิลาต (Tafilalt) ก็สามารถที่จะรวมประเทศทั้งหมดเข้าด้วยกันโดยทักษะทางการเมืองและด้วยความช่วยเหลือของเผ่าชาวอาหรับบางเผ่า ตอนแรกคือทางทิศตะวันออกที่ซึ่งพวกเขาทำหน้าที่เหมือนผู้นำของฝ่ายต่อต้าน

การขยายอำนาจของอาณาจักรออตโตมาน ต่อมาที่เมืองเฟซและภาคเหนือต่อมาที่ภาคกลางและภาคใต้ในปี ค.ศ. 1670 (ราชวงศ์นี้ยังคงปกครองโมร็อกโกจนถึงปัจจุบันนี้)

ภายใต้ผู้ปกครองคนแรกๆ คนหนึ่งของราชวงศ์ เมอเลย์ อิสมาอีล (Mawlay Isma'il - ค.ศ. 1672-1727) การปกครองมีรูปแบบที่ผูกขาดไม่มากนักน้อย จนกระทั่งเริ่มคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบคือครอบครัวยุทธศาสนส่วนใหญ่จะประกอบด้วยพวกทาสผิวดำหรือคนอื่นๆ จากภาคใต้ บรรดาเสนาบดีที่นำมาจากครอบครัวชั้นนำของเมืองเฟซหรือชนเผ่า ญัยซ กองทัพของชาวยุโรปที่เปลี่ยนศาสนา ชาวผิวดำที่มีต้นตระกูลเป็นทาส เผ่าญัยซจากที่ราบสูงต่างๆ และทหารเกณฑ์ในเมืองเมื่อยามที่จำเป็น *สุลฏอน* ดำเนินการต่อสู้ต่อต้านอันตรายสองอย่างคือ ความกลัวการโจมตีของชาว สเปนและโปรตุเกสที่ยังเหลืออยู่ต่อไปกับการขยายอำนาจของอาณาจักรออตโตมานจากชาวเมืองแอลเจียร์ส ด้วยการใช้อำนาจ ความชอบธรรมทางศาสนาและการต่อต้านอันตรายต่างๆ อย่างสำเร็จผลในระยะหนึ่ง มันจึงสามารถก่อให้เกิดอำนาจซึ่งทำให้มีการเคลื่อนความสมดุลไประหว่างรัฐบาลและเมืองเพื่อประโยชน์ของตัวเอง และสามารถให้การเมืองควบคุมชนบทส่วนใหญ่ได้

การที่ชาวคริสเตียนพิชิตอันดาลุสได้เป็นการทำให้วัฒนธรรมของโมร็อกโกหมดความอุดมสมบูรณ์ การออกไปจากสเปนเป็นครั้งสุดท้ายของชาวมุสลิมในคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบเจ็ดได้ทำให้ผู้ตั้งถิ่นฐานชาวอันดาลุสเข้ามาสู่เมืองต่างๆของชาวโมร็อกโก แต่พวกเขามิได้นำเอาวัฒนธรรมของตนที่จะอุดมสมบูรณ์ดีขึ้นไปทำให้แถบมันรับอีกต่อไป ในขณะที่เดียวกันการติดต่อกับส่วนตะวันออกของโลกมุสลิมก็ถูกจำกัดอยู่ด้วยระยะทางและเครื่องกีดกันของเทือกเขาแอตลาสความจริงชาวโมร็อกโกบางคนได้เคยไปทางทิศตะวันออกเพื่อการค้าหรือเพื่อทำฮัจญ์ โดยไปรวมกันในโอเอซิสซาฟัลต์ พวกเขาจะเดินทางไปตามชายฝั่งทะเลของแอฟริกาตอนเหนือหรือทางทะเลไปยังอียิปต์ ซึ่งพวกเขาจะเข้าร่วมกับกองคาราวานของผู้ทำฮัจญ์ที่จะมารวมกันอยู่ในกรุงไคโร พ่อค้าบางคนอาจคงอยู่ที่นั่นและนักวิชาการบางคนก็อยู่เพื่อศึกษาในมัสยิดและโรงเรียนต่างๆ ณ กรุงไคโร มะดีนะฮ์ หรือเยรูซาเล็ม พวกเขาสองสามคนกลายเป็นครูเสียเอง และได้สร้างครอบครัวยุทธศาสนที่มีความรู้ขึ้นมาอย่างเช่นครอบครัว *อะลามิ* ('*Alami*) ในนครเยรูซาเล็มซึ่งมีชื่อเสียงว่าสืบเชื้อสายมาจากนักวิชาการและครูผู้หนึ่งจากเมือง ญะบัล อะลัม (Jabal 'Alam) ทางตอนเหนือของโมร็อกโก อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการไม่กี่คนจากตะวันออกได้ไปเยือนตะวันตกไกลหรือตั้งรกรากอยู่ที่นั่น

ดังนั้นวัฒนธรรมโมร็อกโกในตอนนี้นี้จึงมีความแตกต่างและมีข้อจำกัด กวีและนักอักษรศาสตร์มีอยู่น้อยและมีได้มีความเป็นเลิศ อย่างไรก็ตามประเพณีการเขียนประวัติศาสตร์และชีวประวัติยังคงดำเนินต่อไป ในคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบแปด อัล-ซัยยานี (al-Zayyani ค.ศ. 1734-ประมาณ ค.ศ. 1833) บุรุษผู้ได้รับตำแหน่งสำคัญและได้เดินทางอย่างกว้างไกลได้เขียนประวัติศาสตร์สากล นับเป็นครั้งแรกที่ได้เขียนขึ้นโดยชาวโมร็อกโก ซึ่งได้แสดงความรู้

บางอย่างในเรื่องของประวัติศาสตร์ชาวยุโรปและประวัติศาสตร์ของอาณาจักรออตโตมานได้มากขึ้น

ในโรงเรียนต่างๆ วิชาหลักที่ศึกษากันคือวิชา *ฟิคว์* ของสำนักคิดมาลิกี (Maliki) พร้อมด้วยศาสตร์เกี่ยวกับการเงินของมัน สอนในมัสญิดใหญ่ชื่อ อัล-เกาะรอวียีน (al-Qarawiyyin) ในเมืองเฟซซึ่งอยู่ติดกับ *มัดเราะซะฮ์* และมีที่เมืองมรรอกิชและที่อื่นๆ ด้วยหนังสือที่ย่อจากหนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวกับกฎหมายของสำนักมาลิกีคือ *มุกตะซาร* (Mukhtasar) ของอัล-คาลิล นั่นมีความสำคัญโดยเฉพาะ ในเมืองเหล่านี้ก็เหมือนกับที่อื่นๆ ในโลกอิสลามนั่นเอง มีครอบครัวใหญ่ๆ ของนักวิชาการซึ่งเก็บรักษาประเพณีการเรียนรู้ชั้นสูงเอาไว้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ตระกูลที่ว่านี้ตระกูลหนึ่งคือตระกูลฟาซี (Fasi) ซึ่งมีเชื้อสายอันดาลูเซีย แต่มาตั้งรกรากอยู่ในเมืองเฟซตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สิบหก

อิทธิพลของผู้มีความรู้ในหลักวิชากฎหมายของเมืองต่างๆ ได้ขยายออกไปในระดับหนึ่งไปสู่ชนบทที่ซึ่ง *อุละมา* อาจจะทำหน้าที่เป็นพนักงานขึ้นทะเบียนหนังสือสัญญาและพินัยกรรมเพื่อกล่าวถึงสัญญาและข้อตกลงต่างๆ ตามระเบียบแบบแผน อย่างไรก็ตามแหล่งสำคัญของการรักษาสติปัญญามาจากบรรดาครูและผู้ชี้นำทางจิตวิญญาณที่มาจากกลุ่มภราดรภาพซูฟี โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากบรรดาผู้เกี่ยวข้องกับนิกายชาดิลียะฮ์ (Shadhiliyya) นิกายนี้จัดตั้งขึ้นโดยอัล-ชาดิลีย์ (al-Shadhili – เสียชีวิตปี ค.ศ. 1258) เขาเป็นชาวโมร็อกโกโดยกำเนิดแต่มาตั้งถิ่นฐานในอียิปต์ นิกายนี้ได้ขยายไปอย่างกว้างขวางในอียิปต์ และถูกนำกลับมาয়โมร็อกโกโดย อัล-ญาซูลี (อัล-ญาซูลี – เสียชีวิตประมาณ ค.ศ. 1465) ในคริสต์ศตวรรษที่สิบห้า นิกายนี้เป็นสมาชิกของตระกูลฟาซีซึ่งถูกนำไปยังเมืองเฟซ อิทธิพลของแนวทางซึ่งสอนโดยนิกายชาดิลียะฮ์และกลุ่มภราดรภาพอื่นๆ มีอยู่ในทุกๆ ระดับของสังคม ในหมู่ผู้คงแก่เรียนมันได้ให้คำอธิบายถึงความหมายภายในของกุรอานและการวิเคราะห์ภาวะต่างๆ ทางจิตวิญญาณในหนทางที่นำไปสู่ความรู้จากประสบการณ์ของพระผู้เป็นเจ้า บรรดาครูหรือผู้ทรงศีลทั้งหลาย ไม่ว่าจะสังกัดกับกลุ่มภราดรภาพหรือไม่ก็ตาม ต่างก็มีความหวังว่าตนจะมีสิทธิขออำนาจไถ่โทษจากความกรุณาจากพระผู้เป็นเจ้า เพื่อช่วยเหลือชายและหญิงในการสอบสวนชีวิตในโลกนี้ของพวกเขา ที่นี้ก็เหมือนกับที่อื่นๆ ซึ่งหลุมศพของผู้ทรงศีลเป็นศูนย์กลางของการเดินทางมาแสวงบุญ ในบรรดาหลุมศพที่มีชื่อเสียงคือหลุมศพของเมาเลย์ อิดริส (Mawlay Idris) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งที่มีชื่อเสียงของเมืองเฟซ ตั้งอยู่ในเมืองที่เป็นศาสนสถาน โดยมีชื่อตามตัวเขาและบุตรชายของเขาซึ่งถูกเรียกว่าอิดริสในเมืองเฟซเอง

ที่นี้ก็เหมือนกับทุกแห่ง ผู้มีความรู้และผู้มีศรัทธาเคร่งครัดได้พยายามที่จะรักษาความคิดว่าด้วยสังคมมุสลิมที่ยุติธรรมด้วยการต่อต้านไสยศาสตร์ หรือความทะเยอทะยานในทางโลกที่มากเกินไป การศึกษารายหนึ่งโดยนักวิชาการชาวฝรั่งเศสได้เปิดเผยถึงชีวิตและคำสอนของคนอย่างอัลหะซันอัลยูซี (al-Hasan al-Yusi – ค.ศ. 1631-91) เขาเป็นคนจากภาคใต้

ถูกดึงเข้าสู่ระเบียบแบบแผนที่มีการเรียนรู้และทำการสอนในเมืองเฟซอยู่ระยะหนึ่งในโรงเรียนต่างๆ ในเมืองมรรอักษและที่อื่นๆ งานเขียนของเขามีหลากหลาย และรวมทั้งเรื่องของการสนทนาเป็นตอนๆ (มหาญะรอต - *Muhadarat*) ซึ่งเขาพยายามที่จะนิยามและรักษาทางสายกลางของผู้คงแก่เรียนและ *อุละมา* ผู้มีศรัทธามั่นคงระหว่างความยั่วยวนสองอย่างที่ต้องดำเนินกัน ในทางหนึ่งมีความยั่วยวนและความน้อยถอยในอำนาจ บทความอันมีชื่อเสียงซึ่งเขาได้พูดถึง พรรคนะของ *อุละมา* ในบทบาทของพวกเขาเอง เขาได้เตือน *สุลฏอน* อิสมาอีลให้ระงับการกดขี่ในนามของพระองค์ ซึ่งทำโดยข้าราชการของพระองค์ เขาประกาศว่าโลกเป็นของพระผู้เป็นเจ้าและทุกคนเป็นบ่าวของพระองค์ ถ้าผู้ปกครองปฏิบัติต่อผู้คนของพวกเขาด้วยความยุติธรรม เขาก็เป็นตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้าบนโลกนี้ เป็นเงาของพระผู้เป็นเจ้าเหนือบรรดาบ่าวของพระองค์ เขามีภารกิจสามประการ คือ เก็บภาษีอย่างยุติธรรม ทำ *ญิฮาด (jihad)* คือสงครามศักดิ์สิทธิ์ด้วยการรักษาความเข้มแข็งในการปกป้องบัลลังก์ของกษัตริย์ไว้ และป้องกันการกดขี่จากผู้แข็งแกร่งที่มีต่อผู้อ่อนแอกว่า ทั้งสามประการนี้ถูกละเลยในจักรวรรดิของเขา คือ ผู้เก็บภาษีใช้การกดขี่ การปกป้องถูกละเลย และข้าราชการกดขี่ประชาชน บทเรียนที่เขาแนะนำนั้นเป็นที่คุ้นเคยกันดี เมื่อการทำนายจบลง *อุละมา* ก็ยังคงเป็นผู้คุ้มครองรัฐธรรมนูญ ปล่อยให้ *สุลฏอน* ทำหน้าที่เคาะลิฟะฮ์ไป และรับคำแนะนำของผู้อธิบายกฎหมายศาสนาซึ่งเป็นที่เชื่อถือได้

อีกด้านหนึ่งของทางสายกลางนั้นมีการถ้อยแถลงทางจิตวิญญาณซึ่งถูกนำสู่ประชาชนคนธรรมดาในชนบทด้วยความมดเท็จและความโง่เขลาของพวกเขาครูชาวซูฟี ในตอนต้นๆ ถ้อยคำทั้งหลายอย่างเช่นคำของคนในนิกายกอดีรี (*Qadiri*) และชาดิลีย์และคำของผู้เป็นครูแห่งภาวะจิตวิญญาณ ดิดูผู้คนธรรมดาสามัญและสัมผัสหัวใจของพวกเขา ถ้อยคำเหล่านี้มีเสน่ห์ต่อฝูงชนซึ่งเหวี่ยงตัวของพวกเขาเองลงไปสู่การลอกเลียนแบบของคนเหล่านั้น แต่ท่านจะหวังอะไรจากคนที่เป็นผู้โง่เขลา ผู้ทำตามความคิดฟุ้งซ่านของเขาเอง และไม่รู้แม้กระทั่งเรื่องภายนอกของกฎหมายศาสนาโดยไม่ต้องพูดถึงความเข้าใจความหมายภายในของมัน และผู้ที่มิได้เข้าครอบครองที่ตั้งทางจิตวิญญาณอันสูงส่ง? ท่านพบเขาพูดอย่างฉลาดาน อ้างถึงความรู้ทั้งที่เป็นเหตุผลและที่ถูกเปิดเผยมา เหนือสิ่งใดท่านจะมีพบสิ่งนี้ในหมู่บุตรของผู้ทรงศีลผู้ต้องการจะประดับประดาตัวเองด้วยคุณความดี ของบิดาของพวกเขาและทำให้สาวกของพวกเขาทำตามพวกเขาโดยไม่มีความถูกต้องหรือความจริงเลย แต่เพื่อความไร้สาระของโลกนี้เท่านั้นเอง... คนเช่นนั้นจะไม่ยอมให้ผู้คนรักผู้ใดเพื่อเห็นแก่พระผู้เป็นเจ้า หรือรู้จักหรือปฏิบัติตามผู้ใดยกเว้นตัวเขาเอง... เขาสัญญาว่าจะให้สวรรค์แก่คนเหล่านั้น ไม่ว่าการกระทำของพวกเขาจะเป็นอันใดก็ตาม เนื่องจากการมีสิทธิขออำนาจได้โทษให้แก่คนเหล่านั้นในวันแห่งการพิพากษา... ผู้คนที่โง่เขลาย่อมพอใจกับผู้นี้และยังคงทำงานให้เขาโดยรับช่วงกันจากบิดาถึงบุตร

บทที่ 15

สมดุลแห่งอำนาจเปลี่ยนแปลงไปในศตวรรษที่สิบแปด

อำนาจส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น

ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดชาวอาหรับได้สร้างโลกใหม่ขึ้นซึ่งประชาชาติอื่นๆถูกดึงเข้ามาาร่วมด้วย ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้าและยี่สิบ พวกเขาเองกลับถูกดึงเข้ามาในโลกใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นในยุโรป ตะวันตก แนวละสิ่งนี้เป็นแนวทางง่ายๆ ของการบรรยายถึงกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อนอย่างยิ่งและการอธิบายถึงมันก็อาจเป็นเรื่องง่ายเกินไปเช่นกัน

การอธิบายแบบหนึ่งซึ่งให้ไว้เป็นธรรมดาจะดำเนินไปดังนี้ ในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด ราชอาณาจักรโบราณและสังคมของโลกมุสลิมที่พวกเขาปกครองอยู่ตกอยู่ในความเสื่อมโทรม ในขณะที่ความเข้มแข็งของยุโรปกำลังเจริญเติบโตขึ้น และสิ่งนี้นำไปสู่การขยายสินค้า ความคิด และอำนาจอันนำไปสู่การยึดเหนี่ยวให้มีการควบคุมของยุโรป ครั้นแล้วก็มีการฟื้นฟูความเข้มแข็งและความสำคัญของสังคมอาหรับในรูปแบบใหม่ขึ้นมา

อย่างไรก็ตามความคิดในเรื่องความเสื่อมโทรมนั้นเป็นเรื่องยากที่จะนำมาใช้ นักเขียน ออตโตมานเองบางคนก็ได้นำมันมาใช้ จากตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบหกเป็นต้นไป บรรดาผู้ที่เปรียบเทียบในสิ่งที่พวกเขาเห็นอยู่รอบๆตัวเขา กับสิ่งที่พวกเขาเชื่อว่ามีอยู่ก่อนนั้น ได้กล่าวอยู่บ่อยๆ ว่า สิ่งเหล่านั้นมิใช่สิ่งที่เคยมีอยู่ในยุคสมัยแรกแห่งความยุติธรรม สถาบันต่างๆ และหลักจริยธรรม สังคมซึ่งเป็นรากฐานของความเข้มแข็งของออตโตมานได้เสื่อมสลายลง พวกเขาบางคนอ่านหนังสือของอิบนุค็อลดูน (Ibn Khaldun) ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด นักประวัติศาสตร์ชื่อนาอิมะฮ์ (Naima) ได้สะท้อนความคิดของเขาบางประการออกมา และ ส่วนที่สิบแปดของหนังสือ *มุกอดดิมะฮ์ (Muqaddima)* ถูกแปลเป็นภาษาเตอร์กิก

สำหรับนักเขียนเช่นนั้น การเย้ยอาอยู่ที่การกลับไปสู่สถาบันในยุคทองที่เป็นความจริง หรือเป็นจินตนาการก็ตาม สำหรับ ซารี เมห์เมด ปาชาห์ (Sari Mehmed Pasha - เสียชีวิตปี ค.ศ. 1717) นั้นครั้งหนึ่งเหรียญหรือ *เดฟเตอดาร์ (defterdar)* ได้เขียนไว้ใน ต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด สิ่งที่สำคัญก็คือความแตกต่างเก่าแก่ระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครองควรจะถูกหรือฟื้นฟูขึ้นมาและผู้ปกครองควรปกครองอย่างยุติธรรมว่า

เราควรจะหลีกเลี่ยงการเข้ามาของ *เรียฮา** ผู้ชนชั้นการทหารอย่างระมัดระวัง ความไร้ระเบียบจะต้องมีมา อย่างแน่นอน เมื่อผู้ที่มีได้เป็นบุตรหรือหลานของ *สิปาหิส (sipahis)** ถูกทำให้เป็น *สิปาหิส* ทั้งหมด... ขอให้ (เจ้าหน้าที่) อย่าได้กดขี่ *เรียฮา* ที่ยากจนหรือทำให้พวกเขาเป็นทุกข์ไปโดยข้อเรียกร้องให้มีการกำหนด ใหม่ๆ เพิ่มเข้าไปในการเก็บภาษีประจำปีซึ่งพวกเขาเคยจ่าย...ประชาชนของจังหวัดต่างๆ และผู้ที่อาศัยอยู่ใน

เมืองชนบทควรจะได้รับการจ่ายเงินเพื่อทำให้สภาพของพลเมืองเจริญรุ่งเรือง... แม้กระนั้นก็ไม่ควรตามอกตามใจพวกเรียวามากเกินไป

แทนที่จะพูดถึงความเสื่อมโทรม อาจจะเป็นการถูกต้องกว่าถ้าจะพูดว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการปรับวิธีการของการปกครองและความสมดุลแห่งอำนาจภายในจักรวรรดิ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของอาณาจักรออตโตมาน ในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดราชวงศ์ออตโตมานได้ดำรงอยู่เป็นเวลา 500 ปี และได้ปกครองประเทศอาหรับส่วนมากมาเกือบ 300 ปีแล้ว เพียงแต่จะคาดได้ว่าวิธีการปกครองและขอบเขตของการควบคุมจะเปลี่ยนจากสถานที่หนึ่งและเวลาหนึ่งไปยังอีกสถานที่และเวลาหนึ่ง

มีการเปลี่ยนแปลงอยู่สองชนิดซึ่งมีความสำคัญเป็นการเฉพาะในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด ในรัฐบาลกลางของอิสตันบูล อำนาจมักเคลื่อนย้ายจากครอบครัวของสุลต่านไปเป็นอำนาจแบบคณาธิปไตยของข้าราชการพลเรือนชั้นสูงที่อยู่ในหรือรอบๆ สำนักงานของอัครเสนาบดี ถึงแม้ว่ากลุ่มต่างๆ ในหมู่พวกเขาจะแข่งขันกันเพื่ออำนาจก็ตาม พวกเขาก็ยังเกี่ยวพันกันและกัน และมีขุนนางชั้นสูงทางการศาลและการปฏิบัติทางศาสนามากกว่าวิธีเดียว พวกเขามีวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งมีทั้งภาษาอาหรับและเปอร์เซียตลอดจนภาษาเตอร์กิก พวกเขามีส่วนร่วมอยู่ในความเข้มแข็งและ วัสดุการของจักรวรรดิและสังคมซึ่งมันปกป้องอยู่ โดยมีได้ออกห่างจากสังคมอย่างครอบครัวเช่นที่พวกเขาเป็นอยู่ แต่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องในชีวิตทางเศรษฐกิจของมัน โดยอาศัยการควบคุมของพวกเขาในเงินบริจาคทางศาสนาและไร่นาที่ต้องเสียภาษี และข้องเกี่ยวกับพวกพ่อค้าเพื่อลงทุนในทางการค้าและที่ดิน

กองทัพอาชีพลูกตั้งเข้ามาในสังคมก็เช่นกัน พวกทหารราบเก่าแก่ของเตอร์กิกซึ่งเคยเป็นทหารราชวงศ์ได้กลายเป็นพ่อค้าและช่างฝีมือ และพ่อค้าและช่างฝีมือต่างเป็นสมาชิกหรือสังกัดอยู่กับกองทัพเตอร์กิกนั้น กระบวนการนี้มีความเกี่ยวพันกับความเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ อย่างอื่นๆ ในฐานะสาเหตุหรือมีฉะนั้นก็เป็นผล คือการเกิดขึ้นของเมืองหลวงแห่งแคว้นที่มีกลุ่มปกครองในท้องถิ่นซึ่งสามารถควบคุมแหล่งภาษีของแคว้นต่างๆ นั้น และใช้ภาษีเหล่านั้นไปเพื่อจัดตั้งกองทัพท้องถิ่นของตนเอง กลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีอยู่ในเมืองหลวงของแคว้นเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นเมืองที่ควบคุมได้ง่ายๆ จากกรุงอิสตันบูล พวกเขาอาจมีหลายแบบ ในบางแห่งมีครอบครัวของผู้ปกครอง พร้อมกับบ้านเรือนของพวกเขาและบริวาร บรรดาสมาชิกต่างสามารถได้รับการยอมรับจากกรุงอิสตันบูล จากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ในที่อื่นๆ ได้มีกลุ่ม *มัมลุก* ที่มีอยู่ตลอดกาล มีคนจากแถบบัลข่านหรือคอเคซัสที่ยังเมืองในฐานะทหารทาสหรือผู้ฝึกงานในบ้านเรือนของเจ้าเมือง หรือผู้บัญชาการทหารที่ขึ้นสู่ตำแหน่งสำคัญๆ ในการปกครองท้องถิ่นหรือกองทัพ และสามารถส่งผ่านอำนาจของพวกเขาไปยังสมาชิกอื่นๆ ในกลุ่มเดียวกันได้ ผู้ปกครองท้องถิ่นดังกล่าวสามารถผูกพันมิตรแห่งผลประโยชน์กับพวกพ่อค้า เจ้าของที่ดินและ

อุละมา ของเมืองนั้นๆ ได้ พวกเขารักษาระเบียบซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับความรุ่งเรืองของเมืองและในทางกลับกันพวกเขาก็ได้กำไรจากมัน

นี่เป็นสถานการณ์ในแคว้นส่วนใหญ่ของอาณาจักรออตโตมานคือในแคว้นอนาโตเลียและยุโรป ยกเว้นสำหรับผู้ที่สามารถเข้ามาจากกรุงอิสตันบูลได้อย่างง่ายดายและในความเป็นจริงก็คือแคว้นทุกแคว้นของอาหรับ เมืองอเล็ปโปในทางตอนเหนือของซีเรียที่ตั้งอยู่ในถนนสายสำคัญของอาณาจักรและมีทางเข้าที่สะดวกจากอิสตันบูล ยังคงอยู่ใต้การควบคุมโดยตรง แต่ในกรุงแบกแดดและที่เมืองเอเคอร์ (Acre) บนชายฝั่งทะเลของปาเลสไตน์ สมาชิกของกลุ่มต่างๆ ของ *มัมลุก* ได้รับตำแหน่งเจ้าเมือง ในกรุงดามัสกัสและโมซูล ครอบครัวย่อยๆ ซึ่งรุ่งเรืองขึ้นในการทำงานให้ออตโตมานสามารถเติมเต็มสำนักงานของเจ้าเมืองได้หลายรุ่น ในแคว้นหิญาซพวก *ซารีฟ* แห่งมักกะฮ์ซึ่งเป็นครอบครัวที่อ้างว่าสืบสายมาจากท่านศาสดาได้ปกครองเมืองศาสนาทั้งหลาย ถึงแม้ว่าเจ้าเมืองออตโตมานอยู่คนหนึ่งที่เมืองญิดดะฮ์บนชายฝั่งทะเล ในเยเมนไม่มีชาวออตโตมานให้เห็นอีกต่อไป และอำนาจศูนย์กลางต่างๆ ที่เคยมีอยู่ก็อยู่ในมือของครอบครัวของพวกเขา *อิมาม* ที่ได้รับการยอมรับโดยพลเรือนสาขาซัยดี (Zaydi)

ในอียิปต์สถานการณ์มีความซับซ้อนมากขึ้น ยังคงมีเจ้าเมืองคนหนึ่งที่ถูกส่งมาจากกรุงอิสตันบูล แต่ไม่ได้รับอนุญาตให้อยู่ยาวนานเกินไปเพราะเกรงว่าเขาจะมีอำนาจมากเกินไป แต่เจ้าหน้าที่ชั้นสูงส่วนใหญ่และผู้ควบคุมภายใน – ไร่นาได้ตกไปอยู่ในมือของกลุ่มคู่แข่งชั้นของพวกเขา *มัมลุก* และพวกนายทหารในตอนแรก และหลังจากนั้นก็ตกไปอยู่ในมือของคนหนึ่งจากคนเหล่านั้น ในแคว้นสามแคว้นของอาณาจักรออตโตมานในแถบมักริบพวกผู้นำของกองทัพท้องถิ่นได้เข้ายึดอำนาจไม่ว่าทางใดก็ตามหนึ่ง ในเมืองดริโปลีและตุนิซผู้บัญชาการทหารได้สร้างราชวงศ์ต่างๆ ขึ้นมา ซึ่งอิสตันบูลให้การยอมรับในฐานะเจ้าเมืองแต่มีตำแหน่ง *เบย์* ในท้องถิ่น ในเมืองแอลเจียร์สักองทหารได้แต่งตั้งบรรดาผู้ปกครองผู้สืบตำแหน่ง (*เดย์*) แต่ในระยะเวลาหนึ่งพวก *เดย์* ก็สามารถสร้างกลุ่มข้าราชการชั้นสูงขึ้นมากลุ่มหนึ่งที่สามารถอยู่ได้อย่างถาวร และเก็บตำแหน่ง *เดย์* เอาไว้ในมือของตน ในทั้งสามกลุ่มนั้นคือ ข้าราชการ นายทหารและพ่อค้าต่างร่วมมือกันครั้งแรกด้วยผลประโยชน์ร่วมกันในการติดตั้งเครื่องมือเพื่อใช้จับกุมเรือ ‘โจรสลัดป่าเถื่อน’ ต่างๆ เพื่อจับเรือของรัฐต่างๆ ในยุโรปซึ่งสุลต่านออตโตมานทำสงครามด้วยและขายสินค้าของพวกเขา แต่การกระทำนี้ความจริงแล้วได้ยุติลงในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด

ไม่ว่าความเปลี่ยนแปลงนี้จะยิ่งใหญ่เพียงใดก็ตามก็ไม่ควรถูกทำให้เกินจริงไป ในเมืองอิสตันบูลสุลต่านยังคงมีอำนาจสุดท้ายอยู่ แม้แต่เจ้าหน้าที่ที่เข้มแข็งที่สุดก็สามารถถูกปลดและถูกประหารชีวิตได้ และสินค้าถูกริบ ข้าราชการของสุลต่านยังคงถูกถือว่าเป็น ‘ทาส’ ของพระองค์ นอกจากมีการยกเว้นบางกรณี แม้แต่ผู้ปกครองท้องถิ่นที่เข้มแข็งที่สุดก็ยังพอใจที่จะอยู่ภายในระบบของออตโตมาน พวกเขาเป็น ‘ชาวออตโตมานท้องถิ่น’ มิใช่กษัตริย์ที่เป็นอิสระ รัฐออตโตมานมิได้แปลกแยกจากพวกเขา แต่ยังคงเป็นหน่วยของชุมชนมุสลิม (หรืออย่างน้อยก็เป็นส่วน

ใหญ่ของมัน) พวกผู้ปกครองท้องถิ่นสามารถจัดการกับอำนาจต่างประเทศได้ด้วยตนเอง แต่จะ
ใช้ความเข้มแข็งของพวกเขาขยายผลประโยชน์ส่วนกลางและปกป้องชายแดนของจักรวรรดิ
ยิ่งกว่านั้น รัฐบาลกลางยังคงมีความเข้มแข็งเหลืออยู่ในส่วนใหญ่ของจักรวรรดิ ซึ่งสามารถอนุมัติ
หรือยับยั้งอย่างเป็นทางการไว้ได้ แม้แต่ *เบย์* ของตูนิซและ *เคย์* ของแอลเจียร์ ก็มีความปรารถนา
ที่จะให้สุลต่านในฐานะเจ้าเมืองลงทุนอย่างเป็นทางการ พวกเขาสามารถใช้ความเป็นคู่แข่งกัน
ระหว่างแคว้นต่างๆ กันหรือสมาชิกคนต่างๆ ของครอบครัวหรือกลุ่ม *มัมลุก* หรือระหว่างผู้ปกครอง
แคว้นและผู้มีชื่อเสียงในท้องถิ่น และสามารถใช้ถนนใหญ่ๆ ของราชอาณาจักร หรือเส้นทาง
ทะเลในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก ยังสามารถส่งกองทัพไปยืนยันถึงอำนาจของตนได้ สิ่งนี้
เกิดขึ้นในอียิปต์ กล่าวโดยสรุปก็คือ ในทศวรรษของ ค.ศ. 1780 การทำสัญญาที่จัดโดยเจ้าเมืองของ
กรุงดามัสกัสซึ่งนำเอาของขวัญจากอิสตันบูลไปยังพลเมืองของเมืองศาสนาต่างๆ ได้รับการ
ปกป้องโดยกองกำลังของอาณาจักรออตโตมาน ที่เคลื่อนลงไปตามถนนหนึ่งที่ดูแลรักษาโดยกอง
ทหารของออตโตมานนั้น เป็นการยืนยันประจำปีถึงอำนาจสูงสุดของออตโตมาน ไปตลอดทาง
จากกรุงอิสตันบูลผ่านซีเรียและอาระเบียตะวันตกจนถึงใจกลางของโลกมุสลิม

ความสมดุลใหม่ของกองกำลังต่างๆ ถูกสร้างขึ้นในจักรวรรดิ แต่เป็นเรื่องที่ไม่แน่นอน
และแต่ละฝ่ายก็พยายามเพิ่มอำนาจของตนเมื่อสามารถทำได้ แต่ก็สามารถรักษาความเป็น
พันธมิตรของผลประโยชน์ระหว่างรัฐบาลกลาง แคว้นต่างๆ ของอาณาจักรออตโตมานและกลุ่ม
สังคมทั้งหลายที่มีทรัพย์สินและสิทธิพิเศษไว้ รวมทั้งพวกพ่อค้าและ *อูละมา* มีหลักฐานว่าในบาง
ภูมิภาคการผสมผสานของรัฐบาลท้องถิ่นอันเข้มแข็ง กับชนชั้นนำที่แข็งแกร่งในเมืองได้รักษาหรือ
เพิ่มผลผลิตทางการเกษตรขึ้น อันเป็นพื้นฐานความรุ่งเรืองของเมืองและพลังกำลังของรัฐบาล
สิ่งนี้ดูเหมือนจะเกิดขึ้นในแคว้นทั้งหลายของยุโรป ความเติบโตของประชากรในยุโรปตอนกลาง
ได้เพิ่มความต้องการด้านอาหารบริโภคและวัตถุดิบ และจังหวัดต่างๆ ของแถบบัลข่านก็สามารถ
ตอบสนองได้ ในตูนิเซียและแอลจีเรีย รัชพืชและหนังสือถูกผลิตขึ้นเพื่อการส่งออกสู่เมืองมาร์
เซล (Marseille) และลิเวอร์โน (Livorno) ในภาคเหนือของปาเลสไตน์และแคว้นอนาโตเลีย
ตะวันตก การผลิตฝ้ายได้เพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการจากฝรั่งเศส อย่างไรก็ตาม ใน
แคว้นส่วนใหญ่ การควบคุมโดยรัฐบาลท้องถิ่นและพันธมิตรในเมืองของมันมิได้ขยายไกลไปจาก
เมืองต่างๆ ในแถบมัฆริบอำนาจของออตโตมานมิได้ขยายเข้าไปส่วนในของประเทศ ไปจนถึงที่
ราบสูง ในดินแดนรูปจันทร์เสี้ยวอันสมบูรณ์ ผู้เร่ร่อนซึ่งเลี้ยงอูฐบางเผ่าได้เคลื่อนที่ไปทางเหนือ
จากอาระเบียกลาง พื้นที่ที่ใช้เป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ขยายออกไปโดยต้องเสียเนื้อที่สำหรับเพาะปลูกไป
พื้นที่ซึ่งผู้นำเผ่าแทนที่จะเป็นเจ้าหน้าที่ของเมืองได้เข้าควบคุมผู้เพาะปลูกที่ยังเหลืออยู่ที่เช่นเดียวกัน

ในดินแดนโพ้นออกไปจากเขตแดนของจักรวรรดิ กระบวนการแบบเดียวกันได้เกิดขึ้น
ในโอमानตระกูลของผู้ปกครองคนใหม่ที่แต่แรกอ้างความเป็น *อิมาม* ของสาขาอิบาดีได้สถาปนา
ตนเองขึ้นที่มัสฆอด (Masqat) บนชายฝั่งทะเล และพันธมิตรของพวกเขาผู้ปกครองและพ่อค้าก็

สามารถขยายการค้าของชาวโรมานออกไปรอบๆ ชายฝั่งทะเลของมหาสมุทรอินเดีย ในเมืองท่าอื่นๆ ของอ่าว กูเวต บาห์เรนและดินแดนเล็กๆ อื่นๆ บางรัฐครอบครัวยุโรปมีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับชุมชนพ่อค้าที่เกิดขึ้น ในซูดานไปทางตอนใต้ของอียิปต์มีรัฐที่ปกครองโดยสุลต่านที่มีอายุยาวนานอยู่สองรัฐ รัฐหนึ่งคือรัฐฟันจ์ (Fung) ซึ่งตั้งอยู่ในดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ระหว่างแม่น้ำไนล์สีน้ำเงินกับแม่น้ำไนล์สีขาว ซึ่งเส้นทางการค้าทอดจากอียิปต์ไปเอธิโอเปียข้ามเส้นทางที่ทอดจากแอฟริกาตะวันตกไปยังทะเลแดง อีกรัฐหนึ่งคือรัฐ *ดาร์ฟูร์* (Darfur) ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำไนล์ บนเส้นทางการค้าที่ทอดจากแอฟริกาตะวันตกไปยังอียิปต์

ในโมร็อกโก ปลายสุดของแถบมักริบ พวกอะลาवी ('Alawis) มีอำนาจปกครองมาตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด แต่โดยปราศจากฐานทางทหารที่มั่นคงหรือความเข้มแข็งของกลุ่มข้าราชการ ซึ่งแม้แต่พวกผู้ปกครองท้องถิ่นของออตโตมานก็ไม่สามารถพึ่งพิงได้ เช่นเดียวกับบรรพบุรุษของพวกเขา พวกเขาไม่มีวันที่จะมีอำนาจเหนือเมืองเฟซได้ทั้งหมด โดยใช้ครอบครัวพ่อค้าที่เต็มไปด้วยอำนาจของตน *อูละมา* ของพวกเขากะจุกตัวกันอยู่รอบๆ มัสยิด เกาะรอวีฮีนและครอบครัวที่เป็นเหมือนนักบุญของพวกเขา ดูแลศาสนสถานของบรรพบุรุษของตน ข้างนอกเมืองพวกเขาสามารถจัดการได้อย่างดีที่สุดในการควบคุมส่วนต่างๆ ของชนบท โดยการจัดการทางการเมือง และโดยสิทธิพิเศษของเชื้อสายของพวกเขา ความเข้มแข็งของพวกเขาจึงขึ้นๆ ลงๆ ด้วยเพราะการมีพื้นฐานที่ขาดความมั่นคง ยิ่งใหญ่ในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด หลังจากนั้นก็เริ่มอ่อนแอลง แต่ได้มีชีวิตชีวาขึ้นอีกในครึ่งหลังของศตวรรษนั้น

สังคมและวัฒนธรรมของชาวอาหรับในจักรวรรดิออตโตมาน

ในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด รอยประทับของอำนาจและวัฒนธรรมของออตโตมานที่มีต่อแคว้นอาหรับทั้งหลายนั้นปรากฏว่ามีอยู่อย่างลึกซึ้ง มันหยั่งรากลงในเมืองต่างๆ ด้วยสิ่งที่เรียกกันว่าครอบครัวและกลุ่มต่างๆ ของ 'ชาวออตโตมานท้องถิ่น' ทางด้านหนึ่ง ผู้บัญชาการทหารและข้าราชการพลเรือนได้ตั้งรกรากลงในเมืองหลวงของแคว้นและสร้างครอบครัวหรือตระกูลที่สามารถรักษาดำเนินการในงานของอาณาจักรออตโตมานจากรุ่นหนึ่งไปถึงอีกรุ่นหนึ่งได้ ครอบครัวผู้ปกครองท้องถิ่นและกลุ่ม *มัมลุก* เป็นผู้ที่อยู่ในระดับบนของปรากฏการณ์ ซึ่งมีอยู่ในระดับอื่นๆ เช่นกัน พวกเขาบางคนมีตำแหน่งในการบริหารท้องถิ่น บางคนก็หาทรัพย์สินเงินทองได้ จากการเก็บภาษีไร่นา บางคนก็ส่งบุตรชายของพวกเขาไปยังโรงเรียนสอนศาสนาท้องถิ่น และจากนั้นก็ส่งไปทำงานกฎหมาย ในอีกด้านหนึ่งนั้นสมาชิกของครอบครัวท้องถิ่นซึ่งมีประเพณีของการศึกษาศาสนา มักจะได้ครองตำแหน่งในงานทางศาสนาและงานกฎหมาย และโดยอาศัยสิ่งนี้ก็จะได้มีการควบคุมเหนือที่ดิน *วักฟ* รวมทั้งที่ดินที่ให้ผลตอบแทนมากที่สุด ซึ่งได้ถูกสร้างขึ้นสำหรับผลประโยชน์ของเมืองศาสนาหรือสถาบันต่างๆ ที่สุลต่านสถาปนาขึ้น สถาบันเหล่านี้หลายสถาบันได้เปลี่ยนแปลงมาจากจุดมุ่งหมายเดิมไปเป็นการใช้ส่วนตัว มีการประมาณการกัน

ว่า ขณะที่มิคาห์ตำแหน่งเจ้าหน้าที่อยู่เจ็ดสิบห้าตำแหน่งในระบบนิติ-ศาสนาในกรุงดามัสกัสในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดนั้น ในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษจำนวนได้เพิ่มขึ้นมากกว่าสามร้อยตำแหน่ง สิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับสิ่งนี้ก็คือครอบครัวท้องถิ่นจำนวนมาก ซึ่งตามประเพณียึดมั่นกับลัทธิซูฟีหรือกฎหมายฝ่ายมาลิกีได้มายอมรับกฎหมายฝ่ายหะนาฟี ซึ่งเป็นกฎหมายหนึ่งที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการโดยสุลฏอนออตโตมาน (อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้มีได้ปรากฏว่าได้เกิดขึ้นในแถบมัชริบ ที่นั่น พลเมืองจำนวนมาก ยกเว้นผู้มีเชื้อสายเตอร์กียังคงถือฝ่ายมาลิกี)

ดังนั้นในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดจึงได้มีครอบครัวที่ทรงอำนาจของ ‘ขุนนาง’ ท้องถิ่น ที่มีความถาวรไม่มากนักน้อย แต่อย่างน้อยก็อาศัยในเมืองใหญ่ๆ ของอาหรับ บางคนมีความเป็นเตอร์กีกีมากกว่าและบางคนก็เป็นอาหรับมากกว่า การแสดงออกซึ่งอำนาจและความมั่นคงของพวกเขาก็คือการสร้างบ้านและพระราชวังอันประณีตบรรจงในเมืองแอลเจียร์ ตูนิซ ดามัสกัส และที่อื่นๆ ที่มีความโอ้อ่าที่สุดแห่งหนึ่ง ได้แก่พระราชวัง อัซม์ (‘Azm) ในกรุงดามัสกัส มีกลุ่มห้องและห้องชุดสร้างไว้รอบๆ ลานสองลาน ลานหนึ่งเป็นของพวกผู้ชายในครอบครัวและแขกหรือ อีกลานหนึ่งสำหรับสตรีและชีวิตภายในบ้าน ในขนาดที่เล็กกว่าแต่ก็ยังคงงดงาม ได้แก่บ้านเรือนที่สร้างในญดัยดาอันเป็นถิ่นชาวคริสต์เคยในเมืองอเล็ปโป โดยครอบครัวทั้งหลายที่ร่ำรวยขึ้นโดยทำการค้ากับยุโรปที่กำลังเติบโตขึ้น ณ ภูเขาของเลบานอนภาคใต้พระราชวังของ *บะซิร์* ที่ 2 ผู้เป็น *อมิร** แห่งเลบานอน ได้ถูกสร้างขึ้นโดยช่างฝีมือจากกรุงดามัสกัส เป็นพระราชวังในเมืองบนเนินเขาที่ห่างไกลอย่างที่มีได้คาดหมายว่าจะไปสร้างไว้ ณ สถานที่นั้น บ้านเรือนดังกล่าวได้ถูกสร้างขึ้นโดยสถาปนิกและช่างฝีมือท้องถิ่นและการออกแบบทางสถาปัตยกรรมและรูปแบบก็เป็นการแสดงออกของประเพณีท้องถิ่น แต่ที่นี้ก็เช่นกัน มีอิทธิพลการตกแต่งตามแบบของออตโตมานปรากฏให้เห็นเช่นเดียวกับในมัสยิดต่างๆ โดยเฉพาะในการใช้กระเบื้อง ที่ผสมผสานกับสิ่งนี้คือการเลียนแบบอย่างของยุโรปอย่างเช่นภาพเขียนตามผนังและการใช้กระจกโบฮีเมียและสิ่งอื่นๆ ที่ผลิตขึ้นในยุโรปสำหรับตลาดตะวันออกกลาง ในเมืองตูนิซ นักเดินทางชาวฝรั่งเศสตอนช่วงต้นของศตวรรษพบว่า พระราชวังโบราณของ*เบย์* คือพระราชวังบาร์โด (Bardo) มีเครื่องเรือนเป็นแบบอิตาลี

การคงอยู่และอำนาจทางสังคมของครอบครัวของคนที่ชื่อเสียงเหล่านี้ อยู่ติดกับโรงเรียนท้องถิ่น การศึกษากรุงไคโรชี้แนะว่าประชากรส่วนหนึ่งของประชากรชายที่มีอยู่ค่อนข้างมาก – บางทีอาจมากถึงครึ่งหนึ่งก็ได้ เป็นคนที่รู้หนังสือ แต่มีสตรีอยู่เพียงไม่กี่คน นี่แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนชั้นประถม (*กุตตาบ*) นั้นมีอยู่จำนวนมาก นักประวัติศาสตร์ของสมัยนั้นได้บอกเล่าเกี่ยวกับ *มัดเราะซะฮ์* ราวี่สิบแห่งและมัสยิดจำนวนเท่าๆ กัน ซึ่งใช้ทำการสอนระดับสูงสถาบันกลาง คือ มัสยิดอัซฮัรนั้น ดูเหมือนจะรุ่งเรืองมาจากการใช้จ่ายของมัสยิดและ*มัดเราะซะฮ์*

* ผู้นำ -ผู้แปล

ขนาดเล็ก ซึ่งเป็นมัสยิดที่มีการบริจาคน้อยกว่า และได้ดึงเอานักศึกษาจากซีเรีย ตุนิเซีย โมร็อกโกและดินแดนต่างๆ ของแม่น้ำไนล์ตอนบน ในตุนิเซียก็แบบเดียวกันมัสยิดชัยคุนุสซึ่งมีขนาดและความสำคัญมากขึ้นในระหว่างศตวรรษนั้น ห้องสมุดถูกขยายใหญ่ออกและการบริจาคได้รับการเพิ่มเติมด้วยการเก็บภาษี *ญิซยะฮ์* อันเป็นภาษีรัชูปการสำหรับผู้ที่มีไขมันมุสลิม

หลักสูตรเก่าแก่ยังคงถูกใช้ต่อไปในโรงเรียนชั้นสูงดังกล่าว การศึกษาที่สำคัญได้แก่ การอรรถาธิบายกุรอาน หะดีษและฟิกฮ์ ซึ่งการเก็บรวบรวมการ *ฟัตวา* ทั้งหมด จดลงนิตราบัติตามแบบแผนได้ถูกนำมาใช้ วิชาต่างๆ ด้านภาษาก็มีการศึกษาในฐานะที่เป็นเบื้องต้นของวิชาเหล่านี้ คำสอนพื้นฐานของศาสนาถูกสอนส่วนใหญ่ในรายการย่อในระยะหลังๆ และงานของอิบนุ อะรอบีและซูฟีอื่นๆ ดูเหมือนจะได้รับการอ่านอย่างกว้างขวาง วิชาที่เกี่ยวกับเหตุผลอย่างเช่น คณิตศาสตร์และดาราศาสตร์ได้รับการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่ นอกเหนือไปจากหลักสูตรประจำ แต่ก็ดูเหมือนจะมีความสนใจอย่างใหญ่หลวงในวิชาเหล่านี้

ภายในข้อจำกัดของหลักสูตรที่ค่อนข้างตายตัวและไม่เปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ก็ยังคงมีที่ว่างสำหรับการผลิตวรรณกรรมคุณภาพสูงขึ้นด้วย ในเมืองตุนิซครอบครัวหนึ่งที่สร้างขึ้นโดยทหารเตอร์กิกคนหนึ่งเข้ามาในประเทศ พร้อมกับการเดินทัพของกองทหารออตโตมานในคริสต์ศตวรรษที่สิบหกได้ผลิตคนสี่คนขึ้นมาเป็นคนรุ่นต่อๆ กันมา พวกเขาทุกคนได้รับชื่อว่า มุฮัมมัด บัยรอม (Muhammad Bayram) เป็นนักวิชาการและ *มุฟตี* สายหะนาฟีที่มีชื่อเสียง ในซีเรียครอบครัวที่สร้างขึ้นโดยมูรอด (Murad) จากสายนักซันดีจากเอเชียกลางยังได้ครองตำแหน่ง *มุฟตี* สายหะนาฟี มากกว่าหนึ่งรุ่น คนหนึ่งในพวกเขาก็คือมุฮัมมัด คอลิล อัล-มูรอดิ (Muhammad Khalil al-Muradi – ค.ศ. 1760-91) ได้ทำการรวบรวมอัตชีวประวัติของผู้รู้และผู้มีชื่อเสียงต่อไปตามประเพณีพิเศษของซีเรีย พจนานุกรมชีวประวัติของเขาครอบคลุมไปถึงคริสต์ศตวรรษที่สิบสองของอิสลาม

สำหรับความช่วยเหลือในการรวบรวมชีวประวัตินั้น มูรอดิได้หันกลับมาหานักวิชาการผู้มีชื่อเสียงที่อยู่ในอียิปต์คือ มุรตะฎอ อัซ-ซอบิดิ (Murtada al-Zabidi – ค.ศ. 1732-91) จดหมายของเขาได้แสดงถึงความสำนึกของผู้ที่รู้ตัวว่า เขายืนอยู่ที่ปลายทางของชนบทประเพณีอันยาวนานที่จะต้องรักษาเอาไว้

เมื่อข้าฯ อยู่ในกรุงอิสตันบูลกับชายผู้ยิ่งใหญ่ผู้หนึ่งแห่งเมืองนั้น... ได้มีการพูดถึงประวัติศาสตร์และการเสื่อมโทรมของมันในสมัยของเรา และการขาดความสนใจในสิ่งนี้ในหมู่ผู้คนเวลานี้ ถึงแม้ว่ามันจะเป็นศิลปะอันยิ่งใหญ่ที่สุด เราควรำควรอนุรักษ์มันอย่างเคร่งครัด

ซอบิดิมีเชื้อสายอินเดียน อาศัยในเมืองซอบิด (Zabid) ในเยเมนอยู่พักหนึ่ง ซอบิดิเป็นสถานที่หยุดพักอันสำคัญบนเส้นทางจากเอเชียใต้และตะวันออกเฉียงใต้ไปยังเมืองสำคัญๆ ทางศาสนา และเป็นศูนย์กลางสำคัญของการเรียนรู้ในสมัยนั้น เขาได้ย้ายไปอยู่กรุงไคโรและที่นั่นอิทธิพลของเขาได้แผ่รังสีออกไปอย่างกว้างไกล เนื่องมาจากชื่อเสียงของเขาที่ว่าเขามีอำนาจแห่ง

การขอไถ่โทษจากพระผู้เป็นเจ้าให้กับผู้อื่นและโดยงานเขียนทั้งหลายของเขา ในบรรดาผลงานเหล่านี้ได้แก่ เรื่องหะดีษ คำวิพากษ์หนังสืออิห์ยา อุลูมุดดีน (Ihya ‘ulum al-din) ของท่านฆอซาลี (Ghazali) และงาน พจนานุกรมที่ยิ่งใหญ่ภาษาอาหรับ

ส่วน มุรตะฎอ อัช-ซอบิดี นั้น ได้ขอให้นักวิชาการหนุ่ม อับดุลเราะห์มาน อัช-ญะบรี (‘Abd al-Rahman al-Jabarri – ค.ศ. 1753-1825) ช่วยเหลือเขาในการรวบรวมวัตถุดิบสำหรับเขียนชีวประวัติ และนี่เป็นแรงกระตุ้นซึ่งเปลี่ยนความคิดของเขาไปสู่การเขียนประวัติศาสตร์ ในเวลาอันเหมาะสมเขาได้ผลิตบันทึกเหตุการณ์ฉบับสุดท้ายที่ยิ่งใหญ่ตามแบบเก่าที่ครอบคลุมไม่เฉพาะเหตุการณ์ต่างๆ ทางการเมือง แต่ยังรวมถึงชีวิตของนักวิชาการและผู้มีชื่อเสียงไว้ด้วย

ในโลกของชีอะฮ์ก็เช่นกัน แบบฉบับการศึกษาชั้นสูงยังคงดำเนินต่อไป แต่นักวิชาการได้แบ่งแยกออกไปอย่างชัดเจน เกือบตลอดส่วนใหญ่ของศตวรรษนั้นสำนักคิดอัคบาร์ิ (Akhbari) มีอิทธิพลมากอยู่ในหมู่นักวิชาการของเมืองศาสนา แต่ในตอนปลายได้มีการฟื้นฟูสำนักคิดอุสุลียะฮ์ (Usuli) ขึ้นมาภายใต้อิทธิพลของนักวิชาการคนสำคัญสองคนคือ มุฮัมมัด บาเกิร อัล-บิห์บิฮานียะฮ์ (Muhammad Baqir al-Bihbihani – เสียชีวิตปี ค.ศ. 1791) และญะอ์ฟัร กาชิฟ อัล-ฆิตา (Ja ‘far Kashif al-Ghita – ประมาณปี ค.ศ. 1741-1812) โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองท้องถิ่นในอิรักและอิหร่าน เป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์อย่างจากความคิดของอุสุลียะฮ์ สิ่งนี้ทำให้กลายเป็นสำนักคิดชั้นนำอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม สำนักคิดอัคบาร์ิมีความเข้มแข็งต่อไปในบางภูมิภาคของอ่าวในตอนปลายๆ ศตวรรษ ทั้งสำนักคิดอุสุลียะฮ์และสำนักคิดอัคบาร์ิถูกท้าทาย โดยขบวนการใหม่ คือ ชัยคียะฮ์ (Shay Khiyya) ซึ่งเติบโตขึ้นมาจากประเพณีด้านรหัสยานัย นั่นคือการตีความทางจิตวิญญาณของคัมภีร์อันประเสริฐซึ่งเป็นเรื่องเรื้อรังอยู่ในนิกายชีอะฮ์ แนวคิดนี้ถูกประณามจากสำนักคิดดังกล่าวข้างต้นทั้งสองสำนัก และถูกถือว่าอยู่นอกกรอบของนิกายชีอะฮ์สายอิมามียะฮ์ (imami)

ไม่ว่าใครจะบอกว่า ความคิดไม่ว่าจะเป็นของนิกายซุนนีหรือชีอะฮ์ในช่วงเวลานี้กำลังถูกความคิดใหม่ๆ จากยุโรปท่วมท้นเข้ามา บาทหลวงชาวซีเรียและเลบานอนบางคนได้รับความรู้ในภาษาละติน อิตาลี หรือฝรั่งเศส ตระหนักถึงเทววิทยาคาทอลิก และนักวิชาการชาวยุโรปในสมัยของพวกเขา พวกเขาสองสามคนสอนอยู่ในยุโรป และกลายมาเป็นนักวิชาการที่มีชื่อเสียงของยุโรป ผู้ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือ ยูสุฟ อัช-ซิมอานียะฮ์ (Yusuf al-Sim ‘ani – ค.ศ. 1687-1768) ซึ่งเป็นพวกมาโรไนต์คนหนึ่งจากเลบานอน เป็นนักศึกษาต้นฉบับภาษาซีรีแอกและภาษาอาหรับ และได้เป็นบรรณารักษ์ของห้องสมุดวาติกันในเวลาต่อมา

โลกของอิสลาม

ไม่ว่าพวกเขาจะอยู่ในจักรวรรดิออตโตมานหรือข้างนอกเขตแดนของมันหรือไม่ก็ตาม ผู้ที่ยอมรับศาสนาอิสลามและมีชีวิตอยู่โดยใช้ภาษาอาหรับนั้นมิใช่โรบาช่างอย่างร่วมกัน ซึ่งมีความลึกซึ้งกว่าความภักดีทางการเมืองหรือผลประโยชน์ร่วมกัน ในหมู่พวกเขาและระหว่างพวกเขากับผู้ที่พูดภาษาเตอร์กิกหรือเปอร์เซียหรือภาษาอื่นๆ ของโลกมุสลิม ได้มีสามัญสำนึกว่าพวกตนเป็นของโลกที่ทนทานและไม่สั่นไหว ซึ่งสร้างขึ้นโดยการวิวัฒนาการสุดท้ายของพระผู้เป็นเจ้าผ่านศาสดามุฮัมมัด และแสดงตัวของมันออกมาในรูปแบบต่างๆ ของความคิดและกิจกรรมทางสังคม เช่นการอ่านหะดีษของท่านศาสดา ระบบแห่งกฎหมายหรือพฤติกรรมทางสังคมที่เป็นอุดมคติ แบบแผนของซูฟีที่มุ่งไปสู่หลุมศพของผู้ก่อตั้งของพวกเขา สำนักคิดของพวกเขา การเดินทางของนักวิชาการเพื่อแสวงหาการเรียนรู้ การแพร่หลายของหนังสือ การถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน ซึ่งปฏิบัติในเวลาเดียวกัน และในแนวทางเดียวกันโดยชาวมุสลิมในที่ทุกแห่งหน และการประกอบพิธีฮัจญ์ซึ่งนำเอาคนจำนวนหลายพันคนมาจากทั่วโลกไปยังนครมักกะฮ์ในช่วงเวลาเดียวกันของปี กิจกรรมทั้งหมดนี้ได้รับการศึกษาความรู้ลึกของการอยู่กับโลกโลกหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยสิ่งอันจำเป็นทั้งมวลสำหรับเป็นสวัสดิการในชีวิตนี้และการรอดพ้นในโลกหน้า

อีกครั้งหนึ่งที่โครงสร้างซึ่งยืนนานมาหลายยุคจะต้องถูกคาดหวังว่าจะต้องมีความเปลี่ยนแปลง และที่อยู่ของศาสนาอิสลามอย่างที่มันเป็นอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดนั้นแตกต่างกันในหลายด้านจากที่เคยเป็นมาแต่ก่อน คลื่นของการเปลี่ยนแปลงลูกหนึ่งนั้นมาจากตะวันออกไกลของโลกมุสลิม คือจากอินเดียภาคเหนือ ที่ซึ่งราชวงศ์อันยิ่งใหญ่ของสายซุนนีอีกราชวงศ์หนึ่งคือ ราชวงศ์มัมคัลได้ปกครองชาวมุสลิมและฮินดู ณ ที่นี้จำนวนของนักคิด ซึ่งในจำนวนนี้ผู้ที่มิชื่อเสียงมากที่สุดได้แก่ ชาห์ วะลียุลลอฮ์แห่งเดลี (Shah Waliullah – ค.ศ. 1703-62) สั่งสอนว่าผู้ปกครองควรปกครองให้เป็นไปตามคำสอนของอิสลาม และอิสลามจะต้องถูกทำให้บริสุทธิ์โดยครูทั้งหลาย ซึ่งใช้ *อิญติฮาด (ijtihad)* บนพื้นฐานของกุรอานและหะดีษ ความแตกต่างของ *มัซฮับ* ทั้งหลายควรถูกรวมเข้าไปในจริยธรรมและกฎหมายระบบเดียวกันและการอุทิศตนของซูฟี ควรต้องอยู่ในขอบเขต นักวิชาการและความคิดเหล่านั้นได้เคลื่อนจากอินเดียมาทางตะวันตก และได้พบและผสมผสานกับความคิดอื่นในสำนักคิดใหญ่ๆ และในเมืองศาสนาในเวลาของการทำฮัจญ์ และจากการผสมผสานนี้ ก็มีการเสริมกำลังของลัทธิซูฟีในแนวนั้น ซึ่งเน้นอยู่กับการถือปฏิบัติตาม *ซารีอะฮ์* อย่างเข้มงวด ไม่ว่ามุสลิมจะมีความก้าวหน้าสักขนาดใดก็ตาม บนเส้นทางซึ่งนำไปสู่ประสบการณ์ของพระผู้เป็นเจ้า สำนักคตินักซบันดียะฮ์ได้ขยายมาตั้งแต่แรกๆ จากเอเชียกลางและอินเดีย เข้าไปในประเทศต่างๆ ของอาณาจักรออตโตมานและอิทธิพลของมันกำลังเพิ่มขึ้น อีกสำนักหนึ่งคือ ติยานียะฮ์ (Tijaniyya) ซึ่งได้เกิดขึ้นในแอลจีเรียและโมร็อกโก โดยครูคนหนึ่งที่กลับมาจากนครมักกะฮ์และไคโร และขยายไปสู่แอฟริกาตะวันตก

มีขบวนการอีกอันหนึ่งซึ่งดูเหมือนจะมีความสำคัญน้อยในเวลานั้น แต่มีความสำคัญอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา ขบวนการนี้เกิดขึ้นในอาระเบียกลางในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด เมื่อนักปฏิรูปทางศาสนาผู้หนึ่งคือ มุฮัมมัด อิบน์ अबดุลวะฮาบ (Muhammad ibn ‘Abd al-Wahhab 1703-92) ได้เริ่มสอนถึงความจำเป็นที่มุสลิมจะคืนกลับไปสู่คำสอนของอิสลามอย่างที่สานุศิษย์ของอิบนุ ฮัมบัล (ibn Hanbal) เข้าใจกัน ผู้เชื่อฟังกูรอรานและหะดีษอย่างเข้มงวดตามที่ถูกต้องความโดยนักวิชาการผู้รับผิดชอบในแต่ละรุ่น และปฏิเสธทุกอย่างที่อาจพิจารณาได้ว่าเป็นสิ่งอุตริที่ไม่ชอบธรรม ในหมู่สิ่งอุตริเหล่านี้ได้แก่ การเคารพนบนอบที่ให้แก่นักบุญผู้เสียชีวิต ในฐานะที่เป็นผู้ลือกับพระผู้เป็นเจ้า และการอุทิศตนเป็นพิเศษของแบบแผนซูฟี นักปฏิรูปผู้นี้ได้เป็นพันธมิตรกับมุฮัมมัด อิบน์ ซาอูด (Muhammad ibn Sa‘ud) ผู้ปกครองของเมืองตลาดเล็กๆ คือเมือง ดิริยะฮ์ (Dir‘iyya) และสิ่งนี้นำไปสู่การก่อตั้งรัฐ ซึ่งอ้างว่ามีชีวิตอยู่ภายใต้ทางนำของ ชาริอะฮ์ และพยายามนำเอาเผ่าชนเลี้ยงสัตว์ตามท้องทุ่งซึ่งอยู่รอบๆ มาอยู่ภายใต้แนวทางนี้เช่นเดียวกัน ในการทำเช่นนี้เป็นการยืนยันถึงความสนใจของสังคมเมืองที่บอบบางของโอเอซิสต่อการเลี้ยงสัตว์ในผืนแผ่นดินหลังฝั่งทะเล แต่ในเวลาเดียวกันมันก็ปฏิเสธข้ออ้างของออตโตมานที่จะเป็นผู้คุ้มครองศาสนาอิสลามที่แท้จริง ในปีแรกของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า กองทัพของรัฐใหม่นี้ได้ขยายออกไป พวกเขานุกเข้าปล้นสะดมศาสนสถานชีอะฮ์ทางตะวันตกเฉียงใต้ของอิรัก และเข้าครอบครองเมืองศาสนาต่างๆ ในแคว้นอิลาซ

ความสัมพันธ์กับยุโรปที่เปลี่ยนไป

ส่วนใหญ่ของผู้ที่อยู่ในโลกอิสลาม อาจจะคิดว่าโลกอิสลามนั้นมีชีวิตอยู่ เจริญเติบโตขึ้น พึ่งพาตัวเองได้และไม่ถูกทำลาย ในเสี้ยวสุดท้ายของคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดอย่างน้อยสมาชิกบางคนของชนชั้นนำออตโตมานตระหนักว่าโลกอิสลามถูกคุกคามโดยพลังต่างๆ ซึ่งกำลังนำเอาความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์กับโลกรอบๆ ตัวมาให้ รัฐบาลออตโตมานนั้นรู้สึกถึงโลกที่อยู่พ้นตัวเองออกไปอยู่ตลอดเวลา ในทางตะวันออกจักรวรรดิชีอะฮ์ของอิหร่านและไกลออกไปมีจักรวรรดิของราชวงศ์รัสเซีย ไปทางเหนือและตะวันตกเป็นรัฐต่างๆ ของคริสเตียน จากช่วงเวลาตอนต้นจักรวรรดิออตโตมานมีความสัมพันธ์กับตะวันตกและยุโรปกลาง และได้ควบคุมชายฝั่งทะเลตะวันออกและทางใต้ของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และชายแดนทางตะวันตกของจักรวรรดิตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำดานูบ การติดต่อมิได้มีเฉพาะผู้ที่ปฏิบัติกันเท่านั้น แน่นนอนศัตรูนั้นมีอยู่ เมื่อกองเรือของออตโตมานได้ต่อสู้กับชาวเวนิสและชาวสเปน เพื่อเข้าควบคุมทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และกองทัพได้มาถึงประตูเมืองของเวียนนา ในระดับนี้ความสัมพันธ์สามารถแสดงออกมาในลักษณะของสงครามครูเสดในฝ่ายหนึ่ง และสงครามญิฮาด (jihad) ในอีกฝ่ายหนึ่งได้ อย่างไรก็ตามก็มีความสัมพันธ์ในแบบอื่นๆ ด้วย การค้าได้ดำเนินการเป็น

ส่วนใหญ่ โดยพ่อค้าชาวยุโรปชาวเวนิซและเจนัวในต้นศตวรรษของออตโตมาน และพ่อค้าอังกฤษและฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด มีการเสริมสร้างพันธมิตรกับกษัตริย์ยุโรปผู้มีศัตรูร่วมกันกับสุลต่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับฝรั่งเศสเพื่อต่อต้านราชวงศ์ฮาพส์บวร์คของออสเตรียและสเปน ในปี ค.ศ. 1569 ฝรั่งเศสได้รับสิทธินอกอาณาเขต กำหนดกฎเกณฑ์กิจกรรมต่างๆ ของพ่อค้าและนักเผยแผ่ศาสนา เหล่านี้คือตัวอย่างของการให้สิทธิพิเศษในระยะสั้นที่ให้แก่พ่อค้าของเมืองต่างๆของอิตาลีบางเมือง และต่อมาได้มอบให้แก่มหาอำนาจอื่นๆ ของยุโรป รัฐบาลใหญ่ๆ ของยุโรปมีสถานทูตและสถานกงสุลกิตติมศักดิ์ในอาณาจักร ซึ่งได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบรัฐของยุโรป ถึงแม้ว่าออตโตมานเองมิได้ส่งคณะทูตถาวรเข้าไปในเมืองหลวงของยุโรป จนกระทั่งหลังจากนั้นอีกนาน (ในแบบเดียวกัน โมร็อกโกและอังกฤษได้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเมื่อทั้งสองฝ่ายเป็นปรปักษ์ต่อสเปน)

จนกระทั่งกลางคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด ออตโตมานถือว่าความสัมพันธ์ยังคงมีความเข้มแข็งเท่าเทียมกันอย่างกว้างๆ ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่สิบห้ากองทหารอาชีพที่มีวินัยของสุลต่านซึ่งใช้อาวุธปืนจึงเทียบเคียงได้กับกองทัพใดๆของยุโรป ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด พวกออตโตมานเปิดการพิชิตครั้งใหญ่เป็นครั้งสุดท้ายคือ การพิชิตหมู่เกาะครีต (Crete) ซึ่งยึดมาจากชาวเวนิส ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด พวกเขาเกี่ยวข้องกับรัฐต่างๆ ของยุโรปในระดับที่เท่าเทียมกันทางการทูต แทนที่จะทำตัวเหนือกว่า ซึ่งพวกเขาสามารถรักษาไว้ได้ในตอนต้น และกองทัพของพวกเขาถูกถือว่าล้ำหลังผู้อื่นในเรื่องการจัดองค์กร การใช้กลยุทธ์ และใช้อาวุธ ถึงกระนั้นก็ไม่ใช่ว่าจะล้ำหลังจนไกลเกินไปถึงกับที่จะพยายามทำให้มันเข้มแข็งขึ้นมาไม่ได้ภายในระบบของสถาบันที่มีอยู่ การค้ายังคงดำเนินต่อไปภายในขอบเขตของสิทธินอกอาณาเขต

อย่างไรก็ตามในเลี้ยวสุดท้ายของศตวรรษ สถานการณ์เริ่มต้นเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและน่าตื่นเต้น ในเมื่อช่องว่างระหว่างทักษะทางเทคนิคของประเทศยุโรปตะวันตกและประเทศทางเหนือ และประเทศส่วนที่เหลือของโลกได้ขยายกว้างขึ้น ในระหว่างศตวรรษแห่งการปกครองของออตโตมาน ไม่มีความก้าวหน้าในทางเทคโนโลยีและความเสื่อมโทรมลงในระดับความรู้และความเข้าใจทางวิทยาศาสตร์ นอกเหนือจากที่ได้อู่อักชาวกรีกสองสามคนและคนอื่นๆ ที่มีการศึกษาในอิตาลี ก็มีความรู้เพียงเล็กน้อยในเรื่องภาษาของชาวยุโรปตะวันตก หรือความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และทางเทคนิคที่เกิดขึ้นที่นั่น ทฤษฎีต่างๆ ทางดาราศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชื่อของคอปเปอร์นิคัสได้ถูกกล่าวถึงเป็นครั้งแรก แต่ถึงกระนั้นก็ถูกเอ่ยขึ้นอย่างสรุปๆ เท่านั้นในภาษาตุรกีช่วงตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด และความก้าวหน้าทางการแพทย์ของชาวยุโรปค่อยๆ มาเป็นที่รู้จักกันในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด

ประเทศบางประเทศในยุโรปเวลานี้ได้เคลื่อนไปในระดับที่แตกต่างกันระดับหนึ่งทางอำนาจ ไรศกระบาดได้ยุติลงจึงหยุดทำความเสียหายแก่เมืองต่างๆ ของยุโรป เนื่องจากระบบการ

กักเรือเพราะมีโรคติดต่อมีผลดี และการนำเอาการสีข้าวโพดและการขยายพื้นที่ทำการเพาะปลูก ได้ทำให้การคุกคามของความอดอยากสิ้นสุดลง และเป็นไปได้ที่จะเลี้ยงดูประชากรจำนวนมากๆ การปรับปรุงในการก่อสร้างเรือและศิลปะของการเดินเรือ ก็ได้้นำเอากลาสีและพ่อค้าชาวยุโรปมา สุ่มหาสมุทรทั้งหลายของโลก และนำไปสู่การสถาปนาจุดและอาณานิคมต่างๆ ทางการค้า การค้าและการใช้เหมืองแร่และทุ่งนาของอาณานิคม ก่อให้เกิดการเพิ่มพูนของเงินทุนซึ่งถูกใช้ไป เพื่อผลิตสินค้าอุตสาหกรรมตามแนวทางใหม่และในขนาดใหญ่ขึ้น ความเจริญเติบโตของ ประชากรและทรัพย์สินทำให้เป็นไปได้ที่รัฐบาลที่จะรักษากองทัพและนาวิกโยธินขนาดใหญ่กว่า ไปได้ ดังนั้นประเทศบางประเทศของยุโรปตะวันตก - โดยเฉพาะอังกฤษ ฝรั่งเศสและ เนเธอร์แลนด์จึงเริ่มต้นกระบวนการสะสมทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ประเทศต่างๆ ของ อาณาจักรออตโตมานซึ่งก็เหมือนกับส่วนอื่นๆ ของเอเชียและแอฟริกา ที่ยังคงอยู่ในสถานการณ์ที่ ประชากรลดลงเนื่องจากโรคระบาด และความอดอยากและการผลิตมิได้นำไปสู่การมีเงินทุน ซึ่ง จำเป็นสำหรับความเปลี่ยนแปลงพื้นฐานในวิธีการ หรือการเพิ่มขึ้นใดๆ ในอำนาจที่มีการจัดการ ของรัฐบาล

ความเจริญเติบโตในอำนาจทางการทหารของยุโรปตะวันตก ยังไม่เคยมีใครรู้สึกรู้ได้ โดยตรง ในเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตกนั้น อำนาจของสเปนประสบกับความเสื่อมโทรมและ *เดย์* ของแอลเจียร์สามารถที่จะเข้ายึดโอรานซึ่งเคยตกอยู่ในมือของสเปนได้ในปี ค.ศ. 1792 ทาง เมดิเตอร์เรเนียนตะวันออกอำนาจของชาวเวนิสเสื่อมทรามลงไป ส่วนอำนาจของอังกฤษและ ฝรั่งเศสยังดำรงอยู่ ดูเหมือนว่าอันตรายจะมาจากทางเหนือและทางตะวันออก รัสเซียซึ่ง กองทัพและรัฐบาลของตนได้รับการจัดองค์การใหม่ในแนวของตะวันตกรุกไปทางใต้ ในสงคราม ที่รุนแรงกับอาณาจักรออตโตมาน (ค.ศ. 1768-74) กองทัพเรือภายใต้การบัญชาการของ รัสเซียได้เข้าไปในเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก และกองทัพรัสเซียได้เข้าครอบครองแคว้นไครเมีย (Crima) ซึ่งถูกผนวกเข้าไปในจักรวรรดิรัสเซียในอีกสองสามปีต่อมา นับจากเวลานี้ทะเลดำ มิได้เป็นทะเลสาบของออตโตมานอีกต่อไป เมืองท่าใหม่ของรัสเซียคือเมืองโอเดสซา (Odessa) ได้กลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าไปแล้ว

ไกลไปทางตะวันออกในอินเดีย บางสิ่งบางอย่างที่เป็นลางร้ายไม่น้อยกว่านั้นกำลังเริ่มต้น ขึ้น เรือของชาวยุโรปได้แล่นไปรอบๆ แหลมกู๊ดโฮป (Cape of Good Hope) เป็น ครั้งแรกในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบห้าและได้มีที่มั่นทางการค้าของยุโรปค่อยๆ ถูกสร้าง ขึ้นบนชายฝั่งทะเลของอินเดีย ในอ่าวเปอร์เซียและบนหมู่เกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ สำหรับศตวรรษต่อมาหรือมากกว่านั้นการค้าของพวกยุโรปถูกจำกัดลง เส้นทางที่อ้อมแหลมนั้น ยาวและเสี่ยงอันตราย เครื่องเทศและสินค้าอื่นๆ จากเอเชียยังคงถูกส่งไปทางอ่าวเปอร์เซียหรือ ทะเลแดงไปยังเมืองต่างๆ ของตะวันออกกลาง เพื่อจะขายในตลาดท้องถิ่นหรือกระจายไปทาง ตะวันตกและทางเหนือ ยุโรปต้องการซื้อเครื่องเทศแต่ไม่มีอะไรจะขายกลับไป เรือและพ่อค้า

ของยุโรปในมหาสมุทรอินเดียส่วนใหญ่ยังอยู่กับการซื้อขายระหว่างท่าเรือของเอเชีย ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดการค้าเครื่องเทศทำกันอยู่รอบๆแหลมนั้นโดยชาวดัตช์ แต่ในบางระดับการสูญเสียให้แก่พ่อค้าออตโตมานได้ถูกทดแทนโดยการค้าใหม่ คือการค้ากาแฟที่ปลูกในเยเมนและกระจายออกไปยังโลกตะวันตกโดยพ่อค้าในกรุงไคโร ภายหลังบริษัทการค้าของยุโรปได้เริ่มขยายตัวออกไปพื้นเมืองท่าของตน และกลายเป็นผู้เก็บภาษีและผู้ปกครองที่แท้จริงของบริเวณอันกว้างขวาง บริษัทอินเดียตะวันออกของดัตช์ (The Dutch East India Company) ได้ขยายการควบคุมของตนไปยังอินโดนีเซีย และบริษัทอังกฤษได้เข้ามาบริหารแทนในภูมิภาคอันกว้างใหญ่ของจักรวรรดิมุสลิมคือแคว้นเบงกอลในทศวรรษของ ค.ศ. 1760

ในปีหลายๆ ของคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด ลักษณะการค้าของยุโรปกับตะวันออกกลางและแถบมัฆริบกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด พ่อค้าและกลาสิชาวอาหรับบางกลุ่มยังคงสามารถที่จะรักษาสถานภาพของพวกเขาในทางการค้าแถบมหาสมุทรอินเดียไว้ได้ โดยเฉพาะชาวโอมานซึ่งกิจการและอำนาจของพวกเขาได้ขยายไปทางชายฝั่งทะเลแอฟริกาตะวันออก อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปแล้วการแลกเปลี่ยนระหว่างภูมิภาคต่างๆ ของโลกตกอยู่ในมือของพ่อค้าและเจ้าของเรือชาวยุโรป เรือของอังกฤษมาจากม็อกคา (Mokha) บนฝั่งทะเลของเยเมนเพื่อซื้อกาแฟ เครื่องเทศของเอเชียถูกนำไปยังตะวันออกกลางโดยพ่อค้าชาวยุโรป ไม่เฉพาะพ่อค้าเท่านั้นแต่ผู้ผลิตก็ตกอยู่ภายใต้การทำนาย สินค้าต่างๆ ที่ผลิตขึ้นในยุโรปหรือภายใต้การควบคุมของยุโรปในอาณานิคมต่างๆ ในทวีปเอเชีย และโลกใหม่เริ่มต้นแข่งขันกับสินค้าของตะวันออกกลางทั้งในตลาดยุโรปและตะวันออกกลาง กาแฟจากมาร์ตีนิก (Martinique) มีราคาถูกกว่าของเยเมน และพ่อค้าที่จัดการขายก็มีเทคนิคทางการค้าดีกว่าพ่อค้าไคโร พวกเขาได้ผูกขาดตลาดยุโรปด้วย ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดกาแฟม็อกคาได้สูญเสียการค้าในยุโรปไปอย่างแท้จริง และกำลังเผชิญกับการแข่งขันกับกาแฟจาก แอนติเลส (Antilles) ในไคโร ตูนิซ และอิสตันบูล น้ำตาลจากแอนติเลสซึ่งฟอกขาวในเมืองมาร์เซิลส์ ถูกความต้องการน้ำตาลของอียิปต์ สิ่งทอของฝรั่งเศสคุณภาพดีขายให้กับสตรีและบุรุษสามัญชนตลอดจนราชสำนัก ในทางกลับกันส่วนใหญ่ยุโรปซื้อไหมซึ่งเป็นวัตถุดิบจากเลบานอนและฝ้ายจากปาเลสไตน์ภาคเหนือ รัชูปีซจากแอลจีเรียและตูนิเซียและหนังสัตว์จากโมร็อกโก

ในส่วนที่เกี่ยวกับการค้ากับยุโรปนั้น ประเทศต่างๆ ของตะวันออกกลางและแถบมัฆริบมีฐานะเป็นเพียงผู้จัดส่งสำคัญของวัตถุดิบและเป็นผู้ซื้อผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป อย่างไรก็ตามผลของสิ่งนี้ยังมีอย่างจำกัด การค้ากับยุโรปมีความสำคัญสำหรับเศรษฐกิจของประเทศอาหรับน้อยกว่าสำหรับประเทศที่อยู่ไกลออกไปทางตะวันออก หรือที่ผ่านเส้นทางแม่น้ำไนล์หรือทะเลทรายซาฮารา ระหว่างดินแดนชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและแอฟริกา ผลกระทบส่วนใหญ่อาจทำให้การค้าระหว่างส่วนต่างๆ ของจักรวรรดิออตโตมานลดน้อยลงโดยเฉพาะสินค้าต่างๆ ซึ่งยุโรปกลายเป็นผู้แข่งขัน

ไม่ว่าจะอยู่ในขนาดจำกัดอย่างไรก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเครื่องหมายของการเข้าแทนที่ในเรื่องอำนาจ หากว่าเรือของอังกฤษมาไกลจนถึงมือคคา ก็อาจเข้ามาไกลจนถึงทะเลแดงเพื่อมาคุกคามความมั่นคงของเมืองต่างๆ ทางศาสนาและรายได้ของอียิปต์ก็เป็นได้ การขยายอำนาจของอังกฤษในแคว้นเบงกอล อันเป็นดินแดนที่มีประชากรมุสลิมจำนวนมาก และเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิमुคัล อย่างน้อยก็เป็นที่รู้จักในกลุ่มผู้ปกครองอาณาจักรออตโตมาน รัสเซียครอบครองไครเมียอันเป็นดินแดนที่มีมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งปกครองโดยราชวงศ์ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับออตโตมาน และการเคลื่อนไหวของกองเรือรบรัสเซียในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมากกว่า ในตอนปลายของศตวรรษนั้นได้มีการรับรู้ถึงอันตรายมากขึ้น ในหมู่ประชาชนทั่วไปต่างตระหนักดีถึงคำพยากรณ์ต่างๆ ของศาสดา ในหมู่ชนชั้นนำของออตโตมานตระหนักในความคิดที่ว่าจะต้องทำอะไรบางอย่างแล้ว บางครั้งบางคราวสถานทูตต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในราชสำนักของยุโรป ได้พบปะกับนักการทูตและนักเดินทางชาวยุโรป ได้นำเอาความรู้เรื่องความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุโรปตะวันตกมารายงาน เป็นที่แจ่มแจ้งแก่เจ้าหน้าที่ชั้นสูงบางคนของออตโตมานว่าจำเป็นจะต้องทำให้การป้องกันจักรวรรดิของตนให้เข้มแข็งขึ้น ได้มีความพยายามบางอย่างที่จะนำเอากองทหารที่มีการฝึกฝนและยุทธวิธีปรกรณ์สมัยใหม่มาใช้ในกองทัพและนาวิกโยธิน และในทศวรรษของ ค.ศ. 1790 เมื่อมีการเริ่มต้นของสุลฏอนพระองค์ใหม่คือ เซลิมที่สาม (Selim III – ค.ศ. 1789-1807) จึงได้มีความพยายามอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างกองทัพแบบใหม่ขึ้น แต่ในที่สุดต้องประสบกับความล้มเหลว เพราะการสร้างกองทัพใหม่ และการปฏิรูปงบประมาณซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยนั้น คุกคามต่อผลประโยชน์ต่างๆ ที่ทรงอำนาจซึ่งมีอยู่อย่างมากมายก่ายกอง

ภาคที่ 4

ยุคสมัยแห่งจักรวรรดิยุโรป

(ค.ศ. 1800-1939)

ศตวรรษที่สิบเก้าเป็นยุคสมัยที่ยุโรปครอบครองโลก ความเติบโตของโรงงานผลิตขนาดใหญ่ และการเปลี่ยนแปลงในวิธีการของการสื่อสาร – การเข้ามาของรถยนต์ รางรถไฟและโทรเลข – นำไปสู่การขยายตัวทางการค้าของยุโรป สิ่งเหล่านี้มาพร้อมกับการเพิ่มขึ้นในกำลังอาวุธของรัฐยุโรปอันยิ่งใหญ่ การพิชิตครั้งใหญ่ของประเทศที่พูดภาษาอาหรับคือการที่แอลจีเรียถูกฝรั่งเศสพิชิต (ค.ศ. 1830-47) รัฐมุสลิมและสังคมต่างๆ ไม่อาจอยู่อย่างมั่นคง และด้วยระบบที่มีความพอเพียงในตัวเองจากวัฒนธรรมที่ได้รับมาได้อีกต่อไป ความต้องการของฝ่ายมุสลิมในเวลานี้ก็คือ การก่อให้เกิดความเข้มแข็งที่จะมีชีวิตอยู่ในโลกที่ถูกผู้อื่นควบคุม รัฐบาลออตโตมานจึงนำเอาวิธีการใหม่ในการจัดการทางทหาร การบริหารและแบบประมวลกฎหมายสำหรับยุโรปทั้งหลายมาใช้ เช่นเดียวกับผู้ปกครองของแคว้นที่ปกครองอิสระอย่างแท้จริงคืออียิปต์และตูนิเซีย

ในเมืองหลวงต่างๆ ของรัฐบาลปฏิรูปเหล่านี้และในเมืองท่าต่างๆ ซึ่งเติบโตขึ้นอันเนื่องมาจากการขยายตัวทางการค้ากับยุโรป ความเป็นพันธมิตรใหม่แห่งผลประโยชน์ได้ก่อตัวขึ้นระหว่างรัฐบาลที่กำลังปฏิรูปกับพ่อค้าต่างชาติและชนชั้นนำชาวพื้นเมือง ที่เป็นเจ้าของที่ดินและพ่อค้าทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการค้ากับยุโรป อย่างไรก็ตามถือเป็นความสมมูลที่ไม่มั่นคง และในระยะเวลาหนึ่งอียิปต์และตูนิเซียก็ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของยุโรป ตามมาด้วยโมร็อกโกและลิเบีย (Libya) จักรวรรดิออตโตมานจึงสูญเสียแคว้นต่างๆ ของยุโรปส่วนมากไปด้วย และกลายเป็นรัฐอาหรับ – เตอร์กามากขึ้น

ในขณะที่วัฒนธรรมด้านศาสนาและกฎหมายของอิสลามยังคงได้รับการรักษาเอาไว้ ความคิดแบบใหม่จึงได้ปรากฏขึ้น พยายามที่จะอธิบายถึงเหตุผลสำหรับความเข้มแข็งของยุโรป และแสดงให้เห็นว่าประเทศมุสลิมก็สามารถนำเอาความคิดและวิธีการของยุโรปมาปรับใช้ได้โดยไม่ต้องบิดพลิ้วต่อศรัทธาของตนเอง บรรดาผู้ที่ได้สร้างความคิดแบบใหม่นี้ส่วนใหญ่ก็คือผู้ที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนต่างๆ ที่สร้างขึ้นโดยรัฐบาลปฏิรูปหรือนักสอนศาสนาต่างประเทศ พวกเขาสามารถแสดงความคิดของพวกเขาโดยผ่านสื่อใหม่ๆ คือหนังสือพิมพ์และนิตยสาร ความคิดที่ครอบงำอยู่มากที่สุดของพวกเขาได้แก่การปฏิรูปกฎหมายอิสลาม การสร้างพื้นฐานใหม่สำหรับจักรวรรดิออตโตมาน การเป็นพลเมืองที่เท่าเทียมกันและในปลายคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้าจึงมีความคิดเรื่องชาตินิยม นอกจากเวลาที่เกิดการจลาจลเกิดขึ้นแล้ว ความคิดใหม่ๆ เหล่านี้ไม่มีใครจะได้สัมผัสกับชีวิตของชนบทและทะเลทรายเอาเสียเลย

สงครามโลกครั้งที่หนึ่งยุติลงด้วยการล่มสลายของจักรวรรดิออตโตมานอย่างสิ้นเชิง จากการพังทลายของจักรวรรดิก่อให้เกิดมีรัฐเอกราชใหม่ของเตอร์กีปรากฏขึ้นมา แต่แคว้นอาหรับ

ต่างๆของอาณาจักรตกอยู่ภายใต้การควบคุมของอังกฤษและฝรั่งเศส โลกที่พูดภาษาอาหรับ
ทั้งหมดบัดนี้ตกอยู่ใต้การปกครองของยุโรปยกเว้นบางส่วนของคาบสมุทรอาหรับ การควบคุม
ของต่างชาติได้นำเอาความเปลี่ยนแปลงทางการบริหารและความก้าวหน้าทางการศึกษาบางประการ
มาให้ แต่ก็มี การสนับสนุนความเติบโตของลัทธิชาตินิยมด้วย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในหมู่นักชั้นผู้มี
การศึกษาของสังคม ในบางประเทศได้มีการทำความตกลงกันโดยที่ประเทศที่มีอำนาจมากกว่า
ได้ขยายการปกครองตนเองภายในขอบเขต แต่ในที่อื่นๆ ความสัมพันธ์ยังคงเป็นในแบบต่อต้าน
อยู่ การสนับสนุนที่รัฐบาลอังกฤษให้ในการสร้างบ้านแห่งชาติของชาวยิวในปาเลสไตน์
ก่อให้เกิดสถานการณ์ซึ่งส่งผลต่อความคิดเห็นของนักชาตินิยมในบรรดาประเทศที่พูดภาษาอาหรับ

บทที่ 16

อำนาจของยุโรป และรัฐบาลปฏิรูป (ค.ศ. 1800-1860)

การขยายอาณาเขตของยุโรป

ความพยายามประการแรกที่จะฟื้นฟูความเข้มแข็งของรัฐบาลแห่งจักรพรรดิได้เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วน เพราะมีสงครามระหว่างฝรั่งเศสฝ่ายปฏิวัติ แล้วก็ของกษัตริย์นโปเลียน (Napoleon) ในขณะนั้น กับมหาอำนาจอื่นๆ ของยุโรป ซึ่งสร้างความสั่นสะเทือนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1792 ถึง ค.ศ. 1815 และดำเนินต่อไป ณ ที่ใดก็ตามที่กองทัพยุโรปสามารถเดินทัพหรือแล่นเรือไป กองทัพฝรั่งเศส รัสเซียและออสเตรียได้เข้าครอบครองส่วนต่างๆ ของแคว้นแห่ง *สลุออน* ของยุโรปในเวลาต่างๆ กัน นับเป็นครั้งแรกที่อำนาจทางทะเลของอังกฤษและฝรั่งเศส ได้ปรากฏตัวให้เห็นทางแถบตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ที่จุดหนึ่งกองเรืออังกฤษพยายามที่จะเข้าไปยังช่องแคบที่นำไปสู่กรุงอิสตันบูล ในปี ค.ศ. 1798 การเดินทัพของกองกำลังฝรั่งเศส บัญชาการโดยนโปเลียน ได้เข้ายึดครองอียิปต์ในฐานะที่ทำสงครามกับอังกฤษ ฝรั่งเศสปกครองอียิปต์อยู่สามปีและพยายามที่จะเคลื่อนจากที่นั่นไปซีเรีย แต่ถูกบังคับให้ล่าถอยออกไป โดยการแทรกแซงของอังกฤษและออตโตมาน หลังจากการเป็นพันธมิตรอย่างเป็นทางการครั้งแรกระหว่างออตโตمانกับรัฐที่ไม่ใช่มุสลิม

นี่เป็นเหตุการณ์ย่อยๆ และความสำคัญของเรื่องนี้ถือเป็นที่ยกเถียงกันในหมู่นักประวัติศาสตร์บางคน บางคนก็คิดถึงเรื่องนี้ว่าเป็นการเปิดศักราชใหม่ในตะวันออกกลาง นี่เป็นการบุกรุกใหญ่ครั้งแรกของมหาอำนาจยุโรปสู่ประเทศตอนกลางของโลกมุสลิม และเป็นการเปิดเผยรูปแบบใหม่แห่งอำนาจทางทหารครั้งแรกต่อพลเมืองของประเทศเหล่านั้น และต่อคู่แข่งชั้นต่างๆ ของรัฐใหญ่ๆ ของยุโรป นักประวัติศาสตร์มุสลิมชื่อ อัล-ญะบรีตี (al-Jabarti) มีภูมิลำเนาอยู่ ณ กรุงไคโรในเวลานั้นได้บันทึกเป็นรายละเอียดยาวที่มีชีวิตชีวาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยผู้รุกรานและแสดงให้เห็นความรู้สึกแห่งความแตกแยกกันแห่งพละกำลังระหว่างสองฝ่าย และความไม่พร้อมของบรรดาผู้ปกครองของอียิปต์ในการที่จะสนองตอบต่อการท้าทาย เขาบอกพวกเขาว่าเมื่อข่าวของชาวฝรั่งเศสได้มาจดที่เมืองอเล็กซานเดรียมาถึง พวกเขาผู้นำของรัฐบาลมัมลุกในนครไคโรในครั้งแรกนั้น พวกเขาไม่ได้คิดอะไร ‘ด้วยความไว้วางใจในความเข้มแข็งของพวกเขา และการอ้างว่าหากพวกแฟรงค์ (Franks) มาถึง คนเหล่านั้นก็ไม่อาจต่อต้านพวกเขาได้ และพวกเขาก็จะบดขยี้คนเหล่านั้นไว้ภายใต้เท้าม้าของตนในทีเดียว’ แต่

สิ่งนี้ตามมาด้วยความพ่ายแพ้ ความตระหนกและความพยายามที่จะแข็งข้อ อย่างไรก็ตามผลมาจากการเป็นปรีภัยของญะบรีตต่อพวกผู้ปกครองใหม่ จึงได้มีความนิยมชมชอบบางประการกับนักวิชาการและนักวิทยาศาสตร์ที่มาพร้อมกับพวกฝรั่งเศส

ถ้าหากว่ามุสลิมคนใดมาหาพวกเขาเพื่อที่จะสำรวจรอบๆ พวกนั้นก็มิได้กีดกันเขาให้เข้ามายังสถานที่ต่างๆ ที่ได้รับการปกป้องมากที่สุด... และหากว่าพวกเขาพบว่ามุสลิมผู้นั้นอยากรู้หรือปรารถนาในความรู้ คนเหล่านั้นก็แสดงความเป็นมิตรและความรักแก่เขา และจะนำรูปภาพและแผนที่ สัตว์ นกและต้นไม้ต่างๆ ทุกชนิดมาให้ดู รวมทั้งประวัติศาสตร์ของคนโบราณและของชนชาติทั้งหลาย และเรื่องเล่าของบรรดาศาสดา... ฉันได้ไปหาพวกเขาบ่อยครั้งและพวกเขาแสดงทุกอย่างเหล่านั้นให้ฉันดู

เหตุการณ์ดังกล่าวรบกวนชีวิตในแผ่นดินออตโตมานและอาหรับ กองทัพฝรั่งเศสในเมดิเตอร์เรเนียนนำเอาชัยพืชมามากจากแอลจีเรีย และกองทัพอังกฤษในสเปนก็นำมันมายังอียิปต์ เรื่องของพ่อค้าอังกฤษและฝรั่งเศสไม่อาจเคลื่อนไหวได้อย่างง่ายๆ ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก สิ่งนี้จึงเปิดโอกาสให้แก่พ่อค้าและเจ้าของเรือชาวกรีก การสร้างสาธารณรัฐโดยฝรั่งเศสในแถบบัลข่านมิได้ผ่านไปอย่างไม่มีอุปสรรคจากชาวกรีกและเซอร์เบีย เสียงสะท้อนบางประการแห่งโศกนาฏกรรมปฏิวัติได้ถูกฉวยเอาไว้โดยพลเมืองคริสเตียนของ*สูลฏอน* แม้ว่าจะอยู่ในระดับที่ไม่สำคัญนักสำหรับชาวเตอร์กหรืออาหรับมุสลิมก็ตาม

เมื่อสงครามนโปเลียนยุติลง อำนาจและอิทธิพลของยุโรปยังขยายไกลออกไปอีก การที่โรงงานยอมรับเทคนิคใหม่และการอุตสาหกรรมยอมรับวิธีการจัดการใหม่ๆ ได้รับแรงผลักดันจากความจำเป็นและพลังงานซึ่งมีมาจากสงคราม เวลานี้สงครามสิ้นสุดลงแล้วพวกพ่อค้าและสินค้าจึงสามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างเสรี โลกเปิดให้แก่ผ้าฝ้ายและผ้าขนสัตว์ราคาถูกๆ และสินค้าโลหะใหม่ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ผลิตในอังกฤษเป็นส่วนมากและเป็นครั้งแรก แต่ก็มีในฝรั่งเศส เบลเยียม สวิตเซอร์แลนด์และเยอรมนีตะวันตกด้วย ในทศวรรษของ ค.ศ. 1830 และ ค.ศ. 1840 การปฏิวัติในด้านการขนส่งได้เริ่มต้นขึ้นด้วยการเข้ามาของเรือกลไฟและรถไฟ แต่ก่อนนั้นการขนส่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางบกนั้นมียาพาแพง ช้าและเสี่ยงอันตราย แต่เวลานี้ได้กลายเป็นความรวดเร็วและไว้วางใจได้ และสัดส่วนซึ่งแสดงให้เห็นราคาทั้งหมดของสินค้ามีขนาดน้อยลง เป็นเรื่องเป็นไปได้ที่จะเคลื่อนตัวไปไม่เฉพาะแต่สินค้าฟุ่มเฟือยเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสินค้าสำหรับตลาดใหญ่ๆ ที่อยู่ไกลออกไปมากๆ ด้วย คนและข่าวสามารถเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วเช่นกัน และนี่ทำให้ตลาดเงินระหว่างประเทศก็สามารถเจริญเติบโตได้ด้วยธนาคาร ตลาดหุ้น สกุลเงินที่เกี่ยวข้องกับเงินปอนด์ สเตอริง สามารถนำเอากำไรจากการค้าไปลงทุนที่จะก่อให้เกิดกิจการผลิตใหม่ๆ ได้ เบื้องหลังพ่อค้าและกลาสีก็มีกำลังทางอาวุธของรัฐต่างๆ ในยุโรปให้การสนับสนุน สงครามนโปเลียนได้แสดงความเหนือชั้นของพวกเขา ในด้านอาวุธนั้นไม่สู้จะมากนัก เพราะว่าความเปลี่ยนแปลงในเทคโนโลยีทางทหารนั้น แต่ที่เหนือชั้นเป็นเรื่องการจัดองค์กรในกองทัพและการใช้กองทัพเสียมากกว่า

ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้แก่ความเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องของประชากรระหว่างปี ค.ศ. 1800 และ ค.ศ. 1850 ประชากรของราชอาณาจักรอังกฤษได้เพิ่มขึ้นจาก 16 ล้านคนเป็น 27 ล้านคน และของยุโรปทั้งหมดเพิ่มขึ้นราวร้อยละ 50 ลอนดอนกลายเป็นนครที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีประชากร 2 ½ ล้านในทศวรรษของ ค.ศ. 1850 นครต่างๆ ที่เป็นเมืองหลวงได้เติบโตขึ้นเช่นกันและเมืองอุตสาหกรรมชนิดใหม่ถือกำเนิดขึ้น ซึ่งมีสำนักงานและโรงงานต่างๆ มากมาย ในตอนกลางของทศวรรษ ประชากรกว่าครึ่งของอังกฤษเป็นคนในเมือง การมุ่งความสนใจไปในเมืองต่างๆ ก่อให้เกิดกำลังคนเพื่อการอุตสาหกรรมและกองทัพและความเติบโตของตลาดภายในประเทศเพื่อรองรับสินค้าจากโรงงานต่างๆ ทั้งสองอย่างนี้ต้องการและทำให้เกิดรัฐบาลที่เป็นไปได้ ซึ่งจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับโดยตรงมากขึ้นในชีวิตของสังคม ในขณะเดียวกันการแพร่ขยายของการอ่านออกเขียนได้ และหนังสือพิมพ์ช่วยให้มีการขยายความคิดต่างๆ ที่ถือกำเนิดขึ้นมาจากการปฏิวัติฝรั่งเศส และก่อให้เกิดการเมืองชนิดใหม่ ซึ่งพยายามที่จะระดมความคิดเห็นของพลเมืองในการสนับสนุนรัฐบาลอย่างกระตือรือร้น หรือไม่ก็ต่อต้านรัฐบาลไปเสียเลย

เสียงสะท้อนแห่งการขยายตัวอย่างกว้างขวางของพลังงาน และอำนาจจากยุโรปนี้รู้สึกได้ในทุกๆ แห่งของโลก ระหว่างทศวรรษ ค.ศ. 1830 และ ค.ศ. 1860 เส้นทางประจำของเรือกลไฟได้เชื่อมต่อกับท่าเรือต่างๆ ของทางใต้และทางตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียนกับกรุงลอนดอนและลิเวอพูลเมืองมาร์เชลส์และทริสเต (Trieste) สิ่งทอและสินค้าโลหะมีตลาดอันกว้างขวางและกำลังเจริญเติบโต อังกฤษส่งสินค้าออกไปยังประเทศเมดิเตอร์เรเนียนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 800 ในเรือราคาระหว่างปีค.ศ. 1815 กับค.ศ. 1850 ในเวลานั้นชาวเบดูอินในทะเลทรายซีเรียเริ่มสวมใส่เสื้อเชิร์ตที่ทำด้วยผ้าจากเมืองแลงคาไชร์ (Lancashire) ในเวลาเดียวกันความต้องการวัตถุดิบของยุโรปสำหรับโรงงานต่างๆ และต้องการอาหารสำหรับประชากรซึ่งทำงานในโรงงานเหล่านั้น ได้ส่งเสริมการผลิตพืชผลสำหรับขายและส่งออก การส่งออกธัญพืชยังคงดำเนินต่อไป ถึงแม้ว่าจะมีความสำคัญน้อยลง เพราะการส่งออกธัญพืชของรัสเซียเจริญเติบโตขึ้นก็ตาม น้ำมันมะกอกจากตุนิเซียเป็นที่ต้องการสำหรับทำสบู่ ทำผ้าไหม เลบานอนสำหรับโรงงานต่างๆ ในเมืองลียง (Lyon) และเหนืออื่นใด ต้องการผ้าจากอียิปต์สำหรับโรงงานในเมืองแลงคาไชร์ ในปี ค.ศ. 1820 วิศวกรชาวฝรั่งเศสชื่อ หลุยส์ ยีอแมล (Loius Jumel) ได้เริ่มต้นเพาะปลูกฝ้ายใยยาว ซึ่งเหมาะสำหรับสิ่งทอชั้นสูง ซึ่งเขาพบในสวนของอียิปต์ นับแต่นั้นการเพิ่มจำนวนที่ดินสำหรับเพาะปลูกของอียิปต์จึงเปลี่ยนมาเป็นการผลิตฝ้ายเกือบทั้งหมด การส่งออกไปยังอังกฤษในสี่สิบปีที่ตามมา จากการเริ่มต้นของยีอแมลมูลค่าการส่งออกฝ้ายอียิปต์ได้เพิ่มขึ้นจากที่เกือบไม่มีอะไรเลยไปจนถึงราว 1.5 ล้านปอนด์อียิปต์ในปี ค.ศ. 1861 (เงินปอนด์อียิปต์โดยคร่าวๆ จะเท่ากับปอนด์สเตอร์ลิง)

เมื่อต้องเผชิญกับการกระจายพลังงานของยุโรปเช่นนี้ ประเทศอาหรับก็เหมือนกับประเทศส่วนใหญ่ในเอเชียและแอฟริกา คือสามารถก่อให้เกิดอำนาจที่แทนอำนาจของตนเองได้ ประชากรมิได้เปลี่ยนไปมากนักระหว่างครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า การควบคุมภาพโรคค่อยๆ ดำเนินไปที่ละน้อย อย่างน้อยก็ตามชายฝั่งทะเลของเมืองต่างๆ ในฐานะที่เป็นระบบสถานที่กักกันการแพร่ขยายโรค ภายใต้การดูแลของชาวยุโรปจึงถูกนำมาใช้ แต่โรคหิวดังที่แพร่ระบาดมาจากอินเดีย ประเทศอาหรับยังไม่ได้เข้าสู่ยุคสมัยของทางรถไฟ ยกเว้นแต่มีการเริ่มต้นเล็กๆ น้อยๆ ในอียิปต์และแอลจีเรีย การสื่อสารภายในยังล่าช้าและความแห้งแล้งยังคงมีอยู่ ในขณะที่ประชากรของอียิปต์เพิ่มขึ้นจากสี่ล้านคนในปี ค.ศ. 1800 เป็น 5.5 ล้านคนในปี ค.ศ. 1860 ในประเทศอื่นๆ ส่วนใหญ่ยังคงหยุดนิ่งอยู่เท่าเดิม และในแอลจีเรียด้วยเหตุผลเฉพาะ ประชากรตกต่ำลงค่อนข้างมากจาก 3 ล้านคนในปี ค.ศ. 1830 เหลือ 2.5 ล้านคนในปี ค.ศ. 1860 เมืองท่าชายฝั่งทะเลบางแห่งมีขนาดเติบโตขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองอเล็กซานเดรีย ซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญสำหรับส่งออกฝ้ายของอียิปต์ ซึ่งเพิ่มขึ้นจากราว 10,500 ในปี ค.ศ. 1800 ถึง 10,000 ในปี ค.ศ. 1850 อย่างไรก็ตามเมืองส่วนมากโดยคร่าวๆ ยังมีขนาดเดียวกันเช่นแต่ก่อนและมีได้มีเมืองที่ทันสมัยใหม่ๆ โดยเฉพาะซึ่งทำให้อำนาจของรัฐสมัยใหม่เติบโตขึ้นแต่อย่างใด นอกจากบริเวณที่ผลิตพืชผลสำหรับส่งออกแล้ว การผลิตทางการเกษตรยังคงอยู่ในระดับที่พอยังชีพได้ และไม่อาจนำไปสู่การเพิ่มพูนของเงินทุนเพื่อลงทุนในการผลิตได้

การเริ่มต้นของจักรวรรดิยุโรป

เบื้องหลังพ่อค้าและพวกเจ้าของเรือของยุโรปต่างมีเอกอัครราชทูตและกงสุลของผู้มีอำนาจบาตรใหญ่ ซึ่งได้รับการสนับสนุนเป็นขั้นสุดท้ายด้วยพลังอำนาจทางอาวุธของรัฐบาลของพวกเขา ระหว่างครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า พวกเขาสามารถทำงานในแนวทางซึ่งก่อนหน้านี้เป็นเรื่องเป็นไปไม่ได้ มีการใช้อิทธิพลกับรัฐบาลและข้าราชการและใช้มันเพื่อที่จะขยายผลประโยชน์ทางการค้าของพลเมืองและผลประโยชน์ส่วนใหญ่ทางการเมืองของประเทศของพวกเขา และยังขยายความช่วยเหลือและการปกป้องชุมชนต่างๆ ซึ่งรัฐบาลของพวกเขามีการติดต่อด้วยเป็นพิเศษ ฝรั่งเศสมีความสัมพันธ์พิเศษ ย้อนหลังกลับไปถึงคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด พร้อมกับชาวคริสเตียน สาขายูนิเอต (Uniate) คือส่วนของคริสต์จักรตะวันออกซึ่งยอมรับอำนาจสูงสุดของสันตะปาปา และที่เป็นพิเศษก็คือติดต่อกับพวกมารอนไนท์ (Maronite) ในเลบานอน ในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด รัสเซียได้อ้างที่จะปกป้องคริสตจักรออร์ทอดอกซ์ตะวันออกด้วยข้ออ้างที่คล้ายคลึงกัน

ในตอนนี้ด้วยอำนาจใหม่ของพวกเขา ซึ่งไม่เฉพาะฝรั่งเศสและรัสเซียเท่านั้น แต่รวมถึงรัฐต่างๆ ในยุโรปโดยทั่วไปด้วย ได้เริ่มต้นที่จะเข้าไปแทรกแซงร่วมกัน ในความสัมพันธ์ระหว่าง

สุลต่านและพลเมืองที่เป็น คริสเตียนของพระองค์ ในปี ค.ศ. 1808 ชาวเซิร์บที่อยู่ในที่นี้คือ ยูโกสลาเวียได้ลุกขึ้นมาต่อต้านรัฐบาลออตโตมานในท้องถิ่น และผลที่ตามมาหลังจากการผันแปรอย่างมากก็คือการสร้างรัฐปกครองตนเองเซอร์เบียขึ้นในปี ค.ศ. 1830 ด้วยความช่วยเหลือของยุโรป ในปี ค.ศ. 1821 มีบางสิ่งบางอย่างที่มีความสำคัญโดยทั่วไปมากกว่าเกิดขึ้น นั่นคือการลุกฮือขึ้นในหมู่ชาวกรีกที่ดำรงตำแหน่งที่ค่อนข้างได้รับความดีความชอบมาเป็นเวลานานในหมู่ประชาชนพลเมือง และผู้ที่มีทรัพย์สิน และการติดต่อกับยุโรปของพวกเขาได้ขยายตัวออกไป ในส่วนหนึ่งนี้เป็นการลุกฮือขึ้นต่อต้านผู้ปกครองท้องถิ่นหลายครั้ง ส่วนหนึ่งเป็นการเคลื่อนไหวทางศาสนาเพื่อต่อต้านการครอบครองของมุสลิม แต่ก็เกินไปโดยวิญญูญาณใหม่ๆแห่งชาตินิยมด้วย ความคิดที่ว่าผู้ที่พูดภาษาเดียวกัน และร่วมอยู่ในความทรงจำเดียวกันควรอยู่ร่วมกันในสังคมการเมืองที่เป็นเอกราช ความคิดนี้ได้ขยายตัวออกไปจากการปฏิวัติฝรั่งเศส และในหมู่ชาวกรีกมันเกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูผลประโยชน์ในกรีซโบราณด้วย ที่นั่นเช่นกันที่ผลที่ได้รับได้แก่ การแทรกแซงของยุโรป ทั้งการทหารและการทูต และการสร้างราชอาณาจักรอันเป็นเอกราชขึ้นในปี ค.ศ. 1833

ในสถานที่บางแห่งรัฐต่างๆ ในยุโรปสามารถยึดเคียรปกครองโดยตรงของพวกเขาเอง สิ่งนี้เกิดขึ้นไม่เฉพาะในตอนกลางๆ ของโลกออตโตมานเท่านั้น แต่ยังมีตามรอบนอกซึ่งรัฐยุโรปรัฐหนึ่งสามารถกระทำการได้โดยไม่ต้องคล้อยตามผลประโยชน์ของผู้อื่น ในแคว้นคอเคซัส รัสเซียได้ขยายลงไปทางใต้ไปสู่ดินแดนซึ่งผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นมุสลิมและปกครองโดยราชวงศ์ท้องถิ่น ซึ่งอาศัยอยู่ภายในแคว้นผลประโยชน์ของออตโตมาน ในคาบสมุทรอาระเบีย เมืองท่าของเอเดน (Aden) ถูกยึดครองโดยอังกฤษจากอินเดียในปี ค.ศ. 1839 และกลายเป็นที่มั่นบนเส้นทางเรือยนต์สู่อินเดีย ในอ่าวได้มีชาวอังกฤษปรากฏตัวมากขึ้น ซึ่งขึ้นอยู่กับอำนาจทางเรือและอยู่ในบางสถานที่ ซึ่งมีการตกลงกันอย่างเป็นทางการกับพวกผู้ปกครองเล็กๆ แห่งเมืองท่า ซึ่งพวกเขาต่างกำหนดเป็นเงื่อนไขที่จะพักรบต่อกันและกันทางทะเล (ดังนั้นจึงมีคำซึ่งพวกเขาบางคนรู้จักคือ 'รัฐพักรบ' (trucial state) รัฐเหล่านี้รวมถึงอะบู ดาบี (Abu Dhabi) ดูไบ (Dubai) และชาร์จา (Sharja)

สิ่งที่เกิดขึ้นในแถบมัฆริบมีความสำคัญมากกว่านี้ ในปี ค.ศ. 1830 กองทัพฝรั่งเศสกองหนึ่งมาขึ้นฝั่งที่ชายฝั่งทะเลแอลจีเรียและเข้ายึดครองกรุงแอลเจียร์ไว้ ได้เคยมีการเดินทัพทางเรือของชาวยุโรปหลายครั้ง มายมายังการฟื้นฟูการใช้เรือส่วนตัวเที่ยวจับกุมเรือข้าศึกในระหว่างสงครามโปเลียน และหลังจากนั้น แต่เป็นเหตุการณ์อีกชนิดหนึ่งต่างกัน กำเนิดเดิมของมันส่วนหนึ่งอยู่กับการเมืองภายในของฝรั่งเศส ภายใต้การฟื้นฟูระบบกษัตริย์ ส่วนหนึ่งเป็นปัญหาที่คลุมเครือเกี่ยวกับเรื่องหนี้สินที่มาจากการส่งชัยพิชไปฝรั่งเศสระหว่างสงคราม แต่ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นนั้นอยู่กับการที่ระบบการที่รับผิดชอบต่อการพัฒนาระบบในความมีพลวัตรที่ขยายออกไปซึ่งเกิดมาจากความเติบโตทางเศรษฐกิจ พวกพ่อค้าแห่งเมืองมาร์เซิลส์ต้องการที่มั่นทางการค้าที่

เข้มแข็งบนชายฝั่งทะเลแอลจีเรีย ได้ตั้งหลักที่เมืองแอลจีเรียแล้วครั้งหนึ่งและในไม่ช้า หลังจากนั้น จึงมีที่มั่นทางการค้าในเมืองอื่นๆ แถบชายฝั่งทะเล ในตอนแรกฝรั่งเศสไม่รู้ว่าจะทำอะไร พวกเขาไม่อาจถอนตัวออกไปได้ง่ายนัก เพราะว่าตำแหน่งที่มีความเข้มแข็งนั้นไม่สามารถยอมจำนนกันได้อย่างง่ายๆ และเพราะว่าพวกเขาได้ทำลายการบริหารของออตโตมานในท้องถิ่นไปแล้ว ในไม่ช้าพวกเขาก็รุกเข้าสู่ภายในถูกนำไปอย่างไม่ยอมผ่อนปรนให้ขยายเข้าไปภายใน พวกข้าราชการและพ่อค้าต่างเห็นโอกาสที่จะได้ผลกำไร โดยอาศัยการได้มาซึ่งที่ดิน พวกทหารก็ต้องการสร้างสถานภาพของพวกเขาให้มั่นคงมากขึ้น และต้องการรักษาการส่งอาหารและการค้ากับประเทศที่อยู่ด้านในเอาไว้ และการกำจัดรัฐบาล ออตโตมานท้องถิ่นได้ทำให้ระบบเก่าๆ ของความสัมพันธ์ในหมู่เจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นอ่อนแอลงไป รัฐบาลของ เคย์ ยืนอยู่ในจุดสูงสุดของระบบนั้น และควบคุมไปไกลจนถึงจุดที่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นแต่ละคนสามารถจะขยายอำนาจของเขาออกไปได้ เมื่อมันได้ถูกกำจัดไปครั้งหนึ่งแล้ว ผู้นำคนต่างๆ ก็จะต้องหาความสมดุลต่อกันและกันของตนเอง และสิ่งนี้นำไปสู่การต่อสู้เพื่อการมีอำนาจสูงสุด คู่แข่งขันที่ได้รับการประสบความสำเร็จมากที่สุดได้แก่อับลกอดิร (‘Abd al-Qadir – ค.ศ. 1808-83) ในดินแดนทางตะวันตก ด้วยการได้รับสิทธิพิเศษเพราะมาจากครอบครัวที่มีตำแหน่งทางศาสนาซึ่งเกี่ยวข้องกับนิกายกอดิร (Qadiri order) เขาจึงได้กลายเป็นศูนย์รวมซึ่งกองกำลังท้องถิ่นสามารถรวมตัวกันได้ ช่วงเวลาหนึ่งเขาได้ปกครองรัฐเอกราชอย่างแท้จริงรัฐหนึ่งที่โดยจุดศูนย์กลางของมันวางอยู่ในดินแดนด้านในและขยายจากส่วนตะวันตกไปสู่ส่วนตะวันออกของประเทศ นี่ทำให้เขามีความขัดแย้งกับอำนาจของฝรั่งเศสที่กำลังขยายตัวอยู่ตามชายฝั่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สัญลักษณ์แห่งการต่อต้านของเขาต่อฝรั่งเศสเป็นเรื่องของประเพณี – สงครามของเขา คือ *ญิฮาด* เขาหาเหตุผลให้แก่ตำแหน่งของเขาด้วยการเลือกของ *อุละมา* และการเคารพต่อกฎหมาย *ชาร์อะฮ์* แต่การจัดองค์กรรัฐบาลของเขามีแง่มุมสมัยใหม่อยู่ด้วย

ในที่สุดอับลกอดิรจึงพ่ายแพ้และถูกเนรเทศไปเมื่อปี ค.ศ. 1847 เขาใช้เวลาในปีหลายๆ ของเขาที่กรุงดามัสกัส โดยได้รับความนับหน้าถือตาเป็นอย่างมากจากประชาชนและมีความสัมพันธ์อันดีกับตัวแทนต่างๆ ของฝรั่งเศส และมหาอำนาจอื่นๆ ในยุโรป ในกระบวนการเอาชนะอับลกอดิรนั้น การปกครองของฝรั่งเศสได้ขยายลงไปทางใต้ ข้ามที่ราบสูงไปถึงขอบทะเลทรายซาฮารา และลักษณะของการยึดครองได้เปลี่ยนแปลงไป ชาวฝรั่งเศสและผู้อพยพอื่นๆ ได้เริ่มเข้ามายึดที่ดินไว้โดยการยึดเอาการขายที่ดินของรัฐไปและวิธีอื่นๆ ในทศวรรษของ ค.ศ. 1840 รัฐบาลเริ่มเอาดินแดนส่วนหนึ่งของสิ่งที่ถูกถือว่าเป็นที่ดินของส่วนรวมของหมู่บ้านไปอย่างเป็นระบบมากขึ้น ให้เป็นที่ตั้งหลักแหล่งของพวกผู้อพยพมาที่นั่นเช่นนี้ส่วนใหญ่ตกไปอยู่กับผู้ที่มีเงินทุนพอที่จะทำการเพาะปลูกในที่ดินนั้น โดยใช้ชาวไร่ชาวนาที่อพยพมาจากสเปนหรืออิตาลี หรือมิฉะนั้นก็เป็นคนงานชาวอาหรับ สิ่งที่เหลืออยู่จึงถือกันว่าเป็นการพอเพียงสำหรับความจำเป็นของคนในหมู่บ้านแล้ว แต่อันที่จริงนั้นการแบ่งแยก

กันครั้งนี้ ได้ทำลายแบบอย่างโบราณของการใช้ที่ดิน และนำไปสู่การไม่มีที่ดินของผู้เพาะปลูกรายย่อย ซึ่งได้กลายเป็นคนรับจ้างเจ้าของที่ทำไร่ทำนา หรือเป็นคณงานผู้ไ้ที่ดินในที่ดินใหม่ฯ

ในปี ค.ศ. 1860 ประชากรชาวยุโรปในแอลจีเรียมีเกือบถึง 200,000 คนในหมู่ประชากรชาวมุสลิมซึ่งมีประมาณ 2.5 ล้านคน (น้อยกว่าแต่ก่อนเพราะการเสียชีวิตไปในสงครามแห่งการพิชิต โรคระบาดและความอดอยากในปีที่การเพาะปลูกไม่ใคร่ได้ผล) กรุงแอลเจียร์และเมืองอื่นๆ ตามชายฝั่งทะเลส่วนใหญ่ได้กลายเป็นเมืองของยุโรปไป และที่ตั้งถิ่นฐานทางการเกษตรก็ได้ขยายไปทางใต้จนพื้นที่ราบริมฝั่งทะเลเข้าไปสู่ที่ราบสูง ชีวิตด้านเศรษฐกิจได้ถูกรอบงำโดยการเป็นพันธมิตรกันของผลประโยชน์ระหว่างข้าราชการ เจ้าของที่ดิน ซึ่งมีเงินทุนพอจะทำการเกษตรแบบพาณิชย์ได้ และพวกพ่อค้าที่จัดการทำการแลกเปลี่ยนระหว่างอัลยิเรียกับฝรั่งเศส ซึ่งบางคนเป็นชาวยุโรป บางคนก็เป็นชาวยิวพื้นเมือง กระบวนการทางเศรษฐกิจนี้มีมิติทางการเมืองอยู่ ความเติบโตของการทำให้เป็นอาณานิคมทำให้เกิดปัญหาที่เร่งด่วนว่า ฝรั่งเศสควรจะทำอะไรในแอลจีเรีย แวนแคว้นที่มีผู้ตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างเต็มที่ถูกรวมเข้าไปในระบบการบริหารของฝรั่งเศสในทศวรรษของ ค.ศ. 1840 มีการปกครองโดยตรงจากข้าราชการโดยมีรัฐบาลท้องถิ่นอยู่ในมือของประชากรผู้อพยพและผู้มีเชื้อสายชาวพื้นเมืองผู้ซึ่งแต่ก่อนนั้นทำหน้าที่ในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยระหว่างรัฐบาลและประชากรมุสลิม แต่ถูกลดลงสู่ตำแหน่งของข้าราชการชั้นรอง ในบริเวณต่างๆ ซึ่งการตั้งถิ่นฐานยังไม่ก้าวหน้าก็ยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของทหาร แต่สิ่งเหล่านี้มีขนาดเล็กลงเมื่อการล่าอาณานิคมขยายออกไป ผู้อพยพต้องการให้สถานการณ์เช่นนี้ดำรงอยู่ต่อไป และต้องการให้ประเทศนั้นกลายเป็นของฝรั่งเศสอย่างเต็มตัว ‘ไม่มีประชาชนอาหรับอีกต่อไป มีแต่ผู้ที่พูดภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาของเรา’ พวกเขามีจำนวนมากพอและเกี่ยวพันอย่างดีพอกับพวกนักการเมืองฝรั่งเศสที่จะจัดตั้งกลุ่มสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพขึ้นได้

นโยบายนี้ก่อให้เกิดปัญหาอย่างหนึ่ง นั่นคือปัญหาเรื่องอนาคตของประชากรมุสลิมชาวอาหรับและชาวเบอเบอร์ ในตอนต้นของทศวรรษของ ค.ศ. 1860 ผู้ปกครองประเทศฝรั่งเศสคือจักรพรรดินโปเลียนที่สาม ได้เริ่มมองไปยังนโยบายอื่นๆ อย่างโปรดปราน ในทศวรรษของพระองค์นั้น แอลจีเรียเป็นอาณานิคมอาหรับ เป็นอาณานิคมของยุโรปและอยู่ค่ายของฝรั่งเศส มีผลประโยชน์ซึ่งแยกออกจากกันสามอย่างที่จะต้องประนีประนอมกันคือ บรรดา รัฐของฝรั่งเศส (*colons*) กับรัฐที่มีชาวมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ ความคิดนี้ได้แสดงออกมาในกฤษฎีกาปี ค.ศ. 1863 (*The senatus consultas*) ซึ่งกำหนดไว้ว่านโยบายแบ่งแยกที่ดินตามหมู่บ้านต่างๆ ควรจะยุติลง สิทธิของผู้ทำการเพาะปลูกที่มีในที่ดินนั้นควรได้รับการรับรอง และสถานภาพทางสังคมของพวกผู้นำท้องถิ่นควรจะถูกทำให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อจะได้ชักชวนพวกเขาให้มาสนับสนุนฝรั่งเศส

รัฐบาลปฏิรูป

อำนาจทางการเมืองและอำนาจทางเศรษฐกิจของยุโรป กำลังถูกดึงเข้ามาใกล้กับใจกลางของโลกมุสลิมอาหรับในหลายๆทาง แต่ในดินแดนเหล่านี้ยังคงมีเสรีภาพในการแสดงปฏิกิริยาอยู่บ้าง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะผลประโยชน์อันขัดแย้งกันของรัฐต่างๆ ในยุโรป ซึ่งไม่ยอมให้รัฐใดเคลื่อนที่ไปไกล ดังนั้นจึงเป็นไปได้สำหรับรัฐบาลพื้นเมืองจำนวนหนึ่งซึ่งพยายามที่จะสร้างโครงการของตัวเอง ซึ่งยุโรปสามารถหาผลประโยชน์ของตนได้ในนั้น แต่การเข้ามาแทรกแซงของมันจะถูกจำกัด และพลเมืองของรัฐเหล่านั้นไม่ว่ามุสลิมหรือไม่ใช่มุสลิมเช่นกันจะยังคงยอมรับการปกครองของรัฐเหล่านั้น

หลังจากความพยายามชั่วครู่ชั่วยามของสุลต่านเซลิมที่สามจึงไม่บังเกิดผลอันใด จนกระทั่งถึงทศวรรษของ ค.ศ. 1820 *สุลต่าน* อีกท่านหนึ่งคือ มะห์มูดที่สาม (ค.ศ. 1808-39) และข้าราชการระดับสูงกลุ่มเล็กๆ มีความมั่นใจในความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงที่มีความเข้มแข็งพอเพียงที่จะทำการที่เด็ดขาดได้ นโยบายใหม่ของพวกเขาก็เกี่ยวข้องกับการยุบกองทัพเก่าและสร้างกองทัพใหม่ขึ้นมาจากการเกณฑ์ทหารและฝึกฝนโดยผู้สอนชาวยุโรป ด้วยกองทัพนี้จึงเป็นไปได้ที่จะค่อยๆ มีการสถาปนาการควบคุมโดยตรง เหนือบางจังหวัดในยุโรปและแคว้นอนาโตเลีย อีรัก ซีเรีย และตรีโปลีในแอฟริกา อย่างไรก็ตามแผนของการปฏิรูปไปไกลกว่านั้น ความตั้งใจมิได้มีแต่เพียงการฟื้นฟูความเข้มแข็งของรัฐบาล แต่เพื่อจัดองค์การของมันด้วยแนวทางใหม่ ความตั้งใจนี้ได้ถูกประกาศขึ้นในพระราชกฤษฎีกา (Hatt-i serif of Gulhane) ซึ่งออกในปี ค.ศ. 1839 หลังจากการสิ้นพระชนม์ของสุลต่านมะห์มูดได้ไม่นาน

ทั่วโลกรู่ว่านับตั้งแต่วันแรกๆ ของรัฐออตโตมาน หลักการอันสูงส่งของกูรานและกฎข้อบังคับต่างๆ ของ *ชารีอะฮ์* ได้รับการรักษาไว้อย่างสมบูรณ์เสมอ *รัฐสุลต่าน* ที่ทรงอำนาจของเราได้บรรลุถึงผลกำลังและอำนาจอันอยู่ในระดับสูงสุดและพลเมืองทั้งมวลต่างก็มีความสะดวกสบายและความรุ่งเรือง แต่ในหนึ่งร้อยห้าสิบปีหลังนี้เนื่องมาจากความยากลำบากและสาเหตุต่างๆ ที่ติดตามกันมา *ชารีอะฮ์* อันประเสริฐไม่มีใครเชื่อฟังหรือกฎเกณฑ์แห่งความดีที่มีประโยชน์ก็ไม่มีใครทำตาม ผลที่ตามมาคือ ความเข้มแข็งและความรุ่งเรืองที่มีแต่เดิมได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ความอ่อนแอและยากจน แลเห็นได้ชัดเจนว่า ประเทศทั้งหลายที่มีได้ปกครองโดย *ชารีอะฮ์* จึงไปไม่รอด... เต็มไปด้วยความมั่นใจในความช่วยเหลือของพระเจ้าทรงสูงสุดและการเกื้อหนุนบางประการแห่งท่านศาสดาของเรา เราเชื่อว่ามี ความจำเป็นและความสำคัญตั้งแต่ขณะนี้ เป็นต้นไปที่จะต้องนำเอานิติบัญญัติใหม่มาใช้ เพื่อจะได้บรรลุถึงการบริหารที่มีประสิทธิภาพของรัฐบาลออตโตมาน และจังหวัดต่างๆ

ข้าราชการต่างๆจะต้องมีอิสระจากความกลัวการสังหารและการยึดทรัพย์สินเอาตาม

อำเภोज พวกเขาคควรปกครองไปตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ร่างขึ้นโดยข้าราชการชั้นสูงที่มาประชุมกันในสภา พลเมืองทั้งหลายควรอยู่ภายใต้กฎหมายที่มาจากหลักการแห่งความยุติธรรม ซึ่งทำให้พวกเขาติดตามผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพวกเขาอย่างเสรี กฎหมายควรจะยอมรับว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างชาวมุสลิม ชาวคริสเตียนและยิวในอาณาจักรออตโตมาน กฎหมาย

พาณิชย์ใหม่จะทำให้พ่อค้าต่างชาติทำการค้าและเดินทางได้อย่างเสรี (การจัดองค์การใหม่ที่ปฏิบัติตามกฎฎีกานี้รู้จักกันในชื่อตันซิมัต (Tanzimat) ที่มาจากคำว่า ‘ระเบียบ’ ในภาษาอาหรับและภาษาเตอร์ก)

การควบคุมกลาง ระบบข้าราชการที่สมานสามัคคีกัน กฎเกณฑ์ของกฎหมาย ความเท่าเทียมกัน –เบื้องหลังความคิดที่เป็นทางนำนี้มีอีกอย่างหนึ่งอยู่ นั่นคือความคิดของยุโรปในฐานะที่เป็นตัวอย่างของอารยธรรมสมัยใหม่ และตัวอย่างของจักรวรรดิออตโตมานในฐานะหุ่นส่วนของอารยธรรมใหม่นี้ เมื่อนักปฏิรูปออกกฎฎีกา Gulhane นั้น จึงมีการติดต่อกับทูตานุทูตของประเทศมหาอำนาจต่างๆ ที่เป็นมิตร

ในแคว้นของอาหรับสองแคว้น นโยบายที่ค่อนข้างเหมือนกันได้รับการเริ่มต้นขึ้นโดยผู้ปกครองออตโตมานท้องถิ่น ในกรุงไคโรความวุ่นวายจากความสมมูลของท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากการรุกรานของฝรั่งเศสได้นำไปสู่การยึดอำนาจโดยมุฮัมมัด อะลี (Muhammad ‘Ali ค.ศ. 1805-48) ซึ่งเป็นชาวเตอร์กจากมาซิโดเนียเดินทางสู่อียิปต์พร้อมกับกองกำลังออตโตมานที่ถูกส่งมาต่อต้านฝรั่งเศส เขาได้รวบรวมผู้คนในหมู่ชาวเมือง เอาชนะปฏิกิริยาของเขาด้วยสติปัญญาและสถาปนาตนเองกับรัฐบาลออตโตมานในฐานะเจ้าเมือง เขาได้ก่อตั้งกลุ่มผู้ปกครองท้องถิ่นออตโตมานไว้แวดล้อมเขา ซึ่งประกอบด้วยชาวเตอร์ก และมัมลุก เป็นกองทัพอันทันสมัย และเป็นชนชั้นนำที่มีการศึกษา และเขาได้ใช้คนกลุ่มนี้เพื่อทำให้เขาสามารถควบคุมการบริหารและการเก็บภาษีไปทั่วประเทศ และได้ขยายออกไปจนถึงซูดาน ซีเรียและอาระเบีย การปกครองของอียิปต์ในซีเรียและอาระเบียคงทนอยู่ได้ไม่นาน เขาถูกบังคับให้ต้องถอนตัวออกมาโดยการร่วมมือกันของประเทศมหาอำนาจต่างๆ ในยุโรป ซึ่งไม่ต้องการจะเห็นรัฐอียิปต์เป็นเอกราชอย่างแท้จริงไปทำความอ่อนแอให้แก่อาณาจักรออตโตมาน เพื่อเป็นการตอบแทนให้กับการถอนตัวออกมานั้น เขาได้รับการยอมรับถึงสิทธิของครอบครัวของเขาที่จะปกครองอียิปต์ในปี ค.ศ. 1841 ภายใต้อธิปไตยของออตโตมาน (ฉายาพิเศษที่ผู้สืบทอดของเขาได้รับก็คือ *เคดีฟ - khedive*) อย่างไรก็ตาม การปกครองของอียิปต์ก็ยังดำรงอยู่ต่อไปในซูดาน ซึ่งได้ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นหน่วยทางการเมืองเพียงหน่วยเดียวเป็นครั้งแรก

ในบางวิธีสิ่งที่มีมุฮัมมัด อาลีพยายามจะทำนั้นเป็นเรื่องง่ายกว่าสิ่งที่รัฐบุรุษของอิสตันบูล กำลังพยายามจะทำ ไม่มีความคิดที่ชัดเจนของความเป็นพลเมืองหรือความเปลี่ยนแปลงในพื้นฐานทางศีลธรรมของรัฐบาล อย่างไรก็ตามในด้านอื่นๆ ความเปลี่ยนแปลงที่นำมาซึ่งอียิปต์ไปไกลกว่าที่อื่นๆ ในส่วนที่เหลือของจักรวรรดินั้น และนับจากเวลานี้อียิปต์จะต้องปฏิบัติตามแนวทางของการพัฒนาที่แยกออกมา ได้มีความพยายามอย่างยั่งยืนที่จะฝึกฝนกลุ่มนายทหาร แพทย์ วิศวกร และข้าราชการในโรงเรียนใหม่ๆ และโดยส่งผู้แทนไปยุโรป ในสังคมที่เล็กและเรียบง่ายกว่าองค์กรสำคัญของจักรวรรดิ ผู้ปกครองสามารถนำเอาที่ดินการเกษตรทั้งหมดเข้ามาอยู่ในการควบคุมของตนได้ด้วยการยึดไร่นาที่ต้องเสียภาษี –และที่ดินอุทิศให้แก่ศาสนาและด้วยการใช้อำนาจของตนไป

ขยายการเพาะปลูกฝ้าย ซึ่งผลิตด้วยราคาตายตัวและขายมันไปแก่ผู้ส่งออกในเมืองเล็กซานเดรียได้ สิ่งนี้ต้องเกี่ยวข้องกับการชลประทานชนิดใหม่ การสร้างเขื่อนเพื่อเปลี่ยนน้ำจากแม่น้ำเข้าสู่คลอง ซึ่งจะนำน้ำไปให้ที่โหนดและเมื่อใดที่จำเป็น ในตอนแรกพระองค์พยายามที่จะผลิตสิ่งทอและสินค้าอื่นๆ ในโรงงาน แต่ความจำกัดของตลาดภายในประเทศ การขาดอำนาจและขาดทักษะทางเทคนิค ทำให้งานเหล่านี้ไม่มีประสิทธิภาพ ถึงแม้จะมีการส่งออกสิ่งทอบางอย่างในช่วงเวลาหนึ่งก็ตาม ในปีหลายๆ ของการปกครองของเขา ความกดดันจากยุโรปบังคับให้พระองค์ต้องยกเลิกการผูกขาดการขายฝ้ายและผลิตอื่นๆ เสีย และอียิปต์ได้เคลื่อนเข้าไปอยู่ในตำแหน่งของเศรษฐกิจการเพาะปลูกเมล็ดที่ส่งออกวัตถุดิบและรับเข้าผลิตสำเร็จรูปด้วยราคาตายตัวในตลาดโลก ในเวลานี้เช่นกันผู้ปกครองอนุญาตให้ที่ดินเป็นของสมาชิกในครอบครัวของพระองค์และของข้าราชการบริพาร หรือคนอื่นๆ ที่สามารถทำการเพาะปลูกและจ่ายภาษีที่ดินได้ ดังนั้นชนชั้นเจ้าของที่ดินใหม่จึงเกิดขึ้นมา

ในเมืองตูนิซมีการเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงในสมัยของอะหมัด เบย์ (Ahmad Bey – ค.ศ. 1837-55) ผู้มาจากครอบครัวที่มีอำนาจมาตั้งแต่ตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด สมาชิกบางคนของกลุ่มผู้ปกครองของเตอร์กและมัมลุกได้รับการฝึกฝนแบบสมัยใหม่ ดังนั้นแกนกลางกองทัพใหม่จึงได้ก่อรูปขึ้น การบริหารและการเก็บภาษีโดยตรงถูกขยายออกไป มีกฎหมายใหม่บางอย่างออกมาและผู้ปกครองพยายามที่จะสร้างการผูกขาดสินค้าบางชนิดภายใต้ผู้สืบทอดของพระองค์ ในปี ค.ศ. 1857 ได้มีการประกาศการปฏิรูปในเรื่องความมั่นคง เสรีภาพของพลเมือง การจ่ายภาษีและการเกณฑ์ทหารเป็นประจำ สิทธิของชาวยิวและชาวต่างชาติที่จะเป็นเจ้าของที่ดินและการดำเนินกิจการทางธุรกิจได้ทุกอย่าง ในปี ค.ศ. 1861 รัฐธรรมนูญรูปแบบหนึ่งได้ถูกประกาศใช้ นับเป็นครั้งแรกของโลกมุสลิม โดยมีสภาที่มีสมาชิกหกสิบคนซึ่งการรับรองจากพวกเขาเป็นเรื่องจำเป็นตามกฎหมาย และ เบย์ ได้ปฏิญาณตนที่จะปกครองในขอบเขตจำกัดของรัฐธรรมนูญนี้

โพ้นเขตแดนของจักรวรรดิออกไปในคาบสมุทรอาระเบีย ไม่มีใครมีอิทธิพลของมหาอำนาจยุโรปปรากฏอยู่ ในเอเชียกลาง รัฐวะหะบี (wahhabi state) ถูกทำลายลงเป็นระยะเวลาหนึ่ง จากการขยายอำนาจของอียิปต์ แต่ก็ฟื้นขึ้นมาในไม่ช้าในขนาดที่เล็กกว่า ในโอมานครอบครัวของผู้ปกครองซึ่งสถาปนาตัวเองใน มัสฆ็อต (Masqat) มีความสามารถที่จะขยายการปกครองของตนไปยัง แซนซิบาร์ (Zanzibar) และชายฝั่งทะเลแอฟริกาตะวันออกในโมร็อกโก การขยายตัวทางการค้ายุโรปจึงเกิดขึ้น สถานกงสุลและการบริการด้วยเรือกลไฟเป็นประจำได้เริ่มต้นขึ้น อำนาจของรัฐบาลยังคงจำกัดอยู่เกินกว่าที่จะควบคุมการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ สุลฏอนอับดุลเราะห์มาน (ค.ศ. 1822-59) พยายามที่จะสร้างการผูกขาดการนำเข้าและการส่งออก แต่ภายใต้ความกดดันจากต่างประเทศจึงถูกเปิดไปสู่การค้าเสรี

แม้แต่รัฐบาลท้องถิ่นซึ่งพยายามที่จะนำเอาวิธีการใหม่ของการปกครองมาใช้ และรักษาความเป็นเอกราชของพวกเขาเอาไว้อย่างดีที่สุด ก็สามารถปฏิบัติได้ เฉพาะภายในข้อกำหนดแคบๆ เท่านั้น ในตอนแรกข้อจำกัดถูกยึดเยียดแก่ทั่วทุกรัฐของยุโรปไม่ว่าคู่แข่งชั้นของพวกเขาก็เป็นอะไรก็ตาม พวกเขามีความสนใจร่วมกันและสามารถรวมกันเพื่อขยายผลประโยชน์เหล่านั้นออกไป พวกเขามีความเป็นห่วงเป็นใยประการแรกที่จะขยายขอบเขต ซึ่งพ่อค้าของพวกเขาสามารถทำงานได้ออกไปก่อน ทุกรัฐต่างต่อต้านความพยายามของผู้ปกครองที่จะรักษาการผูกขาดสินค้าเอาไว้ด้วยขั้นตอนของสัญญาทางการค้า พวกเขาได้นำเอาการเปลี่ยนแปลงในกฎหมายด้านศุลกากรใหม่ๆ มาใช้ ในจักรวรรดิออตโตมานสัญญาทางการค้าฉบับแรกได้แก่อนุสัญญาอังกฤษ-ออตโตมาน (Aglo-Ottoman Convention) ของปี ค.ศ. 1838 ในโมร็อกโกคือสัญญาที่คล้ายคลึงกันมีขึ้นในปี ค.ศ. 1856 พวกเขาได้รับสิทธิของพ่อค้าให้เดินทางและทำการค้าอย่างเสรี สามารถติดต่อโดยตรงกับผู้ผลิต และให้ข้อพิพาททางการค้ามีการตัดสินโดยศาลยุติธรรมพิเศษ มิใช่ศาลอิสลามภายใต้กฎหมายอิสลาม เนื่องจากอิทธิพลของบรรดาเอกอัครราชทูตและกงสุล สิทธิสภาพนอกอาณาเขตจึงกลายมาเป็นระบบที่ชนต่างชาติที่พำนักอาศัยอยู่ในประเทศกลายเป็นคนนอกอำนาจกฎหมายอย่างแท้จริง

หันไปจากนี้พวกมหาอำนาจเข้าไปเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของพลเมืองของ*สุลฏอน*ที่เป็นชาวคริสเตียน ในปีหลังจากกฤษฎีกา *Gulhane* พวกเขาได้เข้ามาแทรกแซงร่วมกันมากกว่าหนึ่งครั้งเพื่อจะยืนยันว่า*สุลฏอน*ได้ดำเนินการกับผู้ที่มีโทษมุสลิมจริงๆ อย่างไรก็ตามการดำเนินการที่ปะทะกับความรู้สึกเรื่อง ‘การรวมตัวของยุโรป’ เป็นการต่อสู้ของชาติมหาอำนาจต่างๆ ที่จะรักษาอำนาจอันสูงส่งเอาไว้ ในปี ค.ศ. 1853 สิ่งนี้นำไปสู่สงครามไครเมีย ซึ่งชาวออตโตมานได้รับความช่วยเหลือจากอังกฤษและฝรั่งเศสเพื่อต่อต้านรัสเซีย แต่สงครามได้สิ้นสุดลงด้วยการยืนหยัดในการ ‘รวมตัวของยุโรป’ สนธิสัญญาแห่งปารีสในปี ค.ศ. 1856 นั้นรวมเอาแถลงการณ์อื่นๆ ของ*สุลฏอน*ที่ยืนยันถึงการรับประกันต่อพลเมืองของพระองค์ไว้ด้วย ดังนั้นความสัมพันธ์ของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองจึงอยู่ภายใต้การสังเกตอย่างเป็นทางการของยุโรปในลักษณะหนึ่ง จากเวลานี้ *สุลฏอน*ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นทางการในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของชุมชนแห่งกษัตริย์ของยุโรป แต่มีการเฝ้าให้รู้ถึงความสงสัย ในขณะที่อังกฤษและฝรั่งเศสคิดว่าจักรวรรดิออตโตมานจะกลายเป็นรัฐสมัยใหม่ตามแนวทางของยุโรปนั้น รัสเซียมีความสงสัยมากกว่าและเชื่อว่าอนาคตอยู่ที่การอนุญาตให้รัฐบาลที่ปกครองตัวเองอย่างกว้างขวางให้อยู่ในแคว้นของชาวคริสเตียนแห่งยุโรป อย่างไรก็ตามไม่มีมหาอำนาจประเทศใดที่ปรารถนาอย่างกระตือรือร้น ที่จะสนับสนุนให้จักรวรรดิแตกสลายไปซึ่งมีผลต่อความสงบของยุโรป ความทรงจำถึงสงครามโปเลียนยังคงมีชีวิตชีวา

แม้แต่ภายในขอบเขตจำกัดที่ทางยุโรปใช้บังคับ การปฏิรูปสามารถจะมีความสำเร็จได้อย่างจำกัด การปฏิรูปเหล่านั้นเป็นการกระทำของผู้ปกครองแต่ละคนรวมทั้งที่ปรึกษากลุ่มเล็กๆ

ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยบรรดาเอกอัครราชทูตและกงสุลต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงผู้ปกครอง การเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ของข้าราชการ ความคิดและผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันของรัฐต่างๆ ในยุโรปอาจนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในทิศทางของนโยบายได้ ในกรุงอิสตันบูล ชนชั้นนำของข้าราชการชั้นสูงมีความเข้มแข็งและมั่นคงเพียงพอ และอุทิศตนอย่างพอเพียงให้แก่ผลประโยชน์ของจักรวรรดิ เพื่อให้มั่นใจว่าจะมีการต่อเนื่องบางอย่างต่อไปในนโยบาย แต่ในกรุงไคโร ตูนิซและโมร็อกโกทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับผู้ปกครอง เมื่อมุฮัมมัดอะลีสิ้นชีวิต แนวทางบางอย่างของนโยบายได้เปลี่ยนไป โดยผู้สืบทอดของพระองค์คือสุลฏอนอับบาสที่หนึ่ง (Abbas I – ค.ศ. 1849-54) แต่หลังจากนั้น ผู้ปกครององค์ต่อไปคือสุลฏอนซาอิด (Sa'id – ค.ศ. 1854-63) จึงได้ฟื้นฟูขึ้นใหม่

ในเรื่องที่เกี่ยวกับการดำเนินนโยบายปฏิรูปนั้น อาจมีผลลัพธ์ที่ไม่อาจคาดคิดเอาไว้ได้ การเปลี่ยนแปลงบางอย่างเกิดขึ้นในวิธีการที่รัฐบาลทำงานคือสำนักงานได้ถูกจัดองค์การในแนวทางใหม่ๆ ข้าราชการจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ใหม่ มีการออกกฎหมายใหม่ในบางข้อ กองทัพได้รับการฝึกฝนด้วยแนวทางที่แตกต่างออกไป และได้มาด้วยการเกณฑ์ทหาร ภาษีจะต้องเก็บรวบรวมโดยตรง มาตรการต่างๆ ดังกล่าวมุ่งหมายที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็ง และความยุติธรรมมากขึ้น แต่ในตอนแรกมันอาจจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับสังคมอ่อนแอลงไป วิธีการและนโยบายใหม่ๆ ที่ได้ดำเนินการด้วยการฝึกฝนเจ้าหน้าที่ในแนวทางใหม่นั้น เป็นที่เข้าใจแก่พลเมืองได้น้อยลง และไม่มีรากเหง้าอยู่ในในระบบจริยธรรมอันวางแปลนด้วยการยอมรับกันมาอย่างยาวนาน มันยังรบกวนต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับส่วนประกอบบางอย่างในสังคมด้วย

ผู้ใดได้รับผลกำไรจากแนวทางการปกครองรูปแบบใหม่ๆ นี้เล่า? ที่แน่ชัดคือครอบครัวของผู้ปกครองและเจ้าหน้าที่ชั้นสูงย่อมได้รับประโยชน์ ความมั่นคงของชีวิตและทรัพย์สินที่มีมากขึ้นทำให้มีความเป็นไปได้ที่จะสะสมทรัพย์สิน และส่งทอดมันต่อไปยังครอบครัวของพวกเขา กองทัพและการบริหารที่เข้มแข็งสามารถทำให้พวกเขาขยายอำนาจการปกครองไปเหนือดินแดนในอียิปต์และตูนิเซีย สิ่งนี้นำไปสู่การจัดสร้างที่ดินและสิ่งปลูกสร้างติดที่ดินอันใหญ่โตของครอบครัวผู้ปกครอง หรือผู้ที่ใกล้ชิดกับพวกเขา ในประเทศที่อยู่ตอนกลางของอาณาจักรออตโตมาน กระบวนการที่คล้ายคลึงกันก่อกำเนิดขึ้น ผู้บริหารและกองทัพใหม่ๆ ต้องการค่าใช้จ่าย แต่ก็ยังไม่เข้มแข็งพอที่จะเก็บภาษีได้โดยตรง ระบบไร่นาที่มีการเก็บภาษีดำเนินต่อไป และชาวนาที่เสียภาษีสามารถได้รับส่วนแบ่งจากส่วนเกินของชนบท

โผ่นไปจากชนชั้นนำในการปกครอง นโยบายใหม่ๆ นิยมพวกพ่อค้าที่เกี่ยวข้องในการค้ากับยุโรป การนำเข้าและส่งออกสินค้ากำลังเติบโตขึ้น และพ่อค้าที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นก็มีบทบาทมากขึ้น ไม่เฉพาะแต่ด้านการค้า แต่ยังรวมทั้งการจัดการเรื่องการผลิต การให้เงินทุนต่อเจ้าของที่ดินหรือผู้เพาะปลูก ตัดสินว่าพวกเขาควรจะผลิตอะไร ซื้อสิ่งผลิตอะไรและทำการผลิต

อะไร เช่น ป่านฝ้ายและพันไหม- แล้วจึงส่งเป็นสินค้าออก พ่อค้าใหญ่ที่สุดเป็นชาวยุโรปผู้มีความได้เปรียบที่ชัดเจนเพราะว่าพวกเขารู้จักตลาดยุโรป และมีช่องทางที่จะได้เงินเชื่อจากธนาคาร บางคนก็เป็นชาวคริสเตียนและชาวยิวท้องถิ่น ชาวกรีกและอาร์เมเนียน ชาวคริสเตียนซีเรีย ชาวยิวแห่งกรุงแบกแดด เมืองคูนิซและเมืองเฟซ พวกเขารู้จักตลาดท้องถิ่นและมีตำแหน่งที่ดีเป็นตัวเชื่อมกับพ่อค้าต่างชาติ ในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า พวกเขาหลายคนมีความรู้ในภาษาต่างประเทศได้เข้าโรงเรียนชนิดใหม่ และบางคนก็มีสัญชาติหรือได้รับการปกป้องจากต่างประเทศด้วยการขายสิทธิของสถานทูตและสถานกงสุลด้วยการแต่งตั้งพลเมืองท้องถิ่นจำนวนหนึ่งในฐานะที่เป็นตัวแทนหรือเป็นล่าม บางคนก็ได้ก่อตั้งสำนักงานของพวกเขาเองในศูนย์กลางธุรกิจของยุโรปเช่นเมืองแมนเชสเตอร์ (Manchester) หรือ มาร์เซลส์ ในบางสถานที่กลุ่มพ่อค้าชาวมุสลิมที่ตั้งตัวได้นานแล้ว สามารถทำการเปลี่ยนแปลงมาสู่การค้าชนิดใหม่ ชาวอาหรับจากอาระเบียได้เป็นผู้ที่แข็งแกร่งอยู่ในเอเชียใต้ พ่อค้ามุสลิมจากกรุงดามัสกัสและเมืองเฟซเข้าไปตั้งรกรากอยู่ในแมนเชสเตอร์ในปี ค.ศ. 1860 ชาวโมร็อกโกมุสลิมบางคนยังได้กลายเป็นผู้ที่ได้รับการคุ้มครองจากกงสุลต่างชาติด้วย

อีกด้านหนึ่งกลุ่มต่างๆ ซึ่งรัฐบาลต้องพึ่งพิงอยู่แต่ก่อนและผลประโยชน์ของพวกเขาเกี่ยวพันกันอยู่ เวลานี้พบว่าพวกเขาเองถูกกีดกันจากส่วนแบ่งของอำนาจมากขึ้นทุกที พวก อุละมา ผู้ควบคุมระบบกฎหมาย ก็ถูกทำลายโดยการสร้างประมวลกฎหมายและศาลใหม่ๆ ขึ้นมาครอบครัวยุติธรรมของเมืองต่างๆ ผู้ทำงานในฐานะตัวกลางระหว่างรัฐบาลกับประชาชนในเมืองเห็นว่าอิทธิพลของพวกเขาลดน้อยถอยลงไป แม้แต่ผู้ที่ยังคงเป็นเจ้าของที่ดินในบางแห่งอาจจะทำกำไรได้ด้วยการปลูกพืชผลเพื่อการขายและส่งออก ตำแหน่งของพวกเขาและอิทธิพลที่มีอยู่เหนือผู้เพาะปลูกได้รับการคุกคามโดยการขยายตัวของการปกครองโดยตรง และการขยายกิจการของพ่อค้าในเมืองท่าต่างๆ การอุตสาหกรรมเก่าๆ ที่ตั้งขึ้นอย่างเช่น การทอผ้าในซีเรียการกลั่นน้ำตาลในอียิปต์ และการทำหมวกชาชิยา (shashiya) ในตูนิเซีย ประสบความยากลำบากเนื่องมาจากการแข่งขันของสินค้าจากยุโรป แม้ว่าในบางกรณีมักจะสามารปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพใหม่หรือแม้แต่เข้ากับการขยายตัวก็ตาม สภาพของประชากรชนบทเป็นที่รู้จักกันน้อย แต่ดูเหมือนจะไม่มีอะไรดีขึ้น และในบางสถานที่อาจยิ่งย่ำแย่ลงไปอีก การผลิตอาหารอาจเพิ่มขึ้นโดยทั่วไป แต่การเก็บเกี่ยวที่เร็วและการสื่อสารที่ย่ำแย่ยังคงทำให้เกิดความแห้งแล้งได้ ถึงแม้ว่าจะบ่อยครั้งน้อยลงกว่าแต่ก่อนก็ตาม สภาพของสิ่งเหล่านี้อาจเลวร้ายลงได้สองทางคือ การเกณฑ์ทหารทำให้คนหนุ่มของพวกเขานานหนึ่งต้องเข้าไปอยู่ในกองทัพ มีการเก็บภาษีอย่างหนักหน่วงขึ้นและถูกเก็บอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การพังทลายของเศรษฐกิจ การสูญเสียอำนาจและอิทธิพลไป ความรู้สึกว่าโลกทางการเมืองของอิสลามถูกคุกคามจากภายนอก ทั้งหมดนี้ได้แสดงตัวออกมาในตอนกลางของศตวรรษ ด้วยขบวนการที่รุนแรงจำนวนหนึ่งที่มุ่งตรงในการต่อต้านนโยบายใหม่ๆ ต่อต้านอิทธิพลที่เติบโต

ขึ้นของยุโรป และในบางแห่งก็ต่อต้านชาวคริสเตียนท้องถิ่นซึ่งได้กำไรจากสิ่งนี้ ในซีเรีย เหตุการณ์นี้ขึ้นสู่จุดสูงสุดในปี ค.ศ. 1860 ในหุบเขาแห่งเลบานอนได้มีการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันแบบโบราณระหว่างชุมชนศาสนาสำคัญๆ คือ พวกคริสเตียนมาโรไนท์และชาวดรูซ (Druzes) สมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวท้องถิ่นหนึ่งคือครอบครัวแห่งชีฮาบ(Shihab) ได้รับการยอมรับโดยพวกออตโตมานในฐานะที่เป็นหัวหน้าชาวไร่นาที่เสียภาษี และครอบครัวชีฮาบได้กลายเป็นเจ้าของที่ดินที่สืบเชื้อสายแห่งภูเขานั้น และเป็นหัวหน้าของของครอบครัวผู้ถือครองที่ดินทั้งชาวคริสเตียนและชาวดรูซ ผู้ซึ่งมีผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นพันธมิตรกันและมีความสัมพันธ์ตามแบบแผน อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ทศวรรษของ ค.ศ. 1830 เป็นต้นไป การเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันได้ยุติลง เนื่องจากการเปลี่ยนของประชากรและอำนาจท้องถิ่น ความไม่พอใจของชาวไร่ชาวนาในเจ้าของที่ดินของพวกเขา อาณาจักรออตโตมานพยายามที่จะเข้าควบคุมโดยตรง อังกฤษและฝรั่งเศสก็เข้ามาแทรกแซง ในปี ค.ศ. 1860 ได้มีสงครามกลางเมืองเกิดขึ้นในเลบานอน โดยไม่ได้พูดถึงการสังหารหมู่ชาวคริสเตียนในกรุงดามัสกัส การแสดงการต่อต้านการปฏิรูปของออตโตมานและผลประโยชน์ของยุโรปที่เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติเหล่านั้น ในช่วงเวลาที่มีความตึงเครียดทางการเมือง สิ่งนี้ในทางกลับกันได้นำไปสู่การแทรกแซงโดยมหาอำนาจในยุโรป และการจัดตั้งรัฐบาลพิเศษขึ้นสำหรับแถบเทือกเขาเลบานอน

ในตูนิเซียเมื่อปี ค.ศ. 1864 ในช่วงของการเก็บเกี่ยวที่ไม่ได้ผลและเกิดโรคระบาด ได้มีการกบฏต่อต้านการปกครองของ เบย์ และชนชั้นต่างๆ ที่ได้รับผลกำไรจากการปกครองนั้นอย่างรุนแรง ต่อต้านพวก มัมลุก และพ่อค้าต่างชาติ พวกกบฏเรียกร้องให้มีการลดภาษี การสิ้นสุดของการปกครองของพวก มัมลุก และความยุติธรรมตามกฎหมาย ชารีอะฮ์ อำนาจของ เบย์ ได้รับการคุกคามอยู่ตลอดเวลาหนึ่งแต่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผลประโยชน์ระหว่างรัฐบาลและชุมชนชาวต่างชาติยังคงอยู่ และเขาสามารถรอนจนกระทั่งพันธมิตรของฝ่ายกบฏแตกออกเป็นส่วนตัว จากนั้นจึงเข้าปราบปราม

บทที่ 17

จักรวรรดิยุโรปและผู้นำทางการเมืองที่สำคัญๆ (ค.ศ. 1860-1914)

ขีดจำกัดของความเป็นเอกราช

สนธิสัญญาแห่งปารีสของปีค.ศ. 1856 ก่อให้เกิดความสมดุลชนิดหนึ่ง ระหว่างผลประโยชน์ของยุโรปและบรรดากลุ่มผู้ปกครองท้องถิ่นในจักรวรรดิออตโตมานที่อุทิศตนให้แก่การปฏิรูปมหาอำนาจซึ่งลงนามในสนธิสัญญานั้นในขณะที่ ‘ยอมรับค่านิยมอันสูงส่ง’ ของคำสั่งการปฏิบัติของ *สุลฏอน* ก็ได้สัญญาที่จะเคารพต่อความเป็นเอกราชของอาณาจักร อย่างไรก็ตามความจริงแล้วพวกเขาไม่อาจหลีกเลี่ยงการแทรกแซงเข้าไปในกิจการภายในของออตโตมานได้ อันเนื่องมาจากความขัดแย้งกันในเรื่องกำลังของทหารระหว่างพวกเขาและพวกออตโตมาน แนวทางที่ข้าราชการกลุ่มต่างๆ มองหาความช่วยเหลือจากสถานทูตต่างๆ ความสัมพันธ์ของรัฐต่างๆ กับชุมชนคริสเตียนหลากหลาย และความสนใจร่วมกันเพื่อสันติภาพในยุโรป เป็นเพราะการเข้ามาแทรกแซงของคนเหล่านั้นนั่นเอง ที่นำมาซึ่งการตั้งถิ่นฐานในเลบานอน หลังสงครามกลางเมืองปี ค.ศ. 1860 สองสามปีต่อมาคือในปี ค.ศ. 1866 แคว้นสองแคว้นของโรมานีได้รวมตัวกันและเป็นเอกราชอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามในทศวรรษต่อมาวิกฤติการณ์ ‘ตะวันออก’ อันยืดเยื้อยาวนาน แสดงให้เห็นข้อจำกัดที่อยู่ในการเข้าแทรกแซงที่มีประสิทธิภาพ การจลาจลในแคว้นต่างๆ ของยุโรปของจักรวรรดินั้นถูกตอบโต้ด้วยการปราบปรามอย่างหนัก รัฐบาลของยุโรปทำการประท้วง และในที่สุดรัสเซียจึงประกาศสงครามในปี ค.ศ. 1877 กองทัพรัสเซียรุกเข้าไปสู่กรุงอิสตันบูลแล้วอาณาจักรออตโตมานจึงลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพซึ่งให้อำนาจการปกครองตนเองต่ออาณาเขตบัลกาเรียของจักรวรรดิ สิ่งนี้ดูเหมือนจะเป็นการให้สถานภาพที่มีอิทธิพลเหนือกว่าแก่รัสเซีย ปลุกเร้าปฏิกิริยาอย่างรุนแรงจากอังกฤษ ดูเหมือนว่าสงครามในยุโรปกำลังจะเกิดขึ้นอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่เหตุการณ์ที่มหาอำนาจเจรจากันในสัญญาเบอร์ลิน (ค.ศ. 1878) ภายใต้อัตถกกลงว่า แคว้นสองแคว้นที่แยกกันของบัลกาเรีย จะได้รับอำนาจปกครองตนเองอิสระในระดับที่ต่างกัน รัฐบาลออตโตมานจึงสัญญาที่จะปรับปรุงสภาพภายในแคว้นเหล่านั้น ซึ่งมีประชากรคริสเตียนจำนวนมาก และมหาอำนาจจึงตัดสินใจอีกครั้งหนึ่งว่าจะไม่เข้ามาแทรกแซงในกิจการภายในของจักรวรรดิ

เป็นที่ชัดเจนว่าไม่มีรัฐใดในยุโรปที่จะยอมให้รัฐอื่นเข้ามายึดครองกรุงอิสตันบูลและช่องแคบ และไม่มีรัฐใดปรารถนาจะเสี่ยงให้เกิดสงครามที่เป็นผลของความพยายามในการทำลายจักรวรรดิออตโตมาน กระบวนการแยกดินแดนตามบริเวณชายแดนยังคงดำเนินต่อไปอย่างแท้จริง

แคว้นของบัลกาเรียสองแคว้นรวมตัวเข้าเป็นรัฐอิสระในปี ค.ศ. 1885 เกาะครีต (Crete) ได้รับอำนาจอปกครองตนเองในปี ค.ศ. 1898 และรวมตัวเข้ากับประเทศกรีซเมื่อปี ค.ศ. 1913 ในปีนั้นหลังจากสงครามกับรัฐต่างๆในแหลมบอลข่าน ซึ่งพลเมืองเก่าของรัฐก็ได้สร้างขึ้นมา จักรวรรดิออตโตมานจึงได้สูญเสียดินแดนยุโรปส่วนที่เหลือส่วนใหญ่ของตนไป อีกด้านหนึ่งเมื่อคู่แข่งกันของยุโรปรุนแรงมากขึ้น และการขึ้นสู่อำนาจของเยอรมนีก็ได้เพิ่มส่วนประกอบแก่ความสมดุลของยุโรปมากขึ้น รัฐบาลออตโตมานจึงมีเสรีภาพแห่งการกระทำมากขึ้นเล็กน้อยในดินแดนตอนกลางของตน สิ่งนี้แสดงให้เห็นในทศวรรษของ ค.ศ. 1890 เมื่อพรรคชาตินิยมในชุมชนอื่นของชาวคริสเตียนคือชาวอาร์เมเนียนเริ่มต้นทำงานอย่างแข็งขันเพื่อกู้เอกราช ชาวออตโตมานสามารถปราบปรามขบวนการนั้นได้ด้วยการเลีฬหารเป็นจำนวนมาก และโดยปราศจากปฏิบัติการที่มีประสิทธิภาพของฝ่ายยุโรป ถึงแม้ว่าลัทธิชาตินิยมอาร์เมเนียนยังคงเข้มแข็งอยู่ภายใต้พื้นผิวก็ตาม

การสูญเสียแคว้นส่วนใหญ่ของยุโรปไปได้เปลี่ยนแปลงลักษณะของจักรวรรดิไป เป็นที่ปรากฏแก่ประชากรมุสลิม ไม่ว่าจะเป็นชาวเตอร์กหรือชาวอาหรับมากกว่าแต่ก่อนว่า นั่นเป็นการแสดงความเป็นเอกราชทางการเมืองครั้งสุดท้ายของโลกมุสลิมที่ถูกโอบล้อมด้วยศัตรู นับว่าเป็นเรื่องคว่นยิ่งกว่าแต่ก่อนในการที่จะต้องดำเนินนโยบายแห่งการปฏิรูปต่อไป ระบบราชการและกองทัพจึงถูกทำให้ทันสมัยต่อไปนายทหารและข้าราชการได้รับการฝึกฝนในโรงเรียนทหารและโรงเรียนพลเรือน การสื่อสารที่ได้รับการพัฒนาขึ้นสามารถทำให้การควบคุมโดยตรงขยายตัวออกไป ด้วยการมาของเรือกลไฟ ป้อมค่ายของออตโตมานจึงสามารถมีการเสริมกำลังอย่างรวดเร็วในแถบต่างๆ ใกล้กับทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและทะเลแดง โทรเลขเป็นช่องทางการควบคุมที่จำเป็นก็ได้ขยายตัวออกไปทั่วจักรวรรดิในทศวรรษของ ค.ศ. 1850 และค.ศ. 1860 ตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า ทางรถไฟหิญาซถูกสร้างขึ้นจากนครดามัสกัสไปยังนครมะดะนาฮ์ สิ่งนี้ทำให้ผู้ทำฮัจญ์สามารถเดินทางไปยังนครอันประเสริฐได้ และทำให้เป็นไปได้ด้วยว่ารัฐบาลออตโตมานจะสามารถรักษาการควบคุมบรรดา ชารีฟ* ของนครมักกะฮ์ได้ และสามารถฟื้นฟูการติดต่อโดยตรงกับเยเมนได้ด้วยเช่นกัน ในอาระเบียกลาง ราชวงศ์หนึ่งซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยออตโตมาน คือราชวงศ์ของอิบน์รอชิด (Ibn Rashid) ผู้ที่ในเวลาหนึ่งสามารถปราบปรามรัฐซาอุดีอาระเบีย ซึ่งตอนนั้นได้รับการฟื้นฟูโดยสมาชิกของครอบครัวที่ยังหนุ่มและเข้มแข็ง คือ अबดุลอาซีซ (‘Abd al- ‘Aziz) และในปี ค.ศ. 1914 ได้ทำทลายอำนาจของ อิบน์ รอชิด อย่างไรก็ตามในอาระเบียตะวันออก การขยายตัวของราชวงศ์ถูกจำกัดโดยนโยบายของอังกฤษ เพื่อป้องกันอิทธิพลที่เติบโตขึ้นของรัฐอื่นๆ คือ รัสเซีย ฝรั่งเศสและเยอรมนี รัฐบาลอังกฤษจึงได้แสดงออกถึงความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการมากขึ้นกับพวก

* ผู้มีชื่อเสียง พวกผู้ดี -ผู้แปล

ผู้ปกครองประเทศแถบอ่าว ได้มีข้อตกลงที่กระทำโดยผู้ปกครองแห่งบาห์เรน โอมาน รัฐต่างๆ กำลังพักรบและกวัดไถ่ความสัมพันธ์กับโลกภายนอกของตนไว้ในมือของรัฐบาลอังกฤษ ข้อตกลงเหล่านี้มีผลในการปกป้องการขยายดินแดนของอาณาจักรออตโตมาน ถึงแม้ว่าออตโตมานยังคงอ้างถึงอธิปไตยเหนือคูเวตอยู่ก็ตาม

แม้แต่ภายในเขตชายแดนที่แคบกว่า อำนาจของอิสตันบูลก็ยังไม่มั่นคงดังที่ปรากฏอยู่ การผสมของกองกำลังต่างๆ ภายในชนชั้นนำในการปกครอง ซึ่งทำให้การปฏิรูปเป็นไปได้ กำลังแตกสลายลง มีความแตกแยกระหว่างผู้ที่เชื่อในการปกครองโดยข้าราชการในสภา ซึ่งนำทางโดยสติสำนึกของตนเองและหลักการแห่งความยุติธรรม กับผู้ที่เชื่อในรัฐบาลซึ่งเป็นตัวแทนรับผิดชอบต่อเจตนารมณ์ของประชาชนตามที่แสดงออกโดยผ่านการเลือกตั้ง ข้าราชการอาวุโสจำนวนมากคิดว่าสิ่งนี้จะอันตรายในรัฐที่ไม่มีประชาชนที่มีความรู้ และในรัฐที่กลุ่มผู้มีสัญชาติหรือศาสนาต่างกันสามารถใช้เสรีภาพทางการเมืองของตน เพื่อที่จะทำงานเพื่อให้เป็นเอกราชจากจักรวรรดิได้ ในปี ค.ศ. 1876 ในช่วงสูงสุดของ ‘วิกฤตการณ์ตะวันออก’ ได้อนุญาตให้มีรัฐธรรมนูญและมีการเลือกตั้งและประชุมในรัฐสภาแต่ก็ถูก *สุลฏอน* องค์ใหม่คือ อับดุลหะมิด ที่สอง (Abdulhamid II ค.ศ. 1876-1909) ยับยั้งไว้ในทันทีที่พระองค์รู้ว่าพระองค์ทรงเข้มแข็งพอ จากนั้นเป็นต้นไปก็มีความแตกแยกอย่างลึกซึ้งมากขึ้น อำนาจเคลื่อนย้ายจากข้าราชการระดับสูงซึ่งเป็นชนชั้นนำ ไปสู่ *สุลฏอน* และข้าราชการบริพารของพระองค์ และนี่ทำให้เครื่องเชื่อมโยงระหว่างราชวงศ์กับส่วนสำคัญที่เป็นชาวเตอร์กซึ่งจักรวรรดิต้องพึ่งพิงอยู่สุดท้ายที่สุด

ในปี ค.ศ. 1908 การปฏิวัติซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทัพส่วนหนึ่งได้ฟื้นฟูรัฐธรรมนูญขึ้นมา (โซมาเลียและบัลแกเรียฉวยประโยชน์จากเรื่องนี้ประกาศเอกราชของตนเองอย่างเป็นทางการ) ในตอนแรกเป็นที่ปรากฏต่อคนจำนวนมากว่าการปฏิรูปนี้จะเป็นการเริ่มต้นศักราชใหม่แห่ง อิสราภาพและการร่วมมือกันระหว่างชนชาติต่างๆ ในจักรวรรดิ ผู้เผยแพร่ศาสนาชาวอเมริกันผู้หนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในกรุงเบรุตมาเป็นเวลานานได้เขียนบันทึกว่า การปฏิวัติถูกถือว่าเป็นภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อ

จากการปกครองที่ขาดความรับผิดชอบของปราชญ์ผู้หิวกระหายและรับสินบน ไปจนถึงรัฐสภาที่มีตัวแทนจากทุกส่วนของจักรวรรดิ ซึ่งได้รับการเลือกตั้งโดยประชาชนชาวมุสลิม คริสเตียนและยิวทุกนิกาย! จักรวรรดิทั้งจักรวรรดิระเบิดออกมาเป็นความปลื้มปิติอยู่ทั่วไป หนังสือพิมพ์พุดออกมา มีการพบปะกันของสาธารณชน และเมืองใหญ่และเมืองชนบทได้รับการตกแต่งประดับประดา ได้เห็นว่าชาวมุสลิมโอบกอดชาวคริสเตียนและชาวยิว¹

อย่างไรก็ตามในอีกสองสามปีต่อมา นายทหารเตอร์กกกลุ่มหนึ่งและเจ้าหน้าที่ได้เข้ายึดอำนาจที่มีอยู่เหนือรัฐบาล (กรรมาธิการของสหภาพและความก้าวหน้าหรือ ‘เตอร์กหนุ่ม’ –

‘Young Turks) ผู้พยายามที่จะทำให้จักรวรรดิเข้มแข็งขึ้นด้วยการเพิ่มการควบคุมส่วนกลางให้มากขึ้น

ถึงแม้ว่ารัฐบาลออตโตมานจะสามารถรักษาเสถียรภาพในการกระทำทางการเมืองเอาไว้ได้ การแทรกแซงอีกแบบหนึ่งของยุโรปก็กลายมามีความสำคัญมากขึ้น นับจากทศวรรษของ ค.ศ. 1850 เป็นต้นไป รัฐบาลออตโตมานมีความจำเป็นมากขึ้นที่จะต้องใช้จ่ายเงินที่จะจ่ายสำหรับ กองทัพ การบริหารและงานสาธารณะบางอย่าง และรัฐได้พบแหล่งเงินใหม่ในยุโรป ณ ที่ซึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมและการค้านำไปสู่การสะสมเงินทุนซึ่งส่งผ่านสถาบันชนิดใหม่ กือธนาคาร เข้าไปในการลงทุนทั่วโลก ระหว่างปี ค.ศ. 1854 และ ค.ศ. 1879 รัฐบาลออตโตมานจึง เข้ากู้ยืมเงินจำนวนมาก และด้วยเงื่อนไขที่เสียเปรียบ ซึ่งมีจำนวนเงินต้น 256 ล้านปอนด์สเตอร์ลิง (1 ปอนด์สเตอร์ลิงเท่ากับ 0.9 ปอนด์สเตอร์ลิง) แต่ได้รับเพียง 139 ล้าน ที่เหลือถือเป็น ส่วนลด ในปี ค.ศ. 1875 ออตโตมานก็ไม่สามารถทนภาระดอกเบี้ยและการจ่ายคืนได้ และ ในปี ค.ศ. 1881 ฝ่ายบริหารนี้สาธารณะที่เป็นตัวแทนเจ้าหนี้ต่างชาติถูกจัดตั้งขึ้น มีหน้าที่ในการควบคุมรายได้ส่วนใหญ่ของออตโตมานและในวิธีนั้น จึงควบคุมกิจการต่างๆของรัฐบาลซึ่งมีความหมายทางการเงินได้อย่างแท้จริง

การแบ่งแยกแอฟริกา อียิปต์กับประเทศกลุ่มมักริบ

กระบวนการที่คล้ายคลึงกันเกิดขึ้นในอียิปต์และตูนิเซียแต่จบลงต่างกัน ในการกำหนดการควบคุมภายในโดยตรงโดยรัฐยุโรป ทั้งสองประเทศนี้เป็นประเทศที่รัฐเดียวสามารถเข้าไปแทรกแซงได้อย่างเด็ดขาดด้วยเหตุผลต่างๆ ในตูนิเซียความเติบโตในการเป็นลูกหนี้ต่อธนาคารยุโรปมีผลในทันทีเช่นเดียวกันกับในจักรวรรดิ คือการก่อตั้งคณะกรรมการการเงินสากลในปี ค.ศ. 1869 มีความพยายามต่อไปที่จะปฏิรูปการเงิน การวางรูปองค์การยุติธรรมและการขยายการศึกษาสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ยิ่งประเทศเปิดกว้างให้แก่วิสาหกิจต่างประเทศมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งเป็นที่สนใจต่อผลประโยชน์ของรัฐบาลต่างชาติมากขึ้นเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลประโยชน์ของฝรั่งเศสซึ่งได้ตั้งขึ้นข้ามชายแดนตะวันตกเข้าไปในแอลจีเรีย ในปี ค.ศ. 1881 กองทัพฝรั่งเศสเข้ายึดครองตูนิเซียส่วนหนึ่งเป็นผลด้านการเงิน ส่วนหนึ่งเพื่อขัดขวางความเติบโตแห่งอิทธิพลของคู่แข่งคืออิตาลี และส่วนหนึ่งเพื่อรักษาชายแดนด้านแอลจีเรียเอาไว้ สองปีต่อมาได้มีการทำข้อตกลงกับ เบย์* โดยที่ฝรั่งเศสจะเข้ารับตำแหน่งผู้รักษารักษาเป็นทางการ และรับผิดชอบในการบริหารและการเงิน

ในอียิปต์ก็เช่นกันการเปิดอย่างอ้าซ่าให้แก่วิสาหกิจต่างประเทศ ก็ยังมีแรงกระตุ้นให้เข้าแทรกแซง ภายใต้การปกครองของผู้สืบตำแหน่งแทนมุฮัมมัด อะลี (Muhammad ‘Ali)

* ผู้ปกครอง - ผู้แปล

และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้การปกครองของสุลต่านอัสมาอีล (Isma'il ค.ศ. 1862-79) ความพยายามที่จะสร้างสถาบันทางสังคมสมัยใหม่ได้ดำเนินต่อไป อียิปต์มีความเป็นอิสระจากจักรวรรดิอย่างแท้จริง การศึกษาได้ขยายตัวออกไป มีการเปิดโรงงานบางแห่ง เหนือสิ่งอื่นใดคือกระบวนการซึ่งทำให้ประเทศกลายเป็นไร่สำหรับผลิตฝ้ายส่งให้ตลาดอังกฤษได้ดำเนินต่อไป สงครามกลางเมืองอเมริกาในปี ค.ศ. 1861-5 ซึ่งหยุดขงการส่งฝ้ายไประยะหนึ่งได้ เป็นเครื่องกระตุ้นให้มีการเพิ่มผลผลิต สิ่งนี้ดำเนินต่อไปหลังสงครามและเกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายด้านการชลประทานและการสื่อสาร อียิปต์เข้าสู่ยุคสมัยแห่งการรถไฟตั้งแต่เนิ่นๆ คือตั้งแต่ทศวรรษของ ค.ศ. 1850 เป็นต้นไป มีการเริ่มต้นงานสาธารณะที่ยิ่งใหญ่อีกอย่างหนึ่ง คือการขุดคลองสุเอซซึ่งก่อสร้างขึ้นด้วยเงินทุนส่วนใหญ่ของฝรั่งเศสและอียิปต์และแรงงานของอียิปต์ เปิดใช้งานในปี ค.ศ. 1869 การเปิดคลองสุเอซเป็นโอกาสอันยิ่งใหญ่โอกาสหนึ่งของศตวรรษนั้น *เคดีฟ** อัสมาอีลใช้โอกาสนี้แสดงให้เห็นว่าอียิปต์มิได้เป็นส่วนหนึ่งของแอฟริกาอีกต่อไปแต่เป็นของโลกที่เจริญแล้ว อาคันตุกะที่มาในงานฉลองนั้นมีจักรพรรดิแห่งออสเตรีย จักรพรรดินียูจีนี (Eugenie) มเหสีของนโปเลียนที่ 3 ของฝรั่งเศส มกุฎราชกุมารของปรัสเซีย นักเขียนและศิลปินฝรั่งเศสชื่อ ธีโอฟิล (Theophile) เอมีล โซลา (Emile Zola) ยูจีนี ฟรอมังแต็ง (Eugene Fromentin) เฮนริก อิบเซน (Henrik Ibsen) ตลอดจนนักวิทยาศาสตร์และนักดนตรีที่มีชื่อเสียง การเฉลิมฉลองได้กระทำขึ้นโดยนักการศาสนามุสลิมและ คริสเตียน และจักรพรรดินี ซึ่งประทับอยู่บนเรือยอร์ชหลวง นำขบวนแห่เรือขบวนแรกผ่านคลองใหม่นั้นไป และเกือบจะในเวลาเดียวกันโรงละครโอเปร่าในกรุงไคโรก็เปิดขึ้น พร้อมกับการแสดงดนตรีเพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าผู้ครองนครอัสมาอีล และมีการแสดงละครของแวร์ดี การเปิดคลองนี้เป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะทำให้อียิปต์ตกอยู่ภายใต้ความสนใจของอังกฤษ ซึ่งมีการค้าทางเรือกับเอเชียและมีจักรวรรดิอินเดียของตนที่จะต้องปกป้อง

การส่งออกและกระบวนการเรื่องฝ้ายทำกำไรให้แก่ธนาคารเงินของยุโรป คลองและงานสาธารณะประโยชน์อื่นๆ ช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1862 กับ ค.ศ. 1873 อียิปต์กู้ยืมเงิน 68 ล้านปอนด์แต่ได้รับเพียงสองในสามของจำนวนนั้น ที่เหลือคิดเป็นส่วนลด ทั้งที่ได้พยายามเพิ่มทรัพยากรของตน รวมทั้งการขายหุ้นของตนในกิจการคลองสุเอซให้แก่รัฐบาลอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1876 อียิปต์ก็ยังไม่สามารถทำตามข้อบังคับได้ และสองสามปีต่อมาได้มีการควบคุมการเงินของอังกฤษ - ฝรั่งเศส ความเติบโตของอิทธิพลต่างชาติ ภาระที่เพิ่มขึ้นของการเสียภาษีก็เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของเจ้าหนี้ต่างชาติ และสาเหตุอื่นๆ นำไปสู่ขบวนการในการจำกัดอำนาจของ*เคดีฟ*ด้วยลักษณะเป็นชาตินิยมค่อนข้างมากโดยมีนายทหารในกองทัพชื่ออะห์มัด อูรอบี (Ahmad 'Urabi ค.ศ. 1839-1911) ในฐานะเป็นโฆษก มีการออกกฎหมาย

* Khedive = เจ้าผู้ครองนคร - ผู้แปล

ก่อตั้งสภาล่าง (Chamber of Deputies) ในปี ค.ศ. 1881 และเมื่อมีการประชุมสภา อียิปต์ก็พยายามที่จะยื่นยันถึงเอกราชในการบริหารรัฐ อนาคตของรัฐบาลซึ่งสั้นไหลได้น้อยลง เพราะผลประโยชน์ของต่างชาติ เป็นผลนำไปสู่การแทรกแซงของยุโรป ครั้งแรกเป็นการแทรกแซงทางการทูตของอังกฤษฝรั่งเศสร่วมกัน จากนั้นก็เป็นการแทรกแซงทางการทหารของอังกฤษแต่เพียงฝ่ายเดียวในปี ค.ศ. 1882 ข้ออ้างในการรุกรานของอังกฤษได้แก่ ข้อกล่าวหาที่ว่ารัฐบาลได้แข็งข้อต่อต้านอำนาจหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎหมาย และเกิดการไร้ระเบียบ ผู้เห็นเหตุการณ์ร่วมสมัยส่วนใหญ่ไม่สนับสนุนข้ออ้างนี้ เหตุผลที่แท้จริงก็คือสัญญาตามแสวงหาอำนาจที่รัฐต่างๆ มีอยู่ในช่วงของการขยายดินแดน ซึ่งได้รับการเสริมกำลังโดยผู้เป็นปากเสียงให้แก่ผลประโยชน์ทางการเงินของยุโรป การที่อังกฤษถล่มเมืองอเล็กซานเดรีย (Alexandria) และตามมาด้วยการส่งกองทัพเข้าสู่เขตคลองสุเอซนั้น เราให้เกิดความรู้สึกทางศาสนามากกว่าความรู้สึกในเรื่องชาติ แต่ความคิดเห็นของชาวอียิปต์แตกออกเป็นขั้วระหว่างผู้ปกครองกับรัฐบาลและกองทัพอียิปต์ไม่อาจต้านทานได้อย่างมีประสิทธิภาพ กองทัพอียิปต์จึงเข้ายึดครองประเทศได้และจากนั้นเป็นต้นมา อังกฤษก็เข้าปกครองอียิปต์อย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าการครอบครองของอังกฤษจะไม่ได้แสดงออกมาด้วยรูปแบบที่เป็นทางการ อันเนื่องจากความซับซ้อนแห่งผลประโยชน์ของต่างชาติ และกว่าฝรั่งเศสจะยอมรับว่าอังกฤษมีอำนาจอันยิ่งใหญ่อยู่ที่นั่นลุลูกปี ค.ศ. 1904 เข้าไปแล้ว

การเข้าครอบครองตูนิเซียและอียิปต์เป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการ ซึ่งมหาอำนาจในยุโรปกำหนดแคว้นผลประโยชน์ของตนเองในแอฟริกาในฐานะที่เป็นทางเลือกเพื่อจะไม่ต้องต่อสู้กันและกัน และนั่นเป็นการเปิดทางให้แก่ขั้นตอนอื่นๆ ด้วย การปกครองของอังกฤษได้ขยายไปทางใต้ตามลุ่มแม่น้ำไนล์จนถึงซูดาน เหตุผลที่ชัดเจนในเรื่องนี้ได้แก่การเกิดขึ้นของขบวนการทางศาสนาของมุฮัมมัด อะห์มัด (Muhammad Ahmad – ค.ศ. 1844-85) ซึ่งศาสนิกย์ของเขาถือว่าเป็นดัง *มะหฺดี** ด้วยจุดมุ่งหมายว่าจะฟื้นฟูการปกครองอย่างยุติธรรมของอิสลามขึ้นมา การปกครองของอียิปต์เหนือประเทศนั้นสิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 1884 และได้มีการสร้างรูปแบบของรัฐบาลอิสลามขึ้นมา แต่ไม่ใช่เพราะความหวาดกลัวว่าขบวนการนี้จะขยายตัวออกไป มากกว่าที่หวาดกลัวว่ารัฐบาลยุโรปอื่นๆ จะเคลื่อนเข้ามา ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าครอบครองของอังกฤษ-อียิปต์โดยทำลายรัฐอิสลามนั้นเสีย และในปี ค.ศ. 1899 จึงได้จัดตั้งระบบการปกครองใหม่ขึ้นมา ซึ่งตามแบบแผนก็เป็น ‘อำนาจปกครองดินแดนร่วมกัน’ ของอังกฤษ-อียิปต์ แต่ความจริงการบริหารส่วนใหญ่เป็นของอังกฤษ

หลังจากนั้นไม่นานอิทธิพลที่เติบโตขึ้นของยุโรป ในราชอาณาจักรของโมร็อกโก ก็มาถึงบทสรุปที่คล้ายคลึงกัน ความพยายามของ *สุลฏอน* ที่จะทำให้ประเทศเป็นอิสระจากการ

* ผู้มาโปรดมนุษย์ - ผู้แปล

แทรกแซงอย่างแท้จริงได้สิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 1860 เมื่อสเปนเข้ารุกรานประเทศ ส่วนหนึ่งก็เพื่อขยายอิทธิพลของตนเหนือเมืองท่าสองเมืองคือเมืองซุตา (Ceuta) และเมลิลลา (Melilla) ซึ่งตกอยู่ในมือของ สเปนมานานับร้อยๆ ปี และส่วนหนึ่งก็เพื่อต่อต้านการขยายอิทธิพลของอังกฤษ การรุกรานสิ้นสุดลงด้วยสนธิสัญญาซึ่งโมร็อกโกต้องจ่ายเงินค่าทำขวัญซึ่งอยู่เหนือความสามารถของตน ความพยายามที่จะจ่ายเงินจำนวนนั้นและข้อตกลงทางการค้าที่ทำกับรัฐยุโรปต่างๆ นำไปสู่การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของกิจกรรมต่างๆ ของยุโรป ภายใต้ *สุลฏอน* เหะซัน (ค.ศ. 1873-94) รัฐบาลพยายามที่จะดำเนินการปฏิรูปที่คล้ายคลึงกับความพยายามเช่นนั้นในประเทศอื่นๆ เพื่อจัดหากรอบภายในซึ่งสามารถจะจำกัดวงการแทรกซึมของยุโรปไว้ได้ในนั้น เช่นมีกองทัพใหม่ ปรับปรุงการบริหาร วิธีการที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในการหาและใช้รายได้ นโยบายนั้นมีความสำเร็จอย่างจำกัด เนื่องจากรัฐบาลมิได้มีการควบคุมประเทศอย่างเพียงพอที่จะทำให้การควบคุมเป็นไปได้ บรรดาผู้ปกครองในชนบทซึ่งสถานภาพของพวกเขาหยั่งรากลึกในการเป็นผู้นำหนึ่งใจเดียวกันในทางศาสนาหรือทางเผ่าพันธุ์นั้น ถือเป็นเอกราชอย่างแท้จริง และในทางตอนใต้อำนาจของพวกเขาก็กำลังเพิ่มขึ้น ส่วนในเมืองมาตรการใหม่ของการเก็บภาษีและการบริหารทำให้อำนาจหน้าที่ทางด้านจริยธรรมของผู้ปกครองอ่อนแอลง พวกเขาหัวหน้าในท้องถิ่นได้สร้างความสัมพันธ์โดยตรงกับตัวแทนต่างประเทศ และพวกพ่อค้าก็มอบตัวเองไว้ภายใต้การปกป้องของตัวแทนเหล่านั้น เพื่อที่จะมีชีวิตรอดอยู่ต่อไป รัฐบาลเริ่มกู้เงินจากธนาคารของยุโรป ทำให้ผลประโยชน์ของยุโรปเพิ่มขึ้น และการสรุปตามหลักตรรกะก็ได้มาถึงในปี ค.ศ. 1904 เมื่ออังกฤษและสเปนซึ่งเป็นสองจากสามมหาอำนาจได้เข้ามาข้องเกี่ยวอย่างลึกซึ้ง โดยยอมรับผลประโยชน์ที่มีอยู่มากมายของฝ่ายที่สามคือฝรั่งเศส (ในทางกลับกันอังกฤษมีอิสระอย่างเต็มที่ในอียิปต์ และสเปนมีส่วนร่วมในการควบคุมด้วยในที่สุด) ในปี ค.ศ. 1907 รัฐสำคัญๆ ในยุโรปต่างเห็นพ้องกับการควบคุมอย่างแท้จริงของฝรั่งเศส-สเปนเหนือการบริหารและการเงิน สองมหาอำนาจนี้ได้เข้ายึดครองส่วนต่างๆ ของประเทศ สเปนเข้าครองทางแถบเหนือและฝรั่งเศสตามชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกและชายแดนแอลจีเรีย มีการแข็งข้อต่อต้าน *สุลฏอน* ผู้วางตัวเองไว้ภายใต้การปกป้องของฝรั่งเศส แต่การขยายอำนาจของฝรั่งเศสยังคงดำเนินต่อไป และในปี ค.ศ. 1912 *สุลฏอน* องค์ใหม่จึงได้ลงนามในข้อตกลงยอมรับการอยู่ใต้อาณัติของฝรั่งเศส บรรดาหัวหน้าเผ่าทางใต้ที่สำคัญที่สุดก็ยอมรับด้วย ตามข้อตกลงฝรั่งเศส-สเปน นั้น ส่วนหนึ่งของแถบเหนือมีการบริหารโดยสเปนและแทนเจียร์ (Tangier) ซึ่งเป็นศูนย์กลางผลประโยชน์ของต่างประเทศยังคงอยู่ภายใต้รัฐบาลพิเศษระหว่างประเทศ

เกือบจะในเวลาเดียวกัน การแยกดินแดนในแถบมัชริบก็จบสิ้นลง ในปี ค.ศ. 1911 อิตาลี มาถึงช้า 'ในการแย่งชิงแอฟริกา' โดยประกาศสงครามต่อจักรวรรดิออตโตมาน นำกอง

กำลังมาขีดหัวหาดที่ชายฝั่งทะเลของตริโปลี และทั้งๆที่ออตโตมานทำการต่อต้านก็ยังสามารถเข้าครอบครองเมืองท่าต่างๆ และได้รับการยอมรับตำแหน่งของตนจากรัฐบาลออตโตมาน

พันธมิตรในผลประโยชน์สำคัญ

จากการเกิดของสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ความหมายของการควบคุมของอิตาลีในลิเบียและฝรั่งเศสกับสเปนในโมร็อกโกนั้นยากที่จะแลเห็นได้ แต่การปกครองของฝรั่งเศสคงทิ้งร่องรอยไว้ที่แอลจีเรียและตูนิเซียรวมทั้งการปกครองของอังกฤษเหนืออียิปต์และซูดาน ในบางด้านสิ่งเหล่านี้แสดงถึงการยุติอดีตและสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในจักรวรรดิออตโตมาน ยุทธศาสตร์และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอันสำคัญของรัฐเดียวในยุโรปอยู่ในระดับสูงส่ง และถึงแม้ว่าในอียิปต์ตูนิเซียและโมร็อกโก รัฐบาลท้องถิ่นยังมีอยู่ก็ตาม แต่ก็ค่อยๆ สูญเสียอำนาจไปที่ละน้อย เมื่อที่มั่นของข้าราชการยุโรปขยายตัวออกไป จนตนเองมิได้เป็นเจ้าของแม้แต่ขอบเขตอันจำกัดสำหรับภารกิจอันอิสระซึ่งทำให้รัฐบาลในอิสตันบูลสามารถใช้ลูกล่อลูกชนให้อำนาจหนึ่งชนกับอีกอำนาจหนึ่ง และติดตามสิ่งที่ออตโตมานถือว่าเป็นผลประโยชน์ของชาติ

ในด้านอื่นๆ นั้น นโยบายต่างๆ ที่ปฏิบัติโดยอังกฤษและฝรั่งเศส อาจถือได้ว่าเป็นการสืบต่อของบรรดานักปฏิรูปท้องถิ่นในรูปแบบที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ภายใต้หน้าฉากของรัฐบาลท้องถิ่นได้มีการนำเอาเจ้าหน้าที่ต่างชาติเข้ามา และพวกเขาค่อยๆ ขยายการควบคุมกว้างไกลออกไปทุกที ความสมดุระหว่างพวกเขาและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นได้เปลี่ยนที่กัน (ซูดานไม่มีหน้าฉากดังกล่าว แต่เป็นการบริหารตามแบบของอาณานิคมโดยตรงเลยทีเดียว ซึ่งตำแหน่งอาวุโสเกือบทั้งหมดอยู่ในมือของอังกฤษ ส่วนชาวอียิปต์และคนอื่นๆ กลายเป็นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา) รัฐบาลทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ก็ห่างไกลมากขึ้น ทหารต่างชาติหรือทหารในท้องถิ่นภายใต้บัญชาการของต่างชาติ และตำรวจที่มีระเบียบวินัยสามารถทำให้การควบคุมของรัฐบาลแผ่ออกไปถึงชนบท การคมนาคมที่คึกคักแคว้นต่างๆ เข้ามาใกล้เมืองหลวงมากขึ้น ทางรถไฟมีทั้งในตูนิเซียและอียิปต์ และในตูนิเซียก็มีถนนอีกด้วย ศาลทางโลกที่บริหารประมวลกฎหมายต่างๆ ตามแนวของยุโรปถูกจัดตั้งขึ้นมาหรือมีฉะนั้นก็ขยายออกไป การควบคุมทางการเงินที่เข้มงวดขึ้นและการเก็บรวบรวมภาษีที่มีประสิทธิภาพขึ้น ทำให้หนี้ต่างชาติลดลงจนเหลือสัดส่วนที่สามารถจัดการได้ การเงินที่ลอยตัวมากขึ้นและหนทางเข้าไปสู่เงินทุนต่างชาติด้วยเงื่อนใจที่ดีขึ้น ทำให้สามารถดำเนินงานสาธารณะประโยชน์บางอย่างได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคืองานด้านชลประทานในลุ่มแม่น้ำไนล์ ซึ่งจบลงที่เขื่อนอัสวาน (Aswan Dam) ซึ่งทำให้มีการทดน้ำตลอดปีเข้ามาในอียิปต์ตอนบน มีการสร้างโรงเรียนขึ้นเป็นจำนวนมาก หรือมีฉะนั้นก็มีการรักษาโรงเรียนเก่าๆ ไว้ ซึ่งเป็นการเพียงพอที่จะ

ฝึกฝนข้าราชการและช่างเทคนิคในระดับที่เหมาะสมที่จะจ้างพวกเขา แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะผลิตห้องเรียนใหญ่ๆ ให้แก่บรรดาปัญญาชนที่ไม่พอใจได้

ในอาณาเขตที่ปกครองจากอิสตันบูล ไคโร ตูนิซและแอลเจียร์ส ความเป็นพันธมิตรแห่งผลประโยชน์รอบๆการปกครองแบบใหม่ ได้ถูกทำให้ขยายออกไปและเข้มแข็งขึ้นในระหว่างช่วงที่สองของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า นอกจากกลุ่มข้าราชการแล้วยังมีอีกสองกลุ่มโดยเฉพาะที่สนใจในนโยบายต่างๆ ของรัฐบาล กลุ่มแรกคือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้าและการเงิน ความเจริญเติบโตของประชากรและอุตสาหกรรมในยุโรป การพัฒนาท่าเรือต่างๆ การสร้างท่าเรือทางรถไฟและถนน (ในเลบานอน แอลจีเรียและตูนิเซีย) ทั้งหมดนี้นำไปสู่การขยายตัวทางการค้ากับยุโรป รวมทั้งระหว่างส่วนต่างๆ ของตะวันออกกลางและแถบมัชมัยด้วย ทั้งๆ ที่เป็นช่วงเวลาของภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ โดยทั่วไปอยู่ในแนวเดียวกับแต่ก่อน คือมีการส่งวัตถุดิบไปยุโรป (ฝ้ายจากอียิปต์ ไหมจากเลบานอน ฝ้ายขนสัตว์และหนังสัตว์จากแถบมัชมัย แร่ฟอสเฟตจากตูนิเซีย) และอาหาร (สับจากปลาสดไคโรและเหล้าองุ่นจากแอลจีเรีย น้ำมันมะกอกจากตูนิเซีย) และการนำเข้าสิ่งทอ สินค้าโลหะ ชา กาแฟ และน้ำตาล โดยทั่วไปดุลการค้ายังไม่เป็นที่พอใจนักกับยุโรป ทั้งนี้เป็นเพราะส่วนใหญ่เริ่มต้นโดยการนำเข้าของเงินทุนเพื่อสร้างงานสาธารณูปโภค และในบางแห่งจากการส่งเงินของผู้อพยพไปยังโลกใหม่และการไหลออกของทองและเงิน

การค้าส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของบริษัทและพ่อค้าชาวยุโรป ในตอนต้นๆ มีอังกฤษและฝรั่งเศส พร้อมกับความเติบโตของส่วนของเยอรมัน ในขณะที่ประชากรและอุตสาหกรรมของเยอรมนีขยายตัวออกไป แต่กลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นก็ยังมียบทบาทสำคัญในการค้าระหว่างประเทศอยู่ และมีอำนาจเหนืออยู่ในการค้าท้องถิ่น ดังเช่นในตะวันออกกลาง ชาวซีเรียและคริสเตียน และชาวเลบานอนที่เป็น คริสเตียน ชาวซีเรีย ชาวอิรักที่เป็นยิวและชาวคอปต์ในอียิปต์มีอิทธิพลในการค้าตามลุ่มแม่น้ำไนล์ ในแถบมัชมัย ชาวยิวท้องถิ่น และคนอื่นๆ อีกซึ่งมีประเพณีทางการค้าอันยาวนาน พวกพ่อค้าแห่งเมืองซุส (Sus) ในโมร็อกโก โอเอซิสมาชาบ (Mzab) ในแอลจีเรีย และหมู่เกาะญูร์บา (Jarba) นอกชายฝั่งทะเลตูนิเซีย

ผลประโยชน์ทางการเงินของยุโรปขยายข้ามพรมแดนของการค้าไป การลงทุนใหญ่ครั้งแรกได้แก่การให้เงินกู้แก่รัฐบาลซึ่งนำไปสู่การควบคุมทางการเงินของต่างชาติ หลังจากนั้นรัฐบาลได้ขอกู้เงินอีก แต่การควบคุมของต่างชาติทำให้โอกาสที่จะได้เงินเหล่านั้นมาด้วยเงื่อนไขที่เป็นภาระมากกว่าแต่ก่อน ในตอนนี้การลงทุนได้ขยายไปไกลกว่าการให้เงินกู้แก่รัฐบาลจนถึงการให้งานสาธารณูปโภคซึ่งบริษัทต่างประเทศจะได้รับสัมปทาน หลังจากการขูดคล่องสุเอซมีการให้สัมปทานในแถบต่างๆ สำหรับสร้าง ทางรราง การประปา ท่าเรือต่างๆ แก๊ส ไฟฟ้า และเหนืออื่นใดคือทางรถไฟ หากเปรียบเทียบกับสิ่งเหล่านี้แล้ว มีการลงทุนเพียงเล็กน้อยในด้านเกษตรกรรม ยกเว้นในส่วนต่างๆของอียิปต์และแอลจีเรียที่ซึ่งมีข้อเรียกร้องอย่างมากมายอยู่

เสมอในเรื่องสินค้าบางอย่าง และการบริหารภายใต้การควบคุมของชาวยุโรป ประกันถึงการกลับมาของสินค้าจำนวนมากและปลอดภัย มีการลงทุนเล็กน้อยทางด้านอุตสาหกรรมเช่นกัน ยกเว้นสำหรับอุตสาหกรรมเพื่อการบริโภคขนาดเล็ก และในสถานที่สองสามแห่งมีการขุดแร่ (ฟอสเฟตในตูนิเซียและน้ำมันในอียิปต์)

ไม่เฉพาะแต่จะมีธนาคารและบริษัทต่างๆ อยู่ในยุโรปทั้งหมดเท่านั้น แต่เวลานี้บริษัทและธนาคารบางแห่งได้สร้างขึ้นในกรุงอิสตันบูล ไคโรและที่อื่นๆ อย่างเช่นธนาคารออตโตมานซึ่งได้ร่วมในการลงทุน อย่างไรก็ตาม เงินทุนในธนาคารเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นของชาวยุโรป และผลกำไรส่วนใหญ่จากการลงทุนมิได้เก็บไว้ในประเทศที่เกี่ยวข้องนั้น เพื่อที่จะก่อให้เกิดทรัพย์สินและเงินทุนของประเทศต่อไป แต่กลับถูกส่งไปยังประเทศต้นสังกัดในยุโรปเพื่อขยายความมั่งคั่งและเงินทุนของพวกเขาให้มากขึ้น

การควบคุมที่ดิน

กลุ่มอื่นๆ ซึ่งผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับผู้ที่ป็นรัฐบาลใหม่ก็คือพวกเจ้าของที่ดิน ทั้งในองคาพยพใหญ่ของจักรวรรดิออตโตมานและในอียิปต์ พื้นฐานทางกฎหมายของการเป็นเจ้าของที่ดินได้เปลี่ยนไปในปีกกลางๆ ของศตวรรษที่สิบเก้า ในจักรวรรดิเองกฎหมายที่ดินปี ค.ศ. 1858 ได้กำหนดที่ดินประเภทต่างๆ ไว้ ที่ดินเกษตรกรรมที่ทำการเพาะปลูกส่วนใหญ่ถูกถือตามประเพณีที่มีมายาว นานว่าเป็นของรัฐ แต่ผู้ที่เพาะปลูกมัน หรือเข้ามาดำเนินกิจการเช่นนั้นสามารถได้รับสิทธิซึ่งทำให้พวกเขาสามารถใช้ที่ดินนั้นได้อย่างเต็มที่และไม่มีใครทำทลายได้ และสามารถจะขายมันหรือโอนไปให้ทายาทของพวกเขาได้ ความมุ่งหมายของกฎหมายนั้นดูเหมือนเพื่อที่จะสนับสนุนการผลิตและเสริมกำลังแก่สภาพของผู้เพาะปลูกจริงๆ ในบางแห่งอาจมีผลลัพธ์เช่นนี้ คือในส่วนต่างๆ ของแคว้นอนาโตเลียและในเลบานอน ซึ่งมีเจ้าของที่ดินผืนเล็กๆ สำหรับผลิตใหม่เพิ่มขึ้น ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะการส่งเงินของผู้อพยพกลับไปยังครอบครัวของพวกเขา อย่างไรก็ตาม ในที่ต่างๆ ส่วนใหญ่ผลลัพธ์ของมันแตกต่างกันไป ในบริเวณที่ใกล้กับเมืองต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการผลิตอาหารแห้งและวัตถุดิบสำหรับเมืองต่างๆ หรือเพื่อการส่งออก ที่ดินมีแนวโน้มที่จะอยู่ในมือของครอบครัวชาวเมือง พวกเขาสามารถใช้กลไกในการบริหารเพื่อป้องกันตำแหน่ง พวกเขาอยู่ในตำแหน่งที่ดีกว่าชาวไร่ชาวนาในการที่จะได้รับเงินกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์หรือบริษัทรับจ้างหรือจากธนาคารเกษตรของรัฐบาล สถาบันเหล่านี้สามารถออกเงินให้แก่ชาวไร่ชาวนาเพื่อให้พวกเขาจ่ายภาษีหรือใช้เงินไปในการทำงานของพวกเขา ในบริเวณที่มีการผลิตเพื่อส่งออก พ่อค้าในเมืองซึ่งมีการติดต่อกับตลาดต่างประเทศ สามารถควบคุมการผลิต ตัดสินใจว่าจะควรจะปลูกอะไร ออกเงินให้เพื่อเพาะปลูกพืชพันธุ์ดังกล่าวขึ้น และซื้อสินค้าขึ้นมา บางคนอยู่ในตำแหน่งของการผูกขาด การซื้อใหม่และยาสูบทั่วจักรวรรดินั้นเป็นการผูกขาดของบริษัทที่ได้รับสัมปทานโดยใช้เงินทุนของต่างชาติ ด้วยวิธี

เหล่านี้จึงได้เกิดชนชั้นของเจ้าของที่ดินที่ไม่ได้อยู่ในที่ดินของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้พำนักอาศัยในเมือง ผู้อยู่ในตำแหน่งที่จะเรียกร้องรัฐบาลให้สนับสนุนคำเรียกร้องของพวกเขาที่จะมีส่วนร่วมในการผลิต ชาวไร่ชาวนาผู้เพาะปลูกอาจจะเป็นคนงานไร้ที่ดินหรือคนรับจ้างทำไร่นาซึ่งได้รับผลผลิตพอเพียงเท่าที่จะอยู่ได้ ในจำนวนนี้ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างติดที่ดินเอกชน ซึ่งอาจเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดและอยู่ในหมู่ที่ดินที่บริหารได้ดีที่สุดได้แก่ที่ดินของ*สกุลอน* อับดุลหะมิดเอง

ในชนบทที่อยู่ห่างไกลออกไปมากขึ้นซึ่งอยู่พ้นการควบคุมของนครต่างๆ นั้นมีเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่อีกประเภทหนึ่งปรากฏขึ้น ที่ดินส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณที่ถูกใช้ไปในการเลี้ยงสัตว์มักได้รับการถือว่าเป็นของส่วนรวมของเผ่าหนึ่งๆ ทั้งรัฐบาลและผู้ที่อยู่บนที่ดินนั้น เวลานี้ส่วนใหญ่มีการลงทะเบียน โดยครอบครัวชั้นนำของเผ่าในชื่อของครอบครัวนั้นๆ เอง อย่างไรก็ตาม ถ้าหากว่าบริเวณนั้นกว้างใหญ่ การควบคุมที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพอาจจะไม่ได้อยู่กับผู้นำเผ่า แต่อยู่กับกลุ่มตัวกลางของตัวแทนต่างๆ ที่เข้ามาในช่วงกลางที่มีความใกล้ชิดกับที่ดินและกระบวนการเพาะปลูกมากกว่าเจ้าของที่ดินในเมืองหรือที่หัวหน้าเผ่าใหญ่ๆ ควรจะเป็น

เจ้าของที่ดินใหม่เหล่านี้รวมไปถึงพ่อค้าชาวคริสเตียน ชาวยิว และเจ้าของเงินกู้ด้วย แต่ชาวต่างประเทศสองสามคนในส่วนใหญ่ของจักรวรรดิยังคงปกครองจากอิสตันบูล ประเทศที่เป็นกรณียกเว้นที่สำคัญในเรื่องนี้ก็คือปาเลสไตน์ซึ่งนับตั้งแต่ทศวรรษของ ค.ศ. 1880 ได้มีชุมชนชาวยิวชนิดใหม่เติบโตขึ้น ไม่ใช่ชาวยิวตะวันออกที่ตั้งตัวมาช้านานแล้วแต่เป็นชาวยิวจากยุโรปภาคกลางและยุโรปตะวันออก และมีได้มาที่นครเยรูซาเล็มเพื่อศึกษา สวดมนต์หรือเพื่อที่จะตาย แต่มาตามวิสัยทัศน์ใหม่ของการบูรณะชาติยิวที่ยังรากลงในดินแดนนั้น ในปี ค.ศ. 1897 ความใฝ่ฝันนี้ได้ถูกแสดงออกมาผ่านทางมติของการประชุมไซออนิสต์ครั้งแรกที่เรียกร้องให้สร้างบ้านสำหรับประชาชนชาวยิวในปาเลสไตน์ซึ่งถูกทำให้มั่นคงโดยกฎหมายว่าด้วยสิทธิและความเกี่ยวข้องระหว่างรัฐกับประชาชน ทั้งๆ ที่มีการต่อต้านจากรัฐบาลออตโตมานและความกังวลที่เพิ่มขึ้นในหมู่ชนส่วนหนึ่งของประชากรอาหรับท้องถิ่น ในปี ค.ศ. 1914 ประชากรชาวยิวของปาเลสไตน์เพิ่มขึ้นราว 85,000 คนหรือร้อยละ 12 ของประชากรยิวทั้งหมด ประมาณหนึ่งในสี่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บนแผ่นดินนั้น ที่ดินบางผืนถูกซื้อมาด้วยกองทุนแห่งชาติ และได้รับการประกาศให้เป็นทรัพย์สินสมบัติที่แบ่งไม่ได้ของประชาชนชาวยิว ซึ่งไม่อนุญาตให้จ้างผู้ที่มีเชื้อชาวยิวมาทำงาน บางคนก็อาศัยอยู่ในถิ่นฐานเกษตรกรรมแบบใหม่ (*กิบบูตซ์- k i b b u t z*) ซึ่งมีการควบคุมการผลิตและชีวิตแห่งชุมชนร่วมกัน

ในอียิปต์กระบวนการโอนที่ดินจากผู้ปกครองไปสู่มือของเอกชนซึ่งเริ่มต้นในปีหลังๆ ในสมัยของมูฮัมหมัด อะลี ได้ดำเนินต่อไประหว่างปี ค.ศ. 1858 และ ค.ศ. 1880 โดยการออกกฎหมายและกฤษฎีกาต่างๆ ซึ่งในที่สุดนำไปสู่การเป็นของเอกชนอย่างเต็มที่โดยปราศจากข้อจำกัดดังที่กฎหมายออตโตมานรักษาเอาไว้ ที่นี้อีกเช่นกัน อาจจะไม่ได้อ้างอิงให้เกิดชนชั้น

เจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ แต่ความจริงแล้วสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ได้เกิดขึ้นเนื่องจากจำนวนของกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องกัน จนกระทั่งการครอบครองของอังกฤษในปี ค.ศ. 1882 ที่ดินจำนวนมากถูกส่งมอบให้โดย เจ้าผู้ครองนคร เคดีฟ แก่สมาชิกในครอบครัวของเขาหรือข้าราชการชั้นสูงที่ทำงานให้เขา จำนวนมากถูกเก็บรักษาเอาไว้ในมือของเขาเองในฐานะอาณาเขตส่วนตัว ครอบครัวชนบทสำคัญๆ ก็สามารถขายที่ดินของพวกเขาออกไป เมื่อความต้องการฝ้ายเพิ่มขึ้น หลังจากครอบครองที่ดินซึ่งถูกผู้ปกครองส่งไปเพื่อใช้หนี้ต่างชาติและที่ดินที่เพิ่งนำมาเพาะปลูกใหม่ๆ ก็ตกอยู่ในมือของเจ้าของที่ดินใหญ่ๆ หรือบริษัทที่ดินค้าขายและรับจ้างong เจ้าของที่ดินรายเล็กๆ ตกเป็นหนี้แก่เจ้าของเงินกู้ในเมืองแล้วก็สูญเสียที่ดินของตนไป ถึงแม้ว่าพวกเขาจะรักษามันเอาไว้ก็ไม่สามารถเข้าถึงเงินเชื่อได้ง่ายๆ เพื่อจะปรับปรุงการเงินให้ดีขึ้น กฎหมายมรดกนำไปสู่การแบ่งที่ดินออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย จนไปถึงจุดที่พวกเขาไม่สามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้อีกต่อไป ในตอนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ที่ดินมากกว่าร้อยละ 40 ที่ใช้เพาะปลูก ตกอยู่ในมือของเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ (คือผู้ที่เป็นเจ้าของมากกว่าห้าสิบ เฟดดาน (หนึ่ง เฟดดาน – feddan นั้นอยู่ในราวหนึ่งเอเคอร์หรือ 0.4 เฮกเตอร์) และประมาณร้อยละ 20 มีเจ้าของที่ดินเล็กๆ เป็นเจ้าของคือผู้มีที่ดินน้อยกว่า 5 เฟดดาน ราวหนึ่งในห้าของที่ดินขนาดใหญ่ มีบุคคลหรือบริษัทต่างชาติเป็นเจ้าของ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเหนือ แบบอย่างทั่วไปนั้นได้แก่ผู้เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่นั้น ที่ดินของพวกเขาได้รับการเพาะปลูกโดยชาวไร่ชาวนา ผู้จัดหาแรงงานและได้รับอนุญาตให้เช่าและเพาะปลูกบนที่ดินผืนหนึ่งเพื่อตัวเอง ที่อยู่ด้านล่างของพวกเขาไม่มีคนงานไร่ที่ดินจำนวนหนึ่งอยู่ราวหนึ่งในห้าของประชากรที่ทำงาน

ในตูนิเซียการเข้าถือครองที่ดินโดยเจ้าของต่างชาติยังคงดำเนินต่อไป ในตอนที่ฝรั่งเศสเข้าครอบครองได้มีชุมชนขนาดใหญ่ของชาวฝรั่งเศสและชาวอิตาเลียนอยู่แล้ว ในระยะที่ตูนิเซียอยู่ใต้อาณัติของฝรั่งเศสราวสิบปีแรกหรือประมาณนั้น มาตรการที่รัฐบาลใช้เป็นประโยชน์ต่อผู้มีผลประโยชน์ใหญ่ๆ ซึ่งปรารถนาที่จะซื้อที่ดิน คดีเรื่องที่ดินจะตัดสินโดยศาลผสมซึ่งมีส่วนร่วมเป็นชาวยุโรป คือพวกที่เช่าที่ดิน *วักฟ* ได้รับอนุญาตให้ซื้อที่ดินนั้นได้ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1892 นโยบายใหม่ถูกนำมาใช้ มีการส่งเสริมการอพยพและการตั้งถิ่นฐาน ส่วนหนึ่งอยู่ภายใต้ความกดดันจากพวก *โคลอน** ส่วนหนึ่งเพื่อเพิ่มชาวฝรั่งเศสลงในหมู่พวกเขาเหล่านั้น ที่ดินจำนวนมากอาจได้มาด้วยการซื้อ ที่ดิน *วักฟ* อาณาเขตของรัฐ ที่ดินร่วมกันของเผ่าต่างๆ ซึ่งนโยบายที่เหมือนกันถูกนำมาใช้อย่างที่ทำกันในแอลจีเรีย ด้วยการบังคับผู้อยู่อาศัยให้ไปอยู่ในที่ดินเล็กๆ กว่านั้น ได้มีการเสนอเงื่อนไขที่น่าพอใจให้แก่ผู้ซื้อเช่น เงินเชื่อในชนบท เครื่องมืออุปกรณ์ ถนนหนทาง เงื่อนไขทางเศรษฐกิจก็เป็นไปอย่างน่าพอใจเช่นกัน เช่นความต้องการรัฐพิธียังมีอยู่ต่อไป ความต้องการเหล้าองุ่นและน้ำมันมะกอกก็เพิ่มขึ้น ดังนั้นจำนวนที่ดินที่อยู่ในมือชาว

* คือชาวฝรั่งเศสที่มาตั้งแหล่งในอาณานิคม -ผู้แปล

ยุโรปจึงเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณที่มีการปลูกข้าวทางภาคเหนือ และบริเวณที่ปลูกต้นมะกอกของภูเขาอาลป์ ในปี ค.ศ. 1915 พวก โคลอน เป็นเจ้าของประมาณหนึ่งในห้าของดินแดนที่ใช้เพาะปลูก คนเหล่านี้ไม่กี่คนเป็นเจ้าของที่ดินเล็กๆ แบบแผนทั่วไปก็คือ แบบแผนของเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ซึ่งทำการเพาะปลูกด้วยความช่วยเหลือของกรรมกรชาวซิชลี ชาวอิตาลีเหนือหรือชาวตูนิเซีย หรือมิฉะนั้นก็เช่าจากชาวไร่ชาวนาชาวตูนิเซีย จะหาแรงงานได้มากมายเพราะว่ากระบวนการของการเวนคืนที่ดินได้ทำให้สภาพของชาวไร่ชาวนาแย่ลง พวกเขาขาดช่องทางที่จะเข้าสู่เงินทุนและการปกป้อง ซึ่งเจ้าของที่ดินท้องถิ่นเคยให้แก่พวกเขา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในอำนาจทางการเมือง พวก โคลอน ได้เรียกร้องขอมิมีส่วนมากขึ้นในการตัดสินใจนโยบาย พวกเขาต้องการให้รัฐบาลเคลื่อนไปในทิศทางของการผนวกประเทศเข้ากับฝรั่งเศส มีอำนาจเหนือประชาชนพื้นเมืองด้วยการใช้กำลังและรักษามันไว้ด้วยวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิม ซึ่งจะกีดกันคนพื้นเมืองไว้จากการแบ่งปันการใช้อำนาจร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ พวกเขาได้รับความสำเร็จบางอย่างในเรื่องนี้ ข้าราชการส่วนใหญ่เป็นชาวฝรั่งเศส ส่วนที่ปรึกษาในที่ประชุมสำหรับกิจการทางการเงินและเศรษฐกิจส่วนมากจะประกอบด้วยพวก โคลอน อีกด้านหนึ่ง รัฐบาลในปารีสและข้าราชการชั้นสูงที่ถูกส่งไปที่นั่น ต้องการที่จะรักษาอำนาจในการควบคุมประเทศได้อำนาจไว้บนพื้นฐานของการร่วมมือระหว่างฝรั่งเศสและตูนิเซีย

นโยบายของฝรั่งเศสในตูนิเซียในปี ค.ศ. 1914 มาถึงขั้นตอนที่คล้ายคลึงกับในแอลจีเรียในทศวรรษของ ค.ศ. 1860 แต่ขณะเดียวกันสิ่งต่างๆ ในแอลจีเรียได้เปลี่ยนแปลงไป ความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสในสงครามฝรั่งเศส-ปรัสเซีย (Franco-Prussian war) แห่งปี ค.ศ. 1870-71 และความตกต่ำของกษัตริย์ นโปเลียนที่สาม ทำให้อำนาจหน้าที่ของรัฐบาลในกรุงแอลเจียร์อ่อนแอลง พวก โคลอน ยึดอำนาจไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ทางตะวันออกของประเทศ ได้มีอะไรบางอย่างที่แตกต่างออกไปปรากฏขึ้น นั่นคือการกบฏที่ขยายออกไปในหมู่ชาวอาหรับและชาวเบอเบอร์ ซึ่งเกิดขึ้นด้วยกันหลายสาเหตุ ในส่วนของชนชั้นสูงนั้นมีความปรารถนาที่จะฟื้นฟูอำนาจทางการเมืองและสังคมของตนซึ่งอ่อนแอลง เมื่อการบริหารโดยตรงได้ขยายตัวออกไป ในส่วนของชาวชนบท การต่อต้านการสูญเสียดินแดนของพวกเขาไปและอำนาจที่มีมากขึ้นของพวก โคลอน รวมทั้งความอนาถาหลังจากช่วงเวลาของโรคระบาดและการเก็บเกี่ยวที่ไม่ได้ผลในหมู่ประชาชนส่วนใหญ่ ความปรารถนาที่จะได้มีเอกภาพซึ่งยังมิได้แสดงออกมาด้วยสัญลักษณ์ของนักชาตินิยม แต่แสดงออกมาในเรื่องของศาสนาและการเป็นผู้นำและทิศทางที่มีอยู่ในพวกซูฟีสาขาหนึ่ง การจลาจลถูกปราบปรามส่งผลอันเลวร้ายกับชาวแอลจีเรียมุสลิม มีการปรับเงินเป็นกลุ่มและการยึดที่ดินซึ่งใช้เป็นการลงโทษ ประมาณการว่าแคว้นต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการขบถนี้ได้สูญเสียเงินทุนของพวกเขาไปร้อยละ 70

ผลในระยะยาวยิ่งเลวร้ายหนักขึ้นอีก การทำลายความเป็นผู้นำของคนพื้นเมืองและการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในปารีสได้จัดเครื่องกีดขวาง ซึ่งต่อต้านการแพร่ขยายของการเป็นเจ้าของที่ดินของชาวยุโรป ด้วยการขายหรือมอบขอบเขตของรัฐให้และการยึดที่ดินร่วมกัน และการใช้เล่ห์กลทางกฎหมาย ที่ดินผืนใหญ่ๆ จึงผ่านเข้าไปอยู่ในมือของพวกเขา *โคลอน* ในปี ค.ศ. 1914 ชาวยุโรปเป็นเจ้าของที่ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกประมาณหนึ่งในสาม แล้วยังเป็นที่ดินที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุดสำหรับพืชหรือคั้นนุ่น สำหรับเหล้าองุ่นของแอลจีเรียนั้นเวลานี้ได้พบตลาดขนาดใหญ่ในฝรั่งเศส การเพาะปลูกส่วนใหญ่ในดินแดนที่มีการผลิตเหล้าองุ่นจึงได้ดำเนินต่อไป โดยผู้อพยพชาวยุโรป และอิตาลีรวมทั้งฝรั่งเศสด้วย แต่ส่วนใหญ่เป็นของเจ้าของที่มั่งคั่งซึ่งมีแหล่งเงินทุน เมื่อต้องจำกัดอยู่กับที่ดินผืนเล็กๆ ที่ไม่น่าพอใจ ปราศจากเงินทุนและแหล่งปศุสัตว์ที่หกดตัวเล็กลงไป ผู้ถือครองที่ดินผืนเล็กๆ ที่เป็นชาวแอลจีเรีย ก็มักที่จะกลายเป็นผู้รับจ้างทำนาหรือคนงานในที่ดินของชาวยุโรปถึงแม้ว่าในบางแห่งจะมีมุสลิมชนชั้นใหม่ที่เป็นเจ้าของที่ดินเกิดขึ้นก็ตาม

ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีโอกาสนี้ใหม่ๆ ในที่ดิน ประชากรยุโรปของแอลจีเรียเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จาก 200,000 คนในปี ค.ศ. 1860 ถึงประมาณ 750,000 คนในปี ค.ศ. 1911 ตัวเลขล่าสุดนี้รวมทั้งชาวแอลจีเรียซึ่งเป็นยิวทุกคนที่ได้รับสัญชาติฝรั่งเศส ประชากรในท้องถิ่นเวลานี้ได้เติบโตถึง 4,740,000 คน ดังนั้นชาวยุโรปจึงรวมเป็นร้อยละ 13 ของประชากรทั้งหมด ในเมืองใหญ่ๆ พวกเขาวิกลายเป็นคนส่วนใหญ่ ในปี ค.ศ. 1914 สามในสี่ส่วนของผู้อยู่อาศัยในเมืองแอลจีเรียเป็นชาวยุโรป

ประชากรชาวยุโรปที่เพิ่มมากขึ้นนี้กลายเป็นผู้ควบคุมรัฐบาลท้องถิ่นจริงๆ ในปี ค.ศ. 1914 ตอนนี้พวกเขาได้เป็นผู้แทนในรัฐสภาฝรั่งเศส และสร้างการสนับสนุนทางการเมืองที่มีความสำคัญขึ้นในนครปารีส ในขณะที่คนรุ่นใหม่ที่เกิดในแอลจีเรียค่อยๆ เติบโตขึ้น และผู้อพยพจากประเทศอื่นๆ กลายเป็นพลเมืองของฝรั่งเศส พวกเขาได้สร้างเอกลักษณ์และผลประโยชน์ที่แยกออกไป ซึ่งทำให้การสนับสนุนทางการเมืองก้าวหน้าไปได้ เพื่อให้แอลจีเรียผสมกลมกลืนกับฝรั่งเศสมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ต้องให้การบริหารท้องถิ่นของฝรั่งเศสอยู่ใต้การควบคุมของพวกเขา และพวกเขาก็ทำได้สำเร็จ ข้าราชการในท้องถิ่นส่วนใหญ่ และเกือบทั้งหมดของผู้ที่มีตำแหน่งสูงเป็นชาวฝรั่งเศส บริเวณต่างๆ ซึ่งบริหารโดยสภาเทศบาลที่มีคนฝรั่งเศสเป็นส่วนใหญ่ได้ขยายตัวออกไป และในดินแดนเหล่านี้ชาวมุสลิมไร้อำนาจอย่างแท้จริง พวกเขาจำภาษีโดยตรงสูงกว่าพวก *โคลอน* แต่รายได้ส่วนใหญ่ถูกใช้ไปเพื่อผลกำไรของชาวยุโรป พวกเขาต้องอยู่ใต้ประมวลกฎหมายพิเศษที่บริหารโดยพนักงานผู้ปกครองชาวฝรั่งเศส มีการใช้เงินไปในทางการศึกษาของพวกเขาเพียงเล็กน้อย ในตอนปลายของศตวรรษ รัฐบาลในปารีสจึงรู้ถึง ‘ปัญหาอาหรับ’ ได้รู้ถึงความสำคัญในการที่จะต้องแน่ใจว่าการบริหารยังคงเป็นอิสระจากการกดดันจากพวก *โคลอน* และสามารถใช้อำนาจของตน ‘รักษาเกียรติของผู้พ่ายแพ้ไว้

ได้' บัดนี้ได้มีการทำอะไรบางอย่างเพื่อการศึกษาของชาวมุสลิมในระดับประถม แต่ในปี ค.ศ. 1914 จำนวนชาวแอลจีเรียที่มีการศึกษาชั้นมัธยมหรืออุดมศึกษานับได้เพียงเป็นโหลหรือเป็นร้อยๆ เท่านั้นไม่ใช่เป็นพันๆ

สภาพของประชาชน

ในส่วนเหล่านี้นของตะวันออกกลางและแถบมักริบ ซึ่งการควบคุมของรัฐบาลมีประสิทธิภาพมากขึ้นนั้น จึงมีการสร้างงานสาธารณูปโภคขึ้นมา กฎหมายที่ดินใหม่ให้การประกันถึงสิทธิด้านทรัพย์สิน ธนาคารหรือบริษัทจ้างงานที่ดินเปิดทางไปสู่เงินลงทุนและสินค้าต่างๆ ได้พบตลาดในโลกอุตสาหกรรม บริเวณที่ทำการเพาะปลูกขยายขึ้นและพืชผลที่เพิ่มขึ้นในระหว่างปี ค.ศ. 1860 ถึง ค.ศ. 1914 เป็นที่ชัดเจนว่าทั้งๆ ที่มีความขาดแคลนสถิติในแอลจีเรียและในตูนิเซีย ซึ่งที่ดินที่ทำการเพาะปลูกเพิ่มเป็นสองเท่า ในอียิปต์มีสภาพที่น่าพอใจเป็นอย่างยิ่ง ในตอนนี้การควบคุมของรัฐบาลไม่ได้รับการท้าทาย แม้กระทั่งในอียิปต์ตอนบน ตลาดฝ้ายกำลังขยายตัว ถึงแม้ว่าจะยังขึ้นๆ ลงๆ อยู่ก็ตาม และงานด้านชลประทานที่ใหญ่หลวงก็ทำให้การเพิ่มผลผลิตของที่ดินเป็นไปได้ บริเวณที่ปลูกพืชผลเพิ่มขึ้นโดยประมาณหนึ่งในสามในระหว่างทศวรรษของ ค.ศ. 1870 กับปี ค.ศ. 1914 แต่การเพิ่มขึ้นนี้ก็ไม่ใช่ว่าจะปราศจากอันตรายเอาเสียเลย ผลกำไรของการปลูกฝ้ายเพื่อส่งออกมีมากเสียจนต้องใช้ที่ดินปลูกฝ้ายมากขึ้นและมากขึ้น และในราวปี ค.ศ. 1900 อียิปต์ได้กลายเป็นผู้ส่งออกของเครื่องบริโภคตลอดจนสินค้าอุตสาหกรรมแต่เพียงผู้เดียว

สำหรับซีเรีย ปาเลสไตน์และอิรักนั้น สถิติยังไม่สมบูรณ์เข้าไปอีกแต่ดัชนีเช่นนั้นก็ชี้ไปในทิศทางเดียวกัน ในซีเรียและปาเลสไตน์ชาวไร่ชาวนาในหมู่บ้านตามเนินเขาสามารถขยายที่ดินการเพาะปลูกของตนไปสู่ที่ราบและผลิตธัญพืชและพืชผลอื่นๆ ซึ่งมีตลาดในโลกภายนอกรองรับ เช่นน้ำมันมะกอก เมล็ดงา ส้มแห้งแคว้นญฟตา (Jaffa) ส่วนในเลบานอนการทำใหม่ขยายตัวออกไป ในอิรักปัจจัยสำคัญไม่ใช่การขยายอำนาจของรัฐหรือการปรับปรุงการชลประทานแต่อย่างใด งานขนาดใหญ่แรกได้แก่ ทำนบกั้นน้ำฮินดียะฮ์ (Hindiyya) ที่แม่น้ำยูเฟรติส ซึ่งมีได้รับการเปิดเผยอย่างชัดเจนจนกระทั่งปี ค.ศ. 1913 มั่นคงข้างจะเป็นไปตามแนวทางซึ่งกฎหมายที่ดินใช้อยู่ เมื่อพวกผู้นำเผ่าต่างจดทะเบียนที่ดินในชื่อของพวกเขา และได้ชักชวนชาวเผ่าของพวกเขาให้เปลี่ยนจากการเร่ร่อนเลี้ยงสัตว์มาเป็นการผลิตธัญญาหารทางการเกษตร หรือทางภาคใต้ให้มีการปลูกอินทผลัมเพื่อส่งออก

ความเปลี่ยนแปลงในความสมดุลระหว่างการเกษตรที่อยู่เป็นหลักแหล่ง กับการเร่ร่อนเลี้ยงสัตว์อยู่ตามที่ราบเช่นนั้น ย่อมเกิดขึ้นเมื่อใดก็ตามที่ตัวประกอบสองอย่างมีอยู่พร้อมกัน ประการแรกการขยายที่ดินในบริเวณที่รัฐบาลควบคุมอยู่ ซึ่งมักจะต้องการชาวนาที่ตั้งรกรากแล้ว ซึ่งสามารถจ่ายภาษีและถูกเกณฑ์มาได้ กับพวกเร่ร่อนที่อาศัยอยู่ภายนอกชุมชนทางการเมือง ซึ่ง

อาจเป็นอันตรายต่อความเป็นระเบียบได้ การขยายตัวนี้จะเกิดขึ้นเมื่อใดก็ตามที่รัฐบาลมีความเข้มแข็งและการสื่อสารกำลังได้รับการพัฒนา ในแอลจีเรียกองทัพฝรั่งเศสเคลื่อนตัวไปทางใต้จากที่ราบสูงไปสู่โอเอซิสในทะเลทรายซาฮารา และที่ดินซึ่งพวกเขาแรก (Tuareq) อาศัยอยู่ในซีเรียการสร้างทางรถไฟทำให้สามารถเคลื่อนย้ายเขตแดนของการเพาะปลูกไปสู่ที่ราบได้ สถานีรถไฟทุกแห่งพร้อมเจ้าหน้าที่ ค่ายทหารและตลาดกลายเป็นศูนย์กลาง ซึ่งจะขยายการเพาะปลูกและการค้าออกไป คนบางคนในหมู่ประชากรเคยดูแลรักษาชนบทให้อยู่ในระเบียบกองทหารชาวเคิร์ดถูกเกณฑ์มาจากภาคเหนือ ชาวเซอร์คาสเซียน (Circassians) ผู้ละทิ้งบ้านเรือนของตนในแคว้นคอเคซัส (Caucasus) มา เมื่อชาวรัสเซียเข้าพิชิตพวกเขาได้ จึงเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเส้นทางของหมู่บ้านต่างๆ ในซีเรียภาคใต้

ปัจจัยที่สองคือความต้องการในสินค้าหลักๆ ของที่ราบที่ลดลง หรือกำไรที่ลดลงจากผลิตผลเหล่านั้น เมื่อเปรียบเทียบกับความต้องการพืชผลเพื่อขายและส่งออก ตลาดซื้อขายอูฐเริ่มลดลงเมื่อการขนส่งสมัยใหม่เข้ามา (แต่การเปลี่ยนแปลงที่ที่เด็ดขาดเนื่องจากการเข้ามาของรถยนต์ยังไม่ใคร่จะเริ่มต้น ความต้องการแกะยังคงดำเนินต่อไปและอาจเพิ่มขึ้น เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น แต่เงินทุนมีกำไรมากกว่าจากการลงทุนไปในการปลูกพืช และหลักฐานใดๆ ที่มีอยู่ก็แนะนำว่าจำนวนปศุสัตว์ต่อสัดส่วนของประชากรลดลง ในแอลจีเรียมีแกะ 2.85 ตัวต่อประชากรหนึ่งคนในปี ค.ศ. 1885 แต่สามสิบปีต่อมาตัวเลขได้ลดลงไปเป็น 1.65 ตัวเท่านั้น

โดยทั่วไป ช่วงนี้เป็นช่วงของการเพิ่มประชากรในระดับที่แตกต่างกันอย่างมาก จากประเทศหนึ่งสู่อีกประเทศหนึ่ง ประเทศที่มีสถิติไว้วางใจได้มากที่สุดอย่างที่จะเห็นได้ชัดเจนคือแอลจีเรียและอียิปต์ ในแอลจีเรียประชากรมุสลิมเพิ่มขึ้นเท่าตัวในเวลาห้าสิบปี คือจาก 2 ล้านคนในปี ค.ศ. 1861 เป็น 4.5 ล้านคนในปี ค.ศ. 1914 ในตูนิเซียการเพิ่มขึ้นเป็นไปในแบบเดียวกันคือจาก 1 ล้านไปเป็น 2 ล้านคน ในอียิปต์ความเจริญเติบโตดำเนินต่อเนื่องไปตลอดคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า คือจาก 4 ล้านคนในปี ค.ศ. 1800 เป็น 5.5 ล้านคนในปี ค.ศ. 1860 และ 12 ล้านคนในปี ค.ศ. 1914 ในชูดาน ดูเหมือนประชากรเติบโตขึ้นอย่างสม่ำเสมอจากการเริ่มเข้าครอบครองของอังกฤษ ในดินแดนจันท์เลียวอันอุดม เรายังคงอยู่ในช่วงของการเดา ประชากรของซีเรียในความหมายกว้างๆ อาจเจริญเติบโตราวร้อยละ 40 ระหว่างปี ค.ศ. 1860 ถึงปี ค.ศ. 1914 คือจาก 2.5 ล้านถึง 3.5 ล้านคน อีกด้านหนึ่งได้มีการไหลออกเป็นจำนวนมากจากเลบานอนไปยังอเมริกาเหนือและใต้และที่อื่น และในปี ค.ศ. 1914 กล่าวกันว่า ชาวเลบานอนราว 300,000 คนได้ละถิ่นฐานไป การเพิ่มขึ้นในอิรักอาจเกิดขึ้นในขนาดที่คล้ายคลึงกัน อาจคาดการณ์อย่างคร่าวๆ ว่าประชากรของประเทศอาหรับทั้งหมดเพิ่มขึ้นจากราว 18-20 ล้านคนในปี ค.ศ. 1800 เป็นราว 35-40 ล้านคนในปี ค.ศ. 1914

ส่วนใหญ่ยังคงเป็นประชากรชนบท เมืองบางเมืองเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมืองท่าซึ่งมีความเชี่ยวชาญพิเศษในการค้ากับยุโรป เช่นเมืองชายฝั่งทะเลของแอลจีเรีย เบรุต และอเล็กซานเดรีย (ซึ่งในปี ค.ศ. 1914 เป็นเมืองใหญ่อันดับสองของประเทศอาหรับ) เมืองอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองหลวงของชาติและเมืองหลวงประจำแคว้นได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นสัดส่วนความเจริญเติบโตของประชากรทั้งหมด ตัวอย่างเช่นกรุงไคโรมีขนาดเป็นสองเท่าราวๆนั้น และยังคงเป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดของอาหรับ แต่ประชากรของอียิปต์ทั้งหมดก็เพิ่มขึ้นด้วย ระดับของความเป็นเมืองยังคงเป็นอย่างที่เคยเป็นอย่างคร่าวๆ และการหลั่งไหลของผู้อพยพจากชนบทไปสู่เมืองต่างๆ ยังไม่มีใครจะเริ่มค้น

การเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นผลมาจากปัจจัยต่างๆ ในอียิปต์ อาจเกี่ยวข้องกับการขยายตัวของ การปลูกฝ้าย เพราะเด็กเล็กๆ สามารถช่วยงานในไร่นาได้ตั้งแต่อายุน้อยๆ ดังนั้นจึงมีมูลเหตุที่จะแต่งงานเร็วและมีครอบครัวใหญ่ ในประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากความตกต่ำในพลังของปัจจัยสองประการซึ่งทำให้ประชากรลดลงในอดีต คือโรคระบาดและความอดอยาก การจัดการให้มีสถานที่กักกันเพื่อป้องกันการแพร่ขยายของเชื้อโรค ซึ่งได้รับการปรับปรุงขึ้นภายใต้การควบคุมของแพทย์ชาวยุโรป ด้วยการสนับสนุนของรัฐบาลต่างชาติ ได้กำจัดโรคระบาดในประเทศแถบเมดิเตอร์เรเนียนในปี ค.ศ. 1914 ออกไปพอสมควร และมีเหตุการณ์ของหิวอดโรคอย่างจำกัด การประกอบกันของการผลิตอาหารที่เพิ่มขึ้นและการสื่อสารที่ดี ทำให้สามารถทดแทนความตกต่ำของพืชผลในท้องถิ่น ซึ่งแต่ก่อนนั้นจะก่อให้เกิดความอดอยากขึ้นได้ ในประเทศบางประเทศ เช่น แอลจีเรีย ตูนิเซียและซูดาน- การเพิ่มขึ้นนี้มีได้ยกประชากรไปสู่ความสูงส่งในระดับที่คาดไว้เพื่อเป็นการทดแทนกับความตกต่ำดังที่มีมาก่อนหน้านั้น ในแอลจีเรียสงครามแห่งการพิชิตและการกบฏ โรคระบาด และความอดอยากได้ทำให้ประชากรลดลงอย่างมากในปีกกลางๆ ของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า ในตูนิเซียได้มีการลดลงอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ในซูดานความเดือดร้อนที่เกิดจากขบวนการมะฮ์ดีตามมาด้วยการเก็บเกี่ยวที่ไม่ได้ผลได้นำไปสู่ความเสื่อมโทรมอย่างสาหัสในทศวรรษของ ค.ศ. 1890

อย่างไรก็ตามการมีประชากรเพิ่มขึ้นก็ไม่จำเป็นต้องหมายความว่า มาตรฐานการครองชีพจะต้องสูงขึ้นเสมอไป มันอาจหมายถึงในทางตรงกันข้ามก็ได้ ถึงกระนั้นก็ดีก็ยังมีเหตุผลที่จะคิดได้ว่า ในบางแห่งประชากรที่อยู่ในเมือง คือผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับรัฐบาลหรือกับภาคเศรษฐศาสตร์ที่กำลังขยายตัว พวกเขามีรายได้สูงกว่า มีบ้านเรือนและการดูแลสุขภาพที่ดีกว่า และมีสินค้าให้ซื้อหาได้มากกว่า ในชนบทการผลิตอาหารที่มากขึ้นและการคมนาคมที่ดีขึ้นอย่างน้อยก็ทำให้โภชนาการในบางแห่งดีขึ้น ไม่ใช่ในประเทศที่เป็นอาณานิคมของยุโรป ณ ที่ซึ่งชาวไร่ ชาวนาได้สูญเสียที่ดินที่ดีที่สุดของพวกเขาไป แต่ในอียิปต์และส่วนต่างๆ ของซีเรีย ณ ที่ซึ่งมีความสมดุลระหว่างการผลิตกับจำนวนประชากร (อย่างไรก็ตาม ในอียิปต์การมีสุขภาพ

ดีขึ้นเนื่องจากมีโภชนาการดีขึ้นนั้น ก็สอดคล้องกับการแพร่ขยายของโรคระบาดที่ทำให้เกิดความอ่อนเพลีย โรคพยาธิตัวตืดซึ่งมีน้ำเป็นพาหะ และเพิ่มขึ้นเนื่องจากการขยายการชลประทานออกไป)

อย่างไรก็ตาม แม้แต่ในสถานการณ์ที่ดีที่สุด ความเป็นไปได้ในการปรับปรุงชีวิตผู้ทำการเพาะปลูกก็ยังมีอยู่อย่างจำกัด มิใช่เพียงแต่ด้วยการเจริญเติบโตของประชากรอย่างต่อเนื่องเท่านั้น แต่โดยความเปลี่ยนแปลงในความสมดุลของอำนาจทางสังคม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้เป็นเจ้าของที่ดินหรือควบคุมที่ดินไว้โดยทางอื่นๆ พวกเขาใช้อำนาจของกฎหมายและของรัฐบาลคอยสนับสนุนข้อกล่าวอ้างของพวกเขาอยู่ พวกเขามีช่องทางไปสู่เงินทุนซึ่งมีฉะนั้นแล้วก็จะไม่สามารถดำเนินการผลิต พวกเขาไม่ต้องทำงานอยู่ภายในข้อจำกัดของพันธะทางจริยธรรมระหว่างตัวเขาเองและผู้ที่ทำงานให้พวกเขา คือพวก *โคลอน* เจ้าของเงินกู้ในเมือง *ชัค* หัวหน้าเผ่าในท้องถิ่นที่เปลี่ยนมาเป็นเจ้าของที่ดิน มิได้มีความสัมพันธ์อย่างเดียวกันกับผู้ทำงานให้แก่พวกเขาเหมือนอย่างที่บรรพบุรุษของพวกเขาเคยทำมา ในสถานการณ์ดังกล่าว ชาวไร่ชาวนาขาดอำนาจอย่างมากที่จะได้รับจากผลิตผลที่เกิดจากชนบท แม้แต่ในสัดส่วนที่น้อยที่สุดที่พวกเขาต้องการเสียอีก ซึ่งใช้เป็นปัจจัยยังชีพและยังขาดการปกป้องจากผู้มีอำนาจในเวลาที่มีการกดขี่หรือมีความยากลำบาก

สังคมสองภาค

ในปี ค.ศ. 1914 ประเทศอาหรับของจักรวรรดิออตโตมานและแถบมัชริบ ได้แสดงให้เห็นการแบ่งชั้นของสังคมในแบบใหม่ในหลายระดับ เช่นกลุ่มพ่อค้าและนักการเงินของยุโรปและในบางแห่ง คือชุมชนผู้ตั้งหลักแหล่งซึ่งได้รับการปกป้องโดยอิทธิพลของรัฐบาลของพวกเขาและได้รับความโปรดปรานโดยอำนาจของรัฐบาล ชนชั้นพ่อค้าพื้นเมืองและเจ้าของที่ดินผู้ซึ่งผลประโยชน์ของพวกเขาถูกกลืนไปในชุมชนต่างชาติในบางระดับ แต่ในบางสถานการณ์ก็อาจเป็นคู่แข่งกัน และความเจริญเติบโตของประชากรชนบทและประชากรที่ยากจนในเมืองต่างๆ ซึ่งมีช่องทางสู่อำนาจอย่างจำกัด และได้รับการกีดกันจากผลกำไรของความเปลี่ยนแปลงทางการบริหาร กฎหมายและความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง

ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไปของพลังทางสังคมแสดงออกมาทางความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเริ่มต้นขึ้นกับชีวิตในเมืองนับจากช่วงหลังของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า กิจกรรมทางเศรษฐกิจและอำนาจได้เคลื่อนจากเมืองใหญ่ๆ ซึ่งอยู่ด้านในไปสู่เมืองท่าทางทะเล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองที่อยู่ชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เมืองเหล่านี้มิได้เป็นเพียงแค่สถานที่ขนถ่ายทางทะเลเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางแห่งการเงินและการค้าที่ซึ่งมีการเก็บรวบรวมสินค้าจากส่วนในๆ และจากการนำเข้าที่แจกจ่ายไปให้ และเป็นที่ทำธุรกิจการนำเข้าและส่งออกและการผลิตด้านการเกษตรในระดับที่ใหญ่โต ได้รับการจัดองค์การและการเงิน เมืองท่าบางแห่งเป็นเมืองชนบทเก่าแก่

โบราณ ซึ่งมีขนาดและความสำคัญอย่างใหม่ นครเบรุตเข้ามาแทนที่เมืองซัยดา (Sayda) และเมืองอักเร (Acre) ในฐานะที่เป็นท่าเรือหลักสำหรับซีเรียภาคใต้ กรุงอเล็กซานเดรียได้เข้ามาแทนที่เมืองดามิยัตตา (Damietta) และเมืองโรเซตตา (Rosetta) ในสมัยที่มีการค้าทางเรือของอียิปต์เนื่องจากการค้ากับยุโรปเพิ่มขึ้น แต่การค้ากับแคว้นอนาโตเลียและชายฝั่งทะเลซีเรียตกต่ำลง เมืองบัสเราะฮ์ (Basra) อันเป็นสถานที่หลักสำหรับการส่งออกอินทผลัมและธัญพืชของอิรัก ญิดดะฮ์เมืองท่าหลักของหิญาซกลับมีความสำคัญมากขึ้น เมื่ออาระเบียตะวันตกจัดส่งสินค้าสู่ต่างประเทศโดยทางทะเลมากกว่าการค้าโดยกองคาราวานจากซีเรีย ตูนิซและท่าเรือของแอลจีเรีย เมืองอื่นๆ นั้นโดยแท้จริงแล้วเป็นการสร้างขึ้นใหม่ เป็นศูนย์กลางของการจราจรระหว่างประเทศ เช่นเมืองพอร์ตซายิด (Port Said) ที่ปลายด้านเหนือสุดของคลองสุเอซ เมืองเอเดินในฐานะที่เป็นเมืองท่าที่จอดและเติมถ่านหินสำหรับเรือเดินทะเลบนเส้นทางของเรือกลไฟจากยุโรป ซึ่งเดินทางไปตามคลองสุอีนเดีย เมืองคาซาบลังกา (Casablanca) บนชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกของโมร็อกโก เป็นต้น

ศูนย์กลางของเมืองท่ามีอาคารสำคัญๆ คือโรงเก็บของ ธนาคาร สำนักงานของบริษัทส่งของทางเรือที่สร้างขึ้นในลักษณะที่ถาวรตามแบบยุโรปภาคใต้ มีบริเวณที่อยู่อาศัยพร้อมทั้งคฤหาสน์ที่มีสวนล้อมรอบ ถูกออกแบบไว้พร้อมด้วยสวนสาธารณะจัตุรัส โรงแรม ภัตตาคาร และร้านค้าแฟ ร้านรวงและโรงภาพยนตร์ ถนนสายหลักเหล่านี้กว้างพอที่จะให้มีทางเดินรถรางรถม้า และในปี ค.ศ. 1914 เริ่มมีรถยนต์วิ่งเป็นครั้งแรกด้วย เมืองต่างๆ ในส่วนที่อยู่ลึกเข้ามาก็เช่นกันกำลังเปลี่ยนแปลงรูปโฉมของมันเป็นอย่างมากในแบบเดียวกัน ในตอนแรกได้มีความพยายามที่จะแทรกถนนและอาคารใหม่ๆ เข้าไปในใจกลางของเมืองเก่าๆ มีถนนสายกว้างที่มีต้นไม้สองฟากผ่านกรุงไคโรไปจนถึงเชิงป้อมปราการ ตลาดต่างๆ สร้างให้เป็นแนวตรงและกว้างขึ้นในนครดามัสกัสเพื่อทำให้เป็นตลาด หะมิดียะฮ์ (Suq Hamidiyya) และตลาดมิดัต ปาชาห์ (Suq Midhat Pasha) อย่างไรก็ตามในระยะยาวก็ได้มีบริเวณใหม่ๆ เกิดขึ้นภายนอกกำแพงเมือง (ถ้ายังมีอยู่ที่นี่) ของนครอันเก่าแก่ บนที่ดินที่ไม่มีภาระผูกพันโดยสิทธิเกี่ยวกับอาคารและทรัพย์สิน ดังนั้นจึงสามารถสร้างขึ้นได้ตามแผนผัง นครดามัสกัสใหม่ได้ขยายไปทางตะวันออกของดามัสกัสเก่า ขึ้นไปตามเนินเขาญะบัลกอซียูน (Jabal Qasyun) กรุงไคโรใหม่ถูกสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกทางตอนเหนือของเมืองเก่า แล้วก็ขยายไปทางตะวันตกบนที่ดิน ซึ่งทอดไปสู่แม่น้ำไนล์ และได้กลายเป็นที่ดินซึ่งเต็มไปด้วยแอ่งน้ำมีการระบายน้ำออก และเตรียมที่ให้พร้อมเพื่อการก่อสร้าง นครตูนิซใหม่ส่วนหนึ่งเจริญเติบโตขึ้นบนที่ดินซึ่งถมจากทะเลสาบที่ทอดตัวอยู่ทางทิศตะวันตกของเมือง เมืองคาร์ตูม (Khartoum) นครหลวงของซูดานอยู่ภายใต้การปกครองของชาวอียิปต์ก็ไปอยู่ภายใต้การปกครองร่วมกันของสองประเทศนั้นเป็นเมืองที่สร้างใหม่ มีถนนที่วางผังในแบบที่ขนาดถนนเท่ากันทั้งสองข้าง อยู่ใกล้กับจุดซึ่งแม่น้ำไนล์สีน้ำเงินและแม่น้ำไนล์สีขาวไหลมาบรรจบกัน ในตอนปลายของสมัย

นั้น ได้มีความเปลี่ยนแปลงที่คล้ายคลึงกันเกิดขึ้นในโมร็อกโก คือมีเมืองหลวงของรัฐในอาณัติและที่พักอาศัยหลักของ**สุลฏอน** จะตั้งอยู่ที่นครราบาต (Rabat) ใหม่บนฝั่งทะเล เมืองเฟซ (Fez) ใหม่ถูกออกแบบให้อยู่ภายนอกกำแพงเมืองเก่าให้หลีกเลี่ยงการรุกร้าเข้ามาที่นั่นอย่างระมัดระวัง

เมืองใหม่ๆ ค่อยๆ ทำให้ชีวิตเหือดหายออกไปจากชีวิตแบบเก่าที่ละน้อยๆ ที่นี้เองที่ธนาคารและบริษัทต่างๆ มีสำนักงานของตนอยู่ พระราชวังและสำนักงานของรัฐบาลก็เติบโตขึ้นในกรุงไคโร กระทรวงใหม่ๆ ถูกสร้างขึ้นในบริเวณด้านตะวันตก พวกกงสุลต่างชาติมีที่อยู่อาศัยของพวกเขาที่นั่น และ *เคดีฟ*^{*}ได้ย้ายมาจากป้อมปราการไปอยู่ที่พระราชวังใหม่ที่สร้างขึ้นในรูปแบบของยุโรป กองทัพอังกฤษเข้าควบคุมนครไคโรตั้งแต่ค่ายทหารกือสร์ อัน-นิล (Qasr al-Nil) บนชายฝั่งแม่น้ำไนล์

ประชากรส่วนใหญ่ของนครใหม่ๆ และบริเวณต่างๆ มักเป็นชาวต่างประเทศ คือพวกเจ้าหน้าที่ กงสุล พ่อค้า นายธนาคารและนักวิชาการ นครแอลเจียร์และโอราน (Oran) อันเป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดของแอลจีเรีย มีชาวยุโรปเป็นส่วนใหญ่ ในกรุงไคโรร้อยละ 16 ของประชากรเป็นชาวต่างชาติ ในอเล็กซานเดรียมีอยู่ร้อยละ 25 คนเหล่านั้นมีชีวิตที่แยกออกไปและมีสิทธิพิเศษ มีโรงเรียนของตัวเอง โบสถ์ โรงพยาบาล และสถานบันเทิง การฟ้องร้องคดีของพวกเขาตัดสินโดยศาลกงสุลยุโรปหรือศาลผสม ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจของพวกเขา ได้รับการปกป้องโดยสถานกงสุลและในประเทศที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลจะคอยปกป้องให้ยุโรป อำนาจที่ดึงดูดและแนวทางใหม่ของชีวิตได้ดึงดูดเอาพวกพ่อค้าชาวพื้นเมืองเข้าสู่นครใหม่ๆ ด้วยเช่นกัน ส่วนใหญ่เป็นชาวคริสเตียนและชาวยิวที่เกี่ยวข้องอยู่กับการค้าระหว่างประเทศ และพวกเขาบางคนได้รับการปกป้องจากต่างชาติ และถูกซึมซับเข้าสู่ชุมชนต่างชาติจริงๆ ด้วยในปี ค.ศ. 1914 ครอบครัวมุสลิมของข้าราชการของรัฐบาลหรือเจ้าของที่ดินเริ่มทิ้งบ้านของบรรพบุรุษของพวกเขาในเมืองเก่าๆ เพื่อไปหาความสุขในเขตเมืองใหม่ๆ

ในนครใหม่ๆ แบบอย่างของชีวิตที่แตกต่างออกไปเริ่มเกิดขึ้นเป็นภาพสะท้อนของยุโรป บุรุษและสตรีแต่งกายในลักษณะที่ผิดแผกออกไป แง่มุมที่สำคัญอย่างหนึ่งของการปฏิรูปให้ทันสมัยในสมัยของสุลฏอนมะฮ์มุดที่สอง (Mahmud II) ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแต่งกายตามแบบแผน **สุลฏอน**และข้าราชการของพระองค์ต่างละทิ้งเสื้อคลุมอันปลิไสว และผ้าโพกศีรษะกว้างๆ ของบรรพบุรุษของพวกเขาเสีย หันมาใช้เสื้อคลุมมีแขนที่เป็นแบบแผนของยุโรปและเครื่องสวมศีรษะอย่างใหม่ คือหมวกเฟซ* สีแดงหรือดาร์บูซ** มีผู้สีดำ พวกทหาร

* คือหมวกผ้าสักหลาดรูปทรงกระบอกข้างบนตัดเรียบ -ผู้แปล

** คือหมวกทรงกลมไม่มีขอบ -ผู้แปล

ของกองทัพใหม่ๆ ที่เป็นชาวออตโตมาน อียิปต์และตูนิเซียสวมเครื่องแบบตามแบบยุโรป การเดินทาง การปรากฏให้เห็นที่อยู่ของชาวต่างชาติและโรงเรียนใหม่ๆ ทำให้พวกพ่อค้าและนักวิชาชีพพร้อมทั้งครอบครัวของพวกเขาคุ้นเคยกับเสื้อผ้าใหม่ๆ ซึ่งชาวยิวและชาวคริสเตียนเริ่มใช้เสื้อผ้าเหล่านี้ก่อนชาวมุสลิม ตอนปลายของคริสต์ศตวรรษ ๑๙ ภรรยาและบุตรสาวของคนเหล่านั้นบางคนก็ได้สวมใส่เสื้อผ้าแบบฝรั่งเศสและอิตาลี ซึ่งได้เรียนรู้จากนิตยสารที่มีภาพประกอบหรือร้านรวงของเมืองใหม่ๆ จากการเดินทางและโรงเรียน อย่างไรก็ตามในปี ค.ศ. 1914 สตรีมุสลิมเพียงไม่กี่คนที่ออกไปนอกบ้านโดยไม่มีการคลุมศีรษะหรือไม่ก็มีผ้าคลุมหน้า

บ้านเรือนก็เช่นกันปรากฏให้เห็นถึงแนวทางของความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไป การสร้างบริเวณใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อธุรกิจหรือเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ ถูกออกแบบโดยสถาปนิกชาวฝรั่งเศสหรืออิตาลี หรือออกแบบในรูปแบบของพวกเขา คือสร้างด้วยหินหรืออิฐฉาบปูนและตกแต่งด้วยเหล็กดัดอย่างมากมาย อาคารสาธารณะหันหน้าอันโอโง่งไปสู่โลกภายนอกและบางอาคารก็แสดงถึงทัศนวิสัยใหม่ๆ ของชีวิตในสังคม ในกรุงไคโรมีโรงละครโอเปร่าพิพิธภัณฑสถาน ห้างสรรพสินค้าของผูกรองนคร บ้านเรือนสะท้อนให้เห็นธรรมชาติของชีวิตครอบครัวที่ผิดแผกแตกต่างไป การแยกห้องนั่งเล่นที่พื้นชั้นล่าง กับห้องนอนข้างบนเป็นเรื่องยากที่จะประนีประนอมกับการแบ่งแบบเก่าๆ ระหว่างห้องรับแขกขนาดใหญ่ ซึ่งพวกผู้ชายของครอบครัวใช้ต้อนรับผู้มาเยือนและ *หะริม (Harim)* ซึ่งเป็นที่ใช้ชีวิตของครอบครัว ความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงในชีวิตด้านเศรษฐกิจและชนบทประเพณีทางสังคมรวมทั้งการกระทำของชาวออตโตมาน ชาวอียิปต์และอังกฤษที่ต่อต้านการค้าทาสได้ประกาศการเลิกทาสในเรือนเมื่อปี ค.ศ. 1914 ได้เกือบหมดสิ้น และข้างนอกพระราชวังชั้นที่หิวคำผู้ดูแลความศักดิ์สิทธิ์ของหะริมได้หายไปเกือบหมด โต๊ะเก้าอี้ทำขึ้นจากการลอกเลียนแบบเครื่องเรือนของฝรั่งเศสแห่งคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด โดยนำเอาวิธีรับแขกและการรับประทานอาหารที่แตกต่างกันมารวมกัน บ้านจะล้อมรอบด้วยสวน มิได้สร้างอยู่ล้อมลานภายในต่อไปแล้ว หน้าต่างบานเหล่านั้นหันออกไปทางท้องถนน สามารถมองออกไปและให้คนอื่นมองเข้ามาข้างในได้ ในถนนที่กว้างขวางกว่าหรือตามชานเมืองชนบท สตรีจากครอบครัวมีฐานะสามารถออกไปสูดอากาศในร่มมาได้ โรงภาพยนตร์ได้เสนอแนวทางใหม่ของการชมโดยให้ผู้อื่นแลเห็นผู้ดูได้ด้วย ถึงแม้ว่าจะยังไม่ให้มองเห็นสตรีก็ตาม ในปี ค.ศ. 1914 สตรีชนชั้นสูงของกรุงไคโรสามารถเข้าชมการแสดงของบริษัทละครคลาสสิกของฝรั่งเศส หรือละครโอเปร่าของอิตาลี ซึ่งเดินทางไปแสดงตามที่ต่างๆ โดยสตรีเหล่านั้น จะชมอยู่ด้านหลังฉากที่โปร่งบางในชั้นที่นั่งของชั้น บ็อกซ์ใหญ่ๆ ณ โรงละครโอเปร่าได้

บทที่ 18

วัฒนธรรมของจักรวรรดินิยมและการปฏิรูป

วัฒนธรรมของจักรวรรดินิยม

ในนครใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในดินแดนต่าง ๆ ซึ่งอยู่ใต้การครอบครองของยุโรปนั้น ชาวยุโรปและชาวอาหรับต้องเผชิญหน้ากันและกันในวิธีทางใหม่ และทระศนะของพวกเขาที่มีต่อกันและกันได้เปลี่ยนไป ในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด จิตใจที่อยากรู้อยากเห็นของชาวยุโรปได้ขยายตัวออกไปภายใต้ผลกระทบของการเดินทางและการค้าเพื่อจะรวมโลกทั้งหมดไว้ ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า ความอยากรู้อยากเห็นนี้เป็นไปอย่างลึกซึ้งขึ้นและมีอะไรอีกมากที่จะเป็นทีหล่อเลี้ยงมัน ในขณะที่การค้า ที่อยู่อาศัยและสงครามนำเอาจำนวนชาวยุโรปและอเมริกาเข้าไปในตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือมากขึ้น การท่องเที่ยวที่มีการจัดการได้เริ่มต้นขึ้นในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษด้วยการที่ผู้ประกอบพิธีฮัจญ์เดินทางไปยังแผ่นดินอันประเสริฐและท่องเที่ยวตามแม่น้ำไนล์

ความอยากรู้อยากเห็นที่เป็นสากลได้แสดงตัวเองออกมาในรูปแบบใหม่ของเงินทุนการศึกษา ซึ่งพยายามที่จะเข้าใจลักษณะและประวัติศาสตร์ของสังคมในเอเชีย โดยอาศัยการศึกษาในสิ่งที่พวกเขาได้ทิ้งเอาไว้ในการเขียนบันทึกหรือในสิ่งประดิษฐ์ทั้งหลาย การแปลกูรอนโดยชาวยุโรปเป็นครั้งแรกย้อนกลับไปได้นานจนถึงคริสต์ศตวรรษที่สิบสอง แต่ผลงานในระยะต้นนี้ไม่มีใครจะเหลืออะไรเอาไว้เบื้องหลัง และความพยายามอย่างเป็นระบบที่จะเข้าใจตัวบทพื้นฐานของความเชื่อและประวัติศาสตร์ของชาวมุสลิม เริ่มต้นในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด ด้วยการก่อตั้งคณะภาษาอาหรับที่มหาวิทยาลัยปารีสและเลเดน (Leiden) ออกซ์ฟอร์ด (Oxford) และเคมบริดจ์ (Cambridge) อีกทั้งการรวบรวมต้นฉบับสำหรับห้องสมุดใหญ่ๆ และการแก้ไขและแปลต้นฉบับเหล่านั้นอย่างระมัดระวังเป็นครั้งแรก ในเวลาที่เอ็ดเวิร์ด กิบบอน (Edward Gibbon) เขียนหนังสือเรื่องความเสื่อมโทรมและการโค่นล้มของจักรวรรดิโรมัน – ค.ศ. 1776-88 (*Decline and Fall of the Roman Empire*) เขามีแหล่งข้อมูลและงานของผู้ที่ใช้อยู่มากมายพอใช้

การจัดการศึกษาและการสอนสิ่งต่างๆ ที่เป็นของอาหรับและของอิสลามที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ และการสร้างสถาบันซึ่งสามารถจะถ่ายทอดผลต่างจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งได้นั้นเริ่มต้นในระยะหลัง ในเขตแดนใหม่ๆ แห่งเบงกอลของอังกฤษ เซอร์ วิลเลียม โจนส์ (Sir William Jones – ค.ศ. 1746-94) ได้ก่อตั้งสมาคมเอเชีย (Asiatic Society) เพื่อศึกษาวัฒนธรรมของมุสลิมรวมทั้งวัฒนธรรมฮินดูของอินเดียด้วย ซึ่งถือเป็นหนึ่งในสังคมแรกของผู้มี

ความรู้เช่นนั้น ในนครปารีสนักวิชาการชาวฝรั่งเศสชื่อ ซิลเวสเตรอะ เดอซาคี (Selvestre de Sacy ค.ศ. 1758-1838) ได้เริ่มสายของครูและนักวิจัยซึ่งขยายตัวออกไปในลักษณะของการสืบทอดแบบผู้เผยแพร่ศาสนา ถึงคนรุ่นอื่น ๆ และประเทศอื่น ๆ ส่วนพิเศษในความเจริญเติบโตของประเพณีนี้ได้แสดงโดยนักวิชาการที่พูดภาษาเยอรมัน ในเยอรมนีและอาณาจักรแฮบสเบิร์ก ซึ่งมองดูศาสนาและวัฒนธรรมอิสลามด้วยความคิดที่เกิดจากวิชาต่าง ๆ ของปัญญาชนในสมัยนั้นของพวกเขา คือ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม การศึกษาถึงการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของมนุษย์จากชนชาติและยุคสมัยหนึ่งไปสู่อีกชนชาติและยุคสมัยหนึ่ง การเปรียบเทียบเชิงนิรุกติศาสตร์ ซึ่งพยายามจะหาร่องรอยของประวัติศาสตร์ธรรมชาติและความสัมพันธ์ของตระกูลภาษา และของวัฒนธรรมและบุคลิกภาพส่วนรวมที่แสดงผ่านพวกเขา มา การใช้วิธีการวิจารณ์ตำราที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อที่จะเปิดเผยถึงการพัฒนาชนบทรรมนิยมทางศาสนา ในระยะต้น ๆ การบันทึกและการตีความเรื่องชีวิต ชนบทรรมนิยมและความเชื่อของชนชาติต่างๆในทวีปเอเชียและแอฟริกา ซึ่งบัดนี้เข้ามาอยู่ในขอบเขตของการท่องเที่ยวและกฎเกณฑ์ของยุโรปแล้ว ได้ก่อให้เกิดศาสตร์ของมนุษยวิทยาขึ้น ในตอนปลายของศตวรรษนั้นวิทยาศาสตร์อีกแขนงหนึ่งได้สาธดแสงสว่างลงไปสู่การศึกษาตำราต่าง ๆ เช่นโบราณคดี ความพยายามที่จะค้นหาและตีความโบราณวัตถุของการตั้งหลักแหล่ง ในวิธีนี้ ความรู้ในเรื่องประวัติศาสตร์ของประเทศต่างๆที่ชาวอาหรับเคยอยู่อาศัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งอียิปต์และอิรักมีการสืบประวัติกลับไปก่อนการมาของอิสลาม

จินตนาการที่น่าตื่นเต้น ลัทธิความเชื่อในอดีต แปรแลกและแปรลกประหลาดมีผลต่อความรู้ หรือครึ่งหนึ่งของความรู้ที่ได้มาจากการเดินทางและการศึกษา ก่อให้เกิดมโนภาพของตะวันออก อันลึกลับน่าหลงใหลและน่ากลัว เป็นอยู่แห่งความมหัศจรรย์และเทพนิยาย ซึ่งใส่ปุ๋ยให้กับศิลปะ การแปลหนังสือ *อาหรับราตรี* (Arabian Nights) กลายเป็นส่วนหนึ่งของมรดกตะวันตก ภาพพจน์จากอาหรับราตรีและหนังสืออื่นๆ ก่อให้เกิดเนื้อเรื่องชั้นรองแก้ววรรณกรรมยุโรป เกอเท (Goethe) เขียนกวีนิพนธ์โดยใช้แนวเรื่องของอิสลามคือเรื่อง *Westostliche Diwan* เซอร์ วอลเตอร์ สก็อต ทำให้ซาลาดิน (Saladin) เป็นบุคคลตัวอย่างของผู้กล้าหาญแห่งสมัยกลางในเรื่อง *เครื่องราง* (The Talisman)* อิทธิพลของทัศนศิลปะมีความยิ่งใหญ่มากกว่านั้น พลังผลักดันของอิสลามปรากฏขึ้นในการออกแบบและตกแต่งอาคารบางแห่งแบบอย่างการวาดภาพแบบ 'ตะวันออก' ได้รับการปฏิบัติโดยจิตรกรผู้ยิ่งใหญ่คือ แองกรี (Ingres) และคอลลากัว (Delacroix) รวมทั้งจิตรกรที่มีชื่อเสียงโด่งดังรองลงมา

* นวนิยายสงครามครูเสด - ผู้แปล

ได้มีภาพบางภาพปรากฏอยู่ในงานของพวกเขา เช่น ทหารม้าชาวอาหรับเป็นวีระบุรุษที่โหดร้าย การยั่วยวนของสาวงามในหะริม* เสน่ห์ของตลาด โศกนาฏกรรมของชีวิตดำเนินต่อไปท่ามกลาง ชากปรักหักพังของความโหดร้ายและการตาสมัยโบราณ

เมื่อประสานกับความปรารถนาที่จะได้รู้และการรื้อให้เกิดจินตนาการในเสน่ห์ของความลึกลับนั้นเป็นอีกแนวหนึ่ง ความพ่ายแพ้ย่อมลงลึกสู่ดวงวิญญาณของมนุษย์มากกว่าชัยชนะ การที่ต้องตกอยู่ใต้อำนาจของผู้คนอื่นนั้นเป็นประสบการณ์ที่เต็มไปด้วยความลึกลับ ซึ่งชักนำให้เกิดความสงสัยในเรื่องระเบียบของจักรวาล ในขณะที่ผู้มีอำนาจสามารถลืมนั่นได้หรือสามารถ ทักท้วงเอว่านั้นเป็นส่วนหนึ่งแห่งระเบียบธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ และจะสร้างหรือนำเอาความคิดที่ หาเหตุผลให้แก่การเป็นเจ้าของสิ่งนั้นของตน ได้มีการหาเหตุผลอยู่หลายรูปแบบในยุโรป คริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า โดยเฉพาะในประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส เนื่องจากว่่านั้นเป็นสอง ประเทศที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการปกครองเหนือชาวอาหรับเป็นส่วนใหญ่ บางอย่างก็แสดงออก ด้วยภาษาที่แสดงถึงทัศนคติทางโลกมากกว่า ซึ่งชาวคริสต์ตะวันตกมีต่ออิสลามและมุสลิมมา ตั้งแต่เมื่อพวกเขาเผชิญกับอำนาจของมุสลิมเป็นครั้งแรก อิสลามถูกมองว่าเป็นอันตรายจะต้อง ถูกต่อต้านทั้งในด้านจริยธรรมและการทหาร เมื่อถูกแปลออกมาเป็นเรื่องทางโลก สิ่งนี้จึง ก่อให้เกิดทั้งการหาเหตุผลเพื่อเข้ามาปกครองและดักเตือนนั่นคือ ความหวาดกลัวต่อการ ‘แข็งข้อ ของอิสลาม’ ของความเคลื่อนไหวอย่างฉับพลันทันทีในหมู่ประชาชนที่ไม่เป็นที่รู้จักซึ่งพวกเขาปกครองอยู่ซึ่งฝังอยู่ในจิตใจของผู้ปกครองชาวอังกฤษและฝรั่งเศส ในแบบเดียวกันความทรงจำถึงสงครามครูเสดก็สามารถนำมาใช้เพื่ออ้างเหตุผลในการขยายดินแดนได้ด้วย

ความคิดอื่น ๆ ถูกเด็ดออกมาจากบรรยากาศแห่งภูมิปัญญาของยุคสมัยนั้น ซึ่งเห็นได้ใน มุมมองด้านปรัชญาประวัติศาสตร์ของเฮเกิล (Hegel) นั้น ชาวอาหรับในขณะแห่งการพัฒนาจิต ของมนุษย์ พวกเขาได้ปฏิบัติภารกิจในการรักษาความคิดของกรีกไว้ได้สำเร็จ และได้ส่งคบเพลิง แห่งอารยธรรมให้แก่ผู้อื่น เมื่อมองดูในลักษณะนิรุกติศาสตร์เปรียบเทียบเช่นนั้นผู้ที่มีชีวิตอยู่โดย อาศัยการใช้สื่อภาษาเซมิติก (Semitic) ถูกตัดสินว่าไม่มีความสามารถในการใช้เหตุผล และไม้อาจเข้าถึงอารยธรรมที่สูงกว่าซึ่งเปิดกว้างต่อชาวอารยัน การตีความบางอย่างของทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วิน (Darwin) สามารถใช้เพื่อสนับสนุนข้ออ้างที่ว่า ผู้ที่มีชีวิตรอดมาจากการ ต่อสู้เพื่อการมีชีวิตอยู่ก็คือผู้ที่เหนือกว่า เพราะฉะนั้นจึงมีสิทธิที่จะมีอำนาจในการชี้นำ อีกด้านหนึ่งอำนาจถูกถือว่าการนำเอาข้อบังคับต่าง ๆ มาพร้อมกับมัน ด้วยวลีที่ว่า ‘ภาระของคนขาว’ (White Man's burden) นั้นแสดงออกถึงอุดมคติ ซึ่งในทางใดทางหนึ่งได้ดลบันดาลใจให้

* คนไทยอ่านออกเสียงว่า ฮาเร็ม

เจ้าหน้าที่ แพทย์ และนักสอนศาสนา หรือแม้แต่ผู้ที่อ่านเรื่องทวีปเอเชียและแอฟริกาจากแดนไกล ความรู้สึกในความรับผิดชอบต่อโลกกว้างแสดงออกโดยคำพูดเริ่มต้นที่ว่า การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ เงินช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติในสงครามกลางเมืองเลบานอนในปี ค.ศ. 1860 จากยุโรปและอเมริกา และแจกจ่ายไปโดยสถานกงสุล ก่อให้เกิดตัวอย่างอันแรกของการจัดการกุศลระหว่างประเทศ

ความคิดเรื่องอัตลักษณ์และความเท่าเทียมกันของมนุษย์ภายใต้ความแตกต่างทั้งหมด บางครั้งก็ฝ่าอุปสรรคไปได้ ในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า เกวเทได้ประกาศว่า ‘ตะวันออกกับตะวันตกนั้นไม่อาจจะตัดขาดจากกันได้อีกต่อไป’ เสียงที่มีอำนาจเหนือคือเสียงของคิปลิง (Kipling) ที่ยืนยันว่า ‘ตะวันออกก็คือตะวันออกและตะวันตกก็คือตะวันตก’ (แม้ว่าเขาเองอาจจะไม่ได้หมายความว่าคนอื่นแปลคำพูดของเขาจริงๆ อย่างนั้นก็ได้)

การเกิดขึ้นของปัญญาชน

การอภิปรายดังกล่าวมิได้จัดให้มีขึ้นเหนือองค์การหนึ่งซึ่งไม่สามารถได้ยินพวกเขาได้ ในส่วนหลังของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า การสำนึกถึงความเข้มแข็งของยุโรปซึ่งมีอยู่แล้วในชนชั้นผู้นำฝ่ายปกครองของอาณาจักรออตโตมานได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง มีชนชั้นผู้มีการศึกษาใหม่เติบโตขึ้น พวกเขามองดูตนเองและโลกด้วยสายตาที่ถูกกลับให้แหลมคม โดยครูชาวตะวันตกและสื่อสารสิ่งที่พวกเขาแลเห็นในวิธีใหม่

นอกจากข้อยกเว้นเพียงไม่กี่รายเท่านั้น ชนชั้นดังกล่าวนี้ได้ก่อตัวขึ้นในโรงเรียนแบบใหม่ที่มีอิทธิพลมากที่สุดได้แก่โรงเรียนที่ตั้งขึ้น โดยรัฐบาลที่กำลังทำการปฏิรูปเพื่อวัตถุประสงค์ของตนเอง เริ่มต้นก็คือโรงเรียนพิเศษที่ฝึกฝนข้าราชการ นายทหาร นายแพทย์และวิศวกรในกรุงอิสตันบูล ไคโรและตูนิส อย่างไรก็ตามในปลายของคริสต์ศตวรรษนั้นระบบของทางการได้เติบโตขึ้น โรงเรียนประถมและมัธยมมีอยู่ในเมืองต่างๆ ของแคว้นแห่งอาณาจักรออตโตมาน การปรับปรุงการสื่อสารทำให้เด็กผู้ชายสามารถจะก้าวต่อไปจากโรงเรียนเหล่านั้นไปสู่วิทยาลัยระดับสูงในนครอิสตันบูลและจากที่นั่นก็จะถูกดึงมาทำงานหลวง ในอิสตันบูลมีการสร้างมหาวิทยาลัยขึ้นด้วย ในอียิปต์การพัฒนาบางประการได้เกิดขึ้นภายนอกเครือข่ายของทางการ กรุงไคโรมีโรงเรียนกฎหมายของฝรั่งเศสที่ฝึกฝนนักกฎหมายให้ทำงานในศาลผสม และได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกขึ้นโดยวิสาหกิจเอกชน ในชูดาน วิทยาลัยของรัฐบาลคือวิทยาลัยกอร์ดอน (Gordon) ให้การศึกษาแก่เด็กผู้ชายสำหรับตำแหน่งเล็กๆ ในงานบริหารของรัฐบาล ซึ่งพวกเขาเป็นที่ต้องการ ในทำนองเดียวกันในตูนิเซีย งานที่รัฐบาลส่งเสริมมีอยู่อย่างจำกัด มีโรงเรียนประถมที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส-อาหรับอยู่บ้าง มีโรงเรียนชั้นสูงสำหรับครูคือโรงเรียนมัธยม

ศอดิกียะฮ์ (Sadiqiyya) ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมตั้งขึ้นตามแบบของ lycee ชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ปฏิรูป และควบคุม ในแอลจีเรีย โรงเรียนประถมค่อยๆ ขยายออกไปจากทศวรรษของ ค.ศ. 1890 แต่เป็นไปอย่างเชื่องช้าและมีระดับต่ำ และต่อต้านเจตนารมณ์ของพวกโคลอน ผู้ซึ่งไม่กระตือรือร้นที่จะได้เห็นชาวแอลจีเรียเรียกร้องความรู้จากฝรั่งเศสรวมทั้งความคิดที่ได้แสดงอยู่ในนั้น มีโรงเรียนสอนศาสนา (มัตเราะฮะฮ์) อยู่สามแห่งที่สอนทั้งวิชาสามัญใหม่และสมัยเก่าในระดับมัธยมที่ยังคงถูกรักษาเอาไว้ ชาวแอลจีเรียบางคนเข้าเรียนโรงเรียนมัธยมของฝรั่งเศส หรือโรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนการแพทย์หรือโรงเรียนอักษรศาสตร์ของมหาวิทยาลัยแอลจีเรีย ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีอยู่ไม่กี่คนที่สามารถที่จะขึ้นไปถึงระดับที่ต้องการได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะชาวแอลจีเรียไม่เต็มใจที่จะส่งบุตรหลานของตนไปเรียนที่โรงเรียนฝรั่งเศส

เคียงคู่ไปกับโรงเรียนรัฐบาลก็มีโรงเรียนเล็กๆ จำนวนหนึ่งที่ตั้งมาจากองค์กรท้องถิ่น และมีจำนวนมากที่นักสอนศาสนาชาวยุโรปและอเมริกันเป็นผู้ดูแล ในเลบานอน ซีเรีย และอียิปต์ ชุมชนคริสเตียนบางชุมชนมีโรงเรียนของพวกเขาเอง โดยเฉพาะพวกนิกายมาโรไนท์ซึ่งมีประเพณีการศึกษาระดับสูงมาช้านาน โรงเรียนสมัยใหม่บางโรงเรียนถูกสถาปนาขึ้นโดยองค์กรอาสามัครของมุสลิม โรงเรียนเผยแพร่ศาสนาคาทอลิกได้ขยายตัวออกไป โดยได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลฝรั่งเศสและอยู่ภายใต้การปกป้องของฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1875 พวกที่ถือนิกายเยซูอิต (Jesuits) ได้ตั้งมหาวิทยาลัย เซนต์ โจเซฟ (ST-Joseph) ของตนขึ้นมาในนครเบรุต และคณะแพทย์ศาสตร์ของฝรั่งเศสก็รวมอยู่ที่นั่นด้วยในปี ค.ศ. 1883

ด้วยความริเริ่มของฝรั่งเศสเช่นกันที่นำไปสู่การสร้างองค์การพันธมิตรชาวอิสราเอล (Alliance Israelite) อันเป็นองค์กรชาวยิวที่ได้สถาปนาโรงเรียนของชุมชนชาวยิวขึ้นมา ขยายจากโมร็อกโกไปจนถึงอิรัก ตั้งแต่ต้นศตวรรษ งานของผู้เผยแพร่ศาสนาคาทอลิกในแง่หนึ่งได้รับการส่งเสริม และในอีกแง่หนึ่งได้รับการทำลายโดยนักเผยแพร่ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ ส่วนใหญ่เป็นชาวอเมริกันซึ่งก่อให้เกิดชุมชนนิกายโปรเตสแตนต์เล็กๆ ขึ้น แต่ก็จัดหาการศึกษาให้แก่ชาวคริสต์คนอื่นๆ ด้วย และต่อมาก็จัดหาให้ชาวมุสลิมบางคนด้วย ที่จุดสูงสุดแห่งโรงเรียนของพวกเขา มีวิทยาลัยโปรเตสแตนต์ของชาวซีเรีย (Syrian Protestant College) ในนครเบรุต โรงเรียนรัสเซียสำหรับสมาชิกของคริสตจักรออร์ทอดอกซ์ตะวันออก (Eastern Orthodox Church) ก็ได้ถูกจัดตั้งขึ้นเช่นกัน โดยสมาคม Imperial Russian Orthodox Palestine Society

ในระบบเหล่านี้ ทุกระบบมีโรงเรียนสำหรับเด็กผู้หญิง แต่ยังไม่ได้มาตรฐานสูงเหมือนกับโรงเรียนสำหรับเด็กผู้ชาย แต่ก็ได้ขยายการรู้หนังสือและผลิตรายการที่สามารถทำมาหากินในอาชีพสองสามอย่างเช่น เป็นครูโรงเรียนหรือนางพยาบาล และที่หายากกว่านั้นก็คือนักหนังสือพิมพ์หรือนักเขียน มีอยู่น้อยที่เป็นโรงเรียนรัฐบาล แต่ส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนของนักเผยแพร่ศาสนา

โรงเรียนแมซีคาทอลิกได้รับความพอใจจากผู้ปกครองชาวมุสลิม เพราะทำให้บุตรสาวของพวกเขาได้รู้ภาษาฝรั่งเศส รู้จักมารยาทที่ดี ความสำเร็จของสตรี และได้รับการคุ้มครอง

คนรุ่นใหม่ที่คุ้นเคยกับการอ่านจึงมีเพิ่มขึ้น พวกเขาหลายคนอ่านภาษาต่างประเทศในตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า ภาษาฝรั่งเศสได้เข้ามาแทนภาษาอิตาเลียนในฐานะที่เป็นภาษาผสมของการค้าและของเมืองต่าง ๆ ความรู้ภาษาอังกฤษแทบจะไม่มีอยู่ในแถบมัชริบและแพร่ขยายไปได้น้อยกว่าภาษาฝรั่งเศส ไกลออกไปทางตะวันออก การพูดสองภาษาเป็นเรื่องธรรมดา และในบางครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงไคโร อเล็กซานเดรีย และเบรุต ภาษาฝรั่งเศสหรืออังกฤษได้เข้ามาแทนภาษาอาหรับในครอบครัว สำหรับผู้ที่ได้รับการศึกษาจนถึงระดับสูงในภาษาอาหรับ วรรณกรรมใหม่ๆถูกผลิตขึ้นมา การพิมพ์ในภาษาอาหรับมีอยู่น้อยก่อนคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า แต่ก็ได้ขยายออกไปในระหว่างคริสต์ศตวรรษนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงไคโรและเบรุต ซึ่งยังเป็นศูนย์กลางหลักของการพิมพ์ โรงเรียนรัฐบาลในไคโรและโรงเรียนของนักสอนศาสนาในนครเบรุตได้ผลิตประชาชนที่อ่านหนังสือออกมามากพอใช้ นอกเหนือไปจากตำราของโรงเรียนแล้ว หนังสือทั้งหลายในระยนี้มีความสำคัญน้อยกว่าหนังสือพิมพ์และนิตยสาร ซึ่งเริ่มต้นมีบทบาทกว้างขวางในทศวรรษของ ค.ศ. 1860 และ ค.ศ. 1870 ในหมู่วารสารทางความคิดที่เป็นหน้าตาต่างเปิดไปสู่วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของตะวันตกนั้น มีอยู่สองฉบับซึ่งผลิตโดยชาวเลบานอนคริสเตียนในนครไคโร คือ นิตยสารอัล-มุกตะตáf (*al-Mugtataf*) โดยยะฮ์กูบ ซัรรูฟ (Ya 'qub Sarruf – ค.ศ. 1852-1927) และฟาริส นิมร์ (Faris Nimr – ค.ศ. 1855-1951) กับนิตยสารอัลฮิลาล (*al-Hilal*) โดยยูรี ซัยดาน (Juri Zaydan – ค.ศ. 1861-1914) กิจกรรมแบบเดียวกันก็คือสารานุกรม ซึ่งจัดพิมพ์เป็นระยะๆ ผลิตโดยบุตรุส บุสตานี (Butrus Bustani – ค.ศ. 1819-83) และครอบครัวของเขา เป็นเรื่องย่อของความรู้สมัยใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นในสิ่งที่รู้และเข้าใจกันในนครเบรุตและไคโรในสี่ทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่สิบเก้า บทความของมันเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์สมัยใหม่และเทคโนโลยีมีความแม่นยำและแสดงออกมาอย่างชัดเจน บทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์กรีก นิยายปรัมปราและวรรณกรรมขยายออกไปไกลจากสิ่งที่รู้จักกันว่าเป็นเรื่องโบราณเก่าแก่ในวัฒนธรรมอิสลามในสมัยแรก ๆ เป็นงานซึ่งแก้ไขและเขียนขึ้นโดยชาวอาหรับที่เป็นคริสเตียนเป็นส่วนใหญ่ มีการพูดถึงวิชาต่าง ๆ ของอิสลามด้วยน้ำเสียงที่มีได้มีการสงวนท่าทีหรือความหวาดหวั่น หนังสือพิมพ์สมัยต้น ๆ ได้แก่นหนังสือพิมพ์ที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์อย่างเป็นทางการในกรุงอิสตันบูล ไคโรและตุนิซ ซึ่งรวมทั้งตำราและคำอธิบายกฎหมายและกฤษฎีกา หนังสือพิมพ์แสดงความคิดเห็นที่ไม่เป็นทางการได้เกิดขึ้นในตอนหลัง เมื่อผู้อ่านที่เป็นคนรุ่นใหม่ต้องการรู้ว่าอะไรเกิดขึ้นในโลก การโทรเลขก็สนองตอบความอยากรู้อยากเห็นของพวกเขาได้ จำนวนประชาชนที่อ่านหนังสือ และขอบเขตของอิสรภาพทางด้านวุฒิปัญญาที่กว้างขวาง ทำให้ไคโรเป็นศูนย์กลางของหนังสือพิมพ์

รายวัน และอีกอีกครั้งหนึ่งที่นักหนังสือพิมพ์ที่ได้รับความนิยมมักจะเป็นผู้อพยพมาจากเลบานอน หนังสือพิมพ์ อัล-อะห์รอม (al-Ahram) ก่อตั้งขึ้นโดยครอบครัวดักลา (Taqla) เมื่อปี ค.ศ. 1875 ภายหลังได้กลายเป็นหนังสือพิมพ์ชั้นนำของโลกอาหรับ

วัฒนธรรมของการปฏิรูป

หนังสือ วารสาร และหนังสือพิมพ์ เป็นช่องทางซึ่งทำให้ความรู้เรื่องโลกใหม่ของยุโรปและอเมริกา มาถึงชาวอาหรับ สิ่งที่พวกเขาได้ตีพิมพ์มากมายถูกแปลหรือปรับปรุงมาจากภาษาฝรั่งเศสหรือ อังกฤษ ขบวนการแปลได้เริ่มต้นภายใต้มูฮัมหมัด อะลี ผู้ต้องการคู่มือสำหรับข้าราชการและนายทหารของพระองค์และตำราสำหรับโรงเรียนต่างๆ บางคนที่ได้รับการฝึกฝนจากยุโรปและได้เรียน ภาษาฝรั่งเศสหรือภาษาอื่น ๆ มา ได้เขียนคำบรรยายถึงสิ่งที่เขาเห็นและได้ยินมา ดังนั้น ริฟาอะห์ อัล-ฏาฮะวะวี (Rifa'a al-Tahtawi – ค.ศ. 1801-73) ผู้ซึ่งมูฮัมหมัด อะลีส่งเขามาที่นคร ปารีสด้วยภารกิจทางด้านการศึกษา ได้เขียนคำบรรยายถึงเมืองและผู้อยู่อาศัยในเมืองนั้นไว้ว่า

ชาวปารีสมีความเด่นอยู่ในหมู่ประชาชนแห่งชาวคริสต์ศาสนา โดยความมีปัญญาที่แหลมคมของพวกเขา ความเที่ยงตรงแห่งความเข้าใจและความเอาใจหมกมุ่นในเรื่องที่ลึกซึ้ง... พวกเขามีได้เป็นนักโทษของ ธรรมเนียมประเพณี แต่รักที่จะเรียนรู้ถึงต้นตอของสิ่งต่าง ๆ และพิสูจน์ถึงสิ่งเหล่านั้นอยู่เสมอ แม้แต่ผู้คนธรรมดาสามัญก็รู้จักอ่านและเขียน และเข้าไปสู่วิชาที่สำคัญ ๆ เหมือนคนอื่น ๆ แต่ละคนจะเลือกเอาตาม ความสามารถของตน... เป็นธรรมชาติของชาวฝรั่งเศสที่พวกเขาใคร่รู้และกระตือรือร้นเกี่ยวกับสิ่งใหม่ๆ รัก ความเปลี่ยนแปลงและดัดแปลงสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสื้อผ้า... ความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนก็เป็นธรรมชาติของพวกเขาเช่นกัน พวกเขาจะเปลี่ยนจากความสุขไปสู่ความเศร้าในทันที หรือเปลี่ยนจากความ เคร่งเครียดไปสู่ความขบขันหรือกลับกัน จนทำให้ในวันหนึ่งๆ คนๆ หนึ่งจะทำอะไรที่ขัดกันอยู่เสมอ แต่ทั้งหมดนี้ พบได้ในเรื่องเล็ก ๆ ส่วนในเรื่องใหญ่ ๆ เช่นวรรณคดีทางการเมืองของพวกเขาไม่เคยเปลี่ยน ทุก ๆ คนต่างก็ รักษาความเชื่อและความคิดเห็นของตนไว้ พวกเขามักเป็นคนตระหนี่มากกว่าเป็นคนเอื้อเฟื้อ... พวกเขาปฏิเสธ สิ่งปาฏิหาริย์และเชื่อว่าเป็นเรื่องเป็นไปไม่ได้ที่จะละเมิดกฎธรรมชาติ และเชื่อว่าศาสนาเข้ามาชี้มนุษย์ไปสู่สถานที่ ดี... แต่ในแนวความเชื่อที่น่ารังเกียจของพวกเขาก็คือ ความมีปัญญาและคุณธรรมของคนที่ดีลาดของพวกเขา นั้น ยิ่งใหญ่กว่าความเฉลียวฉลาดของบรรดาศาสดา

อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปได้ปรากฏวรรณกรรมในรูปแบบใหม่ซึ่งนักเขียนอาหรับได้ พยายามที่จะแสดงความสำนึกและตำแหน่งแห่งที่ของพวกเขาในโลกสมัยใหม่ออกมาเป็นภาษา อาหรับ เรื่องที่น่าสนใจสำคัญอย่างหนึ่งของวรรณกรรมใหม่ก็คือตัวของภาษาอาหรับเอง บรรดา ผู้ที่ถูกนำเข้ามาในขอบเขตแห่งรัชสมัยของการเรียนรู้ และวรรณกรรมใหม่ของยุโรปเริ่มต้นมองไปที่ อดีตของตนเองด้วยวิธีใหม่ หนังสืองานชิ้นเอกภาษาอาหรับได้รับการตีพิมพ์ในกรุงไคโรรวมทั้งใน ยุโรปด้วยงานอักษรศาสตร์เก่าๆ ที่เป็นเรื่องราวต่างๆ ได้รับการฟื้นฟู นักเขียนที่เด่นที่สุดของ เลบานอนในสมัยของเขาคือนาซีฟ อัล-ยาซิจี (Nasif al-Yaziji – ค.ศ. 1800-71) ผู้เขียนหนังสือใน รูปแบบของ *มะกอมาต* (maqamat) อันเป็นชุดของเรื่องราวและเกร็ดประวัติต่าง ๆ เกี่ยวกับวีรบุรุษ

ที่เป็นเจ้าความคิดซึ่งเล่าด้วยข้อความแบบร้อยแก้วที่มีจังหวะจะโคนและประณีตบรรจง ส่วนคนอื่น ๆ ได้ใช้การนำเอามาปรับใช้เพื่อที่จะได้นำเสนอความคิดใหม่ ๆ และความรู้สึกอันใหม่แบบศิลปะใหม่ ๆ ได้ บุตรุส บุสตานีและผู้ที่เรียนรู้จากเขาได้ใช้ร้อยแก้วแบบอธิบายรูปแบบใหม่โดยมิได้แยกออกไปจากกฎเกณฑ์พื้นฐานของไวยกรณ์อาหรับ แต่ใช้วิธีแสดงออกอย่างง่าย ๆ ใช้คำและสำนวนใหม่ๆไม่ว่าจะพัฒนามาจากคลังความรู้ของภาษาอาหรับเอง หรือว่าปรับปรุงมาจากภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ได้มีการฟื้นฟูวินิพนธ์อาหรับด้วยเช่นกันซึ่งยังคงใช้ระบบเก่าแก่ของจังหวะจะโคนอยู่ แต่ค่อย ๆ เข้ามาแสดงความคิดและความรู้สึกใหม่ ๆ ด้วย อะห์มัด ชากี (Ahmad Shawqi – ค.ศ. 1868-1932) อาจนับได้ว่าเป็นกวีคลาสสิกรุ่นหลังที่ใช้ภาษาชั้นสูง เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สาธารณะต่าง ๆ หรือแสดงอารมณ์ความรู้สึกของชาติหรือสรรเสริญผู้ปกครอง เขามาจากชนชั้นนำชาติเตอร์กี—อียิปต์ ซึ่งรวมกันอยู่รอบ ๆ ราชสำนักอียิปต์ อย่างไรก็ตาม ในหมู่คนร่วมสมัยของเขา คอลีล มุตรอน (Khalil Mutran ค.ศ. 1972-1949) ได้เขียนบทกวีซึ่งใช้รูปแบบและภาษาแบบเก่า ไม่เฉพาะแต่เพื่อพวกเขาเองเท่านั้น แต่ยังเพื่อแสดงความเป็นจริงไม่ว่าในโลกภายนอกหรือในความรู้สึกของผู้ประพันธ์ออกมาอย่างแม่นยำอีกด้วย ฮาฟิซ อิบรอฮีม (Hafiz Ibrahim) ได้แสดงความคิดทางการเมืองและสังคมของชาวอียิปต์ในสมัยของเขาด้วยสัมผัสที่มีลักษณะธรรมชาติสามัญมากขึ้น และเป็นที่ดึงดูดใจกว้างขวางกว่าเขาก็ ได้มีการเริ่มต้นงานเขียนแบบใหม่ๆทั้งหมดเช่นเดียวกัน เช่นบทละคร เรื่องสั้น และนวนิยาย นวนิยายเรื่องแรกที่สำคัญคือ เรื่อง *ซัยนับ* (Zaynab) ของฮุสเซน ฮัยกัล (Husayn Haykal) ได้รับการตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1914 ได้แสดงแนวทางใหม่ของการมองดูชนบท ชีวิตมนุษย์ตามที่หยั่งรากลงในธรรมชาติและความสัมพันธ์ของบุรุษและสตรี

แง่มุมที่สำคัญอื่นๆของงานเขียนใหม่ๆมีมาพร้อมกับการขยายอำนาจทางสังคมและสติปัญญาของยุโรป ซึ่งจะเห็นได้ไม่เฉพาะในแง่ที่เป็นปรปักษ์เท่านั้นแต่เป็นดังการทำลายด้วยและในบางวิธีก็เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจ อำนาจและความยิ่งใหญ่ของยุโรป วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ สถาบันทางการเมืองของรัฐต่างๆในยุโรปและจริยธรรมทางสังคมของสังคมสมัยใหม่ ล้วนเป็นแนวเรื่องที่เป็นที่นิยมกัน งานเขียนดังกล่าวได้ยกปัญหาพื้นฐานขึ้นมาคือชาวอาหรับที่เป็นมุสลิมและชาวออตโตมานที่เป็นมุสลิม จะหาความเข้มแข็งที่จะเผชิญหน้ากับยุโรปและกลายเป็นส่วนหนึ่งของโลกสมัยใหม่ได้อย่างไร?

ความพยายามครั้งแรกที่จะตอบปัญหาดังกล่าวปรากฏอยู่ในงานเขียนของข้าราชการที่เกี่ยวข้องอยู่กับการปฏิรูปในตอนกลางศตวรรษในนครอิสตันบูล ไคโรและตุนิซ งานเขียนบางเล่มเขียนเป็นภาษาเตอร์กี แต่มีไม่กี่เล่มที่เขียนด้วยภาษาอาหรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่เขียนโดย ค็อยรุดดีน (Khayr al Din เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1889) ซึ่งเป็นผู้นำแห่งความพยายามขั้นสุดท้ายที่จะ

ปฏิรูปรัฐบาลตุนีเสียก่อนการยึดครองของฝรั่งเศส ในบทนำของหนังสือของเขา ค็อยรุดดินได้อธิบายถึงความมุ่งหมายของมันไว้ดังนี้

ประการแรกเพื่อสนับสนุนผู้ที่กระตือรือร้นและเด็ดเดี่ยวในหมู่มุสลิมนุสและนักการศาสนาในการที่จะนำเอาสิ่งใดก็ตามที่จะนำไปสู่สวัสดิการของชุมชนอิสลาม และการพัฒนาอารยธรรมของอิสลามมาปรับใช้จะทำให้พวกเขาสามารถ อย่างเช่นการขยายขอบเขตของวิทยาศาสตร์และการเรียนรู้ ตลอดจนการเตรียมหนทางซึ่งจะนำไปสู่ความมั่งคั่ง... และพื้นฐานของทุกอย่างเหล่านี้ก็คือรัฐบาลที่ดี ประการที่สอง เพื่อเตือนผู้ที่ขาดความเอาใจใส่ในเรื่องต่างๆไปของชาวมุสลิมมิให้ต้องปิดตาเสียจากสิ่งที่ควรสรรเสริญ และสิ่งที่ไปกันได้กับกฎหมายศาสนาของเราในการปฏิบัติของศาสนิกชนในศาสนาอื่น เพียงแต่เพราะพวกเขามีความคิดที่ติดอยู่ในสมองของพวกเขาว่า ควรหลีกเลี่ยงการกระทำและคบค้าสมาคมในทุกทางกับผู้ที่มิใช่มุสลิมเสีย

ในทรรศนะของผู้ประพันธ์เช่นนั้น จักรวรรดิออตโตมานควรจะหาความเข้มแข็งของรัฐบาลสมัยใหม่ด้วยการเปลี่ยนกฎหมาย วิธีการบริหารและองค์การทางทหาร ความสัมพันธ์ของสุลต่านและพลเมืองควรจะเปลี่ยนไปเป็นความสัมพันธ์ของรัฐบาลสมัยใหม่กับประชาชนพลเมือง ตลอดจนความจงรักภักดีต่อครอบครัวผู้ปกครอง ควรจะเปลี่ยนมาเป็นความรู้สึกว่าเป็นสมาชิกของชาติออตโตมาน ซึ่งจะรวมทั้งมุสลิมและมิใช่มุสลิม เตอร์ก และไม่ใช่เตอร์ก และทั้งหมดนี้สามารถกระทำได้โดยไม่ต้องยกเลิกความภักดีต่ออิสลาม หรือชนบประเพณีของจักรวรรดิ ถ้าหากว่าสิ่งเหล่านี้ได้รับความเข้าใจอย่างถูกต้องเท่านั้น

ในขณะที่ศตวรรษนั้นผ่านไปและมีการเกิดขึ้นของชนชั้นผู้มีการศึกษาใหม่ในทศวรรษของ ค.ศ. 1860 และทศวรรษของ ค.ศ. 1870 ความแตกแยกได้ปรากฏขึ้นในหมู่ผู้สนับสนุนการปฏิรูปมันเป็นความแตกแยกทางความคิดเห็นที่เกี่ยวกับฐานของอำนาจหน้าที่ว่าอำนาจหน้าที่นั้นควรจะอยู่กับข้าราชการที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อความรู้สึกด้านความยุติธรรมของตัวเองและผลประโยชน์ของอาณาจักร หรือควรจะอยู่กับรัฐบาลตัวแทนที่เกิดขึ้นมาโดยการเลือกตั้ง

อย่างไรก็ตาม ความแตกแยกระหว่างคนรุ่นต่างๆ เป็นไปอย่างล้าลึกกว่านี้ คนรุ่นที่สองในทั้งสามประเทศเหล่านี้ได้สำนึกถึงปัญหาที่มีอยู่ในความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น การปฏิรูปสถาบันต่างๆ จะเป็นอันตรายจนกว่าจะหยั่งรากลงในความเป็นปึกแผ่นทางจริยธรรมบางชนิดก็ความเป็นปึกแผ่นทางจริยธรรมนั้นจะเป็นอะไร และมันจะมาจากคำสอนของอิสลามได้สักแค่ไหน ? ปัญหาดังกล่าวกลายเป็นเรื่องด่วนมากขึ้นเมื่อโรงเรียนใหม่ ๆ ได้เริ่มผลิตคนรุ่นที่มิได้มีพื้นฐานอยู่ในคำสอนดั้งเดิมของอิสลาม และเปิดเผยตัวเองให้ลมแห่งคำสอนพัดพาออกไปจากตะวันตก

และปัญหานี้มิได้เกิดขึ้นสำหรับชาวคริสเตียนที่พูดภาษาอาหรับแห่งเลบานอนและซีเรีย ผู้ซึ่งมีส่วนอยู่มากในชีวิตด้านนิติบัญญัติของสมัยนี้ สำหรับพวกเขาส่วนใหญ่อารยธรรมของตะวันตกมิได้เป็นสิ่งที่แปลกแยกเสียทั้งหมด พวกเขาสามารถเข้าไปหาอารยธรรมนั้นได้โดยปราศจากความรู้สึกใด ๆ ว่าตนไม่ซื่อสัตย์ต่อตนเอง อย่างไรก็ตามพวกเขาก็มีความสมดุลใน

ปัญหาของพวกเขาเอง อำนาจตามลำดับชั้นของคริสตจักรได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากรัฐ อาจเป็นอุปสรรคต่อความคิดและการแสดงออกของพวกเขาเองตามที่พวกเขาชอบ พวกเขาบางคนได้เคลื่อนไปในทิศทางของลัทธินิยมทางโลกหรือลัทธิโปรเตสแตนต์ (Protestanism) ซึ่งอยู่ใกล้จนพวกเขาสามารถจะเข้าไปสู่ความนิยมทางโลก (Secularism) ในสังคมซึ่งอัตลักษณ์ได้แสดงออกมาในรูปของความเป็นสมาชิกของชุมชนศาสนา

อย่างไรก็ตามสำหรับชาวมุสลิมนั้นปัญหานี้เป็นเรื่องที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ อิสลามเป็นสิ่งที่ฝังลึกที่สุดอยู่ในตัวพวกเขา หากว่าการอยู่ในโลกสมัยใหม่ต้องมีความเปลี่ยนแปลงในหนทางของการจัดองค์กรในสังคมของพวกเขา พวกเขาก็จะต้องพยายามทำในขณะที่ยังคงมีความเชื่อตรงต่อตัวเองอยู่ และสิ่งนี้จะเป็นไปได้เพียงแต่ถ้าหากว่าอิสลามถูกตีความเพื่อทำให้มันเข้ากันได้กับการอยู่รอด ความเข้มแข็งและความก้าวหน้าในโลก นี่คือจุดเริ่มต้นของผู้ที่อาจถูกเรียกว่า 'นักสมัยนิยมอิสลาม' พวกเขาเชื่อว่าอิสลามมิได้เพียงแต่สอดคล้องกับเหตุผล ความก้าวหน้าและความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเท่านั้น แต่เป็นพื้นฐานของอารยธรรมสมัยใหม่ด้วย ถ้ามีการตีความอย่างเหมาะสมอิสลามก็จะสั่งให้เป็นไปเช่นนั้นอย่างแน่นอน ความคิดดังกล่าวนี้ นำมาโดยญะมาลุดดีน อัล-อัฟฆานี (Jamal al-Din al-Afghani – ค.ศ. 1839-97) ผู้ซึ่งเป็นชาวอิหร่าน ซึ่งงานเขียนของเขามีความคลุ้มคลั่งแต่อิทธิพลส่วนตัวค่อนข้างมีอยู่มากและแพร่หลายไปไกล ความคิดเหล่านี้ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่และชัดเจนมากขึ้นในงานเขียนของชาวอียิปต์ที่ชื่อ มุฮัมมัด अबดุลฮ์ (Muhammad Abduh – ค.ศ. 1849-1905) ซึ่งงานเขียนของเขามีอิทธิพลอันยิ่งใหญ่และถาวรไปทั่วโลกมุสลิม ความมุ่งหมายแห่งชีวิตของเขาตามที่เขากล่าวได้แก่

เพื่อปลดปล่อยความคิดจากพันธนาการของการลอกเลียนแบบ (ตักลิด - taqlid) และความเข้าใจศาสนาตามที่ชุมชนเข้าใจก่อนที่จะความแตกร้างจะปรากฏ เพื่อกลับไปสู่แหล่งเดิมของมัน ในการแสวงหาความรู้ทางศาสนา และเพื่อจะชั่งน้ำหนักความรู้เหล่านั้นในตราซึ่งแห่งเหตุผลของมนุษย์ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าได้สร้างขึ้น เพื่อที่จะป้องกันความมากเกินไปหรือการเจือปนในศาสนา เพื่อว่าจะได้บรรลุถึงปัญญาของพระผู้เป็นเจ้าและจะได้รักษาระเบียบของโลกมนุษย์ไว้ และเพื่อที่จะพิสูจน์ว่าจะต้องนับว่าศาสนาเป็นมิตรกับวิทยาศาสตร์ ผลักดันมนุษย์ไปสู่การสำรวจความลับของความเป็นอยู่ เรียกร้องเขาให้เคารพความจริงที่สร้างขึ้นและให้ขึ้นอยู่กับความจริงเหล่านั้นในชีวิตทางศีลธรรมและพฤติกรรมของเขา

ในงานของ अबดุลฮ์มีความแตกต่างระหว่างคำสอนที่แท้จริงของอิสลามกับคำสอนทางสังคมและกฎหมาย คำสอนต่างๆได้ถูกส่งทอดโดยแนวทางตรงกลางของบรรดานักคิด ผู้เป็น 'บรรพบุรุษผู้มีความศรัทธามั่น' (อัศ-เศาะลัฟ อัศ-ศอลิห์ al-salaf al-salih ดังนั้นชื่อนี้จึงมักให้ความคิดแบบนี้เสมอ - เศาะลาฟียะฮ์-salafiyya) คนเหล่านี้เป็นคนเรียบง่าย – เชื่อในพระผู้เป็นเจ้า เชื่อในวิภรณ์ที่ผ่านเส้นทางของบรรดาศาสดาซึ่งสิ้นสุดลงที่ท่านศาสดามุฮัมมัด เชื่อในความรับผิดชอบทางศีลธรรมและการตัดสินใจ- และสิ่งเหล่านี้สามารถอธิบายและปกป้องด้วยเหตุผลได้อีกด้านหนึ่งกฎหมายและศีลธรรมของสังคม นั้นเป็นการใช้ให้เป็นประโยชน์ในสถานการณ์เฉพาะ

ของหลักการทั่วไปบางข้อที่บรรจุอยู่ในกุรอานและเป็นที่ยอมรับได้แก่เหตุผลของมนุษย์ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไปกฎหมายและหลักศีลธรรมก็เปลี่ยนไปเช่นกัน ในโลกสมัยใหม่เป็นภารกิจของนักคิดมุสลิมที่จะเชื่อมโยงกฎหมายและขนบธรรมเนียมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่หลักการที่ไม่เปลี่ยนแปลง ด้วยการทำเช่นนั้นเป็นการกำหนดขอบเขตและทิศทางให้แก่นั่น

พรรคเนดง์กล่าวของอิสลามคือการกลายเป็นส่วนหนึ่งของการกล่อมเกลาคำคิดของชาวอาหรับมุสลิมผู้มีการศึกษาจำนวนมาก และชาวมุสลิมที่อยู่ไกลโพ้นออกไปจากโลกอาหรับ อย่างไรก็ตามมันสามารถพัฒนาต่อไปมากกว่าหนึ่งเส้นทาง สถานะที่มีชื่อเสียงที่สุดของอับดุลคือรอชิด ริฎอ (Rashid Rida ค.ศ. 1865 –1935) ผู้เป็นชาวซีเรีย ได้พยายามที่จะทำตัวให้สอดคล้องต่อ คำสอนของครูของเขาทั้งสองด้าน ในวารสาร อัล-มะนาร์ (al-Manar) ในการปกป้องคำสอนที่ไม่เปลี่ยนแปลงของอิสลามจากการโจมตีทั้งหลายนั้น เขาต้องดึงมันเข้ามาใกล้กับการตีความแบบฮัมบะลี และภายหลังก็ใกล้กับการตีความแบบวะหะบี (Wahhabism) ในการ พัตววา (fatwa) หลายครั้งเขาพยายามที่จะนำเอากฎหมายที่เหมาะสมกับโลกสมัยใหม่ภายในกรอบของชารีอะฮ์ ที่ได้รับการทบทวนแล้ว

การเกิดขึ้นของลัทธิชาตินิยม

ทั้งอับดุลและริฎอ เป็น อุละมา ของการศึกษาแบบเก่า ซึ่งมีได้เกี่ยวข้องอยู่เฉพาะแต่การหาเหตุผลให้แก่การเปลี่ยนแปลงเท่านั้น แต่ยังสามารถกำหนดขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงเอาไว้ด้วย แต่สำหรับผู้ที่มีการศึกษาในโรงเรียนสมัยใหม่ ความดึงดูดใจของความคิดของอับดุลเกี่ยวกับอิสลามก็คือมันปลดปล่อยพวกเขาให้ยอมรับความคิดของตะวันตกสมัยใหม่ โดยไม่มีความรู้สึกที่ว่าพวกเขาทรยศต่ออดีตของพวกเขาเอง นักเขียนหลายต่อหลายคนซึ่งบางคนก็ประกาศว่ามีความรักดีต่อเขาได้เริ่มต้นเสนอความคิดใหม่ๆเกี่ยวกับวิธีที่สังคมและรัฐควรจะได้รับการบริหารการจัดการไปในแนวนั้น เป็นเพราะคนรุ่นนี้เองที่ความคิดชาตินิยมกลายมาเป็นสิ่งที่ชัดเจนในหมู่ชาวเตอร์ก อาหรับ อียิปต์และตูนิเซีย แต่ก่อนนี้มีความรู้สึกตนเกี่ยวกับชาติอยู่บ้างแล้ว และเบื้องหลังความคิดเหล่านี้ก็มีอะไรบางอย่างที่เก่าแก่และแข็งแกร่งกว่า นั่นคือความปรารถนาของสังคมที่ถูกสร้างมายาวนานในการที่จะดำเนินชีวิตของพวกเขาต่อไปโดยไม่มีอะไรขัดขวาง แต่ในฐานะที่เป็นความคิดที่กล่าวออกมาอย่างชัดเจนและทำให้ความเคลื่อนไหวทางการเมืองมีชีวิตชีวาความคิดนี้จึงมีความสำคัญอยู่ในช่วงสองทศวรรษสุดท้ายก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง

ขบวนการต่าง ๆ ของชาติได้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองการทำลายต่างๆ ลัทธิชาตินิยมเตอร์กก็เป็นปฏิริยาต่อความกดดันจากยุโรปที่ดำเนินอยู่และเติบโตขึ้นและเป็นปฏิริยาต่อการยุติลงของอุดมการณ์ชาตินิยมของอาณาจักรออตโตมาน ในขณะที่ประชาชนชาวคริสต์เตียนในจักรวรรดิได้แยกตัวไปที่ละคน ลัทธิชาตินิยมของออตโตมานจึงมีสีสันของอิสลามมากขึ้น แต่ภายใต้สัญญาณ

อับดุลหะมิด (Abdulhamid) ความเป็นพันธมิตรระหว่างราชบัลลังก์กับชนชั้นนำในการปกครองของเตอร์กีได้แตกทำลายลง ความคิดในเรื่องชาติของเตอร์กีก็ผุดขึ้นมา นั่นก็คือความคิดที่ว่าจักรวรรดิจะอยู่รอดได้ก็ต่อเมื่อวางบนพื้นฐานแห่งความเป็นปึกแผ่นของชาติ ซึ่งรวมตัวกันด้วยภาษาร่วมกันเท่านั้น

เนื่องจากถึงเวลานี้จักรวรรดิกลายเป็นรัฐเตอร์กี-อาหรับเสียเป็นส่วนใหญ่ ความพยายามใดๆ ที่จะเน้นถึงความยิ่งใหญ่ของชาวเตอร์กีย่อมจะทำให้ความสมดุระหว่างพวกเขาและชาวอาหรับต้องเสียไป และด้วยปฏิกริยาลัทธิชาตินิยมอาหรับจึงค่อยๆ ชัดเจนขึ้น ในขั้นแรกนี้เป็นขบวนการของอารมณ์ความรู้สึกในหมู่ชาวมุสลิมผู้มีการศึกษาบางคนในซีเรีย ส่วนใหญ่ในนครดามัสกัส และนักเขียนชาวซีเรียและชาวเลบานอนที่เป็นคริสเตียนสองสามคน รากเหง้าของมันอยู่ที่การฟื้นฟูความสำนึกถึงอดีตของอาหรับที่ผ่านมาในโรงเรียนใหม่ๆ และการเน้นย้ำของนักปฏิรูปอิสลามในช่วงต้นของประวัติศาสตร์อิสลามอันเป็นช่วงที่อาหรับมีอำนาจเหนือผู้อื่น มันได้กลายเป็นพลังสำคัญทางการเมืองก็เพียงแต่ในตอนหลังจากการปฏิวัติปี ค.ศ. 1908 ทำให้สภาพของสุลต่านซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางแห่งความภักดีต้องอ่อนแอลง และในที่สุดก็นำไปสู่การยึดอำนาจโดยกลุ่ม'เตอร์กหนุ่ม' (Young Turks) เนื่องจากนโยบายของพวกเขาเป็นนโยบายที่มุ่งจะทำให้การควบคุมของส่วนกลางเข้มแข็งขึ้น และเน้นในเรื่องเอกภาพแห่งชาติของจักรวรรดิ โดยความหมายมันเอนเอียงไปทางชาตินิยมของเตอร์กี นายทหารและข้าราชการอาหรับบางคนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวซีเรียจากนครดามัสกัสต่อต้านกลุ่มนี้ด้วยเหตุผลหลายประการ ได้เริ่มนำเสนอข้อเรียกร้อง ซึ่งยังไม่ถึงกับเรียกร้องให้เป็นรัฐอาหรับเอกราชดอก แต่เรียกร้องให้อาหรับแคว้นต่างๆ ในจักรวรรดิมีสภาพที่ดีขึ้น ให้มีการกระจายอำนาจไปจนถึงการเป็นเขตปกครองอิสระภายในบริเวณที่พูดภาษาอาหรับ ชาวคริสเตียนเลบานอนบางคนเริ่มหวังที่จะได้มีมาตรการของการเป็นเลบานอนที่ปกครองตนเองได้มากขึ้นภายใต้การคุ้มครองของมหาอำนาจยุโรป

ลัทธิเตอร์กีและอาหรับในขั้นตอนนี้ แต่แรกมิได้มุ่งที่จะต่อต้านการรุกรานของมหาอำนาจยุโรป มากเท่ากับมุ่งจะแก้ปัญหาเรื่องเอกลักษณ์และองค์การทางการเมืองของจักรวรรดิ นั่นคือเรื่องที่ว่าสภาพซึ่งชุมชนมุสลิมออตโตมานจะสามารถดำรงอยู่ต่อไปนั้นเป็นอย่างไร? ในหลักการสภาพเหล่านี้สามารถขยายไปพ้นจากอาณาจักรออตโตมานไปถึงทุกคนที่พูดภาษาเตอร์กหรืออาหรับด้วย ลัทธิชาตินิยมของอียิปต์ ตุนิเซียและแอลจีเรียมีความแตกต่างกันในแนวทางเหล่านี้ ทั้งสามเผชิญกับปัญหาเฉพาะแห่งการปกครองของยุโรป และทั้งสามประเทศมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาเหล่านี้ภายในประเทศที่มีการกั้นเขตแดนอย่างชัดเจน อียิปต์และตุนิเซียได้กลายเป็นหน่วยการเมืองที่แยกออกมอย่างแท้จริงเป็นเวลานาน ครั้งแรกภายในราชวงศ์ทั้งหลายของพวกเขาเอง ครั้นแล้วก็มาอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษหรือฝรั่งเศส แอลจีเรียก็เช่นกันได้

กลายเป็นดินแดนที่แยกจากเขตแดนของออตโตมานแล้วและเวลานี้ได้รวมเข้ากับฝรั่งเศสอย่างแท้จริง

ดังนั้นเมื่อลัทธิชาตินิยมอียิปต์เกิดขึ้น มันจึงเกิดขึ้นในฐานะที่เป็นความพยายามที่จะจำกัดหรือยุติการครอบครองของอังกฤษลง และมันมีลักษณะเฉพาะของอียิปต์มากกว่าจะมีลักษณะของอาหรับหรือมุสลิมหรือออตโตมาน การต่อต้านการเข้าครอบครองของอังกฤษในปี ค.ศ. 1882 นั้น มีส่วนประกอบของลัทธิชาตินิยมอยู่ในนั้นเรียบร้อยแล้ว แต่ยังไม่ได้กล่าวออกมาอย่างชัดเจนอย่างที่เท่านั้น และได้เป็นเช่นนั้นจนกระทั่งมาถึงปีแรกของศตวรรษใหม่ ซึ่งมันได้กลายมาเป็นพลังทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพ และเป็นพลังซึ่งสามารถทำงานเป็นจุดรวมสำหรับความคิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวิธีที่ควรจะต้องจัดรวมสังคมขึ้น มันมิได้เป็นพลังที่รวมตัวกัน ได้มีการแยกกันระหว่างผู้ที่เรียกร้องให้อังกฤษถอนตัวไป กับผู้ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลความคิดของลัทธิสมัยนิยมอิสลาม ซึ่งคิดว่าความจำเป็นประการแรกก็คือการพัฒนาสังคมและวุฒิปัญญา และอียิปต์สามารถได้รับผลกำไรตามแนวทางนี้จากที่อังกฤษมาอยู่ ในทำนองเดียวกัน ในนครตูนิซ ได้มีความรู้สึกชาตินิยมแฝงอยู่ในการต่อต้านการรุกรานของฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ. 1881 แต่กลุ่มนักชาตินิยมเด่นๆกลุ่มแรกก็คือ กลุ่ม 'ชาวตูนิเซียหนุ่ม' (Young Tunisians) อันเป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษาจากฝรั่งเศสกลุ่มเล็กๆที่ปรากฏตัวขึ้นประมาณปี ค.ศ. 1907 ที่นี้ก็เช่นกันอารมณ์ความรู้สึกที่แพร่หลายอยู่ นั้น มิได้มุ่งที่การถอนตัวออกไปในทันทีของฝรั่งเศส เท่ากับการเปลี่ยนแปลงนโยบายของฝรั่งเศส ซึ่งจะทำให้ชาวตูนิเซียมีช่องทางมากขึ้น ในการศึกษาแบบฝรั่งเศสและมีโอกาสมากขึ้นในการที่จะเป็นข้าราชการและประกอบกิจการด้านเกษตร นี่เป็นนโยบายที่พวก *โคลอน* พากันคัดค้าน ในแอลจีเรียก็เช่นกัน บนพื้นผิวของการต่อต้านที่ลึกซึ้งและต่อเนื่องต่อการที่ฝรั่งเศสยึดเป็นอาณานิคมนั้น ส่วนใหญ่ยังคงแสดงออกในแบบเก่าๆ ได้ปรากฏขบวนการ 'ชาวแอลจีเรียหนุ่ม' (Young Algerian) ที่มีพื้นฐานเช่นเดียวกันกับความคิดแบบ 'สมัยนิยม' และมีการเรียกร้องให้ได้รับการศึกษาในฝรั่งเศส การปฏิรูปการเงินและการศาลและให้มีสิทธิทางการเมืองที่กว้างขวางขึ้นภายในกรอบที่มีอยู่เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามในโมร็อกโก การต่อต้านการตกอยู่ในอาณัติของฝรั่งเศสได้แพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั้งในเมืองและชนบท และยังคงพบผู้นำของมันในหมู่ *อูละมา* ที่ในเมืองและพบสัญลักษณ์ของมันในความคิดของอิสลามตามแบบเก่าๆ

การสืบเนื่องของชนบทนิยมอิสลาม

ลัทธิออตโตมานนิยม ลัทธิปฏิรูปอิสลามและลัทธิชาตินิยมเป็นความคิดของชนกลุ่มน้อยในเมืองที่มีการศึกษา เป็นการแสดงความสัมพันธ์อย่างใหม่กับรัฐและโลกภายนอกในลักษณะของแนวความคิดใหม่ พ้นไปจากชนกลุ่มน้อยอาจมีการไหวตัวของความคิดและความรู้สึก ซึ่งในคน

รุ่นหลังจะเห็นได้ชัดเจนในตัวของพวกเขาเองในรูปของลัทธิชาตินิยม และทำให้ขบวนการชาตินิยมมีความเข้มแข็งใหม่ๆ แต่ส่วนใหญ่แล้วอิสลามตามที่เข้าใจกันแบบเดิมๆก็ยังคงให้แรงผลักดัน ซึ่งสามารถกระตุ้นให้มนุษย์กระทำการและเป็นสัญลักษณ์ในลักษณะที่พวกเขาให้ความหมายแก่มัน อย่างไรก็ตามสิ่งที่เรียกว่า 'แบบเดิม' นั้น ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีการเปลี่ยนแปลง สิ่งนี้ดำเนินไปตามหนทางของตนเองด้วยจังหวะความเร็วของมันเอง

ระบบโรงเรียนแบบเก่าได้สูญเสียสถานภาพบางสิ่งบางอย่างในสังคมของตนไปแล้ว การศึกษาในโรงเรียนเหล่านั้นมิได้นำไปสู่ตำแหน่งสูงๆของข้าราชการอีกต่อไป เนื่องจากการนำเอาวิธีการของการบริหารใหม่ๆมาใช้ สิ่งที่เป็นที่ต้องการคือความถนัดใหม่ๆ และความรู้ภาษายุโรปสักภาษาหนึ่งก็กลายเป็นสิ่งที่เกือบจะขาดไม่ได้ ผู้ที่จบการศึกษามามีได้ควบคุมระบบการศาลอีกต่อไป ประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายพาณิชย์ใหม่ๆ ซึ่งเป็นไปตามแบบของยุโรปตะวันตก ได้จำกัดขอบเขตที่มีประสิทธิภาพของกฎหมายชาริอะฮ์เสีย ประมวลกฎหมายแพ่งของจักรวรรดิออตโตมานในขณะที่ยังคงรักษาพื้นฐานชาริอะฮ์ของตนเอาไว้ได้ แต่ก็มีกรวางแบบใหม่ เมื่อมีกฎหมายใหม่จึงได้มีศาลใหม่เกิดขึ้น คือศาลผสมหรือศาลต่างชาติสำหรับคดีส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นศาลชนิดใหม่และในแอลจีเรียมีศาลฝรั่งเศสสำหรับคดีส่วนใหญ่ซึ่งเกี่ยวข้องกับพลเมืองในท้องถิ่น ศาลกอฎี (qadi) จะจำกัดอยู่กับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพส่วนตัว ดังนั้นผู้พิพากษาและนักกฎหมายแบบใหม่ จึงเป็นเรื่องจำเป็น และพวกเขาได้รับการฝึกฝนในแนวทางใหม่ ในอียิปต์และแอลจีเรียได้มีความพยายามที่จะให้นักศึกษาได้รับการฝึกฝนตามแบบเก่า ในการเรียนวิชาสมัยใหม่เช่นบรรดา มัดเราะซะฮ์ ในแอลจีเรียและโรงเรียนดาร์อุลอุลุม (Dar al-Ulum) ในอียิปต์ อย่างไรก็ตามครอบครัวที่มั่งคั่งและมีชื่อเสียง ได้ส่งบุตรหลานของตนเข้าโรงเรียนแบบใหม่มากขึ้น

ถึงกระนั้นก็ดี โรงเรียนแบบเก่ายังคงดำเนินต่อไป และการผลิตงานวิชาการในเรื่องศาสนา วิทยาและกฎหมาย ภายในประเพณีที่สะสมไว้แห่งการเรียนรู้แบบอิสลามก็ยังคงมีต่อไปเช่นกัน นักศึกษาที่ตื่นตัวที่สุดของพวกเขา ได้เริ่มแสดงความผิดหวังต่อแบบอย่างการสอนที่พวกเขาได้รับ ที่นั่น ดังที่นักศึกษาคนหนึ่งได้เขียนไว้ว่าชีวิตนักศึกษาเป็นชีวิตที่ซ้ำไปซ้ำมาน่าอึดอัด ซึ่งในนั้นเขาไม่ได้พบว่ามีอะไรใหม่นับตั้งแต่ปีแรกจนถึงปีสุดท้าย... ตลอดการศึกษาของเขาเขาได้ยินแต่ถ้อยคำและคำพูดที่พูดซ้ำไปซ้ำมา ซึ่งมีได้สัมผัสจิตใจของเขา หรือปลุกเร้าความอยากหรือหล่อเลี้ยงความคิดของเขา หรือเพิ่มอะไรเข้าไปในสิ่งที่เขารู้อยู่แล้ว มีความพยายามบางอย่างที่จะปฏิรูปการสอนเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้อิทธิพลของอับดุลฮ์ ('Abduh) แต่ก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จมากมายอะไร อย่างไรก็ตามพวกเขาก็ยังมีอำนาจอย่างมากในสังคม ในฐานะที่เป็นช่องทางซึ่งเด็กฉลาดๆจากครอบครัวที่ยากจนในชนบทสามารถหา ระดับของตนได้ และในฐานะที่เป็นการก่อรูปและการกล่าวอย่างชัดเจน ถึงความสำนึกส่วนรวม

อย่างหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลที่ทำการปฏิรูปจึงได้พยายามที่จะให้การควบคุมอย่างใกล้ชิดเหนือโรงเรียนเหล่านี้ ในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้าหัวหน้าของมหาวิทยาลัยอัสซัรจึงได้รับอำนาจหน้าที่อันยิ่งใหญ่กว่าเดิม เหนือบรรดาครูอาจารย์และนักศึกษาที่นั่น แต่ในทางกลับกัน เขาก็ต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของเคดีฟอย่างเข้มงวดมากขึ้น เจ้าหน้าที่ของฝรั่งเศสในตูนิเซียพยายามที่จะเอาสถาบันซัยตูนะฮ์ (Zaytuna) มาอยู่ภายใต้การควบคุมของพวกเขา

เนื่องจากยังไม่มีความสำเร็จของอิทธิพลในลัทธิซุฟีมากนัก การต่อต้านของกลุ่มวะหะบี (Wahhabis) ที่มีต่อซุฟีก็มีอิทธิพลเพียงเล็กน้อยอยู่นอกอาระเบียกลาง นักสมัยนิยมบางคนได้วิพากษ์วิจารณ์ในสิ่งที่พวกเขาถือว่าเป็นการละเมิดลัทธิซุฟี นั่นคืออำนาจหน้าที่ที่ครูในกายซุฟีมีอยู่เหนือลูกศิษย์ของเขา ความเชื่อในปาฏิหาริย์ที่เกิดจากการอ้อนวอนขอของ ‘พระสหายของพระเจ้า’ แต่ส่วนใหญ่เชื่อว่าลัทธิซุฟีที่บริสุทธิ์เป็นสิ่งที่เป็นไปได้และเป็นความจำเป็นอย่างแท้จริงเพื่อสุขภาพของชุมชน โดยทั่วไปส่วนใหญ่ของประชากรยังคงสังกัดอยู่ในลัทธิซุฟีสายใดสายหนึ่ง ซุฟีสายเก่าเช่นสายชาชีลียะฮ์ (Shadhiliyya) และกอดิรียะฮ์ (Qadiriyya) ยังคงให้กำเนิดแก่สายย่อยต่อไป สายซุฟีอย่างเช่นนักซันดียะฮ์ (Naqshbandiyya) และติญานียะฮ์ (Tijaniyya) ซึ่งเน้นในการรักษา ซาวิอะฮ์ ไร่ยังคงขยายออกไป ซุฟีสายใหม่บางสายได้ปรากฏขึ้นในแบบที่คล้ายคลึงกันเช่นสายซานูสียะฮ์ (Sanusiyya) ที่ตั้งขึ้นในซีเรเนียกา (Cyrenaica) เมื่อทศวรรษของค.ศ. 1840 โดยชาวแอลจีเรียผู้หนึ่งที่ได้ศึกษาอยู่ในเมืองเฟซและนครมักกะฮ์

วิธีการใหม่ๆ ของการรักษาระเบียบของเมืองโดยข้าราชการตำรวจและกองทหาร (เป็นของชาวต่างชาติในอียิปต์และมัมริบ) ได้จำกัดอิทธิพลทางสังคมของซุฟีสายต่างๆ ที่ในเมืองและที่จริงคือกองกำลังทั้งหมดซึ่งอาจปลุกปั่น หรือแสดงความไม่พอใจของประชาชนออกมาได้ ตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้าเป็นระยะเวลาที่เกือบไม่มีการจลาจลในเมืองเลย หลังจากการจลาจลครั้งใหญ่ในทศวรรษของ ค.ศ. 1860 และ 1870 และความวุ่นวายในช่วงเวลาแห่งการยึดครองของต่างชาติ อย่างไรก็ตามในชนบท บรรดาครูที่อ้างว่ามีอำนาจทางจิตวิญญาณยังคงใช้อำนาจอย่างเดียวกับแต่ก่อน ในสมัยการขยายตัวของอาณาจักร โฆษกและผู้นำการต่อต้านในชนบทส่วนใหญ่มาจากนักการศาสนา ในแอลจีเรีย ตำแหน่งของอับดุล-กอดิรในนิกายซุฟีสายกอดิรียะฮ์ของท้องถิ่นทำให้เขามีจุดเริ่มต้นซึ่งอำนาจของเขาสามารถขยายออกไปจากนั้นได้ ในการกบฏตอนหลังคือปี ค.ศ. 1871 ซุฟีสายเราะฮ์มานียะฮ์ (Rahmaniyya) มีบทบาทสำคัญทำนองเดียวกัน ในอียิปต์ ตูนิเซียและโมร็อกโกการต่อต้านความเติบโตแห่งอิทธิพลของยุโรปสามารถเคลื่อนไหวได้โดยการใส่สัญลักษณ์อิสลาม และความพยายามของอิตาเลียที่จะเข้าครองลิเบีย ได้พบการต่อต้านอย่างสำคัญในซุฟีสายซานูสียะฮ์ (Sanussiyya) ซึ่งเวลานั้นมีเครือข่ายของศูนย์กลางท้องถิ่นอยู่ในโอเอซิสของทะเลทรายซีเรเนียกา อย่างไรก็ตามมิใช่ว่าพวกซุฟีทุกสายจะ

ใช้หนทางของการต่อต้าน ในแอลจีเรียซูฟีสายดิญยานียะฮ์สร้างควมสันติกับฝรั่งเศส นั่นคือใน อียิปต์สายต่างๆ ส่วนมากเข้าข้างเคดีฟ ในวิกฤติการณ์ปี ค.ศ. 1882

ตัวอย่างที่น่าทึ่งที่สุดแห่งอำนาจทางการเมืองของผู้นำทางศาสนา ก็คือ ในชูดานนั้น ขบวนการที่ทำให้การปกครองของอียิปต์สิ้นสุดลงในทศวรรษของ ค.ศ. 1880 ได้รับพลังบางอย่าง มาจากกลุ่มต่อต้านเจ้าเมืองต่างชาติ แต่มีรากที่ยิ่งลึกมากกว่านั้น มุฮัมมัด อะห์มัด (Muhammad Ahmad) ผู้ก่อตั้งขบวนการนั้นได้รับแรงบันดาลใจมาจากการฝึกฝนลัทธิซูฟีของเขา และศาสนิกษ์ของเขาถือว่าเขาเป็น *มะหฺดี* (mahdi) ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับทางนำจากพระผู้เป็นเจ้าให้ ฟืนฟูการปกครองที่ยุติธรรมในโลก ขบวนการของเขาแพร่ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว ในประเทศ ซึ่งการควบคุมของรัฐบาลมีอยู่อย่างจำกัด เมืองชนบทต่างๆ มีขนาดเล็กและศาสนาอิสลามของ อุลละมา มีความอ่อนแอเกินกว่าที่จะเป็นเครื่องถ่วงอิทธิพลของครูชนบท หลังจากการปกครองของ อียิปต์สิ้นสุดลง เขาสามารถสร้างรัฐที่วางอยู่บนคำสอนของอิสลามตามที่เขาได้ตีความ และ เจตนาทำตามตัวอย่างแห่งชุมชนอุดมคติของท่านศาสดาและสาวกของท่าน รัฐนี้ดำเนินการต่อไป โดย *เคาะลีฟะฮ์* หลังการสิ้นชีพิตักษัยของเขา แต่ก็สิ้นสุดลงโดยการเข้าครองของอังกฤษ – อียิปต์ ในตอนปลายของศตวรรษ

ขบวนการดังกล่าวเป็นเชื้อเพลิงให้เกิดความหวาดกลัว ‘การปฏิวัติของอิสลาม’ ซึ่งกำลังก่อตัว และรัฐบาลต่างชาติรู้สึกอยู่ และนำไปสู่ความพยายามที่จะต่อต้านหรืออย่างน้อยก็ควบคุมมันเสีย ในอียิปต์นับตั้งแต่สมัยของมุฮัมมัด อะลี ได้มีความพยายามที่จะควบคุมระเบียบแบบแผนของซูฟีด้วยการแต่งตั้งหัวหน้า ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพวกเขาคนหนึ่งคือ ตระกูลบักรียะฮ์ (Bakriyya) ซึ่งเป็นหัวหน้าของพวกเขาทั้งหมด อำนาจและหน้าที่ของเขาได้มีการนิยามอย่างเป็นทางการในเวลาต่อมาในศตวรรษนั้น ความเป็นผู้นำในนิกายหนึ่งได้กลายเป็นตำแหน่งซึ่งได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจากรัฐบาล และการปฏิบัติบางอย่างที่เป็นที่นิยมกันเป็นอย่างมาก ซึ่งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นโดยอาศัยผู้นำนั้น สามารถยับยั้งได้ ในแอลจีเรียหลังจากการปฏิวัติแห่งปี ค.ศ. 1871 นิกายต่างๆ ถูกฝรั่งเศสมองดูด้วยความสงสัยและได้มีความพยายามที่จะปราบปรามผู้ที่ดูเหมือนจะมีเจตนาร้ายและมีการเอาชนะเหนือพวกผู้นำของคนอื่นๆ โดยให้ความโปรดปรานแก่พวกเขา

ในอาณาจักรออตโตมาน สุลฏอนอยู่ในตำแหน่งที่จะหาช่องทางให้แก่ความรู้สึกทางศาสนาของพลเมืองเพื่อผลประโยชน์ของพระองค์เอง นับจากตอนกลางของศตวรรษที่สิบเก้า รัฐบาลได้มีความพยายามที่ยั่งยืนของรัฐบาลที่จะเน้นบทบาทของสุลฏอน ในฐานะที่เป็นผู้คุ้มครองรัฐซึ่งตามความจริงแล้วเป็นสิ่งที่เก่าแก่ทันสมัยที่สุดท้ายของอำนาจทางการเมืองและความเป็นเอกราชของอิสลามฝ่ายซุนนี ตั้งแต่นั้นมาการอ้างของสุลฏอนว่าตนเป็นเคาะลีฟะฮ์ มิได้ดำเนินต่อไปด้วยการเน้นอย่างมากมาจนถึงปัจจุบันนี้ ยกเว้นในลักษณะที่ว่าเราสามารถเรียก

ผู้ปกครองมุสลิมที่มีอำนาจได้ว่าเคาะลีฟะฮ์ อย่างไรก็ตามนับจากตอนกลางของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้าเป็นต้นมา เรื่องนี้ได้เริ่มที่จะมีความกดดันอย่างมีระบบมากขึ้น ทั้งในฐานะที่มีการรวมตัวกันเรียกร้องต่อบรรดาชาวมุสลิมในอาณาจักรออตโตมานและภายนอก ให้มาร่วมกันรอบๆ บัลลังก์ออตโตมาน และทั้งเป็นการเตือนต่อรัฐต่างๆ ในยุโรป ซึ่งมีประชากรมุสลิมนับล้านๆ คนอยู่ใต้อาณัติของตน สุลฏอนอันดูละหะมิดได้ใช้ประโยชน์ของซูฟีที่เป็นผู้ที่ไว้วางใจและผู้อยู่ในอุปถัมภ์ให้เน้นถึงข้ออ้างทางศาสนาของพระองค์ การสร้างทางรถไฟสายหิญาซ รวมทั้งเมืองหลวงมุสลิม โดยความมุ่งหมายที่จะนำเอาผู้ทำฮัจญ์ไปยังเมืองต่างๆ ที่มีความสำคัญทางศาสนา นั่นก็เป็นการแสดงนโยบายอันเดียวกัน นักสมัยนิยมอิสลามได้วิพากษ์วิจารณ์นโยบายนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า ศาสนาอิสลามที่พระองค์ให้การสนับสนุนอยู่นี้ มิได้เป็นอิสลามที่แท้จริง พวกเขาอาจจะได้เถียงในการอ้างตนว่าเป็นเคาะลีฟะฮ์ของพระองค์ และหวังว่าระบบเคาะลีฟะฮ์จะหวนกลับมาสู่ชาวอาหรับด้วยก็ได้ อย่างไรก็ตามนโยบายนี้ก็ก่อให้เกิดความรู้สึกและความจงรักภักดีขึ้นในโลกของอิสลาม ในหมู่ชาวอาหรับและเตอร์กและไกลออกไปอีก คือในอินเดียที่ซึ่งในที่สุดจักรวรรดิมุคัลถึงกาลอวสานหลังจากที่มี ‘กบฏอินเดีย’ ในปี ค.ศ. 1857 ในแคว้นคอเคซัสและเอเชียกลาง ที่ซึ่งการขยายตัวแห่งอำนาจของรัสเซียกำลังทำลายกษัตริย์โบราณลง และในภูมิภาคต่างๆ ของแอฟริกาเหนือที่อังกฤษและฝรั่งเศสควบคุมอยู่

บทที่ 19

จุดสูงสุดแห่งอำนาจของยุโรป (ค.ศ. 1914-1939)

อำนาจสูงสุดของอังกฤษและฝรั่งเศส

ในปี ค.ศ. 1914 การเป็นคู่แข่งกันของมหาอำนาจยุโรปได้แตกแยกออกมาจากข้อจำกัดต่างๆ ที่ถูกยึดเหนี่ยวไว้ โดยความรู้สึกถึงจุดหมายปลายทางร่วมกัน และด้วยความทรงจำถึงสงครามโปเลียน จักรวรรดิออตโตมานจึงเป็นจุดที่มีความแหลมคมมากที่สุดของความรู้สึกเช่นนี้ อันเนื่องมาจากความอ่อนแอของจักรวรรดิและความสำคัญของผลประโยชน์ซึ่งกำลังต้องเสี่ยงอยู่ที่นั่น ในบางสถานการณ์ให้สัมปทานทางรถไฟ ก่อให้เกิดการแตกออกไปเป็นแวดวงผลประโยชน์ต่างๆ ในรูปแบบหนึ่ง ดังเช่นส่วนต่างๆ ของแหลมบอลข่าน อิสตันบูล ช่องแคบต่างๆ และปาเลสไตน์นั้น ผลประโยชน์ของมหาอำนาจได้ปะทะกันและกันโดยตรง การเป็นคู่แข่งกันของออสเตรียและรัสเซีย เป็นสาเหตุโดยตรงของการเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่งในปี ค.ศ. 1914 และเมื่ออาณาจักรออตโตมานเข้าสู่สงครามในเดือนพฤศจิกายนโดยอยู่ข้างเยอรมนีและออสเตรียต่อต้านอังกฤษ ฝรั่งเศสและรัสเซีย ดินแดนของออตโตมานก็ได้กลายเป็นสนามรบไป กองทัพออตโตมานซึ่งได้รับการเสริมกำลังจากพันธมิตรของตนต้องต่อสู้กับรัสเซียทางชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือ และต่อสู้กับกองกำลังอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ในแคว้นต่างๆ ของอาหรับ ในตอนแรกกองทัพออตโตมานทำหายที่ตั้งของอังกฤษในอียิปต์ แต่ต่อมาอังกฤษและกองทัพพันธมิตรได้รุกเข้า ปาเลสไตน์ และในตอนปลายของสงครามจึงเข้าพิชิตซีเรียทั้งหมด ในเวลาเดียวกันกองทัพอีกกองหนึ่งของอินเดียและอังกฤษเข้าพิชิตอิรักที่หัวอ่าว พอสสงครามยุติอังกฤษเข้ายึดครองอิรักทั้งหมด

ดังนั้น ในปี ค.ศ. 1918 การควบคุมทางทหารของอังกฤษและฝรั่งเศสในตะวันออกกลาง และแถบมัชริบจึงเข้มแข็งกว่าที่เคยเป็นมาแต่ก่อนและยังมีความสำคัญมากกว่า รัฐบาลแห่งจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ซึ่งประเทศอาหรับส่วนใหญ่ได้เคยอยู่ใต้การปกครองมาก่อนหลายศตวรรษ ซึ่งทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้ปกป้องบางอย่างต่อการปกครองของยุโรปจึงล่มสลายไปและสูญสลายไปในไม่ช้า จักรวรรดิออตโตมานสูญเสียแคว้นอาหรับต่างๆ ไป จึงจำกัดอยู่ในอนาโตเลียและส่วนเล็กๆ ส่วนหนึ่งของยุโรป สุลฏอนตกอยู่ใต้การควบคุมของทหารนาวิกโยธิน และตัวแทนของพันธมิตรในเมืองหลวงของพระองค์ และถูกบังคับให้ลงนามสนธิสัญญาสันติภาพที่ไม่น่าพอใจ (สนธิสัญญา Se'vres, ในปี ค.ศ. 1920) โดยยึดเยียดการปกครองของต่างประเทศจริงๆ ให้แก่รัฐบาลของพระองค์ แต่ขบวนการแห่งการปฏิเสศของประชากรชาวเติร์กแห่งแคว้นอนาโตเลียซึ่ง

นำโดยนายทหารในกองทัพถูกทำให้เข้มแข็ง โดยการสนับสนุนของพันธมิตรให้ชาวกรีกเข้ายึดครองส่วนหนึ่งของอนาโตเลียในด้านตะวันตก เป็นผลให้เกิดการก่อตั้งสาธารณะเตอร์กและการยกเลิกระบบสุลฏอน (sultanate) ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้รับการยอมรับโดยฝ่ายพันธมิตรในสนธิสัญญาโลซาน (Lausanne – ค.ศ. 1923) ซึ่งถือได้ว่าเป็นการนำเอาจักรวรรดิออตโตมานสู่การสิ้นสุดอย่างเป็นทางการ

โครงสร้างทางการเมืองซึ่งชาวอาหรับส่วนใหญ่มีชีวิตรอยู่มาสี่ศตวรรษเกิดแตกแยกออกเมื่อเมืองหลวงของรัฐบาลเตอร์กใหม่มีใช้กรุงอิสตันบูล แต่เป็นกรุงเอกรำในบริเวณที่ราบสูงของแคว้นอนาโตเลีย และเมืองใหญ่อื่นเป็นที่ตั้งแห่งอำนาจมาเป็นเวลานาน บัดนี้ได้สูญเสียพลังอันดึงดูดของมันลงไป และราชวงศ์ซึ่งการอ้างว่าเป็นเคาะลีฟะฮ์ จะได้รับการยอมรับหรือไม่ก็ตามซึ่งเคยถูกยึดถือว่าเป็นผู้ดูแลอำนาจที่เหลืออยู่ และความเป็นเอกราชของอิสลามฝ่ายซุนนีจึงสูญหายไปในประวัติศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลอย่างลึกซึ้งต่อชาวอาหรับที่มีความสำคัญทางการเมือง จะคิดถึงเฉพาะตนเองและพยายามนิยามถึงเอกลักษณ์ทางการเมืองของพวกเขา มันก่อให้เกิดคำถามเกี่ยวกับวิธีที่พวกเขาควรจะอยู่ร่วมกันในชุมชนทางการเมือง สงครามเป็นเครื่องช่วยนำไปสู่ความรู้สึกสำนึกที่จนบัดนี้ยังไม่มี ความแจ่มชัด และก่อให้เกิดความคาดหวังว่าจะมีการเปลี่ยนแปลง ความคิดของโลกถูกสร้างขึ้นใหม่บนพื้นฐานของการกำหนดด้วยตนเองของการมีอยู่ของชาตินั้น ได้รับการสนับสนุนโดยคำแถลงของวูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson) ประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา และของผู้นำฝ่ายพันธมิตรคนอื่นๆ และเหตุการณ์ในสมัยสงครามได้ปลุกเร้าความปรารถนาในหมู่ประชาชนอาหรับบางชนชั้นในการที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพทางการเมืองของพวกเขา ในแถบมัชริบทหารแอลจีเรียและตูนิเซียจำนวนมาก ซึ่งเป็นทหารอาสาสมัครเข้าร่วมรบอยู่ในกองทัพฝรั่งเศสตามแนวหน้าทางตะวันตก จึงสามารถคาดหวังได้ถึงการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะยอมรับในสิ่งที่พวกเขาได้กระทำลงไป ถึงแม้ว่าชาวฮิยิปต์จะมีได้เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงในฐานะคู่ในสงคราม แต่ก็ต้องได้รับความทุกข์ยากจากการถูกบังคับให้ใช้แรงงาน การขาดแคลนอาหารเครื่องบริโภคและอาหารที่ราคาแพง ความเสียเปรียบจากการถูกครอบครองโดยกองทัพต่างชาติที่มีขนาดใหญ่ ในส่วนของชาวอาหรับของจักรวรรดิออตโตมานนั้นการเปลี่ยนแปลงมีแบบต่างๆกัน ในปี ค.ศ. 1916 ฮุสเซน (Husayn) ผู้เป็น ชารีฟ* แห่งนครมักกะฮ์จากครอบครัวฮาซิม (Hashimite – ค.ศ. 1908-24) ได้ออกมาแข็งข้อต่อต้านสุลฏอนออตโตมาน และกองกำลังอาหรับ ซึ่งส่วนหนึ่งเกณฑ์ทหารมาจากชาวเบดูอินแห่งอารเบียตะวันตก และส่วนหนึ่งเกณฑ์มาจากพวกเชลยหรือคนหนีทหารจากกองทัพออตโตมาน ได้ทำการต่อสู้เคียงคู่ไปกับกองกำลังของพันธมิตรในการเข้ายึดครองปาเลสไตน์และซีเรีย การเคลื่อนไหวนี้ทำ

* ชนชั้นสูง - ผู้แปล

ตามจดหมายโต้ตอบระหว่างอังกฤษกับฮูเซน ซึ่งทำหน้าที่ติดต่อกับกลุ่มนักชาตินิยมอาหรับ ซึ่งในการนั้นอังกฤษได้สนับสนุนความหวังของชาวอาหรับว่าจะให้เอกราช (จดหมายโต้ตอบของแม็คมาฮอน – ฮูเซน – ค.ศ. 1915-16) เหตุผลที่เป็นไปได้ในการกระทำของอังกฤษ ถูกอธิบายโดยชายผู้ซึ่งชื่อของเขาเกี่ยวข้องกับ ทีอี ลอเรนซ์ (TE. Lawrence) บ่อยครั้งที่สุด ดังนี้

เราสามารถเห็นได้ว่าในตะวันออกมีความจำเป็นที่จะต้องมีปัจจัยใหม่ อำนาจหรือเผ่าพันธุ์บางอย่าง ซึ่งจะสามารถถ่วงน้ำหนักชาวเตอร์กจำนวนมาก ในผล และในกิจการทางปัญญาได้ จากประวัติศาสตร์ไม่มีกำลังใจมอบให้เราที่จะคิดว่าคุณภาพเหล่านี้จะสามารถมาจากยุโรปเป็นของสำเร็จรูปได้... พวกเราบางคนตัดสินว่ามีอำนาจแฝงอยู่เพียงพอที่จะเหลือไว้ในชาวอาหรับ (อันเป็นส่วนสำคัญที่สุดของจักรวรรดิเตอร์ก) ผู้เป็นกลุ่มของชาวเซมิติคที่สมองเฟื่อง ยิ่งใหญ่ในความคิดทางศาสนา เหตุผลแห่งความหมั่นเพียร สมเหตุสมผล เก่งในทางการค้าขาย ชอบการเมือง กระนั้นก็มีลักษณะที่ลอยตัวมากกว่าจะใช้อำนาจ

เขาได้กล่าวไว้ในลักษณะที่บางทีจะยกบทบาทของเขาจนเกินจริงไปก็ได้ว่า ‘ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะสร้างชาติใหม่ขึ้นมา ที่จะบูรณะอิทธิพลที่สูญไปแล้วขึ้นมาใหม่’ เรื่องที่จะมีการสัญญาอะไรไว้หรือถ้ามีสัญญาอะไร และเรื่องที่ว่าความแข็งข้อของชนชั้นสูงผู้นั้นจะมีส่วนสำคัญอยู่ในชัยชนะของฝ่ายพันธมิตรหรือไม่นั้นเป็นเรื่องที่ยังถกเถียงกันอยู่ แต่สิ่งที่ชัดเจนก็คือนับเป็นครั้งแรกที่ข้ออ้างว่าผู้ที่พูดภาษาอาหรับนั้นรวมเป็นชาติหนึ่ง และควรจะมีรัฐอยู่นั้นมหาอำนาจยอมรับได้ในระดับหนึ่ง

ความหวัง ความทุกข์ร้อนและการแสวงหาเอกลักษณ์ทั้งหมดนี้มีขึ้นมาเพื่อต่อต้านอำนาจและนโยบายของอังกฤษและฝรั่งเศสในปีต่างๆหลังจากสงคราม ในแอลจีเรียการเปลี่ยนแปลงบางประการเกิดจากการกระทำโดยรัฐบาลฝรั่งเศสอย่างแท้จริง และชาวมุสลิมก็ต้องเสียภาษีเช่นเดียวกับผู้ตั้งหลักแหล่งชาวยุโรป และเพื่อจะได้มีตัวแทนมากขึ้นในสภาท้องถิ่น แต่ขบวนการที่นำโดยเชื้อสายผู้หนึ่งของอับดุลกอดีร์ (‘Abd al-Qadir) ซึ่งตั้งคำถามว่าชาวมุสลิมควรจะเป็นตัวแทนในรัฐสภาฝรั่งเศสโดยไม่ต้องละเลยกฎหมายอิสลาม ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพส่วนบุคคลนั้นต้องถูกปราบปรามลง ในโมร็อกโกนั้นมีขบวนการติดอาวุธที่ต่อต้านการปกครองของฝรั่งเศสและสเปนภายใต้การนำของอับดุล กะรีม อัล-ค็อฏฏาบี (‘Abd al-Karim al-Khattabi) อดีตผู้พิพากษาในเขตสเปนแห่งโมร็อกโกเหนือ (ค.ศ. 1882-1963) ซึ่งอยู่ในเทือกเขาريفทางเหนือก็ประสบความพ่ายแพ้ในปี ค.ศ. 1926 และฝรั่งเศสเข้าครอบครองประเทศทั้งประเทศได้เสร็จสมบูรณ์อย่างแท้จริงในตอนปลายทศวรรษของ ค.ศ. 1920 ในทำนองเดียวกัน การปกครองของอิตาลีได้ขยายจากชายฝั่งทะเลลิเบียไปสู่ทะเลทรายในปี ค.ศ. 1934 ในอียิปต์ คำประกาศของอังกฤษได้นำอำนาจอธิปไตยของออตโตมานมาสู่จุดสิ้นสุดที่สุดในปี ค.ศ. 1934 และประเทศถูกวางไว้ภายใต้การคุ้มครองของอังกฤษ เคดีฟ ได้รับใช้ตำแหน่งสุลต่าน ในปี ค.ศ. 1919 การที่อังกฤษปฏิเสธมิให้รัฐบาลอียิปต์นำเสนอกรณีเรื่องเอกราชของตนในการประชุมสันติภาพก่อให้เกิด

การลุกฮือในชาติที่แพร่ขยายออกอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีการจัดการส่วนกลางและได้รับการสนับสนุนจากประชาชน มันทูกปราบปรามลงแต่นำไปสู่การก่อตั้งพรรคชาตินิยมคือพรรควาฟด์ (Wafd) ขึ้นซึ่งมีสะอัด ซัมลุล (Sa'd Zaghlul ค.ศ. 1857-1927) เป็นผู้นำ และหลังจากนั้นก็มี 'คำประกาศเอกราช' ที่ประกาศโดยอังกฤษในปี ค.ศ. 1922 ซึ่งยังสงวนการควบคุมผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์และทางเศรษฐกิจไว้ให้อังกฤษด้วยการพักข้อตกลง ซึ่งอยู่ในระหว่างการกำหนดข้อตกลงระหว่างประเทศทั้งสอง คำประกาศนี้ทำให้มีความเป็นไปได้ที่จะประกาศใช้รัฐธรรมนูญของอียิปต์ สุลฏอนเปลี่ยนตำแหน่งอีกครั้งกลายเป็นกษัตริย์ ทางตอนใต้ก็คือ ชูดาน ขบวนการต่อต้านในกองทัพถูกปราบปราม และทหารอียิปต์พร้อมด้วยข้าราชการ ผู้มีส่วนร่วมกับอังกฤษในการควบคุมประเทศภายใต้ข้อตกลงร่วมกันถูกขับไล่ไปจากที่นั่น

ในแคว้นอาหรับอื่นๆของจักรวรรดิออตโตมาน สถานการณ์ยุ่งยากสลับซับซ้อนกว่านั้น ข้อตกลงระหว่างอังกฤษ-ฝรั่งเศสปี ค.ศ. 1916 ในขณะที่ยอมรับหลักการเรื่องความเป็นเอกราชของชาวอาหรับที่กำหนดไว้ในจดหมายโต้ตอบกับชาร์ฟ* ฮุเซน แต่กลับแบ่งอาณาบริเวณนั้นออกเป็นเขตอิทธิพลถาวรต่างๆ (ข้อตกลงไซเกส-ปิโก (Sykes-Picos Agreement) พฤษภาคม ค.ศ. 1916) กับเอกสารของอังกฤษปี ค.ศ. 1917 คือคำประกาศบัลฟอว์ (Balfour Declaration) แถลงว่ารัฐบาลมองดูด้วยความพอใจในการจัดตั้งที่อยู่ประจำชาติของชนชาวยิวขึ้นในประเทศปาเลสไตน์ โดยมีข้อแม้ว่า การกระทำเช่นนี้จะไม่เป็นการรบกวนต่อสิทธิของผู้อาศัยอยู่ และสิทธิทางศาสนาของพลเมืองอื่นๆ ในประเทศนั้น หลังจากสงครามสิ้นสุดลง สนธิสัญญาแวร์ซาย (The Treaty of Versailles) จึงกำหนดว่า ประเทศอาหรับต่างๆ ที่แต่ก่อนนี้เคยอยู่ภายใต้การปกครองของออตโตมาน สามารถจะได้รับการรับรองเป็นการชั่วคราวว่าเป็นประเทศเอกราช แต่ต้องอยู่ภายใต้การให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำโดยประเทศหนึ่งซึ่งได้รับอาณัติให้ 'ปกครอง' พวกเขา เอกสารเหล่านั้นรวมทั้งผลประโยชน์ที่สะท้อนอยู่ในนั้นนั่นเอง ที่เป็นผู้กำหนดชะตากรรมทางการเมืองของประเทศเหล่านั้น ภายใต้เงื่อนไขของการได้รับอาณัติให้ปกครองซึ่งอนุญาตให้เป็นทางการโดยสันนิบาตชาติ ในปี ค.ศ. 1922 นั้น สหราชอาณาจักรจะรับผิดชอบต่อประเทศซีเรียและปาเลสไตน์ ส่วนฝรั่งเศสนั้นรับผิดชอบต่อซีเรียและเลบานอน ในประเทศซีเรีย ความพยายามของผู้สนับสนุนการแข็งข้อของฮุเซน (Husayn) ในการที่จะจัดตั้งรัฐอิสระขึ้นภายใต้การปกครองของเจ้าชายฟัยซัล (Faisal) โอรสของฮุเซน โดยได้รับการสนับสนุนชั่วคราวจากอังกฤษนั้นได้ถูกฝรั่งเศสปราบปรามลง และได้มีการจัดตั้งองค์กรทางการเมืองขึ้นสององค์กรคือรัฐซีเรียและรัฐเลบานอน อันเป็นส่วนขยายของอาณาเขตที่ได้รับสิทธิพิเศษซึ่งถูกสร้างขึ้นเมื่อปี ค.ศ.

* ชาร์ฟ อาจหมายถึงเชื้อสายของท่านศาสดามุฮัมมัดก็ได้ เช่นเดียวกับ ชัยยิด - ผู้แปล

1861 ในปี ค.ศ. 1925 ความเจ็บแค้นที่ร่วมกันซึ่งมีต่อการบริหารของฝรั่งเศสในเขตของชาวดูซุชในซีเรียกับการต่อต้านการที่มีฝรั่งเศสอยู่ของพวกนักชาตินิยม ได้นำไปสู่การแข็งข้อก่อกบฏ ซึ่งถูกปราบปรามลงด้วยความยากลำบาก ส่วนในบริเวณการปกครองแบบอาณัติของฝรั่งเศสทางภาคใต้คือในปาเลสไตน์และดินแดนทางตะวันออกของปาเลสไตน์นั้นอังกฤษได้เข้ามาปกครองแบบอาณัติแทน เนื่องจากพันธะที่ปรากฏในคำประกาศบัลฟอร์ซึ่งถูกกล่าวซ้ำอีกในการให้อาณัติปกครองให้อำนวยความสะดวกในการสร้างที่อยู่ประจำชาติของชาวยิวขึ้น อังกฤษจึงได้ปกครองปาเลสไตน์โดยตรง แต่ก็มีรัฐทรานสจอร์แดนเกิดขึ้นทางตะวันออกของปาเลสไตน์ ปกครองโดยเจ้าชายอับดุลลอฮ์ (ค.ศ. 1921-51) โอรสอีกองค์หนึ่งของสุลต่านอยู่ใต้การปกครองแบบอาณัติของอังกฤษ แต่ไม่มีข้อกำหนดในเรื่องการจัดตั้งที่อยู่ประจำชาติของชาวยิว ในอาณานิคมที่สามคืออิรักนั้น การกบฏของชาวเผ่าต่อการยึดครองทางทหารของอังกฤษในปี ค.ศ. 1920 ซึ่งมีลักษณะหนักไปทางชาตินิยมได้ติดตามมาด้วยความพยายามที่จะจัดตั้งสถาบันปกครองตนเองภายใต้การควบคุมของอังกฤษ เจ้าชายฟัยซอลผู้ถูกฝรั่งเศสขับไล่ออกมาจากซีเรียได้มาเป็นกษัตริย์ของอิรัก (ค.ศ. 1921-33) ภายใต้การดูแลของอังกฤษ และอยู่ภายในกรอบของการปกครองแบบอาณัติ การจัดให้มีการปกครองแบบอาณัตินี้ปรากฏอยู่ในสนธิสัญญาระหว่างอังกฤษกับอิรัก

ในบรรดาประเทศอาหรับทั้งหมด มีแต่เพียงส่วนต่างๆ ของคาบสมุทรอาระเบียเท่านั้นที่ยังคงเป็นอิสระจากการปกครองของชาวยุโรป เยเมนนั้น เมื่อการครอบครองของออตโตมานสิ้นสุดลงก็ได้กลายเป็นรัฐเอกราชอยู่ภายใต้ ยะห์ยา (Yahya) อิมามแห่งนิกายซัยดี (Zaydi) ในแคว้น ฮิญาซนั้น สุลต่านจึงประกาศตนเป็นกษัตริย์ขึ้นปกครองเป็นเวลาสองสามปีแต่ในทศวรรษของ ค.ศ. 1920 การปกครองของพระองค์ซึ่งไม่มีประสิทธิภาพและปราศจากการสนับสนุนของอังกฤษก็จึงสิ้นสุดลงด้วยการขยายอำนาจของผู้ปกครองราชวงศ์ซาอุด์คืออับดุล อาซีซ (ค.ศ. 1902-53) ผู้ซึ่งมาจากอาระเบียกลาง มันจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรใหม่แห่งซาอุดีอาระเบียไป โดยมีอาณาเขตตั้งแต่อ่าวเปอร์เซียไปจนถึงทะเลแดง อย่างไรก็ตาม ทางภาคใต้และภาคตะวันออกของดินแดนนี้ก็ต้องเผชิญหน้ากับมหาอำนาจอังกฤษ การอารักขาเหนือรัฐเล็กๆ แถบอ่าวเปอร์เซียยังมีอยู่ต่อไป เนื้อที่ที่อยู่ใต้การอารักขาของอังกฤษขยายจากเมืองเอเดน (Aden) ไปทางทิศตะวันออกและทางมุมตะวันตกเฉียงใต้ของคาบสมุทร อำนาจของสุลต่านแห่งโอมานในมัสซอตได้ขยายออกไปทางด้านใน ด้วยอำนาจของอิมามแห่งนิกายอิบาดี ด้วยความช่วยเหลือของอังกฤษ

เนื่องจากเยเมนและซาอุดีอาระเบียปราศจากทรัพยากรซึ่งเป็นที่รู้จักและมีการติดต่อกับโลกภายนอกเพียงเล็กน้อยรวมทั้งถูกล้อมรอบเสียทุกด้านด้วยอำนาจของอังกฤษ จึงเป็นเอกราชได้แต่เพียงในเขตจำกัดเท่านั้น ในเขตแดนออตโตมานในอดีตนั้นรัฐที่มีเอกราชโดยแท้จริงรัฐเดียวซึ่งหลุดรอดมาจากสงครามก็คือเตอร์กี ซึ่งถูกสร้างขึ้นมารอบๆ การบริหารและกองทัพของ

จักรวรรดิออตโตมานและอยู่ใต้การปกครองของผู้นำที่มีชื่อเสียงคือมุสฏอฟา เคมาล (อตาเติร์ก ค.ศ. 1881-1938) จนกระทั่งเขาลี้ภัยมาในตุรกี เคมาลก็จึงเริ่มดำเนินไปตามหนทางที่นำประเทศห่างออกไปจากอดีตของตนเอง และจากประเทศอาหรับต่างๆ ซึ่งเติร์กก็เคยมีความสัมพันธ์อยู่อย่างใกล้ชิด นั่นคือการสร้างสังคมขึ้นมาใหม่บนรากฐานของการผนึกกำลังของชาติ การแยกตัวกับศาสนาออกจากกันอย่างเข้มงวด และความพยายามอย่างตั้งใจที่จะหันหนีไปจากโลกตะวันออกกลาง และกลายเป็นส่วนหนึ่งของยุโรป พันธะเก่าแก่ที่มีอยู่ระหว่างชาวเติร์กกับชาวอาหรับก็ถูกตัดออกในสถานการณ์ที่ได้ทั้งความขมขื่นไว้บ้างแก่ทั้งสองฝ่าย ได้รับความเจ็บช้ำอยู่ระยะหนึ่งโดยการพิพาทกับอิรักและซีเรียเกี่ยวกับเรื่องชายแดน แม้กระนั้นก็ดีตัวอย่างของอตาเติร์กผู้ท้าทายยุโรปด้วยความสำเร็จ และนำชาติของตนไปสู่หนทางใหม่ซึ่งส่งผลอันลึกล้าต่อขบวนการของชาติไปทั่วโลกอาหรับ

ผลประโยชน์ของอังกฤษและฝรั่งเศสย่อมมาก่อน

เมื่อขบวนการต่อต้านในทศวรรษของ ค.ศ. 1920 ได้ถูกสกัดกั้นลงแล้ว อังกฤษและฝรั่งเศสก็ไม่ต้องเผชิญกับการท้าทายที่รุนแรงจากภายในกับอำนาจของพวกเขาที่มีอยู่ในตะวันออกกลางและแถบมักริบ* เลย และก็ไม่มีการทำลายจากภายนอกอยู่หลายปีด้วยกัน ประเทศยุโรปใหญ่ๆ อื่นๆ เช่นอานาจักร รัสเซีย เยอรมัน และออสเตรีย-ฮังการีนั้นถูกโค่นล้มลง หรือมิฉะนั้นก็ถอยกลับไปอยู่ตามลำพังตนเองตั้งแต่ตอนปลายสงคราม นั้นหมายความว่าดินแดนตะวันออกกลางซึ่งเคยเป็นสนามของกิจกรรมร่วมกัน หรือการแข่งขันกันในระหว่งมหาอำนาจยุโรปห้าหกประเทศมาเป็นเวลานานนั้น บัดนี้ได้กลายเป็นอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสไปแล้ว แต่เป็นของอังกฤษมากกว่าของฝรั่งเศส ซึ่งถึงจะมีชัยชนะอย่างเป็นทางการแต่ก็อ่อนแอมากเพราะสงคราม อย่างไรก็ตามในแถบมักริบ ฝรั่งเศสยังคงมีอำนาจสูงสุดอยู่ต่อไป

สำหรับอังกฤษและฝรั่งเศสนั้น การได้เข้ามาควบคุมประเทศอาหรับต่าง ๆ มีความสำคัญไม่เพียงแต่เฉพาะผลประโยชน์ของประเทศทั้งสองในอาณานิคมเท่านั้น แต่เป็นเพราะมันทำให้สถานภาพของประเทศทั้งสองแข็งแกร่งขึ้นในโลกอีกด้วย อังกฤษมีผลประโยชน์สำคัญ ๆ อยู่ในตะวันออกกลาง เช่นการผลิตฝ้ายสำหรับป้อนโรงงานในเมืองแลงคาสไร์ การผลิตน้ำมันในอิหร่านและภายหลังก็ในอิรัก การลงทุนในอียิปต์และที่อื่น ๆ เป็นตลาดรองรับสินค้าที่ผลิตมาได้ รวมทั้งผลประโยชน์ทางด้านความรู้สึกชอบธรรม ซึ่งมีอยู่เกี่ยวกับความจำเป็นที่จะต้องช่วยสร้างที่อยู่ประจำชาติให้ชาวยิว นอกจากนั้นก็ยังมียุทธประโยชน์ที่ขยายออกไปอีกคือการที่มีอังกฤษอยู่ในตะวันออกกลาง จะช่วยให้อังกฤษรักษาสถานภาพในฐานะที่เป็นประเทศมหาอำนาจในแถบ

* คือประเทศที่พูดภาษาอาหรับในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของทวีปแอฟริกา - ผู้แปล

ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและมหาอำนาจแห่งโลกไว้ได้ เส้นทางทางทะเลมุ่งสู่อินเดียและตะวันออกไกลต้องวิ่งผ่านคลองสุเอซ ได้มีการสร้างเส้นทางการบินข้ามตะวันออกกลางขึ้นไปในทศวรรษของ ค.ศ. 1920 และ 1930 เส้นทางหนึ่งไปทางอียิปต์มุ่งสู่อิรักและอินเดีย อีกเส้นทางหนึ่งผ่านอียิปต์มุ่งลงใต้เข้าสู่แอฟริกา ผลประโยชน์เหล่านี้ได้รับการปกป้องจากฐานทัพจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นเครื่องเสริมกำลังและถูกเสริมกำลังโดยฐานทัพแห่งอื่น ๆ ในที่ลุ่มเมดิเตอร์เรเนียนและมหาสมุทรอินเดีย เช่นท่าเรือในเมืองอเล็กซานเดรีย และท่าอื่น ๆ ซึ่งสามารถใช้ได้ รวมทั้งฐานทัพในอียิปต์และปาเลสไตน์กับสนามบินในประเทศเหล่านั้น รวมทั้งในอิรักและในอ่าวเปอร์เซียด้วย

ในทำนองเดียวกันแถบมัชริบก็มีความสำคัญต่อฝรั่งเศส ไม่ใช่เป็นประโยชน์เฉพาะตัวมันเองเท่านั้น แต่เพราะสถานะของตนในระบบจักรวรรดินิยมของฝรั่งเศสด้วย ประเทศในแถบมัชริบเป็นแหล่งจัดหากำลังคนแก่กองทัพ ให้แร่ธาตุและวัสดุอื่น ๆ เพื่อการอุตสาหกรรม มันเป็นสนามแห่งการลงทุนที่กว้างใหญ่และเป็นบ้านสำหรับพลเมืองฝรั่งเศสมากกว่าล้านคน เส้นทางทางบก ทางน้ำและทางอากาศไปสู่ประเทศเมืองขึ้นของฝรั่งเศสในทวีปแอฟริกาตะวันตกและแอฟริกากลางต้องผ่านไปทางนั้น ผลประโยชน์เหล่านี้ได้รับการปกป้องไว้โดยกองทัพบกฝรั่งเศสซึ่งกระจายอยู่ทั่วแถบมัชริบ รวมทั้งกองทัพเรือที่ไบเซอร์ตา (Bizerta), คาซาบลังกา (Casablanca) และในเวลาต่อมาก็ที่เมอร์ส เอล-กาบิร (Merse el-Kebir) ด้วย เมื่อเปรียบเทียบกับที่นี้แล้ว ผลประโยชน์ในตะวันออกกลางนั้นมีอยู่จำกัดแต่ก็ยังมีมากพอใช้ เช่นการลงทุนในอียิปต์และเลบานอน น้ำมันจากอิรักซึ่งในปี ค.ศ. 1939 มีตั้งครึ่งของจำนวนที่ฝรั่งเศสจำเป็นต้องใช้ และพันธะทางด้านจิตใจในบางระดับที่มีต่อชาวคริสเตียนในเขตแดนที่อยู่ใต้อาณัติ ยิ่งกว่านั้นการที่มีทหารของฝรั่งเศสอยู่ในซีเรียและเลบานอน ยังทำให้สถานการณ์ของฝรั่งเศสในฐานะที่เป็นมหาอำนาจในแถบเมดิเตอร์เรเนียนและมหาอำนาจของโลกแข็งแกร่งขึ้นด้วย กองทัพบกของฝรั่งเศสสามารถใช้แผ่นดินที่นั้น และกองทัพเรือก็สามารถใช้ท่าเรือที่นั้นได้ และเส้นทางทางอากาศของทหารก็ผ่านไปทางเลบานอนจนถึงจักรวรรดิของฝรั่งเศสในอินโดจีน

สถานการณ์เหล่านี้มิได้ถูกขัดขวางอย่างแท้จริงจนกระทั่งปลายทศวรรษของ ค.ศ. 1930 การท้าทายอย่างจริงจังเป็นครั้งแรกนั้นมาจากอิตาลี และเป็นการยากที่จะกล่าวได้ว่ามันหนักหนาสาหัสเพียงไร ในปี ค.ศ. 1918 อิตาลีตั้งตัวได้แล้วในเกาะโดเดคานีส (Dodecanese Islands) ซึ่งยึดมาจากอาณาจักรออตโตมานเมื่อปี ค.ศ. 1912 และบนฝั่งลิเบีย พอถึงปี ค.ศ. 1939 อิตาลีก็เข้าครองลิเบียทั้งหมด รวมทั้งอัลบาเนียในแถบเมดิเตอร์เรเนียน และเอธิโอเปียในแอฟริกาตะวันออก เพราะฉะนั้นอิตาลีจึงสามารถคุกคามสถานการณ์ของฝรั่งเศสในตูนิเซีย ซึ่งผู้อาศัยชาวยุโรปจำนวนมากเป็นคนเชื้อสายอิตาลี รวมทั้งสถานการณ์ของอังกฤษในอียิปต์ ซูดานและปาเลสไตน์ อิตาลีได้ใช้อิทธิพลบางอย่างต่อขบวนการของอาหรับ เพื่อต่อต้านการปกครองของอังกฤษและฝรั่งเศส และในปี ค.ศ. 1939 เยอรมนีก็ทำเช่นนั้นด้วย ถึงแม้ว่าจะยังไม่มีเครื่องหมาย

อันชัดเจนว่าเยอรมนีจะทำลายต่อผลประโยชน์ของอังกฤษหรือฝรั่งเศสที่นั่นโดยตรงก็ตาม ตั้งแต่การปฏิวัติปี ค.ศ. 1917 เป็นต้นมา รัสเซียยืนยันถึงสิทธิในการคงอยู่ของตน ณ ที่นั่น แต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ถึงแม้ว่าเจ้าหน้าที่อังกฤษและฝรั่งเศสค่อนข้างจะลงความเห็น ว่า ความลำบากของตนมาจากอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ก็ตาม

ด้วยการที่มีสถานภาพในเรื่องอำนาจอย่างมั่นคงเช่นนั้น ในช่วงปี ค.ศ. 1918-39 อังกฤษและฝรั่งเศสจึงสามารถขยายการควบคุมของตนให้มีเหนือการค้าและการผลิตในอาณานิเวศนั้นได้ โลกอาหรับยังคงมีความสำคัญเป็นประจักษ์สำหรับยุโรป ในฐานะที่เป็นแหล่งของวัตถุดิบ การลงทุนส่วนใหญ่ของอังกฤษและฝรั่งเศสจึงอุทิศให้แก่การสร้างสภาพต่าง ๆ ขึ้น เพื่อประโยชน์ในการดูดเอาวัตถุดิบเหล่านั้นออกมาและส่งออกต่อไป ตอนนั้นเป็นช่วงเวลาที่ทั้งสองประเทศกำลังขาดแคลนเงินทุน แต่เงินทุนของฝรั่งเศสเข้าไปสู่แถบมัชริบเพื่อจะปรับปรุงปัจจัยพื้นฐานสำหรับชีวิตด้านเศรษฐกิจให้ดีขึ้น เช่น การชลประทาน ทางรถไฟ ถนนหนทาง การผลิตไฟฟ้า (จากน้ำในที่ ๆ มีน้ำ หรือมีเขื่อนนั้นก็จากถ่านหินหรือน้ำมันที่รับเข้า และเพื่อการนำเอาแหล่งสินแร่มาใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะแร่ฟอสเฟตและแมงกานีส ซึ่งประเทศแถบมัชริบเป็นผู้ส่งออกจำนวนมากที่สุด การลงทุนของอังกฤษนั้นขยายไปถึงการปลูกฝ้ายเพื่อส่งออกในอียิปต์ และในส่วนต่างๆ ของซูดานซึ่งตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำไนล์สีขาวด้วย ในปาเลสไตน์อังกฤษได้พัฒนาท่าเรือเมืองไฮฟา (Haifa) และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องของชาวยิวได้ส่งเงินทุนจำนวนมากมายังเข้ามาเพื่อการสร้างที่อยู่ประจำชาติของชาวยิว

เมื่อเปรียบเทียบกับการลงทุนโดยเงินทุนของชาวยุโรปในภาคเกษตรและเหมืองแร่แล้ว การลงทุนในภาคอุตสาหกรรมมีอยู่น้อย ส่วนใหญ่ที่สุดจำกัดวงอยู่ในเรื่องวัสดุก่อสร้างการแปรรูปอาหารและสิ่งถักทอ ข้อยกเว้นสำคัญในเรื่องนี้ก็คืออุตสาหกรรมน้ำมัน ในปี ค.ศ. 1914 นั้น อิหร่านได้เริ่มต้นการกลั่นน้ำมันแล้ว และมีการกลั่นขนาดเล็กในอียิปต์ ในปี ค.ศ. 1939 จึงได้มีการผลิตเป็นจำนวนมากขึ้นในอิรัก และถูกส่งออกไปยังประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ส่วนใหญ่คือฝรั่งเศส โดยอาศัยท่อน้ำมันที่มีอยู่สองสาย ซึ่งมาจากชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ณ เมืองทริโปลี ในเลบานอน และเมืองไฮฟาในปาเลสไตน์ เริ่มมีการผลิตน้ำมันขนาดเล็ก ๆ ในซาอุดีอาระเบียและบาร์เรนด้วย บริษัทน้ำมันส่วนใหญ่มีเจ้าของเป็นชาวอังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกานและดัตช์ และข้อตกลงของพวกเขาเกี่ยวกับประเทศที่ทำการผลิต สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ยุติธรรม ไม่ใช่เฉพาะแต่ในด้านการเงินเท่านั้น แต่ในเรื่องอำนาจทางการเมืองด้วย ในขั้นสุดท้ายได้มีมหาอำนาจอังกฤษคอยค้ำจุนสถานภาพของบริษัทต่าง ๆ ให้ สัมปทานต่างๆ ที่พวกเขาเหล่านั้นได้รับทำให้พวกเขาเข้าควบคุมการสำรวจ การผลิต การกลั่นและการส่งออกเหนือบริเวณอันกว้างใหญ่เป็นเวลานาน โดยจ่ายค่าธรรมเนียมให้เป็นจำนวนเพียงเล็กน้อยแก่รัฐบาลเจ้าของประเทศ และให้ใช้น้ำมันในจำนวนจำกัดด้วย

นอกจากชื่อยกเว้นนี้แล้ว ประเทศอาหรับต่าง ๆ ยังต้องอาศัยยุโรปสำหรับสินค้าอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ คือไม่ใช่แต่เพียงสิ่งทอเท่านั้นแต่ยังมีเชื้อเพลิง โลหะต่าง ๆ และเครื่องจักรด้วย การนำเข้าและส่งออกส่วนใหญ่ดำเนินการโดยเรือของอังกฤษและฝรั่งเศส อย่างไรก็ตาม อียิปต์มีสิทธิ์ควบคุมภาษีศุลกากรของตนได้มากกว่า และในโมร็อกโก ฝรั่งเศสถูกผูกมัดด้วยข้อตกลงที่ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปทำไว้เมื่อปี ค.ศ. 1906 ซึ่งมีเงื่อนไขว่า ‘จงเปิดประตูไว้’

ผู้อพยพตั้งถิ่นฐานและที่ดิน

ในประเทศต่าง ๆ ซึ่งชาวยุโรปได้อพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากนั้น พวกเขามีได้เข้าควบคุมเฉพาะการเงิน อุตสาหกรรมและการค้าต่างประเทศเท่านั้น แต่ในระดับที่กว้างกว่าพวกเขาได้เข้าควบคุมที่ดินด้วย พวกโคลอนแห่งแอลจีเรียได้สถาปนาตัวเองเป็นอย่างดีแล้ว ในปี ค.ศ. 1914 แต่ในปีหลังจากสงครามรัฐบาลฝรั่งเศสพยายามสนับสนุนการอพยพและการตั้งถิ่นฐานต่อไปบนดินแดนในตูนิเซียและโมร็อกโก ในขณะที่โมร็อกโกค่อย ๆ ตกมาอยู่ภายใต้การควบคุมของฝรั่งเศส ในทศวรรษของ ค.ศ. 1920 นั้น อาณาบริเวณของรัฐและที่ดินที่ตกอยู่ภายใต้ชื่อร่วมกันได้เปิดกว้างให้แก่ผู้ตั้งถิ่นฐาน ความพยายามเหล่านี้ประสบความสำเร็จในความหมายที่ว่า มันทำให้พวกเขาอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก และทำให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวออกไป แต่ก็ได้ประสบความสำเร็จในการที่จะรักษาพวกผู้อพยพส่วนใหญ่ไว้ในที่ดินนับจากปี ค.ศ. 1929 เป็นต้นไป มัชริบได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมธุรกิจของโลกซึ่งทำให้ราคาของเครื่องบริโภคตกลง รัฐบาลของสามประเทศและธนาคารฝรั่งเศสได้จัดการให้มีการขยายสินเชื่อให้แก่พวกเจ้าของที่ดิน แต่ในความจริงมีแต่เจ้าของที่ดินใหญ่ ๆ เท่านั้นที่สามารถที่จะใช้ประโยชน์จากที่ดินได้ ในปี ค.ศ. 1939 รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานเป็นไปในรูปของอาคารและที่ดินขนาดใหญ่ ๆ ใช้รถไถและเทคนิคสมัยใหม่ ใช้แรงงานชาวสเปน ชาวเบอร์เบอร์หรือชาวอาหรับ ผลิตรั้วพืชและเหล้าองุ่นสำหรับตลาดฝรั่งเศส ถึงแม้ว่าสิ่งนี้นักเขียนคนหนึ่งเรียกว่า ‘สัญลักษณ์ของบ้านไร่หลังคาแดง’ ยังคงมีบทบาทสำคัญอยู่ในภาพลักษณ์ของตนเองในหมู่ประชากรชาวยุโรปก็ตาม ผู้อพยพทั่วๆ ไปก็มิได้เป็นผู้เพาะปลูกรายย่อยๆ แต่กลายเป็นข้าราชการ ลูกจ้างในบริษัท เจ้าของร้านหรือพ่อค้า ชาวยุโรปรวมกันมีจำนวนที่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมดประมาณ 1 1/2 ล้านจากจำนวน 17 ล้านโดยประมาณ) แต่พวกเขามีมากในเมืองชนบทใหญ่ๆ คือเมืองแอลเจียร์ (Algiers) และโอราน (Oran) มีชาวยุโรปเป็นชนส่วนใหญ่ และชาวยุโรปรวมกันเป็นครึ่งหนึ่งของประชากรแห่งเมืองตูนิซและเกือบครึ่งหนึ่งในเมืองคาซาบลังกา (Casablanca)

ในอีกสองประเทศ การจัดสรรที่ดินโดยผู้อพยพเป็นเรื่องสำคัญในระหว่างระยะปี ค.ศ. 1918-19 ในซีเรนนียกาทางตะวันออกของลิเบียได้มีการทำให้ที่ดินตกเป็นของอาณานิคมเป็น

ทางการ ซึ่งถูกยึดไว้เพื่อความมุ่งหมายของรัฐบาลอิตาลี และด้วยเงินทุนที่จัดหาโดยรัฐบาลอิตาลี อย่างไรก็ตามที่นี้ก็เช่นกัน ประสบการณ์จากส่วนอื่น ๆ ของแถบมัชมิมได้เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กัน และในปี ค.ศ. 1939 มีชาวอิตาลีเพียงร้อยละ 12 ของประชากรอิตาลี 110,000 คน อาศัยอยู่ในดินแดนนี้ ชาวอิตาลีที่เป็นคนทั่วไปในลิเบีย เป็นผู้อาศัยอยู่ในเมืองตริโปลีหรือบางคนก็อยู่ในเมืองชายฝั่งทะเลเมืองอื่น ๆ

ในปาเลสไตน์ การได้ที่ดินมาสำหรับผู้อพยพชาวยุโรปที่เป็นชาวยิวได้เริ่มต้นขึ้นในระหว่างคริสต์ปลายศตวรรษที่สิบเก้า และยังคงดำเนินต่อไปภายในระบบใหม่ของการบริหารที่สร้างขึ้นโดยอังกฤษในฐานะที่เป็นรัฐบาลอาณัติ การอพยพของชาวยิวได้รับการสนับสนุนภายในข้อจำกัดที่ส่วนหนึ่งตัดสินโดยการประมาณการของฝ่ายบริหารจากจำนวนของผู้อพยพซึ่งประเทศนั้นสามารถรับได้ในขณะใด ๆ ก็ตาม และส่วนหนึ่งโดยความกดดันซึ่งรัฐบาลไซออนนิสต์ หรือรัฐบาลอาหรับสามารถกระทำต่อรัฐบาลในกรุงลอนดอนได้ โครงสร้างประชากรของประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากระหว่างช่วงเวลานี้ ในปี ค.ศ. 1922 ชาวยิวรวมกันเป็นร้อยละประมาณ 11 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งมีอยู่สามในสี่ของล้านคน ที่เหลือส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมและชาวคริสต์เคิร์ดที่พูดภาษาอาหรับ ในปี ค.ศ. 1949 ชาวยิวรวมกันขึ้นเป็นจำนวนมากกว่าร้อยละ 30 ของประชากรซึ่งเพิ่มขึ้นสองเท่าตัว ในเวลานี้ได้มีการลงทุนจำนวนมากพอใช้ทั้งโดยเอกชนชาวยิวและโดยสถาบันที่ตั้งขึ้นเพื่อช่วยในการสร้างที่อยู่ให้กับชนชาติยิว ส่วนใหญ่มีความจำเป็นรีบด่วนที่จะต้องอพยพ บ้างก็เป็นความกดดันในเรื่องโครงการอุตสาหกรรม เช่นเรื่องการผลิตไฟฟ้า (ซึ่งชาวยิวบริษัทหนึ่งได้รับสัมปทานมาโดยเฉพาะ) รวมทั้งวัตถุประสงค์ในการก่อสร้าง กรรมวิธีถนอมอาหาร จำนวนมากเช่นกันที่มุ่งไปที่การซื้อที่ดินและโครงการทางการเกษตร ในตอนต้นทศวรรษของ ค.ศ. 1940 ชาวยิวเป็นเจ้าของที่ดินเพาะปลูกประมาณร้อยละ 20 และส่วนใหญ่ของที่ดินเหล่านี้มีกองทุนแห่งชาติของชาวยิวเป็นเจ้าของ ซึ่งถือว่ามันมีฐานะเป็นทรัพย์สินที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ของประชาชนชาวยิว ที่ไม่สามารถโอนให้ผู้ใดได้ ซึ่งจะว่าจ้างผู้ที่มีใช้ชาวยิว มาทำงานไม่ได้ เช่นเดียวกับในแถบมัชมิม ที่ดินที่เป็นของและเพาะปลูกโดยผู้อพยพนั้นรวมเอาส่วนใหญ่ของที่ดินที่ให้ผลผลิตมากที่สุด แต่ก็เช่นเดียวกับในแถบมัชมิมอีก ประชากรผู้อพยพส่วนใหญ่ได้กลายเป็นชาวเมือง ในปี ค.ศ. 1939 ประชากรชาวยิวมีเพียงร้อยละ 10 ได้อาศัยที่ดินเหล่านั้น เพราะการอพยพในเวลานั้นมีจำนวนมากเกินกว่าจะถูกดูดไปในการเกษตรได้ ธรรมเนียมของชาวยิวในปาเลสไตน์คือ เป็นคนเมืองที่อาศัยอยู่หนึ่งในสามของเมืองใหญ่ คือเยรูซาเล็ม ไฮฟา (Haifa) หรือเทล อาวีฟ (Tel Aviv) แต่ชาวไร่ชาวนาที่อยู่ในหมู่บ้านรวมคือใน คิบบูตซ์ (kibbutz) นั้นเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ

การเจริญเติบโตของชนชั้นผู้นำท้องถิ่น

สำหรับชุมชนที่ตั้งถิ่นฐาน และสำหรับรัฐบาลยุโรป การใช้อำนาจของพวกเขาเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขาเองเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด แต่ว่าอำนาจมิได้เป็นเรื่องที่สะดวกสบาย จนกว่ามันจะสามารถเปลี่ยนตัวเองไปเป็นอำนาจหน้าที่ที่ชอบธรรม และความคิดที่ว่าพวกเขาอยู่ที่นั่นเพื่อดำเนินภารกิจทางอารยธรรมก็มีความเข้มแข็งอยู่ในหมู่ชาวยุโรปผู้ปกครอง หรือทำธุรกิจของพวกเขาในประเทศอาหรับ ไม่ว่าจะแสดงตัวเองออกมาว่าเป็นความคิดของอารยธรรมที่เหนือกว่า ซึ่งจะทำให้ผู้ที่ต่ำกว่าหรือผู้ที่กำลังร่อแร่จะตาย ขึ้นไปให้ถึงระดับของตัวเองหรือการสร้างคุณธรรม ระเบียบวินัยและความรุ่งเรืองหรือการสื่อสารของภาษาและวัฒนธรรมที่แสดงอยู่ในสิ่งนั้นก็ตาม ความคิดดังกล่าว ซึ่งการสรุปอย่างมีเหตุผลก็คือในที่สุดเป็นการดึงดูดชาวอาหรับให้มาอยู่ในระดับที่เท่าเทียมกันในโลกใหม่ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งผู้อื่นได้เข้าไปแล้ว เป็นความรู้สึกของความแตกต่างที่ไม่อาจเชื่อมกันได้ของความเหนือกว่าซึ่งมีอยู่ภายในตัวเอง ให้มีสิทธิในการปกครองและเป็นอย่างอื่นในกลุ่มผู้ก่อตั้งถิ่นฐาน ในมัฆริบได้เกิดสิ่งที่เวลานี้เป็นเรื่องของการแยกชาติของผู้ตั้งถิ่นฐานมากที่สุด ชนชั้นนำที่สูงกว่าอาจอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเมืองใหญ่ในฝรั่งเศส แต่มวลชนของชนชั้นใหม่ที่มีฐานะต่ำต้อยนั้นไม่เหมือนกันในหมู่ชาวอิตาลี ชาวสเปนและฝรั่งเศสเชื้อสายผสมส่วนใหญ่เกิดในแถบมัฆริบ พูดภาษาฝรั่งเศสของพวกเขาเอง ซึ่งไม่ค่อยจะเหมือนภาษาฝรั่งเศสในประเทศฝรั่งเศสเองนั้น มีความรู้สึกถึงความแปลกแยกถึงโลกอันมั่งร่ำรวยที่ล้อมรอบพวกเขาอยู่ ซึ่งทั้งสองอย่างดึงดูดใจและต่อต้าน พวกเขาจึงมองไปยังประเทศฝรั่งเศสเพื่อให้ปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขา ซึ่งอาจแตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่มากกว่าของมัน ในทำนองเดียวกันชาวยิวชาติใหม่ในปาเลสไตน์ กำลังปรากฏขึ้น ซึ่งแตกต่างจากผู้ที่พักอาศัยให้ด้วยการอพยพมาซึ่งชีวิตโดยอาศัยการใช้ภาษาฮีบรู (Hebrew) ซึ่งถูกรื้อฟื้นขึ้นมาในฐานะภาษาของชีวิตธรรมดาสามัญแยกออกจากประชากรอาหรับ โดยวัฒนธรรมและจารีตทางสังคมที่ต่างกันโดยแรงบันดาลใจที่จะสร้างบางสิ่งบางอย่างที่เป็นของชาวยิวโดยสิ้นเชิงขึ้นและโดยความกังวลที่เพิ่มขึ้นในเรื่องชะตากรรมของชาวยิวในยุโรป จึงมองไปยังฝรั่งเศสอังกฤษเพื่อให้ปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขาจนกว่าจะสามารถดูแลตัวเองได้

ผลประโยชน์ที่สำคัญตลอดจนแรงกดดันจากประชาชน ผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ทำให้ความมุ่งมั่นของอังกฤษและฝรั่งเศสมีความแข็งแกร่งขึ้นในการที่จะเข้าควบคุมอยู่ต่อไป แต่ในอีกด้านหนึ่ง ความมุ่งมั่นนั้นมีผลของความสงสัยอยู่ด้วย ถึงจะไม่เกี่ยวกับจริยธรรมแห่งการปกครอง จักรวรรดิอย่างน้อยก็เกี่ยวกับเรื่องของค่าใช้จ่าย ในหมู่ชาวฝรั่งเศสได้มีความสงสัยมาตั้งแต่แรกแล้วเกี่ยวกับความสามารถที่จะมีผลกำไรจากการที่ชีเรียตกอยู่ใต้การปกครองแบบอาณัติ แต่พวกเขาก็มีไม่กี่คนที่คิดจะถอนตัวจากแถบมัฆริบในแบบใดๆ ก็ตาม แม้แต่ชุมชนชาวฝรั่งเศส

ก็แทบจะคิดในเรื่องที่จะดึงดูดชาวแอลจีเรียเข้าไปอยู่ในฝรั่งเศสอีกแบบหนึ่งให้สมบูรณ์และเท่าเทียมกันยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าพวกเขาจะสามารถหวังได้ถึงความสัมพันธ์อีกอย่างหนึ่งกับชาวมุสลิม และสามารถจะให้น้ำหนักไปที่การประท้วงต่อการกระทำที่อยุติธรรมโดยเฉพาะได้ก็ตาม ในอังกฤษมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นที่จะตั้งคำถามถึงความยุติธรรมในการปกครองของประเทศอาณานิคม และที่จะได้แย้งว่าสามารถจะคุ้มกันผลประโยชน์ที่สำคัญของอังกฤษไว้ได้ด้วยวิธีอื่น ๆ จากข้อตกลงกับผู้คนเหล่านั้นที่เป็นประชาชนผู้ถูกปกครอง ซึ่งมีความเต็มใจที่จะประนีประนอมกับผู้ปกครองอาณานิคม

แรงกระตุ้นไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์เป็นเรื่องใหญ่กว่า เพราะดูเหมือนผู้ที่อยู่อีกข้างหนึ่งจะสามารถทำให้เป็นไปได้ คือสมาชิกของชนชั้นนำใหม่ผู้ที่ได้ผูกพันอยู่กับองค์การทางการเมืองและสังคม ชนิดที่ถูกถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการที่จะอาศัยอยู่ในโลกสมัยใหม่ และเป็นผู้ที่สามารถปกป้องผลประโยชน์แห่งอำนาจของอาณานิคมเอาไว้ได้ ดังจะเป็นด้วยผลประโยชน์หรือด้วยการก่อรูปของอำนาจแห่งอาณาจักรก็ตาม

ในทศวรรษของ ค.ศ. 1920 ในประเทศอาหรับส่วนใหญ่มีชนชั้นเจ้าของที่ดินผู้ซึ่งผลประโยชน์ของพวกเขาผูกพันอยู่กับการผลิตวัตถุดิบสำหรับการส่งออก หรือกับการรักษาการปกครองของเจ้าอาณานิคมไว้ เจ้าที่ดินบางคนในชนบทสามารถเปลี่ยนไปด้วยการเป็นเจ้าที่ดินสมัยใหม่ได้ บางครั้งด้วยความช่วยเหลือของผู้ปกครองต่างชาติผู้มองหากการสนับสนุนจากพวกเขา ในโมร็อกโกวิธีที่ฝรั่งเศสใช้ควบคุมได้ขยายเข้าไปส่วนในของประเทศ และลักษณะของชนบททำให้มีความสะดวกในการตกลงกับเจ้าที่ดินที่มีอำนาจแห่งที่ราบสูงแอตลาสบางคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชามิ อัล-กลาวี (Thami al-Glawi) หัวหน้าเผ่าชาวเบอร์เบอร์ผู้ควบคุมบริเวณภูเขาทางตะวันออกของเมืองมาร์รอกิช (Marrakish) ในอิรักขบวนการของการลงทะเลเบียนดินแดนของชาวเผ่าในฐานะที่เป็นทรัพย์สินของครอบครัวชั้นนำของเผ่าต่าง ๆ ซึ่งได้เริ่มขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้ายังคงดำเนินต่อไปโดยรัฐบาลอังกฤษผู้ปกครองแบบอาณานิคม ในชูดาน เป็นเวลาหลายปีที่รัฐบาลได้ปฏิบัติตามนโยบาย 'การปกครองทางอ้อม' คือควบคุมชนบทโดยวิธีใช้ผู้นำเผ่า ซึ่งอำนาจของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไปและเพิ่มมากขึ้นด้วยการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ อย่างไรก็ตามในที่อื่น ๆ ส่วนใหญ่เจ้าของที่ดินจะมาจากชนชั้นใหม่ที่เกิดขึ้นโดยสภาพใหม่ ๆ ของการเกษตรพาณิชย์ เจ้าของที่ดินที่ปลูกฝ้ายของอียิปต์เป็นชนชั้นนำของแบบนี้และพวกเขายังคงร่ำรวยที่สุด ใหญ่โตที่สุดและมีอิทธิพลมากที่สุดในชีวิตของชาติอยู่ต่อไป มีกลุ่มต่างๆในทำนองนี้อยู่ในซีเรียและอิรัก และแม้แต่ในประเทศของผู้ตั้งถิ่นฐานชาวยุโรปในแถบมัชริบ ชนชั้นใหม่ของเจ้าของที่ดินในท้องถิ่น ก็กำลังปรากฏตัวขึ้นมา ชาวตูนิเซียปลูกต้นมะกอกในซาฮิล (Sahil) และชาวแอลจีเรียซื้อที่ดินของพวกโคลอน ผู้ออกไปจากเมืองต่าง ๆ และสร้างแรงบันดาลใจทางเศรษฐกิจที่คล้ายคลึงกับของพวกเขาขึ้นมา

การค้าระหว่างประเทศส่วนใหญ่อยู่ในมือของชาวยุโรปหรือสมาชิกของชุมชนคริสเตียน และยิวซึ่งมีความเกี่ยวพันใกล้ชิดกับพวกเขา แต่ก็มีข้อยกเว้นบางประการ เจ้าของที่ดินชาวอียิปต์บางคนเกี่ยวข้องกับการส่งออกฝ้าย พืชผ้าเมืองเฟซ ซึ่งเวลานี้บางคนอยู่ในคาซาบลังกา ยังคงนำเข้าสิ่งทอจากอังกฤษ เช่นเดียวกัน มีข้อยกเว้นบางประการในกฎเกณฑ์ทั่วไปที่ว่าอุตสาหกรรมตกอยู่ในมือของชาวยุโรป ที่สำคัญมากที่สุดในเรื่องนี้ก็คืออียิปต์ซึ่งในปี ค.ศ. 1920 ได้มีการก่อตั้งธนาคารแห่งหนึ่งขึ้นด้วยความมุ่งหมายที่จะจัดหาการเงินให้แก่วิสาหกิจอุตสาหกรรมเงินทุนจากธนาคารมิสร (Banque Misr) ส่วนใหญ่มาจากเจ้าที่ดินใหญ่ๆที่แสวงหากำไรจากการลงทุนมากกว่าที่การเกษตรจะให้ได้ในเวลานี้ และในอีกสองสามปีต่อมาได้ใช้เงินทุนนั้นไปเพื่อก่อตั้งกลุ่มบริษัทต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับการเดินเรือ การสร้างภาพยนตร์ การบินและท่อฝ้าย เรื่องที่น่าจะมีการจัดตั้งธนาคารขึ้นนั้นเป็นเครื่องหมายของความเปลี่ยนแปลงหลายประการ เช่นการสะสมเงินทุนของชาติเพื่อแสวงหาการลงทุน การลดลงของผลผลิตจากการลงทุนในที่ดิน ความปรารถนาที่จะได้มีความเข้มแข็งของชาติและเอกราช อย่างไรก็ตามสภาพใหม่ๆก็ยังน่ากลัวอันตราย และในตอนปลายทศวรรษของ ค.ศ. 1930 กลุ่มธนาคารมิสร์ก็ตกอยู่ในความยากลำบาก และได้รับการช่วยเหลือก็ต่อเมื่อรัฐบาลเข้าไปแทรกแซงเท่านั้น

ชนชั้นนำอีกประเภทหนึ่งก็ไม่ได้มีความสำคัญน้อยไปกว่า นั่นคือบรรดาผู้ที่มีการศึกษาตามแบบยุโรป การศึกษาในสมัยนี้ส่วนใหญ่ยังคงมีอยู่จำกัดสำหรับผู้ที่มีความสามารถจะหาเงินมาเรียนได้ หรือผู้มีผลประโยชน์อย่างอื่นบางอย่าง แม้แต่ในหมู่พวกเขา มันอาจจะมีข้อจำกัดอยู่ด้วยความไม่เต็มใจของสังคมในการที่จะส่งลูกหลาน (หรือแม้แต่กับลูกผู้หญิงของพวกเขา) ไปยังโรงเรียนซึ่งจะทำให้พวกเขาห่างเหินจากครอบครัวและชนบประเพณีของพวกเขา หรือความไม่เต็มใจของผู้ปกครองต่างชาติ ในการที่จะให้การศึกษาแก่ชนชั้นหนึ่งซึ่งไม่อาจดูตึงเข้าสู่การเป็นข้าราชการ ดังนั้นจึงอาจเข้าไปเป็นฝ่ายต่อต้านได้ อย่างไรก็ตามการศึกษาก็ได้ขยายตัวออกไปในจังหวัดที่แตกต่างกันในประเทศที่แตกต่างกัน

ในโมร็อกโกโรงเรียนสมัยใหม่เพิ่งจะเริ่มต้นด้วยการสร้างโรงเรียนมัธยมแบบ 'ฝรั่งเศส-และมุสลิม' และสถาบันชั้นสูงขึ้นมาจำนวนหนึ่งในนครราบาต (Rabat) ในแอลจีเรียเมื่อปี ค.ศ. 1939 จำนวนของผู้เป็นเจ้าของประกาศนียบัตรชั้นมัธยมยังคงมีอยู่เป็นร้อยละในระดัับมหาวิทยาลัยยังน้อยไปอีก มหาวิทยาลัยแห่งแอลเจียร์ซึ่งเป็นหนึ่งในมหาวิทยาลัยชั้นนำของฝรั่งเศสส่วนใหญ่มีไว้เพื่อชาวยุโรป แต่ชาวมุสลิมได้หาทางไปสู่กรุงปารีส ตูนิซ หรือไคโรเป็นจำนวนมากขึ้น ในกรุงตูนิซก็เช่นกันจำนวนของผู้ที่เข้าโรงเรียนมัธยมแบบของฝรั่งเศสมีจำนวนเพิ่มขึ้น และกลุ่มของผู้ที่ต่อมาได้เป็นผู้นำแห่งชาติของพวกเขาได้เดินทางไปฝรั่งเศสโดยเป็นนักเรียนทุนเพื่อเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไป ในอียิปต์จำนวนนักเรียนชั้นมัธยมเพิ่มขึ้นจากน้อยกว่า 10,000 คนในปี ค.ศ. 1913-4 ไปจนถึงมากกว่า 60,000 คนในสามสิบปีต่อมา ในปี ค.ศ.

1952 มหาวิทยาลัยเอกชนเล็กๆ ตั้งขึ้นในปีต้นๆ ของคริสต์ศตวรรษได้ถูกดึงดูดเข้ามาอยู่ในมหาวิทยาลัยอียิปต์ขนาดใหญ่กว่าที่รัฐบาลให้การช่วยเหลือทางการเงินซึ่งมีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ กฎหมาย การแพทย์ วิศวกรรมและการพาณิชย์ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทำให้รัฐบาลอียิปต์เข้าควบคุมนโยบายด้านการศึกษาได้มากขึ้นนั้น โรงเรียนต่าง ๆ ได้ขยายไปอย่างรวดเร็วในทุกระดับ ในอิรักก็เช่นเดียวกัน แม้ว่าการบูรณาการจะเริ่มต้นจากระดับล่างก็ตาม

ส่วนใหญ่การศึกษาระดับมัธยมและอุดมศึกษาในอียิปต์ตกอยู่ในมือผู้เผยแพร่ศาสนาหรือวัฒนธรรมชาวยุโรปอเมริกัน นี่ก็เป็นจริงในซีเรีย เลบานอนและปาเลสไตน์ มีมหาวิทยาลัยเล็กๆ ของรัฐบาลในกรุงดามัสกัส และวิทยาลัยฝึกหัดครูในกรุงเยรูซาเล็ม แต่มหาวิทยาลัยหลักมีเอกชนเป็นเจ้าของ ในนครเบรุตมหาวิทยาลัยของนิกายเยซูอิต เซนต์โจเซฟ (Jesuit Universite St-Joseph) โดยรัฐบาลฝรั่งเศสเป็นผู้ให้การสนับสนุน และมหาวิทยาลัยอเมริกัน (American University) ในกรุงเยรูซาเล็มมีมหาวิทยาลัยฮีบรู (Hebrew University) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นศูนย์กลางสำหรับการสร้างวัฒนธรรมใหม่ของชาติที่แสดงออกด้วยภาษาฮีบรู ซึ่งไม่มีใครจะดึงดูดนักศึกษาอาหรับสักเท่าใดในเวลานั้น ในประเทศเหล่านี้การศึกษาระดับมัธยมส่วนใหญ่อยู่ในมือของคนต่างชาติเช่นกัน ซึ่งในเลบานอนส่วนใหญ่ใช้ภาษาฝรั่งเศส

ข้อเท็จจริงที่ว่าสถาบันชั้นสูงจำนวนมากเป็นของคนต่างชาตินั้น มีความหมายหลายอย่างสำหรับเด็กชายหรือเด็กหญิงชาวอาหรับ การที่จะศึกษาในสถาบันใดสถาบันหนึ่งดังกล่าวนั้น ในตัวมันเองนับว่าเป็นการกระทำทางสังคมที่ต้องมีการย้ายถิ่นและทางจิตวิทยา เพราะมันเกี่ยวข้องกับการศึกษาที่เป็นไปตามวิธีการและหลักสูตรที่แปลกแยกไปจากขนบธรรมเนียมของสังคมที่เขาเคยอยู่ และต้องทำเช่นนั้นโดยอาศัยสื่อภาษาต่างประเทศที่ได้กลายเป็นภาษาแรกหรือบางทีอาจจะเป็นเพียงภาษาเดียวซึ่งเขาสามารถใช้คิดถึงเรื่องราวต่างๆ รับการฝึกฝนในอาชีพต่างๆ ได้ ความหมายต่อไปก็คือว่าจำนวนของเด็กหญิงที่ได้รับการศึกษาชั้นมัธยมชั้นสูงหรืออุดมศึกษาย่อมมีจำนวนมากกว่าที่เคยเป็นในโรงเรียนของรัฐบาล มีเด็กผู้หญิงเพียงไม่กี่คนไปเข้าโรงเรียนที่อยู่เหนือกว่าระดับประถมศึกษา หลายโรงเรียนเป็นของนิกายคาทอลิกฝรั่งเศสหรือมีครูเป็นพวกโปรเตสแตนต์ชาวอเมริกัน ในแถบมัชริบ ที่ซึ่งโรงเรียนสอนศาสนามีอยู่น้อยกว่าและการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับประชากรที่อพยพเข้ามา การศึกษาของเด็กหญิงที่สูงกว่าระดับประถมเพิ่งจะเริ่มต้น ในอาหรับตะวันออกมีเด็กหญิงชาวคริสเตียนและชาวยิวเข้าโรงเรียนของต่างชาติมากกว่าเด็กหญิงชาวมุสลิม พวกเขาค่อนข้างจะถูกดึงดูดเข้าสู่วัฒนธรรมต่างชาติอย่างเต็มที่และแปลกแยกไปจากขนบธรรมเนียมแห่งสังคมของพวกเขา

ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนใหม่ๆ พบว่าบทบาทบางประการกำลังรออยู่ให้พวกเขาทำ ให้สมบูรณ์ขึ้นในสังคมที่เปลี่ยนไปของพวกเขา สตรียังไม่ใคร่จะมีบทบาทในที่สาธารณะยกเว้น

ครูโรงเรียนหรือพยาบาล แต่ผู้ชายสามารถเป็นทนายความและแพทย์ได้ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ไกลจนถึงวิศวกรหรือช่างเทคนิคก็ตาม การศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และด้านเทคนิคยังล้าหลังอยู่ในระดับล่างลงมาคือการฝึกฝนชาวไร่ชาวนาและช่างฝีมือก็เช่นเดียวกัน เหนือสิ่งอื่นใดพวกเขาหวังที่จะได้เป็นเจ้าของที่ของรัฐบาลในระดับที่แตกต่างกันออกไปตามปริญญาและลักษณะการควบคุมของสังคมของต่างชาติ ที่มากที่สุดมีอยู่ในอียิปต์และอิรัก และที่น้อยที่สุดมีอยู่ในปาเลสไตน์และซูดาน ซึ่งตำแหน่งสูงๆถูกเก็บเอาไว้ในมือของอังกฤษด้วยเหตุผลต่างๆ และในแถบมัชรบซึ่งเจ้าหน้าที่จากฝรั่งเศสมีตำแหน่งที่มีหน้าที่ควบคุม และในระดับกลางหรือแม้แต่ว่าระดับต่ำส่วนใหญ่ตำแหน่งจะถูกครอบครองโดยชาวยุโรปในท้องถิ่น

ผู้เป็นเจ้าของที่ดินและพวกพ่อค้าชาวพื้นเมืองมีความจำเป็นที่จะควบคุมกลไกของรัฐบาลเพื่อผลประโยชน์ของพวกเขาเอง คนหนุ่มๆผู้มีการศึกษาปรารถนาที่จะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลแรงบันดาลใจเหล่านี้ทำให้ความเข้มแข็งและทิศทางแก่ขบวนการต่อต้านแห่งชาติซึ่งต่อต้านผู้ปกครองชาวต่างชาติที่มีอยู่ในสมัยนี้ แต่การผสมผสานกับพวกเขานั้นเป็นอะไรอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือความปรารถนาและความจำเป็นที่จะอยู่ในสังคมในวิธีใหม่นั้นเอง

ความพยายามให้มีการตกลงกันทางการเมือง

ชายและหญิงที่มีการศึกษาต้องการขอบเขตกว้างขวางขึ้นในการทำงานกับรัฐบาลและอาชีพต่างๆ เจ้าหน้าที่ดินและพ่อค้าก็มีความต้องการที่จะมีความสามารถควบคุมกลไกของรัฐบาลได้ เพื่อว่าพอถึงเวลาพวกเขาจะสามารถระดมการสนับสนุนในหมู่มวลชนชาวเมืองเมื่อพวกเขาจะสามารถอุทธรณ์หรือเรียนเรื่องความทุกข์ยากจริงๆของพวกเขาหรือความรู้สึกที่ว่าชุมชนกำลังตกอยู่ในอันตรายได้ ลัทธิชาตินิยมแบบนี้สามารถมอบความเป็นไปได้ให้แก่ผู้ปกครองต่างชาติที่จะปรองดองและระดมการสนับสนุนให้เพียงพอเพื่อบังคับพวกเขาให้พิจารณาถึงเรื่องนั้น

ในประเทศส่วนใหญ่ระดับขององค์การทางการเมืองยังไม่สูง ไม่ว่าจะเป็นเพราะอำนาจของอาณานิคมไม่ยอมให้เกิดการคุกคามที่ร้ายแรงเกินไปต่อสถานภาพของพวกเขาเอง หรือเนื่องมาจากรูปแบบเก่าแห่งพฤติกรรมทางการเมืองที่ยังมีอยู่เรื่อยไป ในโมร็อกโกผู้มีการศึกษาส่วนใหญ่มาจากชนชั้นกลางแห่งเมืองเฟซ ได้ร่าง 'แผนปฏิรูป' ขึ้นในปี ค.ศ. 1934 และเริ่มต้นเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงในการปกครองแบบอาณัติของฝรั่งเศส ในแอลจีเรีย สมาชิกบางคนในชุมชนนักวิชาชีพผู้มีการศึกษาแบบฝรั่งเศส ก็ได้เริ่มต้นเรียกร้องหาตำแหน่งที่ดีกว่าภายในแอลจีเรียของฝรั่งเศสและเรียกร้องให้มีการรักษาวรรณกรรมของพวกเขาเอาไว้ ในขณะที่ความเป็นเอกราชยังคงเป็นความหวังที่อยู่ห่างไกล ประชาชนได้ทำการเฉลิมฉลองวันครบรอบปี ในการครอบครองของประเทศในปี ค.ศ. 1930 ก่อให้เกิดความริบคว้นใหม่ต่อขบวนการของพวกเขาในซีเรีย ปาเลสไตน์และอิรัก ข้าราชการและนายทหารเดิมๆที่ทำงานให้แก่ราชอาณาจักรออตโต

มานั้น บางคนมาจากครอบครัวเก่าๆของผู้มีชื่อเสียงในเมือง บางคนก็ได้ลุกขึ้นมาโดยอาศัย กองทัพออกโตมาน เสนอข้อเรียกร้องที่กดดันให้มีมาตรการของการปกครองตนเองที่ยิ่งใหญ่กว่า สถานภาพของพวกเขาเป็นเรื่องยากลำบากมากขึ้นที่พวกเขาจะยอมรับได้ เพราะพวกเขาเพิ่งจะเป็นสมาชิกของชนชั้นนำซึ่งเป็นผู้ปกครองในเร็ววันนี้ ในชุดานในปี ค.ศ. 1939 ผู้จบการศึกษาชั้นอุดมศึกษากลุ่มเล็กๆได้เริ่มต้นเรียกร้องขอเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารมากกว่าเดิม

อย่างไรก็ตามมีสองประเทศ ซึ่งพวกผู้นำสามารถที่จะสร้างพรรคการเมืองที่มีการจัดองค์การทางการเมืองได้สูงมากกว่า ประเทศเหล่านี้ก็คือตูนิเซียและอียิปต์ ทั้งสองประเทศมีประเพณีอันยาวนานของการที่เมืองใหญ่มีอิทธิพลเหนือชนบทที่ตั้งถิ่นฐานแล้ว ในตูนิเซีย พรรคเดสตูร์ (Destour Party) ซึ่งเป็นแบบเดียวกับการรวมกลุ่มผู้นำอย่างหลวม ๆ อย่างที่มีอยู่ในประเทศอื่น ๆ ได้ถูกแทนที่ในทศวรรษของ ค.ศ. 1930 โดยพรรคการเมืองอีกแบบหนึ่งนั่นคือ พรรคนีโอเดสตูร์ (Neo-Destour) ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยนายหะบีบ บูร์กีบา (Habib Bourguiba - เกิดปี ค.ศ. 1902) พรรคนี้นำโดยคนหนุ่มๆชาวตูนิเซียซึ่งมีการศึกษาชั้นสูงแบบฝรั่งเศส มีจุดหมายที่จะแหวกหน้าขึ้นลงในเมืองชนบทและหมู่บ้านต่าง ๆ ของแคว้นที่ปลูกต้นมะกอกอยู่ตามที่ราบชายฝั่งทะเลนั่นคือเมืองซาฮิล ในอียิปต์ก็เป็นจริงเช่นเดียวกันมีพรรคควาฟต์ ก่อรูปขึ้นมาในการต่อสู้เพื่อต่อต้านนโยบายของอังกฤษหลังจากการสิ้นสุดของสงคราม ได้สร้างองค์การถาวรขึ้นทั่วประเทศ พรรคนี้ดึงเอาผู้ส่งเสริมมาจากชนชั้นนำทางอาชีพและส่วนอื่น ๆ ของชนชั้นกลางบางส่วนแต่ไม่ใช่ทุกส่วนของชนชั้นเจ้าที่ดิน และในช่วงขณะที่มีวิกฤติการณ์จากประชากรชาวเมืองทั้งหมด บารมีของซัฆลุล (Zaghlul) ยังคงมีอยู่หลังเขาเสียชีวิตลงในปี ค.ศ. 1927 จนทำให้ทั้งๆที่มีการแตกแยกในหมู่ผู้นำแล้วพรรคควาฟต์ ยังอ้างถึงการพูดเพื่อชาติอยู่จนถึงในปี ค.ศ. 1939

ไม่ว่าความหวังสุดท้ายของกลุ่มและพรรคดังกล่าวจะเป็นอย่างไรก็ตาม ความมุ่งหวังโดยทันทีของพวกเขาก็คือ การได้รับมาตรการใหญ่ของรัฐบาลปกครองตนเองภายในระบบของจักรวรรดิซึ่งพวกเขาไม่อาจหวังที่จะโค่นล้มเสียได้ ในอังกฤษมีมากกว่าในฝรั่งเศสที่การเมืองและความคิดของเจ้าหน้าที่ในสมัยนั้นค่อยๆเคลื่อนไปสู่ทิศทางของความพยายามที่จะปกป้องผลประโยชน์ของอังกฤษโดยผ่านข้อตกลงกับกลุ่มต่างๆ ดังนั้นการควบคุมในที่สุดจะยังคงอยู่ในมือของบริติช แต่รับผิดชอบสำหรับรัฐบาลท้องถิ่นและมาตรการที่จำกัดของการปฏิบัติการ เพื่อการเป็นเอกราชแห่งชาติจะมอบให้กับรัฐบาลที่เป็นตัวแทนความคิดแห่งชาติ

นโยบายนี้ได้ดำเนินไปในอิรักและอียิปต์ ในอิรักการควบคุมโดยการปกครองแบบอาณัติของอังกฤษเกือบทั้งหมดตั้งแต่ต้นได้ถูกนำมาใช้โดยอาศัยกษัตริย์ฟัยซอลและรัฐบาลของพระองค์ ขอบเขตแห่งการปฏิบัติของรัฐบาลได้ขยายออกไปในปี ค.ศ. 1930 โดยสนธิสัญญาแองโกล-อิรัก (Anglo-Iraq Treaty) ซึ่งทำให้อิรักได้รับเอกราชอย่างเป็นทางการเพื่อแลกกับข้อตกลงที่จะ

ประสานนโยบายต่างประเทศของตนกับของอังกฤษ และเพื่ออนุญาตให้ตั้งฐานทัพอากาศของ อังกฤษสองแห่งได้และอนุญาตให้ใช้การสื่อสารในยามจำเป็นได้ อีรักได้รับการยอมรับว่าเป็น สมาชิกของสันนิบาตชาติ อันเป็นสัญลักษณ์ของความเท่าเทียมและการยอมรับให้เข้าไปสู่ชุมชน ระหว่างประเทศ ในอียิปต์ด้านหนึ่งการมีอยู่ของพรรคชาตินิยมที่มีการจัดองค์การอย่างดีและ เบื้องหลังมันก็คือชนชั้นเจ้าของที่ดินที่มีอำนาจและชนชั้นกลางที่ขยายออกไปมิได้กระตือรือร้นใน การเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง และอีกด้านหนึ่งอังกฤษก็หวาดกลัวความทะเยอทะยานของอิตาลี จึงทำให้เป็นไปได้ที่จะมีการปรองดองในทำนองเดียวกันโดยการทำสนธิสัญญาแองโกล-อียิปต์ (Anglo-Egyptian Treaty) ขึ้นในปี ค.ศ. 1936 การครอบครองทางทหารของอียิปต์ได้รับการ ประกาศให้สิ้นสุดลง แต่อังกฤษจะยังคงสามารถเก็บกองกำลังติดอาวุธไว้ในบริเวณรอบ ๆ คลอง สุเอซได้ หลังจากนั้นไม่นานการใช้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตจึงถูกยกเลิกโดยข้อตกลงระหว่าง ประเทศและอียิปต์ได้เข้าสู่สันนิบาตชาติ (League of Nations) ดังนั้นความสมดุระหว่างสอง ประเทศนี้จึงมีความเปราะบาง อังกฤษเต็มใจที่จะยอมรับการปกครองตนเองภายในข้อจำกัด ที่ แคบยิ่งกว่าการปกครองของตนเองที่ผู้ที่เป็นนักชาตินิยมจะยอมรับอย่างถาวร ในอีรักกลุ่มของ ผู้ปกครองเป็นกลุ่มเล็ก ๆ และไม่มั่นคงอีกทั้งไม่มีฐานแห่งอำนาจทางสังคมที่แข็งแกร่งพอจะพึ่งพิง ได้นั่นคือ ในอียิปต์จะมาถึงช่วงของทศวรรษของ ค.ศ. 1940 เมื่อพรรควาฟดีไม่อาจควบคุมได้ อย่างถาวร จึงนำเอาพลังทางการเมืองทั้งหมดเข้ามาในประเทศ

ในประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ความสอดคล้องของ ผลประโยชน์ที่รู้สึกได้ มิได้เป็นไปอย่างที่จะทำให้เกิดขึ้นได้ แม้กระทั่งการบรรลุถึงความสมดุลที่ เปราะบาง ในโลกฝรั่งเศสอ่อนแอมากกว่าอังกฤษ แม้แต่เมื่อการควบคุมได้ผ่อนคลายลงในอีรัก และอียิปต์ ก็ยังคงถูกล้อมกรอบอยู่ทุกด้านโดยกำลังทางทหาร และอำนาจทางการเงินของ อังกฤษ ชีวิตทางเศรษฐกิจของพวกเขายังคงถูกกรุงลอนดอนครอบครองไว้ และหัตถกรรมการ ผลิตฝ้ายของเมืองแลงคาสไชร์ (Lancashire) ฝรั่งเศส ในอีกด้านหนึ่งฝรั่งเศสซึ่งมีเงินตราที่ไม่ มั่นคง เศรษฐกิจที่หยุดนิ่งและกองกำลังของพวกเขามุ่งอยู่แต่ที่ชายแดนตะวันออก จึงไม่อาจ มั่นใจต่อการรักษาประเทศเอกราชต่าง ๆ ไว้ในแวดวงของตนเองได้ ผลประโยชน์ที่จำเป็นในมัช ริบมีความแตกต่างจากผลประโยชน์ของอังกฤษในอียิปต์ ประชากรอียิปต์สามารถมีข้ออ้างต่อ รัฐบาลฝรั่งเศส และอยู่ในตำแหน่งที่จะทำให้ข้ออ้างนั้นได้รับการยอมรับได้ ในแอลจีเรียและตูนิเซีย นักธุรกิจและเจ้าที่ดินใหญ่ๆของยุโรปได้ควบคุมสภาพท้องถิ่นซึ่งให้คำแนะนำแก่รัฐบาลในเรื่อง งบประมาณและเรื่องราวอื่นๆทางการเงิน ในกรุงปารีสตัวแทนชาวฝรั่งเศสของแอลจีเรียใน รัฐบาลและผลประโยชน์ใหญ่ๆทางการเงินซึ่งควบคุมธนาคาร อุตสาหกรรมและบริษัทการค้าของ แถบมัชริบ ก่อให้เกิดกลุ่มสนับสนุนทางการเมืองที่เต็มไปด้วยอำนาจ ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสที่ อ่อนแอของเวลานั้นไม่สามารถต่อต้านได้ เรื่องนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนเมื่อรัฐบาลแนวหน้า

ของประชาชนพยายามขอสัมปทานในปี ค.ศ. 1936 โดยได้ยื่นข้อเสนอว่าผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่มีอยู่จำกัดของชาวมุสลิมแอลจีเรีย ควรจะมีตัวแทนอยู่ในรัฐสภา และเริ่มต้นพูดคุยเกี่ยวกับพวกผู้นำนักชาตินิยมในตูนิเซียและโมร็อกโก แต่การต่อต้านจากพวกผู้สนับสนุนทางการเมืองได้ขัดขวางการเปลี่ยนแปลงไว้และช่วงสมัยนั้น ได้ยุติลงด้วยความไร้ระเบียบและการปราบปรามทั่วแถบมัฆริบ

อิทธิพลของผู้สนับสนุนทางการเมืองที่เต็มไปด้วยอำนาจซึ่งขัดขวางความเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นที่รู้สึกได้ในดินแดนในอาณัติของฝรั่งเศสคือซีเรียและเลบานอนเช่นเดียวกัน ในปี ค.ศ. 1936 รัฐบาลแนวหน้าประชาชนได้เจรจาตกลงทำสนธิสัญญากับประเทศเหล่านั้น ซึ่งคล้ายคลึงกับสนธิสัญญาของอังกฤษกับอิรัก ประเทศเหล่านั้นได้รับเอกราช แต่ฝรั่งเศสจะในฐานะที่พหุภาคีทั้งสองแห่งในซีเรียเป็นเวลาสี่ปี และจะใช้เครื่องอำนวยความสะดวกทางทหารในเลบานอนด้วย สิ่งเหล่านี้ได้รับการยอมรับโดยพันธมิตรที่มีอำนาจเหนือของผู้นำฝ่ายชาตินิยมต่างๆในซีเรียและโดยชนชั้นนำทางการเมืองชาวคริสต์ในเลบานอนส่วนใหญ่ แต่สนธิสัญญาเหล่านี้ไม่เคยได้รับการให้สัตยาบันโดยฝรั่งเศสเลย เนื่องจากรัฐบาลแนวหน้าประชาชนได้แตกออก และรัฐบาลผสมที่อ่อนแอต่อมาได้ยอมแพ้ต่อความกดดันจากผู้สนับสนุนต่าง ๆ ในนครปารีส

การขาดหายไปของความสมดุลแห่งผลประโยชน์ที่เติบโตมีอยู่ในปาเลสไตน์เช่นกัน จากระยะต้นๆในการบริหารแบบอาณัติของอังกฤษ เป็นที่ชัดเจนว่าจะมีความยากลำบากในการที่จะสร้างโครงสร้างชนิดใด ๆ ของรัฐบาลท้องถิ่น ซึ่งจะเหมาะสมกับทั้งผลประโยชน์ของพลเมืองอาหรับพื้นเมืองและของพวกไซออนิสต์ด้วย สำหรับฝ่ายหลัง จุดสำคัญอยู่ที่การเปิดประตูให้แก่การอพยพ และเรื่องนี้เกี่ยวกับการรักษาการควบคุมโดยตรงของอังกฤษไว้ จนกว่าชุมชนชาวยิวจะใหญ่และมั่นคง พอที่จะควบคุมทรัพยากรทางเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถดูแลผลประโยชน์ของตนเองได้ สำหรับชาวอาหรับสิ่งที่สำคัญก็คือการป้องกันการอพยพของชาวยิวในจำนวนที่จะเป็นอันตรายต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการตัดสินใจโดยตนเองในที่สุด แม้แต่การมีอยู่ของชุมชนชาวอาหรับ เมื่อตกอยู่ระหว่างความกดดันสองประการนี้ นโยบายของรัฐบาลอังกฤษคือการรักษาการควบคุมโดยตรงเอาไว้ อนุญาตให้มีการอพยพภายในวงจำกัด สนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจทั้งหมดของชุมชนชาวยิว และยืนยันต่อชาวอาหรับเป็นครั้งเป็นคราวว่าอะไรที่เกิดขึ้นจะไม่ได้รับการปล่อยให้นำไปสู่การอยู่ใต้อำนาจของพวกเขา นโยบายนี้อยู่ในความสนใจของพวกไซออนิสต์มากกว่าของชาวอาหรับ ไม่ว่าจะเป็นหลักประกันอะไรก็ตาม ความเติบโตของชุมชนชาวยิวจึงเข้าใกล้เวลา ที่พวกเขาสามารถจะนำเรื่องเข้ามาอยู่ในกำมือของตนเอง

ในตอนกลางของทศวรรษของ ค.ศ. 1930 ก็กลายเป็นเรื่องยากมากขึ้นสำหรับอังกฤษที่จะรักษาความสมดุลเอาไว้ การที่พวกนาซี (Nazis) ในเยอรมนีขึ้นสู่อำนาจ จึงเพิ่มความกดดันจากชุมชนชาวยิวและผู้สนับสนุนพวกเขาในอังกฤษให้อนุญาตให้มีผู้อพยพจำนวนมากขึ้น และในทางกลับกันการอพยพก็ได้เปลี่ยนสมดุลของประชากรและอำนาจในปาเลสไตน์ ในปี ค.ศ. 1936 การต่อต้านชาวอาหรับได้เริ่มขึ้นในรูปของการแข็งข้อก่อกบฏทางอาวุธ ความเป็นผู้นำทางการเมืองขึ้นอยู่ที่การคบค้ากันของผู้มีชื่อเสียงซึ่งเป็นชาวเมืองคนสำคัญคืออามีน อัล-หุซัยนี (Amin al-Husayni) ผู้เป็นมุฟตี (Mufti) แห่งนครเยรูซาเล็ม ในฐานะที่เป็นผู้นำทางทหารที่ได้รับความนิยมคนหนึ่งได้เริ่มปรากฏตัวขึ้น และขบวนการนั้นมีผลสะท้อนอยู่รอบๆประเทศอาหรับต่างๆในขณะที่การคุกคามต่อผลประโยชน์ของอังกฤษจากอิตาลีและเยอรมนี ทำให้เป็นที่ปรารถนาสำหรับอังกฤษในอันที่จะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐต่างๆ ของอาหรับ เมื่อเผชิญกับสถานการณ์นี้รัฐบาลอังกฤษจึงใช้ความพยายามสองประการที่จะแก้ไข คือในปี ค.ศ. 1937 แผนการที่จะแบ่งแยกปาเลสไตน์เป็นรัฐยิวและอาหรับได้ถูกนำเสนอหลังจากการสอบถามโดยคณะกรรมการหลวง (คณะกรรมการピール – The Peel Commission) แผนการนี้ พวกยิวไซออนิสต์ยอมรับในหลักการ แต่ชาวอาหรับไม่ยอมรับ ในปี ค.ศ. 1939 สมุดปกขาว (White Paper) ที่จัดไว้เพื่อสถาปนารัฐบาลโดยมีชาวอาหรับเป็นชนส่วนใหญ่ในที่สุด และมีผู้อพยพชาวยิวและการซื้อที่ดินเป็นจำนวนจำกัด แผนนี้เป็นที่ยอมรับของชาวอาหรับโดยมีการเปลี่ยนแปลงบางประการ แต่ชุมชนชาวยิวไม่ยอมตกลงต่อมติซึ่งจะปิดประตูของปาเลสไตน์เสียจากผู้อพยพส่วนมาก และป้องกันการปรากฏขึ้นของรัฐยิว การต่อต้านของชาวยิวผู้ถืออาวุธจึงเริ่มแสดงตนให้เห็น เมื่อการปะทุของสงครามยุโรปครั้งใหม่ได้ทำให้กิจการทางการเมืองยุติลงชั่วคราว

บทที่ 20

วิถีชีวิตและความคิดที่เปลี่ยนไป

(ค.ศ. 1914-1939)

ประชากรกับชนบท

แม้แต่ในความเข้าใจที่เข้มแข็งและได้รับความสำเร็จมากที่สุดระหว่างมหาอำนาจอาณานิคมและนักชาตินิยมท้องถิ่น ความเข้าใจนั้นก็ยิ่งแสดงออกมาเฉพาะเมื่อผลประโยชน์มาบรรจบกันเท่านั้น และในทศวรรษของ ค.ศ. 1930 ความเปลี่ยนแปลงสังคมของชาวอาหรับเกิดขึ้น ซึ่งจะได้เปลี่ยนลักษณะของกระบวนการทางการเมืองไป

ณ ที่ใดก็ตามที่พอจะประมาณได้ จะเห็นได้ว่าประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว บางที่อาจจะมากที่สุดก็ได้ และเป็นการง่ายที่สุดที่จะประมาณการณ์อย่างน่าเชื่อถือได้ ในอียิปต์ ที่ซึ่งประชากรเพิ่มขึ้นจาก 12.7 ล้านคนในปี ค.ศ. 1917 ถึง 15.9 ล้านคนในปี ค.ศ. 1937 แต่ละปีจะเพิ่มขึ้น 12 คนต่อหนึ่งพันคน ในการคาดเดาอย่างคร่าว ๆ ประชากรของประเทศอาหรับทั้งหมดมีอยู่ตามลำดับคือ 55-60 ล้านคนในปี ค.ศ. 1939 ในปี ค.ศ. 1914 มีอยู่ 35-40 ล้านคน ความเติบโตส่วนน้อยมาจากการอพยพคือชาวยุโรปในโมร็อกโกและลิเบีย ชาวยิวในปาเลสไตน์ ผู้ลี้ภัยชาวอาร์เมเนียจากเตอร์กีกีในระหว่างและหลังจากสงครามโลกครั้งที่หนึ่งในซีเรียและเลบานอน นี่เป็นการถ่วงดุลโดยผู้อพยพ ชาวซีเรียและชาวเลบานอนเดินทางไปทางตะวันตกของแอฟริกาและละตินอเมริกา (แต่มิได้เดินทางไปสหรัฐอเมริกาด้วยจำนวนมากอย่างที่พวกเขาได้เคยไปก่อนปี ค.ศ. 1914 อีกต่อไปเนื่องจากกฎหมายใหม่ของอเมริกา) แรงงานแอลจีเรียได้เดินทางไปยังฝรั่งเศสเป็นการชั่วคราว อย่างไรก็ตามการเพิ่มขึ้นอย่างมากมายนั้นเป็นเรื่องธรรมดา อัตราการเกิดมิได้ลดลง บางที่อาจจะมียกเว้นในส่วนของชนชั้นกลางที่ใช้การคุมกำเนิด และมีความคาดหวังให้มาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น สำหรับประชาชนส่วนใหญ่นั้นการมีบุตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุตรชายนั้นเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ทั้งสองอย่าง เพราะวิธีที่มีประสิทธิภาพในการคุมกำเนิดยังไม่เป็นที่รู้จัก และเป็นแหล่งของความภาคภูมิใจ คือความภาคภูมิใจที่แสดงตนออกมาในผลประโยชน์เพราะเด็กๆสามารถทำงานในท้องทุ่งได้ตั้งแต่อายุน้อย ๆ และในสังคมซึ่งการคาดหวังถึงการมีชีวิตอยู่มีอยู่ต่ำและไม่มีระบบสวัสดิการของชาตินั้นการมีบุตรหลายคนเป็นการรับประกัน ว่าพวกเขาบางคนจะมีชีวิตอยู่ เพื่อดูแลพ่อแม่ของตนเองเมื่อแก่ชราลงได้ เหนือสิ่งอื่นใดอัตราการตายที่ลดลงอันเนื่องมาจากการควบคุมโรคระบาดและการดูแลสุขภาพทางการแพทย์ที่ดีขึ้น ซึ่งทำให้จำนวนประชากรเติบโตขึ้น เรื่องนี้เป็นจริงในทุกๆส่วนของสังคม แต่มีความสำคัญ

เป็นการเฉพาะในเมืองต่าง ๆ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่โรคระบาดมิได้มีบทบาทดังในอดีตที่ได้ทำลายมวลชนในเมืองลงเป็นครั้งเป็นคราว

ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความเติบโตของประชากร แต่ก็มีเหตุผลอื่น ๆ เช่นกันคือความสมดุลระหว่างส่วนต่างๆของสังคมได้เปลี่ยนไปด้วยเหมือนกัน ทศวรรษของ ค.ศ. 1920 และ ค.ศ. 1930 เป็นช่วงเวลาและผู้ร่อนที่เลี้ยงสัตว์ได้หายไปอย่างแท้จริงในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญในสังคมอาหรับ การเข้ามาของรางรถไฟและรถยนต์ได้หยุดยั้งที่กิจการซึ่งเศรษฐกิจแบบการเลี้ยงสัตว์ทางไกลพึงพิงอยู่ คือการเลี้ยงอูฐเพื่อการขนส่ง แม้แต่ในบริเวณที่ทุ่งเลี้ยงสัตว์ยังคงดีที่สุดหรือการปลูกพืชและแหล่งน้ำยังหายากอยู่ การเคลื่อนไหวอย่างเสรีของชาวเบดูอินก็ถูกจำกัดด้วยการใช้กองกำลังทางอาวุธที่เกณฑ์มาจากกลุ่มผู้ร่อนเอง ตลาดซื้อขายแกะยังคงมีอยู่ แต่ในถิ่นที่มีการเลี้ยงแกะบนทางลาดของภูเขาหรือตามชายขอบของที่ราบกว้างใหญ่ การขยายการควบคุมโดยรัฐบาลและความเปลี่ยนแปลงในข้อเรียกร้องของชาวเมือง ส่วนใหญ่ทำให้ผู้ร่อนและกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่ต้องโยกย้ายเข้ามาใกล้กัน จนกระทั่งกลายเป็นการเพาะปลูกแบบอยู่กับที่ สิ่งนี้กำลังเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่นในแคว้นญาซีเราะห์ (Jazira) ที่ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำไทกริสและยูเฟรติสเป็นต้น

ในสมัยนี้เอง อาจจะเป็นครั้งสุดท้ายที่กองกำลังติดอาวุธของพวกเร่ร่อนได้ถูกใช้ไปในกระบวนการทางการเมือง เมื่อ ซาริฟฮูเซน ลูกขึ้นมามาต่อต้านพวกเตอร์ก กองกำลังแรกของเขาได้มาจากชาวเบดูอินของอาระเบียตะวันตก แต่ปฏิบัติการทางทหารที่มีประสิทธิภาพใดในขั้นตอนหลังๆของขบวนการมาจากนายทหารหรือผู้ที่ถูกเกณฑ์ซึ่งเคยทำงานอยู่ในกองทัพของจักรวรรดิออตโตมาน กองกำลังซึ่ง अबดุลอะซีซ อิบน์ ซาอุด ('Abd al-Aziz Abn Sa'ud) ใช้พิชิตอาระเบียส่วนใหญ่ก็มาจากการที่ชาวเบดูอินได้รับแรงกระตุ้นจากหลักการทางศาสนา แต่พวกผู้นำของพวกเขามาจากครอบครัวชาวเมือง และส่วนสำคัญแห่งนโยบายของเขาก็คือการเชิญชวนให้ชาวเบดูอินมาตั้งหลักแหล่ง ในอิรักความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ของนักการเมืองที่เป็นชาวเมืองในทศวรรษของ ค.ศ. 1930 ยังคงทำการต่อสู้ได้ด้วยวิธีการปลูกไร่ชาวด่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำยูเฟรติสให้ทำการแข่งซื้อ แต่รัฐบาลก็สามารถใช้วิธีการใหม่ของการทิ้งระเบิดทางอากาศต่อต้านคนเหล่านั้นได้

ในชนบทที่มีการตั้งถิ่นฐานแล้ว ความเปลี่ยนแปลงมิได้เกิดจากการมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่อ่อนแอ เพราะพวกเขาอยู่ในบริเวณที่มีทุ่งเลี้ยงสัตว์ ในประเทศส่วนใหญ่พื้นที่ของการเพาะปลูกได้ขยายออกไปและในบางแห่งคือในโมร็อกโกและแอลจีเรีย อียิปต์ ซูดาน และอิรักได้มีการขยายการชลประทานออกไป ในอียิปต์เป็นความจริงที่ว่าที่ดินส่วนใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ได้

ถูกนำมาเพาะปลูกแล้วและขยายไปถึงที่ดินที่อยู่ตามขอบ แต่นี่ไม่ใช่เรื่องที่เป็นจริงในประเทศอื่นๆ เป็นส่วนใหญ่ และในที่ซึ่งจะหาเงินทุนมาได้ก็จะเป็นไปได้ที่จะเพิ่มผลผลิตของที่ดิน แม้แต่บริเวณเพาะปลูกที่ขยายออกไปก็ไม่สามารถรองรับประชาชนชาวชนบทในบางประเทศได้อีกต่อไป ไม่ใช่เฉพาะแต่ประชากรเจริญเติบโตขึ้นด้วยการเพิ่มขึ้นตามธรรมชาติ แต่ที่ดินที่ให้ผลผลิตมากที่สุดยังไม่มีความจำเป็นที่จะใช้แรงงานมากอีกต่อไปแล้ว เจ้าที่ดินใหญ่ๆ สามารถหาทรัพยากรเงินทุนและใช้มันไปเพื่อซื้อเครื่องจักรกล นี่หมายความว่ามีความต้องการแรงงานน้อยลง ในบางแห่ง (โมร็อกโกและปาเลสไตน์) การนำเข้าของเงินทุนมีความเกี่ยวข้องอยู่กับการตั้งถิ่นฐานของแรงงานชาวต่างชาติบนดินแดนนั้นๆ

เพราะฉะนั้นในจำนวนประเทศต่าง ๆ จำนวนหนึ่งจึงได้มีกระบวนการของการทำให้แยกตัวขึ้นในแถบชนบท ด้านหนึ่งได้มีที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ขนาดใหญ่และที่ดินที่มีการชลประทานที่ผลิตเพื่อการส่งออก (ฝ้าย ข้าวและเหล้าองุ่น น้ำมันมะกอก ส้มและอินทผลัม) ด้วยการไถ่ถอนและปุ๋ย ซึ่งมีความเหมาะสมและเพาะปลูกโดยกรรมกรที่ได้รับค่าจ้าง (การปลูกพืชร่วมกันเวลานี้กลายเป็นบางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่น้อยลงไป) ที่ดินขนาดใหญ่เป็นของบริษัทต่างชาติหรือเอกชน และในปาเลสไตน์หรือในระดับรองลงไปในแถบมัฆริบ กรรมกรก็คือผู้อพยพเข้ามา ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นเจ้าของขนาดเล็กหรือเป็นที่ดินของหมู่บ้านร่วมกัน ซึ่งโดยปกติขาดความอุดมสมบูรณ์และไม่มีการทดน้ำที่ดี ซึ่งชาวไร่ชาวนาพื้นเมืองเล็กๆ ที่ไม่มีทรัพยากรเงินทุน และไม่มีช่องทางที่จะกู้ยืมเงินเชื่อที่จะผลิตธัญพืช ผลไม้หรือผักโดยวิธีการที่ก้าวหน้าน้อย ไม่ว่าสำหรับการบริโภคหรือเพื่อขายในตลาดท้องถิ่น ซึ่งการเพิ่มขึ้นของประชากรก่อให้เกิดการเสื่อมโทรมลงในส่วนหนึ่งของที่ดินต่อแรงงานและในรายได้ต่อหัว สถานการณ์ของชาวไร่ชาวนาเหล่านี้ยิ่งแย่ลงโดยระบบการรับมรดก ซึ่งทำให้ที่ดินยิ่งถูกแบ่งให้เล็กลงไปอีก ในทศวรรษของ ค.ศ. 1930 และได้รับผลร้ายจากวิกฤตทางเศรษฐกิจทั่วโลกด้วย ซึ่งนำไปสู่การลดลงของราคาของผลิตผลทางการเกษตร สิ่งนี้ได้กระทบกระเทือนต่อผู้เพาะปลูกทุกคน แต่บรรดาผู้ที่อยู่ในสถานะที่อ่อนแออยู่แล้วย่อมได้รับผลที่เลวร้ายที่สุด รัฐบาลหรือธนาคารได้ก้าวเข้าไปช่วยเหลือเจ้าที่ดินใหญ่ๆ ที่มีอิทธิพลทางการเมือง หรือผู้ที่มีผลผลิตเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

ประชากรที่มีมากเกินไปในชนบทได้ย้ายเข้าไปยังเมืองต่าง ๆ สิ่งนี้เกิดขึ้นอยู่เสมอ แต่เวลานี้มันเกิดขึ้นเร็วกว่าในขนาดที่ใหญ่กว่าและมีผลที่แตกต่างกัน ในสมัยก่อนนั้นชนบทที่เคลื่อนย้ายเข้าไปในเมือง ชนบทได้เติมจำนวนประชากรในเมืองที่ได้รับความสูญเสียจากโรคระบาดให้เต็ม ปัจจุบันผู้อพยพชาวชนบทเข้ามาทำให้ประชากรในเมืองล้นหลาม ซึ่งเกิดจากการพัฒนาในด้านสาธารณสุข เมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะเมืองที่มีการจ้างงานเป็นไปได้อาจจะมีสูงที่สุดได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วมากกว่าในทั่วประเทศทั้งหมด สัดส่วนของประชากรที่อาศัยอยู่ในเมือง

ใหญ่ ๆ มีมากกว่าที่เคยเป็น กรุงโคโรเตบโตขึ้นจากเมืองที่มีประชากร 800,000 คนในปี ค.ศ. 1917 ไปจนถึง 1,300,000 คนในปี ค.ศ. 1937 ในปี ค.ศ. 1900 มีประชากรน้อยกว่าร้อยละ 15 ของประชากรทั้งหมดของอียิปต์อาศัยอยู่ในเมืองต่าง ๆ ที่มีประชากรมากกว่า 20,000 คน ในปี ค.ศ. 1917 มีจำนวนมากกว่าร้อยละ 25 ในทำนองเดียวกัน ในปาเลสไตน์ประชากรอาหรับในเมืองที่ใหญ่ที่สุดห้าเมืองมีมากกว่าเป็นสองเท่าภายในในยี่สิบปี ในเมืองที่ผสมผสานกันของแถบมะฆริบพลเมืองชาวอาหรับเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน

ชีวิตในเมืองใหม่ ๆ

ผลลัพธ์ก็คือการเปลี่ยนแปลงในลักษณะและรูปแบบของเมือง ความเปลี่ยนแปลงบางประการ ซึ่งเริ่มต้นขึ้นก่อนปี ค.ศ. 1914 ยังคงดำเนินต่อไปหลังสงคราม นอกนครมะดีนะห์ ได้เกิดบริเวณที่อยู่ของชนชั้นกลางใหม่ขึ้นมาไม่เฉพาะคฤหาสน์สำหรับคนร่ำรวยเท่านั้น แต่ยังรวมทั้งตึกแถวบริเวณสำหรับชนชั้นกลาง ข้าราชการ นักวิชาชีพและผู้มีชื่อเสียงซึ่งย้ายจากชนบทเข้ามาด้วย ในบางแห่งก็มีการวางแผน ในบางแห่งประชากรก็เติบโตขึ้นอย่างเป็นไปตามบุญตามกรรม โดยคนเก่าๆ ที่สูญหายตายจากไป การวางแผนที่รอบคอบที่สุดนั้นก็คือที่โมร็อกโก ซึ่งผู้วางแผนที่อยู่อาศัยฝรั่งเศสผู้มีรสนิยมคือ ลยาอูเตย์ (Lyautey) ได้จัดวางเมืองเฟซใหม่ไกลออกไปจากกำแพงเมืองเก่าสักระยะหนึ่ง จุดมุ่งหมายของเขาก็คือเพื่อรักษาชีวิตของเมืองเก่าเอาไว้ แต่สิ่งที่ได้เกิดขึ้นในตอนท้ายออกจะไม่เหมือนกับที่เขาวางแผนไว้ ครอบครัวของคนที่ยั่งคั่งและมีสถานภาพ เริ่มย้ายออกมาจากบ้านเก่าของตนเองในนครมะดีนะห์เพื่อความสะดวกสบายกว่าของบริเวณที่อยู่ใหม่ และบ้านเรือนเก่าๆ ของพวกเขาก็มีผู้อพยพและคนยากจนย้ายเข้าไปอยู่แทน ดังนั้นจึงมีการลดระดับในทางกายภาพและชีวิตของนครมะดีนะห์ ลงไปบางระดับ

ไม่ว่าผู้อพยพทั้งหมดจะได้ที่พักพิงในนครมะดีนะห์ก็ตาม มีบริเวณที่เป็นที่อยู่ใหม่ๆ ของประชาชนอีกด้วย ผู้ตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่ในสถานที่เหล่านั้นเป็นชาวอาหรับหรือในแถบมะฆริบก็เป็นชาวเบอร์เบอร์ แต่ก็มีคนอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน เช่นพวกนายทุนน้อยในแอลจีเรียซึ่งย้ายออกไปจากดินแดนที่พวกเขาไม่มีเงินทุนที่จะพัฒนาได้ ผู้ลี้ภัยชาวอาร์มาเนียจากเตอร์กีก็นครเบรุตและอเล็ปโป ชาวยิวอพยพในปาเลสไตน์ บริเวณเหล่านี้บางแห่งเติบโตขึ้นในบริเวณรอบนอกของเมืองต่าง ๆ ที่ซึ่งโรงงานและโรงงานอุตสาหกรรมได้ให้งานแก่ผู้คน ในกรุงโคโร การขยายที่อยู่ของชนชั้นกลางไปทางตะวันตกจนถึงแม่น้ำไนล์และที่ข้ามแม่น้ำไปถูกถ่วงดุลด้วยการขยายที่อยู่อาศัยของคนยากจนไปทางเหนือ ซึ่งมีมากกว่าหนึ่งในสามของประชากรอาศัยอยู่ในปี ค.ศ. 1937 ในเมืองคาซาบลังกาบริเวณที่อยู่อาศัยของคนยากจนเติบโตขึ้นรอบ ๆ เมือง โดยเฉพาะในเขตอุตสาหกรรม ในส่วนเหล่านี้และในส่วนอื่น ๆ มีบีดองวิล (bidonvilles) อันเป็นหมู่บ้านที่มี

บ้านเรือนทำจากตึกสูง หรือกระป๋อง (ซึ่งในภาษาฝรั่งเศสคือ *บิวด็อง* ดังนั้นจึงกลายมาเป็นชื่อเรียกหมู่บ้านนี้) ปรากฏขึ้นมา ณ ที่ใดก็ตามซึ่งเป็นที่ว่าง

ในเมืองต่าง ๆ ที่มีประชาชนต่างชาติจำนวนมากนั้น ที่พักอาศัยชาวยุโรปและชาวพื้นเมืองมักจะแยกออกจากกัน ถึงแม้ว่าพวกเขาอาจจะอยู่ใกล้กันก็ตาม ในเมืองคาซาบลังกา ซึ่งในช่วงนั้นได้เปลี่ยนแปลงจากการเป็นเมืองท่าเล็กๆ ไปเป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดในแถบมัฆริบรอบๆ นครมะดีนะห์ก็มีเมืองของชาวยุโรป และพ้นจากนั้นไปเป็นเมืองใหม่ของมุสลิมซึ่งมีลักษณะแบบนครมะดีนะห์ คือมีตลาดมัสญิด วังของผู้ปกครอง กฎหมายสำหรับชนชั้นกลางและที่พักอาศัยของประชาชนทั่วไป ในเมืองทางตะวันออกกลาง การแยกออกไปนั้นยังไม่สมบูรณ์นัก โดยเฉพาะในซีเรียและเลบานอนที่ซึ่งชนชั้นกลางส่วนใหญ่เป็นชาวพื้นเมืองและประชากรต่างชาติมีจำนวนน้อย และเมืองของชาวยิวทั้งหมด คือกรุงเทลอาวีฟ (Tel Aviv) เจริญเติบโตเคียงคู่ไปกับเมืองจัฟฟา (Jaffa) ของชาวอาหรับ

ผู้อพยพชาวชนบทมักจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในหมู่บ้านพวกเขาเอง อย่างน้อยก็ในระยะแรก เพื่อที่จะรักษาแนวทางสังคมของพวกเขาไว้ เริ่มต้นโดยพวกเขาจะตั้งครอบครัวของตนไว้เบื้องหลังที่ในหมู่บ้าน และหากว่าพวกเขารุ่งเรืองขึ้นพอที่จะนำครอบครัวมาได้ ชีวิตของพวกเขาที่ในเมืองก็จะดำเนินต่อไป หรือจะเป็นการก่อสร้างสิ่งทีพวกเขาทิ้งเอาไว้ข้างหลังขึ้นใหม่ พวกเขานำเอาชีวิตในดินแดนสามเหลี่ยมลุ่มแม่น้ำไนล์ไปสู่ไคโร นำชีวิตจากลุ่มแม่น้ำไทกริสไปสู่กรุงแบกแดดและนำชีวิตจากเทือกเขากาบีล (Kabyle) ไปสู่กรุงแอลเจียร์ส จากเซาเวียะฮ์ (Shawiya) และแอนตี้แอตลาส (Anti-Atlas) ไปสู่กรุงคาซาบลังกา

อย่างไรก็ตามในท้ายที่สุด พวกเขาจะถูกนำเข้าสู่วิถีชีวิต ซึ่งมีความแตกต่างไม่เฉพาะจากหมู่บ้านเท่านั้นแต่แตกต่างจากนคร มะดีนะห์ ด้วย การไปที่ร้านรวงต่างๆ นั้น ไม่เหมือนกับการไปตลาด ถึงแม้ว่าพวกเขาจะชอบร้านเล็กๆ มากกว่า ที่ซึ่งความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นเรื่องเป็นไปได้มากกว่าก็ตาม ภัตตาคาร ร้านกาแฟและโรงภาพยนตร์เป็นที่ความบันเทิงแบบใหม่ๆ และสถานที่ใหม่ๆ สำหรับการพบปะกันสตรีสามารถออกนอกบ้านได้อย่างเสรีมากขึ้น และคนรุ่นใหม่ผู้มีการศึกษาในหมู่สตรีมุสลิม ก็เริ่มต้นออกนอกบ้านโดยไม่คลุมศีรษะ หรือไม่ก็คลุมอย่างบางๆ ลักษณะที่น่าพอใจของชีวิตภายในบ้านมีมากขึ้น ระบบน้ำและการระบายน้ำแบบสมัยใหม่ ไฟฟ้า และโทรศัพท์ได้แพร่หลายออกไปในทศวรรษของ ค.ศ. 1920 เช่นมีการใช้ก๊าซมาแต่แรกๆ วิถีทางของการขนส่งเปลี่ยนไป บริษัทเบลเยียมบริษัทหนึ่งได้วางทางรถรางไว้ในเมืองชายฝั่งทะเลบางเมืองในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า และรถยนต์ก็ปรากฏขึ้นรถยนต์คันแรกปรากฏบนท้องถนนของกรุงไคโรในปี ค.ศ. 1903 และต่อมาภายหลังจึงมีอยู่ใน

เมืองอื่นๆ ส่วนใหญ่ ในทศวรรษของ ค.ศ. 1930 รถยนต์ส่วนตัว รถประจำทางและรถแท็กซี่กลายเป็นเรื่องธรรมดา และรถเทียมม้าได้หายไปอย่างแท้จริงในทุกแห่งยกเว้นในเมืองชนบทเล็กๆ การเดินทางโดยรถยนต์จำเป็นต้องมีถนนและสะพานที่ดีกว่าเก่าและในทางกลับกันสิ่งเหล่านี้ทำให้สามารถขยายบริเวณของเมืองต่างๆ ออกไปได้ กรุงแบกแดดได้ขยายออกไปเป็นไมล์ๆ ไปตามชายฝั่งแม่น้ำไทกริส กรุงไคโรขยายออกไปถึงหมู่เกาะสองแห่งในแม่น้ำไนล์คือ หมู่เกาะราแวนาฮะฮ์ (Rawda) และกาซีเราะฮ์ (Gazira) และข้ามไปยังฝั่งตะวันตกของแม่น้ำด้วย

วิธีการของการขนส่งเหล่านี้ได้รวมประชากรในเมืองเข้าด้วยกันด้วยวิธีใหม่ ผู้ชายและผู้หญิงมีได้อยู่ภายในบริเวณที่พักอาศัยตลอดเวลาอีกต่อไป พวกเขาอาจอยู่ห่างจากงานของพวกเขาเป็นระยะทางไกลๆ ครอบครัวขยายอาจจะขยายข้ามเมืองไป ประชาชนที่มีเชื้อสายมาจากชาติพันธุ์หนึ่งหรือชุมชนทางศาสนาอาจจะอยู่ในบริเวณที่อยู่เดียวกันกับคนอื่นๆ แนวดวงของการเลือกแต่งงานอาจขยายออกไป อย่างไรก็ตามเส้นแบ่งที่มองไม่เห็นก็ยังคงมีอยู่ การแต่งงานในระหว่างชุมชนทางศาสนาคนละชุมชนยังคงเป็นเรื่องยากและเกิดขึ้นนานๆ ครั้ง ในเมืองต่างๆ ภายใต้อุปสรรคแห่งการปกครองของต่างชาติที่ถูกสร้างขึ้น ไม่เฉพาะแต่โดยทางศาสนาและของชาติเท่านั้น แต่โดยความสำนึกในอำนาจและความไร้สมรรถภาพด้วย ในบางวิธีเครื่องกีดกันมีสูงกว่าแต่ก่อน คือเมื่อชุมชนชาวยุโรปเติบโตขึ้น ความเป็นไปได้ที่พวกเขาจะใช้ชีวิตแยกออกไปก็ยิ่งมีมากขึ้นในทำนองเดียวกับในประเทศบ้านเกิดของของเขา ถ้าหากว่าชาวอาหรับพูดภาษาฝรั่งเศสและอังกฤษมากขึ้น ชาวยุโรปไม่กี่คนจะรู้ภาษาอาหรับหรือมีความสนใจต่อวัฒนธรรมอิสลาม นักเรียนอาหรับจำนวนมากที่กลับมาจากการศึกษาจากต่างประเทศได้นำเอาภรรยาชาวต่างชาติมากับพวกเขาด้วย ซึ่งไม่ได้รับการยอมรับอย่างเต็มที่อยู่เสมอจากทั้งสองฝ่าย

เนื่องจากชนชั้นกลางไม่จำเป็นที่จะต้องอาศัยอยู่ภายในเขตที่อยู่อาศัยของพวกเขาเอง ดังนั้นเขาจึงมิได้จำกัดอยู่กับเมืองของเขาอย่างที่เคยเป็นอีกต่อไป ความเปลี่ยนแปลงในการขนส่งได้เชื่อมโยงเมืองหนึ่งกับอีกเมืองหนึ่ง ประเทศหนึ่งกับอีกประเทศหนึ่งในวิธีใหม่ๆ เครือข่ายทางรถไฟซึ่งมีอยู่แล้วในปี ค.ศ. 1914 ได้ขยายออกไปในบางประเทศ ในประเทศส่วนมากถนนดีๆ ติดต่อกับเมืองใหญ่ๆ เป็นครั้งแรก ความเปลี่ยนแปลงที่น่าตื่นตาตื่นใจที่สุดคือการที่รถยนต์สามารถพิชิตทะเลทรายได้ในทศวรรษของ ค.ศ. 1920 พี่น้องชาวออสเตรเลียสองคนซึ่งชะตากรรมแห่งสงครามได้ชักนำเข้ามายังตะวันออกกลาง ได้เริ่มต้นงานบริการทางรถประจำทางโดยใช้รถแท็กซี่ และต่อมาก็โดยรถยนต์จากชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนไปตามทางของกรุงดามัสกัสหรือกรุงเยรูซาเล็มไปจนถึงกรุงแบกแดด การเดินทางจากอิรักไปยังซีเรียซึ่งใช้เวลาเป็นเดือน ก่อนสงคราม บัดนี้สามารถทำให้เหลือน้อยกว่าหนึ่งวันได้ นักเรียนจากภาคเหนือของอิรักผู้ซึ่งในตอนต้นของทศวรรษของ ค.ศ. 1920 เดินทางไปยังมหาวิทยาลัยอเมริกันแห่งกรุงเบรุต

(American University of Beirut) ไปทางเมืองบอมเบย์ เวลาสามารถไปที่นั่นโดยทางบกได้แล้ว ในวิธีเดียวกันรถบรรทุกและรถโดยสารสามารถข้ามทะเลทรายซาฮาราไปจากชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนได้

การติดต่อกันไม่ได้เพียงแต่กว้างขวางกว่าที่มันเคยเป็นมาเท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นในระดับที่ลึกกว่าได้ด้วย สื่อการแสดงออกใหม่ๆก่อให้เกิดจักรวาลของวาทกรรมซึ่งได้รวมชาวอาหรับผู้มีการศึกษาได้อย่างเต็มที่ ยิ่งกว่าการประกอบพิธีฮัจญ์และการเดินทางของนักวิชาการเพื่อแสวงหาการเรียนรู้สามารถทำได้ มีหนังสือพิมพ์เพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ และหนังสือพิมพ์ที่ออกในกรุงไคโรก็สามารถอ่านได้นอกประเทศอียิปต์ นิตยสารด้านวัฒนธรรมเก่าๆของอียิปต์ดำเนินต่อไปและมีหนังสือใหม่ๆเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางวรรณกรรมอย่างเช่น *อัล-ริซาละห์* (al-Risala) และ *อัล-ชะกะฟะฮ์* (al-Thaqafa) ซึ่งตีพิมพ์งานของกวีและนักวิจารณ์สำนักพิมพ์ต่างๆในกรุงไคโรและกรุงเบรุต ได้ผลิตหนังสือตำราเพื่อเพิ่มจำนวนของนักเรียนรวมทั้งกวีนิพนธ์ นวนิยาย และงานด้านวิทยาศาสตร์และประวัติศาสตร์ที่ได้รับความนิยม ซึ่งวางจำหน่ายในที่ที่มีชาวอาหรับอ่าน

ในปี ค.ศ. 1914 มีโรงภาพยนตร์ในไคโรและเมืองอื่นๆบางเมืองแล้ว ในปี ค.ศ. 1926 ภาพยนตร์ที่เป็นของอียิปต์ที่ถูกสร้างขึ้นจากนวนิยายอียิปต์ที่เป็นอียิปต์แท้เรื่องแรก คือเรื่อง *ซัยนับ* (zaynab) ในปี ค.ศ. 1932 มีภาพยนตร์พูดได้เรื่องแรกผลิตขึ้นในอียิปต์และในปี ค.ศ. 1939 ภาพยนตร์อียิปต์ได้ฉายไปทั่วโลกอาหรับ ในเวลานั้นเช่นกันได้มีสถานีวิทยุท้องถิ่นออกอากาศการพูด ดนตรี และข่าวและประเทศยุโรปบางประเทศก็ออกอากาศไปยังโลกอาหรับ ซึ่งเป็นการแข่งขันกัน

การเดินทาง การศึกษาและสื่อใหม่ๆทั้งหมดนี้ได้ช่วยให้เกิดโลกร่วมกันในเรื่องธรรมเนียมและความคิด ปรากฏการณ์การใช้ภาษาสองภาษาเป็นเรื่องธรรมดา อย่างน้อยในประเทศต่างๆบนชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ภาษาฝรั่งเศสและอังกฤษมีใช้ในทางธุรกิจและในบ้านเรือน ในหมู่สตรีผู้มีการศึกษาจากโรงเรียนแมซี ในที่สุดภาษาฝรั่งเศสอาจเข้ามาแทนที่ภาษาอาหรับในฐานะภาษาแม่ได้จริงๆ ข่าวคราวของโลกสามารถรวบรวมได้จากหนังสือพิมพ์หรือวิทยุของต่างชาติ ปัญญาชนและนักวิทยาศาสตร์จำเป็นที่จะต้องอ่านภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสมากกว่าภาษาอาหรับ ธรรมเนียมของการเดินทางไปยุโรปในวันหยุดหน้าร้อนที่นั่นเริ่มแพร่หลายออกไป ชาวแอลจีเรีย ชาวอียิปต์และปาเลสไตน์คุ้นเคยมากขึ้นกับการได้เห็นและพบปะกับนักท่องเที่ยวชาวยุโรปหรืออเมริกัน ขบวนการและการติดต่อดังกล่าวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในธรรมเนียมและทัศนคติ ซึ่งมีใช้เรื่องง่ายที่จะกำหนด มีวิธีต่างๆของการตกแต่งห้อง การแขวนรูปภาพบนผนัง

การรับประทานอาหารที่โต๊ะ การให้ความบันเทิงแก่เพื่อนฝูง เครื่องแต่งกายแบบต่างๆ โดยเฉพาะสำหรับสตรีซึ่งเดินตามสมัยนิยมของปารีส มีความบันเทิงแบบต่างๆ กัน คือในเมืองใหญ่ ๆ มีสนามแข่งม้าและนี่เป็นความบันเทิงแบบใหม่จากกีฬาแบบเก่าในลักษณะหนึ่ง แต่เทนนิสกีฬาของชนชั้นกลางและฟุตบอลซึ่งสร้างความสนุกสนานให้กับทุกคน และเล่นโดยใช้คนจำนวนมากนั้นเป็นของมาใหม่

ตัวอย่างของยุโรปและสื่อสมัยใหม่ยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการแสดงออกด้านศิลปะด้วย ทศศิลปะโดยส่วนรวมนั้นอยู่ในระยะกลางระหว่างเก่ากับใหม่ ได้มีความตกต่ำในมาตรฐานของความเป็นช่างฝีมือ ทั้งเพราะการแข่งขันที่มาจากสินค้าต่างชาติที่ผลิตขึ้นทีละมากๆ และด้วยเหตุผลภายใน คือการใช้วัตถุดิบที่รับเข้ามาและความจำเป็นที่ต้องมีรสนิยมใหม่ๆ รวมทั้งรสนิยมของบรรดานักท่องเที่ยว จิตรกรและปฏิมากรได้เริ่มทำงานตามรูปแบบของตะวันตก แต่ไม่ได้สร้างอะไรที่น่าสนใจต่อโลกภายนอกมากนัก ยังไม่มีห้องสะสมภาพศิลปะอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถก่อให้เกิดรสนิยมได้ และหนังสือภาพยังมิได้เป็นของธรรมดาเนื่องจากมันมีมาในภายหลัง งานด้านสถาปัตยกรรมขึ้นใหญ่ๆ สำหรับอาคารของรัฐบาลนั้นส่วนมากมอบให้แก่สถาปนิกอังกฤษหรือฝรั่งเศส พวกเขาบางคน (โดยเฉพาะสถาปนิกชาวฝรั่งเศสในแถบมัฆริบ) ทำงานด้วยการลอกเลียนแบบรูปแบบ 'ตะวันออก' ซึ่งก็น่าพอใจได้ สถาปนิกชาวอาหรับบางคนได้ฝึกฝนอยู่ ณ ต่างประเทศ ก็ได้เริ่มสร้างคฤหาสน์ตามแบบเมดิเตอร์เรเนียนเช่นกัน เช่น คฤหาสน์ที่ใช้แบบศิลปะสมัยใหม่ในกรุงไคโรและอาคารแรกของ สำนัก 'สมัยใหม่' ในเวลานั้น

เครื่องเล่นแผ่นเสียงที่เล่นดนตรีอาหรับเป็นครั้งแรก ถูกทำขึ้นในอียิปต์ตั้งแต่ตอนต้นๆ ของศตวรรษนั้น และเหตุฉุกเฉินของการส่งวิทยุกระจายเสียงและภาพยนตร์ดนตรีค่อย ๆ นำเอาความเปลี่ยนแปลงในแบบแผนด้านดนตรีมาใช้ นับตั้งแต่การแสดงสดๆ ไปจนถึงการแสดงที่มีการเขียนไว้และมีการซ้อม นับตั้งแต่ผู้แสดงที่ได้รับแรงดลใจมาจากผู้ฟังซึ่งปรบมือให้ และให้กำลังใจไปจนถึงความเงียบของห้องอัดเสียง นักร้องแสดงร่วมกับวงดนตรี ซึ่งใช้เครื่องดนตรีตะวันตกผสมกับเครื่องดนตรีแบบเก่าๆ บทเพลงบางเพลงที่พวกเขาร้องในทศวรรษของ ค.ศ. 1930 นั้น มีความใกล้เคียงกับดนตรีของอิตาลีหรือฝรั่งเศสมากกว่าจะเป็นดนตรีแบบเดิม อย่างไรก็ตาม รูปแบบเก่าๆ ยังคงมีอยู่ต่อไป ได้มีความพยายามที่จะศึกษาดนตรีเหล่านั้นในกรุงไคโร ตูนิซและแบกแดด นักร้องผู้ยิ่งใหญ่ตามแบบเดิมคือ อุมมุลุซฮุม (Umm Kulthum) ได้อัดเสียงกูรอานและร้องกวีนิพนธ์ที่เขียนขึ้นโดยเชากี (Shawqi) และกวีคนอื่น ๆ สื่อใหม่นี้ทำให้เธอกลายเป็นที่รู้จักจากปลายสุดของโลกอาหรับด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่ง

วัฒนธรรมของลัทธิชาตินิยม

การผสมผสานระหว่างส่วนประกอบของตะวันตกและชาวพื้นเมืองเกิดขึ้นอย่างมีผลสำเร็จที่สุดในงานวรรณกรรม หนังสือพิมพ์ วิทญ์และภาพยนตร์ขยายภาคภาษาอาหรับ ได้แพร่งานอักษรศาสตร์ของอาหรับสมัยใหม่ในแบบที่ทำให้ง่ายขึ้นไปทั่วโลกอาหรับ ขอบใจงานเหล่านี้ที่ลุ่มเสียงและสำเนียงของชาวอียิปต์ได้กลายเป็นที่คุ้นเคยในทุก ๆ แห่ง นักวิชาการสามคนในนครแบกแดด ดามัสกัส และไคโรเป็นผู้ที่คอยดูแลมรดกของภาษาได้พบว่า ด้วยข้อยกเว้นสองสามอย่าง ไม่มีการทำลายต่อฐานะความเป็นเอกของภาษาทางวรรณกรรม แต่พวกนักเขียนได้ใช้มันด้วยวิธีใหม่ สำนักของกวีอียิปต์ที่เกิดขึ้นในหรือใกล้กับศตวรรษของ ค.ศ. 1890 คือกลุ่ม 'อพอลโล' (Apollo) ใช้จังหวะและภาษาแบบเก่าแต่พยายามที่จะแสดงความรู้สึกส่วนตัวในวิธีที่จะให้เอกภาพต่อบทกวีทั้งหมด ในหมู่ผู้ที่รู้จักกันดีที่สุดคือซาคี อะบฺู ชาดี (Zaki Abu Shadi – ค.ศ. 1892-1955) เราสามารถแลเห็นอิทธิพลของบทกวีอังกฤษและฝรั่งเศสได้ในงานของกวีเหล่านี้ และในกลุ่มหนึ่งของรุ่นที่จะตาม นั่นคือนักโรแมนติก ซึ่งเชื่อว่าบทกวีควรจะเป็นการแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกด้วยความจริงใจ จึงให้ความสนใจต่อโลกธรรมชาติซึ่งมิได้เป็นประเพณีอยู่ในบทกวีนิพนธ์ของอาหรับ จึงได้กลายเป็นการครุ่นคิดถึงโลกที่สูญหายไปในผลงานของกวีชาวเลบานอน ผู้อพยพมาอยู่ในอเมริกาเหนือหรือใต้ มีโรแมนติกอยู่เช่นกันในทศวรรษของกวี ในฐานะที่เป็นผู้ทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้า ผู้เป็นปากเสียงให้แก่ความจริงที่ได้รับมาโดยจินตนาการจากภายนอก การแข็งข้อต่อต้านอดีตสามารถย้อนไปไกลจนถึงการปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง ที่แสดงให้เห็นในงานเขียนของผู้มีความริเริ่มมากที่สุดในกลุ่มพวกเขา นั่นคืออับดุล กอซิม อัล-ชับบี (Abu'l-Qasim al-Shabbi – ค.ศ. 1909-34) ชาวตูนิเซีย 'ทุก ๆ อย่างที่ความคิดของชาวอาหรับผลิตขึ้นมาในทุกช่วงของประวัติศาสตร์ของพวกเขา นั้นช่างน่าเบื่อและขาดความคล่องตัวด้านกวีเสียอย่างสุด ๆ'

การละเมิดอดีตนั้นแสดงให้เห็นได้ในพัฒนาการของรูปแบบทางอักษรศาสตร์บางอย่างที่ไม่เป็นที่รู้จักเลยในวรรณกรรมเก่า ๆ บทละครได้ถูกเขียนขึ้นในศตวรรษที่สิบเก้า และในสมัยนี้บทละครอีกจำนวนหนึ่งก็ได้ถูกเขียนขึ้น แต่โรงละครที่แสดงละครเหล่านั้นยังมีอยู่น้อยนอกจากการปรากฏตัวในอียิปต์ของโรงละครของนาญิบ ไรฮานี (Najib Rihani) อันเป็นละครบชขันวิพากษ์วิจารณ์สังคมและการสร้างบทละครเรื่อง 'กิช-กิช เบย์' (Kish-Kish Bey) ขึ้นมา ที่มีความสำคัญมากขึ้นก็คือการพัฒนานวนิยายและเรื่องสั้น ซึ่งเป็นที่รู้จักกันมากในอียิปต์ โดยมีนักเขียนจำนวนหนึ่งที่เกิดในทศวรรษสุดท้ายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้าและตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบได้สร้างสื่อใหม่ขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์และวิจารณ์สังคมและปัจเจกบุคคล ในเรื่องราวของพวกเขา พวกเขาได้บรรยายถึงความยากจนและความกดขี่คนยากจนในหมู่บ้านและ

ในเมือง การต่อสู้ของปัจเจกบุคคลที่จะได้เป็นตัวของตัวเองในสังคมที่จะพยายามจำกัดเขา ความขัดแย้งของคนรุ่นต่าง ๆ ผลกระทบอันวายของวิถีชีวิตและค่านิยมแบบตะวันตก ในหมู่พวกเขาก็มีมะห์มูด ตัยมูร (Mahmud Taymur – ค.ศ. 1894-1973) และยะห์ยา ฮักกี (Yahya Haqqi เกิดปี ค.ศ. 1903)

นักเขียนผู้ที่ได้แจกแจงปัญหาและความหวังต่างๆ ของคนในยุคสมัยเดียวกับเขาได้อย่างดีที่สุดคือ ฏอฮา ฮุเซน (Taha Husayn – ค.ศ. 1889-1973) ชาวอียิปต์ เขามีได้เป็นแค่ตัวแทนเท่านั้น แต่บางทีอาจจะเป็นคนที่มีความริเริ่มก่อนใครอื่นที่สุดในหมู่พวกเขาก็ว่าได้ และเป็นผู้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งที่ดีเหมือนยังคงดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมของโลก นั่นคืออัตชีวประวัติของเขาที่ชื่อ อัล-อัยยาม (al-Ayyam) เป็นเรื่องเล่าว่าเด็กชายตาบอดคนหนึ่ง มาตระหนักถึงตัวตนและโลกของเขาได้อย่างไร งานเขียนของเขามีทั้งนวนิยาย บทความ งานทางด้านประวัติศาสตร์และการวิจารณ์วรรณกรรม งานที่สำคัญคือ *มุสตะกบัล อัล-ชะกะฟะฮ์ ฟิ มิสร์* (Mustaqbal al-thaqafa fi Misr - อนาคตของวัฒนธรรมในอียิปต์) ในสมัยนั้นงานเหล่านี้แสดงให้เห็นความพยายามอันยั่งยืนที่จะรักษาความสมดุลของส่วนประกอบอันสำคัญสามประการไว้ ตามที่เขาแลเห็นว่าเป็นปัจจัยทางวัฒนธรรมอันเด่นของชาวอียิปต์ คือแก่นแท้ของอาหรับซึ่งเหนือสิ่งอื่นใดก็คือภาษาอาหรับแบบคลาสสิก เนื้อหาต่างๆ ที่ถูกนำเข้ามาจากภายนอกในสมัยต่าง ๆ เนื้อหาอื่นใดก็คือ มีลัทธินิยมเหตุผลของกรีก และส่วนประกอบพื้นฐานของชาวอียิปต์ซึ่งยืนหยัดอยู่ตลอดประวัติศาสตร์เขาเขียนไว้ดังนี้

องค์ประกอบสามประการได้ก่อรูปดวงวิญญาณด้านอักษรศาสตร์ของอียิปต์ขึ้นมา นับตั้งแต่การเริ่มต้นของการเป็นอาหรับ องค์ประกอบแรกก็คือส่วนประกอบของอียิปต์แท้ๆ ซึ่งเราได้รับมรดกมาจากชาวอียิปต์โบราณ... และซึ่งเราได้ดึงเอามาตลอดเวลาจากผืนดินและท้องฟ้าของอียิปต์ จากแม่น้ำไนล์และทะเลทรายของมัน ส่วนประกอบที่สองก็คือส่วนประกอบของอาหรับ ซึ่งมายังพวกเราโดยอาศัยภาษา ศาสนา และอารยธรรมของมัน อะไรก็ตามที่เราทำได้ เราก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงจากสิ่งนั้นได้ หรือทำให้มันอ่อนแอลงไปได้ หรือกำจัดอิทธิพลของสิ่งนั้นมีอยู่ในชีวิตของเราได้ เนื่องจากมันได้ผสมผสานกับชีวิตนั้นในวิถีที่ซึ่งได้ก่อรูปสิ่งนั้นขึ้นมาและกล่อมเกลานุคลิกลักษณะของมันขึ้น อย่าได้กล่าวว่านี่คือส่วนประกอบของต่างชาติ... ภาษาอาหรับมิใช่ภาษาต่างชาติในหมู่พวกเรา ก็คือภาษาของเราและใกล้ชิดกับเรามากกว่าภาษาของชาวอียิปต์โบราณนับพันเท่า... สำหรับองค์ประกอบที่สาม ก็คือส่วนประกอบของต่างชาติซึ่งมีอิทธิพลอยู่ตลอดเวลาต่อชีวิตของชาว อียิปต์และจะเป็นเช่นนั้นตลอดไป สิ่งนี้ได้มายังอียิปต์จากการติดต่อกับผู้คนที่เป็นเจริณแล้วในตะวันออกและตะวันตก... คือชาวกรีกและโรมัน ชาวยิวและโพนีเซียในสมัยโบราณ ชาวอาหรับ ชาวเตอร์ก และพวกครูเสดในสมัยกลาง ชาวยุโรปและอเมริกันในสมัยใหม่... ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะให้การศึกษาของชาวอียิปต์วางอยู่บนฐานอันมั่นคงของความสอดคล้องกันบางประการระหว่างส่วนประกอบทั้งสามเหล่านี้

การที่เขาเห็นว่าอียิปต์เป็นส่วนหนึ่งของโลกแห่งอารยธรรม ซึ่งเกิดขึ้นโดยความคิดของกรีกได้ปลุกความสนใจขึ้นในเวลานั้นมากที่สุด แต่บางทีคุณูปการที่ยิ่งยืนมากที่สุดของเขาจะอยู่ที่ความเข้าใจใส่ของเขาที่มีต่อภาษาอาหรับ และการสาธิตให้เห็นว่ามันสามารถแสดงความแตกต่างทั้งมวลทางความคิดและความรู้สึกในสมัยใหม่ได้นั่นเอง

เขาได้เขียนเรื่องราวของอิสลามด้วย แต่อย่างน้อยในทศวรรษของ ค.ศ. 1902 และทศวรรษของ ค.ศ. 1930 สิ่งที่เขาเขียนจะอยู่ในรูปของการสร้างจินตนาการขึ้นใหม่เกี่ยวกับชีวิตของท่านศาสดา ในลักษณะที่สามารถให้ความพอใจแก่อารมณ์ของผู้คนธรรมดาสามัญทั่วไป ต่อมาภายหลังเขาได้เขียนไปในลักษณะที่ผิดแผกออกไป แต่ช่วงหนึ่งหลักการแห่งความคิดที่รวมตัวขึ้นของเขามีได้มีลักษณะเป็นอิสลามมากเท่ากับเรื่องเอกลักษณ์รวมของชนชาติอียิปต์ ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง สิ่งนี้จะต้องเป็นลักษณะของชาวอาหรับผู้มีการศึกษาในรุ่นของเขา จุดแกนกลางของเรื่องเป็นเรื่องของชาติ ไม่เฉพาะว่ามันจะได้มีเอกราชอย่างไรเท่านั้น แต่เกี่ยวกับว่ามันจะมีความเข้มแข็งและสุขภาพที่จะรุ่งโรจน์อยู่ในโลกสมัยใหม่ได้อย่างไรด้วย คำจำกัดความของชาติอาจมีหลายอย่างต่าง ๆ กันคือ เนื่องจากประเทศอาหรับทุกประเทศต้องเผชิญหน้ากับปัญหาที่แตกต่างกันในเรื่องความสัมพันธ์กับผู้ปกครองชาวยุโรป จึงมีความโน้มเอียงอย่างน้อยก็ในหมู่ผู้นำทางการเมืองที่จะสร้างขบวนการของชาติ ที่แยกออกไปในแต่ละประเทศและสร้างอุดมการณ์ขึ้นเพื่อหาเหตุผลให้แก่ขบวนการเช่นนั้น สิ่งนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นจริงในอียิปต์ซึ่งมีจุดหมายปลายทางทางการเมืองของตนเองมาตั้งแต่สมัยของมุฮัมมัดอะลี ในบางกรณีข้อเท็จจริงของการมีอยู่อย่างแยกกันก็ได้รับความชอบธรรม โดยทฤษฎีของประวัติศาสตร์ขบวนการของนักชาตินิยมก็คือการแข็งข้อต่อต้านปัจจุบันและอดีตที่เพิ่งจะผ่านพ้นไป และสามารถจะเรียกร้องให้รื้อฟื้นความทรงจำของอดีตที่ไกลออกไป คืออดีตที่มีอยู่ก่อนศาสนาอิสลาม ซึ่งการค้นพบของนักโบราณคดีและการเปิดพิพิธภัณฑ์ได้ให้ความเป็นจริงที่แลเห็นได้ การค้นพบหลุมศพของกษัตริย์ตุตตะกะเมน (Tutankamen) ในปี ค.ศ. 1922 ได้รื้อให้เกิดความสนใจอย่างยิ่งใหญ่ และสนับสนุนชาวอียิปต์ให้เน้นที่ความต่อเนื่องของชีวิตชาวอียิปต์ ตั้งแต่สมัยของฟาโรห์ (Pharaohs) เป็นต้นมา

อะหมัด เซากี (Ahmad Shawqi) ผู้ซึ่งเป็นกวีของราชสำนักอียิปต์ได้ปรากฏตัวขึ้นในทศวรรษของ ค.ศ. 1920 ในฐานะที่เป็นปากเสียงให้แก่นักชาตินิยมอียิปต์ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจและความหวังมาจากความทรงจำถึงอดีตอันบรมโบราณของอียิปต์ กวีนิพนธ์ของเขาบทหนึ่งได้เขียนขึ้นเพื่อเปิดเผยถึงอนุสาวรีย์ในสวนสาธารณะแห่งหนึ่งในกรุงไคโร เขาได้แสดงภาพของสฟิงซ์ (Sphinx) เหมือนกับการมองลงไปสู่ความไม่เปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ของอียิปต์

จงกล่าวเถิด! และบางคำพูดของเจ้าจะชี้ทางให้เรา จงบอกเราเถิดและบางทีสิ่งที่เจ้าบอกเรา อาจจะปลอบใจพวกเราได้ เจ้าไม่เห็นฟาโรห์ผู้ทรงเนรมิตอำนาจของเขา อ้างว่าสืบเชื้อสายมาจากดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ให้ร่มเงาแก่อารยธรรมแห่งบรรพบุรุษของเรา ซึ่งเป็นอาคารอันสูงส่ง เป็นมรดกอันยิ่งใหญ่ ดอกหรือ?... เจ้าได้เห็นซีซาร์ ผู้กดขี่พวกเราและทำให้พวกเราเป็นทาส ผู้คนของเขาจับไล่พวกเราไปต่อหน้า พวกเขາเหมือนกับคนไล่ล่าและจากนั้นก็พ่ายแพ้ต่อผู้พิชิตที่สูงส่งกลุ่มเล็กๆ... (สฟิงซ์ พูดว่า) ข้าฯ ได้รักษาอะไรบางอย่างไว้เพื่อพวกท่านที่จะทำให้ท่านแข็งแกร่งขึ้น เพราะไม่มีสิ่งใดจะรักษาความหวานไว้ได้เหมือนดังหิน... รุ่งเช้าแห่งความหวังได้กวาดล้างความมืดแห่งความหม่นหวังออกไปแล้ว บัดนี้คือรุ่งอรุณที่พวกเรารอคอยมาเป็นเวลานาน

ด้วยการหยั่งรากอย่างลึกลงในขบวนการเช่นนี้ ไม่ว่าจะเป็นขบวนการเปิดเผยหรือไม่ก็ตาม นั่นเป็นส่วนประกอบของอาหรับ เนื่องจากว่าความมุ่งหมายของขบวนการชาตินิยมก็คือเพื่อสร้างสังคมสมัยใหม่ที่ปกครองตนเองและเจริญรุ่งเรืองขึ้นมา รวมทั้งการฟื้นฟูภาษาอาหรับในฐานะที่เป็นสื่อแห่งการแสดงออกที่ทันสมัย และเป็นข้อผูกมัดของเอกภาพซึ่งเป็นแก่นกลางของเรื่อง

ด้วยเหตุผลเดียวกัน ส่วนประกอบของอิสลามมีอยู่ในลัทธิชาตินิยมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ มันออกจะบอกอย่างเป็นนัยๆและจมเข้าไปในหมู่ชนชั้นผู้มีการศึกษาในสมัยนี้ ทั้งสองประการนี้เนื่องมาจากการแยกศาสนาออกจากชีวิตทางการเมือง ดูเหมือนจะเป็นเงื่อนไขแห่งความสำเร็จแห่งชีวิตของชาติในโลกสมัยใหม่ และเนื่องจากในประเทศอาหรับตะวันออกบางประเทศเช่น ซีเรีย ปาเลสไตน์ อียิปต์ มีมุสลิมและคริสเตียนอาศัยอยู่ร่วมกัน ดังนั้นจึงมีการเน้นในเรื่องพันธะของชาติร่วมกัน (ในเรื่องนี้เลบานอนเป็นกรณียกเว้นชาวเลบานอนส่วนใหญ่ที่สร้างขึ้นโดยชาวฝรั่งเศสนั้นรวมเอาชาวมุสลิมไว้มากกว่าที่แคว้นออตโตมานเคยมี ดังนั้นมุสลิมส่วนใหญ่จึงรวมเข้าไปในความเชื่อที่ว่าตนเองควรจะถูกดูดเข้าไปในดินแดนที่มีชาวอาหรับหรือชาวซีเรียเป็นส่วนใหญ่ สำหรับชาวคริสเตียนส่วนใหญ่นั้นจำเป็นที่จะต้องเป็นรัฐคริสเตียน จนกระทั่งถึงตอนปลายของทศวรรษของ ค.ศ. 1930 เท่านั้นที่ความคิดในเรื่องรัฐที่ขึ้นอยู่กับการข้อตกลงระหว่างชุมชนชาวคริสเตียน และชุมชนมุสลิมกลุ่มต่าง ๆ เริ่มต้นที่จะมีความเข้มแข็งขึ้น)

ความคิดที่ว่าประชาชนกลุ่มหนึ่งประกอบกันขึ้นเป็นชาติหนึ่ง และชาตินั้นควรจะเป็นเอกราชนั้นเป็นความคิดที่ง่าย ๆ ง่ายเกินกว่าที่จะมีความสามารถด้วยตัวเองที่จะหาทางนำสำหรับแนวทางซึ่งควรจะมีการจัดการกับชีวิตทางสังคม อย่างไรก็ตามในสมัยนี้ มันได้ทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นจุดรวมสำหรับความคิดอย่างอื่น ๆ โดยทั่วไป ลัทธิชาตินิยมในสมัยนี้เน้นในทางโลก เชื่อในความผูกพันที่สามารถโอบล้อมผู้คนจากสำนักคิดหรือศาสนาต่าง ๆ กันไว้ได้ และเป็นนโยบายที่ขึ้นอยู่กับการประโยชน์ของรัฐและสังคม และนักรัฐธรรมนุญนิยมนั้นเองที่ถือว่าเจตนารมณ์ของ

ชาติควรจะแสดงออกโดยรัฐบาลที่ได้รับเลือกตั้งซึ่งรับผิดชอบต่อสภาที่มีการเลือกตั้ง มันได้เน้นอย่างมากในเรื่องความจำเป็นสำหรับการศึกษาของประชาชนซึ่งจะสามารถทำให้ชาติมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่มากขึ้นในชีวิตร่วมกัน มันยืนหยัดเพื่อพัฒนาการอุตสาหกรรมของชาติ เนื่องจากการอุตสาหกรรมดูเหมือนจะเป็นที่มาแห่งพลัง

ความคิดของยุโรปในฐานะที่เป็นตัวอย่างในอุดมคติของอารยธรรมสมัยใหม่ ซึ่งทำให้การปฏิรูปรัฐบาลของศตวรรษแรกมีชีวิตชีวาขึ้นมานั้น เต็มไปด้วยพลังในขบวนการของชาติเหล่านี้ การเป็นเอกราชคือการได้รับการยอมรับโดยรัฐต่าง ๆ ของยุโรปในระดับที่เท่าเทียม คือการทำให้สิทธิในกราชอาณาจักรสำหรับพลเมืองต่างชาติถูกยกเลิกไปคือการที่ได้รับการยอมรับให้อยู่ในสันนิบาตชาติ และความทันสมัยคือมีการเมืองและชีวิตทางสังคมที่คล้ายคลึงกับในประเทศต่าง ๆ ของยุโรปตะวันตก

ส่วนประกอบอีกอย่างหนึ่งของกลุ่มความคิดนี้นั้น สมควรที่จะกล่าวถึงมากกว่าการพูดถึงอย่างคร่าวๆ ลัทธิชาตินิยมได้มอบแรงกระตุ้นให้แก่ขบวนการเพื่อการปลดปล่อยสตรี การเปิดโรงเรียนสำหรับเด็กหญิง โดยรัฐบาลและนักเผยแพร่ศาสนาชาวต่างชาติได้ให้แรงกระตุ้นต่อเรื่องนี้ระหว่างช่วงที่สองของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า การเดินทาง หนังสือพิมพ์ยุโรปและตัวอย่างของสตรียุโรปทั้งหมดนี้ช่วยให้กำลังใจในเรื่องนี้ ได้มีการอ้างเหตุผลทางทฤษฎีอยู่ในงานเขียนของนักเขียนสองสามคนที่เกี่ยวข้องกับขบวนการฟื้นฟูอิสลาม (แต่แน่นอนย่อมมิใช่หมดทุกคน)

อัตชีวประวัติของสมาชิกผู้หนึ่งที่มีชื่อเสียงจากครอบครัวมุสลิมชนชั้นแห่งนครเบรุต ได้นำเอาความคิดบางประการที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เดือดพล่าน เขาเกิดในปีสุดท้ายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า ได้รับการเลี้ยงดูมาในชีวิตครอบครัวแบบเก่าที่เคร่งครัดและอบอุ่นและสวมผ้าคลุมผมในที่สาธารณะจนถึงอายุยี่สิบปี อันบารา สลาม (Anbara Salam) ได้รับการศึกษาสมัยใหม่อย่างเต็มที่ มารดาและคุณยายของเธอเป็นคนอ่านออกเขียนได้ อ่านหนังสือศาสนาและประวัติศาสตร์ และตัวเธอเองถูกส่งไปโรงเรียนคาทอลิกอยู่พักหนึ่ง จากที่นั่นเธอได้รักษาความทรงจำอันยังยืนถึงความอ่อนน้อมและอ่อนหวานของแม่ชี ครั้นแล้วก็ไปเข้าโรงเรียนที่สร้างขึ้นโดยสมาคมมุสลิมที่มีความเมตตา เธอได้เรียนภาษาอาหรับจากนักวิชาการชั้นนำของสมัยนั้น ด้วยการไปเยือนกรุงไคโรในปี ค.ศ. 1912 ได้เผยให้เธอเห็นวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่สร้างความประหลาดใจบางประการ มีแสงไฟ ลิฟท์ รถยนต์ ภาพยนตร์ โรงละคร ซึ่งมีที่นั่งพิเศษสำหรับสตรี ก่อนที่เธอจะพ้นวัยรุ่น เธอเริ่มต้นเขียนในหนังสือพิมพ์ พุดินที่ประชุมสตรี และได้มีความคิดใหม่ๆ ถึงความเป็นอิสระของตนเอง เธอปฏิเสธไม่ยอมหมั้นเพื่อมีความสัมพันธ์

ในช่วงอายุน้อยๆ และตัดสินใจว่าเธอไม่ควรแต่งงานกับใครที่เธอยังไม่รู้จักดี เมื่อเธอแต่งงานเธอก็แต่งงานกับสมาชิกในครอบครัวของชาวเยรูซาเล็มที่มีชื่อเสียง คือ อะห์มัด ซามิห์ อัล-คอลลิดี (Ahmad Samih al-Khalidi) ผู้นำคนหนึ่งในการสนับสนุนการศึกษาของชาวอาหรับ ซึ่งเป็นผู้ที่เธอได้ร่วมชีวิตและเคราะห์กรรมของการเป็นชาวอาหรับปาเลสไตน์ ในขณะที่แสดงบทบาทของเธอในฐานะผู้ปลดปล่อยสตรีอาหรับ

ความปรารถนาที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งที่มีศักยภาพของชาติ ให้ความหมายใหม่ต่อการปลดปล่อยสตรี ชาติจะรุ่งเรืองได้อย่างไร ในเมื่อครึ่งหนึ่งของอำนาจของชาติมิได้ถูกนำไปใช้? จะเป็นสังคมที่มีอิสระได้อย่างไร ตรรกะที่ยังมีความไม่เท่าเทียมกันในสิทธิและหน้าที่? ความตื่นตัวของกิจกรรมของนักชาตินิยมก่อให้เกิดความกล้าหาญแบบใหม่ขึ้น ในฐานะที่เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีชาวอียิปต์ในสมัยของเธอ หูดา ชะอ์รอวี Huda Sha'rawi – ค.ศ. 1878-1947) มาถึงสถานีรถไฟกลางของนครไคโร เมื่อเธอเดินทางกลับมาจากงานประชุมสตรีในกรุงโรมเมื่อปี ค.ศ. 1923 เธอได้ก้าวลงมาบนรถไฟที่จะก้าวลงรถไฟ และดึงผ้าคลุมออกจากใบหน้าของเธอ กล่าวกันว่าสตรีที่อยู่ที่นั่นได้ปรบมือและบางคนก็ทำตามเธอ ตัวอย่างของเธอได้รับการปฏิบัติตามโดยคนในรุ่นของเธอบางคน ในขณะที่ผู้คนรุ่นต่อไปอาจไม่ได้คลุมผมอีกเลย

อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1939 ความเปลี่ยนแปลงยังไปไม่ไกลนัก มีเด็กผู้หญิงจำนวนมากขึ้นในโรงเรียนแต่มีไม่กี่คนในมหาวิทยาลัย เป็นการขยายเสรีภาพของการติดต่อกันทางสังคม แต่ก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพในสถานภาพทางกฎหมายของสตรี สตรีบางคนเข้าร่วมในกิจการทางการเมือง ขบวนการวาดโปสเตอร์และการต่อต้านนโยบายของอังกฤษในปาเลสไตน์ แต่ก็มีอาชีพไม่กี่อย่างเปิดให้สำหรับพวกเธอ อียิปต์ เลบานอนและปาเลสไตน์ได้ก้าวไปข้างหน้ามากที่สุดบนถนนสายนี้ แต่ในบางประเทศเช่นโมร็อกโก ซูดาน และประเทศต่างๆ ในคาบสมุทรอาหรับเกือบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงให้เห็น

อิสลามของชนชั้นนำและของมวลชน

ประชากรเก่าแก่ของเมืองต่างๆ ไม่ว่าจะมียศบรรยาศได้เท่าไรก็ตามได้ก่อรูปขึ้นมาจากประสบการณ์ของการอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนเมือง ระบบขนบธรรมเนียม การเป็นเจ้าของร่วมกันของสิ่งต่าง ๆ ที่ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้รวมพวกเขาเข้าด้วยกัน พวกขุนนางและชนชั้นกลางที่มีชีวิตอยู่ท่ามกลางช่างฝีมือและเจ้าของร้าน ได้ควบคุมการผลิตของพวกเขาและทำหน้าที่ในฐานะผู้ปกป้องพวกเขา ศาสนาของเมืองและชนบทแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันแต่ก็มีความ

เกี่ยวพันกันโดยการนมาชวรมกัน โดยเดือนเราะมะฎอน และการประกอบพิธีฮัจญ์และให้ความเคารพสำหรับลักษณะสถานต่าง ๆ ร่วมกัน อุละมาในเมืองส่วนใหญ่มาจากลัทธิซุนนีสายหนึ่งสายใด ซึ่งแตกกิ่งก้านสาขาแพร่ไปทั่วชนบท แม้กระทั่งถ้าชาวบ้านมีชีวิตรอดอยู่ด้วยชนบทประเพณีพวกเขาก็เคารพต่อชาวีอะฮ์ในหลักการ และอาจใช้รูปแบบของมันเพื่อแสดงถึงข้อตกลงที่สำคัญและกิจการที่ร่วมกัน อย่างไรก็ตามเวลานี้สองโลกแห่งความคิดและโลกแห่งการปฏิบัติยิ่งห่างไกลกันมากขึ้น ในเมืองต่าง ๆ แบบใหม่ การแยกกันทางกายภาพเป็นเครื่องหมายของการแยกทัศนคติ รสนิยม นิสัยใจคอและศาสนาออกจากกันอย่างลึกซึ้งขึ้น

ในทศวรรษของ ค.ศ. 1930 ส่วนใหญ่ของชนชั้นนำที่มีการศึกษามีได้อยู่ภายในขอบเขตของกฎหมายชาวีอะฮ์อีกต่อไป ในสาธารณรัฐเตอร์กียใหม่ได้มีการยกเลิกชาวีอะฮ์อย่างเป็นทางการ และนำเอากฎหมายที่เป็นจริงเป็นจัง ซึ่งมาจากแบบของชาวยุโรปมาแทนที่ ไม่มีประเทศอาหรับและไม่มีมหาอำนาจยุโรปที่ปกครองชาวอาหรับไปไกลถึงขั้นนั้น แต่ในประเทศต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิรูปในคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า ไม่ว่าจะนำมาโดยการปกครองตนเองที่กำลังทำการปฏิรูปหรือโดยผู้ปกครองต่างชาติ บัดนี้ได้มีการจัดตั้งระบบทางกฎหมาย 2 ระบบขึ้นเป็นที่เรียบร้อย คดีอาญา แพ่งและพาณิชย์ถูกตัดสินไปตามประมวลกฎหมายและวิธีดำเนินการแบบยุโรป ส่วนอำนาจหน้าที่ของชาวีอะฮ์และของผู้พิพากษาที่ใช้กฎหมายนี้นั้นจำกัดอยู่กับเรื่องราวที่เกี่ยวกับสถานภาพของตัวบุคคล ที่ได้รับการยกเว้นเป็นการเฉพาะได้แก่คาบสมุทรอาหรับ คือในซาอุดีอาระเบีย ชาวีอะฮ์ ในภาคของสำนักคิดฮัมบะลี เป็นเพียงกฎหมายเดียวของรัฐที่ได้รับการยอมรับ และข้อบังคับทางศาสนาคือกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการละหมาดและการถือศีลอด ถูกนำมาใช้อย่างเข้มงวดโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในประเทศต่างๆ ซึ่งก้าวของความเปลี่ยนแปลงมีมากที่สุดแม้แต่ข้อบัญญัติทางศาสนาของ ชาวีอะฮ์ ก็ได้มีการปฏิบัติตามอย่างกว้างขวางมากกว่าแต่ก่อน มันยังคงควบคุมช่วงเวลาอันยิ่งใหญ่ของชีวิตมนุษย์ คือ ช่วงถือกำเนิดและการขลิบปลายอวัยวะเพศ ข้อสัญญาในการแต่งงาน มรดกกรรมและมรดก แต่ในส่วนของชนชั้นกลางใหม่ พิธีการละหมาดห้าเวลาที่ประกาศด้วยการเชิญชวนจากหอสูงมีความสำคัญน้อยลงไปในฐานะที่เป็นมาตรการของเวลาและชีวิต บางทีเราะมะฎอนก็มีการปฏิบัติน้อยกว่าในอดีต เมื่อชีวิตเป็นอิสระจากความกดดันทางสังคมของนครมะดีนะฮ์ ซึ่งทุก ๆ คนต่างคอยดูแลเพื่อนบ้านของตน การใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ก็แพร่หลายมากขึ้น จำนวนของผู้คนที่ยึดถืออิสลามเป็นเพียงวัฒนธรรมตกทอด มากกว่าจะยึดถือเป็นกฎเกณฑ์ของชีวิตมีเพิ่มมากขึ้น

ในบรรดาชนชั้นนำผู้มีการศึกษาซึ่งอิสลามยังคงเป็นศาสนาที่มีชีวิตรอดอยู่ก็ค่อนข้างจะตีความอิสลามไปในแนวทางใหม่ ตำแหน่งของอุละมาในสังคมชั้นสูงในเมืองเปลี่ยนแปลงไป

พวกเขามีได้อยู่ในตำแหน่งสำคัญในระบบของรัฐบาลอีกต่อไปแล้ว พวกเขาไม่ใช่ปากเสียงเพื่อความไม่พอใจของชนชั้นกลาง แต่กลับเป็นผู้นำของพรรคการเมือง การศึกษาที่พวกเขาเสนอให้มิได้เป็นที่ดึงดูดใจของคนหนุ่มสาวและผู้ทะเยอทะยานซึ่งอาจมีทางเลือกอีกต่อไปแล้ว มันมิได้นำไปสู่ความก้าวหน้าในการทำงานของรัฐบาล และมันมิได้ปรากฏว่ามีการให้ความช่วยเหลือใดๆที่จะทำให้มีความเข้าใจหรือการเป็นนายของโลกสมัยใหม่ ในซีเรีย ปาเลสไตน์และเลบานอน ในอียิปต์และตูนิเซีย คนหนุ่ม (และคนสาวจำนวนหนึ่ง) ของครอบครัวชั้นดี จะเข้าโรงเรียนมัธยมสมัยใหม่ซึ่งเป็นของรัฐบาลหรือของคนต่างชาติ เข้ามหาวิทยาลัยในกรุงไคโรหรือเบรุต หรือไปศึกษาในฝรั่งเศส อังกฤษหรือโรงเรียนใหม่ๆที่สร้างขึ้นโดยชาวฝรั่งเศสในเมืองเฟซ คือวิทยาลัยเมาเลย์ อิดริส (College of Moulay Idris) กำลังดึงนักศึกษาให้ออกมาจากโรงเรียน กอรอวียีน (The Qarawiyyin)

ศาสนาอิสลามของผู้มีการศึกษาในรูปแบบใหม่ ไม่ได้เป็นไปตามแบบของมหาวิทยาลัยอัซฮัรหรือซัยตูนะฮ์อีกต่อไป แต่เป็นไปตามแบบของนักปฏิรูปจากสำนักคิดของอับดุลฮ์ (Abduh) บรรดาผู้ที่ตีความหมายความคิดของเขาไปในทิศทางเดียวกับการแยกโดยนิตินัย ระหว่างแวดวงของศาสนากับชีวิตทางสังคม ได้พบหัวข้อใหม่ของการอภิปรายในทศวรรษของ ค.ศ. 1920 การยกเลิกระบบเคาะลีฟะฮ์ของจักรวรรดิออตโตมานโดยสาธารณรัฐใหม่ของเตอร์กีก่อให้เกิดความคิดในเรื่องลักษณะของอำนาจหน้าที่ทางการเมือง และศาสนิกชนหนึ่งของอะลี อับดุลรอซิก ('Ali Abd al-Raziq - ค.ศ. 1888-1966) ได้เขียนหนังสือที่มีชื่อเสียงชื่อ อัล-อิสลามวะ อุลูลฮุกม์ - al-Islam wa usul al-hukm อิสลามและพื้นฐานของอำนาจหน้าที่ทางการเมือง) ซึ่งโต้เถียงว่าระบบเคาะลีฟะฮ์ มิได้มีที่มาจากพระเจ้าเป็นเจ้า และท่านศาสดาก็มิได้ถูกส่งมาให้อำนาจรัฐและที่จริงท่านก็มิได้ทำเช่นนั้นด้วย

ในความเป็นจริง ศาสนาของอิสลามนั้นปลอดจากระบบเคาะลีฟะฮ์ซึ่งเป็นรู้จักของชาวมุสลิม... มันมิได้เป็นสถาบันศาสนาหรือเป็นสำนักงานของผู้พิพากษาหรือสำนักงานของรัฐ แต่อย่างใด... สิ่งเหล่านี้เป็นสำนักงานทางการเมืองแท้ๆ ศาสนาไม่เกี่ยวอะไรกับสิ่งเหล่านี้ ศาสนามีได้รู้จักหรือปฏิเสธสิ่งเหล่านั้น มิได้ออกคำสั่งหรือห้ามสิ่งเหล่านั้น อิสลามทั้งเรื่องเหล่านั้นไว้กับเราให้ปรึกษากันในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นในหลักการของเหตุผล ประสบการณ์ของชาติต่างๆและกฎหมายของรัฐศาสตร์

ความคิดของเขาได้รับการตอบรับอย่างเลวร้ายจากนักอนุรักษนิยมทางศาสนา แต่ความหมายของมันที่ว่าระบบเคาะลีฟะฮ์ไม่ควรได้รับการฟื้นฟูขึ้นมานั้น ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป

ความคิดแนวอื่น ๆ ซึ่งมาจากอับดุลฮ์ คือความคิดซึ่งเน้นไปที่ความจำเป็นที่จะกลับไปสู่พื้นฐานของความศรัทธา และรับเอามาจากศรัทธาเหล่านั้นโดยการใช้เหตุผลที่มีความรับผิดชอบ

เป็นจริยธรรมทางสังคมซึ่งได้รับการยอมรับในสมัยใหม่นี้ ลัทธิปฏิรูปชนิตนี้เริ่มมีอิทธิพลอย่างมากในแถบมัฆริบและเป็นลัทธิซึ่งในที่สุดจะมีรูปแบบของการเมือง ในแอลจีเรีย สมาคมของอุลมาแอลจีเรีย (Association of Algerian Ulama) ได้ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1931 โดยมุฮัมมัด เบ็นบาดีส (Muhammad Ben Badis) ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะฟื้นฟูความยิ่งใหญ่ทางศีลธรรมของอิสลามพร้อมทั้งภาษาอาหรับในหมู่ประชาชน ซึ่งการปกครองของฝรั่งเศสนับร้อยปีได้ฉีกทิ้งสิ่งนี้ออกจากรากเหง้าของพวกเขา สมาคมดังกล่าวพยายามทำสิ่งนี้ด้วยการตีความของอิสลามที่ขึ้นอยู่กับพระมหาคัมภีร์กุรอานและหะดีษไปใช้ และมุ่งที่จะทำลายอุปสรรคระหว่างนิกายและสำนักคิดทางกฎหมายลง ด้วยการก่อตั้งโรงเรียนที่มีใช้ของรัฐบาลซึ่งสอนด้วยภาษาอาหรับ และด้วยการทำงานเพื่อปลดปล่อยสถาบันอิสลามจากการควบคุมของรัฐ งานของสมาคมนี้ทำให้เกิดความเป็นปรปักษ์กับพวกผู้นำของนิกายซูฟีและความระแวงสงสัยของรัฐบาลฝรั่งเศส และในปี ค.ศ. 1939 สมาคมนี้ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับชีวิตทางการเมืองอย่างเต็มที่มากขึ้นและเห็นด้วยกับข้อเรียกร้องของนักชาตินิยมว่า ชาวมุสลิมควรมีสิทธิเท่าเทียมกันภายในระบบของฝรั่งเศส โดยไม่ต้องยกเลิกกฎหมายและหลักจริยธรรมทางสังคมที่แตกต่างกัน

ในโมร็อกโกก็เช่นเดียวกันคำสอนของนักปฏิรูปได้หยั่งรากลงในทศวรรษของ ค.ศ. 1920 โดยมีผลอย่างเดียวกัน ความพยายามที่จะชำระล้างอิสลามในโมร็อกโกจากความทุจริตฉ้อฉลของสมัยหลังๆ นั้นหมายถึงการโจมตีตำแหน่งซึ่งผู้นำสายซูฟีมีอยู่ในสังคมของโมร็อกโก และเพื่อเรียกร้องให้มีสังคมและรัฐที่วางอยู่บนกฎหมาย ชารีอะฮ์ที่ปฏิรูปแล้วเพื่อต่อต้านการยึดครองของต่างชาติในประเทศนั้น คำสอนดังกล่าวชี้ทางไปสู่การปฏิบัติทางการเมืองและเมื่อขบวนการชาตินิยมปรากฏขึ้น จึงมีสานุศิษย์ของนักปฏิรูปต่างๆ เป็นผู้นำ นั่นคือ อัลลัล อัล-ฟาซี (Allal al-Fasi – ค.ศ. 1910-74) ช่วงเวลาสำหรับปฏิวัติการมาถึงในปี ค.ศ. 1930 เมื่อสิ่งที่เชื่อกันว่าเป็นความพยายามของฝรั่งเศสที่จะนำเอากฎหมายที่ใช้กันอยู่ในแคว้นต่างๆ ของชาวเบอร์เบอร์เข้ามาแทนที่กฎหมายชารีอะฮ์ นั้น ถูกตีความโดยนักชาตินิยมในฐานะที่เป็นความพยายามที่จะแยกชาวเบอร์เบอร์ ออกจากชาวอาหรับ และจัดหาประเด็นซึ่งพวกเขาสามารถจะระดมความคิดเห็นของชาวเมืองได้

เหล่านี้ออกขบวนการที่อยู่ในหมู่ชนชั้นนำผู้มีการศึกษา แต่มวลชนในเมืองและประชาชนชาวชนบทซึ่งมีมากกว่าชาวเมืองนั้น พวกเขายังคงยึดมั่นอยู่กับแนวทางของความเชื่อและพฤติกรรมเก่าๆ การละหมาด ถือศีลอดและประกอบพิธีฮัจญ์ยังคงมอบรูปร่างให้แก่กระแสวิวนวาร์และขวบปี ผู้เผยแพร่ในมัสญิดในวันศุกร์และพวกครู ซูฟี ผู้ดูแลหลุมฝังศพของนักบุญ ยังคงเป็นผู้ที่ก่อรูปและแสดงมติมหาชนในเรื่องปัญหาของสมัยนั้นอยู่ นิกายซูฟียังคงแพร่ขยายออกไปในหมู่มวลชนในเมืองและชนบท แต่ลักษณะและบทบาทของมันเปลี่ยนแปลงไป ภายใต้

อิทธิพลของลัทธิปฏิรูปและลัทธิวะหะบี (Wahhabism) อุละมาและชนชั้นผู้มีการศึกษาเข้ามาร่วมกับพวกเขาด้วยเพียงไม่กี่คน และความคิดและการปฏิบัติแบบซุฟีก็มิได้รับการยึดมั่นอีกต่อไปภายในข้อจำกัดของวัฒนธรรมอันสูงของชาวเมือง เมื่อรัฐบาลเข้าควบคุมครอบครองชนบท บทบาททางการเมืองของผู้นำซุฟีก็จำกัดตัวลงมากขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา แต่ตรงที่ซึ่งการควบคุมอ่อนแอหรือขาดแคลนเขาก็สามารถขึ้นมาเป็นหัวหน้าของขบวนการทางการเมืองได้ ระหว่างที่อิตาลีพิชิตลิเบียนั้น มีการต่อต้านในภูมิภาคตะวันออกคือแคว้นซีเรนัยกา ซึ่งมีพวกหัวหน้าซุฟีสายซานูซี (Sanusi order) เป็นผู้นำและผู้กำกับ

แม้แต่ภายในโลกของอิสลามสมัยนิยมภาคของการเมืองที่มีนักกิจกรรมมากขึ้นได้แพร่หลายออกไป ในหมู่คนงานแอลจีเรียในฝรั่งเศสและในประเทศแอลจีเรียเอง ขบวนการของประชาชนได้แพร่ออกไปในทศวรรษของ ค.ศ. 1930 คือขบวนการเอตัวเลอนอร์อาฟรีแก็ง (ดาวแห่งแอฟริกาเหนือ- Etoile Nord-Africaine) นำโดยเมสซาลี อัล-ฮัจญ์ (Messali al-Haji) ผู้เป็นนักชาตินิยมที่เปิดกว้างมากกว่าขบวนการของชนชั้นนำผู้มีการศึกษาชาวฝรั่งเศส และเอนเอียงไปทางความรู้สึกแบบอิสลามอย่างเปิดเผยมากกว่า ที่มีความสำคัญอย่างมากคือขบวนการในอียิปต์ขบวนการหนึ่งซึ่งทำงานในฐานะตัวอย่างของกลุ่มที่คล้ายคลึงกันในประเทศมุสลิมอื่น ๆ นั่นคือสมาคมภราดรภาพมุสลิม (Society of the Muslim Brothers) ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1928 โดยครูโรงเรียนประถมศึกษาคือ หะซัน อัล-บันนา (Hasan al-Banna – ค.ศ. 1906-49) ขบวนการนี้มิได้เน้นเรื่องทางการเมืองโดยเฉพาะหรือเป็นพิเศษ

เจ้าไม่ได้เป็นสมาคมการกุศล หรือเป็นพรรคการเมืองหรือเป็นองค์กรท้องถิ่นซึ่งมีความมุ่งหมายอันจำกัด หากแต่เจ้าเป็นดวงวิญญาณใหม่ในหัวใจของชาตินี้ เพื่อจะมอบชีวิตให้กับสิ่งนี้โดยวิถีทางของกูราน... เมื่อถามว่าจะเรียกเจ้าว่าอย่างไรดี จงตอบเถิดว่ามันคืออิสลาม อันเป็นคำสอนของศาสนามุฮัมมัด เป็นศาสนาซึ่งมีการปกครองบรรจุอยู่ภายในและมีเสรีภาพเป็นหนึ่งในข้อบังคับของมัน ถ้าหากว่าเจ้าถูกกล่าวว่าเป็นเรื่องการเมือง ก็จงตอบว่าอิสลามมิได้อนุญาตให้มีการแบ่งแยกกันเช่นนั้น ถ้าเจ้าถูกกล่าวหาว่าเป็นนักปฏิวัติก็จงกล่าวว่า 'เราคือปากเสียงเพื่อสิทธิและเพื่อสันติภาพซึ่งเราเชื่อมั่นอย่างสุดรัก และเป็นสิ่งที่เราภาคภูมิใจ ถ้าท่านลุกขึ้นมาต่อต้านพวกเราหรือยืนขวางหนทางแห่งคำสอนของเรา เราก็ได้รับอนุญาตจากพระผู้เป็นเจ้าให้ปกป้องตัวเราต่อความอยุติธรรมของท่าน'⁶

ขบวนการภราดรภาพมุสลิมได้เริ่มขึ้นในฐานะขบวนการเพื่อการปฏิรูปจริยธรรมของปัจเจกบุคคลและของสังคม วางอยู่บนการวิเคราะห์ที่ว่าสิ่งใดผิดอยู่ในสังคมมุสลิม มีส่วนละม้ายกัน และมีส่วนหนึ่งนำมาจากกลุ่มสะลาฟียะฮ์ (Salafiyya) พวกเขาเชื่อว่าอิสลามได้เสื่อมคลายลงเนื่องมาจากการมีจิตวิญญาณของการลอกเลียนแบบอย่างมีดบอดมีอยู่ทั่วไป และการเข้ามามากเกินไปของลัทธิซุฟี สิ่งเหล่านี้ได้ถูกเพิ่มเติมด้วยอิทธิพลของตะวันตก ซึ่งทั้งๆที่

สังคมก็มีหลักคุณธรรมทางสังคมอยู่แล้ว แต่ยังได้นำเอาค่านิยมที่แปลกปลอม ความไร้ศีลธรรม กิจกรรมของนักเผยแพร่ศาสนาและการครอบครองแบบอาณานิคมเข้ามาอีก การเริ่มต้นของการเผยแพร่ภาษาก็คือการนำชาวมุสลิมกลับคืนสู่อิสลามที่แท้จริง นั่นคืออิสลามของพระมหาคัมภีร์กูรอานตามที่มีการตีความโดยการ*อิญติฮาด* ที่แท้จริง และพยายามที่จะปฏิบัติตามคำสอนของอิสลามในทุกแวดวงของชีวิต อียิปต์ควรจะกลายเป็นรัฐอิสลามที่ขึ้นอยู่กับกฎหมาย*ชารีอะฮ์* ที่ได้รับการปฏิรูปแล้ว ทั้งนี้ควรมีนำไปใช้กับชีวิตทุกแง่มุม สตรีควรมีการศึกษาและได้รับอนุญาตให้ทำงานได้ แต่ควรจะยังคงรักษาการอยู่ห่างกันทางสังคมระหว่างพวกเธอกับพวกผู้ชายไว้ การศึกษาควรจะขึ้นอยู่กับศาสนา เศรษฐกิจก็เช่นกันควรจะได้รับการปฏิรูปไปตามแนวทางของหลักการที่สรุปมาจากกูรอาน

คำสอนนี้มีนัยในทางการเมืองด้วยเช่นกัน ถึงแม้ว่าขบวนการภราดรภาพนี้ตั้งแต่แรกจะไม่ได้อ้างว่าพวกเขาเองควรจะทำกรปกครอง แต่พวกเขาก็จะยอมรับเฉพาะผู้ที่ปฏิบัติตาม*ชารีอะฮ์* เท่านั้นว่าเป็นผู้ปกครองที่ชอบธรรม และต่อต้านการปกครองของต่างชาติซึ่งคุกคามต่อ*ชารีอะฮ์* และชุมชนของผู้ศรัทธา ในระยะเวลาที่พวกเขาเกี่ยวข้องกับอียิปต์เท่านั้น แต่ทรงชนะของพวกเขา ก็ขยายออกไปทั่วโลกมุสลิม และการเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันในการเมืองครั้งแรกนั้น มีมาพร้อมกับการปฏิวัติของชาวอาหรับปาเลสไตน์ในปลายทศวรรษของ ค.ศ. 1930 ในตอนปลายทศวรรษนั้นพวกเขานับได้ว่าเป็นกองกำลังทางการเมืองที่ขยายเข้าไปในหมู่ประชากรในเมือง ไม่ใช่ในหมู่คนจนหรือผู้มีการศึกษาสูงมาก แต่ในหมู่ผู้ที่มีสถานภาพกลางๆ เช่นช่างฝีมือ พ่อค้าเล็ก ๆ ครูและนักวิชาชีพผู้ซึ่งยืนอยู่ภายนอกวงจรรออันมีเสน่ห์ ของชนชั้นนำที่มีอำนาจมาก ได้รับการศึกษาเป็นภาษาอาหรับมากกว่าเป็นภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศส และอ่านพระคัมภีร์ของพวกเขาด้วยรูปแบบที่ง่าย ๆ ตามตัวอักษร

ความเชื่อของขบวนการดังกล่าวในฐานะของขบวนการภราดรภาพมุสลิมที่ว่า คำสอนและกฎหมายของอิสลามสามารถให้พื้นฐานของสังคมต่อโลกสมัยใหม่ได้ สิ่งนี้ได้รับการสนับสนุนโดยการสร้างรัฐซึ่งมีพื้นฐานดังกล่าว - นั่นคือประเทศซาอุดีอาระเบีย ความพยายามของกษัตริย์อับดุลอาซีซ (Abd al' Aziz) และผู้สนับสนุนกลุ่มวะหะบีของพระองค์ที่จะรักษาความสำคัญของกฎหมาย*ชารีอะฮ์* ในรูปแบบของฮัมบะลีไว้ เพื่อต่อต้านขนบธรรมเนียมของชาวเผ่าในด้านหนึ่งและต่อต้านของใหม่ๆจากตะวันตกอีกด้านหนึ่ง นั่นก็คือจะต้องมีอิทธิพลมากขึ้นในระยะหลังๆ เมื่อราชอาณาจักรมีสถานภาพที่สำคัญมากขึ้นในโลก แต่แม้กระทั่งในสมัยนี้ราชวงศ์ซาอุดีก็ยังมีชื่อเสียงก้องกังวาลอยู่บางประการ คือถึงแม้ว่าซาอุดีอาระเบียจะยากจนและล้าหลัง อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีเมืองสำคัญๆ อันศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาของอิสลามอยู่

ภาคที่ 5

สมัยแห่งชาติ – รัฐ (ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1939)

สงครามโลกครั้งที่สองได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอำนาจในโลกไป ความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศส ภาวะด้านการเงินของสงคราม การเกิดขึ้นของสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตในฐานะมหาอำนาจและการเปลี่ยนแปลงบางประการในบรรยากาศของความคิดเห็น จะนำไปสู่การสิ้นสุดการปกครองของอังกฤษและฝรั่งเศสในประเทศอาหรับทั้งหลายในอีกสองทศวรรษข้างหน้า วิกฤติการณ์คลองสุเอซ (Suez crisis) ในปี ค.ศ. 1956 และสงครามแอลจีเรีย (Algerian war) ในปี ค.ศ. 1954-62 แสดงให้เห็นถึงความพยายามอันสำคัญครั้งสุดท้ายของมหาอำนาจที่ยืนยง สถานภาพของตน ในสถานที่หนึ่งคือปาเลสไตน์ การถอนทหารของอังกฤษนำไปสู่ความพ่ายแพ้สำหรับชาวอาหรับเมื่อรัฐอิสราเอลถูกก่อตั้งขึ้นมา ในที่อื่นๆ การปกครองของอังกฤษถูกแทนที่โดยรัฐบาลต่าง ๆ ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งผูกมัดอยู่กับกลุ่มความคิดที่มารวมกันอยู่รอบ ๆ ลัทธิชาตินิยม คือ การพัฒนาทรัพยากรแห่งชาติ การศึกษาของประชาชนและการปลดปล่อยสตรี พวกเขาต้องพยายามที่จะดำเนินนโยบายภายในสังคมไปในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ประชากรกำลังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เมืองต่าง ๆ กำลังขยายตัวออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองที่เป็นเมืองหลวง สังคมต่าง ๆ ถูกแบ่งเป็นชั้นๆ ในวิธีต่าง ๆ กัน และสื่อสารมวลชนใหม่ๆ เช่น ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ และตลับเทป ทำให้การระดมพลในรูปแบบต่าง ๆ สามารถ เป็นไปได้

ความคิดที่เด่นอยู่ในปี ค.ศ. 1950 และ ค.ศ. 1960 เป็นเรื่องของลัทธิชาตินิยมอาหรับที่ปรารถนาให้มีการรวมตัวอย่างใกล้ชิดของประเทศอาหรับต่างๆ การเป็นเอกราชจากประเทศมหาอำนาจและการปฏิรูปสังคมไปในทิศทางที่จะมีความเท่าเทียมกันมากขึ้น ความคิดนี้ได้รวมเป็นเนื้อเดียวกันในบุคลิกภาพของยะมัล อับดุล นาสिर (Jamal 'Abd al-Nasir) ผู้ปกครองแห่งอียิปต์อยู่ระยะหนึ่ง อย่างไรก็ตามความพ่ายแพ้ของอียิปต์ซีเรียและจอร์แดนในสงครามปี ค.ศ. 1967 ต่อบริสาเอลได้หยุดยั้งความก้าวหน้าของความคิดนี้และเปิดทางให้แก่ช่วงสมัยของความไม่เป็นเอกภาพและการต้องพึ่งพามหาอำนาจใดมหาอำนาจหนึ่งเพิ่มขึ้น โดยมีสหรัฐอเมริกาอยู่ในตำแหน่งสูงสุด ในระดับอื่น ๆ การติดต่อระหว่างชนชาวอาหรับกำลังเป็นไปอย่างใกล้ชิดกัน ความคิดและภาพลักษณ์ทั้งเก่าและใหม่ซึ่งถูกถ่ายทอดจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง ในประเทศอาหรับบางประเทศ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำมันทำให้ความเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็วและสิ่งนี้ได้ดึงดูดผู้อพยพมาจากประเทศอื่น ๆ

ในทศวรรษของ ค.ศ. 1980 การผสมผสานร่วมกันของปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ได้เพิ่มความคิดที่สามเข้ามาสู่ความคิดในเรื่องลัทธิชาตินิยม และความยุติธรรมในสังคมในฐานะที่เป็นพลังที่อาจให้ความชอบธรรมแก่รัฐบาลได้ แต่ก็อาจทำให้ขบวนการของการต่อต้านสิ่งเหล่านั้นมีชีวิตชีวาขึ้นด้วย ความจำเป็นที่จะต้องมีการโค่นล้มความจำเป็นของประชากรชาวเมืองที่ถูกถอนรากถอนโคนในการที่จะค้นหาพื้นฐานอันแข็งแกร่งเพื่อชีวิตของพวกเขา ความรู้สึกถึงภัยแห่งอดีตในความคิดของลัทธิชาตินิยม ความไม่พอใจต่อความคิดและขนบธรรมเนียมใหม่ๆ ที่มาจากโลกตะวันตกและตัวอย่างของการปฏิบัติ ของอิหร่านในปี ค.ศ. 1979 ทั้งหมดนี้นำไปสู่ความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วแห่งความรู้สึกและความจงรักภักดีต่ออิสลาม

บทที่ 21

จุดจบของจักรวรรดิต่างๆ (ค.ศ. 1939-1962)

สงครามโลกครั้งที่สอง

สงครามโลกครั้งที่สองเข้าสู่โลกอาหรับซึ่งดูเหมือนจะตกอยู่ในกำมือของระบบอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสอย่างแน่นหนา นักชาตินิยมอาหรับที่จะได้มีสถานภาพที่น่าพอใจมากขึ้นในหมู่พวกเขา แต่ความสูงส่งทางการทหาร เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของอังกฤษและฝรั่งเศสดูเหมือนจะไม่มีที่ติสักอย่าง ไม่ว่าสหรัฐอเมริกาหรือสหภาพโซเวียตต่างก็ไม่มีวี่แวงของความสนใจในตะวันออกกลางหรือแถบมัชริบมากมายอะไรนอกจากเพียงจำกัดเท่านั้น อำนาจและการโฆษณาของเยอรมนีและอิตาลีมีอิทธิพลต่อคนรุ่นหนุ่มสาวอยู่บ้าง แต่จนกระทั่งเกิดสงครามขึ้น โครงสร้างพื้นฐานอันแสนจะมั่นคงก็ดูเหมือนจะสามารถต้านทานการเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตาม สงครามกลายเป็นตัวช่วยอีกครั้งหนึ่งซึ่งได้นำเอาความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในอำนาจและชีวิตทางสังคม รวมทั้งในความคิดและความหวังของผู้ได้รับผลกระทบจากมันมาให้

ในระยะสองสามเดือนแรกสงครามเป็นเรื่องของยุโรปภาคเหนือ โดยกองทัพของฝรั่งเศสในแถบมัชริบ และกองทัพของอังกฤษและฝรั่งเศสในตะวันออกกลางต่างก็ตื่นตัว แต่ยังมีได้เข้าร่วม เหตุการณ์เปลี่ยนไปในปี ค.ศ. 1940 เมื่อฝรั่งเศสต้องพ่ายแพ้และถอนตัวออกจากสงครามและอิตาลีเข้ามาแทนที่ กองทัพอิตาลีคุกคามสถานภาพของอังกฤษในทะเลทรายทางตะวันตกของอียิปต์และในเอธิโอเปียทางเขตแดนทางใต้ของซูดาน ในเดือนแรก ๆ ของปี ค.ศ. 1941 การที่เยอรมนีเข้ายึดครองยูโกสลาเวียและกรีซได้ก่อให้เกิดความกลัวว่า เยอรมนีอาจเคลื่อนต่อไปทางตะวันออกเข้าไปยังซีเรียและเลบานอน ซึ่งฝรั่งเศสปกครองอยู่โดยรับคำสั่งมาจากประเทศฝรั่งเศสและเข้าไปในอิรักซึ่งอำนาจตกอยู่ในมือของกลุ่มนายทหารและนักการเมืองที่นำโดย รอชิด อะลี อัล-ญัยลานี (Rashid 'Ali al-Gaylani – ค.ศ. 1892-1965) และมีความสัมพันธ์อยู่บ้างกับเยอรมนีในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1941 กองกำลังอังกฤษเข้าครองครองอิรัก ซึ่งได้ฟื้นฟูรัฐบาลที่พอใจอังกฤษขึ้นมา และในเดือนมิถุนายนอังกฤษเข้ารุกรานซีเรียและกองกำลังแห่งอาณานิคมพร้อมกับที่กองทัพฝรั่งเศสก่อตัวขึ้นมาจากผู้ที่ขานรับต่อการเรียกร้องของนายพลเดอ โกล (General de Gaulle) ว่าฝรั่งเศสมิได้แพ้ในสงครามและคนฝรั่งเศสควรจะมีส่วนร่วมอยู่ในนั้นด้วย

จากตอนกลางของปี ค.ศ. 1941 สงครามระหว่างรัฐต่างๆ ในยุโรปกลายเป็นสงครามโลก เยอรมนีรุกรานรัสเซีย เปิดทางให้แก่ความเป็นไปได้ว่าเยอรมนีอาจรุกคืบเข้าไปในตะวันออกกลางโดยผ่านทางแค้วนคอเคซัสและเตอร์กี และความปรารถนาที่จะส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ของอังกฤษและอเมริกันไปยังรัสเซีย นำไปสู่การยึดครองอิหร่านโดยกองทัพของอังกฤษและโซเวียตร่วมกัน

ในตอนปลายปีนั้นการโจมตีของญี่ปุ่นต่อนาวิกโยนิออเมริกันนำเอาสหรัฐอเมริกาเข้าสู่สงครามต่อต้านเยอรมนี อิตาลี ตลอดจนญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. 1942-3 เป็นจุดเปลี่ยนในตะวันออกกลาง กองทัพเยอรมันได้เข้าเสริมกำลังของอิตาลีในลิเบีย และในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1942 พวกเขาได้รุกคืบเข้าไปสู่อียิปต์และตั้งหลักอยู่ไม่ห่างจากเมืองอเล็กซานเดรียนัก แต่สงครามในทะเลทรายเป็นสงครามที่เคลื่อนไหวอย่างรวดเร็ว และก่อนสิ้นปีการดีได้ทำให้กองกำลังของอังกฤษรุกไปทางตะวันตกได้ไกลจนเข้าไปในลิเบีย เกือบจะในเวลาเดียวกันนั้น ในเดือนพฤศจิกายนกองทัพอังกฤษ - อเมริกา ก็ได้มาถึงแถบมัฆริบ และเข้าครอบครองโมร็อกโกและแอลจีเรียอย่างรวดเร็ว ทหารเยอรมันถอยร่นสู่ที่มั่นสุดท้ายของตนในตูนิเซีย แต่ในที่สุดก็ละทิ้งไปภายใต้การโจมตีจากทั้งตะวันออกและตะวันตกในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1943

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเทศอาหรับต่าง ๆ นั้น ตอนนี้สงครามอันดุเดือดได้สิ้นสุดลงไม่มากนักน้อย และอาจดูเหมือนว่ามันจะสิ้นสุดลงด้วยการยืนยันถึงอำนาจสูงสุดของอังกฤษและฝรั่งเศส ทุกประเทศซึ่งแต่แรกตกอยู่ภายใต้การควบคุมของอังกฤษก็ยังคงอยู่ต่อไป กองทัพอังกฤษเข้าไปอยู่ในลิเบีย ซีเรียและเลบานอนด้วยเช่นกัน การปกครองของฝรั่งเศสยังคงดำเนินต่อไปอย่างเป็นทางการในซีเรีย เลบานอน และในแถบมัฆริบ ซึ่งกองทัพฝรั่งเศสถูกสร้างขึ้นใหม่เพื่อเข้ามามีส่วนอย่างแข็งขันในช่วงสุดท้ายของสงครามในทวีปยุโรป

อย่างไรก็ตามความจริงแล้วฐานอำนาจของอังกฤษและฝรั่งเศสสั่นคลอนลงไปแล้ว การล่มสลายของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1940 ทำให้สถานภาพของตนอ่อนแอลงไปในสายตาของผู้ถูกปกครอง ถึงแม้ว่าฝรั่งเศสอยู่ข้างผู้ชนะ และมีสถานะอย่างเป็นทางการว่าเป็นมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ก็ตาม แต่ปัญหาของการสร้างชีวิตแห่งชาติที่มั่นคงขึ้นมาใหม่ และฟื้นฟูเศรษฐกิจที่เสียหายไปขึ้นมาใหม่ จะทำให้เป็นเรื่องยากมากขึ้นในการที่ฝรั่งเศสจะรักษจักรวรรดิที่นับตั้งแต่มอริอโกจรดอินโดจีนไว้ได้ ในอังกฤษความพยายามของสงครามนำไปสู่วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะสามารถเอาชนะได้ด้วยความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ความเหน็ดเหนื่อยและความล้าเนื้อที่จะต้องพึ่งพิงผู้อื่นจึงเกิดความสงสัยมากขึ้นว่า จะเป็นไปได้หรือไม่หรือพึงปรารถนาหรือไม่ ที่จะปกครองจักรวรรดิอันกว้างไกลด้วยวิธีการเช่นแต่ก่อน อังกฤษและฝรั่งเศสที่กำลังถูกบดบังรัศมีนั้น เป็นมหาอำนาจสองประเทศซึ่งพละกำลังที่มีศักยภาพถูกทำให้เป็นจริงขึ้นได้เพราะสงคราม สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตนั้นมีทรัพยากรทางเศรษฐกิจและกำลังคนมากกว่ารัฐอื่นใด และในช่วงสงครามก็ได้เข้าไปประจำการในหลายๆ ส่วนของโลก นับตั้งแต่นั้นมาจึงอยู่ในตำแหน่งที่จะอ้างว่าควรจะมีอำนาจถึงผลประโยชน์ของพวกเขาไปด้วยในที่ทุกแห่ง และการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจของยุโรปต่ออเมริกัน ทำให้สหรัฐอเมริกามีวิถีทางที่เต็มไปด้วยอำนาจเหนือพันธมิตรของตนในยุโรป

ในหมู่ประชาชนชาวอาหรับ เหตุการณ์ในสงครามปลุกความหวังของการสร้างชีวิตใหม่ขึ้นมา การเคลื่อนไหวของกองทัพ (โดยเฉพาะที่รวดเร็วและกว้างขวางในทะเลทราย) ความหวาดกลัวและความคาดหวังว่าจะมีการยึดครอง การปลดปล่อย ความหวังที่มีขึ้นโดยการแข่งขันกันโฆษณาชวนเชื่อ ภาพของยุโรปที่ฉีกตัวเองออกเป็นชิ้นๆ การประกาศหลักการอันสูงส่งโดยพันมิตร อังกฤษ-อเมริกันผู้มีชัยและการเกิดขึ้นของรัสเซียคอมมิวนิสต์ในฐานะมหาอำนาจของโลก ทั้งหมดเหล่านี้ส่งเสริมให้เกิดความเชื่อว่าชีวิตอาจจะมีแตกต่างออกไป

ในบรรดาความเปลี่ยนแปลงอันหลากหลายนั้น สภาพการณ์ต่างๆ ของสงครามเสริมสร้างความคิดถึงการรวมตัวเป็นเอกภาพระหว่างประเทศอาหรับ กรุงไคโรเป็นศูนย์กลางสำคัญซึ่งอังกฤษใช้รวมกำลังในการต่อสู้เพื่อตะวันออกกลาง และชีวิตทางเศรษฐกิจของตนด้วย ความจำเป็นที่จะรักษาการเดินทางเอาไว้ นำไปสู่การจัดตั้งศูนย์กลางการจัดการแห่งตะวันออกกลางขึ้น (ครั้งแรกโดยอังกฤษและต่อมาโดยอังกฤษ-อเมริกา) ซึ่งไปไกลกว่าการวางกฎเกณฑ์การนำเข้าเพื่อสนับสนุนความเปลี่ยนแปลงในการเกษตรและอุตสาหกรรม ซึ่งจะทำให้ตะวันออกกลางเลี้ยงตัวเองได้มากขึ้น เรื่องที่ว่ากรุงไคโรเป็นศูนย์กลางการตัดสินใจด้านการทหารและด้านเศรษฐกิจได้เปิดโอกาสให้แก่วิทยาสหประชาชาติ (โดยมีการสนับสนุนที่ค่อนข้างจะเลือนลอกจากอังกฤษ) เพื่อเริ่มต้นในการสร้างสายสัมพันธ์อันใกล้ชิดขึ้นระหว่างรัฐอาหรับต่างๆ ในตอนต้นของปี ค.ศ. 1942 อังกฤษได้ยื่นคำขาดต่อกษัตริย์ของอียิปต์โดยบีบบังคับพระองค์ให้พระราชพิธีจัดตั้งรัฐบาลในช่วงเวลาอันวิกฤติของสงครามนั้น ดูเหมือนจะเป็นสิ่งพึงปรารถนาของอังกฤษที่จะมีรัฐบาลของ อียิปต์ ซึ่งสามารถควบคุมประเทศ และมีความพร้อมมากขึ้นที่จะร่วมมือกับอังกฤษมากกว่าที่กษัตริย์และบรรดาผู้แวดล้อมพระองค์เคยกระทำ อำนาจหน้าที่ซึ่งมาพร้อมกับสิ่งนี้ทำให้รัฐบาลพระราชพิธีสามารถจัดการเจรจากับรัฐอาหรับอื่นๆ เกี่ยวกับความเป็นไปได้ ในการที่จะมีเอกภาพอันใกล้ชิด และเป็นแบบแผนยิ่งขึ้นระหว่างพวกเขา ในซีเรียและอิรักมีความแตกต่างกันของความรู้สึกและผลประโยชน์คือ ผู้นำยังคงมีความทรงจำถึงเอกภาพของจักรวรรดิออตโตมานซึ่งได้ล่มสลายไปแล้ว และปรารถนาที่จะได้มีความผูกพันอันใกล้ชิดยิ่งขึ้น เลบานอนมีความสมดุลอย่างไม่น่าเชื่อระหว่างบรรดาผู้ที่คิดว่าตนเป็นชาวอาหรับกับผู้ที่ป็นชาวคริสเตียน ผู้มองดูเลบานอนว่าเป็นประเทศที่แยกออกไปโดยมีความเกี่ยวโยงอย่างใกล้ชิดกับยุโรปตะวันตก ส่วนใหญ่พวกนี้เป็นชาวคริสเตียน รัฐบาลของอียิปต์ ซาอุดีอาระเบีย และเยเมนมีความรู้สึกบางประการในความเป็นปึกแผ่นของอาหรับ แต่ก็มีความคิดอันเข้มแข็งถึงผลประโยชน์แห่งชาติของตนด้วย พวกเขาทั้งหมดปรารถนาที่จะสร้างการสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพสำหรับชาวอาหรับแห่งปาเลสไตน์ ได้มีการประชุมเกิดขึ้นสองครั้งที่เมืองอเล็กซานเดรียในปี ค.ศ. 1944 และในกรุงไคโรในปี ค.ศ. 1945 เป็นผลให้มีการก่อตั้งสันนิบาตแห่งรัฐอาหรับ (League of Arab States) สันนิบาตนี้ได้นำเอารัฐเจ็ดรัฐซึ่งมีเสรีภาพแห่งการกระทำอยู่บ้างมารวมกัน (อียิปต์ ซีเรีย

เลบานอน ทรานส์จอร์แดน อีรัก ซาอุดีอาระเบีย และเยเมน) พร้อมกับตัวแทนของชาวอาหรับในปาเลสไตน์ โดยเปิดประตูไว้ให้ประเทศอาหรับอื่นๆได้เข้ามาร่วม ถ้าพวกเขามีเอกราชแล้วจะต้องไม่มีการก้าวท้าวในความเป็นอธิปไตยของแต่ละประเทศ แต่ก็หวังกันว่าพวกเขาจะปฏิบัติการร่วมกันในเรื่องที่เป็นผลประโยชน์ส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปกป้องชาวอาหรับในปาเลสไตน์และในมัฆริบ และในองค์กรระหว่างประเทศอะไรก็ตามที่จะปรากฏขึ้นมาจากสงครามเมื่อสหประชาชาติก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1945 รัฐอาหรับต่างๆที่เป็นเอกราชจึงได้กลายมาเป็นสมาชิกของสหประชาชาติ

เอกราชของชาติ (ค.ศ. 1945-1956)

หลังจากสงครามสิ้นสุดลง ตะวันออกกลางและแถบมัฆริบ ซึ่งเกือบจะเป็นเขตแห่งอิทธิพลเฉพาะของสองประเทศในยุโรปมาหลายชั่วรุ่นแล้ว ได้กลายเป็นที่ซึ่งรัฐสี่รัฐหรือมากกว่านั้นสามารถใช้อำนาจแห่งอิทธิพลของตนได้ และเป็นທີ່ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขาไม่มั่นคงนัก เนื่องจากทั้งสองประเทศอยู่ในระยะของ 'การรวมตัวของยุโรป' (Concert of Europe) ในสถานการณ์นี้ย่อมเป็นไปได้สำหรับพรรคชาตินิยมต่างๆและผลประโยชน์ของท้องถิ่นซึ่งพรรคเหล่านั้นเป็นตัวแทน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถานภาพแห่งประเทศของพวกเขา

ฝรั่งเศสตกอยู่ในตำแหน่งที่อ่อนแอกว่าอังกฤษ และความกดดันที่ได้รับอยู่ก็มีมากกว่าในตอนปลายของสงคราม ฝรั่งเศสสามารถฟื้นฟูสถานภาพของตนในอินโดจีนและแถบมัฆริบขึ้นได้หลังจากทำการปราบปรามการจลาจลอย่างหนักหน่วงในแอลจีเรียตะวันออกเมื่อปี ค.ศ. 1945 แต่ก็จำเป็นต้องถอนตัวออกจากซีเรียและเลบานอน เมื่อกองกำลังอังกฤษและฝรั่งเศสเสริเข้ายึดครองประเทศในปี ค.ศ. 1941 ได้มีการจัดการให้ฝ่ายฝรั่งเศสมีอำนาจในการบริหารแต่อังกฤษมีอำนาจการควบคุมทางยุทธศาสตร์ อังกฤษให้การยอมรับตำแหน่งของฝรั่งเศสในฐานะที่เป็นมหาอำนาจยุโรปที่ยิ่งใหญ่ และต้องให้เอกราชแก่ประเทศสองประเทศ ความเป็นไปได้ในการขัดแย้งกันในผลประโยชน์เป็นไปอย่างดุเดือด ฝรั่งเศสอิสระไม่เต็มใจที่จะให้มีรัฐบาลปกครองตนเองโดยทันที ขออ้างของพวกเขาของการเป็นฝรั่งเศสที่แท้จริงดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ในสายตาของชาวฝรั่งเศส ถ้าหากว่าพวกเขาไม่ยอมมอบดินแดนของฝรั่งเศส (ตามที่พวกเขาเชื่อ) ให้แก่พลเรือนที่อยู่อาศัยในนั้น แต่ถูกดึงเข้าไปอยู่ในเขตอิทธิพลของอังกฤษ ในอีกด้านหนึ่งสำหรับอังกฤษนั้น การที่จะทำตามสัญญาว่าจะให้เอกราชนั้น จะต้องเป็นไปตามผลประโยชน์ที่พวกเขาจะได้ในหมู่นักชาตินิยมอาหรับ ที่เป็นปรปักษ์ต่อนโยบายของพวกเขาในปาเลสไตน์ นักการเมืองในนครเบรุตและดามัสกัส สามารถที่จะใช้ความไม่ลงรอยกันนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชก่อนสงครามจะสิ้นสุดลง และพวกเขาจะถูกทิ้งไว้กับการปกครองที่ไม่เข้มงวดของฝรั่งเศส มีวิกฤติการณ์อยู่สองครั้งด้วยกัน วิกฤติการณ์แรกคือในปี ค.ศ. 1943 เมื่อรัฐบาลเลบานอน

พยายามที่จะลดอำนาจหน้าที่ของฝรั่งเศส และวิกฤติการณ์ครั้งที่สองเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1945 เมื่อความพยายามในทำนองเดียวกันของซีเรียนำไปสู่การที่ฝรั่งเศสทิ้งระเบิดกรุงดามัสกัส การเข้ามาขัดขวางของอังกฤษ และกระบวนการตกลงกันซึ่งสิ้นสุดลง ด้วยข้อตกลงที่ว่าฝรั่งเศสและอังกฤษควรจะถอนตัวออกไปพร้อมๆ กัน และให้เสร็จสิ้นลงในตอนปลายปี ค.ศ. 1945 ดังนั้นซีเรียและเลบานอนจึงได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์โดยปราศจากข้อจำกัดที่สนธิสัญญากับอังกฤษ ยัดเยียดให้แก่อียิปต์และอิรัก ตั้งแต่นั้นมาจึงเป็นเรื่องยากลำบากสำหรับพรรคชาตินิยมใดๆ ที่จะตกลงโดยเรียกร้อยน้อยไปกว่านั้น

สถานภาพของอังกฤษในตะวันออกกลาง ปรากฏว่าไม่ได้รับความกระทบกระเทือน และในบางอย่างกลับมีความเข้มแข็งขึ้นในตอนปลายของสงคราม การต่อสู้ในทะเลทรายได้นำเอาประเทศอาหรับมาอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษอีกประเทศหนึ่ง คือ ลิเบีย ในส่วนของอาหรับในตะวันออกกลางดูเหมือนสหรัฐอเมริกาไม่มีความปรารถนาที่จะเข้ามาแทนอังกฤษในฐานะมหาอำนาจสูงสุด ถึงแม้ว่าจะมีความเป็นคู่แข่งกันอยู่มากในเรื่องการตลาดและการควบคุมการผลิตน้ำมันก็ตาม อย่างไรก็ตาม ไรต์การเริ่มต้นของ 'สงครามเย็น' (Cold War) ก็นำไปสู่การเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นอย่างมากของอเมริกา ในปี ค.ศ. 1947 สหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาทในการป้องกันกรีซและเตอร์กีเพื่อต่อต้านการคุกคามใดๆ ของรัสเซียที่มีต่อสองประเทศนั้น และความหมายของสิ่งนี้ก็คือในประเทศอาหรับต่างๆ ที่อยู่ไกลออกไปทางใต้ในประเทศอาหรับอังกฤษจะเป็นผู้รับผิดชอบสำคัญในการปกป้องผลประโยชน์ทางการเมืองและทางยุทธศาสตร์ของตะวันตกในยุคใหม่ของสงครามเย็นนั้น

ความเข้าใจที่ เป็นนัยๆ นี้มีอยู่เป็นเวลาสิบปีหรือราวๆ นั้น และในช่วงต้นของช่วงเวลานั้น ได้มีความพยายามอย่างต่อเนื่องโดยรัฐบาลพรรคแรงงานในอังกฤษ ที่จะผูกสัมพันธ์กับประเทศอาหรับด้วยพื้นฐานอย่างใหม่ การที่อังกฤษถอนตัวออกจากอินเดียในปี ค.ศ. 1947 อาจปรากฏว่ามีความสำคัญน้อยกว่าแต่เดิม ก่อนที่อังกฤษที่จะมาอยู่ในตะวันออกกลาง แต่ก็มีได้เป็นพรรคคณะของรัฐบาล การลงทุน น้ำมัน ตลาด การสื่อสารคมนาคมและผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ของพันธมิตรตะวันตก และความรู้สึกที่ว่าตะวันออกกลางและแอฟริกันนั้น เหลือเป็นส่วนหนึ่งของโลกที่ซึ่งอังกฤษสามารถจะทำได้ ที่ดูเหมือนจะทำให้ตนมีความสำคัญมากขึ้นเพื่อจะคงตำแหน่งของตนเอาไว้ แต่ด้วยพื้นฐานใหม่

แนวทางทั่วไปแห่งนโยบายของอังกฤษเป็นสิ่งที่ส่งเสริมเอกราชของอาหรับ และทำให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในระดับที่มากกว่า ในขณะที่การรักษาผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ที่จำเป็นเอาไว้ โดยข้อตกลงแบบเป็นมิตร รวมทั้งความช่วยเหลือในการพัฒนาเศรษฐกิจและการได้มาซึ่งทักษะในทางเทคนิค ไปถึงจุดที่ว่ารัฐบาลอาหรับจะสามารถรับผิดชอบในการป้องกันตนเองได้ นโยบายนี้วางอยู่บนสมมติฐานสองข้อด้วยกัน นั่นคือรัฐบาลอาหรับถือว่า

ผลประโยชน์สำคัญของพวกเขาซึ่งเหมือนกับผลประโยชน์ของอังกฤษและพันธมิตรตะวันตก และการที่ผลประโยชน์อังกฤษและอเมริกาจะตรงกัน จนถึงระดับที่พรรคที่เข้มแข็งกว่าจะเต็มใจ ที่จะทิ้งการป้องกันผลประโยชน์ของตนให้แก่ผู้อื่นมากกว่า อย่างไรก็ตามในเวลาสิบปีต่อมา สมมติฐานทั้งสองนี้พิสูจน์ว่าใช้ไม่ได้

ประเทศแรกซึ่งจะต้องมีการตัดสินใจคือลิเบีย ในตอนปลายของสงครามได้มีการบริหาร การทหารของอังกฤษในแคว้นสองในสามแคว้นของประเทศคือ แคว้นซีเรนัยกาและตริโปลิตาเนีย และของฝรั่งเศสเป็นดินแดนที่สามคือเฟซซาน ในแคว้นทางตะวันออกกองกำลังซีเรนัยกาที่ภักดี ต่อหัวหน้าซูฟีสายซันซียี่ได้ช่วยในการพิชิตและให้สัญญาที่ดีเกี่ยวกับอนาคต ในการอธิบายใน หมู่หมาอำนาจและฝ่ายอื่นๆที่มีผลประโยชน์ ณ สหประชาชาตินั้น ได้มีการออกความคิดต่อไปว่า ลิเบียอาจจะเป็นประเทศที่สามารถนำเอาแนวความคิดใหม่ในเรื่อง ‘ตำแหน่งผู้พิทักษ์’ ของประเทศ ‘ที่ก้าวหน้ากว่า’ มาใช้ได้ในการแสดงให้เห็นเป็นครั้งแรกในเรื่องความเป็นปรปักษ์ต่อการปกครอง แบบอาณานิคม ซึ่งกลายมาเป็นเครื่องหมายอย่างหนึ่งของสหรัฐอเมริกา นั้น ประเทศส่วนใหญ่มีความไม่เต็มใจที่จะยอมให้อังกฤษหรือฝรั่งเศสคงอยู่ในลิเบียหรือยอมให้อิตาลีกลับมาในฐานะของ ผู้พิทักษ์ กลุ่มท้องถิ่นต่างๆ ได้เรียกร้องความเป็นเอกราช ถึงแม้ว่าพวกเขาจะไม่เห็นด้วยเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ในอนาคตระหว่างสามภูมิภาคก็ตาม และในปี ค.ศ. 1949 สหประชาชาติได้ผ่าน มติสนับสนุนการเป็นเอกราช และได้จัดตั้งคณะกรรมการระหว่างประเทศ เพื่อควบคุมการเปลี่ยน โอนอำนาจ ในปี ค.ศ. 1951 ประเทศนั้นก็ได้รับเอกราชโดยมีหัวหน้าซูฟีสายซันซียี่ (Sanusi) เป็นกษัตริย์อิดริส (Idris) แต่อังกฤษและสหรัฐยังได้คงฐานทัพทางทหารเอาไว้ที่นั่นอีกเป็นเวลา หลายปี

ในอีกประเทศหนึ่ง คือปาเลสไตน์ ปรากฏว่าทางแก้ปัญหาเรื่องผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ และนี่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนอาหรับและมหาอำนาจ ตะวันตกต้องพังทลายตลอดไป ในระหว่างสงครามการอพยพของชาวยิวไปยังปาเลสไตน์เป็น สิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้จริง และกิจกรรมทางการเมืองส่วนใหญ่จึงต้องค้างไว้ก่อน เมื่อสงครามใกล้จะ สิ้นสุดลงก็เห็นได้ชัดเจนว่าความสัมพันธ์ของอำนาจได้เปลี่ยนไป ชาวอาหรับในปาเลสไตน์มี ความสามารถน้อยกว่าแต่ก่อนในการเป็นแนวหน้าร่วมกัน เนื่องมาจากการเนรเทศหรือการจอง จำผู้นำบางคนในระหว่างหรือหลังจากการกบฏในปี ค.ศ. 1936-9 ความตึงเครียดและความเป็น ปรปักษ์ที่ถือกำเนิดจากขบวนการที่ใช้ความรุนแรงคือการก่อตั้งสันนิบาตอาหรับ (Arab League) ด้วยความมุ่งมั่นที่จะสนับสนุนชาวปาเลสไตน์ ดูเหมือนจะเป็นการมอบความเข้มแข็งให้แก่พวกเขาแต่ในท้ายที่สุดก็กลายมาเป็นภาพลวงตา ในส่วนของชาวยิวในปาเลสไตน์ พวกเขา รวมตัว กันด้วยสถาบันแห่งชุมชนที่เข้มแข็ง หลายคนได้รับการฝึกฝนทางทหารและประสบการณ์ใน กองทัพอังกฤษมาในระหว่างสงคราม พวกเขาได้รับการสนับสนุนที่กว้างขวางและเด็ดขาดกว่า

จากชาวยิวในประเทศอื่นๆ ถูกปลุกเร้าด้วยการสังหารหมู่ชาวยิวในยุโรป และตัดสินใจที่จะสร้างไม่เฉพาะที่ลี้ภัยสำหรับผู้มีชีวิตรอดอยู่เท่านั้น แต่ด้วยความเข้มแข็งที่จะไม่ยอมให้เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นไปได้อีกในอนาคต รัฐบาลอังกฤษในขณะที่มีความสำนึกในข้อได้เปรียบที่เป็นไปในทางดี ต่อการอพยพอย่างรวดเร็วและเป็นจำนวนมากนั้น ก็รู้ด้วยว่ามันจะนำไปสู่ข้อเรียกร้องให้มีรัฐของชาวยิว และสิ่งนี้จะทำให้เกิดการต่อต้านอย่างรุนแรงจากชาวอาหรับผู้หวาดกลัวว่าจะตกอยู่ภายใต้การยึดครอง หรือการขับไล่ออกจากรัฐอาหรับต่างๆ ด้วย การที่จะกระทำอย่างที่เคยทำมาก่อนปี ค.ศ. 1939 นั้น มิได้เป็นไปโดยอิสระอีกต่อไป เนื่องจากความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของตนกับสหรัฐอเมริกา และการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจต่อสหรัฐอเมริกา รัฐบาลอเมริกาซึ่งยังมีผลประโยชน์ของตนเองในตะวันออกกลางอยู่น้อย และอยู่ภายใต้ความกดดันบางประการจากชุมชนชาวยิวที่มีจำนวนมากมาย และมีความแข็งขันทางการเมือง จึงเอนเอียงไปในทางที่จะใช้อิทธิพลของตนให้เป็นประโยชน์ต่อข้อเรียกร้องของพวกเขาไซออนิสต์ (Zionist) ในเรื่องการอพยพ และการมีรัฐของตนเอง ปัญหาของชาวปาเลสไตน์ในเวลานี้กลายเป็นประเด็นสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษ-อเมริกา ความพยายามที่จะตกลงในนโยบายร่วมกัน โดยการใช้อคณะกรรมาธิการไต่สวนของอังกฤษ-อเมริกา (Anglo-American committee of inquiry - ค.ศ. 1945-6) และหลังจากนั้นก็มีการอภิปรายแบบพหุภาคี แต่ก็ไม่มีข้อสรุปอันใด เพราะไม่มีนโยบายที่ใดที่แนะนำไป ได้รับการเห็นชอบด้วยทั้งฝ่ายยิวและอาหรับ และรัฐบาลอังกฤษก็ไม่เต็มใจที่จะดำเนินนโยบายซึ่งไม่ได้รับความเห็นชอบ แรงกดดันของอเมริกาต่ออังกฤษก็เพิ่มขึ้น และชาวยิวเข้าโจมตีเจ้าหน้าที่ของอังกฤษและสถานที่ต่างๆ ในปาเลสไตน์ก็ใกล้จะถึงจุดของการกบฏอย่างเปิดเผยอยู่แล้ว

ในปี ค.ศ. 1947 อังกฤษตัดสินใจที่จะส่งเรื่องนี้ให้กับสหประชาชาติ คณะกรรมาธิการชุดพิเศษของสหประชาชาติจึงถูกส่งไปศึกษาปัญหา จัดการวางแผนในการแยกประเทศในเงื่อนไขที่เป็นที่พอใจแก่ฝ่ายไซออนิสต์มากกว่าที่เคยเป็นในปี ค.ศ. 1937 สิ่งนี้ได้รับการยอมรับโดยสมัชชาใหญ่ (General Assembly) ของสหประชาชาติ พร้อมด้วยการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากสหรัฐอเมริกาและรัสเซีย ที่ต้องการให้อังกฤษถอนตัวออกไปจากปาเลสไตน์ สมาชิกชาติอาหรับของสหประชาชาติและชาวอาหรับในปาเลสไตน์ ปฏิเสธข้อเสนอและต้องเผชิญหน้าอีกครั้งหนึ่งกับความเป็นไปไม่ได้ที่จะค้นหานโยบาย ซึ่งทั้งชาวอาหรับและชาวยิวจะยอมรับ อังกฤษตัดสินใจถอนตัวออกจากปาเลสไตน์ในวันที่กำหนดเอาไว้คือ 14 พฤษภาคม ค.ศ. 1948 สิ่งนี้ตามมาด้วยเหตุการณ์อย่างที่เคยมีมาแต่ก่อนคือตอนที่อังกฤษถอนตัวออกจากอินเดีย และอาจจะหวังไว้ว่าการถอนตัวออกไปที่ใกล้จะมาถึงนั้น จะนำเอาสองฝ่ายเข้ามาสู่ข้อตกลงบางประการอย่างในอินเดีย แต่เมื่อใกล้จะถึงวันนั้น อำนาจหน้าที่ของอังกฤษก็ลดลงไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และการสู้รบก็ปะทุขึ้นซึ่งในไม่ช้าชาวยิวก็เป็นฝ่ายที่เหนือกว่า ในทางกลับกันมัน

นำไปสู่การตัดสินใจของรัฐเพื่อนบ้านชาวอาหรับที่จะเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นความขัดแย้งในท้องถิ่นหลายแห่งกลายเป็นสงคราม ในวันที่ 14 พฤษภาคม ชุมชนชาวยิวประกาศเอกราชของตนเองในฐานะรัฐอิสราเอล และการประกาศนี้สหรัฐและรัสเซียก็ยอมรับในทันที และกองกำลังของอียิปต์ จอร์แดน อิรัก ซีเรียและเลบานอน ก็เคลื่อนเข้าไปในส่วนที่มีชาวอาหรับเป็นจำนวนมากในประเทศนั้น ในสถานการณ์ซึ่งไม่มีการกำหนดเขตแดนหรือการแบ่งประชากรให้ชัดเจน การต่อสู้เกิดขึ้นระหว่างกองทัพของอิสราเอลใหม่และกองทัพของรัฐอาหรับต่างๆ และในการต่อสู้กันครั้งนี้ ซึ่งมีการหยุดยิงเป็นระยะๆ อิสราเอลสามารถเข้ายึดครองส่วนใหญ่ของประเทศได้ เริ่มต้นด้วยความสุขุม ต่อมาด้วยความตื่นตระหนกและด้วยนโยบายที่มีเจตนาของกองทัพอิสราเอล ประชากรอาหรับเกือบสองในสามส่วนได้ละทิ้งบ้านเรือนของตนไปกลายเป็นผู้ลี้ภัย ในตอนเริ่มต้นของปี ค.ศ. 1949 ได้มีการสงบศึกอย่างต่อเนื่องระหว่างเพื่อนบ้านอาหรับและอิสราเอลหลายครั้ง ภายใต้การดูแลของสหประชาชาติและได้กำหนดเขตแดนที่มั่นคงขึ้น ชาวปาเลสไตน์ประมาณร้อยละ 75 ถูกรวมเข้าไปในเขตแดนของอิสราเอล ดินแดนผืนยาวๆ ฝั่งหนึ่งทางด้านใต้ของชายฝั่งทะเลที่ทอดจากเมืองกาซาไปจนถึงเขตแดนของอียิปต์ ตกอยู่ภายใต้การปกครองของอียิปต์ ส่วนที่เหลือถูกผนวกเข้าไปในราชอาณาจักรฮาชิม (Hashimite Kingdom) แห่งจอร์แดน (เป็นชื่อที่ได้มาจากทรานส์จอร์แดนในปี ค.ศ. 1946 หรือจากการทำสนธิสัญญากับอังกฤษได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศขึ้นมาใหม่) นครเยรูซาเล็มถูกแบ่งไประหว่างอิสราเอลและจอร์แดนถึงแม้ว่าประเทศอื่นๆ หลายประเทศจะไม่ยอมรับการแบ่งนี้อย่างเป็นทางการก็ตาม

มติมหาชนในประเทศอาหรับทั้งหลายได้รับผลกระทบอย่างมากจากเหตุการณ์เหล่านี้ มันถูกถือว่าเป็นความพ่ายแพ้ของรัฐบาลอาหรับต่างๆ และเป็นเหตุนำไปสู่การจลาจลหลายครั้งในระยะเวลาสามปีต่อมา โดยทั่วไปถือกันว่าเป็นความพ่ายแพ้ของอังกฤษ ซึ่งได้รับความสำเร็จในการถอนเจ้าหน้าที่และทหารของพวกเขาออกจากประเทศไป โดยปราศจากการสูญเสีย แต่อยู่ในสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความระแวงสงสัยและความเป็นปรีชาของทั้งสองฝ่าย ในประเทศอาหรับ ความคิดที่มีอยู่ทั่วไปก็คือนโยบายของอังกฤษได้ส่งผลต่อการช่วยเหลือพวกยิวไซออนิสต์ คือด้วยการสนับสนุนการอพยพของชาวยิว รัฐบาลอังกฤษไม่เต็มใจที่จะยอมรับความหมายของเรื่องนี้ที่มีต่อชาวอาหรับ อีกทั้งไม่ยอมยับยั้งมันเสียก่อนที่เรื่องนี้จะนำไปสู่การตกเป็นเบี้ยล่างหรือการขับไล่ไล่ส่งจากที่อยู่ หรืออย่างน้อยก็พยายามที่จะจำกัดความสูญเสียที่จะเกิดขึ้น ในส่วนของสหรัฐอเมริกาที่ดูเหมือนว่า ให้การสนับสนุนพวกไซออนิสต์มาตลอด

แม้กระนั้นก็ตาม สถานภาพของอังกฤษและอเมริกาก็ยังแข็งแกร่งอยู่ รัฐบาลอิสราเอลซึ่งบุคคลสำคัญคือ นายเดวิด เบน กูเรียน (David Ben Gurion - ค.ศ. 1886-1973) ปฏิเสธไม่ยอมรับผู้ลี้ภัยชาวอาหรับจำนวนมากกลับมา แต่โดยทั่วไปรัฐบาลอังกฤษ อเมริกา และอิสราเอลยอมรับว่าไม่ช้าก็เร็ว คนเหล่านั้นจะถูกดูดกลืนเข้าไปสู่การเป็นประชากรของประเทศ

ต่างๆ ซึ่งพวกเขาไปลี้ภัยอยู่ และถ้าหากว่านั่นมิใช่สันติภาพแล้ว อย่างน้อยมันก็เป็นการตกลงกันชั่วคราวที่มั่นคง ระหว่างอิสราเอลและเพื่อนบ้านที่อาจบรรลุผลสำเร็จ ในระหว่างนั้นพลังงานสำคัญของรัฐบาลของอิสราเอลได้มอบให้กับภารกิจในการดูดซับเอาชาวยิวอพยพจำนวนมากเข้ามา ไม่เฉพาะจากยุโรปตะวันออกเท่านั้นแต่จากประเทศอาหรับอื่นๆ ด้วย สิ่งนี้ได้เปลี่ยนโครงสร้างของประชากรไปคือในปี ค.ศ. 1956 จากจำนวนทั้งสิ้น 1.6 ล้านคน มีชาวอาหรับที่เป็นมุสลิมและคริสเตียนจำนวน 200,000 คนหรือราวร้อยละ 12.5 ที่ดินจำนวนมากที่เป็นของชาวอาหรับถูกนำเอาไปโดยวิธีทางกฎหมายต่างๆ เพื่อให้ผู้ตั้งถิ่นฐานชาวยิว ถึงแม้ว่าพลเมืองชาวอาหรับของอิสราเอลจะมีสิทธิทางกฎหมายและการเมือง พวกเขามิได้เป็นของชุมชนแห่งชาติที่กำลังก่อรูปขึ้นอย่างเต็มที่ การเคลื่อนย้ายของประชากรที่เข้าไปสู่อิสราเอลมีผลกระทบต่อรัฐอาหรับด้วยเช่นกัน ในคนรุ่นหลังจากปี ค.ศ. 1948 ชุมชนชาวยิวโบราณของประเทศอาหรับได้หมดไปอย่างแท้จริง ผู้ที่มาจากเยเมนและอิรักส่วนใหญ่ได้ย้ายไปสู่อิสราเอล ส่วนผู้ที่มาจากซีเรีย อียิปต์ และแถบมัฆริบเข้าไปสู่ยุโรปและอเมริกาเหนือรวมทั้งอิสราเอลด้วย เฉพาะชุมชนชาวยิวแห่งโมร็อกโกเท่านั้นที่ยังคงมีขนาดใหญ่อยู่

ในสองสามปีต่อมาศูนย์กลางแห่งความขัดแย้งและการอภิปรายทางการเมือง มิได้อยู่ที่ความขัดแย้งระหว่างอาหรับ-อิสราเอลเท่านั้น แต่ในประเทศอื่นๆ ด้วย ซึ่งอังกฤษยังคงมีตำแหน่งพิเศษอยู่ คือในอิหร่านซึ่งอยู่พื้นที่เขตแดนทางตะวันออกของโลกอาหรับ ซึ่งการยึดเอาบริษัทราน้ำมันที่ชาวอังกฤษเป็นเจ้าของมาเป็นของชาติ ก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ระหว่างประเทศและอียิปต์ ที่นี้อังกฤษยังคงมีเสรีภาพในการปฏิบัติการอยู่มาก เนื่องด้วยมีความแตกต่างจากนโยบายอังกฤษในปาเลสไตน์ สหรัฐอเมริกามีได้สมมติที่จะทำให้สถานภาพของอังกฤษในฐานะผู้ปกป้องผลประโยชน์ของตะวันตกในส่วนอื่นๆ ของโลกอาหรับอ่อนแอลง ถึงแม้ว่าการลงทุนขนาดใหญ่จากเงินทุนของชาวอเมริกันในบ่อน้ำมันของซาอุดีอาระเบีย ได้ทำให้ชาวอเมริกันเข้ามาแทนอิทธิพลอังกฤษก็ตาม ในส่วนของสหภาพโซเวียตนั้นกำลังหมกมุ่นอย่างเต็มที่อยู่กับภูมิภาคอื่นๆ เกินกว่าจะได้ทำตามนโยบายที่แข่งขันในประเทศอาหรับต่างๆ รัฐอาหรับต่างๆ นั้น ถึงแม้ว่าจะผูกมัดอยู่กับหลักการของการปกป้องผลประโยชน์ของชาวปาเลสไตน์ก็ตามแต่ส่วนใหญ่ก็ยังสนใจอยู่กับปัญหาของตนเอง

พื้นฐานแห่งอำนาจของอังกฤษในตะวันออกกลาง มักจะต้องคงกองทหารประจำไว้ในอียิปต์และที่นี้เองที่อังกฤษพบว่าตัวเองต้องเผชิญหน้ากับปัญหาเร่งด่วนที่สุด ในทันทีที่สงครามสิ้นสุดลงก็ได้มีการเรียกร้องจากรัฐบาลอียิปต์ ให้มีการเปลี่ยนแปลงข้อตกลงซึ่งทำกันไว้ในปี ค.ศ. 1936 การเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างรัฐบาลทั้งสองเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1946 เป็นต้นไป แต่ล้มเหลวในสองประเด็นด้วยกัน คือประเด็นแรก อียิปต์อ้างว่ามีอำนาจเหนือซูดาน อันเป็นข้ออ้างซึ่งรัฐบาลอังกฤษไม่ยอมรับ และเชื่อว่าชาวซูดานส่วนใหญ่ก็ไม่ยอมรับและชาวอังกฤษมีข้อผูกมัดต่อ

พวกเขาประเด็นที่สองคือ ปัญหาเรื่องสถานภาพด้านยุทธศาสตร์ของอังกฤษในประเศนั้น ใน การทำตามสนธิสัญญาปี ค.ศ. 1936 กองกำลังอังกฤษได้ถอนตัวออกจากกรุงไคโรและดินแดน สามเหลี่ยม แต่มีการชะงักงันเกี่ยวกับเขตคลองสุเอซ รัฐบุรุษและนักยุทธศาสตร์ของอังกฤษคิด ว่าเป็นความจำเป็นที่จะต้องมียกกองกำลังอยู่ที่นั่น ทั้งเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตะวันตกใน ตะวันออกกลาง และเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของอังกฤษเองในแถบเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออกและ แอฟริกา ในปี ค.ศ. 1951 การต่อสู้อย่างรุนแรงปะทุขึ้นระหว่างกองกำลังของอังกฤษกับหน่วยจร ยุทธ์ของอียิปต์ และในเดือนมกราคม ค.ศ. 1952 ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของขบวนการ ประชาชนขึ้นในกรุงไคโร ซึ่งทำให้สถานที่ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามาอยู่ของอังกฤษถูกทำลาย ลง เนื่องจากเกิดความวุ่นวายระส่ำระสาย จึงเปิดโอกาสให้เกิดการเข้ายึดอำนาจในเดือน กรกฎาคม ค.ศ. 1952 โดยสมาคมลับของนายทหารอียิปต์ยศกลางๆ ในตอนแรกโดยพวกผู้นำที่ รวมตัวกัน หลังจากนั้นก็อยู่ภายใต้การควบคุมของญะมัล อับดุลนาซีร์ (Jamal 'Abd al-Nasir – ค.ศ. 1918-70) การตัดขาดจากอดีต ซึ่งแสดงตัวออกมาในแวดวงหลายอย่างนั้น มีการโค่นล้ม กษัตริย์และการประกาศให้อียิปต์อยู่ในฐานะของสาธารณรัฐเป็นสัญลักษณ์

เมื่อได้มีการควบคุมประเทศอย่างเข้มงวดยิ่งกว่ารัฐบาลก่อน รัฐบาลทหารก็สามารถ เจริญตกลงกับอังกฤษได้อีกครั้งหนึ่ง ในเรื่องใหญ่ๆสองประเด็นนั้นคือ เรื่องของชุดานถูกตัด ออกไปเมื่อรัฐบาลอียิปต์ได้บรรลุถึงข้อตกลงโดยตรงกับพรรคการเมืองสำคัญๆของชุดานในปี ค.ศ. 1953 ขบวนการทางการเมืองในชุดานสามารถแสดงตัวเองได้อย่างเป็นอิสระกว่า หลังจากได้มีการ จัดตั้งสภานิติบัญญัติ (Legislative Assembly) ขึ้นในปี ค.ศ. 1947 และสามกองกำลังหลักก็ ได้ปรากฏขึ้นนั่นคือผู้ต้องการเอกราชและความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับอังกฤษ และผู้ที่มีปากเสียง ให้แก่ประชาชนที่มีโซมุสลิมและผู้ที่มีโซชาวอาหรับของทางใต้ ข้อตกลงที่ทำกับอียิปต์นั้น เกี่ยวข้องกับสองกลุ่มแรกนี้และเป็นที่ยอมรับของอังกฤษ ถึงแม้ว่าจะด้วยความไม่พอใจอยู่บ้างก็ ตาม เป็นที่ตกลงกันว่าอำนาจจะต้องถ่ายโอนไปจากการปกครองร่วมของอังกฤษ-อียิปต์ ไปสู่ ชุดานภายใต้การดูแลของนานาชาติ ได้มีการเลือกตั้งขึ้นในปีเดียวกัน และในปี ค.ศ. 1955 กระบวนการเลือกตั้งจึงเสร็จสิ้นลง การบริหารตกอยู่ในมือของชุดาน และกองกำลังติดอาวุธของ อังกฤษและอียิปต์จึงถูกถอนออกไป เงามืดใหญ่ที่สุดที่ทอดมาเหนืออนาคตถูกทอดลงมาโดยการ เริ่มต้นของการกบฏและสงครามจรรยาธิในจังหวัดตอนใต้ ซึ่งประชากรที่มีโซทั้งอาหรับหรือมุสลิม หวาดกลัวผลลัพธ์ของการเปลี่ยนจากการปกครองของอังกฤษไปสู่การปกครองของอาหรับ

ด้วยการที่ปัญหาของชุดานได้รับการแก้ไข การเจรจากันในประเด็นอื่นๆ คือเรื่อง สถานภาพด้านยุทธศาสตร์ของอังกฤษ จึงได้รุดหน้าต่อไปและบรรลุถึงข้อตกลงในปี ค.ศ. 1954 กองกำลังของอังกฤษจึงถอนออกจากเขตคลองสุเอซ และระยะเวลามากกว่าเจ็ดสิบปีแห่งการยึด ครองของอังกฤษจึงยุติลง แต่เป็นที่ยอมรับกันว่าฐานทัพนั้นสามารถนำมาใช้อย่างจริงจังได้ ถ้า

หากว่ามีการโจมตีอียิปต์ รัฐอาหรับอื่นๆ หรือเตอร์กี การรวมเตอร์กีเข้ามาด้วยเป็นการแสดงความเป็นห่วงเป็นใยของอังกฤษและอเมริกา เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตะวันตกในตะวันออกกลางต่อการคุกคามที่เป็นไปได้จากรัสเซีย ได้มีการอภิปรายถึงแผนการต่างๆ ในการทำสนธิสัญญาป้องกันตะวันออกกลาง และความเต็มใจของอียิปต์ที่จะรวมเอาการกล่าวถึงเตอร์กีไว้ในข้อตกลง ก็ดูเหมือนจะเป็นการชี้ให้เห็นว่าเตอร์กีอาจเต็มใจเข้าร่วมด้วย

การยุติการครอบครองของต่างชาติในซีเรีย เลบานอน อียิปต์ และซูดานกลับทำให้เป็นเรื่องยากสำหรับอิรักและจอร์แดน ที่จะยอมรับน้อยไปกว่าสิ่งที่ทั้งสองประเทศมีอยู่แล้ว ในอิรัก รัฐบาลซึ่งได้รับการฟื้นฟูโดยการเข้ามาแทรกแซงของอังกฤษในปี ค.ศ. 1941 มีความกังวลที่จะรักษาความเกี่ยวพันทางยุทธศาสตร์กับมหาอำนาจตะวันตกเอาไว้ มันรู้สึกถึงความใกล้ชิดของรัสเซียมากกว่าประเทศอาหรับอื่นๆ ในปี ค.ศ. 1948 ความพยายามเพื่อให้มีการเจรจกันใหม่ในเรื่องสนธิสัญญาระหว่างอังกฤษ-อิรัก (Anglo-Iraqi Treaty) ของปี ค.ศ. 1930 ตามแนวทางเหล่านี้ได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็ล้มเหลวเนื่องจากถูกต่อต้านจากบรรดาผู้ที่ปรารถนาให้อิรักผูกมัดกับพันธมิตรตะวันตกให้น้อยลงไป ครั้นแล้วในปี ค.ศ. 1955 รัฐบาลจึงได้ทำข้อตกลงกับเตอร์กีเพื่อทำสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันและสนธิสัญญาด้านเศรษฐกิจ (สนธิสัญญาแบกแดด) ปากีสถาน อิหร่านและอังกฤษเข้าร่วมด้วย และในภายหลังสหรัฐอเมริกา ก็เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในงานของตน ในเนื้อหาของสนธิสัญญานี้มีการทำข้อตกลงกับอังกฤษ โดยตกลงกันว่าฐานทัพทางอากาศของอังกฤษสองแห่งจะมอบให้แก่อิรัก แต่อังกฤษก็ตกลงที่จะให้ความช่วยเหลือหากมีการโจมตีหรือมีการคุกคามอิรัก ถ้าหากอิรักร้องขอความช่วยเหลือ

ในจอร์แดนได้มีสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันของรัฐบาลหนึ่ง ซึ่งกังวลที่จะได้รับความช่วยเหลือเพื่อต่อต้านอันตรายจากภายนอก คือจากเพื่อนบ้านอาหรับของตนและจากอิสราเอลด้วย แต่อยู่ภายใต้ความกดดันจากประชามติของนักชาตินิยม หลังจากปี ค.ศ. 1948 จอร์แดนมีชาวปาเลสไตน์เข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก พวกเขามองดูอิสราเอลว่าเป็นศัตรูตัวสำคัญและคอยเฝ้าดูเครื่องหมายใดๆ ที่ รัฐบาลจอร์แดนจะลดหย่อนให้อิสราเอล ในปี ค.ศ. 1951 กษัตริย์อับดุลลอฮ์ถูกลอบปลงพระชนม์ นั่นเป็นเครื่องหมายแห่งความสงสัยของนักชาตินิยมว่า พระองค์ทรงมีความโอนอ่อนผ่อนตามชาวอิสราเอล และชาวตะวันตกผู้สนับสนุนอิสราเอล มากกว่าที่จะเป็นความฉลาดเฉลียวและถูกต้อง ความสมดุลงที่ไม่น่าสบายใจได้เปลี่ยนไปในช่วงเวลาหนึ่งกลายเป็นสนับสนุนเอกราชอย่างสมบูรณ์ ในปี ค.ศ. 1957 สัญญากับอังกฤษได้ยุติลงด้วยข้อตกลง และกองกำลังอังกฤษได้ถอนออกไปจากฐานทัพซึ่งพวกเขาเข้ามายึดครอง แต่มันเป็นเครื่องหมายของสถานภาพที่ไม่แน่นอนของจอร์แดนและรัฐบาลราชวงศ์ฮาซิม* จนในปีเดียวกัน

* เรียกในภาษาอังกฤษว่าฮาซิมิต (Hashimite) – ผู้แปล

รัฐบาลอังกฤษและอเมริกาได้ประกาศว่าเอกราชและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศเป็นความสนใจที่สำคัญของพวกเขา

ในแถบมัชริบมีความยากลำบากมากขึ้นสำหรับฝรั่งเศส ที่จะทำตามข้อเรียกร้องขอเอกราช การคงอยู่ของฝรั่งเศสนั้นมิได้เป็นเพียงเรื่องของกองทัพหรือการครอบครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในเมืองใหญ่ๆเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับเรื่องของชุมชนฝรั่งเศสขนาดใหญ่ที่อาศัยอยู่ที่นั่นด้วย ซึ่งเป็นผู้ควบคุมภาคเศรษฐกิจต่างๆที่มีผลกำไร และมีตำแหน่งสำคัญอยู่มากในรัฐบาลเป็นจำนวนมากเกือบทั้งหมดยกเว้นแต่ตำแหน่งต่ำ การนำเอาความเปลี่ยนแปลงใดๆ เข้ามาในความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสและอาหรับนั้น เกี่ยวข้องอยู่มากกับความพยายามอย่างมากและได้รับการต่อต้านอย่างหนักหน่วง ความพยายามได้เริ่มต้นในตูนิเซียและโมร็อกโก ทันทันที่สงครามสิ้นสุดลง ในตูนิเซียพรรคนีโอ-แดซตุร์ มีความก้าวหน้าทางจริยธรรม จนผู้นำของพรรคคือนายบูร์กีบาให้การสนับสนุนอย่างไม่อ้อมแอ้มต่อกลุ่มฝรั่งเศสอิสระและพันธมิตรของพวกเขาที่ถูกเนรเทศหรือถูกจำคุกในระหว่างสงครามและความเข้มแข็งทางวัตถุที่ได้มาจากการรวมตัวของพรรคกับสมาพันธ์สหภาพกรรมกรที่ตั้งขึ้นหลังจากสงคราม เมื่อชาวตูนิเซียได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมกับสหภาพต่างๆเป็นครั้งแรก ในโมร็อกโกความเข้มแข็งมาจากการรวมตัวกันของส่วนประกอบหลายอย่าง กลุ่มชาตินิยมเล็กๆ ซึ่งได้ปรากฏตัวขึ้นในทศวรรษของ ค.ศ. 1930 จัดการตัวเองไปเป็นพรรคเอกราช (อิสติกลาล - Istiqlal หรือ Independence party) และสร้างความสัมพันธ์กับสุลฏอน มุฮัมมัดที่ 5 (ค.ศ. 1927-62) ผู้เริ่มต้นอย่างระมัดระวังเรียกร้องให้การปกครองแบบอาณัติของฝรั่งเศสสิ้นสุดลง ความคิดในเรื่องเอกราชได้เริ่มต้นสัมผัสกับชนชั้นต่างๆของสังคมอย่างกว้างขวางขึ้น มีการจัดตั้งสหพันธ์สหภาพกรรมกรขึ้นและพรรคอิสติกลาลมีความสามารถที่จะควบคุมมันไว้ได้ การอพยพของชาวชนบทไปยังเมืองคาซาบลังกาและเมืองอื่นๆก่อให้เกิดสายสัมพันธ์ที่เข้มแข็งมากขึ้น ระหว่างเมืองกับชนบทและสนับสนุนการแพร่หลายแห่งความคิดของนักชาตินิยม การมีอยู่ของผลประโยชน์ทางการค้าต่างประเทศ ซึ่งได้รับการปกป้องโดยสนธิสัญญาระหว่างประเทศ นับตั้งแต่ต้นศตวรรษและผลประโยชน์ใหม่ด้านยุทธศาสตร์ของสหรัฐ ทำให้พวกชาตินิยมบางคนมีความหวังว่าจะได้รับความเห็นใจจากภายนอกบ้างอย่างแน่นอน

รัฐบาลฝรั่งเศสที่อ่อนแอในปีต่างๆหลังจากสงครามวางพื้นฐานอยู่บนการเปลี่ยนรัฐบาลผสมและให้ความสนใจต่อมติมหาชนซึ่งยังมิได้พ้นจากความรู้สึกอับอายในการที่ต้องพ่ายแพ้ ไม่อาจให้อะไรมากไปกว่าการปราบปรามหรือการ 'ร่วมอธิปไตย' ซึ่งหมายความว่าชุมชนชาวยุโรปจะมีน้ำหนักเท่าเทียมกันกับประชากรชาวพื้นเมืองในสถาบันท้องถิ่น และเสี่ยงซึ่งขาดจะยังคงเป็นของรัฐบาลฝรั่งเศสในเมืองใหญ่ๆอยู่ ในปี ค.ศ. 1952 บูร์กีบาและคนอื่นๆ อีกจำนวนหนึ่งถูกจับในตูนิเซีย และขบวนการต่อต้านที่เข้มแข็งได้เริ่มต้นขึ้น ซึ่งปลุกเร้าให้เกิดขบวนการที่มีความ

รุนแรงคล้ายคลึงกันในหมู่ผู้ตั้งถิ่นฐานชาวยุโรป ในปีถัดไปเรื่องราวก็ถึงซึ่งจุดวิกฤติในโมร็อกโก การติดต่อระหว่างกษัตริย์กับพรรคอิสติกลาลมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น และสุลฏอนได้เรียกร้องขออธิปไตยอย่างสมบูรณ์ เจ้าหน้าที่ของฝรั่งเศสเองได้ตอบด้วยการใช้การปฏิบัติทางการเมืองแบบเก่าๆ ซึ่งบางทีอาจจะเป็นครั้งสุดท้าย พวกเขาได้นำเอากองกำลังของพวกหัวหน้านักชนบท ซึ่งตนเองได้สร้างอำนาจของคนเหล่านั้นขึ้นเอง และเป็นผู้ที่สถานภาพของพวกเขาได้รับการคุกคามที่เข้มงวดขึ้น โดยการควบคุมจากส่วนกลางซึ่งแน่นอนมีอยู่ในวิสัยทัศน์ของนักชาตินิยมแห่งอนาคต ในปี ค.ศ. 1953 สุลฏอนถูกปลดจากตำแหน่งและถูกเนรเทศ ผลของเรื่องนี้ก็คือทำให้พระองค์เป็นสัญลักษณ์แห่งการรวมตัวกันสำหรับชาวโมร็อกโกส่วนใหญ่และเปลี่ยนการจลาจลไปเป็นการกบฏที่ใช้อาวุธ

อย่างไรก็ตามในปี ค.ศ. 1954 นโยบายของฝรั่งเศสกลับเปลี่ยนไป สถานภาพของฝรั่งเศสในอินโดจีนอยู่ภายใต้การคุกคามอย่างหนักจากขบวนการชาตินิยมแบบใหม่ของประชาชน ตีดาอูธ และในแอลจีเรียขบวนการที่คล้ายคลึงกันกำลังปรากฏขึ้น รัฐบาลใหม่ของฝรั่งเศสซึ่งเด็ดขาดมากขึ้นได้เปิดการเจรจากับพรรคนีโอ-แดสตูร์ และกับสุลฏอนแห่งโมร็อกโก ผู้ถูกนำตัวกลับมาจากการเนรเทศ ประเทศทั้งสองได้รับเอกราชในปี ค.ศ. 1956 ในโมร็อกโกเขตของชาวสเปนและเมืองแทนเจียร์ (Tangier) อันเป็นเมืองนานาชาติได้รวมตัวกันอย่างเต็มที่ไปเป็นรัฐเอกราช ความเป็นเอกราชทำให้มือของสุลฏอน (ผู้กลายเป็นกษัตริย์ในปี ค.ศ. 1957) เข้มแข็งยิ่งขึ้น แต่ในตูนิเซีย เบย์ ผู้ซึ่งมีบทบาทอยู่เล็กน้อยในกระบวนการทางการเมืองถูกปลดจากตำแหน่ง อย่างไรก็ตามในทั้งสองประเทศความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสยังคงไม่มั่นคงในระยะสองสามปีที่ตามมา เนื่องจากในเวลาอันใกล้นี้แอลจีเรียถูกล้อมรอบอยู่ในสงครามกบฏเอกราช กระสุนนัดแรกกระเด็นขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1954 และในไม่ช้า ผลสะท้อนของมันก็เป็นที่ยู่อีกกันได้ที่ทวีปมัฆริบ

วิกฤติการณ์คลองสุเอซ

ในตอนกลางของทศวรรษของ ค.ศ. 1950 ประเทศอาหรับส่วนใหญ่ซึ่งเคยอยู่ภายใต้การปกครองของยุโรปต่างได้รับเอกราชอย่างเป็นทางการ ฐานทัพของต่างชาติยังคงอยู่ในบางประเทศเหล่านั้น แต่จะต้องเลิกกันไปไม่ช้า การปกครองของฝรั่งเศสยังคงมีอยู่เฉพาะในแอลจีเรีย แต่ก็ถูกท้าทายอย่างเอาจริงเอาจัง โดยการแข็งข้อของนักชาตินิยมของประชาชน การปกครองหรือการคุ้มครองของอังกฤษยังคงมีอยู่ตามชายแดนตะวันออกและทางใต้ของคาบสมุทรอาระเบีย รัฐที่สำคัญของคาบสมุทรคือซาอุดีอาระเบียไม่เคยมีช่วงเวลาแห่งการปกครองของต่างชาติ แต่อิทธิพลของอังกฤษก็มีอยู่มาก การค้นพบและการใช้ประโยชน์จากน้ำมันนำไปสู่การเข้ามาของอิทธิพลอเมริกาแทนที่อิทธิพลของอังกฤษ แต่ก็ยังทำให้เป็นไปได้ที่จะมีการปกครองแบบพ่อถึงลูกของราชวงศ์ซาอุดี เพื่อจะเริ่มต้นกระบวนการเปลี่ยนตัวเองไปสู่ระบบการปกครองที่

ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ในตอนที่กษัตริย์อัลดุล อาซีล สิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. 1953 รัฐที่พระองค์สถาปนาขึ้นมากลายเป็นศูนย์กลางและมีความสำคัญในชีวิตทางการเมืองของภูมิภาคนั้นมากขึ้น อีกด้านหนึ่งเยเมนยังคงแยกตัวจากประเทศอื่นๆ ภายใต้อิทธิพลของตน ทั้งๆที่ได้กลายเป็นสมาชิกของสันนิบาตอาหรับแล้ว

อย่างไรก็ตามนโยบายที่คลุมเครือในอิรักและจอร์แดน นั้นคือความปรารถนาที่จะยุติการคงอยู่ของกองกำลังอังกฤษ แต่ในเวลาเดียวกันก็ต้องมีความสัมพันธ์ทางทหารบางอย่างกับมหาอำนาจตะวันตก ย่อมแสดงให้เห็นว่าการถอนตัวออกไปอย่างเป็นทางการของกองกำลังต่างชาติโดยตัวของมันเองนั้น ไม่จำเป็นต้องก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันกับการปกครองแบบอาณานิคมแต่เดิม แต่ค่อนข้างจะเป็นการพูดถึงปัญหาของความเป็นเอกราชในรูปแบบใหม่อีกครั้งหนึ่ง ประเทศอาหรับทั้งหลายพบว่าตัวเองต้องเผชิญหน้ากับอำนาจและอิทธิพลขึ้นที่เติบโตในทุกแง่มุมของชีวิตด้านการเมืองของรัฐอีกรัฐหนึ่งของตะวันตก คือสหรัฐอเมริกาซึ่งเวลานี้ ในช่วงเวลาแห่งสงครามเย็นและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เชื่อว่าสามารถจะปกป้องผลประโยชน์ของตนในวันออกกลางได้ ก็โดยอาศัยความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับรัฐบาลท้องถิ่น ที่พร้อมจะเชื่อมั่นนโยบายของพวกเขากับพันธมิตรตะวันตกเท่านั้น อย่างไรก็ตามนักการเมืองหลายคนและกลุ่มการเมืองหลายกลุ่มต่างได้เถียงว่าการรับประกันความเป็นเอกราชของโลกหลังสมัยอาณานิคมนั้น อยู่ที่การรักษาความเป็นกลางระหว่างค่ายที่ติดอาวุธสองค่ายนั่นเอง เนื่องจากค่ายตะวันตกเกี่ยวโยงอยู่กับความทรงจำถึงการปกครองแบบอาณานิคมและเมื่อปัญหาเรื่องปาเลสไตน์และแอลจีเรีย ที่ยังคงเป็นพิษอยู่ และเนื่องจากฝ่ายนี้เองที่ทำให้มีแรงกดดันสำคัญให้มีการทำข้อตกลงในการป้องกันขึ้น ความปรารถนาที่จะเป็นกลางทำให้เกิดแนวโน้มที่จะมีความโน้มเอียงไปในทิศทางของอีกค่ายหนึ่ง

การแบ่งขั้วของฝ่ายตะวันตกและตะวันออก และความขัดแย้งของนโยบายระหว่างประเทศที่เป็นกลางกับพันธมิตรของตะวันตก ได้ให้มิติใหม่แก่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอาหรับต่างๆ ความปรารถนาที่จะได้มีการรวมตัวอย่างใกล้ชิดมากขึ้นระหว่างพวกเขาได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของภาษาร่วมกันของการเมืองอาหรับ ในขณะที่มันเป็นเรื่องของความขัดแย้งไม่ว่าเอกภาพดังกล่าวจะถูกนำเข้ามาภายในกรอบของข้อตกลงที่ใกล้ชิดกับมหาอำนาจตะวันตกหรือปลอดจากเรื่องนั้นก็ตาม

อนาคตของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอาหรับและอิสราเอล ก็ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับปัญหาทั่วไปของความฝักใฝ่ด้วยเหมือนกัน ในทศวรรษของ ค.ศ. 1950 รัฐบาลอังกฤษและอเมริกาได้อภิปรายกันถึงแผนการแก้ไขปัญหว่า ควรมีการปรับตัวบางประการในเรื่องชายแดนของปี ค.ศ. 1949 เพื่อสนับสนุนชาวอาหรับ การกลับมาของผู้ลี้ภัยบางคนยังบ้านเรือนของพวกเขาและการดูดซับพวกเขาส่วนใหญ่เข้าไปในประเทศอาหรับที่อยู่ล้อมรอบนั้น ถ้าหากว่ารัฐอาหรับมี

ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมหาอำนาจตะวันตก สิ่งนี้จะหมายถึงการยอมรับการแก้ปัญหาดังกล่าวและการยอมรับการมีอยู่ของอิสราเอลบางประการ ในอีกด้านหนึ่ง การก่อตั้งกลุ่มเป็นกลางของรัฐอาหรับ ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่เป็นไปในทางดีกับฝ่ายตะวันออกและตะวันตก อาจใช้เพื่อการเพิ่มน้ำหนักทางการเมืองของประเทศอาหรับ และสร้างความเข้มแข็งให้แก่กองกำลังติดอาวุธของพวกเขาได้ ดังนั้นจึงนำเอาความเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงมาสู่สถานการณ์ที่สร้างขึ้นโดยข้อตกลงหยุดยิงในปี ค.ศ. 1949

ในขณะที่ความแตกต่างของวิธีการและนโยบายยังมีชัดเจนมากขึ้น สิ่งเหล่านั้นได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของญะมัล อับดุลนาซีร ผู้นำของกลุ่มทหารซึ่งเวลานี้เป็นผู้ปกครองอียิปต์แล้ว การลงนามในข้อตกลงซึ่งบ่งว่ากองกำลังอังกฤษต้องออกจากเขตคลองสุเอซไปนั้น ความจริงแล้วมิได้ทำให้อียิปต์เข้าไปสู่ระบบป้องกันของตะวันตก ตรงกันข้ามกลับเป็นการมอบเสรีภาพให้แก่อียิปต์ปฏิบัติตามนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และให้สร้างรัฐอาหรับที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดที่คล้ายคลึงกันขึ้นมารอบๆตัวเอง เพื่อว่าโลกภายนอกจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับพวกเขาทั้งหมดในลักษณะเดียวกัน การแสดงออกของนโยบายนี้อย่างหนึ่งก็คือ ความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่สร้างขึ้นกับผู้สนับสนุนชั้นนำ ต่อความคิดเรื่องการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดคืออินเดียและยูโกสลาเวีย อีกกรณีหนึ่งที่นาฬิกายาวมาก ก็คือข้อตกลงที่มีขึ้นในปี ค.ศ. 1955 เพื่อส่งอาวุธจากสหภาพโซเวียตและพันธมิตรของตนไปยังอียิปต์ซึ่งเป็นข้อตกลงที่จะเกิดการควบคุมเรื่องการส่งอาวุธไปอิสราเอลและประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นอาหรับ ซึ่งสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศสพยายามจะรักษาเอาไว้

นโยบายในเรื่องความเป็นกลางซึ่งเกือบจะหลีกเลี่ยงไม่ได้นี้ ได้ดึงเอาอียิปต์และพันธมิตรของตนไปสู่ความเป็นศัตรูกัน กับบรรดาผู้ที่ผลประโยชน์ของพวกเขาจะได้รับผลกระทบจากสิ่งนี้ อย่างน้อยมหาอำนาจตะวันตกจะต้องคาดหวังถึงอุปสรรคและข้อจำกัดของการติดตามผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของพวกเขา พวกเขาไม่อาจควบคุมพัฒนาการของปัญหาเรื่องอิสราเอล หรือปัญหาอื่นๆตามที่พวกเขาหวังที่จะทำต่อไปได้อีกแล้ว เพราะว่าการที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาในยุคสมัยของสงครามเย็น ได้ปฏิเสธจะเข้าร่วมในกลุ่มพันธมิตรป้องกันของตะวันตกในตะวันออกกลาง จนมีผลให้เข้าไปร่วมกับฝ่ายตะวันออก การเรียกร้องให้มีความเป็นกลาง การรวมตัวที่ใกล้ชิดกันภายใต้การเป็นผู้นำของอียิปต์ที่สร้างขึ้นโดยอับดุลนาซีรต่อประชาชนอาหรับ โดยข้ามหัวรัฐบาลของพวกเขาเป็นการคุกคามต่อรัฐบาลอาหรับทั้งหลายซึ่งยึดนโยบายที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะรัฐบาลอิรักซึ่งหลังจากการทำสนธิสัญญาแบกแดด ได้กลายเป็นปรปักษ์ที่สำคัญของพันธมิตรตะวันตก ชีวิตทางการเมืองในสมัยนี้ของอิรักควบคุมโดยนุรี อัล-ซาอิด (Nuri al-Sa'id - ค.ศ. 1888-1958) ผู้มีบทบาทสำคัญอยู่ในการเมืองของชาติอาหรับมาตั้งแต่การแข็งข้อของอาหรับในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง การขึ้นมาของรัฐบาลอียิปต์ที่เข้มแข็งซึ่งมีแหล่งอาวุธของตนเอง และเรียกร้องอย่างแรงต่อความรู้สึกของชาวปาเลสไตน์และ

ชาวอาหรับอื่นๆ จึงถูกอิสราเอลมองว่าเป็นการคุกคามต่อสถานภาพของตน ความเป็นศัตรูกันในท้องถิ่นเหล่านี้ทำให้ความเป็นศัตรูกับมหาอำนาจตะวันตกลึกซึ้งขึ้น คือเป็นศัตรูกับสหรัฐอเมริกาเนื่องจากมันมีความสัมพันธ์กับอิสราเอล และเป็นศัตรูกับอังกฤษเนื่องจากการที่อังกฤษเป็นสมาชิกสนธิสัญญาแบกแดด และเป็นศัตรูกับฝรั่งเศสเนื่องจากการสนับสนุนและช่วยเหลือ ซึ่งอียิปต์ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ให้การสนับสนุนการปฏิวัติแกแอสซีเรีย ที่เกิดจากวิสัยทัศน์ของโลกอาหรับที่เป็นเอกราชและไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด

ระหว่างปี ค.ศ. 1955 และ ค.ศ. 1966 ได้มีวิกฤตการณ์หลายครั้งซึ่งมีปัจจัยเหล่านี้เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ในปี ค.ศ. 1956 สหรัฐอเมริกา ซึ่งหยิบนัยความหวังว่าจะให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่อียิปต์สำหรับโครงการชลประทานขนาดยักษ์ (เขื่อนสูงที่อัสวาน) แต่กลับถอนการช่วยเหลือของตนเสียอย่างกะทันหัน เพื่อตอบโต้เรื่องนี้ รัฐบาลอียิปต์จึงยึดเอาบริษัทคลองสุเอซเป็นของรัฐโดยทันที และเข้ามาทำหน้าที่บริหารคลองแทน เรื่องนี้ก่อให้เกิดความตื่นตกใจแก่ผู้ใช้คลองที่หวาดกลัวว่า เสรีภาพในการใช้คลองอาจนำไปสู่ข้อพิจารณาทางการเมืองสำหรับรัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศส การกระทำนี้ดูเหมือนจะเป็นการกระทำที่เป็นประนีประนอม เพราะว่าทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นตัวหลักในบริษัทที่สร้างและได้เป็นเจ้าของคลอง และเนื่องจากเรื่องนี้ได้ทำให้สถานภาพของอับดุล นาสีร์ในประเทศอาหรับเพิ่มขึ้น ชาวอิสราเอลจึงเห็นว่ามันเป็นโอกาสที่จะทำให้ประเทศเพื่อนบ้านที่มีอำนาจมากเกินไปและมีเจตนาร้ายและเขตแดนของตนที่ถูกรบกวนอยู่ระยะหนึ่งประสบกับความอ่อนแอ ผลลัพธ์ก็คือการตกลงกันอย่างลับๆ ระหว่างฝรั่งเศส อังกฤษและอิสราเอล ที่จะโจมตีอียิปต์และโค่นล้มการปกครองของอับดุลนาสีร์เสีย

ในเดือนตุลาคมกองกำลังอิสราเอลจึงบุกเข้าโจมตีอียิปต์และเคลื่อนกำลังสู่คลองสุเอซตามข้อตกลงที่พวกเขามีอยู่เดิม อังกฤษและฝรั่งเศสจึงยื่นคำขาดไปยังทั้งอิสราเอลและอียิปต์ให้ถอนตัวออกจากเขตคลองสุเอซ การที่อับดุล นาสีร์ปฏิเสธจึงกลายเป็นข้ออ้างสำหรับกองกำลังอังกฤษและฝรั่งเศสที่เข้าโจมตีและเข้ายึดครองส่วนหนึ่งของเขตนั่น อย่างไรก็ตามการกระทำนี้เป็นการคุกคามอียิปต์และรัฐอาหรับอื่นๆ ที่สนับสนุนอียิปต์ แต่สำหรับสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตซึ่งอยู่ในฐานะมหาอำนาจ ไม่อาจยอมรับได้ว่าการตัดสินใจที่ได้ขาดเช่นนั้นควรถูกนำมาใช้กับบริเวณที่สหรัฐและสหภาพโซเวียตมีผลประโยชน์อยู่ด้วย โดยไม่นำเอาผลประโยชน์เหล่านี้มาพิจารณาร่วมด้วย ภายใต้ความกดดันของอเมริกาและโซเวียต และการต้องเผชิญกับความเป็นศัตรูของโลกกว้างและอันตรายจากการล่มสลายทางการเงิน กองกำลังทั้งสามจึงถอนตัวออกไป นี่เป็นเหตุการณ์หนึ่งที่น่าสนใจ ครั้งจึงจะเกิดขึ้น เมื่อโครงสร้างแห่งอำนาจในโลกนี้เผยโฉมหน้าให้เห็นอย่างชัดเจน ความเป็นประนีประนอมของกองกำลังท้องถิ่นที่ดึงเอาประเทศมหาอำนาจของโลกในระดับที่สองเข้ามาพัวพัน เพื่อการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง

เพียงเพื่อที่จะขึ้นมาต่อต้านอย่างแหลมคมกับความจำกัดในทางกำลังของตนเอง เมื่อพวกเขาทำ
 ทายผลประโยชน์ของประเทศอริมาอำนาจ

ผลของวิกฤติการณ์นี้ได้เพิ่มสถานภาพของอับดุลนาซีร์ขึ้นในประเทศอาหรับที่อยู่รอบๆ
 เนื่องจากโดยทั่วไปแล้ว เขาถูกมองว่าเขาปรากฏตัวขึ้นมาจากวิกฤติการณ์ในฐานะผู้ชนะทาง
 การเมืองและยังทำให้ความแตกแยกระหว่างผู้สนับสนุนเขากับผู้ที่ถือว่ายโยบายของเขามีอันตราย
 ขยายออกไปอย่างลึกซึ้งอีกด้วย การแตกแยกนี้ในเวลานี้กลายเป็นปัจจัยเข้าไปในกิจการภายใน
 ของรัฐอาหรับอื่นๆแล้ว ในปี ค.ศ. 1958 ความแยกชั้นนี้ได้รวมเข้ากับความเป็นคู่แข่งในท้องถิ่น
 จนทำให้ระเบิดออกมาเป็นสงครามกลางเมืองในเลบานอน ในปีเดียวกันการต่อสู้เพื่ออำนาจ
 ระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆในซีเรีย ทำให้หนึ่งในกลุ่มเหล่านั้นได้ริเริ่มเรียกร้องที่จะเข้าร่วมกับ
 อียิปต์ การรวมกันจึงเกิดขึ้นและในเดือนกุมภาพันธ์ประเทศทั้งสองจึงรวมกันเข้าเป็นสาธารณรัฐ
 อาหรับ (United Arab Republic) ราชอาณาจักรทั้งสองของราชวงศ์ฮาซิม คืออิรักและจอร์แดน
 ได้เข้าร่วมกันเป็นคู่แข่งกัน แต่หลังจากนั้นในปีเดียวกันคือในเดือนกรกฎาคม การรวมแบบ
 เดียวกันของประเทศที่มีความขัดแย้งภายใน ด้วยความหวังที่เกิดขึ้นโดยผู้นำของอียิปต์แห่งโลก
 อาหรับใหม่ ได้นำไปสู่การยึดอำนาจในอิรักโดยกลุ่มนายทหาร กษัตริย์และครอบครัวส่วน
 ใหญ่ของพระองค์ถูกสังหารรวมทั้ง นูรี อัลซาอิดด้วย อิรักกลายเป็นสาธารณรัฐและราชวงศ์ฮาซิม
 ไม่อาจหวังต่อไปที่จะมีบทบาทนำในทางการเมืองของอาหรับได้อีก (ถึงแม้ว่าสาขาอื่นๆจะยังคง
 ปกครองอยู่ในจอร์แดนต่อไปก็ตาม) ข่าวของการปฏิวัตินำไปสู่การส่งทหารอเมริกันเข้าสู่
 เลบานอน และส่งทหารอังกฤษไปยังจอร์แดน เพื่อทำให้สภาพที่ไม่แน่นอนมีความมั่นคงขึ้น แต่
 ในไม่ช้าพวกเขาก็ถอนตัวออกไป ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอังกฤษนั้น นี่เป็นเครื่องหมายของการสิ้นสุด
 การมีบทบาทที่แข็งขันและสำคัญของตนลงในการเมืองอาหรับ

ครั้งแรกการปฏิวัติดูเหมือนจะเปิดโอกาสให้อิรักเข้าร่วมร่วมกับสหภาพอียิปต์และซีเรียได้
 แต่ในไม่ช้าการแบ่งผลประโยชน์ระหว่างแบกแดดกับไคโร ในไม่ช้าก็แสดงตัวของมันเองให้เห็น
 ภายในสาธารณรัฐอาหรับเอง ผลประโยชน์ที่แตกต่างกันของดามัสกัสและไคโรได้นำไปสู่การ
 รัฐประหารของทหารในซีเรียเมื่อปี ค.ศ. 1961 และการแตกแยกของสหภาพด้วย ทั้งๆที่มีการ
 เสื่อมโทรมลงนี้ อับดุล นาซีร์ยังคงปรากฏให้เห็นในสายตาของชาวอาหรับส่วนใหญ่ และใน
 สายตาของโลกภายนอกอีกมากมาย ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของขบวนการแห่งประชาชน
 อาหรับ ที่มีต่อความเป็นเอกภาพอันยิ่งใหญ่กว่าและความเป็นเอกราชที่แท้จริง

สงครามแอลจีเรีย

ปีแห่งวิกฤติการณ์ในตะวันออกกลางเป็นปีแห่งวิกฤติการณ์ขั้นสุดท้ายของการปกครองแบบอาณานิคมในแถบมัชริบเช่นกัน เมื่อชาวอาหรับแห่งประเทศแอลจีเรียได้เข้าร่วมต่อสู้อย่างยาวนานและในที่สุดก็เป็นการต่อสู้ครั้งสุดท้ายที่มีผลสำเร็จเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชจากฝรั่งเศส

ในการต่อสู้เพื่อเอกราช ชาวแอลจีเรียต้องเผชิญกับความยากลำบากอย่างแสนสาหัสกว่าประชาชนอาหรับอื่นๆ โดยทางการแล้วประเทศของพวกเขาไม่ได้เป็นอาณานิคม แต่เป็นส่วนหนึ่งที่รวมอยู่กับนครใหญ่ของฝรั่งเศส และการเรียกร้องว่ามันควรจะแยกออกมานั้น ต้องเผชิญกับการต่อต้านของผู้ที่ถือว่าดินแดนของฝรั่งเศสจักแบ่งแยกมิได้ ยิ่งกว่านั้นผู้ตั้งถิ่นฐานชาวยุโรปเกือบจะกลายเป็นชนชาติของพวกเขาเองอยู่แล้ว เพราะได้หยั่งรากลงในแอลจีเรียที่ซึ่งร้อยละ 80 ของพวกเขาเกิดที่นั่น พวกเขาเต็มใจจะละทิ้งสถานภาพของพวกเขาซึ่งเข้มแข็ง พวกเขาได้ควบคุมดินแดนที่อุดมสมบูรณ์และผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่ที่พัฒนาขึ้นโดยการใช้เครื่องจักร และยังคงขยายตัวต่อไป เมืองหลักๆ คือ แอลเจียร์ (Algiers) และโอราน (Oran) มีความเป็นฝรั่งเศสมากกว่าความเป็นมุสลิมแอลจีเรีย พวกเขาได้รับตำแหน่งมากมายกว้างขวางในคณะรัฐบาลและในอาชีพการงาน ความเข้มแข็งและอิทธิพลที่คงอยู่อย่างยาวนานของพวกเขาเหนือการบริหารท้องถิ่นและรัฐบาลในนครปารีส สามารถป้องกันการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่จะทำให้พวกเขาต้องเสียเปรียบได้ คำประกาศที่ออกมาโดยกลุ่มชาวแอลจีเรียผู้มีการศึกษาในปี ค.ศ. 1943 ได้เรียกร้องให้แอลจีเรียเป็นสาธารณรัฐที่ปกครองตนเอง โดยเชื่อมโยงกับฝรั่งเศสนั้นไม่ได้รับการยอมรับ ยกเว้นการยกเลิกความเสียเปรียบทางกฎหมายบางประการ ขบวนการที่มีความรุนแรงมากขึ้นในปี ค.ศ. 1945 ถูกปราบปรามอย่างไร้ความปรานี จึงเกิดความเปลี่ยนแปลงบางอย่างขึ้นคือ ชาวแอลจีเรียที่เป็นมุสลิมจะได้เป็นตัวแทนในสภาของฝรั่งเศส และจะมีจำนวนเท่ากับสมาชิกอย่างที่ชาวยุโรปมีอยู่ในสภาแอลจีเรีย แต่การเลือกตั้งเข้าสู่สภามีการจัดการโดยฝ่ายบริหารเพื่อสร้างคนส่วนใหญ่ที่วุ่นวาย

อย่างไรก็ตามภายใต้พื้นผิวแห่งการควบคุมของฝรั่งเศสที่ไม่มั่นคงคลอนั่น สังคมของชาวแอลจีเรียกำลังเปลี่ยนไป ประชากรมุสลิมเพิ่มขึ้นในอัตราสูง ในปี ค.ศ. 1954 ประชากรพุ่งขึ้นเป็น 9 ล้านคน มากกว่าครึ่งหนึ่งมีอายุน้อยกว่ายี่สิบปี ส่วนประชากรชาวยุโรปมีอยู่เกือบหนึ่งล้านคน ส่วนที่ใหญ่ของประชากรมุสลิมรวมกันอยู่ในส่วนที่มีดินแดนที่ทำการผลิตได้น้อยจึงไม่มีเงินทุนที่จะพัฒนาที่ดิน และมีช่องทางที่จะกู้ยืมได้จำกัด ทั้ๆที่ได้มีความพยายามที่รัฐบาลจัดให้แก่พวกเขา ผลก็คือมาตรฐานการครองชีพต่ำและอัตราการว่างงานของชนบทมีอยู่สูง มีการอพยพของชาวไร่ชาวนาไปจากชนบทที่มีสภาพผลดหนุ่และมีประชากรมากเกินไปเข้ามาสู่ที่ราบเพื่อมาทำงานในฐานะกรรมกรในไร่ของชาวยุโรปและเข้ามาสู่เมืองต่างๆทางชายฝั่งทะเล ซึ่งพวกเขามารวมกันเป็นชนชั้นกรรมกรไร้ฝีมือและไม่มีใครจะได้ทำงาน ในปี ค.ศ. 1934 เกือบหนึ่งใน

ห้าของชาวมุสลิมเป็นผู้อยู่อาศัยในเมืองชนบทของแอลจีเรีย และประมาณ 300,000 คนเดินทางออกนอกประเทศสู่ฝรั่งเศส โอกาสทางการศึกษามีมากกว่าที่เคยเป็น แต่ก็ยังนับว่าน้อยร้อยละ 90 ของประชากรเป็นผู้ไม่รู้หนังสือ มีเพียงไม่กี่พันคนที่จบจากโรงเรียนชั้นประถมไปเรียนต่อชั้นมัธยม และมีเพียงไม่กี่สิบเท่านั้นที่ได้เรียนในระดับสูง ในปี ค.ศ. 1954 มีนายแพทย์มุสลิมอยู่น้อยกว่า 200 คนและมีวิศวกรจำนวนน้อยกว่านั้นอีก

ในหมู่ผู้อพยพที่ไปอาศัยอยู่ห่างจากครอบครัวในเมืองที่แปลกหน้า ทหารในกองทัพฝรั่งเศส นักเรียนที่มีโอกาสอย่างจำกัดนั้นได้มีความสำนึกถึงการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ที่ปรากฏขึ้นในโลก เช่นความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสในสงครามอินโดจีน การได้รับเอกราชของประเทศในทวีปเอเชียและแอฟริกา การเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับการปกครองอาณานิคม ความเป็นเอกราชดูเหมือนว่าจะเริ่มเป็นไปได้แต่ก็มีราคาสูง เพราะการปราบปรามการจลาจลในปี ค.ศ. 1945 แสดงว่าคงจะไม่ได้เอกราชมาง่ายๆ หลังจากปี ค.ศ. 1945 พรรคของผู้ที่เตรียมที่จะมีตำแหน่งที่ดีขึ้นภายในระบบการเมืองของฝรั่งเศสได้สูญเสียอิทธิพลของมันไปอย่างมาก และภายในพรรคชาตินิยม ก็ค่อยๆ มีการก่อรูปกลุ่มปฏิวัติขึ้นมา คนส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้มีการศึกษาจำกัดแต่มีประสบการณ์ทางทหารที่เคยมีในกองทัพฝรั่งเศส แต่ในระยะหลังๆ สามารถดึงดูดสมาชิกชนชั้นนำที่มีการศึกษามารวมกับพวกเขาได้ ในปี ค.ศ. 1954 พวกเขาได้ก่อตั้งแนวหน้าเพื่อการปลดปล่อยชาติ (Front de liberation Nationale – FLN) ขึ้นมา และในเดือนพฤศจิกายนของปีนั้นพวกเขาเริ่มต้นยิงลูกปืนนัดแรกแห่งการปฏิวัติขึ้น

เริ่มต้นขึ้นด้วยขบวนการจำกัดและโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จยังเป็นที่น่าสงสัย อย่างไรก็ตาม แรงหนุนเนื่องแห่งการปฏิวัติและการกระทำของรัฐบาลฝรั่งเศสได้ค่อยๆ ทำให้การปฏิวัติกลายเป็นขบวนการแห่งชาติไป โดยมีการสนับสนุนอย่างกว้างขวางทั่วโลก ปฏิบัติการแรกของรัฐบาลก็คือการปราบปรามด้วยกำลังทหาร แต่เมื่อรัฐบาลที่เอนเอียงไปทางซ้ายมีอำนาจขึ้นก็ดูเหมือนจะลดหย่อนผ่อนปรนให้ แต่แล้วก็กลับพ่ายแพ้แก่ฝ่ายต่อต้านกองทัพและชาวยุโรปแห่งแอลจีเรีย ตอนปลายปี ค.ศ. 1956 ความพยายามที่จะเจรจาตกลงกันด้วยความช่วยเหลือของโมร็อกโกและตูนิเซียไม่ส่งผลประการใด ผู้นำบางคนของแอลจีเรียบินจากเมืองราบาตสู่เมืองตูนิซและหักหัวเครื่องบินของพวกเขามุ่งสู่กรุงแอลเจียร์ไปถูกจับที่นั่น รัฐบาลฝรั่งเศสจึงยอมรับการกระทำซึ่งดูเหมือนจะเป็นการริเริ่มอย่างหนึ่งของส่วนท้องถิ่น

ตอนนี้อำนาจที่มีประสิทธิภาพได้ถูกถ่ายทอดจากรัฐบาลในนครปารีสไปยังกองทัพและชาวยุโรปในแอลจีเรีย อีกด้านหนึ่งประชากรมุสลิมแอลจีเรียส่วนใหญ่ได้มารวมตัวกันที่ FLN นักวิชาการฝรั่งเศสผู้หนึ่งผู้มีความรู้ดีและมีความเห็นใจ ได้สังเกตว่าหลังจากทำสงครามได้สองปี ‘สังคมมุสลิมเกือบทั้งหมดพบว่าตนต่างรับการสนับสนุนอย่างแข็งแกร่งและมีประสิทธิภาพโดยองค์การลับองค์การหนึ่ง... ซึ่งผู้ที่ควบคุมองค์การนั้นมีได้มาจากคนในระดับนักปฏิวัติ... เท่านั้น แต่

ยังเป็นตัวแทนของชนชั้นนำทั้งหมดของประชากรแอลจีเรียด้วย' การวางแนวทางแห่งอนาคตของชาติแอลจีเรียที่มีเอกราชได้เริ่มปรากฏให้เห็น พร้อมกับความเร่าร้อนที่เกิดจากทิศทางของการปฏิวัติที่มุ่งสู่ความเท่าเทียมกันทางสังคม และการบังคับซื้อที่ดินขึ้นใหม่ สงครามได้มาถึงจุดสูงสุดทางทหารในปี ค.ศ. 1957 เมื่อได้มีการต่อสู้อย่างดุเดือดและยาวนานเพื่อควบคุมกรุงแอลเจียร์เอง กองทัพได้จัดตั้งการควบคุมเมืองหลวงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และในชนบทก็ตามมาด้วยนโยบายการไล่ที่ของประชากรจำนวนมาก ลักษณะของความขัดแย้งค่อยๆ เปลี่ยนไป FLN ได้ปฏิบัติการจากโมร็อกโก ตูนิเซีย และไคโรโดยประกาศตนเองเป็น 'รัฐบาลชั่วคราวของสาธารณรัฐแอลจีเรีย' ในปี ค.ศ. 1958 โดยได้รับการสนับสนุนและทำการตกลงกับทั่วโลก และได้รับการให้กำลังใจเช่นกันจากพวกหัวรุนแรงบางคนในฝรั่งเศส ความพยายามของกองทัพฝรั่งเศสที่จะขยายสงครามไปสู่ตูนิเซียต้องยุติลงเพราะอเมริกาและเสียงคัดค้านอื่นๆ และเนื่องจากความหวาดกลัวว่าแรงกดดันระหว่างประเทศจะบีบรัดรัฐบาลที่อ่อนแอของฝรั่งเศสหลังสงคราม จนกระทั่งกองทัพชาวยุโรปและผู้สนับสนุนพวกเขาในฝรั่งเศสบีบบังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลขึ้น สาธารณรัฐที่สั่นคลอนที่สุดในปี ค.ศ. 1958 เดอ โกล (De Gaulle) จึงกลับมามีอำนาจพร้อมกับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ซึ่งทำให้ประธานาธิบดีของสาธารณรัฐมีอำนาจกว้างขวางขึ้น

ผู้ที่นำเอา เดอ โกลมาสู่อำนาจนั้นมีความหวังว่าเขาจะใช้ตำแหน่งของเขาไปในการทำให้การควบคุมของฝรั่งเศสเหนือแอลจีเรียเข้มแข็งขึ้น อย่างไรก็ตามในไม่ช้าก็เห็นได้ชัดเจนว่าเขากำลังเคลื่อนไหวก้าวไปในทิศทางที่คลุมเครือและไม่ตรงไปตรงมาไปในการตกลงกับชาวแอลจีเรีย ถึงแม้ว่าจะไม่แน่ว่าเขานึกถึงการให้เอกราชที่สมบูรณ์มาตั้งแต่แรกแล้วหรือไม่ ในขั้นตอนแรกนโยบายอย่างหนึ่งของเขาก็คือการใช้มาตรการทางทหารอย่างต่อเนื่อง เพื่อปราบปรามการปฏิวัติ แต่ต้องทำไปอย่างเป็นอิสระจากกองทัพและชาวยุโรปในแอลจีเรีย เพื่อที่จะปรับปรุงสภาพของชาวมุสลิม มีการประกาศแผนการพัฒนาทางเศรษฐกิจว่าจะมีการสนับสนุนการอุตสาหกรรม มีการแจกจ่ายที่ดิน จะมีการเลือกตั้งขึ้นสำหรับสภาของแอลจีเรีย และมีความหวังว่าพวกเขาจะผลิตผู้นำที่เป็นทางเลือกได้ ซึ่งฝรั่งเศสจะสามารถเจรจาประนีประนอมด้วยได้ โดยไม่จำเป็นต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับ FLN อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าความหวังไม่มีผล และไม่มีทางเลือกที่จะเจรจาทกลงกับ FLN ได้ การเจรจาครั้งแรกในปี ค.ศ. 1960 ไม่มีอะไรเกิดขึ้น ปีต่อมาเดอ โกลมีเสรีภาพในการจัดการมากขึ้น การลงประชามติในฝรั่งเศสแสดงให้เห็นว่า คนส่วนใหญ่เห็นชอบกับการมอบการตัดสินใจด้วยตนเองให้กับแอลจีเรีย ความพยายามของกองทัพในแอลจีเรียที่จะทำการรัฐประหารต่อต้านเดอ โกล ก็ถูกปราบปราม ได้มีการเจรจาทกลงกันอีกครั้งหนึ่ง และปรากฏว่ามีปัญหาอยู่สองข้อที่แก้ได้ยาก นั่นคือปัญหาเรื่องชุมชนชาวยุโรปและปัญหาเรื่องทะเลทรายซาฮาราของแอลจีเรีย ซึ่งฝรั่งเศสปรารถนาจะปกป้องไว้ เนื่องจากเวลานี้ทรัพยากรที่สำคัญคือน้ำมันและก๊าซธรรมชาติต่างถูกค้นพบที่นั่น และบริษัทฝรั่งเศสนำไปใช้ประโยชน์

ท้ายที่สุดฝรั่งเศส ตกลงยินยอมทั้งสองข้อ นั่นคือชาวยุโรปเป็นอิสระที่จะอยู่หรือไปพร้อมกับทรัพย์สินของพวกเขา และแอลจีเรียทั้งหมดรวมทั้งทะเลทรายซาฮาราด้วย กลายเป็นรัฐอธิปไตย ซึ่งจะได้รับความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส ได้มีการลงนามในข้อตกลงเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1962 แอลจีเรียได้รับเอกราชแต่ก็ต้องแลกกับชีวิตมนุษย์จำนวนมาก ส่วนใหญ่ของประชากรมุสลิมถูกขับไล่จากถิ่นที่อยู่ ที่ถูกสังหารชีวิตมีประมาณ 300,000 คนหรือมากกว่านั้น อีกหลายพันคนที่อยู่ฝ่ายฝรั่งเศสก็ถูกฆ่าตาย หรือถูกบังคับให้อพยพไปหลังจากได้รับเอกราช ชาวฝรั่งเศสเสียชีวิตประมาณ 200,000 คน ทั้งๆ ที่ได้มีการรับประกันไว้แล้ว ประชากรส่วนใหญ่ที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่จะออกจากประเทศไป มีการหลังเล็ดกันอย่างมากมายเกินกว่าจะลืมได้ กลุ่มผู้ปฏิบัติการในหมู่ผู้ตั้งถิ่นฐานได้เลือกที่จะกระทำอย่างรุนแรงในขั้นตอนสุดท้ายของสงคราม และสิ่งนี้ช่วยทำให้สภาพภาพของชาวยุโรปคลอนแคลน

บทที่ 22

สังคมที่เปลี่ยนไป (ทศวรรษของ ค.ศ. 1940 และ 1950)

ความเติบโตของประชากรและเศรษฐกิจ

ปีแห่งความเครียดทางการเมืองเหล่านี้ยังเป็นเวลาที่สังคมต่างๆ กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ประการแรกสุด บัดนี้ความเติบโตของประชากรและความกดดันต่อวิธีการของการดำรงชีพจะสังเกตได้เกือบทุกแห่ง และเริ่มที่จะได้รับการยอมรับในฐานะที่มาแห่งปัญหาหลายชนิด

ในอียิปต์การเพิ่มขึ้นของประชากรยังคงเป็นไปอย่างต่อเนื่องมากกว่าศตวรรษด้วยจังหวะที่เร็วขึ้น ในขณะที่อัตราการเพิ่มขึ้นในทศวรรษของ ค.ศ. 1930 มากกว่าร้อยละหนึ่งเพียงเล็กน้อย แต่ในปี ค.ศ. 1960 เติบโตขึ้นระหว่างร้อยละ 2.5 และ 3 จำนวนประชากรทั้งหมดเพิ่มขึ้นจาก 16 ล้านคนในปี ค.ศ. 1937 ไปถึง 25 ล้านคนในปี ค.ศ. 1960 ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเบื้องต้นด้วยการที่อัตราตายลดลงจาก 27 คนต่อหนึ่งพันคน ในปี ค.ศ. 1939 และเหลือเพียง 18 คนต่อหนึ่งพันคนในปี ค.ศ. 1960 โดยเฉพาะอย่างยิ่งความตายของทารกลดลงในเวลานั้น จาก 160 ถึง 109 ต่อหนึ่งพันคน เมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งนี้ก็มีความเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยในอัตราการเกิด ในเวลานี้อัตราความเติบโตที่คล้ายคลึงกันมีอยู่ในประเทศอื่นๆ ถึงแม้ว่ากระบวนการนั้นจะเริ่มต้นช้ากว่าในอียิปต์ก็ตาม ในโมร็อกโกดูเหมือนจะมีการเพิ่มขึ้นตามธรรมชาติเล็กน้อยก่อนปี ค.ศ. 1940 แต่ภายในยี่สิบปีหลังจากนั้นประชากรเพิ่มขึ้นจาก 7 ถึง 11.5 ล้านคนในตูนิเซีย มีการเพิ่มจาก 2.6 ไปจนถึง 3.8 ล้านคนในช่วงปีเหล่านี้ ในซีเรีย จาก 2.5 ถึง 4.5 ล้านคน ในอิรักจาก 3.5 ถึง 7 ล้านคน

ผลของการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วก็คือ การกระจายอายุของประชาชนได้เปลี่ยนไป ในปี ค.ศ. 1960 ประชากรมากกว่าครึ่งหนึ่งในประเทศส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่ายี่สิบปี นอกจากนั้นยังมีความเปลี่ยนแปลงอื่นๆ อีกด้วยในโครงสร้างของประชากร คนต่างชาติซึ่งมีบทบาทอย่างมากในภาคเศรษฐกิจที่ทันสมัยได้หดตัวลงไป เมื่อสภาพทางการเมืองเปลี่ยนไปและสิทธิพิเศษทางเศรษฐกิจได้ลดน้อยถอยลงไป จำนวนชาวต่างชาติที่อยู่อาศัยในอียิปต์หดตัวลงจาก 250,000 คนในปี ค.ศ. 1937 ไปจนถึง 143,000 คนในปี ค.ศ. 1960 ในลิเบียลดลงจาก 100,000 คนเหลือครึ่งหนึ่งของในสมัยเดียวกันนั้น ในตูนิเซียลดลงจาก 200,000 คนเหลือน้อยกว่า 100,000 คน ในโมร็อกโกลดลงจาก 350,000 เหลือ 100,000 คน ในแอลจีเรียจากเกือบหนึ่งล้านไปถึงน้อยกว่า 100,000 คน นอกจากนี้ก็ยังมีกรอพยพใหญ่ของชาวยิวทั้งจากยุโรปและจากประเทศต่างๆ ของตะวันออกกลางและแถบมัฆริบสู่รัฐใหม่ของอิสราเอล ซึ่งทำให้ประชากรชาวยิวเพิ่มจาก

750,000 คนในปี ค.ศ. 1948 เป็น 1.9 ล้านคนในปี ค.ศ. 1960 ชุมชนโบราณชาวยิวในประเทศอาหรับต่างๆ จึงลดน้อยลงในระดับเดียวกัน ด้วยการอพยพไปยังอิสราเอลยุโรปและอเมริกา

ความเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญทั่วไปมากขึ้นคือการเคลื่อนย้ายของประชากรออกไปจากแผ่นดิน ส่วนใหญ่แล้วมันเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรชนบทเกินกว่าความสามารถของแผ่นดินนั้นที่จะรองรับได้ แต่ในบางแห่งมันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงในเทคนิคการเกษตรคือ การใช้รถไถในที่ดินซึ่งผลิตธัญพืช หมายความว่าต้องการแรงงานจำนวนน้อยลง คือเจ้าของที่ดินซึ่งทำการเพาะปลูกอย่างจริงจังเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการค้าอาจชอบแรงงานที่มีฝีมือให้มาทำการปลูกพืชร่วมกัน ในประเทศหนึ่งคือปาเลสไตน์ การย้ายที่อยู่อาศัยเป็นผลโดยตรงของความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมากกว่า การมีประชากรชนบทล้นเกินไปจะเห็นได้อยู่แล้วในหมู่บ้านอาหรับในปี ค.ศ. 1948 แต่เหตุการณ์ของปีนั้นนำไปสู่การยึดเอาที่ดินมากกว่าครึ่งหนึ่งของหมู่บ้าน และคนส่วนใหญ่เหล่านั้นจึงกลายเป็นผู้ลี้ภัยที่ไร้ที่ดินต้องอพยพไปอยู่ในค่ายหรือในชุมชนแออัดในจอร์แดน ซีเรีย และเลบานอน

สำหรับชาวไร่ชาวนาที่ไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้าน ศูนย์กลางแห่งอำนาจและการค้ามีเสน่ห์อย่างยิ่ง พวกเขาสามารถหวังว่าจะได้ทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการของเศรษฐกิจที่กำลังเติบโต และเพื่อมาตรฐานการครองชีพที่สูงกว่าและโอกาสที่ดีกว่าสำหรับการศึกษาของบุตรหลานของพวกเขา ชาวไร่ชาวนาจำนวนหลายพันคนจากกาบียเลีย (Kabylia) ในแอลจีเรียและจากโมร็อกโกและตูนิเซีย ได้อพยพจากประเทศของพวกเขาไปยังเมืองใหญ่ๆ ในประเทศฝรั่งเศสและในเยอรมนีในระดับที่น้อยกว่า ในปี ค.ศ. 1960 มีชาวแอฟริกาเหนืออยู่ในฝรั่งเศสประมาณครึ่งล้านคน อย่างไรก็ตาม ผู้อพยพส่วนใหญ่เดินทางสู่เมืองต่างๆ ในประเทศของตนเองหรือประเทศเพื่อนบ้าน ในโมร็อกโก เมืองคาซาบลังกาเติบโตอย่างรวดเร็วมากกว่าเมืองอื่นๆ คือจากการเป็นเมืองที่มีชาวมุสลิมอยู่ $\frac{1}{4}$ ล้านคนในปี ค.ศ. 1936 ได้กลายมาเป็นหนึ่งล้านคนในปี ค.ศ. 1960 นครโคโรมีพลเมือง 1.3 ล้านคนในปี ค.ศ. 1937 พอถึงปี ค.ศ. 1960 มีประชากร 3.3 ล้านคน กว่าครึ่งหนึ่งของพวกเขาเกิดนอกเมือง ประชากรของแบกแดดเติบโตจากครึ่งล้านคนในทศวรรษของ ค.ศ. 1940 มาเป็น 1.5 ล้านคนในทศวรรษของ ค.ศ. 1960 ความเติบโตที่น่าตื่นตาตื่นใจมากที่สุดอยู่ที่เมืองอัมมานคือจาก 30,000 คนในปี ค.ศ. 1948 ไปเป็น 250,000 คนในปี ค.ศ. 1960 การเจริญเติบโตส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการเคลื่อนย้ายของผู้อพยพจากปาเลสไตน์

เนื่องจากการอพยพจากภายในเหล่านี้ ประเทศอาหรับส่วนใหญ่จึงได้เปลี่ยนจากที่เคยเป็นสังคมชนบทไปสู่สังคมซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ที่กำลังเติบโตจะรวมกันอยู่ในเมืองใหญ่ไม่กี่เมือง ในอียิปต์ประชากรเกือบร้อยละ 40 อาศัยอยู่ในเมืองต่างๆ ในปี ค.ศ. 1960 เกือบร้อยละ 13

อยู่ในกรุงไคโร (และมากกว่านั้น ถ้าหากว่านำเอาชาวเมืองกาซาที่รวมกันอยู่ในนั้นอย่างแท้จริงมา รวมด้วย) เมืองคาซาบลังกามีชาวโมร็อกโกอยู่ทั้งหมดร้อยละ 10 ในนครแบกแดดมีชาวอิรัก ทั้งหมดอยู่ร้อยละ 20

หากว่าประชากรที่กำลังเพิ่มขึ้นต้องได้รับการเลี้ยงดู และมาตรฐานการครองชีพได้รับการ ปรับปรุงขึ้น ก็จำเป็นที่จะต้องมีการผลิตในชนบทและเมืองเป็นจำนวนมากขึ้น ความจำเป็นนี้ทำให้มีความเร่งด่วนใหม่ๆแก่ความคิดในเรื่องความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งดึงดูดรัฐบาลด้วย เหตุผลอื่นๆ ด้วยเช่นกัน ในขั้นตอนสุดท้ายแห่งการปกครองของอาณานิคมนั้น ทั้งอังกฤษและ ฝรั่งเศสได้เริ่มต้นมองถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วว่าเป็นแนวทางที่เป็นไปได้ ของการก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง และเมื่อรัฐบาลของ นักชาตินิยมเข้ามารับช่วง พวกเขาก็มองดูการพัฒนาเศรษฐกิจว่าเป็นหนทางเดียวของการบรรลุ ถึงความเข้มแข็งและความพอเพียงในตัวเอง ซึ่งหากปราศจากสิ่งนี้แล้วชาติก็ไม่อาจเป็นเอกราช อย่างแท้จริงได้

เพราะฉะนั้นนี่จึงเป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลได้เข้ามาแทรกแซงอย่างเข้มแข็งยิ่งขึ้นใน กระบวนการทางเศรษฐกิจเพื่อที่จะสนับสนุนความเติบโตในชนบท มันเป็นยุคสมัยแห่งการ ทำงานชลประทานขนาดใหญ่ในหลายประเทศ คือโมร็อกโก แอลจีเรีย ตูนิเซีย ซีเรีย และเหนือ อื่นไดอียิปต์และอิรัก ในอียิปต์ความเปลี่ยนแปลงในระบบของการชลประทานมากกว่าหนึ่ง ศตวรรษได้มาถึงบทสรุปในตอนปลายทศวรรษของ ค.ศ. 1950 เมื่อเริ่มต้นงานที่เขื่อนสูงอัสวาน เพื่อสร้างเขื่อนขึ้นด้วยความช่วยเหลือทางการเงินและทางเทคนิคจากสหภาพโซเวียต ซึ่งก้าวเข้ามา เมื่อสหรัฐอเมริกาถอนตัวออกไป โครงการชลประทานแต่ก่อนๆในลุ่มแม่น้ำไนล์ มีจุดมุ่งอยู่ที่ การป้องกันน้ำท่วมประจำปี และกระจายน้ำออกไปในวิธีที่จะทดให้แก่ดินแดนอันกว้างใหญ่ตลอด ทั้งปี ดังนั้นจึงสามารถผลิตพืชผลมากกว่าหนึ่งอย่างต่อปี แต่เขื่อนสูงจะต้องทำมากกว่านี้ จุดมุ่งหมายของการสร้างเขื่อนนี้ขึ้นก็เพื่อกักเก็บน้ำที่มากเกินไปไว้ในทะเลสาบอันกว้างขวางและ ปลอยน้ำออก ณ ที่ใดและเมื่อใดก็ตามเมื่อมีความต้องการ ด้วยวิธีนี้จึงไม่ต้องกังวลเรื่องการขึ้น ลงของน้ำปริมาณน้ำจากปีหนึ่งไปถึงอีกปีหนึ่ง นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์อันยาวนานของ การตั้งถิ่นฐานชีวิตในลุ่มแม่น้ำไนล์ น้ำท่วมประจำปีจะไม่ได้เป็นเหตุการณ์ที่สำคัญของปีอีก ต่อไปแล้ว หวังกันว่าด้วยวิธีนี้จะเพิ่มบริเวณเพาะปลูกขึ้นอีก 1 ล้านเฟิดดาน และเพิ่มบริเวณ ที่ปลูกพืชผลมากกว่านั้น เนื่องมาจากการขยายการชลประทานตลอดปีในที่ดินที่มีการเพาะปลูก อยู่แล้ว เขื่อนยังใช้เพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้าและสามารถใช้พัฒนาการประมงในทะเลสาบ ได้ด้วย อย่างไรก็ตามในด้านลบ อัตราของระเหยของน้ำในทะเลสาบย่อมสูง และอาจมีการ เปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศ การกักน้ำไว้ในทะเลสาบย่อมหมายความว่าตะกอนของมันจะทับถม อยู่ที่นั่น และไม่ได้อยู่ในส่วนเหนือขึ้นไปของอียิปต์

ในอีรักการเพิ่มขึ้นในรายได้ของรัฐบาล อันเนื่องมาจากการผลิตน้ำมันได้มากขึ้น ทำให้เป็นไปได้ที่จะดำเนินการชลประทานและการควบคุมน้ำท่วมได้ในขนาดใหญ่และเป็นไปตามแผนเป็นครั้งแรก ในปี ค.ศ. 1950 ได้มีการตั้งคณะกรรมการพัฒนาขึ้นให้ควบคุมรายได้ส่วนใหญ่จากน้ำมัน และมีการวางแผนและดำเนินการโครงการใหญ่ในการควบคุมน้ำท่วมทั้งในแม่น้ำไทกริสและยูเฟรติส และการสร้างเขื่อนบนสาขาของแม่น้ำไทกริสในทางเหนือ

ในระยะเวลาเดียวกัน มีการนำรถไถมาใช้เป็นจำนวนมากเช่นกัน รถไถดังกล่าวเริ่มใช้เมื่อปี ค.ศ. 1939 บนที่ดินที่ชาวยุโรปเป็นเจ้าของในแถบมัชริบและในที่ดินที่ชาวยิวเป็นเจ้าของในประเทศปาเลสไตน์ แต่ยังหายากอยู่ในที่อื่นๆ บัดนี้ได้มีการรับเข้ารถไถเข้ามาในอีรัก ซีเรีย จอร์แดนและอียิปต์ ซึ่งในปี ค.ศ. 1959 มีการใช้รถไถถึง 10,000 คัน การใช้ปุ๋ยเคมียังไม่ได้แพร่หลายมากนัก ยกเว้นในอียิปต์ เลบานอนและซีเรีย รวมทั้งยังไม่มีการปรับปรุงเมล็ดพันธุ์และการผสมพันธุ์สัตว์

ผลแห่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้แก่การขยายบริเวณเพาะปลูกออกไปสองสามประเทศและขยายบริเวณปลูกข้าวไปเกือบทุกหนแห่ง และในสวนมากได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตธัญพืช ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อการบริโภคในท้องถิ่นไปจนถึงพืชเศรษฐกิจ เพื่อส่งไปยังตลาดในเมืองต่างๆ หรือส่งออกต่างประเทศ ในโมร็อกโก เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสในช่วงสุดท้ายแห่งการปกครองของพวกเขา มีความพยายามอย่างเป็นระบบในการ 'ทำให้ชาวไร่ชาวนามีความทันสมัย' คือผู้เพาะปลูกชาวพื้นเมืองที่รวมตัวกันเป็นหน่วยใหญ่ๆ และเรียนรู้ถึงการใหม่ๆ และการผลิตพืชเศรษฐกิจ และได้รับความสะดวกสบายในด้านสหกรณ์เพื่อสินเชื่อและการตลาด ในซีเรียและอิรักภาคเหนือวิสาหกิจเอกชนนำความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในภูมิภาคที่ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำไทกริสกับยูเฟรติส พวกพ่อค้าที่มีเงินทุนได้เริ่มเช่าที่ดินจากพวกหัวหน้าเผ่าและปลูกธัญพืชด้วยความช่วยเหลือของรถไถ นับเป็นครั้งแรกที่ที่ดินในภูมิภาคนี้ซึ่งมีฝนตกไม่แน่นอน สามารถทำการเพาะปลูกในขนาดใหญ่พอด้วยการประหยัดแรงงานได้อย่างพอเพียงที่จะทำให้การเพาะปลูกนั้นมีผลกำไร ผลก็คือการเปลี่ยนแปลงของความสมดุลระหว่างการเกษตรที่อยู่เป็นที่กับการเลี้ยงปศุสัตว์ ซึ่งแต่ก่อนนั้นเป็นงานที่ปลอดภัยและมีกำไรที่สุดจากการใช้ที่ดิน และการขยายการเพาะปลูกออกไปคือในซีเรียบริเวณที่เพาะปลูกธัญพืชเพิ่มขึ้นมากกว่าสองเท่าในเวลาสี่สิบปี นั่นก็คือจาก 748,000 เอ็กแตร์ในปี ค.ศ. 1934 มาเป็น 1,890,000 เอ็กแตร์ในปี ค.ศ. 1954 ในลุ่มแม่น้ำยูเฟรติส และทุกแห่ง ในซีเรียการปลูกฝ้ายก็ได้ขยายตัวออกไปด้วยเหมือนกัน

ด้วยความสำคัญอย่างที่เป็นอยู่ การขยายตัวทางการเกษตรมิได้เป็นทางเลือกทางแรกสำหรับรัฐบาลส่วนใหญ่ที่มีทรัพยากรที่จะลงทุน การพัฒนาอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมนั้นดูเหมือนจะมีความเร่งด่วนมากกว่า รัฐบาลส่วนใหญ่มีความตั้งใจต่อการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งถ้าหากปราศจากสิ่งนี้แล้ว อุตสาหกรรมก็ไม่อาจเจริญเติบโตได้ นั่นคือ ถนนหนทาง

รางรถไฟ ท่าเรือ การสื่อสารคมนาคมและพลังงานไฟฟ้าพลังน้ำ ในสามประเทศของแถบเมดิเตอร์เรเนียนได้ใช้ความพยายามอย่างเป็นระบบเพื่อปรับปรุงการขนส่งและการคมนาคม การกำเนิดไฟฟ้าและงานด้านชลประทาน

การลงทุนโดยรัฐบาลหรือน้อยกว่านั้นคือการลงทุนโดยบุคคลที่เป็นเอกชน (ส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรปในแถบเมดิเตอร์เรเนียนและเจ้าที่ดินซึ่งมีเงินที่จะใช้จ่ายไปทางตะวันออกต่อไป) นำไปสู่การขยายอุตสาหกรรมขึ้นบ้าง ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นอุตสาหกรรมบริการ คือการผลิตอาหาร วัตถุก่อสร้างและสิ่งทอ โดยเฉพาะในอียิปต์และซีเรียซึ่งมีการจัดส่งฝ้ายของตัวเอง ในประเทศที่มีทรัพยากรแร่ นั่น การทำเหมืองแร่กลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแร่ฟอสเฟตในจอร์แดน โมร็อกโกและตูนิเซีย

ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต้องอาศัยการพึ่งพาของรัฐบาลส่วนใหญ่ต่อประเทศอุตสาหกรรมในบางวิธี การสะสมเงินทุนของชาติเพื่อการลงทุนยังไม่เพียงพอสำหรับความต้องการ และความเจริญเติบโตขึ้นอยู่กับการลงทุนและการช่วยเหลือจากต่างประเทศ ในปีต่างๆ หลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง บางประเทศสามารถดึงเอาเงินจากความสมดุลของเงินสเตอร์ลิงที่สะสมมาจากการใช้จ่ายสำหรับกองทัพในระหว่างสงคราม และบรรดาประเทศในแถบเมดิเตอร์เรเนียนที่รัฐบาลฝรั่งเศสจัดหาไว้ให้จากความช่วยเหลือที่ให้แก่ฝรั่งเศสภายใต้แผนการมาร์แชล (Marshall plan) ได้มีการลงทุนของเอกชนต่างชาติเพียงเล็กน้อย ยกเว้นในโมร็อกโก ซึ่งเป็นที่ดึงดูดแก่นายทุนฝรั่งเศสในระหว่างปีหลังสงคราม เนื่องจากหวาดกลัวสิ่งที่อาจเกิดขึ้นในฝรั่งเศส ในภายหลังเงินกู้จากอเมริกาได้ให้แก่ประเทศต่างๆ ซึ่งมีนโยบายสอดคล้องกับนโยบายของสหรัฐอเมริกา และในตอนปลายของทศวรรษของ ค.ศ. 1950 ได้มีเงินกู้ของรัสเซียให้แก่อียิปต์และซีเรีย

การช่วยเหลือจากต่างประเทศถูกหยิบยื่นให้เพราะเหตุผลทางการเมืองอย่างน้อยก็ส่วนหนึ่งเมื่อมันไม่ได้ใช้เพื่อขยายกองกำลังติดอาวุธของประเทศที่ได้รับเอกราชใหม่ๆ ซึ่งพบว่าพวกเขาเองได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน และมักจะเป็นศัตรูซึ่งกันและกัน ส่วนใหญ่การช่วยเหลือนี้ได้ถูกใช้ไปเพื่อใช้จ่ายในการรับเข้าสินค้าใหญ่ๆ หรือวัตถุดิบทั้งหลายซึ่งมีความจำเป็นในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานหรือเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรม ผลลัพธ์ค่อนข้างจะเป็นว่าการพึ่งพิงประเทศต่างๆ ที่ให้ความช่วยเหลือเพิ่มมากขึ้น ประเทศซึ่งได้รับความช่วยเหลือยังคงเป็นหนี้รายทุน และความสัมพันธ์ทางการค้าหลักของประเทศเหล่านั้น ยังคงดำรงต่อไปกับบรรดาชาติอุตสาหกรรมในยุโรปและกับสหรัฐอเมริกาในขอบเขตที่มากกว่า ยกเว้นเฉพาะอียิปต์ซึ่งในตอนปลายของทศวรรษของ ค.ศ. 1950 ได้ส่งสินค้าส่งออกมากกว่าร้อยละ 50 ของสินค้าส่งออกของมันไปยังกลุ่มประเทศตะวันออกและซีเรีย ร้อยละ 30 ของสินค้านำเข้ามาจากพวกเขา แบบแผนของการแลกเปลี่ยนยังคงมีอยู่มากดังที่เคยมีมาก่อน โดยมีวัตถุดิบถูกส่งออกและ

สินค้าโรงงานถูกนำเข้า อย่างไรก็ตามมีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือการนำเข้าสิ่งทอมีความสำคัญน้อยลงไปเพราะได้มีการจัดตั้งโรงงานสิ่งทอในท้องถิ่นขึ้นมา การนำเข้าข้าวสาลีเพิ่มขึ้น เนื่องจากการผลิตในท้องถิ่นไม่สามารถเลี้ยงดูประชาชนที่เพิ่มขึ้นในเมืองต่างๆ ได้อีกต่อไป

ในปีเหล่านี้การส่งออกชนิดหนึ่งเกิดมีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นั่นคือน้ำมันและได้ก่อให้เกิดตัวอย่างที่น่าทึ่งที่สุดของการพึ่งพากันและกันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่างๆ ที่เป็นเจ้าของน้ำมันและโลกอุตสาหกรรม หลังจากการเริ่มต้นอย่างเล็กๆ ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ทรัพยากรน้ำมันของประเทศต่างๆ ในตะวันออกกลางและแถบมัซริบ ปรากฏว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดในโลก ในปี ค.ศ. 1960 ประเทศเหล่านี้ผลิตน้ำมันได้ร้อยละ 25 ของน้ำมันดิบของโลก และเนื่องจากตลาดท้องถิ่นมีขนาดเล็ก จึงเป็นสินค้าส่งออกที่ใหญ่ที่สุดในโลกโดยส่วนรวม การผลิตที่ใหญ่ที่สุดอยู่ในอิหร่านและในหมู่ประเทศอาหรับ ในอิรัก คูเวตและซาอุดีอาระเบีย แต่ก็มีการผลิตในประเทศอื่นๆ แถบอ่าวและในอียิปต์ด้วยเหมือนกัน และในปี ค.ศ. 1960 ได้มีการค้นพบน้ำมันสำรองจำนวนมากในลิเบียและแอลจีเรีย ในอนาคตดูเหมือนว่าน้ำมันในตะวันออกกลางจะยังมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ในปี ค.ศ. 1960 มีการคาดการณ์ว่าน้ำมันสำรองจะมีมากถึงร้อยละ 60 ของน้ำมันสำรองในโลกเท่าที่รู้จักกัน

สัมปทานการสำรวจน้ำมัน การขุดและการส่งออกน้ำมันเมื่อมีการค้นพบ ตกเป็นของบริษัทของตะวันตกทุกแห่ง ส่วนใหญ่แล้วจะควบคุมโดยบริษัทน้ำมันใหญ่จำนวนน้อยซึ่งในระหว่างพวกเขาได้ผูกขาดเหนืออุตสาหกรรมนี้อย่างแท้จริง ในอิรัก การใช้ประโยชน์ตกอยู่ในมือของบริษัทที่ร่วมมือกับบริษัทที่มีชาวอังกฤษ ฝรั่งเศส ดัตช์และอเมริกาเป็นเจ้าของ ในซาอุดีอาระเบียตกอยู่ในมือของบริษัทอเมริกา ในคูเวตอยู่ในมือของบริษัทอังกฤษและอเมริกา ในลิเบียอยู่ในมือของบริษัทขนาดใหญ่หลายบริษัท และในแอลจีเรียตกอยู่ในมือของบริษัทฝรั่งเศสที่ใช้กองทุนของรัฐบาลมาลงทุนในบริษัทนั้น เงินทุนของพวกเขาส่วนใหญ่มาจากผู้ลงทุนที่เป็นเอกชนชาวตะวันตก และนี่เป็นตัวอย่างที่สำคัญที่สุดของการลงทุนของเอกชนชาวตะวันตกโดยแท้จริง ในประเทศอาหรับต่างๆ ในระหว่างระยะเวลานี้ เทคโนโลยีขั้นสูงก็ได้รับการจัดหาให้ส่วนใหญ่ โดยเจ้าหน้าที่ชาวยุโรปและอเมริกัน น้ำมันจำนวนมากถูกส่งออกไปยังประเทศตะวันตก นอกจากน้ำมันเองแล้วการทำประโยชน์ของประเทศเจ้าบ้านขึ้นอยู่กับแรงงานระดับล่างทั้งที่มีทักษะและไม่มีทักษะเป็นส่วนใหญ่ และนี่ถูกจำกัดในเรื่องของจำนวน เนื่องจากการขุดและการผลิตน้ำมันไม่ต้องใช้แรงงานมากนัก

อย่างไรก็ตามในตอนต้นของทศวรรษของ ค.ศ. 1960 สถานการณ์ก็เปลี่ยนไป คนท้องถิ่นจำนวนมากขึ้นได้รับจ้างเป็นแรงงานที่ทำงานที่ต้องใช้ทักษะขั้นสูง และถึงแม้ว่าจำนวนผู้ใช้แรงงานทั้งหมดยังคงมีไม่มากนักก็ตาม บรรดาผู้ได้รับการฝึกฝนในอุตสาหกรรมนี้กลับกำลังย้าย

ไปสู่ภาคเศรษฐกิจอื่นๆ สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือการแบ่งผลกำไรกันระหว่างบริษัทต่างๆ และประเทศเจ้าของน้ำมันกำลังเปลี่ยนไปในปี ค.ศ. 1948 ร้อยละ 65 ของกำไรทั้งหมดที่ได้รับในอุตสาหกรรมนั้นตกกับอยู่บริษัทต่างๆ และประเทศเจ้าของบ้านได้รับส่วนแบ่งอย่างจำกัดอยู่แต่ค่าภาษีสัมปทานซึ่งเป็นเปอร์เซ็นต์เล็กๆ น้อยๆ จากราคาซึ่งบริษัทต่างๆ กำหนดเอาเอง นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1950 ความกดดันจากประเทศผู้ผลิตก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในข้อตกลง จนกระทั่งส่วนแบ่งของมันเป็นร้อยละ 50 จากรายได้สุทธิของบริษัท ในปี ค.ศ. 1960 ประเทศผู้ผลิตหลัก (ไม่ใช่เฉพาะในตะวันออกกลางเท่านั้น) มารวมตัวกันในองค์การของประเทศผู้ส่งออกน้ำมัน (OPEC) อันเป็นพันธมิตรที่มีจุดมุ่งหมายในการนำเสนอแนวหน้าร่วมกันในการเจรจากับบริษัทน้ำมันใหญ่ๆ ซึ่งทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด ดังนั้นหนทางนี้จึงเปิดให้กระบวนการใหม่ ซึ่งจะสิ้นสุดลงในประเทศต่างๆ ที่เข้ามาจับช่วงการทำงานของบริษัทต่างๆ อย่างน้อยก็ในเรื่องการผลิต

ผลกำไรแห่งความเติบโต : พ่อค้ากับเจ้าของที่ดิน

เมื่อความเป็นเอกราชมาถึงพ่อค้าและเจ้าของที่ดินชาวพื้นเมืองมีความสามารถที่จะได้รับกำไรส่วนใหญ่จากความเติบโตทางเศรษฐกิจ พวกพ่อค้ามีความสามารถที่จะใช้ช่องทางของพวกเขาเข้าไปสู่รัฐบาลที่เป็นเอกราช เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งส่วนแบ่งส่วนใหญ่ของการนำเข้า-ส่งออกสินค้า แม้แต่ในการค้าฝ่ายของอียิปต์ซึ่งอยู่ในมือของบริษัทและธนาคารต่างชาติมาเป็นเวลานาน บางบริษัทก็เป็นบริษัทของชาวอียิปต์ที่ใหญ่มาก ทำงานด้วยความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดกับนักการเมือง และมีบทบาทอย่างสำคัญ ในอิรัก ส่วนที่ใหญ่กว่าของชนชั้นกลางชาวยิว ซึ่งเป็นผู้มีชื่อเสียงในทางการค้ากับอังกฤษและอินเดียได้ละทิ้งไป เมื่อสถานการณ์ของพวกเขาต้องลำบากยากเย็นหลังจากการตั้งรัฐของอิสราเอล และงานของพวกเขาส่วนใหญ่ถูกแทนที่โดยพวกพ่อค้าฝ่ายซียะฮ์ของอิรัก อุตสาหกรรมใหม่ๆ ส่วนใหญ่ก็อยู่ในมือของคนในท้องถิ่นเช่นกัน เนื่องมาจากการสะสมเงินทุนของพวกพ่อค้าและเจ้าของที่ดินบางคน แต่เพราะความจำเป็นของอุตสาหกรรมที่เพิ่งเริ่มต้นในอันที่จะมีช่องทางเข้าไปสู่รัฐบาล อย่างไรก็ตามในบางประเทศก็ยังคงมีการร่วมมือกันระหว่างนายทุนพื้นเมืองกับนายทุนต่างชาติ นี่เป็นเรื่องที่เป็นความจริงในโมร็อกโกที่ซึ่งบริษัทผสมของฝรั่งเศสกับโมร็อกโกที่รวมกันยังมีความสำคัญอยู่ต่อไปหลังจากได้รับเอกราชจนถึงวันดังกล่าวในอียิปต์เช่นกัน ธนาคารพื้นเมืองหรือธนาคารผสมได้กลายเป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน การเก็บรักษาและการลงทุนเงินค่าภาคหลวงและผลกำไรส่วนเอกชนจากอุตสาหกรรมน้ำมันส่วนใหญ่อยู่ในมือของธนาคารต่างๆ ที่จัดการโดยชาวเลบานอนและชาวปาเลสไตน์ในนครเบรุต

ในเกือบทุกที่ที่เห็นกันการขยายการเกษตรในปีต่างๆหลังจากสงคราม โดยเบื้องต้นแล้ว เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของผู้ที่เป็นเจ้าของหรือควบคุมที่ดิน โดยเฉพาะเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ผู้มีช่องทางหาเงินเชื่อได้จากธนาคารและบริษัทรับจ้างต่างๆ และสามารถสะสมเงินทุนเพื่อการลงทุนได้ ในโมร็อกโกและตูนิเซีย ที่ดินซึ่งอยู่ในมือของเจ้าของต่างชาติ ถูกซื้อหลังจากได้รับเอกราชไม่ว่าจะโดยนายทุนชาวพื้นเมืองหรือโดยรัฐบาลก็ตาม ในอียิปต์สถานการณ์ของเจ้าของที่ดิน ซึ่งมีที่ดินขนาดใหญ่ ยังคงมีความเข้มแข็งจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1952 สมาชิกของราชวงศ์จำนวนประมาณ 400 คน รวมกันเข้าเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ที่สุด พร้อมด้วยเหล่าบริวารที่มีครอบครัวและบริษัทชาวอียิปต์ราว 2,500 ครอบครัว และบริษัทและชาวต่างชาติประมาณ 200 คน ซึ่งมีที่ดินคนละมากกว่า 100 เฟิดดาน ระหว่างพวกเขาเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่เหล่านี้มีที่ดินสำหรับเพาะปลูกร้อยละ 27 พวกเขาเข้ามาควบคุมรัฐบาลอย่างแท้จริง โดยเฉลี่ยครึ่งหนึ่งของรัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภาและผู้แทนราษฎรมาจากชนชั้นนี้ ดังนั้นพวกเขาจึงมีความสามารถที่จะได้รับประโยชน์จากการชลประทานและในการรักษาระบบภาษีที่เป็นประโยชน์ต่อพวกเขาเอาไว้ เนื่องมาจากเงินทุนที่พวกเขาสะสมไว้และช่องทางที่จะหาเงินเชื่อได้ พวกเขาจึงมีความสามารถที่จะซื้อที่ดินเมื่อมีการขาย และการควบคุมที่ดินที่ดีที่สุดของพวกเขาทำให้มีความเป็นไปได้ที่จะเรียกราคาสูงๆจากผู้เช่าซึ่งเป็นผู้เพาะปลูกที่ดินส่วนใหญ่ นักเศรษฐศาสตร์บางคนได้รับรู้ให้เห็นความจำเป็นในการปฏิรูปการเช่าที่ดิน และมีความรู้สึกของความอยุติธรรมอยู่เป็นอันมากในหมู่ผู้เพาะปลูก แต่ก่อนหน้าปี ค.ศ. 1952 ยังไม่มีใครจะมีเสียงสนับสนุนการปฏิรูปในที่ประชุมสาธารณะของชาติ

อำนาจของเจ้าของที่ดินก็เพิ่มขึ้นเช่นกันในซีเรียและอิรักในระหว่างช่วงเวลานี้ ในซีเรียที่ราบใหญ่ภายในประเทศที่มีไว้สำหรับการปลูกข้าว มักจะตกอยู่ในมือของครอบครัวชนชั้นนำในเมืองอยู่เสมอ แต่เวลานี้ชนชั้นของผู้เป็นเจ้าของส่วนใหญ่กลายเป็นผู้ที่ปลูกฝ้ายบนที่ดินที่มีการชลประทานในหุบเขายูเฟรติสและของผู้ที่ปลูกข้าวในแคว้นญะซีเราะฮ์ (ไม่ว่าเขาจะเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้ให้เช่าที่ดินก็ตาม) ในอิรักชนชั้นของเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่จำนวนมากถูกสร้างขึ้นมาโดยความเปลี่ยนแปลงที่ได้เกิดขึ้นนับตั้งแต่ตอนปลายของทศวรรษที่สิบเก้า คือการขยายการทำไร่ทำนาด้วยความช่วยเหลือของรถไถนา สูบน้ำและการชลประทาน การเปลี่ยนจากการเลี้ยงสัตว์ในท้องทุ่งไปเป็นการเกษตรแบบอยู่กับที่และการลงทะเบียนโฉนดที่ดิน นโยบายของรัฐบาลอาณัติของอังกฤษและภายหลังนโยบายของรัฐบาลเอกราชได้ทำงานเพื่อเจ้าของที่ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นหัวหน้าเผ่าและสามารถใช้อำนาจหน้าที่ของพวกเขาและกะตริย์ ในปี ค.ศ. 1958 มากกว่าร้อยละ 60 ของดินแดนที่เอกชนเป็นเจ้าของ ตกอยู่ในมือของผู้ที่เป็นเจ้าของที่มากกว่า 1,000 คุนัมส์ และ 49 ครอบครัวเป็นเจ้าของครอบครัวละมากกว่า 300,000 คุนัมส์ (มาตราคุนัมของอิรักนั้นโดยประมาณแล้วเท่ากับ 0.25 ของเฮคแตร์ 0.6 ของเอเคอร์) ในอียิปต์มีที่ดิน

มีขนาดใหญ่กว่านั้นมาก เพราะว่าการเพาะปลูกเป็นไปอย่างเข้มข้นและที่ดินก็มีอยู่มากมาย การที่ดินเต็มเกินไปก็มักจะทำให้มันหมดคุณค่าไปอย่างรวดเร็ว นอกเหนือจากพวกหัวหน้าเผ่าแล้ว ชนชั้นเจ้าของที่ดินยังรวมเอาครอบครัวของขุนนางในเมืองผู้ได้ที่ดินมาโดยอาศัยการทำงาน ให้รัฐบาลหรือผู้มีสิทธิพิเศษทางศาสนา และบรรดาพ่อค้ามุสลิมที่มีเงินทุนที่จะลงทุน เช่นใน อียิปต์พวกเจ้าของที่ดินมีตำแหน่งทางการเมืองที่เข้มแข็งด้วยการเป็นสมาชิกของคณะรัฐมนตรี และรัฐสภา และเนื่องจากกษัตริย์และกลุ่มผู้ปกครองต้องการพวกเขา

อำนาจของรัฐ

ดังนั้นชัยชนะของนักชาตินิยมครั้งแรกอาจจะปรากฏขึ้นเป็นของชนชั้นชาวพื้นเมืองที่มีทรัพย์สิน แต่ในประเทศส่วนใหญ่สิ่งนี้มีอยู่ในระยะเวลาสั้นๆ และผู้ชนะได้แก้ตัวของรัฐเอง บรรดาผู้ที่ได้ควบคุมรัฐบาลและผู้ที่เป็นทหารและข้าราชการพลเรือนซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจนี้ กระบวนการสังคมพื้นฐาน ซึ่งรัฐบาลมีอำนาจควบคุมโดยตรงเหนือเขตแดนทั้งหลายของมัน ซึ่งมีอยู่อย่างสมบูรณ์ในประเทศส่วนใหญ่ที่พวกผู้ปกครองต่างชาติได้ละทิ้งไปแม้แต่ในประเทศอย่าง โมร็อกโกที่ ซึ่งอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลในเมืองยังอ่อนแออยู่กระทั่งบัดนี้ รัฐบาลที่ได้รับเอกราช ซึ่งได้รับมรดกวิธีการควบคุม กองทัพ กองกำลังตำรวจและพวกข้าราชการ ในซาอุดีอาระเบียก็เช่นกัน รัฐบาลที่เข้มแข็งขึ้นและจัดการได้ดีขึ้น ซึ่ง अबดุลอาซีส์ได้ทรงยกให้กับโอรสของ พระองค์รวมเอาภูมิภาคต่างๆไว้ในสังคมการเมืองที่เป็นเอกภาพ มีแต่ชายขอบทางใต้ของ คาบสมุทรเท่านั้นที่ขบวนการยังไม่สมบูรณ์ ในเยเมนการปกครองของอิมามยังไม่ใคร่จะขยายออกไปทั่วประเทศ การบริหารของอังกฤษในเมืองเอเดน (Aden) ก่อให้เกิดกลุ่มหลวมๆของ หัวหน้าเผ่าเล็กๆ ภายใต้การปกป้องของอังกฤษขึ้นในชนบทรอบๆนั้น แต่ว่ามิได้ปกครองพวกเขาโดยตรง ในโอมานก็เช่นกันอำนาจของผู้ปกครองซึ่งได้รับการค้ำจุนโดยอังกฤษ ยังเข้าไปไม่ถึง ภายในประเทศทั้งหมดจากเมืองหลวงของผู้ปกครองชาวอังกฤษที่มีสขมอด ซึ่งอยู่บนชายฝั่งทะเล

กิจการต่างๆ ของรัฐบาลเวลานี้ได้เริ่มต้นที่จะขยายออกไปพ้นจากการรักษากฎหมายและระเบียบการเก็บภาษีและการจัดหาบริการพื้นฐานบางประการแล้ว เกือบจะทุกๆที่ เครื่อง สาธารณูปโภคได้ตกเป็นของสาธารณะ เช่นธนาคารที่ออกเงินให้ทางรถไฟ โทรศัพท์ การจัดหา น้ำ ก๊าซและไฟฟ้า สิ่งนี้เป็นไปสอดคล้องกับสิ่งที่ได้เกิดขึ้นทั่วโลก แต่ในที่นี้มีเหตุผลพิเศษ คือ ในประเทศส่วนใหญ่เครื่องสาธารณูปโภคจะเป็นของบริษัทต่างชาติ และการยึดมาเป็นของรัฐบาล หมายถึงทั้งการเปลี่ยนแปลงจากเอกชนสู่การเป็นเจ้าของของสาธารณะชน และจากของต่างชาติ มาเป็นของคนพื้นเมือง

ขบวนการยึดมาเป็นของรัฐอาจมีแรงขับเคลื่อนของมันเอง รัฐบาลใหม่หวาดกลัวว่าการดำเนินต่อไปอย่างนั้นหรือการเจริญเติบโตของศูนย์กลางที่เป็นอิสระแห่งอำนาจทางเศรษฐกิจ อาจจะก่อให้เกิดอำนาจทางการเมืองหรืออาจผูกพันตัวเองเข้ากับพวกผู้ปกครองก่อนๆ ได้ ยิ่งกว่านั้นการทำให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วย่อมเป็นเรื่องยากลำบาก และเชื้อซ้ำหากปล่อยให้วิสาหกิจเอกชนเป็นผู้กระทำ เพราะการสะสมเงินทุนของเอกชนเพื่อการลงทุนมีอยู่อย่างจำกัดภายใต้การปกครองของต่างชาติและตอนนี้ก็ยังคงมีไม่เพียงพอ ทิศทางของมันที่จะนำไปสู่การลงทุนที่มีผลิตผลนั้นก็เป็นเรื่องยาก ตราบใดที่ไม่มีตลาดการเงินที่มีการจัดองค์การอย่างดี นักลงทุนเอกชนอาจจะมีความลังเลที่จะวางเงินของเขาลงในการอุตสาหกรรมใหม่ๆ ที่ยังไม่ได้มีการทดลองแทนการเอาไปสร้างตัวอาคารหรือซื้อที่ดินในเมือง ถ้าหากว่าพวกเขาทำเช่นนั้น โรงงานต่างๆ ที่พวกเขาตั้งขึ้นมา อาจจะมิใช่โรงงานที่เข้าข่ายตามแผนของชาติที่จะให้การพิจารณาเป็นอันดับแรกก็ได้

เหล่านี้คือข้อถกเถียงสำหรับการเข้าแทรกแซงของรัฐบาลในกระบวนการทางเศรษฐกิจ และบัดนี้การแทรกแซงดังกล่าวก็เป็นไปได้ในเวลาอันสั้น เนื่องจากการสะสมทรัพยากรต่างๆ ในมือของรัฐบาล การถอนตัวออกไปของผู้ปกครองต่างชาติ หมายความว่า บัดนี้รายได้จากภาษีตกอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลอย่างเต็มที่ และรายได้ทั้งหมดมีจำนวนมากกว่า เนื่องจากสิทธิพิเศษทางการเงินที่วิสาหกิจต่างชาติมีอยู่ได้ถูกตัดออกไป ในบางประเทศทรัพยากรสำหรับการลงทุนในตอนนี้ได้รับมาจากรายได้จากน้ำมันที่เพิ่มขึ้น แม้แต่ประเทศที่มีได้เป็นเจ้าของบ่อน้ำมัน ก็อาจได้กำไรจากการเงินของบริษัทต่างๆ เพื่อสิทธิของการส่งน้ำมันผ่านหรือจากการให้เงินกู้หรือเงินช่วยเหลือซึ่งประเทศที่ร่ำรวยให้แก่พวกเขาโดยในปี ค.ศ. 1960 ร้อยละ 61 จากรายได้ของรัฐบาลในอิรักมาจากน้ำมัน ร้อยละ 81 มีในซาอุดีอาระเบีย เกือบจะร้อยละร้อยในรัฐเล็กๆ แถบอ่าว ในซีเรียร้อยละ 25 ของรายได้มาจากท่อน้ำมัน ซึ่งนำเอาน้ำมันมาจากอิรักและอาระเบียไปยังชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และในจอร์แดนมีอยู่ร้อยละ 15 เงินกู้เพื่อการพัฒนา มาจากประเทศอุตสาหกรรมต่างๆ และจากหน่วยงานระหว่างชาติอีกด้วย

แม้แต่ก่อนการได้รับเอกราช กิจกรรมทางเศรษฐกิจบางอย่างก็ได้ถูกนำเข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ การขุดแร่ฟอสเฟตในโมร็อกโกอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานของรัฐ นับตั้งแต่มันได้กลายมามีความสำคัญ ในชุดานการสัมปทานที่ให้แก่บริษัทต่างๆ ของอังกฤษเพื่อการปลูกฝ้ายได้ในแคว้นญาซีเราะฮ์ลดลงมาในปี ค.ศ. 1951 หลังจากได้รับเอกราชกระบวนการก็เป็นไปอย่างรวดเร็ว ตูนิเซียได้รับงานในอุตสาหกรรมฟอสเฟต และในจอร์แดนเช่นเดียวกับบริษัทฟอสเฟตระดับการมีส่วนร่วมของรัฐบาลมีมากขึ้น ในอียิปต์ นโยบายของรัฐบาลทหารซึ่งมายึดอำนาจในปี ค.ศ. 1952 ได้เคลื่อนตัวไปในทิศทางของการยึดเอาโรงงานทั้งหลายมาเป็นของชาติมากขึ้น จนกระทั่งถึงจุดสูงสุดของมันในปีค.ศ. 1961 ในการที่รัฐได้ยึดเอาทุกธนาคารบริษัท

ประกันทุกแห่งไป รวมทั้งบริษัทอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกือบทั้งหมด ปีก่อนนั้นได้ถูกประกาศเป็นปีแรกในแผนพัฒนาห้าปีด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อความเติบโตอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมและการเกษตรภายใต้การควบคุมของรัฐบาล ข้อยกเว้นที่สำคัญในแนวนอนนี้ได้แก่โมร็อกโกซึ่งในปี ค.ศ. 1960 ได้ปรากฏการเลือกอย่างชัดเจนระหว่างเศรษฐกิจที่ได้รับการควบคุมโดยมีขบวนการทำให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว และข้อจำกัดเหนือผู้ประกอบการทั้งการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจจากวิสาหกิจและการลงทุนของเอกชน การเลือกนี้เกี่ยวข้องกับการต่อสู้เพื่ออำนาจระหว่างพรรคชาตินิยมที่กดดันให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกับกองกำลังที่มีลักษณะอนุรักษ์นิยมมากกว่า ซึ่งรวมกันอยู่รอบๆ พระมหากษัตริย์ มันได้จบลงด้วยอำนาจโดยตรงของกษัตริย์และการเลือกเอาวิสาหกิจเอกชน

ตัวอย่างที่น่าตื่นเต้นที่สุดของการแทรกแซงในกระบวนการทางเศรษฐกิจไม่ใช่ได้มาจากการอุตสาหกรรม แต่ได้มาจากการปฏิรูประบบของการเป็นเจ้าของที่ดิน สิ่งนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งใหญ่ที่สุดในทางการเมืองและสังคม เพราะว่าประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอาหรับยังคงอาศัยอยู่ในชนบทและเนื่องจากเกือบทุกแห่งนั้น เจ้าของที่ดินขนาดใหญ่รวมกันเป็นชนชั้นที่มีอิทธิพลมากที่สุดเหนือรัฐบาลและนายทุนส่วนมาก การที่จะโจมตีทรัพย์สินของชนชั้นนั้นจะเป็นการทำลายอำนาจที่สามารถควบคุมรัฐบาล และเป็นการปล่อยเงินทุนเพื่อการลงทุนในที่อื่นๆ

แผนการของการปฏิรูปที่ดินครั้งแรกและมีผลยาวไกลมากที่สุด รัฐบาลทหารในอียิปต์ได้ออกประกาศทันทีหลังจากได้อำนาจในปี ค.ศ. 1952 ในเรื่องที่จะวางแผนโดยละเอียดได้ในทันทีหลังจากการยึดอำนาจ ถึงแม้ว่าเรื่องนี้จะไม่ใคร่ได้รับการอภิปรายโดยรัฐบาลก่อนๆ หรือในรัฐสภานั้น เป็นเครื่องหมายทั้งของอำนาจอันเป็นอิสระของรัฐบาล และเป็นการเกิดขึ้นของกลุ่มผู้ปกครองใหม่ ซึ่งมีความคิดที่แตกต่างไปจากคนที่มันได้ขับไล่ออกไปมาก ส่วนที่สำคัญที่สุดของแผนก็คือข้อจำกัดของที่ดินและสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ที่สุดเอาไว้ที่ 200 เฟดดาน สำหรับบุคคลหนึ่งคนโดยเพิ่มอีก 100 เฟดดาน ให้แก่ลูกๆของเขา ขนาดมากที่สุดถูกลดลงเป็น 100 เฟดดาน ในปี ค.ศ. 1961 และ 50 เฟดดาน ในปี ค.ศ. 1969 ที่ดินที่อยู่เหนือเกณฑ์สูงสุด รัฐบาลจะเป็นผู้ซื้อด้วยราคาที่กำหนดเอาไว้ในพันธบัตรของรัฐบาล และแจกจ่ายให้แก่ผู้เพาะปลูกเล็กๆ ยิ่งไปกว่านั้นที่ดินซึ่งเป็นของตระกูลกษัตริย์ได้ถูกยึดไว้โดยไม่มีการจ่ายค่าทดแทน จำนวนค่าเช่า ซึ่งเจ้าของสามารถเรียกจากผู้เช่าก็จำกัด และข้อตกลงในการเช่าจะสิ้นสุดลงอย่างน้อยในเวลาสามปี ผู้เช่าและผู้ถือครองเล็กๆจะผู้ช่วยให้ได้สินเชื่อและตลาดของผลผลิตของพวกเขาโดยสหกรณ์ที่รัฐบาลเป็นผู้จัดตั้งขึ้น ในทศวรรษที่ตามมา ได้มีการบังคับซื้อโดยรัฐไปประมาณครึ่งล้านเฟดดาน และส่วนหนึ่งของจำนวนนี้ได้ถูกแจกจ่ายไป ผลที่ได้เป็นไปอย่างกว้างไกล แต่มิใช่สิ่งที่คาดหวังเสมอไป ในทางการเมืองอำนาจของเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่และราชวงศ์กษัตริย์ได้แตกสลายลง ในทางเศรษฐกิจรายได้ได้ถูกแจกจ่ายออกไปอีกครั้งจากเจ้าของขนาดใหญ่ ไป

จนถึงผู้มีที่ดินขนาดเล็กและผู้เพาะปลูกที่เช่าที่ดินในขณะที่กลุ่มผู้ที่อยู่ตรงกลางของเจ้าของที่ดินขนาดกลางไม่มีใครได้รับการแตะต้อง

มาตรการที่คล้ายคลึงกันนี้ได้รับการริเริ่มขึ้นในซีเรียเมื่อปี ค.ศ. 1958 ขนาดสูงสุดของที่ดินที่อนุญาตให้ถือครองถูกจำกัด การติดต่อทางการเกษตรได้รับการนิยามใหม่ตามผลประโยชน์ของผู้เช่าหรือผู้เพาะปลูกที่ทำงานร่วมกัน และค่าจ้างต่ำสุดได้ถูกกำหนดไว้เพื่อคนงานภาคเกษตรในปีแรกวิธีการนี้ไม่สามารถใช้ให้มีประสิทธิภาพเช่นในอียิปต์ได้ เนื่องจากระบบข้าราชการไม่เพียงพอต่องานนั้น ไม่มีการสำรวจโฉนดที่ดินอย่างเต็มที่และอำนาจทางการเมืองของผู้เป็นเจ้าของที่ดินยังไม่เสื่อม ในอิรักก็เช่นกันมีการนำเอามาตรการที่คล้ายคลึงกันมาใช้หลังจากการรัฐประหาร ในปี ค.ศ. 1958 มาใช้ แต่เป็นเวลาก่อนที่กลุ่มผู้ปกครองที่มั่นคงซึ่งมีความคิดที่ชัดเจนและเห็นพ้องกันเกี่ยวกับว่า สังคมควรจะเป็นอย่างไรที่จะปรากฏตัวออกมาจากการปฏิวัติในสองสามปีแรกได้มีความไม่ลงรอยกันในหมู่ผู้ปกครองในเรื่องที่ว่า ที่ดินที่ถูกรัฐยึดเอาไปจะต้องให้รัฐถือไว้ และพัฒนาหรือควรแจกจ่ายให้ผู้มีที่ดินรายย่อย

คนรวยและคนจนในเมือง

การเพิ่มขนาดของประชากร ผู้อพยพจากชนบทมายังเมืองและจำนวนและอำนาจที่เพิ่มขึ้นของเจ้าชนชั้นกลาง คือพวกเจ้าของที่ดิน พ่อค้า เจ้าของและผู้จัดการโรงงานต่างๆ ข้าราชการพลเรือนและนายทหารในกองทัพ มีผลกระทบต่อลักษณะของชีวิตในเมืองหลายวิธีด้วยกัน ด้วยการได้รับเอกราช ชาวพื้นเมืองที่เป็นชนชั้นกลางได้เคลื่อนเข้าไปในบริเวณ ซึ่งแต่ก่อนมีประชากรชาวยุโรปเสียเป็นส่วนใหญ่ และพวกที่อพยพจากชนบทที่เคลื่อนเข้าไปสู่บริเวณที่พวกเขาออกไปแล้วหรือในที่ใหม่ๆ ในแต่ละกรณีได้มีการเปลี่ยนแปลงในชนบทธรรมเนียมและวิถีชีวิต ชนชั้นกลางรับเอาชีวิตในแนวทางซึ่งแต่ก่อนเป็นรูปแบบเฉพาะของชนต่างชาติที่เคยอยู่ที่นั่น และผู้อพยพจากชนบทรับเอาแนวทางของคนยากจนที่ในเมือง

ในแถบมัฆริบ กระบวนการซึ่งชนชั้นต่างๆ ที่มีการศึกษามากขึ้นได้เข้ามาอยู่ในศูนย์กลางของเมืองของพวกเขาแทนชาวต่างชาติได้เริ่มต้นขึ้นแล้วก่อนได้รับเอกราช คือในทศวรรษของ ค.ศ. 1940 และในตอนต้นของทศวรรษของ ค.ศ. 1950 การแบ่งแยกเมือง ซึ่งเป็นนโยบายของการปกครองแบบอาณัติของฝรั่งเศสในโมร็อกโก ซึ่งมีอยู่เช่นกันในแอลจีเรียและในระดับรองลงมาในตูนิเซียได้ยุติลงไป แต่การได้เอกราชทำให้กระบวนการนั้นดำเนินต่อไปอีก ชาวยุโรปออกไปพร้อมกับเงินทุนของพวกเขา และผู้ปกครองใหม่ๆ ข้าราชการและเจ้าของที่ดินชนชั้นพ่อค้าที่คบค้าสมาคมกับพวกเขาได้เคลื่อนเข้ามาข้างใน ในกรุงไคโรและอเล็กซานเดรีย การแบ่งแยกไม่เคยสมบูรณ์มากนัก แต่ก็มียุคสมัยซึ่งมีชาวยุโรปมากกว่าชาวอียิปต์และลักษณะ

ของสิ่งเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป การเปิดสโมสรกีฬาอะธีนาขึ้นให้แก่ชาวอียิปต์อย่างเต็มที่ และการเผาศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างชาติในระหว่างการจลาจลของปี ค.ศ. 1952 ในไคโรนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในเลบานอน ซีเรียและอิรัก ชุมชนต่างชาติไม่เคยมีขนาดใหญ่หรือพิเศษมากเช่นนั้น แต่ในปาเลสไตน์การปล้นชิงดินแดนของประชากรชาวอาหรับส่วนใหญ่ในปี ค.ศ. 1948 หมายถึงว่าสิ่งที่แต่ก่อนนั้นเป็นเมืองผสม ได้กลายเป็นเมืองที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวยิวที่มีกำเนิดเป็นชาวยุโรป ส่วนชาวยิวที่อพยพจากประเทศอาหรับส่วนใหญ่ จะตั้งหลักแหล่งอยู่ตามเมืองชนบทใหม่ๆหรือในหมู่บ้านเสียเป็นส่วนใหญ่ ในนครเยรูซาเล็มเวลานี้มีการแยกตัวออกกระหว่างอิสราเอลกับจอร์แดน ครั้งที่หนึ่งของจอร์แดนซึ่งรวมเอาเมืองเก่าด้วยนั้นเกือบจะเป็นชาวอาหรับโดยสิ้นเชิง แต่ส่วนใหญ่ของชนชั้นกลางชาวอาหรับของนครเยรูซาเล็ม เช่นเดียวกับในเมืองไฮฟา (Haifa) และจัฟฟา (Jaffa) ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองต่างๆ นอกปาเลสไตน์ และด้วยเงินทุนและพลังงานของพวกเขาตนเองที่เป็นสาเหตุสำคัญของการเติบโตอย่างรวดเร็วของกรุงอัมมาน

ในบริเวณที่อยู่ใหม่ของพวกเขา ชนชั้นกลางมีชีวิตเช่นเดียวกับที่ชาวยุโรปมีเป็นอย่างมาก คืออยู่ในบ้านแบบเดียวกันและแต่งกายด้วยเสื้อผ้าชนิดเดียวกัน ถึงแม้ว่าอาจจะมีการปรองดองระหว่างชีวิตแบบเก่าและใหม่อยู่บ้างก็ตาม ชาวโมร็อกโกในเมืองคาซาบลังกาอาจสวมใส่เสื้อผ้าของชาวยุโรปในเวลาทำธุรกิจ แต่จะสวมใส่เครื่องแต่งกายตามประเพณีคือญัลละบา (Jallaba) ที่มีสติบในวันศุกร์ บ้านสมัยใหม่อาจมีห้องที่ตกแต่งตามแบบตะวันตก คือมีเก้าอี้นุ่มต่ำ ๆ ถาดทองแดงและเครื่องตกแต่งแขวนที่ผนัง ในบริเวณที่อยู่ใหม่ๆบางแห่งสมาชิกของชุมชนศาสนาต่างๆจะผสมผสานกันมากกว่าที่พวกเขาเคยทำในนครมะดีนะฮ์ พวกเขาอาศัยอยู่ในตึกแถวหรือถนนเดียวกัน และลูกๆของพวกเขาไปเรียนโรงเรียนเดียวกัน การแต่งงานระหว่างชาวมุสลิมกับชาวคริสต์ียนกับชาวยิวยังคงหายาก แต่ก็อาจจะหายากน้อยกว่าแต่ก่อน

ในที่โล่งของที่อยู่อาศัยใหม่ความมั่งคั่งอาจแสดงตัวมันเองได้อย่างอิสระมากกว่าในเมืองเก่า ที่ซึ่งความหวาดกลัวต่อผู้ปกครองหรือเพื่อนบ้าน ทำให้ประชาชนต้องปิดซ่อนหลักฐานแห่งความรุ่งเรืองของพวกเขาไว้ บ้านต่างๆ เปิดหน้าบ้านออกสู่ถนน ห้องต่างๆได้รับการตกแต่งอย่างหรูหรา มีการแสดงเครื่องเพชรอย่างเปิดเผยมากขึ้น สัญลักษณ์เฉพาะอย่างหนึ่งแห่งสถานะที่มีความสำคัญในสมัยนี้ก็คือรถยนต์ส่วนตัว โดยเปรียบเทียบแล้วมีอยู่น้อยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง แต่เวลานี้กลายเป็นเรื่องธรรมดามากขึ้น ในกรุงไคโรจำนวนรถยนต์เพิ่มขึ้นเกือบจะสองเท่าระหว่างปี ค.ศ. 1945 และ ค.ศ. 1960 การมีรถยนต์จำนวนมากขึ้นรวมทั้งรถบรรทุกและรถประจำทางทำให้มีถนนใหม่ๆและกว้างขวางทั้งในเมืองและชนบทเป็นเรื่องจำเป็น การขับรถในถนนกว้างๆในเมืองซึ่งมีต้นไม้ขึ้นอยู่สองข้างทางผ่านบริเวณเมืองเก่ากลายเป็นการกระทำที่เกือบจะเป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัยและความเป็นเอกราช สิ่งนี้

เกิดขึ้นครั้งแรกในทศวรรษของ ค.ศ. 1870 เมื่ออิสมาอีล ปาชาห์ ได้สร้างถนนมุฮัมมัด อะลี ขึ้นใน ไคโร และเวลานี้มีการทำแบบเดียวกันทั่วที่อื่นๆ ในตะวันออกกลาง ถึงแม้ว่าจะไม่มีในแถบมัชริบ รถยนต์ส่วนตัวและถนนที่สร้างไว้สำหรับรถยนต์เหล่านั้นได้เปลี่ยนแปลงวิถีทางชีวิตของชนชั้นที่มั่งคั่งไป ชีวิตของพวกเขาได้จำกัดอยู่กับที่อยู่อาศัยของพวกเขาอีกต่อไป พวกเขาสามารถผ่านไปทั่วทั้งเมืองและในผืนแผ่นดินหลังฝั่งทะเลในชนบทของมันด้วย และสามารถอาศัยอยู่ห่างจากสถานที่ทำงานของตนได้

บริเวณที่อยู่อาศัยซึ่งชนชั้นกลางกำลังออกไป ถูกเข้ามาแทนที่โดยผู้อพยพชาวชนบท พวกเขาบางคนไปยังนครมะดีนะฮ์ โดยถูกดึงดูดจากความมีเสน่ห์ของศาสนสถานหรือมัสญิดที่มีชื่อเสียงหรือด้วยการมีที่อยู่อาศัยที่พอหาได้ ในเมืองผสมนั้น บางคนก็ตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่แต่ก่อนนั้นเคยเป็นที่อยู่ของชนชั้นกลางเล็กๆชาวยุโรป อย่างเช่นบริเวณ ชุบรอ (Shubra) ในกรุงไคโร ในบางเมืองปืดองวิลที่มีอยู่ก่อนแล้วได้เจริญเติบโตและเพิ่มทวีคูณขึ้นจนที่ใดก็ตามที่มีที่ดินว่างเปล่าอยู่ แต่สิ่งนี้ไม่ได้เกิดขึ้นในไคโร ณ ที่ซึ่ง 'นครแห่งคนตาย' (City of the Dead) คือสุสานอันกว้างใหญ่ซึ่งอยู่นอกตัวเมืองเก่า ได้รับใช้ความมุ่งหมายอันเดียวกันของการตั้งบ้านเรือนสำหรับประชากรที่หลังไหลเข้ามา เจ้าหน้าที่ได้ย้ายปืดองวิลจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไปปืดองวิลบางหลังก็กลายเป็นอาคารถาวรและลักษณะอันน่าพอใจของเมือง ค่ายผู้ลี้ภัยชาวปาเลสไตน์ตามชานเมืองเบรุต ดามัสกัสและอัมมานกลายเป็นบริเวณที่อยู่อาศัยจริงๆของเมือง ในสองสามประเทศรัฐบาลได้เริ่มวางแผนสร้างบ้านราคาถูกของประชาชนที่ขายขอบเมืองหรือใกล้กับเขตอุตสาหกรรมใหม่ๆ ในทศวรรษสุดท้ายแห่งการปกครองของฝรั่งเศสในโมร็อกโก นักวางแผนเมืองผู้มีพรสวรรค์พยายามที่จะเริ่มต้นวางแผนชนิดนี้ขึ้น ในอียิปต์ ได้มีการประกาศแผนสร้างที่อยู่อาศัยระยะห้าปีขึ้นในปี ค.ศ. 1960 รวมทั้งการสร้างเมืองบริวารใหม่แห่งหนึ่งในเมืองมะดีนัต นัศร์ (Madinat Nasr) ใกล้กับกรุงไคโร ในปีเหล่านี้สถาปนิกชาวอียิปต์คนหนึ่งคือหะซัน ฟาฎีห์ (Hasan Futhi - ค.ศ. 1900-89) กำลังถามคำถามสำคัญเกี่ยวกับวิธี ซึ่งแผนการณ์เหล่านี้จะถูกออกแบบและดำเนินการไปแทนที่จะรับเอาวิธีการปัจจุบัน และรูปทรงของสถาปัตยกรรมตะวันตกมาใช้ เขาได้แนะนำจะสามารถจะเรียนรู้ได้อย่างมากจากประเพณีของการวางผังเมืองการออกแบบและอาคาร

ในนครไคโร เบรุตและเมืองอื่นๆ สองสามเมือง วิธีที่ลักษณะของ 'ความทันสมัย' และรายได้ที่จำเป็นสำหรับสนับสนุนมันได้แพร่หลายออกไปพ้นจากชนชั้นเล็กๆ และในระหว่างบริเวณที่อยู่อาศัยของคนรวยและคนยากจนที่นั่นมี 'แนวเปลี่ยนผ่าน' ซึ่งพวกชนชั้นกลางน้อยเช่นเจ้าของร้าน ข้าราชการชั้นเล็กๆ และช่างฝีมือพยายามรักษามาตรฐานของชนชั้นกลางเอาไว้ อย่างไรก็ตามเมืองต่างๆ ส่วนใหญ่ที่นั่นมีช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน พวกผู้อพยพจากชนบทนั้นมักจะรับเอานิสัยของมวลชนในเมืองมาใช้ ในขณะที่ผู้อยู่อาศัยในเมืองอาจยกเลิกสิ่ง

เหล่านั้นไป ดังนั้นวิถีชีวิตเก่าๆจึงมีอยู่ตลอดไป สตรีผู้อยู่ในชนบททำงานในท้องทุ่งหรือชักน้ำขึ้นจากบ่อโดยไม่ได้คลุมศีรษะ เวลานี้ได้คลุมศีรษะและทำงานแยกกับผู้ชาย อย่างไรก็ตาม แม้แต่ในสังคมระดับนี้ก็ยังมีความเปลี่ยนแปลงบางประการ การมีภรรยาหลายคน ซึ่งได้ปฏิบัติกันมาในบางชนชั้นของสังคมลดน้อยลงไป เนื่องมาจากความยากลำบากของชีวิตในตึกแถวเล็กๆ หรือแนวความคิดที่แตกต่างออกไปในเรื่องชีวิตครอบครัว อัตราการหย่าร้างมีอยู่สูงแต่ก็อาจหมดไป อัตราการเกิดแม้ว่าจะสูงหากเปรียบเทียบกับประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลาย แต่ในเมืองจะมีอยู่น้อยกว่าในชนบท เพราะว่าเด็กผู้หญิงที่ไปโรงเรียนมักจะแต่งงานช้า และผู้ชายก็จะพยายามให้ได้มาซึ่งงานประจำและเก็บออมเงินบางส่วนเอาไว้ก่อนจะแต่งงาน และยังเป็นเพราะว่าการแพร่หลายของการคุมกำเนิดด้วย ในอียิปต์ในตอนปลายทศวรรษของ ค.ศ. 1950 มากกว่าร้อยละ 50 ของบรรดาผู้มีการศึกษาชั้นสูงใช้การคุมกำเนิดและประมาณร้อยละ 10 ของคนยากจนในเมืองก็เช่นกัน แต่คนยากจนในชนบทไม่มีใครคุมกันเลย ในเวลานี้ปัญหาการมีพลเมืองมากเกินไปเป็นที่รู้จักกันและพูดกันอย่างกว้างขวางในอียิปต์ และอุลละมาบางคนก็ประกาศว่าการคุมกำเนิดเป็นสิ่งถูกต้องตามกฎหมาย

ชีวิตยังคงเป็นเรื่องยากลำบากสำหรับชาวเมืองที่ยากจนต่อไป พวกเขาส่วนใหญ่ไม่มีงานทำ ในจำนวนประชากรของกรุงไคโร ได้มีการคำนวณว่าในปี ค.ศ. 1960 ร้อยละ 7.5 ทำงานในอุตสาหกรรม ร้อยละ 23 ทำงานบริการ และร้อยละ 66 ไม่มีงานที่แน่นอนหรืองานประจำ โรคภัยได้แพร่ระบาดออกไปในท้องเช่าหรือเพิงพักที่อัดแอซึ่งคนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ แต่ก่อนนี้โรคระบาดฝีดาษและอหิวาตกโรค ซึ่งฆ่าคนเป็นจำนวนมากในเมืองต่างๆ แต่ในเวลานี้หายไปเกือบหมด แต่วัณโรค ไทฟอยด์ มาเลเรียและโรคตาเป็นเรื่องธรรมดา การตายของทารกมีอยู่สูง ตามปีศาจวิลในนครแบกแดด ประมาณการกันว่าอัตราตายของทารกในปี ค.ศ. 1956 มีจำนวน 341 คนในทุกๆ 1,000 คนของแม่ที่ตั้งครรภ์

อย่างไรก็ตามหลักฐานบางประการที่ว่าสภาพของชีวิตได้ดีขึ้น อย่างน้อยก็ในหมู่คนยากจนบางคน ชาและน้ำตาล ซึ่งพวกเขาไม่อาจมีได้ ในเวลานี้กลายเป็นอาหารหลักของชีวิตในโม ร็อกโกและอิรักไปแล้ว การบริโภคอาหารในอียิปต์เพิ่มโดยเฉลี่ยจาก 2,300 แคลอรีต่อวันในตอนต้นของทศวรรษของ ค.ศ. 1950 ไปเป็น 2,500 แคลอรี ในหนึ่งทศวรรษต่อมา บริการสังคมได้ขยายตัวออกไป มีคลินิกที่ให้บริการด้านสุขภาพ การประปาที่ดีขึ้นจึงลดการเป็นโรคบางโรคลงไป ในเมืองชนบทบางเมือง การขนส่งสาธารณะได้รับการปรับปรุง เด็กๆจำนวนมากไปโรงเรียนชั้นประถม และมีการรณรงค์การไม่รู้หนังสือเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง สตรีจำนวนมากขึ้นออกไปทำงาน ส่วนใหญ่เป็นคนงานตามบ้านหรือในโรงงานต่างๆ โดยส่วนใหญ่แล้วพวกเธอยังสาวและยังไม่ได้แต่งงานและอาศัยอยู่ในบ้านของครอบครัว และเรื่องที่ว่าพวกเธอออกมาทำงานข้างนอกเพื่อหาเงินนั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงมากนักในโครงสร้างชีวิตทาง

ครอบครัว มันได้เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวของพวกเขา แต่ก็ไม่จำเป็นที่จะทำให้พวกคนงานสตรีเองมีความรุ่งเรืองหรือมีอิสระอะไร

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบต่อชนชั้นบางชนชั้นของประชากรมากกว่าชนชั้นอื่นๆ ช่องว่างระหว่างคนงานอุตสาหกรรมกับคนงานไร้ฝีมือที่ไม่มีงานประจำ อาจจะกว้างขึ้น รัฐบาลได้เริ่มต้นเข้ามาแทรกแซงอย่างแข็งขันมากขึ้นในงานอุตสาหกรรมเพื่อกำหนดสภาพของงาน ในอียิปต์ การทำงานสูงสุดต่อวันและสัปดาห์ มีกฎหมายกำหนดไว้ ในประเทศส่วนใหญ่ ในเวลานี้สภาพแรงงานมีอำนาจอยู่ การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเป็นส่วนใหญ่ในทศวรรษของ ค.ศ. 1940 ภายใต้ผลกระทบของสงคราม แล้วก็ภายใต้รัฐบาลพรรคแรงงานในอังกฤษและพรรคฝ่ายซ้ายในรัฐบาลผสมของฝรั่งเศส จำนวนของคนงานที่ลงทะเบียนในสหภาพเพิ่มขึ้นเมื่ออุตสาหกรรมขยายตัวออกไป ในโมร็อกโกและตูนิเซียสหภาพกลายเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการชาตินิยม และในอียิปต์ก็เช่นกันองค์การของคนงานกรรมกรมีความแข็งแกร่งในการต่อต้านการควบคุมของอังกฤษหลังจากปี ค.ศ. 1945 เมื่อได้รับเอกราชแล้ว รัฐบาลได้พยายามที่จะจำกัดกิจการทางการเมืองของสหภาพ แต่ในบางแห่งพวกเขามีประสิทธิภาพในการให้ได้มาซึ่งสภาพการทำงานที่ดีขึ้น

ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเมืองและชนบทนั้นมีมากยิ่งขึ้นกว่าความไม่เท่าเทียมกันภายในเมือง ชาวเมืองทุกชนชั้นได้รับผลกำไรในบางระดับจากการเปลี่ยนสภาพของชีวิตในเมือง แต่การปรับปรุงไม่มีใครจะเริ่มมีผลต่อชีวิตในชนบท ชาวชนบทส่วนใหญ่ในเกือบทุกส่วนของประเทศอาหรับมีชีวิตอยู่อย่างที่เราเคยเป็นมาเสมอ ผลิตภัณฑ์จำนวนมาก แต่ก็ได้เห็นว่าบุตรส่วนใหญ่เสียชีวิตในวัยทารกหรือในวัยเด็ก เพราะปราศจากการดูแลสุขภาพและการศึกษาแค่เพียงขั้นต้น ไม่มีไฟฟ้า ติดอยู่กับระบบของการเพาะปลูกซึ่งผลที่ได้จากการผลิตทางการเกษตรถูกเจ้าของที่ดิน และคนเก็บภาษีเอาไปหมด และในสภาพที่มีประชากรมากเกินไปทำให้พวกเขาขาดสถานภาพอันเข้มแข็งในอันที่จะทำการต่อรองได้ รัฐบาลในทศวรรษของ ค.ศ. 1940 ได้มีความพยายามบางอย่างที่จะปรับปรุงสภาพของพวกเขาโดยไม่เปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 'หน่วยที่รวมกันในชนบท' ในอียิปต์ซึ่งให้การบริการด้านสุขภาพและอื่นๆ สำหรับกลุ่มชาวชนบท ความพยายามอย่างจริงจังครั้งแรกในอันที่จะเปลี่ยนความสัมพันธ์ของชนชั้นต่างๆ ในชนบทและเพื่อจะจัดสรรรายได้จากการเกษตรให้ใหม่นั้นยังมิได้ปรากฏขึ้น จนกระทั่งมีการนำเอามาตรการการปฏิรูปที่ดินมาใช้ในบางประเทศในทศวรรษของ ค.ศ. 1950 อย่างไรก็ตาม มีบางสิ่งบางอย่างกำลังเปลี่ยนไป เป็นต้นว่า ผู้อพยพมาอยู่ในตัวเมืองสามารถส่งเงินกลับสู่ครอบครัวของพวกเขาได้ และขอบเขตของชีวิตในชนบทกำลังถูกขยายให้กว้างขึ้นโดยการเคลื่อนย้ายเข้าสู่ตัวเมือง การขยายถนนเพื่อรถยนต์และรถบรรทุก การแพร่หลายของหนังสือพิมพ์ การแพร่หลายของวิทยุและโรงเรียนขั้นประถม

บทที่ 23

วัฒนธรรมของชาติ (ทศวรรษของ ค.ศ. 1940 และ 1950)

ปัญหาเรื่องการศึกษา

ความเปลี่ยนแปลงในสังคมและการเข้ามาสู่อำนาจของชนชั้นนำพื้นเมืองคนหนึ่งในหมู่พวกเขาได้นำไปสู่การขยายการศึกษาอย่างรวดเร็ว ความฉุกเฉินของชีวิตในเมืองทำให้การรู้หนังสือและการได้มาซึ่งทักษะมีความจำเป็นมากขึ้น รัฐบาลชาตินิยมมุ่งมั่นอยู่กับการทำให้ชาติเข้มแข็งและสิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการใช้ศักยภาพของมนุษย์ทั้งหมด รัฐบาลรวมศูนย์อำนาจสมัยใหม่จำเป็นต้องติดต่อสื่อสารกับพลเมืองของพวกเขาให้เต็มที่ขึ้นมากกว่าที่มีความจำเป็นในอดีต

แน่นอนการสร้างชนชั้นนำทางการศึกษาด้วยวิธีการให้มีการศึกษาระดับสูงขึ้นไปนั้น เป็นกระบวนการซึ่งได้เริ่มต้นมาอย่างยาวนานของประเทศอาหรับทั้งหลาย แต่จังหวะก้าวของมันได้เพิ่มขึ้นด้วยการมีชัยชนะของความเป็นเอกราช ในปี ค.ศ. 1939 มีมหาวิทยาลัยอยู่ห้าแห่ง ส่วนใหญ่เป็นมหาวิทยาลัยเล็กๆและอยู่ใต้การควบคุมของต่างชาติ ในปี ค.ศ. 1960 มีมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์ประมาณยี่สิบแห่ง สามในสี่ของมหาวิทยาลัยเหล่านั้นเป็นของชาติและยังมีสถาบันอื่นๆอีกหลายแห่งที่ให้การศึกษาในระดับสูงขึ้น จำนวนนักศึกษามหาวิทยาลัยมีอยู่ 100,000 คน ไม่รวมผู้ที่กำลังศึกษาในยุโรปหรืออเมริกา จำนวนที่มากที่สุดอยู่ในอียิปต์กับซีเรีย เลบานอนและอิรักตามลำดับ อย่างไรก็ตามในแถบมัฆริบการเพิ่มขึ้นไม่รวดเร็วนัก เมื่อฝรั่งเศสละจากตูนิเซียมีนายแพทย์ชาวพื้นเมืองเพียง 143 คน และวิศวกร 41 คน ในโมร็อกโก นายแพทย์ที่เป็นชาวมุสลิมมีเพียง 19 คน และที่เป็นชาวยิวโมร็อกโก 17 คน มีวิศวกรมุสลิม 15 คน วิศวกรยิว 15 คน แต่มีทนายความ ครูและข้าราชการมากกว่านั้น ดังนั้นการฝึกฝนของชนชั้นนำจึงเริ่มจากระดับต่ำ

เหตุผลของชาตินิยมพาไปไกลพ้นจากการก่อตั้งชนชั้นนำไปจนถึงการศึกษาของประชาชนทั้งหมด การศึกษาสำหรับประชาชนทั้งหมดเป็นหนึ่งในภารกิจแรกซึ่งรัฐบาลใหม่ได้ตั้งขึ้น และเป็นที่ซึ่งพวกเขาอุทิศรายได้ของพวกเขาส่วนใหญ่ให้ ในที่เกือบจะทุกแห่งได้มีการเปิดโรงเรียนขึ้นเป็นจำนวนมากในบริเวณที่ยากจนของเมืองชนบทและในหมู่บ้านบางแห่ง ในอียิปต์ เมื่อปี ค.ศ. 1960 ร้อยละ 65 ของเด็กวัยต้นได้เข้าโรงเรียน ประชากรในโรงเรียนมีอยู่ 3 ล้านคน พวกเขา 200,000 คนอยู่ในโรงเรียนมัธยม ในโมร็อกโกเมื่อปี ค.ศ. 1945 มีเด็กมุสลิมอยู่ในโรงเรียนเพียงร้อยละ 12 ทั้งๆที่ฝรั่งเศสได้พยายามให้เด็กมุสลิมได้เล่าเรียนในระหว่างปีท้ายๆแห่งการปกครองในอาณัติ แต่ในปี ค.ศ. 1963 จำนวนเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 60 และเกือบร้อยละร้อยในหมู่

เด็กๆ อายุเจ็ดขวบ การมีประชากรในโรงเรียนเพิ่มขึ้น รวมทั้งความพยายามให้มีการศึกษาผู้ใหญ่ได้ทำให้บางประเทศเข้าไปใกล้กับเป้าหมายของการอ่านออกเขียนได้อย่างสมบูรณ์ถึงแม้ว่าจะยังอยู่ห่างไกลก็ตาม ในอียิปต์ร้อยละ 76 ของผู้คนไม่รู้หนังสือในปี ค.ศ. 1937 และในปี ค.ศ. 1960 จำนวนได้ลดลงไปเป็นร้อยละ 56 อย่างไรก็ตามในประเทศต่างๆ ของคาบสมุทรอาระเบีย ความเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างช้ากว่า รัฐบาลอนุรักษนิยมที่มีการศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องในชาอูดีอาระเบียและเยเมนมีความระมัดระวังมากกว่าประเทศอื่นๆ ในการที่จะเปิดโรงเรียนแบบใหม่ และเปิดให้นักศึกษาได้สัมผัสกับสายลมแห่งความคิดใหม่ๆ นอกเหนือไปจากเมืองทางศาสนาต่างๆ คือนครมักกะฮ์และมะดีนะฮ์แล้ว พวกเขาก็มิได้เป็นเจ้าของศูนย์กลางอันยิ่งใหญ่ซึ่งวัฒนธรรมการรู้หนังสือของชาวเมืองสามารถเปล่งรังสีออกไปยังชนบทได้ ในรัฐที่อยู่ใต้การควบคุมหรือคุ้มครองของอังกฤษตามเขตรอบนอกนั้น มีทรัพยากรอยู่น้อย และทั้งอังกฤษหรือพวกผู้ปกครองที่ให้การปกป้องต่างก็มีใจว่าความปรารถนาอย่างแท้จริงที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเกิดขึ้นกับปัญหาทุกปัญหาที่มันนำเข้ามา ที่มีกเว้นก็คือคูเวตซึ่งรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการส่งออกน้ำมันถูกใช้ไปในการสร้างสังคมสมัยใหม่

ในส่วนของสตรีผู้ไม่มีการศึกษาและอ่านหนังสือไม่ออกนั้น มีอยู่สูงกว่าบุรุษมาก ในปี ค.ศ. 1937 ในอียิปต์ร้อยละ 94 อ่านหนังสือไม่ออก และในปี ค.ศ. 1960 มีร้อยละ 83 และในประเทศส่วนมากจำนวนผู้หญิงที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ก็ยิ่งสูงกว่านี้ อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายของรัฐบาลแห่งชาติก็เพื่อให้การศึกษาแก่เด็กหญิงเช่นเดียวกับเด็กชาย เนื่องจากครึ่งหนึ่งของกำลังที่มีศักยภาพของชาติจะไม่ได้ใช้ไปในทางเศรษฐกิจโดยการรับค่าจ้าง ในอียิปต์ในปี ค.ศ. 1960 ร้อยละ 50 ของเด็กหญิงที่อยู่ในวัยเล่าเรียนได้เข้าโรงเรียน ในตูนิเซียจำนวนของเด็กหญิงมีอยู่ในวาระร้อยละ 30 สัดส่วนของเด็กผู้หญิงในการศึกษาชั้นมัธยมหรืออุดมศึกษามีอยู่น้อยกว่าแต่ก็กำลังเติบโต ในมหาวิทยาลัยแบกแดดในปี ค.ศ. 1960/61 ร้อยละ 22 ของนักศึกษาเป็นผู้หญิง ในเมืองราบาตมีร้อยละ 14 ในเมืองตูนิซมีร้อยละ 23 ในชุดานที่ซึ่งการศึกษาศตรีได้เริ่มต้นในระยะหลังนั้นมีการจัดตั้ง วิทยาลัยเอกชนสำหรับสตรีแห่งหนึ่งขึ้นและผู้หญิงไม่กี่คนกำลังศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยคาร์ทุม ในปี ค.ศ. 1956/60

ปัญหาบางประการของการขยายการศึกษาออกไปอย่างรวดเร็วได้แก่ปัญหาที่มีอยู่ทั่วไปในทุกประเทศในขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงและความเจริญเติบโตนี้ การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรหมายความว่า ถึงแม้ว่าสัดส่วนของเด็กวัยเรียนที่อยู่ในโรงเรียนจะเพิ่มขึ้น จำนวนเด็กทั้งหมดซึ่งไม่ได้อยู่ในโรงเรียนก็ไม่จำเป็นต้องหมดไป เพื่อให้ความสะดวกรวดเร็วกว่าที่จะมากได้ ได้มีการเปิดโรงเรียนขึ้นอย่างรวดเร็ว ชั้นเรียนก็กว้างขวางเกินกว่าที่จะสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพและครูส่วนใหญ่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีสำหรับงานของพวกเขา ผลต่างๆ นี้ได้เห็นได้ในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาของชาวอาหรับมักจะไม่พอเพียงในระดับมัธยม

และโดยส่วนรวมแล้วนักเรียนที่ไปเข้ามหาวิทยาลัยจึงมิได้รับการฝึกฝนอย่างดีเพื่ออุดมศึกษาชั้นสูง มีความโน้มเอียงที่จะเน้นอยู่ที่การศึกษากฎวิชาการ ซึ่งจะนำไปสู่การรับราชการหรืออาชีพอิสระมากกว่าจะไปทางเทคนิคหรือการฝึกฝนทางด้านอาชีพศึกษา นั่นคือ การใช้มือและใช้ความคิดไปด้วยนั้นเป็นเรื่องแปลกใหม่จากแนวความคิดด้านการศึกษาในอิสลามเช่นเดียวกับในวัฒนธรรมก่อนสมัยใหม่อื่นๆ อย่างไรก็ตามความเติบโตของอุตสาหกรรมน้ำมันก่อให้เกิดความแตกต่างขึ้นคนงานอาหรับในภาคอุตสาหกรรมน้ำมันยังแสวงหาทักษะและความรู้ ซึ่งพวกเขาสามารถใช้ในเศรษฐกิจภาคอื่นๆ

อย่างไรก็ตามมีปัญหาบางประการ ซึ่งแสดงถึงประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะของสังคมอาหรับ เมื่อพวกเขาได้รับเอกราชพวกเขาก็ได้รับมรดกโรงเรียนแบบต่างๆมาด้วย บางโรงเรียนเป็นของเอกชน บางโรงเรียนเป็นของรัฐ บางแห่งทันสมัย บางแห่งเป็นแบบอิสลาม บางแห่งสอนผ่านสื่อภาษาอาหรับ บางแห่งใช้สื่อภาษายุโรปโดยปกติจะเป็นภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศส แนวโน้มของรัฐบาลเอกราชก็คือการทำให้ระบบต่างๆนี้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และนำเอาระบบเหล่านั้นมาอยู่ภายใต้ระบบปิดของรัฐบาลหรือว่ารวมเข้าไปในระบบของรัฐ การสอนแบบโบราณในมัสญิดอัลอัซฮัรในกรุงไคโรกลายเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยแบบสมัยใหม่ มหาวิทยาลัยซัยตูนะฮ์ (Zaytuna) ในเมืองตูนิสกลายเป็นคณะชารีอะฮ์ของมหาวิทยาลัยแห่งตูนิส ศูนย์กอรอวัยยีน (Qarawiyyin) ในเมืองเฟซยุติการเป็นสถาบันการสอนไปแล้ว แต่โรงเรียนต่างๆ ในนครมะดีนะฮ์และโรงเรียนในเมืองที่มีศาสนสถานชีอะฮ์ในอิรัก ยังคงดำเนินต่อไปไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก

ในบางประเทศ โรงเรียนต่างชาติถูกนำเข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐและสอนไปตามรายการของโรงเรียนแห่งชาติ แต่ก็มีข้อยกเว้นคือในเลบานอน มหาวิทยาลัยต่างประเทศสองแห่ง คือของอเมริกันและของฝรั่งเศสยังคงรุ่งเรืองถึงแม้ว่ามหาวิทยาลัยของรัฐจะอยู่เคียงคู่กับมหาวิทยาลัยเหล่านั้นก็ตาม และในอียิปต์มหาวิทยาลัยอเมริกันในกรุงไคโรและโรงเรียนของผู้เผยแพร่ศาสนานิกายคาทอลิก ซึ่งได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายของวาติกันก็สามารถรักษาความเป็นอิสระของพวกเขาเอาไว้ได้ แนวโน้มใหญ่ก็คือเพื่อให้โรงเรียนมีลักษณะเป็นอาหรับ บรรดาโรงเรียนต่างชาติซึ่งเคยสอนผ่านสื่อภาษาต่างประเทศ เวลานี้ได้ใช้ภาษาอาหรับในระดับที่กว้างขึ้น นี่เป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปในขณะนี้สำหรับระดับประถม ในซีเรียมีการปฏิบัติตามไปถึงจุดที่ว่าไม่มีการศึกษาภาษาต่างประเทศใดๆ ก่อนเด็กอายุสิบเจ็ดปี และสอนต่อไปในชั้นมัธยมและอุดมศึกษา อย่างไรก็ตามในแถบมัฆริบการมีอยู่ของประชากรต่างประเทศจำนวนมากที่ควบคุมรัฐบาลและเศรษฐกิจ นำไปสู่การซึมซับเอาความรู้ของฝรั่งเศสไปให้แก่สังคมระดับล่างมากกว่าในอาหรับตะวันออก รัฐบาลที่ได้รับเอกราชแล้วในขณะที่ย่ำถึงความสำคัญของภาษาอาหรับก็ถือว่า การรู้สองภาษาเป็นส่วนหนึ่งของทุนทางวัฒนธรรมของพวกเขา ในบางมหาวิทยาลัยได้มี

ความพยายามที่จะสอนทุกวิชาด้วยภาษาอาหรับรวมทั้งวิชาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติด้วย แต่นี่ได้ก่อให้เกิดความยากลำบาก ตำราในภาษาอาหรับนั้นก็สามารถผลิตขึ้นมาได้ แต่นักศึกษาที่ไม่อาจอ่านงานวิชาการหรือวิทยาศาสตร์ในภาษาหลักของการเรียนรู้ชั้นสูงได้ก็จะเป็นผู้เสียเปรียบ นักศึกษาจำนวนหลายพันคนถูกส่งไปต่างประเทศโดยทุนของรัฐบาล และพวกเขาจำเป็นต้องใช้ภาษาต่างประเทศตลอดการเรียนรู้อันของพวกเขา

เหมือนกับในทุกสังคม บรรดาผู้ที่มีความมั่งคั่ง มีช่องทางสู่อำนาจหรืออยู่ในครอบครัวที่มีประเพณีแห่งวัฒนธรรมย่อมสามารถเอาชนะหรือหลีกเลี่ยงปัญหาเหล่านี้ไปได้ ในทุกๆ ประเทศมีโรงเรียนบางโรงเรียนที่ดีกว่าโรงเรียนอื่นๆ ควบคุมโดยคนต่างชาติหรือสถาบันเอกชน และมีชั้นเรียนจำนวนน้อยและมีครูที่ดีกว่า อย่างเช่นโรงเรียนมัธยมแบบฝรั่งเศส ในแถบมัฆริบ อียิปต์ และเลบานอน ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสจัดส่งครูไปให้ นักศึกษาจากโรงเรียนเหล่านั้นสามารถศึกษาต่อต่างประเทศ ประสบความสำเร็จด้วยทุนของครอบครัวหรือของรัฐบาล และผลก็คือทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัฒนธรรมสองอย่าง แต่เป็นช่องว่างแบบที่แตกต่างจากที่มีอยู่ในรุ่นเก่าๆ โดยสิ้นเชิง ชนชั้นผู้นำที่มักจะทำให้ตัวเองมีชื่ออยู่ตลอดกาลนั้นมิได้มีชีวิตอยู่อย่างที่เคยเป็นมาในคนรุ่นก่อนๆ คือในสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของอังกฤษ อเมริกันหรือฝรั่งเศสแต่ในแบบอังกฤษ-อาหรับหรือฝรั่งเศสอาหรับ ด้วยการรู้สองหรือสามภาษาเป็นอย่างดี ที่บ้านใช้ภาษาอาหรับ แต่วัฒนธรรมชั้นสูงและความรู้ของโลกได้มาโดยอาศัยภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศส (และโดยอาศัยภาษาอังกฤษมากขึ้นเรื่อยๆ ในแถบมัฆริบ) อย่างไรก็ตามชั้นเรียนที่ใหญ่มากขึ้นจะคุ้นเคยเพียงแต่ภาษาอาหรับ และดึงเอาความรู้ทางการเมืองของโลก ความคิดเกี่ยวกับสังคมและความเข้าใจในวิทยาศาสตร์มาจากหนังสือ หนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงในภาษาอาหรับ

ภาษาและการแสดงตนเอง

ในตอนนี้ได้มีวัตถุดิบจำนวนมากเพื่อเลี้ยงความคิดของผู้ที่เห็นโลกโดยผ่านสื่อภาษาอาหรับมากขึ้น และส่วนใหญ่แล้วเป็นวัตถุซึ่งเป็นของธรรมดาอยู่ในประเทศอาหรับทุกประเทศ

นี่เป็นยุคอันยิ่งใหญ่ของภาพยนตร์ ในตอนต้นทศวรรษของ ค.ศ. 1960 โทรทัศน์เพิ่งจะเริ่มต้นปรากฏขึ้นในประเทศอาหรับทั้งหลาย แต่ภาพยนตร์นั้นมีอยู่มากมาย มีโรงภาพยนตร์อยู่ 194 แห่ง ในอียิปต์ ในปี ค.ศ. 1949 และในปี ค.ศ. 1961 มี 375 โรง การเพิ่มขึ้นในประเทศอื่นๆ ส่วนมากก็เป็นไปในแบบเดียวกัน ภาพยนตร์อเมริกันเป็นที่นิยม เหมือนอย่างที่เป็นอยู่เกือบจะทุกแห่งทั่วโลก และภาพยนตร์ฝรั่งเศสเป็นที่นิยมในแถบมัฆริบ แต่ภาพยนตร์ที่สร้างขึ้นในอียิปต์ยังฉายทั่วไปอย่างกว้างขวางอีกด้วย ในปี ค.ศ. 1959 ภาพยนตร์สารคดีพิเศษหกสิบเรื่องถูกผลิตขึ้นในกรุงไคโร ส่วนใหญ่เป็นภาพยนตร์ดนตรีประโลมโลกย์ชนิดที่ได้ทำขึ้นตั้งแต่ต้น แต่ก็มีภาพยนตร์หนักๆ แสดงความเป็นจริงในสังคมอยู่ไม่กี่เรื่อง ภาพยนตร์เหล่านั้นได้เพิ่มความ

สำเนักร่วมกันของชาวอาหรับขึ้น เผยแพร่ภาพพจน์ต่างๆออกไป ความคุ้นเคยกับเสียงของชาวอียิปต์ ภาษาอาหรับท้องถิ่นของอียิปต์และดนตรีที่ได้รับความนิยมของอียิปต์ ซึ่งกำลังเข้ามาแทนที่ดนตรีของชาวอันดาลุส (Andalusian) ในแถบมัชริบ

นี่เป็นยุคสมัยของวิทยุเช่นกัน เครื่องรับส่งวิทยุถูกนำเข้ามาจำนวนมากในทศวรรษของ ค.ศ. 1940 และ ค.ศ. 1950 ในปี ค.ศ. 1954 มีวิทยุในอียิปต์จำนวน 850,000 เครื่องและครึ่งล้านเครื่องในโมร็อกโก และแต่ละเครื่องอาจรับฟังโดยคนจำนวนนับโหลในบ้านกาแฟหรือจตุรัสในชนบท สถานการณ์ของสมัยสงครามและหลังสงคราม ชัยชนะและความพ่ายแพ้ คำนึงสัญญา ความหวังและความหวาดกลัวกลายเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางและรวดเร็วขึ้นกว่าแต่ก่อน ทุกๆ รัฐบาลจะมีสถานีวิทยุของตนและมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ซึ่งมีผลประโยชน์อยู่ในประเทศอาหรับก็มีการส่งคลื่นสั้นเป็นภาษาอาหรับ มีรายการต่างๆ จำนวนมากถูกส่งออกมาจากสถานีทั้งหลาย ทั้งการพูด ดนตรีและบทละคร ซึ่งผลิตขึ้นในกรุงไคโรและมันได้ขยายความรู้และแนวทางการพูดของอียิปต์ออกไป ที่มีอิทธิพลมากที่สุดของทุกสถานีในช่วงเวลานี้ได้แก่สถานี 'เสียงอาหรับ' (The Voice of Arab) ซึ่งส่งจากอียิปต์ไปยังประเทศรอบข้างแสดงออกด้วยน้ำเสียงที่ห้าวหาญถึงแรงบันดาลใจของชาวอาหรับอย่างชาวอียิปต์แลเห็น แน่นอนเสียงของชาวอียิปต์จึงกลายเป็นที่คุ้นเคยอยู่ในที่ทุกแห่ง นั่นคือเสียงของญะมัล अबดุล นาซีร ผู้ปกครองประเทศ และเสียงของนักร้องอียิปต์ผู้มีชื่อเสียงที่สุดในบรรดานักร้องชาวอียิปต์ อุมมุ กุลโซม (Umm Kulthum) เมื่อเธอร้องเพลงโลกอาหรับทั้งหมดจะเงี้ยวฟัง

ด้วยการขยายตัวของการรู้หนังสือและความหวังโยในกิจการสาธารณะ หนังสือพิมพ์ก็ขยายวงออกไปกว้างไกลยิ่งขึ้น และกลายเป็นมีความสำคัญมากขึ้นในการก่อรูปมติมหาชน อีกครั้งหนึ่งที่หนังสือพิมพ์ของไคโรได้รับการอ่านอย่างกว้างขวาง และเป็นหนังสือที่มีอิทธิพลที่สุด หนังสือพิมพ์อัล-อะห์รอม (Al-Ahram) ยังคงมีชื่อเสียงมากที่สุดต่อไปด้วยจำนวนจัดจำหน่ายนับแสนฉบับ หนังสือพิมพ์อียิปต์มีความเป็นอิสระเมื่อเทียบกับที่อื่นจนกระทั่งการเข้ามาสู่อำนาจของนักการเมืองทหารในปี ค.ศ. 1952 แต่หลังจากนั้นมันก็ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ จนกระทั่งถูกทำให้เป็นของชาติในปี ค.ศ. 1960 ในเวลาเดียวกันเช่นเดียวกับวิสาหกิจขนาดใหญ่อื่นๆ แม้แต่หลังจากนั้นหนังสือพิมพ์อียิปต์ก็ยังคงมีผู้อ่านอย่างกว้างขวาง เพราะว่ามันแสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองของประเทศแลเห็นโลก บทความของหะซันยน์ ฮัยกัล (Hasanayn Haykal) บรรณาธิการของอัล-อะห์รอม นับเป็นเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง

ในประเทศอื่นๆ ส่วนใหญ่ก็เช่นเดียวกันหนังสือพิมพ์ถูกควบคุมอย่างเข้มงวดในด้านข่าวและความคิดเห็น แต่ก็มีอยู่ไม่กี่ฉบับให้ข่าวต่างๆ กันและความคิดเห็นทุกชนิดถูกแสดงออกมาอย่างเสรี หนังสือพิมพ์ที่เป็นอิสระเป็นของนครเบรุต การให้การศึกษาแก่ประชาชนของมันมีอยู่อย่างกว้างขวางและหลากหลาย และได้มาจากประเทศอื่นๆ รวมทั้งเลบานอนด้วย ความสมดุล

ใช้ฉากที่กรุงไคโร และเขียนขึ้นในทศวรรษของ ค.ศ. 1940 และ ค.ศ. 1950 นั้น นาญิบ มาห์ฟูซ (Najib Mahfuz เกิดปี ค.ศ. 1911) ได้นำเอาชีวิตของชนชั้นกลางน้อยของอียิปต์ ซึ่งมีความกังวลและความสับสนในโลกที่กลายมาเป็นสิ่งแปลกหน้าต่อพวกเขา มาเสนอ เขาได้รับรางวัลโนเบล (Nobel Prize) ด้านวรรณกรรมในปี ค.ศ. 1988 อับดุลเราะห์มาน อัช-ชาร์กอวี ('Abd al-Rahman al-Sharqawi เกิดปี ค.ศ. 1920) ได้กล่าวถึงชีวิตของคนยากจนชนบทในนวนิยายเรื่อง *อัล-อาร์ฎ์ (al-Ard - แผ่นดิน)* งานดังกล่าวอย่างน้อยก็โดยความหมายของมันได้ช่วยอธิบายถึงความแปลกแยกของสังคมไม่เฉพาะจากผู้ปกครองของมันเอง แต่ยังรวมถึงจากปัจเจกบุคคลที่มาจากสังคมด้วย น้ำเสียงใหม่ที่ได้ปรากฏของนักเขียนนวนิยายสตรีจำนวนหนึ่งซึ่งงานของพวกเขาเกี่ยวกับความพยายามของสตรีที่จะได้อยู่อย่างเป็นอิสระมากขึ้น ชื่อเรื่องนวนิยายเล่มแรกของ ลัยลา บาอัลบากี (Layla Ba'albaki) คือ *อะนะ อะห์ยา (Ana ahya - ฉันมีชีวิตอยู่)* เป็นสัญลักษณ์แห่งจุดมุ่งหมายของพวกเขา อาจสังเกตเห็นการปฏิวัติแบบใหม่ในนักเขียนนวนิยายบางคนได้คือต่อต้านปัจจุบัน ในนามของ 'อดีตอันแท้จริง' บางประการก่อนการย้ายของชีวิตสมัยใหม่ได้เริ่มแสดงตัว นักเขียนประเภทนี้มองดูศาสนาด้วยแนวทางแตกต่างออกไป คือ ศาสนาอิสลามที่พวกเขาแสดงให้เห็นมิใช่อิสลามของนักสมัยนิยมหรืออิสลามที่แท้จริง หรือในจินตนาการในยุคแรกที่มีความบริสุทธิ์ แต่เป็นอิสลามที่มีการพัฒนา ลัทธิของนักบุญตลอดจนการให้ความเคารพต่อศาสนสถานของพวกเขา การฝึกของซูฟีแห่งหมู่บ้าน

ในอียิปต์หรือที่มีขอบเขตอันจำกัดในประเทศอื่นๆ - แนวเรื่องดังกล่าวได้ถูกแสดงออกมาเหมือนกันในสิ่งที่ออกจะใหม่คือบทละคร ละครกลายเป็นรูปแบบความบันเทิงที่ได้รับความนิยม ภาพยนตร์และวิทยุทำให้ผู้ชมและผู้ฟังคุ้นเคยในการดูและฟัง ความตึงเครียดในความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่แสดงออกมาด้วยคำพูดและท่าทาง และยังให้การอุปถัมภ์แก่นักเขียนบทละครด้วย ละครกวีนิพนธ์ซึ่งเขียนด้วยภาษาโบราณชั้นสูง ซึ่งมุ่งหมายจะให้อ่านมากกว่าแสดงยังคงถูกเขียนต่อไปอย่างเช่นโดยเตาฟีก อัล-ฮาकिม (Tawfiq al-Hakim - ค.ศ. 1899-1987) แต่เคียงคู่ไปกับมันก็ปรากฏว่ามีละครของสังคมสมัยใหม่ซึ่งมุ่งหมายไว้สำหรับแสดงและกระทำกันในโรงละครเล็กๆ ในนครไคโรและเมืองอื่นๆ การแสดงเหล่านี้เขียนขึ้นด้วยภาษาพูดหรือภาษาที่เข้าถึงมันได้มากขึ้น และนักวิชาการทางวรรณกรรมได้อธิบายเหตุผลของเรื่องนี้ไว้ ภาษาโบราณจะทำให้เป็นเหมือนการอุทานอย่างแน่นิ่งมากกว่าการแสดงละคร มันเป็นภาษาพื้นเมือง ซึ่งไม่สามารถกลายออกเสียงที่แสดงอารมณ์ของคนแต่ละคนได้ง่ายๆ มันเป็นนามธรรม ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเฉพาะ ส่วนอีกด้านหนึ่งภาษาอาจขาดเสียงก้องกังวาลที่จำเป็นในตอนที่จะใช้เสียงสูงชั่วขณะเพื่อแสดงความน่าตื่นเต้นหรือความโศกเศร้าได้

มีบางสิ่งบางอย่างในแบบเดียวกันที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะอันเย็นชา ไม่เป็นส่วนตัวของภาษาโบราณและรูปแบบการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับมัน อาจจะพบได้ในบทกวีในสมัยนั้น

จากตอนปลายทศวรรษของ ค.ศ. 1940 ได้มีการปฏิวัติการกวีขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักกวีหนุ่มๆ ของเลบานอน ซีเรีย ปาเลสไตน์ และอิรักที่ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในนครแบกแดดและเบรุต ซึ่งปากเสียงของพวกเขาคือนิตยสารชีร์ (Shir) ที่มีการตีพิมพ์ มันเป็นการเปลี่ยนแปลงมากมายหลายอย่างซึ่งพวกเขาพยายามนำมาให้ ได้มีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องความตั้งใจและเนื้อหาของกวีนิพนธ์ นักนิยมนิยายรักใคร่รุ่นก่อนได้พยายามที่จะเอาเข้ามาแทนที่บทกวีที่ใช้โวหารและเหตุการณ์สาธารณะ โดยคนที่แสดงอารมณ์ส่วนตัวออกมา และได้แลเห็นโลกภายนอกในฐานะที่เป็นเครื่องหมายแห่งอารมณ์ความรู้สึกของพวกเขา บัดนี้นักกวีใหม่ๆ พยายามที่จะแยกออกไปจากเรื่องราวที่เกี่ยวกับเรื่องรักใคร่ ในขณะที่มีการรักษาบางสิ่งบางอย่างที่พวกเขาได้เรียนรู้จากมันเอาไว้ บทกวีควรแสดงถึงความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ แต่ความเป็นจริงก็มีอาจเรียนรู้ได้โดยปัญญาเท่านั้น แต่จะต้องเข้าใจโดยเสนอบุคลิกภาพทั้งสิ้นของกวีด้วยคือ โดยจินตนาของเขาเท่าๆ กับความคิดของเขา กวีมีความแตกต่างในการเน้นถึงแง่มุมต่างๆ ของความเป็นจริง ซึ่งมีอยู่หลายด้าน บางคนเกี่ยวข้องกับปัญหาต่างๆ แห่งเอกลักษณ์ของพวกเขาเองในยุคสมัยแห่งความวิตกกังวล บางคนก็นำเอาความคิดที่ว่านักเขียนควรจะ ‘ถูกผูกมัด’ มาจากการอธิบายของวงการวรรณกรรมฝรั่งเศสในทศวรรษของ ค.ศ. 1950 จึงเกี่ยวข้องอยู่กับแนวเรื่องของชาติอาหรับและความอ่อนแอของมัน ชาติอาหรับใหม่ คือปัจเจกบุคคลชาวอาหรับใหม่จำเป็นที่จะถูกทำให้มีชีวิตอยู่ และกวีควรจะเป็น ‘ผู้สร้างโลกใหม่’ กวีชั้นนำในกลุ่มนี้คืออะห์มัด ซาอีด (Ahmad Sa'id - เกิดปี ค.ศ. 1929) ชาวซีเรียผู้เขียนโดยใช้ชื่อว่าอะดูนิส (Adunis) ได้กล่าวว่าบทกวีควรจะเป็น ‘เป็นความเปลี่ยนแปลงไปในระเบียบของสิ่งต่างๆ’

ในบทกวีของบัตร์ ชากิร อัล-ซัยยับ (Badr Shakir al-Sayyab - ค.ศ. 1926 - 64) นั้นชนบทของอิรักที่เขาที่ได้รับการเลี้ยงดูมา ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของชีวิต ไม่เฉพาะชีวิตของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เป็นชีวิตของประชาชนชาวอาหรับ ซึ่งถูกปิดล้อมอยู่ด้วยท้องถนนต่างๆ ในเมืองนั้นในคุกที่ทำให้จิตวิญญาณของมนุษย์แห้งไป

ถนนซึ่งนักเล่านิทานข้างเตาไฟกล่าวถึงนั้นไม่มีใครกลับไปจากที่เหล่านั้นได้เหมือนดังที่ไม่มีใครกลับมาจากชายฝั่งแห่งความตายได้... ใครนะใคร จะทำให้น้ำผลุดพุ่งออกมาในฤดูใบไม้ผลิ เพื่อที่ว่าหมู่บ้านของเราจะได้ถูกสร้างขึ้นรอบๆ คนเหล่านั้น?... ปิดประตูแห่ง จัยกูร (Jaykur) ใส่หน้าบุตรของเขาที่มาเคาะประตู ผู้ซึ่งเขียนเข้าไปจากถนนที่มาจากนั้น เพื่อว่า ณ ที่ใดก็ตามที่เขาไป เมืองก็จะผงกหัวขึ้นมาทางเขา ยามพลบค่ำสัมผัสกับยอดต้นปาล์มด้วยแสงตะวันตกที่เศร้าโศก หนทางของข้าไปยังที่นั่นเหมือนดังสายฟ้าแลบ ; มันพุ่งขึ้นมาจากนั้นก็หายไป ครั้นแล้วแสงสว่างก็กลับมาและก่อให้เกิดแสงเจิดจ้า จนกระทั่งทำให้เมืองสว่างไสวไปทั่ว

โลกใหม่ต้องการภาษาใหม่ๆ และกวีเหล่านี้พยายามที่จะแหวกทางออกจากทรรศนะที่ได้รับการยอมรับว่า บทกวีควรเขียนอย่างไร หน่วยพื้นฐานของภาษากวีไม่ควรเป็นเส้นที่ประกอบด้วยเท้าหลายๆ เท้า แต่ควรมีเท้าอันเดียวคือคำสัมผัสต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับและตัวคำสัมผัสเองนั้นสามารถละเลยเสียได้ ความสัมพันธ์อันเข้มงวดระหว่างถ้อยคำในประโยคสามารถ

หลักทางให้แก่การจัดกลุ่มที่หลวมๆ คำพูดและภาพลักษณ์ซึ่งเคยว่างเปล่าปราศจากความหมาย ด้วยการกล่าวซ้ำๆ ซากๆ ควรจะถูกเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น และสร้างระบบใหม่แห่งสัญลักษณ์ขึ้นมา สิ่งเหล่านี้บางอย่างเป็นความคิดส่วนตัว บางอย่างก็นำมาจากสัญลักษณ์ร่วมกันที่มีอยู่ในกวีนิพนธ์สมัยใหม่ของฝรั่งเศสหรืออังกฤษ

เครื่องหมายที่แตกต่างของกลุ่มนี้ได้แก่ระดับซึ่งความปรีชาและความรู้สึกอ่อนไหวในบทกวีของพวกเขาซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยนักกวียุโรป พวกเขาพยายามขยายความสำนึกทางกวีของผู้อ่านชาวอาหรับให้มา รวมถึงมรดกแห่งวัฒนธรรมโลกทั้งหมด คือภาพลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ที่นำมาจากบทกวีเรื่องที่ดินอันรกร้าง (*The Waste Land*) ของอีเลียต (Eliot) ภาพลักษณ์ของความตายและการฟื้นคืนมาของตัสมุช (อโดนิส) ซึ่งนำมาจากนิยายปรัมปราโบราณแต่สะท้อนถึงท้องถิ่น เพราะมันมีความเกี่ยวข้องกับถิ่นชนบทของซีเรีย (การนำมาดัดแปลงใช้โดยอะห์มัด ซาอิด ผู้ใช้นามปากกาว่าอโดนิส (อะโดนิส) นับเป็นเรื่องสำคัญ)

ในแถบมัชริบ ในเวลานี้ได้ปรากฏกลุ่มของนักเขียน ซึ่งตีพิมพ์นวนิยายบทละครและบทกวีนิพนธ์ภาษาฝรั่งเศสขึ้นมา แต่ได้แสดงถึงความรู้สึกอ่อนไหวโดยเฉพาะและประมวลความคิดในแอลจีเรีย นักเขียนแห่ง 'รุ่นปี ค.ศ. 1952' อย่างเช่น กาทิบ ยาซีน (Kateb Yacine – ค.ศ. 1929-89) เมาลูดู เฟราอูน (Mouloud Feraoun – ค.ศ. 1913-62) และมูลูดู มัมเมรี (Mouloud Mammeri – ค.ศ. 1917-88) ได้ใช้ความเชี่ยวชาญในภาษาฝรั่งเศสของพวกเขาที่จะสำรวจปัญหาเกี่ยวกับความเป็นเสรีส่วนตัว และเอกลักษณ์แห่งชาติ การที่พวกเขาเขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสมิได้หมายความว่าพวกเขาถูกตัดขาดจากรากเหง้าของพวกเขาเอง มันเป็นผลมาจากการศึกษาและตำแหน่งสถานภาพในชุมชนของพวกเขา ชาวแอลจีเรียบางคนเป็นพวกเบอร์เบอร์จากแคว้นกาบีเลีย ผู้ซึ่งคุ้นเคยกับภาษาฝรั่งเศสมากกว่าภาษาอาหรับ บางคนก็ได้เข้ามามีส่วนอยู่ในการต่อสู้ของชาติ และทุกคนได้มีเครื่องหมายเพราะเรื่องนั้น กาทิบ ยาซีนซึ่งเป็นผู้มีชื่อเสียงที่สุดในกลุ่มนั้นเลิกเขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสหลังจากปี ค.ศ. 1940 และอุทิศตัวเองให้แก่การสร้างละครด้วยภาษาอาหรับแบบภาษาพูด

ขบวนการต่างๆ ของอิสลาม

บทกวีสมัยใหม่ถูกเขียนขึ้นเพื่อให้มีการอ่านและการคิดเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ และแตกต่างอย่างสำคัญจากบทกวีที่เขียนขึ้นเพื่ออ่านให้ผู้ฟังจำนวนมากในงานชุมนุมทางกวี ซึ่งเป็นลักษณะที่เด่นของสมัยนั้น มันถูกอ่านโดยคนกลุ่มน้อยผู้มีความเข้าใจในความหมายของมัน แต่กระนั้นก็ตาม มันก็ได้แสดงถึงอาการป่วยไข้โดยทั่วไปออกมา คือความไม่พอใจของชาวอาหรับในตัวของเขาเองและในโลกของพวกเขา

ในชั้นชั้นของประชากรที่กว้างขวางขึ้น ความรู้สึกดังกล่าวและความปรารถนาจะให้ความเปลี่ยนแปลงได้ถูกแสดงออกมาในคำพูดและภาพลักษณ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับอิสลาม ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งจากหลายๆ รูปแบบ ความพยายามของนักสมัยนิยมที่จะกำหนดรูปแบบใหม่ของอิสลามขึ้นตามแนวทาง ซึ่งจะทำให้มันเป็นการขานรับอันจะมีชีวิตต่อไปได้ต่อการเรียกร้องของชีวิตสมัยใหม่นั้น บางที่ยังคงเป็นรูปแบบของอิสลามที่แพร่หลายที่สุดอยู่ในหมู่ชนชั้นนำที่มีการศึกษาผู้เคยนำขบวนการชาตินิยมและบัดนี้มียุคมากในคณะรัฐบาลใหม่ ในรูปแบบที่มีความเข้มข้นในด้านสติปัญญาน้อยลงนั้นมันได้แสดงต่อผู้ฟังจำนวนมากขึ้นด้วยงานเขียนของนักเขียนที่ได้รับการนิยมนิยมซึ่งมีผู้อ่านอย่างกว้างขวาง ตัวอย่างเช่นคอลิด มุฮัมมัด คอลิด (Khalid Muhammad Khalid เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1920) ชาวอียิปต์ ซึ่งทฤษฎีของเขาแฝงการปฏิเสธศาสนาอย่างที่สองอยู่ในมหาวิทยาลัยในอัสซอร์อย่างแหลมคม เขาย้ำว่าอิสลามของ 'พวกบาทหลวง' เป็นศาสนาแห่งปฏิกริยา โจมตีความเป็นอิสระแห่งปัญญาของมนุษย์ ส่งเสริมผลประโยชน์ของคนมีอำนาจและร่ำรวยและแก้ตัวให้แก่ความยากจน ศาสนาที่แท้จริงนั้นย่อมมีเหตุผล ความเป็นมนุษย์ ประชาธิปไตยและอุทิศให้แก่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ รัฐบาลที่ชอบธรรมมิใช่รัฐบาลศาสนา แต่เป็นรัฐบาลที่วางอยู่บนเอกภาพของชาติและมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ความรุ่งเรืองและความยุติธรรม นักเขียนชั้นนำบางคนแห่งยุคสมัยนี้ที่เริ่มต้นในระบอบนี้เขียนด้วยสำนวนอิสลามที่ชัดเจนมากขึ้น และที่นี้ก็เช่นกัน การเน้นอันสำคัญของพวกเขาคือเรื่องของความยุติธรรมในสังคม สำหรับฏอฮา ฮูเซน (Taha Husayn) นั้น เขาเห็นว่าเคาะลีฟะฮ์ อุมัรเป็นนักปฏิรูปสังคม ผู้มีความคิดคล้ายคลึงกับความคิดของผู้คนสมัยใหม่

บัดนี้เมื่อเสียงเช่นนั้นได้ผสมผสานกับเสียงอื่นๆ ประกาศออกมาว่าสามารถจะบรรลุถึงความยุติธรรมในสังคมได้ ก็ต่อเมื่ออยู่ภายใต้การนำของรัฐบาลซึ่งถือเอาอิสลามเป็นพื้นฐานแห่งนโยบายและกฎหมายเท่านั้น หลังจากสงคราม ขบวนการภราดรภาพมุสลิมกลายเป็นปัจจัยหลักทางการเมืองในอียิปต์ และเป็นเช่นนั้นอยู่มากในซีเรียและประเทศอื่นๆ บางประเทศด้วยระหว่างปี ค.ศ. 1945 กับ ค.ศ. 1952 อันเป็นปีของความแตกแยกของระบบการเมืองในอียิปต์ คำสอนของกลุ่มภราดรภาพดูเหมือนจะให้หลักการของการปฏิบัติร่วมกันในเรื่องที่ว่า การต่อสู้เพื่อต่อต้านอังกฤษและต่อต้านการทุจริตคดโกง สามารถดำเนินต่อไปด้วยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความไว้วางใจ หลังจากการยึดอำนาจโดยนายทหารในปี ค.ศ. 1952 สมาชิกของกลุ่มภราดรภาพซึ่งนายทหารบางคนมีความสัมพันธ์อยู่อย่างใกล้ชิด ดูเหมือนจะให้จุดหมายแห่งนโยบายซึ่งรัฐบาลใหม่สามารถนำไปได้ ขบวนการนี้เป็นองค์การทางการเมืองเดียวที่ตอนแรกได้รับการยกเว้นจากคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองต่างๆ เสีย อย่างไรก็ตามไม่ช้าความสัมพันธ์นั้นก็กลายเป็นปรปักษ์ไป และหลังจากความพยายามที่จะเอาชีวิตของอับดุลนาซีรในปี ค.ศ. 1954 ผู้นำบางคนของกลุ่มภราดรภาพถูกประหาร หลังจากนั้นขบวนการจึงทำหน้าที่เป็น

ช่องทางอันมีประสิทธิภาพให้แก่การต่อต้านอย่างลับๆ และยังเป็นตัวอย่างทางเลือกของสังคมที่ ยุติธรรมต่อไป

หะซัน อัล-บันนา (Hasan al-Banna) ผู้ก่อตั้งขบวนการนี้ได้ถูกลอบปลงชีวิตในปีแห่ง ความยุ่งยากหลังจากสงคราม แต่นักเขียนคนอื่นๆ ที่ได้มีความสัมพันธ์กับขบวนการตอนนี้กำลัง แสดงความคิดที่เกี่ยวกับสังคมอันยุติธรรมของอิสลามโดยเฉพาะออกมา มุสฏอฟา อัล-ซิบาอี (Mustafa al-Siba'i) แห่งซีเรียและชัยยิด กุฏบ์ (Sayyid Qutb – ค.ศ. 1906-66) ในอียีปต์ ใน หนังสืออันมีชื่อเสียงเรื่องอัล อดาละฮ์ – อัจญ์ติมาอียะฮ์ ฟิลอิสลาม (al-Adalah al-ijtima' iyyat fi'l Islam ความยุติธรรมในสังคมของอิสลาม) ชัยยิด กุฏบ์ ได้ให้การตีความที่เต็มไปด้วย พลังของคำสอนด้านสังคมของอิสลาม สำหรับชาวมุสลิมซึ่งแตกต่างจากชาวคริสต์ เขา แนะนำว่าไม่มีช่องว่างระหว่างความศรัทธาและชีวิต การกระทำของมนุษย์ทั้งหมดอาจแลเห็นได้ ว่าเป็นการกระทำที่เคารพศักดิ์ กุรอานและหะดีษได้ให้หลักการซึ่งเป็นรากฐานของการกระทำ มนุษย์จะมีอิสระก็ต่อเมื่อเขาถูกปลดปล่อยจากการอยู่ใต้อำนาจทุกอย่าง เช่นอำนาจของพวกพระ ความหวาดกลัวและอิทธิพลของค่านิยมทางสังคม ความปรารถนาและความอยากของมนุษย์ ยกเว้นการอยู่ใต้อำนาจของพระเจ้าเท่านั้น

ในบรรดาหลักการที่ได้มาจากอัลกุรอาน เขายืนยันว่ามีหลักการของการรับผิดชอบร่วมกัน ในสังคมของมนุษย์ ถึงแม้ว่าโดยหลักการพื้นฐานแล้วมนุษย์มีความเท่าเทียมกันในสายตาของ พระผู้เป็นเจ้า แต่พวกเขาก็มีภารกิจที่แตกต่างกัน ตามความแตกต่างทางสถานภาพในสังคม ของพวกเขา บุรุษและสตรีมีความเท่าเทียมกันในด้านจิตวิญญาณ แต่แตกต่างกันในทาง สถานภาพและข้อผูกมัด ผู้ปกครองก็เช่นกันมีความรับผิดชอบเป็นพิเศษ คือในการส่งเสริม กฎหมาย ซึ่งจะต้องเอามาใช้อย่างแข็งขันเพื่อที่จะรักษาสีห์และชีวิตเอาไว้ เพื่อบังคับใช้ จริยธรรม เพื่อสนับสนุนสังคมที่ยุติธรรม สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการรักษาสีห์ของทรัพย์สินเอาไว้ แต่ต้องมั่นใจว่าทรัพย์สินนั้นได้ถูกใช้ไปเพื่อความดีงามของสังคม ทรัพย์สินไม่ควรถูกใช้ไปเพื่อ ความฟุ่มเฟือยหรือเพื่อเรียกดอกเบี้ย หรือด้วยวิถีทางที่ไม่ซื่อสัตย์ มันควรถูกเรียกเก็บภาษีเพื่อ ผลประโยชน์ทางสังคม สิ่งสำคัญแห่งชีวิตของชุมชนนั้นไม่ควรจะอยู่ในกำมือของตัวบุคคล แต่ ต้องให้ส่วนรวมเป็นเจ้าของ ตราบเท่าที่ผู้ปกครองยังสนับสนุนส่วนประกอบของสังคมที่ยุติธรรม ไว้พวกเขาก็ควรได้รับการเชื้อฟุ้ง แต่ถ้าหากว่าพวกเขาหยุดกระทำดังนั้น หน้าที่ของการเชื้อฟุ้งก็ หหมดไป สมัยที่ความยุติธรรมแบบอิสลามประสบความสำเร็จยิ่งใหญ่คือสมัยแรก หลังจากนั้น ผู้ปกครองที่ไม่ได้รับการเห็นชอบจากประชาชนก็ได้นำเอาความทุกข์ยากอย่างต่อเนื่องมาให้แก่ สังคมมุสลิม สังคมมุสลิมที่แท้จริงจะถูกฟื้นฟูขึ้นมาได้ ก็โดยอาศัยการสร้างความคิดใหม่ๆ ขึ้นมาโดยวิธีให้การศึกษานี้ที่เหมาะสมเท่านั้น

ในอียิปต์และประเทศอื่นๆ ผู้นำของขบวนการเช่นนั้นมักจะเป็นคนที่ออกจะมีการศึกษาสูง และมีสถานภาพในสังคมแต่สาธุศิษย์ของพวกเขาส่วนใหญ่มาจากชนชั้นล่าง เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาบางอย่างมาโดยอาศัยสื่อภาษาอาหรับมากกว่าภาษาฝรั่งเศสหรืออังกฤษ และเป็นผู้ที่มีสถานภาพกลางๆอยู่ในสังคมเมือง แต่ถูกปิดตายจากคนในระดับสูงกว่า สำหรับพวกเขา ขบวนการแบบนี้ได้ให้พื้นฐานทางศีลธรรมที่เป็นไปได้สำหรับชีวิตในโลกสมัยใหม่ พวกเขาจัดหาระบบแห่งหลักการ ซึ่งมีความเหมาะสมกับปัญหาทางสังคมทั้งหมด บุรุษและสตรีทุกคนสามารถเข้าถึงได้ ย่อมแตกต่างจากอิสลามของพวกเขา นักบุญและศาสนสถาน ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมีความเกี่ยวข้องกับสถานที่หนึ่งๆ และกลุ่มที่จำกัด เพราะฉะนั้นจึงเหมาะสมสำหรับสังคม ซึ่งการกระทำด้านสังคมและด้านการเมืองได้ขยายออกไปถึงชุมชนแห่งชาติทั้งหมด และยังถึงกับหวังได้อีกว่า จะอยู่พ้นขอบเขตแห่งชาติ และขยายออกไปทั่วโลกอิสลามทั้งหมดด้วย

ยังคงมีชนชั้นกว้างๆในสังคมซึ่งยังมิได้ถูกดึงเข้ามาในชีวิตใหม่ในขนาดที่กว้างขวางสำหรับชาวชนบท และชนชั้นกรรมมาชีพใหม่ในเมืองซึ่งอพยพมาจากชนบท หลุมฝังศพของนักบุญท้องถิ่นยังคงอยู่ในที่เดิมในฐานะเป็นตัวแทนแห่งการประกันว่าชีวิตย่อมมีความหมายสำหรับผู้อพยพจากชนบทไปสู่เมืองต่างๆ สถานที่อันยิ่งใหญ่สำหรับการไปแสวงบุญได้แก่ เมอาเลย์ อิดริส (Mawlay Idris) ณ เมืองเฟซ, ซัยยิดะฮ์ ซัยนับ (Sayyida Zaynab) ณ กรุงไคโร, อิบน์ อะรอบี (Ibn 'Arabi) ณ นครดามัสกัสนั้น นั่นคือเป็นเครื่องหมายที่คุ้นเคยในโลกที่แปลกหน้า ผู้ดูแลหลุมศพอาจสูญเสียหน้าที่ต่างๆ ทางสังคมของเขาให้กับนายแพทย์ ตำรวจหรือข้าราชการ แต่เขายังคงเป็นผู้ประนีประนอมอย่างมีประสิทธิภาพในปัญหาประจำวันของชีวิต สำหรับผู้ที่ได้สัมผัสกับความโชคร้าย สตรีผู้ไม่มีบุตร เหลือของขโมยหรือความมั่งร่ำรวยของเพื่อนบ้าน มันเป็นเรื่องที่เป็นไปเมื่อได้สำหรับฏาะรีเกาะฮ์ (Tariqa) ซึ่งเติบโตมาจากความทรงจำของนักพรตคนหนึ่งที่เคยชีวิตไปไม่นานที่จะขยายการยึดมั่นของตนออกไป ด้วยการใช้วิธีการสมัยใหม่ของการจัดองค์กรในช่องโหว่ของสังคมชนชั้นกลางในสังคมเมือง

บทที่ 24

จุดสูงสุดของลัทธินิยมอาหรับ

(ทศวรรษของ ค.ศ. 1950 และ ของ ค.ศ.1960)

ลัทธิชาตินิยมของประชาชน

ส่วนประกอบบางประการของอิสลามจะยังคงมีความสำคัญต่อไปในการผสมผสานความคิดต่างๆ ที่ก่อให้เกิดลัทธิชาตินิยมของประชาชนในยุคสมัยนั้นๆ ที่ขยายไปไกลกว่าชนชั้นนำที่มีการศึกษาไปจนถึงชนชั้นที่มีขนาดใหญ่ของผู้ที่ส่วนใหญ่กว่าซึ่งส่วนใหญ่แล้วอยู่ในเมือง และเป็นผู้ที่ถูกการศึกษาและสื่อสารมวลชน นำทางไปสู่การมีส่วนร่วมบางประการทางการเมือง อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นอิสลามของนักสมัยนิยมหรือของขบวนการภราดรภาพก็ตาม โดยรวมแล้วยังคงเป็นส่วนประกอบที่เป็นเรื่องรองในระบบอยู่นั่นเอง ส่วนประกอบสำคัญซึ่งทำให้มีลักษณะเป็นชาตินิยมของประชาชนนั้นมาจากแหล่งอื่นๆ นี่เป็นช่วงเวลา que ความคิดเรื่อง 'โลกที่สาม' กลายมาเป็นเรื่องสำคัญนั่นคือ ความคิดที่ว่าแนวหน้าร่วมกันของประเทศต่างๆ ในกระบวนการของการพัฒนาที่ส่วนใหญ่เป็นของจักรวรรดิที่เป็นอาณานิคมในอดีตนั้นมิได้ผูกมัดตัวเองอยู่กับทั้งสองฝ่ายนั่นคือฝ่าย 'ตะวันตก' และฝ่ายคอมมิวนิสต์ 'ตะวันออก' และใช้อำนาจบางประการร่วมกันโดยอาศัยการกระทำร่วมกัน โดยเฉพาะด้วยอาศัยการบัญชาของพวกเขาซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสมัชชาใหญ่ของสหประชาชาติ ส่วนประกอบที่สองคือความคิดในเรื่องเอกภาพของชาวอาหรับ นั่นคือความคิดที่ว่ารัฐอาหรับที่ได้รับเอกราชใหม่นั้นมีอะไรร่วมกันอย่างพอเพียง มีวัฒนธรรมร่วมกันและประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ตลอดจนผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อให้การเข้ามาร่วมกันอย่างใกล้ชิดซึ่งกันและกันเป็นไปได้ และการรวมกันดังกล่าวไม่เพียงแต่จะทำให้พวกเขามีอำนาจร่วมกันได้มากขึ้นเท่านั้น แต่ยังนำมาซึ่งเอกภาพทางจริยธรรมระหว่างประชาชนและรัฐบาล ที่จะทำให้อำนาจมีความชอบธรรมและมั่นคงได้อีกด้วย

สำหรับส่วนประกอบเหล่านี้ในปัจจุบันมีอีกอย่างหนึ่งเพิ่มเข้ามา นั่นคือลัทธิสังคมนิยม กล่าวคืออาจพูดได้ว่าความคิดในการควบคุมทรัพยากรโดยรัฐบาลเพื่อผลประโยชน์ของสังคม ความคิดในเรื่องการเป็นเจ้าของโดยรัฐและทิศทางของการผลิตและการกระจายรายได้ อย่างเท่าเทียมกัน โดยอาศัยการเสียภาษีและการจัดหาบริการสังคม ความเข้มแข็งที่เพิ่มขึ้นของความคิดนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลสะท้อนของสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในที่อื่นๆ ทั่วโลก นั่นคือความเข้มแข็งของพรรคสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันตก อิทธิพลที่เพิ่มขึ้นในโลกของสหภาพโซเวียต และพันธมิตรของมัน การเข้ามามีอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศจีน การผสมกันของความคิดเรื่องชาตินิยมและสังคมนิยมในรายการของพรรคบางพรรค ที่มีอำนาจอยู่ในรัฐอิสระ

ใหม่ๆของทวีปเอเชียยกเว้นการอยู่ใต้อำนาจของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งนี้ถูกแสดงให้เห็นในความคิดแบบมาร์กซิสต์ที่กล่าวออกมาอย่างชัดเจนในภาษาอาหรับ อีกครั้งหนึ่งศูนย์กลางแห่งกิจกรรมนี้อยู่ในอียิปต์ นักประวัติศาสตร์เริ่มตีความประวัติศาสตร์ของอียิปต์ด้วยเงื่อนไขแบบมาร์กซิสต์ ดังนั้นอะไรที่ปรากฏว่าเป็นขบวนการชาตินิยมในเวลานี้ จึงถูกมองว่าเป็นขบวนการของชนชั้นต่างๆ โดยเฉพาะ ซึ่งกำลังติดตามผลประโยชน์ของตนเอง มีการวิจารณ์วัฒนธรรมอียิปต์ตามแบบนักสังคมนิยมที่เขียนขึ้นโดยมะห์มูด อามีน อัล-อาลิม (Mahmud Amin al-Alim) และอับดุล อาซิม อะนิส ('Abd al-Azim Anis) สองคนนี้ประกาศว่าวัฒนธรรมจะต้องสะท้อนลักษณะและสถานการณ์ทั้งหมดของสังคมออกมา วรรณกรรมจะต้องพยายามแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลกับประสบการณ์แห่งสังคมของเขา วรรณกรรมหนึ่งที่หนีห่างจากประสบการณ์ย่อมเป็นเรื่องที่ว่างเปล่า ดังนั้นงานเขียนซึ่งสะท้อนลัทธิชาตินิยมของชนชั้นกลางในเวลานี้จึงขาดความหมาย งานเขียนใหม่จะต้องถูกตัดสิน ไม่ว่าโดยการที่มันแสดงออกอย่างพอเพียงหรือไม่ ถึงการต่อสู้กับ 'เครือข่ายของจักรวรรดินิยม' ซึ่งเป็นความเป็นจริงพื้นฐานเกี่ยวกับชีวิตของชาวอียิปต์ และโดยที่มันเป็นกระแงเงาให้แก่ชีวิตของชนชั้นแรงงานหรือไม่ เมื่อมองจากแง่มุมนี้ ปัญหาของรูปแบบแห่งการแสดงออก จึงกลายเป็นเรื่องสำคัญช่องว่างระหว่างการแสดงออกกับเนื้อหาที่พวกเขาแนะนำนั้น เป็นเครื่องหมายของการบินหนีไปจากความเป็นจริง นาญิบ มะห์ฟูซ (Najib Mahfuz) ได้เขียนเกี่ยวกับชีวิตประชาชน แต่ก็หลีกเลี่ยงที่จะใช้ภาษาสนทนาของภาษาอาหรับ ที่ดูเหมือนว่าพวกเขาจะเห็นว่าเป็นความแปลกแยกบางประการจากชีวิตจริง

วิถีทางซึ่งส่วนประกอบต่างๆเหล่านี้ได้ถูกรวมเข้ามาในขบวนการของประชาชนนั้นมีความแตกต่างกันในแต่ละประเทศ ในแถบมัชริบ สถานการณ์ของการต่อสู้เพื่อต่อต้านการปกครองของฝรั่งเศส นำไปสู่การสร้างขบวนการชาตินิยมต่างๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวาง และมีการจัดองค์การอย่างดีกว่าพวกที่อยู่ไกลออกไปทางทิศตะวันออก เนื่องจากฝรั่งเศสปรากฏให้เห็นว่าไม่เพียงแต่เป็นรัฐบาลที่แปลกแยกเท่านั้น แต่ยังเป็นกลุ่มพลเมืองที่มีสิทธิพิเศษคอยควบคุมทรัพยากรสำหรับการผลิต วิธีเดียวในการที่จะต่อต้านพวกเขาไม่ให้ได้รับความสำเร็จก็คือ วิธีแข็งข้อของประชาชนที่ได้รับการจัดตั้งอย่างดี และขยายออกไปพ้นจากเมืองต่างๆ ไปถึงชนบท ในตูนิเซีย ได้บรรลุถึงความเป็นเอกราชแล้ว และรัฐบาลใหม่ถูกควบคุมโดยการรวมกันของสหภาพแรงงานและพรรคนีโอ แดซตุร ซึ่งนำโดยชนชั้นนำผู้มีการศึกษาผู้ ซึ่งรากเหง้าของพวกเขาส่วนใหญ่อยู่ในเมืองชนบทเล็กๆ และตามหมู่บ้านของชาฮิล โดยมีสาขาทั่วประเทศ ในแอลจีเรียก็ทำนองเดียวกันคือองค์การซึ่งเริ่มแข็งข้อต่อการปกครองของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1954 ก็คือแนวหน้าปลดปล่อยชาติ (Front de Liberation National – FLN) ที่ส่วนใหญ่จะนำโดยผู้ที่มีเชื้อสายต่ำต้อย แต่ด้วยการฝึกฝนทางทหาร และค่อยๆ ตกอยู่ภายใต้ความกดดัน

ของสงคราม จึงได้ให้การสนับสนุนอย่างกว้างขวางในทุกๆชนชั้นของสังคม เมื่อมันเปลี่ยนจาก กองกำลังปฏิวัติไปเป็นรัฐบาล ผู้นำของมันก็เป็นส่วนผสมของหัวหน้าฝ่ายทหารในประวัติศาสตร์ของการปฏิวัติและนักวิชาการผู้มีการศึกษาสูง ซึ่งหากปราศจากพวกเขาแล้ว รัฐบาลสมัยใหม่ ย่อมไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ และมันได้รับกำลังมาจากเครือข่ายทั่วประเทศของสาขาพรรคต่างๆ ซึ่งพ่อค้าเล็กๆ เจ้าของที่ดินและครูมีส่วนสำคัญ ในโมร็อกโก การรวมผลประโยชน์ คล้ายคลึงกันระหว่างกษัตริย์ พรรคอิสติกลาล (Istiqlal party) และสหภาพแรงงานทำให้ได้รับเอกราช แต่มิได้พิสูจน์ตัวเองว่ามีความมั่นคงและสามัคคีกันเช่นเดียวกับในประเทศอื่นๆแถบมัชริบ กษัตริย์อาจอ้างได้ว่าอยู่ตรงข้ามกับพรรคอิสติกลาล-พระองค์เป็นองค์รวมที่แท้จริงของชุมชนชาติ และมีความสามารถที่จะสร้างการควบคุมของพระองค์ขึ้นเหนือกองทัพใหม่ด้วย ส่วนพรรคอิสติกลาลซึ่งขาดการสนับสนุนจากประชาชนจึงไม่เป็นที่ยอมรับ โดยทั่วไปก็อ้างว่าตนแสดงถึงเจตนารมณ์ของชาติ นั่นก็ค่อนข้างจะแตกออกเป็นหมู่ๆ ตามเส้นทางของชนชั้น จากที่นั่นได้ปรากฏขบวนการใหม่ขึ้นมาคือ The Union Nationale des Forces Populaires (สหภาพพลังประชาชนแห่งชาติ) กำกับโดยพวกผู้นำที่มาจากชนบทและแถบภูเขาต่างๆ ซึ่งอ้างว่าจะพูดเพื่อผลประโยชน์แห่งชนชั้นกรรมาชีพในเมืองต่างๆ

ในอียิปต์ ขบวนการคอมมิวนิสต์ได้แตกออกมาเป็นกลุ่มเล็กๆ ที่ปรากฏขึ้นเพื่อมีบทบาทส่วนหนึ่งในขณะที่มีวิกฤติการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างการเผชิญหน้ากับอังกฤษในปีหลังจากการสิ้นสุดของสงคราม คณะกรรมการแรงงานและนักศึกษาซึ่งมีพวกคอมมิวนิสต์เป็นส่วนมากได้มอบความเป็นผู้นำและทิศทางแก่กองกำลังประชาชนที่ถูกกระตุ้น ในอิรัก พวกคอมมิวนิสต์มีบทบาทที่คล้ายคลึงกันนี้ในขบวนการ ซึ่งบังคับให้รัฐบาลถอนตัวจากข้อตกลงการป้องกันประเทศ ซึ่งรัฐบาลลงนามร่วมกับอังกฤษในปี ค.ศ. 1948 ข้อตกลงนั้นได้รับการสนับสนุนจากผู้นำนักการเมืองที่มีหลักฐานแล้วเป็นส่วนมาก และมันได้ให้ข้อได้เปรียบบางประการแก่อิรักด้วย โดยการจัดหาอาวุธเพื่อกองทัพและการสนับสนุนที่เป็นไปได้จากอังกฤษในการต่อสู้ที่เวลานั้นเริ่มต้นขึ้นในปาเลสไตน์ แต่ดูเหมือนมันจะมีนัยถึงความสัมพันธ์ที่ถาวรระหว่างอิรักกับอังกฤษ เพราะฉะนั้นในวาระสุดท้ายก็หมายถึงการทำให้อิรักตกเป็นรองต่อผลประโยชน์ของอังกฤษตลอดไปนั่นเอง การต่อต้านสิ่งนี้ทำหน้าที่เป็นจุดรวม ซึ่งผลประโยชน์จำนวนหนึ่งสามารถรวมกันอยู่รอบๆได้ คือผลประโยชน์ของชาวไร่ชาวนาซึ่งห่างเหินจากชัยค์ของพวกเขาผู้กลายมาเป็นเจ้าของที่ดิน ผลประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพในเมืองที่ต้องเผชิญกับราคาอาหารที่แพง ผลประโยชน์ของพวกนักศึกษา และผลประโยชน์ของผู้นำชาตินิยม ในสถานการณ์นี้พรรคคอมมิวนิสต์มีส่วนสำคัญในการจัดการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่างๆ กัน ในชูดานก็อีกเช่นกัน กลุ่มผู้ปกครองซึ่งได้รับมรดกตำแหน่งมาจากอังกฤษมีการเชื่อมโยงกับพรรคสองพรรค ซึ่งแต่ละพรรคมีความเกี่ยวพันกับผู้นำทางศาสนาเดิม และซึ่งมีองค์ประกอบของสังคมที่คล้ายคลึงกัน

ถึงแม้ว่าพวกเขาจะมีความแตกต่างในระดับที่พวกเขาต้องการจะเชื่อมชูดานกับอียิปต์ได้ก็ตาม มีบทบาทของประชาชนซึ่งพวกเขาไม่สามารถแสดงได้ และพรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งโดยส่วนใหญ่ประกอบด้วยนักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในอียิปต์พยายามจะเติมช่องว่างนั้นให้เต็ม

ได้มีความพยายามหลายประการที่จะสร้างขบวนการแบบใหม่ขึ้นมาต่อหน้าความแตกแยกของพลังทางการเมืองนี้ ซึ่งสามารถรวมส่วนประกอบที่สำคัญทั้งหมดเข้าด้วยกันได้ อันเป็นความสำคัญโดยเฉพาะในทศวรรษของ ค.ศ. 1950 และ 1960 หนึ่งในนั้นคือพรรคบาธ (Ba'th- การฟื้นคืนชีพ) ซึ่งเจริญเติบโตในซีเรีย มันเป็นพรรคหนึ่งที่เสนอการทำลายต่อการครอบครองการเมืองของซีเรีย โดยคนจำนวนน้อยจากครอบครัวในเมือง และโดยพรรคต่างๆ หรือการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ ของพวกผู้นำ ซึ่งแสดงผลประโยชน์ของพวกเขาออกมา เป้าหมายของมันขั้นแรกก็คือชนชั้นผู้มีการศึกษาใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นจากการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในการศึกษา ซึ่งมาจากชนชั้นในสังคมที่มีอิทธิพลอยู่น้อย และในระดับที่กว้างกว่านั้นคือจากชุมชนต่างๆ ซึ่งอยู่นอกกลุ่มมุสลิมส่วนใหญ่ที่เป็นชนชั้น ซึ่งได้แก่ พวกอะลาवी ('Alawis) ดรูซ (Druzes) และชาวคริสเตียน ต้นกำเนิดของมันอยู่ในการถกเถียงทางอุดมปัญญาเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของชาติซีเรียและความสัมพันธ์ของพวกเขากับชุมชนต่างๆ ที่พูดภาษาอาหรับ อันเป็นการโต้เถียงที่มีความริบร่วนในซีเรียมากกว่าในที่อื่นใด เนื่องจากเขตแดนต่างๆ ที่อังกฤษและฝรั่งเศสขีดไว้ให้เพื่อผลประโยชน์ของพวกเขาเองไม่มีใครจะเหมาะสมกับการแบ่งตามธรรมชาติ และประวัติศาสตร์น้อยกว่าในประเทศตะวันออกกลางส่วนใหญ่

คำตอบซึ่งนักทฤษฎีคนสำคัญของพรรคบาธคือมิเชล อัฟลัก (Michel 'Aflaq - ค.ศ. 1910-89) ชาวคริสเตียนจากกรุงดามัสกัส มอบให้แก่คำถามนี้ ได้แสดงออกมาด้วยคำพูดภาษาอาหรับที่ไม่อาจปรองดองได้ มีชาติอาหรับเพียงชาติเดียวที่มีสิทธิที่จะอยู่ในรัฐที่รวมกันเป็นรัฐเดียว ที่ถูกตั้งขึ้นโดยประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่ การให้กำเนิดของศาสนาอิสลามโดยท่านศาสดามุฮัมมัดและสังคมซึ่งทำให้อิสลามเป็นตัวตนขึ้น ประสบการณ์นี้มีได้เป็นของชาวอาหรับที่เป็นมุสลิมเท่านั้น แต่เป็นของชาวอาหรับทั้งหมดซึ่งถือว่าเป็นของพวกเขา และถือว่าเป็นพื้นฐานแห่งข้ออ้างของพวกเขาที่จะมีการระบุพิเศษในโลกนี้ และมีสิทธิที่จะได้เป็นเอกราชและมีเอกภาพ พวกเขาสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายเหล่านี้ได้ด้วยวิธีการของการแปรรูปสองชั้นเท่านั้น ขั้นแรกเป็นเรื่องของสติปัญญาและวิญญาณ นั่นคือความเข้าใจถึงความคิดของชาติอาหรับโดยอาศัยความเข้าใจกันและความรัก แล้วจากนั้นก็โดยอาศัยระบบการเมืองและสังคม

ในระบบแห่งความคิดนี้ส่วนประกอบของการปฏิรูปสังคมและระบบสังคมนิยมในตอนแรกมีความสำคัญน้อย แต่ในตอนกลางของทศวรรษของ ค.ศ. 1950 พรรคบาธได้เข้าร่วมกับพรรคสังคมนิยมที่เปิดเผยมากขึ้น ในรูปแบบนี้อิทธิพลของมันได้แพร่หลายไปในซีเรียและในประเทศ

รอบๆ นั้นด้วยคือ เลบานอน จอร์แดนและอิรัก และยังรวมถึงประเทศต่างๆ ของคาบสมุทรอาหรับด้วย ความดึงดูดของมันได้ขยายไปเกินกว่าพวกนักศึกษาและปัญญาชน ซึ่งได้รับความเดือดร้อนด้วยปัญหาในเรื่องเอกลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมันมีความยิ่งใหญ่ในหมู่มุสลิมที่เป็นนายทหาร ซึ่งมีกำเนิดอันต่ำต้อยในต่างจังหวัดและชนชั้นคนงานในเมืองที่อพยพเข้ามาจากชนบทในทศวรรษของ ค.ศ. 1950 มีการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ทางทหารและรัฐบาลระบบรัฐสภาในซีเรีย ในสถานการณ์แห่งอำนาจที่แตกแยกกันนั้น พรรคซึ่งมีนโยบายที่ชัดเจนและได้รับแรงดึงดูดจากประชาชนสามารถมีบทบาทจากการเพิ่มสมาชิกเป็นจำนวนมาก และพรรคการเมืองมีความสำคัญทั้งในการเป็นขบวนการซึ่งนำไปสู่การก่อรูปของสหสาธารณรัฐอาหรับ (United Arab Republic) ในปี ค.ศ. 1958 และในการแตกแยกของมันในปี ค.ศ. 1961 เช่นเดียวกับในอิรัก หลังการปฏิวัติปี ค.ศ. 1958 แล้ว อิทธิพลของมันก็เติบโตขึ้น

บารเป็นอุดมการณ์ ซึ่งกลายมาเป็นพลังทางการเมือง แต่ขบวนการที่มีความสำคัญอีกขบวนการหนึ่งของสมัยนั้นก็คือรัฐบาลที่ค่อยๆ พัฒนาระบบแห่งความคิดในเรื่องที่มันอ้างว่ามีความชอบธรรม พวกนายทหารชาวอียิปต์ผู้ยึดอำนาจในปี ค.ศ. 1952 และซึ่งในไม่ช้าก็อดุลนาซีร์ได้ปรากฏตัวขึ้นอย่างรวดเร็วในฐานะผู้นำที่ไม่มีข้อปัญหาใดๆ ได้นั้น มีรายการปฏิบัติการอันจำกัดเพื่อจะตั้งต้นและไม่มีอุดมการณ์ร่วมกันที่ไปไกลเกินกว่าการวิงวอนเพื่อเห็นแก่ผลประโยชน์แห่งชาติ ซึ่งตั้งอยู่เหนือผลประโยชน์ของพรรคการเมือง และหมู่คณะต่างๆ และความรู้สึกร่วมกันของการผินก้างกับมวลชนชาวไร่ชาวนา ซึ่งส่วนใหญ่แม้จะไม่ใช่มวลชนของพวกเขาได้ออกมาจากนั้น อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาหนึ่งพวกเขาก็มีอุดมการณ์ที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งโดยทั่วไปเป็นอันเดียวกับตัวบุคคลของอดุลนาซีร์เอง ในเรื่องอุดมการณ์ของอดุลนาซีร์นี้มีส่วนประกอบจำนวนหนึ่งซึ่งในตอนนั้นมีอำนาจที่จะขับเคลื่อนความคิดเห็นได้ ภาษาแห่งอิสลามเป็นภาษาตามธรรมชาติ ซึ่งบรรดาผู้นำได้ใช้ไปในการวิงวอนมวลชน โดยทั่วไปพวกเขายืนหยัดเพื่ออิสลามฉบับของนักปฏิรูป ซึ่งมีได้ต่อต้านการทำให้เป็นทางโลกและความเปลี่ยนแปลงทันสมัยขึ้น ซึ่งพวกเขากำลังนำมาใช้แต่ค่อนข้างจะเห็นพ้องด้วย ในสมัยนั้นมหาวิทยาลัยอัลอัซฮรอกอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลอย่างเข้มงวดมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในส่วนทั้งหมดแล้วการเรียกร้องมาสู่อิสลาม ได้ถูกย่นย่อกว่าการเรียกร้องมาสู่ลัทธิชาตินิยมอาหรับและเอกภาพ เอกภาพของอาหรับได้รับการยอมรับโดยรัฐบาลเดิมของอียิปต์ ในฐานะที่เป็นเกลียวอันสำคัญในนโยบายต่างประเทศ แต่พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่แยกออกไปของอียิปต์ และวัฒนธรรมที่แตกต่างซึ่งเจริญเติบโตในลุ่มแม่น้ำไนล์ได้ทำให้มันดูห่างไกลจากในความรู้สึกของประเทศเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตามขณะนี้รัฐบาลของอดุลนาซีร์ได้เริ่มคิดถึงประเทศว่าเป็นส่วนหนึ่งของโลกอาหรับ และเป็นผู้นำโดยธรรมชาติของโลกอาหรับ พวกเขาเชื่อว่าความเป็นผู้นำของอียิปต์ ควรจะถูกใช้ไปในทิศทางของการปฏิวัติ

สังคมนั้น คือการที่รัฐเป็นเจ้าของหรือควบคุมวิถีทางแห่งการผลิตและการกระจายรายได้นั้นเป็นเรื่องจำเป็นเพื่อที่จะทำให้ชาติมีความเข้มแข็งมากที่สุด และเพื่อที่จะก่อให้เกิดการสนับสนุนรัฐบาลของมวลชน

กำหนดการของการพัฒนาสังคมถือว่าเป็นที่ยอมรับได้ในเรื่องของความคิดเรื่องเฉพาะพิเศษคือ 'สังคมนิยมอาหรับ' อันเป็นระบบที่อยู่ครึ่งทางระหว่างลัทธิมาร์กซิสต์ ซึ่งสนใจในเรื่องความขัดแย้งทางชนชั้นและลัทธิทุนนิยม อันหมายถึงความสูงสุดแห่งผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล และการควบคุมชนชั้นต่างๆ ซึ่งเป็นเจ้าของวิถีทางแห่งการผลิต ใน 'ลัทธิสังคมนิยมอาหรับ' นั้น คิดค้นว่าสังคมทั้งหมดชุมนุมอยู่รอบๆ รัฐบาล ซึ่งแสวงหาผลประโยชน์เพื่อคนทั้งมวล ความคิดนี้ถูกนำเสนอใน 'กฎบัตรแห่งชาติ' ซึ่งประกาศในปี ค.ศ. 1962 ดังนี้

การปฏิวัติเป็นวิถีทางที่ชาติอาหรับสามารถจะปลดปล่อยตัวเองจากโชครวนของมัน และสลัดตัวเองออกจากมรดกมืดซึ่งถือเป็นอุปสรรคของการปฏิวัติ...(มัน) เป็นหนทางเดียวที่จะเอาชนะความด้อยพัฒนา ซึ่งโดยการปราบปรามและการกอบโกยผลประโยชน์... และการเผชิญหน้าต่อการท้าทายที่รอชาวอาหรับและชาติด้อยพัฒนาอยู่ นั่นคือการท้าทายที่ให้โดยการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ที่น่าทึ่ง ซึ่งช่วยขยายช่องว่างระหว่างประเทศที่ก้าวหน้ากับประเทศที่ล้าหลัง... ยุคสมัยแห่งความทุกข์ทรมานและความหวงแหนในที่สุดก็ก่อให้เกิดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนเพื่อการต่อสู้ของอาหรับ วัตถุประสงค์เหล่านี้ซึ่งเป็นการแสดงออกของความสำนึกของอาหรับก็คือเสรีภาพ สังคมนิยมและเอกภาพ... เสรีภาพทุกวันนี้หมายถึงเสรีภาพของประเทศและพลเมือง สังคมนิยมได้กลายเป็นทั้งหนทางและจุดหมาย คือความพอเพียงและความยุติธรรม เส้นทางสู่เอกภาพเป็นเสียงเรียกร้องแก่ประชาชนเพื่อบูรณะระเบียบธรรมชาติของชาติหนึ่งเดียวขึ้น

ประชาธิปไตยทางการเมืองได้รับการประกาศว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้หากปราศจากประชาธิปไตยทางสังคม และสิ่งนี้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการที่ประชาชนเป็นเจ้าของการคมนาคมและการบริการสาธารณะอื่นๆ ธนาคารและบริษัทประกันภัย อุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลาง และที่สำคัญที่สุดคือการค้าต่างประเทศ ควรจะมีความเท่าเทียมกันแห่งโอกาส การดูแลสุขภาพและการศึกษาเพื่อทุกคน ทั้งบุรุษและสตรีเหมือนกัน จะต้องสนับสนุนการวางแผนครอบครัว การแบ่งแยกระหว่างชนชั้นควรจะถูกละเลยไปภายในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ และดังนั้นการแบ่งแยกระหว่างประเทศอาหรับ อียิปต์จะต้องเรียกร้องให้มีเอกภาพของอาหรับ โดยไม่ยอมรับข้อโต้เถียงที่ว่าสิ่งนี้จะเป็นการเข้ามามีอำนาจทางการเมืองของประเทศอื่นๆ ในสองสามปีต่อมาได้มีการดำเนินมาตรการต่างๆ ของการปฏิรูปอย่างเข้มแข็ง คือการจำกัดชั่วโมงของการทำงาน ค่าจ้างขั้นต่ำ การขยายการบริการสาธารณสุข สัดส่วนของผลกำไรจากอุตสาหกรรมถูกกระจายออกไปในเรื่องการประกันภัย และบริการสวัสดิการ มาตรการเหล่านี้ถูกทำให้เป็นไปได้ด้วยความเจริญอย่างรวดเร็วของอียิปต์ ในตอนต้นของทศวรรษของ ค.ศ. 1960 อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1964 ความเจริญเติบโตได้หยุดลงไป และการบริโภคของเอกชนต่อหัวมิได้เพิ่มขึ้นอีกต่อไป

แม้กระทั่งในจุดสูงสุดของมัน รัฐบาลของอับดุลนาซีร์ก็ได้ประสบความสำเร็จในการให้ช่องทางแก่พลังทางการเมืองทั้งหมดของประชาชนชาวอียิปต์ ขบวนการทางการเมืองของมวลชนคือสหพันธ์สังคมนิยมอาหรับเป็นช่องทางหนึ่งซึ่งความตั้งใจของรัฐบาลสามารถสื่อสารกับประชาชนได้มากกว่าช่องทางที่ประชาชนปรารถนา สามารถให้ข้อเสนอแนะและการร้องทุกข์ได้ ขบวนการภราดรภาพมุสลิมได้กล่าวหาว่าใช้ภาษาแห่งอิสลาม เพื่อปกปิดนโยบายพื้นฐานทางโลก พวกมาร์กซิสต์วิพากษ์วิจารณ์สังคมนิยมอาหรับว่า มีความแตกต่างจากสังคมนิยม 'วิทยาศาสตร์' ที่ขึ้นอยู่กับความยอมรับความแตกต่างและความขัดแย้งของชนชั้น

อย่างไรก็ตามในประเทศอาหรับอื่นๆ 'ลัทธินาซีร์นิยม' (Nasirism) ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากสาธารณชน บุคลิกลักษณะของอับดุลนาซีร์ ความสำเร็จของรัฐบาล ชัยชนะทางการเมืองของวิกฤติการณ์สุเอซในปี ค.ศ. 1956 การสร้างเขื่อนไฮต์แดม โครงการปฏิรูปสังคม และคำสัญญาของผู้นำที่เข้มแข็งในการที่จะปกป้องเส้นทางของชาวปาเลสไตน์ ทั้งหมดนี้ดูเหมือนเป็นการยื่นความหวังถึงโลกที่แตกต่างออกไป ถึงชาติอาหรับที่รวมตัวกันซึ่งซบตัวขึ้นใหม่ โดยการปฏิวัติทางสังคมที่แท้จริง และได้มีตำแหน่งแห่งที่ซึ่งตนมีสิทธิ์อยู่ในโลก ความหวังดังกล่าวได้รับการสนับสนุนโดยการใช้สื่อหนังสือพิมพ์และวิทยุอย่างมีทักษะ ซึ่งเรียกร้องข้ามหัวของรัฐบาลอื่นๆ มาสู่ 'ประชาชนอาหรับ' นี่ก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างลึกซึ้งระหว่างรัฐบาลอาหรับต่างๆ แต่ลัทธินาซีร์นิมยังคงเป็นสัญลักษณ์แห่งเอกภาพและการปฏิบัติ และแสดงตนอยู่ในความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มีขอบเขตกว้างขวางอย่างเช่นขบวนการอาหรับชาตินิยม ซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นในกรุงเบรุตและเป็นที่ยอมรับในหมู่ผู้ลี้ภัยชาวปาเลสไตน์

ความเฟื่องฟูของลัทธินาซีร์นิยม

ตลอดทศวรรษของ ค.ศ. 1960 ชีวิตสาธารณะของประเทศอาหรับยังคงครอบคลุมด้วยความคิดนี้ของนักสังคมนิยม นักเป็นกลาง รูปแบบของลัทธิอาหรับชาตินิยม โดยมีอับดุลนาซีร์เป็นผู้นำและเป็นสัญลักษณ์ของมัน

เมื่อแอลจีเรียได้รับเอกราชในปี ค.ศ. 1962 สมัยแห่งจักรวรรดิของยุโรปได้มาสู่จุดสิ้นสุดอย่างแท้จริง แต่ยังคงมีบริเวณบางแห่งของตะวันออกกลางที่ซึ่งอำนาจของอังกฤษยังคงอยู่ต่อไป รวมอยู่ในรูปแบบของการปกครอง และวางอยู่ในที่ปักพินสุดท้าย คือความเป็นไปได้ของการใช้กำลังอาวุธ ในเอเดนและดินแดนในอาณัติรอบๆ นั้น ผลประโยชน์ของอังกฤษกลายมามีความสำคัญมากขึ้นในทศวรรษของ ค.ศ. 1950 การกลั่นน้ำมันของเอเดนมีความสำคัญเช่นเดียวกับฐานทัพเรือ เนื่องจากความหวาดกลัวว่าสหภาพโซเวียตอาจสร้างการควบคุมขึ้นในแหลมแอฟริกา (Horn of Africa) บนชายฝั่งตรงข้ามของทะเลแดง การปกครองแบบอาณัติ

อย่างหลวมๆ เหนือประเทศที่อยู่รอบๆ นั้น ได้ถูกเปลี่ยนรูปมาเป็นระบบการควบคุมที่เป็นทางการมากขึ้น

การปลูกฝังความสำนึกทางการเมืองในเอเดิน ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยการขึ้นมาของ 'ลัทธินาซีรานิยม' และการเปลี่ยนแปลงบางอย่างที่เกิดขึ้นในเยเมน ทำให้มีความจำเป็นสำหรับอังกฤษที่จะขยายระดับการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการปกครอง สถานิติบัญญัติถูกตั้งขึ้นมาในเอเดิน และรัฐที่ได้รับการปกป้องรอบๆ นั้นก็ได้ถูกวางรูปเป็นสหพันธ์ ซึ่งตัวเอเดินเองถูกรวมเข้าไปด้วย อย่างไรก็ตามการให้สัมปทานอย่างจำกัดได้ทำให้เกิดความต้องการใหม่ๆ จากชนชั้นเล็กๆ ที่มีการศึกษาและคนงานในเอเดิน และจากผู้ที่ต่อต้านการครอบครองของผู้ปกครองในสหพันธ์ด้วยการสนับสนุนจากอียิปต์ ความไม่สงบเกิดขึ้นและในปี ค.ศ. 1966 รัฐบาลอังกฤษตัดสินใจถอนตัวออกไป ในเวลานี้ฝ่ายต่อต้านได้แตกออกเป็นสองกลุ่ม และเมื่อการถอนตัวออกไปเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1967 กลุ่มในเมืองก็โน้มเอียงสู่ทิศทางของมาร์กซิสต์ซึ่งสามารถจะยึดอำนาจได้

ในอ่าว (เปอร์เซีย) นั้น ไม่ใช่ความกดดันจากท้องถิ่นที่มีอยู่มากทำให้มีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดในเรื่องสถานภาพของอังกฤษในโลก ซึ่งไปสู่การถอนตัว ในปี ค.ศ. 1961 คูเวตได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์ ชนชั้นปกครองที่มั่นคงจากครอบครัวพ่อค้า อยู่กันเป็นกลุ่มก้อนรอบๆ ครอบครัวหนึ่ง เวลานี้มีความสามารถที่จะสร้างรัฐบาลและสังคมแบบใหม่ขึ้นด้วยการใช้ประโยชน์จากน้ำมันของตนเอง ต่ำลงไปทางด้านล่างของอ่าวนั้น การตรวจตราถึงทรัพยากรและยุทธศาสตร์ของอังกฤษทำให้การตัดสินใจของรัฐบาลที่จะถอนกำลังทหารออกไปในปี ค.ศ. 1968 ดังนั้นจึงเป็นการถอนการควบคุมทางการเมืองของมันทั่วบริเวณมหาสมุทรอินเดียในปี ค.ศ. 1971 ด้วย ในความหมายหนึ่งการตัดสินใจนี้ตรงกันข้ามกับผลประโยชน์ของอังกฤษในท้องถิ่นนั้น การค้นพบน้ำมันในส่วนต่างๆ ของอ่าวและการนำน้ำมันมาใช้อย่างกว้างขวางในอะบูดาบี ก่อให้เกิดความสำคัญใหม่ต่อสิ่งที่เคยเป็นบริเวณที่แสนจะยากจน และนำไปสู่การขยายการควบคุมบางส่วน of อังกฤษจากเมืองท่าเล็กๆ ณ ชายฝั่งทะเลเล็กเข้าไปด้านในที่ซึ่งในเวลานี้การกำหนดเขตของชายแดนต่างๆ กลายมามีความสำคัญ โดยอาศัยอิทธิพลของอังกฤษ สหพันธ์หลวมๆ คือสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ (United Arab Emirates) ได้ถูกตั้งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการรวมบทบาทซึ่งอังกฤษนำมาใช้ สหพันธ์นี้ประกอบด้วยรัฐเล็กๆ เจ็ดรัฐ (อะบูดาบี ดูไบ ชาร์ญา และรัฐอื่นๆ อีกสี่รัฐ) แต่ทั้งบาห์เรนและกาตาร์มิได้เข้าร่วม เป็นระยะเวลาหนึ่งที่เอกราชของบาห์เรนได้รับการคุกคามจากการอ้างอำนาจอธิปไตยของอิหร่าน ที่อาศัยข้อโต้แย้งทางประวัติศาสตร์ แต่ข้ออ้างเหล่านี้ถูกถอนออกไปในปี ค.ศ. 1970

หลังจากนั้นส่วนเดียวของคาบสมุทรซึ่งอังกฤษยังคงอยู่ต่อไปก็คือ บริเวณที่ซึ่งไม่เคยมีอังกฤษคงอยู่อย่างเป็นทางการ ผู้ปกครองของโอมานตกอยู่ภายใต้การควบคุมที่แท้จริงของ

เจ้าหน้าที่อังกฤษจำนวนน้อยมาเป็นเวลานาน การปกครองของเขาแทบจะมิได้ขยายเข้าไปถึง ส่วนในของประเทศ ซึ่งอำนาจอันแท้จริงอยู่ภายใต้อิหม่าม* ของนิกายอิมานี อย่างไรก็ตาม ใน ทศวรรษของ ค.ศ. 1950 ความหวังในการค้นพบน้ำมันที่ส่วนในประเทศ นำไปสู่การขยายอำนาจ ของสุลฏอนโดยได้รับการหนุนหลังจากอังกฤษ ก่อให้เกิดการกบฏขึ้นในท้องถิ่นที่ได้รับการ สนับสนุนจากซาอุดีอาระเบีย ซึ่งมีข้ออ้างในเรื่องดินแดนของตัวเอง เบื้องหลังความขัดแย้งที่นั่น มีผลประโยชน์ที่ปะทะกันระหว่างบริษัทน้ำมันของอังกฤษและอเมริกา การจลาจลถูกปราบปราม ด้วยความช่วยเหลือของอังกฤษและระบบอิมาม จึงหมดไป แต่ในปี ค.ศ. 1965 การแข็งข้อที่ รุนแรงกว่าได้เกิดขึ้นในส่วนตะวันตกของประเทศคือดูฟาร์ (Dhufar) สิ่งนี้ดำเนินต่อไปในทศวรรษ ของ ค.ศ. 1970 โดยการสนับสนุนจากภายนอกเช่นกัน สุลฏอนไม่เต็มใจให้เปลี่ยนแปลงการ สัมปทานใด ๆ และในปี ค.ศ. 1970 พระองค์จึงถูกปลดจากตำแหน่งด้วยการยุบของอังกฤษเพื่อ เอาโอรสของพระองค์มาแทน

ในทศวรรษของ ค.ศ. 1960 ความสนใจสำคัญของผู้ที่มีความเกี่ยวข้องอยู่กับสิ่งที่ปรากฏ ว่าเป็นการเกิดขึ้นของชาติอาหรับชาติหนึ่ง มิได้ทำให้เหลือร่องรอยแห่งการปกครองแบบอาณานิคมอีกต่อไป แต่กลายเป็นความขัดแย้งอื่นๆสองชนิด ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่าง 'อิมานีอำนาจ' และระหว่างรัฐต่างๆ ที่ปกครองโดยกลุ่มต่างๆ ที่มุ่งมั่นจะให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหรือการปฏิวัติอย่างกว้างๆในแนวทางของผู้นิยมนาซีและบรรดาผู้ที่ ปกครองโดยราชวงศ์หรือกลุ่มต่างๆ ที่ระมัดระวังมากขึ้นเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และสังคมและมีความเป็นปรีชาญาณมากขึ้นต่อการขยายอิทธิพลของลัทธินาซีนิยมน ในซีเรียพรรค บารุทาการยึดอำนาจในปี ค.ศ. 1963 ครั้งแรกโดยพวกผู้นำพลเรือนหลังจากนั้นก็โดยพวกนายทหารในกองทัพที่สังกัดอยู่กับมัน ในอิรักได้มีการตั้งรัฐบาลทหารขึ้นโดยการปฏิวัติของปี ค.ศ. 1958 แต่ได้ถูกโค่นล้มในปี ค.ศ. 1963 โดยผู้ที่โน้มเอียงไปสู่พรรคบารุและลัทธินาซีนิยมน มากกว่า แต่การอภิปรายถึงเอกภาพระหว่างอิรัก ซีเรีย และอียิปต์ แสดงให้เห็นความแตกต่าง ของผลประโยชน์และความคิดระหว่างทั้งสามประเทศนั้น ในสถานการณ์รัฐประหารทางทหาร เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1958 และรัฐบาลที่เป็นผลมาจากการรัฐประหารนั้นได้ปฏิบัติตามนโยบายความเป็นกลางและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ จนกระทั่งรัฐบาลแบบรัฐสภาได้ถูกฟื้นฟูขึ้นมาในปี ค.ศ. 1964 โดยความกดดันของประชาชน ในแอลจีเรีย รัฐบาลแรกที่ได้ถูกสถาปนาขึ้นหลังจากได้รับเอกราช โดยมีนายอะห์มัด เบน เบลลา (Ahmad Ben Bella) เป็นหัวหน้านั้นถูกเข้ามาแทนที่ในปี ค.ศ. 1965 โดยผู้ที่มุ่งมั่นอย่างเต็มที่ต่อระบบสังคมนิยมและความเป็นกลางนำโดยนายฮาวารี บูมีเดียเน (Hawari Boumediene) อย่างไรก็ตามในอีกด้านหนึ่ง ได้มีระบบกษัตริย์ของโมร็อกโก

*ในที่นี้หมายถึงผู้นำ - ผู้แปล

ลิเบีย จอร์แดน และซาอุดีอาระเบีย โดยที่ตูนิเซียอยู่ในสถานภาพที่คลุมเครือคือถูกปกครองอย่างที่เป็นอยู่โดยบูร์กีบาในฐานะที่เป็นหัวหน้าพรรคชาตินิยมมวลชนที่ยึดมั่นอยู่กับการปฏิรูปที่แพร่ไปไกล แต่เป็นปรปักษ์ต่อการขยายอิทธิพลของอียิปต์และความคิดหลายอย่างเกี่ยวกับลัทธิของชาตินิยมอาหรับในปัจจุบันด้วย

ความรู้สึกของชาติในกระบวนการของการก่อรูปถูกทำให้เข้มแข็งในช่วงเวลานี้โดยความมั่งคั่งใหม่ๆและความเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ที่เกิดขึ้น โดยการใช้จ่ายของน้ำมัน บัดนี้แหล่งน้ำมันของอาหรับและประเทศตะวันออกกลางอื่นๆ นี้ มีความสำคัญอย่างแท้จริงในเศรษฐกิจโลก และสิ่งนี้มีผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อสังคมของประเทศผู้ผลิตน้ำมัน ในตอนกลางของทศวรรษของ ค.ศ. 1960 ประเทศอาหรับที่ผลิตน้ำมันรายใหญ่ที่สุดห้าประเทศคือ อิรัก คูเวต ซาอุดีอาระเบีย ลิเบีย และแอลจีเรีย ในระหว่างประเทศเหล่านี้รัฐบาลมีรายได้ราว 2 พันล้านเหรียญสหรัฐต่อปี ในอิรัก คูเวต ลิเบียและแอลจีเรียมีการใช้จ่ายรายได้จากน้ำมันอย่างรับผิดชอบมากกว่าในซาอุดีอาระเบีย จนเกิดในการปฏิวัติภายในครอบครัว ทำให้เจ้าชายซาอุด (Sa'ud) โอรสองค์ใหญ่ที่สุดของอับดุลอาซีซ ผู้จะต้องเป็นกษัตริย์เมื่อพระราชบิดาสิ้นพระชนม์ จึงถูกแทนที่โดยบุคคลผู้มีความสามารถคือเจ้าชายฟัยซอล (ค.ศ. 1964-75) ทั้งนี้มิใช่เพื่อการสร้างสาธารณูปโภคของสังคมสมัยใหม่และเพื่อขยายการบริการทางสังคมเท่านั้น แต่ยังรวมทั้งการสร้างโครงสร้างการบริหารที่มีความละเอียดละออมากขึ้น และสร้างกองกำลังสำหรับป้องกันและกองกำลังความมั่นคงที่พวกเขาต้องอาศัยอยู่

การพัฒนาเหล่านี้เป็นการเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของคาบสมุทรอาหรับในโลกอาหรับไปในสองแนวทางที่ต่างกัน ทางด้านหนึ่งผู้ปกครองของซาอุดีอาระเบียและประเทศต่างๆ แถบอ่าวสามารถที่จะใช้ความมั่งคั่งของพวกเขาไป เพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งที่มีอิทธิพลมากขึ้นในกิจการต่างๆของชาวอาหรับ ในช่วงเวลานี้พวกเขาเริ่มต้นให้การช่วยเหลือต่อรัฐต่างๆที่ยากจนเป็นจำนวนมากมาย อีกด้านหนึ่งสังคมของพวกเขาที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ได้เริ่มดึงดูดผู้อพยพจำนวนมากจากประเทศอาหรับอื่นๆ แต่ไม่ได้เป็นไปเช่นนั้นนักในแอลจีเรียและอิรัก ซึ่งมีประชากรจำนวนมากและสามารถสร้างคนงานที่มีทักษะและมีการศึกษาของพวกเขาขึ้นเองได้ แต่ในซาอุดีอาระเบีย คูเวต และประเทศอื่นๆในแถบอ่าว และในลิเบีย ประชากรมีเป็นจำนวนน้อยเกินกว่าจะสนองตอบต่อความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาทรัพยากรต่างๆ ได้ และชนชั้นผู้มีการศึกษาก็ยังคงมีน้อยอยู่ ส่วนใหญ่ผู้อพยพจะเป็นชาวปาเลสไตน์ ซีเรียและเลบานอน ยกเว้นใน ลิเบียที่มีผู้อพยพเพียงเล็กน้อยที่มาจากอียิปต์ ที่ซึ่งความจำเป็นที่จะต้องมียกกองทัพลำใหญ่เป็นการประจำ และการที่เศรษฐกิจรัฐควบคุมอยู่มากขึ้นนั้น ทำให้รัฐบาลกระอักกระอ่วนที่จะยอมให้มีผู้อพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก ในตอนเริ่มต้นของทศวรรษของ ค.ศ. 1970 อาจมีผู้อพยพอยู่อย่างคร่าวๆ ครึ่งล้านคน ส่วนใหญ่เป็นคนงานที่มีการศึกษาหรือที่ได้รับการฝึกฝนมา และคน

เหล่านี้ได้นำเอาความคิด ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ในประเทศที่พวกเขาไปยังประเทศที่ตนอพยพเข้าไป คือ ความคิดในการปฏิวัติของผู้นิยมนาซีหรือลัทธิชาตินิยมของพรรคนาซี และความปรารถนาอันไม่จบสิ้นของชาวปาเลสไตน์ ที่จะให้ได้ประเทศของตนเองกลับคืนมา ความคิดและความบั่นทอนใจของชาวปาเลสไตน์ดูเหมือนจะสนับสนุนผลประโยชน์ของอียิปต์ของอับดุลนาซีร ในการที่จะใช้ทรัพย์สินของรัฐที่มีน้ำมันในฐานะที่เป็นเครื่องมือ เพื่อสร้างกลุ่มที่เข้มแข็งของประเทศอาหรับ ภายใต้ผู้นำที่เป็นชาวอียิปต์

วิกฤติการณ์ในปี ค.ศ. 1967

ในตอนต้นทศวรรษของ ค.ศ. 1960 เกิดมีสัญญาณแสดงว่าข้ออ้างและการवादอ้างของลัทธิชาตินิยมไปไกลกว่าอำนาจของตัวเอง การยุบการรวมกันระหว่างอียิปต์กับซีเรียในปี ค.ศ. 1961 และความล้มเหลวในการเจรจาเพื่อเอกภาพในระยะหลัง ได้แสดงให้เห็นข้อจำกัดในความเป็นผู้นำของอับดุลนาซีร และของผลประโยชน์ร่วมกันของรัฐอาหรับ ซึ่งที่มีความสำคัญมากกว่านั้นก็คือเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในเยเมน ในปี ค.ศ. 1962 อิมาม นิกายซัยดี ซึ่งเป็นผู้ปกครองของประเทศได้สิ้นชีวิตลงและผู้สืบต่อ 'ของอิมาม' ก็เกือบจะถูกปลดโดยขบวนการของนักเสรีนิยมผู้มีการศึกษา ซึ่งถูกเนรเทศได้เข้าร่วมกับพวกนายทหารของกองทหารประจำการใหม่ โดยมีการสนับสนุนที่จำกัดบางอย่างจากชนเผ่า ประเทศโบริอันที่มีอิมามปกครองจึงกลายเป็นสาธารณรัฐอาหรับเยเมน (ปัจจุบันนี้มักเรียกว่าเยเมนเหนืออยู่บ่อยๆเพื่อแยกมันจากรัฐซึ่งก่อตั้งขึ้นหลังจากอังกฤษถอนตัวออกจากเยเมนและประเทศในอาณัติที่อยู่รอบๆมัน ซึ่งเป็นที่รู้จักอย่างเป็นทางการว่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนแห่งเยเมน แต่เรียกกันบ่อยๆว่าเยเมนใต้*) กลุ่มซึ่งยึดอำนาจได้ขอความช่วยเหลือจากอียิปต์ทันที และกองกำลังของอียิปต์ก็ถูกส่งออกไปอย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าอียิปต์จะให้การสนับสนุนนี้ แต่ภารกิจการปกครองประเทศซึ่งยังคงถูกควบคุมโดยตรง ก็ยังเป็นตัวเป็นตนอยู่ได้ด้วยทักษะที่สะสมไว้ และด้วยการติดต่อของระบบ อิมาม แสดงให้เห็นว่ามีมากเกินไปสำหรับรัฐบาลใหม่ ส่วนหนึ่งของชนบทที่ยังคงยอมรับอำนาจหน้าที่ของ อิมาม หรือไม่ก็ต่อต้านการควบคุมในแบบที่รัฐบาลพยายามสร้างขึ้น ได้ลุกฮือขึ้นแข็งข้อ พวกเขาได้รับการหนุนหลังจากซาอูดิอาระเบีย แล้วตามมรดด้วยสงครามกลางเมืองเป็นเวลาหลายปี ซึ่งในนั้นมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มท้องถิ่นต่างๆและระหว่างอียิปต์กับบรรดากษัตริย์อาหรับ 'แบบเก่า' เกือบพันกันอยู่ ไม่มีฝ่ายใดสามารถที่จะเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่งได้ พวกที่ได้รับการหนุนหลังจากอียิปต์สามารถเข้าควบคุมเมืองสำคัญและถนนระหว่างเมืองเหล่านั้นได้เท่านั้น แต่มีใช้ส่วนใหญ่ของประเทศ และกองทัพขนาดใหญ่ของอียิปต์ ซึ่งทำการต่อสู้ในสภาพที่ไม่คุ้นเคยจึงถูกตรึงอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายปี

* ปัจจุบันเยเมนเหนือและเยเมนใต้ได้รวมเป็นเยเมนเดียว - ผู้แปล

ความจำกัดของอำนาจของอียิปต์และอำนาจของอาหรับได้แสดงให้เห็นอย่างเด็ดขาดมากขึ้นในวิกฤติการณ์ที่ใหญ่กว่า ซึ่งปรากฏขึ้นในปี ค.ศ. 1967 ที่นำเอาอียิปต์และรัฐอาหรับอื่นๆ มาสู่การเผชิญหน้าโดยตรงและเป็นภัยพิบัติกับอิสราเอล เป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ที่แรงเคลื่อนไหวของนโยบายของพวกนาซีจะกระตุ้นอับดุลนาซีรไปสู่ตำแหน่งที่เป็นยอดของชาวอาหรับในสิ่งที่ปัญหาสำคัญของพวกเขาส่วนใหญ่ นั่นคือความสัมพันธ์กับอิสราเอล ในตอนแรกมีความระมัดระวังในวิธีเข้าสู่ปัญหา ในปี ค.ศ. 1955 รัฐบาลทหารของอียิปต์ได้เริ่มยืนยันถึงผู้นำของตน เหตุการณ์ในปี ค.ศ. 1956 และปีต่อมา ได้เปลี่ยนอับดุลนาซีรไปเป็นบุคคลที่เป็นสัญลักษณ์ของลัทธิชาตินิยมอาหรับ แต่เบื้องหลังสิ่งนั้นก็มีความเห็นทางนโยบายอียิปต์บางประการ คือจะทำให้ อียิปต์เป็นผู้นำของฝ่ายอาหรับที่รวมกันอย่างใกล้ชิด จนโลกภายนอกจะสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับมันได้ก็ด้วยหนทางแห่งการตกลงกับใครเท่านั้น งานของการที่ต้องทำตนเป็นผู้นำและโฆษกของแนวทางปาเลสไตน์นั้นมีอันตรายอย่างชัดเจน ก่อนหน้าปี ค.ศ. 1967 อียิปต์ปฏิบัติด้วยความระมัดระวัง ในปีนั้นอียิปต์ปฏิเสธที่จะถูกดึงเข้ามาเผชิญหน้ากับอิสราเอล ตามแผนของอิสราเอลที่จะใช้น้ำของจอร์แดนเพื่อการชลประทาน อย่างไรก็ตาม นับจากเวลานี้ไปอับดุลนาซีรก็ถูกกดดันอย่างเปิดเผยจากหลายด้าน บรรดารัฐบาล 'อนุรักษนิยม' ซึ่งเขามีความขัดแย้งอยู่แล้วเนื่องจากสงครามกลางเมืองในเยเมน ได้ยืนยันให้เห็นว่าความระมัดระวังตัวของเขาเป็นเครื่องหมายว่า เขามิได้เชื่ออย่างจริงจังในเส้นทางที่เขาอ้างว่าจะสนับสนุน ในซีเรียอำนาจได้ตกไปอยู่ในมือของกลุ่มนิคมบาร ซึ่งเชื่อว่าจะแก้ไขปัญหาลาเลสไตน์และจะสร้างชาติอาหรับใหม่ขึ้นมาได้ โดยอาศัยการปฏิวัติสังคมและการเผชิญหน้าโดยตรงกับอิสราเอลเท่านั้น

บัดนี้ได้มีการถกทอเส้นด้ายเส้นใหม่เข้าไปในผืนผ้าของความสัมพันธ์ระหว่างชาวอาหรับแล้วนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1948 ชาวปาเลสไตน์เองไม่มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทของตนอย่างเป็นอิสระในการอภิปรายเกี่ยวกับชะตากรรมของตนเอง ความเป็นผู้นำของพวกเขาพังทลายลง พวกเขาถูกทำให้กระจัดกระจายไปในรัฐต่างๆ จำนวนหนึ่ง และผู้ที่สูญเสียบ้านเรือนและงานการของตนไปก็ต้องสร้างชีวิตใหม่ขึ้นมาเพื่อตนเอง พวกเขาเคยสามารถมีบทบาทก็เฉพาะแต่เมื่ออยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐอาหรับ และด้วยการได้รับอนุญาตจากรัฐเหล่านั้นเท่านั้น ในปี ค.ศ. 1964 สันนิบาตอาหรับได้จัดตั้งองค์กรที่แยกออกไปเพื่อพวกเขา นั่นคือ องค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ (Palestine Liberation Organization – PLO) แต่มันก็ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของอียิปต์และกองกำลังติดอาวุธ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับมัน ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพอียิปต์ ซีเรีย จอร์แดน และอิรัก ในตอนนี้คนรุ่นใหม่ของชาวปาเลสไตน์ที่เติบโตขึ้นมากำลังถูกเนรเทศแต่ก็ยังจดจำปาเลสไตน์ ได้รับการศึกษาในกรุงไคโรหรือเบรุต และตอบสนองต่อกระแสความคิดของที่นี่ จากกลุ่มชาตินิยมอาหรับซึ่งนิยมนาซีรในกรุงเบรุตและค่อยๆ เคลื่อนไปในทิศทางของ

การวิเคราะห์สังคมและการกระทำในสังคมตามแบบมาร์กซิสต์ และมีความเชื่อว่าหนทางแห่งการฟื้นฟูปาเลสไตน์อยู่ที่การปฏิวัติพื้นฐานในประเทศอาหรับ

ในปี ค.ศ. 1965 กลุ่มดังกล่าวได้เริ่มต้นปฏิบัติการโดยตรงภายในประเทศอิสราเอลและชาวอิสราเอลก็เริ่มทำการโต้ตอบ ซึ่งมีได้เป็นการต่อต้านพรรคบาธของซีเรียซึ่งสนับสนุนชาวปาเลสไตน์ แต่เป็นการต่อต้านจอร์แดน การกระทำเหล่านี้ของอิสราเอลมิได้เป็นแต่เพียงการตอบสนองต่อสิ่งที่ชาวปาเลสไตน์กำลังทำอยู่เท่านั้น แต่เกิดจากแรงเคลื่อนไหวของนโยบายอิสราเอลด้วย ประชากรของอิสราเอลยังคงเติบโตต่อไป ส่วนใหญ่ก็ด้วยการอพยพ ในปี ค.ศ. 1967 มีชาวอิสราเอลอยู่ราว 2-3 ล้านคน ซึ่งในจำนวนนั้นโดยคร่าวๆมีชาวอาหรับอยู่ร้อยละ 13 ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของมันเพิ่มขึ้นด้วยความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา การอุทิศให้ของชาว ยิวจากโลกภายนอกและการขดเชยจากเยอรมนีตะวันตก อิสราเอลได้สร้างความเข้มแข็งและความชำนาญในกองกำลังติดอาวุธของตนขึ้นด้วย โดยเฉพาะในกองกำลังทางอากาศ อิสราเอลรู้ดีว่ามีความเข้มแข็งทางการทหารและการเมืองกว่าเพื่อนบ้านอาหรับของตน การที่ต้องเผชิญกับการข่มขู่จากเพื่อนบ้านเหล่านี้วิธีที่ดีที่สุดก็คือการแสดงความเข้มแข็งให้เห็น นี่อาจเป็นการนำไปสู่การตกลงที่มั่นคงกว่าที่เคยได้รับ แต่เบื้องหลังสิ่งนี้ยังมีความหวังที่จะพิชิตส่วนที่เหลือของปาเลสไตน์และยุคสังคมนิยมปี ค.ศ. 1948 ที่ยังไม่จบนั้นเสีย

แนวทางเหล่านี้ทั้งหมดได้มาบรรจบกันในปี ค.ศ. 1967 เมื่อต้องเผชิญกับการตอบโต้ของอิสราเอลต่อรัฐอาหรับอื่นๆ และเมื่อมีรายงาน (ซึ่งอาจจะไม่มีมูลก็ได้) ที่ว่าอิสราเอลกำลังจะโจมตีซีเรีย อับดุลนาซีร์ จึงได้ขอให้สหประชาชาติถอนกองกำลังที่ตั้งอยู่ที่ชายแดนติดกับอิสราเอลมาตั้งแต่สงครามสุเอซปี ค.ศ. 1956 ออกไป และเมื่อสหประชาชาติทำดังนั้นเขาก็ได้ปิดช่องแคบอะกอบะห์ ('Aqaba) เสียไม่ให้เรือของอิสราเอลผ่าน เขาอาจจะคิดว่าเขาไม่มีอะไรจะสูญเสียไม่ว่าสหประชาชาติจะเข้ามาแทรกแซงในช่วงสุดท้ายเพื่อทำการตกลงทางการเมือง ซึ่งจะเป็นชัยชนะสำหรับเขา หรือหากว่ามันเกิดเป็นสงครามขึ้นมา กองกำลังติดอาวุธของเขาซึ่งได้รับอุปกรณ์และการฝึกฝนจากสหภาพโซเวียตก็เข้มแข็งพอที่จะเอาชนะได้ การคำนวณของเขาอาจจะถูกต้องถ้าหากว่าสหประชาชาติสามารถควบคุมนโยบายอิสราเอลได้อย่างเต็มที่ เพราะมีขบวนการอยู่ภายในรัฐบาลอเมริกาที่จะแก้ไขปัญหานี้ได้อย่างสันติ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจกับบริวารของพวกเขาไม่เคยง่ายดายนัก อิสราเอลไม่พร้อมที่จะให้ชัยชนะทางการเมืองที่มีได้ตอบสนองต่อความสมดุลแห่งอำนาจระหว่างพวกเขาแก่อียิปต์ และอิสราเอลไม่มีอะไรจะสูญเสียเช่นกัน พวกเขาเชื่อว่ากองกำลังของตนเข้มแข็งกว่า หรือในเหตุการณ์ที่พลิกผันอย่างไม่คาดคิด พวกเขาก็สามารถมั่นใจว่าจะได้รับการสนับสนุนจากอเมริกา เมื่อมีความตึงเครียดมากขึ้น จอร์แดนและซีเรียก็ทำการตกลงทางทหารกับอียิปต์ ในวันที่ 5 มิถุนายน อิสราเอลเข้าโจมตีอียิปต์และได้ทำลายกองกำลังทางอากาศของอียิปต์ และในอีกสองสามวัน

ต่อมาของการต่อสู้อิสราเอลก็เข้ายึดครองเขตซีนาย (Sinai) ไปจนถึงคลองสุเอซ นครเยรูซาเล็ม และจอร์แดนที่เป็นส่วนของชาวปาเลสไตน์ได้รวมทั้งบางส่วนของซีเรียภาคใต้ (เบรุตหรือที่ราบสูงโกลัน) ก่อนที่จะมีการตกลงหยุดยิงซึ่งตกลงกันที่สหประชาชาติทำให้การต่อสู้ยุติลง

สงครามเป็นจุดหักเหในหลายๆหนทางที่แตกต่างกันไป การที่อิสราเอลพิชิตกรุงเยรูซาเล็มได้ และความจริงที่ว่าเวลานี้ศาสนสถานสำคัญทางศาสนาของชาวมุสลิมและชาวคริสต์ยืนตกอยู่ภายใต้การครอบครองของชาวยิวนั้นได้เพิ่มมิติอีกอย่างหนึ่งขึ้นแก่ความขัดแย้งสงครามได้เปลี่ยนความสมดุลของพลังในตะวันออกกลางไป เป็นที่กระจ่างชัดว่าอิสราเอลมีความเข้มแข็งทางทหารยิ่งกว่ารัฐอาหรับรวมกันอีก และสิ่งนี้ได้เปลี่ยนความสัมพันธ์ของแต่ละประเทศกับโลกภายนอกไป สิ่งที่ถูกถือว่าเป็นกับการคุกคามต่อการมีอยู่ของอิสราเอล ซึ่งปลุกเร้าความเห็นใจของยุโรปและอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ถูกรื้อหรือผิดพลาด แต่ความทรงจำของชะตากรรมชาวยิวในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองยังคงเข้มข้นอยู่และการได้รับชัยชนะของอิสราเอลที่ฉับไวก็เช่นกันทำให้อิสราเอลเป็นที่ปรารถนาในฐานะพันธมิตรมากกว่าในสายตาของชาวอเมริกัน สำหรับรัฐอาหรับโดยเฉพาะอียิปต์นั้น สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือความพ่ายแพ้ในทุกๆ ความหมายที่แสดงให้เห็นข้อจำกัดของความสามารถทางทหารและการเมืองของพวกเขา สำหรับสภาพไซเวียตมันเป็นความพ่ายแพ้ชนิดหนึ่ง แต่เป็นความพ่ายแพ้ที่ทำให้ชาวรัสเซียมีความเดือดร้อนมากขึ้นในอันที่จะปกป้องบริวารของตนมิให้ประสบความพ่ายแพ้อย่างใหญ่หลวงอีกครั้งหนึ่ง ในระดับที่ลึกมากนั้นสงครามได้ทิ้งร่องรอยไว้แก่ทุกคนในโลกที่แยกแยะตัวเองว่าเป็นชาวยิวหรือชาวอาหรับ แล้วสิ่งที่เคยเป็นความขัดแย้งในท้องถิ่นก็ได้กลายเป็นความขัดแย้งทั่วโลกไปแล้ว

ผลลัพธ์ที่สำคัญที่สุดในระยะยาวก็คือเรื่องการยึดครองของอิสราเอลเหนือสิ่งที่เหลืออยู่ของชาวอาหรับปาเลสไตน์นั่นคือนครเยรูซาเล็ม ฉนวนกาซาและส่วนทางตะวันตกของจอร์แดน (โดยปกติแล้วรู้จักกันในชื่อ 'ฝั่งตะวันตก') ชาวปาเลสไตน์จำนวนมากขึ้นกลายเป็นผู้ลี้ภัย และจำนวนมากขึ้นตกอยู่ภายใต้การปกครองของอิสราเอล นี่ทำให้ความรู้สึกแห่งเอกลักษณ์ของชาวปาเลสไตน์เข้มแข็งขึ้น และมีความเชื่อมั่นในหมู่พวกเขาว่าในท้ายที่สุดพวกเขาก็สามารถจะพึงได้เฉพาะตัวเองเท่านั้น และมันยังได้ก่อให้เกิดปัญหาอย่างหนึ่งสำหรับชาวอิสราเอล รัฐอาหรับต่างๆและประเทศมหาอำนาจด้วย คือปัญหาที่ว่าอิสราเอลควรจะยึดครองสิ่งที่ตนพิชิตมา หรือจะแลกเปลี่ยนดินแดนเพื่อการตกลงกันอย่างสันติวิธีกับรัฐอาหรับทั้งหลายได้อย่างไร? รัฐอาหรับจะเอาดินแดนที่ตนสูญเสียไปกลับคืนมาได้หรือไม่? และประเทศมหาอำนาจจะบรรลุถึงข้อตกลงที่จะไม่ส่งผลให้เกิดสงครามอื่นขึ้นมาอีก ซึ่งพวกเขาอาจถูกดึงเข้าไปร่วมได้อย่างไร?

เป็นไปได้ว่าการริเริ่มบางอย่างโดยผู้ชนะ อาจจะเปิดทางให้กับคำตอบของคำถามเหล่านี้ แต่การริเริ่มนั้นก็มิได้มีมา บางทีอาจจะเพราะว่าจะต้องใช้เวลาอยู่บ้างสำหรับอิสราเอล ที่จะ

ย่อยผลของชัยชนะที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันและสมบูรณ์นั้นเสียก่อนก็ได้ และทุกฝ่ายได้ถลำตัวลงไป
 ในสถานภาพใหม่แล้ว ชาวปาเลสไตน์พบว่าพวกเขาส่วนมากเข้าไปรวมตัวกันอยู่ภายใต้การ
 ปกครองของอิสราเอล จึงเรียกร้องให้มีชาติที่เป็นเอกราชของตนเองซึ่งแยกออกไป ชาวอิสราเอล
 เริ่มต้นบริหารดินแดนที่พิชิตได้ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของอิสราเอลจริงๆ ในที่สุดคณะมนตรี
 ความมั่นคงแห่งสหประชาชาติก็ประสบความสำเร็จในการตกลงมติที่ 242 ในเดือนพฤศจิกายน
 ในข้อที่ว่า จะต้องมีส่วนดีภาพภายในเขตแดนที่มั่นคงและที่ได้รับการยอมรับ อิสราเอลต้องถอน
 ตัวออกจากดินแดนที่ตนยึดครองไว้ และจะต้องจัดหาอาหารให้แก่ผู้ลี้ภัย อย่างไรก็ตามไม่มีการ
 ตกลงกันเกี่ยวกับวิธีที่จะตีความว่า อิสราเอลควรจะถอนตัวออกจากดินแดนทั้งหมดหรือบางส่วน
 ชาวปาเลสไตน์ควรจะถูกลีความเป็นชนชาติหนึ่ง หรือเป็นเพียงหมู่ผู้ลี้ภัยที่เป็นเรื่องของส่วนบุคคล
 บรรดาประมุขของรัฐอาหรับต่างๆ ได้ลงมติของพวกเขาเองในที่ประชุมซึ่งมีขึ้นในกรุงคาหมเมื่อ
 เดือนกันยายน ค.ศ. 1967 นั่นคือไม่ยอมรับการพิชิตของอิสราเอล และจะไม่มีการเจรจาไกล่เกลี่ย
 ใดๆ อย่างไรก็ตามเรื่องนี้ก็เช่นกัน อาจมีการตีความที่แตกต่างกันออกไป อย่างน้อยก็สำหรับ
 อียิปต์และจอร์แดน ยังคงมีหนทางเปิดไว้สำหรับการเจรจาตกลงกัน

บทที่ 25

เอกภาพและความแตกแยกของอาหรับ (ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1967)

วิกฤตการณ์ปี 1973

อับดุลนาซีร์มีชีวิตอยู่สามปีหลังจากความพ่ายแพ้ของเขา ตำแหน่งของเขาในโลกถูกสั่นคลอนอย่างรุนแรงโดยการพ่ายแพ้ ความสัมพันธ์กับสหรัฐและอังกฤษเป็นไปในทางไม่ดีจากข้อกล่าวหาและความเชื่อของเขาที่ว่า ประเทศเหล่านั้นช่วยเหลืออิสราเอลในด้านการทหารระหว่างสงคราม และการรบเร้าของอเมริกาอิสราเอลจะถอนตัวออกจากดินแดนต่างๆ ที่ตนพิชิตได้ ก็ต่อเมื่อต้องการความสงบสุขเป็นการแลกเปลี่ยน สถานภาพของเขาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครองอาหรับอื่นๆ ก็อ่อนแอลงไป เมื่อข้อจำกัดแห่งอำนาจของเขาเป็นที่ชัดเจน ผลที่ตามมาทันทีของสงครามแห่งปี ค.ศ. 1967 อย่างหนึ่งก็คือ การที่เขาได้ตัดความสูญเสียของเขาในเยเมนลง และได้ทำข้อตกลงกับซาอุดีอาระเบียซึ่งกองกำลังของเขาถอนตัวออกมา

อย่างไรก็ตาม ภายในอียิปต์สถานภาพของเขายังคงมีความเข้มแข็ง ในตอนปลายสัปดาห์อันเคราะห์ร้ายในเดือน มิถุนายน 1967 นั้น เขาได้ประกาศลาออก แต่การลาออกได้ก่อให้เกิดการประท้วงอย่างกว้างขวางในอียิปต์และประเทศอาหรับอื่นๆ บางประการ บางทีอาจเป็นเพราะการจัดการที่มีทักษะ แต่บางทีอาจเป็นเพราะความรู้สึกว่าการลาออกของเขาจะเป็นความพ่ายแพ้และอับยศอดสูมากกว่าของเขาก็ได้ อิทธิพลของเขาที่อยู่เหนืออารมณ์ของประชาชนในประเทศอาหรับอื่นๆ ยังคงมีความเข้มแข็งอยู่ ทั้งนี้เป็นเพราะความสูงส่งของเขาและเพราะการยอมรับสถานภาพของเขาในอียิปต์ เขาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่ขาดไม่ได้ระหว่างชาวปาเลสไตน์และกับผู้คนที่ชาวปาเลสไตน์อาศัยร่วมอยู่ด้วย ในปีหลังจากปี ค.ศ. 1967 ความรู้สึกชาตินิยมของปาเลสไตน์และความเข้มแข็งของฟาตะห์ (Fatah) ที่เพิ่มขึ้นซึ่งควบคุม PLO มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1969 นำไปสู่เหตุการณ์ของปฏิบัติการจรรยาต์ต่อต้านอิสราเอลจำนวนหนึ่ง และอิสราเอลก็ตอบโต้ด้วยกำลังต่อดินแดนซึ่งชาวปาเลสไตน์มีอิสระที่จะปฏิบัติการในปี ค.ศ. 1969 การเข้ามาแทรกแซงของอียิปต์นำมาสู่ข้อตกลงระหว่างรัฐบาลเลบานอนและ PLO ซึ่งวางข้อกำหนดเอาไว้ว่า PLO มีอิสระที่จะปฏิบัติการอย่างอิสระในภาคใต้ของเลบานอนได้เพียงใด ปีต่อมาคือปี 1970 ได้มีการต่อสู้อย่างรุนแรงเกิดขึ้นระหว่างกองทัพและกลุ่มจรรยาต์ของปาเลสไตน์ซึ่งดูเหมือนจะมาถึงจุดของการยึดอำนาจในประเทศได้แล้ว รัฐบาลจอร์แดนมีความสามารถที่จะใช้อำนาจหน้าที่ของตนและยุติปฏิบัติการเสรีของชาวปาเลสไตน์กลุ่มต่างๆ และอีกครั้งหนึ่งที่อับดุลนาซีร์ต้องไปไกล่เกลี่ยซึ่งสร้างสันติระหว่างพวกเขา

ทันทีหลังจากนี้อับดุลนาซีร์ก็เสียชีวิตลงอย่างกะทันหัน ความรู้สึกที่ไม่ธรรมดาในงานศพของเขา ซึ่งคนนับล้านร่ำไห้ในท้องถนนย่อมหมายถึงอะไรบางอย่าง อย่างน้อยก็ในช่วงเวลานั้น เป็นการยากที่จะจินตนาการถึงอียิปต์หรือโลกอาหรับที่ปราศจากเขาได้ การเสียชีวิตของเขาเป็นการสิ้นสุดศักราชแห่งความหวังสำหรับการรวมตัวของโลกอาหรับและการสร้างเอกภาพขึ้นมาใหม่

อับดุลนาซีร์ถูกแทนที่โดยเพื่อนร่วมงานที่มีสถานภาพกันมานานคือ อันวาร ซาอัด (Anwar Sadat ค.ศ. 1918-81) ในตอนแรกดูเหมือนว่าอียิปต์จะดำเนินการต่อไปเหมือนแต่ก่อนในประเทศอาหรับอื่นๆ ก็เช่นกัน ความเปลี่ยนแปลงในปี ค.ศ. 1969 และ ค.ศ. 1970 ทำให้คนที่ดูเหมือนจะปฏิบัติตามนโยบายที่โดยคร่าวๆ คล้ายๆ กับลัทธินาซีรียมน้อยหรืออย่างน้อยก็ยึดมั่นอยู่กับนโยบายนั้นขึ้นมาสู่อำนาจ ในโมร็อกโกและตูนิเซียเป็นความจริงที่ว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานขึ้นในเวลานี้ กษัตริย์หะซัน (King Hasan) และผู้ที่อยู่รอบพระองค์และบูร์กีบา (Bourguiba) กับพรรคนีโอ-เคซตุร์ก็ยังคงอยู่ในอำนาจ ในแอลจีเรียก็เช่นกัน ความเปลี่ยนแปลงภายในกลุ่มได้มาถึงก่อนหน้านั้นสองสามปี ไกลออกไปทางทิศตะวันออกการปกครองของกษัตริย์ฟัยซอล (King Faysal) ในซาอุดีอาระเบียกษัตริย์ฮุสเซน (King Husayn) ในจอร์แดนและราชวงศ์ต่างๆ ของรัฐแถบอ่าวยังคงดำรงอยู่ต่อไป อย่างไรก็ตาม ในليبียการรวมกันอันเป็นที่คุ้นเคยของนายทหารในกองทัพและพวกปัญญาชนหัวรุนแรงได้โค่นล้มระบบกษัตริย์ลงในปี ค.ศ. 1969 หลังจากเวลาหนึ่งได้ปรากฏนายทหารคนสำคัญขึ้นในกลุ่มผู้ปกครองใหม่นั้นคือ มุอัมมาร์ อัลกัอซซาฟี (Mu 'ammar al-Qadhafi) ในชูดาน กลุ่มที่คล้ายคลึงกันนำโดย ญะอ์ฟาร์ อัล-นุมายรี (Ja 'far al-Numayri) ได้โค่นล้มรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญลงในปี ค.ศ. 1969 ในซีเรีย รัฐบาลพรรคบาชซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับความพ่ายแพ้ในปี ค.ศ. 1967 กลุ่มนายทหารซึ่งมีฮาฟิซ อัล-อะซาด (Hafiz al-Asad) เป็นผู้นำจึงเข้ามาแทนที่ในปี ค.ศ. 1970 ซึ่งก็อยู่ในพรรคบาชเหมือนกัน แต่มีความระมัดระวังในนโยบายมากกว่า ในอิรักก็เช่นกัน ช่วงสมัยของรัฐบาลผสมที่ค่อนข้างจะสั่นคลอนระหว่างนายทหารกับพลเรือนได้สิ้นสุดลง เมื่อกลุ่มที่มีการรวมตัวมากกว่าได้เชื่อมโยงกับพรรคบาชเข้ายึดอำนาจในปี 1968 ซัดดัม ฮุสเซน (Saddam Hussyn) ค่อยๆ ปรากฏตัวขึ้นมาในฐานะคนสำคัญที่เข้มแข็งที่สุด ในเยเมนใต้ก็เช่นกัน ซึ่งปี ค.ศ. 1969 เป็นปีแห่งวิกฤตการณ์กองกำลังผสมซึ่งเข้ายึดอำนาจพร้อมกับการได้รับเอกราชได้ถูกแทนที่โดยกลุ่มมาร์กซิสต์ที่มีความเข้มงวดมากกว่า อย่างไรก็ตามในเยเมนเหนือ ปีเหล่านี้มิได้มีความเปลี่ยนแปลงอะไรเด็ดขาดนัก การสิ้นสุดของสงครามกลางเมืองนำเอากลุ่มที่ผสมผสานกันจากสองฝ่ายมาสู่อำนาจ ซึ่งความสัมพันธ์ต่อกันและกันยังคงต้องได้รับคำอธิบาย จนกระทั่งปี ค.ศ. 1974 มีการจัดตั้งรัฐบาลซึ่งมั่นคงพอควร โดยการสนับสนุนจากกองทัพและผู้นำเผ่าบางคนที่มีพลังอำนาจ

ในปี ค.ศ. 1973 ได้เกิดเหตุการณ์ที่น่าทึ่งไม่น้อยไปกว่าเหตุการณ์ของปี ค.ศ. 1967 ซึ่งดูเหมือนจะแสดงถึงขั้นตอนใหม่ในหนทางของเอกภาพของชาวอาหรับ และการยืนยันอีกครั้งถึงความเป็นเอกภาพต่อหน้าพวกมหาอำนาจ ได้เกิดการเผชิญหน้ากับอิสราเอลขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ก่อน

หน้าที่อับดุลนาซีร์จะเสียชีวิตมาแล้วความปรารถนาที่จะทดแทนความพ่ายแพ้ของเขาแห่งปี ค.ศ. 1967 ได้แสดงตัวออกมาใน ‘สงครามแห่งความเสื่อมสลาย’ ตามคลองสุเอซ และในการติดอาวุธขึ้นมาใหม่ของกองทัพอียิปต์และซีเรียโดยความช่วยเหลือของสหภาพโซเวียต ในตอนต้นศตวรรษ ค.ศ. 1970 ซาดัตได้เปลี่ยนแปลงนโยบายบางประการเมื่อเขาขอให้บรรดาที่ปรึกษาชาวรัสเซียและช่างเทคนิคถอนตัวออกไป แต่กองทัพยังคงได้รับยุทธโศปกรณ์และการฝึกฝนจากรัสเซีย และในเดือนตุลาคมปี ค.ศ. 1973 จึงเปิดการโจมตีกองกำลังอิสราเอลบนชายฝั่งตะวันตกของคลองสุเอซอย่างฉับพลัน ในช่วงขณะเดียวกัน และโดยข้อตกลงกองทัพของซีเรียจึงเข้าโจมตีอิสราเอลในเมืองญาลัน (Jawlan)

ในการต่อสู้ครั้งแรกที่ปรากฏขึ้นอย่างฉับพลันนั้น กองทัพอียิปต์ประสบความสำเร็จในการข้ามคลองและสร้างสะพานขึ้นมาได้ และซีเรียก็ได้เข้าครอบครองส่วนหนึ่งของญาลัน อาวุธที่รัสเซียส่งมา ทำให้พวกเขาสามารถตรึงกองทัพอากาศของอิสราเอลไว้ได้และได้รับชัยชนะในปี ค.ศ. 1967 อย่างไรก็ดีตาม อีกสองสามวันต่อมากระแสนการทหารได้ไหลกลับ กองทัพอิสราเอลข้ามคลองและสร้างสะพานของตัวเองบนชายฝั่งตะวันตกได้ และดันซีเรียกลับไปตีนครดามัสกัส นอกเหนือจากทักษะของพวกเขาเองแล้ว ความสำเร็จของพวกเขาส่วนหนึ่งมาจากยุทธโศปกรณ์ ที่ถูกอเมริกาส่งมาให้อย่างรวดเร็ว และส่วนหนึ่งเป็นความแตกต่างกันระหว่างนโยบายของอียิปต์กับซีเรีย ซึ่งในไม่ช้าก็ได้เปิดเผยออกมาให้เห็น การรบแสดงให้เห็นอีกครั้งหนึ่งถึงความเหนือกว่าของอิสราเอล แต่ในสายตาของอาหรับหรือในสายตาของโลก ต่างก็ไม่ได้เห็นว่าสงครามดูเหมือนจะพ่ายแพ้ การโจมตีได้แสดงให้เห็นถึงการวางแผนอย่างระมัดระวังและความมุ่งมั่นเอาจริงเอาจัง พวกเขาดึงดูดใจไม่เฉพาะแต่ความเห็นใจ แต่ยังได้รับความช่วยเหลือทางการเงินและการทหารจากประเทศอาหรับอื่นๆ ด้วย และยุติลงด้วยการหยุดยิงที่บีบบังคับมาจากอิทธิพลของอภิมหาอำนาจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในขณะที่สหรัฐอเมริกาจะไม่ยอมปล่อยให้อิสราเอลพ่ายแพ้ สหภาพโซเวียตก็จะไม่ยอมให้อียิปต์เป็นผู้พ่ายแพ้เช่นกัน และพวกเขาไม่ต้องการที่จะอนุญาตให้สงครามขยายออกไปในทางที่จะดึงพวกเขาเข้าร่วมด้วย

เหตุผลส่วนหนึ่งในการแทรกแซงของมหาอำนาจก็คือการที่รัฐอาหรับใช้สิ่งที่ปรากฏว่าเป็นอาวุธที่เข้มแข็งกว่าของรัฐอาหรับ – นั่นคือ อำนาจที่จะกำหนดการห้ามส่งน้ำมันออก นับเป็นครั้งแรกหรือบางทีอาจจะครั้งสุดท้ายที่อาวุธนี้ถูกใช้อย่างได้ผล ประเทศอาหรับผู้ผลิตน้ำมันตัดสินใจที่จะลดการผลิตของพวกเขาลง トラบเท่าที่อิสราเอลยังคงยึดครองดินแดนของชาวอาหรับอยู่ และชาวคูดอาระเบียก็ยึดยึดคำสั่งห้ามส่งน้ำมันทั้งหมดไปยังสหรัฐอเมริกาและเนเธอร์แลนด์ ซึ่งถือว่าเป็นประเศยุโรปที่อิสราเอลโปรดปรานมากที่สุด และเป็นศูนย์กลางของตลาดน้ำมันเสรีด้วย

ผลของการตัดสินใจเหล่านี้เป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ทั้งสิ้น เพราะว่ามันไปตรงกับความต้องการเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่ง ในทิศทางที่ผู้ส่งออกน้ำมันได้เคลื่อนไหวอยู่ระยะหนึ่ง ความต้องการ

น้ำมันในตะวันออกกลางได้เพิ่มขึ้น ในขณะที่ความจำเป็นในประเทศอุตสาหกรรมเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วกว่าการผลิต และองค์การของประเทศส่งออกน้ำมัน (OPEC) ได้เติบโตอย่างเข้มแข็ง และมุ่งมั่นมากขึ้นเพื่อจะเพิ่มผลกำไรของพวกเขา ซึ่งเป็นส่วนเล็กกว่าของราคามากกว่าจะเป็นจำนวนหักภาษีของประเทศลูกค้า ซึ่งนำเข้าน้ำมันในตอนปลายของปี ค.ศ. 1973 น้ำมันขึ้นร้อยละ 300 อหรับและอิหร่านเป็นผู้เคลื่อนไหวครั้งแรกในการตัดสินใจ (อย่างไรก็ตาม การเพิ่มขึ้นในราคาที่จ่ายโดยผู้บริโภคนั้นน้อยกว่านี้ เนื่องจากภาษีและค่าเสียหายอื่นๆ มิได้พุ่งสูงขึ้นมากนัก)

การครอบงำของอิทธิพลอเมริกา

อย่างไรก็ตาม ภายในสองสามปีก็เป็นที่ยอมรับว่าอะไรที่ดูเหมือนเป็นการประกาศเอกราชทางการเมืองและเศรษฐกิจนั้น ความจริงแล้วกลับเป็นก้าวแรกไปสู่การพึ่งพาสหรัฐมากขึ้น ผู้นำที่มีอยู่ในกิจการทุกอย่างของอาหรับมาเป็นเวลาสี่สิบปีหรือราวๆนั้น ได้แก่อียิปต์ตามเคยสำหรับชาติต้น สหประชาชาติ ค.ศ. 1973 มิได้เป็นการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะทางทหาร แต่เพื่อที่จะก่อให้เกิดความตระหนักตกใจแก่มหาอำนาจ เพื่อว่าพวกเขาจะได้นำในการเจรจาเพื่อตกลงกันในปัญหาบางประการระหว่างอิสราเอลและอาหรับ ซึ่งจะป้องกันมิให้เกิดวิกฤตการณ์ต่อไป รวมทั้งการเผชิญหน้ากันที่เต็มไปด้วยอันตราย นี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ แต่เป็นไปในวิธีที่เป็นการทำให้อำนาจและการมีส่วนร่วมกันของหนึ่งในบรรดาอภิมหาอำนาจ คือสหรัฐอเมริกาเพิ่มขึ้น อเมริกาได้เข้ามาแทรกแซงอย่างแข็งขันในสงคราม ตอนแรกมีการส่งอาวุธไปยังอิสราเอลและป้องกันความพ่ายแพ้ของอิสราเอล ครั้นแล้วก็เพื่อนำเอาความสมดุลของกองกำลังที่มีส่วนช่วยไปสู่การตกลงปัญหา อีกสองปีต่อมาการไกล่เกลี่ยของอเมริกันนำไปสู่ข้อตกลงอิสราเอล-ซีเรีย ซึ่งทำให้อิสราเอลถอนตัวจากดินแดนบางส่วนของซีเรียที่ตนได้เข้าพิชิตในปี ค.ศ. 1967 และ ค.ศ. 1973 และนำไปสู่ข้อตกลงที่คล้ายคลึงกันระหว่างอิสราเอลกับอียิปต์อีกสองฉบับ ได้มีความพยายามในระยะสั้นๆ และไร้ผลที่จะนำเอาประเทศอภิมหาอำนาจ อิสราเอลและรัฐอาหรับมาร่วมในการประชุมทั่วไปภายใต้ความอุปถัมภ์ของสหประชาชาติ แต่เส้นทางสายหลักแห่งนโยบายอเมริกาไปไกลเท่าที่จะเป็นไปได้ ที่จะกันรัสเซียออกไปจากตะวันออกกลาง และเพื่อสนับสนุนอิสราเอลทั้งทางการเมืองและการทหาร จะนำอิสราเอลมาสู่การตกลงกับประเทศอาหรับต่างๆ ซึ่งจะทำให้อิสราเอลถอนตัวออกจากดินแดนที่พิชิตมาได้เพื่อแลกเปลี่ยนกับสันติภาพ แต่จะกัน PLO ออกจากการเจรจาเพื่ออนุโลมตามความปรารถนาของอิสราเอลอย่างน้อยก็ตราบเท่าที่ PLO ยังไม่ยอมรับอิสราเอล

นโยบายนี้ได้เปลี่ยนแปลงเป็นระยะเวลาสั้นๆ ในปี ค.ศ. 1977 เมื่อประธานาธิบดีคนใหม่ของอเมริกา คือนายจิมมี คาร์เตอร์ (Jimmy Carter) พยายามที่จะหาวิธีการแก้ปัญหาร่วมกัน โดยสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต และเพื่อจะหาทางให้ปาเลสไตน์สามารถเข้าไปร่วมในกระบวนการของการเจรจาได้ อย่างไรก็ตาม ความพยายามเหล่านี้ไม่ได้ผลอันใด เนื่องจาก

เหตุผลสองประการคือ การขัดขวางของอิสราเอลซึ่งเพิ่มขึ้นเมื่อรัฐบาลทหารขึ้นสู่อำนาจในอิสราเอล โดยมีนายเมนาเฮม เบกิน (Menahem Begin) เป็นนายกรัฐมนตรี กับการตัดสินใจอย่างกระตือรือร้นของนายชาตต์เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1977 ที่จะเดินทางไปยังนครเยรูซาเล็มและในช่องทางสู่สันติภาพแก่อิสราเอลโดยการเจรจาโดยตรง

ในความคิดของนายชาตต์นั้น เห็นได้อย่างชัดเจนว่าพยายามที่จะทำให้สงครามที่เขาเชื่อว่าฝ่ายอาหรับไม่สามารถเอาชนะได้นั้นให้ยุติลง แต่ก็มีทัศนวิสัยที่กว้างกว่านั้นด้วย คือจะให้มีการเจรจาโดยตรงที่จะให้การอุปถัมภ์โดยสหรัฐอเมริกา ซึ่งจะกำจัดสหภาพโซเวียตออกไปจากความเป็นปัจจัยหนึ่งในตะวันออกกลาง เมื่อมีสันติภาพกับอิสราเอลแล้ว อียิปต์จะกลายเป็นพันธมิตรที่มีความสำคัญมากขึ้นสำหรับอเมริกา พร้อมกับผลที่จะตามมาทั้งหมดซึ่งอาจจะตามมาก็คือ การสนับสนุนด้านเศรษฐกิจและทัศนคติที่ดีขึ้นของอเมริกา ซึ่งจะนำไปสู่ข้ออ้างของชาวอาหรับปาเลสไตน์ แต่ในความคิดของรัฐบาลอิสราเอลในเวลานั้นมีความมุ่งหมายแตกต่างออกไป คือเพื่อสร้างมีสันติภาพกับอียิปต์ซึ่งเป็นศัตรูที่น่ากลัวของตน ถึงแม้ว่าจะต้องแลกด้วยการถอนตัวออกจากซีนาย (Sinai) ก็ตาม ดังนั้นก็จะได้ปล่อยมือของตนไปเพื่อจุดมุ่งหมายสำคัญแห่งนโยบายของพวกเขา เพื่อจะเพาะชาวยิวที่ตั้งถิ่นฐานลงในดินแดนที่ยึดครองแถบฝั่งตะวันตก (West Bank) และค่อๆ ผนวกมันเข้า และเพื่อที่จะสามารถจัดการอย่างมีประสิทธิภาพกับการต่อต้านใดๆ จากซีเรียหรือ PLO ในการอภิปรายซึ่งตามมาด้วยการเดินทางของชาตต์ ปัญหาสำคัญก็คือการติดต่อกับที่จะต้องสถาปนาขึ้นระหว่างสันติภาพของอิสราเอลกับอียิปต์และสถานการณ์ในอนาคตของฝั่งตะวันตก เมื่อในที่สุดได้มีการตกลงกันแล้วด้วยการไกล่เกลี่ยของสหรัฐในปี ค.ศ. 1978 ‘ข้อตกลงแคมป์เดวิด’ เป็นที่ชัดเจนว่าในเรื่องสำคัญนี้ความคิดเห็นของอิสราเอลที่มีอยู่นั้น สวนทางกับความคิดเห็นของอียิปต์และขึ้นไปถึงความคิดเห็นของสหรัฐอเมริกา ตามข้อตกลงจะมีสันติภาพเป็นทางการระหว่างอียิปต์และอิสราเอล และจะมีการปกครองตนเองบางชนิดซึ่งจะได้ถูกเรียกในภายหลังว่าฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซา ซึ่งหลังจากนั้นห้าปีจึงนำไปสู่การอภิปรายเกี่ยวกับสถานการณ์ที่ชัดเจน แต่ไม่มีการเชื่อมต่ออย่างเป็นทางการระหว่างทั้งสองอย่างนั้น ในการอภิปรายในภายหลังในเรื่องการปกครองตนเองนั้นไม่ช้าก็เป็นที่กระจ่างแจ้งว่า ความคิดของอิสราเอลแตกต่างเป็นอย่างมากจากความคิดของอียิปต์หรืออเมริกา และอิสราเอลได้ปฏิเสธไม่ยอมค้ำนโยบายการตั้งถิ่นฐานของผู้ตั้งรกรากชาวยิวในดินแดนยึดครองไว้

ประธานาธิบดีชาตต์ถูกลอบสังหารในปี ค.ศ. 1931 โดยสมาชิกของกลุ่มที่ต่อต้านนโยบายของเขา และปรารถนาที่จะสถาปนาพื้นฐานแบบอิสลามขึ้นในสังคมอียิปต์ แต่เส้นทางสายหลักของชาตต์ยังคงดำเนินต่อไปโดยผู้สืบทอดจากเขาคือ นายฮุสนี มุบาร็อก (Husni Mubarak) ในเวลาอีกสองสามปีต่อมา ความสัมพันธ์ของอียิปต์กับสหรัฐอเมริกาใกล้ชิดกันมากขึ้น และอียิปต์ได้รับการช่วยเหลือด้วยเงินและการช่วยเหลือทางการทหารจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ข้อตกลงกับอิสราเอลได้รับการปฏิเสธไม่เฉพาะโดยชาวปาเลสไตน์ แต่โดยชาวอาหรับส่วนใหญ่ด้วยการตัดสินใจ

ว่ากระทำผิดไม่มากนัก และอียิปต์ได้ถูกขับไล่จากสันนิบาตอาหรับซึ่งได้ย้ายสำนักงานของตนจากกรุงไคโรไปยังกรุงตูนิซ ถึงกระนั้นก็ดีความได้เปรียบมาจากการฝึกฝไฝอย่างใกล้ชิดกับนโยบายของสหรัฐอเมริกาที่ใหญ่และชัดเจนมากจนกระทั่งรัฐอาหรับอื่นๆ ก็เคลื่อนไหวไปตามทิศทางนี้กันด้วยเช่น โมร็อกโก ตูนิเซีย จอร์แดน โดยเฉพาะประเทศที่ผลิตน้ำมันในคาบสมุทรอาหรับ เพราะหลังจากอิทธิพลอันสูงสุดของพวกเขาในปี ค.ศ. 1973 แล้ว ในไม่ช้าก็ได้กลายเป็นที่ชัดเจนว่าทรัพย์สินที่มาจากน้ำมันจะก่อให้เกิดความอ่อนแอมากกว่าความเข้มแข็ง

ตัดสินใจโดยมาตรฐานที่มีมาแต่ก่อนว่าความจริงแล้วทรัพย์สินนั้นมีใหญ่มากจริงๆ ระหว่างปี ค.ศ. 1973 และ ค.ศ. 1978 รายได้จากน้ำมันในประเทศที่ผลิตน้ำมันเป็นหลักมีมากขึ้นอย่างมหาศาล คือในซาอุดีอาระเบียจาก 4.35 พันล้านเหรียญสหรัฐไปถึง 36.0 พันล้านเหรียญสหรัฐ ในลิเบียจาก 2.2 พันล้านเหรียญสหรัฐไปจนถึง 58.8 พันล้านเหรียญสหรัฐ บางประเทศยังได้เพิ่มผลผลิตของตนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกาตาร์ (Qatar) อะบู ฆาบี (Abu Dhabi) และดูไบ (Dubai) การควบคุมทรัพยากรของประเทศของพวกเขาขยายตัวออกไปเช่นกัน ในปี ค.ศ. 1980 รัฐที่ผลิตน้ำมันเป็นหลักทั้งหมดนั้น ถูกยึดการผลิตน้ำมันมาเป็นของรัฐ หรือมิฉะนั้นก็เข้ามามีหุ้นส่วนใหญ่อยู่ในบริษัท แม้ว่าบริษัทข้ามชาติใหญ่ๆ ยังคงมีสถานภาพอันเข้มแข็งอยู่ในการขนส่งและการขายก็ตาม การเพิ่มขึ้นในทรัพย์สินนำไปสู่การพึ่งพาประเทศอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ประเทศผู้ผลิตจะต้องขายน้ำมันของพวกเขาและประเทศอุตสาหกรรมเป็นลูกค้าหลัก ในช่วงทศวรรษของ ค.ศ. 1970 ความต้องการน้ำมันอย่างมากได้ยุติลง เนื่องจากความตกต่ำทางเศรษฐกิจ ความพยายามที่จะประหยัดการบริโภคเชื้อเพลิง และผลิตเพิ่มขึ้นโดยประเทศต่างๆ ที่มีได้เป็นสมาชิกของ OPEC สถานภาพในการต่อรองและเอกภาพของ OPEC ก็อ่อนแอลงไปในระดับสูงและไม่สามารถรักษาระดับราคาที่สูงและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไว้ได้ ประเทศที่มีรายได้มากกว่าที่จะใช้จ่ายในการพัฒนาอันเนื่องมาจากการมีประชากรและทรัพยากรจำกัด จำต้องเอาเงินที่เหลืออยู่ไปลงทุนในที่ใดที่หนึ่ง และส่วนใหญ่ไปลงทุนในประเทศอุตสาหกรรมต่างๆ พวกเขาต้องเดินทางไปยังประเทศเหล่านั้นด้วยเพื่อซื้อสินค้าทุนและความชำนาญทางเทคนิค ซึ่งพวกเขาจำเป็นต้องใช้เพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเพื่อสร้างกองกำลังติดอาวุธของพวกเขา

การที่ต้องพึ่งพามากขึ้นนี้มีผลอีกอย่างหนึ่ง การที่ประเทศอาหรับต่างๆ ใช้การห้ามค้าขายอาวุธระหว่างประเทศ ในปี ค.ศ. 1973 ทำให้รัฐอุตสาหกรรมไปถึงจุดที่ต้องพึ่งพิงน้ำมันจากตะวันออกกลาง และมีการชี้ให้เห็นว่าในขณะที่ทศวรรษดำเนินไป สหรัฐอเมริกาอาจเข้ามาแทรกแซงด้วยกำลัง หากว่าการส่งน้ำมันถูกขัดขวางอีกครั้งไม่ว่าจะเนื่องจากการปฏิวัติในประเทศผู้ผลิต หรืออย่างที่เขาอเมริกันแลเห็นคือเนื่องมาจากอันตรายของการขยายอิทธิพลของโซเวียตในประเทศต่างๆ แถบอ่าว อย่างไรก็ตามการเข้ามาแทรกแซงอาจเป็นวิธีสุดท้าย และโดยส่วนใหญ่แล้วสหรัฐต้องอาศัยพันธมิตรหลักของตนในภูมิภาคอ่าวคือ ซาอุดีอาระเบียและอิหร่าน อย่างไรก็ตาม ในตอนปลายของทศวรรษของ ค.ศ. 1970 สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป การเข้าครอบครอง

อัฟกานิสถานของรัสเซียในปี ค.ศ. 1979 ก่อให้เกิดความหวาดเกรง ไม่ว่าจะเกิดเหตุหรือไม่ก็ตามว่า สหภาพโซเวียตอาจตั้งใจที่จะขยายการควบคุมออกไปสู่โลกของมหาสมุทรอินเดีย การปฏิวัติของอิหร่านแห่งปี ค.ศ. 1978-9 ก็ได้ทำลายสถานภาพของชาห์ (Shah) ซึ่งเป็นพันธมิตรที่เข้มแข็งของสหรัฐอเมริกาไป และรัฐบาลของชาห์ก็ถูกแทนที่โดยผู้ที่มุ่งมั่นจะทำให้อิหร่านเป็นรัฐอิสลามที่แท้จริง อันเป็นก้าวแรกที่จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในทำนองเดียวกับในประเทศมุสลิมอื่นๆ มีอันตรายบางประการว่าการปฏิวัติอาจขยายไปทางตะวันตกไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งอาจทำลายระบบการเมืองของประเทศอ่าวและความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกากลางได้ ข้อพิจารณาดังกล่าวนำไปสู่การวางแผนของอเมริกาที่จะปกป้องแถบอ่าวในกรณีที่มีความจำเป็น ด้วยการตกลงกับรัฐต่างๆ ของตะวันออกกลางให้เตรียมตัวที่จะให้ความร่วมมือ อย่างไรก็ตาม รัฐแถบอ่าวส่วนใหญ่พยายามรักษาการทำตัวห่างจากการเป็นพันธมิตรกับอเมริกาอย่างเต็มที่เอาไว้ และในปี ค.ศ. 1981 ชาอูดีอาระเบียและรัฐเล็กๆ ก็ได้สร้างสภาพความร่วมมือแห่งอ่าว (Gulf Cooperation Council) ของตนเองขึ้นมา

การเปิดตัวสู่ตะวันตกเป็นมากกว่าความเปลี่ยนแปลงในนโยบายต่างประเทศหรือทางทหาร มันเป็นการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติและนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลอาหรับส่วนใหญ่ ในด้านเศรษฐกิจด้วย มีความเปลี่ยนแปลงที่รู้จักกันในอียิปต์อย่างสำคัญว่า อินฟิฏาฮ์ (infatih – นโยบายเปิดประเทศ) หลังจากการประกาศกฎหมายฉบับหนึ่งในปี ค.ศ. 1974 สาเหตุจำนวนหนึ่งได้นำไปสู่สิ่งนั้น นั่นคือของสหรัฐอเมริกาตามที่แสดงให้เห็นในสงครามของปี ค.ศ. 1973 และผลที่ตามมานั้นคือความจำเป็นที่จะต้องกู้เงินจากต่างชาติและการลงทุน เพื่อจะพัฒนาทรัพยากรและได้มาซึ่งความเข้มแข็ง บางทีจะได้มีความสำนึกที่เพิ่มขึ้นในเรื่องความจำกัดของการควบคุมของรัฐเหนือเศรษฐกิจ และความกดดันจากผลประโยชน์ของเอกชน

อินฟิฏาฮ์ (infatih) ประกอบด้วยกระบวนการสองอย่างซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดซึ่งกันและกัน ในทางหนึ่งได้มีการเปลี่ยนในสมดุลระหว่างเศรษฐกิจภาครัฐกับภาคเอกชน นอกจากเลบานอนซึ่งตามความเป็นจริงไม่มีภาคราชการแล้ว แม้แต่ประเทศที่มีการผูกมัดมากที่สุดสำหรับวิสาหกิจเอกชน ก็ยังมีการควบคุมของรัฐบาลสาธารณะเพราะไม่มีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว นอกจากโดยผ่านการลงทุนและกำกับโดยรัฐ ในชาอูดีอาระเบีย ตัวอย่างเช่นอุตสาหกรรมน้ำมันถูกยึดเป็นของรัฐบาลและในวิสาหกิจอุตสาหกรรมอันใหม่ที่ใหญ่ที่สุดก็เป็นของรัฐ อย่างไรก็ตามในประเทศ ในเวลานี้ส่วนใหญ่ขอบเขตอันกว้างขวางขึ้นได้เปิดให้แก่วิสาหกิจเอกชน ในการเกษตร อุตสาหกรรมและการพาณิชย์ เรื่องนี้น่าสังเกตที่สุดในอียิปต์ซึ่งในทศวรรษของ ค.ศ. 1970 ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางจากลัทธิสังคมนิยมของรัฐของทศวรรษ ค.ศ. 1960 ในคูนิเซีย มีความพยายามในการควบคุมของรัฐในการนำเข้าและส่งออก ในการผลิตด้านอุตสาหกรรมและการแบ่งสรรภายในประเทศได้ประสบความสำเร็จอย่างมาก

และสิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 1969 ในซีเรียและอิรักก็เช่นกัน ทั้งๆ ที่มีหลักการสังคมนิยมของพรรคบาธอยู่ การเปลี่ยนแปลงที่คล้ายคลึงกันก็ยังคงเกิดขึ้น

ประการที่สอง อินฟิญาธะฮ์ หมายถึงการเปิดตัวให้แก่ต่างชาติโดยเฉพาะการลงทุนและวิสาหกิจ นอกเหนือไปจากการสะสมเงินทุนจากการผลิตน้ำมัน แหล่งเงินทุนต่างๆ ของประเทศอาหรับส่วนใหญ่ก็ยังไม่เพียงพอสำหรับการพัฒนาอย่างรวดเร็วและมีขนาดใหญ่ซึ่งรัฐบาลส่วนใหญ่มีพันธะอยู่ การลงทุนจากสหรัฐอเมริกาและยุโรป และจากหน่วยงานต่างๆ ระหว่างประเทศได้รับการสนับสนุนโดยการให้ประกันและสิทธิพิเศษทางภาษี และข้อบังคับในการนำเข้าก็ถูกลดลงไป ผลลัพธ์ที่มีต่อสิ่งทั้งหมดนี้ได้เป็นไปอย่างที่เราหวังกันไว้ ไม่มีทุนจากต่างชาติถูกดึงเข้าประเทศมากนัก รัฐบาลส่วนใหญ่ดูเหมือนจะไม่มั่นคงและโอกาสที่จะได้กำไรก็ไม่แน่นอน การช่วยเหลือส่วนใหญ่มาจากรัฐบาลหรือหน่วยงานระหว่างประเทศและถูกใช้ไปเพื่อซื้ออาวุธ โครงสร้างพื้นฐานและโครงการที่มีราคาแพงและทะเยอทะยานเกินไป การช่วยเหลือบางอย่างให้โดยมีเงื่อนไขโดยชัดเจนหรือโดยมีนัย แรกกดันโดยองค์การการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) ต่ออียิปต์ให้ลดการขาดดุลลงมานั้นได้นำไปสู่ความพยายามที่จะเพิ่มราคาอาหารซึ่งก่อให้เกิดความวุ่นวายอย่างรุนแรงในปี ค.ศ. 1977 ยิ่งกว่านั้นการลดข้อจำกัดลงในการนำเข้าหมายถึงว่าอุตสาหกรรมพื้นเมืองใหม่ๆ ต้องเผชิญหน้ากับการแข่งขันจากอุตสาหกรรมต่างๆ ที่ตั้งตัวได้แล้วของอเมริกา ยุโรป ตะวันตก และญี่ปุ่น อย่างน้อยในเส้นทางของการผลิตซึ่งต้องการความชำนาญทางเทคนิคและประสบการณ์อย่างสูง ผลก็เพื่อรักษาประเทศอาหรับต่างๆ เอาไว้ -เช่นเดียวกับประเทศในโลกที่สามส่วนใหญ่- ในสถานการณ์ซึ่งพวกเขาจะผลิตสินค้าเพื่อการบริโภคเพื่อตัวของพวกเขาเอง แต่จะยังคงรับเข้าผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงต่อไป

การพึ่งพาซึ่งกันและกันของประเทศอาหรับ

การเสียชีวิตของอับดุลนาซีร์และเหตุการณ์ต่างๆ ของทศวรรษ 1970 ได้ทำให้สิ่งที่จะต้องเป็นภาพลวงแห่งความเป็นเอกภาพและรวมทั้งภาพลวงแห่งเอกภาพอ่อนแอลงไป แต่ในบางวิธีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอาหรับต่างๆ กลับเข้ามาใกล้ชิดกันมากขึ้นในระหว่างช่วงเวลานี้องค์การระหว่างอาหรับต่างๆ ได้เกิดขึ้นมากกว่าแต่ก่อน และบางองค์การก็มีประสิทธิภาพสันนิบาตอาหรับสูญเสียสิ่งที่เคยเป็นอำนาจอันจำกัดไปอย่างมาก เมื่ออียิปต์ถูกขับออกไปแต่สมาชิกของตนกลับเพิ่มขึ้น มอริตานิยา (Mauritania) ของแอฟริกาตะวันตก ญิบูตี (Djibouti) และโซมาเลีย (Somalia) ในแอฟริกาตะวันออกได้รับการยอมรับเป็นสมาชิก ถึงแม้ว่าประเทศเหล่านี้ไม่เคยถูกถือว่าเป็นประเทศอาหรับมาก่อนเลยก็ตาม และการยอมรับของพวกเขาก็เป็นเครื่องหมายแห่งความคลุมเครือในคำว่า 'อาหรับ' ที่สหประชาชาติและองค์การระหว่างประเทศต่างๆ สมาชิกของสันนิบาตได้รับความสำเร็จบ่อยครั้งในการปฏิบัติตามนโยบายร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาปาเลสไตน์

ความแตกต่างของผลประโยชน์ระหว่างรัฐซึ่งมีทรัพยากรน้ำมันและรัฐที่ไม่มีน้ำมันจึงลดลง ด้วยการสร้างสถาบันทางเศรษฐกิจซึ่งส่วนหนึ่งของทรัพย์สินจากประเทศที่ร่ำรวยสามารถมอบให้หรือให้ยืมแก่ประเทศที่ยากจนได้ สถาบันเหล่านี้บางแห่งเป็นสถาบันเหนือชาติ (supra-national) เช่น กองทุนพิเศษที่สร้างขึ้นโดย OPEC ที่ตั้งขึ้นโดยองค์การของประเทศส่งออกน้ำมัน (OAPEC) กองทุนอาหรับเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (Arab Fund for Economic and Social Development) องค์การอื่นๆ ถูกตั้งขึ้นในแต่ละประเทศคือ คูเวต ซาอุดีอาระเบีย และอะบูดาบีในตอนปลายของทศวรรษของ ค.ศ. 1670 จำนวนความช่วยเหลือมีขนาดใหญ่มาก ในปี ค.ศ. 1979 ได้เงินจำนวนราวสองพันล้านเหรียญอเมริกาจากประเทศผู้ผลิตน้ำมันมอบให้แก่ประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ โดยผ่านช่องทางต่างๆ นี่เป็นร้อยละ 2-9 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมแห่งชาติของพวกเขา

ความเชื่อมโยงชนิดอื่นๆ ก็ยังมีความสำคัญมากกว่า เนื่องจากมีความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ตลอดจนระหว่างสังคมต่างๆ ซึ่งพวกเขาตั้งขึ้นมามีส่วนหนึ่ง วัฒนธรรมร่วมกันกำลังอยู่ในกระบวนการของการก่อตัว การขยายตัวอย่างรวดเร็วของการศึกษาซึ่งเริ่มต้นเมื่อประเทศต่างๆ ยังคงเป็นเอกราชได้ดำเนินต่อไปอย่างรวดเร็ว ในทุกๆ ประเทศในระดับที่น่าพอใจ ในปี ค.ศ. 1980 จำนวนโรงเรียนเด็กชายที่เข้าเรียนในโรงเรียนประถมมีอยู่ร้อยละ 88 ในอียิปต์และร้อยละ 57 ในซาอุดีอาระเบีย เด็กหญิงร้อยละ 90 ในอิรัก และร้อยละ 31 ในซาอุดีอาระเบีย อัตราผู้รู้หนังสือในอียิปต์มีอยู่ร้อยละ 56.8 สำหรับบุรุษและร้อยละ 29 สำหรับสตรี ในอียิปต์และตูนิเซียเกือบจะหนึ่งในสามของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเป็นสตรีและในคูเวตมีมากกว่าร้อยละ 50 แม้แต่ในซาอุดีอาระเบียก็มีสัดส่วนเกือบจะหนึ่งในสี่ โรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่างๆ มีคุณภาพต่างกัน ความจำเป็นที่จะให้การศึกษาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ หมายความว่าชั้นเรียนต้องมีขนาดใหญ่ อาจารย์ได้รับการฝึกฝนอย่างไม่พอเพียงและอาคารเรียนไม่เหมาะสม ปัจจัยร่วมกันในโรงเรียนส่วนใหญ่คือเน้นการสอนด้วยภาษาอาหรับ และการสอนวิชาอื่นๆ โดยใช้ภาษาอาหรับ สำหรับผู้ที่ออกมาจากโรงเรียนและจบการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยใหม่ๆ ส่วนใหญ่นั้น ภาษาอาหรับเป็นเพียงภาษาเดียวที่พวกเขาใช้อยู่ที่บ้าน และเป็นสื่อเดียวซึ่งพวกเขาได้แลเห็นโลก นี่ทำความเข้าใจในการมีวัฒนธรรมร่วมกันซึ่งมีอยู่ในผู้พูดภาษาอาหรับทั้งหมดเข้มแข็งขึ้น

วัฒนธรรมร่วมกันและความรู้สึกดังกล่าวนี้ในขณะนี้ได้แพร่หลายไปโดยสื่อใหม่ๆ คือวิทยุ ภาพยนตร์และหนังสือพิมพ์ที่ยังคงมีความสำคัญอยู่ต่อไป แต่โทรทัศน์ได้เพิ่มเติมอิทธิพลให้แก่สิ่งเหล่านี้เข้ามาด้วย ในทศวรรษของ ค.ศ. 1960 เป็นทศวรรษที่ประเทศอาหรับต่างๆ อยู่ในการสร้างสถานีโทรทัศน์ และเครื่องรับโทรทัศน์ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ซึ่งความสำคัญของมันมิได้น้อยไปกว่าหม้อหุงข้าวและตู้เย็นในทุกชนชั้นยกเว้นคนที่ยากจนอย่างมากหรือผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านซึ่งไฟฟ้ายังเข้ามาไม่ถึง ในปี ค.ศ. 1973 มีการประมาณการกันว่ามีเครื่องรับโทรทัศน์อยู่ 500,000 เครื่องในอียิปต์ อันเป็นจำนวนที่ใกล้เคียงกันในอิรัก และ 300,000

เครื่องในซาอุดีอาระเบีย รายการที่มีการถ่ายทอดนั้นมีข่าวที่น่าสนใจในแนวทางที่สนับสนุนนโยบายของรัฐบาล รายการศาสนามีอยู่ในประเทศส่วนใหญ่ในระดับที่พอควร ภาพยนตร์หรือภาพยนตร์ที่ฉายเป็นตอนๆ ซึ่งส่งเข้ามาจากยุโรปหรืออเมริกา และยังมีรายการละครและรายการดนตรีที่สร้างขึ้นในอียิปต์และเลบานอน ละครจะถ่ายทอดความคิดต่างๆ ภาพลักษณ์และอารมณ์ขันอันเป็นสิ่งของที่ประหลาดที่สุดที่ข้ามเขตแดนอาหรับมา

ความเชื่อมโยงอื่นๆ ระหว่างประเทศอาหรับซึ่งใกล้ชิดกันมากขึ้นในระยะสิบปีเหล่านี้คือความเชื่อมโยงที่สร้างขึ้นโดยขบวนการของปัจเจกบุคคล นี่เป็นช่วงสมัยเมื่อการขนส่งทางอากาศเข้ามาอยู่ในระยะที่เป็นไปได้ของชนชั้นขนาดใหญ่ของประชาชน ได้มีการสร้างสนามบินขึ้นในประเทศส่วนใหญ่มีสายการบินแห่งชาติของตัวเอง เส้นทางทางอากาศเชื่อมโยงเมืองหลวงของอาหรับเข้าด้วยกันและกัน การเดินทางทางถนนก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน เมื่อถนนถูกปรับปรุงให้ดีขึ้น รถยนต์และรถประจำทางกลายเป็นของธรรมดามากขึ้น ทะเลทรายซาฮารา ทะเลทรายซีเรียและอาระเบียมีถนนที่ได้รับการดูแลอย่างดีตัดผ่าน ทั่วๆที่มีความขัดแย้งทางการเมืองซึ่งอาจปิดชายแดนจับตัวนักเดินทางและยึดสินค้าเอาไว้ก็ตาม แต่ก็ยังนำเอานักท่องเที่ยวและนักธุรกิจเข้ามามากขึ้น มีความพยายามของสันนิบาตอาหรับและองค์กรอื่นๆ ที่จะทำให้ความเชื่อมโยงทางการค้าระหว่างประเทศอาหรับได้รับความสำเร็จอยู่บ้าง ถึงแม้ว่าการค้าระหว่างประเทศอาหรับยังคงมีจำนวนน้อยกว่าร้อยละ 10 ของการค้าต่างชาติในประเทศอาหรับเมื่อปี ค.ศ. 1980 ก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ความเคลื่อนไหวที่สำคัญมากที่สุดเกี่ยวเนื่องไปกับเส้นทางทางอากาศและเส้นทางบกนั้นมิใช่ความเคลื่อนไหวของสินค้า แต่เป็นการอพยพจากประเทศอาหรับที่ยากจนไปยังประเทศที่ถูกทำให้รวยด้วยน้ำมัน ความเคลื่อนไหวในการอพยพได้เริ่มต้นในทศวรรษของ ค.ศ. 1950 แต่ในปลายทศวรรษของ ค.ศ. 1960 และ ค.ศ. 1970 ได้มีมากขึ้นเพราะปัจจัยที่แตกต่างกันสองแบบ ในทางหนึ่งการเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลของกำไร โครงการที่ทะเยอทะยานในเรื่องการพัฒนาขึ้นมาของรัฐบาลได้ ทำให้เกิดความต้องการแรงงานในประเทศผู้ผลิตและจำนวนของรัฐเหล่านั้นก็เพิ่มมากขึ้นได้ นอกจากแอลจีเรียและอิรักแล้วไม่มีประเทศใดที่มีแรงงานที่ต้องการเลยที่จะพัฒนาทรัพยากรของประเทศในระดับต่างๆ ในอีกทางหนึ่งแรงกดดันของพลเมืองในประเทศยากจนมีมากขึ้น และความหวังในการอพยพกลับเป็นที่ดึงดูดใจมากขึ้น สิ่งนี้เป็นเรื่องที่เป็นจริงโดยเฉพาะในกรณีของอียิปต์หลังจากปี ค.ศ. 1967 ได้มีความเจริญเติบโตในทางเศรษฐกิจอยู่น้อยและรัฐบาลได้ส่งเสริมการอพยพในช่วงระยะของ *อินฟิฏาฮ์* อะไรที่เป็นการเคลื่อนไหวของคนหนุ่มสาวที่มีการศึกษาเป็นสำคัญ บัดนี้ได้กลายเป็นการอพยพของมวลชนผู้ใช้แรงงานในทุกๆระดับ เพื่อทำงานไม่เฉพาะในงานราชการหรืองานอาชีพ แต่ในฐานะแรงงานก่อสร้างหรือในงานบริการในประเทศ โดยส่วนใหญ่แล้วมันเป็นการเคลื่อนไหวของคนคนเดียวหรือที่มีมากขึ้นก็คือของสตรี ผู้ละทิ้งครอบครัวของพวกเขาไว้เบื้องหลัง แต่ชาวปาเลสไตน์ที่ได้สูญเสียบ้านเรือนของตนไป มุ่งที่จะเคลื่อนย้ายไปทั้งครอบครัวและไปตั้งรกรากอย่างถาวรในประเทศต่างๆ ที่อพยพไป

การกะประมาณจำนวนแรงงานทั้งหมดยังให้ตัวเลขที่แน่นอนไม่ได้ แต่ในตอนปลายของทศวรรษ 1970 อาจจะมีชาวอาหรับผู้อพยพมากถึง 3 ล้านคน และอาจเป็นไปได้ว่าครึ่งหนึ่งของคนเหล่านี้มาอยู่ในซาอุดีอาระเบีย มีจำนวนมากเช่นกันอยู่ในคูเวต รัฐแถบอ่าวอื่นๆ และลิเบีย กลุ่มที่ใหญ่ที่สุดซึ่งบางทีคงมีถึงหนึ่งในสามของจำนวนผู้อพยพทั้งหมดนั้นมาจากอียิปต์ และจำนวนที่คล้ายคลึงกันมาจากเยเมนทั้งสองประเทศ ครึ่งล้านคนเป็นชาวจอร์แดนหรือปาเลสไตน์ (รวมทั้งผู้ที่ต้องพึ่งพิงคนงานเหล่านั้น) และจำนวนน้อยมาจากซีเรีย เลบานอนและซูดาน ตูนิเซียและโมร็อกโก มีการอพยพอยู่บ้างระหว่างประเทศที่ยากจนกว่า เช่นชาวจอร์แดนเคลื่อนย้ายไปที่แถบอ่าว ชาวอียิปต์เข้ามาแทนที่พวกเขาในบางขอบเขตทางเศรษฐกิจของจอร์แดน

ความรู้ที่เพิ่มขึ้นในเรื่องประชาชน ขนบธรรมเนียมและภาษาท้องถิ่นที่ถูกนำเข้ามาโดยผู้อพยพจำนวนมากนี้ จะต้องทำให้ความรู้สึกของการอยู่ที่นั่นในโลกอาหรับใบหนึ่งซึ่งชาวอาหรับสามารถเคลื่อนไหวไปอย่างเสรีพอใช้ และมีความเข้าใจกันและกัน อย่างไรก็ตามก็ไม่จำเป็นที่จะทำให้ความปรารถนาที่จะได้รวมกันอย่างใกล้ชิดเพิ่มขึ้น ได้มีการล่วงรู้ถึงความแตกต่างกันด้วย และผู้อพยพมีความสำนึกว่าตนถูกตัดออกจากสังคมท้องถิ่นซึ่งพวกเขาย้ายเข้าไปอยู่

ความแตกสามัคคีของชาวอาหรับ

ทั้งๆ ที่มีพันธะกันอย่างเข้มแข็งเช่นนั้น ในแวดวงของการเมืองแนวโน้มนั้นหลักในทศวรรษ 1970 คือแนวโน้มนำไปสู่ความแตกต่างหรือแม้แต่ความเป็นศัตรูมากกว่าการรวมกันให้มากขึ้น ถึงแม้ว่าบุคลิกภาพของอับดุลนาซีรจะได้ปลุกเร้าความเป็นปรีชาญาณและนำไปสู่การแบ่งแยกระหว่างรัฐอาหรับและความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลและประชาชนก็ตาม ถึงกระนั้นก็ตามก็ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นชนิดหนึ่งขึ้น เป็นความรู้สึกที่ว่าสิ่งเหมือนกับกำลังสร้างชาติอาหรับขึ้นมา ในระยะสองสามปีแรกหลังจากการเสียชีวิตของเขา บางสิ่งบางอย่างเช่นนี้ยังดำเนินต่อไป และการปรากฏให้เห็นเป็นครั้งสุดท้ายของมันเป็นสงครามปี ค.ศ. 1973 ซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นแนวหน้าร่วมกันของรัฐอาหรับทั้งหลายอยู่ขณะหนึ่ง ไม่ว่าลักษณะรัฐบาลของรัฐเหล่านั้นจะเป็นอย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ตามแนวหน้าร่วมกันนี้ได้แตกสลายออกไปเกือบจะโดยทันที และถึงแม้ว่าจะได้มีความพยายามที่จะรวมตัวกันระหว่างรัฐอาหรับสองรัฐหรือมากกว่านั้นโดยมีการพูดถึงและประกาศเป็นพักๆ ความประทับใจโดยทั่วไปซึ่งรัฐอาหรับได้ให้ประชาชนของตนและโลกในตอนปลายของทศวรรษที่ 1970 กลับเป็นความรู้สึกในเรื่องความอ่อนแอและขาดสามัคคี

ความอ่อนแอได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในเรื่องที่ประชาชนอาหรับทั้งหมดถือว่าเป็นปัญหาาร่วมกัน นั่นคือปัญหาอิสราเอลและชะตากรรมของปาเลสไตน์ ในตอนปลายของทศวรรษ 1970 สถานการณ์ในดินแดนต่างๆ ที่ถูกยึดครองโดยอิสราเอลระหว่างสงครามแห่งปี ค.ศ. 1967 ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นโยบายตั้งถิ่นฐานของชาวยิวซึ่งเริ่มต้นขึ้นทันทีหลังจากสงครามของปี ค.ศ. 1967 ด้วยเหตุผลซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเหตุผลด้านยุทธศาสตร์ ได้นำมาสู่ความหมายใหม่

พร้อมกับการขึ้นสู่อำนาจในอิสราเอลของรัฐบาลชาตินิยมที่แข็งแกร่งมากขึ้นซึ่งนำโดย นายเบกิน (Begin) การตั้งถิ่นฐานเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากขึ้นพร้อมด้วย การยึดเอาที่ดินและน้ำจากพลเมืองชาวอาหรับด้วยความมุ่งหมายสุดท้ายที่จะผนวกดินแดนอื่นๆ เข้าเป็นของอิสราเอล นครเยรูซาเล็ม ส่วนที่เป็นของชาวอาหรับและดินแดนเวสต์แบงก์ที่ยึดพิชิตจากซีเรียนั้นความจริงได้ถูกผนวกไว้อย่างเป็นทางการแล้ว ต่อหน้ามาตรการดังกล่าวทั้งชาวปาเลสไตน์และรัฐอาหรับดูเหมือนจะไร้อำนาจไป PLO และประธานของตน คียาสีร์ อรอฟัต (Yasir 'Arafat) สามารถที่จะพูดเพื่อชาวปาเลสไตน์ในดินแดนยึดครองและได้มาซึ่งการสนับสนุนของนานาชาติ แต่นั่นก็ไม่ได้เปลี่ยนสถานการณ์ตามแนวทางที่ดีแต่อย่างใด ไม่มีหนทางของการกระทำใดๆ ซึ่งในทางทฤษฎีเปิดไว้สำหรับรัฐอาหรับทั้งหลายที่จะนำไปทางใดก็ได้ การต่อต้านอิสราเอลอย่างเอาจริงเอาจังเป็นเรื่องเป็นไปไม่ได้ เนื่องจากพลังทางอาวุธที่เหนือกว่าของอิสราเอล และผลประโยชน์ที่แบ่งแยกกันออกไปของรัฐอาหรับต่างๆ ซึ่งพวกเขามีได้เตรียมตัวที่จะเสี่ยงภัย หนทางที่อียิปต์ทดลองดูภายใต้ประธานาธิบดีซาดัตเป็นผลให้อิสราเอลถอนตัวจากซีนายแต่ในไม่ช้าก็เห็นได้ชัดเจนว่า อียิปต์ยังไม่ได้รับอิทธิพลที่พอเพียงเหนืออิสราเอลจนสามารถจะชักชวนให้อิสราเอลเปลี่ยนแปลงนโยบายของตนได้ หรือมีอิทธิพลต่อสหรัฐอเมริกา ที่จวนจะชักชวนให้สหรัฐต่อต้านนโยบายของอิสราเอลเพิ่มมากขึ้นนั้น เป็นไปพอเป็นพิธีเท่านั้นได้

ความอ่อนแอทางทหาร ความเติบโตของผลประโยชน์ที่แยกกันและการต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจทั้งหมดนี้ นำไปสู่การแตกแยกของอะไรก็ตามที่ดูเหมือนจะเป็นแนวร่วมทั่วไปที่มีอยู่จนกระทั่งถึงสงครามปี ค.ศ. 1973 เส้นทางชัดเจนของการแตกแยกได้แก่ เส้นทางซึ่งแบ่งระหว่างรัฐซึ่งในที่สุดก็โน้มเอียงเข้าไปหาสหรัฐอเมริกา คำสัญญาทางการเมืองกับอิสราเอลและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีกับรัฐที่ยึดติดอยู่กับนโยบายความเป็นกลาง ผู้ที่อยู่ในค่ายที่สองนั้นโดยปกติคิดกันว่ารวมทั้งแอลจีเรีย ลิเบีย ซีเรีย อิรักและเยเมนใต้พร้อมทั้ง PLO ซึ่งรัฐอาหรับถือว่ามิสถานะเป็นรัฐบาลที่แยกออกไป

อย่างไรก็ตาม ในภาคปฏิบัติเส้นทางนี้ก็มิได้ชัดเจนอย่างชัดเจนและความเป็นพันธมิตรระหว่างประเทศหนึ่งกับอีกประเทศหนึ่งตัดผ่านเส้นชัดเจนไป ภายในแต่ละค่ายความสัมพันธ์นั้นอาจไม่จำเป็นที่จะใกล้ชิดกันหรือง่ายดาย ในหมู่ผู้นิยม 'ตะวันตก' นโยบายที่เป็นอิสระที่อียิปต์นำมาใช้ในการที่จะเข้าถึงอิสราเอลจนก่อให้เกิดความลังเลใจและความกระดากอาย และที่จริงนั้นรัฐอาหรับต่างๆ ทั้งหมดก็ได้ตัดความสัมพันธ์กับอียิปต์แล้ว ถึงแม้ว่าจะมิได้ตัดการไหลกลับของเงินที่ส่งมาให้ครอบครัวของพวกเขาก็ตาม ในอีกค่ายหนึ่งมีความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันกับมหาอำนาจอื่นๆ คือซีเรีย อิรักและเยเมนใต้ซึ่งได้รับการช่วยเหลือทางทหารและเศรษฐกิจจากสหภาพโซเวียต นอกจากนั้นยังมีความเป็นปรปักษ์อย่างลึกซึ้งเช่นกันระหว่างรัฐบาลของพรรคบาธของสองประเทศคือซีเรียและอิรัก อันเกิดมาจากสองอย่างคือการแข่งขันกันเพื่อความเป็นผู้นำจากสิ่งที่ปรากฏในเวลาหนึ่งว่า เป็นพรรคแห่งชาติที่มีอำนาจและการขยายตัวและโดย

ผลประโยชน์ที่แตกต่างกันระหว่างประเทศต่างๆ ที่มีชายแดนร่วมกันและใช้ระบบน้ำร่วมกันจากแม่น้ำยูเฟรติส ยิ่งกว่านั้นยังมีความขัดแย้งที่ไม่เคยยุติลงกับลิเบีย ซึ่งบุคคลสำคัญคือก๊อชชาฟีพยายามที่จะนำเอาเสื้อของอับดุลนาซิรมาสวม โดยปราศจากพื้นฐานที่เข้มแข็งยกเว้นแต่ที่เงินจะมอบให้ได้

ในสมัยนี้ได้เกิดความขัดแย้งทางอาวุธขึ้นสามครั้ง ซึ่งมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอาหรับ ครั้งแรกปรากฏขึ้นที่เขตแดนทางตะวันตกสุดของโลกอาหรับ มันเกี่ยวข้องกับดินแดนที่รู้จักกันว่าเป็นแถบซาฮาราตะวันตก อันเป็นดินแดนที่มีพลเมืองน้อยขยายไปทางตะวันตกของทะเลทรายซาฮารา จนถึงชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกทางตอนใต้ของโมร็อกโก ดินแดนนี้ได้ถูกสเปนยึดครองและปกครองมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่สิบเก้า แต่มีความสำคัญน้อยในทางยุทธศาสตร์หรือเศรษฐกิจจนกระทั่งมีการค้นพบการสะสมของแร่ฟอสเฟตที่มีความสำคัญในทศวรรษ 1960 ซึ่งบริษัทของสเปนขุดออกมา ในทศวรรษ 1970 โมร็อกโกเริ่มต้นอ้างสิทธิในที่ดินตรงนั้นเพราะอำนาจหน้าที่ของสุลต่านเคยมีอยู่ที่นั่นมาก่อน ข้ออ้างนี้ได้รับการต่อต้านจาก สเปนรวมทั้งมอริตาเนีย ซึ่งเป็นประเทศที่อยู่ติดกันทางใต้ที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสนับตั้งแต่ปีแรกๆ ของศตวรรษที่ยี่สิบและได้กลายเป็นประเทศเอกราชในปี ค.ศ. 1960 และมอริตาเนียเองอย่างน้อยก็อ้างว่ามีส่วนหนึ่งในดินแดนนั้น หลังจากขบวนการทางการเมืองที่ยาวนาน สเปน โมร็อกโกและมอริตาเนียได้ตกลงกันในปี ค.ศ. 1975 ว่าสเปนจะถอนตัวออกจากดินแดนให้แบ่งกันระหว่างอีกสองฝ่าย อย่างไรก็ตาม นี่ก็ได้ทำให้เกิดการฉุนเฉียวในตอนนี้ประชาชนของดินแดนเองได้จัดขบวนการทางการเมืองของตนเองขึ้นและหลังจากข้อตกลงในปี ค.ศ. 1975 หนึ่งในขบวนการเหล่านั้นซึ่งรู้จักกันโดยชื่อย่อว่า ‘โพลีซารีโอ’ (Polisario) ปรากฏขึ้นมาในฐานะผู้ขัดขวางข้ออ้างของโมร็อกโกและมอริตาเนียและเรียกร้อง ‘ความเป็นเอกราช’ มอริตาเนียยกเลิกข้ออ้างของตนในปี ค.ศ. 1979 แต่โมร็อกโกยังคงเข้าไปเกี่ยวข้องในการต่อสู้อันยาวนานกับโพลีซารีโอ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากแอลจีเรียประเทศที่มีชายแดนร่วมกันและไม่ต้องการเห็นอำนาจของชาวโมร็อกโกขยายออกไป ได้เริ่มมีความขัดแย้งซึ่งยังคงดำเนินต่อไปในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นเวลาหลายปี และทำให้ความสัมพันธ์มีความสับสนไม่เฉพาะระหว่างโมร็อกโกและแอลจีเรียเท่านั้น แต่ยังมียุทธการในองค์กรซึ่งพวกเขากำลังจะอุปถัมภ์ขึ้น คือ สันนิบาตอาหรับและองค์การเพื่อเอกภาพของแอฟริกา (Organization for African Unity) ด้วย

ความขัดแย้งอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นในเลบานอนในเวลาใกล้เคียงกันโดยประมาณ ได้นำเอาพลังทางการเมืองใหญ่เข้ามาในตะวันออกกลางไม่ทางหนึ่งก็ทางใด คือรัฐอาหรับทั้งหลาย PLO อิสราเอล ยุโรปตะวันตกและพวกมหาอำนาจ ดันกำหนดของมันอยู่ที่ความเปลี่ยนแปลงบางประการในสังคมเลบานอน ซึ่งเรียกร้องให้นำเอาปัญหากระบวนการทางการเมืองเข้ามา เมื่อเลบานอนกลายเป็นเอกราชในทศวรรษ 1940 มันได้รวมดินแดนสามแห่งที่มีประชากรและชนบประเพณีของรัฐบาลสามชนิดที่แตกต่างกันไว้ นั่นคือดินแดนแถบภูเขาเลบานอน ซึ่งมีประชากรส่วนใหญ่เป็น

ชาวคริสเตียนนิกายมาโรไนท์ (Maronite) ทางตอนเหนือและชาวครูซ (Druze) และชาวคริสเตียนผสมกันทางตอนใต้กับเมืองชายฝั่งทะเลที่มีประชากรมุสลิมและคริสเตียนผสมกัน และดินแดนชนบทบางแห่งทางตะวันออกและใต้ของภูเขาเลบานอนซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมนิกายชีอะฮ์ ดินแดนแห่งแรกมีชนบประเพณีของการบริหารที่แยกออกไปภายใต้เจ้าซึ่งเป็นผู้นำของตนเองมาเป็นเวลาช้านาน แล้วภายหลังกลายเป็นส่วนที่มีสิทธิพิเศษของจักรวรรดิออตโตมาน ดินแดนส่วนที่สองและสามนั้นเคยเป็นส่วนที่รวมอยู่ในอาณาจักรออตโตมานแล้วถูกรัฐบาลฝรั่งเศสเอามารวมเข้ากับเลบานอน รัฐใหม่นั้นมีสถาบันแบบประชาธิปไตย และในเวลาฝรั่งเศสออกจากประเทศก็ได้มีข้อตกลงระหว่างผู้นำของชาวมาโรไนท์กับมุสลิมนิกายซุนนีซึ่งประธานาธิบดีของสาธารณรัฐควรจะเป็นชาวมาโรไนท์ตลอดไป ส่วนนายกรัฐมนตรีเป็นมุสลิมซุนนีและตำแหน่งอื่นๆ ในรัฐบาลและการบริหารให้แบ่งกันไปตามชุมชนทางศาสนาที่แตกต่างกัน แต่ต้องอยู่ในแนวทางที่จะรักษาอำนาจที่มีประสิทธิภาพไว้ในมือของชาวคริสเตียน

ระหว่างปี ค.ศ. 1945 และ ค.ศ. 1958 ระบบนี้ได้รับความสำเร็จในการรักษาสมดุลและความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชนที่แตกต่างกันในระดับหนึ่ง แต่ภายในกรรณเดียวฐานของระบบนั้นก็อ่อนแอลง ได้มีความเปลี่ยนแปลงทางสถิติประชากร คือ ประชากรมุสลิมเติบโตเร็วกว่าชาวคริสเตียน และในทศวรรษ 1970 เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปถึงสามชุมชนรวมกันซึ่งถือว่าเป็นชาวมุสลิม (คือซุนนี ชีอะฮ์ และครูซ) มีจำนวนมากกว่าชุมชนคริสเตียน และผู้นำของพวกเขาบางคนก็ไม่ใคร่จะมีความเต็มใจที่จะยอมรับว่าอำนาจชั้นสูงสุดของประธานาธิบดีจะอยู่ในมือของชาวคริสเตียน ยิ่งกว่านั้นความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจในประเทศและในวันออกกลางได้นำไปสู่ความเติบโตของกรุงเบรุตจนกลายเป็นนครใหญ่ ซึ่งครึ่งหนึ่งของประชากรอาศัยอยู่และมากกว่าครึ่งหนึ่งทำงานอยู่ที่นั่น เลบานอนกลายเป็นนครรัฐที่ขยายตัวออกไปจึงจำเป็นต้องมีการควบคุมโดยรัฐบาลที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนยากจนก็เพิ่มขึ้น คนยากจนส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมซุนนีและชีอะฮ์ พวกเขาต้องการการแจกจ่ายความมั่งคั่งโดยอาศัยการเสียภาษีและการบริการทางสังคม รัฐบาลที่ขึ้นอยู่กับการต่อรองที่เปราะบางระหว่างผู้นำย่อมไม่อยู่ในฐานะที่มั่นคงในการที่จะทำตามสิ่งที่เรียกร้องให้กระทำ เพราะว่าสิ่งนี้จะอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมันมิได้มีการดำเนินตามนโยบายใดๆ ที่จะรบกวนต่อผลประโยชน์ที่ทรงอำนาจ

ในปี ค.ศ. 1958 ความสมดุลได้แตกทำลายลงและมีสงครามกลางเมืองอยู่หลายเดือน ซึ่งสิ้นสุดลงด้วยการยืนยันอีกครั้งหนึ่งถึงความสมดุลภายใต้คำขวัญว่า ‘ไม่มีผู้ชนะ ไม่มีผู้แพ้’ อย่างไรก็ตาม สภาพแวดล้อมที่จะนำไปสู่การแตกทำลายยังคงมีอยู่ต่อไป และอีกหนึ่งทศวรรษครั้งต่อมาก็ได้มีอีกอย่างหนึ่งเพิ่มเข้ามา นั่นคือบทบาทอันกว้างขวางมากขึ้นของเลบานอน ในการเผชิญหน้าระหว่างชาวปาเลสไตน์กับอิสราเอล หลังจากอำนาจของฟาตห์และองค์การจรรยูตอื่นๆ ในจอร์แดนได้แตกทำลายลงในปี 1970 ความพยายามสำคัญก็มารวมศูนย์อยู่ที่ภาคใต้ของเลบานอน ซึ่งมีเส้นเขตแดนติดกับอิสราเอลเป็นที่แห่งเดียวซึ่งจะข้ามไปได้ ซึ่งพวกเขาหวังที่จะได้

ปฏิบัติงานอย่างเสรี และด้วยการสนับสนุนของผู้ลี้ภัยชาวปาเลสไตน์จำนวนมาก นี่ก่อให้เกิดความตระหนักต่องูคนสำคัญๆ ในหมู่ชาวคริสเตียน โดยเฉพาะพรรคการเมืองของพวกเขาที่มี การจัดการอย่างดีที่สุดคือพรรคกอดาอิบ (แฟลแลนเจิสต์ - phalanges) ทั้งนี้ก็เพราะกิจกรรมของ ชาวปาเลสไตน์ทางภาคใต้ได้นำไปสู่การตอบโต้อย่างรุนแรงของอิสราเอล ซึ่งอาจคุกคามต่อความ เป็นเอกราชของเลบานอนได้ และเนื่องจากการที่มีชาวปาเลสไตน์อยู่ที่นั่นเป็นการให้การช่วยเหลือ ต่อกลุ่มเหล่านี้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นมุสลิมและชาวยุดาห์ที่ต้องการเปลี่ยนระบบการเมืองโดยที่อำนาจ ส่วนใหญ่อยู่ในมือของชาวคริสเตียน

ในปี ค.ศ. 1975 ได้มีการเผชิญหน้ากันของกองกำลังต่างๆ อย่างน่ากลัวอันตรายเป็นและใน ปรปักษ์แต่ละฝ่ายได้มีอาวุธและการสนับสนุนจากต่างชาติ คือพรรคกอดาอิบ (kata 'ib) และ พันธมิตรของพวกเขาได้รับจากอิสราเอล ส่วนชาวปาเลสไตน์และพันธมิตรของพวกเขาได้รับจาก ซีเรีย การต่อสู้กันอย่างหนักเกิดขึ้นในฤดูใบไม้ผลิของปีนั้น และดำเนินต่อไปด้วยชะตากรรมที่ แตกต่างกันไป จนกระทั่งถึงปลายปี ค.ศ. 1976 เมื่อมีการสงบศึก อย่างมั่นคงพอควร หัวหน้าผู้ยุ่ง คือซีเรีย ซึ่งเปลี่ยนนโยบายของตนไปในช่วงเวลาของการต่อสู้ ซีเรียได้สนับสนุนชาวปาเลสไตน์ และพันธมิตรของพวกเขามาตั้งแต่ต้น แต่แล้วก็เข้าไปใกล้ชิดกับฝ่ายกอดาอิบและพันธมิตรของ พวกเขา เมื่อดูเหมือนว่าพวกเขาจะตกอยู่ในอันตรายของการสูญเสีย ความสนใจของพวกเขาอยู่ ที่การรักษาสมดุลของกองกำลังต่างๆ ซึ่งจะยับยั้งชาวปาเลสไตน์ และทำให้พวกเขาต้องลำบากใน การนำเอานโยบายไปใช้ในภาคใต้ของเลบานอน ซึ่งอาจจะดึงเอาซีเรียเข้ามาสู่สงครามกับอิสราเอล ด้วย เพื่อที่จะรักษาผลประโยชน์เหล่านี้เอาไว้ ซีเรียได้ส่งกองกำลังเข้าไปในเลบานอนโดยได้รับ การยอมรับบางอย่างจากรัฐอาหรับอื่นๆ และสหรัฐอเมริกา และพวกเขาอยู่ที่นั่นหลังจากการต่อสู้ สิ้นสุดลง ตามมาด้วยการสงบศึกที่ยากลำบากอีกห้าปี กลุ่มชาวมารอไนท์ปกครองทางเหนือ กองทัพซีเรีย อยู่ทางตะวันออก PLO มีอำนาจครอบคลุมอยู่ในทางใต้ กรุงเบรุตถูกแบ่งระหว่าง ส่วนตะวันออกที่ควบคุมโดยฝ่ายกอดาอิบและส่วนตะวันตกควบคุมโดย PLO และพันธมิตรของตน อำนาจหน้าที่ของรัฐบาลได้ยุติลงไปแล้ว อำนาจที่ไม่มีใครยับยั้งของ PLO ทางตอนใต้นำมาสู่ ความขัดแย้งเป็นพักๆ กับอิสราเอล ซึ่งในปี ค.ศ. 1978 เพิ่มสูงขึ้นจนกลายเป็นการรุกราน เรื่องนี้ ได้หยุดลงโดยแรงกดดันจากนานาชาติ แต่ได้ทิ้งรัฐบาลท้องถิ่นเอาไว้เบื้องหลังภายใต้การ ควบคุมของอิสราเอลในฉนวนที่ทอดไปตามชายแดน การรุกรานและสถานการณ์ที่รบกวนใน ภาคใต้ทำให้ประชากรชีอะฮ์ในบริเวณนั้นต้องสร้างกองกำลังทางการเมืองและการทหารของตนเอง ที่มีชื่อว่า กลุ่มอะมัล (Amal) ขึ้นมา

ในปี ค.ศ. 1982 สถานการณ์มีมิติที่มีอันตรายมากขึ้น รัฐบาลชาตินิยมในอิสราเอลซึ่งมี ความมั่นคงในชายแดนภาคใต้ของตนด้วยการตกลงทำสัญญาสันติภาพกับอียิปต์ ที่เวลานี้พยายามที่จะหาทางออกของตนเองในปัญหาเรื่องชาวปาเลสไตน์ นี่ทำให้มีความพยายามที่จะทำลายทั้ง กำลังทางทหารและทางการเมืองของ PLO ในเลบานอน เพื่อที่จะสถาปนารัฐบาลที่เป็นมิตรขึ้นที่

นั่น แล้วจากนั้นก็จะเป็นอิสระจากการต่อต้านที่มีประสิทธิภาพของชาวปาเลสไตน์ เพื่อนำเอา นโยบายการตั้งถิ่นฐานและการผนวกการยึดครองปาเลสไตน์มาใช้ ด้วยระดับของการยินยอมจาก สหรัฐอเมริกาในบางระดับ อิสราเอลจึงรุกรานเลบานอนในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1982 การ รุกรานได้จบลงด้วยการปิดล้อมส่วนตะวันตกของกรุงเบรุตอยู่เป็นเวลานานซึ่งส่วนใหญ่เป็น ประชากรมุสลิมและมีอิทธิพลของ PLO การปิดล้อมได้สิ้นสุดลงด้วยข้อตกลงซึ่งรัฐบาลสหรัฐ เป็นผู้ไกล่เกลี่ยว่า PLO จะถอนตัวออกจากเบรุตตะวันตก ด้วยการประกันถึงความปลอดภัยของพล เรือนปาเลสไตน์ที่รัฐบาลเลบานอนและรัฐบาลสหรัฐอเมริกาไว้ให้ ในเวลาเดียวกันการเลือกตั้ง ประธานาธิบดีเป็นผลให้หัวหน้าทหารของพรรคกอดาอิบ กือนายบาชิร ญัมยัยิล (Bashir Jumayyil) ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดี ในไปเช้าเขาก็ถูกลอบสังหาร หลังจากนั้นน้องชายของ เขาคือ นายอามิน (Amin) ก็ได้รับเลือกตั้ง อิสราเอลเป็นผู้วางแผนลอบสังหาร เพราะเป็นโอกาส จะเข้าครองกรุงเบรุตตะวันตก และอิสราเอลจึงเปิดไฟเขียวให้ฝ่ายกอดาอิบสังหารหมู่ชาว ปาเลสไตน์จำนวนมากในค่ายผู้ลี้ภัยของศ็อบราและชาติลา (Sabra and Shatila)

การถอนตัวออกไปของ PLO ในขณะที่การต่อสู้ยุติลงไปชั่วคราวได้เคลื่อนความขัดแย้ง ไปสู่ขั้นตอนที่มียันตรายมากขึ้น ช่องว่างระหว่างกลุ่มพื้นเมืองต่างๆ ได้ขยายกว้างขึ้นอีก รัฐบาล ใหม่ที่มีพวกกอดาอิบอยู่มาก และได้รับการสนับสนุนจากอิสราเอลได้พยายามที่จะใช้ทางออกของ ตัวเอง คือการรวมศูนย์อำนาจไว้ในมือตนเอง และได้มีการตกลงกับอิสราเอลว่ากองกำลังอิสราเอล จะถอนตัวออกไป เพื่อแลกกับการควบคุมทางการเมืองและยุทธศาสตร์ของประเทศอย่างแท้จริง สิ่งนี้ก่อให้เกิดการต่อต้านอย่างเข้มแข็งจากชุมชนอื่นๆ คือชาวดรูซและชาวชีอะฮ์ที่ได้รับการ สนับสนุนจากซีเรีย ถึงแม้ว่าการรุกรานจะแสดงให้เห็นความไม่สามารถไม่ว่าจะของซีเรียหรือ ประเทศอาหรับอื่นๆ ให้การร่วมมือกันที่มีประสิทธิภาพ กองทัพของซีเรียยังอยู่ในส่วนต่างๆ ของ ประเทศและอิทธิพลของซีเรียมีความเข้มแข็งอยู่ในหมู่ผู้ต่อต้านรัฐบาล ซีเรียและพันธมิตรของ ซีเรียสามารถเรียกร้องการสนับสนุนบางประการจากสหภาพโซเวียต ในขณะที่สหรัฐอเมริกาอยู่ใน ตำแหน่งที่จะให้การสนับสนุนได้ทั้งทางทหารและทางการเงิน เพื่อสนับสนุนพรรคกอดาอิบและ ผู้สนับสนุนอิสราเอล ด้วยเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ PLO ออกจากกรุงเบรุตไป กองกำลังผสม นานาชาติพร้อมด้วยบุคคลผู้เข้มแข็งคนหนึ่งของอเมริกาได้ถูกส่งเข้ามายังเลบานอน มีการถอน ตัวอย่างรวดเร็ว แต่ก็กลับมาหลังจากสังหารหมู่ในศ็อบราและชาติลา จากเวลานั้นเป็นต้นไป ส่วนประกอบของชาวอเมริกันในกองกำลังผสมนานาชาติก็ค่อยๆ ขยายหน้าที่ของตนจากการ ป้องกันประชาชนที่เป็นพลเรือน ไปสู่การสนับสนุนที่เข้มแข็งของรัฐบาลเลบานอนใหม่ และของ ข้อตกลงเลบานอน-อิสราเอล ซึ่งสิ่งนี้ได้ช่วยให้มีการเจรจาไกล่เกลี่ยขึ้นในปี ค.ศ. 1983 ในเดือน หลังๆ ของปีนั้น กองกำลังนี้ได้เข้าไปข้องเกี่ยวอยู่ในปฏิบัติการทางทหารเพื่อสนับสนุนรัฐบาล เลบานอน แต่หลังจากมีการโจมตีกองทัพเรือสหรัฐ และภายใต้แรงกดดันของมติมหาชนชาว อเมริกา กองกำลังผสมนานาชาติจึงถอนกองกำลังของตนเองออกไป เมื่อปราศจากการสนับสนุน

ที่มีประสิทธิภาพจากอเมริกาหรืออิสราเอล และต้องเผชิญหน้ากับการต่อต้านของชาวยุโรป ชาวซีเรียและซีเรีย รัฐบาลเลบานอนจึงได้ยกเลิกข้อตกลงกับอิสราเอล ผลลัพธ์หนึ่งของเรื่องนี้ได้แก่การปรากฏตัวของกลุ่มอะมัลและกลุ่มซีเรียอื่นๆ ในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเมืองของเลบานอน ในปี ค.ศ. 1984 ขบวนการอะมัลได้เข้าควบคุมกรุงเบรุตตะวันตกอย่างมีประสิทธิภาพ การที่กองทัพอิสราเอลได้ถอนตัวออกไปจากเลบานอนนั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะความกดดัน ยกเว้นแต่ดินแดนแคบๆ ที่ทอดตัวไปตามเขตแดนทางใต้

ความขัดแย้งครั้งที่สามในปีเหล่านี้คือความขัดแย้งของรัฐบาลกับรัฐหนึ่งกับรัฐที่ไม่ใช่อาหรับ และขู่ว่าจะดึงเอารัฐบาลอื่นๆ เข้ามาด้วย นี่คือสงครามระหว่างอิรักและอิหร่านซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1980 เกิดมีปัญหายาขายนางประการเป็นประเด็นระหว่างสองประเทศนี้และสิ่งเหล่านี้ได้รับการแก้ไขไปในทางที่ดีต่ออิหร่านในปี ค.ศ. 1975 เมื่อเขาอยู่ในจุดสูงสุดแห่งอำนาจของพระองค์ในโลก การปฏิวัติของอิหร่านและสมัยแห่งความสับสนและความอ่อนแอที่ปรากฏให้เห็นอันเป็นผลที่ติดตามมา ทำให้อิรักมีโอกาสที่จะแก้ไขให้สมดุล อย่างไรก็ตาม ยังมีอะไรบางอย่างที่มีความสำคัญมากกว่านี้อยู่ รัฐบาลใหม่ของอิหร่านได้เรียกร้องต่อชาวมุสลิมทุกแห่งที่จะฟื้นฟูอำนาจหน้าที่ของอิสลามในสังคม และดูเหมือนว่าจะมีความดึงดูดใจเป็นพิเศษต่อชาวซีเรียส่วนใหญ่ในอิรัก รัฐบาลอิรักต้องเผชิญกับการท้าทายควบคู่กันคือ ในฐานะที่เป็นรัฐบาลชาตินิยมแบบทางโลก (secular) และเป็นรัฐบาลที่ปกครองโดยชาวมุสลิม ในปี ค.ศ. 1980 กองทัพอิรักได้เข้ารุกรานอิหร่าน อย่างไรก็ตาม หลังจากความสำเร็จครั้งแรกแล้ว อิรักก็ไม่สามารถเข้ายึดครองส่วนใดๆ ของประเทศอิหร่านได้อย่างถาวร และหลังจากช่วงเวลาหนึ่งอิหร่านก็สามารถต้านทานการรุกและตีโต้อิรักกลับ สงครามมิได้ทำให้สังคมของอิรักแตกแยกเพราะว่าอย่างน้อยชาวซีเรียของอิรักก็สงบอยู่ แต่ในระดับหนึ่งมันได้แยกโลกอาหรับออก ซีเรียสนับสนุนอิหร่านเพราะว่าตัวเองไม่ลงรอยกับอิรัก แต่รัฐบาลส่วนใหญ่ในประเทศอาหรับได้ให้เงินและการช่วยเหลือทางการเงินต่ออิรัก เพราะว่าชัยชนะของอิหร่านจะทำให้ระบบการเมืองในแถบอ่าวต้องล้มคว่ำลง และยังอาจมีผลต่อแบบแผนของสังคมในประเทศต่างๆ ซึ่งความรู้สึกของชาวมุสลิมโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวซีเรียมีความเข้มแข็ง

ในที่สุดการต่อสู้ก็สิ้นสุดลงด้วยข้อตกลงหยุดยิงของสหประชาชาติในปี ค.ศ. 1988 โดยไม่มีฝ่ายใดได้ดินแดนไป และทั้งสองฝ่ายได้สูญเสียชีวิตมนุษย์และทรัพยากรทางเศรษฐกิจไปเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามทั้งสองก็ได้กอบกู้บางสิ่งบางอย่างได้ในความหมายหนึ่งคือ ไม่มีรัฐบาลใดล้มลงภายใต้ความตึงเครียดของสงคราม และการปฏิวัติอิหร่านก็ได้ขยายไปยังอิรักและแถบอ่าว

การสิ้นสุดลงของสงครามระหว่างอิรักและอิหร่านได้เปิดโอกาสแห่งความเปลี่ยนแปลงระหว่างรัฐอาหรับทั้งหลาย ดูเหมือนว่าอิรักซึ่งพลังของมันได้ผ่อนคลายลง และด้วยกองทัพที่ได้ทำการทดสอบมาเป็นอย่างดีในสงคราม จึงคงจะมีบทบาทที่เข้มแข็งในแวดวงอื่นๆ คือในแถบอ่าว

และในการเมืองทั่วไปของโลกอาหรับ ความสัมพันธ์ของอิรักกับอียิปต์และจอร์แดนเข้มแข็งขึ้น โดยความช่วยเหลือที่สองประเทศให้กับอิรักในระหว่างสงคราม ความสัมพันธ์กับซีเรียเลวร้ายลง เพราะซีเรียเข้าช่วยอิหร่าน และในฐานะปรปักษ์ของซีเรีย เรื่องนี้อาจเข้าไปแทรกแซงอย่างแข็งขันยิ่งขึ้นในกิจการที่ยุ่งเหยิงของเลบานอนก็ได้

ปัญหาเรื่องปาเลสไตน์ก็เช่นกันได้เคลื่อนเข้ามาสู่ขั้นตอนใหม่ในปี ค.ศ. 1988 ในตอนปลายของปีก่อน ประชากรของดินแดนต่างๆ ที่อยู่ภายใต้การยึดครองของอิสราเอลคือฝั่งตะวันตกและฉนวนกาซาได้เข้าไปร่วมในขบวนการต่อต้านอันหนึ่งซึ่งเกือบจะมีอยู่ทั่วไป ทั้งในยามที่มีความสงบและในยามที่มีความรุนแรง ถึงแม้ว่าจะหลีกเลี่ยงการใช้อาวุธก็ตาม ผู้นำท้องถิ่นมีการติดต่อกับ PLO และองค์กรอื่นๆ ขบวนการนี้คือ อินติฟาฎะฮ์ (intifada) ได้ดำเนินการต่อไปตลอดปี 1988 ได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของชาวปาเลสไตน์ที่มีต่อกันและกัน และมีต่อโลกภายนอกในดินแดนยึดครอง มันเผยถึงการมีอยู่ของประชาชนชาวปาเลสไตน์ที่รวมตัวกัน และการสร้างส่วนแยกระหว่างเขตแดนต่างๆ ภายใต้การครอบครองของอิสราเอลและตัวของอิสราเอลเอง รัฐบาลอิสราเอลไม่สามารถปราบปรามขบวนการนี้ได้ จึงต้องคอยแก้ตัวภายใต้การวิพากษ์วิจารณ์ต่างชาติที่มีมากขึ้น และต้องเผชิญกับการแบ่งแยกของสาธารณชนอย่างลึกซึ้ง กษัตริย์ฮุสเซนแห่งจอร์แดนพบว่าตัวของพระองค์เองไม่อาจควบคุมการลุกฮือ หรือจะเป็นปากเสียงสำหรับชาวปาเลสไตน์ได้ จึงถอนตัวออกจากการเข้าร่วมอย่างแข็งขันไปสู่การแสวงหาการตกลงกับ PLO จึงตกอยู่ในตำแหน่งที่ก้าวไปสู่สุญญากาศ แต่ลักษณะของมันได้เปลี่ยนไป จอร์แดนต้องนำเอาความคิดเห็นของผู้ที่อยู่ในดินแดนยึดครองและความปรารถนาของพวกเขาที่จะยุติการยึดครองมาคิดร่วมด้วย สภาแห่งชาติปาเลสไตน์ (Palestine National Council) ซึ่งเป็นองค์กรตัวแทนของชาวปาเลสไตน์ได้ประชุมกันที่กรุงแอลเจียร์ส และได้ร่างกฎบัตรขึ้นมาประกาศความเต็มใจที่จะยอมรับการคงอยู่ของอิสราเอลและจะมีการเจรจาตกลงขั้นสุดท้ายกับอิสราเอล การพัฒนาเหล่านี้เกิดขึ้นในบริบทใหม่ นั่นคือการยืนยันอีกครั้งถึงเอกภาพของอาหรับที่เกี่ยวกับปัญหานี้ การกลับมาของอียิปต์ในฐานะผู้มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจการของอาหรับ และการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียต ฝ่ายแรกประกาศความเต็มใจที่จะเจรจาโดยตรงกับ PLO เป็นครั้งแรก และฝ่ายหลังเริ่มที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันมากขึ้นในกิจการของตะวันออกกลาง

บทที่ 26

ความระส่ำระสายทางจิตใจ (ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1967)

ความแตกแยกกันด้านเผ่าพันธุ์และศาสนา

ความขัดแย้งในเลบานอนและอิรักแสดงให้เห็นว่า ความเป็นปึกแผ่นระหว่างรัฐสามารถจะพัวพันกับผู้คนที่ไม่ลงรอยกันภายในรัฐอย่างง่าย ๆ ได้อย่างไร ในสมัยนี้ ความขัดแย้งภายในบางอย่างซึ่งมีอยู่ในทุกๆ รัฐกลายเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากขึ้น ในอิรักมีการต่อต้านของชาวอาหรับและชาวคูรด์* ชนกลุ่มน้อยชาวคูรด์ (Kurds) ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศได้ถูกละเลยมาช้านานในมาตรการต่างๆ ด้านเศรษฐกิจและความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งส่วนใหญ่มีการดำเนินการอยู่ในตำบลต่างๆ ที่อยู่ใกล้กับเมืองใหญ่ๆ ในฐานะที่เป็นผู้อาศัยอยู่ตามหุบเขาหรือเป็นสมาชิกของเผ่าต่างๆ ที่มีการอพยพไปมาตามฤดูกาล พวกเขาไม่ต้องการการควบคุมอย่างใกล้ชิดโดยพวกข้าราชการในเมือง พวกเขาซาบซึ้งกับความคิดในเรื่องความเป็นเอกราชของชาวคูรด์ ซึ่งมีเสรีภาพมานับตั้งแต่สมัยหลังของออตโตมาน นับจากการปกครองแบบอาณัติของอังกฤษ ได้มีการก่อกบฏของชาวคูรด์เป็นพักๆ แล้วการแข็งข้อเหล่านั้นก็กลายมาเป็นการยึดเยื้อ และมีการจัดการได้ดีขึ้น และได้รับการสนับสนุนมากขึ้นจากรัฐซึ่งเป็นศัตรูกับอิรักนับตั้งแต่ตอนที่มีการปฏิวัติปี ค.ศ. 1958 การแข็งข้อนี้ได้รับการสนับสนุนจากอิหร่านมาพักหนึ่ง แต่การสนับสนุนได้ถูกถอดถอนออกไปเมื่อสองประเทศนี้ตกลงกันได้ในปีปัญหาต่างๆ ในปี ค.ศ. 1975 หลังจากนั้นการกบฏก็สิ้นสุดลง และรัฐบาลก็ได้ใช้มาตรการบางประการ เพื่อให้บริเวณของชาวคูรด์มีการปกครองพิเศษ และรายการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ แต่สถานการณ์ยังคงไม่สงบ และการกบฏก็ไหม้กระหน่ำขึ้นอีกครั้งหนึ่งในตอนปลายทศวรรษของ ค.ศ. 1980 ในระหว่างที่มีสงครามอิรักกับอิหร่าน

เหตุการณ์ในทำนองเดียวกันยังมีอยู่อย่างแอบแฝงในแอลจีเรีย ส่วนหนึ่งของประชากรบริเวณภูเขาแอตลาสในโมร็อกโก และภูเขาอาปีเลียในแอลจีเรียเป็นชาวเบอร์เบอร์พูดภาษาท้องถิ่นที่แตกต่างจากภาษาอาหรับ และมีประเพณีอันยาวนานของการจัดองค์กรท้องถิ่นและความเป็นผู้นำ ในสมัยที่ฝรั่งเศสปกครองรัฐบาลมักจะรักษาความแตกต่างระหว่างพวกเขากับพลเมืองที่พูดภาษาอาหรับไว้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเหตุผลทางการเมือง แต่ก็ยังเป็นเรื่องของความไม่เอื้อยทางธรรมชาติของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ที่จะรักษาลักษณะพิเศษของชุมชนต่างๆ ที่พวก

* เรียกกันตามความเคยชินว่าชาวเคิร์ด - ผู้แปล

เขา ปกครองเอาไว้ เมื่อรัฐบาลแห่งชาติขึ้นมาอำนาจหลังได้รับเอกราช นโยบายของพวกเขา ก็คือการขยายการควบคุมของรัฐบาลกลางและอิทธิพลของวัฒนธรรมของอาหรับเอาไว้ ในโมร็อกโกนโยบายนี้ถูกทำให้เข้มแข็ง เนื่องจากปัจจัยสองอย่างด้วยกันคือประเพณีอันยาวนาน และทรงพลังของอำนาจอียิปต์โดยสูงสุดของสุลฏอน และเกียรติภูมิแห่งวัฒนธรรมอาหรับในเมืองใหญ่ๆ ภาษาเบอร์เบอร์มิได้เป็นภาษาเขียนของวัฒนธรรมชั้นสูง และในขณะที่ชาวชนบทชาวเบอร์เบอร์เข้ามาอยู่ภายในปริมณฑลแห่งการแผ่รังสีของชีวิตเมือง พวกเขาก็ค่อนข้างจะกลายเป็นผู้พูดภาษาอาหรับ อย่างไรก็ตามในแอลจีเรียเหตุการณ์มีความแตกต่าง คือประเพณีแห่งวัฒนธรรมอาหรับอ่อนแอลงไป เพราะว่าแอลจีเรียไม่มีเมืองหรือโรงเรียนใหญ่ๆ และวัฒนธรรมของฝรั่งเศสมีความเข้มแข็งกว่า และดูเหมือนจะให้วิสัยทัศน์แห่งทางเลือกของอนาคตไว้ อำนาจหน้าที่ของรัฐบาลก็เช่นกัน มิได้หยั่งรากลงอย่างมั่นคงนัก การอ้างความชอบธรรมของมันขึ้นอยู่กับความเป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อเอกราช และในการต่อสู้ชาวเบอร์เบอร์จากกาปีเลียมีบทบาทอย่างเต็มที่ในส่วนนั้น

ดังนั้นความแตกต่างทางชาติพันธุ์ จึงสามารถให้ความลึกซึ้งอย่างใหม่ต่อความแตกต่างแห่งความสนใจรวมทั้งความแตกต่างในทางศาสนาเช่นกัน ตัวอย่างของเลบานอนแสดงให้เห็นว่าการต่อสู้เพื่ออำนาจแสดงตัวของมันเองออกมาอย่างง่าย ๆ ในทางศาสนาอย่างไร ในชุดเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงก็มีอยู่ ประชากรในส่วนของใต้ของประเทศมิได้เป็นทั้งชาวอาหรับหรือชาวมุสลิม บางคนเป็นชาวคริสต์นิกายที่เปลี่ยนศาสนาโดยผู้เผยแพร่ศาสนาในสมัยการปกครองของอังกฤษ พวกเขามีความทรงจำถึงสมัยหนึ่งเมื่อพวกเขาจะถูกจับกุมอย่างง่าย ๆ จากทางเหนือเพื่อเอาไปเป็นทาส และหลังจากการได้รับเอกราชโดยมีอำนาจตกอยู่ในมือของกลุ่มผู้ปกครอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอาหรับและมุสลิม พวกเขาก็หวาดหวั่นถึงอนาคต รัฐบาลใหม่อาจพยายามที่จะขยายวัฒนธรรมอิสลามและภาษาอาหรับออกไปทางใต้ และจะมีความล้าสมัยมากขึ้นถึงผลประโยชน์ของแถบที่อยู่ใกล้กับเมืองหลวงมากกว่าแถบที่อยู่ไกลออกไปเกือบจะทันทีที่ประเทศได้รับเอกราช การกบฏก็เกิดขึ้นทางตอนใต้และยังคงดำรงอยู่ต่อไปจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1972 เมื่อมันสิ้นสุดลงโดยข้อตกลงที่ทำให้ภาคใต้มีระดับของความมีอำนาจปกครองตนเองมากพอใช้ อย่างไรก็ตามความตึงเครียดและความระแวงซึ่งกันและกันยังคงดำรงอยู่ต่อไป และได้ปรากฏตัวขึ้นมาในตอนต้นทศวรรษของ ค.ศ. 1980 เมื่อรัฐบาลเริ่มต้นที่จะปฏิบัติตามนโยบายอิสลามอย่างเปิดเผยมากขึ้น การกบฏต่อต้านการปกครองจากเมืองคาร์ทุมยังดำเนินต่อไปอย่างใหญ่หลวงตลอดทศวรรษของ ค.ศ. 1980 และรัฐบาลไม่สามารถที่จะปราบปรามหรือทำการตกลงกับมันได้

เหตุการณ์ที่มีอันตรายอย่างยิ่งใหญ่และสลับซับซ้อนมีอยู่ในประเทศต่างๆ ซึ่งมีประชากรชีอะฮ์จำนวนมาก คือ อิรัก คูเวต บาห์เรน ซาอุดีอาระเบีย ซีเรียและเลบานอน การปฏิวัติของอิหร่านดูเหมือนจะปลุกเร้าความรู้สึกแห่งเอกลักษณ์ของชีอะฮ์อย่างเข้มข้นมากขึ้น และสิ่งนี้

อาจจะมีความหมายทางการเมืองในประเทศต่างๆ ซึ่งอยู่ในมือของชาวซุนนีอย่างมั่นคง อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่งความรู้สึกของการมีสัญชาติร่วมกันหรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน ก็สามารถทำงานไปในทิศทางตรงกันข้ามได้ ในซีเรียเหตุการณ์ที่แตกต่างกันคงมีอยู่อย่างน้อยก็เป็นการชั่วคราว รัฐบาลพรรคบาชที่มีอำนาจมาตั้งแต่ทศวรรษของ ค.ศ. 1960 ถูกครอบครองมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 โดยนายทหารและนักการเมืองกลุ่มหนึ่งซึ่งมี อัซซาด (Asad) เป็นผู้นำ ส่วนใหญ่จะมาจากชุมชนอลาวี (Alawi) ซึ่งเป็นสาขาของนิกายชีอะฮ์ที่แยกออกมา เพราะฉะนั้น การต่อต้านกับรัฐบาลจึงมักจะมีรูปแบบของการยืนยันทนอย่างเข้มแข็งถึงศาสนาอิสลามนิกายซุนนี โดยขบวนการภราดรภาพมุสลิม (Muslim Brothers) หรือองค์กรที่คล้ายคลึงกัน

คนร่ำรวยกับคนจน

ช่องว่างอีกชนิดหนึ่งกำลังเติบโตขึ้นอย่างกว้างขวางในประเทศอาหรับส่วนใหญ่ นั่นคือ ช่องว่างระหว่างคนร่ำรวยกับคนจน แม้ละมันมีอยู่ตลอดเวลาแต่ก็มีความหมายคนละอย่าง ในเวลาที่เศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มันเป็นเวลาของความเจริญเติบโตมากกว่าของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน ส่วนใหญ่เป็นเพราะผลกำไรที่เพิ่มมากขึ้นจากน้ำมัน อัตราความเจริญเติบโตมีอยู่สูงไม่เฉพาะประเทศผลิตน้ำมันแต่ในที่อื่นๆ ด้วย ซึ่งได้กำไรมาจากการให้กู้ยืมและเงินช่วยเหลือ การลงทุนและการส่งเงินจากงานย้ายถิ่น อัตราประจำปีในทศวรรษของ ค.ศ. 1970 มีมากกว่าร้อยละ 10 ในสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์และซาอุดีอาระเบีย ร้อยละ 9 ในซีเรีย ร้อยละ 7 ในอิรักและแอลจีเรีย ร้อยละ 5 ในอียิปต์ อย่างไรก็ตามความเจริญเติบโตมิได้เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมกันในทุกภาคของเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่ของรายได้ที่เพิ่มขึ้นของรัฐบาลถูกใช้ไปในการหาซื้ออาวุธ (ส่วนมากจากอเมริกาและยุโรปตะวันตก) และในการขยายกลไกของการบริหาร ภาคของเศรษฐกิจซึ่งเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วที่สุดนั้นคือภาคการบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริการของรัฐบาล ในปี ค.ศ. 1976 ข้าราชการพลเรือนมีอยู่ร้อยละ 13 ของประชากรชาวอียิปต์ซึ่งอยู่ในวัยทำงาน การขยายตัวที่สำคัญได้แก่อุตสาหกรรมของผู้บริโภค ได้แก่ สิ่งทอ การแปรรูปอาหาร สินค้าบริโภคและการก่อสร้าง การขยายตัวนี้ได้รับการสนับสนุนโดยการพัฒนาสองประการในสมัยนั้น ได้แก่ การลดความเข้มงวดในประเทศส่วนใหญ่ลงในเรื่องข้อจำกัดต่างๆ ของวิสาหกิจเอกชน ซึ่งเป็นผลให้เกิดการขยายตัวของบริษัทเล็กๆ และการส่งเงินกลับจากผู้อยู่นอกประเทศที่มีเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ในปี ค.ศ. 1979 จำนวนทั้งหมดของสิ่งเหล่านี้ในภูมิภาคนั้นมีปริมาณห้าพันล้านเหรียญสหรัฐต่อปี กิจกรรมดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเพราะมันช่วยปลดปล่อยปัญหาดุลการชำระเงิน และส่วนใหญ่ถูกใช้ไปเพื่อกิจการบ้านและที่ดิน และสินค้าอุตสาหกรรมที่มีความคงทน

โดยรวมแล้วผู้ลงทุนภาคเอกชนนั้น ไม่มีเหตุผลที่จะต้องลงทุนเงินไปในการอุตสาหกรรมหนักซึ่งทั้งเงินทุนและความเสี่ยงมีอยู่สูง การลงทุนของต่างชาติในนั้นก็อยู่อย่างจำกัดด้วยเช่นกัน ความจริงแล้ว อุตสาหกรรมหนักใหม่ๆ ก็คืออุตสาหกรรมที่รัฐบาลเลือกที่จะลงทุน ถ้าหากว่ามีเงินที่จำเป็นเพียงพอ ประเทศผู้ผลิตน้ำมันจำนวนหนึ่งพยายามที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีรวมทั้งเหล็กกล้าและอะลูมิเนียม ซึ่งโดยรวมแล้วการพัฒนาที่มีอยู่ในขนาดที่ใหญ่กว่าตลาดจะสามารถทำได้ แผนการอุตสาหกรรมที่มีความทะเยอทะยานที่สุดได้แก่อุตสาหกรรมในซาอุดีอาระเบีย ซึ่งมีการสร้างบริเวณโรงงานขนาดใหญ่สองแห่ง แห่งหนึ่งอยู่บนฝั่งทะเลแดง อีกแห่งหนึ่งบนฝั่งของอ่าวและในแอลจีเรีย ภายใต้การนำของนายบูมีเดียเน (Boumediene) นโยบายของรัฐบาลแอลจีเรียคือ จะอุทิศทรัพยากรส่วนใหญ่ของตนให้แก่อุตสาหกรรมหนักเช่น อุตสาหกรรมเหล็กกล้าและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีขั้นสูง ด้วยความหวังที่จะทำให้ประเทศเป็นอิสระจากประเทศที่มีอำนาจทางอุตสาหกรรม แล้วในตอนหลังก็จะใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ และผลผลิตจากอุตสาหกรรมหนักเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมและการผลิตสินค้าเพื่อผู้บริโภค อย่างไรก็ตามหลังการสิ้นชีวิตของบูมีเดียเนในปี ค.ศ. 1979 นโยบายนี้ก็เปลี่ยนไป และมีการเน้นอย่างมากในเรื่องการเกษตรและการบริการสังคม

ในเกือบจะทุกแห่งภาคที่ถูกละเลยมากที่สุดได้แก่ภาคเกษตร ที่ถือเป็นข้อยกเว้นสำคัญก็ได้แก่ ซีเรียซึ่งสะสมเงินเพื่อลงทุนมากกว่าครึ่งหนึ่งให้แก่การเกษตร โดยเฉพาะแก่การสร้างเขื่อนดับกอ (Tubqa Dam) บนแม่น้ำยูเฟรติส ซึ่งเริ่มต้นในปี ค.ศ. 1968 ด้วยความช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียตและในตอนสิ้นทศวรรษของ ค.ศ. 1970 ได้ผลิตพลังงานไฟฟ้าพลังน้ำรวมทั้งได้มีการอนุญาตให้ขยายการชลประทานในแม่น้ำระหว่างหุบเขาออกไป ผลลัพธ์ของการละเลยในทางการเกษตรโดยทั่วไปก็คือ แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่ของทุกประเทศจะอาศัยอยู่ในชนบท การผลิตทางการเกษตรในประเทศส่วนใหญ่ก็ได้เพิ่มขึ้น และในบางแห่งก็กลับเสื่อมโทรมลง ในซาอุดีอาระเบียร้อยละ 58 ของประชากรในวัยทำงานจะอาศัยอยู่ในชนบท แต่พวกเขาผลิตได้เพียงร้อยละ 10 ของผลผลิตภัณฑมวลรวมแห่งชาติ สถานการณ์ที่นี่ได้รับการยกเว้นเนื่องมาจากความสำคัญของการผลิตน้ำมันที่มีมากกว่า แต่ในอียิปต์สัดส่วนก็ไม่มีแตกต่างมากนักคือร้อยละ 52 อาศัยอยู่ในชนบท และผลิตได้ร้อยละ 28 ของผลผลิตภัณฑมวลรวมแห่งชาติ ในตอนปลายของทศวรรษ 1970 ประเทศอาหรับต่างๆ ต้องสั่งเข้าอาหารบริโภคเข้ามามีจำนวนมากมาย

ความเติบโตทางเศรษฐกิจมิได้ยกระดับมาตรฐานการครองชีพอย่างที่น่าพอใจ เพราะว่าอัตราความเติบโตของประชากรเร็วกว่าที่เคยเป็น และเป็นเพราะว่าระบบการเมืองและสังคมของประเทศอาหรับส่วนใหญ่ไม่ได้ก่อให้เกิดการกระจายผลผลิตที่เท่าเทียมกัน เมื่อนำเอาประเทศอาหรับมารวมกันทั้งหมด ประชาชนทั้งสิ้นซึ่งมีมากกว่า 55 ถึง 60 ล้านคนในปี ค.ศ. 1930

และเพิ่มขึ้นไปถึงราว 90 ล้านคนในปี ค.ศ. 1960 โดยเพิ่มเป็น 179 ล้านคนในปี ค.ศ. 1979 อัตราความเจริญเติบโตตามธรรมชาติในประเทศส่วนใหญ่อยู่ระหว่างร้อยละ 2 และ 3 เหตุผลสำหรับเรื่องนี้เน้นเบื้องต้นมีได้มาจากอัตราการเกิดที่เพิ่มขึ้น ตรงกันข้าม อัตราการเกิดได้ลดลง เมื่อวิธีการของการคุมกำเนิดเริ่มแพร่หลายไปและสภาพของเมืองก็ทำให้คนหนุ่มสาวแต่งงานช้าลง เหตุผลสำคัญได้แก่ช่วงอายุคนที่เพิ่มขึ้นและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการลดลงในอัตราการตายในวัยทารก

เช่นเดียวกับแต่ก่อน การเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้ล้นเมือง ทั้งเป็นเพราะการเพิ่มประชากรเมืองตามธรรมชาติที่สูงกว่าแต่ก่อน เนื่องจากสภาพของสุขภาพพัฒนาขึ้นและเนื่องจากมีการอพยพจากชนบทเข้ามาด้วย ในตอนกลางของทศวรรษ 1970 มากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรอาหรับส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเมืองคือมากกว่าร้อยละ 50 อยู่ในคูเวต ซาอุดีอาระเบีย เลบานอน จอร์แดน และแอลจีเรีย และระหว่างร้อยละ 40 และ 50 ในอียิปต์ ตูนิเซีย ลิเบียและซีเรีย การเพิ่มประชากรเกิดขึ้นในเมืองชนบทเล็กๆและที่ใหญ่กว่าด้วย แต่เห็นได้ชัดที่สุดในเมืองหลวงและเมืองที่เป็นศูนย์กลางการค้าและอุตสาหกรรม ในตอนกลางของทศวรรษ 1970 มีเมืองอาหรับอยู่แปดเมืองที่มีประชากรมากกว่าหนึ่งล้านคนคือ ไคโร มีพลเมือง 6.4 ล้านและแบกแดดมี 3.8 ล้านคน

ลักษณะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความเป็นเมืองอย่างรวดเร็วนำไปสู่การมีขั้วทางสังคมที่ชัดเจนและมากกว่าแต่ก่อน ผู้รับประโยชน์ของความเติบโตในระยะแรกจะตกอยู่กับสมาชิกของกลุ่มผู้ปกครอง พวกนายทหาร เจ้าหน้าที่รัฐบาลที่อยู่ในตำแหน่งสูง ช่างเทคนิค นักธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้าง การส่งออกและนำเข้าหรืออุตสาหกรรมบริการ หรือมีความเกี่ยวข้องบางประการกับวิสาหกิจข้ามชาติ คนงานอุตสาหกรรมที่มีฝีมือก็ได้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์บางประการได้ด้วย โดยเฉพาะในที่ซึ่งสถานการณ์ทางการเมืองอนุญาตให้พวกเขาจัดตั้งองค์การของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประชากรส่วนอื่นๆ จะได้รับผลประโยชน์น้อยหรือไม่ได้รับเลย ในเมืองต่างๆมีประชากรที่เป็นลูกจ้างเล็กๆ นักการค้าเล็กๆ และผู้ที่ให้บริการแก่คนร่ำรวย และรอบๆพวกเขาก็มีประชากรจำนวนมากว่า ซึ่งเป็นพวกหลายๆที่ทำงานอยู่ใน 'ภาคที่ไม่เป็นทางการ' อย่างเช่นคนขายของเร่ที่ท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ หรือแรงงานจร หรือไม่มีงานทำเลย ในชนบทเจ้าของที่ดินขนาดกลางและขนาดใหญ่ในประเทศทั้งหลาย ซึ่งไม่มีการปฏิรูปที่ดินสามารถเพราะปลูกในที่ดินของพวกเขาให้มันกำไรขึ้นมาได้ เนื่องจากพวกเขามีช่องทางที่จะเข้าถึงเงินกู้ แต่ชาวไร่ชาวนาผู้ยากจนผู้เป็นเจ้าของที่ดินแต่เพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลย นั้นยากที่จะหวังว่าจะได้ปรับสภาพภาพของตนเองให้ดีขึ้นได้ แรงงานผู้อพยพในประเทศผู้ผลิตน้ำมัน อาจจะหาเงินได้มากกว่าที่เขาหวังจะได้ในประเทศของตนเอง แต่ก็ไม่มีความมั่นคงและไม่มีความเป็นไปได้ที่จะปรับสภาพภาพของพวกเขาโดยการกระทำที่ร่วมกัน พวกเขาสามารถถูก

ไล่ออกได้ตามใจชอบโดยมีคนอื่นๆรออยู่ที่จะเข้ามาแทนที่พวกเขา ในตอนปลายของทศวรรษ 1970 ดูเหมือนความเปราะบางจะมีมากขึ้น เนื่องจากพวกเขาหลายคนมิได้มาจากประเทศอาหรับอีกต่อไป แต่ถูกนำเข้ามาชั่วคราวด้วยการทำสัญญาจากตะวันออกไกลคือจากเอเชียใต้ ประเทศไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ หรือเกาหลี

รัฐบาลบางรัฐบาลภายใต้อิทธิพลของความคิดที่มีอยู่ในปัจจุบันขณะนี้ในโลกภายนอก กำลังสร้างการบริการสังคมซึ่งมีผลในการกระจายรายได้ออกไปบ้าง เช่นการก่อสร้างบ้านให้ประชาชน การบริการทางสุขภาพและการศึกษา และระบบการประกันสังคม มิใช่ประชาชนทั้งหมดจะสามารถได้รับผลกำไรจากสิ่งเหล่านี้แม้กระทั่งในประเทศที่ร่ำรวยที่สุด ในคูเวต ชาวคูเวตทั้งหมดได้รับผลประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ แต่ในส่วนของผู้ที่มิใช่ประชากรคูเวต จะได้รับน้อยกว่ามาก ในซาอุดีอาระเบียเมืองชนบทใหญ่ๆ จะมีบิต้องวิลอยู่รอบๆเมือง และหมู่บ้านก็มีได้ร่ำรวย สถานการณ์มีความยากลำบากที่สุด ในเมืองใหญ่ๆซึ่งเจริญเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วด้วยการอพยพเข้ามาและการเพิ่มขึ้นตามธรรมชาติ ถ้าหากว่า บิต้องวิล ที่นั้นถูกทำลายหมดไป บ้านราคาถูกซึ่งเข้ามาแทนที่ บิต้องวิลก็ไม่จำเป็นจะต้องดีไปกว่ามากนัก เนื่องจากขาดวัตถุดิบที่จะอำนวยความสะดวก และขาดความรู้สึกของความเป็นชุมชนซึ่งสามารถมีอยู่ในไบดอนวิล เครื่องอำนวยความสะดวกในการขนส่งสาธารณะมีความบกพร่องเกือบจะทุกหนทุกแห่ง และมีความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างผู้ที่มียานพาหนะส่วนตัว และผู้ที่ไม่มี ในเมืองส่วนใหญ่ระบบน้ำประปาและการระบายน้ำ ถูกสร้างขึ้นสำหรับชุมชนเล็กๆ แต่ไม่สามารถสนองต่อความต้องการของประชากรที่ใหญ่กว่าได้ ในกรุงไคโรระบบการระบายน้ำส่วนใหญ่ใช้การอะไรไม่ได้เลย ในคูเวตและซาอุดีอาระเบีย ปัญหาเรื่องน้ำประปาแก้ไขได้โดยการแยกเกลือออกจากน้ำทะเล เป็นวิธีการที่มีราคาแพงแต่ได้ผล

สตรีในสังคม

นี่เป็นช่วงเวลาซึ่งความสัมพันธ์ภายในสังคมอีกชนิดหนึ่งกลายมาเป็นปัญหาที่เด่นชัดขึ้นเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรี และการเปลี่ยนโครงสร้างของครอบครัวก่อให้เกิดปัญหา ไม่เฉพาะต่อผู้ปรารถนาที่จะสร้างชุมชนของชาติที่เข้มแข็งและมีสุขภาพดีเท่านั้น แต่ยังปรารถนาให้สตรีเกิดความสำนึกในสถานภาพของตนในฐานะที่เป็นสตรีอีกด้วย

สำหรับคนรุ่นก่อนๆ ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้เกิดขึ้นซึ่งจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสถานภาพของสตรีในสังคม หนึ่งในสิ่งเหล่านั้นได้แก่การแพร่หลายของการศึกษาคือ ในทุกๆประเทศแม้แต่ในสังคมที่มีลักษณะอนุรักษ์มากที่สุดของคาบสมุทรอาหรับ เวลานี้เด็กผู้หญิงไปโรงเรียนกันแล้ว ในระดับประถมของบางประเทศมีเด็กผู้หญิงจำนวนเกือบเท่ากับเด็กผู้ชายเข้า

เรียนในโรงเรียนในระดับสูงขึ้นไป สัดส่วนได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อัตราการรู้หนังสือในสตรีก็เพิ่มขึ้นถึงแม้ว่าจะยังน้อยกว่าในหมู่บ้านก็ตาม ในบางประเทศสตรีทุกคนที่เป็นคนรุ่นใหม่ล้วนแต่มีการศึกษาอย่างแท้จริง ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะเหตุผลนี้และเหตุผลอื่นๆด้วย ขอบเขตของงานที่หาได้สำหรับสตรีจึงได้ขยายขึ้นอย่างกว้างขวาง ในชนบทเมื่อผู้ชายอพยพไปยังเมืองต่างๆ หรือไปยังประเทศที่ผลิตน้ำมัน ผู้หญิงก็มักจะเป็นผู้ดูแลที่ดินและปศุสัตว์ในขณะที่ผู้ชายของครอบครัวอยู่ห่างไกลออกไป ที่ในเมือง โรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่จ้างคนงานสตรี แต่งานที่นี้ไม่มั่นคง พวกนางจะถูกจ้างหากว่าขาดแรงงานผู้ชาย แต่ในสภาพของความชบเซาทางเศรษฐกิจหรือเมื่อมีคนล้นงาน พวกนางก็จะเป็นพวกแรกที่จะถูกปลดออก สตรีที่ขาดทักษะดูเหมือนจะหางานทำในฐานะคนรับใช้ในเมืองมากขึ้น คนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นหญิงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานมาจากหมู่บ้านต่างๆ สตรีผู้มีการศึกษามีจำนวนเพิ่มขึ้นในที่ทำการของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตำแหน่งเสมียน และมีจำนวนสตรีในงานอาชีพเพิ่มขึ้น คือ นักกฎหมาย แพทย์และนักสังคมสงเคราะห์ ในบางประเทศสตรีมีจำนวนเล็กน้อย แต่ก็มีจำนวนของสตรีมากขึ้นในตำแหน่งที่รับผิดชอบสูงขึ้นในงานข้าราชการรัฐบาล นี่เป็นเรื่องเป็นจริงเช่นกันในประเทศต่างๆ อย่างเช่น ดูนีเซีย เยเมนใต้และอิรัก ซึ่งได้ใช้ความพยายามอย่างจริงจังที่จะหยุดอดีตลงและก่อให้เกิด 'สังคมสมัยใหม่' อย่างไรก็ตามทุกๆ ที่มีความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็ยังมีสตรีส่วนน้อยเท่านั้นที่ทำงานนอกบ้าน และเกือบจะทุกระดับสตรีมีข้อเสียเปรียบ ในการแข่งขันกับบุรุษ

สภาพของชีวิตในเมืองและการทำงานนอกบ้านมีผลกระทบบางประการต่อชีวิตครอบครัวและตำแหน่งแห่งที่ของสตรีในนั้น ในหมู่บ้าน การอพยพของแรงงานชายหมายถึงว่าภรรยาต้องรับผิดชอบมากขึ้นต่อครอบครัว และอาจจะต้องทำการตัดสินใจหลายอย่าง ซึ่งแต่เดิมตกอยู่กับสามี ในเมืองชนบท ครอบครัวที่ขยายออกไปไม่สามารถมีความเป็นจริงเช่นเดียวกับในหมู่บ้านได้ ภรรยาอาจมิได้อยู่ในชุมชนใหญ่ของพวกผู้หญิงกับพี่สาวน้องสาวและลูกพี่ลูกน้องภายใต้อิทธิพลของแม่ผัวของเธอ สามีและภรรยาถูกเหวี่ยงเข้ามาสู่การติดต่อกันและกันโดยตรงมากขึ้น เด็กๆ อาจไม่ได้รับการศึกษาเพื่อชีวิตทางสังคมภายในครอบครัวที่ขยายออกไปอีกต่อไป และอาจถูกสร้างขึ้นโดยโรงเรียนและท้องถิ่นอย่างมากพอๆ กับที่บ้าน การสื่อสารทางความคิดและการขยายตัวของการบริการทางการแพทย์นำไปสู่การแพร่หลายของการคุมกำเนิด ครอบครัวในเมืองนั้น เนื่องมาจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจและเนื่องมาจากความเป็นไปได้ใหม่ๆ ในชนบทเนื่องมาจากการศึกษาและการทำงาน พวกสาว ๆ จึงแต่งงานในช่วงปลายของวัยรุ่นหรือเมื่ออายุยี่สิบปีไปแล้ว มากกว่าจะแต่งงานในช่วงวัยรุ่นตอนกลาง ในท้องถิ่นและที่ทำงานการแยกกันระหว่างหญิงชายได้แตกทำลายลงไปอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ไม่เฉพาะแต่ว่าการคลุมหน้าจะมีน้อยกว่าที่เคยเป็นเท่านั้น แต่รูปแบบอื่นๆ ของการแยกบุรุษและสตรีออกจากกันก็หมดไปด้วย ในซาอุดีอาระเบียได้มีความพยายามที่จะป้องกันสิ่งนี้ การคลุมหน้ายังคงมีทั่วไปอยู่ตามท้อง

ถนน การศึกษาได้แยกออกจากกันอย่างเข้มงวด และมีการกำหนดการแยกแยะดวงของงาน พวกเขาสามารถทำงานเป็นครูหรือในคลินิกของสตรี แต่ไม่ใช่ในที่ทำงานของรัฐบาลหรือที่อื่นๆ ที่พวกเขาต้องปะปนกับพวกผู้ชาย

อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้เกิดขึ้นภายในกรอบของกฎหมายและกรอบจริยธรรม ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงไม่มีความเปลี่ยนแปลงซึ่งเชิดชูความเหนือกว่าของเพศชาย ได้มีความเปลี่ยนแปลงบางอย่างเกิดขึ้นจริงๆ ในวิธีที่กฎหมายอิสลามเกี่ยวกับสถานภาพของบุคคลได้รับการตีความ ในหมู่ประเทศอาหรับทั้งหลายมีแต่ตูนิเซียเท่านั้นที่ยกเลิกการมีภรรยาหลายคน แต่ก็กลายเป็นสิ่งที่หายากมากขึ้นในที่อื่นๆ ตัวอย่างเช่นในบางประเทศ คือตูนิเซียและอิรัก ได้กลายเป็นเรื่องง่ายสำหรับสตรีที่จะเรียกร้องเพื่อให้มีการยกเลิกการแต่งงาน แต่ทุกๆ แห่งก็ยังรักษาสีทธิของสามีที่จะหย่าภรรยาของเขาโดยไม่มีการให้เหตุผลและโดยไม่มีกระบวนการทางกฎหมายเอาไว้ สิทธิของสามีที่ถูกหย่าในการเป็นผู้ดูแลบุตรหลังจากอายุถึงจุดหนึ่งก็มิได้รับการแตะต้องเช่นกัน ในบางประเทศอายุที่น้อยที่สุดที่จะแต่งงานได้ถูกเพิ่มขึ้นไป ในบางประเทศกฎหมายมรดกก็ได้รับการตีความอีกครั้งหนึ่ง แต่ในกฎหมายเหล่านั้นไม่มีกฎหมายมรดกในแบบทางโลกยังมีอยู่หนึ่งที่ประเทศอาหรับนำเอากฎหมายทางโลกในเรื่องสถานะส่วนบุคคลเข้ามาใช้แทนกฎหมายที่มาจากชารีอะฮ์ อย่างที่เกิดขึ้นในเตอร์กี

แม้กระทั่งเมื่อกฎหมายเปลี่ยนไป ขนบประเพณีทางสังคมก็ไม่จำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนไป กฎหมายใหม่ไม่อาจถูกนำมาบังคับใช้ได้เสมอ โดยเฉพาะเมื่อกฎหมายเหล่านั้นเข้ามาต่อต้านขนบประเพณีทางสังคมที่ยังรากลึกซึ่งย่ำและรักษาอำนาจของเพศชายเอาไว้ เด็กผู้หญิงควรแต่งงานแต่เนิ่นๆ และการแต่งงานของเธอควรจัดขึ้นโดยครอบครัว และเรื่องที่ว่าภรรยาจะถูกปฏิเสธเอาอย่างง่ายยันั้นก็เป็นความคิดที่ยังรากลงอย่างมั่นคง และได้รับการเก็บรักษาไว้โดยตัวของพวกสตรีเอง แม่และแม่ยายเป็นเสาหลักของระบบนั้นอยู่บ่อยๆ สตรีจำนวนมากยังคงให้การยอมรับระบบนี้โดยหลักการ แต่ก็พยายามให้ตัวของพวกเธอเองได้รับสถานภาพที่ดีขึ้นภายในระบบนั้นด้วยการจัดการกับพวกผู้ชายของพวกเธออย่างฉลาดมากหรือน้อย ทักษะคติของพวกเธอได้แสดงออกมาตัวอย่างเช่น ในเรื่องราวของนักเขียนสตรีชาวอียิปต์ คืออะลีฟะฮ์ ริฟัต ((Alifa Rifaat) ได้บรรยายภาพของสตรีมุสลิมซึ่งชีวิตของพวกเธอยังคงถูกตัดขาดออกเป็นห่วงๆ เพราะเสียงเรียกจากหอคอยเพื่อมาละหมาดห้าเวลาเป็นประจำเอาไว้ว่า

นาง...ได้ยกมือของนางขึ้นมายังริมฝีปาก จูบประทับที่หลังมือและหน้ามือเพื่อขอบคุณต่อความเอื้อเฟื้อของพระองค์ เธอนึกเสียใจว่าสามารถจะขอบคุณพระเจ้าผู้สร้างนางได้ด้วยการใช้ท่าทางและการกล่าวคำวิงวอนอย่างนั้น ในช่วงชีวิตของอะห์มัด นางจะยืนอยู่ข้างหลังเขาเมื่อเขาทำพิธีละหมาด ทำตามความเคลื่อนไหวเมื่อเขาก้มลงแล้วก็ก้มลงกราบ ฟังถ้อยคำที่เขาท่องด้วยความยำเกรง และรู้ว่าเขาผู้นั้นอยู่ข้างหลังบุรุษที่กำลังนำละหมาดอยู่ และปฏิบัติตามการเคลื่อนไหวของเขานั้นตัวเขาเองก็ได้ทำพิธีละหมาดแล้ว... เมื่อเขาสิ้นชีวิตนางก็เลิกทำการละหมาดที่ทำอยู่เป็นประจำไปเสีย

อย่างไรก็ตาม ได้มีสตรีที่ไม่ยอมรับระบบมีจำนวนมากขึ้น พวกเธอกำลังอ้างถึงสิทธิที่จะกำหนดอัตลักษณ์ของพวกเธอเอง และนำเอาความเปลี่ยนแปลงในสถานภาพทางสังคมของพวกเธอเองที่สะท้อนให้เห็นค่านิยมใหม่ พวกเธอยังไม่อยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจ สตรีที่เป็นรัฐมนตรีหรือสมาชิกสภาผู้แทนนั้นเป็นอะไรที่มากกว่าเครื่องหมายของการเปลี่ยนแปลงเพียงน้อยนิดเท่านั้น ทรรศนะของพวกนางได้แสดงออกมาโดยอาศัยองค์การของสตรีและหนังสือพิมพ์ นอกจากนักเขียนนวนิยายสตรีแล้ว ก็ยังมีนักเขียนโต้แย้งซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีจำนวนหนึ่ง ซึ่งงานของพวกเธอได้แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวางในโลกภายนอกโดยอาศัยการแปล รวมทั้งในประเทศอาหรับเอง ฟาฏิมะฮ์ เมอร์นิสซี (Fatima Mernissi) ชาวโมร็อกโกในหนังสือชื่อ *‘พ้นจากผ้าคลุมหน้า’ (Beyond the Veil)* ได้โต้แย้งว่าความไม่เท่าเทียมกันทางเพศนั้นขึ้นอยู่กับหรืออย่างถูกแก้ตัวด้วยทรรศนะเฉพาะของอิสลามที่ว่า สตรีมีอำนาจที่เต็มไปด้วยอันตราย ซึ่งจะต้องยับยั้งเอาไว้ เธอแนะนำว่าเป็นทรรศนะที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชาติที่เป็นเอกราชในโลกสมัยใหม่

เป็นความจริงที่ว่าได้มีปรากฏการณ์อย่างหนึ่งเกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษของ ค.ศ. 1970 และในตอนต้นทศวรรษของ ค.ศ. 1980 ซึ่งดูเหมือนจะแสดงแนวโน้มตรงกันข้ามให้เห็นบนท้องถนนและสถานที่ทำงานต่างๆ โดยเฉพาะในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย และได้มีส่วนของสตรีสาวจำนวนมากขึ้นที่ถึงหากว่าจะไม่คลุมหน้าก็จะคลุมศีรษะของเธอ และหลีกเลี่ยงการมั่วสุมทางสังคมและการงานอาชีพกับบุรุษ จากสิ่งที่อาจดูเหมือนเป็นเรื่องที่ขัดแย้งกัน นี่เป็นเครื่องหมายแห่งการยืนยันถึงอัตลักษณ์ของพวกเธอเองมากกว่าที่จะยืนยันอำนาจของเพศชาย บรรดาผู้ที่ใช้แนวทางนี้ บ่อยครั้งมิได้มาจากครอบครัวที่มีกฎเกณฑ์ของการแยกกันระหว่างชายและหญิง แต่กระทำขึ้นจากการเลือกที่จงใจ ซึ่งพุ่งขึ้นมาจากทรรศนะบางประการในสิ่งที่สังคมอิสลามควรจะเป็น และเป็นการกระทำที่ในระดับหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากทรรศนะหนึ่งของการปฏิวัติอิสลาม ไม่ว่าทัศนคติดังกล่าวจะมาจากแรงผลักดันอะไรก็ตาม ในระยะยาวมันก็จะเสริมกำลังแก่ทรรศนะในเรื่องที่ทางของสตรีในสังคมตามแบบเก่า

มรดกกับการฟื้นฟู

เหตุการณ์ต่างๆ ในปี ค.ศ. 1967 และกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ตามเหตุการณ์เหล่านั้น มาก่อให้เกิดความตึงเครียดมากขึ้นซึ่งรบกวนจิตใจ คือความรู้สึกว่าโลกกำลังทำอะไรผิด ซึ่งได้แสดงออกมาแล้วในบทกวีแห่งทศวรรษของ ค.ศ. 1950 และทศวรรษของ ค.ศ. 1960 ความฟ่ายแพ้ในปี ค.ศ. 1967 ถูกพิจารณาอย่างกว้างขวางว่ามีได้เป็นแค่ความฟ่ายแพ้ทางทหารเท่านั้นแต่ยังเป็นการตัดสินใจทางด้านศีลธรรมชนิดหนึ่งด้วย หากว่าชาวอาหรับต้องมาฟ่ายแพ้อย่างรวดเร็วอย่างสิ้นเชิงและโดยเปิดเผยแก่คนทั่วไปเช่นนั้นแล้ว มันจะไม่ใช่เครื่องหมายที่แสดงออกหรือว่า

มีบางสิ่งบางอย่างที่เฝ้าอยู่ในสังคมของพวกเขา และในระบบศีลธรรมซึ่งพวกเขาแสดงออกมา? ยุคสมัยแห่งการต่อสู้แย่งชิงวีรบุรุษเพื่อเอกราชได้จบลงไปแล้ว การต่อสู้นั้นไม่อาจรวมประเทศอาหรับหรือประชาชนในประเทศหนึ่งประเทศใดได้อีกต่อไป และไม่อาจจะตำหนิความล้มเหลวและความบกพร่องต่างๆได้อย่างเต็มที่ได้อีกต่อไปว่าเป็นเพราะอำนาจและการแทรกแซงของคนต่างชาติอย่างเช่นในอดีต

ในหมู่ชายและหญิงผู้มีการศึกษาและผู้ครุ่นคิด ได้มีความรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางในสังคมของพวกเขา และถึงแนวทางซึ่งสถานภาพของพวกเขาเองได้รับผลกระทบจากสิ่งเหล่านั้น การเพิ่มขึ้นของประชากร ความเจริญเติบโตของเมืองต่างๆ การขยายตัวด้านการศึกษาของประชากร และสื่อสารมวลชนกำลังนำเอาสิ่งใหม่ๆมาสู่การอภิปรายในเรื่องกิจการสาธารณะเป็นเสียงซึ่งแสดงถึงความมั่นใจ ความทุกข์โศกและความหวังของมันเป็นด้วยภาษาดั้งเดิม สิ่งเหล่านี้ในทางกลับกันได้ปลุกเร้าความรู้สึกสำนึกในหมู่ผู้มีการศึกษาว่า มีช่องว่างอยู่ระหว่างพวกเขากับมวลชน และก่อให้เกิดปัญหาของการสื่อสารขึ้นคือ ทำอย่างไรที่ชนชั้นนำผู้มีความรู้จะพูดกับมวลชนหรือพูดในนามของพวกเขา? เบื้องหลังสิ่งเหล่านั้นมีปัญหาอีกอย่างหนึ่งวางอยู่ นั่นคือปัญหาเรื่องเอกลักษณ์ อะไรคือพันธะด้านจริยธรรมระหว่างทั้งสองฝ่ายนี้อยู่ในสิ่งที่พวกเขาอ้างว่าเป็นชุมชนทางสังคมและทางการเมือง?

ในขอบเขตอันกว้างขวาง ปัญหาของเอกลักษณ์ได้ถูกแสดงออกมาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมรดกแห่งอดีตและความจำเป็นของปัจจุบัน ชาวอาหรับควรจะไปตามแนวทางซึ่งชีดมาให้พวกเขาจากภายนอก หรือว่าพวกเขาสามารถจะพบได้ในความเชื่อและวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของพวกเขาเอง ซึ่งตกทอดลงมาเป็นค่านิยมที่สามารถมอบทิศทางให้แก่พวกเขาในโลกสมัยใหม่? ปัญหาดังกล่าวทำให้เป็นที่ชัดเจนถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างปัญหาของเอกลักษณ์และความเป็นเอกราช หากค่านิยมซึ่งสังคมต้องอยู่ด้วยถูกนำเอามาจากภายนอก มันจะไม่ได้แสดงให้เห็นว่าพวกเขาจะต้องพึ่งพิงโลกภายนอกเป็นการถาวรหรือ? โดยเฉพาะขึ้นไปอีกคือต้องพึ่งพิงยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ และการพึ่งพิงทางวัฒนธรรมจะไม่นำมาซึ่งการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจและการเมืองด้วยดอกหรือ? จุดนี้ได้ถูกจุดประกายขึ้นอย่างแรงโดยญะลาล อะมิน (Galal Amin – เกิดปี ค.ศ. 1935) ในหนังสือชื่อ *มิหนัต อัล-อิคติกอด วะ-ชะกอพะยฟี มิสร์* (*Mihnat al-iqtisad wa'l-thaqafa-fi Misr* หรือชะตากรรมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในอียิปต์) อันเป็นหนังสือที่พยายามย้อนความเชื่อมโยงระหว่างอินฟิญาะฮ์กับวิกฤติการณ์ทางวัฒนธรรม เขากล่าวว่าชาวอียิปต์และประชาชนชาวอาหรับอื่นๆ ได้สูญเสียความมั่นใจในตัวของพวกเขาเองไปแล้ว อินฟิญาะฮ์ และความจริงแล้วคือความเคลื่อนไหวทั้งหมดของเหตุการณ์ต่างๆ นับตั้งแต่การปฏิวัติอียิปต์ในปี ค.ศ. 1952 นั้น ขึ้นอยู่กับพื้นฐานที่ไม่มั่นคงคือค่านิยมปลอมๆของสังคมบริโภคนิยมในชีวิตทางเศรษฐกิจ การครอบครองของชนชั้นนำแทนที่จะเป็นผู้รัก

ชาติที่จงรักภักดีอย่างแท้จริง ชาวอียิปต์ได้รับเอาอะไรก็ตามที่คนต่างชาติซึ่งชนพวกเขาเข้ามา โดยคิดว่าเป็นสิ่งที่พวกเขาต้องการ และนี่ทำให้เกิดการฟุ้งเฟ้อที่ถาวร การที่จะมีความแข็งแกร่ง ชีวิตทางการเมืองและเศรษฐกิจของพวกเขาควรจะมาจากค่านิยมทางศีลธรรมของพวกเขาเอง ซึ่งตัวของพวกเขาไม่อาจมีพื้นฐานยกเว้นแต่ในเรื่องศาสนา

ในแบบที่ค่อนข้างจะคล้ายคลึงกันนี้ มีนักเขียนชาวอียิปต์อีกคนหนึ่งคือหะซัน หะนาฟี (Hasan Hanafi) ได้เขียนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมรดกดั้งเดิมและความจำเป็นสำหรับการฟื้นฟู ชาวอาหรับก็เหมือนมนุษย์คนอื่นๆ ที่ถูกดักอยู่ในการปฏิวัติทางเศรษฐกิจ ซึ่งไม่อาจดำเนินไปได้ตลอดยกเว้นจะต้องมี ‘การปฏิวัติมนุษย์’ นี่มิได้เกี่ยวกับการละทิ้งมรดกของอดีต ซึ่งชาวอาหรับมีความรับผิดชอบอยู่ไม่น้อยไปกว่าที่พวกเขาต้องมีความรับผิดชอบต่อ ‘ประชาชน ที่ดิน และทรัพย์สิน’ แต่ควรจะถูกต้องความใหม่ ‘ตามความต้องการของยุคสมัย’ มากกว่าและเปลี่ยนมาเป็นอุดมการณ์ ซึ่งสามารถก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ ผู้ยึดติดอย่างตาบอดอยู่กับชนบประเพณีและตาบอดกับประติษฐกรรมใหม่ๆ นั่นคือผู้ที่บกร่องทั้งคู่ ฝ่ายแรกเป็นเพราะมันไม่สามารถให้คำตอบกับปัญหาในปัจจุบันได้ และฝ่ายหลังเป็นเพราะมันไม่สามารถเคลื่อนไหวมวลชน ได้เพราะถูกแสดงออกมาในภาษาที่แปลกแยกไปจากภาษาที่พวกเขาเข้าใจ สิ่งที่ต้องการได้แก่การปฏิรูปความคิดทางศาสนาบางอย่าง ซึ่งจะให้คำนิยามใหม่แก่มวลประชาชนถึงเรื่องตัวของพวกเขาเอง และพรรคหัวปฏิวัติซึ่งจะสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติ และเปลี่ยนแปลงแบบอย่างของพฤติกรรมร่วมกัน

ส่วนใหญ่แห่งความคิดร่วมสมัยของชาวอาหรับ วนเวียนอยู่รอบๆ อันตรายสองด้านของอดีตและปัจจุบัน และนักเขียนบางคนได้ใช้ความพยายามอย่างกล้าหาญที่จะแก้ปัญหา คำตอบที่ให้ไว้โดยนักปรัชญาชาวซีเรียชื่อศอดิก ญะลาล อัล-อัซม์ (Sadiq Jalal al-'Azm – เกิดปี ค.ศ. 1934) เกิดจากการปฏิเสธความคิดทางศาสนาอย่างสิ้นเชิง เขากล่าวว่ามันเป็นสิ่งเท็จในตัว ของมันเอง และเข้ากันไม่ได้กับความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ที่แท้จริง ในทรรศนะเรื่องความรู้คืออะไรและวิธีการของความรู้ที่จะบรรลุถึงความจริงแท้ ไม่มีทางที่จะประนีประนอมกับมันได้ เป็นไปไม่ได้ที่จะเชื่อในความจริงตามตัวอักษรของกุรอาน และหากว่าบางส่วนของกุรอานถูกละทิ้งแล้ว ข้ออ้างที่ว่ามันเป็นถ้อยคำของพระเจ้าเป็นเจ้าก็จะต้องถูกปฏิเสธ ความคิดทางศาสนา มิได้เป็นเท็จเท่านั้นแต่ยังเป็นอันตรายอีกด้วย มันค้ำจุนระเบียบสังคมที่มีอยู่และบรรดาผู้ที่ควบคุมระเบียบเหล่านั้น ดังนั้นจึงกีดกันขบวนการที่แท้จริงของการปลดปล่อยทางสังคมและการเมือง

นักเขียนอื่นๆ อีกสองสามคนอาจใช้จุดยืนนี้ แต่ที่แพร่หลายออกไปไกลกว่าได้แก่แนวโน้มที่จะเปลี่ยนร่างแห่งความเชื่อทางศาสนาไปเป็นร่างแห่งวัฒนธรรมที่ตกทอดมา และดังนั้นจึงเป็นการเปลี่ยนมันไปสู่การเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้การปฏิบัติที่พินิจพิเคราะห์ สำหรับหิซาม ญะอิด

(Hisham Djait - เกิดปี ค.ศ. 1935) ชาวตูนิเซีย นั้น เอกลักษณ์แห่งชีวิตมนุษย์ซึ่งส่งผ่านมาทางท่านศาสดามุฮัมมัดและความรักความภักดี ซึ่งรวมกันอยู่รอบๆท่านมาเป็นศตวรรษๆ แล้วนั้นควรจะได้รับการถนอมกล่อมเกลี้ยงไว้ และทั้งสองประการควรจะได้รับปกป้องโดยรัฐ อย่างไรก็ตาม สถาบันทางสังคมและกฎหมายควรแยกออกจากศาสนาทั้งหมด และวางอยู่บนหลักการ ‘มนุษยธรรม’ พลเมืองแต่ละคนควรจะเป็นอิสระ สามารถละทิ้งศาสนาที่ตกทอดมาของเขาได้ถ้าหากว่าเขาต้องการดังนั้น

เราต้องการลักษณะทางโลก แต่เป็นทางโลกซึ่งไม่เป็นปฏิปักษ์ต่ออิสลาม และมีได้ดังเอาแรงเคลื่อนไหวมาจากความรู้สึกต่อต้านอิสลาม ในการเดินทางที่เจ็บปวดของเรา เราได้รักษาแก่นแท้แห่งความศรัทธาอันเป็นความอ่อนโยนอันลึกซึ้ง และมีอาจถอนรากถอนโคนได้ที่มีต่อศาสนานี้ ซึ่งได้ให้แสงสว่างแห่งปฐมวีย์ของเรา และเป็นทางนำอันแรกของเราไปสู่ความดีงาม และการค้นพบพระผู้ทรงสมบูรณ์ญาณสิทธิราช ลักษณะทางโลกของเราพบความจำกัดของมันในการยอมรับความสัมพันธ์อันจำเป็นระหว่างรัฐ ส่วนประกอบบางประการแห่งพฤติกรรมทางศีลธรรมและสังคม โครงสร้างแห่งบุคลิกลักษณะส่วนรวมและความศรัทธาในอิสลาม และในความเป็นอยู่ของพวกเราเพื่อรักษาศาสนานี้ไว้ และเพื่อจะได้ปฏิรูปมัน การปฏิรูปไม่ควรกระทำเพื่อต่อต้านศาสนา มันควรถูกทำขึ้นในเวลาหนึ่งเดียวกันโดยศาสนา ในศาสนา แต่มีอิสระจากศาสนา

สำหรับนักเขียนชาวมัชริบคนอื่น คือ अबดุลลอฮ์ ลารอย (Abdullah Laroui) นั้น การนิยามใหม่ทั้งอดีตและปัจจุบันเป็นเรื่องจำเป็น สิ่งที่เป็นความต้องการได้แก่ความเข้าใจในประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง เพื่อ ‘เป็นเจ้าของอดีตของพวกเขา’ โดยอาศัยความเข้าใจถึงสาเหตุและแนวทางซึ่งสิ่งต่างๆ ได้เกิดมาจากอีกสิ่งหนึ่ง นอกเหนือจากนั้น ‘ลัทธิประวัติศาสตร์นิยม’ ที่แท้จริงก็เป็นเรื่องจำเป็น นั่นก็คือความเต็มใจที่จะไปให้เห็นอดีต ที่จะนำเอาสิ่งที่จำเป็นมาจากนั้นโดย ‘การวิพากษ์วิจารณ์วัฒนธรรมภาษาและประเพณีอย่างรุนแรง’ และใช้มันเพื่อสร้างอนาคตใหม่ กระบวนการแห่งความเข้าใจอย่างลึกซึ้งนี้ในตัวเองไม่สามารถให้ทิศทางสำหรับอนาคตได้ มันจำเป็นที่จะต้องถูกนำไปโดยความคิดที่มีชีวิตชีวาของยุคสมัยนั้นๆ โดยเฉพาะก็คือโดยลัทธิมาร์กซิสต์ถ้ามีความเข้าใจอย่างถูกต้อง ด้วยความรู้สึกที่ว่าประวัติศาสตร์ย่อมมีทิศทางและเคลื่อนไหวไปในขั้นตอนต่างๆ มุ่งไปสู่จุดหมาย มันสามารถจะทำให้เกิดความเข้าใจอันลึกซึ้งซึ่งอดีตสามารถรวมตัวเข้ากับมันแล้วกลายเป็นระบบความคิดและการกระทำใหม่ได้

ในอีกปลายหนึ่งของการวิเคราะห์ได้แก่ ผู้ที่เชื่อว่ามรดกอิสลามในตัวของมันเองนั้นสามารถให้พื้นฐานสำหรับชีวิตในปัจจุบันได้และมีแต่อิสลามเท่านั้นที่จะทำได้ เพราะว่ามันมาจากถ้อยคำของพระผู้เป็นเจ้า นี่เป็นทัศนคติที่ได้ถูกแสดงออกมาอย่างแหลมคมมากขึ้นโดยคนบางคนที่ยึดมั่นอยู่กับกลุ่มภราดรภาพมุสลิมในอียิปต์และที่อื่นๆ ในขบวนการดังกล่าวซึ่งเกิดขึ้นในทศวรรษของ ค.ศ. 1960 นั้น ได้มีช่วงบางช่วงคือผู้นำและสมาชิกบางคนมีความเต็มใจที่จะ

ทำการประนีประนอมกับผู้มีอำนาจ และเต็มใจที่จะยอมรับรัฐบาลที่กำลังมีอยู่ อย่างน้อยก็ในเวลาปัจจุบัน ด้วยความหวังว่าการทำเช่นนี้จะทำให้พวกเขามีอิทธิพลเหนือนโยบาย อย่างไรก็ตามคนอื่น ๆ ได้เคลื่อนไปในทิศทางตรงกันข้ามคือ ปฏิเสธทุกรูปแบบของสังคมอย่างสิ้นเชิง ยกเว้นสิ่งที่เป็นอิสลามทั้งหมด ในงานที่ถูกตีพิมพ์ในระยะต้นๆ ในปี ค.ศ. 1964 คือเรื่อง *มะอาลิม ฟิฏอริก (Ma'alim fi'l-tariq – ป้ายชี้ทาง)* ชัยยิด กุฎบ์ (Sayyid Qutb) ได้นิยามสังคมอิสลามที่แท้จริงด้วยความหมายที่ไม่ประนีประนอม มันเป็นถ้อยคำซึ่งยอมรับอำนาจอธิปไตยของพระเจ้า เป็นเจ้า กล่าวคือถือว่ากูรานเป็นที่มาของทางนำทั้งหมดแก่ชีวิตของมนุษย์ เพราะว่ากูรานเท่านั้น ที่สามารถก่อให้เกิดระบบของจริยธรรมและกฎหมายซึ่งตอบสนองธรรมชาติแห่งความเป็นจริง สังคมอื่นๆ ทุกสังคมเป็นสังคมแห่ง *ญะฮิลียะฮ์* (ความไม่รู้ถึงสัจธรรมของศาสนา) ไม่ว่าหลักการของมันจะเป็นอย่างไรก็ตาม ไม่ว่าพวกเขาจะเป็นคอมมิวนิสต์ ทุนนิยม ชาตินิยม ขึ้นอยู่กับศาสนาอื่นๆ ที่จอมปลอมหรืออ้างว่าเป็นมุสลิม แต่ไม่เชื่อฟังกฎหมาย *ชารีอะฮ์* ความเป็นผู้นำของคนตะวันตกในโลกมนุษย์กำลังจะจบลง ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะอารยธรรมของชาวตะวันตกต้องล้มละลายลงทางวัตถุ หรือสูญเสียความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจหรือทหารของมันไป แต่เป็นเพราะระเบียบของตะวันตกเข้ามามีบทบาทและมีได้มีรากเหง้าแห่ง 'ค่านิยม' ซึ่งทำให้มันมีความเหนือกว่า... การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ได้ทำให้บทบาทของมันหายไป เช่นเดียวกับ 'ลัทธิชาตินิยม' และชุมชนที่ถูกจำกัดด้วยเส้นเขตแดน ซึ่งเจริญเติบโตในสมัยของมัน... การกลับมาของอิสลามได้มาถึงแล้ว

ชัยยิด กุฎบ์ (Sayyid Qutb) ได้ประกาศว่าหนทางแห่งการสร้างสังคมมุสลิมที่แท้จริงนั้น เริ่มต้นจากความมุ่งมั่นของปัจเจกบุคคลที่เปลี่ยนรูปไปเป็นภาพพจน์อันมีชีวิตชีวาอยู่ในหัวใจและรวมตัวเข้าไปในรายการของการกระทำ บรรดาผู้ที่ยอมรับรายการนี้จะสร้างกองระวังหน้าของนักต่อสู้ผู้ศรัทธาโดยใช้ทุกวิถีทางรวมทั้งการ *ญิฮาด* ซึ่งไม่ควรจะกระทำไปจนกว่านักต่อสู้ผู้นั้นจะมีความบริสุทธิ์ภายในแล้ว ครั้นแล้วก็ควรจะดำเนินการไปหากจำเป็น มิใช่เพื่อการป้องกันตัวเท่านั้น แต่เพื่อทำลายการเคารพพระเจ้าจอมปลอมทั้งหลาย และกำจัดอุปสรรคทั้งมวลซึ่งกีดกันมนุษย์จากการยอมรับอิสลาม การต่อสู้ควรจะมุ่งที่จะสร้างสังคมมุสลิมสากลซึ่งจักไม่มีความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ และเป็นสากล 'ยุคสมัยของตะวันตกได้จบสิ้นลงไปแล้ว' มันไม่สามารถให้คุณค่าอันเป็นที่ต้องการสำหรับค้ำจุนอารยธรรมวัตถุนิยมใหม่ได้ มีแต่อิสลามเท่านั้นที่ให้ความหวังต่อโลก

ความหมายแห่งคำสอนเช่นนั้น หากนำมาใช้อย่างเอาจริงเอาจัง จะส่งผลยาวไกล สิ่งที่ทำให้สมาชิกของกลุ่มภราดรภาพมุสลิมซึ่งสนับสนุนชัยยิด กุฎบ์ มุ่งสู่การต่อต้านรัฐบาลของอับดุลนาซีร ตัวของกุฎบ์เองจึงถูกจับ ถูกสอบสวนและถูกประหารชีวิตในปี ค.ศ. 1966 ในศตวรรษที่ตามมา มีกลุ่มต่างๆ ที่ออกมาจากขบวนการภราดรภาพมุสลิม ได้ปฏิบัติตามคำสอนของเขาตามตัวอักษรที่ว่า ขั้นตอนแรกในการก่อตั้งสังคมอิสลามก็คือ การถอนตัวออกจากสังคมแห่ง *ญะฮิลียะฮ์* เพื่อมีชีวิตอยู่ตามกฎหมาย *ชารีอะฮ์* ทำจิตใจให้บริสุทธิ์และสร้างแกนของนัก

ต่อสู้ที่อุทิศตน กลุ่มดังกล่าวได้ถูกเตรียมขึ้นเพื่อความรุนแรงและการเป็นผู้สละชีวิตเพื่อศาสนา สิ่งนี้ได้แสดงให้เห็นเมื่อสมาชิกคนหนึ่งของพวกเขาสังหารประธานาธิบดีชาติในปี ค.ศ. 1981 และเมื่อขบวนการภราดรภาพมุสลิมในซีเรียพยายามจะโค่นล้มรัฐบาลของประธานาธิบดีฮาฟิซ อัล-อัสซาดในปีต่อมา

บางแห่งในตอนกลางของการวิเคราะห์นี้ ยังมีผู้ที่เชื่อว่าอิสลามเป็นอะไรที่มากกว่าวัฒนธรรม นั่นคือ มันเป็นพระดำรัสของพระเจ้าเป็นเจ้าที่เปิดเผยมาให้ แต่จะต้องมีความเข้าใจอย่างถูกต้องและหลักศีลธรรมทางสังคมและกฎหมายที่มาจากพระดำรัสนั้น สามารถนำมาใช้เพื่อทำให้เป็นพื้นฐานทางศีลธรรมของสังคมสมัยใหม่ได้ ทศนคติของนักปฏิรูปนี้มีอยู่หลายรูปแบบ พวกอนุรักษนิยมแห่งสำนักคิดวะหะบี (Wahhabi school) ในซาอุดีอาระเบียและที่อื่นๆ เชื่อว่าประมวลของกฎหมายที่มีอยู่อาจเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ และอย่างระมัดระวังไปเป็นระบบที่มีความพอเพียงสำหรับความต้องการของชีวิตสมัยใหม่ บางคนก็คิดว่ามีแต่กุรอานเท่านั้นที่ศักดิ์สิทธิ์และสามารถนำไปใช้ได้ว่าเป็นอิสระ ในฐานะที่เป็นพื้นฐานแห่งกฎหมายใหม่ บางคนเชื่อว่าการตีความกุรอานที่ถูกต้องเป็นของพวกเขาซูฟี (Sufis) และการอุทิศตนในแบบลับๆ เป็นส่วนตัวนั้น สอดคล้องกับองค์การของสังคมที่อยู่ในเส้นทางทางโลกไม่มากนักน้อย

ได้มีความพยายามอยู่บ้างเพื่อแสดงให้เห็นว่าระบบกฎหมายและศีลธรรมใหม่นั้นสามารถอนุมานมาจากกุรอานและหะดีษในแนวทางที่รับผิดชอบอาจหาญ ในชุดานศอดิก อัล-มะห์ดี (Sadiq al-Mahdi – เกิดปี ค.ศ. 1936) หลานปู่ของผู้นำทางศาสนาในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า และตัวเขาเองก็เป็นผู้นำทางการเมืองที่สำคัญ ยืนยันว่ามีความจำเป็นที่จะมีแบบใหม่แห่งความคิดทางศาสนา ซึ่งจะนำเอาชาวรีอะฮ์ออกมาจากกุรอานและหะดีษ ซึ่งจะดัดแปลงมาใช้เพื่อความจำเป็นของโลกสมัยใหม่ได้ บางทีความพยายามที่มีเหตุผลและความระมัดระวังมากที่สุดก็คือ ความพยายามที่จะกล่าวถึงหลักการของหลักกฎหมายใหม่นั้นมาจากภายนอกโลกอาหรับคือจากนักวิชาการชาวปากีสถาน ฟัซลุลเราะห์มาน (Fazlur Rahman – ค.ศ. 1919-88) ในความพยายามที่จะจัดหารักษา ‘ความตระหนักทางจิตวิญญาณ’ ของมุสลิมในปัจจุบันนี้ เขาได้แนะนำถึงวิธีตีความกุรอานซึ่งเขาอ้างว่าเป็นความแท้จริงต่อจิตวิญญาณของอิสลาม แต่มีไว้สำหรับความจำเป็นของชีวิตสมัยใหม่ กุรอานเป็น ‘การขานรับของพระเจ้าเป็นเจ้าโดยผ่านความคิดของท่านศาสดาไปสู่สถานการณ์ทางศีลธรรม-สังคมของดินแดนอาระเบียของท่านศาสดา’ เพื่อที่จะใช้คำสอนของกุรอานต่อสถานการณ์ทางศีลธรรมและสังคมแห่งยุคสมัยต่างๆ มีความจำเป็นที่กลั่นเอาหลักการทั่วไป ซึ่งฝังอยู่ในนั้นออกมาจาก ‘การขานรับจากพระเจ้าเป็นเจ้า’ นี่สามารถเกิดขึ้นได้โดยการศึกษาสถานการณ์เฉพาะ ซึ่งการตอบรับได้ถูกเปิดเผยลงมาและกระทำเช่นนั้นโดยอาศัยความเข้าใจในกุรอานเป็นเอกภาพ เมื่อหลักการทั่วไปได้ถูกกลั่นออกมาแล้ว มันก็ควรจะถูกใช้อย่างชัดเจนและความเข้าใจที่พิถีพิถันในสถานการณ์

เฉพาะ ในการอ้างถึงข้อแนะนำซึ่งจำเป็นอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นการตีความที่เหมาะสมของอิสลามจึงเป็นการตีความด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งเคลื่อนไหวด้วยความแม่นยำจากอดีตถึงอนาคต และวกกลับมาอีกครั้ง และสิ่งนี้จึงเป็นการเรียกร้องให้มีการศึกษาศาสนาแบบใหม่

ความมั่นคงของระบบปกครอง

ผู้สังเกตการณ์ประเทศอาหรับต่างๆ ในทศวรรษของ ค.ศ. 1980 คนหนึ่งจะได้พบสังคมต่างๆ ซึ่งพันธะของวัฒนธรรมซึ่งมีความเข้มแข็งและบางที่อาจจะเข้มแข็งเพิ่มขึ้นอย่างที่เป็นอยู่ แต่มีได้ก่อให้เกิดเอกภาพทางการเมือง ณ ที่ซึ่งความมั่งคั่งที่เพิ่มขึ้นแต่กระจายออกไปอย่างไม่สม่ำเสมอไปสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจบางชนิด แต่ยังนำไปสู่ช่องว่างอันกว้างขวางระหว่างผู้ที่ได้รับผลกำไรมากที่สุดจากความเจริญนั้นกับผู้ที่ไม่ได้รับ ในเมืองต่างๆ ที่มีประชากรล้นเมืองและในชนบท ซึ่งสตรีบางคนกำลังมีความสำคัญมากขึ้นในสถานภาพอันเป็นรองของพวกเขาในโลกส่วนตัวและโลกสาธารณะ ณ ที่ซึ่งมวลชนในเมืองกำลังเรียกร้องในปัญหาของความยุติธรรมของระเบียบทางสังคม และความชอบธรรมของรัฐบาลที่มาจากกันบั้งแห่งมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง และชนชั้นนำผู้มีการศึกษากำลังแสดงให้เห็นความระส่ำระสายอันลึกซึ้งทางจิตใจ

อย่างไรก็ตามผู้สังเกตการณ์ผู้นั้นก็คงจะได้สังเกตเห็นสิ่งอื่นๆ บางอย่างซึ่งในทุกสถานการณ์อาจจะทำให้เขาแปลกใจด้วย นั่นคือความมั่นคงของระบบการปกครองทางการเมือง ถึงแม้ว่าจะมีผู้คิดอยู่บ่อยๆ ว่าประเทศอาหรับมีความไม่มั่นคงทางการเมืองก็ตาม อันที่จริงนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยในลักษณะทั่วไปของการปกครองหรือทิศทางของนโยบายนับตั้งแต่ตอนปลายของทศวรรษของ ค.ศ. 1960 มาถึง แม้ว่าจะได้มีความเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลากรก็ตาม ในซาอุดีอาระเบีย รัฐแถบอ่าวคือจอร์แดน ตูนิเซียและโมร็อกโก ไม่มีความเปลี่ยนแปลงที่มากมายใดๆ ในช่วงคนรุ่นหนึ่งหรือมากกว่านั้น ในแอลจีเรียความเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1965 ในลิเบีย ชูตาน เยเมนใต้และอิรัก กลุ่มซึ่งยังอยู่ในอำนาจมาจนกระทั่งถึงทศวรรษของ ค.ศ. 1980 ได้เข้ามามีอำนาจเมื่อปี ค.ศ. 1969 และในซีเรียในปี ค.ศ. 1970 ในอียิปต์ก็เช่นกัน การเปลี่ยนแปลงจากประธานาธิบดีซาดัตในปี ค.ศ. 1970 ซึ่งแต่แรกดูจะเหมือนกับการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลภายในกลุ่มผู้ปกครองที่ต่อเนื่องกันไปในั้น ในไม่ช้าก็ออกมาเป็นสัญลักษณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงทิศทาง เฉพาะในสามประเทศเท่านั้นที่ทศวรรษของ ค.ศ. 1970 เป็นทศวรรษแห่งความระส่ำระสาย ได้แก่ เยเมนใต้ ซึ่งมีความขัดแย้งภายในพรรคของผู้ปกครอง เยเมนเหนือที่ความเปลี่ยนแปลงของรัฐบาลที่ค่อนข้างจะเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ยังไม่ลงเอย ที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1974 และเลบานอน ซึ่งยังคงอยู่ในสภาวะของสงครามกลางเมืองและความระส่ำระสายตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 เป็นต้นไป

ลักษณะขัดกันที่ปรากฏให้เห็นในรัฐบาลที่มั่นคงและยืนนานอันเป็นสังคมที่มีความเดือดร้อนอย่างลึกกล้านั้นมีค่าควรแก่การพิจารณา ถึงแม้ว่าในตอนท้ายสุดมันอาจจะกลายเป็นสิ่งที่ขัดกันก็ได้ หากจะยืมและรับเอาความคิดจากอิบนุ ค็อลดูน (Ibn Khaldun) มาใช้ ก็อาจจะได้ว่าความมั่นคงของการปกครองทางการเมืองนั้น ขึ้นอยู่กับส่วนผสมของปัจจัยสามอย่าง มันจะมีความมั่นคงเมื่อผู้ปกครองที่สามัคคีกันสามารถเชื่อมต่อผลประโยชน์ของตนกับผู้คนที่มีอำนาจในสังคมได้ และเมื่อความเป็นพันธมิตรแห่งผลประโยชน์ถูกแสดงออกมาในความคิดทางการเมืองซึ่งทำให้อำนาจของผู้ปกครองดูชอบธรรมในสายตาของสังคม หรืออย่างน้อยก็ในส่วนของที่สำคัญของสังคม

ความสามัคคีและความยืนนานของรัฐบาลต่าง ๆ นั้น ส่วนหนึ่งสามารถอธิบายได้ในทางที่กระจ่างชัด รัฐบาลต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้มีวิถีทางแห่งการควบคุมและการปราบปรามตามอำนาจจัดการของพวกเขาอย่างไม่เคยมีในอดีต เช่นงานข่าวกรองและการรักษาความมั่นคง กองทัพต่าง ๆ ในบางแห่งก็มีกองกำลังทหารรับจ้างที่ถูกเกณฑ์มาจากภายนอก ถ้าพวกเขาต้องการและถ้าเครื่องมือของการปราบปรามมิได้พังคามือไปเสียก่อน พวกเขาก็สามารถบดขยี้ขบวนการแข็งข้อใดๆได้ ไม่ว่าจะต้องเสียค่าใช้จ่ายแค่ไหน จะมีการยับยั้งแต่เพียงอย่างเดียวคือ เมื่อเครื่องมืออันนี้ได้อยู่นิ่งเฉยเสียโดยสิ้นเชิง และอาจหันมาต่อต้านผู้นำหรือปลดผู้นำออกไปได้อย่างเช่นที่ได้เกิดขึ้นในอิหร่านต่อหน้าการลุกฮือของประชาชนทั้งมวลในปี ค.ศ. 1979-80 รัฐบาลยังมีการควบคุมโดยตรงเหนือสังคมทั้งหมด อย่างไม่มีรัฐบาลในอดีตเคยมีมาก่อน ตอนแรกนักปฏิรูปสมัยออกโตมาน และหลังจากนั้น ผู้ปกครองอาณานิคมก็ได้ขยายอำนาจของรัฐบาลให้ไปไกลเกินเมืองต่างๆและดินแดนหลังฝั่งทะเลที่ต้องพึ่งพิงพวกเขา ไปจนถึงส่วนที่อยู่ห่างไกลที่สุดของชนบท ในหุบเขาและทุ่งหญ้า ในอดีต อำนาจได้ถูกใช้ในส่วนที่อยู่ห่างไกลเหล่านี้ด้วยการจัดการทางการเมืองของผู้มีอำนาจที่อยู่ระหว่างกลาง เจ้าแห่งหุบเขา ผู้นำเผ่าหรือผู้เป็นเชื้อสายของนักบุญ บัดนี้มันได้ถูกใช้ไปโดยการควบคุมโดยตรงของข้าราชการ ซึ่งได้ขยายมือไม้ของรัฐบาลไปยังหมู่บ้านทุกแห่ง และเกือบจะทุกๆบ้านหรือกระท่อมที่อยู่และเมื่อรัฐบาลมาถึง มันก็มีได้เกี่ยวข้องอยู่แต่เพียงการปกป้องเมือง ถนน เขตแดนและเก็บภาษีเท่านั้นเหมือนในอดีต แต่เกี่ยวข้องกับภารกิจซึ่งรัฐบาลใหม่ต้องปฏิบัติ เช่น การเกณฑ์ทหาร การศึกษา สุขภาพ สาธารณะประโยชน์และเศรษฐกิจภาคสาธารณะ

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือไปจากเหตุที่เห็นชัดเหล่านี้สำหรับความเข้มแข็งของรัฐบาลแล้วก็ยังมีเหตุผลอย่างอื่นๆ กลุ่มผู้ปกครองประสบความสำเร็จในการสร้างและรักษา ‘อะซอบียะฮ์’ หรือความเป็นปึกแผ่นของตนเองที่มุ่งไปสู่การได้มาซึ่งอำนาจและการรักษาอำนาจเอาไว้ ในบางประเทศ คือ แอลจีเรีย ตูนิเซีย อิรัก นี่คือการเป็นปึกแผ่นของพรรค ในประเทศอื่นๆกลุ่มนักการเมือง ซึ่งรวมเข้าด้วยกันด้วยความเชื่อมโยง ซึ่งสร้างขึ้นในช่วงต้นของชีวิตและถูกทำให้

เข้มแข็งขึ้นโดยประสบการณ์ร่วมกัน อย่างเช่นนักการเมืองที่เป็นทหารในอียิปต์และซีเรีย ในที่อื่นๆอีกก็เช่นกัน เป็นเพราะครอบครัวผู้ปกครองและผู้ที่มีความใกล้ชิดกับครอบครัวนั้น ได้ยึดโยงเข้าด้วยกันโดยพันธะแห่งสายเลือดรวมทั้งผลประโยชน์ร่วมกัน กลุ่มแบบต่างๆเหล่านี้ไม่มีความแตกต่างจากกันและกันมากนักอย่างที่มันอาจจะปรากฏ ในกลุ่มเหล่านี้ทั้งหมด พันธะแห่งผลประโยชน์ถูกเสริมกำลังโดยพันธะแห่งความเป็นเพื่อนบ้าน เป็นญาติหรือการแต่งงานกัน ประเพณีของสังคมตะวันออกกลางและมัฆริบ เป็นอีกแบบหนึ่งที่ความสัมพันธ์จะเข้มแข็งขึ้น หากว่ามันแสดงออกมาในด้านของความเป็นญาติ

ยิ่งกว่านั้นขณะนี้กลุ่มผู้ปกครองต่างๆยังมีกลไกแห่งการปกครองที่มีขนาดใหญ่กว่าและมีความซับซ้อนมากกว่าในอดีต ที่จัดการโดยพวกเขา บุรุษและสตรีจำนวนมากมาถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกันหรือขึ้นอยู่กับสิ่งนั้น ดังนั้นจึงเต็มใจ (อย่างน้อยก็ในระดับหนึ่ง) ที่จะช่วยรัฐบาลในการรักษาอำนาจเอาไว้ ในสมัยแรกๆโครงสร้างของการปกครองมีความง่ายและจำกัด สุลฏอนของโมร็อกโกก่อนหน้าตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้าเป็นกษัตริย์ที่ท่องเที่ยวไป เก็บภาษีแสดงอำนาจหน้าที่ของพระองค์ โดยความก้าวหน้าผ่านอาณาจักรของพระองค์ โดยมีกองทัพส่วนพระองค์และเลขาการจำนวนสามสิบสี่สิบคน แม้กระทั่งในอาณาจักรออตโตมานซึ่งบางทีอาจจะเป็นรัฐบาลที่มีลักษณะเป็นอำนาจธิปไตยสูงที่สุดที่ตะวันออกกลางเคยรู้จักมา จำนวนของข้าราชการต่างๆโดยเปรียบเทียบแล้วมีน้อย คือในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้ามีข้าราชการพลเรือนอยู่ราว 2,000 คนที่อยู่ในการบริหารส่วนกลาง แต่ในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษจำนวนเพิ่มขึ้นเกือบ 35,000 คน ในตอนต้นของทศวรรษของ ค.ศ. 1980 มีข้าราชการเกือบจะสองเท่าของคนงานในภาคอุตสาหกรรมของอียิปต์ และสัดส่วนก็คล้ายคลึงกับในประเทศอื่นๆ จำนวนข้าราชการอันมากมายถูกส่งไปประจำการตามโครงสร้างต่างๆ ของรัฐที่ควบคุมภาคต่างๆของสังคม นั่นคือ กองทัพ ตำรวจ งานข่าวกรอง องค์การวางแผน เจ้าหน้าที่ด้านชลประทาน กองการเงิน อุตสาหกรรมและการเกษตร และงานบริการสังคม

ผลประโยชน์ส่วนตัวได้เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ในการรักษาดูแลการปกครอง ไม่เฉพาะแต่ในหมู่ผู้ปกครองเท่านั้น แต่ยังในหมู่นายทหารของกองทัพ เจ้าหน้าที่อาวุโส ผู้จัดการของวิสาหกิจในภาคสาธารณะและช่างเทคนิคระดับสูง ซึ่งหากขาดคนเหล่านี้แล้วรัฐบาลใหม่ก็ไม่อาจดำเนินต่อไปได้ นโยบายของรัฐบาลส่วนใหญ่จะให้การสนับสนุนภาคอื่นๆ ของสังคมที่มีอำนาจเช่นกัน คือผู้ที่ควบคุมภาคเอกชนบางภาคของเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมต่างๆที่มีเอกชนเป็นเจ้าของ การนำเข้าและส่งออกสินค้าที่มีความเกี่ยวข้องกับบรรษัทข้ามชาติใหญ่ๆอยู่บ่อยๆ ซึ่งมีความสำคัญเพิ่มขึ้นในช่วงเวลาของอินฟิเลาะฮ์ นอกจากงานเหล่านี้แล้ว ยังมีงานอื่นอยู่อีกที่อยู่ในวงแคบๆ นั่นคือ แรงงานที่มีฝีมือในโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ๆอีก ซึ่งในบางประเทศสามารถจัดองค์กรของพวกเขาเองเป็นสหภาพแรงงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถต่อรองให้ได้มาซึ่งสภาพของ

งานและค่าจ้างที่ดีกว่า ถึงแม้ว่าพวกเขาจะไม่อาจใช้อำนาจร่วมกันเพื่อใช้สิทธิพลเรือนนโยบายทั่วไปของรัฐบาลได้ก็ตาม

ราวๆสองทศวรรษสุดท้ายได้เกิดกลุ่มสังคมใหม่ขึ้นอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มของบรรดาผู้ที่มีความรุ่งเรืองด้วยการอพยพไปยังประเทศต่างๆ ที่ผลิตน้ำมัน ในจำนวน 3 ล้านคนหรือมากกว่านั้นของผู้อพยพมาจากอียิปต์ จอร์แดน เยเมนทั้งสองและที่อื่นๆ ไปสู่ลิเบีย ซาอุดีอาระเบียและประเทศแถบอ่าว ส่วนใหญ่เดินทางไปโดยมิได้ตั้งใจที่จะตั้งรกรากที่นั่น ดังนั้นความสนใจของพวกเขาจึงอยู่ที่การมีรัฐบาลที่มั่นคง ซึ่งจะอนุญาตให้พวกเขาไปๆมาๆได้อย่างสะดวก สามารถนำเอาสิ่งที่พวกเขาเก็บออมไว้มาลงทุน ส่วนใหญ่ก็เป็นที่ดินและอาคาร สินค้าอุปโภคบริโภคที่อยู่ได้นาน และต้องการจะให้ความมั่นใจในสิ่งที่พวกเขาเป็นเจ้าของ

เพราะฉะนั้นพวกนายทหาร ข้าราชการ พ่อค้าระหว่างประเทศ นักอุตสาหกรรมและชนชั้นผู้มีรายได้ประจำใหม่ๆทั้งหมดจึงต้องการรัฐบาลต่างๆ ซึ่งมีความมั่นคงสมเหตุสมผลและสามารถรักษาระเบียบบเอาไว้ได้และมีความสัมพันธ์ที่ดีพอซึ่งกันและกัน (ทั้งๆที่มีการขัดแย้งกันทางการเมือง) เพื่อจะได้ให้มีความคล่องตัวอย่างเสรีของแรงงานและเงิน ซึ่งจะรักษาเศรษฐกิจผสมไว้ได้ด้วยการเปลี่ยนดุลไปในทางภาคเอกชน และอนุญาตให้มีการนำสินค้าบริโภคเข้ามาได้ ในตอนปลายของทศวรรษของ ค.ศ. 1970 รัฐบาลส่วนใหญ่มีลักษณะเช่นนี้ เยเมนใต้ ซึ่งเป็นข้อยกเว้นด้วยการควบคุมเศรษฐกิจอย่างเข้มงวด และแอลจีเรียซึ่งส่วนหนึ่งเป็นข้อยกเว้นถึงแม้ว่าที่นั่นการเน้นถึงเรื่องนี้ก็ตามได้เปลี่ยนไป หลังจากการสิ้นชีวิตของประธานาธิบดีบูเมเดีย

มีส่วนอื่นๆของสังคมซึ่งความสนใจมิได้รับการสนับสนุนในระดับเดียวกันโดยนโยบายของรัฐบาล แต่มิได้อยู่ในสถานะที่จะมีแรงกดดันที่มีประสิทธิภาพต่อนโยบายเหล่านั้นได้ เจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ที่มีฐานอยู่ในเมือง และมีช่องทางหาสินเชื่อได้ ก็สามารถที่จะได้รับผลกำไรจากเกษตรกรรม แต่ผู้เป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็กๆ ผู้ปลูกพืชร่วมกัน และชาวไร่ชาวนาไร้ที่ดินอยู่ในสถานะที่อ่อนแอ พวกเขามีประชากรจำนวนน้อยกว่าแต่ก่อน เพราะผู้คนได้อพยพไปยังเมืองต่างๆถึงแม้ว่าจะยังเหลืออยู่มากพอใช้ก็ตาม พวกเขาได้ผลิตผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติส่วนเล็กๆของทุกๆประเทศ และไม่สามารถส่งอาหารอันจำเป็นของประชากรไว้ในเมืองได้อีกต่อไป จึงต้องขึ้นอยู่กับการนำเข้าอาหาร พวกเขาถูกละทิ้งไว้ในโครงการลงทุนของรัฐบาลส่วนใหญ่โดยรวมแล้วพวกเขาตกอยู่ในสภาพสลดหดหู่ แต่ก็เป็นการยากที่จะระดมชวนาให้ปฏิบัติการที่มีประสิทธิภาพ

ในเมืองต่างๆมีชนชั้นของแรงงานมีฝีมือหรือไร้ฝีมืออยู่มาก ได้แก่ลูกจ้างระดับล่างของรัฐบาล แรงงานไร้ฝีมือในโรงงาน บรรดาผู้เกี่ยวข้องอยู่ในการจัดหาบริการผู้ทำงานในภาคที่ 'ไม่เป็นทางการ' ของเศรษฐกิจ อย่างเช่นพ่อค้าที่เดินทางในที่ต่างๆ หรือแรงงานล่าลงและผู้ว่างงาน สถานะของพวกเขามีความอ่อนแอโดยพื้นฐานคือต้องเกี่ยวข้องอยู่กับการต่อสู้ประจำวันเพื่อให้มี

ชีวิตอยู่ไปได้วันๆ อยู่ในการแข่งขันตามธรรมชาติซึ่งกันและกัน เนื่องจากอุปสงค์มีมากกว่าอุปทานมากมาย จึงต้องแตกออกเป็นกลุ่มเล็กๆ คือครอบครัวที่ขยายออกไป ผู้ที่มาจากถิ่นเดียวกันหรือมีชาติพันธุ์หรือชุมชนศาสนาเดียวกัน เพื่อที่จะไม่ให้ถูกกลืนหายไปในเมืองที่กว้างขวาง ไร้ชื่อเสียงและรุนแรง พวกเขาสามารถปะทะไปสู่การกระทำที่มีประสิทธิภาพและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้เฉพาะสถานการณ์พิเศษคือ เมื่อระบบการควบคุมของรัฐบาลได้แตกทำลายลง หรือเมื่อมีประเด็นซึ่งสัมผัสกับความจำเป็นรีบด่วน หรือความภักดีอันลึกซึ้งของพวกเขาอย่างเช่นการจลาจลเนื่องจากขาดแคลนอาหารในอียิปต์ เมื่อปี ค.ศ. 1977 หรือการปฏิวัติในอิหร่านเมื่อปี ค.ศ. 1979-80 เป็นต้น

เครื่องหมายอันหนึ่งของการที่รัฐบาลมีสถานภาพอันมีอิทธิพลในสังคมอาหรับก็คือพวกเขาสามารถนำเอาความคิด ซึ่งสามารถขับเคลื่อนจิตใจและจินตนาการมาใช้กับพวกเขาเองได้ และกลั่นเอาข้ออ้างที่ว่าตนมีอำนาจหน้าที่ที่ชอบธรรมออกมาได้ ในเวลานี้ รัฐบาลอาหรับใดๆ ซึ่งต้องการที่จะมีชีวิตรอดอยู่ได้จะต้องมีความสามารถที่จะอ้างถึงความชอบธรรมในภาษาทางการเมืองทั้งสามได้ คือภาษาของลัทธิชาตินิยม ความยุติธรรมในสังคมและอิสลาม

ที่ปรากฏเป็นครั้งแรกในฐานะที่เป็นภาษาที่มีพลังแฝงได้แก่ภาษาของลัทธิชาตินิยมบางรัฐบาลซึ่งมีอยู่ในตอนต้นของทศวรรษของ ค.ศ. 1980 ได้เข้ามาสู่อำนาจในระหว่างการต่อสู้เพื่อเอกราช หรือสามารถอ้างว่าเป็นผู้สืบทอดผู้ที่เคยมีอำนาจอันชอบธรรม การอุทธรณ์ถึงความชอบธรรมชนิดนี้มีความเข้มแข็งโดยเฉพาะในแถบมัฆริบ ซึ่งการต่อสู้มีความเผ็ดร้อนและความทรงจำถึงมันยังคงแจ่มใสอยู่ เกือบๆ จะทุกรัฐบาลได้ใช้ภาษาของชาตินิยมต่างกันด้วยเหมือนกัน นั่นคือภาษาของความเป็นเอกภาพของอาหรับ พวกเขาได้แสดงความเป็นพันธมิตรกับมันบางอย่าง และพูดถึงเอกราชราวกับว่ามันเป็นขั้นแรกที่จะก้าวไปสู่ความรวมกันได้ใกล้ขีดยิ่งขึ้น ถึงจะไม่ได้รวมกันอย่างสมบูรณ์ก็ตาม สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความคิดเรื่องเอกภาพก็คือการกระทำบางอย่างร่วมกันในการสนับสนุนชาวปาเลสไตน์ ในเร็ววันนี้ได้มีการขยายความคิดด้านลัทธิชาตินิยมออกไป รัฐบาลต่างๆ ได้อ้างว่าตนมีความชอบธรรมในเรื่องการพัฒนาทางเศรษฐกิจ หรือการใช้ทรัพยากรของชาติทั้งทรัพยากรและธรรมชาติเพื่อจุดหมายร่วมกัน

ภาษาที่สอง คือภาษาแห่งความยุติธรรมทางสังคมซึ่งกลายมาเป็นสิ่งที่ใช้กันทั่วไปในเรื่องการเมืองในทศวรรษของ ค.ศ. 1950 และ 1960 สมัยแห่งการปฏิวัติของแอลจีเรียและการแพร่หลายของลัทธินาซีริซึม (Nasirism) พร้อมด้วยความคิดของลัทธินี้โดยเฉพาะเรื่องสังคมนิยมอาหรับที่แสดงออกมาในกฎบัตรแห่งชาติแห่งปี ค.ศ. 1962 คำบางคำอย่างลัทธิสังคมนิยมและความยุติธรรมทางสังคม ค่อนข้างมีการใช้ด้วยความหมายพิเศษ คือพาดพิงอ้างถึงการปฏิรูประบบการเช่าที่ดิน การขยายบริการทางสังคมและการศึกษาทั่วโลกสำหรับเด็กผู้หญิง

เช่นเดียวกับเด็กผู้ชาย แต่ในสองสามประเทศได้มีความพยายามที่เป็นระบบที่จะกระจายทรัพย์สินอีกครั้งหนึ่งโดยวิธีเก็บภาษีรายได้ในอัตราที่สูง

ภาษาหลังสุดที่จะกลายมามีอำนาจได้แก่ภาษาของอิสลาม แน่ละในด้านหนึ่งนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่ มีความรู้สึกอยู่ตลอดเวลาถึงชะตากรรมร่วมกันในหมู่ของผู้ที่ได้รับมรดกทางศาสนาของอิสลามมา ความเชื่อซึ่งอุดมสมบูรณ์ขึ้นเพราะความทรงจำทางประวัติศาสตร์ นั่นก็คือกูรอราน จาริตของท่านศาสดาและกฎหมายชารีอะฮ์ สามารถมอบหลักการที่สอดคล้องกับการที่จะจัดการให้มีชีวิตอันมีคุณภาพร่วมกันได้ อย่างไรก็ตามในทศวรรษของ ค.ศ. 1980 ภาษาแห่งอิสลามได้กลายมาเป็นสิ่งที่โด่งดังมากขึ้นในวาทกรรมทางการเมืองมากกว่าที่เคยเป็นมาก่อนเมื่อหนึ่งหรือสองทศวรรษก่อน นี่ก็เนื่องมาจากการรวมกันของปัจจัยสองแบบ ด้านหนึ่งได้มีการขยายตัวอย่างกว้างขวางและรวดเร็วของบริเวณที่เกี่ยวข้องทางการเมืองอันเนื่องมาจากการเติบโตของประชากรและเมืองต่างๆและการขยายตัวของสื่อสารมวลชน การอพยพของชาชนบทไปสู่เมืองต่างๆได้นำเอาวัฒนธรรมทางการเมืองและภาษาของพวกเขาตนไปกับพวกเขาด้วย ได้มีการทำให้ผู้อพยพกลายเป็นชาวเมือง แต่ก็มีทำให้เมืองกลายเป็นชนบทด้วยเหมือนกัน ด้วยการถูกตัดออกจากสายสัมพันธ์ทางเครือญาติและความเป็นเพื่อนบ้านซึ่งทำให้ชีวิตดำเนินไปได้ในชนบท พวกเขาจึงอาศัยอยู่ในสังคมซึ่งเครื่องหมายภายนอกมีความแปลกหน้าสำหรับพวกเขา ความรู้สึกแปลกแยกสามารถถ่วงดุลได้ด้วยการที่พวกเขาเป็นของชุมชนสากลของอิสลาม ซึ่งถือค่านิยมทางศีลธรรมบางประการอย่างเปิดเผย และนี่ก่อให้เกิดภาษาซึ่งพวกเขาสามารถแสดงความรู้สึกทุกขโศกและความไฝฝืนของพวกเขาออกมาได้ บรรดาผู้ที่ปรารถนาที่จะปลุกเร้าพวกเขาให้ลงมือกระทำการก็ต้องใช้ภาษาเดียวกัน อิสลามสามารถจัดหาภาษาแห่งการต่อต้านที่มีประสิทธิภาพให้คือ เพื่อการต่อต้านอำนาจและอิทธิพลตะวันตก และต่อต้านบรรดาผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ายอมจำนนต่ออำนาจและอิทธิพลของตะวันตก ต่อต้านรัฐบาลที่ถูกถือว่าฉ้อฉลทุจริตและไร้ประสิทธิภาพ ต่อต้านเครื่องมือของผลประโยชน์ส่วนตัว หรือความปราศจากศีลธรรม และต่อต้านสังคมซึ่งดูเหมือนจะสูญเสียเอกภาพของมันไปพร้อมหลักการทางจริยธรรมและทิศทางของมัน

เป็นเพราะปัจจัยชนิดนี้เองที่ก่อให้เกิดขบวนการอย่างเช่นภราดรภาพมุสลิม ซึ่งพวกผู้นำเป็นผู้มีการศึกษาและพูดอย่างชัดเจนแต่เป็นเส้นที่ต่อผู้ที่ถูกกีดกันจากอำนาจและความรุ่งเรืองของสังคมใหม่ทั้งหลาย และส่วนหนึ่งเป็นการป้องกันตัวเองจากพวกเขา หรือเพื่อที่จะดึงดูดส่วนที่กว้างขวางขึ้นของชาติ รัฐบาลส่วนมากจึงได้เริ่มใช้ภาษาของศาสนามากกว่าแต่ก่อน เป็นความจริงที่ว่ารัฐบาลบางรัฐบาลได้ใช้ภาษาของอิสลามอย่างคล่องแคล่วและต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลซาอุดีอาระเบียที่ถูกสร้างขึ้นโดยขบวนการหนึ่งเพื่อยืนยันอีกถึงความมีอำนาจสูงสุดของเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้าในสังคมมนุษย์ อย่างไรก็ตามปรากฏว่ารัฐบาลอื่นๆได้ถูกผลักดัน

เข้าไปหามัน แม้แต่กลุ่มผู้ปกครองที่ยึดทางโลกมากที่สุดนี้ ตัวอย่างเช่น ซีเรีย อิรักและแอลจีเรีย ได้นำเอามันมาใช้อย่างมั่นใจไม่มากก็น้อยไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง พวกเขาอาจปลุกเร้าแนวเรื่องทางประวัติศาสตร์ของชาวอาหรับในฐานะที่เป็นผู้เผยแพร่ ผู้ปกครองของอิรักซึ่งกำลังตกอยู่ในห้วงแห่งการต่อสู้กับอิหร่าน ได้เรียกร้องให้รำลึกถึงการต่อสู้ในสงครามกอดิซียะฮ์ (Qadisiyya) เมื่อชาวอาหรับมีชัยชนะต่อผู้ปกครองคนสุดท้ายของราชวงศ์ซัสซานิดและนำเอาศาสนาอิสลามเข้ามาสู่อิหร่าน ในประเทศส่วนใหญ่ที่มีประชากรผสมผสานกัน รัฐธรรมนูญจะกำหนดไว้ว่าประธานาธิบดีควรจะเป็นมุสลิม เป็นการเชื่อมโยงศาสนาอิสลามเข้ากับอำนาจหน้าที่อันชอบธรรม ในประมวลกฎหมายอาจมีการอ้างถึงกูรานหรือ*ชาริอะฮ์* ว่าเป็นพื้นฐานของนิติบัญญัติ รัฐบาลส่วนใหญ่ซึ่งใช้แนวทางนี้มักจะตีความ*ชาริอะฮ์* ในลักษณะที่ทันสมัยไม่มากก็น้อยเพื่อที่จะอ้างเหตุผลให้แกสิ่งใหม่ๆ ซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ให้แก่สังคมที่อยู่ในโลกสมัยใหม่นี้ แม้แต่ในซาอุดีอาระเบีย หลักการทางนิติศาสตร์ของฮัมบาลี (Hanbali) ได้ถูกปลุกขึ้นมาเพื่อจะหาเหตุผลให้แก่กฎหมายและกฎข้อบังคับใหม่ต่างๆ ที่มีความจำเป็นสำหรับระเบียบใหม่ทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามรัฐบาลบางรัฐบาลได้พึ่งพิงการใช้เครื่องหมายบางอย่างของตัวบทของ*ชาริอะฮ์* อย่างเข้มงวด เช่นในซาอุดีอาระเบียและคูเวตนั้นห้ามการขายสุราเมรัย ในชุดานมาตราหนึ่งของ*ชาริอะฮ์* ที่ว่าผู้ทำการลักขโมยที่ทำการเช่นนั้นอยู่เสมอๆ ควรถูกตัดมือได้ถูกฟื้นฟูขึ้นมาอีกในปีสุดท้ายแห่งการปกครองของนุเมย์รี (Numayri) ในบางประเทศการถือศีลอดอย่างเคร่งครัดในเดือนเราะมะฎอน ซึ่งได้แพร่หลายออกไปอย่างเป็นธรรมชาติ ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล แต่ความพยายามของรัฐบาลตูนิเซียในการขัดขวางการถือศีลอด เนื่องจากไปขัดขวางความพยายามที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาทางเศรษฐกิจนั้น ถูกต่อต้านอย่างกว้างขวาง

ความบอบบางของระบอบการปกครอง

กลุ่มผู้ปกครองที่มีความสามัคคีกัน ชนชั้นทางสังคมที่มีอิทธิพลและความคิดที่มีพลังนั้นคือการรวมกันของปัจจัยเหล่านี้ อาจช่วยอธิบายได้ว่าเหตุใดรัฐบาลต่างๆ จึงมีความมั่นคงอยู่ได้ตลอดทศวรรษของ ค.ศ. 1970 แต่หากพิจารณาอย่างใกล้ชิดทั้งสามสิ่งนี้อาจปรากฏเป็นแหล่งแห่งความอ่อนแอก็ได้เหมือนกัน

กลุ่มผู้ปกครองต่างๆ นั้นมิได้ตกอยู่ใต้ความเป็นคู่แข่งกันโดยส่วนตัวเท่านั้น ซึ่งเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จากความทะเยอทะยานที่ขัดแย้งกัน หรือความไม่ลงรอยกันเกี่ยวกับนโยบาย แต่ยังเป็นเพราะการแบ่งแยกของโครงสร้าง ซึ่งปรากฏเป็นกลไกของรัฐบาลที่เติบโตในขนาดและความสลับซับซ้อน สาขาต่างๆ ของรัฐบาลได้กลายเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจที่แยกออกไป คือพรรค กองทัพ งานข่าวกรอง และสมาชิกที่มีความทะเยอทะยานของกลุ่มที่ปกครองก็พยายามที่จะควบคุมในอีกอย่างหนึ่งอย่างใดไว้ กระบวนการดังกล่าวมักจะเกิดขึ้นในระบบการปกครอง

ทุกชนิดที่สลับซับซ้อน แต่ในบางแห่งมันบรรจุอยู่ในกรอบของสถาบันที่มั่นคงและในอุปนิสัยทางการเมืองที่ยังรากอย่างลึกซึ้ง เมื่อไม่สามารถรักษากระบวนการไว้เช่นนั้นได้ มันก็อาจนำไปสู่การก่อตัวของหมู่คณะต่างๆทางการเมือง และนำไปสู่การต่อสู้เพื่ออำนาจทางการเมือง ซึ่งผู้นำของหมู่คณะหนึ่งพยายามที่จะกำจัดคู่แข่งชั้นของเขา และเตรียมหนทางเพื่อที่เขาจะได้สืบทอดไปสู่ตำแหน่งสูงสุด การต่อสู้เช่นนั้นสามารถรักษาเอาไว้ภายในขอบเขตด้วยการใช้ศิลปะแห่งการจัดการทางการเมืองอยู่เสมอๆโดยประมุขของรัฐบาลเท่านั้น

สายใยระหว่างรัฐบาลและกลุ่มทางสังคมที่มีอิทธิพลอาจจะกลับเปราะบางไปได้ สิ่งที่เราจะสังเกตเห็นได้ก็คือแบบอย่างที่ปรากฏขึ้นบ่อยๆในประวัติศาสตร์ของตะวันออกกลาง ชนชั้นที่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างของความมั่งคั่งและอำนาจทางสังคมในเมืองต่างๆนั้นต้องการความสงบสุข ระเบียบ แบบแผนและเสรีภาพของกิจการทางเศรษฐกิจ และจะสนับสนุนรัฐบาลไปตราบนานเท่าที่ดูเหมือนว่าพวกเขาได้รับสิ่งที่พวกเขาต้องการ แต่ก็จะไม่ยกนิ้วขึ้นมาแม้แต่นิ้วเดียวเพื่อช่วยชีวิตรัฐบาลนั้นไว้ และจะยอมรับผู้สืบทอดจากรัฐบาลนั้นถ้าหากดูเหมือนว่าพวกนั้นจะปฏิบัติตามนโยบายที่คล้ายคลึงกัน ในตอนกลางของทศวรรษของ ค.ศ. 1980 สถานการณ์ของรัฐบาลบางรัฐบาลดูเหมือนจะมีความไม่มั่นคง ราคาน้ำมันขึ้นสูงสุดในปี ค.ศ. 1981 หลังจากนั้นก็ตกฮวบลงโดยรวดเร็วเพราะมีการผลิตมากเกินไป มีการใช้พลังงานในประเทศอุตสาหกรรมอย่างระมัดระวังมากขึ้น และความล้มเหลวของโอเปค (OPEC) ในการที่จะรักษาแนวโน้มในด้านราคาและปริมาณของการผลิตไว้ ความตกต่ำในรายได้จากน้ำมันรวมทั้งผลของสงครามระหว่างอิหร่านและอิรักก็มียผลกระทบต่อประเทศอาหรับทั้งหมด ทั้งรวยและจนเช่นเดียวกัน

หากว่าการสนับสนุนส่วนที่มีอำนาจของสังคมให้แก่รัฐบาลเป็นไปอย่างเฉื่อยชา ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะว่าพวกเขามีได้มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในเรื่องของการตัดสินใจ ในรัฐบาลเกือบทั้งหมดการตัดสินใจกระทำขึ้นในระดับสูงโดยกลุ่มเล็กๆ และผลของมันมิได้ถูกสื่อสารออกไปอย่างกว้างขวาง มีแนวโน้มสำหรับพวกผู้ปกครองที่จะกลายเป็นลึกลับและถอนตัวออกห่างมากขึ้น ในขณะที่พวกเขาเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในอำนาจแล้ว และได้รับการปกป้องโดยฝ่ายรักษาความมั่นคงของพวกเขา และห้อมล้อมโดยผู้ใกล้ชิดและเจ้าหน้าที่ที่ควบคุมทางเข้ามายังพวกเขา และจะปรากฏตัวนานๆครั้งเพื่อที่จะให้คำอธิบายเป็นทางการ และให้เหตุผลต่อการกระทำของพวกเขาแก่ผู้ฟังที่วุ่นวายง่าย อย่างไรก็ตามภายใต้เหตุผลของความห่างไกลระหว่างรัฐบาล สังคมนี้อยู่ยังมีสิ่งอื่นอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือ ความอ่อนแอของความมุ่งมั่นซึ่งผูกมัดพวกเขาเข้าไว้ด้วยกันและกัน

เมื่อความคิดทางการเมืองถูกรัฐบาลยึดถือไว้แล้ว ความคิดเหล่านั้นก็จะตกอยู่ในอันตรายที่จะสูญเสียความหมายของมันไป มันจะกลายเป็นคำขวัญซึ่งจะดุจติดขึ้นเพราะถูกพูดซ้ำๆซากๆและจะไม่สามารถรวบรวมความคิดอื่นๆที่อยู่รอบๆพวกเขาไปเป็นกลุ่มดาวที่มีอำนาจ

สามารถระดมพลังทางสังคมให้เกิดการกระทำจริง ๆ หรือเปลี่ยนอำนาจไปสู่อำนาจหน้าที่อันชอบธรรมได้ ความคิดเรื่องชาตินิยมดูเหมือนจะได้รับความยากลำบากจากชะตากรรมนี้เหมือนกัน มันจะยังคงอยู่เป็นปฏิกิริยาอันฉับพลันและเป็นธรรมชาติต่อการคุกคามจากภายนอก นี่ได้ถูกแสดงให้เห็นแล้ว ในสงครามระหว่างอิรักกับอิหร่าน เมื่อประชากรอิรักส่วนต่างๆ ที่ถูกคาดหวังว่าจะเป็นปรปักษ์กับรัฐบาลกลับให้การสนับสนุนรัฐบาล อย่างไรก็ตามยังเป็นที่ยังสงสัยอยู่ว่ามันสามารถจะทำหน้าที่เป็นพลังกระตุ้นให้เกิดการกระทำที่มีประสิทธิภาพ หรือเป็นศูนย์กลางแห่งระบบความคิดซึ่งสามารถจะจัดการกับชีวิตในสังคมให้เป็นแบบ 'อาหรับนิยม' คือความคิดทางการเมืองที่จะรวมชาติอาหรับ ซึ่งอาจจะยังคงนำมาสู่การปฏิบัติได้โดยวิกฤติการณ์ใหม่ในความสัมพันธ์ระหว่างอิสราเอลกับเพื่อนบ้านชาวอาหรับของตน ความเจียบจั่นของรัฐอาหรับต่างๆ ระหว่างที่อิสราเอลรุกรานเข้ามานั้น สามารถอธิบายได้ว่าส่วนหนึ่งเกิดจากความสลับซับซ้อนของสถานการณ์ในเลบานอน และไม่มี ความจำเป็นที่จะต้องล้มล้างหน้าในสิ่งที่จะเกิดขึ้น ถ้าอิสราเอลจะทำสงครามกับเพื่อนบ้านอื่นๆ อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปแล้ว หน้าที่หลักของลัทธิอาหรับนิยมนั้นเป็นเหมือนอาวุธในความขัดแย้งระหว่างรัฐอาหรับและข้ออ้างที่รัฐหนึ่งจะเข้าไปก้าวร้าวในกิจการของรัฐอื่นๆ ตัวอย่างของการที่ประธานาธิบดีไปเตียวขอรับรองอัลดุลนาซีร์ เทียวขอรับรองผู้นำรัฐบาลต่างๆ ไปจนถึงประชาชนชาวอาหรับนั้นยังเป็นเรื่องที่ไม่มีใครลืม อีกด้านหนึ่งความเข้มแข็งของพันธมิตรมุสลิมนัระหว่างประชาชนชาวอาหรับในระยะยาวอาจมีผลกระทบอยู่ด้วย เนื่องมาจากการศึกษา การอพยพโยกย้าย และสื่อสารมวลชน

เกี่ยวกับความคิดชั้นนำอื่นๆ นั้น ความคิดในเรื่องความยุติธรรมทางสังคมและอิสลาม อาจจะกล่าวได้ว่ามีอยู่ตรงกันข้าม มิใช่เพราะพวกเขาได้สูญเสียความหมายของมันไป แต่เป็นเพราะมันมีความหมายมากเกินไป และมีอำนาจยิ่งใหญ่มากเกินไปในฐานะที่เป็นพลังผลักดันเพื่อให้มีการกระทำ เกินกว่าที่จะถูกควบคุมไว้เป็นเวลานาน เพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของรัฐบาลใดๆ รากเหง้าของมันฝังรากลึกอยู่ในประวัติศาสตร์และสติสำนึกของพวกเขาเกินกว่าที่จะนำมาเป็นเครื่องมือที่ว่อนอนสอนง่ายได้ของรัฐบาล

รัฐบาลซึ่งได้รับแรงดึงดูดใจมาจากความคิดที่ยังรากลึก และมีพลังอำนาจเช่นนั้นก็ทำไปโดยนำตัวเองเข้าไปเสี่ยงภัย พวกเขาตกอยู่ในท่ามกลางความคลุมเครือและการปรองดองของอำนาจ และหากว่าพวกเขาใช้ภาษาที่มีแรงดึงดูดใจอย่างแข็งแกร่งแล้ว ฝ่ายตรงกันข้ามของพวกเขาก็สามารถทำเช่นนั้นได้เช่นกัน เพื่อที่จะแสดงให้เห็นช่องว่างระหว่างสิ่งที่รัฐบาลพูดกับสิ่งที่รัฐบาลกระทำ พวกเขาสามารถใช้ถ้อยคำเช่นคำที่มีอำนาจถึงเป็นถึงตายเช่นนั้นว่าทราซีย์และความหน้าไหว้หลังหลอก ซึ่งส่งเสียงก้องอยู่ในประวัติศาสตร์อิสลามทั้งหมด การสังหารประธานาธิบดีซาดัต (Sadat) ในปี ค.ศ. 1981 และเหตุการณ์ในชาอูดีอาอะเบียเมื่อปี ค.ศ. 1979 เมื่อชาวมุสลิมกลุ่มหนึ่งที่มีความเชื่อมั่นได้เข้ายึดครองมหามัสญิด (Great Mosque) ในนครมัก

กะฮ์ อันเป็นเครื่องหมายแห่งความเข้มแข็งของขบวนการต่อต้านดังกล่าว โดยเฉพาะเมื่อพวกเขาสามารถรวมเอาคำเรียกร้องไปสู่ความยุติธรรมทางสังคมเข้ากับอิสลามได้

แม้แต่รัฐบาลที่มีความมั่นคงและอยู่ได้ยาวนานที่สุด หลังจากนั้นมันก็อาจกลายเป็นเปราะบางไปได้แน่นอนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอำนาจภายในกลุ่มผู้ปกครอง เพราะว่าการเสียชีวิตหรือการปฏิวัติของกษัตริย์ ในปี ค.ศ. 1985 ญัมยรี ผู้ปกครองของชูดานถูกปลดจากตำแหน่งโดยการรัฐประหารของทหาร ประกอบด้วยความระส่ำระสายอย่างกว้างขวางของประชาชน ในปี ค.ศ. 1988 การครอบครองอันยาวนานของบูร์กีบาเหนือชีวิตการเมืองของตูนิเซียได้สิ้นสุดลง เมื่อเขาถูกโค่นและถูกแทนที่โดยนายทหารคนหนึ่งคือซัยนุลอาบีดิน เบนอะลี (Zayn al-'Abidin Ben 'Ali) เหตุการณ์ดังกล่าวอาจนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในทิศทางของนโยบายอย่างที่เคยเกิดขึ้นเมื่อชาติตกเข้ามาสืบทอดอับดุลนาซีร์ แต่ออกจะเป็นความเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงและถอนรากถอนโคนมากขึ้น

ในบางประเทศมีความเป็นไปได้ที่สถาบันที่เป็นทางการและมีความยั่งยืนมีมากขึ้น ซึ่งขยายการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้กว้างขวางขึ้นได้รับการฟื้นฟูขึ้นมา มีความปรารถนาทั่วไปในเรื่องนี้ในหมู่ชนชั้นผู้มีการศึกษาและแม้แต่บางรัฐบาลเองก็อาจตัดสินใจไปตามผลประโยชน์ของตัวเอง ปราศจากความมีส่วนร่วมในบางระดับแล้ว การพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ และความมั่นคงอันแท้จริงย่อมเป็นไปได้หากปราศจากสถาบันทั้งหลาย กล่าวคือข้อกำหนดที่เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับแล้วเกี่ยวกับหนทางที่จะได้มาซึ่งอำนาจ รวมทั้งวิธีที่จะใช้และส่งทอดอำนาจด้วย

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเกิดขึ้นหรือไม่มันก็ขึ้นอยู่กับระดับของการศึกษา ขนาดและความเข้มแข็งของคนชั้นกลาง และความมั่นใจของรัฐบาล ดูเหมือนว่ามันจะไม่ใคร่เกิดขึ้นในประเทศอาหรับส่วนใหญ่ แต่ก็มีเครื่องหมายให้เห็นว่ามันได้เกิดขึ้นในบางประเทศเหล่านั้น ในคูเวตรัฐสภาได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาในปี ค.ศ. 1981 หลังจากหยุดไปเป็นเวลาหลายปี และแสดงตัวของมันเองให้เห็นว่ามีความคิดที่เป็นอิสระและอำนาจที่จะเชิญชวนรัฐบาลให้สนใจในมันได้ แต่มันก็ถูกยกเลิกไปในปี ค.ศ. 1986 ในจอร์แดนได้มีความพยายามในปี ค.ศ. 1984 ที่จะฟื้นฟูรัฐสภาที่ถูกกระบังเป็นเวลาชั่วคราว ในเลบานอน ทั้งๆที่ยังมีสงครามกลางเมืองความคิดเรื่องรัฐสภาในฐานะที่เป็นสถานที่ที่ในที่สุดจะมีการประนีประนอมความแตกต่างกันได้ และเป็นสถานที่ซึ่งการปกครองแบบรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นพื้นฐานของความชอบธรรมยังคงมีชีวิตอยู่

ประเทศซึ่งการปกครองแบบรัฐธรรมนูญดูเหมือนจะถูกฟื้นฟูขึ้นมาได้แก่อียิปต์ ซึ่งมีชนชั้นผู้มีการศึกษาอยู่เป็นจำนวนมาก และเป็นผู้ที่อยู่ในระดับที่มีความเข้าใจทางการเมืองเหนือกว่าประเทศอาหรับส่วนใหญ่ อียิปต์มีเอกภาพในทางสังคมและวัฒนธรรมและมีความทรงจำที่ยังไม่ลืมหือถึงช่วงเวลาของรัฐธรรมนูญซึ่งมีความยาวนานถึง 30 ปีอยู่ และเป็นช่วงเวลาที่อยู่ในความ

จำกัดบางประการจะสามารถจะแสดงความคิดต่างๆออกมาได้อย่างเสรี ความทรงจำได้ถูกฟื้นฟูขึ้นมาในเร็ววันนี้ โดยตรงข้ามกับความค่อนข้างขาดความเป็นเสรีทางการเมืองในสมัยของอับดุลนาซีร์และชาดัต ภายใต้ฮุสเนี มุบาร็อก (Husni Mubarak) ผู้สืบทอดจากชาดัต ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างระมัดระวัง การเลือกตั้งเข้าสู่สภาเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1984 ระบบการเลือกตั้งได้ถูกใช้ไปในวิธีที่จะยืนยันว่าคนส่วนใหญ่จะได้เป็นรัฐบาล แต่ว่าการเลือกตั้งเกิดขึ้นในบรรยากาศที่มีการอภิปรายได้อย่างค่อนข้างเป็นอิสระ และสมาชิกบางคนของพรรคฝ่ายค้านบางคนซึ่งเป็นผู้คู่แข่งของพรรคความฟดีได้รับการเลือกตั้ง นี่อาจแสดงให้เห็นว่า อียิปต์กำลังเคลื่อนตัวไปในสถานภาพที่เหมือนกับเตอร์กีหรือประเทศลาตินอเมริกาบางประเทศ ณ ที่ซึ่งระยะเวลาแห่งการปกครองแบบรัฐสภาและเผด็จการทางทหารอาจจะสลับกัน และชีวิตของรัฐธรรมนูญก็จะได้รับการฟื้นฟูอยู่เสมอ และถูกคุกคามอยู่ตลอดเวลา

หากว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงมากขึ้นจะเกิดขึ้นก็ดูเหมือนจะเป็นในทศวรรษของ ค.ศ. 1980 ซึ่งจะเกิดขึ้นในนามแห่งความคิดแบบอิสลามในเรื่องความยุติธรรมของพระเจ้าเป็นเจ้าในโลก มากกว่าจะเป็นความยุติธรรมของอุดมคติทางโลกล้วนๆ ไม่ได้มีความคิดอิสลามแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นทั้งหมดเลยทีเดียว คำว่า 'อิสลาม' มิได้มีความหมายอันเดียวที่ง่าย ๆ แต่เป็นสิ่งที่ชาวมุสลิมได้กระทำขึ้น สำหรับชาวชนบท 'แบบเก่า' นั้น มันอาจหมายถึงทุกอย่างที่พวกเขาคิดและกระทำ แต่สำหรับชาวมุสลิมที่มีความหวังใยและไต่ตรองมากกว่านั้น มันก่อให้เกิดบรรทัดฐานซึ่งพวกเขาควรพยายามที่จะก่อรูปชีวิตของพวกเขาเอง และสามารถตัดสินใจการกระทำของพวกเขาได้ แต่ก็มีมากกว่าหนึ่งบรรทัดฐาน คำว่า 'ลัทธิจารีตนิยม' (fundamentalism) ซึ่งกลายมาเป็นคำพูดที่นิยมกันนั้นมีความหมายหลายอย่าง มันอาจพาดพิงถึงความคิดที่ว่าชาวมุสลิมควรพยายามที่จะกลับไปสู่คำสอนและการปฏิบัติของศาสดาและคนรุ่นแรกที่เป็นสานุศิษย์ของท่าน หรือไปสู่ความคิดที่ว่ากุรอ่านเท่านั้นที่ก่อให้เกิดบรรทัดฐานของชีวิตมนุษย์ หรือว่าควรจะเป็นความคิดแบบปฏิวัติ ถ้าชาวมุสลิมจะอ้างอย่างที่มีน้ำหนักคือก๊อซฮาฟี (Qadhafi) ได้อ้างว่า พวกเขามีสิทธิที่จะตีความกุรอ่านอย่างเสรี คำนี้อาจถูกใช้ในฐานะที่เป็นทัศนคติซึ่งอาจเรียกได้ดีกว่าว่า 'อนุรักษนิยม' (Conservative) คือทัศนคติของผู้ที่ปรารถนาที่จะยอมรับและรักษาไว้ซึ่งสิ่งที่พวกเขาได้รับสืบทอดกันมาจากอดีต นั่นคือขนบประเพณีที่สะสมกันมาทั้งหมดของอิสลาม ซึ่งความจริงมันได้พัฒนาขึ้นมาและจะเปลี่ยนแปลงไปก็ต่อในวิธีที่มีความระมัดระวังและความรับผิดชอบ นี่คือทัศนคติของรัฐบาลซาอูดี้และบรรดาผู้ให้การสนับสนุนและเป็นทัศนคติของรัฐบาลปฏิวัติของอิหร่าน ถึงแม้ว่าขนบธรรมเนียมที่สะสมมาที่พวกเขายอมรับนั้นมีความแตกต่างกันและกันก็ตาม

สถานการณ์ของชาวอาหรับที่มีความแตกต่างกันนั้น แตกต่างกันไปอย่างมากมาย ขบวนการอิสลามในประเทศหนึ่ง อาจจะมี ความหมายที่แตกต่างกันกับสิ่งที่ปรากฏมาเป็น

ขบวนการอันเดียวกันนั่นเอง ในประเทศอื่นๆ ตัวอย่างเช่น ขบวนการภราดรภาพมุสลิม (Muslim Brothers) ในซีเรียไม่ได้มีบทบาทเช่นเดียวกับขบวนการภราดรภาพมุสลิมในอียิปต์ ในขอบเขตที่กว้างขวางเป็นอย่างมากนั้น ขบวนการเหล่านั้นทำหน้าที่เป็นสื่อกลางสำหรับการต่อต้านของประชาชนชาวซุนนีที่อยู่ในเมือง ต่อการครอบครองของรัฐบาลที่แสดงตนเป็นอย่างเดียวกับชุมชนที่ถือสาฮาลาวี (Alawi) ในทำนองเดียวกันข้อเท็จจริงที่ว่า การปฏิวัติของอิหร่านได้เกิดขึ้นในบางรูปแบบนั้น มิได้หมายความว่า มันจะเป็นรูปแบบเดียวกันในประเทศอื่นๆ อย่างน้อยก็ในบางหนึ่งสามารถอธิบายถึงการปฏิวัติได้ด้วยเรื่องของปัจจัยต่างๆ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะเจาะจงต่ออิหร่าน คือชนชั้นทางสังคมบางชนชั้นที่มีอำนาจมากนั้น จะตอบรับคำเรียกร้องที่แสดงออกมาด้วยภาษาศาสนาและมีผู้นำศาสนาที่สามารถกระทำการในฐานะของศูนย์กลางแห่งการรวมตัวกันเพื่อการเคลื่อนไหวทุกอย่างของฝ่ายต่อต้าน มันค่อนข้างจะไม่ต้องพึ่งพิงรัฐบาลและโดยทั่วไปจะได้รับความเคารพนับถือในความเป็นผู้รู้และความมีศรัทธามั่นและปฏิบัติตนเป็นปากเสียงของความสำนึกร่วมกันอยู่เสมอ

สถานการณ์เช่นนั้นมิได้มีอยู่ในประเทศอาหรับทั้งหลาย ในอิรักที่ซึ่งชาวชีอะฮ์รวมตัวกันขึ้นเป็นชนส่วนใหญ่ ผู้รู้ของพวกเขาก็มิได้มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดกับมวลชนในเมืองหรือมีอิทธิพลต่อรัฐบาลอย่างเช่นในอิหร่าน อุลามาของฝ่ายซุนนีมีตำแหน่งที่เป็นอิสระน้อยกว่าภายใต้การปกครองของฮอโตมาโน พวกเขากลายเป็นผู้ปฏิบัติภารกิจให้กับรัฐ มีความใกล้ชิดกับรัฐบาลและมีความประนีประนอม ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์กับรัฐบาล โดยชนบประเพณีและผลประโยชน์ พวกเขามีความเกี่ยวพันกับชนชั้นกลางระดับสูงของเมืองใหญ่ๆ ดังนั้นความเป็นผู้นำของขบวนการอิสลาม จึงมักจะอยู่ในมือของคนธรรมดาสามัญ คือสมาชิกของชนชั้นนำที่มีการศึกษามากใหม่ที่เปลี่ยนศาสนา ขบวนการเช่นนั้นมิได้มีความสูงส่งเกิดจากความเป็นผู้นำที่ตกทอดกันมา และได้รับการยอมรับในความมีศรัทธาและการเป็นผู้รู้ พวกเขาเป็นพรรคการเมืองซึ่งแข่งขันกับพรรคการเมืองอื่นๆ โดยรวมแล้วพวกเขามิได้มีนโยบายทางสังคมหรือเศรษฐกิจที่ชัดเจน ดูเหมือนว่าพวกเขาจะเป็นกองกำลังของการต่อต้านที่มีความสำคัญแต่ไม่อยู่ฐานะที่จะจัดตั้งรัฐบาลได้

ผู้สังเกตการณ์คนหนึ่งของประเทศอาหรับทั้งหลาย หรือของประเทศอาหรับอื่นๆ อีกหลายประเทศในตอนกลางของทศวรรษของ ค.ศ. 1980 อาจจะมาถึงข้อสรุปที่ว่าบางสิ่งบางอย่างมีความคล้ายคลึงกับแนวทางของอิหร่านอาจจะเป็นแนวทางในอนาคตก็ได้ แต่นี่อาจเป็นข้อสรุปที่รีบร้อนเกินไปเท่าที่อิหร่านเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ในความหมายอย่างหนึ่งการปกครองของนักการศาสนานั้น เป็นการยืนยันถึงชนบประเพณี แต่ในอีกความหมายหนึ่งมันก็ต่อต้านจารีตชนบประเพณี ความฉลาดสุ่มที่ได้รับสืบทอดกันมาของอุละมา นั่นก็คือว่า พวกเขาไม่ควรจะนำเอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดมากเกินไปกับรัฐบาลทางโลก พวกเขาควรจะรักษา

ระยะห่างทางจริยธรรมจากรัฐบาลทางโลกไว้ ในขณะที่รักษาช่องทางที่พวกเขาจะเข้าไปหาผู้ปกครองและมีอิทธิพลเหนือคนเหล่านั้นได้เอาไว้ การที่จะผูกพันผลประโยชน์อันชั่วร้ายของอิสลาม ไว้กับชะตากรรมของผู้ปกครองชั่วร้ายของโลกนั้น เป็นสิ่งที่อันตราย ทศนคตินี้สะท้อนให้เห็นอยู่ในข้อสงสัยที่เป็นที่นิยมของนักการศาสนาบางคน ผู้ซึ่งมีบทบาทเด่นเกินไปส่วนหนึ่งในกิจการทางโลก พวกเขาเป็นผู้ที่ต้องสงสัยเช่นเดียวกับผู้อื่นว่าจะเป็นคนทุจริต ฉ้อฉลในเรื่องอำนาจและทรัพย์สินและบางทีพวกเขาจะไม่ได้เป็นผู้ปกครองที่ดีนักก็ได้

อาจจะเกิดขึ้นได้เช่นกันว่าในขั้นตอนหนึ่งใดของการพัฒนาชาติบ้านเมือง เส้นหยักของความคิดต่างๆ ทางศาสนา นั้นคือ อย่างน้อยเป็นความคิดที่มีเหตุผลสมควรด้วยการสะสมมาจากขนบธรรมเนียมนั้น อาจจะไม่ได้เป็นพลังเช่นเดียวกับระบบความคิดอื่นๆ อีกแบบหนึ่ง นั่นคือการผสมผสานกันของหลักศีลธรรมทางสังคมกับกฎหมาย ซึ่งมีพื้นฐานเป็นลักษณะทางโลก แต่อาจจะมีความสัมพันธ์บางประการ กับหลักการทั่วไปของความยุติธรรมทางสังคมที่ปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ก็อาจได้